ALLAH KELÂMI

KUR'ÂN-I KERÎM

بسم الله الرحمن الرحيم

ALLAH KELÂMI
KUR’ÂN-I KERÎM'İN
AÇIKLAMALI MEALİ

ALLAH KELÂMI
KUR’ÂN-I KERÎM'İN
AÇIKLAMALI MEALİ

Ali Ünal

ALLAH KELÂMI KUR'ÂN-I KERÎM'İN AÇIKLAMALI MEALİ

Copyright © Define Yayınları, 2007
*Bu eserin tüm yayın hakları **Işık Ltd. Şti.**'ne aittir.*
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Ltd. Şti.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN
978-975-6111-56-7

Yayın Numarası
51

Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No:7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ağustos 2007

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Define Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.defineyayinlari.com

Bandrol yönetmeliğinin 5. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'lere bandrol yapıştırılması zorunlu değildir.

İçindekiler

Takdim: Kur'ân-ı Kerîm ve Meali Üzerine / *M. Fethullah Gülen*................ xiii
Kur'ân: Tarifi, Kayda Geçirilip Korunması, Üslûbu Ve Kur'ân'ı Anlamak... xxvii
Bu Meal Çalışması Hakkında.. xliv

1. Fâtiha Sûresi 1
2 Bakara Sûresi 12
3 Âl-i Imran Sûresi 143
4 Nisâ Sûresi 193
5 Mâide Sûresi 248
6 En'âm Sûresi 286
7 A'râf Sûresi 330
8 Enfal Sûresi 385
9 Tevbe Sûresi 404
10 Yunus Sûresi 443
11 Hûd Sûresi 466
12 Yusuf Sûresi 495
13 Ra'd Sûresi 528
14 İbrahim Sûresi 542
15 Hıcr Sûresi 553
16 Nahl Sûresi 572
17 İsrâ Sûresi 596
18 Kehf Sûresi 634
19 Meryem Sûresi 663
20 Tâ-Hâ Sûresi 679
21 Enbiyâ Sûresi 698
22 Hac Sûresi 721
23 Mü'minûn Sûresi 745
24 Nûr Sûresi 761
25 Furkan Sûresi 788
26 Şuarâ Sûresi 803
27 Neml Sûresi 829
28 Kasas Sûresi 852
29 Ankebût Sûresi 869
30 Rûm Sûresi 883

31 Lokman Sûresi 895
32 Secde Sûresi 902
33 Ahzâb Sûresi 908
34 Sebe’ Sûresi 933
35 Fâtır Sûresi 944
36 Yâ-Sîn Sûresi 955
37 Sâffât Sûresi 971
38 Sâd Sûresi 986
39 Zümer Sûresi 998
40 Mü’min (Ğafir) Sûresi 1014
41 Fussilet Sûresi 1029
42 Şûrâ Sûresi 1040
43 Zuhruf Sûresi 1053
44 Duhân Sûresi 1063
45 Câsiye Sûresi 1071
46 Ahkaf Sûresi 1079
47 Muhammed Sûresi 1087
48 Fetih Sûresi 1094
49 Hucurât Sûresi 1106
50 Kâf Sûresi 1114
51 Zâriyât Sûresi 1119
52 Tûr Sûresi 1125
53 Necm Sûresi 1130
54 Kamer Sûresi 1136
55 Rahmân Sûresi 1143
56 Vâkıa Sûresi 1157
57 Hadîd Sûresi 1165
58 Mücadile Sûresi 1175
59 Haşir Sûresi 1181
60 Mümtehane Sûresi 1189
61 Saf Sûresi 1194
62 Cuma Sûresi 1198
63 Münafikûn Sûresi 1201
64 Teğabün Sûresi 1204
65 Talâk Sûresi 1209
66 Tahrîm Sûresi 1214
67 Mülk Sûresi 1219

68 Kalem Sûresi 1228
69 Hâkka Sûresi 1233
70 Meâric Sûresi 1238
71 Nuh Sûresi 1242
72 Cin Sûresi 1246
73 Müzzemmil Sûresi 1250
74 Müddessir Sûresi 1254
75 Kıyamet Sûresi 1258
76 İnsan (Dehr) Sûresi 1261
77 Mürselât Sûresi 1266
78 Nebe’ Sûresi 1269
79 Nâziât Sûresi 1274
80 Abese Sûresi 1277
81 Tekvîr Sûresi 1280
82 İnfitar Sûresi 1283
83 Mutaffifîn Sûresi 1285
84 İnşikak Sûresi 1287
85 Bürûc Sûresi 1289
86 Tarık Sûresi 1291
87 A’lâ Sûresi 1293
88 Ğâşiye Sûresi 1295
89 Fecr Sûresi 1297
90 Beled Sûresi 1300
91 Şems Sûresi 1302
92 Leyl Sûresi 1304
93 Duhâ Sûresi 1306
94 İnşirah Sûresi 1308
95 Tîn Sûresi 1310
96 Alâk Sûresi 1313
97 Kadir Sûresi 1316
98 Beyyine Sûresi 1318
99 Zilzâl Sûresi 1320
100 Âdiyât Sûresi 1322
101 Kâria Sûresi 1323
102 Tekâsür Sûresi 1324
103 Asr Sûresi 1325
104 Hümeze Sûresi 1326

105 Fil Sûresi 1327
106 Kureyş Sûresi 1329
107 Mâûn Sûresi..1330
108 Kevser Sûresi 1331
109 Kâfirûn Sûresi 1333
110 Nasr Sûresi...1334
111 Tebbet Sûresi 1336
112 İhlâs Sûresi 1338
113 Felak Sûresi 1342
114 Nâs Sûresi 1344
Hatim Duası 1345

EKLER
1 Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Muhammed (s.a.s.) 1349
2 İslâm, Savaş ve Islâm'ın Ana Yayılış Dinamikleri 1353
3 İslâm ve Savaş Konusunda Ek Notlar 1357
4 İslâm'da Kadının Statüsü 1361
5 Halkı Arasında Hz. Muhammed (s.a.s.) 1365
6 Allah Rasûlü'nü Tanımak ve O'nun Büyüklüğü 1368
7 Kur'ân-ı Kerim'in Bazı Mucizevî Yanları ve Meydan Okuması 1373
8 Bütün Hayırlar Allah'tan Olup, Şerri Kazanan İse İnsandır 1376
9 Allah'ın Varlığı, Birliği ve Buna İnanmak 1379
10 Bir Balarısının Hayatı 1384
11 Çeşitli Yönleriyle Miraç Hadisesi.. 1387
12 Kıyamet ve Âhiret... 1393
13 Ruh: Varlığı, Mahiyeti ve Varlığının Delilleri...............................1397
14 İslâm: Kâinatın ve İnsanlığın 'Din'i, Allah'ın Bütün Varlığı, İnsanlığı Üzerinde Yarattığı Fıtrat (Aslî ve Değişmez Model) ...1401
15 İnsanın Yüklendiği Emanet 1405

SÖZLÜKÇELER
(Bazı) Esmâü'l-Hüsnâ (Cenab-ı Allah'ın Güzel İsimlerinden Bazıları) 1407
İsimler Sözlüğü 1412
Kavramlar ve Kelimeler Sözlüğü 1427

KONU İNDEKSİ 1460
FAYDALANILAN ESERLER 1483

Alfabetik Sırayla Sûreler

Abese Sûresi 1277
Âdiyât Sûresi 1322
Ahkaf Sûresi 1079
Ahzâb Sûresi 908
A'lâ Sûresi 1293
Alâk Sûresi 1313
Âl-i Imrân Sûresi 143
Ankebût Sûresi 869
A'râf Sûresi 330
Asr Sûresi 1325
Bakara Sûresi 12
Beled Sûresi 1300
Beyyine Sûresi 1318
Bürûc Sûresi 1289
Câsiye Sûresi 1071
Cin Sûresi 1246
Cuma Sûresi 1198
Duhâ Sûresi 1306
Duhân Sûresi 1063
Fâtiha Sûresi 1
Fâtır Sûresi 944
En'âm Sûresi 286
Enbiyâ Sûresi 698
Enfâl Sûresi 385
Fecr Sûresi 1297
Felak Sûresi 1342
Fetih Sûresi 1094
Fîl Sûresi 1327
Furkân Sûresi 788
Fussılet Sûresi 1029
Ğâşiye Sûresi 1295
Hac Sûresi 721
Hadîd Sûresi 1165
Hâkka Sûresi 1233
Haşir Sûresi 1181
Hıcr Sûresi 553
Hucurât Sûresi 1106
Hûd Sûresi 466
Hümeze Sûresi 1326
İbrâhim Sûresi 542
İhlâs Sûresi 1338
İnfitâr Sûresi 1283
İnsan Sûresi 1261
İnşikâk Sûresi 1287
İnşirâh Sûresi 1308
İsrâ Sûresi 596
Kadr Sûresi 1316
Kâf Sûresi 1114
Kâfirûn Sûresi 1333
Kalem Sûresi 1228
Kamer Sûresi 1136
Kâria Sûresi 1323
Kasas Sûresi 852
Kehf Sûresi 634
Kevser Sûresi 1331
Kıyâmet Sûresi 1258
Kureyş Sûresi 1329
Leyl Sûresi 1304
Lokmân Sûresi 895
Meâric Sûresi 1238
Mâide Sûresi 248
Mâûn Sûresi.....................................1330
Meryem Sûresi 663
Muhammed Sûresi 1087
Mutaffifîn Sûresi 1285
Mücâdile Sûresi 1175

Mülk Sûresi 1219
Müddessir Sûresi 1254
Mü'min Sûresi 1014
Mü'minûn Sûresi 745
Mümtehane Sûresi 1189
Münâfikûn Sûresi............................1201
Mürselât Sûresi 1266
Müzzemmil Sûresi 1250
Nahl Sûresi 572
Nâs Sûresi 1344
Nasr Sûresi 1334
Nâziât Sûresi 1274
Nebe' Sûresi 1269
Necm Sûresi 1130
Neml Sûresi 829
Nisâ' Sûresi) 193
Nûh Sûresi 1242
Nûr Sûresi 761
Ra'd Sûresi 528
Raḥmân Sûresi 1143
Rûm Sûresi 883
Sâd Sûresi 986
Saf Sûresi 1194
Sâffât Sûresi 971
Sebe' Sûresi 933
Secde Sûresi 902
Şems Sûresi 1302
Şuarâ Sûresi 803
Şûrâ Sûresi 1040
Tâ-Hâ Sûresi 679
Tahrîm Sûresi 1214
Talâk Sûresi 1209
Târık Sûresi 1291
Tebbet Sûresi 1336
Teğâbün Sûresi 1204
Tekâsür Sûresi 1324
Tekvîr Sûresi 1280
Tevbe Sûresi 404
Tîn Sûresi 1420
Tûr Sûresi 1125
Vâkıa Sûresi 1157
Yâ-Sîn Sûresi 955
Yûnus Sûresi 443
Yûsuf Sûresi 495
Zâriyât Sûresi 1119
Zilzâl Sûresi 1320
Zuhruf Sûresi 1053
Zümer Sûresi 998

KUR'ÂN-I KERİM ve MEÂLİ ÜZERİNE

M. Fethullah Gülen

Kur'ân, Allah'ın, en son peygamberi vasıtasıyla insanlığa mucize derinlikli ve eşi benzeri olmayan bir mesajıdır. Allah bu mesajıyla, son bir kez daha insanoğluna kestirmeden rızasına ulaştıran şehrahı göstermiş; zât, sıfât ve esmâsını ifade etmiş; doğru şekilde bilinip tanınmasını, iman edilip ubûdiyette bulunulmasını, herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek netlikte açık-seçik ortaya koymuş; mü'minlerin vazife ve sorumlulukları üzerinde durmuş, mücazât ve mükâfat vaad ü vaîdiyle gönülleri şahlandırmış ve ruhlarda ürperti hâsıl etmiş; dahası, onu bize bir ekmeliyet, bir etemmiyet remzi ve bir rıza yörüngesi olarak sunmuş, sunarken de tenezzül dalga boylu bu armağanıyla bize, kimseye nasip olmayan/olmayacak olan en büyük bir iltifatta bulunmuştur. Kur'ân, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a (aleyhi ekmelüttehâyâ) bahşedilen yüzlerce mucizenin en parlağı ve kalıcı olanıdır. O, ifadesi, üslûbu, beyan tarzı açısından bir harikalar mecmuası olduğu gibi içtimaî disiplinleri, hukukî kuralları, terbiye ile alâkalı kaideleri, insan, varlık ve kâinat hakkındaki yorumları; hemen bütün ilimlerin esaslarına işaret, remiz ve îma, hatta bazen tasrih ölçüsünde temasları; idarî, iktisadî, siyasî, kültürel problemleri çözmedeki alternatif yöntemleriyle her zaman herkesin başvurma mecburiyetinde olduğu/olacağı bitip tükenme bilmeyen dupduru bir kaynak, en karmaşık ve en bulanık dönemlerin dahi bulandıramayacağı kadar engin bir ummandır.

Kur'ân'ın mânâ enginliğini, üslûp ve ifade zenginliğini, muhteva derinliğini anlatma konusunda aczimi ve yetersizliğimi itirafı ona saygımın gereği kabul ediyorum. Arz edilen hususlarla alâkalı bugüne kadar bir hayli şey anlatıldı; hâlâ da anlatılıyor ve gelecekte de anlatılacak.. bütün bu gayretlerin onu tanıma, onu duyma, ona ve getirdiklerine inanma konusunda kâfî ve vâfî olduğu açıktır ve İslâm nizamını da "mahiyet-i nefsü'l-emriye"siyle aksettirdiğinde şüphe yoktur. Ancak, insan, kâinat ve ulûhiyet hakikatinin beyan atlası sayılan engin bir muhtevanın bütünüyle ifade edildiğini iddia da doğru değildir. Semavî ve lâhûtî olan bir beyan beşer idrakiyle ne kadar seslendirilebiliyorsa, onun da işte o kadar dile getirildiği bir gerçektir. Bu itibarla, ne bizim ne de başkalarının, bu koskocaman atlası, fihrist ölçüsündeki bir çerçevede ifade etmemiz mümkün olmasa gerek. Ne var ki, böyle hayatî bir konunun, ne ifade zaafiyetimiz baha-

nesine ne de beyan gücümüzün yetersizliğine bağlanarak ona karşı lakayt kalınması veya ihmal edilmesi de doğru değildir. Kur'ân'ı anlamak herkesin hakkı ve anlatmak da doğru bilenlerin vazifesidir. Bilmeyenler her zaman onu anlama peşinde olmalı, bilenler de bütün idrak ve ihsas güçlerini onu doğru yorumlayıp doğru ifade etmede kullanmalı ve onun anlaşılmasını daha bir yaygınlaştırmalıdırlar. Zira o, anlaşılmak ve anlatılmak için Allah rahmetinin insan akl ü idrakine en büyük armağanıdır. Onu anlamak hem bir vazife hem de bir kadirşinaslık; anlatmaksa onun nuruna muhtaç gönüllere saygı ve vefanın ifadesidir.

Aslında o, bütün çağların sesi-soluğu olma liyakatiyle serfiraz bir beyan mucizesi ve meleklerin ışığına pervane döndükleri kelâm-i ilâhînin en nurefşan ifadesidir. Bu itibarla da ne menbaı, ne hedefi, ne ilk temsilcisi/temsilcileri ne de sinelerde bıraktığı tesir açısından lâkayt kalınacak bir kitap değildir. O konuşurken melekler sükût murakabesine dalmış, rûhânîler secdeye kapanmış, cinler onun sesine soluğuna büyülenerek onunla tanışmak için çöllere düşmüşlerdir.

Kur'ân, tekvînî emirlerin beyan ve izahı, teşriî kural ve kaidelerin de en sağlam ve değişmez kaynağıdır. O, varlık, kâinat ve insanı doğru okuyup değerlendirmede en sağlam kriterleri ihtiva eden öyle muhkem bir kitaptır ki, onun ferdî, ailevî, içtimaî ve terbiyevî çözemeyeceği bir problem yoktur ve bu hususiyetiyle de o, her şeyi sebepleriyle, sonuçlarıyla görüp bilen bir Zât'ın kuşatan ilminden geldiğini haykırmaktadır. O, bu bütüncül bakışı ve ihata eden engin ifade ve üslûbunun yanında, muhteva ve mânâ genişliği, beyan inceliği, herkesin ilim ufkuna göre açılma sihri ve ruhlara nüfuzu sayesinde öyle bir güce sahiptir ki, ön yargısız olmaları şartıyla ulaşabildiği herkesi büyülemiş ve başlarını döndürmüştür. Dostlar onu taklit şevkiyle, düşmanlar onun sesini kesme hıncıyla yıllar ve yıllar boyu aynı malzemeyi kullanmış, aynı konuları seslendirmeye çalışmışlardır ama kat'iyen onun üslûbunu yakalayamamış ve o enginlikte bir beyan ortaya koyamamışlardır: İfadeler sun'îliği aşamamış, söz sarraflarının takdir ufkuna ulaşamamış ve hele asla gönüllerde kalıcı, yönlendirici bir tesir uyaramamıştır.

Onda yerine göre ayrı ayrı, yerine göre iç içe konular arasında öyle ince bir tenasüp ve müzikal bir ahenk vardır ki, birbirinden çok uzak gibi görünen hususlar arasında bile insan az bir teemmülle birkaç iltisak noktasını birden yakalayabilir. O hemen her zaman hiçbir edip ve söz üstadının ulaşamayacağı bir beyan sultanlığı sergiler ve bütün bütün insafsız olmayan muhataplarına mutlaka bir şeyler hissettirir; hissettirir ve onları idrak ufuklarının

ötesinde daha derin mülâhazalara sevk eder. Bir de bu müteessir ruhlar insaf edip kendilerini bu Rabbanî ifade çağlayanına salıverdi mi, gayrı onun dışında duyup dinledikleri söz şeklindeki bütün ifadeler birdenbire âdeta hırıltıya dönüşüverir.

Her şeyden evvel o, kuşatan bir ilimden gelmiş, insan, tabiat ve bütün kâinatların mânâ, mazmun, gaye-i hilkat ve hikmet-i vücutlarının dili, tercümanı olmanın yanında muhataplarının da farklı derinliklerine birden seslenmektedir: O, akla bir şeyler söylerken, gönle onun anlayacağı bir dille seslenmeyi ihmal etmez; şuura bir şeyler duyurduğunda, hisleri nasipsiz bırakmaz; muhakeme ve mantıkla konuştuğunda da ruhtan iltifatını esirgemez. Zâhir-bâtın her latîfe ve hâsse ondan hissesini alır ve bunlar arasında ne bir mahrumiyet ne de çelişki söz konusu olmaz. İstidatları ölçüsünde paylaşırlar bu semavî mâideyi ve bir ahenk zemzemesi yaşarlar kendi aralarında.

Gerçi hemen bütün ilâhî beyanlarda, hususiyle de beşerî mülâhazalar dediğimiz şerh ve hâşiyelerin asıl metinler içine karışmadığı dönemler itibarıyla, aynı bütüncül bakış ve aynı kucaklayıcılık söz konusudur ama Kur'ân'da Muhammedî (sallallahu aleyhi ve sellem) ruh ve mânânın câmiiyeti derinliğinde bir ihata ve fâikiyet bulunduğu da açıktır; açıktır ve ondaki câmiiyet ve muhtevaya denk mükemmeliyette semavî ve gayri semavî herhangi bir kitap göstermek de mümkün değildir. İnsan, kâinat ve ulûhiyet hakikatlerini bu vüs'atte, vüs'ati içinde bu incelikte ele alan ve kendine has terkib ü tahlil (sentez ve analiz) sistemleriyle yorumlayıp ortaya koyan bir başka kitap yoktur dersek mübalâğa etmiş sayılmayız.

Onun ele aldığı konuların hemen hepsi, açık olanı açık, mücmel ve müteşâbih olanları da Sahib-i Şeriat'ın beyanına veya bir kısım mülhemûnun ilhamlarına emanet pek çok lâhûtî ve kevnî hakikatlerin en zengin hazinesi mesabesindedir. O, arz ettiği veya tahlile tâbi tuttuğu konulardan hiçbirini içinden çıkılmaz hâle getirmez; usule taalluk eden mevzuları açık ve net olarak ortaya koyar; teemmül, tefekkür ve tedebbür isteyen hususlarda tetkik u tahkiki yeğler; Allah'a yönelme imasında bulunur ve uluorta herkesin üstesinden gelemeyeceği konuların altına girilmesini de tasvip etmez. O, üzerine eğildikçe kalblerde, kafalarda –teemmül derinliğine göre– lambaları her an daha bir artan sihirli bir avize gibi değişik tecelli dalga boyunda yeni yeni inkişaflara vesile olarak insanın zâhir ve bâtın duygularına çeşit çeşit ilâhî armağanlar sunar. Vâridâtı coştukça coşar; çiselemeler sağanağa dönüşür ve bitmez mevhibeleri, tükenmez güzellikleri ve pırıl pırıl ışıklarıyla mütefekkir mütalâacılarına iç içe şölenler yaşatır.

Anlayanlar ancak onda anlarlar varlığı, kâinatların arka plânını, insanı ve onun kalb ve ruh enginliğini; onun aydınlık dünyasında keşfederler doğru düşünmeyi ve tefekkürün hakikî kaynaklarını ve kurtulurlar yanılma fasit dairelerinden, ihtimallere hüküm bina etmekten. Hazreti "Allâmü'l-Guyûb"dan gelen bu mucize beyanın dışında yanılmayan ve ihtimallere emanet edilmeyen hiçbir bilgi kaynağı yoktur. Kur'ân'dır ki her şeyi açık, net ve doğru olarak vaz'eder; yanılmaya açık hususların ve teemmüle emanet boşlukların doldurulmasındaki hataları da bizim idraklerimize verir. Bu açıdan da onu doğru anlamak, doğru yorumlamak bizim için bir vazife olduğu gibi ona karşı da bir vefa borcudur. Böyle bir borç ve vazife de, ilim, irfan ve ilhamların sınırlılığı çerçevesinde her müstaid ve donanımlı ferdin müktesebat ve Hakk'a müteveccih yaşamasına vâbestedir. Her istidatlı gönül, samimiyet ve Hakk'a teveccühünü ortaya koyarak "Allah rızası ve hakikatin vuzuh ve inkişafı" der yürür o bahr-i bîpâyânın derinliklerine doğru. Sahib-i şeriat rehberi, muhkemât elinden düşürmediği feneri ve selef-i salihîn de kılavuzları, yürür tedebbürle, temkinle, teemmülle ve nefsânîliğine takılmadan o sonsuz ufuk cânibine.. böyle derûnîlerde hata nispeti az olur; onların murad-ı ilâhiyi yakalama yolundaki gayretleri özel teveccühlerle mükâfatlandırılır ve bunların Kur'ân-ı Kerim adına ortaya koydukları tefsir ve te'viller de Kur'ân farklılığının bir renk ve deseni hâline gelir.

Aksine yarım-yamalak Arapça ile ve sözlüklerin dar atmosferinde Kur'ân'ı kendi endam ve ulviyetine uygun seslendirmenin mümkün olamayacağı bir yana, böyle bir teşebbüs o semavî ifade âbidesine karşı da apaçık bir saygısızlıktır. O, usulüne uygun olarak bir dilden bir dile aktarılmalı; şöyle-böyle tefsirle alâkalı her şey çok iyi bilinmeli ve her yorum "ulûm-u âliye-i islâmiye"ye test ettirilerek ortaya konmalıdır. Bize düşen, "Onu, tercüme ile herkesin istifadesine sunuyorum." diye onca genişliğine rağmen İlâhî Kelâm'ı kendi idrak ve ifade ufkumuza göre daraltmamaktır.

Aslında onu, bir tefsir, bir te'vil veya geniş bir meâlle herkese duyurma bu işin uzmanları için bir vazife; ona karşı kadirşinas ve saygılı olmanın da gereğidir. Ancak, sağlam bir dil bilgisine, belâgat kurallarına; tefsir, hadis ve fıkıh usulü... gibi ilim dallarına vâkıf olmadan böyle bir şeye teşebbüsün de haddini bilmezlik olduğu açıktır. O, bir romanı tercüme ediyor gibi tercüme edilemez; kaldı ki öyle basit bir konuda bile uzmanlık aranır.

Şimdi iyi bir meâle doğru iz sürerken, "tercüme" neye derler, "tefsir" ne demektir, "te'vil" ne mânâya gelir, kısaca bunlara bir göz atalım:

Tercüme; herhangi bir metni veya sözü, hususiyetlerini koruyarak bir dilden başka bir dile çevirmeye denir. Çeviri bazen, hiçbir kelimenin mânâsı atlanmadan kelime dizileri, terkipler ve terkipler arası gözetilmiş hususiyetler aynıyla diğer dile aktarma –aktarılabiliyorsa– şeklinde olur ki, buna "tam tercüme" denmesine karşılık; bazen de ya sadece kelimelerin çevirisi yapılır veya münhasıran muhteva aksettirilir ki, bu da eksik bir çeviridir.

Günümüzde belli ölçüde de olsa otomatik tercüme sisteminin geliştiği de söylenebilir; ama bu mevcut teknolojiyle, hatta daha seviyelisiyle dahi, engin muhtevalı ve edebî derinlikleri olan eserleri bir dilden diğerine, hem de muhtevadaki bütün hususiyetleri ortaya koyarak tercüme etmek çok zordur.. hele bu, Allah kelâmı ve açılımı da büyük ölçüde zamana, ilhama ve şartlara emanetse... Bizim gibi sıradan insanların bile biraz düzgünce kaleme alınmış eserlerinin tam tercüme edilemeyeceği söz konusu olabiliyorsa, Kur'ân-ı Kerim gibi harika ve fevkalâde derinlikleri bulunan muhteşem bir beyan âbidesinin bir mânâda "atmasyon" da diyebileceğimiz tercüme ile seslendirilmesi mümkün olmasa gerek.

İslâm ulemasının pek çoğu –bunların içinde Bediüzzaman gibi kimseler de vardır– yukarıdaki hususlar muvacehesinde Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edilemeyeceği kanaatindedirler. Bazıları da konuya yukarıda işaret edilen esaslara riayet çerçevesinde ihtiyatlı fakat biraz daha yumuşak yaklaşırlar.

Merhum Allâme Hamdi Yazır'a göre, aslın mânâsına uygun olması için, sarahatte-delâlette, icmalde-tafsilde, umumda-hususta, ıtlakta-takyidde, kuvvette-isabette, hüsn-ü edâda-üslûb-u beyanda tercüme, orijinal metne müsâvi ve denk olmalıdır. Aksine bu çerçevede gerçekleştirilemeyen bir çeviri tam bir tercüme değil, eksik bir aktarmadır. Bu itibarla da, edibâne bir üslûpla ifade edilmiş herhangi bir nesir veya nazmı, o ölçüde gelişmiş bir dile –her iki dilin de inceliklerinin bilinmesi şartıyla– çeviri mümkün olsa da, hem akla, hem kalbe, hem ruha, hem de bütün hissiyata birden hitap eden ve iç içe bediî incelikleri hâiz bulunan, olabildiğine canlı ve her zaman revnakdar bir eserin tam tercümesinin kabil olduğunu söylemek çok zor olsa gerek. Hele bu eser Allah'a ait, zaman ve mekân üstü derinlikleri bulunan ve bütün çağlara birden seslenen aşkın bir beyan âbidesi ise.. evet Kur'ân, Üstad Bediüzzaman'ın ifadesiyle, varlık kitabının ilâhî bir tercümesi; tekvînî emirlerin sesi-soluğu; eşyâ ve hâdiseler çerçevesinde farklı dillerin hak söyleyen tercümanı; dünya ve ukbânın apaçık dilli müfessiri; göklerde ve yerde gizli ilâhî isimler hazinesinin keşşâfı; her şeyin arka plânındaki esrarın sırlı anahtarı; öteler ve öteler

ötesinin bu âlemde mütecellî fasih lisanı; o pırıl pırıl hâliyle İslâmiyet âlem-i mânevîsinin güneşi, temeli, hendesesi; âhiret âlemlerinin her şeyi gayet açık çizgileriyle ortaya koyan mukaddes haritası; Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfât, esmâ ve bütün muallâ şe'nlerinin sesi-sözü ve en vâzıh tefsiri, en kat'î beyanı; topyekün insanlık âleminin yanıltmayan biricik mürebbisî; var olduğu günden beri İslâm âleminin havası, suyu, ziyası ve bütün âlemlerin Rabbi, Hâlıkı bir Zât-ı Ecell ü A'lâ'nın kelâmı, fermanı, hitabıdır ki, nazmı ve mânâsı itibarıyla da pek çok derinlikleri bulunan böyle bir kitabın tercüme yoluyla başka bir dile aktarılması mümkün olmasa gerek...

Böyle bir yaklaşım, Kur'ân-ı Kerim asla anlaşılmaz şeklinde de yorumlanmamalıdır; zira her şeyden evvel o, anlaşılmak ve yaşanmak için insanlığa gönderilmiş bir kitaptır. Ancak onda öyle derin ve çok mânâlı elfaz, öyle çok katmanlı bir muhteva vardır ki, teker teker kelimeler anlaşılsa ve terkiplerden bir şeyler hissedilse de, kat'iyen tercümeye sığıştırılamayan pek çok ibare edalı, işaret eksenli, iktiza televvünlü ve delâlet derinlikli hakikatlerin açıkta kaldığı müşahede edilecektir.

Aslında fakir, Kur'ân'ı insafla nazar-ı itibara alabilen her insaf ehlinin bu hususları görüp duyabileceği, duyup ürpereceği ve onun basit bir tercümeye emanet edilemeyecek kadar aziz ve aşkın olduğunu itiraf edeceği kanaatindeyim. Bu itibarla da denebilir ki, tercüme dediğimiz şey, mütercimin bilgisi, mârifeti, idrak ufku ve istidadı ölçüsünde bazı şeyler ifade etse de, kat'iyen Kur'ân'ı bütün derinlikleriyle aksettiremez; dolayısıyla da hiçbir meâl, hiçbir te'vil ve hiçbir tefsire Kur'ân denemez...

TEFSİR ve TE'VİL

Biz hepimiz ona muhtacız ve farklı seviyelerde de olsa onu anlama mecburiyetindeyiz. Eğer onun özüne nüfuz etmek ve "mahiyet-i nefsü'l-emriyesi"ne göre anlamak, sonra da başkalarına anlatmak istiyorsak, mutlaka onu tefsir usulüne göre ilim ve hikmet erbabının hazırlayıp istifademize sunduğu/sunacağı geniş bir tefsirde takip etmeliyiz; etmeli ve kâinatlar genişliğindeki bir muhtevayı kendi bilgi, mârifet ve idrak darlığımızla daraltmamalıyız.

Tefsir, bir metin ve sözün muhtevasını tam aksettirebilme gayretiyle ortaya konan yorum; Kur'ân-ı Kerim'e bakan yönüyle dilbilgisi, belâgat kuralları, Şâri'in tavzihi, saff-ı evveli teşkil edenlerin anlayışları ve bunların yanında akıl nuru ve kalb ziyası da ihmal edilmeden ilâhî beyanın yorumlanması demektir ki, şimdiye kadar yapılan tefsirlerin pek çoğunda bu esaslara

riayet edildiği söylenebilir. Ne var ki, yukarıdaki hususlardan bazılarının öne çıkmasıyla da tefsir farklı unvanlarla anılır: Efendimiz'in söz, beyan ve değişik anlatım yollarıyla ortaya koyduğu yorum ve tavzihlerin yanında, o gün konuşulan dili iyi ve doğru anlayan sahabe-i kiram efendilerimizin mütalâa ve mülâhazalarına dayanan tefsire "rivayet tefsiri"; bu hususların dışında, dil, edebiyat ve daha farklı ilim dallarından da doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla istifade edilerek ortaya konan yorumlara da "dirayet tefsiri" –fırsat el verirse bu konuya yine dönebiliriz– denir.

Başlangıçta Kur'ân-ı Kerim yine Kur'ân'la, ikinci derecede de Sünnet'le tefsir ediliyordu. Onun yorumlanmasında, Efendimiz'in her konuyla alâkalı açıklamaları, her zaman müracaat edilecek en güvenilir kaynaklardı ve ashab-ı kiram efendilerimiz de bu "menhelü'l-azbi'l-mevrûd"u çok iyi değerlendiriyorlardı. Aslında onlar büyük çoğunluğu itibarıyla kendi dillerinin inceliklerini iyi biliyorlardı ve takıldıkları çok fazla şey de olmuyordu. Açıklanmasına gerek duyulan şeylerin çoğu da ya vahy-i metlüvle beraber Sahib-i şeriat tarafından ifade buyuruluyor veya onların sorularına cevap sadedinde yine ondan şerefsudur oluyordu.

Zamanla, bu mevzuda vârid olan bütün beyanlar, tavzihler, tefsirler bir araya getirilerek geniş geniş müdevvenler oluşturuldu ki, böyle bir gayretin esası ta bazı sahabe efendilerimize gidip dayanmaktadır. Tâbiûn döneminde bu tür faaliyetler daha da genişleyerek sürdürüldü ve sonraki asırlara oldukça ciddî bir miras intikal etti. Milâdî onuncu asırdan sonra Muhammed İbn-i Cerir et-Taberî gibi muhakkikîn tarafından bu miras çok iyi değerlendirildi ve koca koca müdevvenler meydana getirildi. İşte, Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet edilenlerin yanında, sahabe ve tâbiûndan hatta tebe-i tâbiînden nakledilen hadis ve eserlerin mecmuundan meydana gelmiş bu tür külliyat daha sonrakiler için hep sağlam bir kaynak teşkil etmiştir.

İbn-i Cerir et-Taberî'den sonra aynı zamanda iyi bir dil üstadı da olan Mu'tezile bilgini Zemahşerî *Keşşâf* ismindeki tefsiriyle dirayet tefsircilerinin öncülerinden sayılır. Fahreddin Râzî'nin *Mefâtîhü'l-Gayb* nam tefsiri sünnî tefsir düşüncesinin en güçlü seslerindendir ve bu geleneğin önemli bir temsilcisi kabul edilir. Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*'i tefsir silsilesinin ehemmiyetli halkalarındandır ve Zemahşerî'nin i'tizâlî mülâhazalarına cevaplar ihtiva etmesi açısından da ayrı bir önemi hâizdir.

Daha sonraları ise, rivayet ve dirayet tefsirlerinin yanında tasavvuf ve fıkıh çizgisinde de bir hayli eser ortaya konmuştur. Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Beğavî, İbn Kesîr, Celâleddin es-Suyûtî, Ebu's-Suûd, Kemalpaşazâde, İsmail

Hakkı Bursevî, Âlûsî Bağdâdî, Konyalı Vehbî ve Allâme Hamdi Yazır... gibi pek çok mümtaz sima bu mübarek geleneği devam ettirenlerden sadece bazıları.

Büyük çoğunluk itibarıyla bu zevat ve emsalleri tefsir konusunda oldukça hassas davrandı; Kur'ân-ı Kerim'deki makasıd-ı ilâhiyeyi doğru anlamak için yapmaları gereken her şeyi yaptı ve bu konuda insan üstü bir cehd ü gayret sarfettiler: Kur'ân-ı Kerim indiği dönem itibarıyla saff-ı evveli teşkil eden sahabe tarafından kelime kelimesine nasıl anlaşıldı, nasıl yorumlandı ise onları fevkalâde bir titizlikle tesbite çalıştı; muhkemâtı esas alarak mülâhazalarını yine Kur'ân ve Sünnet-i sahîha disiplinleriyle test etti; böylece Kur'ân düşmanları tarafından yorum ve te'vil adına ortaya atılan muzahref bilgi kırıntılarını ayıkladı ve murad-ı ilâhîyi doğru anlayabilmemiz için harikulâde bir sa'y ü gayret gösterdiler.

Tefsir hakkında bu umumî çerçevenin yanında Hamdi Yazır merhumun da bir kısım önemli mülâhazaları var: Ona göre, kapalı bir şeyi açmak ve ona vuzuh kazandırmak demek olan tefsir, Allah kelâmından O'nun muradına uygun mânâları çıkarmak ameliyesi demektir.

Kur'ân-ı Kerim, nazmının âlemşümul enginliği ve ebedlere kadar herkese bir şeyler anlatabilme derinliğiyle hususî ve müstesna bir kitap olması müsellem, farklı çağlara, farklı milletlere ve değişik ilmî seviyedeki insanlara hitap edebilme ve muhataplarınca rahat anlaşılma gibi özelliklerinin yanında hafî, müşkil, mücmel, müteşâbih türünden derin yanları da bulunan hikmetnüma bir beyan mecmuasıdır. Bunların ilk üçündeki derinlik ve hafâ ehl-i ilim tarafından ancak bilittifak vuzuha kavuşturulabilir; dördüncüsündekinin ise, ilimde rüsuh bulmuş, muhkemâta bağlı, müteşabihâta açık muhakkikînin tefsir ve te'viline emanet edilmesi yeğlenmiştir.

Evet, Kur'ân-ı Kerim'den hemen herkes bazı şeyler anlasa da onu bütün derinlikleriyle kavrayıp ihata edebilmek, bu alanda gerekli donanımı olan tefsir ve te'vil erbabının işidir. Onlardır ki, hafî ve müşkili anlamada hem dil kurallarını göz önünde bulundurur, hem usule riayette titizlik gösterir; ölesiye bir teemmül, tedebbür ve tefekkürle murad-ı ilâhîye ulaşmaya çalışır; mücmeli yorumlamada da bütün bunların yanında mutlaka Sahib-i Şeriat'ın konuyla alâkalı izah ve tafsiline müracaat ederek vahy-i metlüvvü vahy-i gayri metlüvle test eder; rivayeti dirayetle ve dirayeti de rivayetle derinleştirirler. Zannediyorum, tefsir tarihi boyunca hakikî müfessirler de hep böyle hareket edegelmişlerdir.

*Te'vil*e gelince; o, bir söz, bir tavır ve bir davranışı, bunların muhtemel bulunduğu mânâlardan birine hamletme veya çevirme anlamına gelmektedir. Vâkıa bazıları te'vile, ifade ve davranışların aklın zahirine muhalif şekilde yorumlanması da demişlerdir ki, buna, görülüp duyulan bir şeyi akla ilk gelenden başka ve hemen anlaşılmayan ma'kulâtla yorumlama demek de mümkündür. İmam Ebû Mansur Maturidî'nin, tefsire, sahabe-i kiramın Kur'ân yorumu, te'vile de tâbiûn ve daha sonrakilerin mütalâa ve mülâhazaları şeklinde bir yaklaşımı da söz konusudur ki üzerinde ayrıca durulmaya değer...

Aslında "e-v-l" maddesinden gelen te'vilin, herhangi bir lâfzın muhtemel bulunduğu mânâlardan birinin tercih edilip öne çıkarılma mânâsı itibarıyla da uzak-yakın lâfzın muhtemel bulunmadığı mânâyı/mânâları "tefsir" ve "te'vil" deyip ortaya koymak yanlıştır.

Ayrıca herhangi bir söz ve bir beyanın te'vili diye ortaya konan mânâya delâlet edecek bir işaret veya o mülâhazayı destekleyecek aklî-naklî bir karinenin bulunması da esastır. Aksine bir karine, bir işaret ve mâkul bir emare olmadan lafzın delâlet ettiği şeyi görmezlikten gelerek "mecaz" ve "kinâye" deyip kelime ve cümlelere farklı mânâlar yüklemek bâtıldır ve bunun bir kıymet-i harbiyesi de yoktur.

Te'vilden hâsıl olan şeye bir mânâda meâl de denegelmiştir ki, buna eksiğiyle-gediğiyle elfâzın muhtemel bulunduğu mânâlardan bazılarının tercihen ortaya konması da diyebiliriz. Meâl, bir tercüme olmadığı gibi tam bir tefsir de değildir. Onda yer yer tefsir muhtevası içinde görmeye alışık olduğumuz konulara girildiği de olur ama o yine kendi çerçevesinde bir meâldir.

ELİNİZDEKİ MEAL HAKKINDA

İlk asırlardan günümüze, seviyeli-seviyesiz tercüme türünden bir kısım çevirilerin yanında bir hayli de meâl ve tefsir yazıldı.. şu anda da yazılıyor.. bundan sonra da yazılmaya devam edecektir. Biz, Kur'ân ruhunun seslendirilmesi ve İlâhî maksatların anlaşılması adına gösterilen bütün samimî gayretleri alkışladık ve alkışlıyoruz. Hele bu gayret ve çabalardan, zaman ve onun özel yorumları, içinde bulunduğumuz şartlar ve onların doğru okunması, makasıd-ı şeriat ve onların Kur'ân ve Sünnet-i sahîha ruhuna uygun kavranması, telâhuk-u efkârla zenginleşmiş düşünceler ve bu sayede her şeyin daha net, daha açık görülüp sezilmesi... gibi hususlar da göz ardı edilmemişse/edilmiyorsa...

Bu cümleden olarak Ali Ünal beyin Kur'ân'a hizmetlerini takdirle yâd ediyor ve daha pek çok hayırlı işe imza atmasını diliyoruz.

Fakir, şahsen bu kardeşimizi de, hakikat aşkı ve ilim iştiyakıyla gerilmiş bazı simalar gibi içinde bulunduğumuz çağı iyi okuyanlardan ve günümüzün problemlerine çare arayanlardan biri olarak görüyorum. Günümüzde bir hayli Kur'ân okuyan, okuduğu Kur'ân'da makasıd-ı sübhâniyeyi keşfe çalışan var. Buna saff-ı evveldekilerin Kur'ân-ı Kerim'e bakışı gibi bakanlar da diyebiliriz. Ali Ünal beyin onlardan biri olduğunda şüphe yok. Her şeyden evvel o, Kur'ân'ın sesine yabancı olmayan biri.. İslâmî konularda bakışının düzgün olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Aynı zamanda onu, sık sık kendisiyle yüzleşmesi ve inandıklarını rahatlıkla dillendirmedeki cesaretiyle de bir entelektüel sayabiliriz. Ayrıca dinî konularda doğruya ulaşma azmi, istişareye önem vermesi, hata etme endişesi ve hatalarından dönme rahatlığı da onun Hakk'a yakın durmasının göstergelerindendir.

Tanıyabildiğim kadarıyla onun, Kur'ân'ın te'vil ve tefsirinde ya da geniş bir meâlle Müslümanların istifadesine sunulmasında "Bu işin en mükemmelini ben yaptım" gibi bir iddiası olmadı; aslında hiçbir kimsenin de böyle bir iddiası olmamalıdır. Bu konuda onun da, ondan öncekilerin de ve daha sonrakilerin de gayretleri ve Kur'ân'a hizmetleri müktesebât, samimiyet ve Allah'ın teveccüh ve inayeti ölçüsünde olmuştur/olacaktır.

O da pek çok muasır te'vil ve tefsirci gibi her zamanki hınçlı mütecavizlerin yanında düşmanlıkla oturup kalkan münafıkların yönelttikleri tenkit edalı sorulara "tefsir usulü" disiplinlerine sadık kalarak cevap verme cehdi içinde olmuş; isabetli cevaplar vermiş; yerinde çağdaş tefsir ve yorumlara müracaat ederek günümüzün diliyle bize bir şeyler anlatmış ve hep bütün samimiyetiyle Kur'ân'ın yanında durmaya çalışmıştır; iddiasız fakat kararlı, doğruyu bulmaya azimli ancak yaptıklarını da tashihe açık özel duruşunu hiç mi hiç taviz vermeden sürdürmeye çalışmıştır.

Meâlinde eski-yeni, Sünnî-Şiî değişik kaynaklara müracaat edildiği açıkça görülüyor. Ben bunu bir lüks olarak değil de herkese Allah'ın söyletmiş olabileceği güzel bir tahmin ve tespiti yakalama gayreti gibi görüyorum. O, "İlim mü'minin yitiğidir, nerede görülürse görülsün alınmalıdır." esprisinden hareketle muhkemâta tevfikan bulduğu her hakikati kitabına alıp herkesin istifadesine sunma peşindedir.

Kur'ân-ı Kerim'in tefsir, te'vil ve meâlinde, bu hususlarla alâkalı gerekli bilgilerin yanında, Allah'ın muradını yakalama veya ona ulaşma mevzuunda yine O'nun tevfikat-ı sübhâniyesi çok önemlidir. O olmadan hiçbir şey doğru keşfedilemez, anlaşılamaz ve seslendirilemez. Bana göre Ali Ünal beyin Kur'-

ân'ı doğru anlama ve anlatma cehdi tam.. Kur'ân'a ve İslâm'a yöneltilen eski-yeni itirazlara ve isnatlara karşı araştırma azmi ve gayreti yerinde.. Pozitivist bir kesimin her şeyi maddi tecrübe ve maddi müşahedeye ircâ gayretlerine karşı Allah Kelâmı'na olan güven ve itimadı tam mü'mince. Ancak bütün bu olumlu tavır ve davranışlara gerçek anlam ve değer kazandıracak da yine tevfik, yine Hakk'ın özel inayeti olacaktır; biz, yazılan, çizilen ve söylenilen her şeyin o inayete bağlı gerçekleşmiş olmasını dileriz.

Dünden bugüne Kur'ân-ı Kerim'in tefsir ve te'viliyle alâkalı bir hayli kitap ortaya konduğu gibi, ona ve muhtevasındaki bazı hususlara yöneltilen itirazlara da tekrar ber tekrar cevaplar verildi. Bundan sonra da pek çok tefsir ve meâl yazılacak; yeni yeni itirazlara cevaplar verilecek ve bu hep böyle sürüp gidecektir: Evet, kim bilir Kur'ân ve muhtevası etrafında daha ne şüpheler üretilecek.! bilmem daha kaç kez zihinler bulandırılmak istenecek.! o ezeli düşmanımız İblis, imanı itibarıyla henüz oturaklaşmamış nice kimseler üzerinde akla-hayale gelmedik ne oyunlar oynayacak.! şeytan, insî ve cinnî bugüne kadar adı duyulmadık ne senaryolarla insanları baştan çıkaracak.. ve insanımızı kendi değerleri adına kim bilir daha kaç kere tereddütlere düşürecek ve sarsıntılar yaşatacaktır! Bunlar bugüne kadar muttasıl olmuştur ve olacaktır da; ama Ali Ünal bey gibi yüzlerce gayret-i diniye sahibi de bunlara karşı duracak; değişmeyen o yüce hakikatler mecmuasını bir kere daha açacak, bir kere daha konuşturacak ve her şeyden daha aziz bildikleri bu Kelâm-ı Kadim'in te'vil ve tefsirine koşacaklardır.. evet, şeytan ve avenesinin o en güçlü ifsat sistemlerine karşılık "Hizbu'l-Kur'ân"ın müdafaası da hep devam edip duracaktır.

İşte bu meâli de, bugüne kadar yapılanlar çizgisinde böyle bir cehd ü gayretin ürünü görebilirsiniz. Onda yer yer bir meâl çerçevesini aşan konulara girilerek bir kısım münkirlerin yanında bazı oryantalistlerin ve bunların tesirinde kalan bazı cahil mukallitlerin ortaya attıkları şüphe ve tereddütlere mâkul cevaplar verilir, vicdanlarda itminan hâsıl edecek doneler ortaya konur ve sık sık Kur'ân'ın yenilmez gücüne göndermelerde bulunulur.

Meâlde Kur'ân'ın temel unsurlarına mütemâdi telmihlerle dikkat çekilir: Tevhid, nübüvvet, haşir ve ibadet, Üstad Bediüzzaman'ın yaklaşımına bağlılık içinde münasebet geldikçe ele alınır ve farklı derinlikleriyle ortaya konmaya çalışılır. İmanın özü, esası ve inkişaf yolları sık sık hatırlatıldığı gibi, ibadetin ruh ve manâsına taalluk eden konular üzerinde de ısrarla durulduğu görülür.

Meâl; iman, küfür, nifak ve bunların eski-yeni temsilcileriyle alâkalı pek çoğu itibarıyla "yeni" diyebileceğimiz bir hayli bilgi sunar okuyucusuna.

Onda bir tefsir çerçevesinde ele alınır Bakara konusu: İsrailoğulları'nın tarihî sergüzeştisi; harp ve sulh mevzuları; Âl-i İmran ve Hazreti Mesih hakikati.. kadın hakları, haram-helâl hususları. Belli ölçüde de olsa hikmet edâlı bir üslûpla seslendirilir bu meâlde Cennet, Cehennem, A'râf ve çarpık düşüncelere verilen cevaplar. Kıssalardaki hikmet arayışında da ciddî bir cehd ve gayretin izleri müşahede edilir. İsrâ, Miraç, Ashab-ı Kehf, Hazreti Musa-Hızır arkadaşlığı ve Zülkarneyn'le alâkalı konular bir meâlde görmeye alışmadığımız, tefsir edâlı bir üslûpla ortaya konur.. ve âdeta bir mücellet içinde tefsir ve te'vil kitaplarının muhtevası ifade edilmeye çalışılır gibi bir gayret hissedilir eserin her tarafında.

Meâl baştan sona bu mülâhazalara bağlı götürülse de bu hususların bütününü burada misallerle göstermek mümkün değildir. Ancak biz her şeye rağmen, son sûrelerde, bilhassa üzerinde durulan bir kısım konulardan bazı örnekler vermekte fayda mülâhaza ediyoruz:

Mülk sûresinin 4. âyetinin yorumunda, Bediüzzaman üslûbuyla, şu hususlar hatırlatılır: "Semaları temaşa ve üzerlerinde tefekküre çağıran bu âyet bize hilkatin çok geniş alanlı cereyanına rağmen her şeyin gayet mükemmel ve güzel bir sanat eseri olarak ortaya konduğunu, olabildiğine kolay ve külfetsiz yaratılmasına karşılık fevkalâde nizam ve intizam içinde var edildiğini; "birdenbire" diyeceğimiz bir süratle halk edilmelerine mukabil olabildiğine ölçülü yaratıldıklarını ve bütün bunların yanında ferdiyet ve şahsiyetlerinin korunduğunu ifade eder." denilerek gönüllerimize tercüme üstü çok şeyler fısıldanır.

Keza, Dehr sûresinin 1. âyetinin mealine bağlı derkenar şu hususların kaydedildiğini görürüz: "İnsan, varlık ağacının çekirdeği olduğu gibi aynı zamanda onun meyvesidir. Yani varlık ağacı bir mânâda bu çekirdekten çıkmıştır. Bir ağaç, mânâ, muhteva, öz açısından çekirdekte kodlandığı gibi kâinat da insan hakikatinde kodlanmıştır denebilir. Bu itibarladır ki, insan bir fihrist ölçüsünde kâinatlarda bulunan her şeyi muhtevi olan bir varlık kabul edilegelmiştir."

Meâlde zaman zaman modern yorumlara da yer verilir ve bize tefsir vüs'atinde geniş bilgiler sunulur. Meselâ, Mülk sûresinin 5. âyetinin meâline bağlı 1993 yılında Milletlerarası Meteor Teşkilatı'nın verdiği bilgileri değerlendirme sadedinde şunlar söylenir: Teşkilatın da ifade ettiği gibi, meteor sağanakları hâlâ sırrını koruyan birer hâdisedir ve önceden tahmin edilmeleri de çok zordur. Evet, bu husustaki âyetler önemli birer referans kaynağı olmalarına rağmen henüz tam değerlendirildiklerini söylemek mümkün değildir.

Meâlde, müteşâbih âyetler de, hakikati Allah'a havale edilmenin yanında Sünnî telâkkiye göre yoruma tâbi tutulurlar. Meselâ, ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ (Mülk/16) âyeti şöyle mânâlandırılır: "Her şeyin üzerinden her nesneyi gören ve kontrol eden Zat'ın sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz?" denilir ve daha başka bir kısım hususlara da vurguda bulunulur.

Çok defa kelime ve cümlelerin ifade ettikleri mânâların ötesinde siyak-sibak ve bütün hey'etten anlaşılan umumî mefhum meâl olarak sunulur ve tercümelerde rastlanmadık bir farklılık ortaya konur. Gerçi böyle bir üslûpta çok parantezler açılır-kapanır, ama tefsirlerde olduğu gibi mazmunun ve mantukun daha bariz şekilde ortaya çıkması açısından yararlı da olabilir. Meselâ, وَلَا يَسْتَثْنُونَ (Kalem/18) âyetine, "Hiçbir istisnada bulunmadılar; (ne inşaallah diyerek Allah'ın Meşîeti'ni hesaba kattılar ne de muhtaçların payını düşündüler.)" şeklindeki meâl türünden pek çok örnek göstermek mümkündür...

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ (Cin/18) âyetinin meâlinde "Her nerede ibadet edilirse edilsin ibadet Allah içindir. (Kişinin onlarla ibadeti gerçekleştirdiği uzuvlar da Allah'ın yaratmasıyla Allah'a aittir)" demek tercih edilir. وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا (Müzzemmil/4) beyan-ı sübhânîsi, "Sükûnet içinde, harf ve kelimelerin hakkını vererek, zihin ve kalbini onun üzerinde tam teksif edip öyle Kur'ân oku!" şeklinde meâllendirilir. Bunların misallerini çoğaltmak mümkündür ama, biz bu hususta da bu kadarıyla iktifa etmek istiyoruz.

Müellifimiz, bazen geçmiş büyük müfessirlerin tefsirlerinden aynıyla iktibasta bulunur ve onların yorumlarını kendi tefsir ve te'villerine tercih eder ki, meâlde bu hususla çok sıkça karşılaşırız. Meselâ, Hâkka suresi 17. âyetinin meâlini arz ederken Allâme Hamdi Yazır'ın İbn-i Arabî ve emsalinden naklettiği, Rabb'in Arş'ını taşıyan sekiz melekle alâkalı oldukça ciddî bilgiler sunar.

Yanlış yorumlara çekilebilecek yerlerde ciddî ciddî durur ve anlayış sapmalarına meydan vermemeye çalışır. Meselâ, "Allah sizi bir bitki gibi yerden bitirdi" (Nuh/17) meâlindeki âyete hâşiye düşerek şunları söyler: "Evrime mesnet arayanlar bu âyeti hevâlarına göre yorumlamak istemektedirler; oysa ki, bu beyan-ı sübhânîde insanlığın menşeinin su, toprak, hava... gibi unsurların bileşiminden, o Kadîr-i Mutlak'ın var etmesiyle meydana geldiği anlatılmaktadır. Bundan ne evrim çıkarmak ne de evolüsyona mesnet bulmak mümkündür."

Bu eserde, esbâb-ı nüzûl üzerinde de ısrarla durulduğu görülür ama meâller sebeplerin darlığına emanet edilmez; usûl-ü tefsir kurallarına uygun olarak

konulara daha farklı bir perspektifle bakılır. Meselâ, Abese sûre-i celîlesinde bilinen sebeb-i nüzûlun dışında daha başka mülâhazaların da var olabileceğine dikkat çekilir ve farklı mütalâalarda bulunulur.

Ben, bu istikamette ortaya konmuş tefsir ve te'villerden insanımızın istifade ettiği gibi bu meâlden de yararlanacağına inanıyorum. Ortaya konmuş bir gayret var; bunun ilâhi inayete vesile olmasını diler ve deyip ettiğimiz şeylerden ötürü Cenâb-ı Hakk'ın afv u mağfiretine sığınırım.

KUR'ÂN: TARİFİ, KAYDA GEÇİRİLİP KORUNMASI, ÜSLÛBU VE KUR'ÂN'I ANLAMAK

Hamd, âlemlerin Rabb'i Allah'a (celle celâlühû), salât ü selâm âlemlerin efendisi ve fahri Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtü vesselâm'a, Âline, ezvâcına, evlâdına, ashâbına, gök ve yer ehlinden salih kulların üzerine olsun.

İslâm topraklarının çeşitli yörelerinde son asırdaki "Kur'ân'a dönüş" hareketi, kendine has özellikleri, iniş ve çıkışları, eğri ve doğru yanlarıyla sürmektedir. Bundan yaklaşık 14 asır önce Hatemü'l-Enbiyâ'nın kalbine bir çekirdek halinde ekilen ve 'tenzil'le onun hayatının son 23 yıllık döneminde bütün yaşayışıyla "filizini çıkarıp gövdesi üzerinde yükselen" ve dallanıp yapraklanarak çiçek açan, en sonunda da meyvesini veren Allah Kelâmı, yüzyıllarca yeryüzünün üçte birini gölgelendirmesinin ardından "dostlarının vefasızlığı ve düşmanlarının tecavüzleri" sebebiyle insanlığın nefsinde âdeta 'nisyan' karanlığına terkedilmiştir. Bereket versin ki, birkaç asırlık mezelletlerinin arkasından Müslümanlar, yeniden Allah'ın Kelâmı'na yönelme gereği duymuşlar ve bu Kelâm'ın nasıl ilk günkü tazeliğiyle yerinde durduğunu, "zamanın ihtiyarlamasına karşılık onun nasıl da gittikçe gençleştiğini" görmüşlerdir.

İnkâr ve ilhad ahtapotunun zehiriyle varlığı en derininden yaralanan ve bu yaranın kansere dönüşmesiyle birlikte 'ayakta kalabilen sağları'yla acil bir şifa arayan insanlığın çaresiz müracaat edeceği ve büyük bir susuzlukla aradığı ilâç, kuşkusuz Allah'ın Kelâmı'ndadır. Ne var ki bu ilâç, kendisini her yönüyle sunacak 'doktor'lar beklemektedir. İnsanlığın geleceği bu doktorların çalışmalarına ve Allah Kelâmı'nın ilâcından 'hastaları'nı faydalandırabilmelerine bağlıdır. Eğer Kur'ân gerçekten anlaşılabilmiş, anlatılabilmiş ve dolayısıyla yaşanmış olsaydı, modern çağların zehirleri altın kupalarda sunulmuş bile olsa, en azından Müslümanlar arasında alıcı bulamazdı. Ama ne yazık ki, bu zehirlerin Müslüman bedenlere kolayca şırınga edilebilmiş olması bir yana, onları Kur'ân'la karşılamaları gereken sözümona bazı Müslüman 'doktor'lar da, bu zehirleri insanlığın zehirlenmesi karşısında âdeta birer 'panzehir' gibi görüp, Kur'ân'ın bütünüyle şifa verici ilâcını onlarla özdeleştirme yoluna gitmişler, hattâ Kur'ân'ın ilâcını o zehirlerin elde edildiği laboratuarlardaki tüplerde 'denemek' gibi sakîm yollara başvurmuşlardır.

KUR'ÂN NEDİR, NASIL TARİF EDİLEBİLİR?

Kur'ân, kelime olarak, daha çok kabûl edilen görüşe göre, 'okumak' manâsına gelen *Ka-Ra-E* fiil kökünden, 'rüçhan' ve 'küfran' gibi bir masdar olup, "harfleri ve kelimeleri birbirine eklenerek okunan şey" demektir.

Ka-Ra-E fiili, *el-kar'ü* masdarıyla 'toplamak' manâsına da gelir. Bu manâda Kur'ân'ın, 'toplayan' demek olduğu söylenmiştir. İbn-i Abbas'ın, *Onu (senin kalbinde) toplayıp sana okutmak Bize aittir* (Kıyamet Sûresi/75: 17) âyetini, 'toplanması ve kalbinde sabitleştirilmesi' şeklinde tefsir ettiği rivayet olunmaktadır. Bu bakımdan, bazıları Kur'ân'a, "önceki kitapların meyvelerini ve ilimlerin hepsini kendinde topladığı" manâsında *Kur'ân* dendiğini belirtmişlerdir.

Ebû Musa el-Eş'arî ve onun görüşünde olan bazı âlimlere göre Kur'ân, 'bir şeyi bir şeye yaklaştırıp bitiştirmek' manâsında *Ka-Ra-Ne* fiilinden türemiştir. Kur'ân'ın, sûre ve âyetlerin yanyana dizilmesinden oluştuğu için bu fiilden türediği de ifade edilmiştir.

Bazı âlimlere göre ise Kur'ân ismi hiçbir kelimeden türetilmemiştir. Bu kelime, Allah'ın (celle celâlühû), Peygamber'ine gönderdiği kitap için bir özel isim olmuştur. İmam-ı Şafiî bu görüştedir. O, Kur'ân'ın hiçbir kelimeden türemediğini, *Ka-Ra-E*' den türemiş olsaydı, her okunan şeye, sözgelimi Tevrat ve İncil'e de Kur'ân denmesi gerekeceğini ileri sürer. (Ebu'l-Beka, 287; Ragıp el-İsfahanî, 402; es-Salih, 15–18)

Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır; bu açıdan ezelîdir, yaratılmış değildir. Fakat vahyedilmiş, Hz. Cebrail (a.s.) tarafından Allah'tan (celle celâlühû) alınıp, Hz. Muhammed alehissalâtü vessselâm'a getirilmiş haliyle harflerden ve seslerden oluşan, sûre ve âyetlerden bir araya gelen, dillerimizle okunan, korunan, mushaflarda yazılıp ellerimizle dokunulan, kulaklarımızla işitilen ve gözlerimizle görülen 'Kitap'tır. Cünüp ve abdestsiz olanların, Kur'ân'ın yazılı olduğu kâğıtlar toplamı demek olan Mushaf'a dokunmaması gerekir. (Ebu'l-Beka, a.y.; Çetin, 30-32)

Bazıları, şöyle bir Kur'ân tarifine varmışlardır:

> Kur'ân, Peygamberimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılı, tevatür yoluyla nakledilmiş olan ve okunmakla ibadet edilen i'caz sahibi Allah Kelâmı'dır. (Karaman, 63)

Kur'ân-ı Kerim'de kendi husûsiyetlerinden söz eden bazı âyetlerde şöyle buyrulur:

> *Ramazan ayı ki, insanlar için dupduru bir hidayet kaynağı, ayrıca, apaçık hidayet delilleri ve hakkı bâtıldan ayıran ölçüler olarak Kur'ân o ayda indirildi.* (Bakara Sûresi/2: 185)
>
> *Bu Kur'ân'ın biri tarafından uydurulup, sonra da bu uydurmanın Allah'a isnat edilmesi mümkün değildir. O, kendinden önceki İlâhî Kitapları (aslî halleriyle ve onların Allah'ın vahyi olduğunu) tasdik etmekte ve bütün bu kitapların dayandığı ana esasları açıklamaktadır. Onda şüphe edilecek hiçbir taraf yoktur. O, Âlemlerin Rabbi tarafından vahyedilmektedir.* (Yunus Sûresi/10: 37)
>
> *Biz o Kitabı Arapça bir Kur'ân olarak indiriyoruz ki, düşünüp akledesiniz.* (Yusuf Sûresi/12: 2)
>
> *Gerçekten bu Kur'ân, (her meselede) en doğru yola, en sağlam ve isabetli tutuma yöneltir.* (İsrâ Sûresi/17: 9)
>
> *Gerçek şu ki, (insanın dilinde indirmekle) Kur'ân'ı (Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına) kolaylaştırdık. Yok mudur düşünüp ders alacak?* (Kamer Sûresi/54: 17)
>
> *Gerçekte o, pek değerli, şerefli bir Kur'ân'dır; çok iyi korunan bir Kitap'ta, (Levh-ı Mahfuz'da)dır.* (Vâkıa Sûresi/56: 77—8)

Kur'ân'ın daha başka isimlerinin olduğu da söylenmiştir. Kitap, Fürkan, Zikr, Nur, Ruh, Hüdâ, Şifâ, Mecîd, Mesânî, Ümmü'l-Kitap, Hakk, Sıdk, Tezkira, Büşrâ, Tenzil, İlim, Mübîn vs. bunlar arasında anılmıştır. (Çetin, 32–36)

Verdiğimiz bütün bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, Allah'ın, Son Nebî'si Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a vahiy yoluyla indirdiği âyetlerden oluşan Kelâmı'nın adı Kur'ân'dır. *Ka-Ra-E* veya bir başka fiilden gelmiş olsun veya olmasın, Kur'ân bütünüyle özel bir isimdir. İlk inen âyetin *Ka-Ra-E* fiilinin emir şekli *ikra'* (oku) olarak gelmesi sanırız, Kur'ân'ın adı yönünden ayrı bir manâ taşımaktadır. Şu kadar ki, bu fiilden gelmiş de olsa, Kur'ân isminin manâsını bugün bilinen şekliyle herhangi bir metni, hattâ bizzat Kur'ân metnini okumak anlamıyla sınırlandıramayız. Çünkü, Kur'ân'ı okumak, kendine has kuralları olan bir fiildir, bir ibadettir. Kur'ân'ın bazılarını yukarıda sıraladığımız diğer isimleri ise, birer ayrı isim olmaktan çok, Kur'ân'ın sıfatları olsa gerektir.

Kur'ân, İslâm'ın Peygamber'i aleyhissalâtü vesselâm'ın, kendi sözleri olarak değil, Allah'ın kendisine vahyedilmiş Kitabı olarak ağızlarından dökülen ve Peygamberliğine şehadet eden en büyük mucizesi ve yalnızca zamanındaki

Arapların değil, Kıyamet'e kadar bütün insanların ve cinlerin eşini ortaya koyamayacağı ve bu konuda her varlığa her zaman meydan okuyan, ritmik, okunur âyetler ve sûrelerdir. Tarihî veya herhangi bir değeri olan veya olmayan dinî kaynaklar ve kitaplar arasında gerçeklik ve eşsizlik açısından Kur'ân'la karşılaştırılabilecek hiçbir örnek yoktur.

Kur'ân'da hiçbir katma, ekleme veya çıkarma söz konusu değildir, olmayacaktır da. Allah, onu korumayı taahhüt altına almıştır. Kur'ân'ın ilk nüshalarıyla, İslâm tarihi boyunca ve bugün dünyanın her tarafında okunan Kur'ân nüshaları arasında herhangi bir farklılık bulmak mümkün değildir.

BİRKAÇ ÖNEMLİ KUR'ÂN TARİFİ

Bediüzzaman hazretlerinin tesbitleriyle, bütün insanların hakka irşadını esas alan Kur'ân'ın ana maksatları dörttür: Tevhid, Nübüvvet, Âhiret, İbadet ve Adalet. Kur'ân'daki bütün âyetler, temelde bu dört esas üzerinde döner. "Yaş-kuru" içinde her şeyi açık-kapalı, icmalî-tafsilî, remzen, işareten, imaen, zımnen vb. barındıran Kur'ân'ın, meselâ, gerek peygamberlerin mûcizeleri ve tarihî hadiseler yoluyla, gerekse işaretler yoluyla olsun, ilimlerden ve ilimlerin ulaşacağı son merhalelerden bahsetmesi tamamen istidradî, yani "yeri geldiği için"dir ve sözünü ettiğimiz ana maksatlarına yöneliktir. Bu dört ana maksat çerçevesinde Kur'ân'da Allah marifeti bahisleri, akidevî gerçekler, iman esasları, insanın yeryüzündeki ferdî ve içtimaî hayatını düzenlemesi için kaideler, insanı her yönüyle tanıtan ifadeler, kâinat ve yaratılış gerçekleri, Âhiret, Âhiret hayatı, Cennet ve Cehennem, ayrıca cennetlik ve cehennemliklerle ilgili açıklamalar, önemli tarihî hadiselerin çeşitli açılardan izahı, kısaca, her insanın hayatını, düşüncelerini kuşatabilecek manâ katmanları vardır. Kur'ân bir şifadır; okunarak şifa verir ve hepsinin ötesinde, hayatta, gerek fert fert, gerekse içtimaî hayatta bütünüyle uygulanarak şifa verir. Kur'ân, bir kâinat ilmidir, bir insan ilmidir, bir tarihtir, bir hukuktur. Kendisiyle insanlara hükmedilsin diye gönderilmiştir. Belli bir topluluk ve belli bir zaman için değil, dün de bugün de her insan için gerekli kaideleri, prensipleri ve uygulanması gereken hükümleri ihtiva eder.

Burada Kur'ân'la ilgili bazı hadisleri de anmadan geçemeyeceğiz:

> Kur'ân, Allah'a göklerden ve yerden ve onlarda bulunanlardan daha sevimlidir.
>
> Kur'ân'ın diğer sözlere olan üstünlüğü, Aziz ve Celîl olan Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir. (*Tirmizî,* "Fedailü'l-Kur'ân", 25)

> Sizden öncekilerin tarihi, sizden sonrakilerin haberi ve aranızdaki meselelerin hükmü ondadır. Kur'ân, hakk ile batılı birbirinden ayıran kesin bir hükümdür. O, bir eğlence değildir. Her kim zorbalığından dolayı onu bırakırsa, Allah onu boynundan kırar. Her kim hidayeti ondan başkasında ararsa, Allah onu dalâlete düşürür. O, Allah'ın sağlam ipidir. O, zikr-i hakîmdir. O, sırat-ı müstakîmdir. O, arzuların gerçekten saptıramadığı, dillerin karıştıramadığı, âlimlerin doyamadığı, fazla tekrarlamaktan eskimeyen, hayranlık veren yanları bitmeyen bir kitaptır. O, öyle bir kitaptır ki, cinden bir grup onu dinlediği zaman, "Biz, doğruluğu gösteren ve hakka götüren hayranlık verici bir Kur'ân dinledik ve iman ettik." demekten kendilerini alamamışlardır. Ona dayanarak konuşan doğru söz söylemiş, onunla amel eden sevap kazanmış, onunla hükmeden adalet yapmış ve ona çağıran doğru yola çağırmıştır. (*Tirmizî*, "Sevabü'l-Kur'ân", 14)

Kur'ân'ın tarifi konusunda son olarak, hayatını Kur'ân'a ve onun hakikatlarini asrın ve gelecek asırların idrakine takdime adamış bulunan Bediüzzaman hazretlerinin Kur'ân'ı tarifini de verelim (sadeleştirerek):

> Kur'ân, şu büyük kâinat kitabının ezelî bir tercümesi.. ve tekvinî ayetleri okuyan çeşitli dillerin ebedî tercümanı.. ve şu gayb âlemi ve şehadet kitabının müfessiri.. ve yerde ve gökte gizli İlâhî İsimler'in manevî hazinelerinin keşşafı.. ve hadiselerin satırlarının altındaki gizli hakikatların anahtarı.. ve şehadet âleminde gayb âleminin dili.. ve şu şehadet âlemi perdesi arkasında olan ve gayb âlemi yönünden gelen ebedî Rahmanî iltifatların ve ezelî Sübhanî hitapların hazinesi.. ve şu İslâmiyet manevî âleminin güneşi, temeli, hendesesi.. ve uhrevî âlemlerin mukaddes haritası.. ve Zat, Sıfatlar, İsimler ve İlâhî Şuûn'un açıklayıcı sözü, açık tefsiri, kesin delili ve tercümanı.. ve şu insaniyet âleminin terbiyecisi.. ve büyük insaniyet olan İslâmiyet'in ay ve ışığı.. ve beşer cinsinin hakikî hikmeti ve insaniyeti saadete sevkeden hakikî mürşidi ve hidayet edicisi.. ve insanlara hem bir şeriat kitabı, hem bir dua kitabı, hem bir hikmet kitabı, hem bir kulluk kitabı, hem bir emir ve davet kitabı, hem bir zikir kitabı, hem bir fikir kitabı, hem insanın bütün manevî hacetlerine mercî olacak çok kitapları muhtevî tek ve toplu kutsal bir kitap, hem bütün evliya ve sıddîkların, ârifler ve muhakkiklerin farklı meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, her bir meşrebin zevkine lâyık ve meşrebi nurlandıracak ve her bir mesleğin gidişine uygun ve onu açıklayacak birer risale ortaya koyan kutsal bir kütüphane hükmünde semavî bir kitaptır.
>
> Kur'ân, Arş-ı A'zam'dan, İsm-i A'zam'dan, her İsmin a'zam mertebesinden geldiği için bütün âlemlerin Rabbi itibariyle Allah'ın Kelâmı'dır. Hem, bütün varlıkların İlâhı unvanıyla Allah'ın fermanıdır. Hem, bütün göklerin

ve yerin Yaratıcısı adına bir hitaptır. Hem umum Sübhanî saltanat hesabına ezelî bir hutbedir. Hem geniş rahmet noktasında Rahmânî iltifatlar defteridir. Hem Ulûhiyet'in azamet ve haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazen şifre bulunan bir haberleşme mecmuasıdır. Hem İsm-i A'zam'ın çevresinden inmekle Arş-ı A'zam'ın bütün çevresine bakan ve teftiş eden hikmet saçıcı kutsal bir kitaptır.. (*İşârâtü'l-İ'câz*, 9-10)

KUR'ÂN'IN KAYDA GEÇİRİLMESİ VE KORUNMASI

Cenab-ı Allah (celle celâlühû), son Peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a kadar insanlık tarihi boyunca, bir rivayete göre 124.000 peygamber göndermiştir. Allah'tan önemli bir 'haber'le, başta Allah'ın varlığı ve birliği olmak üzere, gayb âlemine ve dolayısıyla meleklere, ayrıca peygamberliğe ve peygamberlere, vahye ve İlâhî kitaplara, Âhiret Günü'ne ve Kader'e inanmaya dayalı iman, ibadet, ahlâk ve davranış kaideleri üzerinde bir hayat teklifi ve bu teklifi kabûl edip etmemenin hem dünyada hem de Âhiret'te getireceği neticelerin, yani Din haberiyle gelen insanlara genel manâda 'nebî' denir. Bu nebîlerin içinden bazıları, o ana kadar unutulmuş, mecrasından saptırılmış Din'i, zaman ve şartlara göre 'fürûât' denilen ikinci derecedeki ve pratik hayatı ilgilendiren bazı kurallardaki değişikliklerle birlikte yenilemek, diriltmek üzere seçilir ve kendilerine ya Kitap ya da Sahifeler verilir. Bu peygamberlerin misyonuna 'Risalet', kendilerine ise 'rasûl' denir. Rasûller içinde, Kur'ân-ı Kerim'de Şûrâ sûresi'nde (42: 13) anılan Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve son olarak Hz. Muhammed (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun) ayrı bir Şeriat'la gelmişlerdir ve bunlar, yine Kur'ân'ın nitelemesiyle *ülü'l-azm* peygamberlerdir ve Hz. Muhammad (s.a.s.) onların da en büyüğü olarak, bütün peygamberlerin içinde en büyükleri kabûl edilir.

Nebîler, daha çok rasûllerin tebliğ ettiği Din'in yaşatılması ve bu konuda insanlara gerekli hatırlatmanın yapılması sorumluluğunu taşırlar. Rasûllerin gönderilmesinin sebeplerinden biri, yukarıda arz edildiği gibi, zamana, şartlara ve ilmî-fikrî gelişmelere göre Din'in pratik hayatla, hattâ bazı ibadetlerin icrasıyla ilgili kurallarında yapılması gereken değişikliklerdir. Özellikle bazı rasûller için bundan daha önemli bir sebep ise, her bir rasûlden sonra tahrif edilip tanınmaz hale getirilen, buna yol açan en önemli âmil olarak, dayandığı Kitap belli ölçülerde değiştirilen, ekleme ve çıkarmalara tâbî tutulan Din'in yeniden aslına irca edilmesi gereğidir.

Cenab-ı Allah celle celâlühû'nün tarih boyunca bütün rasûllerle gönderdiği Din'in adı sadece İslâm'dır. Nasıl kâinatın düzeni, onun işleyişinde geçerli

olan kanunlar hiç değişmeden devam ediyorsa, aynı şekilde, ilk insanla bugünkü insanlar arasında temel hususiyetler, temel ihtiyaçlar ve insanı bekleyen nihaî gelecek açısından hiçbir farklılık yoksa, o halde, tarih boyunca aynı temel iman, ibadet, helâl-haram hükümleri ve ahlâk kaidelerine dayanan İlâhî Din'in de tek bir din olması tabiîdir. İşte bu Din, kendisini tebliğ eden rasûllerden sonra tanınmaz hale getirilmiş, tahrif edilmiş, zaman zaman bir ırk ideolojisine dönüştürülürken, çok zaman putperestlikle bulandırılmıştır. Dolayısıyla Allah celle celâlühû, son olarak bu Din'i, Kıyamet'e kadar gelecek bütün insanların problemlerine çözüm olacak ve hayatlarını tanzim edecek kaidelerle mükemmelleştirmiş ve bir daha tahrife uğramaması için ana kitabı Kur'ân'la birlikte, diğer aslî temeli Sünnet'i, yani Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın onu uygulama usûlleriyle, yine Vahy'e dayalı olarak koyduğu prensipleri bizzat koruma altına almıştır. *O Zikr'i indiren elbette Biziz ve Biziz onun koruyucuları.* (Hıcr Sûresi/15: 9)

Burada, Cenab-ı Allah'ın neden yine Kendi indirdiği önceki Kitapları değil de Kur'ân'ı koruma altına aldığı sorusu sorulabilir. Önceki peygamberlerin misyonları, insanlığın içinde bulunduğu şartlar gereği zaman, mekân ve şahıslar açısından sınırlı idi. Oysa Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm evrensel bir misyonla ve misyonu Kıyamet'e kadar geçerli olmak üzere gönderilmiştir. O'nunla Allah'ın Dini İslâm, bir daha yeni baştan tebliğe, kendinde herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duyulmayacak mükemmellikte nihaî şekliyle gönderilmiştir. O'ndan sonra başka bir peygamber gelmeyeceği, başka Kitap da indirilmeyeceği için Kur'ân'ın korunması gerekmektedir. İkinci olarak, sebep ve netice için tek bir kader vardır. Yani Allah celle celâlühü Kur'ân'ı bizzat koruyacağı sözü verirken, elbette onun korunmasında insanlara düşen vazifeyi ve onları kimlerin eliyle koruyacağını biliyordu. Yani, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâmın ümmetinin Kitabına sahip çıkıp onu korumada önceki ümmetlerden daha büyük bir dikkat ve titizlik göstereceği O'na malûm idi.

İşte, dünyada hikmeti gereği genellikle sebepler gerisinden icraatta bulunan Cenab-ı Allah celle celâlühû ve azze şe'nühû, Zikr'i korumada ona sahip çıkacakları Kendisine malûm bulunan başta Ashab-ı Kiram olmak üzere, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın ümmetini birinci derecede sebep olarak istihdam buyurmuştur. Onun korunmasındaki birinci adımı, Kur'ân-ı Kerim'in daha Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm döneminde bizzat Hz. Peygamber'in talimatı ve gözetimi altında kayda geçirilmesi, yani yazılması teşkil etmiştir. Bundandır ki, ilk Kur'ân nüshalarıyla, 14 asırdır her tarafta okunan Kur'ân nüshaları ve bugünkü Kur'ân nüshaları arasında hiçbir fark yoktur.

Evet, kendinden önceki kitaplarla birlikte düşünürken Kur'ân'ın hemen ilk anda akla gelen en önemli özelliklerinden biri olarak onun korunması ve en ufak bir tahrife uğramamış bulunması konusunda aşağıdaki hususlar bilhassa önemlidir:

- Kur'ân'ın yalnızca korunmasını değil, gerektiği şekilde okunmasını, okutulmasını, daha çok hadiselere göre bölüm bölüm, sûre sûre, âyet âyet indiği için bir kitap halinde toplanmasını bizzat Cenab-ı Allah uhdesine almıştır:

  > *Sana vahyedileni hemen ezberleyip bellemek için dilini hareket ettirme. Çünkü onu (senin kalbinde) toplayıp sana okutmak Bize aittir. Öyleyse, Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et. Ayrıca, onu açıklamak da Bize ait bir iştir.* (Kıyamet Sûresi/75: 16–19)
  >
  > *Kur'ân'a ait olarak gelen her bir vahyin sana okunması henüz tamamlanmadan onu ezberlemek için tekrar etmekte aceleci davranma ve "Rabbim, benim ilmimi, (bilhassa Kur'ân'ı ve Senin muradını idrakimi) artır!" diye dua et.* (Tâ-Hâ Sûresi/20: 114)

- Allahü Teâlâ, bizzat Kur'ân'da O'na hiçbir şekilde bâtılın karışamayacağını, onun hakkaniyetine ve İlâhî kaynaklı oluşuna gölge düşürecek hiçbir sebebin ona yaklaşamayacağını vurgular:

  > *O, şerefli ve mağlûp edilemez bir kitaptır. Bâtıl ona ne önünden ne ardından, hiçbir taraftan yol bulamaz. Hakîm (bütün hüküm ve icraatında mutlak hikmet sahibi), Hamîd (bütün şükür, övgü ve medyuniyet Kendisi'ne mahsus bulunan Allah) tarafından bölüm bölüm indirilmektedir.* (Fussılet Sûresi/41: 41–2).

- Her yıl, Kur'ân'dan o ana kadar inen kısmı, Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz Hz. Cebrail aleyhisselâm'la müzakere ederdi. Efendimiz'in hayat-ı seniyyelerinin son senesinde Cebrail aleyhisselâm bu iş için iki defa geldi. Bunlardan ikincisi, şüphesiz, Kur'ân'ın inişinin tamamlanmasından sonra olmalıdır. O yıl Hz. Cebrail'in iki defa gelişinden Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, vefatının artık yakın olduğu neticesine varmıştır. (Yıldırım, 43, 62–63)
- İlk günden beri Ashab-ı Kiram, Kur'ân'a çok önem vermiş, onu öğrenmiş, anlamaya çalışmış, ezberlemiş ve ona gösterilmesi gereken saygıyı göstermiştir. Zaten bu, bizzat Allah'ın emriydi:

  > *Kur'ân okunurken hemen dikkat kesilip ona kulak verin, susup dinleyin ki, rahmete erdirilesiniz.* (A'râf Sûresi/7: 204)

Gerçekten, ilk dönemde okuma-yazma bilen Müslümanların sayısı çok azdı. O kadar ki, Bedir Savaşı'nda alınan esirlerden her kim Medineli 10 Müslüman'a okuma-yazma öğretirse salıverileceği hükme bağlanmıştı. Bu bakımdan, Ashab-ı Kiram, Kur'ân'dan her ineni hemen ezberleme ve koruma yoluna gidiyordu. Gidiyordu, çünkü Kur'ân namazda okunuyordu, okunması farz idi; çünkü Kur'ân âyetleri ve sûreleri turfanda meyveler gibi geliyor, zihinleri ve kalbleri inşâ ediyor, aydınlatıyor, her türlü yanlış bilgi, kabûl ve günah kirinden arındırıyor ve bu aydınlanmış, arınmış zihinlerden ve kalblerden bir toplum kuruyordu.

Kur'ân'ı ezberleme konusundaki gayreti ve ezberleyenlerin çokluğunu anlama bakımından, Hicret'ten daha bir-kaç sene sonra cereyan eden Maûne Kuyusu faciasında, Kur'ân'dan o ana kadar ineni ezberlemiş bulunan 70 kişinin şehid edildiğini zikretmek yeter. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm hayatta iken, değişik vak'alarda bir bu kadar daha hafız daha şehid edilmiştir. (Kurtubî ve Suyutî'den: es-Salih, 55) Rasûlüllah'ın vefatında, başta Hz. Ali, Abdullah İbn Mes'ud, Abdullah ibn Abbas, Abdullah bin Amr, Huzeyfe ibn el-Yeman, Salim, Muaz ibn Cebel, Ebu'd-Derdâ, Übeyy ibn Ka'b, Hz. Ayşe ve Ümm-ü Seleme olmak üzere, Kur'ân'ın tamamını ezberlemiş bulunan azımsanmayacak sayıda insan vardı. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, bir kişi hicret ettiği veya Müslüman olduğunda, onu kendisine Kur'ân öğretmesi için bir sahâbînin yanına gönderirdi. Mescid-i Nebevî'de Kur'ân okuyanların sesi adeta bir uğultu haline geldiğinden Rasûlüllah, birbirlerini şaşırtmasınlar diye seslerini kısmalarını söylemişti. (Zerkanî'den a.g.e., 57)

- Kur'ân-ı Kerim, bölüm bölüm indikçe, ezberlemeden ayrı olarak, Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, onları yazdırırdı. Vahye dayalı olarak, hangi âyetin daha önce inmiş olanların içinde nereye yerleştirileceğini bizzat buyururdu. Bu şekilde, Kur'ân'ın ezberlenmesi ile yazılması bir arada yürüyordu. Yazılanlar, Rasûlüllah'ın yanında bulunduğu gibi, yazan ve kendilerine 'vahiy kâtipleri' denilen kişilerce de çoğaltılıp korunuyordu. (Zerkeşî'nin *el-Bürhan*'dan nakl. es-Salih, 61)
- Bizzat Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm'ın vefatından önce Hz. Ali, Übeyy ibn Ka'b, Muaz ibn Cebel, Ebu'd-Derdâ gibi sahabîler, üzerinde Kur'ân sûreleri yazılı bulunan deri, kemik, odun vb. parçalarını tam bir kitap halinde bir araya getirmiş bulunuyorlardı. Hattâ Hz. Ali bu işte sûrelerin iniş sırasını nazara almıştı. (Suyûtî, *İtkan*; ayrıca Tabaranî ve İbn Asâkir'den, M. M. Pûye, 95–98). Efendimiz'in vefatını müteakip, bilhassa Yemâme'de onlarca hâfız şehid edilince, Hz. Ömer (r.a.) Halife Hz. Ebû

Bekir'e başvurarak, Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm zamanında yazılan, ezberlenen Kur'ân sayfalarının resmî bir nüsha halinde bir cilt haline getirilmesi teklifinde bulundu. Bu iş için, Sahabe'nin önde gelen hafızları ve âlimleri arasında bulunan Zeyd ibn Sâbit görevlendirildi. Hz. Zeyd (r.a.), titiz bir çalışmayla Kur'ân'ı iki kapak arasında topladı ve meydana getirilen nüshaya 'mushaf' adı verildi. (Yıldırım, 62–66; es-Salih, 62–65)

- Cenab-ı Allah celle celâlühû, Kur'ân-ı Kerim'de açıkça, "*Onu (senin kalbinde) toplayıp sana okutmak Bize aittir.*" (Kıyamet Sûresi/75: 17) buyurmaktadır. Bu sebeple, 23 yıl süreyle inen Kur'ân âyet ve sûrelerinin bütün bir kitap haline getirilmesi bizzat vahye dayalı olarak Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm tarafından gerçekleştirilmiş, Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında ise, yazılı metinler "iki kapak arasında bir mushaf" haline getirilmiştir. Daha sonra Hz. Osman zamanında bu nüsha çoğaltılmış ve bütün illere gönderilmiştir. (Yıldırım, 66-70; es-Salih, 65-73) İlk günkü bu nüshalarla, o günden bu yana yayınlanan ve okunan nüshalar arasında en küçük bir fark yoktur.
- Kur'ân-ı Kerim'in en küçük bir tahrife uğramadan bugüne kadar gelmesinin en önemli sebeplerinden biri de, onun kendi aslî diliyle korunarak, tercümelerinin kendi yerine konmaması, dolayısıyla, kendinden önceki kitapların maruz kaldığına maruz kalmamış olmasıdır. Kimsenin tercümesi birbirinin aynı olmayacağı gibi, aşağıda üzerinde ayrıca durulacağı üzere, Kur'ân'ın bir başka dile tıpkı tercümesi mümkün değildir. Zaman zaman, tercümelerini Kur'ân yerine ikame edip, ibadetlerde bu tercümelerin okunmasını isteyenler, içlerinde birtakım safderûn ve işin özünden habersiz iyi niyetlilerin bulunabileceği ihtimali dışında, esasen, tercümelerinin Kur'ân yerine konmasının Kur'ân'ı tahrif demek olacağını bilen ve dolayısıyla, Kur'ân'ın tahrifiyle İslâm'ın yok olmasını, en azından onun da tahrifini arzu eden art niyetliler ve Kur'ân düşmanlarıdır.

KUR'ÂN'IN ÜSLÛBU

Kur'ân'ın ele aldığı konulara yaklaşım, takdim ve meseleleri çözüm biçimi bütünüyle kendine hastır ve eşsizdir. O, herhangi bir konuyu, bir kelâmcı veya bir diğer âlim ya da yazar gibi mutlaka sistematik bir biçimde ele almaz. Daha çok, 'tasrifî' denilen, kendine has iç içe bir anlatım biçimine sahiptir. Çeşitlilikler gösterir, konular değişir, bir konudan diğerine geçer, bir önceye döner veya bazı açılardan tekrarlarda bulunur.

> *Biz, insanlar için bu Kur'ân'da farklı farklı yönleriyle her türden delil getirdik; misaller verdik, benzetme ve temsillerde bulunduk. Ne var ki, insanların çoğu yine yüz çevirmekte, nankörce inkârlarında ısrar etmektedirler.* (İsrâ Sûresi/17: 89)
>
> *Bak, (iman hakikatleriyle ilgili) delilleri bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan nasıl da serdediyoruz; ama onlar, yine yüz çeviriyorlar!* (En'am Sûresi/6: 46)
>
> *Bak, meselenin özünü kavrarlar mı diye (iman hakikatleriyle ilgili) delilleri bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan nasıl da serdediyoruz!* (En'am Sûresi/6: 65)
>
> *Gerçeğin delillerini (Kur'ân'ın âyetleri olarak) bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan işte böyle serdediyoruz.* (En'am Sûresi/6: 105)

Bir âhenk halinde böylesi değişkenliklerin sergilenişi Tevhidî işaretleri göstermek, ayrıca, verdiğimiz âyetlerden anlaşıldığı üzere, hem bir imtihan ve aynı zamanda, insan düşüncesinin derinliklerinde fırtınalar estirmek içindir. Bu anlatım, değişkenlikte birlik ve çoklukta âhenk gösteren bir anlatımdır.

Bu anlatım şekli, ayrıca, kâinatın düzenini de yansıtmaktadır. Gözümüzün ulaştığı hemen en yakın çevremizde bile büyük bir değişkenlik ve farklılık içinde muhteşem bir birlik görürüz. Kâinat kitabının ezelî tercümesi olan Kur'ân, bu şekilde onun düzenini de bize yansıtır ve hayatın bugün anlaşıldığı şekilde parçalı değil, bir bütün olduğunu ortaya koyar.

Kur'ân sûreleri ve âyetlerinin dizilişi kronolojik bir sıra takip etmez. Bakarsınız, birkaç âyet art arda inmiştir ve art arda Kur'ân'da yerini almıştır, ama hemen ardından gelen âyetler başka zaman inmiştir, hattâ değişik konulardadır. Fakat, bu konular arasında gözden kaçırılmaması gereken çok yakın münasebetler vardır. Bazı sûreler ve bazı âyetler çok uzun olduğu halde, bazıları çok kısadır. Bu tür husûsiyetleri Kur'ân'ın en büyük i'caz unsurlarından biri olduğu halde, çok defa gözden kaçan ve bilhassa Batılı müsteşriklerle, onların İslâm dünyasındaki uzantılarını, âyetleri arasında bağlantı olmadığı iddiasıyla Kur'ân'ı tenkit cüretine sevk eden en önemli sebeplerden biri şudur:

Kur'ân, kâinatın düzenini yansıtır. Nasıl kâinat kendi içinde bir bütündür ve bu bütün ile ondaki her bir unsur, her bir varlık arasında küll-cüz', pek çok unsur, pek çok varlık arasında ise küllî-cüz'î münasebeti vardır; yani pek çok unsurun, pek çok varlığın bütün kâinat içinde hem kendine has bağımsız bir mevcudiyeti vardır hem de aynı zamanda kâinatın onu temsil eden ve onun her bir unsuruyla içten bağlantılı bir parçasıdır. Bu münasebet, Kur'ân ile âyetleri için de söz konusudur. Yani, Kur'ân'ın hemen her bir âyeti tek başına bir bü-

tünlük ifade eder; ayrıca, âdeta organik bir bütünlük ortaya koyan Kur'ân'ın tamamı ve âyetlerinin büyük çoğunluğuyla ciddî bir münasebet içindedir de. Bir başka deyişle, âyetlerin pek çoğu, hem Kur'ân'daki bütün ana maksatları kendinde toplayan yekpâre bir bütün hem de yekpâre Kur'ânî bütünün ona örnek bir parçasıdır. Bu sebeple, bu âyetlerin herhangi birini alıp Kur'ân'ın herhangi bir yerine koyduğumuzda, okunuş ve manâ bütünlüğü açısından yadırgamadığı görülecektir. İşte bu, Kur'ân'la her bir âyeti arasındaki küll-cüz' (bütün-parça), küllî-cüz'î (bütünlük ve her bir parçada bütünün özelliklerinin bulunması) münasebetinin görülemeyişi ve kavranamayışı, bilhassa bazı art niyet sahiplerini, onun âyetleri arasında çok defa bir bütünlük ve süreklilik olmadığı gibi yanlış ve çok defa kasıtlı neticelere götürmüştür.

Kur'ân'da, okuyucuya zaman zaman birbiriyle çelişirmiş gibi gelen çok sayıda âyet de vardır. Âyet ve sûrelerin, yukarıda arz edildiği üzere, birbiriyle bağlantısızmış gibi görünen 'tasrifî' düzenlenişi de, ilk bakışta bazıları için sanki böyle bir çelişki varmış görüntüsünün kaynağı olabilir. Fakat, gerek bu tasrifî diziliş, gerekse âyetler arasındaki küll-cüz', küllî-cüz'î münasebeti, çok defa bir âyetin doğru olarak anlaşılması için Kur'ân'ın tamamının anlaşılmasını gerekli kılar. Ayrıca, bize bağlantısız ve çelişkili gibi görünen yönler, aslında birer çelişki veya bağlantısızlık içinde değildir. Kur'ân, yukarda ifade edildiği gibi, kâinatın iç içe düzenini yansıtır. Müslüman hakîmlere göre Kur'ân, kâinat ve insan, aynı gerçeğin, aynı 'Kitab'ın farklı malzemeyle yapılmış üç nüshasından ibarettir. Kâinat ve insan, 'yaratılmış Kur'ân', Kur'ân ise, 'vahyedilmiş ve yazılmış kâinat ve insan'dır. Kur'ân, bu özelliğiyle, bize hayata, kâinata, eşyaya nasıl bakmamız, nasıl yaklaşmamız gerektiğini öğretir. Ne var ki, kâinatla bütünleşemeyen, Kur'ân'la bütünleşemeyen insanın kendisinde vardır çelişki ve bağlantısızlık. Her bir insan, her şey gibi, Kur'ân'a da kendi dünyasının penceresinden bakar ve onu kendisi gibi görmek ister. Oysa insana düşen, kendi dünyasını Kur'ân'a göre şekillendirmektir. O, bunu yaptığı ve Kur'ân'la bütünleştiği zaman gerçek varlık özüyle bütünleşmiş olacak ve bu bütünleşme ölçüsünde Kur'ân'daki İlâhî ihtişamı kavrayabilecektir. Bu sebeple, Kur'ân'a sadece beşerî kabiliyetlerle yaklaşıp, çelişkilerle dolu dünyasının pencerelerinden bakmak, sonra da Kur'ân'ın bütününü anlama iddiasında bulunmak veya Kur'ân üzerinde söz etmek, onun hiç anlaşılmadığını gösterir.

Kur'ân, Arapça olarak indirilmiştir ve Arapça, Kur'ân'ın bir manâda 'biçimi'dir, elbisesi, hattâ cildidir. Unutulmamalıdır ki, "Din, yalnızca zihnî düzlemde bir felsefe, inanç ve kelâm değildir; fizikî ve bedenî de olmak üzere,

tüm varlığımızı bütünleştirme yöntemidir Din." (Nasr, *Ideals and Realities of Islam*) Bu bakımdan Arapça, yukarıda üzerinde durulduğu üzere, Kur'ân'ın aslî unsurlarından biridir. Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesi, yalnızca Araplar anlasın diye değildir. Bir defa, evrensel bir dinin elbette evrensel bir dili olacaktır. İkinci olarak, Kur'ân'ın dilinin sesleri ve kelimeleri vahyin ayrılmaz parçalarıdır. Kur'ân'ın Arapça olması, Kur'ân Arapçasına kutsallık kazandırmıştır. Bu kutsal dil, insanın yalnızca dînî gerçekleri düşünmesine değil, aynı zamanda tüm varlığını İlâhî bir ölçüyle birleştirmesine yarayan temel bir vasıta ve anahtar görevi görmektedir. Ancak Arapçasıyla, yani, aslıyla okunan Kur'ân, Kur'ân olabilir; bu bakından, Kur'ân'ın başka dildeki tercümelerine Kur'ân denmeyeceği gibi, ibadetlerde Kur'ân başka dildeki tercümeleriyle okunamaz. Kur'ân, manâ içinde manâya sahiptir; bu manâ denizine dalabilmek ise, bir bakıma onun dilini çok iyi bilmekle olur. Arapça bilmeden iyi bir Müslüman olunabilir ama, Arapça bilmeden Kur'ân çok az anlaşılabilir.

Kur'ân, İslâm'da bilginin kaynağıdır da; yalnızca manevî bilgilerin değil, ahlâk, hukuk, felsefe, hattâ tabiî ilimlerin bile kaynağıdır Kur'ân.

KUR'ÂN'I ANLAMAK

Kur'ân'ı anlamak, her hususta olduğu gibi, her şeyden önce Allah'ın tevfikine, yani yardım edip yol göstermesine, muvaffak kılmasına bağlıdır. İnsana düşen ise, bu tevfike dilekçe uzatmaktır. Dilekçeye ise, Kur'ân'ın sunulduğu ve kabı mesabesindeki dilini anlamakla başlanır. Sözgelimi, bir insan, varlığının özünü oluşturan 'ruh'u ve onu başkalarından ayıran birtakım şahsî özellikleriyle insansa da, öncelikle onu karşıdakine tanıtan, varlığının ayrılamaz boyutu olan dış görünümüdür. Boyu, beden yapısı, yürüyüşü, yüzü, gözü ve kaşıyla başkaları arasında seçilen bir insanın bu dış yapısını attığımızda, onu tanımak için kendisine ulaşacağımız yolu ve asıl varlık özüne gireceğimiz kapıyı kaybetmişiz demektir. Bunun da ötesinde, her insanın dış görünümü, fizyonomisi onun asıl varlığına, karakterine, bâtınına göre şekillendiğinden, zahiri bâtınına aynadır. Aynı gerçek Kur'ân için de söz konusu olduğundan, nasıl insanı tanımak için önce onu 'zahirî' özellikleriyle bilmemiz gerekiyorsa, aynen bunun gibi, Kur'ân'ın dili ve bu dilin ifade vasıtası olan harfler, kelimeler ve cümleler de onun zahirî yanını oluşturduğu için, ancak bu yanını tanıdıktan sonra onun özüne inmek mümkün olabilir.

Kur'ân'ı anlamak, onun dış yapısı olan dilini anladıktan sonra, özellikle tefsir usulünü ve tarih içinde Kur'ân ilimleri olarak geliştirilen nesh, esbâb-i nüzûl (âyetlerin iniş sebepleri), itlak, takyit, umum, husus gibi konuları, ayrı-

ca zahir, nass, muhkem, müfesser, te'vil, hafî, müşkil, mücmel, müteşabih gibi mevzuları, sonra Sünnet'i çok iyi bilmeyi gerektirir.

Kur'ân'ı anlamak için mutlaka gerekli olan söz konusu zahirî ilimlerden sonra, Kur'ân'a yaklaşımda belki onlardan da önce gelen husus, Kur'ân'a tam bir iman ve itimatla birlikte onu yaşamak, hayata hayat yapmaya çalışmaktır. Kur'ân'ı zâhiriyle, yani dili, bu dilin oturduğu çerçeve, tefsir usulü ve Kur'ân ilimleriyle çok iyi bilen biri, onu ancak belli ölçülerde tanıyabilir. Ne var ki bu, yalnızca zahirle sınırlı ve bâtına zahirden bakan bir tanıma olarak kalacaktır. Her türlü 'doğru' bilgiyi bir şekilde ihtiva eden Kur'ân'ın asıl varlığını oluşturan 'manâ'sına, ancak insanın da asıl varlığını oluşturan ruhunun üssü mevkiindeki 'kalb'le varılabilir. Bu da, ona yaklaşan kalbin onun âyetleriyle temizlenmiş olmasını gerektirir; temizlenmek, onu yaşamakla birlikte yürür. O halde, her Müslüman, Kur'ân'la ilgili zahirî ilimlere sahip olduktan sonra, imanî derinliği, kalbî temizliği ve basiretinin derecesi ölçüsünde Kur'ân'ı anlayabilir. Ayrıca Kur'ân, hiçbir zaman tek bir bilgi, anlama ve kavrama seviyesine hitap eden monoton bir kitap değildir. O, sınırsız ve ulaşılamayan derinlikte manâ katmanlarıyla doludur. Her bir insan, kalbî hayatı ve dolayısıyla anlayış, kavrayış derecesi itibariyle diğerlerinden farklı olduğu için, herkes, bu farklılığı içinde Kur'ân'dan kabı kadar, kapasitesi kadar alır. Hiçbir zaman Kur'ân karşısında her insanın durumu aynı olamaz. Bundandır ki o, rasûllerin yanısıra zikir ehli, âlimler, ilimde rüsûh sahibi olanlar, dinde tefakkuh ehli, istinbat ehli, rabbanîler, imamlar, Allah'ın ledünnünden ve Kitap'tan bir ilme sahip olanlardan söz ettiği gibi, tefekkür, teemmül, akletme, şuur, fıkhetme, tedebbür, tezekkür gibi melekelerden de söz eder. Dolayısıyla her bir müfessir, Kur'ân'dan anladığına "Kur'ân budur" yerine, "Benim Kur'ân'dan anladığım budur." demelidir ve der.

Merhum Halûk Nurbakî'nin benzetmesiyle, Kur'ân, zamanın döl yatağında sürekli açılan bir gül gibidir. Bilhassa ilimlerdeki gelişmeler Kur'ân'ın manâ derinliğinin anlaşılmasına katkıda bulundukça, Kur'ân daha bir açılmakta, tazelenmekte ve gençleşmektedir. Unutmamak gerekir ki, İslâm ve öncelikle onun kitabı Kur'ân, tek bir zamana ve o zamanın şartlarına ve insanlarına hitap etmek ve onların meselelerine çözüm getirmek için gelmemiştir. O, bütün zamanları, mekânları ve anlayış seviyelerini kapsar; dolayısıyla her zaman ve her mekânda onda her meselenin çözümünü bulunabilir. Bu sebeple denebilir ki, Kur'ân'ın her zaman, her mekân, her şart ve her bir insan için 'tenzil'i söz konusudur. Bu ise, çok derin bir ilim ve tetkik, tertemiz bir kalb ve Kur'ân'ı sürekli hayata hayat yapmayı gerektirir. Bir başka ifadeyle, Kur'ân hayat içinde anlaşılır; onun

manâ derinliklerine, o hayata tatbik edilerek ulaşılabilir. Ona sadece 'ilmî' bir eser gibi yaklaşanlara o, fazla bir şey vermez.

Kur'ân'ı anlama konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da şudur:

İçinde, en azından zâhirî bakış noktasında tekrarlar bulunan, bir başka ifadeyle, bazı konuları 'tasrif' eden, yani farklı cepheleriyle farklı yerlerde farklı üslûplarla ele alan 600 küsur sayfalık bir kitap, bizzat kendi ifadesiyle, her şeyi, her bilgiyi kendinde barındırmaktadır. Bir hadisin ifadesiyle, önceki milletlerin tarihi, inişinden sonra gelenlerin ve geleceklerin haberi ve insanlar arasındaki ihtilâfların çözümü ondadır. Ayrıca o, her dönemde, her bilgi ve anlama seviyesindeki herkese hitap ve herkesi tatmin eder. Bilhassa İslâm tarihi boyunca onu tefsir eden müfessirler ondan başka başka manâlar çıkarmış, bununla birlikte hiçbiri, onun manâ derinliğinin nihayetine inme iddiasında bulunmamıştır. Fakihler, hükümlerini öncelikle ona dayandırmış, fakat içlerinden bir tanesi olsun, "Kur'ân'daki hükümlerin maksatlarını ve ondaki bütün hükümleri bütünüyle anladım ve istihraç ettim." şeklinde bir iddiayı seslendirmemiştir. Bütün asfiyâ, yani kalb ile zihni birleştirmeğe muvaffak olmuş büyük âlimler, belli dönemlerde Din'i ihyâ gayesiyle gelen müceddidler, kendilerine Kur'ân'dan yol açmış, bütün evliyâ gerçek ilham ve arınma kaynağını ondan almış, bütün gerçek Tasavvuf yolları ona dayanmış, ondan kaynaklanmış, fakat, aktıkça çoğalan bir kaynak gibi, Kur'ân daima taze ve adeta el değmemiş halde kalmıştır. İşte ona bu özelliği kazandıran hususların başında, onun belâğati gelir. Bu belâğatin ana unsurlarından biri de, onun çoğu zaman sembolik, sanatlı, yer yer temsiller, benzetmeler, mecaz ve istiareler ihtiva eden üslûbudur. Üstad Bediüzzaman Said Nursî, bir tefsir anahtarı olarak kaleme aldığı *Muhakemat*'ında Kur'ân'ın bu yönünü en güzel bir şekilde açıklar. Onun çoğu ifadelerindeki bu sanatlı ve sembolik anlatımı görmezden gelmek ve bütün manâsını ifadelerinin zahirinde aramak, tarihte sığ bir zahiriye mezhep veya mesleğini doğurduğu gibi, karşı uçta, zahirî manâyı görmezden gelip, her şeyi bâtına, mecaza, temsil ve istiareye havale etmek de, zahirîlik kadar tehlikeli bâtınî mesleklere kapı açmıştır. 'Orta yol' her zaman en iyi olduğundan, Kur'ân'a yaklaşmada bu husus bilhassa nazara alınmalıdır.

Kur'ân'a anlama konusunda en önemli nokta olarak bir defa daha ifade edelim ki, tevfîk-i İlâhî yar olmadan hiçbir muvaffakiyet mümkün değildir. Bundandır ki baştan beri âlimler, "Gayret bizden, tevfik Allah'tan." demişlerdir.

KUR'ÂN'IN AYNEN TERCÜMESİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Bilhassa son bir asırdır gereksiz bir tartışma konusu olan "Kur'ân'ın aynen tercümesi mümkün müdür?" sorusu, en mantıksız ve düşünülmeden sorulmuş sorulardan biridir. Çünkü, her şeyden önce dil, sadece harflerden ve kelimelerden ibaret kalıplar bütünü değildir. Nasıl üslûp, "Üslûb-u beyan, aynıyla insan." sözünde de ifadesini bulduğu üzere, kişinin aynasıdır; bunun gibi, bir milletin dili de, kültürü, karakteri, tarihi ve üzerinde bulunduğu coğrafya ile, o milletin aynasıdır. Bir dildeki pek çok kelimenin başka dildeki karşılıkları, o kelimeleri bütün çağrışımları ve onları kullananlarda meydana getirdiği tesirleriyle asla yansıtamaz. Meselâ, *Kur'ân* kelimesi her ne kadar Kur'ân için bir özel isimse de, sözcük anlamı itibariyle "okumak" demektir. Bu manâda o, cins isim bile olsa, kendinden türediği masdarı itibariyle dahi başka bir dilde aynen ifade edilemez. Ne Türkçede 'okuma, okuyuş' gibi masdar çeşitleri, ne İngilizcede 'reading' veya 'recitation' gibi kelimeler, ne de herhangi bir dilde 'okuma' manâsında kullanılan herhangi bir kelime, Kur'ân'ı karşılamaz. Dil, ölü bir vakıa değil, onu kullanan milletin tarihiyle birlikte değişiklikler ve adaptasyonlar geçiren canlı bir vakıadır.

İkinci olarak, Arapça, gramatik bir dildir; kaideleri bellidir, yerleşmiştir. Bilhassa kelime türetme açısından dünyanın en zengin dilidir. Meselâ, Arapça'da pek çok masdar kalıbı vardır; yani, bir fiilin çok sayıda masdarı yapılır ve bunlardan her biri, şekil, tür, biçim gibi pek çok bakımdan diğerlerinden farklı anlam ve çağrışım ifade eder. Bunlardan ayrı olarak, "masdar bina-i merre", "masdar bina-i nev'" gibi, apayrı masdar türleri de vardır. Yine, bir dildeki "geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman", diğer dildekilerin her zaman için aynısı değildir. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim, bilhassa Âhiret'le alâkalı vaka ve vâkıalardan bahsederken çok defa "geçmiş zaman" kipi kullanır. Oysa Âhiret, insan tarihi açısından bir gelecektir. Kur'ân'daki bu kullanışın, Arapça'da "geçmiş zaman" kipinin kesinlik ifade etmesi dışında, daha pek çok sebepleri ve ifade ettiği anlamları söz konusudur. Yine, Arapça'daki "muzarî" kipi de, hiçbir zaman ne Türkçe'deki "geniş zaman"la, ne de İngilizce'deki "simple present tense"le tam olarak karşılanamaz. Çünkü "fiil-i muzarî", Türkçe'deki "şimdiki zaman" kipini de içine almasının yanısıra, "tekrar, teceddüt (yenilenme)" gibi, ifade ettiği daha başka manâlarla da belli bir zenginliğe sahiptir. Ayrıca, meselâ İngilizce'deki "present perfect tense"i bir başka dilde, en azından Türkçe ve Arapça'da bulmak zor olduğu gibi, bu "tense", aynı İngilizce olsa da, kullanma açısından Amerikan ve İngiliz İngilizcelerinde birbirinin tıpatıp aynısı değildir.

Bir başka dil özelliği olarak, Arapça'da yalnızca "tekil ve çoğul" değil, "tekil, ikil (tesniye) ve çoğul" olduğu ve bunların her biri için isimler, sıfatlar ve fiiller ayrı kalıplar istediği halde, meselâ, ne Türkçe'de ne de İngilizce'de "ikil" olmadığı gibi, Türkçe'de sıfatlar, İngilizce'de fiiller ve sıfatlar için ayrı bir çoğul şekli yoktur. Ayrıca, Arapça'da isim çoğullar da pek çok şekillerde yapılır. "Erkek (eril)" isimler için ayrı, "dişi(l)" isimler için ayrı kural ve kalıplar olduğu gibi, bilhassa isimler için farklı ve her biri ayrı anlam farklılığı ihtiva eden çoğul şekilleri ve bu çoğul şekillerinin kelimeye kattığı kendilerine has anlam farklılıkları vardır. Meselâ, 'kırık çoğul' denilen çoğul şekli azlık ifade ederken, kurallı çoğulda bu yoktur. Yine bir başka farklılık olarak, Arapça'da 'lâm-ı tarif' denilen belirlilik takısı Türkçe'de bulunmaz ve bu takı, belirlilik dışında, ihtiva ettiği 'lâm (l)' harfiyle, başına geldiği kelimeye pek çok anlamlar katar. Sözgelimi, "en-nâs" dendiği zaman, bazen 'istiğrak'la bütün insanlar, bazen 'ahd' ifadesiyle, kendilerinden bahsedilen hususî bir grup kastedilir.

Kur'ân'ın asla bir başka dile tercümesi mümkün olmayan bir diğer özelliği daha vardır ki, o da şudur:

Kur'ân, kullandığı pek çok kelimeyi kavramlaştırmıştır. Kur'ân kelimesi gibi, Kur'ân'da ve İslâm'da çok önemli yeri olan rab, ilâh, melik, kitap, vahiy, din, millet, şeriat, ibadet, takva, ihsan, ihlâs, velî, nur, nebî, rasûl, İslâm, iman gibi onlarca, hattâ kelime, isim gibi daha pek çok kelimeleri, ayrıca, Kur'ân İlimleri adı altında geniş bir ilmin doğmasına yol açan muhkem, müteşâbih, tefsir, te'vil, nâsih, mensuh gibi kavramları hiçbir dile aynen tercüme etmek mümkün değildir.

Kur'ân'ın bir başka dile aynen tercümesinin mümkün olamayacağının sebepleri elbette yalnızca bunlardan ibaret olamaz. Burada, aynen tercümesi mümkün bulunmayan İlâhî bir kitabın güya bir başka dildeki tercümesinin onun yerine geçmeyeceğini söylemenin ve Kur'ân okumanın farz olduğu namaz gibi ibadetlerde okunup okunamayacağını sormanın ne kadar manâsız ve saçma olacağını ifade etmeliyiz.

BU MEAL ÇALIŞMASI HAKKINDA

Şimdiye kadar Türkçe'de ve başka dillerde, Kur'ân-ı Kerim'in bu dilleri konuşanlarca en azından sathî de olsa anlaşılabilmesi için çok sayıda meal çalışması yapılmıştır. Her bir çalışmanın, şüphesiz diğerlerine oranla üstün olan ve olmayan yanları vardır. Şu kadar ki, hemen her mealin eksiklikleriyle birlikte, çoğu meallerde büyük anlama ve meal verme hataları yapıldığı da bir gerçektir.

Hayatını Kur'ân'a vakfetmiş önemli bir zatın teşvikleriyle cüret edilen ve başlangıçta muhterem Profesör Dr. Suat Yıldırım Hocaefendi'nin meali temelinde İngilizce olarak düşünülen bu çalışmanın, benzerlerinden üstün olduğu gibi bir iddia taşımıyoruz. Fakat, onlardan ayrı olarak, yeni bir çalışma yapmış olmanın elbette bazı sebepleri vardır ki, bu çalışmayla ilgili olarak bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

- Daha önce de ifade edildiği üzere, Kur'ân'ın pek çok âyetinin kendi başına bağımsız bir varlığı ve anlam bütünlüğü olduğu gibi, âyetlerden pek çoğunun hem kendi aralarında hem de Kur'ân'ın bütünlüğü ile içten bir münasebeti de vardır. Bu sebeple, âyetlerden pek çoğuna meal verirken bu husus ve dolayısıyla bu âyetlerin doğru anlaşılmasının, bütünlüğü içinde Kur'ân'ı anlamayı ve bütün Kur'ân'ı mümkün olduğu ölçüde göz önünde bulundurmayı gerektirdiği asla gözden uzak tutulamaz. Çalışma boyunca bu nokta mümkün olduğunca dikkate alınmış ve öyle yapılması gereken her âyet, siyak ve sibakı (kontekst) ve Kur'ân'ın bütünlüğü içindeki yeri nazara alınarak meallendirilmiştir.

  Rahatlıkla denebilir ki, Kur'ân hakkında meal çalışması yapmak, tefsir çalışması yapmaktan çok daha zordur. Tefsir çalışmasında muhtemel manâlar sıralanır; oysa meal çalışmasında bu manâlardan biri veya ikisi tercih edilecektir ve bu manâlar ile Kur'ân'ın bütünlüğü ve konuyla ilgili âyetler arasında çelişki olmayacaktır. Bu çalışmada bu husus azami göz önünde tutulmuştur ve nasıl Kur'ân'da hiçbir çelişki yoksa, bu mealde de inşaallah herhangi bir çelişki yer almaması için gösterilebilecek gayret gösterilmiştir denebilir.
- İkinci olarak, meal hiçbir zaman tercüme demek değildir. Türkçe'ye özellikle Arapça'dan yapılan pek çok tercümede olduğu gibi, pek çok Kur'ân mealinde de ne yazık ki manânın anlaşılmadan kelime kelime tercümeye gidildiği görülmektedir. Bu ise, pek çok âyette neyin kastedildiğini kapalı

bırakmakta, zihinde herhangi bütün bir anlam oluşmasına mâni olmaktadır. Bu çalışmamızda her bir âyetten anlaşılan manâ verilmeye, herhangi bir âyet en azından en belirgin manâsıyla kapalı bırakılmamaya çalışılmıştır.

- Üçüncü ve önemli bir husus olarak, Kur'ân'ın muhkemi, müteşabihi, mutlakı, mukayyedi, mücmeli, müfesseri vb. vardır. Âyetler âyetleri tefsir eder. O'nun bütün bu özellikleri, müşkil-i Kur'ân, garîbi'l-Kur'ân gibi ilimlerin doğmasına yol açmıştır. Âyetleri anlamak ve bir meal çalışmasında en azından ilk anlam olarak bir kapalılığın kalmaması için bu hususa da gereken önemi vermek ve bu konuda yazılmış eserlere de müracaat etmek gerekmektedir. Bu çalışmamızda bu noktanın da elden geldiğince dikkate alındığı söylenebilir.
- Garîbi'l-Kur'ân, özellikle Kur'ân'ın bazı kavramları üzerinde yoğunlaşır. Kur'ân, pek çok kelimeyi kavramlaştırmış ve anlamının, mesajının önemli bir kısmını onlar üzerine bina etmiştir. Meselâ Kur'ân, Allah'ın *ism*i, *fahşâ*yı, *bağy*i haram ettiğini buyurur. Dolayısıyla nelerin, hangi davranış, söz ve uygulamaların ism, fahşâ ve bağy olduğunu tesbit etmek gerekir. Ayrıca, fitne, fesat, dalâlet, hidayet, israf, takva, ihsan gibi ve daha başka onlarca kelimenin, kavramın geniş yelpazeli ve derinlikli anlamları vardır ve bunlar, her geçtiği yerde aynı tek anlama gelmezler. Bu sebeple, bunların geçtikleri her bir âyette hangi anlama geldikleri de oldukça dikkat isteyen bir husustur. Bu çalışmamızda bu noktaya da gerekli önemi verme gayreti içinde olunmuştur.
- Üstad Bediüzzaman hazretleri, zaman zaman, Kur'ân-ı Kerim'in çok sayıda i'câz unsurlarından bilhassa lâfzın muhtemel bulunduğu manâ derinliklerine dikkat çeker. Meselâ, Fâtiha Sûresi'nin başında yer alan *el-Hamdü* kelimesindeki *el* harf-i tarifinin istiğrak ifade etmesinden hareketle, "İlk insandan bu yana, kim kime hangi sebeple hamdde, teşekkür ve senâda bulunmuşsa, bunların hepsi Allah'a attir." der. Bu sebeple, *el-hamdü*'nün bir mealde yer verilmesi gereken en kısa manâsı, "İlk insandan bu yana, kim kime ne için hamdde bulunmuşsa, hamdin tamamı" demektir. Aynı şekilde, *İşârâtü'l-İ'câz* isimli, Kur'ân tefsiri anahtarı denebilecek muhteşem eserinde ve Kur'ân-ı Kerim'in i'caz özelliklerinden bahsettiği 25. Söz'de, "*Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.*" mealli âyetten (Bakara Sûresi/2: 3), yine kelimelerin karakterinden ve dizilişinden hareketle infakın pek çok kurallarını istinbat eder. Söz gelimi, âyetin başındaki *min*, 'ba'zıyet' ifade ettiğinden, manânın, "Rızık olarak verdiklerimizin tamamını değil, bazısını infak ederler, israfta bulunmazlar." şeklinde oldu-

ğunu belirtir. *Mimmâ*nın, dolaylı tümleç olarak fiilden önce gelmesinden, ancak kendi malından infak edenin infakta bulunmuş olacağı; *Razaknâ* ifadesinden, kendisinden infakta bulunulan malı verenin Allah olduğu, dolayısıyla verenin verdiği şahsa karşı minnette bulunmaması gerektiği; 'biz' manâsına gelen *nâ*dan ayrıca, verenin vermekle fakir düşeceğinden korkmaması, çünkü onun asıl kaynağının Allah olduğu; *rızk*ın mutlak olarak anılmasından, mal, ilim, fikir gibi kişinin sahip kılındığı her varlıktan infakta bulunulacağı; "infak ederler" manâsına gelen *yünfikûn* fiilinin nafaka ile aynı kökten gelmesinin ise, infak edilen malın sefahat yolunda değil, zarûrî ihtiyaca harcanması icap ettiği anlamlarını çıkarır. Ayrıca, *yünfikûn* fiilinin muzari olarak gelmesi, vermenin bir defaya mahsus olmadığını ortaya koyar. Kısaca, aslı üç kelimeden oluşan bu âyetin en kısa manâsı, "Kendilerine rızık olarak ilim, fikir, güç, kuvvet, mal ne vermişsek, onların bir kısmını, verenin Biz olduğu inancıyla minnet etmeyerek ve vermekle fakirlik korkusuna düşmeden, muhtaçlara zarûrî ihtiyaçlarında kullanmaları üzere verirler." şeklindedir. İşte bu meâl çalışmasında bu noktayı kısmen ve yer yer tebarüz ettirme gayreti içinde olduk.

- Âyetlerde kullanılan kelimelerin manâ, yapı ve karakterleri, farklı ve en kısa bir meal çalışmasında bile kendilerine yer verilmesi gereken anlamlara kaynaklık etmektedir. Meselâ, Bakara Sûresi 34. âyette, Hz. Âdem'e secde emrine karşı çıkan varlıktan *İblis* olarak bahsedilirken, 36. âyette ise, O'nu cennetten çıkarmak için kendisine bir hile ile yaklaşanın *şeytan* olduğu ifade buyurulur. Artık İblis İlâhî rahmetten kovulmuş ve İblis iken şeytan olarak anılan bir varlık olmuştur. Bu arada olup biteni *şeytan* kelimesinin karakterinden ve manâsından çıkarmak mümkündür ve herhalde bu, bir meal çalışmasında tebarüz ettirilmelidir. Dolayısıyla, 36. âyete şu meal verilebilir:

> *(Kibir ve gururuna yenik düşerek Allah'ın emrine isyanla küfrünü ortaya koyan ve hem İlâhî huzur ve rahmetten, hem de cennetten kovulup insana da düşman kesilen) şeytan, (daha önce kendisine karşı uyarmamıza rağmen Âdem'e ve eşine yasaklanmış ağaçtan tattırarak) ayaklarını kaydırdı ve onları bulundukları halden ve yerden çıkardı. Biz de, "İnin, artık kiminiz kiminize düşmansınız (ve böyle bir hayat süreceksiniz. Zaten içindeki her şey sizin için yaratılmış bulunan ve orada hilâfetiniz takdirim olan) yeryüzünde belli bir süreye kadar mesken tutup kalacak ve oradan tam yararlanacaksınız." dedik.*

Kur'ân'a meal vermede bu husus çok önemli olmakla birlikte, ne yazık ki onu bu çalışmanın tamamında yansıtamadık.

- Örnek olarak bu âyette dikkat çeken bir diğer husus, Kur'ân-ı Kerim, vakaları anlatırken, 'itnab' yapmaz, yani gereksiz teferruata asla dalmaz; bununla birlikte, iki önemli vaka arasında geçen daha başka hadiseleri çok defa muhatabın idrakine havale eder veya başka yerlerde zikreder. İşte, bir âyete meal verilirken, bu hususlar nazara alınmazsa, yanlış ve eksik anlamalar her zaman ortaya çıkabilir. Meselâ, Hz. Âdem'e ve eşine ağaca yaklaşmama emrinin hemen arkasından gelen yukarıdaki âyette şeytanın onların ayaklarını kaydırdığı buyrulmaktadır ki, bu iki vakanın arasında geçen çok hadiseler vardır ve bunlar, en küçük bir meal çalışmasında kısaca da olsa verilmeli ve bağlantı kurulmalıdır.

  Bir diğer misal olarak, Yusuf Sûresi'nde, *(Zindanda Yusuf'a rüya tabiri yaptıran) iki kişiden kurtulanı, aradan uzun bir süre geçtikten sonra, (Melik'in rüyası üzerine) Yusuf'u hatırladı da, "Ben bu rüyanın te'vilini size bildiririm. Bana müsaade edin!" dedi. "Yusuf, ey özü-sözü tam doğru kişi!.."* (12: 45-46) âyetlerinde, *dedi* ile biten 45. âyetle, *Yusuf* diye başlayan 46. âyet arasında, "Müsaade aldı, oradan çıktı, doğru zindana vardı; zindan bekçisine durumu anlatıp içeri girdi ve Yusuf'u buldu" şeklinde pek çok takdirî cümle vardır ki, arz edildiği gibi, Kur'ân bunları akla ve idrake havale eder.
- Benzer şekilde Kur'ân-ı Kerim, bir konu üzerinde durur veya bir hadiseden bahsederken, çok defa o konu veya hadise münasebetiyle zikrettiği müşriklerin veya kâfirlerin iddialarına, inkârlarına cevap vermeye başlar; cevap bittikten sonra yeniden söz konusu hadiseye veya konuya döner. Eğer Kur'ân üslûbundaki bu önemli özellik bilinmez ve görülemezse âyetler arasındaki bağlantılar kopacak ve bazı âyetlere yanlış manâ vermeye bile sebep olacaktır.
- Kur'ân-ı Kerim, 23 yılda ve genellikle hadiseler üzerine indiğinden ve *nesh, âmm, hâs, mutlak, mukayyet, esbâb-ı nüzûl* gibi Kur'ân ilimleri konularının doğmasına yol açan bir tarz takip ettiğinden, bu noktalar iyi anlaşılamadığı ve mealde dikkate alınmadığı zaman, okuyucuda ilk anda Kur'ân'da çelişkiler varmış gibi bir intiba uyanabilmektedir. *Esbâb-ı nüzûl* denilen âyetlerin iniş sebepleri ve söz konusu *nesh, âmm, hâs, mutlak, mukayyet* gibi hususlar mutlaka dikkate alınmalı ve meâlde gerektiği yerlerde tebarüz ettirilmelidir; aksi halde ortaya çıkacak anlamların mutlaka yanlışlıklara sebep olacağını söylemeğe gerek yoktur. Meselâ:

  > *(İman etmeleri için kendini helâk edecek derecede gösterdiğin hırs ve iştiyaka rağmen) şu küfürde diretenlere gelince: (âkıbetleri hususunda*

uyarmak vazifen olup, sen de bu vazifeni elbette yerine getirmektesin. Ne var ki,) onları ister uyarmışsın, ister uyarmamışsın, onlar için fark etmez, çünkü iman edecek değillerdir. (Bakara Sûresi/2: 6)

Âyette sözü edilen küfürde diretenler için *şu küfürde diretenler* anlamı vermemizin sebebi, âyetin artık inkârda kök atmış ve iman etme kabiliyetini bütünüyle yitirmiş bazı Mekkeliler (ve benzerleri) hakkında olmasıdır. Bu tebarüz ettirilmediği takdirde, hangileri olursa olsun bütün kâfirleri uyarmanın hiçbir faydası olmayacağı anlamı ortaya çıkar ki, bu, peygamberlerin misyonuna, tebliğ görevine zıttır. Çünkü tebliğ, uyarı görevi, öncelikle küfredenlere karşı yerine getirilir. Ayrıca, yine parantez içindeki açıklamaları yapmazsak, bu defa tebliğden, uyarma görevinden vazgeçilse de olur gibi bir manâ anlaşılabilir. Halbuki tebliğ, uyarma, peygamberlerin gönderiliş gayesidir; küfredenlerin inanıp inanmaması, uyarma görevine engel değildir ve âyette de açıkça belirtildiği üzere, uyarıp uyarmama uyarıcı hakkında değil, küfürde kök atmış olanlar hakkında müsavidir.

Şu var ki, *esbâb-ı nüzûl* âyetleri anlamada elbette çok önemli olmakla birlikte, "Sebebin hususîliği hükmün umumîliğine mâni değildir." kaidesince, âyeti iniş sebebine hasretmeye sebep olamaz, olmamalıdır ve yapılmamalıdır. Tam tersine, meselâ yukarıdaki âyette olduğu gibi, herhangi bir âyetin kim veya kimler hakkında indiğinin bilinmesi, her zaman benzeri karakter ve yapıdaki kişilere karşı nasıl davranılacağı konusuna da ışık tutacaktır. Dolayısıyla *esbâb-ı nüzûl*, âyetleri tek bir yer, zaman ve/veya şahıs(lar)a hasretmeye sebep değil, onların evrenselliğinin bir başka dinamiğidir. Bundan dolayı da meal çalışmasında bu hususun tebarüz ettirilmesi, âyetlere bu husus nazara alınarak meal verilmesi ayrı bir önem kazanır.

- Bir diğer husus, kullanılan kelimelerin nekre (belgisiz) veya marife (belgili), fiillerin mazî (geçmiş), muzarî (şimdiki, geniş, hattâ gelecek) ve gelecek zamanda olması, fiil ve isim cümlesi; mütekellim (1. şahıs), muhatap (2. şahıs) ve gâip (3. şahıs) arasında geçişler yapılması gibi dil ve kelime özellikleri de âyetlere ayrı ve oldukça önemli manâlar kattığından, bunlar en kısa biçimde de olsa meale yansıtılmalıdır. Meselâ, Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi vakasının anlatılmaya başlandığı Bakara Sûresi 30. âyetinden itibaren Cenab-ı Allah Hz. Âdem'i sürekli muhatap alırken, O'nun yasaklanan ağaca yaklaşmasından sonra, 37. âyette birden gâip (3. şahıs) olarak anmaktadır. Buradan, Hz. Âdem'in Cenab-ı Allah'la artık bir başka münasebet halkasına girdiğini anlıyoruz. Ayrıca, Allah'tan ke-

limeler almak manâsında kullanılan *telakkâ* fiilinde telkin manâsı vardır. Dolayısıyla, bu âyetin en kısa manâsı şudur:

> *(Sürçmesinin farkına varan) Âdem, (hatasına mazeret aramaya kalkmadı; birden kendine gelip toparlandı; fakat doğrudan muhatap iken, artık üçüncü bir şahıs konumuna düşüp, Kendisiyle bir başka münasebet halkasına girdiği) Rabbisinden, (vicdan azabı ve pişmanlığı sebebiyle kalbine telkin buyurulduğunu idrak ettiği) bazı kelimeler aldı (ve onlarla tevbe-istiğfarda bulundu. Rabbisi de,) O'na rahmetiyle muamele etti ve tevbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, Tevvâb (kullarının tevbesine, sadece mağfiretle değil, fazladan mükâfatla karşılık veren)dir; Rahîm (bilhassa Kendisine yönelenlere karşı husûsî rahmetiyle muamele eden)'dir.*

- Kelimelerin karakterinin de âyetlere kattığı çok önemli manâlar vardır. Bunları zaman zaman meal içinde veya dipnotlar halinde aktarmaya çalışmakla birlikte, çok zaman tabiî ki veremedik. Burada sadece bir misal zikredeceğiz:

  Bakara Sûresi 27. âyeti gibi pek çok âyette *Allah'ın ahd*inden ve bilhassa İsrail Oğulları'nın bu ahdi nakzettiklerinden söz edilir. *Nakz*, liflerden örülü bir halatı lif lif etmek demektir. Buradan ahdin sağlam liflerden örülü bir halat gibi olduğu sonucuna varırız. Benzer şekilde, bu âyet, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği bağlardan ve bunların koparılmasından da söz eder. Kur'ân, bu şekilde enfes bir belâğat mucizesi olarak, hem Allah'ın ahdinin özelliklerini ve onu yerine getirmemenin manâ ve neticesini bir kelimelik bir kapalı istiare ile verirken, hem de insanların Allah ile ve diğer insanlarla olan, yani toplum içindeki bütün münasebetlerini ifade etmiş olmaktadır. Dolayısıyla, meselâ Bakara Sûresi 27. âyetine, şöyle bir meal vermek esasen elzemdir ve bu meal, o âyetin ancak en kısa manâsı olabilir:

  > *O (fasık)lar, söz verip bağlandıktan sonra sözlerinden dönüp, Allah'ın (meşîet, hikmet, ilim ve inayet atkılarından örülen ve kâinattaki genel âhenk ve düzeni sağladığı gibi, insan hayatında da sulh, sükûn, huzur ve düzeni temin edecek ışıktan bir halat olan) ahdini bozar (onunla vicdanî irtibatlarını çözüp dağıtırlar). Bununla kalmaz, Allah'ın, (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği (kan/akrabalık ve din bağlarıyla, fertleri bir binanın taşları, tuğlaları gibi birbirine tutkun bir toplum hayatının gerektirdiği münasebet ve ayrıca ilim, zekâ, kabiliyet, akıl, güç gibi İlâhî nimetleri yerinde kullanma ve bunlardan başkalarını faydalandırma) bağlarını da kesip koparırlar ve (bataklığa düşmüş ve onulmaz bir hastalığa yakalanmış bir insanın başkalarını da o bataklığa veya hastalığa*

> *çekmek istemesi gibi, kötülüklerini bütün topluma, hattâ bütün insanlığa yayma teşebbüsü içinde) yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. (İnsanlıktan ve İlâhî rahmetten uzaklaşmış) bu tipler, (dünyada da, Âhiret'te de, fert ve toplum olarak) her bakımdan kaybetmiş olanların ta kendileridir.*

Ne var ki, bu meal çalışmasını bu ölçüde geniş tutamadık ve bu türden hususiyetleri, ancak birkaç defa dipnotlarla ifadeye çalıştık.

- Yine, Kur'ân-ı Kerim, çok zaman hadiseleri veya Allah'ın nimetlerini sıralarken öyle bir üslûp takip eder ki, bu sıralamada bir sonraki hadise veya nimete geçmeden önce zihne sorular takılır ve bu sonraki hadise veya nimet o sorunun cevabı olur. Bu şekilde Kur'ân, insanı peşinden koşturur ve hem zihnini, hem de kalbini tam tatmin eder. Meselâ, Bakara Sûresi 25. âyette Cennet nimetleri sayılırken bu özellik gayet açıktır. Yani, ağaçlar ve ırmaklar arasında bir köşkte oturan ve ağaçların sürekli yenilenen meyveleriyle rızıklanan bir insan, bu yer ne kadar güzel olursa olsun mutlaka bir yoldaşa, bir arkadaşa ihtiyaç duyacaktır. Bu bakımdan Kur'ân, bu nimetlerin ardından tertemiz eşleri nazara verir. Tertemiz eşlerle böylesine güzel bir yerde yaşamayı acılaştıracak bir şey varsa o da, bu hayatın fani ve geçici olmasıdır. Kur'ân, Cennet'te nimetleri kesecek acı bir sonun ve son endişesinden kaynaklanacak en küçük bir üzüntünün olmayacağını da hemen zikrederek, Cennet nimetinin her bakımdan mükemmelliğine dikkat çeker ve bu şekilde bir de belâğat dersi verir. Dolayısıyla bu âyete verilebilecek en kısa meal şudur:

> *İman edip, salih işlerde bulunanları müjdele: Onlar için, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler vardır. Ne zaman orada kendilerine (bir lezzet kaynağı ve nimet manâsında) rızık olarak (koku, tat, renk, şekil ve lezzetçe birbirinden farklı ve her defasında tazelenip yenilenen) meyvelerden ikram edilse, "Bu, bize daha önce de ikram edilmişti!" derler. Çünkü meyveler onlara, (ne olduğunu bilmedikleri bir yiyecekle iştahları gitmesin, lezzetleri azalmasın diye) şekilce dünyadakilere ve bir önceki defa ikram edilenlere benzer olarak sunulur. (Sonra, o cennetlerde tek başlarına, yalnız ve dostsuz olacak değillerdir.) Onlar için, (dünyadaki bütün eza-cefa sebebi hallerden arındırılmış ve) ebediyen tertemiz hale getirilmiş eşler de vardır. (Bütün bu nimetler, dünyadaki gibi bir sonla, ölümle kesilir mi gibi endişeleri de olmayacak) ve onlar, o cennetlerde ebedî kalacaklardır.*

- Bu meal çalışmasında önem verilen bir diğer husus olarak, İslâm'ın bazı hükümleri –cihad, kölelik, savaşa izin verilmesi, bazı ceza yasaları, kadı-

nın yeri ve hukuku gibi– bilhassa İslâm düşmanlarının kasıtlı tenkitlerine uğramış ve bu tenkitler, maalesef bazı Müslümanlara da tesir ettiği gibi, İslâm'ın bilhassa günümüzdeki imajına da menfi etkide bulunmuştur. İşte, bu meal çalışmasında bu konulara da kısa da olsa açıklık getirmeğe gayret ettik.

- Bu çalışmanın sonuna, faydalı olur ümidiyle, Esmâ-i Hüsnâ, isimler ve kavramlar, kelimeler sözlükleri, bir de genişçe sayılabilecek bir konu indeksi eklenmiştir.
- Bu çalışma, çok muhtasar bir tefsir sayılabilecek ölçüde dipnotlarla zenginleştirilmiş, dipnotlarda kısa da olsa, özellikle iman esasları ve hakikatleri, ibadetler, ahlâk, İslâm'ın muamelat veya içtimaî, iktisadî, idarî (siyasî), cezaî boyutları üzerinde, ayrıca ilgili âyetler çerçevesinde tarihî açıklamalar yapılmış, bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Son olarak:

Olanca meşguliyetine, müzmin rahatsızlıklarına ve etrafını kuşatan daha pek çok olumsuz faktörlere rağmen, muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi, bu çalışmayı baştan sona okuma zahmetine katlanarak, çok değerli irşad, tenvir, tashih ve tebyinleriyle destek ve teşviklerini esirgemediler. Bu bakımdan, kendilerine sonsuz teşekkürü, edası mutlaka gerekli bir borç biliyorum. Bu çalışmayı yayına girmeden önce son defa okuyarak tebyin ve tavzihte bulunan muhterem Yusuf Demirtaş, Yılmaz İndi ve Ergun Çapan Beylerle, bilhassa kaynaklara ulaşmada vefakâr yardımlarıyla destek olan oda ve mesai arkadaşım muhterem Zühdü Mercan Bey'e, yine oda ve mesai arkadaşlığı süresince görüş ve düşünce paylaşımını esirgemeyen değerli Recep Çakır, Hakkı Kuyucu ve Selçuk Camcı Beylere, bu arada özellikle Türkçe imlâ konusunda sık sık yardımlarına başvurduğum değerli oda arkadaşım Ahmet Özdemir Bey'e ve teknik yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Ekrem Tez Bey'le teknik serviste emeği geçen her değerli arkadaşa ayrıca teşekkür ediyorum. Bu arada, her zaman olduğu gibi, bu çalışma süresince de bana katlanan ve ev ihtiyaçlarımı karşılamada asla yorgunluk ve gücenme göstermeyen kıymetli eşim başta olmak üzere, ev halkımın diğer mensuplarına da teşekkürü vicdanî bir borç telakki ediyorum.

Sa'y ve gayret kullardan, tevfik ise Allah'tandır. Bütün ehl-i imandan, ihlâs, yakîn, rıza ve hizmet için bu âciz ü fakire dua istirhamıyla.

Ali Ünal

1. FÂTİHA SÛRESİ

Daha kuvvetli rivayetlere göre Mekke'de, bazı görüş ve nakillere göre Medine'de, bazılarına göre ise de hem Mekke'de hem de Medine'de olmak üzere iki defa nâzil olmuştur. Umumî kabule göre, Kur'ân'dan ilk inen âyetler A'lâk Sûresi'nin ilk beş âyeti, bütün olarak ilk inen sûre ise Fâtiha Sûresi'dir ve 7 âyettir. Bir bakıma Besmele Fâtiha'nın, Fâtiha da Kur'ân-ı Kerim'in özü, hülâsası, çekirdeği hükmündedir. Bu sûreye, Kur'ân'ın ilk sûresi olması ve onu açması özelliğiyle Fâtiha dendiği gibi, namazlarda okunmasının farzıyeti (Hanefîlere göre vacip olması) ve sahip bulunduğu üstün şeref-ten dolayı "es-Seb'u'l-Mesânî", sahip bulunduğu ana maksatlarıyla (Tevhid, Nübüvvet, Haşir, Adalet ve İbadet) bütün Kur'ân'ın aslı, kökü, çekirdeği olduğundan, Kitabın Anası manâsında "Ümmü'l-Kitab," okunarak şifa verdiği için "eş-Şâfiye" de denir. Fâtiha'nın 20'ye varan daha başka isimleri de vardır. Fâtiha'sız namaz olmaz.

[1]Rahmân[2], Rahîm[3] Allah'ın[4] Adıy'la[5/6]

2. Bütün hamd,[7] Âlemlerin[8] Rabbi[9] Allah içindir:

3. Rahmân ve Rahîm;

4. Din (Hesap ve Hüküm) Günü'nün[10] Mâliki.[11]

5. (Allah'ım!)[12] Ancak Sana ibadet eder,[13] ancak Sen'den yardım bekler ve dileniriz.[14]

6. Bizi Dosdoğru Yol'a[15] hidayet et.[16]

7. Kendilerine nimet lûtfettiklerinin[17] yoluna; üzerlerine gazap hak olmuş bulunanların[18] ve dalâlette olanlarınkine[19] değil.

1A

1. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de, "*Kur'ân okuyacağın zaman, (İlâhî Dergâh'tan, Allah'ın rahmet ve huzurundan) kovulmuş olan Şeytan'dan Allah'a sığın.*" (Nahl Sûresi/16: 98) emri vardır. Bu bakımdan, Kur'ân okumaya başlarken, Besmele'den önce *Eûzü bi-'llâhi mine'ş-şeytani'r-racîm* denir. Bunun en kısa manâsı, "İlâhî Dergâh'tan, Allah'ın rahmet ve huzurundan kovulmuş olan Şeytan'dan, farkında olayım veya olmayayım, onun kalbime kurduğu santral vasıtasıyla içime sürekli vesvese üflemesinden Allah'a sığınıyor, O'na dayanıp, O'na tutunuyor, O'nun lûtfuna, yardımına ve ihsanına iltica ediyorum." şeklindedir.

2. *Rahmân*, Allah gibi, başka dile tam tercümesi mümkün olmayan bir isim sıfattır. Cenab-ı Hakk'ın bir sıfatı olmakla beraber, isim olma ciheti öne çıktığından, Rahmân

dediğimiz zaman hemen Allah akla gelir ve dolayısıyla Allah'ın dışındaki varlıklar için kullanılamaz. "Sonsuz ve sınırsız merhamet eden ve inanan-inanmayan, müslim-gayrı müslim hiçbir ayırım yapmadan bütün varlığı, hayat, beka, rızık, kabiliyet, sistem, âhenk vb. sonsuz nimetlerle donatan" manâsına gelir. Rahmân, ezele bakar. Allah, Rahmân isminin rûhundaki merhamet ve o merhametin tecellisi ile kâinatı yaratmıştır. Bu bakımdan, kâinat Rahmân'ın eseridir ve Allah'ın, Rahmân ismiyle tecelli eden Rahmet'i her şeyi kuşatmıştır. Cenab-ı Hakk'ın kâinatla alâkalı iki türlü tecellisi vardır. Bunlardan biri, güneşin ışığıyla, ışığındaki renkler ve ısısıyla yeryüzünün tamamında tecelli etmesi gibi, O'nun kâinatla alâkalı bütün isimleriyle birlikte umûmî tecellisidir ki, buna Vahidî tecelli denir ve bu tecellî, O'nun Celâl tecellisidir. İşte Rahmân, Allah'ın bütün isimleriyle bütün kâinattaki (Vahidî) tecellisinin kaynağıdır. Kâinatta hakim olan muhteşem ve âhenktar sistem, tamamen Rahmân'ın tecellisinin neticesi olup, her şey, Rahmâniyet'in kanunları altında ister istemez Allah'a boyun eğmiş durumdadır. Bilhassa yeryüzü simasında bitkilerin ve hayvanların yaratılma, hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli sistem ve kabiliyetlerle donatılma, beslenip büyütülme ve idarelerindeki benzerlik, âhenk, düzen, lütuf ve merhamet, bütünüyle Rahmâniyet'in şualarıdır.

3. Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) ikinci tür tecellisi, güneşin her bir varlıkta tecellisi, hattâ şeffaf cisimlerde görünmesi gibi, her bir varlıkta belli isimleriyle, o varlığın kapasitesi ölçüsünde hususî tecellisidir ki, buna Ehadî tecelli denir ve Cemalî tecellidir. İşte *Rahîm*, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) hususî rahmetini, yani, rahmetiyle her bir varlık için hususî (Ehadî-Cemalî) tecellisini ifade eder. Rahmân, küfür-iman, adalet-zulüm, hakkaniyet-haksızlık, güzellik-çirkinlik, iyi-kötü ayırımı yapmamasına mukabil, Rahîm, bilhassa yeryüzünde şuurlular âlemine bakar. Bu âlemde, dünyaya gelme, anne-baba, aile, ırk, renk, doğum ve ölüm yer ve tarihleri, fizikî yapı ve potansiyel kabiliyetlerin tayini ve vücudun çalışması gibi hususlar Rahmâniyet'in kâinatta tecelli eden cebrî kanunlarına tâbi olmakla birlikte, bu âlemin sakinleri olan insanları ve cinleri iradeyle donatma ve netice olarak iman-küfür, iyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik, doğru-eğri ayırımı Rahîmiyet'e ait bir tecellidir. Ayrıca, iradelerini doğru yönde kullanıp Allah'a iman ve teslimiyeti tercih edenlere dünyada hususî yardımda bulunma ve Âhiret'te de ayrıca mükâfatlandırma, yine Rahimiyet'in tecellisidir. Farz-ı muhal, Rahmânî tecelli olmasaydı, kâinattaki diğer varlıklar gibi, biz de yokluktan vücud sahasına çıkamazdık. Rahîmî tecelli olmasaydı, bu defa da irade sahibi olamaz, iredemizi doğru yönde kullanamaz, Cenab-ı Hakk'ın sanat harikalarını idrak edemez, din-iman-İslâm-peygamber nedir bilemez, Cennet ve ebediyete eremezdik.

4. *Allah*, yaratılmaları, hayatları, hayatlarını devam ettirmeleri, rızıklanmaları, yetiştirip büyütülmeleri, ölüp sonra diriltilmeleri, yerlerine yenilerinin gelmesi... gibi her türlü hususiyetleriyle bütün varlıklarda, bütün kâinatta ve bütün zamanlarda tecelli eden isimlerin manâsını muhtevî, her türlü kemal sıfatlarına sahip, akla gelebilecek

her türlü kusurdan, eksiklikten ve noksan sıfatlardan berî (mutlak uzak), beşer aklının asla idrak edemediği ve edemeyeceği, eşi, zıddı, benzeri olmayan Zât'ın has (özel) ismidir. Âlimlerin çoğunluğu, Allah isminin Kur'ân'ın diline başka bir dilden geçmediği, *lâh*, *lâhe* gibi başka kelimelerden türemediği ve mürekkep (iki isim veya bir isim bir ekten meydana gelen bir kelime) olmadığı konusunda ittifak halindedir.

Allah (c.c.), Kendisi'ne ibadet edilmeye ve hayatın gayesi yapılmaya tek hak sahibidir (Ma'bud-u bi'l-hak, Maksud-u bi'l-istihkak). O, Zâtından dolayı sevilir. Her şey Allah'a bağlıdır ve Allah ile ayakta durmaktadır. Kâinatın yüzünün nûru ve ışığı Allah kelimesidir. Her hakikat Allah'a dayanır ve Allah kelimesinin olmadığı yerde ilimler evham, hayal ve seraptan ibaret kalır. O'nun varlığı o kadar açıktır ki, bir insan, kendisinin ve kâinatın varlığından şüpheye düşebilir, fakat O'nun varlığında asla şüphe söz konusu değildir. O, tecellilerinin şiddeti veya yoğunluğundan dolayı görülmez. O'nun nûru, O'na bakan gözler için bir perdedir. O, ma'bud olduğu için Allah değil, Allah olduğu için mâ'buddur. O, dertlilerin dermanı, yaralı gönüllerin şifasıdır. Kalbler, O'nu anmakla oturaklaşır. O'nu bulan her şeyi bulmuş, O'nu yitiren de her şeyi yitirmiştir demektir.

5. *İsim*, "yüksek oldu, yüce oldu" manâsına *Se-Mâ* fiilinden veya "alâmet oldu, işaret oldu" manâsına *VeSeMe* fiilinden türemiştir. Allah ism-i zâtıyla ilgili olarak, her iki manâ da nazara alınabilir ve dolayısıyla "Allah ismi", Allah'ın zâtıyla ve isimleriyle yüce olduğunu, Allah dendiği zaman da insanın aklına yalnızca, önceki dipnotta kısaca ifade edilen hususiyetleriyle Allah'ın (c.c.) geldiğini ifade eder. Cenab-ı Allah (c.c.), Zâtıyla malûm değil, ma'ruftur. İlim, kuşatmayı gerektirir ve bilen, bilinenden büyüktür. Ma'rifet ise, en kısa, en öz manâsıyla tanıma demektir. Allah, Zâtıyla tanınır. O'nu tanımada eserleri fiillerine, fiilleri isimlerine, isimleri sıfatlarına, sıfatları şuûnuna, şuûnu da Zâtına birer menfez teşkil eder. Meselâ, güzel bir yazı (*eser*), aklımıza yazmak fiilini (*fiil*), yazmak fiili yazar ismini (*isim*), yazar ismi yazarlık sıfatını (*sıfat*), yazarlık sıfatı yazma fonksiyon, kabiliyet ve vazifesini (*şe'n*), bunlar da o yazının sahibini (*zât*) akla getirir. Bunun gibi, meselâ kâinat, baştan sona birbiriyle münasebet içinde sayısız eserlerin bütünüdür. Bütün bu eserler, yok iken var kılınmakta, yani yaratılmaktadır. Her yaratma fiilinden yaratıcı ismine, oradan yaratma sıfatına, yaratma sıfatından, O'nun münezzehiyetine muvafık şekilde böyle bir sıfata ve "kabiliyet"e sahip olma hususiyetine, oradan da Yaratıcı Zât'a uzanırız. Bu seyahat, akıl ve tefekkürle zihnen olabileceği gibi, bilhassa Tasavvuf'ta sistemleştirildiği şekliyle kalb ayağıyla; gönlü günahlardan, Allah'ın dışında her şeyden (mâsivâ) temizleyerek, müşahede ve mükâşefe yoluyla da olur. Belki, en salim, özellikle ilimlerin çok fazla geliştiği, aklın ve ilmin öne çıktığı günümüzde çok daha önemli, her bakımdan daha câmî (kapsamlı) bir yol olarak, insanın mutlak Kudret karşısındaki mutlak aczini, mutlak Servet veya Zenginlik karşısındaki mutlak fakrını idrak ve dolayısıyla, parlak bir ayna veya şeffaf bir su damlacığı mesâbesindeki bu idrakte

yansıyan mutlak Kudret ve Servet'e karşı mutlak şükür, bunların Sahibi'ne ulaşma, ayrıca başkalarını da ulaştırma adına mutlak şevk ve O'nun eserleri üzerinde tefekkür yoluyla da gerçekleşir.

6. Bu mübarek kelime (*Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*: Rahmân, Rahîm Allah'ın ismiyle), İslâm'ın şiarıdır ve her hayırlı işe onunla başlanır. Bütün varlıklar, onunla hayata erer ve hayatlarını onunla devam ettirirler. Bu kelimenin manâsı, "*Rahmân, Rahîm Allah'ın ismiyle*" olduğu gibi, ayrıca, "*Rahmân, Rahîm Allah'ın adına*"dır da. Yani, her varlık, yaptığı her hayırlı işi Allah adına ve O'nun ismiyle yapar. Küçücük tohumlar, O'nun Rahmâniyetinin kanunları altında Allah diyerek, Rahîmiyetini, yani hususî rahmetini dilenerek O'nun adına çimlenir, toprağın altında fenâ bulur (âdeta yok olur) ve sert toprağı, taşı, kayayı delip gün yüzüne çıkarlar. Öyleyse insan da, iradesiyle daima Allah demeli, her yaptığı hayır olmalı ve dolayısıyla O'nun adına, O'nun rızasını kazanma uğruna yapmalı; bu şekilde her işine Allah'ın ismini anarak, "Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm" diyerek başlamalıdır.

Besmele, bir takım âlimlere göre Kur'ân'ın her sûresinin ilk âyetidir ve dolayısıyla namazda da her sûrenin başında okunması farzdır. Hanefîler'e göre ise, her sûreden bir âyet değilse de, başlı başına bir âyettir ve Kur'ân'da sûrelerin başına konması, aralarını ayırmak ve teberrük içindir. Bununla birlikte, Fâtiha'nın başında ilk âyet olarak da kabûl edilir. Her ne şekilde olursa olsun, Besmele, Arş-ı A'zam'dan insanların kalbine uzanmış nurânî bir iptir; manâsındaki yüceliği kavrayıp feyiz ve bereketinden istifade eden herkes, ona tutunarak insanî arşa çıkabilir.

7. Önsöz'de, ayrıntılı meal vermeye çalışacağımız ifade edilmişse de, kavramları aynen tercüme etmek mümkün olmadığından, çalışma boyunca zaman zaman onları tercüme etmeden verecek ve dipnotlarla kısaca açıklamaya çalışacağız.

Hamd, övmek ve şükürden öte, ikisini de içine alan ve daha başka manâları da bulunan bir kelimedir. Övme, övülmeye lâyık bir sıfat veya başarı karşısında olur. Şükür, şuurlu varlıkların kendilerine ulaşan nimetler karşısında duyduğu teşekkür sözü ve tavrı olmasına mukabil, hamdde, kendisine hamdedilen zâtın bütün sıfat ve fiilleriyle teşekküre, övgüye lâyık bulunması önemlidir. Hamd, Allah'tan bize bir iyilik veya nimet ulaşsa da ulaşmasa da, kulluğumuzu, aczimizi anlayıp, O'na minnet ve şükran duygularımızı ifade etme bakımından karşılıksız, beklentisiz ve samimî olarak O'na yönelmenin ifadesidir; dolayısıyla da, şükürden üstündür. Şükür, sadakat; hamd ise, ihlâs makamıdır. Hamd, ayrıca, nimete şükür değil, nimetlendirme fiilini ve nimet vereni idrak makamıdır da. Cenab-ı Allah (c.c.), bizatihî Allah oluşu, ayrıca Rahmâniyet ve Rahîmiyet'i, sonra bütün âlemlerin Rabbi olmasıyla bizatihî hamde lâyıktır. Diğer varlıklarda övgü ve teşekkür gerektiren ne kadar güzellik ve onlardan kaynaklanan ne kadar iyilik varsa, hepsi Allah'tan ve O'nun Rubûbiyeti'nin, ayrıca muvaffak kılmasının neticesi olduğu için, yaratılışın ilk gününden ebede kadar,

her kim, kime, ne şekilde övgüde ve teşekkürde bulunursa, bunların hepsi öncelikle Allah'a aittir. Bu bakımdan, *el-hamdü li'llâh* dendiğinde, kendisine dayanılan, şaşkınlığa düşüldüğünde kendisine sığınılan, ihtiyaç halinde kendisine el açılan ve sadece kendisine ibadet edilen bir ma'bud manâsı kastedildiği gibi, O'nun dışındakilere ma'budiyet vermeme manâsı da kastedilir. Ayrıca burada, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz tasarrufu, sonsuz ve sınırsız Cemâl'i karşısında kendinden geçme ve kendini O'nun kapısında bir kul, bir köle görme manâsı da söz konusudur.

8. *Âlem*, "alâmet ve işaret olma" kökünden gelir. Bu açıdan, atomlardan, hattâ atomaltı parçacıklardan nebülozlara, galaksilere kadar her varlık kendi içinde bir bütün olarak Allah'ı gösterdiğinden, başlı başına bir âlemdir. Bunun yanısıra âlemler, temelde Gayb ve Şahadet Âlemi diye ikiye ayrılır. Lâhût Âlemi, Rahamût Âlemi, Ceberût Âlemi, Melekût Âlemi ve Misâl Âlemi, Gayb Âlemi'ne dahildir, Âlem-i Şahadet, bütün gökleri ve yeriyle, içinde bulunduğumuz şu maddî âlemdir. Her bir âleme ayrı bir mekân aramaktansa, onu ayrı bir boyut gibi düşünmek daha yerinde olabilir. İçinde bulunduğumuz Şahadet Âlemi'nde bu âleme has biçimler alan hakikatler, her âlemde, yine o âleme has şekiller olarak tezahür eder. Meselâ, rüyada ruh, Âlem-i Misal'e girer ve hakikatlerin buradaki şekilleriyle karşılaşır. Âlemler, bir başka açıdan Ruhlar Âlemi, Şahadet Âlemi, Berzah Âlemi ve Âhiret Âlemleri şeklinde de sınıflandırılır. Daha başka bir açıdan, fizikî ve astronomik âlemlerden de bahsedilebilir.

Âlem kelimesinin Allah'ın Rabb ismiyle birlikte kullanılması, bilhassa Rubûbiyet'in mutlak tasarrufu açısından önemlidir. Yani, canlı-cansız, basit-mürekkep (bileşik) her varlık, her sistem Allah'a bir işarettir. Bu işaret öylesine açıktır ki, âdeta cansız, katı maddeler ve bitkiler dahi şuurlu birer varlık şeklinde düşünülerek, âlem kelimesi, *âlemîn* şeklinde şuurlu ve akıllı varlıklar için kullanılan çoğul kalıbına dökülmüş, cansız ve şuursuz varlıklar, şuur ve akıl sahibi varlıklar gibi gösterilerek, Cenab-ı Allah'a işaret olma hususiyetleri vurgulanmıştır.

9. *Rabb*, ism-i fâil (özne) manâsında bir masdardır. "Terbiye eden, büyüten, yetiştiren, bakımını-görümünü yapan" demektir. İsm-i fâil olan "mürebbî" yerine, masdar olan rabb'in tercih edilmesi, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) terbiyesinin kâmil terbiye ve dolayısıyla Rabb'in, mürebbînin ta kendisi olduğunu ifade içindir. Terbiye, cansızlardan bitkilere, oradan hayvanlara ve insanlara kadar her bir varlığın kendi sınırları içinde tekâmül etmesi, varlık gayesine, yani "kâb-ı kavseyn"ine, "kemalât arşı"na ulaştırılması demektir. Kâinatta geçerli bütün kanunlar, meselâ, gezegenlerin hareketi, genel çekme ve itme kanunları, canlılardaki neşv ü nemâ (doğma, gelişme, büyüme) ve üreme kanunları, kısaca bütün bu kanunlar, Rabb'in terbiyesinin birer ismi, birer unvanı olduğu gibi, insanların Din kaideleriyle terbiye edilip gerçek insanlığa yükseltilmeleri de, yine Rabb'in terbiyesiyledir. Bu sebeple, Tevhid-i Rubûbiyet, yani kelimenin tam manâsıyla, Allah'tan (c.c.) başka mutlak manâda bir

terbiye edici varlık, kurum ya da disiplini tanımayıp, Rabb olarak yalnızca Allah'ı kabûl etmek, kâmil manâda Allah'a imanın esaslarındandır.

10. *Din*, "baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, borçlanmak, âdet edinmek, baş eğdirmek, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek, hizmet etmek, borç vermek" gibi manâlarıyla, *Dâ-Ne* fiilinin masdarıdır. Allah, insanı yokluk karanlığından varlık aydınlığına çıkarmış, fevkalâde mükemmel ve bütün kâinata model olarak yaratıp, yaratılmış varlıklar hiyerarşisinin zirvesine oturtmuştur. Onun varlık hamuruna, ilk anda menfî gibi görünmekle birlikte, kendileriyle iradeye dayalı mücadele ve iyi yöne kanalize edilebildikleri takdirde büyük hayırlara vesile olacak unsurları da ilave etmiştir. İnsan, bu unsurlara mağlûp olmasın, özündeki güzellikleri de çürütmeden, hayırlarda kullansın diye peygamberler göndermiş ve nasıl davranması gerektiğinin kaidelerini ihtiva eden kitaplar indirmiştir. Bütün bunlar, Allah'ın insan üzerindeki emaneti, bir başka ifadeyle, insana verdiği borçtur. Istılahî (terim) manâsıyla Din, yukarıda sözünü ettiğimiz kaideler bütünü, insanları kendi iradeleriyle bizzat hayra sevk eden İlâhî kanunlar mecmuasıdır. İnsan, Allah'ın bu nimeti karşısında O'na şükretmeli, Kitabındaki emir ve yasakları yerine getirmeli, yani O'na boyun eğip, itaat etmelidir. Allah, işte bu itaat ve itaatsizliğinden, şükür veya nankörlüğünden dolayı insanı bir başka diyarda (Âhiret) sorguya çekecek, ya onu mükâfatlandıracak veya cezalandıracaktır (tecziye). Dünya hayatı bir "gün" olduğu gibi, bu sorgulama ve tecziyenin (cezalandırma veya mükâfatlandırma) yapılacağı zaman dilimi de başlı başına bir "gün"dür. O gün, bütün iman, ibadet, muamelât ve ukûbât şubeleriyle Din'in manâ ve mahiyeti ortaya çıkacaktır. Bütün bu özelliklerinden dolayı bu güne, "Din Günü" denmiştir.

11. *Mâlik* kelimesi, melik şeklinde de okunur ki, bu itibarla, hem milk, hem de mülkün sahibi manâsına gelir. Allah (c.c.), Din Günü'nde yegâne meliktir. Dünyada, hikmeti ve onun iktiza ettiği imtihan gereği, bazıları belli ölçülerde hükümdarlık ve idarecilik hakkına sahip olabilir. Ne var ki, Din Günü'nde hüküm, sadece ve sadece Allah'a aittir. Yeryüzünde meliklik taslayanlar, orada kendi başlarının çaresine düşer ve çaresizlikle kıvranır dururlar ve o gün sadece Hakîkî Mâlik konuşur: *Kimindir bugün mutlak mülk ve hakimiyet? Mutlak Bir ve bütün kâinat üzerinde Mutlak Hakim Allah'ındır* (Mü'min Sûresi/40: 16) Mâlik, ayrıca mülk sahibi demektir ki, Mahşer'i, Sırat'ı, Cennet ve Cehennemiyle Âhiret âlemlerinin mülkü ve sahipliği tamamen O'na aittir.

12. Bir hadis-i şerifte, Cenab-ı Allah'ın, "Fatihanın yarısı Benim, yarısı da kulumundur." buyurduğu, onun bu âyete kadar Allah'a ait olup, bu âyetin, Allah ile kul arasında, bundan sonraki âyetlerin ise kula âit bulunduğu ifade edilir. (Müslim, "Salâh," 38) İnsan, bu âyete kadar Cenab-ı Allah'a (c.c.) gâibde (3. şahıs gibi) hitap eder. Buraya kadarki âyetleri âdeta O'na yükselmede merdiven gibi kullanır ve nihayet O'nun huzuruna çıkarak, bu âyetle, zikrettiği bütün sıfatlara sahip bulunan O Zât

karşısındaki kulluk konumunu kavrama şuuruyla O'na doğrudan hitapla kulluğunu ifade etmeye çalışır.

13. *İbadet*, "bir işi azim ve hırsla yapma" manâsında *ABeDe* fiilinden türemiştir. Tam bir saygı, boyun eğmişlik, olabildiğine ürperti içinde ve belli bir sistem dahilinde, iç ve dış bütün duygular, fikrî melekeler, kalb, kafa, hisler ve vücudun tamamıyla Allah'ın istediği çerçevede yapılan kulluk demektir. Burada geçen *ibadet ederiz* ifadesi fiil olarak geldiğinden, aynı fiilden türeyen ve tevazu gösterme, yüz yere sürme anlamına gelen *ubûdet* ile, Mevlâ'ya karşı sistemli olarak kullukta bulunma anlamındaki *ubûdiyet*, *ibadet ederiz* sözünden anlaşılan manâya dahildirler. *Ancak Sana ibadet ederiz* denmekle, Tevhid-i Ubûdiyet, yani, Allah'tan başka hiçbir güç ve hiçbir nesneye ibadet etmediğimizi/etmeyeceğimizi açıkça ilan ederiz.

Kelimenin fiil olarak kullanılması, ibadetin bir defaya mahsus olmayıp, bir sistem dahilinde tekrar-ber-tekrar yapılmasına; çoğul olarak gelmesi, cemaatle ibadetin daha güzel olduğuna ve (i) bütün organları, hücreleri ve zerreleriyle fert, (ii) herhangi bir yerde ibadet için bir araya gelmiş mü'minler, ve (iii) halka halka Kâbe'yi kıble edinmiş bütün yeryüzündeki mü'minler olarak değişik cemaatlere işaret eder.

14. İslâm'daki Ma'bud-kul münasebeti bir başka dinde olmadığından, yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Kadisiye savaşlarında İran orduları komutanının, "Mesajınız nedir? Ne için savaşıyorsunuz?" sorusuna, İslâm orduları komutanının elçisi Hz. Rebi' ibn Âmir'in (r.a.) verdiği cevap, İslâm'da kulluğun manâsını çok güzel ortaya koymaktadır: "Biz, insanları yerlerin basıklığından göklerin enginliğine, her türlü sahte ilâha ve güce tapınmadan bir Allah'a kulluğa ve sahte dinlerin karanlığından İslâm'ın aydınlığına çağırıyoruz." (A. Cevdet Paşa, 1: 391)

Allah'a kulluk, başka her türlü kulluktan kurtulmayı gerektirdiğinden ve netice verdiğinden, insan hürriyetinin yegâne vasıtası ve insan için yegâne şeref kaynağıdır. Allah'a kulluk dairesinde, peygamber dahil hiçbir insan diğerinden büyük değildir; yani ne kadar büyük olursa olsun, her insan kuldur ve asla ibadete lâyık olamaz. Cemaatle namaz ve Hacc, bunun en açık olarak ilan ve müşahede edildiği ibadet tarzlarıdır. Bilhassa, güya insanın özgürlüğü adına Allah'a baş kaldırmış sistemlerin mensubu, Firavun misali biri de olsa, menfaati için en basit şeylere ibadet eden bir firavundur. İnatçı ve güçlü görünse de, bir lezzet için nihayet zilleti kabûl eder. Küçük bir menfaat ve lezzet uğruna, şeytan gibi şahısların ayağını öpebilir. Belki cebbar bir mağrurdur; fakat musibetler, kimsesizlikler, çaresizlikler karşısında kalbinde bir dayanak ve sığınak noktası bulamadığı için zâtında gayet âciz, acziyle beraber servet, güç ve iktidar sahiplerine sığınmış bir zelildir. Bütün gayesi, arzu ve heveslerini tatminden ibaret olduğundan, menfaatleri uğruna her yolu meşru gören hilekâr ve merhametsiz bir bencildir.

Buna karşılık, Kur'ân'ın talebesi olan mü'min, Allah'a kuldur ama maddî-manevî

en büyük makam ve mevkî sahiplerinin bile önünde eğilme zilletine düşmeyen aziz bir kuldur. O, Cennet gibi en büyük bir menfaati dahi Allah'a kulluğuna gaye yapmayacak kadar samimi ve yürektendir. O, mütevazıdır, yumuşak huyludur, fakat kendisini Yaratıcısı'nın izni haricinde kimseye itaate mecbur bilmez. Zatında fakirdir, zayıftır, ancak durumunun idraki içinde öyle bir Zât'ın kudret ve servetine dayanır ki, kimseye el açmaz, kimseden yardım dilenmez ve kalbindeki imanla dünyaya meydan okuyabilir.

15. "Dosdoğru Yol" olarak çevrilen *Sırât-ı Müstakîm* tamlamasındaki *sırat*, çoğulu olmayan bir kelimedir. İnişli-çıkışlı, bazen geniş bazen dar, geçilmesi zor yol demektir. Bir hadis-i şerifte, inişli-çıkışlı, kenarlarında surlar ve sınırlar, bir de dışarıya açılan kapı ve pencereler, kapılarının üzerinde örtüler bulunan bir yol veya köprü olarak tarif edilir. (Ahmed ibn Hanbel, 4: 182–183) Tarifte yer alan surlar ve sınırlar, (İslâm'ın temel ölçüleri) demek olan Şeriat'tır; kapılar, haramlardır. Surlar veya sınırlar aşılmamalı; baş, hiçbir zaman kapılardan dışarı çıkarılmamalıdır. Kur'ân, bilhassa belirlilik takısı "lâm-ı tarif"le birlikte kullandığında, tek bir sırattan bahseder. *Sırat*'a uzanan ve ona götüren yollar (*sebîl*) çoksa da, üzerinde yürümenin zor olması açısından hem geniş hem dar, inişli-çıkışlı olan *Sırat*, Allah'a götüren tek ve doğru yol olması açısından cadde-i kübra, yani büyük ve geniş bir şehrah (ana yol) demektir. *Sırat*'ın 'müstakîm (dosdoğru)' sıfatıyla anılmasının çok manâları vardır. Bu yol, her türlü aşırılıktan uzak, mûtedil, hiçbir eğriliği olmayan (Kehf Sûresi/18: 1) Kur'ân yolu ve İslâmiyet yoludur. Bu yol, ekonomi sahasında ne liberal ne devletçi, idarî sahada ne mutlakiyetçi ne anarşiye açık, düşünce sahasında ne realist ne idealist, inanç sahasında ne maddeci ve dünyaya has ne de sadece uhrevîliği ve ruhbanlığı öngören bir yoldur. O, insan psikolojisini ve yaratılış gerçeklerini gözeten bir 'orta yol'dur. O, ahlâkı ve insan terbiyesini de bu açıdan ele alır. Ondaki akıl melekesini (fakülte) *cerbeze* (demagoji) ve *hamakat* (ahmaklık) uçlarından *hikmet* merkezine; şehvet duygusunu *humûdet* (karşı cinse alâka duymama) ve *fücûr* (şehevî sapkınlık, hedonizm) uçlarından *iffet* merkezine ve gazap melekesini, *tehevvür* (aşırı ve yersiz öfke), zulüm ve korkaklık uçlarından *şecaat* (yerinde kullanılan cesaret) ve *adalet* merkezine çeker.

16. *Hidayet*, tatlılıkla elinden tutup götürme, birlikte gitme demektir ki, burada gerçek terbiye veya eğitimin de usûlü ortaya konmaktadır. Hidayet, Kur'ân'da kullanılan ıstılahî (terim) manâsıyla "iletmek" demek değildir. "İletmek" nötr bir kelimedir; halbuki hidayet, Kur'ân-ı Kerim'de bir-iki istisna dışında (*Sâffât Sûresi*/37: 23), müsbet manâda kullanılır ve kendisi bizatihî doğruluktur. Nitekim zıddı *dalâlet* olup, doğru yoldan sapmayı ifade eder.

Hidayet kelimesi, âyette *He-Dâ* fiilinin emr-i hâzır (muhataba emir) kipinde (*ihdi*) kullanılmıştır. Bu kip, küçükten büyüğe dua ve rica ifade eder. *HeDâ* fiili, hem geçişli hem geçişsiz olarak kullanılır. Bu da, *hidayet*in hem vasıtalı hem vasıtasız olabileceğine işaret eder. Cenab-ı Hakk (c.c.), imanı, insanların iradesi ve cehdi karşısında kalble-

rinde bir ışık olarak yakar. Fakat bu yakmada, insanların iradesi ve cehdi âdî bir şart olmakla birlikte, asla hidayet ve imanın asıl sebebi değildir. Bu gerçeği çok güzel anlatan bir sözde, "O, aramakla bulunmasa da, O'nu bulanlar, ancak arayanlardır." denmiştir. Hidayette birinci vasıta, kitap ve peygamberlerdir. Peygamberlerin olmadığı zamanda ise onların çizgisini hiç sapmadan takip edenlerdir ki, bunlar, hemen bir sonraki âyette ifade edilecektir.

17. Ehl-i Sünnet'in Matüridiye koluna göre, akl-ı selim sahibi her insan kâinat ve hayat üzerinde tefekkürle Yaratıcı'nın varlığına ulaşabilirse de, kimse aklıyla *Sırat-ı Müstakîm*'i bulamaz. Meseleyi insanın sadece ferdî ve içtimaî (sosyal) hayatı açısından ele aldığımızda bile karşımıza çıkacak tablo şudur:

İnsan, varlıklar içinde müstesna bir yere sahiptir. En güzel şeylere meyleder ve en güzel şeyleri ister. Arzu ve isteklerinin tedarikinde çok sanatlara, çok mesleklere ihtiyaç duyar. İçtimaî bir varlık olarak, kendi emeğinin ürününü başkalarınkiyle paylaşmak mevkiindedir. Bunun yanısıra, yukarıda arz edildiği üzere, sahip bulunduğu akıl, gazap, güç, şehvet gibi temel melekeler ve duyguları yaratılıştan sınırlandırılmamıştır. Bunların da terbiyesi gerekir. Dolayısıyla insan, gerek ferdî, gerek içtimaî hayatı açısından sırat-ı müstakîme, orta bir yola çekilmek mecburiyetindedir ki, bunun adı *adalet*tir. Bu adaletin temel prensiplerini bütün insanların aklı bir araya gelse yine de idrak ve tesbit edemez. Şu halde küllî bir akla ihtiyaç vardır. Bu küllî akıl Din şeklinde tecelli etmiş, Allah tarafından tayin ve tesbit buyrulup, peygamberler tarafından da tebliğ edilmiştir. Diğer insanlara düşen, tamamen ferdî sahaya ve içtihada bırakılmayan temel hususlarda peygamberlere itaat ve onların çizgisini takip etmektir.

Allah'ın insanlara en büyük nimeti Din nimetidir. Bununla insanlar, dünyada ve Âhiret'te gerçek saadete ulaşır ve var olmanın hakikî gayesini gerçekleştirirler. Din, peygamberler tarafından tebliğ edilmiştir ve kâmil manâda onlar tarafından temsil edilmiştir. Peygamberlerin bulunmadığı zamanlarda ise, şu âyette anılan zatlar insanların Sırat-ı Müstakîm'e ulaşmasında ve bu yolda dosdoğru gidebilmelerinde rehberlik ederler: *Kim Allah'a ve (o şanı yüce) Rasûl'e gerektiği şekilde itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerini (tam hidayet) nimetiyle serfiraz kıldığı şu seçkin insanlardan (en azından biriyle) beraberdirler (ve Cennet'te de onlarla beraber olacaklardır): nebîler; (bütün duygu, düşünce, inanç ve davranışlarında dosdoğru ve Allah'a karşı tam bir sadakat içinde bulunan) sıddîklar; (başkalarının inandığı gaybî gerçekleri bizzat tecrübe eden ve onların doğruluğuna hayatlarıyla şahadet eden) şahitler ve (her söz ve hareketlerinde kusursuz ve ıslah gayesi güden) salihler.* (Nisâ Sûresi/4: 69) Her zaman sıddîklar, şehidler ve (âyette geçen özel manâsıyla) sâlihlerden biri veya birkaçı mutlaka bulunur. Bunlar, bilhassa ilmî ve manevî sahada insanlara rehberlik yaparlar. Kur'ân, daha Fâtiha Sûresi'nde bizden Sırat-ı Müstakîm'e hidayet olunmamız için dua etmemizi istemekte ve herkes Sırat-ı Müstakîm'in ne olduğunu tam idrak edemeyeceği için de onu söz konusu şahısların yolu olarak tarif etmektedir.

Burada, İslâm'ın bazı kişileri öne çıkarıp, başkalarının bunlara sadece itaatı emrettiği gibi bir sonuca varılmamalıdır. Varlık âlemlerinde her topluluğun (ümmet) mutlaka bir rehberi vardır. İradeyle serfiraz insanlık âleminde temel prensipler açısından yol gösteren bu rehberin etrafındaki topluluk, kamuyu ilgilendiren bütün meseleleri "istişare" ile halleder. Bu da, şüphesiz fikir, bilgi ve tecrübe sahibi olmayı gerektirir; hattâ buna teşvik manâsı taşır. Ayrıca Kur'ân, pek çok âyetiyle aklı kullanmayı, tefekkürü, derin düşünmeyi, her meselenin künhüne vâkıf olmayı, ilmi ve ilmî araştırmayı emreder. Bundandır ki, belki de tarihte en geniş sistemli düşünce hürriyeti, 8–11. asırlarda İslâm dünyasında yaşanmıştır.

18. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın nimetlendirdiği kişilerce temsil edilen Sırat-ı Müstakîm'in karşısında iki zümrenin yolundan da insanları sakındırmaktadır. Bu iki zümrenin, Sırat-ı Müstakîm'den sonra anılması, ilk anda onların bu yoldan sapan zümreler olduğunu akla getirmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) kasden bir mü'mini öldürenlere (4: 93), savaştan kaçanlara (8: 16), imandan sonra inkâr edenlere (16: 106), Din'e daveti kabûl ettikten sonra, hâlâ din hakkında ileri geri tartışıp, itirazlarda bulunanlara (42: 16), Allah hakkında kötü kötü zanlar besleyenlere (48: 6) gazap ettiğini okuyoruz. (Allah'ın gazap etmesi, bizim kızdığımız gibi bir kızma değildir. Böyle ifadelerden maksat, lâzım-ı manâ, yani o ifade ile neticede neyin kastedildiğidir. Dolayısıyla Allah'ın gazap etmesi, şiddetli cezalandırma ve mahkûm etme demektir.) Ayrıca, Allah'ı tanımayıp, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri (2: 61), kıskançlık ve ırkçılık sebebiyle bile bile Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a inanmayı reddetmeleri (2: 90), Hz. Musa (a.s.) zamanında Allah'ın Dini'ne girdikten sonra buzağıya tapmaları (7: 152, 20: 86) ve Sebt gününün haramlığını çiğnemeleri (5: 60, 7: 166) gibi sebeplerle Yahudilerin Allah'ın gazabına uğradıkları belirtilir. Temelde hemen hepsi Allah'ı tanımama ve O'na isyana dayalı bu davranış ve/veya sıfatların tamamı, en azından Efendimiz dönemi ve öncesi itibariyle, istisnaları dışında Yahudilerde bulunduğu ve bu davranış ve sıfatlarıyla bu tür Yahudiler Allah'ın gazabına uğramanın tam temsilcileri oldukları için, Rasûl-ü Ekrem, "gazaba uğrayanlar" ifadesini bu kabil Yahudiler olarak tefsir buyurmuşlardır. (Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 2; İbn Hanbel, 4: 378) Yahudilerin burada sözü edilen davranışları ve defalarca Allah'ın gazabına uğradıkları Tevrat'ın pek çok yerinde de söz konusu edilmektedir. Meselâ: *Sayılar*, 16: 12–24, 31–35, 41–50, 21: 4–6; *Tesniye*, 4: 25–29; 9: 9–29. *Tesniye*, 9: 24'te Hz. Musa'nın, kavmine aynen şöyle söylediği anlatılır: "Sizi bildiğim günden beri Rabb'e karşı âsî oldunuz."

Kur'ân-ı Kerim'de sözünü ettiğimiz Yahudiler için kullanılan ifadelerden çok daha serti İncillerde Hz. İsa'dan nakledilir. (Bk. *Matta*, 12: 34–35; 23: 2–7, 23–33.)

Bununla birlikte, sözkonusu davranış ve sıfatlar kimlerde bulunursa, onlar da *gazaba uğrayanlar* grubuna dahildirler.

19. Kur'ân-ı Kerim'de *dalâlet*, peygamber gibi en yüksek manevî makama sahip bir zâtın kendi seviyesinin az altında yaptığı bir işten Allah'a şirk koşmaya kadar dosdoğru yoldan her türlü sapmayı ifade eder. Genel ıstılahî manâsıyla, imandan sonra küfre düşüp, imanı küfürle değişme (2: 108), Allah'a şirk koşma (4: 116), Allah, melekler, bütün semavî kitaplar, iman noktasında aralarında ayırım yapmadan bütün rasûller ve Âhiret Günü'nden biri, birkaçı veya tamamına inanmama (4: 136) *dalâlet*in ta kendisidir. İşte, Hz. İsanın takipçileri, başlangıçta yolları doğru olduğu ve civanmertlikle Din'i kucaklayıp onun hakikatine sahip çıktıkları halde, daha sonra içlerinde yanlış yollara sapanlar *dalâlete düşenler*in birinci derecede şümûlüne girdiği için, Peygamberimiz aleyhissalâtü vesselâm, bu ifadeyi onlar içindeki sapkınları kastederek, "Dalâlete düşenler, Hıristiyanlardır." şeklinde tefsir buyurmuşlardır.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, esasen belli karakterlere, sıfatlara ve davranış biçimlerine dikkat çekip, onları müşahhaslaştırdığı bu tefsiriyle gazaba uğramış ve sapıp gitmiş insanların, toplulukların ruh portresini çizmekte ve kimlerin hangi sıfat ve davranışlarla gazaba uğrayacağını, kimlerin de hangi davranış, inanç ve sıfatlarla dalâlete düşeceğini açıklamaktadır.

2. BAKARA SÛRESİ

Hicret'in hemen ardından Medine'de inmeğe başlamış ve yaklaşık 10 yıla yayılan bir süre içinde parça parça nâzil olmuştur. Takdim yazısında ifade olunduğu gibi, Kur'ân'dan ne zaman bir veya birkaç âyet inse ve bunlar hangi sûrenin hangi âyetleri ise, bizzat Peygamberimiz aleyhissalâtü vesselâm onları oraya kaydettirirdi. Bu sûre, 286 âyetiyle Kur'ân'ın en uzun sûresidir ve onun ayrıntılı bir özeti gibidir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Elif-Lâm-Mîm.[1]

2. İşte (eşsiz, mucize) Kitap: Onun (Allah tarafından indirildiği ve baştan sona hakikatler mecmuası olduğu) hakkında hiçbir şüphe yoktur; o, müttakîler[2] (Allah'a gönülden saygı besleyip isyandan kaçınan, Din ve hayat kanunları olarak koyduğu bütün emir ve yasaklara hakkıyla riayet edenler) için baştan sona bir hidayet kaynağıdır.

3. O (müttakîler), sürekli yenilenir ve kuvvet kazanır bir imanla gaybe[3] inanırlar; namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılarlar ve kendilerine rızık olarak (mal, güç, zekâ, bilgi...) ne lütfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine) geçimlik olarak verirler.

4. Yine onlar, sana indirilen Kur'ân'a ve senden önce indirilen (Kitaplara ve Sahifelere) de inanırlar. Âhiret'e de şüphe götürmez bir kesinlikle iman ederler onlar.[4]

5. İşte o (kutlu) zatlar, (Kur'ân şeklinde tecelli eden hidayet kaynağına dayalı imanlarının neticesi olarak) Rabbilerinden gelen tam bir hidayet üzerinde (âdeta yükselebilecekleri son noktaya doğru seyahat ediyor gibi)dirler;[5] ve onlardır gerçek mazhariyet sahipleri, gerçekten kurtuluşa ermiş olanlar.[6]

1B

1. Kur'ân alfabesinde, *lâm-elif*'le birlikte 29 harf vardır. Kur'ân, bu harflerden 14 tanesini, "*Sâd*, *Kâf* ve *Nûn* (Kalem)" sûrelerinde olduğu gibi tek harf halinde, bazılarını da birkaçı bir arada (*Elif-Lâm-Mîm*, *Elif-Lâm-Râ*, *Hâ-Mîm* vb.) kullanır. Bu harflere *mukattaa harfleri* denir ve bunlar, Kur'ân alfabesindeki 29 harfe bedel 29 sûrenin başında gelir. Bu harflere ve bu şekilde kullanılmalarına pek çok manâ verilmiştir. Kısaca:

- Harfleri hecelemek, yeni okumaya başlayanlara mahsustur. Bununla Kur'ân'ın ümmî bir topluluğa indiği vurgulanmıştır.

- Kelimeler ve dolayısıyla her kitap gibi kelimelerden oluşan Allah Kelâmı Kur'ân-ı Kerim, yazılı ve okunur şekliyle harflerden meydana gelir.
- Harflerin kendi başlarına manâsı yoktur; ancak onların oluşturduğu bir kelime bütün bir manâ ifade eder. Nasıl Fâtiha Kur'ân'ın, Besmele Fâtiha'nın çekirdeği kabul edilmiştir, bu harflerin her biri de bir hazinenin anahtarı konumundadır. Arapça'da – noktalar hesaba katılmazsa – bütün harfler el kaldırmadan yazılır ve her bir harf, *Elif* harfinin uzatılmış şekilleri gibidir. *Elif* de, noktanın uzatılmış halidir. Kâinat da Kur'ân gibi bir kitaptır ve kelimelerden oluşur. Müslüman ehl-i hikmet âlimler, kâinatı "Yaratılmış Kitap", Kur'ân'ı "Vahyedilmiş Kâinat" olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla mukattaa harflerinde, kâinattaki bütün varlıkların ve Kur'ân'daki bütün harf ve kelimelerin birbirleriyle içten münasebet halinde olup, hepsinin tek bir kaynağa dayandığına işaret vardır. Ayrıca, kâinatta tek bir atomu ve Kur'ân'da tek bir kelimeyi, hattâ harfi yerli yerinde hâsıl etmek, bütün kâinatı ve bütün Kur'ân'ı meydana getirebilecek bir güç ve ilmin varlığını gerektirir ki, bu da, sadece Allah'a mahsustur.
- Harfler, kendilerinden çok, yazarına işaret eder. Bunun gibi, Kur'ân'daki her bir kelime ve kâinattaki her bir varlık, bir yönden kendini gösterse de, pek çok açıdan Yazarını/Yaratıcısını gösterir. Eşya ve hadiseleri, bu şekilde, ismî, yani kendilerine bakan değil, Yaratıcı'ya bakan (harfî) manâlarıyla değerlendirmek gerekir. Böyle davranıldığı takdirde, eşya ve hadiseler gerçek ilmin kaynağı olur.
- *Elif* harfi hem Allah'ın, hem de hakikat-ı Ahmediye adına, (Hz.) Ahmed'in remzidir. Kâinatın çekirdeği Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nûru, mahiyeti, varlığın özüdür ki, bu, Hz. Ahmed'in hakikatıdır. *Elif* harfiyle remzedilen bu hakikat Muhammed olarak yeryüzünü şereflendirmiş, O'nun risalet görevini yerine getirerek vefat etmesinden sonra yeniden Hz. Ahmed hakikatına bürünmüştür. Dolayısıyla, *Mim* harfi Hz. Muhammed'in remzidir, sembolüdür. *Lâm* harfi de, Hz. Cibril'i sembolize eder.
- Harflerin bu şekilde gelmesi, varlıklar arasında olduğu gibi, harfler arasında da içten münasebetlerin olduğunu gösterir.
- Bu harfler, İlâhî bir şifredir. İnsan düşüncesi onlara yetişemez. Bu şifrenin anahtarı, ancak Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dadır.
- Bu harfler, Kur'ân'ın hiçbir modele dayanmadığını ve tamamen kendine has bir yolda yürüdüğünü gösterir.
- Kur'ân, nasıl inmişse, aynen korunmaktadır. Ne taklit gayesiyle dostları, ne de onunla mücadele adına düşmanları, onun tek bir sûresinin bile benzerini getirmeye muvaffak olamamışlardır ve olamayacaklardır da. Kur'ân'ın tek bir âyetini bile tamamıyla anlamak, Kur'ân'ın bütününü, harfleri, kelimeleri, cümleleri, âyetleri ve sûreleri arasındaki münasebetleriyle anlamaya bağlıdır.

2. *Müttakî*, "takva sahibi" demektir. *Takva*, korunma manâsındaki "vikaye" kökünden olup, korunma, kaçınma, Allah'ın korumasına girme anlamlarına gelir. Bu korunma, hem azaptan, hem de günahlardandır. Bunun da iki kanadı vardır. Birinci kanadı,

Allah'ın insan hayatını düzenleyen ve bilhassa ulemâ arasında Şeriat-ı garrâ olarak da anılan Din şeklinde tecelli etmiş kanunlarına uymak, ikinci kanadı ise, Şeriat-ı tekvîniye olarak da adlandırılan ve (müsbet) ilimlerin konusu olan hayat ve kâinat kanunlarını keşfedip, onlara göre davranmak teşkil eder. Birincilere uyup uymamanın karşılığı daha çok Âhiret'te, kısmen de dünyada, ikincilere uyup uymamanın karşılığı ise, daha çok dünyada, kısmen de Âhiret'te görülür.

Kur'ân, takvayı elbiseye benzetir (7: 26) ve birinci, yani 'Din' kanadıyla üç dereceli bir takvadan söz eder (5: 93). Birinci derecesi, insanın avret mahallerini örten elbise gibidir ve iman dairesine girip, bilhassa farzları yerine getirmek ve büyük günahlardan kaçınmaktır. İkinci derecesi, imanda derinleşme, farzlarla birlikte sünnetleri, hattâ müstehapları da yerine getirme ve haramlarla birlikte mekruhlardan da kaçma olup, vücudun tamamına giyilen elbise gibidir. Takvanın üçüncü derecesini ise, imanda daha bir derinleşme, marifet ufkuna ulaşma, Allah'ın razı olacağı büyük-küçük her türlü salih ameli mümkün olduğunca yerine getirmeye çalışma ve haram veya mekruh olabilir endişesiyle şüphelilerden de kaçınma oluşturur ki, kendisi güzel ve giyeni güzel gösteren elbise gibidir. Bu derecedeki takva, bir açıdan *ihsan* şuuruyla eş manâlıdır. İhsan şuuru ise, biz Allah'ı görmesek de, O'nun bizi gördüğünün şuuru içinde O'nu görüyormuşuz gibi ibadet etmek, her söz, davranış ve duygumuzda Allah'ın gözetimi altında olduğumuzu bilerek davranmaktır. Kur'ân, pek çok âyetinde gerçek kurtuluşa erenleri müttakîler ve muhsinler (ihsan sahipleri) olarak zikreder.

Takva, Allah katında insanî büyüklüğün tek ölçüsüdür: *Allah katında en şereflisiniz, en değerliniz, takvada en ileri olanınızdır.* (49: 13)

3. *Gayb*, 'şahadet'in karşılığıdır. *Şahadet*, müşahede olunan, yani varlığı beş duyu ile algılanan demektir. O halde gayb, beş duyu ötesini ifade eder. Gayb, mutlak gayb ve izafî veya sınırlı gayb olarak ikiye ayrılır. Mutlak gayb, Allah'ın Zâtı, dünya hayatımız açısından Âhiret hayatı ve uhrevî âlemlerdir. Melekler, ruhlar ve ruhanîler âlemleri de, normal insan duyuları açısından mutlak veya yarı mutlak-yarı izafî/sınırlı gayba dahildir. Mutlak gaybın bilgisi, sadece Allah'a aittir. Şu kadar ki O, bu bilgiyi kullarından, bilhassa rasûllerinden dilediğine dilediği miktarda değişik yollarla açabilir. Sınırlı veya izafî gayb ise, şu anda bulunduğumuz yer ve zaman itibariyle beş duyumuzun dışında kalan saha demektir. Bu açıdan, geçmiş ve gelecek de sınırlı gayba dahildir ki, Kur'ân, geçmiş topluluklardan bahsederken *gaybın haberleri* tabirini kullanır. Bu tür gayb, araştırma, gerçek bilgi kaynaklarıyla kendilerine ulaşma ve zamanın ilerlemesi gibi yollarla kısmen gayb olmaktan çıkar.

Kur'ân'ın mü'minleri, her şeyden önce gaybe olan imanlarıyla tanıtması çok mühimdir. Çünkü varlık, şu görünür ve gözlemlenebilir maddî âlemle sınırlı değildir. Bu âlem, görünmeyenin, gaybın tecellisinden ibarettir. Dolayısıyla, bu âlemin ve bu âlemdeki her varlığın, her hadisenin hakikatı, gayb âleminde yatar. Bu sebeple Kur'ân, ta baştan kalkış noktasını belirler ve mü'mine gerçek bakış açısını kazandırır. Bu âlem, gaybın bir tecellisi olarak, hakikatin ve bütün hakikatlerin kaynağı Cenab-ı Hakk'ın tanınması

adına bir kitap gibidir. Dolayısıyla mü'min, bu kitabı okuyarak, onun Yazarını bulan ve O'na inanan insandır. Bu âleme de, ondaki her varlık ve hadiseye de işte bu iman açısından bakar ve bütün çalışmalarını bu temele oturtur. O zaman, bu âlemden derlenen bilgiler gerçek ilim haline gelir. İşte bu nokta, İslâmî epistemolojiyle (ilim anlayışı, bilgi felsefesi) modern epistemolojiyi birbirinden ayıran temel noktadır.

4. "Şüphe götürmez bir kesinlikle inanma" olarak tercüme ettiğimiz kavramın aslı *yakîn*dir. *Yakîn*, nefsin her türlü şüpheden kurtularak sükûna ermesidir. İlme, bilmeğe dayanan *ilme'l-yakîn*, görmeğe veya müşahedeye dayanan *ayne'l-yakîn* ve bizzat tecrübeye ve yaşamaya dayanan ve Hak'la bâkî olma demek olan *hakka'l-yakîn* mertebeleri vardır. Meselâ, bir yerde tüten duman, ateşin varlığı için ilmî bir yakîn ifade eder. Ateşi görme, onun varlığı hakkında ayne'l-yakîn sahibi olma demektir. Ateşi, elimizi içine sokarak bizzat tecrübe etme ise, onu, en azından yakıcılık sıfatıyla hakka'l-yakîn tanıma manâsına gelir. Âhiret hakkında yakîn sahibi olma, vahyin haber vermesiyle ilmî seviyede olabileceği gibi, kalbî müşahede ve mükâşefe yoluyla, vefat etmiş ruhlarla temas yoluyla, sadık rüyalar yoluyla, hattâ ilmî çalışmalarla da olabilir. Bunlar da, objektif planda ilme'l-yakînin dereceleridir.

5. Kur'ân, birkaç cümleyle mü'minleri tanıtarak, âdeta bütün ana esaslarıyla İslâm'ı da mucizevî bir şekilde takdim etmektedir. İslâm, kainattaki bütün gerçeklerin kaynağı olarak gaybe, yani Allah'a, vahye, dolayısıyla meleklere, peygamberliğe ve bunlar vasıtasıyla Allah'ın bildirdiği bütün gerçeklere iman esasına dayanır. Vakitli olarak dosdoğru kılınan namazlarla yükseltilir. Allah'ın rızk olarak verdiği her şeyden muhtaç olanları faydalandırmakla içtimaî hayatın köprülerini kurar. Bütün semavî kitaplara ve peygamberlere imanı emretmekle, ilk insandan bu yana bütün mü'minleri tek bir kardeşler cemaati halinde kuşattığı gibi, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın bütün peygamberlere halef, dolayısıyla seleflerinin vazifelerini tamamıyla üzerine alan, bütün önceki ümmetlere de rasûl en büyük peygamber, O'nun ümmetinin de bütün ümmetler üzerinde şahit olduğunu ortaya koyar. Âhiret'e yakîn derecesinde imanı da anarak, halkayı tamamlar ve varlığı başı ve sonuyla, daha doğrusu ebediyetle birleştirir.

6. "Gerçek mazhariyet sahipleri, gerçekten kurtuluşa ermiş olanlar" şeklinde tercüme edilen ifadenin aslı *müflihûn*dur ve "felâh bulanlar" demektir. Kur'ân-ı Kerim, bu kelimeyi mutlak bırakmakla, yani neyden kurtulunduğunu, felâha erildiğini anmamakla, herkese has bir mazhariyet şeklinde kapıyı açık bırakmaktadır. Bazısı için Cehennem'den kurtulmak, bazısı için Cennet'in üst katmanlarında yer almak, bazısı için Cennet'te Cenab-ı Allah'ı her türlü kemiyet (nicelik) ve keyfiyet (nitelik)ten uzak olarak müşahede etmek, bazısı için, O'nun rızasını kazanmak felâh bulmadır ve mazhariyettir.

Kur'ân-ı Kerim, neticedeki derecelere işaret etmekle iman, ihlâs ve salih ameller işlemekteki derecelere de imada bulunmuş olmaktadır. *Müflihûn* kelimesinin mutlak bırakılmasındaki manâ çeşitliliğini ifade edebilmek için "mazhariyet sahipleri" ifadesini de kullanmayı tercih ettik.

6. (İman etmeleri için kendini helâk edecek derecede gösterdiğin hırs ve iştiyaka rağmen) şu küfürde diretenlere gelince: (âkıbetleri hususunda uyarmak vazifen olup, sen de bu vazifeni elbette yerine getirmektesin. Ne var ki,) onları ister uyarmışsın, ister uyarmamışsın, onlar için fark etmez, çünkü iman edecek değillerdir.

7. Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiş olup, gözleri üzerinde de bir perde vardır.[7] Çok büyük ve dehşetli bir azaptır onların hakkı.[8]

8. [9]İnsanlar içinde öyleleri de var ki, hiç de inanmış olmadıkları halde, (insaniyete yakışmayan bir tavır olarak dilleriyle) "Allah'a da, Âhiret Günü'ne de inandık!" deyip durmaktadırlar.

9. Allah'a ve iman etmiş bulunanlara kendilerince hile yapıp güya onları kandırmakla meşguller. Halbuki sadece kendilerini kandırıp durmalarına rağmen (neyin faydalarına, neyin zararlarına olduğunu anlayacak derecede bir hisse bile sahip bulunmadıklarından), ne yaptıklarının farkında değillerdir.

10. Kalblerinin tam merkezinde (manevî hayat kaynaklarını kurutan, idraklerini körelten, karakterlerini bozan) gizli bir hastalık vardır; (gayz ve hasetlerine bir şifa olsun diye kurmaya çalıştıkları düzenler sebebiyle de) Allah, hastalıklarını arttırmaktadır.[10] Sürekli yalan söyleyip durdukları için sadece çok acı bir azaptır onların hakkı.

11. (Hasta kalbleri ve ardı arkası kesilmez yalanlarıyla çıkarmaya çalıştıkları fitneler dolayısıyla) ne zaman kendilerine (mü'minlere düşen bir vazife olarak) "Memlekette bozgunculuk çıkarıp (bütün bir topluma zarar vermeyin!") dense, "Ne münasebet! Biz, sadece ıslah edici, sulh ü salâhı temin edici insanlarız." mukabelesinde bulunurlar.

12. Asla! Hiç kuşkusuz onlar bozguncuların ta kendileridir ama, (gerçek idrakten yoksun bulundukları için, neyin ıslah neyin bozgunculuk olduğunun) farkında değillerdir.

13. Yine onlara ne zaman "Şu halkın, insan olan insanların iman ettiği gibi siz de iman edin!" dense, (gurur ve enaniyetleri kabarır da, halk çoğunluğunu küçümser ve nasihate ihtiyaçları olmadığını gösterir bir edâ ile,) "Yani şu beyinsizlerin[11] iman ettiği gibi mi iman edelim?" derler. Oysa asıl beyinsizler kendileridir, fakat (hakkı bâtıldan, imanı nifaktan, doğruyu eğriden, ilmi cehaletten ayırt edecek bir bilgileri olmadığından) bunu da bilmezler.[12]

14. İman etmiş bulunanlarla karşılaştıklarında (riyakârane ve onlardan görünmek için) "İnandık!" derler. Fakat (nifakın kalblerinde hasıl ettiği korku

ve kimsesizsizlik hissiyle, desteksiz kalmamak için hemen kendilerine koşup küfürlerini ve onlarla olan ahdlerini tazeleme ihtiyacı duydukları sureta insan) şeytanlarıyla gizli mahfillerde halvet olduklarında ise, "Emin olun, sizinle beraberiz, sizin maiyetinizdeyiz; diğerlerine yaptığımız sadece alaydan, yüzlerine gülmekten ibarettir." diye teminat verirler.

15. (Bu davranışları, sadece kendileriyle âdeta alay edilmesini ve dalâleti istemekten başka bir şey olmadığı için) Allah da alaylarının karşılığını vermekte ve bir süre daha gayesiz, başıboş sürüklenip dursunlar diye azgınlıkları içinde onlara mühlet tanımaktadır.

16. Onlar, hidayete bedel sapkınlığı satın almış kimselerdir ki, ticaretlerinden bir fayda görmedikleri gibi, (içinde yüzdükleri sapkınlıktan) kurtulmaya yol bulmaları da mümkün değildir.

2

7. Küfrün en önemli üç sebebi kibir, düşünce ve davranış sapması ile bu sapmadan kaynaklanan veya ona yol açan yanlış ve şartlanmış bakış açısı, bir de zulümdür. Bir insan, bilhassa bu üç önemli faktörün tesirinde, esasen Allah'a ayna olarak yaratılmış bulunan kalbini karartır, onu asıl fonksiyonundan saptırır ve onu âdeta bir mezbeleye çevirir. Nasıl dünyada kanunlara ve yapılış gayesine aykırı olarak kullanılan binalara mühür vurulur, Allah da, inanma kabiliyetini ebediyen kaybetmiş böyle bir kalbi mühürler.

Kalb, günahlardan, şartlı ve yanlış bakış açısından, kibirden ve zulmün getirdiği merhametsizlikten uzak olursa, o kalbin dışarıyla bağlantısını kuran duyma ve görme merkezleri de çalışır haldedir. Ayrıca, böyle bir kalbde bir tasdik noktası bulunur ve kulaktan giren vahiy ve baştan sona İlâhî hakikatler tecellisi olan kâinattan gözün topladığı deliller, onda iman ışığının yanmasına bir sebep teşkil edebilir. Fakat kalb, yukarıda sayılan sebeplerle aslî hüviyetini kaybederse, onda bir tasdik noktası aramak boşunadır. Neticede, kulak da vahyi duymaz, duysa da kalbe geçit vermez olur. Gözün kâinat üzerinde yaptığı çalışmalar ise, kalbde bir tasdik edici olmadığı için, küfrü artırmaktan başka bir iş görmez. Günümüzde, çoğu bilim çevrelerinin ateizmde ısrarının sebebi bu olsa gerektir!

8. Küfür, sonsuz azabı hak eden sınırsız bir cinayettir, çünkü o:

- Sınırsız nimetlere karşı bir nankörlük, dolayısıyla nankörlüğün en büyüğüdür.
- Sınırsız ve sonsuz olan Allah'a ve sıfatlarına karşı işlenmiş en büyük suçtur.
- Kâinatta Allah'ı gösteren sonsuz delillere, O'na şahitlik eden âdeta sonsuz sayıdaki varlığa, meleklere; içlerinde hayatlarında hiç yalan söylememiş yüz binden fazla peygamber, milyonlarca evliya bulunan milyarlarca inanmış insanın Allah'a

imanına karşı işlenmiş, onları yalancılıkla itham eden sonsuz ve affı mümkün bulunmayan bir iftiradır.

- İnsanın vicdanı, sınırlı gibi görünse de, esasen ebede bakıp, ebediyeti istediği için sınırsız ve sonsuzdur. Küfür, o vicdanı ebediyen mahveden bir fiildir. Bu bakımdan, iman ebedî mutluluğu ve lezzetleri netice verdiği gibi, "kabûl-ü adem", yani, – haşa – Allah'ın olmadığına ve diğer iman esaslarının geçersizliğine hükmetme mahiyetindeki küfrün de ebedî ve büyük bir azabı netice vermesi, onun özelliğindendir.

9. Kur'ân, önce az söz ve çok manâ ile mü'minleri ve onların şahsında İslâm'ı anlattıktan sonra, iki âyetle küfrün ve kâfirin karakterini tanıtıp, bu âyetten itibaren 13 âyetiyle münafıkları nazara vermektedir. Bunun sebepleri:

- Münafık, aldatıcı ve tam bilinmeyen bir iç düşmandır. Düşman, meçhul olduğu zaman daha tehlikeli, aldatıcı olursa daha habis ve fesadı daha şiddetli, içerden olursa zararı daha büyük olur. Nifakın bilhassa İslâm dünyasındaki cinayetleri çok daha şiddetli olmuştur ve bunun için Kur'ân, nifak tehlikesine bilhassa dikkat çekmektedir. Söz konusu âyetlerde kullanılan kelimelere az bir dikkat bile, nifakları pek açık bazılarının yanı sıra, bugün İslâm dünyasını 'ateşe veren' şer şebekelerini, yer-altı komitelerini, gizli mahfilleri rahatlıkla görmeye yeter.
- Münafık, sürekli mü'minlerin içinde bulunduğundan, nifakın kötülüğü hakkındaki sözleri işite işite nifakın kirliliğini idrak edip, dilindeki Kelime-i Tevhid kalbine yol bulabilir.
- Alay, hile, iki yüzlülük, riya, yalan gibi kötü huy ve sıfatlar, kâfir kadar, hattâ kâfirden çok münafıkta bulunur. Bu sebeple, onlar üzerinde çok durmak gerekmiş, mü'minler de bu tür sıfatlardan sakındırılmıştır.

10. Kur'ân-ı Kerim'de, bu âyette olduğu gibi, yer yer zikredilen, "Allah, hastalıklarını arttırdı; kalblerini ve kulaklarını mühürledi; başıboş sürüklenip dursunlar diye, azgınlıkları içinde onlara mühlet tanımaktadır" gibi ifadeler, asla cebrî, yani insan iradesini kabul etmemeye götürücü manâ ve mahiyette olmayıp, Kader ve beşerî iradenin gerçek mahiyetini ortaya koymaktadır:

İnsan, ameli, düşüncesi, davranışları, yani bizzat kendi "kesb"iyle böyle bir sonucu hak etmiştir; Allah da, adaleti ve insanın irade sahibi olmasının gereği olarak o sonucu yaratmaktadır. Yani Kur'ân, bu tür ifadelerde sebep ile neticeyi, fiili işleyenle (insan) yaratanı (Allah) bir arada anmaktadır. Kur'ân'ın ortaya koyduğu İlâhî Kader ve beşer iradesi gerçeği bu olmakla birlikte, Cebriye ve Mu'tezile, sebep için ayrı, netice için ayrı bir kader arayışına girme ve insanın ameli (kesbi) ile Allah'ın yaratmasını birbirine karıştırma gibi iki önemli hataya düşmüş ve biri insan iradesini bütün bütün reddetme gibi bir ifrata, diğeri de, güya Allah'a "çirkin fiil" nisbet etmeme gayesiyle, yaratmayı da insana verme gibi tefrite gitmiştir.

11. Kur'ân-ı Kerim, bir başka yerde münafıklardan bahsederken, *Onları gördüğün zaman kalıp ve kıyafetleri hoşuna gider. (Öyle bir ton ve üslûpla konuşurlar ki,) konuştuklarında sözlerine kulak verirsin. Gerçekte ise onlar, duvara dayalı giydirilmiş kütükler gibidir* (63: 4) buyurur. Bilhassa kâfir ve münafıkların elebaşıları, mesleklerine, makam ve mevkilerine, şekillerine, zenginliklerine ve birtakım bilgilerine mağruriyet içinde, bilhassa yoksul, zayıf mü'minleri hep küçümsemiş ve onları "beyinsiz, dikkate değer herhangi bir görüş ve düşünceden yoksun ayak takımı" (11: 27) olarak görmüşlerdir. Oysa gerçek, bunun tam tersinedir.

Bu âyetler ayrıca ifade etmektedir ki İslâm, fakirlerin, kimsesizlerin sığınağı olduğu gibi, hakkı koruyan, hakikati muhafaza eden, gururu yasaklayıp, kibri def eden yegâne dindir. Kemâl ve şerefin ölçüsü İslâmiyet'tir. İslâm, ehl-i dünyanın ve makam-mevki sahiplerinin ellerinde baskı ve zorbalık aracı olamaz, yapılamaz. Buna karşılık, nifakı doğuran garaz, gurur, kibir ve bencilliktir.

12. Âyet gösteriyor ki, hakkı bâtıldan, iman yolunu nifak yolundan ayırt etmek, ilim ve sağlam bakış açısıyla mümkündür. Bunun dışında, Kur'ân'da çokça geçen "Akletmezler mi? Akıllarını kullanmazlar mı? Düşünüp, ders ve tedbir almazlar mı? Hatırlayıp, öğüt almazlar mı?" ve benzeri ihtarlar, İslâmiyet'in ilim, selim akıl, hikmet ve mantık üzere kurulu bulunduğuna, her akl-ı selimin İslâmiyet'i kabûl etmesi gerektiğine bir işarettir. Buna karşılık cehalet, küfür ve nifakın en önemli özelliklerindendir.

17. Onların hali, şu kimsenin haline benzer: (Çölde giderken konakladığı yerde hem yalnızlığını gidermek, hem eşyalarını korumak, hem de zararlı hayvanlardan korunmak için gecenin karanlığında) bir ateş yakar; ateş etrafı aydınlatıp da (onun aydınlığında bir araya geldiği yol arkadaşlarıyla birlikte tam rahatladık dedikleri anda, kıymetini bilmedikleri ve koruma altına almadıkları için, yaktıkları o ateş sönüp gider; böylece) Allah, ışıklarını alıverir de, onları karanlıklar içinde bırakır ve artık hiçbir şey görmez olurlar.

18. (Gecenin karanlığı içinde ne bir ses, ne bir sada duyulmadığı ve esasen kulakları da her türlü yardım ve hayır sesine kapalı olduğu için) sağırdırlar; (hiçbir şey duymadıkları için) dilsizdirler, konuşamazlar; (doğruyu, aydınlığı görmelerine mani olacak şekilde gözlerine perde indiği ve karanlıklara gömülü bulundukları için) kördürler; artık bu halden kurtulup, geriye (ışığa) dönmeleri de mümkün değildir.

19. Veya (onların hali), her tarafı kaplamış karanlıklarla birlikte gök gürültüleri ve şimşekler eşliğinde yağan fırtınalı bir yağmura tutulmuş kimsenin haline benzer. Yıldırımların verdiği dehşet içinde, (sanki seslerini duymamakla onlardan veya onların çarpmasıyla gelebilecek ölümden kurtulmak mümkünmüş gibi) ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarının içine kadar sokarlar. Allah, (kudretiyle) kâfirleri işte böyle kuşatmıştır.

20. Şimşek, neredeyse gözlerini kör ediverecek: ne zaman çevrelerini aydınlatsa, (bir ümitle) onun ışığında birkaç adım atarlar; üzerlerine karanlık çöküverince de, donmuş gibi kalakalırlar. (Aleyhlerine ittifak etmiş gibi görünen hava unsurlarının dehşeti içinde ölmeleri veya kulaklarının ve gözlerinin olmaması bu ızdıraptan kurtulmaları için temenni edilse bile, Allah bunu dilemiyor;) eğer Allah dilemiş olsaydı,[13] onların işitmesini de, görmelerini de alırdı. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.[14]

21. (İşte mü'min, kâfir ve münafıkların halleri budur. Öyleyse) ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan (ve insanî mahiyet ve hüviyet içinde terbiye edip büyüten) Rabbinize, (hem yaratılışınızdan gelen bir ihtiyacın ve isti'dadın gereği, hem de sizi insanî kemalâta taşıyacak bir vazife olarak) ibadet edin ki, takvaya ulaşıp (Allah'a tam bir saygı ve O'ndan korku içinde, küfür, nifak ve bunların sebep olacağı dünyevî-uhrevî musibet ve azaptan) korunma ümidi taşıyabilesiniz.

22. O (Rabbiniz) ki, yeri sizin için döşek (rahatlığında dayalı-döşeli) bir taban kılıp, göğü de (üstünüzde bir tavan, bir kubbe gibi) bina etti. Ve

gökten su indirdi de, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitirdi.[15] Şu halde, (Allah'tan başka ma'bud, rab, yaratıcı, rızıklandıran, nimet veren olmadığını, olamayacağını) bile bile,[16] (Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde) Allah'a denkler tutup (başka ma'bud, başka yaratıcı, başka rabler edinmeyiniz.)[17]

23. Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimiz Kur'ân'ın Allah katından olduğu hususunda şüphe (ve dolayısıyla onun kulumuzun eseri olduğu iddiası) içindeyseniz (size yol açık, haydi durmayın), o (Kur'ân'ın) benzeri tek bir sûre meydana getirin; eğer iddianızda samimi iseniz, (vicdanınız da gerçekten böyle diyor ve kendi kendinizi kandırmıyorsanız), Allah'ı bırakıp da işlerinizde kendilerine müracaat ettiğiniz bütün yardımcılarınızı, güvenip bağlandığınız kimseleri (şairlerinizi, putlarınızı da) yardım için çağırın.[18]

24. Buna muvaffak olamazsanız –ki, asla olamayacaksınız– öyleyse, yakıtı insanlar ve (put mahiyetinde yontup taptığınız) taşlar olan, kâfirler için hazırlanmış Ateş'ten sakının, kendinizi ondan korumaya bakın.

3

13. İşitme ve görme güçlerinin alınmamış olmasının, Allah'ın bir sıfatı olan Meşiet'e (Ezelî Bilme ve Dileme) bağlanması, önemli bir gerçeğe işaret etmektedir. Meşîet, sebeple netice arasındaki bağ ve esasen Allah'ın İlmi'nin bir unvanıdır. Allah, beşerî iradenin ne yönde tecelli edeceğini ezelde bildiğinden, ona göre takdirde bulunur. Netice üzerindeki asıl tesir ve yaratmaya gelince, o, tamamen İlâhî Kudret'e aittir. Sebepler, hikmetini kavrayamadığı ve ilk anda güzel görmediği bazı eşya ve hadiselere bakarak Allah hakkında yanlış düşünce ve zanlara kaymaması için insan aklıyla o eşya ve hadiselerdeki İlâhî icraat arasına Kudret'in koymuş olduğu birer perdedir. Meselâ, ölümdeki güzelliği göremeyen insan aklı ile ölüm arasına hastalıklar, kazalar, musibetler konmuştur. Bu perdeler, insanın Hz. Azrail (a.s.) ve Hz. Allah (c.c.) hakkında yanlış düşünce ve zanlara kapılmasına mani olur.

İnsanın hangi ameller karşılığında ne ile karşılaşacağını, yani hangi sebebe hangi neticenin terettüp edeceğini tayin buyuran, bütünüyle İlâhî Meşiet'tir. İlim ve iradenin önemli bir yere sahip bulunduğu şuurlular âleminde de hakim olan bu büyük ölçüdeki mutlak "determinizm", sonsuz bir İlim ve İrade'yi göstermesi bakımından, Allah'ın varlık ve birliğine kesin bir delildir.

14. Kur'ân-ı Kerim, önemli üslup özelliklerinden biri olarak, mücerretle müşahhasa, maddî olanla manevî olana, yalın anlatımla sanatlı anlatıma sık sık bir arada yer verir ve bunlar arasında geçişler yapar. Meselâ, hac yolculuğu için azıktan bahsettiği yerde en hayırlı azık, insanlar için birer nimet olarak elbise ve süsten söz ettiği yerde en hayırlı elbise olarak hemen takvaya vurguda bulunur (Bakara Sûresi/2: 197; A'râf Sû-

resi/7: 26). Böylece, dünya hayatının da bir yolculuk olduğuna, hac yolculuğunun bir bakıma dünyaya adım atmakla başlayıp peşpeşe Âhiret âlemlerine uzanan yolculuğu simgelediğine ve bu her iki yolculuğun da takva azığıyla yapılabileceğine, diğer taraftan, insanı her türlü ayıptan, zararlı dış etkilerden koruyan ve gerçekte güzelleştiren elbisenin takva elbisesi olduğuna dikkat çeker.

Bunun gibi, ölmüş bulunan yerin, rahmet rüzgârlarının esmeye başlayıp yine 'rahmet' yüklü bulutları yüklenip götürmesinin ardından gelen yağmurlarla nasıl diriltilip orada her türlü ürünün nasıl boy verdiğini anlatırken, hem bununla Âhiret Günü ölülerin diriltilmesi arasında açık bir paralellik kurar, hem de imana açık kalblerin bütünüyle rahmet olan vahiy (Kur'ân) yağmurlarıyla dirilip, her türlü fazilet bitkilerine zemin teşkil etmesine kapalı bir istiareyle işarette bulunur (A'râf Sûresi/7: 57–58). Yine, vadilerdeki ırmak yataklarının yağmur sularıyla beslenip üzerlerinde köpükler hasıl ederek akışını ve insanlar madenleri işlerken yine benzer bir köpüğün meydana geldiğini ifadeyle, hakkı köpüklerin altında akıp giden ve uğradığı yerlere hayat taşıyan, insanlara kalıcı faydalar sağlayan suya, aynı zamanda köpüğü atılmış ve som haline gelmiş elmas gibi madenlere, bâtılı ise üste çıkan, fakat üflemeyle bile kayboluverecek köpüklere benzetir (Ra'd Sûresi/13: 17). O bu benzetmeyi açıkça yaparken, diğer taraftan okuyucu da, vahyin, Kur'ân âyetlerinin yağmura, insan zihni ve kalbinin yağmurlarla beslenen vadilerdeki ırmak yataklarına, insanın eğitime konu bir varlık olarak ayrıca ham madenlere, insan eğitiminin bu madenlerin işlenmesine benzetildiğini anlar.

Ele aldığımız buradaki âyetlerde yapılan iki benzetme de gerçekten oldukça dikkat çekicidir. 17 ve 18'inci âyetlerde münafıklar, çölde giderken geceleyin bir ara arkadaşlarından kopan ve hem ışık hem ısı edinmek maksadıyla ateş yakan, fakat onun ışığında buluştukları arkadaşlarıyla anlam ve faydasını bilip takdir etmedikleri için bu ateşi Allah'ın hemen söndürüverdiği, dolayısıyla perde perde karanlıklar içinde kalmış yolcuya benzetilmektedir. Münafıklar, manen, yani hakikate karşı sağır, dilsiz ve kör oldukları gibi, çöl karanlığındaki halleriyle de, etraftan hiçbir ses alamadıkları için sağır, etrafta kendilerini duyacak ve bu sebeple seslenecekleri kimse olmadığından dilsiz ve etraflarını göremediklerinden dolayı da kördürler. Bu kuşatılmışlık içinde bulundukları yerden geriye, bir ışık kaynağına da dönemeyecek durumdadırlar. Kapalı bir istiare ile vahyi ışık veya rahmet (yağmur) sağanağına benzeten ve onları bir başka açıdan nazara veren 19 ve 20'nci âyetlere göre ise münafıklar, kendilerini ışık sağanağı altında ışıksızlığa mahkûm etmiş, sağanak sağanak yağan rahmetten, vahiy sağanağından istifadeyi bırakıp, bu sağanağa eşlik eden şimşek ve gök gürültüleri, yani İslâm'ı tebliğin harekete geçirdiği hadiseler sebebiyle rahmetin yağışını kendileri için ölüm olarak algılayan ve güya ölümden kaçmaya çalışan tiplerdir. Ölümden kaçıyoruz diye aslında rahmetten, ışıktan kaçmaya çalışmalarına ceza olarak Cenab-ı Allah, onların işitme ve görme duyularını almamakta, böylece onları sürekli korku içinde bırakmaktadır.

15. Atmosfer, portakalın kabuğunun portakalı sarması gibi katman katman dünyayı çevrelemiştir. Bunun, yeryüzünün etrafındaki hemen ilk katmanında hava tabakaları bulunur. Bu tabakalar, kâinatın muhtelif yerlerinden gelen zararlı ışınlardan dünyayı korur. Sadece dünyadaki hayat için faydalı olan ışınları geçirmekle, bir açıdan tavan veya gölgelik fonksiyonu görürler. Bulut ve yağmur da, göğün bu tabakasında oluşur.

16. Bu âyet, küfrün ilme dayanmadığını gösterdiği gibi, bilmenin de küfre mani olamadığına işaret etmektedir. Yukarıda arz edildiği üzere küfür, daha çok gurur, kibir, zulüm, yanlış bakış açısı, düşünce ve davranış bozukluğu gibi faktörlerden kaynaklanır. Küfür, mutlaka cehalete dayanmasa da, cehaleti doğurur. Çünkü, kalbinde bir tasdik noktası, küçük de olsa imana açık kirlenmemiş bir nokta bulunmayan insan, bütün beşerî-tabiî bilimleri yutsa da, bunlar, ancak onun cehaletini artırır. İlimle bilginin farklı şeyler olduğu unutulmamalıdır. Bilgi, sadece yenilip-içilen maddeler gibi bir malzeme, ilim ise, "süt" gibi, faydalı, hazmedilmiş bir netice, 'vücuda gıda'dır. İnsanı küfre götüren veya küfürden kurtaramayan gurur, kibir, şartlanmışlık, yanlış bakış açısı, zulüm ve düşüncede-davranışta sapma gibi unsurlar, Kur'ân'a göre gerçek ilimle bağdaşamaz; çünkü *kulları içinde Allah karşısında ancak âlimler saygıyla ürperir* (35: 28).

17. Bu son iki âyet, pek çok gerçekle birlikte, Tevhid-i Ulûhiyet, Tevhid-i Rubûbiyet ve Tevhid-i Ubûdiyet'i (İlâh, Rab ve Ma'bud olarak sadece Allah'ı kabûl etmeyi) mucizevî bir üslûp ve belâğatla hem ispat etmekte, hem nazara vermektedir. Yaratıcı, ibadet edilmeğe yegâne lâyık ve hak sahibi (Ma'bud-u bi'l-hak), nimetlendiren, rızıklandıran ve yaratmakla kalmayıp büyüten, her varlığı hayatı ve hayattaki vazifesi istikametinde terbiye eden, gerekli organ, sistem, cihaz ve melekelerle donatan Rab olarak sadece Allah'ın kabûl edilmesi, bu üç Tevhid'in zaruretlerinden olduğu gibi, bizim ve atalarımızın yaratılmasından, yerin bizim için bir döşek kılınıp, göğün kubbe şeklinde bir tavan gibi bina edilmesine, oradan gökten inen yağmur ve bu yağmurla yerden bize rızık olarak ekinler çıkarılmasına kadar bütün hadiseler, bu üç Tevhid gerçeğini ispat etmeğe yeterlidir. Çevremizde şahit olduğumuz, birbiriyle iç içe ve biri olmadan diğerleri düşünülemeyecek bu vakıalar (fenomen), Bir İlâh, Bir Rab ve dolayısıyla Bir Ma'bud gerçeğini apaçık ortaya koymaktadır.

18. Kur'ân, önceki iki âyette Tevhid adına sıraladığı kâinat gerçeklerinden sonra, bu defa hem yine Tevhid, hem kendisinin Allah Kelâmı olduğu, hem de dolayısıyla Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın risaleti gibi üç önemli iman hakikatı adına tam bir meydan okuma edası içinde yeni ve güneşler kuvvetinde bir delil daha sunmaktadır. Evet, Ulûhiyet Risalet'siz, Risalet Kitap'sız olamayacağı gibi, Kitap Risalet'e, Risalet de Ulûhiyet'e en büyük delildir. Kur'ân'ın İlâhî Kelâm olduğu hususunda burada takdim buyrulan delil, beşeri onun bir sûresinin bile benzerini meydana getirmekten âciz bırakan mucizeliğidir.

Kur'ân'ın indiği dönemde Arabistan'da en revaçta olan sanat belâğat, yani güzel söz söyleme, hitabet ve şiirdi. Kur'ân, bu noktada, kendisinin Allah Kelâmı olduğunu ve dolayısıyla taşıdığı ana maksatları ispat için onlara meydan okudu: "Eğer Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğundan şüpheniz var ve onu –haşa– Muhammed gibi, 40 yıl aranızda kalmış ve bu süre içinde lisanından tek bir mısra bile sadır olmamış bir zat yazdı iddiasında iseniz, haydi Kur'ân'ın bir mislini getirin. Bunu yapamadınız, öyle ise, bütün yardımcılarınızı, söz üstatlarınızı, taptığınız putlarınızı –ki, taptığınıza göre, sizden büyük olmaları lâzım– yardıma çağırın ve hiç olmazsa 10 sûresinin benzerini getirin. Bunu da yapamadıysanız, hiç olmazsa kısacık bir sûresinin benzerini getirin!" Ne o zamanki Araplar ve daha başka milletler, ne daha sonrakiler, buna muvaffak olabildiler ve Kur'ân, meydan okumasına devam ediyor. O zamanki müşrik Araplar, gururlarını inciten, aksi halde onları ve putlarını Cehennem yakıtı olarak ilan eden bu meydan okuma karşısında dinlerini, gururlarını, hayatlarını kurtarmak için böyle bir yola tevessül edebilirlerdi. Fakat yapamayacaklarını bildiklerinden, bu defa zor olan yola, Kur'ân karşısında kılıçla mücadeleye başvurdular.

Kur'ân'ın, bütün bir organizma gibi, her bir âyeti ve hattâ her bir kelimesi diğerleriyle içten bir münasebet içindedir. Âyetler arasında hem bir küll-cüz' münasebeti vardır; yani pek çok âyet, Kur'ân'ın kendi başına bütün ve bağımsız bir parçasıdır ki, Kur'ân'ın neresine konsa yadırgamaz. Hem de, küllî-cüz'î münasebeti vardır ki, âyetler içinde pek çoğu, Kur'ân'ın bütününü temsil eder. Bunun gibi, Kur'ân'ın taklit edilemeyecek daha onlarca mucize özelliği vardır. Bu yüzden de, onu taklit etmek ve bir sûresinin bile benzerini üretmek mümkün değildir, olmamıştır ve asla olmayacaktır.

25. [19]İman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik (salih) işlerde[20] bulunanları ise müjdele: Onlar için (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler vardır. Ne zaman orada kendilerine rızık olarak (koku, tat, renk, şekil ve lezzetçe birbirinden farklı ve her defasında tazelenip yenilenen) meyvelerden ikram edilse, "Bu, bize daha önce de ikram edilmişti!" derler. Çünkü meyveler onlara, (ne olduğunu bilmedikleri bir yiyecekle iştahları gitmesin, lezzetleri azalmasın diye) şekilce dünyadakilere ve bir önceki sefer ikram edilenlere benzer olarak sunulur. (O cennetlerde tek başlarına, yalnız ve dostsuz olacak da değillerdir.) Onlar için, (dünyadaki bütün eza-cefa sebebi hallerden arındırılmış ve) ebediyen tertemiz hale getirilmiş eşler de vardır. (Bütün bu nimetler dünyadaki gibi bir sonla, ölümle kesilir mi gibi endişeleri de olmayacak) ve onlar, o cennetlerde sonsuzca kalacaklardır.[21]

26. Allah, (Ateş'ten korunup va'dedilen cennetlere girmesinde insan için bir vesile olan iman hakikatlerini zihinlere ve kalblere yerleştirme adına) bir sivrisineği, hattâ (gerek misal teşkil etmede, gerekse yapı ve sanat olarak) ondan daha büyüğünü veya daha küçüğünü misal getirmekten çekinmez.[22] Zaten iman etmiş bulunanlar, (hem imanlarının gereği, hem de bu tür misaller imanlarını arttırıp güçlendirdiğinden ve onlardaki maksat ve hikmeti çok iyi anladıklarından,) onun gerçekten Rabbilerinden gelen hak bir misal olduğunu bilirler. Küfür kalblerinde yerleşmiş bulunanlar ise, (küfürlerinden kaynaklanan bir cehalet ve inatla), "Allah böyle bir misal getirmekle ne demek ve ne yapmak istiyor ki!?" derler. Allah, onunla çoklarını dalâlete atmakta ve çoklarını da hidayete erdirmektedir. Ama Allah, onunla (başkalarını değil,) sadece fasıkları dalâlete atmaktadır.[23]

27. O (fasık)lar, söz verip bağlandıktan sonra sözlerinden dönüp, Allah'ın ahdini bozar (onunla vicdanî irtibatlarını çözüp dağıtırlar). Bununla kalmaz, Allah'ın (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği bağları da kesip koparırlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar.[24] Böyleleri, (dünyada da, Âhiret'te de) her bakımdan kaybetmiş olanların ta kendileridir.

28. Allah'ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki, siz hepiniz ölüler idiniz (içinizde kimin cesedini oluşturacağı çok önceden belirlenmiş bulunan her birinize ait zerreler hava, su ve toprakta cansız ve dağınık bir halde bulunuyordu.) Derken O, size hayat verdi.[25] (Her biriniz için takdir buyurduğu belli bir süre hayatta kaldıktan) sonra, bu defa size ölümü verir.[26] (Dün

ya ile Âhiret arasında bir ara âlem olan Berzah'ta O'nun dilediği kadar kalırsınız ve çok büyük inkılâpların ardından) O, tekrar sizi diriltir. Sonra, (yine çok büyük inkılâplar sürecinden ve âlemler içinden geçip) O'na döndürülürsünüz.[27]

29. O (Allah) ki, (size hayat vermeden önce yeryüzünü bu hayatınız için hazırladı ve) yerde ne varsa hepsini (neticede sizi, yani insan cinsini meydana getirmek ve) sizin (istifadeniz) için yarattı. Bu arada (ilim, irade, kudret ve inayetini) gök tarafına yöneltti de, (orada bulunan gaz bulutu halindeki unsurları) yedi gök halinde nizama koydu.[28] O, her şeyi tastamam ve hakkıyla bilendir.[29]

4

---

19. Bir belâğat mucizesi olduğu kadar, hem ulûhiyet gerçekleri, hem de mutlak-izafî bütün kâinat gerçekleri arasındaki muvazeneyi korumada bir denge mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim, insanın irşadı adına terğib-terhib (rağbet-şevk verme ve sakındırma-korkutma) ve onun mânevî terakkîsinin iki kanadını teşkil eden havf-recâ (korku-ümit) dengesini de en küçük bir sapmaya meydan vermeden muhafaza eder. Her bir ferdin ümit ve beklentisine göre nihaî kurtuluşla müjdelediği mü'minlerden sonra kâfirleri ve münafıkları tanıtıp, küfürde ısrar edenleri Ateş'le korkutmasının hemen ardından, iman ve salih amelin neticesini en ferahlatıcı ifadelerle haber vermekle hem sıkışan ve ürperen ruhları rahatlatmakta, hem de iman ve salih amele teşvik ve terğibde bulunmaktadır.

20. Kur'ân-ı Kerim, *salih* (sağlam, yerinde, arızasız ve yapmaya, tamire yönelik) *amel* veya *iş* tabirini mutlak bırakır; yani hangi amellerin salih amel kategorisine girdiğini tek tek açıklamaz. Salih amel, her şeyden önce, Kur'ân ve Sünnet temeline dayanan İslâm'ın salih gördüğü amellerdir ve bu arada namaz, oruç, zekât, Hac gibi ve daha başka –uygulamada salihliklerini sağlamak ve salihlik dereceleri kişiden kişiye ve her kişinin onları yerine getirmedeki samimiyet, kabiliyet ve gücüne göre değişiklik gösterse de– zâtında salihliği kesin ve tartışılmaz ameller vardır. Bununla birlikte, Kur'ân'ın *salih amel* tabirini mutlak bırakmasında önemli bir espri söz konusudur. Her şeyden önce yer, zaman ve şartların bazı amellerin salih olup olmamasında önemli tesiri vardır. Meselâ, bir idarecinin dairesindeki ciddiyeti vakar, yani salih, mahviyeti ise zillettir, salih değildir; fakat evinde, aile fertleri arasındaki ciddiyeti kibir, mahviyeti tevazu olur. Zayıfın kuvvetli karşısındaki izzet-i nefsi övülecek bir vasıf olmakla birlikte, güçlünün zayıfa karşı izzet-i nefsi gurur ve büyüklenmedir. Bir insanın fedakârlığı ve müsamahası, kendisi adına ve şahsına yapılan kötülüklere karşı olursa salih bir amel, fakat toplum ve milleti adına olursa hıyanettir. Daha da çoğaltılabilecek bunlar ve benzeri misaller, amellerin salih olup olmamasındaki yer, zaman ve şartların önemini gösterdiğinden, Kur'ân-ı Kerim, bu kavramı mutlak bırakmıştır.

Bu âyet, iman ve amel-i salihi bir arada ama ayrı ayrı anmakla, amelin imandan bir cüz, yani imanın şartı olmamakla birlikte, amelsiz imanın nihaî kurtuluş için kâfî sebep teşkil edemeyeceğini, ayrıca, imansız herhangi bir amelin de Âhiret adına hiçbir değerinin olmadığını ortaya koymaktadır.

21. Âyet, her mü'min fert için Cennet içinde cennetler bulunduğunu ifade ile, bu cennetleri, barındırdıkları nimetlerle birlikte tasvir etmektedir. Cennet'te en büyük nimet, Cenab-ı Hakk'ın ebedî hoşnutluğu ve bazı âyetlerde imaen, bazı hadislerde açıkça ifade buyrulduğu üzere, O'nun Cemâlini kemiyet ve keyfiyet (nitelik ve nicelik) üstü müşahede etmedir. Bunlar gibi ve daha başka türde saf ruhî-manevî lezzetler, Cennet nimetleri içinde en büyük olmakla birlikte, onların anılması belli bir seviyeyi ilgilendirdiğinden, Kur'ân-ı Kerim, çok âyetlerinde Cennet nimetlerini daha çok cismanî nimetler gibi sunar. Mü'minin bedeni ve nefsi, hem dünyada ona hizmet ettiği, hem de birtakım dünya nimetlerinden belli ölçülerde mahrum bırakılma ve belli zorluklara koşulma gibi yollarla terbiyeden geçip Cennet'e ehil hale geldikleri için mü'min, Cennet'te onlara has zevk ve nimetlerle de mükâfatlandırılacaktır. Bununla birlikte bu zevkler, sadece cismanî zevkler gibi ele alınmamalıdır. Bunlardaki cismanîlik, pak ve arınmış bir cismanîlik olduğu gibi, manevî yanı ağır basan bir cismanîliktir de. Meselâ, kadın olsun erkek olsun, her insan bir eşe, dosta, arkadaşa ihtiyaç duyar. İnsanın ihtiyaçlarını en fazla tatmin eden kalbine karşı bir kalbin bulunmasıdır ki, sevgilerini, aşklarını, şevklerini paylaşsınlar. Kalblerin an lâtifi, en şefkatlisi kadın kalbi olduğu için, Kur'ân-ı Kerim, Cennet'te daha çok erkekler için kadınları bir nimet olarak zikreder. Yoksa, orada kadınlar eşsiz, arkadaşsız kalacak değildir. Yardımlaşma, dertleşme, sohbet, rahmetten kaynaklanan karşılıklı muhabbet, şefkat ve ünsiyetin dünyada verdiği ve Âhiret'te vereceği lezzet, eşlerin birbirlerine verdiği cismanî lezzetin çok üstündedir. Ancak cismaniyetin altında ezilmiş ve onun lezzetlerine mağlûp olanlardır ki, yeme, içme ve ailevî münasebet gibi sadece cismanî zannettikleri lezzet kaynaklarında saklı bulunan çok daha öte manevî lezzetleri bilemediklerinden, Cennet'i de yalnızca bir cismanî lezzetler harası görebilirler.

22. Kendinden önceki İlâhî kitaplar gibi Kur'ân-ı Kerim de, pek çok mücerret gerçekleri tasvir ve anlatımda misallere, temsillere başvurur. Çünkü insanların çoğu bilgi ve idrak bakımından yeterli seviyede olmadıklarından mücerret gerçekleri her zaman anlayamayabilirler. Ayrıca Kur'ân, ana maksatları istikametinde insanların irşadını esas aldığı için, onların ürkmeyeceği ve hislerine ters gelmeyecek bir üslûp kullanır. Nasıl biz çocuklarla konuşurken onların dilini kullanırız, Kur'ân-ı Kerim de, indiği günden Kıyamet'e kadar her dönemde hemen her seviyedeki insanı muhatap almak ve herkesi tatmin etmekle beraber, insanların çoğu avam olduğundan, onların seviyelerini de gözetir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim için, "beşerin idrak seviyesine İlâhî tenezzül" tabiri kullanılır. Öte yandan, insanların küçük gördüğü mutlaka küçük, büyük gördüğü de büyük demek değildir. Belki bazen tam tersinedir. Cisim küçül-

dükçe ondaki sanat ve değerin arttığı pek çok örnek vardır. Sanat bakımından sineğin gözü ve pirenin midesiyle güneş sistemi arasında çok fark olmasa gerek. Hattâ canlı olmaları itibariyle, belki de birinciler daha büyüktür.

23. Âyet, Kader-insan iradesi konusunda, yukarıda 10. dipnotta izahına çalışılan gerçeği bir defa daha teyit etmektedir. Allah'ın bir insan için dalâleti yaratmasının, o insanı dalâlete atmasının en önemli sebeplerinden biri, fısktır. Fısk, terim manâsıyla, haktan sapma, sınırı aşma, ebedî hayatı terk edip onun kazanılacağı sahadan çıkma demektir. Fıskın da kaynağı, insanın hamurundaki akıl, şehvet ve gazap gibi üç önemli melekeyi veya kuvveyi, yerinde bir ahlâkî–manevî eğitimle, Fâtiha sûresi 15. dipnotta açıklanan hikmet, iffet ve şecaat-adalet orta noktalarından kaydırıp, uç noktalarda kullanmaktır. Esasen, zikredilen üç orta nokta veya fazileti bir merkez olarak düşünecek olursak, en uç noktalara varıncaya kadar merkezden her türlü ve her ölçüde sapma, o ölçüde ve türde fısktır. Burada bilhassa küfür dalâletine sebep olarak anılan fısk tür veya derecelerinin neler olduğu, bundan sonraki âyette gelecektir.

24. Kur'ân kelimelerinin karakterini ve manâ zenginliğini görmek bakımından, aslında bu âyetin en kısa meâli şudur:

> *O (fasık)lar, söz verip bağlandıktan sonra sözlerinden dönüp, Allah'ın (meşîet, hikmet , ilim ve inayet atkılarından örülen ve kâinattaki genel âhenk ve düzeni sağladığı gibi, insan hayatında da sulh, sükûn, huzur ve düzeni sağlayacak ışıktan bir halat olan) ahdini bozar (onunla vicdanî irtibatlarını çözüp dağıtırlar). Bununla kalmaz, Allah'ın, (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği (kan/akrabalık ve din bağlarıyla, fertleri bir binanın taşları, tuğlaları gibi birbirine tutkun bir toplum hayatının gerektirdiği münasebet ve ayrıca ilim, zekâ, kabiliyet, akıl, güç gibi İlâhî nimetleri yerinde kullanma ve bunlardan başkalarını faydalandırma) bağlarını da kesip koparırlar ve (bataklığa düşmüş ve onulmaz bir hastalığa yakalanmış bir insanın başkalarını da o bataklığa veya hastalığa çekmek istemesi gibi, kötülüklerini bütün topluma, hattâ bütün insanlığa yayma teşebbüsü içinde) yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. (İnsanlıktan ve İlâhî rahmetten uzaklaşmış) bu tipler, (dünyada da, Âhiret'te de fert ve toplum olarak) her bakımdan kaybetmiş olanların ta kendileridir.*

Bu mealde parantez içi verilen manâların birer yorum olduğu düşünülmemelidir. Onlar, âyetlerde geçen kelimelerin karakterinin, dizilişinin, gramer kurallarının ve üslûbun ortaya koyduğu anlamlardır. Meselâ, *Söz verip bağlandıktan sonra Allah'ın ahdini bozar (onunla vicdanî irtibatlarını çözüp dağıtırlar*) ifadesinde "çözüp dağıtma" karşılığı kullanılan fiil *NeKaDa* olup, örülmüş kalın bir ip veya halatı çözüp dağıtmak demektir. Bundan, Allah'ın ahdinin, insanları birbirine bağlayan, ayrıca Allah ile insanlar arasındaki münasebeti te'sis eden nurânî bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. "Bağlama" manâsındaki *misak* kelimesi de, aynı manâyı kuvvetlendirmektedir.

Evet, Cenab-ı Hakk'ın ahdi, meşîet, hikmet, ilim ve inayet ipleriyle örülmüş nurânî bir şerit, bir halattır ki, ezelden ebede kadar uzanmakta olup, kâinatta umumî nizam şeklinde tecelli ederek, silsilelerini kâinatın her yanına ve bütün varlık türleri arasına dağıtmış, en önemli silsilesini ise insan türüne uzatmıştır. Bu halat, insan ruhuna pek çok istidat ve kabiliyetlerin tohumlarını ekmiş, bunların terbiyesini insan iradesine, insan iradesini de Şeriat'ın eline vermiştir. Bu bakımdan, Cenab-ı Hakk'ın ahdini bozmamak, ancak o istidatları İslâm'ın gösterdiği istikamette terbiye edip, lâyık ve münasip oldukları yerlerde kullanmakla olur. Ahdin *nakz*ı, onu çözüp dağıtma, bozup parçalama demektir. Meselâ, peygamberlerin ve İlâhî kitapların bazısını tasdik edip bazısını inkâr etmek, İslâm'ın bazı hükümlerini kabûl edip bazılarını reddetmek, bazı âyetleri güzel bazılarını –haşa – çirkin görmek gibi. Böyle bir bozup parçalama ise, hem kâinattaki ve hem de ve bilhassa toplum hayatındaki düzen ve intizamı zîr ü zeber eder. Çevre kirlenmesi dahil, dünyanın bugünkü hali buna en güzel misaldir. Âyetin devamı da, aynı gerçeğin başka boyutlarını aynı üslûp içinde ortaya koymaktadır.

25. Kur'ân-ı Kerim, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) varlık ve birliğini insan zihin ve kalbine yerleştirme adına, her şeyden önce O'nun yaratıcılığını ve bu arada insan hayatını nazara vermektedir. Hayat, Ezelî Kudret'in en büyük, en lâtif, en dikkat çekici bir mucizesi, ayrıca en büyük nimetlerden biridir. Başta Cenab-ı Hakk'ın ezelî-ebedî varlığı ve birliği olmak üzere, bütün iman esaslarına başlı başına bir delildir. Hayat derecelerinin en basiti bitkilerin hayatı olup, bu hayatın da başlangıcı, çekirdekte veya tohumda hayat düğümünün uyanıp açılmasıdır. Hayatın keyfiyeti (niteliği) o kadar ortada ve apaçık gibi görünmesine rağmen, insan akıl ve bilgisi için halâ meçhuldür ve meçhul kalmaya da aday görünmektedir. Hayatı olmayan bir cisim, en büyük bir dağ da olsa tektir, yetimdir; münasebeti, sadece kapladığı mekânladır. Buna karşılık, bal arısı gibi hayata mazhar küçük bir cisim, bütün kâinatla münasebete geçer, her şeyle alış-veriş yapar, hattâ, "Kâinat benim mülküm, benim bağımdır." diyebilir. İnsan hayatı seviyesine çıkan hayat ise, aklın nûru, kalbin ışığı, hayalin sürati ile bütün zaman ve mekânları, hattâ bütün âlemleri dolaşır ve daha da ötelere uzanır. İnsan hayatı, maddî hayat, manevî hayat, ruhî hayat, nebatî (bitkisel) hayat, hayvanî hayat, beşerî hayat gibi şubeleri olmakla, âdeta bütün hayat derecelerini ve türlerini kapsar. Hayatın iç yüzü gibi dış yüzü de şeffaf olduğu için, onunla İlâhî Kudret arasında sebepler perdesi olmayıp, o, Kudret'in mülk yönü de melekût yönü de nuranî bir eseridir.

26. Ölüm de, hayat gibi yaratılmıştır ve hayat gibi bir nimet, belki dünya hayatından daha büyük bir nimettir. Çünkü her bir hayat mertebesinin neticesi ölüm, her mertebede ölümün neticesi ise daha üst mertebe bir hayattır. Meselâ bitkiler, hayvan ve insan organizmasında ölüp gıda olmakla hayvanî ve insanî hayat mertebesine, yenilebilen hayvanlar insan organizmasında ölüp gıda olmakla insanî hayat mertebesine yükselir.

Toprakta kendini feda eden ve ölen bir tohum, kendisi gibi binlercesini verecek bir bitki veya bir ağaca dönüşür. Aynı şekilde, insan da ölmekle, yani dünya hayatına veda edip toprağa girmekle ebedî varlığa erecektir. Ölüm, sadece bu yönüyle bile güzel ve hayattan öte bir gerçek, bir nimettir.

27. Âyette ifade edilen hakikati daha iyi anlamak için, onun benzer âyetlerle irtibatlı olarak biraz daha genişçe mealini vermek yerinde olacaktır:

> *Allah'ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki, siz hepiniz ölüler idiniz (içinizde kimin cesedini oluşturacağı çok önceden belirlenmiş bulunan her birinize ait zerreler, hava, su ve toprakta cansız ve dağınık bir halde idi. Sonra bu zerreler, birden belli bir nizam ve kanun altında elementler dünyasına, oradan kafile kafile belli prensipler ve düzen çerçevesinde bitkiler ve hayvanlar dünyasına gönderildi. Buradan gıda halinde alınıp, babalarınızın ve annelerinizin sulbünde bir sıvı, annelerinizin yumurtalığında yumurtacık haline geldi. Derken, annelerinizin rahminde aşılanmış bir yumurta oldu; et giydi, kemik giydi, kas giydi ve ceninin bu şekilde Kaderî kanunlara bağlı gelişiminin bir noktasında Allah, ruhunuzu üfleyip) size hayat verdi. (Her biriniz için takdir buyurduğu belli bir süre hayatta kaldıktan) sonra, bu defa size ölümü verir. (Berzah Âlemi denilen ve dünya ile Âhiret arasında bir ara âlem olan kabir âleminde O'nun dilediği süre kalırsınız ve çok büyük inkılâpların ardından) O, tekrar sizi diriltir. Sonra, (yine bu çok büyük inkılâplar sürecinden ve âlemler içinden geçip,) O'na döndürülürsünüz.*

Bu âyet, bazılarınca kendisiyle birlikte güya tenasühe (reenkarnasyon) delilmiş gibi gösterilen, *Rabbimiz, bize iki defa ölüm verdin ve bizi iki defa dirilttin* (40: 11) âyetiyle birlikte ele alındığında görülecektir ki, her iki âyet de aslında tenasühü reddetmektedir. Çünkü tenasüh iki defaya mahsus olmadığı gibi, Kur'ân, Bakara Sûresi'nin bu 28'inci âyetinde iki defa ölüm vermekten değil, bir defa ölüm vermekten ve insanların hayata getirilmeden önce "tabiat"ta, zerreler dünyasında ölü halde bulunduklarından söz etmektedir. Dolayısıyla buradaki diriltme öldükten sonra diriltme değil, zerreler âleminde toprakta, suda, havada bulunan cesetleri hayata mazhar kılmadır. *Rabbimiz, bize iki defa ölüm verdin ve bizi iki defa dirilttin* âyetinde kâfirlerin mü'minlerden farklı olarak tadacağı ikinci ölüm ise, söz konusu âyetin mealinde açıklanacağı üzere, Berzah âleminde iken Sûr'a üfürme esnasında tadılacak ruhî bir ölümdür. Kaldı ki, âyetleri birbirini tefsir eden Kur'ân, ölüm kendilerine geldiği zaman gerçeklerle perdesiz karşılaşan kâfirlerin, salih amel işleyip, azaptan kurtulma gayesiyle yeniden dünyaya döndürülme arzularına karşı kendilerine "asla!" denileceğini ifade ile (23: 99–100), ölümden sonra dünyaya ikinci bir dönüşün olamayacağını açıkça beyan buyurmaktadır.

Âyetin, hayattan önce "ölülerdiniz" demesi, burada kullanılan "*küntüm* (idiniz)"

kelimesi, her bir insan ferdinin zerreler âleminde de bir nevi varlığı ve taayyünü olduğunu gösterir. Yani hava, su, toprak unsurları ve elementler, bitkiler ve hayvanlar âlemlerinde hangi zerrelerin hangi insanın cesedini teşkil edeceği İlâhî İlim'de bellidir, kararlaştırılmış ve onun Kader programına tevdî edilmiştir. Bunlarda ve zerrelerin fert fert insanların vücudunu oluşturması hareketinde de asla tesadüfe yer yoktur. İkinci olarak, âyet bu kelime ile, hayatın değerini ve doğrudan Allah'ı (c.c.) göstermesini apaçık ortaya koyma adına, insan cesedini oluşturacak zerrelerin hayatsız olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca, ölümün ve hayatın tamamen Allah'ın kudretinde olduğuna dikkat çekerek, sanki, "Zerreler dünyasındaki cansız haliniz, 'tabiî, kendiliğinden' bir hâl değil, Allah'ın bir icraatı idi ve bu icraatının neticesinde ölü halde bulunuyordunuz." demektedir.

28. Bu âyet ve Fussılet Sûresi/41: 9–12 ayetleri yerin, Nâziât Sûresi/79: 27–30 âyetleri göğün önce, Enbiyâ Sûresi/21: 30 âyeti ise gök ile yerin birlikte yaratıldıklarına işaret ediyor gibidir. Ne var ki, âyetler dikkatle incelendiğinde Nâziât Sûresi/79: 30'uncu âyette geçen *ba'de zâlika* (ondan sonra) ifadesinin zaman bakımından sonralığı, bu (Bakara Sûresi/2: 29) ve Fussılet Sûresi/41: 11'nci âyetinde geçen ve bu âyette "bu arada" manâsı verdiğimiz *sümme* kelimesinin ise zaman bakımından değil de derece, rütbe bakımından sonralığı ifade ettiği görülecektir. Bu durumda, gök ile yerin yaratılması konusunda şu açıklamada bulunulabilir:

Başlangıçta gökler ve yer veya güneş sistemi ile yer, Enbiyâ Sûresi/21: 30 âyetinde buyrulduğu üzere, Kudret Eli'nin esir maddesinden yoğurduğu bir hamur şeklinde idi. *Arşı suyun üzerinde idi* (11: 7) âyetinin işaret ettiği üzere, su gibi yayılıp dağılması ve suyun yerde hayata kaynak olmasına mukabil başlangıçta Allah'ın ilk icat tecellilerine merkez teşkil etmesi bakımından su hükmünde olan esir maddesinden Hz. Allah (c.c.) atom ve molekülleri yaratmış, bunlardan bir kısmını yoğunlaştırıp, yoğunlaştırdığı kısımdan yerküreyi yaratmıştır. Yani, gök ve yer, başlangıçta aynı esir maddesi içinde veya halinde bir arada iken Allah onları veya o maddeden gök ve yeri ayırmış, ardından, o anda bir gaz bulutu halinde bulunan semayı, hadisteki ifadesiyle "gerilmiş bir dalga" şeklinde tanzim edip, güneş, ay ve yıldızlarla donatmıştır. Yerin yoğunlaşıp kabuk bağlaması ve hayata hazır hale gelmesi ise bundan sonradır.

Yedi gök ifadesi, müfessirlerin farklı yorumlarına sebep olmuştur. Bu konuda şimdilik şunlar söylenebilir:

- Bütün fezayı kaplamış olup, gök cisimlerinin hareketi ve birbirleriyle münasebetlerini tanzim adına konmuş kanunları birbirine bağlayan ve ayrıca ısı, ışık ve emsalini taşıyıp yayan bir madde vardır. Bu madde, bilimin halâ üzerinde çalıştığı ve bir zaman ispatlayamamakla birlikte varlığını kabul ettiği esir maddesidir. Nasıl aynı atomlardan birbirine dönüşebilen buhar, su ve buz meydana gelebiliyorsa, bunun gibi, esir maddesinin yaratılışta kaynak olarak kullanılması esnasında da, yine esir olarak kalmak kaydıyla ondan farklı oluşumların ve türlerin ortaya çıkmış

olması pekalâ mümkündür. İşte, temeli esir olan bu farklı oluşumların her birine sema (gök) denmektedir.

- Bugün gökte Samanyolu gibi daha başka sistemlerin varlığı açık gerçeklerdendir. Bunların sayıları ise meçhuldür. Bir madenden kül, kömür, elmas, ateşten alev ve duman meydana gelmesi gibi, teşkil, tanzim ve tesviyeye tâbi tutulan her bir maddeden farklı tabakalar, farklı katmanlar oluşabilir. Dolayısıyla 7, hattâ Arapça'da 7, 70 gibi sayılar çokluk ifade etmesi bakımından, daha fazla sayıda gök bulunabilir.
- Bu konuda bir diğer mülâhaza da şudur: Kur'ân, güneş, ay ve yıldızların bulunduğu göğe *dünya seması* adını verir (67: 5). Kalan 6 sema ise, Âhiret âlemlerinin semaları olabilir.

29. Kur'ân-ı Kerim'in yaratılış gibi, bilimin konusu olan meseleleri ele alışı hususunda şu noktalar bilhassa kaydedilmelidir:

- Kur'ân fizik, kimya, biyoloji, astronomi türünde bir bilim kitabı değildir.
- Kur'ân'ın ana maksatları, daha önce de arz edildiği üzere, iman esaslarını, ibadet ve adalet gerçeğini zihinlere ve kalblere yerleştirmek ve insanları bu hususta irşad etmektir.
- Kur'ân-ı Kerim, bilhassa bugün bilimlerin konusu olan meseleleri, yeri geldikçe, "parantez-içi" ve kendi ana maksatlarını zihin ve kalblere yerleştirmede sadece birer delil olarak kullanır. Bunları kullanırken, inmeye başladığı ilk günden Kıyamet'e kadar herkese, her seviyeye hitap ettiği için herkesin anlayabileceği, bununla birlikte herkesi de tatmin edebilecek bir üslûbu tercih eder.
- Kur'ân-ı Kerim, bu türden tekvinî meseleleri bir delil olarak ele aldığından, delil tezden gizli ve anlaşılmaz olamayacağı için, insanların çoğu da avam olduğundan, avamın anlayışına, hislerine ve gözlemlerine hürmet gösterir ve onları zihin karışıklığına itmez.
- Her şeye rağmen, Kur'ân-ı Kerim'in bilime ait konularla ilgili bütün ifadeleri mutlak doğrudur. Fakat bu ifadelerdeki manâ ve maksatlar, her zaman olmasa da çok defa yoruma açık bir üslûptadır. Bu sebeple ilme, araştırma ve incelemeye kapı açar, hattâ bunu teşvik eder mahiyettedir.
- Bilim, teoriler yumağıdır. Ortaya attığı teori yanlışlanır, bu defa bir başka teori ortaya atar. Bu şekilde araştırmaya kapı açar. Dolayısıyla, insan gibi göz önünde bir varlığı bile bütünüyle çözmesi, idraki mümkün görünmeyen bilimin, sonsuzluğu konuşulan kâinat hakkındaki, hele hele asla doğrudan inceleme ve gözlem sahasına alamayacağı yaratılış ve hangi tür için olursa olsun hayatın başlangıcı konusundaki teorilerinin hiçbiri doğruya tam ulaşamayacaktır. Bu bakımdan, bilimin birtakım bulgu ve verilerine dayanarak Kur'ân âyetlerine asla itiraz edilmemeli ve ortada bir çelişki görüldüğünde zamanın ortaya koyacağı gelişmeler beklenmeli, en azından, Kur'ân'ın o ifade veya ifadeleriyle Cenab-ı Allah'ın ne kastettiğine iman edilmelidir.

Çünkü Kur'ân'ın her bir ifadesinde üç hüküm vardır:

- Bu, Allah kelâmıdır.
- Bu sözle Allah'ın murad ettiği manâ doğrudur, haktır.
- Allah'ın bu sözdeki muradı şu olabilir:

Bu üç hükümden ilk ikisini tasdik imanın gereğidir, inkârları küfürdür. Yorum ve araştırmalar, üçüncü hükümde cereyan eder. Bu konuda, (i) "Arapça'nın, daha doğrusu Kur'ân Arapçasının gramer kurallarını çok iyi bilmek ve bunlara bağlı kalmak; (ii) Belâğat kaidelerini çok iyi bilmek ve bunları da her zaman dikkate almak; (iii) Din'in muhkemlerini, yani kesin doğrularını ve prensiplerini çok iyi bilmek; (iv) Konu hakkında yeterli bilgiye ve iyi niyete sahip olmak şartıyla, her müfessirin yorumuna doğru veya doğrunun bir yanı, bir boyutu nazarıyla bakılabilir.

30. Düşün ki Rabbin, meleklere[30] "Ben, yeryüzünde bir halife var kılacağım." buyurdu. Melekler, "Orada bozgunculuk çıkaracak ve haksız yere cana kıyıp kan dökecek birini mi var kılacaksın? Oysa biz, Sen'i hamdinle tesbih ediyor (Sen'i bütün kemal sıfatlarınla anıp övüyor, bütün hamdin Sana mahsus olduğunu ve her türlü kusurdan ve Sana yaraşmayan her sıfattan ve fiilden münezzeh bulunduğunu daima ikrar ve ilan ediyor), ayrıca, mutlak kudsiyetini izharla, kalblerimizi Sen'den başka her şeyden çeviriyoruz." dediler. (Allah), "(Eşya ve ahkâm sizin malûmatınızla sınırlı değildir.) Sizin bilmediğiniz o kadar çok şey vardır ki, Ben onların hepsini bilirim. (Yeryüzünde bir halife var kılma irademle ilgili elbette pek çok hikmetler söz konusudur ve dolayısıyla yeryüzünde bir halife var olacaktır)." buyurdu.[31]

31. (Allah, yeryüzünün halifesi olarak tayin buyurduğu) Âdem'e, (bu misyonu sebebiyle melekler dahil bütün yaratılmışlar üstündeki mevkiinin bir alâmeti, aynı zamanda söz konusu vazifesini yerine getirebilmesinin vasıtası olarak) bütün isimleri öğretti.[32] Sonra, (isimleri Âdem'e öğretilen) bütün nesneleri, (insanın genel manâda meleklere üstünlüğünü ve yaratılıp yeryüzüne halife kılınışındaki hikmeti bildirmek için) isimleriyle birlikte meleklere takdim buyurdu da, "Haydi, (Bana Ulûhiyet, Rubûbiyet ve Ma'bûdiyetime tam yakışır ibadet, tesbih, takdis sözünüz ve yeryüzünde hilâfetin manâsını idrakiniz) tam yerinde ve gerektiği gibi ise, Bana bütün bu nesneleri isimleriyle bildirin!" diye emretti.

32. (Melekler, hakikati idrak, aczlerini itiraf içinde,) "Sen'i bütün noksanlıklardan, manâsız ve gayesiz iş yapmaktan tenzih ederiz. Bize ne öğretmişsen, bizim onun dışında hiçbir ilmimiz yoktur. Hiç şüphesiz, Alîm (her şeyi hakkıyla ve tam olarak bilen), Hakîm (her hüküm ve icraatında mutlak hikmetler bulunan) Sen'sin Sen!" dediler.

33. (İnsanın genel manâda meleklere olan üstünlüğünü daha bir tebarüz ettirmek için Allah,) "Ey Âdem! Şu nesneleri onlara isimleriyle bildir!" diye emretti. (Âdem) onları isimleriyle bildirince de, (meleklere hitaben,) "Ben size, gökler ve yer, (yaratılışları, yaratılışlarındaki hikmet, dünleri, bugünleri ve yarınları adına) ne saklıyor, (onlarda size ve başkalarına) gizli ne sırlar varsa Ben hepsini bilirim; siz neyi açığa vuruyor, neyi de içinizde gizli tutmakta iseniz onları da bilirim demedim mi?" buyurdu.[33]

34. [34]Yine düşün ki meleklere, (ilmini, üstünlüğünü, hilâfete liyakatini kabul ve ona hilâfet vazifesinde

yardımcı olma manâsında) "Âdem'e secde edin!" buyurduk.[35] Hepsi secde etti, ama (kendisine de secde emredildiği halde, cinlerden olan) İblis etmedi. Dayattı, büyüklendi ve secde etmeyi kibrine yediremedi; (böylece, yapısındaki potansiyel küfür sıfatı öne çıkıp bütün benliğini kapladı da) kâfirlerden oldu.[36]

35. "Ey Âdem! Eşinle birlikte cennete yerleş.[37] (Baştan sona nimetler ve istifade yurdu olan) oradan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin, istifade edin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın,[38] aksi halde zalimlerden olursunuz!" buyurduk.[39]

36. (Kibir ve gururuna yenik düşerek Allah'ın emrine isyanla küfrünü ortaya koyan ve hem İlâhî huzur ve rahmetten, hem de cennetten kovulup insana da düşman kesilen) şeytan,[40] (daha önce kendisine karşı uyarmamıza rağmen Âdem'e ve eşine yasaklanmış ağaçtan tattırarak) ayaklarını kaydırdı ve onları içinde bulundukları halden ve yerden çıkardı. Biz de, "İnin, artık kiminiz kiminize düşmansınız (ve böyle bir hayat süreceksiniz. Zaten içindeki her şey sizin için yaratılmış bulunan ve orada hilâfetiniz takdirim olan) yeryüzünde belli bir süreye kadar mesken tutup kalacak ve oradan tam yararlanacaksınız." dedik.[41]

37. (Sürçmesinin farkına varan) Âdem, (hatasına mazeret aramaya kalkmadı; birden kendine gelip toparlanarak,) Rabbisinden (vicdan azabı ve pişmanlığı sebebiyle) kendisine telkin buyrulduğunu idrak ettiği bazı kelimeler aldı[42] ve onlarla tevbe-istiğfarda bulundu. Rabbisi de ona rahmetiyle muamele edip tevbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, Tevvâb (kullarının tevbesine sadece mağrifetle değil, fazladan mükâfatla karşılık veren)dir; Rahîm (bilhassa Kendisine tevbe ile yönelen mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

5

30. 1993 yılında, okyanus diplerindeki termal kaynaklarda çok yüksek sıcaklık ve zehirli gazlar şartlarında 300 türden fazla mikro-organizmanın yaşadığı tesbit edilir.

O ana kadar hayat için güneş enerjisinin şart olduğu düşünülürken, "20. asır biyolojisinin bu en heyecan verici keşfi," başka şartlarda da hayatın var olabileceğine ışık tutar. Oysa bilim, Kur'ân-ı Kerim'e baksa ve hayat denince sadece dünya üzerindeki hayatı araştırmasa idi, kâinatın hemen her yerinde, göklerde, güneşte, yıldızlarda, her yerin şartlarına göre bir hayat türünün varlığını asırlarca önceden kabullenebilir, araştırmalarını ona göre yapardı. İşte melekler, nurdan yaratılmış ve sema burçlarını

dolduran varlıklardır. Nefs-i emmareleri ve Allah'a isyan kabiliyetleri bulunmadığından, her bir türünün kendine has ibadeti olup, bilhassa yaratılış ve kâinatın işleyişiyle ilgili (kevnî) hadiseler meleksiz düşünülemez. Allah'ın kâinatı sürekli idaresinde istihdam buyurduğu, O'nun icraatını alkışlayan, her bir varlığa, her bir hadiseye, her bir gök cismine, hattâ yere, sulara, dağlara, bitkilere, hayvanlara müekkel, yani onlar üzerindeki İlâhî icraata nazır, ayrıca onların tesbihlerini temsil ve Allah'a takdim eden melekler olduğu gibi, insan hayatında, peygamberlere Hz. Cebrail gibi vahiy getiren, Hz. Azrail ve yardımcıları gibi, insan ruhunun kabzedilmesinde vesile olan, Hz. Mikâil gibi, yeryüzündeki hayata nezarette bulunan büyük meleklerin yanısıra, Hz. İsrafil gibi her baharda dört bir yana hayat üfleyen ve Kıyamet için Sûr'a üfüreceği günü bekleyen, ayrıca Arş'ın Taşıyıcıları ve Kerrûbiyyûn denilen daha başka büyük melekler de vardır. Bunların dışında, Yazıcı Melekler (Kiramün Kâtibûn) insanların amellerini kaydederken, Koruyucu Melekler de (Hafaza), insanların korunmasına memurdurlar. Kur'ân-ı Kerim, *birtakım güzel neticeler için birbiri peşisıra gönderilenler, gönderilip şiddetli fırtınalar misali hızlı ve güçlü hareket edenler, (vahyin yazılı bulunduğu çok şerefli sayfaların muhtevasını) yaydıkça yayanlar, yayıp (hak ile bâtılın) birbirinden bütünüyle ayrılmasına hizmet edenler* (77: 1–4) ve *(Allah'ın emirlerini alıp) uçup giden ve (onları yerine getirmeye) dalanlar, (aldıkları emirle) sevinç ve şevk içinde hareket edenler, (İlâhî emirleri yerine getirmek için feza okyanusunda) yüzercesine hareket edenler, böylece birbiriyle âdeta yarışan ve (kâinatın idaresi adına üzerlerine düşen) işleri yerine getirenler* (79: 1–5) gibi pek çok melek türlerinden de bahseder. Melekler, savaşlarda mü'minlere yardım eder; Allah deyip bir daha sapmadan istikamet üzere gidenlerin üzerlerine rahmetle inerler; Allah'ın adının anıldığı ve dinî sohbet ve derslerin yapıldığı meclisleri dolaşırlar. Melekler yemezler, içmezler; cinsiyetleri yoktur, evlenip çoğalmazlar. Günaha kabiliyetleri olmadığından, mânen terakkî etmezler ve makamları sabittir.

31. Kur'ân-ı Kerim, bu âyete kadar, âfâkî deliller olarak göklerin ve yerin yaratılışını ve göğün nizama konuluşunu, en açık enfüsî delil olarak da insanın nasıl cansızlar dünyasından alınıp, yerde ne varsa hepsinin kendisi için yaratılacağı değerde bir varlık haline getirildiğini Allah'ın varlığı, birliği ve Rubûbiyeti adına nazara vermişti. Bu âyetiyle ise, böylesine değerli bir varlığın elbette bir yaratılış gayesi olacağını, emrine verilen yerdeki vazifesini, bu gaye ve vazifeyi nasıl yerine getireceğini ve hepsinden öte, insanın mahiyet ve kıymetini açıklamaya geçmektedir.

İnsanın yeryüzündeki fonksiyonu hilâfettir. Hilâfet, Allah adına eşyaya müdahale ile yeryüzünü imar etme, oradaki nimetlerden yararlanıp, şükür manâsında ibadet ve taatta bulunma demektir. Bu da, hem ilim sahibi olmayı, yani eşyayı tanımayı, hem de ibadet ve taatın manâsını ve nasıl yerine getirileceğini bilmeyi gerektirmektedir.

Allah'ın, yeryüzünde bir halife kılacağını meleklere açmasındaki hikmet, insana ve meleklere müşavere (danışma) yolunu öğretmek, ayrıca meleklere, tekvinî manâda

yeryüzünü ve oradaki varlıkları idare sorumlulukları da bulunduğundan, insanın halife kılınmasındaki sırla birlikte insanın üstünlüğünü kavratmaktır.

Melekler, irade sahibi oldukları gibi, şehvet ve gazap güçleri de bulunan cinlerin yeryüzünü insandan önce nasıl fesada verdiklerini bildikleri için, insanın da aynı karakterde olacağı düşüncesiyle Cenab-ı Allah'a, "*Orada, sürekli bozgunculuk yapacak ve haksız yere cana kıyıp kan dökecek birini mi var kılacaksın*?" diye sormuşlardır. Bu soru bir itiraz değil, hüküm ve icraatın hikmetini öğrenme maksadına yöneliktir.

32. Âyette, âdeta meleklerin Allah'a olan tesbih ve takdislerine mukabil, insana onlar üzerinde üstünlük veren bir husus olarak isimlerin öğretilmesinden söz edilmektedir. İnsanın asıl fonksiyonu ve vazifesi, yeryüzünde hilâfettir. Halife, "sonradan gelip yerini alan" manâsına geldiği için, yeryüzünde insandan önce oranın imarıyla vazifeli başka varlıkların bulunduğu anlaşılmaktadır ki, bu varlıklar, en kuvvetli ihtimalle cinlerdi. Onlar, isyanlarıyla bu vazifeyi hakkıyla yerine getiremediklerinden, onların yerine insanoğlu getirildi.

İnsanın hilâfet fonksiyon ve vazifesinin en önemli vasıtası ve ona melekler üzerinde mevki kazandıran unsur, âdeta meleklerin tesbih ve takdislerine mukabil, hattâ ondan daha öte değerde bir husus olarak, kendisine "isimler"in öğretilmiş olmasıdır. İsimlerin şuurlu varlıklar için kullanılan *hüm* zamiriyle izafet (tamlama) yapılması, bu isimlerin sadece eşyanın değil, Hz. Âdem'in zürriyetinin isimlerinin de olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim Allah (c.c.), melekler ve insan arasında Gayb Âlemi'nde geçen bu hadise ile, aynı âlemde cereyan eden, Rab'bin Âdem oğullarının bellerinden zürriyetlerini alıp, onlara Rubûbiyetini tasdik ettirmesi (7: 172) hadisesi arasında bir münasebet olsa gerektir. Herhalde melekler, hem sahip kılındığı eşyanın bilgisi sebebiyle, hem de Hz. Âdem'in neslinden gelip iman, ilim, ibadet ve ahlâklarıyla yeryüzünü cennetlere çevirecek peygamberler, safîler, velîler, müceddidler kafilelerini, hepsinden öte, Hz. Muhammad aleyhissalâtü vesselâm'ı, Ehl-i Beyt, Ashab ve ümmetini görmüş, en azından icmalen tanımış olmaktan dolayı, insanın üstünlüğünü ve yaratılıp yeryüzüne halife kılınmasındaki İlâhî hikmeti kavramışlardır.

Hz. Âdem'e eşyanın bilgisi icmalî olarak, yani genel ansiklopedik bir bilgi olarak verilmiş, sonra bu umûmî bilgi her peygamberde o peygamberin misyonuna göre tafsil edilmiş, böylece peygamberler manevî olduğu kadar, maddî-ilmî terakki sahasında da insanlara rehberlik yapmışlardır. Bu bilgi, en son Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'da ve Kur'ân'da en tafsilli şekilde yer almıştır. Peygamberler, bilhassa mucizeleriyle ilmî (bilimsel) gelişmelere ışık tutmuş ve bu gelişmelerin nihaî sınırlarını çizmişlerdir.

İsimden kasıt, ayrıca, potansiyel öğrenme kabiliyetidir de. Hayvanlar, yeryüzüne hayat şartları âdeta kendilerine öğretilmiş olarak gelir veya gönderilirler. Pek çoğu itibariyle doğar-doğmaz ayağa kalkar ve çok kısa bir süre içinde, hayat şartlarını önceden biliyormuşçasına hayata uyum sağlarlar. İnsanın ayağa kalkması bile ortalama

bir sene aldığı gibi, sadece hayat şartlarını, menfaat ve zararını öğrenmesi yıllar ister. Demek ki insan, eğitim ve öğretimle terakkî etme mevkiinde bir varlıktır. İlim, eğitim ve öğretim, onun manevî tekâmülünün de en önemli şartlarındandır.

Hilâfet, Allah adına ve O'nun tayin ve tesbit buyurduğu sınırlar çerçevesinde yeryüzünde tasarrufta bulunma, yine aynı çerçevede eşyaya müdahale ile, yeryüzünü imar etme vazife ve fonksiyonudur. İnsan, bu vazife ve fonksiyonu yerine getirirken, Allah'ın kendisine verdiği ilim, kabiliyet, güç ve daha başka nimetleri kendinden bilir ve şeytanî bir tekebbürle kendisini yeryüzünün asıl sahibi kabul ederek ona göre tasarrufta bulunmaya kalkarsa, işte bu nokta, yeryüzünde bozgunculuğun ve kan dökülmesinin başladığı noktadır. Bu bakımdan, onun saadeti, şerefi, yeryüzünün gerçekten imarı, neye mâlikse hepsini Allah'tan bilip, Allah karşısındaki acz, za'f, fakr ve cehaletini idrakle, O'nun sonsuz Kudret, Kuvvet, Servet ve İlmi'ni yansıtan bir ayna olabilmede yatmaktadır. İşte, gerçek manâ ve muhtevasıyla hilâfet de bu olsa gerektir.

33. İnsan, denebilir ki, yeryüzünde var edildiği günden bu yana orada bozgunculuk çıkarmak ve kan dökmekten geri kalmamıştır. Hemen her zaman insanların çoğunluğunu, Allah'a inanmayan veya O'nu gerektiği gibi takdir etmeyip şirk koşarak inananlar oluşturmuştur. Bununla birlikte, meselâ 100 meyve çekirdeği, çekirdek olarak kaldığında sadece 100 çekirdek değeri taşır. Fakat toprak altına konup çimlenmeğe bırakıldığında, 80'i çürüyüp gitse bile 20'si ağaç olsa, bu 20'nin değeri 100 çekirdekten kat kat fazla olur. Veya, 100 tavus kuşu yumurtası, yumurta olarak kaldığında işte o kadar bir değeri haiz olacaktır. Fakat bir anne tavusun altına konduğunda, diyelim ki 80'i bozulup 20 tavus bile çıktı; işte bu 20 tavus, 100 yumurtadan çok daha değerlidir. Aynen bunun gibi, insanlığın iman, ahlâk, ilim ve faziletle donanmış kesimi %20 de olsa, bu %20, hem sadece tamamı mücerret 'çekirdek' insandan, hem de %80 bozulmuş insandan daha değerli olduğu için, insanın yaratılıp yeryüzünde test ve terbiyeye tâbi tutulması hayır yanı çok daha ağır basan bir hadisedir. İhtimal ki melekler başta bunu görememişlerdi; fakat insandaki potansiyel zenginlik kendilerine belli olunca onu tam bir gönül rahatlığıyla kabullendiler.

34. İnsanın melekler karşısındaki potansiyel üstünlüğü ortaya konduktan sonra, artık hem insan hem melekler, hem de meleklerin zıddı varlıklar için âdeta bir imtihan meydanı açılmıştır. Bir diğer açıdan, artık insanın yeryüzü hayatı başlamak üzeredir. Bu hayatın ana motorunu insan iradesi teşkil edecektir. İrade, genel manâda daima iki zıt alternatif arasında tercih yapmayı gerektirir. İnsanın ferdî ve içtimaî hayatı, bir başka açıdan insanlık tarihi, bu alternatifler arasındaki tercih çatışmalarının tarihi olacaktır.

Cenab-ı Allah'ın Vücûd, Beka, Kıdem, Vahdaniyyet, Muhalefetün li'l-Havadis (Sonradan Olanlara Benzememe) ve Kıyam bi-Nefsihî (Varlığı da, Bekası da Kendinden Olma) gibi Zâtî sıfatlarının yanısıra Hayat, İlim, İrade, Kudret, Sem' (İşitme), Basar (Görme), Kelâm, Tekvin gibi sübûtî sıfatları vardır. Bu sıfatlar, Yaratan, Bilen,

Dileyen, Gücü Yeten, İşiten, Gören, Konuşan, Var eden... gibi ve daha pek çok isimlerin kaynağıdır. Bu şekilde temel sıfat ve isimlere sahip olmak demek, elbette bunların tecelli etmesi demektir. Yani var ve varlığı kendinden, hem de kusursuz ve kâmil olan bir şey muhakkak kendini gösterecektir. Dolayısıyla kâinat, İlâhî isim ve sıfatların tecelliler haritası veya mecmuası olduğu gibi, bütün bu tecelliler, en yoğun şekilde ve izafiyetin en mükemmel seviyesinde insanı meydana getirmiştir. Âdeta Cenab-ı Allah (c.c.), bütün sıfat ve isimlerinin önüne vehmî bir hat çekmiş ve insanı yaratmış, yani sıfat ve isimlerinin pek çoğunu insanda yansıtmıştır. İnsanın değeri bu kadar büyüktür ve yaratılması tamamıyla hayırdır. Bu bakımdan, "Allah, kâinatı ve insanı neden yarattı?" gibi bir soru, hem Allah'ı tanımama, hem mutlak hayra muhalefet etme manâsına geleceğinden, en abes sorulardan biridir.

35. Burada emredilen secde, üstünlüğü kabul ve itiraf, hizmetine girme, itaatını ilan etme demektir. Yoksa, terim manâsı ve uygulaması içinde secde sadece Allah'a mahsustur. Melekler, Âdem'e secde emrine itaat etmekle, esasen Allah'a itaat ve secdede bulunmuşlardır. Meleklerle insan arasında, bu secde ile işaret buyrulan çok önemli münasebetlere yukarıda 30. dipnotta bir ölçüde temas edilmişti.

36. Melekler, nurdan yaratılma, Allah'a sadece itaat ve ibadette, günah nedir bilmeyen varlıklardır. Bu bakımdan, günah faktörlerine karşı mücadele vermedikleri için terakkileri yoktur. Bunların karşı kutbunu şeytan ve o türden varlıklar (nesli) oluşturur. Şeytan'ın insana secde emrine muhalefetten önceki ismi İblis'ti, veya o hadise münasebetiyle İblis olarak anıldı. İblis, cinlerdendi (18: 50). Bu bakımdan, irade sahibi idi, fakat insana secde emrine kadar bir imtihana tâbi tutulmamıştı. İnsanın topraktan, kendisinin ise "dumansız, gözeneklere işleyen ateş"ten yaratılmış olduğu bahanesiyle, yani kendinden olmayan, iradesine taallûk etmeyen maddî temelinin içinde uyandırdığı gurur ve kibre mağlûp olarak Allah'ın emrine isyan etti. Âdem gibi, daha sonra hatasını itiraf cihetine gitmedi, gitmedi de, kibir, haset ve insana duyduğu düşmanlık kalbini iyice kapladı. Bu sebeple de, varlığındaki potansiyel küfür sıfatları bütün benliğini sardı ve kalbinde imana artık yer kalmamacasına kâfir olmasına yol açtı.

Şeytan, Âdem karşısındaki bu ilk macerada bütün varlığı küfürden ibaret ümitsiz bir vaka olması hasebiyle *İblis*, bu maceradan sonra Hz. Âdem ve evlâtlarını saptırmaya çalışma gibi, Allah'tan icrasına müsaade aldığı işinin başlangıcından itibaren, "Allah'ın rahmetinden kovulmuş, haset ve hırsla yanıp tutuşan" manâsında artık bir *şeytan*dır. Çoğalan bir varlık olduğu gibi, tamamen onun karakterine bürünen ve onun çizgisiyle bütünleşen görünüşte insanlar da, bir manâda şeytan cinsine dâhildir. Nitekim 14. âyette *münafıkların şeytanları* olarak anılanlar, bunlardandır.

37. Âyette sözü edilen cennetin dünyanın Cennet'e benzer bir köşesi mi, yoksa Âhiret'te mü'minlerin gireceği Cennet mi olduğu konusu ihtilâflıdır. Burada bir üçüncü şık olarak, gerek Allah (c.c.), melekler ve Âdem arasında geçen hadise, gerekse meleklerin ve İblis'in insanla denenmesi hadisesinde Âdem, bütün insanlığın temsilcisi,

prototipi, İblis de şeytanlığın temsilcisi ve prototipi gibidir. Bu iki hadiseyle birlikte, Hz. Âdem'in eşiyle beraber cennete konma hadisesi de, Âdem oğullarının sulblerinden zürriyetlerinin alınıp Allah'ın Rubûbiyetine şahit tutulmaları (7: 172) gibi bir başka âlemde cereyan etmişse, bu takdirde sözü edilen cennet de, o âleme ait veya en azından çekirdek halinde var olması gereken uhrevî Cennet'in o âlemdeki yansıması olabilir. (Aşağıda 38. dipnota da bk.) Burada önemli olan, bu hadiselerin anlatmak istediği gerçeklerdir. Düşünce, o konu üzerinde yoğunlaşmalıdır. En azından bu cennet, yeryüzü hayatı öncesi insanın geçmesi gereken bir basamak, bir eğitim, yeryüzü hayatına hazırlanma ve kendini tanıma âlemidir.

38. Eşiyle birlikte Hz. Âdem'in yerleştirildiği cennet gibi, yaklaşmaları yasaklanan ağaç konusunda da farklı mütalâalar vardır. Cenab-ı Allah bu ağacı Hz. Âdem'e yasaklarken, söz konusu yasağa uyma karşılığında onun acıkmayacağını, susamayacağını, çıplak ve güneşin sıcaklığına maruz kalmayacağını beyan buyurmuştur (20: 118–119). Şeytan da, insanı bu ağaca yaklaşmaya ikna etmek için, onun ebediyet ağacı ve yok olmayacak bir mülk-hükümranlık olduğunu (20: 120), Allah'ın bu ağacı ona melik olarak cennette ebedî kalmaması (7: 20) için yasakladığını ileri sürmüştür. Bütün bu hususlarla birlikte, ağaca yaklaştıktan sonra insanın düştüğü durumu (avret yerlerinin açılması ve utançla buraları örtmeye çalışması (7: 22) ve ağaç manâsı verilen *şecere* kelimesinin "soy" anlamına da geldiğini dikkate aldığımızda, yasaklanan ağacın insan fıtratının en temel özelliklerinden olan ebediyet adına tenasül yoluna başvurma olabileceği akla gelebilir.

Acıkmama, susamama, sıcağa ve çıplaklığa maruz kalmama gibi hissiyatın hatırlatılması, eğer bir halin, ortaya çıkacak bir vakıanın tasviri değil de, böyle bir hatırlatma gerçekten yapılmışsa, bu takdirde, bunların ya Hz. Âdem'e önceden öğretilmiş olması veya Hz. Âdem'in bunları daha önce hissetmiş olması gerekir. Bu ikinci durumda, eşiyle birlikte Hz. Âdem'in konduğu cennet, insanın tam bir yeryüzü varlığı haline gelme sürecinde bir his, bir duyuş, bir idrak, bir hâl boyutu ve âlemi olabileceği gibi, yasaklanan ağaca da, onda potansiyel olarak bulunan bütün bu hisleri harekete geçirip, onu fizikî-biyolojik ergenliğe ulaştıracak bir faktör, bir sebep olarak da bakılabilir. Cennet tenasül yeri olmadığından, artık tenasüle açık bir varlık cennette kalmayacak veya cennet halini daha fazla koruyamayacaktır.

Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Hz. Âdem'e ve eşi Hz. Havvaya koyduğu bir ağaca yaklaşmama yasağı, Din'e ait bir yasak değil, Şeriat-ı Tekvinî veya hayat kanunlarına ait bir yasaktı. Bu yasağı işlemekle Hz. Âdem ve Hz. Havva dinî bir yasağı çiğnemiş ve günaha girmiş olmadılar. Çünkü, gelecek olan 38'inci âyette buyrulduğu üzere, insan için daha henüz Din gönderilmemişti. Ayrıca, yukarıda arz edildiği üzere, Cenab-ı Allah (c.c.), söz konusu yasağa uymanın cezası olarak acıkma, susama, çıplaklığa ve sıcağa, soğuğa maruz kalma gibi dünyevî sıkıntıları beyan buyurmaktadır ki, bütün bunlar, ağaca yaklaşmama yasağının hayat kanunlarına ait bir yasak olduğunu

anlamak için kâfidir. Bu kanunlara uymamanın karşılığı ise, eğer Din'le ve Âhiret'le alâkalı değiller ise, dünyada görülür. Böyle bir yasağa uymama, peygamberlerin ismet (günahsızlık) sıfatını ihlâl etmez. Ayrıca Hz. Âdem, eşiyle birlikte kendisine bu yasak konduğunda peygamber de değildi ve henüz ortada peygamberlik vazife ve misyonu yoktu.

39. Zulüm, ışığın zıddı ve varlık karşısında yokluğun sebep veya sembolüdür. Bu açıdan, insandaki bilhassa 7. âyette ifade buyrulan manâ ve keyfiyetleriyle kalb ile görme ve işitme melekelerini karartan, işlemez hâle getiren, yok eden ameller karşılığı kullanılır. Bu da, insan için çizilen sınırı aşma, bir şeyi kendine ait olan yerin dışına koyma ya da eksiklik, fazlalık, yer ve zaman itibariyle saptırma şeklinde olur. Dolayısıyla bunun da, basitçe herhangi bir nesneyi yerine koymamaktan Allah'a şirk koşmaya kadar dereceleri vardır. İnsanın, bu tür yanlış davranışlarıyla en büyük zararı kendisine olur. Bu bakımdan, Kur'ân-ı Kerim'de ve bilhassa istiğfarlarda insanın kendisine zulmünden, sınırı tecavüz etmesine imkân tanımakla öz nefsine zulmettiğinden söz edilir. İşte, burada ikaz buyrulan zalimlik, daha çok böyle bir zalimliktir. Bu, bilhassa aşağıda 41. dipnotta geçeceği üzere, Hz. Âdem'in Rabbisinden aldığı kelimelerde açıkça görülecektir.

40. Kur'ân'da şeytan için Hz. Âdem'e secde emri, bu emre muhalefeti ve cennetten kovulma sürecinde İblis ismi kullanılırken, bu süreçten sonra şeytan ismi kullanılmaktadır. İblis, "ümidini bütünüyle yitirmiş", şeytan ise, "Kovulmuş, İlâhî rahmetten uzaklaştırılmış" manâsındadır.

Şeytan, mücessem şer bir yaratık ise de, yaratılması hayır ve güzeldir. Cenab-ı Allah'ın her fiili güzel olduğu gibi, şeytanı yaratması ve insana musallat kılması da güzeldir. Çünkü melekler şerre kabiliyetsiz, şeytan ve onun cinsi ise, hayra kabiliyetsiz varlıklar olmasına mukabil, insanın, hem hayra hem de şerre âdeta sınırsız kabiliyeti vardır. O, hayra kabiliyetlerini işletmek, şerre kabiliyetleri karşısında ise iradesiyle mücadele edip, onları da hayır istikametine çevirmek, hiç olmazsa tahdit etmekle sorumludur. Meselâ, insanın varlık hamurunda bulunan inat, hırs, haset, düşmanlık gibi duygular hayır istikametine kanalize edilerek, hayırda sebat, hayırlara doymama, mânen bizden üstün olanlara hasetsiz gıpta edip onlar gibi olmaya çalışma ve nefse, şeytana ve bizzat düşmanlık duygusuna karşı düşman olma gibi hayırlara ve güzelliklere basamak yapılabilir. İnsan, bu şekilde, bir yandan müsbet davranışları, bir yandan da menfîliklere karşı mücadelesi ve onları hayır istikametine yöneltmesiyle sürekli terakkî eder ve bazı melekleri de geride bırakır. İşte şeytan, insanın sürekli menfî görünümlü yanları ve hususiyetleriyle birlikte şerre kabiliyetleri üzerinde çalışır. İnsana düşen, onun bu çalışması karşısında iradesini hayır istikametinde kullanıp, şeytana muhalefet etmektir. Bu da, arz edildiği üzere, insanın terakkî ve tekâmülünün en önemli bir zembereğidir. Şeytan, insanın varlığındaki hikmeti tamamlayan bir unsurdur. Dolayısıyla, onun varlığına bile katiyen şer ve çirkin nazarıyla bakılamaz. Fakat

o, bazılarının zan ve iddia ettiği gibi "fonksiyonel" bir varlık değildir. Şeytanlaşması ve mücessem şer haline gelmesi, tamamen iradesiyle olmuştur.

41. Cennette imtihana tâbi tutulan Hz. Âdem ve eşi olmakla birlikte, cennetten inme emrine muhatap olan, Kur'ân'ın burada çoğul zamiri kullanmasından hareketle, iki-den fazla varlıktır. Burada çoğulu meydana getiren unsur şeytan ve yerde birbirlerine düşmanlık yapacak insanla şeytan olabileceği gibi, Hz. Âdem'in (belindeki) zürriyeti de olabilir.

42. Hz. Âdem (a.s.), sürçmesi karşısında, şeytan gibi mazeret aramaya, kendini sa-vunmaya gitmedi ve diretmedi. Büyük bir pişmanlık duydu ve bağışlanması adına kapıyı araladı. Bunun karşılığında Cenab-ı Allah (c.c.), ona bazı kelimeler ilham etti. Burada "kelimeleri alma" manâsında geçen *telakka* sözcüğünde telkin manâsı vardır. Hz. Âdem, pişmanlık ve vicdanî ızdırabı içinde kendisine bazı kelimelerin ilham ve telkin edilmekte olduğunu anladı ve bunları alıp, Rabbisine derhal tevbe etti. Bu kelimeler, üzerinde müfessirlerin çoğunun ittifak ettiği üzere, A'râf Sûresi 23. âyette geçen, meâlen: "*Ey bizim Rabbimiz! Biz, kendi kendimize zulmettik. Eğer bizi bağış-lamaz ve bize hususî rahmetinle muamelede bulunmazsan, hiç şüphesiz biz ebedî kaybedenlerden oluruz*!" tevbe ve istiğfar sözleridir.

İhtimal, İsrailiyattan etkilenmeyle olacak, Hz. Âdem'in şeytanın iğvasına kapıl-masında eşi Hz. Havva'nın önemli tesiri olduğunu ileri sürenler vardır. Hattâ Kitab-ı Mukaddes'te (*Tekvin*, 3: 1–6) hadise bütünüyle bu çerçevede anlatıldığı için, bilhassa Orta Çağlar Hıristiyanlığında kadın, tamamen günahkâr bir varlık olarak görülmüş ve aşağılanmıştır. Halbuki Kur'ân-ı Kerim, meseleyi öncelikle Âdem merkezli takdim buyurur ve bu âyetten de (No. 41), Rabbisinden kelimeleri alıp, birinci derecede tevbe ve istiğfar etmesi gerekenin O olduğu anlaşılmaktadır. Naklettiğimiz A'râf Sûresi 23. âyetinde ise birinci şahıs çoğul zamiri kullanıldığından, Âdem ve eşinin birlikte tevbe ve istiğfarda bulunduğunu anlıyoruz.

38. [43]"Hepiniz oradan inin!" buyurduk (ve bu hükmümüzü infaz eyledik.) Artık bundan böyle size Benim tarafımdan (bir rasûl vasıtasıyla Kitap gibi) sâfî bir hidayet kaynağı gelir de, kim Bana ait bulunan o hidayet kaynağına uyar (ve imanla, ibadetle Bana yönelirse, artık onlar yardımımı, desteğimi hep yanlarında bulacaklar ve dolayısıyla) kendileri için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

39. Fakat küfredenlere ve (kendilerine gönderilecek Kitap'taki) âyetlerimizi, (kâinattaki ve öz varlıklarındaki) hidayet delillerimizi yalanlayanlara gelince, onlar, (yakıtı insanlar ve taştan yontup taptıkları putlar olan) Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar; orada sonsuzca kalacaklardır.[44]

40. [45]Ey İsrail Oğulları![46] Size lütuf buyurduğum nimetimi[47] hatırlayın ve ahdimi[48] yerine getirin ki, Ben de size olan va'dimi[49] yerine getireyim. Ve (kul olduğunuzun ve Benim kudretimin şuuru içinde) yalnızca Ben'den korkun.

41. Size (aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynağı itibariyle) elinizdeki (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur'ân'a) iman edin ve (Kitap nedir, rasûl nedir, iman nedir, vahiy nedir, bunların dayandığı esaslar ve taşıdıkları maksatları nelerdir, bütün bunları bilen, en azından içinizde bunlardan tam haberdar âlimler –ahbâr– bulunan bir topluluk olarak), O'nu ilk inkâr edenler olmayın. Ve (siz, ey ahbâr! Mevkiinizi ve bu mevkiin getirdiği dünyalıkları kaybetme korkusuna kapılarak) âyetlerimi azıcık bir fiyata (pek kısa ve geçici dünya metaına, şan, şöhret ve mevkie) değişmeyin. Başka bir şeyden değil, sadece Ben'den korkup Bana sığının, (takva dairesine girin).

42. (Ellerinizle Kitaba ilavelerde ve o Kitapta değiştirmelerde bulunup, sonra da bunları Allah'a mal etme, kelimeleri asıl manâlarından saptırma, gerçeği gizleme, bile bile yanlış ve yalan şahitlikte bulunup yanlış hüküm verme gibi yollarla[50]) hakkı bâtılla karıştırmayın ve (yaptığınız işin ne manâya geldiğini, gizlediğinizin hak ve Hz. Muhammed'in rasûl, hem de son ve gelmesini beklediğiniz rasûl olduğunu) bile bile hakkı gizlemeyin.[51]

43. Şartlarına tam riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namazı kılın ve zekâtı tastamam verin. (Müslümanlardan kopuk, ayrı bir grup oluşturmayın ve böyle ayrı bir grup olarak değil,) rükû edenlerle (namazlarını tastamam yerine getiren Müslümanlar cemaatiyle birlikte) rükû edin.[52]

44. Siz, (elinizdeki) Kitabı okur, (oradaki hükümleri, irşad ve ikazları görüp dururken), insanlara gerçek

fazilet ve iyiliği emreder, fakat kendinizi unutur musunuz? Siz hiç düşünüp akletmeyecek, aklınızı başınıza almayacak mısınız?[53]

45. (Kitabın emirlerine uyma, yasaklarından kaçınma, kötü hallerinizi ıslah etme, ihtiyaç ve darlığa düştüğünüzde katlanma, ihtiyaçlarınızı gidermede Allah'ın âyetlerini bir meta olarak kullanmama ve bütün bu hususlarda gerekli ruh ve irade gücüne ulaşma konusunda) sabırla,[54] (bu arada, çok yönlü sabır gerektiren oruçla) ve namazla yardım isteyiniz; (sabrı ve namazı İlâhî Dergâh'a bir yardım dilekçesi gibi arz ediniz). Gerçi bu, ağır gelmesine ağır gelir ama, kalbleri Allah'a karşı saygı ve ürperti ile dolu olanlara değil:

46. Onlar, kendilerini her an Rabbilerinin huzurunda ve O'na kavuşmuş gibi hissederler; zaten, Rabbilerine kavuşma ve O'na dönüş yolunda olduklarına dair bilgileri ve inançları tamdır.

47. [55]Ey İsrail Oğulları! Size lütuf buyurduğum nimetimi ve bir zaman size bütün topluluklar üzerinde bir mevki verdiğimi hatırlayın.

48. Ve takva dairesine girerek öyle bir günden korunmaya çalışın ki, o gün hiç kimse bir başkası adına ödemede bulunamaz, (herkes kendi başının derdine düşüp, kimse başkasının suçunu-günahını yüklenemez); kimseden (öyle dünyada yaptığınız türde) bir şefaat, aracılık, iltimas ve kayırma kabul edilmez; kimseden (fidye türünde, azaptan kurtulma karşılığı) herhangi bir şey alınmaz ve o gün kimseye herhangi bir yerden yardım da gelmez.

6

43. Hz. Âdem ve Havva'nın tevbelerinin kabulü, Allah'ın haklarında verdiği yeryüzüne inmeleri hükmüne mani olmamıştır. Fakat, hatalarından arınmış olarak ve tertemiz yeryüzüne inmişlerdir. Dolayısıyla insan, yeryüzü hayatına bir "ilk günah"la başlamamıştır; hiçbir insanın da böyle bir günahla başlamadığı gibi.

44. Kur'ân-ı Kerim, yine insanda derin bir hayranlık uyandıran bir üslûp ve belâğat mucizesiyle, önce iman, imanın temeli, İslâm ve İslâm'ın ana umdeleri, hidayet, küfür ve küfrün sebepleri, nifak ve nifakın sebepleri, mü'minler, münafıklar, kâfirler hakkında temel bilgiler verdi. Ardından, Allah'ın varlık ve birliği, Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğu, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın risaleti ve Âhiret gibi temel esaslar, sonra, Cennet ve Cehennem konusunda çok özlü âfâkî-enfüsî deliller ve tasvirler takdim buyurup, insan, insanın yaratılışı, mahiyeti ve varlık gayesi konusunda da izahlarda bulundu. Bu şekilde, ana maksatlarıyla âdeta Kur'ân'ın tamamını özetledikten sonra, insan ve insan toplumlarının yeryüzündeki hayat serüvenine geçmeden

önce, bir bölüm sonu diyebileceğimiz 38 ve 39. âyetleri, sûrenin başı ve devamıyla birleştirmektedir. Bu iki âyette sözü edilen hidayet ile, sûrenin hemen başında bahsedilen hidâyet aynı olduğu gibi, bu hidayete tâbi olanlar için korku ve hüznün söz konusu olmayacağı ifadesiyle, 5. âyette mutlak bırakılan felâha-kurtuluşa erme de bir açıdan tefsir edilmektedir. Ayrıca, küfredenlerin ve Allah'ın âyetlerini yalanlayanların Ateş'e girecekleri belirtilmekle de, 24. âyetteki Ateş'e ve Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğunu inkâr edenlere atıfta bulunulmaktadır.

45. İsrail Oğulları'nın tarihi, bir bakıma bütün ümmetlerin tarihi gibidir. Gerek bu sebeple, gerekse İslâm'dan sonra da insanlık tarihinde oynayacakları önemli roller sebebiyle Kur'ân-ı Kerim, onların geçmiş tarihlerini çok farklı açılardan nazara verir.

Bu sûrenin başında Kur'ân mü'minleri tanıtır ve sena ederken, *Sana indirilen (Kur'ân)'a ve Sen'den önce indirilen (Kitaplara ve Sahife)lere de iman ederler* diyerek, esasen geçmiş ümmetlerin tarihlerine bir kapı aralamıştı. Şimdi bu kapıdan girerek, hem insanlık tarihinde oynadıkları ve oynayacakları rolün önemine dikkat çekmek, hem yeni oluşmaya başlayan İslâm Ümmeti'ni o günü ve geleceği açısından ikaz ve irşad buyurmak, hem de Medine'de sahip bulundukları mevki bakımından İsrail Oğulları'na çağrıda bulunmaktadır.

46. İsrail, Hz. Yakub'un lâkabı olup, "Allah'ın tertemiz kulu" demektir. Kur'ân'ın, Yahudileri Hz. Yakub'un oğlu veya – bazı araştırmacılara göre – Yahudi fıkıhçı Yahuda'ya izafetle Yahudiler ve Yahuda'nın oğulları olarak değil de, Allah'ın seçkin ve tertemiz bir kulunun evlâtları olduklarını telmihle İsrail Oğulları şeklinde anması, onları imana tahrik gayesi, yani böyle bir rasûlün evlâtlarına ancak iman, Allah'la olan ahdlerine sadakat yaraşır manâsı taşıdığı gibi, bize de bir irşad dersi vermekte, insanları hoşlanacakları en güzel isimlerle anmanın gereğine işaret buyurmaktadır.

47. Burada, Fâtiha Sûresi'nde geçen *nimet*e atıf vardır. Nimet, mutlak manâda, Din, Kitap, peygamber, hidayet ve istikamet nimetidir. Ayrıca İsrail Oğulları'yla ilgili olarak sözü edilen bu nimet, içlerinde peygamberler ve melikler var etmek, kendilerine Kitap vermek, hidayet bahşetmek, bir zaman bütün kavimlerin üzerinde bir mevki lütfetmek ve mübarek topraklarda onları iskân etmektir.

48. Bkn. Âl-i İmran Sûresi/3: 81; Bakara Sûresi/2: 89, 146. Bu ahid, nitekim bütün peygamberlerden alındığı gibi, İsrail Oğulları'na gönderilen peygamberlerden ve dolayısıyla onlardan da alınan, ne zaman kendilerine bir rasûl gelse ona, son olarak da, kendilerine verilen Kitap'ta geleceği müjdelenen, onların da çok iyi tanıdığı ve beklediği Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a destek olacakları sözüdür.

49. Bu va'd, *(İsyan ve tuğyanınız karşılığında başınıza gelen bunca musibetten sonra) artık Allah'ın sizi sürekli gördüğünün şuuru içinde davranıp iyilikte karar kılarsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz* va'didir. Bkn. İsrâ Sûresi/17: 7.

50. Bkn. Bakara Sûresi/2: 71, 79, 140, 174, 179; Âl-i İmran Sûresi/3: 167; Nisâ Sûresi/4: 13, 46; Mâide Sûresi/5: 106.

51. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyetin tefsirinde, bilhassa hakkı bâtılla karıştırma konusunda şu çok önemli açıklamada bulunmaktadır (kısmen sadeleştirerek):

> Bu konuda Kur'ân'da başka bir âyet olmayıp da yalnız bu âyet olsa idi, Kur'ân'ın tefsiri ve tercümesi meselesinde ve daha başka ilmî hususlarda İslâm'ın hareket tarzını ve ilim vazifesinin şeklini tayin etmeğe kâfi gelirdi. Kur'ân'ı Kur'ân olarak aslıyla korumanın ne kadar önemli olduğu, Kur'ân'ı Kur'ân, tercümesini tercüme, tefsir ve te'vili de tefsir ve te'vil olarak bellemek ve belletmenin, yerine getirilmesi mutlaka gerekli bir farz bulunduğu unutulmamalıdır. Farsça Kur'ân, Türkçe Kur'ân gibi tabirlerden kaçınılmalıdır. Çünkü milyonla tercüme ve te'vil yazılır, onlar yine Kur'ân olamaz. Cenab-ı Hakk, açıkça, "hakkı bâtılla karıştırmayın" buyurmaktadır. (Yazır, 1: 336)

52. Burada İsrail Oğulları'na, bir kısmını koruyup bir kısmını ihmal ederek, tarih içinde rükûsuz bıraktıkları kendi namaz şekilleri değil, Allah'ın Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm vasıtasıyla öğrettiği namaz emredilmekte ve özellikle rükûa dikkat çekilmektedir. Namazda her bir bölüme rükûa izafetle "rek'at" denmiş, rükû her bir rek'atın âdeta temsilcisi ve sembolü sayılmıştır. Bundan dolayı olsa gerektir ki, cemaatle kılınan namazda imama rükûda yetişen rek'ata yetişmiş sayılır ve âyet, bu fıkhî kaideye kaynaklık etmektedir. Âyet, ayrıca namazı cemaatle kılmanın önemine de atıfta bulunduğu gibi, mezhebî-meşrebî görüş ayrılıklarıyla farklı cemaatler oluşturmaktan men etmekte ve o dönemde Yahudileri İslâm toplumuna katılmaya çağırmaktadır. Âyette cemaatle namazın İslâmî birliği sağlamada ve korumadaki önemine de işaret edilmektedir.

53. Başkalarına iyiliği emrederken aynısını yapmamak ve kendisini o iyilikten mahrum bırakmak, başkalarına yaptığı nasihatı bizzat tutmamak, insanın bile bile kendisini tehlikeye atıp âdeta azaba razı olması, kendi kendisini ve söylediklerini fiilen yalanlaması, ilmini, irfanını hiçe sayması demektir. Yapmadığını söylemek veya söylediğini yapmamanın kalblerde hiçbir tesir meydana getirmeyeceği açıktır. Öyleyse, başkalarına iyiliği emrederken onu bilfiil yerine getirmemek, tam manâsıyla akılsızlıktır.

Ahd-i Atik'in farklı yerlerinde olduğu gibi, İncillerde de Hz. İsa'nın kendi dönemindeki Yahudi ulemâsına, Kur'ân'ın ikaz buyurduğu aynı hususlarda çok daha ağır ifadelerle tekdirde bulunduğunu okuyoruz:

> Yazıcılar ve Ferisîler, Musa'nın kürsüsünde otururlar; bundan dolayı size söyledikleri bütün şeyleri yapın ve tutun; fakat onların işlerine göre yapmayın; çünkü söylerler ve yapmazlar... Bütün işlerini insanlara görünmek için yaparlar... Ziyafetlerde üst yeri ve havralarda baş yerleri ve çarşı meydanlarında se-

> lâmları ve insanlar tarafından "rabbi" diye çağrılmayı severler... Vay başınıza Yazıcılar ve Ferisîler, ikiyüzlüler! Nanenin, anasonun ve kimyonun öşrünü (*zekât*) veriyorsunuz ve Şeriat'ın daha ağır işlerini, adaleti, merhameti ve imanı bırakıyorsunuz. Onları yapmalı idiniz, bunları da bırakmamalı idiniz. Ey kör kılavuzlar, siz küçük sineği süzerek ayırırsınız, fakat deveyi yutarsınız... Siz badanalı kabirlere benzersiniz ki, dıştan güzel görünürler, fakat içten ölü kemikleri ve her türlü murdarlıkla doludur. (*Matta*, 23: 2–3, 6–7, 23–24, 27)

Kur'ân'ın söz konusu ikazları, tabiî ki sadece herhangi bir dinin ulemasına değildir. Aynı ikazlar, dolaylı olarak Müslümanlara da yapılmaktadır.

54. Sabır, diğer yarısı şükür olarak, İslâm'ın âdeta yarısıdır. Bilhassa musibetin ilk vurduğu anda gösterilen sabır, gerçek sabırdır. Sabrın, ibadetlerde sebat manâsına sabır, günahlardan kaçınmada sabır, musibetler karşısında sabır, İslâmî hizmetlerde zamana karşı sabır, Şeriat-ı Tekvîniye'nin hükmü gereğince, bir hedefe ulaşmak için gerekli bütün şartları hazırlama, sebepleri yerine getirme ve çıkılması gereken bütün basamakları tek tek çıkmada gösterilmesi gereken sabır olarak muhtelif şekil veya türleri vardır. Oruç, nefsi yeme-içme, şehevî arzular, yalan-gıybet-dedikodu gibi en çok meftun olduğu şeylerden men etmeyi gerektirdiği için, iradeyi de güçlendiren önemli bir unsur olarak âdeta sabrın özdeşi haline geldiğinden, âyetteki sabra oruç manâsı da verilmiş olmakla birlikte, kavramı tahsis etmemek daha yerinde olsa gerek.

55. İrşadı şefkat, ilim, delil, mantık, muhakeme, ikaz ve müşahhas örnekleme üzerine oturan Kur'ân, burada bir defa daha başa dönüp, konuyu sûrenin başıyla, dolayısıyla iman, namaz, infak/zekât, huşû, yakîn ve Âhiret'le bağladı. Şimdi, aynı irşad şualarını İsrail Oğulları'nın tarihi ve müşahhas nimet misalleri üzerinde gezdirerek, onların zihinlerine ve kalblerine tutmaya devam edecektir.

49. Hem hatırlayın ki, sizi Firavun oligarşisinden[56] kurtarmıştık; sizi (en ağır inşaat, taşımacılık ve tarla işlerinde çalıştırmak suretiyle[57]) pek kötü işkencelere uğratıyor, erkek çocuklarınızı boğazlayıp, kadınlarınızı (kendi maksatları istikametinde kullanmak ve yerli Kıptilerle evlenme mecburiyetinde bırakarak nüfusunuzu azaltmak için) sağ bırakıyorlardı. Bunda sizin için Rabbinizden (bir yanda Din'de ve Şeriat-ı fıtriyede gösterdiğiniz ihmalle birlikte günah ve hatalarınızın neticesi olarak ceza, öte yanda, sonuçta önemli bir hayra kapı aralayabilecek) çok büyük bir belâ[58] (imtihan ve tecrübe) vardı.

50. (Mısır'da yıllarca süren mücadelelerin ardından emrimiz ve yol göstermemizle oradan çıkma teşebbüsünde bulunduğunuz anda denizin kenarına gelmiş ve Firavun, ordusuyla tam arkanızdan yetişmişken) denizi sizin için yarıp sizi kurtarmış ve Firavun oligarşisini boğmuştuk; (Allah'ın, hiçbir katkınız bulunmayan tam bir inayeti olarak onlar boğulurken) siz sadece seyrediyordunuz.

51. (Ve bir dönem geldi. Hani o zaman) Musa ile (toplam) kırk gece[59] için sözleşmiştik. (O, bu sürenin ilk otuz gecesinde Tur-i Sina'da kalırken, içinde nur, hidayet, rahmet ve bütün meselelerin çözümü bulunan Tevrat'ı[60] levhalar halinde kendisine vermiştik.) Bu arada (pek çoğunuz itibariyle), onun ardından o buzağıyı ilâh edinmiştiniz; (bu şekilde şirke düşmekle) kendi kendinize zulmediyordunuz.

52. Bu yaptığınızdan sonra bile, artık (bunca inayet ve nimetimizi idrakle) şükreder, (Tevhid'e bağlanarak bir daha şirke girmez ve Tevhid'in gereklerini yerine getirir)siniz diye, (şirk koşma en büyük günahlardan biri olmasına rağmen tevbe ve kefaretlerinizi kabul ederek) sizi bir defa daha affettik.

53. Yine hatırlayın ki, artık tam olarak yolunuzu bulur ve istikametinizi korursunuz diye[61] Musa'ya, (buzağıyı ilâh edinmeniz üzerine elinden bıraktığı) Kitabı ve onu uygulama ilim, firaset, dirayet ve ölçülerini (Furkan) verdik.[62]

54. [63]Hani bir zaman da Musa halkına demişti: "Ey halkım! Buzağıyı ilâh edinmekle kendi kendinize zulmettiniz. Ortaklar edinmekten mutlak manâda uzak Yaratıcınız'a hemen tevbe edin ve Allah yolunda kendinizi öldürerek bu büyük zulüm ve günahtan arının.[64] Ortaklar edinmekten mutlak manâda uzak Yaratıcınız katında sizin için hayırlı olan budur." (Öyle yaptınız,) O da tevbelerinizi kabul buyurdu. Hiç şüphesiz O, Tevvâb (kullarının tevbesine mağfiret ve fazladan mükâ-

fatla karşılık veren)dir; Rahîm (inanmış ve Kendisi'ne yönelmiş kullarına hususî rahmet ve merhameti pek bol olan)dır.[65]

55. Buna rağmen (ve bunca yıldır bizzat müşahede ve tecrübe ettiğiniz Rab'bin apaçık âyetlerine, alâmetlerine rağmen) yine bir zaman, "Ey Musa! (Bize getirdiğin hükümlerin doğru ve Allah'tan olup olmadığı konusunda) Allah'ı gözlerimizle açıktan açığa görmedikçe sana asla inanmayacağız!" dediniz. Bunun üzerine sizi yıldırım çarpmış gibi bir sarsıntı, bir şok tutmuştu da, yere yığılmış, öylece bakıp duruyordunuz.[66]

56. Bu ölümden hiç farksız haliniz ve kalbî, manevî ölümünüzün ardından (Allah) sizi ikinci bir defa hayata mazhar kıldı ki, artık şükredesiniz (iman, ibadet ve hayat adına O'nun bütün hükümlerini tutup hayatınıza hayat kılasınız).

57. (Çölde, güneş altında evsiz-barksız, hattâ çadırsız yaşamanız mümkün değilken) üzerinizde bulutu gölge yaptık ve (yiyecek hiçbir şeyiniz yokken) lütf u nimet olarak size kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. "Size rızık olarak ne lütfetmişsek onların pak, hoş ve sağlığa zararsız olanlarından yiyin." Buna rağmen (yine haddi aşıyor, zahmetsiz ayaklarına gelen bu yiyecekler konusunda bile hükümleri dinlemiyor ve böyle yapmakla da) Bize zulmetmiyor, kendi kendilerine zulmediyorlardı.[67]

7

56. Hz. Yusuf (a.s.) Mısır'a geldiğinde, bu ülkede Suriye'den göçme ve Arap ırkından, İslâm tarihçilerinin Amalika dediği Hiksoslar hüküm sürüyordu. Hz. Yusuf'tan itibaren (M.Ö. 19. asrın ortaları) İsrail Oğulları'nın temsil ettiği İlâhî Din Mısır'da hakim olmuş ve İsrail Oğulları da ülkede hakim konuma geçmişlerdi. (Mâide Sûresi/5: 20) Fakat, 1,5-2 asır sonra yerli Kıptîler idareyi yeniden ele geçirdiler. Onların krallarına Firavun denmekteydi. Kur'ân-ı Kerim'den de anlaşıldığı üzere, Firavun'un hakimiyeti, ülkenin resmî dininin en yüksek temsilcisine (Hâmân), idareci aristokrasiye (mele') ve ordusuna dayanıyordu. Kur'ân, bunların hepsine birden "Âl-i Firavun" der. Yani Âl-i Firavun'dan maksat, bu yönetici oligarşidir.

57. *Kitab-ı Mukaddes*, "Çıkış", 1: 11-14.

58. İsrail Oğulları'nın maruz bırakıldığı bu işkenceli hayat için Kur'ân-ı Kerim *belâ* tabirini kullanmaktadır. Belâ, "deneme, imtihan, tecrübe" demektir. Bu deneme, hayırla da olur, şerle de. Başlangıcı itibariyle genellikle şer ve mihnet manâsını tazammun eder. Böyle bir mihnet ve şer acı ve zor da olsa, bilhassa mü'minler için neticesi

itibariyle büyük hayırlar doğurur. Bu, fert seviyesinde de, toplum seviyesinde de aynıdır. Bu şer ve mihnetin içinde insanlar buna sebep olan yanlış düşünce, inanış ve davranışlardan kurtulur, gerçeğe ulaşır, pişer, olgunlaşır, acılara dayanıklı hale gelir ve genellikle dünyada da artık en sonunda bir kurtuluşa erer veya erdirilir. Neticesi itibariyle getireceği hayırdan dolayı, Kur'ân-ı Kerim, "*aleyküm* (sizin aleyhinize)" değil de, "*leküm* (sizin için)" tabirini, lehtelik ifade eden *lâm* harf-i cerini kullanmaktadır. Bundan, onların böyle bir musibeti bizzat kendi amelleri, yoldan çıkmaları sebebiyle hak ettikleri manâsı da çıkar. Fakat Allah, mü'minleri sürekli olarak böyle bir işkence altında tutmaz ve cezalarını çektikten sonra onları selâmete çıkaracak bir yola sevk eder.

59. Bilhassa bütün manevî yolculuklara gece çıkılır. Kur'ân-ı Kerim'de de Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a uzun uzun gece ibadeti emredilmekte, bunun hikmeti olarak da, gece ibadetinin *(zihin, kalb ve ruh üzerinde) çok daha tesirli ve okuma, okunanı dinleme ve anlama bakımından çok daha verimli olduğu* beyan buyrulmaktadır. (73: 2–6; 76: 26) Ayrıca, İsrâ ve Mirac hadisesi de gece gerçekleşmiştir.

Cenab-ı Allah'ın çağrısı üzerine Hz. Musa iki defa Tur'a çıkıp orada kalmıştır. İlkinde 30 gece (gün) kalmış ve bu süre içinde kendisine Levhalar (Tevrat) verilmiştir. İkinci defa, kavminin buzağıya tapması üzerine tevbe için çıkmış ve bu çıkışında da 10 gün kalmıştır.

60. Mâide Sûresi/5: 44; En'âm Sûresi/6: 91, 154; A'râf Sûresi/7: 145.

61. Önceki âyette şirkten sonra affın ve yeniden Tevhid'e yönelmenin beklenen neticesi olarak, çok kapsamlı bir kavram olan *şükür*den söz edilirken, bu âyette, Kitap ve Furkan verilmenin neticesi olarak *ihtida*dan söz edilmektedir. Bu, son derece önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Fert ve toplum olarak çizgiyi yakalayıp korumanın, Din'de sağa-sola sapmadan istikamet sahibi olmanın yegane yolu, Kitabın hükümlerine, yani Şeriat'a, İlâhî ölçüler, yani Furkan çerçevesinde uymaktır. Şeriat'ın hükümleri ve kıstasları, bütün kaideleriyle Din'in kalesidir. Manevî terakkinin de ölçüsü yine Şeriat'tır. Onun sınırlarını aşan herhangi bir manevî ve/veya batınî yolculuk, ancak bir dalâlet bataklığında biter. Tevrat'ın Şeriat manâsına gelmesi, bu manâyı daha da güçlendirmektedir.

62. Bu âyette, Hz. Musa'ya (a.s.) Kitap ve Furkan verildiği buyrulmaktadır. *Furkan*, "iki şeyin arasını, hakkla bâtılı, imanla küfrü, helâlla haramı, doğru ile yanlışı ayıran" demektir. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) takva dairesine girenlerin kalbinde bir furkan var edeceğini okuyoruz (8: 29). Bundan maksat, firaset, ilim, ilhamdan örülü bir iç duygu, iç kontrol mekanizması olsa gerektir. Hakkı bâtıldan, imanı küfürden, haramı helâlden, doğruyu yanlıştan ayıran manâsıyla Kur'ân-ı Kerim Furkan'dır ve Furkan, onun bir başka adı olarak bizzat kendisi tarafından anılır. Bir hadis-i şerifte, "Bana Kur'ân ve yanında onun benzeri verildi." buyrulmaktadır ki (Ebû Davud,

"Sünnet": 5), "onun benzeri"nden maksat Sünnet'tir. Bediüzzaman hz., "Hadis, mülhim-i hakikattır." der. Kur'ân'ı ve bilhassa hükümlerini anlamada Sünnet'e her bakımdan mutlak ihtiyaç vardır. Bu bakımdan, Kur'ân'la alâkalı olarak Furkan, Kur'ân ve Sünnet'i içine alabileceği gibi, Hz. Musa'ya Kitap'la beraber verilen Furkan da, O'nun Kitabı uygulama ölçüleri mahiyetinde Sünneti olabilir.

63. Kur'ân-ı Kerim, önceki birkaç âyetiyle, İsrail Oğulları tarihinde Mısır'da maruz bırakıldıkları işkenceli hayattan oradan çıkıp Tur'da Hz. Musa'ya Kitap ve Furkan verilmesine kadar geçen birkaç asırlık dönemi ana hatlarıyla özetlemiş, böylece Allah'ın kendilerine olan nimetlerini hatırlatarak, onları bizzat Ahd-i Atik'te Hz. Musa'ya (a.s.) benzediği beyan buyrulan Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a (*Tesniye*, 18: 18) inanmaya ve dolayısıyla yeniden çizgilerini bulmaya çağırmıştı. Şimdi de bu geniş yelpaze içinde bazı ayrıntılara ve ferdî hadiselere girerek, kalbleri ve zihinleri daha bir tatmin etme çizgisinde irşadını sürdürmektedir. Bu hadiseleri takip ederken, nasıl her bir konunun, sûrenin başındaki Allah'a, Rasûlüllah'a ve Âhiret Günü'ne iman, salih amel, Allah'tan bir hidayet ve ona uymakla kurtuluşa erme temellerine dayandırıldığını da takip etmiş olacağız.

64. İsrail Oğulları, Kur'ân-ı Kerim'in ana hatlarıyla sunduğu onca yıllık hadiselerden sonra, nihayet İlâhî kanunlar temelinde (medenî) bir toplum oluşturma merhalesine gelmişlerdi. Ne var ki, tam bu merhalede Hz. Musa'nın Tevrat'ı almak için Tur'a çıkmasının hemen ardından ziynet eşyalarından yapılmış bir buzağıyı ilâh edindiler. Kanunların ve toplum düzeninin üzerine oturacağı Tevhid inancının temellerini sarsan bu ihtilâl sebebiyle Hz. Musa (a.s.), Tevrat'ı uygulamayı bırakarak önce bu ihtilâlin üzerine gitti. Âyette Hz. Musa'nın emri olarak geçen "*Nefislerinizi öldürün*!" ifadesi, manen öldürme olarak yorumlanmaya müsait bulunup, onu böyle yorumlayanlar da olmuştur. Fakat bunun, söz konusu ihtilâlin sebep olduğu bir iç vuruşma veya bizzat Tevhid'den sapanların öldürülmesi manâsında tekvinî bir emir, sosyolojik bir kanun olarak alınması daha doğru olsa gerektir. (Ayrıca bkn. not 70.) "Nefislerin öldürülmesi", bunun ayrıca bir boyutu ve bir neticesi olarak düşünülebilir. Kitab-ı Mukaddes metinlerinde, İsrail Oğulları tarihinde belli suçlar karşılığında kavimden atılma (sürgün?), veba ve öldürülme gibi yollarla sürekli toplum içi temizlik hadiselerinin yaşandığını bol bol görürüz. Buzağıyı ilâh edinme hadisesi üzerine de 3000 kişinin öldürüldüğünü okuyoruz (*Çıkış*, 32: 28).

Nitekim, A'raf Sûresi/7: 157'inci âyetten bir cezalandırmanın vuku bulduğu da anlaşılabilir.

65. Önceki âyetlerde Cenab-ı Allah Kendisi için kullandığı *Biz* zamiriyle sürekli doğrudan nimetlerini nazara verirken, burada Hz. Musa'nın kavmine olan buyrukları öne çıkmaktadır. Demek oluyor ki Hz. Musa (a.s.), Kitap ve Furkan'ı almasıyla birlikte kavmi üzerinde hüküm icrasına başlayacak bir 'emir sahibi' konumunu ihraz etmiş bu-

lunmaktadır. Buzağıyı ilâh edinme şeklinde baş gösteren ihtilâli bastırmak için gelen tevbe ve nefisleri öldürme emirlerinin Hz. Musa'dan sâdır olması, en azından, Kur'ân-ı Kerim'in bu emirleri ona izafe ederek nakletmesi de bunu göstermekte veya bundan dolayı olsa gerektir.

66. Buzağıyı ilâh edinmeden dolayı kavmin helâkini önlemek maksadıyla Hz. Musa (a.s.), kavminden önde gelen 70 kişiyi temsilci olarak seçti ve Allah'ın bu konudaki emirlerine onların da şahit olup kavimlerini ikna etmeleri için onlarla birlikte Tur'a çıktı. (A'râf Sûresi/7: 155). Onlar, bizzat İlâhî kelâma, konuşmaya muhatap olmamışlarsa da, Hz. Musa'nın Cenab-ı Allah'la mülâkatı esnasında çevrelerini sise benzer bir örtünün kaplaması ve Cenab-ı Allah'ın Hz. Musa'ya konuşmasını –anlamasalar da– işitmek gibi, emirlerin Allah'tan olduğuna tam kanaat getirecekleri ölçüde Tur'da olup-bitenlere şahit oldular. (Yazır, 4: 2292–2293.) Fakat buna rağmen ve kavmin büyükleri, önde gelenleri, temsilcileri olmalarına rağmen, Hz. Musa'nın aldığı hükümlerin Allah tarafından olduğunu kabullenmek için Allah'ı açıktan açığa görme talebinde bulundular. Bunun üzerine kendilerini yıldırım (elektrik) çarpmışçasına bir sarsıntı yakalamıştı ve âdeta sinirleri felç olmuş halde öylece bakıp duruyorlardı.

Bu hadiseye 70 kişi, hattâ belki de içlerinde önde gelen bazıları sebep olmuş olmasına ve sarsıntı, yıldırım 70 kişiyi yakalamış bulunmasına rağmen Kur'ân'ın bunu bütün bir kavme teşmil etmesi, o 70 kişinin önde gelen ve temsilci konumundaki kişiler olması ve kavmin de benzer bir sapma halet-i ruhiyesi içinde bulunmasından dolayıdır. Toplumda farz-ı kifaî olan meseleler ihmale uğrarsa, bunun cezası bütün topluma gelir. *Bir fitneden sakının ki, içinizde yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz* âyeti (8: 25), bu gerçeği ifade etmektedir. Bu bakımdan, her harekette önde gelenler, kendilerini çok daha fazla kontrol etmek mevkiindedirler.

67. İsrail Oğulları, çölde burada sözü edilen üç nimetle yıllarca nimetlendirildiler. Üzerlerinde sürekli bir bulut onları gölgeliyor, akşam bulundukları mevkie âdeta bıldırcınlar yağıyor, sabah da ortalığı kendilerinin de *men* veya *man* dedikleri yumuşak, beyaz, içi ballı yufka gibi bir yiyecek kaplıyordu. Bunlardan ihtiyaçları kadar topluyorlardı. Buna rağmen, Sebt (haftanın yedinci) gününün yiyecekleri altıncı günün akşamında gelmesine ve o gün toplamamaları gerekmesine rağmen, o gün de toplamaya çıkanlar, akşamdan topladıklarını sabaha bırakmamaları gerekirken bırakıp, yiyeceği kokutanlar ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kendileri için tayin edilen miktardan fazla toplayanlar oluyordu. (*Kitab-ı Mukaddes*, "Çıkış", 16: 4–31) Kur'ân-ı Kerim, böyle yapmakla onların bu hususta da haddi aştıklarını ve kendilerine zulmettiklerini vurgulamaktadır.

58. Hatırlayın, hani (çölde dolaşıp duruyordunuz da, nihayet sizi bir beldeye yönlendirmiş ve) şöyle buyurmuştuk: "Bu beldeye girin ve oradan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin.[68] Kapısından âdeta secde halinde, mütevazı ve emirlerimize boyun eğmiş olarak girin ve dua edin, mağfiret dilenin, sadakat gösterin (katiyen aşırılık, taşkınlık ve bozgunculuğa düşmeyin ve şımarmayın),[69] Biz de, hatalarınızı, sürçmelerinizi bağışlayalım." İyiliğe kilitlenmiş ve Bizi görmeseler de Bizim kendilerini gördüğümüzün şuuru içinde davrananlar için başka mükâfatlarımız da olacaktır.

59. Buna rağmen, emirlerimize itaatsizlikte ısrar ederek kendilerine zulmedenler, onlara söylenen (dua, tevazu, itaat ve sadakat) sözünü değiştirip bir başka şekle koydular (ve denilenin tersini yaptılar). Biz de o zulmedenlerin üzerine, çekinmeden ve ikazlara aldırmadan açıktan açığa yapıp durdukları bu taşkınlık ve haddi aşmalarından ötürü gökten murdar bir azap indirdik.[70]

60. Hatırlayın, bir defasında da (çölde susuz kalmıştınız ve) Musa kavmi için su dileğinde bulunmuştu. Biz de, "Asânla o taşa vur!" diye emretmiştik. (O da vurmuştu ve) taştan on iki pınar fışkırıvermişti. On iki kabileden her biri, kendi pınarını bilmişti.[71] Allah'ın rızkından yiyin için, fakat dolaştığınız, vardığınız, konup yerleştiğiniz yerlerde bozguncular halinde taşkınlık yapmayın, saldırgan olmayın.

61. Ve bir vakit de siz, "Ya Musa! Tek bir tür yemeğe mümkün değil katlanamayacağız. Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiklerinden, bakliyatından, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın!" dediniz. (Musa da), "Daha üstün olanı ondan daha aşağısıyla değiştirmek mi istiyorsunuz? İnin mısıra,[72] istedikleriniz orada var!" mukabelesinde bulunmuştu. Neticede üzerlerine zillet, miskinlik, hareketsizlik damgası basıldı ve Allah tarafından bir gazaba (şiddetli cezaya) uğradılar. Bu, onların (Kitap'taki) âyetlerimizi (ve hem kâinatta, hem de kendi hayatlarında müşahede edip durdukları delillerimizi) sürekli inkâr edip durmalarından ve hiçbir hak-hukuk gözetmeksizin peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi; bu, sürekli isyan etmelerinden ve haddi aşıp durmalarından dolayı idi.[73]

8

68. Buradaki ifade ile, cennette Âdem'e buyrulan "*Ey Âdem! Eşinle birlikte cennete yerleş. (Baştan sona nimetler ve istifade yurdu olan) oradan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin, istifade edin*!" (2: 35) ifadesi arasındaki münasebet açıktır.

69. Âyette sözü edilen beldenin neresi olduğu, ne Kur'ân-ı Kerim'de ne de Ahd-i

Atik'te bellidir. Kur'ân-ı Kerim, tarihî hadiseleri anlatırken yer, tarih ve şahısları nazara vermekten çok, hadiselere ve onlardan alınması gereken ibretlere dikkati çeker. Bu bakımdan, burada emrolunan, bilhassa fetih neticesinde veya yerleşme gayesiyle herhangi bir beldeye girilirken, Peygamber Efendimiz'in Hicret'te Medine'ye girerken yaptıkları dua üzere (İsrâ Sûresi/17: 80), sıdk ve sadakat üzere girme ve çıkma, gerek giriş-çıkışta gerekse içeride otururken Allah'a ve O'nun kanunlarına sadakatten, bağlılıktan ayrılmama, bir de, yine Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın fetihle Mekke'ye girerken yaptıkları gibi, en küçük bir şımarıklık gösterme şöyle dursun, bütün muvaffakiyeti Allah'a verip, O'na tehlil, tazim ve tesbihte bulunma ve mahviyet, tevazu kanatlarını daha bir indirme gereğidir. Âyette geçen "*Secde halinde girin ve hıttatün deyin!*"in manâsı bu olsa gerektir. Kitab-ı Mukaddes'te geçen, "bir beldeye girildiğinde Sebt'i tutma (7. Gün'ün haramlığına uyma) ve Rab'be kurban gibi takdimde bulunma" emirleri de (*Levililer*, 25, 26; *Sayılar*, 15: 1–41) aynı manâyı ifade ediyor olabilir. Bu, yapılması gerekenin asgarîsidir; bunun ötesinde ihsan şuuru içinde davranmak gelir ki, böyle davrananların (muhsinler) mükâfatı çok daha fazla olacağından, âyet, ihsan şuuruna ulaşmaya teşvikte bulunmaktadır.

70. Burada ifade buyrulan gökten indirilen murdar azap, İbn-i Cerir et-Taberî'nin rivayet ettiği ve Ahd-i Atik'te de geçen veba salgını olsa gerektir ki, bu salgında Ahd-i Atik'e göre 14.700 kişi ölmüştür (*Sayılar*, 16: 46–49). Gerek böyle bir salgının gökten inmiş bir azap, gerekse bir ihtilâli bastırmada başvurulan usulün İlâhî bir emir olarak takdim edilmesi, fert veya toplum olarak maruz kalınan musibetlere 'tabiî' sebepleri değil de, davranışlarımıza, dinî-tekvinî hatalarımıza taallûk eden gerçek sebepleri ve İlâhî hikmetleri açısından bakılması gerektiğini ihtar içindir. Allâme Hamdi Yazır'ın bu konudaki mütalâaları fevkalâdedir:

> Allah tealâ, her zaman dağları yerinden oynatıp, insanların başına yıkmaya kâdir bir zülcelâldir. Eşya arasındaki cazibe (çekim) nisbeti bir lâhzada değişebilir. Aklı olanlar, herhangi bir zelzelenin, bir volkan hadisesinin nasıl ceberut bir kudret ifade ettiğini unutmamalıdır. Birtakım kimseler, bunun beşerin günahlarıyla hiçbir alâkası yoktur diye telâkki ederler ki, ne kadar yanlıştır. Gerçi bunların hepsi beşerin günahlarının cezası değildir. Lâkin hepsinin de beşerin hayatı ve yaptıklarıyla alâkadar olduğunda şüphe yoktur. (Yazır, 4: 2322)

İnsanın yeryüzündeki vazife ve fonksiyonunun hilâfet olması, bu alâkayı gerekli ve kaçınılmaz kılmaktadır.

71. Hz. Musa'nın (a.s.) asâsı, O'nun pek çok mucizesine vesilelik yapmıştır. Taştan su fışkırması bu mucizelerden biri olup, bu taş halâ Sina'da durmakta ve çok turist çekmektedir. Üzerinde su yarıkları halâ görülebilmektedir. (Mevdûdî, 1, not 75)

Bu mucize ile Allah (c.c.), İsrail Oğulları'na ve bütün insanlara şu mesajı vermekte ve ilmî gelişmeler adına şu işarette bulunmaktadır:

> Basit aletlerle yer altında gizli olan rahmet hazinelerinden istifade edilebilir. Hattâ taş gibi sert bir yerden asâ gibi basit bir aletle âb-ı hayat fışkırtılabilir. Öyle ise ey insan! Madem Bana tam itimat eden bir kulumun eline öyle bir asâ veriyorum ki, her istediği yerde âb-ı hayatı onunla çekiyor. Sen de Benim rahmet kanunlarıma dayanırsan ona benzer bir âleti elde edebilirsin. Haydi elde et! (*Sözler*, "20. Söz, 2. Makam")

Bu âyetin (2: 60) verdiği iki mesaj daha vardır: Bunlardan biri, her bir mucizede, imtihan gereği, çok küçük de olsa bir sebebin bulunmasıdır. İkincisi, Allâme Hamdi Yazır'ın tesbitleri üzere, duada, sadece sözlü dua ile yetinilmeyip, o dua ile izhar edilen arzunun yerine gelmesi için gücümüz dahilinde yapışılması gereken bir sebep varsa, o sebebin ihmal edilmemesi ve ardından Allah'a tam tevekküldür. Bu bakımdan Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. Musa'nın duası karşısında gökten doğrudan su indirmek yerine, O'na yerine getirmesi gereken bir emirde bulunmuş, Hz. Musa, "taştan su çıkar mı" gibi bir duyguya kapılmadan, Allah'a tevekkülle duasının gereği olan bu emri yerine getirmiştir. (Yazır, 1: 366)

72. Âyette geçen *mısır*dan kasıt, çölde Filistin'e doğru seyahatlerine devam eden İsrail Oğulları'nın yolları üzerinde bir şehir olabileceği gibi, bizzat Mısır ülkesi de olabilir. İsrail Oğulları'nın talepleri Mısır'daki hayatlarına âdeta bir özlem ve sanki köleliğe dönüş arzusu manâsına geldiği için Hz. Musa'nın kendilerine, "Öyleyse Mısır'a, önceki hayatınızın seviyesine inin, orada istedikleriniz var!" şeklinde istihza yollu bir ikazda bulunduğu düşünülebilir.

73. İsrail Oğulları'nın burada dile getirdikleri talep, günah olan bir talep değildi. Fakat, "Rabbin" demekle, âdeta ve halâ bir inkâr sergiliyorlardı. İkinci olarak, yerleşip medenî bir hayata kavuşmanın hususiyetleri çok daha başka olduğu ve onların da bu hususiyetlere uygun taleplerde bulunmaları gerektiği halde, âdeta ve halâ Mısır'daki kölelik hayatlarına bir arzu izhar etmiş ve hürriyetin, bağımsız bir toplum olmanın kadrini idrakten daha çok uzakta bulunduklarını ortaya koymuş oluyorlardı. Bu taleplerinin hemen arkasından, Kur'ân-ı Kerim'in onlar yerleşik bir toplum haline geldikten, hattâ kendileri için o zaman va'dedilmiş ülke olan Filistin'e yerleşip, Hz. Davud ve Hz. Süleyman (aleyhimesselâm) zamanlarında çok büyük bir mülke ulaşmış bulunduktan sonra bile zihnen, ruhen ve manen kölelik günlerine döndüklerini, neticede işledikleri cinayetleri, zulümleri nazara vermesi, kavmin özelliklerini anlamak ve bedevîlikle medenîliğin farklarını görme açısından çok önemlidir. Ayrıca âyet, Allah'ın gazabına uğradıklarını belirtmekle, Fâtiha Sûresi'ndeki *gazaba uğrayanlar* ifadesine telmihte bulunmakta, âdeta onu tefsir etmektedir.

Burada bir karşılaştırma yapma açısından, Hz. İsa'nın havarilerinin yine "Rabbin" tabirini kullanarak Hz. İsa'dan benzer bir talepte bulunduklarına, fakat onların, arzın bitirdiklerinden değil de semavî bir sofra istemelerine (Mâide Sûresi/5: 112) dikkat çekilebilir.

62. İster (Kur'ân'a ve Allah Rasûlü'ne) iman ikrarında bulunanlardan olsun, isterse Yahudi olanlar, Nasranîler (Hıristiyanlar), Sâbiîler (ve daha başka insanlardan) olsun, (mesele asla bir isim meselesi ve kuru bir iddiadan ibaret olmayıp,) her kim gerçekten Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman eder ve imanının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, Rabbileri katında derecesine göre her birinin mükâfatı vardır. (Yardımımı, desteğimi hep yanlarında bulacakları için) onlar hakkında (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.[74]

63. Hatırlayın ki, (Tevrat'ı gerektiği gibi uygulayacağınıza dair) sizden sağlam söz almış (ve hem bu maksatla hem de sözünüzde durmak gerektiğinin önemine dikkat çekmek ve sözünüzden dönmenin başınıza neler getireceği hususunda sizi ikaz etmek için) Tur'u yerinden söküp kaldırmış ve üzerinize düşüverecek gibi o vaziyette tutmuştuk: "Size verdiğimiz (Kitaba) kuvvetle tutunun ve içindeki (kanun, irşad ve tavsiyeleri) iyi belleyin ki, bu yolla takvaya ulaşıp (dünyada da, Âhiret'te de başınıza gelebilecek azap ve cezalardan) Allah'ın koruması altına girebilesiniz."

64. Bunun ardından yine yüz çevirdiniz; (sözünüzde durmadınız; Kitaba sarılıp, hükümlerini yerine getirmediniz). Eğer Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve rahmeti olmasa, (Allah size hususî rahmetiyle muamele etmeyip, isyanlarınızdan geçivermese) idi, bütün bütün kaybedip gitmiştiniz.

65. İçinizden Sebt'in hürmetine riayet etmeyerek, o gün haddi aşanları mutlaka biliyorsunuz. Onlara "Aşağılık ve sefil bir şekilde oraya buraya sığınan, fakat sığındıkları her yerden kovulan maymunlar olun!" dedik.[75]

66. Bunu, o anda yaşayanlara ve daha sonra geleceklere ağır bir ders-i ibret ve müttakîler için üzerinde düşünecekleri ve ikaz, irşad adına başkalarına da anlatacakları bir öğüt vesilesi kıldık.

67. Bir vakit de Musa, halkına, "Allah, size bir inek kesmenizi emrediyor!" demişti. "Bizimle alay mı ediyorsun?" diye mukabelede bulundular. (Musa), "(Öyle, insanlarla alay eden) cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" cevabını verdi.[76]

68. Bu defa, "Bizim için Rabbine dua et de, nasıl bir inek, hususiyetleri nedir bize açıklasın!" dediler. Musa, "O buyuruyor ki, 'Ne pek yaşlı bir inek, ne de pek taze, boğa görmemiş bir düvedir; ikisi ortası, dinç bir inektir;' haydi, size emredileni yapın!" dedi.

69. (İşi yine yokuşa sürerek,) "Bizim

için Rabbine dua et de, onun rengi nasıldır, bize açıklasın!" mukabelesinde bulundular. (Musa), "O buyuruyor ki, 'Bakanların içini açan, parlak sarı renkte bir inektir.'" cevabını verdi.

9

---

74. Bu âyet, ne yazık ki günümüzde bazıları tarafından siyak ve sibakından tecritle asıl manâsının dışına çıkarılmıştır. Bir defa, bu âyetle daha önce geçmiş bulunan (no: 38) *Artık bundan böyle size Benim tarafımdan (bir rasûl vasıtasıyla Kitap gibi) sâfî bir hidayet kaynağı gelir de, kim Bana ait bulunan o hidayet kaynağına uyar (ve imanla, ibadetle Bana yönelirse, artık onlar yardımımı, desteğimi hep yanlarında bulacaklar ve dolayısıyla) kendileri için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de* âyeti ve onunla da sûrenin ilk âyetleri arasında çok açık bir münasebet vardır. Kur'ân-ı Kerim, burada bir defa daha başa, asıl konuya dönmekte ve gerçek kurtuluş için "İman ettik, Hz. Muhammed ümmetindeniz; Yahudiyiz, Hıristiyanız, Sâbiîyiz, şu veya bu dindeniz" demenin yeterli olamayacağını, bilakis, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a geldiği şekilde gaybe (öncelikle Allah'a, sonra vahye ve hem beşerî, hem melekî risalete), Âhiret Günü'ne, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân'a ve önceki kitaplara kalben inanmanın ve şartlarına riayetle namaz kılıp, infakta bulunma, yani Allah için, O'nun verdiği her nimetten O'nun yolunda ve harcanmasını emrettiği yerlere harcama başta olmak üzere salih işler yapmanın şart olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu âyette Kur'ân'a ve Rasûlüllah'a imanın açıkça ifade edilmemiş olmasından hareketle, kurtuluş için onlara inanmanın ve Kur'ân'a göre ibadet edip yaşamanın şart olmadığını ileri sürmek, bundan önce geçen ve hemen yukarıda zikrettiğimiz âyetleri, ayrıca, yine önceden geçen ve İsrail Oğulları'na hitap eden, *Size (aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynağı itibariyle) elinizdeki (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur'ân'a) iman edin ve (Kitap nedir, rasûl nedir, iman nedir, vahiy nedir, bunların dayandığı esaslar ve taşıdıkları maksatları nelerdir, bütün bunları bilen, en azından içinizde bunlardan tam haberdar âlimler –ahbâr– bulunan bir topluluk olarak), O'nu ilk inkâr edenler olmayın* (no. 41) âyetini görmemek demek olur. Eğer böyle bir görmeme bilerek ve başka maksatlara binaen yapılırsa, o zaman böyle bir tutum veya davranış, hemen bu (41.) âyetin devamında ve onu takiben gelen, *Ve (siz, ey ahbâr! Mevkiinizi ve bu mevkiin getirdiği dünyalıkları kaybetme korkusuna kapılarak) âyetlerimi azıcık bir fiyata (pek kısa ve geçici dünya metaına, şan, şöhret ve mevkie) değişmeyin. Başka bir şeyden değil, sadece Ben'den korkup Bana sığının, (takva dairesine girin). (Ellerinizle Kitaba ilavelerde ve o Kitap'ta değiştirmelerde bulunup, sonra da bunları Allah'a mal etme, kelimeleri asıl manâlarından saptırma, gerçeği gizleme, bile bile*

yanlış ve yalan şahitlikte bulunup yanlış hüküm verme gibi yollarla) hakkı bâtılla karıştırmayın ve (yaptığınız işin ne manâya geldiğini, gizlediğinizin hak ve Hz. Muhammed'in rasûl, hem de son ve gelmesini beklediğiniz rasûl olduğunu) bile bile hakkı gizlemeyin İlâhî beyanlarının hüküm ve tehdidinin şümûlüne girer.

Ayrıca bu âyet, "iman edenler, (Allah Rasûlü'ne) iman ikrarında bulunanlar" diyerek Müslümanları da içinde almaktadır ki, eğer kurtulmak için Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmak ve salih amelde bulunmak yetseydi, diğer iman esaslarına inanmak gerekmezdi. Oysa, *Ey iman edenler! Allah'a, Rasûlü (Muhammed)'e, Rasûlü'ne bölüm bölüm indirmekte olduğu Kitaba (Kur'ân'a) ve daha önce indirmiş bulunduğu kitaplara (hakkıyla ve gerçek manâda) iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve Âhiret Günü'nü tanımayıp inkâr ederse, hiç şüphesiz haktan büsbütün sapıp gitmiş demektir.* (Nisâ/4: 136) âyeti, zımnen Kader de dahil olmak üzere, kurtulmak için inanılması gereken iman esaslarını ortaya koymaktadır. Kısaca, bütün bunlara inanmadan, Rasülüllah'a tâbi olmadan kurtulmak mümkün değildir.

Esasen, bütün bu açıklamalara gerek duyurmayacak biçimde A'raf Sûresi/7: 157-158'inci âyetleri yeterince açıktır.

75. Bu âyette özetlenen hadise, A'râf Sûresi, 163–166'ncı âyetlerde biraz daha tafsilatıyla anlatılmaktadır.

Sebt, Cumartesi günüdür. İsrail Oğulları şeriatında o gün çalışmak yasaklanmış ve günün tamamen ibadete ayrılması hükmü konmuştur. Ahd-i Atik'te de bu konuda ayrıntılı bilgiler mevcuttur.

Âyette geçen *Aşağılık ve sefil bir şekilde oraya buraya sığınan, fakat sığındıkları her yerden kovulan maymunlar olun*! ifadesi, daha çok onların mânen meshi, yani karakterlerinin maymun karakteri haline getirilmesi şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, gerek bunun bir *nekâl*, yani hem o zamankilere hem sonrakilere ders-i ibret teşkil edecek ağır bir ceza olması, hem de İsrail Oğulları tarihinde Kur'ân-ı Kerim'de de anlatıldığı üzere bu türden hadiselerin, yani olağanüstülüklerin çok görülmesi, Sebt'in hürmetine riayet etmeyenlerin bizzat maymunlar haline getirildiği, insan dimağı taşımakla beraber, cismen, her vardıkları yerden kovulan ve aşağılanan maymunlar haline geldikleri fikrini de güçlendirmektedir. Dolayısıyla âyette her iki manâyı da bulmak mümkündür. İsrail Oğulları, tarih boyu başka milletlerin boyunduruğu altında kalmış, bir milletten diğerine sığınmış, sığındıkları yerlerden sürekli kovulmuşlardır.

Ahd-i Atik'te Sebt günüyle alâkalı çok bölümler vardır (*Çıkış*, 16: 21–30; 20: 8–11; 31: 12–17; *Tesniye*, 5: 12–15). *Tesniye* kitabındaki ifadelerden, Sebt yasağındaki en önemli hikmetin Mısır'daki kölelik ve zillet günlerini hatırlayıp, Allah'ın nimetlerini idrak etmek ve köle, cariye ve hayvanları dinlendirmek olduğu anlaşılmaktadır.

"*Aşağılık ve sefil bir şekilde oraya buraya sığınan, fakat sığındıkları her yerden kovulan maymunlar olun*!" *dedik* cümlesi, bir işe hükmettiği zaman Allah'ın emrinin

ve icraatının "*Ol!*" demekten ibaret bulunduğunu da (Yâ-Sîn Sûresi/36: 82) ortaya koymaktadır. Allah bir şeye "Ol" demişse o, hemen olmuştur.

76. Hz. Musa'nın (a.s.) rasûl olarak gönderilmesinin üzerinden geçen onca seneye, onca hadiseye ve şahit oldukları onca olağanüstülüklere ve Allah'ın onca âyetine rağmen, Hz. Musa Tevrat'ı almak için Tur'a çıktığında İsrail Oğulları içinde Hz. Harun'a (a.s.) rağmen baş gösteren buzağıdan ilâh edinme hadisesi, bu kavmin kalbinde, ineğe tapan Mısırlılardan etkilenmeyle nasıl bir sığır sevgisinin yerleştiğini ortaya koymaktadır. Hz. Musa'dan yiyecek olarak bakliyat, soğan, sarımsak, mercimek istemelerinin de gösterdiği üzere, Mısır'da daha çok çiftçilikle meşgul bulunmaları, kalblerinde kendisine ulûhiyet verecek ölçüde sığır sevgi ve saygısının yerleşmesinde ayrıca rol oynamış olabilir. Allah, kendilerine herhangi bir inek boğazlamayı emretmekle, sığıra tapınılamayacağını, sığırdan ilâh olamayacağını bizzat göstermek diliyordu. Fakat, bilhassa bâtıl inanışları ve şartlanmışlığı terk etmekte zorlanan insan tabiatı, burada da kendini gösteriyordu. İkinci bir açıklamaya gerek duymadan hemen bir inek bulup kesselerdi mesele kapanacaktı. Fakat peşpeşe sordukları, hem de Hz. Musaya (a.s.), "Rabbimiz" veya "Allah" değil de, "Rabbin" diyerek ortaya koydukları istihzaî tavırları, hattâ halâ Allah'a (c.c.) tam inanamadıklarını gösteren değişik sorular sormaları onları muhtemel bir helâkin eşiğine getirmişse de, Allah'ın rahmeti, hilmi ve sabrı bir defa daha imdatlarına yetişti de, emri yerine getirebildiler.

Bu çok önemli kıssada, Müslüman mürşid ve bütün eğitimcilerin çıkarabilecekleri önemli dersler vardır.

70. (Emri yine yerine getirmeyip,) "Bizim için Rabbine dua et de, o nasıl bir şeydir bize açıklasın. İnekler hep birbirine benzediğinden biz ayırım yapamıyoruz. (Eğer Rabbin onun nasıl bir şey olduğunu açıklarsa,) Allah dilediği takdirde elbette onu bulur ve keseriz!" dediler.

71. Musa, "O buyuruyor ki," dedi: 'Ne boyunduruğa koşulur arazi sürer, ne de ekin sular. Salma bir inek, hiç alacası da yok'." "İşte şimdi gerçeği tam ifade ettin!" dediler ve (tarif edilen türde bir inek bulup) kestiler. Neredeyse (akılları sıra savsaklayıp) kesmeyeceklerdi.

72. Hani, birini öldürmüştünüz de suçu birbirinizin üstüne yıkmaya çalışıyordunuz. Halbuki Allah, sizin gizlediğinizi meydana çıkaracaktı.

73. Bu sebeple, "(Kestiğiniz ineğin) bir parçasıyla öldürülen kişiye vurun!" diye emrettik. (Vurulunca ölü dirildi ve kendisini kimin öldürdüğünü haber verdi.) Allah, o ölü insanı nasıl diriltmişse ölüleri de öyle diriltir ve size âyetlerini (kudretine, birliğine ve icraatına delil olan alâmet ve işaretleri) gösterir ki, gereğince akledip, (iman hakikatları konusunda hiç şüphe duymayasınız).[77]

74. Bu hadiseden sonra aradan biraz zaman geçince kalbleriniz yine katılaştı, taş gibi oldu, hattâ daha da katı. Çünkü taşın öylesi vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır; öylesi vardır, şak şak olur ve içinden su çıkar. Yine öylesi de vardır ki, Allah karşısındaki ürperti ve saygısından aşağılara yuvarlanır. (Ama sizin kalbiniz taştan da sert), fakat Allah yaptıklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.[78]

75. (Ey mü'minler topluluğu! Allah'ın onca nimetlerine rağmen O'na karşı hep vefasızlıkta bulunmuş böyle bir kavmin) size (sizin inanıp onlara da anlattığınız İslâm'a, Kitaba ve Peygamber'e) hemen inanıvereceklerini mi umuyorsunuz? Hele içlerinde bir grup vardı ki, Allah'ın Kelâmı'nı dinlerler, onun gerçekten Allah Kelâmı olduğuna akılları yatar, fakat sonra bile bile onu tahrif ederler, kelimeleri başka manâlara çekip asıl manâlarından saptırırlar ve farklı farklı yorumlara tâbi tutarlardı.[79]

76. Şimdi de, iman edenlerle karşılaştıklarında "(Sizin iman ettiğinize biz de) iman ettik!" derler. Kendi mahfillerinde gizli gizli bir araya gelip halvet olduklarında ise (birbirlerine çıkışır ve) "Allah'ın size açıp malûm ettiği hakikatleri Rabbinizin huzurunda size karşı delil olarak kullansınlar diye mi onlara söylüyorsunuz? Sizde hiç akıl yok mu?" derler.[80]

77. Daha önce de değişik vesilelerle arz edildiği gibi, Âhiret inancını zihinlere ve kalblere yerleştirme, Kur'ân'ın temel dört maksadından biridir. Bu bakımdan Kur'ân, herhangi bir hadise veya olgudan bir başka münasebetle bahsederken bile, eğer oradan ana maksadını teşkil eden inanç esaslarına bir kapı aralanacak olsa, hemen bu kapıyı açar ve o esasları nazara verir. Burada, inek kesme emrindeki hikmet, yukarıda arz olunduğu gibi, İsrail Oğulları'nın kalblerinde yer eden aşırı sığır sevgi ve saygısını yıkmaktı. Fakat, o arada öldürülmüş ve faili meçhul kalmış (bırakılmış) bir şahsın failini de ortaya çıkarmak için Cenab-ı Allah, bir mucize yarattı. Kesilmiş ineğin bir parçasıyla maktulün cesedine vurulmasını emretti. Vurulunca maktul dirildi ve katilini haber verdi. Aslında, ölünün dirilmesinde çok uzak bir sebep görülen böyle bir hadiseyle bile Cenab-ı Allah ölüleri diriltiyorsa, artık O ölüleri diriltebilir mi, diriltemez mi veya nasıl diriltir gibi sorular sormak, apaçık abesle iştigal demektir. Bu konudaki soru ve şüpheler, olsa olsa akıl kıtlığının birer göstergesi olabilir.

Her mucizede olduğu gibi, bu mucizede de ilimlere bir kapı açılmaktadır. İhtimal ileride, ya beynin ölümden sonra belli bir süre sağ kalan hücrelerinden veya DNA gibi vücudun belli kısımlarından, meselâ öldürülmüş bir kişinin kâtilini ortaya çıkarmak mümkün olabilecek, ölünün en azından dünyadaki bazı maceraları tesbit edilebilecektir.

78. Sert taş ve topraklar içinde incecik kökler, "Bismillâh" diyerek rahatça yayılır; toprak altında çimlenen tohumların iplik gibi fidancıkları, yine "Bismillâh" diyerek sert taş, toprak ve kayayı kolayca yarar ve gün yüzüne çıkarlar.

Zelzele gibi bazı yeryüzü hareketleri suretindeki ürpertici Celâlî tecelliler neticesinde taşlar yuvarlanır ve bir kısmı parçalanıp toprağı meydana getirir ve bitkilere yataklık eder. Bir kısmı taş kalarak, yuvarlanıp derelere, ovalara dağılır ve bina yapımı gibi pek çok işlerde kullanılarak, Kudret-i İlâhîye'ye secde ve Hikmet-i Sübhaniye'ye itaatlerini ortaya koyarlar. Taşlar, Cenab-ı Allah'ın tekvinî, yani kâinatın yaratılışı ve hayatıyla alâkalı emirlerine o kadar itaatkârdırlar ki, bütün ırmakların, suların kaynağı yer altındaki taşlardır, kayalardır; taşlık, kayalık dağlardır. Meselâ, bilhassa İslâm dünyasında çok meşhur olan Nil nehri, Somali'de Ay Dağı'ndan çıktığı gibi, Dicle'nin en önemli bir kolu, Van'ın Müküs nahiyesinde bir kaya mağarasından, Fırat'ın mühim bir kolu, Diyadin taraflarında bir dağın eteklerinden çıkar. Şu kadar ki, bu nehirlerin akıttıkları sularla kaynaklarındaki sular ve her yıl aldıkları yağış ölçülse görülecektir ki, aldıkları yağış ve kaynaklarındaki su, birkaç ay akmalarına kâfi gelmeyecek kadar azdır. Beşerin gözünden kaçan veya gözüne hiç girmeyen bu gerçek, bu nehirlerin asıl kaynağının İlâhî bereket ve lûtuf olduğunu ortaya koymaktadır.

Allah, taşları birtakım tekvinî emirlerinin icrasında sebep olarak kullanmak ve onları sulara kaynak ve Kendi'ne saygının misalleri olarak takdim buyurmakla şu önemli dersi vermektedir:

Ey İsrail Oğulları ve ey bütün insanlar! Hz. Musa'nın asâsıyla gösterdiği bir tek mucizeye karşı koca taşlar yumuşayıp parçalanıyor ve sel gibi yaş akıtıyor. Hangi insafsızlıkla, Allah'ın Hz. Musa ve bütün peygamberleri eliyle yarattığı onca mucize karşısında gözleriniz kupkuru ve kalblerinizde hiçbir yumuşama olmuyor? Kalb katılığınızla öyle bir Zât'ın emirlerine karşı itaatsizlikte bulunuyorsunuz ki, O, Nil, Dicle, Fırat gibi büyük ve mübarek nehirleri kaskatı taşların, kayaların ağızlarından akıtıyor ve onlarla ekinlerinizi, hayvanlarınızı suluyor ve sizin su ihtiyacınızı gideriyor. Taşlar, O'nun emirleri karşısında böylesine yumuşar ve kesintisiz, hem de ırmaklar dolusu ağlarken, sizin kalbleriniz neden bu kadar katı, gözleriniz neden bu kadar kuru? O kaskatı kayalar, taş tabakaları, Allah'a olan saygılarından, O'nun ismiyle hareket eden incecik bitki kök ve fidancıkları karşısında yarılıyor, onlara yol veriyor ve pek çoğu toprak olmak, binalar yapımında kullanılmak gibi yollarla İlâhî Hikmet'e hizmet için yerlere yuvarlanıyor. Buna karşılık, sizin kalbleriniz neden o kadar katı ki, O Zât'ın emirleri kalbinize yol bulmuyor ve yol bulup da, orada insanî donanımınızın gereği vermesi beklenen meyveleri veremiyor? (*Sözler*, "20. Söz"den, 325–330)

79. Kur'ân-ı Kerim'in İsrail Oğulları tarihine bu ölçüde inmesinin sebeplerinden biri de, bu kavmi bütün özellikleriyle, Medine'de yeni oluşan Müslüman topluma, hem de gelecek bütün Müslüman nesillere tanıtmaktır. Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm Medine'ye hicret buyurmadan önce, burada bulunan Yahudi oymakları, Arap Evs ve Hazreç kabilelerine nisbetle daha zengin, dünya işlerine daha çok akılları erer ve daha bilgili, en azından Kitap sahibi semavî bir dine mensup bir topluluk halindeydiler. Ne zaman Evs ve Hazreç kabileleriyle anlaşmazlığa düşseler, "Bir Peygamber gelecek ve o zaman sizi yenecek, kökünüzü kazıyacağız!" diyorlardı. Gerçekten, Âhir Zaman Nebîsi'nin beklentisi içindeydiler. Efendimiz Medine'ye hicret buyurunca, kendi içlerinden çıkmadığı için O'na inanmadılar. O'nun Ensarı olma şerefine ermiş bulunan Medineli Müslümanlar ise, onları daha önceden tanıdıkları ve bir peygamber beklentisi içinde olduklarını bildikleri, hattâ kendilerine anlattıkları Peygamber'in bütün özelliklerini Efendimiz'de buldukları için onların inanacağı ümidi ve şevki içinde kendilerine tebliğde bulunuyorlardı. Buna karşılık Kur'ân-ı Kerim, onların karakterlerini ve önceki hallerini, ardından o andaki hâl, tutum ve davranışlarını nazara vererek, onların Hz. Muhammed'e inanmamalarının gerçek sebebini açıklamakta ve böylece Medineli Müslümanları kendi inançlarından asla şüpheye düşmemeleri konusunda uyarmaktadır.

80. Yahudi uleması içinde samimiyetlerini kısmen koruyanlar vardı. Ayrıca, içlerinden bazıları, gelmesini bekledikleri Peygamber'in özelliklerini daha önceden Evs ve Hazreç kabileleri mensuplarına anlatmışlar ve bu özellikler de Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'da aynen çıkmıştı. Bu gibi sebeplerle, bir de içlerinde Abdullah ibn Selâm gibi en büyük bir âlim de iman ettiği için, en azından bazıları, kendilerini yalanlaya-

mayarak, mü'minlerin yanında dilleriyle iman ikrarında bulunuyorlardı. Birbirleriyle halvet olduklarında ise, "Allah, Kitabınızda size Âhir Zaman Peygamberi'yle ilgili bazı sırları açıkladı. Şimdi siz bu sırları karşınızdaki insanlara anlatmakla, Rabbiniz katında aleyhinizde delil olsun mu istiyorsunuz?" diyerek, hem kendi kendilerini, hem de içlerinden bazılarını kritik ediyorlardı. Böyle yapmakla da, esasen Allah'ı gerektiği gibi tanımadıklarını, sanki O içlerinde gizlediklerini bilmiyormuş gibi bir inanç içinde bulunduklarını, bir yandan "Allah size bazı sırları açıkladı" sözüyle, bütün semavî dinlerin kabul ettiği Bir Allah'ı nazara verirken, "Rabbiniz karşısında delil olsun mu istiyorsunuz?" demekle, sanki kendilerine has bir Rab anlayış ve inancı taşıdıklarını açığa vurmuş oluyorlardı.

Bu âyet ile, sûrenin başında münafıklardan bahseden 14'üncü âyet arasında çok yakın bir münasebet vardır. Burada çizilen bir kısım Yahudi ileri gelenleri karakteriyle 14'üncü âyette çizilen münafık karakteri birbirine tıpatıp uymaktadır. Kullanılan kelimeler hemen hemen aynıdır. Bu âyet, 14'üncü ayette sözü edilen münafıkların "şeytanları"nı ve münafıkların kimlerle "halvet" olduklarını ortaya koymaktadır.

77. Bilmezler mi ki Allah, onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da!?

78. İçlerinde bir de okuması-yazması olmayanlar vardır: Kitap nedir, (neden bahseder, içinde neler vardır) bilmezler. Bildikleri sadece kendilerine söylenen kulaktan duyma kuruntu ve uydurmalardan ibaret olup, ancak zanlarıyla hareket ederler.

79. Yazıklar olsun, (Allah'ın Kitabı'nda keyfî tasarrufta bulunan ve) bizzat elleriyle yazdıklarını Kitaba katıp, sonra da az bir kazanç elde etme uğruna "Bu, Allah katındandır!" diyenlere! Yazıklar olsun onlara elleriyle yazdıklarından dolayı; ve yazıklar olsun elde ettikleri kazanç ve yüklendikleri vebalden dolayı![81]

80. Bir de, "Bize sayılı bir-kaç gün dışında asla Ateş dokunmayacak." derler.[82] De ki: "Allah'la anlaşma yapıp O'ndan söz mü aldınız? (Eğer öyle ise) Allah, sözünden asla dönmez. Yoksa Allah'a hakkında kesin bilginiz olmayan birtakım şeyler isnat ediyor olmayasınız?"

81. Evet, öyle yapıyorsunuz. Oysa gerçek şudur: Her kim, günah olduğu apaçık bir fenalığı iradesiyle işler ve bu şekilde (niyetiyle de, ameliyle de) kazandığı günahlar çepeçevre kendisini kuşatırsa, öyleleri Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar;[83] orada sonsuzca kalacaklardır.

82. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise, onlar Cennet'in yârânı ve yoldaşlarıdır. Onlar da orada sonsuzca kalacaklardır.

83. Hatırlayın, yine bir zaman İsrail Oğulları'ndan "(İlâh, Rab ve Melik olarak) sadece Allah'a ibadet edecek ve anne-babaya saygı, güzel muamele ve iyilikte kusur etmeyeceksiniz; akrabaya, yetimlere ve yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlere de!" diye söz almış, ayrıca şöyle emretmiştik: İnsanlara güzel söz söyleyin (incitici ve kırıcı olmayın), namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılın ve zekâtı eksiksiz verin! Fakat az bir zaman sonra pek azınız müstesna sözünüzden döndünüz; zaten siz, bağlandığınız ahidlerden, verdiğiniz sözlerden sürekli yüz çeviren bir topluluksunuz.[84]

11

81. Yahudi uleması, dünya metaı uğruna Allah'ın Kelâmı'nı, Kitabı, diledikleri gibi yorumlamakla kalmıyor, onun içine kendi şahsî yorumlarını, tarihlerinde yaşanmış bazı hadiseleri, birtakım bâtıl ve efsanevî inanç ve hikâyeler, felsefî doktrinler ve kendi içtihadlarından kaynaklanan hukuk kaide ve hükümlerini katıyorlar, sonra da bunları Allah'a mal ederek, sanki Kitabın aslındanmış veya Allah kendilerine bildirmiş gibi takdim

ediyorlardı. Bu şekilde İlâhî olanla beşerî olan, asılla tefsir birbirine karışıyordu. Bunun da ötesinde, Kitabın içinde ne varsa hepsine inanılmasını bekliyor ve inanmamayı küfür sayıyorlardı. Halk ise son derece cahildi. Kendilerine ne anlatılırsa ona inanıyor; zan, taklit ve hayal peşinde sürüklenip gidiyordu.

Benzerlerinde olduğu gibi bu âyette de halk olsun, ulema olsun Müslümanlara da çok önemli ikazlar vardır. Bediüzzaman hazretlerinin tesbitiyle, yazılan kitaplar Kur'ân yerine geçmemeli, bilakis Kur'ân'a dürbün olmalı, yani onu göstermelidir. Bu âyet ve benzerleri, risaletinin ilk yıllarında Efendimiz'in hadislerin yazılmasına neden izin vermediğine de ışık tutmaktadır.

82. Kur'ân-ı Kerim'in tarihleriyle birlikte kalblerini de açığa vurması üzerine herhangi bir itiraza yol bulamayan bazı Yahudi uleması, "Bize ancak, meselâ buzağıya taptığımız günler sayısınca Ateş dokunacak." türünden savunmaya geçme ihtiyacı hissetti. Sanki şarta ve zamana bağlı değilmiş gibi seçilmiş millet, yani Yahudi olmayı Ateş'ten kurtulmaya gerekçe sayıyorlar, hattâ "Biz, Allah'ın çocukları ve sevgilileriyiz!" diyorlardı (Mâide Sûresi/5: 18). Halbuki, insanlar hakkında Allah'ın her zaman için geçerli ve değişmez ölçüsü tektir. Kurtuluşun yegâne yolu, daha önce geçen 62'nci âyette de açıklandığı üzere, hiçbir zaman ismen Yahudi, Hıristiyan, Müslüman veya bir başka din mensubu olmak değil, iman ve salih amelde yatmaktadır.

83. Bu âyet ve bundan sonraki âyetle, 28 ve 29'uncu âyetler arasında çok yakın münasebet vardır. Bu âyetle, ayrıca, Kur'ân'a inanmayanları tehdit eden 24'üncü ayet arasında da münasebet vardır. Bu âyette geçen *seyyie*, *kesb*, *hatîe*, *hatîenin kuşatması* gibi ifadeler, gerçek iman yokluğu ve serapa günahlar içinde tipik bir Cehennem ehlini tasvir etmektedir. Ayrıca bu âyet, o tür Yahudilerin, Ateş'in kendilerine sayılı günlerde (sadece) dokunacağı iddialarına mukabil, tarihlerinde işledikleri ve Medine'de de işlemekte oldukları cürümlerin onları çepeçevre kuşatan, bizzat bilerek ve iradeleriyle işlenmiş günahlar olduğunu ve dolayısıyla onları sonsuzluk yolunda Ateş'in tam içinde Ateş'in yoldaşları yapacağı ihtar ve ikazında bulunmaktadır.

84. Rasûl-ü Ekrem aleyhissalâtü vesselâm Medine'ye hicret buyurduklarında, burada Kaynuka Oğulları, Nadir Oğulları ve Kureyza Oğulları adında üç Yahudi kabilesi yaşıyordu. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Medine'de temelleri atılmaya başlanan devletin vatandaşları olarak bunlarla yazılı bir anlaşma yapmıştı. Fakat bu kabilelerin hiçbiri, geçen zaman içinde anlaşmalarına sadık kalmadılar. Sadakatsizliklerini, Rasûlüllah'ı öldürmek için tuzak kurmaya ve Hendek Savaşı'nda Medine'yi kuşatan müşrik ordularıyla anlaşıp Müslümanları arkadan vurma teşebbüsünde bulunmaya kadar götürdüler. İşte bu sûrede, İsrail Oğulları'yla ilgili olarak yukarıdan beri devam edegelen âyetler, topluca ve aynı anda değil, gelişen hadiseler üzerine 5–6 yılı kapsayan bir süre içinde inmiştir. Bir yandan bu âyetler, Medine'de yeni oluşan İslâm toplumunu, dinleri konusunda Yahudilerin ortaya atabilecekleri şüphelere ve bu toplumla birlikte, gelecek

asırlardaki İslâm toplumlarını da muhtemel Yahudi fitnelerine karşı uyarırken, öte yandan ve bunun çok daha ötesinde, Yahudiler için aslî çizgilerine dönme adına yeni ve kaçırılmaması gereken bir fırsatın doğduğunu ilan ederek, onları Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a inanıp İslâm toplumuna katılmaya teşvik gayesi gütmektedir. Bunu yaparken de, Allah'ın asırlardan beri üzerlerindeki nimetlerini hatırlatma, buna karşılık ortaya koydukları vefasızlıklara dikkat çekme ve dolayısıyla başlarına gelen musibetleri nazara verme gibi yollarla, insan vicdanındaki iyiliğe iyilikle mukabelede bulunma, başa gelenlerden ders alma, yapılan hatalardan pişmanlık duyup, ıslah-ı hâl etme gibi mekanizmaları harekete geçirmektedir.

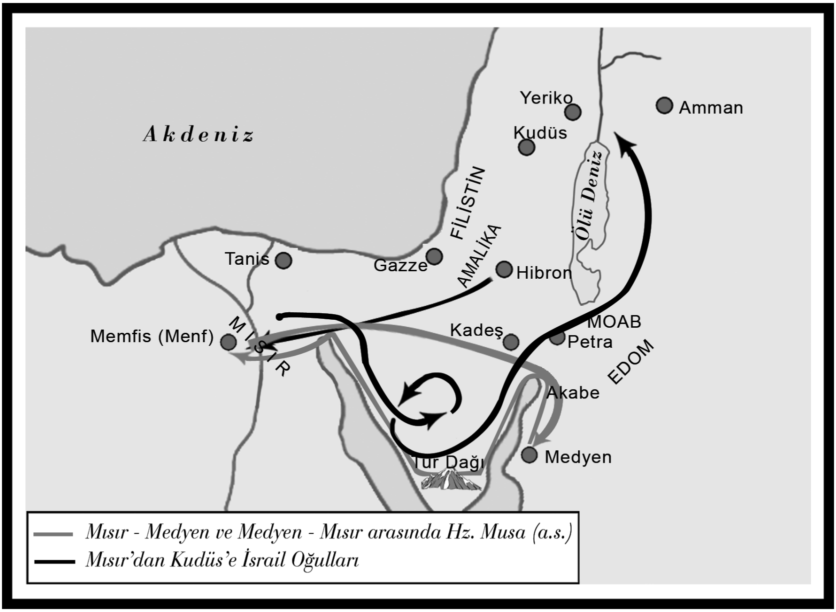

84. Öyle ya, yine bir vakit sizden bir söz daha almıştık: Birbirinizin kanını dökmeyecek; kendinizden olan insanları (memleketiniz halkını) memleketinizden çıkarmayacaktınız. Bu konuda kesin taahhütte bulunmuş, ikrar vermiştiniz, hem de birbirinize şahit olarak; nitekim bugün de aynı şahadette bulunursunuz.

85. Sonra ne yaptınız? Siz o kimselersiniz ki, birbirinizi (kendi memleketiniz halkını) öldürüyor, içinizden bir kısmını öz diyarlarından çıkarıyor, hem de insaf sınırlarını çok aşan ve günah olduğu apaçık bir fenalık ve düşmanlıkla aleyhlerinde birbirinize arka çıkıyorsunuz. Elinize esir düştüklerinde salıverilmeleri için kendilerinden fidye almaya kalkıyor, (düşman elinde) size esir olarak geldiklerinde ise, bu defa fidye ile onları kurtarıyorsunuz; halbuki onları öz diyarlarından çıkarmak size baştan haram kılınmıştı.[85] (Bu şekilde ne yaptığını bilmez bir topluluk olarak) Kitabın bir kısmına inanır, bir kısmını inkâr mı edersiniz? İçinizde böyle davrananların görecekleri mukabele, dünya hayatında rüsvaylık, Kıyamet Günü de azabın en şiddetlisine itilmekten başka ne olabilir? Allah, yapıp ettiklerinizden asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

86. Öyleleri, Âhiret'i verip, karşılığında (insanî hayatın en alt derecesi ve sadece maddî, süflî arzu ve emelleri tatmine çalışma hayatı olarak) dünya hayatını satın almış kimselerdir. (Bu alışverişlerinin karşılığında) üzerlerinden azap hafifletilmeyeceği gibi, kendilerine (azaptan kurtulma adına) herhangi bir yardımda da bulunulmayacaktır.

87. (Bu azap onların tam hakkıdır. Çünkü) şurası bir gerçek ki, Musa'ya o (hidayet kaynağı, kendisinde nur ve her meselenin çözümü bulunan) Kitabı verdik ve arkasından (Musa'nın izinde ve aynı Kitabı esas alıp uygulamakla birlikte, zamana ve şartlara göre içtihadlarda bulunan, ayrıca kendilerine dua ve münacat mahiyetinde sahifeler verilen) daha başka rasûller gönderdik (ve böylece onları ışıksız, rehbersiz bırakmadık). Bilhassa en son olarak Meryem oğlu İsa'ya, (risaletini gün gibi gösteren ve hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede ispat eden) o apaçık delilleri verdik ve onu Ruhu'l-Kudüs'le[86] destekledik. Hal böyle iken, ne zaman size nefislerinizin hoşlanmayacağı, heva ve hevesinize hizmet etmeyecek mesaj ve hükümlerle bir rasûl gelse, hep böyle büyüklük taslayıp kafa tutacak, kibrinize dokunuyor diye kimisini yalanlayıp kimisini öldürecek misiniz?

88. (Bu kadar nimet, af, mağfiret, şefkat, nasihat ve gerçek karşısında yine de inanmamakta diretiyor ve mazeret olarak da alayvarî, "Bunlara bizim ne ihtiyacımız var ki! Bunla-

rı bu kadar sayıp döktüğüne göre, demek) bizim kalblerimiz kılıflı, kabuk bağlamış, kaşarlanmış; (imana kabiliyetimiz kalmamış!)" diyorlar. Hayır, gerçeklerin üzerini bilerek örtmeleri ve inanmamakta direnmeleri sebebiyle Allah onları lânetledi (rahmetinden uzaklaştırdı; kalblerini ve kulaklarını mühürledi, gözlerine perde çekti). Bu bakımdan, imanla, iman hakikatleriyle münasebet ve alâkaları pek azdır.

12

85. Âyetlerin takip ettiği üslûp, gerçek bir tarihçiye tam anlamıyla yol gösterici mahiyettedir. Geçmişle hâl iç içe sunulmakta, böylece geçmiş hadiseler âdeta (şimdiki) hale getirilmekte ve hâl geçmişe girmekte, böylece tarih, manâsız bir hadiseler yığını olmaktan çıkıp, devam eden tesirleriyle halâ yaşanan ve ibret veren bir hayat olmaktadır. Ayrıca, burada anlatılan geçmiş hadiselerin kahramanları ile, âyetlerin indiği anda yaşanan hadiselerin kahramanları aynı karakterde birleşmekte ve dolayısıyla geçmişten hale bütün hadiseler aynı kişiler etrafında dönmektedir. Böylece hadiselerden çok şahıslar, niyetler, karakterler ve sıfatlar öne çıkmakta, hadiseler bu aslî unsurların tezahürleri olarak görünmektedir.

İslâm henüz Medine'ye girmeden önce Medine'deki Yahudi kabileleri, Arap olan Evs ve Hazreç kabileleriyle pakt imzalamıştı. Evs ve Hazreç kabileleri arasında herhangi bir çatışma patlak verdiğinde Yahudi kabilelerinden her biri müttefikleri yanında yer alıyor ve bu şekilde birbirlerinin kanına giriyorlardı. Halbuki bu, Tevrat'ta yasaklanmıştı. Savaş bitip de esirleri kurtarmaya sıra gelince, bu defa da karşı taraftaki kendi esirlerinin fidye karşılığı serbest bırakılmasını sağlıyorlar, bunu da Kitabın bir hükmü olarak yaptıklarını söylüyorlardı. Bu şekilde, bir yandan Kitabın hükmünü uygulama iddiasında bulunurken, buna sebep olan kardeş savaşından ve kardeş kanı dökmekten ise Kitaba rağmen geri durmuyorlardı.

86. Hz. İsa'ya destek olan, yaygın anılış şekliyle Ruhü'l-Kudüs, daha doğru bir tercüme ile Kudsiyet Ruhu konusunda farklı mülâhazalar ortaya atılmıştır. Kelime manâsı itibariyle fevkalâde temizlik, taharet ve nezahet yahut bereket ruhu veya mukaddes ruh demek olan Ruhü'l-Kudüs, bazılarına göre "ruhullah" gibi, Allah'tan bir ruh, bazılarına göre Allah'ın bir ism-i a'zamı, bazılarına göre İncil, bazılarına göre ise Hz. Cebrail'dir. Hz. Cebrail (a.s.), Kur'ân-ı Kerim'de *emîn* sıfatıyla da anılır (Tekvîr Sûresi/81: 21). Bununla birlikte, Hz. İsa'ya destek olan bu ruhun, Kur'ân-ı Kerim'de meleklerden başka Ruh'un da anıldığını nazara aldığımızda, Hz. İsa'ya destek veren bir kudsiyet ruhu olduğunu veya Ruh adlı varlığın (bkn: Meâric Sûresi/70, not 1; Kadr Sûresi/97, not 1) Hz. İsa ile olan münasebeti açısından kendisine Ruhu'l-Kudüs dendiğini söyleyebiliriz. Onun Hz. İsa için bilhassa bir destekçi olarak Kudüs kelimesine izafeten anılması, Hz. İsa'da ve misyonunda ruhaniyetin öne çıkmasından ve bu misyon için ifade ettiği önemden dolayı olsa gerektir.

89. Öyle ya, Allah katından kendilerine yanlarında bulunan (Tevrat'ı, aslî haliyle onun İlâhî bir kitap olduğunu ve içinde bulunan Âhir Zaman Nebîsinin sıfatlarını) tasdik eden bir Kitap geldi; daha önce de, o sıralar kâfir bulunan (Evs ve Hazreç gibi topluluk)lara karşı, ("Âhir Zaman Nebîsi gelecek ve o zaman sizi mağlûp ve perişan edeceğiz!" diye) galibiyet ve fetih dileyip duruyorlardı. (Öz çocuklarını tanıdıkları gibi) tanıdıkları (Âhir Zaman Nebisi) gelince, bu defa da O'nu ret ve inkâr ettiler. Allah'ın lâneti boynuna olsun o kâfirlerin!

90. Ne kötü bir şey karşılığında kendilerini satıp feda ettiler: Allah'ın, kullarından dilediğine tamamen fazl ve kereminden Kitap indirip risalet vermesini (sırf o kul kendilerinden değil diye bencillik ve) kıskançlıkla hoş görmeyip haddi aşarak, Allah'ın indirdiği Kitabın, o Kitap'taki gerçeklerin üzerini bile bile örtmeğe, onları bile bile inkâra gittiler. Böyle yaptılar ve gazap üzerine gazaba (şiddetli cezaya) uğradılar. (Küfür varlıklarını kaplayıp tabiatları haline gelmiş bütün kâfirler gibi o) kâfirler için de (dünyada benzerini görüp tanımadıkları) alçaltıcı bir azap vardır.

91. Kendilerine, "(Mü'minin şiarı, Allah'ın bütün indirdiklerine inanmaktır.) Allah her ne indirmişse ona, (dolayısıyla Kur'ân'a) iman edin!" denildiği zaman, "Hayır, biz ancak bize indirilene iman ederiz!" diye karşılık verirler ve hak olduğu, hem de ellerindeki Kitabı (aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynaklı olması itibariyle) tasdik ettiği halde, kendilerine indirilenden başkasını bile bile ret ve inkâr ederler.[87] Onlara de ki: "İddia ettiğiniz gibi gerçekten mü'minlerdiniz, Allah'ın size indirdiğine gerçekten inanıyordunuz da, neden daha önceden Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?"

92. (Celâlim hakkı için,) Musa size apaçık delillerle gelmişti. Böyle iken, (O kısa bir süreliğine aranızdan ayrılır ayrılmaz, pek çoğunuz itibariyle) tuttunuz, o buzağıyı ilâh edindiniz. Siz, böyle yanlış yapıp yanlış davranan, (Allah'ı bırakıp başka ma'budlara yönelme zulmünü işleyen ve böylece) kendi öz canlarına zulmeden kimselersiniz.

93. Yine bir zaman (ahdimize riayet edeceğiniz konusunda) sizden sağlam söz almış (ve hem bu maksatla, hem de sözünüzde durmak gerektiğinin önemine dikkat çekmek ve sözünüzden dönmenin başınıza neler getireceği hususunda sizi ikaz etmek için) Tur'u yerinden söküp kaldırmış ve üzerinize düşüverecek gibi o vaziyette tutmuştuk: "Size verdiğimiz (Kitaba) kuvvetle tutunun ve dinleyip itaat edin!" "Dinledik, (ama hiç dinlememiş, duymamış gibi, de-

nilenin tersini yaparak, sanki) isyan ettik!" dediler. Gerçek karşısında sürekli direnip (isyan etmeleri ve en son buzağıya tapınarak) küfre girmeleri sebebiyle buzağı (sevdası) kalblerine içirilmiş, (kalblerinde imana ve başka bir sevgiye artık hiç yer kalmamıştı). Onlara de ki: "İddia ettiğiniz gibi gerçekten mü'minseniz, size indirilene gerçekten inanmışsanız, bu imanınız size ne kötü şeyler emrediyor?"[88]

13

---

87. Hakperest olamayan her fert ve cemaat, aynı tavrı sergilemekten geri durmayacaktır. Böyleleri için iman, bir iddiadan ibarettir. İmanlarında bile kendilerini görmek isterler. Kendilerinden olmayan peygambere peygamber, âlime âlim demezler. Bir milleti tefrikaya atan, insanlığı şirk ve kavgaya çeken, hakka karşı kuvvet ile, safsata ile, türlü türlü hilelerle karşı çıkılmasına sebebiyet veren, hep bu nefsaniyet, bu kibir ve bu bencillik olduğu gibi, İblis'i Allah'ın rahmetinden ebediyen uzaklaştıran da yine bu tavır olmuştur.

88. Amel, imandan bir parça, aslî bir unsur değilse de, iman, kendini kendine has amelle ortaya koyar. Amel, imanın da, imansızlığın da aynasıdır.

94. De ki: "Eğer iddia ettiğiniz gibi (Allah'ın sevgilileri ve Sırat-ı Müstakîm'in tek yolcuları iseniz ve dolayısıyla) Âhiret yurdu (olan Cennet) Allah katında, O'nun hükmü ve iznince başka kimseye değil de yalnızca size âitse, bu iddianızda ve iman davasında sadık, samimî ve sözünüzün doğruluğuna kani iseniz, haydi ölümü cana minnet bilin ve hemen temennî edin."

95. Ama işleyip durdukları ve bizzat kendi elleriyle Âhiret'e gönderdikleri (cinayetler, zulümler ve cürümler onlarda ölüp Allah'a kavuşma aşk ve arzusunu yok ettiği, her halükârda vicdanları da yaptıklarının kötülüğüne hükmedip cezasız kalmayacağını sezdiği için) ölümü asla, hem de ebediyen arzu etmezler. Allah, (şirk ve daha başka büyük günahlar içinde yüzmekle kendilerine zulmeden) o zalimleri çok iyi bilmektedir.

96. Hiç şüphesiz onları insanların yaşamaya en hırslısı bulursun; öyle ki, (Allah'ı tanımayan ve çeşit çeşit putları O'na) ortak koşanlardan daha da hırslı. Her biri arzu eder ki bin sene yaşasın.[89] Halbuki ne kadar çok yaşarsa yaşasınlar, (böyle günahlar içinde yüzdükçe) bu ömür onları azaptan uzaklaştıracak, azapla aralarına girecek, Âhiret'in gelmesine mani olacak da değildir. Neler yapıyorlar, hangi işlerle meşguller, Allah, hepsini çok iyi görmektedir.

97. (Bir de, Kur'ân'ı kendi içlerinden birine değil de sana getiriyor diye Cebrail'e düşman olurlar. Onlara) de: "(Âlemlerin Rabbi, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah şöyle buyuruyor:) 'Kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki Cebrail, o Kur'ân'ı (kendi karar ve tercihiyle değil,) tamamen Allah'ın emir ve izniyle senin kalbine, kendinden önceki bütün İlâhî kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik edici ve mü'minler için hem baştan sona bir hidayet kaynağı, hem de (dünya ve Âhiret hayatları adına bir) müjde olarak indirmekte, (böylece o kalb, âdeta mücessem vahiy haline gelmekte)dir'." [90]

98. (Allah'ın emrettiğinden başkasını yapmayan Cebrail'e düşmanlık, Allah'ın takdirine ve dolayısıyla Allah'a düşmanlıktır. Bu sebeple,) kim Allah'a, meleklerine, rasûllerine ve (bu arada melekler içinde) Cebrail'e ve Mikâil'e düşmansa bilsin ki, hiç şüphesiz Allah kâfirlere düşmandır. (Onlara mühlet vermesi, onları ihmal ettiği için değildir; sadece haset, inat ve heva-heveslerine bağlılıklarından vazgeçip, gerçeğe yönelirler ve imanla mü'minler cemaatine dahil olurlar mı diyedir).

99. (Onların küfr ü inkârlarına üzülme!) Şurası bir gerçek ki sana, (senin risaletini, Kur'ân'ın Allah katından bir kitap olduğunu güneş gibi göste-

ren, güneş gibi kendi kendilerine delil olan) apaçık âyetler, parlak deliller indirdik. Bütün bu âyet ve delilleri, ancak (hâl, düşünce, bakış açısı ve yaşayışlarıyla) Sırat-ı Müstakîm'den sapmış ve apaçık günah işlemekten çekinmeyenler (fasıklar) görmezlikten, duymazlıktan gelir ve inkâr eder.

100. (O fasıklar) ne zaman bir ahidde bulunsalar, her defasında mutlaka içlerinden bir güruh onu bozup atıverecek öyle mi? (Evet, hep böyle yapıyorlar; hem küçük bir güruh da değil,) onların çoğu, ahd tanır, iman eder değillerdir.

101. Hem, nihayet kendilerine Allah katından ellerinde bulunan (Tevrat'ı aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynağı itibariyle) tasdik eden bir rasûl gelince önceden kendilerine Kitap verilmiş olanların bir bölümü, sanki (onun Allah tarafından gönderilmiş hak bir Kitap ve onu getiren Rasûl'ün de bekledikleri son Peygamber olduğunu) bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabı'nı omuzlarının arkasına, çok geriye attılar (ne Tevrat'ın O'nunla ilgili haberlerine itibar ettiler, ne de Kur'ân'a gereken saygı ve alâkayı gösterdiler).

14

89. "Dünya sevgisi, bütün hataların, bütün yanlış ve günahların başıdır." (Beyhakî, 7: 338)

90. Bu âyet ile sûrenin başında mü'minleri tavsif eden âyetler arasındaki münasebet açıktır. Her sûrenin başlangıç âyetleri, o sûrenin bir bakıma mihveridir.

Cebrail, (Kur'ân'daki şekliyle Cibrîl,) karşısında hiçbir maddî kuvvetin duramayacağı ve eserlerinde zaruret, kesinlik, bağlayıcılık sabit olan, hasılı her meleğin, her kuvvetin, her satvetin, her ruhun üstünde bir melek mefhumunu ifade etmektedir. Vahiy de bu şekilde bir kesinlik, mutlak ve zaruri bir ilim ihtiva edip, şek ve şüpheye, beşer iradesinin müdahalesine imkân bırakmadığından, vahye vasıtalık yapan meleğin Cibril ismiyle anılması, onun bir bakıma tarifi de olmaktadır. O'na, ayrıca ruh, ruhullah, ruhu'l-emin, ruhu'l-kudüs de denilmesi ve O'nun *kerim, çok şerefli bir elçi, son derece kuvvetli, Arş'ın Sahibi'nin katında mertebe ve itibarı çok yüksek, (yardımcılarının kendisine) itaat ettiği, ayrıca (Allah'ın emirlerini yerine getirmede) bütünüyle güvenilir ve akıbeti de emniyet altında* (Tevkîr Sûresi/81: 19–21) âyetleriyle tavsif olunması da, bu tarif ve manâyı kuvvetlendirmektedir. (Yazır, 1: 432)

102. Tuttular, Süleyman'ın devlet ve idaresi aleyhinde şeytanların uydurup etrafa yaydıkları yalanların peşine düştüler (ve O'nun, şeytanları, cinleri, kuşları pek çok işlerde istihdam eden ve çeşitli harikalarla müeyyet idaresini büyüye verdiler). Halbuki (Allah'ın her zaman O'na göz yaşları içinde dua dua yalvaran has bir peygamberi olup, büyü yapmanın da, büyüye hakikî ve yaratıcı tesir vermenin de küfür olduğunu bilen) Süleyman, asla küfre düşmedi; (O'nun mülkü aleyhinde iftira yayan) şeytanlar küfre düştü: insanlara büyüyü ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen ilmi (çarpıtarak ve yanlış yolda kullanılacak tarzda) öğretiyorlardı. (İnsanlara büyü bozma ve büyüye karşı korunma gibi birtakım gizli ilimleri öğreten Harut ve Marut), "Biz, oldukça hassasiyet isteyen bir iş için gönderildik. Bize verilen bu bilgide de fitne ve imtihan vardır. Bu bakımdan, (onu iyi yolda kullanın; kötü yolda kullanarak) küfre düşmeyin!" diye uyarmadıkça, kimseye bir şey öğretmiyordu. Fakat şeytanların hile ve iftiralarının peşine düşenler, gerek büyüden, gerekse Harut ve Marut'a indirilen bilgiden sadece kişi ile eşinin arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. O öğrendikleriyle, Allah'ın izin ve dilemesi olmadıkça kimseye zarar verebilecek de değillerdi. Onlar, neticede zararı kendilerine dokunacak, ama asla fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı. Kasem ederim ki, (o büyüyle meşgul bulunanlar, Allah'ın Kitabı'nı bırakıp da yerine büyüyü) satın alan her kim olursa olsun Âhiret'te hiçbir nasibinin, orada işine yarayacak hiçbir gelirinin olmayacağını muhakkak biliyorlardı. Ne kötüdür karşılığında öz canlarını sattıkları bu iş! Keşke, (ömürlerini nasıl çirkin bir şeyle geçirdiklerini ve Âhiret'teki nasipsizliklerinin dehşetini idrak edip), gerçekten bilen ve anlayan insanlar gibi davransalardı![91]

103. Keşke gerektiği şekilde iman edip, Allah'a içten saygı ve hükümlerine ittiba ile takva dairesine girmiş olsalardı, (şimdi olsun böyle yapsalar!) Bu takdirde, elbette Allah katından kendilerine verilecek sevap ve mükâfat her bakımdan hayırlı olurdu. Keşke bunu idrakle, gerçekten bilen ve anlayan insanlar gibi davransalardı![92]

104. Ey iman edenler![93] (Allah Rasûlü'yle olan muamele ve konuşmalarınızda, bir kısım Yahudilerin kasten "Bizi de gözet çobanımız!" manâsına gelecek şekilde kullandıkları) "*râinâ*!" sözünü söylemeyin; bunun yerine, "*ünzurnâ* (Lütfen bize nezaret buyurup, dikkatinizi lütfeder misiniz)!" deyin[94] ve (O size ne söylüyorsa) dinleyip belleyin (ve itaat edin). (Bilin ki, Allah Rasûlü'ne

inanmayan, itaat etmeyen ve O'na karşı saygısızlık yapan) o kâfirler için çok acı bir azap vardır.

105. Ehl-i Kitap'tan, (Rasûllerden ve İlâhî kitaplardan birini veya birkaçını inkâr etmek, Allah'a değişik şekillerde şirk koşmak veya O'nun meleklerine düşmanlık beslemek gibi yollarla) kâfir olanlar, ayrıca (Mekke ve civar kabilelerdeki müşrikler gibi bütün) müşrikler, size Rabbinizden bir hayır indirilmesinden hiç hoşlanmazlar. Fakat (onlar nasıl karşılarsa karşılasın) Allah, dilediği kulunu rahmetiyle seçkin ve vazifeli kılar. Allah, çok büyük fazl sahibidir, karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir.

15

91. Hz. Süleyman, mazhar kılındığı pek çok harikanın yanısıra, şeytanları ve cinleri de emri altına almış, değişik işlerde kullanıyordu. Bunlar bir ara, O'na isyana yeltendiler, fakat muvaffak olamadılar. O'nun vefatından sonra ise, dostlarına, kendileri gibi şeytanlaşmış ve kendileriyle doğrudan temasa geçebilen insanlara (En'âm Sûresi/6: 121) Hz. Süleyman'ın o harika idaresinin esasen büyüye dayandığını telkin etmeye başladılar. Hz. Süleyman'ın daha vefatından önce içten parçalanmaya ve dağılmaya yüz tutan, git gide zayıflayan, çöken İsrail Oğulları devletinde halk, artık güç kaynağı olarak da büyüye ve şeytanlara yöneliyordu. Neticede büyü son derece yaygın bir hâl aldı. Babil sürgününde, büyünün yol açtığı felâketleri önlemek, bunun için de birtakım gizli ilimleri kendilerine öğretmek için Cenab-ı Allah, İsrail Oğulları'na Harut ve Marut adlı iki melek gönderdi. Nasıl Hz. Lût'a (a.s.) gönderilen melekler delikanlı suretinde gelmişlerse, ihtimal bunlar da, iki insan suretinde gelmişlerdi. Bunlar, gizli ilimleri insanlara öğretirken, öğrettiklerinin kötüye kullanılması durumunda bir fitneye, hattâ neticede küfre varacak günahlara da yol açabileceği ikazında bulunuyorlardı. Buna rağmen, nasıl temelde faydalı her ilim, hattâ su ve ateş gibi en faydalı maddeler bile, birtakım şerli ellerde kötüye ve insanın zararına kullanılabiliyorsa, Yahudiler de, bu iki meleğin öğrettiklerini ailelerde ve toplumda fesat çıkarıcı yolda kullandılar. Onu, özellikle eşlerin arasını açmada kullanmaları, ahlâken ne ölçüde tefessüh ettiklerini göstermektedir. Şeytanların bu konudaki iğvası ile İsrail Oğullarının yaptıklarını, "Şeytan, elemanlarını dünyanın her tarafına gönderir. Dönüşlerinde onlardan yaptıkları hakkında rapor alır. Ama, hiçbirinin anlattığından tatmin olmaz. Nihayet içlerinden bir tanesi bir hanımı kocasından ayırmaya muvaffak olduğunu söyleyince içi sevinçle dolar ve onu kucaklar." (Buharî, "Talâk", 25) hadisi ışığında değerlendiğimizde, konu daha bir aydınlığa kavuşacaktır. Yine, Kabala öğretisini, masonik öğreti ve ritüelleri gibi benzeri öğreti ve uygulamaları da bu âyetin ışığı altında ele alabiliriz.

92. Son iki âyet, en kısa ve kelime manâlarıyla, *Keşke bilselerdi*! şeklinde bitmektedir. Oysa 102. âyette, *Kasem ederim ki, (o büyüyle meşgul bulunanlar, Allah'ın Kitabı'nı bırakıp da yerine büyüyü) satın alan her kim olursa olsun Âhiret'te hiçbir nasibinin, orada işine yarayacak hiçbir gelirinin olmayacağını muhakkak biliyorlardı* cümlesi yer almaktadır. Demek oluyor ki, insanı kendisi istikametinde davranmaya sevk etmeyen, insana faydası olmayan bilgiyi Kur'ân-ı Kerim *ilim* olarak kabul etmemektedir. Burada bir diğer önemli nokta da, Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde *ilim*le Allah'tan gelen Kitap veya vahyin kastedildiğidir (3: 19). Dolayısıyla, bu ilme dayanmayanlar, başka her türlü bilgiyi yutmuş da olsalar cahildirler. *Kulları içinde Allah karşısında ancak âlimler saygıyla ürperir* (35: 28) âyeti, izahına çalıştığımız gerçeğin tamamını ifade etmektedir. İslâm öncesi çağın *Cahiliye çağı* olarak anılmasının sebebi de, o dönemde yaşayan halkın hiçbir şey bilmiyor olması değil, hayatlarını Allah'tan gelen ilmin yerine tamamen zan, heva ve heveslerinden kaynaklanan bilgilerine veya "bilgi veya fikir sureti giymiş heva ve hevesleri"ne göre tanzim etmiş olmalarıdır.

93. Kur'ân-ı Kerim'de, bu şekilde 88 yerde *Ey iman edenler*! hitabı vardır. Bu hitap, genellikle imanı dille ikrar etmiş ve mü'minlerin mescidine gelen, kestiklerini yiyen ve bilhassa ekin ve hayvanlar gibi, açıkta olup, başkalarının da gördüğü malların (emvâl-i zahire) zekâtını veren bütün insanlaradır. Böyle bir hitapla gelen âyetlerde ortaya konan hükümler, iman etmiş olmanın bir gereği ve bir şiarıdır. Ancak bu hükümleri içten ve sadece Allah rızası için, dini O'na has kılarak, yani ihlâsla yerine getirmekle gerçek mü'min olunur.

94. Rasûl-ü Ekrem'le konuşurken Ashab-ı Kiram, zaman zaman "lütfen bizi bir gözetin, mühlet tanıyın, izin ver anlayalım!" manâsında *râ'inâ* diyordu. Fakat bazı Yahudiler bunu çarpıtır, bazen "bizim çobanımız" manâsında *râînâ*, bazen İbranice'de "Dinle, sağır olası!" manâsındaki bir başka yakın kelime şeklinde telaffuz eder, bazen bu sözün arkasından başka sözler de fısıldarlar, kısaca Rasûl-ü Ekrem'e hakarette bulunurlardı. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, mü'minlere, daha çok saygı ifade eden ve çarpıtılmaya müsait olmayan *ünzurnâ* kelimesini kullanmalarını emretmektedir. Âyette, Rasûlüllah'la münasebetin şekline ve O'na azamî hürmet göstermeye işaret ve aksi bir tavır için de büyük bir tehdit vardır.

106. (Bu bakımdan, onlar füruatla alâkalı hükümlerde yaptığımız değişikliklere itiraz da etseler) Biz, (Din'i kemale erdirmek ve üzerinizdeki nimetimizi tamamlamak istikametinde şartlar açısından) daha uygununu veya benzerini getirmeden, (daha önce indirdiğimiz) bir âyetin hükmünü ya da kendisini kaldırmayız veya unutturmayız.[95] Elbette bilirsin ki Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

107. Elbette bilirsin ki Allah, göklerin, yerin (ve bu ikisinde bulunan bütün varlıkların) mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'na aittir. (O, Kendi mülkünde dilediğini dilediği şekilde yapar. Siz, O'nun O'na inanmış ve teslim olmuş kullarısınız.) Sizin için Allah'tan başka ne yakın bir dost, işlerinizi kendisine havale edeceğiniz bir emir ve hüküm sahibi, ne de (dertlerinize çare olacak) içten bir yardımcı vardır.

108. Yoksa (Ehl-i Kitap'tan bilhassa kâfir olanların iğvalarının tesirinde kalarak, Allah'ın bazı âyet ve hükümlerde yaptığı değişiklikleri anlayamayıp,) daha önce Musa'nın manâsız ve kasıtlı sorularla sorguya çekildiği, kendisinden (açıktan Allah'ı görme türünden) bazı isteklerde bulunulduğu gibi, siz de size gönderilen Rasûl'ü aynı şekilde sorguya çekip, O'ndan benzer isteklerde bulunmak mı istiyorsunuz? İman ettikten sonra kim imanı küfürle değiştirir, imana tam ters işler yaparsa, (bilsin ki) düz yolun ortasında sapıp gitmiştir.

109. Ehl-i Kitap'tan pek çoğu arzu eder ki, ah keşke imanınızdan sonra sizi gerisin geriye döndürüp kâfir yapabilseler! Bu, kendilerine (Kur'ân'ın Allah Kelâmı, Muhammed'in Âhir Zaman'da gelmesi beklenen) hak (rasûl) olduğu apaçık belli olduktan sonra, sırf nefsaniyetten kaynaklanan haset sebebiyledir. Ne var ki, Allah onlar hakkındaki hükmünü verip icraya koyuncaya kadar affedivern onları, dediklerine bakmayın; heyecana kapılıp da onlarla çekişmeye girmeyin. Hiç şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir (ve elbette onlar hakkındaki hükmünü uygulamaya da kadirdir).

110. Siz, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılmaya ve zekâtı da tastamam vermeye bakın. Bizzat kendiniz için (bugünden yarına ve Âhiret'e) her ne hayır gönderirseniz, Allah katında onu eksiksiz bulursunuz. (Hayır, şer) her ne yapıyorsanız, her ne ile meşgulseniz, Allah mutlaka hepsini en iyi şekilde görmektedir.

111. (Durmuşlar, bir de) Yahudiler "Yahudi olanlardan", Hıristiyanlar ise "Hıristiyan olanlardan başka kimse Cennet'e girmeyecek." diyorlar. Bu, onların sadece kuruntularıdır. (Onlara) de ki: "Eğer bu iddi-

anızda samimi iseniz ve iddianızın doğruluğuna inancınız tamsa, delilinizi getirin.

112. Hayır, hiç de öyle değil. Kim söz ve davranışlarında Allah'ı görüyormuşçasına, en azından Allah'ın kendisini sürekli gördüğünün tam şuurunda hep iyiliği şiar edinmiş biri olarak bütün varlığıyla Allah'a yönelip O'na teslim olursa, onun mükâfatı Rabbisi katındadır. (O'nun yardımını ve desteğini hep yanlarında bulacakları için) onlar hakkında (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.[96]

16

95. İslâm, hukuk açısından, önceki kitaplarda ve tatbik edildiği topluluk içinde aslî prensiplerine aykırı olmayan hükümleri yerinde tutan (*öncekilerin şeriatı*); bu her iki kaynağa zamanla karışmış yanlışları düzelten (*musahhih*); o kaynaklarda zaman ve şartlara bağlı, dolayısıyla artık geçerliliğini yitirmiş hükümleri ortadan kaldıran (*nâsih*) ve yeni hükümler koyan (*müşerrî*) bir özellikte gelmiştir. Yeni hükümler koyarken, kendi aslî prensiplerine ters düşmeyen sosyal, siyasî ve iktisadî şartları ve bunlardaki değişkenliği nazara almış, dolayısıyla hayatın bu değişen şartlarıyla alâkalı olarak, değişmeyen itikat, ibadet ve ahlâk prensipleri çerçevesinde değişmeye müsait hükümler koymuş, aynı sürecin devamı için de *kıyas, içtihad, istihsan* (iyi, faydalı ve güzel olanı kabul etme), *istishab* (bir şeyin bulunduğu hâl üzere kalması), *mesalih-i mürsele* (faydalı olanı alıp, zararlı olanı bırakma) ve *sedd-i zerâî* (fesat ve harama götüren yolları kapama) gibi önemli hukukî prensipler getirmiştir. İşte, Kur'ân vahyedilirken, bazı âyetlerin bizzat ve ifade ettiği hüküm açısından zamanla ortadan kaldırılıp yerlerine yenilerinin getirilmesi hadisesine *nesh*, nesh edilen âyete *mensuh* ve yeni gelen neshedici âyete ise *nâsih* adı verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de ne kadar mensûh âyetin olduğu konusunda âlimler arasında görüş ayrılıkları bulunmakla beraber, Kur'ân-ı Kerim, bütün hükümleriyle Kıyamet'e kadar baki bir kitap olması ve tarih boyunca Müslüman toplumların hayatlarında görülen ve görülebilecek değişmeler sebebiyle, nesh vakıasının, bilhassa İslâm'ın zaman, şart ve kişilere göre tebliği açısından son derece önemli olduğu ve bu husus nazara alındığında, Kur'ân-ı Kerim'de, o da bütünüyle değil de, ifade ettiği hüküm itibariyle neshedilmiş birkaç âyetin dışında mensuh âyet bulunmadığı sonucuna varabiliriz. Bu açıdan Kur'ân'ın bütün âyetleri, hattâ mensuh görünen hükümleri bile muhkemdir. Neshe, İslâm'ın her zaman ve şartta geçerliliğini koruma ve herkesi tatmin etme dinamiğinin çok önemli bir unsuru olarak bakılabilir.

96. Zaman zaman âyetler arasındaki münasebetleri ve sûrenin nasıl başındaki iman esasları etrafında döndüğü gerçeğini dile getirme gereği duyuyoruz. Bu âyet ile, bilhassa 38 ve 62'nci âyetler arasındaki münasebet açıktır. Bu üç âyet, belli hadise ve gerçeklerin anlatılmasından sonra, o hadise ve gerçekleri sûrenin mihverine raptetme, ana fikir ve temayı bir defa daha nazara verip, dikkatleri ana noktaya çekme fonksiyonu görmektedir.

113. Yahudiler, "Hıristiyanların dayandığı hiçbir temel, ellerinde hiçbir İlâhî dayanak yoktur." dediler; Hıristiyanlar da, "Yahudilerin dayandığı hiçbir temel, ellerinde hiçbir İlâhî dayanak yoktur." dediler; halbuki hepsi de Kitabı okuyup duruyorlar. (Allah'tan) hiçbir ilim sahibi olmayan (müşrikler de), aynı şekilde onların konuştukları gibi konuşmaktadırlar. (Gerçeği tam olarak bilen) Allah, ihtilâf edip durdukları bütün bu hususlarda Kıyamet Günü aralarındaki hükmünü verecektir.

114. Allah'ın mescitlerini ibadete kapatan, içlerinde O'nun adının anılmasını yasaklayan ve onların (cemaatsiz kalarak veya yıkılıp giderek) harap olması için uğraşandan daha zalim kim vardır?[97] O zalimlerin, (Din'e yabancılıkları sebebiyle ve harabına çalıştıkları için) mescitlere endişe içinde girmekten başka hakları yoktur (ve bir zaman gelecek, ancak korka korka girebileceklerdir). Onların hakkı, dünyada rüsvaylık olup, Âhiret'te de onlar için çok büyük ve dehşetli bir azap vardır.[98]

115. (Müslümanların mescitlerinde Allah'ın adının anılmasını önlemek gayesiyle kıble gibi bazı meseleleri bahane ederler. Oysa mekân olarak) doğu da batı da (ve doğusuyla, batısıyla bütün yeryüzü) Allah'ındır. (Nerede bulunursanız bulunun, namaz için O'na yönelebilirsiniz) ve her ne tarafa yönelirseniz yönelin, Allah'a yönelmiş olur, O'nu karşınızda bulursunuz.[99] Allah, bütün yönlerin sahibi, (rahmeti ve lütfuyla her varlığı) kucaklayan ve merhametiyle kullarına genişlik gösterendir; (neyi niçin yaptığınızı da) çok iyi bilendir.

116. (Gerçek bu iken ve Allah her türlü kayıttan uzak, dolayısıyla sonsuz ve sonsuz olduğu için de eşinin, benzerinin bulunması ve sınırlı varlıklara benzemesi asla mümkün değilken, O'na evlât isnat ederek,) "Allah bir çocuk edindi!" dediler. Haşa, Allah (herhangi bir şeye ihtiyaç hissetme, sonradan olma, üreme ve fanilik gibi) yaratılmışlara ait bütün hususiyetlerden münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur, (O'nun yaratmasıdır ve O'nun idaresindedir.)[100] İstisnasız her şey, (O'nun yaratığı olarak temel hususiyeti gereği) O'nun emri altındadır ve O'na boyun eğmiş durumdadır.

117. O, göklerin ve yerin yoktan, önünde hiçbir örnek olmadan ve benzersiz yaratıcısıdır. (Zaman, mekân kaydından ve başkalarına benzeme gibi özelliklerden berî olduğu gibi, kudreti sonsuz, icraatı da eşsiz ve benzersizdir.) Bir işin olmasına hükmettiği zaman ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir (olma yoluna giriverir).[101]

118. (Allah'ı tanımayan ve O'nun

gönderdiği) ilimden nasibi olmayıp cahilce düşünen ve cahilce bir ömür sürenler, “Ne olur, Allah bizimle konuşsa veya (O’ndan) bize apaçık bir işaret, bir mucize gelse!” diyorlar. Onlardan öncekiler de aynen onların konuştuğu gibi konuşuyorlardı. Kalbleri ne kadar da birbirine benziyor. Oysa Biz, (kalbleri ve kulakları mühürlü, gözleri perdeli olmayan, dolayısıyla sürekli düşünüp araştırarak ve gereğince aklederek) gerçeği tam manâsıyla kavrayıp, ona şüphe duymadan inanacak bir topluluk için (Allah’ı tanıtan, Kur’ân’ın ve Rasûlüllah’ın hak olduğunu ortaya koyan) işaret ve delilleri, Kitabın âyetlerini apaçık ortaya koymuş bulunuyoruz.

119. (Ey Rasûlüm! Onların söyledikleri kalbini sıkıp seni üzmesin.) Şüphesiz Biz seni hak ve hakikat üzerinde ve hak (bir kitap)-la, (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı bir rasûl olarak gönderdik. Sen (vazifeni hakkıyla yapıyorsun, dolayısıyla) o Kızgın, Alevli Ateş’in yârân ve yoldaşlarından mesul tutulacak değilsin.

17

97. Kur’ân-ı Kerim’de, mescitlerden yani Allah’ın adının anılıp, O’na ibadet edilen yerlerden men etme ve bu yerlerin harap olması için çalışma “daha ötesi olmayan bir zulüm”, bunu yapanlar da “en büyük zalimler” olarak takdim buyrulduğu gibi, meselâ, Allah’ın bildirdiği imanî bir gerçeği kasten gizleyenler (Bakara Sûresi/2: 140), Allah hakkında, sözgelimi, gönderdiği bir kitapta bildirdiği bir iman gerçeğini “bildirmedi” diye yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalanlayanlar (En’âm Sûresi/6: 21, 93, 144...), kendilerine Allah’ın apaçık âyetleri, hükümleri hatırlatıldığı halde inkârla bunlardan yüz çevirenler de (Secde Sûresi/32: 22) aynı şekilde en büyük zalimler olarak tavsif edilmektedir. Yani, bütün bu suçlar, birbirine denk suçlardır ve en büyük günahlar arasındadır.

98. Bu âyette, İsrail Oğulları tarihinde Kudüs’teki Beytü’l-Makdis’in Asur hükümdarları, ardından meşhur Babil hükümdarı Buhtunnasır, bilâhare M.S. 70 yılında Roma hükümdarı Titus, daha sonra da Adriyanus gibi Hıristiyan Roma imparatorlarınca yıkılmasından, Kâbe’de Müslümanların ibadet etmesinin önlenmesine kadar mescitlere karşı girişilen hareketlerin şiddetle takbihi vardır. Âyet, bu hadiselere atıfta bulunarak genel manâda bir hüküm ortaya koymakta ve Allah’a ibadetin men edilmesi, bu maksatla mescitlerin kapatılması, harap olmaya terk edilmesi ve cemaatsiz bırakılmasının ne büyük bir günah ve zulüm olduğunu vurgulayarak, geleceğe ait de bir ikaz ve âdeta ihbarda bulunmaktadır.

99. Önceki peygamberlerin şeriatlarında, meselâ, Hz. Musa şeriatında ibadet havrada, Hz. İsa’nın şeriatında kilisede yapılırken, Peygamberimiz Hz. Muhammed’in şeriatı

bu konuda bir genişlik getirmiş ve temiz olmak kaydıyla, yeryüzünün her parçasında Allah'a ibadet edilebileceği hükmünü koymuştur. (Buharî, "Teyemmüm": 1, "Salât": 56) Ayrıca bu âyet, kıble için tek bir yönün söz konusu olmayıp, dünyanın her tarafından kıbleye dönülmekle esasen kıble için bütün yönlere dönülmüş olacağını da beyan buyurmaktadır. Kıblenin Kudüs'teki Beytü'l-Makdis'ten Mekke'deki Kâbe'ye çevrilmesindeki en önemli maksatlardan biri de, Kâbe'nin kendine has manâ ve ehemmiyetinin yanısıra, Müslümanları Hak Din'e inanan ve insanlar içinden onlara şahit olarak seçilmiş bir ümmet olarak tek bir hedefte toplamaktır.

100. Eski dönemlerde mutlakiyetçilik en yaygın idare şekli olduğundan, bir hükümdar veya kralın oğlunun da hükümdar veya kral olacağı insanların tabiî kabulüydü. Buradan hareketle, –haşa– Allah'a izafe edilen bir oğulun da Allah olacağı inanç ve anlayışı vardı. Âyet, Allah'ın yaratılmışlara ait her türlü özellikten katiyen uzak olduğunu, böyle bir şeyin Allah için asla düşünülemeyeceğini çok açık bir şekilde ifade ile, bazı Yahudi ve Hıristiyanlardaki oğul-ilah inancını kesin bir şekilde reddetmektedir. Buna, göklerde ve yerde ikinci bir hüküm ve hakimiyet sahibinin bulunamayacağı, çünkü buraların mülkiyet ve idaresinin mutlak manâda, onları önünde hiçbir örnek olmadan yoktan var eden Allah'a ait olduğu gerçeği, en kesin, en reddedilemez bir delildir.

101. Allah'ın bir nesneyi, bir hadiseyi yaratmak dilediğinde ona sadece "Ol!" deyivermesi şeklinde takdim buyrulan ânî-def'î (bir anda, bir defada) yaratılış gerçeğiyle, yaratılışın belli bir süreç içinde olması, birbirine zıt değildir. Varlığın ve hadiselerin bir mülk, yani haricî ve maddî sebeplerle münasebetdar boyutu vardır, bir de melekût, yani tamamen şeffaf, sebeplerin söz konusu olmadığı, düşünce ile hareketin adeta birbiriyle özdeş olup, aynı anda cereyan ettiği gayr-ı maddî boyutu vardır. İlâhî Kudret, hükmünü varlığın ve hadiselerin melekût, yani iç boyutunda icra eder. Burada zaman söz konusu değildir; tamamen Kudret hakimdir ve her şey bir anda olup biter. Bu iç boyuttaki icraatın maddî boyuta yansıyıp, burada tezahür etmesi ise belli sebeplere bağlı olarak ve belli bir zaman sürecinde gerçekleşir. İkinci olarak, Allah ve İlâhî Kudret için zaman-mekân-sebepler kaydı söz konusu değildir. Varlığın maddî boyutu veya maddî âlemden başka, derece derece şeffaflaşan Melekût ve Ceberût Âlemi gibi başka âlemler ve bu arada Lâhût Âlemi dediğimiz *İlâhî âlem* vardır ki, burada bütün zaman ve mekân bir nokta gibidir ve İlâhî Kudret nazarında bütün zaman ve mekânların bir noktadan farkı yoktur. Bu noktada, maddî âlemde uzun bir süreç tutan yaratılış vakıası anlık bir yaratmadan ibaret olup, varlık, sürekli hudûs-zeval yaşamakta, yani âdeta bir zamansızlık içinde bu noktada kaybolmakta ve yeniden ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak, maddî âlemde bile, bilhassa netice noktasında varlık ve hadiselerin birden ortaya çıkıverdiğine şahit oluruz. Bu âlemde bile sebepler ile neticeler, illetle malûl arasındaki nisbetsizliğe, yani çok küçük sebeplere çok büyük neticelerin bağlanmasına baktığımızda da, icraat-ı İlâhî'nin bu âleme yansımasının da âdeta ânî ve def'î olduğu sonucuna varabiliriz.

120. Ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar, sen onların milletine[102] tâbî olmadıkça (onlar gibi inanıp, onlar gibi düşünüp, onlar gibi yaşamadıkça) senden asla razı ve hoşnut olmazlar. De ki: "Allah'ın (Kur'ân'la temsil edilen) doğru yolu, işte takip edilecek yol ancak odur." Eğer (farz-ı muhal), sana ilim[103] geldikten sonra onların arzu ve heveslerine uyacak olursan, o takdirde seni Allah'a karşı sahiplenip koruyacak ne bir dost bulunur, ne de bir yardımcı.

121. Kendilerine Kitap verdiklerimiz (içinde öyleleri de var ki onlar), Kitabı nasıl okumak, anlamak ve uygulamak gerekiyorsa öyle okuyor, anlıyor ve uyguluyorlar. O zatlar, ona gerçekten ve sürekli tazelenip derinleşen bir imanla inanmaktadırlar. O Kitabı kim de inkâr eder ve içindeki gerçekleri bile bile gizler, tahrif ederse, böyleleri (mutlak manâda) kaybetmiş olanlardır.

122. [104]Şimdi ey İsrail Oğulları! (İçinizden peygamberler ve melikler çıkarmak, Kitap vermek, Hak Din'e hidayet edip çok geniş topraklar üzerinde büyük bir devlet ve hakimiyet nasip etmek şeklinde) size lütuf buyurduğum nimetimi ve bir zaman size bütün toplulukların üzerinde bir mevki verdiğimi hatırlayın.

123. Ve takva dairesine girerek öyle bir günden korunmaya çalışın ki, o gün hiç kimse bir başkası adına ödemede bulunamaz, (herkes kendi başının derdine düşüp, kimse başkasının suçunu-günahını yüklenemez); kimseden (fidye türünde, azaptan kurtulma karşılığı) herhangi bir şey kabûl edilmez; kimseye (öyle dünyada yaptığınız türde) bir şefaat, aracılık, iltimas ve kayırma fayda vermez ve o gün kimseye herhangi bir yerden yardım da gelmez.

124. (Şimdi, Peygamberlik sizde kalmadı, son Peygamber içinizden çıkmadı diye Muhammed'e inanıp tabi olmak istemiyorsunuz. Ama şüphesiz İbrahim'i kabul edersiniz. O halde[105]) hatırlayın ki, İbrahim'i Rabbisi (ateşe atılma, yakını Lût'un kavminin helâki, oğlu İsmail'i kurban etme emri gibi) birtakım ağır yükümlülükler altında çetin imtihanlardan geçirmiş ve İbrahim bunların hepsinde tam manâsıyla muvaffak olmuştu. Rabbisi, "Artık seni bütün insanlara imam yapacağım!" dedi. (İbrahim), "Soyumdan da!" diye dua ve münacatta bulundu. (Rabbisi,) "(Soyun içinde zalim olmayan ve liyakat ortaya koyanları yaparım.) Fakat va'dettiğim böyle bir nimetime zalimler nail olamaz." buyurdu.[106]

125. Hani o Evi, (Beytullah diye anılan Kâbe'yi) insanlar için doğruyu bulma, doğru yöne yönelme, sevaplı bir ziyaret ve bir emniyet sebep ve vasıtası kılmıştık. (Vaktiyle olduğu gibi,) şimdi siz de (ey iman edenler,

orada bulunan) İbrahim Makamı'nda namaz kılın, dua edin. İbrahim ve İsmail'den de, "Tavaf edenler, ibadete kapananlar, devamlı rükû ve secdede bulunarak (namaz kılanlar) için Evimi tertemiz tutun!" diye söz almıştık.[107]

126. Bir vakit de İbrahim, "Rabbim, burayı (bu ekin bitmez vadiyi) emniyet merkezi bir belde kıl ve ahalisini, içlerinden Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman edenleri[108] (ticaret gibi yollardan) yerin bitirdikleriyle rızıklandır!" diye dua etmişti. (Rabbisi,) şöyle karşılık verdi: "(Rızkı sadece iman edene değil, herkese veririm. Bununla birlikte) kim de (bahşedeceğim emniyet ve rızık karşılığında) nankörlükte bulunur ve gerektiği gibi iman etmezse, onu (dünya hayatında) kısa bir süre geçindirir, fakat sonra Ateş azabını ona mecburî istikamet yaparım. (Dünyadaki bu kısa süreli geçimliğin ardından) ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

18

102. "Söyleyip yazdırmak veya ezbere yazmak" manâsında *imlâl* masdarından türeyen ve "eğri veya doğru, tutulup gidilen yol" anlamına gelen *millet* kelimesinin İslâmî ve Kur'ânî terminolojideki karşılığı "din, şeriat"tır. Fakat bu kelime, daha çok dinin sosyolojik yanını, yani bir bakıma, onun günlük hayattaki tezahürünü, bir toplumun inanç, düşünce ve yaşayış şeklini, yani medeniyeti ifade eder. Bu bakımdan din, kaynak itibariyle Allah'a izafe edilirken, millet insanlara izafe edilir. Meselâ, "İbrahim Milleti" deriz. "İbrahim Milleti"nden maksat, ayrıca Hz. İbrahim'le başlayan Peygamberî-İslâmî çizgidir de.

103. Dipnot 92'de kısaca temas edildiği üzere, Kur'ân-ı Kerim'de *ilim*, öncelikle "Allah'tan gelen, yani vahye dayanan kesin bilgi" manâsında kullanılır. Zıddı, bu âyette olduğu gibi, daha çok insan heva, heves, arzu ve kuruntularının ürünü" ve daha başka âyetlerde olduğu gibi, "gerçekle alâkası olmayan zan ve hiçbir delilden kaynaklanmayan tahminler"dir (Âl-i İmran Sûresi/3: 4: 157; Yunus Sûresi /10: 36, 66; Necm Sûresi /53: 23, 28.) Bu bakımdan, İslâm'da ilmin birinci kaynağı, "haber-i mütevatir veya sadık haber" denilen ve vahye dayanan Kur'ân ve mütevatir Sünnet'tir. Diğer kaynaklar ise, akıl ve sağlam beş duyu, yani bir bakıma gözlem ve deneydir.

104. Kur'ân-ı Kerim, yine şefkat dolu ifadeleriyle, Allah'ın geçmişte kendilerine olan çok büyük nimetlerini hatırlatarak, İsrail Oğulları'na bir defa daha İslâm'a girme ve dolayısıyla aslî çizgilerini bulma çağrısı yapmaktadır.

105. Zaman zaman, gerek âyetler arasına, gerekse âyetlerdeki cümleler arasına koyduğumuz bu türden açıklayıcı ifadeler, yine bir ilâve olmayıp, bizzat âyetlerin manâ-

larında vardır. Kur'ân-ı Kerim, hadiseleri anlatırken, hadiseler arasındaki ayrıntıları çok defa akla havale eder. Meselâ, Yusuf Sûresi'nde, *(Zindanda Yusuf'a rüya soran) iki kişiden kurtulmuş olanı, onca zaman sonra Yusuf'u hatırladı ve "Bu rüyanın manâsını ben size bildiririm; hele şimdi bana bir müsaade edin!" dedi ve ayrıldı. "Yusuf, ey özü-sözü doğru mübarek insan!"* (12: 45–46) âyetlerinde, *dedi* ile biten 45. âyetle, *Yusuf*! diye başlayan 46. âyet arasında, "Müsaade aldı, oradan çıktı, doğru zindana vardı; zindan bekçisine durumu anlatıp içeri girdi ve Yusuf'u buldu" şeklinde pek çok takdirî cümle vardır ki, Kur'ân, bunları akla havale eder. İkinci olarak, *esbâb-ı nüzûl* denilen, âyetlerin iniş sebepleri de, araya koyduğumuz açıklamaları gerektirmektedir. Yani, âyetlerin indiği dönemdeki ilk muhatapları, onları bu açıklamalarla birlikte anlıyorlardı. Bu açıklamalar, ayrıca âyetler arasındaki bağları ortaya koymuş olmaktadır.

Burada, Kur'ân'ı anlamada *esbâb-ı nüzul*le ilgili bir hususu da arz etmeden geçemeyeceğiz. *Esbâb-ı nüzûl*, Kur'ân'ı anlama ve âyetler arasındaki münasebetleri kavramada çok önemlidir. Fakat bazı zihinlerde Kur'ân'ı iniş zamanına ve âyetlerin iniş sebeplerine hasretme gibi bir temayüle yol açabilmektedir. Oysa tarih, misliyle tekerrürler süreci olduğundan, *esbâb-ı nüzul,* benzeri durumda, şartlarda ve benzeri kişilere karşı davranış tarzıyla, ilgili hükümleri anlamamız ve uygulamamız açısından Kur'ân'ı ve ahkâmını ebedileştiren di-namiklerdendir. Ayrıca, her zamanda yaşayan herkes, Kur'ân'a doğrudan kendisine iniyor gibi yaklaşmalı ve kendisini onun ilk muhatabı kabul etmelidir. Kaldı ki, sebebin hususîliğinin, yani âyetin inişindeki sebebin hükmün umumîliğine mani olmayacağı, yani o âyetin hükmünün kapsamına tesir etmeyeceği de bir başka kaidedir.

106. Âyet, Hz. İbrahim'e nübüvvet ve risaletten sonra mühim bir paye daha vermektedir ki, bu da, onun insanlar için *imam* kılınmış olmasıdır. *İmamet*, cemaate namaz kıldırmaktan toplumda her seviyede rehberlik yapmaya ve oradan bütün Müslümanlara her sahada önder olmaya kadar derece derece rehberlik ifade eder. İmamet'in ana fonksiyonu, Allah'ın hükümleri istikametinde, O'nun yol göstermesiyle insanları doğruya ulaştırma, onların hidayetine vesile olmadır (Enbiya Sûresi/21: 73; Secde Sûresi/32: 24). İmamet, ciddî liyakat isteyen çok yüksek bir paye olup, bu âyette ifade buyrulduğu gibi, çetin imtihanlardan, deneme ve tecrübelerden ve Secde: 32'de ifade buyrulduğu üzere de, bütün bu denemeler karşısında sabırdan geçer ve ayrıca, aynı âyette vurgulandığı üzere, rehberlik yaptığı konuda yakîn, yani tam bir bilgi ve kesin inanç sahibi olmayı gerektirir. Bütün Müslümanlara imam olacak insan da, bu manâda her bakımdan tam bir âlim, eşya ve hadiselerin mülk ve melekûtuna vâkıf bir arif ve bütün imanî meselelerde mutlak yakîn sahibi velî olmalıdır. Bu payeye ulaşamayacakların "zalimler" olarak tavsifi manidardır. Çünkü, daha önce de açıklandığı gibi zulüm, en basit bir meselede inhiraftan Allah'a şirk koşmaya kadar çok geniş bir manâ yelpazesine sahiptir. Kısaca manâsı, bir şeyi yapılması gereken yer ve zamanda ve yapılması gerektiği şekilde yapmamaktır. Dolayısıyla zalimlerden rehber olmaz ve

zalimin imameti, hangi seviyede olursa olsun Müslümanlara rehberliği caiz değildir. İmam, mutlak manâda âdil olmalıdır. Bu bakımdan âyet, Hz. İshak ve Yakup vasıtasıyla Hz. İbrahim'in soyundan da gelmiş olsalar, Allah'a şirk koşmaya, hattâ O'na oğul isnadına varıncaya kadar her türlü zulmü işlemiş oldukları için, Peygamberlik ve imametin neden İsrail Oğulları'ndan alınıp da Hz. İsmail evlâdına verildiğine de bir cevaptır.

Şiîler, imamet tezlerine bu tür âyetleri delil getirmeye çalışırlar. O kadar ki, Hz. İbrahim'e (a.s.) imametin nübüvvet ve risaletten sonra verildiğini, dolayısıyla imametin nübüvvet ve risaletten üstün ve 12 İmam olarak kabûl ettikleri imamların da Rasûl-ü Ekrem aleyhissalâtü vesselâm dışındaki bütün peygamberlerden büyük olduğunu iddia ederler. Halbuki böyle bir istidlâl, bizzat iddialarını çürütmektedir. Eğer imamet Hz. İbrahim'e nübüvvet ve risaletten sonra verilmiş bir makam ise, bu takdirde bütün imamların aynı çizgiden geçmesi gerekir. Halbuki 12 İmam'ın hiçbiri nebî de değildir, rasûl de. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'de imamet, nübüvvet ve risalet gibi bir makam olarak değil, bir fonksiyon olarak geçer. Bu sebeple, bütün peygamberler, aynı zamanda imamdır. Nitekim, Enbiya Sûresi'nde Hz. İshak, Hz. Yakup ve Hz. Lût'un salihlerden olduğu ve imam kılındığı anlatılırken (21: 73), Secde Sûresi'nde İsrail Oğulları içinde bazılarının imamlar kılındığı ifade buyrulur (32: 24). Ayrıca, Kur'ân'da özel terim olarak nebî ve rasûl kelimeleri hiçbir zaman menfî manâda kullanılmazken, küfrün imamlarından (Tevbe Sûresi/9: 12) ve Ateş'e çağıran imamlardan (Kasas Sûresi/28: 41) söz edilir.

Hz. İbrahim'in, soyundan da imamlar kılınması şeklindeki duası kabul edilmiş ve Hz. İshak, Hz. Yakup gibi, soyundan gelen peygamberler imam kılınmışlardır.

107. Âyetler, Hz. İbrahim'den (a.s.) itibaren önceki asırlarda insanların ibadet kasdıyla Kâbe'ye geldikleri, onu tavaf edip, orada ibadet için kaldıkları, bilhassa Makam-ı İbrahim denilen ve rivayetlere göre, Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail'le birlikte Kâbe'yi temelleri üzerinde yeniden yükseltirken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerde namaz kıldıkları gerçeğini ifade ile, Allah'ın insanlar için seçip tayin buyurduğu Din'in asıl merkezinin Kâ'be olduğunu ima etmekte, böylece kıblenin Kudüs'teki Mescid-i Aksa'dan Kâ'be'ye çevrilmesi noktasında kalbleri ve zihinleri hazırlamakta, ayrıca İslâm'ın 5. şartı olarak Hac'ca da yavaş yavaş yolu açmaktadır.

Kâbe, daha çok kabûl gören görüşe göre yeryüzünde ilk yapılan bina veya ma'bettir. Dolayısıyla Hz. İbrahim ve İsmail (aleyhimesselâm), onun ilk kurucusu değil, temelleri üzerinde yeniden bina edicisidirler. Hz. İbrahim'in onu Hz. İshak'la değil de, Hz. İsmail'le birlikte yeniden inşa etmesi, onu kendine ve dinine merkez yapacak son peygamberin Hz. İshak değil, Hz. İsmail soyundan geleceğine önemli bir işarettir.

108. Din'in en önemli iki iman esası Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman etmektir. Bu, iman esaslarının sadece bu ikisinden ibaret bulunduğu manâsına gelmediği gibi, diğer

iman esaslarına inanmadan, hele hele, meselâ Hz. Musa (a.s.) zamanında Hz. Musa'yı ve Tevrat'ı, Hz. İsa (a.s.) zamanında Hz. İsa'yı ve İncil'i, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm geldikten sonra da O'nu ve Kur'ân'ı kabul etmeden kurtulunabilir gibi bir neticeyi asla doğurmaz. Çünkü her peygamber, öncekileri tasdik ederek gelir ve artık öncelikle ona inanmak, olmazsa olmaz bir iman esasıdır. Aksi halde, onun getirdiği bazı gerçeklere de inanmama ortaya çıkar ki, nitekim, büyük çoğunluğuyla Yahudiler Hz. İsa'yı ve İncil'i, yine büyük çoğunluğuyla Hıristiyanlar ve Yahudiler de Hz. Muhammed'i ve Kur'ân'ı kabullenmeyerek, mü'minler içine dahil olamamışlardır.

19'ncu asrın sonuna doğru Kâ'be. Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki albümünde bulunan fotoğraftan R. Yezdani tarafından elle çoğaltılmış tablo.

127. Yine, hani İbrahim, İsmail'le birlikte Ev'i inşaya koyulup temellerini yükseltirken şöyle dua etmişlerdi: "Rabbimiz, bizden bu yaptığımızı kabul buyur. Şüphesiz Sen, Semî' (her şey gibi, duaları da tam olarak işiten), Alîm (her şey gibi, bizim ne yaptığımızı da tam olarak bilen)sin Sen.

128. "Rabbimiz, bizi Sana tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman) kıl ve soyumuzdan da Sana tam teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet var et. Sana nasıl kullukta bulunmamız gerekiyorsa onun yol ve yöntemini, bilhassa Hac'cın nasıl yapılacağını bize göster ve (Sana kullukta yapacağımız hata ve noksanlar karşılığında) tevbelerimizi kabul, hatalarımızı tashih, noksanlarımızı tekmil buyur. Şüphesiz Sen, Tevvâb (kullarının tevbesine mağfiret ve fazladan mükâfatla karşılık veren)sin, Rahîm (inanmış ve Kendisi'ne yönelmiş kullarına) hususî rahmet ve merhameti pek bol olansın Sen.

129. "Rabbimiz, o ümmet içinde bizzat kendilerinden (onların dilini konuşup, hallerini anlayan) bir rasûl çıkar ki, onlara Sen'in (kendisine vahyedeceğin âyetlerini ve kâinatta Sen'i gösteren apaçık delilleri) okusun ve açıklasın; onlara (Sen'in kendisine göndereceğin) Kitabı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, ayrıca eşya ve hadiselerin anlamını) öğretsin ve (zihinlerini yanlış inanç ve kabullerden, kalblerini günahtan, hayatlarını her türlü kirden temizleyerek) onları arındırsın. Şüphesiz Sen, Azîz (mutlak izzet ve yüceluk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan)sın Sen."

130. Şimdi, İbrahim'in milletinden (inanç, yol ve yaşayış tarzından) kendini beyinsizliğe, cehalet ve boş bir hayatın içine salmış olandan başka kim yüz çevirip de başka yollar aramaya kalkar? Andolsun, dünyada (insanlar içinde) Biz İbrahim'i seçtik ve O'nu tertemiz kıldık. Şüphesiz O, Âhiret'te de elbette (her söz ve işinde kusursuz, bozgunculuktan uzak ve tam istikamet sahibi) salihlerden (olarak muamele görecektir).

131. Rabbisi O'na, "Bütün varlığınla teslim ol!" buyurduğu zaman O, "Âlemlerin Rabbi'ne bütün varlığımla teslim oldum." demiş (ve gerçekten tam teslim olmuştu.)[109]

132. (Âlemlerin Rabbi'ne tam manâsıyla teslimiyeti) İbrahim, oğulları (İsmail ve İshak'la birlikte) Yakub'a da vasiyet buyurdu ve şöyle dedi: "Oğullarım, şüphesiz Allah, (farklı farklı yollar, inanç ve yaşayış sistemleri içinde) sizin için, (razı olduğu ve her türlü şirkten uzak olarak O'na tam teslimiyet esasına dayanan İslâm) Dini'ni[110] seçti. Siz de, (başka hiçbir din aramadan) ancak Müslümanlar olarak can vermeye bakın.

133. (Oysa siz, ey İsrail Oğulları topluluğu, Yakub'un, hem de O'na bağlılık iddiası taşıyan nesli olarak, İslâm'a girmeyi kabul etmiyorsunuz.) Yoksa Yakub'a ölüm hali geldiği vakit oradaydınız da, (O'nun İbrahim'in vasiyetinden başka bir vasiyette bulunduğunu mu iddia ediyorsunuz? Oysa O,) oğullarına şöyle demişti: "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" Oğulları şu cevabı verdiler: "Senin İlâhın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlâhı'na, o tek İlâh'a ibadet ederiz. Biz, O'na tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman)larız."

134. Onlar, bir ümmetti, geldi geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandığınız. Onların işlediklerinden dolayı siz sorguya çekilecek değilsiniz.

19

109. Bu çok kısa âyet, âdeta Hz. İbrahim'in hayatının Kâbe'yi yaptığı döneme kadarki safhasını özetlemektedir. İlk başta ona "Teslim ol!" diyen, onun Rabbisidir. Yani, bu noktada Hz. İbrahim'in (a.s.) Allah ile kendi kalbindeki Rabbisi olarak, O'nun kalbindeki tecellisi derecesinde münasebeti vardır. O, bu ilk teslimiyetinin ardından, eşya ve hadiselerin melekûtuna vukufiyet kazanmış, Babil'de kavmini imana çağırmış, ateşe atılmış, oradan Filistin ve Mısır diyarına hicret etmiş, daha sonra Hicaz'a gelmiş ve sürekli terakki ede ede nihayet Cenab-ı Allah ile Âlemlerin Rabbi sıfatıyla temas ve münasebet kurma mertebesine ulaşarak, âdeta dünyadaki terakkisini tamamlamıştır. Bu nokta, velilerle peygamberlerin arasındaki ve ayrıca velilerle peygamberlerin kendi aralarındaki mertebe farklılıklarını anlamada çok önemlidir. Cenab-ı Allah ile Âlemlerin Rabbi olarak münasebetin zirvesini temsil eden Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın risaleti, bütün varlıkları ve bütün kâinatı içine alır. Öyle ki bu risalet, aynı zamanda kozmik plandadır ve O, bütün âlemler için rahmettir.

110. Cenab-ı Allah'ın Hz. Âdem'den itibaren gönderdiği Hak Din'in adı İslâm'dır. Temeli, iradî olarak Allah'a teslimiyet esasına dayanan İslâm, iman, ibadet ve ahlâkla birlikte temel haram, helâl ve muamelat esaslarında hep aynı kalmış, fakat hayatın değişen ve gelişen yanlarını ilgilendiren konularda zaman ve şartlara göre ve ana prensipleri çerçevesinde tekâmül geçirmiştir.

İslâm, kozmik planda kâinattaki bütün varlıkların bağlı olduğu dindir. Şu manâda ki, inansın inanmasın, bütün insanların vücutları dahil bütün kâinat, Cenab-ı Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde, yani Allah'a tam teslimiyet içinde faaliyette bulunduğu için "Müslüman"dır. İnsan ve cinler gibi irade sahibi varlıkların dışında kalan bütün kâinat Bir Allah'a böyle bir teslimiyet içinde olduğundandır ki, kâinatın tamamında bir âhenk, yardımlaşma, dayanışma ve sarsılmaz bir düzen vardır. İnsanlara ve cinlere düşen, hayatlarını İslâm'a göre düzenleyerek, bu düzene iradeleriyle katılmalarıdır. Bunu yaptıkları takdirde hem ferdî hayatlarında, hem çevreleriyle olan münasebetlerinde, yani içtimaî hayatlarında, hem de "tabiî" çevre ile olan münasebetlerinde bir bozulma (fesat) olmayacak, sulh, sükûn ve âhenk sürecektir. İşte İslâm, ayrıca bu manâda sulh, esenlik, sükûn, âhenk ve mutluluk demektir.

135. Bir de, Yahudiler "Yahudi olun", Hıristiyanlar "Hıristiyan[111] olun ki hidayeti bulasınız!" diyorlar. "Hayır, ancak küfür ve şirkten uzak, dupduru bir Tevhid inancı üzerinde İbrahim Milleti'ne tabi olmakla hidayeti bulabilirsiniz." de. İbrahim, asla müşriklerden değildi.

136. (Ey iman edenler, siz de) deyin: "Biz, (hiç şirk koşmadan) Allah'a, bize indirilen (Kur'ân'a) ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve O'nun soyundan gelip İsrail kabileleri içinde gönderilen peygamberlere indirilen (Sahifeler)'e, Musa'ya ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil)e ve bütün nebîlere Rabbilerinden verilen (ilim, hikmet ve peygamberliğe) iman ettik. (İman etmede) hiçbirini diğerinden ayırmaz, (hepsine aynı şekilde, aynı derecede iman ederiz). Biz, (ne indirmiş, ne vermişse hepsini kabul ederek) Allah'a tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman)larız."

137. (Hidayet iddiasında bulunan o Yahudiler ve Hıristiyanlar) eğer sizin iman ettiğiniz (bu esaslara) aynen sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, o zaman hiç şüphesiz hidayeti bulmuş olurlar. Yok, yüz çeviriyorlarsa, bu takdirde, kuşkusuz (Din'in bir kısmına inanıp bir kısmına inanmama gibi) hem bir ayırıp parçalama, hem de nifak ve tefrika çıkarma içindedirler. Onların (bu her türlü tefrika çıkarma, inkâr ve desiselerine) karşı Allah sana yeter. O, Semî' (her şeyi hakkıyla şiten) ve Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)'dir.

138. (Yine deyin ki: "Biz, din adına sonradan çalınmış boyalar gibi birtakım sunî boyalarla değil,) Allah'ın (bütün varlığa vurduğu fıtrî ve silinmez İslâm) boyası(yla boyanmışız ve ona tâlibiz.)[112] Allah'ın boyasından daha güzel boya, Allah'tan daha güzel boya vuran kim vardır? Biz, yalnızca O'na ibadet edenleriz."

139. De ki: "(Sanki O, ancak Hıristiyan veya Yahudi olmakla hidayete ulaşılabilir ve Cennet'e girilebilir demiş gibi) Allah hakkında bizimle münazara ve mücadele mi ediyorsunuz? Halbuki O, hem bizim Rabbimiz, hem de sizin Rabbinizdir; (bize Din adına hangi esasları indiriyorsa, size de aynı o esasları indirdi. Bununla beraber, eğer siz kendi iddianızda ısrarlı iseniz, bu takdirde) bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız ise size. Biz, bütün inanç ve davranışlarımızda O'nun buyruklarını gözeten ve O'nun rızası peşinde olan (muhlis)leriz.

140. Yoksa siz, (iddialarınıza dayanak olarak) İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve O'nun soyundan gelip İsrail kabileleri içinde gönderilen peygamberler Yahudi idi veya Hıristi-

yan'dı mı diyorsunuz? (Onlara) de ki: "Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı?" (Onlar da, bunun böyle olmadığını biliyor, fakat kasten gizliyorlar.) Yanında Allah'tan gelmiş bir gerçek var iken, bu gerçeğe apaçık şahitlik yapmayı bırakıp da onu gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah, işleyip durduklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

141. Onlar bir ümmetti, geldi geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandığınız. Onların işlediklerinden dolayı siz sorguya çekilecek değilsiniz.

20

111. Kur'ân-ı Kerim, Yahudi ve Hıristiyan tabirlerini kullanmamakta ve şu ana kadar âyetlerde apaçık geçtiği üzere, Yahudiler için *İsrail Oğulları* tabirini tercih etmektedir. Daha önce de kısaca temas edildiği üzere (not 46), Yahudi, Hz. Yakub'un oğlu Yahuda'nın soyundan gelenler veya Hz. İsa'dan sonra yaşamış bulunan Yahudi bilgini Yahuda'yı izleyenler demek olup, hem İsrail Oğulları için bir sınırlama, hem de başkaları nezdinde bir aşağılama ifade etmektedir. Kur'ân, ancak kendilerine Yahudi diyenler için, onlara ait bir ifade olarak "Yahudi" kelimesini kullanmaktadır. Aynı şekilde, Hıristiyan kelimesi de, Romalıların Hz. İsa'nın tâbileri için, "Şu Nasıralı İsa Mesih'e tapanlar" manâsında, aşağılama kastıyla uydurdukları bir tabirdir. Kur'ân, esasen bunu da tercih etmemekte, yine bunu ancak Hıristiyanların ağzından nakletmekte, Yahudi ve Hıristiyanlar için, hem bir şeref ifadesi, hem de onları tâbî oldukları Kitabın hükümlerine uymaya davete teşvik bakımından Ehl-i Kitap tabirini kullanmaktadır.

112.Arap Hıristiyanlar, vaftiz suyuna bir renk karıştırırlar ve vaftiz olan şahsın hayatta yeni bir 'renk' aldığına inanırlardı. Kur'ân-ı Kerim ise, Allah'ın bütün kâinata vurduğu ve insana da teklif buyurduğu aslî-İslâmî rengin kendisiyle boyanılması gereken gerçek 'renk' ve 'boya' olduğu ikazında bulunmaktadır.

142. Halkın içindeki o aklı ermez, bilgisiz (münafık) güruhu, "Şunları şimdiye kadar yöneldikleri kıbleden (Kudüs'teki Beyt-i Makdis'ten) döndüren nedir?" diye söylenecekler. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Doğu da, batı da (ve doğusuyla, batısıyla bütün yeryüzü) Allah'ındır (ne tarafa dönmemizi isterse, biz o tarafa döneriz.) O, kimi dilerse onu doğru bir yola iletir, yönelmesi gereken yere yönlendirir.

143. (Ey Muhammed Ümmeti!) İşte, (herkes farklı farklı yönlere yönelir, Sırat-ı Müstakîm'den sapıp değişik yollara girer, ifrat ve tefrit arasında bocalarken) sizi ortada, tam bir denge üzerinde mutedil bir ümmet yaptık ki, bütün insanlar için hem hakkı gösteren, hem de onların yaptıkları konusunda şahitler olasınız ve o (şanı çok yüce, risaletin zirve temsilcisi) Rasûl de sizin üzerinizde aynı şekilde şahit olsun.[113] Daha önce size (Beyt-i Makdis'i) kıble yapıp (şimdi de değiştirdik ki), kim gerçekten ve samimi olarak o Rasûl'e tâbidir, kim (işine gelmediği zaman) topukları üzerinde gerisin geriye dönüp gitmektedir ortaya çıkaralım (ve böylece gerçek mü'minlerle, zamanı ve hadiseleri kollayanlar, heva ve heveslerine hizmet edenler ayrışsın). Gerçi bu hâl, böyle bir imtihan ağır ve katlanılması zor bir şeydir, fakat (niyetinde samimi olup da) Allah'ın hidayete ulaştırarak imanda sebat nasip ettiklerine değil. Allah, imanınızı (baştan beri imanda gösterdiğiniz sebatınızı ve bu imanınızın en büyük alâmeti olarak, önceki kıblenize doğru da olsa kıldığınız namazlarınızın hiçbirini) mükâfatsız bırakacak değildir.[114] Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok şefkat sahibidir; (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek boldur.

144. (Ey Rasûlüm!) Andolsun, (bir vahiy beklentisi içinde) yüzünü semaya doğru çevirip durduğunu görüyoruz. (Üzülme,) seni razı olacağın kıbleye muhakkak yönelteceğiz. (Artık vakti geldiğine göre,) şimdi Mescid-i Haram tarafına yönel! (Ey iman edenler, siz de) nerede bulunursanız bulunun, (ibadetinizde) o tarafa yönelin. (Her ne kadar içlerindeki bilgisiz, aklı ermez münafık güruhu başka türlü söylense de,) önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar mutlaka bilirler ki, (hükümlerimizde cereyan eden bu türden nesihler ve bu arada, Hz. İbrahim'le birlikte sonraki pek çok peygamberin ve Âhir Zaman Peygamberi'nin Mescid-i Haram tarafını kıble edinmesi kendilerinin verdiği bir karar olmayıp,) gerçekten (o Ehl-i Kitabın) Rabbilerinden[115] gelmiş bir emirdir. Allah, onların işleyip durduklarından asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

145. Buna rağmen ve (ey Rasûlüm, karşındaki o inatçı ve gerçeğe kayıtsız) Kitap verilenlere her türden

âyet, her türden başka delil de getirsen, onlar yine de senin kıblene tâbi olmazlar. Elbette sen de onların kıblesine tâbi olacak değilsin. Onlar, (kendi içlerinde de müttefik olmadıklarından) birbirlerinin kıblesine de tâbi olmazlar. (Onların bu tavırları ilimden değil, tamamen heva ve heveslerinden kaynaklanan bir tavırdır. Dolayısıyla) artık bu konuda sana gelmiş bulunan kesin bilgiye rağmen onların hevalarına uyarsan, bu takdirde şüphesiz yanlış yapıp kendilerine zulmedenlerden olursun.

21

---

113. İslâm'ın ve dolayısıyla Ümmet-i Muhammed'in en önemli özelliği, her türlü aşırılıktan, ifrat ve tefritten uzak olup, daima orta noktayı temsil etmesidir. Meselâ günümüz akımları içinde İslâm, ne spiritüalizm (ruhçuluk) ne materyalizm, ne realizm ne idealizm, ne kapitalizm ne sosyalizm, ne ferdiyetçilik ne devletçilik, ne mutlakiyetçilik ne anarşizm, ne bu dünya veya hedonizm ne de sadece öbür dünya veya ruhbanlıktır. Bütün bunların ortasında bir orta yoldur İslâm. Ahlâk ve başlıca üç insan melekesi olan aklı, şehvet ve arzuları, bir de savunma melekesi olan öfke veya gazabı terbiye etme işinde de o, hikmet, iffet ve şecaat orta noktalarını esas ve hedef alır.

İslâm'ın bağlıları ise, insanlık içinde denge ve âhengin temsilcileridirler. Bu hususta, Yahudi iken Müslüman olmuş bulunan M. Esed'in değerlendirmesi nakletmeğe değer: "İslâm, bana mükemmel bir mimarî eser gibi görünüyor. Bütün parçaları, hiçbir şey eksik bırakılmaksızın bütünün içinde birbirini tamamlıyor ve birbirine destek veriyor; neticede de ortaya mutlak bir denge ve olabildiğince sağlam bir yapı çıkıyor. İslâm'ın öğreti ve düsturlarında her şey, tam olması gereken yerde." (Ezzati, 5)

Ümmet-i Muhammed, bütün önceki dinlerin vârisi, bütün peygamberlere ve kitaplara inanan, onlar hakkında zamanın getirdiği yanlış inanç ve anlayışları tashih eden bir dinin mensupları olarak, Âhiret'te bütün diğer insanlar hakkında, onların peygamberi, kâinatın efendisi Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm da, onlar hakkında şahitlik yapacaktır.

114. Âyetteki *Allah, imanınızı (...) mükâfatsız bırakacak değildir* ifadesi, "Beyt-i Makdis'e karşı kıldığınız namazlarınızı kabul etmeyecek değildir" şeklinde yorumlanmışsa da, çok önemli bir kaç gerçeğe daha parmak basmaktadır.

- İmanın amelle, bilhassa namazla çok içten ve temelden münasebeti vardır. Kişinin davranışları, bilhassa kılınış niyet ve şekliyle namaz, imanın da, imansızlığın da, imanın derecesinin de göstergesidir. Sahabe-i Kiram da bunu böyle bilir ve ona göre davranırdı.
- Bilhassa Âhiret'te ancak iman temeline dayanan ibadet veya daha başka güzel ameller fayda verir. İman, sürdüğü ve imanla Âhiret'e göçüldüğü takdirde asla zayi olmaz.

115. Âyette Ehl-i Kitap için *Rabbileri* denmesi, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm hakkında Mekke'de zuhur etmesinden kıblesinin Kâbe olmasına kadar O'nu tanıtacak her türlü hususiyetin Ehl-i Kitabın kitaplarında kayıtlı olduğunu ima içindir.

146. Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, o Rasûl'ü (kıblesinin neresi olacağı dahil, bütün hususiyetleriyle) öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen içlerinden bir grup, bu hakikatı bile bile gizlemektedir.[116]

147. (Ey Rasûlüm, kıble emri) Rabbinden gelen hak bir emirdir ve hak, ancak Rabbinden gelendir. Şu halde, (senden) şüpheye düşenlerden olman asla beklenmez.

148. Her topluluğun yöneldiği bir kıblesi, tuttuğu bir yol, takip ettiği bir hedef vardır. Siz, (kıbleniz, hedefiniz, yolunuz belli ve tam birlik halinde bir ümmet olarak) hayırlarda yarışın ve öne geçmeğe çalışın. Her nerede bulunursanız bulunun Allah, hepinizi (aynı yolda, aynı kıblede birleştirdiği gibi, bir gün) bir araya getirecektir.[117] Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

149. Yine, her nereden sefere çıkarsan çık, (ibadet ederken) Mescid-i Haram tarafına yönel. Böyle yapman (kıblenin Mescid-i Haram tarafı olması), Rabbinden gelen bir gerçek, bir hükümdür. (Ey iman edenler, siz de böyle yapın!) Allah, yapıp ettiklerinizden asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

150. Her nereden sefere çıkarsan çık, (ibadet ederken) Mescid-i Haram tarafına yönel. (Ey iman edenler,) siz de her nerede olursanız olunuz aynı tarafa yönelin ki, insanların aleyhinizde kullanabilecekleri bir delil bulunmasın; –Gerçi, içlerinde hakkı gizleyip, yanlışta ısrar ederek kendilerine zulmedenler, ne yaparsanız yapınız aleyhinizde bulunmaya devam edeceklerdir. Fakat siz, katiyen onlardan korkup endişe etmeyin, ancak Ben'den korkun ve Benim karşımda saygıyla ürperin.– ayrıca, üzerinizdeki (iman ve İslâm) nimetimi tamamlayayım ve böylece tam manâsıyla hidayete ermiş olasınız.

151. Nitekim (bu maksatla ve bir zaman İbrahim ve İsmail'in de dua ettikleri üzere,) size kendi içinizden çıkmış bir rasûl gönderdik: size (kendisine vahyettiğimiz) âyetlerimizi okuyor (ve bizzat kendinizi, dış dünyanızı, eşya ve hadiseleri apaçık delillerimiz olarak size anlatıyor; zihinlerinizi yanlış düşünce ve kabullerden, kalblerinizi bâtıl inanç ve günahlardan, hayatınızı her türlü kirden temizleyerek) sizi arındırıyor; size (kendisine indirmekte olduğumuz) Kitabı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, ayrıca eşya ve hadiselerin anlamını) öğretiyor ve size bilmeyip de (öğrenmeniz gereken) ne varsa hepsini öğretiyor.

152. Öyleyse siz de Ben'i hiç, (özellikle hizmet zamanında) hatırınızdan çıkarmayın ve lâyık olduğum

şekilde anın ki, Ben de sizi unutmayayım ve daima, (özellikle de ücret zamanında) anayım; ayrıca Bana şükredin ve katiyen nankörlükte bulunmayın.[118]

153. Ey iman edenler! (Her türlü musibet, meşakket ve zorluklara, ayrıca zamana ve yolun geçilmesi gereken merhalelerine karşı) sabırla, (bu arada, çok yönlü sabır gerektiren oruçla) ve namazla yardım isteyiniz. Şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.[119]

22

---

116. Peygamber Efendimiz'in gelişiyle ilgili Kitab-ı Mukaddes'te yer alan müjdelerle ilgili olarak bkn. Ek 1.

117. *Her nerede bulunursanız bulunun, Allah, hepinizi (aynı yolda, aynı kıblede birleştirdiği gibi, bir gün) bir araya getirecektir* ifadesi, çok geniş bir manâ yelpazesine sahiptir. Kısaca:

- Müslümanlar, dünyanın dört bir tarafına dağılacak ve dört bir yandan kıble olarak Kâbe'ye yöneleceklerdir.
- Müslümanların dünyanın dört bir yanına dağılmasıyla İslâm, bütün dünyaya yayılacaktır.
- İslâm'ın yeryüzü çapındaki hakimiyetiyle Müslümanlar, dünyanın dört bir yanından Kâbe'ye yönelen bir ümmet oluşturacaklardır.
- Allah, herkesi bir başka âlemde, Mahşer'de ve Mahkeme-i Kübra'da bir araya getirecek ve dünyada yaptıklarından dolayı onları yargılayacaktır.

118. Şükür imanın, nankörlük de küfrün kapısıdır. O kadar ki, Kur'ân-ı Kerim'de nankörlükle küfür için kullanılan kelime aynıdır. Bu bakımdan küfür, ateizm manâsında bir inkârı da içine almakla birlikte, gerçeğin üzerini bile bile örtme, Allah'ı Yaratan, Nimetlendiren, Yaşatan... gibi sıfatlarıyla tanımayı bile bile reddetme demektir. Bu şekilde Allah'ı tanımayan ve kabul etmeyen insan, sahip olduğu ve elde ettiği her şeyi kendinden bilecek ve kendine mal edecektir. Böyle bir tavır, nankörlükle eş manâda olup, elbette küfrün de ta kendisidir.

119. Âyetin fezlekesinde "Allah, namaz kılanlar ve sabredenlerle beraberdir" değil de, sadece *Allah, sabredenlerle beraberdir* denmesi, devamlı ve gerektiği şekilde namaz kılabilmek için de sabrın gereğine işaret etmektedir. Dipnot 53'de temas edildiği üzere, ibadetlere sabır, sabrın önemli bir boyutudur. Fezleke, âyetin sibakı, yani gelecek âyetlerle de ilgili olup, bu âyetlerde ifade buyrulacak imtihan şekillerinde başarılı olabilmek için de daha baştan sabra davette bulunmaktadır.

154. Allah yolunda öldürülenler için de "ölüler" demeyin. Onlar diridirler,[120] fakat siz farkında değilsiniz.

155. Hiç şüphesiz sizi korku, açlık ve maldan, candan, hasılattan eksilme gibi unsurlarla bir şekilde imtihan ederiz.[121] Müjdele o sabırlıları:

156. Ki onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, "Biz Allah'ınız (O'nun mahlûku, O'nun kulları, O'nun mülküyüz; O, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder) ve zaten O'na dönmekteyiz." der (ve bu inançla, bu şuurla davranırlar).[122]

157. Onlar öyle kimselerdir ki, Rabbileri dualarını kabul buyurur, ihtiyaçlarını giderir, günahlarını bağışlar ve (dünyada da Âhiret'te de) kendilerine rahmetle muamelede bulunur. Ve onlar, kâmil manâda hidayete ve gerçek hedefe ulaştırılmış olanlardır.

158. [123]Safa ve Merve, Allah'ın şiarlarından (İslâm'ı ve İslâm toplumunu tanımaya a-lâmet ve Kendisi'ne ibadete vesile kıldığı eserlerden)dir. Her kim Allah'ın Evi (olan (Kâ'be'ye) haccetse veya umre yapsa, (farz olan tavaftan sonra bu iki tepe arasında) sa'y etmesinde mahzur yoktur (sa'y etmesi gerekir).[124] Kim de, gönlünden koparak (farz olandan başka tavaf, vacip olandan başka sa'y gibi ve daha başka hangi türden olursa olsun) bir hayır işlese, şüphesiz Allah her hayra mutlaka bol bol karşılık verendir, (her yapılanı) hakkıyla bilendir.

159. (Allah Rasûlü'nün peygamberliği ve sıfatları gibi, Din'in hakikatleri adına da) indirmiş olduğumuz apaçık gerçekleri ve safi hidayet kaynağı âyet ve delilleri Biz insanlar için Kitap'ta ortaya koyduktan sonra gizleyenler var ya, muhakkak ki Allah onları lânetler (rahmetinden uzaklaştırır) ve onları lânetleyiciler de lânetler (onların rahmetimizden uzak olmaları için dua etme makamında olanlar da, onlar rahmetimizden uzak kalsınlar diye dua ederler).

160. Ancak, yaptıklarından pişman olup tevbe edenler, tevbelerinde sebat ile hallerini düzeltenler ve bu gerçekleri, âyetleri ve delilleri açıklayanlar hariç: "Onların tevbelerini kabul buyurur ve kendilerini af ve rahmetime dahil ederim. Ben, Tevvâb (tevbeleri mağfiret ve fazladan mükâfatla kabul buyuran) ve Rahîm (bilhassa Bana içten inanıp yönelen kullarıma merhameti pek bol) olanım."

161. Gerçekleri gizlemekte ısrar ederek küfürlerini ortaya koyan ve neticede kâfir olarak ölenlere gelince: işte onlardır Allah'ın lânetlediği (rahmetinden uzaklaştırıp Cehennem'e müstahak kıldığı) ve rahmetimizden uzak olmaları için meleklerin ve bütün insanların aleyhlerinde dua ettiği kimseler.[125]

162. Orada (Cehennem'de) sonsuzca kalacaklardır onlar ve çektikleri azap

asla hafifletilmeyeceği gibi, kendilerine göz açtırılmayacak, asla yüzlerine bakılmayacaktır.

163. (Ey insanlar! O halde küfürden, gerçekleri gizlemekten vazgeçin ve kendinize boşuna bir ma'bud, bir sığınak, bir yardım kaynağı aramayın. Çünkü,) hepinizin ilâhı tek bir İlâh'tır. O'ndan başka ilâh yoktur; Rahmân'dır, Rahîm'dir.[126]

23

120. Hayat mertebeleri beştir:

- Bizim hayatımız ki, pek çok kayıtlarla ve ihtiyaçlarla sınırlıdır.
- Hz. Hızır ve Hz. İlyas (aleyhimesselâm)'ın hayatıdır ki, bir derece serbest olup, aynı anda pek çok yerde bulunabilirler. İstedikleri zaman bizim gibi yer içerler, fakat bu türden ve daha başka ihtiyaçlarla sınırlı değildirler.
- Hz. İdris ve Hz. İsa (aleyhimesselâm)'ın hayatıdır ki, dünya hayatının gereklerinden ve kayıtlarından sıyrılıp, melekî bir hayata girmiş ve nuranî bir şeffafiyet kazanmışlardır. Âdeta misalîleşmiş (astral) bedenleriyle göklerde bulunurlar.
- Şehitlerin hayatıdır ki, onlar kendilerini ölmüş bilmezler; bunun yerine, daha iyi bir âleme gittikleri düşüncesinde olup, tam bir saadetle lezzetlenir ve kabir hayatını bu saadetler içinde geçirirler.
- Kabir ehlinin hayatıdır ki, ruhları bakidir. Fakat öldüklerini bilirler ve derecelerine göre ölümün acısını tatmışlardır. (*Mektubat*)

121. Mü'minler, fert ve toplum olarak bu imtihan unsurlarından birine, bir kaçına veya hepsine şu veya bu şekilde maruz kalırlar. Bu, bilhassa bu âyetin inmesinden sonra gelen birtakım dînî emirlerle –harp, Ramazan orucu, zekât, harbin getireceği mal ve can eksikliği vb.– olacağı gibi, başka şekillerde de olabilir. İmtihandan takip edilen gayeler, mü'minleri fert ve toplum olarak pişirmek, olgunlaştırmak, temizlemek, toplum planında temizi kirliden, gerçek mü'mini münafıktan ayırmak, potansiyel kabiliyetleri gerçek kabiliyete dönüştürmek ve mü'minleri geleceğe hazırlamak, Cennet'e ehil hale getirmektir.

122. Bu tavır, başa bir musibet geldiği, önceki âyette ifade buyurulan imtihan unsurlarından biri veya bir kaçıyla karşılaşıldığında gösterilmesi gereken bir tavırdır ki, bir bakıma, mü'min için en yüksek makam olan rıza makamının ifadesidir. Aşağıda gelecek âyet de, bu makama ulaşanlara önceki âyette kapısı açılan müjdeyi vermektedir.

123. Buraya kadar âyetler, bir yandan mucizane ifadeler ve üslûplarla sûrenin başındaki temel iman ve ibadet esasları çerçevesinde İsrail Oğulları'nı kâh terğib (sevdirme) kâh terhib (sakındırma) yoluyla İslâm'a, dolayısıyla aslî çizgilerini bulmaya çağırır ve bu arada İslâm toplumunu da hem o an, hem gelecek açısından bazı konularda ikaz buyururken, aynı anda, zihinleri ve kalbleri teşrî buyurulacak maddî cihad ve Hac'ca da hazırlayıcı bir çizgi izledi.

Kur'ân'ın bu şekilde meseleleri ele alışı, tamamen kendine hastır ve harikadır. Kur'ân Tevhid, Nübüvvet, Âhiret ve İbadet-Adalet'ten ibaret ana maksatları etrafın-

da sürekli tahşidatta bulunmakta, Din'i ve hayatı bir bütün olarak ele alıp sürekli tasrif yapmakta, yani Din'i ve hayatı farklı cepheleriyle iç içe ve döne döne örgülemekte, böylece ortaya âdeta organik bir bütünlük koymaktadır. Nasıl çevremize şöyle bir baktığımızda varlığın ve hayatın bütün unsurlarını aynı anda görebiliriz, Kur'ân da, aynı şekilde zihnimizi ve kalbimizi bütün bu unsurlar içinde gezdirmektedir. Zaten gerçek belâğat ve en beliğ üslûba ancak haricî varlığı, "tabiat"ı taklitle ulaşılabilir. Kur'ân, kâinat ve onun küçültülmüş nüshası olan insan kitaplarının bir açıdan kelimelerle ifadesi, tarifi ve "tercüme"sidir.

124. Âyette sözü edilen Safa ve Merve, o tarihte "ekin bitmez bir vadi" olan Mekke'de kundaktaki oğlu İsmail'le birlikte kalan Hz. Hacer'in su bulmak için aralarında koşuşturduğu iki tepenin adıdır. Hac'da ve Umre'de bu iki tepe arasında gidip gelmeye *Sa'y* denir. Safa'dan başlanan Sa'y, Merve'ye dört gitme ve Merve'den Safa'ya üç gelme ile tamamlanır. Safa ve Merve, Allah'ın şiarlarındandır. Şiar, İslâm'ın ve İslâm toplumunun alâmeti, ayrıca Allah'ın Kendisine ibadete vesile kıldığı eser demektir ki, ezan, cemaatle namaz, bilhassa Cuma ve Bayram namazları, Hac, Hac'cın menasiki, camiler, kurban hep birer şiardır. Şiarın sünnet olanları bile, farz olan ferdî ibadetlerden daha mühimdir.

Sa'y etmesinde bir mahzur yoktur ifadesi, sa'y etmese de olur demek değildir. İslâm'dan önce müşrikler, Safa ve Merve tepelerine birer put koymuşlardı. Bu sebeple Müslümanlar, o iki put kaldırılmış bile olsa, onlar arasında sa'y etmenin mahzurlu olup olmayacağı konusunda şüpheye düştüler. Âyet, bu şüpheyi gidermektedir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm Sa'y'i emretmiş ve Hanefî Mezhebi'nde Sa'y vacip kabul edilmiştir.

125. Bir önceki, 159. âyette, *lânet duası yapabilecek konumdakiler (müstahakların rahmetten uzak olmaları için dua etme makamında olanlar)* deniyordu. Bu âyette sanki onlar açıklanmaktadır. Bunlar, öncelikle kendileri günahsız ve küfre, şirke, nifaka ve günaha büyük tepki duyan melekler olup, onların lâneti hem dünyada hem Âhiret'tedir. Lânet edecek, yani aynı duayı yapacak insanlar ise, *nâs* kelimesinin başındaki 'lâm-ı tarif'in (belirlilik takısı) ahd için olması mülâhazasıyla, her şeyin hakikatine açık kâmil insanlar olsa gerektir. Âhiret'te, kâfirler arasında dünyada var olan bütün kan, menfaat, idare eden–idare edilen, ortak dünya görüşü, yardımlaşma vs. bağlarının tamamı kopacak ve kâfirler bile birbirlerine lânet okuyacaklardır. Mealde açık olarak verildiği gibi, Allah'ın lâneti af, mağfiret ve bilhassa mü'minler için olan hususî rahmetinin şümulünden ihraç, dolayısıyla Âhiret'te azap etmek üzere Cehennem'e koyma; meleklerin lâneti ise, müstahakların af, mağfiret ve rahmetin şümulünden ihraç için aleyhlerinde duadır. Melekler, mü'minler için ise dünyada sürekli dua, Âhiret'te de onları tebcil, taziz ve tebrik ederler.

126. Bu âyet, buraya kadarki bütün âyetlerin âdeta bir neticesi gibi oldu ve buraya kadar ele alınan bütün konuları, önce İslâm'ın çekirdeği Besmele ile, sonra Ümmü'l-Kitap, yani Kitab'ın anası olan Fâtiha ile ve ayrıca bu sûrenin başındaki âyetlerle bağladı.

164. Göklerle yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün uzayıp kısalarak birbiri peşisıra gelmesinde, denizde insanların yararına olarak ve yine onlara fayda sağlayacak yüklerle akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de onunla ölümünden sonra yeri dirilttiği ve içinde her türden canlıyı geliştirip yaydığı suda, rüzgârları (tür, esiş yönü, esiş şekli gibi pek çok açıdan) değiştirip durmasında, evirip çevirmesinde ve gökle yer arasında emrine hazır duran bulutlarda akledip anlayan bir topluluk için elbette (O'nun tek bir ilâh, yegâne ma'bud ve sığınak, yegâne yardımcı olduğuna dair) çeşit çeşit deliller, alâmetler vardır.

165. Buna rağmen, insanlar içinde öylesi vardır ki, (yegâne ilâh ve ma'bud olan) Allah'tan başkasını Allah'a denkler tutar, tıpkı Allah'ı severcesine onları severler. İ-man edenlere gelince: onların Allah'a olan sevgileri çok daha kuvvetlidir. (Allah'a şirk koşma gibi en büyük) zulmü işleyenler, azabı gördükleri zaman (bilecekleri gerçeği) bir görseler ki, bütün kuvvet Allah'ındır ve Allah, azabı çok çetin olandır.[127]

166. İşte o zaman, (şirkin, küfrün dünyada iken Allah sever gibi sevilen ve) peşlerinden gidilen (önder)-leri, peşlerinden gelenlerden ("Bunlarla alâkamız yoktu!" diyerek) uzaklaşmış, hepsi de azabı görmüş ve aralarındaki her türlü bağlar kesilmiştir.

167. Bu halde iken, (inkârcı liderlerin) peşlerinden gidenler, "Keşke bizim için dünyaya bir dönüş olsa da şunların şimdi bizden uzaklaştığı gibi biz de onlardan uzak dursak!" derler. İşte, dünyada iken yaptıklarını Allah kendilerine gösterir de, böyle pişmanlık üstüne pişmanlık duyarlar. Onlar, Ateş'ten asla çıkacak değillerdir.

168. Şu halde ey insanlar! (Allah ne emrediyorsa ona uyun. O, sizi yeryüzüne yerleştirdi. Madem öyle,) yerdeki yiyeceklerden helâl ve tabiaten pak ve sağlığa zararsız olmak şartıyla yiyin. (O liderleri de, onlara uyanları da iğfal eden) şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Şüphesiz ki o, sizin için apaçık bir düşmandır.

169. O, ısrarla size hep kötülüğü, çirkin işleri ve yüz kızartıcı fiilleri, bir de Allah hakkında bilmediğiniz hususları konuşup yaymanızı emreder.[128]

24

127. Âyetlerde İslâm'ın temeli olan Tevhid-i Ulûhiyet, yani yegâne ma'bud, sığınak, dayanak ve biricik yardım kaynağı olarak Allah'a iman önemle vurgulanmaktadır. Peygamberler dahil hiç kimseye, hiçbir puta ulûhiyet ve ulûhiyet yetkisi verilemez.

Peygamberlerini, büyüklerini, reislerini Allah sever gibi sevenler, bağlılıkları ve onlarda vehmettikleri güç, kabiliyet ve kahramanlıkla onları âdeta ilâh yerine koyanlar, büyüklerinin, reislerinin Allah'ın hükümlerine aykırı emir ve yasaklarına gönüllü itaat edenler, Allah'a isyan etmiş, O'na şirk koşmuş ve böylece en büyük zulmü işlemiş olurlar. Bunlar, kâinatta ve insan hayatında Allah'ı ve O'nun mutlak birliğini gösteren apaçık işaretleri, delilleri göremeyen birtakım aklı ermezlerdir ki, bütün kuvvetin Allah'a ait ve O'nun azabının çok çetin olduğunu, ancak o azabı gördükten sonra kavrayabileceklerdir. Bu âyette, *(Ey Rasûlüm,) de: "Eğer Allah'ı seviyorsanız, o halde bana tâbi olun ki, Allah da sizi sevsin."* (Âl-i İmran Sûresi/3: 31) âyeti gereğince, Allah Rasûlü'ne tâbi olmanın ve dünyada önder olarak O'nu kabul etmenin mutlak gereğine de işaret vardır.

128. Dünyada hangi seviye, konum ve mevkide olursa olsun insanları şaşırtıp sapmalarına sebep olan şeytandır. O, kötülüğü, çirkin şeyleri, günah ve fuhşiyatı, bir de Allah hakkında bilgisi olmayan konular hakkında konuşmayı insan kalbine sürekli 'fısıldar'. Bu konuda o kadar ısrar eder ve insanı tesiri altına alır ki, Kur'ân-ı Kerim, bunu emretme olarak tavsif buyurmaktadır. 'Emretme' ifadesinde bir diğer önemli manâ da, şeytanın izinde gidenlerin onun memuru oldukları ve şeytanın da böylelerine âmirlik yaptığı gerçeğidir. Şeytan'ın Allah hakkında konuşulmasını emrettiği hususlar, Allah'ın Zâtı ve Zâtı'nın hakikatı gibi, insanın bilmesi mümkün bulunmayan konularla, bir de gerek itikad, gerekse haram-helâl noktasında Allah'a isnadı caiz olmayan meselelerdir.

170. (Şeytan'ın izinde giden) kimselere, "Allah'ın indirdiği (Kur'ân'a) tâbi olun!" dendiği zaman, "Hayır, bilakis biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz (âdet, görenek ve inançlarımıza) tâbi oluruz." derler. Ataları, hiçbir şeye aklı ermiyor ve hiçbir şekilde doğru yol üzerinde değildiyseler de mi?!

171. (Allah'ın daveti karşısındaki tavırları itibariyle) küfredenlerin misali, kendilerini çağıran (çoban)-la, kendilerine söyleneni bağırıp çağırma gibi duyup, ondan hiçbir şey anlamayan sürünün misali gibidir: Sağırdırlar, (hiçbir şey duymadıkları için) dilsizdirler–konuşamazlar, kördürler. Bu bakımdan, hiçbir şeye akılları ermez.[129]

172. Ey iman edenler! (O küfredenlerin yiyecek ve içecekler konusunda uydurdukları kaidelere, kendiliklerinden koydukları yasaklara aldırmayın;) size rızık olarak her ne vermişsek onların temiz, hoş, sağlığa zararsız ve helâl-meşrû olanlarından yiyin ve karşılığında, eğer yalnızca O'na ibadet ediyor ve (O'ndan başka ma'bud tanımıyorsanız,) Allah'a şükredin.

173. Allah size ancak, (kesilmesi mümkün iken kesilmeden veya kesilme yerine geçmeyecek herhangi bir sebeple) ölen hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası için kesilen (hayvanın etini) haram kıldı. Bununla birlikte, kim yemediği takdirde ölecek derecede mecbur kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret sınırını aşmamak kaydıyla bunlardan da yemesinde günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

174. Allah'ın indirdiği Kitap'taki gerçekleri ve hükümleri açıklamayıp gizleyenler ve onları (para, mal, şöhret, mevki gibi, Âhiret kazancına nazaran) pek az bir fiyata değişenler, hiç şüphesiz böyleleri, karınlarında ateşten başka bir şey yememektedirler. (Af ve merhamet dilenmek için Allah ile konuşmaya en çok muhtaç olacakları) Kıyamet Günü'nde Allah onlarla konuşmayacak, (günahlarını affetmeyerek) onları temizlemeyecek, temize çıkarmayacaktır ve çok acıklı bir azap vardır onlar için.

175. Öyleleri, hidayete bedel dalâleti, bağışlanmaya bedel azabı satın alanlardır. Ateşe karşı ne de sabırlılar![130]

176. Şundan ki, hiç şüphesiz Allah Kitabı gerçeğin ta kendisi olarak, inişi esnasında kendisine hiçbir bâtıl yol bulamayacak tarzda ve hak bir gaye için indirdi. Böyle iken o Kitap hakkında (onun bir kısmına inanıp bir kısmına inanmama, İlâhî kitaplardan kimisini kabul edip kimisini kabul etmeme gibi yollarla) ihtilâfa düşenler, elbette haktan, hakikatten, sevaptan çok uzakta ve dolayısıyla parça parçadırlar.

129. Âyetteki temsilin iki manâsı vardır: Birincisi, gözleri ve kulakları gerçeğe kapalı veya manen kör ve sağır olan, akletmekten de uzak bulunan kâfirler, körü körüne önderlerini, başkanlarını, atalarını taklit ve onlara itaat ederler. İkinci manâya göre, küfredenler, kendilerine anlatılan gerçeğe öylesine kayıtsızdırlar ki, böyle bir çağrı nasıl hayvan için bir bağırıp çağırmadan ibaretse, onlar için de aynıdır; ondan hiçbir şey anlamazlar. Âyette *bağırıp çağırma* ifadesinin kullanılması, davetin çok gür olduğuna işaret eder.

130. İyilikte bulunma, hayır işleme, hak ve hakikate kulak verme ve haram olan geçici dünya zevklerinden kaçınma konusunda hiç sabredemeyen bu tipler, bir an bile sabredilmesi, dayanılması mümkün olmayan Cehennem ateşini hak etmede ne de sabırlılar! O Ateş'te ebediyen yanmak için yapmadık kötülük bırakmıyorlar. Kâfirlerin yaptıklarını, insanın bir an bile tahammülü mümkün olmayan Ateş'e girmek için sabretme olarak tanımlayan Kur'ân-ı Kerim'in bu ifadeleri, Allah tarafından bir tehekkümdür, taaccüb ifade eden acı bir istihzadır.

177. Kâmil iyilik ve gerçek fazilet, yüzlerinizi (şu veya bu tarafa,) doğuya veya batıya çevirmeniz değildir. Kâmil iyilik ve gerçek fazilet: Allah'a, Âhiret Günü'ne, meleklere, Kitaba ve peygamberlere iman eden, (helâlinden kazandığı) malı ona olan sevgisine rağmen (Allah rızası için) yakınlara, yetimlere, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlere, yolda kalmışa, mecbur kalıp (borç veya sadaka olarak) isteyenlere ve esirlerle kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması için veren, namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtı tastamam ödeyen kimsenin; bir de (bilhassa toplum halinde) bağlandıkları ahidlerini yerine getiren ve zorluk, darlık, sıkıntı, hastalık ve savaş ânında sabredenler(in, bu şekilde âdeta mücessem iman, infak, namaz kılma, zekât ödeme, ahde vefa ve sabır timsali olanların yaptıklarıdır, halleri)dir. İşte (kâmil iyilik, gerçek fazilet sahibi) bu kimselerdir ki, doğrudan şaşmazlar ve (sözlerinde, imanlarında ve Müslümanlıklarında) tam sadıktırlar. Ve onlardır Allah'a karşı tam bir saygı ile günahlardan kaçıp, her türlü vazifelerini hakkıyla yerine getirenler.

178. Ey iman edenler! Haksız yere öldürmelerde üzerinize kısas farz kılındı – (can karşılığı can:) hür karşılığı hür, köle karşılığı köle, kadın karşılığı kadın. Ama her kim mümin kardeşinden (öldürdüğü kimsenin vârislerinden biri, birkaçı ve hepsinden) bir affa nail olursa, artık affeden taraf (diyet veya karşılıksız aftan) hangisi üzerinde anlaşılmışsa ona güzellikle uysun, diğer taraf da ödemesi gereken ne ise onu karşı tarafın gönlünü tam yapacak şekilde ödesin.[131] Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve hususî bir rahmettir. Bundan sonra kim bu hükümlere riayet etmeyerek aşırı giderse, onun için pek acıklı bir azap vardır.

179. Sizin için kısasta hayat vardır, (anlarsanız) ey gerçek akıl ve idrak sahipleri! (Bunu idrak ve bu konuda Allah'ın emrini uygulamakla) ümit edilir ki takva dairesine ve dolayısıyla fertler ve toplum olarak Allah'ın koruması altına girebilirsiniz.

180. İçinizden birine artık ölümün gelmekte olduğu anlaşılır da, o kişi arkada (çok sayılabilecek) bir mal bırakıyorsa, ebeveyni ve en yakın akrabası için uygun ve meşrû tarzda vasiyette bulunması üzerinize farz kılındı.[132] Bu vasiyeti yapmak ve arkada kalanların onu yerine getirmesi, takva en önemli hususiyeti olan gerçek mü'minler için bir vazifedir.

181. Kim bu vasiyeti işittikten sonra değiştirir (de vasiyet gerektiği şekilde uygulanmazsa), bunun getireceği büyük günah onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

131. Kısas, Kitab-ı Mukaddes'in de hükmüdür: "Bir adamı vuran, vurduğu ölürse, mutlaka öldürülecektir... Ve babasına yahut anasına vuran mutlaka öldürülecektir. Ve adam çalan, onu satmış olsun yahut kendi elinde bulunsun, mutlaka öldürülecektir..." (*Çıkış*, 21: 12, 15-16.) Fakat Kitab-ı Mukaddes'te af hükmü yoktur. İslâm ise, kısası emretmekle birlikte, eğer öldürülenin velîsi, yani vârislerinden biri bile katili diyet karşılığı veya karşılıksız affederse, bu durumda kısas düşer.

Modern hukuk ise, cezalandırma yetkisini şahıstan alıp devlete vermektedir. Oysa bu, devletin kendini şahısların yerine koyması demektir ki, fertlere zulümdür. Suç kime karşı işlenmişse, cezalandırma veya affetme yetkisi ona tanınmalıdır. Suçun kamu hukukunu ilgilendiren kısmı, onun ayrı bir boyutudur. İkinci olarak, modern hukukta bazı ülkelerde suçun işlenişine ve daha başka faktörlere göre ölüm cezası da verilmekle birlikte hapis, genellikle uygulanan bir ceza şeklidir. Oysa İslâm, tam manâsıyla adalet temellerine oturur. Kanun karşısında hiçbir can diğerinden kıymetli değildir. Âyette *hür karşılığı hür, köle karşılığı köle, kadın karşılığı kadın* denmesi, bir hür köleyi, bir erkek bir kadını öldürdüğünde onların öldürülmeyeceği manâsına gelmez. Mâide Sûresi'nde *cana can* (5: 45) denmekle bu konudaki genel hüküm ortaya konmuştu. Burada ise, Cahiliyye dönemindeki bir uygulamaya son verilmektedir. O dönemde, meselâ hür ve toplumda şerefli kabul edilen bir kişi öldürüldüğünde karşılığında bir-kaç kişi öldürülürdü. Âyet, bunu yasaklamaktadır.

Suç müşahhas bir vakıa olduğu halde, modern hukukun genellikle uyguladığı hapis cezası mücerret bir cezadır. Oysa, cezanın da müşahhas olması gerekir. İkinci olarak, suç ve ceza ayrı ayrı değil, bir arada düşünülmelidir. Suçlar bizzat bir fiil ve fiil türünden olduğu için İslâm'da cezalar da fiil türündendir; yağ kirini yine yağın tortusundan yapılan sabunun gidermesi gibi. Üçüncü olarak, suç ile ceza arasında mahiyet birliği olmalıdır. Yani her suça kendi cinsinden ceza verilmesi gerekir. Meselâ hırsızlık suçu ile adam öldürme suçu mahiyetçe birbirinden farklıdır. Modern hukuk ikisine de aynı mahiyette, yani hapis cezası verir; ayrılık sadece kemiyettedir. Oysa kemiyet, hiçbir zaman keyfiyet ve mahiyetin yerini tutmaz. İslâm ise, cezayı suçun mahiyetine göre takdir eder. Dördüncü olarak, İslâm'da ceza hukuku adalet ve merhamet esasları üzerine oturur; ayrıca, takip eden âyette *kısasta hayat vardır* buyurulduğu üzere, hem suçluyu, hem mazlumu, hem toplumu, hem de temel ahlâkî-manevî prensibi bir arada ele alır ve terbiye, ıslah edicilik, adalet, caydırıcılık, mazlum veya mağduru tatmin esaslarıyla diriltici mahiyettedir. Oysa hapis cezasında bir cezada olması gereken bu unsurların hiçbiri yoktur. Hapis cezası, ıslah etmediği gibi caydırıcı da değildir; çok defa bazıları için özendirici bile olabilir. Ayrıca ruhu ve kişiliği öldürür; şahsı içtimaî hayattan düşürmekle topluma katkıdan alıkoyar. Mağdur veya mazlumu tatmin etmez. Dolayısıyla, İslâm'ın her hükmü gibi, ceza hukuku da tam bir adalet, denge, rahmet ve diriltiçilik üzerine oturmaktadır.

İslâm, hürmetlerin, değerlerin karşılıklı olmasını gerektiren (Bakara Sûresi/2: 194)

adaletin gereği olarak cezalarda da karşılık esasını kabul etmiş olmakla birlikte, fertlere kendilerine yapılan bir kötülüğü affetmelerini, hattâ iyilikle savmalarını öğütlemiştir. Ayrıntılı açıklama için bkn: Hac Sûresi/22, not 17.

132. İslâm öncesi dönemde ya miras müessesesi yoktu veya ölen kişinin mirası sadece çocuklarına kalırdı. Bu âyet, ebeveyni ve en yakın akrabayı ölen kişinin malından mahrum bırakmamak için onlara bu maldan bir kısmının verilmesi adına vasiyette bulunulmasını emretti. Daha sonra inen miras âyeti (4: 11-12), bir manâda bu vasiyet hükmünü kaldırdı veya onu miras ile bir sisteme koydu. Fakat mirasçılar dışında kalan uzak akrabaya veya daha başka fakirlere, hayır müesseselerine, miras kalacak malın 3'te 1'ini aşmayacak şekilde vasiyette bulunabileceğine izin verdi. Kısaca, miras taksim edilmeden önce, ölen kişinin varsa borcu ödenir, sonra vasiyeti yerine getirilir, sonra da miras taksim edilir.

Âyette vasiyet için sözü edilen uygun ve meşrû tarz, bu âyet miras âyetinden önce indiği için, o dönemde kanunî mirasçıları, ölen kişinin malını keyfî kullanmaktan men etmek, anne-babayı ve yakın akrabayı mahrum bırakmamak, mirasa konu malı mirasçılara, ebeveyn ve yakın akrabaya orantılı olarak taksim etmek, ihtiyacı fazla olanları gözetmek, arkada kalanlar arasında kavgaya sebep olmayacak şekilde davranmak gibi hususlardır.

182. Kim de vasiyette bulunanın, (kanunî mirasçıya veya akrabasını hiç düşünmeden yabancıya vasiyette bulunmak, vârislere kalması gereken miktara dokunacak derecede vasiyet yapmak gibi) herhangi bir şekilde bilerek veya bilmeyerek hak ve adaletten sapmasından (veya sapmış olmasından) haklı bir endişe duyar da, hak ve adalet üzere tarafların arasını ıslah için vasiyette değişikliğe giderse, bu takdirde onun üzerine bir günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

183. Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı ki, (nefsinizin gayr-ı meşrû ve aşırı arzularına karşı) Allah'ın koruması altına girip takvaya ulaşabilesiniz.

184. Oruç, sayılı ve belli günlerdedir. İçinizden her kim bu günler içinde (onu tutamayacak derecede) hasta olur veya sefere çıkmış bulunursa, tutamadığı oruçlarını başka günlerde tutar. Şu kadar ki, bir daha hiç tutamayacak derecede hasta, yaşlı veya takatsiz olanların (veya öyle intiba verenlerin), oruç başına fidye olarak muhtaç bir fakiri bir gün (iki öğün) doyurmaları (veya karşılığında para vermeleri) gerekir. Kim de hayrına olarak bu miktarı artırır veya bilahare oruca gücü yetecek olur da ayrıca orucu tutarsa, bu onun için daha hayırlıdır. Katlanabileceğiniz hallerde zor da olsa oruç tutmanız hakkınızda daha hayırlıdır, eğer (orucun kadrini) biliyorsanız.

185. Ramazan ayı ki, insanlar için dupduru bir hidayet kaynağı, ayrıca apaçık hidayet delilleri ve hakkı bâtıldan ayıran ölçüler olarak Kur'ân o ayda indirildi. Artık sizden kim bu aya çıkarsa onu oruçla geçirsin. Şu kadar ki, her kim oruç tutamayacak derecede hasta veya seferde olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Allah, sizin için kolaylık diler; O, sizin için zorluk dilemez. Artık tutamadığınız günleri tutarak sayıyı tamamlar ve sizi hidayet buyurmasına mukabil Allah'ı yegâne büyük olarak tanıyıp bu tanımanın gereğini yerine getirir (Ramazanınızı oruçla ve Kur'ân'la geçirir) ve böylece umulur ki şükredersiniz.

186. (Ey Rasûlüm,) kullarım sana Ben'den sorduklarında, (bilsinler ki) Ben çok yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenin duasına cevap veririm.[133] Onlar da Benim çağrıma müsbet cevap versin ve Bana hakkıyla iman etsinler ki, zihnen ve ruhen kemâle ulaşma yoluna girmiş olsunlar.

133. Dua, bir bakıma ibadetin özü, hattâ bütünü gibidir. Bütün kâinattan Allah'a yükselen duadır. Duanın çeşitleri vardır:

- Bütün bitkilerin, hayvanların ve insan vücudunun yaratılış ve vazifeleri istikametinde yaptıkları fıtrî duadır ki, kabul görür.
- Yine, bitkilerin ve hayvanların ihtiyaç diliyle yaptıkları duadır ki, bilhassa bitkilerin rızıklarının tam vaktinde ve ayaklarına gelmesi; tilki, kurt, aslan gibi zekâ ve güçlerine güvenen hayvanların daha zor, buna mukabil daha az zekî ve daha güçsüz hayvanların daha iyi beslenmeleri bu duanın da kabul edildiğini gösterir. Bir canlı, kendisini ne kadar güçlü, zeki ve kendi kendine yeter görürse, ihtiyaçlarını gidermede o kadar zorluk çeker. Bebeklerin ihtiyaçlarını gidermek için yapmaları gereken tek şey, sadece ağlamaktır.
- İnsanların yaptıkları duadır ki, o da ikiye ayrılır:
    - Fiilî dua, Allah'ın hayat için koyduğu kanunlara itaat etmektir. Meselâ çiftçinin tarlayı sürmesi, rahmetin kapısını çalma manâsında bir duadır. Hastanın, şifayı Allah'tan beklemek ve geldiğinde O'ndan bilmek şartıyla sebeplere riayet esasına bağlı olarak doktora başvurması ve gerekli ilacı kullanması, Allah'ın Şâfî isminin kapısını çalma manâsında yine duadır. Bu tür dualar da, çoğunlukla kabul görür.
    - İnsanların herhangi bir dileklerine ulaşmak için Allah'a el açarak yaptıkları sözlü duaya da mutlaka cevap verilir. Fakat cevap verme, her zaman istenilenin aynen verilmesi demek değildir. Allah, Hikmetine bağlı olarak bazen istenilenin aynısını verir; bazen, kul o an için anlayamasa da daha hayırlısını verir; bazen de duanın karşılığını dünyada vermez, Âhiret'te verir. Çünkü her halükârda dua bir ibadettir ve ibadetlerin karşılığı Âhiret'te beklenir.

187. Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, sizin için (sizi bürüyen, günahlardan alıkoyan, dinlendiren ve güzelleştiren) bir elbise (mesabesinde)dir; siz de onlar için aynı şekilde bir elbise (mesabesinde)siniz. Allah, nefsinize emniyet edemeyeceğinizi, (vicdanınızda yasak saydığınız bir davranıştan ötürü) kendi kendinize ihanet etmekte olduğunuzu bildiğinden size merhametle yöneldi ve (oruç geceleri için) yasak koymayarak, sizi muhtemel günahlardan korudu. O gecelerde artık onlarla beşerî münasebette bulunabilir ve Allah'ın sizin için takdir buyurduğu (nesli) arzu ve talep edebilirsiniz; ayrıca, yiyin için, fakat şafağın beyaz ipliğini (gecenin) siyah ipliğinden seçinceye (tan yerinin beyaz bir iplik gibi ağardığını görünceye) kadar. Sonra da, (gelen günde) güneş batıp gece girinceye değin orucu tam tutun.[134] Şu kadar ki, mescitlerde itikafta[135] iken kadınlarla beşerî münasebette bulunmayın. Bunlar, Allah'ın (çizmiş olduğu) sınırlardır, onlara sakın yaklaşmayın. Allah, âyetlerini insanlar için böyle apaçık beyan ediyor ki, takva dairesine girip günahtan ve neticesi olan azaptan korunsunlar.

188. (Oruç gibi, nefsinize hakim olmanızı sağlayacak ibadetleri yerine getirmekle birlikte, meşrû dairede yiyin için, fakat) mallarınızı aranızda (hırsızlık, gasp, yolsuzluk, hıyanet, faiz, kumar benzeri) bâtıl yollarla yemeyin; bir de onları, size ait olmayan bir şeyi üzerinize geçirmek veya halkın mallarından bir kısmını bile bile günah yollarla yemek için, (rüşvetle) mevki ve makam sahiplerine aktarmayın.

189. (Ey Rasûlüm,) sana (Ramazan ayı münasebetiyle) hilâllerden soruyorlar. De ki: "Onlar, insanlara vakitleri, bir de Hac zamanlarını bildirir." (Kâinat hadiselerini birtakım bâtıl inanışlara göre değerlendirmeyin; ayrıca onların sizi ilgilendiren yanlarına bakın. Kur'ân'ı bir yıldızname, Rasûlüllah'ı bir müneccim gibi düşünüp, sorular sormayın.) Çünkü gerçek fazilet, evlere arkalarından girmeniz değildir; gerçek fazilet, (hakkıyla inanıp, imanın gereklerini yerine getirerek, bütün gücüyle) takvalı olmaya çalışan(ın hali)dir. O halde, evlere kapılarından girin, (her konuyu kaynağından araştırın ve kime ne sorulacağını, kiminle nasıl münasebette bulunulacağını bilerek davranın). Emir ve yasaklarına tam ittiba ile Allah'ın korumasına girin ki, gerçek mazhariyete, muradınıza ve gerçek kurtuluşa erebilesiniz.[136]

190. Sizinle fiilen savaşanlarla Allah yolunda (O'nun adını yüceltmek için) savaşın, fakat (Allah'ın koyduğu kuralları çiğneyerek) haddi aşmayın.[137] Şüphesiz ki Allah, haddi aşanları sevmez.

134. İslâm, ibadet vakitlerinin belirlenmesinde, her zaman, her yerde ve her seviyede insanın görebileceği işaretleri esas almıştır. Bu bakımdan, bilimsel ve teknik gelişmelere ve hesaplamalara, onlardan istifade edilse bile, mutlaka gerek duyulmaz.

Bazıları, bu şekilde kutuplarda namaz vakitlerinin tesbit edilemeyeceği itirazında bulunmaktadırlar. Böyle bir itiraz, eksik coğrafya bilgisinden kaynaklanmaktadır. Gece ve gündüzlerin 6 ay kadar sürdüğü kutup bölgelerinde 24 saatlik zaman dilimi çerçevesinde sabah ve akşamın işaretleri o kadar açıktır ve bu işaretler o kadar düzenli görülür ki, halk buna göre yatma, kalkma ve diğer işlerini yapma vakitlerini kolayca ayarlayabilmektedir. Saatlerin yaygınlaşmadığı zamanlarda, Grönland, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerde oturanlar, günün ve gecenin saatlerini ufukta beliren çeşitli işaretlere göre ayarlarlardı. Bu işaretler, kendilerine günlük programlarını düzenlemede yardımcı olduğu gibi, ibadet vakitlerini ve bu arada sahur ve iftar yemeklerini tesbit etmelerinde de yardımcı olurdu.

135. İtikaf, bir yerde nefsi hapsederek durup bekleme demektir. Istılah manâsıyla, oruçlu iken mescitlerde ibadet kasdıyla belli bir süre, genel şer'î ölçüleri içinde en az bir saat kalmak demektir. Bu süre içinde kadınlara yaklaşmak caiz değildir. İtikaf, sünnettir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, genellikle Ramazan'ın son 10 gününü bu şekilde Mescit'te geçirirlerdi.

136. İslâm öncesi dönemde Araplar, ayın büyüyüp küçülmesini ve bazı tarihleri uğur ve uğursuzluk adına yorumlarlardı. Kur'ân, bu konuda ikazda bulunmanın yanısıra, dikkatleri şu çok önemli noktaya da çekmektedir:

Bir defa, soru sormak için soru sormak, faydasız meselelerle uğraşmak, ayrıca gereksiz ve faydasız konuları merak etmek, mü'mine yakışmayan boş şeylerdendir. İkinci olarak, kendisine herhangi bir konuda soru sorulan mürşid veya muallim, soruya insanların manâsız meraklarını giderme adına mutlaka istendiği şekilde cevap vermek yerine, sorana en faydalı olacak şekilde cevap vermelidir. İrşad ve talim gibi, belâğatın gereği de budur. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm'a ayın büyüyüp küçülmesi, hilâllerin nasıl ve niye öyle bir görünüp, sonra değiştiği gibi, en azından o gün için anlamaları mümkün bulunmayan, bundan da öte, esasen insanları ilgilendirmemesi gereken bir konuda sorulan soruya Cenab-ı Allah (c.c.), asıl bilinmesi gereken hususu hatırlatarak cevap vermiştir. Hilâllerin nasıl meydana geldiğini bilmek kimseye bir şey kazandırmaz ve insanların hilâle de, güneşe de ve onların hareketlerine de hiçbir tesirleri olmayacaktır. Bu konuda merak edilmesi gereken, ayın hareketlerindeki hikmet ve insanları ilgilendiren hususlardır. Bu da, kendilerinde savaşılması yasak olan Haram veya Hürmetli Aylar'ın, bu arada bilhassa Ramazan'ın, Hac mevsiminin ve insan hayatında zamana bağlı daha başka pek çok unsurun tayin ve tesbitidir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim, bu tür "tabiî" vakıalarla ilgili olarak dikkatleri Allah'ın onlardaki hikmetine ve bunların hayatımızdaki yerine çeker ve zihinleri, lüzumsuz merakları tatminden başka insanlara

hiçbir fayda getirmeyecek hususlarla meşgul etmez. Dolayısıyla, "tabiat" hadiselerine ve eşyaya, yaratılışları ve hareketlerindeki hikmet ve Allah'a, ayrıca diğer iman esaslarına nasıl bir delil oldukları açısından yaklaşmak gerekir.

Âyet, işte buradan hareketle, insanların cemiyet içinde birbirleriyle, bilhassa rehberleri ve idarecileriyle olan münasebetlerinde birtakım muaşeret kurallarına dikkat çekmekte ve nazarları bir defa daha, 177. âyette ifade olunan gerçek iyilik ve fazilete (*birr*), âdet, manâsız görenek ve şekilden çok ruh ve manâya çevirmekte, ayrıca onları bir defa daha takvaya çağırmaktadır. Yine, buraya kadar ki hemen bütün âyetlerle birlikte sûrenin başıyla da çok yakın irtibatı olan bu âyet-i kerime, gerçek felâh yoluna ve gerçekten felâh bulanlara da işarette bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, bundan sonra bir önemli hayat realitesine daha geçecek, Cahiliye dönemindeki kural tanımaz vuruşmalar münasebetiyle, savaş konusunda ciddî prensipler koyarak, mü'minler topluluğunu ferd ve toplum planında eğitmeye devam edecektir.

137. İslâm, savaş ve İslâm'ın ana yayılış dinamikleri hakkında bkn. Ek 2.

191. O (sizinle savaşa)nları (savaş halinde iken) bulduğunuz yerde öldürün ve onları sizi çıkardıkları yerden çıkarın (ülkenizi onlardan kurtarın). (Her ne kadar savaş sizin için istenmeyen bir şey ise de,) fitne (küfür ve şirkin hakimiyetinin meydana getirdiği zulüm, kaos ve baskı ortamı) savaştan, insan öldürmeden daha kötü bir durumdur.[138] Mescid-i Haram çevresinde sizinle savaşmadıkları sürece siz de orada onlarla savaşmayın; eğer onlar orada size karşı savaşırlarsa bu takdirde öldürün onları. Böyledir (kural ve anlaşma tanımaz) kâfirlerin cezası.

192. Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah günahları çok bağışlayandır; (tevbe ile Kendisine yönelenlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

193. Fitne ortadan kalkıp da Hak Din mevkiini alıncaya ve din (hüküm ve emretme yetkisi ve itaat) bütünüyle Allah'a hasredilinceye kadar onlarla savaşın. Eğer (fitneden ve düşmanlıklarından) vazgeçerlerse, zaten zalimlerden başkasına karşı (savaş için) düşmanlık beslenmez.[139]

194. (Kendinde savaşılması yasak olan) Haram (Hürmetli) Ay, Haram Ay'a bedeldir ve bütün kıymet ve değerler karşılıklıdır. Şu halde, her kim size saldırır (ve değerlerinizi ihlâl ederse), siz de ona (aşırı gitmeden) aynen size saldırdığı şekilde mukabelede bulunun. Her durumda Allah'tan, O'nun emirlerine karşı gelmekten, çizdiği sınırlara riayet etmemekten sakının ve bilin ki Allah, böyle sakınanlarla (müttakîlerle) beraberdir.[140]

195. (Varlığınızı devam ettirmek için gerekli mukabeleler, harp ve savunma, masrafsız olmaz. Öyleyse her neye sahipseniz ondan) Allah yolunda infakta bulunun ve (bu gereken infakı yapmayarak) kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Her ne yaparsanız, Allah'ı görürcesine, en azından, Allah'ın neyi nasıl yaptığınızı gördüğünün şuuru içinde ve mümkün olan en güzel şekilde yapın. Şüphesiz Allah, her yaptıklarını Allah'ın gördüğünün şuuru içinde ve mümkün olan en güzel şekilde yapanları sever.

196. Hac'cı ve Umre'yi Allah için tamamlayın. Fakat ihrama girdikten sonra mecburî herhangi bir sebeple tamamlayamamışsanız, bu takdirde (en azı bir koyun veya keçi olmak üzere) kolayınıza gelen kurbanlığı (Harem-i Şerif'e) gönderin. Kurban, yerine varıp da kesilmeden önce (ihramdan çıkmak için) başlarınızı tıraş etmeyiniz. Bununla birlikte, kim (tıraşa muhtaç olacak derecede) hastalanır veya başında eziyet veren bir hâl bulunur da (vaktinden önce başını tıraş ederse), fidye olarak ya oruç tutsun, ya sadaka versin veya kurban

kessin. (Hac'cı ve Umre'yi tamamlamaya manî sebep ortadan kalkar veya böyle bir sebep hiç bulunmaz da) emniyet ve genişlik içinde olursanız, bu takdirde kim Umre ile Hac'cı birlikte yaparsa, kurbanlıklardan kolayına geleni kessin. Kim de kesecek kurbanlık bulamazsa, onun üç gün Hac'da, yedi gün de Hac'dan döndüğünüzde oruç tutması gerekir ki, tamamı on gün oruçtur. Bu hüküm, Mescid-i Haram çevresinde oturmayıp (dışarıdan gelen ve Mekke'ye ihramsız girmeleri caiz olmayanlar) içindir. (Bilhassa Hac'cın hükümlerini yerine getirmede) Allah'tan, O'nun emirlerine ve yasaklarına riayetsizlikten sakının ve bilin ki Allah, cezalandırması pek çetin olandır.

29

138. Âyet, savaşın en önemli gerekçelerinden birini *fitne* olarak anmaktadır. Evet, savaş istenmeyen bir şeydir fakat onu gerekli kılan faktörler vardır ki, bunların başında fitne gelir veya bu faktörlerin hepsi fitne kavramı içinde mütalâa edilebilir. Kelime manâsıyla, içinde altın madeni bulunan toprak kütlelerini kazana atıp kaynatmak ve neticede altını elde etmek demek olan fitne, terim anlamıyla, Allah'a şirk koşmak ve bunu bir hayat tarzı haline getirmek, küfrü yaymak, irtidat, Allah'ın haram kıldığı amelleri büyük bir aldırmazlık içinde işlemek, umumî asayiş ve güvenliği ortadan kaldırmak, hak Din'e karşı aktif düşmanlık içinde bulunmak gibi, her biri hak ve adaletin gereği olarak insan öldürmeden çok daha kötü ve toplumu sarsıcı fiilleri ifade eden bir kavramdır. Bütün bu fiiller, duruma ve şartlara göre küçük veya büyük çaplı savaşların haklı sebebi olabilecek özellikte ise de, bu ve bundan sonraki âyette fitne ile âdeta bu manâların tamamı, yani Allah'a şirk koşma veya küfrün yol açtığı anarşi, terör, zulüm ve güvensizlikle örülü içtimaî hayat ve İslâm'a karşı aktif düşmanlık kastedilmektedir.

139. Tevhid'in İlâh, Rab ve Ma'bud olarak yalnızca Allah'ı kabûl etme şeklinde üç temel boyutu vardır. Rab olarak O'nu kabul etme, başka manâlarının yanısıra, O'ndan başkasına haram ve helâl kılma yetkisi vermeme demektir. Bu bakımdan, fert ve toplum hayatındaki haram ve helâlleri, emir ve yasakları belirleme yetkisi Allah'ındır. Eğer bunu birtakım insanlar gasp eder ve zulüm üzerine bir sistem kurar, insanları da buna boyun eğmeğe zorlarlarsa, işte bu, fitnenin ta kendisidir. Bu durumda İslâm müdahale eder; kimsenin inancına karışmamakla ve herkesi inancında hür bırakmakla birlikte, hayatı tanzim yetkisini kullanır ve zulme, fitneye, anarşi ve teröre meydan vermez. İslâm'ın hakimiyeti altında herkes, güvenlik içinde inancına göre yaşar.

140. Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları *haram* (hürmetli) *aylar* olup, bu aylarda savaş yasaktı. Fakat müşrikler, bundan istifade ile Müslümanlara saldırıyor ve daha sonra da, haram olmayan aylardan birini haram ilan ediyorlardı. Kur'ân, onların bu şekilde Müslümanlara saldırmalarının önüne geçmek için ve *hürmetlerin, değer ve kıymetlerin karşılıklı olması* prensibiyle, Müslümanlara hangi ayda saldırılırsa o ayda mukabelede bulunma izni verdi.

Bu âyet, içtimaî hayatta, ceza hukukunda ve milletlerarası münasebetlerde önemli bir kaideyi de ortaya koymaktadır. İslâm hukuk kuralları, Din'i koruma, canı koruma, aklı koruma, nesli koruma ve malı korumayı esas alır. Bunların korunması yolunda öldürülen şehit olur. Din'e saldırı, irtidat, cana kıyma, alkol ve uyuşturucu kullanma, zina, hırsızlık, gasp gibi suçlar, korunması gerekli bu beş esasa tecavüz olmaları hasebiyle, en büyük suçlar arasındadır. Ayrıca kimsenin malı, canı, hukuk karşısında diğerlerininkinden daha kıymetli değildir. Bu bakımdan, Kur'ân-ı Kerim'in *hurmet* dediği bu tür kıymet ve değerlerde eşitlik vardır. Aynı zamanda adaletin de gereği olan bu eşitlik, kısas hükmünün de kaynağıdır. Şu kadar ki, bu değerlere karşı işlenen suçlarda kısas yaparken, kişiler kendi adlarına karşı tarafı affedebilir ve bu, Kur'ân'da övülmüştür. Fakat Din ve mukaddesat, kamu düzeni, kamu malı, ülke ve milletin onuru, güvenliği ve bekası gibi hususlarda idareciler dahil kimse, af ve fedakârlıkta bulunamaz.

İslâm, mukabeleye izin verirken, "Zarar vermek de, zarara zararla mukabelede bulunmak da yasaktır." kaidesince, bir kişi, kendisine kötülük yapan veya zulmeden kişiye kötülük veya zulüm yapamaz. Yani birinin bir başkasına zulüm veya kötülükte bulunması, o başkasının diğerine de kötülük veya zulümde bulunmasını gerektirmez. Âyet, devamında misliyle mukabelede, yani kısasta takva çağrısı yapmakla, mukabelede asla aşırı gidilmemesini, mukabelenin fazladan bir suç ve adaletsizliğe yol açmamasını ihtar etmektedir.

197. Hac, (öteden beri halka) malûm olan aylarda yapılır.[141] Kim o aylarda Hac'ca niyet ve teşebbüs ederse, artık Hac boyunca ne eşler arasında münasebete izin vardır, ne şer'î hudutlardan çıkmaya ve ne de tartışma ve sürtüşmeye. (Bunlara riayetten başka,) gücünüzün yettiği her ne türden bir hayır işler, (Hac'da başkalarına yardımda bulunursanız,) Allah onu mutlaka bilir. (Başkalarına yük olmamak için Hac süresince gerekli) bütün azığınızı tedarik edin; bu arada (bilin ki) azığın en hayırlısı takvadır. Öyleyse, (Âhiret azığınız olarak) Ben'den sakınıp takva dairesi içine girin (ve Hac gibi, bütün ibadetlerinizi tam bir dikkatle yerine getirin), ey gerçek akıl ve idrak sahipleri!

198. (Başka zamanlarda olduğu gibi, Hac sırasında da) Rabbinizin fazl u kereminden (kazanç) talep etmenizde bir beis yoktur. (Fakat kazanç talebine dalıp da Hac menasikini ihmal etmeyin.) (Vakfeden sonra) Arafat'tan sel gibi boşanıp aktığınızda Meş'ar-i Haram civarında (Müzdelife'de) Allah'ı zikredin. O, nasıl sizi hidayete erdirmişse, (bunun idrak ve şuuru içinde) O'nu öyle zikredin. (Düşünün ki,) O sizi hidayet etmeden önce imandan, ibadetten habersiz, yanlış yollarda, ne yaptığını bilmez şaşkınlar güruhu idiniz.

199. (Başkalarından üstünlük iddiası içinde kendinizi insanlardan ayırıp da, Arafat'a çıkmadan Müzdelife'de beklemeye durmayın.) Herkesin sel gibi boşanıp aktığı yerden siz de boşanıp akın ve (şimdiye kadar gösterdiğiniz muhalefetten ve yaptığınız hatalardan dolayı) Allah'tan bağışlanma dileyin. Şüphesiz Allah, günahları çok bağışlayan, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

200. Artık, Hac'cın yerine getirilmesi gereken hükümlerini bu şekilde yerine getirdikten sonra (Mina'da, onlarda gördüğünüz ve sizce övülmeye değer hasletleriyle İslâm'dan önce) atalarınızı andığınız gibi, hattâ çok daha fazla ve daha içten, daha kuvvetle Allah'ı anın. Ne var ki, insanların içinde (yalnızca dünya hayatını düşünen ve) "Rabbimiz, bize vereceğini dünyada ver!" diyen, dolayısıyla Âhiret'te hiçbir nasibi olmayanlar vardır.

201. Buna karşılık, onların içinde "Rabbimiz, bize dünyada da (Sen'in yanında) iyi ve güzel her ne ise onu, Âhiret'te de (yine Sen'in yanında) iyi ve güzel olan ne ise onu ver ve bizi Ateş'in azabından koru!" diye dua edenler de vardır.

202. Bu her iki kısım insanlar, neyi talep etmişler ve o istikamette ne yapmışlarsa, her birinin nasibi kendi kazandığındandır. Allah, hesabı pek çabuk görendir.

203. (Arafe ve Kurban bayramı günleri dahil, takip eden) sayılı (teşrik tekbiri) günlerinde Allah'ı zikredin (tekbir getirin). Kim acelesi olur ve iki gün içinde (cemreleri –şeytan taşlamayı– yerine getirip dönerse) üzerine bir günah yoktur; kim de, (taşlamayı bitirmeyi üçüncü güne) tehir ederse, yine üzerine günah yoktur – ancak, İlâhî ahkâmı yerine getirmede titiz davranan ve takva üzere hareket eden için. Siz, Allah'a itaatta hep titiz davranın, takva dairesi içinde kalın ve bilin ki, şüphesiz O'na dönüp, huzurunda toplanacaksınız.

204. İnsanlar içinde bazıları vardır ki, dünya işleriyle ilgili sözleri hoşuna gider (dünya işlerini bilir izlenimi verir, fakat kalkar) kalbindeki (yalanlarına) Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, düşmanların en yamanıdır.

205. Arkasını dönüp gittiğinde (veya) bir işin başına geçtiğinde yerin içini dışını fesada vermek ve (insan hayatının dayandığı) kaynakları ve nesilleri mahvetmek için yeryüzünde koşturur durur. Oysa Allah, bozgunculuğu asla sevmez.

206. Ona "Allah'tan kork ve koyduğu yoldan yürü!" dendiği zaman bu, damarına dokunur da onu daha büyük günaha sokar. Böylesine Cehennem yeter; gerçekten ne fena yataktır o!

207. Ama insanlar arasında öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanma ve rızasının nerede yattığını bulma uğrunda hayatını ve varlığını ortaya koyar. Allah, kullar(ın)a çok acıyandır (ve bu sebeple onları daima hayra ve takvaya çağırır).

208. Ey iman edenler! Aranızda herhangi bir ayrılığa düşmeden, Allah'a tam bir teslimiyet içinde hep birlikte sulh ü selâmete girin ve şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Çünkü o sizin için, (hem Allah ile hem de birbirinizle aranızı açmaya çalışan ve bu maksatla gerçek dışı fakat parlak va'dlerde bulunan) apaçık bir düşmandır.

209. Size gerçeği gösteren apaçık deliller geldikten sonra (Allah'a teslimiyetle aranızda sulh ü selâmeti gerçekleştirmede kusur edip) ayaklarınız kayarsa, bilin ki Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[142]

210. (Allah'a tam teslimiyetle sulh ü selâmete girmede geri duranlar,) Allah'ın (helâk emrinin) buluttan gölgelikler içinde melekler vasıtasıyla kendilerine ulaşıp işin bitirilivermesini mi bekliyorlar? Bütün işler neticede varıp Allah'ta biter ve O neye hükmederse o olur.

141. Hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Buradan bu aylardan herhangi birinde Hac yapılabileceği manâsı çıkarılmamalıdır. Âyette kasdolunan, İslâm öncesi Cahiliye döneminde olduğu gibi, aylarda nesî' yapma, yani ayların günlerini azaltma, onları bir-

rini azaltma, onları birbirine katma ve zamanlarını, dolayısıyla onlarla ilgili hükümleri de değiştirme gibi yollara giderek, bu aylar dışında Hac yapılamayacağıdır. Ayrıca, Hac'cın hangi rüknünün ve farzının ne zaman yapılacağı da bellidir. Meselâ, Şevval ayından itibaren Hac'ca niyetle ihrama girilebilir. Arafat'ta vakfe, ancak Zilhicce'nin 9'uncu günü eda edilebilir; ziyaret veya ifaza tavafı ise, Zilhicce'nin 10'uncu, Kurban bayramının ilk gününden itibaren, ömrün herhangi bir gününde yapılabilir.

142. Âyetlerin sonundaki bu fezlekeler (bağlayıcı ifadeler,) âyetlerdeki manâ ve muhtevayı bilhassa onların kaynağı ve ulaştırdıkları netice açısından anlamada çok önemlidir. Meselâ bu âyetin, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Azîz ve Hakîm isimleriyle bitmesi, âyete bilhassa şu manâyı da katmaktadır: Sizin Allah'a teslim olup olmamanızın ve kendi içinizde sulh ü selâmete girip girmemenizin Allah'a en küçük bir zararı olmaz, O'ndan bir şey eksiltmez. Her ne şekilde davranırsanız davranın, Allah Azîz'dir, tam bir izzet sahibidir ve dilediğini dilediği şekilde yapmaya her zaman kadirdir. Dolayısıyla, O'na karşı bir şey yapmaya gücünüz yetmez. O, dilerse sizi hemen cezalandırabilir. Fakat O, aynı zamanda hikmet sahibidir, her icraatında mutlak hikmet vardır. O, dünyada sizi bir imtihana tabi tutmaktadır. Dolayısıyla buradaki hayatın kendine has kanunları vardır. Bu bakımdan, insanlık tarihindeki hadiseleri değerlendirirken, Allah'ın Azîz olmasının yanısıra Hakîm olması da nazara alınmalı ve değerlendirme ona göre yapılmalıdır. Nitekim sonraki âyet, bu manâya açıklık getirmektedir.

211. Sor İsrail Oğulları'na: Onlara apaçık ve gerçeği gün gibi gösteren ne kadar çok delil takdim ettik (de, bunları dikkate aldıklarında ne oldu, onlara aykırı gittikleri zaman ne oldu)? Kim Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştirir, (hidayeti dalâlete çevirerek iç dünyasında değişirse,) şüphesiz Allah, cezalandırması pek çetin olandır.[143]

212. Küfredenlere dünya hayatı süslü ve cazip gösterildi; onlar, iman edip (bu hayata rağbet göstermeyenlerle) alay ederler. Oysa imanlarını takva ile süsleyen mü'minler, Kıyamet Günü onların üstünde (cennetlerde, onlar ise altta Cehennem'dedirler). Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

213. İnsanlar, başlangıçta (rızık ve benzeri hususlarda ayrılığa düşmemiş, kavgasız-nizasız) tek bir ümmet idi. (Derken ihtilâfa düştüler) ve Allah, (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi; beraberlerinde de, ihtilâf ettikleri konularda insanlar arasında hükmetmesi için kendisi bizatihî hak olan ve inişi esnasında da kendisine bâtılın asla yol bulamadığı Kitabı indirdi. O Kitap hakkında, ancak kendilerine o Kitabın verildiği topluluklar, hem de onlara apaçık deliller, gerçeği gün gibi gösteren âyetler geldikten sonra aralarındaki haset ve rekabetin yol açtığı tecavüzler sebebiyle ihtilâfa düştüler. Allah, hak mevzuunda ihtilâf ettikleri hususlarda, (şu zamanda Rasulûmüze ve Kur'ân'a) iman edenlerin önünü açtı ve izniyle onları hidayete erdirdi. Allah, dilediğini dosdoğru bir yola hidayet eder.[144]

214. (Bu tarihî sürecin ortaya koyduğu gerçek dururken,) sizden önce geçenlerin başlarına gelenler sizin de başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle sıkıntı ve mihnetler, öyle çetin zaruretler dokundu ve öylesine sarsıldılar ki, başlarında bulunan rasûl ve beraberindeki iman edenler, "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek hale geldiler. Bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.[145]

215. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: "Her ne tür maldan (farz veya nafile olarak) ne infak ederseniz, önce anne-baba, sonra en yakın akraba ve daha sonra da muhtaç yetimler, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır adına her ne işlerseniz, muhakkak ki Allah onu hakkıyla bilendir.[146]

143. Kur'ân'ın, insanın işlediği suçlar ve/veya günahlar karşılığında sözünü ettiği ceza, azap, nekâl veya ikap, mutlaka Allah'ın ona dünyada vereceği hususî bir ceza veya bilhassa Âhiret'te vereceği Cehennem azabı türünden bir azap olarak anlaşılmamalıdır. İnsanın yeryüzü hayatı adına Allah'ın koyduğu kanunlar vardır – ki bunların tümüne birden Şeriat-ı Fıtriye veya Tekvîniye denilir – ve bunlara uyup uymamanın karşılığı daha çok dünyada, kısmen de Âhiret'te görülür. Fertler veya toplumlar, dünyada da Âhiret'te de yaptıklarının karşılığını görürler. Bu bakımdan, ister hayatları adına Allah'ın koyduğu kanunlara uymamanın, isterse Allah'ın dinini bırakıp, başka din veya sistemler edinmenin menfî sonuçları, böyle bir tercih veya davranış için Allah'ın dünyada tayin ve tesbit buyurduğu sonuçlar olup, menfîlikleri hasebiyle birer cezadır. Âhiret'teki ceza ise, bu tercih veya davranışların Âhiret'e has sonucudur.

Yukarıdaki âyetler, daha çok mü'minleri, Allah'a tam teslim olamamanın yol açabileceği içte değişim, Allah'ın hidayet nimetinin kadrini bilmeme ve bunun sebep olacağı tefrika ve ihtilâflar konusunda uyarmaktadır. Sonraki âyet de, söz konusu bütün değişim, nankörlük, tefrika ve ihtilâfların başlıca sebebinin dünya hayatının süsüne aldanma ve bunun küfrün de en önemli bir sebebi olduğuna dikkat çekmektedir.

144. Bu âyet, başlı başına gerçek tarih 'felsefesi'-ni ortaya koymaktadır. Allah, bu âyetin kendisiyle doğrudan irtibatlı bulunduğu 38 ve 39'uncu âyetlerde ifade buyurduğu üzere, (ilk cennetten) yeryüzüne indirdiği insana hidayeti göndereceğini, yani ona yeryüzü hayatında yürümesi gereken yolu göstereceğini va'detmişti. Yeryüzü hayatlarının ilk döneminde insanlar, Hz. Âdem'in rehberliğinde hidayet üzere idiler. Rivayetlerde geldiği üzere, Hz. Âdem'e Sahifeler de verilmişti. Önceki âyetin ima ettiği üzere, emeklerinin ürününü ve Allah'ın kendilerine yerde verdiği rızkı paylaşma konusunda aralarında henüz bir rekabet yoktu. Ne zaman bu rekabet başladı, o zaman da ihtilâflar, kavgalar ve kan dökmeler de sökün etti. Cenab-ı Allah (c.c.), rahmetinin gereği olarak, ihtilâf ettikleri konularda onları doğruya iletecek ve aralarında adaleti hakim kılacak (kimi nebî, kimi rasûl) peygamberler gönderdi ve içlerinden bazı rasûllere Kitap, bazılarına Sahifeler verdi. Fakat, bilhassa rasûllerin ardından rasûller vasıtasıyla kendilerine Kitap verilmiş topluluklar, bu defa Kitap üzerinde, yine aralarındaki rekabet, hırs, paylarına düşene razı olmama ve tecavüz yüzünden ihtilâfa düştüler ve tarih bu şekilde sürdü geldi. En son, Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.)'ın kavimlerinin ihtilâflarının ardından – ki bu ihtilâfa tarih tam şahittir – Cenab-ı Allah (c.c.), son olarak Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı gönderdi. Daha önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan bazıları Hz. Muhammed'e inandı, bazıları inanmadı. Allah'ın hidayeti, açıktır ki, inananların üzerindeydi.

Bu âyet, bütün insanlar gibi, din mensupları arasındaki ihtilâfların da *bağy*, yani haset, haksızlık, rekabet, hakkına razı olmama ve haklara tecavüz yüzünden çıktığını açıklamaktadır. Ayrıca Kur'ân, ilgili pek çok âyetinde de olduğu gibi burada da Kitabı tekil ve marife (belgili) kullanmakla Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân gibi bütün semavî

kitapların hepsinin kaynağının aynı olduğunu ve aynı temel gerçekleri ihtiva ettiklerini ortaya koymakta ve hemen her rasûlden sonra, rasûllerin ümmetlerinin Kitap'taki bazı hususlar konusunda aralarındaki *bağy* sebebiyle ihtilâfa düştüklerini beyan etmektedir. Yine âyet, bütün ihtilâfların nihaî çözüm merciinin artık Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm ve Kur'ân olduğunu belirtmektedir. Burada çok önemli bir başka husus daha karşımıza çıkmaktadır ki, o da şudur:

İslâm tarihinde, birtakım Kur'ânî meseleler ve bazı Kur'ân âyetleri konusunda da ihtilâflar olmuştur, olmaktadır ve olacaktır. Bu, tabiîdir. İşte bu noktada çözüm mercii, Kur'ân'ın Efendimiz'in fonksiyonlarını anlatırken Kitap'tan sonra andığı (2: 151) Hikmet, yani Peygamber Efendimiz'in Sünneti'dir. Fakat buradan Kur'ân âyetleri arasında bir çelişki olabileceği gibi bir manâ akla gelmemelidir. İhtilâf, insanların Kur'ân'ı anlayışlarında ve idrak farklılıklarındadır. Bu bakımdan, en önemli fonksiyonları olarak Sünnet, Kur'ân'ın müphemini, yani kapalısını tefsir, mücmelini, yani öz ve kısa olan âyetlerini tafsil, umumî görünen bazı hükümlerini tahsis, mutlak bırakılmış hükümlerini takyid (sınırlandırma) eder ve ayrıca, başka hükümler de koyar. Böylece, Kur'ân konusunda çıkabilecek ihtilâfları da önler. Bu bakımdan Sünnet'e hücum, esasen Kur'ân'a ve İslâm'ın temeline hücumdur.

145. Bu âyet, Sırat-ı Müstakîm, yani Allah'ın Dini üzere yürüyüp, başkalarını da aynı Din'e çağıran toplumların tarihini çok özlü biçimde ortaya koymaktadır. Bazı yanlarıyla daha başka âyetlerde de geçtiği üzere, bu yol çetin bir yol olup, gerektiğinde harp gibi, yokluk, kıtlık ve her türden işkence gibi çeşit çeşit sıkıntılarla doludur. Bu sıkıntılı yolda Allah (c.c.), gerçekten iman edip sabır gösterenlerin ortaya çıkması ve yolun doğruluğuna şahitler edinmek için, imtihan üzerine imtihan gönderir. Bu, "Allah'ın yardımı ne zaman?" denecek hale gelinceye, yani bütün maddî sebeplerin, çarelerin tükenip, neticenin ve muvaffakiyetin yalnızca Allah'tan olduğu gerçeğinin ruhlarda tam manâsıyla duyulacağı, bir başka ifadeyle, "Nûr-u Tevhid içinde Ehadiyet'in tecelli edeceği" noktaya kadar devam eder. İşte bu nokta, çekilen bütün mihnet, meşakkat ve sıkıntıların birden ferah-feza bir iklime yol verdiği noktadır. Ama imtihan bundan sonra da sürer; bu noktada yol, dünya nimetlerine dalmadan zirvede sebat gösterme, şükretme ve seviyeyi koruma merhalesine gelmiştir.

146. Âyetler, birbirinden bağımsız gibi görünse de, hem Cennet'e ulaşan ve önceki dipnotta kısmen temas ettiğimiz yolun önemli kilometre taşlarını ortaya koymakta, hem de bu kilometre taşlarının nasıl döşenmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bunlar, bundan sonraki âyette geleceği üzere savaş, sıkıntı, zorluk, darlık ve bütün bunlar karşısında maldan toplum içinde Allah rızası için ihtiyacı olanlara harcamadır. Bu harcama, bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu gibi, toplum fertleri ve halk kesimleri arasında bir köprü vazifesi görür.

216. Hoşunuza gitmese de, savaş size farz kılındı. Olur ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da o şey hakkınızda hayırlıdır; bir şeyi seversiniz ama, o şey ise hakkınızda şerlidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217. Sana Haram Ay'dan ve onda savaşmaktan soruyorlar. De ki: "O ayda savaşmak büyük günahtır. Fakat (insanları) Allah'ın yolundan alıkoymak, bile bile O'nu, O'nunla ilgili hakikatleri inkâr etmek, (mü'minleri) Mescid-i Haram'dan uzak tutmak ve onun ehlini ve ahalisini oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahtır. (Her zaman için) fitne, savaştan, insan öldürmekten daha ağır bir durum ve daha büyük bir vebaldir. O (müşrik kâfirler), güçleri yeterse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri durmayacaklardır. İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerinin bütün amelleri dünyada da Âhiret'te de heder olup gitmiştir. Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar; orada sonsuzca kalacaklardır.

218. Buna karşılık, iman edenler ve (gerektiğinde) Allah yolunda hicret ve cihad edenler, onlar ise, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, (kullarının günahlarını) pek çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.[147]

219. Sana (sarhoşluk veren) içkilerle, (her türlü) kumar (veya şans oyunların)dan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük bir günah ve zarar, bununla birlikte insanlar için birtakım menfaatler de vardır; fakat onlardaki günah ve zarar, menfaatlerinden daha büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: (Bakmaya mükellef bulunduğunuz kişilerin nafakasından) arta kalanı. Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki, sistemli ve etraflıca düşünesiniz,[148]

220. Dünya ve Âhiret (hayatı ve gerçekleri) hakkında. Sana yetimler konusunda (nasıl davranacaklarını) da soruyorlar. De ki: "(Mallarını kullanmada haksızlık yaparım endişesiyle onları sahiplenmeyi bırakmaktansa,) onların iyiliği neyi gerektiriyorsa onu yapmak daha hayırlıdır. Eğer onları içinize alır ve onlarla birlikte olursanız, onlar zaten Din'de kardeşlerinizdir; (kardeşliğin gereği de, kardeşlerin ıslah ve faydası için çalışmaktır). Allah, kimin bozguncu ve karıştırıcı, kimin de ıslah edici olduğunu bilir. Eğer Allah dilemiş olsaydı işinizi sarpa sardırır, onu altından kalkamayacağınız yükümlülüklerle zorlaştırırdı. Şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

221. İman etmedikçe müşrik kadınları nikâhınıza almayın. İman etmiş bir cariye, bir hizmetçi kadın, (güzelliği,

malı, mevkii ve soyu itibariyle) hoşunuza da gitse müşrik bir kadından daha hayırlıdır. (Kadınlarınızı da,) iman etmedikçe müşrik erkeklerle nikâhlamayın. (Yine malı, mevkii ve soyu itibariyle) hoşunuza da gitse, müşrik (hür) bir erkekten mü'min bir köle, bir hizmetçi daha hayırlıdır. O (müşrik erkek ve kadınlar) Ateş'e çağırırlar; Allah ise, sizi izniyle Cennet'e ve günahlarınızın bağışlanmasına çağırır. O, âyetlerini insanlar için açıklıyor ki, düşünsünler, müzakere etsinler ve gerekli öğüdü alsınlar.

222. Sana hayız halinden de soruyorlar. De ki: "O, başkasında tiksinti uyarabilecek, bileşimi değişmiş bir kan salgısıdır. Bu sebeple, hayız döneminde (hayız mahallerine mahsus olmak üzere) kadınlardan çekilin ve o hal bitinceye kadar onlara yaklaşmayın.[149] O hal bitip de temizlendikleri zaman, Allah'ın (aranızdaki münasebet için) koyduğu kanunlar çerçevesinde ve belirlediği yoldan onlara varabilirsiniz. Şüphesiz ki Allah, (günahlardan kaçınmakla beraber, beşerî bir sürçme ile günaha düşmelerinin ardından) tam bir pişmanlıkla tevbe edip, tevbelerinde sebat gösterenlerle, (her türlü günah kirinden) temizlenip paklananları sever.[150]

223. Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir, (onlara temiz tohum bırakır ve hasılat olarak nesil elde edersiniz;) o halde ekinliğinize dilediğiniz zamanda dilediğiniz biçimde varınız ve kendiniz için (ileriye dönük, geliri hiç tükenmeyecek hasılat) göndermeye çalışınız. (Her hususta olduğu gibi, kadınlarla münasebetinizde ve nesil yetiştirme konusunda da) Allah'a isyandan, O'nun koyduğu hükümlere riayetsizlikten sakınınız.[151] Bilin ki, mutlaka O'nun huzuruna çıkacaksınız. (O'nun huzurunda görecekleri muameleden dolayı) mü'minleri müjdele.

224. (Allah adına yemin edip durmayın ve) yemin ettiğinizde de Allah'ı yeminlerinize siper edip, onlarda duracaksınız diye iyi ve faziletli işlerden, takva dairesinde davranmaya çalışmaktan ve insanların arasını ıslah etmekten geri kalmayın. Allah, (her ne söylerseniz) hakkıyla işitendir; (her yaptığınızı ve niçin yaptığınızı) hakkıyla bilendir.

33-34

147. Bilhassa bugün yanlış anlaşılan ve bazen de kasden yanlış anlatılan kavramlardan biri cihaddır. Sözcük olarak, kişinin herhangi bir hususta elinden geleni yapması manâsına gelen cihad, Kur'ân'daki karşılığı daha çok 'kıtal' olan savaş demek değildir. Daha geniş bir anlam sahası bulunan cihad, Allah yolunda Allah rızası için yapılan her türlü uğraşıyı içine alır. Mücahid, davasına içten bağlı ve ona hizmet için bütün fizikî, zihnî ve manevî fakültelerini kullanan, bu konuda karşısına çıkacak bütün

zorlukları aşmaya azimli kişi demektir. Cihad, ancak Allah için ve O'nun kelimesini yüceltmek için yapılır. Başka türlü uğraşılar, kavram anlamı itibariyle cihadın kapsamına girmez.

Cihadın iki yüzü ve birbirini tamamlayan iki şekli vardır. Biri, yanlış kabullere, bâtıl inançlara, kötü duygulara, yönelişlere ve nefsin gayr-ı meşrû arzularına karşı mücadele etmek ve neticede hem zihnen-aklen, hem de kalben aydınlanmaktır. Diğeri ise, başkalarını da aynı hedefe çağırma, yönlendirme ve bu hususta gerekeni yapmaktır. Bunlardan birinciye, bir hadis-i şerifte *büyük cihad*, diğerine *küçük cihad* adı verilmiştir.

Daha çok Allah yolunda savaşma olarak anlaşılan küçük cihad, esasen savaş meydanlarına has bir cihad şekli değildir. O, Allah'ı başkalarına anlatma, onları Allah'ın yoluna çağırma ve Allah'ın kelimesini yüceltme gayesiyle ve sadece Allah rızası için yapılan her türlü meşrû davranışı içine alır.

Küçük cihad, bütün maddî araçların seferber edilmesini gerektirir ve dış dünyada yerine getirilirken, büyük cihad kişinin kendi nefsiyle mücadelesi demektir. Bu iki tür cihad birbirinden ayrı düşünülüp, birbirinden ayrı ele alınamaz. Nefislerine karşı mücadelede başarılı olanlardır ki, küçük cihadda başarılı olabilirler. Küçük cihadı asla ihmal etmeyenler de, bununla büyük cihadda başarıya çok önemli bir malzeme taşımış olurlar.

Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, her iki cihad şeklini en mükemmel şekilde temsil eden insandır. O, mesajını tebliğ ederken insanların en cesuru olmasına mukabil, Allah'a kullukta da insanların en deriniydi. İbadetlerinde Allah aşk ve saygısıyla kendinden geçer ve O'nu böyle görenler, âdeta O'na karşı şefkat duyarlardı. *Sahih-i Buharî*'de geçtiği üzere, gece ibadetinde bir defasında ayaklarının altı şişinceye kadar ayakta kaldığını gören Hz. Ayşe (r.ah.) kendisine, bütün günahları affedilmiş, yani günahsız bir insan olmasına mukabil, kendisini neden bu kadar tükettiğini sorduğunda şu cevabı almıştı: "Allah'ın şükreden bir kulu olmayayım mı?"

Yukarıda da temas edildiği üzere, Allah yolunda uğraş vermek, yani cihad etmek, İlâhî mesajı başkalarına ulaştırmanın yanısıra, bir mü'minin iman ve aşkla örülmesi gereken karakterini oluşturmak için nefsiyle mücadele etmesini de gerektirir. Mü'minlerin Allah yolundaki bu uğraşları, ferdî planda ölümlerine, toplum planında ise Kıyamet'e kadar devam eder.

İslâm, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve halkın arasını açmak için gelmedi; tam tersine, insanların hem kendi iç dünyalarında hem de dış dünyada huzur, emniyet ve barışı sağlamak ve insanları birbirleriyle, Allah ile, "tabiî" çevre ile ve bütün kâinat ile barışık hale getirmek için geldi.

Yeryüzünde zulüm ve fesadı, tek kelime ile *fitne*yi ortadan kaldırmayı, en azından fitnenin hakim olmamasını gaye edinen İslâm, çağrısını her zaman hikmet, basiret ve güzel öğüt üzerine bina eder.

148. Bu âyet, bilhassa İslâmî tebliğin yolu-yöntemi açısından son derece önemlidir. Cahiliye Araplarında içki de kumar da çok yaygındı. Böylesi alışkınlıkları toplumdan birden kaldırmak uygun, hattâ mümkün de değildir. Kur'ân-ı Kerim, hemen hemen benzer her konuda olduğu gibi, bu hususta da tedricî bir usûl takip etmiş ve yasaklayacağı, ortadan kaldıracağı bir alışkanlık veya davranışı, önce kişilerin bizzat zihinlerinde ve kalblerinde mahkûm etmiştir. Bunun neticesinde nihaî haram emri geldiğinde, artık o kötü alışkanlığı bırakmayan kalmamıştır. Kur'ân, farzlarda da aynı şekilde davranmış, meselâ tesettür meselesinde aynı yolu izlemiş, ilgili emir gelmeden önce, Medine'de pek çok kişi Efendimiz'e başvurarak, tesettürü emretmesi istirhamında bulunmuş, nihayet emir gelince, bunun gereğine gönülden inanmış bulunan Medine'nin Müslüman kadınları arasında tesettüre girmeyen kalmamıştır. Yine, meselâ bundan sonraki iki âyette (220-221) yetimlere nasıl davranılması gerektiğinden ve müşrik erkek ve kadınlarla evlenilmemesinden söz edilir. Birbiriyle alâkasızmış gibi görünen bu iki âyet, esasen, zengin, alımlı ve güzel de olsalar müşrik erkek ve kadınlarla evlenmeyi yasaklarken, bilhassa Nisâ Sûresi'ndeki birden fazla kadınla evlenmeye müsaade eden âyet gelmeden önce yetimlik ve fakirliklerine bakılmadan, mutlaka müşrik olmayan kadınlarla evlenmeye kalbleri hazırlamaktadır.

Evet bu, Kur'ân'dır; O, kâinat mecsid-i kebirinde kâinatı, insanlık medrese veya mektebinde insaniyeti okurken, diller susmalı, zihinler ve kalbler ona verilmelidir. Verilmelidir zira, ortada zihinleri, kalbleri ve ferdî hayatları İslâm'a göre şekillenmiş fertler ve İslâm'ın iman, ibadet, ahlâk, hattâ iktisat ve içtimaî temelleri üzerinde oluşmuş bir toplum yokken başka başka hedefler peşinde koşan Müslümanların ve irşad ehlinin, her meselede olduğu gibi bu konuda da Kur'ân'dan alacağı çok büyük dersler vardır. İslâm adına ondan izin almayan, ona dayanmayan hiçbir mesele asla başarıya ulaşamaz.

149. Hayızlı kadın, namaz kılamaz, oruç tutamaz, mushafı eline alıp, yüzünden Kur'ân okuyamaz (ezberinden dua âyetlerini dua maksadıyla okuyabilir), mescide giremez, haccedemez. Bu yasaklar, bazılarının zannettiği gibi, bu dönemde kadının necis olmasından dolayı değildir. Âyette apaçık ifade buyurulduğu üzere, hayız hali, ibadet için gerekli (manevî) taharete manî, yani abdesti sürekli bozan ve eza verici bir haldir.

150. Kur'ân, meselâ elbiseden bahsettiği yerde dikkatleri birden manevî elbiseye, yani takvaya (A'râf Sûresi/7: 26), aynı şekilde azıktan bahsettiği yerde manevî azığa, yani yine takvaya çektiği gibi (Bakara Sûresi/: 197), temizlikten bahsettiği bu âyette de yine dikkatleri derhal manevî temizliğe, yani tevbeye ve günahlardan arınmaya çekmektedir. Çünkü asıl olan, gerçek iyilik ve güzellik, *yüzü doğuya batıya çevirmek*te, yani sırf şekilde değil, kalbdedir, ruhtadır, manâdadır. Şekil veya dış, manâya götüren bir kapı ve/veya manâya göre oluşan ve dolayısıyla manâyı gösteren bir görüntüdür. Din'in bütün hükümleri, esasen kalbî, manevî temizlik ve kemali, dolayısıyla iç-dış bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir.

151. Âyet-i kerime, çok özlü ifadelerle, kadın-erkek beşerî münasebetlerdeki asıl maksadın şehveti tatmin değil, tenasül, yani çoğalma ve hayırlı nesiller yetiştirme olduğunu ihtar etmektedir. Şehveti tatmin, böyle bir netice için verilmiş, o neticeye götürücü, onu kolaylaştırıcı, nesil yetiştirmedeki zorluklara katlanılmasını sağlayan, hattâ onu zevkli bir meşgale haline getiren bir avanstır. Evlilikte, bunun yanısıra, daha başka âyetlerde ifade buyurulduğu üzere, eşlerin bilhassa günahlara karşı birbirlerine örtü olmaları, birbirlerini (mânen) güzelleştirmeleri, dertlerini ve sevinçlerini paylaşarak, kalbden kalbe sevgi ve saygı bağıyla birbirlerine hayat arkadaşlığı yapmaları gibi daha pek çok fayda ve hikmetler de vardır. Bu bakımdan, evlilikte en önemli unsur, bir önceki âyette geçtiği ve bir hadis-i şerifte de buyurulduğu üzere, eşlerin dindar olması, bunun yanısıra, bilhassa geçimde eşlerin birbirlerini aşağılamamaları, karşılıklı saygı ve anlaşma adına önemli bir faktör olarak, yine hadis-i şerifin parmak bastığı üzere, küfüv, yani (en azından kültür, bilgi, anlayış gibi hususlarda) belli ölçülerde de olsa denkliktir.

225. Allah, kasdî olmayan, yalan yere yapılmayan ve çok farkında olmadan dilinizden dökülüveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz; fakat kalblerinizin (yalan, kasıt ve niyet sebebiyle) kazandıklarından dolayı sorumlu tutar. Allah, (kullarını) çok bağışlayandır, (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

226. Kadınlarına yaklaşmama yemini (i'lâ) edenler için dört ay mühlet vardır. Eğer bu süre içinde (kefaretle) i'lâdan vazgeçip yaklaşırlarsa, şüphesiz ki Allah, (kullarını) çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere karşı hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.

227. Eğer (süre dolar da) boşanmaya karar verirlerse, Allah (her ne söylerseniz) çok iyi işitendir; (ne söyleyip ne yaptığınızı ve niçin yaptığınızı) çok iyi bilendir; (dolayısıyla bunun şuurunda olarak davranın.)

228. Boşanmış kadınlar, kendilerini tutup üç âdet (süresi) beklerler. Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanıyorlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını (hayz halini veya hamileliği) gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Bu süre içinde kocaları şayet barışmak isterlerse, onları tekrar almaya başkalarından daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde Allah'ın koyduğu fıtrat kanunları ve toplum tarafından Din'e zıt olmamak üzere kabul edilmiş örf çerçevesinde yerine getirilmesi gereken hakları vardır. Bununla birlikte erkekler, (vazife ve sorumluluklarına mukabil) kadınlar üzerinde fazladan bir derece sahibidirler. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

229. Boşama iki defadır. Her birinin sonunda, ya erkek hanımını (Din'in, örfün emrettiği) güzellikle tutar veya daha öte bir güzellikle ve gönlünü alarak salar. Boşanma durumunda, (nikâh sırasında mehir ve daha sonra mal olarak) kadınlara verdiğinizden herhangi bir şeyi geri almanız helâl değildir –meğerki eşler, evliliğin devamıyla Allah'ın çizdiği sınırlara riayet etmekten endişeye düşüp (başka şartlarda ayrılmak için aralarında anlaşmış bulunsunlar). Eğer eşlerin, (geçimsizlik veya birbirlerini sevememeleri sebebiyle) Allah'ın koyduğu sınırlara riayet edemeyip (gayr-ı meşrû yollara sapmalarından) endişe duyarsanız, bu durumda kadının ayrılmak için kocasına (mehri iade etmesi veya daha başka) mal vermesinde, (kocasının da onu almasında) üzerlerine günah yoktur. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, böyleleri düpedüz zalimlerdir.

230. Eğer erkek, (iki defa boşayıp döndükten sonra hanımını üçüncü defa) boşarsa, o kadın (gönlüyle) bir başka erkeği nikah edip (başka kocaya varıp, ondan da boşanmadan) artık bir daha kendisine helâl olmaz. Eğer (sonradan vardığı koca) onu boşayacak olursa bu takdirde, (kadın ile ilk kocası anlaşıp geçinebileceklerine ve bir arada bulundukları sürece) Allah'ın koyduğu sınırlara riayetle (gayr-ı meşrû yollara teşebbüs etmeyeceklerine) kanaat getirirlerse, birbirlerine dönmelerinde üzerlerine bir günah yoktur. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır ki, (Allah) onları (sebep, hikmet ve faydalarıyla anlamaya çalışan ve) bilen bir topluluk için açıklıyor.

231. Eğer kadınları boşar ve onlar da bunun neticesinde beklemeleri gereken süreyi doldururlarsa, ya onları güzellikle ve iyi muameleyle tutun veya yine güzellik ve iyi muameleyle salıverin. Onları şu veya bu şekilde haklarına tecavüz etmek maksadıyla zararlarına olarak tutmayın. Kim böyle yaparsa, (kazandığı günah ve üzerine aldığı haktan dolayı) bizzat kendine zulmetmiş olur. Allah'ın âyetlerini, koyduğu hükümleri hafife almayın, onlarla oynamayın; bilakis, Allah'ın üzerinizdeki (bilhassa iman, islâm ve hidayet) nimetini, Kitap'tan ve hikmetten üzerinize indirip bununla size yaptığı nasihat ve irşadı hatırdan çıkarmayın. Allah'a isyandan sakınıp takva dairesine girmeye çalışın ve bilin ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

232. Kadınları boşar ve onlar da beklemeleri gereken süreyi doldururlarsa, (ey hakimler ve iki tarafın velîleri,) bu boşanmış kadınların meşrû ve uygun şartlarda aralarında anlaştıkları takdirde önceki eşleriyle, (ve siz ey onların önceki eşleri, öyle tercih etmeleri durumunda) bir başkasıyla nikâhlanmalarını engellemek için onlara baskı yapmayın.[152] İçinizden Allah'a ve Âhiret Günü'ne gerçekten inanmış olanlara verilen bir öğüt, onların uymaları gereken bir kaidedir bu. Böyle davranmanız, sizin için çok daha nezihtir; her türlü leke ve ayıptan uzak, daha temiz ve daha paktır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.[153]

233. (Boşanmış olsun, nikâh altında bulunsun,) bütün anneler, babanın sürenin tamamlanmasını istemesi durumunda (Allah'ın hükmü gereği) çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu süre içinde geçim standardına, temel meşrû ihtiyaçlara ve toplumda Din'e ters olmayan genel kabullere göre annelerin yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak babanın görevidir. Hiç kimse takatının üstünde bir görevle yükümlü tutulamaz. Ne anne çocuğundan dolayı, ne de baba çocuğundan dolayı zarar görmelidir. (Emzirme süresi içinde baba ölürse, annenin bakımı, babanın) vârisi (olarak çocuğa ve diğer vârislerine) kalan maldan sağ-

lanır. Anne ve baba, aralarında görüşüp anlaşarak çocuğu iki yıl tamamlanmadan sütten kesmek isterlerse üzerlerine bir vebal yoktur. Şayet çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, (ey babalar,) vereceğiniz ücreti toplumda geçerli ölçülere göre ve karşı tarafı incitmeden ödemek şartı ile, bunda da üzerinize bir vebal yoktur. (Her meselede olduğu gibi, bu meselede de) Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesi içinde hareket etmeye çalışın ve bilin ki Allah, yaptığınız her şeyi çok iyi görmektedir.

35-36

---

152. İslâm, geçimin artık mümkün olmadığı, evlilikte eşler birbiri için günahlardan koruyucu birer sütre olmasına mukabil, eşlerin daha fazla bir arada bulunmakla gayr-ı meşrû yollara sapabileceği, yani evliliğin fonksiyonunu tamamen yitirip, bunun da ötesinde zararlı hale geldiği noktada boşanmaya izin verir. Şu kadar ki, bu izni verirken, âyetlerde açık olduğu üzere, iki tarafa tekrar tekrar düşünme ve değerlendirmede bulunma imkânı tanır. Ayrıca, bir hadis-i şerifte, "Allah'ın en sevmediği helâl, boşanmadır." buyurulmuştur. (Ebû Davud, "Talak", 3) Boşanmanın, erkek açısından Sünnet'e uygun şer'î şekli şudur: Erkek, karısını onun hayız halinde olmadığı bir anda boşar; sonra kadın üç hayız müddeti bekler ve bu süre içinde dilerlerse birbirlerine dönebilirler. Bu dönüş için nikâh gerekmez; bu süre içinde kadının bakımı erkeğin üzerinedir ve erkek, karısını evden ayrılmaya zorlayamaz. Dönüş, sürenin bitiminden sonra olursa, yeniden nikâh kıymak gerekir. Geçim yine imkânsız görünüyorsa, erkeğin bir defa daha boşayıp, eşlerin birinci boşamada olduğu gibi tekrar birbirlerine dönme hakları vardır. Üçüncü boşamada bu hak kalkar. Boşama kesinleştiği takdirde, İslâm öncesi dönemde olduğu gibi, erkeğin kadını halâ tutması, malından ve kendisinden faydalanmaya kalkması türünden davranışlar zulüm sayılmış ve yasaklanmıştır.

Erkeğin kadını boşama hakkı olduğu gibi, kadının da erkeği boşama hakkı vardır. Eğer kadın, kocasıyla yaşama durumunda ikisinin de gayr-ı meşrû yollara sapmalarından endişe edilirse, yani kadın kocasından nefret eder hale gelirse, hakime başvurarak kocasından boşanabilir. Böyle bir boşanmada kadının kocasına manevî tazminat ödemesine mukabil, erkek, karısına evlilik öncesi, evlilik sırası veya sonrasında verdiği hiçbir şeyi geri alamaz. (Boşama ve hükümleri için ayrıca bkn. Talâk Sûresi/65, 1-7, not 1-5.)

Erkek, boşadığı hanımın bekleme süresi olan üç hayız dönemi müddetince onun geçimini sağlamak veya ona bu süre içinde kendisini geçindirecek kadar bir mal vermekle sorumludur (Bkn. âyet 241). Kocası ölen kadınlar için Kur'ân, aşağıda gelecek 240'ıncı âyette kocanın geriye kalan malından veya mirasçılarına bir yıl süreli bir bakım mecburiyeti koymuşsa da, daha sonra gelen ve kadını kocasına mirasçı kılan âyetle ve Sünnet'in "Mirasçıya vasiyet yoktur" hükmüyle bu mecburiyet kalkmıştır.

153. İslâm'da kadının statüsü için bkn. Ek 4.

234. İçinizden vefat eden erkeklerin geriye bıraktıkları eşleri, kendilerini tutup dört ay on gün beklerler;[154] (bu süre içinde yeniden evlenmeye yeltenmez, kendilerini evlilik için takdim edici davranışlarda bulunmazlar). Sürelerini doldurduklarında, kendi haklarında meşrû sınırlar çerçevesinde verecekleri karardan ve ortaya koyacakları davranışlardan dolayı sizin için bir vebal söz konusu değildir. Allah, her ne yaparsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.

235. Bu hanımlarla evlenmeyi düşünüyorsanız, (bekleme süreleri içinde de olsa) bunu onlara çıtlatmanızda veya gönlünüzde tutmanızda bir beis yoktur. Allah biliyor ki, siz onları hatırınızdan geçireceksiniz; fakat günah olmayacak bir sözle bunu hissettirmeniz dışında, (süre bitmeden) onlarla gizlice sözleşmeyin ve sürenin bitimine kadar onlarla nikâh akdi yapmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzden geçeni de bilmektedir; öyleyse yasakladığı bir işe girişmekten sakının. Yine bilin ki Allah, şüphesiz çok bağışlayandır, kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

236. (Kendileriyle nikâh akdi yaptığınız,) fakat daha henüz kendilerine el sürmediğiniz veya borç olarak bir mehir belirlemediğiniz kadınları boşamanızda üzerinize bir vebal yoktur. Fakat onlara (manevî tazminat olarak) bir geçimlik (para, elbise vb.) verin. Hali-vakti yerinde olan kendi kudretince, darlık içinde bulunan da gücü yettiğince toplumda genel kabul ve ölçülere uygun bir geçimlik versin. Bu, Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendisini görüp gözettiğinin şuuru içinde davranıp, iyiliği şiar edinenler üzerine bir borçtur; (size düşen de böyle olmak, böyle davranmaktır).

237. (Kendileriyle nikâh akdi yaptığınız) kadınları, daha henüz onlara el sürmeden, fakat borç olan mehri belirledikten sonra boşarsanız, bu takdirde mehrin yarısını vermeniz gerekir. Ancak o kadınlar gözütok davranırlar da istemezlerse vermeyebilirsiniz veya nikâh akdi elinde bulunan koca cömertçe davranırsa, (o mehrin yarısını değil de) tamamını verebilir. (Ey erkekler,) sizin cimrilik yapmayıp mihrin tamamını vermeniz takvaya daha yakındır. Aranızda mürüvveti ve lütufkâr davranmayı unutmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptığınız her şeyi çok iyi görmektedir.

238. Namazları ve bu arada bilhassa Orta Namaz'ı vaktinde, eksiksiz olarak ve dikkatlice kılın. Allah için kalkın ve (O'nun huzurunda) boyun büküp divan durun.

239. Sizi korkuya sevkeden bir durum başgösterir de (namazı bütün rükünleriyle bir yerde sabit halde eda edemeyecek olursanız), bu tak-

yaya yaya veya binek üzerinde, her ne durumda iseniz öyle kılın. Fakat emniyet ve selâmete çıktığınızda, siz hiçbir şey bilmez bir halde iken Allah size (bilhassa namazın nasıl kılınacağı konusunda) bilmediklerinizi nasıl öğretmişse, Allah'ı bunu nazara alarak zikredin; (namazlarınızı bütün farzları, vacipleri, sünnetleri, hattâ müstehaplarıyla tam olarak kılın.)[155]

240. İçinizden kendilerine ölüm gelip de geriye eş bırakacak olanlar, o eşlerinin bir yıl süreyle evden çıkarılmayıp geçimlerinin sağlanmasını şart koşacak şekilde vasiyette bulunsunlar.[156] Fakat o eşler (bekleme süreleri olan dört ay on gün geçtikten sonra) kendiliklerinden çıkacak olurlarsa, bu durumda meşrû surette yapacakları şahsî davranışlarından dolayı üzerinize herhangi bir vebal yoktur. Allah, mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

241. Boşanmış kadınlar için de münasip miktar ve tarzda verilmesi gereken bir geçimlik vardır ki, (boşandıktan sonraki gerekli bekleme süresini gözetmesi gereken bu geçimliği) vermek müttakîler üzerine bir borçtur; (takva hedefiniz olarak, bunu vermeniz gerekir.)

242. Allah, âyetlerini sizin için böyle açıklıyor ki, akledip onlardaki hikmetleri anlayasınız ve gereğince davranasınız.

243. Bakmaz mısın, binlerce oldukları halde, (sanki ölümden kaçmak mümkünmüş ve gittikleri yerde ölüm yokmuş gibi) ölüm korkusuyla öz diyarlarını terk edip gidenlere! Allah, onlara "Ölün!" dedi; sonra da onlara hayat verdi. Doğrusu Allah, insanlara karşı çok lütufkârdır, fakat insanların çoğu şükretmez.

244. (Ölüm korkusuyla hareket etmeyin ve) Allah yolunda savaşın; bilin ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

245. Hani kim var, Allah'a (O'nun rızası uğruna ve O'nun yolunda cihad için sarfedilmek üzere veya muhtaçlara infakta bulunarak) güzel bir borç versin de, Allah onu kat kat arttırsın! Allah, (geçimliğinizi ve iç dünyanızı, bazen olur) sıkar daraltır, (bazen olur) açar genişletir; ve sonuçta O'na döndürülürsünüz.

37-38

154. Hamile kadınlar, bu kuraldan muaftır. Onlar için bekleme süresi, 4 ay 10 günden az veya çok da olsa, doğuma kadardır.

155. Bu noktada birden namaza geçilmesi, namazın içtimaî münasebetlerde çok önemli olan ruhî ve manevî terbiyedeki vazgeçilmez yeri dolayısıyladır. Namaz, insanı iyiliğe, takvaya sevk ettiği gibi, her türlü aşırılıktan ve hoş olmayan davranışlardan alıkoyar. (29: 45) Namazların vaktinde eksiksiz ve dikkatlice kılınması –korunması– emri, bilhassa onların korku ve tehlike anlarında (ayrıca bkn: Nisâ Sûresi/4: 102) yürürken, binitliyken bile kılınması emriyle ayrı bir önem kazanmaktadır.

Orta Namaz'ın hangi namaz olduğu konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, çoğunluğun görüşü İkindi Namazı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkindi vakti, günlük işlerin tamamlanma zamanı olmasından dolayı, bu namazın ihmale uğrama ihtimali daha fazladır. Ayrıca bu vakit, insan hayatıyla alâkalı meleklerin nöbet değişim zamanıdır. İkindi Namazı, Sabah Namazı günün ilk namazı sayılırsa, sayı bakımından da ortaya gelmektedir. Şu kadar ki, günün daha çok geceden başladığı ve İkindi Namazı gibi kendine has önemi de hesaba katılırsa (İsrâ Sûresi/17: 78), bu durumda Orta Namaz Sabah Namazı da olabileceği gibi, hem Sabah, hem İkindi Namazı da olabilir.

156. Buradaki hükmün miras âyetiyle neshedildiği genel olarak kabul edilmektedir.

246. Bakmaz mısın, Musa'dan sonra İsrail Oğulları ileri gelenlerinin haline! Kendileri için seçilip gönderilmiş olan bir peygambere, "Başımıza bir hükümdar tayin et de, Allah yolunda savaşalım!" diye müracaatta bulundular. (O Peygamber,) şöyle cevap verdi: "Ya savaş üzerinize farz kılınır da, savaşmazsanız?" Onlar, "Allah yolunda neden savaşmayacakmışız ki, memleketimizden sürülüp çıkarıldık ve çoluk-çocuğumuzdan edildik!" dediler. Ne vakit ki savaşmak kendilerine farz kılındı, o zaman içlerinden pek azı müstesna, hemen dönüverdiler. Allah, o zalimleri çok iyi bilmektedir.

247. Peygamberleri, onlara dedi: "Allah, size hükümdar olarak Talût'u tayin buyurdu." Hemen (itiraz edip), "(Bizden olmayan ve bir melik ailesinden gelmeyen) o kişi bize nasıl hükümdarlık yapabilir ki? (İçimizden melikler çıkarmış olan) biz (İsrail Oğulları kabilesi), hükümdarlığa O'ndan daha çok lâyıkız; kaldı ki, kendisine verilmiş öyle fazla bir serveti de yok." dediler. Peygamber, şöyle cevap verdi: "Allah, O'nu seçip size tercih buyurdu ve O'na (hükümdarlık için gerekli) geniş ilimle birlikte (iktidarını yürütebileceği) sağlam bir yapı bahşetti. Allah, hükümdarlığı kime dilerse ona verir. Allah, (Meşiet ve Kudreti'yle her şeyi) kuşatandır; (kimin neye niçin lâyık olduğunu ve olmadığını) hakkıyla bilendir.

248. Peygamberleri, devamla şöyle dedi: "O-nun hükümdarlığının alâmeti, size içinde Rabbinizden bir sekine (iç huzur ve güven kaynağı) ile birlikte Musa ve Harun'un manevî mirasından bir bakıyenin bulunduğu ve meleklerce taşınan sandığın gelmesidir. Eğer gerçekten mü'min iseniz, bunda sizin için şüphesiz bir delil, bir işaret vardır.

249. Nihayet Talût ordusuyla birlikte hareket etti ve (askerine hitaben şöyle) dedi: "Allah, sizi bir nehirle imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir; kim de ondan hiç tatmazsa, işte o bendendir; şu kadar ki, eliyle bir avuç dolusu alan da (kınanmayacaktır)." İçlerinden pek azı hariç, hepsi o nehirden içti. Derken Talût, evet O ve beraberinde bulunup (sudan hiç içmeyen ve pek az içen) mü'minler nehri geçince, (nehirden az da olsa tatmış bulunanlar), "Bugün Calut ve ordusuna karşı savaşacak takatımız yok!" dediler. Buna karşılık, kendilerini her an Allah'ın huzurundaymış gibi hisseden ve O'na kavuşacaklarına kesin inancı olanlar ise, "Nice küçük topluluklar vardır ki, Allah'ın izniyle çok büyük topluluklara galip gelmiştir!" diyerek, (inanç ve düşüncelerini dile getirdiler). Allah, sabredenlerle beraberdir.

250. Derken Calut ve ordusu karşısında harp meydanında mevzilenip, (tam bir iman ve teslimiyetle Allah'a

yalvararak, şöyle) dediler: “Rabbimiz, üstümüze sabır yağdır; ayaklarımızı kaydırmayıp sabit tut ve kâfirler güruhuna karşı bize nusret ve zafer bahşet!”

251. Çok geçmedi, Allah’ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Calut’u öldürdü ve Allah, O’na hükümdarlık ve hikmet verdi; ayrıca O’na dilediği pek çok şey öğretti. Eğer Allah’ın (bu şekilde) insanların bazısını bazısıyla def etmesi olmasaydı, hiç şüphesiz yer fesada uğrar ve yaşanılmaz hale gelirdi. Lâkin Allah, bütün varlıklara çok büyük bir lütuf ve inayet sahibidir.[157]

252. Bütün bunlar, Allah’ın (vahyettiği) âyetleri, (isim ve sıfatlarıyla O’nu gösteren) delil ve işaretler olup, onları haklarında hiçbir şüpheye mahal bulunmayan birer gerçek olarak sana okuyoruz. Çünkü sen şüphesiz, hiç şüphesiz (vahye mazhar ve Kitap’la) gönderilenlerdensin.

39-40

157. Bir bakıma, insanlık tarihinin bir realitesi ve hayatın bir kanunu olarak savaşın hikmetini, düşmanla savaşta mü’minlerin kazanma dinamiklerini ortaya koyan bu âyetlerde anlatılan hadise, İsrail Oğulları tarihinde bir dönüm noktasıdır. Hz. Musa (a.s.) zamanında Mısır’dan çıkıp, Sina çölüne gelen ve adım adım Filistin topraklarına doğru yürüyen İsrail Oğulları, bu büyük rasûlün zamanında, ihtimal 243’üncü âyetin ifade ettiği bir vakıa olarak, kalbleri ölmüş bir-iki neslin gidip, yerlerini kölelik hayatı yaşamamış, başka toplulukların inanç ve medeniyetlerinden etkilenmemiş ve hürriyeti bilen, Allah’a inanan yeni nesillerin almasıyla bir dirilişe ulaşmışlardı. Hz. Musa’dan sonra Hz. Yuşa (a.s.) zamanında Eriha’ya girdiler. Bilahare başlayan “Hakimler” döneminde bu bölgede birkaç asır kaldılar. Çevrelerindeki düşmanlarıyla savaşıp, kâh yendiler, kâh yenildiler. Nihayet, Hz. Musa’dan (a.s.) tahminen üçbuçuk asır kadar sonra peygamber “Samuel” (a.s.) zamanında, bu âyetlerde anlatılan hadise vukua geldi. Güçlü putperest Filistinlileri bozguna uğratan İsrail Oğulları, Filistin’i baştan sona ele geçirip, Kudüs’ü başkent yaparak, tarihteki en güçlü devletlerini kurdular. Hz. Davud (a.s.), bu devletin ilk peygamber halifesi oldu.

248’inci âyette sözü edilen sandık, Kitab-ı Mukaddes’te yer yer anlatıldığı (*Çıkış*, 25: 10–16; 40: 20–21; *Tesniye*, 10: 1–5; *Yeşu*, 3: 3) ve bazı rivayetlerde de geçtiği üzere, ağaçtan yapılma bir sandık olup, içinde Tevrat’ın yazılı olduğu levhalar bulunur ve gerek seferlerde, gerekse savaşlarda bu sandık (*tabut*) önde giderdi. İhtimal, Hz. Musa’dan sonra geçen asırlarda kaybolmuş, fakat melekler tarafından taşınıp korunmuş ve Talût’un hükümdarlığına bir delil olarak getirilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu sandık, İsrail Oğulları’nın taliinin bir simgesi idi.

Aynı âyette geçen *sekine*, insana itminan, cesaret, emniyet, tahammül ve iç huzuru veren bir hâl, bir görüntü, bir nesne veya bunlara benzer bir şeydir.

253. O (gönderilen) rasûller ki, (bazı yönlerden) kimisini kimisine üstün kıldık. İçlerinde kendisiyle Allah'ın (bir perde gerisinden) konuştuğu vardır; kimisini de Allah, derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya ise (rasûl olduğunu gösteren ve mesajını ispat eden) apaçık deliller verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs'le destekleyip güçlendirdik. Eğer Allah dilemiş (ve insanlara irade vermeyip, onları mecbur bırakmış olsaydı), o rasûllerin arkasından gelenler, kendilerine apaçık deliller, gerçeği gün gibi gösteren âyetler gelmesine rağmen birbirleriyle savaşmazlardı. Ne var ki, aralarında anlaşmazlığa düştüler; içlerinde iman eden de vardır, küfür içinde olan da. Eğer Allah dilemiş (ve onlara irade vermeyip kendilerini belli bir davranış şekline mecbur bırakmış olsaydı), aralarında savaşmazlardı. Fakat Allah, ne dilerse onu yapar.

254. Ey iman edenler! Ne herhangi türde bir alışverişin, ne kendisinden yardım umulan bir dostluğun ve ne de şu veya bu şekilde bir kayırma ve aracılığın söz konusu olacağı bir gün gelmeden önce, size rızık olarak (mal, güç, bilgi, zekâ...) her ne vermişsek ondan infak edin. Kâfirler, (gerçeği göremeyen, bakış açıları ve ölçüleri yanlış, yaptıklarıyla içlerini de etraflarını da karartan ve dolayısıyla öncelikle kendilerine zulmeden) zalimlerin ta kendileridir.

255. Allah: yoktur O'ndan başka ilâh. Hayy (ezelî-ebedî mutlak hayat sahibi)dir, Kayyûm (varlığı hem kendinden, hem de kendi kendine kaim olan)dır. Ne gaflet ve uyuklama basar O'nu, ne de uyku. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Kim vardır ki, O'nun huzurunda O'nun izni olmadan bir başkası için şefaatte bulunabilsin? Yarattıklarının önündekini arkasındakini, geçmişlerini geleceklerini, bildiklerini ve bilmediklerini bilir; onlar ise, O'nun İlmi'nden dilediğinin ötesinde hiçbir şeyi kavrayamazlar. (Mutlak hüküm ve hakimiyetinin tecelligâhı olan) Kürsüsü, gökleri ve yeri tamamen kuşatmıştır; gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na asla ağır gelmez. Ve Aliyy (mutlak yüce olan)dır O ve (Azîm (mutlak azamet sahibi).

256. Din'e davette zorlama olmaz: doğru eğriden, hak bâtıldan seçilip ayrılmıştır. Artık kim tağutu (sahte ilâhları ve Allah'a isyanla başka yollar, başka dinler icat ederek insanları bunlara itaate zorlayan bâtıl güçleri) ret ve inkâr edip, (yegâne İlâh, Rab ve Ma'bud olarak) Allah'a iman ederse, hiç şüphesiz en sağlam, kopması mümkün olmayan kulpa yapışmıştır. Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir; (niyetleriniz dahil, her şeyi) hakkıyla bilendir.

257. Allah, iman edenlerin velîsi (işlerini Kendisine havale etmeleri ve her bakımdan güvenmeleri gereken dostu, yardımcısı ve koruyucusudur); onları daima her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, iktisadî ve siyasî) karanlıklardan nûra çıkarır (ve nurlarını arttırır). Küfredenlere gelince, onlara velîlik yapanlar tağuttur, onları nurdan her türlü karanlığa çıkarırlar.[158] Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar, orada sonsuzca kalacaklardır.

258. Bakmaz mısın, Allah'ın kendisine verdiği mülk ve hükümdarlıkla (şımarıp), İbrahim'le Rabbisi hakkında tartışmaya girişene! İbrahim, "Rabbim O'dur ki, hayat verir ve hayatı alır." dedi; diğeri, "Ben de hayat verir ve alırım!" karşılığını verdi. Bunun üzerine İbrahim, "Muhakkak ki Allah, güneşi doğudan getirir, haydi sen onu batıdan getir!" deyince, o kâfir ne diyeceğini bilemez bir halde donup kaldı.[159] Allah, (böylesi) zalimler güruhuna hidayet vermez, onları emellerine ulaştırmaz.

259. Veya, (Allah'ın hayat verme, onu alma ve ölüleri diriltmesine bir başka harikulade delil olarak) o kimsenin hali gibi ki, altı üstüne gelmiş ıpıssız bir beldeye uğramıştı da, (Allah'ın Kudret tecellilerinin büyüklüğü karşısında duyduğu hayret ve hayranlığını ifade sadedinde,) "Allah, böylesine bir yok oluştan sonra bu beldeyi ve ahalisini acaba nasıl diriltir!" demişti. Bunun üzerine Allah, (gündüzün ilk vakitlerinde O'nu vefat ettirdi de,) kendisini tam yüz yıl ölü halde tuttu ve sonra da (gündüzün bitiş saatlerine doğru) dirilterek, "(Burada) ne kadar süre kaldın?" diye sordu. O kişi, "Bir gün veya daha az." cevabını verdi. Allah buyurdu: "Hayır, tam yüz yıl kaldın. Böyle iken bak yiyeceğine ve içeceğine, hiç bozulmamışlar. Ama bir de merkebine bak. Bütün bunlar, seni insanlara bir âyet (onları nasıl yarattığımıza ve tekrar nasıl dirilteceğimize bir delil) kılalım diyedir. (Merkebinin) kemikler(in)e bak, onları nasıl da birleştirip yerli yerine koyuyor, sonra da üzerlerine et giydiriyoruz." O kişi, gerçek bu şekilde kendisine apaçık belli olunca, "Biliyorum ki" dedi, "şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir."

42

158. Sanki küfredenler önceden nur içindeymişler gibi bir çağrışım yapan bu cümle, şu manâlara gelmektedir:

Bu cümle, daha önceki *Allah, mü'minleri karanlıklardan nûra çıkarır* cümlesine bir mukabeledir. İkinci olarak, Tağut, inananları da sürekli karanlığa, küfre, şirke, fıska çağırır ve onların her türlü nurdan, imandan, Din'den uzaklaşmaları için çalışır.

Üçüncü olarak, bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu gibi, her doğan çocuk İslâm fıtratı üzere, yani İslâm'ı kabûl edebilecek bir yapıda doğar, fakat annesi-babası, çevresi onu başka dinlere çeker. İşte, tağutun bir yaptığı da budur; bütün nesilleri saptırmaya, sapkın yollara atmaya çalışmaktır.

159. Kitab-ı Mukaddes'te yer almayan fakat Talmud'da yakın ifadelerle anlatılan bu hadise, Hz. İbrahim (a.s.)'la Irak'ta Keldanî krallarından biri arasında geçmiştir. Talmud'a göre, Hz. İbrahim'in babalığının Nemrut denilen bu kralın sarayında önemli bir mevkii vardı. Hz. İbrahim (a.s.), Tevhid'i tebliğe başlayıp putları kırınca, babalığı onu Nemrut'a şikâyet etti ve aralarında sarayda bu konuşma geçti.

Mü'minlerin dışındaki insanlar, ya materyalist olup, Allah'ı inkâr ederler veya O'na çeşitli şekillerde şirk koşarlar. Allah'ın varlığını genellikle kabul eden müşriklerden bazısı, O'na kozmik plandaki icraat ve sıfatlarında şirk koşar, yani, O'nun icraatını "tabiat, tabiat kanunları", melekler, birtakım ruhlar ve (güneş, ay ve yıldızlar gibi) gök cisimleri türünde gerçek veya itibarî varlığı olan nesneler arasında taksim ederler. Bazısı da, O'nun kozmik plandaki mutlak hakimiyetini kabul etmekle birlikte, insanların hayatını düzenlemede, O'nun koyduğu Din dışında dinler ve sistemler icat edip, başkalarını bu dinler veya sistemlere itaata zorlarlar. Yani, beşerî sahadaki hakimiyeti kendilerinde vehmeder ve bu sahaya Allah'ı karıştırmak istemezler. Öyle anlaşılıyor ki Nemrut, beşerî sahadaki hakimiyet veya hükümdarlığının devamı adına Allah'a şirk koşan biriydi. Kendi hükümdarlık sahasında dilediği gibi hükmetmek istiyordu. Bu bakımdan, Hz. İbrahim'in cüz'î, yani beşerî sahadaki hayat verme ve almadan küllî sahadaki, bütün kâinattaki hayat verme ve almaya intikali üzerine sesi kısılıverdi. Yeryüzü kâinattan ve beşer bütün varlıklardan bir parça olması hasebiyle kozmik planda hakimiyet kiminse, yeryüzünde ve beşerin dünyasında da hakimiyet ancak O'na ait olabilirdi. İnsan, varlıklar içinde en güçlü bir sebep, kendisini Allah hakkında tartışmaya girişebilecek güçte gören bir varlık olarak, eğer onun da sadece kâinattaki düzende değil, kendi hayatında, dünyaya gelmesinde ve hayatının devamında, anne-baba, doğum ve ölüm yeri, tarihi ve şeklinde, fizikî yapısında, hattâ "benim" dediği vücudunun çalışmasında bile en küçük bir rolü ve müdahalesi söz konusu değilse, şu halde ona da düşen, Allah'a teslim olmaktır. Şu kadar ki Allah, insanı bu teslimiyete zorlamaz ve gönderdiği Din'in bilhassa hukuk bölümünde, ona zamanın getirdiği yeni şartlara paralel olarak aslî ve değişmez prensipler çerçevesinde içtihad yetkisi verir. Putkıran, büyük peygamber Hz. İbrahim Halilullah (a.s.), Mısır firavunlarının Irak'taki emsalleri karşısında bu en büyük gerçeği ortaya koymuş, bunu cihan çapında ilan ve tebliğ edip zihinlere, gönüllere nakşedense, en mümtaz evlâdı Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtü vesselâm olmuştur.

260. Bir vakit İbrahim de, "Rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster!" demişti. Allah, "Yoksa inanmıyor muydun?" diye sordu. İbrahim, "Evet, inanıyorum, fakat (meselenin keyfiyetini tafsilatıyla göreyim de,) kalbim tam tatmin olsun istedim." cevabını verdi.[160] Allah buyurdu: "Öyleyse, (farklı türde) dört kuş tut, onları kendine iyice alıştır ve bütün hususiyetleriyle tanı. Sonra onları kes ve birbirine kat karıştır da, her dağın başına her birinden bir parça koy. Ardından çağır onları, bak nasıl da süratle sana geliyorlar. Bil ki Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

261. Mallarını Allah yolunda infak edenlerin hali, yedi başak bitiren ve her başakta yüz dane bulunan bir tohum gibidir. Allah, kime dilerse ona kat kat verir. Allah, (rahmet ve lütfuyla her varlığı) kucaklayan, (merhametiyle kullarına) genişlik gösterendir; (kullarının halini) hakkıyla bilendir.

262. Mallarını Allah yolunda infak edip de, infaklarının ardından herhangi bir başa kakmada ve gönül incitici bir harekette bulunmayanlar yok mu: Onların, Rabbileri katında mükâfatları vardır. Onlar için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

263. Tatlı ve güzel bir söz, bir ayıp örtme ve kusur bağışlama, peşinden gönül incitici hareket gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, mutlak servet sahibi, (dolayısıyla kullarının sadakasından) müstağnîdir; kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

264. Ey iman edenler! Sadakalarınızı başa kakma ve gönül incitici hareketlerle heder edip de, ne Allah'a ne de Âhiret Günü'ne inanan ve malını sırf insanlara gösteriş yapmak için infak eden kişinin durumuna düşmeyin. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, üzerine şiddetli bir sağanak iniverince toprağı kayar gider de, aslında kaskatı bir taş olduğu ortaya çıkıverir. Bu şekilde onlar, yaptıkları infaktan (Âhiret'e ait sevap ve mükâfat olarak) hiçbir şey elde edemez; işledikleri amelin neticesini alamazlar. Allah, öylesi kâfirler güruhuna hidayet vermez, onları emellerine ulaştırmaz.

43

160. Bu, beş büyük rasûlden biri olan Hz. İbrahim'in marifette kendi kapasitesi açısından tam kemale ulaşma arzusunun ifadesidir. Hz. İbrahim'in (a.s.) bu isteğine mukabil, Hz. Ali (r.a.), "Gayb perdesi açılsa yakînim artmayacak!" der. Elbette Hz. Ali, Hz. İbrahim'den daha fazla yakîn sebebi değildi. Ama, her insanın bir yakîn kapasitesi vardır. Hz. Ali, o sözü söylediğinde velîlerin şahı olarak demek ki kapasitesini doldurmuştu. Hz. İbrahim ise, söz konusu istekte bulunduğunda, en büyük rasûllerden biri olarak daha henüz yakîn kapasitesini doldurmamıştı.

265. Mallarını, Allah'ın rızasının nerede yattığını, O'nun nelerden razı olduğunu kollayarak ve içlerindeki imanı takviye edip kökleştirmek için infak edenlerin durumu ise, yüksek bir yerde bulunan güzel bir bahçeye benzer. Bir bahçe ki, üzerine bol yağmur yağar ve ürününü iki kat verir. O kadar ki, bol yağmur düşmese bile bir çisinti yetişir. Allah, her ne yapıyorsanız onu çok iyi görmektedir.

266. Hiçbiriniz arzu eder mi ki, hurmalık ve üzüm bağlarından bir bahçesi olsun; (bir bahçe ki,) içinde çaylar akıyor ve sahibi için her türlü mahsul yetişiyor; ama sahibinin üstüne ihtiyarlık çökmüş, üstelik bir de küçük, zayıf, bakıma muhtaç çocukları ve torunları var: tam bu durumda yakıcı bir bora çıksın da, bahçeyi kasıp kavursun? Allah, âyetleri (gerçeği gösteren delil ve işaretleri) işte böyle açıklar ki, üzerlerinde iyice düşünüp (gereğince davranasınız).

267. Ey iman edenler! Ürettiğiniz malların, kazancınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyi, temiz ve helâl olanından infak ediniz; göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı ve kötü mallardan vermeye yeltenmeyiniz. Bilin ki Allah, mutlak servet sahibi, (dolayısıyla kullarının infakından) mutlak müstağnîdir; (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak) hakkıyla hamde ve övgüye lâyıktır.

268. Şeytan sizi (hayırda ve gerekli yerlere harcamakla) fakir olacaksınız diye korkutur ve sizi cimriliğe, (malınızı harcama yeri olarak) çirkin işlere ve ahlâksızlığa teşvik eder. Allah ise size Kendi katından, (sizin tahmin edemeyeceğiniz) bir bağışlanma ve hiç karşılıksız bol bol lütuf va'dediyor. Allah, (rahmet ve lütfuyla) her varlığı kucaklayan, (merhametiyle) kullarına genişlik gösterendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

269. O, hikmeti[161] dilediğine verir. Her kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çok büyük bir hayır, (her maldan daha çok ve daha kıymetli bir servet) verilmiştir. Fakat (bütün bu hakikatları) ancak gerçek akıl ve idrak sahipleri anlar, üzerinde düşünür ve gerekli dersi alırlar.

44

161. Hikmetin çok geniş manâ yelpazesi varsa da, özet olarak o, yaratılışın, hayatın, bütün kâinatta geçerli sistemin, hakim bulunan İlâhî kanunların gayesini ve işleyişini kavramaktır; bu arada bilhassa beşerî hayat adına, "Ben kimim? Bu dünyadaki varlığımın gayesi nedir? Nereden geldim, nereye gidiyorum? Bu dünya yolculuğunda rehberim kimdir? Ölümün benden istediği nedir?" gibi soruların tatmin edici cevabıdır. Ayrıca, eşyanın ve hadiselerin gerisinde yatan gerçek sebep ve hedefin, yani bir bakıma Kader veya bunun bilgisidir. Kur'ân, bütün bu konularda gerçek bilgi kaynağı, Sünnet de onu bize açıklama ve hayata tatbik etme sistem ve prensipleri olduğu için, Rasûlüllah'ın sünnet-i seniyesi, bütünüyle hikmettir.

270. (Az çok, iyi kötü, Allah yolunda veya şeytan yolunda) nafaka olarak ne harcar, başkasına ne verirseniz ve (Allah'a itaat veya isyan ifade edecek) adak olarak ne adarsanız, Allah hepsini mutlaka bilir. (Bir an için kendilerini emniyetteymiş gibi görseler de, nihaî akıbetleri itibariyle) zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.

271. Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Ama onları gizler ve fakirlere gizlice verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Allah, verdiğiniz sadakaları birtakım kötülük ve günahlarınıza kefaret yapar, bunlarla onları örter. Allah, her ne yapıyorsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.

272. (Ey Rasûlüm! Bütün bu hükümleri insanlara tebliğ etmek vazifen olmakla birlikte,) onları bilfiil hidayete erdirmek, her işte onlara doğruyu yaptırmak, senin üzerine borç değildir; ancak Allah'tır ki, dilediğine hidayet verir. (O bakımdan, işlediğiniz hayırları, gerek Allah'a, gerekse kendilerine hayır ve iyilikte bulunduğunuz kişilere karşı minnet sebebi yapmayın. Çünkü) hayır olarak her ne infak ederseniz kendiniz içindir ve menfaati sizedir; zaten (mü'minler olarak) siz, Allah'ın ebedî razılığını dileyip araştırmaktan başka bir maksatla infakta bulunmazsınız. Hayır olarak her ne infak ederseniz, mükâfatı hiç eksiksiz size verilir ve hiçbir şekilde haksızlığa maruz bırakılmazsınız.

273. (Verdiğiniz sadaka, yaptığınız infaklar, öncelikle,) kendilerini Allah yoluna vakfetmiş fakirler içindir; onlar, (fakirliklerinden dolayı, Allah yolunda hizmet vermek ve nafakalarını kazanmak için) yeryüzünde dolaşma imkânı bulamazlar; iffet ve hayaları sebebiyle halktan bir talepte bulunmadıkları için de cahiller onları zengin zanneder; fakat sen onları, (edep ve nezahetlerinin yansıdığı) sîmalarından tanırsın; insanlardan, hele yüzsüzlük ve ısrarla hiçbir şey istemezler. Siz hayır olarak her ne infak ederseniz, hiç şüphesiz Allah hepsini hakkıyla bilir.

274. Mallarını Allah yolunda gece ve gündüz, gizli ve açık infak edenler var ya, onların Rabbileri katında mükâfatları vardır; onlar için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

275. Öte yandan, faiz yiyenler ise, (kendilerini bir süre kârda gibi görseler de,) birden şeytan çarpmışa döner ve (Haşir esnasında kabirden kalkarken de) şeytan çarpmış birinin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş, faiz gibidir." demelerindendir. Halbuki Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır.[162] Her kime Rabbisinden bir talimat, bir

ihtar gelir de (faizden) vazgeçerse, geçmişte aldığı faizler artık kendisinindir (geri alınmaz), hakkındaki hüküm ise Allah'a âittir; (Allah, onu pişmanlık, tevbe ve sadakatinin derecesine göre dilerse bağışlar.) Her kim de, (bu talimat ve ihtara rağmen) yeniden faizi helâl sayar ve tekrar faiz almaya dönerse, işte onlar Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar; orada sonsuzca kalacaklardır.

276. Allah, (malı artırır zannedilen) faize bereket vermez ve onu eksilte eksilte nihayet mahveder; buna karşılık, (malı eksilttiği sanılan) sadakaları ise nemalandırır. Allah, (haramı helâl tanımakta ısrar eden) pek kâfir ve çok günahkâr hiç kimseyi sevmez.

277. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtı tastamam verenler, işte onların Rabbileri katında mükâfatları vardır. Onlar için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

278. Ey iman edenler! Allah'a isyandan sakınıp, O'na tam bir saygı içinde takva dairesine girmeye çalışın ve eğer gerçekten mü'minlerseniz, artık faizden kalan mevcut alacaklarınızı bırakın.

279. Eğer böyle yapmaz da (faizi helâl saymaya veya haram kabul etmekle birlikte almaya devam ederseniz,) Allah ve Rasûlü'nden size karşı savaş açıldığı malûmunuz olsun. Eğer tevbe eder (ve artık faizden tam olarak vazgeçerseniz), anaparanız sizindir. Böylece ne zulmetmiş, ne de zulme maruz kalmış olursunuz.

280. Borçlanmış olan borcunu ödeyemeyecek bir darlık içinde ise, kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet verin. (Darda bulunan bir borçluya) alacağınızdan bağışlayıvermeniz ise, sizin için daha da hayırlıdır, eğer (bunun hem toplum hayatı, hem de şahsınız adına ne güzel bir davranış olduğunu) biliyorsanız.

281. (Şimdiden) öyle bir günden korkun ve ona karşı korununuz ki, o gün Allah'a döndürülüp, O'nun huzuruna çıkarılacak (ve dünyada işlediğiniz bütün amelleriniz O'nun hükmüne havale olunacak)tır. Ardından, herkese (dünyada kazandığının) karşılığı tamamen ödenecek ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır.

45-46

162. Pek çok İslâmî hükümler gibi, faiz de tedricî olarak yasaklanmış ve faizli muameleler, Veda Haccı'nda nihaî olarak ortadan kaldırılmıştır. Faiz konusunda Bediüzzaman Said Nursî (r.a.), şu çok özlü değerlendirmede bulunur:

> İnsanlık içinde ortaya çıkan bütün karışıklık, bozgunculuk ve ihtilâllerin kaynağı şu iki kelime, iki söz veya iki anlayıştır: Biri, "Ben tok olduktan sonra, başkası açlıktan ölse bana ne?"; diğeri, "Sen çalış, ben yiyeyim." Öldürücü bir zehir olan birinci sözü yok edecek, o hastalığa şifa verecek deva zekât emridir ki, İslâm'ın önemli bir rüknüdür. İkinci sözde bir zakkum ağacı gizlidir. Onun kökünü kurutacak olan da, faizin haramlığıdır. İnsanlık kurtuluş istiyor ve hayatını seviyorsa, zekâtı uygulamalı, faizi ortadan kaldırmalıdır. (*Sözler*, "Lemaât", 984)

Faiz konusunda, söz konusu âyetlerde açıkça görüldüğü üzere, Kur'ân-ı Kerim şiddetli ifadeler ihtiva etmekte, onu helâl kabul etmeyi küfürde ileri gitme, Allah'ın yasaklamasına rağmen onu almaya devam etmeyi de imana tam zıt bir davranış, hattâ Allah ve Rasûlü ile savaşma olarak takdim buyurmaktadır. Faizin karşısına zekâtın konmuş olması da, Bediüzzaman hazretlerinin yukarıda açıklamalarını teyit etmektedir.

Faiz, fakiri daha fakir, zengini daha zengin yapan en önemli faktördür. Fakir ülkelerin zenginlere karşı borç yükü altında ezildiği ve zenginlerin fakirlerin sırtından geçindiği dünyanın şu andaki hali, buna en açık örnektir. Faiz, hem dünya çapında, hem ülkeler ve fertler arası münasebetlerde ve bir ülke içinde zulüm ve sömürünün en belirgin ve en etkili aracıdır. Ekonomik hayatta meydana getirdiği çürüme ve kokuşmaya ek olarak, insanlarda bir yandan bencilliği, ihtirası, para ve biriktirme hırsını ve merhametsizliği beslerken, bir yandan da, toplum hayatında yardımlaşma, fedakârlık ve acıma duygularını yok eder. Bu bakımdan, hem ekonomik hem de ahlâkî açıdan öldürücü bir zehirdir.

İslâm, herhangi bir yerde bütünüyle uygulanma imkânı bulduğunda, faizli hiçbir muameleye gerek olmaz. İslâm, kâr ve zararda ortaklık temelinde işbirliğini ve şirketleşmeyi teşvik eder. Faizin yasak olması, bu tür teşebbüslerin maliyetini azaltır, her türlü ekonomik teşebbüse ve ekonomik hayata canlılık getirir, enflasyonu kendiliğinden düşürür. Bir ülkedeki faiz hadleri, o ülkedeki gerçek enflasyon, fakirlik ve gelir dağılımı eşitsizliğinin en gerçekçi göstergesidir. Para, ticarette bir araç olabilir; onun hiç risk taşımayan bir ticaret metaı olarak kullanılması gayr-ı mantıkîdir, istismardır ve temelde başkalarının sırtından geçinmeye dayalı faaliyetlere sebeptir.

282. Ey iman edenler! Belli bir vadeye kadar borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda doğruluğuyla tanınmış bir kâtip onu yazsın. Kâtip, (Kur'ân ve Rasûlüllah yoluyla) Allah kendisine nasıl öğretmişse, o şekilde yazmaktan kaçınmasın ve yazsın. Üzerinde borç bulunan kişi de yazdırsın, (kendisini yaratan, merhametle, lütuf ve şefkatle besleyip büyüten) Rabbi olan Allah'a gönülden saygı içinde davransın, O'na karşı gelmekten sakınsın ve borcundan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu aklı ermez, küçük ve yazdırmaktan âciz ise, bu takdirde velîsi, adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde yazdırsın. İçinizden (Müslüman) iki erkeği de şahit tutun. İki erkek bulunmazsa, o zaman doğruluklarından emin olduğunuz bir erkek ile, biri unutur veya yanılırsa diğeri hatırlatabilir ümidiyle iki kadının şahitliğini alın.[163] Şahitler çağrıldıklarında, şahitlikten kaçınmasınlar. Siz kâtipler de, borç az olsun çok olsun, onu vadesiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böyle davranmak, Allah katında (kılı kırk yararcasına) doğruluğa daha uygun, şahitlik için daha sağlam ve şüpheye mahal vermemek için daha elverişli bir yoldur. Ancak, aranızda hemen o anda hazır mallar üzerinde yapacağınız peşin bir alışveriş olursa, bu takdirde yazmamanızda üzerinize bir vebal yoktur. Fakat her halükârda alışverişlerinizi şahit huzurunda yapmanız daha iyidir; ayrıca, kâtip de şahit de, yazmada ve şahitlikte iki tarafa zarar verecek şekilde davranmasınlar; (önemli işlerinden alıkonulmak, kendilerine yapmaları gerekenin üstünde teklifte bulunmak ve kâtibe ücretini vermemek gibi yollarla) zarara da uğratılmasınlar. Eğer bu türden zararlara yol açacak şekilde davranırsanız, şüphesiz Allah'a itaattan çıkmış olursunuz. Her durumda Allah'a isyandan sakının ve takva dairesine girmeye çalışın. Allah size, (muhtaç bulunduğunuz bütün hükümleri ve her işte takip etmeniz gereken yolu) öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

47

163. Kur'ân'ın borç veya daha geniş manâsıyla ticarî münasebetlerde şahit olarak bir erkeğe karşı iki kadın şartı getirmesinin sebebi âyette gayet açıktır. Bu, hiçbir zaman Kur'ân'ın kadını erkeğin yarısı gördüğü gibi bir manâya gelmez. Burada önemli olan erkek veya kadının konumu değil, ticarî münasebetlerin güvenilir ve sağlıklı olmasıdır. Toplum içinde borç alıp-verme işini ve ticarî münasebetleri yürütenler ve bu sahanın uzmanları daha ziyade erkekler olup, konu üzerinde düşünülürken İslâm'ın

aileyi idare ve geçindirme yükünü erkeklere yüklediği de gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca kadınlar, erkeklere nazaran çok daha duygusal oldukları gibi, unutma ve yanılmaya da erkeklerden daha çok maruzdurlar. Bu demek değildir ki, hafızaları erkeklerinkinden daha güçlü kadınlar yoktur. Ama, toplumu ilgilendiren meselelerde istisnaî durumlara değil, genel doğrulara bakılır ve hüküm ona göre verilir. Kaldı ki, erkekler seviyesinde meşgul bulunmadığı bir sahada kadınların erkeklere nazaran daha çok yanılıp, daha çok unutkanlığa düşeceği tartışma gerektirmez bir gerçektir. Bu bakımdan, erkeklerden daha çok uzman oldukları sahalarda bir erkek yerine iki kadın aranmaz.

Bu âyette esas dikkat edilmesi gereken nokta, Kur'ân-ı Kerim'in çok erken bir dönemde noterlik kurumunun temeli denebilecek çok önemli bir hukukî ve ticarî düzenleme getirdiğidir. Okuma-yazma bilenlerin bile son derece az olduğu, yazı malzemesi olarak kâğıdın bile bulunmadığı bir ortamda böyle bir düzenlemeyi getirmek, Kur'ân'ın evrenselliğinin ve zaman ötesi olduğunun sayısız delillerinden biridir. Bu düzenlemede, (1) adalet, istikamet ve hakkaniyet, (2) şahitlik ve bunun ifasının en güzel, en kesin şekilde yapılması, (3) şüpheleri gidermenin en iyi şekilde temini, (4) ticarî münasebetlerdeki anlaşmazlıkların getirmesi muhtemel, hattâ cinayete kadar varabilen huzursuzlukların kaldırılması ön planda görülmektedir. (Suat Yıldırım, ilgili âyetin yorumunda.)

283. Eğer, sefer gibi (yazdırma imkânının bulunmadığı bir durumda) olur da bir kâtip bulamazsanız, bu takdirde (borçludan) alınan rehin kâfidir. Ama birbirinize güven ve itimat eder (ve rehin almaya gerek görmezseniz), kendisine inanılıp itimat edilen (borçlu), üzerindeki emaneti (vaktinde) iade etsin ve (borcunu ödememek veya eksik ödemek, vaktini aksatmak gibi yollarla, kendisini yaratan, rahmet ve şefkatle büyüyüp yetiştiren) Rabbisi Allah'a karşı gelmekten sakınsın. Bir de, (hiçbiriniz) şahitliği gizlemeyin; kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun (mahall-i iman olan) kalbi günaha batmış demektir. Allah, her ne yapıyorsanız onu hakkıyla bilendir.

284. Allah'ındır hep göklerde ve yerde ne varsa; içinizde (tuttuğunuz niyetlerinizi, bizzat ve bilerek kurduğunuz kötülükleri, yaptığınız planları) ister açığa vurun, isterse gizleyin, Allah onlardan dolayı sizi hesaba çeker. Sonra, (sorumluluğu olanlardan) dilediğini (ister tevbe neticesi olarak, isterse sadece fazlından) bağışlar, dilediğine de (adaleti gereği) azap eder. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

285. (Risalet misyonunun zirvesi) o Rasûl, (vahiy yoluyla Kur'ân ve Sünnet olarak) kendisine Rabbisinden her ne indirildiyse ona iman etti; (beraberindeki) mü'minler de (iman ettiler). Her biri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine iman etti de, "(İnanma hususunda) O'nun rasûllerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız;" dediler ve şöyle seslendirdiler (imanlarını): "(Rabbimize iman davetini) işittik ve (bu davete uyarak, Musa'nın kavmi gibi 'isyan ettik' demeyip,) itaat ettik; ey Rabbimiz, (yine de, hata ve günahlarımızdan dolayı) o çok bol olan bağışlamanı dileriz; ancak Sanadır nihaî varış."

286. (Onların bu dualarına karşılık Allah şöyle buyurdu: "Ey mü'minler! Allah'ın, içinizde kurduğunuz niyet ve planlardan dolayı bile sizi sorguya çekeceğinden çok endişe duyuyorsanız, şunu da bilin ki:) Allah, kimseye kapasitesinin üstünde bir sorumluluk yüklemez; herkesin kazandığı (hayır) kendi lehine, işlediği (fenalık da) aleyhinedir. (Siz, şöyle dua edin:) 'Rabbimiz, (Sana itaat etmeye çalışırken) eğer unuttuk veya kastımız olmadan bir yanlış yaptıysak, bundan dolayı bizi sorguya çekme! Rabbimiz, bizden önceki ümmetlere (zamanın, şartların ve mizaçlarının gerektirdiği terbiyeleri icabı) yüklediğin gibi, bize öyle ağır yükler yükleme! Rabbimiz, takat getiremeyeceğimiz hükümlerle bizi yükümlü tutma! Ve günahlarımızdan geçiver; bizi bağışla ve bize acı, rahmetinle muamele buyur! Sen, bizim efendimiz, yardımcımız, koruyucumuzsun; şu kâfirler güruhuna karşı ne olur, bize yardım et ve zafer ver!'"[164]

164. Bakara Sûresi'nin Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm tarafından her gece yatmadan önce mutlaka okunması ve aile fertlerine öğretilmesi önemle tavsiye buyrulan bu son iki âyeti Miraç'ta nazil olmuştur. 284'üncü âyette kendilerinden dolayı insanın sorguya çekileceği anlatılan içten geçenler, kişinin kalbinde kurup da uygulamaya koymak istediği, ama kendi dışından engellerle uygulamaya koyamadığı kötülük veya günah düşünce ve planlarıdır. Bunlardan dolayı Allah (c.c.), insanı sorguya çeker. Fakat kalbinden geçen ama iradesiyle uygulamaktan vazgeçtiği kötü düşünceleri affeder. Bununla birlikte, bu âyet indiği zaman Sahabe-i kiram büyük endişeye kapılmaktan kendilerini alamamışlardır.

3. ÂL-İ İMRAN SÛRESİ

Hz. Musa'nın veya Hz. İsa'nın ya da her ikisinin ailesine atfen *İmran Ailesi* olarak isimlendirilen bu sûre-i celile Medine'de inmiştir. 200 âyettir. Müslümanların Ehl-i Kitap'la, bilhassa Hıristiyanlarla olan münasebetleri gibi pek çok konuyu ele alır. Hz. İsa (a.s.) ile ilgili, özellikle doğumu, mucizeleri ve misyonu konusunda pek çok hususu aydınlatır. Hz. İsa ve Tevhid konusunda düştükleri önemli yanlışlardan dolayı Hıristiyanları ikaz eder. Uhud Savaşı'na ve bu savaştan alınması gereken derslere geniş yer verir. Bu münasebetle tarihî hadiselerdeki İlâhî hikmetlere dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Elif-Lâm-Mîm.

2. Allah: yoktur O'ndan başka ilâh; Hayy (ezelî-ebedî mutlak hayat sahibi)dir; Kayyûm (varlığı hem Kendi'nden, hem de Kendi Kendine kaim olan)dır.

3. O, sana Kitabı gerçeğin ta kendisi olarak, kendisine hiçbir bâtıl yol bulamayacak tarzda, hak bir gaye için ve kendinden önce indirilen bütün kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik edici olarak fasıl fasıl indirmektedir; nitekim Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti,

4. Daha önce insanlar için dupduru hidayet kaynağı olarak; ve (en son ve bağlayıcı mahiyette hakla bâtılı, doğru ile eğriyi ayıran ölçüler bütünü) Furkan'ı[1] indirdi. Allah'ın (hak ve hidayet kaynağı) âyetlerini bile bile örtüp gizleyen ve kabul etmeyenler yok mu: onlar için pek çetin bir azap vardır. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; (bağışlanmaz türde ve bilhassa küfür gibi, şirk gibi en büyük zulme karşı) aman vermez mukabelesi olandır.

5. O Allah ki, O'na yerde de gökte de hiçbir şey gizli kalmaz.

6. O'dur rahimlerde size dilediği şekli veren. Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.

7. O'dur Sana (bu mucize) Kitabı indiren: onda muhkem âyetler vardır ki, onlar Kitab'ın anasıdır; diğer âyetleri ise müteşabihtir.[2] Fakat kalblerinde eğrilik olanlar, nasıl fitne çıkarıp insanları saptırırız, nasıl onun (gaye ve arzumuza göre) bir te'vilini yapabiliriz diye müteşabih olanların peşine düşerler. Halbuki onun gerçek te'vilini ancak Allah bilir ve

ilimde kökleşip derinleşenler de, "Biz, o Kitabın tamamına inandık, (muhkemiyle, müteşabihiyle) hepsi Rabbimizin katındandır." derler. İşte, ancak gerçek akıl ve idrak sahipleridir ki, düşünür ve gerekli dersi alırlar.

8. (Ve o gerçek akıl ve idrak sahipleri, şöyle yalvarırlar): "Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalbimizi eğriltme ve (Rabbimiz, Sen'in rahmetin olmadan ayakta kalmamız mümkün değildir; o halde) bize Kendi katından bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki Vehhâb (bağışı pek bol olan)'sın Sen.

9. "Rabbimiz, Sen, insanları geleceğinde asla şüphe olmayan bir günde mutlaka bir araya toplayacaksın. Hiç kuşkusuz Allah, verdiği sözden dönmez."

49

1. Üçüncü âyette Kitap olarak Kur'ân-ı Kerim'in fasıl fasıl indirilmesinden (*tenzil*) söz edilirken, bu âyette Furkan'ın bir defada indirilmesinden (*inzal*) bahsedilmektedir. Daha önce geçtiği üzere, (Bakara Sûresi/2: 53, not 62) Hz. Musa'ya Tevrat'la birlikte Furkan verilmiş olup, Kur'ân-ı Kerim'in de bir ismi Furkan'dır ve Furkan, aynı zamanda, Hz. Musa'da olduğu gibi, Kitabı uygulama ilim, firaset, dirayet ve ölçüleri, aynı zamanda doğru ile eğriyi, hak ile batılı ayırma kriterleridir. Bu manâsıyla, yani Kitabı anlama ve uygulama ölçüleri olarak o, kalbde bir nur, dimağda ilim veya toplu prensipler bütünüdür ki, onun bir defada inmesi düşünülür. Kur'ân'ın eş anlamlısı olarak ise, onun da "tenzil"i söz konusudur ki, nitekim Furkan Sûresi'nin ilk âyetinde tenzilinden söz edilmektedir. Ayrıca bu 4'üncü âyette Furkan'ın Kur'ân manâsına gelmesi de kuvvetle muhtemeldir. Önceki âyetteki "tenzil"den sonra burada Kur'ân'ın "inzal"inden bahsedilmesinde, Tevrat ve İncil'in inzaline bir mukabele ve Kur'ân'ın son, en son söz kesen, bütün önceki kitaplar üzerinde hakim (müheymin) bir kitap olduğu manâsı yatar.

Kur'ân'ın tasdik ettiği Tevrat ve İncil'e gelince: Kur'ân'da Hz. Musa'ya (a.s.) Sahifeler verildiğinden de söz edilir (87: 19). Tevrat ise, Hz. Musa'ya Tur-i Sina'da tabletler üzerinde yazılmış olarak verilen ve daha çok "On Emir" diye bilinen hükümleri de içine alan İlâhî kitaptır. Mevcut Kitab-ı Mukaddes'te verilen bilgilere göre, Hz. Musa (a.s.) bunu her kabile için çoğalttırmış ve bir tanesini de korunması için Levililer'e vermişti. Tevrat olarak bilinen bu kitap, Kudüs'ün Asur hükümdarları elinde ilk harap edilişine kadar kalmıştır. Levililer'e verilen nüsha, On Emrin bulunduğu tabletlerle birlikte Tabut'un yanında dururdu. Fakat ne yazık ki, zamanla İsrail Oğulları Kitabı ihmal ettiler. Yahuda kralı Yoşiya zamanında Süleyman Ma'bedi tamir edilirken büyük kâhin Hilkiya, Ma'bed'in inşaat yerinde Tevrat'ı tevafuken buldu ve onu kralın kâtibi Şafan'a getirdi. Onun ne olduğunu tam anlamayan Şafan, bulunmuş ilginç bir kitap gibi onu krala teslim etti. (*İkinci Krallar*, 22: 8–13).

Babil kralı Buhtunnasır Kudüs'ü zaptedip yerle bir edince, Süleyman Ma'bedi de yıkıldı. Bu olayda İsrail Oğulları, Tevrat'ın ellerinde bulunan birkaç nüshasını da kaybettiler. Daha sonra Pers kralı Kuruş, İsrail Oğulları'nın Kudüs'e dönmesine izin verdi.

Pek çokları döndüler ve Kudüs'ü yeni baştan inşa ettiler. İçlerinde bulunan Ezra, ileri gelen bilginlerin de yardımıyla bütün İsrail tarihini yazıya geçirdi ve böylece elimizdeki Kitab-ı Mukaddes nüshalarının ilk 14 kitabı ortaya çıktı. Bu 14 kitaptan 4'ü olan Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye, Hz. Musa'nın geniş bir biyografisi gibidir. Bu biyografinin içine Ezra'nın ve diğer âlimlerin bildiği Tevrat âyetleri de serpiştirilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in bu ilk 4 kitabındaki orijinal Tevrat âyetlerini tesbitte yardımcı olabilecek bazı ipuçları vardır. Bunlar daha çok, "Sonra Rab, Musa'ya dedi" ve "Musa dedi: Allahınız Rab size emrediyor" gibi ifadelerle başlamaktadır. Yeniden biyografik anlatımlara geçildiğinde, asıl Tevrat âyetlerinden çıktığımız kendini hemen belli eder. Bununla birlikte, Ezra ve diğer Kitab-ı Mukaddes yazıcılarının tefsir ve izah sadedinde âyetler arasına koydukları ilavelerle asıl âyetleri ayırmak ise sıradan bir okuyucu için çok zordur. Ancak İlâhî Kitabın üslubunu ve karakterini tanıyabilenler, orijinal Tevrat âyetleriyle beşer ilavelerini birbirinden ayırabilirler.

Kur'ân'ın *Tevrat* olarak anıp tasdik buyurduğu kitap, bir kısım âyetleri Kitab-ı Mukaddes'te de yer alan ve Hz. Musa'ya vahyedilmiş bulunan kitaptır. Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bu Tevrat âyetleri Kur'ân-ı Kerim'le karşılaştırıldığında, arada temel öğretilerde hiçbir farklılığın olmadığı görülür. Farklılıklar, sadece ikinci derecede hukuki meselelerde veya ahkâmdadır. Bugün bile, dikkatli bir okuyucu, hem bu âyetlerin hem de Kur'ân'ın tek ve aynı İlâhî kaynağa dayandığını anlayabilir.

Bunun gibi, İncil de, Hz. İsa'ya (a.s.) gelen vahiyler toplamıdır. Bunların bizzat Hz. İsa zamanında yazıya geçirilip geçirilmediği konusunda bir şey söylemek mümkün değildir. Belki bazıları, O konuşur veya vaz verirken notlar tutmuş veya onları ezberlemiş olabilirler. Hz. İsa'nın dünyadan alınışının üzerinden bir süre geçtikten sonra O'nun hayatını anlatan pek çok kitap veya kitapçık ortaya çıkmıştır. Bu kitapçıklara şüphesiz, Hz. İsa'nın havari ve şakirtlerinin anlattıkları, İncil'den yaptıkları nakiller de dahil edilmiştir. Dolayısıyla, elde bulunan ve Kilise tarafından ikinci asrın sonuna doğru 300'den fazla benzeri kitap içinde resmî İncil kabul edilen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın orijinal İncil olması mümkün değildir. Bunların yazarları, Hz. İsa'dan sonraki ikinci veya üçüncü nesle aittirler. Kur'ân-ı Kerim'in anıp tasdik buyurduğu İncil, bir kısım âyetleri şüphesiz bu dört resmî nüshada da bulunan, Hz. İsa'ya gelmiş vahiylerdir. Ne var ki, eldeki nüshalarda bulunan asıl İncil âyetlerini ayırdetmek için elimizde kesin ölçüler yoktur. Belki, biyografik anlatımlar değil de, doğrudan Hz. İsa'ya atfedilen ve daha çok "Ve İsa dedi ki" gibi ifadelerle başlayan bölümler, orijinal İncil âyetleri olabilir. Buralarda anlatılan gerçeklerle Kur'ân arasında çelişki bulmak mümkün olmadığı gibi, eğer varsa, dikkatli ve önyargısız bir göz ve muhakeme ile, çok rahat telife gidilebilir. (Önemli ölçüde bkn. Mevdûdî, 1: 233–234.)

2. Muhkem, anlamı açık, ifade ettiği manâ kesin olup, izahı için başka delile ihtiyaç bulunmayan demektir. Müteşabih, birden fazla manâya ihtimali bulunduğundan, anlaşılması için başka delile ihtiyaç hissettiren âyettir.

Kur'ân'ın, her türlü şüpheden uzak olması manâsında bütün âyetleri muhkem, âyetler arasında, daha önce izah edildiği üzere, derin bir münasebet bulunduğu cihetiyle de, yine bütün âyetleri müteşabihtir. Fakat, burada kastedilen muhkem ve müteşabih, yukarıda arz edildiği şekildedir. Müteşabih, *şibh* (benzeme) kökünden gelir ve manâlar birbirine benzeyip iç içe girdiğinden, değişik ihtimallere kapı açmayı ifade eder. Zamanın ilerlemesini, şartların değişmesini, zamanın ilerlemesiyle birlikte insan bilgisinin, kavrayış ve anlayış ufkunun artmasını, ayrıca insanlar arasındaki âdeta insanlar sayısınca farklı idrak seviyelerini ve insan aklı ve duyularının sınırlı olduğunu nazara alırsak, bu konumdaki bir varlık türüne hitap eden İlâhî Kelâm'ın müteşabihler ihtiva etmesindeki sebep ve önemi kısmen de olsa idrak edebiliriz. Cenab-ı Allah (c.c.), insanlara tamamını kavrayamayacakları meseleleri teşbih, temsil, istiare, mecaz, teşhis ihtiva eden müteşabih lâfızlarla anlatır ve her dönemde her farklı anlayış ve idrak seviyesine tenezzülde bulunur. Müteşabihlerdeki bu izafîlik özelliği, Din'in değişmez gerçeklerine zarar vermez. Zira Allah (c.c.), sabit gerçekler olarak biz mükelleflerden istediği akaid, ibadet, ahlâk ve muamelâta dair esasları muhkem âyetlerde bildirmiştir. Müteşabihlerde ise genellikle, temelleri muhkemlerde yatan bazı nisbî/izafî hakikatler yer alır.

Beşeriyetin konumu gereği, dünyada insan hayatında nisbî/izafî hakikatler, mutlak hakikatlerden daha çoktur. Bir kristal avizeyi göz önüne alalım. Onun etrafında oturanlar, yerlerini veya onunla olan konumlarını değiştirdikçe ondan farklı renkler ve farklı voltajda ışınlar alırlar; oysa kristaldeki ışık hep aynı renkte ve aynı voltajdadır. Bu, avizenin taşlarının farklı açılar verecek şekilde tıraşlanmasından ileri gelmektedir. İşte Allahü Tealâ (c.c.), mahdut lâfızlarla tükenmek bilmez manâları Kıyamet'e kadar gelecek farklı seviyelerdeki bütün insanlara anlatmak, onları Kitabın üzerinde düşündürüp hidayetlerine kapı açmak için bir çok müteşabih âyet göndermiştir. Fakat unutmamak gerekir ki, bir benzetmede benzetilen ile kendisine benzetilen arasında her bakımdan benzerlik aranmaz; benzetme yönündeki benzeşme yeterlidir. Şu halde müteşabihler de, hakiki müteşabih ve izafî müteşabih kısımlarına ayrılır. Müteşabihler, her bir çeşidinde ve benzeşme yönünde ayrı bir manâ ifade eder. Onun içindir ki, her müfessir onlara ayrı bir manâ verebilir. Kur'ân'ın muhkemlerine ve Din'in ana değişmez esaslarına, Kur'ân Arapçasının ve belâğatin kurallarına, bir de tefsir usulü kaidelerine uygun olmak kaydıyla, bu manâlardan her birine doğru nazarıyla bakılabilir. Her halükârda kesin manâ Allah'ın ilmine havale edilir.

Te'vil, müteşabihlerdeki kesin manâların Allah'ın ilmine havalesi, yani kaynağına döndürülmesi demektir. Kelime olarak Türkçe'de "yorum" sözcüğüyle de karşılanmaktadır ki, "kalblerinde eğrilik" olup da insanları doğrudan uzaklaştırmak isteyenler veya nefislerine uyup Kur'ân'ı da kendilerine uydurmak isteyenler, onu keyiflerince te'vil etmek, yorumlamak, yani "Allah'ın bundan kasdettiği manâ budur." diye kestirip atmak isterler. Buna bir bakıma "rey tefsiri" de denmektedir ki, bu manâ ve türdeki rey tefsiri, hadis-i şeriflerde şiddetle yasaklanmıştır. (Bkn. Suat Yıldırım, 49)

10. O küfredenlerin malları da çocukları da Allah karşısında kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlardır Ateş'in yakıtı olanlar.

11. Tıpkı Firavun oligarşisiyle daha öncekilerin durumu gibi: âyetlerimizi yalanlamışlardı da Allah, günahları sebebiyle kendilerini kıskıvrak yakalayıvermişti. Allah, cezalandırması çok çetin olandır.

12. (Din'i tahrif etmek ve insanları saptırmak için Kitap'taki müteşabih âyetlerin peşine düşen ve onları keyiflerince yorumlamaya kalkan Kaynuka Oğulları Yahudilerinden) o küfredenlere de ki: "Yakında mağlûp edilecek ve topluca Cehennem'e sürüleceksiniz; ne fena yataktır o!"

13. (Bedir'de) karşı karşıya gelen o iki toplulukta sizin için hiç şüphesiz bir ibret vardı: bir topluluk Allah yolunda savaşırken, diğeri kâfirdi ve (savaş esnasında karşılarındaki mü'minleri) baş gözleriyle olduklarının iki katı görüyorlardı. Allah, dilediğini yardımıyla destekler ve güçlendirir. Elbette bunda, görecek gözleri olanlar için kesin bir ibret vardır.

14. İnsanlar, mahiyetleri itibariyle, (bilhassa erkekler için olmak üzere) kadınlardan, evlâttan, kantar kantar altın ve gümüşten (yığın yığın paradan), salma güzel atlardan, (davarlar ve sığır gibi) ehlî hayvanlardan, ekinler ve kazançtan yana şiddetli tutku ve beklentiler içindedirler. Oysa bunlar, dünya hayatının geçimliğinden ibaret olup, takip edilmesi gereken gerçek hedef ve gayenin güzel olanı Allah katındadır.

15. De ki: "Size (büyük bir ihtirasla bağlandığınız) bu şeylerden daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesine girenler için Rabbileri katında (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah, kulları(nı) hakkıyla görendir.

16. Ki, (o kulların içinde takva dairesine girmiş olanlar), hep şöyle yalvarırlar: "Rabbimiz, biz iman ettik; ne olur günahlarımızı bağışla ve bizi Ateş'in azabından koru!"

17. (Başlarına gelen musibetler karşısında, ibadete devamda ve günahlardan sakınmada) sabırlıdırlar; (sözlerinde ve davranışlarında, iman ve ahdlerinde) sadıktırlar; (Allah'ın huzurunda) boyun eğip divan duranlardır; (Allah'ın kendilerine verdiği bütün nimetlerden O'nun yolunda) infakta bulunanlardır; seherlerde istiğfar edenlerdir.

18. Allah şahittir ki, başka ilâh yok, ancak O vardır; bütün melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da, tam bir doğruluk, adalet ve hakkaniyet içinde (aynı gerçeğe şahittirler). Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte

üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. [3]

19. Allah katında (hak ve makbul) din ancak İslâm'dır.[4] Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, (başka bir zaman değil,) ancak kendilerine hem de (doğru ile yanlışı, ne yaparlarsa ne ile karşılacaklarını bildiren vahyî) ilim geldikten sonra sadece aralarındaki bağy (haset ve rekabetten kaynaklanan karşılıklı tecavüz) sebebiyle ihtilâfa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini bile bile örtüp gizliyor ve inkâra yelteniyorsa, bilsin ki Allah, hesabı pek çabuk görendir.

20. (Bu gerçeğe rağmen) halâ inat edip seninle münakaşaya tutuşuyorlarsa, (onlara) de: "Ben, bütün varlığımla Allah'a teslim oldum; bana uyanlar da (aynı şekilde teslim oldular.)" Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlarla, Kitap'tan habersiz, ilimden yoksun olup da yanlış yollarda gidenlere, "Siz de aynı şekilde teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim olmuşlarsa, şüphesiz hidayete ermişler, doğru yolu bulmuşlar demektir. Eğer yüz çeviriyorlarsa, sana düşen sadece tebliğ etmek (sözünle ve yaşayışınla Hak Din'i eksiksiz, kusursuz göstermektir). Zaten (ne söylüyorlar, ne yapıyorlarsa) Allah, kulları(nı) hakkıyla görmektedir.

21. Allah'ın âyetlerini bile bile gizleyip sonra da inkâra yeltenenler ve (kendilerine gönderilen) peygamberleri hak-hukuk gözetmeksizin öldürüp duranlar, bununla da kalmayarak, insanlar içinde tam doğruluk ve adaleti yayıp yerleştirmeye çalışanları da öldürenler var ya: işte onları pek acı bir azapla müjdele!

22. Onlar öyle kimselerdir ki, bütün yaptıkları dünyada da Âhiret'te de boşa gitmiştir ve (yaptıklarından kendilerine fayda temin edecek ve onları azaptan kurtaracak) hiçbir yardımcıları da yoktur.

50-51

3. Bu âyet, Allah'ın varlığına ve birliğine en büyük delil ve onun en büyük ifadesi olarak, bazı âlimlerce İsm-i A'zam gibi telâkki edilmiştir.

Kâinatta zerrelerden galaksilere kadar canlı-cansız her bir nesne ve kâinatta cereyan eden her bir hadise, Allah'ın varlığına ve birliğine şahittir. Çünkü, varlık sahasına çıkışı, hayatı, varlık kaneviçesinde gördüğü fonksiyon, sahip olduğu bütün hususiyetler ve hayattan gidişiyle her bir nesne, mutlak ilim, irade ve kudret başta olmak üzere daha başka pek çok sıfat ve isimleri bulunan tek bir İlâh'a şahadet etmektedir. En basit biriki misal olarak: bir nehrin kenarında dururken, önümüzden akıp geçen kabarcıkların her birinde bir güneşçik görünür. O kabarcıklar ilerideki bir tünele girdiğinde, kendile-

rinde görünen, parıldayan güneşçikler kaybolur, fakat aynı güneşçik veya güneşçikleri önümüze gelen kabarcıklarda yine görürüz. Bu da göstermektedir ki, kabarcıklardaki güneşçikler, kabarcıkların kendilerine ait olmadığı gibi, kendi kendilerinin yaratıcısı da değildir; bilakis her biri, kabarcıklarda tecelli eden tek bir güneşe aittir. Böylece her bir kabarcık, kendisinde parıldayan ışığın ve güneşçiğin kendisine ait olmadığını, onun tek bir güneşin cilvesi olduğunu, yani güneşin varlığını ve birliğini gösterir. Ayrıca, güneşin ışık sahibi olduğunu da ortaya koyar. (Eğer güneşe bir prizmadan baksak, bu defa o ışıkta değişik renkler görürüz.) Bunun yanısıra, tünelde o güneşçikler kaybolurken onların bulunduğumuz noktaya gelen kabarcıklarda yine görünmesi ise, güneşin bekasına işaret eder.

İşte, bütün varlıklar, böyle birer kabarcık gibidir. Muntazaman ve hayatları için gerekli bütün cihazlarla donatılmış olarak dünyaya gelişleriyle Bir Yaratıcı'yı; canlı olanlarının sahip bulundukları görme, işitme, hareket gibi vasıflarıyla Yaratıcı'nın mutlak Gören, İşiten ve her an bir işte olduğunu; hayatları için gerekli cihazlarla donatılıp, yine hayatları için uygun bir çevrede yaratılıp gerektiği şekilde beslenmeleriyle Yaratıcı'nın sonsuz şefkat, merhamet sahibi ve rızık verici olduğunu; bütün kâinatta görüldüğü gibi, kendi hayatlarında da açıkça müşahede olunan muhteşem sistem, düzen, âhenk ve yardımlaşma ile Yaratıcı'nın birliğini, hiçbir eş ve ortağının bulunmadığını; hayattan gidip yerine yenilerinin gelmesiyle Yaratıcı'nın ölümsüz veya baki olduğunu açıkça ortaya koyarlar. Yine, çok basit gibi görünen bir misal olarak, meselâ, insanın yediği tek bir lokma ve bu lokmanın vücutta gıda olması için güneş, toprak, su ve sahip olduğu hususiyetlerle bitki ve insanın bütün vücut azaları tam bir yardımlaşma içine girmektedir. Bunların hiçbirinde, varlıklar içinde en şuurlu, bilgi ve irade sahibi olan insanın en küçük bir dahli ve rolü yoktur. Demek ki, insanın organlarını tanzim eden ve onun ihtiyaçlarını bilip onları karşılamayı üzerine alan Zat, güneşi, toprağı, suyu, bitkileri, kısaca bütün kâinatı yaratan aynı Zat'tır. Yine, insanın, dünyaya gelip gelmeme, doğum ve ölüm yer ve tarihleri, ailesinin, renginin, ırkının, fiziğinin seçimi gibi varlığının en belirgin yönlerinde de en küçük bir rolü yoktur. Şu halde, onu herhangi bir tarihte, herhangi bir yerde, herhangi bir millet ve aile içinde ve herhangi bir fizikî yapıyla dünyaya getiren ile, yine herhangi bir yer ve tarihte, herhangi bir sebeple hayattan alan Zat mutlak irade sahibi olduğu gibi, bütün kâinat üzerinde mutlak kudret sahibidir de.

Bundan ayrı olarak, insan, bilhassa bir musibetten kurtulmak veya arzu ettiği bir neticeye varmak için başvurduğu bütün sebeplerin tükendiği bir anda kendi vicdanında bir dayanak ve istimdat (yardım isteme) noktası olarak Allah'ı duyar. Böyle bir durum olmasa da, insan fıtrat ve vicdanı Allah'a şahittir. İşte, kısaca ve kabaca bu birkaç misalde görüldüğü gibi, Bir Allah'a inanmadan varlığı izah etmek asla mümkün değildir; Allah, varlığı mutlak ve başka her varlıktan çok daha açıktır. O'nu kabul etmeyen, gündüz ortasında güneşe gözünü yumup, güneşi yok sayan gibidir. Hattâ

O'nun varlığı, güneşten de çok daha açıktır. Bu bakımdan insan, kendi varlığından ve kâinatın varlığından şüphe duyabilir ama, Hz. Allah'ın (c.c.) varlığından ve birliğinden şüphe duyamaz. Duyanlar kibir, zulüm; eğitim, aile veya çevreden gelen yanlış bakış açısı, yaşadıkları hayat veya menfaat gibi faktörlerin tesiri altında normal insanî melekeleri düzgün çalışmayan tiplerdir. Kısaca bu, Allah'ın Kendi varlık ve birliğine şahadetidir ve O'nun varlık ve birliği, esasen başka hiçbir şahit gerektirmez. Fakat melekler ve kâinatı, eşya ve hadiseleri basiretle ve gören göz, duyan kulak, sönmemiş bir kalb ve tefessüh etmemiş bir vicdanla inceleyen, ayrıca peygamberlerin Allah'tan aldığı vahyi bilginin asıl kaynağı kabul eden ilim sahipleri de, Allah'ın varlık ve birliğine şahittirler. Bu şahadetler karşısında diğerlerinin zaten hiçbir değeri olmayan inkârları veya Allah'a şirk koşmalarının en küçük bir kıymeti yoktur.

4. İslâm, kelime manâsı itibariyle teslim olmak, sulh ve esenlik demektir. Onun, bizzat ismiyle va'dettiği umumî sulh ve esenliğe, saadete ancak Bir Allah'a teslim olmakla ulaşılabilir. Bu bakımdan, bütün peygamberler, aynı iman, ahlâk, hattâ ibadet ve temel haram-helâl, yani muamelat esaslarıyla gelmişler, ancak ikinci derecedeki muamelat ve ceza prensiplerinde zamana ve şartlara bağlı olarak değişiklikler görülmüştür. İşte, bütün peygamberlerin, en son olarak bütün insanlığa şamil olmak üzere Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın getirdiği din, İslâm'dır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi isimler, ona sonradan başkaları, bilhassa muarızları tarafından takılan, ama maalesef müntesiplerince zamanla benimsenmiş olan isimlerdir. Artık Allah katında İslâm'dan başka herhangi bir dinin geçerliliği yoktur. *Kim, İslâm'dan başka bir din arzu eder ve ararsa, (bilsin ki) bu ondan asla kabûl edilmeyecektir; o, Âhiret'te de kaybedenlerden olacaktır.* (3: 85)

23. Bakmaz mısın şu kendilerine Kitap'tan bir pay verilenlere! Aralarında (baş gösteren meselelerde) hükmetmek üzere Allah'ın Kitabı'na davet edildikleri (ve onun hükümlerine göre muhakeme olundukları halde), sonra içlerinden bir grup yüz çevirerek dönüp gitmektedir.

24. Şundan dolayı ki, onlar, "Ateş bize sayılı birkaç gün dışında asla dokunmayacak!" diye iddia etmekte (ve Kitabın hükmünden yüz çevirmekle azaba uğramayacaklarını zannetmektedirler). Uydurageldikleri bu türlü yalanlar, Allah'a attıkları bu türlü iftiralar, onları dinleri mevzuunda işte böyle aldatmaktadır.

25. Onları, geleceğinde hiçbir şüphe olmayan, herkes dünyada ne kazanmışsa kendisine tastamam geri ödeneceği ve kimseye en küçük bir haksızlığın yapılmayacağı (dehşetli) bir günde toplayıp bir araya getirdiğimizde halleri ne olacak (bir bilseler)!

26. De ki: "Allah'ım, ey mülk ve hakimiyetin yegâne mâliki! Sen, mülkü ve hakimiyeti dilediğine verir, mülkü ve hakimiyeti dilediğinden çekip alırsın; kimi dilersen aziz eder, kimi de dilersen zelil edersin! Sen'in elindedir ancak hayır. Şüphesiz Sen, her şeye hakkıyla güç yetirensin.

27. "Geceyi gündüze katarsın ve gündüzü de geceye katarsın; ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın ve kimi dilersen ona hesapsız rızık verirsin."

28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri (işlerine vekil, müsteşar, başlarında idareci ve küfürleri sebebiyle) dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa (bilsin ki o), kaynağı Allah olan bir yol, bir sistem üzerinde değildir ve Allah'tan göreceği bir yardım ve sahiplenme de yoktur; ancak (hakim konumda bulunan) o kâfirlerden (dininize, toplumunuza, mukaddeslerinize ve canınıza gelecek önemli bir tehlikeden) bir şekilde korunmanız hali müstesna. Her halükârda Allah, sizi Kendisi'ne karşı gelmekten sakındırır. (Başkasına değil,) ancak Allah'adır nihaî varış.[5]

29. (Mü'minlere) de ki: "Sinelerinizdekini gizleseniz de, açığa da vursanız Allah onu bilmektedir; O, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir."

30. Gün gelir, her şahıs (dünyada iken) hayır adına ne işlemişse önünde hazır bulur; kötülük adına ne işlemişse de. İster ki, o kötülükle kendisi arasında upuzun bir mesafe olsun! Allah, sizi Kendisi'ne karşı gelmekten sakındırıyor. Allah, kullar(ın)a pek çok acıyandır.

31. (Ey Rasûlüm, onlara) de: "Eğer Allah'ı seviyorsanız, o halde bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." Allah, (günahları) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'minlere karşı hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.[6]

32. Yine, de: "Allah'a itaat edin ve

(bu itaatın gereği olarak) Rasûl'e de." (Senin bu çağrına rağmen) yüz çevirip giderlerse (bil ki, bu çağrıdan ancak kâfirler yüz çevirir ve onlar da bilsinler ki) Allah, kâfirleri sevmez.

33. (Eğer, sana ve peygamberlerden bazılarına inanmıyorlarsa, şu bir gerçek ki Allah, risaleti dilediğine verir ve) şüphesiz Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Ailesi'ni ve İmran Ailesini (insanlık içinde) bizzat süzüp tertemiz bir hülâsa kılmış ve bütün insanlar, bütün milletler üzerine seçip tercih etmiştir

34. Birbirlerinden gelen (aynı inanç üzerinde) tek bir nesil olarak. (Bu bakımdan, peygamberlere inanmada onları birbirinden ayırmayın ve haklarında, ayrıca Allah'ın tercihi konusunda yanlış söz söylemeyin ve yanlış düşüncelere girmeyin). Allah, (her söyleneni) hakkıyla işitendir; her şeyi hakkıyla bilendir.[7]

35. Hani bir zaman İmran'ın hanımı şöyle dua ve münacatta bulunmuştu: "Rabbim! Şu karnımdaki yavruyu her türlü bağdan, dünya iş ve meşgalesinden azade ve her şeyiyle Sana teslim bir kul olarak, (bilhassa Ma'bed'e hizmet etsin diye) Sana adadım; ne olur bu adağımı kabul buyur; şüphesiz ki Sen'sin Semî' (her şeyi hakkıyla işiten); Alîm (niyetlere varıncaya kadar her şeyi hakkıyla bilen)."

36. Derken, vakti gelip de O'nu dünyaya getirince, (adağından dolayı erkek beklerken kız gelmesi karşısında,) "Rabbim, ben bir kız dünyaya getirdim!" deyiverdi. –Allah, dünyaya ne getirdiğini elbette daha iyi biliyordu! (Bu sebeple üzülmesine gerek yoktu, çünkü O'nun beklediği) erkek çocuğu, (O'na bahşettiğimiz ve nasıl bir nimete mazhar kılınacağını bilmediği) bu kız gibi olamazdı.– "Ben, O'nun adını Meryem koydum; O'nu ve O'ndan gelecek nesli, rahmetten kovulmuş şeytanın şerrinden Sana ısmarlıyorum."

37. Rabbisi onu, (annesinin adamasındaki samimi niyet ve güzel duygulara karşılık) iyilik ve güzellikle kabul buyurdu ve pek güzel bir fidan gibi büyütüp yetiştirdi. O'nu Zekeriya'nın bakım, görüm ve himayesine verdi. Zekeriya, ne zaman Ma'bed'e girip O'nun yanına varsa beraberinde yiyecekler bulurdu. "Meryem, bunlar sana nereden geliyor?" diye sordu. "Allah katından!" dedi Meryem. Şüphesiz Allah, kimi dilerse ona hesapsız rızık verir.

52-53

5. Âyet-i kerime, mü'minleri, kâfir de olsalar insanlara karşı güzel davranmaktan, onlara iyilik etmekten ve adaletli muamele etmekten men etmekte değildir. Çünkü hukuka riayet, verilen sözde ve yapılan anlaşmada sebat, ciddiyet, mürüvvet, merhamet, başkalarına iyilik yapmak, mü'min olmanın gereğidir. Fakat mü'min, mü'min kardeşlerini bırakıp da, İslâm'a ve imana düşmanlığı apaçık olan kâfirlerin emri altına girmeyi, işlerini onlara bırakmayı ve küfürleri noktasında onlarla dostluk kurmayı kabullene-

mez. Dinine, İslâm toplumuna ve mü'min kardeşlerine zarar verecek şekilde kâfirlerle işbirliği yapamaz, onlarla yakın ilişki kuramaz. Dinini, toplumunu, mü'min kardeşlerini ve mukaddeslerini koruma adına, kalbi imanla dopdolu olmak kaydıyla onlara yakın durabilir. Şu kadar ki, bütün bu hallerde ölçü, Allah'a itaat ve O'nun emir ve müsaadesi dışına çıkmama olmalı ve hemen arkadan gelen âyette de ikaz buyurulacağı üzere, bu husustaki tercih ve davranışlarında kalbini çok iyi kontrol etmeli, küfre ve bilhassa küfürleri noktasında kâfirlere karşı menfaat, sadece kan yakınlığı ve ırkçılık gibi Allah'ın izni dışındaki faktörlerin tesiri altında en küçük bir meyil göstermemelidir.

6. Kur'ân-ı Kerim'de ilgili başka hiçbir âyet olmasa sadece bu âyet, Rasûlüllah'ın masumiyetini ilan ve O'na, yani Sünnetine mutlak ittibaı emir noktasında yeterdi. Sevgi, kâinatın bağı, varlığın mayasıdır. Kemal, zatından dolayı sevilir. Allah Zâtı, şuûnu, sıfatları ve isimleriyle mutlak kemaldedir. Vedûd olan Allah, Kemalinden dolayı Kendi Zâtına olan kudsî ve münezzeh sevgisi, yani Kendi Kendisi'ndeki kudsî sevgi tecellisi sebebiyle kâinatı yaratmıştır. Mutlak kemaldeki bu sevgi, varlığın mayası, kâinatın bağı ve özüdür. Bu sonsuz ve sınırsız sevgi de, öncelikle ve bütün kemaliyle, kâinatın hem çekirdeği, hem meyvesi; bütün hayatında Allah'ın tecelli ettiği ve O'nu kullarına tanıtan ve sevdiren Allah Rasûlü'nde odaklanmıştır. İnsan gibi şuurlu varlıklara düşen, Allah'ın kâinata ve bilhassa insanlara olan sevgisine mukabele etmektir; Allah'ı tanımak ve O'nu sevmektir. Allah'ı sevmek, Rasûlüllah'ı sevmeyi gerektirir; çünkü gerçek Allah sevgisinin kapısı Rasûlüllah'la açılır. Rasûlüllah'ı sevmenin hem gereği, hem ölçüsü O'na uymak, O'nun getirdiği Din'i hayata hayat yapmaktır. Dolayısıyla, İslâm'ı yaşamayan, Rasûlüllah'ı tanımayan, tanısa da O'na ittiba etmeyen, her türlü sevgi iddiasında samimi ve gerçekçi olamaz. Hemen arkadan gelen âyet, bu hususu hem de te'kiden ifade etmektedir.

7. Muhyiddin ibn Arabî ve Bediüzzaman Said Nursî gibi âlimler, yaratılıştan bir ağaç şeklinde söz etmişlerdir. Bilindiği gibi, ağacın temelinde onun tamamına şamil ve âdeta onun ruhu hükmünde, Allah'ın Emir ve İradesi'nden gelen bir kanun ve ağacın tamamını hem bu kanunla, hem de ağacın gelecek hayatını heyet-i umumiyesiyle kendinde taşıyan bir çekirdek yatar. Bu çekirdekteki öz, sürekli neşv ü nema bulup açılarak ve gittikçe saflaşarak, yani *istıfa*ya tâbi tutularak, meyvede kendine dönünceye kadar kendisinden kök, gövde, dallar, yapraklar ve çiçekler yaratılır. İşte, bir ağaçta nasıl ağacın meyvesi ve ondaki çekirdek hem nihayet, hem de başlangıçtır; bunun gibi, varlık ağacının temelinde de, onun meyvesi olarak insan veya insanın mahiyeti yer almaktadır.

Temelinde mahiyet-i insaniye bulunan varlık ağacının kökleri göklerdedir. Bu ağaç, ilk iki büyük ve ana dalını manevî ve maddî veya şahadet âlemleri olarak vermiş; şahadet âlemi, bilâhare gökler ve yer olarak ikiye ayrılmış, gökler, o dalın meyveleri diyebileceğimiz melekler ve ruhanilerle dolarken, yerde ise madenler, bitkiler ve hayvanlar, dal veya dalcıklar, yapraklar ve çiçekler olarak yaratılmışlardır. Bunların her biri birbirlerine destek, kaynak ve gıda olma vazifesi görmektedirler. Yaratılış ağacı, en mükemmel ve çekirdeği bütünüyle kendinde barındıran meyvesini insan olarak

yeryüzü dalında vermiştir. İşte, nasıl çekirdekte bütün hususiyetleri, kökleri, gövdeleri, dalları, yaprakları ve çiçekleriyle bütün bir ağaç yer almaktadır, aynı şekilde insanın mahiyetine de bütün varlık ağacı, bütün hususiyetleriyle yerleştirilmiştir. Bu bakımdan, onun hem melekî hem şeytanî, hem semavî hem arzî, hem madenî, hem nebatî ve hayvanî yanları olduğu gibi, bütün bunların üstünde insanî yanı olarak iradesi, şuuru, benlik duygusu ve gelişmiş bir beyan gücü vardır. Yaratılışta gökler, en azından hayata hazır hale getirilmesi açısından yerden öncedir; göklerin sakinleri olan melekler ve ruhaniler de, yerdeki varlıklardan önce yaratılmışlardır. İşte bunlar, insan mahiyetinin manevî yanını, ruhunu, dimağını veya zihnî melekelerini temsil ederler. Dolayısıyla, nasıl herhangi bir kitap veya makalenin manâsı o kitap veya makalenin yazılı halinden, bir binanın onu meydana getiren düşünce ve projesi o binanın maddî şeklinden önce ve ona temel ise, manâ ve ruh da, her zaman maddeden öncedir; o, madde ile kalıp veya cisim giyer. Bu bakımdan, gerek bütün varlıkta, gerekse insanda ruh ve manâ maddeye değil, madde, ruh ve manâya hizmet eder. Şu kadar ki, ruh ve manâ dışta, görülür âlemlerde tecelli için maddeye muhtaçtır.

Ağaçta meyve çok, fakat çekirdek tek olur. Bu bakımdan, insan şuurlu ve irade sahibi olduğu için, 'meyveler' arasında da derece ve mükemmeliyet farkları vardır. İşte nebîler, varlık ağacının meyveleri olan insanlar içinde en mükemmel olanlardır. İnsan mahiyeti, "Peygamberler, aynı babadan gelen kardeşlerdir" hadisinde (Buharî, "Enbiyâ", 48; Müslim, "Fezâil", 144) ifade buyurulduğu üzere, safi olarak devam eden ve korunan, hattâ gittikçe saflaşan özünden Hz. Âdem'i, Hz. Nuh'u, İbrahim Ailesi'ni ve İmran Ailesi'ni, dört ana meyve, dört kol başı olarak vermiştir. İbrahim Ailesi Hz. Nuh'un soyundan gelirken, onun bir kolundan son olarak İmran Ailesi ve Hz. İsa, diğer kolundan ise, en nihayet son peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm gelmiştir. Dolayısıyla, mükemmelleşme Hz. Muhammed'le bitmiş, peygamberlerin fonksiyonu ve getirdikleri Din de, yine O'nunla kemale ermiştir. Şu halde, istıfa silsilesinde Hz. Muhammed sonuncu halkayı teşkil etmekle, nebilerin ve dolayısıyla bütün insanların en mükemmeli, en safisidir; aynı zamanda, mahiyet-i insaniyenin en mükemmel temsilcisi olarak varlık ağacının çekirdeği, bu ağaca vücud veren ana öz ve onun en mükemmel meyvesidir.

Âyet ve yukarıda verdiğimiz hadis-i şerif, bütün peygamberlerin baba tarafından aynı koldan geldiğini ifade buyurmakla, asla bir soy ayırımı yapmakta değildir. Çünkü, insanlar üzerinde seçilen bu dört aile ve kol başından her kavme peygamber gönderilmiş, bu kolun her tarafa, her ırka, her kavme dağılan seçilmiş mensupları içinde bazıları nebî veya rasûl olarak görevlendirilmişlerdir.

Peygamberlerin istıfa edilmiş, yani süzülmüş, tertemiz yapılmış ve bütün insanlık üzerine seçilip tercih edilmiş olmaları, onları her bakımdan diğer insanlardan farklı kılmaktadır. Bu da, onlarda en üst seviyede birtakım sıfatlar halinde tecelli etmiştir ki, bunlar da sıdk, emanet, fetanet, tebliğ, ismet (günahsızlık) ve bütün aklî-bedenî arızalardan uzak bulunmaktır. Peygamberlerin ruhî kuvvetleri gibi, hisleri, duyuşları, aklî melekeleri, hattâ, tam yerinde kullanılarak birer fazilet kaynağına dönüşen gazap ve şehvet gibi kuvveleri de, diğer insanlarınkinden kat kat fazladır.

38. İşte o noktada Zekeriya, dua ile hemen Rabbisine yöneldi ve şöyle dedi: "Rabbim, bana katından tertemiz, hayırlı bir nesil lütfet. Şüphesiz Sen, duaları hakkıyla işitensin."

39. Derken, (bir gün) mihrapta namaza durmuştu ki, melekler kendisine seslendiler: "Allah, sana Yahya'yı müjdeliyor: Allah'tan bir Kelime'yi tasdik edecek, hem salihlerden bir efendi, hem gayet zahit ve bir nebî olacaktır."

40. Zekeriya, (hayret içinde) "Rabbim, ihtiyarlık gelip çatmış, karım da kısırken benim nasıl, hangi yolla çocuğum olacak?!" diye sordu. (Allah, melek vasıtasıyla), "Hakkındaki takdir budur; Allah'tır onu yapacak. O, ne dilerse yapar!" buyurdu.

41. "Ya Rab," dedi (Zekeriya), "Bana bir emare, bir alâmet lûtfet!" "Sana emare" buyurdu (Allah): "işaretleşme dışında, insanlarla üç gün süreyle konuşamamandır. Bu arada, Rabbini çok zikret ve ikindi-akşam saatleriyle şafak-işrak saatlerinde tesbihte bulun."

42. Bir zaman da geldi, melekler, (Ma'bed'de hizmete devam etmekte olan Meryem'e) seslendiler: "Meryem! Hiç şüphesiz Allah seni süzüp seçti; seni tertemiz ve her türlü günahtan, lekeden uzak kıldı ve sana bütün dünya kadınlarının üzerinde bir mevki verdi.

43. "Meryem! Rabbinin huzurunda O'nun için elpençe divan dur, secdeye kapan ve O'nun önünde baş eğip rükûa varanlarla birlikte rükûa var!"

44. (Ey Rasûlüm!) Bütün bunlar, (senin ve hiçbirinizin şahit olmadığı) gayb haberlerindendir ki, onları sana vahiyle bildiriyoruz. Yoksa Meryem'in bakım ve himayesini hangisi üzerine alacak diye kalemleriyle kura çekerlerken elbette yanlarında değildin; bu konuda çekişirlerken de onlarla birlikte değildin.

45. Yine bir defasında melekler, "Ya Meryem!" dediler: "Allah sana Kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor: ismi Mesih, Meryem oğlu İsa'dır; dünyada da Âhiret'te de itibarlı, şerefli ve Allah'a en yakın kullardan olacaktır."

46. "Ayrıca, beşikte iken de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşur ve salihlerdendir."

47. (Meryem) "Rabbim!" dedi (hayretle), "benim nasıl çocuğum olabilir ki; bana hiçbir (erkek) insan eli dokunmadı?" (Allah adına konuşan Ruh,) cevap verdi: "Hakkındaki takdir budur; Allah'tır onu yapacak. O, ne dilerse yaratır. Bir şeyin olmasına hükmettiği zaman ona sadece 'Ol!' der, o da oluverir (olma sürecine giriverir)."

48. "(Allah, o doğacak çocuğa) "Kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretecek;[8]

49. "Ve onu İsrail Oğulları'na bir rasûl olarak gönderecektir." (O da, kendisini onlara misyonunda tecelli eden ana hususiyetleriyle şöyle

takdim eder:) “Hiç şüpheniz olmasın ki, size Rabbinizden bir âyetle, apaçık bir delille geldim: Sizin için çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ve içine üflerim de, Allah’ın izniyle bir kuş oluverir. Yine, Allah’ın izniyle, (anadan doğma) körü ve alacalıyı (cüzzamlı) iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ne yediğinizi ve evlerinizde neyi biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer şimdiye kadarki iman iddianızda samimi, gerçekten mü’minlerseniz, bütün bunlarda sizin için (benim peygamberliğimi ortaya koyan) apaçık bir delil vardır.[9]

50. “(Ayrıca,) benden önce indirilen Tevrat’ı (aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynağı itibariyle) tasdik edici olarak ve üzerinize haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için (gönderildim); ve gerçekten ben, size Rabbinizden (peygamberliğime) apaçık bir delille geldim. O halde Allah’a karşı gelmekten sakının, takva dairesine girin ve bana itaat edin.

51. “Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; o halde O’na ibadet edin. Bu, (takip edillmesi gereken) doğru bir yoldur.”[10]

52. İsa, (bu minval üzere tebliğine devam etti) ve onların gerçeği bile bile inkârlarını, (hattâ kendisine karşı düşmanlıklarını) kesinkes sezince, “Allah’a (giden bu yolda) bana kim yardım eder?” diyerek (umumî bir çağrıda bulundu). Havariler, “Biziz, Allah (yolunun) yardımcıları!” diyerek (ortaya atıldılar ve) “Allah’a iman ettik” dediler: “Sen de şahit ol: biz, Allah’a teslim olmuş Müslümanlarız.

54-55

8. Âyette Kitap ve hikmet umumî olarak ifade edilmiş, Tevrat ve İncil’le de Kitap’tan ne kastedildiği açıklanmıştır.

Konuyla ilgili benzer âyetler ve Hz. Meryem’e Hz. İsa’nın ilkası için bkn. Meryem Sûresi, not 2–3.

9. Bakara Sûresi, not 32’de Hz. Âdem’e eşyanın bilgisinin icmalî olarak, yani genel ansiklopedik bir bilgi halinde verildiği, sonra bu umumî bilginin her peygamberde o peygamberin misyonuna göre tafsil edildiği, böylece, peygamberlerin manevî olduğu kadar, maddî-ilmî terakki sahasında da insanlara rehberlik yaptıkları üzerinde durulmuştu. Her peygambere verilen mucize, o peygamberin döneminde en revaçta olan ilim ve fen sahasında ve o ilim ve fenni âciz bırakacak seviyede olduğu gibi, o ilim ve fennin Kıyamet’e kadar ulaşabileceği nihaî hududu da tayin eder. Hz. İsa (a.s.)’da öne çıkan anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizesi ile Cenab-ı Allah (c.c.), beşere şu ikaz ve teşvikte bulunmaktadır: “En müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise ey insan ve ey musibetlere maruz Âdem oğulları! Ümitsiz olmayınız. Her derdin – ne olursa olsun – dermanı mümkündür. Arayınız, bulunuz. Hattâ ölüme de geçici bir hayat rengi vermek mümkündür. Ey insan! Benim için dünyayı terk eden bir

kuluma iki hediye verdim. Biri manevî dertlerin dermanı, biri de maddî dertlerin ilâcı... İşte ölmüş kalbler hidayet nuruyla diriliyor. Ölmüş gibi hastalar dahi O'nun nefesiyle ve ilâcıyla şifa buluyor. Sen de Benim hikmet eczanemde her derdine deva bulabilirsin. Çalış, bul! Elbette ararsan bulursun." (*Sözler*, "Yirminci Söz"den)

Hz. İsa'nın Kıyamet'e yakın yeryüzüne inmesiyle ilgili hadis-i şeriflerden, O'nun misyonundan hareketle, Kıyamet'e yakın tıp ilminin her zamankinden daha fazla önem ve değer kazanacağı, dolayısıyla tıp ilminde çok büyük gelişmelerin olacağı ve o zamanda İseviyet'i temsil edenlerin, bir yandan iman nuruyla kalbleri diriltirken, bir yandan da tıp ilmiyle maddî hastalıklara çare olacakları manâsı çıkarılabilir.

Hz. İsa'nın, kavmine mucizelerini anlatırken *Allah'ın izniyle* kaydını ihmal etmemesi, mucizelerinde asıl kaynağın ve onları yaratanın Allah olduğu, dolayısıyla, bunlara bakılarak kendisinde ulûhiyet veya ondan bir pay bulunduğu gibi bir vehme gidilmemesi gerektiği konusunda ciddî bir uyarıdır.

10. Âyetler, hem bir kısım Yahudilerin Hz. İsa (a.s.)'ı peygamber olarak tanımamalarını, hem de birtakım Hıristiyanların O'na tanrılık veya tanrının oğulluğu gibi hiç kimse için mümkün bulunmayan bir mevki vermelerini reddetmekte ve O'nun, kendisinden önce gelen pek çok peygamber gibi bir peygamber olduğunu açıklamaktadır. Eğer O, –haşa– Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değil de, O'na inanmayan ların iddia ettiği gibi –haşa– bir yalancı olmuş olsaydı, onca mucizesini istismarla yeni ve bağımsız bir din kurmaya teşebbüs edebilirdi. Fakat Hz. İsa (a.s.), selefleri gibi, aynı iman ve ibadet gerçekleri üzerinde gelmiş ve bu gerçekleri tebliğ etmiştir; Şeriat noktasında büyük ölçüde Tevrat'a tâbi olmuşsa da, Tevrat'ta İsrail Oğulları'na haram edilen bazı haramları Allah'ın emriyle kendi döneminde helâl kılmakla, denebilir ki yine Şeriat sahibi bir rasuldür. Bu konuda eldeki İnciller'de şöyle denmektedir: "Sanmayın ki ben, Şeriat'ı yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil, fakat tamam etmeğe geldim." (*Matta*, 5: 17). Ferisîlerden bir fakih, İsa'yı deneyerek ondan sordu: "Ey Muallim, Şeriat'ta büyük emir hangisidir"? İsa ona dedi: "Allah'ın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle seveceksin. Büyük ve birinci emir budur. Ve buna benzeyen ikincisi şudur: Komşunu kendin gibi seveceksin. Bütün şeriat ve peygamberler, bu iki emre bağlıdır." (*Matta*, 22: 35–40)

Bütün peygamberler gibi Hz. İsa (a.s.)'ın da misyonu, şu dört temele dayanır:

a. Allah, mutlak vardır ve birdir. O'nun Ulûhiyet, Rubûbiyet ve Meliklik veya hakimiyetinde, ayrıca Zâtı'nda, sıfatlarında ve isimlerinde de hiçbir ortağı yoktur, olamaz.
b. İbadet, ancak Allah'a yapılır; Ma'bud-u mutlak O'dur.
c. İnsanlar, hayatlarını Allah'ın indirdiği Din'e göre düzenlemek mecburiyetindedirler.
d. Bizzat Allah tarafından göndirildikleri için peygamberlere itaat şarttır.

Allah'ın varlığını, birliğini ve hakimiyetini kabulden diğer iman esasları, ibadeti O'na has kılmaktan bütün türleriyle ibadet, hayatı Allah'ın dinine göre tanzimden muamelat esasları doğar. Peygamberlere itaat ise, rehberlik kurumunun esasını teşkil eder.

53. "Rabbimiz! İndirdiğin (Kitab'a) iman ettik ve (gönderdiğin) Rasûl'e tâbi olduk; bizi (indirdiğin gerçeğe, gönderdiğin Rasûl'e ve o Rasûl'ün vazifesini yaptığına) şahit olanlardan yaz."

54. Öbürleri ise tuzak kurup komplolar hazırladılar; Allah da Kendi iradesini uygulamaya koydu. Allah, tamamen hayra dayalı olarak Kendi iradesini hakim kılan, (mü'minlere karşı kurulan tuzakları, onu kuranlar aleyhinde bir tuzak olarak icra eden)'dir.[11]

55. O zaman Allah şöyle buyurdu: "Ey İsa! Artık (rasûl olarak vazifen tamamlanmakla) seni eceline yetirip geri alacak ve (misalî vücuda bürünmüş bedenin ve ruhunla birlikte) nezdime yükselteceğim; ve seni o küfredenlerin arasından alıp suçsuzluğunu, paklığını ortaya koyacak ve sana tâbi olanları Kıyamet Günü'ne kadar küfredenlere üstün kılacağım."[12] Sonra, her halükârda hepinizin dönüşü Banadır; işte o zaman, ihtilâf edegeldiğiniz konularda aranızda hükmümü vereceğim.

56. "Küfredenlere gelince, onlara dünyada ve Âhiret'te çok şiddetle azap edeceğim ve (bu azabım karşısında) onların hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

57. "Buna karşılık, iman edip imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah, (apaçık âyetlerini inkârla O'nu tanımayan veya O'na şirk koşan ve böylece en büyük haksızlığı yapan) zalimleri, haksızlıkta bulunanları asla sevmez (ve Kendisi de, asla haksızlık yapmaz)."

58. İşte (ey Rasûlüm,) bütün bu gerçekleri sana birer âyet ve o hikmet yüklü, doğruluğu açık ve kesin Zikre (Kur'ân'a) dahil olarak okuyoruz.

59. Allah katında (dünyaya gelmesi açısından) İsa'nın durumu aynen Âdem'in durumu gibidir. (İsa'yı babasız olarak Meryem'in rahminde gıda halinde O'nun vücuduna giren unsurlardan şekillendirip yaratan) Allah, Âdem'i (yine babasız, hattâ annesiz de olarak) topraktan (toprak-hava-su unsurlarından) meydana getirdi, sonra da ona "Ol!" dedi (ruh üfledi), o da oluverir.[13]

60. Gerçek (nasıl her zaman) Rabbinin buyurduğu (ise, bu da Rabbinden öyle bir gerçektir). Bu konudaki şüpheden uzak kesin inancında sabit olmaya devam et.

61. Artık sana bu sağlam ve doğru bilgi geldikten sonra, kim halâ seninle (İsa hakkında) tartışmaya girerse onlara de: "Gelin öyleyse: oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, hem bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra gönülden Allah'a dua ile, Allah'ın lânetinin yalancılar üzerine inmesini dileyelim."

11. Kur'ân-ı Kerim'de, bu âyette olduğu gibi daha başka bazı âyetlerde de Allah'ın hile ve tuzağından söz edilir. Bu âyetler, bir açıdan bir mukabele ifade ettiği gibi, bundan daha da öte, mü'minlere karşı girişilen hilelerin, kurulan her tuzağın esasen Allah'ın onu kuranlara karşı kurduğu bir 'tuzak' olduğunu beyan içindir. Yoksa bunu sadece Allah'ın hile ve tuzaklara mukabelesi olarak anlamak, Cenab-ı Allah'ı tepkici bir konuma yerleştirme manâsı ifade edecektir. Söz gelimi, Firavun'un Hz. Musa ve yanındaki mü'minleri yakalamak için ordularıyla onların peşine düşmesi, onun Hz. Musa ve yanındaki mü'minlere karşı bir tuzağı idi. Oysa Allah (c.c.), onu ordularıyla birlikte denizde boğmayı diliyordu ve dolayısıyla Firavun'un bu teşebbüsü, temelde Allah'ın onu kendi nihaî kaderine doğru bir sevkiydi. Bunun gibi, Mekke müşrikleri Peygamber Efendimiz'i evinde öldürmek için harekete geçtiklerinde aslında Allah, O'na İslâm'ın zaferine giden hicret yolunu açıyordu. Yine, Mekke ordusu, İslâm'ı Medine'de boğmak için harekete geçmişti. Oysa Kur'ân-ı Kerim, onlarla Bedir'de karşılaşmaları konusunda mü'minlere hitaben, *Eğer onlarla bu şartlarda savaş için randevulaşmış olsaydınız, bu zemin ve şartları böyle ayarlayıp, randevuyu yerine getiremezdiniz. Fakat Allah, takdir buyurmuş olduğu bir işi icra etmek için sizi bu şekilde buluşturdu ki, her şey apaçık cereyan etsin de, helâk olan, (bâtıla uymakla helâki hak ettiğini gösteren) açık bir delile göre helâk olsun; (hakka tâbi olmakla) hayatta kalmayı, ebedî hayat ve kurtuluşu hak eden de açık bir delile göre hak etsin.* buyurmaktadır (Enfâl Sûresi/8: 42). Şu halde, mü'minlere karşı kurulan tuzaklar, esasen, bizzat Allah'ın o tuzakları kuranlar aleyhindeki iradesini uygulamaya koyması olmaktadır.

12. Hz. İsa (a.s.)'ın dünyaya gelişi gibi, dünyadan ayrılışı da olağanüstü olmuştur. O, diğer insanlar gibi vefat etmemiş, fakat "necmî" bir suret almış (astral) vücuduyla birlikte yeryüzünden çekilmiştir. Bu, bir bakıma Rasûlüllah efendimizin (aleyhissalâtü vesselâm) miracına benzetilebilir. Şu kadar ki, Hz. İsa, rasûl olarak misyonunu tamamladığı için miracıyla (semâda) kalır ve geri dönmezken, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, miracının arkasından tebliğine devamla misyonunu bütünüyle yerine getirmek için geri dönmüştür.

Âyette, Hz. İsa'ya tâbi olanların küfredenlere Kıyamet Günü'ne kadar üstün olacağı şeklinde ifade buyurulan İlâhî hükmün iki manâ ve şümulü vardır:

a. Hz. İsa'ya, asıl misyonu çerçevesinde bir rasûl olarak iman eden ve bu çizginin gereklerini koruyan ehl-i Tevhid (Ümmet-i Muhammed dahil), Kıyamet'e kadar kâfirler karşısında umumî manâda üstün olacaktır.
b. Şu veya bu şekilde Hz. İsa'ya inanan ve şu veya bu şekilde O'na tâbi olanlar, İsrail Oğulları'ndan O'nu inkâr edenlere Kıyamet'e kadar yine umumî manâda üstün olacaktır.

Tarih, iki bin yıldır bu iki hükmü de tasdik etmektedir ve Kıyamet'e kadar da edecektir.

13. Hz. Âdem'i meydana getiren zerreler toprakta, havada ve suda, yani yeryüzünde idi. Not 7'de açıklandığı üzere, yaratılışın asıl özünü, çekirdeğini oluşturan mahiyet-i insaniye, sürekli bir istıfa, bir süzme ile yaratılış ağacında kök, gövde ve iki ana dalı olan manevî ve maddî âlemleri ceset olarak giydi. Maddî veya görünür âlem, iki büyük dalını gökler ve yer olarak verdi. Yer, "*Sen'i tesbih ederim ey, toprağı katılaşmış sıvı üzerine yayan (Rabbim)*" rivayetinde buyurulduğu üzere, ilk başta ihtimal çok kızgın ve akıcı bir sıvı halindeydi. Bu sıvı, bir bölümüyle bilâhare kabuk bağlayıp katılaştı ve sert bir kaya tabakası gibi oldu. Bu kaya tabakasında meydana gelen yumuşama ve ufalanmalarla toprak tabakası meydana geldi ve bu tabaka, gökten inen yağmurlarla 'dirilip', hayata hazırlandı. Aynı yaratılış özü, burada sırayla birbirine menşe' ve rızık olan unsurlar (elementler), bitkiler ve hayvanları dalcıklar, yapraklar ve çiçekler olarak verdi. Yaratılışa ait istıfanın son noktasında Allah (c.c.), yaratılış ağacının meyvesi olarak ilk insanı ve eşini yarattı. Bu sürece ve bu süreçte insanın, insan olarak anılmamakla birlikte, sürecin merkezinde bir mahiyet olarak varlığına, *İnsanın üzerinden zamanın akışı içinde öyle uzun bir dönem geçti ki, bu dönemde insan, adı anılan, kendisinden söz edilen bir şey değildi* (İnsan Sûresi/76: 1) âyeti işaret buyurmaktadır.

Hem, ihtimal bu yaratma konusunda bugün de değişik şekillerde ortaya çıkan şüpheleri yok etmek, hem o dönemdeki Yahudi maddeciliğini kırıp manâ ile dengelemek, hem de kudret ve iradesini açıkça göstermek için Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. İsa'ya Hz. Âdem gibi vücut verdi. Hz. Âdem'i toprağın 'rahmi'nde şekillendirdiği aynı unsurlardan Hz. İsa'yı, bu defa bakire bir hanımın rahminde şekillendirdi. Bu ikisiyle diğer insanlar arasındaki fark, diğer insanlardaki şekillenme için hikmet ve sebepler dairesinde bir erkeğe ihtiyaç olmasıdır. Âyette, Hz. Âdem'in yaratılışı için mazî (geçmiş zaman) kipi kullanılırken, neticede '*fe-yekûn*' (oluverir) şeklinde muzarî (geniş zaman) kipine geçilmesi, Allah'ın yaratmasının, canlılara hayat vermesinin hep aynı ve bir (ruh) üfleme ile gerçekleştiğini anlatmak içindir. Hz. Âdem ve Hz. İsa ile diğer insanlar arasında şekillendirme safhasında bir farklılık olmakla birlikte, hayat verme noktasında hiçbir farklılık yoktur. Âyet, lâfzıyla ve çok tipik ifade biçimiyle, her bir canlı ferdinin kendi olarak ve ayrıca yaratıldığını da ortaya koymaktadır.

62. Meselenin aslı ve özü, sözün doğrusu budur. (Ne İsa, ne başkası,) ilâh olarak sadece Allah vardır; ve şüphesiz Allah, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan)dır.

63. Her şeye rağmen halâ yüz çeviriyorlarsa, muhakkak ki Allah, o bozguncuları hakkıyla bilmektedir.

64. De ki: "Ey Kitap Ehli! Sizinle aramızda aynı olan bir kelimeye, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler edinmesin." Senin bu çağrından sonra yine de yüz çevirirlerse, (ey Müslümanlar,) siz şunu ilân edin: "Şahit olun, şüphesiz ki biz, (Allah'a tam manâsıyla teslim olmuş) Müslümanlarız."[14]

65. Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında (o Yahudi idi, yok Hıristiyan'dı diye) niye tartışıp iddialaşıyorsunuz?! (Siz de biliyorsunuz ki,) Tevrat da, İncil de O'ndan sonra indirildi. Bu kadarcık olsun akletmeyecek misiniz?

66. İşte siz böylesiniz: hakkında kesin bilgi sahibi olduğunuz bir konuda bile (hiç akletmez, doğruyu kabullenmez ve) böyle tartışıp iddialaşırken, hakkında sağlam hiçbir bilgiye sahip olmadığınız konularda ne diye tartışıp iddialaşırsınız? Oysa Allah bilir, siz bilmezsiniz.

67. İbrahim, Yahudi de değildi, Hıristiyan da değildi; selim bir kalb ve dupduru bir Tevhid inancıyla Hak'ka yönelmiş bir Müslüman'dı O. Asla müşriklerden olmadı.[15]

68. Dolayısıyla, insanlar içinde İbrahim'e en lâyık ve en yakın olanlar, (misyonunun devamı sürecince) O'na tâbi olanlarla, şu (şanı çok yüce) Peygamber ve (beraberinde bulunan) iman edenlerdir. Allah, bütün mü'minlerin velîsi, (koruyucusu, yâr ve yardımcısı)dır.

69. Kitap Ehli'nden bir grup arzu eder ki, keşke sizi saptırabilseler! (Tabiî ki, kursaklarında kalacak bir arzudur bu! Çünkü) onlar, sadece kendilerini saptırmaktadırlar ama, farkında değillerdir.

70. Ey Kitap Ehli! (Yanınızdaki kitaplarda) doğruluğuna şahit olup dururken bile bile ne diye Allah'ın âyetlerini gizliyor ve inkâr cihetine gidiyorsunuz?

57

14. İslâm'ın 14 asır önce Ehl-i Kitaba, bugünün yine hem Ehl-i Kitabına hem de mektep ehline, yani okumuşlarına yaptığı bu çağrı, pek çok açıdan çok önemlidir:

- İslâm'ı tebliğde, önce muhatapla üzerinde buluşulabilecek ortak zemin veya asga-

rî müşterek aranmalıdır. Bu, Ehl-i Kitap için Allah'a ibadet ve O'na şirk koşmama ise, meselâ dinle hiç alâkası bulunmayan başkaları için insan olma ve ortak insanî kaderi paylaşma olabilir.

- Tebliğde yumuşak üslûp, sevdirme, ısındırma çok önemlidir. İslâm, kendisine ulaşılabilecek kişiler sayısınca yolları ve içine girilebilecek binlerce kapısı olan yüce bir saraya benzetilecek olursa, herkese açık mutlaka bir kapı var demektir ve önemli olan, kime hangi kapının gösterileceğini bilmektir. (*Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar*, 1: 109–110)
- Kur'ân, her türlü inatlarına ve direnmelerine rağmen Ehl-i Kitap'la diyalogu kesmemekte ve bu diyalogun önce müşterek noktada başlaması gerektiğinin sinyalini vermektedir.
- Muhtelif vicdanların, muhtelif milletlerin, muhtelif dinlerin, muhtelif kitapların aslî bir vicdan ve hak bir kelimede nasıl birleştirilebileceği, İslâm'ın insanlık âlemine ne kadar geniş, ne kadar açık, ne kadar doğru bir hidayet yolu, bir özgürlük kanunu öğretmiş bulunduğu ve artık bunun Arap ve Acem'le sınırlı olmadığı bu âyette bütünüyle gösterilmiştir. Dinî terakkî vicdanların darlık ve ayrılıklarında değil, küllî ve geniş olmalarındadır. (Yazır, 2: 1132)
- Allah'a ibadet, O'na şirk koşmama ve O'ndan başka Rab, yani terbiye edici, yol gösterici, insan hayatını düzenleyici bir otorite kabul etmeme, Allah'a imanın veya O'nun dinine tâbi olmanın olmazsa olmaz şartıdır. Âyet, bu ana düsturu açıkça ortaya koymakla Tevhid-i Ubûdiyet, Tevhid-i Ulûhiyet ve Tevhid-i Rubûbiyet'i nazara vermektkedir.

15. Âyetin *Asla müşriklerden olmadı* şeklindeki fezlekesinde, sınırlı bir meal çalışmasında bile temas etmeden geçilemeyecek çok ince bir nükte vardır. Âyet, Hz. İbrahim'in müşriklerden olmadığını beyan buyurmakla, hem inançları içinde Yahudi ve Hıristiyanların şirke bulaştığını ima etmekte, hem de, ilk döneminde, Sabiî dininden olduğu anlaşılan kavmine karşı ihticacında, yani Allah'ın birliğini ispat sadedinde yıldız, ay ve güneşin ilâh olamayacağını delil getirme tarzına bakarak, Hz. İbrahim (a.s.) hakkında uyanabilecek, nitekim maalesef bazı müfessirlerde görülen bazı yanlış anlayışları da kökünden kesip atmaktadır.

71. Ey Kitap Ehli! Bile bile niçin hakkı bâtılla karıştırıyor ve hakkı gizliyorsunuz?

72. Kitap Ehli'nden bir grup da (birbirlerine) şöyle demektedir: "Şu iman edenlere indirilene günün ilk bölümünde inanmış görünüverin; günün sonunda ise onu inkâr edin: belki böylece dinlerinden şüpheye düşüp, önceki hallerine ve inançlarına geri dönerler.

73. "Fakat siz siz olun, kendi dininize tâbi olandan başkasına inanmayın;" –(Ey Rasûlüm,) de ki: "Takip edilmesi gereken gerçek ve doğru yol, Allah'ın koyduğu yoldur."– "(inanmayın ki,) size verilenin bir benzeri başkasına da verilmiş olmasın veya Rabbinizin katında aleyhinizde delil getirip sizi mağlûp etmesinler." (Rasûlüm,) de ki: "Doğrusu, bütün lütuf Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir." Allah, rahmet ve lütfuyla her varlığı kucaklayan, merhametiyle kullarına genişlik gösterendir; (kimin neye niçin lâyık olduğunu ve olmadığını) hakkıyla bilendir.

74. Rahmetini, (bu arada, vahiy ve peygamberliği kullarından) kimi dilerse ona has kılar. Allah, çok büyük fazl sahibidir (karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir).

75. Kitap Ehli içinde öylesi vardır ki, kendisine yük yük emanet bıraksan onu sana eksiksiz iade eder. Fakat öylesi de vardır ki, ona tek bir dinar para emanet etsen, üzerine varıp da başında dikilip durmadıkça onu sana iade edecek değildir. (Bu ikincilerin tavrı şundandır): Onlar, "Dinimizden olmayan, hele bizim gibi bir kitaba sahip bulunmayanlar hakkında ne yapsak mübahtır; bundan dolayı sorumlu olmayız." iddiasındadırlar. Halbuki, (bu iddialarının hiçbir temele dayanmadığını) bile bile Allah hakkında yalan uydurmaktadırlar.

76. Oysa (Allah'ın koyduğu hakikat şudur): Kim, (kime karşı olursa olsun) sözünde durur, ahdine sadık kalır ve (her hususta olduğu gibi, bu hususta da) Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesinde hareket ederse, bilin ki Allah, müttakîleri sever.

77. Allah'ın bir ahd olarak kendilerine lütuf buyurduğu Din'i ve ona uyma hususunda Allah'a verdikleri sözü, bir de yeminlerini önemsiz bir fiyat karşılığı satanlara gelince, onların Âhiret'te hiçbir nasipleri yoktur: Kıyamet Günü (en çok ihtiyaç duydukları anda) Allah onlarla konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak ve onları günahlarından temizleyip paka çıkarmayacaktır. Onların hakkı, pek acı bir azaptır.

78. (Kitap Ehli'nin) içinde bir grup da vardır ki, Kitabı okurken aslında Kitap'tan olmadığı halde siz Kitap'tan sanasınız diye başka manâya gelecek şekilde kelimelerin telaffuzunu, vurguları ve okunuşu değiştirirler. Sonra da bu yaptıklarını, asla Allah katından olmadığı halde, "Bunlar, Allah katındandır." diye takdim ederler. Hayır, onlar, Allah hakkında bile bile yalan uydurmaktadırlar.

79. Allah, bir kişiye Kitap, hüküm (manevî ve misyonu çerçevesinde maddî sahada hakimiyet, doğru ve yerinde karar verebilme ve doğru ile yanlışı ayırt edebilme kabiliyeti ile Allah'ın hükümlerini uygulama yetkisi) ve peygamberlik versin, sonra da bu kişi kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakın ve bana kul olun!" desin, bu asla mümkün değildir ve olmamıştır. Oysa her peygambere şunu demek yaraşır ve nitekim her peygamber bunu demiştir: "Kitabı okuyor, öğretiyor ve üzerinde çalışıyorsunuz, o halde Hak'kın öğrenip öğrettiğinizi uygulayan sadık ve ihlâslı kulları olun!"

80. O, size "Melekleri ve peygamberleri Rabler edinin!" diye de emretmez. Siz Allah'a boyun eğen Müslümanlar olduktan sonra kalkıp, size hiç küfrü emreder mi?

81. Hem Allah, vaktiyle bütün peygamberlerden: "Ne zaman size (rasûl olanlarınıza doğrudan, nebî olanlarınıza bir Rasûl'ün mirasçısı olarak) Kitap ve hikmet versem ve ardından, size verilmiş bulunan (Kitabı) tasdik edici bir Rasûl gelse, O'na mutlak surette inanacak ve mutlaka O'na yardım edeceksiniz." diye söz almıştır.[16] Allah, "Bunu kabul ettiniz, bu ağır yükümü sırtınıza aldınız mı?" diye sormuş, onlar da, "Kabul ettik!" diye ikrar vermiş, bunun üzerine Allah, "Öyleyse şahit olun, (ümmetleriniz de şahit olsun); Ben de sizin gibi şahit oluyorum!" buyurmuştur.

82. Artık kim bundan sonra yüz çevirip başka türlü davranırsa, onlar (Din'den çıkmış) fasıklardır.

83. Yoksa onlar, Allah'ın dininden başka bir din mi arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, (tamamı tekvinî, pek çoğu da hem tekvinî hem teşriî açıdan,) isteyerek veya istemeyerek Allah'a teslim olmuş durumdadır[17] ve hepsi O'na döndürülüp, götürülmektedir.

59

16. Umumî manâda nebî, Allah'tan vahiy alan ve bu vahyi tebliğ ederek insanları irşadla görevlendirilen insandır. Bu anlamda rasûller de nebîdir. Husussî manâsıyla nebî, Allah'tan vahiy alan, fakat kendisine ayrı bir Kitap ve Şeriat verilmeyip, kendinden

önceki rasûlün getirdiği Kitabı ve tebliğ ettiği dini tatbik eden veya kendi zamanında gelen bir rasûle tâbi olan insandır. Âyette sözü edilen nebîler, bu ikinci manâsıyla nebîler olsa gerektir.

Bütün rasûller nebî olmakla beraber, her nebî rasûl değildir. Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dan önce veya önceki ümmetlerde aynı anda pek çok yerde nebî bulunur, belli zaman aralıklarında yeni bir Kitap veya Şeriat'la veyahut da umumî bir tecdit göreviyle rasûller gelirdi. Hz. Muhammed'den sonra, O'nun ümmetinde ise, nebîlerin fonksiyonunu büyük ve gerçek âlim ve mürşidler görürken, rasûllerin fonksiyonunu ise büyük müceddidler görmüştür. "Ümmetimin âlimleri, İsrail Oğulları'nın peygamberleri gibidir." rivayeti, senet açısından sahih değilse de, manâsı itibariyle doğrudur ve bu gerçeği ifade etmektedir. Yoksa, makam ve umumî fazilet olarak hiçbir âlim, mürşid ve müceddit, peygamberle aynı seviyede olamaz.

17. Allah'ın iki tür kanunu vardır: tekvinî ve teşriî. Tekvîni kanunları, O'nun insan vücudu ve hayatı dahil, kâinatın yaratılışı ve işleyişi için koymuş bulunduğu kanunlardır ki, bunlar fizik, kimya, astronomi, biyoloji, zooloji, botanik, sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin konusunu teşkil eder. Teşriî kanunlar ise, Allah'ın "Din" adı altında koymuş bulunduğu kanunlardır. Bu kanunlardan birincilere bütün varlıklar kayıtsız şartsız itaat eder. Şu kadar ki, bunlar içinde insan hayatıyla ilgili olarak insanın iradesine bırakılmış bazı hayat kanunları da vardır: sabrın selâmet, çalışmanın servet, tedavinin sıhhat getirmesi gibi. Fakat, bu kanunları da sebep ve sonuçlarıyla tesbit eden yine Allah'tır. Bunun gibi, teşriî kanunlara uyup uymamanın sebep ve neticelerini yaratan da Allah'tır. Dolayısıyla, bütün kâinatta Allah'ın hükmü geçmektedir ve hiçbir varlık, bu hükmün haricinde değildir.

84. De ki: "Biz (hiç şirk koşmadan) Allah'a, bize indirilen (Kur'ân'a) ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve O'nun soyundan gelip İsrail kabileleri içinde gönderilen peygamberlere indirilen (Sahifeler)'e, Musa'ya ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil'e) ve (bütün) nebîlere Rabbilerinden verilen (ilim, hikmet ve peygamberliğe) iman ettik. (İman etmede) hiçbirini diğerinden ayırmaz, (hepsine aynı şekilde, aynı derecede iman ederiz). Biz, (ne indirmiş ve ne vermişse hepsini kabul ederek) Allah'a tam manâsıyla teslim olmuş Müslümanlarız."

85. Kim, İslâm'dan başka bir din arzu eder ve ararsa, (bilsin ki) bu, ondan asla kabul edilmeyecektir; o, Âhiret'te de kaybedenlerden olacaktır.[18]

86. İman ettikten, O (şanı yüce) Rasûl'ün hak olduğuna (O'nda gördükleri, risaletine delil sıfatlar sebebiyle) bizzat şahadet ettikten ve kendilerine (hem O'nun risaletini hem de getirdiği Kitabın Allah Kelâmı olduğunu ispat eden) o apaçık deliller geldikten sonra küfre sapan bir topluluğu Allah hiç hidayet eder mi? Allah, (gerçeği gizleyerek, bile bile inkâr ederek bütün kâinata ve hakikatlara haksızlık yapan) zalimler güruhuna asla hidayet vermez.

87. Böylelerinin görecekleri karşılık, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramaktır.[19]

88. Hem de bu lânetin içinde sonsuzca kalmak üzere. Görecekleri azap hafifletilmeyecek, yüzlerine de bakılmayacaktır.

89. Ancak bilahare tevbe eden ve (içlerini küfürden temizleyerek, iman ve salih amelle) ıslah-ı halde bulunanlar müstesna. Şüphesiz Allah, günahları çok affedendir; (tevbe ve ıslah-ı hâl ile Kendisine yönelenlere karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

90. Buna karşılık, iman ikrarından sonra[20] küfre sapanlar ve sonra (davranışları, çıkardıkları fitneler ve kurdukları komplolarla) küfürde daha da ileri gidenler ise, (artık iman kabiliyetini yitirdikleri için öylelerinin bir daha geri dönüşleri olmaz; onlar, ölümü görmedikçe tevbeye de yanaşmazlar, ölüm ânında küfürden) yapacakları tevbe de artık kabul görmez. Onlardır tam manâsıyla sapmış, dalâlete yuvarlanıp gitmiş olanlar.

91. Küfredip de neticede kâfir olarak ölüp gidenler, içlerinden her biri kendini kurtarmak için yer dolusu altın verecek bile olsa bu, onların hiçbirinden asla kabul edilmeyecektir. Onların hakkı çok acı bir azaptır ve (bu azap karşısında) hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

18. 83'üncü âyet, tek gerçek dinin 'Allah'ın dini' olduğunu ve göklerde de yerde de her varlığın ister istemez Allah'a teslim olmuş bulunduğunu beyan buyuruyordu. 84'üncü âyet, bu dini bütün peygamberlerin bağlı bulunduğu ve tebliğ ettiği din olarak açıklarken, 85'inci âyet ise, tek gerçek ve Allah katında geçerli dinin adını İslâm olarak koymaktadır. Âyetlerden açıkça anlaşıldığına göre İslâm, Allah katında tek geçerli dindir ve Allah'a teslimiyet esasına dayanır. Yine âyetlerden açıkça anlaşıldığına göre İslâm, önce ister istemez Allah'a teslim olmuş bulunmaları, O'nun koyduğu kanunlar istikametinde hayatlarını sürdürmeleri hasebiyle bütün kâinatın ve son nebî ve rasûl Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm efendimiz dahil bütün peygamberlerin dinidir. Onun dışındaki bütün din ve din görünümlü sistemler, bu dinden sapmalar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Evet, bütün kâinat, Allah'a teslim olmuş bulunduğu, sadece Bir İlâh, Rab ve Melik'in kanunlarına itaat ettiği için, kâinatta tam bir sulh, denge, huzur ve âhenk hakimdir. Cüz'î irade sahibi bir varlık olarak insana düşen, bu sulh, denge, huzur ve âhenk korosuna iradesiyle katılmak, böylece dünyada da Âhiret'te de saadete ulaşmaktır. Aksi her davranış, dünyada fitne ve fesat, yani her türü ve şekliyle bozgunculuk, anarşi, terör ve zulüm, kabirde ve Âhiret'te de zulmet, yani karanlık ve azap demektir.

19. Esasen, insanların çoğu iman etmese de, insan vicdanı küfre, zulme ve fıska evet demez. Ancak insan, nefsine uyarak vicdanını susturmakla ebedî azabı hak edecek şekilde küfre düşer. Ayrıca, bilhassa böylesi bir küfrü ve ona sebep olan zulmü, fıskı her insan vicdanı lânetlediği gibi, bunların ferdî ve içtimaî hayatta yaptıkları tahribat da zamanla ortaya çıkar ve dolayısıyla en azından sonraki nesillerin lânetine maruz kalır. Aradan binlerce yıl da geçse peygamberler rahmetle anılırken, zalimlerin, tağutların lânetle anılması bundandır. Asıl lânet ise, bütün gerçeklerin en açık biçimde ortaya çıkacağı Âhiret'te olacaktır.

Allah'ın lânet etmesi, af ve rahmetinden uzak tutması ve azaba mahkûm etmesi; diğerlerinin lâneti ise, lâneti hak edenleri rahmetinden uzak tutup azaba mahkûm etmesi için Allah'a dua etmeleri demektir.

20. Küfür gibi iman da, öncelikle kalbin amelidir ve bir tasdiktir. Bu bakımdan, her ikisinin de zahirî ve hukukî, bir de aslî yanı vardır. Diliyle inandığını söyleyen ve Müslüman toplumda (zekât gibi) Müslüman 'vatandaş' olmanın hukukî gereklerini yerine getiren bir insan mü'min sayılır; fakat gerçekten ve Allah katında mü'min olup olmadığı kalbine bağlıdır ki, bunu da Allah bilir. Kur'ân-ı Kerim, iman ikrarında bulunanları da "Ey iman edenler!" hitabının içine alır ve bu şekilde onları ikrarlarının gereğini yerine getirmeye çağırır; bu, aynı zamanda imanın gereğini yerine getire getire iman kalblerine işleyebilir, sözleriyle davranışları uyum sağlayarak, gerçek iman sahibi olabilirler mi diyedir. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm efendimiz de Medine'de münafıklara aynı şekilde davranmış, her türlü fitne ve komplolarına rağmen, hukukî açıdan Müslüman olan bu insanlara, vahiyle aksi bir emir gelmedikçe birer Müslüman muamelesi yapmıştır.

92. Bizzat sevdiğiniz (mal, güç, zekâ, bil-gi...)den infak etmedikçe gerçek fazilete ve kâmil manâda iyiliğe ulaşamaz, (ebrardan olamazsınız.) Bununla beraber, her ne infak ederseniz, Allah onu mutlaka bilir.[21]

93. Tevrat indirilmeden önce İsrail'in (Yakub'un) kendi nefsine haram kıldığı müstesna, (Kur'ân'da helâl kılınmış bulunan) bütün yiyecekler İsrail Oğulları için de helâl idi. (Ey Rasûlüm, onlara), "Eğer (Tevrat'ta nesih bulunmadığı iddiasında) samimi iseniz, getirin Tevrat'ı ve okuyun!" de.[22]

94. Artık kim bundan sonra Allah'a yalan isnadıyla iftirada bulunursa, böyleleri zalimlerin ta kendileridir.

95. (Ey Rasûlüm,) sen, "Sadekallah: (Allah, sözün doğrusunu söyledi.)" de. O halde haydi, safî bir kalb ve dupduru bir Tevhid inancı içinde İbrahim'in milletine tâbi olun. O, asla müşriklerden olmamıştı.

96. İnsanlar için (ibadet maksadıyla yeryüzünde) ilk kondurulan ev, Mekke'deki (Kâbe) olup, feyiz ve bereket kaynağı, bütün insanlık için bir hidayet rehberi ve bir yönelme merkezidir.

97. Orada (Allah'ın dini ve O'na ibadet adına, ayrıca o Ev'in ibadet için merkez ve kıble olduğunu gösteren) apaçık alâmetler, deliller, İbrahim'in Makamı vardır. Kim oraya girerse, (taarruz ve korkudan) emin olur. Ona yol bulup varmaya gücü yeten herkesin o Ev'i haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim Hac'cı inkâr eder veya nankörlükte bulunup Allah'ın bu hakkını yerine getirmezse, (bilin ki) Allah, bütün âlemlerden müstağnîdir, kimseden hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

98. De ki: "Ey Kitap Ehli! Allah'ın (apaçık) âyetlerini ne diye gizleyip inkâr cihetine gidiyorsunuz? Halbuki Allah, yapıp durduğunuz her şeye bihakkın şahit bulunuyor.

99. De ki: "Ey Kitap Ehli! Doğruluğunun bizzat şahitleri olduğunuz halde, niçin Allah'ın yolunun eğri tanınmasını ve keyfinize göre eğrilip bükülmesini arzu ederek iman edenleri ondan uzaklaştırmaya çalışıyorsunuz? Oysa Allah, yapıp durduklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir."

100. Ey iman edenler! Şu kendilerine Kitap verilenlerden bazılarına itaat edecek, onların dediklerini dinleyecek olursanız, iyi bilin ki, imanınızdan sonra sizi gerisin geriye döndürüp kâfir yaparlar.

21. 'Gerçek fazilet ve kâmil manâda iyilik' manâsı verdiğimiz *birr*; iyilik, hayır ve fazilette üstün bir mertebe olup, bu mertebeyi elde edenlere *berr* (çoğulu: *ebrar*) denilir.

İbadetin özünde Allah sevgisi vardır ve O'nun rızası her şeyin üstündedir. Ebrar defterine kaydedilebilmek için, mü'minin infaka konu sevdiği her ne varsa ondan infakta bulunması, tasadduk etmesi, Allah yolunda harcaması gerekir. Yoksa birr ü takva, bazı şeklî kaideleri tamamlamakla elde edilmez.

22. Efendimiz zamanında bir kısım Yahudi âlimleri, bilhassa kıblenin Kâbe'ye çevrilmesi hadisesi üzerine, bunun bir nesh olup Tevrat'ta ise nesh bulunmadığını iddia ettiler. Oysa bu âyet, *Yahudi olanlara (sığır ve koyun-keçi hariç) bütün tırnaklı hayvanları, sığır ve koyun-keçi cinsinden de, sırtlarında ve bağırsaklarında bulunan veya kemiğe karışanları dışında onların iç yağını haram kılmıştık. (Sürekli haram-helâl sınırlarını çiğnemek, başkalarının haklarına tecavüz etmek ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymak gibi) taşkınlıklarından dolayı onları bu şekilde cezalandırdık. Biz, sadece doğru olanı yapar ve doğru olanı söyleriz* (En'âm Sûresi/6: 146) âyetiyle birlikte ele alındığında, Tevrat'ta da neshin cereyan ettiği apaçık ortaya çıkmaktadır. (İç yağının haramlığı için bk. *Kitab-ı Mukaddes*, Levililer, 7: 23–26.)

101. Ne diye küfre sapacaksınız ki, önünüzde Allah'ın âyetleri okunup duruyor ve aranızda da O'nun Rasûlü var. Kim Allah'a gönülden sımsıkı bağlanırsa, hiç şüphesiz doğru bir yola iletilmiş demektir.

102. Ey iman edenler! O'na karşı gelmekten ne ölçüde sakınmak gerekiyorsa o ölçüde Allah'a karşı gelmekten sakının ve ancak (O'na gönülden teslim olmuş) Müslümanlar olarak can vermeye bakın.

103. Hep birlikte Allah'ın İpi'ne sımsıkı sarılın ve asla ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki, siz bölük pörçük birbirinize düşman idiniz; derken Allah kalblerinizi birleştirdi de, O'nun nimeti sayesinde kardeş oluverdiniz. Bir ateş çukurunun tam kenarında bulunuyordunuz, fakat Allah sizi oraya düşmekten kurtardı. Allah, âyetlerini size böylece açıklıyor ki, (her hususta) doğruya ulaşıp onda sabit-kadem olasınız.

104. İçinizde (insanları devamlı) hayra çağıran ve usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayan, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin ise önünü almaya çalışan bir topluluk bulunsun. Onlardır gerçek mazhariyet sahipleri ve gerçekten kurtuluşa erenler.

105. Kendilerine apaçık hidayet delilleri geldikten sonra grup grup olanlar ve farklı farklı yollar tutanlar gibi olmayın. Onların payına düşen, pek büyük bir azaptır.

106. Gün gelecek, bazı yüzler ağaracak, bazı yüzler ise kararacaktır. Yüzleri kararanlara şöyle denecektir: "İmanınızdan sonra küfre sapmıştınız değil mi? Küfür üzerinde yürüyüp durmanız sebebiyle tadın bakalım şimdi (bu çok büyük) azabı!"

107. Yüzleri ak olanlara gelince: onlar, Allah'ın rahmetine garkolmuşlardır; hem de orada sonsuzca kalacaklardır.

108. Bunlar Allah'ın âyetleridir ki, onları sana her türlü şüpheden uzak olarak ve bütün doğruluğuyla okuyoruz. Allah, herhangi bir varlık, herhangi bir kimse hakkında zulüm diliyor değildir.[23]

62

23. Âyetler, fevkalâde üslûp ve irşad yöntemiyle, imamları rehberliğinde "kurşundan bir bina" halinde bulunan, bulunması gereken İslâm ümmetine dünyada ve Âhiret'te gerçek mazhariyet ve muvaffakiyetin anahtarlarını takdim buyurmaktadır. Bunlar, kısaca şöyle özetlenebilir:

- İslâm Ümmeti'nin birliğinin, bekasının ve kişilerin İslâm üzerinde sapmadan yü-

rüyebilmelerinin önemli anahtarlarından biri olarak Müslümanlar, Allah'ın güzel gördüğünü güzel, çirkin gördüğünü çirkin görmeli, Kur'ân ve Sünnet'in ve bu iki asıldan kaynaklanan düsturların dışında başka bir kaynağa yönelmemeli, başka bir kaynağı ölçü olarak kabulden sakınmalı, Ehl-i Kitabı yanlış inançlarında tasdik ve körü körüne taklitten kaçınmalıdır.

- Allah Rasûlü'nün Sünneti, üzerinde Müslümanların bir araya gelip, tam bir ittifak oluşturdukları, oluşturmaları gereken çok önemli bir yoldur.
- Allah Rasûlü'nün Sünneti'ne ittiba, kişiyi Allah'a sımsıkı tutunmaya götürür.
- Sünnet'e ittibaın ve Allah'a bağlılıktan ayrılmamanın garantisi, azamî takvadır.
- Müslüman, Sünnet'e ittiba, bu yolla Allah'a sımsıkı sarılma ve azamî takva ile, Müslüman olarak can verme hedefinde Allah'a O'nun reddetmeyeceği bir dilekçe uzatmış olur.
- Sünnet'e ittiba, Kur'ân'a ve bu iki temel esasa dayanan İslâm Dini'ne ittibaın da yoludur. Sünnet, en geniş manâsıyla, Allah Rasûlü'nün fert ve toplum hayatının her bölümünde İslâm'ı uygulama yol, yöntem ve düsturlarının bütünüdür.
- Allah'ın nimetlerini sürekli hatırlama ve dolayısıyla sürekli şükür, kişiyi imandan sonra küfre düşmekten alıkoyar. Bu şekilde insan, bütün hayatı boyunca herhangi bir konuda yanlışa sapmaktan korunur.
- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmek, Allah'ın şeriat-ı tekvîniye veya fıtriyesi çerçevesinde ve Kur'ân ve Sünnet temelinde oluşan gelenek, kültür ve dünya görüşünün güzel kabul ettiği düsturları, şartlarına riayetle insanlara sürekli hatırlatmak, toplum içinde onları yayıp hakim hale getirmek ve kötülüklerin yayılmasına mani olmak demektir. Bu önemli vazife, usulüne uygun olarak her fert tarafından, selâhiyetli olduğu sahada derece derece yapılabileceği ve belki de yapılması gerektiği gibi, bu maksatla ümmet içinde bir rehberin, bir imamın önderliğinde bir grup bulunmalı, gerekirse bir müessese veya müesseseler oluşturulmalıdır. Bu işi, sadece Allah rızası için ve usulü dairesinde yapanlar, birinci derecede kurtuluşa erenlerdir.
- Apaçık gerçekleri gördükten ve tecrübe ettikten sonra insanın sapmasının en büyük sebebi, nefse uymaktır. Nefse uyma, insanları birbirlerine karşı bağye, haksız tecavüze iter. Bu da, toplumda farklı menfaat gruplarının oluşmasına yol açar ve neticede kendinde hiçbir çelişki ve ihtilâf olmayan Din'de de ihtilâflar baş gösterir. Bu ise, fert ve toplum hayatı adına artık ölüm hastalığı demektir.
- Başka günahlar gibi, tefrika ve ihtilâfı önlemenin de en önemli yolu, Âhiret'e çok iyi ve içten inanmak, yani yakîn sahibi olmaktır.

109. Kaldı ki, göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır; (dolayısıyla O, sahip olduğu her şeyde dilediği gibi tasarruf eder ve esasen zulmetmiş olması asla mümkün değildir.) Bütün işler, neticede varır Allah'ta biter ve O neye hükmederse o olur.

110. (Ey Ümmet-i Muhammed!) Siz, insanların iyiliğine olarak ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. Usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışırsınız; elbette Allah'a inanıyor (ve bu-nu da zaten inancınızdan dolayı ve onun gereği olarak yapıyorsunuz).[24] Eğer Kitap (Tevrat) Ehli de (sizin gibi) iman etmiş olsaydı, (keşke şimdi olsun etseler,) hiç şüphesiz bu haklarında hayırlı olurdu. Gerçi içlerinde (gerçekten inanmış) mü'minler de vardır, fakat onların çoğu (Din'den çıkmış) fasıklardır.

111. Ama onlar, size hiçbir şekilde asla zarar veremezler; ancak dilleriyle incitebilirler. Sizinle savaşacak olsalar arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra hiçbir yardım da görmezler.

112. Her nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur; ancak Allah'tan gelen bir ipe ve insanlar tarafından uzatılan bir ipe (desteğe ve koruma altına almaya) tutunmaları hali müstesna; ayrıca Allah'tan (müthiş) bir gazaba (cezaya) uğradılar ve meskenet altında ezilmeye mahkûm oldular.[25] Çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr edip duruyor ve hak-hukuk gözetmeksizin peygamberleri öldürüyorlardı. Çünkü artık asi olmuşlardı ve haddi aşıp duruyorlardı.

113. Bununla birlikte, Kitap Ehli'nin hepsi aynı değildir. İçlerinde (sizin gibi iman etmiş olup) doğruluktan şaşmayan istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde Allah'ın âyetlerini hakkıyla okuyarak secdelere kapanırlar.

114. (Gerektiği şekilde) Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanır, usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışır ve yarışırcasına hayırlı işlere koşarlar. Onlar, inanç, düşünce ve davranışları itibariyle doğru yolda, sağlam ve bozgunculuktan uzak bulunanlardandır.

115. Hayır adına her ne işlerlerse, elbette onun mükâfatından mahrum bırakılacak değillerdir. Allah, içleri Kendine karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten kaçınanları çok iyi bilmektedir.

116. O küfredenlere gelince: sahip oldukları mallar da, evlâtları da Allah karşısında onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır onlar, hem de orada sonsuzca kalacaklardır.

117. Onların (insanî veya dinî gayeli gibi görünse de, menfaatlerini tatmin veya yanlış inançları yolunda ya da sırf gösteriş için) bu dünya hayatında harcama yapmaları şuna benzer: Dondurucu bir rüzgâr çıkar ve bizzat kendi öz canlarına zulmeden bir topluluğun ürününe isabet edip onu yok ediverir. Allah onlara zulmetmedi, haksızlık yapmadı; fakat onlar, hep kendi kendilerine zulmetmektedirler.

118. Ey iman edenler! Kendinizden (her bakımdan sizin gibi olanlardan) başkasını sırdaş edinmeyin; çünkü (bilhassa o gayr-ı Müslimler içinde size gayz ve düşmanlık besleyenler), başınıza dert açmada ellerinden geleni arkalarına koymazlar; ayrıca üzerinizden dert ve sıkıntı hiç gitmesin isterler. Baksanıza, size olan buğzları ağızlarından taşıyor; içlerinde gizledikleri ise daha da öte. Eğer aklınızı kullanır ve gereğince davranırsanız, size apaçık gerçekleri açıklıyoruz.

119. Siz öylesine (safî, kalbleri dupduru ve herkesin iyiliğini isteyen) kimselersiniz ki, o (düşmanlarınızı) bile seviyorsunuz, ama onlar sizi sevmezler; siz, (âyetleri arasında hiçbir ayırım yapmadan) Kitabın bütününe ve Allah'ın gönderdiği bütün kitaplara inanıyorsunuz. Onlar ise, ancak sizinle karşılaştıkları zaman "İnandık!" deyip geçerler; fakat birbirleriyle başbaşa kaldıklarında ise size olan kin ve düşmanlıklarından dolayı parmaklarını ısırır, dişlerini gıcırdatırlar. (Onlara), "Gayzınızda boğulun!" de! Şüphesiz ki Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilir.

120. Size küçük bir iyilik, bir ferahlık, bir nimet ulaşsa, bu onları tasaya sevk eder; bir belâya giriftar olsanız, bu defa sevinçten bayılırlar. Her şeye rağmen sabreder ve (haktan, adaletten sapmadan) takva çizgisinde hareket ederseniz, onların hile ve tuzaklarının size hiçbir zararı dokunmayacaktır. Her ne yapıp ediyorlarsa, Allah (İlmi ve Kudretiyle) hepsini kuşatmış durumdadır.

121. Hani (ey Rasûlüm,) bir sabah ailenden erkenden ayrılmıştın ve mü'minleri savaş için konuşlandırıyordun. Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir; (nitekim o gün de olup biteni bihakkın işitiyor ve biliyordu).[26]

63-64

24. Ümmet-i Muhammed, bütün insanlık âleminde hayrı, iyiyi ve güzeli hakim kılma, zulmün, ahlâksızlığın ve benzeri bütün kötülüklerin önünü alma, bunu da Allah'a imanın gereği olarak yapma misyonundan dolayı insanlar içinde en hayırlı ümmet, Üm-

met-i Muhammed içinde de bu işin gerektirdiği vasıflara sahip olarak aynı işi yapan cemaat veya topluluk, Ümmet-i Muhammed'in en hayırlısıdır.

25. Yukarıda, 23'üncü not, 110'uncu ayet ve 24'üncü notta ifade edilen çerçeve içinde kaldıkları sürece Müslümanlara kimsenin bir şey yapamayacağı İlâhî bir va'ddir ve va'dinden dönmek Allah için asla söz konusu değildir.

Allah, bu va'di İslâm tarihi boyunca sürekli yerine getirmiştir. Bediüzzaman hazretleri, İsrail'in insan gücü bakımından kendilerinden kat kat fazla Araplar karşısındaki başarısını, onların –mensuh da olsa– dinlerine ve dinî tarihlerinden kalan değerlere saygılarının Arapların İslâm'a karşı saygı ve bağlılığından çok daha fazla olmasına bağlar. Ayrıca Hıristiyan dünyanın gerek din olarak Hıristiyanlığa belli derecelerde de olsa bağlı kalması, gerekse umumî manâda Şeriat-ı Tekviniye'nin kaidelerine uyması; Yahudilerin de hem Allah'tan gelen ipe (dinlerine) büyük ölçüde tutunup hem de insanların, bilhassa tarih içinde Müslümanların ve günümüzde pek çok devletlerin destek ve korumalarına mazhar olmaları, buna karşılık Müslümanların sözünü ettiğimiz notlar ve âyetlerde çerçevesi çizilen hususlara riayet etmemeleri sebebiyle birkaç asırdır yaşanan durum ortaya çıkmıştır.

26. Buradan itibaren 175'inci âyete kadar Uhud Savaşı hakkındadır. Âyetler, bu savaş, ondan mü'minlerin alması gereken dersler ve münafıklarla zayıf imanlıların bu savaşta ortaya koydukları tutum üzerinde yoğunlaşır.

Bedir zaferi, Arabistan'daki İslâm'a düşman güçleri harekete geçirmişti. Özellikle Mekke müşrikleri intikam için hazırlanıyor, kadınlar Bedir'de ölenler üzerine söyledikleri ağıtlarla ve daha başka sözlerle erkekleri intikama teşvik ediyorlardı. Bir yandan da, Müslümanların güçlenmesinden endişe eden bir takım Yahudiler, Kureyş'i kışkırtıyordu.

Bu ortamda Mekke müşrikleri 700'ü zırhlı, 200'ü atlı, 3000 kişilik bir ordu hazırlayıp, Bedir Savaşı'ndan bir yıl sonra Medine üzerine yürüdüler.

Allah Rasûlü (s.a.s.), bu defaki savaşta nasıl davranılması, nasıl bir taktik uygulanması gerektiği konusunda ashabıyla istişare yaptı. Kendisi Medine içinde kalıp müdafaa savaşı verme taraflısıydı. Fakat özellikle gençlerin içinde bulunduğu çoğunluk şehir dışında meydan savaşı verme görüşünde ısrar edince, o da çoğunluğun görüşüne uydu. (İbn Hişam, 3: 64–67)

122. İşte o anda içinizden iki grup gevşeklik gösterip geri dönmeye yeltenmişlerdi; oysa Allah, onların yardımcısı, koruyucusu ve destekçisiydi. Daima ve sadece Allah'a dayanıp güvenmelidir mü'minler.[27]

123. Nasıl ki O, (hem sayı hem de kuvvet yönünden) çok az ve çok zayıf olduğunuz bir zamanda size Bedir'de yardım etmiş ve sizi muzaffer kılmıştı. Öyleyse, Allah'a karşı gelmekten sakınarak takva dairesinde hareket edin ki, böylece şükretmiş olasınız.

124. O (Bedir) günü mü'minlere, "İndirdiği üç bin melekle Rabbinizin size imdat göndermesi yetmez mi?" diyordun.

125. Evet, (niye yetmesin!) Hattâ, eğer sabreder, (cephede direnir) ve Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesinde kalarak O'nun koruması altına girerseniz, düşmanlarınız hemen şu dakikada üzerinize geliverecek olsalar, Rabbiniz beş bin formalı, nişanlı melekle size imdat edecektir.

126. Allah, (o zaman yaptığı bu yardımı) ancak sizin için bir muştu olsun ve onunla kalbleriniz yatışsın diye yapmıştı. (Yoksa Allah dilemedikçe, yardımını size yar etmedikçe, meleklerin de kendiliklerinden yapabilecekleri bir şey yoktur.) Yardım ve zafer, ancak Azîz (izzet ve yüceluk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler) bulunan Allah'ın katındandır.

127. Allah, (o yardımı ayrıca kimisinin katledilmesi, kimisinin esir alınmasıyla) küfredenlerin bir tarafını koparmak (sayılarını azaltıp, güçlerini kırmak) için, diğerleri de ümitsiz ve perişan bir halde dönüp gitsinler diye yaptı.

128. (Ey Rasûlüm, bütün bunları yapan Allah'tır;) gerçek tedbir ve idare ile işlerin sonuca ulaştırılmasında sana düşen bir şey yoktur; (bu sebeple, muvaffakiyetlerinizden kendinize övünme vesilesi olacak bir pay çıkarmayın. Ayrıca, sen vazifeli bir kulsun; kullarına karşı Allah'ın nasıl davranacağı) konusunda da sana düşen bir şey yoktur. Allah, ister onlara tevbe (ve iman) nasip edip günahlarını bağışlar, isterse (küfür, şirk ve kötülüklerde ısrar eden) zalimler olmaları hasebiyle onları azapla cezalandırır.

129. Çünkü göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Ama Allah, (her şeyden önce, kullarını) çok fazla bağışlayandır, (bilhassa tevbe ve iman ile Kendisine yönelenlere karşı hususî) rahmeti pek çok olandır.

130. Ey iman edenler! (Hele bir de) öyle kat kat artırarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki, (dünyada da Âhiret'te de) felâh bulasınız.[28]

131. (Dininizi koruma adına muame-

lelerinize dikkat edin ve) kâfirler için hazırlanmış olan Ateş'ten sakının. **132**. Allah'a ve Rasûl'e itaat edin ki, [65] rahmete, (dünyada helâl dairesinde güzel bir hayata, Âhiret'te de af ve Cennet'e) nail olasınız.

---

27. 1000 kişilik Müslüman ordusu yola çıkmıştı ki, münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy, 300 kişilik taraftarıyla ordudan ayrıldı. O ana kadar kendilerini tam belli etmeyen ve tam savaş öncesi nifaklarını ortaya koyan münafıkların bu davranışı, Seleme Oğulları ile Haris Oğulları'nın da savaşma konusunda sarsıntı geçirmelerine sebep oldu.

İki ordu, Medine'nin kuzeyinde ve Mescid-i Nebevî'nin 5 kilometre açığında yer alan volkanik Uhud Dağı eteklerinde karşı karşıya geldi. Allah Rasûlü (s.a.s), Mekke süvarilerinin komutanı Halid ibn Velid'in dağ geçitlerinden birinden dolanıp arkadan yapabileceği bir saldırıya karşı, 50 kişilik bir birliği Abdullah ibn Cübeyr komutasında, Uhud'un Medine tarafında yer alan ve artık Okçular Tepesi olarak bilinen tepeye yerleştirdi. Onlara, "Bizim zaferi kazandığımızı veya mağlûp olup cesetlerimizi yırtıcı kuşların parçalayıp alıp götürdüğünü bile görseniz, benden emir gelmedikçe yerinizden kesinlikle ayrılmayın!" buyurdu. (Buharî, "Cihad", 164)

Mus'ab ibn Umeyr, Allah Rasûlü'nün sancağını taşıyor, Zübeyr ibn Avvam süvari birliğine, Hz. Hamza yayalara kumanda ediyordu. Allah Rasûlü (s.a.s.), ashabını teşyi için eline bir kılıç alıp, "Hakkını vermek üzere bunu kim almak ister?" diye sordu. Ebû Dücane, "Onun hakkı nedir ya Rasûlellah?" dedi. Allah Rasûlü (s.a.s.), "Kırılıncaya kadar savaşmaktır!" cevabını verdi. (Müslim, "Fadail-i Sahabe", 128) Ebû Dücane, kılıcı aldı. Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Abdullah ibn Cahş, Allah'a düşman içinde en kuvvetli olanlarla karşı karşıya gelip savaşmaları için dua ediyorlardı. "Allah'ın arslanı" lakaplı Hz. Hamza, göğsüne bir deve kuşu tüyü takmıştı. Kısaca, bütün Sahabe savaşa hazırdı.

28. Savaşın anlatıldığı ve bu hususta Müslümanlara dersler verildiği bir yerde faiz konusunda bir ikazın gelmesi son derece manidardır. Her şeyden önce Kur'ân, hayata ve kâinata bir bütün olarak bakar; ferdî meseleleri ve ferdin yetişmesini sosyal meselelerden, sosyal meseleleri ekonomiden, ekonomiyi, meselâ eğitim, emniyet ve asayiş gibi diğer iç meselelerden ve dış münasebetlerden ayrı ele almaz. Bunların hepsinin birbiriyle münasebeti vardır. Faiz, sadece ekonomik değil, ayrıca ve aynı derecede sosyal ve yine aynı derecede ferdî, ahlâkî ve manevî bir problemdir. Bu sebeple, hem ferdin ahlâkî ve manevî hayatını, ekonomik ve sosyal hayata katılımını, dolayısıyla da dünyayı ve bencilliği bir tarafa bırakmayı gerektiren savaştaki pozisyonunu etkiler, hem de, savaşta bir galibiyet için mutlaka şart olan toplumsal dayanışmayı, kaynaşmayı ve fertler arasındaki güven ve sevgiyi kökünden söküp atar. O bakımdan, sathî bir nazarla bakıldığında sanki yeri değilmiş gibi görünen bu âyetin ne kadar da yerinde geldiği apaçıktır. Öyleyse, Kur'ân'ı değerlendirmede (Kur'ân'dan kopuk) aklımızı hakim kılmayı terk edip, bütün düşünce sistemimizi Kur'ân'a göre kurmayı ana prensip edinmemiz, Müslümanca düşünme ve yaşama için mutlak bir şarttır.

133. Rabbiniz'den (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve genişliği göklerle yer kadar olan ve müttakîler için hazırlanmış bir Cennet'e yarışırcasına koşuşun!

134. O müttakîler ki, (Allah'ın kendilerine verdiği her türlü nimetten, bilhassa servetten Allah için) bollukta da darlıkta da harcamada bulunur; kızdıklarında, (intikam almaya güçleri yettiği halde) öfkelerini (zor da olsa) yutar ve insanların kusurlarını affederler. Allah, (işte böyle) ihsan sahiplerini, (Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe adanmış olanları) sever.

135. Onlar, çirkin bir iş yaptıklarında veya (günahla) kendi öz canlarına zulmettiklerinde peşinden hemen Allah'ı hatırlar, O'nu anar ve günahlarının affedilmesini dilerler –zaten, günahları Allah'tan başka kim affedebilir ki! Ayrıca, işledikleri (günah ve hatalarda) bile bile ısrar da etmezler.

136. (Parmakla gösterilmeye değer bu takva ve ihsan sahiplerinin) mükâfatları, Rabbilerinden (sürprizlerle yüklü) bir mağfiret ve içlerinde sonsuzca kalmak üzere girecekleri (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlerdir. Bildikleriyle gerektiği şekilde amel eden ve güzel işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

137. Sizden önce, (toplumların hayatını ve tarihî süreci tanıma adına Allah'ın koymuş bulunduğu kanunları ve icraatını gösteren) nice yol olmuş vakalar geldi geçti. İsterseniz yeryüzünde şöyle bir gezip dolaşın da, (Allah'ın âyetlerini ve peygamberleri) yalanlayanların sonları ne oldu, görüp inceleyin!

138. (Sebep ve sonuçlarıyla) bütün bu olup bitenler, herkes için (görülmesi gereken) gerçeği gösteren bir izah, müttakîler için ise imanda ve Allah'a bağlılıkta pekişme ve ikaz, irşad adına bizatihî bir öğüttür.

139. Sakın ola ki yılmayın ve tasalanmayın; eğer gerçekten mü'minler iseniz, her zaman için üstün olan sizsiniz.

140. (Uhud'da) size bir yara dokundu ise, biliyorsunuz, karşınızdaki o düşman topluluğuna da benzer bir yara (Bedir'de) dokunmuştu. Böylesi (tarihî ve önemli) günler ki, Biz onları, Allah gerçekten iman etmiş bulunanları ortaya çıkarsın ve sizden (hakka ve imanın hakikatine) birtakım şahitler edinsin diye insanlar arasında döndürür dururuz. Şurası bir gerçek ki, Allah zalimleri sevmez, (zulmü, yanlış davranışları tasvip etmez, cezalandırır ve neticede hakkı hakim kılar).

141. (O günleri insanlar arasında döndürüp durmamız,) Allah'ın (fert fert içlerindeki yanlış duygu, düşünce ve nifak tortularını arıtarak, toplum planında ise içlerindeki münafıkları ortaya çıkararak) mü'minleri tertemiz yapması ve kâfirleri tedricen safha safha imha etmesi içindir de.

142. Yoksa siz, Allah içinizdeki cihad edenleri ayırt edip ortaya çıkarmadan, bir de sabredenleri ayırt edip ortaya çıkarmadan hepiniz hemen Cennet'e girivereceğinizi mi sanıyordunuz?

143. Hani, onunla yüz yüze gelmeden ölümü temenni ediyordunuz! İşte o şimdi karşınızda, ama (seyirci gibi) bakıp duruyorsunuz!

144. (Bu İslâm davasını yoksa Allah ile değil de, Muhammed ile kaim veya Muhammed hiç ölmeyecek mi zannediyordunuz? Öyle ise bilin ki, bu davanın asıl sahibi Allah'tır ve ondaki yeri itibariyle) Muhammed ancak bir rasûldür. Nitekim O'ndan önce de rasûller gelip geçmiştir. Eğer O ölür veya öldürülürse, yoksa hemen ökçeleriniz üzerinde gerisin geriye dönümüvereceksiniz? Kim ökçesi üzerinde gerisin geriye dönerse, (bilsin ki o,) hiçbir şekilde Allah'a zarar veremez. Ama Allah, (hidayetin kıymetini bilip onda sebatla gereğini yerine getiren) şükür ehlini yakın bir gelecekte bol bol mükâfatlandıracaktır.

145. Kimsenin Allah'ın izni olmadan, ezelde takdir edilmiş bulunan eceli gelmeden ölmesi söz konusu değildir. O bakımdan, kim yaptığının karşılığını dünyada bekliyorsa ona bir miktar dünyalık veririz; kim de mükâfatını Âhiret'te almak diliyorsa, ona da Âhiret mükâfatından veririz. Şükredenleri yakın bir gelecekte elbette mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamberler gelip geçti ki, beraberlerinde kendilerini Allah'a adamış çok sayıda hak erleri olduğu halde (Allah yolunda) harbettiler. Onlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı asla yılgınlığa düşmedikleri gibi, ne zaaf sergilediler, ne de düşmana boyun eğdiler. Allah, (böylesi) sabredenleri sever.

147. (Düşmanla karşılaştıklarında) ağızlarından dökülen söz, sadece şundan ibaretti: "Rabbimiz! Günahlarımızı ve vazifemizde, işlerimizde gösterdiğimiz taşkınlıkları, haddi aşmalarımızı bağışla; ayaklarımızı sabit kıl ve şu kâfirler topluluğuna karşı bize yardım ve zafer ihsan eyle!"

148. Allah da onlara hem dünya mükâfatını, hem de en güzel Âhiret mükâfatını verdi. Elbette Allah, (böyle) ihsan sahiplerini, (Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe adanmışları) sever.

149. Ey iman edenler! Eğer o küfür içindeki (münafıkların Uhud savaşı münasebetiyle söylediklerine kulak verir de onlara) uyacak olursanız,[29] sizi ökçeleriniz üzerinde gerisin geriye (dininizden) döndürürler de, neti-

cede (hem dünyada hem de Âhiret'te) kaybedenlerden olursunuz.

150. Bilakis sizin yâriniz, yardımcınız, gerçek koruyucunuz Allah'tır. O, en hayırlı bir yardımcı ve zafere ulaştırıcıdır.

151. Allah'ın, (iddia ettikleri üzere ilâh ve ma'bud kabul edilebileceklerine dair) haklarında hiçbir delil indirmediği birtakım nesneleri O'na ortak koşmalarından dolayı küfredenlerin kalblerine korku salacağız. Onların nihaî barınakları Ateş'tir. Zalimlerin varıp kalacakları o yer ne fena bir yerdir!

152. Esasen Allah, size verdiği sözde durdu: O'nun izni ile düşmanlarınızı kırıp geçiriyordunuz. Fakat arzuladığınız galibiyeti bu şekilde size göstermesinin ardından (ganimet sevdasıyla) gevşeyiverdiniz ve (mevziinizden ayrılmamanız için) size verilmiş bulunan emir konusunda çekiştiniz, neticede de (Allah Rasûlü'nün bu emrine) isyan ettiniz. İçinizde dünyayı dileyen vardı, Âhiret'i dileyen vardı. Bunun üzerine Allah sizi denemek için, (üzerlerine yüklenmiş bulunduğunuz o kâfirler) karşısında sizi yüz geri etti. Bununla beraber, yine de sizi affetti. Allah, mü'minlere karşı daima lütf u inayet sahibidir.[30]

153. Savaş meydanından uzaklaştıkça uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. O esnada Rasûl de arkanızdan seslenip sizi geri çağırıyordu. İşte bu (en tehlikeli) hengâmede Allah size (biri öncekini unutturacak) gam üstüne gam verdi ki, (dünya adına) artık elinizden çıkıp gidene de, başınıza gelenlere de üzülmeyesiniz.[31] Allah, her ne yapıyorsanız hepsinden hakkıyla haberdardır.

29. Başta Önsöz yazısında da dikkat çekildiği gibi, âyetleri anlamada onların iniş sebebinin (esbâb-ı nüzûl) önemli bir yeri vardır. İniş sebepleri bilinmezse bazı âyetlerdeki hususî manâlar anlaşılamaz. Meselâ bu âyet, umumî manâda kâfirlere itaat edilmemesini emretmektedir. Fakat âyetin, içinde bulunduğu metin veya siyakı ve sibakı (öncesi ve sonrası) ile münasebeti olmalıdır. İşte bunu anlamada iniş sebebi önemlidir. Âyet, Medine'de münafıkların Uhud savaşındaki geçici mağlûbiyeti serrişte ederek, Müslümanları İslâm'dan vazgeçmeye teşvikleri üzerine nazil olmuştur. Âyet indiğinde, öncelikle neyi kasdettiğini onun ilk muhatapları iyi biliyorlardı. Dolayısıyla, manânın açık olması açısından âyetlere, gerektiğinde iniş sebepleri de nazara alınarak manâ verilmesi bir gerekliliktir. Şu kadar ki, hiçbir âyet, manâ ve hükmünün şümulü açısından iniş sebebiyle sınırlandırılamaz: "Sebeb-i nüzulün hususîliği, hükmün umumîliğine mani değildir." tefsirde önemli bir kaidedir.

30. Uhud Savaşı başlar başlamaz Müslüman ordusu müşrikler üzerine yüklendi. Kısa bir süre sonra müşrik ordusu bozuldu. O kadar ki, Ebû Dücane, müşrik ordusu başkomutanı Ebû Süfyan'ın karısı Hind ile karşı karşıya geldi, fakat kılıcını bir kadının kanına bulaştırmamak için onu öldürmedi. (Heysemî, 6: 109).

Düşman bozulup da kaçmaya başlayınca Müslüman askerler ganimet toplamaya başladılar. Bunu gören Okçular Tepesi'ndeki okçuların pek çoğu, komutanlarının ikazına ve Peygamber Efendimiz'in emrini hatırlatmasına rağmen yerlerinden ayrıldılar. Düşman ordusunun süvari birliği komutanı Halid ibn Velid, hep bu ânı gözlüyordu. Daha önceki birkaç saldırı teşebbüsü okçular tarafından geri püskürtülmüştü. Uhud Dağı'nın arkasından dolanarak yerlerinde kalan okçuları şehid edip, tepeyi ele geçirdi ve Müslüman ordusuna dağ geçidinden saldırdı. Kaçan düşman durumu görünce geri döndü. Müslümanlar iki taraftan saldırıya uğrayınca birden şaşkınlığa düştüler. Çok çetin bir vuruşma başladı. Allah Rasûlü'nün etrafını alan özellikle bazı sahabîler kahramanca savaşıyordu. Allah Rasûlü (s.a.s.), bir ara bir çukura düştüler, zırhı yanağına batıp kanattı; mübarek dişlerinden biri kırıldı. O esnada bir sahabîsinin düşmana beddua etmesi isteği karşısında, yüzünden kanlar akarken ellerini kaldırıp şöyle dua etti: "Allah'ım, halkımı affet, çünkü bilmiyorlar."

İbn Kamia, Müslüman ordusunun sancaktarı Hz. Mus'ab'ı şehid etti. Hz. Mus'ab, iki kolunu da kaybetmiş, sancağı göğsüyle korumaya çalışıyordu. Allah Rasûlü'ne benzediği için, İbn Kamia şehit ettiği Hz. Mus'ab'ın Allah Rasûlü olduğunu sandı ve "Muhammed'i öldürdüm!" diye ilan etti. Bu, İslâm ordusunda karışıklığa ve kısmî paniğe yol açtı. Haber Medine'ye kadar ulaşınca, pek çok sahabe kadınları, bu arada Hz. Fatıma savaş meydanına geldi. Dinar Oğulları'ndan Hz. Sümeyra, şehit düşmüş bulunan babası, kocası ve erkek kardeşinin cesetlerini geçip, "Sen hayatta olduktan sonra her musibet benim için küçüktür ya Rasûlellah!" diyerek, kendini Allah Rasûlü'nün ayaklarına attı. (İbn Hişam, 3: 99) O'nun gibi, Ümmü Ümare de eline bir kılıç alıp savaşmaya durdu. Allah Rasûlü, O'na "Bugün senin katlandığına kim katlanabilir?" deyince, "Ya Rasûlellah, benim için dua et, Cennette seninle beraber olayım!" istirhamında bulundu. Allah Rasûlü istediği duayı edince, "Bundan sonra başıma ne gelirse gelsin, gam yemem!" dedi. (İbn Sa'd, 8: 415)

Özellikle Hz. Hamza, Hz. Ali, Ebû Dücane, Sehl ibn Huneyf, Talha ibn Ubeydillah, Enes ibn Nadr, Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Abdullah ibn Cahş, kahramanca savaşıyor ve Allah Rasûlü'nü koruyorlardı. Bu arada, Hind'in kölesi Vahşî'nin attığı mızrakla Allah'ın arslanı Hz. Hamza şehit düştü. Her şeye rağmen düşman ordusu kesin netice alamayacağını anladı ve Bedrin intikamını aldıkları avunmasıyla geri çekildiler.

Uhud Savaşı, iman ve teslimiyetin tartıldığı, münafıkların kendilerini ortaya koyduğu ve iman saflarının daha bir pekiştiği savaş olarak tarihe geçti.

31. Âyet, bilhassa musibetler karşısında çok önemli bir insan psikolojisini ortaya koymaktadır. Arka arkaya gelen musibetlerden sonraki öncekini unutturur ve bu şekilde insan, musibetlere karşı hem psikolojik bir bağışıklık kazanır, hem de dünyada kazandığına sevinmemesi ve kaybettiğine üzülmemesi gerektiğini yakînen kavrar. Dolayısıyla musibetler, mü'minlerin başına günah ve hatalarının neticesi olarak gelmiş de olsa, onlara sebep olan günahların affı, onlara karşı direnç kazanma ve dünya hayatını daha yakından tanıma gibi pek çok peşin mükâfatları da beraberinde getirir. Önemli olan, musibetin ilk vurduğu anda sabretmesini bilmek ve Allah'a iman, itimat ve tevekkülde sarsıntı yaşamamak, musibetlere sebep hatalara bir daha düşmemeye çalışmaktır.

154. Sonra (pişmanlıkla geri dönüp geldiniz, dağda Allah Rasûlü'nün etrafında toplandınız ve) Allah, sizi giriftar ettiği bunca gamın ardından üzerinize bir güven duygusu indirdi: tatlı bir uyku hali ki, içinizden (en samimi olan) bir kısmını bürüyordu; bir grup da canlarının derdine düşmüştü ve Allah hakkında cahiliyeye ait gerçek dışı zanlar besliyorlardı. "Bu idare ve emir-komuta işinde bizim bir yetkimiz var mı?" diye soruyorlar, –De ki: "Bütün iş, bütün yetki Allah'a aittir."– içlerinde sana karşı açığa vuramadıkları bir şey gizliyorlardı. Şöyle söyleniyorlardı: "Bu idare ve emir-komuta işinde bize de bir pay düşmüş olsaydı, burada böyle öldürülmezdik." De ki: "Evlerinizde bile bulunmuş olsaydınız, haklarında öldürülme takdir edilmiş bulunanlar mutlaka dışarı çıkacak ve düşüp ölecekleri yere geleceklerdi."[32] Allah, sinelerinizdeki (düşünce, duygu, niyet ve yönelişleri) sınamak ve kalblerinizdeki (imanı) her türlü şüphe ve vesveseden arındırıp dupduru yapmak diliyor. Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilendir.

155. İki ordunun karşı karşıya geldiği o gün içinizden arkasını dönüp kaçanlar var ya, işlemiş oldukları birtakım günahlar sebebiyle şeytan onların ayaklarını kaydırmaya yeltenmişti. Fakat Allah, onları affetti. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

156. Ey iman edenler! Bizzat kendileri küfre batmış olup, (onlarla aynı halka mensup bulunmaları ve aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle) kardeşleri (konumundaki insanlar) seferde veya herhangi bir gazada öldürüldükleri takdirde onlar hakkında, "Bizim yanımızda bulunsalardı ölmezler veya öldürülmezlerdi." diyenler gibi olmayın. Allah, böylesi duyguları o (kâfirlerin) kalbinde bir hicran, boş bir dövünme kılmaktadır. Oysa hayatı veren de, hayatı alan da Allah'tır. Allah, ne yapıp ediyorsanız hepsini hakkıyla görendir.

157. Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah katından (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfiret ve bir rahmet, onların (hayatta kalıp da) toplayıp biriktirecekleri mallardan çok daha hayırlıdır.

32. Âyet, kader ve insan iradesi münasebeti açısından çok önemli iki gerçeğe parmak basmaktadır: (1) Kader, sebeple müsebbebe, yani neticeye bir bakar; sebep için ayrı, netice için ayrı bir kader yoktur. Bir kimse için "savaşta öldürülecek" diye takdir buyurulmuşsa o kişi, şu veya bu şekilde savaşa çıkar ve öldürülür. Çünkü Allah (c.c.), o insanın iradesini ne yönde kullanacağını ve neticede ne ile karşılaşacağını önceden bildiğinden, takdirini o yönde yapmıştır. (2) Geçmişe ve musibetlere insan

iradesi açısından değil, Kader açısından bakılır ve dolayısıyla faydasız sızlanmalarda bulunulmaz ve samimi bir niyetle ders alma durumu hariç, atf-ı cürme, yani karşılıklı suçlamalara gidilmez.

Âyetin verdiği bir başka önemli ders de şudur: İstişareyle alınmış ve uygulanmış kararlar, arzu edilen neticeyi vermese de, artık onlar üzerinde konuşulmaz, tartışılmaz ve onlar tenkide tâbi tutulmaz.

Uhud Dağı'ndan iki manzara (Foto: H. Akarsu)

158. Ölseniz de, öldürülseniz de, her halükârda Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159. (Ey Rasûlüm, o bozgun ânında) Allah'tan gelen bir rahmet eseri olarak çevrendeki ashabına yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olmuş olsaydın –ki değilsin– çevrenden dağılır giderlerdi. Sen onların kusurlarına bakma, bağışla onları ve idarî meselelerde onlarla istişare et. (İstişare sonucu) karar verip de artık bu kararı uygulamaya koyuldun mu, o zaman da Allah'a tevekkül et. Şüphesiz ki Allah, tevekkül sahiplerini sever.[33]

160. Eğer Allah size yardım ederse, size üstün gelecek hiç kimse çıkmaz. Şayet O sizi yardımsız ve yüzüstü bırakırsa, artık size kim yardım edebilir ki? O halde sadece Allah'a dayanıp güvensin mü'minler.

161. Emanete hıyanet etmek, bir peygamberin yapacağı iş değildir. Her kim emanete hıyanetle (ganimetten ya da kamuya ait hasılattan veya maldan bir şey çalar, bir de bunu gizlerse), Kıyamet Günü, yaptığı bu hıyanetin vebaliyle gelir. Sonra, herkese (dünyada iken) işleyip kazandığının karşılığı eksiksiz ödenir ve hiç kimseye zulmedilmez, haksızlık yapılmaz.

162. Allah'ın rızasını gözetip ona göre davranan kimse, hiç üzerine Allah'ın cezasını çekip de nihaî barınağı Cehennem olan kişi gibi midir? Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son duraktır o Cehennem!

163. Bunların her birinin Allah katındaki dereceleri farklıdır; ve Allah, ne yapıp ediyorlar, hepsini çok iyi görmektedir.

164. Gerçekten Allah, içlerinden bir Rasûl seçip kendilerine göndermekle mü'minlere büyük bir lütufta bulundu. O Rasûl, onlara Allah'ın (Kur'ân cümleleri olarak gelen ve bir de kâinatta tecelli eden) âyetlerini okuyup açıklıyor, (zihinlerini yanlış düşünce ve kabullerden, kalblerini bâtıl inanç ve günahlardan, hayatlarını her türlü kirden temizleyerek) onları arındırıyor ve onlara Kitabı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, ayrıca eşya ve hadiselerin anlamını) öğretiyor. Bundan önce onlar, hiç şüphesiz apaçık bir sapıklık içinde idiler.

165. Hâl böyle iken, düşmanlarınızın başına iki mislini getirdiğiniz bir musibet başınıza gelince, "Bu musibet de nereden?" mi diyorsunuz? (Ey Rasûlüm,) de ki: "Elbette kendi yüzünüzden!" Hiç şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

70

33. Bu âyet-i kerime de, yine çok önemli prensipler ihtiva etmektedir. Bunlardan biri, liderin bilhassa iyi niyet, fakat yanlış harekete dayalı olarak yaşanan fiyaskolardan

sonra etrafındakilere sert değil, yumuşak davranması oldukça mühimdir. Çünkü, bilhassa savaşta mağlûbiyet ve önemli kayıplara uğrama gibi kritik bir durumda bir de insanların üzerine gitmek, onları iyice kaçırır.

İkinci olarak, Allah'a iman ve teslimiyetin sağlanması (Tevhid), iyilik ve güzellikleri yayıp yerleştirme ve kötülüklerin önüne geçme, adalet, kanun hakimiyeti, günah ve isyana yönelik olmaması kaydıyla itaat, iyilik ve hayır adına düşünce ve düşünceyi ifade hürriyetinin yanısıra bilhassa istişare, İslâmî bir idarenin olmazsa olmaz şartıdır. Uhud'un ikinci safhasında geçici olarak uğranılan mağlûbiyetin görünür sebeplerinden birisi, Hz. Peygamber Efendimiz'in ve önde gelen sahabîlerin görüşlerine rağmen, istişare sonucunda meydan savaşı verilmesi fikrinin benimsenmiş olmasıydı. Kur'ân'ın buna rağmen ve bu mağlûbiyetin üzerinde durduğu bir noktada istişareyi bilhassa emretmesi, onun önemini göstermeye yeter.

Üçüncü olarak, istişare neticesi verilen karar, artık meclis de dağılmışsa uygulamaya konulur ve ondan dönülmez. Uhud Savaşı öncesi yapılan istişarede meydan savaşı verilmesi fikri benimsenmiş ve meclis dağılmıştı. Fakat, önde gelen sahabîler, meydan savaşı verilmesi fikrinde ısrarlı davranan genç sahabîleri ikaz ettiler. Onların görüşlerinden vazgeçme tavırları üzerine de Efendimiz'e gelip durumu arz ettiler. Fakat Efendimiz, "Bir Peygamber, zırhını giydi mi artık onu çıkarmaz." (Buharî, "İ'tisam", 28) buyurdular. Bu noktada artık karardan dönülmez ve Allah'a tevekkülle karar uygulamaya konulur. Çünkü karardan bir defa dönülünce, dönme âdet haline gelir ve fikirlerde dağınıklık ve tereddütler yaşanır; bu da doğrudan saflara yansır ve kalblerde zaaflar meydana getirir.

Görüldüğü gibi Kur'ân, tarihî hadiselere asla bir hikâyeci üslûbuyla yaklaşmamakta ve onları birer ders, tecrübe ve bilgi kaynağı halinde takdim buyurmaktadır.

166. İki ordunun karşılaştığı o gün başınıza gelen musibet, (kendi yüzünüzden, fakat şüphesiz) Allah'ın izniyle ve (Allah, gerçek) mü'minleri belli etsin diye idi.

167. Ayrıca, münafıklık yapanları da belli etsin diye idi. O (münafıklara), "Haydi gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada kalın da (düşmanın şehre ve ailelerinize zarar vermesine engel olun)!" dendiği zaman, "Ah, bir vuruşma olacağını bilsek, mutlaka size katılırız, (ama bir savaş çıkacağını sanmıyoruz)!" diye cevap verdiler. O gün onlar, imandan çok küfre yakın idiler; ağızlarıyla kalblerinde olmayanı söylüyorlardı. Elbette Allah, neyi gizleyip durduklarını çok iyi bilmektedir.

168. (Savaşa çıkmayıp, savunmaya da girişmeyerek evde oturup kalmaları yetmiyormuş gibi, bir de kalkmış, aynı halka mensup bulunmaları ve aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle) kardeşleri (konumunda) bulunan (şehitler) hakkında, "Bizi dinleselerdi, öldürülmezlerdi!" şeklinde konuşuyorlar. (Onlara) de ki: "Eğer şu söylediklerinizde tutarlı iseniz, elinizden de geliyorsa, haydi ölümü kendinizden savın da görelim!"

169. Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler olarak düşünmeyesin! Hayır, onlar diridirler ve Rabbileri katında rızıklanmaktadırlar.

170. Allah'ın lütf u kereminden kendilerine ihsan buyurduğu nimetlerle kesintisiz ferahlanmakta ve henüz kendilerine katılmayan (dindaşlarının da Allah'a kavuştuklarında) onlar için korkulacak hiçbir şey olmayacağı ve hiçbir üzüntü, hiçbir keder hissetmeyecekleri müjdesiyle sevinmektedirler.

171. Sevinmektedirler Allah katından (gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve kimsenin aklından geçmemiş) nimetler ve fazladan bol bol ihsanla; ayrıca, mü'minlerin mükâfatını Allah'ın asla zayi etmeyeceği müjdesiyle.

172. Kendilerine o yara dokunduktan sonra Allah ve Rasûlü'nün çağrısına uyup (düşmanı takibe çıkanlara), özellikle Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde davranan ve takvaya dayalı olarak hareket eden o (mü'minlere) pek büyük bir mükâfat vardır.

173. O kimseler ki, bir kısım halk kendilerine, "Düşmanlarınız olan insanlar üzerinize gelmek için toplanıp bir ordu kurdular; onlardan korkun ve geri durun!" dediklerinde, bu ancak onların imanını arttırdı da, "Allah bize yeter; O ne güzel vekildir!" mukabelesinde bulundular.

174. Sonra da, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'tan (önemli sonuçlara açık) bir nimet ve fazladan lütuflarla döndüler; Allah'-

ın rızası istikametinde hareket etti onlar. Allah, çok büyük fazl sahibidir (karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir).[34]

175. Sizi, (korkup düşmanlarınızdan geri durmaya çağıran) ancak şeytandır ki, sizi dostlarıyla korkutmak istiyor.[35] Fakat siz, gerçekten mü'minler iseniz, onlardan korkmayın, sadece Ben'den korkun.[36]

176. Birbirleriyle yarışırcasına küfürde koşuşturanlar seni mahzun etmesin. Gerçek şu ki onlar, Allah'a, (O'nun davasına ve Rasûlü'ne) hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Allah diliyor ki, Âhiret'te onların hiçbir nasibi olmasın. Onların hakkı, ancak pek büyük bir azaptır.

177. İmana karşılık küfrü satın alan (akıldan yoksun zavallı)lar, Allah'a, (O'nun davasına ve Rasûlü'ne) hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Onlar için pek büyük bir azap vardır.

178. O küfredenler, kendilerine mühlet vermemizi haklarında hayırlı zannetmesinler. Biz, onlara sadece günahları daha daha artsın (da, haklarında Allah'ın hükmü tamamlansın) diye mühlet veriyoruz.[37] Onların hakkı, alçaltıcı bir azaptır.

179. Zaten Allah mü'minleri, murdarı temizden ayırıncaya kadar içinde bulunduğunuz (ve mü'minle münafığın birbirine karıştığı) mevcut durumda bırakacak değildi ve bırakmayacaktır da. Allah, sizin hepinizi gaybe vakıf kılacak (size geleceğinizi gösterecek, kimin mü'min kimin münafık olduğunu hepiniz bilesiniz diye sizi kalblere muttalî edecek) de değildi ve etmeyecektir. Ancak O, dilediği rasûllerini seçer (ve onları dilediği ölçülerde gaybe vâkıf, kalblere muttalî kılar ve sizi tâbi tuttuğu imtihanı onlarla tamamlar). Şu halde siz, Allah'a ve O'nun rasûllerine iman edin. Eğer gerçekten iman eder ve takva dairesi içinde yaşarsanız, sizin için (niteliğini burada idrakiniz mümkün bulunmayan) çok büyük bir mükâfat vardır.

180. Allah'ın tamamen karşılıksız olarak kendilerine bol bol lütfettiği (servet, ilim, güç-kuvvet gibi nimetlerde) cimrilik yapanlar sakın zannetmesinler ki, böyle davranmaları haklarında hayırlıdır. Hayır bu, onların hakkında sadece şerdir. Cimrilik edip yanlarında tuttukları o nimetler, Kıyamet Günü boyunlarına dolanacaktır. (Neden böyle davranırlar ki,) gökler ve yer mutlak manâda Allah'ın mülküdür ve (her canlı ölüp gitmekte, dolayısıyla) daima O'na ait kalmaya devam etmektedir. Sonra Allah, her ne yapıyorsanız hepsinden hakkıyla haberdardır.

34. Mekke ordusu Uhud'dan çekilip de Mekke'ye doğru yol almaya başladığının ertesi günü Allah Rasûlü, Mekke ordusunun geri dönüp Medine'ye işgal teşebbüsünde bu-

lunabileceğinden endişe etti. Hemen hepsi yaralı olan ashabını toplayıp, Mekkelileri takip etmeleri gerektiğini bildirdi. Ebû Süfyan, böyle bir teşebbüsü aklından geçirmiş, yolda konaklamış ve Müslümanların takip gibi bir harekette bulunmasının önüne geçmeleri için Abdülkays Oğulları'ndan bazılarını görevlendirmişti. Onlar, Müslümanları caydırmak ümidiyle onlara, "Şu Mekkeliler toplandılar, üzerinize gelecekler, onlardan korkun!" diyorlardı. Ama Sahabe-i kiram, bu tehdide kulak asmadı. Birbirlerine dayanarak da olsa Mekkelileri takibe koyuldular. Ebû Süfyan, bunu haber alınca geri dönmekten vazgeçip, Mekke'ye doğru devam etti. Son üç âyet, Müslümanların bu kahramanlığını ifade buyurmaktadır. (İbn Hişam, 3: 240–242)

35. Uhud'dan dönerken Ebû Süfyan, Allah Rasûlü'ne bir yıl önceki Bedr'in rövanşı için ertesi yıl bizzat Bedir'de karşılaşma tehdidini savurmuştu. Uhud'un üzerinden bir yıl geçti ve Allah Rasûlü (s.a.s.), ordusuyla Bedr'e geldi. Fakat müşrik ordusundan haber yoktu. Ebû Süfyan, tehdidini uygulamaya koyamamış, Bedr'e gelememişti. Müslüman ordusu Bedir'de sekiz gün bekledi. Müşrik ordusundan bir eser görülmeyince geri döndüler. Bu sefer, tarihlere Bedr-i Suğra (Küçük Bedir seferi) olarak geçmiştir.

36. İslâm'daki Allah-kul münasebetini başka dinlerde bulmak mümkün değildir. Sadece Allah'a iman, O'nun önünde boyun eğmek, O'ndan korkmak, O'nu sevmek, insanı başka her türlü gücün önünde boyun eğmekten, şeytan, insan, ölüm, kaza, "tabiat kuvvetleri" vb. başka her türlü şeyden korkmaktan ve başka her türlü sevginin zebunu olmaktan korur. Allah'a kul olan, evet bir kuldur; fakat yaratılmışların en büyüğüne bile kullukta bulunmaz; hem Cennet gibi çok büyük bir mükâfatı bile kulluğuna gaye yapmaz. O kul, mütevazıdır; halim-selimdir; fakat Yaratıcı'dan başkasının karşısında eğilmez. Hem, Allah karşısında yoksulluk ve zayıflığının tam şuurundadır; fakat Mâlik-i Keriminin kendisi için hazırladığı uhrevî servetle zengin ve Efendisi'nin nihayetsiz kudretine dayandığı için de kuvvetlidir. Allah'a halis kul olan, bütün kâinata meydan okuyabilir. Kısaca gerçek zenginlik, gerçek şeref, izzet ve gerçek güç, Allah'a kulluktadır. Bütün yaratılmışlar, Allah'a kul olana kulluğu nisbetinde hizmetçi olurlar. Dolayısıyla, her türlü korkudan kurtulmanın yegâne yolu, Allah'tan korkmaktır; Allah'tan korkmak, O'nu sevmek derecesinde lezzetlidir, çünkü insanı O'na yaklaştırır.

37. Daha önce de ifade edildiği gibi, Kur'ân'ın bu türden İlâhî icraatla ilgili ifadeleri Şeriat-ı Tekvîniye açısından ele alınmalıdır. Yani, insanın ferdî ve içtimaî hayatı için de Allah'ın koyduğu kanunlar vardır ve insanlar, kendi hür iradeleriyle bu kanunlara itaat ve isyan eder, neticede de itaat ve isyanlarının karşılığını görürler. Bu kanunu koyan Allah olduğu ve insanlar her halükârda Allah'ın kanunlarının dışına çıkamadıkları, bir de bütün işler ve hükümler neticede varıp Allah'a dayandığı için Kur'ân, bu tür ifadeler kullanmaktadır. Buradaki ifadenin asıl manâsı, "Onlar, kendilerine tanıdığımız mühleti, ancak büyük kötülük ve günahlara daha daha dalıp, Allah'ın cezasını hak edecek şekilde kullanıyorlar." şeklindedir.

181. (Kendilerine "Allah'a güzel bir borç verin!" dendiğinde,) "Demek Allah fakir, biz ise zenginiz!" şeklinde konuşanların sözlerini Allah elbette işitmiştir. Onların bu konuşmaları gibi, bile bile ve hak-hukuk tanımadan o bir kısım peygamberleri öldürmelerini, (atalarının bu cinayetlerini tasvip etmelerini) de yazacak ve "Tadın bakalım o yakıcı cezayı!" diyeceğiz.

182. "Düçar olduğunuz bu hâl, bizzat kendi ellerinizle Âhiret'e gönderdiğiniz suç ve günahlarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına karşı asla zulmedici değildir."

183. Tutmuşlar bir de, "(Kabul edildiğinin alâmeti olarak gökten inecek bir) ateşin yakıp kor haline getirdiği bir kurban mucizesi göstermedikçe hiçbir rasûle inanmayacağımıza dair Allah bizden söz aldı." diyorlar. (Onlara) de ki: "Benden önce size, (Allah'ın rasûlü olduklarını apaçık gösteren) deliller ve mucizelerle, hem o söylediğiniz kurban mucizesiyle de pek çok rasûller geldi. Eğer bu iddianızda doğru ve samimî iseniz, o zaman o rasûlleri neden hep öldürdünüz?"

184. (Ey Rasûlüm!) Şimdi seni yalanlıyor (Allah'ın rasûlü olduğunu kabûl etmiyor)larsa, (hiç üzülüp tasalanma!) Senden önce de, (rasûl olduklarını gösteren) apaçık deliller, hikmet ve öğüt dolu Sahifeler ve (insanların kalblerini, zihinlerini ve yollarını) aydınlatan (Tevrat ve İncil gibi) kitap(lar)la pek çok rasûller geldi ve onlar da, aynı şekilde ret ve yalanlanmaya maruz kaldılar.

185. (Kimse, yaptıklarıyla hayatta devamlı kalacak değildir. Çünkü) her nefis ölümlüdür (ve dolayısıyla bir gün) ölümü mutlaka tadacaktır.[38] O bakımdan (ey insanlar, dünyada ne yapmışsanız), karşılığı Kıyamet Günü size mutlaka tastamam ödenecektir. Artık kim Ateş'ten uzaklaştırılıp Cennet'e konursa, hiç şüphesiz o, kazanmış ve muradına ermiştir. (Bilin ki) dünya hayatı, insanı aldatan bir geçimlikten başka bir şey değildir.

186. (Öyleyse ey mü'minler, dünya hayatındaki gaye ve hikmetin gereği olarak fakirlik, hastalık ve daha başka musibetlere maruz kalma gibi sabır gerektiren ve zenginlik, sıhhat gibi şükür gerektiren hallerle) mallarınız ve canlarınız hususunda hiç şüphesiz imtihana tâbi tutulacak ve gerek sizden önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan, gerekse Allah'a şirk koşanlardan kırıcı, incitici pek çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve (hem Allah'a iman ve itaat, hem de karşınızdakilere davranış noktasında) yanlışa düşmeden takva dairesi içinde kalabilirseniz, bilin ki bu, azim, sebat, metanet gerektiren çok değerli bir iştir.

38. *Nefis*, ruh ve bedenden oluşan veya sadece mücerret varlığa sahip bulunan canlının "kendisi" manâsına geldiği gibi, bilhassa insan ve cinlerle ilgili olarak, "dünyevî hayatın mekanizması" manâsına da gelir. Varlığın kendisi manâsıyla nefis Cenab-ı Allah için de kullanılır. Burada âyetteki nefisten kastın, âyetin siyak ve sibakı (öncesi ve sonrası) da nazara alındığında, insanlar (ve cinler) olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Nefsin ikinci manâsı da bu tezi kuvvetlendirmektedir. Âyette nefsin ölümü tatmasından bahsedilmesi, ölüm ânında ölmeyen bir unsurun bulunduğuna da işaret eder ki, buradan bedenin öldüğü, fakat ruhun öbür âleme canlı olarak intikal ettiği neticesine varılabilir. Fakat, *O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur* (Kasas Sûresi/28: 88) âyeti, ruhların ve melekler gibi ruhanî varlıkların da, ihtimal belli (ve kısa) bir süre için de olsa öleceklerine işaret buyurmaktadır. Bunula birlikte, *Sûr'a üflenir ve bunun üzerine Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer* (Zümer Sûresi/39: 68) âyeti ise, eğer *Allah'ın diledikleri müstesna* ifadesinden maksat, "Allah dilerse bazılarını öldürmeyebilir" şeklinde Meşiet'in mutlak hakimiyetini nazara vermek değilse, her halükârda çok geçici bir süre için de olsa ölmeyecek bazı varlıkların, bazı ruhların bulunduğundan da söz edebiliriz. (Gerçeğin kesin bilgisi Allah'ın katındadır.)

187. Vaktiyle Allah, kendilerine Kitap verilmiş olanlardan: Kitap'taki gerçekleri mutlaka açıklayacak, (bu arada, geleceği müjdelenen Âhir Zaman Peygamberi'ni) insanlara duyuracak ve bu gerçekleri gizlemeyeceksiniz diye teminat almıştı. Ama onlar, bunu hiç önemsemeyerek hemen kulak ardı ettiler; onu (mal, makam, şöhret gibi) çok küçük bir fiyata sattılar. Hakikaten ne kötü, ne zararlı bir alışveriş içindeler!

188. Sakın zannetme ki, yaptıklarıyla ve ellerine geçen (o pek önemsiz dünyalıkla) sevinen, ayrıca ("samimi dindar, Allah'ın Kanunu'nun koruyucuları, Allah'ın gerçek dostları" olarak anılmak gibi) asla muvaffak olamadıkları payeler ve yapmadıkları hizmetlerle anılıp övülmeyi arzulayan bu kimseler, evet sakın zannetme ki onlar, azaptan yakayı kurtarabileceklerdir. Onların hakkı, pek acı bir azaptır.

189. Çünkü Allah'ındır göklerin ve yerin mülkü ve hakimiyeti; ve Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

190. Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün sürelerinin de değişerek birbiri peşi sıra gelişinde, elbette (Allah'ın kudret ve hakimiyetini gösteren) pek çok işaretler, deliller vardır gerçek akıl ve idrak sahipleri için.

191. Ki onlar, (gerek namazda, gerek namaz dışında) ayakta, oturarak ve yanları üzerinde (dilleri ve kalbleriyle) Allah'ı zikreder dururlar ve göklerle yerin yaratılışı üzerinde derin derin düşünürler: (onlardaki hikmeti ve esrarlı manâları sezmişlik içinde,) "Rabbimiz" derler, "Sen, (iki ayrı bölgeli bir memleket gibi duran ve her şeyiyle birliğe işaret eden) bu kâinatı boş yere, sebepsiz, gayesiz yaratmadın. Hayır, hayır, Sen asla boş ve gayesiz iş yapmazsın. (Sen'i, icraatını ve yaratmandaki maksatları idrakte ve bu maksatlar istikametinde davranmakta kusur edip de, neticede) Ateş'in azabına düçar olmaktan bizi koru!

192. "Rabbimiz, Sen kimi Ateş'e koyarsan, hiç şüphesiz onu rüsvay etmişsindir. (Göklerdeki ve yerdeki âyetleri görmeyerek veya onları bile bile görmezden gelerek itikadda şirke, düşüncede dalâlete ve davranışta yanlışlara dalan) zalimler için, (onları Ateş'e girmekten koruyacak) hiçbir yardımcı yoktur.

193. "Rabbimiz, hiç şüphesiz biz, 'Rabbinize iman edin!' diyerek, (durup dinlenmek bilmeden) gür bir davetle imana çağıran (çok şerefli) bir davetçiyi duyduk da, (davetine uyarak) hemen iman ettik. Rabbimiz, ne olur, artık Sen günahlarımızı bağışlayıver, kusurlarımızı örtüver ve vefatımızla bizi kâmil iyilik ve fazilet sahibi mü'minlere (ebrar) dahil ediver!

194. "Rabbimiz! Ve rasûllerin vasıtasıyla bize va'dettiğin (mükâfatı, Cennet ve Cemalini) bize lütuf buyur ve bizi Kıyamet Günü'nde rüsvay etme. Şüphesiz ki Sen, asla sözünden dönmezsin."

195. Onların, ("Rabbimiz!" diyerek Kendisine el açıp dua ettikleri sonsuz lütuf, kerem ve merhamet sahibi) Rabbi, yaptıkları bu duaya şöyle karşılık verdi: "Hiç şüphesiz Ben, erkek olsun kadın olsun, içinizde hep böyle hayırlı işlerle meşgul bulunan kimsenin yaptığını katiyen zayi etmem. (Erkeğinizle, kadınınızla) siz birbirinizdensiniz, (aynı yolun yolcusu ve yaptıklarının mükâfatını eksiksiz alacak kardeşlersiniz.) Öyle de, (Benim uğrumda) hicret eden, yurtlarından sürülen, yolumda her türlü eziyete katlanan, savaşan ve öldürülen her kim olursa olsun mutlaka kusurlarını örtecek ve hiç şüphesiz onları, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım, (size söz veren, verdiği sözde duran ve her şeye gücü yeten rahmeti sonsuz) Allah katından, (dolayısıyla şu anda hayal bile edemeyeceğiniz) bir karşılık olarak yapacağım bunu." Elbette Allah katındadır mükâfatların en güzeli!

196. Sakın ola ki, o küfredenlerin (öyle küstahça, refah içinde ve) üstünmüşçesine memleket memleket dolaşıp durmaları seni aldatmasın.

197. Üzerinde durmaya bile değmez az bir geçimliktir o; hemen arkasından da, başlarını sokacakları yer olarak Cehennem gelir: ne de fena bir yatak!

198. Buna karşılık, (kendilerini yaratan, besleyip büyüten, terbiye eden ve hayatlarını tanzim adına en güzel kanunları Din olarak gönderen) Rabbilerine karşı gelmekten sakınıp takvaya riayet edenler için ise, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler vardır, hem de içlerinde sonsuzca kalmak üzere ve Allah katından bir ağırlama, ikram ve ziyafet olarak. Allah katında olan her şey, o kâmil iyilik ve fazilet sahibi mü'minler için elbette daha hayırlıdır.

199. Kitap Ehli içinde de hiç kuşkusuz öyleleri var ki, Allah'a, size indirilen (Kur'ân)'a ve kendilerine indirilen (Tevrat'a, İncil'e) iman ederler, tam bir teslimiyet ve gönül ürpertisi içinde Allah'a boyun eğmişlerdir; ve Allah'ın âyetlerini az bir paha karşılığı satmazlar. Onlar da, mükâfatları Rabbileri katında olanlardır. Hiç şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

200. (Şimdi,) ey (bütün) iman edenler! (Allah yolunda başınıza gelenlere, ayrıca O'nun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınma hususunda) sabredin; birbirinize sabır tavsiyesinde bulunun ve sabırda yardımlaşın; Allah'a ibadet

ve O'nun yolunda cihad mevzuunda sürekli uyanık, daima hazırlıklı ve tam bir dayanışma içinde bulunun; ve Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesi içinde kalın. Umulur ki, böylece (dünyada da Âhiret'te de) kurtuluşa ve gerçek mazhariyetlere erersiniz.

74-75

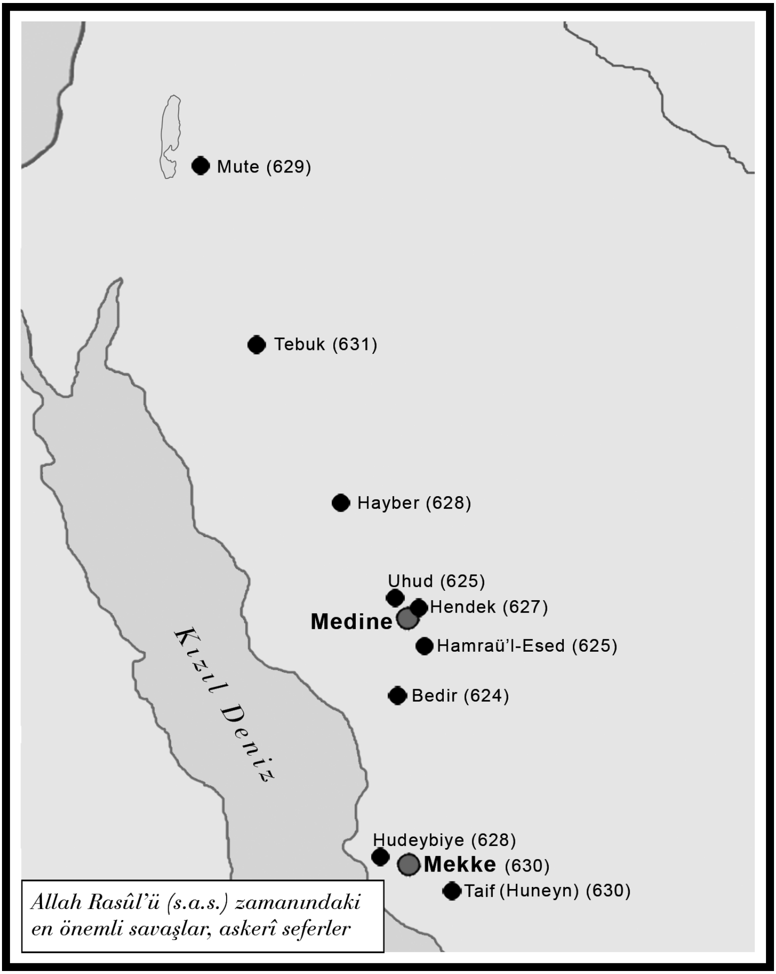

Allah Rasûl'ü (s.a.s.) zamanındaki en önemli savaşlar, askerî seferler

4. NİSÂ SÛRESİ

Medine'de Hicrî 6'ncı yılda nazil olmuştur ve 176 âyettir. Kur'ân-ı Kerim'de *Ey insanlar*! diye başlayan iki sûreden biri olup, Kur'ân sayfa sayısı olarak ikiye bölündüğünde, ilk bölümdeki 4. sûredir. Bu sûrede bu hitap, insanlığın menşeine ve başlangıcına dikkat çeker. Aynı hitapla başlayan diğer sûre, Kur'ân'ın 2. bölümündeki 4. sûre olan Hac Sûresi'dir. Orada ise bu hitapla nazarlar Âhiret'e çevrilir. Nisâ Sûresi, büyük oranda İslâm medenî hukukunu tanzim eden sûredir. Ayrıca savaş kurallarından ve Ehl-i Kitap'la münasebetlerden bahseder.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan (onunla aynı tür ve mahiyetten) de eşini yaratarak, bu ikisinden pek çok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. ("Allah hakkı için") deyip adını anarak birbirinize karşı istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve rahimlerin hakkını (anne-baba, aile ve akraba hukukunu) ihlâlden de sakınınız (–gerek yakınlarınızla gerekse bütün insanlarla olan münasebetlerinizde takva esasları üzerinde hareket ediniz). Hiç şüphesiz Allah, üzerinizde her yaptığınızdan haberdar bir gözetleyicidir.[1]

2. Bakım ve gözetiminizde bulunan yetimlerin mallarını tastamam verin ve (hakkınız olmayan mallara tecavüz edip de,) temizi kirli ile (helâl malınızı haramla, yetimlere bakmakla kazandığınız sevabı günahla) değişmeyin. Ayrıca, onların mallarını kendi malınıza katarak yemeyin. (Anılan bu kötülüklerden) herhangi birini yapmanın getireceği vebal çok büyüktür.

3. Himayenizdeki yetim kızlarla evlendiğinizde eğer haklarını gerektiği ölçüde gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bu takdirde, size helâl olup da arzu ettiğiniz başka kadınlardan iki, üç veya dört tanesiyle evlenebilirsiniz.[2] Eğer, birden fazla hanımınız olur da aralarında (nafakalarını temin ve birlikte geceleme gibi, hukuki açıdan) adalet yapamamaktan korkarsanız, bu durumda bir tanesiyle veya elinizin altında bulunan cariyelerle[3] yetinin. Böyle davranmanız, zulme ve haksızlığa meyletmemeniz için daha uygun, daha elverişlidir.

4. Evleneceğiniz kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer

mehrin bir kısmını gönül rızası ile size bağışlarlarsa, onu içinize sine sine ve afiyetle yiyebilirsiniz.

5. Hayatınızı sürdürebilmeniz için Allah'ın bir vesile kıldığı ve gerek mülkünüz, gerekse emanet olarak ellerinizde bulunan malları aklı ermez, nereye ve nasıl harcanacağını bilmez ve israfçı kişilere vermeyiniz. Bunun yerine, o mallarla (özellikle o malları işleterek elde edeceğiniz gelirle) böylelerinin yeme-içme ihtiyaçlarını sağlayınız, onları giydiriniz ve (kendilerine karşı kaba ve kırıcı olmaktan kaçınıp), onlara güzel ve yerinde söz söyleyiniz, usulünce tavsiyelerde bulununuz.

6. Evlenme çağına ulaşıncaya kadar yetimleri gözetip deneyin. Eğer akılca olgunlaştıklarına ve sorumluluk şuuruna ulaştıklarına kanaat getirirseniz, mallarını kendilerine hemen devrediniz. O malları gereksiz yere ve büyüyünce ellerine geçecek diye aceleden harcamalarla tüketmeyiniz. Kim, kendisini (ve ailesini) geçindirecek derecede zengin ise, (himayesinde bulunan) yetimin malından almaya tenezzül etmesin. Kim de fakir ve muhtaç olursa, bu takdirde, baktığı yetim(ler)in malından meşrû dairede, emeği ve ihtiyacı ölçüsünde yararlanabilir. Mallarını kendilerine devrettiğinizde, bunu şahitlerle tesbit edin. Hesap soran ve hesap gören olarak Allah yeter.

76

---

1. Bu âyet son derece önemli ve pek çok manâları muhtevî ise de, bir meal çalışması kapsamında sadece birkaç hususa temas edebileceğiz.

Nefsin, varlığın kendisi ve dünyevî hayatın mekanizması gibi başlıca iki anlamı vardır. Kur'ân-ı Kerim'de, *Yine O'nun âyetlerindendir ki, sizin için kendilerine ısınasınız diye nefislerinizden (öz varlığınızdan, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) eşler var etmiş ve aranıza yakınlık, sevgi ve merhamet koymuştur* (Rum Sûresi/30: 21); *Allah, nefislerinizden (öz varlığınızdan, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) sizin için eşler var etti; eşlerinizden size evlâtlar, torunlar verdi* (Nahl Sûresi/16: 72); *Gökleri ve yeri yaratıp, onlara sabit bir sistem verendir O. Sizin için kendi nefislerinizden (öz mahiyetlerinizden) eşler var ettiği gibi, hayvanlar için de (kendi cinslerinden eşler) var etmiştir* (Şûra Sûresi/42: 11) âyetlerinde de insanlara seslenilirken, bu âyetteki gerçeğe dikkat çekilmektedir. Bütün bu âyetlerde söz konusu edilen husus, her bir varlık türünün kendine has bir özden, bir mahiyetten ve çiftler halinde yaratıldığı, her bir türün aynı varlık mahiyetini taşıyan bir ilk çiftten türediği gerçeğidir ki buna, *Üzerinde düşünüp ders alırsınız diye her şeyi çift yarattık* (Zariyât Sûresi/51: 49) âyeti doğrudan işaret etmektedir.

Bazılarına göre, âyette buyurulan ve kendisiyle aynı tür ve mahiyetten eşinin yaratıldığı *tek bir nefis*ten maksat Hz. Âdem'dir. Esasen bu manâ da, Âdem'in bilhassa yeryüzüne inmeden önce şahs-ı Âdem kadar mahiyet-i insaniyeyi de temsil ettiği nazara alınırsa, bu takdirde nefisten kasıt mahiyet-i insaniye olur. Şu kadar ki, bu mahiyet-i insaniyenin Âdem olarak takdim buyurulmasında önemli bir nokta vardır. Üremede döllemeyi yapan erkek, döllenmeye maruz kalan kadındır ve erkeğin telkihinden dişi de olmakta, yani babanın telkihiyle erkek çocuk da kız çocuk da meydana gelebilmektedir. Eğer tabiatçı veya materyalistlerin iddia ettiği gibi, tabiatta veya eşyanın "tabiat"ında yaratıcı güç bulunmuş olsa idi, ne su, toprak, hava gibi elementlerden bir canlı meydana gelirdi, ne de erkeğin telkihinden kız çocuğu olur, ne de dişi erkeğe döl yataklığı edebilirdi. Çünkü tabiat, aynı manâ, aynı keyfiyet ve aynı hüviyet üzerinde istisnasız süreklilik (ıttırad) demektir. Halbuki, ne erkek dişi için, ne de dişi erkek için böyle bir süreklilik ifade eder. Erkek ve dişi, bir kaynaktan ayrılmış, bazı noktalarda kendilerine has özellik, vazife ve fonksiyonları bulunan ve birbirini tamamlayan iki eştir, farklı tabiatta bir çifttir. Dolayısıyla, erkeğin ve dişinin yaratılışı, tamamen İlâhî Kudret eseridir ve tabiat, asla bir fail, hele hele yaratıcı bir güç değildir. (Yazır, 2: 1272–1273) Tabiat, bir yazıdır, kendisi için konan "kanun"larla bir model veya bir matbaa, dıştaki şekliyle 'matbu' eserdir.

Üremede döllemeyi (telkih) yapan erkek, telkihe zemin teşkil eden kadın olduğu için, âyette sözü edilen ve kendisinden eşinin yaratıldığı nefsin mahiyet-i insaniyeyi temsil noktasında nefs-i Âdem olması, bilhassa erkekler için kadınların büyük bir nimet, onların kalblerine karşı bir kalb, bir huzur ve sükûn kaynağı teşkil ettiklerine, bu açıdan, kadın için erkekten çok, erkek için kadının bir nimet olduğuna işaret eder. Daha önce arz olunduğu üzere (Bakara, not 21), Cennet nimetleri içinde yine erkekler için bilhassa kadınların anılmasına bir yönüyle bu noktadan yaklaşmak gerekir. Üremede fail, yani telkihi yapan olma, toplum hayatında erkeğe kısmen daha hakim bir rol ve bu role uygun vazifeler düşmesinin de önemli sebeplerinden biridir.

Nisâ Sûresi, başka hususiyetlerinin yanısıra, Kur'ân'da "medenî hukuk"u tanzim eden bir sûredir. Bu yüzden, *Ey insanlar*! hitabıyla başlaması çok anlamlıdır. Bu hitapla Kur'ân, insanî hislere, insanlığa, karşılıklı münasebetlerde insanlık ortak paydasına atıfta bulunmakta ve, "Hepiniz, aynı mahiyet temelinde neşet etmiş birer insansınız; aynı anne-babanın çocuklarısınız. Dolayısıyla, münasebetlerinizde bu birliğe dikkat ediniz. Birbirinize karşı renk, dil, ırk gibi hususları gerekçe yaparak üstünlük taslamayınız!" demektedir. Âyetin devamında rahimlerin hakkının gözetilmesinden bahsedilmesi bu manâyı güçlendirdiği gibi, bu hakların Allah haklarıyla birlikte anılmasıyla da, onların önemi kuvvetle vurgulanmaktadır.

2. Bazıları bilgi noksanlığından, bazıları da kasıtlı olarak, İslâm'ı 4'e kadar kadınla evlenmeye müsaade ettiği için eleştirmektedirler. Oysa bu eleştiriler, pek çok açıdan haksızdır. Şöyle ki:

- Birden fazla kadınla evlenme (çok eşlilik), bütün tarih boyu hemen hemen bütün insan topluluklarında görülen bir uygulamadır. Ahd-i Atik, onu yasaklamak şöyle dursun, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın çok sayıda hanımları olduğundan bahseder (Samuel 2, 5: 13) İncil'de ise çok evliliği yasaklayan hiçbir ifade yoktur. Peder Eugene Hillman, *Polygamy Reconsidered* (Çok Eşliliği Yeniden Değerlendirme) adlı eserinde, "Yeni Ahid'in hiçbir yerinde tek evliliği emreden veya çok evliliği yasaklayan herhangi bir ifade yoktur" der. Kaldı ki, kendi zamanında Yahudi toplumunda çok evlilik uygulandığı halde, Hz. İsa buna ses çıkarmamıştır. Roma Kilisesi'nin çok evliliği yasaklaması, Kitab-ı Mukaddes'e dayalı bir yasaklama değil, tek kadınla evlenmeyi öngören, fakat metres ve fuhşa tolerans gösteren Greko-Romen geleneğine dayalı bir yasaklamadır. Kitab-ı Mukaddes, çok eşliliğe sınır getirmezken, Kur'ân bu uygulamayı 4'le sınırlandırmış, bunu emretmemiş, hattâ tavsiye etmemiş, sadece eşler arasında adaleti gözetme şartını da getirerek, bir izin, bir ruhsat olarak vazetmiştir.
- Her zaman için çok kadınla evlenmenin bilhassa gerekli olduğu şartlar, yerler ve dönemler vardır. İslâm, her şart, her dönem ve her yerde geçerli evrensel bir din olduğu için, böylesi şartların, yerlerin ve dönemlerin gerekliliklerini de göz ardı edemez. Meselâ, savaş zamanlarında kadın nüfus erkek nüfusu daima aşar. Amerika'nın Batılılar tarafından keşfinden sonra, Kızılderili toplumlarda erkek nüfus sürekli azalmış ve kadının çok itibarlı bir yere sahip olduğu bu topluluklarda bu problem, çok eşlilikle çözülmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'da evlenme ve çocuk sahibi olma çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 7.300.000 fazla olup, bunların 3.300.000'i dul idi. Bilhassa savaş sonrası şartların ağırlığı altında ezilen kadınlar için en geçerli yol, bir erkeğin bakım ve koruması altına girmekti. Evet, bu şartlarda kadınlar, ya Kızılderili toplumlarında olduğu gibi ikinci veya üçüncü eş olarak nikâhlanacak veya İkinci Dünya Savaşı sonrası modern Batı'da görüldüğü üzere, özellikle galip kuvvetleri tatmin eden birer metres veya fahişe olmaya itilecekti.
- Sadece savaş şartlarında değil, normal durumlarda da kadın nüfusun erkek nüfusu aştığı dönemler olur. Meselâ, bugün ABD'de evlilik ve çocuk sahibi olma çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 8-10 milyon daha fazladır (Hillman, 88–93). Bu durumda, bekâr kalma, kadınları öldürme, her türlü gayr-ı meşrû münasebeti serbest bırakma veya çok evliliğe müsaade etme dışında herhangi bir çözüm yolu yok ise, bunlardan hangisini tercih etmek daha insanî ve kadının şerefine yakışan bir yoldur? 1987 yılında Berkeley Kaliforniya Üniversitesi'nde bir öğrenci gazetesinin yaptığı ankete katılan öğrencilerin hemen hepsi, "Evlenme çağındaki erkek nüfusun az olduğu şartlarda, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi kanunen meşrû olmalı mı?" sorusuna "Evet" cevabı vermiştir. (J. Lung, *Struggling to Surrender*, 172)

- Bugün modern toplumlarda görülen bazı problemlerin çözümü yine çok eşlilikte yatmaktadır. Roma Katolikliği'ne bağlı Amerikalı bir antropolog olan Philip Kilbride, *Plural Marriage For Our Time* (Günümüzde Çok Eşlilik) adlı eserinde, çok kadınla evlenmeyi Amerikan toplumundaki bazı hastalıkların çözüm yolu olarak sunar. Ona göre, çok kadınla evlilik, çocukların çok menfî olarak etkilendiği boşanma hadiselerinin yol açtığı olumsuzluklara alternatif bir çözüm olabilir. (Kilbride, 118)
- Meselenin psikolojik boyutları da vardır. Meselâ Müslüman, Hıristiyan veya bir başka dinden yeni evlenmiş pek çok Afrikalı hanım, kendisini iyi bir koca olarak ispatlamış bir erkeğe ikinci eş olarak gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde pek çok kadın, gerek yalnızlıktan kurtulmak, gerekse işbirliği yapmak için evde ikinci, üçüncü bir eşi kabul etmektedir. (Hillman, 92–97) Meselâ, Nijerya'da 15–59 yaş arası kadınlar arasında yapılan bir ankete katılanların % 60'ı çok eşliliği tasvip ederken, kırsal Kenya'da yapılan bir ankete katılan 27 kadından 25'i, bir erkeğin tek hanımı olmaktansa, birkaç hanımından biri olmayı tercih ettiğini belirtmiştir. (Kilbride, 108–109)
- Burada ilave edilmelidir ki, günümüz İslâm toplumlarında çok büyük oranda yaygın olan, tek kadınla evliliktir. Bu toplumlarda çok kadınla evlilik vakası, Batı toplumlarında evlilik dışı ilişkilerden çok daha az sayıdadır. Ünlü Amerikalı Hıristiyan vaiz Billy Graham, şöyle yazıyor: "Günümüzde Hıristiyanlığın çok evlilik konusunda uzlaşmaya gitmemesi, aleyhine bir durumdur. İslâm, birtakım sosyal hastalıklara karşı sınırları ve çerçevesi çizilmiş bir çare olarak çok evliliğe izin vermiştir. Hıristiyan ülkeler, tek kadınla evlilik şovu yapıyorlar ama, uygulamada hepsinde çok eşlilik var. Bugün kimse, Batı toplumlarında metreslerin oynadığı rolü bilmiyor. Bu noktada İslâm, temelden iffet, namus ve insanî fazileti koruyan bir dindir. Toplumun ahlâkî bütünlüğünü muhafaza etmek için çok kadınla evliliğe izin vermekle birlikte, her türlü gayr-ı meşrû ilişkiye de kapıları kapamaktadır." (Abdürrahman Doi, *Woman in Shari'ah*, 76)
- Bütün bunlardan sonra, hepsinden önemli olan şu husus bilhassa belirtilmelidir: "Tabiat"ta bitkiler ve hayvanlar dünyasında da görüldüğü üzere, evlilikten asıl maksat üremedir, çoğalmadır. Evlilik ilişkisinin verdiği lezzet, üremenin gerçekleşmesi adına bir avanstır. Bir kadın, ayın belli günlerinde ve genel olarak 50 yaşından sonra üremeye hizmet etmez. Buna karşılık erkek, ortalama 70 yaşına kadar, hattâ daha da öteye ve yılın her gününde üreme adına müsaittir. Şu halde, evliliği tek kadınla sınırlama, onu asıl maksadına hizmetten alıkoyma demektir. Kaldı ki, yukarıda belirtildiği üzere İslâm, çok kadınla evlenmeyi emretmez, fakat yasaklamaz da. Onu bir izin, bir ruhsat olarak kabul eder ve evliliğin sebep olduğu, ailenin geçimi ve miras gibi konularda hukukî düzenlemeler getirmiş bulunmasının yanısıra, bu ruhsatı uygulamada manevî-ahlâkî kaideler de koymuştur (Şerif Muhammed'den özetle).

3. Köle-cariye meselesini değerlendirirken, aşağıdaki noktalar göz önüne alınmalıdır:

- İslâm, her şeyden önce, kölelik ve/veya cariyeliği getiren bir din olmayıp, kendisini bu uygulamanın uluslararası çapta ve en acımasız şartlarda sürdüğü bir ortamda bulmuştur. Yine her şeyden önce mesele, bir savaş hali ve savaş esirlerine nasıl muamele edileceği meselesidir. Kölelik, hattâ değişik ad ve usullerde cariyelik dünya toplumlarında daha düne kadar görülürken, İslâm, 14 asır öncesinden bu meseleye neşter atmıştır. Tarih içindeki Müslüman toplumlarda görülen ve tasvibi mümkün olmayan bazı uygulamalardan sorumlu olan İslâm değil, kendilerini İslâm'a nisbet eden insanlardır.
- Modern dünyada uluslararası hukukun tarihi birkaç asır öncesine gitmezken, İslâm, gerek savaş gerekse esirlere muamele ve daha başka uluslararası hukuk alanına giren meselelerde kaideler ve yasalar koymuş, öyle ki, 12 asır önce İmam Muhammed eş-Şeybanî, bu sahada *Es-Siyeru'l-Kebîr* adlı eserini kaleme almıştır.
- İslâm, esir edilmiş kadınların da öldürülmesini yasaklarken, onları Müslüman aileler arasında dağıtmış, eğitilmeleri ve kendileriyle evlenme veya başkalarıyla evlendirilmeleri üzerinde hassasiyetle durmuş ve evlenip de veya efendilerinden çocuk sahibi olanlara hür kadın statüsü tanımıştır. Ayrıca, hürriyetlerine kavuşturulmalarını şiddetle tavsiye etmiş, o kadar ki, Din'i uygulamada yapılan pek çok hatanın karşısına kefaret, yani o hatayı giderici ceza olarak köle veya cariye azad etmeyi koymuş, bunun büyük sevap getiren bir davranış olduğunu beyan buyurmuştur.
- İslâm, kadın olsun erkek olsun hiçbir ayırım yapmadan insana çok büyük değer ve şeref bahşetmiştir. Bu sebeple o, kadınları değerlendirirken, eğitimi, şahsiyeti ve karakteriyle gerçek insanî mertebeye yükselmiş kadınları *muhsan(a)* (korunmuş) kadınlar olarak ele almıştır. Manevî-ahlâkî, dolayısıyla gerçek insanî değerlerden yoksun ve kendisini tamamen fizikî bir nesne olarak gören ve takdim eden bir kadın, *muhsan(a)* bir kadın değildir. İslâm, her insanın, her kadının kâmil insan olmasını hedeflerken, bu seviyeye ulaşmaya öncelikle bir eğitim meselesi olarak bakmış ve bu eğitimin her kademesi için ayrı kaideler koymuştur. Kısaca, kölelik-cariyelik konusunun eğitime ait ve psikolojik bir yönü de vardır.
- İslâm, hukuk alanında, hakim olduğu toplumdaki eski ve kendisine ters düşmeyen yasaları yerinde bırakır; bu yasalardaki yanlışlıkları tashih eder veya yeni yasalar koyar ve bütün bunları yaparken tedricî bir yol takip eder. O kadar ki, bazı kötülüklerin giderilmesi ve güzelliklerin yerleştirilmesi uzun bir zaman, eğer mesele bir toplumun değil, bütün toplumların meselesi, yani uluslarası bir mesele ise asırlar alabilir. İşte İslâm, kölelik ve/veya cariyelik meselesinin kökten çözümünü, meselenin bilhassa uluslararası hukuka ve münasebetlere ait yönü olması itibariyle, zamana ve insanlığın olgunlaşmasına bırakmıştır.

7. Anne-babanın ve yakın akrabanın vefatla geride bıraktıkları mallarda erkek mirasçılar için pay vardır; anne-babanın ve yakın akrabanın vefatla geride bıraktıkları mallarda –o mallar az olsun çok olsun– kadın mirasçılar için de pay vardır. Bunlar, Allah tarafından takdir edilmiş ve mirasçıya mutlaka verilmesi gereken paylardır.[4]

8. Miras taksim edilirken mirasçı olmayan akrabadan, yetimlerden ve yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlerden hazır bulunanlar olursa, onlara da o mirastan bir şeyler verin ve kendilerine gönül alıcı, güzel söz söyleyin.

9. Arkalarında eli ermez, gücü yetmez küçük çocuklar bıraktıkları takdirde onların hali nice olur diye endişe edenler, yetimlerin hukuku hususunda da öylece korkup ürpersinler. Ürpersinler de, Allah'ın (bu konudaki emirlerine karşı gelerek O'nun cezasına maruz kalmaktan) sakınsınlar ve (gerek miras paylaşımında, gerekse yetimlere muamelelerinde) sözün güzelini ve doğrusunu söylesinler.

10. Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarında ancak (niteliğini şu anda bilmedikleri çok dehşetli bir) ateş yerler. Onlar, yakın bir gelecekte, (dünyadaki ateşlerden hiçbirine benzemeyen ve şiddetinin derecesini Allah'tan başka kimsenin bilmediği) kaynar ve alevli bir Ateş'e girip kavrulacaklardır.

11. Allah, çocuklarınız hakkındaki miras hükümlerini size şöyle emrediyor: erkek çocuğun payı, kız çocuğunun hissesinin iki katıdır; eğer (mirasçı olarak erkek çocuk yok da, sadece) iki ve daha fazla kız çocuk varsa, terikenin üçte ikisi onlarındır; eğer tek bir kız çocuğu varsa, bu durumda o, (terikenin) yarısını alır. Vefat edenin çocuğu var, (anne-babası da geriye kalmışsa), anne-babanın her birine altıda bir pay verilir. Vefat edenin çocuğu yok da, kendisine sadece anne-babası vâris oluyorsa, bu defa anne için üçte bir hisse vardır. Vefat edenin (çocuğu yok,) annesiyle birlikte, (kız kardeşi olsun olmasın) iki veya daha fazla erkek kardeşi varsa, bu durumda altıda bir anne alır: mirasla ilgili bütün bu işlemler, vefat edenin yaptığı (Şer'an geçerli) vasiyetin ifasından ve varsa bıraktığı borcun muhakkak ödenmesinden sonra uygulanır (–önce borç ödenir, sonra vasiyet yerine getirilir, sonra da miras taksim edilir). Anne-babanız ve çocuklarınız: faydaları itibariyle hangisinin size daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz. Bu bakımdan, bütün bu taksimat, Allah'ın takdir buyurup yerine getirilmelerini kesinlikle farz kıldığı hükümlerdir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her yaptığında çok önemli hikmetler bulunandır.

12. Vefat eden eşlerinizin bıraktıkları malın, eğer çocukları yoksa, yarı-

sı siz (kocalarındır); çocukları varsa, bu takdirde dörtte biri sizindir: fakat bu, vasiyetlerinin ifasından ve varsa borçlarının ödenmesinden sonradır. Sizin bıraktığınız terikenin ise, eğer çocuğunuz yoksa, dörtte biri, eğer çocuğunuz varsa bu durumda sekizde biri onlarındır: yine bu da, vasiyetinizin yerine getirilmesi ve varsa borcunuzun ödenmesinden sonradır. Eğer vefat eden erkek veya kadın, geriye çocuk(lar) veya anne-baba bırakmayıp, sadece (aynı anneden) bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, bu durumda, geriye kalan kardeşe altıda bir hisse verilir. Şayet bu (anne bir kardeşler) daha fazla sayıda olursa, bu takdirde üçte bir hisseye ortak olurlar. Bu hüküm de, yapılan vasiyet ve varsa borcun ifasından sonrası içindir: vasiyetin yerine getirilip borcun ödenmesinde, (malın üçte birden fazlasını vasiyet etmek, vefat edenin borcu olmadığı halde borç iddia etmek veya borcu fazla göstermek gibi yollarla) mirasçılar zarara uğratılmamalıdır. Bütün bu miras hükümleri, Allah'ın birer emridir. Allah, (herkesin neyi, nasıl ve niçin yaptığını) hakkıyla bilendir; kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.[5]

13. Bütün bunlar, Allah'ın çizmiş olduğu sınırlardır. Kim, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eder (ve bu sınırlar içinde kalırsa), Allah onu içlerinde sonsuzca kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

14. Buna karşılık, kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder ve O'nun (koymuş olduğu) sınırları aşarsa, Allah da onu, içinde sonsuzca kalmak üzere (çok korkunç bir) Ateş'e koyar. Onun hakkı, alçaltıcı bir azaptır.

4. Bu âyet, Kur'ân'ın tesbit buyurduğu İslâm miras hukukuna giriş mahiyetindeki birkaç temel esası ihtiva etmekte ve çok önemli bir ikazda bulunmaktadır. İhtiva ettiği esaslar şunlardır:

- Erkek gibi, kadın da mirastan pay alır.
- Kişi vefat etmekle, geride bıraktığı mallar mirasa konu olur.
- Mirasa konu mallarda azlığa ve çokluğa bakılmaz.
- Mirasa konu malın taşınabilir veya taşınamaz olması önemli değildir.
- Yakın akraba varken, uzak akrabaya mirastan pay düşmez.
- Mirasçı, (Sünnet'le tesbit buyurulan, katilin öldürdüğü mal sahibine mirasçı olamayacağı gibi istisnaî durumlar dışında) mirastan mahrum bırakılamaz. (Suat Yıldırım, ilgili âyetin yorumunda.)

Âyette yer alan çok önemli ikaz ise şudur: İslâm öncesi dönemde kadına mirastan pay verilmezdi. Âyet, kadını ayrıca belirtmekle ve onu andığı yerde mirasa konu mal için *az olsun çok olsun* ifadesini kullanmakla, mirasa konu mal azdır gibi bahanelerle kadının asla mirastan mahrum bırakılamayacağını ve erkekler gibi kadınların da mirasta pay sahibi olduklarını bilhassa vurgulamaktadır.

5. Bu son iki âyette, İslâm miras hukukunun tesbit buyurduğu taksimatta temel birimler verilmektedir. Miras paylaşımında söz konusu olabilecek bütün ihtimaller, bu temel birimlerle birlikte, Sünnet'e dayalı olarak hesap edilir.

- İslâm miras hukukunda, hiç de az olmayan bazı istisnalar dışında, kadına erkeğin yarısı pay verilmesi çok haksız eleştirilere sebep olmuştur. Önce hemen şu hususu belirtelim ki, İslâm'a yöneltilen eleştirilerin hiçbiri, cevabı gerektiren bir eleştiri değildir; bir başka ifade ile İslâm, cevap verme konumunda olmayıp, başka her türlü din, sistem ve düşünce, kendini İslâm'a göre ayarlama, ona göre değerlendirme mevkiindedir. Bu bakımdan, bu meal çalışmasında eleştirilere cevap vermekten çok, eleştirilen konulardaki hikmetlerden bilebildiklerimizi, samimi zihin ve kalblere anlatma gayesi güdülmektedir.
- İkinci olarak, Kur'ân-ı Kerim, İslâm miras hukukunun hükümlerini, Allah'ın tesbit ve emrettiği mutlaka uyulması gereken hükümler olarak takdim buyurmaktadır. Önceki âyet, bu hükümleri Allah'ın İlim ve Hikmet sıfatlarına bağlarken, bu âyet, İlim ve Hilim sıfatlarına bağlamaktadır. Şu halde bu hükümler, her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın İlmine ve asla manâsız ve abes işlerle alâkası olmayan Hikmetine dayanmaktadır. Dolayısıyla bize düşen, bu hükümlerdeki hikmetleri araştırmaktır. Bu hükümleri yerine getirmeme, önceki âyette de açıkça ifade buyurulduğu üzere, Allah'a ve Rasûlü'ne isyan, onları –haşa– beğenmeyip tenkit etmek ise İslâm dairesinden çıkmak demektir.
- İslâm, her şeyden önce, önceki notta belirtildiği gibi, kadına mirasta hak vermekle bir inkılâp yapmıştır. İkinci olarak, İslâm evrenseldir; her zamana, her şarta ve her topluma hitap eder; gelip geçici, belli döneme ve belli medeniyet veya kültüre has değerleri nazara almaz. Bunun yerine, meselelere küllî (bütüncül) bakar ve cüz'î hükümleri bu küllî prensipler çerçevesinde değerlendirir. Bu bakımdan, miras taksimatının tesbitinde, mirasın mahiyeti ve ondan pay alacaklarla ilgili olarak hayata katılım ve hayatta üstlendikleri rol, ailedeki mevkileri, aile bütçesine katkıları, aile ve toplumun diğer fertleriyle münasebetleri gibi her türlü sosyolojik ve ayrıca psikolojik faktörlerin tamamını nazara alır. Mesele, bir kadın-erkek eşitliği ve münasebeti meselesi değil, miras ve miras taksim meselesidir. Her mesele, kendi konumunda değerlendirilir ve değerlendirilmelidir.
- İslâm, ailenin geçimini erkeğe yükler; kadın ise, mal sahibi olma, malını kullanma ve onu nemalandırma hakkına sahip olmasına rağmen, aile içinde kendisini bile geçindirmekle yükümlü değildir. Şu halde, ailesini geçindirmekle sorumlu olan er-

keğin kadın karşısında ekonomik bir fazlalığı bulunmalıdır. İkinci olarak, erkek, evlenme esnasında kadına önemli miktarda mehir verir ve bunu kadının rızası olmadan asla geri alamaz. Üçüncü olarak, kadın, kendi evinde olduğu gibi, baba evinde de ekonomiye erkek nisbetinde katkıda bulunmaz; İslâm, bunu ona yüklemez. Dolayısıyla, mirasta erkek kardeşleri oranında pay alması açık bir haksızlık olacaktır. Evlenip yuva kurduğunda ise, kendi yarım hissesini eşinin fazladan hissesiyle zaten tamamlayacak, bunun da ötesinde, erkek, hissesini eşiyle ve çocuklarıyla paylaşmak zorunda kalırken, kadın kendi hissesini sadece kendisi için kullanma hakkını elinde bulunduracaktır. Dördüncü olarak, günümüzde medenî denilen toplumlar da dahil olmak üzere, kız çocuğu evlenirken, daha çok erkeğin evine gider. Bu bakımdan, onun baba evinin malından erkek kardeşleri nisbetinde miras alması, sevgiye, şefkate ve hürmete muhtaç kadını, babası ve erkek kardeşleri gözünde kendi mallarını yabancıya taşıyan bir unsur olma derekesine düşürecek ve onu, baba ve kardeş şefkat ve merhametinden mahrum bırakacaktır. Nitekim, günümüzde bu, çok karşılaşılan bir durumdur. İnsana verilen değer, ona bırakılan mal veya onun sahip olduğu madde ile ölçülmez. Dolayısıyla, kadına mirasta erkeğin yarısı pay vermek, asla kadını erkekten aşağı görmek demek değildir. Böyle düşünenler, bütün değer ölçüleri maddeden ve maddî vasıtalardan ibaret olanlardır.

- İslâm, miras taksiminde, terikenin sadece vefat edene ait bir mal olmadığını, onda Cenab-ı Allah'ın fazlından verdiği miktar ve bereketin de payı bulunduğunu nazara alarak, mirastan uzak akrabayı, kimsesizleri ve yoksulları da faydalandırdığı gibi, terike sahibinin kendi adına yapacağı vasiyete de yer vermektedir. Kısaca İslâm, "malın belli ellerde dolaşan bir devlet olması"nın önünü almaktadır.

15. Kadınlarınızdan çirkin bir fiilde (zina) bulunanlarla ilgili olarak, (hadisenin üzerinden şehirlerde bir ayı, köylerde azamî altı ayı geçmemek üzere), içinizden dört erkek şahidin (hadiseyi bizzat gördüğüne dair) şahitlikte bulunması gerekir. Eğer dört kişi şahitlik ederse, bu takdirde ölüm kendilerini alıp götürünceye veya Allah haklarında bir yol tayin buyuruncaya kadar onları evlerde tutun.

16. İçinizde eğer bir çift o çirkin fiili işlemiş olursa, onlara kınama, azarlama, dövme tarzında ceza verin. Bununla birlikte, tam bir pişmanlıkla yaptıklarından vazgeçer ve artık hallerini ıslah ederlerse, bu takdirde onları daha fazla cezalandırmaktan vazgeçin.[6] Şüphesiz Allah, kullarına tevbe nasip eden ve onların tevbesini fazlasıyla kabul buyurandır; inanmış ve Kendisi'ne yönelmiş kullarına hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

17. Allah'ın kabulünü va'd buyurduğu tevbe, kötülüğü bir an nefsine (öfkesine, şehvetine) mağlûp olarak veya yaptığının günah olduğunu henüz bilmeden işleyip, sonra da çabucak (veya yaptığının günah olduğunu öğrenir öğrenmez) hemen vazgeçerek Allah'a yönelenlerin tevbesidir. İşte tevbelerini Allah'ın kabul buyuracağı kimseler bunlardır. Allah, herkesin (niyetini, neyi niçin yaptığını) hakkıyla bilendir; tam hüküm ve hikmet sahibidir.

18. Yoksa makbul tevbe, (hayatları boyu) kötülükleri işleyip de onlardan birine tam da ölüm gelip çattığında, "Artık ben tevbe ettim!" diyenlerin tevbesi olmadığı gibi,[7] küfür içinde bir hayat geçirip, (ölüm anında tevbeye yeltenen, ama o andaki tevbe makbul olmadığı için) kâfir olarak ölüp gidenlerin tevbesi de değildir. Evet, böyleleri için çok acı bir azap hazırladık.

19. Ey iman edenler! (Yakınlarınızdan vefat edenlerin) eşlerini, (sanki miras malmışlar gibi) zorla sahiplenip, (kendilerine mehir ödemeden nikâhlamanız veya mehirlerini alarak başkalarıyla evlenmeye zorlamanız) helâl olmaz; zina gibi aranızı bütün bütün açacak bir suç işlemedikleri takdirde, kendi eşlerinizi de onlara verdiğiniz mehrin bir kısmını geri almak için sıkıştırmanız (ve boşanmaya zorlamanız) da helâl değildir. Eşlerinizle güzelce ve iyi geçinin. (Başlangıçta ve bazı yönleriyle) onlardan hoşlanmayabilirsiniz; fakat bir şey sizin hoşunuza gitmez de, bakarsınız Allah onda pek çok hayırlar takdir etmiştir.

6. Haksız yere cana kıymak, zina etmek, hırsızlık ve soygunculuk yapmak, herhangi bir şekilde anarşi ve terör çıkarmak gibi fiiller ve bunlara ek olarak, toplumda düzeni bozucu, inancı sarsıcı ve yaygınlaştırılan açık irtidat, iftira atmak ve sarhoş edici içkiler (ve uyuşturucu) kullanmak, haklarında İslâm'ın en ağır cezaları öngördüğü suçlardır. Çünkü İslâm fıkhı, Din'i koruma, aklı koruma, canı koruma, malı koruma ve nesli (üreme) korumayı esas alır ve aksi ispat edilmedikçe kişilerin masumiyetini kabul eder.

Bu iki âyet hakkında farklı yorumlar olmakla birlikte, en çok kabul gören görüş, onların birbirini tamamlayıcı olduğudur. 15'inci âyet sadece kadınlarla ilgili iken, 16'ncı âyet, zina fiilini işleyen çiftin her ikisinin de bilindiği durumlarla alâkalıdır. Yani, zina eden erkek ve kadının ikisi de belli olduğunda, onlar dövülüp azarlanacak ve kadınlar ayrıca evlerde tutulacaktır. Kur'ân'ın böyle bir anlatımı benimsemesi, yani kadınları önce ve ayrıca zikredip, sonra suçun taraflarını ayrıca ve birlikte anarak cezanın bir diğer boyutundan bahsetmesi şundan olsa gerektir:

Nasıl günümüzde modern cemiyetlerde randevu evleri ve genelevler var ise, İslâm öncesi Cahiliye döneminde de fuhuş yapan kadınlar bilinirdi ve evlerine bayrak asarlardı. Dolayısıyla İslâm, 15'inci âyetle artık Müslüman olmuş kadınları çirkin fiillerden sakındırmakta ve zinanın, fuhşun önüne geçici ilk cezaî tedbiri koymaktadır. 16'ncı âyet ise, daha çok her nasılsa nefse uyup zina halinde yakalanmış Müslüman kadın ve erkekle ilgilidir.

İslâm, çok meselede olduğu gibi, zinayı ortadan kaldırma ve onu işleyenlere ceza verme konusunda da belli bir tedricîlik takip etmiş, önce bu âyetlerle, fuhuş yaptıkları dört erkek şahit tarafından bizzat tesbit olunmuş kadınların ömür boyu ev hapsinde tutulmaları, zina ettikleri tespit olunan iki Müslüman'ın ise dövülüp azarlanması, kadınların ayrıca ömür boyu ev hapsine alınmaları hükmünü getirmiştir. Bu da, zikrettiğimiz gibi, öncelikle fuhşun ve ayrıca zinanın mümkün olan en azamî derecede önüne geçmede önemli bir ön tedbir içindir.

15'inci âyette geçen, *Allah, haklarında bir yol tayin buyuruncaya kadar* ifadesi, evliler için Sünnet'le sabit recm şeklinde tecelli etmiştir. Evli olmayanlar için ise, cilde tesir edecek, fakat ete geçmeyecek bir şekilde 100 değnek cezası konmuş (Nur Sûresi/24: 2) ve mesele nihaî şeklini almıştır.

Bakara Sûresi'nde geçen *kısas* âyetiyle ilgili açıklamada (not 131), İslâm Ceza Hukuku'nun dayandığı temel prensipler kısaca özetlenmişti. Zina suçuyla ilgili olarak yeri gelmişken, bunlara şu hususları ilave edebiliriz:

- Mekke'de Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın risaletinin 11'inci yılında inen İsra Sûresi'nde (17: 26, 31–35, 39) geçen, "Akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını vermek; çocuklar dahil, haksız yere cana kıymamak; zinaya yaklaşmamak; yetimin malına el uzatmamak; ölçüde ve tartıda hile yapmamak" gibi fiiller o sûrede, yerine getirilmedikleri veya işlendikleri takdirde haklarında herhangi bir cezanın öngörülmediği "hikmet düsturları" olarak zikredilirken, Medine'de birer kanun maddesi haline gelmişlerdir. Bu da gösteriyor ki, İslâm Ceza Hukuku, itikad, düşünce, ibadet, davranış, muamelât, sosyal ve ekonomik yapı ve ahlâk kaideleriyle tamamen İslâmî esaslar üzerine oturmuş bir sistemin bir parçasıdır. Dolayısıyla, onu bütün İslâmî bünye içinde değerlendirmek gerekir.
- İslâm, zina gibi, sarhoş edici meşrubat kullanmak gibi, artık Medine'de cezayı gerektiren birer suç halini alan fiillere verilen cezalarda bir tedricîlik takip etmiş, hattâ tedrîciliği ifade eden hükümler, en azından artık Medine İslâm toplumu ve İslâm'ın bütünüyle hakim olduğu sonraki dönemler için mensuh olmalarına rağmen, Kur'ân'da lafızlarıyla yer almıştır. Bu hususun da ortaya koyduğu üzere İslâm toplumu,

gittikçe ve İslâm'ı hayata hakim kıldıkça saflaşan, mükemmelleşen bir toplumdur. Benzetme yerindeyse, her bakımdan sağlıklı bir bünye gibidir o. Böyle bir bünyede işlenen her suç, mahiyetine göre bünyeyi tehdit eden hastalıklar mesabesindedir. İslâm, getirdiği bütün kaideleriyle, inanç, ibadet, ahlâk, sosyal ve ekonomik düsturlarıyla, kişileri suç ve günah işlemekten alıkoyar; günahın önünü, denebilir ki %95 nisbetinde kapar ve kalan %5'i, yeryüzünde imtihana tâbi tutulan insanın iradesine bırakır. İşte böyle bir toplumda açıkça işlenen, ilan edilen ve topluma, onun inancına başkaldırmaya yönelik irtidat, cana kıyma, anarşi ve terör çıkarma, zina, sarhoş edici meşrubat kullanma, iftira, hırsızlık ve soygun gibi fiiller, toplum bünyesi için en tehlikeli hastalıklardır. Bunun gibi, İslâm, suçların ve günahların önünü onları işlemeyi âdeta imkânsızlaştıracak derecede kapamasının yanısıra, İslâm toplumunda, karşılığında bilhassa ağır cezalar öngörülen suçları işleyenler de, o toplumda ancak birer ağır hasta unsur olabilirler. Dolayısıyla, nasıl hastalıkların bazısı istirahatla, bazısı ilaçla, bazısı radyoterapi ile, bazısı ameliyatla tedavi ediliyorsa, aynen onun gibi, sağlıklı toplum bünyesine musallat olan hastalıklar mesabesindeki suçlar ve bu hastalıklara yakalanmış hastalar da, mahiyet ve derecelerine göre aynı türde müdahale ister.

- Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanında vuku bulan bir zina hadisesinde kimse haberdar olmadığı halde tarafların her biri, işlenen günahın ağırlığı altında dayanamamış ve Allah Rasûlü'ne baş vurarak, "temizlenmeleri"ni istemişlerdir. Allah Rasûlü (s.a.s.), "Yapmamışsınızdır, bir daha düşünün gelin!", "Acaba sarhoş mu bunlar da böyle söylüyorlar!" gibi tepkilerle kendilerini birkaç defa geri çevirmiş, fakat gerek kadın, gerek erkek tekrar tekrar müracaatla "temizlenme" isteğinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine erkeğe gereken ceza verilmiş, hamile kalmış bulunan kadın önce çocuğunu doğurması, sonra çocuğunu sütten kesinceye kadar emzirmesi için geri çevrilmiş, fakat aradan geçen 3 yıla rağmen kadın en sonunda gelerek, yine "temizlenme"de ısrar etmiştir. İşte, İslâm'ın ahkâmı değerlendirilirken, onun oluşturduğu ve suçtan, günahtan böylesine rahatsız olan bu tertemiz vicdanlara bakmak gerekir.
- Ayrıca İslâm, zina gibi suçların tesbitini ve bu tür ağır suçlar karşısında öngörülen cezaların uygulanma şartlarını da alabildiğine zorlaştırmıştır. Evet, milâdî 7'nci ve 20'nci yüzyıllar arasında geçen 13 asırlık İslâm tarihinde zina, hırsızlık gibi suçları işleyen, işledikleri tesbit olunan ve dolayısıyla cezaya çarptırılan insan sayısı yok denecek kadar az olduğu gibi, bu suçlar da en asgarî seviyede işlenmiştir. Rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bugün meselâ herhangi modern bir ülkede bir yılda tesbit olunan zina ve hırsızlık hadiseleriyle, bunların yol açtığı boşanma, ailelerin yıkılması, cana kıyma ve maddî-manevî depresyon gibi komplikasyonların sayısı, tüm İslâm diyarında 13 asırlık dönemde işlendiği tesbit olunan ve cezalandırılan zina ve hırsızlık suçlarından kat kat fazladır.
- Kitab-ı Mukaddes'te zina suçları çok çeşitlidir ve hepsinin karşısında ya yakılarak, ya taşlanarak, kısaca değişik şekillerde öldürme cezası vardır. Hattâ bu suçlar sadece zina ile sınırlı kalmamakta, meselâ bir kişi, bir anne ile kızını birlikte nikâhına alırsa üçü için de yakılarak öldürülme cezası verilmektedir (*Levililer*, 20: 10–21). İncillerde de

bunları ortadan kaldıran farklı bir hüküm yoktur. Sadece, *Yuhanna*'da (8: 3–11), Hz. İsa'ya getirilen zina etmiş bir kadını Hz. İsa'nın recmetmediği anlatılır. Bunun sebebi, hadisenin anlatıldığı yerde açıktır: "Yazıcılar ve Ferisîler ... dediler: 'Bu gibilerin taşlanmasını Musa Şeriat'ta bize emretmiştir; sen ise, ne dersin?' İsa'yı suçlu çıkarmak için kendisini deneyerek bunu dediler." Hz. İsa (a.s.), kadını kendisine getirenlerin maksadını biliyordu. Taşlanmasına hükmetse, "Hani sen merhameti emrediyordun?"; taşlanmasına hükmetmese, "Hani Musa'nın Şeriatı'nı kabul ediyordun?" diyeceklerdi. Hz. İsa, yere bir şeyler yazarak, "Taşları günahsız olan atsın" dedi. Bu şekilde bir ders vermişti. O dönemde toplum günahlara bulaşmıştı; Din'in bir hükmünü Hz. İsa'ya (a.s.) uygulatmak isteyen ve Din'i koruyup uygulamakla yükümlü olanlar, ona uymamada başı çekiyorlardı. Din'in bilhassa ceza hükümlerinin uygulanacağı bir ortam olmadığı gibi, Hz. İsa da onu uygulayacak konumda değildi. Dolayısıyla bu hadise, İncillerde zinanın karşılığında herhangi bir cezanın olmadığını gösteren değil, İslâm fıkhının, yukarıda ve daha önce izahına çalıştığımız ana prensiplerini ve ana esprisini ortaya koymaya yeten bir hadise olma özelliğine sahiptir.

Kaldı ki Hz. İsa (a.s.), zina gibi fiillere karşı çok daha sert denebilecek ahlâkî-manevî yaptırımlar getirmiştir: " 'Zina etmeyeceksin' denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde onunla zina etmiştir. Ve eğer sağ gözün sürçmene sebep oluyorsa, onu çıkar ve kendinden at; çünkü senin için azandan birinin yok olması, bütün bedeninin Cehennem'e atılmasından iyidir." (*Matta*, 5: 27–29)

- İslâm, maddeci ve tamamen dünyevî medeniyetlerde olduğu gibi insanın behimî arzularının her halükârda tatminini değil, ruhu insanî kemalâta yöneltmekle, gerçek insaniyeti, insanî faziletleri ve bu faziletlerle, güzel ahlâkla bezenmiş, zihinleri ilimle, kalbleri maneviyatla doygun fertleri yetiştirmeyi hedef alır.

7. Bu âyette, çok manâlı bir üslûp görülmektedir. Âyet, *Yoksa makbûl tevbe, (hayatları boyu) kötülükleri işleyip de* ifadesiyle, birtakım insanlardan bahsetmekte, fakat *onlardan birine* ifadesiyle ise, sanki tek bir şahsa yönelmektedir. Böyle bir üslûp, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm zamanında, bu türden, günah içinde ölüp giden insanlardan birine, belki bir münafığa umum içinde hususî bir işarette bulunmaktadır denebilir.

Bu ve bundan sonraki âyet, bir an nefsine mağlûp olarak, kastî olmadan ve bir de günah olduğunu bilmeden, bilme imkânı bulunmadan işlenen günahların arkasından da hemen tevbe etmek gerektiğini ve bu tevbenin kabul buyrulacağını, buna karşılık, kesin ölüm alâmetleri belirince yapılan tevbenin ise makbul olmadığını belirtmektedir. Şu kadar ki, Fahr-i Razî'nin parmak bastığı üzere, çok defa insanlar, günah olduğunu bile bile de günah işlerler. Razî, bu günahlardan yapılan tevbenin kabul edilip edilmemesinin Cenab-ı Allah'ın Meşieti'ne bağlı olduğunu, yani Allah'ın günah olduğu bilerek işlenen günahlardan yapılan tevbeyi dilerse kabul edeceğini, dilerse etmeyeceğini belirtir. Bu hususta Fahr-i Razî, bir başka yerde *Allah, Kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz; bunun altındaki günahları ise dilediği kimse hakkında bağışlar* (Nisâ Sûresi/4: 48) âyetini nazara verir. Günahların affı için yapılacak nasuh tevbeyi Cenab-ı Allah'ın bağışlayacağını umarız.

20. (Her şeye rağmen), bir eşinizden ayrılıp da yerine başka bir eşle evlenmek isterseniz, ayrıldığınız hanıma yük yük mehir vermiş de olsanız içinden en küçük bir şey almayın. Yoksa onu almayı mümkün kılacak (bir boşanma yoluna başvurup) iftirada bulunacak ve göz göre göre çok büyük bir günaha mı gireceksiniz?

21. Hem nasıl alabilirsiniz ki, birbirinize karılıp katıldınız; aynı yastığa baş koydunuz ve (eşleriniz) sizden haklarını gözetme konusunda sağlam bir teminat da almışlardı!?

22. Daha önce olup bitenler(in hukukî neticelerinin sabit bulunması ve onlardan dolayı artık üzerinizde vebal olmaması) bir tarafa, bundan böyle babalarınızın (ve dedelerinizin) nikâhladığı (ve onlardan geriye kalan) kadınları nikâhınıza almayın; (nikâhlı bulunduklarınızdan da ayrılın). Hiç şüphe yok ki bu, Allah'ın gazabına sebep olan büyük bir hayasızlıktır. Ve ne iğrenç bir yoldur o!

23. (Ey mü'min erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız) size haram kılınmıştır: (Öz veya üvey) anneleriniz, kızlarınız (ve torunlarınız), (öz veya üvey) kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz (–aranızda haramlığa sebep olan kan yakınlığı mukabili süt yakınlığı bulunanlar), kayınvalideleriniz ve kendileriyle gerdeğe girdiğiniz eşlerinizden olup da yanınızda kalan (veya kalmayan) üvey kızlarınız –kendileriyle gerdeğe girmeyerek evlilik tamamlanmadan ayrıldığınız eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda ise beis yoktur. Keza, öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi (ve hala veya teyze ile yeğenini) nikâhınız altında birleştirmeniz de[8] haram kılındı. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah, kullarının günahlarını çok bağışlayandır; bilhassa mü'min kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

80

8. Kan yakınlığı mukabilinde süt yakınlığı olan herkesle evlenmek ve hala veya teyze ile yeğenini aynı anda nikâh altında bulundurmak, şüphesiz vahye dayanarak veya bizzat âyette haram kılınmadaki illetten istinbatla Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm tarafından, yani Sünnet'le haram kılınmıştır ve dolayısıyla âyetin manâ ve şümulüne dahildir.

24. Harp esiri olarak elinizin altında bulunan ve kocalarıyla münasebetleri fiilen kopmuş olan cariyeler müstesna, başkalarının nikâhı altındaki kadınlarla evlenmeniz de haramdır. Bütün bunlar, sizin için Allah'ın takdir buyurduğu ve mutlaka uymanız gereken hükümlerdir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffet ve meşruiyet çerçevesinde, zina gibi sefahat yollarına sapmadan, evliliğin hikmet ve sorumluluklarına uygun bir hayat sürmek üzere ve mehirlerini vererek nikâhlamanız helâldır. Bu şartlar altında onlardan hangisiyle bir arada bulunup beraberliklerinden yararlanmak istiyorsanız (ve yararlandı iseniz), üzerinizde bir borç olarak belirlenmiş olan mehirlerini ödeyin. Fakat mehri belirledikten sonra üzerinde karşılıklı rıza ile anlaştığınız bir ödeme şekli veya miktarı konusunda sizin için herhangi bir vebal söz konusu değildir. Şüphesiz Allah, (her neyi ve her ne maksatla yaparsanız onu) hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

25. İçinizde hür mü'min kadınlarla evlenecek servet ve imkânı bulunmayanlar, ellerinizin altında bulunan mü'min cariyelerle evlenebilirler. (Böyle mü'min cariyelerle evlenmeyi bir zül saymayın. Evlenmeyip zina gibi haram yollara yönelmek, asıl zillettir. Zaten) Allah da sizi imanlarınızla değerlendirir ve her birinizin imanının keyfiyet ve derecesini çok iyi bilmektedir. (Hür olsun cariye olsun,) hepiniz aynı kökten birer insan (ve mü'minler olarak da) aynı Din'in, aynı toplumun mensuplarısınız. Öyleyse o cariyeleri, zinaya, fuhşa sapmadan ve gizli dost da edinmeden iffet ve namuslarını koruyan, evliliğin hikmet ve sorumluluklarını bilen kadınlar olarak[9] sahiplerinin izniyle nikâhlayın ve mehirlerini de güzellikle ve Din'in, örfün ilgili kaidelerini nazara alarak verin. Bu şekilde evlenip iffetleri de korumaya alındıktan sonra eğer zina gibi çirkin bir fiil irtikap edecek olurlarsa, bu takdirde onlara uygulanacak ceza, (bekâr) hür kadınlara uygulananın yarısıdır. Cariyelerle evlenme (emri), içinizden kötü yola sapmaktan korkanlar içindir. Bu konuda önü alınamaz bir endişeniz yok da, eğer sabrederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Allah, günahları, hataları çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min ve haşyet sahibi kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

26. Allah, (haramları ve helâlleri, doğruları ve yanlışları) size bu şekilde apaçık bildirerek yolunuzu aydınlatmak, sizi daha önce geçen (salih ümmetlerin gerçek kurtuluş ve mutluluk) yollarına iletmek ve sizi günahlardan, yanlış yollara gitmekten alıkoyup affına, rahmetine

ve her bakımdan hakka yöneltmek diliyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

81

10. İnsan, gerçekten pek çok zaaflarla adeta delik-deşik bir varlıktır. Dolayısıyla bu zaaflar terbiye edilmeli ve onun varlığındaki bu delikler kapatılmalıdır. Bu ise, helâl dairesini ölçülü genişlikte tutmak ve birtakım haramlar getirmekle olabilir. Haramlar, dinî yükümlülükler, insan için asla yük değil, bilakis, aksi halde insanın omuzuna binecek ve altında ezileceği çok büyük yükleri insandan kaldırmak içindir. İslâm'da helâl dairesi keyfe kâfi gelecek genişliktedir. Onun dışında aranan keyif ve tatmin, insanın kalbi ve ruhu için kaldırılamaz bir yük, azap üstüne azap, aile ve toplum hayatı için de felâket üstüne felâket ve ızdırap üstüne ızdıraptır.

11. Büyük günahlar, Allah'ın kesin olarak haram kıldığı ve karşılığında Âhiret'te azapla tehdit edip, bazılarının karşılığında da dünyada had cezası koyduğu günahlardır. En büyük günah Allah'ı inkâr etmek ve/veya O'na şirk koşmaktır. Diğer büyük günahların en önde gelenlerini ise şöyle sıralayabiliriz: Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, kendini O'nun cezalandırmasından emniyette görmek, anne-babanın hukukunu çiğnemek, haksız yere cana kıymak, yetim malı yemek, zina etmek, büyü yapmak, Allah için verilen mücadelede cepheden kaçmak, mü'min kadınlara iftira etmek, faiz yemek, içki içmek, kumar oynamak, Allah'ın ahdini, O'nun adına verilen yeminleri dünya menfaatine değişmek, kamu malına ve emanetlere ihanette bulunmak, ölçüde ve tartıda hile yapmak, yalan şahitliğinde bulunmak, yalan yere yemin etmek, namaz, oruç, zekât, hac gibi farz emirleri terk etmek, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak. Bununla birlikte, "Tevbe edildiği takdirde günahın büyüğü, işlemekte ısrar edilen günahın da küçüğü olmaz." denmiştir.

27. Allah, (haramları ve helâlleri size açıklayarak) sizi günahlardan, yanlış yollara gitmekten alıkoyup affına, rahmetine ve her bakımdan hakka yöneltmek diliyor; buna karşılık, (karşı cinse, çocuklara, mal, para, makam, şöhret, ekin gibi her türlü dünyalığa ve kazanca karşı besledikleri) aşırı tutkuların peşinde gidip keyiflerine tâbi olanlar ise, sizin büsbütün yoldan çıkıp uçurumlara sürüklenmeniz dileğindedirler.

28. Allah, yükünüzü hafifletmek (Din'i ve hayatı sizin için yaşanılır kılmak) diliyor. Çünkü insan, yaratılışça zayıftır ve zaafları olan bir varlıktır.[10]

29. Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda, ticaret gibi karşılıklı rızaya ve anlaşmaya dayanan meşrû bir yolla olması dışında (hırsızlık, gasp, yolsuzluk, hıyanet, faiz, kumar, rüşvet gibi ve benzeri) bâtıl yollarla yemeyin ve (meşrû dairede kazanmayı bırakıp, sözde zühd adına nefsinizi aşırı sıkıntıya sokarak ve toplumunuzu yoksulluğa iterek, ayrıca bâtıl yollarla hem kendinizi, hem toplumunuzu helâke sürükleyerek) ölümünüze sebep olmayın. Unutmayın ki Allah, (bilhassa mü'minler olmanız hasebiyle) size karşı çok merhametlidir.

30. Buna rağmen her kim, (bilmeyerek, hataen veya unutarak değil de,) herhangi bir tür düşmanlık, (Allah'ın koyduğu) sınırları bile bile aşma ve hem başkalarına, hem de kendisine haksızlıkta bulunma manâsında ve ölçüsünde bu yasakları işlerse, o zaman Biz onu yanıp kavrulmak üzere (burada niteliğini bilmeniz mümkün olmayan) bir Ateş'e koyarız. Allah için çok kolaydır bu.

31. Eğer siz yasaklanan günahların büyüklerinden kaçınırsanız,[11] diğer günahlarınızı Biz örtüp affederiz ve sizi, nerede bulunursanız bulunun, saygı ve ikram göreceğiniz bir mevkie çıkarır ve neticede de pek hoş, çok değerli ve ikramı pek bol bir yere yerleştiririz.

32. (Dünyada geçimlikler farklı farklıdır. Erkek veya kadın olmak da elinizde değildir. Dolayısıyla,) Allah'ın bazınıza bazınızdan daha fazla verdiği (makam, servet, fizikî cazibe gibi) dünyalıklar hususunda, ("Keşke bizim de olsaydı!") şeklinde temennide bulunmayın ve (aranızda kıskançlığa düşmeyin; Allah'ın yaptığı paylaştırmaya da itiraz etmeyin). Erkekler için çalışıp kazandıklarından bir pay (ve işledikleri amellerden dolayı sevap veya günah) olduğu gibi, kadınlar için de çalışıp kazandıklarından bir pay (ve işledikleri amellerden dolayı sevap veya günah) vardır. (Bununla birlikte, mevcutla yetinmeyin; meşrû dairede ve Allah rızası istikametinde olmak kaydıyla, gayretinizi ve hedefinizi büyük

tutup, çalışarak ve dua ile) Allah'ın lütf u kereminden isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilir ve her yaptığını bilerek yapar.

33. Anne-baba ve diğer yakın akrabanın ölümlerinden sonra bırakacakları terike için vârisler belirledik. (Bu vârislerin terikede kendilerine verilmesi gereken belli hakları olduğu gibi,) yeminlerinizle aranızda mukavele akdettiğiniz kişilerin de haklarını verin. Şüphesiz Allah, her şeye (ve bu arada, yaptığınız her işe ve her anlaşmaya) hakkıyla şahittir.

82

---

10. İnsan, gerçekten pek çok zaaflarla adeta delik-deşik bir varlıktır. Dolayısıyla bu zaaflar terbiye edilmeli ve onun varlığındaki bu delikler kapatılmalıdır. Bu ise, helâl dairesini ölçülü genişlikte tutmak ve birtakım haramlar getirmekle olabilir. Haramlar, dinî yükümlülükler, insan için asla yük değil, bilakis, aksi halde insanın omuzuna binecek ve altında ezileceği çok büyük yükleri insandan kaldırmak içindir. İslâm'da helâl dairesi keyfe kâfi gelecek genişliktedir. Onun dışında aranan keyif ve tatmin, insanın kalbi ve ruhu için kaldırılamaz bir yük, azap üstüne azap, aile ve toplum hayatı için de felâket üstüne felâket ve ızdırap üstüne ızdıraptır.

11. Büyük günahlar, Allah'ın kesin olarak haram kıldığı ve karşılığında Âhiret'te azapla tehdit edip, bazılarının karşılığında da dünyada had cezası koyduğu günahlardır. En büyük günah Allah'ı inkâr etmek ve/veya O'na şirk koşmaktır. Diğer büyük günahların en önde gelenlerini ise şöyle sıralayabiliriz: Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, kendini O'nun cezalandırmasından emniyette görmek, anne-babanın hukukunu çiğnemek, haksız yere cana kıymak, yetim malı yemek, zina etmek, büyü yapmak, Allah için verilen mücadelede cepheden kaçmak, mü'min kadınlara iftira etmek, faiz yemek, içki içmek, kumar oynamak, Allah'ın ahdini, O'nun adına verilen yeminleri dünya menfaatine değişmek, kamu malına ve emanetlere ihanette bulunmak, ölçüde ve tartıda hile yapmak, yalan şahitliğinde bulunmak, yalan yere yemin etmek, namaz, oruç, zekât, hac gibi farz emirleri terk etmek, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak. Bununla birlikte, "Tevbe edildiği takdirde günahın büyüğü, işlemekte ısrar edilen günahın da küçüğü olmaz." denmiştir.

34. (Sahip kılındıkları birtakım sıfatlar ve yüklendikleri vazife ve sorumluluk açısından erkeklik vasfına tam sahip bulunan) erkekler, kadınlar üzerinde koruyucu ve yöneticidirler. Bu, (yöneticilik ve koruyuculuk noktasında) Allah'ın bazı insanları bazılarından, (bu arada genellikle erkekleri de kadınlardan) daha kapasiteli yaratmasından ve bir de erkeklerin (mehir verme ve evin bütün masraflarını yüklenme gibi) mâlî sorumluluklarından dolayıdır. Gerçekten iyi kadınlar, Allah'a karşı itaatkâr, (meşrû çerçevede ve günahta olmamak kaydıyla) kocalarının hukukuna da riayet eden ve Allah nasıl gizli ve mahrem kalması gereken hususları koruyor ve onların açılmasına müsaade etmiyor ise, aynı şekilde (namuslarını, aile sırlarını, ailenin mal, şeref ve haysiyetini ve kocalarının hukukunu) bilhassa kimsenin görmeyeceği yerlerde ve kocalarının yokluğunda koruyan kadınlardır. Dikbaşlılığından yıldığınız kadınlara gelince: önce onlara öğüt verin; ıslah olmazlarsa, onları yatakta yalnız bırakın ve yine yola gelmezlerse (hafifçe) dövün. Eğer (Allah hakkı, aile fertlerinin eğitimi ve yetiştirilmesi başta olmak üzere, kendinize de ait meşrû isteklerinizde) size itaat ederlerse, onlara yüklenmek için bir sebep ve mazeret aramayın. Unutmayın ki Allah, mutlak yücedir-aşkındır, mutlak büyüktür.[12]

35. Eğer eşlerin arasının açılıp birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz, bu takdirde erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem tayin edin. İki taraf da işi düzeltmek dilerse, Allah aralarını bulur ve onları uyuşmaya muvaffak eder. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir ve her şeyden hakkıyla haberdar olandır.

36. (Bu arada fert, aile ve toplum hayatındaki gerçek saadetin esasları olarak) Allah'a ibadet edin ve hiçbir şeyi hiçbir şekilde O'na ortak koşmayın; anne-babaya en güzel şekilde davranın ve iyilikte bulunun; aynı şekilde akrabaya, yetimlere, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlere, (mekân, Din bağı, kan bağı açısından) yakın komşulara, uzak komşulara; yol, meslek veya iş arkadaşlarınıza; memleketinden ayrı düşmüşlere, yolculara, misafire; ve elinizin altında bulunan (köle, cariye ve hizmetçilere) de (güzel muamele ve iyilikte bulunun. Böyle davranın ve kendinizi bu yönde eğitin); çünkü Allah, kendini beğenen ve övünüp duran hiç kimseyi sevmez.

37. (Allah'ın verdiği nimetlerde) cimrilik eden, üstelik etrafındaki insanları da cimriliğe çağıran ve Allah'ın tamamen lütf u kereminden ihsan buyurduğu (mal ve ilim gibi) nimetleri gizleyenler var ya: işte Biz, o nankör kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

12. Yine, kadın-erkek münasebetleri ve aile hukuku açısından bu çok önemli âyet, özetle şu gerçeklere parmak basmaktadır:

- Allah (c.c.), insanları bir ve her bakımdan birbirlerinin aynısı yaratmamış, hayatın gereği, meselâ toplumda işbölümü ve meslek seçiminin esası olarak, herkese başkalarına göre bir noktada üstünlük vermiştir. Bunun gibi, her kadın ve erkek için aynı şekilde ve derecede olmamakla birlikte, genellikle bazı hususlarda kadınları erkeklerden daha üstün yarattığı gibi, bazı konularda ve bu arada idarecilik ve koruyuculuk hususunda da erkeklere kadınlar üzerinde bir mevki tanımıştır.
- Allah, kadınlara göre daha güçlü yarattığı, kendilerine daha üstün idare kabiliyet ve kapasitesi verdiği, bir de ailenin mâlî sorumluluğunu üzerlerine yüklediği için erkeği evde reis kılmıştır. Fakat bu reislik, mutlak bir hakimiyet değil, "Bir topluluğun efendisi, idarecisi, ona hizmet edendir." hadis-i şerifinde ifade buyurulduğu üzere, hizmetini görme, bakım ve görünümünü yapma, sahip çıkma, koruma ve evin dirlik ve düzenliğini sağlama görev ve fonksiyonudur. Tabiî, "nimet ölçüsünde sorumluluk veya sorumluluk ölçüsünde nimet" kaidesince, bu görev ve fonksiyonu yerine getirmede, her idarecinin emretme ve itaat isteme yetkisi olacaktır.
- Aile fertlerinin terbiyesi, âhiretlerini kurtaracak şekilde dinî yönden yetiştirilmesi ve evin idaresi, dirlik ve düzeni öncelikle erkeğe ait ağır bir vazife ve sorumluluk olduğu için (Tahrîm Sûresi/66: 6), erkek bunu yerine getirmede bir eğitimci gibi davranmak durumundadır. Kur'ân, kadınlarla ilgili olarak bu konuda erkeğe önce tavsiye, sonra yatakta ondan ayrı durma ve bu da işe yaramazsa hafifçe dövme şeklinde kademeli bir eğitim yolu göstermektedir. Son derece önemli olan bu husus, ne yazık ki bazı sözde kadın hakları savunucularınca tenkit edilmektedir. Halbuki bunun eğitim gayeli olduğu açıktır. İkinci olarak, dövülecek olan kadın değil, dikbaşlılık yapan, evde kendine düşen vazifeyi yerine getirmeyen, ahlâk ve maneviyatına önem vermeyip kendine zulmeden varlıktır. Üçüncü olarak, dövmenin derecesi hadis-i şeriflerle ortaya konmuş, yüze vurma yasaklanmış (Ebû Davud, "Nikâh", 42), bunun bir son çare olduğu önemle vurgulanmış ve erkekler, bundan mümkün olduğunca sakındırılmıştır. Nitekim, âyette de hemen arkadan gelen ikaz bu yöndedir.
- İslâm, hiçbir konuda hiçbir sistemden özür dileyecek değildir. Tam tersine, başka her sistemin İslâm karşısında başı eğiktir. Yapılan bütün istatistikler, kadının en fazla modern ve medenî denilen günümüz dünyasında şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Halbuki, bırakın İslâm'ın bütünüyle yaşandığı devirleri, onun sadece belli ölçülerde ve kısmî şuurla yaşandığı devirler bile kadının insanlık tarihinde altın çağını yaşadığı dönemlerdir. Bütün İslâm toplumlarının ve bu arada Osmanlı İslâm toplumunun bırakın en muhteşem dönemlerinde, çöküşe geçtiği bir dönem olan 18. asrın başında bile, dönemin İngiliz büyükelçisinin tasvir ettiği bir İslâm başşehrinin (İstanbul) manzarası, bu konuda aydınlatıcı örnektir (Djevad, 35-36):

> Bir milyon civarında bir nüfusun yaşadığı şehirde evlere kilit vurma bilinmez; çünkü hiçbir hırsızlık vakasına rastlanmaz. Sokaklarda başıboş gezen bir serseri, bağırıp çağıran bir insan ve dilenci göremezsiniz. Biz, İngiltere'de yalancılığımızla övünürken, burada yalan söyleyenlerin alınları dağlanıyor. Evin içinde kadın tek hakimdir ve kendisine çok büyük saygı gösterilir. İstanbul'da, sokakta yürürken bir kadına dönüp bakmaktan, hele bir kadına el kaldırmaktan daha ayıp bir şey yoktur.

38. Mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcayıp Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmayanları (da Allah sevmez ve onlar için de alçaltıcı bir azap hazırladık). (Böylelerinin yakını, yoldaşı şeytandır ve) şeytan kime yakın ve yoldaş olmuşsa, açık ki o, ne kötü bir yakın ve yoldaştır!

39. Onlar, Allah'a ve Âhiret Günü-ne iman etmiş olsalardı ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan (Allah rızası için) infak etselerdi, sanki ne kaybederlerdi? Ama Allah, onları çok iyi bilmektedir.

40. Şu bir gerçek ki, Allah zerre kadar bile olsa kimseye zulmetmez. (Zulmetmek şöyle dursun,) yapılmış tek bir iyiliği (hem neticesi, hem de onun için vereceği mükâfat açısından) kat kat artırır; ayrıca (onun hak ettiği bir karşılık olarak değil, bütünüyle) Kendi katından çok büyük bir mükâfat da bahşeder.

41. Her ümmetten (o ümmetin yaptıklarına ve onlara Allah'ın dininin tebliğ edildiğine dair) bir şahit getirdiğimiz ve (ey Rasûlüm,) seni de şunlar (ümmetin hakkında ve onlar içindeki kâfirler ve münafıklar) aleyhinde şahit olarak getirdiğimizde insanların hali nice olur?

42. O gün, (dünyada iken) küfür içinde yaşayıp küfür içinde ölmüş ve (bilhassa o şanı yüce ve en büyük) Rasûl'e isyan etmiş olanlar isterler ki, yer onları yutsun da, (söyledikleri ve yaptıklarıyla kendilerinden en küçük bir eser kalmayacak şekilde) dümdüz olsun. Ama onlar, Allah'tan ne söyledikleri bir sözü gizleyebilirler, ne de yaptıkları bir işi.

43. Ey iman edenler! (Alkol veya bir başka sebeple) sarhoş (ve uyku hali ya da benzeri bir halle mahmur)ken, ne söylediğinizi bilecek derecede ayıkıncaya kadar namaza yaklaşmayın; yolculuk dışında, cünüp iken de gusletmedikçe (yine namaza durmayın). Eğer hasta olup da (su kullanmak size zarar verecekse) veya seferde olup da (su bulamazsanız), veya sizden biri tuvaletten gelmiş ise, yahut hanımlarınıza temas etmiş de gusledecek su bulamadı iseniz, bu takdirde temiz toprağa yönelip teyemmüm edin: (avuç içlerinizi toprağa vurarak,) yüzlerinizi ve elleriniz(le birlikte dirseklerinize kadar kollarınızı) meshedin. Şüphesiz Allah, zorlukları hafifletip kullarına hep kolaylık gösteren ve onların hata ve günahlarını pek çok bağışlayandır.

44. Bakmaz mısın şu kendilerine Kitap'tan bir pay verilenlere: nasıl da sürekli dalâleti satın alıp duruyorlar ve bu yetmiyormuş gibi, sizin de (üzerinde bulunduğunuz) düz yoldan sapıp gitmenizi diliyorlar.

45. (Ey mü'minler!) Allah, düşmanlarınızın kimler olduğunu çok iyi bilir; sizden daha iyi bilir. (Ve, düşmanlarınız karşısında ve her durumda) Allah size dost ve koruyucu olarak yeter; Allah, size yardımcı olarak yeter.

46. Yahudi olanlardan bir kısmı, sözü manâsı değişecek biçimde aslî şeklinden saptırmakta ve kasten yanlış telaffuz etmekte, ("İşittik ve itaat ettik!" diyecekleri yerde) "İşittik ve isyan ettik!"; ("Bizi dinleme lûtfunda bulunur musunuz!" der gibi yapıp,) "Dinle, dinlemez olası söz dinlemez!" ve ("Lütfen bize nezaret buyurup, dikkatinizi lütfeder misiniz?" der gibi yapıp,) "Bizi de gözet çobanımız!" demektedirler; bunu da, ağızlarını eğip bükerek ve sırf (İslâm) Dini'ni kınayıp onunla alay etmek için yapmaktadırlar. (Böyle davranacaklarına,) "İşittik ve itaat ettik!"; "Bizi dinleme lûtfunda bulunur musunuz!"; ve "Lütfen bize nezaret buyurup, dikkatinizi lütfeder misiniz!" deselerdi, elbette kendileri için hem hayırlı, hem de dürüst ve yakışır bir şey olurdu. Fakat sürekli inkârlarından ve küfürle özdeşleşmelerinden dolayı Allah onları lânetledi (rahmetinden kovdu) ve artık imanla, iman hakikatleriyle münasebet ve alâkaları pek azdır.

47. Ey kendilerine Kitap verilenler! İndirmekte olduğumuz ve elinizde bulunan Kitabı (aslî hali, İlâhî kaynaklı oluşu ve halâ ihtiva ettiği gerçekler itibariyle) tasdik eden bu Kitaba, Biz birtakım yüzleri yüz olmaktan çıkarıp, 'hiçbir şey görmez, işitmez, söylemez ve koklayamaz hale getirmeden' veya Sebt Günü'nün haramlığına uymayanları rahmetimizden kovduğumuz gibi onları da kovup insan kılığından çıkarmadan iman edin. (Unutmayın ki,) Allah her neye hükmederse o mutlaka yerine gelir.

48. Şurası muhakkak ki, Allah (katında en önemli değer O'nun varlığına ve birliğine inanmak olup) O, Kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz; bunun altındaki günahları ise (bilhassa tevbe ve istiğfarla Kendisi'ne yönelen) dilediği kimse hakkında bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz korkunç bir iftirada bulunmuş, pek büyük bir günah işlemiştir.

49. Bakmaz mısın şu, nefislerini günahsız (kalblerini temiz) gören (ve "Biz, Allah'ın dostları ve sevgilileriyiz."; "Sayılı birkaç gün dışında bize Ateş dokunmayacak." gibi iddialarla) kendilerini temize çıkaranlara? Oysa Allah, (herkesin kalbini ve ne işle meşgul bulunduğunu bilir de) kimi dilerse onu tertemiz yapar ve (bunda elbette herkesin niyet, amel ve iradesini nazara aldığından,) hiç kimseye kıl kadar olsun haksızlık edilmez.

50. Bak, nasıl da Allah adına yalan uydurup O'na iftira ediyorlar! Ki bu yaptıkları, onlara apaçık bir günah olarak fazlasıyla yeter.

51. Bakmaz mısın şu kendilerine Kitap'tan bir pay verilenlere? Her bâtıl ma'buda ve tağuta (Allah'a isyanla başka dinler, başka yollar icat edip insanları bunlara itaata zorlayan bâtıl güçlere) inanıyor, bu yetmezmiş gibi, (Din'den, Kitap'tan nasipsiz diğer) küfredenlerin gerçekten iman etmiş bulunan (Müslüman)lardan daha doğru yolda olduklarını iddia ediyorlar.

52. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onları lânetlemiş (rahmetinden kovmuş)tur. Allah kimi rahmetinden kovmuşsa, artık ona yardım eli uzatıp onu kurtaracak kimseyi bulamazsın.

53. Yoksa onların (göklerle yerin) mülk ve hakimiyetinden bir nasipleri mi var (da, hidayetin, peygamberliğin ve yeryüzü servetlerinin sadece kendilerine ait olduğunu mu iddia ediyorlar)? Öyle olmuş olsaydı, (cimrilik ve bencillikleri sebebiyle) insanlara bir kırıntı bile vermezlerdi.

54. Yoksa Allah'ın lütf u kereminden onlara ihsan buyurduğu nimetlerden dolayı insanları mı kıskanıyorlar? Evet Biz, Âl-i İbrahim'e (ve O'ndan gelen İshak nesli gibi İsmail nesline de) Kitap ve hikmet verdik; ayrıca (maddî-manevî) çok büyük bir mülk ve hakimiyet bahşettik.

55. (İbrahim'in neslinden gelen ve kendilerini O'na nisbet edenler) içinde kimi, (tarihte olduğu gibi şimdi de) O'na (ve dolayısıyla İbrahim'e her bakımdan daha lâyık olan bu en büyük Nebî'ye ve Kur'ân'a) gerçekten inanıp (onun yolundan gitmekte), kimi de, (daha önce kendilerine Kitap verilmiş olanların pek çoğu gibi,) halkı ondan engellemektedir. (Engelleyenler için) kaynar ve alevli bir ateş olarak Cehennem yeter.

56. Böyle bile bile âyetlerimizi reddedip kabul etmeyenleri bir gün gelecek, (dünyada eşi olmayan ve niteliğini şimdiden bilemeyeceğiniz korkunç) bir Ateş'e sokacağız. (O Ateş'te) derileri kızarıp kavruldukça yerlerine başka deri getiririz ki, azabı hiç aralıksız tatmaya devam etsinler. Şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

57. Buna karşılık, iman edip imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince, onları içlerinde ebedî kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız; o cennetlerde onlar için tertemiz eşler de vardır. Ve onları sürekli taze ve hiç kesilmeyen nimetler, ferah ve eksilmeyen bir mutluluk içinde yaşatacağız.

58. Allah, size (umumî ve hususî görevler, kamu hizmetleri, makam ve mevkiler dahil) bütün emanetleri ehillerine vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Böylece Allah, size gerçekten ne güzel öğüt veriyor,

ne güzel yol gösteriyor! Hiç şüphesiz Allah, (söylediğiniz sözler, verdiğiniz hükümler dahil) her şeyi hakkıyla işitendir; her şeyi hakkıyla görendir.
59. Ey iman edenler! (Bütün emir ve yasaklarında) Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin ve sizden olan, (sizin gibi inanan) bütün idarecilere de (Allah'a ve Rasûlü'ne itaat çerçevesinde itaat edin). Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne gerçekten iman etmişseniz, hakkında ihtilâfa düştüğünüz herhangi bir meseleyi Allah'a ve Rasûl'e arz edin. Böyle yapmanız, hem (hakkınızda) hayırlıdır, hem de netice itibariyle çok daha güzeldir.[13]

85-86

13. Bu son iki âyet-i kerime, bilhassa sağlam bir içtimaî sistem açısından çok önemli kaideler koymaktadır:

- Bütün işlerin ehline verilmesi,
- yargının tamamen adalete dayanması,
- bütün emir ve yasaklarında Allah'a ve Rasûl'e mutlak itaat,
- mü'minlerin idarecilerinin inanç olarak kendilerinden olması ve bu idarecilere, Allah'a ve Rasûlüllah'a itaat çerçevesinde itaat etmek,
- ihtilâflı meseleleri Kur'ân ve Sünnet'e dayanarak çözmek ve
- sistemin işlerliği ve devamı adına en büyük bir müeyyide olarak sağlam bir imana sahip olmak,

bu sistemin başlıca dayanaklarıdır. 59'uncu âyette *Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin* denilerek, Rasûl için de ayrıca itaatın zikredilmesi, Rasûlüllah'ın sadece hayat-ı seniyyelerindeki idareciliği ile sınırlı değildir. Bu itaat, O'nun hem hayatı, hem de daha sonrası için mutlak olup, öncelikle hem Sünnet'e uymaya dikkat çekmekte hem de Rasûlüllah'ın teşrî yetkisi olduğunu ve masumiyetini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, idareciler için ayrıca itaat kelimesi anılmamakla, idareciye itaat Allah'a ve Rasûlüllah'a itaate bağlı kılınmaktadır. "Günahta itaat yoktur." hadis-i şerifi, bu hususa açıklık getirici mahiyettedir. Fakat itaatsizlik, isyan demek değildir. İdarecinin mü'minlerden olmasına da dikkat çekilmektedir. Bunun ve idareciye gayr-ı meşrû emirlerinde isyan edip etmemenin ölçüsü olarak Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm, idarecinin namaz kılıp kılmamasını beyan buyurmuşlardır. Tabiî bütün bu hükümler, İslâm diyarında İslâmî yönetim ve hayat sistemi için söz konusudur.

Bu noktada ifade edilmesi gereken son bir husus, İslâm'ın demokratik ve demokratik olmayan, modern veya değil, devlet ve/veya yönetim fonksiyonlarını toplumun tamamına kifaî bir görev olarak yüklemiş olmasıdır. Yani, o fonksiyonlardan toplumun tamamı sorumludur ve toplum, iş bölümü halinde ve müesseseler oluşturarak bunları yerine getirir. Devlet denen aygıt, bu müesseseler bütünüdür. Bu bakımdan, İslâm'da yönetimden bütün halk sorumludur ve yönetim sistemi bir tür içtimaî muvakavele ve iş bölümü demektir. Biat müessesesi de bunu gösterir.

60. Bakmaz mısın şu, hem sana indirilen (Kur'ân)'a hem de senden önce indirilen (kitaplar)a inandıklarını iddia edenlere ki, Tağut'un (Allah'a isyanla başka dinler, başka yollar icat edip, insanları bunlara itaata zorlayan bâtıl otoriteler) önünde yargılanmak istiyorlar; halbuki onu[14] bütünüyle reddetmekle emrolunmuşlardı. Açık ki şeytan, onları haktan büsbütün saptırmak diliyor.

61. Onlara, "Allah'ın indirdiği (Kur'ân'a) ve şu (şanı yüce) Rasûl'e gelin (ve O'nun vereceği hükmü kabûl edin!") dendiği zaman, o münafıkların senden daha da uzak durduklarını görürsün.

62. Öyle de, bizzat işledikleri suçların karşılığında bir musibete maruz kaldıklarında nasıl oluyor da sana gelip yemin billâh ederek, "Billâhi maksadımız, sırf iyilik yapmak ve ara bulmaktan ibaretti." diyebiliyorlar?

63. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah, onların kalblerinde ne var ne yok çok iyi bilmektedir. Bu bakımdan (ey Rasûlüm), sen onlara aldırış etme, kendilerine çok ciddî nasihatta bulun; içlerine işleyecek ve kendilerini kendilerine tanıtacak tesirli sözler söyle onlara.

64. (Şurası iyi bilinmelidir ki,) eğer bir yere bir rasûl göndermişsek, Allah'ın ona tanıdığı yetki sebebiyle ve yardımı da daima onunla birlikte olduğundan, o rasûle mutlaka itaat edilmesi gerekir. Bu bakımdan, eğer onlar nefislerine zulmetmek demek olan bir günah işlediklerinde sana gelseler ve günahlarının affı için Allah'a yalvarsalar, (o şanı çok yüce) Rasûl de onlar için Allah'tan bağışlanma dilese, bu takdirde Allah'ı, kullarının tevbesine af ve fazladan mükâfatla karşılık veren ve Kendisine yönelen kullarına karşı pek merhametli olarak bulacaklardır.

65. Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında baş gösteren anlaşmazlıklarda seni hakem veya hakim kabul edip, sonra da senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı ve itiraz duymadan tam bir teslimiyetle bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar.[15]

87

14. Kur'ân-ı Kerim, baştan sona bir icaz mucizesidir. Onun icazının yönlerinden biri de, bir hadiseyi anlatırken o hadiseden kopmadan onu umumi bir hükmün, evrensel bir gerçeğin sebebi, medarı yapmasıdır.

Bu âyette münafıkların bir hali nazara verilmektedir. Onlar, Allah'ın Kitabı'na inandıklarını, dolayısıyla o Kitabın hükümlerini hayata hayat yapmayı kabullendiklerini iddia ettikleri ve böyle yapmaları gerektiği halde, adaleti, hakkaniyeti hiçe sayarak, menfaatlerine olacağını zannettikleri başka hükümler, başka kaynaklar, başka

otoriteler ararlar. Kur'ân, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm zamanında geçmiş bir hadiseyi nazara vererek, bu çok önemli bir nifak hususiyetine ve çok ciddî bir iman gerçeğine dikkat çekiyor: "Eğer Allah'ın Kitabı'na inanıyorsanız, onu hayatınıza hayat yapmanız ve bu çerçevede aranızdaki meseleleri onun hükümlerine göre çözmeniz, dolayısıyla başka otorite aramamanız gerekir. Aksi bir tutum, imanın değil, münafıklığın göstergesidir."

Âyette, Allah'ın Kitabı'nı reddedip kendi yanlarından ahkâm icat ederek insanları ona çağıranlar için Kur'ân'ın kullandığı kelime olan 'tağut', esasen halk gibi, kolektif çoğulluk ifade eden bir kelimedir ve Bakara Sûresi 257'nci âyette çoğul bir fiille kullanılmıştır. Fakat burada *onu bütünüyle reddetmekle emrolunmuşlardı* ifadesinde ise, 'tağut'a gönderme yapılırken tekil 'o' zamiri kullanılmıştır. Bu şekilde Kur'ân, bir hadiseyi umumî bir hükme ve evrensel bir gerçeğe sebep yaparken, yine o hadiseden kopmamakta ve o hadisenin baş aktörü olan bir şahsa da dikkatleri çekmektedir. Yani, hem âyetin iniş sebebi (sebeb-i nüzul) olan hadiseden uzaklaşmamakta, hem de verdiği umumî hüküm ve kaideyi bu hadiseyle sınırlı görmekten çıkarmaktadır. Evet Kur'ân, her harfiyle Allah Kelâmı olduğunu haykırmaktadır.

15. Yukarıdan beri gelen bu âyetlerde ifade edilen gerçekler, hem iman adına hem de İslâm toplumunun sağlığı adına çok önemlidir. Her şeyden önce bilinmelidir ki, Kur'ân nasıl teşrî kaynağı ise, Allah'tan aldığı yetki ile Rasûlüllah da teşrî kaynağıdır. Ayrıca, O'nun yolu, Kur'ân'ı tatbik şekli de, mü'minler için uyulması gereken yegâne ölçüdür. Âyetler Sünnet'in çok yönlü önemini ortaya koyduğu gibi, Kur'ân'ın ve Sünnet'in dışında temel bir hüküm kaynağı aranmaması ve bu ikisinin hükümlerine mutlak itaat edilip bağlanılması konusunda da çok ciddî ikaz ihtiva etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, yukarıda 64'üncü âyette de geçtiği üzere, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm için sık sık *en-Nebî* ve *er-Rasûl* kelimelerini kullanmaktadır. Belirlilik takısıyla ve isim belirtmeden gelen böyle bir kullanım, "Mutlak zikir kemâline masruftur = Bir unvan veya sıfatın mutlak olarak, yani o unvan veya sıfata sahip kişi belirtilmeden anılması, o unvan veya sıfata birinci derecede sahip olan kişiye işaret eder." kaidesince, Rasûlüllah'ın en büyük nebî, en büyük rasûl olduğunu gösterir ve O'nun için çok büyük şeref ve tekrim ifade eder. Yani, nebî ve rasûl denince akla önce Allah Rasûlü ve nebîlerin sonuncusu Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm gelir; dolayısıyla O, nebîlerin ve rasûllerin en büyüğü, en seçkini, nübüvvet ve risaletin en önde gelen temsilcisidir. Gerçek bu iken, bazıları, Kur'ân-ı Kerim'in söz konusu kullanımındaki manâyı da bilmeden, Kur'ân-ı Kerim O'nun hakkında peygamber diyor mazeretiyle O'nu sadece 'peygamber' olarak anmakta, bu kelimenin Kur'an'daki en-Nebî kelimesini karşıladığını sanmakta ve Allah'ın O en sevgili kuluna, en büyük insana, en büyük peygambere hürmetsizlikte bulunmaktadırlar.

66. Eğer onlar hakkında, "Günahlarınızdan arınmak için Allah yolunda meydana atılıp ölüme koşun!" veya "(Günahlarınızla kirlettiğiniz) yurdunuzdan çıkın (ve Allah yolunda hicret edin)!" diye hükmetmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bu hükmü yerine getirmezlerdi. Ama hiç olmazsa kendilerine yapılan nasihatları baştan tutmuş olsalardı –bari şimdi tutsalar– bu, hem haklarında hayırlı olurdu, hem de pekişmiş bir iman, güvenli bir hayat ve elde ettikleri güçle ayaklarını yere sağlam basarlardı.[16]

67. O zaman hiç kuşkusuz kendilerine katımızdan pek büyük bir mükâfat da verirdik.

68. Ve onları mutlaka (inançta, duyguda, düşüncede ve yaşayışta) dosdoğru bir yola iletirdik.

69. Kim Allah'a ve (o şanı yüce) Rasûl'e ge-rektiği şekilde itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerini (tam hidayet) nimetiyle serfiraz kıldığı şu seçkin insanlardan (en azından biriyle) beraberdirler (ve Cennet'te de onlarla beraber olacaklardır): nebîler; bütün duygu, düşünce, inanç ve davranışlarında dosdoğru ve Allah'a karşı tam bir sadakat içinde bulunan, özü sözü bir kimseler (sıddîklar); başkalarının inandığı gaybî gerçekleri bizzat tecrübe eden ve onların doğruluğuna hayatlarıyla şahadet edenler (şahitler) ve inanç, düşünce, söz ve davranışları itibariyle doğru yolda, sağlam, bozgunculuktan uzak, ıslah ve tamir gayesi güdenler (salihler). Ne güzel arkadaşlardır bunlar![17]

70. Bu, Allah'ın bahşettiği çok büyük bir lütuftur. (Ona kimlerin lâyık olduğunu, lâyık olanların kadrini ve herkesin derecesini) Allah'ın bilmiş olması yeter.

71. Ey iman edenler! (Böyle bir mükâfat karşıda dururken,) artık siz de düşmanlarınıza karşı bütün korunma tedbirlerinizi alın ve duruma göre, bölükler (alaylar, ordular) halinde sefere çıkın veya toptan seferber olun.

72. İçinizde, açık ki ağırdan alan da var. Öylesi, başınıza bir musibet gelirse, "Neyse ki, Allah bana lütfetti de onlarla birlikte bulunmadım!" der.

73. Ama Allah'tan size bir nimet ve inayet, galibiyet ve ganimet eriştiğinde ise, sanki daha önceden aranızda bir tanışıklık yokmuş, sizinle birlikte yaşamıyormuş, dolayısıyla sizinle çıkmasına bir engel varmış gibi, "Ah, ne olurdu! Ben de onlarla beraber olaydım da büyük bir ganimete konaydım!" diye sızlanır.

74. Şu halde, dünya hayatını verip karşılığında Âhiret'i alanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülüp ('şehit' olur) veya savaştan galip ve sağ olarak çıkarsa, her iki durumda da bir gün gelecek, Biz ona çok büyük bir mükâfat vereceğiz.

75. Hem, Allah yolunda, ayrıca, baskı altına alınıp zayıf bırakılmış ve "Rabbimiz, bizi halkı zalim olan şu memleketten çıkar; çıkar da katından bize bir sahip, bir koruyucu gönder ve tarafından bize bir yardımcı yolla!" diye yalvaran çaresiz, kimsesiz mazlum erkekler, kadınlar ve çocuklar için neden savaşmayacakmışsınız ki!?

76. Gerçekten iman etmiş olanlar Allah yolunda savaşırlar; küfredenler ise, tağut (bâtıl ma'budlar, Allah'a isyanla, insanları O'nun yolundan alıkoymak için bâtıl dinler, sistemler uyduran otoriteler) yolunda savaşır. O halde (ey iman edenler!), şeytanın (onun yolunda giden) dost ve elemanlarıyla savaşın. Bilin ki, şeytanın hilesi her zaman için zayıftır.

77. Bakmaz mısın, (kendilerine ne zaman savaş izni verileceğini sorup durdukları bir zamanda) "Ellerinizi savaştan (ve benzeri davranışlardan) çekin, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılmaya ve zekâtınızı hakkıyla eda etmeye bakın!" denilenlere! Nihayet savaşmak üzerlerine farz kılınınca içlerinden bir grup, Allah karşısında duyulması gereken bir ürperme gibi, hattâ daha şiddetli bir ürpermeyle insanlardan korkup titriyor ve "Rabbimiz, şu savaşı üzerimize neden farz kıldın; onu az bir süre daha ertelesen olmaz mıydı?" diyorlar. (Onlara) de ki: "Dünyanın geçimliği pek azdır ve pek kısa bir süre içindir. Âhiret ise, Allah'a olan saygısıyla günahlardan kaçınıp, O'nun emirlerini yerine getirenler için bütünüyle hayırdır; sonra size orada kıl kadar bir haksızlık da yapılmaz."

78. Her nerede olursanız olun, isterseniz en sağlam kuleler veya kaleler içinde bulunun, ölüm gelip sizi bulacaktır. Sonra, (kalbleri oturaklaşmamış o insanlar) ne zaman bir iyilikle karşılaşsalar, "Bu, Allah'tan!" derler; ne zaman da başlarına bir kötülük gelse, bu defa, "Bu, senin yüzünden!" derler. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Hepsi Allah'tan." Fakat bu adamlara ne oluyor da, söz anlamaya yanaşmıyor ve sözün de, hadiselerin de manâsını idrakten uzak bulunuyorlar!?

79. (Ey insan!) Sana her gelen iyilik Allah'tandır; başına gelen her kötülük de nefsindendir. (Ey Rasûlüm!) Biz seni insanlara bir elçi olarak gönderdik. Buna şahit olarak Allah yeter.[18]

16. Âyet için böyle bir manânın tercih edilmesi, kullandığı kelimeler ve üslûp ile, Bakara 54 ve benzer âyetlerde ifade edilen gerçeklere telmihi, yani onları hatırlatması dolayısıyladır.

17. Bu âyet, insanlara lider ve rehber olabilecek dört sınıf insandan bahsetmektedir. Bunların başında nebîler, sonra sıddîklar, sonra şehîdler (şahitler), sonra da (hususi bir manâda) salihler gelir. Âyetteki (tam hidayet) nimeti, bu dört sınıf için de geçerlidir. Bu âyet, Fatiha Sûresi'nde geçen *Kendilerine nimet verilenler*in kimler olduğunu açıklamakta ve *Kendilerine nimet verilenler*, Allah'ın dosdoğru yoluna (Sırat-ı Müstakîm) tam ulaştırılmış, yani hidayet edilmiş insanlar olduklarından, nimetten kasdın tam hidayet olduğunu ortaya koymaktadır.

18. Son iki âyet, çok önemli bazı kaderî meseleleri açıklığa kavuşturmaktadır:

- İyilik cinsinden olsun kötülük cinsinden olsun, insanın başına gelen her şeyde şüphesiz insanın iradesi de söz konusu olmakla birlikte asıl hakimiyet, bu iradeyi nazara alarak hükmünü veren İlâhî Meşiet'e aittir.
- Hangi düşünce, inanç ve davranış karşılığında hangi neticeyle karşılaşılacağını, yani hangi sebebin hangi neticeyi doğuracağını tayin ve tesbit buyuran Allah'tır; sebep ve sonuç birlikte Allah'ın Meşieti dahilindedir. İnsanlar, bu çerçevenin dışına asla çıkamazlar. Yine bu manâda, insanların başına gelen her şey Allah'tandır.
- Kullarına tanıdığı cüz'î iradenin gereği olarak Allah (c.c.), kul ne irade ederse onu yaratır; dolayısıyla, kulun başına gelen iyiliği de kötülüğü de yaratan Allah'tır ve işte bu manâda da, bir insanın başına her ne gelirse gelsin Allah'tandır.
- Allah, kulları için hiçbir zaman kötülük irade etmez. O, daima iyilik diler ve kullarını iyiliğe sevkeder. Dolayısıyla, kulun karşılaştığı her iyilik, Allah'ın onu o iyiliğe sevketmesi, iradesini o yöne yöneltmesi sebebiyledir. Şu halde, insanın karşılaştığı her iyilik, Allah hem kulunun iradesini o iyilik yönüne sevkettiği, hem onu o iyiliği işlemeye muvaffak kıldığı ve hem de o iyiliği yarattığı için Allah'tandır.
- İnsan, Allah onun iradesini iyilik yönüne sevketmesine rağmen kendi hür iradesiyle kötülüğü tercih ettiği ve onu işlediği için başına gelen bütün kötülüklerin kaynağıdır, sebebidir ve işleyenidir. Dolayısıyla, insanın başına gelen her kötülük, insanın kendisindendir.
- İnsanın karşılaştığı bütün iyilikler Allah'tan olmasının yanısıra, bunların karşılığında Allah'ın bir de mükâfat vermesi ve Âhiret'te o insanı Cennet'e koyması, tamamen Allah'ın karşılıksız lütfudur, ihsanıdır. Allah'ın sonsuz şefkat, merhamet, af ve mağfiretine ve kendisini sürekli iyiliğe çağırıp iyiliğe sevketmesine rağmen, küfür, şirk ve fısk gibi amellerinden dolayı insanın dünyada musibetlere maruz kalması ve Âhiret'te de Cehennem'e gitmesi ise bütünüyle adalet, hem de içinde izafî rahmet dalgaları da olan bir adalettir.

80. Kim O (şanı yüce) Rasûl'e itaat ederse, hiç şüphesiz Allah'a itaat etmiş demektir. Kim de (O Rasûl'den, O'nun yolundan ve O'na itaatten) yüz çevirirse, (ey Rasûlüm hiç üzülme,) Biz seni onların üzerine bir bekçi, (onları kontrol edip zorla yanlışlarını düzeltecek ve dolayısıyla onların yaptıklarından sorumlu) bir muhafız olarak göndermedik.

81. (Senin yanında, her ne buyurursan buyur) "Baş üstüne!" diyorlar. Fakat yanından ayrılınca da, içlerinden (münafık) bir grup, içlerinde sana söylediklerinin aksini kuruyor, karanlık planlar yapıyorlar. Ama Allah, içlerinde kurduklarını, yaptıkları bütün karanlık planları yazmaktadır. Şu halde (ey Rasûlüm,) sen onlara aldırış etme, (yaptıklarını yüzlerine vurma) ve Allah'a güvenip dayan. Kendisine dayanılıp güvenilecek ve bütün işlerin havale edileceği (vekil) olarak Allah yeter.

82. Acaba hiç Kur'ân üzerinde düşünmezler mi (de, onun Allah'ın Kitabı, senin de O'nun Rasûlü olduğuna halâ içten inanmıyorlar?) Eğer o Allah'tan başkasının katından gelmiş olsaydı, hiç şüphesiz içinde pek çok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı.[19]

83. Kendilerine (şehrin veya kamunun) güvenliği ya da korku ve endişe adına bir haber ulaştığında, (hiç araştırma gereği duymadan ve yaymakta mahzur bulunup bulunmadığını düşünmeden sırf dedikodu olsun ve fitne çıksın diye) onu hemen yayarlar. Halbuki bu haberi Rasûl'e ve aralarındaki yetkili zatlara arz etselerdi, elbette işin iç yüzünü araştırıp ortaya çıkarabilecek olanlar, onun mahiyetini ve neye delâlet ettiğini anlarlardı. (Ey mü'minler!) Eğer Allah'ın üzerinizdeki fazl u rahmeti, (her durumda sizi koruması, vahiyle yolunuzu aydınlatarak sizi yanlış davranışlara sürüklenip gitmekten alıkoyması) olmasaydı, pek azınız müstesna, (şeytanın izinde giden münafıklara kapılıp) şeytana uymuş gitmiştiniz.

84. O halde (ey Rasûlüm,) Allah yolunda savaş. (Biliyorsun ki, nasıl herkes önce kendinden sorumlu ise) sen de öncelikle kendinden sorumlusun; (dolayısıyla, başkalarının savaşa çıkmakta ağır davranması seni etkilemesin;) mü'minleri de savaşa teşvik et. Herhalde Allah, (bu yolla) küfredenlerin savletini savsa gerektir. Allah, savleti en karşı konulmaz, cezalandırıp ortadan kaldırması da en çetin olandır.[20]

85. Her kim (Allah için) güzel ve hayırlı bir aracılıkta bulunur, bir hayra sebep olursa, o hayırla kazanılacak sevaptan kendisi için bir nasip vardır; kim de kötü bir işe aracılık eder, kötü bir neticeye sebebiyet verirse, bundan da ona bir pay vardır.

Allah, her şeyi hakkıyla görmektedir ve her dilediğini yapabilecek güç ve kuvvettedir.

86. (Seferde veya hazarda, savaşta veya barışta) size selâm verilip bir iyilik dileğinde bulunulduğunda, ondan daha güzeliyle, hiç olmazsa onun misliyle mukabele edin. Bilin ki Allah, her şeyin muhasebesini tutmaktadır ve karşılığını verir.

90

19. Kur'ân-ı Mübin, 20 senede ihtiyaca göre parça parça indiği halde öyle kusursuz bir tenasüp ortaya koymaktadır ki, bir defada ve toptan inmiş gibidir.

Hem o Kur'ân, 20 senede, farklı, hattâ birbirine zıt sebeplere göre geldiği halde bütün âyetleri, cümleleri ve ifadeleri birbirine öylesine destek verir ki, sanki tek bir sebep dolayısıyla gelmiş sanılır.

Hem o Kur'ân, pek çok âyeti itibariyle farklı farklı sorulara cevap olarak geldiği halde nihayet derecede bir uygunluk ve birlik gösterir. Öyle ki, güya tek bir sorunun cevabıdır.

Hem Kur'ân, değişken ve farklı farklı hadiselerle ilgili hükümleri bildirmek için geldiği halde öyle mükemmel bir sistem ve âhenk gösterir ki, güya tek bir hâdiseyle ilgili hükmü bildirmek için inmiştir.

Hem Kur'ân, farklı farklı mizaç, meşrep ve karaktere sahip hadsiz muhataptan her birinin idrak ve anlayış ufkuna uygun bir üslûp takip ettiği halde öyle bir akıcılık ve âhenge sahiptir ki, sanki tek bir muhataba ve tek bir anlayış ufkuna sesleniyor sanılır.

Hem o Kur'ân, zaman ve mekân olarak birbirinden çok uzak, her yer, her zaman ve her şartta muhataba seslendiği halde öyle kolay ve açık bir anlatım tarzına sahiptir ki, güya muhatabı tek bir tabakadır. Hattâ her bir tabaka zanneder ki, muhatap doğrudan doğruya kendisidir.

Hem Kur'ân, her seviyede ve farklı farklı insanları irşad edip hidayete ulaştırmak için geldiği halde öyle bir istikamet, öyle bir denge, öylesine güzel bir sistem ortaya koyar ki, sanki takip ettiği ana maksat birdir.

Sayılan bütün bu ve daha başka faktörler, esasen tam bir karışıklığa yol açmaları gerekirken Kur'ân'da muhteşem bir sistem, âhenk, en akıcı bir üslûp, tam bir tenasüp ve intizamın sebepleri olmuşlardır. Evet, kalbinde hastalık, aklında eğrilik olmayan ve vicdanı duru, zevk-i selim sahibi her insan, Kur'ân'ın ifadelerinde eşsiz bir akıcılık, çok tatlı bir tenasüp, hoş bir âhenk ve emsalsiz bir fesahat görür. Hem başında sağlam bir gözü olan da görür ki Kur'ân, bütün kâinatı zahiri ve bâtını ile tek bir sayfa gibi gören bir göze sahiptir ve ondaki manâları kendine has ve istediği tarzda beyan etmektedir. (*Sözler*, s: 547–548'den sadeleştirilmiştir.)

20. İslâm'ın savaş konusundaki tavrı ve bu hususta getirdiği kurallar için bkn: Bakara Sûresi/2: 190, 191, 194, 216, notlar 138, 140, 147; Ek 2.

87. Allah, yoktur O'ndan başka ilâh. Geleceğinde hiçbir şüphe bulunmayan Kıyamet Günü hepinizi mutlaka bir araya toplayacaktır O. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

88. (Ey mü'minler! Müslüman olmuş gibi görünen fakat aleyhinizde müşriklerle işbirliği yapan Mekkeli ve diğer kabilelerden) münafıklar hakkında (mü'min olup olmadıkları ve onlara nasıl davranmak gerektiği hususunda) ne diye iki gruba ayrılıyorsunuz? Görüyorsunuz ki, kazandıkları bunca günah sebebiyle Allah onları baş aşağı getirmiş bulunuyor. Yoksa Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi diliyorsunuz? Oysa Allah kimi (hak ettiği) sapkınlığa düşürmüşse, artık onun için asla (üzerinde yürüyeceği sağlam) bir yol bulamazsın.

89. Arzu ederler ki, kendilerinin küfre yuvarlandıkları gibi siz de küfre yuvarlanasınız ve onlarla beraber olasınız. Fakat (başka bir gayeyle değil, sadece) Allah yolunda hicret edinceye (ve böylece mü'min olduklarını ortaya koyuncaya kadar) onlardan asla yakın dostlar ve sırdaşlar edinmeyin. Eğer aldırmaz ve sizden yüz çevirip (kâfirlerle işbirliği halinde aleyhinizde çalışmaya) devam ederlerse, onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir yakın dost, sırdaş, koruyucu ve ne de bir yardımcı edinin.[21]

90. Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar veya sizinle de, kendi kavimleriyle de savaşmayı içlerine sindiremeyip size katılanlar bundan müstesnadır. Eğer Allah dileseydi, (kendilerine cesaret verir ve) onları üzerinize musallat ederdi de, size karşı savaşırlardı. Bundan böyle eğer sizden uzak durur ve sizinle savaşmayıp barış teklifinde bulunurlarsa, artık Allah, onlara saldırmanız için size bir yol tanımamış demektir.

91. Bir de öyleleriyle karşılaşacaksınız ki, hem (sizinle anlaşma yapmak suretiyle) sizden, hem de (yanlarına vardıklarında küfürlerini izhar edip, sizinle yaptıkları anlaşmayı bozarak) kendi kavimlerinden emin olmak isterler; ne zaman size karşı bir harekete çağrılsalar, hemen onun içine dalarlar. Bu yüzden, eğer sizden uzak durmaz ve sizinle uzlaşmayıp ellerini üzerinizden çekmezlerse, onları yakalayın ve ele geçirdiğiniz yerde öldürün. (Zulüm ve hainlikleri dolayısıyla) böylelerine karşı size apaçık bir izin ve yetki verdik.

92. (Ama dikkat edin:) Bir mü'minin bir başka mü'mini hata ve yanlışlık dışında öldürmesi asla olacak iş değildir. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle âzat etmesi ve öldürülenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; ancak mirasçılar diyetten

vazgeçerlerse başka. Eğer yanlışlıkla öldürülen, kendisi mü'min olmakla birlikte fiilen size düşman (ve aranızda anlaşma olmayan) bir topluluktan ise, (öldüren mü'minin) bu defa mü'min bir köle âzat etmesi gerekir. Eğer öldürülen mü'min sizinle aralarında anlaşma bulunan bir topluluktan olursa, bu takdirde vârislerine teslim edilecek bir diyet ve mü'min bir köle âzat etmek lâzım gelir. Bunlara imkânı bulunmayan, Allah'tan bir kolaylık olarak ve tevbesinin kabulüyle günahının affedilmesi için, ara vermeden peş peşe iki ay oruç tutmalıdır.[22] Allah, (içinizden geçenler ve her haliniz dahil her şeyi) hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

93. Kim bir mü'mini (mü'min olduğunu da bildiği halde) kasten ve iradî olarak öldürürse, onun (Âhiret'teki) cezası, içinde sonsuzca kalmak üzere Cehennem'dir; Allah, onu azapla mahkûm etmiş, onu lânetlemiş (bütün bütün rahmetinden uzaklaştırmış) ve onun için dehşetli bir azap hazırlamıştır.

94. Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, karşılaştığınız herhangi bir meseleyi iyice araştırıp mahiyetini tam olarak aydınlatın ve size (İslâm selâmıyla) selâm verip Müslümanlık izharında bulunan her kim olursa olsun, dünya hayatının o pek az ve geçici metaını taleple, "Sen mü'min değilsin!" demeyin. Unutmayın ki, Allah katında pek çok ve pek çeşitli ganimetler vardır. Önceden siz de böyle idiniz: (iman nedir, İslâm nedir bilmiyordunuz ve bir kelime ile İslâm'a girip Müslümanlığınızı izhar ettiniz) de, Allah size nimet üstüne nimet verdi (ve sizi şu anda sahip bulunduğunuz mevkie çıkardı); o halde, karşılaştığınız herhangi bir mesele tam olarak aydınlanmadan o mevzuda harekete geçmeyin. Bilin ki Allah, her ne yapıyorsanız ondan mutlaka ve hakkıyla haberdardır.

91-92

21. Bu son iki âyette sözü edilenler, kaynaklarda geçtiğine göre, Medine'ye gelip Müslüman görünen, sonra yurtlarına vardıklarında yeniden küfre dönüp Müslümanlar aleyhinde Mekkeli müşriklerle işbirliği yapan Esed ve Gatafan kabilelerinden bazı kimselerdir. Her ne kadar âyet bu kişilerin söz konusu tavırlarıyla alâkalı olarak inmişse de, iniş sebebindeki hususîlik, hükmün umumîliğine mani bulunmadığı için, Kur'ân burada tipik bir nifak tavrına dikkat çekmektedir. Zaman ve hadiselerin lehlerine mi aleyhlerine mi işleyeceğinin sürekli olarak hesabını yapan bu münafık tipler, Müslümanların güvenini kazanmak için Medine'ye gelip Müslüman görünür, fakat yurtlarına döndüklerinde Mekkeli müşriklerden de emin olmak için kalblerindeki küfrü açığa

vurur, bununla kalmaz, Müslümanlar aleyhinde açık düşmanlık ve Mekkeli müşriklerle işbirliği yaparlardı. Oysa, bu âyetlerin indiği hassas dönemde kişinin imanının en önemli ölçüsü Medine'ye hicret idi. Ama bunlar hicret etmedikleri gibi, Müslümanlar aleyhinde onların düşmanlarıyla işbirliği yapmakta idiler. Sadece küfürlerini izharla kalmıyor, açık düşmanlık yapıyorlardı. İşte Kur'ân, bu tiplerin bu tehlikeli ve hastalıklı tavırlarını nazara vermekle mü'minleri uyarmaktadır.

22. Keffaret olarak bir köleyi hürriyetine kavuşturmak Allah'ın hakkı, topluma karşı borç; diyet ödemek ise, kul hakkını karşılamak ve vârislere manevî tazminat demektir. Yanlışlıkla bir mü'minin canına kıyan, mü'min bir köleyi âzat edip âdeta hayata kavuşturmakla hatasını telâfi etmiş olmaktadır. Ölenin vârislerine verilecek diyeti Hz. Peygamber efendimiz (s.a.s.) yüz deve (veya onun değeri) olarak tesbit buyurmuştur. Vârisler isterlerse bunu bağışlayabilir veya bunda indirimde bulunabilirler. Diyet ve köle âzadı gibi, bunlara imkânı olmayan için getirilen iki ay oruç da, işlenen suça karşı ayrıca bir keffarettir. Bundan başka, ciddî tevbe etmek de gerekir. (Suat Yıldırım)

95. (Herkesin Allah yolunda seferber olması gereken durumlar dışında,) geçerli bir özrü bulunmamasına rağmen yerlerinde oturup cihada çıkmamakla birlikte (Din'e ve topluma da) zararı dokunmayan mü'minlerle, (başka bir gaye için değil, sadece) Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler elbette bir olmaz. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlardan üstün kılmış ve onlara daha üst bir derece bahşetmiştir. Gerçi Allah, hepsine en güzel (mükâfat olan Cennet'i ve hoşnutluğunu) va'd buyurmuştur ya. Bununla birlikte Allah, mücahidlere yerlerinde oturan (mü'minler) üzerinde çok büyük bir mevkî ve mükâfat lûtfetmiştir:

96. (Her bir mücahide hizmeti ve ihlâsı ölçüsünde) Kendi tarafından derece derece rütbeler (ve sürpriz mükâfatlarla yüklü) hususî bir mağfiret ve rahmet (lûtfetmiştir). Değil mi ki Allah günahları bağışlayıverendir, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

97. (Ölüm) meleklerinin, (hicrete güçleri yettiği halde hicret etmeyip, bulundukları yerde Allah'a şirk koşmaya devam ettikleri için) kendi kendilerinin zalimleri olarak canlarını aldığı kimselere gelince: (o anda melekler) onlara sorar: "Ne işle meşguldünüz?" Onlar, "Biz, bu ülkede (Din'i yaşamaya imkân bulamayan) zulme ve baskıya maruz kalmış kimselerdik." diye cevap verirler. Melekler, "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret edeydiniz!" derler. Böylelerinin nihaî barınağı Cehennem'dir; ne fena bir âkıbet, son durak olarak ne kötü bir yer!

98. Ancak, (imanlarını korumakla birlikte) her türlü imkândan mahrum, çaresiz ve hicrete yol bulamayan, (bir de, kendilerine tebliğ gitmediği için iman nedir, İslâm nedir bilme ve inanma imkânı olmayan) erkekler, kadınlar ve (her halükârda) çocuklar bundan müstesnadır.

99. (Aynı şartların devam etmesi durumunda) Allah'ın bunları sorumlu tutmayacağı umulur. Şüphesiz Allah, zorlukları hafifletip kullarına hep kolaylık gösteren ve onların hata ve günahlarını pek çok bağışlayandır.

100. Kim (başka bir gaye için değil de sadece) Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer, genişlik ve bolluk bulur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne kavuşma (ve onların rızası istikametinde) hicret için evinden çıkar da daha yolda iken ecel gelip kendini yakalarsa, hiç şüphesiz onun (geçmiş günahlarını affetmek ve) mükâfatını vermek Allah'a aittir. Allah, (kullarının hata ve günahlarını) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min ve itaatkâr kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

101. (Ey mü'minler! Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman (bilhassa savaş için sefere çıkmış iseniz ve) küfredenlerin size bir fenalık yapmasından endişe ediyorsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Hiç şüphesiz kâfirler size apaçık düşmandır (ve mutlaka size fenalık etmek isteyeceklerdir).

102. (Ey Rasûlüm! Sefer halinde ve kâfirlerin kötülük yapmasından endişe içinde bulunan) mü'minlerle birlikte olur da onlara namaz kıldırırsan, önce onlardan bir grup seninle birlikte namaza dursun ve namaz esnasında silahlarını da üzerlerinde bulundursunlar. (Bu esnada diğer grup düşmanı gözetlesin.) Namaz kılan grup secdeyi yapıp da (rekâtı tamamlayınca, düşmanı gözetlemek üzere) arka tarafa geçsin. Bu arada, namazını kılmamış olan diğer grup gelsin ve seninle birlikte namazı kılsınlar; (bu şekilde yer değiştirme esnasında) tam ihtiyat ve teyakkuz durumunda olsun (ve hem yer değiştirme, hem namaz esnasında) silahlarını da üzerlerinde bulundursunlar. Kâfirler, sizi silahsız ve teçhizatsız halde yakalayıp birden baskın yaparak (işinizi bitirmek) isterler. Bununla birlikte, eğer yağmur (ve yerin de harekete elverişsiz olması) sebebiyle büyük zahmet çekecekseniz veya hasta olursanız, bu takdirde (namaz esnasında) silahlarınızı yere bırakmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Fakat her halükârda tedbiri elden bırakmayın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103. Namaz kılmayı tamamladığınız zaman, (bilhassa sefer ve korku hali sebebiyle namazda kısaltma yaptığınızı dikkate alarak) gerek ayakta, gerek oturarak, gerekse yanlarınız üzerinde uzanmış halde iken, (hattâ savaş esnasında) Allah'ı anın (O'nu kalbinizden hiç çıkarmadığınız gibi dilinizden de bırakmayın). Sefer ve bilhassa korku hali geçip de güvene erdiğinizde, artık namazı bütün şartlarını yerine getirerek tam kılın (ve sıcak çatışma ortamında kılamadıklarınızı güzelce kaza edin).[23] Bilin ki, (en önemli bir ibadet olarak) namaz, mü'minler üzerine belirli vakitlerde farz kılınmıştır.[24]

104. (Sizinle savaşan düşman) topluluğunu takip edip arkalarından sıkıştırmada (ve aranızda anlaşma olmayıp, fiilî veya hukukî savaş hali devam ettiği müddetçe onları baskı altında tutmada) gevşeklik göstermeyin. Eğer siz böyle yapmakla (katlanmanız gereken bir) acı, bir zorluk çekiyorsanız, onlar da sizin acı ve zorluk çektiğiniz gibi acı ve zorluk çekmektedirler; kaldı ki siz, Allah'tan onların ümit edip beklemedikleri pek çok şeyi ümit edip bekliyorsunuz. Şüphesiz ki Allah, (herkesin her halini) hakkıyla bi-

lendir; (her hükmünde ve icraatında pek çok) hikmetler bulunandır.

105. (Ey Rasûlüm!) Biz sana Kitabı insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin diye, kendisinde hiçbir şüphe olmayacak şekilde ve gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. Şu halde, (suçlu ile suçsuzu tam ayırt et ve suçsuz aleyhinde) hainlere yardımcı ve müdafaacı olma!

93-94

23. Kur'ân, yine eşsiz belâğat mucizesi çerçevesinde, bir yandan mü'minleri hicrete, Allah yolunda gayrete ve cihada çağırarak yeryüzünde en önemli yolculuğun hicret, cihad, Allah yolunda hizmet yolculuğu olduğunu nazara vermekte, bir yandan araya bilhassa namazı alarak, bu cihadda başarılı olma ile özellikle namaz ve Allah'ı zikir, tesbih gibi namazın çekirdeği olan ibadetler arasındaki çok önemli bağa dikkat çekmekte, bir yandan da bu durumlarda (ve diğer normal yolculuklarda da) maruz kalınabilecek halleri nazara vererek, sefer ve korku namazını teşrî buyurmaktadır. Herhangi bir tür sefer esnasında akşam namazı hariç, diğer dört rekatlı farz namazlar kısaltılır ve (Sabah Namazı gibi) iki rekat kılınır. Bununla birlikte, seferde savaş ortamında veya seferde olsun hazarda olsun yangın, sel gibi bir korku, endişe ve güvensizlik ortamında 'korku namazı' denilen ve bu âyette Kur'ân'ın tarif buyurduğu namaz kılınır. Bu namazın kaç rekat olduğu üzerinde mezhepler arasında ihtilâf varsa da, Kur'ân onu kısaltılabilecek sefer namazı olarak zikretmekle, onun da rekat sayısı itibariyle normal seferî namazla aynı olacağını teşri' buyuruyor gibidir. Nitekim Hanefîlerin görüşü budur. Ayrıca, Bakara Sûresi âyet 239'da geçtiği üzere, (can, mal, saldırıya uğrama korkusu gibi meşrû mazeret teşkil edebilecek bir) korku sebebiyle namazı bir yerde sabit halde kılma imkânı yoksa, yaya veya binek üzerinde de namaz kılınabilir.

24. Namaz vakitleri Sünnet ile sabitse de, bu vakitleri Kur'ân-ı Kerim'de de bulmak mümkündür: *Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar, bütün şartlarına riayet ederek namazı hakkıyla kıl ve özellikle Sabah Namazı'nı* (İsrâ Sûresi/17: 78); *Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın üç vaktinde bütün şartlarına riayet ederek namaz kıl!* (Hûd Sûresi/11: 114); *Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et (namaz kıl). Gecenin bazı vakitlerinde ve yine gündüzün de bazı saatlerinde tesbihte bulun.* (Tâ-Hâ Sûresi/20: 130); *Akşamladığınızda ve sabaha ulaştığınızda Allah'a tesbihte bulunun. İkindi vaktinde ve öğleye girdiğinizde de ilan edin ki, göklerde ve yerde bütün hamd sadece O'na mahsustur.* (Rûm Sûresi/30: 17–18). Bu âyetlerde sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vakitlerini görmek mümkün olduğu gibi, hem bu âyetlerde hem de daha başka âyetlerde (Müzzemmil Sûresi/73: 2–4, 20; İsrâ Sûresi/17: 79; Zariyât Sûresi/51: 17; İnsan Sûresi/76: 26) Teheccüd Namazı'na da açık işaretler vardır. Gerek bu âyetler, gerekse ve bilhassa Nisâ Sûresi/4: 103'üncü âyeti, namazdan sonra tesbihatın önemini özellikle vurgulamakta ve bu tesbihatın namazın çekirdeği olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Nisâ Sûresi'nin bu âyeti, namazda vaktin ve namazları vaktinde kılmanın önemine de dikkat çekmektedir.

106. Ve, Allah'tan bağışlanma dile. Çünkü Allah, (kullarının hata ve günahlarını) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min kullarına karşı hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.

107. Kendi öz canlarına ihanet edenlerden yana tartışma ve savunmada bulunma. Şüphesiz ki Allah, hele hele hainlikte ve büyük günah işlemede çok ileri gidenleri hiç sevmez.

108. (Yaptıkları ihanet ve işledikleri günahları) insanlardan gizlemeye çalışırlar da, onları Allah'ın gördüğünü hiç düşünmezler. Halbuki onlar, bilhassa gece karanlığında gizli gizli Allah'ın razı olmayacağı ihanet ve tezvirat planları yaparlarken O daima yanıbaşlarındaydı. Allah, her ne işliyorlarsa hepsini (İlim, Görme, İşitme ve Kudreti'yle) zaten kuşatmış durumdadır.

109. Haydi diyelim, siz bu dünya hayatında onlardan yana tartışma ve savunmaya giriştiniz; iyi de, ya Kıyamet Günü onları Allah'a karşı kim savunacak veya kim onlara vekil olup (yaptıklarının karşılığını ödeyecek)?

110. Buna mukabil, kim bir kötülük işler veya (bir günahla) bizzat kendisine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı (günahları) pek çok bağışlayan, (bilhassa tevbe ve istiğfar ile Kendisine yönelen mümin kullarına karşı) pek bol rahmet ve merhamet sahibi olarak bulur.

111. Fakat kim de (işlediği kötülüğün ardından tevbe etmez ve bir) günah kazanırsa, bilsin ki, o günahı ancak kendi aleyhine kazanmıştır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

112. Ayrıca kim, günahı sadece kendisine dönük bir kötülük veya (hırsızlık, cana kıyma gibi) başkalarına yönelik bir suç işler, sonra da onu masum birinin üstüne atarsa, hiç şüphesiz bir iftira ve pek açık, pek büyük bir vebal yüklenmiş olur.

113. (Ey Rasûlüm!) Eğer senin üzerinde Allah'ın pek büyük lütfu, inayeti ve rahmeti olmamış olsaydı, onlardan bir grup vereceğin hükümde seni yanlışa sürüklemeyi kurmuşlardı. Fakat onlar, ancak kendilerini yanlışa sürüklerler ve sana hiçbir şekilde zarar veremezler. (Seni nasıl şaşırtıp, nasıl sana zarar verebilirler ki? Çünkü) Allah, sana Kitabı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediklerini öğretti. (Ey Rasûlüm!) Allah'ın senin üzerindeki lütfu ve inayeti gerçekten çok büyüktür.

114. Onların fısıldaşmalarının, bir araya gelip de kendi aralarında yaptıkları gizli toplantı ve görüşmelerin çoğunda hayır yoktur; ancak muhtaçlara yardımı veya iyilik, güzellik ve doğruluğu ya da insanların arasını ıslah etmeyi emir ve tavsiye edenlerin yaptıkları gizli görüşme ve fısıldaşmalar bundan müstesnadır. Kim içten bir taleple Allah'ın rızası pe-

şinde olur ve O'nun rızasının nerede yattığını araştırarak hayırlı toplantı ve görüşmelerde bulunursa, bir gün gelir, Biz ona (hiç ümit etmediği) çok büyük bir mükâfat veririz.

115. Her kim de, hidayet (yolun, sözün, inancın, düşüncenin ve davranışın doğrusu) kendisine apaçık belli olduktan sonra (o şanı büyük) Rasûl'e muhalefet eder ve (topluluk olarak dalâlet üzerinde birleşmeleri mümkün bulunmayan) mü'minlerin yolundan başka bir yol tutarsa onu, arkasını dönüp de yöneldiği o bâtıl yolla baş başa bırakır ve Cehennem'e atıp kavururuz. Ne fena bir âkıbet, son durak olarak ne kötü bir yer!

116. Allah, Kendisi'ne şirk koşulmasını asla bağışlamaz; bunun altındaki günahları ise, (bilhassa tevbe ve istiğfarla Kendisi'ne yönelen) dilediği kimse hakkında bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz hak yoldan büsbütün sapıp gitmiş demektir.

117. Allah'ı bırakıp, (şuurdan, ilimden, güçten, iradeden yoksun) ve kendilerine dişi isimler taktıkları (birtakım putlar edinerek onlara) ilâh diyor ve karşılarında el açıp yalvarıyorlar. Böyle yapmakla, aslında (kibir, günah ve inkârda) ısrarlı mı ısrarlı ve hayra bütün bütün kapalı bir şeytana el açıp dua etmiş olmaktadırlar.[25]

118. Allah'ın lâneti boynuna olsun o şeytanın! Bir zaman şöyle demişti: "Andolsun, Sen'in kullarından muhakkak bana uyup neticede bana ait olacak bir pay edineceğim.

119. "Andolsun, saptıracağım onları ve dipsiz emeller, boş ümitler, yalan sevdalar ve bâtıl ideallerle oyalayacağım; kesinlikle onlara emredecek, onları öyle yollara sürükleyeceğim ki, davarlarının kulaklarını yarıp (onları putlarına adayacak ve yemeyi kendilerine haram kılacaklar); onlara yine emredecek, daha başka öyle yollara sürükleyeceğim ki onları, Allah'ın yarattığını, varlığa verdiği aslî şekli değiştirecekler."[26] Artık kim Allah'ı bırakıp da şeytanı kendisine yakın dost, sırdaş ve işlerini emanet edeceği bir vekil edinirse, hiç şüphesiz apaçık bir kaybın içine yuvarlanmış gitmiş demektir.

120. (Ama, şeytanın insanlar üzerinde Allah'a rağmen bir yaptırım gücü yoktur.) O, ancak va'deder; kalbe boş ümitler, yalan sevdalar ve bâtıl idealler atar. Şeytanın va'dettiği, boş bir aldanmadan başka bir şey değildir.

121. (O şeytanın da, onun va'dlerine kanıp, kalbe attığı boş ümit, yalan sevda ve bâtıl ideallerin arkasından sürüklenip gidenlerin de) nihaî barınağı Cehennem'dir ve oradan kurtulmak için hiçbir yol, hiçbir çare bulamayacaklardır.

25. Allah tanımayanların nazarında ilâh ve ma'bud kavramı, her şeyden önce bir kadın hayalidir. Bunun içindir ki, putlarının ve fetişlerinin çoğuna kadın adı verirler. Bunlar, nefislerinden başka bir fail, bir hakim güç tanımak istemediklerinden tanrı ve ma'budlarını da daha çok dişi olarak seçerler ki, tanrıları onlara değil, onlar tanrılarına hakim olsunlar. Yine aynı sebeple, başlarında hep, kullanabilecekleri yumuşak ve aciz liderler olsun isterler.

Müşrik ruhunun ibadetteki gayesi nefsidir ve nefsinin en önde gelen şehveti de kadınadır. O, bütün zevkini öncelikle kadından almak ister; dolayısıyla bütün hayallerinin başında bir kadın hayali vardır. Gözünün ulaşacağı her yerde bir kadın hayali, bir kadın resmi veya heykeli olsun ister. Bu sebeple, nazarında çok güzel veya hayalî birtakım güzel kadınların resimlerini, heykellerini arzular. Bu ise, kadınlık ruhuna en büyük bir hakarettir. Aslında kadın, taşıdığı bütün aslî değerlerle en 'güzel' bir puttan kıyaslanmayacak derecede kıymetli ve öyle kabul edilmesi lâzım gelirken, Allah'ı tanımayan ve dolayısıyla nefislerine kul olanların elinde kadın en rezil bir derekeye düşer. Sadece dişiliği ve dişiliğinin bekası oranında güya el üstünde tutulur; fakat, aslında erkeğin zevkini tatminde sadece basit bir araçtan ibarettir. Hürmete ve şefkate en muhtaç olduğu bir zamanda yüzüne dahi bakılmaz. Allah'ı tanımayanların nazarında kadın güya her şeydir, fakat hakikatte oyuncakların en sefilidir.

Müşriklerin kendilerine el açıp dua ile tapındıkları mabudlarından başka bir de karşılarında ürperdikleri mabudları da vardır ki, bunları ise erkeklerden seçerler. Yani, kadını ön plana çıkarıyor görünen, fakat aslında onu kullanabileceği en bayağı bir âlet olarak algılayan müşrik ruhu, kendi üzerindeki gücü erkek olarak tasavvur eder ve onu en büyük tanrı seviyesine çıkarmakla, esasen ona yaltaklanır. Görünüşte bir firavun da olsa, menfaati adına kendi üzerindeki her gücün önünde onun ayağını öpecek derecede alçalır. (Büyük ölçüde Yazır, 3: 1469-1471)

Tarih boyunca müşrik kavimlerin en büyük tanıdıkları putlarının veya tanrılarının erkek, diğerlerinin ise kadın olması, tahlil etmeye çalıştığımız açılardan çok önemli bir beşerî sapkınlığı ortaya koymaktadır.

26. Kadını erkekleştirip erkeği kadınlaştıracaklar; kadın yerine erkek, erkek yerine kadın kullanacaklar; suratlarını boyayıp kılıktan kılığa girecekler; ameliyatlarla şekillerini değiştirmeye çalışacaklar.. temizi bırakıp kirliye koşacak, nikâhı bırakıp zinaya ve fuhşa sürüklenecek; kendilerine faydalı olanı bırakıp zararlı olana girecek, ciddî işleri terkedip eğlenceye dalacak ve vazifeden kaçıp oyuna gidecekler.. doğruluğu aptallık, hileyi akıllılık sayacak, helâli haram haramı helâl kabûl edecek, iyiye kötü kötüye iyi diyecek, hayır yerine şer işleyecek, imar ve tamir edilmesi gerekeni tahrip ve tahrip edilmesi gerekeni imar ve tamir edecekler.. yaratılış kanununun aksine icraatlara girip fıtratla oynayacak, ruhların aslî saffetini bozacak, yalana revaç verip doğruyu kovacak, Bir Allah'a ibadeti ve Allah'ın kanununu bırakıp, yaratılmışa yaratıcılık yetkisi verecek ve kendilerine başka başka yollar edinecekler.. sürekli tahrip, öldürme, aldatma, zulüm peşinde koşacak ve yeryüzünü yaşanmaz hale getirecekler. (Yazır, 3: 1472–1473)

122. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince: Onları, içlerinde ebedî kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah'tan hak ve gerçekleşmesi kesin bir va'ddir bu. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

123. Mesele, ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i Kitabın kuruntuları gibidir. (Hiçbir kimse veya kavmin Allah katında bir ayrıcalığı yoktur. Gerçek, sadece şudur:) Kim bir fenalık işlerse onun karşılığını görür ve kendisi için Allah'tan başka, (onu cezadan kurtaracak) ne bir koruyucu, sahiplenici, ne de bir yardımcı bulabilir.

124. Erkek olsun kadın olsun, kim de (bütün iman esaslarına inanılması gerektiği gibi inanmış tam) bir mü'min olarak Allah'ın emrettiği şekilde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, işte bu (gerçekten kıymetli) insanlar Cennet'e girerler ve kendilerine en küçük bir haksızlıkta bulunulmaz.

125. O'nu görürcesine, en azından O'nun kendisini sürekli gördüğünün şuuru içinde bütün varlığıyla Allah'a teslim olan ve şirkten, nifaktan uzak dupduru bir Tevhid inancıyla İbrahim'in milletine (yol, inanç ve yaşayış tarzına) uyanın dininden daha güzel bir dine kim sahiptir ki? Allah, İbrahim'i (izni ölçüsünde bazı Ulûhiyet sırlarına muttali) bir sırdaş edinmişti.

126. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah, (İlmi'yle, Kudreti'yle) her şeyi kuşatmış bulunmaktadır.

127. (Ey Rasûlüm,) kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah, onlar hakkında size vereceği fetvaları (Kur'ân'da) veriyor; ayrıca, (güzellikleri ve servetleri uğruna) kendileriyle evlenmeye hırs gösterdiğiniz halde onlara vermeniz gereken mehri vermediğiniz (veya, sizi çekmedikleri için kendileriyle evlenmediğiniz gibi, mallarından faydalanmayı sürdürmek gayesiyle başkalarıyla da evermeye yanaşmadığınız) yetim kadınlarla, zayıf, biçare çocuklar ve yetimlerin haklarına gerektiği ölçüde riayet etmeniz konusundaki hükümler size zaten bu Kitap'ta okunuyor." Bilin ki, hayır adına her ne yaparsanız, şüphesiz ki Allah, onu hakkıyla bilir.

128. Eğer bir kadın kocasının serkeşliğinden, evlilik vazifelerini yerine getirmemesinden veya bütün bütün kendisinden yüz çevirip uzaklaşmasından haklı olarak endişe duyuyorsa, bu takdirde bir yolunu bulup, aralarında yeniden anlaşma ve sulh yoluna gitmelerinde üzerlerine bir vebal yoktur. Sulh, gerçekten hayırlı olandır. (Şurası bir gerçek ki,) nefisler, kendilerine düşkün ve hep bencilliğe ve kendi menfaatlerine eğilimlidir. Bu bakımdan (ey erkekler), eğer Allah'ı görüyormuşçasına, en azından O'nun sizi sürekli gördüğünün şuuru içinde

hep iyiliği seçer ve (bilhassa kadınların hakkını gözetmede) takva yolunu tercih ederseniz, bilin ki hiç şüphesiz Allah, her ne yaparsanız yapın ondan mutlaka haberdardır.

129. Gerçekleştirme konusunda ne kadar hırs gösterseniz de, kadınlar arasında (sevgi, hissî alâka gibi bütünüyle irade altına girmeyen hususlarda) adaleti sağlamayı başarmanız mümkün değildir. Bununla birlikte, birinden büsbütün yüz çevirip de onu sanki kocasızmış gibi ortada bırakmayın. Eşlerinizle münasebetlerinizde hep sulh yörüngeli davranır, onların aralarında çıkan anlaşmazlıklar güzellikle ve adaletle halleder ve daima takva yolunu tercih ederseniz, bilin ki Allah, (elde olmadan işlenen, elde olarak işlense bile kendilerinden tevbe edilen hata ve günahları) pek çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min ve müttakî kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

130. (Aralarını düzeltme adına ortaya konan her türlü gayrete rağmen) eşler, (evliliği daha fazla devam ettiremeyeceklerine inanıp) ayrılacak olurlarsa, (fakir ve kimsesiz kalırız endişesine kapılmasınlar). Allah, her birine o çok geniş, her varlığı kapsayan lütf u kereminden bir kapı açar ve birini diğerine muhtaç etmez. Allah, lütf u keremiyle her varlığı kucaklayan, kullarına olabildiğince genişlik gösterendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

131. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bu bakımdan, sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve elbette size de, "Allah'a karşı gelmekten sakının ve O'nunla münasebetlerinizde takva dairesi içinde hareket edip O'nun koruması altına girin!" diye emrettik. Buna rağmen, eğer O'nu tanımaz ve O'na karşı nankör kesilirseniz bilin ki, göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır: (ne O'nu tanıyıp O'na şükretmeniz O'na bir şey katar, ne de O'nu tanımayıp O'na karşı nankör kesilmeniz O'ndan bir şey eksiltir. Çünkü) Allah, mutlak servet sahibi, (dolayısıyla kullarının iman ve şükründen) mutlak müstağnîdir; (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak) hakkıyla hamde lâyıktır.

132. Evet, Allah'ındır göklerde ne varsa ve yerde ne varsa. Kendisine dayanılıp güvenilecek ve bütün işlerin havale edileceği (vekil) olarak Allah kâfidir.

133. Eğer O dilerse, ey insanlar, hepinizi ortadan kaldırır ve yerinize başkalarını getirir. Bunu yapmaya Allah'ın kudreti elbette yeter.

134. Kim dünya nimet ve mutluluğunu istiyorsa bilsin ki, dünyanın da Âhiret'in de nimet ve mutluluğu Allah katındadır. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir: (her sözü işitir, her yapılanı görür ve hepsini kaydeder).

135. Ey iman edenler! Bizzat kendinizin, anne-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine de olsa, haktan yana ve Allah için şahitlik yapanlar olarak var gücünüzle ve kılı kırk yararcasına adaleti gerçekleştirin ve koruyun. (Lehinde ve aleyhinde şahitlikte bulunacağız kişi) zengin de olsa fakir de olsa bilin ki Allah, onların her ikisine de sizden daha yakındır; bu sebeple (zengine hürmetinize veya ondan beklentinize ve fakire merhametinize takılarak), nefsinizin meyillerine uyup adaletten ayrılmayın. Eğer dilinizi eğip bükerek doğru şahitlikte bulunmaz veya şahitlik yapmaktan (ya da doğruyu söylemekten) büsbütün kaçınırsanız, unutmayın ki Allah, her yaptığınızdan hakkıyla haberdardır.

136. Ey iman edenler! Allah'a, Rasûlü (Muhammed)'e, Rasûlü'ne bölüm bölüm indirmekte olduğu Kitaba (Kur'ân'a) ve daha önce indirmiş bulunduğu kitaplara (hakkıyla ve gerçek manâda) iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve Âhiret Günü'nü tanımayıp inkâr ederse, hiç şüphesiz haktan büsbütün sapıp gitmiş demektir.[27]

137. Şurası bir gerçek ki, iman edip sonra küfre düşenler, sonra tekrar iman edip ardından yine küfre düşen ve sonrasında da küfürde ileri gidip kökleşenler var ya: Allah, onları asla bağışlamayacağı gibi, onları (neticede kurtuluşa varacak) herhangi bir yola da katiyen yöneltecek değildir.

138. (Bunlar zaten münafıklar olup,) böylesi münafıklara müjdele ki, onların hakkı sadece çok acı bir azaptır.

139. Onlar, mü'minleri bırakıp da kâfirleri kendilerine yakın dost, sırdaş ve işlerini havale edip, sığınacakları birer mercî edinirler. Onlar, izzet, şeref ve kuvveti o kâfirlerle birlikte olmada mı görüyorlar? Oysa izzet, şeref ve kuvvet, bütünüyle Allah'a aittir.

140. Allah, size Kitap'ta (Kur'ân'da) daha önce indirmişti: Allah'ın âyetlerinin ret ve inkâr edilip onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, bunu yapanlar başka bir söze dalıp gidinceye kadar onların yanında oturmayın. Eğer (yaptıklarına katılmadığınızı ortaya koyacak en basit bir tavır olarak oradan kalkıp gitmez de, onlarla) oturmaya devam ederseniz, siz de onlar gibisiniz demektir. Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin tamamını Cehennem'de bir araya getirecektir.

99

27. Kur'ân, "*yâ eyyühe'l-mü'minûn* = ey mü'minler" yerine, iman adına fiil ihtiva eden "*yâ eyyühe'llezîne âmenû* = ey iman etmiş bulunanlar" veya "Ey iman edenler" ifadesini kullanmakla, "iman ettik" diyerek iman ikrarında bulunan, iman ve İslâm

dairesi içinde giren veya girmiş görünen herkesi muhatap almaktadır. Bu âyet-i kerimede bu ifadenin ardından yine iman etmeyi emretmekle de, imanın "iman ettik" sözünden, hattâ ikrarından ibaret olmadığını göstermektedir.

İman, basit bir kabulden ibaret değildir. Nasıl tam yetişmiş ve meyvesini vermiş bir (hurma) ağacında çekirdeğinden meyveleri olan hurmalara kadar; aynı şekilde, güneşte yeryüzündeki her varlıkta yansıyan ısı ve ışık tecellilerinden kendisine kadar sayısız denebilecek mertebeler ve dereceler varsa, aynen bunun gibi imanın da, akılda basit ve icmalî bir kabul, kalbde basit ve icmalî bir tasdikten, hücrelere kadar vücudun her azasına, hayatın her ânına kadar yayılan, en âmî bir insanın imanından, en yüksek derecede Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın imanına kadar ve her birinin yaşayışına yön veren dereceleri ve mertebeleri vardır. İşte, bu derece ve mertebelerin ilk basamağı, bu âyette sözü edilen esaslara inanmaktır; daha sonra, bu imanda sebat göstermek ve derinleşmek gelir. Nitekim Kur'ân'da "Ey iman edenler!" ifadesinden sonra daha çok İlâhî emir ve yasaklar buyrulur ki, bunları yerine getirmek, hem iman etmiş olmanın gereğidir, hem de imanda takviye ve derinleşmenin yoludur.

İman esasları, birbirini gerektirir. Bu bakımdan, âyette Kader'in ayrıca zikredilmemesi, onun bütün şuûn, sıfat, isim ve fiilleriyle daha çok Allah'a iman ve Allah'ı gerektiği gibi tanıma esasına dahil olmasından dolayıdır.

141. Münafıklar, sizinle ilgili olup bitenleri çok yakından izler ve devamlı olarak havayı yoklarlar: Şayet Allah size bir zafer lûtfederse, “Biz de sizinle beraber değil miydik?” derler. Eğer karşınızdaki kâfirlere zaferden bir pay düşecek olsa, bu defa onlara, “Biz, (mü’minlere katılmamak ve onları içten vurmak suretiyle) size yardım edip bu zaferde daha önemli bir pay sahibi olmadık mı, sizi mü’minlere karşı korumadık mı?” derler. Allah, Kıyamet Günü sizinle onlar arasında hükmünü verecektir. Allah, kâfirlere mü’minler aleyhinde asla yol vermez.[28]

142. Münafıklar, kendilerince güya Allah’a hile edip O’nu kandırıyorlar; oysa Allah, onların hilelerini sürekli kendi başlarına çeviriyor. (O münafıklar) ne zaman namaza kalksalar, hep üşene üşene, üstelik sadece insanlara gösteriş yapmak, namaz kıldıklarını gösterip (güya Müslümanlıklarını ispat etmek için) kalkarlar ve (hem namazda, hem namaz dışında) Allah’ı pek az anar, pek az hatırlarlar.

143. (Mü’minlerle kâfirler) arasında bocalayıp dururlar; ne bunlara katılırlar, ne de onlara. Öyle ya, Allah her kimi saptırırsa, artık onun için (üzerinde gideceği) hiçbir sağlam yol bulamazsın.

144. Ey iman edenler! Mü’minleri bırakıp da kâfirleri sırdaş, yakın dost, işlerinizde vekil ve müttefik edinmeyin. Yoksa (böyle bir akılsızlıkta bulunup da, nifak alâmeti olarak) aleyhinizde Allah’a apaçık bir delil vermek (ve O’nun azabını üzerinize çekmek) mi istiyorsunuz?

145. Şüphesiz ki münafıklar, Ateş’in en alt tabakasındadırlar. Onlar için, (kendilerini oradan kurtaracak) bir yardımcı da bulamazsın.

146. Ancak samimi bir tevbe ile Allah’a yönelip hallerini düzeltenler ve Allah’a sımsıkı sarılanlar, ayrıca dinlerini tam bir ihlâsla yaşayıp Allah’a halis kul olanlar, işte bunlar mü’minlere dahildirler. Ve gün gelecek, Allah mü’minlere çok büyük bir mükâfat verecektir.

147. Siz şükredip iman ettikten sonra[29] Allah size niye azap etsin ki? Allah, (Kendisine yapılan her şükre ve Kendisine her yönelişe fazlasıyla) karşılık verendir ve (her şeyi, herkesin halini) hakkıyla bilendir.

100

28. Çok önemli manâlara gelen bu son cümle, aynı derecede önemli gerçeklere parmak basmaktadır:

- Âhiret’te mü’minler kazanan tarafta, kâfirler (ve tabiî ki Âhiret itibariyle kâfir olan münafıklar) kaybeden tarafta olacaktır.

- Mü'minlerin dünyada ve Âhiret'te sürekli kazanan ve zafer ufuklarına uçan taraf olmaları için İslâm'ın onlara sunduğu iki kanat vardır: Din'in pratiğini ifade eden ve ulema örfünde *Şeriat-ı Garra* olarak adlandırılan inanç, ibadet, ahlâk, muamelat esasları ve ceza yasalarından oluşan kanat ile, adına *Şeriat-ı Tekvîniye (Fıtriye)* dediğimiz hayat, eşya ve hadiselerin oluş ve idaresini düzenleyen ve pozitif ilimlerin konusunu teşkil eden kanunlardan oluşan kanat. Mü'minler, bu her iki kanada da tam sahip oldukları sürece sürekli kazanan taraf olacak ve kâfirler, kendileri üzerinde asla yol bulamayacaklardır. Buna karşılık, eğer mü'minler bu kanatlardan birinciyi ihmal eder, ikinciye en az inanmayanlar seviyesinde sahip bulunmazlarsa, bu durumda onlar, Allah'ın istediği tarzda ve *mü'min* ismine lâyık mü'min olamadıkları için, kâfirler onlar üzerine dünyada yol bulabileceklerdir.
- İnanmayanlar, mü'minler karşısında dünyada zaman zaman muvaffak olsalar da, nihaî zafer her zaman için mü'minlerindir.
- Maddî yönden zaman zaman kâfirler üstte görünseler de, Din'in temelini teşkil eden inanç, düşünce ve maneviyat açısından mü'minler her zaman üstte ve öndedir. Tarihin şu son bir-kaç asırlık döneminde kâfirler maddî açıdan üstünlüğe sahip bulunmakla birlikte, İslâm'dan irtidatla başka dine geçenlerin çok az, buna karşılık, halen başka dinlerden İslâm'a geçenlerin daha fazla olması buna en güzel delildir.
- Bu Kur'ânî ifade, mü'minlere çok önemli bir hedef tayin etmektedir: Onlar, inanmayanların kendi üzerlerinde yol bulmasına asla müsaade etmemeli, İslâm'ı çok iyi anlayıp tam manâsıyla yaşayarak, hayatlarına hayat yaparak sürekli kazanan taraf olmalıdırlar. Aksi durumda, Allah karşısında sorumlu olacakları gibi, bilhassa dünyada sürekli ezilen tarafı teşkil etmeleri kaçınılmazdır.

29. Arapça aslında *küfür* ve *nankörlük*, aynı kökten gelen iki kelimedir. Nasıl küfür temelde Allah'a apaçık delil olan âyetleri, delilleri bile bile örtmek, nefsi onların üzerinde kapkalın bir perde yapmak manâsına geliyorsa, nankörlük de, insanın sahip olduğu her nimeti, her muvaffakiyeti asıl Sahibi olan Allah'a değil de, kendisine nisbet etmesi, böylece her nimeti, her güzelliği, her başarıyı veren ve yaratan olarak Allah'a karşı kör olması demektir. Dolayısıyla nankörlük, küfre açılan bir kapı, hattâ küfürle âdeta özdeş bir haldir. Buna karşılık şükür ise, her güzelliği, her başarıyı, kişinin sahip olduğu her nimeti asıl sahibi olan Allah'a vermesi, bunu diliyle ikrar, kalbiyle tam tasdik ve hayatıyla ortaya koyması demektir ki, bu da imana açılan kapı, hattâ bir bakıma imanın kendisidir.

148. Allah, zulme ve haksızlığa maruz kalanın (usulü dairesinde) söylemesi dışında, (her ne türde ve şekilde olursa olsun) kötü sözün açıktan söylenmesinden asla hoşlanmaz. Hiç şüphesiz Allah, (her söyleneni) hakkıyla işitendir; (her sözü, her niyeti, her söyleyeni) hakkıyla bilendir.

149. (Buna karşılık,) bir iyiliği ister açıktan yapın ister gizlice yapın veya (şahsınıza reva görülen) herhangi bir fenalığı (ona usulünce mukabelede bulunmak hakkınız olmakla birlikte) bağışlayıverin: her halükârda bilin ki Allah, (Kendisine karşı işlenen) günahların pek çoğundan hemen geçiverendir; (cezalandırılması gereken her suçluyu ve suçu cezalandırmaya da) gücü hakkıyla yetendir.

150. (Çünkü cezayı hak eden) öyleleri vardır ki, (tanınması gerektiği şekilde tanımamakla) Allah'a ve (içlerinden bazısına inanmamakla) O'nun rasûllerine karşı küfür içindedirler. (İman iddia ettikleri halde, içlerinden bazılarını inkâr ederek) Allah ile rasûllerinin arasını ayırmak dilemekte ve "(O rasûllerden) kimisine inanır, kimisini ise reddederiz." diyerek, (iman ile küfür) ortasında kendilerince bir yol tutmak istemektedirler.

151. İşte bunlar, gerçekten kâfirlerin ta kendileridir. Ve Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152. Buna karşılık, Allah'a ve rasûllerine (gerçekten) iman eden ve (inanma hususunda) rasûllerin arasında hiçbir ayırım yapmayanlara gelince: gün gelecek, Allah onların mükâfatlarını verecektir. Allah, (günahları) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek çok olandır.

153. Kitap Ehli kalkmış şimdi de, (peygamberliğini ispat için) senden üzerlerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. (Ey Rasûlüm, onların bu isteklerini çok görme!) Nitekim daha önce Musa'dan daha da ötesini istemişler ve "Allah'ı bize apaçık göster!" demişlerdi de, bu zulümleri sebebiyle yıldırım çarpmışçasına gelen o dehşetli sarsıntı kendilerini yakalayıvermişti. Sadece bu değildi yaptıkları: kendilerine (gerçeği gösteren) apaçık deliller gelmiş (ve pek çok mucize de gösterilmiş) olmasına rağmen, tuttular (süs eşyalarından bir buzağı yapıp) onu ilâh edindiler; fakat Biz (hepsini helâk etmeyip, tevbelerini ve keffaretlerini kabulle) bu yaptıklarından da geçiverdik. Ve Musa'ya (Kitap ve Furkan verip,) apaçık bir delil, nüfuz ve hakimiyet bahşettik.

154. (Bu kadar da değil: Tevrat'a kuvvetle tutunmaları konusunda) vermiş oldukları sözü sağlama almak için Tur'u (yerinden söküp) üzerlerine kaldırdık (ve düşüverecek gibi başları üzerinde öylece tuttuk.

Ayrıca, çölde dolaşıp dururlarken kendilerini yönlendirdiğimiz beldenin) kapısından "Âdeta secde halinde, mütevazı ve emirlerimize boyun eğmiş olarak girin!" buyurduk. Yine, kendilerine "Sebt Günü'nün hürmetine riayetle, o günle ilgili yasağı çiğnemeyin!" diye emrettik ve (bu hususta ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyecekleri, birbirlerinin kanını akıtmayacakları gibi daha pek çok hususta) kendilerinden çok sağlam bir söz aldık.

155. İşte (başlarına ne geldi ise hep kendi yüzlerinden geldi): verdikleri sözde durmamaları, Allah'ın (vahyettiği) âyetlerini (ve hem kâinatta, hem de kendi hayatlarında müşahede edip durdukları) apaçık delilleri görmezlikten gelip inkâr etmeleri, hiçbir hak-hukuk gözetmeksizin peygamberleri öldürmeleri ve "Bizim kalblerimiz kılıflı, kabuk bağlamış, kaşarlanmış; (imana kabiliyetimiz kalmamış!)" demeleri yüzünden; –oysa küfürde ısrarları sebebiyle Allah kalblerine baskı vurup küfrü tabiatları haline getirdi de, artık imanla, iman hakikatleriyle münasebet ve alâkaları pek azdır.[30] –

156. Yine, küfürde ısrarla devamları ve Meryem aleyhinde dehşetli bir iftira atmaları yüzünden.

157. Yine, Allah'ın rasûlü Meryem oğlu İsa (hakkında övüne övüne, "Onu) katlettik!" diye iddia etmeleri yüzünden –oysa onlar, İsa'yı öldüremediler, onu asamadı ve çarmıha geremediler; fakat şüpheye düşürülüp (bir aldanışa ve karışıklığa sürüklendiler). İsa ve dünyadan nasıl ayrıldığı konusunda ihtilâfa düşenler, asla bir gerçeğe dayanmayıp, zaten kendileri de hep şüphe içindedirler. Herhangi kesin bir bilgiye sahip bulunmadıkları için, ancak zanna tâbi olup gitmektedirler. Gerçek şu ki, onlar İsa'yı asla öldüremediler.

158. Fakat Allah, O'nu Kendi (katına) yükseltti. Hiç şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

159. Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsa'yı (gerçek kimliğiyle tanıyıp, fakat artık fayda vermeyecek bir imanla) O'na mutlaka inanacak olmasın. Kıyamet Günü gelince de, İsa onların aleyhinde şahitlik yapacaktır.[31]

160. Yine, Yahudi olanlardan taşan zulüm sebebiyle, kendilerine daha önce helâl kılınmış bulunan birtakım temiz ve hoş yiyecekleri onlara haram kıldık; ayrıca, insanları Allah'ın yolundan alıkoymaları sebebiyle de.

161. Kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faiz almaları ve halkın mallarını (gasp, yolsuzluk, hıyanet ve Allah'ın âyetlerini satma gibi) bâtıl yollarla yemeleri sebebiyle de. İç-

lerinden kâfir olanlara ise (Âhiret'te) pek acı bir azap hazırladık.

162. Fakat onların içinde ilimde derinleşip kökleşmiş olanlar ve gerçek manâda mü'min bulunanlar da (vardır ki, diğerleri gibi senden kendilerine gökten kitap indirmeni istemezler. Onlar,) sana indirilen (Kur'ân)'a ve senden önce indirilen (Tevrat, İncil ve diğer Kitaplar)a iman ederler; namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılanlardır onlar; ayrıca zekâtı tastamam verenler ve Allah'a ve Âhiret Günü'ne içten iman edenlerdir: onlardır ki, kendilerine çok büyük bir mükâfat vereceğiz.

101-102

30. Bu âyetlerde kısaca zikredilen hadiselerle ilgili olarak bkn: Bakara Sûresi/2: 51–55, 58, 61, 63–66, 79, 83, 84–88, 92–93.

31. Hz. İsa'nın vefat keyfiyeti ve Kıyamet'ten önce yeryüzüne dönecek olması konusunda farklı mülâhazalar vardır. Özet olarak arz edeceğimiz şu birkaç nokta, bu mülâhazalar içinde değerlendirilebilir:

- Hz. İsa (a.s.), Yahudiler veya onların kışkırtmasıyla Romalılar tarafından çarmıhta öldürülememiştir. Bazı tefsirlerde ve elde bulunan fakat sıhhatinden tam emin olamadığımız Barnabas İncili'nde geçtiği üzere, havarilerinden O'na ihanet eden Yahuda İskariyot, Hz. İsa'yı öldürmek isteyenlere Allah tarafından Hz. İsa gibi gösterildi ve çarmıhta o can verdi. Muhammed Esed, çarmıhta can verme hadisesinin sonradan uydurulmuş olduğunu iddia eder. Ona göre, daha sonra Mitraizm'in tesiriyle Hıristiyanlığa 'ilk günah' doktrini girmiş ve Hz İsa'nın çarmıhta can verdiği iddiası buradan doğmuştur. O dönemde, çarmıhta can verme en bayağı caniler ve suçlular için uygulanan en kötü bir idam şekli olduğundan, Hz. İsa'nın düşmanı olan Yahudiler de buna daha sonra inanmışlardır. (*The Message of the Qur'an*, 134) M. Esed'in bu iddiası doğru da olsa yanlış da olsa bir gerçek vardır ki, mevcut Hıristiyanlık'ta yer alan ilk günah, keffaret, teslis gibi doktrinlerin hepsi Mitraizm'de de vardı ve Hıristiyanlığın Anadolu'ya geçtiği yıllarda Mitraizm Anadolu'da çok yaygın olduğu gibi, Hıristiyanlık Roma'nın resmî dini olmadan önce de Roma'ya girmişti. Bu inançlar Hıristiyanlığa sadece Mitraizm'den mi girdi, yoksa Mâide Sûresi not: 16'da açıklandığı üzere, onların Hıristiyanlığa girmesinde Yahudiliğin de tesiri oldu mu, araştırmaya değer bir konudur. Dolayısıyla 157'nci âyette, Hz. İsa'nın öldürüldüğü iddiasına Kur'ân'ın verdiği *şübbihe lehüm* cevabını, "şüpheye düşürülüp, bir aldanışa ve karışıklığa sürüklendiler" şeklinde anlamak daha doğru olsa gerektir. Bu manâ, yukarıda sözünü ettiğimiz her iki ihtimali de –yani, çarmıhta ölme hadisesinin daha sonra Hıristiyanlığa sokulduğu

ve Yahuda İskariyot'un Allah tarafından Hz. İsa'ya benzetilip çarmıhta can verdiği iddialarını– karşılayacak niteliktedir. Ortada her halükârda bir karıştırma vardır.

- 158'inci âyet, Âl-i İmran Sûresi 55'inci âyetiyle birlikte ele alındığı takdirde, nitekim bu âyetle ilgili notta (not 12) açıklandığı ve Bediüzzaman hazretlerinin de ifade buyurduğu üzere (*Mektubat*, 1. Mektup), Hz. İsa'nın Cenab-ı Allah'a yükseltilmesi konusunda şunu söyleyebiliriz: Hz. İsa (a.s.), ruhuyla ve astral (necmî) beden haline bürünmüş vücuduyla birlikte semaya kaldırılmış, doğuşu gibi vefatı, yani dünyadan alınması da farklı olmuştur. Hz. İsa'nın semaya kaldırılışı, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın miracına benzetilebilir. Efendimiz, misyonu gereği ruhu ve bedeniyle göklere çıkıp, bütün âlemleri dolaşarak geri dönerken, Hz. İsa (a.s.) ise, şahsı adına bir rasûl olarak misyonunu tamamladığı için geri dönmemiştir.
- Kur'ân-ı Kerim'de açıkça görüldüğü ve Bedir esirlerine yapılacak muamele konusunda fikirlerini beyan eden Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e karşı Efendimiz'in de beyan buyurdukları üzere, "ülü'l-azm" denilen büyük rasûller içinde Hz. Nuh ile Hz. Musa ve Hz. İbrahim ile Hz İsa, mizaç olarak birbirlerine daha yakındırlar. İlk ikisinde, misyonları gereği celâl, yani önce küfre ve kâfirlere karşı hiddet hakim iken, diğer ikisinde cemal, yani umumi manâda yumuşaklık ve dolayısıyla önce mü'minlere karşı merhamet ve sonra küfre, kâfirlere karşı izzet hakimdir. Muhammedî ruhta ise, evrenselliği sebebiyle bunların her ikisi de denge halinde meczedilmiş, birbiriyle kaynaştırılmıştır. Fakat şartlara göre bazen biri, bazen diğeri öne çıkabilir. Kıyamet'e yakın bir dönemde İslâmî hizmetlerde Hz. İbrahim ve bilhassa Hz. İsa'nın temsil ettiği cemal, yumuşaklık ön plana çıkacak, yani İslâm'ın tebliğinde Hz. İsa'nın (a.s.) temsil ettiği misyon ağırlık kazanacak, neticede Hıristiyanlar içinde en azından büyük gruplar mutlak küfrün savleti karşısında ya İslâm'a girecek veya onun rehberliğini tanıyacak ve böylece İslâm, mutlak küfür karşısında cihan çapında bir hakimiyet elde edecektir.

163. (Ey Rasûlüm!) Nuh'a ve O'ndan sonra gelen nebîlere nasıl vahiyde bulunmuşsak, aynı şekilde sana da vahyediyoruz. Nitekim İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve O'nun soyundan gelip İsrail kabileleri içinde gönderilen peygamberlere, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davud'a da Zebur'u verdik.[32]

164. (Misyonları çerçevesinde) daha önceden sana bahsettiğimiz rasûller gibi, kendilerinden sana söz etmediğimiz daha başka rasûller de gönderdik (ve şüphesiz onlara da vahiyde bulunduk). Ve Allah, Musa ile de hususî bir tarzda konuştu.[33]

165. Hepsini (iman ve salih amel karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyiciler ve (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcılar olarak gönderdik; ta ki, kendilerine rasûller geldikten sonra insanların, ("Bize müjdeleyen ve uyaran bir rasûl gelmemişti ki!" diye) Allah karşısında geçerli bir mazeretleri olmasın. Şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

166. (İnsanlar ister iman etsin ister etmesin,) ama Allah, sana indirdiğinin hak olduğuna bizzat şahadet etmektedir ve yine şahadet etmektedir ki, onu bizzat Kendi ilmine dayalı olarak ve yine Kendi ilmi dahilinde indirmektedir. Sonra, bu gerçeğe melekler de şahitlik etmektedirler. (Temelde, her gerçeğe) şahit olarak Allah yeter.

167. Hâl böyle iken, (sana indirdiğimiz hakikatları) ret ve inkâr edenler ve başkalarını da Allah'ın yolundan alıkoyanlar, hiç şüphesiz haktan büsbütün sapıp gitmişlerdir.

168. Evet, o inkâr edenleri ve (başkalarını Allah'ın yolundan alıkoymakla) zulmedenleri, (böyle bir inkârla da Allah'a, peygamberlere, meleklere, bütün mü'minlere ve hakka şahitlik eden onca varlığa karşı) haksızlıkta bulunanları Allah asla bağışlayacak değildir; onları (başka) bir yola iletecek de değildir,

169. İçinde ebediyen kalacakları Cehennem'in yolu dışında. Bunu yapmak, Allah için pek kolaydır.

170. Ey (bütün) insanlar! O (şanı çok yüce en büyük) Rasûl, size Rabbinizden hakkı getirdi; dolayısıyla kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki (inkârınızın Allah'a hiçbir zararı olmayacak ve O'ndan hiçbir şey eksiltmeyecektir; çünkü) göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Ve Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

103

32. Bu âyetle ilgili olarak merhum Mevdûdî, tefsirinde şöyle yazar (2: 113–114, not 205):

> Kitab-ı Mukaddes'te geçen *Mezmurlar*, Davud'un *Zebur*'u değildir. Aynı kitap içinde, daha pek çoklarına atfedilen Mezmurlar da vardır. Bununla birlikte,

Hz. Davud'a atfedilen *Mezmurlar*'da şüphesiz gerçeğin parıltıları da yok değildir. Hz. Süleyman'a atfedilen *Meseller* içinde kuşkusuz O'na aidiyeti pekalâ mümkün olanlar var ise de, bu Meseller pek çok ilâveyi de ihtiva etmekte olup, bilhassa son iki bölümü hiç şüphesiz Süleyman'a ait değildir. Kitab-ı Mukaddes içinde yer alan *Eyüp* kitabı, pek çok hikmet cevherleri ihtiva etmekle beraber, kitabın Hz. Eyüb'e ait olması mümkün görünmemektedir. Çünkü bu kitapta çizilen Eyüp karakteri, Hz. Eyüb'ün Kur'ân'da ve bizzat bu kitabın başlangıcında övülen o destansı sabrına terstir ve maruz kaldığı çile ve mihnet döneminde Allah hakkında bütünüyle şikâyet ve sitemlerle dolu bir tipi ortaya koymaktadır. O kadar ki, arkadaşları O'nu, Allah'ın zalim olmadığı konusunda âdeta ikna bile edememektedirler.

Kitab-ı Mukaddes'te İsrailî peygamberlerle ilgili 17 kitap daha vardır ki, bunların büyük bölümü vahiy mahsulü gibi görünmektedir. *Yeşeya*, *Yeremya*, *Hezekiel*, *Amos* ve diğerlerinde insan ruhunu harekete geçiren bölümler vardır. Bunları okurken, ihtiva ettikleri ahlâkî kaideler, şirke çok güçlü muhalefet, Tevhid'in üzerinde ısrarla durulması ve İsrail Oğulları'nda görülen ve karakterleri haline gelmiş ahlâkî yozlaşmanın şiddetle kınanması karşısında çarpılmamak elde değildir. Bu kitapların ve İncillerde geçen Hz. İsa'nın va'zlarının, Kur'ân-ı Kerim gibi aynı İlâhî kaynaktan gelmiş olduğu rahatlıkla görülebilir. (Mevdûdî, 2: 113–114, not 205)

33. Şûrâ Sûresi 51. âyette de ifade olunduğu üzere, vahiy üç şekildedir:

1. Allah, manâyı peygamberin kalbine bırakır ve peygamber, bunun Allah'tan olduğunu bilir.
2. Allah, peygamberle aracısız, fakat onun tarafından görülmeksizin ve bir perde arkasından konuşur: Hz. Musa'ya ağaçtan konuşması gibi.
3. Allah, bir melek gönderir ve bu melek, peygambere Allah'ın mesajını getirir. Cenab-ı Allah (c.c.), Kur'ân'ı Hz. Cebrail (a.s.) vasıtasıyla göndermiştir. (Ayrıca bkn: es-Salih, 22.)

Bakara Sûresi 253'üncü âyette ifade buyurulduğu üzere Allah, misyonları gereği peygamberleri bir veya birkaç yönden birbirlerinden üstün kılmıştır; yani her peygamber, diğerlerinden bir veya birkaç noktada üstündür. Şu kadar ki, son peygamber olması ve mesajının her yönden evrenselliği sebebiyle Hz. Muhammed (s.a.s.), peygamberliğin bütün yönleriyle en üstün temsilcisi olduğu için, her bakımdan bütün peygamberlerden üstündür. Bununla birlikte, O'nun hayatının belli dönemlerinde ve peygamberliği zirve noktada temsil edeceği ana kadarki tekâmül sürecinde, bilhassa Kur'ân'da geçen peygamberler, üstün oldukları noktalarda O'na rehberlik yapmışlardır denebilir.

Peygamberler içinde Hz. Musa (a.s.), Cenab-ı Allah'ın kendisine bir perde gerisinden de olsa aracısız hitap etmesiyle bir seçkinliğe sahiptir. Şüphesiz bu hususî bir ikram olmakla birlikte, vahyin en kâmil şekli değildir. Vahyin en kâmil şekli, Hz. Cebrail'in gönderilmesi yoluyla olan vahiydir. Bundandır ki Tevrat, Cenab-ı Allah'ın Hz. Musa'ya aracısız konuşmalarından oluşmaz.

171. Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında gerçek dışı iddialarda bulunmayın. Bilin ki, Meryem'in oğlu İsa Mesih başka değil, sadece Allah'ın bir rasûlüdür ve (Kudreti'nin) bir kelimesidir ki, onu Meryem'e bırakmıştır; bir de, Allah'tan bir ruhtur.[34] Şu halde, Allah'a (Allah olarak) ve (İsa Mesih gibi) bütün rasûllerine de (rasûl olarak) iman edin; böyle iman edin de, "İlâh üçtür!" demeyin. Kendi hayrınıza, böyle iddialardan vazgeçin. Allah ki, ancak tek bir ilâhtır. Hiç mümkün müdür ki bir oğlu olsun; bundan bütünüyle münezzehtir O. Göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi O'nundur (O'nun mülküdür ve O'nun tasarrufu altındadır). Allah, (koruyan, yöneten ve bütün işlerin Kendisine havale edileceği bir) vekil olarak yeter.

172. Mesih, Allah'a herkes gibi sadece bir kul olup ibadet etmekten asla kaçınmaz; Allah'a en yakın melekler de kaçınmaz; (şu halde, melekler içinde de asla bir ilâh bulunamaz). Kim Allah'a kul olup ibadet etmekten kaçınır ve bunu kibirine yediremezse, bilsin ki Allah, öylelerinin hepsini huzuruna toplayacak (ve hesaba çekecektir).

173. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara ise mükâfatlarını tastamam verecek, üstelik lütf u kereminden daha fazlasını bahşedecektir. (Allah'a kul olmaktan) kaçınanlara ve bunu kibirlerine yediremeyip büyüklenenlere gelince, öylelerini ise çok acı bir azapla cezalandıracak ve onlar, Allah kendilerini asla sahiplenmeyeceği için, (azap karşısında) ne bir koruyucu, ne bir sahip, ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.

174. Ey insanlar! Hiç şüphesiz Rabbinizden size kesin bir Delil geldi ve size her şeyi olduğu gibi apaydınlık gösteren ve yolunuzu aydınlatan parlak bir Nur indirdik.

175. İşte, Allah'a (bu Delil'in kılavuzluğunda ve Nûr'un ışığında) iman eden ve O'na sımsıkı sarılanları O, Kendi katından (şu anda mahiyetini ve büyüklüğünü kavrayamayacağınız) bir rahmetin ve yine (mahiyetini kavramanız mümkün olmayan) bir lütf u nimetin içine yerleştirecek ve dosdoğru bir yol üzerinde hiç sapmadan Kendisine ulaştıracaktır.

176. (Ey Rasûlüm!) Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah, kelâle (geride baba ve çocuk bırakmadan vefat eden kişi)nin mirasıyla ilgili hükmünü size şöyle bildiriyor: "Çocuğu olmayan, (babasını da daha önce kaybetmiş bulunan) biri ölür ve geride (öz veya baba bir) kız kardeş bırakırsa, terikesinin yarısı ona aittir; (kalan yarısı, baba tarafından varsa mirasçı konumundaki akrabanındır. Onlar da yoksa, yine kız kardeşindir.) Eğer herhangi bir kız kardeş çocuk bırakmaksızın

ölürse, (tek vâris olan öz veya baba bir) erkek kardeş, onun terikesinin tamamını alır. (Babasız veya çocuksuz olarak vefat eden bir kişiden) geriye iki kız kardeş kalırsa, terikenin üçte ikisi onlarındır. Eğer vârisler erkek ve kız kardeşlerden ibaret olurlarsa, bu durumda erkek, kadın hissesinin iki mislini alır. Allah, hükümlerini size açıklıyor ki, herhangi bir yanlışlığa ve şaşkınlığa düşmeyesiniz. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

104-105

34. Allah'ın iki türlü kelimeleri vardır; biri Kelâm sıfatından gelir, diğeri ise Kudret sıfatından. Kelâm sıfatından gelen kelimeleri, İlâhî beyanlar veya Kitaplar ve Sahifeler olarak peygamberlere gönderilmiştir. Kudret sıfatından gelen kelimeleri ise, O'nun belki bütün eserleri, yarattıkları ve kâinatta olup biten hadiselerdir. Bununla birlikte, Hz. İsa için bilhassa *Allah'ın bir kelimesi* tabirinin kullanılması şunun içindir:

Cenab-ı Allah (c.c.), bir hikmet yurdu olan bu dünyada izzet ve azametinin gereği olarak sebepler perdesi arkasında icraatta bulunur. Çünkü, kâinatta olup bitenlerin, bilhassa hastalıklar, ölüm ve musibetler gibi insanlara sevimsiz gelen hadiselerin arkasındaki İlâhî hikmeti ve güzellikleri kavrayamayan bazıları, bunları doğrudan Allah'a atfederek günaha ve yanlış değerlendirmelere girebilirler. Bu bakımdan, Cenab-ı Allah (c.c.), insan ile bu hadiseler arasına sebepleri perde olarak koymuştur ki, insanların bu hadiselerden dolayı şikâyeti ve serzenişleri Allah'a gitmesin. Âhiret ise bütünüyle Kudret yurdu olup, orada Allah'ın Kudreti ile varlıklar ve hadiseler arasında sebep perdesi yer almayacak ve her şey anında olup bitecektir.

İşte, Hz. İsa'nın yaratılışında öncelikle Kudret hakimdir. O, diğer insanların aksine babasız yaratılmıştır. Hz. Meryem'e Allah'ın bir yaratığı ve kulu olan Ruh tarafından üflenmiş ve böylece yaratılışında ruhanî cihet çok daha ağır basmıştır. Bu ise, O'nun misyonunun gereği idi. Çünkü O, tamamen maddecilik ve/veya dünyevîlik bataklığına batmış ve Allah'ın âyetlerini çok küçük dünya menfaatleri karşısında satmaktan çekinmeyen bir topluluğa yeniden 'ruh' üflemek, onları mânen diriltmek için gelmişti. Dolayısıyla O'nun, "Allah'tan bir ruh" olarak anılmasına da bu açılardan yaklaşmak gerekir.

Hz. Âdem de annesiz ve babasız yaratılmıştı. Böyle iken O'nun için *Allah'ın bir kelimesi* tabirinin kullanılmamasının sebebi ise şudur: Hz. Âdem (a.s.) ilk insandı; dolayısıyla ilk insan olarak şartlar gereği annesiz ve babasız olacaktı. Oysa Hz. İsa (a.s.), bütün insanların bir anne ve babadan dünyaya geldiği asırlar sonrasında bir mucize olarak babasız dünyaya geliyordu.

Gerçek bu iken, Hz. İsa'nın takipçilerinin büyük çoğunluğu, sonraki dönemlerde dinlerinde aşırılığa gittiler. "Allah'tan bir ruh"u "Allah'ın ruhu" yaptılar ve Hz. Isa'nın kendisiyle desteklendiği "Kudsiyet Ruhu"nu (Bakara Sûresi/2: 87) da "Allah'ın Kendi Ruhu" olarak yorumlayıp, ona da tanrılık verdiler ve neticede Tevhid'i teslise çevirdiler. Kur'ân-ı Kerim, bütün bunları reddetmekte ve bu konuda gerçeği ortaya koymaktadır.

5. MÂİDE SÛRESİ

Medine'de Hicret'in 6'ncı yılından sonra inen sûrelerdendir. 120 âyettir. Hz. İsa'nın havarilerinin Cenab-ı Allah'tan indirmesini istediği sofra (mâide) sebebiyle Mâide adını almıştır. Daha çok hukukî mevzuları ihtiva eder.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey iman edenler! (Gerek Allah ile gerekse insanlarla sözleşip) yaptığınız anlaşmaları yerine getirin. (Genelde ve hangi şartlarda) haram kılındıkları size bildirilen ve bildirilecekler dışında (sığır, deve, koyun ve keçi gibi) ehlî ve bir de ot yiyen dört ayaklı hayvanların etleri size helâl kılınmıştır. Şu kadar ki, ihramlı iken (başkasının kestiğini yemenizde beis olmamakla birlikte) bizzat avlanmanız helâl değildir. Şüphesiz ki Allah, nasıl dilerse öyle hükmeder.

2. Ey iman edenler! Allah'ın, (O'nun tarafından muhterem ve mukaddes ilan edilen Cu-ma ve Bayram namazları, cemaatle namaz, ezan, kurban, Hac ve menâsiki gibi İslâm'ın ve Müslümanlığın sembolleri demek olan) şiarlarına ve bu arada, (bizzat o aylarda size saldırılmamış olması dışında savaşmanın yasaklandığı) Haram Aylar'a, Hac mevsiminde kurban edilmek üzere Beytullah'a getirilen hayvanlarla, yine kurban edilmek üzere işaretlenmiş kurbanlıklara ve Rabbilerinin lûtfedeceği kazancı ve O'nun rızasını arzulayarak Beyt-i Haram'a yönelenlere sakın saygısızlıkta bulunmayın. İhramdan (ve haram bölgeden) çıktığınızda, dilerseniz avlanın. Mescid-i Haram'ı ziyaretinizi engellediler diye bir topluluğa karşı duyduğunuz öfke, sakın sizi (Allah'ın şiarlarını tanımama ve haramı helâl etme manâsına gelecek) bir tecavüze sevkedip de günaha sokmasın. Ancak (iman, infak, namaz, sabır, sebat gibi sizi Allah'a yaklaştıracak her türlü) hayır, iyilik ve faziletlerde, bir de Allah'a karşı gelmekten sakınıp O'nun koruması altına girme (takva) hususunda birbirinizle yardımlaşın. Buna karşılık, sizi hayırdan uzaklaştırıp karşılığında cezayı gerektirecek her türlü kötülük ve (hem Allah ile hem de insanlarla olan münasebetlerinizde) haddi aşma ve düşmanlık üzerinde birbirinizle yardımlaşmayın. Allah'a karşı saygılı olun ve O'na karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, cezalandırması çok çetin olandır.

3. Şunlar ise size haram kılındı: Kendiliğinden ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen ve –henüz canı çıkmadan yetişip şartına uygun tarzda kestikleriniz müstesna– herhangi bir şekilde boğularak ölen, herhangi türde bir darbe ile öldürülmüş, yukarıdan veya kuyuya düşerek ölmüş, yine, boynuzlanarak veya yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak ölmüş ve bir de put manâsı taşıyan her türlü şekil, yapı ve anıtlara hürmeten kesilen hayvanların etleriyle, fal, zar atma, kumar, piyango gibi yollarla taksim ve elde ettiğiniz etler (ve sâir yiyecekler). Haram edilen bütün bu yiyecekleri yemek, Allah'a itaatten ve O'nun yolundan çıkmak demektir. –Artık bugün küfredenler, dininizin yerleşip hakim hale gelmesine mani olmaktan ümitlerini kesmiş bulunuyorlar. O halde, onlardan korkup karşılarında ürperti duymayın; yalnızca Ben'den korkup Benim karşımda ürperin (ve neye hükmetmişsem onu yerine getirin). İşte bugün sizin için (bütün kaideleri, hükümleri ve evrenselliğiyle) dininizi kemale erdirdim; üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.[1] –Şu kadar ki, kim açlıktan bunalıp çaresiz kalır da, (haram kılınan bu yiyeceklerden zaruret miktarını aşmak veya bir başka aç insanın payına tecavüz etmek gibi yollarla) günaha meyletmeksizin yerse, hiç şüphesiz Allah, pek bağışlayıcıdır, rahmet ve merhameti pek bol olandır.

4. (Ey Rasûlüm!) Sana nelerin (ve bu arada av hayvanlarının hangi şekilde yakalayıp getirdikleri avların) helâl olduğunu soruyorlar. De ki: "Size pak, sağlığa zararsız ve haram şüphesi bulunmayan bütün yiyecekler ve bu arada, Allah'ın size öğrettiğinden öğrenip de eğittiğiniz avcı hayvanların (boğma veya çarpma yollarıyla olmayıp, bizzat av organlarıyla yaralayarak) yaptıkları avlar helâl kılındı. Bu hayvanların, (kendileri yemek için değil de) sizin için tutup, (herhangi bir parçasını yemeden ölü veya diri olarak) getirdiklerinin temiz kısımlarını yiyin ve (av hayvanını salarken) Allah'ın adını anın (Besmele çekin). Allah'a karşı saygıyla dopdolu bulunun ve O'na itaatsizlikten sakının. Hiç şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

5. Bugün size pak, sağlığa zararsız ve haram şüphesi taşımayan yiyecekler helâl kılınmış bulunuyor. Kendilerine (daha önceden) Kitap verilmiş olanların (temiz ve hakkında haram şüphesi olmayan yiyecekleri gibi, üzerlerine Allah'tan başkasının adını anmadan) kestikleri de size helâldır; nitekim sizin (aynı tür yiyecekleriniz ve) kestikleriniz onlara helâl olduğu gibi. Ayrıca, iffet

ve meşruiyet çerçevesinde hareket eden, evliliğin hikmet ve sebeplerine uygun bir hayat süren ve zina gibi sefahat yollarına sapmayan, gizli dost da edinmeyen insanlar olarak farz olan mehirlerini verip nikâhladığınızda, iffetli ve evliliğin hikmet ve sorumluluklarının şuurunda mü'min kadınlarla, sizden önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan aynı şekilde iffetli ve evliliğin hikmet ve sorumluluklarının şuurunda olan kadınlar da size (helâldır). (Dünyada Ehl-i Kitap'la ilgili bu hüküm var ise de, herkes için aslî ve geçerli gerçek şudur:) Kim imanın gereği olarak İslâm'ın hükümlerini bırakıp aykırı uygulamaları hayat tarzı haline getirirse, bütün yaptığı işler hiç şüphesiz boşa gider (Allah katında kabul görmez) ve böylesi, Âhiret'te de kaybedenlerden olur.

106

1. Hz. Ömer'in hilâfet günlerinde bir yahudi, "Sizin kitabınızda öyle bir âyet var ki, o âyet bize inmiş olsa idi, onun indiği günü bayram yapardık." der ve bu âyetin *İşte bugün sizin için, (bütün kaideleri, hükümleri ve evrenselliğiyle) dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım* kısmını okur. Gerçekten de, âyetin diğer kısımlarıyla birinci derecede ve doğrudan bağlantısı görülmeyen ve iki durak arası gelen bu kısım, İslâm'ın hakimiyetini ve Kıyamet'e kadar geleceğini garanti altına alan bir âyettir. Dolayısıyla, önemi ve işaret ettiği gerçek, Peygamber Efendimiz'in "Bugün size çok kıymetli iki şey bırakıyorum ki, onlara sarıldığınız müddetçe yolunuzu şaşırmazsınız. Onlar, Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün Ehl-i Beyti'dir." sözünde yatıyor olsa gerektir. Bu hadis, *Müslim*, *Tirmizî* ve *Nesâî* gibi, Kütüb-ü Sitte olarak bilinen 6 sahih hadis kitabına dahil kaynaklar, ayrıca Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'i gibi daha başka güvenilir Hadis kaynaklarında bu şekilde yer alırken, İmam Malik'in *Muvatta*ında senetsiz bir rivayetle ve Hakim'in *Müstedrek*'inde, "Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün Sünneti (veya Sünnetim)" şeklindedir. Fakat, Bediüzzaman hazretlerinin buyurdukları üzere, Ehl-i Beyt'ten kasıt da, birinci derecede Sünnet'tir. Ayrıca, İslâm tarihi boyunca, çok az istisna dışında, büyük müceddidler ve İslâm'ı birinci derecede koruyup tebliğ eden âlimler ve mürşidler hep Ehl-i Beyt mensubu olarak gelmişlerdir. Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bu hadisleriyle ümmetini Ehl-i Beyt etrafında toplanmaya teşvik etmiş ve Kur'ân'la bilhassa Sünnet'i temsil eden Ehl-i Beyt'in birbirlerinden ayrılmayacaklarını beyan buyurmuştur.

Bediüzzaman Said Nursi hazretleri (r.a.), *Mesnevi-i Nuriye*'de, misyonlarının zaman, mekân ve belirli şartlarla, hattâ belirli topluluklarla sınırlı olması sebebiyle bütün önceki peygamberlerin nihaî bütünlüğü içinde temsil ve tebliğ etmek mevkiinde olmadıları Hak Din'in Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından en son hudutlarına kadar genişletildiğini beyan eder. Din'in kemale erdirilmiş ve Allah'ın nimetinin tamamlanmış olması, bu çok önemli noktaya da bakmaktadır.

6. Ey iman edenler! Namaz kılacağınız zaman, (eğer abdestsiz iseniz) yüzlerinizi ve dirsekleriniz dahil ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, ayaklarınızı da topuklarıyla beraber (yıkayın). Cünüp iseniz, (boy abdesti alarak) tastamam temizlenin. Eğer hasta olup da (su kullanmak size zarar verecekse) veya seferde iseniz yahut sizden biri tuvaletten gelmiş ise ya da hanımlarınıza temas etmiş de (abdest alacak veya gusledecek) su bulamadı iseniz, bu takdirde temiz toprağa yönelip teyemmüm edin: (avuç içlerinizi toprağa vurarak) yüzlerinizi ve ellerinizle birlikte dirseklerinize kadar kollarınızı o toprakla meshedin. Allah, herhangi bir şekilde size güçlük çıkarmak dilemiyor; fakat sizi maddî-manevî bütün kirlerden tertemiz yapmak ve üzerinizdeki (İslâm) nimetini tamamlamak diliyor, ki sürekli şükredesiniz.

7. Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "İşittik, itaat ettik, baş üstüne!" diyerek yerine getirmeyi üzerinize aldığınız ve böylece sizi onunla bağlı hale getirdiği ahdini hiç hatırınızdan çıkarmayın. Allah'a karşı saygıyla dopdolu olun ve O'na itaatsizlikten sakının. Şüphesiz Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilir.

8. Ey iman edenler! Var gücünüzle hakkı ayakta tutanlar olun (ve bunun gereklerinden olarak) şahitlikte kılı kırk yarar derecede dikkatli davranın, adaleti tam temsil edin. Bir topluluğa karşı duyduğunuz öfke (veya onların size besledikleri kin), sakın sizi adaletsizlikte bulunma günahını işlemeye itmesin. Daima âdil davranın; takvaya en uygunu, en yakışanı budur. Allah'a karşı saygıyla dopdolu olun ve O'na itaatsizlikten sakının. Şüphesiz Allah, her ne yapıyorsanız hepsinden hakkıyla haberdardır.

9. Allah, iman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara va'detti ki, onlar için (önemli neticelerle yüklü) bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat vardır.

10. Buna karşılık, (iman yerine) küfredip de, (dış dünyada ve bizzat kendi yaratılış, vücut ve mahiyetlerinde bulunan ve bütün iman esaslarını ispatlayan) delilleri (ve Kitap'taki) âyetlerimizi yalanlayanlar ise, öyleleri o Kızgın, Alevli Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar.

11. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: hani bir topluluk size el uzatmaya, sizi öldürüp yok etmeye teşebbüs etmişti de O, bunların ellerini üzerinizden çekip geri çevirmişti. Allah'a karşı saygıyla dopdolu olun ve O'na itaatsizlikten sakınarak, daima O'nun koruması altında bulunun. Ve, Allah'a güvenip dayansın mü'minler.

12. Şurası bir gerçek ki Allah, İsrail Oğulları'ndan da sağlam söz almıştı. İçlerinde (oniki boyun her birinden bir tane olmak üzere) oniki vekil ve temsilci tayın etmiştik. Allah buyurdu ki: "Hiç şüphesiz Ben, sizinle beraberim. Eğer namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılar, zekâtı verir ve istisnasız bütün rasûllerime iman eder, onlara sahip çıkar ve Allah rızası için, karşılığını sadece O'ndan bekleyerek malınızdan O'nun yolunda harcamak suretiyle Allah'a en güzel tarzda ödünç verirseniz elbette kusurlarınızı örter, günahlarınızı siler ve sizi (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Artık bundan sonra içinizde kim de nankörlük edip küfre saparsa, hiç şüphesiz o, düz yolun ortasında sapıp gitmiş olur."

13. Buna rağmen, verdikleri o sağlam sözden döndükleri içindir ki, onları lânetledik (rahmetimizden uzaklaştırdık, pek çok felâketlere maruz bıraktık) ve kalblerini katılaştırdık. Kelimeleri, kendileriyle kastedilen manâ ve muhtevayı değiştirecek biçimde ele alıp maksatlarından saptırmak ve böylece Allah'ın Kelâmı'nı tahrif etmekle meşguller; kendilerine tebliğ edilip özellikle hatırlatılan hususların en mühim bir kısmını ve onlardan faydalanmayı da unuttular. İçlerinde pek azı müstesna olmak üzere onlardan hep bir ihanetle karşılaşırsın. Yine de sen, (imkân dahilinde) onların yaptıklarından geçiver ve müsamaha yolunu seç. Hiç şüphesiz Allah, O'nu görürcesine, hiç olmazsa O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde daima iyilik düşünüp iyilikte bulunanları sever.

14. "Biz Nasranîyiz"[2] diyenlerden de sağlam söz almıştık; fakat onlar da kendilerine tebliğ edilip özellikle hatırlatılan hususların en mühim bir kısmını ve onlardan faydalanmayı unuttular. Bu yüzden Biz de, aralarına Kıyamet Günü'ne kadar sürecek düşmanlık ve buğz bıraktık. Gün gelecek ve Allah, âdeta meslek ve sanat haline getirdikleri kötülükleri bir bir yüzlerine çarpacaktır.

15. Ey Kitap Ehli! Hiç şüphesiz size, (en üstün niteliklerle donatılmış ve bu nitelikleriyle birlikte geleceğini de çok iyi bildiğiniz) Rasûlümüz (Muhammed) gelmiş bulunuyor: Kitap'tan (Tevrat ve İncil'den) gizleyegeldiğiniz pek çok şeyi size açıklıyor ve pek çoğunu da yüzünüze vurmayarak, öylece bırakıyor. Evet, hiç şüphesiz size Allah'tan, (parlaklığı göz kamaştırıcı ve zihninizi, kalbinizi ve yolunuzu aydınlatan) bir Nur ve kendisi apaçık olduğu gibi, her gerçeği de açıklayan bir Kitap (Kur'ân) gelmiş bulunuyor.

16. Allah, o Nur ve Kitap vasıtasıyla, rızasını talep eden ve rızası

istikametinde davrananları huzur, kurtuluş ve emniyet yollarına iletir; onları, sadece Kendi izni ve lütfuyla karanlıklardan nûra çıkarır ve onları (düşünce, söz ve davranışlarında) doğru bir yola hidayet eder.

17. "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir!" diyenler, kesinlikle kâfir olmuşlardır. De ki: "Eğer Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzünde bulunan herkesi helâk etmek dilese, O'na karşı kimin elinden bir şey gelebilir; O'nu kim engelleyebilir?" Doğrusu, Allah'a aittir göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan her şeyin mutlak mülkiyeti ve hakimiyeti. O, dilediğini yaratır. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

107-108-109

2. Nasranî kelimesi, Kur'ân'da kullanılış tarzıyla, bazılarına göre Hz. İsa'nın (a.s.) doğum yerine nisbetle Nasıra'dan gelme ve Nasıralılar, Nasıralı İsa'ya inananlar manâsına ise de, esasen, Âl-i İmran Sûresi'nde geçtiği üzere (âyet: 52), "(Hz. İsa'nın) yardımcıları" anlamında olup, "nusret" kelimesinden türemedir. Kur'ân da burada bu kelimeyi, Hıristiyanların ya bir iddiası olarak, ya da sûrenin sonunda anlatılacak hadiseye telmih, dolayısıyla onlar için bir iltifat, fakat asıl sorumluluklarını hatırlatma noktasında bir ikaz olarak kullanmıştır.

Hz. İsa, getirdiği dine hiçbir zaman "Hıristiyanlık" adını vermediği gibi, takipçileri için de "hıristiyan" kelimesini kullanmamıştır. O, Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatı üzerinde ve onun dinini diriltmek için gelmiştir (*Matta*, 5: 17); ayrıca, Son Peygamber'i müjdelemek, O'nun için bir ön haberci olmak da misyonuna dahildi (*Kur'ân*, 61: 6; *Yuhanna İncili*, 14: 25–27, 30; 15: 26; 16: 7–8, 12–15). İlk takipçileri, kendilerini İsrail Oğulları toplumundan ayrı görmez, hattâ onlarla beraber Kudüs'te Ma'bet'te ibadet ederler ve kendilerini Musa'nın şeriatının takipçileri olarak telâkki ederlerdi (*Rasûllerin İşleri*, 3: 1–10; 21: 14–15). Daha sonra Pavlos, Şeriat'a uymanın gerekmediğini ve kurtulmak için İsa'ya inanmanın yeterli olduğunu ileri sürdü (*Romalılara*, 3: 21–24, 27; 5: 1; 6: 14...). Yine de, Hz. İsa'nın takipçileri, kendilerini bir süre "iman edenler", "şakirtler (talebeler)", "kardeşler" olarak anıyorlardı (*Rasûllerin İşleri*, 2: 44; 4: 32; 9: 26; 11: 29; 13: 52; 15: 1, 4; 23: 1). Yahudiler ise, onları "Galileliler", "Nasıra mezhebinde olanlar" (*Luka*, 13: 2; *Rasullerin İşleri*, 24: 5) gibi isimlerle anarlardı. Düşmanları, Hz. İsa'nın takipçilerine ilk defa Antakya'da onları küçümsemek ve onlarla alay etmek için, "Şu Nasıralı Mesih'e inananlar" manâsında "Mesihîler (Hıristiyanlar)" dediler (*Rasûllerin İşleri*, 11: 26) ve bu isim, zamanla yerleşti. (Kısmen Mevdûdî'den 2, not 36)

18. Hem Yahudiler hem Hıristiyanlar, "Biz, Allah'ın çocukları ve O'nun sevgilileriyiz." derler. De ki: "Eğer böyle ise, günahlarınızdan dolayı Allah sizi neden cezalandırıyor?" Hayır, siz de O'nun yarattığı insan topluluklarından birer topluluksunuz. O, kimi dilerse onu bağışlar; kimi dilerse onu da cezalandırır. Allah'ındır göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan her şeyin mutlak mülkiyeti ve hakimiyeti. Ve, nihaî varış da yine O'nadır.

19. Ey Kitap Ehli! Rasûllerin gelmesinin kesintiye uğrayıp Hak Din'in nisyana gömüldüğü bir sırada, ileride "Bize ne bir müjdeleyici geldi, ne de bir uyarıcı." demeyesiniz diye, size (bütün iman, ibadet ve davranış esaslarını, insanlığın saadet ve selâmeti a-dına gerekli bütün hakikatleri) hakkıyla açıklayan Rasûlümüz (Muhammed) gelmiş bulunuyor. Evet, size hiç şüphesiz bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmiş bulunuyor. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

20. Hani bir zaman Musa, halkına şöyle demişti: "Ey halkım! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın:[3] ki O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi (Mısır'da) idareciler yaptı ve kendi şahsî, içtimaî ve siyasî hukukunuza sahip ve işlerinizi idareye kadir hür insanlar kıldı. Ayrıca, dünyada hiçbir topluluğa vermediği (birtakım nimetleri) size bahşetti.

21. "Ey halkım! Haydi, Allah'ın sizin için takdir ve girmenizi emir buyurduğu şu mukaddes ülkeye[4] girin ve sakın gerisin geriye dönüp kaçmayın ve dininizden irtidatla eski halinize dönmeyin. Yoksa, her bakımdan kaybedenlerden olursunuz."

22. (Ona) şöyle cevap verdiler: "Ey Musa! Orada çok güçlü ve zorba bir kavim var. Bu bakımdan, onlar oradan çıkıncaya kadar biz oraya asla giremeyiz. Ne zaman onlar oradan çıkarsa, işte o zaman biz de oraya gireriz."

23. Allah'ın cezalandırmasından, O'nun buyruklarına uymamaktan korkan ve Allah'ın kendilerine iman, sıdk ve yakîn bahşettiği iki yiğit ortaya atılıp dediler ki: "Şehrin kapısını zaptedip, üzerlerine varın. Bir kere içeri girip de üzerlerine vardınız mı, galip taraf muhakkak sizsiniz demektir. Ve, Allah'a güvenip dayanın eğer gerçekten mü'min iseniz."

110

3. Bir insanın gerçek insanlığı iki önemli haslette yatar ve denebilir ki bu iki haslet, ona hidayetin bahşedilmesine de vesiledir. Bunlardan biri, insanın aczini, kusurunu ve hatalarını kabul edip sürekli istiğfar hali içinde bulunması; diğeri ise, kendisine ya-

pılan en küçük bir iyiliği bile takdir edip teşekkürle mukabele etmesidir. Nankörlük, kibir, enaniyet ve zulüm, bunların zıddı olup, küfre de sebeptir. Denebilir ki, istiğfar ve teşekkür bilmeyen insan, sureta insan da olsa, gerçekte insanlıktan çıkmış biridir. Bu bakımdan, vicdanı bütün bütün kararmamış bir kişi, hatasını kabulden kaçınmayacağı gibi, kendisine yapılan iyilikleri de takdir eder. Bu sebeple Kur'ân, insanlara bir yandan Allah'ın onlara olan nimetlerini hatırlatır ve onlardaki şükür, teşekkür duygusunu harekete geçirirken, bir yandan da bu nimetlere karşılık, düşmemeleri gerektiği halde düştükleri çukurları hatırlatarak, onları istiğfara çağırmaktadır. Bu iki husus, hem gerçek insanlık, hem de tebliğ adına çok önemlidir.

4. Bugünkü Filistin ve İsrail toprakları, Hz. İbrahim'in ve oğulları Hz. İshak ve Yakub'un (Allah'ın selâmı onların ve diğer ütün peygamberlerin üzerine olsun!) yaşadıkları topraklardı. O dönemde İlâhî emanet, İslâm'ın temsili İsrail Oğulları üzerinde olduğundan, o toprakları Cenab-ı Allah onlar için takdir buyurmuş ve oraya girip orada her dönem hak din olan İslâm'ı hakim kılmalarını istemişti. Dolayısıyla bu topraklar, İsrail Oğulları'na bir ırk olmaları hasebiyle değil, İslâm'ın temsilini yüklenip, bayraktarlığını yapmaları adına va'dedilmiş topraklardı.

24. Diğerleri, sözlerinde ısrar ettiler: "Ey Musa! O topluluk orada oldukça, biz oraya ebediyen giremeyiz. (Mutlaka gireceğiz diyorsan,) haydi sen ve Rabbin gidin savaşın; bize gelince, işte tam burada oturup bekleriz."

25. (Musa döndü ve Allah'a şöyle) yalvardı: "Rabbim! Ben, ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum. Ne olur, bizimle bu yoldan çıkmış âsî topluluk arasındaki hükmü Sen ver!"

26. (Allah,) şöyle hükmetti: "O (mukaddes ülke), bundan böyle onlara kırk sene haramdır. Artık orada burada şaşkın şaşkın dolaşıp dursunlar. Sen, o yoldan çıkmış âsî kavim için hiç gam çekme!"

27. (Ey Rasûlüm!) Onlara Âdem'in iki oğlunun yaşadığı önemli ve ders verici hadiseyi anlat: Birer kurban takdim etmişlerdi de, birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, kardeşine), "Öldüreceğim seni!" dedi. Kardeşi ise şöyle mukabelede bulundu: "Allah, ancak kalbi O'na karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten sakınanlardan kabul buyurur.

28. "Sen beni öldürmek için elini uzatsan da, ben seni öldürmek için elimi uzatacak değilim. Hiç şüphesiz ben, Âlemlerin Rabbi'nden korkarım.

29. "Ben, (seni öldürmek için) elimi uzatıp da asla günaha girmek, böylece hem kendi günahımı, hem de senin günahını yüklenmek istemem; bu bakımdan dikkat et, bütün günahı sen yükleneceksin ve sonunda Ateş'in ehlinden olacaksın.[5] Çünkü budur zalimlerin cezası."

30. (Bu sözler, diğerinin ders almak yerine hırsını kamçıladı da,) nefsi onu kardeşini öldürmeye sevketti ve nihayet o da kalktı kardeşini öldürdü; böyle yapmakla kaybedip gidenlerden oldu.

31. Allah, (ona, ne yapacağını bilemediği) kardeşinin cesedini nasıl ortadan kaldıracağını göstermek için bir karga gönderdi: onun yeri eşip de (oraya bir şey gömüp üstünü örttüğünü görünce), "Vah bana, ben şu kargadan daha bilgisiz, daha mı âcizim ki, kardeşimin cesedini nasıl ortadan kaldıracağımı bilemedim?!" diye dövündü; hüsran ve haybete düştü.[6]

111

5. Âyetin buraya kadar olan kısmının kelime kelime manâsı, "Ben dilerim ki, benim günahımı da kendi günahını da yüklenesin ve Ateş'in ehlinden olasın!" şeklindedir. Aslında bu, bir dileğin değil, tekvinî bir realitenin ve ciddî bir ikazın ifadesidir. Bu realite ve ikazı, şu iki hadis-i şerifte görebiliyoruz: "İki Müslüman birbirini öldürmeye teşebbüs etse, ölen de öldüren de Cehennem'dedir. Çünkü, ölen de, gücü yetseydi

diğerini öldürecekti." (Müslim, "Fiten", 14; İbn Mâce, "Feraiz", 8). "İki insan birbirine karşı sözlü tecavüze giriştiğinde, mazlum taraf tecavüzde ileri gitmedikçe, tevacüzü ilk başlatan, hem kendisinin hem de sebep olduğu için diğerinin günahını yüklenir." (Müslim, "Birr", 68; Tirmizî, "Birr", 51). Âyetteki ifade, bu gerçeğe bakmaktadır. Yani Habil, "Ben, tecavüz ederek iki günahı birden yüklenmek istemem." demekte ve esasen kardeşine, "Dikkat et, iki günahı birden yükleneceksin!" diyerek beliğ bir hatırlatma ve ikazda bulunmaktadır. Yoksa, onun iki kişinin günahını birden yüklenip, Cehennem'e gitmesini arzuluyor değildir.

6. Bazı ferdî görünen hadiseler, küllî gerçekleri ortaya koyar ve küllî kanunlara sebep olurlar. Meselâ, bir defasında Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu keşfe çalıştığı bir zamanda iki Müslüman'ın şiddetle münakaşa ettiklerini görür ve o iş, kendisine unutturulur. Bu hadise, ferdî bir hadise olmakla birlikte, ümmet içinde maalesef âdeta yerleşik bir hâl olan cedel, ihtilâf ve fitnenin sembolü gibi bir fonksiyon gördüğünden, büyük bir hayırdan ümmeti mahrum bırakmıştır denebilir. Bunun gibi, Kitab-ı Mukaddes'te (*Tekvîn*: 4) adları Abel (Habil) ve Kain (Kabil) olarak anılan iki kardeşin başından geçen bu hadise de, bir insanlık gerçeğini ortaya koymaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te anlatıldığına göre, Kabil çiftçi, Habil ise çobandır. İhtimal bir münasebetle Allah'a yakınlık için birer kurban, Habil iyi bir koyun, Kabil ise, yetiştirdiği ekinden birkaç tutam takdimde bulunur. Kurban, "yaklaşma" manâsınadır ve ondan kasıt, Allah'a yaklaşmaktır. Kurban, terim ve uygulama olarak İslâm'da artık küçük veya büyükbaş hayvanlar cinsinden bir hayvan kesme şeklinde yerleşmişse de, yine de onun altında yatan asıl gaye Allah'a yaklaşmak olup, Kur'ân-ı Kerim'de, *Onların ne etleri ne de kanları asla Allah'a ulaşmaz; sizden O'na ulaşacak tek şey, takvadır* (Hac Sûresi/22: 37) buyurulmaktadır. Kabil, takvadan yoksun bulunduğu, ihtimal bunun için de kurban veya takdimesinde başka gaye güttüğü veya bunu istemeye istemeye yaptığı, kısaca ibadete ters bir niyet, tutum ve davranış içinde bulunduğu için, Allah onun kurban veya takdimesini kabul buyurmamıştır. Bu ise onda, bir başka çok önemli insanlık gerçeği olan kıskançlık damarını harekete geçirmiş ve bu kıskançlık da insanlık tarihinde ilk kanın dökülmesine yol açmıştır.

Hayat, bilhassa insan hayatı, Allah katında son derece kıymetli ve önemlidir. O kadar ki, "Hak haktır; hakkın büyüğü küçüğü olmaz; bir ferdin hakkı toplum için feda edilemez." hükmünü veren İslâm, bir insanı (maddî veya manevî açıdan) öldürmeyi veya diriltmeyi bütün insanlığı öldürme veya diriltme gibi telâkki etmiş ve hakların ve değerlerin mütekabiliyeti, yani karşılıklı oluşundan hareketle de kısası koymuştur.

32. İşte bundan dolayıdır ki, (bütün insanlığı kapsamına alan umumî bir kaide olarak) İsrail Oğulları için şu hükmü koyduk: "Kim, meşrû çerçevede (meşrû otorite eliyle) bir başka can karşılığı (kısas) veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarma cezası olmaksızın bir cana kıyarsa, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir hayatı kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibidir. Onlara (böylesi hüküm ve ölçüleri tebliğ etmeleri için) rasûllerimiz, apaçık gerçekler (ve rasûl olduklarını gösteren) gün gibi aşikâr deliller ve mucizelerle geldiler. Ne var ki, bütün bunlardan sonra içlerinden pek çoğu halâ yeryüzünde taşkınlık yapıp durmaktadır.

33. Allah'a ve Rasûlü'ne karşı fiilî savaş açan ve (Allah ve Rasûlü'nün ahkâmına fiilî muhalefet ile terör estirme, adam öldürme, can ve mal güvenliğini yok etme, soygunculukta bulunma gibi) aktif ve silahlı eylemlerle yeryüzünde bozgunculuk yapanların cezası: (suçlarının durumuna ve şartlara göre) öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya sürgüne ya da hapse gönderilmeleridir. Bu ceza, onların dünyadaki rüsvaylığıdır; Âhiret'te ise onlar için çok büyük bir azap vardır.

34. Ancak, kendilerini ele geçirmenizden önce yaptıklarından vazgeçip tevbe edenler hakkında, (kişiler aleyhine işledikleri şahsî suçlarla ilgili karar o kişilere veya vârislerine ait olmak üzere, kamu hukuku hükümleri olarak) bu hadler uygulanmaz. Bilin ki Allah, (günah ve hataları) çok bağışlayandır; (tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı hususî) merhameti pek bol olandır.

35. Ey iman edenler! (Hem dininizi, düzeninizi ve huzurunuzu korumak, hem de dünyada ve Âhiret'te gerçek saadete ulaşmak diliyorsanız) Allah'a karşı saygılı olun, O'na itaatsizlikten sakının ve O'nun koruması altına girin; O'na yaklaşıp ulaşmaya bir vesile arayın ve O'nun yolunda (mallarınız ve canlarınızla) cihad edin ki, (dünyada ve Âhiret'te) gerçek kurtuluşa, mazhariyete ve muradınıza erebilesiniz.

36. Buna karşılık, küfürde diretenler, yerde ne var ne yok hepsi onların olsa, bir de bunun bir katına daha sahip bulunsalar ve Kıyamet Günü'nün azabından kurtulmak için bunların hepsini feda etseler, yine de bu, (Allah katında) kabule mazhar olmaz. Onların hakkı, ancak pek acı bir azaptır.

37. O Ateş'ten çıkmak dilerler, fakat asla oradan çıkacak değillerdir. Onlar için kalıcı bir azap vardır.

38. Erkek olsun kadın olsun, hırsızlık yapana gelince: kazandıkları (bu cürmün) karşılığında Allah'tan ibret verici bir ceza olarak onların ellerini kesin. Şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

39. Fakat her kim de yaptığı bu hak-

sızlık ve kendi kendine zulümden sonra pişman olup tevbe eder ve halini düzeltirse, hiç şüphesiz Allah, onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, (hata ve günahları) pek çok bağışlayandır; (bilhassa tevbe ile Kendisi'ne yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[7]

40. Bilmez misin ki, hiç şüphesiz Allah, evet O'nun içindir göklerin ve yerin mutlak mülkiyeti ve hakimiyeti; O, kimi dilerse ona azap eder, kimi de dilerse bağışlar. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.[8]

41. Ey (şanı çok yüce o en büyük) rasûl! Ağızlarıyla "inandık" deseler de, kalbleri asla iman etmemiş bulunan (münafık)lardan ve yahudi olanlardan küfürde birbirleriyle yarışırcasına koşturup duranlar seni mahzun etmesin. Onlar, (doğrudan hiç hoşlanmaz ve bilhassa hakkınızda) hep yalan, iftira ve propagandaya kulak verirler; (iman ve aydınlanma adına olsun, mesajının özünü öğrenme adına olsun) sana hiç gelmemiş bulunan, (yalanın ve iftiranın asıl kaynağı) başka bir topluluğu dinlerler (ve onlar adına casusluk yapıp, daima sizin açığınızı ararlar). (Allah'ın) Kelâmı'nı ve söylenen sözleri manâsı değişecek biçimde sürekli aslî şeklinden saptırır, gizler, değiştirir (ve böylece) tahrif ederler. (Hakkında senin hükmüne başvurdukları meselelerde,) "Size şöyle fetva verilirse kabul edin; o şekilde verilmezse aman, onu kabulden geri durun!" derler. (Böyledir onlar:) Allah, bir kimseyi özü ortaya çıksın diye bir imtihana tâbi tutmayı murat buyurmuş (ve o kimse de bu imtihanda kaybetmişse), artık Allah katında onun lehine olarak senin yapabileceğin bir şey yoktur. Onlar öyle kimselerdir ki, (küfürde koşuşturmaları ve fasıklıkları sebebiyle) Allah onların kalblerini arındırmayı dilememiştir. Onların hakkı, dünyada zillettir; Âhiret'te de onlar için çok büyük bir azap vardır.

112-113

7. Daha önce de arz edildiği üzere, ceza hukuku, üzerine bir sistemin bina edileceği temel bir hukuk sistemi değil, sağlıklı bir yapıyı korumaya yönelik müeyyideler, tedbirler bütünüdür. Bu bakımdan, cezaların caydırıcılığı çok önemlidir. Dolayısıyla, herhangi bir ceza hukuku hükümlerini değerlendirirken, o hükümlerin suçlara ne ölçüde mani olduğuna, o hükümlerin geçerli olduğu toplumlarda suçların işlenme derecesine bakmak gerekir. Bir diğer önemli husus da, cezaların ağırlığı veya hafifliğinin, cezalarla korumaya alınmış değerlere atfedilen kıymetin göstergesi olmasıdır. İslâm Ceza Hukuku'nun adam öldürme, can ve mal emniyetine kasdetme, terör estirme, toplumda huzuru, güvenliği ve sağlıklı toplum yapısını bozma; ırza, aileye, inanç, iffet ve namus gibi kişilerin en üstün değerlerine saldırmaya ve aklı ifsada karşı getirdiği cezalar, İslâm'ın bunlara ve bunların korunmasına verdiği değeri açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar kadar bir

diğer önemli nokta, bu cezaların bütün itikad, ibadet, ahlâk, içtimaî kaideler, hukuk, iktisat ve siyaset birimleriyle İslâm'ın hakim olduğu bir sistemde söz konusu olduğudur. Ayrıca İslâm, pişmanlığa, tevbeye ve ıslah-ı hâl etmeye de özel önem atfetmekle, asıl maksadın kişilerin insanî kemalâta ulaşmak olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu maksatla o, sadece dünyevî yaptırımlarla yetinmemekte, meseleyi bir eğitim meselesi olarak değerlendirip, Allah'a imanı, saygıyı ve Âhiret endişesini ön plana almaktadır.

İslâm Ceza Hukuku'nda hırsızlık, akıllı ve bülûğ çağına ermiş, yani cezaî ehliyeti haiz bir kişinin, üzerinde en küçük bir hakkı olmayan belirli miktarın üstünde ve İslâm Hukuku'nun mal kabul ettiği herhangi bir şeyi veya parayı, konulup korunduğu, yani saklı bulunduğu yerden hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde kendi iradesiyle çalıp zimmetine geçirmesidir. Bu genel tarif çerçevesinde, mal kabul edilmeyen nesneleri çalma, kişinin hakkı bulunan herhangi bir maldan çalması, dışarıda bırakılan mal veya eşyayı alma, tarladan çalma ve belli bir miktarın altında çalma, ayrıca meyve, sebze ve ambara konmamış tahıl gibi gıda maddelerini çalma türü fiillerde duruma göre belli bir tazir (idarî veya kamu hukuku cezası) verilebilirse de, el kesme cezası (had) uygulanmaz. Bunun yanısıra, Hz. Ömer efendimiz (r.a.), umumî kıtlığın olduğu bir zamanda yapılan hırsızlık suçlarını da el kesme ile cezalandırmamıştır ki, bu da, suçlarda o suçu işlemezse ölecek derecede aç kalma gibi ıztırar halinin olmaması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

8. Kur'ân'da bu türden ifadeler son derecede dikkat çekicidir. Bunlarla anlatılmak istenen, özetle şudur:

- Allah, her şeyin Yaratıcısı olarak her şey üzerinde mutlak mülkiyet ve hakimiyet sahibidir. Dolayısıyla mülkünde dilediği gibi hükmeder ve hiçbir zaman icraatından sorumlu tutulamaz.
- Bununla birlikte Cenab-ı Allah (c.c.), çok bağışlayıcıdır, merhametlidir, her hükmünde ve yaptığında bizim bilebileceğimiz ve bilemeyeceğimiz çok hikmetler, çok faydalar vardır. Dolayısıyla bize düşen, önce O'nun hükümlerini, O'nun mülkünde dilediği gibi hükmedeceğini, buna mutlak yetkisinin olduğu gibi, biz istesek de istemesek de buna gücünün de yettiğini baştan kabul etmek ve sonra O'nun hükümlerindeki hikmetleri araştırmaktır.
- O'nun Meşieti, bir bakıma İlmiyle özdeş gibidir. Şu halde O, her şeyi bütünüyle ve hakkıyla bildiği gibi, kimin nasıl davranacağını da Ezelî İlmi'yle bilir; hakkımızda neyin hayırlı, neyin şerli olduğunu da bilir; ona göre hükmeder ve O ne dilemiş, yani neyi biliyorsa, neye hükmetmişse ancak o olur. Her şey O'nun İlmi dahilindedir. Fakat O, İlmi'yle her şeyi tesbit, yani takdir buyururken, bize tanıdığı iradeyi de şüphesiz nazara alır ve öyle takdir buyurur.
- Biz, yaptığımız kötülükler ve işlediğimiz günahların karşılığını görürüz. Bununla birlikte, hangi fiilin karşılığında ne ile karşılaşacağımızı, hangi sebebin hangi neticeyi doğuracağını, sebep-sonuç münasebet ve kanunu da O takdir buyurduğu için, yine her hadisede, başımıza gelen her şeyde O'nun Meşieti esastır.

42. Yalan, iftira ve reklâmlarını yapan boş sözleri dinlemeye pek meraklı, haram yemeğe pek düşkündürler. (Aralarında çıkan meselelerin çözümü için) sana müracaat ederlerse, nasıl uygun görürsen öyle davran: ister aralarında hükmet, istersen müracaatlarını geri çevir. Müracaatlarını geri çevirdiğin takdirde sana asla zarar verebilecek değillerdir. Şayet aralarında hükmedecek olursan, doğru ve âdil olan ne ise tam onunla hükmet. Şüphesiz Allah, kılı kırk yararcasına âdil olanları sever.

43. Hem, (hakkında sana başvurdukları insan öldürme konusunda) Allah'ın hükmünü ihtiva eden (ve kendisine inanma iddiasında bulundukları) Tevrat ellerinde iken, aralarında hüküm vermek üzere neden sana müracaat ediyorlar ki? Ediyorlar, hemen arkasından ne diye senin verdiğin hükme razı olmayıp da dönüp gidiyorlar? Hayır, hayır; bunlar aslında mü'min değillerdir: (ne gerektiği gibi Allah'a inanmaktadırlar, ne de kitaplarına!)

44. İçinde safî hidayet ve (insanların zihnini, kalbini ve yollarını aydınlatan) bir nur bulunan o Tevrat'ı Biz indirdik. Her bakımdan Allah'a teslim(iyetle Müslüman) olmuş bulunan nebîler, yahudi olanlara onunla hükmederlerdi; aynı şekilde, kendilerini Allah'a ve insanların terbiyesine adamış bulunan mürşidler ve fakih hakimler de, Allah'ın Kitabı'ndan (vahyedilmiş bulunan kısmı[9] yazarak veya ezberleyerek ve onunla amel ederek) koruyup gözetmekle görevlendirilmiş olmaları sebebiyle, (yine onunla hükmederlerdi); ayrıca, onun Allah'tan ve hak kitap olduğuna da şahittiler. (Onlara, "Allah'ın Kitabı'yla hükmetme konusunda) hiç kimseden korkup çekinmeyin; yalnız Ben'den korkup ürperin ve âyetlerimi az bir fiyat karşılığı satmayın!" (diye ikazda bulunmuştuk). Kim, Allah'ın indirdiğini (tasdik etmeyip onunla) hükmetmezse, böyleleri kâfirlerin ta kendileridir.

45. O Tevrat'ta onlara: cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve bunun gibi, (aynen mukabele mümkün olan) bütün yaralamalarda da kısas emretmiştik. Bununla birlikte, (kısastan maksat telef değil, bir hakkın aynen yerini bulması olduğundan,) her kim kısas hakkından feragatta bulunup bağışlarsa, bu bağışlama, (feragati ölçüsünde) kendi günahlarının affına vesiledir. (Bağışlamazsa, Allah'ın indirdiği ilgili hüküm dairesinde hareket etmelidir.) Her kim ki Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, böyleleri zalimlerin ta kendileridir.[10]

9. Bu ifade ile, Tevrat'ın Allah'ın Kitabı'nın tamamını kapsamadığı kastedilmiş olabileceği gibi, Kitab-ı Mukaddes içinde yer alan ve belli dönemlerde İsrailî peygamber-

lere vahyedilen kitaplara da atıfta bulunulmuş olabilir. Bu vahyedilme hadisesi İsrail Oğulları tarihi boyunca devam ettiği için, her rabbi ve hakimin onların son şekline sahip bulunması düşünülemez.

10. Kısas, mütekabiliyet (aynen karşılık) demek olup, ister devlet başkanıyla sıradan bir vatandaş, isterse en zengin ve 'soylu' biriyle en fakir ve sıradan bir ailenin ferdi olsun, kanun karşısında şahısların ve hakların eşitliğine dayanır; dolayısıyla mutlak adalettir, mutlak eşitliktir. Kanun karşısında kimsenin hayatı, gözü, kulağı, eli vb. bir başkasınınkinden daha değerli değildir. Dolayısıyla, adalet ve eşitliğe kısastan daha öte bir misal gösterilemez. Bu sebeple Kur'ân, kısasta hayat bulunduğunu ihtar buyurur (Bakara Sûresi/2: 179; ayrıca bkn. not 131). Kısas adalet, eşitlik ve mütekabiliyet demek olduğundan, ancak aynen mukabele mümkün olan organlarda kısas yapılır; meselâ, deriyi parçalama, bir kemiği kırma gibi yaralamalarda aynen mukabele riskli olduğu için kısas uygulanmaz, bunun yerine, tazminat gibi başka cezalara gidilir.

Kısas, tam bir adalet ve eşitlik olmakla birlikte, bizatihî ve mutlak hayır bir hüküm değildir. İzafî hayırdır ve temelinde fertlerin haklarını koruma ve bir hakka tam tecavüzün karşılığını verme prensibi yatar. Bu bakımdan, hakkı telef edilen kişi, bu cinayetin karşılığını isteyebileceği gibi, ondan vazgeçebilir de. Kur'ân-ı Kerim, vazgeçmeyi, yani affı teşvik etmekte ve, diyelim ki karşılığında bir hayatın bağışlanması söz konusu ise, bir insanın hayatını bağışlayan, bütün insanların hayatını bağışlamış gibi olacağından, affeden için, yaptığı fedakârlık nisbetinde kendi günahlarının bağışlanacağı müjdesini vermektedir. Demek oluyor ki, Allah'ın hükümleri, mutlak adaletle birlikte affediciliği, toplumda karşılıklı fedakârlığı, sevgiyi ve saygıyı da esas almaktadır. Ayrıca Allah (c.c.), kullarını (insanları), onların hallerini ve onlar için neyin iyi ve faydalı, neyin kötü ve zararlı olduğunu herkesten çok daha iyi bilir. Bu sebepledir ki, hiç kimse, hiçbir sistem, Allah'ın hükümlerinden daha gerçekçi ve güzel bir hüküm koyamaz ve Allah'ın koyduğu hükümlerle hükmetmemek, eğer bu hükümleri beğenmeme ve reddetmeye dayanıyorsa hem küfür, hem fısk, hem zulüm; beğenip kabul etmekle birlikte, onları uygulamak mümkünken başka sebeplerle uygulanmıyorsa, bu defa hem fısk, hem de zulümdür.

Elimizde bulunan Kitab-ı Mukaddes'te kısas hakkında şu âyetleri görüyoruz: "Can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin" (*Çıkış*, 21: 23-24). "Ve bir kimse, bir adamı vurursa mutlaka öldürülecektir. Ve bir hayvanı vuran, can yerine can olarak onu ödeyecek. Ve bir kimse, komşusunu sakatlarsa, kendisine de yaptığı gibi yapılacaktır; kırık yerine kırık, göz yerine göz, diş yerine diş olmak üzere, adamı nasıl sakat etti ise kendisine de öyle edilecektir... Sizin için hüküm bir olacak; garip için nasılsa, yerli için de öyle olacak." (*Levililer*, 25: 17-22)

46. Daha sonra, o peygamberlerin izleri üzerinde, kendinden önce indirilen Tevrat'ı (aslî hali, İlâhî kaynaklı oluşu ve halâ ihtiva ettiği gerçekler itibariyle) tasdik eden (bir rasûl) olarak Meryem oğlu İsa'yı görevlendirdik. O'na içinde safî hidayet ve (insanların zihnini, kalbini ve yollarını aydınlatan) bir nur (İlâhî kaide ve hükümler) yer alan, kendinden önce indirilen Tevrat(taki hükümleri, birkaç haramın helâl kılınması dışında) tasdik eden ve müttakîler için her bakımdan bir rehber ve irşad adına bir öğüt olan İncil'i verdik.

47. Ve şöyle buyurduk: "İncil Ehli, Allah'ın o (İncil)'de indirdiği (hükümlerle) hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, böyleleri fasıkların ta kendileridir."

48. (Ey Rasûlüm!) Sana da, Kitap'tan kendinden önce indirilenleri (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik edici ve onlar üzerinde gözetleyici, denetleyici ve onların gerçek niteliklerini ortaya koyucu, ayrıca gerçeğin ta kendisi olarak ve indirilişi esnasında kendisine hiçbir şüphe ve bâtıl karışmayacak şekilde (bu) Kitabı indirdik. O halde, mü'minler (ve müracaatlarını kabulle davalarına bakma yolunu seçtiğin Kitap Ehli'nden insanlar) arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve artık sana gerçeğin ta kendisi gelmiş olduğuna göre onların keyiflerine ve arzularına uyma. (Tarih sürecinde kendilerine ayrı rasûl gelen ve Kitap verilen) her bir ümmet için, günlük hayatlarında üzerinde yürüyecekleri ve saadete götüren apaçık bir yol (Şeriat) ve onun dayandığı değişmez temel esaslardan oluşan bir ana cadde (Minhac) tayin buyurduk. Eğer Allah dilemiş olsaydı, hepinizi (tarih boyu aynı Şeriat üzerinde) tek bir ümmet kılardı (ve aynı hayat şartlarında kalırdınız); fakat O (sizi, değişik ve gelişen şartlarda ilmî tekâmül kanununa tâbi tutarak,) her birinizi kendisine verdiği (Kitap'la) imtihan etmek için böyle ümmetlere ayırdı. Öyleyse (ey mü'minler), durmayın, hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Neticede Allah'adır hepinizin dönüşü ve O, (nefsaniyete kapılarak) ihtilâf edegeldiğiniz bütün hususları size tek tek bildirecek ve bu hususlarda aranızdaki hükmünü verecektir.[11]

49. Evet, sana işte böyle buyurduk: Onların arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların keyif ve arzularına uyma ve dikkat et ki, Allah'ın sana indirdiği hükümlerden bir kısmıyla ilgili olarak seni bir imtihana atıp şaşırtmasınlar. Eğer senin verdiğin hükmü kabul etmez de yüz dönüp giderlerse, bil ki Allah, bazı günahları sebebiyle onları bir musibete uğratmayı dilemektedir. Zaten

insanlar içinde pek çoğu, hiç şüphesiz Allah'ın emrinden çıkıp, O'na isyanda ısrar eden (fasık)lardır.

50. Yoksa onlar, Cahiliye hükmünü mü arayıp arzuluyorlar? Oysa, ilim ve imanında kesinlik (yakîn) peşindeki bir topluluk için Allah'tan daha güzel hüküm veren biri olabilir mi?

115

11. Bu âyetler, Bakara Sûresi 213'üncü âyeti gibi, çok önemli tarihî ve sosyolojik kaide ve gerçeklere parmak basmaktadır. İnsanlar arasında iki türlü ihtilâf vardır. Bunlardan birisi yaratılıştan gelen, zekâ fonksiyonlarındaki, güç-kuvvet, arzu, karakter, gaye gibi hususlardaki fıtrî ihtilâflardır ki, bunlar hem farklı mesleklerin kaynağıdır, hem de müsbet terakkinin ve hayırlarda yarışmanın sebebidir. Bir de, nefsaniyetten ve menfaat paylaşımı veya çatışmasından kaynaklanan ihtilâflar vardır ki, bunlar da maddî terakkiye hizmet etmekle beraber, yeryüzünde fitne ve fesadın da en önemli sebeplerini oluşturur. Gerçi maddî ve ilmî terakkinin asıl üstadları da peygamberler olmakla birlikte, onlar genellikle tohumu atar ve insanlar, bu tohumları yeşertirler. İşte bu ilmî ve maddî terakkinin değiştirdiği siyasî, içtimaî ve iktisadî şartlar, farklı zamanlarda aynı iman, ibadet, ahlâk, hattâ temel helâl-haram esaslarında ittifak etmekle birlikte, farklı şeriatlarla farklı rasûllerin gönderilip, farklı kitapların verilmesini gerektirmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'in risaleti beşer tarihinde özellikle ilim ve teknik gelişmeler, ulaşım ve haberleşme vasıtaları açısından büyük ölçüde bir geçiş noktası olma özelliği taşıdığından evrensel, önceki rasûllerin her birinin misyonu ise belli zaman ve topluluklarla sınırlı olmuştur. İbrahimî çizgide Hz. Musa (a.s.) İsrail Oğulları'na Tevrat'la, aynı çizgide Hz. İsa (a.s.) ise, ana itikad, ibadet, ahlâk ve pek çok temel helâl-haram esaslarında, bir de aslı itibariyle ihtiva ettiği her şeyin Allah'tan olduğu hususunda Tevrat'ı tasdik eden, fakat ondaki bazı haramları helâl kılan İncil'le gelmiştir. Dolayısıyla, Hz. İsa'dan itibaren İsrail Oğulları'na düşen, bütün önceki peygamberlere ve getirdikleri kitaplara da iman etmenin yanısıra Hz. İsa'ya ve İncil'e de iman edip, artık Tevrat'la birlikte, İncil'in Tevrat hükümlerinde yaptığı değişikliklere tâbi olmaktı. Ne var ki bu, büyük ölçüde gerçekleşmemiş ve bütün temel esaslarda bir ve aynı olan Allah'ın dini Yahudilik ve Hıristiyanlık olarak, Allah'ın dinine mensubiyet içinde tek bir topluluk oluşturması gerekenler de, çok defa birbine düşman iki ayrı topluluk oluşturmuşlardır. Kendisinden sonra insanlığın artık bir başka peygambere ihtiyaç duymayacağı bir dönemde son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm Kur'ân-ı Kerim'le birlikte geldiğinde ise, diğer bütün insanlar gibi, hem Yahudilere hem de Hıristiyanlara düşen, bütün önceki kitaplara ve peygamberlere inanmakla birlikte, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a ve Kur'ân-ı Kerim'e da inanıp, artık Kur'ân'ın hükümlerine tâbi olmaktı. Ne var ki bu da, henüz önemli ölçüde gerçekleşmedi ve

İbrahimî çizgide tek bir peygamber, tek bir kitap, tek bir din, tek bir yol olması gerekirken, üç ayrı din ve yol ortaya çıktı. 48'inci âyetin, *O, nefsaniyete kapılarak ihtilâf edegeldiğiniz bütün hususları size tek tek bildirecek ve bu hususlarda aranızdaki hükmünü verecektir.* şeklinde bitmesi, tek yolun üçe çıkarılması açısından son derece önemlidir ve çok büyük bir tehdit ifade etmektedir.

Âyetler, Kur'ân'dan önce gönderilen kitapları ismen anar ve onlar için 48'inci âyette *Kitap'tan indirilenler* ifadesini kullanırken, Kur'ân'ı Kerim hakkında doğrudan *Kitap* tâbirini kullanmaktadır. Bu demektir ki Kur'ân-ı Kerim, Şeriat noktasında şüphesiz farklılıklar olmakla birlikte, onun da dayandığı temel gerçekler ve ayrıca bütün itikad, ibadet, ahlâk ve temel haram-helâl esasları itibariyle önceki kitapları ihtiva etmektedir. Şeriat noktasında ise Kur'ân, o kitaplarda yer alıp da neshetmediği ahkâmı, bazen bizzat anarak (kısas gibi), bazen de hakkında sessiz kalarak ama anmayı Sünnet'e havale ederek (recm gibi) yerinde bırakmıştır ki, İslâm hukukçuları bundan, "Evvelkilerin neshedilmemiş bulunan şeriatı, Kur'ân ve Sünnet'te de anılmak kaydıyla bizim de şeriatımızdır." kaidesini istinbat etmişlerdir. Bunun yanısıra Kur'ân, elbette yeni hükümler de koymuştur ve artık bütün insanlar için geçerli olan Kitap Kur'ân'dır. Bununla birlikte, Ehl-i Kitap kategorisine giren Yahudiler ve Hıristiyanlar, Kur'ân'ın hakim olduğu ortamda ayrı bir cemaat halinde kendi dinlerini yaşayıp, kitaplarını uygulayabilirler.

İslâm, hukuk açısından, iki temel kaynak Kur'ân ve Sünnet'e dayalı olarak icma, kıyas, istihsan, istishab, mesalih-i mürsele, örf, öncekilerin nesholmamış şeriatı, sedd-i zerayi gibi kanun koyma yollarıyla, tarihte benzeri olmayan bir fıkıh usulü (hukuk metodolojisi)ne sahiptir ve dolayısıyla, Peygamber Efendimiz'den Kıyamet'e kadar insanların bütün meselelerine cevap verecek genişlik, derinlik ve kapsamdadır.

51. Ey iman edenler! (Müslümanlara düşmanlık içindeki o) Yahudileri ve Hıristiyanları (hele bir de Müslümanlara rağmen) dostlar, müttefik ve işlerinizi kendilerine havale edeceğiniz vekil ve merci edinmeyin. Onlardan ancak kimisi kimisine dost, yardımcı ve vekildir. İçinizden kim onlarla hakikî dost ve sırdaş olup işlerini onlara bırakırsa, hiç şüphesiz böylesi neticede onlara benzer, onlardan olur (ve Âhiret'te de onlarla birlikte haşrolur). Allah, (itikad ve ahkâmda yanlışa yuvarlanmakla en büyük zulmü işleyen) zalimler topluluğunu doğruya (ve bilhassa Âhiret'te kurtuluşa) iletmez.

52. Fakat sen (ey Rasûlüm), kalblerinin tam merkezinde hastalık bulunanların "Ne olur ne olmaz, korkarız ki zaman aleyhimize dönüverir de başımıza bir musibet gelir!" diyerek, o zalimlerin dostluklarını kazanmak için âdeta yarış yaptıklarını görürsün. Ne malûm, belki de Allah yakında (mü'minlere) bir zafer veya başka şekilde ferahlık ihsan eder, ya da (o münafıklara veya dost edindikleri zalimlere) doğrudan Kendi katından bir musibet verir de o zaman, içlerinde gizledikleri nifakları yüzünden "Eyvah, biz ne yaptık!" diye hayıflanırlar.

53. İman etmiş bulunanlar ise, o zaman hayretle şöyle söylenirler: "Şunlar değil miydi var güçleriyle Allah üzerine yemin edip, siz mü'minlerle beraber olduklarını söyleyenler?" Ama işte netice: bütün yaptıkları boşa gitti de, büsbütün kayıp içinde kalakaldılar.

54. Ey iman edenler! İçinizden kim, hangi grup dininden dönerse dönsün, bir gün gelecek ve Allah onların yerine öyle bir topluluk getirecek ki, Allah onları sever, onlar da O'nu severler; mü'minlere karşı boyunları yerde, kâfirler karşısında onurlu ve zorludurlar; Allah yolunda durmaksızın cihad ederler ve bunu yaparken, kendilerine dil uzatan hiçbir kimsenin kınamasından çekinmezler. İşte bu Allah'ın öyle bir lütfudur ki, onu dilediğine verir. Allah, (engin lütuf ve merhametiyle) kullarını sarıp sarmalayandır, (neyi niçin yaptığını) çok iyi bilendir.[12]

55. Sizin işlerinizi kendisine havale edeceğiniz hakikî dostunuz ve koruyucunuz ancak (ve öncelikle) Allah'tır, (sonra) O'nun Rasûlü'dür ve (sonra) iman etmiş olup, Allah'a tam boyun eğmişlik içinde namazlarını bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtlarını her dönem hakkıyla verenlerdir.

56. Kim Allah'ı, O'nun Rasûlü'nü ve iman etmiş bulunanları hakikî dost, işlerini kendisine havale edeceği vekil ve idareci edinirse, hiç şüphesiz bunların teşkil ettiği Allah tarafı, her halükârda galip olanlardır.

57. Ey iman edenler! Daha önce kendilerine Kitap verilmiş bulunanlar-

dan dininizi alay ve eğlence konusu yapanlarla, (vahiy, Kitap, Din kabul etmeyen) kâfirleri gerçek dost, müttefik ve işlerinizi kendilerine havale edeceğiniz vekiller edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz, Allah'ın buyruklarına karşı gelmekten sakının ve O'nun korumasına girin.

116

---

12. Sahabe-i Kiram döneminde İslâm'ın uzak geleceği adına büyük bir müjde veren bu âyet, son derece önemli gerçekleri ifade etmektedir:

- Kimsenin İslâm'ı terketmesiyle İslâm'a bir zarar gelmez; onun korunması Allah'a aittir ve Allah, dinini koruduğu gibi, onu her halükârda başka dinlere de galip kılacaktır.
- Allah, hikmet yurdu olan dünyada genellikle sebepler perdesi arkasında icraatta bulunur. Dolayısıyla, İslâm nimetini omuzlarına yüklediği bir grup, cemaat veya millet, onu yaşayıp yaşatmada acze düşerse, Allah bu defa istikbal hazinesinde sakladığı bir başka topluluğu ortaya çıkarır. Bu, ileride ortaya koyacakları performans sebebiyle Allah'ın önceden seçtiği bir topluluktur ki, Allah onlardan razıdır ve onları sevmektedir; bu sevgi sebebiyle onlar da Allah'ı sevmektedirler.
- Allah (c.c.) Sahâbe-i Kiram'ı benzer bir üslûpta sena ederken, sırayla,

  1. sürekli Hz. Peygamber'in aleyhissalâtü vesselâm maiyyetinde, yanında bulunup, O'nunla hemhal olmayı; 2. dönem, geleceğe nazaran daha çok bedeviyet dönemi olup, bu dönemde bedevilere galip gelme genellikle kuvvete bağlı bulunduğundan inkârcılara karşı çetin olmayı; 3. mü'minler arasında merhameti ve 4. sürekli Allah'ın rızası peşinde ibadet etmeyi ön plana çıkarır (Fetih Sûresi/48: 29).

Bu dört haslette sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali efendilerimiz başı çektiklerinden, bunlar Sahabe'nin de en büyükleridir.

Fakat bir zaman gelecek ve Allah (c.c.), dinine hizmet şerefini âyet indiği anda henüz Sahâbe tarafından bilinmeyen bir topluluğa, bir millete bahşedecek. İslâm'a hizmet nimetinin omuzlarına konduğu bu topluluk veya millet ise sırasıyla:

1. mü'minlere karşı (merhametten de öte) boynu yerde olma;
2. inkârcılara karşı onurlu ve zorlu olma; gerçek izzet ve şerefin İslâm'da olduğunun şuuru içinde bulunma;
3. Allah yolunda durup dinlenme bilmeden cihad etme; yani, Allah'ı insanlara duyurma, insanların hidayetine vesile olma, Allah'ın dinini mümkün olan her yere taşıma yolunda tam bir yardımlaşma ve dayanışma içinde durmaksızın uğraşma, çalışma, gereken ne ise onu yapma;
4. Allah yolunda cihad vazifesini yerine getirirken kınanmaktan, küçümsenmekten çekinmeme en ön planda gelen hasletler olacak ve bu dört haslette başı çekenler de, o topluluğun en önde gelenlerini teşkil edeceklerdir.

58. Siz ezan okuyup namaza davette bulunduğunuz zaman onlar bunu alay ve eğlence konusu yaparlar. Böyle yaparlar, çünkü onlar, akletmeyen ve gerçeği anlamayan bir topluluktur.

59. De ki: "Ey Kitap Ehli! Siz, herhalde şu sebepten dolayı bizden hiç hoşlanmıyorsunuz: Biz, Allah'a, bize indirilen (Kur'ân)'a ve daha önce indirilmiş bulunan (Tevrat, İncil ve diğer Kitaplar)'a inanmaktayız; siz ise, çoğunluk itibariyle yoldan çıkmış fasıklarsınız."

60. De ki: "(Siz, İsa dahil bütün önceki peygamberlere ve Kitaplara olan inancımızı kötü görüyorsunuz ama,) ben size Allah katında müstahak oldukları ceza itibariyle kötünün kötüsü bir durumu bildireyim mi? O kimseler ki, Allah onları lânetlemiş (rahmetinden tardetmiş), onları şiddetli bir cezaya düçar kılmış ve içlerinden bir kısmını maymun, domuz ve Allah'a isyanla başka yollar, başka dinler icat ederek insanları bunlara itaate zorlayan bâtıl güçlere ve sahte ilâhlara tapan zelil köleler haline getirmiştir. Onlar, (dünyada da Âhiret'te de) yerleri ve konumları itibariyle en kötü durumdadırlar ve dümdüz yoldan en fazla sapıp gitmiş olanlardır.

61. (Bunların aynı karakterdeki dostları olan münafıklar) size geldiklerinde "İnandık!" derler; halbuki huzurunuza (kalblerinde) küfürle girdikleri gibi, huzurunuzdan yine (kalblerindeki) küfürle çıkarlar. İçlerinde gizledikleri (küfrü) Allah çok iyi bilmektedir.

62. (Kitap Ehli'nden olan o inkârcıların) pek çoğunun, bizatihî büyük günah olan sözler sarfetmede, düşmanlıkta ve haram yemede yarışırcasına ve birbirlerine destek içinde koşuşturduklarını görürsün. Gerçekten ne de fena işleyip durdukları bu şey!

63. Bari mürşidleri ve fakihleri onları büyük günah olan sözler sarfetmekten ve haram yemekten alıkoysalardı! (Ama heyhat!) Bunların da yapıp durdukları gerçekten ne kötü!

64. Yahudiler, "Allah'ın eli bağlı ve sıkıdır." diyor (ve bizzat kendilerinin sebep olduğu zillet ve meskenetlerini Allah'a yüklemeye çalışıyorlar). Hay kendi elleri bağlanasıcalar; hay söyledikleri bu sözden dolayı rahmetten uzak kalasıcalar! Hayır, hiç de öyle değil: Allah'ın İki Eli de açıktır; O, nasıl dilerse öyle infak eder; (dolayısıyla vermesi, onların keyfine bağlı değildir). Fakat şurası bir gerçek ki, Rabbinden sana indirilen (nimet ve âyetler), onların pek çoğunun ancak azgınlığını ve küfrünü arttırmaktadır. Biz de aralarına Kıyamet'e kadar sürüp gidecek bir kin, düşmanlık ve nefret saldık. Ne zaman (Rasûlüllah'a ve mü'minlere karşı) harp için bir ateş yaksalar Allah onu söndürür. Ancak onlar, sürekli bozgunculuk çıkarmak için yeryüzünde koşuşturup dururlar. Allah, bozguncuları sevmez.

65. Ne olurdu, Kitap Ehli gerektiği gibi iman etmiş ve Allah'a tam bir saygı içinde O'nun yasaklarından sakınarak koruması altına girmiş olsalardı (–Hiç olmazsa şimdi yapsalar!–); o takdirde hiç şüphesiz işledikleri günahları(n küçüklerini de) siler ve yine hiç şüphesiz onları nimetler yurdu cennetlere yerleştirirdik.

66. Ne olurdu, (zamanında) Tevrat'ı, bilâhare (Tevrat'taki hükümlerde yaptığı bazı değişikliklerle) İncil'i ve kendilerine Rabbilerinden indirilen diğer Kitapları bütün hükümleriyle ve hakkıyla uygulamış, (dolayısıyla son olarak Kur'ân'a da inanıp bağlanmış) olsalardı (–Hiç olmazsa bundan sonra böyle yapsalar!–); o takdirde hiç şüphesiz, (yukarıdan yağacak ve yerden fışkıracak nimet ve bereketler sebebiyle) başlarının üzerinden ve ayaklarının altından bol bol yerlerdi.[13] Her şeye rağmen, içlerinde ölçülü ve dengeli davranıp mutedil yolda giden bir zümre de vardır; fakat çoğunluğa gelince: işleyip durdukları şeyler ne de kötü!

67. Ey (şanı çok yüce, o en büyük) Rasûl! Rabbinden sana her ne indirilmişse onu eksiksiz tebliğ et! Eğer böyle yapmazsan risalet (elçilik) vazifeni yerine getirmemiş olursun. Allah, seni bütün insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu (senin aleyhindeki) hedeflerine ulaştırmaz.[14]

68. De ki: "Ey Kitap Ehli! (Her birinin geçerli olduğu zaman itibariyle ve halâ ihtiva ettikleri nesholmamış gerçekleriyle) Tevrat'a, İncil'e ve Rabbinizden size indirilen bütün diğer Kitap ve Sahifelere, (dolayısıyla şimdi de artık bana ve Kur'ân'a) gerektiği gibi inanıp hükümlerini uygulamadıkça Allah katında hiçbir değeriniz olmadığı gibi, Din adına da sağlam hiçbir dayanağınız yok demektir. Fakat (ey Rasûlüm,) Rabbinden sana indirilen (bu Kur'ân), onlardan pek çoğunun ancak azgınlık ve küfrünü arttırmaktadır.[15] Ama bundan dolayı sen, o kâfirler topluluğu için üzülüp gam çekme!

69. İster (Müslüman bilinip, Kur'ân'a ve Allah Rasûlü'ne) iman ikrarında bulunanlardan olsun, isterse Yahudi olanlar, Sâbiîler, Hıristiyanlar (ve daha başka insanlardan) olsun, (mesele asla bir isim meselesi ve kuru bir iddiadan ibaret değildir). Her kim gerçekten Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman eder ve imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, (yardımımı, desteğimi hep yanlarında bulacakları için) onlar hakkında (özellikle Âhiret'te) korkmalarını gerektiren bir şey olmayacak ve herhangi bir şekilde üzülmeyeceklerdir de.

70. Andolsun, İsrail Oğulları'ndan (bu iman ve salih amel esası üzere) sağlam söz almış ve kendilerine pek çok rasûller göndermiştik. Ama ne zaman onlara nefislerinin hoşlanma-

yacağı, heva ve heveslerine hizmet etmeyecek mesaj ve hükümlerle bir rasûl gelmişse, (onlardan) kimisini yalanlıyor, kimisini de öldürüyorlardı.

118

13. Bu âyette anlatılan gerçeği Kitab-ı Mukaddes'te de görürüz:

> Eğer kanunlarımda yürürseniz ve emirlerimi tutarsanız, ve onları yaparsanız; o zaman, yağmurlarınızı vakitlerinde göndereceğim ve yer mahsulünü verecek, ve kırın ağaçları meyvelerini verecekler... ve doyuncaya kadar ekmeğinizi yiyeceksiniz... (*Levililer*, 26: 3–5)
>
> Ve eğer Allah'ın Rabbin sözünü dinlersen, bütün bu bereketler senin üzerine gelecek ve sana erişeceklerdir. Şehirde bereketli olacaksın ve kırda bereketli olacaksın... (*Tesniye*, 28: 2–3)

Bu iki âyet, takva kelimesi ve Kitabın uygulanması çerçevesinde önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Kitabın ihtiva ettiği kanunlardan başka, Şeriat-ı Tekvîniye veya Kevniye diye anılıp, Cenab-ı Allah'ın kâinat ve hayatla ilgili koyduğu ve tecrübî ilimlerin (Fizik, Kimya, Astronomi, Biyoloji vb.) konusu olan kanunlar da vardır. Bunlara uyup uymamanın da karşılığı olup, bu karşılık daha çok dünyada, kısmen de Âhiret'te görülür. Takva kavramı, daha önce de açıklandığı üzere, bu kanunlara göre davranmayı da içine alır.

14. Bu âyet, Kur'ân'a ve Rasûlüllah'a ait bir mucizeyi ifade etmekte, yani Allah Rasûlü'nün bütün müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar, münafıklar ve daha başkaları dahil olmak üzere bütün düşmanlarından korunacağını, misyonunu yerine getirmede düşmanlarının kendisine bir zarar veremeyeceklerini kesin bir dille haber vermektedir. Ve, âyetin haber verdiği aynen gerçekleşmiş, Allah Rasûlü yatağında vefat etmiştir.

Âyet, Allah'ın mesajını, yani dinini kimseden korkmadan ve Rasûlüllah'ın izinde, yani Sünnet'e uygun çizgide tebliğ edenlerin de (33: 39) aynı koruma altında bulunacaklarına zımnî bir müjde de ihtiva etmektedir.

15. Bu âyet, üç önemli gerçeğe temas etmektedir.

- Yahudiler, yegâne kitapları bildikleri Tevrat'ı ve kendilerine gelen diğer İlâhî Kitap veya Sayfaları, Hıristiyanlar İncil'i, asliyetleri içinde ve hakkıyla uygulamadıkça, Allah katında bir değer ve Din adına da herhangi sağlam bir dayanağa sahip olma iddiasında bulunamazlar. Bunları hakkıyla uygulama, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a inanmayı da gerektirdiğinden, dolayısıyla gerçekten mü'min sayılmak için O'na inanıp, Kur'ân'ı kabullenmeleri şarttır.
- Hıristiyanlar ve Yahudiler, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a inanmayıp, Kur'ân'ı kabullenmemekle birlikte, İslâm onları Kitap Ehli kabûl eder. Bu sebeple, Din adına şu veya bu şekilde bir dayanakları olması için, Kitap Ehli olarak en azından kendi kitaplarına uymaları beklenir.
- Kur'ân, hidayeti önlerine koyduğu halde, kendi kitaplarına nasıl muamele ettiklerini açıkladığı için, inatla ve gurur sebebiyle Kur'ân'a inanmayıp karşı çıkmakta daha bir ileri gitmektedirler.

71. Böyle davranmakla bir karışıklık çıkmayacak, başlarına mihnet ve musibet gelmeyecek zannederek (gerçeğe ve ikazlara karşı) kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah, onlara tevbe nasip etti ve tevbelerini de kabul buyurdu; ama bunun ardından pek çoğu itibariyle yine kör ve sağır kesildiler. Allah, ne yapıp ettiklerini hakkıyla görmektedir.

72. "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler hiç şüphesiz kâfir olmuşlardır. Oysa Mesih, şöyle demişti: "Ey İsrail Oğulları! Benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Gerçek şu ki, kim Allah'a şirk koşarsa, Allah mutlak surette Cennet'i ona haram kılmıştır ve onun nihaî barınağı Ateş'tir. (Allah'a şirk koşmakla en büyük zulmü işleyen) bütün zalimler için (Âhiret'te) hiçbir yardımcı da yoktur.

73. Bunun gibi, "Allah üç uknumdan biridir." diyenler de, yine hiç şüphesiz kâfir olmuşlardır. Halbuki tek bir İlâh'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Söyleyegeldikleri bu sözden eğer vazgeçmeyecek olurlarsa, içlerinde bu şekilde küfürde diretenlere çok acı bir azap dokunacaktır.

74. Öyleyse, halâ içten bir pişmanlık ve bir daha aynı zulmü işlememe kararlılığıyla Allah'a dönüp O'ndan bağışlanma dilemeyecekler mi? Allah, günahları pek çok bağışlayandır; (bilhassa Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

75. Meryem'in oğlu Mesih, ancak bir rasûldür. Nitekim ondan önce de rasûller gelip geçmişti. Annesi (de ilâhe değil), Allah'a tam sadakat içinde, son derece iffetli, dürüst, özü-sözü doğru bir hanımdı. Her ikisi de, (diğer insanlar gibi) yemek yerlerdi. Bak, Biz onlara gerçekleri delilleriyle nasıl açıklıyoruz, ama gel gör ki onlar, belli tesirler altında nasıl da akılları çelinip, bâtıl sevdalar peşinde koşturup duruyorlar.

76. De ki: "Yalnızca Allah'a ibadet etmeyi bıraktınız da, (Allah dilemedikçe ve kendiliklerinden) size zarar da fayda da vermeye gücü yetmeyen âciz mahlûklara mı ibadet ediyorsunuz?" Halbuki Allah, (siz ve bütün ihtiyaçlarınız dahil) her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir.

77. De ki: "Ey Kitap Ehli! Dininizde gerçeğin sınırlarından taşarak aşırılıklara düşmeyin ve daha önceden kendileri saptığı gibi, pek çoklarını da saptırmış ve şu anda da düz yolun ortasında sapmış gitmiş olanların heva ve heveslerine uymayın.[16]

78. İsrail Oğulları'ndan küfre düşenler, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânetlendiler. Bunun sebebi, onların isyan etmeleri ve sürekli taşkınlıkta bulunup haddi aşmaları idi.

79. Hangi türde çirkin bir fiili işlemeye dursalar, bundan birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlar, bilakis onu işlerlerdi. Ne de kötüydü yapıp durdukları bu şey!

80. Onlardan pek çoğunun, (mü'minleri değil de) küfredenleri kendilerine yakın dost ve müttefik edindiklerini görürsün. Öz nefislerinin bizzat kendileri için (gelecek hayatları ve âhiretleri adına) işleyip gönderdikleri ve Allah'ın cezasını üzerlerine çekecek olan bu davranışları ne de kötü! Ve onlar, azapta sonsuzca kalacaklardır.

81. Allah'a ve (peygamberliğin zirve temsilcisi, bütün peygamberlerin has vârisi) Nebî'ye ve O'na indirilen (Kur'ân)'a gerçekten inanmış olsalardı, o küfredenleri yakın dostlar ve müttefikler edinmeyeceklerdi.[17] Ne var ki, onların pek çoğu (inançta da, davranışta da yoldan çıkmış) fasıklardır.

82. Şurası muhakkak ki, iman edenlere insanlar içinde en şiddetli düşmanlık besleyenleri Yahudiler ve (Allah'a) şirk koşanlar olarak bulursun. Yine şurası da muhakkak ki, sevgi ve alâka bakımından iman edenlere en çok yakınlık duyanların ise, "Biz Nasranîyiz!" diyenler olduğunu görürsün. Bu, onların içinde bilhassa geceleri ibadetle meşgul keşişler ve (manastırlara kapanmış, Âhiret endişesi içinde nefisleriyle mücadele içinde) ruhbanlar bulunması sebebiyledir ve onlar, (alçakgönüllü olup) büyüklenmezler.[18]

119-120

16. Âyet, öncelikle Hıristiyanları birtakım eski milletlere, antik çağ topluluklarına ve Doğru Yol'dan sapmış birtakım Yahudilere karşı uyarmaktadır. Bu ikazda, şüphesiz Müslümanların ve günümüzde 'mektep ehli'nin, yani okumuşların da payı vardır. Hıristiyanlığın inanç ve ibadet esaslarında Hz. İsa'dan sonra ortaya çıkan birtakım değişikliklere, daha ilk asrından itibaren İslâm içinde de baş gösteren fitnelere, ayrılıklara, dalâlet fırkalarına ve bilhassa son asırlarda ortaya çıkan bazı din dışı ideolojilerin ve mistik cereyanların temeline de baktığımızda bu âyetteki ikazı daha iyi anlamak mümkün olmaktadır. Demek oluyor ki, Kur'ân'ın ikazları gerektiği gibi anlaşılamamış veya dikkate alınmamıştır. Kaldı ki, benzer ikazları, hattâ çok daha fazlası ve sert ifadelerle İncillerde de, bizzat Ahd-i Atik'in hemen hemen bütün kitaplarında da bulmak mümkündür.

Encyclopaedia Britannica'da (14. baskı) 'Hıristiyanlık' maddesini yazan George William Knox, bu konuda şunları kaydeder:

> Hıristiyanlığın düşünce kalıpları Yunan felsefesine ait olup, bunların içine bir de Yahudi öğretileri girmiştir. Bu şekilde kendine has bir bileşime sahip bulunuyoruz: İsa'nın şahsı üzerinde örülen ve yabancı bir felsefenin içinden akıp gelen Kitab-ı Mukaddes doktrinleri.

Aynı eserde, Charles Anderson Scott, 'İsa Mesih' başlığı altında şunları yazar:

> Matta, Markos ve Luka'da, bunları yazanların İsa'yı insandan öte bir varlık, özellikle ona 'Allah'ın Oğlu' denmesine gerekçe olacak şekilde Allah'la hulûl-ittihad şeklinde münasebeti bulunan ve Allah'ın Ruhu'nu taşıyan bir insan olarak gördüklerini ima eden hiçbir şey yoktur. Hattâ Matta ona, 'Marangozun oğlu' olarak atıfta bulunur (–Hemen belirtelim ki, Matta'nın bu kaydı izafîdir; ona göre, marangoz Yusuf, Hz. İsa'nın babalığıdır. AÜ) ve Petrus'un Hz. İsa'yı bir tarafa çekip azarladığını bile kaydeder (16: 22). Luka'da, İsa'nın vefatından sonra Emmaus köyüne doğru giden iki şakirt O'ndan, "Allah'ın ve bütün halkın yanında, işte ve sözde kudretli bir peygamber" olarak bahsetmektedir (24: 19)... Markos yazılmadan önce, Hristiyanlar arasında artık Hz. İsa'dan Rab olarak bahsetmek âdeta gelenek halini almış olmasına rağmen, bu ikinci İncil'de, İsa hakkında Rab tabirinin kullanılması çok nadirdir (birincide –Matta– kavram Allah hakında bol bol kullanılmakla birlikte, İsa hakkında da hemen hemen hiç geçmiyor denebilir). Bütün bu üç İncil'de İsa'nın çilesine, vefatına ve son akşam yemeğindeki konuşmalara çok önemli yer verilmişse de, bunlara daha sonra yüklenen anlamı çağrıştıracak herhangi bir işaret olmadığı gibi, İsa'nın vefatının da aslî günah ve ona kefaret olma gibi hususlarla alâkası bulunduğuna dair bir ima bile yer almaz.
>
> İsa, kendisinden sık sık *İnsanoğlu* diye söz eder... Petrus'un Pentekos'da (Hasat Bayramı) söylediği, "Allah'ın tasvip ettiği insan" sözü, çağdaşlarının tanıdığı ve kabul ettiği İsa'yı tarif ediyordu... İncillerden öğreniyoruz ki, İsa, fizikî ve zihnî gelişme dönemlerinden geçti; acıktı, susadı, yoruldu, uyudu, hayret etti, malûmata ihtiyacı oldu, acı çekti ve vefat etti. Her şeyi bildiğini iddia etmek şöyle dursun, tam tersini söyledi... Aynı şekilde, O'nun mutlak kudret sahibi olduğunu söylemeye de hiçbir gerekçe yoktur. Bunun gibi, O'nun Allah'tan bağımsız olarak veya bağımsız bir tanrı gibi davrandığına dair bir işaret bulmak da mümkün değildir. Bilakis duasıyla, ibadetiyle O, Allah'a bağımlığını ortaya koymaktadır. Hattâ, Allah için kullanılabilecek ölçüde mutlak iyiliğin kendisine atfedilmesini de reddetmiştir.

Yukarıda kendisinden iktibasta bulunduğumuz William Knox, Hz. İsa'ya ulûhiyet atfedilmesi konusunda da şu mütalâada bulunur:

> Üçüncü asrın bitmesine yakın yıllarda bile onun ilâh olduğu reddediliyordu. Ancak 325'te İznik Konsülün'de İsa'nın ilâhlığı resmî kabul gördü, fakat bu konudaki tartışmalar bir süre daha devam etti. (İktibaslar için bkn. Mevdûdî, 2, not 101.)

İşte Kur'ân, Hz. İsa'nın getirdiği saf akîdeye daha sonraki müdahaleler konusunda ikazda bulunmaktadır.

17. Âyetleri parça parça ele almak, siyak ve sibak, yani içinde bulundukları metin çerçevesinde, bir de Kur'ân'ın bütünlüğü ve bu bütünlüğün ortaya koyduğu ana düstur-

lar temelinde değerlendirmemek, bazılarını çok yanlış sonuçlara götürebilmektedir. Meselâ, bu sûrede Tevrat ehlinin Tevrat'la, İncil ehlinin İncil'le hükmetmesi gerektiği ifade buyurulmaktadır. Bunu, İncil geldikten sonra Tevrat'la, Kur'ân geldikten sonra da Tevrat ve İncil'le hükmetmenin Allah'ın rızası istikametinde ve O'nun indirdiğiyle hükmetmek manâsında bir davranış olduğu şeklinde yorumlamak, Kur'ân'dan sonra bu kitaplardaki hükümlerin geçerliliklerini halâ koruduğu ve böyle davranmanın kurtuluşa vesile olabileceğini düşünmek, bu yanlış sonuçlardan biridir. Açıktır ki, Hz. İsa (a.s.) İsrail Oğulları'na gönderilmiştir ve getirdiği İncil, Tevrat'taki bazı haramları helâllaştırmıştır. İncil geldikten sonra halâ Tevrat'taki o haramları haram kabul etmek ve bunu da Allah katında geçerli görmek, İncil'in o haramları helâllaştırmasını, haşa, abes kabul etmek olur. Aynı şekilde, Peygamber Efendimiz'in evrensel bir mesajla ve bütün insanlığa gönderildiği Kur'ân'da açıkken ve Kur'ân, Kitap Ehli dahil herkesi Peygamber Efendimiz'e inanıp Kur'ân'a tâbi olmaya çağırırken, bazı âyetleri, diğerlerinden ve Kur'ân'ın bütününden kopukluk içinde, bir de o âyetlerdeki gerçek maksadı, onlardaki manânın gerçek yerini ve hedefini tesbit edemeden ele alıp buna göre sonuçlar üretmek, "düz yolun ortasında sapıp gitmek"ten başka anlama gelmez. Özellikle bu âyet, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a ve Kur'ân'a inanmamayı, Allah'a gerçek anlamda inanmama olarak değerlendirmektedir.

Bu âyetlerde, Kitap Ehli'nin kendi kitaplarına bağlılıklarının sınanması da vardır. Onlar, İslâm toplumu içinde ayrı birer cemaat halinde kalıp kendi kitaplarını uygulayabilirler; fakat bu, böyle davranmanın kurtuluşa vesile olacağı ve Allah'ın rızasını kazanacak bir tercih ve tutum olduğu neticesini doğurmaz. Burada mesele, tamamen hukukîdir. Şu kadar ki, bu kitaplarda bulunan ve İslâm'ın neshetmeyip, Kur'ân ve Allah Rasûlü tarafından anılan hükümler geçerliliğini korumakta olup, İslâm hukukunun içinde "öncekilerin şeriatları" olarak yer almaktadır.

18. Âyet, pek çok gerçeğe parmak basmaktadır. Kısaca:

- Kibir ve fısk, imana mani, buna karşılık alçakgönüllülük, nefis muhasebesi, kendini beğenmeme, imana açılan birer kapıdır.
- Hz. İsa (a.s.), misyonu gereği Din'in daha çok ruhî-manevî yanı üzerinde durmuş ve bu, O'nun ümmeti içinde keşişler ve ruhbanlar gibi, ibadetle, riyazetle ve nefis mücadelesiyle meşgul insanların çok sayıda bulunmasına yol açmıştır. Bunlar içinde pek çoğu İslâm'ı kabûl etmiştir ve âyette sözü edilenler de, İslâm'ı kabul eden bu insanlardır.
- İslâm, her bakımdan denge dini olmakla birlikte, her halükârda Din'in temelinde enaniyeti bırakma, tevazu, ibadet ve nefse karşı mücadele yattığı ve bunlar İslâm'da da esas olduğu için, Hz. İsa'nın gerçek takipçileriyle mü'minler arasında bir yakınlığın olması çok tabiîdir.
- Hıristiyanlık'ta bilâhare Hz. İsa'yı ilâh mertebesine çıkarmakla Kilise'ye ve papa gibi 'din adamları'na tanınan ve teokrasiye vücut veren Allah ile kul, Hz. İsa ile Hıristiyan cemaati arasında aracılık statüsü gibi bir statüye İslâm'da yer yoktur.

83. Onların (Risalet'in has temsilcisi o en büyük) Rasûl'e indirilen (Kur'ân)'ı işittikleri zaman, (kendi kitaplarında görüp) tanıdıkları gerçeği (onda bulmaları sebebiyle) gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. İçlerini şöyle boşaltır onlar: "Rabbimiz, iman ettik; bizi (hakkın, Kur'ân'ın ve Rasûlüllah'ın) şahitleriyle beraber kaydet.

84. "Rabbimizin bizi salihler topluluğuna dahil etmesi ümit ve beklentisi içinde iken, Allah'a ve bize gelen gerçeğe neden inanmayacakmışız?"

85. Bu söz ve tavırlarından dolayı Allah onları, hem de içlerinde sonsuzca kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlerle mükâfatlandırmaya (hükmetmiştir). Budur Rabbilerini görürcesine, en azından Rabbilerinin kendilerini gördüğünün şuuru içinde davrananların mükâfatı.

86. Buna karşılık, küfredip de, (dış dünyada ve bizzat kendi yaratılış, vücut ve mahiyetlerinde bulunan ve bütün iman esaslarını ispatlayan) delilleri (ve Kitap'taki) âyetlerimizi yalanlayanlar ise, öyleleri o Kızgın, Alevli Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar.

87. Ey iman edenler! (Fıtrat dışına çıkarak) Allah'ın size helâl kıldığı temiz, hoş ve sağlığa zararsız şeyleri haram kılmayın ve (hem helâlları haramlaştırmak, hem de onları israf derecesinde kullanıp tüketmek suretiyle) aşırılığa kaçmayın. Allah, aşırı gidip haddi aşanları sevmez.

88. Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, temiz ve sağlığa zararsız olmak üzere tüketin. (Aksi bir davranış içine girmekle) Allah'a karşı gelmekten sakının; çünkü siz, O'na gerçekten inanmış mü'minlersiniz.

89. Allah, yalan yere yapmadığınız ve çok farkına varmadan dilinizden dökülüveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz; ama bilerek yaptığınız ve onlarla kendinizi bağladığınız yeminler sebebiyle sorumlu tutar. Böyle yapıp da yerine getirmediğiniz bir yeminin kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta halli yemekle on yoksulu (sabah-akşam veya bir yoksulu on gün) doyurmak veya onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Bunlara gücü yetmeyen, üç gün oruç tutsun. İşte, yemin ettiğinizde onu bozmanın kefareti budur. Bununla birlikte, yeminlerinize sahip çıkın: (olur olmaz şeyler için yemin etmeyin; yemin ettiğinizde de yerine getirin). Allah, size âyetlerini, O'nun yolunun işaretlerini işte böyle açıklıyor ki, (tam bir minnet ve borçluluk duygusu içinde, hem bunları yerine getirmek hem de O'na ibadet etmek suretiyle sözlü, fiilî ve kalbî) şükür içinde bulunasınız.

90. Ey iman edenler! Sarhoşluk veren nesneler, kumar ve onun cinsinden bütün şans oyunları, put manâsı taşıyan her türlü taş, yapı ve anıtlarla bunlara kurban sunma ve fal okları, (piyango kalemi ve zarlarla) şans ve kısmet arama, ancak şeytan işi ve onun sizi sürüklediği murdar birer pisliktir. Bunların her birinden kaçının ki, (dünyada da Âhiret'te de) kurtuluşa ve muradınıza eresiniz.

91. Hiç şüphesiz şeytan, sarhoş edici nesneler ve her türden kumarla aranıza ancak düşmanlık ve kin atmak, sizi Allah'ı zikretmekten, O'nunla ilgili çalışmalardan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiverdiniz değil mi?[19]

92. (Bunlardan vazgeçin ve bütün hükümlerinde) Allah'a itaat edin; (size olan emirleri ve yasaklarında vahye dayanan, Risalet'in zirve temsilcisi o en büyük) Rasûl'e itaat edin ve (onlara muhalefet etmeme hususunda) daima tetikte bulunun. Eğer (itaattan) yüz çevirecek olursanız, biliniz ki Rasûlümüze düşen apaçık tebliğden ibarettir.

93. Artık iman etmiş olup imanlarının gereği sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik (salih) işler yapanlar, işledikleri günahlardan endişe içinde (icmalî imanla) iman edip salih işler yaptıkları, sonra endişelerinde daha bir derinleşip takvaya sarılarak (her hükmünde Allah'a ve Rasûlü'ne) iman ettikleri, sonra daha bir derinlikte takvaya sarılıp, bütün yaptıklarını Allah'ı görürcesine bir şuur ve samimiyet içinde yaptıkları takdirde, daha önceden yiyip içtikleri (haram nesnelerden) dolayı üzerlerine bir vebal yoktur. Allah, bu seviyede iyiliğe kilitlenen ve O'nu görüyormuşçasına davrananları sever.

94. Ey iman edenler! Allah sizi, (avlanmanın yasak olduğu ihramda iken) ellerinizle tutuverecek veya mızraklarınızla vuruverecek şekilde yakınınızda kaynaşan avlarla mutlaka deneyecektir ki, gizlide ve O'nu görmediği halde Kendisinden korkanları ortaya çıkarsın. Buna rağmen kim yasak sınırını aşar ve tecavüzde bulunursa, öyleleri için acı bir azap vardır.

95. Ey iman edenler! (Hac veya Umre münasebetiyle) ihramda iken av hayvanlarını öldürmeyin. İçinizden kim bu halde iken kasten bir hayvanı öldürürse, yaptığı işin vebalini çekmesi için cezası, öldürdüğünün dengi ve kurban olarak Kâbe'ye ulaştırılacak sığır veya davar cinsinden bir hayvandır ki, bunu içinizden adaletli iki kişi kararlaştırır. (Böyle bir hayvan bulunmazsa, işlenen suçun) kefareti, (öldürülen avın kıymeti tutarında yiyecekle) yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünleri doyurmak ya da (düşkün veya düşkünler için ayrılan pay sayısınca) oruç tutmaktır. Bu konuda daha önce işlediğiniz suçları

Allah affetmiştir. Ama kim bundan sonra aynı suçu işleyecek olursa, Allah ona (hem bu ceza veya kefaret ile, hem de bir haramı işlemiş olmanın cezasıyla) mukabelede bulunur. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir ve gereken cezayı vermeye mutlak muktedirdir.

96. Deniz avı ve oradan elde edilen (meşrû) yiyecekler, hem kendiniz, hem de (ikramda bulunacağınız) yolcular için size (her halükârda) helâl kılındı. Buna karşılık, (sair zamanlarda helâl olsa da,) ihramda bulunduğunuz müddetçe kara avı, (hayvan kesip yemeniz ve başkalarına işarette bulunup onların avladıklarından da yemeniz) size haramdır. Allah'a karşı gelip de (azaba uğramaktan) sakının ki, neticede O'nun huzurunda haşrolacaksınız.

97. Allah, Kâbe'yi, kendisine her şekilde hürmet göstermek vacip olan o Ev'i (Beyt-i Haram) insanların emniyeti, tanışıp yardımlaşmaları, Din ve dünya hayatlarının düzeni, âhengi ve devamı için bir vesile kıldı; (bilhassa onların emniyeti ve geçimliği için) Haram Ayları, kurbanı ve (özellikle, boyunlarına gerdanlık taktıkları o çok kıymetli) develeri de. Şunu bilesiniz ki Allah, (insanların hayatının düzen ve âhenginin dinamikleri gibi,) göklerde ne var yerde ne varsa hepsini bilir ve gerçekten Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

98. Bilin ki Allah, cezalandırması pek çetin olandır ve Allah, günahları çok bağışlayan, (bilhassa mü'min kullarına karşı hususî) merhameti pek bol olandır da.

99. (Bütün bu hususlarda Risalet'in zirve temsilcisi o en büyük) Rasûl'e düşen, sadece tebliğdir. (Sizin yapmanız gereken ise onları yerine getirmek olup,) Allah, açıkça söyleyip açıktan işlediklerinizi de, gizlide yaptıklarınız gibi, içinizde saklı tuttuğunuz (düşünce, plan ve niyetlerinizi de) bilir.

100. Pis ve murdar olanın çokluğu seni hayrete sevketse de, "Hiç pis ve murdar olanla temiz ve hoş olan bir midir?" de, (böyle inan ve bunu anlat). Ey gerçek akıl ve idrak sahipleri! (O'nun koyduğu ölçülere riayetsizlik ederek aksini düşünüp öyle inanmak ve ona göre davranmak suretiyle) Allah'a karşı gelmekten sakının ki, gerçek kurtuluşa, başarıya ve muradınıza erebilesiniz.[20]

101. Ey iman edenler! (Allah Rasûlü ile olan münasebetlerinizde dikkatli olun. Ayrıca, size buyurulanları yerine getirmeye bakın ve size söylenenlerle iktifa edin de,) cevaplandığında ve açıklandığında hoşunuza gitmeyecek meselelerden, Din'i yaşamanızı zorlaştıracak konulardan sormayın. Kur'ân fasıl fasıl indirilir ve size tebliğ edilip dururken sorup açıklama isterseniz, açıklanması

gereken gerektiği ölçüde zaten size açıklanmaktadır. Sorduğunuz veya soracağınız pek çok şeyler vardır ki, Allah onlardan sizi muaf tutmuştur. Allah, bağışlaması pek bol olandır, (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

102. Sizden önce bir topluluk o kabil şeyleri sorup durur ve peygamberlerinden olmadık isteklerde bulunurlardı da, sonra o sordukları meseleler kendilerine açıklanınca veya isteklerine cevap verilince yine de inanmamış, buyrulanları yapmamış ve kâfir olmuşlardı.

103. Allah, beşincide erkek doğuran devenin sütünü putlara bırakmayı da, adak adayıp adağı yerine gelince dişi veya erkek deveyi salıverip ondan faydalanmayı nefsine haram etmeyi de, biri erkek diğeri dişi ikiz doğuran koyun veya devenin erkek yavrusunu putlar için serbest bırakmayı da, on nesli dölleyen erkek deveyi salıp ondan istifadeyi nefsine haram kılmayı da emretmedi (insanların kendiliklerinden hükümler koyup, sonra da bunları Allah'a, Din'e atfetmelerine kesinlikle izin vermedi). Fakat o küfredenler, (Din adına) yalanlar uydurup, sanki bunları Allah emretmiş gibi O'na iftirada bulunmaktadırlar. Esasen o küfredenlerin çoğu, düşünüp akletmekte değillerdir.[21]

122-123

19. İnsanın dünya ve Âhiret hayatı adına çok önemli düsturlar ihtiva eden bu âyetler, her dönemde Allah'ın Yolu'ndan uzaklaşan insanlığın, özellikle günümüz dünyasının düçar bulunduğu alkol, uyuşturucu, kumar, daha başka her türden şans ve kısmet oyunları, her biri ceset giymiş riya ve maddeciliğin, ruhu ihmalin ve dünyada ebedî kalma arzusunun temessül etmiş şekli olan bazı sözde sanat dalları gibi modern âfetlere dikkat çekmekte ve bunların, hem fertler hem de toplumlar çapında sebep bulundukları düşmanlık, kin, nefret, cinayetler gibi neticelerini nazara vermektedir. Günümüz dünyasının en korkunç gerçeklerinden olan mafyacılığın beslenme kaynaklarına ve kara para, fuhuş ve daha başka her türlü ahlâksızlık ve gayr-ı meşrûluğun üreme zeminlerine baktığımızda karşımıza ilk çıkan yine, âyette sözü edilen şeytan işi pislikler olacaktır. Her yıl binlerce insanın hayatına mal olan ve çok büyük miktarda servet kaybına yol açan trafik kazalarının ana sebebinin de alkol olması, Kur'ân'ın bu tek bir âyetinden uzaklaşmanın bile doğuracağı felâketleri görmek bakımından manidardır.

20. Bu âyet, çok mühim bir ölçüyü ortaya koymaktadır. Dünya ve içindekiler, mutlak hakikatleri alıcılar olarak yeterli kapasiteye sahip bulunmadığı ve dünya noksanlıklar

diyarı olduğu için bu hakikatler dünyada çok defa izafileşir. Dolayısıyla, belki dünya ve insanlar açısından hem mutlak manâda hem de nisbetler perspektifinde dünyada çirkin güzelden, kötü iyiden, murdar temizden, bu çerçevede inançsız inanandan, münafık samimiden, değersiz değerliden, haram iş ve haram kazanç helâl iş ve helâl kazançtan, yanlış inanç, düşünce ve davranış doğrusundan daha fazladır. Dolayısıyla, sayı fazlalılığına, yani kemiyete (niceliğe) bakarak hüküm vermek yanlıştır; önemli olan keyfiyettir (nitelik). Bazen bir toplumda tek bir insan doğruyu temsil edebilir. Dolayısıyla, (görüşe ve istişareye açık izafî, zamana ve zemine bağlı doğrular dışında) bir şeyin doğruluğu, sayıyla, onu doğru görenlerin çokluğuyla ölçülmez. Doğrunun, gerçeğin kaynağı, kendisi Mutlak Hakk olan Allah'tır. Aksi düşünce ve davranış, insanlar için genel manâda felâh (kurtuluş) değil, felâket getirir. Tarih gibi, dünyanın mevcut hali de buna şahittir.

21. Âyetin fezlekesi, yani son ve bağlayıcı cümlesi, önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Allah (c.c.), asla mantıksız, yanlış ve hikmetsiz iş yapmaz. Aklını kullanan ve gerçekleri kavrayacak ölçüde aklî olgunluğu olan her insan, Allah'ın koyduğu hükümlerdeki hikmeti kavrayabilir ve onun tam yerinde olduğunu anlar. Yani İslâm, bütün hükümlerini akla tasdik ettirir. Ama akıl, çok defa bu hükümleri baştan koymaktan âcizdir, çünkü insan, 97'nci âyette buyurulduğu üzere, Allah gibi, göklerde ne var yerde ne varsa hepsini, her şeyi hakkıyla bilen değildir. Ancak böyle bir bilgiye sahip olan –kâinatın yapısını, işleyişini, bütünlüğü içinde kâinatla onu meydana getiren parçalar arasındaki, ayrıca hadiseler arasındaki münasebetleri, bu arada bütün özellikleri, ihtiyaçları ve münasebetler ağıyla insanı, dünyayı ve Âhiret'i bilen– biri, yani Hz. Allah (c.c.), insan hayatı için gerekli hükümleri koyabilir ve bu yetkiye sahiptir. İnsana düşen, bu hükümlerdeki hikmeti kavramak ve gelişen hayat şartlarında ikinci derecedeki meselelerde bu hikmet temelinde hüküm istinbatında bulunmak için aklını kullanmaktır.

Âyetin ortaya koyduğu bir diğer gerçek, İslâm'ın hükümlerini akla aykırı bulan ve başka hükümleri onlara tercih edenler, ya kasıtlıdırlar veya bilgi ve akıl iddiaları ne olursa olsun, akıllarını kullanan, aklı eren, düşünüp değerlendirebilen insanlar değildirler.

104. Onlara "Haydi, Allah'ın indirdiği (Kur'ân'a) ve (risaletin zirve temsilcisi o en büyük) Rasûl'e gelin, onlar neyi buyuruyorsa onu yapın!" dendiğinde, (düşünüp akletmekten yoksun bulundukları için), "Biz, atalarımızı neye inanıp neyi uygular halde bulmuşsak, o bize yeter!" diyerek (ataperestlik yaparlar). Ya ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru bir yolda değildiyseler!?

105. Ey iman edenler! (Siz, farklı düşünüp farklı inanan ve farklı hükümlere uyanlara bakmayın; onların inançları ve yaptıklarıyla boşuna meşgul olmayın!) Siz kendinize bakın; (kendinizi, bulunduğunuz yolda nasıl yürüdüğünüzü kontrol edin)! Eğer siz üzerinde bulunduğunuz yolda gerçekten dosdoğru gidiyor ve o yolun hakkını veriyorsanız, sapıp gidenlerin sapması size zarar vermez. Neticede Allah'a döneceksiniz hepiniz ve O, yapıp etmekte olduklarınızı size tek tek bildirip bunlardan dolayı size hesaba çekecektir.

106. Ey iman edenler! Herhangi birinizde ölüm alâmetleri belirdiğinde, yani artık vasiyette bulunma gereği duyduğunuz anda, içinizden (mü'min ve vâsi tayin edeceğiniz) adaletli, özü-sözü doğru bildiğiniz iki kişiyi, veya ölümün başınıza siz yeryüzünde sefer halinde iken gelip çatması (ve o esnada mü'minin bulunmaması) durumunda (Ehl-i Kitap'tan) iki kişiyi vasiyetinize şahit tutun (ve bu şahitler, vasiyetiniz hususunda vârislerle haklarında vasiyette bulunduğunuz kişiler arasında şahitlikte bulunsunlar). (Ey mü'minler!) Eğer (iki tarafın anlaşmazlığı ve karşılıklı iddialarıyla bu şahitlerden, şahitliklerinden, dolayısıyla vasiyetin keyfiyetinden) şüpheye düşerseniz, bu takdirde namazdan sonra onları (camide) alıkoyun ve kendilerine, "Yakınlarımızın çıkarı söz konusu bile olsa, yeminimizi hiçbir menfaat karşılığı değişmeyecek ve olup bitene şahit bulunan Allah'ın üzerimizde bir emanet, bir borç olan şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa kesinlikle büyük günah işleyenlerden oluruz." diye Allah adına yemin verin.

107. (Yemin ettikten veya duruşma bitip hüküm verildikten sonra,) şahitlerin (gerçekte yalan söyledikleri ve sözü edilen) büyük günahı işledikleri ortaya çıkarsa, bu takdirde, (yalan şahitlikle) haklarına tecavüze kalkışılan ve ölüye daha yakın olan hak sahibi mirasçılardan iki kişi onların yerini alır. Bu defa da bunlar, "Vallahi, bizim şahitliğimiz, onların şahitliğinden daha doğrudur ve bu şahitliğimizle kimsenin hakkına tecavüz etmiş olmayacağız. Aksi halde, mutlak surette zalimlerden oluruz." diye yemin ederler.

108. Bu usûl, bütün tarafların şahitliği gerektiği gibi yerine getirmeleri ve

yemin ettikten sonra başkalarının yapacağı yeminlerle yalanlarının ortaya çıkıp rezil olmaktan korkarak hakkıyla şahitlik yapmaları bakımından en uygun yoldur. (Koyduğu hükümlere ve usûllere uymayarak) Allah'a karşı gelmekten sakının ve (Allah'ın hükümlerini) dinleyip itaat edin. Allah, (O'nun hükümlerini dinlemeyerek başka türlü davranan ve bu şekilde yoldan çıkan) fasıklar güruhunu nihaî neticede emellerine ulaştırmaz.[22]
124

---

22. Bu âyet, hem İslâm fıkhı, hem de ahlâk ve toplum düzeni açısından çok önemli kaideler ihtiva etmektedir. Kısaca:

- Mü'mine hüsn-ü zan ve itimat esas olmakla birlikte, Müslümanların aralarındaki muameleler hukukî esaslara bina edilmelidir.
- Şahitlik çok önemli bir kurum olup, ondan kaçınmak ve onu hakkıyla yerine getirmemek çok büyük günahtır; kişiyi fasık yapar ve akıbetini tehlikeye sokar.
- Mecburi hallerde Müslüman olmayanların, bilhassa Ehl-i Kitabın şahitliği hukukî muamelelerde kabul edilebilir.
- Gerek mahkeme esnasında gerekse mahkeme bitip hüküm verildikten sonra aleyhte deliller ortaya çıkarsa, mahkeme yeniden açılır.
- Borç ve miras davaları gibi davalarda vâsinin hainliği ortaya çıkarsa vâsilikten azledilir ve yerlerine karşı taraftan tayin yapılır.
- Vâsiye de, şahide de, mirasçıya da yemin verilir.
- İnsanların âdil, dürüst gördükleri her zaman âdil ve dürüst olmayabilir. Bir Müslüman'ı âdil ve dürüst bilmede hüsn-ü zan geçerli olmakla ve karşı delil ortaya çıkmadıkça öyle görmek esas olmakla birlikte, kişinin âdil ve dürüst olmadığına hükmetmede delil esastır.
- Hukukun kendine ait kaideleri olmakla birlikte, gerek bunların işlerlik kazanması, gerekse sağlam bir toplum düzeni için Allah korkusu, takva çok önemlidir. Her mesele gider, nihayette bu noktaya dayanır.

109. O gün(den korkun ve sakının) ki, Allah (o gün) bütün rasûllerini toplayacak ve onlara, "Tebliğiniz karşısında ümmetlerinizin tavrı ne oldu; onlardan nasıl bir mukabele gördünüz?" diye soracaktır. Onlar, şöyle cevap verecekler: "(Onların niyetleri, iç dünyaları, dolayısıyla mukabelelerinin gerçek nitelik ve mahiyeti konusunda) bizim kesin bir bilgimiz yoktur. (Her şey Sen'in ilmin dahilindedir ya Rab;) hiç şüphesiz Sen'sin, ancak Sen'sin bütün gizlileri hakkıyla bilen."

110. İşte o gün Allah, şöyle buyurur: "Meryem oğlu İsa! Hem senin hem de annenin üzerindeki nimetimi hatırla: hani seni Ruhu'l-Kudüs'le desteklemiştim de, beşikte iken de yetişkinliğinde de insanlarla konuşurdun. Ayrıca sana Kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim.[23] Yine sen, Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ve içine üflerdin de, Benim iznimle bir kuş oluverirdi; aynı şekilde Benim iznimle (anadan doğma) körü ve alacalıyı (cüzzamlı) iyileştirirdin; ve yine Benim iznimle ölüleri diri hale getirirdin. Bir vakit de, İsrail Oğulları'nın öldürme kastıyla sana uzanan ellerini geri çekmiştim: kendilerine (risaletinin ve getirdiğin Kitabın hak olduğunu gösteren) apaçık deliller ve mucizeler göstermiştin de, aralarında küfür içinde boğulup gidenler, 'Bunlar, olsa olsa ancak apaçık birer büyü olabilir!' demişlerdi.

111. Ve hani havarilere, "Bana ve Rasûlüme iman edin!" diye (senin vasıtanla) vahyetmiş, bunu kalblerine de duyurmuştum. Onlar da, "İman ettik (ya Rab), Sen şahit ol ki, şüphesiz Biz, (Sen'in bu vahyine teslim olmuş) Müslümanlarız!" diye karşılık vermişlerdi.

112. Bir zaman da o havariler, "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin, gökten bize bir sofra indirebilir mi?" dediler.[24] (İsa) da onlara, "Eğer gerçekten imanın kalblerinde yerleştiği mü'minler iseniz, Allah hakkında (böyle sözlerden ve şüphelerden) sakının ve (O'nun bir ceza verebileceğinden) korkun!" mukabelesinde bulundu.

113. "Bununla dileğimiz ancak şudur:" dediler: "Ondan yiyelim, (Allah ve senin peygamberliğin hakkında) kalblerimiz iyice mutmain olsun; hem bilelim ki, sen bize doğruları söylüyorsun ve bizi doğru olan yola sevkediyorsun; ayrıca, (başkaları yanında böyle bir hadisenin ve ifade ettiği manânın, hakikatin) şahitleri olalım."

23. Âl-i İmran Sûresi/3: 48'de geçtiği ve ilgili not 8'de açıklandığı üzere, bu âyette Kitap ve hikmet umumî olarak ifade edilmiş, Tevrat ve İncil'le de Kitap'tan ne kastedildiği açıklanmıştır.

24. Bir kısmına merhum Seyyid Kutup ve Elmalılı Hamdi Yazır gibi önemli müfessirlerin de dikkat çektiği üzere, havarilerin bu sözü, gerek onlar, gerekse mensup bulundukları İsrail Oğulları hakkında çok önemli karakter özelliklerini ortaya koymaktadır ve birkaç önemli yanlışı barındırmaktadır. Kısaca:

- Havarilerini bu isteği, imanın kalblerinde iyice yer edip pekişmediği, Hz. İsa'nın "*Allah'a (giden bu yolda) kim bana yardım eder*?" diyerek yaptığı umumi çağrıya, "*Biziz, Allah (yolunun) yardımcıları*!" mukabelesiyle ortaya atıldıkları (Âl-i İmran/3: 52) andan önceki bir döneme ait olsa gerektir.
- Havarilerin bu isteğinde, İsrail Oğulları'na ait ve Kur'ân'da çok vurgulanan bir maddecilik ve tabiatçılık yatmaktadır. Bundan sonra gelen iki âyette ifade buyurulduğu üzere, Hz. İsa (a.s.) sofra ile birinci derecede Allah'ın bir âyeti ve bir bayram sebebi olarak ilgilenirken, havarilerin böyle bir talepten birinci maksatlarının yemek olması da, İsrail Oğulları'ndaki dünyaya bağlılığı ve Din'i dünya için kullandıkları, kullanabilecekleri gerçeğini ortaya koymaktadır.
- Birkaç kelimelik bu istek, hemen bir sonraki âyette bizzat kendi dillerinden de döküleceği üzere, iman ve Allah ile alâkalı olarak birtakım yanlışları birden barındırmaktadır:
    a. Hz. İsa'ya, "Ey Allah'ın Rasulü" gibi hem imanlarını, hem de saygılarını ortaya koyacak bir unvanla hitap etmeleri gerekirken, "ey Meryem oğlu İsa" diyerek şüphelerini ortaya koymuş ve su-i edepte bulunmuşlardır.
    b. "Rabbin" demekle, hem en azından o anda tam iman üzere olmadıklarını açığa vurmuşlar, hem de Allah hakkında su-i edepte bulunmuşlardır.
    c. "İndirebilir mi; buna gücü yeter mi?" demekle, Allah'ı gerektiği gibi tanımadıklarını ortaya koymuşlar, ayrıca, yine su-i edepte bulunmuşlardır.
    d. Gerçi bazı müfessirler buradaki soruda güç yetirme manâsından çok, "böyle bir sofrayı indirmek hikmetine uygun mudur" gibi bir manâ aramışlarsa da, merhum Elmalılı'nın dikkat çektiği üzere, iyi inanmış bir mü'minden sâdır olmaması gereken bir mucize isteği söz konusudur. İmandan sonra tekrar mucize talep etmek, en azından su-i edep demektir.

Şayan-ı dikkattir ki, imanlarından sonra Sa-habe-i Kiram'dan bu tür taleplerin hiçbiri vaki olmadığı gibi, Sahâbe, Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm'ın seferde parmaklarından su akıtması, az bir yemekle pek çok aç insanı doyurması gibi daha çok zaruret hallerinde izhar buyurduğu mucizelere bile İslâm'ın ana bünyesi içinde ne kadar değeri varsa o kadar değer vermişler, Din'in esaslarını nakilde büyük hassasiyet ve gayret gösterirken, bunları nakilde onların ifade ettiği değere göre davranmışlardır. Bu da, Efendimiz'in ve risaletinin önceki peygamberlere ve risaletlere, Sahabe-i Kiram'ın da, böyle bir Rasûl'ün talebeleri olarak, diğer peygamberlerin ashabına olan üstünlüğünü ortaya koyan bir diğer önemli husustur.

114. Meryem oğlu İsa, şöyle dua etti: "Allah'ım! Bize gökten bir sofra indir de, bizim için, hem (şu anda hayatta bulunan) ilklerimiz hem de sonradan gelecekler için bir bayram ve Sen'den açık bir işaret, bir mucize olsun. Bizi onunla rızıklandır. Sen, her zaman en hayırlı rızık veren ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olansın Sen."

115. Allah, şöyle buyurdu: "Onu size indiririm. Fakat içinizde bundan sonra artık kim küfrederse, hiç şüphe olmasın ki öylelerini, dünyalarda hiç kimseyi cezalandırmayacağım bir şekilde cezalandırırım."[25]

116. Yine, (rasûllerini toplayıp, onlara "Size nasıl mukabelede bulunuldu?" sorusunu yönelteceği) o gün Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, 'Beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh daha edinin!' dedin?" diye soracak, İsa da şöyle cevap verecektir: "Haşa! Sen, ortağı bulunmaktan ve her türlü noksandan münezzehsin Allah'ım! Bana ne oluyor ki, hakkım olmayan bir şeyi söylemiş olayım! Hem söylemişsem, malûmundur elbet. Bende ne var ne yoksa Sen hepsini bilirsin; fakat ben Sen'de olanı, Sen'in gizleyip de bana öğretmediğini, (böyle bir sorudaki hikmetini de) bilemem. Hiç şüphesiz Sen'sin, ancak Sen'sin bütün gizlileri hakkıyla bilen.

117. "Ben, onlara ancak bana emrettiğini söyledim ki, o da, 'Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin!' sözüdür. Aralarında bulunduğum sürece onların hallerine, ne durumda bulunduklarına şahittim. Beni vefat ettirip aralarından aldığın zaman üzerlerinde gözetleyici ve durumlarına vâkıf olarak Sen kaldın. Şüphesiz Sen, her şeye hakkıyla şahitsin.

118. "Eğer onlara azap edersen, ne diyeyim onlar Sen'in kulların. Eğer onları bağışlayacak olursan, yine ne diyeyim, şüphesiz ki Sen, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)sin; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)sın."[26]

119. Allah, şöyle buyurur: "Özüsözü doğru olup, imanlarında ve yaşayışlarında sebat ile yollarında dosdoğru gidenlere bu sadakatlerinin fayda vereceği gündür bugün. Onlar için, içlerinde ebediyen kalmak üzere (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah, onlardan razıdır, onlar da Allah'tan razıdırlar. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı."

120. Allah'ındır göklerin, yerin ve buralarda bulunanların mutlak mülkiyeti ve hakimiyeti. Ve O, her şey üzerinde mutlak güç ve kudret sahibidir.

126

25. Kur'ân-ı Kerim, sofranın indirilip indirilmediğini belirtmeyip konuyu burada bağlamakla, esasen kıssaları anlatmaktaki maksadının kıssanın kendisi değil, ondan çıkarılması gereken dersler olduğunu ortaya koymaktadır. Demek oluyor ki, mucizeler pey-

gamberlerin peygamberliğini ispatlasa da, peygamberleri kabul etme ve onların getirdiği iman esaslarına inanmak için birinci derecede etkili olan ve gereken, mucizeler değildir. Peygamberlerin şahsiyeti, getirdikleri mesajın doğruluğu, insan vicdanının onları kabul edebilecek yapıda olması peygamberleri kabulde her zaman ön planda geldiği gibi, imansızlığın aslında nefse dayalı bir tercih olduğu da ortadadır. Bu sebeple, böylesi olağanüstülükler beklemek yerine, aslında baştan sona olağanüstülükler meşheri olan kâinat bir kitap gibi okunmalı, peygamberlerin hayat ve şahsiyetleri çok iyi tetkik edilmeli, onların getirdiği kitaplar iyi incelenmeli ve vicdan şartlanmışlık, nefsanî istekler, günahlar, zulüm, yanlış bakış açıları ve kibir gibi imana mani unsurlarla karartılmamalıdır.

26. Bu sözlerde ve Hz. İsa'nın sözlerini bağlayışında tam bir peygamber edebi ve Allah marifeti görüldüğü gibi, O'nun misyonunu ve karakterini görmek de mümkündür. O, "*Eğer onlara azap edersen, ne diyeyim onlar Sen'in kulların. Eğer onları bağışlayacak olursan, yine ne diyeyim, şüphesiz ki Sen, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)sin; Hakîm (her yaptığında sonsuz hikmetler bulunan)sın.*" sözüyle, bir yandan Allah'a mutlak saygısını ortaya koymakta, bir yandan da, "*onlar, Sen'in kulların*" ifadesiyle, Allah'ın re'fetini çekmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, bağışlamanın söz konusu edildiği bir yerde meseleyi Hz. Allah'ın (c.c.) Ğafûr ve Rahîm (Çok Bağışlayan ve Hususî Merhamet Sahibi) isimlerine havale etmek daha makûl görünürken, o yüce peygamber, meseleyi, "*Eğer onları bağışlayacak olursan, yine ne diyeyim, şüphesiz ki Sen, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)sin; Hakîm (her yaptığında sonsuz hikmetler bulunan)sın.*" diyerek, Allah'ın izzet ve hikmetine havale etmekte ve böylece, Allah'ın mutlak saltanatı, mutlak otoritesi ve mutlak hikmeti karşısındaki teslimiyet ve edebini kendine yakışan bir tarzda sergilemektedir.

Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bir hadis-i şeriflerinde Hz. İsa ile Hz. İbrahim'i bir arada anar ve onları birbirine benzetir. Hz. İbrahim de, kendine isyan içinde olanlar hakkında, "*Kim bana tâbi olursa, o muhakkak bendendir; kim de bana isyan ederse, şüphesiz ki Sen günahları çok bağışlayansın, hususî rahmet ve merhameti pek bol olansın.*" (İbrahim Sûresi/14: 36) diyerek, kendisine isyan edenlerin durumunu Allah'ın Ğafur ve Rahîm isimlerine havale ile âdeta mağfiretlerini talep etmişti. Bu, aynı tavrına Lût kavminin helâki için verilen İlâhî karar karşısında da şahit olduğumuz Hz. İbrahim'in çok engin şefkat ve merhametini göstermekle birlikte bizi, O'nda –haşa– Allah ve O'nun mutlak saltanatı karşısında Hz. İsa'daki engin teslimiyet ve edebin olmadığı gibi bir neticeye götürmez. Çünkü Hz. İsa'nın tavrı, Âhiret'e, Allah'ın Vâhid ve Kahhar olarak tecelli buyuracağı bir zamana aittir ve putları değil, kendisini ve annesini Allah'a şirk koşan kavmi hakkındadır. Hz. İbrahim ise, bu münacatını dünyada iken ve ihtimal şirk koşanlar hakkında değil, şirk koşmamakla birlikte, birtakım inançlarda küfre ve şirke düşmeyecek şekilde ve davranışlarda kendi yoluna tâbi olmayan dalâlet ehli hakkında yapmaktadır. Puta tapanlar hakkında yapmış bile olsa, dua dünyada iken yapılmış olduğu için, onların Tevhid'e dönme ihtimali vardır ve belki dua, böyle bir arzuyu da ihtiva etmektedir.

6. EN'ÂM SÛRESİ

Mekke'de bir defada nazil olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in tertibinde Bakara, Âl-i İmran, Nisâ ve Mâide gibi Medenî sûrelerden sonra gelen bu sûre, küfür ve şirki iptal, Tevhid'i ispat, vahiy ve risalet, öldükten sonra dirilme gibi ana iman esasları üzerinde durur.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bütün hamd, gökleri ve yeri yaratan ve (her türlü maddî-manevî) karanlıkları ve nuru, aydınlığı var kılan Allah içindir. Buna rağmen o küfredenler, (kendilerini besleyen, büyüten, yaşatan) Rabbilerine (göz göre göre birtakım putları, gök cisimlerini, bazı insanları vb.) denk ve ortaklar tutmaktadırlar.[1]

2. O, sizi (ilk babanız itibariyle, ayrıca temelde gıdanızın kaynağı olarak, tavına gelmiş) bir tür çamurdan yaratan, sonra da sizin için hayatta kalacağınız bir süre takdir edip uygulamaya koyandır. O'nun katında (İlim ve Meşiet'i dahilinde, hem bu süre için belirlenmiş kesin bir miktar, hem de insanlığın hayatı için) takdir buyrulmuş değişmez bir müddet de vardır.[2] (Bizzat müşahede edip yaşadığınız bu gerçeklere) rağmen, (Allah ve O'nun birliği hakkında) halâ onulmaz şüpheler içinde bulunuyorsunuz.

3. O, (mutlak hakimiyeti, sıfatlarının ve isimlerinin bütün tecellileriyle) göklerde de yerde de Allah'tır; (bu bakımdan, ne göklerde ne de yerde başka ilâh, başka rab, başka melik vardır. O, her yerde hazır ve nâzır olmakla) sizin gizlinizi de, açığa vurduğunuzu da bilmekte, yine (hayır ve şer, haram ve helâl) ne kazanıyorsanız hepsini bilmektedir.

4. (Böyle iken,) onlara ne zaman Rabbilerinin (vahyedilmiş) âyetlerinden bir âyet, (bu gerçeği ortaya koyan) bir delil gelse, hiç düşünmeden hemen ondan yüz çevirmektedirler.

5. Gerçeğin ta kendisi (Kur'ân şeklinde) kendilerine gelince, onu da yalanladılar (ve ondaki gerçeklerle, ikazlarla, Âhiret haberleriyle alay ettiler). Elbette bir gün gelecek ve alay ettikleri bu gerçekler ne imiş göreceklerdir.

6. Onlardan önce (seyahatlerinde harabelerinin yanlarından geçip gittikleri) nice nesilleri, nice toplumları helâk ettiğimizi görüp, üzerlerinde düşünmezler mi? O toplumları, sizi

yerleştirmediğimiz bir sağlamlıkla yeryüzünde yerleştirmiş, size vermediğimiz imkânları onlara vermiş, bereket ve bolluğuyla sanki göğü üzerlerine yağdırmıştık. Irmaklar da var etmiştik ki, ayaklarının ucundan akar giderdi. Ama gün geldi, (içinde boğuldukları) günahları sebebiyle kendilerini helâk ettik ve arkalarından onların yerini alacak başka nesiller, başka toplumlar meydana getirdik.

7. (Ey Rasûlüm!) Sana (Kur'ân'ı vahyetmek yerine,) kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik ve onlar da elleriyle ona dokunmuş olsalardı, o küfürlerinde diretenler hiç şüphesiz, "Bu, olsa olsa apaçık bir büyüdür!" derlerdi.

8. Nitekim durakoymuşlar, "Ona (rasûl olduğuna delil ve yanında yardımcı olarak) bizim de göreceğimiz bir melek gönderilmeli değil miydi?" diyorlar. Eğer (Lût kavmi gibi, bazı kavimlere gönderdiğimiz ve onların da göreceği şekilde) bir melek göndermiş olsaydık, (meleğin böyle gelmesi helâk manâsı taşıdığından,) elbette iş bitmiş olurdu ve kendilerine göz açtırılmaz, kıyametleri kopardı.

127

1. Mealde kısmen yansıtmaya çalıştığımız üzere, âyette gökler ve yer için *yaratma*, karanlıklar ve nur için *var kılma* tabirlerinin kullanılması, ayrıca karanlıkların çoğul, buna karşılık nur ve aydınlığın tekil olarak kullanılması, önemli manâlar ihtiva etmektedir. Karanlık ve aydınlığın varlığı ve birbiri ardına gelmesi, göklerin ve yerin varlığının bir boyutu olup, bilindiği gibi, yerin güneş etrafındaki hareketine bağlıdır. Kur'ân-ı Kerim, bu ifadesiyle, karanlıkların ve aydınlığın göklerle yerin varlığına bağlı olarak ortaya çıkarılmış olduğunu belirtmektedir.

Karanlıkların nur ve aydınlıktan önce anılması, mümkün varlıkta yokluğun önce olup, varlığın esası ve sembolü olan ışık ve aydınlığın ise yokluk üzerine var kılındığına, ayrıca yokluğun da, en azından Allah'ın İlmi'nde "adem âlemleri" halinde var olduğuna işaret eder. Bundandır ki gün, güneşin doğuşuyla değil, gece ile, yani güneşin batışıyla başlar. Bugünkü gece, esasen yarınki güne aittir.

Âyet, bilhassa işarî manâsıyla manevî karanlıkları, yani şirk, küfür, zulüm ve fıskı, bir de aydınlığı, yani imanı da nazara vermektedir. Bu sebeple karanlıkları çoğul, ışık ve aydınlığı ise tekil kullanmıştır. Karanlıklar hem çok çeşitli, hem de çok kaynaklıdır. Buna karşılık iman tek ve kaynağı da tektir. Karanlıkların kaynağı olarak şirk ve küfürde gidenler, kendi akıllarına güvenerek hareket eden inançsız filozof ve bilim adamları hemen her konuda farklı düşünceler ileri sürerken, bütün peygamberler aynı gerçekler üzerinde birleşmiş ve aynı esasları tebliğ etmişlerdir. Ayrıca iman,

bölünme kabul etmez; imanla küfrün orta noktası olmaz. Bu bakımdan da, âyette ışık ve aydınlık manâsında *nur* kelimesi tekil kullanılmıştır.

Yine âyet, yukarıdaki hususlara ek olarak, şirki reddederken *küfredenler* tabirini kullanmakla, ayrıca küfredenler hakkında da Cenab-ı Allah'ın *Rab* sıfatını öne çıkarmakla, âdeta sûrenin bütün özetini sunmakta, şirkin her türlüsünün küfür ve bir kısım insanlar şirk de koşsa, aslında onları yaratan, yediren, içiren, büyüten, yaşatanın Allah olduğunu vurgulayarak, şirkin temelde hiçbir mantık ve geçerliliğinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

2. Kelâmcıların *ecel-i kaza* ve *ecel-i muallâk*, *kader-i mübrem* ve *kader-i muallâk* tabirleriyle ifade ettikleri bir gerçek vardır. Bu âyetin parmak bastığı bu gerçeğe göre, Cenab-ı Allah katında bütünüyle dünya hayatı dahil, her varlığın, her topluluğun, her hadisenin kesin bir başlangıcı ve sonu söz konusudur. Allah, bu başlangıç ve sonu bir sebebe bağlamıştır; yani sebep için de netice için de tek bir kader veya bir takdir söz konusudur. Âyette *ecel-i müsemmâ* olarak geçen bu asıl ve nihaî ecel veya takdir değişmez. Bundan ayrı olarak, Cenab-ı Allah, varlıklar için Levh-i Mahv ve İsbat boyutunda bir ecel daha takdir buyurmuştur ki, bu ecel değişebilir. (Levh-i Mahfuz ve Levh-ı Mahv ve İspat hakkında bkn: Bu sûrede 13. not.) Meselâ, Hz. Yunus'un kavmi, gittikleri yolun neticesinde haklarında takdir buyurulan azabın gelmekte olduğunu görünce tevbe ve iman edip duaya durmuş, bunun neticesinde azap üzerlerinden kaldırımıştır (Yûnus Sûresi/10: 98). "Korku, belâyı def etmez. Belâyı ancak dua ve sadaka def eder." (*Kenzü'l-Ummâl*, HN: 3123) hadis-i şerifi de bu gerçeğe bakmaktadır. Bu gerçek, insanı daha bir teyakkuzda olmaya sevk eder.

Ayrıca, eşyanın, hadiselerin ve varlıkların "tabiî" denilen sonlarından da söz edilebilir. Meselâ, bazen ölümcül bir hastalık sebebiyle doktorlar bir hasta için "Şu kadar günü kaldı!" diyebilirler. Bu son, genellikle Levh-i Mahv ve İspat'la ilgilidir, yani değişebilir. Önemli olan, Cenab-ı Allah'ın değişmeyen nihaî takdiridir. Dolayısıyla dua, sadaka veya mucizevî denebilecek bir hadise, o hastanın daha uzun süre yaşamasına vesile olur. Âyet, bu gerçeğe de işarette bulunmaktadır.

Bu mesele, ilgili eserlerde Kaza, Kader ve Atâ Kanunu olarak ele alınmaktadır. (Bkn. *İnancın Gölgesinde*, c. 2)

9. Şayet o Rasûlü bir melek yapmış (melek bir rasûl göndermiş) olsa idik, (rasûl olarak onlara her sahada rehberlik yapacağı ve dolayısıyla onlardan biri olacağı için,) onu her halükârda bir erkek şekline koyardık da, düştükleri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk.

10. (Ey Rasûlüm!) Şurası bir gerçek ki, senden önce de nice rasûllerle alay edildi. Fakat alay konusu yaptıkları hakikatler, istihza ile karşıladıkları azap, maskaralıkla Rasûlleri küçük düşürmeye çalışanların üzerine çöküp onları mahvetti.

11. De (onlara): "Yeryüzünde gezin dolaşın; sonra da (rasûlleri ve getirdikleri Mesaj'ı) yalanlayanların sonları nasıl olmuş bir düşünün!"[3]

12. De ki: "Göklerde ve yerde her ne varsa kimindir?" "Allah'ındır!" de. O, rahmetle muameleyi Zâtı'na yakışan bir muamele tarzı kılmıştır. (Bu sebeple de, rahmetinin tam tecellisi için) sizi, vukuunda asla şüphe bulunmayan Kıyamet Günü mutlaka bir araya toplayacaktır. (İlâhî rahmetten sermayeleri olan akıllarını ve inanma istidatlarını kötüye kullanarak) bizzat kendilerini en büyük ziyana uğratanlardır ki, işte onlar iman etmezler.

13. Halbuki gecenin karanlığı, gündüzün ışığı içinde mesken tutan her şey O'nundur. O, Semî' (her şeyi hakkıyla İşiten)dir; Alîm (her şeyi hakkıyla Bilen)dir.

14. De ki: "Ben, gökleri ve yeri yoktan var edip belli bir sistem ve prensipler üzerine oturtan, Kendisi her canlıyı beslemesine mukabil hiçbir şekilde beslenme ihtiyacı duymayan Allah'tan başkasını mı önümde rehber, ihtiyaçlarım için kendisine el açacağım bir mercî edineceğim!" Yine, de: "Kaldı ki bana, herkesten daha önde bütün varlığımla Allah'a teslim olmam emredildi ve 'Sakın müşriklerden olma!' buyruldu.

15. De: "Korkarım ben, eğer Rabbime isyan edecek olursam, çok dehşetli bir günün azabından (korkarım)."

16. Her kim o gün o azaptan uzak tutulursa, bu demektir ki Allah, ona rahmetiyle muamele etmiştir. İşte budur apaçık kazanç ve kurtuluş!

17. Eğer Allah sana bir sıkıntı verecek, bir zarar dokunduracak olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur; eğer sana herhangi türde bir hayır dokundurursa, zaten O her şeye mutlak güç yetirendir.

18. O'dur kulları üzerinde Kendisine karşı çıkılamaz mutlak hükümran. Ve O, Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır, Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dır.

19. De ki: "Neyin, kimin şahitliği en geçerli, en önemlidir?" De: "Allah, benimle sizin aranızda şahittir ve bana, sizi ve ulaştığı herkesi kendisiyle uyarmam için bu Kur'ân vahyolu-

nuyor." (Ey müşrikler!) Siz mi gerçekten Allah ile birlikte başka ilâhlar bulunduğuna şahitlik ediyorsunuz? (Rasûlüm,) sen, "Ben böyle bir şeye şahit değilim!" de. Yine de: "O, ancak tek bir ilâhtır ve ben, sizin O'na ortak koşmanızdan da, koştuğunuz ortaklardan da bütünüyle uzağım."

20. Kendilerine Kitap verilenler, öz oğullarından nasıl şüphe etmeyip onları tanırlarsa, (Allah Rasûlü'nü bütün peygamberlik alâmetleriyle) aynı kesinlikte tanırlar. Fakat (buna rağmen, nefislerine ve nefsanîliklerine mağlûp olarak bu gerçeği gizleyen ve böylece) kendilerini en büyük ziyana uğratanlardır ki, işte onlar iman etmezler.

21. Uydurdukları yalanları Allah'a isnat ederek O'na iftirada bulunan veya (kâinatta ve öz nefislerinde bütün iman hakikatlerini apaçık gösteren) O'na ait işaretleri ve O'nun indirmiş olduğu âyetleri yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şurası bir gerçek ki, zalimler asla felâh bulmaz, muratlarına ermezler.

22. Gün gelecek, onların hepsini (kabirlerinden diriltip) bir araya toplayacak, sonra da dünyada iken Allah'a şirk koşmuş bulunanlara, "Hani nerede o, Allah'a ortak saydıklarınız?" diye soracağız.

23. İçine düştükleri bu çıkmazdan güya kurtulabilecekleri ümidiyle uyduracakları tek cevap, "Rabbimiz, Allah hakkı için, biz şirk koşanlardan değildik!" demek olacaktır.

24. Bak (Rasûlüm,) nasıl da halâ yalan söyleyip, hem de kendi kendilerini yalanlıyorlar! Dünyada iken uydurdukları sahte ilâhlar da onları nasıl yüzüstü bırakıp, görünmez oluverdi!

25. İçlerinde kendilerini alamayıp seni (Kur'ân okurken) dinleyenler var. Ama kalblerinin üzerine (suiniyetleri, zulümleri, kibirleri, kısaca inanma kabiliyetini yitirmiş bulunmalarının oluşturduğu ve) onu hakkıyla anlayıp da gerçeği görmelerine mani kat kat örtüler gerdik ve kulaklarının içine de duymalarına engel bir ağırlık yerleştirdik. Artık, (Allah'ın birliği ve diğer iman hakikatlerini apaçık gösteren) hangi delil, işaret ve mucizeyi görürlerse görsünler yine de iman etmezler. O kadar ki (ey Rasûlüm,) yanına geldikleri zaman seninle münakaşaya girişirler ve küfürde batıp gitmiş olanlar, "Bunlar, eskilerin uydurması masallardan, hurafelerden başka bir şey değil!" derler.

26. Onlar, hem başkalarını Kur'ân'dan uzaklaştırıyorlar, hem de kendileri ondan geri duruyorlar. Ama böyle yapmakla ancak kendilerini tehlikeye atıyorlar da, fakat bunu bile farkedecek bir şuura sahip değillerdir.[4]

27. Nihayet Ateş'in üzerinde durdurulup, (onun dehşeti ve içine atılacak olmanın ürpertisi içinde, daha önce dünyada iken Allah'a şirk koştukla-

rını inkâr ederek kendi kendilerini yalanlamalarını unutmuş gibi,) "Ah, ne olur dünyaya geri gönderilsek! O zaman Rabbimizin (imanî gerçekleri apaçık gösteren) âyetlerini yalanlamaz ve biz de mü'minlerden oluruz!" diye nasıl hayıflanacaklarını bir görsen!

128-129

3. Küfrü ve şirki iptal, Tevhid'i ispat çizgisinde yürüyen sûre, önce hakikatı karşı çıkılmaz delilleriyle ortaya koymasının ardından, Allah'ın çizdiği yol üzerinde gitmeyenlerin âkıbetlerini nazara vererek, hem delilleri tarih ve sosyolojik temellendirmelerle daha müşahhas hale getirmekte, hem müşrikleri ikaz etmekte, hem de sürekli alaya maruz kalan Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ı teselli buyurmaktadır. Bundan sonra, yine karşı çıkılmaz ve müşahhas Ulûhiyet ve Rubûbiyet gerçekleriyle devam edecektir.

Kur'ân'ın dikkatleri, nazarları, insan zihin ve kalbini bu şekilde bir arının çiçekten çiçeğe konması gibi hayatın her alanında gezdirip insanı, ele aldığı hakikatın cerhedilmez delilleriyle karşı karşıya bırakan üslûbuna *tasrif* denmektedir. Gerçekten Kur'ân, ferdin hayatından yeryüzüne, semadan toplumların hayatına, insan vicdanından tarihe, kısaca yürüdüğü her sahada mucizevî bir asa ile su çıkarmakta ve kalb, ruh, akıl gibi bütün insanî meleke ve duyguları tatmin etmektedir. Vicdan, kalb ve aklın teslimden başka çare bulamayacağı Kur'ânî gerçekleri örtecek, onların doğru olmadığı şeklindeki bir zannı kibir, zulüm, inhiraf ve şartlanmışlık gibi liflerden müteşekkil bir kılıf gibi onların üzerine geçirecek ancak insan nefsidir ki, işte nefsin bu tavrının adı küfürdür. İnsan, küfretmekle, yani gerçeklerin üzerini örtmekle onları yok edemez. Küfür, gözü güneşe karşı yumup etrafın karanlık olduğunu iddia etmekle aynı şeydir.

4. Tarih boyu iman hakikatleri karşısında direnenlerin tavrı hiçbir zaman farklı olmamıştır: Alay, bu hakikatlerin masal-efsane-çağdışı birer hurafe, mü'minlerin görüşten-düşünceden yoksun ayak takımı, ikinci-üçüncü sınıf insan, mürteci, gerici olduklarını iddia etme, iman gerçeklerini başkalarının dinlemesine mani olma, dinlememe, hattâ o gerçekleri dile getirenleri susturma, bütün bunlar fayda etmezse hapis, sürgün ve öldürme şeklinde tecelli eden güç kullanma... Bütün bunlar, bu gerçeklere ilmen, fikren karşı koyamayanların başvurdukları birer silahtan ibarettir ve esasen müşriklerin, inanmayanların zaafını, cehaletini, salim düşünce, muhakeme ve tefekkürden mahrum bulunduklarını gösteren apaçık delillerdir. Onlar, yaptıklarının neticede kendilerini helâke götüreceğini idrak edemeyecek, içlerinde pek çok tarihçi, sosyolog, antropolog ve daha başka bilim adamları da bulunsa, bütün açıklığına rağmen tarihi, hadiseleri okuyamayacak, anlayamayacak kadar şuurdan mahrum tiplerdir. Önemli olan, mü'minlerin bu gerçeği idrak edip onların kültürel baskılarının tesiri altına girmemeleri ve gerçeği imanda, İslâm'da, Kur'ân'da aramalarıdır. İnanmayanların en büyük kuvvetinin inananların zaafı olduğu unutulmamalıdır.

28. Hayır, (bu sözlerinde de samimi değildirler:) daha önce (dünyada iken) gizleyegeldikleri (hakikatler ve ayrıca iç halleri, gerçek yüzleri, mü'minlere karşı kurdukları tuzaklar) bütün açıklığıyla ortaya çıktığı için böyle diyorlar. Yoksa dünyaya geri gönderilecek olsalar, yine kendilerine yasaklanan aynı kötülükleri yapmaya girişir, aynı inkârlarında diretirler. Onlar, hiç şüphesiz yalancıdırlar.

29. (Dünyada iken kaç defa başları sıkıştığında aynı tavrı sergilemiş, fakat rahata erince yine de şöyle demişlerdi:) "Hayat, ancak yaşadığımız şu dünya hayatından ibarettir; biz öldükten sonra bir daha diriltilecek değiliz." (Nitekim öyle demiyorlar mı?)

30. Ama Rabbilerinin huzuruna getirilip de hesaba çekildikleri zaman nasıl davranacaklarını bir görsen: Rabbileri, "Diriltilip huzuruma getirilmeniz gerçek miymiş?" diye sorar; onlar da, "Evet, Rabbimiz hakkı için evet!" derler. (Allah, artık daha fazla konuşup kendilerini savunmaya kalkmalarına izin vermez ve) "Sürekli küfür içinde bulunmanızdan dolayı tadın şimdi azabı!" der.

31. Andolsun, bir gün Allah ile karşı karşıya geleceklerini yalan ve uydurma sayanlar kaybettiler. (Daha Allah'a mülâki olmadan) Kıyamet ansızın başlarına geliverince, sırtlarına yükledikleri suç ve günah yükleri altında "Eyvah, eyvahlar olsun bize! Bu an hiç gelmeyecek sanmıştık; ah, ne günahlar işledik!" diye haykırıp dövüneceklerdir. Gerçekten ne de kötü yükler yükleniyorlar!

32. Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun ve boş oyalanmadan başka bir şey değildir.[5] Âhiret yurdu ise, Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na karşı gelmekten sakınanlar için çok daha hayırlıdır. Halâ akıllanmayacak mısınız?

33. (Ey Rasûlüm!) Onların sürekli söyleyip durdukları sözlerin, (yalanların, attıkları iftiraların, alayların) seni üzdüğünü elbette biliyoruz. Fakat onlar (şahsın itibariyle) seni yalanlamıyorlar; o zalimler, bile bile ve manâsız bir inatla ancak Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34. (Sen, onların bu yaptıklarına üzülme!) Hiç şüphesiz senden önce de nice rasûller, (getirdikleri Mesaj itibariyle) yalanlandılar; fakat bütün bu yalanlanmalarına ve maruz bırakıldıkları sözlü, fiilî her türlü eziyete katlandılar. Derken kendilerine yardımımız yetişti de, nihayette kazananlar onlar oldu. Allah'ın hükümlerini, va'dini, icraatını, icraatının prensiplerini değiştirebilecek kimse yoktur. Daha önce gönderilen o rasûllerle ilgili ibret verici hadiselerden bir kısmı zaten sana ulaşmış bulunuyor.

35. Eğer onların yüz çevirmeleri sana

çok ağır geliyor da (getirdiğin Mesaj'a inanmalarını sağlamak maksadıyla) onlara istedikleri türden mucizeler göstermek için yer altında bir geçit veya göğün derinliklerine doğru bir merdiven olsun istiyorsan bil ki, eğer Allah dilemiş olsa idi hiç şüphesiz onların hepsini (tek bir mucize veya bir icraatıyla) hidayet üzerinde toplayabilirdi. (Fakat Allah'ın iradesi başka yönde ise, O bu işin rasûller vasıtasıyla ve Kendi kurallarına göre cereyan edip, insanların kendi serbest tercihleriyle başbaşa kalmalarını diliyorsa,) artık sen farklı bir istek ve talep taşıyanlardan olma![6]

130

---

5. Dünyanın üç yüzü vardır: Birinci yüzü, Allah'ın isimlerine bakar. Dünyadaki her şey, her hadise, Allah'ın isimlerinin tecellilerinin neticesi olmakla, sıfatları ve isimleriyle Allah'a delildir, işarettir. Âhiret'e bakan ikinci yüzüyle dünya, Âhiret'in tarlasıdır; Cennet ve Cehennem, bu dünya tarlasına ekilen iman veya küfür ve amel tohumlarının boy vermiş şekli olarak karşımıza çıkacaktır. Dünya, bu iki yüzüyle çok önemlidir; o kadar ki yer, *gökler ve yer* şeklinde Kur'ân'da bir arada anılmakla göklere denk tutulmuştur. Dünyanın üçüncü yüzü, insanın nefsî arzularına, eğlenceye, beşerî tutkulara bakar ki, işte Kur'ân-ı Kerim'de yerilen dünyanın bu yüzüdür. Bu yüzüyle dünya fâni, boş, oyun, eğlence, mal biriktirip evlât ve mal çokluğuyla övünmeden ibarettir ve bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu üzere, bütün kötülüklerin başıdır (Beyhakî, *Şuabü'l-İman*).

6. Bu âyetler, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın İslâm'ı tebliğde kendini helâk edercesine gösterdiği şevk ve iştiyakla birlikte, sergilediği gayret ve performansı, ayrıca, çektiği ızdırapları, karşılaştığı zorlukları ve bunlara mukabil karşı tarafın inadını, inkârdaki diretmesini, Rasûlüllah'ın tebliğine direnmelerinin derecesini ortaya koymakta ve bütün ağırlığıyla insan ruhuna hissettirmektedir. Bir yandan Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın büyüklüğünü, şerefini, O'ndaki Allah marifetinin enginliğini, getirdiği Din'e olan tarifi imkânsız iman ve teslimiyeti, insanların kurtulması adına duyduğu derin ızdırabı dile getiren, bir yandan O'nu teselli eden ve bir yandan da O'nun kendini helâk edecek derecedeki ızdırap ve gayretini tadil eden bu âyetlerden sonra gelecek olan âyetler, onların tefsiri mahiyetindedir.

36. Şurası bir gerçek ki, ancak işitebilenler yapılan davete cevap verirler. Ölülere gelince, Allah onları mezarlarında diriltecek, sonra da O'na döndürüleceklerdir.[7]

37. Kalkmışlar, "O'na Rabbisinden bizim istediğimiz türde bambaşka bir mucize indirilse ya!" deyip duruyorlar. De ki: "Allah'ın her türden mucize göndermeye elbette gücü yeter." Fakat onların çoğunun ilimle bir alâkası yoktur ki, (mucizeyi, peygamberliği, bunlardaki maksat ve keyfiyeti bilsinler).

38. (Rasûlümüzden mucize isteyenler, etraflarına şöyle bir bakmalı değiller mi?) Yerde hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş türü yoktur ki, onların her biri (sizin gibi bir arada yaşama mevkiinde ve sosyal nizama tâbi) bir toplum teşkil ediyor olmasın.[8] Biz, Kitap'ta (Levh-ı Mahfuz'da, takdir ve yaratmamızda) hiçbir ihmalde, nizamı bozacak hiçbir kusurda bulunmadık. Sonra bütün o varlıklar, (dünyanın yıkılıp yerine ebedî âlemin kurulmasıyla, hepsi ölmüş halde iken) yeniden diriltilecek ve Rabbilerinin huzurunda toplanacaklardır.

39. Ne var ki, hakikatı gösteren bunca delillerimizi ve vahyettiğimiz âyetleri yalanlayanlar, aslında kat kat karanlıklar içinde sağırdırlar, (sağır oldukları için de, kendilerine yapılan daveti duyup ona icabet edecek ve hakikati söyleyecek değildirler, çünkü) dilsizdirler. Allah, kimi dilerse onu saptırır; ve kimi de dilerse onu dümdüz bir anayolun üzerine bırakır.[9]

40. De ki: "Söyleyin bakalım: Allah'ın bir cezasına uğrarsanız veya Kıyamet başınıza kopuverse Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Eğer (vicdanınızın sesini itiraf edebilecek kadar olsun) doğruluktan nasibiniz varsa, haydi cevap verin!

41. Hayır hayır, sadece O'na yalvarırsınız –O da, eğer dilemişse (hikmeti öyle gerektirirse), duanıza sebep olan sıkıntıyı, musibeti giderir[10] – ve o ana kadar şirk koşup durduğunuzu da, Allah'a ortak tanıdıklarınızı da unutursunuz."

42. Andolsun, senden önce de pek çok topluluklara rasûller gönderdik de, o toplulukları (şirk, inkâr ve günahlarının affı için) boyun büküp yakarırlar (da Hak'ka dönerler mi diye, gittikleri yolun neticeleri olarak) çetin musibetler, zorluk ve sıkıntılar içinde bıraktık.

43. Üzerlerine saldığımız bu zorluklar, musibetler başlarına geldiğinde olsun Bize yönelmeli ve yalvarıp yakarmalı değiller miydi? Ama gel gör ki, kalbleri kaskatı kesildi ve şeytan, yaptıklarını kendilerine süsleyip püsledi.

44. Ne zaman ki kendilerine yapılan hatırlatmaları, ikazları, verilen öğütleri bütün bütün unuttular, işte o zaman üzerlerine her şeyin kapısını ardına kadar açtık. Kendilerine

bahşedilen nimetler içinde feruh-ferah yaşayıp giderlerken onları birden yakalayıverdik de, bir anda büsbütün ümitsiz kalakaldılar.[11]

131

---

7. Mecaz, istiare, teşbih, cinas, tevriye gibi sanatlarla yüklü Kur'ân âyetleri, pek çok manâ derinliklerine sahiptir. Bu âyet de, mecaz ve istiare sanatlarıyla pek çok manâ ve gerçeği, ayrıca ciddî bir tehdidi birden ihtiva etmektedir:

- Kur'ân, kulaklarından girmeyen ve onun karşısında inançsızlıkta diretenler, manen sağırdırlar. Sağır birisinin kendisine yapılan daveti duyup ona icabet etmeyeceği ortadadır.
- Kur'ân, herhangi bir kimsenin kendisine bigâne kalabileceği bir kitap değildir. Kulağı olan ve onu dinleyen herkes ondan etkilenir. Etkilenmeyenler, manen sağırdırlar.
- Kur'ân, kulaklarından girmeyen ve onun davetine müsbet cevap verip iman etmeyenler, kabirdeki ölülerden farksızdırlar. Çünkü onların kalbî hayatları yoktur ve kalbî hayatı olmayan biri, yaşıyor da olsa aslında ölüdür. Zira gerçek hayat kalbin hayatıdır, manevî hayattır. Nitekim biyolojik hayat da kalbin sağlıklı olmasına bağlıdır.
- İnsan, ölmekle kurtulmuş olmayacak ve kabirde ebedî kalmayacaktır. Allah, bir gün bütün ölüleri diriltecek, huzurunda toplayacak ve dünyada inandıkları veya reddettikleri gerçekle başbaşa bırakacaktır. Artık bu yeni hayatta ölmek yoktur; ya ebedî bir saadet veya –Allah korusun– ebedî bir hasaret, pişmanlık ve azap vardır.

8. "Arıyı yasupsuz (beysiz), karıncayı emirsiz bırakmayan Allah, beşeri de peygambersiz bırakmaz."

9. Zaman zaman açıklama gereği duyduğumuz üzere, imanı ve küfrü Allah'ın dilemesine havale eden bu âyetlerin ifade ettiği gerçek şudur:

- Bu tür âyetlerde 'dileme' manâsı verdiğimiz kelime Meşiet'tir. Allah'ın bir meşieti, bir de iradesi vardır. Allah küfrü, şirki, nifakı, günahı irade etmez; fakat bütün bunlar Meşiet'in dahilindedir. Çünkü Meşiet, ilim kabilindendir; tabir caizse bir 'önbilgi'dir.
- İlim malûma tâbi olduğu cihetle, insan iradesi ve iradesini ne yönde kullanacağı Allah'a malûm bulunduğundan, bu irade, Meşiet-i İlâhîye'nin haricinde değildir. Allah, insan nasıl davranacak, iradesini ne yönde kullanacaksa, Meşiet'i ona göre taallûk eder; yani Allah (c.c.), ezelde ona göre diler. Bir diğer ifade ile, Allah için zaman, dolayısıyla geçmiş, hâl, gelecek söz konusu olmadığı için, O her zaman insanın iradesini ne yönde kullanacağını bilir ve Meşiet'i ona göre taallûk eder.
- İnsan, inanmayı da inanmamayı da kendisi diler ve dilemesini herhangi bir yönde kullanır. Fakat, insanın dilemesine vücut veren, yani iman ve inkâr gibi, kalbî olanlar dahil bütün amellerimizi yaratan Allah'tır.
- İnsanın kalbî temayül ve tercihleri gibi bir yaprağın kımıldaması dahil, kâinattaki her şey, her hadise, Allah'ın kurduğu sistem dahilinde olmaktadır; dolayısıyla her

şey, kâinatı kuşatan İlm-i İlâhî’nin dairesi içinde ve Meşiet-i İlâhiye’nin tezgâhında cereyan etmektedir.

10. Bu ifadede çok önemli bir gerçek vardır. Allah’a yapılan her duaya aynıyla karşılık verilecek diye bir şart yoktur. Kâinatın tamamında Cenab-ı Allah’ın Vâhidiyet’i hakimdir; yani kâinatta Allah’ın bütün isimleri tecelli halindedir ve bunların her birinin hükmü vardır. Bu tecelliler bir arada, Allah’ın her hadiseye, her varlığa, her insana şamil kanunlarına kaynaklık eder ve bu kanunlar, güneşin ışığındaki yedi rengin tek renk olarak görünmesi gibi âhenkdar bir bütün oluşturur ve O’nun Hikmeti çerçevesinde işler. Kâinatın en geniş dairedeki çarkı, tek tek herkesin hevesine göre dönmez. Bu bakımdan, Hikmet esası üzerine oturan Meşiet’e dahil dualar aynen kabul görür. Bununla birlikte, Cenab-ı Allah’ın her varlık için Rahîmiyetinden kaynaklanan hususi tecellisi, merhameti, yani Ehadî tecellileri de şüphesiz söz konusudur. Ama burada da Allah (c.c.), yine dua ile istenilenin aynısını vermeyebilir; duaya, onu yapanın faydasına göre ya istenilenin aynısını veya daha iyisini vermekle ya da hiç vermemekle ve sevabını Âhiret’e bırakmakla icabet eder.

11. Bu âyetler, çok önemli sosyolojik gerçekleri ifade etmektedir:

- Bir yerde İlâhî Mesaj hakkıyla yayılmaya başlamışsa, bu Mesaj’ı sahiplenenlerin davranışlarına ve o Mesaj’a olan vefa ve sadakatlerine, bir de karşı tarafın tavrına göre o yerde kıtlık, bolluk, kolaylık, zorluk gibi haller çok açık olarak baş gösterir.
- Cenab-ı Allah (c.c.), İlâhî Mesaj’ın yayılmaya başladığı yerin halkını, önce genellikle zorluklarla sıkar. Bu, kalbleri yumuşasın, gafletten uyanıp kendilerine gelsinler ve içten Allah’a yönelerek, yalvarıp yakarsınlar diyedir (A’râf Sûresi/7: 94). Ayrıca, Mesaj’a bilhassa ilk gönül verenlerin de pişmesi, olgunlaşması ve zorluklara dayanıklı hale gelmesi gerekir.
- Eğer, karşılaştıkları zorluklara ve sıkıntılara rağmen insanlar yollarını değiştirmiyor ve İlâhî Mesaj karşısında büsbütün kör ve sağır kesiliyorlarsa, bu defa Cenab-ı Allah onlara bolluk verebilir. Özellikle içlerinden bazıları aşırı refah içinde şımarır ve lüks bir hayatın içine girer. Yani, bütün bütün dünyaya yönelmelerinin neticesinde insanlar, refaha açılan kapıları keşfederler ve bu kapıların açıldığı yerde zenginlikle fakirlik bir arada gelişir; yolsuzluk, ahlâksızlık, fısk ve sefahat artar.
- Toplumda ortaya çıkan dengesizlik, artan sefahat ve ahlâksızlık, yolsuzluk, umumî bir musibetin habercisidir, sebebidir. Eğer bu yerde İlâhî Mesaj’ı yüklenmeye hazır ve lâyık bir grup varsa, diğerlerinin helâki bu grubun öne çıkmasıyla neticelenir; eğer böyle bir grup yoksa, bu takdirde musibet daha da umumî olur.
- Bir kimse, işlemeğe devam ettiği günahlarına ve kötülüklerine rağmen başına musibetler gelmiyor, tam tersine bütün işleri yolunda gidiyorsa, her türlü ahlâksızlığa, zulme, sefahate ve içtimaî dengesizliklere rağmen bir toplumda refah varsa bu, o toplum için bir musibetin, helâkin yakın olduğu, fert için ise, Allah korusun, cezasının Âhiret’e bırakıldığı manâsına gelir.

45. Ve zulmedip duran o güruhun kökü de böylece kesilmiş oldu. Hamdolsun Âlemlerin Rabbi'ne!

46. De ki: "Hiç düşündünüz mü: Eğer Allah işitme ve görme duyularınızı alır ve kalblerinizin üzerine de bir mühür vurursa, Allah'tan başka bir ilâh mı var ki, onu size geri verebilsin?"[12] Bak, (iman hakikatleriyle ilgili) delilleri bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan nasıl da serdediyoruz ama, onlar yine yüz çeviriyorlar!

47. De ki: "Söyleyin bakalım, Allah'ın azabı üzerinize ansızın da gelse, göz göre göre de gelse, acaba zalim topluluktan başkası mı helâk edilecek?"

48. Biz, gönderdiğimiz elçileri ancak (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyiciler, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcılar olarak gönderiyoruz. Dolayısıyla kim iman eder ve yolunu, halini düzeltirse, onlar hakkında (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

49. (İman hakikatlerini gösteren) bütün delilleri ve vahyettiğimiz âyetlerimizi yalanlayanlara gelince: onlara ise böyle açıktan isyan ederek yoldan çıkıp durmaları sebebiyle azap dokunacaktır.

50. De ki: "(Benden farklı mucizeler istiyor, farklı beklentilere giriyorsunuz. Oysa) ben, hiçbir zaman size 'Benim yanımda Allah'ın hazineleri var' demiyorum; gaybı bilmediğim gibi, size 'Ben, bir meleğim' de demiyorum. Bana ne vahyediliyorsa ben ancak ona uyuyorum." Yine de ki: "Körle gören bir olur mu? Hiç düşünmeyecek, zihninizi yormayacak mısınız?"

51. (Gerçek manâda henüz imanları olsun olmasın,) kalblerinde Rabbilerinin huzurunda toplanıp sorguya çekilme korkusu taşıyanları, kendileri için O'ndan başka ne bir koruyucu ve yardımcı, ne de bir şefaatçi olduğu konusunda Kur'ân'la uyar ki, şirk ve günahtan bütün bütün sakınıp, azaptan korunacak bir yola girebilsinler.

52. Sabah ve ikindi-akşam saatlerinde sadece O'nu ve rızasını dileyerek Rabbilerine yalvaran (o fakir, kimsesiz mü'minleri ise müşrikler öyle istiyor diye) yanından kovma. Onlar kendi hesaplarını kendileri verecek ve onların hesabından sana bir şey sorulmayacağı gibi, senin hesabın da sana ait olup, bundan da onlara bir şey sorulmayacaktır. Şu halde onları kovma ki, zalimlerden olmayasın.

53. Biz, insanları bu şekilde birbirleriyle imtihan ederiz; (mevki, makam, ırk, renk, zenginlik, sosyal statü gibi unsurları üstünlük sahibi zannedenler, fakir, köle, kimsesiz ve toplumda kendilerine statü tanınmayan mü'minler için,) "Allah, aramızdan bula bula bunları mı lütfuna lâyık gördü?" derler. Oysa Allah, (bütün nimetleri verenin Allah olduğunun şuuru içinde O'na) şükredenleri (ve

dolayısıyla lütfuna lâyık bulunanları) çok daha iyi bilmez mi?

54. Âyetlerimize inananlar sana geldikleri zaman onlara “Selâm size!” de. “Rabbiniz, rahmetle muameleyi Zâtı’na yakışan bir muamele tarzı kılmıştır. Bu bakımdan, içinizden kim yanılır, nefsine uyar ve bir kötülük işler de, sonra bunun ardından tevbe eder ve yolunu, davranışlarını düzeltirse, hiç şüphesiz O, günahları çok bağışlayandır; (Kendisi’ne tevbe ile yönelen mü’min kullarına karşı hususî) rahmeti pek bol olandır.”

55. Gerçekleri ve onları gösteren delilleri işte böyle açıklıyoruz ki, hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçluların yolu (nimetlerimiz karşısındaki nankörlükleri ve âyetlerimiz karşısındaki inat ve inkârları) bütün bütün ortaya çıksın (ve mü’minler o yoldan uzak dursun).

56. De ki: “Sizin Allah’tan başka ilâh tanıyıp kendilerine yalvardığınız varlıklara ibadet etmem bana kesinlikle yasaklanmıştır.” Yine, de: “Sizin çarpık isteklerinize, kuruntularınıza uyacak değilim. Böyle yaparsam, belli ki sapıp gitmiş olurum ve her bakımdan hidayet üzerinde bulunanlardan olmam.”

57. De ki: “Hiç şüphesiz ben, Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanmaktayım, ama siz onu yalanladınız. (Sizi kendisiyle korkuttuğum azap için, ‘Eğer böyle bir azap gerçek ise durmasın, hemen gelsin!’ diyorsunuz;) ama böyle hemen gelmesini istediğiniz azap benim elimde değil ki! Her hususta hüküm sadece Allah’a aittir. O, hak ne ise hep onu buyurur ve O, her konuda daima en hayırlı hükmü veren, her meseleyi en hayırlı şekilde hall ü fasl edendir.

58. De ki: “Sizin acele istediğiniz o azap benim elimde olsa idi, benimle aranızdaki iş çoktan bitmiş olurdu.” Allah, o zalimleri çok iyi bilmektedir.

59. (Gizli bir hazine veya hazineler gibi olan) gaybın anahtarları O’nun katındadır; bu anahtarları (ve onlarla kapıları açılan gayb hazinelerinde neler bulunduğunu) ancak O bilir. Karada ve denizde ne varsa onların hepsini de bilir. (Dalından) bir yaprak düşmesin ki, onu da biliyor olmasın; bunun gibi, ne yerin karanlıkları içinde bir dane, ne de kuru ve yaş hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap’ta (Allah’ın İlmi’ne dayanan Kader Kitabı’nda ve Kudret’in kapsamı içinde) bulunmasın.[13]

132-133

12. Maddî gerçeklerle manevî gerçekleri bir arada takdim buyuran pek çok âyet gibi bu âyet de, aynı şekilde bu iki tür gerçekleri mecaz ve istiare sanatlarıyla bir arada sunmaktadır. Âyette sözü edilen görme ve işitme duyularıyla kastedilen biyolojik kalb ve duyular olduğu gibi, ayrıca, manevî duyular ve manevî kalbdir de. Nasıl gözlerimizi, kulaklarımızı ve kalblerimizi var eden Allah ise ve onları O’ndan başka yaratabilecek,

bize verebilecek, bizden aldığında bize iade edebilecek ikinci bir varlık yok ise, aynı şekilde, onların manevî hayatiyetini sağlayan da yine Allah'tır.

Âyette işitme duyusu tekil, görme duyusu ise çoğul kullanılmıştır. Bu, iman açısından kulağın fonksiyonunun vahyi duymak ve vahyin kaynağının da sadece Allah olduğunu, buna karşılık, iman noktasında göze hitap eden sayısız delilin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, *Allah'tan başka bir ilâh mı var ki, onu size geri verebilsin*? ifadesinde ise, göz, kulak ve kalb için birlikte tekil zamiri (o) kullanılmış, böylece iman için göz, kulak ve kalbin birlikte fonksiyon görmesi gerektiği, bunların birbirini tamamladığı belirtilmiştir.

13. Kur'ân-ı Kerim'de, burada *apaçık bir Kitap* olarak tercüme edilen Kitab-ı Mübinden başka bir de İmam-ı Mubin'den bahsedilir (Yâ-Sîn Sûresi/36: 12).

Kâinattaki muhteşem nizam ve her şeyin kusursuz yerli yerinde olup görevini eksiksiz yerine getirmesi, her şeyin bir ilme ve bir ölçüye, bir 'plan'a dayandığını göstermektedir. İşte bu, Kader'dir. Meselâ, bir kitabın, önce yazarının zihninde manâ halinde (manevî) varlığı vardır. Yazar, sonra bu manevî varlığı planlar ve kâğıda döksün dökmesin, bir "içindekiler" hazırlar. İşte bu, o kitabın kaderî varlığıdır. Daha sonra onu harflere, kelimelere döker ki, bu da onun maddî varlığıdır. Yazılmış bulunan bu kitap kayıp da olsa, yazarın ve onu okuyanların zihninde varlığını sürdürübileceği gibi, kaybolmadan önce istenilen sayıda çoğaltılmış da olabilir. Bu misali, bir bina için de düşünebiliriz. Binanın, önce mimarın zihninde ilmî-manevî varlığı vardır. Sonra mimar, göreceği fonksiyona göre bir plan yapar; zihnindeki ilmî varlığı projelendirir ve bu proje, binanın kaderî varlığıdır. Sonra da, gerekli malzeme kullanılarak binanın maddî varlığı ortaya çıkar.

Bunun gibi, kâinattaki bütün varlıkların Allah'ın ezelî İlmi'nde ilmî-manevî varlıkları vardı(r). Sonra Allah, bunlara taayyünat, yani bir şekil, bir heyet-i umumiye verir ki, bu, onların kaderî varlığıdır. İçindeki bütün nesneler ve hadiselerle birlikte kâinatın bu kaderî varlığına, bu ilk taayyününe, bunların toplamına *İmam-ı Mübîn* veya *Levh-i Mahfuz* denmektedir. Bu, Cenab-ı Allah'ın İlmi'nin bir nevi unvanıdır da. İlmî varlığı Kader giydirir, yani ona şeklini verir; sonra da Kudret onu 'varlık' sahasına çıkarır.

Her bir varlığın kendi kaderi, tohumuna dercedilmiştir, kotlanmıştır. Meselâ, anne karnında cenin "yepyeni bir yaratılış"la insan halini aldığı anda artık kaderi de bellidir. Aynı şekilde, her bitkinin tohumunda onun gelecek hayatı saklıdır. Tohumun yer altında çimlenip, meyve veren bir ağaç olma ânına kadar geçirdiği bütün süreler, bütün dönemler, yani onun aktif hayatı, onun bir bakıma pratik kaderidir ki, bu kader, her varlığın, bütün varlıkların hayatının heyet-i umumiyesi, bütün kâinatın Kitab-ı Mübin'inidir. İmam-ı Mübin'e Nazarî Kader denirse, Kitab-ı Mübin'e Pratik Kader denebilir. İmam-ı Mübîn, varlıkların asıllarına, tohumlarına, İlm'e ve İlâhî (ilk) Kader'e bakar; Kitab-ı Mübîn ise, daha çok Kudret'in bir defteridir; onların hayatlarının heyet-i umumiyesidir. (*Sözler*, 30. Söz'den)

60. O'dur ki, geceleyin (ölümün kardeşi olan) uyku ile sizi kendinizden geçirip alır; o durumda, gündüz vücudunuzun organlarıyla ne yapmış, (sevap-günah olarak) ne kazanmışsanız hepsini bilmektedir. Sonra sizi, uykunuzda âdeta ölü halde iken diriltir ve takdir edilmiş bulunan ömür müddetiniz doluncaya kadar bu böyle devam eder. (Ömrünüz dolup da, ölüp kabre yattıktan sonra, her uykunun sonunda diriltildiğiniz gibi yine diriltilirsiniz) ve nihayet dönüşünüz O'nadır. Sonra o, dünyada iken ne yapıyordu iseniz size bir bir haber verecek ve bunlardan sizi sorguya çekecektir.

61. O, kulları üzerinde mutlak otorite sahibi olandır; sizi gözetleyici ve koruyucular olarak, ayrıca her yaptığınızı kaydeden melekler görevlendirir. Nihayet içinizden birine ölüm gelip çattığında (melek) elçilerimiz onun ruhunu alırlar; onlar, vazifelerini yerine getirmede hiçbir kusur ve ihmalde bulunmaz, hiçbir işi aksatmazlar.

62. Sonra, bütün ölenler, onların Hak Efendisi, Sahibi olan Allah'a döndürülürler. İyi bilin ki, bütün hüküm ve tasarruf yetkisi O'na aittir ve O, hiç geciktirmeden, en çabuk biçimde hesap görendir.

63. De ki: "Kim kurtarır sizi karanın ve denizin karanlıklarına, tehlikelerine maruz kaldığınızda? –ki böyle anlarda büyük bir samimiyetle boyun bükerek O'na (bazen) sesli sesli yalvarıp yakarır, bazen içten içe dua eder ve 'Eğer (Allah) bizi bu durumdan kurtarırsa, artık kesinlikle şükredenlerden, (iman ve salih amelle O'na yönelenlerden) olacağız!' dersiniz."

64. De ki: "Sizi o durumdan ve her türlü sıkıntıdan, belâdan ancak Allah kurtarır; ama sonra (şükredeceğinize), işte yine şirk koşuyorsunuz."

65. De ki: "O, size ceza olarak üstünüzden veya ayaklarınızın altından başınıza bir belâ sardırmaya veya aranıza tefrika salıp sizi birbirinizle vuruşturarak, kiminizin gücünü ve hıncını kiminize tattırmaya kadirdir." Bak, meselenin özünü kavrarlar mı diye (iman hakikatleriyle ilgili) delilleri bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan nasıl da serdediyoruz!

66. Fakat senin kavmin, gerçeğin ta kendisi olduğu halde onu (Kur'ân'ı) yalanladı. De ki: "Ben, başınızda yaptıklarınızın sorumluluğunu üzerine almış bir yetkili değilim."

67. Verilmiş her haberin gerçekleşeceği kararlaştırılmış bir zaman vardır. Nitekim gün gelecek, siz de bileceksiniz.

68. Âyetlerimiz hakkında alaylı tavırlarla münasebetsizliğe dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir konuya kapılıp gidinceye kadar kendilerinden uzak dur. Ama şeytan bunu sana bir an için unutturur da yanlarında kalacak olursan, hatırladığında derhal kalk ve o zalimler güruhuyla bir arada oturma!

69. İçleri Allah'a saygıyla dopdolu olan ve O'na karşı gelmekten sakınanlara, iman etmeyenlerin kendi hesaplarına geçen davranışlarından dolayı bir sorumluluk yoktur. Şu kadar ki onlara düşen, (diğerleri de takip ettikleri yolun dünya ve Âhiret'te başlarına getireceği musibetlerden) korkar da o yolu bırakırlar mı diye onlara nasihatta bulunmaktır.

70. Dinlerini bir oyun ve eğlence edinip onunla diledikleri gibi oynayan ve dünya hayatı kendilerini aldatmış bulunanlarla uğraşma! Sen sadece, kimse (Allah'a şirk koşma gibi) günahlar işleyerek helâke sürüklenmesin diye Kur'ân'ı anlat, onunla nasihatta bulun. Her fert bilsin ki, onun için Allah'tan başka ne bir sahip ve yardımcı ne de bir şefaatçi vardır. (Allah'a karşı şefaatçim olur, beni sahiplenir gibi düşüncelerle O'na şirk koşan herhangi bir kimse şirk koşmasının) karşılığında (Âhiret'te cezadan kurtulmak için) kendince her türlü fidyeyi denkleştirse bile bu, ondan kesinlikle kabul edilmez. Öyleleri, bizzat işleyip de kazandıkları (günahlar) sebebiyle her türlü hayırdan mahrum kalıp helâke sürüklenmiş olanlardır. Sürekli küfür içinde bulunmalarından dolayı onların hakkı, ancak kaynar sudan bir içecek ve pek acı bir azaptır.

71. De ki: "Bize fayda da zarar da verebilecek durumda olmayan (putları, âciz yaratıkları, insan yapması nesneleri) Allah'tan başka ilâhlar edinip, kendilerine ibadet ve duada mı bulunalım? Allah bizi doğru yola koymuşken, 'Gel bize katıl!' diye yolun doğrusuna çağıran arkadaşlarına rağmen şeytanların arzu ve heves telkinleriyle kandırıp dalâlet vadilerinde şaşkın şaşkın dolaştırdığı bir ahmak durumuna düşerek, topuklarımızın üzerinde gerisin geriye şirke mi dönelim?" De: "Allah'ın gösterdiği yol, işte odur üzerinde yürünmesi gereken tek doğru yol ve bize bütün varlığımızla Âlemlerin Rabbi'ne teslim olmamız emredilmiştir.

72. "Bir de şu buyruldu bize: 'Bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namaz kılın ve Allah'a karşı gelmekten sakınıp takvaya sarılın!'" O Allah ki, (öldükten sonra diriltilip) O'nun huzurunda toplanacaksınız.

73. O Allah ki, gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yaratmıştır. O "Ol!" dediği zaman

her şey oluverir. O'nun ("Ol!" emri gibi) her sözü haktır, hakikattır ve yerine gelir. Sûr'a üfleneceği gün de bütün varlık ve mutlak hakimiyet O'nundur.[14] O, gaybı da şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilendir. O, Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır, Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dır.[15]

135

---

14. Sûr nedir, mahiyeti nasıldır, bunu bilemiyoruz. Bu konuda bildiğimiz, dört büyük melekten biri olan Hz. İsrafil (a.s.)'ın Sûr'a iki defa üfüreceği, birinci üfürüşte bu kâinatın yıkılacağı, ikinci üfürüşte ise ölülerin kabirlerinden kalkıp yepyeni ve ebedî bir dünyaya uyanacaklarıdır. Bu gerçekler çerçevesinde Sûr hakkında ancak bazı akıl yürütmelerde bulunulabilir ki, bunlara da burada yer vermek, bu çalışmanın hacmini aşar.

Allah, gerçi bu dünyada da bütün varlıkların mutlak sahibidir ve üzerlerinde mutlak hakimdir. Fakat bu dünya hikmet diyarı olduğundan ve insanlarla cinler gibi irade sahibi kıldığı varlıklar burada imtihana çekildiğinden, O, bu varlıklara belli bir sahiplik ve hakimiyet sahası tanımış olup, yine bu dünyada birtakım görünür sebepler perdesi arkasında icraatta bulunmaktadır. Oysa tamamen kudret yurdu olacak olan öbür âlemde, sahiplik de hakimiyet de mutlak manâda O'na ait olacak, orada (Allah'ın izni dışında) kimseye söz hakkı tanınmayacak, sebepler ve bir şeyin meydana gelmesi için süre âdeta ortadan kalkacak ve mutlak manâda Kudret hükmedecektir.

15. Buraya kadar bütünüyle iman esasları üzerinde yoğunlaşan âyetler, çok net ve görünür gerçekleri göz önüne sererek Allah'ın varlığı, birliği, mutlak hakimiyeti ve Âhiret'i nazara vermektedir. Özetle:

- Gökleri ve yeri yaratan, yokken var haline getiren, buna paralel olarak karanlıkları, ışığı, aydınlığı, imanı, inkârı, onların sebepleriyle birlikte var eden Allah'tır (c.c.).
- İnsanı da, gerek ilk başta gerekse sürekli olarak daha sonra kıvama gelmiş ekilebilir topraktan ve topraktan elde edilen gıdalardan yaratan yine Allah'tır ve Allah, insan için yeryüzünde belli bir ömür tayin etmiştir.
- Allah (c.c.), gökleri, yeri ve insanı yaratıp da kendi hallerine bırakmamıştır ve bütün bunların üzerinde mutlak otorite sahibi olup, hükmünü kesintisiz biçimde icra etmektedir. Bir yaprağın düşmesi dahil kâinatta cereyan eden her hadise gibi, gizliyi, açığı, insanların her söz, davranış, niyet ve düşüncesini, iyi-kötü bütün amellerini de bilmekte ve bunları vazifeli meleklerine kaydettirmektedir. Dolayısıyla, Âhiret'te her insanı dünyada yaptıklarından dolayı sorguya çekecektir. Bu sebeple insana düşen, Allah'a, Âhiret'e iman edip Allah'ın, rasûlleri vasıtasıyla tayin buyurduğu yoldan gitmektir.

Âyetler, temel iman hakikatlarını, herkesin görüp anlayabileceği kesin delilleriyle bu şekilde ortaya koyduktan sonra, her türlüsüyle şirki redde geçmekte ve peş peşe delillerle imanı pekiştirip, şirkin ve küfrün geçersizliğini ortaya koymaktadır:

- Allah (c.c.), yukarıda anılan görünür gerçeklere rağmen, insanlara bir de bu gerçekleri hatırlatmak için rasûller göndermiştir. Fakat insanların pek çoğu, özellikle toplumda kendilerine statü verilen birtakım zenginler, aristokratlar, yönetici kademe, kanaat önderleri bilinenler, rasûllerin getirdiği kitapları, onların ihtiva ettiği delilleri, hayattan ve kâinattan gösterdikleri apaçık şahitleri ve bunları takviye için gösterdikleri mucizeleri göz göre göre reddetmektedirler.
- İman hakikatlarını ve bunların delillerini, şahitlerini reddeden insanların aslında dayandıkları hiçbir hakikat yoktur. Bu bakımdan, bu hakikatların karşısına alay, keyiflerine göre mucize isteme, gösterilen mucizelerin ise büyü olduğunu iddia etme gibi, düşüncede ve gerçek karşısında iflaslarını ortaya koyan mazeretlerle çıkmaktadırlar. Oysa asıl sebep, dünya hayatlarını keyiflerince yaşama arzusu; sosyal statü, zenginlik, makam gibi üstünlük sebebi saydıkları sözde değerler terazisinde tartıya almadıkları insanlarla aynı safta bulunmaktan kaçınma, yani kibir, düşünce inhirafı, zulüm, lüks ve dünya hayatını gaye edinmiş olmadır. Bütün bunlar, imana götüren delilleri görme ve vahye kulak verme melekelerini yitirmelerine, dolayısıyla kalblerinin imana karşı bütün bütün mühürlenip, Allah'ın fıtratlarına yerleştirdiği inanma kapasitesini kaybetmelerine sebep olmaktadır.
- Dünya hayatı kesinlikle ebedî olmadığı gibi, kendine, yani bizzat dünyaya ve insanın nefsine bakan yanıyla bir oyalanma, bir vakit geçirmeden ibarettir. Üzerine yaslanılan mallar, makamlar, statüler de kalıcı değildir. Bunları bir imtihan gereği veren Hz. Allah (c.c.), beklenmedik anda onları geri de alabilir ve tarih, bunun örnekleriyle dolu olduğu gibi, yıkılmış medeniyetler, kaybedilmiş makam ve zenginlikler adına da bir ibretler manzumesidir.
- Allah (c.c.), bütün sıfatlarından önce, Rahmân ve Rahîm'dir; yani bütün icraatı öncelikle rahmete dayanır. Bu bakımdan, dünyada ayırt etmeden her canlıya rızkını gönderir; onlara hayat hakkı tanır. Dolayısıyla, küfürde, şirkte, zulümde ileri giden bazı insanların hemen helâk edilmesi beklenmemelidir. Onların da hayat hakkı vardır. Asıl ceza ve mükâfat yeri Âhiret'tir. Bununla birlikte Allah (c.c.), hem dünyada hem Âhiret'te mü'min kullarına karşı hususî merhamet eder; yine bu hususî merhametiyle tevbeleri kabul buyurur. İnkârda diretenlerin zulümleri belli dereceyi aştığında ise, herhangi bir şekilde işlerini kaybetme, makam ve statülerinden olma, hastalıklar veya deprem, sel, yangın, yanardağ püskürmesi gibi felâketler veya savaş, dahilî fitne ve kargaşalar, anarşi, terör gibi yollarla onları cezalandırır. Bu cezalandırma da, görünüşte Allah'ın hayat için koyduğu kanunlar çerçevesinde cereyan eder. Fakat bunları ceza sebebi olarak kullanan Allah'tır.
- Allah (c.c.), yaratılmışlar cinsinden olmadığı gibi, öyle düşünülmemelidir. O, ye-

mez, yeme-içme ihtiyacı duymaz; ama Kendisi yedirir, besler, yani canlılar için gerekli gıdaları yaratır, rızkı gönderir. Esasen O'nun varlığı ve birliği, her şeyden daha açıktır. O'nun varlığı kabul edilmeden başka herhangi bir şeyi kabul etmek mümkün değildir. Kâinat gibi, Kur'ân da buna delildir. Tarih boyu gelmiş on binlerce peygamberle birlikte onlara inanan milyarlarca insan da buna şahittir. Bu bakımdan, inkârcıların dayandıkları hiçbir delil yoktur; zaten inkâr, nefy, ispat edilemez. Dolayısıyla inkârın, şirkin bir hükmü yoktur; bunlar, sadece birer zandan, birer varsayımdan ibarettir.

- İnsan, burada zan ve varsayımlar üzerinde, temelde nefsine mağlûp olarak inkâr cihetine gitse de ölümüyle birlikte, bu âlemde dış boyutuyla sergilenen ve apaçık ortaya konan gerçeklerin asıl mahiyetlerini görecek, Âhiret hakikatını perdesiz idrak edecek, ama artık bu noktada duyacağı pişmanlık fayda vermeyecektir. Dünyaya geri dönmek isteyecek, fakat buna da müsaade edilmeyecektir. Farz-ı muhal dönse bile, farklı davranmayacaktır.
- Denebilir ki herkes, vicdanında iman hakikatlarını duyar; bunu en derinden duyduğu anlardan biri de, karada veya denizde, zahirde kurtuluş imkânının görülmediği tehlikelerle karşılaştığı andır. Bu anda o, sadece Allah'a yalvarır; vicdanı gibi, dili de "Allah" der, O'na dua eder. Çünkü Allah (c.c.), her insanın vicdanına *dayanak arama* ve *yardım isteme* noktaları veya melekeleri koymuştur. Bunlar, her zaman fonksiyonlarını gösterir ve bilhassa, kurtuluş için tutunacak hiçbir sebebin kalmadığı tehlike anlarında insana daima Allah'ı hatırlatır, onu Allah'a yönlendirir. Her insan, hayatında böyle veya mutlak olarak Allah dediği bir tecrübeyi birkaç defa yaşamıştır. Fakat o, selâmete ve rahata ulaşınca yine hiçbir şey olmamış gibi davranır. Yine nefsanî arzuları ön plana çıkar; zulüm, kibir, inhiraf gibi unsurlar tesirini gösterir ve küfürde, şirkte inat eder.
- Allah (c.c.), insanlara gittikleri yolun doğru veya yanlış olduğunu göstermek ve bu yolun neticeleri konusunda onları uyarmak için tekrar tekrar deliller serdeder; tekrar tekrar hatırlatmalarda bulunur; onları tekrar tekrar ikaz eder. Bazen olur onları sıkar; kıtlık, darlık, savaş hali gibi şartlarla akıllarını başlarına almaları uyarısında bulunur; bazen olur, şükür duyguları harekete geçsin diye bolluk ve rahatlık verir. Ama artık insan inanma kapasitesini yitirmişse, bütün bunlar fayda etmez. Böyleleri, üstelik şeytanın iğvalarıyla yaptıklarını güzel görür ve doğru bulurlar; daha doğru bir ifadeyle şeytan, onlara yollarının doğru olduğunu fısıldar ve bu şekilde onlar, kendi kendilerini kandırırlar.
- Küfür ve şirkte diretenler, toplumda zayıf, herhangi bir statüden yoksun gördükleri kişilerle bir arada bulunmayı kibirlerine yediremezler. Dolayısıyla, onların iman edip, kendilerinin etmemiş olmasını sanki iman etmemeye bir gerekçe gibi görürler. Çünkü şeytanın iğvasıyla, kendi sosyal statülerini, makam ve zenginliklerini akıllı oluşlarına bağlar, bir insanın akıllı oluşunu onun sahip olduğu makam, mal

ve statüyle ölçerler; dolayısıyla kendi yaptıklarını beğenir ve bu şekilde kendilerini kandırırlar. Oysa insanın aklı ve zekâsı, hiçbir zaman malı, makamı ve statüsüyle ölçülemez. Ne çok bilgili, zekî ve akıllı insanlar vardır ki, fakirdir ve herhangi bir makamdan yoksundur. İmam-ı Gazalî, sadece dünya işlerine eren akla *akl-ı maaş* der. Bir insanın akl-ı maaşta ileri olması, onun hayata, varlığa, eşya ve hadiselere yön veren, onların altında yatan değişmez doğrulara ve prensiplere ulaşmasına, onların manâsını kavramasına yeter diye bir kaide kesinlikte yoktur. Ayrıca, Allah katında değerler çok farklıdır; bunların başında, söz konusu değişmez doğruları ve kaideleri, ayrıca eşya, varlık ve hadiselerin anlamını kavrayıp, dolayısıyla Allah'a ve diğer iman esaslarına inanmak ve takva, yani Allah'a saygıyla dopdolu olarak, hayatı sözü edilen doğrulara ve kaidelere göre tanzim etmek gelir. Eğer varlık, hayat ve bilgi ekonomiden ibaret olsaydı, din, felsefe ve tefekkürî düşünce, hattâ sanat, edebiyat gibi yüksek insanî ürünler olmazdı. Bu bakımdan, insan düşüncesinin temelini de söz konusu doğrular ve kaideler oluşturmalıdır ki, inkâr ve şirke sebep olacak düşünce kaymalarına (inhiraf) düşülmesin.

- Allah (c.c.), yukarıda da ifade edildiği, bazılarının zannettiği üzere, kâinatı ve insanı yaratıp kendi haline bırakmış pasif bir ilâh değildir. O, gizli-açık her şeyi bilir; insanların her yaptığından haberdardır; her şeyin, her hadisenin dizgini O'nun elindedir. Her olan, O'nun "ol!" demesiyle, emriyle, izniyle olur. O, insanların bütün davranışlarını, bununla vazifeli meleklerine kaydettirmektedir ve insanı Âhiret'te bunlardan dolayı hesaba çekecektir. Buna her günkü bir delil de uyku ve uyanmadır. Uyku, ölümün kardeşi ve ölüme, uykudan uyanma da öldükten sonra dirilmeye açık bir misaldir.

Bir arada arz etmeye çalıştığımız bu gerçekler ve delillerden sonra Kur'ân-ı Kerim, o eşsiz üslubuyla, rasûllerin en büyüklerinden, Tevhid hakikatının en büyük kahramanlarından, put kıranların en önde gelenlerinden olan Hz. İbrahim'in (a.s.) hayatından bir kesit sunarak, buraya kadar anlattıklarını âdeta taçlandıracaktır.

74. Bir zaman İbrahim, atası Âzer'e şöyle demişti: "Şimdi sen, putları ilâh mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni de, mensubu bulunduğun şu halkı da apaçık bir sapıklıkta görüyorum."[16]

75. Bu şekilde İbrahim'e (şirki çirkin gösterdiğimiz gibi), göklerin ve yerin melekûtunu (varlığın iç boyutunu, taşıdığı ve üzerine oturduğu asıl hakikatı) da gösteriyorduk; böyle yapıyorduk ki, imanda (o çok geniş kapasitesini dolduracak) nihaî kesinliğe ulaşsın.

76. Gece bastırdı ve İbrahim, (yıldızlar içinde) gördüğü (bir yıldıza işaret ederek), "İşte," dedi, (iddianıza göre) Rabbim bu!" Ama o yıldız batıp gidince, "Ben, batıp gidenleri sevmem." dedi.[17]

77. Sonra, bir başka gece ayı dolunay şeklinde doğmuş haliyle gördü ve hemen "İşte Rabbim!" dedi. Ne zaman ki ay da battı, bu defa, "Eğer Rabbim beni doğru yola iletmese, şüphesiz ben de sapıp gitmişlerden biri olurum!" diye sözünü bağladı.

78. Bir gün de, doğarken bütün parlaklığı ve güzelliğiyle güneşi gördü ve hemen "İşte Rabbim bu; bu hepsinden büyük!"[18] dedi. Ama güneş de batınca, nihayet asıl gerçeği ortaya koydu: "Ey benim halkım! Ben, sizin Allah'a ortak tanıdığınız bütün bu şeylerden uzağım.

79. "Şunu bilin ki ben, bütün varlığımla ve dupduru bir iman ve teslimiyetle, gökleri ve yeri yoktan var edip belli sistem ve prensiplere bağlayan (Allah'a) yöneldim. Ben, katiyen müşriklerden değilim."

80. Halkı, İbrahim'le tartışmaya girişti. İbrahim, onlara şöyle hitap etti: "Şimdi siz benimle Allah hakkında mı tartışıyorsunuz? Oysa Allah, beni doğru yola iletmiş bulunuyor. (Beni, böyle tehdide de kalkışmayın;) sizin, Allah'a ortak tanıdığınız, (kendilerine bile fayda ve zararı olmayan) o şeylerden korkmam ben. Ancak Rabbimin dilediği olur; O ne yazmışsa başıma ancak o gelir. Rabbim, bilme itirabiyle her şeyi kuşatmıştır. Halâ düşünüp ders almayacak ve kendinize gelmeyecek misiniz?

81. "Allah, elinize hiçbir delil vermemiş, hiçbir yetki tanımamışken siz O'na şirk koşmuş olmaktan dolayı korkmuyorsunuz da, ben sizin Allah'a ortak tanıdığınız o şeylerden niye korkacakmışım? Şimdi düşünün: bu iki taraftan, (sizle benden) hangimiz korkudan emin olmakta haklıdır? Eğer ilimle herhangi bir münasebetiniz varsa, haydi cevap verin!

16. Hz. İbrahim'in (a.s.) peygamber olarak gönderildiği millet Keldanilerdi. Güney Irak'ta yer alan Ur başkentli bir devlet kurmuş olan Keldaniler'in bu devleti, doğuda

Susa'ya, batıda Lübnan'a kadar uzanıyor, kuzeyde ise şu andaki Irak'ın kuzey sınırlarını aşıyordu. Devletin kurucusu Ur-Nammu olup, bu isim, daha sonra Arapça'da Nemrut şeklini almıştı.

Hz. İbrahim'in risalet misyonuyla ortaya çıktığı M.Ö. 2100 civarında Ur'un nüfusunun 250.000-500.000 arası olduğu tahmin edilmektedir. Tamamen maddeci dünya görüşüne sahip bulunan halk, üç sınıfa ayrılmıştı: (1) Din adamları, hükümet üyeleri ve ordu; (2) tüccarlar ve çiftçiler; (3) köleler.

Halkın taptığı 5000 civarında put vardı. Ur'un ana tanrısı Nannar (ay tanrısı) olup, onun adına yapılan put, saray benzeri bir binada tutulurdu. Her gece bir genç kız, bu tanrıya adanarak sarayın yatak odasına alınır ve bu kadınlara kurtuluş vesilesi olarak bakılırdı. Tabiî ki bu uygulamadan en fazla isitfade edenler, putperestliğin din adamlarıydı.

İkinci büyük şehir Larsa olup, onun baş tanrısı Şamaş (güneş tanrısı) idi. Bu iki tanrıdan başka, gök cisimlerinden seçilmiş pek çok sayıda küçük tanrılar da vardı. Başka yerlerde de olduğu gibi, bu ülkede de putperestlik sadece bir inanç ve tapınma sistemi değil, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasî hayatın üzerine oturduğu bir sistemdi.

Hz. İbrahim'in tebliğinin halk ve devlet üzerindeki tesirleri konusunda kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, O'nun ülkeyi terketmesinin ardından Ur, büyük felâketlere maruz kaldı. Önce, Elamlılar Ur'u yağmaladı ve ay tanrısı ile birlikte dömemin Nemrut'unu da götürdüler. Daha sonra, Larsa başkentli bir Elamlılar devleti kuruldu. Ardından, Babil devleti vücut buldu ve Larsa da, Ur da bu devletin eline geçti. Babil hükümdarı Hammurabi'nin M.Ö. 1910'da yaptığı kanunlar, Cenab-ı Allah'ın rasûlleri vasıtasıyla koyduğu kanunlardan izler taşımaktadır. (Mevdûdî, 2, s: 246–248, not 52, Leonard Wooley'in, *Abraham* [Londra 1935] isimli kitabından naklen.)

17. Bediüzzaman şöyle yazar (kısmen sadeleştirerek):

> İbrahim aleyhisselâm'dan sudûr ile, kâinatın zeval ve ölümünü ilân eden "Ben, batıp gidenleri sevmem." inleyişi beni ağlattırdı.
>
> Onun için kalb gözü ağladı ve ağlayıcı damlaları döktü. Kalb gözü ağladığı gibi, döktüğü her bir damlası da o kadar hazindir. Ağlattırıyor, güya kendisi de ağlıyor. O damlalar, İlâhî hikmete sahip bir peygamberin Allah Kelâmı Kur'ân'da yer alan bir sözünün bir nevi tefsiri mahiyetindeki gelecek fıkralardır:
>
> Güzel değildir batmakla kaybolan bir sevgili. Çünkü zevale mahkûm, hakikî güzel olamaz ve aşk-ı ebedî için yaratılan ve Samed aynası olan kalb ile sevilmez ve sevilmemeli.
>
> Peşinden koşulan bir hedef ki, gurupta kaybolmaya mahkûm ise, kalbin alâkasına, fikrin merakına değmiyor. Emellere merci olamıyor. Arkasından gam ve kederle teessüf etmeye lâyık değildir. Nerede kaldı ki, kalb ona perestiş etsin ve ona bağlansın kalsın.

Bir gaye ki, yok olup gidiyor; o gayeyi istemem. Çünkü:

Fâniyim, fâni olanı istemem;
Âcizim, âciz olanı istemem.
Ruhumu Rahman’a teslim eyledim, gayr istemem.
İsterim, fakat bir yâr-ı bâki isterim.
Zerreyim, fakat bir şems-i sermed isterim.
Hiç ender hiçim, fakat bu mevcudatı umumen isterim.

Bir mabud ki, zevalde defnoluyor; onu çağırmam, ona iltica etmem. Çünkü nihayetsiz muhtacım ve âcizim. Âciz olan, benim pek büyük dertlerime deva bulamaz. Ebedî yaralarıma merhem süremez. Zevalden kendini kurtaramayan nasıl ma’bud olur?

Ayrılıkla acılaşan kavuşmalar, keder ve meraka değmez. İştiyaka ise hiç lâyık değildir. Çünkü lezzetin zevali elem olduğu gibi, lezzetin zevalinin tasavvuru dahi elemdir. Bütün mecazî âşıkların divanları, yani aşknâmeleri olan manzum kitapları, şu tasavvur-u zevalden gelen elemlerden birer feryattır. Her birinin divanının ruhunu sıksanız, elemkârane birer feryat damlar.

Eğer şu fâni dünyada beka istiyorsan beka, fenadan çıkıyor. Nefs-i emmare cihetiyle fena bul ki, bâki olasın.

Dünya tutkusunun esası olan kötü huylardan, alışkanlıklardan sıyrıl. Fâni ol! O’nun mülkünde ve malı olan eşyayı, Hakikî Sevgili’nin yolunda feda et. Varlıkların fânilikle noktalanan âkıbetlerini gör. Şu dünyadan bekaya giden yol, fenâdan geçiyor.

Ey alçak nefsim! Bil ki: Dünya ve bütün varlıklar, fâni olmaya fânidir. Fakat her fâni şeyde, bâkiye ulaştıran iki yol bulabilirsin ve Cân u Cânan olan Ölümsüz Sevgili’nin tecelli-i cemalinden iki parıltıyı, iki sırrı görebilirsin. Şu şartla ki, fâni vücudundan ve kendinden geçebilirsen...

Evet, nimet içinde nimet verme fiili görünür; Rahmân’ın iltifatı hissedilir. Nimetten nimet verme fiiline geçsen, Nimeti Veren’i bulursun. Hem, her şey, Kendisi hiçbir şeye muhtaç bulunmayan, fakat her şey kendisine muhtaç olan (Samed) Allah’tan bir mektup gibi, bir Celâl sahibi Yaratıcı’nın isimlerini bildirir. Nakıştan manâya geçsen, isimler yoluyla o isimlerin Sahibi’ne ulaşırsın. Madem şu fâni yaratıkların içini, özünü bulabilirsin, o halde onu elde et ve manâsız kabuğunu, acımadan fânilik seline at.

Kabuğa takılıp kalan ve sermayesi âfâkî malûmattan ibaret olan akl-ı dünyevîden çıkan bütün düşünceler, neticede gidip hiçe ve boşluğa vardığından, bu akıl, hayret ve şaşkınlık içinde üzüntüyle feryat ediyor. Hakikate giden bir doğru yol arıyor. Madem batıp gidenlerden ve zeval bulanlardan ruh elini çekti; kalb dahi, mecazî sevgililerden vazgeçti; vicdan, fânilerden yüzünü çevirdi; artık sen de, bîçare nefsim, İbrahim gibi, “Ben, batıp gidenleri sevmem.” de, kurtul.

Fıtratı aşkla yoğrulmuş gibi aşk kadehinden sarhoş olan Mevlâna Câmî, çokluk-

tan birliğe, bu çokluk dünyasından Bir Olan'a yüzleri çevirmek için, (ilâveleri bana ait olmak üzere,) bak ne güzel söylemiş:

Yalnız biri iste; başkaları istemeye değmiyor.
Biri çağır, başkaları imdada gelmiyor.
Biri talep et; başkaları lâyık değiller.
Biri gör; başkalar her vakit görünmüyorlar, zeval perdesinde saklanıyorlar.
Biri bil; marifetine yardım etmeyen başka bilmeler faydasızdır.
Biri söyle; O'na ait olmayan sözler boş ve manâsız sayılabilir.

Evet Câmî, pek doğru söyledin. Hakikî sevgili, hakikî hedef, hakikî gaye, hakikî ma'bud, yalnız O'dur.

Çünkü bu âlem, içindeki bütün yaratıklarla, onların muhtelif dilleriyle, ayrı ayrı nağmeleriyle zikr-i İlâhinin o en geniş halkasında, hep birlikte "Lâ ilâhe illâ Hû" der, vahdaniyete şahadet eder. "Batıp gidenler"in açtığı yaraya merhem sürüyor ve alâkayı kestiği mecazî sevgililere bedel, bir Ölümsüz Sevgili'yi gösteriyor. (*Sözler*, "17. Söz", 282-286)

18. Âyet-ı kerime, tercümede tebarüz ettirilmesi mümkün olmayan bir gramer kaidesi çerçevesinde çok önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Güneş, Arapça'da müennes (dişil) bir kelimedir. Oysa Hz. İbrahim (a.s.), güneş için "bu" derken, müzekker (eril) bir zamir kullanmıştır. Bununla, müşriklerin taptıkları en büyük putların, en büyük kabul ettikleri tanrıların eril (erkek) olduğu ortaya konmaktadır. Nisâ Sûresi 117'nci âyet-ı kerimesinin açıklamasında üzerinde kısmen durulduğu üzere (not 25), görünüşteki iddia ne olursa olsun, günümüz dahil bütün şirk toplumlarında, bütün inkârcı toplumlarda kadın, genellikle sadece bir araçtır; tüketim aracı, cinsellik aracıdır ve asıl hakimiyet erkeklerin elindedir. Çünkü şirk toplumunda kuvvet ve kuvvete tapma esastır ve onu temsil eden de, kadından çok erkektir.

82. İman edip, imanlarına en büyük zulüm olan şirki hiçbir şekliyle bulaştırmayanlar: işte onların hakkıdır emniyet ve onlardır her bakımdan hidayet üzere (doğru yolda) olanlar.[19]

83. Bütün bunlar, halkı karşısında İbrahim'e verdiğimiz delillerdi. Kimi dilersek onu mertebe mertebe yükseltiriz. Muhakkak ki senin Rabbin, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır; her şeyi (ve elbette kimin neye lâyık olduğunu) hakkıyla bilendir.

84. Daha sonra İbrahim'e İshak'ı (ve torunu) Yakub'u ihsan ettik. Onların her birini her bakımdan doğru yola erdirdik (ve peygamberlikle serfiraz kıldık). Daha önce Nuh'u da her bakımdan doğru yola erdirmiş (ve peygamberlikle serfiraz kılmıştık); ve İbrahim'in soyundan Davud, Süleyman, Eyyûb, Yusuf, Musa ve Harun'u da. Biz, Allah'ı görüyormuşçasına, en azından O'nun kendilerini sürekli gördüğünün şuuru içinde davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85. Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da aynı nimetle nimetlendirdik. Onların hepsi, (inanç, düşünce, söz ve davranışları itibariyle bütünüyle doğru yolda, sağlam, bozgunculuktan uzak, ıslah ve tamir gayesi güden ve her yaptığını kusursuz yapan) salihlerdendi.

86. Aynı şekilde İsmail, Elyesa, Yunus ve Lût'u da. Onların her birini yaşadıkları dönemin insanlarından üstün kıldık.

87. Onların atalarından, nesillerinden, kardeşlerinden de (bazılarına aynı üstünlüğü verdik): onları seçtik ve doğru olan yola ilettik.

88. Bu, Allah'ın takdir ve vaz buyurduğu hidayet (gerçek doğru yoldur) ki, Allah ona kullarından kimi dilerse onu iletir.[20] Eğer onlar da Allah'a şirk koşmuş olsalardı, bu takdirde, işledikleri onca güzel amel, elde ettikleri onca kazanç heder olup gitmişti.

89. Bu seçkin zatlar, (bazılarına) Kitap (bazılarına Sahifeler verdiğimiz, bazılarını da bir önceki Kitab'a vâris kıldığımız, ayrıca hepsine) hüküm (manevî ve misyonları çerçevesinde maddî sahada hakimiyet, her meselede doğru ve yerinde karar verebilme, doğru ile yanlışı ayırt edebilme kabiliyeti, anlayış gücü, Allah'ın hükümlerini uygulama yetkisi) ve peygamberlik bahşettiğimiz şahsiyetlerdir. Bu bakımdan (ey Rasûlüm), eğer şu inkârcılar sana da verdiğimiz bu şeyleri kabûl etmiyorlarsa, şüphe edilmesin ki, onları kendisine emanet ettiğimiz bir topluluk her zaman için bulunacaktır ve o topluluk, asla bunları inkâr eden değildir.

90. Bu seçkin zatlar, Allah'ın her bakımdan doğru yola erdirdiği kimselerdir ve (ey Rasûlüm), sen de (Al-

lah'ın onları kendisine ilettiği) aynı doğru yolu takip et ve de ki: "Ben, (risalet vazifemi yerine getirme) karşılığında sizden hiçbir karşılık beklemiyorum. Bu Kitabı tebliğ etmekteki maksadım, akıl sahibi bütün varlıklar için bir hatırlatma ve bir öğütten ibarettir."

137

---

19. Âyet, imana zulmü bulaştırmamaktan söz etmektedir. Bir hadis-i şerifte, burada zulümden kasdın şirk olduğu ifade buyurulmuştur. Bir şeyi yerli yerine koymama manâsına gelen zulmün pek çok dereceleri vardır ki, bunların en büyüğü şirktir, küfürdür; Allah'ı gerektiği gibi tanımama, O'nu inkâr etme, O'na şirk koşma, bir insanın yapabileceği en büyük yanlış, en büyük zulüm, dolayısıyla her zulüm zulmet, yani karanlık kaynağı olduğu için de, en koyu karanlıktır. Bunun da kişiden kişiye değişen dereceleri vardır. Allah'a Zâtında, sıfatlarında, isimlerinde veya icraatında ortak tanıma en büyük zulüm olduğu gibi, İslâm'da belli mertebe sahipleri için riya ve süm'a da bir nevi şirktir ve zulümdür; aynı şekilde, Din adına yapılan amel ve hizmetlerde kalb ibresinin sürekli Allah'ın rızasını göstermemesi, kişinin birtakım muvaffakiyet, iyilik ve güzelliklerini kendinden bilip bunlarla gurur duyması, Din'i mal, makam, üstünlük duygusu gibi dünyevî-nefsî gayelere alet etme... evet bunlar da, yine imana bulaştırılmış birer zulümdür. Dolayısıyla, bütün bunlardan arınmış veya bunlara bulaşmamış, zaman zaman bulaşsa da neticede kurtulmuş bir iman, sahibi için emniyet sebebi ve kaynağıdır.

20. Peygamberlik ve seçilmişlik, şüphesiz Cenab-ı Allah'ın bir lütfu olmakla birlikte, burada da insan iradesini devre dışı görmek doğru olmaz. Bu bakımdan, Allah, bu zatların hayatlarında nasıl bir tercih ortaya koyacaklarını, iradelerini ne yönde kullanıp nasıl bir hayat süreceklerini bildiğinden takdirini ona göre yapmış ve onların yolunu açmıştır. Aynen diğer insanlar gibi, peygamberler de imtihandan geçer; hattâ onların imtihanı, derecelerine göre çok daha ağırdır. Yoksa onlara, Allah tarafından başkalarından farklı ve ayrıcalıklı muamele yapılmış değildir. Nitekim âyetin devamı da bu gerçeği ortaya koymaktadır.

91. (Bazı Yahudiler,) "Allah kimseye bir şey indirmedi!" demekle, Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediklerini ortaya koydular. Onlara de ki: "Peki, Musa'nın insanlar için (zihinlerini, kalblerini ve yollarını aydınlatan) bir nur ve doğruya ulaştıran bir rehber olarak getirdiği, ama sizin hiç korumayıp kâğıt parçaları haline dönüştürdüğünüz, (işinize gelen) bir kısmını açıklayıp, çoğunu gizlediğiniz ve sizin de, atalarınızın da bilmediği birçok şeyi sayesinde öğrendiğiniz o Kitabı kim indirdi?" (Ey Rasûlüm,) sen "Allah indirdi." de ve sonra bırak onları, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!

92. Bu Kur'ân da, feyiz ve bereket kaynağı, kendinden önceki (İlâhî) kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik eden, beldelerin anası (olan Mekke halkını) ve bütün çevre beldeler halkını uyarman için indirdiğimiz bir kitaptır. Sürekli yenilenen ve güçlenen bir imanla Âhiret'e inananlar, aynı şekilde ona da inanırlar ve onlar, namazlarını vaktinde ve hiç aksatmadan kılarlar.

93. ("Allah, kimseye bir şey indirmemiştir" diyerek ya da benzeri) yalanlarla Allah'a iftira atan veya kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde "Bana vahiy geliyor!" iddiasında bulunan kimseden, bir de, "Allah'ın indirdiğinin benzerini ben de indiririm!" diyenden daha zalim kim olabilir? O zalimleri, (canlarını almakla vazifeli) melekler yakalarına yapışmış ve "Çıkarın canlarınızı!" diye bağırdıkları demde ölümün şiddetleri içinde kıvranırken bir görsen! Bugün, Allah'a karşı gerçekle asla alâkası bulunmayan şeyler söyleyip durduğunuz ve O'nun âyetlerine inanmayı hiçbir zaman kibirinize yediremediğiniz için alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız.

94. Sizi nasıl başta tek tek, fert fert yaratmışsak, işte şimdi de yine tek tek ve yapayalnız huzurumuza geldiniz ve dünyada iken size verdiğimiz her şeyi geride bıraktınız. (Dünya hayatınızı tanzim işinde ve işlerinizi görmede) Allah'a ortak ve güya O'na yaklaştırıcı aracı güçler edindiğiniz (her türden putlarınızı) da yanınızda görmüyoruz! Gördünüz ya, aranızdaki bütün bağlar bir bir koptu ve Allah'a ortak oldukları iddiasıyla kendilerine bel bağladığınız her şey sizi yüzüstü bırakıp, görünmez oluverdi.

95. Allah ki, (toprağa düşmüş) tohumu ve çekirdeği yaran (bir yandan onları toprak altında yok ederken, bir yandan da yepyeni bir hayata mazhar kılarak bütün bitkileri yaratan)dır. Ölüden diriyi çıkarır; diriden de ölüyü çıkarandır. Budur Allah; bu gerçek karşısında nasıl oluyor da akıllarınız ve kalbleriniz çelinip, bâtıl sevdalar peşinde başka başka vadilere yöneliyorsunuz?[21]

96. Allah, karanlığı yarıp (onun döl yatağından) sabahı da ortaya çıkarandır. Geceyi dinlenme vakti ve vesilesi, güneşi ve ayı da vakitlerinizi hesaplama sebebi kılmıştır. Bu, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Alîm (her şeyi hakkıyla bilen Allah)'ın takdiridir.

97. O ki, yıldızları sizin için karanın ve denizin karanlıklarında onlarla yönünüzü tesbit edebilesiniz ve yolunuzu bulasınız diye (gördüğünüz) şekil ve konumlarında var etti. İlimle alâkası bulunan ve öğrenmek maksadıyla araştıranlar için (gerçeğin) işaretlerini ve delillerini işte böyle detaylarıyla sergiledik ve ilgili âyetlerimizi de aynı şekilde detaylarıyla açıklıyoruz.

98. O ki, sizi tek bir nefisten meydana getirdi; artık sizin için (anne karnından başlayıp Âhiret'te ebedî hayata uzanan yolculuğunuzun her basamağında) içinde bulunacağınız bir konum ve kalacağınız bir süre, bir de (her basamağın sonunda) tevdi edileceğiniz bir konum ve süre vardır. Gerçeği derinden ve etraflıca kavrama gayretinde olanlar için onun işaretlerini ve delillerini işte böyle detaylarıyla sergiledik ve ilgili âyetlerimizi de aynı şekilde detaylarıyla açıklıyoruz.

99. O ki, gökten su indirir. Sonra bu su ile her çeşit bitkiyi (toprağın altındaki tohumunu yararak) çıkarırız; ardından o bitkiden canlı bir filize boy verdirir ve ondan da yan yana ve üst üste yığılmış başaklar, taneler hâsıl ederiz. Hurmanın tomurcuklarından salkımlar sarkar; ayrıca birbirine hem benzer hem benzemez özellikte (aynı topraktan aynı gıda ile beslenmelerine rağmen kendi içlerinde farklı türlerde, farklı tat, koku ve görünüşe sahip) üzüm, zeytin ve nar bahçeleri yetiştiririz. Her birinin meyvesine bir ilk ortaya çıktığı, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Gözünüzün önünde cereyan eden bütün bu işlerde iman edecekler için elbette işaretler, deliller vardır.

100. Buna rağmen tuttular, cinleri Allah'a ortak yaptılar; oysa onları da O yaratmıştır. Bundan başka, cahilce ve ilimle telifi imkânsız bir davranış olarak O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. O, uydurageldikle-

ri bütün bu nitelemelerden nihayet derecede uzaktır, mutlak manâda aşkındır.

101. Gökleri ve yeri yoktan, örneksiz ve eşsiz şekilde var eden O'dur. O'nun nasıl çocuğu olabilir ki, bir defa eşi yoktur. Her şeyi O yaratmıştır, (Yaratıcı olarak bir eşi ve dolayısıyla çocukları olması mümkün değildir). Ve O, her şeyi hakkıyla bilendir.

139

---

21. Hayat ve ölüm, birbirini tamamlayan bir devr-i daim içindedir. Ölüm, her canlının tadacağı kaçınılmaz bir netice olması itibariyle hayattan daha açık ve daha görülür bir gerçektir. Bu yüzden, âyet-i kerimede Allah hakkında, *Diriden ölüyü çıkaran* ifadesi kullanılırken, hayat her defasında yeni bir tecelli olduğu için, *Ölüden diriyi çıkarır* ifadesi tercih edilmiştir. Demek ki canlılar, dünya hayatına gelmeden ölü veya ölmüş vaziyetteydiler ki, *Allah'ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki, siz hepiniz ölüler idiniz; derken O size hayat verdi* (Bakara Sûresi/2: 28) ve bir yönüyle, "*Rabbimiz, bize iki defa ölüm verdin ve bizi iki defa dirilttin.*" (Mü'min Sûresi/40: 11) âyetleri de aynı gerçeğe parmak basmaktadır. Dünya hayatıyla varlıklar birinci diriliğe ermişler, yani ölü iken diriltilmişlerdir. Bu bakımdan, her hayat bir ölümün neticesidir ve her ölüm, bir üst hayat mertebesinin basamağıdır. Su, karbondioksit, hidrojen ve topraktaki inorganik tuzlar, güneş ışığı, yeşil bitkiler ve muayyen bakteriler vasıtasıyla bitki ve hayvanlardaki hayat maddesini teşkil eden organik maddelere dönüşürler. Bir başka ifade ile, inorganik maddeler bitki, hayvan ve insan vücudunda, yenilebilir bitkiler hayvan ve insan vücudunda, yine yenilebilir hayvanlar insan vücudunda ölerek üst hayat mertebelerine yükselirler. İnsan ise, ölüp (bir tohum halinde) toprağa düştükten sonra ikinci ve üst mertebe bir hayata uyanacaktır.

Ölüden dirinin, diriden ölünün çıkarılması, gece-gündüz, kış-bahar gibi, güneş sistemine dahil bulunan yerin ve ayrıca insanlarla toplumların hayatında da görülür. Fertlerin kalb halleri, küfürden imana, imandan (Allah korusun) küfre dönmeleri, tohum mesabesindeki çok küçük toplumların gelişip büyük devletler ve medeniyetler kurduktan sonra yeniden tarih olup gitmeleri de aynı manâya dahildir. Bütün bunları yapan Allah'tır (c.c.) ve bu işlerde insan iradesine terettüp eden kısımlar da, yine Allah'ın çizdiği sınırlar ve koyduğu (psikolojik, sosyolojik, tarihî vb.) kanunlar çerçevesinde olmaktadır. Ama insanların çoğu, bu açık gerçekler karşısında bile başka başka (dalâlet) vadilerinde sürüklenip gitmektedir.

102. Budur Rabbiniz olan Allah; yoktur O’ndan başka ilâh; her şeyin Yaratıcısıdır, şu halde yalnızca O’na ibadet edin. O’dur bütün meselelerin kendisine havale edileceği mercî, her işi düzenleyen ve her şeyin dizginini elinde tutan Zat.

103. Gözler O’nu idrak edemez, O’na ulaşıp O’nu göremez, fakat O bütün gözleri idrak eder, görür ve kuşatır. O, Lâtif (en derin, en görünmez şeylere de nüfuz eden)dir, Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dır.[22]

104. İşte, gerçeği görmeniz için Rabbinizden size apaçık iç idrak ışıkları geldi. Artık kim bunlarla kalb gözünü açar ve maddî gözünü de onun hizmetine verirse, bu, onun lehinedir; fakat kim de körlükte ısrar ederse, bu da onun aleyhinedir. (O halde de ki): “Ben, başınızda bir koruyucu ve gözetleyici değilim.”

105. Gerçeğin delillerini (Kur’ân’ın âyetleri olarak) bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan işte böyle serdediyoruz. (İnkârcılar,) “Sen bunları bir başkasından ders almış, bize anlatıyorsun!” diyeceklerdir. Ama Biz diliyoruz ki, ilimle alâkası bulunan ve öğrenmek niyetiyle araştıranlar için gerçeği Kur’ân’da apaçık ortaya koyalım.

106. Sen, Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy; yoktur O’ndan başka ilâh; ve müşrikler ne derse desin aldırma, onlara ehemmiyet verme.

107. Eğer Allah öyle dilemiş (ve kendilerine müsaade etmemiş) olsa idi, şirk koşmazlardı; (o halde, şirk içindeler diye kendini harap etme!) Seni onların başında bir koruyucu ve gözetleyici yapmadık; onların işlerinin vekili, yaptıklarından sorumlu da değilsin.

108. Onların Allah’tan başka ilâhlaştırarak, kendilerine yalvarıp yakardıkları (varlıklar) hakkında kötü konuşmayın; yoksa onlar da cahillik edip kindarlıkla hadlerini aşarak Allah hakkında kötü sözler söylemeye kalkarlar. (Her şeyin genellikle tekvinî kanunlarımız çerçevesinde cereyan ettiği dünyada bu kanunlarımızdan olarak,) her topluluğa kendi yaptığını güzel gösteririz. Fakat sonunda hepsi (gerçek) Rabbileri (olan Allah’a) dönecek ve O da kendilerine bütün yaptıklarını bir bir haber verip, bunlardan dolayı onları hesaba çekecektir.

109. Eğer kendilerine istedikleri türde bir mucize gelirse mutlaka inanacaklarına dair var güçleriyle Allah’a yemin ediyorlar. De ki: “Bütün mucizeleri yaratan Allah’tır ve onları gönderip göndermeme tamamen O’nun yetkisindedir.” (Ey, böyle bir mucize gösterilse de, inanmayanlar inansa arzusu taşıyan mü’minler!) Onlara istedikleri mucizeler gösterilse bile, yine de inanmayacaklarının farkında değil misiniz?

110. (Gerçekten inanmak isteyeni iknaya yeten onca delile rağmen) nasıl bugüne kadar inanmadılarsa, (bugün de imana mani tutum ve davranışları sebebiyle) iman ve idrak merkezi kalblerini ve gözlerini ters çevirip başka yönlere çeker ve onları taşkınlıkları içinde gayesiz ve başıboş sürüklenip durmaya terk ederiz.

140

22. Bu âyete dayanarak Mu'tezile, Şia ve akıllarına fazlaca güvenen bazıları, Allah'ın Âhiret'te de görülemeyeceği iddiasında bulunmuşlardır. Oysa âyet, gözlerin Allah'ı idrak edemeyeceği, yani O'nu kuşatıp O'nu kavrayamayacağını ifade buyurmakta, Allah'ın bütün gözleri ihata edip kavramasını ise, O'nun Basîr (her şeyi gören) olmasına değil, Latîf (her şeye nüfuz eden) ve Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar) olmasına bağlamaktadır. Şu halde âyetin manâsı, gözün nüfuz ve hakkıyla kavramaktan âciz olduğu, dolayısıyla Allah'ın gözle görülüp kavranacak bir cisim olmadığı, O'nun ancak basiretle, iç görme ile, ilim ve marifetle "görülebileceği" şeklindedir.

İkinci olarak, Âhiret'te görme şeklinin dünyadaki gibi olmayacağı da açıktır. Esasen, dünyada da gören göz değildir. Kaldı ki, görme işinin nasıl olduğu, ilmin de tam malûmu olmaktan uzaktır. Gözün görmesinde, görülen nesneyi zahiriyle kavrama vardır ki, bunu yapan ne gözdür, ne beyindir. Göz, eşyanın iç boyutuna ise tamamen kördür. Ama o, eşyanın dış boyutunu görmede olduğu gibi, iç boyutunu görmede de, eğer gören ruh veya kalb yeterli arınmaya ve keskinliğe ulaşmışsa bir vasıta olabilir. Ölümle birlikte maddî âlemin ötesini görmeye mani perde kalkacak, Âhiret'te insanlar, olabildiğine keskin bir görüş, daha doğrusu bir idrake sahip olacak ve ihtimal bu idrake göre şekillenecek göz, bu dünyada görülemeyen pek çok şeyi görmede yine vasıtalık yapacaktır. Mü'minler, dünyada kalb gözleriyle Allah'ı müşahede ve marifet ufuklarına göre, bir bakıma bunun mükâfatı olarak, Âhiret'te ez azından dünyadaki kalbin görme keskinliğine ulaşacak olan gözle O'nu her türlü nicelik ve nitelikten uzak olarak müşahede edecekler, bir açıdan O'nu seyredeceklerdir. Bununla birlikte Allah, yine orada da idrak edilemeyecektir. Çünkü idrak, kuşatmayı gerektirir ve nâmütenahî olan Allah, kuşatılmaktan berîdir.

Gerçek şu ki, kör olan gözler değildir; gerçekte kör olan, sînelerdeki kalblerdir (Hac Sûresi/22: 46) âyeti gibi, hemen aşağıda gelen âyet de, arz etmeye çalıştığımız gerçeği ortaya koymaktadır.

111. Onlara (arzuları üzere) istedikleri zaman melekler de indirsek, ölüler dile gelip kendileriyle konuşsa ve bütün varlıkları önlerine yığsak (da bunların hepsi senin kendilerine tebliğ ettiğin gerçeğe şahitlik yapsa), onlar yine de inanacak değillerdir; meğer ki Allah, (fazladan bir lütufla) iman etmelerini dilemiş olsun; ne var ki, çoğunluk itibariyle onlar nefsanî arzuları istikametinde cahilî bir hayat sürmekte olup, (imandan da, kendilerinden de) habersizdirler.

112. İşte, (tekvinî kanunlarımız çerçevesinde) her peygamberin karşısında insan ve cin şeytanlarından oluşan bir düşman şebeke var etmişizdir: birbirlerine tamamen aldanıştan ibaret yaldızlı sözler fısıldayıp telkinde bulunurlar –Eğer Rabbin dilemiş olsaydı, böyle yapmazlardı. (O'nun Meşietine teslim ol, çünkü bu işin yolu budur). Bu bakımdan, onları düzmekte oldukları yalanlarla başbaşa bırak!

113. Âhiret'e inanmayanların gönülleri, o boş ve aldatıcı telkinlere, yalanlara, va'dlere meyleder, meyletmekle kalmaz, bütün bütün ısınır ve onlardan zevk alır hale gelir ve zaten tabiatları haline gelmiş kötülükleri işlemeye ve kazandıkları günahları kazanmaya devam ederler.

114. De ki: "Bu Kitabı, içinde neyin hak ve doğru, neyin bâtıl ve yanlış olduğu apaçık ortaya konmuş bir halde indiren O iken, ben Allah'tan başka bir hüküm koyucu (ve hak ile bâtıl, doğru ile yanlış arasında) hüküm verici mi arayacakmışım?" Daha önce kendilerine Kitap verdiğimiz (Yahudi ve Hıristiyan âlimleri de) bilirler ki o, Rabbin katından gerçeğin ta kendisi olarak fasıl fasıl indirilmektedir. Dolayısıyla, (yolunun doğruluğuna) olan şüpheden uzak inanç ve itimadında devam et.

115. Rabbinin (insanlık tarihi boyunca dönem dönem ve her döneme has bölümüyle indirdiği) Kelimesi, (verdiği bütün bilgiler ve haberler itibariyle) doğrunun ve (Kıyamet'e kadar geçerli olmak üzere getirdiği hükümler itibariyle de) adaletin ta kendisi olarak (artık bu Kitap'la) tamamlanmaktadır. O'nun (Kudret ve Kelâmı'nın) kelimelerini (yaratılışı, kâinat ve insan hayatı için takdir ve va'z buyurduğu hükümleri) değiştirmek olmaz. O, Semî' (her şeyi hakkıyla işiten)dir, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir.

116. Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyacak olsan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Oysa onlar, (ilim yerine) sadece zan peşinde gitmekte ve onlar, ancak nefsanî ölçülere, keyiflerine ve menfaatlerine göre değerlendirip yargılamaktadırlar.

117. Muhakkak ki Rabbin, O'nun yolundan kimin sürekli sapıp gittiğini en iyi bilendir. Ve O, kimlerin

her bakımdan doğru yol üzerinde olduğunu da en iyi bilendir.

118. O bakımdan, (yeme-içmenizde de başkalarının söylediklerine uymayın). Eğer O'nun âyetlerine hakkıyla inanmış mü'minlerseniz, Allah'ın adı anılarak kesilmiş hayvanların etlerinden yiyebilirsiniz.

119. Hem, zaruret halinde zaruret miktarı yemenizin helâl olması dışında, yenmesi haram olan yiyecekleri size açıklamışken, Allah'ın adı anılarak kesilmiş hayvanların etlerinden niye yemeyecekmişsiniz?[23] Bilin ki insanlardan pek çokları, (Allah'tan gelmiş) hiçbir doğru bilgiye dayanmadan kendi arzu ve kuruntularına göre halkı saptırmaktadırlar. Muhakkak ki Rabbin, haddi aşanları en iyi bilendir.

120. İşlenmesi yasaklanmış fiillerin (şirk, bozgunculuk ve zulüm gibi etki ve âkıbetleri itibariyle) açığa çıkanlarını da, (haram kılınmış ölü, kan, domuz eti yeme gibi) gizlenebilir olanlarını da terkedin. Şurası bir gerçek ki, sürekli günah kazananlar, elbette işledikleri günahların karşılığını göreceklerdir.

121. Üzerine Allah'ın adı anılarak kesilmeyen hayvanların etlerinden yemeyin; çünkü bu, davranışta Allah'ın yolundan çıkmadır, bir isyandır. Şurası muhakkak ki şeytanlar, kendileriyle işbirliği halindeki dostlarına, elemanlarına sizinle mücadele etsinler diye sürekli telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, hiç şüphesiz müşriklerdensiniz demektir.[24]

122. Öte yandan, (henüz hidayetle serfiraz olmadığı için mânen) ölü iken (imanla) kendisini dirilttiğimiz ve kendisi için onunla insanlar arasında yolunu hiç şaşırmadan rahatça hareket ettiği bir ışık var ettiğimiz kimse, içinde bulunduğu durum itibariyle karanlıklara gömülmüş ve artık çıkıp kurtulması mümkün bulunmayan biri gibi olur mu? Olmaz ama, (karanlıklar içinde boğulmuş gitmiş o) kâfirlere yapmakta oldukları işler (şeytan tarafından) süslenmekte (ve dolayısıyla güzel görünmektedir).

123. Bu şekilde, her ülkede kendilerine yüksek mevki ve servet verdiğimiz önde gelen pek çoklarını, (iradelerini o yönde kullandıkları için tekvinî kanunlarımıza göre) o ülkenin sürekli günah hasadıyla meşgul bulunan gerçek suçluları kılarız ve onlar, (mevkilerini ve servetlerini korumak için ve mü'minler aleyhinde) daima tuzaklar kurarlar. Ama kurdukları tuzaklar sadece kendi aleyhlerinedir ama, bunun bile farkında değillerdir.

124. Bir âyet gelip de kendilerine tebliğ edilince, "Allah'ın rasûllerine verilenin bir benzeri bize de verilmedikçe asla inanmayız!" derler. Allah, risalet vazifesini kime vereceğini

çok iyi bilir. Günah hasadına dalıp gitmiş inkârcı suçluların başlarına, sürekli kurup durdukları tuzaklar sebebiyle yakın bir gelecekte Allah katından bir zillet ve şiddetli bir azap gelecektir.

141-142

---

23. Kur'ân-ı Kerim'de yer yer Allah'ın hükümlerine uymanın önemle vurgulandığı âyetlerin ardından yenilmesi helâl ve haram yiyeceklere atıfta bulunulmakta ve bu konuda gösterilmesi gereken hassasiyete dikkat çekilmektedir. İnsanların, nefislerine en çok mağlûp olduğu ve dikkatsiz davranabilecekleri sahalardan biri yeme-içmedir. Bunun yanısıra, tarih boyu pek çok millet, yeme-içme konusunda din adına kendilerince bazı kurallar getirmiş, haram-helâl düsturları koymuşlardır. Eğer bu konuda hüküm insanlara bırakılsa, her topluluk veya o toplulukta yetkiyi ellerinde bulunduranlar, kendi keyiflerine ve menfaatlerine göre bazı yiyecekleri helâl veya yasal addederken, bazılarını haram addedebilir veya yasaklayabilirler. Ayrıca, yeme-içmenin insanın şahsî, içtimaî ve manevî hayatında da oldukça önemli yeri vardır. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, helâl-haram mevzuunda yeme-içmeye dikkat edilmesine hususî önem vermekte ve bu konuda önemli ikazlarda bulunmaktadır.

24. Yukarıda, 112'nci âyetin ... *her peygamberin karşısında insan ve cin şeytanlarından oluşan bir düşman şebeke var etmişizdir: birbirlerine tamamen aldanıştan ibaret yaldızlı sözler fısıldayıp telkinde bulunurlar* ifadesinde olduğu gibi, burada da Kur'ân-ı Kerim, insan ve cin şeytanlarından ve onların dostlarına, elemanlarına yaptıkları telkinlerinden bahsetmektedir. Burada iki nokta bilhassa dikkat çekicidir ve her dönemde mü'minler adına önemli bir ikaz ihtiva etmektedir:

- Her zaman İslâm'ın, İslâmî tebliğin karşısında cin şeytanlarından ve onlarla işbirliği halinde, onların sürekli telkinatına açık ve şeytanlaşmış insanlardan müteşekkil bir şer şebekesi bulunacaktır. Çünkü yeryüzünde mücadele, esasen inanmış insanla şeytan arasındadır ve birtakım insanlar, Allah'a düşmanlıkta artık birer şeytan halini alırlar.
- İnsan ve cin şeytanlarından oluşan bu şebeke, sürekli kendi aralarında, gizli mahfillerde toplantılar, görüşmeler yaparak, (ayrıca bkn: Bakara Sûresi/2: 14) Müslümanlarla mücadele etmede yeni yeni yöntemler belirler, yeni yeni tedbirler düşünürler ve bunları Müslümanlara karşı kullandıkları dostlarına, adamlarına telkin ederler. Müslümanlara düşen, bunları çok iyi tanımak, onların hilelerine, tuzaklarına dikkat etmek ve kesinlikle onlara uymamaktır. Çünkü onlar, daima Müslümanları Allah'tan uzaklaştırmaya çalışırlar ve onlara ancak, Allah'ın karşısına nefis, menfaat, makam, riya, dünya, birtakım şahıslar, sistemler, dinler ve ideoloji putlarıyla çıkanlar tâbi olurlar. Bu da, şirkin ta kendisidir.

125. Buna karşılık, Allah kimi dilerse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak dilerse, onun göğsünü ise göğe yükseliyormuşçasına sıkar ve daraltır.[25] İşte Allah, (her türlü âyet ve delil karşısında bile) iman etmeyenleri böyle içinden çıkılmaz bir hale sokar.

126. İşte bu (hüküm ve icraatı), Rabbinin dosdoğru ve değişmez yoludur. İdraklerini kullanıp ders almasını bilenler için, (doğru ve eğri yolun) işaretlerini ve bunlarla ilgili âyetleri böyle ayrıntılarıyla açıklıyoruz.

127. (İdraklerini kullanıp ders almasını bilen o (kutlu) zatlar için Rabbileri katında emniyet ve esenlik yurdu (olan Cennet) vardır ve Rabbileri, sürekli meşgul bulundukları (güzel) işlerden dolayı onların gerçek dostu ve yardımcısıdır.

128. Gün gelecek Allah, (inkârda direten insanların ve cinlerin) hepsini huzurunda toplayacak (ve onlara şöyle seslenecektir): "Ey cin topluluğu! İnsanlardan pek çok dostlar edindiniz ve onları yoldan çıkarıp kendi sürünüze kattınız." İnsanlardan onlara uymuş ve onlarla iyice yakınlık peyda etmiş olanlar ise, şöyle itirafta bulunurlar: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden yararlandık; (biz, dünyaya ve cazibelerine kapılmada onların vesvese ve telkinlerine uyduk; onlar da bizi kandırmakla lezzet aldılar) ve bu şekilde, bizim için takdir buyurduğun sürenin sonuna geldik." Allah, buyurur: "Ateş, daimî ikametgâhınızdır; Allah elbette başka türlü de dileyebilir (ve nasıl dilerse öyle yapar) ama, artık o Ateş'te sonsuzca kalacaksınız." (Ey Rasûlüm,) şüphesiz senin Rabbin, bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır; her şeyi hakkıyla bilendir.

129. İşte Biz, bizzat işledikleri ve hesaplarına geçen (günahlardan) dolayı zalimleri (günah işlemede) birbirlerine yardımcı, tâbi ve metbûlar kılarız.

130. "Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyup açıklayan ve bu gününüzle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyaran rasûller gelmedi mi?" "Kendi aleyhimizde de olsa şahidiz ki, geldi!" derler. Ama onları dünya hayatı aldatmıştı ve (nasıl dünyada bizzat söz, tutum ve davranışları inanmadıklarına şahadet ediyor idiyse, işte bugün de) dünyada iken kâfir olduklarına bizzat kendileri kendi aleyhlerine olarak şahitlikte bulundular.

131. Açık ki Rabbin, herhangi bir memleketi oranın halkı (gerçeklerden ve Allah'ın kendilerinden ne istediğinden) habersiz yaşayıp giderken helâk etme gibi bir zulmü asla işlememiştir ve işlemez de.

132. Herkes için yaptığı (iyi veya kötü) işler karşılığında farklı mertebeler vardır. Rabbin, onların yapmakta olduğu hiçbir şeyden habersiz ve yapılanlara karşı da kayıtsız değildir.[26]

133. Rabbin, (kullarının Kendisine iman ve ibadet edip etmemeleri dahil) her şeyden, her ihtiyaçtan müstağnîdir, aynı zamanda sonsuz rahmet sahibidir. Nasıl sizi bir başka topluluğun soyundan getirip onların yerine ikame etmişse, aynı şekilde, dilerse sizi de ortadan kaldırır ve peşinizden dilediği bir topluluğu yerinize yerleştirir.

134. Size (gelecek ve Âhiret adına) ne va'dedilmişse, ne ile korkutulmuşsanız hepsi mutlaka yerine gelecektir; bunun önüne asla geçebilecek değilsiniz.

135. De ki: "Ey halkım, gücünüz neye yetiyorsa var gücünüzle yapmaktan geri kalmayın; ben de yapmam gerekeni yapıyorum. Şu dünya yurdu kime kalacak ve sonunda kim sevinip mutlu olacak elbette bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler asla kurtulmaz ve muratlarına ermezler."

136. Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırıp kendi bâtıl iddialarınca "Bu, Allah'a ait; şu da, (O'nun yanısıra ma'bud edindiğimiz) ilâhlarımızın!" diye bölüştürmede bulunurlar. Fakat (yine de işlerine geldiği gibi davranır ve) kendi ilâhlarına ayırdıklarını onlar için harcarken, Allah için ayırdıklarını ise Allah için sarfetmeyip, ilâhları uğruna kullanırlar. Ne kötü kanunlar koyup, kendi kanunlarını da ne kötü uyguluyorlar!

137. Allah'a ortak tanıdıkları o sözde ilâhlar(a bağlılıkları), gittikleri bu yolda müşriklerden pek çoğuna çocuklarını (anne karnında veya doğduktan sonra) öldürmeyi iyi bir iş göstermekte ve neticede bizzat kendilerini helâke sürüklediği gibi, dinlerini de karmakarışık hale getirmektedir. Allah başka türlü dilemiş, (insana irade vermeyip, onu dünya hayatında mecburi bir istikamete sevk etmiş) olsa idi, böyle yapmazlardı. Şu halde, (sen sana gerekli olanı yap ve) onları uydurdukları yalanlarla başbaşa bırak; (elbette neticeyi hep birlikte göreceksiniz!)

143-144

25. Burada, Kur'ân-ı Kerim'in ilimler adına bir başka mucizesi vardır. Bilindiği gibi, yükseklere çıkıldıkça oksijen azalır, hava basıncı düşer ve nefes almak zorlaşır. Kur'ân-ı Kerim, İslâm karşısında göksü alabildiğine daralan, hem onu kabule, hem de onun yayılmasına karşı böylesine bunalıma giren kişinin halini, maddî bir gerçeklikle tasvir etmekte ve böylece asırlarca sonra anlaşılan (ilmî) bir gerçeği de haber vermiş olmaktadır.

26. İnsanlar ve cinler, mü'min, münafık, fasık mü'min, kâfir fakat imana fiilen karşı koyan veya koymayan vb. oluşlarına göre farklı derecelerde, farklı mertebelerde olacaklardır. Ayrıca, her kişi, aynı iş veya davranıştan aynı sevabı almaz. Çünkü bir iş veya davranışa verilen sevap, onu yapmaktaki niyet ve samimiyetin derecesi, yaparken gösterilen dikkat, o işin yapıldığı zaman, yer ve şartlar, onu yapma şekli ve onunla elde edilen netice gibi pek çok faktörlere göre değişir.

138. Yine, (hayvanlardan ve ekinlerden bazılarını bir kenara ayırarak) "Bu hayvanlara ve ekinlere dokunmak yasaktır!" der ve kendi bâtıl iddialarınca "Onlardan, biz kimi istersek ancak onlar yiyebilir!" (diye hükmederler). Ayrıca, sanki o hükümleri Allah koymuşçasına O'na isnatta bulunarak, bazı hayvanların sırtlarından faydalanmayı haram ettikleri gibi, bazı hayvanları keserken de Allah'ın adını anmazlar. Allah, böyle iftiralar atıp durmalarından dolayı onları cezalandıracaktır.[27]

139. Bunlarla da kalmayıp, (bir yana ayırdıkları bazı küçük ve büyük baş hayvanlar için de) şöyle derler: "Şu hayvanların karınlarında olan yavrular, (eğer canlı doğarlarsa) sadece erkeklerimize ait olup eşlerimize haramdır. Eğer ölü doğar veya doğduktan sonra ölürlerse, bu defa hepsi ona ortak olur." Allah, onların bu kabil iddia ve hükümlerinin cezasını verecektir. Şüphesiz O, her yaptığında pek çok hikmetler bulunandır; her şeyi hakkıyla bilen (ve her icraatı kesin ilme dayanan)dır.[28]

140. Çocuklarını bilgisizlik yüzünden cahilâne bir davranış olarak ve beyinsizce öldürenler ve Allah'ın kendilerine ihsan ettiği (helâl) rızıkları hem de Allah'a isnatla haram kılanlar, elbette tam bir hüsran içindedirler. Onlar, şüphesiz doğru yoldan sapmışlardır ve zaten (bu halleriyle) doğru yolda olmaları ve (dünyada, da Âhiret'te de arzu edilen hedefe ulaşmaları) mümkün değildir.

141. (Sizi helâl ve temiz rızıklardan asla mahrum bırakmayan) O Allah ki, asmalı asmasız bağlar-bahçeler-bostanlar, hurmalıklar, istifade ve tüketim açısından farklı farklı ekinler, birbirlerine bazı yönlerden benzeyen bazı yönlerden benzemeyen zeytinler ve narlar yaratıp yetiştirmektedir. Her birinin meyve veya taneleri olgunlaştığında onlardan yiyin; hasat zamanı (fakirlerin, muhtaçların) onlardaki hakkını verin ve (gerektiğinden fazla yeme, bakmakla yükümlü bulunduğunuz kişileri mahrum bırakacak derecede verme, onları çürümeye terketme ve gerekli yerde ve şekilde kullanmama gibi yollarla) israfa gitmeyin. Şüphesiz ki Allah, müsrifleri sevmez.

142. O, kimi yük taşır, kiminin de etinden, sütünden, tüyünden ve kılından faydalanılır büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar da var etti. Allah'ın size ihsan buyurduğu rızıklardan (makûl ölçülerde ve muhtaçları da faydalandırmak suretiyle) istifade edin ve şeytanın adımları ardınca gidip de (farklı farklı hükümler, kurallar koymayın). Şüphesiz ki o şeytan, sizin için apaçık bir düşmandır.

143. Çiftler halinde sekiz baş hayvan: koyundan iki, keçiden iki. De ki: "Allah, bunlardan iki erkeği mi

haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? Yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı? (Kendi koyduğunuz âdet ve hükümleri, iddianıza göre eğer Allah koymuşsa ve) bu iddianızda gerçekten sadık ve samimi iseniz, haydi bilgi ve belgeye dayanarak bildirin bana!"

144. Ve deveden iki, sığırdan iki: De ki: "Allah, bunlardan da iki erkeği mi haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? Veya iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı? Yoksa Allah, O'na isnat ettiğiniz yasağı koyarken o anda hazır ve şahit miydiniz?" Yalanlar uydurup sonra o yalanları Allah'a isnat ederek O'na iftirada bulunan ve hiçbir gerçek bilgiye dayanmayıp halkı da yanlış yollara sürükleyenden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zalimler güruhunu doğruya ve nihaî emellerine ulaştırmaz.

145. De ki: "Bana vahyolunanlar içinde sizin haram dediğiniz bu yiyeceklerin hiçbirinin onları yemek isteyen kimseye haram kılındığını görmüyorum. Haram olanlar, ancak leş, (kesimden sonda ciğer, dalak gibi organların damarlarında kalmış olan değil) akmış kan, domuz eti –çünkü o, murdardır– bir de, yoldan çıkma manâsında bir günah olarak Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanlardır.[29] Bununla birlikte kim yemediği takdirde ölecek derecede mecbur kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret sınırını aşmamak kaydıyla (bunlardan da yiyebilir); şüphesiz ki senin Rabbin, çok bağışlayandır, hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

146. Yahudi olanlara (sığır ve koyun-keçi hariç) bütün tırnaklı hayvanları, sığır ve koyun-keçi cinsinden de sırtlarında ve bağırsaklarında bulunan veya kemiğe karışanları dışında onların iç yağını haram kılmıştık. (Sürekli haram-helâl sınırlarını çiğnemek, başkalarının haklarına tecavüz etmek ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymak gibi) taşkınlıklarından dolayı onları bu şekilde cezalandırdık.[30] Biz, sadece doğru olanı yapar ve doğru olanı söyleriz.

145-146

27. Bu cezalandırma, Âhiret'te olacağı gibi, âyette yakın geleceği ifade eden kipin kullanılmasının da işaret ettiği üzere, her zaman için dünyada da olur. Bu şekilde Allah'a iftira ile meşgul bulunanlar, bulundukları yerde hakimiyetlerini kaybederler; makam, mevki, mal ve hayatlarından olurlar; birtakım 'tabiî' gibi görünen âfetlere maruz kalırlar; kurdukları sistemin yerini başka sistem ve kanunlarının yerini başka kanunlar alır. Aynı cezalandırma, İslâm'a, onun ahkâmına gereken saygı ve bağlılığı göstermeyen Müslümanların başına da gelir ve gelmiştir de. Bediüzzaman hazretlerine göre, İslâm dünyasının pek çok yerinde İslâm ahkâmının yerini başka hükümlerin alması, bu ah-

kâma gereken saygının ve bağlılığın gösterilmemesine Cenab-ı Allah'ın bir cezasıdır. İslâm ahkâmına gereken saygı ve bağlılığı göstermeyenler, ondan mahrum bırakılarak cezalandırılmışlardır ve ona tekrar kavuşma ona liyakati gerektirmektedir.

28. İyi bir idare ve gerçek bir hukuk devleti için hikmetin düsturları, hükümetin yasaları, hakkın kanunları ve kuvvetin kaideleri birbirleriyle uyum ve dayanışma içinde olmalıdır. Yoksa bunların hiçbiri tek başına halk üzerinde istenen tesiri gösteremeyeceği gibi, halkın "benim idarem" diyebileceği iyi bir idareden, devlet-millet kaynaşıp bütünleşmesinden ve hukuk devletinden de söz edilemez.

29. Bu âyet, yenilmesi yasak etleri ifade eden Bakara Sûresi/2: 173, Mâide Sûresi/5: 3 ve Nahl Sûresi/16: 115'inci âyetlerle bir arada ele alındığında, aralarında bir fark olmayıp, birinin diğerini bazı açılardan tefsir ettiği ortaya çıkacaktır. Meselâ, Mâide Sûresi/5: 3'te ölme şekilleri anılarak haram oldukları ifade edilen bütün hayvan etleri "leş" sınıfına dahildir.

Yenilmesi haram olan hayvan etlerinin bu âyetlerde ifade buyurulanlarla sınırlı olduğu görüşünü taşıyan az sayıda fakih var ise de, fakihlerin çoğunluğu, daha başka ilgili âyetlere ve hadis-i şeriflere dayanarak söz konusu yasağı bu âyetlerdeki dört sınıfla (leş, akmış kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların eti) sınırlı saymazlar. Çünkü, meselâ âyette domuz etinin haramlığı konusunda *murdar* nitelemesi geçmektedir ki, Mâide Sûresi 90'ıncı âyette içki ve kumar gibi haramlar için de aynı tabir kullanılır. Demek ki, bir şeyin *rics* (murdar) sınıfına girmesi, onun haramlığı için bir sebeptir. Dolayısıyla, fakihler arasında yiyecek-içeceklerle ilgili hadis-i şerifleri değerlendirmeden kaynaklanan birtakım görüş ayrılıkları da bulunmakla birlikte, hepsinde ortak nokta, daha başka yenmesi haram hayvanların bulunduğu merkezindedir. Bu konuda en emin yol, (mutlak müçtehidlerin dışında) herkesin kendi mezhebine göre davranmasıdır. Ayrıca bkn. Hac Sûresi/22: 30, not 9.

30. Kur'ân-ı Kerim, her bir kelimesine hattâ her bir harfine dikkat isteyen bir kitaptır. Âyet, *yahudi olanlara* şeklinde başlayınca, gelecek emir veya nehyin aslî değil, bir ceza mahiyetinde olacağı açıktı. Nitekim devamında bu tasrih edilmektedir. Çünkü *yahudi olanlar* ifadesi, Hz. Musa'ya ve getirdiği dine tâbi olan, daha sonra gelen peygamberlere iman ve itaat eden gerçek manâda İsrail Oğulları'nı değil, İlâhî hidayet çizgisinden sapan ve kendilerini "Yahudiler" olarak adlandıranları kastetmektedir. Allah'ın Kanunu'na isyan ederek deve kuşu, karabatak, balıkçıl, kuğu kuşu, sığır ve koyunun iç yağı gibi, aslında kendilerine helâl olan pek çok şeyi haram kılıp, Tevrat'a dahil ettiler (*Levililer*, 3: 22–23, 11: 16–18; *Tesniye*, 14: 14–16) ve ceza olarak Cenab-ı Allah da onların haramlığına dokunmadı (ayrıca bkn: Nisâ Sûresi/4: 160; Âl-i İmran Sûresi/3: 93; Nahl Sûresi/16: 118). Burada ifade olunan gerçek, 27'nci dipnotta yapılan açıklama ile birlikte mütalâa edilebilir.

147. Buna rağmen yine de seni yalanlayacak olurlarsa, onlara şöyle de: "Rabbiniz, (her varlığı kapsamına alacak derecede) geniş rahmet sahibidir (–yaptıklarınızdan dolayı hemen ceza vermez; tevbe etmenizi bekler ve sizi affetmek diler. Bununla birlikte, eğer halinizi düzeltmezseniz bilin ki) O'nun o çok çetin azabı, günah hasadına dalmış inkârcı suçlular topluluğundan asla geri çevrilmez."

148. Şirkte diretenler, (şirk koşmalarına bahane olarak) bir de şöyle diyeceklerdir: "Eğer Allah dilemiş olsaydı, biz de, atalarımız da O'na ortak tanımaz ve hiçbir şeyi haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böylesi bahanelerle peygamberleri yalanlamışlardı ama, neticede o çok çetin azabımızı tattılar. De ki: "Dayandığınız bir bilgi, bir belge mi var da böyle iddia ediyorsunuz; eğer öyle ise haydi o belgeyi bize gösterin! Gerçek şu ki, siz sadece kuru bir zanna uyuyorsunuz ve siz, ancak nefsanî ölçülere, keyfinize, menfaatlerinize göre konuşuyorsunuz."

149. De ki: "(Lehinizde veya aleyhinizde) kesin ve eksiksiz delil Allah'ındır. (O ne şirki diler, ne de haramın helâl, helâlin haram kılınmasını). Eğer O (iradenizi iptal ederek hakkınızda) bir şey dileyecek olsa idi, (sizi iman etmeye mecbur bırakır ve) hepinizi doğru yola iletirdi.[31]

150. De ki: "Haydi, şu haram dediklerinizi gerçekte Allah'ın haram kıldığına dair şahitlerinizi getirin de şahitlikte bulunsunlar!" (Ey Rasûlüm,) eğer onlar yalan yere şahitlikte bulunacak olurlarsa, sen de elbette onlarla birlikte şahitlikte bulunacak değilsin. Onca delillerimizi ve vahyettiğimiz âyetlerimizi yalanlayan ve Âhiret'e iman etmedikleri gibi, Rabbilerine denkler, ortaklar tanıyanların[32] heva ve heveslerine uyma!

151. De ki: "Gelin, Rabbinizin size neleri haram ettiğini okuyup açıklayayım: Her şeyden önce, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babanın (hukukuna riayetsizlikte bulunmak şöyle dursun,) onlara her zaman iyilikte bulunun ve Allah'ın her yaptığınızı gördüğünün şuuru içinde iyi davranın. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı (anne karnında da, doğduktan sonra da) öldürmeyin. Sizi Biz rızıklandırdığımız gibi, onları da rızıklandıran ve rızıklandıracak olan Biziz. Gizlisiyle açığıyla (zina, eşcinsellik ve namuslu kadınlara iftira gibi) bütün yüz kızartıcı çirkin fiillere yaklaşmayın (sizi bu fiillere götürecek sebeplerden de uzak durun). Allah'ın mutlak koruma altına aldığı ve katlini haram kıldığı cana, hukuken hak etmiş olma dışında asla kıymayın. İşte, akleder (de İslâm'a girip, Allah'ın ahkâmına uygun bir hayat sürersiniz) diye Allah size bunları emrediyor.

31. Allah, iman adına herkesin vicdanında iman esaslarını tasdik edecek derecede delilleri serdeder, iman için akla kapı açar, fakat iradeyi insanın elinden almaz ve kimseyi imana zorlamaz. Kimsenin küfre girmesini ise asla irade etmez; O'nun küfre, şirke, haramların helâl helâllerin haram kılınmasına asla rızası yoktur.

32. İman esasları arasında telâzum, yani karşılıklı birbirlerini gerektirme vardır. Allah'a iman, peygamberliğe, risalete iman etmeyi gerektirir; çünkü Ulûhiyet ve Rubûbiyet, Kendini tanıtmak ve hükümlerini tebliğ için risaletsiz olmaz. Risalet Kitapsız, Kitap da, onu getirecek meleksiz düşünülemez.

Allah'ın Rahîm, Rab, Âdil, Kerîm, Cevâd, Cemîl, Bâkî, Hafîz gibi isimleri de mutlaka Âhiret'i gerektirir. Çünkü her şeyi güzel yaratan ve bu güzelliklerle Kendini tanıtan, bunu güzelliklerinin yüzlerce perde gerisinden sergilendiği geçici dünya hayatında değil, daha çok Âhiret hayatında yapacaktır. İnsan için yaratılmış bu mükemmel kâinat, geçici bir dünya hayatı için olamaz; çünkü aksi halde kâinatta pek çok şey israf ve boşuna olmuş olur; Allah ise, her türlü israf ve abesten berîdir. Dünya hayatında adalet tam manâsıyla gerçekleşmemekte, zulüm cezasını, iyilikler mükâfatını tam anlamıyla bulmamaktadır. Halbuki Allah'ın Âdil oluşu mutlak manâda adaleti gerektirir ki, bu da ancak Âhiret'te gerçekleşebilir. Tohumlardan çıkan bitkiler ve onların hayatlarının bir hülâsası olan tohumlar ve insanda hafıza, her şeyin kaydedildiğini göstermektedir. İnsan, bu dünyaya başıboş bırakılmak için gönderilmemiştir. Ona verilen akıl, muhakeme, kalb, ruh gibi cihazlar, iç ve dış duyular, hepsinden öte irade, onun yeryüzünde çok önemli bir vazifesi, bir sorumluluğu olduğunu gösterir. Dolayısıyla, onun bütün söz ve davranışları, bu söz ve davranışlarındaki niyeti ve samimiyet derecesiyle birlikte kaydedilmekte olup, o, bir başka diyarda yaptıklarının karşılığını tam görecektir. Yine, hayat, eğer ölümden sonra dirilme olmazsa bütünüyle acıya dönüşür ve katlanılmaz olur. Çünkü, değil güzel bir ândan sonra o ânın sonsuzca bitmesinin sürekli esef ve acı getirmesi, elemi tasavvur etmek, güzel zamanların biteceğini düşünmek bile elemdir. Âhiret olmasa, insan olan insan için ayrılıklara, özellikle ölüm ayrılığına ve onların sebep olduğu acılara katlanmak mümkün olmaz. Bu ise, Cenab-ı Allah'ın sonsuz merhametine zıttır. Âhiretsiz sonlu bir hayat, insan gibi şuurlu, geçmişin elemlerini, geleceğin endişelerini taşıyan bir varlık için alay olurdu; Allah ise, bu tür işlerden mutlak manâda uzaktır.

Kâinattaki mükemmel sistem, muhteşem âhenk, mutlak bir ilmi ve o ilmin mutlak takdirini göstermektedir. Her şeye, hayattaki vazife ve fonksiyonuna göre vücut ve cihazlar verilmektedir. Ayrıca, hemen her insan rüyasında gelecekle ilgili bazı gerçekleri ve hadiseleri görür. Bunlar da, Kader'i ispata yeter. Kısaca, Allah'a iman, bütün diğer iman esaslarını ve bütün iman esasları da birbirini gerektirir.

152. Rüşdüne erinceye kadar (koruma, kullanarak artırma ve zamanında teslim gibi) en güzel tasarruf şekli dışında yetimin malına da yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı tastamam yapın –Biz, hiç kimseye kapasitesi üzerinde bir sorumluluk yüklemeyiz–; konuştuğunuz zaman, en yakınlarınızın aleyhinde bile olsa hakkı ve doğruyu söyleyin; ve Allah hakkı ile ilgili bütün sorumluluklarınızı, Allah'a verdiğiniz sözleri ve Allah adına başkalarıyla yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin. Bütün bunları Allah size buyuruyor ki, üzerlerinde düşünüp gereken öğüdü alasınız.

153. "İşte, (Allah'ın size okuyup açıkladığım hükümleriyle) benim dosdoğru yolum: o halde ona tâbi olun. Başka yollara uymayın ki, o yollar sizi grup grup parçalayarak Allah'a giden yoldan ayırmasın. O'na karşı saygılı olup itaatsizlikten sakınasınız ve O'nun koruması altına giresiniz diye Allah bunları size emrediyor."

154. Nitekim bir zaman da Musa'ya, Allah'ı görüyormuşçasına, en azından Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde davrananlara hidayet nimetimizi tamamlamak ve (hak-bâtıl, doğru-yanlış adına) her şeyi ayrıntılarıyla bildirmek için, ayrıca bir hidayet rehberi ve bir rahmet olarak o Kitabı vermiştik ki, bir gün Rabbilerine kavuşacaklarına gerçekten iman etsinler.

155. (Aynı şekilde) bu Kur'ân da, indirdiğimiz kutlu ve bereketli bir kitaptır; o halde ona tâbi olun ve onu inkârdan, ona isyandan sakının ki, (dünyada da Âhiret'te de) rahmete nail olasınız.

156. Ayrıca, "Kitap, yalnızca bizden önceki iki topluluğa (Yahudilere ve Hıristiyanlara) indirildi; biz ise, onların okuyup üzerinde çalıştıkları gerçeklerden habersizdik." demeyesiniz.

157. Veya, "Kitap bize de indirilmiş olsaydı, muhakkak ki biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk." diye itirazda bulunmayasınız. İşte size Rabbinizden apaçık bir delil, hidayet rehberi ve bir rahmet geldi.[33] Artık Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Âyetlerimizden sürekli yüz çevirenleri bu yüz çevirip durmalarından dolayı yakında azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

33. Hayli dikkat çekici bir nokta olarak Cenab-ı Allah (c.c.), 154'üncü âyette Hz. Musa'ya (a.s.) verilen Kitap'tan "bir hidayet rehberi ve rahmet *olarak* o Kitab'ı vermiştik" şeklinde söz ederken, Kur'ân için "hidayet rehberi ve bir rahmet" ifadesini kullanmaktadır. Yani, Hz. Musa'ya verilen Kitap hidayet rehberi ve rahmet olma fonksiyonu görmesine, hidayet ve rahmet onun iki sıfatı olmasına mukabil, Kur'ân-ı Kerim, bizatihî hidayet ve rahmettir, hidayet ve rahmetin ta kendisidir.

158. Onlar neyi bekliyorlar? Kendilerine (canlarını almak ya da başlarına bir felâket getirmek üzere) meleklerin gelmesini mi? Haklarında Rabbinin azap hükmünü verip bunu icraya koymasını mı? Veyahut (üzerlerine gökten taş yağması ya da parçalar düşmesi gibi, Rabbinin kendilerine göstermeni istedikleri türden bir mucize yaratmasını veya Kıyamet'le ilgili) bazı alâmetlerinin ortaya çıkmasını mı? Rabbinin bunlar türünde bir âyeti geldiği gün, eğer kişi daha önce iman etmemiş veya imanı bir iddiadan ibaret kalıp onda hiçbir hayra ulaşmamış ise, artık iman etmesi ona fayda vermez. De ki: "Bekleyin bakalım, nitekim biz de beklemekteyiz!"

159. Dinlerini parça parça edip, kendileri de taraf taraf olanlar var ya, senin onların durumuyla hiçbir alâkan ve münasebetin yoktur. Onlar hakkındaki muamele şekli tamamen Allah'a aittir; O, bir gün gelecek, yaptıklarını onlara tek tek bildirecek (ve kendilerini sorguya çekecektir).

160. Kim güzel bir iş yapar ve Allah'a onunla gelirse, yaptığının on katıyla mükâfatlandırılır. Kim de bir kötülükle gelirse, sadece o kötülüğe denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez.

161. De ki: "Şüphesiz ki Rabbim beni dosdoğru bir yola iletmiştir: her bakımdan kusursuz, hiçbir eğriliği bulunmayan, doğruluğun ta kendisi bir Din'e, dupduru Tevhid inancına dayanan İbrahim'in milletine (yol, inanç ve yaşayış tarzına). İbrahim, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

162. De ki: "Benim namazım, diğer ibadetlerim, hayatım ve ölümüm: hepsi, Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.

163. "O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte bununla emrolundum ben ve O'na teslim olan (Müslüman)ların ilkiyim."

164. De ki: "O her şeyin Rabbi iken, ben Rab olarak Allah'tan başkasını mı arayacakmışım? Herkes sevap-günah ne kazanırsa karşılığı ancak kendine ait olmak üzere kazanır; kimse bir başkasının suç yükünü yüklenmez ve onunla yargılanmaz. (Ne yaparsanız yapın, hangi ihtilâflar içinde bulunursanız bulunun,) neticede hepinizin dönüşü Allah'adır ve O, ihtilâf edegeldiğiniz hususları size bir bir bildirecek (ve aranızdaki hükmünü verecektir).

165. O ki, sizi yeryüzünün (onu imar etmekle ve orada Allah'ın hükümlerini uygulamakla yükümlü) halifeleri yaptı ve size farklı farklı kabiliyetler verip, (mal, makam, servet, güç, zekâ gibi bazı hususlarda) kiminizi kiminizden farklı derecelerde üstün kıldı. Bu şekilde O, verdiği nimetlerle sizi imtihan ediyor. Unutmayın ki senin Rabbin, (vakti geldiğinde) cezalandırması pek çabuk olandır ve yine

O, hiç şüphesiz günahları çok bağışlayan, (bilhassa tevbe ile Kendisi'ne yönelenlere ve mü'minlere karşı) hususî merhameti pek bol olandır.[34]

149

34. Baştan sona Tevhid esasları üzerinde dönen sûre, Allah'ın (vakti geldiğinde) hesabı hemen bitirip cezayı pek çabuk verdiği tehdidi, buna karşılık, bağışlama ve bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen ve mü'min kullarına karşı hususî merhametinin ise pek bol olduğu müjdesi ile bitmektedir. Müjdenin sona bırakılması ve Allah'ın cezalandırmasının pek çabuk olduğu normal bir şekilde belirtilirken bağışlama ve hususi merhametinin pek bol oluşunun te'kitle ifade edilmesi, O'nun rahmetinin gazabının önünde bulunduğu ve rahmetle muameleyi Zâtı'na yakışan bir muamele tarzı kıldığı gerçeğinin neticesi olup, kulları için ciddî bir teşviktir.

7. A'RÂF SÛRESİ

A'râf Sûresi, Mekke'de inmiş olup, 206 âyettir. Sûre'ye ismini veren A'râf kelimesi, 46 ve 48'inci âyetlerde geçmekte olup, Cennet'le Cehennem arasında bir surun adıdır. Baştan sona Tevhid ve diğer iman esasları etrafında dönen En'âm Sûresi'nden sonra A'râf Sûresi, bu esasları peygamberlerin hayatları çerçevesinde tarihî delillerle nazara vermekte, Tevhid veya şirke bağlanmanın, bilhassa insan hayatı açısından dünyadaki ve Âhiret'teki neticeleri üzerinde durmaktadır.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla

1. *Elif-Lâm-Mîm-Sâd.*

2. (Ey Rasûlüm!) Bu, sana indirilmiş bir kitaptır ki, –(onu tebliğ etme işinde ve insanların ona inanmayacakları endişesiyle) göksünde sakın bir daralma olmasın– onunla insanları (gittikleri yolun neticeleri konusunda) uyarasın ve mü'minler için de bir öğüt, bir hatırlatmadır o.

3. (Ey insanlar!) Rabbinizden size indirilen (Kur'ân'a) tâbi olun ve Allah'tan başka işlerinizi kendilerine havale edeceğiniz birtakım dost, koruyucu ve sahipler edinip de onlara tâbi olmayın. Uyarılara ne kadar az kulak veriyor ve ne de az düşünüp, az ders alıyorsunuz!

4. (Uyarılara kulak asmayan) nice memleketleri helâk ettik ve zorlu baskınımız, onların başında (en gafil oldukları anlarda) ya gece uykusu ya da gündüz uykusu esnasında birden patlayıverdi.

5. O zorlu baskınımız başlarına geldiğinde son söz ve çığlıkları ancak, "Biz, gerçekten zalimlerdik!" demek oldu.

6. Kendilerine rasûl gönderdiğimiz insanları, (rasûllerin davetine uyarak gereğini yerine getirip getirmedikleri konusunda) elbette sorguya çekeceğiz ve yine elbette, (tebliğ vazifeleri ve gönderildikleri toplumların tavırları hakkında da) o rasûllere soracak ve şahitliklerini isteyeceğiz.

7. Ve olup biten her şeyi kesin bir bilgiye dayanarak anlatacağız onlara; Biz, hiçbir zaman kimsenin yaptığından uzakta, habersiz ve o yapılanları kaydetmiyor değildik.

8. O gün tartı haktır: (herkesin dünyada yaptıkları mutlaka tartılacak ve kesin netice ortaya çıkacaktır). Artık kimin (hakka uygun) iyilikleri olur da bunlar tartıda ağır basarsa, onlar nihaî başarı ve kurtuluşa ermiş olanlardır.

9. Buna karşılık, kimin de hakka

uygun ve makbul iyilikleri olmayıp tartıları hafif gelirse, öyleleri de, âyetlerimizi hiçe sayan ve onlara karşı sürekli haksızlık etmiş olmalarından dolayı kendi öz canlarını en büyük ziyana uğratmış olanlardır.

10. Şurası bir gerçek ki ey insanlar, Biz sizi yeryüzünde yerleştirip, orada size imkânlar bahşettik ve sizin için pek çok geçim vasıta ve kaynakları var ettik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz![1]

11. Sizi varlık âlemine çıkardık; sonra size (mahiyetinize en uygun, en güzel) şekil ve sureti verdik; sonra da meleklere (ilmini, üstünlüğünü, yeryüzünde halifeliğe liyakatini kabul ve ona hilâfet vazifesinde yardım manâsında) "Âdem'e secde edin!" diye emrettik. Hepsi hemen secde etti, ama (kendisine de secde emredildiği halde, cinlerden olan) İblis etmedi: (diretti ve) secde edenlerden olmadı.

150

1. Gerçekten de yeryüzüne ve yeryüzünden kâinata baktığımızda insanın ne büyük nimetlerle donatılmış olduğu anlaşılır. Yeryüzü, insan için hazırlanmış ve insana yeryüzünde yaşayabileceği bir donanım verilmiş; ayrıca o, sadece yeme–içme–evlenme değil, bütün duyularını ve duygularını doyuracak şekilde donatılmıştır. O kadar ki, sadece yeryüzü değil, güneş, ay, yıldızlarıyla bütün gökyüzü de, sanki gökyüzüne nisbeten bir noktadan ibaret olan yeryüzünün halifesi insana hizmet etmektedir. Kendisine yapılan en küçük bir iyiliğe teşekkür etme his ve ihtiyacı duyan insanın, bütün bu nimetler karşılığında onları veren Allah'a (c.c.) şükretmemesi ne büyük nankörlüktür. Bu şükrün esası ise, önce bu nimetlerin Cenab-ı Allah'tan (c.c.) olduğunu bilip itiraf etmek, sonra da O'nun bize tayin buyurduğu yoldan yürümektir. En kısa ifadesiyle, iman ve bütün şubeleriyle ibadetten oluşan bu şükür, gelecek bir mükâfat için değil, geçmiş nimetler için yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Yani, insanın iman ve ibadeti, Cennet dahil gelecek mükâfatın sebebi değil, geçmiş nimetlerin gerektirdiği bir borç olup Cennet, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütünüyle fazl ve rahmetinden verdiği bir başka nimettir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim, Cennet'e giren insanların tavrını, kalblerinde hissedip ağızlarından dökülecek "*Bütün hamd, Âlemlerin Rabbi Allah içindir*!" sözüyle ifade eder (Zümer Sûresi/39: 75).

12. Allah, "Sana emrettiğim halde, seni (Âdem'e) secde etmekten alıkoyan nedir?" diye sordu. İblis, "Ben, ondan hayırlıyım. Beni bir tür ateşten yarattın; onu ise bir tür çamurdan yarattın!" dedi.

13. Allah, şöyle buyurdu: "Çabuk in oradan; bulunduğun o yerde ve konumda sana öyle büyüklenme hakkı tanınmamıştır. Derhal çık, artık sen zelil ve alçaklardansın."

14. Şeytan, şöyle dedi: "Öldükten sonra diriltilecekleri Gün'e kadar bana süre tanı."

15. Allah buyurdu: "Sana, kendilerine (yeryüzünde) belli bir süre tanınmış olan (insan nesli var olduğu müddetçe) süre tanınmıştır.

16. Şeytan, devam etti: "Öyleyse, madem Sen beni azdırıp saptırdın, ben de andolsun, o insanları saptırmak için Sen'in dosdoğru yolunun üzerine oturacağım.

17. "Oturup, kâh önlerinden, kâh arkalarından, kâh sağlarından, kâh sollarından kendilerine yaklaşacağım.[2] Onların çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın!"

18. Allah, emretti: "Çık oradan; artık bütün bütün yerilmiş ve kovulmuş bulunuyorsun. İnsanlardan da kim sana uyarsa, iyi bilin ki, hiç şüphesiz Cehennem'i sizlerle (sen ve yardımcılarınla birlikte, sana uyarak senin gibi şeytanlaşan insanlarla) dolduracağım."

19. (Allah, sonra Âdem'i ve eşini cennete koydu ve şöyle buyurdu): "Ey Âdem, eşinle birlikte cennete yerleş. (Baştan sona nimetler ve istifade yurdu olan) oradan dilediğiniz şekilde yiyin, istifade edin, fakat şu ağaca yaklaşmayın; aksi halde, yanlış yapıp da kendilerine yazık edenlerden olursunuz."

20. Derken şeytan, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak ve fıtratlarında yer alıp da o ana kadar farkında olmadıkları her türlü nefsanî arzuyu harekete geçirmek için her ikisine de fısıldadı ve şu telkinde bulundu: "Rabbiniz, bu ağacı size başka bir sebeple değil, ancak burada sonsuz saltanat sahibi iki melik olmayasınız veya sonsuzca hayat sürenlerden olmayasınız diye yasakladı."

21. Bir de ardından, "Ben sizin ancak iyiliğinizi istiyor ve bu bakımdan size öğüt veriyorum!" diye yemin üstüne yemin etti.

22. Böylece, (Allah adına ettiği yeminle) onları aldattı ve konumlarına yakışmayan bir işe sürükledi: O (yasaklanmış) ağaçtan tadar tatmaz, birden edep yerleri (ve bütün beşerî hususiyetleri) kendilerine açılıp belli oluverdi ve oraları cennet yapraklarıyla hemen örtmeye giriştiler. Bu sırada, Rabbileri onlara seslendi: "Ben sizi o ağaçtan men etmemiş ve size 'Şüphesiz şeytan, ikiniz için de apaçık bir düşmandır!' dememiş miydim?"[3]

2. "Önlerinden yaklaşıp, onlara gelecek adına ümitsizlik verecek, içlerine gelecek endişesi yerleştirecek, ileride fakir düşecekleri korkusuyla onları zekât, sadaka ve daha başka her türlü infaktan alıkoyup mal ve para biriktirmeye sevk edecek, onlara Âhiret'i inkâr ettirecek ve geleceği kapkaranlık gösterecek; peygamberlerin yolunda giderken, bu yolu geçmişe ait gericilik olarak takdim edecek ve ilerisi adına kendilerine yapacağım va'dlerle onları türlü türlü dalâlet vadilerine atacağım.

"Arkalarından yaklaşıp, geçmişi kapkaranlık bir mezarlık olarak gösterecek, hem geçmişi, hem geleceği karanlık göstermekle onları bunalımdan bunalıma sürükleyecek, peygamberlerin mesajlarını kabul etmekten alıkoyacak, peygamberlerin yolunda gittikleri geçmişlerini kendilerine unutturacak, inkâr ve reddettirecek, bu geçmişi onlara çok kötü takdim edecek; buna karşılık, şirk ve kötülük noktasında kalblerine ataperestlik yerleştirip, atalarını ve putperestlikle, cahiliye inanç, yaşantı ve âdetleriyle dolu geçmişlerini taklide yöneltecek ve bunu ilericilik olarak tanıtacağım.

"Sağlarından gelecek, onlara dinî amellerini süsleyip püsleyecek, gözlerinde büyütecek, böylece kendilerini riyaya, bu amellerinin ve birtakım güzel hallerinin başkaları tarafından duyulmasını arzu etmeye, bunları başkalarına anlatarak kendilerini beğenmeye sevk edecek, böylece bütün güzel amellerini yok edecek; bundan başka, Din adına önemli meseleleri geriye aldırıp, ikinci–üçüncü dereceden meseleleri öne çıkartacak, onları bu meseleler üzerinde ihtilâflara sürükleyecek, grup grup edip aralarında savaşlar çıkaracak; Din'i nefislerine, arzularına, makam ve mevki düşüncelerine, dünyayı kazanma kaygularına âlet ettirecek, fakat onlara bütün bunları Din adına yaptıklarını fısıldayacak, böylece Âhiret'e eli boş gitmelerine çalışacağım.

"Sollarından gelecek, onları Allah'ı, Âhiret'i ve diğer iman esaslarını inkâra sürükleyecek, Allah'ın dini dışında farklı farklı yollara sevk edecek, bu Din'in yerine başka dinler, sistemler, ideolojiler ikame edecek, onları hem Allah'ın diniyle hem dindarlarla mücadeleye ve savaşa çekecek; içki, kumar, piyango, zina, fuhuş gibi her türlü günah bataklıklarında dolaştıracak; faiz, ihtikâr, yolsuzluk, aldatma, hırsızlık, soygun gibi her türlü haksız muameleye, zulme, cana kıymaya, anne-babaya isyana, en temel insan hak ve hürriyetlerini ihlâle itecek, fakat bütün bunları kendilerine güzel gösterecek ve hümanizm, adalet, barış, insan hakları, medeniyet, ilerleme gibi kavramlar altında takdim etmeye çağıracağım."

Hemen belirtmeliyiz ki, burada şeytana atfettiğimiz hareketlerin hepsi onun hakkında mecazi olup, aslında şeytanın yaptığı sadece bir davetten ibarettir. Şeytanın insan üzerinde yaptırım gücü yoktur; fakat o, insanı davet eder; kalbine sözünü ettiğimiz davranışları üfler ve onları işlemeye çağırır. İnsan, bunlara uyar veya uymaz; her halükârda onun amellerini yaratan Allah'tır.

3. Önemli noktalarına Bakara Sûresi'nde (âyet: 34–39, not 34–44) işaret edilen Âdem-iblis (şeytan) veya insan-şeytan münasebet ve mücadelesi, burada sûrenin ana konusu ve mahiyeti açısından biraz daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. İnsanı ve hem

kendisinin hem de tâbi tutulduğu yeryüzü hayatının mahiyetini iyi kavramak için bu Âdem-iblis (şeytan) veya insan–şeytan kıssası ve münasebeti son derece önemlidir. Bu kıssa ve münasebette dikkat çekilen ana noktalar şöyle özetlenebilir:

- Meleklerde çok cüz'î bir irade olmakla birlikte şerre kabiliyet yoktur. Buna karşılık şeytan, hayra kabiliyetini bütün bütün yitirmiş bir varlıktır. İnsan ise, çift yönlü olmakla, onun hem semavî hem arzî, hem fizik ötesi hem fizikî, hem toprağa dayalı bedenî hem Allah'tan gelen ruhî-manevî, hem melekî hem şeytanî yanı vardır. Dolayısıyla insan, hem hayra meyilli ve kabiliyetlidir hem şerre. Fakat şer tahrip demek ve tahrip de çok kolay olduğundan, irade ve belli derecede güç sahibi bir varlık olarak insan, tahrip cihetinde şeytanı çok rahat aşabilir. Buna karşılık, hayır tamamen müsbet ve yapmak demek olduğundan, bu noktada insanın eli gayet kısadır ve yardıma muhtaçtır. İşte, bu yardımın kaynağı Cenab-ı Allah'tır ve O'nu tanıma adına Allah (c.c.), insan vicdanına dayanak arama ve yardım isteme melekeleri yerleştirmiştir. İnsan, bu melekelerini usulünce kullanmakla Allah'ı bulur.
- İnsanın çift yönlü olması ve irade ile donatılması, onun bizzat kendi içinin bir harp meydanı olmasını netice vermiştir. İnsan, bizzat kendi nefsinde hayır ve şer arasındaki mücadeleyi ve onu bu iki taraftan birine çağıran iki ayrı gücün varlığını sürekli duyar. İşte bu iki güç veya davetçiden biri şeytan, diğeri ise Allah veya melektir. İnsanın gerçek insanlığı bu mücadelede yatar. Meleklerde bu mücadele olmadığı için makamları sabit iken, insan sürekli bu mücadele ile, yaratılışında potansiyel olarak bulunan kabiliyetleri harekete geçirir; böylece hem maddî ve ilmî yönden, hem de mânen terakki eder. Onun dünyada ve Âhiret'teki gerçek saadeti bu iki yönlü terakkinin bir arada yürümesinde yatar.
- Şeytanın şeytanlaşmasına ve İlâhî rahmetten ebediyen kovulmasına sebep kibir ve gururu olmuştur. O, Allah'ın emri karşısında üstünlüğü fizikî yapıda bulan akıl yürütme ile isyan yolunu seçmiş, hatasının ardından af dileyeceğine hatasına mazeret aramaya girişmiş, diretmiş ve birden bütün inanma ve hayır kabiliyetlerini yitirmiştir. Buna karşılık, Âdem veya insan, (kalbde bir meyil veya meyilde sadece bir tasarruf mahiyetindeki) iradesini hatası karşısında pişmanlık ve Allah'tan af dileme yolunda kullanmış, bunun karşılığında Cenab-ı Allah da onu tevbeye yönlendirmiş ve affetmiştir. İşte, insana her zaman hataları karşısında düşen pişmanlıktır, tevbedir, istiğfardır. Ve bütün bunların madeni de, Allah karşısında mutlak acziyetimizi ve yoksunluğumuzu kavrayarak enaniyeti bütün bütün terketme, tevazu, mahviyet ve hacalettir; bunlara dayalı olarak iman ve ibadettir.
- İnsan, şeytanın, yardımcılarının ve şeytanlaşmış insanların, kısaca insan ve cinden şeytanların hileleri ve aldatmaları karşısında daima tetikte bulunmalıdır.

23. Hemen yalvarmaya durdular: "Ey bizim Rabbimiz! Biz, kendi kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize hususî rahmetinle muamelede bulunmazsan, hiç şüphesiz ebedî kaybedenlerden oluruz!"

24. Allah buyurdu: "İnin, artık (yeryüzünde) kiminiz kiminize düşmansınız (ve böyle bir hayat süreceksiniz. Zaten içindeki her şey sizin için yaratılmış bulunan ve orada hilâfetiniz takdirim olan) yeryüzünde belli bir süreye kadar mesken tutup kalacak ve oradan tam yararlanacaksınız!"

25. Yine buyurdu: "Bundan böyle o yeryüzünde yaşayacak, orada ölecek ve yeniden oradan diriltilip çıkarılacaksınız!"

26. Ey Âdem'in çocukları! Bakın, size edep yerlerinizi örten (değişik şekil ve türlerde) elbise ile, ayrıca onun üzerine giyip süsleneceğiniz giysiler indirdik.[4] Ama unutmayın ki, takva elbisesi var ya, işte o en güzel, en hayırlı elbisedir. (Diğer elbiselerle edep yerlerinizi ve vücudunuzu kat kat örterken, takva elbisesiyle ise, fıtratınızdaki sizi hayadan mahrum bırakan ve edep yerlerinizi açığa çıkaran menfî görünümlü hususiyetlerin üstünü örter ve ayrıca kat kat faziletlerle donanırsınız.)" Bütün bunlar, Allah'ın (gerçeği gösteren) delilleri ve vahyettiği âyetlerindendir. Olur ki insanlar, üzerlerinde düşünüp ders alırlar.

27. Ey Âdem'in çocukları! Şeytan nasıl anne–babanızın üzerinden (bir an için takva) elbisesini sıyırıp, onlara edep yerlerini (ve mahiyetlerindeki bütün beşerî hususiyetleri) göstermiş ve onları cennetten çıkarmışsa, aynı şekilde sakın sizi de dünyada tâbi tutulduğunuz imtihanlarda kaybetmenize sebep olarak benzer bir belânın içine atmasın! O sizi görür; o da, kabilesi de, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Doğrusu Biz, şeytanları iman etmeyenlere yoldaş, dost ve onların işbirlikçileri yaptık.

28. O iman etmeyenler, (Kâbe'yi çıplak tavaf etme gibi) çirkin bir iş işlediklerinde "Biz, atalarımızı da aynı işi yaparken gördük (ve onların izinden gidiyoruz); kaldı ki, Allah da bize böyle emretti." derler. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Allah, asla çirkin bir işi emretmez. Yoksa siz, Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri konuşuyor olmayasınız?"

29. Yine, şöyle de: "Benim Rabbim, her işte ve her bakımdan doğruyu, dengeli ve adaletli olmayı emreder." Her ibadetinizde bütün varlığınızla O'na yönelin ve Din'de O'nun rızasından başka hiçbir şey gözetmeyerek tam bir ihlâsla O'na yalvarın. (Dünya hayatının) başında sizi nasıl kılmışsa, (bu hayatın sonunda ve ölümünüzün ardından O'na) aynı şekilde dönersiniz:

30. (İki grup halinde:) bir grubu hidayet buyurmuş, diğer grup ise dalâlete müstahak olmuş olarak. Dalâlette olanlar, Allah'ı bırakıp

şeytanları yoldaş, dost ve işlerine vekil edinmişlerdir; bir de kendilerini doğruya yönlendirilmiş zannetmektedirler.[5]

152

4. Cenab-ı Allah'ın hayatta insana gerekli olan meselâ giyecek ve demir gibi (Hadid Sûresi/57: 25) temel eşya ve malzeme için *indirdik* tabirini kullanması, onların hepsinin Allah'ın nimeti, yani kaynaklarının çok yüce olduğuna, dolayısıyla O'nun tarafından insan için var kılındığına işaret eder.

5. Son iki âyet, çok önemli bazı gerçeklere parmak basmaktadır:

- Bütün varlıklar, Allah'ın ezelî İlminde sâbit aynlar halinde mevcut, yani birer ilmî vücuda sahip iken, Kader'in tecellisi ile taayyün etmiş, yani Kader her birine bir mahiyet elbisesi giydirmiş, buna göre de Kudret, her birine kendine has bir vücut vermiştir. Kudret'in âlemlerden âlemlere geçirerek, nihayet maddî âlemde ceset elbisesinin içine yerleştirdiği ve böylece yeryüzü hayatına başlayan insan, bu hayata adım atmakla birlikte, geldiği âlemler istikametinde bütünüyle Kudret yurdu olan Âhiret'e doğru dönüş yoluna girmiş olmaktadır. Ölmekle ceset elbisesinden soyunmasının ardından, Kıyamet hadisesiyle kurulacak yeni ve ebedî âlemde kendini bu dünyada iken yaptığı amellerine göre hazırlanmış bir ortamda bulacak ve şüphesiz o ortam bu dünya gibi olmayacaktır. İnsanlar, nasıl dünya hayatının başında, Bakara Sûresi 38 ve 39'uncu âyetlerde buyurulduğu üzere, hidayet ve dalâlettekiler olarak iki gruba ayrılmışsa ve öyle yaşayıp gidiyorlarsa, aynı şekilde yine iki gruptan birine dahil olarak ölecek ve aynı şekilde diriltilip Allah'ın huzuruna çıkarılacaklardır.
- Âyet-i kerime, böyle bir 'ferşiye ve arşiye'yi, yani iniş ve çıkışı veya geliş ve dönüşü ifade ettiği gibi, yeryüzünde de hadiselerin ve tarihin düz bir çizgi halinde değil, çevrimler halinde geliştiğini, fakat döne döne mesafe alan bir cisim gibi, yerküremiz gibi, güneş ve güneş sistemi gibi, çevrimler halinde ileri doğru mesafe aldığını, fertlerin ve toplumların hayatında gecelerin veya gece gibi durumların gündüzleri ve gündüz-misal durumları, kışların baharları, bahar ve yazların kışları takip ettiğini, bu şekilde "günlerin döndürülüp durduğunu" da nazara vermektedir.
- Hidayet, müsbet ve dolayısıyla var oluşu ifade eder. Bir şeyin varlığı bütün parçalarının varlığına bağlı olduğundan, insanın eli hidayet noktasında çok kısadır ve mutlak manâda o, Allah'ın yardım ve yönlendirmesine muhtaçtır. Dalâlet veya sapkınlık ve küfür ise menfî bir hüküm, dolayısıyla tahrip ve adem, yani yokluk demek olduğundan, bir şeyin yok olması için bir parçasının yok olması çok defa kâfi gelmekle, insan, bu cihette şeytanları bile utandıracak derinlikte çukurlara düşebilir. Dolayısıyla o, dalâlet ve küfürden korunmak için de mutlak manâda Allah'ın yardımına ve korumasına, ayrıca sürekli temkin, dikkat, muhasebe ve murakabeye muhtaçtır. Bediüzzaman hz., bu hususta altın gibi bir ölçü ortaya koyar: "Bir eline istiğfarı, bir eline duayı al. İstiğfar şerrin kökünü keserken, dua hayra temayüle kuvvet verir." Yani insan, sürekli istiğfar ve dua halinde olmalıdır ki, bir yandan günah, şer ve tahripten korunurken, bir yandan da hayırlara muvaffak olabilsin.

31. Ey Âdem'in çocukları! Her ne zaman namaza (veya tavaf gibi bir başka ibadete) duracak olsanız (çıplak, başkalarına rahatsızlık verici ve tiksindirici bir halde bulunmayın); temiz ve güzel olan elbisenizi giyin (ve en güzel heyet ve surette bulunun. Yeme ve içmenizde de meşrû sınırlar içinde kalın ve Allah'ın helâl kıldığı yiyecekleri haram kılmayarak) yiyin, için, fakat (yiyip içmenizde ve daha başka şekillerde) israfa gitmeyin. Hiç şüphesiz Allah, müsrifleri sevmez.

32. (Ey Rasûlüm!) De ki: "Allah'ın, kulları için yaratıp ortaya çıkardığı (ve bitkilerden, hayvanlardan ve madenlerden elde edilen helâl) giyim, takı ve eşyayı, ayrıca rızık türünden temiz, hoş ve sağlığa zararsız yiyecek ve içecekleri kim haram kılabilir ki?" Yine, de: "Onların hepsi, dünya hayatında (başkaları da şüphesiz onlardan faydalanmakla birlikte, temelde) mü'minler içindir; Kıyamet Günü ise sadece mü'minler içindir." Yolumuzun işaretleri olan gerçekleri, ilimle alâkası bulunan ve öğrenmek maksadıyla araştıran bir topluluk için işte böyle detaylarıyla açıklıyoruz.[6]

33. De ki: "Rabbim, ancak açığıyla gizlisiyle (zina, eşcinsellik ve namuslu kadınlara iftira gibi) bütün yüz kızartıcı çirkin işleri; günah olduğunda şüphe bulunmayan (içki ve her türlü şans oyunlarını; kan, leş, domuz eti gibi yiyecekleri; rüşvet, gasp, yolsuzluk, hırsızlık gibi muameleleri); (Din'e, cana, mala, ırza, akla) karşı işlenmiş ve haksızlığında şüphe olmayan her türlü tecavüzü; Allah'ın, (güya ilâh ve ma'bud kabul edilebileceklerine dair) haklarında herhangi bir delil indirmesi asla mümkün bulunmayan birtakım nesneleri O'na ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz ve ilme dayanmayan yakışıksız sözler söyleyip gerçek dışı iddialarda bulunmanızı haram kılmıştır."[7]

34. Bilin ki, her ümmet için takdir edilmiş belli bir süre vardır. Bu sürenin sonu geldiğinde, onu ne bir an geciktirebilirler, ne de bir an öne alabilirler.[8]

35. (Dolayısıyla, iradenizle şekillenen ve başlangıcı gibi bir de sonu olan bu yeryüzü hayatıyla ilgili olarak şöyle hükmettik): Ey Âdem'in çocukları! Ne zaman size içinizden Benim âyetlerimi okuyup anlatan rasûller gelir de, kim onlara muhalefet etmekten sakınıp Benim korumam altına girer ve halini ıslah ettiği gibi umumî sulh adına da hareket ederse, onlar için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

36. Buna karşılık, âyetlerimizi yalanlayan ve onların karşısında büyüklük taslayarak inanmayı kibir-

lerine yedirmeyenler ise, öyleleri Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar ve orada sonsuzca kalacaklardır.

37. Uydurdukları yalanları Allah'a isnat ederek O'na iftirada bulunan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?! Öylelerinin Kitap'tan (takdirden ömür ve rızık noktasında) nasipleri ne ise kendilerine erişecektir. Ama sonunda elçilerimiz (ölüm melekleri) başlarında durup canlarını alırken, "Allah'tan gayri ilâh ve ma'bud tanıyıp dua ve ibadet ettikleriniz hani nerede?" diye sorarlar. "Bizi bırakıp ortadan kayboluverdiler!" der ve böylece kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik yaparlar.

153

6. Bilhassa birtakım hususî meselelerin ve hususî sahada geçerli gerçeklerin bütünü kapsayacak şekilde genişletilmesi, tarih boyu çok yanlış anlama ve uygulamalara yol açmıştır. Bunlardan biri de, dünyayı tahkir ve zühd anlayışıdır. İnsan, yeryüzünün halifesi olma vazife ve fonksiyonuna sahiptir. Eşyaya Allah'ın çizdiği sınırlar (meselâ ekolojik denge ve kâinatta geçerli küllî kanunlar) çerçevesinde müdahale ile yeryüzünü imar etmek ve yeryüzünde Allah adına O'nun koyduğu kanunlar çerçevesinde hükmetmek demek olan bu vazife ve fonksiyon, tabiî ki öncelikle mü'minler üzerine düşmektedir. Çünkü küfür, Allah ile irtibatı koparır ve insanı yeryüzünde kan döken, bozgunculuk yapan bir varlığa dönüştürür. Dolayısıyla, yeryüzünde insan hayatının varlığı imana, İslâm'a, bu sebeple mü'minlerin varlığına bağlı olduğundan, yeryüzü nimetleri öncelikle mü'minlere aittir ve bunların idaresi, adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde bölüştürülmesi de mü'minler üzerine borçtur. Mü'minler bu borcu, bu vazifeyi yerine getirmedikleri, bunu yerine getirecek maddî-manevî donanıma sahip olmadıkları zaman sorumlu olurlar. Dolayısıyla, yeryüzü nimetlerinden meşrû dairede faydalanmak onların hakkı, onları adilane dağıtmak, idare etmek ve karşılığında şükretmek ise vazifeleridir. Buna karşılık, onlardan istifadede israf ile meşrû sınırları aşmak, yeme-içmeyi hayatın gayesi haline getirmek, yasaktır. Fazla yeme-içme, yenecek-içecek maddeler üzerinde rekabet ve boğuşmayı getirmesinin yanısıra insanda birikmiş enerji demektir ve bunun ölçüsüz boşaltılması da fuhuş gibi helâk edici günahlara yol açar. Bu noktada fertler kendi adlarına zühd ve riyazet yapabilirler. Fakat İslâm toplumu, zühd ve riyazet adına yeryüzü nimetlerinin temellük ve tasarrufunu başkalarına bırakamaz. Bediüzzaman hazretlerinin verdiği ölçü içinde, dünya kalben istenmemeli, fakat kesben istenmeli, yani dünya kazanılmalı ve ondaki nimetler Allah için, O'nun yolunda kullanılmalıdır.

7. Ayrıca bkn: Mâide Sûresi/5: 3; En'âm Sûresi/6: 151-152.

8. Âyetten, toplumların tarihine cebrî bir determinizmin (fatalism) yön verdiği ma-

nâsı çıkarılmamalıdır. Bilhassa 19'uncu asırda batıda ortaya çıkan ve temelde düz bir ilerleme fikrine dayanan tarih felsefelerinde tarihe sanki insandan bağımsızmış gibi gelişen zaman ve şartların yön verdiği anlayışı hakimdi. Bunlara göre, zamanın akışının dışında kalan toplumlar yok olmaya mahkûm iken, bu akışa ayak uyduran toplumlar ise ayakta kalma hakkına sahipti. Bu anlayışta, 19'uncu asırdaki Batı emperyalizmini tarihin vazgeçilmez ve önü alınamaz bir hükmü gibi takdim etme gayesinin olmadığını söylemek zordur. Buna karşılık Kur'ân, fertlerin hayatında olduğu gibi, fertler (atomlarından) meydana gelen toplum bütününde de insan iradesine kendine has bir yer tanır ve buna göre her toplum, şahs-ı manevîsine (toplumsal bütününe, tüzel kişiliğine) ait iradesinin tercihlerine göre yükselir, geriler ve yıkılır. Dolayısıyla söz konusu âyet, İlâhî Meşiet ve bununla ilgili diğer âyetler ve daha önce yapılan açıklamalar çerçevesinde ele alınmalıdır (Bakara Sûresi/2, 20, not 13; Nisâ Sûresi/4, not 18; Mâide Sûresi/5, 40, not 8; En'âm Sûresi/6, 39, 112, 137, not 9). Cenab-ı Allah (c.c.) hakkında zaman, dolayısıyla dün, bugün, yarın söz konusu olmadığı ve O her şeyi bir nokta gibi görüp bildiği, Meşiet de İlm'in bir nevi unvanı olup, İlim'le iç içe bulunduğu, bir de her hadise Meşiet'in takdir buyurduğu sebep-sonuç kanunları çerçevesinde meydana geldiği için âyet, bir vakıayı haber vermekte, yoksa mecburî bir kanun veya hükmü ifade etmekte değildir. Nitekim sonraki âyetler, bütün insanlar için geçerli ve onların iradelerine bakan hükümleri belirtmekle bu gerçeğe parmak basmaktadır.

Bu âyetle ilgili bir diğer önemli husus da şudur. Bazı kavimler, küfür, şirk, zulümde direttikleri için helâk edilmişlerdir. Bazı âyetlerde buyrulduğu üzere, eğer bunlar iman etmiş olsalardı, helâk edilmeyecek ve daha bir süre hayatta kalacaklardı. Ne var ki, imansızlıkta direttiler. Allah'ın ezeli İlmine dayanan ezelî takdir bu yönde olduğu için, yine de takdirdeki süre kadar hayatta kalmış oldular. Bu noktada unutulmaması gereken husus, İlâhî takdirin ezelî bir 'ön bilgi' gibi olduğu ve insanların iradî tercihlerini nazara aldığıdır.

38. Allah da şöyle buyurur: "Katılın insanlardan ve cinlerden sizden önce geçen toplulukların arasına, girin onlarla beraber Ateş'e!" Bu şekilde bir topluluk Ateş'e girdikçe yoldaşlarına lânet eder. Nihayet hepsi orada toplanıp bir araya geldiklerinde, sonrakiler öncekiler hakkında şöyle der: "Ey Rabbimiz! Şunlar bizi yoldan çıkardılar; bu sebeple onlara iki kat Ateş azabı çektir!" Allah, şöyle buyurur: "(Saptıranlar, hem kendileri sapıp hem de başkalarını saptırdığı, diğerleri ise onlara uyup saptığı ve onları taklit ettikleri için,) her birinize iki kat azap var, fakat siz bilmiyorsunuz."

39. Bu defa öncekiler, diğerlerine şöyle söylenir: "Gördünüz ya, sizin bizden bir üstünlüğünüz, bize karşı bir ayrıcalığınız yok. O halde, bizzat kendi kazandığınız (günahlar karşılığında) tadın şu azabı!"

40. Âyetlerimizi yalanlayanlar ve onların karşısında büyüklük taslayarak inanmayı kibirlerine yediremeyenlere gök kapıları açılmayacak, (yaptıkları bazı güzel işler bile kabul görmeyecek) ve deve iğne deliğinden geçmedikçe onlar da Cennet'e giremeyeceklerdir. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçluları işte böyle cezalandırırız.

41. Onların hakkı, Cehennem (ateşin)den bir yatak ve üzerlerinde de yine aynı ateşten örtülerdir.[9] Zalimleri işte böyle cezalandırırız.

42. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise –ki Biz, hiç kimseye kapasitesinin üzerinde bir sorumluluk yüklemeyiz– onlar Cennet'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar; orada sonsuzca kalacaklardır.

43. Göğüslerinde (diğer mü'minlere karşı dünyada iken) kin, haset ve suizan kabilinden ne varsa hepsini çeker alırız –ırmaklar akar ayaklarının altından. Hamd ve şükür duygularıyla dopdolu olarak, "Bizi dünyada iken bahşettiği hidayetin neticesinde bu nimetlere erdiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi bu yola erdirmemiş olsaydı, biz kendimiz asla ona ulaşamazdık. Rabbimizin elçilerinin bize gerçeği getirdikleri apaçık ortada!" derler. O anda kendilerine seslenilir: "İşte, (dünyada iken) yapmayı tabiat haline getirdiğiniz güzel işlerden dolayı vâris kılındığınız (muhteşem) Cennet!"

44. Cennet ehli, Ateş'in yârânına seslenir: "İşte görüyorsunuz: Biz, Rabbimizin bize va'dettiğini gerçek bulduk; siz de Rabbinizin size va'dettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü?" Diğerleri, "Evet!" derler. Derken, aralarında duran bir görevli, "Allah'ın lâneti bütün zalimlerin üzerine olsun!" diye bağırır.

45. –O zalimler, insanları Allah'ın yolundan alıkoymakta ve o yolun

eğriliğini, keyiflerine göre eğrilip bükülmesini ve eğri tanınmasını arzu etmekte ve onu böyle göstermeye çalışmaktadırlar. Onlar, Âhiret'e ise bütün bütün kâfirdirler.–

46. İki taraf arasında bir perde bulunur; (Cennet ile Cehennem arasındaki) surun kuleleri (A'râf) üzerinde her iki tarafı simalarından tanıyan bazı zatlar da vardır:[10] Cennet ehline "Selâm size!" diye seslenirler; onlar henüz Cennet'e girmemiş olup, girmeyi şiddetle arzulamakta ve beklemektedirler.

47. Gözleri Ateş'in yârânı tarafına kayınca, (onların o ürpertici halleri karşısında) "Rabbimiz, bizi şu zalimler topluluğu ile beraber eyleme!" diye dua ederler.

48. Yüksek kulelerin üzerindeki o topluluk, (dünyada iken küfrün önde gelenleri olan ve) simalarından tanıdıkları bazı kimselere de seslenir ve "Gördünüz ya! (Bugün size) ne topladığınız mallarınız, ne onca taraftarlarınız, ne de büyüklük taslamalarınız ve çalımlarınız fayda verdi!" derler.

49. (Cennet ehlini göstererek,) "Şunlar değil miydi," diye sorarlar, "haklarında, 'Allah onlara asla bizden esirgediği bir lütufla iltifatta bulunmaz!' diye yemin edip hor gördükleriniz!?" (Bu arada Cennet ehline seslenilir): "Girin şimdi Cennet'e! Sizin için herhangi bir korku söz konusu değildir ve siz asla üzülmeyeceksiniz de!"

50. Derken Ateş'in yârânı Cennet ehline, "Ne olur, lütfen suyunuzdan veya Allah'ın size nasip ettiği diğer nimetlerden biraz da bize doğru dökün!" diye seslenirler. Cennet ehli ise, "Ama Allah, o suyu da, diğer nimetleri de kâfirlere haram kılmıştır!" diye mukabelede bulunur.

51. O kâfirler ki, dinlerini oyun ve eğlence edinip, din adına oyun ve eğlence türünden şeylerle meşgul olmuşlardı; dünya hayatı kendilerini aldatmıştı. Onlar nasıl kendilerini bekleyen bu önemli günle yüz yüze gelmeyi unutmuşlardı ve âyetlerimiz karşısında ayak direyip onları inkâr ediyorlardı, işte Biz de bugün onları öyle unutur, (affetme ve nimet verme hususunda) hiç hatırlamayız.

52. İşte onlara, mutlak bir bilgiye dayalı olarak manâsını ve hükümlerini tek tek açıkladığımız, (her bir manâ ve hükmüne) iman edecek bir topluluk için hidayetin kaynağı ve (tahmin bile edemeyecekleri hayırlarla dolu) rahmet olan bir Kitap getirdik (gönderdik).

53. Fakat onlar, ("Hele bakalım bu iş nereye varacak?" diye,) sadece bu Kitaba davetin âkıbetini mi gözlüyorlar? Onun haber verdiği âkıbet geldiği gün, daha önce onu nisyana gömenler, "Andolsun, Rabbimizin elçileri bize gerçeğin ta kendisini

getirmişlerdi, (ama biz kulak asmadık). Şimdi (Rabbimiz) katında şefaatçiler bulunur mu ki bize şefaat etsinler? Veya geri döndürülmemiz mümkün olmaz mı ki, bu defa daha önce yaptıklarımızın tam tersini yapalım?" diye hayıflanırlar. Ne var ki onlar, kendi felâketlerini bizzat kendileri hazırladılar ve kendilerine en büyük zararı verdiler. Uydurdukları sahte ilâhları da onları yüzüstü bırakıp, görünmez oluverdi.

54. Rabbiniz Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı; sonra da Arş'ın üzerine istiva buyurdu: geceyi gündüze bürüyor ki, birbirinin peşinden ısrarla koşturur dururlar; güneş, ay ve yıldızlar da, tam bir boyun eğmişlik içinde O'nun buyruğu ile hareket ederler. Bilin ki yaratma da, emir ve idare de mutlak manâda O'na aittir. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir, her buyruğu ve icraatı ne bereketler yüklüdür![11]

55. Rabbinize yalvararak, içten (ve O'nun rızası dışında başka her türlü mülâhazadan uzak olarak) dua edin. Şurası bir gerçek ki O, had bilmezlik içinde davrananları hiç sevmez.

56. (Had bilirlik, dolayısıyla O'nun tayin buyurduğu hudutlar dahilinde kalın ve) her şeyiyle yerli yerinde olan yeryüzünde onun düzenini bozacak şekilde (ve ıslahından sonra ülkede) bozgunculuk çıkarmayın ve korku ile ümit-beklenti dengesi içinde O'na yalvarın. Hiç şüphesiz Allah'ın rahmeti, Allah'ı görüyormuşçasına, en azından Allah'ın kendilerini sürekli gördüğünün şuuru içinde davrananlara pek yakındır.

57. O Allah ki, rahmetinin önünde müjdeci olarak rahmet rüzgârlarını gönderir. Nihayet bu rüzgârlar, o ağır bulutları pek hafifmişçesine kaldırıp yüklendiklerinde, Biz onları ölmüş bir memlekete doğru sevkeder, derken oraya o bildiğiniz suyu indirir ve o su ile her türlüsünden ürünler, meyveler bitiririz. İşte, ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Gerekir ki, düşünüp ibret alasınız.

154-155-156

9. Âyet, çok beliğ bir şekilde, tasvir ettiği kişilerin dünyada rahatı, rahat yatakları ve bu yataklarda yatmayı çok sevdiğini ima etmektedir. Çünkü ceza, daima işlenen suçun cinsinden olur. Bu şekilde rahata ve rahat yataklarda yatmaya düşkün olanlar, yemeye, eğlenceye ve şehvetlerine de düşkün olurlar. Burada, "Ümmetim için karın büyüklüğü, çok uyku, tembellik ve yakîn azlığından korkarım." hadis-i şerifini de hatırlayabiliriz (*Kenzü'l-Ummal*, 3: 460). Tabiî böyle bir hayat iman etmeye mani olduğu gibi, başkalarının hakkına tecavüzün de sebeplerindendir. Hemen takip eden

41'inci âyette bu insanların zalim olarak nitelenmesi de bu bakımdan manâlıdır. Onlar, hem başkalarına, hem de kendilerine zulmetmektedirler.

10. Bu şahısların kimler olduğu konusunda farklı yorumlar vardır. Bir grup müfessir, onların peygamberler, asfiya ve evliya gibi, herkesi simasından tanıyan büyük zatlar olduğu görüşündedir. Bir diğer grup ise, onların sevapları ile günahları eşit ve Cehennem'e atılmaktan korkan, Cennet'e girmeyi de uman mü'minler olduğunu belirtir. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bu konudaki açıklaması daha tatmin edicidir: "Mü'minlerin başına gelen büyük-küçük her musibet, birtakım günahlarının affedilmesine sebep olur. Allah, bazı kullarının günahlarını ölüm hastalığında, bazılarınınkini kabirde, bazılarınınkini Mahşer'de, bazılarınınkini ise Terazi'de ve defterlerin verilme ânında temizler. Bütün bunlardan sonra, günahlarının tamamı silinmemiş ve henüz Cennet'e girmeyi hak etmemiş daha bazıları kalır ki, bunlar da, bir yandan Cehennem'in dehşetini duyup cehennemliklerin halleri karşısında ürperecekleri, bir yandan Cennet'in tatlı esintilerini hissedip Cennet ehli karşısında inşirah duyacakları bir 'yer' olarak A'râf'ta bir süre bekletilirler. İşte âyette anılan zatlar, bunlar olsa gerektir." (*Tereddütler*, 4: 135)

11. Bu ve gelecek âyetler, insanı âfâkta ve enfüste, dış dünyada ve onun iç dünyasında gezdirmekte ve Cenab-ı Allah'ın mutlak hakimiyetini nazara vermektedir. İnsan, önce nefsine, kendi dünyasına hasr-ı nazar eder. Hepimizi sahip bulunduğumuz yapı ve özelliklerle yaratan, besleyip büyüten, yaşatan, irademizden bağımsız çalışan vücudumuzu sahip olduğu sisteme koyan Allah (c.c.), bizim Rabbimizdir. Yani âyet, önce kendi dünyamızda bizi, vücudumuzu ve hayatımızı idare edenin Allah olduğuna, dolayısıyla Rubûbiyet'in O'nun hakkı bulunduğuna dikkat çekmektedir. Daha sonra bizi etrafımızda, dış dünyada gezdirerek Rubûbiyet'in hususiyetlerini ve temelini anlatmakta ve bunun için de önce O'nun yaratıcılığına, sonra da, yarattığı her şeyin, bütün kâinatın ve tek tek her varlığın üzerindeki mutlak hakimiyetine dikkatleri çekmektedir. Buyruk (emir), dolayısıyla hakimiyet, ancak Yaratan'a ait olabilir; çünkü Yaratan'dır ki, yarattıklarının sahibi O'dur. Nasıl insan gibi, kazandığı her şeyde hissesi yüzde bir bile olmayan bir varlık, kazandığı şeyin tamamı üzerinde mutlak mülkiyet iddia eder, o halde, her şeyi yoktan var eden Allah, elbette yarattığı ve bütünüyle sahip bulunduğu her şey üzerinde mutlak mülkiyet ve otoriteye de sahip olacaktır.

Âyette göklerin ve yerin 6 günde yaratıldığı, sonra da Cenab-ı Allah'ın Arş'ı istiva buyurduğu ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de *gün* kavramı, sadece bildiğimiz anlamda gün için değil, bunun yanısıra, hattâ daha çok bir zaman birimi olarak, ayrıca dönem, husussî zaman veya devir manâlarında kullanılır. Bir âyet-i kerimede, bizim günümüzle 1000 yıl süren (Secde Sûresi/32: 5), bir başka âyet-i kerimede 50.000 yıl süren (Meâric Sûresi/70: 4) günden bahsedilir. Demek ki gün, süre olarak izafidir. Ayrıca âlemler, içinde bulunduğumuz dünyadan ibaret değildir. Yerkürenin günü, güneşin

günü, her bir gezegenin günü birbirinden farklı olduğu gibi, rüya âlemine ait gün ile, ruh ve hayal âlemlerine ait günler, maddî olmayan Misal, Melekût, Ceberût gibi âlemlere ait günler de birbirinden çok farklıdır. Hattâ bir manâda maddî kâinatın hayatı bir günden ibaret olduğu gibi, Âhiret hayatı da yine bir gündür ki, Kur'ân-ı Kerim, Âhiret hayatından zaten gün olarak söz eder. Bu bakımdan, 6 gün, halâ devam eden kâinatın veya yerin yaratılış dönemleri manâsına gelebileceği gibi, *sonra da Arş'ın üzerine istivâ buyurdu* ifadesiyle birlikte ele alındığında, kâinatın halihazır şeklini aldığı âna kadar geçen yaratılış dönemleri için de kullanılmış olabilir. (Her şeyin en doğrusunu bilen Allah'tır.)

Arş çatı, tavan, kubbe gibi yüksek ve çardak gibi yükseltilen şeyler için kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği şekliyle Arş, sanki bütün kâinatı kuşatan bir kubbe gibidir. Fakat bu, maddî bir kubbe olarak düşünülmemelidir. Mücerret gerçekleri, kısmen de olsa anlaşılabilmesi için müşahhaslaştırarak sunan Kur'ân, Kürsî'yi sanki bir platform, Arş'ı onun üzerinde bütün kâinatı kuşatan bir taht, Cenab-ı Allah'ı da tahtında bütün kâinatı yöneten bir hükümdar gibi takdim buyurmaktadır. Bununla öncelikle nazara verilen, yukarıda arz edildiği gibi, Allah'ın kâinat ve varlıklar üzerindeki mutlak hakimiyetidir. Bedüizzaman hazretlerinin su için 'rahmet arşı', toprak için 'hayat arşı' tabirlerini kullanmasından hareketle diyebiliriz ki, Arş, Cenab-ı Allah'ın Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir, ayrıca İlim, İrade, Kudret, İnayet gibi, bilhassa yaratma ve idare ile ilgili sıfat ve isimlerinin bir halitası, O'nun bu sıfat ve isimlerden sâdır olan tekvinî emirlerinin veya fıtrat kanunlarının tamamı ve icra 'makamı'dır. *Arş üzerine istiva* da, kâinatın mevcut şeklini almasından sonra, –tabirleri çok dikkatli kullanmak ve ona göre anlamak gerekirse– Cenab-ı Allah'ın onu idareye geçmesi şeklinde anlaşılabilir. (En doğruyu bilen, her zaman Allah'tır. Ayrıca bkn. *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 3, "Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın" makalesi.)

58. Güzel ve temiz memleket: Rabbisinin izniyle onun (gür, yeşil ve faydalı) bitkisi çıkar. Çirkin ve kirli memlekete gelince: orada ancak pek az ve faydasız (çer-çöp türünden) şeyler biter. İşte, (Allah'ın varlığına, birliğine, Rubûbiyet ve hakimiyetine ait) delilleri, onları anlayıp şükredecek bir topluluk için bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan bu şekilde serdediyoruz.[12]

59. Şurası bir gerçek ki, Nuh'u kendi halkına rasûl olarak gönderdik de, onlara şu tebliğde bulundu: "Ey halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Aksi halde korkarım ki, dehşetli bir günün azabı başınızda patlayabilir."

60. Halkı içinde söz sahibi önde gelenler, "Doğrusu biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!" mukabelesinde bulundular.

61. Nuh, şöyle cevap verdi: "Ey halkım! Bende hiçbir sapıklık yoktur. Bilakis ben, size Âlemlerin Rabbi'nden bir elçiyim.

62. "Size Rabbimin mesajlarını tebliğ ediyor ve nasihatta bulunuyorum; sizden farklı olarak, Allah'ın vahiy yoluyla bana öğrettiği, fakat sizin bilemeyeceğiniz gerçekleri biliyorum.

63. "(Gittiğiniz yolun âkıbeti konusunda) sizi uyarması ve Allah'a karşı gelmekten sakınıp O'nun azabına karşı korunmanız, ayrıca O'nun lütf u merhametine nail olmanız için aranızdan bir adam vasıtasıyla size Rabbinizden bir buyruk, bir öğüt gelmesine mi hayret ediyorsunuz?"

64. Fakat Nuh'un ikazlarına kulak asmayıp O'nu yalanladılar. Biz de, O'nu ve o gemide yanında bulunanları kurtardık; buna mukabil, âyetlerimizi yalanlayanları ise (tufanda) boğduk. Doğrusu onlar, kör bir topluluktu.[13]

65. Âd kavmine ise rasûl olarak (kendi içlerinden) kardeşleri Hûd'u gönderdik.[14] O da, şu tebliğde bulundu: "Ey halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. O halde, halâ O'na gönülden saygı duymayacak ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınmayacak mısınız?"

66. Halkı içinde söz sahibi ve küfürde kökleşmiş önde gelenler, "Seni bir çılgınlık, bir beyinsizlik içinde bocalar görüyor ve senin gerçekten yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz!" mukabelesinde bulundular.

67. Hûd, şöyle cevap verdi: "Ey halkım! Bende hiçbir çılgınlık, hiçbir beyinsizlik yoktur. Bilakis ben, size Âlemlerin Rabbi'nden bir elçiyim.

12. Kur'ân-ı Kerim'de çok defa kâinat gerçekleriyle sosyolojik ve insanın manevî hayatına ait gerçekler iç içe ve birbirlerine misal olacak şekilde anlatılır. Bunun en güzel

örneklerinden biri, bu âyetlerdir. Önce yaratılıştan, göklerin, yerin ve bunlarda bulunan güneş, ay, yıldız gibi büyük cisimlerin Allah'a mutlak itaatinden, dolayısıyla Allah'ın kâinattaki mutlak hakimiyetinden söz eden âyetler, sonra insanı Allah'a itaate ve bunun gereği olarak dua ve ibadete çağırmakta, bunun da nasıl olması gerektiğini öğretmektedir. İnsanın kalbî hayatında da, toplumların hayatında da, yerin hayatında da gündüzlerle geceler (aydınlıkla karanlık), baharlarla kışlar, bollukla kuraklıklar birbirini takip eder. Geceleri gündüzlere, kışları baharlara, kuraklığı bolluğa çevirecek Allah'tır ve insana düşen, korku ve reca (ümit–beklenti) arasında O'na dua etmek, O'nun bizim için tayin buyurduğu sınırlar içinde, yani İslâm'a bağlı kalarak vazifemizi yapmaktır. Nasıl kuraklık durumunda veya kış mevsiminde ölmüş toprağın ihtiyaç ve hal diliyle yaptığı duayı Allah kabul eder; kabul eder de yağmur getiren rüzgârlarla yağmur bulutlarını harekete geçirir ve öldükten sonra o yeri diriltir; aynen bunun gibi, ölmüş kalbler ve ölmüş toplumlar da, Allah'a dönmenin neticesi olarak vahiy, inayet ve merhamet yağmurlarıyla dirilir. Bu noktada önemli olan, toprağın, kalblerin, zihinlerin bitek, temiz ve alıcı olması; şartlanmışlık, zulüm, bakış açısı yanlışlığı, dünyaya bağlılık, nefsanî arzulara teslimiyet gibi kirlerden arınmış bulunmasıdır. O zaman böyle toprak, böyle zihin ve kalbler, Allah'ın izniyle bol meyveli, yemyeşil, her türden bitkiler çıkarır; imana, ahlâka, faziletlere, güzel davranışlara kaynaklık eder. Yoksa, hiç verimliliği olmayan topraktan, günahlarla, şartlanmışlıkla, zulümle, dünya hayatını hedef almakla kirlenmiş zihinlerden ve kalblerden, semadan ne kadar 'rahmet' yağsa da ancak ayrık otları çıkar, çer–çöp misali düşünceler, bâtıl ideolojiler ve sistemler türer.

Kur'ân-ı Kerim, böylesine anlam ve mesaj yüklü, mücerretle müşahhası, fizik ile sosyolojiyi ve maneviyatı bir arada sunan ifadelerinden sonra, bu gerçekleri tarihî misallerle izaha geçmektedir.

13. Kur'ân-ı Kerim'den de (Kitab-ı Mukaddes'ten de) anlaşıldığı üzere Hz. Nuh (a.s.), bugünkü Irak toprakları içinde (muhtemelen Musul civarında) yaşadı. Tufan da bu bölgede cereyan etti. Babil bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve Kitab-ı Mukaddes öncesi döneme ait bulunan tabletler de buna işaret etmektedir. Kürt ve Ermeni gelenekleriyle birlikte, Ağrı çevresinde ve eteklerinde Hz. Nuh'a isnat edilen bazı kalıntılar da bunu desteklemektedir. Nahcıvanlılar, bugün halâ şehirlerini Hz. Nuh'un kurduğuna inanırlar.

Hz. Nuh'un kıssasını klasik Yunan, Mısır, Hind ve Çin edebiyatlarında da bulmak mümkün olduğu gibi, aynı muhteva ve anlamda kıssalar, tarih öncesi çağlardan beri Burma, Malezya, Doğu Hind Adaları, Avustralya, Yeni Gine ve Avrupa ile Amerika'nın bazı yerlerinde de anlatılmaktadır. Buradaki insanlar, ya bunu zaman içinde kendilerine gönderilen peygamberlerden öğrenmişlerdir veya, Hud Sûresi 48'inci âyetten anlaşıldığı kadarıyla, Tufan'ın cereyan ettiği dönemde insanlık henüz onun meydana geldiği bölgede yaşamakta olup, Hz. Nuh'un etrafındaki insanlar ve nesilleri daha son-

ra çoğalarak dört bir yana dağılmışlar, böylece Tufan hadisesi de her tarafta nesilden nesile anlatılır hale gelmiştir.

14. Âd kavmi, bütün Arabistan'da bilinen eski bir Arap topluluğu idi. Efsanevî zenginlik ve haşmetleriyle meşhurdular. Cahiliye şiirinde onlardan bol bol bahsedildiği gibi, hikâyeleri de dilden dile anlatılırdı. O kadar ki, eski şeyler manâsında *âdî* ve arkeolojik kalıntılar anlamında *âdiyât* kelimesi, bu kavme nisbeten kullanılmaya başlanmıştır. Ana merkezleri Hicaz, Yemen ve Yemame arasında kalan ve Ahkaf diye anılan bölge olup, buradan Yemen'in batı sahillerine kadar yayılmış ve Umman, Hadramevt ve Irak'ı da hakimiyetleri altına almışlardı. Şimdi, Güney Arabistan'da birkaç kalıntının onlara ve Hadramevt'te bulunan bir mezarın da Hz. Hûd'a (a.s.) ait olduğu söylenmektedir. 1837 yılında, İngiliz Deniz Kuvvetleri'nden James R. Wellested isimli bir subay, Hısn el-Ğurab'da, içinde Hz. Hud'un isminin de geçtiği bir kitabe bulmuştur. Bunun Hz. Hûd'un dinine bağlı olanlarca yazılmış olduğu kesin gibidir. (Mevdûdî, 3: 42-43, not 51)

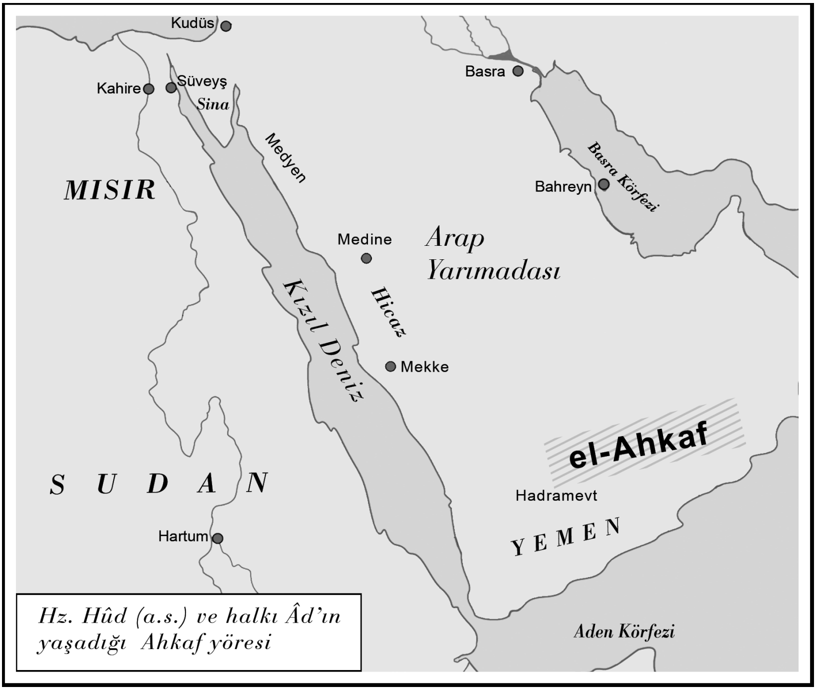

Hz. Hûd (a.s.) ve halkı Âd'ın yaşadığı Ahkaf yöresi

68. "Size Rabbimin mesajlarını tebliğ ediyorum ve ben, sizin iyiliğinizi isteyen, güvenilir bir nasihatçıyım.

69. "Sizi (gittiğiniz yolun âkıbeti konusunda) uyarması için kendi içinizden bir adam vasıtasıyla size Rabbinizden bir buyruk, bir öğüt gelmesine mi şaşıyorsunuz? Düşünün ki O, sizi Nuh kavminden sonra yeryüzünde halifeler yaptı ve sizi vücutça daha güçlü-kuvvetli, daha gösterişli kıldı. O halde, Allah'ın nimetlerini hatırınızdan çıkarmayıp ona göre davranın ki, (dünyada da, Âhiret'te de) kurtuluşa ve gerçek mazhariyete eresiniz.

70. "Ya!" dediler; "demek sen, sadece Allah'a ibadet edelim ve kendilerine atalarımızın tapageldiği ilâhları bırakalım diye geldin ha? Eğer bu iddianda doğru ve gerçekten doğru sözlü biri isen, haydi bizi kendisiyle tehdit ettiğin şu azabı da getir de görelim?"

71. Hûd, şöyle dedi: "Öyle görünüyor ki, üzerinize Rabbinizden bir murdarlık (bâtıl inançlar ve kötü fiiller sebebiyle Allah'tan uzaklaşma hali) ve rahmetten tart hükmü inmiş. Benimle, sizin ve atalarınızın uydurup kendilerine ulûhiyet atfettiğiniz, fakat ilâh ve ma'bud olabileceklerine dair Allah'ın hiçbir delil indirmediği, indirmesi de mümkün olmayan birtakım boş isimler hakkında mı tartışıyorsunuz? Madem öyle, bekleyin bakalım bu işin sonu ne olacak! Sizinle birlikte ben de beklemekteyim."

72. Neticede Hûd'u ve O'nunla birlikte bulunanları tarafımızdan bir rahmet ve lütufla kurtarırken, âyetlerimizi yalanlayanların ise köklerini kestik; onlar, hiçbir zaman iman etmiş değillerdi.

73. Semud'a, (yine kendi içlerinden) kardeşleri Salih'i gönderdik.[15] O da, (diğerleri gibi aynı gerçeği) tebliğ etti: "Ey halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Şüpheniz olmasın ki, size Rabbiniz'den apaçık bir delil gelmiş bulunuyor: İşte, (benden beklediğiniz) açık bir işaret, bir mucize olarak Allah'ın hususî sizin için yarattığı dişi deve. Bırakın, kendi halinde Allah'ın diyarında otlasın. Sakın ha, ona bir fenalık yapmayın, yoksa sizi pek acı bir azap yakalayıverir.

158

15. Semud, bir diğer eski Arap kavmi olup, neredeyse Âd kavmine denk bir şöhrete sahipti. Cahiliye şiirinde kendisinden sık sık bahsedilen bu kavmin ismi Yunan, İskenderiye ve Roma tarih ve coğrafya eserlerinde de geçmektedir. Roma tarihçileri, onların Roma ordularına katılıp Nebatîlerle savaşa girdiklerini kaydederler. Bu kavim, Arabistan'ın kuzey-batısında Hıcr denilen mevkide otururdu ve baş şehirleri, Hicaz demiryolunun da geçtiği ve kalıntıları halâ ayakta duran Medain-i Salih'ti. Kur'ân'ın in-

diği dönemde Arap tüccarları buraya uğrardı. Hattâ Tebuk Seferi sırasında Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ordusuyla buradan geçmiş ve Allah'ın cezasına uğramış bir memleketin kalıntısı olması hasebiyle ordusunu burada konaklatmamış, fakat onları tefekküre ve ibret almaya çağırmıştı. (Mevdûdî, 3: 45–56, not 57)

Semud kavmiyle ilgili olarak sözü edilen dişi deve, onların Salih (a.s.)'dan mucize istemeleri sonucunda ortaya çıkmıştı. Nasıl ortaya çıktığı hakkında Kur'ân'da ve sahih hadiste bir şey bulmak mümkün değilse de, Allah'ın hususî 'âyet'i olarak bir olağanüstülüğünün bulunduğu açıktır. Onu içlerinden "en şakî" biri öldürdü; fakat diğerleri bu öldürene ses çıkarmadığı, hattâ destek verdikleri için suça iştirak etmiş oldular ve bu da, bardağı taşıran, gayretullahı harekete geçiren son damla olarak sonlarını getirdi.

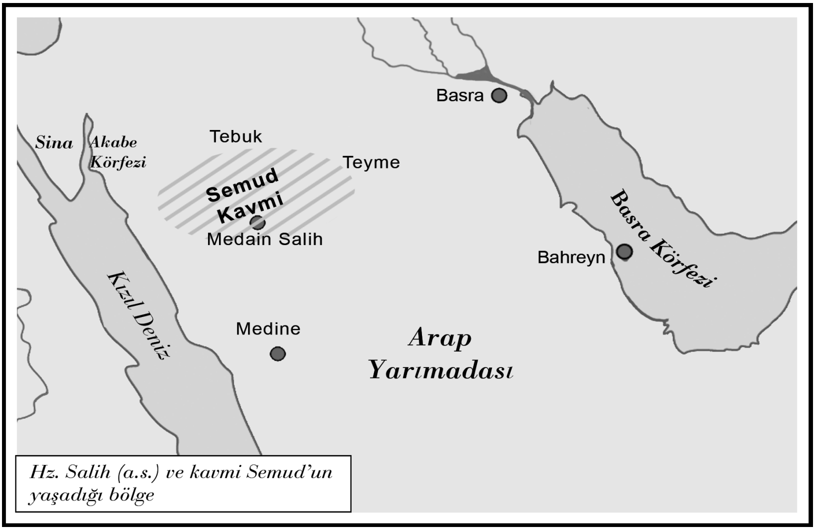

Hz. Salih (a.s.) ve kavmi Semud'un yaşadığı bölge

74. “Bir düşünün: Allah, sizi Âd kavminin ardından halifeler kıldı ve yeryüzünde size geniş imkânlar bahşetti. Yerin düzlüklerinde köşkler sahibi oluyor ve dağları oyup evler ediniyorsunuz. Allah’ın bütün bu nimetleri üzerinde düşünün de, bozguncular kesilip yeryüzünde karışıklık çıkarmayın.”

75. Halkı içinde büyüklük taslayıp diğerlerini ezen söz sahibi önde gelenler, üzerlerinde baskı kurup ezdikleri zayıf halktan iman etmiş bulunanlara, “Siz, gerçekten Salih’i Rabbisinden gelmiş bir rasûl olarak mı tanıyorsunuz?” diye çıkışır, onlar da, “Bizim bir şey yaptığımız yok; biz sadece, Salih ne ile gönderilmişse ona içten inanmışız!” derlerdi.

76. Büyüklük taslayan o zalimler ise, “Siz neye inanmışsanız, işte biz de onu bütünüyle inkâr ediyoruz!” diye mukabele bulunurdu.

77. Derken, (kendisine daha fazla tahammül edemeyerek) dişi deveyi boğazladılar; (gurur ve kibir içinde) Rabbilerinin emrinden çıkıp O’na isyan ettiler. Sonra da (büyük bir küstahlıkla) Salih’e yönelip, “Ey Salih! Eğer sen gerçekten bize (Rabbinden) mesaj getirmiş bir rasûlsen, bizi kendisiyle tehdit edip durduğun o azabı haydi getir getirebilirsen!” diye meydan okudular.

78. Nihayet o korkunç sarsıntı onları kıskıvrak yakaladı da, (hiçbir kurtuluş zaman ve imkânı bulamadan) oldukları yerde yüzüstü kapaklanıp gittiler.

79. Bu tecelli karşısında Salih, oradan uzaklaşırken şöyle diyordu: “Zavallı halkım! Ben size ancak Rabbimin mesajını tebliğ ettim ve size samimi nasihatlerde bulundum. Fakat siz, bütünüyle sizin iyiliğinizi isteyen nasihatçılardan hoşlanmıyordunuz.”

80. Lût da, (aynen diğer elçilerimiz gibi halkına tebliğde bulundu ve) onları şöyle ikaz etti:[16] “Bütün dünyada daha önce hiçbir halkın yapmadığı o çirkin işi bir yol haline getirip irtikap ediyorsunuz ha!?

81. “Kadınları bırakıp şehvetle erkeklere varıyorsunuz! Belli ki siz, sınır tanımaz ve Allah’ın verdiği duygu, meleke ve kabiliyetleri boşa sarfeden bir topluluksunuz.”

16. Lût kavmi, Irak ve Filistin arasında Şeria denilen bölgede otururdu. Başşehirleri, Talmut’a göre Sodom olup, bundan başka 4 büyük şehir daha vardı. Arkeologlara göre, M.Ö. 2300-1900 arası bu bölge o kadar yeşil ve bahçelerle dolu idi ki, tamamı, görenleri büyüleyen tek bir bahçe gibi görünürdü. Fakat, işledikleri çok büyük günahlar, özellikle toplumsal bir günah ve bir yol halini almış bulunan eşcinsellik sebebiyle helâk edildiler. Şehirlerinin kalıntılarına Lût Gölü de denilen Ölü Deniz’in suları altında halâ rastlanabilmektedir.

82. Halkının mukabelesi, "Çıkarın şunları memleketinizden; çünkü bu beyler, pek temizlik taslayan insanlar!" demekten başka bir şey olmadı.

83. Neticede, (emrimiz üzerine helâkten önce ülkeyi terkeden) Lût'u ve ailesini kurtardık; eşi hariç: o geride kalıp helâk olanların arasında idi.

84. (O halkın yaşadığı şehirlerin) üzerine ise azap yağmuru yağdırdık; günah hasadına dalmış suçluların âkıbeti nasıl oldu gör!

85. Medyen halkına ise kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik).[17] O da, (diğer rasûller gibi aynı) tebliğde bulundu: "Ey halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Hiç şüpheniz olmasın ki, size Rabbiniz'den apaçık bir gerçek gelmiş bulunuyor. Artık ölçüyü, tartıyı tam yapın; kendilerine ait mallarda haklarını eksiltmek suretiyle insanlara zulmetmeyin; bu ülkede bir zaman (peygamberler eliyle İlâhî) düzen sağlanmıştı; siz, aksine davranmak suretiyle burada bozgunculuk çıkarmayın. Gerçek mü'minler olup dediğim gibi davranmanız, sizin için hayırlı olan yoldur.

86. "Öyle, (gücünüze dayanarak) bütün yol başlarını tutup tehditler savurmayın ve Allah'a iman edenleri O'nun yolundan alıkoymaya ve o yolun eğriliğini, eğri tanınmasını, keyfinize göre eğrilip bükülmesini arzulamayın ve onu böyle göstermeye çalışmayın. Düşünün ki, bir zaman siz az ve zayıftınız, fakat Allah sayınızı çoğalttı, gücünüzü arttırdı. Sınır tanımayan ve Allah'ın verdiği duygu, meleke ve kabiliyetleri yanlış yolda harcayanların sonları nasıl oldu, düşünün ve ibret alın!

87. "Eğer içinizden bir grup benimle gönderilen gerçeğe inanmış ve bir grup da inanmamışsa, ben ne diyeyim; madem öyle, o halde Allah aramızda hükmünü verinceye kadar 'sabırla' bekleyin. Çünkü O, daima en hayırlı hükmü verendir."

160

17. Medyen, Hicaz'ın kuzey–batısında, Filistin'in güneyinde, Kızıldeniz ve Akabe Körfezi sahilinde uzanan bir bölge idi. Mekke ve Yanbu'dan geçip Suriye'ye giden Yemenli ve Irak–Mısır arası gidip-gelen tüccarlar Medyen şehirlerine uğrarlardı. Dolayısıyla burası, Araplar tarafından çok iyi bilinen bir yerdi. Medyenliler, kendilerini Hz. İbrahim'in üçüncü hanımı Katura'dan olma oğlu Medyen'e nisbet ederlerdi. Baştan Müslümandılar. Daha sonraları şirke bulaştılar ve pek çok kötülüklerinin yanısıra, özellikle ekonomik hayatları tamamen gayr–ı meşrûluk üzerinde cereyan etmeye başladı.

Medyen'in helâki, Araplar arasında uzun süre bir ibret vesikası olarak anlatıldı. Mezmurlar'da (Zebur) geçen şu satırlar önemlidir:

> Çünkü onlar yürek birliğiyle öğütleştiler;
> Sana karşı ahit kestiler.
> Bunlara Midyan'a (Medyen),
> Kişon vadisinde Siseraya, Yabine yaptığın gibi yap.
> Onlar En-dorda helâk oldular,
> Toprak için gübre oldular.
> Ey Allah'ım, onları toz kasırgası gibi,
> Yel önünde saman çöpü gibi yap.

(*Mezmurlar*, 83: 5, 9–10, 13.)

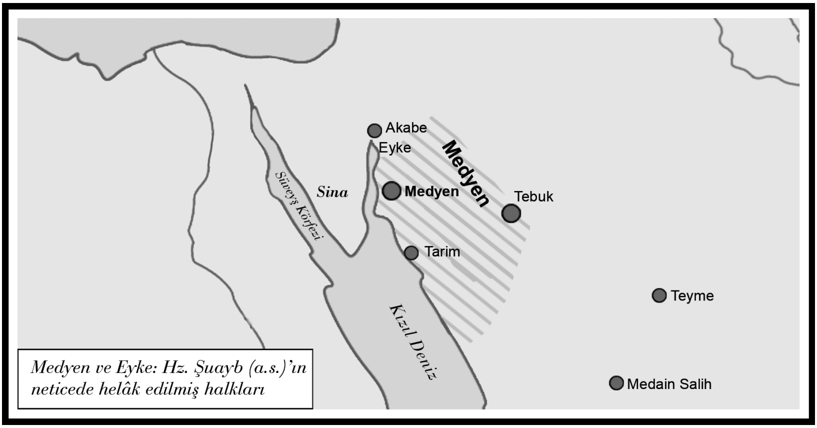

Medyen ve Eyke: Hz. Şuayb (a.s.)'ın neticede helâk edilmiş halkları

88. Halkı içinde büyüklük taslayıp diğerlerini ezen söz sahibi önde gelenler, şöyle mukabelede bulundular: "Seni ey Şuayb, ve iman edip seninle beraber olanları hiç şüpheniz olmasın ki memleketimizden sürer çıkarırız, ya da bizim yolumuza, düzenimize dönersiniz." Şuayb'ın cevabı ise şöyle oldu: "Biz istemesek bile, zorla öyle mi?

89. "Allah bizi sizin o bâtıl inancınızdan ve yolunuzdan kurtardıktan sonra tekrar o aynı yola dönersek, bu takdirde yalan isnadıyla Allah'a iftirada bulunmuş oluruz. Bizim o yola geri dönmemiz asla söz konusu değildir, meğer ki Rabbimiz olan Allah (mazallah hakkımızda başka türlü) dilemiş ola. Rabbimiz, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.[18] (Siz ne yaparsanız yapın, ne derseniz deyin) biz, Allah'a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz! Bizimle şu halkımız arasında hükmünü ver ve gerçeği ortaya koy; hiç şüphesiz Sen, gerçeği en doğru ve en hayırlı biçimde ortaya koyansın."

90. Halkı içinde söz sahibi ve küfürde kökleşmiş önde gelenler, diğerlerini sıkıştırmaya başladılar: "Bakın, eğer Şuayb'a uyacak olursanız, bilin ki kaybeder ve perişan olursunuz!"

91. Nihayet o korkunç sarsıntı onları kıskıvrak yakaladı da, (hiçbir kurtulma zaman ve imkânı bulamadan) oldukları yerde yüzüstü kapaklanıp gittiler.

92. Şuayb'ı yalanlayanlar: onlar değildi sanki o vatanlarında bir zaman şen–şakrak dolaşanlar. Şuayb'ı yalanlayıp (perişan etmek isteyenler): asıl perişan olup gidenler yine kendileri oldular.

93. Bu tecelli karşısında Şuayb oradan uzaklaşırken şöyle diyordu: "Zavallı halkım! Ben size ancak Rabbimin mesajını tebliğ ettim ve size samimi nasihatlerde bulundum. Şimdi böyle nankör, küfürde böylesine ısrarlı bir topluluk için ne diye gam çekeyim ki!?"[19/20]

94. Biz hangi memlekete bir peygamber gönderirsek önce oranın halkını zorluklar, sıkıntılar ve musibetlere düçar ederiz ki, kalbleri yumuşasın, gafletten uyanıp kendilerine gelsinler ve içten Allah'a yönelerek, yalvarıp yakarsınlar.

95. Onları bir süre böyle terbiyeye tâbi tutmamızın ardından, (eğer iman etmezlerse bu defa merhale merhale helâk yolunda) sıkıntılı hallerini rahatlıkla değiştiririz. Zamanla nüfusları da, güçleri de artar, bolluğa erer ve hiçbir şeye aldırış etmeden yiyip–içmeye başlarlar da, "Vaktiyle atalarımız kâh üzülmüş, kâh sevinmişlerdi; (biz ise ne kadar rahattayız!)" der ve olup-bitenlerden hiç ders almazlar. Nihayet kendilerini o şuursuzlukları içinde ve onlar farkına bile varmadan birden yakalayıveririz.[21]

18. Yani: "Biz, asla geri şirke dönmeyiz, böyle bir şeyden de Allah'a sığınırız. Fakat, geleceğimizle ilgili olarak Rabbimiz olan Allah'ın İlim ve Meşiet'inde neyin bulunduğunu da bilemeyiz. Hakim olan O'nun Meşieti'dir. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır."

19. Kur'ân-ı Kerim'de kıssaları anlatılan rasûller, Kur'ân'ın ilk muhatapları olan özellikle Mekke halkının güneye, kuzeye ve kuzey-doğuya yaptıkları seyahatlerde uğradıkları yerlerde neşet etmiş ve kavimlerinin tarihlerinin önemli ölçülerde biliniyor olmasının yanısıra, benzetme yerinde ise, mezhepler, meşrepler, maneviyat yolları ve onların başlarındaki büyük zatlar gibi, risalet zincirinin birer önemli halkası ve bu halkanın sahip bulunduğu hususiyet açısından, bir döneminde Peygamber Efendimiz'e rehberlik yapan büyük peygamberlerdir. Onların kıssaları, tarih boyu gelmiş bütün peygamberlerin kıssalarını da kapsayacak özelliktedir. Her biri bütün peygamberlik vasıflarıyla şüphesiz muttasıf olmakla birlikte, içlerinde bazıları sabırda, bazıları şükürde, bazıları hilimde, bazıları ilimde, bazıları ruhaniyat, bazıları idarede biraz daha öne çıkmış olup, Allah Rasûlü'ne bu noktalarda örnek gösterilmektedir. Bir döneminde bu rasûllerin rehberliğinde yürüyen Efendimiz (s.a.s.), daha sonra bütün bu hususiyetlerde onları aşmış ve her bakımdan küllî bir rehber, küllî bir muallim olmuştur. O'nun mesajının evrenselliği de zaten böyle olmasını gerektiriyordu.

Bütün önceki rasûller, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm gibi, Tevhid başta olmak üzere aynı iman, ibadet, muamelât ve ahlâk esaslarını tebliğ etmişlerdir ve bütün bu noktalarda İslâm ağacının bereketli kökleri gibidirler. Aynı zamanda, Efendimiz için de reddedilmez birer delil oluşturmaktadırlar. Şu kadar ki onlar, dönemlerine göre bazı esaslarda ayrıntılı tebliğde bulunurken, bazılarında kısmen kapalı ve özet gitmişler, fakat Allah'ın insanlık için seçip gönderdiği yegâne din olan İslâm, Allah Rasûlü'yle birlikte bütün âlemi kaplayan kutlu bir ağaç halinde boy vermiştir. Kur'ân, bu ağacın ana kök ve büyüme prensiplerini teşkil ederken, bu ağaç, Efendimiz'in hayatı, yani sünnetiyle gövdesi üzerinde yükselmiş ve şanla, şereflerle dolu İslâm tarihinde meyvesini her dem taptaze ve bol veren bir ağaç halini almıştır. Bunda da Müslüman fatihler, fakihler, müfessirler, hadisçiler, maneviyat ehli ve diğer ilim adamlarının katkıları şüphesiz çok büyüktür. Bu muhteşem tarihi atlayıp Sahabe dönemine dönme düşüncesi taşıyan, sonra tabiatıyla burada da duramayıp Sünnet'e ve Kur'ân'a dil uzatmaya kadar gidenler, bu çok önemli gerçekten gafil birtakım "müsrif ve mu'tedî (had bilmez)"lerdir.

Kur'ân-ı Kerim, bu sûrede sözü edilen ve edilmeyen peygamberlerin kıssalarını, onları ele aldığı sûrelerde o sûrenin ana konusu çerçevesinde ve o konunun gerektirdiği açıdan, ama her halükârda ana hatlarıyla, İslâm'ın tebliğ döneminde ve sonrasında yapacakları yol göstericilik ve misal olma fonksiyonuyla değerlendirir. Yoksa maksat, tekrarlarda bulunmak ve hikâye anlatmak değildir. Bu kıssalar, birer prizma gibidir ki, bakıldığı perspektiften ayrı ama diğerleriyle bütünlük içinde bir manzaraya aynalık yapar.

20. Kıssalarda her kavim için ortak noktalar, bir de her kavme has özellikler olduğu hemen ortaya çıkmaktadır:

- Apaçık şirk içinde bulunma, Hz. Lût'un kavmi dışında hepsinde ilk göze çarpan ortak noktadır; bilhassa Hz. Nuh, Hz. Hûd ve Hz. Salih'in kavminde şirk çok kökleşmiş durumdadır. Dolayısıyla, bunlara gönderilen bütün peygamberler, tebliğlerinin temeline, "*Ey halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur*!" ana prensibini yerleştirmişlerdir.
- Hz. Salih ve Hz. Şuayb'ın kavminde, şirkin yanısıra, ona yakın derecede önemli içtimaî hastalıklar da söz konusudur. Öncekinde inşaat sektörü çok gelişmiş olup evler, köşkler içinde lüks bir hayat yaşanmaktadır ve bu lüks hayatın getirdiği içtimaî dengesizlikler vardır. Diğerinde ise aldatma, haksızlık ve yolsuzluklar ekonomik hayata bütünüyle hakim olup, başka türlü davranmak isteyenlere göz açtırılmamaktadır.
- Toplulukların hepsinde, onların sözcüsü ve liderleri durumunda önde gelen bir sınıf vardır. Fakat bu sınıf, Nuh kavminde sadece önde gelenlerdir; dolayısıyla Nuh kavminin, iman edenler dışında tamamı küfürde, şirkte âdeta aynı derecede inatçıdır; Âd kavminde küfürde çok ileridir ve diğerlerini de peşlerinden sürüklemektedir; Hz. Salih'in kavminde zalim, kötülüklerde çok ileri ve çoğunluğu baskı altında tutan küçük bir oligarşidir; Hz. Şuayb'ın kavminde hem küfürde önderlik yapan, hem de toplum üzerinde baskı kurmuş zalim bir oligarşidir.
- Hz. Lût'un kavminde, her şeyden önce alabildiğine yaygın ahlâkî bir çöküntü söz konusudur. O kadar ki, toplumun tamamı bu çöküntünün içindedir ve ondan vazgeçecek durumda değillerdir.

21. Bu son iki âyet, önemli bir tarihî ve sosyolojik gerçeği ifade etmektedir. Bir yerde İlâhî Mesaj bir peygamber veya peygamber vârisi bir zat ve cemaat tarafından tebliğ edilmeye başlandığında, insanların kalbleri yumuşasın ve Allah'a yönelsinler diye orada sıkıntılar, hastalıklar, yoksulluk ve savaş gibi zorluklar baş gösterir. Eğer insanlar iman etmemekte ve zulümde diretir, İslâm'ın tebliğine karşı mücadeleye girişirlerse, bu defa istidrac, yani merhale merhale helâk yolunda o yerde bir bolluk dönemi başlar: kuraklığın yerini yağışlar alır; hastalıklara tedavi yolları açılır, savaşlar biter. Aynı zamanda bizzat peygamberin veya vâris-i peygamber olan zat veya cemaatin varlığına da bir ikram olan bu hâl, insanlarda şükür duygusunu harekete geçirmek ve İlâhî Mesaj'la gelen bereketi hatırlatmak gibi bir gaye de taşısa, inkârcı zalimler için daha çok bir *istidrac*, yani yukarıda ifade edildiği gibi, merhale merhale helâke yürüme demektir İnsan, bir sıkıntının ardından gelen nimeti daha iyi idrak eder; açlıktan sonra tokluk, hastalıktan sonra sağlık, fakirlikten sonra zenginlik, insanda nimeti daha çok hissettirir. Ne var ki, eğer buradaki asıl sebep, asıl hikmet kavranmaz, olup bitenlerin ardındaki İlâhî El görülmez de, insanlar bunları kendilerinden bilirler ve İlâhî Mesaj'a karşı diretme de toplum çapında devam eder, bir de o Mesaj'ı temsil ve

tebliğ mevkiinde olanlar gelecek adına ümit verici bir durumda olmazlarsa, artık İlâhî ceza oraya birden iniverir.

Küfre, zulme, isyana ve günahlara rağmen nimet ve bolluk, arz edildiği gibi, istidrac ifade eder. Buna karşılık, Cenab-ı Allah (c.c.), Hak Din, yani İslâm gerçek manâsıyla yaşandığı, hükümleri hayata hayat yapıldığı zaman da, Mâide Sûresi'nin 66'ncı âyetinde ve bundan sonraki âyette buyurulduğu üzere, insanları "*başlarının üzerinden ve ayaklarının altından*" besler, gökten bereket yağar, yerden bereket fışkırır. Fakat bu da, nimet ölçüsünde şükür ister. Ne var ki, aradan yıllar ve asırlar geçtikçe insanlar, bu bolluğun ve rahatın sıkıntı yılları ve asırlarından sonra İlâhî Mesaj vasıtasıyla geldiğini unutur, şükür hisleriyle dopdolu olarak Allah'a karşı vazifelerini gerektiği ölçüde yerine getirmeye devam edeceklerine onu kendilerinden bilir ve rahata, eğlenceye dalarlar. Bu ise, çöküşün başlangıcı bir çürüme olup, bu çürüme kanser gibi yavaş yavaş bütün bünyeye yayılır. Çürüme son safhaya geldiğinde artık yıkım veya ölüm kapıda demektir.

96. Eğer o ülkelerin ahalisi iman etmiş ve ve kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olup, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınmış olsalardı, hiç şüphesiz üzerlerine göklerden ve yerden bereket kapılarını açardık. Fakat onlar, (peygamberleri ve onların getirdiği İlâhî Mesaj'ı) yalanladılar ve Biz de, işleyip de hesap defterlerine geçen günahlar sebebiyle onları kıskıvrak yakaladık.

97. Yoksa o ülkelerin ahalisi, zorlu ve karşı konulmaz baskınımız, onlar geceleyin uyurken birden başlarında patlayıvermez diye kendilerini mutlak güvende mi hissediyorlardı?

98. Veya, o ülkelerin ahalisi, zorlu ve karşı konulmaz baskınımız, onlar güpegündüz eğlenirlerken birden başlarında patlamaz diye mi emindiler?

99. Allah'ın onları beklemedikleri bir şekilde cezalandırmayacağından mı emindiler yoksa? Oysa, kendilerine yazık edenlerden başka hiç kimse, kendisini Allah'ın bu şekilde cezalandırmasından emniyette hissetmez.

100. Önceki sahiplerinin arkasından dünya mülküne vâris olanlar şu gerçeği halâ anlamadılar mı ki, eğer dilemiş olsak, günahlarından dolayı onları da benzer bir helâke düçar ederiz. Ne var ki, (bunu anlayacak durumda değiller; çünkü zulüm, inhiraf ve kibir gibi kötü hasletleri ve işledikleri büyük günahlar sebebiyle) kalblerinin üzerine mühür vuruyoruz da, artık (vahyi duymaz, hiçbir ikaz ve nasihati, olup-biten hadiselerin verdiği dersi) işitmez oluyorlar.

101. İşte (helâk ettiğimiz) o ülkeler: (ey Rasûlüm,) onların ibret dolu tarihlerinden bazı sahneleri sana anlatıyoruz. Gerçek şu ki, bizzat içlerinden çıkan rasûller onlara apaçık deliller, mucizeler getirdiler. Fakat onlar iman etmediler; çünkü o âna kadar (dış dünyada ve bizzat kendi varlıklarında kendilerine gösterilen) onca delili hep yalanlamış ve yalanlamayı âdet haline getirmişlerdi. Allah, (inkâr kalblerinde yerleşmiş olan) kâfirlerin kalblerini işte böyle mühürlüyor.

102. Onların çoğunda ahde vefa diye bir şey görmedik. Buna karşılık, onların çoğunu ancak, büyük günahları açıktan ve çekinmeden işleyen yoldan çıkmış (fasık)lar olarak bulduk.

103. Adı anılan bütün bu peygamberlerden sonra (insanlığın ve İlâhî Mesaj'ın tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak) Musa'yı, yine âyetlerimizle (apaçık delil ve mucizelerimizle) Firavun'a ve onun ileri gelen yetkililerine gönderdik; fakat onlar da, diğerleri gibi âyetlerimize haksızlık ettiler. Bir defa daha gör ki, o bozguncuların sonları nasıl oldu!

104. "Ey Firavun," demişti Musa, "şüphesiz ki ben, Âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

105. “Bana gereken, Allah hakkında ancak doğru ne ise onu söylemektir. Şu halde bilin ki size, (benim gibi) sizin de Rabbiniz olan (benim gibi sizi de yaratan, besleyip büyüten, hayatta tutan) Allah’tan apaçık bir gerçek ve delillerle geldim. Öyleyse İsrail Oğulları’nı sal da, benimle gelsinler.”

106. Firavun, “Madem ki” dedi, “apaçık bir gerçek ve delille geldin, eğer sözünde doğru biri isen, durma göster onu!”

107. Bunun üzerine Musa asâsını bırakıverdi.. bir de ne görsünler, o asâ bir ejderha kesilivermiş!

108. Sonra, (koynuna götürdüğü) sağ elini de sıyırıp çıkarıverdi; o da, orada bulunan herkesin hayret dolu bakışları altında bembeyaz ve parlak mı parlaktı![22]

109. Firavun’un halkının ileri gelen yetkilileri (Firavun’un idare ve danışma heyeti, konuyu aralarında görüştüler ve) “Bu,” dediler, “(Firavun’un buyurduğu gibi) gerçekten çok bilgin, çok mahir bir büyücü!

110. “Sizi ülkenizden, toprağınızdan çıkarmak istiyor. Bu durumda ne tavsiye edersiniz?”

111. (Ve sonuç olarak Firavun’a) şu mütalâada bulundular: “O’nu da, kardeşini de alıkoy ve bütün şehirlere görevliler sal.

112. “Ne kadar bilgin, mahir büyücü varsa hepsini toplayıp getirsinler.”

113. Bütün büyücüler Firavun’un önünde toplanıp, “Galip geldiğimiz takdirde bize mükâfat var değil mi?” diye sordular.

114. “Tabiî,” dedi Firavun, “o zaman, hiç şüphesiz gözdelerimden olacaksınız!”

115. Büyücüler, “Ey Musa, ister elindekini önce sen at, istersen biz elimizdekini bırakalım!” diye meydan okudular.

116. Musa, “Siz bırakın!” dedi. Büyücüler, son hazırlıklarını yapıp ellerindeki bütün büyü vasıtalarını yere bırakınca, orada bulunan herkesin bakışlarını büyülediler, onları dehşete düşürdüler ve çok büyük bir büyü ortaya koydular.

117. Musa’ya, “Asânı yere bırak!” diye vahyettik. Bir de ne görsünler, asâ büyücülerin büyü adına ortaya koydukları ne varsa hepsini silip süpürüyor.

118. Neticede hak kendini belli etti ve diğerlerinin bütün yaptıkları boşa çıktı.

119. Oracıkta, (herkesin gözü önünde) Firavun ve takımı yenilip küçük düştüler.

120. Büyücüler ise secdeye kapandılar.

22. Cenab-ı Allah'ı, var oluşu, kâinatı ve ondaki hadiseleri değerlendirirken, iki bakış açısı çok önemlidir: bütün bunlara Cenab-ı Allah açısından bakmak, bizim açımızdan bakmak. Meseleye Cenab-ı Allah (c.c.) açısından yaklaşıldığında zaman, mekân ve boyut kavramları ortadan kalkar ve her şey, O'nun zaman, mekân ve boyut ötesi tecellilerinden ve icraatından ibaret olur. Bu bakımdan Kur'ân, meselâ Kıyamet ve Âhiret gerçeklerinden bahsederken de çok defa geçmiş zaman kipi kullanır ki, bu, sadece söz konusu gerçeklerin meydana gelmesinin kesinliğini ortaya koymaz; aynı zamanda, bizim için olmuş olanla olmakta ve olacak olanın Cenab-ı Allah açısından farklı olmadığını ifade eder.

Var oluşa, kâinata ve hadiselere bizim açımızdan yaklaşıldığında ise araya sınırlar girer, boyutlar girer, zaman ve mekân girer, ayrıca insan iradesi ve onun fonksiyonları girer; kâinatta olup bitenlerin takip edilebilmesi, bunlardan neticeye varılıp ona göre hayatın tanzim edilebilmesi için zaman, mekân, boyut ve insan iradesi gibi sınırlamaların dışında sebepler de devreye girer. Bunlar, Cenab-ı Allah'ın sebep, zaman, mekân ve boyut ötesi icraatının önüne sanki perde üstüne perdeler çeker ve biz, en son perdenin önünde olup bitenleri kanun adını verdiğimiz bazı prensipler ve sebep-sonuç münasebetleri çerçevesinde ele alırız. İşte, tabiatperestleri ve materyalistleri yanıltan en önemli noktalardan birisi budur. Göz, daha doğrusu beş duyu, eşya ve hadiselerin ötesine, yani perdelerin gerisine vâkıf olamadığı için, sadece perdelerin berisindekileri var kabul eder. Oysa insan kendine bakarak, maddî vücut âleminden başka -haydi ruha inanmasalar bile- olabildiğince geniş ve birbiriyle iç içe hayal, tasavvur, düşünce, ideal, niyet âlemlerini, ayrıca şuur, irade, his ve kalb âlemlerini görecektir. Maddede bulunmayan ve dolayısıyla maddeden, insanın maddî yapısından kaynaklanması mümkün olmayan bu âlemler, madde ötesi âlemlerin insandaki yansımasından veya onlara misal teşkil eden âlemlerden başka bir şey değildir.

Kur'ân-ı Kerim'in âyet (işaret, alâmet) adını verdiği ve terim olarak 'mucize' kelimesiyle karşılanan vakalar, Cenab-ı Allah'ın, eşya ve hadiselerdeki, insanın bakış açısına göre sebep-sonuç münasebetlerinin ötesine geçen veya kanun dediğimiz prensipleri kıran ve dolayısıyla âdet üstü, yani harikulâde ve peygamberleri eliyle ortaya koyduğu icraatıdır. O bakımdan bunlar, insan açısından birer mucize olup, kâinatı her an kabza-i tasarrufunda tutan ve onu İlim, Hikmet, Meşiet ve İnayet gibi aslî sıfatları çerçevesinde dilediği gibi idare eden Cenab-ı Allah için ise sadece diğer icraatı gibi birer icraattır. Eşya ve hadiselere iman gözüyle bakanlar için de kâinattaki her şey, her hadise birer mucize olduğundan, peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin aslında onlardan çok da fazla farkı yoktur. Bundandır ki, beşeriyetin terakki dönemine hitap eden Kur'ân ve Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'la kemâle eren İslâm, bu türden mucizelerden çok ilmi, dolayısıyla tefekkür, akletme ve muhakeme gibi zihnî ve kalb, ruh gibi manevî melekeleri ön plana almıştır.

121. "İman ettik" dediler, "O Âlemlerin Rabbine,

122. "Musa'nın ve Harun'un Rabbine!"

123. Firavun, (tehdit ederek) dedi: "Benden izin almadan iman etmek ha? Bu, şu (baş)-şehrin yerli halkını sürüp çıkarmak için orada birlikte planladığınız bir oyundur. Başınıza neler gelecek, göreceksiniz!

124. "İşte söylüyorum: Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi darağacında sallandıracağım."

125. "Biz," dediler büyücüler, "her halükârda Rabbimize döneceğiz.

126. "Ama sen, başka hiçbir sebeple değil, sadece Rabbimizden bize gelmiş bulunan gerçeklere iman ettik diye bizden intikam alıyorsun."[23] (Ardından, Allah'a yalvardılar:) "Rabbimiz! Üzerimize sağnak sağnak sabır boşalt ve bizi Müslümanlar olarak vefat ettir!"

127. Firavun kavminin önde gelen yetkilileri, Firavun'a müracaatla: "Musa-yı ve halkını kendi hallerine bırakıp, şu ülkede bozgunculuk yapsınlar, seni ve ilâhlarını terketsinler mi istiyorsun?" dediler. Firavun, "Hayır, bilakis onların erkek çocuklarını öldürecek, kız çocuklarını ise kullanmak üzere alıkoyacağız. Elbette onlara karşı dilediğimizi yapabilecek ve onları ezecek güçteyiz!" cevabını verdi.

128. Musa, kavmine şu tembih ve tesellide bulundu: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin! Şüphesiz ki bütün yeryüzü Allah'ındır. Ona kullarından kimi dilerse onu vâris kılar. Nihaî zafer ise, her zaman kalbleri O'na karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na karşı gelmekten sakınıp, emirlerini yerine getiren (müttakî)lerindir."

129. (Firavun'un işkencelerine maruz bulunan kavmi, Musa'ya şikâyet dolu) sızlanıyordu: "Biz, sen gelmeden önce de işkenceye maruzduk, şimdi sen geldikten sonra da maruzuz." Musa ise, (onları hem teselli hem ikaz ederek, şöyle) diyordu: "Ne biliyorsunuz ki, bakarsınız Rabbiniz düşmanınızı helâk eder de, yeryüzünün herhangi bir yerinde size de bir hakimiyet verir. Verir de, siz nasıl davranacaksınız bir de ona bakar."

130. Gerçekten Firavun oligarşisini yıllarca kıtlık, kuraklık ve gelir darlığına maruz bıraktık ki, düşünüp ibret alsınlar.

23. Tarih boyu bu hep böyle olmuştur. Karşı taraf, mü'minlerden sadece, "Rabbimiz Allah!" dedikleri için intikam almaya kalkışmış, fakat bunu pek çok uydurma sebeplerin arkasına gizlemişlerdir: düzeni bozmak, Din'i kullanarak yönetimi ele geçirmeye, dinî duyguları istismar ederek menfaat temin etmeye çalışmak, Din adına halkı bölmek gibi..! Tabiî, az da olsa Din adına böyle davrananlar da yok ve var olmamış değildir; fakat karşıdakiler suçlamalarını hep böyle yapmışlar ve bütün mü'minleri bu şekilde aynı kategoriye koymuşlardır.

131. (Hayatlarının akışı içinde) bolluk ve refah gördükleri zaman, "Bu, bizim hakkımız! Kabiliyet ve çalışmamızın ürünü bu!" derler; kötü bir durumla karşılaştıklarında ise, onu Musa ile beraberindeki mü'minlerde iddia ettikleri uğursuzluğa verirler – Hayır, şunu iyi bilin ki, onların uğur veya uğursuzluk dedikleri her şey, Allah'ın hükmü ve yaratmasıyladır. Ne var ki onların çoğu, ilimle alâkaları olmadığı için bunu bilmiyorlardı.–

132. Ve şöyle derlerdi: "Bizi büyülemek için ne kadar kendince mucize gösterirsen göster, sana asla inanacak değiliz."

133. (Biz, yine de düşünüp kendilerine gelirler mi diye) üzerlerine, her biri (Ulûhiyet ve Rubûbiyetimizin) bir delili olarak farklı zamanlarda sel baskınları, salgın hastalıklar, ekinlerini mahveden çekirgeler, evlerdeki yiyeceklerine ve kendi bedenlerine üşüşen haşereler ve kurbağalar gönderdik ve bütün sularını kana çevirdik. Ama bütün bunlara rağmen onlar kibir ve inatlarından vazgeçmediler ve sürekli günah hasadıyla meşgul inkârcı bir topluluk olarak kaldılar.

134. Musibet üzerlerine çökünce Musa'ya gelir ve şöyle sızlanırlardı: "Ey Musa, O'nun (Kendi Ulûhiyet ve Rubûbiyetine mukabil sana olan kulluk ve risalet) ahdi (ve dualarını kabul edeceği) sözü hakkı için bizim adımıza Rabbine yalvar. Andolsun, eğer bu musibeti üzerimizden kaldırırsan, hiç şüphen olmasın ki sana inanacak ve yine hiç şüphen olmasın ki, İsrail Oğulları'nı seninle birlikte göndereceğiz."

135. Biz verdikleri sözü yerine getirebilecekleri bir süre için musibeti üzerlerinden kaldırınca da, sözlerinden hemen dönüveriyorlardı.

136. Bu şekilde, âyetlerimizi yalanlamakta direndikleri ve (onca açıklığına ve kesinliğine rağmen) onları hiç umursamadıkları için, neticede hak ettikleri cezayı verdik ve onları denizde boğduk.[24]

137. (Kaç asırdır) horlanıp ezilen (İsrail Oğulları) halkını da, bereket ve feyizlerle donattığımız o (Şam-Filistin) ülkesinin doğularına ve batılarına (tamamına) vâris kıldık. Böylece (ey Rasûlüm,) İsrail Oğulları'na senin Rabbinin yaptığı, ("Aşağılanıp ezilen o insanlara lütufta bulunacak, onları kendilerine uyulan bir millet yapacak ve onları bereketlerle donattığımız ülkeye mirasçı kılacağız.") şeklindeki güzel va'di, onların sabretmelerinin neticesinde yerine gelmiş oldu. Firavun'un ve halkının, o sanat ve sanayi ürünü eserlerini ve yükselttikleri köşkleri, sarayları, yetiştirdikleri bağ ve bahçeleri ise yerle bir ettik.[25]

24. Peygamber Efendimiz'den önce tarihte, zahiren tabiî felâket gibi görülen yollarla önemli topluluklar helâk edilmiş ve bu helâkler toptan olmuştur. Bu tür toptan he-

lâkin o zaman olup, şimdi niye olmadığı sorulabilir. Buna cevap olarak önce şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bütün varlıklar için bir rahmettir; dolayısıyla O'nun dini ve Kur'ân da öyledir. Şu halde, İslâm ve Kur'ân var oldukça, daha önceki dönemde olanlara benzer ve bir anda gelen toptan bir helâk söz konusu olmayabilir. Ancak, neredeyse önemli sayıda Müslüman kalmadığı ve Kur'ân'a da artık hiçbir önem atfedilmediği zamandır ki, insanlığın başına Kıyamet kopacaktır.

İkinci olarak, Kur'ân'da toptan helâki söz konusu edilen topluluklar bedevî idi; çok inatçı, söz anlamaz ve oldukça küstahtılar. Helâklerine sebep olan kötülükler, bütün toplumu kuşatmış vaziyette olabildiğince yaygındı. Yerin onları daha fazla taşıyacak durumu yoktu. Ayrıca, kendilerine gönderilen peygamberlere içlerinde çok az sayıda insan iman etmişti ve bunlar zayıf ve azınlıkta olup, Allah'ın dininin o topraklarda hakim olması açısından gelecek adına ümit va'd etmiyorlardı. Ayrıca, günümüzde de, toptan gelmemekle birlikte, benzer helâklerin olmadığı söylenemez. O günkü helâkler de zahiren deprem gibi, tufan gibi, sel baskını gibi, sürekli fırtına ve yanardağ patlaması gibi, bugün 'tabiî' denilen felâketler halinde gelmişti. Aynı felâketler, toptan gelmemekle birlikte, büyük ölçeklerde bugün de olmakta, fakat insanlar, günümüzde eşya ve hadiselere natüralist ve materyalist bakışla yaklaştıklarından, bunları "tabiî felâketler" deyip geçiştirmektedirler. Oysa bunlar da, "orduları"nı kullanarak Allah'ın gönderdiği birer cezadır. Dünya savaşları, kuraklıklar, depremler, iç fitneler, ekonomik dengesizlikler birer cezadır.

Burada bu felâketlerin bazen neden mü'minleri de içine aldığı sorulabilir. Eski çağlarda toptan gelen felâketler dünyada nihaî ceza olarak geliyordu; bugünkü felâketler ise hem ceza hem ikaz için gelmektedir. İnançsız suçlular gibi, zaman zaman mü'minlerin de İslâm'ı temsil ve tatbikteki büyük hataları sebebiyle cezalandırılmaları ve ikaz edilmeleri gerekebilir. İkinci olarak, ikaz akla kapı açacak, yani onu uyaracak, fakat iradeyi iman ve teslime zorlamayacak şekilde gelir. Eğer bugünkü felâketler sadece inançsız canileri kapsayacak olsa, bu defa bunlar daha önceki peygamberlere verilen mucizeler gibi olur. O peygamberlerin kavimleri o mucizelere inanmayınca helâk edilmişlerdi. Eğer bugün de felâketler sadece inançsız suçluları içine alacak olsa ve buna rağmen insanlar küfür ve suç işlemede devam etseler, bu, çok daha büyük felâketlere kapı açabilir. Allah (c.c.), pek çok hikmetlerden dolayı insanlığı bu felâketlerden korumaktadır. Bu hikmetlerden biri, gelecekte pek çok insanın İslâm'ı kucaklayacak olmasıdır. Üçüncü olarak, mü'minlere gelen felâketler, günahlarının affına ve kendilerine şehitlik mertebesi kazandırmaya vesile olur. Onların bu felâketlerde yok olan malları ise sadaka hükmüne geçer. Dördüncü olarak, bu felâketlerde kendilerini her zaman İslâm ve başkaları için feda etmeye hazır bazı 'iyi' mü'minlerin ölmesi ise, İslâm'ı temsil ve yaşamaktaki büyük kusurlarından dolayı Müslümanların tamamına veya daha büyük çapta gelebilecek felâketleri önleyici bir fonksiyon görmektedir denebilir.

Meselâ, Osmanlı İslâm Devleti'nin, onun nihaî yıkılışını getiren I. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetinin şüphesiz zahirî sebepleri vardır. Fakat bunun asıl sebebini, yani Kader'in niye bu yıkılışa fetva verdiğini Bediüzzaman hazretleri iki ana kategoride ele alır:

- Allah'ın, O'nun İrade sıfatından gelen ve kâinatı, eşya ve hadiseleri, ayrıca bütün yönleriyle ferdî ve içtimaî insan hayatını yaratması ve idaresi ile ilgili sünneti, bir başka ifade ile kâinat, eşya, hadiseler ve insan hayatı ile ilgili icraatı vardır. Bu icraat, dış görünüşü itibariyle bir devam ve süreklilik gösterdiğinden, kâinatın, eşya ve hadiselerin, tarihin ve insan hayatının incelenmesiyle prensipler ve kanunlar mahiyetinde birtakım sonuçlara varırız ki, bunlara bugün "tabiat kanunları, sosyolojinin, tarihin kanunları, bilimin prensipleri" deyip geçmekteyiz. İşte bu noktada da Allah'a itaat ve isyan etmenin bir karşılığı olup, bu karşılık, galibiyet veya mağlûbiyet, servet veya fakirlik, başarı veya başarısızlık, ilerleme veya geri kalma şeklinde daha çok dünyada, kısmen de Âhiret'te görülür. Müslümanlar olarak, son asırlarda bu kanunları ihmal ettik ve bunlara bilerek veya bilmeyerek ittiba ile bilim ve teknoloji gücünü ele geçiren dünya, neticede galip geldi.
- Sözü edilen birinci tür kanunlarda büyük ihmalimiz bulunduğu gibi, Allah'ın Kelâm sıfatından gelen ve Din şeklinde tecelli eden kanunlarını da büyük ölçüde ihmal ettik. Allah, günde (24 saatte) bir saat veya biraz daha fazla tutacak beş vakit namazı emretti; ihmal ettik ve karşılığında Allah beş yıl cephelerde alnımızı secdeden kaldırmadı; (İslâm dünyası olarak kendimize gelip, halâ bu secdeden başımızı kaldırabilmiş değiliz.) Allah (c.c.), onbir ay yememize mukabil, senede bir ay oruç tutmamızı emretti. Nefsimize acıyıp ihmal ettik; buna mukabil, beş sene boyunca, (hattâ devamında bir çeyrek asır daha, belki de halâ devam eden) mecburi oruç tuttuk. Allah, bize verdiği Kendi malının, malın cinsine göre kırkta, otuzda, yirmide, onda veya beşte birini zekât olarak muhtaçlara vermemizi, Kendi yolunda harcamamızı emretti. İhmal ettik, cimrilik yaptık, karşılığında Allah, birikmiş zekât olarak bütün malımızı beş yıl süreyle elimizden aldı (ve kendimize halâ gelemediğimiz için bütün yeraltı-yerüstü servetlerimiz halâ yağmalanmaya devam ediyor ve üstelik, bunun için halâ kurbanlar veriyoruz). Allah, gücü yetenler için ömürde bir defa olsun çok önemli ve çok boyutlu bir ibadet olan hacca gitmemizi emretti, ihmal ettik ve beş yıl boyunca cepheden cepheye sürüldük (ve halâ yâd ellerde sürünmeye, rızık aramaya devam ediyoruz).

Meseleye asıl gerçek açısından yaklaşıldığında, diğer gerçeklerin nasıl ortada olduğu hemen anlaşılacaktır.

25. Bu âyet, tarih ve toplumların hayatı adına bir diğer önemli kaide ve gerçeği ifade buyurmaktadır. Bir yerde zulüm asla devam etmez; zulüm ile, baskı ile âbâd olunmaz; zulüm üzerine kurulan sistemlerin sonu, yerle bir olmaktır. Küfür, şirk ve zulmü bir alın yazısı ve yenilmez bir güç gibi kabullenme yerine, onların karşısında Allah'ın dini-

ne sarılan, onun gereğini yine Allah'ın koyduğu düsturlar çerçevesinde yerine getirmeye çalışan ve bunu yaparken alay, işkence, sürülme, öldürülme gibi muamelelere, Allah'a ibadete, günahlardan kaçınmaya, bir de bu yolda yürürken yolun temkin isteyen kaidelerine ve "zamanın çıldırtıcılığı"na karşı "aktif sabır" gösterebilen, hattâ sabır içinde şükretmesini bilen mazlum mü'minlere Allah'ın va'di vardır. Bu va'd, mazlum mü'minlere lütufta bulunma, onları insanlığa önderler yapma ve onları yeryüzünde zalim toplumların yerine mirasçı kılma va'didir (Kasas Sûresi/28: 5). Kur'ân-ı Kerim, bu âyette Hz. Musa'nın liderliğinde İsrail Oğulları'nın Mısır'dan çıkışı, Firavun ve ordusunun boğulması ile, İsrail Oğulları'nın bereketlerle donatılmış ve Allah katında mübarekliği bulunan ve önceden "Şam kıtası" diye anılan bölgeye hakim olmasının arasında geçen 3-3,5 asrı atlayarak Hz. Davud ve Hz. Süleyman'la ulaşılan neticeyi, nihaî zaferi haber vermekte ve bu va'din sözünü ettiğimiz türden bir sabır neticesinde gerçekleştiğini bildirmektedir. Bilhassa Bakara Sûresi'nde bu 3-3,5 asırdan birtakım kesitler sunulmuştur (50-61, 63-74 vb.). Bu âyetin ardından gelen âyetlerde de, denizden geçişin ve Firavun'un zulmünden kurtulmanın ardından Hz. Musa ile İsrail Oğulları arasında cereyan eden bazı hadiseler, sûrenin ana konusu olan iman esasları, Mekke'de mü'minleri teselli ve inkârcıları tehdit, ayrıca mü'minleri zulümden kurtulmalarının ardından bekleyen sinsi tehlikelerden de uyarmak gibi maksatlar çerçevesinde takdim buyrulacaktır.

138. İsrail evlâtlarını denizden geçirdik. Derken yolları, günün belli vakitlerini kendilerine has birtakım putlara ibadete ayırıp onlara tapan bir topluluğa uğradı. “Musa!” dediler: “Nasıl şunların birtakım ilâhları varsa bizim için de öyle bir ilâh tayin et.”[26] Musa, “Şurası bir gerçek ki,” diye cevap verdi: “siz, hep böyle cehalet içinde gidip gelen bir topluluksunuz.

139. “İmrendiğiniz şu kimselerin din diye içine düştükleri şey bir helâkten ibarettir ve ibadet kasdıyla işleyegeldikleri bütün ameller de boştur, manâsızdır.”

140. Musa, şöyle devam etti: “O size, (lütuf buyurduğu iman ve gerçek Din sayesinde) bütün diğer milletler üzerinde bir mevki vermişken, ben tutup, sizin için Allah’tan başka bir ilâh arayışına mı girecekmişim?”

141. (Ey İsrail Oğulları!) Hem düşünün ki, sizi (en ağır inşaat, taşımacılık ve tarla işlerinde çalıştırmak suretiyle) size en kötü işkenceleri yapan Firavun oligarşisinden kurtardık; ayrıca, erkek çocuklarınızı öldürüyor, kadınlarınızı ise (kendi maksatları istikametinde kullanmak ve yerli Kıptilerle evlenme mecburiyetinde bırakarak nüfusunuzu azaltmak için) sağ bırakıyorlardı. Bunda sizin için Rabbinizden, (bir yandan Din’de ve Şeriat-ı fıtriyede gösterdiğiniz ihmalle birlikte günah ve hatalarınızın neticesi olarak ceza, öte yanda, sonuçta önemli bir hayra kapı aralayabilecek) çok büyük bir belâ (imtihan ve tecrübe) vardı.

142. Musa ile, (hayatınızda uygulanmak üzere Tevrat’a nail olabilmeniz maksadıyla) otuz gece için sözleşmiş ve sonra ona on gece daha ilâve etmiştik; böylece ibadetle huzurunda kalması için Rabbisinin O’na ayırdığı süre kırk geceye tamamlanmıştı.[27] Musa, (huzurumuza kabul için kavminden ayrılmadan önce) kardeşi Harun’a şu talimatı verdi: “Kavmim içinde vekilim olarak kal ve daima ıslahçı olup onları güzelce yönet; sakın ha, bozguncuların yoluna uyma!”

143. Derken Musa, tayin ettiğimiz vakitte geldi ve Rabbisi onunla konuştu. (Rabbisiyle konuşmaya mazhar olmanın yakınlığı içinde kendinden geçen Musa, O’nu görme aşk, şevk ve cezbesi içinde,) “Rabbim, Kendini bana göster de Sana bakayım!” dedi. Allah, buyurdu: “Beni (dünyada böyle çıplak gözle) asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde olduğu gibi kalırsa o zaman sen de Beni görebilirsin.” Derken Rabbisi, dağa göre bir tecelli ile tecellide bulunuverdi ve onu paramparça etti; Musa da, (yıldırım çarpmışçasına) cansız gibi düşüp bayıldı. Ne zaman ki kendine geldi ve, “Sen’i tesbih ederim ya Rabbi: (her türlü

noksanlıktan, yaratılmışa ait her türlü hususiyetten mutlak manâda uzaksın Sen. Bir an için Sen'i görme isteğimden dolayı) Sana tevbe ettim ve ben, bu hususta herkesten önde Sana iman ediyorum!" dedi.[28]

166

26. Bu hadise, köleliğin bir halkı ne derece dejenere ettiğini ortaya koymaktadır. Hz. Yakub'un çocuklarının soyundan gelen İsrail Oğulları, asırlarca Müslüman olarak yaşamalarına rağmen, Firavunlar tarafından köleleştirilince kimliklerini büyük ölçüde kaybettiler. Bu tefessüh, onların tarihleri boyunca kendisini sık sık belli etmiştir. Âyette ifade buyurulduğu üzere, bir tapınağı ve orada putlara tapıldığını görme, onlarda önceki 'efendileri'nin uygulamalarını hatırlamalarına ve onu taklide yeltenmeye kâfi gelmiştir. Kitab-ı Mukaddes'e göre, Mısır'dan çıkıştan itibaren Hz. Musa (a.s.) tarafından 40 yıl, ardından Hz. Yuşa (a.s.) tarafından 30 yıla yakın eğitime tâbi tutulmuş olmalarına rağmen, Hz. Yuşa, ömrünün sonunda onlara halâ şöyle hitap ediyordu:

> Ve şimdi Rab'den korkun, ve kemalde ve hakikatte O'na kulluk edin; ve Irmağın öte tarafında, ve Mısır'da atalarınızın kulluk ettiği ilâhları atın; ve Rab'be kulluk edin. Ve eğer Rab'be kulluk etmek gözünüzde kötü ise, atalarınızın kulluk ettikleri Irmak ötesindeki ilâhlara mı, yahut memleketlerinde oturduğunuz Amorîlerin ilâhlarına mı, kime kulluk edeceğinizi bugün seçin; fakat ben ve evim halkı, biz Rab'be kulluk edeceğiz. (*Yeşu*, 24: 14–15)

Köleliğin İsrail Oğulları üzerindeki tesirleri konusunda ayrıca bkn. Bakara Sûresi, notlar 62, 71, 73, 75-76, 157; Nisâ Sûresi, not 3.

27. Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm için de buyurulduğu üzere (Müzzemmil Sûresi/73: 1–8; İnsan Sûresi/76: 26), insanı Allah'a en çok yaklaştıracak olan ibadetin vakti gecedir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, burada 40 gün yerine 40 gece tabirini kullanmaktadır. Allah'a ibadet ve riyazet kasdıyla 40 gün ayırma, tasavvufta seyr-i sülûk için de çok önemli olup, bu şekilde geçirilen 40 günlük dönemlere (Arapça'da) *erbaîn*, (Farsça'da) *çile* (kırk) adı verilir. İnsanın ikinci bir tabiat, yeni bir alışkanlık edinebilmesi, bir hedefe nail olabilmesi veya bir alışkanlıktan, bir günahtan kurtulabilmesi için de gerekli olan bir uygulamayı bu şekilde 40 günlük bir çaba ve sebatla yerine getirmesi üzerinde de önemle durulmuştur.

Müfessirlerin ilgili âyetlere dayanarak vardıkları sonuca göre, Hz. Musa (a.s.) Tura en az iki defa çıkmış, Tevrat'ı aldığı ilk çıkışında 30 gece (gün) kalmış, kavminin buzağıya tapması üzerine tevbe için ikinci defa çıkmış, bu çıkışında da 10 gece (gün), toplam 40 gece (gün) kalmıştır.

28. Her peygamberde gönderildiği kavmin hususiyetlerinden emareler vardır. O'nun misyonu bunu gerektirir; çünkü bir terbiyeci, bizzat yaşayıp tecrübe ettiği hususlarda çok daha başarılı olur. Dolayısıyla, nasıl milletler içinde İsrail Oğulları Cenab-ı Allah'ı

görme isteğinde bulunmuşsa (Bakara Sûresi/2: 55), peygamberler içinde de Hz. Musa (a.s.), benzer bir istekte bulunmuştur. Fakat iki istek arasında tam bir zıtlık söz konusudur. İsrail Oğulları, Allah'ın onca açık nimetini ve tecellisini gördükten sonra bile halâ O'nun vahyi, vahyetmesi adına taşıdıkları şüphe sebebiyle Allah'ı görme talebinde bulunurken, Hz. Musa (a.s.), her Allah âşıkının O'nu görmek için taşıdığı derin iştiyakı dile getirmiştir. Neticede, İsrail Oğulları'nın inkâr kokan küstahça talebine karşı Cenab-ı Allah (c.c.), kahır tecellisiyle onları âdeta öldürmüş, sonra kendilerine getirmiş; Hz. Musa'nın arzusuna ise, bu defa yakınındaki bir dağa bir lem'acık Kudret tecellisiyle dağı parça parça etme şeklinde mukabelede bulunmuştur. Burada da Hz. Musa, dağa olan tecelli karşısında dayanamamış ve ölmüş gibi bayılmıştır.

Hz. Musa (a.s.), Allah'ın maddî dünyada hususî bir Kelâm tecellisine mazhardı. Bununla birlikte, bu tecelli, O'nun ruhuna ve ruh kapasitesine göre bir tecelli idi. O, aşk ve iştiyakla bunun ötesinde bir tecelli arzu edince ona dayanamadı ve gelecek âyette ifade edileceği üzere, kendisine iltifat edalı bir hatırlatma ile, O'nun risaletle ve Allah'ın kendisiyle hususî bir tarzda konuşmasına mazhar olmakla serfiraz kılındığı, dolayısıyla vazife ve misyonunun bu çerçevede olup, ötesinin O'nun için söz konusu olmadığı ve kendisine verilene şükretmesi gerektiği buyruldu.

Cenab-ı Allah (c.c.), isim ve sıfatlarıyla, çokluktan kinaye olarak 70.000 denilen perde arkasında kâinata tecellide bulunur. Kâinatın da, insanın da, ötesine katlanması zordur. O'nun has tecellilerini kalblerinde ve kalblerinin kapasitesi ölçüsünde hisseden pek çok velî de, çok defa Hz. Musa gibi kendinden geçmekte ve bazıları bu cezbe halini 'fark' ile, Şeriat'ın kaideleriyle dengeleyemediklerinden, bazen şatahat denilen ve ayık halde söylendiğinde büyük sorumluluk getirecek ifadelerde bulunmaktadırlar. Buna karşılık, bazı velî görüntüsü veren veya kendilerini velî zanneden başkaları da benzer sözleri söylemektedir ki, bu, onlar için çok büyük bir sorumluluk sebebidir. Benzer şekilde, nefisleri tam tezkiyeden, ruhları tasfiyeden geçmemiş bazıları da, ibadet ve riyazetle Cenab-ı Allah'ın bazı lütuf tecellilerine mazhar olunca kendilerini büyük makamlarda zannederek sözlerini ve davranışlarını ayarlayamamakta, hattâ içlerinden sapanlar ve saptıranlar çıkmaktadır. Bundandır ki Hz. Bediüzzaman, "Ben gördüm ki, sapan toplulukları imamları saptırmış; bâtına girmişler, biraz yol almışlar, hedefe vardık zannederek geri dönmüşler, sapmışlar, saptırmışlar" der. Bu sebeple, bâtın yolunda mutlaka Şeriat'ın projektörleri ışığında gitmek gerekir.

144. Allah, şöyle buyurdu: "Ey Musa! Ben seni seçtim ve seni (insanlara iletmek üzere sana vahyettiğim) mesajlarımla ve hitabıma mazhar kılmakla insanlar üzerinde bir mevkie çıkardım. Şimdi sen, (senin için olmayanı talepten vazgeçerek) sana ne vermişsem onu al ve karşılığında her hal, söz ve davranışınla şükredenlerden ol.[29]

145. (Artık Musa, Rabbisiyle olan mülâkat süresini tamamlamış ve kavminin hayatında uygulanmak üzere Kitabı alacak noktaya gelmişti.) Nihayet Biz ona verdiğimiz Levhalar'da, (Allah'a giden yolda) ışık tutucu bir öğüt olacak ve (kavminin iman ve amel adına muhtaç bulunduğu) her konuya açıklık getirecek şekilde ilgili her bir meseleden bahiste bulunduk. "Ey Musa! Bundan böyle artık sen bu Levhalar'a kuvvetle sarıl ve kavmine de, onların içinde bilhassa yerine getirilmesi gereken hükümleri en güzel şekilde hayatlarında uygulamalarını emret. İtaatten çıkan fasıkların yurtlarının ne hale geldiğini (ve onları bekleyen nihaî yurdu) size yakında göstereceğim.

146. "Hiç hakları olmadığı, olması da mümkün bulunmadığı halde yeryüzünde büyüklenip çalım satanları âyetlerimden yüz çevirteceğim. Öyle ki onlar, yolumuzun doğruluğuna dair ne kadar iz, işaret ve delil görürlerse görsünler yine de onlara inanmazlar. Olgunluk ve doğruluk yolunu görseler, onu izlenmesi gereken yol olarak benimsemezler; buna karşılık, eğrilik ve taşkınlık yolunu görseler, hemen onu takip edilecek yol olarak benimserler. Böyle yaparlar, çünkü onlar, âyetlerimizi baştan ve peşinen yalanlamış olup, onların anlam ve faydalarını idrakten bütün bütün uzaktırlar.

147. Âyetlerimizi ve bir gün Âhiret'le yüzyüze gelecekleri gerçeğini yalanlayan o kimseler –evet, işte onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Hem, başka nasıl olacaktı ki? Yoksa yaptıklarından başka bir şeyin karşılığını mı göreceklerdi?

148. Musa, Rabbisinin huzuruna çıkmak için aralarından ayrılmasının ardından halkı (içinden pek çokları), ziynet takımlarından böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli yapıp onu ilâh edindiler.[30] Onun kendilerine konuşmadığının ve onlara herhangi bir yol göstermediğinin de mi farkında değillerdi? Buna rağmen onu ilâh edindiler ve (bütün kâinat, yaratılış ve Ulûhiyet gerçeklerinin aksine hareket eden ve böylece bizzat kendilerine de zulmeden) zalimler oldular.[31]

149. Ne zaman ki böyle yapmakla ellerine hasaretten başka bir şey geçmediğini anladılar ve sapıp gittiklerini açıkça gördüler; işte o zaman, (içlerinden bilhassa buzağıya tapılması karşısında herhangi bir

şey yapmayanlar) eyvah dediler ve sızlanmaya durdular: “Eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, bu takdirde hiç şüphesiz bütün bütün kaybedenlerden oluruz.”[32]

150. Musa, (Levhalar’ı aldıktan sonra daha dağda iken halkının buzağıya taptığını öğrenince) büyük bir öfke ve üzüntü içinde halkına döndü ve “Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrini çarçabuk terk mi ediverdiniz?” diye onlara çıkıştı. Levhalar’ı elinden bırakıp, (önce Tevhid sahasında ortaya çıkan ihtilâli bastırmak için) onları uygulamayı tehir etti. Kardeşinin başından tutmuş, O’nu kendine doğru çekiyordu. Kardeşi, “Anamın oğlu!” dedi: “İnan ki bu topluluk beni bir hiç yerine koydu ve linç edip öldürmeye kalktı. Ne olur, bana düşmanları sevindirecek bir şey yapma ve beni bu zalimler topluluğu ile bir tutma!”

151. Musa, (hemen Allah’a yöneldi ve şöyle) yalvardı: “Rabbim! (Bu meseledeki muhtemel ihmal ve kusurlarımızdan dolayı) Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi hususî rahmetine dahil et; çünkü Sen, en çok ve en hayırlı merhamet edensin!”

152. Buzağıyı ilâh edinenlerin başlarına hiç şüphesiz Rabbilerinden çetin bir azap, ayrıca dünya hayatında bir zillet gelecektir. Sürekli Allah’a iftira ile meşgul olanları işte böyle cezalandırırız.[33]

153. Kötü işler yapıp sonra da onların ardından pişmanlık ve tevbe ile Allah’a yönelerek gerçekten iman edenlere gelince, (ey Muhammed,) senin Rabbin, böyle bir ıslah-ı hâlden sonra şüphesiz çok bağışlayandır; (bilhassa Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

154. Ne zaman ki öfke artık Musa’da susup tesirsiz hale geldi, o zaman O, (halkı arasında uygulamak üzere) Levhalar’ı aldı. O Levhalar’daki yazılarda, Rabbileri karşısında saygı ve korku ile ürperenler için bir hidayet ve rahmet vardı.

155. Derken Musa, (buzağıya tapmaları sebebiyle halkı adına Allah’tan af dilemek ve O’nunla olan ahidlerini yenilemek için) halkı içinden temsilci olarak yetmiş kişi seçip, tayin buyurduğumuz vakitte dağa geldi. (Ama orada o yetmiş kişi, daha önce şahit oldukları onca açık alâmete rağmen, Allah’ı açıkça görmedikçe Musa’nın O’nunla konuştuğuna ve getirdiği hükümlerin O’ndan olduğuna inanmayacaklarını söylediler.) Bunun üzerine onları o korkunç sarsıntı yakalayıverdi ve Musa hemen Allah’a yalvarmaya durup, “Rabbim,” dedi, “eğer dileğin öyle olmuş olsaydı, onları ve bu arada beni de daha önceden helâk ederdin. Şimdi içimizde

bazı aklı ermezlerin yaptıklarından dolayı mı bizi helâk edeceksin? Hayır, bu ancak Sen'in bir imtihanındır ki, onunla dilediğini saptırır, dilediğini hidayet edersin. Sen, bizim koruyucumuz, has yardımcımız, her işimizde Kendisine güvendiğimiz sahibimizsin; o halde bizi bağışla ve bize merhamet buyur; çünkü Sen, bağışlamada en hayırlı olansın.

167-168

---

29. Bu âyetin verdiği çok önemli bir ders vardır. Cenab-ı Allah (c.c), Hz. Musa gibi nazdar bir rasûlüne bile, Kendisini görme gibi dünyada kimseye nasip olmayacak bir talebi karşısında bir hatırlatmada bulunmakta ve "Sana verdiğim nimete razı ol ve onun şükrünü eda etmeye bak!" buyurmaktadır. Demek oluyor ki, Cenab-ı Allah (c.c.), dünyada herkese kaldırabileceği, kapasitesinin alabileceği bir nimet vermektedir. Herkese verilen nimet, yani insan iradesine dahil olmaksızın Cenab-ı Allah'ın onda var ettiği hususiyetler (kabiliyet, ömür, fizikî yapı, milleti-ailesi, doğum yeri ve zamanı, vb.) onun hakkında hayırlı olandır. Dolayısıyla insanlara düşen, kendindeki nimeti idrakle ötesini istememek, "Bana neden şu nimetler verilmedi?" gibi itirazlara girmemek, bunun yerine verilen nimetin gerektirdiği görevi yapma gayreti içinde olmaktır.

30. Burada, İsrail Oğulları'nın karakteriyle ilgili çok önemli üç noktaya işaret vardır:

- İsrail Oğulları'nın asırlarca aralarında kaldığı Mısırlılar, büyük çoğunluğu itibariyle çiftçiydiler ve çiftçilikte öküz çok önemli olduğu için öküze, daha genel manâda sığıra taparlardı. Bu putperestlik, yukarıda 138'inci âyette anlatılan, puta tapan bir topluluğa rastladıklarında Hz. Musa'dan tapınılacak put isteme hadisesinde de kendini gösterdiği üzere, ruhlarına sinmişti. Kısaca, köleliğin izlerini büyük oranda ruhlarında taşıyorlardı.
- İsrail Oğulları, bilhassa o dönemde karakter olarak, hemen bozulup çürümeye çok yatkın ve üzerlerinde sürekli kontrol gereken bir kavimdi. Onlar, daha ziyade kuvvetten ve baskıdan anlayan bir karaktere sahiptiler.
- İsrail Oğulları, dünyaya çok düşkün olmaları hasebiyle, onlar için altın (para), hemen hemen her şeydi.

31. Burada Ulûhiyet hususiyeti olarak, konuşmanın ve yol göstermenin seçilmesi çok manâlıdır. Çünkü Allah (c.c.), Hz. Musa (a.s.) vasıtasıyla İsrail Oğulları ile konuşmuş, onların peygamberi olan Hz. Musa'yı kelâmına muhatap kılmakla şereflendirmişti. İkinci olarak da Allah, bilhassa Mısır'dan çıkmak için harekete geçtikleri andan itibaren Mısır içinde, denizde ve çölde kendilerine sürekli yol gösteriyordu. İsrail

Oğulları, Cenab-ı Allah'ın bu her iki büyük nimetine ve icraatına şahittiler; böyle iken ve bunlara muvaffak olamayan bir şeyin ilâh olamayacağı açık iken, kalkıp buzağıyı ilâh edinmeleri apaçık bir zulümdü.

32. Yukarıda 137, bilhassa 142'nci âyetle birlikte bu âyette de görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim, bazen taşıdığı önem sebebiyle önce bir neticeyi haber vermekte, ardından bu netice öncesi hadiseleri anlatmaya geçmekte ve böylece irşad adına bize belâğat dersi sunmaktadır. 137'nci âyet, önce yaklaşık 3-3,5 asır sonraki nihaî sonucu, ardından üç asır önceki Mısır'dan kurtulma neticesini bir arada takdim buyurmakta ve takip eden âyetler, Mısır'dan çıkışı müteakip olup biten bazı önemli hadiseleri nazara vermekte; 142'nci âyet, Hz. Musa'nın dağda kırk günlük riyazet ve ibadet süresini bitirdiğini bildirmesinin ardından, O'nun dağa gelmeden kardeşine olan talimatına dikkat çekmekte ve takip eden âyetler, Hz. Musa (a.s.) dağda iken O'nun ve kavminin yaşadığı önemli olayları anlatmaktadır. Bu âyet ise, buzağıya tapma sapkınlığının neticesini ifade ederken, arkadan gelen âyetler, bu netice öncesi bazı hadiselere temas etmektedir.

Bu üslup özelliğini, özellikle 131'inci âyette olduğu gibi, insanlarca işlenen ve Kur'an'da anılan yanlışların hemen anıldığı yerde tashih edilip, sonra anlatıma devam edilmesinde de görmekteyiz.

33. Cenab-ı Allah (c.c.) buzağıya tapanları cezalandırmış, buzağı yakılmış, Samirî sürülmüş, ama Allah diğerlerini affetmiştir. Oysa bu diğerleri, buzağıya tapanların bu irtidadına mani olmaya çalışmamıştı. Ama Hz. Musa'nın dönüşünden sonra tevbe ettiler ve Allah da tevbelerini kabûl buyurarak onları affetti (Bk. Bakara Sûresi/2: 54, Nisâ Sûresi/4: 153).

156. "Bizim için bu dünyada iyilik takdir buyur, Âhiret'te de: her durumda Sana yöneldik, Sen'in yolunu tuttuk biz." (Hak Tealâ da) şöyle karşılık verdi: "Azabımı kimi dilersem onun başına dolarım: (kimse kendi ameliyle ondan kurtulamaz, ancak rahmetimle muamele etmem müstesna; çünkü) rahmetim, her şeyi kuşatmıştır. Bu bakımdan, (dünyada ondan herkes istifade etse de, Âhiret'te) onu ancak takva duygusuyla hareket edenler, mallarını Allah yolunda ve muhtaçlar için harcayanlar ve elbette ki, (nazil olup kendilerine tebliğ edildikçe) âyetlerimizin tamamına ve kendilerine gösterilen mucizelere inananlar için takdir buyurup, onlara nasip edeceğim."

157. Onlar ki, ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'de bütün vasıflarıyla kaydedilmiş olduğunu gördükleri ümmî (okuyup yazmamış ve dolayısıyla yazılı kültürden uzak, zihni ve kalbi tamamen vahiyle şekillenmiş bulunan, Allah'tan insanlara elçi, insanlar katında ise) nebî o en büyük Rasûl'e (bütün emir ve yasaklarında) tâbi olurlar. O Rasûl, onlara iyilik, doğruluk ve güzelliği tebliğ ve emretmekte, kötülük, yanlışlık ve çirkinliği yasaklamakta; Allah'ın pak yaratıp pak saydığı bütün sağlıklı yiyecek ve içecekleri onlara helâl, murdar yaratıp murdar saydıklarını ise haram kılmakta ve sırtlarındaki (kendi şeriatlarından kalma) ağır yükü indirip, boyunlarına vurulmuş zincirleri çözmektedir. İşte, O'na bütün samimiyetleriyle iman etmiş bulunanlar, O'nu destekleyen, O'na yardım eden ve (risalet misyonuyla gönderilmesiyle birlikte) O'na indirilmeye başlayan Nûr'a (Kur'ân) tâbi olanlar: işte onlar, (hem dünyada hem de ve bilhassa Âhiret'te) gerçek kurtuluşa ve mazhariyete erenlerdir.[34]

158. (Ey Rasûlüm! Bütün insanlara) ilân et! "Ey insanlar! Şurası bir gerçek ki ben, hepinize Allah'ın elçisiyim; ki O Allah içindir göklerin ve yerin sahipliği ve mutlak hakimiyeti. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; hayatı veren O'dur, ölümü de O verir. Şu halde siz de, Allah'a ve O'nun bütün kelimelerine (gönderdiği bütün Kitaplara, bütün hükümlerine, bütün icraatına) iman eden o ümmî Nebî Elçisi'ne iman edin ve O'na tâbi olun ki, böylece doğru yolu bulup, onu takip ediyor olasınız."

159. Musa'nın halkı içinde hakkı anlatıp onunla insanları doğruya yönlendiren ve hidayetlerine vesile olan, yine hakka dayanarak doğru ve adaletli davranan, doğruluğu ve adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardı.

160. Biz, Musa'nın halkını her biri bir liderin etrafında on iki toplum halinde on iki kabileye ayırdık.

Halkı (çölde susuz kalıp da) kendisinden su istediği zaman Musa'ya, "Asânla taşa vur!" diye vahyettik. O da vurur vurmaz hemen oniki pınar birden fışkırıverdi. Her bir kabile kendi su kaynağını bulmuştu. Yine, (çöl sıcağında) üzerlerine bulutu gölge yaptık ve (yiyecek hiçbir şeyleri yokken) lütf u nimet olarak onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirip şöyle buyurduk: "Size rızık olarak ne lütfetmişsek onların temiz, hoş ve sağlığa zararsız olanlarından yiyin!" Buna rağmen (yine haddi aşıyor, zahmetsiz ayaklarına gelen bu yiyecekler konusunda bile hükümleri dinlemiyor ve böyle yapmakla onlar) bize zulmetmiyor, bizzat kendilerine zulmediyorlardı.

161. Bir vakit de (çölde dolaşıp dururlarken onları nihayet bir beldeye yönlendirdik) ve kendilerine şöyle buyurduk: "Bu beldeye yerleşin ve oradan dilediğiniz şekilde yiyin, için. Dua edin, mağfiret dilenin, sadakat gösterin ve beldenin kapısından âdeta secde halinde, mütevazı ve emirlerimize boyun eğmiş olarak girin (katiyen aşırılık, taşkınlık ve bozgunculuğa düşmeyin ve şımarmayın); Biz de hatalarınızı, sürçmelerinizi bağışlayalım." İyilikten başka bir şey düşünmeyen ve Bizi görüyormuşçasına, en azından Bizim kendilerini gördüğümüzün şuuru içinde davrananlara ise mükâfatlarını arttıracağız.

162. Buna rağmen, içlerinde bulunan ve yanlışlarında ısrarla kendilerine zulmedenler, onlara söylenen (dua, tevazu, itaat ve sadakat) sözünü değiştirip bir başka şekle koydular (ve denilenin tersini yaptılar). Biz de, üzerlerine zulmedip durmalarından ötürü gökten murdar bir azap indirdik.[35]

163. (Ey Rasûlüm!) Onlara bir de deniz kenarındaki o beldede ne olup bittiğini sor. Hani oranın ahalisi, Sebt (Cumartesi) Günü için Allah'ın koyduğu yasağı açıkça çiğniyorlardı: Sebt Günü'nün hükmünü gözettiklerinde balıklar sahile akın akın geliyor, Sebt'in hükmüne uymadıkları gün ise gelmiyorlardı. Kendileri için konan hükümleri açıktan çiğneyip durmaları sebebiyle onları böyle imtihan ediyorduk.[36]

169-170

34. Kur'ân, birden ve çok anlamlı bir üslûpla Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm dönemine intikal etmekte ve Hz. Musa'nın yaptığı duaya kavminin mazhariyetini ve o duanın kavmi adına kabulünü, artık Allah Rasûlü gelip Kur'ân inmeye başladıktan sonra onlara iman ve tam tâbi olmaya bağlamaktadır. Burada, başta İsrail Oğulları olmak üzere Kitap Ehli'ne çok ince bir hatırlatma vardır ki, o da, artık kendi peygamberlerine tâbi olmanın Allah Rasûlü'ne tebaiyet demek

olduğu ve kendi kitaplarının hükümlerinin yerine Kur'ân ahkâmına uymak gerektiği; diğer bir ifadeyle, Allah Rasûlü'ne ve Kur'ân'a tâbi olanın bütün önceki peygamberlere ve kitaplara da tâbi olmuş sayılacağı gerçeğidir. Kurtuluşun artık burada yattığını çok anlamlı ve çok yumuşak, çok okşayıcı bir üslûpla ifade buyuran Kur'ân, ayrıca Bakara Sûresi'nin gerçek kurtuluş ve mazhariyete erenlerden söz ettiği ilk âyetlerine bir defa daha telmihte bulunmaktadır. Bundan sonraki âyet de, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın risaletinin hangi din ve inançtan olursa olsun bütün insanlar için geçerli olduğunu ve bu risaletin oturduğu temeli ifade edecektir.

Bu âyette dikkat çeken bir diğer nokta da şudur: Zaman, şartlar ve kendi karakterleri gereği bilhassa İsrail Oğulları şeriatında ağır hükümler vardı. Bunların bir kısmı Hz. İsa (a.s.) ile tadil edilmişti (Âl-i İmran Sûresi/3: 50); diğer pek çok ağır hükümler de Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ile birlikte kaldırılmış oldu. Bakara Sûresi'nin son âyetinde de mü'minlere, "*Rabbimiz, bizden önceki ümmetlere, (zamanın, şartların ve mizaçlarının gerektirdiği terbiyeleri icabı) yüklediğin gibi, bize öyle ağır yük yükleme*!" diye dua etmeleri öğretilmektedir."

35. Ayrıca bkn. Bakara Sûresi/2: 57-60, not: 69-71.

36. Allah, bir kimse veya topluluk yoldan çıksın diye onları imtihan etmez. Cenab-ı Allah (c.c.), kâinatın işleyişi ve hayat için belli kanunlar koymuştur. Din de, bizim ferdî ve içtimaî hayatımızı düzenlememiz maksadıyla Cenab-ı Allah'ın, rasûlleri vasıtasıyla gönderdiği bir diğer kanunlar bütünüdür. Bunlar, bizim hem bütün diğer varlıklarla olan münasebetimizi ve onlara karşı vazifelerimizi, hem de Cenab-ı Allah'la (c.c.) olan münasebetimizi ve O'na karşı vazifelerimizi içine alır. Bu her iki kanunlar bütününe uyup uymamanın sonuçları vardır ve biz bu sonuçları, ne yaparsak ne ile karşılaşacağımızı, (özellikle dinî sahada) peygamberler veya onların getirdiği kitaplar vasıtasıyla Allah'ın bildirmesi, ayrıca kâinat ve hayat üzerindeki çalışmalarımız neticesinde öğreniriz. Fert fert her birimiz ve her toplum, kendi yaptıklarının karşılığını görür. İşte Cenab-ı Allah'ın *imtihan* diye buyurduğu budur ve bu manâda bütün hayat, bir imtihandan ibarettir.

Bir kişi veya bir toplum iyi işler yapmaya devam ederse bundan "salih daire (doğurgan döngü)" oluşur ve bu dairede güzel iş güzel neticeyi doğurur, güzel netice de güzel işe kapı açar. Buna karşılık, devam edilen çirkin işler ise çirkin netice verir; çirkin netice yeni bir çirkin işe sebep olur ve bu defa ortaya "fâsit daire (kısır döngü)" çıkar. Neticede bunların her ikisi de onları işleyen insanda ikinci bir tabiat haline gelir. Kur'ân-ı Kerim'de sık sık geçen, *Kendileri için konan hükümleri açıktan çiğneyip durmaları sebebiyle onları böyle imtihan ediyorduk; Hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçluları işte böyle cezalandırırız; (Dünyada iken) yapmayı tabiat haline getirdiğiniz güzel işlerden dolayı vâris kılındığınız muhteşem Cennet*! gibi ifadeler, bu noktaya işaret eder.

164. İçlerinde bazıları, diğerlerini yaptıklarından vazgeçirmeye çalışanlara, “Belli ki Allah’ın helâk edeceği veya çok şiddetli bir şekilde cezalandıracağı bir topluluğa ne diye öğüt verip duruyorsunuz?” diyor, onlar da, “Hem Rabbinize karşı (ma’rufu yayıp münkere mani olma sorumluluğumuz açısından) bir mazeretimiz olsun, hem de, bir de bakarsınız gittikleri yolun neticesini görüp, Allah’a bu ölçüde karşı gelmekten sakınırlar diye!” şeklinde cevap veriyorlardı.

165. Derken, kendilerine yapılan bütün hatırlatmaları ve verilen öğütleri tamamen kulak ardı ettiler. Biz de, kötülükleri önlemeye çalışanları kurtarıp, zulmü hayat tarzı haline getirenleri açıktan açığa yapıp durdukları bu taşkınlık ve haddi aşmalarından ötürü derdest ettik ve yoksulluk azabıyla kıvrandırdık.

166. Serkeşlik edip, yapmaları yasaklanan fiilleri işlemeyi ısrarla sürdürünce, onlara “Aşağılık ve sefil bir şekilde oraya buraya sığınan, fakat sığındıkları her yerden kovulan maymunlar olun!” dedik.[37]

167. Yine bir zaman da Rabbin, İsrail Oğulları’nın üzerine (fısk ve zulümlerinde devam ettikleri, Allah’tan veya insanlardan bir ipe tutunmadıkları takdirde) Kıyamet’e kadar her defasında onlara en kötü azabı tattıracak kimseleri musallat kılacağını bildirmişti. Şüphesiz senin Rabbin, (vakti geldiğinde) cezalandırması pek çabuk olandır; hiç şüphesiz O, günahları çok bağışlayan, (bilhassa tevbe ile Kendisi’ne yönelenlere ve mü’minlere karşı) hususî merhameti pek bol olandır da.

168. Onları ayrı ayrı topluluklar halinde yeryüzüne dağıttık. İçlerinde salih (inanç, düşünce, söz ve davranışları itibariyle doğru yolda ve bozgunculuktan uzak) kimseler de vardır, başka türlü olanlar da. Ve onları, gittikleri yanlış yollardan, işledikleri hatalardan dönerler mi diye bazen nimetlerle, güzelliklerle, bazen de musibetlerle imtihan ettik.

169. Bir zaman da içlerinde hayırsız bir nesil türedi ki, Kitaba vâris oldular; ama onu şu dünyanın geçici ve değersiz geçimliğine değişir ve sonra da (tam bir aldanmışlık içinde), “Biz, (Allah’ın seçtiği bir halk ve O’nun sevgilileri olarak) nasıl olsa bağışlanacağız!” derler. (Böyle demekle yaptıklarının günah olduğunu itiraf etmiş bulunmalarına rağmen,) aynı şekilde yine gayr-ı meşrû bir geçimlik, bir kazanç zuhur etse onu da almaktan çekinmezler. Peki onlardan, Allah hakkında hak ve gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair o Kitap gereğince sağlam bir söz alınmamış mıydı? Ve Kitabın içindekileri tekrar tekrar mütalâa edip başkalarına da okutmamışlar mıydı?

Ayrıca, Âhiret Yurdu, Allah'a karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Halâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?

170. Kitaba sımsıkı sarılan ve namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılanlara gelince: şurası bir gerçek ki Biz, hem kendilerinin, hem de toplumun ıslahına adanmışların mükâfatını asla zâyi etmeyiz.

171. Bir vakit de o dağı bir gölgelik gibi İsrail Oğulları'nın başlarının üzerine kaldırıp öyle tutmuştuk da, dağın üzerlerine düşüvereceğini sanmışlardı. Böyle yapmamızdaki maksat ve manâ şu idi: "Size verdiğimiz (Kitaba) kuvvetle tutunun ve içindeki (kanun, irşad ve tavsiyeleri) belleyip, aklınızdan katiyen çıkarmayın ki, bu yolla takvaya ulaşarak, (dünyada da, Âhiret'te de başınıza gelebilecek azap ve cezalardan) Allah'ın koruması altına girebilesiniz."

172. Düşün ki Rabbin, Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları bizzat kendilerine, kendi nefislerine karşı şâhit tutup, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuştu. "Elbette" dediler, "şâhidiz!" Böyle yaptık ki, Kıyamet Günü, "Doğrusu biz Sen'in bizim Rabbimiz olduğundan habersizdik!" demeyesiniz.

173. Veya, "Çok önceden beri atalarımız şirk koşuyordu, biz de onların arkasından gelmiş (ve yapabileceği başka bir şey olmayan) bir nesildik. Bu durumda, Sen'in Rubûbiyetini kabul etmeyip o bâtıl şirk yolunu başlatanların yaptıklarından dolayı şimdi bizi imha mı edeceksin?" şeklinde bir mazerette de bulunmayasınız.[38]

174. İşte, (yanlış yollarda gidenler) izledikleri bu yollardan döner ve Allah'a yönelirler mi diye iman hakikatlerinin (dış dünyada ve insanın bizzat kendi varlığında sergilenen) delillerini ve (Kur'ân'a dahil) âyetlerimizi bu şekilde detaylarıyla açıklıyoruz.

175. (Ey Rasûlüm!) Bir de onlara âyetlerimiz konusunda kendisini bilgili kıldığımız kişinin ibret verici kıssasını anlat: O adam, (kendisine verdiğimiz bu ilme rağmen, koyunun derisinin yüzülmesi gibi) âyetlerimizden sıyrılıp açıkta kalakaldı; şeytan da onu arkasına taktı ve neticede azgın sapıklardan biri haline geldi.

176. Eğer (iradesiyle yaptığı tercihin rağmına) dilemiş olsaydık, hiç şüphesiz onu âyetlerimiz sayesinde (imanın sağladığı insanî kemalât semasına doğru) yükseltirdik; fakat o, yere çakılıp kalmayı tercih etti ve kendi hevasına uydu. Onun hali köpeğin haline benzer ki, üzerine varıp da uzaklaştırmak için kendisine bir şey atsan, acaba bir kemik midir

seğirtir ve dili dışarıda solur; kendi haline bırakıp bir şey yapmasan, yine kemik peşinde yanına sokulur ve dili dışarıda solur. İşte, âyetlerimizi yalanlayan bir topluluğun hali böyledir. (Ey Rasûlüm!) Böyle ders ve ibret verici bir kıssayı anlat ki, belki tefekkür melekeleri harekete geçer.

177. Âyetlerimizi yalanlayan ve bizzat kendilerine zulmedip duran bir topluluğun hali, gerçekten de ne kötü bir misaldir.

178. Allah kime hidayet nasip ederse, doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa, artık öyleleri bütün bütün kaybedenlerin ta kendileridir.

171-172

37. Ayrıca bkn. Bakara Sûresi/2: 65; not 75. Bu âyette, Yahudilerin tarih boyu peşlerini bırakmayan “kader”lerine de işaret vardır.

38. 172’nci âyette anılan ve neticesiyle bu âyette de devam eden hadise, insanın özünü, varlık sahasındaki konumunu ve Allah ile olan alâkasını anlamak bakımından oldukça önemlidir. Bu hadisenin ifade ettiği anlamı ve işarette bulunduğu daha başka gerçekleri şöyle özetleyebiliriz:

- Allah, her türlü zaman ve mekân sınırlamasının dışında bulunduğundan, O’nun için dün-bugün-yarın şeklinde bir zaman bölümlenmesi de söz konusu olamaz. Zaman ve mekâna bağlı olup, her şeye ve her hadiseye bu açıdan bakan biziz. Bu sebeple, Allah hakkında “Bizimle ne zaman ve nerede konuştu?” şeklinde bir soru sormak manâsızdır.
- Bizim açımızdan ve zaman-mekân perspektifinden yaklaşıldığında, yaratılış ve varlık, bir iniş çizgisi (kavs-i nüzul), bir de çıkış çizgisi (kavs-i urûç) takip eder ve pek çok âlem ve merhalelerden geçer. Meselâ, bir makalenin, yazarının zihninde, bir plan şeklinde ve bir de dışta kelimelere dökülmüş halde farklı varlık biçimleri ve merhaleleri olduğu gibi, bütün varlıkların da Allah’ın İlmi’nde, Kader’in defterinde ve Kudret’in sahalarında var olma merhaleleri ve biçimleri vardır. Şuurumuz maddî varlığımızdan değil, manevî varlığımızdan, ruhumuzdan veya ruh sahibi oluşumuzdan kaynaklandığı için, Allah’ın bizimle bizi maddî varlık alanına çıkarmadan önce veya çıkardıktan sonra ruhumuzla veya mahiyetimizle konuşması pekalâ mümkündür. O’nun maddî varlıklarının baskısından ve zindanından büyük ölçüde kurtulup kalb ve ruhlarının derece-i hayatlarında yaşama imkânı bahşettiği bazıları, âyette anılan konuşmayı hatırlayabilirler.
- Âyette dikkat çeken çok önemli bir nokta, Cenab-ı Allah’ın insanlardan aldığı, “Evet, Sen bizim Rabbimizsin.” sözünün, insan için bağlayıcılığıdır. Öyle ki insanlar, başka bir şey olmasa da, bu söz sebebiyle Allah karşısında herhangi bir mazeret ileri süremeyeceklerdir. Dolayısıyla bu ahd vermenin herkes için geçerli objek-

tif bir yanı bulunmalıdır. Bu objektif yanı, Peygamber Efendimiz'in aleyhissalâtü vesselâm, "Her doğan, İslâm fıtratı üzere doğar." (Buharî, "Cenaiz," 80) hadisinde görüyoruz. Bu demektir ki, her insan, Allah'ı bulabilecek bir fıtrat (yaratılış) ve O'na karşı tabiî bir temayülle dünyaya gelir, daha doğrusu gönderilir. Hadisin devamında ifade buyurulduğu gibi, her ne kadar bu tabiat ve temayül, daha sonra kişinin ailesi, çevresi ve aldığı eğitimle karartılabilse de, Kur'ân-ı Kerim'de, *(Ey Rasûlüm,) söyle onlara: "Şimdi deyin bana: Allah'ın bir cezasına uğrarsanız veya Kıyamet başınıza kopuverse, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Eğer (vicdanınızın sesini itiraf edebilecek kadar olsun) doğruluktan nasibiniz varsa, haydi cevap verin*"! (En'âm Sûresi/6: 40) âyeti türünden âyetlerin ifade ettiği üzere, insan vicdanı bilhassa belli durumlarda Allah'ı derinden duyar. O, herkesin vicdanına yardım isteme ve dayanak arama noktaları koymuştur. Bunlar, insan bilhassa çaresiz kaldığı, bir iş başarmak veya bir tehlikeden kurtulmak için tutunduğu bütün sebeplerin elinden çıktığı en ümitsiz anlarda Allah'ı derhal insana duyurur. Her ne kadar insan tehlikeden kurtulduktan veya maksadına ulaştıktan sonra, sanki böyle bir tecrübe yaşamamış gibi şeytanın tesiri altındaki nefsinin iğvalarıyla Allah'ın bizzat varlığını veya Rubûbiyetini inkâra devam da etse, vicdanının tecrübe ve duyuşları o öldüğünde ortaya çıkacak ve insanın, "kâlû belâ" misakını inkâra mecali kalmayacaktır. (Ayrıca bkn. *Tereddütler*, 2, 79-85)

- Âyette geçen "bizzat kendilerine, kendi nefislerine karşı şâhit tutma" ifadesi ise, bir başka önemli gerçeğe parmak basmaktadır. Vicdanımızda Allah'ın varlığını ve Rubûbiyetini, bizi yaratan, rızıklandıran, büyüten, terbiye eden ve koruyan bir Rab oluşunu itiraf etsek de, nefis bunu kabule yanaşmaz. Çünkü o, kendi dünyasında dilediği gibi yaşamak, iştiha ve zevklerini dilediği gibi tatmin etmek ister ve bunun için de kendi üstünde onu sınırlayacak bir gücün varlığını kabul ve itiraf etmek istemez. Fakat her şeye rağmen sahibinin, yani insanın vicdanında Allah'ın varlığını ve Rubûbiyetini duymasına da mani olamaz. Ama iman, nefsi de ikna ve iman esaslarını itirafı gerektirdiği için, vicdanın duyması iman demek değildir.

179. Yarattığımız cinler ve insanlar içinde (iradelerini yanlış yolda, nefislerinin arzusu istikametinde kullanan) pek çoklarını Cehennem için ayırdık. Onların kalbleri vardır, fakat onlarla meselelerin özüne inip gerçeği idrak edemezler; gözleri vardır, fakat onlarla görülmesi gerekeni göremezler; kulakları vardır, fakat onlarla duyulması gerekeni duyamazlar. Bu halleriyle onlar, küçük veya büyükbaş hayvan sürüsü gibi, hattâ onlardan daha çok insiyaklarına tâbi, yol bilmez ve güdülmeye mahkûmdurlar. Onlardır gerçeklerden bütünüyle habersiz olanlar.

180. Mutlak manâda ve kusursuz derecede güzel isimler Allah'ındır; O'nu bu isimlerle çağırın ve O'na onlarla dua edin.[39] O'nun isimleri konusunda haktan saparak, (O'nu O'na ait olmayan isimlerle, buna mukabil, edindikleri sahte ilâhları ise O'nun isimleriyle çağıranları) terkedin ve onlara hiç önem vermeyin. Onlar, her ne yapıyorlarsa onun karşılığını göreceklerdir.

181. Yarattıklarımız içinde (Allah'ı Güzel İsimleri'yle gerektiği gibi tanıyan, dolayısıyla) hakka dayanarak insanların hidayetine vesile olan ve yine hakka dayanarak doğru ve adaletli davranan, doğruluğu ve adaleti gerçekleştiren bir topluluk da vardır.

182. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onları (tuttukları yolun sonucu olarak) hiç farkına varmayacakları şekilde ve hiç bilmedikleri bir yerden adım adım helâke sürükleriz.

183. Onlara belli bir süreye kadar mühlet veririm. (Onlar, bu şekilde hayatta kalmalarını kendilerine bağlasalar da bu, helâke doğru sürüklenmelerinde haklarındaki hükmün tamamlanması içindir. İşte,) Benim 'tuzağım' ve vakti geldiğinde cezalandırmam, kesinlikle karşı konulamaz kuvvettedir.

184. Hiç düşünmezler mi ki, (yıllardır birlikte bulundukları) o arkadaşlarında (Rasûlüllah) delilikten en küçük bir eser yoktur. O ancak, belli ki onları âkıbetleri konusunda uyaran bir uyarıcıdır.

185. Göklerin ve yerin iç boyutuna, onları idare eden muhteşem ve her türlü kusurdan uzak hükümranlığa, ayrıca Allah'ın eşyayı yaratmasına, yarattığı tek bir şeye bir defa olsun dikkat kesilmezler mi? Hem, ecellerinin yaklaşmış olmadığını nereden biliyorlar? (O uyarıcının getirdiği bütün bu gerçekleri ve ikazları ihtiva eden) Kur'ân'a inanmadıktan sonra, artık başka hangi söze inanacaklar?

186. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Allah, o saptırdıklarını taşkınlıkları içinde gayesiz ve başıboş sürüklenip gitmeye terkeder.

187. (Ey Rasûlüm!) Sana Kıyamet'in

ne zaman gelip demir atacağını da soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır." O'ndan başka kimse onun üzerindeki bilinmezlik perdesini kaldıramaz. Kıyamet, göklerle yer ve onlarda bulunan bütün varlıklar için dayanılması çok zor bir hadisedir. O, size beklenmedik anda ve birden gelir. Sanki sen onun vaktini merakla araştırıyormuşsun ve peygamber olman da onu bilmeni gerektiriyormuş gibi, onu sana ısrarla soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi ancak Allah katındadır, fakat insanların çoğu bu gerçeği de bilmezler."

188. De ki: "Ben, Allah dilemedikçe, (O müsaade edip yolumu açmadıkça, gerekli gücü ve vasıtayı nasip etmedikçe) kendi adıma yarayışlı veya yarayışsız hiçbir şeye muvaffak olamam. Eğer mutlak manâda gaybı, (dolayısıyla gelecekte ne olacağını) da bilmiş olsaydım, (hiç zarar etmeden) sürekli kârda olurdum; hem (ona göre tedbirimi alırdım da,) bana ne bir zarar dokunurdu, ne de başıma bir kötülük gelirdi. Ben sadece, inanmaya açık bir topluluk için onları (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı, (iman ve salih amelin karşılığında ise Allah'ın af, rahmet ve mükâfatını) müjdeleyiciyim.

189. O Allah ki, sizi tek bir nefisten yarattı ve onunla aynı tür ve mahiyetten de kendisiyle ünsiyet etsin diye eşini var etti. Derken, bu ikisi bir araya gelip de erkek eşini bürüyünce, kadın belli belirsiz hafif bir yük yüklenir ve onu bir zaman taşır. Nihayet taşıdığı yük ağırlaşınca, eşler birlikte, bir endişe ve telaşla Rabbileri olan Allah'a yönelme gereği duyar ve "Eğer bize sağlıklı, eli ayağı yerinde bir çocuk verirsen, andolsun biz de karşılığında şükredenlerden oluruz!" diye içten içe yalvarmaya dururlar.

190. Nihayet Allah onlara diledikleri gibi sağlıklı, eli-ayağı yerinde bir çocuk verir (ve bu şekilde birbirini takiben nesiller meydana gelir). Ama anne-babalar, Allah'ın kendilerine verdiği bu nesiller sebebiyle, (onları tabiata ve sebeplere havale etme veya onlardaki güzellik ve başarıları ya bizzat kendilerinden veya çocukların kendilerinden bilme, ya da onlardan dolayı Allah'ı unutup, kendilerini tamamen onlara hasretme gibi yollarla) Allah'a ortaklar koşarlar. Oysa Allah, Kendisine ortak koşanların ortak koşmasından da, koştukları ortaklardan da mutlak manâda aşkındır, nihayet derecede uzaktır.

191. Bir şey yaratmak şöyle dursun, bizzat kendileri yaratılmış bulunan varlıkları mı O'na ortak tanıyorlar?

192. Ve onlara hiçbir yardımı olmayan, bırakın onlara yardım etmeyi, kendilerine bile yardımı dokunmayan varlıkları mı?

193. (Ey müşrikler! O varlıklar nasıl ilâh ve Allah'a ortak olabilirler ki, bırakın hidayet etmeyi, dualara cevap vermeyi, onları ilâh edinip Allah'a ortak tanıyan) siz, onları iyi bir yola, hayırlı bir maksada çağıracak olsanız, bu çağrınıza bile cevap veremezler. Onlara ister böyle bir davette bulunmuşsunuz, ister bütün bütün sükût durmuşsunuz, hiç farketmez.

194. Allah'tan başka kendilerine yönelip yalvardığınız, dua ve ibadet ettiğiniz ne ve kim varsa hepsi sizin gibi yaratılmış kullardır. Siz (başka türlü düşünüyor, başka türlü itikad ediyorsanız ve bu düşünce ve itikadınızda) samimi iseniz, haydi onlara yalvarıp dua edin de, size cevap versinler![40]

195. Nasıl cevap versinler ki, onların yürümek için ayakları mı var? Yoksa tutmak için elleri mi var? Veya görmek için gözleri mi var? Yahut işitmek için kulakları mı var? (Ey Rasûlüm! Onlara) de ki: "Haydi, Allah'a ortak tanıdığınız ne varsa çağırın, onlara yalvarın, sonra da bana karşı istediğiniz tuzağı kurun ve elinizden geliyorsa bir an bile göz açtırmayın.

173-174

39. Mükemmel bir kitap mükemmel kitap yazma fiiline, mükemmel yazma mükemmel yazar unvanına, mükemmel yazar unvanı mükemmel yazarlık sıfatına, mükemmel yazarlık sıfatı mükemmel yazma kabiliyet ve fonksiyonuna, mükemmel yazma kabiliyet ve fonksiyonu mükemmel bir yazara işaret eder. *En güzel misaller Allah içindir ve O'nun için verilir, verilmelidir* fehvasınca, yaratılıştaki ve kâinattaki (eser) mükemmeliyet mükemmel yapma ve mükemmel yaratma fiiline, mükemmel yapma ve yaratma fiili mükemmel yapan ve yaratan unvanına, mükemmel yapan ve yaratan unvanı mükemmel yaratıcılık ve yapma sıfatına, mükemmel yaratıcılık ve yapma sıfatı Allah için aslî, ayrılmaz ve lâzımı bir vasıf olan mükemmel yaratma ve yapma hususiyetine (şe'n), mükemmel yaratma ve yapma hususiyeti de ona sahip bulunan mükemmel Zât'a delâlet eder.

Bir kitabın ilim, belâğat ve yazabilme, düzene koyma, fikirleri ifade edebilme sıfat ve kabiliyetlerini, ayrıca bilen, yazan, düzenleyen gibi isim veya unvanları göstermesi misali, içindeki bütün eşya ve hadiselerle birlikte kâinat da, Allah'ın pek çok sıfatlarına ve isimlerine işaret eder. Ancak sonsuz bir ilmin, iradenin ve kudretin eseri olabilecek olan kâinata bakarak Allah'ın her şeyi bilen (Alîm), mutlak dileyen (Mürîd) ve mutlak kudret sahibi (Kadîr) olduğu neticesine varabilir, ayrıca kâinattan, O'nun şekillendiren (Musavvir), renk veren (Mülevvin), her şeyi güzel yapan (Cemîl), süsleyen (Müzeyyin), sonsuz merhamet sahibi (Rahman), hususî merhameti pek bol (Rahîm), her yaptığında pek çok hikmetler bulunan (Hakîm), rızıklandıran (Rezzak) gibi isimlerine de ulaşabiliriz. Bu demektir ki, içindeki bütün eşya ve hadiselerle

birlikte kâinat, Allah'ın isimlerinin tecelli, yani kendilerini gösterme, icraatını ortaya koyma sahası, hattâ bunların ürünü olup, bu isimler, onlardan kaynaklandığı sıfatlara, sıfatlar onların kaynağı olan şe'nlere (şuûn –Zâtın zâtî, onlarsız düşünülemeyecek hususiyetleri) ve şe'nler de İlâhî Zât'a delâlet eder. Bir varlıkta, bu isimlerden biri veya bir kaçı öne çıkarak o varlığın karakterini, ana hususiyetini oluşturur ve diğer isimler bunlara tâbi mevkide kalır. Varlıklar arasındaki farklılıkların, taayyünat ve teşahhusatın (her bir varlığın kendine has özelliklerle kendisi oluşunun) sebebi de, işte onlara aslî hususiyetlerini veren isimlerdeki farklılıklardır. Meselâ, Cevad isminin öne çıktığı kişiler, genellikle ve bilhassa bu isme mazhariyetlerini ortaya koyabilirlerse cömert, Muhsin isminin öne çıktığı kimseler ihsan sahibi, Kadîr isminin öne çıktığı kimseler muktedir, Alîm isminin öne çıktığı kimseler âlim olur.

Allah'ı, O'na has isimlerle çağırmalı ve bu isimlere dayanarak O'na dua etmeliyiz. O, Kendine has isimlerin dışında, bilhassa O'nun için yakışıksız isimlerle asla çağrılamayacağı gibi, O'nun için asla uygunsuz misaller de verilemez. Ayrıca, duamızda neye ihtiyaç duyuyorsak O'na o ihtiyacı giderecek ismi anarak dua edip yalvarmak, her zaman yerinde olan harekettir. O'na, şifaya ihtiyaç duyduğumuzda Şâfî ismiyle, rızka ihtiyaç hissettiğimizde Rahmân ve/veya Rezzak ismi veya isimleriyle, bir sıkıntıdan kurtulmak istediğimizde Müferric, Kâşif gibi isimleriyle dua ederiz.

40. Bir zaman, Türkiye'de bazı ilk okullarda materyalist zihniyetli öğretmenler, sınıflara şekerle girer ve öğrenciye, "Allah'tan şeker isteyin bakalım, verecek mi?" diye sorar, tabiî böyle bir isteğe cevap gelmeyince, "Şimdi benden isteyin, bakalım verecek miyim?" diyerek güya bir diyalektikle –haşa– Allah'ın olmadığı küfrünü körpe dimağlara zerketmeye çalışırlardı. Bu müflis düşünce, Allah'ı, Yaratıcı'yı, yaratılmışın cinsinden düşünen, tarihin gördüğü en ilkel bir düşünce tarzı idi. Bu âyet gibi, Hz. İbrahim'in de Nemrut karşısında, "Rabbim güneşi doğudan getirir, haydi sen onu batıdan getir!" meydan okuması, bu ilkel düşünceye karşı en müthiş bir tokattır. Kâinatın yaratılışı gibi, onun bütün işleyişi de tamamen Allah'ın icraatına dahildir. Ve bu icraat, her zaman diğerlerinden bağımsız olarak sadece tek bir nesneyi nazara alan çok cüz'î ve husûsî bir hikmete dayalı olarak cereyan etmez; bu icraat, aynı anda kâinatın hem tamamını, hem de tek tek içindeki her bir varlığı, bütün bu varlıkların birbirleriyle ve kâinatın tamamıyla olan münasebetleri içinde nazara alan küllî bir hikmet çerçevesinde cereyan eder. Bununla birlikte, en küçükleri de dahil tek tek varlıkları da ihmal etmez ve her birinin imdadına yetişir, her birine gerekli hususi muamelede bulunur.

Hz. İbrahim'in Nemrut'a istisnasız herkes için geçerli ve en geniş dairede sorduğu soruyu, yukarıda sözü geçen öğretmenlere ve benzerlerine, "Madem öyle, haydi yaratılmışlar içinde en akıllı, en bilgili, şuur ve irade sahibi varlıklar olarak haydi acıkmanızı, susamanızı, uykunuzu önleyin; vücudunuza, hattâ tek bir organınıza, hattâ tek bir hücrenize başka bir çalışma sistemi tayin edin! Haydi, bütün insanlık olarak bilginizi, gücünüzü, teknolojinizi birleştirin de tek bir ot, tek bir buğday danesi

meydana getirin!" dense, onlar da aynen Nemrut gibi apışıp kalacaklardır. Yaratılışı kör, sağır, şuursuz, bilgisiz, iradesiz tabiata, maddeye, zorunluluk ve tesadüf gibi varlığı olmayan birtakım isimlere, nitelemelere verirler, fakat yaratmaktan çok daha kolay olan idareyi tabiata, zorunluluk ve tesadüflere bırakmazlar. Bu da, inkârcıların kendi kendileriyle çelişmelerinden başta bir manâ ifade etmez.

Varlıklar içinde en geniş şuura ve yapabilme, üretebilme gücüne sahip insanın bile, hayatının en az onda dokuzu iradesi dışında geçmekte; onun bile dünyaya gelmesi, şekli, rengi, ailesi, ırkı, doğum-ölüm yer ve tarihi, vücudunun çalışması, acıkması, susaması, gecesi-gündüzü, kısaca hayatının çok büyük bölümü kendisinden bağımsız cereyan etmektedir. O, acıkma, susama, uyuma, nefes alıp-verme gibi hayatî ihtiyaçlarına söz geçirememekte ve âdeta onların köleliği altında bir hayata mecbur bulunmaktadır. Buna karşılık, onun hayatı ile bütün bu ihtiyaçları, vücudunun yapısı, işleyişi ve tabiî çevre arasında muhteşem bir âhenk ve işbirliği söz konusudur. Bütün bunlar ve ayrıca kâinattaki muhteşem sistem, muhteşem düzen ve âhenk mutlak bir ilim, irade ve kudreti gösterdiği halde, bunların sahibi bir Mutlak Varlığa inanmamak, sadece insanın kendisini aldatmasından başka bir şey değildir. Allah'ı inkâr, bir insanın düşebileceği en dipsiz, en derin çukur, en korkunç cehalet, en pespaye bir tercih; akıl, şuur, düşünce sahibi bir varlık olmaktan istifa, en dehşetli bir yalan ve iftiradır.

Cenab-ı Allah (c.c.), insana varlığını ayrıca günde çok defalar çok başka yollarla da hissettirir. Hayatında bir defa olsun duası kabul olmayan insan yok gibidir. Dua etsin etmesin, bazı isteklerinin ummadığı zamanda ummadığı şekilde ve ummadığı yerden karşılandığını, çaresiz kaldığı çok noktalarda gaybî bir elin imdadına yetiştiğini, düşmesine ramak kaldığı anlarda birinin elinden tuttuğunu ve bunun gibi daha başka tecrübeleri her insan defalarca yaşar. Ama, Allah'ı kabul etmeme adına bunları da, sadece insan yakıştırması bir isimden ibaret olan tesadüfe verir ve yine cinayetlerin en büyüğünü işler. Bütün bunlar karşısında, akıllı görünen pek çok insanın, pek çok sözümona bilim adamının işlediği bu affedilmez Allah'ı (c.c.) inkâr cinayeti karşısında imanın ne büyük bir lütuf, hem de Allah'ın, âdeta karşılıksız verdiği çok büyük bir armağan olduğunu idrak ve itiraf etmemek mümkün değildir.

Bundan sonraki âyet, ilâh yerine konan her şeyin, bunun adı ister tabiat, ister tesadüf, ister madde, ister put olsun, kudrete, görmeye, işitmeye mâlik bulunması gerektiğini ifade buyurur. Çünkü kâinatta hayvan gibi, insan gibi gücü, görmesi ve işitmesi olan varlıklar vardır. Bunlar, kendilerinin, çevrelerinin yaratıcısı olmadığına ve yukarıda sözü edildiği üzere, hayatları çok büyük oranda kendilerinden bağımsız cereyan ettiğine göre, kudret, görme ve işitme gibi melekeleri onlara veren ve dolayısıyla onlara sahip biri mutlaka bulunmalıdır. Bu çok açık gerçek karşısında, "bilim çağı" denilen son asırlar insanlarının, hem de bilim adamı denilen bazı kişilerin en "ilkel" dönemlerdeki insanların bile kavradığı bu gerçeği inkârla, elsiz, ayaksız, gözsüz, kulaksız, şuursuz, güçsüz, bilgisiz madde, tabiat, tesadüf gibi putlara takılmaları, nefislerinin, hevalarının ve şeytanın kendilerine korkunç bir oyunu ve tarifi mümkün olmayan bir aldanıştır.

196. "Benim sahibim ve koruyucum, Kitabı fasıl fasıl indirmekte olan Allah'tır ve O, bütün salihleri korur, sahiplenir.

197. "Sizin O'nu bırakıp da kendilerine yalvarıp yardıma çağırdığınız (reisleriniz, her türden sahte ilâhlarınız), size en küçük bir yardımda bulunamadıkları gibi, (Allah'ın izni olmadıkça) bizzat kendilerine bile en ufak bir yardımları dokunmaz.

198. "Onları hayırlı bir maksada, size rehberlik yapmaya çağırsanız, onu da işitmezler, (çünkü kulaklarına söz girmez)." (Ey insan!) Onlarla karşılaştığında sana baktıklarını görür (ve gerçekten gördüklerini sanırsın). Oysa onlar, (bakarlar ama) görmezler (hisleri ve idrakleri ölmüştür)."

199. Sen (ey Rasûlüm,) her şeye rağmen müsamaha yolunu tut; iyiliği, güzel ve faydalı davranışları yaymaya çalış ve (gittikleri yoldan da, ne yaptıklarından da habersiz) o cahillere aldırış etme.

200. Eğer (davette bulunurken, ibadet ederken, günlük hayatın esnasında) şeytandan herhangi bir dürtme hissedersen, hemen Allah'a sığın. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

201. Kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar: eğer onlara şeytandan bir sinyal ilişecek olsa hemen kendilerini toparlar ve Allah'ı hatırlarlar; ve artık basiretleri tam yerindedir.

202. Şeytanların (o insan görünümlü inkârcı) kardeşlerine gelince: şeytanlar, onları düştükleri isyan bataklığında daha da sürükler durur; sonra yakalarını da hiç bırakmazlar.

203. (Ey Rasûlüm!) Onlara istedikleri türden bir mucize getirmediğin zaman veya bazen vahiy kesildiğinde, "Demek uyduramadın, bulup-buluşturamadın ha!" derler. De ki: "Ben ancak, bana Rabbimden ne vahyediliyorsa ona uyarım. İşte bu Kur'ân, (sizi yaratan, büyüten, koruyan, rızıklandıran) Rabbinizden gözlerinizi açacak, gerçeği görmenize yardımcı olacak iç idrak ışıklarıdır ve inanmaya açık bir topluluk için hidayet kaynağı ve (hayal bile edemeyeceğiniz genişlik ve berekette) bir rahmettir."

204. Kur'ân okunurken hemen dikkat kesilip ona kulak verin, susup dinleyin ki, rahmete erdirilesiniz.

205. Rabbini sabah ve akşam içten içe, yalvararak, ürpererek, yüksek olmayan (fakat kendinin işitebileceği) bir sesle zikret ve sakın gafillerden olma.

206. Hiç şüphesiz, Rabbinin huzurunda bulunan (melek)ler, asla büyüklenip de O'na kulluk ve ibadetten geri kalmaz; (her türlü noksanlıktan, ortağı olmaktan, insan-cin gibi şuurlu varlıkların O'na atfettiği bütün uygunsuz vasıflardan) O'nu daima tenzih ve yalnızca O'na secde ederler.

8. ENFAL SÛRESİ

İslâm'ın Medine döneminde, Bedir Savaşı'nın hemen arkasından inmiştir. Bu savaşla ilgili bazı önemli hadiseleri ve onlardan çıkarılması gereken dersleri ele alır. İman, hicret, cihad, savaş hukuku, anlaşmalar, ganimetler, sabır, yardımlaşma, ciddiyet, tevekkül gibi konularda dersler verir. 75 âyettir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Ey Rasûlüm! O mü'minler) sana harp ganimetlerinden soruyorlar. De ki: "Harp ganimetleri Allah'ın ve Rasûl'ündür (ve onlar, o ganimetleri diledikleri gibi taksim ederler)." Bu bakımdan, bütün hükümlerinde Allah'a karşı gelmekten sakının ve (aranızda herhangi bir anlaşmazlığa meydan vermeyin, anlaşmazlık olduğunda da hemen) aranızı düzeltin. Eğer gerçekten iman etmiş hakikî mü'minlerseniz, Allah'a ve Rasûlü'ne (bütün emir ve yasaklarında) itaat edin.[1]

2. Mü'minler ancak o kimselerdir ki, yanlarında Allah anıldığı, Allah'tan bahsedildiği zaman kalbleri ürperir ve kendilerine O'nun âyetleri okunup tebliğ edildiğinde, bu, onları imanda daha bir pekiştirir ve bütün işlerinde daima ve yalnızca Rabbilerine dayanıp güvenirler.

3. Onlar, bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak (mal, güç, zekâ, bilgi...) ne lûtfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine) geçimlik olarak verirler.

4. İşte (parmakla gösterilmeye değer bu üstün kâmetler), gerçekten mümin olanlardır. Onlar için Rabbileri nezdinde terakki üstüne terakki ve birbiri üstüne mevkiler, (büyük lütuflara açık) bir mağfiret ve pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütünüyle hayır bir rızık (olarak Cennet nimetleri) vardır.

5. Hani Rabbin seni, gerçekleşmesini çoktan irade buyurmuş olduğu hak bir iş için evinden çıkarmıştı. Bununla birlikte mü'minlerden bir grup, hadiselerin aldığı yönden hiç de hoşnut değildi.

6. Allah'ın çoktan irade buyurduğu ve gerçekleşme yoluna girmiş bu hak meselede hadiselerin yönü apaçık ortaya çıktıktan sonra bile, sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle münakaşa ediyorlardı.

7. Allah size, o iki taifeden (kervan

ve yaklaşmakta olan Mekke ordusundan) birisine karşı kesin galip geleceksiniz diye söz vermişti. Siz, hissenize güçsüz taraf düşsün istiyordunuz; oysa Allah, verdiği hüküm, hükmünü icra ve bu icranın düsturları gereği hakkı üstün kılıp onun hak olduğunu göstermek ve o kâfirlerin ileri gelenlerinin köklerini keserek, küfrün tam mağlûbiyetiyle neticelenecek bir yolu başlatmak diliyordu.

8. Böyle diliyordu ki, hayatları günah hasadından ibaret olan o inkârcı suçlular hoşlanmayacak da olsa, hakkı üstün kılıp onun hak olduğunu, bâtılı iptal edip onun da bâtıl olduğunu göstersin.[2]

176

1. Âyette, "harp ganimetleri" şeklinde tercüme edilen kelimenin aslı *enfal*, tekili *nefl*dir ki, küçükten büyüğe, kuldan Allah'a 'ilâve itaat ve ibadet (nafile)', büyükten küçüğe, Allah'tan kula 'fazladan mükâfat' manâsına gelir. Âlimlerin çoğunluğu, bu âyette *enfal*den kastın savaş ganimetleri olduğu üzerinde müttefiktir. Bununla birlikte, ileride gelecek olan 41'inci âyette doğrudan *ganimet* kelimesi kullanıldığı için, *enfal*in daha geniş bir manâya geldiği üzerinde de durulabilir ki, nitekim üzerine at sürmeden, ordu sevketmeden ve savaşmadan elde edilen ganimetler anlamındaki *fey* de (Haşr Sûresi/59: 6), buna dahil görülmüştür. Kanaat-i âcizanemce, Allah yolunda yapılan her türlü hizmete terettüp edebilecek dünyaya yönelik herhangi bir kazanç da, Allah'ın rızası ve Cennet dışında ek bir kazanç olması hasebiyle *enfal* kelimesinin kapsamına dahildir. Fakat bu âyette hususî manâda harp ganimetleri anlamında kullanılmıştır.

Bir mü'min, bütün davranışlarında Allah'ın rızasını gözetir; o, İslâm yolunda hizmet ederken ve gerektiğinde bu hizmetin bir boyutu olarak savaşırken de aynı maksadı takip eder ve 'Allah'ın Kelimesi'ni yüceltmeyi hedefler. Mal, mevki, makam, mansıp, şöhret gibi dünyaya ait hiçbir gaye onun kalbinde yer bulamaz. Allah'ın ona vereceği mükâfat Cennet'tir ve mü'minden hoşnut veya razı olmasıdır. Dolayısıyla mü'min, Allah yolunda hizmet karşılığında herhangi bir dünyevî beklentiye giremez ve savaşta da ganimet peşinde koşamaz. Ganimet, savaşın ancak dünyaya bakan ek bir mükâfatıdır ki, o da öncelikle Allah'a ve Rasûlü'ne aittir; dolayısıyla mü'minlere düşen, onlar nasıl bir taksim yaparsa ona razı olmaktır. Bu bakımdan, âyet-i kerime, ta baştan mü'minlerin kalbini buna ayarlamakta ve bir yandan ganimet için savaşılamayacağını vurgularken, diğer yandan, savaşta herhangi bir mü'min ganimet olarak bir iğne bile almış olsa, bunu önce komutanına veya devlete teslim etmesi ve bundan sonra yapılacak taksime razı olması gerektiğini öğretmektedir.

2. Yukarıdan beri gelen âyetler, Bedir Savaşı'nı netice veren hadiseler hakkındadır. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Medine'ye hicretlerini müteakip önce

buradaki Yahudilerle iki, hattâ birkaç toplumlu bir şehir devleti statüsünde, bu devletin başkanı olarak bir anlaşma yaptı. Ardından yeni bir pazar kurdurarak, ekonomik bağımsızlık yolunda Müslümanların önünü açtı ve Müslümanlar arasında tarihte eşi görülmedik bir dayanışma getiren kardeşlik ilan etti. Bu arada, Medine içinde Yahudi cemaatlerinin yanısıra müşrikler ve münafıklar, Medine dışında ve çölde de Mekke-yi lider kabul eden müşrik kabileler yaşıyordu. Mekkeliler, Medine'de münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl'a Peygamber Efendimiz'i Medine'den çıkarmaları için baskı uyguluyorlar, zaman zaman Medine banliyölerine kadar uzanan baskınlar yapıp talanda bulunuyor ve kan döküyorlardı. Bu ağır şartlar altında Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, hem İslâm'ın varlığını devam ettirmek hem de onu tebliğ vazifesine devam edebilmek için emniyeti sağlama mecburiyeti duyuyordu. Bu maksatla, ayrıca Müslümanların varlığını hissettirme ve çöldeki kabileleri Mekke etrafında toplanmaktan alıkoyma düşüncesiyle de sık sık çöle seriyyeler gönderiyor, hattâ bazen bu seriyyelerin başında bizzat kendileri bulunuyordu. Bununla beraber denebilir ki, bu seriyyelerin hiçbirinde savaş olmadı ve kan dökülmedi.

Medine'ye hicret eden Müslümanların geride kalan bütün mallarına Mekkeliler el koymuştu. Büyük miktarda bu mallardan oluşan bir ticaret kervanını Ebû Süfyan liderliğinde Suriye'ye göndermişlerdi. Kervan dönüş yolunda iken Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, temelde Müslümanlara ait olan veya bunlar karşılığında satın alınmış bulunan malları istirdat etmeyi düşündü. Âyetlerden açıkça anlaşıldığı üzere, Cenab-ı Allah (c.c.) ise, İslâm'ın varlığı ve gelişmesi karşısında büyük endişelere kapılan Mekkelilerin kervanı koruma gayesiyle ve öfke içinde harekete geçmelerini ve Müslümanlarla karşılaşmalarını murat buyuruyordu. Hadiseler, Cenab-ı Allah'ın murat buyurduğu şekilde gelişti. Sadece 2 veya 3 tanesi atlı, 70 kadarı deveye binmiş, gerisi yaya 310 küsur Sahabî ile Medine'den ayrılan Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, murad-ı İlâhî'yi sezmiş olmalıydı ki, ne yapmaları gerektiği konusunda ordusuyla yaptığı istişareden kendisinin savaşma taraflısı olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanların bir kısmı, 600 kadarı zırhlı, 100'den fazlası süvari 1000 kişiden oluşan Mekke ordusunun çok güçlü olduğu gerçeğinden hareketle, savaş yapma yerine kervana karşı çıkılması fikrinde ısrarlı görünmekle birlikte, yapılan istişarede özellikle Sa'd ibn Muaz ve Mikdad ibn Amr'ın yaptığı konuşmalar Peygamber Efendimiz'i ciddî memnun ettiği gibi, bütün Müslümanları coşturdu. Neticede iki ordu, Hicret'in 2. yılı, (M. 624) Ramazan ayının 17. günü, (bazı rivayetlere göre 19 veya 21. günü), Mekke ile Medine arasında yer alan Bedir'de karşı karşıya geldi. (*Sonsuz Nur* 2: 216–226).

9. Siz o demde Rabbinizden yardım ve merhamet dileniyordunuz; O da, "İşte Ben, yardımınıza ardı ardına bin melek gönderiyorum!" diye bu dileklerinize cevap veriyordu.

10. Allah, ancak kazanacağız zafere bir müjde olsun ve bütün endişeleriniz gidip kalbleriniz yatışsın diye imdadınıza böyle bin melek gönderdi; yoksa gerçekte yardım ancak O'nun katındandır: (bizatihî yardım eden O'dur ve O yardım ediyorsa, başkasının yardımına ihtiyaç yoktur). Hiç şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

11. (Cesarete en çok ihtiyaç duyduğunuz) en kritik anda O, Kendine has bir nimeti ve bütün endişelerinizi unutturacak bir güven sebebi olarak sizi hafif ve tatlı bir uyku ile bürüyordu. Ayrıca, onunla (abdest ve gusül almanıza imkân vererek) maddî-manevî bütün kirlerinizi temizlemek, şeytanın içinize attığı vesvese ve daha başka bütün kötü duyguları gidermek, kalblerinizde Allah'a ve va'dine olan güveni pekiştirmek ve ayaklarınızın yere sağlam basmasını sağlamak için gökten üzerinize su indiriyordu.

12. Rabbin, bir taraftan da meleklere şunları vahyediyordu: "Hiç şüphesiz Ben, sizinle beraberim; siz de, iman kalblerinde yerleşmiş bulunan o mü'minlerin hiç sarsılmamalarını sağlayın. Küfürde demir atmış bulunanların kalblerine ise korku salacağım; siz de onların boyunlarının üzerinden vurun; (yay ve kılıç tutan) parmaklarına da vurun!"

13. Şunun için ki onlar, Allah ve Rasûlü'yle zıtlaştılar. Kim Allah ve Rasûlüyle zıtlaşırsa, herkes bilsin ki, hiç şüphesiz Allah, cezalandırması çok çetin olandır.

14. İşte böyle (ey Allah ve Rasûlü'yle zıtlaşanlar)! Tadın O'nun verdiği cezayı; kâfirler için ayrıca Ateş azabı da vardır.

15. Ey iman edenler! Ordular halinde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönüp cepheyi terketmeyin!

16. Her kim böyle bir günde, dönüp yeniden hücum etmek için bir kenara çekilmek, veya destek olmak ya da savaşmak gayesiyle bir başka birliğe katılmak, veyahut başka bir düşman birliğiyle savaşmak gibi taktik gereği maksatlar dışında onlara arkasını dönüp cepheyi terkederse, hiç şüphesiz Allah'ın çok şiddetli bir cezasını üzerine çekmiş olur ve böyle birinin nihaî barınağı da Cehennem'dir. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

17. Savaşta onları siz gerçekte kendi kuvvetinize dayanarak öldürmediniz; onların canını Allah aldı. (Ey Rasûlüm, savaşın başında onların yüzüne toprak) saçtığın zaman da, onu (öyle her birinin gözüne girecek

şekilde) sen atmadın, fakat Allah attı.[3] Ve Allah, mü'minleri böylece neticesi güzel bitecek bir imtihana tâbi tuttu. Şüphesiz ki Allah, (her ne söylerseniz onu) hakkıyla işitendir; (her ne yaparsanız ve her ne durumda olursanız onu) hakkıyla bilendir.

18. İşte Allah, (mü'min olduğunuz için) size böyle muamele ediyor; ve hiç şüphesiz Allah, kâfirlerin bütün tuzak ve tedbirlerini işlemez hale getirir.

19. (Ey küfredenler,) zaferi kim kazanırsa haklı taraf odur diyerek, Allah'ın hükmünü vermesini istiyordunuz; işte beklediğiniz zafer ve hüküm geldi. Artık mü'minlere düşmanlıktan vazgeçerseniz, bu sizin için hayırlı olur; yok, yeniden düşmanlığa dönerseniz, Biz de geçen savaşta nasıl davranmışsak yine öyle davranırız. Bilin ki, sayıca ne kadar çok olursa olsun büyük bir topluluk halinde bulunmanızın size vereceği hiçbir fayda yoktur. Çünkü Allah, mü'minlerle beraberdir.

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve (Allah'ın gönderdiği vahyi O'ndan) işitip dururken Rasûlüllah'tan yüz çevirmeyin.

21. Ve, kulaklarından kalblerine hiçbir şey girmediği halde "İşittik!" diyenler gibi olmayın.

22. Allah katında yeryüzündeki canlı varlıkların en kötüsü, en şerlisi, (vahyî hakikatler karşısında) sağır ve dilsiz kesilenlerdir ki, hiç düşünmez ve akletmezler.

23. Eğer Allah onlarda bir hayır bulunduğunu görseydi, elbette onlara işittirirdi. Ama bir gerçek var ki, eğer onlara işittirecek bile olsa, (inanma kabiliyetini yitirmiş olduklarından) aldırmazlık içinde yine döner giderler.

24. Ey iman edenler! Rasûlüllah sizi size hayat verecek (hakkı görmenizi, işitmenizi ve konuşmanızı sağlayacak) şeylere çağırdığı zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına perde çeker (ve o kalbi, kişinin manevî ölümüne sebep olacak şekilde gerçeklerden saptırır). Sonra hiç şüphesiz, (dünyada iken yaptıklarınızdan sorguya çekilmek üzere) O'nun huzurunda toplanacaksınız.

25. Bir de, (samimî olanı samimî olmayandan ayıracak imtihan niteliğinde) öyle bir fitneden, (öyle bir kaos halinden) sakının ki, içinizde yalnızca zulmedenlere dokunmakla kalmaz. Yine bilin ki Allah, cezalandırması çok çetin olandır.

177-178

3. Bedir Savaşı'nın başında Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, yerden bir avuç toprak alarak, "Yüzleri kurusun!" diye düşmanın üzerine doğru saçtı. Her müşrik, gözüne toprak girmiş gibi veya toprak girmiş olduğu için gözüyle meşgul olmaya başladı ve bu hadise, onların mağlûbiyetinin önemli sebeplerinden birini teşkil etti. (İbn Hişam, 1: 668)

26. Hem hatırlayın: bir zaman pek azdınız ve yeryüzünde hiç önemsenmiyor, baskıya ve zulme maruz kalıyor, insanların sizi kapıp götürüvermesinden, ezip geçivermesinden korkuyordunuz. Siz bu halde iken Allah, size sığınacağınız bir yurt nasip buyurdu; sizi bizzat yardımıyla destekleyip güçlendirdi ve temiz, sağlıklı nimetlerden size rızıklar ihsan etti; ta ki (kalben, dilinizle ve O'nun hükümlerini yerine getirerek) devamlı şükredesiniz.

27. Ey iman edenler! Allah'a ve (risaletin zirve temsilcisi) Rasûl'e hainlik etmeyin; böyle yaparsanız, (birbirinizin ırzı, malı, namusu ve size tevdi edilen makam, mevki, vazife ve sorumluluklar gibi) aranızdaki emanetleri koruyamaz, onlara da bile bile hainlik etmiş olursunuz.

28. İyi bilin ki, mallarınız da, çocuklarınız da ancak birer imtihan sebebidir; ve (yine iyi bilin ki) Allah, evet O'nun katındadır en büyük ücret ve mükâfat.

29. Ey iman edenler! Kalbleriniz Allah saygısıyla dopdolu olur ve O'na karşı gelmekten sakınır (daima takva duygusuyla hareket ederseniz), Allah sizin için (kalbinizde), ona dayanarak hakkı bâtıldan, doğruyu yanlıştan ayırabileceğiniz şaşmaz bir ölçü var eder, kusurlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah, çok büyük fazl sahibidir, karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir.

30. (Ey Rasûlüm,) hani o küfredenler seni, elini kolunu bağlayıp zindana mı atsınlar, yahut öldürsünler mi veya ülke dışına mı sürsünler diye birtakım tuzaklar hazırlıyorlardı. Onlar böyle tuzaklar hazırlayadursun, Allah Kendi iradesini uygulamaya koyuyor (ve onların tuzaklarını kendi başlarına dolanacak bir tuzak haline getiriyordu). Allah, tuzakların hayırlı olanını kuran ve tamamen hayra dayalı Kendi iradesini hakim kılandır.[4]

31. Âyetlerimiz kendilerine okunduğu veya okunacağı zaman, "Biz, böyle şeyleri çok işittik; hem istesek, benzerlerini biz de söyleyebiliriz. Bunlar, eskilerin uydurması birtakım masal ve hurafelerden başka bir şey değil!" diye tepki verirler.

32. Hani bir zaman şöyle diyenler de olmuştu: "Artık bıkkınlık verdi bu! Allah'ım, (Rasûl'ün şu söyledikleri) eğer Sen'in katından buyurulmuş bir gerçek ise, hemen üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize başka türlü acı bir azap ver!"

33. Oysa sen aralarında bulunduğun, (vefatından sonra da senin izinde gidip Sünnet'ine tâbi oldukları) müddetçe Allah onlara (insanlara) azap edecek (onları toptan imha edecek) değildir. Bir de, (Sen aralarında olmasan bile,) yaptıklarına pişmanlık duyup günahlarının bağışlanmasını diledikleri sürece de Allah onlara (aynı şekilde) azap edecek değildir.54.

34. Buna karşılık, üstelik Kâbe'nin ona lâyık yöneticileri ve koruyucu-

ları olmadıkları halde Mescid-i Haram'da ibadete ve mü'minlerin orayı ziyaretine mani olup dururlarken, Allah o (zalim müşriklere dünyada) niye azap etmesin, (onları özellikle Müslümanların eliyle neden cezalandırmasın) ki? Mescid-i Haram'ın hizmet ve yönetimine lâyık olanlar, ancak Allah'a isyandan sakınan ve içleri O'na karşı saygıyla dopdolu olarak O'nun hükümlerini titizlikle yerine getiren (mü'minler)dir. Fakat o inanmayanların çoğunun ilimle alâkası yoktur ki, bunu da bilsinler.

35. Onların Beytullah'ın yanında (Mescid-i Haram'da) dua ve namaz niyetine yaptıkları ibadetler, ıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir. Şimdi, (ey halleri böyle olan inkârcılar! İnanç, söz ve davranışlarınızla) sürekli küfrünüzü ortaya koyduğunuzdan dolayı tadın hak ettiğiniz (mağlubiyet ve bazınız itibariyle savaşta öldürülme) azabını![6]

36. O küfür içinde bulunanlar, mallarını ancak insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için harcamaktadırlar. Harcamaya devam da edeceklerdir! Ama bir gün gelecek ve yaptıkları harcamalar onlara yürek acısı olacak, sonra da kesin mağlûbiyete uğrayacaklardır. Küfürlerinde ısrar edenler, en sonunda Cehennem'e sürülüp orada toplanacaklardır.

37. Allah, işte böyle murdarı pak olandan ayırır ve murdar olanları birbiri üzerine yığıp, hepsini bir balya haline getirir ve ardından Cehennem'e doldurur. Öyleleridir bütünüyle kaybedip, kendi kendilerini helâke sürükleyenler.

38. Küfürde ısrar eden o kimselere söyle ki, eğer küfürlerinden vazgeçer ve İslâm'a dahil olurlarsa, daha önce işledikleri günahlar bağışlanacaktır; yok, küfürde diretip de düşmanlıklarına tekrar dönecek olurlarsa, daha önceden yaşayıp giden emsallerinin başlarına gelenler ortada!

39. (Küfürde ve düşmanlıkta ısrar etmeleri halinde,) küfür ve şirkin hakimiyetinin meydana getirdiği zulüm ve baskı ortamı (fitne) ortadan kalkıp da Hak Din mevkiini alıncaya, din (hüküm ve itaat) bütünüyle Allah'a hasredilinceye kadar onlarla savaşın. Eğer (fitneden ve düşmanlıklarından) vazgeçerlerse, şurası muhakkak ki Allah, her ne işliyorlarsa onu hakkıyla görmektedir.[7]

40. Her şeye rağmen kendi bildiklerinde gidecek olurlarsa, bilin ki Allah, sizin Mevlânız (sahibiniz, koruyucunuz, en yakın dostunuz)dur. O ne güzel Mevlâ, ne güzel Yardımcıdır!

179-180

4. 20-30'uncu âyetler, 30'uncusu Rasûlüllah Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) ve dolayısıyla O'nun vasıtasıyla Müslüman ümmete olmak üzere, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Medine'deki Müslüman toplumuna olan ihsan ve lütuflarıyla birlikte, o günden Kı-

yamet Günü'e kadar gelecek bütün Müslümanlara ciddî nasihatler ve ikazlar ihtiva etmektedir.

Mekke'de Müslümanlar sayıca çok azdı ve çeşitli işkencelere maruz bulunuyorlardı. Cenab-ı Allah (c.c.), onları bu işkencelerden kurtardığı gibi, onlara barınıp dinlerini yaşayabilecekleri bir şehir nasip etti. Gerçi bu Müslümanlar, bütün varlıklarını Mekke'de bırakmış olduklarından, Ensar (Yardımcılar) unvanıyla anılan Medineli Müslümanların çok büyük fedakârlıklarına rağmen yoksulluk içindeydiler. Bunun dışında, daha başka olumsuz şartlarla da kuşatılmış durumdaydılar. Bu esnada, Mekke'de bıraktıkları mallarını Suriye'ye götürüp satan ve onların geliriyle Mekke'ye dönmekte olan Kureyş kervanı, onlar için gasbedilmiş mallarını istirdat adına bir şanstı. Fakat Allah, kervan üzerine gitmelerini değil de, kervanı korumak maksadıyla harekete geçmiş bulunan ve içinde Ebû Leheb dışında müşriklerin bütün ileri gelenlerinin yer aldığı Mekke ordusuyla karşı karşıya gelmelerini murat buyurmuştu. Bu ordunun, sadece 2-3 tanesi atlı olmak üzere 310 küsur kişiden oluşan Müslüman ordusundan sayıca 3 kat daha fazla, ayrıca 600 askerinin zırhlı, 100'den fazlasının atlı olması ve o dönemde savaşların göğüs göğüse verilmesi, Müslümanların nasıl olumsuz şartlar altında bulunduklarını göstermeye yeter. Kısaca, Müslümanlar, Allah'ın fazladan gelecek yardımlarına fazlasıyla muhtaçtılar. İşte bu sûre, bu savaşın Allah'ın fazladan yardımlarıyla kazanıldığını bilhassa vurgulamaktadır. O kadar ki, Cenab-ı Allah (c.c.), bu savaşta öldürülen ve neredeyse tamamını Kureyş ileri gelenlerinin teşkil ettiği düşman askerlerinin öldürülmesini, ayrıca, savaşın başında Rasûlüllah'ın yerden alıp "yüzleri kurusun!" diyerek düşman ordusuna doğru saçtığı ve her bir düşman askerinin gözüyle meşgul olmasına yol açan toprağın atılmasını doğrudan Zâtına nisbet etmektedir. Cenab-ı Allah (c.c.), ayrıca birlikler halinde peşpeşe melekler göndermiş ve bunlar düşman askerlerinin boyunlarına ve parmaklarına vurarak, hem ayakta kalmalarını, hem de ok, mızrak ve kılıç kullanmalarını zorlaştırmışlardır. Bunların dışında O, daha pek çok yardımlarda bulunmuştur ki bunlar, sûre boyunca yeri geldikçe zikredilecektir.

Bedir Savaşı, İslâm tarihinde bir dönüm noktası ve denebilir ki, Müslümanların tarih boyu kazandıkları zaferlerin en önemlilerinden biri, hattâ en önemlisidir. Böyle bir zaferin kahramanlarının, kalblerinde az da olsa "biz kazandık!" duygusunun uyanması muhtemel görülebilir. Ayrıca, başlangıçta bazıları savaşmak için isteksizlik göstermiş, daha bazıları da, düşman bütünüyle bozguna uğratılmadan ve helâl olup olmadığı henüz açıklanmadan ganimet toplamaya girişmişti (M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, II. s. 146, 171-3). İşte, 20-30'uncu âyetlerin bütün Müslümanlar için ihtiva ettiği önemli tavsiyeleri ve hatırlatmaları madde madde şöyle özetleyebiliriz:

- Zafer ve mağlûbiyet, bütünüyle Allah'ın elindedir. Bununla birlikte, sebepler yurdu olan bu dünyada zaferi kazanmak isteyen, onun gereğini yerine getirmelidir.

- İnsanlar, zaferi hak etmek için gereken her şeyi yapsalar da bu, Allah'ın onlara mutlaka zaferi nasip edeceği manâsına gelmez. Dolayısıyla, insanın sahip olduğu her güzel şey gibi, nihaî planda zaferi bir nimet olarak bahşeden de yine Allah'tır. Bu sebeple insanlara düşen, Allah'a sürekli şükretmektir.
- Bütün hükümlerinde Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmek gerekir. Onların her buyruğuna kulak vermeli ve bu buyrukları hiç duymamış gibi davranmaktan kaçınmalıdır.
- Kulaklarına Allah'ın ve Rasûlü'nün sözleri girmeyen ve kendilerine hiçbir şey söylenmemiş gibi davrananlar, mânen ölüdürler. Dolayısıyla sağır, dilsiz ve akıllarını da kullanmayan, anlamayan birer varlık, yani cemadât gibi olduklarından, yeryüzünde (ayakları veya karınları üzerinde hareket eden, kanatlarıyla uçan) canlı varlıkların en değersizleridirler.
- İnsanları İlâhî vahiy karşısında sağır, dilsiz ve hissiz yapan bazı faktörler vardır. Bunları şartlanmışlık, peşin hükümlülük, kibir, yanlış bakış açısı, nefsanî arzuların ve dünyevî emellerin pençesinde olma ve zulüm olarak sıralayabiliriz. İşte insanlar, bunların tesiri altında bütün manevî melekelerini ve inanma kabiliyetlerini kaybederler.
- Mü'minler, Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına müsbet cevap vermelidirler. Rasûlüllah (s.a.s.), onlara Allah'ın çağrısını iletir ve bu çağrı, onlara hayat bahşedecek, onları mânen diri kılacak hakikatleredir. Onlar bu çağrıya müsbet cevap vermezlerse, Allah kişi ile kalbi arasına müdahalede bulunarak, o kalbi gerçeklerden saptırır. Neticede, onun –Allah korusun– ebedî helâkini hazırlar.
- Mü'minler, Allah ve Rasûlü'nün çağrısına müsbet cevap vermezler ve mukabilinde Allah da kişi ile kalbi arasına bir perde çekecek olursa bu, o kişinin tefessühü demektir. Tefessüh etmiş insanlardan oluşan bir toplumda iç kargaşaların çıkmaması mümkün değildir. Eğer bu toplumda ıslah ediciler yoksa veya var da çok zayıf ve ümit va'd etmez durumda iseler, bu toplum çok ciddî sarsıntılara uğrar. Eğer bu sarsıntılar kendilerine gelmelerine vesile olursa, yeniden düzelme mümkündür; aksi halde, düşman işgaline uğrama veya hakimiyetine girme veyahut birtakım musibetlerle helâk ya da daha başka cezaların gelmesi kaçınılmaz olur.
- Mü'minler, bütün niyet, söz ve davranışlarında Allah'ın rızasını kazanmayı hedef almalı ve bilhassa Din'i yaşamada ve dinî hizmetlerde katiyen dünyevî maksatlar taşımamalıdırlar.
- İster mal, evlât, makam, mevki, sosyal statü olsun, isterse manevî makamlar gibi başka şeyler olsun, insan dünyada her neye sahipse bu, onun için bir imtihan vesilesidir; onun hangi "ayarda", hangi "kıratta" olduğunu ortaya koyacak bir terazi, ayrıca bir arıtma, damıtma mekanizması veya kazanıdır. İnsanın sahip bulunduğu her şeyi veren Allah'tır ve bunun karşılığında insana düşen, kalbî, lisanî ve halî şükür içinde bulunmaktır. Eğer o şükrederse, Cenab-ı Allah verdiğini genellikle

artıracağı gibi, onu Âhiret'te de ummadığı seviyede çok büyük mükâfatlara garkedecektir. Aksi halde, elindekini de kaybetmesinin her zaman muhtemel olması bir yana, özellikle Âhiret'te hüsrana uğramasına mukadder gözüyle bakılabilir.

- Mü'minler, hangi derecede olursa olsun, daima takvaya dayalı hareket etmeye çalışmalıdırlar. Eğer böyle davranırlarsa Cenab-ı Allah kalblerine, bir müftüye ve başka bir âlime sorma, danışma gereği duymayacakları şekilde doğru ile eğriyi, hak ile bâtılı ayırt edebilme ölçüsünü (furkan) yerleştirir. Takva dairesinde bulunma, yanlış düşünme, yanlış davranma ve pek çok şekilde gelebilecek iç musibetlerden, iç çatışma ve kargaşalardan, düşman işgaline uğrama veya hakimiyetine girmeden de korunmaya sebeptir.

Burada şu hususu da zikretmeliyiz ki, Uhud Savaşı'ndan sonra gelen âyetler, bu savaşın ikinci safhasında maruz kalınan musibetlerden dolayı yine gereken dersi vermekle birlikte, daha çok mü'minleri teselli eder, hattâ yer yer onlara iltifatta bulunur ve incinmiş duygularını tamir ederken, Bedir gibi bir zaferin arkasından gelen bu âyetler ise, daha çok tembih yörüngelidir. Kur'ân, bu yönüyle de irşad ve eğitim adına bir ölçü takdim buyurmaktadır.

5. Bu âyet, bir toplum İslâm'ı samimi ve şuurlu bir şekilde uygulamaya ve hayatını ona göre tanzime devam ettiği, takva dairesinde kalıp, hata ve günahlarından dolayı da sürekli istiğfar halinde bulunduğu sürece, Cenab-ı Allah'ın onların üzerine imha sebebi bir azap göndermeyeceğini beyan buyurmaktadır.

6. Buradaki azaptan maksat, Müslümanlar veya bir başka topluluk karşısında mağlûp olma veya içeride sıkıntılara, felâketlere maruz kalma gibi hallerdir. Bununla birlikte, onunla Cehennem azabının ayrıca kastedilmediği de söylenemez.

7. Kur'ân-ı Kerim, savaşın en önemli bir sebebi olarak *fitne*yi zikretmektedir. Bakara Sûresi 191'inci âyette geçip, 138'inci notta açıklandığı üzere fitne: küfür, şirk, nifak, fısk, zulüm ve bunları doğuran, ayrıca bunların sebep olduğu ortam, kargaşa, anarşi, kaos demektir. Cenab-ı Allah ise daima umumî sulhü, adaleti, emniyeti, imanı ve Kendisine teslimiyeti (islâm) diler; insan ve insan toplumları için gereken de budur. Dolayısıyla Müslümanlara düşen, fitnenin ortadan kaldırılması, yeryüzünde şirkin, küfrün ve zulmün hakim olmaması için çalışmak, gerekirse savaşmaktır. Fitne ortadan kalktıktan veya onun hakimiyetine son verildikten sonra, açıktan küfür ve şirke müsaade edilmemekle birlikte, Hıristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik, Sabiîlik gibi farklı dinlere mensup olanlar, kendi dinlerini tatbik ve dinlerine göre yaşamada hürdürler. (Ayrıca bkn: Bakara Sûresi/2: 190–193, 256; notlar: 137 (Ek 2)–139.)

41. Şunu da bilin ki, ganimet olarak her ne alırsanız Allah içindir onun beşte biri ve Rasûl için, ayrıca Rasûl'ün akrabaları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir.[8] Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın bütün bütün ayrıştığı (Bedir) gününde, iki ordunun karşı karşıya geldiği o günde kulumuza indirdiğimiz (âyetlere, meleklere ve yardımımıza) gerçekten iman etmişseniz, ganimetlerin taksimi bu şekildedir. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

42. O Bedir günü, ey Müslümanlar, siz vadinin (Medine tarafında) yakın bir yamacında, onlar ise (Mekke tarafında) uzak bir yamacında bulunuyorlardı; kervan ise sahil boyunda ve size daha yakın bir yerde idi. Eğer onlarla bu şartlarda savaş için randevulaşmış olsaydınız, bu zemin ve şartları böyle ayarlayıp, randevuyu yerine getiremezdiniz. Fakat Allah, takdir buyurmuş olduğu bir işi icra etmek için sizi bu şekilde buluşturdu ki, her şey apaçık cereyan etsin de, helâk olan (bâtıla uymakla helâki hak ettiğini gösteren), açık bir delile göre helâk olsun; (hakka tâbi olmakla) hayatta kalmayı, ebedî hayat ve kurtuluşu hak eden de açık bir delile göre hak etsin. Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

43. (Ey Rasûlüm,) hani Allah, (savaştan önce) müşrik ordusunu sana rüyanda olduklarından çok daha az gösteriyordu. Böyle değil de, eğer (gerçek sayılarıyla) çok gösterseydi, mutlaka cesaretiniz kırılır ve neyi nasıl yapmak gerektiği konusunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, sizi böyle bir duruma düşmekten kurtardı ve esenliğe çıkardı. Şüphesiz Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilendir.

44. Savaş meydanında karşı karşıya geldiğiniz esnada Allah sizin gözlerinizde onları az gösteriyor ve sizi de onların gözünde küçültüyordu ki, böylece takdir buyurmuş olduğu bir işi icra etsin. Her halükârda bütün işler neticede varıp O'nda biter ve O neye hükmederse o olur.

45. Ey iman edenler! Herhangi bir düşman topluluğu ile karşı karşıya kaldığınız zaman sebat edin, dayanın ve Allah'ı çok hatırlayıp çok anın ki, bu sayede gerçek kurtuluşa ve mazhariyete ulaşabilesiniz.

46. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve aranızda çekişmeyin; yoksa korkuya kapılıp yılgınlık gösterirsiniz ve gücünüz, enerjiniz gider; ve tam manâsıyla sabredin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.

47. Harp için memleketlerinden çalım satarak, insanlara şov yaparak çıkan ve insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Allah, onların bütün yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır (ne yapıp ediyorlarsa

hepsi Allah'ın bilgisi dahilinde ve bütünüyle kontrolü altındadır).

48. O zaman, şeytan onlara yaptıklarını süsleyip, "Bugün, insanlar arasında size galip gelebilecek hiçbir kuvvet yoktur; ben de yanınızdayım!" demişti. Ama ne zaman ki iki ordu savaş düzeninde karşı karşıya geldi, o zaman topukları üzerinde gerisin geriye dönüp kaçmaya durdu ve "Benim sizinle bir alâkam yoktur. Şurası bir gerçek ki ben, sizin görmediğinizi görüyorum; hem ben, Allah'tan korkarım da!" deyip sıvışıverdi.[9] Allah, cezalandırması pek çetin olandır.

49. Münafıklar ve kalblerinin tam merkezinde (manevî hayatlarını yok eden) bir hastalık bulunanlar da mü'minler hakkında, "Kendilerini bir şey zanneden şu basit adamları dinleri aldattı! (Aksi halde, kendilerinden sayı ve malzeme bakımından çok güçlü olan Mekke ordusuyla savaşmaya kalkışabilirler mi?)" diyorlardı. Fakat şurası bir gerçek ki, kim Allah'a güvenip dayanırsa, hiç şüphesiz Allah izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

50. Melekler, küfürde kök atmış olanların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken bir görsen: "Tadın bakalım şimdi cayır cayır yanmanın acısını!"

51. Düçar olduğunuz bu hâl, bizzat kendi ellerinizle Âhiret'e gönderdiğiniz günahlarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına karşı asla zulmedici değildir.

52. Tıpkı Firavun oligarşisiyle daha öncekilerin durumu gibi: Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ettiler; Allah da, günahları sebebiyle onları kıskıvrak yakalayıverdi. Allah, tam kuvvet sahibidir; cezalandırması çok çetin olandır.

181-182

8. Bu sûre, ilk âyetinde ganimetleri önce Allah'a ve Rasûlü'ne verip, mü'minlerin kalbini Allah'ın yapacağı taksime ve bu taksimde Rasûlüllah'a ve yakınlarına ayrılacak payı kabule hazırlamıştı. Bu âyet ise, ganimetin taksimini yapmakta ve önce onların 5'te 1'ini Allah'a, yani bir bakıma kamu hizmetine ayırmakta, sonra bu 5'te 1'in harcanma veya taksim mahalleri olarak da öncelikle Rasûlüllah'ı ve O'nun yakınlarını, sonra da yetimleri, toplumun bakacak kimsesi olmayan en yoksullarını ve yolda kalmışları zikretmektedir. Ganimetlerden bu 5'te 1 çıktıktan sonra geri kalan 5'te 4 gaziler arasında pay edilir. Onlar, dilerlerse paylarını alırlar, dilerlerse almayıp, yine kamu hizmetleri için bağışlayabilirler.

Ganimetten Rasûlüllah'a ve yakınlarına 5'te 1'den pay verilmesi, Rasûlüllah'ın ken-

disini ve bütün mesaisini topluma adamış olması, dolayısıyla, yakınlarına bakmaya vakit ayıramaması sebebiyle, O'nu ve yakınlarını muhtaç halde başkalarının eline bakmaktan korumak içindir. Bir peygamberin ve devlet başkanının, ayrıca onun yakınlarının başkalarına muhtaç halde bulunup bulunmaması, onun prestiji ve otoritesi açısından önemlidir. Bunun yanısıra, Rasûlüllah'ın, gerek peygamber olarak İslâm'ın tebliğinde, gerekse devlet başkanı olarak harcama yapması gereken pek çok yerler vardır ki, bunun için de elbette belli bir gelire ihtiyaç duyacaktır. Bunu günümüzde başbakanlara ayrılan örtülü ödeneğe benzetebiliriz.

Rasûlüllah Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın varlıklı olan ilk hanımı Hz. Hatice validemizin bütün servetini İslâm'a davet yolunda harcadığı ve kendisiyle birlikte ailesinin ve yakınlarının ümmetin en fakirleri olarak yaşadıkları tarihî bir vakıadır ve dolayısıyla onlar, kendilerine ayrılan ganimetleri de, hemen hemen bütünüyle Allah yolunda, İslâmî hizmetler ve muhtaçlar için harcamışlardır.

9. Şeytan'ın, "Benim sizinle bir alâkam yoktur... Hem, ben Allah'tan korkarım da!" sözleri, mü'minlerin melekler tarafından desteklendiğini anlaması üzerine kaçma adına uydurduğu bir mazeretten ibarettir.

53. Bunu şunun için hatırlatıyoruz ki, bir millet kendi içinde ve iç dünyasında değişikliğe uğramadıkça, Allah da o millete bahşetmiş olduğu nimeti asla değiştirmez. Hiç şüphesiz Allah, her sözü hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir.

54. Evet, Firavun oligarşisiyle daha öncekilerin durumu gibi: Rabbilerinin âyetlerini yalanladılar; Biz de günahları sebebiyle onları helâk ettik ve Firavun oligarşisini suda boğduk. Herhangi bir şekilde helâk edilen toplulukların her biri, (Rabbilerine karşı âsi, insanlara karşı zalim olmakla,) aslında kendi öz canlarının zalimleri idiler.

55. Allah katında canlı yeryüzü varlıklarının en kötüsü, en şerlisi küfürde kök atan o kimselerdir ki, bundan böyle iman edecek değillerdir.

56. Onlar, ne zaman kendileriyle bir anlaşma yapsan, Allah'tan korkmadan ve hiç çekinmeden her defasında anlaşmalarını bozarlar.

57. Eğer onları savaş içinde kıstırıp ele geçirecek olursan, onlara (hak ettikleri) öyle bir muamelede bulun ki, daha başka ve ayrıca arkadan gelip aynı şekilde davranacak diğer düşmanlara akıllarını başlarına toplayacak şekilde ibret olsun.

58. Seninle anlaşma yapmış bir toplulukta anlaşmaya aykırı davrandıklarını ortaya koyan bir ihanet alâmeti tesbit edersen, onlara karşı bir tutum belirlemeden önce anlaşmanın artık geçersiz olduğunu resmen kendilerine bildir ki, iki taraf da durumdan tam haberdar olsun.[10] Doğrusu Allah, hainleri asla sevmez.

59. Küfredenler, yaptıklarının yanlarına kalıp, kendilerini yakalayamayacağımızı ve böylece cezamızdan kaçabileceklerini katiyen düşünmesinler. Onlar, elimizden kurtulamazlar.

60. (Ey mü'minler!) Düşmanlarınıza karşı bütün imkânlarınızı seferber ederek kuvvet hazırlayın ve savaş atları yetiştirin. Böylece, Allah'ın düşmanlarını (doğrudan Din'e düşman olanları), sizin düşmanlarınızı ve daha başka kim olduklarını ve düşmanlık derecelerini sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği düşmanları korkutun; karşılarında caydırıcı güç olun. (Bu husus da dahil olmak üzere,) Allah yolunda her ne harcarsanız, karşılığı size eksiksiz ödenir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.[11]

61. Her şeye rağmen, o düşmanlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a dayanıp güven. Hiç şüphesiz Allah: O'dur Semî' (her sözü hakkıyla İşiten); Basîr (her şeyi hakkıyla Gören).

10. İslâm, baştan başa değerler sistemidir ve bütün hükümleri, bir açıdan bu değerlerin korunmasına ve hayata hayat yapılmasına yöneliktir. Bu âyet, milletlerarası münasebetlerde İslâm'ın koyduğu çok önemli bir prensibi ifade etmektedir. İki taraf,

birbiriyle belli bir süre için anlaşma yaptığında, bu süre içinde iki tarafın da anlaşmaya bağlı kalması gerekir. Eğer bir taraf anlaşmaya aykırı davranırsa, bu defa karşı taraf, artık anlaşmanın geçersiz olduğunu resmen ona bildirir ve harp ilan edecekse ondan sonra eder. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Kim, bir kavimle anlaşma yaparsa, onun süresi doluncaya kadar veya onu feshettiğini karşı tarafa açıkça bildirmedikçe onu feshedemez." (Ebû Davud, "Cihad", 2: 75) "Başkası size karşı hainlik etse bile, siz ihanette bulunmayın." (Ebû Davud, "Kitabü'l-Büyû", 2: 260) İslâm'ın 14 asır önce koyduğu bu prensip, 'medenî' milletler tarafından günümüzde bile uygulanmamakta, "baskın basanındır" anlayışı uygulamada geçerliliğini korumaktadır.

11. Bu âyet, önemli anlam ve ikazları ihtiva etmektedir. Kısaca:

- Kıyamet'e kadar imana ve İslâm'a karşı düşmanlık bitmeyecektir. Bu düşmanlığa karşı Müslümanlar daima tetikte ve hazırlıklı olmalı, caydırıcı bir güç halinde, her bakımdan onlardan daha güçlü bulunmalıdırlar.
- Savaş, savaşa hazır bulunma ve caydırıcı olma gibi konuların hemen arkasından gelmesi açısından özellikle önem kazanan hemen bir sonraki âyette de vurgulandığı üzere Müslümanlar, öncelikle sulhün temsilcileridir. Bununla birlikte, onların düşman karşısında güçlü bulunmaları, caydırıcı bir güç olmaları, dünyada savaşı önlemenin ve umumî sulhü sağlamanın en önemli yollarından biridir. Dünya dengesinde Müslümanların bu şekilde caydırıcı bir güç olamayıp, yeryüzünün başkaları tarafından kana bulanmasından, çıkan harplerden, dolaylı olarak Müslümanlar da sorumludur.
- İmanın ve İslâm'ın karşısında çok çeşitli düşmanlar bulunur. Bunların bazısı, açıktan açığa Din'in, (İslâm'ın), yani Allah'ın düşmanıdır. İkinciler, ister mü'min ve Müslüman oldukları için olsun, isterse başka sebeplerle olsun, Müslümanlara düşmandır. Bir de üçüncü tür düşmanlar vardır ki, bunlar genellikle münafıklardır, iç düşmanlardır, hainlerdir, menfaat gayesiyle Müslümanların arasına girmiş olanlardır; iman kalblerine tam sinmemiş ve her an yer değiştirebilecek yüzergezer tiplerdir ve benzerleridir. Bunların gerçekte kim olduklarını ve düşmanlık derecelerini Allah bilir. Ama güçlü bulunmak, bunların da düşmanlığını kırar; düşmanlıklarını fiiliyata dökmelerine imkân ve cesaret vermez.
- Güçlü bulunma, bütün mü'minlerin üzerine borçtur. Aslında İslâm, modern devletin hemen bütün fonksiyonlarını, duruma göre kifaî farz, vacip veya sünnet olarak mü'minlerin tamamına yükler ve Kur'ân-ı Kerim'de açıkça görüldüğü üzere Cenab-ı Allah, bu tür fonksiyon ve görevleri ifade buyururken genellikle "Ey iman edenler!" diye hitapta bulunur. Mü'minler, yapılacak işlere göre iş bölümüne gider ve zamana, şartlara göre gerekli müesseseleri oluştururlar. Sürekli güçlü bulunma borcunu ifanın en önemli yollarından biri, Allah yolunda infak, yani herkesin verecek, ortaya koyacak nesi varsa verip ortaya koymasıdır. Bu, zekât yoluyla olur, belli durumlarda zekâttan ayrı vergilendirme yoluyla olur veya çok önemli durumlarda genel seferberlik yoluyla olur.

62. Eğer seni aldatmak diliyor bile olsalar hiç tasalanma, Allah sana yeter. O'dur seni hep yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen.

63. Allah, o mü'minlerin kalblerini birleştirdi (ve onları arkanda sarsılmaz bir destekçi kıldı). Eğer yeryüzünde her ne varsa hepsini bu maksatla sarf etmiş olsaydın, yine de onların kalblerini birleştiremezdin, fakat Allah onları birleştirdi. Hiç şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip olandır, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

64. Ey, (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber! Sana ve sana tâbi olan mü'minlere (yardımcı ve destekçi olarak) Allah yeter.

65. Ey, (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabır ve irade kahramanı yirmi kişi olsa, (eşit savaş şartlarında) ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer sizden yüz kişi olsa, küfredenlerden bin kişiye galip gelir. Çünkü o küfredenler, meselelerin özüne nüfuz edemeyen düşünce ve idrak yoksunu bir güruhtur.

66. Ama, (maddî teçhizat ve eğitim yönünden zayıf bulunduğunuz şu anda) Allah yükünüzü hafif tutuyor; O biliyor ki, hiç şüphesiz şu anda yetersizlik içindesiniz. O bakımdan şimdilik, sizden sabır ve irade kahramanı yüz kişi olsa, ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle ikibin kişiye galip gelir. Allah, sabır ve irade kahramanlarıyla beraberdir.[12]

67. Bir peygamberin, (vazife yaptığı) yerde galibiyetini perçinleyip dinini insanlar arasında yerleştirmedikçe esirleri olması uygun düşmez. (Ey mü'minler, savaşta düşmanın belini kırmadan ganimet toplamaya girişmek ve fidye için esir almakla) siz, dünya menfaatini arzu ediyorsunuz; halbuki Allah, (sizin için) Âhiret'i diliyor. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

68. Eğer Allah'tan (esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılabileceğine ve ganimetin helâl olduğuna dair) bir hüküm sâdır olmamış olsa idi, (düşmanın belini kırmadan fidye beklentisiyle) esir almaya girişmenizden ve (toplamaya koyulduğunuz) ganimetten dolayı, hiç şüphesiz size çok büyük bir azap dokunurdu.

69. Fakat böyle bir hüküm sâdır olmuş bulunduğu için, artık aldığınız ganimetleri de, fidyeyi de helâl ve temiz, sağlığa zararsız olarak tüketin[13] ve bütün davranışlarınızda Allah'a karşı gelmekten sakının. Hiç şüphesiz Allah, günahları çok bağışlayandır; bilhassa mü'min kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

70. Ey (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber! Elinizdeki esirlere şöyle de: "Eğer Allah kalblerinizde iyi niyet, iman ve teslimiyet istidadı bulursa, sizden alınan fidyeden daha hayırlı bir şeyi size bahşeder ve (bu ana kadar işlediğiniz bütün) günahlarınızı bağışlar. Allah, günahları çok bağışlayandır; bilhassa (tevbe ve imanla Kendisine yönelen) kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır."

71. (Ey Rasûlüm!) Yok, sana ihanet eğilimi içinde iseler, şurası bir gerçek ki, daha önce de Allah'a karşı ihanet içinde idiler ama, manzara ortada: Allah onlara karşı sana imkân ve kudret bahşedip, onları senin eline düşürdü. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

72. İman edip hicret edenler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerle onları barındıran ve onlara yardım edenler var ya: işte onlar birbirlerinin velîleri, yardımcıları, işlerini havale edebilecekleri vekilleri, (malda da birbirlerinin vârisleri)dirler.[14] Buna karşılık, iman etmiş olmakla birlikte henüz hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret etmedikçe kendilerine karşı böyle bir velâyet borcunuz yoktur ve aranızda mirasçılık olmaz. Ancak, Din hususunda sizden yardım isterlerse, kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir ülke, bir topluluk aleyhinde olmamak kaydıyla onlara yardım etmeniz gerekir. Allah, her ne yapıyorsanız hepsini hakkıyla görendir.

73. Küfür içinde bulunanlar da, (bilhassa sizin karşınızda) birbirlerinin velîleri, yardımcıları ve destekçileridir. Eğer siz aynı şekilde birbirinize arka çıkmaz ve destek olmazsanız, yeryüzünde ne getirip götüreceğini kestiremeyeceğiniz bir fitne, kargaşa ve çok büyük bir bozgunculuk patlak verir.

74. İman edip hicret edenler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerle onları barındıran ve onlara yardım edenler, işte onlardır gerçekten mü'min olanlar. Onlar için, (tahmin edemeyeceğiniz mükâfatlarla yüklü) bir mağfiret ve pek hoş, artıp eksilmeyen ve cömertçe takdir buyurulmuş bir rızık (Cennet) vardır.

75. Hicretten sonra iman ve hicret edenler ve sizinle birlikte cihad edenler ise, onlar da sizdendir. Miras konusuna gelince, birbirleriyle kan yakınlığı bulunanlar, Allah'ın hükmüne göre mirasa hak sahibidirler. Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

184-185

12. Bu iki âyet, yanlış anlaşılmamalıdır. Normal ve eşit savaş şartlarında, Allah'a, Âhiret'e ve Kader'e imanları, ölümden korkmak şöyle dursun sürekli şehitlik aramaları,

ibadette devam ve günahlara karşı mücadele ile kazandıkları irade güçleri, Allah'a güvenleri, sabır, sebat ve direnmeleri, kâfirlerin sadece dünyaları için savaşmalarına mukabil Allah'tan onların beklemediği ebedî saadet ve Allah'ın rızasını bekliyor olmaları gibi kuvvet kaynaklarıyla mü'minler, kâfirlerden on kat daha güçlüdür. Fakat İslâm'ın ilk Medine döneminde, bilhassa Bedir'de Müslümanlar, Mekke ordusu ve diğer düşmanları karşısında maddî açıdan çok güçsüz idiler; ayrıca, henüz tam manâsıyla savaş ve askerlik eğitimi de almış değillerdi. Bu bakımdan, o an için müminler, kendilerinden iki kat güçlü düşmanlara karşı durabilirlerdi. Hattâ Bedir'de, Allah'ın fazladan yardımları sayesinde, kendilerinden üç katın üstünde bir güce sahip olan müşrik ordusunu yendiler. Ama daha sonraki yıllarda Mute'de, irtidat edenlere ve âsilere karşı savaşlarında, Yermuk'ta, Sasanîlerle mücadelelerinde, bunlardan ayrı olarak, İslâm tarihinin pek çok döneminde Müslümanlar, kendilerinden bazen 5, bazen 10, bazen 20, hattâ 30 kat kâfirlere karşı galip gelmişlerdir. Âyet, asgarî sınırları ifade buyurmaktadır.

Bu iki âyet, askerlik açısından da bazı ölçüler ortaya koymaktadır. Mü'minlerin en küçük müfrezesi, her bakımdan mükemmel bulundukları durumlarda en az 20 kişiden, maddî açıdan zayıf oldukları durumlarda 100 kişiden oluşması tercihe şâyandır. Galibiyetin önemli kaynaklarından biri sabır olduğu gibi, diğeri meseleleri fıkhetme, yani eşya ve hadiselerin özüne inebilme ve her konuda gerçeği görebilmedir. Bu gerçeğin ölçüsü de, hiç şüphesiz Kur'ân'da ve Rasûlüllah'ın Sünnetinde, bir de meselenin niteliğine göre ilgili ilim dalında aranmalıdır.

13. Kur'ân-ı Kerim'i yanlış anlamalardan korunmak için çok defa her bir âyeti Kur'ân'ın ve vücut verdiği İslâm'ın bütünlüğü içinde ele alabilmek gerekir. Bazılarının yaptığı yanlış anlamaya tipik bir misal olarak, Mâide: 88 ve bu âyet verilebilir. Mâide 88 (*Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, temiz ve sağlığa zararsız olmak üzere tüketin.*) âyetinde "helâl, temiz ve sağlığa zararsız olarak" zarfları "rızık olarak vermek" ve "tüketmek" fiillerinden herhangi birini niteliyor olabilir. Yani manâ, *Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, temiz ve sağlığa zararsız olmak üzere tüketin* şeklinde olabileceği gibi, *Allah'ın sizi helâl, temiz ve sağlığa zararsız olarak rızıklandırdığı şeylerden tüketin* şeklinde de olabilir. Bu iki alternatiften hangisinin doğru olduğunu tesbit edebilmek için, Allah'ın insanların istifadesi için yarattıkları içinde helâl ve temiz, sağlığa zararsız olmayan şeyler rızık sayılır mı sayılmaz mı sorusuna cevap aramak gerekmektedir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Allah'ın insanların istifadesi için yarattığı her şeyin rızık olduğunu kabul eder. Meselâ içki, ticareti yapıldığında kazanç getirme gibi kendisinde faydalar da bulunan bir rızıktır, fakat helâl de değildir temiz de. Bu bakımdan, âyetin doğru manâsı, *Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, temiz ve sağlığa zararsız olmak üzere tüketin* şeklindedir.

Bu, yani Enfâl: 69'uncu âyetteki "helâl ve temiz, sağlığa zararsız olarak" zarfları, "aldığınız" fiili gibi, "tüketin" fiilini de niteliyor olabilir. Fakat âyet, zaten helâl olan

ganimet ve fidye hakkında geldiği için, burada da doğru olan, söz konusu zarfların "tüketin" fiilini nitelediği ve manânın *aldığınız ganimetleri de, fidyeyi de, helâl ve temiz, sağlığa zararsız olarak tüketin* şeklinde olmasıdır. Çünkü insan, bunları zararlı ve haram yollarda da kullanabilir. Hemen arkadan gelen "Bütün davranışlarınızda Allah'a karşı gelmekten sakının!" ikazı da, bu manâyı açıkça teyit etmektedir.

14. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Medine'yi teşriflerinde ayrı bir pazar kurup, Medine ekonomisini yahudi kabilelerin hakimiyetinden kurtardı. Bir de, mü'minler arasında kardeşlik tesis etti ve bu kardeşlik öylesine bir dayanışma getirdi ki, kardeşler birbirlerine akraba olmasalar da, bu kardeşlik sebebiyle mirasçı olabiliyorlardı. Daha sonra indirilen 75'inci âyet bunu neshetti ve miras hükmünü sadece kan yakınlığına has kıldı.

Allah Rasûlü'nün Medine'de ayrı bir pazar kurması ve mü'minler arasında tesis buyurduğu kardeşlik, her zaman için mutlaka incelenmesi gereken çok önemli bir konudur.

9. TEVBE SÛRESİ

Medine'de genel kabule göre Hicret'in 9'uncu yılında inmiştir. Enfal Sûresi'yle çok yakın konu birliği içinde olmakla birlikte, yine de ondan ayrı bir sûredir. Fakat Kur'ân'da Besmele ile başlamayan tek sûre olma niteliğine sahiptir. Rasûl-ü Ekrem efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, kendisine inen vahyi yazdırırken, diğer sûrelerin aksine bu sûrenin başına besmele koydurmamıştır. Bunun için birtakım açıklamalar yapılmışsa da, bunun doğruya en yakın sebebi, Besmele, selâm gibi 'eman', yani muhataba emniyet tanıma ifade etmesine mukabil, bu sûrenin Cenab-ı Allah'tan bir ültimatomla başlaması olsa gerektir. Sûre'nin başlıca konuları, bilhassa kendileriyle yapılan anlaşmalara uyan ve uymayan müşriklerle münasebetlerin yeniden tanzimi, Tebuk seferi, münafıkların desiselerini açığa çıkarıp, onlara nasıl davranılması gerektiği, cihadın önemi ve Ehl-i Kitap'la münasebetlerdir.

1. Bu, Allah ve Rasûlü'nden kendileriyle anlaşmalı bulunduğunuz müşriklere bir ültimatomdur.

2. (Ey anlaşmalarında durmayan müşrikler!) İşte size fırsat! Bu günden itibaren yeryüzünde dört ay süreyle istediğiniz gibi dolaşıp elinizden gelen her türlü hazırlığı yapın; fakat bilin ki, hiçbir şekilde Allah'a karşı koyamaz ve O'nun kudretinden kaçıp kurtulamazsınız. Hiç şüphesiz Allah, kâfirleri rüsvay edecektir.

3. Ve, Büyük Hac gününde Allah ve Rasûlü'nden insanlara bir duyurudur bu: Muhakkak ki, Allah'ın ve aynı zamanda O'nun Rasûlü'nün (anlaşmalarında durmayan) o müşriklerle hiçbir alâkası kalmamıştır. Fakat (ey müşrikler), eğer tevbe eder de mevcut tutumunuzdan vazgeçerseniz, bu elbette hakkınızda hayırlı olandır. Yok, yine yüz çevirmeye devam edecek olursanız, şunu iyi bilin ki, asla Allah'a karşı koyabilecek, O'nun kudretinden kaçıp kurtulabilecek değilsiniz. (Ey Rasûlüm!) Küfürde ısrar edenleri pek acı bir azapla müjdele!

4. Ancak kendileriyle anlaşma yaptıktan sonra anlaşma şartlarını tamamen yerine getiren ve size karşı menfî hiçbir hareketleri olmadığı gibi, aleyhinizde de hiç kimseye destek vermeyen müşrikler, bu hükmün dışındadırlar. Onlarla olan anlaşmalarınıza süreleri doluncaya kadar bağlı kalmakta devam edin. Şüphesiz ki Allah, bütün davranışlarında Kendisine karşı gelmekten sakınan ve O'nun koyduğu sınırlara titizlikle riayet edenleri (müttakîler) sever.

5. Kendilerine tanınan ve onlara saldırmanın anlaşma gereği Haram Aylar'daki gibi haram olduğu dört aylık süre dolunca, artık (anlaşmalarında durmayan) o muharip müşriklere savaş açıp onları bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, serbest hareket etmelerine izin vermeyin; geçebilecekleri yolları ve geçitleri tutup kendilerini kontrol altında bulundurun. Fakat tevbe edip İslâm'a teslim olur, namazı kılar ve zekâtı da verirlerse, yollarını açın. Hiç şüphesiz Allah, günahları pek çok bağışlayandır; (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

6. Bundan ayrı olarak, müşriklerden herhangi bir kimse senden sığınma hakkı isteğiyle yanına gelmek dilerse, ona güvence ver ve kendisini kabul et; hem böylece Allah'ın Kelâmı'nı dinleme imkânı da bulmuş olur (ve belki iman eder). Ona verdiğin güvenceden dönme ve onu (malına ve canına dokunmadan) gideceği yere emniyet içinde ulaştır. Onlara böyle davranmak gerektiğinin sebebi şudur ki, hiç şüphesiz onlar, iman ve İslâm nedir bilmez, cehalet içinde yüzen bir topluluktur.[1]

186

1. Baştan beri gelen âyet-i kerimeler, Kur'ân-ı Hakim'de bunlardan önce ve sonra geçen ilgili diğer âyet-i kerimelerle birlikte ele alındığında, İslâm'ın savaşa bakışı konusunda önemli düstur ve kaideleri nazara vermektedir. Bunun için bkn. Ek 3.

7. O (kanun-kural tanımaz, anlaşmaya sadık kalmaz) müşriklerin, Allah katında ve O'nun Rasûlü yanında geçerli nasıl bir ahitleri olabilir ki! Yalnız, Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle anlaşma yaptıklarınız bundan müstesna olup, onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara karşı dürüst davranın. Şüphesiz ki Allah, bütün davranışlarında Kendisine karşı gelmekten sakınan ve O'nun koyduğu sınırlara titizlikle riayet edenleri (müttakîler) sever.[2]

8. O (kanun-kural tanımaz diğer) müşriklerin nasıl ahitleri olabilir ki: eğer size üstünlük sağlayacak olsalar, hakkınızda ne ahit, ne yemin, ne hukuk hiçbir şey gözetmezler. Dilleriyle güya gönlünüzü alırlar; kalbleri ise aksi istikamette atar. Onların çoğu, (yol bilmez, hak-hukuk gözetmez) fasıklardır.

9. Anlaşmalarına uymayarak, Allah'ın (anlaşmaların yerine getirilmesini emreden) âyetlerini (ve bu konuda verdikleri sözleri) az bir dünya menfaati karşılığında sattılar da, insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya çalıştılar. Gerçekten ne fena işler çeviriyorlar!

10. Mü'minler hakkında ne yemin, ne ahit, ne hukuk, hiçbir şey gözetmezler. Onlar, öyle sınır tanımaz saldırgan kimselerdir.

11. Her şeye rağmen, tevbe edip yaptıklarından vaz geçer ve namazı kılar, zekâtı da verirlerse, bu takdirde onlar Din'de kardeşlerinizdir. Bilip anlayacak kimseler için âyetleri böyle ayrıntılarıyla açıklıyoruz.

12. Eğer üzerlerine yemin ederek anlaşma yaptıktan sonra anlaşmalarını bozar ve bir de dininize hücum ederlerse, bu takdirde küfrün bu önde gelenleriyle savaşın; çünkü onların gerçekte yeminleri ve ahitleri kalmamıştır. Umulur ki, hiç değilse bu durumda (size ve dininize tecavüzden) vazgeçerler.

13. Yeminlerinden dönen ve (risaletin zirve temsilcisi) Rasûl'ü vatanından sürüp çıkarmaya azmeden bir toplulukla savaşmaz mısınız? Kaldı ki, savaşı size karşı ilk başlatanlar da onlar olmuştu. Yoksa onlardan korkup çekiniyor musunuz? Ama eğer inanıyorsanız, Kendisinden asıl çekinip korkulacak olan Allah'tır.

187

2. Bu âyette sözü geçen, kendileriyle Mescid-i Haram'ın yanında anlaşma yapılmış olan müşriklerle, 4'üncü âyette anılan anlaşmalarına bağlı müşrikler aynıdır. Her iki âyet de, bu müşrikleri diğerleriyle bir tutmama ve dolayısıyla anlaşmalarına bağlı kalan bu müşriklere dürüst davranma konusunda Müslümanları uyarmakta ve böyle bir davranışı takva olarak nitelemektedir. Her iki âyetin de aynı fezleke, yani, *Şüphesiz ki Allah, bütün davranışlarında Kendisine karşı gelmekten sakınan ve O'nun koyduğu sınırlara titizlikle riayet edenleri (müttakîler) sever* cümlesiyle bitmesi, bu bakımdan manidardır.

14. Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rüsvay etsin; onlara karşı size yardım ve zafer ihsan buyursun ve (baskı ve zulüm altındaki) mü'min toplulukların gönüllerini ferahlatsın.

15. Ve kalblerindeki öfkeyi gidersin. Allah, dilediğine de tevbe (ve hidayet) nasip eder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[3]

16. Yoksa siz, Allah içinizde (O'nun yolunda) cihad edenlerle, Allah'tan, Rasûlünden ve mü'minlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ve bunlardan başkasından yardım beklentisi içinde olmayanları iyice ortaya çıkarmadan kendi halinize bırakılacağınızı mı sanıyordunuz? Allah, her ne yapıyorsanız onu hakkıyla bilendir.

17. O müşrikler, küfür içinde olduklarına (sözleri, davranışları ve yaşantılarıyla) bizzat kendileri şahitlikte bulunurken, Allah'ın mescitlerini (onlara samimiyetle hizmet ve içlerinde ibadet ederek) gerçekten mamur kılmaları tasavvur olunamaz. Onların (mescit tamiri gibi hayır iddiasıyla yaptıkları) bütün ameller boşunadır; ve onlar Ateş'te de daimî kalacaklardır.

18. Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve Âhiret Günü'ne hakkıyla iman etmiş bulunan, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılan, zekâtı tastamam veren ve Allah'tan başka kimseden çekinmeyen (mü'min)ler gerçek manâda mamur kılarlar. Onlardır ki, artık hidayette sabit hale geldikleri ve muratlarına kavuşacakları ümidini taşıyabilirler.

19. Siz, sadece hacca gelenlere su verme ve Mescid-i Haram'ın binasını onarıp güzelleştirme işini Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmanın ve O'nun yolunda cihad etmenin mücessem temsilcisi olmakla bir mi tutuyorsunuz? Allah katında bunların ikisi asla bir değildir. Allah, zulmedip haksızlıkta bulunanları doğruya ve hedeflerine ulaştırmaz.

20. İmanda kökleşmiş olanlar, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında çok daha yüksek mertebelere sahiptirler. Onlardır gerçekten kazananlar.

21. Rabbileri onları, Kendi katından (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir rahmetle, onlardan razı olmak ve onları da Kendisinden razı etmekle, ayrıca içlerinde onlar için hazırlanmış daimî ve hiç eksilmeyen nimetler bulunan cennetlerle müjdeliyor.

22. Hem de, o cennetlerde ebedî kalmak üzere. Hiç şüphesiz Allah nezdindedir en büyük mükâfat.

23. Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa babalarınızı da, kardeşlerinizi de yakın dost, sırdaş ve işlerinize müdahale edecek vekiller

edinmeyin. İçinizden kim böyle baba ve kardeşleri yakın dost, sırdaş ve işlerine vekil edinirse, bilsin ki öyleleri, büyük bir yanlışı işlemekle kendilerine yazık edenlerin ta kendileridir.

24. (Ey Rasûlüm! Mü'minlere şunu) söyle: "Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım, akraba, sülâle ve kabileniz, ter dökerek kazanıp biriktirdiğiniz mallar, kesada uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve içlerinde rahat yaşamaktan zevk aldığınız meskenler sizin için Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimli ve önemli ise, bu takdirde Allah hakkınızda hükmünü verip, başınıza geleceği gönderinceye kadar bekleyin. Allah, (geçici dünya geçimliğini Kendisine, Rasûlü'ne ve Kendi yolunda cihada tercih eden) fasıklar güruhunu doğruya da, (dünyada ve Âhiret'te) gerçek saadete de ulaştırmaz.[4]

25. Şurası bir gerçek ki, Allah size pek çok yerde ve bu arada Huneyn gününde de yardım etti. O gün, sayıca çokluğunuz pek hoşunuza gitmişti de, fakat bunun size bir faydası dokunmamış ve onca genişliğine rağmen dünya başınıza dar gelmişti. Sonra yüz geri olup, gerisin geriye çekilmeye durmuştunuz.

26. Ama Allah, Rasûlü'nün ve mü'minlerin üzerine sekinesini (iç huzur ve güven kaynağı rahmetini) indirdi, ayrıca sizin görmediğiniz ordular gönderdi ve o küfürde kökleşmiş olanları acı bir yenilgiye uğrattı. Budur kâfirlerin cezası!

188-189

---

3. Son iki âyet, denebilir ki, savaşla ilgili beş yan maksat sayar ve önemli bir hususa dikkat çeker:

- Dünya, hikmet yurdudur; yani dünyada Allah, buradaki varlıkların varlık gayeleri istikametinde ve sebepler perdesi arkasında icraatta bulunur ve ona göre hükmeder. O'nun her hüküm ve icraatı, dünyanın, dünya hayatının, hattâ kâinatın bütününün çarkını nazara alır; fakat bu bütün içinde en küçük ferdî varlıklar bile ihmal edilmez. İşte bu hikmetler yurdu olan dünyada Cenab-ı Allah (c.c.), insanlar kendi niyet ve davranışlarının neticelerini görsünler diye, ayrıca burada imtihana tâbi tutuldukları için, onları birbirlerinin eliyle cezalandırır. Bu noktada mü'min bir millete düşen, savaş sebepleri zuhur edince savaşmaktır.
- Dünyada gururla ve çalım satarak dolaşan, kendilerini dünyanın hakimi ve başkalarını da köleleri gibi gören zalimler, rüsvay olmaya mahkûmdurlar.
- Hakkı ve adaleti gerçekleştirmek, mü'minler üzerine borçtur. Bu borcun edası, bazen zalimlerle savaşı gerektirebilir ve bu savaşta Allah, mü'minlerin yardımcısıdır.

- Zalimlerin elinde inleyen mazlumlar, bu durumdan kurtarılmalı ve gönülleri ferahlatılmalıdır.
- Zulüm sona erip de adalet hakim olduğu zaman, mazlumların öfke ve nefreti diner. Aksi halde, bu öfke ve nefret bazen öyle bir hal alabilir ki, dünyayı çok daha tehlikeli ve çok daha büyük kin ve nefret ateşleriyle karşı karşıya bırakabilir. Nitekim, vahşi kapitalizme tepki olarak ortaya çıkan komünist sistemler, sınıf kavgaları buna en açık örnektir. Böyle bir neticeden korunmak için bile zulüm dindirilmeli, hak ve adalet her zaman hakim kılınmalıdır.

Savaş için bu beş yan gayeyi zikrettikten sonra, 15'inci âyet dikkatleri şu önemli noktaya çekmektedir:

Allah, hiçbir kulunun dalâlete düşüp azabı hak etmesini arzu etmez. Bu bakımdan, tevbe kapısını daima açık tutar ve bir kul tevbe ettiği zaman Zâtına mahsus çok büyük bir memnuniyet duyar. O, her bir kulunu bütün halleri, niyetleri, temayülleri ve yaptıklarıyla bilir ve tanır; dolayısıyla kimin hidayete lâyık olduğunu da bilir ve iradesini buna göre kullanır.

4. Daha önce de parmak basıldığı üzere Müslüman, dünyayı imar ve orada Allah'ın dinine göre yaşayıp, bu dini yaşatmakla mükelleftir. Bu maksat için kullanmak ve kavlî, fiilî ve kalbî şükrünü de eda etmek şartıyla dünya nimetlerini talep edebilir, onlara sahip olabilir. Ayrıca o, bu nimetleri adilane taksim etmek ve bunun için de dünya güçler dengesinde söz sahibi olmak mevkiindedir. Ne var ki, bu nimetler çok defa insanı baştan çıkarır. Dolayısıyla dünya kalben asla istenmemeli, fakat terkedip, zalimlere ve fasıklara da bırakılmamalıdır. İşte bu dengeyi kurmanın yolu, Allah'ın, Rasûlü'nün isteklerini, emir ve yasaklarını hayata hayat yapmak, iradeyi onların arzuları istikametinde kullanmak ve ömür boyu hiç durmadan Allah yolunda, O'nun adını cihanın dört bir yanına götürmek için gayret sarfetmekten geçer.

27. Sonra da Allah, bu olup bitenin ardından dilediklerine tevbe nasip eder ve onları küfürden İslâm'a dönmeye muvaffak kılar. Allah, günahları pek çok bağışlayandır, (tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[5]

28. Ey iman edenler! Müşrikler, (mânen) pislikten ibarettir.[6] Onun için bu yıldan sonra bir daha Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer (onların ziyaret için Mekke'ye gelmemeleriyle yeterli gelir elde edememe ve dolayısıyla) fakir ve muhtaç duruma düşmekten endişe ediyorsanız, Allah dilediği takdirde sizi lütf u kereminden zenginleştirir. Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

29. Kendilerine Kitap verilenlerden oldukları halde, gerçek manâda Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmayan, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayıp (hakkaniyet, doğruluk ve adalet üzerine oturan) Hak Din'i din edinmeyenlerle, himaye vergisini baş eğmişlik içinde kendi elleriyle verinceye kadar savaşın.[7]

30. (Bir zaman birtakım yahudiler gibi, huzuruna gelen bazı) yahudiler de, "Uzeyr, Allah'ın oğludur." demekteler. Hıristiyanlar da, (genel bir kabul olarak,) "Mesih, Allah'ın oğludur." diyorlar. Bu her iki söz de, onların ağızlarında geveledikleri cahilce sözlerdir ki, kendilerinden önce geçmiş bazı kâfirleri taklitle, onlara benzeyerek küfre giriyorlar. Hay Allah canlarını alasıcalar! Nasıl da akılları ve kalbleri çelinip, bâtıl sevdalar peşinde koşturulup duruyorlar!

31. Yahudiler din bilginlerini, Hıristiyanlar rahiplerini, (papazlarını, onların kendilerine göre haram dediklerini haram, helâl dediklerini helâl kabul ederek) Allah'tan başka rabler edindiler; Hıristiyanlar, Meryem oğlu Mesih'i de Rab edindiler. Halbuki hepsi de tek bir ilâha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O, tek ilâh olan (Allah'tan) başka hiçbir ilâh yoktur.[8] Allah, onların şirk koşmalarından mutlak manâda uzak ve münezzehtir.

5. Huneyn Savaşı, Hicret'in 8'inci yılında Mekke'nin fethinin hemen ertesinde vuku bulmuştur. Arabistan'ın güçlü kabilelerinden, Taif'te oturan Sakîf kabilesi ile Havazin kabilesi güçlerini birleştirip, Müslümanlarla savaşmak üzere Mekke ile Taif arasında bulunan Huneyn vadisinde toplandılar. Mekke'yi 10.000 kişilik ordusu ile fetheden Rasûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm, fetihten sonra 2.000 kişinin daha katılması neticesinde sayısı 12.000'e ulaşan askeriyle Huneyn'e yöneldi. Müslümanların ilk defa

bu sayıda bir ordu çıkarması, içlerinden bazılarının kalbine üstünlük ve zafer sevinci verdi. Bir an için, o ana kadar kazandıkları zaferleri, az sayıdaki ve teçhizattan yoksun kuvvetlerine Allah'ın nasip buyurduğu muvaffakiyetleri konumlarına ve seviyelerine göre değerlendiremediler. Bu, Sahabe gibi, Peygamber terbiyesinde yetişmiş ve Cenab-ı Allah'ın (c.c.) çok açık yardımlarına mazhar olmuş bir kudsîler topluluğu için yakışık almadığından, Huneyn savaşının ilk devresinde vadinin yüksek yerlerini tutan düşmanın ok yağmuru karşısında geçici bir mağlûbiyete sebep oldu. Yalnız Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, az sayıda sahabîsiyle yerinde kaldı ve atını daha da ileri sürerek, "Ben, Allah'ın peygamberiyim, bunda yalan yok! Ben, Abdülmüttalib'in evlâdıyım!" diye seslenmeye başladı. Peygamberimizin talimatıyla Hz. Abbas gibi gür sesli sahabîlerin de "Ey Ensar! Ey Ashab!" şeklinde ve daha başka ifadelerle yaptıkları çağrılar üzerine, bir anlık bozgun yaşayan Sahabe ordusu geri döndü ve düşman kesin bir yenilgiye uğratıldı. Arkasından, Sakif kabilesinin reisi ve düşman ordularının başkumandanı Malik ibn Avf en-Nadrî ile birlikte daha pek çokları Müslüman oldu.

6. Müşrikler, bâtıl inançları, ahlâkî telâkkileri ve yaşayışlarıyla mânen pis oldukları gibi, abdest, gusül ve taharet nedir bilmedikleri için de mânen pistirler. Nasıl inançsız, gusülsüz, abdestsiz hiçbir ibadet yapılamazsa, içinde Kâbe de bulunan Mescid-i Haram'a da aynı tarz pislik içinde girilmez. İslâm'da temizliğin içine elbise ve ibadet yerlerinin temizliği de girer ki, dışkı, idrar türü pisliklerin katı olanlarının 3 gram kadarı, sıvı olanlarının ise el ayasını dolduracak kadar olanı bulunduğu yeri pisletir ve ibadete manidir. İnanç, saffet, iyi niyet ve samimiyetin getirdiği kalb temizliği; fuhuş, zina türü kirlerden, aldatma, yolsuzluk, dolandırıcılık, kumar, karaborsa, ihtikâr gibi her türlü gayr-ı meşrû muameleden, haram kazanç ve harcama yollarından, yalan, sahtekârlık, iftira, suizan, gıybet, dedikodu gibi kötü huylardan kaçınmanın sağladığı manevî-ahlâkî temizlik ve malın, kazancın temizliği, bunlardan ayrı olarak, beden, elbise, eşya, mesken ve çevre temizliği gibi şubeleriyle taharet (temizlik) meselesi, İslâm'ın üzerinde ciddiyetle durduğu, Kur'ân-ı Kerim'le hadis-i şeriflerin çok büyük önem verdiği bir konudur.

7. Ehl-i Kitap konusu, iyi anlaşılması gereken bir konudur. İmanda asıl kalb ile tasdik olup, bu bakımdan, kimin gerçekten mü'min kimin kâfir olduğunu öncelikle Allah bilir. İnsanlar için bir kişinin imanına hükmetmek, o kişinin dille ikrarına, bir toplumun Müslüman olup olmadığına hükmetmek ise, o toplumda ezan, cemaatle namaz, Cuma, bayram gibi şiarların bulunup bulunmadığına bağlıdır. O bakımdan, bir insan, münafıklarda olduğu gibi, kalben ve dolayısıyla Allah katında kâfir olduğu halde dille iman ikrarında bulunur, hele bir de, arada da olsa cemaat namazına katılır, bilhassa Cuma namazını kılar ve zekâtı da verirse, hukuken Müslüman olup, Müslüman muamelesi görür. Ehl-i Kitap konusu da bunun gibidir. Eğer bir insan, Ehl-i Kitap, yani Yahudi veya Hıristiyan olduğunu ikrar ediyorsa, ona hukuken Ehl-i Kitap muamelesi

yapılır; kestiği yenir, kadın ise kendisiyle evlenilir. Gerçekten Ehl-i Kitap olup olmadığı araştırılmaz. Fakat, öyle bilindiği halde öyle olmadığı, meselâ ateist olduğu, Âhiret'e inanmadığı, Allah'a şirk koştuğu bilinirse, bunu yakından bilen bir Müslüman, böyle birinin kestiğini yemez, kadın ise onunla evlenmez. Bunun gibi, bir toplum da Ehl-i Kitap olarak biliniyor ise, meselâ o toplumda kilise veya sinagog varsa, buralarda serbestçe ayin yapılabiliyorsa, o toplum Ehl-i Kitap kabul edilir. Yani Müslüman, kâfir, Ehl-i Kitap gibi hususlarda meselenin aslî, kalbî ve Allah katında olan yanı ile, hukukî olan yanı iyi tesbit edilmeli ve muamelede birbirine karıştırılmamalıdır. Aynı husus, Kur'ân'ı anlamada da çok önemlidir.

Kitap Ehli'nden Allah'a ve Âhiret Günü'ne hakkıyla inanmaları, Allah'ın ve rasûllerinin haram kıldığını haram, helâl kıldığını helâl kabul etmeleri ve Allah'ın gönderdiği Hak Din'i gerçek din olarak kabul edip onu uygulamaları beklenir. Bunları yapmamak küfürle eş manâlıdır ve dolayısıyla böyleleri, yeryüzünde fitne, fesat ve yozlaşmanın kaynağı olurlar. Fakat, yine de o kişiler veya toplum Ehl-i Kitap oldukları ikrarında ve zahirî alâmetlere göre öyle biliniyor iseler, kendilerine kâfirlere ve müşriklere davranıldığı gibi davranılmaz. Ama, Ehl-i Kitap olduklarını iddia etmelerine rağmen, aslında Allah'a da Âhiret Gününe de inanmayan, Allah'ın ve Rasûlü'nün hükümlerini hiçe sayan ve din kabûl etmeyen kâfirler olarak İslâm'a ve Müslümanlara karşı aktif düşmanlık içinde bulunuyor iseler, bu takdirde bunlarla meşrû bir savaşın şartları oluşmuş demektir ve İslâm devleti, gerektiğinde böyleleriyle savaşır.

Kitap Ehli olanlar, bütün medenî haklarını, bu arada pek tabiî olarak dinlerini serbestçe yaşama hakkına sahiptirler; ayrıca mal, can, aile kurup çoğalma, beden ve akıl sağlığı gibi korunması gereken hakları da elbette koruma altındadır. Onlar, İslâm'ın hakim olduğu bir İslâm ülkesinde askerlik mecburiyetinden ve savaşa katılmaktan muaftırlar. Bunun yanısıra, Müslümanların ödemek mecburiyetinde oldukları zekâtı da ödemezler. Buna karşılık İslâm, kendilerini korumanın karşılığında ve ayrıca vatandaşlığın getirdiği malî yükümlülük olarak onlara *cizye* denilen vergiyi yüklemiştir. Cizye ile yükümlü vatandaşlarına *ehl-i zimmet*, yani koruma altındakiler denir ki, cizyenin mahiyeti, onu ödeyenlere verilen bu addan da kolayca anlaşılabilmektedir.

Burada şu hususu da hemen belirtmeliyiz ki, İslâm'da gerektiği zaman savaşı ancak devlet açabilir; yoksa Müslüman fertlerin veya grupların böyle bir hak ve yetkileri yoktur.

8. Rubûbiyet, varlığı yaratma, besleyip büyütme, her bir varlığa uygun yapı ve hususiyetler verme, insan hayatı için gerekli kaideleri, haram ve helâlleri tesbit etme yetki ve icraatını içine alır. İlâh ise, kendisine ibadet edilen varlıktır. Âyet, ikisini bir arada kullanmakla, ancak ilâh olanın rab olabileceğini, rab olanın da aynı zamanda ilâh olduğunu, gerçek manâda Tevhid'in, Allah'ı hem rab hem ilâh olarak tanımayı gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

32. Onlar, Allah'ın Nûru'nu ağızlarıyla üfleyip söndürmek diliyorlar; Allah ise, kâfirler hiçbir zaman hoşlanmasalar da, Nûru'nu tamamlamaktan başka bir şeye razı olacak değildir.

33. Allah, Rasûlü'nü doğrunun ve doğruya giden yolun ta kendisiyle ve (adalet, hakkaniyet ve doğruluk üzerine oturan) Hak Din'le gönderdi ki, o Din'e başka her din ve sistemin üstünde bir mevki versin, müşrikler hiçbir zaman hoşlanmasalar da.[9]

34. Ey iman edenler! Yahudi din bilginleri ve Hıristiyan rahiplerden, (papazlardan) pek çoğu, (menfaat karşılığı Kitab'ın hükümlerini değiştirmek, rüşvet almak, dini kazanç vasıtası yapmak gibi) haksız ve gayr-ı meşrû yollarla hiç şüphesiz halkın mallarını yemekte ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. Altını ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda, (O'nun dinini yüceltmek ve muhtaçlara infak etmek suretiyle) harcamayanlar var ya: (ey Rasûlüm!) işte onları pek acı bir azapla müjdele.

35. O azap günü, dünyada iken biriktirilip yığılan altın ve gümüşler Cehennem ateşinde kızdırılır ve sahiplerinin alınları, yanları ve sırtları onlarla dağlanır: "İşte" denir kendilerine, "bunlar, nefisleriniz için yığıp biriktirdiğiniz altın ve gümüşlerdir. Şimdi tadın bakalım o durmadan yığıp biriktirdiğiniz şeyleri!"[10]

36. Allah'ın, (güneş ve ay dahil) gökleri ve yeri yaratıp mevcut haline getirdiği gün takdir buyurduğu fıtrî kanuna ve koyduğu hükme göre ayların sayısı onikidir ve bunlardan dördü, (onlarda kan dökmenin yasak olması manâsında) haram (hürmetli) aylardır. İşte (yeryüzü dahil, kâinatın işleyişi ve insanların hayatı için) Allah'ın koyduğu doğru ve kusursuz sistem budur; şu halde, (bu ayların hürmetini çiğneyerek veya onlarda birtakım değişikliklere giderek) kendi kendinize yazık etmeyin. Bununla beraber, müşriklerin bir araya gelip hiçbir kural tanımadan sizinle topyekün savaştıkları gibi, siz de mü'minler olarak onlarla topyekün savaşın. Şunu da bilin ki Allah, kalbleri O'na saygıyla dopdolu olan ve her hususta O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlarla (müttakîler) beraberdir.

37. (Arzu ettikleri ayda savaşı caiz kılmak veya Hac mevsimini yılın istedikleri ayına denk getirmek gibi maksatlarla) Haram Aylar'da ertelemeye giderek ayların hürmetini değiştirmek, aynı şekilde, Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haramlaştırmak için vakitlerde değişiklik yapmak sadece küfürde ileri gitmektir ki, küfredenler böyle yapmakla büsbütün sapıklığa sürüklenmektedirler. Bu şekilde hürmetini değiştirdikleri ayı bir yıl helâl bir yıl da haram ay sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da, varsın Allah'ın haram ettiğini helâl

kılmış olsunlar. Yaptıkları işlerin kötülüğü kendilerine (şeytan tarafından) süslenmekte ve dolayısıyla güzel görünmektedir. Oysa Allah, (kalbleri imana karşı mühürlenmiş böylesi) kâfirler güruhunu hidayete erdirmez, maksatlarına ulaştırmaz.

38. Ey iman edenler! Size ne oldu da, (Tebuk seferi için)[11] "Allah yolunda seferber olunuz!" emri verilince dünyanın cazibesine kapılarak olduğunuz yere çakılıp kaldınız? Yoksa Âhiret'i bırakıp da dünya hayatına mı razı oldunuz? Oysa dünya hayatı, Âhiret'in yanında pek önemsiz bir şeydir.

39. Eğer size emredildiği gibi topyekün seferber olmazsanız, Allah sizi hiç gecikmeden pek acı bir azaba düçar eder ve yerinize bir başka topluluk getirir de, (savaşa çıkmamakla) O'na en küçük bir zarar vermiş olmazsınız. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

40. Eğer o Peygamber'e yardım etmezseniz, siz de biliyorsunuz ki, Allah O'na hep yardım etmiştir. Hatırlayın ki, o bildiğiniz kâfirler O'nu Mekke'den çıkarmışlardı da, sığındıkları mağarada iki kişiden biri iken, (kendisini takip edenler mağaranın ağzına kadar geldikleri esnada O, hiçbir endişeye kapılmadan, Allah'a tam bir teslimiyet ve tevekkül içinde) yanındaki arkadaşına, "Hiç tasalanma, Allah bizimle beraberdir!" diyordu. Allah, sekînesini (iç huzur ve güven kaynağı rahmetini) daima O'nun üzerinde tuttu; O'nu sizin görmediğiniz ordularla destekledi ve küfredenlerin davası ve düşüncelerini alçalttı. Allah'ın Kelimesi ve davası ise, zaten her zaman yücedir. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip olandır; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

191-192

9. Bu iki âyet, İslâm ve onun tarihi adına önemli ipuçları vermektedir. Bütün iman, ibadet, ahlâk ve muamelât esasları ve içtimaî, iktisadî, idarî kaideleriyle İslâm, insanların kalbleri ve zihinleriyle birlikte bütün cihanı aydınlatan lekesiz bir nur, bir ışık kaynağıdır; dünyaya nisbetle güneş gibidir. Bu nûra karşı çıkanlar, gözlerini, kulaklarını, kalblerini ve zihinlerini gerçeğe, ışığa, aydınlığa ve bunların kaynağı olan güneşe, onu da yaratan Allah'a bilerek kapayanlar ve böylece kendi dünyalarını karartanlardır ki, küfür de esasen bu tavrın adıdır. Dolayısıyla, İslâm güneşini söndürmek isteyenler, ancak kâfirler olabilir. Müşrik de bir açıdan kâfir olmakla birlikte, şirkin İslâm karşısındaki tavrı ise, onun kendisi karşısında parlamasına ve üstün bir vaziyet almasına mani olmaya çalışmaktır.

Müşriklerden veya hiç din tanımayanlardan da olsalar, Ehl-i Kitap'tan da olsalar (bkn. not 7) küfür içinde bulunanlar, tarih boyu yeni yeni planlar, yeni yeni düzenlerle daha ilk günlerinden itibaren İslâm güneşini söndürmek istemişler, fakat başlangıç-

ta onun tamamlanmasına, bütün haşmetiyle ortaya çıkmasına mani olamadıkları gibi (bkn. Maide Sûresi/5: 3), onun ufukta batar gibi olduğu zamanlarda bile yeniden daha bir ihtişamla ortaya çıkmasının da önüne geçememişlerdir; geçmeleri de mümkün değildir. İslâm'ı söndürme maksadıyla yapılan ve uygulamaya konan her plan, ancak güneşi ağızla üfleyerek söndürmeye çalışmanın dışında bir ağırlığa sahip değildir ve olamaz.

Kendilerini İslâm'a nisbet eden, dolayısıyla Müslüman olarak anılmakla birlikte İslâm'ı gerçek manâda hayatlarına hayat yapamayan insanlar, bazen küfür dünyası karşısında mağlûp duruma düşebilirler. Fakat bu, asla İslâm'ın mağlûbiyeti değildir. İslâm, din olarak her zaman bütün dinlerin üzerinde bir mevkie sahiptir. Bu, ilk günden itibaren böyle olduğu gibi, bugün de böyledir ve gelecekte de böyle olacaktır. Müslümanların, tarihlerinin en zavallı dönemlerini yaşadıkları son birkaç asırda bile İslâm, her türlü gelişmiş teknik ve vasıtaya sahip bir hasım dünyanın her cepheden ardı-arkası kesilmez saldırılarına rağmen ilk günkü gibi yerindedir ve bu süre içinde pek az kişi İslâm'dan çıkıp başka dinlere girerken, diğer dinlerden yine çok sayıda insan İslâm'a girmeye devam etmektedir. Günümüz Müslümanlarının onca eksiğine, hatasına ve kusuruna, İslam'ı temsil ve tatbikteki onca yanlışlarına ve yetersizliklerine ve hasım dünyanın İslâm'ın imajını olduğundan farklı göstermek için ortaya koyduğu onca çabaya rağmen, Batı'da pek çok insan, herhangi bir dine inansın inanmasın, İslâm'dan etkilenmeye devam etmektedir. Bu konuda, İslâm'ın dinamizmini ve nasıl söndürülemez bir ışık kaynağı olduğunu farkeden batılı gözlemcilerin itirafları dikkat çekicidir. Meselâ, bunlardan Caesar E. Farah, şunları söylemektedir:

> Uğradığı engelleme ve seyrek olarak görülen irtidat olayları bir yana, İslâm, olumsuz şartlarda dahi yaşamak ve yayılmak yolunda her zaman sınırsız bir kabiliyet göstermiştir. Onun bu niteliği, özündeki âdeta ihtiyaç doğduğu anda hemen harekete geçen gizli dinamizm ve esneklikle açıklanabilir. İslâm'ın, ilk asırlarında büyük kitleleri kendi saflarına bağlayan çekici nitelikleri, onun siyasî gücünü kaybettiği zamanlarda bile insanları aynı saflara çekmeğe devam etmiştir. (Ezzati, 345)

Bir diğer önemli nokta olarak, son asırlardaki ateist, materyalist ve komünist akımlar karşısında Asya'da ve Avrupa'da başka sistemler ve din görünümlü sistemler mağlûp olurken, İslâm dimdik ayakta durabilmiştir. Bu noktada E. H. Jurji'nin gözlemleri hayli önemlidir:

> Bütün tutarlılığı, kendine yeterliği ve gerçekçiliğiyle, ırkçı ve Marksist ideolojiler karşısında dayanışmayı öne çıkaran azmiyle, Batı düşüncesine yol gösterebilecek fikrî donanımıyla, emperyalizm ve yağmacılığa karşı kararlı tutumuyla, bütün eleştirel saldırıları gerileten Kur'ânî inanca dayalı cesur müdafaasıyla ve yoldan çıkmış insanlığa getirdiği mesajın yalınlığı ve sahihliğiyle İslâm, modern dünyanın karşısına çok özel bir görev anlayışıyla çıkmaktadır. Ayrıntılara boğulmuş teolojik tartışmalarla örselenmemiş, kafa karıştırıcı spekülasyonlara bulaşmamış, dogmaların ağır katmanları altında fosilleşmemiş olan bu görev anlayışı, gücünü vahye dayalı öğretisinden almaktadır. (*a.g.e.*, 348)

İslâm, bütün esasları ve kaideleriyle ilk günkü gibi dupduru ortadadır ve yine insanlığın semasında bir güneş gibi parlamaktadır. Fakat insanlar, nefislerini ve nefislerinin kontrolündeki zihinlerini ve kalblerini onun önünde bulut yaparak, sanki onu gizlediklerini zannetmektedirler.

10. Bu iki âyet, çok önemli bir ikaz ihtiva etmektedir. Allah'ın dini, asla dünya adına kazanç vasıtası yapılamaz; o Din riya, süm'a, mal, makam, mevki, statü, şöhret, kazanç, siyaset gibi hiçbir şeye âlet edilemez. İnsanlara emredilen, Din'i sadece Allah'a hasretmek, onu sadece Allah emrettiği için, O'nun rızasını tahsil uğrunda ve bir kulluk borcu olarak yaşamaktır (Beyyine Sûresi/98: 5). Bu bakımdan, Din'i herhangi bir şekilde, kendi maksadı dışında kullanmaya kalkmak şiddetle yasaklanmış ve bu konuda en önemli tehdit de, âlim, fakih ve mürşidler gibi onu birinci derecede temsil ve sonra da tebliğ etmesi gereken kişilere yapılmıştır. Çünkü onların Din adına halk nazarında bir yeri vardır ve bu yeri ve Din'in kendilerine kazandırdığı statüyü başka maksatlarla kullanma riski, onlar için başkalarına nazaran daha fazladır. Hz. Ali efendimiz (r.a.), Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) âhir zamanda Din'i bu maksatlarla kullanacağını haber verdiği sözde âlimlerle ilgili olarak, "Bilin ey kardeşler! O zamanın en fena insanları, dünyevî menfaatler uğruna bid'atlara fetva veren âlimlerdir." der. İslâmî terminolojide böyle âlimlere "ulemâ-i sû'" denmiştir. Bazı hadis-i şeriflerde de, âhir zamandaki nifak ve küfür fitnesine ve onu temsil edecek deccal denilen kişilere hizmet edecek 70.000 (ki bu rakam, çokluktan kinayedir) taylesanlıdan, yani sarıklıdan bahsedilir ki, bununla kastedilen yine (sözde) âlimlerdir. Yoksa, bunların mutlaka sarıklı olmaları gerekmez.

İkinci olarak, âlimlerin, mürşidlerin Din'i kazanç vasıtası haline getirmeleri, onu yukarıda arz edilen maksatlar istikametinde kullanmak şeklinde olabileceği gibi, önemli ölçüde Din'den tavizlerle onu olduğundan başka gösterme, hükümlerini keyfî yoruma tâbi tutma yollarıyla da olur. Hangi şekilde olursa olsun, Din'i bu şekilde kullanma insanları Din'den soğutacağı gibi, onun insanlara gerçek mahiyetiyle anlatılıp öğretilmesine de manidir. Din ile dünyayı satın alan bir âlim veya mürşid, onu ister istemez olduğundan farklı gösterecektir. Bu tavırların her biri, insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya sebeptir.

Üçüncü olarak, altın ve gümüşü, yani malı, parayı biriktirip Allah yolunda harcamamak da çok büyük günahlardandır. Malda birinci ve farz olan hak zekâttır. Bu bakımdan, âlimlerden pek çoğunun zekâtı verilen malın "kenz (biriktirilmiş mal)" sayılmayacağı şeklindeki mütalâalarına karşılık, bazı önemli zatlar, bunun da kenz sayılacağı görüşündedir. Burada ölçü, önce Müslümanların, sonra bütün insanların genel ekonomik vaziyeti, genel geçim endeksi ve İslâm'ın durumudur. Nitekim Kur'ân, bir başka âyetinde, malın zenginler arasında dönüp dolaşan bir nimet, bir devlet olmaması gerektiğini buyurur (Haşr Sûresi/59: 7). Dolayısıyla, genel geçim endeksinin üstünde olan bir servet, özellikle Müslümanların bu endeksin altında yaşadığı ve İslâm'ın garip, kendi haline bırakıldığı bir zamanda, eğer ondan Allah yolunda sarfedilmiyorsa, âyette açıkça

ifade edildiği üzere biriktirilmiş mal kavramının içine girer ve âyetteki tehdide muhataptır. Çünkü âyet, açıkça "biriktirip de, Allah yolunda harcamamak"tan söz etmektedir.

11. Mute'deki ilk Müslüman-Bizans karşılaşmasında, Müslümanlardan 30 kat daha üstün kuvvetlere sahip olan Bizans'ın galip gelememesi, Arabistan ve Orta Doğu'da şok meydana getirmişti. Neticede, Suriye ve civarında yaşayan ve yarı Bizans'a bağlı, yarı bağımsız Arap kabilelerinden binlerce kişi İslâm'a girmişti. Bu gelişmeler üzerine Bizans İmparatoru, hem Mute'nin öcünü almak, hem de İslâm'ın ilerleyişini durdurmak maksadıyla Arabistan'ı işgal etmek için askerî hazırlıklara girişti.

Misyonunu alâkadar eden bütün gelişmelerden ânında haberdar olan Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Bizanslıları savaş meydanında karşılamaya karar verdi. Bu konuda gösterilecek bir zaaf, Arabistan'da artık ölmeye yüz tutan ve en son Huneyn'de büyük darbe alan şirk güçlerinin yeniden canlanmasına yol açabileceği gibi, Medine ve çevresindeki münafıkları da, uygulamak için sürekli fırsat kolladıkları ve zaman zaman da teşebbüse geçtikleri İslâm'ı içten vurma niyet ve planlarında cesaretlendirebilirdi. Bu arada münafıklar, Gassanî prensi ve Bizans İmparatoru'yla temasa geçmiş ve Medine yanında bir üs vazifesi görmek üzere, Kur'ân'ın Dırar (Bölücülük) Mescidi adını verdiği (Tevbe Sûresi/9: 107) bir de mescid inşa etmiş bulunuyorlardı.

Durumun nezaketini gören Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Müslümanlara bir savaş için seferber olmaları emrini verdi ve her zamanki âdet ve usulünün aksine, seferin kime karşı açılacağını da bildirdi.

Vakit, yaz ortasıydı. Kavurucu sıcaklar bastırmış bulunuyordu; hurmaların hasat mevsimi gelmişti; kuraklık ve maddî sıkıntılar vardı; mesafe uzundu; gidilecek yer çöldü ve ayrıca, kendisiyle savaşılacak güç, devrin iki süper gücünden Bizans idi. Hattâ Bizans, birkaç yıl önce, diğer süper güç Sasani İmparatorluğu'nu dize getirmişti. Bütün bunlara rağmen Sahabîler, münafıkların ve iman kalblerine henüz oturmamış bulunan bazılarının aksine, Rasûlüllah'ın çağrısına büyük bir şevkle cevap verip hazırlıklara giriştiler ve kendilerinden beklenenin üstünde malî destek sağladılar.

Hicret'in 9'uncu yılı Recep ayında (M.S. 631) Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, 30.000 kişilik bir ordu ile Medine'den ayrıldı ve o zaman Bizans'a ait olan Suriye sınırının çok yakınındaki Tebuk'a kadar ilerledi. Büyük bir askerî hazırlığa girişmiş bulunan, fakat Allah Rasûlü'nün beklenenden çok hızlı bir şekilde hazırlanıp harekete geçmesi karşısında hazırlıklarını tamamlayamayan Bizans İmparatoru, planlarından vazgeçmek zorunda kaldı. (İbn Sa'd, 2: 165–168; Taberi, *Tarih*, 3: 100–111)

Allah Rasûlü (s.a.s.) Tebuk'ta 20 gün kaldı ve Bizans hakimiyetindeki pek çok devletçik bu süre içinde İslâm'ın hakimiyetini ve cizye vermeyi kabûl etti. Bu arada pek çok Hıristiyan kabile de İslâm'a girdi (*El-Bidaye ve'n-Nihaye*, 5: 13). Hiç kan dökülmeden kazanılan bu zafer, çok geçmeden Bizans'la başlayacak daha uzun süreli çatışmalar öncesinde Müslümanların durumlarını güçlendirmelerinde ve Arabistan içindeki inançsızların ve münafıkların güçlerinin bütün bütün kırılmasında önemli bir rol oynadı.

41. Kolay veya zor, imkânlarınız az veya çok, hafif silahlı veya ağır silahlı, hangi durumda bulunursanız bulunun hep birlikte seferber olun ve Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edin! Budur sizin için hayırlı olan, tabiî ki (hayrın ne ve nerede olduğunu) biliyorsanız.

42. Hazır bir ganimet söz konusu olsa ve çıkılacak sefer de şöyle yakın mesafeli bir sefer olsa idi, (o münafıklar) mutlaka peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli bir yol, onlara aşılmaz uzaklıkta göründü. Sonra da kalkıp Allah adına yemin ederek, "Ne kadar isterdik, imkânımız olsa ve gücümüz yetseydi de seninle birlikte çıksaydık!" diyeceklerdir. Böyle davranmakla kendilerini mahvediyorlar. Allah biliyor ki, onlar hiç şüphesiz yalancılardır.

43. Hay Allah seni affedesice Nebî! Sefere çıkmamak için senden izin isteyen o münafıklara, sence doğru söyleyenler iyice belli olmadan ve kimlerin yalancı olduğunu henüz bilmeden neden izin verirsin ki!?[12]

44. Allah'a ve Âhiret Günü'ne inananlar, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihaddan geri kalmak maksadıyla senden asla izin istemezler. Allah, kalbleri Kendisine saygıyla dopdolu olan ve itaatsizlikten kaçınanları (müttakîler) çok iyi bilmektedir.

45. Cihada katılmama hususunda senden izin isteyenler ancak, Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmayan ve kalbleri şüphe ile çalkalanan, dolayısıyla şüpheleri içinde yalpalayıp duranlardır.

46. Eğer gerçekten sefere çıkmak isteselerdi, elbette bu isteklerini ortaya koyan bir hazırlıkları olurdu. Şurası bir gerçek ki Allah, onlar böyle isteksizlik içinde iken sefer maksadıyla harekete geçmelerini istemedi de, kendilerini engelledi ve haklarında şu hüküm verildi: "Oturun, evlerinizde oturanlarla beraber!"

47. Eğer onlar içinizde sefere çıkmış olsalardı, problem artırmaktan başka işe yaramazlar ve hiç şüpheniz olmasın ki, sizi fitneye ve tefrikaya düşürmek maksadıyla aranızda koşuşturup dururlardı. Kaldı ki, içinizde onlara kulak verecekler de vardı. Allah, zalimleri çok iyi bilmektedir.

193

12. *Sence doğru söyleyenler iyice belli olmadan ve kimlerin yalancı olduğunu henüz bilmeden* ifadesi, oldukça önemli nükteler ve kaideler ihtiva etmektedir. Kısaca:

- Âyette, doğruyu konuşanları tanımayla ilgili olarak *belli olma* fiili, yalancıları tanımak için ise *bilme* fiili kullanılmaktadır. Demek oluyor ki, bir kimsenin söylediği sözde, verdiği haberde doğruyu söylediğine dinleyen o anda hükmedebilir. Çünkü, yalan söylediği bilinmeyen bir kimsenin sözüne itibar edilir ve o doğruyu

söylüyor kabul edilir. Ama bu kabul, zihinde bir "acaba?" sorusunun bulunmasına ve araştırmaya mani değildir. Şu kadar ki, araştırma yapılmadan ve bir kimsenin yalan söylediği yakînen bilinmeden, o kimsenin yalan söylediğine hükmedilmez. Âyette yalan söyleyenlerle ilgili olarak dinleyen hakkında *bilme* fiilinin kullanılması bunu göstermektedir.

- Âyetin aslında, Tebuk seferine katılmama adına Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'dan izin isteyenler içinde bulunup da doğruyu söyleyenler hakkında geçmiş zaman kipinde fiil kullanılırken, yalan söyleyenler için *yalancılar* şeklinde isim kullanılmaktadır. Bu da, isim süreklilik ifade ettiğinden, sefere çıkmamak için Peygamber Efendimiz'den izin isteyenlerin yalan söylemeyi alışkanlık haline getirenler, yani münafıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü sürekli yalan, yani yalancılık bir münafıklık sıfatıdır. Bununla birlikte, tek bir yalan bile güvenilirliği sarstığı için mü'minler, yalandan mutlaka kaçınmalıdırlar.
- Âyette doğruyu söyleme için fiil (*doğru söyleme*) kullanılırken, doğruyu söylemeyenler için isim (*yalancılar*) kullanılması, bir meselede doğruyu söyleyen kişinin, her ne kadar yalancılığı sabit olmadıkça hakkında yalancı olabileceği şüphesini taşımak doğru olmasa bile, mutlak manâda doğruluğuna hükmedemeyeceğimizi de ima etmektedir.

Burada yeri gelmişken şu hususu da not etmeliyiz ki, Kur'ân'da yer alan ve dilden, dilin kullanımından kaynaklanan bu türden çok önemli nükteleri, çok defa onun başka dillerdeki tercümelerinde aksettirmek mümkün değildir. Bu da gösteriyor ki, Kur'ân başka dillere aynıyla tercüme edilemez ve onun başka dildeki tercümeleri asla Kur'ân yerine geçmez.

Bazıları, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) âyetlerde sözü edilen münafıklara izin vermekle hata ettiği ve bunun masumiyete ters düştüğü gibi iddialarda bulunmaktadırlar. Bu iddia, bütünüyle yanlıştır. Çünkü, her şeyden önce, ortada teşriî bir emre muhalefet söz konusu değildir ki, peygamberliğin bir sıfatı olan masumiyete halel gelmiş olsun. İkinci olarak, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) izin verdiği kimseler eğer savaşa katılsalardı, 47'inci âyette ifade buyrulduğu gibi, ordu içinde problem çıkarmaktan başka bir şey yapmayacaklardı. Dolayısıyla, 46'ıncı âyette açıkça ifade edildiği üzere Cenab-ı Allah (c.c.), sefere çıkmalarını murad buyurmadı. Şu halde, Peygamber Efendimiz onlara izin vermekle doğru olanı yaptı. Şu kadar ki, nifakları, yalancılıkları iyice ortaya çıkmadan izin verdi. Bu da, O'nun her zaman sahip bulunduğu merhametinden, insanlarının günahlarının ortaya dökülmesini istememesinden dolayı olsa gerekti. Yalnız, kendilerine izin verdiği münafıkların hallerinin iyice ortaya dökülmesi, belki haklarındaki İlâhi hüküm noktasında önemli idi. Bu bakımdan, 43'üncü âyetteki "Hay Allah seni affedesice Nebî!" ifadesinde sadece bir okşama, bir iltifat edalı küçük bir tarizin varlığından belki söz edilebilir. Yoksa, masumiyete halel getirecek bir hatadan söz etmek asla mümkün değildir.

48. Bundan önce de aranızda fitne çıkarmaya yeltenmişler ve (ey Rasûlüm,) nice planlar içine girip, senin aleyhinde türlü türlü entrikalar çevirmişlerdi. Ama onlar hiçbir zaman hoşlanmasalar da, hak gelip yerine oturdu ve Allah neye hükmettiyse o oldu.

49. İçlerinde, "Bana izin ver de şu sefere katılmayayım; gel benim başıma bir belâ, bir fitne açma!" diyenler de var. Oysa fitnenin, belânın tam içine düşmüş durumdalar. Hiç şüphesiz Cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

50. Bir iyilikle karşılaşsan, bu onları üzer; bir musibete maruz kalsan, bu defa (kendi akıllarını beğenmişlik içinde), "İyi ki biz tedbirimizi önceden almıştık!" der ve çalımlı çalımlı döner giderler.

51. De ki: "Allah hakkımızda ne yazmış, ne takdir buyurmuşsa başımıza ancak o gelir. O, bizim Mevlâmızdır, Sahibimizdir. Yalnızca Allah'a dayanıp güvensin mü'minler."

52. (Münafıklara da şunu) söyle: "Sizin bizim hakkımızda beklediğiniz musibet, (ancak zafer veya şehitlik, dolayısıyla Cennet ve Hak'kın rızası gibi) iki güzel neticeden başka ne şekilde tecelli edebilir ki? Ama bizim açımızdan sizin düçar olacağınız âkıbet ise, Allah'ın sizi ya bizzat Kendi katından veya bizim ellerimizle (nasıl, ne zaman ve ne şekilde geleceği belli olmayan) bir azaba uğratmasıdır." O halde bekleyin siz, biz de sizinle beraber beklemekteyiz."

53. (Rasûlüm, o gönülsüz teberrularına mukabil) şöyle de: "Malınızdan şu sefer münasebetiyle ister içinizden gelerek verin isterse hoşlanmaya hoşlanmaya verin, yaptığınız harcama, Allah katında hiçbir zaman kabul görmeyecektir. Gerçek şu ki siz, hak yoldan uzak fasıklar güruhusunuz."

54. Teberrularının kabul edilmemesine sebep şudur: Allah'a ve Rasûlü'ne karşı inkâr ve nankörlük içindedirler; inanmadıkları için namaza üşene üşene gelirler ve yardımda bulunurken de hoşlanmaya hoşlanmaya verirler.

55. Onların malları da, çocukları da seni imrendirmesin. Allah, (kalblerinde imana yer olmadığı ve öyle hak ettikleri için,) onları malları ve çocukları sebebiyle dünya hayatında keder ve sıkıntılara giriftar etmeyi ve neticede kâfir olarak can vermelerini dilemektedir.[13]

56. Allah adına yemin ederek "Biz de sizdeniz!" derler. Onlar, katiyen sizden değildirler; fakat onlar, müşriklere yaptığınızı kendilerine de yaparsınız korkusu içinde ödleri patlayan (ve bu korku sebebiyle sizdenmiş gibi görünen) bir topluluktur.

57. Şayet sığınabilecekleri bir yer,

yahut barınabilecekleri mağaralar, hattâ başlarını sokacakları bir delik bulsalardı, hiç durmaz derhal o tarafa seğirtirlerdi.

58. İçlerinden bazıları da, senin zekât ve sadakaları taksim edişine dil uzatmaktadır. O zekât ve sadakalardan kendilerine bir şey verilirse memnun kalırlar; verilmezse bu defa öfkelenirler.

59. Böyle davranacaklarına, Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine rıza gösterseler de, (açgözlük etmeyip) "Bize Allah yeter. Allah, bize lütf u kereminden yine verir, Rasûlü de verir. Bizim rağbetimiz ancak Allah'adır!" deseler, sanki ne olur!

60. Zekâtlar, ancak fakir oldukları bilinenler, gerçekten muhtaç fakat kendilerini belli etmeyen düşkünler, onu toplamakla görevli memurlar, kalbleri İslâm'a ısındırılacak olanlar ve dostlukları veya kötülüklerinin def'i umulanlar, esir ve kölelikten kurtulacak veya kurtarılacaklar, borçlarını ödeyemeyecek durumda olanlar, (ilim tahsili ve hac yolculuğunda bulunup da bunlara güç yetiremeyenler de dahil olmak üzere,) Allah yolunda O'nun adını yüceltme uğruna gayret ve cihad edenler ve yolda kalmışlar içindir. Bu konudaki Allah'ın kesin hükmü budur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

61. Münafıklardan bazıları, (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber'i incitmekte ve O'nun hakkında "O, herkesi dinleyen, her söze inanan bir kulaktır!" demektedirler. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Evet öyledir, fakat O sizin için, sizi dinlerken hep hayrınıza dinleyen ve hakkınızda ancak iyi sözleri işitmek isteyen bir hayır kulağıdır. Allah'a inanıp itimat ettiği gibi, mü'minlerin sözlerine de inanır ve değer verir; ayrıca içinizdeki iman edenler için sizin kavrayamayacağınız büyüklükte bir rahmettir." Gerçek bu iken, Allah'ın Rasûlü'nü incitenler için çok acı bir azap vardır.

194-195

13. Burada bir defa daha hatırlatmamız gerekiyor ki, Allah kimse için sıkıntı, azap ve kâfirlik dilemez. Allah'ın dünyada insan iradesine tanıdığı bir saha vardır ve insan, iradesiyle neyi talep ederse Allah onu yaratır. Hattâ, insan küfre, dalâlete düşmesin diye Allah peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiş, her dönemde insanları hakka, doğruya çağıracak, dinini temsil edip başkalarına anlatacak insanlar var etmiştir. Buna rağmen inanmamakta direnenler, Cenab-ı Allah'ın insan hayatı için koyduğu kanunlar gereği azabı hak ederler, yani herkes, niyetinin ve yaptığının karşılığını görür. Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanmayan ve bütün himmetlerini dünyaya hasredenler için mal ve evlât, gerçekten bir sıkıntı ve keder sebebidir. Ehl-i nifak ve küfrün bütün hayatları geçim,

mal ve evlât derdiyle geçer ve onlar, Âhiret'i akıllarına bile getirmezler. Neticede de, nasıl yaşamışlarsa öyle, yani küfür içinde can verirler. Neyi talep etmişler, neyi hak etmişlerse onunla karşılaşırlar.

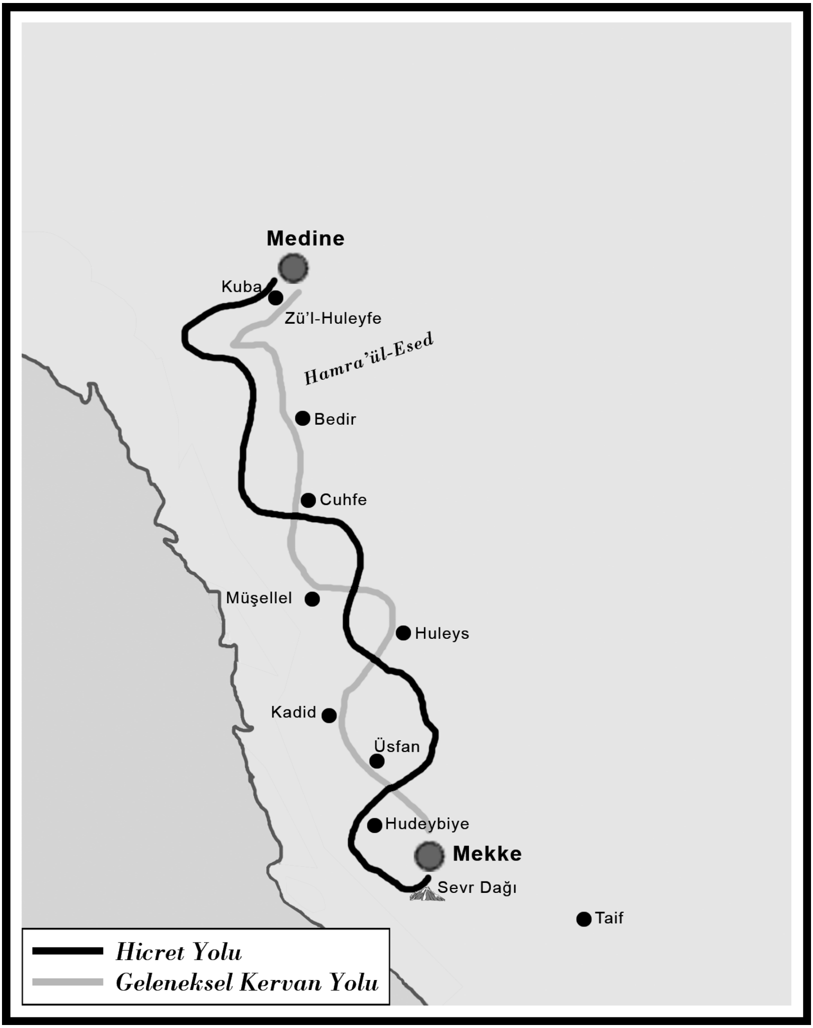

62. Sizin yanınıza gelir ve gönlünüzü hoş etmek için Allah'a yeminler ederler. Oysa, gerçekten mü'min iseler bilmeliler ki, hoşnut edilmesi gereken öncelikle Allah ve Rasûlü'dür.

63. Halâ öğrenmediler mi ki, kim Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet ve düşmanlık ederse, hiç şüphesiz onun hakkı, içinde daimî kalmak üzere Cehennem ateşidir. Budur en feci rüsvaylık.

64. Münafıklar, kalblerinde gizledikleri (küfür, düşmanlık ve hileleri) yüzlerine vuracak bir sûrenin tepelerine inivereceği korkusu içindedirler. Buna rağmen, bir yandan da alay etmekten geri durmazlar. (Ey Rasûlüm, onlara) de ki: "Siz alay edin bakalım! Allah, bilinmesinden korktuğunuz o şeyleri elbette içinizde koymayacak, orta yere döküverecektir."

65. Eğer onlara ne konuştuklarını sorsan, "Ciddî bir şey konuştuğumuz yoktu. Sadece lafa dalmış, eğleşiyorduk!" derler. (Onlara) de ki: "Demek siz Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile eğleniyorsunuz ha!"

66. Şimdi de özür beyan etmeye kalkmayın. Gerçek şu ki, dillerinizle iman ettiğinizi söylediniz, sonra da küfrünüzü ortaya koydunuz. İçinizden, boş konuşma ve ciddiyetsizlikleri Allah ve Rasûlü'yle alay gayesi taşımayanları (bu davranışlarından dolayı) affetsek bile, diğerlerini inkârda ve günah işlemekte ısrarları sebebiyle elbette cezalandıracağız.

67. Erkek olsun kadın olsun, bütün münafıklar birbirinin aynısıdır: kötülük ve çirkinliği teşvik edip yayarken, iyilik, doğruluk ve güzelliğin önünü almaya çalışırlar; ellerini de hayır, iyilik ve Allah yolunda infaktan yana pek sıkı tutarlar. Onlar, (hayatlarında kulluk noktasında) Allah'ı unuttular; Allah da (mükâfat noktasında) onları "unutup" terketti. Muhakkak ki münafıklar, fasıkların (Allah'a itaatsizlikte, günahta ısrarlı olanların) ta kendileridir.

68. Allah, erkek olsun kadın olsun bütün münafıklara ve kâfirlere içinde daimî kalmak üzere Cehennem'i vadetmiştir. Nasipleri olarak onlara yeter o. Allah, onları rahmetinden tardetti; onların hakkı, kalıcı bir azaptır.

69. İşte böyle (ey münafıklar ve kâfirler)! Tıpkı sizden önce gelip de helâk olup gitmiş topluluklar gibi. Bir farkla ki onlar, sizden daha güçlü, malları ve evlâtlarının çokluğu bakımından sizden daha ileride idi. Onlar, bu dünyada paylarına düşen nimet ölçüsünde zevk sürmeye baktılar; nasıl sizden öncekiler böyle paylarına düşen nimet ölçüsünde zevk sürmeye baktılarsa, nitekim siz de payınıza düşen nimetler ölçüsünde zevk sürmeye kalktınız ve hep birlikte (oyun ve eğlence) bataklığına dalanlar gibi siz de daldınız. O münafık ve kâfirlerin bütün yaptıkları, dünyada da Âhiret'te de heder olup gitti. İşte öy-

leleridir bütün bütün kaybedip, kendilerini helâke atanlar.

70. Yoksa onlara daha önce helâk edilen toplulukların, Nuh kavminin, Âd ve Semûd'un, İbrahim'in kavminin, Medyen halkının ve şehirleri yerle bir edilen o topluluğun (Lût kavminin) ibret dolu tarihleri anlatılmadı mı? Kendilerine gönderilen rasûller onlara gün gibi ortada gerçekler ve apaçık delillerle gelmişlerdi. Allah, onlara asla zulmetmiş değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

71. Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velîleri, çok yakın yardımcıları ve birbirlerinin işlerine vekildirler. Usulü dairesinde doğruyu ve iyiliği teşvik edip yayar, yanlışın ve kötülüklerin önünü almaya çalışırlar. Namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılarlar ve zekâtı tastamam verirler; Allah'a ve Rasûlüne daima itaat içindedir onlar. Onlardır Allah'ın merhametle muamele edeceği seçkin kimseler. Hiç şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

72. Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara içlerinde daimî kalmak üzere (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler, sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetlerinde pek hoş meskenler va'detmiştir. Hepsinden alâsı ise, Allah'ın onlardan niteliğini dünyada kavramanız mümkün olmayan hoşnutluğudur. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

73. Ey (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla (yerine, zamanına ve şartlara göre nasıl gerekiyorsa öyle) cihad et[14] ve karşılarında güçlü, kuvvetli ve metin ol. Onların nihaî barınakları Cehennem'dir. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

74. Olumsuz bir şey söylemedik diye Allah'a yemin ederler. Ama şurası bir gerçek ki, küfür ifade eden o sözü söylediler ve Müslümanlık ikrarından sonra (küfrü gerektiren söz ve davranışlarıyla) küfre girdiler; başaramadıkları, netice alamadıkları birtakım cinayetlere, kötülüklere yeltendiler. Lütf u kereminden Allah'ın (ve O'nun açtığı yolda, O'nun izniyle) Rasûlü'nün kendilerini zenginleştirmiş olmasının dışında Allah ve Rasûlü onlara bir şey yapmadı ki, böyle intikam duyguları taşıyorlar! Her şeye rağmen eğer tevbe ederlerse, haklarında hayırlı olur. Yok, yüz çevirirlerse, Allah kendilerini dünyada da, Âhiret'te de pek acı bir azaba uğratır. Kaldı ki, yeryüzünde (kendilerini Allah'ın azabına karşı koruyacak) ne bir sahipleri, ne de (Allah'ın azabına karşı kendilerine yardım edecek) bir yardımcıları vardır.

75. İçlerinden bazıları da, "Eğer Al-

lah lütf u kereminden bize mal verirse, hiç şüphe edilmesin ki zekâtımızı verir, tasadduk ve teberruda bulunur ve yine hiç kuşkusuz, Allah'ın istediği çizgide sağlam, doğru ve yerinde iş yapanlardan oluruz!" diye Allah'a kesin söz vermişlerdi.

76. Derken, Allah lütf u kereminden kendilerine bol bol verdi, fakat onlar cimrilikte bulundular ve kendilerinden zekât ve teberru istendiğinde aldırmadan yüz çevirip gittiler.

77. Bunun üzerine Allah, Kendisine verdikleri sözden dönmeleri ve yalan söylemeyi âdet edinmeleri sebebiyle kalblerinin tam merkezine (ölüp) O'na ulaşacakları güne kadar orada kalacak çok çirkin bir nifak yerleştirdi.

78. Bilmiyorlar mıydı ki hiç şüphesiz Allah, onların içlerinde saklı tuttuklarını da, gizli gizli fısıldaşmalarını da bilir ve yine hiç şüphesiz Allah, (insandan gizli ve beş duyusu itibariyle onun idrak sahasının dışında kalan her şey dahil) bütün gizlilikleri hakkıyla bilendir.

79. Mü'minlerden farz olan zekâtın dışında veya kendilerine zekât düşmediği halde gönüllü bağışta bulunanları da, çalışıp didinerek kazandıklarından veren fakir mü'minleri de söz atarak, kaş-göz hareketleriyle kınar ve onlarla alay ederler. Oysa Allah, o münafıkları (nifakları sebebiyle) maskara etmiştir ve onların hakkı pek acı bir azaptır.[15]

196-197-198

14. Âyetin lafzında (yerine, zamanına ve şartlara göre, nasıl gerekiyorsa öyle) ifadeleri yoktur. Fakat, kullanılan kelimenin *cihad* olması, kâfirlerle münafıklara karşı aynı türden cihadın yapılmaması, hattâ sûrenin başında müşrikler de iki ayrı kategoride ele alındığı üzere, kâfirlerin hepsine karşı yapılması gereken cihadın da aynı olmaması, bu manânın verilmesini gerektirdiği gibi, Kur'ân-ı Kerim'in başka yerlerinde kâfirlere ve münafıklara karşı nasıl davranılmasıyla ilgili olarak geçen başka âyetlerde "yaptıklarına aldırma, müsamahalı ol; onlarla en güzel şekilde mücadele et..." gibi ifadelerin kullanılması da, bu manâyı zaruri kılmaktadır. Ayrıca, burada sözü edilen kâfirlerden ve münafıklardan kasıt, o an hedef alınan kâfirler ve münafıklar da olabilir. Fakat "Manânın hususîliği, hükmün umumîliğine mani değildir." kaidesi gereğince, aynı şartlarda aynı nitelikteki kâfir ve münafıklara aynı davranmak gerekir ki, bu da sözü edilen cihadın yine yere, zamana ve şartlara göre şekil alması gerektiğini gösterir. Son olarak, cihadın savaş demek olmadığını ve kâfirlere karşı verilecek cihadla münafıklara karşı verilecek cihadın farklı olduğunu bir defa daha belirtmeliyiz. (Ayrıca bkn. âyet 123, not 27)

15. Âyet-i kerimeler, münafıkların hallerini, sıfatlarını ve davranışlarını anlatırken, nifakın yani münafıklığın ne kadar çirkin olduğuna dikkat çekmekte ve insanları bu çirkinliğe karşı ikaz buyurmakta, ondan nefret ettirmektedir. Son âyet, gerçekten nifakın çok tipik bir özelliğini ortaya koymaktadır. Kendilerinde herhangi bir fazilet olmayan insanlar, faziletli insanları faziletleri sebebiyle ayıplarlar. Meselâ, âyette buyurulduğu gibi, mallarından Allah yolunda, kamu yararına, fakirlere veremeyenler, zengin veya fakir verebilenleri gösteriş yapmakla suçlar veya küçümserler. Münafıklar, Allah yolunda mallarını harcayan zengin mü'minlerle gösteriş yapıyorlar diye, fakir fakat alın teriyle kazandıklarından veren mü'minlerle de "Şunlara bakın; Bizans'ın kaleleri bunların verdikleriyle mi yıkılacak?" diyerek alay ediyorlar, o mü'minleri göstererek birbirlerine kaş-göz işaretleri yapıyorlardı. Bu tavır, o hayrı, o iyiliği yapamayanların bir avuntusu, içlerindeki çok çirkin nifakın bir yansımasından ibaretti. Evet, kendilerinde bulunmayan faziletleri başkalarında görünce onları tenkit, küçümseme, onlarla alay etme tam bir nifak alâmetidir.

80. (Ey Rasûlüm,) onlar için Allah'tan bağışlanma dilesen de dilemesen de fark etmez. Onlar için yetmiş defa bile bağışlanma dilesen, Allah onları kesinlikle bağışlayacak değildir. Çünkü onlar, Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmemiş ve onlara karşı gelmişlerdir. Allah, böyle fasıklar (inançsız ve itaatsizler) güruhuna hidayet nasip etmez.

81. Allah Rasûlü'ne muhalefetle sefere katılmayıp geride kalanlar, (evlerin sürekli sakinleriyle birlikte) oturup rahatlarına bakmakla pek sevindiler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmayıp, birbirlerine "Bu sıcakta sefere çıkmayın!" tavsiyesinde bulundular. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Cehennem ateşi çok daha sıcaktır." Keşke gerçeği bilseler, meselelerin özüne vâkıf olsalardı!

82. Bu sebeple onlar, bizzat işleyip hesaplarına kaydolan amellerinin karşılığında az gülsünler, çok ağlasınlar!

83. Eğer Allah seni bu seferden geri (Medine'ye) döndürür de orada kalan münafıklardan bir grup bir başka sefere çıkmak için senden izin isteyecek olursa de ki: "Siz, bundan böyle benimle asla herhangi bir sefere çıkamayacak ve benim yanımda herhangi bir düşmanla asla savaşma imkânı bulamayacaksınız. Çünkü siz, bundan önce seferden geri kalıp oturmayı tercih ettiniz; aynı şekilde şimdi de arkada kalan (kadınlar, çocuklar ve yaşlılarla beraber) oturmaya bakın!"

84. Onlardan (münafıklardan) ebedî kayıp içinde ölen hiçbir kimse için sakın cenaze namazı kılma ve hakkında dua etmek maksadıyla kabri başında da durma. Şurası bir gerçek ki onlar, Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr ettiler ve yoldan çıkmış günahkârlar (fasıklar) olarak öldüler.

85. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, (kalblerinde imana yer olmadığı ve öyle hak ettikleri için,) bunlar sebebiyle dünyada onları keder ve sıkıntılara giriftar etmeyi ve neticede kâfir olarak can vermelerini dilemektedir.[16]

86. (Onlar, gerçekten kâfirdir ve hiçbir zaman cihada çıkmak da istemezler.) Ne zaman bir sûre inip, "Allah'a iman edin ve O'nun Rasûlü'yle beraber cihada çıkın!" diye buyrulsa, içlerinden servet ve imkân sahibi kimseler hemen senden izin istemeye bakar ve "Bırak bizi, şu evlerinde oturan (kadın ve çocuklarla beraber) oturalım!" derler.

16. Bkn. âyet 55, not 13.

87. Seferden geri kalan (kadınlar ve çocuklarla) birlikte oturup keyiflerine bakmayı tercih ettiler ve kalblerinin üzerine mühür basıldı. Bu sebeple onlar, gerçeği ve meselelerin özünü asla idrak etmezler.

88. Buna karşılık, (Risalet'in zirve temsilcisi o) Rasûl ve iman edip de O'nun beraberinde bulunanlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. Onlar içindir bütün hayırlar ve onlardır gerçekten kurtuluşa ermiş bulunan mazhariyet sahipleri.

89. Allah, onlar için içlerinde daimî kalmak üzere (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

90. Bedevîler (göçebe çöl halkın)dan (geride kalacak ailelerini geçindirebilecekleri nafaka veya sefere katılmak için gerekli teçhizattan mahrum bulunma) mazeretleri olanlar, Allah Rasûlü'ne gelip seferden muaf tutulmaları için izin istediler. Allah'a ve Rasûlü'ne karşı yalan söyleyen, yalan beyanlarda bulunanlar ise, (hiçbir mazeretleri olmamasına rağmen) oturup kaldılar (da, sefere iştirak etmediler). İçlerinde (bundan böyle de İslâm'a girmeyi reddedip,) küfürde kalmayı sürdürenlere pek acı bir azap isabet edecektir.

91. Sefere katılamayacak ölçüde zayıf ve güçsüz olanlara, hastalara ve sefer için gerekli teçhizatı ve sefer süresince gıda ve maişetlerini temin edemeyip başkalarına yük olacaklara, Allah'a ve Rasûlü'ne sadık kalmak ve onlar hakkında sadece hayır düşünüp, geride üzerlerine düşen vazifeleri yapmak kaydıyla herhangi bir sorumluluk ve vebal yoktur. Allah'ı görüyormuşçasına, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde daima iyilik düşünen ve geride kaldıklarında iyilikle meşgul bulunanları kınamak için herhangi bir sebep söz konusu olamaz. Allah, hataları, günahları pek çok bağışlayandır, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

92. Ey Rasûlüm! Kendilerine binek temin etmek için sana müracaat ettiklerinde sen, "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum!" deyince, Allah yolunda verecek bir şey bulamamaktan dolayı büyük bir üzüntüyle gözleri dolu dolu dönüp gidenler için de sorumluluk ve vebal söz konusu olamaz.

93. Sorumluluk ve vebal ancak, varlıklı olmalarına ve yeterli imkânları bulunmasına rağmen sefere katılmamak için çeşitli bahanelerle senden izin isteyenler üzerinedir. Onlar, geride kalmaları tabiî bulunan (kadın, çocuk ve ihtiyar)larla birlikte olmayı tercih ettiler ve Allah da kalblerini mühürledi. Onlar, (gerçeği, meselelerin mahiyetini) bilen ve ilme dayanarak hareket eden kimseler değildir.

94. Sefer dönüşü kendileriyle karşılaştığınızda sefere katılmamalarıyla ilgili olarak tekrar tekrar mazeretler beyan edecek, önceki mazeretlerini tekrarlayacaklardır. (Ey Rasûlüm,) onlara de ki: "Boşuna mazeret beyan edip durmayın, size asla inanacak değiliz; çünkü Allah, mazeretlerinizin geçersizliğiyle alâkalı olarak nifak ve yalanlarınızı bize bildirdi. Bundan böyle de yapacağınız her şeyi Allah da, Rasûlü de görüp değerlendirecek ve sonra gaybı da şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilen (Allah'ın) huzuruna iade edileceksiniz. O da, bütün yaptıklarınızı bir bir önünüze koyacaktır."

95. Dönüp yeniden bir araya geldiğinizde kendilerini kınamayasınız ve sorguya çekmeyesiniz diye Allah adına yemin üstüne yemin edecek (ve sözde mazeretleri konusunda sizi inandırmaya çalışacaklardır). Siz de ilişmeyin onlara, kendileriyle muhatap olmayın. Şurası bir gerçek ki, onlar murdar bir topluluktur ve bizzat işleyip kazandıkları günahları sebebiyle nihaî barınakları da Cehennem'dir.

96. Siz kendilerinden hoşnut olasınız diye karşınızda Allah'a yeminler ederler. Varsayalım ki siz onlardan hoşnut oldunuz; fakat Allah, yoldan çıkmış o günahkârlar güruhundan razı olacak değildir.

97. Göçebe çöl halkı, (cahillikleri ve eğitimsizlikleri sebebiyle) küfür ve nifakta daha şiddetli olup, konumları ve içinde bulundukları şartlar itibariyle de Allah'ın Rasûlüne indirdiği hükümlerin çerçevesini bilmeme onlardan daha çok beklenir. Allah, (kullarının her durumu dahil) her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[17]

98. Göçebe çöl halkından kimileri, (zekât veya cihad için yapmaları beklenen katkı gibi, Allah yolunda) verdiklerini kendilerinden alınmış haraç veya angarya sayar ve zaman tersine döner de başınıza belâlar gelir mi diye beklerler. O belâlar, kendi başlarına olsun! Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir; (kimin hangi durumda, ne tür beklentiler içinde olduğu dahil) her şeyi hakkıyla bilendir.

99. Göçebe çöl halkı içinde bazıları da vardır ki, Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanır ve Allah yolunda verdiklerini, Allah katında yakınlık sebebi ve Rasûl'ün dualarını almaya vesile sayarlar. Gerçekten de, Allah yolunda yaptıkları harcamalar onlar için Allah'a yakınlık sebebidir. Allah, onları hususî rahmetine dahil edecektir. Hiç şüphesiz Allah, (kullarının hata ve günahlarını) pek çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

17. Bedevîler denilen çöl halkından pek çokları, cahillikleri ve eğitimsizleri sebebiyle kaba, inatçı ve merhametsizdi. Rasûlüllah'ın huzuruna varıp, O'nu dinlemeye vakitleri de olmuyordu. Bu bakımdan onların, asırlardır kökleşmiş inançlarını, dünya görüşlerini, hayat tarzlarını ve âdetlerini değiştirmeleri pek zordu. Buna rağmen, içlerinden pek çok da Sahabî çıkacaktı.

Burada kaydetmeliyiz ki, tarih bize Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm zamanında yaşayan kâfirlerin de, münafıkların da bütün zamanların kâfir ve münafıklarının en sert, en acımasız, en kurnaz, en riyakâr, eğitilmeye en uzak ve kökleşmiş inanç, âdet ve yaşayışlarına bağlılıkta en mutaassıp olduklarını haber vermektedir. Kur'ân âyetleri de, bunun böyle olduğunu apaçık göstermektedir. Fakat Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, Allah'ın izniyle bu insanlardan çok kısa bir sürede bütün zamanların ilme ve düşünceye en açık, en merhametli, en faziletli, Kıyamet'e kadar gelecek nesillere öğretmen olacak bir cemaat çıkarmıştır. Öyle ki onlar, Sahabe adıyla anılacak ve artık Kıyamet'e kadar milyarların hürmet ve muhabbetine mazhar olacak bir konuma ulaşmışlardır. Bu, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tarihte eşine rastlanmayan mucizelerinden birisidir. Bu konuda, Bediüzzaman hazretleri şöyle der:

> İşte bak: O zat, şu geniş yarımadada, vahşî, âdetlerine mutaassıp ve inatçı muhtelif kavimlerin âdet ve vahşî, kötü huylarını, çok kısa bir süre içinde ve âdeta bir hamlede ortadan kaldırıp, yerlerine bütün güzel huyları yerleştirerek onları bütün dünyaya öğretmen ve medenî milletlere üstad eyledi. Bak, bunu asla zorla yapmıyor; tam tersine akılları, ruhları, kalbleri, nefisleri fethedip kendine râm ediyor. Kalblerin sevgilisi, akıllara öğretmen, nefislerin terbiyecisi ve ruhların sultanı oluyor.
>
> Bilirsin ki, sigara gibi küçük bir âdeti küçük bir toplulukta ancak büyük bir idareci, çok büyük gayretle kaldırabilir. Halbuki bak, bu büyük zât, büyük ve çok sayıda âdeti hem inatçı ve mutaassıp topluluklardan, zahirî küçük bir kuvvetle, çok da uğraşmadan ve az bir zaman içinde kaldırıp yerlerine öyle faziletler yerleştiriyor ki, bu faziletler o insanların dem ve damarlarına işleyip sabit hale geliyor. O zât, bunun gibi daha pek çok harika icraatı yapıyor. Şu Saâdet Asrı'nı görmeyenlerin gözlerine şu andaki Arap Yarımadası'nı sokuyoruz. Haydi yüzer filozofu, (sosyologu, psikologu, pedagogu) alsınlar, oraya gitsinler, yüz sene çalışsınlar. O zâtın, o zamana nisbeten bir senede yaptığının yüzde birisini acaba yapabilirler mi? (*Sözler*, "19. Söz", 310-311)

Ehl-i küfür ve nifakla ilgili Kur'ân âyetleri üzerinde dururken, bu husus hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır.

100. Muhacirlerden ve Ensar'dan (İslâm'a girmede ve Allah yolunda hizmette) ilk dereceleri kazananlarla, Allah'ı görüyormuşçasına, hiç değilse, Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde onlara tâbi olanlar var ya: Allah onlardan razı, onlar da Allahtan razıdırlar; ve Allah, onlar için içlerinde ebedî kalmak üzere her tarafında ırmaklar çağlayan cennetler hazırlamıştır. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.[18]

101. Çevrenizdeki göçebe çöl halkı içinde münafıklar vardır; Medine ahalisi içinde de, hem de nifakta uzmanlaşmış öyle münafıklar var ki, (ey Rasûlüm, Biz sana bildirmezsek) sen onları bilemezsin. Onların tamamını ve ne türde münafık olduklarını ancak Biz biliriz. Onları (hem dünyada hem kabirde olmak üzere) çifte cezaya çarptıracağız; sonra da müthiş bir azaba itileceklerdir.

102. Bir başka grup daha var ki, günahlarını itiraf ettiler. Onlar, yaptıkları iyi ve yerinde işlerle kötü işleri birbirine karıştırıp kâh sevap, kâh günah kazandılar. Umulur ki Allah, onların tevbelerini kabul buyurur. Hiç şüphesiz Allah, günahları çok bağışlayandır; (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

103. Onların (zekâta tâbi ve kendisinden sadaka verilebilecek bütün) mallarından farz olan zekâtı, ayrıca sadakayı, bir de kefaret olarak ve Allah yolunda hizmetler için kendi arzularıyla verdiklerini al ki, bununla onları arındırasın ve iyiliklerinin bereketlenmesine, samimiyet ve ihlâsta derece kazanmalarına sebep olasın. Ayrıca, onlar hakkında dua et. Hiç şüphesiz senin duan, onlar için bir huzur ve tatmin vesilesidir. Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir; (her şeyi, bu arada kullarının hallerini ve ihtiyaçlarını) hakkıyla bilendir.

104. Bilmezler mi ki Allah, kullarından gerçek manâda yapılmış tevbeyi ve onların Allah yolunda içtenlikle yaptıkları bütün harcamaları kabul eder ve Allah, Tevvâb (kullarının tevbesine sadece mağrifetle değil, fazladan mükâfatla karşılık veren)dir; Rahîm (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

105. De ki: "Çalışın; yaptıklarınızı Allah da, O'nun Rasûlü de, mü'minler de görecektir. Neticede, gaybı da şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilen (Allah'ın) huzuruna iade edileceksiniz. O da, bütün yaptıklarınızı tek tek size bildirecek ve karşılığını verecektir.

106. Daha başkaları da var ki, durumları Allah'ın haklarında vereceği hükme kalmıştır; O, onları ister cezalandırır, isterse tevbeye muvaffak

kılar ve affeder.[19] Allah, her şeyi, (bu arada kimin cezaya müstahak, kimin affa lâyık olduğunu) hakkıyla bilen ve her yaptığı ilme dayanandır; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

202

18. Bu âyet, Sahabe-i Kiram'ın, özellikle içlerinde ön safları tutanların ve onları Allah karşısında tam bir sorumluluk hissiyle takip edenlerin değerini ve büyüklüğünü tasvir ve idrak için yeterlidir. Müslüman âlimler, Sahabe-i Kiram'ın peygamberlerden sonra bütün insanların en faziletlileri olduğu konusunda ittifak halindedirler. Bu âyet-i kerimede bu çerçevede dikkat çeken husus, Kur'ân'ın cennetlerden bahsederken kullandığı ve bu meal çalışması boyunca "ağaçlarının arasından ve köşklerinin altından ırmaklar akan cennetler" şeklinde çevirdiğimiz *cennâtin tecrî min tahtihâ'l-enhâr* ifadesinde, *tahtihâ*dan önce 'bazıyet', yani bir sınırlama ifade eden *min* edatı kullanılırken, bu âyette bu edat yoktur ve söz konusu ifade *tahtehâ'l-enhâr* şeklinde gelmektedir. Yani, Sahâbe-i Kiram'a va'dedilen cennetler bütünüyle ırmaklarla kaplıdır ki, bu da, onlara verilecek cennetlerin, diğerlerine nisbeten çok daha nimetlerle yüklü olacağını gösterir.

Âlimlerin çoğunluğu tarafından kabûl edilen tarife göre Sahabî, "Rasûlüllah'ı hayatında iken bir defa olsun gören ve az da olsa sohbetinde bulunan mü'mindir." (İbn-i Hacer-i Askalânî, 1: 7) Sahabe'nin tabakaları vardır ve bu konuda Hâkim el-Nisaburî'nin yaptığı taksim, genel kabul gören taksimdir. Hâkim, Sahabe'yi 12 mertebe halinde ele alır. Bazı sahabîler, bilhassa ilkler, bu mertebelerin pek çoğuna dahildir. Dolayısıyla, bu mertebeler değerlendirilirken her bir mertebeye ona ait olarak dahil bulunanlar düşünülmelidir.

Hâkim'in Sahabe için saydığı 12 tabaka şöyledir:

- Raşid Halifeler olarak anılan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali başta olmak üzere, hayatlarında Cennet'le müjdelenen 10 sahabî ki, geri kalan 6'sı da şunlardır: Zübeyr ibn Avvam, Ebû Ubeyde ibn Cerrah, Abdürrahman ibn Avf, Talha ibn Ubeydillâh, Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Said ibn Zeyd (Allah, hepsinden razı olsun!).
- Hz. Ömer'den önce Müslüman olup, Zeyd ibn Erkam'ın evinde Rasûlüllah'la gizli gizli bir araya gelenler.
- Habeşistan'a hicret edenler.
- Akabe'de Rasûlüllah'a ilk biat eden Ensar.
- Akabe'de Rasûlüllah'a ertesi yıl biat eden Ensar.
- Hicret esnasında Rasûlüllah henüz Medine'ye ulaşmadan kendisine katılanlar.
- Bedir savaşına katılan sahabîler (Bedir Ashabı).
- Bedir Savaşı ile Hudeybiye Anlaşması arasında hicret edenler.

- Hudeybiye'de ağaç altında Rasûlüllah'a biat edenler.
- Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra Müslüman olup, Medine'ye hicret edenler.
- Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olanlar.
- Mekke'nin fethinden sonra Rasûlüllah'ı gören çocuk sahabîler. (Hâkim, 22–24) (Bütün bu bilgiler için bkn. *Sonsuz Nur*, 3, 139–141)

Bazı tefsirciler, âyetteki *Ve's-sâbikûne'l-evvelûne mine'l-Muhâcirîne ve'l-Ensâr* ifadesinde yer alan *min* edatının teb'îz veya ba'zıyet, yani sınırlama için olduğunu, dolayısıyla bu ifade ile kastedilenin, yukarıda geçen ilk üç mertebedeki sahabîler gibi, Ashab içinde İslâm'ı kabulde ve ona hizmette ilk safları teşkil edenler, onlara ihsan ile tâbi olanların da diğer sahabîler, bilhassa içlerinde ihsan, yani bütün yaptıklarını Allah'ı görüyormuşçasına, en azından O'nun kendilerini gördüğünün dikkati içinde yapma mertebesine erişmiş bulunanlar olduğunu belirtirler. Daha başka tefsirciler ise, söz konusu *min* edatının açıklama ifade ettiği, dolayısıyla "ilkler"den kastın bütün Ashab, ihsan şuuruyla onlara tâbi olanların ise Tabiîn ve Tebe-i Tabiîn denilen sonraki iki nesil olduğu görüşündedir. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm, bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Nesillerin en hayırlısı, benim zamanımda yaşayanlardır (yani, Sahabe'dir.) Sonra, onları takip edenler, sonra da bu ikincileri takip edenler gelir. Onlardan sonra bir nesil gelir ki, şahitlikleri bazen doğru, bazen yalandır." (Buharî, "Fezâilü'l-Ashab", 1; Muslim, "Fezâili's-Sahâbe", 212)

19. İnsanları tanımada, onların madenini ortaya çıkarmada ve haklarında hüküm vermede şaşmaz ölçü fonksiyonu gören hadiseler vardır. Asr-ı Saadet'te Tebuk seferi, bu tür hadiselerden biriydi. Bu hadise münasebetiyle, o an için Medine ve çevresindeki Müslümanlar arasında farklı ayarlar, farklı kaliteler ortaya çıktı.

Sûre'nin başında not 1'de arz olunduğu gibi, temelde iki tür Müslüman vardır: inanılması gereken bütün esaslara içten inanan Müslüman ve diliyle iman ikrarında bulunan, en azından Cuma namazına devam eden ve zekâtı veren, fakat kalben inkâr eden, dolayısıyla temelde münafık, fakat zahirde ve hukuken Müslüman. Eğer bir insan diliyle iman ikrarında bulunur, en azından camide Cuma namazını kılar veya namaz kıldığı bilinir ve zekât da verirse, Müslüman kabul edilir ve Müslüman muamelesi görür. Fakat böyle biri, kalben kâfir, dolayısıyla münafık da olabilir. İşte Tebuk seferi, gerçek Müslümanları münafık olmakla birlikte Müslüman görünenlerden ayırmada ve Müslümanlar arasındaki derece farklılıklarını da ortaya çıkarmada önemli bir rol oynamıştır. Tebuk seferine katılıp katılmamaları ve katılmama karşısında daha sonra takındıkları tavır münasebetiyle 100'üncü âyetten itibaren gelen âyetlerde sözü edilen bu grupları şöyle sıralayabiliriz:

- Gerçek mü'min olan Müslümanlar. Bunlar, Tebuk seferine içten katılmış olmakla birlikte, aralarında sefere iştirak için yeterli donanıma sahip bulunmayan, dolayısıyla Medine'de kalan, fakat Allah ve Rasûlü'ne içten sadık olanlar da vardı. Bunlar da

kendi içlerinde belli derecelere sahipti. En ön safta, İslâm'a girmede ve hizmette en önde ve önceliği bulunan Muhacir ve Ensar yer alıyor, bunların arkasından ise, ihsan şuuruyla onlara tâbi olanlar geliyordu ki, Kur'ân-ı Kerim, yukarıda geçen 100'üncü âyette bunları destanlaştırmaktadır.

- Tebuk seferine katılmayıp da arkasından pişmanlık duyup tevbe eden mü'min ve Müslümanlar ki, bunlar, Allah'ın kendilerini affetmesini umabilirler.
- Tebuk seferine iştirak etmeyip, bundan dolayı hemen tevbeye yönelmemiş Müslümanlar. Cenab-ı Allah'ın bunları da tevbeye muvaffak kılması umulur. Bunların daha sonra 118'inci âyette kendilerinden bahsedilecek ve yeryüzü kendilerine dar gelecek şekilde tevbe edip affolunan üç Müslüman olduğu rivayetlerde kaydedilmektedir.
- Münafıklar: Bunlar, aslında iman etmedikleri halde dilleriyle iman ikrarında bulunan ve hukuken Müslüman kabul edilenlerdir. Üşenerek de olsa namaza kalkmakta, Cuma namazlarına devam etmekte, zekâtı vermekte ve kendilerince mazeretleri yoksa savaşa katılma gibi çağrılara da genellikle cevap vermezlik yapmamaktadırlar. Fakat, sık sık yalan söylemekte, İslâm'a, Rasûlüllah'a ve mü'minlere zarar vermek için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadırlar. Özellikle içlerinden bazıları münafıklıkta tam profesyonellik kazanmış olup, belli etmeden çok sinsi hareket etmeyi ve tam Müslüman görünmeyi becerebilmektedir. Şu kadar ki, Rasûlüllah'ın engin fetanet ve firaseti, vahiyle desteklenmiş olması, münafıkların vermeyi planladıkları ve teşebbüsünde bulundukları bütün zararların önüne geçmiş, planlarını uygulanmaya konma merhalesine gelmeden kaynağında boğmuştur. Her şeye rağmen, hukuken kendilerini kâfir veya mürted sayacak herhangi bir durum söz konusu olmadığı için Müslüman vatandaş muamelesi görmektedirler.

Rasûlüllah efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, münafıkların kimler olduğunu Ashabı içinde sadece Huzeyfe ibn Yeman hazretlerine söylemişti. Rasûlüllah sağ iken, münafığın cenazesine katılmama emri geldikten sonra (Tevbe Sûresi/9: 84) ölen bir kişi münafıksa cenazesine katılmazdı. Rasûlüllah'ın vefatından sonra Sahabe-i Kiram, bilhassa Hz. Ömer, Hz. Huzeyfe'yi takip eder, eğer o bir cenazeye katılmazsa onlar da katılmazlardı.

107. Münafıklardan bir grup, İslâm'a ve Müslümanlara zarar vermek, küfre destek olmak, mü'minlerin arasına tefrika sokmak ve daha önce Allah'a ve Rasûlü'ne karşı harp ilan etmiş bulunan adamın gelip kendilerine katılmasını beklemek maksadıyla, (aslında bir üs olarak kullandıkları) bir mescit yaptılar. Fakat onlar hiç şüpheniz olmasın, "Bu mescidi yapmaktaki maksadımız, iyilikten başka bir şey değildir." diye yemin de ederler. Ama Allah şahittir ki, onlar kesinlikle yalancıdırlar.[20]

108. O mescitte asla namaza durma. (İslâm'ın Medine döneminin) başlangıcında takva temeli üzerine kurulan Mescit, içinde namaz kılmana gerçek lâyık olan mescittir. O Mescit'te günah, kötü huy ve ahlâkî kir taşımamayı gaye edinmiş erler vardır. Allah, bu ölçüde temizlik gayretinde olanları sever.

109. Binasını (dinini, hayatını ve bütün davranışlarını) Allah'ın emirlerini yerine getirme, yasaklarında O'na karşı gelmekten sakınma ve Allah'ın rızasını kazanma temelleri üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını dibi sel sularıyla oyulmuş ve her an çökmeye hazır bir çamur birikintisi üzerine kurup, onunla birlikte Cehennem'e yuvarlanacak kimse mi daha hayırlıdır? Allah, (bütün ölçüleri, bütün yaptıkları yanlış ve haksızlıktan ibaret böylesi) zalimler güruhunu hidayete erdirmez.

110. Münafıkların (fitne ve nifak temelleri üzerine) kurdukları bütün yapılar (sistemleri, planları, hayatları) ve (bu arada) yaptıkları o bina, (sürekli endişe ve korku içinde krizden krize sürüklenen) kalbleri paramparça oluncaya dek kalblerinde hep bir ukde, telaş ve endişe sebebi olarak kalacaktır.[21] Allah, (her şeyi, bu arada onların hallerini, düzenlerini) hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında, (dolayısıyla münafıklarla ve onlara nasıl davranılmasıyla ilgili irşadında) pek çok hikmetler bulunandır.

111. Allah, karşılığında kendilerine Cennet vermek üzere mü'minlerden öz varlıklarını ve mallarını satın almıştır.[22] Onlar, Allah yolunda savaşırlar ve öldürürler veya öldürülürler. Bu, Tevrat'ta da, İncil'de de, Kur'ân'da da Allah'ın yerine getirmeyi uhdesine aldığı bir va'ddir.[23] Verdiği söze Allah'tan daha sadık kim olabilir? O halde (ey mü'minler), Allah'la yaptığınız bu alışverişten dolayı size müjdeler olsun! Budur gerçekten çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

20. Bu âyet, son derece önemli bir hususa parmak basmaktadır. Kur'ân-ı Kerim ısrarla nazara vermiş ve hakkında çok ciddî uyarılarda bulunmuş olmasına rağmen, Saadet Asrı dışında, bütünüyle olmasa da ilk Dört Halife Dönemi de dahil olmak üzere İslâm tarihi boyunca bir kısım Yahudi ve münafık fitnesine zaman zaman gereken dikkat gösterilememiş, Müslüman görüntüsü altında nifak şebekeleri her dönemde Müslümanlar için en büyük tehlike kaynağı olmuştur.

Rasûlüllah (s.a.s.) döneminde Medine'de münafıklar, İslâm'a karşı sinsi sinsi yürüttükleri mücadeleler çerçevesinde bu defa bir mescit yaptılar. Bu, toplumu tam içten bölmeğe yönelik bir hareketti. Rasûlüllah Efendimiz'i de o mescitte ilk defa namaz kıldırması için davet ettiler. Fakat Efendimiz (sa.s.), Tebuk seferine hazırlandığını beyan ederek, bu davete olumlu cevap vermedi. Mescidin yapılmasındaki maksat, Müslümanlara zarar vermek, küfre destek olmak, mü'minlerin arasına tefrika sokmak ve Peygamberimizi kendine rakip görerek, O'nun aleyhinde civar kabileleri ve en nihayet Bizans İmparatoru'nu harekete geçirmeye çalışan Medineli hıristiyan rahip Ebû Âmir'le işbirliği yapmaktı. Yani, mescit diye yapılan bu bina aslında bir üs idi. Fakat Cenab-ı Allah'ın ikazı, Efendimiz'in eşsiz firaset ve fetaneti bu fitneyi bertaraf etti ve Tebuk seferi dönüşü Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bu mescidi yıktırdı.

İslâm tarihinde, bu şekilde Müslüman elbisesi ve görüntüsü altında pek çok nifak şebekeleri çok fitne dolapları çevirmişlerdir. İslâm Ümmeti'nin ana gövdesinden kopan pek çok mezhep veya fırkaların arkasında çok defa bu şebekeler olduğu gibi, özellikle son iki asırda Osmanlı Devleti'ni yıkan ve dünyanın pek çok yerinde İslâm ve Müslümanlar aleyhinde en sinsi faaliyette bulunanlar da aynı şebekelerdir. Bunlar, isimleri ve nüfus kayıtları itibariyle Müslüman, fakat içleri itibariyle İslâm'ın en amansız düşmanlarıdırlar. İçlerinde cami yaptıranlar, bazı tarikatlara nüfuz edip şeyh bile olanlar, bazı İslâmî kuruluşlara girip ön sıralara kadar gelenler, hem de azımsanmayacak sayıda var olmuştur. Ama ne yazık ki, bilhassa sonraki asırlarda Müslümanlar, çok defa bunları sezecek firaseti gösterememişlerdir.

21. Âyet, münafıkların halini fevkalâde bir benzetme ile tasvir etmektedir. Bir defa, onların İslâm aleyhinde kurdukları bütün sistemler, çevirdikleri bütün dolaplar, bu maksatla inşa ettikleri üsler, esasen onlar için birer endişe sebebidir. Çünkü münafık, zahiren Müslüman görünür. Fakat içi akrep ve yılan-çiyan yuvası gibidir. Dolayısıyla o, hain olduğundan korkaktır. İçinin bilineceğinden, fitne ve desiselerinin ortaya çıkacağından korkar durur. Bu sebeple de kalbi sürekli endişe içindedir. Bu endişenin ise kalbe ne ölçüde zarar vereceği ortadadır. Aslında, nifak şebekeleri zaman zaman, bilhassa son iki asırda İslâm dünyasında başarılı olmuşsa bu, Müslümanların İslâm'dan ve dolayısıyla İslâm'ın kazandırdığı firaset ve basiretten uzaklaşmış olmalarından dolayıdır. Yoksa nifak, münafık için korkunç bir zindan ve hayatının zehridir.

22. İnsanı yaratan, yaşaması için bütün şartları hazırlayan ve yaşatan Allah'tır. Dolayısıyla Allah (c.c.), insanın mutlak sahibidir. Fakat ona irade vererek büyük bir şeref bahşetmiş ve yeryüzünde iradesi istikametinde davranmasına imkân tanımış, bununla birlikte, hangi davranışının dünyada ve Âhiret'te nasıl bir netice doğuracağını da kendisine bildirmiştir. İnsanın nefsi, yani bizzat kendisi, öz varlığı zaten Allah'a ait olduğu gibi, insanın malında da Allah'ın hissesi en az 1000'de 999 nisbetindedir. Çünkü meselâ, insanın üç hayatî ihtiyacından hava ve su neredeyse bütünüyle "bedava" olup, ekmeğin elde edilmesi için gerekli olan buğdayın tohumunu, ondaki çimlenme kabiliyetini, buğday olması için gerekli toprağı, güneşi, havayı ve suyu yaratan, bu şuursuz unsurlar arasında yardımlaşmayı sağlayan, insana da emeği için gerekli gücü ve kabiliyeti veren

Allah'tır. Ayrıca, ekmek ile insan vücudu arasındaki münasebeti kuran da Allah'tır. Şu halde, insanın "benim" dediği maldaki tek hissesi emeğinden ibarettir ki, bu da ancak, en fazla 1000'de 1 eder; hattâ 1000.000'da 1 eder desek de, yine insana az hisse vermiş olmayız. Buna rağmen Allah (c.c.), aslında Kendisine ait olup, insana âdeta ödünç verdiği onun varlığını ve malını istemekte, yani "Onları Bana bırak, Bana teslim et; senin için onları koruyayım, nemalandırayım ve sonra varlığını, seni Cennet'e koyarken, malını da Cennet'e girmen için sana vasıta yapayım; Cennet'te onların mükemmeli ve ebedîsiyle seni mükâfatlandırayım!" demektedir. Allah'ın, zaten Kendisi'ne ait olup, arz edildiği gibi insana sanki ödünç verdiği ve sonra da koruyup karşılığında ebedî Cennet va'dettiği böyle bir alışveriş, insan için en kârlı bir alışveriştir. Ne var ki, insan olarak cahilliğimiz ve gafletimiz, çok defa bu alışverişe girmekten bizi men edebilmektedir.

İlgili başka pek çok âyette mal önce, can sonra anılırken, burada can veya insanın öz varlığı önce anılmaktadır ki, bu da, herhalde Cennet'e girecek olanın insanın bizzat kendisi olmasından dolayıdır. (*Sözler*, 6. Söz; *Kur'ân'dan İdrake*, 1: 182–183)

23. Âyet, hem Tevrat'ta, hem İncil'de, hem de Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlere yapılan Cennet va'dinden söz etmektedir. İncil'de meselâ, "Ne mutlu salâh uğrunda eza çekmiş olanlara; çünkü göklerin melekûtu onlarındır." (*Matta*, 5: 10) cümlesinde olduğu gibi bazen "göklerin melekûtu" adı altında, bazen de, "Ve benim ismim uğruna evler, ya kardeşler, ya kız kardeşler, ya baba, ya ana, ya çocuklar, ve yahut tarlalar bırakan her adam yüz katını alacak, ve ebedî hayatı miras alacaktır." (*Matta*, 19: 29) cümlesindeki gibi "ebedî hayat" adı ve daha başka adlar altında Cennet'le, Âhiret hayatıyla alâkalı pasajlar bulmak mümkün ise de, mevcut Tevrat'ta Cennet'le ve Âhiret'le ilgili açık bir ifade bulmak mümkün değildir denebilir. Tevrat, ölümden sonraki hayat, Hüküm Günü, Allah'ın Âhiret'te mükâfatlandırması ve cezalandırması gibi inanç ve anlayışlardan bütünüyle tecrit edilmiş gibidir. Her peygamber aynı iman esaslarıyla geldiği ve Âhiret'e iman bu esasların ikincisini teşkil ettiği için Tevrat'ın aslında Âhiret'le, Cennet ve Cehennem'le, İlâhî mükâfat ve ceza ile ilgili pek çok ifadenin hiç şüphesiz bulunmuş olması gerekir. Ne var ki, mevcut Tevrat, Yahudilerin çok fazla dünyevileştiği bir zamanda derlendiğinden, ebedî saadetle ilgili ifadeler dünyada başarı, zafer ve Cennet'le ilgili ifadeler de Filistin olarak değerlendirilmiş ve öyle yazılmıştır. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'de müttakîlere va'edilen Cennet'te tertemiz su, süt, lezzetli ve insanı sarhoş etmeyen şarap (değişik meyve suları) ve saf bal ırmaklarından söz edilir (Muhammed Sûresi/48: 5). Tevrat'ta ise, süt ve bal ülkesi (*Tesniye*, 6: 3) ifadeleri artık Filistin olarak anlaşılmış, öyle yorumlanmış ve öyle kayda geçirilmiştir.

Bununla birlikte, en azından bazı Yahudiler, İslâm'dakinden farklı da olsa, öldükten sonra dirilmeye, Yahudi dininin 13'üncü esası olarak inanmaktadırlar. Meselâ: "Onüçüncü esas, öldükten sonra dirilmedir. Ramba'm, bu konuda şöyle yazar: 'Öldükten sonra dirilme, Musa aleyhisselâmın koyduğu temellerden biridir. Buna inanmayanın Yahudi diniyle bir alâkası olamaz. Fakat, bu dirilme yalnızca iyiler içindir. Hakimlerimiz, 'Yağmurlar, hem salihler hem kötüler içindir; fakat öldükten sonra dirilme, yalnızca salihler içindir.' diye öğretirler." (http://members.aol.com/LazerA/13yesodos.html)

112. Sürekli tevbe halinde bulunmakla üzerlerinde hiç günah barındırmayanlar, Allah'a ibadetle meşgul bulunanlar, bütün hayatları âdeta Allah'a hamdden ibaret olanlar, (cihad, ilim tahsili, Allah'ı anlatmak ve tefekkür gibi gayelerle) Allah yolunda seyahat edenler, Allah karşısında boyun büküp rükûya varanlar, Allah'a tam bir teslimiyet içinde secde edenler ve rükû ve secdeleriyle namazı hakkıyla kılanlar, iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayanlar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışanlar ve Allah'ın koymuş olduğu hükümlere hakkıyla riayet edenler: (ey Rasûlüm,) işte bu gerçek mü'minleri müjdele.

113. Şirk içinde ölüp de o Kızgın Alevli Ateş'in yoldaşları oldukları Peygamber'e ve iman edenlere iyice belli olduktan sonra, akraba bile olsalar böyle müşrikler için Allah'tan bağışlanma dilemek, ne Peygamber'in, ne de iman edenlerin yapacağı bir iştir.

114. İbrahim'in atası için bağışlanma dilemesi, sırf ona verdiği ("Senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim!" şeklindeki) sözü yerine getirmek içindi. Ama ne zaman ki onun Allah'ın felâh bulmaz bir düşmanı olduğu kendisine belli oldu, o zaman onunla ilgisini kesti.[24] İbrahim, Allah'a içten ve çok yalvaran, âh edip inleyen ve çok sabırlı, çok yumuşak huylu idi.

115. Allah, bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sapıp gitmemek için nelerden sakınmaları gerektiğini kendilerine açıkça bildirmeden onları sapmaya terk edecek ve saptıracak değildir.[25] Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

116. Allah ki, göklerin ve yerin (ve bu ikisinde bulunan bütün varlıkların) mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'na aittir. Hayatı O verir, ölümü de O verir. Sizin için Allah'tan başka ne işlerinizi kendisine havale edeceğiniz bir vekil, bir koruyucu, bir sahip, ne de bir yardımcı vardır.

117. Şurası bir gerçek ki Allah, (peygamberliğin zirve temsilcisi) O Peygamber'e rahmetiyle yöneldi; aynı şekilde, Zorluk Mevsimi'nde (Tebuk seferinde) içlerinden bir kısmının kalbleri (seferden geri kalma yönünde) kaymaya yüz tutmuşken, kendilerine rahmetle yönelerek hemen toparlanmalarını sağladığı ve neticede o Peygamber'e tâbi olan Muhacirlere ve Ensar'a da rahmetiyle muamelede bulundu. Hiç şüphesiz Allah, o Peygamber'e ve Muhacirlerle Ensar'a karşı pek şefkatli ve pek merhametlidir.

118. (Tebuk seferinden) geri kalan ve haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişiye de (yine rahmetiyle muamelede bulundu): Onlar, (suçluluk duygusuyla öylesine bunaldılar ki,) yer bütün genişliğine rağmen kendilerine dar geliyor, vicdanları kendi-

lerini sıktıkça sıkıyor ve Allah'tan, yine bizzat O'na sığınmaktan başka hiçbir kurtuluş yolu olmadığına iyice inanmış bulunuyorlardı. Bunun üzerine Allah, onları tevbeye muvaffak kıldı ve onlar da içten tevbe ettiler. Hiç şüphesiz Allah, O'dur Tevvâb (kullarının tevbesine sadece mağrifetle değil, fazladan mükâfatla karşılık veren); Rahîm (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen mü'min kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olan).

119. Ey iman edenler! Allah'a karşı saygılı olun, O'na itaatsizlikten sakının ve özü-sözü doğru ve Allah'la aralarındaki ahde sadık insanlarla beraber bulunun.

120. Ne Medine (ve şehirler) halkının, ne de etraflarındaki çöl ve köyler halkının Allah Rasûlü'ne muhalefet edip O'nun peşinden gitmemeleri ve O'na gereken ihtimamı göstermeyip, kendi canlarının ve başlarının derdine düşmeleri olacak şey değildir. Değildir, çünkü (O'nun getirdiği Din'e bağlılıkla) Allah yolunda herhangi bir susuzluğa, yorgunluğa ve açlığa maruz kalmış, bir yere ayak basıp kâfirleri öfkeye sevketmiş ve düşman karşısında herhangi bir başarı elde etmiş olmasınlar ki, bundan dolayı kendilerine makbul bir iş sevabı yazılmamış bulunsun. Şurası bir gerçek ki Allah, iyiliği şiar edinmiş ve Allah'ı görmeseler de, O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde davrananların mükâfatını zayi etmez.

121. Aynı şekilde, Allah yolunda mallarından az veya çok harcama yapmış ve (yine Allah yolunda sefer veya seyahatte iken) herhangi bir vadiden geçmiş olmasınlar ki, bu amelleri, işleyegeldikleri her işin karşılığını Allah'ın onlara en güzeliyle vermesi için hesaplarına sevap olarak kaydedilmemiş bulunsun.

122. Her şeye rağmen, mü'minlerin savaş için topyekün sefere çıkmaları uygun değildir. İçlerindeki her bir kabile (veya topluluk)tan geride kalacak bir cemaatin seferber olup, Din'i ruhuna tam manâsıyla nüfuz ederek iyice öğrenmesi ve sefere çıkanlar geri döndüklerinde, (yapabilecekleri muhtemel hatalar ve sergileyebilecekleri yanlış tavırlardan) kaçınmaları konusunda onları uyarması gerekmez mi?[26]

204-205

24. Kur'ân'da İbrahim'in *eb*i olarak anılan Âzer'in Hz. İbrahim'in gerçek babası mı, yoksa babalığı veya dedesi mi olduğu konusunda ihtilaflar vardır. Kur'ân-ı Kerim, Âzer'den daima İbrahim'in *eb*i olarak söz eder. *Eb*, Arapça'da baba manâsına geldiği gibi, dede, ata, babalık gibi manâlara da gelir. Hz. İbrahim, Âzer'e onun için Allah'tan bağışlanma dileyeceğine söz vermişti (Meryem Sûresi/19: 47). Bu sözüne

binaen, "*Eb*imi bağışla; çünkü o, sapıp gitmişler içinde bulunuyor." diye istiğfarda bulundu (Şuarâ Sûresi/26: 86). Daha sonra, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine iyice belli olunca, Âzer hakkında bu istiğfara, yani Allah'tan bağışlama dilemeye son verdi. Fakat, ömrünün sonlarında, Hz. İsmail ve İshak olduktan sonra Hz. İbrahim'in "Rabbimiz, beni ve anne-babamı (*vâlideyye*) bağışla!" diye dua ettiğini yine Kur'ân'da okuyoruz (İbrahim Sûresi/14: 41). Hz. İbrahim, bu duasında *ebeveyn* değil, *vâlideyn* kelimesini kullanmaktadır ki, *eb* babanın dışında babalık, dede, ata ve babalık gibi manâlara da gelirken, *vâlid* gerçek baba, *vâlide* annedir. Bu durumda, Âzer'in Hz. İbrahim'in gerçek babası olmadığı, onun gerçek babasının Allahü a'lem bir mü'min olduğu ortaya çıkmış olmaktadır denebilir.

25. Cenab-ı Allah (c.c.), hiçbir kimseyi ve hiçbir topluluğu, o kimseye ve topluluğa hidayet lütfettikten sonra hangi davranışlarının ne ile neticeleneceğini açıkça bildirmeden onları sapmaya bırakmaz. Bu bakımdan, Allah kendilerini hidayete ulaştırdıktan sonra sapıklığı hak eden ve sapıp gidenler, ancak eğri davranışları sebebiyle Allah'ın kalblerini eğrilttiği (Saff Sûresi/61: 5) ve kendi içlerini, inanç ve düşüncelerini, dünya görüşleri ve yaşayış tarzlarını değiştiren (Ra'd Sûresi/13: 11) kişiler ve topluluklardır.

123. Ey iman edenler! (İslâm'ı tebliğ ederken savaşmak gerektiğinde önce) en yakınınızda bulunup (İslâm'ın tebliğine mani olan ve) yakın tehlike teşkil eden kâfirlerle savaşın ve onlar sizde üstün gayret ve metanet görsünler.[27] Bilin ki Allah, her zaman ve her durumda, her işte takva üzere hareket edenlerle (müttakîler) beraberdir.

124. Ne zaman yeni bir sûre indirilse, münafıklardan bazıları alaylı alaylı, "Şimdi bu hanginizin imanına katkıda bulundu?" diye sorarlar. O iman edenler var ya, bu işte onların imanına katkıda bulunmuştur ve onlar, sevinç içinde birbirlerini kutlar ve aldıkları müjdeden dolayı hoşnutturlar.[28]

125. Kalblerinin tam merkezinde (manevî hayat kaynaklarını kurutan, idraklerini körelten, karakterlerini bozan) bir hastalık bulunanların ise murdarlıklarına murdarlık ekler ve onlar, öylece kâfir olarak ölür giderler.

126. Görmüyorlar mı ki, senede birkaç defa (kendilerini kendilerine tanıttıran ve tevbe ile Allah'a yönelip hallerini ıslah etmeleri gerektiğini hatırlatan) imtihan mahiyetinde çok önemli vakalarla karşı karşıya geliyorlar? Fakat yine de tevbe edip hallerini düzeltmiyor ve hiç ders almıyorlar.

127. Ne zaman bir sûre indirilse, (Allah Rasûlü mü'minleri toplayıp onu tebliğ ederken) birbirlerine göz kırpar, "Acaba bizi bir gören var mı?" diye endişe ile etraflarına bakınır, sonra da sıvışıp giderler. (Onlar, nasıl böyle iman ve Kur'ân meclislerine sırtlarını dönüp çekip gidiyorlarsa,) Allah da düşünmeyen, idrak yoksunu ve meselelerin özünden habersiz bir güruh oldukları için onların kalblerini imandan çekip çevirmiştir.

128. Size kendi aranızdan, (bizzat içinizde doğup büyümüş) bir Rasûl geldi: (bırakın azaba düçar ve müstahak olmanızı,) bir sıkıntıya bile uğramanız O'nun yüreğine oturur; size çok düşkün olup üzerinizde titrer; mü'minlere karşı son derece şefkatli ve son derece merhametlidir.

129. (Ey Rasûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar halâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: "Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben O'na dayandım, O'na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş'ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözeteni)dir."

27. Bu âyetle 73'üncü âyet arasında bir münasebet vardır. 73'üncü âyet, mü'minlere kâfirlerle ve münafıklarla cihadı ve kendilerine karşı metin olmayı emrediyordu. Bu âyet ise, kâfirlerle savaşmayı ve karşılarında metin olmayı emretmektedir. İki âyet bir arada ele alındığında, her iki âyette sözü edilen kâfirlerin, öncelikle Medine, bir başka ifadeyle İslâm ülkesinin çevresindeki kâfirler olduğu ortaya çıkar. Nasıl İslâmî tebliğ de en yakınlardan başlıyorsa ve Allah, Rasûlü'ne "*Önce en yakın akrabanı uyar!*" (Şuarâ Sûresi/26: 214) emrini vermişse, bunun gibi, savaş gerektiği zaman da önce yakın ve yakın tehlike ortaya koyan düşmanla savaşılması tabiîdir. Bu, İslâm'ın merkezinin daima emniyet altında bulundurulmasının da tabiî gereğidir. Yine aynı gaye iledir ki, Müslümanlar, yakın tehdit ifade eden bu düşmanlar karşısında daima metin olmalıdırlar.

73'üncü âyet kâfirlerle ve münafıklarla cihadı ve karşılarında sert ve metin olmayı emrederken, bu âyetin aynı eda ve üslûpta kâfirlerle savaşmayı ve karşılarında sert ve metin olmayı emredip münafıkları anmaması, cihad ile savaşın temelde aynı manâya gelmediğini ortaya koymaktadır. Münafık, zahiren ve hukuken Müslüman olmadığı için, fiilî isyan etmedikleri sürece onlarla savaşılmaz, fakat başka yollarla cihad edilir.

28. İmanın artıp artmadığı, eksilip eksilmediği konusu, âlimler arasında tartışılan bir mevzudur. Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu, iman için artırma-eksilme tabirinden çok, güçlenme, zayıflama tabirlerini kullanırlar ve biz de, bu çalışma boyunca Kur'ân'da artma kelimelerinin geçtiği yerlerde güçlenme, derinleşme gibi kelimeleri tercih ettik. Bununla birlikte, meseleyi imanda yakîn temelinde ele almak herhalde yanlış olmayacaktır. Bilindiği gibi, yakînin mertebeleri vardır.

Bir insan, inanılması gereken esaslara önce icmalen, yani genel bir kabul halinde, çok defa da taklit ederek inanır. Fakat, imanını hayatına hayat yaptıkça, ma'rifette derinleştikçe, dinî vazifelerini dikkatle yerine getirdikçe, Allah'a ibadette mümkün olduğu nisbette kusur etmedikçe ve kalbinin ve vicdanının sesine kulak verip dış dünya (tabiat) ve hadiseler üzerinde tefekkür ettikçe, icmalî imanının, bir gül tomurcuğunun yaprak yaprak açılması gibi açıldığını hisseder. İman esaslarının cüz'leri diyebileceğimiz iman hakikatleri, onun zihninde gittikçe inkişaf eder. Bütün bunlar, imanda derinleşme ve imanın kuvvet kazanması olarak görülebileceği gibi, imanda artma olarak görülmesinde de mahzur olmasa gerektir. Bu durumda mesele, lâfzî bir tartışma olarak kalır.

İmam-ı Rabbânî hazretleri, "İman hakikatlerinden bir meselenin inkişafını, (tasavvufta seyr-i sülûkun verdiği) binler zevk, vecd ve keramete tercih ederim." der. Yine, "Bütün tarikatların nihaî noktası, iman hakikatlerinin vuzuh ve inkişafıdır." diye hükmeder. (*Mektubat*, "Beşinci Mektup", 17)

10. YUNUS SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 109 âyettir. İsmini, sadece Hz. Yunus'un kavmine ait çok önemli bir hususiyeti dile getiren 98'inci âyetten alır. İman esasları ve bu arada özellikle, Kur'ân-ı Kerim'in Allah Kelâmı olduğu üzerinde durur. İman esasları çerçevesinde Hz. Nuh ve Hz. Musa (a.s.) ile ilgili bazı gerçeklere ve hadiselere de yer verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Râ.* (Kur'ân'a dahil olarak inen ve bu sûrede gelecek bütün) sözler, her bakımdan hikmet üzerine oturan ve bütünüyle geçerli Kitab'ın âyetleridir.

2. Bizzat içlerinden bir kişiye, "İnsanları (kendilerini bekleyen âkıbet konusunda) uyar ve bu arada mü'minlere (iman ve sadakatleri sebebiyle) Rabbileri katında emin bir mevkileri bulunduğu müjdesini ver!" diye vahiyde bulunmamız,[1] insanların çok mu tuhafına gidiyor? Onun için mi kâfirler, "Besbelli ki bu, sihirbazın teki!" diyorlar?

3. Sizin Rabbiniz Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı; sonra da Arş'ın üzerine istivâ buyurdu;[2] artık (kâinatın mutlak hükümdarı olarak) gökleri, yeri ve onlardaki bütün varlıkları idare eder, her işi çekip çevirir. O'nun izni olmadan kimse bir şey yapamaz, kimse kimseye yardım edemez ve O'nun katında şefaatte bulunamaz. Budur Rabbiniz olan Allah, şu halde O'na ibadet edin. Halâ düşünüp, bütün bu gerçeklerden kendinize bir öğüt, bir ders çıkarmayacak mısınız?

4. Sonunda hepinizin dönüşü de O'nadır: Allah'ın doğru ve gerçekleşmesi kesin va'didir bu. O, ortada hiçbir şey yokken yaratır ve yarattıklarını (ölümlerinin ardından) tekrar hayata döndürür. Döndürür ki, iman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapmış olanları, onlar için en küçük bir haksızlık söz konusu olmadan mükâfatlandırsın. Küfür içinde yaşayıp kâfir olarak ölenlere gelince, sürekli küfür içinde bulunduklarından dolayı onların hakkı kaynar su ve gayet acı bir azaptır.

5. O Allah ki, güneşi aydınlatan parlak bir ışık kaynağı yaptı; ayı ise (güneşe bağlı olarak) ışıklı kıldı ve onun için konaklar takdir buyurdu ki, yılların sayısını ve vaktin hesabını bilip, (kendinize takvim yapabilesiniz). Allah, bunları boş yere değil, hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattı.

O, gerçeğin işaretlerini ve onunla ilgili âyetleri, ilimle alâkası bulunan, dolayısıyla bilip anlayacak kimseler için bu şekilde detaylarıyla anlatmaktadır.

6. Gece ile gündüzün, sürelerinin de uzalıp kısalarak birbiri peşisıra gelmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı her varlıkta ve her hadisede, kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve hayatları boyu O'na karşı gelmekten sakınıp azabından çekinenler için nice işaretler ve deliller, nice mesajlar vardır.

1. Sûrelerin başlarında yer alan âyetler, genellikle o sûrenin ana konusunu ortaya koyucu özelliktedir. Bu sûre-i celilede de de hemen ilk iki âyet, sûrenin Allah'ın vahyi olarak Kur'ân etrafında döneceğini ve bu çerçevede serdedilecek delillerin hikmet üzerine oturacağını ortaya koymaktadır. Yani, Allah'ın Hakîm isminin tecellileri olarak kâinattan, eşya ve hadiselerden, tarihten ve insan vicdanından toplanacak olan bu deliller, öncelikle insan aklını, düşünce ve muhakemesini esas alacak, insanın ve kâinatın yaratılışındaki hikmetleri nazara verecek demektir.

2. Göklerin ve yerin altı günde yaratılması, gün kavramı, Arş'ın anlamı ve niteliği ve Cenab-ı Allah'ın Arş'ı istivasının manâsı hakkında bkn. Bakara Sûresi/2: 29, not 28; A'râf Sûresi/7: 54, not: 11.

7. Fakat öyleleri var ki, onların Âhiret'te Bize kavuşma arzusu, ümidi ve beklentisi yoktur; onlar dünya hayatını tercih etmiş olup onunla yetinmişlerdir ve tatmini onda aramaktadırlar. Yine onlar, kâinattaki ve bizzat iç dünyalarındaki delil ve işaretlerimizle birlikte, indirdiğimiz Kitabın âyetlerine de büsbütün kapalı ve tam bir aldırmazlık içindedirler.

8. Bizzat işleyip de kazandıkları (şirk ve diğer) günahları sebebiyle öylelerinin nihaî barınağı Ateş'tir.

9. Buna karşılık, iman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince: Rabbileri, imanları sebebiyle onları (Kendisi'ne) ulaştırır, muratlarına erdirir: içlerinde her türlü nimetin kaynadığı cennetlerde ayaklarının dibinden ırmaklar akar.

10. Onların (canlarının çektiği her şeyi hazır bulacakları) o cennetlerdeki dua ve nidası, "Sen, her türlü kusurdan, ortakları bulunmaktan, yanlış iş yapmaktan mutlak manâda uzaksın Allah'ım!" sözüdür. Allah'tan ve meleklerden iltifat alır ve birbirlerine mutlak ve sonsuz esenlik dilekleri sunarlar. Dua ve nidalarını her defasında "Bütün hamd, Âlemlerin Rabbi Allah içindir!" sözüyle bağlarlar.

11. Eğer Allah insanlara müstahak oldukları cezayı, onların faydalarına olan şeyleri hemen elde etmek istedikleri hız ve çabuklukta hiç tehir etmeden verseydi, derhal sonları gelir ve helâk edilirlerdi. Fakat Bize kavuşma arzusu, ümidi ve beklentisi içinde olmayanları (imtihan ve adaletimiz gereği) belli bir süre kendi hallerine bırakırız da, taşkınlıkları içinde gayesiz ve başıboş sürüklenmeye devam ederler.

12. İnsana bir sıkıntı dokunmaya görsün, ister yanı üzerinde, ister otururken, isterse ayakta olsun her durumda Bize yalvarır yakarır. Sıkıntısını giderdiğimiz anda da, sanki başına gelen bir sıkıntıdan dolayı Bize yalvarıp yakaran o değilmiş gibi hemen umursamaz bir tavır içine girer. Allah'ın kendilerine verdiği (hayat, akıl ve kabiliyetler gibi bütün) sermayeleri boşa harcayıp, haddi aşkın davrananlara yaptıkları işler (şeytan tarafından) işte böyle süslenip püslenmektedir.

13. Şurası bir gerçek ki, sizden önceki devirlerde nice toplulukları, kendilerine gönderilen rasûller onlara gün gibi ortada gerçekler ve apaçık delillerle geldikleri halde, (onları yalanlayıp hakka karşı çıkarak) zulmettikleri ve artık iman etmeyecekleri sabit olduğu için helâk ettik. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular güruhunu işte böyle cezalandırırız.

14. Sonra onların arkasından, bir de siz nasıl davranacaksınız görelim diye, bu dünyada onların yerine sizi geçirdik.

15. Böyle iken, âyetlerimiz kendilerine gün gibi ortada gerçekler ve onları

ispat eden deliller halinde okunduğunda, Bize kavuşma inanç, ümit ve beklentisi içinde olmayanlar (Rasûlümüze:) "Ya bundan başka bir Kur'ân getir ya da bunda değişiklik yap!" tepkisini veriyorlar. De ki: "Benim onda öyle kendiliğimden değişiklik yapmam söz konusu olamaz. Ben, bana ne vahyediliyorsa ancak ona uyarım. Ayrıca, eğer Rabbime karşı gelecek olursam, bu takdirde çok dehşetli bir günün azabından korkarım."

16. Yine de ki: "(Mesele asla benim elimde değil.) Eğer Allah dilemiş olsaydı, ne onu ben size okuyup tebliğ ederdim, ne de Allah benim vasıtamla sizi ondan haberdar kılardı. Kaldı ki, (beni çok yakından tanıyorsunuz;) daha önce bu kadar yıl aranızda ömür sürdüm (ve bu süre içinde ne vahiyden ne de Kur'ân gibi bir kitaptan bahsettim; size de hiçbir konuda yalan söylemedim). Hiç düşünüp akletmeyecek misiniz?"

17. Allah adına yalan uydurup O'na iftirada bulunan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir!? Şurası bir gerçek ki, hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular asla iflah olmazlar.[3]

18. Allah'ı bırakıp zarar ve fayda adına hiçbir güce sahip bulunmayan, dolayısıyla onlardan bir zararı gidermeyeceği gibi, onlara en küçük bir fayda da verebilecek durumda olmayan nesnelere ibadet ediyor ve "Bunlar, Allah katında bizim (O'na yakınlaşma ve işlerimizin görülme sebebi olarak) şefaatçilerimiz, aracılarımızdır!" diyorlar. De ki: "Böyle bir şey söz konusu olacak da, Allah onu bilmeyecek öyle mi? Yoksa siz, göklerde ve yerde olup da O'nun bilmediğini düşündüğünüz şeyleri mi Allah'a haber veriyorsunuz? Haşa! O, her türlü kusur ve zayıflıktan kesinlikle uzak ve Kendisine koşulan her türlü şirkten mutlak manâda münezzeh ve yücedir.

19. İnsanlar, aslında (aynı inanç, aynı dünya görüşü üzerinde) tek bir ümmet halinde idi ve derken ihtilâfa düşüp grup grup oldular. Eğer Rabbinden (insanın yeryüzü hayatı ve haklarındaki nihaî hükmün Âhiret'e bırakılması konusunda) bir takdir ve irade sâdır olmamış olsa idi, hiç şüphesiz ihtilâf ettikleri hususlarda aralarındaki hüküm çoktan verilmiş ve uygulanmış olurdu.

20. Böyle iken onlar kalkmış, "O'na Rabbisinden çok farklı bir mucize indirilse ya!" diyorlar. De ki: "Gayb, Allah'a aittir: (O, nasıl dilerse öyle yapar ve geleceğin neler getireceğini de ancak O bilir). Şimdi siz bekleyin; ben de sizinle beraber beklemekteyim."

3. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın risaletine delil olarak halkı arasında risaletinden önceki ve sonraki hayatı hakkında bkn: Ek 5.

21. O inançsız insanlara ne zaman başlarına gelen bir dert, bir sıkıntıdan sonra bir nimet ve afiyet tattırsak, bu defa, âyetlerimiz hakkında hemen birtakım hileler ve tuzaklar düşünmeye başlarlar. De ki: "Allah, o düşündüğünüz tuzakları siz onları uygulamaya koymadan başınıza geçirir." Haberiniz olsun, meleklerimiz bütün o hilelerinizi ve tuzaklarınızı yazıp kaydetmektedirler.

22. Bir düşünün: O Allah'tır sizi karada ve denizde dolaştıran. Öyle ki, bir gemidesiniz. Gemiler, tatlı bir rüzgârla içlerindeki yolcuları alıp götürüyor ve herkes keyfinde, neşesinde iken birden şiddetli bir fırtına çıkıyor. Her tarafta yükselen ve üzerlerine hücum eden dalgalar arasında kalan yolcular, bütün bütün sarıldıkları ve artık hiçbir kurtuluş yolunun kalmadığı inancıyla O'nun dinini bütün hüküm ve kaideleriyle tam bir kabul içinde Allah'a dua ve yalvarmaya durur ve "Andolsun ki", derler, "eğer bizi bu felâketten kurtarırsan, hiç kuşkusuz artık şükreden kullarından olacağız!"

23. Allah, kendilerini o felâketten kurtarınca da, hiçbir hak hukuk tanımadan hemen yeryüzünde taşkınlık ve tecavüze başlarlar. Ey insanlar! Bilin ki bütün taşkınlık ve tecavüzleriniz, ancak kendi aleyhinizedir. Peşinde koşup elde edeceğiniz şey, en fazla bu dünyanın bir kısım geçimliğinden ibarettir. Ardından dönüşünüz Bizedir ve işte o zaman dünyada iken ne yapıp ediyordunuz, hepsini birbir önünüze serer ve sizi sorguya çekeriz.

24. (Peşinden koştuğunuz) dünya hayatı şuna benzer: Gökten su indiriyoruz; insanların ve hayvanların yiyip istifade ettikleri yer bitkileri, o su sebebiyle birbirine karışır ve etrafı sarar. Derken yer bütün takılarını takıp-takıştırır ve süslenip püslenir.[4] Artık halk inanır ki, orada istediklerini yapabilirler ve onun meyve ve mahsullerini toplama zamanı gelmiştir. Ama gece veya gündüz birden emrimiz sâdır olur da, o yeri sanki daha bir gün önce o şa'şaa içinde değilmiş gibi hasadı yapılmış, ekini tırpanlanmış bir hale getiririz. İşte, sistemlice düşünüp ibret alacak kimseler için gerçekleri ve onların delillerini böyle ayrıntılarıyla açıklıyoruz.

25. Allah ise, Selâm (her bakımdan emniyet ve esenlik) Yurdu'na çağırır ve kimi dilerse onu doğru yola iletir.

4. Bu ifadede çok zengin giyinmiş ve bütün süslerini takmış bir kadın tasviri vardır. Dünya, işte böyle bir kadına benzer. Kadının fizikî cazibesi ve süsleri gibi, dünyanın zenginlik ve güzellikleri de geçicidir. Yeryüzü için müennes (dişil) zamiri kullanmakla Kur'ân-ı Kerim, söz konusu benzetmeye, dilde gramer kaidelerinin manâya hizmet etmesi gerektiği boyutunu katar. Bunu idrak edemeyenler, kendilerince Kur'ân'da bazı ifadeleri gramer kaideleri açısından tenkide cüret edebilmektedirler. Oysa yapılması gereken tam tersi, yani genelde dil, özelde gramer kaidelerinin Kur'ân'a göre tesbit edilmesidir.

26. Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde sürekli iyilik duygusuyla davranan ve güzel işler yapanlar için mükâfatların en güzeli ve bir de tahmin edemeyeceğiniz fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de yüzlerini aşağıya eğdirecek bir zillete maruz kalırlar. Onlar, Cennet'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar; orada daimî kalacaklardır.

27. Kötülük işleyip günah kazanan, hesaplarına hep kötülük geçirenler ise ancak işledikleri kötülüğün karşılığını görecek ve kendilerini bir zillet kaplayacaktır. Allah karşısında onların hiçbir koruyucuları da yoktur. Yüzleri, sanki kapkara bir gece parçası içine gömülmüş gitmiş gibidir. Onlar, Cehennem'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar; orada daimî kalacaklardır.[5]

28. O gün, onların hepsini (kabirlerinden diriltip) bir araya toplar ve sonra dünyada iken Allah'a şirk koşmuş olanlara, "Siz ve Allah'a ortak tanıdıklarınız, haydi her birerleriniz yerinize!" diye emrederiz. Artık mü'minlerle onları birbirinden ayırmış, onlarla Allah'a ortak tanıdıklarının arasını da açmışızdır. Ortak tanıdıkları onlara şöyle der: "Siz zaten hiçbir zaman bize tapmıyordunuz ki!

29. "Sizinle aramızda şahit olarak Allah yeter. Sizin bize taptığınızdan bizim hiç haberimiz bile yoktu."

30. Orada herkes, dünyada iken ne yapmışsa kendisini onunla başbaşa bulur. Artık hepsi, gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüş ve dünyada iken Allah'a bir iftira olarak O'na ortaklar koşmuş olanların bütün ortakları onları kendi başlarına yüzüstü bırakıp, görünmez oluvermiştir.

31. (Ey Rasûlüm,) sor onlara: "Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? İşitme melekenizin ve gözlerinizin gerçek sahibi kim? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? Kimdir kâinattaki bütün işleri çekip çeviren, bütün varlığı idare eden?" Hepsi, "Allah!" diye cevap verecektir.[6] O halde de ki: "Öyleyse şu takip ettiğiniz yolun âkıbetinden hiç çekinmez ve O'nun cezalandırmasından hiç endişe duymaz mısınız?

32. İşte, bütün bunları yapan Allah'tır sizin gerçek Rabbiniz. Gerçeğin ötesinde sapıklıktan başka ne vardır?[7] Böyle iken nasıl oluyor da yüzünüz başka tarafa çevriliyor, başka başka vadilere çekiliyorsunuz?

33. (Bizzat kendilerinin de itiraf ettiği gerçek gün gibi ortada iken) başka başka yollarda giden bu hak yoldan çıkmışlar hakkında Rabbinin verdiği "Onlar iman etmezler!" hükmünün manâsı ve doğruluğu böylece ortaya çıkmış bulunuyor.

211

5. Allah, samimî niyetle işlenen güzel bir amelin karşılığında en az 10 sevap verir (En'âm Sûresi/6: 160); yani o davranışı 10 katıyla mükâfatlandırır; bu mükâfat, o davranışı işlemedeki samimiyetin derecesine, işlenişteki mükemmeliyete, onun zamanında ve ye-

rinde işlenişine göre 700 kata, hattâ daha da fazlasına kadar çıkar. Âhiret'te bunun karşılığı Cennet'te bu şekilde verileceği gibi, ayrıca Allah'ın, bizzat fazlından, kereminden o davranış için takdir buyurup vereceği daha fazla mükâfatlar da vardır ki, bunların ne olduğunu burada tam bilemez ve kestiremeyiz. Çünkü, bir hadis-i şerifte buyrulduğu üzere Cennet, dünyada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hayal gücünün hayal edemediği nimetlerle doludur. Âyetteki fazlalık buna işaret ettiği gibi, bazı müfessirlerin anlayışına göre, Allah'ın Cemali'ni seyretmeye de işarette bulunmaktadır.

Yapılan iyiliğin karşılığı bu olmasına mukabil, işlenen bir kötülük ve günahın karşılığı ise ancak kendisi kadardır; yani ona fazladan bir ceza verilmez.

6. Mekke'de müşriklerin büyük çoğunluğu kâinatın sahibi, yaratanı ve idare edeni olarak Allah'ı kabul ediyorlar, fakat kullukta ve kendi hayatlarının idaresinde O'na ortaklar tanıyorlardı. Tamamen nefislerinin tesirinde olarak, kendi hayatlarının tanzimi konusunda kendi üstlerinde bir otorite kabul etmek istemiyorlardı. Günümüz dahil olmak üzere tarihteki bütün müşrikler gibi, kendi kendilerine tanrılar icat etmişlerdi ve bu tanrılarda bir güç tanısalar ve meselâ Hubel gibi kendilerince en büyük kabul ettikleri bir put-tanrıları olsa da, esasen tanrılarının pek çoğuna hükmedenler kendileriydi; yani o tanrıları, kendi menfaatleri istikametinde kullanıyorlardı. Bu, insanlık tarihinde şirkin ortaya çıktığı ilk günden bu güne en yaygın şirk şeklidir.

Âyette sorulan sorulara belki dilleriyle "Allah" diye cevap vermeyecek materyalistler ve ateistler de vardır ve bunlar, son iki asırda her zamankinden daha fazla olmak üzere hep var olagelmiştir. Şu kadar ki, bunların âyette geçen sorulara "Allah" dememelerinin karşılığında sorulacak "Öyleyse kim?" sorusuna verebilecekleri ortak bir cevap hiçbir zaman yoktur ve olmayacaktır. Bu konuda vicdanlarında da kendilerini tatmin edecek bir cevap veremeyecek ve pek çoklarının yaptığı gibi, 'agnostisizme', yani lâ edriyeciliğe (bu konuda doğru nedir bilmiyoruz) anlayışına sığınacaklardır. Bununla birlikte, Kur'ân-ı Kerim'in söz konusu sorulara müşriklerin vereceğini nakil buyurduğu cevap, nefisler başka türlü ses verse de, ateistlerinki dahil hemen her vicdandan, bilhassa 22'nci âyette anılan belli şartlarda çıkacak cevaptır. Fakat, vicdanın bilhassa bu belli şartlarda verdiği bu cevap, tabiî ki iman demek değildir. İman, bilerek, içten kabullenerek varılan bir tasdiktir.

7. Hak yol bir, dalâlet veya sapıklık yolları ise pek çoktur. Tarih boyu bütün peygamberlerin aynı gerçekleri tebliğ edip insanları aynı ortak gerçeklere çağırması; yaratılış, Yaratıcı, eşya ve hadiseler konusunda getirdikleri ortak inanç ve düşünce, "Ben kimim? Hayatın ve ölümün manâsı ve benden istediği nedir? Dünyaya beni kim, hangi maksatla göndermiştir? Bu dünya yolculuğunda rehberim kimdir?" gibi bütün filozofların ve düşünce adamlarının cevap aradığı sorulara aynı cevapları vermeleri, buna karşılık, peygamberlerin yolunu izlemeyen filozofların ve düşünce adamlarının her birinin kendine ait bir yol tutturup gitmesi ve söz konusu sorulara farklı cevaplar vermesi, hak yolun bir ve peygamberlerin yolu, buna karşılık dalâlet yollarının pek çok, hattâ o yollarda giden insanlar sayısınca olduğunu görmeye ve göstermeye yeter.

34. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Allah'a ortak tanıdıklarınız içinde varlığı baştan yaratıp, sonra da (ölümlerinin ardından) onları yeniden hayata döndürecek biri var mı?" De ki: "Allah, varlığı baştan yaratır ve sonra da ölümlerinin ardından onları tekrar hayata döndürür. Böyle iken nasıl oluyor da akıllarınız çelinip, bâtıl sevdalar peşinde koşturuluyorsunuz?

35. Yine, de ki: "Allah'a ortak tanıdıklarınız içinde gerçeğe ulaştıran biri var mıdır?" Sen, şöyle de: "Allah, gerçeğe ulaştırır. O halde söyleyin: Gerçeğe ulaştıran mı tâbi olunmaya lâyıktır, yoksa elinden tutularak doğru yolun üzerine bırakılmadıkça kendileri yol bulamayanlar mı? Ne oluyor size? Nasıl böyle yanlış hükümlerde bulunabiliyorsunuz?"

36. Onların çoğu, ancak bir zanna takılmış gitmektedir. Zan ise, gerçek adına hiçbir şey ifade etmez. Hiç şüphesiz Allah, onlar ne yapıyorlarsa hepsini hakkıyla bilmektedir.

37. Bu Kur'ân'ın biri tarafından uydurulup, sonra da bu uydurmanın Allah'a isnat edilmesi mümkün değildir. O, kendinden önceki (İlâhî) kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik etmekte ve bütün bu kitapların dayandığı ana esasları açıklamaktadır. Onda şüphe edilecek hiçbir taraf yoktur.[8] O, Âlemlerin Rabbi tarafından vahyedilmektedir.

38. Yoksa, "Onu (Muhammed) uyduruyor" mu diyorlar? (Ey Rasûlüm,) de ki: "Madem öyle, eğer bu iddianızda samimi iseniz, (onun bir insan tarafından uydurulması mümkünse, vicdanınız da gerçekten böyle diyor ve kendi kendinizi kandırmıyorsanız), haydi, bu Kur'ân'ın benzeri tek bir sûre meydana getirin ve Allah'tan başka yardımınıza çağırabileceğiniz kim varsa hepsini yardımınıza çağırın."

39. Hayır, iddialarında hiç de samimi ve tutarlı değillerdir. Onlar, hakkında kesin ve gerçekçi hiçbir bilgiye sahip olmadan ve ona tâbi olup olmanın ne getirip götüreceğini, onun va'd ve tehditlerinin henüz gerçekleşip gerçekleşmediğini nazara almadan Kur'ân'ı yalanlamaya kalktılar. Onlardan öncekiler de, kendilerine gönderilen kitapları böyle yalanlamışlardı. Yanlış ölçüp, yanlış tartan böylesi zalimlerin sonu ne oldu gör!

40. Onların (Mekke halkının) içinde Kur'ân'a inanmış ve ileride inanacak olanlar bulunduğu gibi, onların içinde ona inanmayan ve inanmayacak olanlar da vardır. Senin Rabbin, o bozguncuları çok iyi bilmektedir.

41. Eğer seni (getirdiğin Mesaj itibariyle) yalanlamaya devam ederlerse, sen de ki: "Benim yaptıklarım bana, sizin yaptıklarınız size; siz benim yaptıklarımdan sorumlu değilsiniz; ben de sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim."

42. İçlerinde seni dinlemeye gelenler de var. Ama hele bir de hiç düşünüp akletmiyorlarsa, sağırlara sen mi duyuracaksın?

212

---

8. Kur'ân olsun, Tevrat, İncil ve diğer İlâhî kitaplar olsun, üzerine oturdukları temel prensipler açısından aralarında hiçbir fark yoktur. Bu bakımdan, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, bütün önceki peygamberlerin Allah'ın yolu üzerinde olduklarına ve Allah'ın omuzlarına yüklediği misyonu yerine getirdiklerine, İslâm ümmeti de önceki peygamberlerin, onlara tâbi olan ümmetlerinin de hak yolda olduklarına şahadet ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim de bütün önceki İlâhî kitapların Allah tarafından vahyedilmiş bulunduğuna, dolayısıyla Allah'ın dininin temel gerçeklerine aykırı olarak bu kitaplarda bulunan ve bulunabilecek her şeyin, daha sonra bizzat insan eliyle onlara sokulduğuna şahitlik eder. Yani Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, Kur'ân ve İslâm ümmeti, İlâhî kitapları, bütün önceki peygamberleri ve onların peşinde giden ümmetlerini, daha sonra gelen ve kendilerini bu peygamberlere ve kitaplara nisbet eden nesillerin hata ve dalâletlerinden teberrî eder, temize çıkarır.

Burada ifade edilmesi gereken bir diğer nokta da şudur ki: Bütün önceki İlâhî kitaplar, Kur'ân'ın Allah tarafından vahyedilmiş İlâhî bir kitap olduğuna, bütün önceki peygamberlerle birlikte, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın da Allah'ın nebîsi ve rasûlü olduğuna kesin delil ve şahittirler.

43. İçlerinde sana bakanlar da var. Fakat üstelik bir de basiretleri kapalıysa, körleri sen mi doğru yola ileteceksin?[9]

44. Şurası bir gerçek ki Allah, hiçbir şekilde insanlara zulmetmez; fakat insanlardır ki, bizzat kendilerine zulmederler.

45. Allah onların hepsini mezarlarından kaldırıp bir araya topladığı gün dünyada sanki gündüz kısa bir süre kalmış ve bu süre içinde de birbirlerini ancak tanıyıp, (unutacak kadar bile bir vakit geçmemiş) gibi hissederler. Ama (onlara çok kısa gelecek bu süre içinde) bir gün Allah ile karşı karşıya gelecekleri gerçeğini yalan sayanlar, hiç şüphesiz kendilerine yazık etmişlerdir ve doğruyu bulup muratlarına ermiş değillerdir.

46. Onlar için kendilerine olan vadlerimizin veya tehditlerimizin bir kısmını sen hayatta iken uygulamaya koysak ne değişir, seni hemen vefat ettirip koymasak ne değişir? Her halükârda hepsinin dönüşü Bizedir. Sonra Allah, yaptıkları her şeye hakkıyla şahittir.

47. Her ümmet için mutlaka bir rasûl tayin edilmiştir.[10] Her bir rasûl ümmetine geldiği zaman (insanların bir kısmı ona inanır, bir kısmı inanmaz; neticede) aralarında tam bir adaletle hükmedilir ve kimseye haksızlıkta bulunulmaz.

48. (Fakat onlar, bu gerçeğe inançsızlık içinde) "Eğer dediğiniz doğru ise, peki bu va'd ne zaman gerçekleşecek?" demekte, (böylece inkârlarını ortaya koymaktadırlar.

49. De ki: "Allah dilemedikçe ne ben kendimden bir zararı savabilirim, ne de kendime bir fayda sağlayabilirim. Her ümmet için takdir edilmiş bir süre vardır. Bu sürenin sonu geldiğinde onu ne bir an geciktirebilirler, ne de bir an öne alabilirler.[11]

50. De ki: "Allah'ın cezası size gece veya gündüz gelip sizi yakalayıverse ne yapabilirsiniz, hiç düşündünüz mü?" Böyle iken, hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçlular neye güvenerek bu cezanın hemen gelivermesini istiyorlar?

51. Olacak olan olduktan sonra mı O'na iman edeceksiniz? (Ama o gün size denecek şudur:) "Şimdi mi? Artık çok geç! Hem siz, bu cezanın hemen gelivermesini istemiyor muydunuz!"

52. Daha sonra, (her şeyi yanlış ölçüp yanlış değerlendirmiş ve yanlış hüküm vermiş olan) o zalimlere şöyle denir: "Tadın bakalım şu daimî azabı! Dünyada iken yaptıklarınızla neyi kazanmışsanız, ondan başka bir şeyin karşılığını görecek değilsiniz ya!"

53. "Sahi, gerçekten doğru mu bu?" diye senden haber almak isterler. De ki: "Evet, Rabbime yemin olsun ki doğrunun ta kendisi; ve siz, o azaba asla mani olabilecek değilsiniz."

9. Gözün karası olmazsa beyazı işe yaramaz ve o göz, görmez. Gerçeği görmek için de dimağ (akıl) gözün akı; kalb, karası gibidir. Aklın nûru, asıl kaynağı olan kalbin ışığı ile birleşmezse ortaya karanlık çıkar. Dimağ veya akıl, kalbin ışığını yansıtmada güneşe mukabil ay gibidir. İmanın yeri kalbdir; onun ışığı ise dimağda yansır. Dimağa (akla) gelen vesvese ve şüpheler, tahkike sebep olmaları içindir; deliller, süpürge gibi bunları süpürür. Bu bakımdan, dimağ kalbdeki imanın bekçisidir ve ona çok ihtimalli şüphe ve vesveselerin girmesine mani olur. Eğer imanın yeri kalb yerine dimağ (akıl) olsa idi, hücum edecek çok ihtimalli şüphe ve vesveseler tasdike zarar verirdi. Kalb ile vicdan, imanın yeridir; kalbe gelen doğuşlar ve ilham, imana delildir. Altıncı his denilen şey, imana yoldur. Fikir ile dimağ (akıl), imanın bekçisidir. (*Sözler*, "Lemeât", 980; *Mektubat*, 505)

10. Allah (c.c.), her ümmet için mutlaka bir rasûl tayin buyurmuştur. Risalet veya Allah'ın Mesajı tek olmakla birlikte, zaman ve mekâna ait farklı şartları karşılama açısından teferruatta farklılıklar arz eder. Rasûllerden sonra, onların getirdikleri Mesaj veya Din unutulmaya, çarpıtılmaya başlamış ve Allah, Din'i ihya ve yeni şartlar için yeni kaideler koymak üzere yeni rasûller göndermiştir. Rasûller arasında gelen nebîler de o Din'i tatbik ve muhafazaya memur oluyorlardı. Derken zaman ve şartlar artık bütün dünya için tek bir Rasûl'ün ve O'nun getirdiği Din'in yeterli olacağı noktaya gelince, bu defa Cenab-ı Allah (c.c.) iki cihanın efendisi Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı vazifelendirmiştir.

İslâm, kendinden önce bütün peygamberlerin tebliğ buyurduğu İlâhî din(ler)i ana kaideler açısından aynen, fakat hakikatleri daha ayrıntılı ve herkese hitap edecek derecede açılmış ve açıklanmış şekilde ihtiva eder. Önceki bütün peygamberleri mesajlarıyla birlikte kabûl eden İslâm, böylece İlâhî inayetin ve Dinî tecrübenin birliğini ve evrenselliğini tasdik ettiği gibi, bütün renk ve ırkları tek bir iman ve kardeşlikte birleştirmeyi hedef alır. Ayrıca, bir Müslüman olmak, Hz. Musa ve Hz. İsa dahil bütün peygamberlerin gerçek takipçisi olmak demektir de. Bu sebeple, meselâ Hıristiyan kelimesi Hz. İsa'nın takipçisi manâsına gelir, Musevîlik Yahudi kavmine has ırkî bir din haline getirilirken, Müslümanlar, gayr-ı Müslimler tarafından yanlışlıkla kullanılan Muhammedîlik terimini kesinlikle reddederler. İslâm'ı, onun bağlılarının anladığı tarzda anlamak isteyen bir kimse, önce Muhammedî ve Muhammedîlik terimlerini lûgatından çıkarmalıdır. İslâm için Muhammedîlik terimini kullanmak, onunla Hıristiyanlık arasında kurulan yanlış bir kıyastan kaynaklanmaktadır. Müslümanlar, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a Hıristiyanların Hz. İsa'ya baktıkları gibi bakmazlar. Hz. Muhammed, bir beşer ve bir rasûldür; –haşa– ne tanrıdır, ne tanrı oğludur, ne de tanrının insan şeklinde tecelli etmiş şeklidir. Ve O, asla bu tür iddialarda bulunmamış ve tarihte hiçbir Müslüman da O'na böyle bir gözle bakmamıştır. İslâm'ı icat ve tesbit eden de O değildir; İslâm, Allah'a ait bir dindir ve Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, onu bütün mükemmelliğiyle temsil ve tebliğ etmiştir.

11. Sebeple netice için iki ayrı kader yoktur; bu bakımdan Kader, sebeple neticeye bir bakar; yani hangi sebebin hangi neticeyi doğuracağı bellidir ve bunları takdir eden Allah'tır. Allah (c.c.), hangi sebebin hangi neticeyi doğuracağını, ne yaparlarsa ne ile karşılaşacaklarını insanlara rasûller vasıtasıyla bildirdiği gibi, tarihî tecrübeler ve sosyoloji ilmine konu olan hayatın kanunları da, bunları dünya hayatıyla ilgili olarak büyük ölçüde göstermektedir. Dolayısıyla, ümmetlerin tarih olup gitmeleri, Cenab-ı Allah'ın cebrî takdirine bağlı değildir. Cenab-ı Allah'ın takdiri, bir açıdan bilmedir; yani O'nun için dün-bugün-yarın dilimli veya yekpare bir zaman söz konusu olmadığı ve her şey O'nun nazarında tek bir noktadan ibaret bulunduğu, bütün zaman bir nokta halinde olduğu için O, olacakları sebepleriyle birlikte yazar. İnsanlar, kendi iradelerine dayalı olarak işler ve kendi tercih ve davranışlarının neticeleriyle karşılaşırlar. Her bir ümmet için son mutlak ve cebrî bir kanun olmamakla birlikte tarih, sonu gelmeyen bir ümmete de şahit olmamıştır. Ama bu sonu hazırlayan ve hak eden, her zaman için bizzat ümmetlerin kendileridir. Hattâ Kıyamet'in gelmesine sebep de, yine bizzat insanlığın kendisi olacaktır.

54. Öyle ki, (Allah'a şirk koşarak veya O'nu hiç tanımayarak) kendine zulmeden her kim olursa olsun, keşke yeryüzünde ne var ne yok hepsi ona ait olsa da, tamamını verip bu azaptan kurtulsa ister. O gün azabı görünce korkudan nutukları tutulur ve içten içe duydukları pişmanlığı açığa bile vuramazlar. O gün insanların aralarında tam bir adaletle hükmedilir ve kimseye en küçük bir haksızlık yapılmaz.

55. İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a aittir. Yine iyi bilin ki, Allah'ın va'di haktır, fakat insanların çoğunun ilimle alâkası olmadığından bunu da bilmezler.

56. Hayatı veren de O'dur, ölümü veren de O'dur ve O'na dönmektesiniz.

57. Ey insanlar! Şurası bir gerçek ki, size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki dertlere bir şifa ve mü'minler için her bakımdan hidayet kaynağı ve tam bir rahmet geldi.

58. (Ey Rasûlüm,) de ki: Ancak Allah'ın lütf u keremiyle ve rahmetiyle, evet sadece bununla sevinip ferahlasınlar. Çünkü bu, onların dünyalık olarak toplayıp biriktirdikleri her şeyden daha hayırlıdır.

59. De ki: "Bakmaz mısınız, Allah sizin için rızık indiriyor,[12] siz ise kalkıp onun bir kısmını haram bir kısmını helâl yapıyorsunuz?" Yine de ki: "Söyleyin bana: Allah mı bu konuda size izin verdi? Veya siz koyduğunuz keyfî hükümlerle Allah'a iftira ediyor olmayasınız?"

60. Kendilerince hükümler uydurup Allah'a iftira edenler acaba Kıyamet Günü hakkında ne düşünüyorlar? Şurası bir gerçek ki Allah, insanlara karşı büyük lütuf sahibidir; fakat insanların çoğu, (sözle olsun, kalble olsun, davranışlarıyla olsun) şükretmekte değillerdir.

61. Hangi durumda bulunursan bul, O'ndan gelen ve Kur'ân'da yer alan âyetlerden hangilerini okuyor olursan ol ve (ey insanlar), hangi işi yapıyor olursanız olun, o işe dalıp gittiğiniz andan itibaren mutlaka üzerinizde şahidiz. Yerde olsun, gökte olsun, zerre ağırlığınca bir şey bile Rabbinden gizlenemez; yine bundan daha küçüğü veya daha büyüğü her ne varsa mutlaka apaçık bir Kitap'ta[13] kayıtlıdır.

214

12. Kur'ân-ı Kerim, yağmur gibi, rızkın da, hattâ demirin de (57: 25) Allah tarafından indirildiğini belirtir. O, bununla rızkın ve nimetin kaynağının Allah'ın rahmeti, fazl u keremi olduğunu ve dolayısıyla çok yüksek bir makamdan geldiklerini vurgular. Burada, bilhassa yerden kalkan hemen hemen bütün nimetlerin yağmura muhtaç olduğuna, onun ise gökten geldiğine de ima vardır.

13. "Apaçık Kitap" için bkn. En'âm Sûresi/6: 59, not 13.

62. İyi bilin ki, Allah'ın velîleri[14] için (özellikle Âhiret'te) herhangi bir korku söz konusu değildir ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

63. Onlar, hakkıyla iman etmişlerdir ve daima kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olarak (teşriî, tekvinî bütün hükümlerinde) O'na karşı gelmekten sakınır ve vazifelerini yerine getirirler.

64. Onlar için dünya hayatında da Âhiret'te de (Allah'ın rızası, ebedî saadet ve başarı) müjdesi vardır. Allah'ın hükümlerinde olsun, verdiği sözlerde olsun asla değiştirme olmaz. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

65. (Ey Rasûlüm,) onların söyledikleri seni üzmesin. Şurası bir gerçek ki, bütün izzet, üstünlük ve şeref Allah'ındır. O, Semî' (her sözü hakkıyla İşiten)dir, Alîm (her şeyi hakkıyla Bilen)dir.

66. İyi bilin ki, göklerde kim var, yerde kim varsa, (yaratıkları ve kulları olarak) Allah'a aittir. Allah'a (ulûhiyet, rubûbiyet ve melikliğinde) ortaklar tanıyıp onlara da dua ve ibadet edenler, (gerçekte Allah'a ortak olabilecek birtakım ilâhlar, rabler, melikler bulmuş da, onlara) tâbi oluyor değillerdir. Onlar, başka değil, ancak kuru bir zanna tâbi olmakta ve ancak nefsanî ölçülere, keyiflerine ve menfaatlerine göre konuşmaktadırlar.

67. O Allah ki, dinlenip sükûnete eresiniz diye sizin için geceyi var etti ve gündüzü de görme ve çalışma vakti ve vesilesi kıldı. (Allah'ın vahyine ve hükümlerine) kulak verecek (ve hayatını onların ışığında yaşayacaklar) için bunda nice deliller ve ibretler vardır.

68. Müşrikler, "Allah, çocuk edinmiştir!" iddiasında bulunmaktadırlar. Haşa! O, bundan mutlak manâda münezzehtir. O'dur hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ve her şeyin mutlak sahibi. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Kaldı ki, bu konuda elinizde hiçbir delil de yok. Allah hakkında kesin bilgi sahibi olmadan konuşuyor, O'na rastgele isnatlarda mı bulunuyorsunuz?

69. De ki: "Allah hakkında yalan uydurup O'na iftira atanlar, hiçbir şekilde asla kurtuluş yüzü görmezler."

70. Olsa olsa sadece dünyada bir müddet geçinip giderler; ardından hepsinin dönüşü Bizedir; sonra da Biz, böyle sürekli küfür içinde bulunmuş olmalarından dolayı onlara o çok çetin azabı tattırırız.

14. *Velî* kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de çok kullanılan ve üzerinde durulması gereken kavramlardan biridir. Yerine göre yakın dost, sırdaş, koruyucu, sahip, yönetici, müttefik,

işlerin kendisine bırakılacağı vekil gibi kelimelerle karşılamaya çalıştığımız bu kavram, bu manâların hepsini de ihtiva etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de kullanılışına göre: Allah, mü'minlerin velîsi (2: 257; 3: 68; 5: 55; 6: 127; 7: 155; 34: 41 vs.), şeytan ise kâfirlerin, özellikle küfürde kök atmışların velîsidir (2: 257). Ayrıca, mü'minler birbirlerinin (3: 28; 8: 72; 9: 71 vs.), kâfirler ve Ehl-i Kitap içinde de bazıları bazılarının velîleridir (5: 51; 8: 73; 45: 9 vs.).

Allah'ın mü'minlerin velîsi, mü'minler de birbirlerinin velîleri olmaları şeklindeki bu genel manâ ve kullanıştan başka, çoğulu *evliya* olarak gelen bu kavramın bir de hususî manâsı vardır. Mü'minler, imanda ve İslâm'ı yaşamada aynı seviyede değillerdir; bazıları bazılarından daha ileridedir ve Allah'a daha yakındırlar. Müslümanlar arasında *velî* ve *evliya* dendiği zaman genellikle kastedilen ve anlaşılan bu hususî manâdır. Kavramın bu manâsını iyi anlamak için öncelikle şu âyeti göz önüne almamız gerekmektedir: *Allah, iman edenlerin velîsi (işlerini Kendisine havale etmeleri ve her bakımdan güvenmeleri gereken dostu, yardımcısı ve koruyucusudur); onları daima her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, iktisadî ve siyasî) karanlıklardan nûra çıkarır (ve nurlarını arttırır)...* (Bakara Sûresi/2: 257)

Allah'ın mü'minlerin velîsi olmasının en açık manâsı, onları zihnî, manevî/kalbî, içtimaî, ekonomik ve siyasî her türlü karanlıklardan nûra çıkarmasıdır. İşte, mü'minler arasında Allah'ın insanları her türlü karanlıklardan nûra çıkarması için üzerlerine düşen sebep ve vesile olma vazifesini en iyi ve en ihlâsla yerine getirenler, Allah'a en yakın olanlardır ve Allah'ın velîleridirler. Bu misyon, öncelikle rasûllerin, nebîlerin ve nübüvvet dışında onlara mirasçı olanların ve asfiyâ diye anılan insanların misyonudur. Bu misyon, ilim, kâmil ve mükemmel iman, İslâm'ı tam tatbik, günahlardan kaçınma, takva, ihsan, rıza gibi pek çok hasletlere sahip olmayı ve bütün bunların ötesinde Allah'ın yoluna adanmış olmayı gerektirir. (*Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 2, 60–61)

71. Onlara Nuh'un ibret dolu kıssasını (özetle) anlat: O, halkına şöyle demişti: "Ey halkım! Eğer mevcut konumumla aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetlerini okuyup onlarla öğüt vermem size ağır geliyorsa, şunu bilin ki ben, yalnızca Allah'a güvenip dayandım. Siz de bir araya gelip, bana karşı nasıl bir yol izleyeceğiniz konusunda anlaşın ve Allah'a ortak tanıdıklarınızı da yardımınıza çağırın. Böyle yapın ki, sonra keşke şöyle yapsaydık, böyle yapsaydık demeyesiniz! Sonra da, bana hiç mühlet vermeden, hakkımdaki hükmünüzü hemen uygulayın!

72. "Eğer benim tebliğimden ve öğütlerimden yüz çevirecek olursanız, (benim kaybedeceğim hiçbir şey yoktur); çünkü ben sizden bir ücret beklemiyorum ki! Benim ücretimi verecek olan ancak Allah'tır ve bana emredilen de, O'na tam teslim olmuş (Müslüman)lardan olmamdır."

73. Fakat halkı Nuh'u dinlemedi ve O'nu yalanladılar; Biz de neticede O'nu ve gemide yanında bulunanları kurtarıp, onları yeryüzünde halifeler olmak üzere hayatta bıraktık; âyetlerimizi yalanlayanları ise (tufanda) boğduk. Bak, gittikleri yolun âkıbeti konusunda uyarılanların sonu nasıl oldu gör!

74. Sonra, Nuh'un arkasından her biri kendi halkına olmak üzere daha pek çok rasûller gönderdik. Onlar, kavimlerine gerçeğin apaçık delilleriyle ve mucizelerle geldiler; ne var ki kavimleri, o rasûllerin getirdiği gerçeği yalanlamakta ısrar etmekle (artık kalbleri mühürlenmiş olduğundan), kendilerine gösterilen mucizelere de inanmadılar. Haddi aşanların kalblerini işte böyle mühürlüyoruz.[15]

75. Sonra o rasûllerin ardından Musa ve Harun'u yine âyetlerimizle (apaçık delil ve mucizelerimizle) Firavun'a ve O'nun ileri gelen yetkililerine gönderdik; fakat onlar da büyüklenip, iman etmeyi kibirlerine yediremediler ve sürekli günah hasadıyla meşgul inkârcı bir topluluk olarak kalmakta ısrar ettiler.

76. Tarafımızdan kendilerine gerçek ulaşınca, "Bu", dediler, "besbelli bir büyü!"

77. Musa, şöyle cevap verdi: "Size gelmiş bulunan gerçek hakkında mı böyle diyorsunuz? Bu bir büyü ha? Fakat büyücüler asla umduklarına ermez, kurtuluş yüzü görmezler ki!"

78. "Sen" dediler, "bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndüresin de, bu ülkede üstünlük ve hakimiyet ikinizde kalsın diye mi bize geldin? Hayır hayır, (ey Musa ve Harun,) biz size asla inanacak değiliz!"

15. Bu âyette sözü edilen rasûllerin ibret dolu kıssaları için bkn. A'râf Sûresi/7: 65–102.

79. Firavun, "(Ülkede) ne kadar maharetli büyücü varsa hepsini toplayın!" diye emretti.

80. Büyücüler toplanıp gelince Musa onlara, "Elinizde atacağınız ne varsa atın!" dedi.

81. Büyücüler, (iplerini ve değneklerini) attılar (ve büyük bir büyü sergilediler). Musa, "Bütün yaptığınız büyüden ibaret," dedi (ve şöyle devam etti): "Allah, onun tamamını boşa çıkaracak ve bâtıl olduğunu ortaya koyacaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işlerine düzen ve kalıcılık vermez.

82. "Ve Allah, hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular hoşlanmasa da, bizzat Kendi hükümleri, icraatı ve eşyada geçerli kanunlarıyla hakkı üstün kılıp, onun hak olduğunu gösterir."

83. Halkı arasında Musa'ya yeni nesil bazı gençlerden başka iman eden olmadı; Firavun'un ve (servet ve mevkilerini kaybetmemek için Firavun idaresiyle işbirliği halinde bulunan) içlerindeki "eşraf" takımının kendilerine işkence yapmalarından korkuyorlardı; (o gençler ise, bu korkuya rağmen iman ettiler). Gerçekten Firavun, o ülkede zorba bir hakimiyet kurmuştu ve gerçekten hak-hukuk tanımaz zalimlerdendi.

84. Musa, halkına, "Ey halkım! Eğer hakikaten Allah'a iman etmişseniz, eğer bütün varlığınızla O'na teslim olmuş (Müslüman)larsanız, o halde O'na dayanıp güvenin!" diye öğüt veriyordu.

85. Onlar(dan iman edenler de), (halleriyle ve sözleriyle) "Ancak Allah'a dayanıp güvendik!" diyor ve (dua dua yalvarıyorlardı): "Rabbimiz! Bizi şu zalimler topluluğunun işkencelerine maruz bırakarak, onlar için bir imtihan unsuru yapma!

86. "Bizi rahmetinle şu kâfirler güruhundan kurtar!"

87. Musa'ya ve kardeşine, "Halkınız için Mısır'da (sığınak ve Allah yolunda bir araya gelme vazifesi görecek) birtakım evler hazırlayın; (bütün bir ümmet olarak) evlerinizi (birinden diğerine geçilebilecek ve birbirine destek olacak şekilde) organize edin ve Allah'a yönelme yerleri haline getirerek, namazı hakkıyla kılın!" diye vahyettik. (Ve ey Musa!) Mü'minleri müjdele!

88. Musa, Allah'a şöyle yalvarıyordu: "Rabbimiz! Sen, Firavun'a ve onun ileri gelen yetkililerine dünya hayatında göz kamaştırıcı bir debdebe ve bol servet verdin; (bunlara dayanarak) insanları Sen'in yolundan saptırıp dalâlet vadilerine atıyorlar Rabbimiz! Rabbimiz! Onların mallarını mahvet ve kalblerine sıkıntı üstüne sıkıntı ver; belli ki, o pek acı azabı görmedikçe iman edecek değillerdir."

89. Allah, (Musa ve Harun'a) şöyle buyurdu: "Duanız kabul edilmiştir; (şu kadar ki, isteklerinizin gerçekleş-

mesi sebepler planında davranışlarınıza bağlı olduğundan), siz de hiçbir sapma göstermeden üzerinize düşeni yerine getirin ve ilimle alâkası olmayıp, cahilce hareket edenlerin yollarına tâbi olmayın."

90. Derken, İsrail Oğulları'nı denizden geçirdik; o esnada Firavun ve ordusu tam bir hak tanımazlık, taşkınlık ve düşmanlık içinde peşlerinden geliyordu. (Musa ve yanındaki mü'minler için açılan yoldan denize girdiklerinde sular birden üzerlerine kapanıp da) kendisini yutma noktasına gelince Firavun, "İnandım ki, İsrail Oğulları'nın inandığından başka ilâh yoktur ve O'na tam teslim olmuş (Müslüman)lardanım!" dedi.

91. Şimdi mi? Şurası bir gerçek ki, bundan önce hep isyan içinde yaşadın ve bozgunculardan biriydin.

92. Ama bugün, (ebedî hayatın adına hiç faydası olmayacak şu yeis halindeki imanına mükâfat olarak) seni bedeninle kurtaracak ve vücudunu (bu denizde çürümeye bırakmayıp) dışarı çıkaracağız ki, senden sonra gelecekler için bir ibret, bir delil olsun.[16] Doğrusu, insanlardan pek çoğu âyetlerimize, ibret kaynağı delillerimize karşı kayıtsızdır.

93. İsrail Oğulları'nı, kendilerine (dünyada) va'dedilen her şeyi rahatlıkla bulabilecekleri mübarek bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz, helâl ve sağlıklı rızıklar lütfettik. Fakat, hem de kendilerine (doğrunun, gitmeleri gereken yolun ve ne yaparlarsa ne ile karşılaşacaklarının) bilgisi geldikten sonra (aralarındaki rekabet ve hasetten kaynaklanan tecavüzler sebebiyle) ihtilâflara düştüler. Elbette Rabbin, ihtilâf edip geldikleri hususlarda aralarında Kıyamet Günü hükmünü verecektir.[17]

94. Sana (Musa ve Firavun'la ilgili olarak) indirdiğimiz bütün bu bilgilerin gerçekliği konusunda farz-ı muhal şüphe duyacak olursan, senden önce (gelip kendilerine Kitap verilmiş olan ve o) Kitab'ı okuyanlara sor; (şüphesi olanlar da, aynı şekilde sorsunlar). Hiç şüphesiz Rabbinden sana gerçeğin ta kendisi gelmiştir; dolayısıyla nasıl bundan senin şüphen yoksa, (herhangi bir kimsenin şüphe duymasına da mahal yoktur).

95. Elbette Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan olmayacaksın (ve başkaları da olmamalı. Sen, yolunun doğruluğuna olan sarsılmaz inancın ve Allah'a mutlak itimat ve tevekkülünle vazifene devam et); aksi bir tutum, (dünya da Âhiret'te de) kaybedenlerden olmaya sebeptir.[18]

96. (İnkârda ısrarlarından dolayı) haklarında Rabbinin verdiği azap hükmü kesinleşmiş olanlar iman etmezler,

97. Kendilerine her türlü delil ve mucize de gelmiş olsa bile. Meğer ki, o pek acı azabı görmüş olsunlar.

16. Firavun'un boğulmasını anlatan bu âyetiyle Kur'ân, şu manâyı da ima etmektedir: Bütün firavunlar tenasühe inanıyor ve kendilerini güya ebedîleştirmek için cesetlerinin mumyalanmasını emrediyorlardı. Bu sebeple onların cesetleri günümüze kadar gelmiştir. Hz. Musa zamanında yaşamış bulunan Firavun'un cesedi mumyalanmamış olmakla birlikte, 19'uncu asrın sonlarına doğru Nil kenarında secde vaziyetinde bulundu. Onun cesedinin günümüze kadar gelmesini sebeplerüstü olarak Cenab-ı Allah sağlamıştı. Onun cesedinin çürümeyip çıkarılacağını Kur'ân'ın asırlar öncesinden haber vermesi, Kur'ân'ın bir başka mucizesidir.

17. Özünde ve temelinde Hz. Musa'nın yer aldığı İsrail Oğulları'nın kıssası, bilhassa bütün milletlerin tarihine örnek bütün bir tarih olması ve İsrail Oğulları'nın insanlık tarihindeki yeri açısından Kur'ân-ı Kerim'de kendisine en çok yer verilen kıssadır. Bazen tekrarlar ihtiva ediyor gibi görünen bu kıssa, esasen zikredildiği her sûrede o sûrenin ana konularıyla münasebet içinde ve bu konular açısından ele alınmaktadır. Meselâ, bu sûrede nasıl Hz. Nuh'un kıssası, bu yüce rasûlün kavmine meydan okuması ve bu meydan okumada Allah'a olan tevekkülünün, misyonuna itimadının enginliği ve neticede Allah'ın yardımına mazhar olup, kendisiyle birlikte mü'minler kurtulurken inkârda diretenlerin helâki noktasında zikredilir ve A'râf Sûresi'nde kısmen etraflı anlatılan Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb'ın kıssalarına sadece neticeleri ve bu neticeye götüren sebeplerle temas edilip geçilirken, İsrail Oğulları'nın kıssası da, aynı şekilde Hz. Musa'nın misyonunun esası, O'nun tebliğine karşı çıkan Firavun ve kavminin ileri gelenlerinin bu misyon karşısında fikrî ve sonra da nihaî-maddî mağlûbiyeti, buna karşılık, İsrail Oğulları'nın nihaî zaferi ve bu zafere götüren asıl saik açısından ele alınmaktadır. Hepsinin özü, bütün rasûllerin aynı esasla, Tevhid esasıyla geldiği, bu esası ispat sadedinde kendilerine mucizeler ve daha başka apaçık deliller verildiği, onlara karşı çıkan ve karşı çıkmakta diretenlerin, bir ilme veya delile dayalı olarak değil, tamamen nefsânilik, şartlanmışlık, gurur, kibir gibi sâiklerle karşı çıkıp direttikleri, rasûllerin ve beraberlerindeki mü'minlerin bu diretme ve maruz bırakıldıkları işkencelere sabır ve Allah'a tevekkülle dayandıkları, neticede rasûller ve mü'minler dünyada da kurtulurken, inkârda diretenlerin ise dünyada da Âhiret'te de kaybettikleri gerçeğidir. Böylece, Mekke'de çok zor şartlar altında bulunan mü'minler teselli edilmekte, yollarının esası kendilerine anlatılmakta ve mukadder netice önlerine konarak, sabır ve tahammülleri takviye edilmekte, bir de, dünyada muvaffakiyete ulaştıktan sonra, hem de nasıl davranırlarsa ne ile karşılaşacakları kendilerine apaçık belli olduğu halde düşebilecekleri ihtilâflar karşısında kısmen ikaz edilmektedirler.

18. Yukarıdaki âyetler, Peygamber Efendimizin, kendisine gelen vahiy ve okunan kıssalar konusunda herhangi bir şüphe taşıdığı gibi bir imada bulunuyor değildir. Bu hususta zorlamalı te'villere gidilmişse de, söz konusu âyetler, siyak ve sibak, yani kendilerinden önce veya sonra gelen âyetler veya içinde bulundukları metin açısından ele alındığında, manâ ve maksatlarının açık olduğu görülecektir. Şöyle ki:

Rasûl-i Ekrem efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, müşriklerin alayları, inkârları, kendisine ve mü'minlere karşı işkenceye varan kötü muameleleri karşısında bunalıyordu. Vahiy nedir bilmeyen, risaletten habersiz, bütün melekeleriyle dünyaya ve maddeye hapsolmuş insanlara dünya ve fizik ötesinden, vahiyden; görülmeyen, beş duyunun algı sahası gibi hayal ve tasavvurun alanına da girmeyen Allah ile münasebetten, ayrıca, haklarında hiçbir şey okumadığı, ihtimal o güne kadar da hiçbir şey duymadığı asırlarca önce geçmiş hadiselerden ve mucizelerden bahsediyordu. Bütün bu bahisler karşısında muhatapların nasıl bir tavır takınacağı ortadadır. Daha henüz çok az sayıda mü'minin olduğu bir zamanda böyle konulardan bahsetmek, çok güçlü müşriklere meydan okumak ve "gelecek bize aittir" demek, kolay değildi. Ama o, bütün bunları misyonuna olan sonsuz itimat içinde söylüyordu. Tabiî bu söylediklerine mü'minlerin de inanması gerekiyor, onlar ayrıca, sabır ve tahammül konusunda takviye istiyorlardı. Böyle bir atmosferde Cenab-ı Allah (c.c.), vahiy, risalet ve anlatılan kıssalar konusunda Efendimiz'e hitap ederken, esasen mü'minleri teselli ve takviye ediyor; inancında zerrece şüphesi olmadığı açık ve olması da mümkün bulunmayan bir insana, bir rasûle böyle hitap etmekle, mü'minleri en ufak bir şüphe duymanın yanlışlığı konusunda uyarıyor ve müşriklerin inkârlarından asla etkilenmemeleri, önceki kavimlerde olup bitenlerin Allah'ın sünneti, yolu olduğu, dolayısıyla aynısının yaşanabileceği hususunda Rasûlüllah'a da, mü'minlere de takviye ve tesellide bulunuyordu. "Nasıl Firavun ve kavmi inanmamış, fakat Firavun gibi, tarihin küfür bataklığına batmış en azılı despotlarından biri, Allah'ın daha dünyada gösterdiği azabı, boğulmayı görünce faydasız da olsa inanmak mecburiyeti hissetmişse, Kur'ân karşısında Firavunane direnler de hayatlarında inanmasalar da, benzer bir azap başlarına geldiğinde, en azından ölüm acısıyla başbaşa kaldıklarında aynen Firavun gibi iman ikrarında bulunacak, fakat bu, kendilerine fayda vermeyecektir. Dolayısıyla, onların inanmaması, şevkinizi kırmasın, inancınızda sizi sarsıntıya uğratmasın" denmek istenmektedir.

98. Allah'tan azap hükmü çıktığı zaman iman edip de imanı kendilerine fayda veren tek bir memleket halkı olsun bulunsaydı! (Böyle bir şey asla vâki olmadı.) Sadece Yunus'un halkı müstesna ki, onlar iman edince Biz de üzerlerinden dünya hayatında rüsvaylık azabını kaldırıp, bir süre daha dünyada kalmalarına müsaade buyurduk.[19]

99. Eğer Rabbin öyle dilemiş olsa (ve insanlara irade vermeyip onları mecbur bıraksa) idi, yeryüzünde kim varsa hepsi iman ederdi. Böyle bir durum söz konusu olmadığına göre, sen de mü'min olsunlar diye elbette insanları zorlayacak değilsin!

100. Allah'ın (hikmetine bağlı) izni olmadan hiç kimse iman edecek değildir. Allah, düşünüp akletmeyenlerin üzerine murdar bir darlık, bir sıkıntı verir.[20]

101. (Onlara) de ki: "Göklerde ve yerde neler var, neler olup bitiyor bir bakın!" Ama bunca âyetler, (bütün iman esaslarını ispat eden) bunca delil ve bunca ikazlar, iman etmemeye kararlı kimselere ne fayda verir ki?!"

102. Mevcut halleriyle başlarına, kendilerinden önce geçen toplulukların ibret dolu unutulmaz helâk günlerinden başka nasıl bir günün gelmesini bekleyebilirler? (Ey Rasûlüm, onlara) de: "Bekleyin, ben de sizinle beraber bekliyorum."

103. Öyle bir günde Biz rasûllerimizi ve iman etmiş olanları, söz konusu önceki günlerde nasıl kurtarmışsak öyle kurtarırız. Bize yaraşan ve her zaman sergilediğimiz sabit muamele tarzı olarak mü'minleri daima kurtarırız.

104. (Ey Rasûlüm! Bütün insanlara) şunu da ilan et: "Ey insanlar! Eğer benim dinim, neye inanıp ibadet ettiğim konusunda şüphe taşıyorsanız, bilin ki ben, sizin Allah'tan başka taptıklarınıza asla ibadet etmem. Fakat ben, hepinizin ölümü elinde olan Allah'a ibadet ederim. Bana emredilen, mü'minlerden olmamdır."

105. Bana ayrıca şunlar da buyuruldu: Dupduru Tevhid inancı içinde bütün varlığınla gerçek din (olan İslâm)'a yönel; ve sakın ha sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!

106. Allah'ı bırakıp da, (fayda ve zarar adına hiçbir güce sahip bulunmayan, dolayısıyla) senden bir zararı savamayacağı gibi, sana en küçük bir fayda da veremeyecek olan herhangi bir şeyi ilâhlaştırıp, ona dua etme. Eğer böyle yaparsan, bu takdirde en büyük zulmü irtikapla kendilerine yazık etmiş (zalim)lerden olursun.

107. Eğer Allah sana bir sıkıntı, bir zarar dokundurursa, onu yine Allah'tan başka giderecek yoktur; eğer sana bir hayır dilerse, bu takdirde O'nun lütf u keremini engelleyecek de yoktur. O, lütf u keremini kullarından dilediğine eriştirir. O, Ğafur

(kullarının hatalarını ve günahlarını çok bağışlayan)dır; Rahîm (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olan)dır."

108. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Ey insanlar! İşte Rabbinizden size hak ve hakikat gelmiş bulunuyor. Artık kim hakka tâbi olur da doğru yolu tutarsa, hiç şüphesiz kendi lehine doğru yolu tutmuş olur; kim de sapar giderse, ancak kendi aleyhine olarak sapıp gitmiştir. Ben, sizin başınızda yaptıklarınızın sorumluluğunu üzerine almış bir yetkili değilim."

109. Sen, sana ne vahyolunuyorsa ona uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, hiç şüphesiz hükmü en güzel ve hüküm vermede en hayırlı olandır."

219-220

19. Daha önce de yeri geldikçe açıklama ihtiyacı duyduğumuz gibi, Allah için zaman ve mekân söz konusu olmadığından, O'nun takdiri, olanları, olacakları bilmesi ve ona göre yazmasıdır. Bu bakımdan, tarih için cebrî kanunlar yoktur; cebrîlik sadece, insanlar ne yaparlar, nasıl davranırlar, hangi yolu takip ederlerse ne ile karşılaşırlar noktasındadır; çünkü bunu tayin eden Allah'tır; insanlar bu sahada söz sahibi değildirler. Allah (c.c.), bunu da insanlara gönderdiği rasûller ve indirdiği kitaplar vasıtasıyla açıkça bildirmiştir. İşte Meşiet'in mutlak hakimiyeti bu noktadadır.

Meşiet'in mutlak hakim olduğu bu noktada, yani insanlar ne yaparlarsa, nasıl davranırlarsa ne ile karşılaşırlar noktasında önemli bir kanun da, bir fert veya toplum hakkında Cenab-ı Allah'tan sâdır olmuş bir hükmün geri çekilebileceğidir. Bu, namlusundan çıkmış ve hedefe doğru gelen bir kurşun veya güllenin havada iken infilâk ettirilmesi gibidir. Allah (c.c.), insanın veya bir toplumun başına gelecekleri, onlara bazen rüya gibi, hiss-i kable'l-vuku gibi değişik yollarla bildirir. Bunu anlayan insan veya toplum, hemen gereken tedbiri alırsa, başına gelecek musibet akim kalabilir. Bilhassa günahlar sebebiyle gelecek böyle bir musibeti önlemenin yolu istiğfar, dua, sadaka ve insanın halini düzeltmesidir. Hz. Yunus'un kavmi bunu yapmış, bu büyük peygamberin kendilerini terketmesi üzerine başlarına gelecek musibeti görmüş, hemen iman edip topluca istiğfara yönelmiş ve ıslah-ı halde bulunmuşlardır. Bir hadis-i şerifte, "Korku, belâyı def etmez. Belâyı def edecek, ancak dua ve sadakadır." (*Kenzü'l-Ummâl*, HN: 3123) buyurulur.

Hz. Yunus'un Hz. İsa'dan yaklaşık sekiz asır önce yaşadığı Eski Ahit araştırmalarında ifade edilmektedir. O, Asurlular döneminde Ninova'ya (Musul) gönderilmiş, kavminin inkârda diretmesi üzerine, "Allah, her zaman benim vekilimdir; nereye gitsem rızkımı verecek O'dur." inancı içinde kavmini terketmişti (Enbiyâ Sûresi/21: 87). Bir gemiye binip denizde yol alırken, gemi fırtınaya tutuldu. Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Yunus (a.s.), bunun kendi hatasından ileri geldiğini söyledi ve gemiciler onu denize attılar. Fakat Kur'ân'a göre (Sâffât Sûresi/37: 140) gemi çok doluydu ve yolcular

kura attılar. Kur'ân'ın böyle bir ayrıntıya yer vermesinden, geminin fırtınaya tutulduğu ve yükünü hafifletmek için içlerinden bazılarını denize bırakmak maksadıyla yolcuların aralarında kura çekmiş olabileceği sonucuna varabiliriz. Büyük bir balığın gemiye musallat olmuş ve yolcuları kurtarmak için ona yem olarak içlerinden birinin kura ile belirlenip atılmış olabileceği yorumu da makûl bir yorum olarak görülmektedir. Kuranın isabet ettiklerinden biri de Hz. Yunus idi veya kura sadece O'na isabet etti. O'nu büyük bir balık yuttu; O ise, Allah'ı sürekli tesbih eden bir kul olarak, balığın karnında da Allah'ı tesbihe devam etti. Sonunda, Allah'ın izniyle balık onu sahile bıraktı. Bu arada, azap alâmetlerini gören kavmi küfürden vazgeçerek, günlerce Allah'a yalvardı. Hz. Yunus da kavmine döndü ve 100.000 kişi ve artan sayıda insan ona iman etti (Sâffât Sûresi/37: 137–148). Hz. Yunus'un kavminin bu şekilde kurtulmasında, Hz. Yunus'un maruz kaldığı musibete İlâhî bir mükâfat da söz konusudur. Çünkü, mü'min için her musibet bir hatanın neticesi, istiğfarla kendisinden dönüldüğünde hemen verilen ve ileride verilecek iki mükâfatın da sebebidir. Peygamberler için ise hatadan çok manevî terakkî söz konusudur; en azından öyle değerlendirilmelidir.

Kur'ân'a aşırı akılcı yaklaşımda bulunan bazıları, Hz. Yunus'un balığın karnına düşüp, Allah tarafından oradan kurtarılmasını te'vile yeltenmekte ise de, bu, bir mucize olarak gerçekleşmiştir ve gerçekleşmesi de mümkündür. 1891 yılında İngiltere'de balina avı yapan bir balıkçı denize düşmüş ve bir balina onu yutmuştur. Bu balina 60 saat sonra ölü olarak bulununca, balıkçı onun karnından canlı olarak çıkarılmıştır. (*Urdu Digest*, Şubat 1964 sayısından nakl. *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5: 41)

20. Kur'ân-ı Kerim, tefekkür, akletme, tezekkür (hatırlama, dikkate alma), teemmül (düşünüp değerlendirme), tedebbür (üzerinde durma), basiret (görebilme), işitebilme, ilim sahibi olma gibi, hemen hepsini kalbin faaliyetleri olarak zikrettiği, bizim ise zihnî faaliyetler olarak gördüğümüz faaliyetlere çok önem verir. Bunlara, kalbe ait melekeler (fakülteler) gözüyle de bakabiliriz. Kur'ân, bütün bu melekeleri sönmüş olanları veya bu faaliyetlerden yoksun bulunan ve câmit bir nesne gibi yaşayanları ise ölüler olarak niteler. Her biri kalbe ait bu melekeleri canlı tutmanın yolu şartlanmışlıktan, ön yargılardan, yanlış bakış açısı ve kötü niyetten, bir de günahlardan, zulümden, kibirden ve menfaat düşüncesinden uzak durmaktır. Kişilerin imanına veya imansızlığına sebep bu hususlardır. Dikkat edilirse âyetler, bütün bu hususları çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Yukarıdaki iki âyet, önce bütün insanların iman etmesini can u gönülden arzu eden ve bunun için kendisini helâk edecek derecede çırpınan (Kehf Sûresi/18: 6) Allah Rasûlü'ne bu konuda iltifat edalı bir hatırlatmada bulunmakta ve insanların iman etmesini Allah'ın iznine, Allah'ın iznini de, beşerî irade ve sebepler planında onların akletme melekesinin canlı olmasına bağlamaktadır. Dolayısıyla akletme melekesini gerektiği gibi kullanmayan ve/veya yanlış kullananlar ise, iman adına Allah'ın izninden ve dolayısıyla imandan mahrum kalma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu bakımdan, akıl nedir ne değildir, akletme nedir, bu konular şüphesiz ayrı bir önem arzetmektedir.

11. HÛD SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 123 âyettir. İsmini, içinde diğer peygamberlerin kıssaları da yer almakla birlikte, bilhassa Sûre'nin ana konuları ve onların ele alınış tarzı gibi bazı açılardan daha bir önem arzeden Hz. Hûd ve kıssasından alır. Yunus Sûresi'ne benzer şekilde, iman esasları ve bu arada yine özellikle Kur'ân-ı Kerim'in Allah Kelâmı olduğu gerçeği etrafında döner. Bu esaslarla birlikte, İslâm'ı tebliğ misyonunun ana karakteristiği çerçevesinde Allah Rasûlü'nü ve mü'minleri teselli etmek için, A'râf Sûresi'nde kıssaları kısmen tafsilatıyla anlatılan rasûllerin tebliğ misyonlarının tarihçesi, Sûre'nin ana konuları açısından takdim buyurulur. Sûre'de, Cenab-ı Allah'ın bilhassa Hakîm ve Habîr isimleri hakim olduğundan, özellikle kıssalara bu isimler açısından da yaklaşılabilir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Râ.* Bu (Kur'ân) öyle bir kitaptır ki, her türlü şüpheden, değişmeden ve hükümleri ilga olunmaktan bütünüyle uzak bulunan âyetleri hikmetlerle donatılmış, sonra da bölüm bölüm art arda sıralanmış ve manâları açıklanmıştır. O, bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan (Hakîm) ve her şeyden hakkıyla haberdar olan (Habîr) katındandır,

2. Ki, Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz: "–(Ey insanlar,) hiç şüphesiz ben sizin için Allah tarafından gönderilmiş, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı, (iman ve salih amel yolunun neticeleri hususunda ise) bir müjdeleyiciyim.–

3. "Ayrıca, tuttuğunuz yanlış yol ve işlediğiniz günahlar sebebiyle Allah'tan bağışlanma dileyip, sonra da O'na yönelesiniz ki, O sizi, sizin için takdir buyurulmuş olan kesin süre doluncaya kadar güzelce yaşatsın ve daha faziletli bir hayat sürenlere bol bol lütf u ihsanda bulunsun. Ama böyle yapmaz da davet edildiğiniz yoldan yüz çevirirseniz, bu durumda ben, başınızda patlayacak çok büyük bir günün azabından korkarım.

4. "Allah'adır dönüşünüz; O, her şeye hakkıyla güç yetirendir."

5. Yaptıklarına bakın ki (o inkârcılar, Kur'ân'ın okunuşunu ve tebliğini duymamak için) Rasûlüllah'tan gizlenmeye çalışmakta, yine bakın ki, aynı maksatla elbiselerini başlarına çekmektedirler. Ama Allah, (kapılarını ve pencerelerini sıkı sı-

kıya kapayıp, yataklarında örtülerine büründükleri zaman bile) onların içlerinde gizlediklerini de, böyle yapmayıp açığa vurdukları (bütün niyet, söz ve davranışları)nı da bilmektedir. Hiç şüphesiz O, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilendir.

6. Yerde yaşayan hiçbir canlı yoktur ki, onun (yaşaması için gerekli) rızkına Allah kefil bulunmasın;[1] yine Allah, (her canlının anne karnından başlayıp devam eden hayat yolculuğunun her basamağında) uğrayacağı menzili, orada kalacağı süreyi ve (bu her basamağın sonunda) tevdi edileceği yeri de bilir. Bütün bunlar, apaçık bir Kitap'ta kayıtlıdır.

7. O Allah ki, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır; Arş'ı suyun üzerinde idi;[2] yaratmaktan maksadı, hanginizin O'nu görüyormuşçasına ve O'nun sizi gördüğünün şuuru içinde davranıp, daha güzel iş yapacağınız hususunda sizi denemek (ve kendinizi bizzat kendinize tanıtmaktır). Böyle iken, (ey Rasûlüm!) eğer insanlara desen ki, "(Asıl vatanınız Âhiret'tir ve orada dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz. Dolayısıyla) hepiniz, ölümden sonra diriltilmeye mahkûmsunuz," inanmamakta diretenler, "Böyle bir söz, olsa olsa büyü ve aldatma maksatlı olabilir!" derler.

8. Kendisiyle onları tehdit ettiğimiz azabı üzerlerine hemen göndermeyip, (birtakım sebep ve hikmetler gereği) belli bir süre için ertelesek, (alaylı alaylı,) "Bu azabı tutan nedir ki, gelmiyor?" derler. İyi bilin ki, o azap başlarına geldiği gün artık onlardan geriye çevrilecek değildir ve alaya aldıkları o azap, kendilerini çepeçevre kuşatmış olur.

9. Katımızdan insana bir rahmet tattırır, sonra da bu rahmeti ondan çekip alırsak, bu takdirde o, büyük hayal kırıklığı içinde son derece ümitsiz, olabildiğine nankör kesilir.

10. Buna karşılık, başına gelen bir sıkıntıdan sonra kendisine bir nimet tattırsak, hiç şüphe etmeyin ki, bu defa, "Artık bütün dertler, sıkıntılar bitti!" der. Dengesiz bir sevinç içinde tam bir şımarık ve mağrurun tekidir artık.

11. Ancak her iki durumda da sabredip (ümitsizliğe düşmeden, gurur ve şımarıklığa da kapılmadan) Allah'ın razı olacağı şekilde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapmaya devam edenler hariç. İşte bu (pek kıymetli) zatlar için (sürprizlerle yüklü) bir mağfiret ve pek büyük bir mükâfat vardır.[3]

12. (Ey Rasûlüm! "Madem Allah'tan vahiy alıyorsa, bunu ispat için ne diye uğraşıyor ki?) Kendisine bir hazine indirilse ya!" veya, "Beraberinde kendisini tasdik eden bir melek gelse ya!" deme (şeklindeki

tepkileri ve küfürde, zulümde diretmeleri sebebiyle bir musibete maruz kalırlar endişesi), olur ki içinde sana vahyolunan âyetlerden (bilhassa senin Risaletinle alâkalı bulunanlar gibi) bazılarını tebliğden geri durma hissi uyarabilir ve bunları tebliğ adına göksün daralabilir. Fakat sen, sadece bir uyarıcı (olup, onların iman etmelerini sağlamaya memur değilsin). Allah'tır her işi düzenleyen ve her şeyin dizginini elinde tutan.

220-221

1. Allah (c.c.), her canlının kendisine takdir buyurduğu ömrü müddetince tüketeceği rızkı da takdir buyurmuştur ve buna kefildir. Bitkiler, onlarda irade ve yer değiştirebilecek güçte hareket olmadığı, yani onlar bir manâda Allah'a tam teslim bulundukları için rızıkları "ayakları" altında hazırdır; yani rızıklarını topraktan hazır çekerler. Hayvanlar, Allah'ın sevkiyle rızıklarını temin ederler; rızıklarını temin edemeyecek derecede küçük ve zayıf olanlara ise rızıkları yine hazır verilir –bebeklere anne göksünden verilmesi gibi. İnsanlar ise, yine bebek oldukları dönemde rızıkları kendilerine sonsuz Şefkat ve Merhamet Eli'yle ve yine anneler vasıtasıyla hazır gönderilir. Hayvanlar ve insanlar, güçlerine güvenmeye başladıkları andan itibaren kendileri için takdir buyrulan rızkı bu defa çalışarak elde ederler; fakat yine de, kendileri için takdir buyurulan rızkın miktarını aşamazlar. Bu noktada, "Çalışan kazanıyor, çalışmayan kazanmıyor." gibi bir karşı fikir ileri sürülmemelidir; çünkü sebep için de netice için de aynı kader vardır. Yani, Allah rızkı takdir buyururken hiç şüphesiz ona sebep olacak faktörlerle beraber takdir buyurur. Fakat her halükârda Allah, herkesin onu hayatta tutacak derecedeki rızkını üzerine almıştır; bu aslî rızıktır; bundan ötesi fazlalığa girer ki, Allah buna kefil değildir. Kimse, hayatı için takdir buyurulan aslî rızkı yemeden ölmez.

Burada şu hususu da belirtmeden geçmemek gerekiyor: Gerek rızık, gerekse kader meselesinde âlimler aklı ikna edecek şekilde, bu çalışmada da yer yer kendilerine temas ettiğimiz açıklamalarda bulunmuşlarsa da, hem rızık, hem Kader konusunun doğrudan Zât-ı Ulûhiyet'le alâkalı sır ifade eden önemli bir yanı da vardır ki bu, akılla kavranamaz; belki marifet derinliği ve kalbî-ruhî tecrübe ile kısmen anlaşılabilir. Bu da, peygamberler ve peygamberlik dışında onların misyonunu devam ettiren ve asfiyâ dediğimiz zatlara mahsustur. Her bir mü'minin de marifet ufkuna göre bu kavrayıştan bir hissesi bulunabilir. İnsan, her bakımdan sınırlı bir varlık olarak, Cenab-ı Allah ile, bilhassa O'nun Zâtı ile alâkalı her meseleyi kavrayabilecek donanımda değildir. Böyle bir donanımda olmuş olsa idi, bu defa Yaratıcı-yaratılan, Allah-kul sınırı kalkmış olurdu. Bu da, imkânsızdır, muhaldir. Dolayısıyla, Kader ve rızık meselesi gibi bazı meseleler Allah'ın birer sırrıdır, ilmî olmaktan çok, ilmin aklı ikna edecek derecede söz sahibi olabileceği imanî ve gaybî meselelerdir. Bu tür meselelerde önce

iman gelir, sonra da akıl kendisine ait saha çerçevesinde ikna olacak kadar yol alabilir; ötesine ise yol bulamaz ve yine iman eder.

2. Göklerin ve yerin altı günde yaratılması ve Arş'ın anlam ve niteliği için bkn. Bakara Sûresi/2: 29, not 28; A'râf Sûresi /7: 54, not 11.

Âyetteki *Arş'ı suyun üzerinde idi* ifadesi, *O Allah ki, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır* ifadesi için bir takibiyye olabileceği gibi, ondan hâl de olabilir; Arş'ın manâsı açısından her iki şekilde kullanılmış olması da pekalâ mümkündür ve Kur'ân'ın icazına daha da yakışır. Çünkü, her iki kullanışta iki ayrı ve şüphesiz doğru manâ ve yaratılış hakkında önemli bilgiler söz konusudur.

Birinci durumda, Arş'ın suyun üzerinde olması, "*Canlı olan her şeyi 'su'dan meydana getirdik*." (Enbiyâ Sûresi/21: 30) âyeti ile birlikte ele alındığında, gökler ve yer yaratılıp, yerin hayat için hazır hale geldiği safhaya parmak basar ve her canlının temelini suyun teşkil ettiğini ifade buyurur. Bilindiği gibi, katı kabul ettiğimiz bütün maddelerin temel unsuru yine sudur. Ayrıca, Allah Rasûlü'ne atfedilen bir münacaatta, "Tesbih ederim O Zâtı ki, yeri katılaşmış suyun üzerine yaydı." buyrulur. Buna göre kayalar, taşlar, suyun katılaşmasıyla meydana gelmiş ve bunların zamanla parçalanmaları neticesinde de toprak unsuru oluşmuştur. Yine, suyu meydana getiren iki atomdan hidrojenin, bütün cisimlerin en hafifi ve basiti olup bütün fizikî maddelerin temelinde yer alması da, yaratılışın bir safhasında Arş'ın suyun üzerinde bulunup, her canlı varlığın sudan yaratılmış olması açısından manidardır.

Arş'ın suyun üzerinde olmasını göklerin ve yerin altı günde yaratılmasından hâl kabûl ettiğimizde, yani âyete, "O Allah ki, Arş'ı suyun üzerinde iken gökleri ve yeri altı günde yarattı." manâsı verdiğimiz takdirde, göklerin ve yerin ana maddesi olarak *su* veya, Kur'ân-ı Kerim'de suyun sadece bildiğimiz su anlamında değil de, genel olarak *sıvı* manâsını verecek şekilde kullanıldığını nazara alırsak, suya benzer akışkan bir maddeye ulaşırız. Bu akışkan maddenin de, aslında varlığı inkâr edilemeyen, hattâ birkaç asır kabul edildikten sonra bir ara varlığından şüphe edilen, fakat şimdilerde yeniden gündemde bulunan *esir* olduğu neticesine varabiliriz. Hem bu ifadeyi, hem de esir maddesini, "Gökler ve yer yaratılmadan önce Allah'ın (inayet ve iradesinin), altında da üstünde de hava olmayan 'amâ' üzerinde bulunduğunu" (Tirmizî, "Tefsir") ifade eden hadis-i şerif çerçevesinde değerlendirdiğimizde mesele daha bir açıklık kazanmaktadır. (*Tereddütler*, 1: 219).

3. Bütün hayırlar Allah'tan, şer ise hak etme ve kazanma noktasında insandandır. Açıklama için bkn. Ek 8.

13. Yoksa onlar, (senin hakkında) "Kur'ân'ı kendisi uydurup, sonra da Allah'a mal ediyor" mu diyorlar? De ki: "(Madem onu bir insan uydurabiliyorsa ve küfürde diretmenize kendinizce bir mazeret aramıyor da) bu iddianızda gerçekten samimi iseniz, haydi belâğatta onun sûreleri seviyesinde, (manâ bakımından doğru olmasa bile masal, hikâye türünden de olsa) on sûre de siz uydurun ve Allah'tan başka çağırabileceğiniz herkesi de yardıma çağırın.[4]

14. "Eğer yardıma çağırdığınız (putlarınız, sözde ilâhlarınız, bilgin ve edipleriniz) davetinize cevap veremiyorlarsa, bilin ki Kur'ân, ancak Allah'ın ilmine dayanmaktadır, O'nun ilmine bağlı olarak inmektedir ve O'ndan başka ilâh yoktur. Artık, Allah'a teslimiyetle Müslüman olursunuz değil mi?"

15. Kim iradesini dünya hayatını tercihte kullanır ve onun süsünü, şatafatını arzularsa, (hikmet ve sebepler dairesinde dilediğimize dilediğimiz ölçüde takdir buyurup vermekle birlikte,) onların bu gayeye yönelik olarak yaptıkları gerekli çalışmaları dünyada karşılıksız bırakmayız; bu hususta kendilerine haksızlık yapılmaz, mağdur da edilmezler.

16. Ama onlar öyle kimselerdir ki, kendileri için Âhiret'te Ateş'ten başka bir şey yoktur; dünyada meydana getirdikleri bütün eserler dünyada kalmış ve Âhiret açısından heder olmuş, yaptıkları bütün işler, hattâ iyilikler bile boşa gitmiştir.

17. Öyleyse düşünün: Rabbisinden gelen apaçık bir belgeye (Kur'ân'a) dayanan, ayrıca, yine Rabbisinin nasip buyurduğu şahit(ler)le desteklenen ve daha önce bir rehber ve rahmet olarak gönderilmiş bulunan Musa'nın kitabı ile tasdik olunan kimse, (hiç dünya hayatını tercih edenler gibi) midir?[5] Bu ikisi ve yolları arasındaki farkı görebilenler, Kur'ân'a iman ederler. Hangi zümreden her kim onu bile bile inkâr ederse bilsin ki,[6] kendisine va'd edilen nihaî sonuç Ateştir. Dolayısıyla (ey Rasûlüm,) onun sana tarafımızdan vahyedildiği konusunda sen nasıl şüphe duymazsan, (başka kimse de duymamalıdır). Hiç şüphesiz o, Rabbinden gelen gerçeğin ta kendisidir; ne var ki, insanların çoğu iman etmezler.

18. Uydurdukları yalanları Allah'a isnat ederek O'na iftirada bulunandan daha zalim kim vardır? Öyleleri Rabbilerinin huzuruna çıkarılacak ve o gün şahitler, "Allah'a karşı yalan söyleyenler bunlardı!" diyeceklerdir. Bilin ki Allah, bütün zalimleri rahmetinden tardetmiştir.

19. Onlar, insanları Allah'ın yolundan alıkoymakta ve o yolun eğri tanınmasını ve diledikleri şekilde eğilip bükülebilmesini arzu etmektedirler.[7] Onlar, evet onlar, Âhiret'e kâfirdirler.

20. Onlar, yeryüzünde Allah'ın hüküm ve iradesini icra etmesine asla mani olamazlar ve (işlerini görme ve korunma adına kendilerine pek çok ilâh uydurmuş da olsalar), Allah'tan başka kendilerini gözetip işlerini görecek hiçbir ilâh yoktur. (Hem kendileri sapıp Allah'a karşı geldikleri, hem de başkalarını saptırdıkları için Âhiret'te) azap onlar için katlanır. (Dünyada iken, Allah'ın kendilerine verdiği gerçeği, işitme ve görme kabiliyetlerini yitirdiklerinden) artık ne işitebiliyorlardı, ne de görebiliyorlardı.

21. Onlardır bizzat kendilerini helâke sürükleyen ve ziyana uğratanlar; ve dünyada iken uydurdukları (sahte ilâhlar) da kendilerini yüzüstü bırakıp, görünmez oluverdi!

22. Hiç şüphe yok ki, onlardır Âhiret'te, evet onlardır en büyük ziyana uğrayanlar.

23. Buna karşılık, iman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapanlar ve Rabbileri'ne gönülden bağlananlara gelince, onlar ise Cennet'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar. Hem sonsuzca kalacaklardır orada.

24. Bu iki zümrenin misali, bir tarafta körler ve sağırlar ile, diğer tarafta görenler ve işitenler gibidir. Hiç bunlar birbirlerine müsavî olur mu? Böyle iken, artık düşünüp ibret almayacak mısınız?

25. Şurası bir gerçek ki Biz, Nuh'u kendi halkına rasûl olarak gönderdik. Onlara şu tebliğde bulundu: "Ben, iyiliğinize olarak size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

26. "Sakın Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Ama bu halinizle başınıza gelecek gayet acı bir günün azabından korkuyorum."

27. Halkı içinde küfürde kökleşmiş bulunan ileri gelenler hemen tepkilerini ortaya koydular: "Bize göre sen de bizim gibi bir insansın; kaldı ki, içimizde görüşten, düşünceden yoksun ayak takımından başka peşinden gideni de görmüyoruz. Ayrıca, (ey Nuh ve O'na inananlar,) sizin bize karşı hiçbir üstünlüğünüz de yok ki! (Bize üstünlüğünüz olmak şöyle dursun,) biz, sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."[8]

28. Nuh, tebliğine şöyle devam etti: "Ey halkım! Böyle diyorsunuz da, ya ben Rabbimden gelen apaçık ve kesin bir delile dayanıyorsam; ya O bana bizzat Kendi katından hususî bir rahmet vermiş de,[9] sizde onu görecek göz yoksa? Ne yapalım, siz istemeyip dururken onu size zorla da kabul ettiremeyiz ki!

4. Kur'ân-ı Kerim, pek çok bakımdan mucizedir. Onun mucize olan yanlarından biri de belâğatıdır. Bu noktada Cenab-ı Allah (c.c.), Kur'ân'ın Kendi kelâmı olduğu konusun-

da, hem onu indirdiği dönemde yaşayan, hem de daha sonra Kıyamet'e kadar gelecek bütün insanlara ve cinlere meydan okumuştur ve okumaktadır. Kur'ân'ın bazı mucizevî yanları ve meydan okuması konusunda bkn. Ek 7.

5. Âyetin buraya kadar olan kısmına farklı manâlar verilmiş, belge ile şahit ve "ayrıca" anlamı verdiğimiz "yetlûhu" fiili konusunda farklı tevcihlerde bulunulmuşsa da, kanaat-i âcizanemce, belgeden kasıt Kur'ân-ı Kerim, Allah tarafından bir şahit ise, "Allah'ın birliğine Allah, melekler ve ilim ehlinin" (Âl-i İmran Sûresi/3: 18) ve Peygamber Efendimiz'in peygamberliğine ve Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğuna "İsrail Oğulları'ndan bir şahidin (Abdullah ibn Selâm) şahit olması gibi (Ahkaf Sûresi/46: 10), ilim ehli bir zattır veya zatlardır. Bu manâyı hemen bundan sonra gelecek âyet güçlendirdiği gibi, daha önce geçen Nisâ Sûresi/4: 41 âyeti de, Mahkeme-i Kübra günü her ümmet hakkında bir şahidin bulunacağından ve Rasûlüllah'ın da hem kendi ümmeti hakkında, hem de bütün şahitler üzerinde şahitliğinden söz etmekte idi. Bu âyette sözü edilen şahitler rasûller olmakla birlikte, üzerinde durduğumuz âyetteki şahitlik konusunu ilgilendiren nokta, Kur'ân-ı Kerim'de geçen bu türden şahitlerin daha çok Allah katından bir ilme sahip insanlar olduğudur.

6. Burada inkârla ilgili olarak "bile bile" tabirini kullanmamızın sebebi şudur: *Küfür*, bir şeyi örtmek demektir; bu bakımdan, tohumu toprakla örttüğünden dolayı çiftçiye *kâfir* denir. Dolayısıyla küfür, nefsanî arzular, dünyevî menfaatler, ön yargı, şartlanmışlık, yanlış bakış açısına sahip olma, kötü niyet, kibir ve zulüm gibi faktörlerin tesiri altında herhangi bir iman esasını bile bile reddetmek, inkâr etmek demektir. İkinci olarak, bir insanın kâfir olması için ona imanî gerçeklerin tebliğ edilmiş olması veya en azından onlardan haberdar olup araştırma yapabileceği bir konumda bulunması gereklidir. *Tebliğ*, *belâğ* kökünden gelir ki, o da imanî gerçekleri kişilere, akıllarının ikna olacağı, neticede nefisleri ve vicdanlarıyla başbaşa kalarak iman ile küfür arasında serbest tercih yapabilecekleri noktaya kadar anlatmak, iletmek manâsınadır. İşte, Kur'ân-ı Kerim'in haklarında kâfir hükmü vererek ebedî Cehennem azabıyla tehdit ettiği kimseler, öncelikle, iman hakikatlerinin kendilerine akıllarını ikna edecek, neticede nefisleri ve vicdanlarıyla başbaşa kalıp tercihlerini yapacakları ölçüde ulaştırıldığı veya bu hakikatlerden haberdar olup, onları araştırabilecek konumda bulunan fakat yine yukarıda anılan faktörlerin tesiri altında inkâr içinde kalmakta ısrar edenlerdir.

7. Allah'ın yolu tek, dosdoğru ve bizzat Allah (c.c.) tarafından konmuş bir yoldur. İnsanların onunla ilgili yapabilecekleri tek şey, onu bütün boyutları ve ana düsturlarıyla iyi bilmek, iyi anlamak ve ancak zamana ve yere bağlı, zamanın ve yerin değişmesiyle değişebilecek ikinci derecedeki hükümlerinde onun ana düsturlarına dayanarak içtihad yoluyla yeni kanunlar koymaktır. Ona inanmayanlar ve münafıklar ise, onun eğri olmasını ve menfaatlerine hizmet edecek şekilde onu eğip bükebilmeyi arzu ederler. Dolayısıyla belirtmeliyiz ki, bu yolda güya onu düşmanlarına güzel ve şirin göstere-

bilmek için –her ne kadar bu boşuna bir çaba ise de– bazı değişiklikler yapmaya ve onu olduğundan başka göstermeye çalışmak, sadece ona ihanettir.

8. Tarih boyu hemen hemen bütün inkârcılar, müminleri toplumun görüş ve düşünceden yoksun alt tabakası, kendilerini ise toplumun en akıllıları, bilgilileri ve üstün tabakası olarak görmüşlerdir. Bu, aslında onlardaki aşağılık kompleksinin bir yansıması olan kibir ve kendini beğenmişlikten kaynaklandığı gibi, dünyaya ve eşyaya bakış açılarının mü'minlerinkinden farklı olmasından da kaynaklanmaktadır. Onlar, her şeye dünya, madde ve menfaatleri açısından bakarken, mü'minler ise, gerçeğin asıl kaynağı olan gaybı ve bilhassa Zâtıyla mutlak gayb olan Cenab-ı Allah'ı, gayba imanı, öncelikle buna dayalı ilmi, ibadeti, değişmez ahlâkî değerleri düşüncelerinde ön plana alır, dünyayı, maddeyi ve dünya hayatını bunlara göre değerlendirirler. Buna karşılık, toplum içinde sahip bulundukları statü, zenginlik ve menfaatleri, inkârcıları mü'minlerin dayandığı İlâhî gerçeklere kör kılar ve onlar servet, mevkî, ırk, renk veya fizikî yapılarından kaynaklanan bir gurur ve çalım içinde hareket ederler. Fakat, neticede asıl doğru bakış açısının mü'minlerinki olduğu, müminlerin sağlam temellere dayalı düşüncelerinde haklı bulundukları ve diğerlerine üstün oldukları ortaya çıkar; çünkü onlar, üstünlüğü daima Allah'a şuurlu iman ve ibadette, takvada, gerçek bilgide (ilim) ve ahlâkî değerlerde görürler.

Tarih boyu mü'minlerle inanmayanların kurdukları medeniyeti temel açılardan karşılaştırdığımızda, karşımıza çıkacak tablo şudur:

> İnanmayanların medeniyeti, genellikle beş menfî esas üzerine oturur: Her şeyden önce o, güce dayanır, maddî gücü ve başarıyı kutsar; güç ise, kendi başına zulme sebeptir. Bu medeniyet, maddî çıkarları tatmini esas alır, bu ise, eşya ve mal üzerinde canavarca boğuşmayı getirir. Hayatı mücadele bilir; bu ise, dahilî ve haricî çatışmaların sebebidir. Toplum içinde ve toplumlar arasında kurmaya çalıştığı bağ, ırka, renge, menfî milliyetçiliğe ve çıkar birliğine dayanır; bu ise, başkalarını yutmakla beslenir. Hayattaki gayesi ve hayata hizmeti, fertlerdeki ihtiyaçları artırmak, bedenî arzuları kamçılamak ve tüketimi körüklemektir; bu ise, insanları doymaz, ihtiyaçlar arkasında yorgun, dünyada bir başkasını fazladan gören, tükettikçe üreten, ürettikçe tüketen ve böylece hayatını bitiren birer canavara dönüştürür.
>
> İman medeniyetine gelince: Bu medeniyet, kuvvet değil, hak üzerine oturur; hak, adaleti ve dengeyi esas alır. Hedefi, menfaat yerine fazilettir; faziletin özelliği, karşılıklı muhabbet ve yardımlaşmadır. Toplum içindeki ve toplumlar arasında kurmaya çalıştığı bağ, dinîdir, vatanîdir, meslekîdir; bunun özelliği, kardeşlik, barış ve haricin saldırısına karşı müdafaadır. Hayattaki düsturu yardımlaşmadır; bunun özelliği, birlik ve dayanışmadır. Hayatta fertlere hizmeti hidayettir; bunun da özelliği, insaniyeten terakki ve ruhen tekâmüldür. (*Sözler*, "12. Söz"den)

Bu iki medeniyeti, dayandığı ve yetiştirdiği fertler açısından mukayese edecek olursak, bu defa karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

İnkâr üzerine kurulun medeniyetin bilhassa önde gelenleri, genellikle firavun gibi birer despottur; fakat menfaati için en basit şeylere bile ibadet eden bir despot. İnatçı ve bükülmez görünür; fakat maddî bir lezzet için nihayet zilleti kabul eder. Baskıcı, mağrur ve kendini beğenmiştir; fakat kalbinde bir dayanak noktası olmadığı ve herkesi kendisine rakip gördüğü için aslında gayet âcizdir. Yalnızca kendisini ve menfaatini düşünür; bütün gayreti nefsanî arzularını ve şahsî menfaatlerini tatmine yöneliktir.

Gerçek bir mü'min ise, bir kuldur; fakat en büyük yaratılmışın bile önünde eğilmeye tenezzül etmez; Cennet gibi en büyük bir mükâfatı bile kulluğuna gaye yapmaz; çünkü Cennet, kulluğun gayesi değil, mükâfatıdır. Mütevazıdır, halimdir, selimdir; fakat Allah'ın izni haricinde kimse önünde zillet göstermez. Yaratılmış bir insan, bir beşer olarak aslî fakirliğini ve aczini bilir; fakat mutlak Zengin ve Kadîr Olan'a dayandığı için en zengin ve en güçlü olup, yaratılmışlara karşı müstağnidir. Bütün hizmet ve gayreti Allah'ın rızasını kazanmaya yöneliktir; bu bakımdan, ahlâkî değerler ve faziletlerle bezenmiştir. (*Sözler*, "12. Söz"den)

9. Hz. Nuh ve diğer rasûllerin dayandığı aşikâr ve kesin belge, risalet, vahiy, kendilerine verilen kitap ve mucize gibi, peygamberliğe has hususlardır. Onlara verilen hususî rahmet ise, sarsılmaz ve hakka'l-yakîn derecede iman, en üst seviyede güzel ahlâk ve bilhassa doğruluk, emanet, fetanet, gerçek ve kesin ilim ve hikmet, bütün aklî ve bedenî arızalardan salim olma gibi aslî özellikleriyle peygamberliktir.

29. "Hem, ey halkım! Bu tebliğimden ötürü ben sizden bir mal da istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan Allah'tır. Sonra ben, o iman edenleri de yanımdan kovamam. Elbette onlar da Rabbilerine kavuşacak (ve Rabbileri onlara nasıl dilerse, onlar neyi hak etmişlerse öyle muamele edecektir). Ama bir gerçek var ki, ben, sizi cehalet içinde ve hep bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.

30. "Ey halkım! Eğer o mü'minleri yanımdan kovacak olursam, Allah'a karşı bana kim yardım edebilir? Sizde düşünme, muhakeme edip değerlendirme diye bir şey yok mudur?

31. "Sonra ben size, 'Allah'ın hazineleri benim elimdedir.' demiyorum ki! Ayrıca ben gaybı da bilmem. Bir melek olduğum iddiasında da değilim. Kendinize göre küçümseyip hor gördüğünüz o mü'minler hakkında, 'Allah, onlara hiçbir hayır, hiçbir meziyet vermez' de diyemem. Onların içlerinde ne var ne yoksa, kalblerinden ne geçiyorsa, bütün bunları en iyi bilen Allah'tır. (Buna rağmen eğer ben onları kovacak olsam veya 'Allah, onlara hiçbir hayır, hiçbir meziyet vermez!' desem,) bu takdirde hiç şüphesiz zalimlerden olmuş olurum."

32. "Ey Nuh!" diye çıkıştılar: "Bizimle mücadele edip durdun; sonra, mücadelende de çok ileri gittin. Eğer bütün bu söylediklerinde, iddialarında samimi isen, gerçekten doğruyu söylüyorsan, haydi bizi tehdit edip durduğun şu azabı getir de görelim!"

33. Nuh, şöyle cevap verdi: "Onu ben değil, dilerse Allah getirir. Eğer getirecek olursa, bu takdirde O'na asla mani olamazsınız.

34. "Eğer Allah'ın hükmü artan taşkınlığınıza ceza olarak helâkiniz yönünde ise, ben iyiliğinizi isteyip size ne kadar öğüt de versem, bunun size hiçbir faydası olmayacaktır. (Aslında, sizi sizden daha çok düşünen, yaratan, besleyip büyüten, koruyan) Rabbiniz O'dur ve O'na dönmektesiniz."

35. (Ey Rasûlüm,) yoksa o müşrikler senin hakkında, "Bütün bu kıssaları da, onları ihtiva eden Kur'ân'ı da kendisi uyduruyor" mu diyorlar. De ki: "Eğer onu ben uyduruyorsam, günahı benim üzerime; ama, (ya siz inkârda diretmenize bahane olarak bana iftira atıyorsanız, bu takdirde) sizin hasat edip durduğunuz günahlardan da doğrusu ben berîyim."

36. Derken, Nuh'a (tarafımızdan) şöyle vahyolundu: "Belli ki, halkından şu ana kadar iman edenler dışında artık daha fazla inanan olmayacak. Şu halde, ortaya koydukları davranışlardan, tepkilerinden, yapageldikleri kötülüklerden dolayı üzülme.

37. "Gözetimimiz, yönlendirmemiz ve manevî teyidimiz altında, sana tarif ettiğimiz gemiyi yap ve o zulme dalmış inançsızlar lehinde bana bir şey söyleme, haklarında şefaatçi olma! Çünkü onların boğulmaları artık mukadderdir."

38. Nuh gemiyi yapıyor, halkından ileri gelenler de ne zaman yanından geçseler onunla alay ediyorlardı. Nuh da, şöyle karşılık veriyordu: "Şimdi siz bizimle alay ediyorsunuz; ama nasıl şimdi siz bizimle alay ediyorsanız, bir gün gelecek, alay etmenin ne demek olduğunu elbette size göstereceğiz.

39. "O zaman, başına geleni rüsvay edecek, fakat niteliğini şu anda bilmeniz mümkün olmayan dehşetli bir azabın kimin başında patlayacağını, (Âhiret'te de) kalıcı bir azabın kimin üzerine ineceğini elbette bileceksiniz."

40. Derken, emrimiz geldi ve kazan kaynamaya durdu;[10] o zaman Nuh'a, "Her hayvan türünden erkek ve dişi birer çift ile, haklarında helâk hükmü verilmiş olanları dışında aileni ve iman edenleri gemiye al!" diye buyurduk. O'nun beraberinde iman etmiş pek az insan vardı.

41. Nuh, (gemiye alınacaklara) "Gemiye binin!" dedi. "Onun akıp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır (O'nun gücü, kuvveti ve izniyledir; onu Bismillâh der çalıştırır, Bismillâh der durdururuz.) Hiç şüphesiz Rabbim, (kullarının günahlarını ve hatalarını) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî merhameti pek bol olandır."

42. Gemi, içindekilerle beraber dağlar gibi dalgalar arasından akıp giderken Nuh, geminin dışında biraz ötedeki oğlunu gördü ve hemen, "Oğulcuğum, gel bizimle beraber gemiye bin de, kâfirlerle birlikte olma!" diye seslendi.

43. Oğlu, "Şöyle büyük bir dağa sığınırım da, o beni sulardan korur!"[11] karşılığını verdi. Nuh, "Bugün O'nun hususî rahmetine aldıkları dışında hiçbir şey bir başkasını O'nun helâk emrinden kurtaramaz!" dedi. O anda aralarına dalga girdi ve oğlu, boğulanlardan oldu.

44. Nihayet Allah'tan, "Ey yer, suyunu yut ve sen ey gök, suyunu tut!" emri geldi.[12] Sular çekildi; Allah'ın iradesi icra edilip iş bitirildi ve gemi Cudi üzerine oturdu. Ve "Uzak olsun o zalimler topluluğu!" hükmü verildi.

45. Nuh, Rabbisine nida edip şöyle dedi: "Yâ Rab! Boğulan oğlum da mü'min olarak aileme katılanlardandı, öz evlâdımdı. Sen'in, (mü'min olarak aileme dahil olanları kurtaracağına dair) va'din de elbette haktır ve Sen, Hakimler Hakimi'sin."

10. *Kazan kaynamaya durdu* ifadesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Aralarında Taberî ve İbn Kesir gibi müfessirlerin de bulunduğu bazı tefsirciler, İbn Abbas ve İkrime'den gelen bir rivayete dayanarak, "kazan" manâsındaki *tennûr* kelimesinin "yerin yüzü" anlamına da geldiği, dolayısıyla, *kazan kaynamaya durdu* ifadesinin "yerden sular fışkırmaya başladı" demek olduğu görüşündedirler. İbn Kesir, 'kaynamak'la yerin her tarafından sellerin fışkırdığı ve yerin yüzeyinin âdeta su kaynaklarına döndüğünün kastedildiğini belirtir. Bu ve bunun gibi diğer görüşleri büyük müfessirimiz Elmalılı Hamdi Yazır dil açısından tek tek ele alır ve manânın, bütün bunlardan daha çok kazanın kaynaması olduğu neticesine varır.

Kazanın kaynaması ifadesi, Hz. Nuh'un gemisinin buharlı gemi olabileceğini akla getirmektedir. Müfessirleri, farklı yorumlara iten de bu husustur. Tek yönlü ilerlemeci bir tarih anlayışı içinde Hz. Nuh döneminde buharlı geminin olmasını mümkün görmeyen bazı modern yorumcular da, ilk dönem tefsirlerindeki görüşleri benimsemektedirler. Oysa, Hz. Nuh'un dönemi, modern tarih anlayışına göre tarih öncesi bir dönemdir. Kaldı ki, modern tarihçiler ve bilim adamları, Hz. Nuh'u ve tufan hadisesini bir efsane gibi sunma eğilimindedirler. Oysa bu da, bizzat ilim düşüncesine aykırıdır. Modern bilime düşen, konuyu efsane diye geçiştirmeden, araştırma yapmaktır. Gerçekte, içinde her türden, en azından evcil hayvanlardan iki veya bir çift hayvan ve az sayıda da olsalar mü'minleri alabilecek kadar büyük, ayrıca, aşağıda 42'nci âyette geleceği üzere, dağ gibi dalgaların arasından geçebilen, bazılarına göre, onu ifade için kullanılan *fülk* kelimesinden hareketle bir filo olan ve Allah'ın gözetimi ve vahiyle gelen talimatı altında yapılmış olan bu gemi, elbette basit bir yelkenli olamazdı. O, Hz. Nuh'un bir mucizesiydi; mucize olmakla birlikte, Hz. Nuh'un kavminde tekniğin ve mühendisliğin hangi seviyelerde bulunduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Kazan kaynamaya durdu ifadesi, mecazî olarak "Artık iş kızıştı" manâsına da gelir. Tufan hadisesi kazanın kaynamasıyla başlamıştır. Dolayısıyla âyette bu manâyı görmek de mümkündür.

11. Bu karşılık, çok tipik bir maddeperest, tabiatperest inkârcının cevabıdır ve Hz. Nuh'un kavminin karakterini ve inkârcılığını ortaya koymaktadır.

12. Bir sözün manâsını, muhtevasını, önemini veya ağırlığını ve maksadını tesbit etmek için "Onu kim söylemiş? Kime söylemiş? Niçin söylemiş? Ne zaman ve hangi şartlarda söylemiş?" sorularının cevapları oldukça önemlidir. Göğe "Suyunu tut!", yere "Suyunu yut!" emrini verebilecek ancak bir Zat olabilir ki, hükmü yem göğe, hem yere geçsin. Bu da, ancak Allah'tır. Böyle bir Zat düşünülmeden böyle bir emri nazara almak, çok gülünç olur. Yer de gök de Allah'ın emri altındadır ve sadece O'na itaat ettikleri, sadece O'nun emri altında bulunduklari için, yerde de gökte de muvazene, düzen ve âhenk devam etmekte, insanın işlediği hata ve günahların sonucunda yerde önemli hadiseler meydana gelse de, bu, yeri üzerinde oturulur olmaktan çıkarmadığı gibi, onun

dengesini de sarsmamaktadır. Ne zaman ki insanın küfrü ve tuğyanı yerde dengeyi bütün bütün bozacak bir derekeye gelecek, işte o zaman Kıyamet kopacaktır. Bu ise, bütün insanlığın Allah'ın Dini'nden uzaklaşması demektir.

Âyet, sanki yukarıdan suyu gönderenin gök, alttan suyu fışkırtanın da yer olduğu gibi bir intiba vermektedir. Bu ifade, iki noktadan çok önemlidir. Birincisi, yer gök dahil bütün kâinatın ve eşyanın Allah'ın emri ve idaresi altında bulunduğu, sanki şuurlu varlıklar gibi O'na itaat ettikleridir. İkincisi, yer ve göğün, belki Allah katında onları temsil eden ve onlara müvekkel olan meleklerin, göklerdeki ve yerdeki Allah'a itaatkâr varlıkların kâfirlerin küfür ve zulmüne olan isyanlarını nazara vermektedir. Nitekim Duhan Sûresi 29'uncu âyette de, suda boğulan Firavun ve ordusuna göğün de yerin de ağlamadığı ifade buyrulur.

Tufanın cereyan ettiği bölge ve geminin üzerine oturduğu Cûdi için bkn: not 14.

Hz. Nuh (a.s.) ve halkının yaşadığı tahmin edilen bölge

46. “Ey Nuh!” buyurdu Allah, “O, senin ailenden değildi; çünkü onun bütün hayatı, yanlış inanç, yanlış tavır ve davranış üzerine kuruluydu. O halde, hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın bir meselede Ben’den istekte bulunma. Sana cahilce bir davranış içinde olmamanı öğütlerim.”[13]

47. Nuh, “Ya Rabbi!” dedi: “Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığım bir meselede Sen’den istekte bulunmaktan Sana sığınırım. Ne olur, eğer beni bağışlamaz ve bana rahmetinle muamele etmezsen, ben kaybedip gitmişlerden olurum.”

48. O’na şöyle buyruldu: “Ey Nuh! Gemiden in; sana ve beraberinde bulunan mü’minlerle birlikte neslinizden gelecek mü’min topluluklara katımızdan artık selâmet, emniyet ve bereketler vardır. Ayrıca (inanmayan) topluluklar da olacaktır ki, onlara dünyada bir süre geçimlik vereceğiz ve ardından kendilerine tarafımızdan çok acı bir azap dokunacaktır.”[14]

49. (Ey Rasûlüm!) Bütün bunlar, görüp yaşamadığınız ve hakkında kesin bilgi sahibi olmadığınız (gayb) haberlerine dahildir ki, Biz onları sana vahyediyoruz. Bundan önce ne sen, ne de senin halkın onları bilmezdiniz.[15] (Rasûllerin tebliğ vazifelerini yerine getirmeleri, kavimlerinin onlara olan tepkisi ve neticeler hususunda değişen bir şey olmadığına göre) sen, (maruz kaldığın bütün kötülüklere ve inkârda diretmelere karşı) sabret. Nihaî kazanç, elbette kalbleri Allah’a karşı saygıyla dopdolu olan, O’na itaatsizlikten, dolayısıyla O’nun azabından sakınanlar içindir.

50. Âd kavmine rasûl olarak, (yine bizzat içlerinden çıkmış olan) kardeşleri Hûd’u gönderdik. O, şu tebliğde bulundu: “Ey benim halkım! Allah’a ibadet edin; sizin için O’ndan başka ilâh yoktur. Şirk koşmakla, Allah’a iftira etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz.

51. “Ey halkım! Ben, bu tebliğimin karşılığında sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, beni bana has özelliklerle yoktan var eden Zât’tır. Aklınızı kullanıp, düşünce ve muhakemenizi hiç işletmeyecek misiniz?

52. “Ey halkım! (Şimdiye kadarki günahlarınız için) Rabbinizden bağışlanma dileyip, sonra da bütün kalbinizle O’na yönelin ki O, göğü başınızdan aşağı âdeta yağmur olarak yağdırsın ve gücünüze güç katsın. Ne olur, bu söylediklerime sırt dönüp de günah hasadına dalıp gitmiş suçlular olmayın!”

53. “Ey Hud!” diye tepki verdiler: “Sen bize iddianı ispat edecek açık bir delil, bir mucize göstermedin. Biz de, sadece senin sözüne bakarak ilâhlarımızı bırakacak değiliz; sana inanacak da değiliz.

13. Hz. Nuh (a.s.), Kur'ân'da hususî olarak anılan beş büyük rasûlden biridir (Şûrâ Sûresi/42: 13). Tufan hadisesi başlamadan önce Cenab-ı Allah (c.c.), O'na ailesi içinde mü'min olanları ve diğer mü'minleri gemiye almasını emretti (âyet 40). Ailesi içinde mü'min olmayanlar da vardı; (bir?) hanımı bunlardan biriydi (Tahrim Sûresi/66: 10). Hz. Nuh, oğullarından birinin gemiye binmemiş olduğunu görünce, onu gemiye binmeye çağırdı. O ana kadar, onun mü'min olduğunu düşünüyordu; çünkü inkârına ait bir şeyini ihtimal görmemişti. O'nun "*Rabbim, oğlum ailemdendi*!" demesinden, O'nun söz konusu oğlunu mü'min bildiği anlaşılmaktadır. Demek ki o oğlu, zahiren mü'mindi, kalben inançsızdı ve bunu o ana kadar açığa vurmamıştı; yani oğlu, münafıktı. Cenab-ı Allah'ın, *hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın bir mesele* buyurmasından da bu anlaşılmaktadır. O'nun, "*Yâ Rab! Boğulan oğlum da mü'min olarak aileme katılanlardandı, öz evlâdımdı. Sen'in, (mü'min olarak aileme dâhil olanları kurtaracağına dair) va'din de elbette haktır ve Sen hâkimler Hâkimi'sin.*" şeklindeki nidasının aslında "mü'min olarak" ifadesi yoksa da, bu nidada bu ifade zımnen vardır. Dolayısıyla O'nun bu nidadaki maksadı, mü'min bildiği bir insanın boğulmasındaki sırrı öğrenmektir. Cenab-ı Allah (c.c.), oğlunun mü'min olmadığını O'na bildirmiş ve mü'min olmayan birisi için bir istekte bulunmasının önünü kesmiştir.

Baştan sona bir belâğat mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh'un kıssası anlatılırken zahiren böyle cüz'î sayılabilecek bir ayrıntının kıssaya dahil edilmesinin sebebi, Kur'ân'ın kıssaları anlatmaktaki gayesinde aranmalıdır. Bu sûrenin indiği dönemde Mekke'de aileler âdeta bölünmüş durumdaydı. Kan yakınlığı, karşılıklı haklar ve meselâ velâyet, veraset gibi hukukî kaideler açısından önemli olmakla birlikte, İslâm'da esas olan iman birliğidir. Veraset gibî hukuki meselelerde tayin edici genel faktör kan kardeşliği ise de, müminler arasındaki asıl kardeşlik din-iman kardeşliği olup, diğeri buna hizmetçi ve kale olmalı, yani bu kardeşliği güçlendirici bir faktör vazifesi görmelidir. Ayrıca, bir aile içinde din farklılığı varsa, bu farklılık hukukî velâyet ve veraseti ortadan kaldırır. Mü'min olmayan çocuk, mü'min anne-babasına vâris olamaz. Bunun yanısıra, mü'min olmayan bir aile ferdi, aileden olmayan başka müminlere tercih edilemez (Mücâdile Sûresi/58: 22)

14. Nuh Tufanı'nın belli bir bölgede mi, yoksa bütün dünyada mı meydana geldiği tartışılan bir konudur. Bu âyetten, belli bir bölgede cereyan etmiş de olsa, onun o zaman yeryüzünde bulunan bütün insanları kapsamına aldığı, dolayısıyla o dönemde insanların Tufan'ın sahasına giren bölgede bulunup, dünyanın her tarafına henüz dağılmamış oldukları gibi bir sonuca (Allahü a'lem) varılabilir.

Tufan'ın cereyan ettiği bölgenin ana merkezini Irak'ın oluşturduğu daha önce arz olunmuştu (A'râf Sûresi/7, not 13). Bununla birlikte, geminin oturduğu dağ konusunda da bazı görüş ayrılıkları vardır. Ahd-i Atik'de bu dağın ismi Ararat olarak geçer ki, meşhur Ağrı Dağı'dır. Kur'ân-ı Kerim, dağdan da bahsetmeden *el-Cûdi* ismini verir. Bazılarına göre *el-Cûdi*, genel manâda dağ demektir. Nitekim, Arapça'da *cûdi* keli-

mesi "yükseklik" veya "yükseklikler" manâsınadır. Bu bakımdan, geminin oturduğu dağın Ağrı Dağı olması, Kur'ân-ı Kerim'e ters değildir. İkinci olarak, Türkiye'de Van Gölü'nün güneyinde, Şırnak sınırları içinde yaklaşık 2500-3000 m yüksekliğinde Cudi isimli bir dağ vardır. Bu yüksek dağ, bütün Mezopotamya Ovası'na hakim bir konumdadır. Dağda ve etrafında arkeolojik pek çok kalıntı bulunmaktadır. İlk çağlarla ilgili tarihlerde bu dağa sık atıflarda bulunulmaktadır. Asur Kralı Sennaçerib (M.Ö. 700), dağın yanlarına kaya rölyefleri kazıtmış; Nasturîler, dağın etrafına çok sayıda manastırlar inşa etmişler, bir manastır da dağın Gemi Kemeri denilen zirvesine yapmışlardır. Gertrude Bell, 1910 yılında bölgede incelemelerde bulunmuş ve zirvede gemi şeklinde bir taş yapı bulmuştur ki, yerli halk, bu yapıya Sefine-i Nuh (Nuh'un Gemisi) adını vermektedir. Bell, her yıl 14 Eylül günü Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Sabiî ve Yezidîlerin dağda bir araya gelip, geminin karaya oturması üzerine Nuh'un kestiğini söyledikleri kurbanı yâd ettiklerini kaydeder. 1949 yılında iki Türk gazetecisi, dağda Nuh'un Gemisi'ni gördüklerini ileri sürmüşlerdir.

Bunun yanısıra, Ağrı bölgesinde, Ağrı Dagı'nın 32 km. güneyinde Cudi denilen bir dağ daha vardır ki, Londra'da yayınlanan 16.01.1994 tarihli The Observer gazetesi, burada Nuh'un gemisinin bulunduğu şeklinde bir haber yapmıştı. Charles Berlitz gibi bazı araştırmacılar, Kur'ân'da sözü edilen Cûdi'nin Ağrı Dağı'nın tepelerinden biri gibi duran bu dağ olabileceği görüşündedirler (www.arksearch.com/najudi.htm) Aynı şekilde, Wayne Mckellips isimli bir başka araştırmacı da, Nuh'un Gemisi'nin aynı yerde bulunduğunu ve kendisinde onun video çekimleri olduğunu iddia etmektedir. Hıristiyan araştırmacılar, bu konuda Ahd-i Atik'de geçen Ararat'ın yalnızca Ağrı Dağı demek olmadığını, onun bir bölge adı olduğunu belirtmektedirler. (www.trustthebible.com/ark.htm) Doğrusunu Allah bilir.

15. Kur'ân, bir bakıma geçmiş milletlerin tarihleri ve gelecek hadiselerin de haberleriyle doludur. Onun gelecekten haberleri, yerinde anlatılacağı üzere, bazen açık bazen de kapalıdır ve ima, işaret, telmih gibi yollarla ifade edilir. Onun gerek geçmişle, gerekse gelecekle ilgili verdiği haberlerden herhangi birini, bu haberlerin bir kelimesini bile yalanlamak mümkün değildir, olmamıştır ve olmayacaktır. Araştırmacılara düşen, araştırmalarını Kur'ân'ın verdiği bilgiler istikametinde yapmaktır. Âyette de ifade buyurulduğu gibi, Allah Rasûlü'nün bunların hiçbirini bilmesi mümkün değildi. Dolayısıyla O'nun geçmiş milletlerin araştırmaya açık ve Kıyamet'e kadar da araştırılabilecek tarihlerini, gelecekle ilgili de birtakım haberleri kesin bir dille ve doğruluklarına tam bir emniyetle anlatması, O'nun Allah'ın Rasûlü olduğuna kesin bir delildir. Çünkü böyle bir anlatma, Kıyamet'e kadar gelecek bütün araştırmacılara, bütün insanlara meydan okumadır. O'nu bu haberlerinde yalanlayabilecek biri varsa, işte meydan!

54. "Diyeceğimiz şu ki, seni ilâhlarımızdan bir kısmı çok fena çarpmış!" Hud, cevap verdi: "Allah şahidimdir, siz de şahit olun ki ben, sizin Allah'a koştuğunuz ortaklardan hiç birini tanımıyorum –

55. "(İlâh ve Ma'bud olarak) yalnız O'nu kabul etmeyip de O'na ortak saydığınız hiç bir şeyi. Eğer buna bir diyeceğiniz varsa, toplanın bir araya ve bana istediğiniz tuzağı kurun; kurun da, bana hiç göz açtırmayın.

56. "Ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayanıp güvendim. Hiç bir canlı yoktur ki, Allah onun perçeminden tutmuş da, mutlak hakimiyet ve tasarrufu altında bulunduruyor olmasın. Muhakkak ki Rabbim, (hakimiyetini icrada, her hüküm ve tasarrufunda) mutlak doğru, mutlak âdildir.

57. "Eğer size tarif ettiğim bu doğru yola sırt dönerseniz, ne diyeyim? Ben, size ulaştırmakla görevli olduğum buyrukları bütünüyle tebliğ etmiş bulunuyorum. (Bunları kabul etmez ve aksi istikamette yolunuza devam edecek olursanız,) artık Rabbim dilerse sizi ortadan kaldırıp yerinize başka bir topluluk getirir. O'na mani olamaz, yolunuza devam etmekle bir zarar da veremezsiniz. Muhakkak ki Rabbim, her şeyi görüp gözetmekte ve bütün yapılanları kaydetmektedir."

58. (Âd kavmi, yanlış yolda diretti.) Nihayet kendileriyle ilgili hükmümüz icraya konunca, Hûd'u ve iman etmiş olup da O'nunla beraber bulunanları (iman, salih amel ve sabırlarına karşılık) tarafımızdan bir lütufla kurtardık. Gerçekten, çok ağır bir azaptan kurtardık onları.

59. Evet, işte Âd! Rabbilerinin âyetlerini (O'nun varlığını ve birliğini gösteren onca delilleri ve kendilerine gösterilen mucizeleri) bile bile inkâr ettiler; bununla kalmayıp, (O'nun kendilerine gönderdiği Rasûl'e âsi olmakla) bütün rasûllere âsi olmuş oldular ve hakka karşı çıkan her inatçı zorbanın emrine uydular.

60. Ve hem bu dünyada, hem de Kıyamet Günü'nde rahmetten uzaklaştırılıp, lânetle anılmaya müstahak oldular. Evet, Âd kavmi Rabbilerini tanımayıp inkâr yolunu tuttular. Neticede yıkıldı gitti Hûd'un kavmi Âd!

61. Semûd kavmine ise rasûl olarak kendi içlerinden kardeşleri Salih'i gönderdik. O da, şu tebliğde bulundu: "Ey benim halkım! Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Siz meydanda yokken O, yer menşe'li gıdalarla vücudunuzu inşa etti ve sizin yeryüzünde ömür sürüp, orayı imar etmenizi irade buyurdu. Şu halde, (şimdiye kadarki) günahlarınız için O'ndan bağışlanma dileyip, sonra da bütün kalbinizle O'na yönelin. Şurası bir gerçek ki

Rabbim, kullarına çok yakındır; onların istek ve dualarına muhakkak cevap verendir."

62. "Salih!" dediler: "Sen, şimdiye kadar içimizde kendisine ümit bağlanan biriydin. Şimdi ne oldu da bizi atalarımızın taptığı ilâhlara tapmaktan vazgeçirmeye çalışıyorsun? Doğrusu, bizi kabul etmeye çağırdığın bu yeni inanç konusunda ciddî şüphe içindeyiz, çok ciddî kuşkularımız var."

63. Salih, şöyle cevap verdi: "Ey benim halkım! Böyle diyorsunuz da, ya ben Rabbimden apaçık ve kesin bir delile dayanıyorsam ve O bana bizzat Kendi katından hususî bir rahmet vermişse? Bu durumda ben, (bana verdiği vazifeyi yerine getirmemek suretiyle) Allah'a âsi gelecek olursam, O'na karşı bana kim yardım edebilir? Sizin benim kaybımı, hüsranımı artırmaktan başka hiç bir faydanız olmaz ki!

64. "Ey halkım! Bakın: bu, (davetimin doğruluğuna dair benden beklediğiniz) açık bir işaret, bir mucize olarak Allah'ın sizin için hususî yarattığı dişi devedir. Bırakın kendi halinde Allah'ın diyarında otlasın. Sakın ha, ona bir fenalık yapmayın, yoksa çok geçmez, sizi bir azap yakalayıverir."

65. Fakat (ona daha fazla tahammül edemeyerek) deveyi boğazladılar. Salih, derhal ikaz etti: "(Zevk u safa sürdüğünüz) şu yurdunuzda sadece üç gün daha oturun bakalım; (ardından ne olacak, hep beraber göreceğiz)! Bu, yalan çıkması mümkün olmayan bir tehdittir!"

66. (Üç günün sonunda) haklarındaki hükmümüz uygulamaya konunca, (iman, salih amel ve sabırlarına karşılık) tarafımızdan bir lütuf olarak Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları azaptan ve o günün rüsvaylığından kurdardık. (Ey Rasûlüm,) hiç şüphesiz senin Rabbin, O'dur Kavî (mutlak güçlü olan); O'dur Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip).

67. (En büyük zulüm olan) şirkte direten ve hem başkalarına, hem kendilerine zulmedenleri ise korkunç bir çığlık yakalayıverdi de, (hiçbir kurtuluş zaman ve imkânı bulamadan) oldukları yerde yüzüstü kapaklanıp gittiler.

68. Sanki bir zaman bolluk içinde orada hiç yaşamamışlardı! Gördünüz ya.. Semud, Rabbilerini inkârda diretti; gördünüz ya.. neticede yıkıldı gitti Semud!

69. Bir zaman da, (semavî) elçilerimiz (birer delikanlı suretinde) İbrahim'e müjde ile gelip selâm verdiler. İbrahim, selâmlarına mukabelede bulundu ve hiç gecikmeden önlerine kızartılmış körpe bir dana eti koydu.

70. Fakat ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onların bu hali ho-

şuna gitmedi ve kalbine bir kuşku düştü.[16] "Korkma!" dediler, "biz, Lût kavmi için gönderildik."

71. Bu sırada, İbrahim'in hanımı da yanlarında ayakta durmuş, onları dinliyordu. Birden kendinde hayız alâmeti hissetti (ve gülümsedi).[17] Biz de O'nu İshak'la ve İshak'ın peşinden Yakup'la müjdeledik.

72. "Vay başıma gelenlere!" dedi; "Ben bir yaşlı kadın ve şu kocam da bir pir iken nasıl çocuğum olabilir? Doğrusu çok şaşılacak bir şey bu!"

73. "Sen" dediler, "Allah'ın işine mi şaşırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun ey ev halkı! Şüphesiz Allah, çok büyük lütf u ihsan sahibi olarak her türlü hamde ve yüceltilmeye lâyıktır."

74. Artık endişe İbrahim'in kalbinden sıyrılıp gitmiş, müjde de kendisine ulaştırılmıştı. Hemen Lût kavmi hakkında elçilerimizle tartışmaya girişti.

75. Çünkü İbrahim, olabildiğince yumuşak ve sabırlı, son derece yufka yürekli, Allah'a çok yalvaran ve bütün kalbiyle O'na yönelmiş, O'na teslim olmuş bir kuldu.

76. (Elçilerimiz olan melekler) dediler: "Ey İbrahim! Bu tartışmadan vazgeç! Artık Rabbinin hükmü verilmiş ve hattâ icraya konmuş bulunuyor. Onların başına geri çevrilmesi mümkün olmayan bir azabın gelmesi artık kesindir."[18]

77. Derken elçilerimiz, (birer delikanlı suretinde) Lût'a geldiler. Lût, onları koruyamayacağı endişesiyle sıkıldı, daraldı ve "Bugün çok çetin bir gün!" diye söylendi.

78. (Delikanlıların geldiğini haber alan) halkı, kirli arzularının dürtmesiyle Lût'un evine hücum ettiler; zaten ne zamandır kötülüklerle haşir-neşir bulunuyorlardı. Lût, önlerine çıkıp "Ey halkım!" dedi: "İşte şunlar, kızlarım(ız); sizin için (nikâh edildiklerinde) temiz ve helâl olan onlardır. Allah'tan korkun ve misafirlerim konusunda beni rezil etmeyin. Sizin içinizde hiç aklı başında bir adam yok mudur?"

79. "Sen de bilirsin ki," diye bağırdılar, "bizim o kızlarla bir alâkamız ve üzerlerinde bir hak iddiamız olamaz. Sen bizim ne istediğimizi pekalâ biliyorsun!"

80. "Keşke" dedi Lût, "size karşı koyacak gücüm olsaydı veya sağlam bir 'kale'm bulunsaydı da, ona sığınsaydım."

81. Elçilerimiz, şöyle diyerek (O'nu rahatlattılar): "Ey Lût! Biz, Rabbinin elçileriyiz. Hiç endişelenme, sana el uzatamayacaklardır. Gecenin bir vaktinde ailenle çık ve içinizden kimse geriye dönmesin; ancak eşin hariç.[19] Kavminin başına gelecek olan, onun da başına gelecektir. Helâkleri için tayin edilmiş vakit de sabahtır: yoksa sabah yakın değil mi?"

16. Bir misafir, önüne konan yemekten geri durursa bu, onun kötü bir niyetle geldiğini gösterirdi.

17. Âyette, *Birden kendinde hayız alâmeti hissetti* şeklinde çevirdiğimiz bölüm, daha çok "Birden gülümsedi." şeklinde anlaşılmış ve tercüme edilmiştir. Kullanılan kelime her iki manâya da açıktır. Şu kadar ki, ifadenin devamı, onu Fethullah Gülen Hocaefendi'nin (*Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar*, 1: 195) ve Allâme Tabâtabâî'nin tercihi olan "hayız alâmeti hissetti" şeklinde anlamaya daha müsait görünmektedir. Yine Hocaefendi'nin değerlendirmesiyle, hissettiği hayız alâmeti sebebiyle şaşkınlık ve mahcubiyetinden gülümsemiş de olabilir.

18. Kavimleri helâk edilmiş rasûllerin kıssaları anlatılırken, arada Hz. İbrahim'in hayatından söz konusu kesitin sunulması, bütün yıkımların ortasında gelecek adına toprağa düşmüş bir muştu tohumunun bulunduğunu hatırlatmak için olsa gerektir. Bir yanda bazı topluluklar korkunç yıkımlarla tarihe karışırken, beri yanda Hz. İbrahim'in iki oğlu dünyayı teşrif buyuruyordu. Bu iki oğulla birlikte insanlık tarihi bambaşka bir safhaya girecek ve onların nesillerinden büyük rasûller gelecekti. Bunu haber vermekle Kur'ân-ı Kerim, Mekke'de çok zor şartlar altında bulunan Rasûl-ü Ekremini ve beraberindeki mü'minleri, ayrıca her dönemde aynı şartlar altında bulunan mü'minleri teselli etmekte, onların sabrını ve şevkini artırmakta ve her zaman aynı hadiselerin yaşanabileceğini, zorlukların altında büyük muştuların bulunduğunu nazara vermektedir.

19. Hz. Nuh'un (a.s.) inanmayan oğlu ve Hz. Lût'un (a.s.) inanmayan eşi, bizim için en büyük ders yüklü iki örnektir. Kurtulabilmek için daima Allah'a sığınmak ve kalblerimizi kaymaktan, her türlü dalâletten, sapıp gitmekten koruması için O'na sürekli dua etmek, münacatta bulunmak mevkiindeyiz.

82. Nihayet emrimiz uygulamaya konunca, o (kirlenmiş) memleketin üstünü altına getirdik ve üzerine pişmiş balçıktan taş yağdırdık,

83. (Taşlar yağdırdık) Rabbin katında her birinin kime gideceği belirlenmiş. Böyle bir taş yağmuru, her dönemde ve her yerdeki zalimlerden uzak değildir.[20]

84. Medyen halkına ise, yine kendi içlerinden kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. O da, (diğerleri gibi,) "Ey halkım!" dedi: "Allah'a ibadet edin; sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben, sizi (helâl yoldan kazanmadığınız ve şükrünü eda edemediğiniz) büyük bir servet içinde görüyor ve azabıyla sizi çepeçevre kuşatacak bir günden korkuyorum.

85. "Ey halkım! Ölçüyü ve tartıyı büyük bir titizlik ve tam bir doğrulukla yerine getirin; kendilerine ait mallarda haklarını eksiltmek suretiyle insanlara zulmetmeyin ve bozguncular kesilerek memlekette karışıklık çıkarmayın.

86. "Eğer mü'min iseniz bilin ki, Allah'ın kâr ve kazanç olarak helâlinden size bıraktığı, hakkınızda çok daha hayırlıdır.[21] Ben, (sizin iyiliğinizi düşünerek öğüt veriyorum,) yoksa başınızda bir koruyucu ve gözetleyici değilim."

87. "Ey Şuayb!" dediler: "Kendilerine atalarımızın tapageldiği ilâhlarımızı bırakmamızı ve mallarımızda dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmaktan vazgeçmemizi yoksa sana namazın mı emrediyor? Sen, aslında yumuşak ve akıllı-uslu bir adamsın."

88. Şuayb, "Ey halkım!" dedi: "Ya ben, Rabbimden gelen apaçık ve kesin bir delile dayanıyorsam ve O bana katından peygamberlik vermiş, (lütuf ve kerem hazinesinden) beni (maddeten ve mânen) güzel bir şekilde rızıklandırmışsa..? Sonra, ben sizden vazgeçmenizi istediğim şeylerin aksini yapmak, (üzerinizde baskı kurarak bu ülkede bozgunculuk çıkarmak) istemiyorum ki! Tek gayem, gücüm yettiğince ıslahta bulunmaktır. Bunda başarılı olup olmamam da tamamen Allah'ın elindedir. Ben, yalnızca O'na dayanıp güvendim ve bütün kalbimle yalnızca O'na yönelirim.

20. Kur'ân-ı Kerim'in söz konusu kavimlerin, özellikle Hz. Lût'un kavminin helâkini takdim tarzından bu helâklerin bugün "tabiî" deyip geçtiğimiz ve 'tabiat'a atfedilen felâketler şeklinde olduğu izlenimi uyanmaktadır. Hz. Lût'un kavmi, sanki korkunç bir deprem eşliğinde, nükleer patlamayı andırır volkanik patlamalarla helâk edilmiş gibidir. Bu kavmin oturduğu bölge tamamen yerin dibine geçmiş ve âdeta bir dezenfekteye uğ-

ramıştır. Nasıl bir felâketle helâk edilmiş olurlarsa olsunlar, onların helâkine hükmeden ve onları helâk eden Allahü Tealâ'dır. Bu dünya hikmet diyarı olduğu ve kendisine irade verilen insan bu dünyada imtihana tâbi tutulduğu için, Allah burada sebepler ve sebep-sonuç perdesi arkasında icraatta bulunur. Bu icraatı melekler temsil eder ve onlar, sanki Allah'ın memurları gibidir. 'Tabiat'taki her hadise bir melekle irtibatlıdır; o kadar ki, her bir yağmur damlası bile ona vekil kılınmış bir melek vasıtasıyla yere düşer. Allah'ın mutlak Meşieti'nin hakim olduğu kâinatta tesadüften asla söz edilemez. Her şeye vücut veren O'dur; her şey O'nun kontrolü altındadır ve O'nun izniyledir.

Şu görülen kâinatta Allah'ın sebepler perdesi arkasında icraatta bulunmasının hikmetlerinden biri de şudur: İnsan aklı, bilhassa ölüm, hastalık ve felâketler gibi görünüşte sevimsiz işlerdeki nihaî güzelliği göremez. Göremeyince de, bunlardaki zahirî çirkinliği Allah'a nisbet ederek büyük günaha girebilir. İşte buna mani olmak ve insanı böyle bir günahtan kurtarmak için Cenab-ı Allah, icraatı ile hadiseler arasına sebepleri koymuştur. İnsanlar ölüm, hastalıklar ve felâketler gibi işleri de zahirî sebeplerine havale ederler. Fakat bu, her hadisedeki İlâhî sebep ve hikmeti, her şeyi yaratanın Allah olduğunu görmemize, görerek günahlarımızdan dolayı istiğfarda bulunurken, hayırlara erişebilmek için de dua etmemize mani olmamalıdır.

Bir yerde kötülükler tamamen hakim ve âdeta halkın hayat tarzı haline gelince, Cenab-ı Allah orayı tamamen helâk edebilir. Fakat bazen mü'minlerin yaşadıkları yerler daha çok felâketlere maruz kalabilmektedir. Bunun önemli sebeplerinden biri, nasıl küçük davalar küçük, büyük davalar büyük mahkemelerde görülürse, bunun gibi Cenab-ı Allah (c.c.), mü'minlerin ihmallerini ve günahlarını çok defa dünyada cezalandırırken, inanmayanların cezasını ise genellikle Âhiret'e bırakır. Bununla birlikte, Kur'ân'da sözü edilen kavimlerde olduğu gibi, yapılan kötülükler belli bir sınırı aştığında, Allah inanmayanları da dünyada cezalandırabilir. Çağımızdaki iki dünya savaşını bu tür cezalandırmaların bir türü olarak görebiliriz.

Bir topluluğa gelen felâketler, toplum çoğunluğunun hatalarından dolayı gelir. Eğer bu felâketler toplumun tamamını değil de, bir kısmını helâk için gelmişse, böyle felâketlerde Cenab-ı Allah, iyilerle kötüler, masumlarla suçlular arasında apaçık görülebilecek bir seçmede bulunmaz. Bunun önemli sebeplerinden biri, insanın yeryüzünde tutulduğu imtihanın mahiyetinde aranmalıdır. Allah (c.c.), dünyada iman için akla kapı açar, fakat iradeyi elden alıp, insanları iman etmeye zorlamaz. Bununla birlikte, niyeti samimi, bakışı sağlam olan bir insan, bu hadiselerdeki İlâhî El'i görüp iman edebilir. Eğer Cenab-ı Allah böyle yapmayıp da, inananlarla inanmayanları, iyilerle kötüleri gözle görülür şekilde seçmiş olsa idi, bu, O'nun ismini yıldızlarla gök yüzüne yazmak gibi olur ve herkes inanmaya mecburiyet hisseder ve imtihan sırrı ortadan kalkardı.

Böyle felâketlerde hayatını kaybeden masumlar şehit olur; telef olan malları da sadaka hükmüne geçer. Dolayısıyla böyle felâketler, onlar için dünya hayatı adına üzücü olsa da, nihaî planda çok büyük bir kazanca açılan kapıdır ve rahmettir. Bu-

nunla birlikte şu noktayı da belirtmeliyiz ki, bazen mü'minler, imanın kendilerine yüklediği vazifeyi tam yapmazlar; toplumdaki kötülükleri önlemek, iyiliği yaymak için gayret göstermezler ve böylece dolaylı yoldan da olsa bu kötülüklerde pay sahibi olurlar. Bunun neticesinde Cenab-ı Allah, onları imanlarından dolayı Âhiret'te affetmek, yani dünyadaki bu hatalarının karşılığını Âhiret'te görmemeleri için onları dünyada cezalandırır.

21. Denebilir ki Allah'ın Dini, bir boyutuyla insanlar arasındaki muameleleri tanzim için haram-helâlle ilgili düsturlardan ve hükümlerden ibarettir. O, kazancın mutlaka helâlinden olması, kimsenin kimseye haksızlık etmemesi, aldatma, faiz, hırsızlık ve benzeri yollardan kaçınma gibi hususlar üzerinde titizlikle durur. Umumî manâda fiyatları piyasanın belirlemesine bırakmışsa da, piyasa fiyatının % 10–15 üzerinden mal satılmasına izin vermez. Aldatmayı, ölçü ve tartıda hile yapmayı kesinlikle yasaklar. Bazen insan, gayr-ı meşrû yollarla fazla kazanmayı kendisi için bir kazanç olarak görebilir; fakat bu, gerçekte tam bir kayıptır. Ancak Allah'ın çizdiği sınırlar içinde ticaret yapanlardır ki, kazanan gerçekte onlardır. Dolayısıyla insanlar için daima hayırlı olan, bütün münasebetlerinde doğru, dürüst ve namuslu olmaktır.

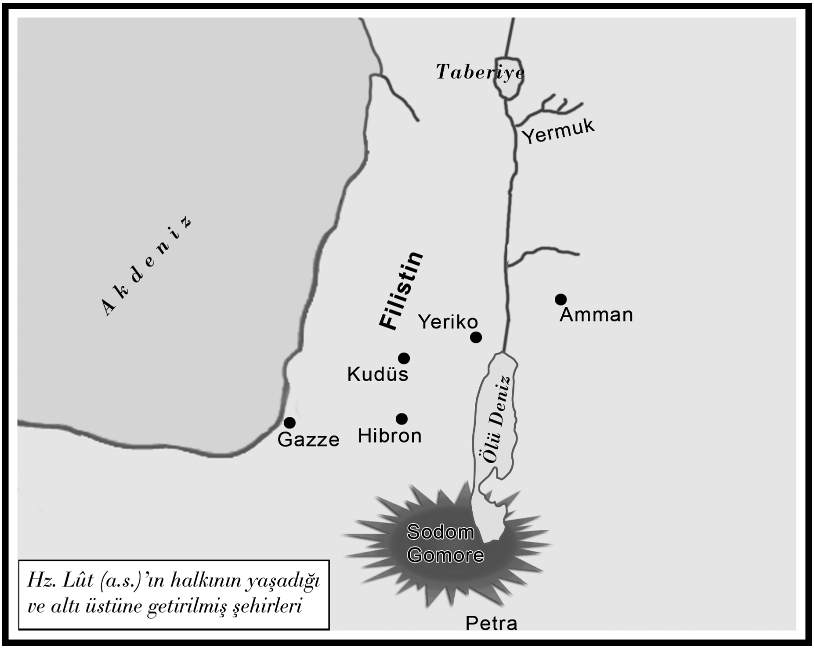

Hz. Lût (a.s.)'ın halkının yaşadığı ve altı üstüne getirilmiş şehirleri

89. "Ey halkım! Bana olan muhalefet ve düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hûd kavminin ya da Salih'in kavminin başına gelen felâkete benzer bir felâkete uğramanıza sakın sebep olmasın! (Benzer bir felâkete düçar olan) Lût kavminin ülkesi ise, hiç de uzağınızda değil.

89. "Ey halkım! Bana olan muhalefet ve düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hûd kavminin ya da Salih'in kavminin başına gelen felâkete benzer bir felâkete uğramanıza sakın sebep olmasın! (Benzer bir felâkete düçar olan) Lût kavminin ülkesi ise, hiç de uzağınızda değil.

90. "(Şimdiye kadarki) günahlarınız için Rabbinizden bağışlanma dileyip, sonra da bütün kalbinizle O'na yönelin. Hiç şüphesiz Rabbim, (bilhassa samimiyetle Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek boldur, onlara sevgisi pek derindir."

91. "Ey Şuayb!" dediler: "Senin söylediğin şeylerin çoğunu biz anlamıyoruz; sonra şurası kesin ki, seni içimizde zayıf görüyoruz; (o halde sana niye itaat edelim ki?) Şu (beş-on kişilik) akraba grubunun hatırı olmasaydı, seni mutlaka taşa tutup linç ederdik. Bilmelisin ki, senin bizim yanımızda hiçbir değerin ve bize karşı hiçbir gücün yok!"

92. Şuayb, şöyle karşılık verdi: "Ey halkım! Benim (beş-on kişilik) akraba grubum sizin yanınızda Allah'tan daha hatırlı, daha mı itibarlı ki, hiç değeri yokmuşçasına O'na sırt dönüyor ve O'nu hiç hesaba katmıyorsunuz? Ama Rabbim, yaptığınız her şeyi tam olarak bilmekte, görmekte ve işitmektedir.

93. "Ey benim halkım! Gücünüz neye yetiyorsa var gücünüzle yapmaktan geri kalmayın; ben de yapmam gerekeni yapıyorum. Niteliğini şu anda bilmediğiniz, fakat kimin başına gelirse onu rüsvay eden dehşetli bir azabın kimin başında patlayacağını ve o zaman yalancının kim olduğunu göreceksiniz. Şimdi gözleyip beklemeye durun; ben de sizinle birlikte gözlüyorum."

94. Nihayet haklarındaki azap hükmümüz uygulamaya kondu ve Şuayb'la birlikte, iman etmiş olup da beraberinde bulunanları (iman, salih amel ve sabırlarına karşılık) tarafımızdan bir lütuf olarak kurtardık. (En büyük zulüm olan) şirkte direten ve hem başkalarına, hem kendilerine zulmedenleri ise korkunç bir çığlık, bir patlama yakalayıverdi de, oldukları yerde yüzüstü kapaklanıp gittiler.

95. Sanki bir zaman bolluk içinde orada hiç yaşamamışlardı. Evet, yıkılsın ve yok olsun gitsin Medyen halkı, yok olup gittiği gibi Semûd'un!

96. Musa'yı da (risaletini ispat eden) apaçık deliller (mucizeler)imizle ve

aklî-manevî kesin bir güç ve selahiyetle gönderdik,

97. Firavun'a ve ileri gelen yetkililerine; ama (o ileri gelenler gibi, Firavun'un halkı ve Musa'nın halkından pek çoğu) Firavun'un idaresine tâbi oldular. Oysa Firavun'un idaresi hiç de âdil, doğru ve hakka dayalı değildi; (nitekim bütün Firavunî idareler de aynı şekilde âdil, doğru ve hakka dayalı değildir).[22]

98. O, Kıyamet Günü kavminin önüne düşer ve onları (hayvanların suya götürüldüğü gibi) Ateş'e götürür. Gerçekten ne kötü bir 'su'dur o varılan Ateş![23]

99. Hem bu dünyada, hem de Kıyamet Günü'nde rahmetten uzaklaştırılıp lânetle anılmaya müstahak oldular. Ne kötü bir bahşiş, ne kötü bir ikramdır bu lânet!

100. (Ey Rasûlüm!) Bütün bu sana anlattıklarımız, o helâk olmuş ülkelerin tarihlerinden ibret dolu bazı safhalardır. Onlardan kiminin izleri halâ dururken, kimi biçilmiş ekin gibi yok olup gitmiştir.

101. Biz onlara asla zulmetmedik, fakat onlar bizzat kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince, Allah'ı bırakıp da taptıkları ve karşılarında durup dua ettikleri (sözde) ilâhlarının onlara hiç bir faydası dokunmadı; faydaları dokunmak şöyle dursun, kayıplarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102. Rabbin, zulme dalıp gitmiş ülkeleri kıskıvrak yakaladığı zaman işte böyle yakalar. O'nun derdest edip yakalaması pek acıdır, çok çetindir.

103. Bütün bu olup bitenlerde Âhiret azabından korkanlar için elbette bir ibret, bir mesaj vardır. Âhiret Günü, bütün insanların bir araya toplanacağı bir gündür; ve o gün, canlıların tamamının bütün duyularıyla tecrübe edip yaşayacakları bir gündür.

104. Biz onu, tarafımızdan takdir buyurulmuş kesin ve miktarı belli bir sürenin sonrasına tehir edecek değiliz.

105. O gün gelince, Allah'ın izni olmadan kimse tek bir kelime söyleyemez. O gün kimileri bedbahttır, kimileri bahtiyar.

106. Dünya hayatında içine daldıkları şekavetle kendilerini bedbahtlığa mahkûm edenler, evet onlar Ateş'tedirler. O Ateş kabarıp indikçe, onlar da hırıltılar, feryatlar ve hıçkırıklar içinde âdeta boğulurlar.

107. (Âhiret'e ait) gökler ve yer durdukça orada sürekli kalacaklardır; Rabbin başka türlü dilemiş olsa, elbette böyle olmaz. Muhakkak ki Rabbin, her ne irade buyurursa onu eksiksiz yapar.

108. (Dünyada Allah tarafından) hayırlı işlere sevk edilip bahtiyar kılınanlara gelince, onlar ise Cennet'tedirler; gökler ve yer durdukça orada

sürekli kalacaklardır. Rabbin başka türlü dilemiş olsa, elbette böyle olmaz.[24] Kesintisiz bir lütuf, bir ihsandır bu onlara.

231-232

22. Büyük müfessir merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın burada yakaladığı nükte gerçekten çok güzel ve mühimdir. Âyette, *Firavun'un idaresine tâbi oldular* ifadesinden sonra, bir defa Firavun ismi zikredildiği için onun hakkında artık zamir kullanılması, yani "Oysa onun idaresi" denmesi beklenirken, *Firavun'un idaresi* denmesi, çok manidardır. Birinci Firavun ile Hz. Musa'nın karşısındaki Mısır diktatörü kastedilmekte, ikinci Firavun'la ise o diktatörün şahsından çok sıfatı, dolayısıyla aynı özellikteki bütün idareler ve idareciler de kastedilmektedir.

23. Bu âyette bir diğer çok güzel ve önemli nükte vardır ki, Firavun kör, yol bilmez bir çobana, ona tâbi olanlar ise, o çobanın arkasından giden bir sürüye benzetilmektedir. Böylece âyet, körü körüne taklit ve ittibaya karşı bizi uyarmakta ve doğruyu bulup ona tâbi olma hususunda aklımızı ve irademizi kullanmaya çağırmaktadır. Ayrıca bkn: A'râf Sûresi/7: 179.

24. Bu son iki âyetteki, *Rabbin başka türlü dilemiş olsa, elbete böyle olmaz* şeklinde çevirdiğimiz ve kelime kelime tercüme edildiğinde, "Rabbinin başka türlü dilemiş olması dışında" ifadesi, farklı yorumlara yol açmış ve bilhassa Cehennem'in ebedî olmadığı gibi bazı düşüncelere sebep olmuştur. Oysa, Kur'ân-ı Kerim'de çok sık geçen ve daha önce de yer yer açıklama gereği duyduğumuz bu türden, meseleyi nihayette Allah'ın Meşieti'ne bırakan ifadelerden maksat, İlâhî Meşiet'in hakimiyetini vurgulamak olsa gerektir. Allah, hiç bir şeyle sınırlı değildir. 107'nci âyette ifade buyrulduğu gibi, her ne dilerse onu yapar. Hikmeti gereği Kendisini de sınırlar gibi görünen bazı kanun ve kaideler vazetmiş olmakla birlikte, bunlar O'nun için bağlayıcı değildir ve O'nun için hiç bir mecburiyet yoktur. Cennet'in ve Cehennem'in ebedî oluşu da, yine Cenab-ı Allah'ın öyle dilemesine bağlıdır. Allah (c.c.), başka türlü dilemiş olsa idi öyle olmazdı; yine, her zaman için başka türlü dileyebilir de. Bu bakımdan, bize düşen, Allah karşısında daima dua, istiğfar ve tazarruda bulunmaktır.

"*Gökler ve yer durdukça*" ifadesi, sonsuzluk ifade eder; bununla birlikte, Âhiret'te de oraya has yer ve gökler yine olacaktır (İbrahim Sûresi/14: 48)

109. Artık şu müşriklerin tapınmalarının mahiyeti ve bu tapınmanın onları sürükleyeceği âkıbet konusunda nasıl senin hiç bir şüphen yoksa, (kimsenin de olmamalıdır). Daha önce ataları neye nasıl tapıyor idiyse, onlar da aynı şeylere aynı şekilde tapmaktadırlar. Biz de, neyi hak etmişlerse kendilerine hiç eksiksiz ödeyeceğiz.

110. (Şimdi sana Kitap verdiğimiz gibi,) aynı şekilde Musa'ya da Kitap verdik ve o Kitap hakkında da ihtilâf edildi; (bazıları ona inandı, bazıları inanmadı ve daha sonra onda değiştirmelere, tahriflere gidildi). Eğer insanlar hakkında Rabbinin daha önce verilmiş (ve onları yeryüzünde belli bir süre yaşatma ve Din'e itaat veya muhalefetlerinin karşılığını daha çok Âhiret'e bırakma) hükmü bulunmamış olsa idi, hiç şüphesiz aralarında hüküm çoktan verilmiş ve uygulanmış olurdu. Gerçekten onlar, kitapları hakkında kat kat şüpheler içindedirler.

111. Hiç kuşkusuz Rabbin, (Kitap hakkında ihtilâfa düşen) her kesime yaptıklarının karşılığını eksiksiz ödeyecektir. Muhakkak ki O, onların işledikleri her şeyden hakkıyla haberdardır.

112. Şu halde ey Rasûlüm, her hususta sana nasıl davranman emredilmişse o şekilde dosdoğru hareket et ve (daha önce takip ettikleri yolları bırakarak) artık Allah'a yönelen ve senin maiyetine girenler de aynı şekilde davransınlar. İstikametten çıkıp, hak yoldan dışa taşmayın. Muhakkak ki Allah, her ne işliyorsanız hepsini hakkıyla görmektedir.

113. (Allah'a şirk koşmakla en büyük) zulmü işleyen ve insanların haklarına da riayet etmeyen, böylece kendilerine yazık eden o zalimlere asla meyletmeyin; aksi halde (dünyada da, Âhiret'te de) size ateş dokunur. Aslında sizin için Allah'tan başka hiç bir yardımcı, koruyucu ve sizi sahiplenecek hiç bir güç yoktur. Sonra, O'ndan da yardım görmezsiniz.

114. Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın üç vaktinde bütün şartlarına riayet ederek namaz kıl. Şurası bir gerçek ki, iyilikler kötülükleri giderir.[25] Anlayıp öğüt alacaklar için bir hatırlatma, bir nasihattır bu.

115. Ve (daima iyilik yapmada, muhtemel hatalardan kaçınmada, bir de Allah yolunda maruz kaldığın musibetlere ve zamana karşı) sabret. Kuşkusuz Allah, O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde sürekli iyilik duygusuyla davranan ve güzel işler yapanların mükâfatlarını asla zayi etmez.

116. Ne olurdu, sizden önce (helâk edilen) nesiller içinde (iman, ilim, ahlâk ve salih davranışlar gibi) kalıcı faziletler sahibi ve Allah yanında kalıcılığı olan değerleri gaye edinmiş bazı insanlar bulunsaydı da, yeryüzünde bozgunculuk çıkmaması için çalışsalardı. Ne yazık ki, onların içinde bu vazifeyi yapıp da kurtardığımız pek az kişi vardı. En büyük

zulüm (olan Allah'a şirk koşma) suçunu işledikleri gibi, insanların haklarına da tecavüz edip neticede kendilerine yazık edenlere gelince: onlar, içine dalıp gittikleri zevk ve safa peşinde koştular hep ve sürekli günah hasadıyla meşgul oldular.

117. Rabbin, halkı (hem kendi nefislerini hem de toplumu) ıslahla meşgul bulunan ve hakka, hukuka riayetkâr herhangi bir memleketi helâk etmek gibi bir zulmü asla işlemediği gibi, işleyecek de değildir.

118. Eğer Rabbin öyle dilemiş (ve insanlara irade vermeyip de onları bir yönde harekete zorlamış) olsaydı, bütün insanlık, aynı yolda yürüyen tek bir toplum olurdu. Fakat onlar, (kendi yollarını tayinde serbest bırakılmış varlıklar olarak, ama sürekli uyarılmalarına rağmen), haktan ayrılıp farklı farklı yollarda gitmekten hiç bir zaman kurtulamamaktadırlar;

119. Ancak, (sahip bulundukları bazı önemli faziletler sebebiyle[26]) Rabbinin hususî olarak rahmetine nail kılıp hakka hidayet buyurdukları müstesna. Budur, Allah'ın hususî bir fıtratta yarattığı insanlığın takip ettiği çizgi. Neticede, Rabbinin ta baştan buyurduğu, "Cehennem'i cinlerden ve insanlardan ona müstahak olanlarla dolduracağım."[27] sözü gerçek olacaktır.

120. Sana anlattığımız bütün bu kıssalar, rasûllerin hayatlarından senin kalbini pekiştirecek ibret dolu sahnelerdir. Bu anlatılanlarda sana gelen, sadece hakkın ve hakikatin ta kendisidir; mü'minler içinse irşad adına bir öğüt, bir ibret, ikaz ve bir hatırlatmadır.

121. Şimdi, iman etmeyenlere de ki: "Gücünüz neye yetiyorsa var gücünüzle yapmaktan geri kalmayın; biz de yapmamız gerekeni yapıyoruz.

122. "O halde bekleyin bakalım netice nasıl tezahür edecek; nitekim biz de beklemekteyiz."

123. Gökler ve yer neyi barındırıyor, gelecek adına ne saklıyorsa, hepsini bilen ve hakimiyeti altında tutan ancak Allah'tır; bütün işler, neticede varır O'nda biter ve O neye hükmederse o olur. Dolayısıyla, O'na ibadet et ve O'na dayanıp güven. Bil ki Rabbin, işleyip durduklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

233-234

25. Bu âyet, bir bakıma beş vakit namazın vakitlerini tayin etmektedir. Gündüzün iki tarafında kılınacak namazlar, öğle ve ikindi namazları olabilir ki, bu durumda, gündüzden kasıt, onun tam ortası, aydınlığın zirvede olduğu zaman demektir. Gündüz için *iki taraf* ifadesi kullanılması gündüz iki namaz olduğuna işarettir. Gecenin *gündüze yakın üç vakti* olarak tercüme edilen kelimenin aslı *zülef* olup, zülüfler demektir. Zülüf, malûm uçları ifade eder ve âyette çoğul kullanılmakla, Arapça'da çoğul da en az üç şeyden oluştuğu için manâ, gecenin gündüze yakın en az üç vakti demek olur. Bunlar da akşam, yatsı ve sabah namazlarıdır. Bununla birlikte, her ne kadar âyet 5 vakit namazın vakitlerini tayin ediyor gibiyse de, mutlaka böyle de olmayabilir.

Namazın beş vakitte bütün Müslümanlara farz olması Miraç'tadır. Dolayısıyla bu âyette, Miraç öncesi Efendimiz için bir emirden söz ediliyor olması da mümkündür ki, bu takdirde söz konusu beş vakit, tamı tamına tarif ettiğimiz vakitler değil de, gündüzün ve gecenin tarifimize yakın dilimleri de olabilir. Meselâ, gecedeki üç vakitten birinin Sabah Namazı yerine Teheccüd Namazı olması pekalâ mümkündür. Her şeye rağmen âyet, en az beş vakit namazdan söz etmektedir.

"Namaz, dinin direğidir"; namazı kılmayan dinini ayakta tutamaz; daha doğrusu, iman temelinin üzerine Din binasını inşa edemez. Sadece atılmış olmakla kalan temellerin de zamanla çürümesi mukadderdir. Rasûlüllah efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, beş vakit namazı insanın evinin önünden akıp giden ırmağa benzetmiştir. Bu ırmakta günde beş defa yıkanan insanda kir olmaz. Namaz aralarında işlenen küçük günahlar, namaz hürmetine affolur (Müslim, "Taharet", 16). Demek ki namaz, bir bakıma tevbe fonksiyonu görür. Kur'ân da, namazın insanı çirkin ve nahoş fiillerden alıkoyacağını buyurur (Ankebût Sûresi/29: 45). Ayrıca, her hangi bir günahtan hemen sonra yapılan iyilik, kazanılan bir sevap, o günahı siler. Dolayısıyla, işlenen bir hatadan hemen sonra sevaplı bir davranışta bulunmak önemle tavsiye edilmiştir. Namaz gibi bu şekilde şuurla yapılan sevaplı işler de, insanı en azından zamanla artık kötü davranışlardan ve günahlardan alıkoyar. Yani, âyetin ifadesiyle, "iyilikler, kötülükleri giderir."

26. Allah, mutlak âdil, adaletin de ötesinde rahmeti her şeyi kuşatmış bir Rabb olarak kullarına karşı asla haksızlıkta bulunmaz. Haksızlıkta bulunmak şöyle dursun, onların daima iyiliğini ister. Bu bakımdan insana düşen, kendisine bahşedilen iradeyi doğru istikamette kullanmaktır. Doğruluk, tevazu, hayâ, diğergâmlık (başkalarını düşünüp kendine tercih etme), cömertlik, ön yargılı olmama ve yalan, aldatma, zulüm, zina, cimrilik gibi kötülüklerden uzak durma, hidayet ve kurtuluş adına âdeta Allah'a uzatılmış birer dilekçe fonksiyonu görür. Buna karşılık zulüm, kibir, ön yargılı olma, bencillik, cimrilik ve maddî-bedenî arzulara mağlûbiyet, iman ve kurtuluşun önündeki engellerdir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, (İslâm öncesi) cahiliye döneminde yaptıkları güzel işlerin kendisine faydasının olup olmayacağını soran bir sahabîsine "Allah'ın size neden hidayet nasip ettiğini düşünüyorsunuz ki?" cevabını vermişlerdir (Buharî, "Zekât", 24).

İnsanlar arasındaki ihtilâfar, bunların manâ, mahiyet ve insanlık tarihindeki yeri için bkn: Bakara Sûresi/2: 213, not 144; Âl-i İmran Sûresi /3: 19, not 4; Mâide Sûresi /5: 48, not 11; Yunus Sûresi/10: 93, not 17).

27. Bu söz, A'râf Sûresi 18'inci âyette şöyle geçmişti: *Allah, (İblis'e) emretti: "Çık oradan; artık bütün bütün yerilmiş ve kovulmuş bulunuyorsun. İnsanlardan da kim sana uyarsa, iyi bilin ki, hiç şüphesiz Cehennem'i sizlerle (sen ve yardımcılarınla birlikte sana uyarak, senin gibi şeytanlaşan insanlarla) dolduracağım.*" Allah, Cehennem'i şeytanla, cinlerden ve insanlardan ona tâbi olup, neticede şeytanlaşan yaratıklarla dolduracaktır. "Zaman göstermiştir ki, Cennet ucuz değil, Cehennem de lüzumsuz değildir."

12. YUSUF SÛRESİ

Mekke döneminin sonlarına doğru inen ve 111 âyetten oluşan bu sûre, ismini konusunu teşkil eden Hz. Yusuf'un (a.s.) kıssasından alır. Diğer rasûllerin misyonlarının ibret dolu safhaları farklı sûrelere serpiştirilirken, Hz. Yusuf'un hayatı ve misyonu (risaleti), daha tafsilatlı ve tarihî sıra içinde sadece bu sûrede anlatılır. Bir rüya ile başlayan, içinde başka bir rüya da bulunan ve rüyanın hakikatini, ayrıca rüyaların da dahil bulunduğu hadiselerin te'vilini, anlamını açıklayan bu sûre, köle ile satıldığı bir ülkenin başşehrinde, sonra o ülkenin en saygın kişisi olan bir peygamber oğlu peygamberin, seyyid oğlu seyyidin hayat hikâyesiyle özellikle günümüz şartlarında İslâm'a hizmetin pek çok düsturlarını ortaya koyar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Râ*. (Kur'ân'a dahil olarak inen ve bu sûrede gelecek bütün) sözler, gerçeği açıklayan ve (Hak'tan geldiği) apaçık ortada olan Kitabın âyetleridir.

2. Biz o Kitabı Arapça bir Kur'ân olarak indiriyoruz ki, düşünüp akledesiniz.[1]

3. (Ey Rasûlüm!) Biz sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle, (bu sûrede) geçmişin ibretlerle dolu tarihinden en güzel bir sayfayı anlatacağız. Şurası bir gerçek ki, senin şu ana kadar bundan haberin yoktu.[2]

4. Bir zaman Yusuf babasına, "Babacığım!" dedi: "Ben, rüyamda onbir yıldızla[3] güneşi ve ayı bana secde ederlerken gördüm."[4]

234

1. Bu ifade oldukça mühimdir. Kur'ân, Arapça olarak indirilmiştir ve Arapça aslıyla Kur'ân'dır. İslâm, evrensel bir dindir ve dolayısıyla hangi ırk, renk ve dilden olursa olsun, kendisini kabul eden herkesi o çok geniş dairesine dahil eder. Hemen her din gibi ırklar, renkler ve diller üstü olan bir dinin ortak bir dilinin bulunması, insanları birleştirmenin önemli faktörlerinden biridir. Nasıl Lâtince asırlarca bilhassa Katolik Hıristiyanlığın dili olmuşsa, Arapça da Kur'ân'ın dilidir ve evrensel bir dinin elbette bir dili olacaktır. Fakat bu, hiç bir zaman başka dili konuşanlar, kendi dillerini bırakıp Arapça öğrenecekler demek değildir. Dili bilmek ayrıdır, o dilde yazılmış eserleri okuyabilmek ayrıdır; biri ilim, diğeri alfabe meselesidir. Her Müslüman'dan Kur'ân'ı okuması beklenir ve bu, herkes için çok kolaydır. Hemen her insan, en fazla bir ayda Kur'ân okumayı öğrenebilir. Fakat Arapça'yı çok iyi öğrenip Kur'ân üzerinde

çalışmak bir ilim meselesidir. Hattâ, nasıl Türkçe okuyup yazan her Türk vatandaşı Türkçe'yi biliyor denemez ve Türkçe ilkokuldan yüksek okullara kadar bir ders olarak okutuluyorsa, aynen bunun gibi, Arapça okuyup yazan herkes de Arapça'yı biliyor ve Kur'ân'ı anlıyor demek değildir. Ayrıca, yine nasıl dil olarak Türkçe'yi bilen herkesten Fizik, Kimya, Biyoloji, Tıp vb. ilimleri bilmesi, hattâ bu ilim dallarında Türkçe yazılmış eserleri anlaması beklenmezse, yine bunun gibi, dil olarak Arapça'yı bilen herkes de Kur'ân'ı bilecek ve anlayacak demek değildir. Kur'ân'ı anlamak ve bilmek, bir ilim meselesidir; hem de çok ilimleri bilmeyi gerektiren bir ilim meselesidir ve nasıl her ilmi herkes öğrenemez ve her ilim dalının âlimleri varsa, bu sahanın da elbette âlimleri olacak ve onlar, bu sahada başkalarına ışık tutacaklardır. Ama şu da var ki, en basit ve önemsiz şeyleri bile merak edip öğrenmeye çalışırken, bir insanın, özellikle bir Müslüman'ın Âlemlerin Yaratıcısı ve Rabbi Allah'ın Kelâmı'na bigâne kalması, onun manâ ve muhtevası hakkında en az belli bir seviyede bilgi sahibi olmaması, bunu merak etmemesi, herhalde düşünülemeyecek bir şeydir.

İkinci olarak, Kur'ân-ı Kerim'in Arapça inmesinin önemli bir sebebi, diller içinde Arapça ölçüsünde Kur'ân'ın manâ ve muhtevasını ifade edebilecek bir başka dilin olmamasıdır. Biraz dil, yani dil bilim bilen her insan, bu gerçeği rahatlıkla görebilir. Peygamber Efendimiz'in Arapların içinden çıkmış olması ve dolayısıyla İslâm'ın ilk muhataplarının Araplar olması da, Kur'ân'ın Arapça indirilmiş olmasında önemli bir faktördür. Bu, bazı hikmetlerini bilip, bazılarını bilemeyeceğimiz İlâhî bir tercihtir. Şurası da bir gerçektir ki, hangi ırk, renk ve dilden olursa olsun, asırlarca birbirleriyle iç içe yaşamış Din mensuplarının arasına tefrika sokmak, insanları Din'den koparmak, Din'in önemli bir birleştirici unsur olduğu çok milletli büyük devletleri ortadan kaldırıp insanlığa daha rahat hükmetmek için ortaya çıkarılan ve Kur'ân'ın cahiliye asabiyeti olarak yasakladığı milliyetçilik ambalajlı ırkçılık hareketleri, sözünü ettiğimiz gayelerle Arapça'ya hücum edinceye kadar tam 13 asır, Kur'ân'ın Arapça olması hiç bir problem teşkil etmemiştir. Bunu problem yapanların, Kur'ân'la, ibadetle hiç alâkaları olmadığı halde başka başka dillerde Kur'ân ve ibadet arayışına girenlerin asıl niyeti, Müslümanları birbirine düşman yapma, Kur'ân'ın tesirini kırma ve bu şekilde İslâm'ı darbeleme olup, bunlara destek verenler de, bilerek veya bilmeyerek aynı gayeye hizmet etmektedirler.

Allah, insanları Kur'ân'ın Arapça olması üzerinde düşünmeye, bu konuda akıllarını kullanmaya davet etmektedir ki, burada dikkat çekilen nokta, Kur'ân'ın eşsiz belâğati ve bu belâğate ancak Arapça'nın kalıp olabileceği gerçeğidir.

2. Yusuf Sûresi, daha baştan güzelliklerini ortaya dökmektedir. Bu sûrede anlatılacak olan kıssanın geçmiş tarihe ait en güzel kıssa olmasına şu açılardan yaklaşılabilir:

- Bu kıssa, en güzel şekilde Kur'ân'da anlatılmaktadır ve başka hiç bir kitapta bu güzellikte anlatılmamıştır.

- Bu kıssa, Arapça Kur'ân'dan başka herhangi bir kitapta ve dilde aynı güzellikte anlatılamaz.
- İslâm'ın 'Mekke' döneminin bütünü itibariyle Allah Rasûlü ve mü'minler için en güzel teselli kaynağı, kıssalar içinde onlara en çok yol gösterici olan kıssa, Hz. Yusuf'un kıssasıdır.
- Kur'ân'da geçen diğer peygamberlerin pek çoğunun kıssalarında helâk unsuru bulunmasına mukabil, bu kıssada ona dahil herkesin neticede bir olgunluğa ulaşması ve hatalarını idrakle onlardan sıyrılması söz konusudur.
- Diğer kıssalar, ana temaları çerçevesinde belli sûrelere serpiştirilmişken, bu kıssa, tek bir sûrede ve daha tafsilatlı olarak anlatılmaktadır.
- Bu kıssada, insanın karakter anatomisini, psikolojisini, sürçme ve yükselmelerini bulmak mümkün olduğu gibi, bir toplumda içten bir dönüşümün nasıl mümkün olabileceği noktasında bütün yanlarıyla tam bir süreç ortaya konmaktadır. Bu süreç, Kıyamet'e kadar Müslümanlara ışık tutacak bir süreçtir.
- Hz. Yusuf'un misyonu, Hz. İbrahim'den gelen İshak kolunun ilk yükselişinin ve tarih sahnesine çıkışının adıdır. İsrail Oğulları, O'nunla Mısır'a yerleşmiş ve orada hakim bir konuma gelmişlerdir. Hz. Musa ile bir başka safhaya girip, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'la zirveye çıkacak tarihlerinin en önemli başlangıç noktasında duran peygamber, Hz. Yusuf'tur.
- Hz. Yusuf'un dış görünüşünde yansıyan iç güzelliği, Allah'ın kendisine lütfettiği iffet ve ihsan gibi önemli sıfatları zirvede temsil edişi, kıssanın güzelliğine güzellik katmaktadır.
- Ümmî olan Peygamberimizin bu kıssayı bilhassa Kur'ân'da takdim buyurulan ayrıntılarıyla bilmesi kesinlikle mümkün değildi. Dolayısıyla, peygamber kıssaları içinde bu kıssa, O'nun risaletinin en büyük delilidir.

3. Âyette "yıldız" karşılığında kullanılan kelime *kevkeb*'dir ki, ona gezegen anlamı verenler de vardır. Buradan, yerküre dahil 12 gezegenin bulunduğu sonucuna varabiliriz. Fakat şu anda bunların tamamı keşfedilmiş değildir. Yerküre, insana vatan olduğu ve Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyette buyurulduğu üzere (İbrahim Sûresi/13: 3; Nahl Sûresi/16: 12; Lokman Sûresi/31: 20 vb.) Cenab-ı Allah güneş ve ay dahil kâinatın işleyişini insanın hayatına göre kurduğu için, manâ ve önemi itibariyle güneş sisteminin merkezi konumundadır. Bu bakımdan, Hz. Yusuf'un rüyasında Hz. Yusuf yerküreyi, babası Hz. Yakup güneşi, annesi ayı ve kardeşleri de diğer 11 gezegeni temsil etmektedir.

4. Gözlerimiz kapalı, kulaklarımız duymaz, dilimiz söylemez, çevremizden habersiz uyurken seyahatlerde bulunur, tanıdığımız-tanımadığımız insanlarla buluşur, birkaç dakika, hattâ birkaç saniye içinde normal hayatımızda bir ayda yapamayacağımız işleri, hattâ daha fazlasını yaparız. Uyanınca, bu birkaç dakika veya saniyelik maceramızın tesirinde kalır ve onun manâsını merak ederiz. Freud ve peşinden gidenler, her

ne kadar rüyaları sadece şuuraltı diye birtakım etkilenmeler, bastırılmış arzular, önü alınmaz dürtüler ve geçmiş tecrübelerle açıklamaya kalksa da, çok defa rüyamızda gelecekten bazen yorum gerektirmeyecek kadar açık, bazen yorum isteyen haberler alır, aklımızdan bile geçmemiş hadiseleri yaşar veya seyrederiz.

Uykuya vardığımızda, ruh vücutla münasebetini belli bir seviyeye indirip, niteliğini bilemediğimiz bir kordonla devam ettirerek Misâl Âlemi dediğimiz semboller âleminde seyahate çıkar. Bu âlemde geçmiş, hâl ve gelecek birbirine çok daha yakın ve iç içedir. Neticede ruh, bu üç zaman dilimiyle ilgili hadiselerle münasebete girebilir. Misal Âlemi'nde her şey o âleme has şekiller ve manâlarla yer aldığından, ruhun bu âlemle münasebetindeki tecrübeleri, içinde yaşadığımız âlem açısından yorum ister. Bazen de ruh, rüyada bu âlemin içinde yaşadığımız âleme ve onun zamanına çok yakın bir boyutunda seyahatte bulunabilir ve bu defa, gördükleri yorum gerektirmeyecek kadar açık olur. Bununla birlikte, insanın karakteri, içinde bulunduğu durum, yer, zaman, geçmiş tecrübeleri, duyguları ve birtakım zihnî meşguliyetleri, rüyaya kendilerinden bir şeyler ilave eder.

Rüyalar üç çeşittir. İlk iki çeşidi, insanın yaşadıkları, arzuları, zihnî meşguliyetleri gibi tesirler altında görülen ve Kur'ân'ın *karmakarışık düşler* dediği türdendir. Çok defa hayal ve tasavvur melekeleri, kötü bir huyun tezahürlerine şekil verir veya geçmişte meydana gelip insanda tesir bırakan bazı hadiseler hatırlanır veya insanın önünü alamadığı duyguları, arzuları, dürtüleri, korkuları uykuda bir şekilde ortaya çıkar.

Bu karmakarışık rüyaların da bir manâsı olmakla birlikte, asıl üzerinde durulması gereken rüyalar, sadık rüyalardır. Bunlar, çok defa Cenab-ı Allah'tan ya ikaz, ya müjde, ya yol gösterme şeklinde mesajlar taşır; gelecekten hale veya halihazırda olup bitenlerden haberler getirir. Bu rüyalar, çok açıktır ve unutulmaz. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, sadık rüyayı Peygamberliğin 46 parçasından bir parça olarak değerlendirir. Bilindiği gibi O aleyhissalâtü vesselâm, 23 yıl süren peygamberlik hayatının ilk 6 ayında İlâhî mesajları çok açık olarak gördüğü rüyalar vasıtasıyla alıyordu. Rasûl olmayan nebîler de, genellikle bu şekilde sadık rüyalar yoluyla mesaj alırlar.

Pek çok ilmî buluş, sadık rüyalar yoluyla gerçekleşmiştir. Meselâ, dikiş makinesini icat eden Elias Howe, bu makinede ipliği nasıl geçireceğini keşfedemez. Derken, bir gece rüyasında kendisini bir yerli kabile arasında görür. Bu kabile kendisinden dikiş makinesinden ipliği geçirmesini istemektedir. Bunu başaramamanın korkusu içinde iken, üzerine doğru gelen kabile mensuplarının ellerinde uçlarında delik bulunan mızraklar görür. Uyanır ve yaptığı makineye takmak için ucunda delik bulunan çok küçük bir 'mızrak' yapar. Bir başka misal olarak, atomların yapısı üzerinde çalışan Niels Bohr, rüyasında güneşe ipliklerle bağlı ve onun etrafında dönen gezegenler görür. Uyanınca, rüyada gördüğü şekille atomların yapısı arasında benzerlik olduğunu artık kavramıştır.

5. Yakup, "Oğulcuğum," diye cevap verdi, "bu rüyanı kardeşlerine sakın anlatma. Olur ki, (kıskançlıkla) sana bir tuzak kurmaya kalkarlar. Çünkü şeytan, insan için apaçık bir düşmandır (ve onları böyle bir şeye sevk edebilir).

6. "Rüyana gelince: Rabbin seni seçecek, sana belli seviyede (rüyalar dahil) eşya ve hadiselerin manâ ve yorumunu[5] öğretecek ve daha önce ataların İbrahim'e ve İshak'a tamamladığı gibi, sana ve Yakup Ailesi'ne de nimetini tamamlayacaktır.[6] Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi) hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır."[7]

7. Gerçeği arayanlar ve sorup ilgilenenler için Yusuf ile kardeşlerinin yaşadıklarında gerçekten çok büyük ibretler vardır.

8. Kardeşleri, aralarında toplanıp şöyle konuştular: "Doğrusu Yusuf ve kardeşi babamızın yanında bizden daha sevgili,[8] oysa biz, güçlü kuvvetli, (dolayısıyla O'nun işine daha çok yarayan) bir ekibiz. Babamız, gerçekten açık bir hata işliyor."

9. İçlerinden biri, "Yusuf'u öldürün veya O'nu öyle bir yere bırakın ki (geri dönüp gelemesin). Artık babanızın teveccühü yalnızca size yönelir; sonra da tevbe eder ve salihlerden olursunuz." dedi.

10. Bir diğeri, şu görüşte bulundu: "Hayır, Yusuf'u öldürmeyin. O'nu bir kuyuya atın; bakarsınız bir kervan O'nu alır götürür. Eğer mutlaka bir şey yapacaksanız böyle yapın!"

11. (Bu görüş üzerinde karar kılıp) babalarına geldiler ve "Ey bizim babamız!" dediler: "Gerçi sen Yusuf'u bize emanet etmezsin, halbuki biz, her zaman için onun iyiliğini isteyenleriz!

12. "Ne olur, yarın O'nu bizimle gönder de yesin içsin, oynasın. Hiç şüphen olmasın ki, biz onu koruruz."

13. Yakup, "O'nu alıp götürmeniz, beni gerçekten üzer." mukabelesinde bulundu: "Siz O'nu unutup kendinizle meşgulken bir kurdun gelip O'nu yemesinden korkarım."

14. ""Andolsun," dediler, "biz böyle güçlü-kuvvetli bir ekip iken eğer bir kurt gelip O'nu yerse, bu takdirde vallahi bize yazıklar olsun!"

235

5. Kâinatın genel dokusu içinde her nesne ve hadisenin bir manâ ve muhtevası vardır. Her nesne ve hadise, eşya ve hadiselerin genel örgüsünde bir ilmik, bir atkı fonksiyonu görür ve her nesne ve hadisede Allah'ın nihaî bir gayesi ve ona taktığı maslahatlar söz konusudur. Hiçbir şey manâsız ve boşuna değildir, dolayısıyla şans eseri olarak meydana gelmez. Her şey, şuurlu varlıklar için mesajlar taşır. Bütün peygamberler ve bilhassa

asfiyâ denilen ve ilimle kalb safiyetini birleştirmiş büyük zatlar, eşya ve hadiselerdeki manâyı, onların yorumunu, taşıdıkları mesajı ve Allah'ın onlardaki maksadını bilebilirler. Fakat bunlar içinde, bu konuda Hz. Yusuf'un (a.s.) hususî bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.

6. Hz. Yusuf'un rüyası mevcut Kitab-ı Mukaddes'te de geçer; bir farkla ki, Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Yakup, rüyayı Hz. Yusuf'un güya kardeşlerine hükmetme arzusuna vermiş ve O'nu azarlamıştır *(Tekvin*, 37: 10). Kur'ân'ın ve Eski Ahid'in Hz. Yusuf'un hayat ve misyonunu anlatışları arasında bunun dışında daha başka ciddî farklar da vardır.

Eski Ahid, ne yazık ki, pek çok peygamber hakkında ağır ithamlar da ihtiva etmektedir. Meselâ, *Tekvin*, 19: 30–38, 27; 32: 25–31; 38: 15–18; 49: 4; *II Samuel*, 11; *I Krallar*, 11.

Eğer Kur'ân inmemiş, İslâm son olarak Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm ile gelmemiş ve Ulûhiyet, Peygamberlik, Âhiret gibi iman esaslarını bütün boyutlarıyla ortaya koymamış olsa idi, ne Allah'ı gerçekten tanıyabilecek, ne bütün boyutlarıyla peygamberliği bilebilecek ve peygamberleri büyüklükleriyle idrak edebilecek, ne asıl mahiyet ve muhtevasıyla İlâhî Kitabı tanıyabilecek, ne de Din'in diğer iman esaslarını, ibadet düsturlarını ve dünya hayatıyla ilgili ahkâmını gerçeğiyle öğrenebilecektik. Kur'ân, bütün önceki peygamberleri bütün iman, iffet, samimiyet ve büyüklükleriyle bize tanıtmış ve her birine imanı mü'min olmanın şartı saymıştır. Bu sebeple, bütün önceki peygamberler, kitaplar ve İslâm'ın bu peygamberler ve kitaplarla gelen şekilleri, Kur'ân'a, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a ve O'nun getirdiği İslâm'a çok şey borçludur. (Bu konuda ve daha öte ayrıntılar için bkn. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, "Peygamberlerde İsmet" bölümü).

7. Âyetin, Cenab-ı Allah'ın Alîm ve Hakîm isimleriyle bitmesi, bu sûrede bu İlâhî isimlerin ön planda ve sûrenin ilim ve hikmet yörüngeli olduğunu, ayrıca Hz. Yusuf'un da öncelikle bu isimlere mazhar bulunduğunu ima eder.

8. Bir peygamber olarak Hz. Yakup (a.s.), oğullarına sevgi göstermede ayırım yapıyor değildi. Fakat Hz. Yusuf'taki ileriye dönük potansiyeli ve O'nun nasıl bir misyona namzet olduğunu sezdiğinden, O'na daha çok ihtimam gösteriyordu.

15. Derken, (babalarını razı edip) Yusuf'u yanlarında götürdüler ve O'nu kuyunun derinliklerine[9] bırakma üzerinde mutabakata vardılar. (O, kuyunun dibinde iken) kendisine şöyle vahyettik: "Hiç şüphen olmasın ki, bir gün gelecek ve bu yaptıklarını hiç beklemedikleri ve olup-bitenin fakında olmadıkları bir anda onlara hatırlatacaksın."

16. Akşam karanlığı çökünce ağlayarak babalarına geldiler.

17. "Muhterem babamız!" dediler: "Aramızda yarışa çıkmış ve Yusuf'u da eşyamızın başında bırakmıştık. Geri döndüğümüzde bir de ne görelim: Yusuf'u kurt yemiş! Ama, biz ne kadar doğruyu söylüyor olsak da, biliyoruz ki sen bize inanmayacaksın!"

18. Yusuf'un gömleğine başka bir kan bulaştırıp gelmişlerdi. Babaları, "Hayır!" dedi, "belki nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzelce sabretmektir.[10] Sizin bu anlattıklarınız[11] karşısında yardımına müracaat edilecek sadece Allah var."

19. Derken, öteden bir kervan geldi ve içlerinden birini su getirmesi için kuyuya gönderdiler. Sucu kovasını kuyuya saldı. (O da ne? Bir oğlan çocuğu kovaya tutunmuş, yukarı çıkıyordu.) Sucu bağırdı: "Hey, müjde! Bir civan!" dedi. O'nu bir ticaret malı olarak saklayıp korudular. Allah, ne yaptıklarını da, ne yapacaklarını da çok iyi biliyordu.

20. Nihayet O'nu kelepir fiyatına, sayılı bir kaç gümüş kuruşa sattılar. Kıymetini takdir edememiş ve değerini pek düşük tutmuşlardı.

21. O'nu satın alan Mısırlı, hanımına "O'na iyi bak ve kendisini aziz tut. Olur ya, bize bir faydası dokunur veya O'nu evlât ediniriz." dedi.[12] Böylece o ülkede Yusuf'a ayağını basacağı sağlam bir zemin ve mühim bir imkân verdik. Misyonu gereği O'na belli seviyede, (rüyalar dahil) hadiselerin manâ ve yorumunu öğretecektik. Allah, neyi diler, neye hükmederse onu muhakkak yerine getirir. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmez.

22. Derken Yusuf, tam ergenlik ve temyiz çağına ulaştı ve kendisine manevî sahada hakimiyet, bütün meselelerde doğru ve yerinde karar verebilme ve doğru ile yanlışı birbirinden ayırt edebilme kabiliyetiyle birlikte (bir tür) ilim[13] bahşettik. Kendilerini iyiliğe adamış, daima Allah'ı görüyormuşçasına ve Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

9. Kur'ân'ın neden Arapça olarak indiği üzerinde düşünürken Arapça kelime ve telâffuzların manâyı çağrıştırdığını, manâ ile tam bir uyum içinde bir musiki oluşturdu-

ğunu da dikkate almak gerekir. Meselâ, daha önce geçen (Hûd Sûresi/11: 44) "*Ey yer, suyunu yut!*" emrindeki "yut" kelimesinin aslı *ebli'î*dir ki, kelimenin telâffuzundan, onun yutmak manâsına geldiği anlaşılabilir. Çünkü, söyleyişte âdeta (içe doğru) yutma hareketi vardır. (Yutma, herkesin bildiği gibi, dudaklarda başlar, ağzın içinden ve boğazdan aşağı devam eder. *Ebli'î* kelimesinin aslı *Be-Le-A*'dır. *Be*'nin çıkış yeri dudaklar, *Lâm* (Le)'nin dilin ucu, *Ayn* (A)'nın ise boğazdır. Fiilin dişil emir şekli *ebli'î* ise *Elif* (E) ile başlamaktadır ki, bu harfin telâffuzunda ağız açılır, bu da yutma adına ilk hareketi gösterir. Kelimenin sonundaki *'î*, tam da boğazdan aşağı yutma hareketi gibi telâffuz edilir.) Aynı şekilde, bu âyette geçen ve "kuyunun derinlikleri" olarak verdiğimiz ifadenin de aslı, *ğayâbeti'l-cübb*dür. *Ğayâbet* kelimesinde gerçekten içe doğru bir derinlik hemen sezildiği gibi, *cübb* kelimesinde de kuyuya düşen bir insan veya cismin suya değdiği anda çıkardığı "cub" sesini hemen işitiriz. Kısaca, Kur'ân'ın kullandığı kelimeler otantiktir; manânın tam kalıbıdır.

10. Bir peygamber olarak Hz. Yakub'un hiç bir infial göstermeden, öfkeye kapılmadan hemen sabrı kuşanması, O'nun peygamberliğine gerçek bir delildir. O'nun bu tavrı ile, Tur'dan indiğinde kavmini buzağıya taparken bulan Hz. Musa'nın sergilediği tavır, karşılaştırmaya değer. Daha önce geçtiği üzere Hz. Musa (a.s.), üzerinde Allah'ın hükümlerinin yazılı bulunduğu levhaları âdeta fırlatıp atmış, hemen varıp kardeşi Hz. Harun'un sakalına yapışıp, onu çekiştirmeye başlamış ve kavmini, "*Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrini çarçabuk terk mi ediverdiniz?*" diye şiddetle azarlamıştı (A'râf Sûresi/7: 150). Bu iki tavır arasındaki farkı, maruz kalınan hadiselerin niteliğinde aramak gerekir. Hz. Yakup (a.s.), oğlunu yitirmiş gibiydi; O'nu veren ve O'nun sahibi Allah (c.c.), ne zaman isterse O'nu alabilirdi de. Ayrıca, oğlunun ölmediğine dair ciddî ümitleri de vardı. Böyle bir durumda insana düşen güzelce sabır göstermektir ve Hz. Yakup (a.s.), bunun çok güzel bir örneğini sergilemiştir. Fakat Hz. Musa (a.s.), Tevhid'e karşı bir ihtilâlle, Allah'ın bunca yıl sağanak sağanak gelen nimet ve lûtuflarından sonra aradan 30 gün geçmeden halkı içinde önemli sayıda bir grubun irtidadıyla karşılaşmıştı. İşte bu, hele bir peygamberi çileden çıkarmaya yeterdi. Dolayısıyla her iki peygamber de, yapmaları gerekeni yapmıştır ve bunlar bizim için birer derstir.

11. Hz. Yakub'un oğulları, İsrail Oğulları'nın ilk atalarıdır. Onlarda bir kavim olarak İsrail Oğulları'nın genel karakterini bulmak mümkündür. Bu karakterdeki hiç şüphesiz başka pekçok insanda da bulunabilecek menfi görünümlü özellikleri Allah, elbette nasıl onlara boşuna vermemişse, başka kimseye de boşuna vermez.

İnsanda bir yanda melekleri de aşan duru, saf ve ruhanî bir cihet, bir yanda da "dünyanın çocuğu" olması itibariyle unsurlara, bitkilere ve hayvanlara bakan bir başka cihet vardır. Dünya hayatını yaşaması için yeme, içme ve tenasül gibi fonksiyonların menşei kuvve-i şeheviye; kuvvet kullanma, öfke, tecavüz ve müdafaa gibi fonksiyonların kaynağı kuvve-i gazabiye ve bütün bunların üstünde kuvve-i akliye verilmiştir ona.

İnsan, ayrıca acelecidir, –tabir yerindeyse– peşincidir, nankördür, unutkandır, neyi nereye koyacağını bilemez, yani zalimdir; bunlardan başka cedelcidir, cahildir; hayır ve şerrin, iyilik ve kötülüğünün nerede olduğunu bilemez ve çok zaman şerre talip olur. Sonra, yaşamak durumunda olduğu dünya hayatı temelde bir oyun ve eğlenceden ibarettir; çoğaltmanın ve dünyalık mallarla karşılıklı övünmenin hayatıdır. Ve, bu hayatı yaşamanın vasıtaları olan mukabil cins, evlât, altın, gümüş, para, kazanç, ekin ve bineklere karşı büyük bir tutkusu vardır insanın. Nasıl bütün bu menfilikler, kendileriyle mücadele ede ede tekâmül basamaklarını en zirveye kadar tırmansın diye Yaratıcı tarafından onun yaratılış hamuruna katılmışsa, aynı şekilde, kendisine verilen kuvveler de, aynı maksatla sınırlandırılmamış ve hepsinin üstünde, kendisini hep menfiliklere çeken ve kuvve ve istidatlarını şerler yönüne kanalize etmeğe çalışan nefs-i emmare ve şeytan gibi iki müthiş şer güç de irade ve ruhu üzerine musallat kılınmıştır. Onun gerçek insanlığı ve saadeti, bu menfiliklere karşı mücadele verip, onları meşrû daire içine almada ve faziletlere menşe' yapabilmededir. Meselâ, inat hakperestliğe ve hakta sebata, kıskançlık hayırlarda yarışmaya ve daha faziletlilere yetişmeye çalışmaya; mal sevgisi ve kuvvete tutkunluk, onları doğruda kullanarak ebedîleştirmeye kanalize edilebilir ve edilmelidir. Hz. Yakub'un oğulları, babalarının tam terbiyesi altında daha sonra kâmil noktaya gelmişlerdir.

12. Bir belâğat mucizesi olarak Kur'ân-ı Hakîm, hadiseleri anlatırken onların kahramanlarının karakterlerini de kullandığı kelimelerle ortaya koyar. 19 ve 29'ncu âyetlerden, Hz. Yusuf'u kuyuda bulup satanların hayattaki gerçek değerlerden habersiz, insanları tanımaktan âciz, firaset ve basiret yoksunu nasıl birer kaba çöl insanları olduklarını ve Hz. Yusuf'a muamele tarzlarıyla O'nun değerini idraksizliklerine –tabir yerinde ise– Kur'ânî hayıflanmayı anlamak mümkün olduğu gibi, O'nu Mısır'da satın alan şahsın bu sözlerinden de onun idrak, firaset ve asaletini sezmek de aynı şekilde mümkündür.

13. Âyette, "manevî sahada hakimiyet, bütün meselelerde doğru ve yerinde karar verebilme, doğru ile yanlışı birbirinden ayırt edebilme kabiliyeti" olarak çevirdiğimiz ve hemen bütün peygamberlere verilen *hüküm* de, *ilim* de nekre (belgisiz) olarak gelmektedir ki, bunların her ikisinin herkesin bildiği türden bir hüküm ve ilim olmadığı açıktır. Bu hüküm ve ilim, daha çok kalbin Allah'la (c.c.) doğrudan irtibatı sebebiyle Allah'ın kalbe koyduğu bir kabiliyet ve bilgidir ki, âyetin sonunda bunun muhsinlere, yani, bütün söz, davranış ve kalbî temayüllerinde Allah'ı görüyormuşçasına ve Allah'ın kendilerini sürekli gördüğünün şuurunda olarak davranabilenlere verildiği ifade buyurulmaktadır. Bu ilme, İslâmî terminolojide daha çok 'vehbî ilim' denir ve bu, her peygambere –Allahü a'lem– kendi misyonu çerçevesinde verilir. Âyetin fezlekesinden, yani son ve bağlama cümlesinden anlaşıldığı üzere, diğer mü'minler, bu hüküm ve ilimden kalbî-ruhî hayat seviyeleri ve Allah ile münasebetleri, âyette ifade buyurulduğu üzere, *ihsan*daki dereceleri ölçüsünde nasipdar olabilirler.

23. Bu arada, bulunduğu evin hanımı O'nun nefsinden murad almak istedi ve kapıları iyice kapatarak, "Hadi, gelsene!" dedi. Yusuf, hiç tereddütsüz, "Allah korusun! Doğrusu (eşiniz olan) efendim bana çok iyi baktı, çok iyi davrandı. Şurası bir gerçek ki, zalimler asla iflah olmaz!" mukabelesinde bulundu.

24. Hanım, O'na sahip olmayı aklına koymuştu ve bütün düşünceleri O'nunla meşguldü. Yusuf'ta da ona karşı bir meyil uyanabilirdi, fakat O, (iffet ve doğru davranış konusunda) Rabbisinin açık ve kesin delilini görmüştü ve hanımdan kurtulmanın hesaplarını yapıyordu. İşte, (kendisine böyle bir delil göstermiş olmakla) fenalığı ve fuhşu O'ndan uzaklaştırdık. Doğrusu O, Bizim ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.[14]

25. (Yusuf'un odadan çıkmaya yönelmesiyle birlikte) kapıya doğru koşuştular. (Yusuf'u yakalamaya çalışan hanım) O'nun gömleğini arkadan çekip yırttı. Kapının yanında hanımın beyiyle karşılaşıverdiler. Hanım atılıp, "Ailene kötülük yapmak isteyenin cezası zindana atılmak veya daha başka pek acı bir cezaya çarptırılmaktan başka ne olabilir?" dedi.

26. Yusuf, "Asıl o benim nefsimden murat almak istedi!" diyerek, kendisini savundu. Hanımın ailesinden o anda orada bulunan bir kişi[15] görüş beyan etti: "Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, hanım doğru söylüyordur; Yusuf yalancıdır.

27. "Yok, gömlek arkadan yırtılmışsa, bu durumda hanım yalan söylüyordur, Yusuf ise doğrudur."

28. Hanımın beyi, gömleğin arkadan yırtıldığını görünce eşine, "Belli ki," dedi: "bu, sizin bir fendinizdi. Siz kadınların fendi, doğrusu pek müthiştir!"

29. Yusuf'a da, "Yusuf, sen bu işi unut; kimseye de bahsetme!" tavsiyesinde bulundu ve tekrar eşine dönüp, "Günahın için bağışlanma dile. Büyük bir hata işledin." diye konuştu.

30. Şehirde birtakım kadınlar, "Duydunuz mu?" diyerek dedikoduya başladılar: "Vezirin hanımı, uşağına gönlünü kaptırmış. Sevda ateşi bağrını yakmış; kadın çıldırmış besbelli. Doğrusu bunu ona yakıştıramıyoruz!"[16]

31. Aleyhinde dolaşan dedikodular kulağına erişince hanım, o kadınları konağına davet etti. Onlar için mükellef bir sofra hazırladı ve sofraya her biri için bir bıçak koydu. Kadınların, ellerinde bıçak meyve ile meşgul oldukları bir anda Yusuf'a, "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar Yusuf'u görüverince hayranlıktan dona kaldılar ve güzelliğine dalıp, farkında olmadan ellerini kestiler: "Haşa, Allah için, bu bir insan olamaz; bu, olsa olsa pek yüce, pek kıymetli bir melek olabilir!" dediler.

32. Evin hanımı, "İşte," dedi: "kendisine gönlümü kaptırdım diye beni kınadığınız genç! O'nun nefsinden murat almak istediğim doğrudur; fakat O, sımsıkı ismetine sarıldı (günaha tek adım olsun meyletmedi). Ama andolsun, eğer kendisine emrettiğim şeyi yapmazsa, başka yolu yok, kesinlikle zindana atılacak ve kesinlikle aşağılanacak, perişan olacaktır."

33. Yusuf, (kadınların arzuları ve planları karşısında) Allah'a yönelip yalvardı: "Rabbim! Bunların beni yapmaya çağırdıkları şeyi işlemektense zindanı tercih ederim. Eğer fendlerini bozup beni onlardan kurtarmazsan, kayıp onlara meyleder ve cahillerden (doğru nedir, yanlış nedir bilmeyen, bilseler bile yapmamaları gerekeni bile bile yapanlardan) olurum."

34. Rabbisi duasını kabul buyurup kadınların fendini O'nun üzerinden çekti. Hiç şüphesiz O'dur Semî' (her şeyi, her duayı hakkıyla işiten); Alîm (her şeyi, herkesin durumunu hakkıyla bilen).

35. Saray idaresi, gerçeği bilmelerine ve suçun kimde olduğunun delillerini gözleriyle görmelerine rağmen, bir müddet için Yusuf'u hapse atmayı uygun buldular.[17]

36. Zindana O'nun yanına iki de genç girdi. Bir gün içlerinden biri, Yusuf'a gördüğü bir rüyayı anlattı: "Rüyamda kendimi şarap yapmak için üzüm sıkarken gördüm." Bunun üzerine diğeri de, "Ben de," dedi, "rüyamda başımın üstünde ekmek taşıyordum ve kuşlar onu gagalıyordu." "Bu rüyaların yorumu nedir, bize söyler misin? Doğrusu biz seni çok hayırlı, pek iyiliksever biri olarak görüyoruz" dediler.

37. Yusuf, "(Bakın, şimdi size yemek gelecek.) Size yemeniz için ne zaman herhangi bir yemek gelecek olmasın ki, onun ne ve nasıl bir yemek olduğunu daha gelmeden önce size bildirmeyeyim. Bu bilgi, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Çünkü benim, Allah'a (inanılması gerektiği biçimde) inanmayan ve Âhiret'i de inkâr içinde bulunan bir halkın diniyle ve yoluyla hiç ilgim olmadı.[18]

237-238

14. Şeytan, Allah'ın rahmetinden kovulup da ebedî hüsrana mahkûm edilince Allah'tan insanlara musallat olma izni aldı ve *muhlâs* (ihlâsa erdirilmiş) olanlar dışında herkesi yoldan çıkaracağı iddiasını savurdu (Hıcr Sûresi/15: 40; Sâd Sûresi/38: 83). Gerçekten de Kur'ân-ı Kerim, teminat altında bulunan ve kurtulması kesin kullar olarak ancak ihlâsa erdirilmiş bulunanları zikreder. Bunlar da, peygamberlerdir (Sâffât Sûresi/37: 40, 74, 128 vs.)

Bu, şüphesiz peygamberler dışında herkesin şeytana uyup yoldan çıkacağı ve kurtulamayacağı manâsına gelmez. Fakat, peygamberler dışında herkes, böyle bir tehli-

keye maruzdur ve hayatında şu veya bu şekilde ve belli ölçülerde şeytanın tesirine girer. Böyle bir tesire girdikten sonra hemen tevbe ile ondan kurtulmaya bakmak gerekir. Peygamberlerdir ki, onlar masumdur ve şeytan onlara asla tesir edemez.

Allah ihlâsı, yani Din'i tamamen O'nun için ve O'nun rızası istikametinde yaşayıp başka hiç bir şeye alet etmemeyi emreder. Bu emir istikametinde gayret gösterenler, her yaptıklarını Allah (c.c.) için yapanlar, yapmaya çalışanlar, saffet ve samimiyet içinde Allah'a bağlılığı araştıranlar 'muhlis'tırler; ihlâs yolcusudurlar. 'Muhlâs', yani ihlâsa erdirilmiş olanlar ise, baştan beri iradelerini hep hayırda kullandıklarından, artık bütünüyle ihlâsa kilitlenmiş olup, ihlâs zirvesine taht kurmuş bulunanlardır (*Sonsuz Nur*, 2, 421). Kur'ân-ı Kerim, Hz. Yusuf'u, hem bir ihsan, hem de bir ihlâs kahramanı olarak zikretmektedir. Âyetin, evinde bulunduğu kadınla arasında geçen hadisede, *Yusuf'ta da ona karşı bir meyil uyanabilirdi, fakat O, (iffet ve doğru davranış konusunda) Rabbisinin açık ve kesin delilini görmüştü ve kadından kurtulmanın hesaplarını yapıyordu* şeklinde çevirdiğimiz kısmı, "O da hanıma karşı meyletmişti ki, Rabbisinin bürhanını gördü" şeklinde anlayanlar, hem söz konusu kısmı siyak ve sibakı, yani öncesi ve sonrası, ayrıca daha önce ve sonra gelen âyetlerle birlikte değerlendirememekte, hem burada geçen *hemme* kelimesinin manâ ve kullanılışını gözden kaçırmakta, hem de âyetin fezlekesi olarak gelen, *Doğrusu O, Bizim ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı* ifadesini de dikkate almamaktadırlar (Bu konuda geniş bilgi için bkn. *a.g.e.*, 419–426).

Âyette, Hz. Yusuf'un gördüğü açık ve kesin delil konusunda da farklı yorumlar yapılmış olmakla birlikte, bu delil O'na verilen hüküm, yani bütün meselelerde doğru ve yerinde karar verebilme, doğru ile yanlışı birbirinden ayırt edebilme kabiliyeti ve ilim olsa gerektir. Yani O, hangi durumda nasıl davranacağı, hangi davranışın doğru, hangisinin yanlış olduğu konusunda kesin bir bilgiye sahipti. Dolayısıyla yanılıp da yanlış bir harekette bulunması mümkün değildi.

15. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, bu kişinin henüz konuşma çağına gelmemiş bir bebek olduğu kayıtlıdır. İbn Abbas, dört kişinin konuşma çağına gelmemiş birer bebek iken konuştuklarını söyler: İsa ibn Meryem (a.s.), Cüreyh'in arkadaşı, Yusuf'a şahit olan kişi ve Firavun'un hanımının saçlarını taramakla vazifeli kadının oğlu. Böyle bir bebeğin tam o noktada dile gelivermesini Cenab-ı Allah'ın en zor ânında Hz. Yusuf'a bir ikramı, bir mucizesi olarak değerlendirmek mümkünse de, Cübbaî'nin bu konuda yaptığı ve Fahr-i Razî'nin kabul ettiği itiraz yerinde görünmektedir. Bebeğin konuşması bir mucize olacağından delil olarak kâfi gelirdi. Ama Kur'ân, bu şahidin vezirin hanımının ailesinden olduğu kaydını düşmekte ve O'nun ortaya koyduğu delili nakletmektedir. Dolayısıyla, bu şahidin, muhakemesi ve dürüstlüğü sarayda kabul edilmiş biri olması daha kabule şayan olsa gerektir.

16. Bu âyette, kadın müennes (dişi) olması hasebiyle, ayrıca Arapça'da çoğul müennes kabul edildiği için, cümlenin öznesini teşkil eden kadınlarla ilgili olarak *kāle* (dedi) fiilinin müennes, yani *kālet* şeklinde gelmesi gerekirken, müzekker (eril) gelmesi işaret etmektedir ki, kadınlar cemaati de olsa, aralarında ciddî ittifak bulunan bir cemaat güç kazanır;

o kadınlar topluluğu, bir nevi erkekler topluluğu gibi olur (*Lemalar*, 241–242). Bu kullanım şekli, ayrıca o dönemde Mısır başşehrindeki kadın hakimiyetini de göstermektedir.

Bilhassa müsteşriklerin tesiri altında kalan veya kendini beğenmiş bazı sözde ilim adamları, Kur'ân-ı Kerim'deki bu türden ve benzeri bazı kullanışları öne sürerek, –haşa– onda gramer hatası bulunduğu gibi cüretkâr iddialarda bulunabilmektedirler. Oysa bu gibi iddialar, ancak iddia sahiplerinin cehaletini göstermektedir. Çünkü bu âyette görüldüğü gibi, böylesi kullanışlarda çok ince manâlar, nükteler ve gerçekler yüklüdür. Dilde önemli olan manâdır; lafız, gramer gibi unsurlar, manânın en güzel şekilde ifadesi için kullanılır ve ona göre şekillenir. Yoksa manâ, lâfız ve gramer için değildir. Kur'ân-ı Kerim, her konuda olduğu gibi dil konusunda da önümüze ışık tutmaktadır.

17. Âyetler, Hz. Yusuf'u anlatırken, bir yandan da O'nun yaşadığı dönemdeki Mısır'ı ortaya koymakta, orada nasıl bir toplumun, nasıl bir idarenin bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Anlaşılıyor ki, o dönemde Mısır'da İlâhî Din'den bazı izler bulunuyor ve idarî kademede bulunanlar bile, "günah nedir, günaha girince ne yapmak gerekir" ve bunun gibi konulardan söz edebiliyorlardı. Fakat bu haberdar olma, artık âdet kabilindendi. Allah tanınması gerektiği şekilde tanınmıyor, Allah adına bir "yüce varlık" kabul edilse bile, başka pek çok tanrıların varlığına da inanılıyordu. Âhiret'e de inanılması gerektiği şekilde inanmıyorlar ve doğru Âhiret inancını reddediyorlardı. Saray halkı ve başkent sosyetesi, tarihteki ve günümüzdeki emsalleri gibi ahlâkî bir çöküntü ve çürümenin içinde idi. Erkekler güç, zenginlik, şöhret ve menfaat peşinde olup, gerçek ve adalet, bunlara feda ediliyordu. Kadınlar ise, dünya nimetleri üzerinde karşılıklı rekabet, dedikodu, eğlence ve ziyafetlerle meşguldüler. Evlerde kadın hakimiyeti vardı ve onların uygunsuz davranışları karşısında beylerinin yaptığı, "Bu işi bırak!" demekten ibaretti. İdarecilerin ve ailelerinin keyfi için kanunlar hiçe sayılabiliyor, haksızlıklar işlenebiliyordu.

İşte büyük peygamber Hz. Yusuf (a.s.), böyle bir ortamda, çok çetin iffet ve dürüstlük sınavlarından geçti. Bunların hepsini başarıyla verdi. Sarayda bir köle olduğu halde, kendisine "soylu, zengin ve güzel" kadınlardan gelen daveti reddetti. Şüphesiz bu, bir defaya mahsus kalmadı. Ama her defasında direndi ve onlara uyup sarayda kalmaktansa, büyük bir gönül rahatlığıyla zindanı tercih, hattâ arzu etti. İffet, ismet, doğruluk, bilgi, hikmet, feraset, güvenilirlilik, liyakat ve kadir-kıymet ve iyilikbilirlikle kendisini kabul ettirdi.

18. Hz. Yusuf (a.s.), bütün rasûller gibi, Allah'ın dinini başkalarına anlatma hususunda karşısına çıkan her fırsatı değerlendiriyor ve insanlar nezdindeki itibarını bu yönde kullanıyordu. Âyetten anlaşıldığına göre, nasıl Hz. İsa (a.s.), peygamberliğine delil olan mucizeler içinde insanların neler yediklerini ve evlerinde neler biriktirdiklerini de zikretmiş ve kavmine "*Ne yediğinizi ve evlerinizde neyi biriktirdiğinizi size haber veririm.*" demişse (Âl-i İmran Sûresi/3: 49), aynı mucize Hz. Yusuf (a.s.)'a da verilmişti. O da, dinini zindan arkadaşlarına tebliğ ederken, bu mucizeyi anıyor ve bu bilgiyi kendisine Allah'ın verdiğini belirtiyordu.

38. “Ben, daima atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine ve yoluna uydum. Bizde asla Allah’a şirk koşmak yoktur. (Bu Tevhid inancı ve insanları bu inanca çağırması,) Allah’ın bize ve aslında bütün insanlara çok büyük bir lütf u ihsanıdır; ama gel gör ki insanların çoğu, (böyle bir lütf u ihsandan dolayı Allah’a) şükretmemekte (ve bu çağrıya müsbet cevap vermemektedir).

39. “Ey benim hapishane arkadaşlarım! (Kâinatın varlık ve idaresini) farklı farklı rablere vermek ve bunlara ibadet etmek mi makûl ve hayırlı olan yoldur, yoksa Tek ve (bütün varlık üzerinde) mutlak hakim olan Allah’a mı? [19]

40. “O’nu bırakıp da kendilerine taptığınız şeyler, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimlerden ibarettir. Allah, onların ilâh ve ma’bud olabileceklerine dair hiç bir delil indirmemiştir. Şurası bir gerçek ki, mutlak manâda hükmetme yetkisi sadece Allah’a aittir. O, Kendisinden başka hiç bir varlığa ibadet etmemenizi emretmiştir. Budur doğru ve her bakımdan sağlam din. Ne var ki, insanların çoğu bilmemekte ve bilgisizce hareket etmektedir.

41. “Ey benim zindan arkadaşlarım! Rüyalarınıza gelince: İlk soran arkadaş, efendisine eskiden olduğu gibi yine şarap sunacak; diğeri ise asılacak ve kuşlar başını gagalayacak. Yorumunu istediğiniz konuda artık hüküm verilmiş bulunmaktadır.”[20]

42. Yusuf, o iki arkadaştan kurtulacağına inandığı kişiye, “Beni, (suçsuzluğumu) efendinin yanında anıver!” dedi. Fakat şeytan, o kişinin bunu efendisine söylemeyi unutmasına sebep oldu da, Yusuf bir kaç yıl dana zindanda kaldı.

43. Derken, bir gün ülkenin hükümdarı,[21] “Ben bir rüya gördüm!” dedi: “Rüyamda yedi semiz ineği yedi zayıf inek yiyordu; bir de yedi yeşil başakla birlikte yedi kuru başak vardı. Ey danışmanlarım, bu rüyam ne manâya geliyor beni aydınlatın, tabiî rüya tabir etmeyi biliyorsanız.”

44. “Bunlar, karmakarışık düşler; biz böyle düşlerin manâsını bilmeyiz.” diye cevap verdiler.

45. (Zindanda Yusuf’a rüya soran) iki kişiden kurtulmuş olanı, onca zaman sonra Yusuf’u hatırladı ve “Bu rüyanın manâsını ben size bildiririm; hele şimdi bana bir müsaade edin!” dedi ve ayrıldı.

46. (Doğru zindana varıp,) “Yusuf, ey özü-sözü doğru mübarek insan!” (diye söze girdi ve şöyle devam etti:) “Yedi semiz ineği yedi zayıf inek yiyordu; bir de yedi yeşil başakla birlikte yedi kuru başak vardı.[22] Bu rüya hakkında bizi aydınlatır mısın! Ümit ederim ki, bunun tabirini senden alır ve manâsını merakla bekleyen insanların yanlarına döne-

rim de, hem onun manâsını öğrenmiş olur, hem de senin kadr ü kıymetini bilirler."

47. Yusuf, şöyle cevap verdi: "Yedi yıl, şimdiye kadar olduğu gibi ekinlerinizi ekersiniz. Fakat onu hasat ettiğinizde, yiyeceğiniz az bir miktarın dışında kalan kısmını başağında bırakır, depolarsınız.

48. "Sonra bunun peşinden yedi kurak ve çetin yıl gelecek. Bu yedi yıl, tohum olarak kullanmak üzere saklayacağınız az bir miktarın dışında, daha önce depoladığınız ürünün tamamını yiyip bitirecektir.

49. "Sonra onun ardından bir yıl gelecek ki, halk bol yağmura kavuşacak, sıkıntılardan kurtulacak ve bol bol meyve sıkıp, hayvanları sağacaklar."

50. (Rüyasının tabiri kendisine anlatılınca) hükümdar, "O'nu bana getirin!" dedi. Hükümdarın elçisi kendisini almak üzere zindana geldiğinde Yusuf, "Hayır, önce efendine dön ve ellerini kesen o kadınlarla ilgili gerçek ne idi bir soruver. Rabbim, hiç şüphesiz onların fendlerini çok iyi bilmektedir." dedi.

51. Hükümdar, (kadınları toplayıp,) "Ne idi Yusuf'la aranızda geçen? O'nun nefsinden murat almak istediğinizde Yusuf size nasıl davranmıştı?" diye sordu. "Allah için, haşa, biz O'nun aleyhinde hiç bir kötülük bilmiyoruz!" dediler. Vezirin hanımı da, "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben, O'nun nefsinden murat almak istemiştim. Hiç kuşku yok ki O, dürüst ve sadık insanlardandır." itirafında bulundu.

52. Yusuf, (hanımların itiraflarından haberdar olunca,) "Başka bir şey için değil, vezir gıyabında kendisine asla ihanette bulunmadığımı ve hainlerin hilelerini Allah'ın hiç bir zaman hayra ve hayır istikametinde başarıya yönlendirmeyeceğini bilsin diye böyle davrandım." dedi;

239-240

19. Allah'ın varlığı ve birliği için bkn. Ek 9.

20. Müfessirler, âyetten, ikinci rüya sahibinin gerçekten rüya görmediği, fakat görmüş gibi yalan söylediği, yorumu duyunca da, bu defa gördüğünü iddia ettiği rüyayı yalanladığı anlamını çıkarmışlardır. Fakat bu yalanlama artık neticeye tesir etmeyeceği için Hz. Yusuf (a.s.), "*Yorumunu istediğiniz konuda artık hüküm verilmiş bulunmaktadır*." buyurmuştur.

Rüya uydurmak, iki katlı yalan ve çok büyük günahtır. Âyetin ortaya koyduğu ikinci bir gerçek, tabirin rüya için çok önemli olduğu ve rüyanın, peygamber gibi, özellikle bazı şahısların tabirlerine göre tecelli ettiğidir. Bu bakımdan, rüyalar mutlaka rüya tabirini iyi bilen kişilere yordurulmalı ve kötü rüyalar anlatılmamalıdır. Hadis-i şerifte,

kötü olduğuna inandığımız bir rüya gördüğümüzde, başımıza gelebilecek kötülüklerden bizi koruması için Allah'a dua etmemiz ve sadaka vermemiz tavsiye buyurulmuştur.

21. Bu kral, tarihî araştırmalara göre, Mısır'da M.Ö. yaklaşık 1700-1550 yılları arasında hükmeden Hiksoslar hanedadından bir kraldı. Hiksoslar, Arap-Asya karışımı bir kavim olup, yaklaşık 1720-1710 yıllarında Suriye'den gelerek Mısır'ı işgal etmiş ve Orta Dönem krallığına son verip, idareyi ele geçirmişlerdi. Tebes yerine, Nil deltasında Avaris-Tanis'i başkent edinmişlerdi. Bir buçuk asra varan hakimiyetleri döneminde Suriye ve Filistin'i de içine alan güçlü bir krallık kurmuşlar ve ülkelerinde huzur, emniyet ve refahı sağlamışlardı. Bunda Hz. Yusuf'un katkısı çok büyük, hattâ birinci derecede olsa gerektir. Atlarla çekilen araba yapmışlar, fetihlerini bir kale gibi kullandıkları yığılmış ve pekiştirilmiş, dikdörtgen şeklinde toprak tabya ve koruganlarla sağlama almışlardı. Hiksoslar, M.Ö. 1550 civarında Amasis I'e yenilerek iktidarı kaybettiler ve yerlerini Firavunlar aldı. Bu tarihten itibaren Hz. Musa gelinceye kadar İsrail Oğulları için iki buçuk asır kadar sürecek işkenceler dönemi başladı.

22. Tabir açısından, rüyayı anlatırken kullanılan kelimeler de çok önemlidir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, kralın rüyasını hem kendi ağzından hem de sâkîsinin ağzından anlattığı her iki yerde de, onu aynı şekilde, aynı kelimelerle nakletmektedir.

53. Ve (ekledi:) "Bununla birlikte, hiç bir zaman nefsimi de temize çıkarmam. Çünkü nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder; meğer ki Rabbim, hususî olarak merhamet edip koruya. Şurası bir gerçek ki Rabbim, günahları pek çok bağışlayandır; (bilhassa inanmış kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olandır."[23]

54. Hükümdar, "O'nu bana getirin; kendim için seçip özel danışmanım yapayım!" diye emretti. Yusuf'la konuştuktan sonra da, "Bundan böyle nezdimizde yüksek bir makam sahibi, tam itimat edilen bir müsteşarsın." dedi.

55. Yusuf, "Beni bu ülkede hazinelerin başına getir. Çünkü ben, her bakımdan güvenilir, onları çok iyi koruyacak ve bu işi de çok iyi bilen biriyim." teklifinde bulundu.[24]

56. Böylece Yusuf'u Mısır'da yerleştirdik ve kendisine imkân ve iktidar verdik. Nerede isterse orada makam tutar (emirleri bütün ülkede uygulanır, dilediği tasarrufta bulunurdu). Kimi dilersek ona bu şekilde hususî rahmetimizle muamele eder ve bütünüyle iyiliğe adanmış olarak, Allah'ı görür gibi, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde davrananların mükâfatını asla zayi etmeyiz.

57. Bununla birlikte, iman edip, kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve bütün hükümlerinde O'na karşı gelmekten sakınanlar için Âhiret'teki mükâfat hiç şüphesiz daha hayırlıdır.

58. Gün geldi, (ülkelerindeki kıtlıktan bunalan) Yusuf'un kardeşleri Mısır'a varıp, O'nun huzuruna çıktılar. Yusuf, onları tanıdı ise de, onlar Yusuf'u tanıyamadılar.

59. Yusuf, yüklerini hazırlatıp hayvanlarına yükletti; kendilerine de, "Bir dahaki sefere arkada bıraktığınız baba bir kardeşinizi de getirin. Görmez misiniz ki ben tam ölçüyor, verirken bol veriyor ve konuklarımı mümkün olan en iyi şekilde ağırlıyorum!" dedi.

60. "Ama O'nu getirmezseniz bilin ki, benden size bir kilelik bile zahire yoktur; o zaman (ülkeme ayak basıp da) hiç yanıma yaklaşmayın!" diye de ilâve etti.

61. "Babasından O'na izin almanın bir yolunu bulup, bu işi başarmaya çalışacağız." karşılığını verdiler.

62. Yusuf, zahire ölçen memurlarına dedi ki: "Onların, zahire karşılığında verdikleri malları da yüklerinin içine koyun. Ailelerine dönüp de yüklerini açtıklarında umarım bunu farkederler de, daha rahat ve güven içinde bize tekrar gelirler."

63. Yusuf'un kardeşleri, babaları (Yakub'un) yanına döndüklerinde, "Muhterem babamız," dediler, "bir daha bize zahire verilmeyecek. Bu bakımdan ne olur, bizimle beraber

kardeşimizi de gönder ki, O'nu vesile ederek ihtiyacımız olan zahireyi alabilelim. O'nu gözümüz gibi koruyacağımıza kesin söz veriyoruz."

241

23. Bu sözlerde, bir peygamberin Cenab-ı Allah karşısındaki edebini ve O'nun yardımı ve hususî rahmeti olmadan hidayete ulaşmanın, ulaştıktan sonra hidayette sabit kalmanın mümkün olmadığını ilân etmesini görüyoruz. Hz. Yusuf'un bu sözünü, Peygamber Efendimizin, "Kimse ameli ile kurtulamaz. Ben de kurtulamam; fakat Rabbim beni rahmetiyle ve fazlıyla kuşatmıştır." (Buharî, "Rikak", 18) hadis-i şerifiyle bir arada mütalâa edebiliriz.

24. Hz. Yusuf (a.s.), çok büyük dersler vermektedir. O'nun çok büyük bir mefkûresi vardı ki, o da, bulunduğu yerde Allah'ın dinini tebliğ etmek ve hakim konuma getirmekti. Zindanda fedakârlığı, dürüstlüğü, doğru sözlülüğü ve insanlara sürekli iyilik etmesiyle kendisini kabul ettirmiş ve bu konumunu mefkûresi istikametinde kullanmıştı. Risaletini de ortaya koymuş ve gerekli davette bulunmuştu. Şimdi Allah (c.c.), kendisine onu daha geniş bir sahada ve daha etkili bir şekilde tebliğ imkânı sunuyordu. Fakat önce, suçsuzluğunun ve güvenilirliğinin bilhassa saray halkı ve çevresi tarafından da ikrar, itiraf ve tescilini istedi. Sonra, çok iyi yerine getirebileceğine ve onu yerine getirmekle misyonuna tam hizmet edebileceğine inandığı bir vazife talebinde bulundu. Bu talebi, tabiî ki kesinlikle dünya adına değildi.

Masumiyet, fazilet, daima başkalarının iyiliğini isteme ve insanlara sürekli iyilikte bulunma, güvenilirlik, doğruluk ve çok defa hususî bir ilim Peygamberliğin hususiyetlerinden olup, her çağda onların vazifelerine mirasçı olan, yani Allah'ın dinini tebliğ sorumluluğu altında bulunanlar da, bu hususiyetlere sahip olmak mevkiindedirler. Öyle ki, bu hususiyetleri veya sıfatlarıyla halk onları kabul etmelidir.

64. Yakup, dedi ki: "Daha önce, O'nun kardeşini size inanıp emanet ettiğim gibi, şimdi de O'nu size emanet edeyim, öyle mi? Ama Allah'tır gerçek hayırlı koruyucu ve O, bütün merhamet edenlerin üstünde mutlak merhamet sahibidir."

65. Yüklerini açınca zahire bedellerinin yükleri içine geri konulduğunu gördüler. "Baba, baba!" dediler, "daha ne istiyoruz ki? İşte, götürdüğümüz zahire bedelleri bize geri verilmiş. Şimdi tekrar gidip evimize yeni zahire alabiliriz. Kardeşimizi de koruruz! Hem, bir deve yükü daha fazla almış oluruz. (Çünkü hükümdar, verdiğini kişi başına veriyor.) Pek kolay bir alım olacak bu!"

66. "Hayır," dedi Yakup, "eli-kolu bağlı ve çaresiz kalmadıkça O'nu bana geri getireceğinize dair Allah huzurunda sağlam bir söz vermeden O'nu sizinle asla gönderemem." Onlar istediği sözü verince de, şöyle dedi: "Allah, konuştuklarımıza şahit ve gözeticidir; verilen sözlerin yerine gelip gelmemesi nihayette yine O'nun iznine ve kudretine bağlıdır."

67. (Oğulları yola çıkarken de) şu tavsiyede bulundu: "Oğullarım! Varacağınız şehre tek bir kapıdan girmeyin; bunun yerine farklı farklı kapılardan girin. Gerçi ben, hakkınızda Allah'ın herhangi bir takdirini asla geri çevirebilecek değilim. Mutlak manâda bütün hüküm ve hakimiyet ancak Allah'ındır. Ancak O'na dayanır, O'na güvenirim. Kendisine dayanıp güvenecek bir güç ve makam arayan herkes (bütün insanlar), ancak O'na dayanıp güvenmelidirler."

68. Babalarının kendilerine emrettiği şekilde şehre girdiler. Eğer Allah haklarında bir takdirde bulunacak olsa idi, bu tedbirin Yakub'un içinde hissettiği bir ihtiyacı gidermiş olmanın dışında onlara hiç bir faydası olmayacaktı. Ama Yakup, kendisine öğrettiğimiz hususî bir ilme sahipti. Ne var ki, insanların çoğu bu gerçeği bilmedikleri gibi, (Allah'tan gelen) ilme dayalı olarak da hareket etmezler.[25]

69. Nihayet Yusuf'un huzuruna vardılar. Yusuf, öz kardeşini çok sıcak karşıladı ve O'na hususî muamelede bulunup, "Bilesin ki ben, senin kardeşinim; onların baştanberi yapageldikleri şeyleri dert etme!" dedi.

25. Kader'in bizim için neler sakladığını biz bilemeyiz. Bize düşen, mevcut zahirî şartlara göre davranmak ve gerekli tedbirleri almaktır. Eğer davranışlarımızda İlâhî buyruklar istikametinde hareket edersek, Kader'e uygun olarak hareket etmiş olur ve neticede onu tenkitle başımızı onun örsüne vurmayız.

Hz. Yakub'un oğulları gösterişli ve güçlü-kuvvetli idi. Bir yabancı ülkenin başşehrine aynı kapıdan bir arada girmeleri dikkatleri üzerlerine çekebilir, halkta ve idarede kuşku uyarabilir ve dolayısıyla bir zarara maruz kalabilirlerdi. Bu sebeple Hz. Yakup (a.s.), bir tedbir olarak onlara farklı farklı kapılardan girmelerini tavsiye, peygamber ve baba tavsiyesi emir niteliğinde olduğundan, emretti. Fakat Cenab-ı Allah (c.c.), mutlak hakimiyetini, O ne dilerse onun olacağını ve bu dileme karşısında beşerî tedbirin bir işe yaramayacağını itikadî bir esas olarak hatırlatmakta, fakat Hz. Yakub'un davranışını da tasvip edip, onu bir ilme dayalı davranış olarak takdim buyurmaktadır. Ne var ki, insanların çoğu bu gerçeklerden habersizdir ve Allah'tan gelen ilme dayanmadan hareket etmektedirler.

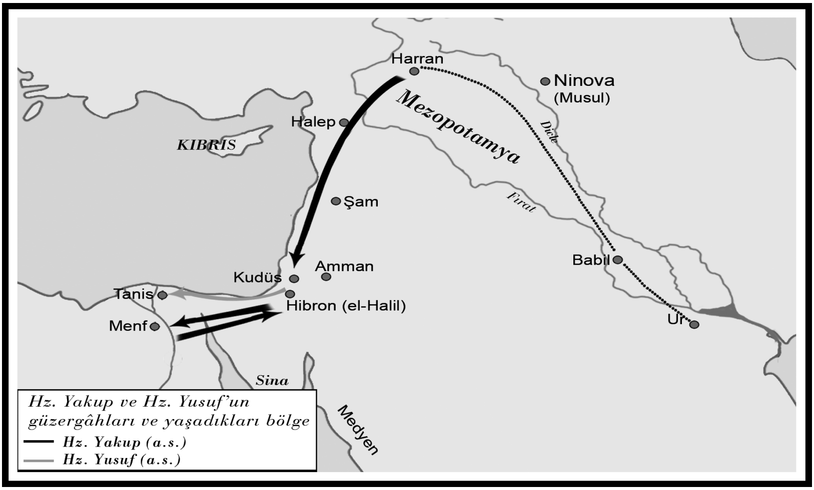

Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un güzergâhları ve yaşadıkları bölge
Hz. Yakup (a.s.)
Hz. Yusuf (a.s.)

70. Yusuf, kardeşlerinin yüklerini hazırlatıp hayvanlarına yükletti. Bu arada, (çok kıymetli) su kabını da öz kardeşinin yükünün içine koydu. Onlar bir müddet yol gitmişlerdi ki, bir görevli arkalarından, "Ey kafile! Durun! Siz, hırsızsınız!" diye bağırdı.

71. Hemen geriye, gelenlere doğru dönüp şaşkınlık içinde, "Ne var? Neyiniz eksik?" diye sordular.

72. "Hükümdarın meşrubat kabı kayıp; bulup getirene de bir deve yükü mükâfat var!" cevabını verdiler. Gelen ekibin başkanı, "Ben de onu bulup getirmeye kefil oldum!" dedi.

73. "Allah'a yemin olsun," dediler, "siz de biliyorsunuz ki, biz bu yerde bozgunculuk çıkarmak için gelmedik; biz hırsız da değiliz."

74. Gelenler, "Pekalâ," diye karşılık verdiler, "eğer yalan söylüyorsanız, hırsızlık yapanın sizdeki cezası nedir?"

75. "Cezası şudur: O kap kimin yükünde bulunursa o şahıs, malı çalınanın kölesi olur. Hırsızlık zulmünü işleyenleri biz böyle cezalandırırız."

76. (Kafile geri döndü ve Yusuf,) öz kardeşinin yükünden önce diğer kardeşlerinin yüklerini aratmaya başladı. Su kabı, en sonunda kardeşinin yükünde çıktı (ve böylece kardeşi yanında kalmış oldu). İşte Biz, Yusuf için böyle bir 'plan' kurduk. Yoksa, hükümdarın dinine (kanunlarına) göre kardeşini alıkoyamazdı; fakat Allah ne dilerse o olur (ve Allah, bir şeyi dileyince onun sebeplerini de hazırlar). Biz, kimi dilersek onu böyle mertebe mertebe yükseltiriz. Ve her bir bilgi sahibinin üstünde daha iyi bir bilen (ve hepsinin üstünde her şeyi bilen olarak Allah) vardır.[26/27]

77. "Ne diyelim!" diye karşılık verdiler: "Çalmışsa, daha önce kardeşi de çalmıştı." Yusuf, bu isnatlarından duyduğu üzüntüyü içine atıp, bunu onlara belli etmemekle birlikte kendi içinden, "Siz, şu anda kötü bir durumdasınız (da böyle diyorsunuz). Ama Allah, bu iddianızla ilgili gerçeği çok iyi bilmektedir." dedi.

78. "Ey vezir!" dediler: "Bunun çok yaşlı bir babası var, (bu şekilde alıkonulmasına ve ayrılığına dayanamaz). Ne olur, onun yerine bizden birini alıkoy. Doğrusu biz seni anlayışlı, her bakımdan iyiliğe adanmış biri olarak görüyoruz."

26. Bu âyet, çok önemli dersler ihtiva etmektedir. Kısaca:

- Bir Müslüman, bulunduğu ve bilhassa barındırıldığı bir yerde bozgunculuk yapamaz.

- Din, aynı zamanda dünya hayatını da düzenleyen kanunlar mecmuası manâsına da gelir veya bu kanunlar mecmuası, Din'in bir boyutunu teşkil eder.
- Kimse, bilhassa tamamıyla bilmediği bir konuda son sözü söyleme iddiasında bulunmamalı ve kendisi üzerinde daha iyi bir bilenin olabileceğini her zaman hesaba katmalıdır. Bilme konusunda, her şeyi kusursuz olarak bilen Hz. Allah'a varıncaya kadar mertebeler vardır.
- Âyet, "Her bir bilenin üstünde daha iyi bir bilen vardır." değil de, "*Her bir bilgi sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır*." demekle, bilgi sahibi olma ile bilen olmanın farkını ortaya koymaktadır. Bilgi ile ilim farklıdır. İlim, bir muhassala, yani bilgilerin neticesinde ortaya çıkan kesin sonuçtur. Bu noktada Bediüzzaman hazretleri, "Gerçek yol gösterici âlim, koyun olur, kuş olmaz. Koyun, yavrusuna verir hazmedilmiş saf sütünü; kuş yavrusuna verir kusmuğunu." der. (*Sözler*, "Lemeât," 981) Bilgi ise malûmattan ibarettir, yani ilmin malzemesidir.

27. Bu âyetlerde anlatılan hadise hakkında birtakım yorumlar yapılmışsa da, burada doğru olan tevcih, Allahü a'lem şu olsa gerektir:

70'inci âyette Hz. Yusuf'un kardeşinin yüküne koyduğu kap için 'sikaye' kelimesi kullanılmakta, 72'nci âyette kayıp meşrubat kabını aramaya çıkanlar ona 'suva' demekte, 76'ncı âyette kardeşinin yükünden çıkan kap için kullanılan zamirle yine 'sikaye'ye atıfta bulunulmaktadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, hadiselerdeki planı, "*İşte Biz, Yusuf için böyle bir 'plan' kurduk*." demekle Allah'a nisbet etmektedir. Bir başka nokta olarak, Hz. Yusuf'un su kabını kardeşinin yüküne koymasıyla, onu aramaya çıkanların kafileye seslenmesi arasına, iki hadisenin birbirinin devamı veya birbirine sebep-sonuç olduğu manâsına gelecek *fe* edatı yerine, ikisini birbirinden ayıran ve arada daha başka şeylerin de geçtiğine işaret eden, 'sonra' manâsına *sümme* kullanılmaktadır. Bütün bunlardan çıkarılabilecek sonuç şudur:

Kral'ın bütün yetkilerini kullanan Hz. Yusuf (a.s.), sarayda Kral'a ait olduğu bilinen fakat kendisine hediye edilmiş olan veya kendisinin kullandığı çok kıymetli su kabını hediye olarak kardeşinin yüküne koymuştur. Bu arada kralın meşrubat kabı da bir şekilde kaybolunca, ilgili saray görevlileri, onu bulup getirene bir deve yükü buğday va'detmişler, bunun üzerine onu aramaya çıkanlar, buğday almak için dışarıdan gelen kervanlardan şüphelenmişlerdir. Hz. Yakub'un oğullarının yükleri aranınca Hz. Yusuf'un su kabı Hz. Yusuf'un anne-baba bir kardeşinin yükünde çıkmış, bunun üzerine Hz. Yakub'un şeriatına göre Hz. Yusuf'un kardeşi sarayda alıkonmuştur. Burada Hz. Yusuf'un kardeşi masum olmasına ve Hz Yusuf da bunu bilmesine rağmen, ümit edilen netice ve Hz. Yusuf'un misyonu açısından, nasıl Hz. Yusuf uzun yıllar iftiralara katlanmak zorunda kalmışsa, kardeşi de bir süre bir suçlamaya katlanmak zorunda kalacaktır.

Hadiseler belli bir neticeye göre cereyan etmiştir ve bütün hadiselere hükmeden

Allah'tır. Dolayısıyla âyette Cenab-ı Allah (c.c.), *İşte Biz, Yusuf için böyle bir 'plan' kurduk* buyurmaktadır. Bu, bizim açımızdan bir plandır ama, Hz. Allah (c.c.) açısından ise hadiseleri yönlendirmedir, hadiselere hükmetmedir, O'nun icraatıdır, kaderdir.

Kader, mü'minler hakkında daima hayır yüklüdür. Allah (c.c.), onlar için takdir buyurduğu hayır neticenin alınması yolunda, mü'minleri hatalarından dolayı Kader'in taşlarına maruz bırakabilir. Bu taşlar, onların hatalarının affına sebeptir. İşte, Hz Yakub'un Hz. Yusuf ve kardeşi dışındaki oğulları, kardeşlerine karşı hatalarını kuraklıkla, Mısır yollarında, kardeşlerinin hırsızlık suçlamasına maruz kalması ve O'nu Mısır sarayında bırakmak mecburiyetinde kalmakla ödemişlerdir. Hemen arkadan gelecek olan âyet, onların Hz. Yusuf ve ismi Ahd-i Atik'de Bünyamın olarak geçen kardeşi hakkında halâ iyi hisler beslemediklerini ve Hz. Yusuf'a halâ iftira atabilecek durumda olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, onların Kader'den bir taşa maruz bırakılmaları gerekmektedir. Onlar hakkında hayırlı olan da budur. Sonunda gerçeği bütün açıklığıyla görecek, babaları Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a niye daha fazla ihtimam gösterdiğini anlayacak, Allah'ın tercihine ve hakikate boyun eğecek, bu kendi haklarında da hayırlı olacak ve Allah'ın dini, Hz. Yusuf ve kardeşleri sebebiyle bir süre Mısır'da hakim hale gelecek, nesilleri Mısır'da önemli mevkiler elde edeceklerdir (Mâide Sûresi/5: 20). Bu kutlu hedef için asıl ve en büyük üzüntü, sıkıntı ve musibetlere katlananlar ise, rasûl olmaları hasebiyle Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'tur.

79. Yusuf, "Allah korusun!" diye karşılık verdi: "Biz, malımızı kimin yanında bulmuşsak onu alıkoyarız. Aksi takdirde, şurası bir gerçek ki, büyük haksızlık yapmış (zalim)lerden oluruz."

80. Nihayet, Yusuf'un O'nu vermesinden ümitlerini kesince (çaresiz oradan ayrıldılar) ve bir tarafa çekilip aralarında konuşmaya başladılar. En büyükleri, "Bilmez misiniz ki," dedi, "babanız, bu hususta Allah huzurunda sizden kesin söz almıştı. Daha önce Yusuf hakkında da büyük bir kusur işlemiştiniz. Babam, gelebilirsin deyinceye veya Allah (kardeşimi alıp gitme veya ölüm gibi) hakkımda bir hüküm verinceye kadar, buradan bir adım atmam. Allah, her zaman en hayırlı hükmü verendir.

81. "Şimdi siz gidin ve babanıza vararak deyin ki: 'Muhterem babamız! İnan ki, oğlun hırsızlık yaptı. Ancak bildiğimiz, gözlerimizle gördüğümüz bir hadiseye şahitlikte bulunuyoruz. (O'nu koruyacağımıza dair söz verirken,) gelecekte ne olacağını bilemezdik. Biz, gaybın bekçileri değiliz ki!

82. 'Bize inanmıyorsan, gittiğimiz ve hadisenin geçtiği şehrin ahalisine, istersen, birlikte geldiğimiz kafiledekilere de sor. Biz, gerçekten doğruyu söylüyoruz.'"

83. Dönüp, babalarına bunları söylediler. Yakup, (kendi içinden) dedi: "Hayır, bütün bu olup bitenler, nefsinizin sizi sürüklediği bir iş(in devamından başka bir şey değil)! Bana düşen, yine güzelce sabretmektir. Öyle umuyorum ki Allah, onların (Yusuf, Bünyamin ve en büyük kardeşleri) hepsini bana getirecek, beni bütün kaybettiklerimle buluşturacaktır.[28] Çünkü O Alîm (her şeyi en iyi ve hakkıyla bilen)dir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

84. Onlardan yüz çevirmiş, artık kendi halinde "Vah Yusuf! Neredesin Yusuf?" diyerek ağlıyor, sızlanıyordu. Üzüntüsünden ağlaya ağlaya gözlerine ak düştü ve görmez oldu.[29] Oğullarına duyduğu kızgınlığı hiç belli etmiyor ve onu hep (bir diken yutar gibi) yutuyordu.

85. Etrafındakiler, "Allah'a yemin olsun ki," dediler, "aradan bunca zaman geçti, halâ Yusuf'u dilinden koymuyorsun. Bu gidişle ya kederinden eriyip gidecek, yahut da öleceksin!"

86. Yakup, "Ben, bütün dertlerimi, keder ve hüznümü Allah'a arz ediyor, O'na şikâyette bulunuyorum. Hem, Allah'ın bana öğretip de bildiğim öyle şeyler var ki, siz onları bilmiyorsunuz." diye cevap verdi.[30]

28. Hz. Yakup (a.s.), bir peygamber firasetiyle bütün bu olup bitenlerde İlâhî bir sır olduğunu sezmiş, Hz. Yusuf'un yıllar önce kaybolup gidişine yanarken, bu defa iki oğlunun birden başka diyarlarda kalmasıyla hadiselerin mutlu bir neticeye doğru yürüdüğünü farketmiştir. Çünkü, mü'min ve mü'minler cemaati hakkında, eğer o mü'min ve mü'minler cemaati Allah'ın yolunda gidiyorlarsa, hadiselerin gittikçe kararması, ufkun birden açılacağına, yani mutlu sonun yakın olduğuna işarettir. Karanlığın son noktası aydınlıktır.

29. Hz. Yakub'un Hz Yusuf'a duyduğu, Cenab-ı Allah'ın Rahmân ve Rahîm isimlerinin tecellisi olarak çok derin bir şefkatti. Cenab-ı Allah'ın bu iki ismi, bütün kâinatı kucaklar, herkesin ihtiyacına cevap verir; varlıkların yollarını aydınlatır, hayatî rızıklarını garanti altına alır ve onlardan insan ve cinler gibi irade sahibi olanları, kendi hiçliklerini kabul ettikleri sürece, tükenmez rahmet kaynağına ulaştırır.

Şefkat, çok derin, çok duru, çok yüce ve çok mübarek bir histir. Bilhassa anne ve babalardaki karşılıksız şefkat hissi, kendi çocukları sebebiyle bütün çocukları kucaklayacak bir dereceye ulaşabilir. Bu hissin aynasında Cenab-ı Allah'ın engin rahmeti yansır. İnsanın içini de yakan bu hissin kavuruculuğuna karşı sığınak, Hz. Yakub'un dilinde ifadesini bulan "*Allah'tır gerçek hayırlı koruyucu ve O, bütün merhamet edenlerin üstünde mutlak merhamet sahibidir.*" hakikatidir. (*Mektubat,* "Sekizinci Mektup")

30. Ulvî dertler ve ızdıraplarla dertkeş ve muzdarip olanlar, derde dermanı dertte bulmuşlardır. "Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş," bu manâda bir dertlinin söylediği sözdür. Alvarlı Muhammed Lütfi efendi hazretleri de,

Derd-i derûnuma derman arardım;
Dediler derdindir, dermanın senin.

der. Bu tür konular üzerinde çok duran Bediüzzaman hazretleri ise, ihtiyarlık halinde, sürgünde, gurbette, dağlar arasında, güz mevsiminde ve akşam karanlığında içinde derin bir sızı duyup da,

Yâ Rab! Garîbem, bîkesem, zaîfem, nâtüvânem, alîlem, âcizem, ihtiyarem, bî-ihtiyârem!

El-amân gûyem, af cûyem, medet hâhem zi-dergâhet İlâhî!

(Yâ Rab! Garibim, kimsesizim, zayıfım, güçsüzüm, hastayım, âcizim, ihtiyarım, seçeneğim yok!

Aman diyorum, af dileniyorum; İlâhî, dergâhından medet istiyorum!)

diye inlediği anda, birden imanın nûru, Kur'ân'ın içinde akıttığı bereketlerle, "Allah bize yeter; O ne güzel vekildir!" ve "Eğer yüz çevirip giderlerse, sen 'Allah bana yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben, O'na dayandım, O'na güvendim ve O, Büyük Arş'ın Rabbidir.' de!" âyetlerini okur. Sonra da, nefsine şöyle seslenir:

> Bırak bîçâre feryâdı, belâdan kıl tevekül: zira feryat belâ ender hatâ ender belâdır bil!
>
> Belâ vereni buldunsa eğer, safâ ender vefâ ender atâ ender belâdır bil!
>
> Madem öyle, bırak şekvayı şükret, çün belâbil demâ keyfinden güler hep gül-mül.
>
> Ger bulmazsan, bütün dünya cefâ ender fenâ ender heba ender belâdır bil!
>
> Cihan dolu belâ başında varken, ne bağırırsın küçük bir belâdan, gel tevekkül kıl.
>
> Tevekkül ile belâ yüzünde gül, ta o da gülsün; o güldükçe küçülür, eder tebeddül.
>
> (Bırak bîçare feryadı, belâdan kıl tevekkül. Zira feryat, belâ içinde hata, hata içinde belâdır bil! Belâ vereni buldunsa eğer, o zaman belâ içinde atâ, atâ içinde vefâ, vefâ içinde safâdır bil! Madem öyle, bırak şikâyeti şükret, çünkü bülbüller, daima güllerin, çiçeklerin mutluluğuyla mutludur; Eğer belâyı vereni bulmazsan, bu takdirde bütün dünya belâ içinde kayıp, kayıp içinde fânîlik, fânîlik içinde cefadır bil. Cihan dolu belâ başında varken, ne bağırırsın küçük bir belâdan, gel tevekkül kıl. Tevekkül ile belâ yüzünde gül, ta o da gülsün; o güldükçe küçülür ve değişir.)

En büyük belâ veya dert, dert edilmesi gereken en büyük mesele Âhiret meselesi, ebedî hayatı kazanma meselesidir ki, işte bu "cihan dolu belâ" varken, dünyevî bütün musibetler hiç hükmündedir. Bediüzzaman, bundan sonra, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den ve Ataullah İskenderânî'den nakilde bulunur. Mevlâna şöyle der:

> O, "Ben Rabbiniz değil miyim?" dedi; sen, "evet" dedin. Nedir "Evet" demenin şükrü? Devamlı belâ çekmektir.
>
> Nedir "Evet" demenin sırrı? Şu demektir ki ben, fakr u fenâ dergâhındaki dervişler halkasının serzâkiriyim.

Bediüzzaman hazretleri'nin *Hıkem-i Ataiyye* sahibi Ataullah İskenderânî'den yaptığı nakil ise şudur:

> O'nu kaybeden neyi buldu? O'nu bulan ise neyi kaybetti?

(*Mektûbât*, "Altıncı Mektup"tan)

87. (Bir defa daha oğullarını uğurladı ve) "Ey oğullarım!" dedi: "Bütün melekelerinizi kullanarak Yusuf ve kardeşi hakkında bilgi edinmeye çalışın. Allah'ın rahmetinden asla ümidinizi kesmeyin. Şurası bir gerçek ki, O'na inanmayan kâfirler güruhu dışında hiç kimse Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

88. Varıp, yine Yusuf'un huzuruna girdiler ve "Ey vezir," dediler, "bizi de, evimizi de gerçekten darlık ve kıtlık vurdu; ama az bir meblâğla gelebildik; fakat sen elimizdekine bakmadan yine bize dolu dolu ver, sadakan olsun! Hiç kuşkusuz Allah, fazladan iyilikte bulunanları bol bol mükâfatlandırır."

89. Yusuf ise, "Hani o bilmezlik vaktinizde Yusuf'a ve kardeşine yaptıklarınızın farkındasınız değil mi?" deyiverdi.

90. "Yoksa sen, evet sen, Yusuf musun?" diye haykırıştılar. "Ben Yusuf'um, bu da kardeşim!" diye cevap verdi Yusuf: "Allah, bizi lütfuna mazhar kıldı. Doğrusu şu ki, kim O'na karşı derin saygı duyar, O'na karşı gelmekten sakınır ve O'na itaatla birlikte başına gelenlere de sabrederse, hiç şüphesiz Allah, böyle iyiliğe adanmış ve O'nu görürcesine davranan kimselerin mükâfatını asla zayi etmez."

91. "Allah'a yemin olsun ki, gerçekten Allah seni bize tercih etti;[31] biz, başka değil, ancak çok büyük bir yanlışın içindeydik."

92. Yusuf, hemen söze girdi: "Hayır! Bugün size hiçbir kınama yok! (Ben hakkımı çoktan helâl ettim;) Allah da sizi affetsin. Çünkü O, bütün merhamet edenlerin üstünde mutlak merhamet sahibidir.[32]

93. "Şimdi, bu gömleğimle gidin ve onu babamın yüzüne sürün, gözü açılacaktır. Sonra da, bütün ailelerinizi toplayıp birlikte bana gelin!"

94. Kafile yola çıktı. O anda babaları çevresindekilere, "Doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum; sakın bana, sen bunamışsın falan demeye kalkmayın!" dedi.[33]

95. Fakat yanındakiler, "Vallahi," dediler, "sen halâ o eski saflık ve şaşkınlığında devam etmektesin."

31. Ziya Paşa, bu âyetten hareketle, bir beyit düşer:

Zalimlere dedirtir bir gün Kudret-i Mevlâ:
"Tellahi, lekad âserakellahü aleynâ!"

32. Peygamber tavrını, tabiî olarak Hz. Yusuf'un bütün davranış ve sözlerinde görmek mümkündür. Karşısında hatasını itiraf edenlere bir peygamber olarak mukabelesi af

oldu; onları suçluluk duygusu içinde bırakmadı ve yaptıklarından dolayı asla kınama yoluna gitmedi. Bu, Allah ahlâkıyla ahlâklanmanın tecellisi olan tavır, Allah'ın Son Elçisi, bütün peygamberlerin en büyüğü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'da çok daha öte bir şekilde tecelli etmiş ve O, Mekke'yi fethettiği zaman, tam 21 yıl kendisine bir an kötülükten geri durmamış, kendisini memleketinden çıkarmış, sonra üzerine defalarca savaş açıp ordular sevketmiş, en sevdiği insanların şahadetine sebep olmuş ve artık haklarında vereceği hükmü bekleyen bütün Kureyş halkına, "Ben, bugün size Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi derim: 'Bugün size hiçbir kınama yok! (Ben hakkımı çoktan helâl ettim;) Allah da sizi affetsin. Çünkü O, bütün merhamet edenlerin üstünde mutlak merhamet sahibidir.' Gidiniz, hepiniz serbestsiniz!" buyurmuştur. Bu aynı tavrı Müslüman fatihler de fethettikleri ülke halklarına göstermişlerdir. Bunun da en muhteşem misallerinden biri olarak, Hz. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethedince, Ayasofya'ya toplanmış bulunan Bizanslılara aynı sözlerle hitap etmiş ve onlara can, mal, ibadet emniyeti bahşetmiştir. İslâm'ın yolu budur.

Kur'ân-ı Kerim, kıssaların en güzeli olan bu kıssa ile çok önemli dersler vermektedir. Mekke'de Müslümanların işkencelerden en çok bunaldıkları anda inen bu sûre, bir yandan onlara nihaî zaferi müjdelerken, bir yandan da Kureyşli müşriklere, "Muhammed'le olan bu meselenizde netice farklı olmayacaktır. Sonunda, Yusuf'un kardeşlerinin Yusuf'a söylediği gibi, siz de O'na hatanızı itiraf etmek zorunda kalacaksınız. Ama O size asla farklı davranmayacaktır." hatırlatmasında bulunmaktadır.

33. Daha önce başka münasebetlerle de üzerinde durulduğu üzere, peygamberlerin mucizeleri ilmî gelişmelerin nihaî sınırını çizmektedir. Bu son iki âyetten, eğer Hz. Yakub'un gözü katarakt olmuşsa, O'nu ameliyata gerek olmadan giderecek bir maddenin varlığı ve görüntü ve ses gibi, kokunun da nakledilebileceği çıkarılabilir. Kur'ân, bu konuda beşeri teşvik etmektedir.

Burada sorulabilecek bir soruya ve cevabına da Bediüzzaman hazretleri şöyle temas etmektedir:

> Hz. Yakup, tâ Mısır'dan Yusuf'un gömleğinin kokusunu aldı da, O'nun yakınındaki kuyuya atıldığını neden göremedi?
>
> Buna cevap, yine Hz. Yakup'tan nakledilir: "Bizim halimiz şimşekler gibidir; bazen (ve birden) görünür, bazen saklanır. Bazı vakit olur ki, en yüksek mevkide oturup, her tarafı görüyoruz gibi oluruz. Bazı vakit de ayağımızın üstünü göremeyiz." (*Mektubat*, 49)

Evet, peygamberlerin elinde mucizeleri yaratan da Allah'tır. O dileyip müsaade etmedikçe, peygamberler de istedikleri zaman mucize gösteremezler.

96. Derken müjdeci geldi ve gömleği Yakub'un yüzüne sürünce gözleri açıldı. (Bu arada, diğer oğulları da geldiler.) Yakup, "Ben size, 'Allah'ın bana öğretip de bildiğim öyle şeyler var ki, siz onları bilmiyorsunuz.' dememiş miydim?" dedi.[34]

97. Oğulları, "Ey bizim babamız! Bizim için günahlarımızdan dolayı Allah'tan bağışlanma dile. Çünkü biz, gerçekten büyük bir yanlışın içinde idik!" itirafında bulundular.

98. Yakup, "Sizin için ileride Rabbimden bağışlanma dileyeceğim.[35] Hiç şüphesiz O, Ğafûr (günahları çok bağışlayan)dır; Rahîm (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen mü'min kullarına karşı hususî rahmeti pek bol olan)dır." karşılığını verdi.

99. (Yakup ailesi, nihayet Mısır'a ulaştı ve kendilerini ülke sınırları dışında istikbal eden) Yusuf'un yanına vardılar. Yusuf, babası ile annesini kucakladı; onlara hususî muamelede bulundu ve gelenlerin hepsine birden, "Allah'ın dilemesi ve izni ile (her türlü korku ve üzüntüden) emin olarak Mısır (başşehrine) buyrun!" dedi.

100. Babası ve annesini tahtına oturttu.[36] Onlarla birlikte bütün kardeşleri, Yusuf'un önünde saygı ve makamına bağlılık ifadesi olarak eğildiler. Yusuf, "Babacığım!" dedi: "İşte, küçükken gördüğüm rüyanın tabiri; Rabbim, o rüyayı gerçekleştirdi. O, bana ne büyük ihsanlarda bulundu: beni zindandan kurtardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi ve bizi buluşturdu. Gerçekten Rabbim, her ne dilerse onu pek güzel şekilde ve insanların göremeyeceği bir incelik içinde yerine getirir. Şüphesiz O, evet O, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir; Hakîm (bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

101. "Rabbim! Bana iktidar ve hakimiyetten önemli pay verdin ve bana belli seviyede, (rüyalar dahil) hadiselerin manâ ve yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratıp, değişmez bir sistem ve prensipler üzerine oturtan! Sen, dünyada da Âhiret'te de benim sahibim ve gerçek koruyucumsun. Beni Müslüman olarak vefat ettir ve beni salihler içine kat!"[37]

102. (Ey Rasûlüm!) Bütün bunlar, (geçmişe ait, görüp yaşamadığınız) gayb haberlerindendir ki, onları sana vahiy yoluyla bildiriyoruz. Yoksa sen, bütün o düzen kuranlar yapmayı planladıkları iş üzerinde bir araya geldiklerinde ve planlarını yaparlarken elbette yanlarında değildin.

103. Şunu unutma ki, herkesin mümin olmasını sen ne kadar hırsla arzu etsen de, insanların çoğu iman edecek değillerdir.

34. En yakınlarında bulunan insanlar tarafından anlaşılmamak ve bu insanların fizikî yakınlık içinde uzaklığı yaşamaları, peygamberler ve onların mirasçısı büyük zatların kaderi gibidir. Fizikî yakınlık ve bunun hasıl ettiği ülfet, ünsiyet, gözler ve kalbler üzerinde âdeta birer perde olmaktadır.

35. Kur'ân-ı Kerim, Peygamberimiz ve ümmetiyle alâkalı olarak da, *Eğer onlar, nefislerine zulmetmek demek olan bir günah işlediklerinde sana gelseler ve günahlarının affı için Allah'a yalvarsalar, (o şanı çok yüce, en büyük) Rasûl de onlar için Allah'tan bağışlanma dilese, bu takdirde Allah'ı kullarının tevbesine af ve fazladan mükâfatla karşılık veren ve Kendisine yönelen kullarına karşı pek merhametli olarak bulacaklardır* (Nisâ Sûresi/4: 64) buyurur. Bir başka âyet-i kerimede de, *Onlar için dua et. Hiç şüphesiz senin duan, onlar için bir huzur ve tatmin vesilesidir* (Tevbe Sûresi/9: 103) denir. Peygamberin ümmeti için duası ve onlar adına günahlarının bağışlanmasını dilemesi çok önemlidir. Bir defa, O'nun duası Allah katında daha makbuldür. İkinci olarak, O'nun dua ve istiğfarı, bir bakıma ümmetinden razı olduğunu göstereceği için, Cenab-ı Allah, O'nun rızasıyla razı olur ve razı oldukları hakkındaki dua ve istiğfarı geri çevirmez. Bu bakımdan, Hz. Yakub'un çocukları, O'ndan kendi adlarına istiğfar etmesini istemektedirler. Bu noktada, şüphesiz onların da istiğfar etmesi gerekmekle birlikte, hata ve günah işlediklerini içten itiraf edip istiğfar isteğinde bulunmaları, bir bakıma tevbe yerine geçebilir.

Bununla birlikte, Hz. Yakup (a.s.), onlar hakkındaki istiğfarı ileriye atmıştır. Bunun sebebi şu olsa gerektir: Bir peygamber, en yakınları için de olsa, Allah'tan izinsiz ve onların haline tam vâkıf bulunmadan dua da etmez, istiğfar da etmez. Cenab-ı Allah (c.c.), daha önce Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'le ilgili olarak geçtiği üzere (Tevbe Sûresi/9: 114; Hûd Sûresi/11: 46), en yakın akrabadan, hattâ evlât ve ata/baba da olsalar, inanmayanlar için istiğfarda bulunmayı yasaklamıştır. Bu sebeple, Hz. Yakup (a.s.), hem Allah'ın iznini beklemek ve hem de çocuklarının halini ve samimiyetlerini gözlemek için haklarında istiğfarı ileriye bırakmıştır.

36. Ahd-i Atik'te Hz. Yusuf'un öz annesinin, kardeşi Bünyamin'in doğumu esnasında vefat ettiği ve Mısır'a gelen annesinin ise O'nun üvey annesi olduğu belirtilir. Kur'ân-ı Kerim, bu konuda bilgi vermez. Fakat çok defa üvey anneye de anne denildiği cihetle, bu doğru da olabilir. Âyette baba ve anne için 'vâlideyn' yerine *ebeveyn* kullanılması, bunun doğru olduğunu gösterebilir. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere (Tevbe Sûresi, not 24), Arapça'da asıl baba *vâlid*, anne *vâlide*dir. Baba manâsında da kullanılan *eb* ise, babalık, dede gibi anlamlara da gelir.

37. Hz. Yusuf (a.s.), dünya adına rahata kavuştuğu, en sonunda anne-babasıyla da buluştuğu anda Cenab-ı Allah'tan vefatını istemekle önemli bir ders daha vermektedir. Her peygamber, çok mühim bir misyonla gönderilir ve bu misyonu eda edince de, artık dünyada daha fazla kalmanın bir manâsı olmadığı için öteyi ister. Demek ki, rüyasının

te'vili çıkınca Hz. Yusuf (a.s.), misyonunun bittiğini düşünmüştür. Aynı şekilde Peygamber Efendimiz de (s.a.s.), daha Mekke'de iken Batn-ı Nahle'de kendisine cinlerden bir grup iman edince, daha önce insanlardan da inananlar olduğu için misyonunun bittiğini ve vefatının yakın olduğunu düşünmüştü. İşte, her insanın yaratılışının gayesi veya gayeleri vardır. Bu gayelerin en güzeli de, Allah'ın adını duyurmak ve O'nun yüceltilmesine çalışmaktır. Bu misyonun kahramanları peygamberlerdir. Diğer insanlar da, hayatlarını onların izinde aynı gaye uğrunda örgülemelidirler. Ancak bu gayenin tahakkuku içindir ki, hayatta kalmak arzu edilebilir. (*Sonsuz Nur* 1: 67–68)

Hz. Yusuf (a.s.), bu duasıyla şu dersi vermekte ve şu tembihte de bulunmaktadır: "Dünyanın en lezzetli saadetinden çok daha büyük ve çekici bir saadet ve ferahlı bir vaziyet kabrin arkasında vardır. Ölüm, işte bu saadete açılan kapıdır. Bu sebeple, ölümden korkmamalı ve ondan ötesi için çalışmalıyız."

Hz. Yusuf'un bu duası, O'nun çok yüce sıddıkiyetini, dünyanın en parlak ve en sevinçli halinin bile ona gaflet veremediğini, onu meftun edemediğini, dolayısıyla yine Âhiret'i istediğini göstermektedir. (*Mektubat*, 269–270)

Hz. Yusuf'un bu duasında, bütün nimetler içinde en büyük nimetin ve her zaman istenmesi gereken şeyin Müslüman olarak can verip, salihlere katılabilmek olduğu gerçeği de yatmaktadır.

104. Sen, Kur'ân'ı tebliğ etmene karşılık olarak onlardan bir ücret de talep etmiyorsun. Hem o (Kur'ân), başka değil, bütün şuurlu varlıklar için sadece bir ders, bir hatırlatma, bir öğüttür.

105. (Kur'ân'ın dile getirdiği iman hakikatlerine) göklerde ve yerde o kadar çok deliller var ki! Fakat onlar, bu delillerle sürekli iç içe, yan yana bulundukları halde hep bir aldırmazlık içindedirler.

106. Onların çoğu, şirk koşmaksızın Allah'a inanıyor da değillerdir.[38]

107. Acaba onlar, Allah'ın azabının başlarına gelip kendilerini büsbütün kaplamayacağından veya hiç farkında olmadıkları bir anda Kıyamet'in ansızın başlarında kopuvermeyeceğinden emin mi oldular?

108. (Ey Rasûlüm,) de ki: "İşte benim (iman, ihlâs ve Tevhid) yolum: Ben, (körü körüne ve taklide dayalı olarak değil,) görerek, delile dayanarak ve insanların idrakine hitap ederek Allah'a çağırıyorum: ben ve bana tâbi olanlar. Ve Allah'ı şirkin her türlüsünden tenzih ederim, asla O'na ortak tanıyanlardan değilim ben."

109. Senden önce gönderdiğimiz rasûller de başka değil, ancak memleketler ahalisi içinden çıkmış ve vahye mazhar kıldığımız birtakım erkeklerdi. Acaba (şu müşrikler) yeryüzünde seyahat edip, onlardan önce gelen (ve küfür veya şirkle birlikte zulümde ve fısk u fücurda diretip de helâk edilmiş bulunan) toplulukların âkıbetleri nasıl oldu, hiç bakmazlar mı? (Dünyanın ve dünya nimetlerinin faniliği ortada. O halde,) kalbleri Allah'a saygıyla dopdolu olan ve O'na karşı gelmekten sakınanlar için hayırlı olan elbette Âhiret yurdudur. (Ey insanlar!) Halâ akletmeyecek, gerçeği görmeyecek misiniz?

110. Öyle oldu ki, (daha önce helâk edilmiş bulunan topluluklara gelen) rasûller, (o toplulukların inkârda, zulümde ve fısk u fücurda diretmeleri karşısında,) her şey böyle gidecek galiba diye sanki ümitlerini yitirme noktasına geldikleri ve bütün bütün yalanlandıklarına âdeta kanaat getirdikleri bir anda kendilerine yardımımız ulaşıverdi. İşte Biz böyle dilediğimizi kurtarırız; hayatları günah hasadından ibaret suçlulardan ise zorlu baskınımız asla geri çevrilmez.

111. Bütün o rasûllerin kıssalarında gerçek akıl ve idrak sahipleri için üzerinde durulup düşünülmesi gereken bir ibret vardır. Bilin ki Kur'ân, uydurulmuş bir söz değildir. O, kendinden önce gönderilmiş bulunan (İlâhî) kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik eder (ve esasen onlar da Kur'ân'a delildir). Ayrıca o, açıklanması gereken her

şeyi açıklar ve imana, imanda derinleşmeye açık kimseler için de baştan sona bir hidayet kaynağı ve çok büyük bir rahmettir.

247

38. Kur'ân-ı Kerim, şirki en büyük zulüm olarak ilan etmekte (Lokman Sûresi/31: 13) ve şirk koşmadan Allah'a inanmayı kurtuluş vesilesi saymaktadır (En'âm Sûresi/6: 82). Fakat şirkten kurtulmak da kolay değildir.

Şirkin pek çok çeşitleri vardır. Allah'tan başka bir yaratıcı ve mutlak yönetici kabul etmek veya yaratmada ve mutlak yönetiminde O'na yardımcılar isnat etmek; kişilere, kâinatın hayatında 'kanun' adı verilen bazı itibarî prensiplere, 'tabiat'a ve onda var kabul edilen güçlere, maddeye, ruha veya daha başka şeylere yaratmada pay tanımak; yeryüzü ve insan hayatı dahil kâinatın idaresinde O'na ortaklar koşmak; O'ndan başka güçlere helâl ve haram etme yetkisi vermek; O'na doğma, doğurma, çocuğu olma gibi insanî sıfatlar biçmek; O'nun insan veya daha başka varlıkların şekline girdiği gibi inançlar beslemek; insan veya başka herhangi bir varlığa İlâhî sıfatlar atfetmek; Allah'ı ihtiyaç ve âcizlik gibi yaratılmışlara ait eksikliklerle malûl addetmek; O'nu bütün kâinata sinmiş sârî bir ruh gibi ve kâinatı O'nun bir tezahürü gibi görmek; kısaca, O'nu gerektiği gibi tanımamak ve O'na ait olmayan sıfatlarla sıfatlandırmak şirk olduğu gibi; O'ndan başkasına ibadet etmek, başka varlık veya güçlerde kendilerine ait fayda ve zarar verebilme gibi hususiyetler olduğunu kabullenmek, dolayısıyla bunlar önünde ibadet manâsına gelecek şekilde baş eğmek; başka varlık veya güçlere dua etmek de şirktir. Yine, ibadetlerimizde bilerek ve niyet temelinde riya ve süm'aya girmek, yani ibadet ederken, daha geniş manâda, Allah'ın dinini tatbik iddiasında onu başkalarına gösteriş, kendimizden bahsedilme, onunla birtakım dünyevî maksatlar elde etme vesilesi yapmak ve bunu niyet olarak taşımak da (gizli) şirktir. İşte, pek çok insan Allah'a inanma iddiasında olsa da, bunlar ve bunlar gibi şirk çeşitlerinden kurtulamaz. Dolayısıyla şirk, çok dikkat isteyen bir husustur.

13. RA'D SÛRESİ

Mekke'de inen Ra'd Sûresi, 43 âyettir. 13'üncü sûre olarak ismini 13'üncü âyette geçen *râ'd* (gök gürültüsü) kelimesinden alır. Diğer Mekkî sûreler gibi, iman esasları etrafında döner ve bu esasların bilhassa "tabiat"ta ve insandaki delilleri üzerinde durur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Mîm-Râ.* (Kur'ân'a dahil olarak inen ve bu sûrede gelecek bütün) sözler, Kitabın âyetleridir. Rabbinden sana indirilen (bu Kur'ân) gerçeğin ta kendisidir, buna rağmen insanların çoğu yine de iman etmezler.

2. Allah O'dur ki, gökleri gözle görebileceğiniz direkler, destekler olmadan yükseltti;[1] sonra da Arş'ın üzerine istiva buyurdu[2] ve güneşle ayı (her birine kendine has hareket biçimleri ve vazifeler yükleyerek) emrine râm etti. Her bir (gezegen), kendisi için tayin ve takdir buyrulan bir sona ulaşıncaya kadar (yörüngesinde) akıp durmaktadır. O, (tam bir sisteme koyduğu kâinattaki) her işi çekip çeviriyor, her şeyi idare ediyor ve gerçeğin bütün işaret ve delillerini detaylarıyla açıklıyor ki, bir gün gelip Rabbinize kavuşacağınıza kesin iman edesiniz.

3. Yine O'dur ki, yeri yaydı; onun içinden sağlam dağlar yükseltti ve ırmaklar akıttı.[3] Ve orada her bir ürünü çift çift kıldı, sürekli olarak geceyi de gündüze bürüyüp duruyor. Bütün bunlarda sistemli düşünebilenler için hiç kuşkusuz işaretler, deliller vardır.

4. Yerde birbirlerine yakın (ama aynı zamanda birbirlerinden çok farklı) kara parçaları, ayrıca üzüm bağları, ekili ve ekim için araziler ve aynı kökten, aynı dalda salkım salkım fakat her biri kendine ait bir dalcıkta kendi başına biten hurmalar vardır; bunların her biri aynı su ile sulanmaktadır ama Biz, (tat, gıda ve kalite açısından) onları farklı farklı yapar ve bazısını bazısına göre daha tercih edilir kılarız.[4] Hiç kuşkusuz bunda da akledip düşünen kimseler için nice dersler, nice işaret ve deliller vardır.

5. Eğer hayret etmeni gerektirecek bir şey varsa asıl hayret edilmesi gereken, onların "Toprak olduktan sonra mı, yani biz o zaman yeni bir yaratılışa mı erdirileceğiz!?" demeleridir. Onlardır nankörlükle Rabbilerine küfür içinde bulunanlar ve on-

lardır boyunlarında (başlarını eğip gerçeği görmelerine mani ve kendilerini küfre, neticede de Cehennem'e sürükleyen) tasma olanlar. Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdırlar, orada sonsuzca kalacaklardır.

248

---

1. Bütün gök cisimleri, tam bir düzen ve sistem içinde ve hiçbir arızaya meydan vermeden hareket ederler. Gökleri görünür direkler olmadan yükselten ve gök cisimlerini de aynı şekilde düşmekten, birbirlerine çarpmaktan koruyan, onları belli çizgide hareket ettiren Allah'tır. Allah'ın (c.c.) hikmet diyarı olan bu âlemdeki icraatı genel olarak muttarid (sürekli ve aynı çizgide) olduğu için, biz kâinatı ve ondaki cisimlerin hareketlerini inceleyerek birtakım sonuçlara varır ve bu sonuçlara sebep ve kanun ismini takarız. Yani sebep ve kanun dediğimiz sonuçlar, Cenab-ı Allah'ın kâinattaki icraatının birer unvanından ibarettir. Âyet, *gözle görebileceğiniz direkler, destekler olmadan* ifadesiyle bir bakıma bu sonuçlara veya sebep ve kanunlara imada bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Cenab-ı Allah Kendi icraatıyla, dolayısıyla sebep ve kanunlarla asla bağlı değildir. Dilediği anda dilediği tarzda icraatta bulunabilir. Dolayısıyla, kâinattaki sistemin ve hayatın devamı asla bu sebeplere ve kanunlara bağlı değildir; onlara güvenerek ne yarınlar hakkında hüküm verilebilir, ne de bir an sonra karşımıza çok farklı bir tablonun çıkmayacağı garanti edilebilir. İşte, Allah'ın tutması olmasa, gökler her zaman (yerin üzerine) düşebilir. Bunun vuku bulmaması veya Cenab-ı Allah'ın buna müsaade etmemesi, bütün kâinatın O'na olan mutlak itaatının sonucudur. Modern bilim bu vakıayı merkezkaç ve merkezçek güçleriyle izah etmektedir. Fakat bizim için çok daha önemli olan, bu konuda Einstein veya Newton'un mekanikî ve matematiksel izah veya kavramlarından ziyade, kâinatın Allah'a mutlak itaatı ve bu itaatın altında yatan mutlak ve evrensel rahmettir.

2. Arş'ın ve Cenab-ı Allah'ın Arş'a istivasının manâsıyla ilgili olarak bkn: Bakara Sûresi/2: 29, not 28; A'râf Sûresi/7: 54, not 11.

3. Âyet, *yerin içinden* ifadesiyle, dağların köklerinin yerin içinde olduğunu ifade etmektedir.

İkinci olarak, ırmakların dağlardan kaynaması, taşların, kayaların İlâhî emirlere ne derece itaatkâr olduğunu harika bir şekilde göstermektedir. Bu gerçek, canlı ve şuurlu kalblere şu mesajı sunmaktadır:

Dağlar, asırlardır sürekli ve bol su akıtan ırmakların asıl kaynağı olamaz. Çünkü dağlar bütünüyle sadece su kaynağı bile olmuş olsa, yine de kendilerinden çıkan ırmakları birkaç yıl bile beslemeye kâfi gelmez. Tek bir örnek olarak, tarihin bilinmeyen dönemlerinden beri hem de çöllerden bol su akıtarak geçen binlerce kilometre uzunluğundaki Nil nehrine dünyadaki bütün dağlar su olsa yetmez. Yerin bir veya birkaç metre altına sızabilen yağmur da, ırmakların akıttığı su için asla kâfi değildir.

Hiçbir "tabiî" sebep, yeryüzündeki ırmakların kaynağını ve beslenmesini açıklamaya yetmez. Şu halde, bu ırmakların tek kaynağı Cenab-ı Allah'ın (c.c.) tükenmez rahmet hazineleridir ve çok küçük sebepleri çok büyük neticeler adına istihdam eden Allah, ırmakları Kendi görünmez hazinelerinden beslemektedir.

Dağlar, sıvı bir maddenin katılaşmasından oluşmuştur. Peygamber Efendimiz'e atfedilen bir münacatta, "Yeri katılaşmış, donmuş suyun üzerine yayan (Allah)'ı tesbih ederim!" buyurulmaktadır. Yeryüzünün yaratılış sürecinde Allah'ın emriyle sıvı bir madde katılaşmış, bundan dağlar ve kayalar meydana gelmiş ve zamanla dağların ve kayaların aşınması, ufalanması sonucunda da toprak tabakası oluşmuştur. Sıvı madde, üzerinde iskân mümkün olmayacak derecede yumuşak, kaya tabakası ise, kendisinden istifade edilemeyecek ölçüde sert idi. Bu bakımdan, Hakîm ve Rahîm olan Allah (c.c.), kaya ve taş tabakasının üzerine toprak tabakasını yaydı ve onu canlılar için bir mekân kıldı. (Daha öte açıklamalar için bkn. Bakara Sûresi/2: 29, 74, not 28, 78; Kâf Sûresi/50: 6–11; Nebe' Sûresi/78: 6–8, not 2–3; İnşikak Sûresi/84: 3–4)

4. Allah, bir şeyden pek çok şey, pek çok şeyden de bir şey yapar. Meselâ, içtiğimiz suyu vücutta pek çok organların oluşmasında kullanır, ayrıca vücuda gıda ve kan haline getirir. Öte yandan, yediğimiz pek çok yiyecekten deriyi ve herhangi bir organı meydana getirir; böylece pek çok ve çeşitli şey, Allah'ın emriyle bir şey olur.

"Tabiat"ta her defasında orijinal ve pek çok maksada yönelik icraat görürüz. Bunlar, âdeta sonsuz sayıda fakat mükemmel ve kusursuzdur; oysa bir şeyin çokluğu mükemmelliğe manidir. Ayrıca bunlar, sonsuzca kolaylıkla olur, fakat bu kolaylığa rağmen tam bir düzen ve âhenk içindedir. Yine, bu icraat hem çok hızlı fakat sağlam, yerli yerinde ve pek çok maksada yöneliktir. Sayısız denebilecek çoklukta tür bir arada, ama her biri, hattâ pek çok türlerin her bir ferdi diğerlerinden ayırt edici farklılığa sahiptir. Her bir hadise, her bir varlık, âdeta masrafsız ve insan için çok ucuza mal olmakta, fakat kâinat değerindedir. Meselâ, bir kiraz tanesinin meydana gelmesi için güneşe, yağmura, havaya, toprağa, kiraz ağacı ve tohumuna, bu tohumun kiraz olabilme özelliğine ve bütün bu unsurların çok esaslı işbirliğine ihtiyaç vardır. Kısaca, bir kiraz tanesinin varlığı için bütün bir kâinat gereklidir. Böyle iken, bunlar insana karşılıksız sunulmaktadır. Türler ve fertler arasında zaman ve mekân bakımından ne ölçüde mesafe bulunursa bulunsun, hem en yüksek derecede benzerlik, hem farklılık söz konusudur.

Çokluğa rağmen sonsuz değerde sanat ve mükemmellik, mutlak kolaylığa rağmen kusursuz düzen, sistem ve âhenk, inanılmaz sürate rağmen tam bir denge, tenasüp ve sağlamlık, sonsuzca çokluğa, karışıklığa ve dağılıma rağmen mükemmel ferdîlik ve ayrışma (taayyün), akıl almaz ucuzluğa rağmen en yüksek değer ve fiyat, Tek ve Benzersiz Yaratıcı'nın eseri ve O'nun varlığına, birliğine, İlim, İrade ve Kudreti'ne delildir. (*Mesnevî-i Nuriye*, 32)

6. Bir de, onlardan önce (birer ibret vesilesi olarak) yaşanmış (ve Kur'-ân'da anlatılan, bizzat kendilerinin de bildiği) cezalandırma vakaları geçmiş olmasına rağmen, güzellik içinde yaşama dururken "Haydi, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı hemen getir!" diye sana meydan okuyorlar. Oysa senin Rabbin, her türlü zulümlerine rağmen insanlar için onların kavrayamayacağı ölçüde bağışlaması olandır; bununla beraber senin Rabbin, cezalandırması çok çetin olandır da.

7. Küfür içinde bulunanlar, "(Peygamberlik iddia eden) şu kişiye Rabbisinden açık bir delil (bir mucize) indirilmeli değil mi?" diyorlar. (Rasûlüm,) sen sadece bir uyarıcısın ve her bir halk için, (seçilip kendilerine gönderilmiş) bir yol gösteren vardır.

8. Allah, her bir dişinin (hamile kalma ânından doğurma ânına kadar) karnında hangi özellikte ne taşıdığını ve rahimlerin neyi atıp neyi aldığını, (hamilelik süresince) neleri ne ölçüde eksiltip neleri fazlalaştırdığını ve bu süreye ne ölçüde tesir ettiğini bilmektedir. Her bir şey, O'nun katında bir ölçü iledir.

9. O, gaybı da şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilendir; Mutlak Büyük ve Yüce-Aşkın Olan'dır.

10. İster içinizden biri sözünü gizlice söylesin, isterse bir başkası açıktan konuşsun veya biri gecenin altında kendini (ve düşüncelerini, planlarını) gizlemeye çalışsın veyahut gündüzün ortaya çıksın, O'nun için farketmez.

11. (Herkes, önünden ve arkasından kendisini saran farklı durumlar arasında hayatını sürdürür ve) Allah'ın emri gereği onu önünden ve arkasından nöbetleşe takip edip koruyan ve her sözünü, her yaptığını kaydeden melekler vardır. Gerçek şu ki Allah, bir topluluğun durumunu o topluluk kendi içindekini değiştirmedikçe değiştirmez.[5] Allah, (yaptıklarının karşılığı olarak) bir topluluğa da bir belâ isabet etmesini dilemişse, onu da geri çevirecek yoktur. İnsanlar için onları gerçekten koruyup sahiplenecek Allah'tan başka kimse bulunmaz ki.

12. O'dur size şimşeği hem korku verecek hem de ümide sevkedecek şekilde gösteren ve yağmur yüklü bulutları inşa eden.[6]

13. Gök gürültüsü, (yağmur için bir ön hadise olarak) O'na hamd ile tesbihte bulunur (bütün atmosfer hadiselerinin O'nun emri ile meydana geldiğini ve icraatında O'na hiçbir şeyin, hiçbir "tabiî" kanun ve cismin ortak olamayacağını ilan eder). Melekler de, O'na karşı saygı ve korku ile aynı şekilde hamd ve tesbihte bulunurlar. Ayrıca O, yıldırımları gönderir ve onlarla dilediği kimseyi çar-

par. Böyle iken, (o küfredenler) halâ Allah hakkında tartışıp durmakta ve ileri-geri konuşmaktadırlar. Oysa O, cezası pek çetin olandır.

7. Gölge, güneşin yeryüzü ile olan pozisyonuna göre uzayıp kısalır ve dolayısıyla bu uzayıp kısalma, varlıkların Allah karşısındaki, aşağıda izah edilecek secde ve itaatine çok güzel ve anlamlı bir misaldir.

Muhteşem ve emsalsiz bir tarzda işleyen kâinat çarkında her bir şeyin kendine has bir yeri ve vazifesi vardır. Güneş, ay, yıldızlar ve bütün diğer gök cisimleri, fevkalâde bir sistem içinde birbirleriyle tam bir münasebet içindedir ve kendileri için tayin ve tesbit buyrulan yoldan asla ayrılmazlar. Elektronlardan galaksilere kadar her şey, kendisi için konan kanunlar çerçevesinde kendi yörüngesini takip eder. Aynı şekilde her bir insan da, doğumu, büyümesi, hayatı ve hücrelerden beyin ve kalb gibi organlarına kadar bütün vücuduyla, yine kendisi için tayin ve tesbit edilen kanunlara uygun davranır. (Burada bir daha hatırlatalım ki, kanun dediğimiz şey, eşyanın hareketinden çıkardığımız sonuç ve bu hareketlere koyduğumuz birer addır; Allah'ın irade, emir ve icraatının birer unvanıdır.)

Bu sebeple diyoruz ki, İslâm her şeyden önce kâinatın dinidir, çünkü İslâm, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a secde ve teslimiyetin adıdır. Güneş, ay, yeryüzü, kısaca insan vücudu dahil bütün varlıklar, Allah'a itaat içinde olduğundan Müslümandır. İnanmayanlar ve ateistler bile bu manâda Müslümandırlar; çünkü onların vücutları ve biyolojik-fizikî hayatları da Allah'ın çizdiği çerçeve içinde O'nun koyduğu kanunlara tâbidir. Dolayısıyla kâinattaki her şey, isteyerek veya istemeyerek, yani herhangi farklı bir seçeneği olmadan Allah'a secde halindedir, O'na olan teslimiyetini ilan etmektedir.

İkinci olarak, daha önce pek çok yerlerde işaret edildiği gibi (Nisâ Sûresi/4: 79, not 18; Mâide Sûresi/5: 40, not 8; En'âm Sûresi/6: 38, not 8), Cenab-ı Allah (c.c.), her şey üzerinde mutlak hakimdir. O, neyi dilerse onu yapar ve nasıl dilerse öyle hükmeder. Her ne kadar bize cüz'î irade vermiş olup, biz niyet ve davranışlarımızın neticesini görsek de, bütün bunlar da O'nun koyduğu sebep-sonuç kanunları çerçevesinde olmakta, yani hangi sebebin hangi sonucu, hangi davranışın hangi neticeyi vereceğini O tayin ve tesbit etmiş bulunmaktadır. İnsan, bu çerçeveden asla kurtulamaz; kâinatın işleyişini, sebeplerle sonuçlar, düşünce-inanç-niyet-davranış ve neticeleri arasındaki münasebeti asla değiştiremez. İşte bu manâda da canlı-cansız her varlık yine O'na secde halindedir.

8. Yukarıda not 6'da da kısaca temas edildiği gibi, bu âyette ve 12 ile 13'üncü âyetlerde ortaya konan temsiller, A'râf Sûresi 54–58'inci âyetlerdeki misallerle benzerlik arz etmektedir. Her iki yerdeki misallerde, Din ile kâinat ve insan hayatı arasındaki

mutabakat çerçevesinde önemli gerçekler nazara verilmektedir. Bu âyette, gökten inen bir tür su veya yağmur İlâhî vahyi, ırmaklar ise bu vahiyden farklı faydalanma kapasitesine sahip zihinleri ve kalbleri sembolize etmektedir. Nasıl zihinler, kalbler ve ruhlar, kapasitesine göre yağmur alan ve ondan faydalanan vadiler veya ırmaklar gibi ise, aynı şekilde bizzat insanlar da, işlenmesi gereken madenler gibidir. İlâhî vahyi insanlara taşıyan peygamberler ve onların vârisleri, insanları işleyen ve her birini kapasitesine göre saflaştıran, saf birer gümüş, altın, elmas vb. yapan maden işleyicileridir. Hem yağmur sularını alıp akıtan ırmaklarda, hem de işlenen madenlerin üzerinde fazladan ve atılacak köpük oluşur; insan tabiatında da, aynen bunun gibi işlenme esnasında ortaya çıkan pek çok zararlı ve atılması gereken unsurlar vardır. Köpük veya atılması gereken bu zararlı unsurlar, hem hafif, hem değersiz olduğundan yüzeye çıkar ve yüzeyde görünür; o kadar ki, bazen altta akıp giden suyu ve insanda güzel huyları ve kabiliyetleri gizler. Bâtıl, aynen bu köpük ve atılması gereken zararlı ve fazla madde gibidir. Fakat zahire, yani dış görünüme bakarak hüküm vermemek gerekir. Ne var ki, insanlar çok defa zahire bakarak aldanırlar; oysa nasıl köpük içi boş olduğundan patlayıverir veya kaybolup giderse, bâtıl da aynı şekilde içi boş olduğundan yok olup gitmeye mahkûmdur (İsrâ Sûresi/17: 81). Hak ise, bizzat kelimenin anlam ve yapısından da anlaşılacağı üzere kalıcıdır, sabittir ve akıp giden su gibi bulunduğu ve ulaştığı her yerde hayata kaynaklık yapar.

19. Şimdi, Rabbinden sana indirilen (Kur'ân)'ın gerçeğin ta kendisi olduğunu bilen kişi hiç kör olan gibi midir? Fakat ancak gerçek akıl ve idrak sahipleridir ki, düşünüp ders ve öğüt alırlar.

20. Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirirler ve verip bağlandıkları sözden, (bu arada, dünya hayatında İslâm'a bağlı kalma sözünden) asla dönmezler.

21. Yine onlar, Allah'ın (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği bağları kurarlar ve korurlar;[8b] ayrıca, Rabbileri karşısında saygıyla ürperir ve pek kötü bir hesaptan korkarlar.

22. Yine onlardır ki, Rabbilerinin rızasını kazanma arzu ve iştiyakıyla (O'nun yolunda karşılaştıkları her zorluğa) sabreder, namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılar, kendilerine rızık olarak verdiğimiz her şeyden (Allah yolunda ve muhtaçlar için) gizli ve açık infakta bulunur ve kötülüğü daima iyilikle savarlar.[9] Onlarındır nihaî Âhiret yurdu:

23. Sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri: bu cennetlere kendileriyle birlikte anne-baba ve atalarından, eşlerinden ve soylarından salih olanlar da girer; öyle ki, melekler de her bir kapıdan yanlarına varıp (şöyle derler):

24. "(Dünyada iken) sabretmenize karşılık selâm sizlere; ne güzeldir bu nihaî Âhiret yurdu!"

25. Söz verip bağlandıktan sonra sözlerinden dönüp Allah'ın ahdiyle (vicdanî irtibatlarını) söküp atanlara, bununla kalmayıp, Allah'ın (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği bağları da kesip koparan ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlara gelince: onların hakkı rahmetten ebediyen kovulmadır ve en kötü yurt (olan Cehennem'-dir).

26. Allah, (hikmeti ve imtihan gereği) kimi dilerse ona bol rızık verir; (dilediğine de) kısar da, az ve ölçülü verir. Fakat onlar, (bu gerçeğin farkında ve şuurunda olmadıklarından) dünya hayatıyla sevinip şımarmaya durdular. Oysa dünya hayatı, Âhiret'in yanında sadece basit ve değersiz bir geçimlikten ibarettir.

27. Küfür içinde bulunan o kimseler, "(Peygamberlik iddia eden) şu kişiye Rabbisinden açık bir delil (bir mucize) indirilmeli değil mi?" diyorlar. De ki: "Şurası bir gerçek ki Allah, kimi dilerse onu saptırır[10] ve bütün kalbiyle O'na yöneleni de hidayete erdirir."

28. O (çok kıymetli) insanlardır ki, iman etmişlerdir; kalbleri de daima Allah'ı hatırlayıp anmakla doygunluk ve huzur bulur. Evet, bilin ki kalbler, ancak Allah'ı hatırlayıp anmakla doygunluğa ve huzura erer.

8b. Önceki âyette geçen Allah'ın ahdi ve bu âyette ifade olunan Allah'ın (insanlar arasında) kurulmasını ve korunmasını emrettiği bağlar hakkında bkn., Bakara Sûresi/2, not 24.

9. Bu son cümlenin pek çok manâları vardır. Kısaca:

- Yaptıkları her kötülük ve/veya işledikleri her günahı hemen tevbe ile temizler ve silerler.
- Ne zaman bir kötülük yapsalar, hemen arkasından bir iyilik yaparak onu gidermeye bakarlar.
- Kendilerine kötülük yapanlara iyilikle mukabelede bulunurlar.
- Kendilerine vermeyene verir, gelmeyene gider ve zulme uğradıklarında affederler.

Fethullah Gülen, canlı üslûbuyla şöyle yazar:

> Aç herkese açabildiğin kadar sineni, ummanlar gibi olsun! İnançla geril ve insana sevgi duy; kalmasın alâka duymadığın ve el uzatmadığın bir mahzun gönül..!
>
> Kötülükleri iyilikle sav; görgüsüzce muamelelere aldırış etme! Herkes, davranışlarıyla kendi karakterini aksettirir. Sen, müsamaha yolunu seç ve töre bilmezlere karşı âlicenap ol..!
>
> Sevgiyi sevip düşmanlığa düşman olmak, inançla coşan bir kalbin en mümeyyiz vasfıdır. Herkesten nefret ise, ya gönlü şeytana kaptırmışlık veya bir cinnet eseridir. Sen insanı sev; insanlığa hayran ol..!
>
> Hak'kın sana karşı muamelesini ölçü kabul edip, halka karşı öyle davranmalısın. O zaman halk içinde Hak'la beraber olur, her iki yalnızlığın vahşetlerinden de kurtulursun... (*Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, 101–102)

O, gerçek bir eğitim konusunda da şöyle der:

> Bir milletin ıslahına fenaları imha etmekle değil, nesilleri millî kültür ve millî terbiye ile insanlığa yükselterek hizmet edilmelidir. Din, tarih şuuru ve gelenekler halitasından ibaret mukaddes bir tohumu yurdun dört bir bucağında çimlendirmedikten sonra, imha edilen her fenanın yerinde birkaç tane yenisi ot gibi bitecektir. (*a.g.e.*, 150)

10. Allah'ın dilediğini saptırması ile ilgili olarak bkn. Bakara Sûresi/2, not 10; âyet: 26–27, not 23; En'âm Sûresi/6: 39, not 9.

29. Onlar ki, iman ettiler ve imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaptılar: Ne mutlu onlara ve sonunda varılacak güzel yer de onlar içindir.

30. İşte (ey Rasûlüm,) bu netice için seni kendilerinden önce nice benzer topluluklar geçmiş bulunan bir topluluğun içinde rasûl olarak gönderdik; Rahmân'a nankörlük ve küfür içinde bulunan o insanlara sana vahyettiğimiz Kur'ân'ı açık açık okuyup anlatasın. De ki: "O (Rahmân) benim Rabbimdir; O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben, bütün varlığımla yalnız O'na dayandım ve dönüşüm de sadece O'nadır."

31. Kur'ân ki, (eğer inanmayanlar inansın diye İlâhî bir kitapla) dağlar yürütülecek veya yeryüzü parça parça edilecek ya da ölüler konuşturulacak olsaydı, bunlar ancak onunla olurdu. Gerçek şu ki, (kâinat ve insan hayatıyla ilgili) bütün emir ve irade Allah'a aittir; (O, nasıl dilerse öyle emreder, öyle işler ve O'nun her emrinde, her işinde pek çok hikmetler vardır). Şu halde iman etmiş bulunanlar halâ bilmezler mi ki, eğer Allah dilemiş olsa idi, bütün insanları mutlaka hidayet ederdi? (Ama O, kimseyi inanmaya zorlamaz; daima hikmet yörüngeli davranır. Bununla birlikte) o mü'minler, (inanmalarını arzu ettikleri o kâfirler Kur'ân'a rağmen inkârda direttikleri için) artık kimse inanmayacak diye ümitsizliğe mi düştüler? Şu da var ki, (hidayete ehil olmayan) o küfredenler, Allah'ın (İslâm'ın zaferi veya Kıyamet'le ilgili) va'di gerçekleşinceye kadar, bizzat kendilerinin yaptıkları işler, kurdukları düzenler ve sistemler sebebiyle birtakım musibetlerin başlarında patlamasından veya yurtlarının yakınına inmesinden kurtulamayacaklardır.[11] Allah, asla sözünden dönmez.

32. (Rasûlüm,) senden önce de nice rasûllerle alay edildi. Fakat (yaptıklarından vazgeçer ve yollarını düzeltirler mi diye) o küfür içinde bulunanlara mühlet verdim; ama (yollarından dönmeyince de) onları kıskıvrak yakaladım. Benim cezalandırmam nasıl oldu bir bak!

33. Her bir insanın ne yapıp ettiğini, (günah ve sevap olarak) ne kazandığını görüp gözeten Allah mı (onları cezalandıramayacak da, böyle isyan ve alay etmede diretiyorlar)? Tutup bir de Allah'a ortaklar koşuyorlar. De ki: "(Öyle birine ilâh demekle ilâh olunuyorsa,) deyin durun! Yoksa (gerçekten başka bir ilâh var da), O yeryüzüne ait bu gerçeği bilmiyor ve siz de bunu O'na haber mi veriyorsunuz? Veya manâsız, boş lâkırdılarla meşgul bulunuyor olmayasınız! Doğrusu, küfredenlere (inkâr ve inanmama adına) başvurdukları hileler, kurdukları tuzaklar

(şeytan tarafından) süslenip güzel gösterilmekte ve (bu şekilde) onlar, hak yoldan alıkonmaktadırlar. Allah her kimi sapkınlığa mahkûm etmişse, artık onu doğru yola getirecek kimse yoktur.

34. Dünya hayatında, niteliğini tahmin edemeyecekleri cezalar beklemektedir onları; Âhiret azabı ise, şüphesiz çok daha ağırdır. Onları Allah'a karşı koruyacak bir kimse de yoktur.

252

11. Bu cümle, insanlık tarihindeki pek çok mühim vakaları anlama açısından oldukça önemli ve mucizevîdir. Gerçeğe ve Allah'ın doğru yoluna tâbi olmayı reddeden inkârcılar, bencilliklerini tatmin için yeni yeni yollar icat etmeye ve yeni yeni düzenler kurmaya, sistemler ve vasıtalar geliştirmeye devam ederler. Onların bu yaptıklarını ifade için âyette kullanılan *SaNeA*, sanayi kelimesinin kendisinden türediği fiildir. Her ne kadar Kur'ân bu âyette ilk muhatapları olarak öncelikle Mekkeli kâfirleri hedef alıyor da olsa, Kıyamet'e kadar gelecek benzeri bütün inkârcılar da elbette âyetin şümulüne dahildirler. Kur'ân'ın hedef aldığı türdeki inkârcılar, tarih boyu İslâm'la mücadele etmek için yeni yeni yollar bulmak ve şehvetlerini tatmin için yeni yeni vasıtalar üretmekten, ayrıca yeraltı-yerüstü servetlerini sömürmekten geri durmamışlardır. Nihayet dev bir endüstri kurmuşlar, fakat kurdukları bu endüstri, bilhassa silah endüstrisiyle, başlarında görülmedik musibetlerin kopmasına yol açmışlardır. Bilhassa dünya savaşları ve günümüzde korkunç boyutlara ulaşan nükleer ve kimyasal silah endüstrisi, insanlığın bugünü ve geleceği adına çok büyük tehditlerdir. İnsanlık, Kur'ân'a gözlerini kapamaya devam ettiği sürece, bir kısmı itibariyle daha korkunç musibetlere bizzat ve doğrudan maruz kalacak, bir kısmı itibariyle de bu musibetlerden şu veya bu şekilde etkilenecektir.

35. Müttakîlere va'd olunan Cennet'in misali ise şöyledir: (Ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akar. Yiyecekleri gibi, gölgeleri de bitevîdir. İşte, Allah'a karşı derin saygı besleyen ve O'na itaatsizlikten sakınanların âkıbeti. Kâfirlerin âkıbeti ise, o malûm Ateş'tir.

36. Kendilerine daha önceden Kitap vermiş olduğumuz o bazı kimseler, sana indirilen (Kur'ân)'dan memnuniyet ve sevinç duyarlar. Ama o gruplar içinde, o Kur'ân'ın bir kısmını inkâr edenler de vardır.[12] (Ey Rasûlüm,) de ki: "Ben, başka bir şeyle değil, ancak Allah'a ibadet etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Ben, ancak O'nu (Rab ve İlâh) tanır, O'na davet eder ve bütün varlığımla ancak O'na yönelirim."

37. Görüldüğü gibi, (Bir Allah'a iman ve ibadete çağıran ve Kitap Ehli'nin de tasdik etmesi gereken) bu Kur'ân'ı, Arapça dilinde nihaî hüküm ve hikmet kaynağı olarak indirdik. Eğer farz-ı muhal, sana İlim'den gelen bu kadar açık gerçekten sonra, (Kitap Ehli'nden olup da, Kur'ân kendi dillerinde ve istedikleri tarzda gelmedi diye ona inanmayı reddedenlerin) heva ve heveslerine kulak verecek olursan, bu takdirde Allah karşısında ne bir dost, sahip ve yardımcı, ne de bir koruyucu bulabilirsin.

38. Senden önce de pek çok rasûl gönderdik; (onlar da melek değil, birer insandı) ve onlar için de eşler ve evlâtlar takdir ettik. Ayrıca, Allah izin vermedikçe herhangi bir Rasûl'ün mucize göstermesi söz konusu olmamıştır. Her dönem için bir takdir, her işin bir vadesi, her vadenin bir hükmü vardır.

39. Allah, (takdir ve hükümleri içinde) neyi dilerse onu siler, neyi de dilerse onu yerinde bırakır. Ana Kitap, O'nun katındadır.[13]

40. Onlara yaptığımız tehditlerin bir kısmını sen hayatta iken yerine getirip sana göstersek de veya sen bunların hiç birini görmeden seni vefat ettirsek de, her halükârda sana düşen tam bir tebliğ, Bize ait olan ise neticeyi tayin ve herkese hak ettiğini vermektir.

41. Hiç görmüyorlar mı ki, (ilim, irade ve kudretimizle) yerde tasarrufta bulunup, onu etrafından eksiltiyoruz?[14] Allah hükmeder ve O'nun hükmünü denetleyecek ve o hükmün icrasına mani olacak hiçbir güç yoktur. O, pek çabuk hesap görendir de.

42. Onlardan öncekiler de tuzaklar kurmuşlardı. Fakat Allah bütün tuzakları boşa çıkardığı gibi, daima Kendi hükmünü ve (onların anlayamayacağı) en ince 'plan'larını hakim kılar. Her bir kişinin ne yaptığını, (sevap ve günah adına) ne kazandığını bilir. O kâfirler de, nihaî sonucun kimin lehine olacağını pek yakında bileceklerdir.

43. Küfür içinde bulunanlar, "Sen, rasûl olarak gönderilmiş biri değil-

sin!" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter, bir de nezdinde Kitabın ilmi bulunan(-lar)."[15]

253-254

---

12. Kur'ân-ı Kerim'de A'râf Sûresi 159, Kasas Sûresi 52 ve Ahkaf Sûresi 10'uncu âyetlerde de ifade buyurulduğu üzere, Habeşistan Hıristiyanlarından ve Medine'deki yahudilerden bazıları gibi, Kitap Ehli'nden daha Hicret'ten önce ve Hicret'in ilk yıllarında İslâm'ı kabûl edenler oldu. Bunlar, bilhassa Kur'ân'ın son vahiy ve Peygamber Efendimiz'in beklenen son peygamber olduğunu biliyor ve Kur'ân'ın, ellerindeki kendi kitaplarını İlâhî menşei itibariyle tasdik etmesinden ayrıca memnunluk duyuyorlardı. Bununla birlikte, bu dönemde içlerinde Kur'ân'ın bazı kısımlarını tasdik ederken, bazı kısımlarını ise işlerine gelmediği için inkâr ederek İslâm'a girmeyenler de vardı. Âyet-i kerime, bu gruplara işarette bulunmaktadır.

13. Allah'ın kendilerinden bitkileri, eşyayı çıkarıp tam bir mükemmellik ve sanatla şekillendirdiği tohumlar, çekirdekler, kaynaklar, her bir şeyin İlâhî İlim'de kayıtlı 'ana düsturlar kitabı'na göre tanzim edildiğini gösterir. Tohumlar, kendilerinden meydana gelecek şeylerin plan ve programlarını ihtiva eder. Meselâ, bir ağacın tohumu veya çekirdeğinde kendisine göre o ağacın meydana geleceği plan ve programı kayıtlıdır ve denebilir ki, bu tohum veya çekirdek, kendisinden çıkacak ağacın bütün hayatını tayin edecek İlâhî düstur veya kanunların bir fihristidir. Bunun gibi, bütün bir kâinat ağacı için de böyle bir ilk ve ana tohum veya çekirdek ya da plan ve programlar mecmuası söz konusudur. Aslı Allah'ın İlmi'nde olup, dallarını geçmiş ve gelecekle birlikte gayb âlemlerine de uzatan bu ilk tohum veya çekirdeğe ya da plan, programlar, düsturlar ve kanunlar mecmuasına Kur'ân'da *İmam-ı Mübîn* (Apaçık İlk Rehber) (Yâ-Sîn Sûresi/36: 12), korunur, değişmez, sabit bir mecmua olması açısından da *Levh-i Mahfuz* adı verilir. (Ayrıca bkn. En'âm Sûresi/6, not: 13)

Bir bitki ve ağacın tohum veya çekirdek halinde yer altında çimlenmeye durmasından meyve verdiği âna kadar geçen hayatı, onun tohum veya çekirdeğinin açılmış şeklidir ve onun bu hayatı, meyvesindeki çekirdeğine ayrıca kaydolur. Biz buna, bir varlığın hayatı veya pratik/yaşanan kaderi ya da, Kur'ân'daki ifadesiyle, 'kitab-ı mü-bîn'i, yani apaçık veya açılmış, açıklanmış kitabı deriz. İşte, içindeki her bir şey ve hadise ile kâinat için de pratik veya yaşanan bir kader ya da Kitab-ı Mübîn vardır. İlâhî İlm'in yazdığı İmam-ı Mübîn, bütün bir varlığın menşeine, onunla ilgili kanunlara, plan ve programlara işaret ederken, İlâhî Kudret'in kaleminden çıkan *Kitab-ı Mübîn* ise, onun bütün bir hayatına işarette bulunur.

İmam-ı Mübîn'in dikte etmesi, bir başka ifade ile, İlâhî Kader'in talimatıyla İlâhî Kudret, atomları varlıkları yaratmada kullanır. Her bir varlığın İlâhî İlim'de bilgi halinde bir ilk ve ana varlığı vardır; Kader, onun bütün bir gelecek hayatının programını çizer ve Kudret, onu bu programa göre yaratır. Bu bakımdan, her bir varlık ve her bir hadise,

Allah'ı gösteren apaçık bir işaret, bir *âyet*tir. Yaratma veya varlıkları Kader'in programı ve tayiniyle İlim'den varlık sahasına çıkarma, zaman denilen misalî, yani maddî olmayan âlemlerle maddî âlem arasında yer alan ve ruhun rüyalarda çok defa girdiği Misâl Âlemi'ne ait bir boyutta cereyan eder ki, Kudret, Kader'in programladığı şeylerden bazılarını bu boyutta icra edip, bazılarını da siler. İşte âyet, bu gerçeği ifade etmektedir.

Varlıklar, varlığın zaman denilen misalî boyutunda veya şeridinde kendilerine takdir edilen süre kadar göründükten sonra bir başka âlem olan Berzah Âlemi'ne nakledilirler. Bütün bu işler, İlâhî İlim'deki Levh-i Mahfuz'un düstur ve talimatlarına göre cereyan eder. Zaman şeridinde veya Levh-i Mahv ve İsbat'ta sürekli bir hareket ve tahavvülat söz konusudur. Varlık içinde muazzam bir ırmak halinde akan zamanın aslı ve özü, İlâhî Kudret'in varlıkları Kader'den kendi alanına çıkarmasında, yazmasında ve bu yazma işinde kullandığı 'mürekkep'te yatar. Yani o, yaratma işlem ve sürecinin bir boyutudur.

Nasıl kevnî âlem veya İlâhî icraat âleminde böyle ana ve belirli kitaplar, yazılar veya hükümler varsa, aynen bunun gibi, insan hayatı için de, tamamına Ana Kitap dediğimiz hükümler, kaideler, düsturlar mecmuası vardır. Bu Kitabı teşkil eden düstur ve hükümlerin bazıları her zaman için geçerli ve değişmez, bazıları da belli dönemlere hastır. Bu sebepledir ki Allah, insanlık tarihi boyunca belli kavimlere belli peygamberler göndermiş, onlardan her birine değişmez düstur ve hükümlerin yanısıra, o kavim ve dönemine has kaideler de vaz etmiştir. Bütün bu düstur, hüküm, kanun ve kaideler, nihaî şeklini Kur'ân ve Sünnet şeklinde İslâm'la almıştır. İslâm, en son Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın tebliğ ettiği şekliyle, İlâhî Din'in son ve mükemmel, ayrıca, Allah'ın insanlar için olan nimetinin tamamlanmış şekli (Mâide Sûresi/5: 3) olduğu içindir ki, Hz. Muhammed'in risaleti, bütün önceki risaletlerin onları öz olarak kendinde barındıran meyvesidir. Bir başka açıdan, bu meyvenin çekirdeği veya O'nun risaleti, bütün bir İslâm tarihinde semavi bir ağaç halini almıştır. Dolayısıyla nasıl her bir kavme, her bir tarihî döneme ait düsturlar, kanunlar, hükümler var ise, gerek bütün bu dönemlerin bir muhassalası, meyvesi olan Efendimiz'in risaleti devresinde, gerekse onun sürekli büyüyen bir ağaç haline gelmiş bulunan İslâm tarihi içinde her zaman ve şart için geçerli kanun, hüküm ve düsturlar olduğu gibi, belli dönemler ve şartlar için geçerli hususî kanun, hükum ve düsturlar da vardır. İşte, şarta ve zamana göre bu hususî kanun ve hükümlerin geçerlilik kazanmasına *nesh* adı verilir ki, bir bakıma onun da en anlamlı ve özlü ifadesi, yine bu âyette yatmaktadır.

Bütün bu gerçekler çerçevesinde İslâm, hukuk adına şu üç ana yolu izlemiştir ve izler:

- Önceki İlâhî kitaplarda bulunan veya hakim bulunduğu toplumda geçerli olup da, kendi aslî düsturlarıyla çelişmeyen kanun ve hükümleri ibka eder, yani yerinde bırakır.
- Kendi aslî düsturlarıyla çelişen kanun ve hükümleri değiştirir veya ıslah eder.
- Yeni hükümler koyar.

İslâm, yeni hükümler koyarken, hayatın hem değişmeyen hem de zamana ve şartlara

bağlı olarak değişen yanlarını nazara alır. Hayatın bu değişen yanlarıyla ilgili olarak, yeni şartlara göre ve aslî iman, ibadet, ahlâk ve muamelât düsturlarının ışığında gözden geçirilebilecek hükümler getirir. O, bu sürecin niteliği ve işlemesi için de hukukî prensipler vaz etmiştir (Bkn. Bakara Sûresi/6, not 95; Mâide Sûresi/5, not 11). Aynı süreç, bizzat Rasûlüllah Efendimiz'in risaleti döneminde de işlemiş ve bazı âyet ve hadisler, ihtiva ettikleri hüküm ve lâfızları veya yalnızca ihtiva ettikleri hüküm veya hükümleri ya da yalnızca lâfızlarıyla ortadan kaldırılmıştır ki, yukarıda temas edildiği üzere, bu işe *nesh*, hükmü ortadan kalkan âyet ve hadislere *mensuh*, nesh işini yapan yeni âyet ve hadislere de *nâsih* denmiştir. Aynı kavramlar, bizzat hükümlerin kendileri için de kullanılır.

Unutulmamalıdır ki Kur'ân, bütün âyetleriyle Kıyamet'e kadar mutlak bir hakimiyete sahiptir. İnsan hayatı da, kıvrımları ve yükselip alçalan akıntılarıyla devam eden dinamik bir süreçtir. Dolayısıyla, her ne kadar nâsih ayet veya hükümler Kıyamet'e kadar her bir Müslüman ve İslâm toplumu için nihaî hüküm olarak bâki ise de, İslâm'ın bütünüyle hakim bulunduğu bir toplum için elbette geçerli olan bu nihaî hükümlerin, İslâm'ın tebliği ve hayata hayat olma sürecinin her bir safhasında mutlak manâda nâsih, onların neshettiği fakat lâfızları bâki âyet ve/veya hükümlerin ise yine mutlak manâda mensuh kabûl edilip edilemeyeceği, üzerinde durulması gereken bir husustur. Herhalde, nesh hadisesi, İslâm'ın tebliğ ve hayata hayat yapılmasının bir dinamiği olarak görülmeli ve onun hayatın akışı istikametinde Kur'ân içinde sürekli cereyan edip edemeyeceği, yani duruma, zamana ve şartlara göre nâsihlerin mensuh, mensuhların ise nâsih olup olamayacağı ciddî olarak incelenmelidir.

14. Bu ifade, müfessirlerin de üzerinde durduğu üzere, pek çok manâya açıktır. Kısaca:

- "Küfredenlerin yurtlarına azap indiriyor ve onları dört bir taraftan kırpıp duruyoruz." Dolayısıyla bu âyet, Rasûlüllah Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm zamanında Arabistan'ın merhale merhale müslümanlaştığını ve Müslümanların eline geçtiğini ifade ettiği gibi, yeryüzünün tamamında da bir gün İslâm'ın hakim olacağına imada bulunmaktadır.
- "Nasıl yeryüzünde imarla yıkımı, hayatla ölümü, yükselmelerle alçalmaları, zenginlikle fakirliği peşpeşe getiriyor ve böylece onu nihaî sonuna taşıyorsak, bunun, gibi, hiç kimse ve hiçbir millet de, içinde bulunduğu refah ve mutluluk halinin devamlı olacağını sanmamalıdır."
- Bir ülke veya toplum, bilhassa yıkılışa doğru âlimleri, rehberleri, mütefekkirleri ve iyi idarecilerden derece derece mahrum bırakılır.
- Yerküre, artan derecelerde kutuplardan basıktır.
- Karalar ve dağlık yerler rüzgârlar ve yağmurlarla, sahiller ise dalgalarla sürekli aşındırılmakta, ekilebilir arazilerde ise derece derece çölleşmeler görülebilmektedir.

15. Nezdinde Kitabın ilmi bulunan(lar), Kur'ân'ı hakkıyla tanıyan ve anlayanlar olduğu gibi, Kitap Ehli içinde hem Kur'ân'a hem de kitaplarına iyi niyetle yaklaşıp onları gerektiği şekilde tanıyan, dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in risaletini kabul edenlerdir.

14. İBRAHİM SÛRESİ

Bu sûre, Mekke döneminin sonlarında inmiş olup, 52 âyettir. İsmini, 35–41'nci âyetlerde anıldığı üzere, Mekke ve gelecekteki halkı için dua eden Hz. İbrahim'den (a.s.) almıştır. 5'inci âyette, Hz. Musa'nın (a.s.) misyonunun, kendi halkını karanlıklardan ışığa çıkarma olarak anarken, daha ilk âyetinde Kur'ân'ın Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a bütün insanları karanlıklardan ışığa çıkarsın diye gönderildiğini belirterek, O'nun mesaj ve misyonunun evrenselliğini ortaya koymaktadır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Râ.* Bir Kitap ki, insanları Rabbilerinin izniyle her türlü (zihnî, kalbî, içtimaî, iktisadî ve siyasî vb.) karanlıklardan nûra, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hamîd (hakkıyla hamde ve övgüye lâyık) Olan'ın Yolu'na çıkarasın diye onu sana indirmekteyiz.

2. (Azîz ve Hamîd olan) Allah'tır ki, göklerde ne var ve yerde ne varsa O'na aittir. (Niteliğini bugünden kavramaları mümkün olmayan) çok şiddetli bir azaptan dolayı vay o kâfirlerin haline!

3. Onlar, dünya hayatını Âhiret'e tercih etmekte, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoymakta ve o yolun eğriliğini (eğri tanınıp, keyiflerine göre eğrilip bükülmesini) arzu etmekte ve onu böyle göstermeye çalışmaktadırlar. Böyleleri, doğru yoldan pek uzakta bir sapkınlığın tam ortasındadırlar.

4. Biz her bir rasûlü, onlara gerçeği bütün açıklığıyla anlatsın diye ancak kendi halkının dilini konuşan biri olarak gönderdik. Allah, her kimi dilerse saptırır ve dilediğini de hidayet eder.[1] O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan)'dır.

5. Nitekim Musa'yı da, "Halkını karanlıklardan nûra çıkar ve onlara Allah'ın günlerini[2] hatırlat!" diye âyetlerimizle ve risaletine dair apaçık delillerimizle göndermiştik. Hiç şüphesiz bunda, (Allah yolunda başlarına gelenlere ve zamana karşı, bir de ibadet ve itaatte devam için) çok sabreden, (nimetlerinden dolayı Allah'a) çok şükreden herkes için nice ibretler, nice apaçık işaretler vardır.

6. Hani Musa halkına demişti: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki, sizi Firavun oligarşisinden kurtarmıştı; sizi (en ağır inşaat, taşımacılık ve tarla işlerinde çalıştırmak suretiyle) pek kötü işkencelere uğratıyor, erkek çocuklarınızı boğazlayıp, (kendi maksatları istikametinde kullanmak ve yerli Kıptilerle evlenme mecburiyetinde bırakarak nüfusunuzu azaltmak gayesiyle) kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Gerçekten bunda sizin için Rabbinizden, (bir yandan Din'de ve Şeriat-ı fıtriyede gösterdiğiniz ihmalle birlikte günah ve hatalarınızın neticesi olarak ceza, öte yandan, sonuçta önemli bir hayra kapı aralayabilecek) çok büyük bir belâ (imtihan ve tecrübe) vardı."[3]

7. Hem, Rabbiniz size ne buyurmuştu hatırlayın: "Şurası bir gerçek ki, eğer şükrederseniz nimetimi hiç şüphesiz arttırırım; ama eğer nankörlük edecek olursanız, bu takdirde azabım kesinlikle çok çetindir."

8. Musa dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde bulunan herkes nankörlük edecek olsa, bilin ki Allah, hiçbir yaratığın şükrüne asla ihtiyacı olmayan mutlak ve sonsuz servet sahibidir; (bizatihî Allah olması hasebiyle) her türlü hamde ve övgüye mutlak lâyık olandır."[4]

9. Sizden önce gelmiş geçmiş toplulukların, Nuh kavminin, Âd ve Semûd'un yaşadığı ibret dolu hadiseler size anlatılmadı mı? Ve onlardan sonra gelen toplulukların da? (Tarihin derinliklerinde kalmış) bu toplulukları, (bütün özellikleri ve tarihleriyle) ancak Allah bilir. Kendilerine gönderilen rasûller, onlara apaçık gerçekler ve delillerle gelmişlerdi. Fakat onlar, (bu gerçekler ve deliller karşısında söyleyecek söz bulamamanın şaşkınlığı içinde, fakat alay ve öfke ile) ellerini ağızlarına götürüp, "Biz" dediler, "sizinle gönderilen bu şeyleri ret ve inkâr ediyoruz. Gerçekten biz, bizi kabul etmeye çağırdığınız bu şeyler hakkında çok derin bir kuşku içindeyiz."

10. Kendilerine gönderilen rasûller ise onlara şöyle karşılık verdiler: "Gökleri ve yeri var edip, değişmez bir sistem ve prensipler üzerine oturtan Allah hakkında şüphe etmek ha! O, sizi (Kendisine inanmaya) çağırıyor ki, neticede günahlarınızı bağışlasın ve (içinde bulunduğunuz helâki hak eden durumdan sizi kurtarıp, Kendi katında) belli bir sona kadar size süre tanısın."[5] Onlar ise, şöyle karşılık verdiler: "Siz de bizim gibi ancak birer beşersiniz; bizi atalarımızın tapageldiği 'ilâh'lardan vazgeçirmek istiyorsunuz. (Eğer iddianızda doğru iseniz,) haydi bize açık ve karşı çıkılmaz bir delil (bizi inanmaya mecbur edecek bir mucize) getirin!"

1. Cenab-ı Allah'ın dilediği kimseyi saptırıp, dilediğini hidayet etmesi hakkında bkn. Bakara Sûresi/2, not 10; 26–27, not 23; En'âm Sûresi/6: 30, not 9.

2. Allah'ın günleri, milletlerin yükselişi, düşüşü ve helâki gibi çok önemli ve ibret verici tarihî vakalar ve dönemler, Allah'ın nimetlerini yağdırdığı veya musibetlerle sarstığı zamanlar, tarihin hayatî dönüm noktaları, Kıyamet öncesi çok mühim olaylar vs.dir.

3. Bu âyetin açıklaması için bkn. Bakara Sûresi/2: 49, not 56–58.

4. Hamd ve şükrün manâsı ve aralarındaki fark için bkn. Fâtiha Sûresi/2, not 7.

5. Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bir topluluğa belli bir sona kadar süre tanımasıyla ilgili olarak bkn: Yunus Sûresi/10: 98, not 19. Bu gerçek gösteriyor ki, hiçbir fert veya topluluk için mutlak determinizm söz konusu değildir. Allah, herkes ve her topluluk hakkında, kendilerini çevreleyen ve kendilerinden kaynaklanan şartlara ve kendi iradî tercihlerinin yön verdiği inanç ve yaşayışa göre hükmeder.

11. Rasûlleri, onlara şöyle karşılık verdi: "Biz, evet, sizin gibi ancak birer beşeriz. Fakat Allah, kulları içinde her kimi dilerse ona hususî bir ihsanda bulunur. Sonra, Allah izin vermedikçe size herhangi bir delil getirmemiz de söz konusu olamaz. Mü'minler, (her meselede) ancak Allah'a dayanıp güvenmelidirler.

12. "Hem niye Allah'a dayanıp güvenmeyelim ki, takip etmemiz gereken yola bizi ileten O'dur. Bize verdiğiniz her türlü eza ve sıkıntıya hiç şüpheniz olmasın ki sabredeceğiz. Zaten tevekkül sahiplerine de düşen, ancak Allah'a dayanıp güvenmektir."

13. Küfür içinde bulunanlar, kendilerine gönderilen rasûllere bu defa şöyle dediler: "Sizi mutlaka ya yurdumuzdan sürer çıkarırız veya bizim yolumuza, düzenimize dönersiniz." İşte bu noktada Rabbileri rasûllere vahyetti: "Kesinlikle o zalimleri helâk edeceğiz.

14. "Ve sizi koruyup, mutlaka yeryüzünde yerleştirecek, (güven altına alacağız). Bu söz ve netice, Benim her şey ve her iş üzerinde mutlak hakim ve gözetici olmamdan korkan ve tehdidimden de sakınan, (dolayısıyla ona göre davranan)lar içindir."

15. İki taraf da, kendi adına bir zafer (kimin hakkı temsil ettiği ve haklı olduğunu apaçık ortaya koyacak bir hadise meydana gelmesi) dileğinde ve tevessülünde bulundu ve neticede her bir zorba, inatçı zalim hüsrana uğradı.

16. İş bununla da bitmez; ardından (o her bir zorba, inatçı zalim) Cehennem'e girecek ve orada kendisine kanlı-irinli su içirilicektir.

17. Bu suyu az az yutmaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek;[6] ayrıca, ölüm her bir yandan kendisini saracak, fakat ölemeyecektir. Bundan başka, onu bekleyen pek ağır bir azap daha vardır.

18. Rabbilerine küfür içinde bulunanların durumu şuna benzer: Onların bütün yaptıkları bir kül yığını gibidir; fırtınalı bir günde rüzgâr onu şiddetle savurur. Kazandıklarından hiçbir şeyi ellerinde tutmaya muvaffak olamazlar. İşte budur asıl kayıp, büsbütün sapkınlık.

256

6. Özellikle Muhammed Esed gibi birtakım modern yorumcular, Âhiret'le alâkalı hemen her Kur'ânî ifadeyi mecaz olarak görme temayülündedirler. Meselâ Esed, *kanlı-irinli su*yu, "en acı bir ızdırap suyu" olarak yorumlamaktadır. Bu yaklaşım, biraz da Âhiret hayatını ruhî bir hayat olarak görme düşüncesinden ileri gelmektedir. Oysa gerçek böyle değildir. Yani, dirilme hem ruhen, hem de bedenen olacak ve insanlar, Âhiret hayatını hem ruh, hem de bedenleriyle yaşayacaklardır. Şu kadar ki, dünya

hayatının ölçüleriyle Âhiret hayatını asıl gerçekliğiyle ölçüp tartmak ve onun gerçek mahiyetini anlamak mümkün değildir. Şu kadar ki Kur'ân, bu hayatı bizim dünyada kullandığımız nesneleri nazara vererek ve kullandığımız kelimeleri kullanarak takdim etmek suretiyle idrakimize yaklaştırır.*Ne zaman orada kendilerine rızık olarak (koku, tat, renk, şekil ve lezzetçe birbirinden farklı ve her defasında tazelenip yenilenen) meyvelerden ikram edilse, "Bu, bize daha önce de ikram edilmişti!" derler. Çünkü meyveler onlara, (ne olduğunu bilmedikleri bir yiyecekle iştahları gitmesin, lezzetleri azalmasın diye) dünyadakilere ve bir önce ikram edilenlere şekilce benzer olarak sunulur.* (Bakara Sûresi/2: 25) âyetiyle ilgili olarak İbn Abbas (r.a.), "Cennet'in bütün nimetleri dünyadakilere benzer, fakat onlardan bütünüyle farklıdır." der. Meselâ, Cennet'te onun ehlini tatmin adına her türlü (Cennet'e yaraşır) yiyecek ve içecek, sözgelimi su, süt, bal, meyve vardır. Bunlar, burada dünyada tükettiklerimize benzeseler de, bütünüyle Âhiret'e aittirler; dolayısıyla gerçek mahiyetlerini burada kavramamız mümkün değildir. Ama bu nimetler hem ruhen hem bedenen tadılacak, bu nimetler gibi, ruhumuz da bedenimiz de o âleme has nitelikte olacaktır. Bunun gibi, Cehennem'de de kanlı-irinli su ve Kur'ân'da zikredilen diğer azap unsurları aynen vardır; fakat bunlar da yine o âleme has olacaktır. Dolayısıyla, bütün bunları mecazî olarak ele alıp farklı birer ızdırap hali veya tecrübesi gibi değerlendirmek kesinlikle doğru değildir. Böyle bir tavır, hepsinden öte, Kur'ân'ın men ettiği bir tutum ve davranış şekli olarak, "hakkında kesin bilgi sahibi olmadığımız şeyin üzerinde durmak" ve "bilgi olarak kabul edip, başkalarına aktardığımız her şeyden kulak, göz ve kalbimizin sorumlu olduğunu" (İsrâ Sûresi/17: 36) unutmak demek olur.

19. (Ey insan,) Allah'ın gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattığını görmez misin? (Böyle bir kudret sahibi ve her yaptığı hak olan Allah, yaratmaktaki gayesi için gerekir ve) dilerse sizi ortadan kaldırıp, yerinize (kıvamını bulmuş) yeni bir nesil getirir.

20. Bu, Allah için hiç de zor değildir.

21. (Kıyamet Günü bütün nesiller) Allah'ın huzuruna çıktığında, (dünyada iken) zayıf görülenler, karşılarında üstünlük taslayan ve onlara zulmedenlere şöyle derler: "Dünyada biz size tâbi idik. Acaba şimdi bize bir faydanız olur da, Allah'ın azabı karşısında bizden en ufak bir şey savabilir misiniz?" Diğerleri, şöyle karşılık verirler: "Eğer Allah bize hidayet vermiş olsaydı, biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi artık sızlansak da sabretsek de bizim için hiçbir şey değişmeyecektir; kaçıp sığınacağımız herhangi bir yer de yok."

22. Hesaplar görülüp iş tamamlanınca, şeytan da onlara şöyle konuşur: "Allah, size gerçekleşmesi kesin olan va'dde bulundu; ben ise öylesine va'dlerde bulundum ama sonra da caydım. Kaldı ki, benim size istediğimi yaptıracak bir gücüm de yoktu. Benim yaptığım, sadece sizi davet etmekten ibaretti, siz de davetime uydunuz. Bu bakımdan, şimdi beni kınamayın; ancak kendinizi kınayın. Bugün ne ben sizin feryadınıza yetişebilirim, ne de siz benim feryadıma yetişebilirsiniz. Dünyada iken (inanç, ibadet ve davranışlarınızda bana uyup, böylece) beni Allah'a ortak tanımış olmanızı da reddediyorum." O zalimler ki, onların hakkı pek acı bir azaptır.

23. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapmış olanlar ise (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere alınır ve Rabbilerinin izniyle orada sonsuzca kalırlar. Orada aralarındaki konuşmaları, münasebetleri, (azap ehlinin aksine) hep esenlik üzerinedir.

24. Bak: Allah güzel bir sözü ne tür bir misalle açıklıyor: Güzel bir söz, kökü yerin derinliklerinde sabit ve dalları semada güzel bir ağaç gibidir.

25. Rabbisinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp ders alırlar mı diye insanlar için böyle misaller vermektedir.

26. Çirkin bir söz ise, toprağa kök atıp da yerleşemediği için yerden kolayca sökülüp çıkarılabilen köksüz, kararsız bir ağaca benzer.

27. Allah, iman etmiş bulunanları değişmez, sağlam ve gerçek söze olan bağlılıkları sebebiyle dünya hayatında da Âhiret'te de yerlerinde sabit tutar ve ayaklarını kaydırmaz. Allah, zalimleri ise şaşırtır, dengelerini bo-

zar ve saptırır. Allah, her ne dilerse onu yapar.[7]

28. Allah'ın (şükür ve iman) nimetine bedel nankörlük ve küfrü tercih eden ve kendi topluluklarını helâk yurduna oturtanları görmez misin?

29. Yani Cehennem'e: kızarıp pişmek üzere oraya girerler. Ne kötü bir yerleşim yeridir orası!

30. (Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde) Allah'a denkler tutup (başka ma'bud, başka rabbler edindiler ve böylece) başkalarını da O'nun yolundan saptırdılar. (Onlara) de ki: "Şimdilik geçinip gidin bakalım; nasıl olsa sonunda varacağınız yer Ateş'tir."

31. İman etmiş bulunan kullarıma ise şunu söyle: Bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namazı kılsınlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz her şeyden artık herhangi bir tür alış-verişin de dostluğun da olmayacağı bir gün gelmeden önce (Allah yolunda ve muhtaçlar için) gizli ve açık infakta bulunsunlar.

32. Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı ve gökten bir tür su indirerek, onunla size rızık olacak pek çok ürünler ve meyveler çıkarıyor. Ayrıca, emri (kâinatın yaratılışı ve hayatıyla ilgili kanunları) ve izni dahilinde denizlerde dolaşmak üzere gemileri hizmetinize ram etti; aynı şekilde, ırmakları da hizmetinize ve tasarrufunuza sundu.

33. Mutat seyirleri içinde güneşi ve ayı da hizmetinize verdi; yine geceyi ve gündüzü de faydanıza sundu.

257-258

7. Güzel kelime, sadece Allah rızası için, O'nun uğrunda ve O'nun hükümlerine uygunluk içinde söylenen her söz, ortaya konan her davranıştır. Sözlerin ve davranışların en güzeli ise iman veya imanın ifadesi olan Kelime-i Tevhid'dir. Evet, *Lâ ilâhe illa'llah* sözü, İslâm'ın mü'min bir kalbe ve ayrıca toplum zeminine ekilen tohumudur. Bu tohum, İslâmî pratikle öylesine muhteşem bir ağaç haline gelir ki, dalları şahadet ve gayb âlemlerinin semalarına uzanır. Fazilet, güzel ahlâk ve güzel davranış meyvelerini devamlı verdiği gibi, muhteşem bir medeniyete de beşiklik eder. Çünkü yüce âlemlerle irtibatlı bir kalb, sürekli İlâhî varidat sağanağıyla beslenir.

27'nci âyetteki gerçek, sabit ve değişmez söz ise, yine iman hakikatıdır. Bu hakikat, sabittir, değişmez ve Cenab-ı Allah (c.c.), mü'minleri onunla dünyada da Âhiret'te de sabit tutar, ayaklarını kaydırmaz, düşüp de kalkamamaktan korur. Mümin davranışlarında bazen sürçse, hattâ düşse de, inanç ve davranışlarında yüzer-gezer değildir. O, Allah yolundaki mücahedesinde de aynı şekilde yüzer-gezer olamaz; sabırlıdır, sebat sahibidir, sarsılmaz, sağa-sola meyletmez ve geri adım atmaz. Zalim ise, düşünce, inanç ve davranışlarında hata, yanlış ve haksızlık içinde olan insandır. Böyle birisinden sebat beklenmez; o, rüzgâra göre eğilir ve hep bir sapkınlık içindedir.

34. Kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size verdi O. Öyle ki, Allah'ın nimetlerini tek tek saymaya kalksanız, mümkün değil, onları toplu halde bile sayamazsınız. Şurası bir gerçek ki insan, cidden çok zalimdir, çok nankördür.

35. Bir zaman İbrahim, "Rabbim" diye dua etti: "Bu beldeyi (Mekke) emniyetli kıl ve beni de, evlâtlarımı da putlara tapmaktan koru.

36. "Rabbim, (putçuluk ve) o putlar insanlardan pek çoğunu saptırmaktadır. Artık kim bana tâbi olursa, o muhakkak bendendir; kim de bana isyan ederse, şüphesiz ki Sen günahları çok bağışlayansın, hususî rahmet ve merhameti pek bol olansın.'[8]

37. "Rabbimiz, soyumdan bir kısmını, kendisine her şekilde hürmet göstermek vacip olan Kutsal Evin'in yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim, (dünya ve dünyanın geçimlikleriyle fazla meşgul olmayıp,) namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılsınlar diye Rabbimiz. Artık insanlar içinden birtakım safi, tertemiz kalbleri onlara yönelt ve onları (ticaret gibi yollardan) yerin bitirdikleriyle rızıklandır ki, Sana şükretsinler.

38. "Rabbimiz! Biz ister gizleyelim, ister açığa vuralım Sen, her söylediğimizi de, her yaptığımızı da bilirsin. Yerde olsun gökte olsun hiçbir şey, Allah'a gizli kalmaz.

39. "Hamd olsun Allah'a ki, şu ihtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı hediye etti. Hiç şüphesiz Rabbim, duaları hakkıyla işitendir.

40. "Rabbim! Beni, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılan bir kul eyle, soyumdan (zalim olmayanları) da.[9] Rabbimiz, duamı kabul buyur!

41. "Rabbimiz! Hesapların görüleceği gün beni, annemi-babamı ve bütün mü'minleri bağışla."[10/11]

42. (Ey Rasûlüm,) o zalimlerin yaptıklarından Allah'ın habersiz olduğunu düşünme. O, gözlerin dehşetinden donup kalacağı bir gün adına onlara sadece mühlet vermektedir.

8. Hz. İbrahim'in bu duası ile, Hz. İsa'nın Mâide Sûresi/5: 118'de anılan benzer duasının bir mukayesesi için bkn. Mâide Sûresi/5: 118, not 26.

9. Bkn. Bakara Sûresi/2: 124, not 106.

10. Bakara Sûresi'nde (âyet 126) Hz. İbrahim'in buna benzer fakat farklı bir duasından ve Cenab-ı Allah'ın o duaya cevabından daha söz edilir: *Bir vakit de İbrahim, "Rabbim, burayı (bu ekin bitmez vadiyi) emniyet merkezi bir belde kıl ve ahalisini, içlerinden Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman edenleri (ticaret gibi yollardan) yerin bitirdikleriyle rızıklandır!" diye dua etmişti. (Rabbisi,) şöyle karşılık verdi: "(Rızkı sadece iman edene değil, herkese veririm..."*

Hz. İbrahim (a.s.), bu sûredeki duada (ayet 35), "*Bu beldeyi emniyetli kıl!*" derken, Bakara 126'da, "*Burayı emniyet merkezi bir belde kıl!*" diye dua etmektedir. Demek oluyor ki O, Bakara 126'daki duayı, bu duadan daha önce yapmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, Hz. Hacer'le Hz. İsmail'i Allah'ın emri üzere Mekke toprağına yerleştirmiş, sonra Filistin'e dönüp bir süre sonra geri geldiğinde Mekke'nin yavaş yavaş yerleşilen bir belde olduğunu görmüş ve "*Rabbim, burayı, (bu ekin bitmez vadiyi) emniyet merkezi bir belde kıl ve ahalisini, içlerinden Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman edenleri (ticaret gibi yollardan) yerin bitirdikleriyle rızıklandır!*" diye dua etmiştir. Daha sonra Mekke'ye tekrar dönmüş ve Allah'ın emri üzerine oğlu Hz. İsmail'le birlikte Kâbe'yi bina etmiş, bu defa da birlikte Bakara 127–129'da anılan duayı yapmışlardır. Hz. İbrahim (a.s.), daha sonra Mekke'ye ömrünün sonuna doğru tekrar uğramış, artık burasının bir belde haline geldiğini görmüş ve bu sefer de, bu sûrede 35–41'de geçen dua ve münacaatlarda bulunmuştur. Ya Mekkenin belde haline gelmesiyle birlikte oraya yerleşenler içinde putatapıcılığın ortaya çıktığını müşahede etmiş veya zamanla ortaya çıkmasından endişelenmiş ve kendisini de, soyunu da puta tapmaktan koruması için Allah'a yalvarmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, Hz. İbrahim'in burada anılan duası son duasıdır. Artık Hz. İsmail ve evlâdı orada yerleşmiş ve çoğalmaya başlamıştır ki, onlar hakkında 37'inci âyette kullanılan fiil çoğuldur (namazı *kılsınlar* diye).

11. Beş büyük rasûlden biri, himmeti milleti olduğu için Cenab-ı Allah'ın tek başına bir ümmet olmakla övdüğü (Nahl Sûresi/16: 120) ve Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun) atası olan Hz. İbrahim'in bütün diğer duaları gibi, buradaki duaları da, (Âhiret'le ilgili hususlar hakkında gerçek, tam ve kesin bilgi sadece Cenab-ı Allah'a (c.c.) ait olmakla birlikte) kabul olmuştur. O'nun bilhassa buradaki dua ve münacaatlarında dikkatimizi çeken bazı hususları şöyle sıralayabiliriz:

- Hz. İbrahim (a.s.), şahsı için dua ederken "Rabbim" demeyi, başkaları ve bütün mü'minler için dua ederken "Rabbimiz" demeyi tercih etmekte ve böylece duada önümüze ışık tutmaktadır.
- İbadetlerin başı olarak namaza bilhassa önem vermekte ve onu Allah'a kulluğun temel taşı ve âdeta hayatın gayesi yapmaktadır. Namaz, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın ifadeleriyle de, Din'in direğidir; onsuz Din binası yükselemez ve o binanın iman temelleri de, denebilir ki ayakta kalamaz.
- Hz. İbrahim (a.s.), Allah tarafından rızıklandırılmayı şükre sebep olarak zikretmekte ve istemektedir. Yani Allah (c.c.), insanları rızıklandırırken, onlardaki şükür duygularını harekete geçirmeyi murad buyurmaktadır. Şükür, hem imana açılan bir kapı, hem de imanın göstergesidir. Şükür, insanın sahip bulunduğu her güzel şeyi ve her başarısını Allah'a vermek ve O'ndan bilmek demektir. Dolayısıyla şükür, enaniyeti ve nefis putunu kırar ve Allah'a kulluğun kapısını açar. Yiyecek, içecek gibi

nimetlere konan lezzet ve onlarla açlığın, susuzluğun giderilmesi de, şükrü harekete geçiren daha başka önemli unsurlardır.

- Hz. İbrahim (a.s.), kendisini namazı hakkıyla kılan bir kul yapması için Allah'a dua ederken, bu duaya soyunu da katmakta, fakat tamamını katmamaktadır. Burada, yukarıda 10'uncu dipnotta referans verildiği gibi, Bakara Sûresi/2: 124'üncü âyete telmih vardır. O biliyordu ki, soyunun tamamı namazı hakkıyla yerine getiremeyecek ve onların içinden zalimler de çıkacak. Bu da gösterir ki, en büyük beş peygamberden biri de olsa, salih bir insanın soyundan gelmek mutlaka salih olmaya sebep değildir ve böyle olmaya yetmemektedir. Dolayısıyla hiç kimse ve hiçbir toplum, bütünüyle seçilmiş olduğunu iddia edemez. Bu husus, Hz. İbrahim'in, "*Rabbimiz, bizi Sana tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman) kıl ve soyumuzdan da Sana tam teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet var et*!" (Bakara Sûresi/2: 128) duasında da açıktır.

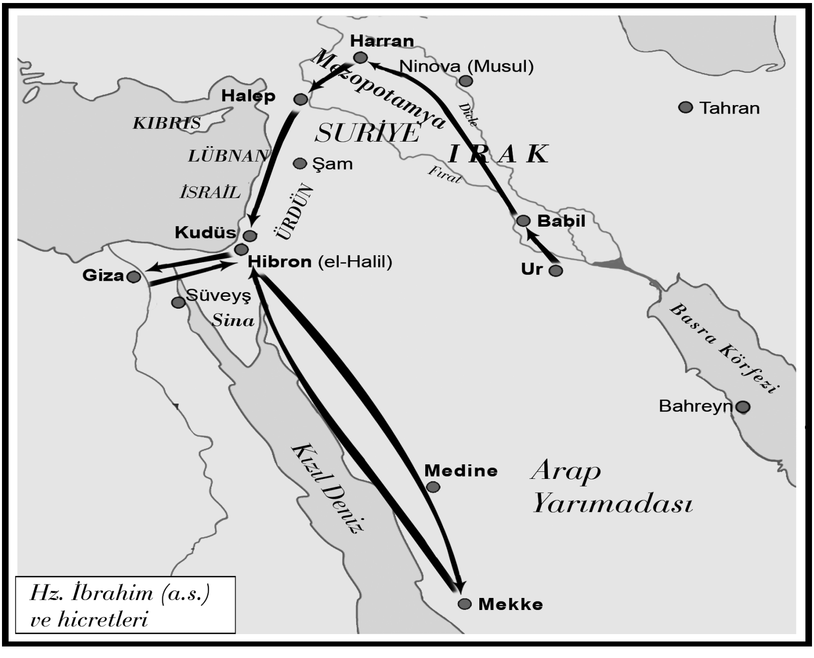

Hz. İbrahim (a.s.) ve hicretleri

43. O gün onlar, boyunları uzamış, başları yukarıda ve gözleri sabit bir noktaya çakılıp kalmış bir halde koşuşturup dururlar; kalbleri ise bomboş, sanki sadece hava doludur.

44. (Ey Rasûlüm,) insanları azabın gelip kendilerini bulacağı bir günle uyar. (Dünyada iken Allah'a şirk koşma, hep yanlış istikametlere yönelme ve yanlış hükmetme gibi yollarla) zulmetmiş olanlar, o gün, "Rabbimiz, bize şöyle kısa bir süre ver de, Sen'in çağrına uyalım ve rasûllerin izinde gidelim!" diye yalvarırlar. "İyi de, daha önce sizin için bir zeval, bir son olmadığını iddia edip duran bizzat siz değil miydiniz?

45. "(İnandıkları ve yaptıklarıyla elbette Allah'a değil,) bizzat kendilerine zulmetmiş (ve kendi elleriyle kendi helâklerini hazırlamış olanların) diyarlarına yerleştiniz. Dolayısıyla, onlara nasıl davrandığımız sizin içi ortada idi; ayrıca, her türlü misal ve temsillerle size gerçekleri açıklamıştık."

46. Kendilerince, önlenemez sandıkları tuzaklarını kurdular; oysa Allah, bütün tuzaklarını bildiği gibi, onları boşa çıkarmaya gücü de yeter; isterse tuzakları dağları yerinden edecek olsun.

47. Allah'ın rasûllerine verdiği sözden dönebileceğini nasıl sen bir an için bile aklına getirmezsen (kimse de getirmemeli). Şüphe yok ki Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; (bağışlanmaz türdeki günahlara, bilhassa zulme karşı) aman vermez mukabelesi olandır.

48. Gün gelir, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir ve bütün varlıklar, Tek ve Kahhar (kâinat üzerinde mutlak hakim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.

49. O gün, bütün hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçluları zincirlere vurulmuş görürsün.

50. Elbiseleri katrandandır; yüzlerini ise Ateş kaplar.

51. Allah, herkese (dünyada iken) kazandığının karşılığını verir. Gerçekten Allah, hesabı pek çabuk görendir.

52. Bu (Kur'ân ve bütün bu anlatılanlar), insanlar için kusursuz ve her şeyi ortaya koyan bir mesajdır ki, insanlar onunla uyarılıp kendilerine gelsinler ve bilsinler ki O (Allah, bütün kâinata hakim) tek bir İlâh'tır. Ayrıca, gerçek akıl ve idrak sahipleri de düşünüp gerekli dersi alsınlar.

15. HICR SÛRESİ

Âyet sayısı 99 olup, Mekke'de nazil olmuştur. Ana teması olarak Allah'ın varlığını ve birliğini, ayrıca Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğunu bütün delilleriyle ortaya koyar. Bu maksatla, önceki toplulukların hayatlarından ibret dolu sahneleri de nazara verir. İsmini, Arabistan'da Hz. Salih'in (a.s.) kavminin yaşadığı ve Hıcr olarak bilinen bölgenin adının geçtiği 80'inci âyetten alır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Râ.* (Kur'ân'a dahil olarak inen ve bu sûrede gelecek bütün) sözler, Kitaba, çok şerefli, apaçık ve bütün gerçekleri açıklayan Kur'ân'a dahil âyetlerdir.

2. O küfür içinde bulunanlar, nice bir zaman "Keşke Müslüman olmuş olsaydık!" diye hayıflanacaklar.

3. Bırak onları yiyip içsinler, hayattan "zevk almaya" baksınlar ve emeller, arzular onları oyalasın dursun. Çok geçmeden bileceklerdir onlar.

4. Herhangi bir memleketi helâk etmiş olmayalım ki, onun için (toplumların hayatı adına koyup, kendilerine de bildirdiğimiz kanunlar çerçevesinde) belli bir hüküm, belli bir süre ve kayıt bulunmamış olsun.

5. Herhangi bir topluluk, ne kendisiyle ilgili süreyi tamamlamadan hayattan çekilir, ne de bu süreyi geri bırakabilir.[1]

6. Küfredenler, alay ederek, "Ey kendisine Zikir (öğüt, ikaz, talimat ve hatırlatma kitabı) inen, sen var ya, hiç şüphesiz bir delisin!" diyorlar.

7. "Eğer iddianda tutarlı ve doğru isen, bize o melekleri getirip göstermen gerekmez mi?"

8. Oysa Biz melekleri, (boş yere ve bazılarının kaprisi uğruna değil,) ancak hak bir sebeple ve bir hikmet gereğince indiririz; indirdiğimiz zaman da, artık (azabı hak etmiş bulunan topluluğa) ne süre tanır, ne de göz açtırırız.

9. O Zikr'i de indiren elbette yine Biz'iz ve Biz'iz O'nun koruyucuları.[2]

10. Senden önce, farklı düşünce ve inançlar etrafında grup grup olmuş önceki insanlara da rasûller gönderdik.

11. Ne zaman kendilerine bir rasûl gelse, mutlaka onunla alay ederlerdi.

12. (Nasıl her bir ümmete indirilen Kitabı o ümmetteki günahkâr suçluların kalblerinden geçirip gitmişsek,) Zikr'i de hayatları günah hasadından ibaret olan o suçlu inkârcıların kalblerinden kalıcı bir tesir bırakmadan öyle geçirip gidiyoruz.

13. O suçlular ona inanmıyorlar ve inanmayacaklardır; çünkü öncekilerin nasıl davrandıkları ortada.

14. Öyle ki, (Zikr'in Kelâmımız olduğuna mucizevî bir delil olarak) üzerlerine gökten bir kapı açsak da, oradan yukarılara çıksalar bile,

15. Hiç şüpheniz olmasın ki, "Bu bir gözbağcılığı, gözlerimiz bağlandı; daha doğrusu, bize büyü yapıldı!" derler.[3]

261

1. Bu âyetin tefsiri için bkn. A'râf Sûresi/7: 34, not 8.

2. Kur'ân metni, bizzat Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm zamanında dört farklı yolla korunuyordu:

- Hz. Peygamber, inen her bir âyeti vahiy kâtiplerine yazdırıyor ve Kur'ân'ın neresine konacaksa, oraya koyduruyordu.
- Sahabe içinde pek çokları Kur'ân'ı ezberliyordu.
- Kur'ân'dan okumak namazda farz olduğu için, bütün Sahabîler Kur'ân'dan mutlaka bazı yerleri ezberliyorlardı. Özellikle Peygamber Efendimiz ve Sahabe-i kiram, sünnet ve nafile namazlarda kıraati uzun tutmaya dikkat ederlerdi.
- Okuma-yazma bilen pek çok Sahabe, meselâ Hz. Ali, İbn Mesud, Übeyy ibn Ka'b, İbn Abbas, Ebû Musa el-Eş'arî, Enes ibn Mâlik, Hz. Ayşe, Ümm-ü Seleme, Zeyd ibn Sabit, Abdullah ibn Zübeyr, Salim ve Abdullah ibn Amr, kendilerine Kur'ân nüshaları yazmış veya yazdırmışlardı.

Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm zamanında Kur'ân'ın tamamının olduğu kadar, bazı bölümlerinin de yazılmış olduğunu gösteren pek çok hadise hadis, siyer ve tarih kitaplarına geçmiştir. Meselâ, Rasûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm taşrada oturup da Medine'ye gelen Müslümanlara öğrenip okumaları için yazılı Kur'ân sûreleri nüshaları verirdi. *Sahih-i Müslim*'de (Kitabü'l-İmare, 24), Hz. Peygamber'in İbn Ömer'e, düşman eline geçer endişesiyle seyahatte yanına Kur'ân almamasını söylediği kayıtlıdır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Yemame Savaşı'nda çok sayıda hafız şehit olunca Hz. Ömer'in telkinleriyle resmen kabul edilmiş bir Kur'ân nüshası hazırlanması işine girişildi. Zeyd ibn Sabit'in çalışmasıyla bu nüsha hazırlandı ve adına *mushaf* dendi.

Kur'ân'da bazı kelimelerle ilgili olarak, manâyı değiştirmeyen önemsiz telâffuz farklılıkları vardır. Bizzat Hz. Peygamber'in hayatında Hz. Ömer (r.a.), Hişam ibn Hakim'in Furkan Sûresi'nden bazı kelimeleri farklı telâffuz ettiğini duyunca, onu yanına alarak Peygamber Efendimiz'e gelir ve meseleyi tahkik eder. Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, her ikisinin okuyuşunu da dinler ve her ikisine de, "İşte Kur'ân bana bu şekilde nâzil oldu!" buyururlar. (Buharî, "Husumet," 4; Müslim, "Müsafirîn," 270)

Hz. Osman (r.a.) zamanında, fetihlerin genişleyip yeni Müslüman olanların da çoğalmasıyla, bu telâffuz farklılıkları bir problem teşkil etme temayülünde görüldü. Hemen bir tedbir olarak, Hz. Ebû Bekir zamanında meydana getirilen resmî nüsha çoğaltıldı ve kıraet birliği sağlanması için eyaletlere dağıtıldı. Çoğaltılan nüshaların sayısının altı olduğu genellikle kabul edilir.

El-Kindi (öl. 236/850), Hz. Osman'ın çoğalttırdığı mushaflardan Şam'a gönderileni Malatya'da gördüğünü kaydeder. İbn Batuta ise (779-1377), Hz. Osman'ın hazırlattığı nüshalardan çoğaltılan mushafları ve o nüshaların bazı sayfalarını Gırnata, Marakeş, Basra ve daha başka şehirlerde gördüğünü belirtir.

İbn Cübeyr (öl. 614/1217), Medine'deki nüshayı 1184 yılında Mescid-i Nebevi'de gördüğünü ifade eder. Bazı araştırmacılar, bu nüshanın 1915 yılına kadar orada kaldığını, bu tarihte Türkler tarafından İstanbul'a götürüldüğünü, oradan da Birinci Dünya Savaşı'nda Berlin'e nakledildiğini belirtirler. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren Versay Anlaşması'nın 246. maddesi şöyledir:

> Bu anlaşmanın yürürlüğe gireceği tarihten itibaren altı ay içinde Almanya, Türk yetkililer tarafından Medine'den alınıp, sabık imparator William II'ye sunulduğu belirtilen Kur'ân'ın halife Osman'a ait orjinal nüshasını Hicaz Kralı majestelerine iade edecektir. (Israel, Fred L. (ed.): *Major Peace Treaties of Modern History*, New York, Chelsea House Pub. s: 11: 1418)

Hz. Osman'ın bizzat yanında alıkoyduğu ve onu okurken şehit edildiği nüsha ise, daha sonra Emeviler tarafından Endülüs'e götürülmüş, oradan Fas'a nakledilmiş, İbn Batuta onu Fas'ta, hattâ üzerindeki kan lekeleriyle görmüş, bilahare ise Semerkand'a taşınmıştır. Günümüzde Taşkent'te bu nüshalardan biri bulunmaktadır ve bu büyük bir ihtimalle ana nüshadır. 1485'te Semerkand'a getirilen bu nüsha, 1869'da Ruslar tarafından Petersburg'a götürülmüştür. Bir Rus oryantalist, bu nüshayı tasvir etmekte ve bazı sayfalarının tahrip olduğunu belirtmektedir. 1905'te S. Pisareff tarafından bu nüshanın 50 kopyesi çıkarılmış, biri Sultan Abdülhamid'e, biri İran Şahı'na, biri Buhara Emiri'ne, biri Afganistan'a, biri Fas'a ve daha bazıları da önemli Müslüman şahsiyetlere gönderilmiştir. Bir kopyası, günümüzde Amerika'da Kolombiya Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Petersburg'daki aslî nüsha 1924'te yeniden Özbekistan'a iade edilmiş olup, şu anda Taşkent'tedir. 1980'de ABD'deki nüsha çoğaltılmış ve merhum Muhammed Hamidullah buna 2 sayfalık bir önsöz yazmıştır.

Osman Mushafı'nın Tarihi'nin yazarı olan Mahdum, Taşkent'teki nüshanın bu mushaf olduğunun delilleri üzerinde durur. Bu delillerden bazıları şunlardır:

- Mushaf'ın Hicrî 1. asrın ilk yarısında kullanılan el yazısıyla yazıldığı gayet açıktır.
- Daha sonra çoğaltılan nüshalar kâğıda benzer malzeme üzerine yazılırken, bu nüsha, ceylan derisi üzerindedir.

- Yazıldığı tarihten yaklaşık 80 yıl sonra Kur'ân'a konan noktalamalar, bu nüshada yoktur.
- Hicrî 68'de vefat eden Ebu'l-Esved ed-Düelî tarafından Kur'ân'a konan harekeler de bu nüshada yer almamaktadır. (http://www.muhammad.net/quran/ulumulQuran/004.htm)

Netice olarak, Hz. Osman tarafından çoğalttırılan Kur'ân nüshalarının ikisi elan elimizde bulunmaktadır. Bundan ayrı olarak, Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen bir nüsha da Irak Necef'te Darü'l-Kütübi'l-Aleviye'de korunmaktadır. Kûfi hattıyla yazılan bu nüshanın başında, "Ali ibn Ebî Talip, bunu (Hicrî) 40 yılında yazdı." notu yer almaktadır (Attar, D., *Mujaz 'Ulûm al-Qur'an*, Beyrut 1399/1979, s: 116).

Kur'ân bu şekilde korunurken, önceki İlâhî Kitapların aynı ölçüde korunmayıp, tahrife uğramasının sebebi konusunda söylenecek şudur:

Allah için zaman söz konusu değildir; O, her şeyi, geçmiş, hal ve geleceği bir nokta gibi görür ve bilir. O, insanlığın bir son ve evrensel peygambere ihtiyacı olacağını biliyordu ve bu misyon için Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı seçti. İslâm'ın her rasûl tarafından tebliğ edilen şekli o rasûlün kavmi ve zamanıyla ilgili olarak mükemmel idiyse de, Allah, baştan beri her peygambere gönderdiği ve adına İslâm dediği dinini Hz. Muhammmed'le Kıyamet'e kadar insanlığın bütün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kemale erdirdi ve Kur'ân'ı İslâm'ın bu son ve mükemmel şeklinin kitabı yaptı. Dolayısıyla insanlık, artık yeni bir peygambere ihtiyaç duymayacaktı; artık Kur'ân ve Hz. Muhammed'in bir açıdan Kur'ân'ı tatbik prensipleri olan Sünnet'i kâfi gelecekti. Oysa daha önceki dönemlerde peşpeşe peygamberler geliyor ve Allah, bunların içinden rasûl olanlara Kitaplar veya Sahifeler indiriyordu.

İkinci olarak, Müslümanlar, yani Hz. Muham-med aleyhissalâtü vesselâm'ın ashabı ve sonradan gelenler, özellikle Tabiûn ve Tebe-i Tâbiîn nesli, Kur'ân'a, önceki peygamberlerin ümmetlerinin kendi kitaplarına sahip çıktıklarından çok daha fazla sahip çıktı. Dolayısıyla Allah (c.c.), Kur'ân'ı sebepler planında bu nesiller vasıtasıyla korudu. Önceki ümmetler, kendilerine indirilen kitapların kadr ü kıymetini tam bilemediler; dolayısıyla da Allah, Kitap nimetini onlardan büyük ölçüde aldı. (Kur'ân'ın korunması konusunda ayrıca bkn. Önsöz, "Kur'ân'ın Kayda Geçirilmesi ve Korunması".)

3. Bu çalışmanın bazı yerlerinde dikkat çekildiği gibi (Bakara Sûresi/2: 7, not 7; 22, not 16), Mâide Sûresi/5: 115, not 25, küfrün ana sebebi kibir, gurur, zulüm, yanlış bakış açısı, şartlanmışlık ve dünya, makam-mevki tutkusudur. Peygamberlerden farklı farklı mucizeler isteme, küfürde ısrar adına sadece birer bahanedir. Kur'ân-ı Kerim, dikkatleri mucizeye çekmek yerine, Allah'ın her biri gören gözler, işiten kulaklar ve idrak eden kalbler için birer mucize olan kâinattaki eserlerine çekmektedir.

Ana sebepleriyle küfür veya inkârın bir başka açıdan izahı ve Kur'ân'ın iman adına kullandığı deliller için bkn. En'âm Sûresi/6: 73, not 15.

16. Andolsun, gökte birtakım burçlar var ettik ve gözlere ziyafet olarak, bir de 'bakıp görme'sini bilenler için gökyüzünü süsledik;

17. Ve onu, (İlâhî Dergâh'tan, Allah'ın rahmet ve huzurundan) kovulmuş her türlü şeytandan muhafaza altına aldık.

18. Şu kadar ki, (cinler, şeytanlar içinde semanın sakinlerinden) kulak hırsızlığıyla bir bilgi, bir haber kapmaya teşebbüs eden olursa, onu da apaçık görülebilen parlak bir ışık takip (ve yok) eder.[4]

19. Yeryüzünü de genişliğine yaydık ve içinden sağlam dağlar çaktık; ayrıca orada (şekil, nitelik ve miktar olarak, kısaca) her bakımdan ölçülü her bitkiden bitirdik.

20. Orada sizin için olduğu gibi, rızkı size ait olmayan, rızıklarını vermeye muktedir olmadığınız bütün varlıklar için de geçimlikler var ettik.

21. Hiçbir varlık yoktur ki, hayatı ve bekası için gerekli her şeyin hazineleri Bizim yanımızda bulunmamış olsun. Şu kadar ki, Biz onları belirli bir ölçü ile indiririz.

22. Rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderir ve böylece gökten bir tür su indiririz de, onunla su ihtiyacınızı gideririz. O suyu yerde kaynaklar halinde depolayan da siz değilsiniz.[5]

23. Ve hiç şüphesiz ve ancak Biz'iz hayatı veren ve alan ve Biz'iz herkesin yaptıklarına vâris olduğumuz gibi, herkes öldükten sonra onlara da vâris olacak olan.

24. Andolsun, sizden önce yaşayıp gidenleri ve sizin içinizden ölenleri de biliyoruz; yine andolsun, nesliniz içinizde henüz hayatta olanları ve sizden sonra gelecekleri de biliyoruz.

25. Kuşkusuz senin Rabbindir onların hepsini Mahşer'de toplayacak olan da. O, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır; her şeyi hakkıyla bilendir.

26. Andolsun, insanı kuru, pişmemiş çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.

27. Cinlere gelince, onları ise daha önceden, deri gözeneklerinden vücuda nüfuz eden kavurucu ve dumansız ateşten yaratmıştık.[6]

28. Ve hatırla ki, Rabbin meleklere "Ben" demişti, "kuru, pişmemiş çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir beşer yaratacağım.

29. "Ona tam olarak şeklini verdiğim ve içine Ruhumdan üflediğim zaman, hemen kendisine (üstünlüğünün ve sizin ona saygınızın işareti olarak) secdeye kapanın."[7]

30. Bunun üzerine, (emri alan) bütün melekler derhal secdeye kapandılar.

31. İblis ise etmedi; (kendisine de secde emredildiği halde,) secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.[8]

4. Burç kale, kule, hisar gibi manâlara gelir. Gökyüzündeki bazı yıldız kümelerine de burç denmektedir ki, bunların sayısı 12 olarak tesbit edilmiştir. Dünya güneşin etrafında dönerken bu burçlara uğrar ve bu uğramanın dünya ve içindekilere bazı tesirleri olabileceği üzerinde eskiden beri durulmaktadır. Bu da, gerçekle alâkalı bir yanı olmakla birlikte, bilindiği gibi, Astroloji ilminin yanlışa âlet edilmesi sebebiyle falcılığa yol açmıştır ve açmaktadır. Falcılığın bazı türlerinde cinlerin ve/veya şeytanların insanlara verdikleri bilgilerin de önemli tesiri söz konusudur. Onlar, zaman zaman semaya yükselmeye ve burada semanın sakinlerinin insanlarla ilgili konuşmalarından bir şeyler kapmaya çalışırlar. Fakat buna muvaffak olamazlar. Eğer bir-iki bilgi kırıntısı çalmayı başarabilmişlerse, bu takdirde meteorlarla yok edilirler. Ne var ki, birtakım gaybî bilgilere sahip olmuşlar gibi, kendileriyle teması olan bazı insanlara bunları fısıldarlar. Allah, onların semadan bilgi çalmalarına asla izin vermez. Bunun ayrıntılı bir izahı için bkn. Mülk Sûresi/67: 5, not 4.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus, cinler uzun süreli yaşadıkları ve lâtif varlıklar olarak insandan çok daha hızlı hareket ettikleri için, tarihî ve dünyanın bazı yerlerinde olan hadiseleri kendileriyle temasta olanlara, medyumlara aktarabilirler. Ne var ki, bunlara her halükârda ve her konuda itimat edilmemelidir. Çünkü bilhassa inanmayan cinler, bir tane doğru söylerlerse, yüz yalanla insanları aldatırlar. Bilhassa gaybî bilgiye katiyen sahip değillerdir.

5. Büyük müfessir ve tefsirinde rivayetlere yer veren İbn Cerir et-Taberî (839-923), âyete dayanarak, asırlarca önce rüzgârların bulutları aşıladığından ve bunun neticesinde yağmurun meydana geldiğinden söz eder. Âyet de, açıkça görüldüğü üzere bunu ifade buyurmaktadır. Bilim adamları, bu gerçeği, yani yağmurun meydana gelmesi için yağmur bulutları arasında bir eksi-artı kutup karşılaşması ve elektrik boşalması olması gerektiğini daha son zamanlarda keşfetmişlerdir.

Allah (c.c.), yağmuru indirdiği gibi, onu yerin yüzeyine yakın taş havuzlarda depolar. Bu su, tuzlardan ve kirlerden arıtılır ve başka varlıklar gibi, insanın da içme dahil, pek çok yollarla kullanımına sunulur.

6. Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaratılış maddesi olarak toprak, çamur, balçık gibi maddelerden söz edilir. Bunlar, insanın maddî menşeinin değersizliğini ve fizikî özelliğini, hattâ karakterinin bazı yanlarını ortaya koymada birer sembol olduğu gibi, insanın vücudunun menşeinin topraktan, sudan, havadan gelen unsurlar olduğunu da belirtir. Buradan aynı zamanda, insanın gerçek değerinin onun maddî olmayan yanında yattığını da kavrarız. İnsan gibi irade sahibi ve düşünme, öfke ve şehvet gibi güçleri bulunan cinlere gelince, Kur'ân, onların maddî menşei olarak ise yakıcı, dumansız, deri gözeneklerine işleyen bir ateşten söz eder. Bazıları bundan enerji veya röntgen ışınları gibi ışınları anlamaktadır. Cinler, insandan önce yeryüzünde fitne çıkarmış ve orayı fesada vermişlerdi.

Melek, cin ve insan gibi şuur sahibi varlıkların menşei konusunda bir fikir sahibi olmak bakımından, Bediüzzaman'ın şu mütalâalarını nazara alabiliriz:

> Varlığın kemali hayat iledir. Belki varlığın hakikî varlığı hayat iledir. Hayat varlığın nûru, şuur ise hayatın ışığıdır. Mademki hayat ve şuur bu kadar önemlidir ve madem kâinatta eksiksiz bir düzen, intizam ve arızasız bir mükemmellik vardır, ayrıca madem şu küçük yeryüzü, âdeta başıboş gibi feza boşluğunda gezip duran küremiz had ve hesaba gelmez canlılarla, hem de ruh ve idrak sahibi canlılarla doludur, öyle ise, şu semavî köşkler ve yüksek burçlar dahi kendilerine uygun, canlı ve şuur sahibi varlıklarla dolu olmalıdır. Balık suda yaşadığı gibi, güneşin ateşinde dahi bu canlılardan bulunur. Ateş ışığı yakmaz, belki ona yardım eder. En âdî maddelerden, (toprak gibi) en kesif ve (su gibi) yarı kesif unsurlardan hadsiz canlı ve şuurlu varlık yaratan ve kesif maddeyi hayat vasıtasıyla şeffaflaştıran, hayat nurunu her şeye bol bol serpen ve şuur ışığıyla pek çok varlığı yaldızlayan ezelî ve daima bir hikmet çerçevesinde icraatta bulunan İlâhî Kudret, elbette ışık gibi, esir gibi, ruha yakın ve münasip daha başka şeffaf maddeleri de ihmal edip hayatsız bırakmaz; cansız ve şuursuz bırakmaz. Dolayısıyla, O'nun ışık maddesinden, hattâ karanlıktan, esir maddesinden, hattâ manâlardan, havadan, kelimelerden âdeta sınırsız sayıda yarattığı ve şuurla bezediği pek çok türde ruhanî yaratıkları vardır ki, bunların bir kısmı melâike, bir kısmı ruhanî ve cin türleridir. (*Sözler*, "29. Söz, Mukaddime ve Birinci Maksat, Birinci Esas"tan)

Bediüzzaman'ın bunları yazmasından en az 60 yıl sonra, okyanus diplerindeki termal kaynaklarda en az 300 canlı organizma türünün yaşadığı keşfedildi. Bir biyolog olan Verena Tunniclife, 20'nci asır biyolojisinin en heyecan verici keşiflerinden biri olarak nitelediği bu keşif hakkında şöyle demektedir:

> Hayatın her türlüsü enerji gerektirir ve yeryüzündeki hemen hemen bütün hayat, enerji kaynağı olarak güneşe dayanır. Fakat güneş enerjisi, yeryüzünde kendisinden faydalanılabilecek tek enerji türü değildir. Yer kabuğunu harekete geçiren ve bu kabukta patlamalara yol açan enerjiyi düşünün. Aktif bir yanardağa baktığınızda, yerin içindeki radyoaktif çökmenin meydana getirdiği ısının boşta kaldığına şahit olursunuz. Bu ısı, neticede yerin yüzeyine ulaşır. Karaları harekete geçiren ve dağların oluşmasına yol açan aynı nükleer enerjiyle bağlantılı biyolojik topluluklar neden olmasın? Bu topluluklar, güneş enerjisiyle değil de, kimyevî enerjiyle neden beslenmesin? Çoğumuz, yerin içinden ısının kurtulmasını şiddetli olaylarla, patlamalarla ve istikrarsız fizikî şartlarla, ayrıca son derece yüksek sıcaklıklar ve zehirli gazların ortaya çıkışıyla bir arada hatırlarız. Bunlar ise, hayat için hiç de olumlu şartlar değildir. Jeolojik olarak aktif bir çevrede biyolojik toplulukların ortaya çıkabileceği düşüncesi hepimiz için bir fantezi idi. Son zamanlara kadar da, güneş enerjisinden beslenmeden yaşayabilen çok az

> sayıda organizmanın varlığını biliyorduk. Fakat şimdi biliyoruz ki, güneş enerjisi olmadan yaşayabilen çok sayıda biyolojik topluluklar var. Yaklaşık 300 çeşit mikroorganizmadan oluşan bu toplulukların keşfi, 20'nci yüzyıl biyolojisinin en heyecan verici keşiflerinden birini oluşturuyor. Bu topluluklar, okyanus dibinde, yerin yüzeyine sızan ısının meydana getirdiği ortalama 400 derece sıcaklıktaki termal kaynaklarda, son derece zor ve değişken şartlarda yaşıyorlar. (*American Scientist*, 1995)

Verana Tunniclife'ın, 20'inci yüzyıl biyolojisinin en heyecan verici keşiflerinden biri dediği, okyanus dibindeki termal kaynaklarda 400 derecelik bir sıcaklıkta yaşayan bu biyolojik toplulukların keşfi, daha başka pek çok gerçeğe de ışık tutmaktadır. Anlaşılıyor ki, varlığın özü, Kur'ân'ın *nur* dediği ve belki bildiğimiz ışıktan daha lâtif bir ışıktır. Allah, önce nûru yaratmış, sonra yaratılış, düzenli merhaleler silsilesi takip ederek gelmiştir. Allah, nûru yarattığı zaman, ondan canlı ve şuurlu varlıklar olarak meleklere ve daha başka ruhani varlıklara, onu takiben yarattığı, Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle, *dumansız ve gözeneklerle işleyen ateş*ten, belki enerjiden, röntgen ışınları gibi ışınlardan cinlere ve daha sonra yarattığı sudan, suyun katılaşması neticesinde oluşan kaya veya taş tabakalarının ufalanmasıyla meydana gelen topraktan da bitki, hayvan ve insana vücut vermiştir. Bir başka ifadeyle, ışıktan daha lâtif ışıkla (nur) başlayıp toprakla sona eren yaratılış merhalelerinin her safhasında Allah (c.c.), o safhaya uygun canlılar var etmiş ve bu canlıların bazılarına şuur da vermiştir. Dolayısıyla, kâinatın her alanında, o alana münasip canlı türleri mutlaka vardır. Ayrıca, nasıl Allah ışık, esir, hava, ateş, su ve topraktan canlılar yaratmaktadır, aynı şekilde O, insanın sarfettiği her sözden ve işlediği her işten de insana bir başka dünya hazırlamaktadır. Bu dünya, Âhiret'te, yani diğer dünyada onun karşısına Cennet veya Cehennem olarak çıkacaktır. Nasıl O, küçücük bir tohum veya çekirdekten dev gibi ağaç çıkarıyorsa, aynı veya benzer şekilde, Kıyamet'in sarsıntılarıyla ve bu sarsıntılar neticesinde Âhiret'e has bir keyfiyet kazandıracağı bu dünyanın malzemesinden de çok geniş Âhiret alemlerini yaratacaktır. Yukarıda ifade olunduğu gibi, insanın dünyada yaptıklarından da, keyfiyetini tam olarak kavramamız mümkün olmayan bu âlemde onun cennet veya cehennemine vücut verecektir.

7. Yukarıda temas edildiği gibi, insanın asıl şerefi onun manevî yanında yatar ve varlıklar hiyerarşisinde ona en üst mertebeyi kazandıran da bu yanıdır. Bunu da Allah, "*Ruhum*" demekle Kendisine atfetmektedir. Ruh, maddî ve manevî hayatın kaynağıdır; dolayısıyla maddî değildir. O, doğrudan Allah'tandır. Allah başka icraatlarına sebepleri perde yaparken, nur ve hayat gibi yarattığı en şeffaf şeyler için ise herhangi bir sebep yoktur. Onlar, Allah'ın doğrudan hediyesidir. Dolayısıyla, bilim adamlarının hayatı bir maddeye bağlama çabaları sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Nasıl insanın maddî varlığı olarak toprak, çamur, kara balçık gibi birtakım âdî maddelerden söz ediliyor ve böylece onun maddî menşeinin değersizliğine dikkat çekiliyorsa, onu asıl

yücelten unsurun manevî yanı olduğunu ifade için de Allah'ın ona Kendisi'ne atfettiği ruhtan üflemesi nazara verilmektedir. Bu, ayrıca şu gerçeğe de parmak basar:

Bediüzzaman, "Allah, tabir yerinde ise, bütün isimlerinin önüne vehmî bir hat çekmiş ve insanı yaratmıştır." der. Yani, insanda Allah'ın kâinata varlık kazandıran bütün isimleri şu veya bu derecede tecelli halindedir. Dolayısıyla o, hayvanlardan ayrı olarak şuur, irade, vicdan, çok daha öte ilim ve öğrenme kapasitesi, çok girift duygular, akıl, muhakeme gibi melekeler ve benlikle birlikte istiklâliyet duygusuna sahiptir. Meleklerden ayrı olarak ise, gelişmiş bir hayvanî yan olarak nefisle ve onunla mücadelesinin neticesinde terakkî kabiliyetiyle de donatılmıştır. Kısaca, Cenab-ı Allah'a en kâmil ve parlak ayna insandır. İşte Allah (c.c.), onun bu yanını Kendi'ne atfettiği ruhtan üfleme şeklinde ifade etmektedir. (Bu nokta, Bakara Sûresi/2: 31–34 ve not 32–34'te açıktır.) Yoksa, haşa, Cenab-ı Allah'ın insan gibi vücudu, nefsi, ruhu var demek değildir. Kur'ân, Allah'ın insanın seviyesinde konuşması (tenezzülât-ı İlâhî) olduğundan, çok girift meseleleri ve mücerret gerçekleri mecaz, istiare, teşhis ve temsil gibi yollarla anlatır ve en güzel misal ve temsilleri de Allah'ın isim, sıfat ve şe'nleri için verir (Nahl Sûresi/16: 60). Yoksa bunlar, zahirî manâlarıyla ele alınmamalıdır. Çünkü hiçbir şey O'nun gibi değildir (Şura Sûresi/42: 11); O, yarattıklarının hiç birine benzemez ve benzetilemez.

8. Ayrıntılı açıklama için bkn: Bakara Sûresi/2: 34, not 36.

32. Allah, şöyle buyurdu: "Ey İblis, sana ne oluyor ki, secde edenlerle birlikte değilsin?"

33. İblis, "Ben" dedi, "kuru, pişmemiş çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir beşere secde edemezdim."

34. "Çık oradan!" buyurdu Allah; "Sen, artık huzurumdan ve rahmetimden kovulmuş birisin.

35. "Hesap Günü'ne kadar hep lânetlenmiş olarak yaşayacaksın!"

36. "Rabbim!" dedi (İblis), "madem öyle, insanların diriltilip kabirlerinden çıkarılacakları güne kadar bana süre tanı."

37. Allah, "Haydi" buyurdu, "sana süre tanındı,

38. "Ama katımda malûm bulunan (Kıyamet) ân(ın)a kadar."

39. İblis, "Rabbim,"[9] diye ekledi: "Madem beni azdırıp saptırdın, ben de andolsun, yeryüzünde (dünya hayatını ve günahları) onlara çok güzel gösterecek ve andolsun, onların hepsini azdırıp saptıracağım;

40. "Ancak içlerinde ihlâsa erdirilmiş olan kulların müstesna."

41. Allah buyurdu: "Bu (ihlâs, samimiyet ve teslimiyet) yolu, kullarımı Bana iletmesini üzerime aldığım dosdoğru yoldur.

42. "Benim (ihlâsa erdirilmiş ve Bana tam teslim olmuş) o kullarım ki, senin onlar üzerinde hiçbir nüfuzun yoktur; senin nüfuzun ancak senin peşine takılan azgınlar üzerindedir."[10]

43. Hiç şüphesiz Cehennem de o azgınların hepsi için kararlaştırılmış ve onlara va'dedilmiş yerdir.

44. Onun yedi kapısı vardır; her bir kapıdan içlerinde hangi grubun gireceği bellidir.[11]

45. Kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar (müttakîler) ise, cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.

46. "Oraya esenlikle ve (her türlü korkudan, endişeden ve noksanlıktan) emin olarak girin!" denir kendilerine.

47. Dünyada iken birbirlerine karşı gönüllerinde beslemiş olabilecekleri kin, garaz, haset gibi duyguları söküp atarız; kardeşler olarak divanlar üzerinde karşılıklı otururlar.

48. Orada hiçbir zahmet ve meşakkate maruz kalmazlar ve oradan asla çıkarılmazlar da.

49. (Ey Rasûlüm), kullarıma önemle haber ver ki, hiç şüphesiz Ben, evet Ben, çok bağışlayanım, (bilhassa mü'min kullarıma karşı hususî) rahmeti pek çok olanım.

50. Ama azabım da, acı mı acıdır.

51. Şimdi de, onlara İbrahim'in misafirlerinden söz et:

9. Şeytan'ın inatçı küfrü, üzerinde çok durulması gereken bir husustur. Şeytan, Allah'ı ve O'nun yaratan, koruyan, besleyen, yani bütün varlıkların Rabbi olduğunu biliyordu. Ayrıca, bütün irade ve şuur sahibi sorumlu varlıkların dünyada yaptıklarından sorguya çekileceği bir günün geleceğini de biliyordu. Fakat bütün bu bilgisi, onun inadını, kibrini ve gururunu aşıp da, Allah'a inanarak emirlerine teslim olmaya yetmedi.

10. Kur'ân-ı Kerim, insanın varoluş (ontolojik) karakter ve mahiyetini anlama açısından son derece önemli olan bu hadiseyi farklı sûrelerde farklı açılardan, farklı yönleriyle ve belli ölçülerde farklı kelime ve ifadeler kullanarak anlatır. Böyle yapar, çünkü bir hadisede önemli olan onun anlamı ve verdiği derslerdir. Bu sebeple Kur'ân, hadiseyi her bir sûrede, o sûrenin konusuna ve metne uygunluk arz eden yanıyla ele alır ve bu yanı ifade edecek kelime ve ifadeler kullanır.

Bu hadisenin anlatıldığı başka yerler ve başka yanları için bkn. Bakara Sûresi/2: 30–34, not 30–36; A'râf Sûresi/7: 11–18, not 2.

11. Kur'ân, Âhiret'teki azap çeşitleri veya yerleri için yedi farklı isim kullanır: Cehennem, Nâr (Ateş), Saîr (Alevli Ateş), Cahîm (Kızgın Alevli Ateş), Hutame (Yok Eden Ateş), Sekar (Kavuran Ateş), Lezâ (Kuduran Alev). Bunlar, büyük ihtimal, her biri için onu hak edecek sorumlu varlıkların (insanlar ve cinler) bulunduğu birer azap derecesi veya tabakası olup, yine her biri için bir kapı veya kendisine giriş ya da onu tatma ve çekme şekli vardır.

52. İbrahim'in yanına girdiklerinde O'na selâm verdiler. İbrahim, "Sizden endişe ediyorum!" dedi.

53. "Endişe etme!" dediler: "Sana son derece âlim bir oğul müjdemiz var."

54. İbrahim, "Bana mı müjdeniz var, şu ihtiyarlık başıma gelip çökmüşken?" diye cevap verdi. "Hem, neye dayanarak böyle bir müjde veriyorsunuz ki?"

55. "Sana gerçeği müjdeledik; öyleyse ümidini yitirenlerden olma!" dediler.

56. İbrahim, "Hak yolun dışında olanlardan başka kim Rabbisinin rahmetinden ümidini yitirir ki?" mukabelesinde bulundu.

57. Ve ilâve etti: "Ey elçiler, başka gelme sebebiniz nedir?"

58. "Biz, hayatları günah hasadından ibaret bir topluluğu (helâk etmek için) gönderildik,

59. "Lût'un Ailesi hariç: elbette onların hepsini kurtaracağız,

60. "Ama Lût'un karısı dışında; onun hakkında (Allah'ın bize buyurduğu) takdir, geride helâk edileceklerle birlikte kalmasıdır."

61. Derken, elçiler Lût'un ailesine geldiler.

62. Lût, onlara, "Siz burada tanınan kimseler değilsiniz!" dedi.

63. Onlar ise, "Endişe edecek bir şey yok!" diye cevap verdiler: "Biz sana, hakkında (o günahkâr topluluğun) hep şüphe edegeldiği şeyi getirdik.

64. "Sana, haklarında verilmiş ve gerçekleşmesi kesin bir hükümle geldik; emin ol, biz özü-sözü doğru kimseleriz.

65. "Şimdi, gecenin bir vaktinde ailenle çık, onların arkasından yürü ve içinizden kimse geriye dönmesin; size emredilen yere doğru yürüyün gidin."

66. Ona şu kesin hükmümüzü bildirdik: "Sabaha karşı onların kökü kesilmiş olacaktır."

67. (Birer delikanlı şeklinde gelen elçilerden haberdar olan) şehir halkı, birbirlerine müjde vererek (Lût'un evine) dayandılar.

68. Lût, onlara dedi: "Bunlar, benim misafirlerim. Ne olur, beni mahcup etmeyin.

69. "Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin!"

70. "Biz seni elalemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?" diye çıkıştılar.

71. Lût, "Eğer mutlaka bir şey yapmak istiyorsanız, (meşru tatmin için) işte kızlarım(ız)!" dedi.

72. (Ey Rasûlüm!) Hayatın hakkı için, kendilerini kaybetmiş halde sürüklenip gidiyorlardı.[12]

73. Nihayet, güneş doğarken o korkunç çığlık kendilerini kıskıvrak yakalayıverdi.

74. Yakalayıverdi de, o (kirlenmiş) memleketin üstünü altına getirdik

ve o halkın üzerine (pişmiş) balçıktan taş yağdırdık.

75. Hiç şüphesiz bunda hadiselerin anlamını bilenler için nice açık işaretler, dersler ve ibretler vardır.

76. (Helâk edilmiş) o memleket(in harabeleri) uğrak bir yol üzerinde halâ görünebilir haldedir.

77. Hiç şüphesiz bunda mü'minler için (Allah'ın Yolu'nun ve O'na davetin doğruluğuna, o davete uyup uymamanın sonucuna dair) çok önemli bir işaret, bir ibret ve bir delil vardır.

78. Eyke halkı da,[13] (şirk ve daha başka büyük haksızlıklar içinde) gerçekten zalim idi.

79. Onlara da hak ettikleri cezayı verdik. Bu her iki (günahkâr) memleketin harabeleri uğrak bir yol üzerindedir.

80. Hıcr halkı da, risalet göreviyle gönderilen (peygamber)leri yalanladı.

81. Kendilerine apaçık delil ve mucizelerimizi takdim ettik; fakat hep onlardan yüz çevirdiler.

82. Dağlardan içlerinde kendilerini emniyette hissettikleri evler oyarlardı.

83. Bir sabah, o korkunç çığlık onları da kıskıvrak yakalayıverdi.

84. Elde ettikleri onca kazanç ve imkânlar, kendilerine hiçbir fayda vermedi.[14]

85. Biz, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi elbette boşuna değil, hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattık. (Söz konusu gayenin tam manâsıyla tahakkuk edeceği) Kıyamet hiç şüphesiz gelecektir.[15] O halde, (halkın hata, eziyet ve işkencelerine karşı) sen müsamaha ve güzellikle davranma yolunu seç.[16]

86. Hiç şüphesiz Senin Rabbin, O'dur yüce ve eşsiz Yaratıcı, her şeyi hakkıyla bilen.

87. Andolsun, sana Seb'-ı Mesânî ile çok ulu Kur'ân'ı verdik.[17]

88. O inanmayanlar içinde bazı gruplara dünya zevk ve geçimliği adına verdiğimiz şeylere elbette gözün kayacak değildir; (tebliğine karşı davranışlarından dolayı da) onlar için tasalanma ve mü'minlere kol-kanat ger –onları şefkatle kucakla ve himaye et.[17]

89. Ve (civar yerlerden Mekke'ye gelenlere) de ki: "Şüphesiz Ben, benim apaçık bir uyarıcı (üzerinize indirilebilecek bir cezaya karşı),"

90. İndirdiğimiz gibi o parça parça edenlere:

264-265

12. Hz. Lût kavmiyle ilgili olarak bu sûrede anlatılanlarda belâğat ve verilen mesajdaki vurgu gereği takdim-tehir vardır. Gelen misafirlerin kendilerini tanıtmaları, Hz.

Lût'un onlar hakkında kavmiyle uğraşmasından sonradır. Hadiselerin oluş sırası için Hûd Sûresi 77-83. âyetlere bakılabilir.

13. Eyke için bkn. Şuara, 26: 176–189, not 31.

14. Hz. Şuayb ve Hz. Salih'in kavimlerinin (Medyen,) ve Semud (Hıcr halkı) hakkında daha geniş bilgi için bkn. A'râf Sûresi/7: 85–93, not 17; Hûd Sûresi/11: 84–95, not 21; A'râf Sûresi/7: 73–79, not 15; Hûd Sûresi/11: 61–68.

15. Göklerin, yerin ve bunların arasında yer alan her şeyin yaratılmasında ve hayatında, ayrıca Kıyamet'le birlikte göklerin farklı göklere, yerin farklı bir yere dönüştürülüp, insan ve cin gibi yaptıklarından sorumlu varlıkların dünyada iken işlediklerinin sonucuna göre yeni bir hayata mazhar kılınmalarında şüphesiz çok önemli gerçekler ve gayeler vardır.

Kâinatın mutlak Cemâl ve Celâl sahibi olan Rabbi (c.c.), aynı zamanda nihayetsiz derecede Kerîm ve Rahîm'dir. O'nun Kerem'i sonsuz ikramı, Rahmet'i sonsuz nimetlendirmeyi, buna karşılık, nihayetsiz Celâl'i ve İzzet'i, Kendisi'ne isyan edenleri de cezalandırmayı gerektirir. O'nun bu tür sıfatlarının çok cüz'î tecellileri bu geçici ve dar dünyada apaçık görülebiliyorsa, bu demektir ki, onların bütünüyle tecelli edeceği başka bir âlem gelecektir. Böyle bir âlemi inkâr etmek, tecelli ve eserleri her tarafta görülen merhamet, kerem ve nimetlendirmeyi, ayrıca cezalandırmayı inkâr etmek demektir. Bu ise, güneşin varlığını inkârdan daha öte bir şeydir. Haşir ve Âhiret'siz ölüm, merhameti azaba, muhabbeti sonsuz ayrılık ve işkenceye, nimeti intikam ve lânete, aklı bir ızdırap âletine, lezzeti acıya çevirir.

Rab olarak ortaksız hakimiyet ve idaresini kâinatın düzeninde, ondaki her bir şey ve hareketteki binlerce maksatta, adalet ve dengede sergileyen Celâl sahibi Allah (c.c.), elbette Rablığına ve Hakimiyet'ine sığınan, Hikmet ve Adalet'ine inanan ve bu inanmanın gereği ibadet ve itaatte bulunanlara rahmet ve himayesini gösterecektir. Buna karşılık, O'nun Celâl ve İzzet'ine uygun cezalandırması da olacaktır. Sorumluluk sahibi insanlar ve cinler gibi varlıkların tesir sahasında onlara verilen irade ve tanınan hürriyetten dolayı adalet tam gerçekleşmemekte, zalimler zulümlerinin hak ettiği cezayı tam manâsıyla görmeden, mazlumlar ise haklarını gerektiği gibi alamadan dünyadan göçmektedirler. Demek oluyor ki, adaletin tam temsil ve tatbik edileceği bir büyük mahkeme gelecektir. Dünyada iken de gerek fertler, gerekse ve bilhassa toplumlar, milletler, hattâ dünya çapında maruz kalınan felâketler, yıkımlar, helâkler, düşüş ve yükselişler, bu adaletin kısmî tecellilerini göstermektedir.

Dünya, kendine has sayılamayacak kadar çok nakışla süslenmiştir. Ay ve güneş dünya sarayının lâmbaları, yerin bilhassa yüzü ise, özellikle canlılar için zengin bir mutfak ve sofra olma vazifesi görmektedir. Ağaçlar, göz alıcı güzelliklerle donanıp, gözleri tatmin ettikten sonra çeşit çeşit meyvelerini her yıl yenilenmiş olarak gözü de iştahı da doyuracak şekilde sunmaktadır. Bütün bunlar ve daha başka pek çok

gerçekler, sınırsız bir kerem, ihsan ve cömertlikten izler taşımaktadır. Fakat dünya hayatının sınırlılığı, buna karşılık, bilhassa insan gibi şuurlu varlıkların emel ve arzularının sonsuza uzanıp dünyada tam tatmin olmaması, dünyanın doyma değil tatma yeri olduğunu, fakat tam tatmin için de bir başka hayatın bulunduğunu açıkça ortaya koyar. Yoksa lezzetin sona ermesi elem, elemin sona ermesi lezzettir. Eğer nimetlenme ve tatmanın sonsuz, doymanın mükemmel olduğu bir başka hayat bulunmamış olsaydı, dünya hayatının sınırlılığı, dünyada sunulan nimetleri sadece eleme çevirirdi. Bu ise, sonsuz kerem, cömertlik ve ihsana zıttır. Sonsuz cömertlik ve ihsan, sınırsız vermeyi ve ihsan etmeyi gerektirir. Bu da, ölümsüz ve sınırsız bir hayatı gerektirir. Ayrıca, ihsan ve cömertlik, teşekkür veya şükür de ister; bu, insanın fıtratına yerleştirilmiştir. İnsaniyet ancak teşekkür veya şükürle kaimdir. Sonsuz cömertlik ve ihsan Sahibi'ne şükür için de dünya hayatı yeterli değildir; o da, sonsuz ve sınırsız bir başka âlem, bir başka hayat ve şükredeceklerin sonsuzluğunu ister.

En küçük bir yaratığının ihtiyaçlarını en ummadık şekillerde gideren, gözlerden en gizli bir yaratığının en sessiz yardım çığlığına cevap veren sonsuz rahmet sahibi Zât, yaratıkları içinde en çok değer verdiği insanın sonsuzluk arzusuna elbette kayıtsız kalacak değildir. En zayıf ve çaresiz yaratıkları (yeni doğmuş bebekler gibi) en iyi derecede ve hiç zahmetsiz beslemede görülen merhamet ve şefkat, kâinatın Rabbinin Rubûbiyet'ini tam bir merhametle icra ettiğini gösterir. Öyleyse, böyle bir rahmet ve merhametin en değerli yaratığın duasını geri çevirmeyeceği açıktır. İnsan sonsuzluk, ölümsüzlük ve ebedî saadet gibi öylesine evrensel bir arzuya öylesine derinden sahiptir ki, onun bu arzusuna ve bu konuda hal diliyle yaptığı duaya bütün kâinat "Âmin!" der.

Bahar mevsiminde yeryüzünü süsleyen çiçeklerin tohumları gibi, çiçekleri, yaprakları, rüzgârda çıkardıkları sesler ve meyveleriyle sadece insanları değil hayvanları da cezbeden ve onlara hizmet eden ağaçların çekirdekleri de, onların hayatlarının her bir ânının kaydedildiğini gösterir. Evet, her bir tohum ve çekirdek, bir hayatın muhassalası, tarihçesi, yeni bir hayatın ise planı, programı, kanunu ve bilgi yüküdür. Her bir tohum ve çekirdek, ayrıca insandaki hafızanın da bitkiler âlemindeki mukabilidir. Bu, bitkilerin ve ağaçların hayatlarını tohum ve çekirdeklerine kaydeden ve bu tohum ve çekirdekleri çok daha büyük bir başka hayata temel yapan Hakîm ve Hafîz olan Allah'ın, en değerli yaratığı olan insanın hayatının da çok daha önemli ve uzun bir başka hayat adına kaydedilmeden geçip gitmesine müsaade etmeyeceğini gösterir. O, insanların kaydettiği güzel davranışlarından ve imanlarından şu anda bir çekirdek halinde var olan Cennet'i bütün ihtişam ve güzelliğiyle, küfür, nifak ve günah olan davranışlarından da Cehennem'i bütün azap unsurlarıyla meydana getirecektir.

16. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin aşağıdaki ifadeleri, Kur'ân'ın emrettiği ve övdüğü bu İslâmî tavır ve davranışın tefsiri gibidir:

> Aç herkese açabildiğin kadar sîneni, ummanlar gibi olsun! İnançla geril ve insana sevgi duy; kalmasın alâka duymadığın ve el uzatmadığın bir mahzun gönül..!

İyileri iyilikleriyle alkışla; inanmış gönüllere karşı mürüvvetli ol; inançsızlara öyle yumuşak yanaş ki, kinleri, nefretleri eriyip gitsin ve sen, soluklarında daima Mesih ol..!

Yolların en renklisinde ve beyanların en çarpıcısıyla göklerle alışverişinde bir Yüce Rehber'in arkasında olduğunu unutma! Unutma ve bu hususların bir tekine bile sahip bulunmayanları düşünüp insaflı ol.!

Kötülükleri iyilikle sav; görgüsüzce muamelelere aldırış etme! Herkes, davranışlarıyla kendi karakterini aksettirir. Sen müsamaha yolunu seç ve töre bilmezlere karşı âlicenap ol..!

Sevgiyi sevip düşmanlığa düşman olmak, inançla coşan bir kalbin en mümeyyiz vasfıdır. Herkesten nefret ise, ya gönlü şeytana kaptırmışlık veya bir cinnet eseridir. Sen insanı sev; insanlığa hayran ol..!

Sakınıp, bir kere dahi olsa nefsin hakemliğine düşmemelisin; zira ona göre senden başka herkes mücrim, her fert de talihsizdir. Bu ise, en doğru sözlünün beyanında şahsın helâki demektir. Sen nefsine karşı oldukça sert, başkalarına karşı da yumuşaklardan yumuşak ol..!

Başkalarını sana sevdiren ve onları senin nazarında sevimli kılan tavır ve davranışlara dikkat et! Unutma ki, aynı şeyler senin de sevilip beğenilmene vesile olabilir. Daima insanca davran ve merhametli ol..!

Hak'kın sana karşı muamelesini ölçü kabul edip, halka karşı öyle davranmalısın. O zaman halk içinde Hak'la beraber olur, her iki yalnızlığın vahşetlerinden de kurtulursun...

Yaratıcı'nın nazarında ne olduğunu gönlünde O'na ayırdığın yer ile, halk katındaki mevkiini de onlara karşı olan tavırlarınla tartıp değerlendirebilirsin. Hak'tan bir lâhza gafil olma! Ve, "İnsanlar içinde insanlardan bir insan ol..!"

Hasılı, insanlar içinde sevgi ve itibarını korumak için Hak için sev! Hak için nefret et! Ve, gönlü Hak'ka açık bir insan ol..! (*Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, 101–102)

17. *Seb'-ı Mesânî*'den maksadın Fatiha olduğu genellikle kabûl edilir. Yedi âyetten oluşan Fâtiha'nın Cenaze Namazı hariç bütün namazlarda, özellikle bu namazların ilk iki rekatında okunması Şafiîlere göre farz, Hanefîlere göre vaciptir. Yani o, tekrarlanan bir kıraattir. Ayrıca o, bazı rivayetlere göre, diğer sûrelerin aksine iki defa vahyedilmiştir. Bu bakımdan müfessirler arasında, ona "İkişerli Yedi (Âyetli Sûre)" manâsında *Seb'-ı Mesânî* dendiği görüşü hakimdir.

Fâtiha, Kur'ân'ın özü veya çekirdeği gibidir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, onun için Kitabın Anası tabirini kullanır. (Buharî, "Kitabü't-Tefsir", 1) Kendisinden çıkacak ağacın tamamını özlü ve yoğun biçimde ihtiva eden bir çekirdek gibi, Fâtiha da Kur'ân'daki bütün aslî düsturları şu veya bu şekilde kendinde barındırır. (*İşârâtü'l-İ'câz*, 14)

Kur'ân, üslûp ve manâ olarak o derece harikulâde ve özlü, ayrıca o derece kapsamlıdır ki, bilhassa belli uzunlukta olanlardan bir tanesi, kâinatı ihtiva eden bütün bir Kur'ân okyanusunu içine alır; uzun olsun kısa olsun her bir sûre, Kur'ân'ın ana maksatlarını kendinde taşır. Hattâ her bir âyet, en azından âyetlerin pek çoğu ise, doğrudan veya işareten, remzen, zımnen, yani şu veya bu şekilde, yine Kur'ân'ın tamamına bir fihrist gibidir. Kur'ân'ın çok az sözle bir manâ okyanusunu ifade etme şeklindeki bu mucizevî yanı, Cenab-ı Allah'ın kullarına büyük bir nimetidir ki, Kur'ân'ın tamamını her zaman okumaya muvaffak olamayanlar, onun bir sûresini okumakla Kur'ân'ın tamamını okumuş gibi olurlar. 3 İhlâs veya 4 Kâfirûn Sûresi'ni okumanın Kur'ân'ın tamamını okumuş sevabı kazandırabileceğini buyuran hadislere bu açıdan da bakılabilir. Hemen hemen bütün âlimler, bilhassa tasavvuf önderleri, Fâtiha'nın Kur'ân'ı, Besmele'nin ise Fâtiha'yı özlü biçimde ihtiva ettiği konusunda müttefiktirler.

Kur'ân'da insanın ihtiyaç duyduğu bütün ilimler, kaideler, emir ve yasaklar, ferdî, ailevî, içtimaî, iktisadî, manevî ve uhrevî hayatımız için düsturlar, va'd ve tehditler, teşvik ve sakındırmalar, yol gösterme ve (yanlış) yoldan alıkoymalar, misal ve temsiller vardır. Kur'ân, herkes müsbet manâda neye ihtiyaç duyuyorsa onu ihtiva eder; bu bakımdan, "Ne arzu edersen, neye ihtiyaç duyarsan Kur'ân'dan al" denmiştir. Onun âyetleri o derece kapsamlıdır ki, herhangi bir derdin çözümü, rahatsızlığın ilacı da onda bulunabilir. O, böyle de olmalıdır, çünkü o, indirildiği günden Kıyamet'e kadar her şartta, her yerde, her durumda her seviyeden herkesi tatmin eden ve edecek İlâhî Kitap'tır. Önemli olan, ona yaklaşmayı bilmek, onu anlayabilmek ve ondan istifadeye muvaffak olmaktır.

18. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın hayatı o kadar sade ve fakirceydi ki, bir defasında O'nun kaba bir hasır üzerinde yattığını ve hasırın mübarek vücudunda izler bıraktığını gören Hz. Ömer (r.a.), ağlayarak şöyle demekten kendini alamamıştı: "Ey Allah'ın Rasûlü! Krallar yumuşak, kuş tüyü yataklarda yatarken, sen böyle kaba hasırlarda yatıyorsun. Halbuki sen, Allah'ın Rasûlü'sün ve rahat bir hayata onlardan daha çok lâyıksın." Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, ona şu cevabı verdi: "Razı olmaz mısın, dünya zevkleri onların, Âhiret nimetleri bizim olsun?" (Buharî, "Tefsir," 287; Müslim, "Talâk," 31)

Bütün peygamberler gibi Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm da, vazifesini yerine getirirken en ufak bir dünyevî karşılık beklemedi. Açlığa, susuzluğa ve başka her türlü zorlukla birlikte bütün işkencelere katlandı. Doğduğu ve büyüdüğü yerden çıkmak zorunda bırakıldı ve gittiği yerde de, içten ve dıştan sürekli saldırılara maruz kaldı. Ama bütün bunlara sadece Allah rızası ve insanlığın saadeti uğruna tahammül etti. Bir defasında Hz. Ebû Hüreyre (r.a.), O'nu oturur vaziyette namaz kılarken gördü ve hasta olup olmadığını sordu. Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm'ın cevabı Ebû Hüreyre'yi ağlatmıştı: "Açım Ebû Hüreyre; açlık, bende ayakta duracak takat bırakmadı." (Ebû Nuaym, 7: 107; *Kenzü'l-Ummâl*, 1: 199)

Sonraki yıllarda Ashab'dan pek çokları belli ölçülerde zenginleşmişse de, Allah Rasûlü ve ailesi, hayatlarını hiçbir zaman değiştirmediler.

Sadece Allah rızası, kulluk borcu ve insanlığın saadeti uğruna yerine getirdiği misyonunun karşılığında en küçük bir dünya nimetine meyletmemesi bir yana, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, her türlü işkenceye de şikâyet etmeden katlandı. Defalarca dövüldü, topraklara bulaşmış olarak yerde terkedildi. Böyle durumlarda bazen ortada kimse olmaz ve küçücük kızı Hz. Fâtıma validemiz yardımına koşardı. Bir defasında Kâ'be'nin yanında yine dövülmüş, yardımına Hz. Ebû Bekir koşmuş ve O'na vuran cânilere şöyle bağırmıştı: "Bir insanı, sadece 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz?" (Buharî, "Fedâilü's-Sahâbe," 5; İbn Hanbel, 2: 205)

Kur'ân'da yer yer, yukarıda âyette geçen, *Sakın, o inanmayanlar içinde bazı gruplara dünya zevk ve geçimliği adına verdiğimiz şeylere gözünü dikme*! türünde yer alan ifadelerin Peygamber Efendimiz için manâsı, "Sen, hiçbir zaman böyle yapmazsın" şeklinde olup, bu ifadeler, mü'minler için ikaz ihtiva etmektedir.

91. Ki onlar, Kur'ân'ı bölük bölük edip (dağıtıyorlardı).[19]

92. Rabbine andolsun ki, onların hepsini sorguya çekeceğiz,

93. Yapageldikleri bütün bu işlerden.

94. Artık, sana emredileni kafa çatlatırcasına anlat ve müşriklere, (onların tepkilerine) aldırma.[20]

95. O alaycılara karşı Bizim sana destek olmamız kâfidir.

96. Onlar, Allah varken başka ilâh (ve ilâhlar) uyduruyorlar, ama elbet bir gün bilecekler.

97. Onların bu kabil iddialarından dolayı canının sıkıldığını, göksünün daraldığını biliyoruz.

98. Ama sen, Rabbini her türlü şirkten ve şirkin çağrıştırdığı noksanlıklardan tenzih ve bütün hamdin sadece O'na ait bulunduğunu ilan et; daima secde ile de kulluğunu ve teslimiyetini ortaya koyan biri ol.

99. Ve, (gözlerden perdeyi kaldırıp her gerçeği ortaya çıkaracak ve gelmesi herkese mukadder) ölüm sana gelip çatıncaya kadar da Rabbine ibadette devam et.

266

19. Bu âyetlerden kimin kastedildiği konusunda farklı mülâhazalar olmuştur. Sûrenin Mekke'de İslâm'ın ilk yıllarında indiği dikkate alındığında doğru olan görüş şu olsa gerektir: Mekke'ye hac veya ticaret münasebetiyle civar kasabalardan gelenler olurdu. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, İslâm'ı bunlara da tebliğ ediyordu. Mekkeliler ise, Kur'ân'dan inen âyetler içinde kendilerince başkalarının inanmalarına mani olabilir diye umduklarını tabletler üzerine yazıyor veya yazılmış tabletleri alıyor ve bunları dışarıdan gelenlere veriyorlardı. Âyetler, bunlardan söz etmekle, diğerlerini uyarmaktadır.

20. Bu emir gelinceye kadar Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, tebliğini gizlice yürütüyordu. Bu emirle birlikte artık onu açığa vurdu.

Sürekli tebliğ, Nebevî metodun önemli bir özelliğidir. Bir rasûl, tabir yerinde ise, misyonu, yani tebliğ içinde kaybolmuş demektir. Vazifesi, O'nun uykularını kaçırır. O, Allah'ın Mesajı'nı anlatabileceği her şartı kollar, her fırsatı değerlendirir. Bilhassa Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün hayatı boyunca böyle yapmıştır. Mekke'de iken evleri ziyaret eder, sokaklarda dolaşır, bir arada oturan insanların yanlarına uğrar, fuarları takip eder ve bir insanın hidayete ermesi için bütün varlığıyla didinir dururdu. Hakaretler, kınamalar, alaylar, eziyet ve işkenceler, O'nu bu kutlu vazifeyi yerine getirmekten bir an bile alıkoyamazdı.

16. NAHL SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 128 âyettir. İsmini 68'inci âyette geçen ve "bal arısı" manâsına gelen *nahl* kelimesinden alır. Kur'ân, bu sûrede bal arısını Cenab-ı Allah'ın Kudret ve Hikmet'inin bir diğer mucizesi olarak takdim buyurur. Sûre, iman esasları üzerinde durur; her türlüsüyle küfrü ve şirki farklı delillerle reddeder. Ayrıca adalet, ihsan, cömertlik gibi faziletlere teşvikte bulunur ve her türlü kötülük ve çirkin davranıştan sakındırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Allah'ın (küfredenleri vuracak felâket ve Kıyamet'le ilgili) hükmü verilmiştir ve mutlaka gelecektir; şu halde (ey inançsızlar, Rasûlüllah'a "Kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı haydi getir!" diyerek inkârınızı ortaya koymanıza ve) o hükmün icrasını hemen istemenize hiç gerek yok. Allah, (yalan söyleme, sözünde durmama ve verdiği hükmün yerine gelmemesi gibi her türlü noksanlıktan) münezzehtir ve hangi şekilde olursa olsun müşriklerin O'na ortak koşmasından nihayet derecede yücedir, aşkındır.

2. O, melekleri (bütünüyle pak ve manevî) emirleri âleminden hayat kaynağı vahiy ile kullarından her kimi dilerse ona indirir ve şöyle emreder: "Allah, 'Ben'den başka hiçbir ilâh yoktur, şu halde Bana karşı gelmekten, dolayısıyla azabımdan sakının!' buyuruyor." diyerek insanları ikaz edin."[1]

3. O, gökleri ve yeri boş yere değil, hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yaratmıştır. Hangi şekilde olursa olsun, müşriklerin O'na ortak koşmasından nihayet derecede yücedir, aşkındır.

4. İnsanı da (baba ve anneden gelen) birkaç damla sıvıdan yarattı; ama insan, (Yaratıcısı ve O'nunla alâkalı gerçekler karşısında) yaman bir hasım ve tartışmacı kesiliverdi.

5. Eti yenen (koyun, keçi, sığır ve deve gibi) hayvanları da yarattı. Sizin için onlarda sizi soğuktan koruyan (deri, yün, kıl gibi) maddeler ve daha başka pek çok faydalar vardır. Onların etlerini ve ürettikleri yiyecekleri de yersiniz.

6. Onları akşamleyin ağıllarına getirir ve sabahleyin otlağa sürerken bambaşka bir zevk alırsınız.

7. Yüklerinizi öyle uzak ve varılması zor diyarlara taşırlar ki, onlar olmasa çok büyük zahmet ve meşakkat çek-

meden oralara ulaşamazdınız. Gerçekten Rabbiniz, pek şefkatlidir; (bilhassa zayıf ve çaresizlere karşı) hususî rahmeti pek boldur.

8. Hem binmeniz, hem de bir ziynet, hayatınıza hoş bir katkı olsun diye atları, katırları ve merkepleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz daha neler neler yaratmaktadır ve daha da yaratacaktır.[2]

9. Yolun doğrusunu bildirmek, (sizi yaratan, koruyan ve yaşatan Rabbiniz olarak) Allah'a aittir; yolun eğrisi olduğu gibi, eğri yollarda gidenler de pek çoktur. Eğer Allah dilese (ve kendilerine seçim hürriyeti vermeyip insanları tek bir yolda gitmeğe zorlasaydı), sizin hepinizi yolun doğru olanına iletirdi.

10. O'dur ki, sizin için gökten bir tür su indirir: içme suyunuz ondan meydana geldiği gibi, hayvanlarınıza yedirdiğiniz ot ve ağaçlar da onunla yetişir.

11. Allah, o su ile sizin için ekinler, zeytinlikler, hurmalıklar, üzüm bağları ve çeşit çeşit meyveler bitirir. Elbette bütün bunlarda ciddî ve sistemli düşünen bir topluluk için çok önemli bir işaret, bir ders vardır.

12. Sonra geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı hizmetinize verdi; bütün yıldızlar, O'nun mutlak emri altındadır. Hiç şüphesiz bunda düşünüp akleden bir topluluk için apaçık işaretler ve nice dersler söz konusudur.

13. Yeryüzünde sizin için her türde ve her renkte daha nice nice hayvanlar ve bitkiler yaratmıştır O. Kuşkusuz bunda da düşünüp ders alan bir topluluk için ne kadar mühim bir işaret, bir ders vardır.

14. Yine O'dur ki, denizi hükmü altında belli bir sisteme koymuştur; böylece ondan taptaze et yer ve takı için ziynet eşyası çıkarırsınız. Denizde gemilerin suları yara yara akıp gittiklerini de görürsün; görürsün ki, O'nun pek bol olan lütf u ihsanından nasibinizi arayasınız ve (nimetleri karşısında O'na) sürekli şükredesiniz.

266-267

1. Pek çok sözde rehberlerin peşinde sürüklenen insanlık, ancak peygamberlerle doğru yolu bulmuştur. Hususi misyon sahibi bu zatların son derece dengeli ve âhenktar olan hayatları, mükemmel bir senfoniyi andırır. Sözleri, kalbleri fetheden en tatlı melodiler gibidir. Canlı-cansız bütün varlık, onların sözlerine kulak verir. Hz. Muhammed'de aleyhissalâtü vesselâm olduğu gibi, ağaçlar ve taşlar bile onlara selâm verir; onlar da iade-i selâmda bulunurlar. Meşhur Kaside-i Bür'e'sinde Busiri, Peygamberimizle alâkalı olarak, "Ağaçlar O'nun çağrısına secde ederek cevap verirdi." der. Varlığın manâsı onun gelişiyle keşfedildi ve kaostan kurtuldu. Her bir varlık ve

hadisenin Allah'ı hamd ile tesbih eden, kâinattaki muhteşem âhengin ise Allah'ın varlığını ve Birliğini haykıran birer dil olduğu ortaya çıktı.

2. Bu son cümle, hayli manidardır. Cenab-ı Allah (c.c.), hayatın gelişmesine paralel olarak, insanların kullanması, bir ziynet ve hayatlarına katkı olması için, ayrıca daha başka sebeplerle sürekli yeni şeyler yaratmaktadır ve elbette daha da yaratacaktır. Bunlar içinde, bugün bilmediğimiz ve gelecekte keşfedilecek veya bize ebediyen meçhul kalacak bitkiler ve hayvanlar olduğu gibi, Allah'ın, insanın elinde yarattığı ve daha da yaratacağı yeni yeni aletler de vardır. Âyet-i kerime, bitki ve hayvanların insana olan pek çok faydalarının yanısıra, onun hayatına süs olarak da katkıda bulunduğunu, hattâ bazılarının sadece süs vazifesi gördüğünü de belirtmektedir.

15. Hem, hareketiyle sizi sarsmasın diye yeryüzüne sağlam kazıklar (dağlar) çaktı; nehirler ve yollar da var etti ki, orada şaşırmadan seyahat edip, hedefinize ulaşabilesiniz.

16. Ve yol bulmada yararlanacağınız daha bir çok işaretler koydu; pek çokları da yıldızlarla yollarını bulur, yönlerini tayin ederler.

17. O halde, şöyle bir düşünün: Yaratan, hiç yaratmayan gibi midir? Az da olsa düşünüp ders ve öğüt almayacak mısınız?

18. Sonra, Allah'ın nimetlerini tek tek saymaya kalksanız, mümkün değil, onları toplu halde bile sayamazsınız. Hiç kuşkusuz Allah, (hata ve günahları) çok bağışlayandır; (günahlarına rağmen, kullarına) hususî rahmeti pek bol olandır.

19. Allah, neleri gizleyip neleri açığa vurduğunuzu da bilir.

20. O müşriklerin Allah'tan başka yönelip yalvardıkları, dua ve ibadet ettikleri (canlı-cansız, insan-melek-cin ve put her ne varsa), herhangi bir şey yaratmak şöyle dursun, bizzat kendileri yaratılmaktadır.[3]

21. Ölüdür onlar, diri değillerdir (ve dolayısıyla kendilerine hayat verecek birine muhtaçtırlar). Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.[4]

22. Oysa ilâhınız, tek bir ilâhtır; fakat Âhiret'e inanmayanlar –işte onların kalbleri, (bu en büyük gerçeği ve ona dayanan daha pek çok gerçekleri) inkâra da şartlanmıştır. Onlar, boş bir büyüklenme içindedirler.[5]

23. Şüphe yok ki Allah, onların neleri gizleyip neleri açığa vurduklarını bilmektedir. Şurası bir gerçek ki O, büyüklük taslayıp, iman etmeyi kibirlerine yediremeyenleri sevmez.

24. Onlara, "Rabbiniz ne indiriyor?" dendiğinde, "Öncekilerin masalları, hurafeleri!" diye karşılık verirler.

25. Sonuçta da, Kıyamet Günü kendi günah yüklerini tastamam yüklenecekleri gibi, hiçbir kesin bilgiye dayanmadan saptırdıkları kimselerin günah yüklerinden bir kısmını da taşıyacaklardır.[6] Gerçekten, sırtlarına ne kötü bir yük alıyorlar!

26. Onlardan önce gelip geçen (ve onlar gibi inkâr, zulüm ve kibirde ısrar eden)ler de, (kendilerine gönderilen peygamberlere ve getirdikleri İlâhî Mesaj'a karşı) tuzak kurmaya yeltenmişlerdi. Fakat Allah, tuzaklarını ve şehirlerini dolduran binalarını ta temellerinden yıktı da, üstlerindeki bütün tavanlar tepelerine çöktü. Bu azap, onlara hiç farkedemedikleri bir yerden gelmişti.

3. Kur'ân'ın ortaya koyduğu deliller, açık, anlamı belli, ama aynı zamanda çok yönlüdür. Kur'ân, bütün insanların hidayetini hedef aldığı ve insanların büyük çoğunluğu da avam olduğu için, en alt seviyedekilerin de rahatça anlayacağı bir dil kullanır; fakat

böyle yapmakla en üst bilgi ve anlayış seviyesindekileri de asla mahrum bırakmaz. Bu, onun mucizevî yanlarından biridir.

Sadece yaratandır ki, ibadete lâyık ilâh olabilir ve lâyıktır. Çevremizdeki her şeyin zaman ve mekân içinde akıp durduğunu, geçip gittiğini, dünyaya gelip dünyadan göçtüğünü, dolayısıyla bir başlangıcı ve sonunun olduğunu, bu başlangıç ve son arasındaki yolculuğunda da mahiyet itibariyle sabit kalmakla birlikte hep bir tahavvülat yaşadığını görürüz. Bütünüyle kâinat da, aynı şekilde belli kanunlara bağlı olarak zaman ve mekân içinde akıp gitmekte ve değişikliklere maruz kalmaktadır. Bu bakımdan, bu tür özelliklere sahip olan her şey yaratılmıştır ve varlığını kendisinden başka birine muhtaçtır. Yaratılan asla yaratıcı, yaratan ise hiçbir zaman yaratılmışın cinsinden olamaz. O, zaman ve mekânla da sınırlı değildir ve sonsuzdur; yani bir sonu olmadığı gibi başlangıcı da yoktur. Zaman, mekân ve sonluluk, yaratılmışla alâkalıdır.

İnsan, Yaratıcı'nın yani Allah'ın kendisine bahşettiği zihnî kapasite ve kabiliyetlerle büyük buluşlara imza atmışsa da, hiçbir zaman tek bir otu, hattâ bir zerreyi yaratamayacaktır. Varlıklar içinde sahip kılındığı imkânlarla en bilgili ve en güçlü, aynı zamanda şuur ve irade sahibi olan insan bir ota, bir zerreye hayat veremiyor, onları meydana getiremiyorsa, şu halde ondan başka bir varlık da yaratıcı olamaz. Dolayısıyla, ister diyelim ki Hz. İsa gibi bir insan ve peygamber, ister bir melek, ister "tabiat" ve "tabiat güçleri", ister ruh, ister bir put, isterse başka bir şey olsun, hiçbir şey kendisine ibadet edilmeye lâyık değildir ve başkalarından ibadet istemeye de hakkı yoktur.

Ayrıca, açıkça şahit olduğumuz üzere, "tabiat"ta bize bahşedilen her şey yaratılmış olup, bize karşılıksız verilmektedir. Dünyadaki bütün insanlar bir araya gelse ve güçlerini, kabiliyetlerini, servetlerini ve bilgilerini birleştirseler, sözgelimi bir buğday tanesini bile yaratamazlar. Bir buğday tanesinin toprakta büyüyüp buğday başağı olması için de güneşe, toprağa, havaya, suya, tohumun kendisine ve ondaki başak olma özelliğine ve bütün bu unsurların ölçülü işbirliğine ihtiyaç vardır. İşbirliğindeki bir aksama veya ölçüsüzlük istenen neticenin alınmasını engeller. Bu demektir ki, kâinatta bir şeyin varlığ bütün kâinatın varlığına bağlıdır. O halde, bize karşılıksız da verilse, her bir şeyin fiyatı bütün kâinat kadardır. Sonra, bir şeye ihtiyacımız ne kadar çoksa o, kâinatta o kadar fazla ve ucuzdur. Meselâ, temiz havayı bedavaya alırız; su da, gök tarafından yine bizim hiçbir masrafımız ve emeğimiz olmadan gelmekte ve yerde içme suyu, kullanma suyu, maden suyu gibi farklı özellikte sular olarak depo edilmektedir. Belki, günlük hayatımızda hiç de dikkat etmediğimiz bu basit gibi görünen, fakat aslî ve çok büyük, dolayısıyla Kur'ân'ın dikkat çektiği gerçekler, bütün isim ve sıfatlarıyla Cenab-ı Allah'ın varlığını ve mutlak birliğini başka her şeyden çok daha açık ve net bir hakikat olarak ortaya koymaktadır.

4. İster canlı ister cansız olsun, Allah'tan başka tanrılaştırılan her şey, kendi olarak ölüdür; yani canlı her şey, canlılığını Allah'a borçludur. Bu gerçek, bir başka âyette

benzer şekilde şöyle anlatılır: *O'na hiçbir şey yaratamayan, bir şey yaratmak şöyle dursun, bizzat kendileri yaratılmış bulunan varlıkları mı ortak tanıyorlar? Ve onlara hiçbir yardımı olmayan, bırakın onlara yardım etmeyi, kendilerine bile yardımı dokunmayan varlıkları mı? (Ey müşrikler! Onlar nasıl ilâh ve Allah'a ortak olabilir ki? Bırakın hidayet etme ve dualara cevap vermelerini, onları ilâh edinip Allah'a ortak tanıyan) sizler onları iyi bir yola, hayırlı bir maksada çağıracak olsanız, bu çağrınıza cevap bile veremezler. Onlara ister böyle bir davette bulunmuşsunuz, ister bütün bütün sükût durmuşsunuz hiç farketmez. Allah'tan başka kendilerine yönelip yalvardığınız, dua ve ibadet ettiğiniz ne ve kim varsa hepsi sizin gibi yaratılmış kullardır. Siz başka türlü düşünüyor, başka türlü itikad ediyorsanız ve bu düşünce ve itikadınızda samimi iseniz, haydi onlara yalvarıp dua edin de, size cevap versinler*! (A'râf Sûresi/7: 191–194; ayrıca bkn. not 40) Âyette (peygamberler, velîler ve daha başka büyük veya büyük tanınan kimseler gibi), zamanla insanların tanrılaştırdığı veya putlaştırdığı kişilere de atıf vardır. Mekkeli ve gerek onlar zamanında, gerekse daha önceden yaşamış müşriklerin taptıkları, meselâ Lât, Menat, Uzza, Ved, Suva, Yağus gibi putlar, esasen bu isimleri taşıyan ve halkın saygı gösterdiği zatlardı. Zamanla bu saygı tapmaya dönüştü ve adlarına putlar dikildi. Âyette, kendileri ölmüş bulunan ve ne zaman diriltileceklerini bile bilmeyen bu insanların da asla ibadete lâyık tanrılar olamayacağı belirtilmektedir.

5. Âhiret'i inkâr etmek, ya insan duyularının ötesindeki âlemleri, varlığın metafizik boyutunu inkâr etmekten veya insanın kendi üstünde bir varlığın önünde hesap vermeyi kibirine yedirememesinden kaynaklanır. Birinci durum da, yine beşerî gurura, yani insanın kendi idrak ve bilgisine duyduğu güvenden ileri gelen gurur ve kibire dayanır. Âhiret'i inkâr da, çok defa Allah'ı inkârı beraberinde getirmektedir. Bunun diğer türlüsü de doğrudur; yani Allah'ı, mutlak üstün bir varlığı inkâr Âhiret'i inkâra da sebep olmaktadır. Bu gerçek, İslâm'da iman esaslarının birbiriyle derinden bağlantılı olup, birbirini gerektirdiğini ortaya koyar. Dolayısıyla, bu esaslardan birine inanmak, diğerlerine inanmayı da gerektirir.

6. Kimseye kimsenin suçunun ve günahının yüklenemeyeceği (En'âm Sûresi/6: 164), İslâmî bir düsturdur. Fakat "Sebep olan, yapan gibidir." kaidesince, iyi veya kötü bir işe sebep olan, bir insanı iyi veya kötü bir işe yönelten, o işten gelecek sevap veya günaha ona olan katkısı nisbetinde ortak olur. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bir hadis-i şeriflerinde bu düsturu şöyle beyan buyurmaktadırlar: "Kim İslâm'da güzel bir yol, bir çığır açarsa, bu açma işiyle birlikte daha sonra o yolda gidenlerin sevap ve mükâfatı, o yolda gidenlerden eksiltilmemek üzere o kişiye verilir. Kim de İslâm'da kötü bir yol, bir çığır açarsa, bu açma işiyle birlikte o yolda gidenlerin vebali, gidenlerden eksiltilmemek üzere onun sırtına yüklenir." (Müslim, "Zekât", 69; İbn Mace, "Mukaddime", 203)

27. Sonra, elbette Kıyamet Günü gelecek ve o gün Allah onları rüsvay edecektir. Şöyle diyecektir (onlara): "Nerede kendileri uğrunda mü'minlere düşman kesildiğiniz ortaklarım(!)?" Kendilerine ilim[7] nasip edilenler ise (o gün), "Her türlü rüsvaylık bugün kâfirlerin başınadır!" derler.

28. Melekler, böylesi kâfirlerin canlarını onlar (küfür ve günaha bulaşmış halde) bizzat kendilerine zulüm içindeyken alırlar. Onlar, azabı görünce teslim bayrağını çeker ve mazeret bulma gayreti içinde, "Biz, herhangi bir kötülük yapma niyeti taşımıyorduk!" derler. "Hayır, hayır! Allah, neyi ne maksatla yaptığınızı elbette çok iyi bilmektedir.

29. "Şimdi, Cehennem'de sonsuzca kalmak üzere girin bakalım kapılarından içeri! Ne de kötüdür gurur ve kibir heykellerinin yeri!"

30. "Rabbiniz ne indiriyor?" diye, Allah'a karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlara sorulduğunda ise onlar, "Sadece hayır indiriyor." derler. Bu dünyada Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyilik düşüncesiyle yaşayan ve sürekli güzel davranışlarda bulunanlar için, (niteliğini insanların burada kavraması mümkün olmayan sürpriz) mükâfat ve güzellikler vardır. Âhiret yurdu, elbette ve bütünüyle hayırlıdır. Ne hoştur takva sahiplerinin yurdu!

31. Sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri; oraya girerler, ırmaklar akar (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından; her ne dilerlerse vardır orada. Allah, takva sahiplerini işte böyle mükâfatlandırır.

32. Melekler, onların canlarını onlar (küfür, şirk, zulüm) kirlerinden arınık halde iken alırlar.. "Size selâm olsun!" derler: "Sürekli meşgul bulunduğunuz güzel işlerden dolayı girin Cennet'e!"

33. (O müşrik kâfirler, canlarını almak veya başlarında bir felâketin patlaması için) illâ ki kendilerine meleklerin gelmesini veya Allah'ın azap emrinin gelip çatmasını mı bekliyorlar? Kendilerinden önceki (kâfirler de) böyle yapmıştı. Allah onlara zulmetmemişti, fakat onlar, (şirk, küfür ve günahlarda diretmekle) bizzat kendilerine zulmediyorlardı.

34. Sonunda, işledikleri kötülükler başlarında patladı ve sürekli alayla karşıladıkları gerçekler onları çepeçevre kuşatıverdi.

35. Şirk koşanlar, bir de "Eğer Allah öyle dilemiş olsaydı, biz de, atalarımız da Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet etmez, O'nun emri olmadan hiçbir şeyi haram kılmazdık!" diyorlar. Onlardan önceki (müşrik)ler de böyle davranmıştı. Yoksa rasûllere düşen, (Allah'ın kendilerine tevdî buyurduğu Mesaj'ı) hiçbir kapalılık bırakmadan tebliğ etmekten başka bir şey midir?

36. Doğrusu her millet içinde, "Allah'a ibadet edin ve sahte ilâhlardan, Allah'a isyanla başka yollar, başka dinler icat ederek insanları bunlara itaate zorlayan bâtıl güçlerden (tağut) uzak durun!" diye bir rasûl görevlendirdik. Neticede, her milletten bir kısmına Allah hidayet nasip buyurdu ve bir kısmı hakkında da (müstahak oldukları için) sapkınlık kesinleşti.[8] Yeryüzünde şöyle bir dolaşın da, (rasûlleri ve Allah'ın onlarla gönderdiği Mesajını) yalanlayanların sonu nasıl oldu görün!

37. (Ey Rasûlüm!) Onların hidayete ermeleri için ne kadar hırs gösterip gayret ortaya koyarsan koy, şurası bir gerçek ki Allah, hakkında sapkınlık hükmü verdiği kimseyi hidayete erdirmez ve böyleleri için (onları Allah'a karşı koruyabilecek) hiçbir yardımcı da yoktur.

38. "Allah, ölen kimseyi diriltmez!" diye var güçleriyle yemin ediyorlar. Hayır, diriltecek! Ölüleri diriltmek, Allah'ın mutlak bir gerçek olarak yerine getirmeyi taahhüt buyurduğu bir va'ddir. Ne var ki insanların çoğu, (Allah'ı gerektiği gibi tanıyacak ilimden mahrum bulundukları için, bu ve benzeri gerçekleri) bilmezler.

39. Diriltecek ki, üzerinde ihtilâf ettikleri iman esaslarını onlara bütün açıklığıyla göstersin ve küfürde kökleşmiş olanlar, (Allah'ın dinini reddetmek ve başka inançlara dalmakla) gerçekte birer yalancı olduklarını bilsinler.

40. (Başka her şey gibi, ölüleri diriltmek de Bizim için çok kolaydır.) Bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "Ol!" demektir, o da hemen oluverir (olma yoluna giriverir).[9]

41. (Bulundukları yerde inançlarından dolayı) zulme maruz kaldıktan sonra Allah uğrunda hicret edenleri elbette dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz. Âhiret'te verilecek mükâfat ise şüphesiz daha büyüktür. (İnsanlar) bunu bir bilselerdi!

42. O muhacirler, (inançlarından dolayı başlarına gelenlere) sabretmişlerdir ve ancak Rabbilerine dayanıp güvenmektedirler.

269-270

7. Daha önce pek çok âyetlerde de geçtiği üzere (meseâ: Bakara Sûresi/2: 10, 145; Âl-i İmran Sûresi/3: 7, 61, 66; Nisâ Sûresi/4: 157; En'âm Sûresi/6: 100, 119, 144; Hûd Sûresi/11: 46; Yusuf Sûresi/12: 68; Nahl Sûresi/16: 25), küfür ve şirkin ilimle herhangi bir alâkası yoktur ve ilim, inanmayı gerektirir. Dolayısıyla burada belirtmeliyiz ki, ilim ve malûmat farklı şeylerdir. İlim hayal etme, tasavvur, muhakeme, araştırma, doğruluğunu teyit, benimseme, itikat ve emin olma gibi işlemlerden sonra ulaşılan, süt mesabesinde hazmedilmiş bilgidir, yakîndir. Hakkında en ufak bir şüphe olmayan böylesi mutlak doğru bilgi, öncelikle vahye dayanır. İslâm, ilmin sebepleri veya

vasıtaları olarak vahiy, akl-ı selim ve sağlam duyuları kabul eder. Dolayısıyla, "yol gösterici bir âlim kuzusuna süt veren koyun gibi olur; yavrusuna kusmuğunu veren kuş gibi olmaz." O, süt halini almamış bilgisini başkasına takdim ve telkin etmez.

8. Âyet, hidayetin Allah vergisi, buna karşılık dalâletin (sapıklık) ise bir istihkak, yani bizzat insanın hak etmesinin neticesi olduğunu açıkça beyan buyurmaktadır. Kişiyi sapıklığa müstahak kılan sebepler ise zulüm, açıktan ve çekinmeden günah işleme, kibir, yanlışta bile bile ısrar, niyet ve bakış açısındaki bozukluk gibi hususlardır. (Bakara Sûresi/2: 26; Nisâ Sûresi/4: 168-169; İbrahim Sûresi/14: 27, vs.)

9. Âyetin ve benzer ifadelerin anlamı için bkn. Bakara Sûresi/2: 117, not 101. Burada, şu önemli noktayı ilâve edebiliriz:

Mutlak kudret sahibi olan Cenab-ı Allah (c.c.), eşyayı onunla hiçbir fizikî teması olmadan ve o kadar kolay, o kadar süratle yaratır ki, bu yaratma bir "ol!" sözünden ibarettir. Ayrıca, Kadir-i Mutlak Zat yaratıklarına sonsuzca yakın olmasına mukabil, onlar O'na sonsuzca uzaktır. O, sınırsız büyüklüğüne rağmen, en küçük yaratığı bile asla önemsiz görmez; onu sanatının mükemmel güzelliğinden asla mahrum bırakmaz. Varlıkların meydana gelişindeki sonsuzca kolaylığa rağmen kâinattaki mükemmel düzen, bu Kur'ânî gerçeğe şahitlik etmektedir. Aşağıdaki temsilî mukayese, yaratılıştaki kolaylığı, Cenab-ı Allah'ın yaratıklarıyla olan münasebetini ve onlardaki tecellisini kavramak için bir fikir verebilir:

Güneş, Cenab-ı Allah'ın Nûr ismine kesif ve katı bir ayna olmakla birlikte, her varlığa kendisinden daha yakın denecek ölçüde yakın olup, onlar üzerinde ışık, renk ve ısı verme gibi yollarla tesiri vardır. Buna karşılık, yerdeki her nesne, güneşten milyonlarca kilometre uzakta olup, onun üzerinde hiçbir tesirleri yoktur ve ona yakınlık da iddia edemez. Bir nesne, ne kadar şeffaf, dolayısıyla güneşin tesirlerine ne kadar açık ise, onun güneşle münasebeti o ölçüde fazla olur. Bu nesnenin bir atom kadar küçük veya atmosfer kadar geniş olması, bu münasebete tesir etmez. Bir okyanus ve bu okyanustaki bir damla, bir gezegen ve yeryüzündeki bir atom, atmosfer ve bir hava molekülü, güneşten aynı şekilde istifa eder ve bunların her biri güneşe ayna olur, güneşi koynunda barındırır. Eğer güneş canlı, şuurlu ve irade sahibi olsaydı, onun damladan okyanusa, bir atomdan bir gezegene, bir hava molekülünden atmosfere sistemindeki bütün tesir, tecelli ve tasarruflarını bir "ol!" emriyle yaptığını söyleyebilirdik.

İşte, gökler okyanusunda ışık veren bir kabarcık, Cenab-ı Allah'ın Nûr isminin tasarruf ve tecellilerine küçük ve katı bir ayna olan güneş, Cenab-ı Allah'ın yaratıklarıyla olan münasebetini ve onlardaki tasarrufunu anlamamıza bir misal teşkil etmektedir. Nurlar Nûru, Nûrun Yaratıcısı, Nûru Nur Yapan ve İlmine ve Kudretine nisbeten güneşin yeryüzü kadar kesif olduğu Cenab-ı Allah (c.c.), yaratıkları O'ndan sonsuzca uzak olsa da O, her bir varlığa kendisinden daha yakındır ve her şeyi o kadar kolaylıkla yapar ki, sanki bu yapma bir "ol!" emrinden ibarettir. Büyük-küçük, şeffaf-kesif hiçbir şey O'nun kudretinden ve emrinden hariç değildir ve olamaz. (Ayrıca bkn. Yâ-Sîn Sûresi/36: 83, not 27.)

43. (Ey Rasûlüm! O müşriklerin senin peygamberliğine bir insan olduğun için karşı çıkmaları manâsız ve temelsizdir.) Biz, senden önce de kendilerine vahiyde bulunduğumuz peygamberleri ancak birer erkek olarak gönderdik. (Ey müşrikler ve daha başkaları,) eğer bu konuda bilginiz yoksa, (Ehl-i Kitap âlimleri başta olmak üzere) ilim ehline (vahye dayalı bilgiye sahip olanlara) sorun.

44. Apaçık mucizeler, daha başka deliller ve kitaplarla gönderdik o peygamberleri. (Ey rasûlüm,) sana da bu Zikr'i (Kur'ân'ı) indirdik ki, (senin vasıtanla o Kur'ân'da) kendilerine indirilmekte olan (gerçekleri, kaide ve hükümleri, va'd ve tehditleri) insanlara apaçık anlatasın.[10] Umulur ki, ciddî ve sistemli olarak düşünürler.

45. (Allah'ın dininin tebliğini önlemek için) türlü türlü şer planları yapanlar, yoksa Allah'ın kendilerini yerin dibine geçirmeyeceğinden veya kendilerini yok edecek felâketin hiç farkına varmayacakları bir yerden başlarına gelivermeyeceğinden emin midirler?

46. Yahut, çalımlı çalımlı dolaşırlarken Allah'ın kendilerini kıskıvrak yakalayıvermeceğinden (mi emindirler)? –Allah'ın bunları yapmasına asla mani olabilecek değillerdir.

47. Yahut da (kendilerine gelir ve yollarını düzeltirler mi diye) güçlerinden, mallarından eksilte eksilte ve içlerine korku sala sala yakalamayacağından mı (emniyettedirler)? (Allah, azap göndermeden önce böyle defalarca ikaz eder ve mühlet tanır.) Çünkü Rabbiniz, (kullarına) gerçekten çok acıyandır, onlara karşı hususî merhameti pek bol olandır.

48. Hiç bakıp görmüyorlar mı ki, Allah'ın yarattığı her bir şeyin gölgesi, sadece Allah'ın emrine boyun eğerek sağdan ve soldan sürünüp, Allah'a secde halinde dönmektedir?

49. Göklerde ve yerde ne varsa, ister canlı maddî bir varlık, isterse melâike olsun, hepsi Allah'a secde eder ve asla büyüklenip kibirlenmezler.[11]

50. Üzerlerinde mutlak hakim bulunan Rabbilerinden korkar ve kendilerine ne emredilirse onu yerine getirirler.

51. Allah şöyle buyurdu: "Bir Ola-n'dan başka iki veya daha fazla ilâh edinmeyin. Bilin ki O, ancak tek bir ilâhtır. O halde, (size ancak zillet getirecek korkulardan kurtulun ve) yalnızca Ben'den korkun."

52. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur; mutlak manâda itaat ancak O'nun hakkı olup, bütün kâinat ancak O'na itaatle kaimdir. Öyleyken, Allah'tan başkasından çekinip, O'ndan başkasının korumasını mı arayacaksınız?

53. Hem nimet adına sizde ne varsa ve size ne geliyorsa hepsi Allah'tan-

dır. Kaldı ki, size bir sıkıntı dokunduğunda da ancak O'na yalvarırsınız.

54. Ama O sıkıntınızı giderince de, tutar içinizden bir kısmı (kendilerini yaratan, besleyip büyüten, hayatta tutan, nimetlerle donatan ve sıkıntılarını gideren) Rabbilerine ortak koşmaya kalkışır, (O'nun İlâhlık, Rablık ve hakimiyetini taksim ederler).

55. Böyle yapar ve kendilerine verdiğimiz onca nimetler karşısında nankörlükte bulunurlar. (Siz ey nankör müşrikler,) verdiğimiz nimetlerden istifade ile hayattan kâm almaya devam edin bakalım; elbet bir zaman gelecek ve (bütün bunların ne manâya geldiğini) bileceksiniz.

56. Bir de, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gerçek yüzleri ve mahiyetleri itibariyle kendilerinin de bilmediği şeylere pay ayırıyorlar.[12] Allah hakkı için, yapageldiğiniz bütün bu iftiraların hesabı mutlaka sorulacaktır.

57. Ayrıca, Allah'a kızlar isnat ediyor –mutlak münezzehtir O çocuklar sahibi olmaktan– ve pek sevdikleri (erkek) çocukları ise kendilerine yakıştırıyorlar.

58. Yaptıklarına bakın ki, onlardan birine bir kız çocuğunun dünyaya geldiği müjdelenince de öfke ve üzüntüsünden yüzü mosmor kesilir ve yutkunur durur.

59. Kendisine verilen haberin (güya) kötülüğü sebebiyle halktan gizlenmeye çalışır.Şimdi ne yapsın: kendince zillet ve horluğuna katlanarak o bîçareyi tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? (Böyle kız-erkek ayrımı yapmak ve Allah'a çocuk isnat etmekle) ne kötü hükmediyorlar!

60. Âhiret'e inanmayanlar, ancak böyle kötülükte örnek sıfatlarla anılır ve anlatılır; en yüce sıfatlar ise Allah'a aittir ve O, ancak böyle sıfatlarla anılır ve anlatılır. O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

61. Eğer Allah, (şirkten daha başka hatalarına kadar) zulümleri sebebiyle insanları hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hareket eden tek bir canlı bırakmazdı; fakat O, onları takdir buyurduğu bir vadeye kadar bekletmektedir. Vadeleri gelince, onu ne bir an geciktirebilirler, ne de bir an öne alabilirler.

62. Hoşlanmayıp kendilerine yakışır görmedikleri şeyleri Allah'a yakıştırıyorlar; dilleri de durmadan, en güzel âkıbetin kendilerini beklediği yalanını uyduruyor. Oysa hiç şüphe yok ki, onları bekleyen sadece Ateş'tir, hem de, oraya sürüklenenlerin en önünde olacaklardır.

63. Allah'a andolsun ki (ey Rasûlüm), senden önce pek çok müşrik topluma da (kendilerini irşad için)

rasûller gönderdik; fakat şeytan, onlara bâtıl amellerini süslü-püslü gösterdi (de, rasûlleri yalanladılar). (Senin rasûl bulunduğun ve Kur'ân'ın indirildiği) bugün de şeytan yine müşriklere yakındır ve onlar, onu yine dost edinip peşisıra gitmektedirler. (Öncekiler için olduğu gibi) onlar için de çok acı bir azap vardır.

64. Sana Kitabı (Kur'ân) ancak, hakkında ihtilâf ettikleri, farklı farklı yollar tutup gittikleri (inanç ve davranış) konularında müşriklere gerçeği bütün açıklığıyla anlatasın diye, bir de inanmaya açık ve imanda derinleşecek bir topluluk için dupduru bir hidayet kaynağı ve rahmet olarak indiriyoruz.

271-272

---

10. Âyet, Kur'ân indirildikten, yani ondan herhangi bir âyet, âyetler grubu, sûre geldikten sonra ondaki ve onlardaki, nihaî olarak bütün Kur'ân'daki gerçeklerin, va'd ve tehditlerin, hükümlerin insanlara açıklanması gerektiğini beyan buyurmakta ve bunu da öncelikle Kur'ân'ın kendisine indirildiği zâta, yani Peygamber Efendimiz'e yüklemektedir. Şu halde, Kur'ân'ın insanlara tebliği sadece onu okumak değil, okumak, anlatmak ve açıklamaktır. Elbette Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. İşte Sünnet, Kur'ân'ın mücmelini (özet ve özlü ifadelerini) tafsil eder (açar), müphemini (kapalısını) tefsir eder, Kur'ân'da umumî ifadelerle gelen bazı hükümleri tahsis eder (o hükümlerin hangi şartlara bağlı, kim ve ne ile ilgili olduğunu beyan buyurur), mutlak, yani bir kayıtla kayıtlanmadan gelmiş hükümlerini takyit eder (kayıtlandırır). Aynı zamanda Sünnet, Kur'ân'ı hayat hayat yapma yoludur.

11. Gölge, onun ve bütün varlıkların Allah'a secdesi için bkn: Ra'd Sûresi/13: 15, not 7.

12. Bu âyetin pek çok manâsı vardır. Meselâ:

- Putlar, şahıslar, müesseseler, gök cisimleri, ruhlar gibi şeylerde İlâhî güç tanıyor ve onlara yaratıcılık ve hayatlarını tanzim yetkisi veriyorlar.
- Allah'tan başka otoritelere, Allah'ın kendilerine bahşettiği geçimliklerle ilgili olarak meşrûyu gayr-ı meşrû, gayr-ı meşrûyu meşrû kılma yetkisi tanıyorlar.
- Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırıp, kendi bâtıl iddialarınca "Bu Allah'a ait; şu da, (O'nun yanısıra ma'bud edindiğimiz) ilâhlarımızın!" diye bölüştürmede bulunuyorlar.

65. Allah, gök tarafından bir tür su indirir ve ölümünden sonra yeryüzüne onunla yeniden hayat verir. Elbette bunda (kâinatın sesine ve vahye) kulak verecek bir topluluk için bir işaret, bir delil vardır.[13]

66. Sizin için, (koyun, keçi, sığır ve deve gibi) ehlî hayvanlarda da bambaşka bir ibret, bir ders vardır. Size onların vücutlarının içinde, bağırsaklarındaki yarı sindirilmiş fışkı ile kan arasından halis süt şeklinde içecek ikram ediyoruz ki, içenlerin boğazından kolayca ve afiyetle geçer.[14]

67. (Size) hurma ağacının meyvelerinden ve üzümlerden de (içecek ikram ediyoruz). Onlardan hem sarhoşluk veren içki, hem de güzel ve temiz gıda elde edersiniz. Hiç şüphesiz bunda da düşünüp akleden bir topluluk için açık bir işaret, bir delil vardır.[15]

68. Rabbin, bal arısına da şöyle vahyetti:[16] "Dağlardan kendine göz göz ev edin, ağaçlardan ve insanların kurup yükselttikleri çardak ve benzeri şeylerden de.

69. Sonra da her türlü 'meyve'den ye; ye de, (çiçeklerin meyveler için döl yatağı vazifesi gördüğü kısımlarından) aldığın gıdaların ağırlığı altında, Rabbinin senin için kolaylaştırdığı dönüş yollarını takip et." Arının karnından farklı renkleri bulunan bir şerbet çıkar ki o, insanlar için bir tür şifa kaynağıdır. Kuşkusuz bunda da ciddî ve sistemli düşünebilen bir topluluk için açık bir işaret, bir delil vardır.[17]

70. Allah, sizi yarattı ve (bir süre yaşattıktan) sonra (farklı yaşlarda) sizi vefat ettirir. İçinizde ömrün en fena devrine bırakılan vardır –ki böyle biri, daha önce kendine göre bazı şeyler öğrenmiş olsa da, artık hiçbir şey bilmez hale gelir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeye hakkıyla güç yetirendir.

71. Allah, rızık konusunda kiminizi kiminize üstün kıldı. Kendilerine daha fazla rızık verilenler, (herkesin rızkını veren Biz olmamıza rağmen,) sahip oldukları rızıktan elleri altında bulunan kölelere kendileriyle aynı seviyede olacakları ölçüde vermezler. O halde nasıl olur da, Allah'ın kendilerine verdiği nimet üzerindeki mutlak hakimiyetini inkâr eder ve bu hakimiyete başkalarını ortak kılarlar?

72. Allah, nefislerinizden (öz varlığınızdan, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) sizin için eşler var etti; eşlerinizden size evlâtlar, torunlar verdi ve sizi temiz, sağlıklı gıdalarla besledi. Böyle iken onlar bâtıla inanıyor ve Allah'ın bunca nimetlerini inkâr ile O'na ortaklar mı tanıyorlar?

13. Allah, ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. Her biri insan kadar harika olan ve sayılamayacak kadar çok sayıdaki fertleri birbirine karışmış yüzbinlerce türde varlığa yeniden hayat vererek Kudret'ini ve İlmini ortaya koyar. Kurumuş, kemik gibi olmuş ağaçlar ve ölmüş gibi uykuya varmış hayvanlar aynen hayata iade edilirken, sinekler gibi hayvanlarla, çok sayıda tohum bırakarak giden bitkiler, çiçekler, otlar, asıllarına âdeta onların aynısı denecek derecede benzer olarak 'diriltilirler'. Birbirlerine son derece benzeyen tohumlar, her biri kendi olarak, tam bir ayrışmışlık içinde hayata adım atar, büyük bir süratle ve kolaylıkla, tam bir âhenk ve düzen içinde kusursuz birer hayvan veya bitki, çiçek, ot olarak büyürler. Kâinatı elinde tutan Zat, yerin sınırlı yüzünde ve derinliklerinde öldükten sonra dirilmenin her an sınırsız sayıda misallerini yaratır.

Yeryüzünde her an bu şekilde sayısız haşr u neşr örnekleri sunan Allah (c.c.), dikkatimizi ebedî saadete çeker. O, bu gerçeği elçileriyle gönderdiği fermanlarında da açıklar. Böylece, hem "tabiat"ı sayısız dille konuşturarak, hem de Kitap göndererek, bizim işitme duyumuza da hitap eder. O, insanı yaratılış ağacının en değerli, en kapsamlı, en lâtif meyvesi yaparak ve dilediği her zaman ve her yerde ona Kendisiyle temasa geçebilmesine imkân tanıyarak, insana verdiği önemi göstermiştir.

14. Kur'ân, bu âyette sütün nasıl meydana geldiğini anlatmaktadır. Alınan gıda, önce kısmen sindirilir ve sindirimin devamı için bağırsaklara geçer. Buradan bir kısmı kanla birlikte süt guddelerine ulaşır ve orada süt haline getirilir. Süt, halis ve hayatî bir gıdadır, fakat yine de, dışa atılan diğer maddeler gibi, annenin hayatı için gerekli olmayan bir maddedir. Bağırsaklardaki fışkı ile damarlardaki kanın bir araya gelmesi veya işbirliği neticesinde süt guddelerinde oluşan bir gıda ise de, bütün canlılar için hayatî önemi haizdir. Bu gerçeğin 14 asır öncesinden bildirilmesi, Kur'ân'ın Allah'a ait olduğunu açıkça ortaya koyan bir diğer delildir.

15. Bu âyet, içkinin haram edilmesinden (bkn. Maide Sûresi/5 : 90–91, not 19) çok önce inmiştir. Âyette *sarhoşluk veren içki*den sonra ayrıca *güzel ve temiz gıda*dan bahsedilmesi, içkinin temiz ve gıda olmadığına bir işarettir. Yine, sütün zikredildiği âyetten sonra gelen bu âyette *içki*, *fışkı* ve *kan*a, *temiz ve güzel gıda* ise *süt*e karşılık olacak şekilde kullanılmaktadır. Böylece âyet, o dönem Arap toplumunda âdeta vazgeçilmez âdet haline gelmiş bulunan içki kullanımının yasaklanması yolunda zihinleri hazırlamaktadır. Bu hususta düşünüp akletmeye çağrı yapılmış olması da, konu üzerinde düşünülmesi ve gıda seçiminde akl-ı selime göre hareket edilmesi için bir teşvik manâsı taşımaktadır.

16. Bir hayvanın, denebilir ki daha doğar doğmaz ortaya koyduğu davranışlar, onun hayatı için gerekli bütün bilgileri almış ve bütün melekeleri gelişmiş olarak dünyaya geldiği intibaını verir. O, türüne göre, birkaç saat, birkaç gün veya birkaç ay içinde artık hayatını tam olarak sürdürebilecek kapasiteye bütünüyle ulaşır. Meselâ, bir

serçe veya bir arı, bir aydan daha az bir zaman içinde çevresine tam uyum sağlayacak kabiliyetlerle donanmış olur ki, bir insanın bu seviyeye gelmesi, en azından 20 yıl tutar. Bu demektir ki, hayvanlar hayata onları, hayatlarını, hayat şartlarını ve çevrelerini bilen biri tarafından hazırlanıp gönderilmektedir ve onların aslî vazife ve fonksiyonları öğrenerek mükemmelleşme değildir. Ayrıca onlar, acz ve fakrlarını şefaatçi yaparak şuurlu bir şekilde dua etmeye de mecbur değillerdir. Onlar, hayatlarını ona hazırlandıkları biçimde sürdürmek mevkiindedirler ve bu, belki bilemediğimiz ve anlayamadığımız daha başka ibadet şekilleriyle birlikte onların dualarıdır, ibadetleridir.

Buna karşılık insan ise, hayatı ve çevresi hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadan dünyaya gelir; dolayısıyla o, öğrenmeye muhtaçtır. Hayat şartlarını ve kendisi için neyin faydalı neyin zararlı olduğunu öğrenmesi en az 20 yıl tutan insan, kendisine faydalı olan şeyleri alıp, zararlıları bırakması için bile sürekli öğrenme ve eğitilme ihtiyacı içindedir. Kısaca o, eğitim ve öğretimle mükemmelleşme mevkiindedir. Bu eğitim ve öğretimin temel düsturlarını tesbit buyuran ise, elbette onu yaratan, dünyaya gönderen ve gönderdiği dünyadan tekrar alacak olandır. İnsan, hayvanlar gibi sadece yeme, içme ve üreme ile de tatmin olmaz. İnsanın vazifesi bunlardan ibaret olamaz, çünkü hayvanlar, bu işleri ondan daha iyi ve zahmetsiz yapmaktadır. O, "Beni dünyaya gönderen ve böylesine şefkat ve merhametle besleyip hayatta tutan kimdir? Hayat ve bu hayattaki vazifem nedir? Ölüm benden ne istemektedir?" gibi sorulara da cevap arar. İşte bütün bunlar göstermektedir ki, hayvanlar bütünüyle Cenab-ı Allah'ın vahyi (ilham) altında hareket eder ve hayatlarını devam ettirirlerken, insan, peygamberler vasıtasıyla gönderilen vahye, onunla bildirilen düsturlara uymak, öğrenme, dua ve ibadetle mükemmelleşmek konumundadır.

17. Bir bal arısının hayatı için bkn. Ek 10.

73. Ve (kendileri dahil herhangi bir varlığı) rızıklandırma adına göklerden ve yerden hiçbir şeyin mülkiyetine sahip bulunmayan, esasen böyle bir şeyi yapabilecek güçte de olmayan birtakım varlıklara mı ibadet ediyorlar?

74. Artık birtakım benzetmelerde bulunarak, temsiller, misaller getirerek Allah'a benzerler icat etmeyin. (Kendisini, Kendisi hakkındaki gerçeği ve başka her bir varlığın gerçek mahiyetini tam olarak ancak) Allah bilir, siz bilmezsiniz.

75. Allah, (Kendisine kul olup başka her türlü kulluktan kurtulan gerçek hürlerle, Kendisine kulluğu bırakıp pek çok ma'budlar edinen ve böylece köle gibi hürriyetlerini teslim edenler arasındaki farkı açıklamak için) bir misal veriyor: Bir yanda, bir şahsın kölesi olup kendine ait bir yetkisi ve herhangi bir şey üzerinde tasarruf hakkı bulunmayan âciz bir adam; diğer yanda, tarafımızdan kendisine güzel ve bol rızık verdiğimiz ve bundan gizli açık infak eden (hür) bir adam: bu ikisi hiç bir olur mu? Bütün hamd, (insanları hür yaratan, hürriyetlerini korumak için kendilerine Din gönderen, bütün kâinatın hakimi ve mülkün yegâne sahibi) Allah içindir. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmezler (de, pek çok ma'bud edinip, onlara kölelikte bulunur ve dalkavukluk ederler).

76. Allah, (aynı gerçek adına) bir başka misal daha veriyor: İki kişi var: Birisi dilsiz, (duymadığı için de) hiçbir şey beceremez ve efendisine sadece bir yük; efendisi ona hangi işi verse, onu hayırlı bir neticeye erdiremez. Hiç böyle biri ile hakkı hakikati bilen, adaleti dile getirip gerçekleştiren ve her işte dosdoğru bir yol takip eden insan bir olur mu?

77. Göklerin ve yerin taşıdıkları gerçeğin görünmeyen boyutunu ve gelecek adına neler sakladıklarını hakkıyla bilen ve onlar üzerinde mutlak tasarruf sahibi olan ancak Allah'tır. (Hakkında inkârcıların ve müşriklerin sorular sorup durdukları) Kıyamet'in kopması ise, (Allah'ın Kudreti açısından) ancak bir göz açıp kapama süresi, hattâ daha az bir zaman içinde olup bitiverir. Kuşkusuz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.[18]

78. (Bütün hayvanları hayatlarında lâzım olacak bilgi ile donanmış olarak dünyaya gönderen) Allah, sizi hiçbir şey bilmez bir halde iken annelerinizin karnından çıkardı ve (öğrenerek mükemmelleşmeniz için) size duyma gücü, gözler ve (kalblerinizin merkezinde) iç idrak lâtifeleri verdi ki, (kalben, dille ve O'nun emirlerini yerine getirmek suretiyle fiilen) şükredesiniz.

79. Gök boşluğunda Allah'ın emrine ve kanununa boyun eğmiş bir halde uçan kuşlara hiç mi dikkat etmezler? Onları orada Allah'tan başkası tutmuyor. Elbette bunda imana ve onda derinleşmeye açık bir topluluk

için pek çok işaretler, deliller vardır.

80. Allah size, bazıları sizin için (bazıları ise hayvanlarınız için) oturma ve dinlenme yeri olmak üzere evler yapma ilham etti ve kabiliyeti verdi; yine size davarların ve sığırların derilerinden, gerek göçtüğünüz gerekse konakladığınız günlerde taşınması kolay meskenler edinme, onların yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından giyilecek, döşenecek ve kullanacak eşyalar yapma ve ölümünüze kadar daha başka yollarla onlardan faydalanma imkânı bahşetti.

81. Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler, gölgelikler, dağlarda barınaklar, sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler ve savaşta koruyacak zırhlar var etti. Allah, bütün bu nimetler (ve en büyük nimet olan İslâm'la) üzerinizdeki nimetini böylece tamamlamaktadır ki, tam bir teslimiyetle O'na yönelesiniz.

82. (Ey Rasûlüm,) bütün bu nimetlere rağmen onlar yine de yüz çevirir (ve inkârda, şirkte diretir)lerse, (biliyorsun ki) sana düşen, gerçeği apaçık anlatmak ve iletmektir.

83. (Müşrikler, hayatları boyu) faydalandıkları nimetlerin Allah'tan olduğunu içten içe bilip itiraf ettikleri halde, Allah'tan başkalarına ibadet etmekle bu nimetleri inkâr ederler. Onların pek çoğu, inatçı kâfirlerdir.

84. Fakat gün gelir, her ümmetten (onlara Allah'ın dininin tebliğ edildiğine şahitlik yapacak) bir şahit çıkarırız. Artık ne o kâfirlere konuşup özür beyan etmeleri için izin verilir, ne de hallerini düzeltme fırsatı tanınır.

85. (Allah'a şirk koşmakla) en büyük zulmü işleyen o kimselerin azabı görünce koparacakları feryad u figan ve yalvarmalarına kulak asılmaz ve azapları hafifletilmeyeceği gibi, kendilerine kurtuluş adına herhangi bir mühlet de tanınmaz.

86. Allah'a şirk koşan o kimseler, (ibadet ve itaatte) Allah'a ortak kıldıkları (ve putlarını diktikleri peygamberleri, azizleri, devlet büyüklerini, vb.) görünce, "Yüce Rabbimiz, işte Sen'den başka ilâhlaştırıp yalvardıklarımız (ve bizi saptıranlar)!" diye haykırır; onlar ise, bunların suratlarına şu sözü çarpar: "Siz, hiç şüphe yok ki birer yalancısınız!"

87. (O zalimlerin, müşriklerin) hepsi Allah'a teslimiyetlerini arzetmiş, uydurdukları sahte ilâhlar da kendilerini yüzüstü bırakıp, görünmez oluvermişlerdir.

274-275

18. Kudret-i İlâhî sonsuzdur ve İlâhî Zât'ın lâzımı olan bir sıfattır. O, büyük-küçük, az-çok her şeyle aynı alâkası bulunan bir kanun gibidir. Eşya ve hadiselerin görünen yüzünden çok görünmeyen şeffaf yüzüne, melekûtuna tecelli eder ve onun tasarrufunu önleyecek hiçbir engel söz konusu değildir. İlâhî Kudret için bütün bir kâinatla bir zerreyi yaratmak arasında hiçbir fark yoktur. Bu bakımdan, dünyayı bir anda yok edip yerine yenisini kurmak, onun için kışta ölmüş bir sineği baharda diriltmek kadar kolaydır.

88. Kendileri küfür içinde yüzdükleri gibi, başkalarını da Allah'ın yolunda gitmekten ve böylece Allah'ın dinini yaşanmaktan alıkoyanlar, bu şekilde toplumu ifsat edip bozgunculuğa sürükledikleri için onların azabını kat kat arttırırız.[19]

89. Gün gelir, her ümmet içinde bizzat kendilerinden (onların İlâhî Din karşısındaki tavırları konusunda) bir şahit çıkarır ve (ey Rasûlüm,) seni de dininin ulaştığı herkese karşı bir şahit olarak getiririz. Sana bu kutlu Kitab'ı (Kur'ân) her şey için bir açıklama ve Allah'a teslim olanlar için ise dupduru bir hidayet kaynağı, çok bereketli bir rahmet ve büyük bir müjde olarak parça parça indiriyoruz.

90. Doğrusu Allah, adaleti, O'nu görüyormuşçasına, en azından O'nun her şeyi gördüğünün şuuruyla davranıp iyilikte bulunmayı ve ihtiyaçlarını gidermek üzere yakınlara vermeyi emreder. (Zina, fuhuş, eşcinsellik gibi) her türlü hayasızlığı, (Din'in, selim aklın, Din temelinde oluşmuş örfün ve Şeriat-ı fıtriyenin kabul etmediği) her türlü kötülüğü, taşkınlığı ve başkalarının haklarına tecavüzü yasaklar. Düşünüp taşınır ve gerekli dersi alırsınız diye size böyle hükmeder ve böyle yol gösterir.

91. Bir de, sözleşme yaptığınızda Allah'ın ahdini, Allah adına ve O'nun huzurunda verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kefil ederek bağlandığınız ve böylece pekiştirdiğiniz yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, her ne yapıyorsanız onu muhakkak bilir.

92. İpliğini sağlamca eğip büktükten sonra çözen, böylece bütün emeği boşa giden zavallı kadın gibi olmayın: içinizden bir topluluk (sayı, güç ve daha başka dünyevî imkânlar açısından) diğer bir topluluk karşısında üstünlük sağlasın diye yeminlerinizi aranızda aldatma ve haksızlık vesilesi yapmayın.[20] Gerçek şu ki, bütün bunlarla Allah sizi imtihan etmektedir. Şüpheniz olmasın ki Allah, ihtilâf ettiğiniz bütün meselelerde gerçeği size Kıyamet Günü apaçık bildirecektir.

93. Allah dilemiş (ve irade vermeyerek sizi mecbur bırakmış olsaydı), hepinizi aynı inanç üzerinde tek bir ümmet yapardı. (Fakat O size irade verdi ve sizi herhangi türde bir inanç ve davranışa mecbur bırakmadı.) O, kimi dilerse saptırır ve kimi dilerse hidayet eder. (Ama O'nun saptırması ve hidayete erdirmesinde sizin tercihleriniz ve davranışlarınız elbette pay sahibi olduğu için,)[21] bütün yaptıklarınızdan mutlaka sorguya çekileceksiniz.

94. Yeminlerinizi aranızda aldatma ve haksızlık vesilesi yapmayın. Aksi halde, doğru yol üzerine sağlam bastıktan sonra sizin ayaklarınız da, (yaptığınız haksızlık ve Din'i yanlış temsiliniz sebebiyle başkalarının ayakları da) kayabilir ve Allah'ın yolundan saptığınız, başkalarını da

bu yoldan alıkoyduğunuz için bunun acı sonucunu tadarsınız. Sizi Âhiret'te de büyük bir azap bekler.

95. Allah'ın ahdini azıcık bir fiyata (pek kısa ve geçici dünya metaına, şan, şöhret ve mevkie vb.) satmayın. Eğer bilseniz, Allah katında olan nimet ve mükâfat, sizin için çok daha hayırlı olan nimet ve mükâfattır.

96. Sizin elinizdekiler tükenir, fakat Allah'ın katında olan kalıcıdır. Şurası bir gerçek ki, (Allah'ın koyduğu yasakları çiğneneme ve emirlerini yerine getirme hususunda ve Allah yolunda başa gelenlere) sabredenleri, yaptıkları en güzel işleri esas alarak mükâfatlandıracağız.

97. Erkek olsun kadın olsun, her kim Allah'ın razı olacağı sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha dönük işler yaparsa, hiç kuşkusuz ona temiz ve güzel bir hayat yaşatırız. Böyle davrananları yine hiç kuşkusuz, yaptıkları en güzel işleri esas alarak mükâfatlandırırız.

98. Öyleyse, Kur'ân okuyacağın zaman (içine atabileceği vesveselere karşı,) İlâhî rahmet ve dergâhtan kovulmuş olan o şeytandan Allah'a sığın.

99. Şurası bir gerçek ki, onun iman etmiş bulunan ve Rabbilerine güvenip dayananlar üzerinde hiçbir nüfuzu olamaz.

100. Onun nüfuzu, ancak onu dost edinip ona uyanlar ve (itaat ve bağlılıkta) onu Allah'a ortak tanıyanlar üzerindedir.

101. Biz, (Din'in esaslarını zihinlere ve kalblere yerleştirme ve onu kemale erdirme sürecinde zamanın ve şartların ruhuna uygun olarak) bir âyetin yerine başka bir âyet getirdiğimizde[22] ve gerçekleri farklı âyetlerde farklı ifadelerle açıkladığımızda, Allah öncekiyle ve sonrakiyle neyi indirmekte olduğunu herkesten çok daha iyi bilirken, (ey Rasûlüm) kalkmış, "Sen başka değil, sadece Allah adına uydurmalarda bulunan bir iftiracısın!" diyorlar. Hayır, onların çoğu (işin gerçeğini) bilmemektedirler.

102. De ki: "(Rabbim şöyle buyuruyor): 'Kur'ân'ı Rabbinden, iman edenlere imanlarında tam bir sebat vermek, (yeni âyetler ve hükümler indikçe imanlarını daha bir güçlendirmek) için, Allah'a tam anlamıyla teslim olup, O'nun emirlerini yerine getiren (Müslüman)lara ise her konuda dupduru bir hidayet kaynağı, bir yol gösterici ve müjde olmak üzere, onda hiçbir şüpheye meydan vermeyecek şekilde Rûhü'l-Kudüs getirmektedir.'"[23]

276-277

19. Bu âyet, açıkça küfrün atababaları içindir. Onlar, kendileri küfürde yüzmekle kalmaz, başkalarını da Allah'ın yolunda gitmekten alıkoymak, Allah'ın dininin yaşanmasını önlemek için ellerinden geleni yaparlar. Bu ise, toplumda bozgunculuk,

yolsuzluk, zulüm, tefessüh gibi her türlü menfiliğin başgösterip yaygınlaşmasına yol açar. Netice, dünyada ve bilhassa Âhiret'te kat kat azaptır.

20. Allah'ın ahdi İlâhî İrade, Hikmet ve İnayet iplerinden oluşan ışıktan bir halat gibidir ve kâinatın düzenini teşkil ettiği gibi, insan hayatındaki barış, düzen ve âhengi sağlayan da bu aynı ahittir. O, ayrıca, Allah'a iman ve ibadetten doğan manevî, ahlâkî ve içtimaî mecburiyetleri de kapsamasının yanısıra (bkn. Bakara Sûresi/2: 27, 40, not 47, 48; Ra'd Sûresi/13: 20), insanlar arasında Allah adına yapılan her türlü sözleşmeyi de içine alır. Bu ahid adalet, doğru hüküm, sadakat, ihsan, yardımlaşma gibi güzelliklerin yerleşmesini ve her türlü kötülüğün, zulmün ve tecavüzün ortadan kaldırılmasını hedefler. Dolayısıyla, Allah'la ahitleşmek, O'na imandan gelen bütün bu yükümlülükleri yerine getirmeği gerektirir. Bu ahde vefa göstermek hidayet, onu yerine getirmemek ise dalâlettir.

İçtimaî hayatta fertler, toplumlar ve milletler veya devletler, belli şartlar üzerinde birbirleriyle anlaşmalar, sözleşmeler yaparlar. Allah (c.c.), bu anlaşma ve sözleşmelere uyulmasını da emreder. Hiç kimse ve hiçbir toplum, maddî gücüne ve sahip bulunduğu imkânlara güvenerek, yaptığı anlaşmaları bozamaz, Allah'a ettikleri yeminleri bu maksatla kullanamaz. Bilhassa Allah'ın dini, başkaları aleyhinde şahsî avantaj ve menfaat elde etme adına da kullanılamaz.

Âyetin inme sebeplerinden biri olarak, Kureyş, daha güçlü bir başka kabile kendilerine anlaşma teklif ettiğinde diğer kabilelerle yaptıkları anlaşmaları bozardı. Kur'ân, günümüzde milletlerarası münasebetlerde de çok rastlanan bu tür bir ahde vefasızlığı da yasaklamaktadır.

21. Cenab-ı Allah'ın dilediğini saptırması, dilediğini hiyadet etmesinin anlamı için bkn. Bakara Sûresi/2: not 10; 26–27, not 23; En'âm Sûresi/6: 39, not 9.

22. Bazı âlimler, bu ifadeyi nesh vakıasına delil olarak alırlar. Nesh için bkn. Bakara Sûresi/2: 106, not 95; Ra'd Sûresi/13: 39, not 15.

23. Rûhü'l-Kudüs için bkn. Bakara Sûresi/2: 87, not 86. Bu âyette Rûhu'l-Kudüs'ten kasıt, Hz. Cebrail (a.s.)'dır; çünkü Kur'ân'ı Rasûlüllah Efendimiz'e getiren O olmuştur. O'nun kudsiyetle nitelenmesi, paklığına ve her türlü lekeden, Kur'ân'ın da her türlü şüpheden uzak bulunuşuna işaret etmektedir.

103. Sen'in hakkında onların, "Mutlaka O'na öğreten bir insan var!" dediklerini biliyoruz. Hakikatten saparak imada bulundukları kişinin dili yabancı bir dildir; oysa bu Kur'ân apaçık Arapça'dır.[24]

104. Allah'ın âyetlerine iman etmeyen (ve bu şekilde inkâr ve zulümde direnleri) Allah hidayete erdirmeyecektir. Onlar için pek acı bir azap da vardır.

105. Allah'ın âyetlerine iman etmeyenlerdir ki, ancak onlardır sürekli yalan uyduranlar ve onlardır yalancıların ta kendileri.

106. İnkâra mecbur bırakılıp da bunu yalnızca diliyle yapan, fakat kalbi imanla dopdolu ve doygun olandan başka her kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr eder ve gönlünü küfre açarsa, böylelerinin üzerine Allah'tan çetin bir ceza iner ve onlar için çok büyük bir azap vardır.

107. Onları böyle bir yola iten, ancak dünya hayatına gönül verip onu Âhiret'e tercih etmeleridir; Allah da, artık küfürde kökleşmiş inkârcılar güruhunu hidayete erdirmez.

108. Böyleleri, Allah'ın kalblerini, işitme duyusu ve gözlerini mühürleyip çalışmaz hale getirdiği kimselerdir. Ve böyleleri, (gerçeği görme, işitme ve anlamaktan mahrum) gafillerin ta kendileridir.

109. Hiç şüphe edilmesin ki onlar, Âhiret'te de mutlak hüsrana uğrayanlar olacaklardır.

110. Buna karşılık, şüphesiz ki senin Rabbin, imanlarından dolayı mihnet ve işkenceye, zulme ve baskıya maruz kalan ve nihayet hicret eden, ardından Allah yolunda cihad eden, çalışıp didinen ve sabredenlerle beraberdir. Evet Rabbin, onların bütün bu güzel davranışlarına karşılık olarak elbette günahları çok bağışlayandır, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

111. Gün gelecek, herkes sadece kendisini kurtarmak için uğraşacak, her şahsa dünyada iken yaptıklarının karşılığı eksiksiz ödenecek ve kimseye haksızlık edilmeyecektir.

112. Allah, bir misal veriyor: Bir memleket vardı güvenlik ve huzur içinde; rızıkları her taraftan bol bol ve kolaylıkla gelirdi. Ne var ki, bu durumda iken Allah'ın nimetlerine nankörlük edip, şirk ve küfür yoluna saptılar. (Dolayısıyla düzenleri bozuldu ve) Allah, âdeta meslek ve sanat haline getirdikleri suçları sebebiyle vücutlarını açlık ve korku elbisesiyle sarıp, onu iliklerine kadar hissettirdi.

113. Bizzat kendilerinden bir rasûl de geldi onlara, fakat onu da yalanladılar ve zulme gömülmüş giderlerken azap kendilerini kıskıvrak yakalayıverdi.

114. Öyleyse, Allah'ın size verdiği rızıklardan helâl, sağlıklı ve temiz olarak yiyin. Allah'ın nimetleri karşısında, eğer sadece O'na ibadet ediyor, O'nun koyduğu hükümlere boyun

eğiyorsanız, şükür vazifenizi yerine getirin.

115. Allah, size ancak (kesilmesi mümkün iken kesilmeden veya kesilme yerine geçmeyecek herhangi bir sebeple) ölen hayvanın leşini, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası için kesilen (hayvanın etini) haram kıldı. Bununla birlikte kim başkasının hakkına tecavüz etmeden, konan sınırları çiğnemeden ve zaruret miktarını geçmemek kaydıyla, yemediği takdirde ölecek derecede mecbur kalır da bunlardan yerse, (günah işlemiş olmaz). Muhakkak ki Allah, çok bağışlayandır, hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

116. (Allah ve Rasûlü'nden kaynaklanan herhangi bir delile ve gerçeğe dayanmadan) dillerinizin yalan yanlış nitelendirmesiyle "bu helâldir, şu haramdır" demeyin; böyle yapmakla, (haram ve helâl kılma yetkisi Allah'a ait olduğundan,) O'na iftira etmiş olursunuz. Yalanı Allah'a mal ederek O'na iftirada bulunanlar asla iflah olmazlar.

117. (Hedef edinip, bu tür davranışlarla peşinde koştukları ve uğrunda küfrü imana tercih ettikleri şey,) pek az dünya geçimliğidir. Âhiret'te ise kendilerini çok acı bir azap beklemektedir.

118. Yahudi olanlara, daha önce sana bildirdiğimiz (ve aslında helâl olan bazı temiz ve sağlıklı yiyecekleri, isyan ve tuğyanlarına ceza olarak) haram kılmıştık. Böyle yapmakla onlara asla zulmetmedik; fakat onlar, (Allah'ın hükümlerine uymayarak) sürekli kendilerine zulmediyorlardı.[25]

278-279

24. Hz. Muhammed'in aleyhissalâtü vesselâm getirdiği dini kabul etmemek için sürekli mazeretler üreten Kureyş müşrikleri, Kur'ân'ı bazen bizzat onun "uydurduğu"nu iddia ediyor, bazen de ona Kur'ân'ı öğreten başkalarının bulunduğu yalanını ortaya atıyorlardı. Fakat yalan ve iftiraları o kadar temelsizdi ki, meselâ Kur'ân'ı ona başkalarının öğrettiği yalanının Kur'ân'ı bizzat onun "uydurduğu" iddiasıyla çeliştiğinin farkına varmadıkları gibi, Kur'ân'ın Arapça, onu Efendimize öğrettiği iddiasında bulundukları şahıs veya şahısların dillerinin ise yabancı bir dil olduğunu bile düşünemiyorlardı. Bu, tarih boyu hep böyle olmuştur. İlâhî Mesaj'ı reddedenler, hep yalan ve çelişkili mazeretler ileri sürmüşler, fakat sürekli kendilerini küçük düşürmüşlerdir.

25. Bu âyet-i kerimenin yukarıdaki 114'üncü ve devamındaki âyetlerle derinden münasebeti vardır ve Cenab-ı Allah'ın neden birtakım temiz ve sağlıklı yiyecekleri Yahudilere haram ettiğini açıklamaktadır. Âyet, Nisâ Sûresi/4: 160-161 ve En'âm Sûresi/6: 146'ya da atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu âyetlere ve ilgili notlara da bakılmalıdır.

119. Ancak şurası bir gerçek ki senin Rabbin, kötülüğü bir an yanılıp da nefsine mağlûp olarak veya yaptığının günah olduğunu henüz bilmeden işleyip, sonra da çabucak (veya yaptığının günah olduğunu öğrenir öğrenmez) hemen vazgeçerek tevbe eden ve yolunu, davranışlarını düzeltenlerin yanındadır. Hiç şüphesiz senin Rabbin, (bu tür bir davranış karşısında) elbette çok bağışlayandır; (Kendisi'ne tevbe ile yönelen kullarına karşı hususî) rahmeti pek bol olandır.

120. Gerçekten İbrahim, selim bir kalb, dupduru bir Tevhid inancıyla Allah'a boyun eğmiş bulunan tek başına bir ümmet idi. O, hiçbir zaman müşriklerden olmadı.[26]

121. Allah'ın nimetlerine daima şükrederdi. Allah, O'nu seçmiş ve her bakımdan doğru bir yola iletmişti.

122. Biz, O'na dünyada iyilik (iyi hal, iyi ve güzel geçim, iyi ve temiz bir yaşayış) verdik. Elbette O, Âhiret'te de salihlerden olacaktır.

123. (Ey Rasûlüm), sana da, "Selim bir kalble ve dupduru Tevhid inancı üzerinde İbrahim'in Milleti'ne (inancına, yoluna, hayat tarzına) tâbi ol !" diye vahyettik. İbrahim, hiç bir zaman müşriklerden değildi.[27]

124. Sebt (Cumartesi) günü çalışmanın haramlığı, (İbrahim'in inancını ve yolunu izleyen bütün topluluklara değil,) ancak o gün çalışılıp çalışılmayacağı konusunda yersiz ve sebepsiz olarak ihtilâfa düşenler hakkında hükmedildi. Rabbin, ihtilâf ettikleri hususlarda aralarındaki hükmü Kıyamet Günü elbette verecektir.[28]

125. Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve bir mücadeleye girmen gerektiğinde, söz ve davranışında daima daha güzel olan şekli tercih et. Muhakkak ki Rabbin kimin O'nun yolundan sapıp gittiğini çok daha iyi bildiği gibi, O'nun yolu üzerinde bulunanları (ve bu yola gelecekleri de) çok iyi bilmektedir.[29]

126. Size yapılan bir haksızlık ve kötü muameleye mukabele edecek olursanız, size yapılanın aynısıyla mukabelede bulunun.[30] Fakat sabreder de mukabele yerine af yolunu seçerseniz, böyle davranmak, sabredenler için hiç kuşkusuz daha hayırlıdır.

127. Sen sabret; çünkü senin sabretmen ancak Allah içindir ve O'nun yardımıyladır. İnanmamakta direnenlerin tavırları ve tebliğinden yüz çevirmeleri karşısında mahzun olma ve kurmaya çalıştıkları tuzaklar sebebiyle de telâş edip darlanma.

128. Şurası bir gerçek ki Allah, Kendisine karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınan ve en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde davranıp, hep iyilikte bulunmayı şiar edinenlerle beraberdir.

26. Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Musa ve Hz. İsa (aleyhimesselâm) dahil, kendisinden sonra gelen büyük peygamberlerin babası olmanın yanı sıra, Hz. İsmail (a.s.) kanalıyla Kureyş'in de babasıydı. Nasıl bir zaman Yahudiler onun yahudi, Hıristiyanlar hıristiyan olduğunu iddia ediyor idiyseler, putperest Kureyş de, kendilerinin Hz. İbrahim'in dini üzere olduklarını iddia ederlerdi. Kur'ân-ı Kerim, bütün bu iddiaları kesinlikle reddeder. Hz. İbrahim, ne Yahudi idi, ne Hıristiyan idi, ne de putperest. O, Allah'ın dupduru Tevhid inancı üzerinde bir rasûlü idi. Son derece şefkatli, merhametli ve yufka yürekli bir insandı Hz. İbrahim. Herkesin hidayete ermesini derinden arzu eder, onların azap görme ihtimali karşısında tir tir titrerdi. Putperest bir toplumun içinde neşet etti ve şirkin her türlüsüne baş kaldırdı; putları kırdı ve Allah'ın varlığını, mutlak birliğini ve bütün kâinattaki ortaksız hakimiyetini ilân, temsil ve tebliğ etti. Bütün bu faziletleri ve bilhassa bütün kavminin hidayetini arzu etmesi, bunun için uğraşıp didinmesi sebebiyle Cenab-ı Allah onun bir ümmet olduğunu ifade buyurmaktadır. Bediüzzaman Said Nursi (r.a.), bu hususta şöyle der: "Himmeti (gayreti, gayesi) milleti olan, tek başına da olsa bir millettir."

27. Son dört âyette sözü edilen meselelerin açıklaması için bkn. Bakara Sûresi/2 : 124–135 ve ilgili notlar.

28. Sebt günü ve onunla ilgili hükmü yerine getirmeyenler için bkn: Bakara Sûresi/2: 65; Nisâ Sûresi/4: 47; A'râf Sûresi/7: 163–166 ve ilgili notlar.

29. Bu âyet, İslâm'ın insanlara tebliğ metodunun ana hatlarını çizmektedir. İnsanlar, genellikle üç gruptur: Az-çok bilgi sahibi olup, düşünebilen ve akıllarını kullanabilenler; daha çok tabiatları istikametinde davranan ve öncelikle faydalarını, çıkarlarını düşünen kitleler ve bir de inanmamakta ısrar edenler. Âyetin buyurduğu hikmetle ve güzel öğütle davet, gerektiğinde en güzel şekilde mücadele, bu üç grup için de söz konusu olabileceği gibi, bilhassa birinci gruptakiler hikmetle Allah'ın yoluna çağrılmalı, onların akıllarına, muhakemelerine hitap edilmeli ve Allah'ın yolunun doğruluğu ve bu yolda gitmenin gerekliliği delilleriyle ortaya konulmalıdır. İkinci gruptakilere ise güzel öğüt vermek veya va'z etmek, onların faydalarının nerede yattığını açıklamak, kısaca, onların bozulmamış selim fıtratlarına hitap etmek gerekir.

İnanmamakta direnen üçüncü gruptakilerle, onların inkârını arttırmayacak, onları Allah'ın yoluna ve mü'minlere düşman hale getirmeyecek, kalblerini kazanacak, incitmeyecek en güzel şekilde tartışmak icap eder.

30. Yapılanın aynıyla mukabele ile ilgili olarak bkn: Mâide Sûresi/5: 45, not 10.

17. İSRÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan bu sûre, ismini ilk âyetinde geçen ve Hz. Rasûlüllah Efendimiz'in Miracının Kâbe'den Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya kadar olan kısmını ifade için kullanılan "gece yolculuğu" manâsındaki *isrâ* kelimesinden alır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Mescid-i Aksa'dan sonra varlığın boyutlarında gezdirilmiş ve Cenab-ı Hakk'ın en büyük âyetlerini müşahede etmiştir. Bu kudsi yolculuğa *Miraç* denir.

Sûre'nin bir diğer adı Benû İsrail Sûresi'dir. 2-8 ve 101-104'üncü âyetlerinde İsrail Oğulları'ndan bahsedilir. Sûre, 111 âyet olup, küfürde diretenleri ikaz eder ve İsrail Oğulları ile birlikte diğer kavimlerin âkıbetlerinden, başlarına gelenlerden ders almaya çağırır. Saadete ve şekavete giden yolları açıklar. Medine'de birer hukuk kaidesi haline de gelecek temel ahlâkî kuralları vazeder. Ayrıca, Allah Rasûlü'ne ve mü'minlere Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı sabretme tavsiyesinde bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. [1]Kulu (Muhammed'i Ulûhiyet ve Rubûbiyetimizle ilgili) bazı büyük işaret ve delilleri kendisine göstermek için bir gece Mescid-i Haram'dan etrafını bereketlerle donattığımız ve katımızda mübarekliği bulunan Mescid-i Aksâ'ya[2] götüren O şanı yüce Zât, her türlü noksanlıktan, âcizlikten ve ihtiyaçtan uzaktır. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.[3]

2. Musa'ya Kitap (Tevrat'ı) verdik ve onu İsrail Oğulları için dupduru bir hidayet rehberi yaptık. Bununla onlardan istediğimiz şuydu: "Ben'den başka işlerinize vekil, kendisine güvenip dayanacak bir mercî edinmeyin!"[4]

3. Onlar, Nuh ile beraber gemide taşıyıp felâketten kurtardığımız mü'min kimselerin neslindendi. Şüphesiz Nuh da, Rabbisine çok şükreden bir kuldu.[5]

4. Biz, (her türlü ikazımıza rağmen Kitaba uymamalarının ve nankörlüklerinin sonucu olarak) Kitap'ta İsrail Oğulları için şöyle hükmettik: Doğrusu siz, yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracak ve büyüklendikçe büyükleneceksiniz.

5. Nitekim ilk bozgunculuk ve büyüklenmenizin karşılığını görme vakti geldiğinde, kullarımız içinde çok güçlü-kuvvetli bazılarını seçip üzerinize musallat ettik. Onlar, ülkenizi baştanbaşa çiğneyip, evlerinizin içlerine varıncaya kadar her tarafı didik didik aradılar. Bu, icrası

gereken ve nitekim icra edilmiş bir tehdit, bir hüküm idi.

6. Aradan zaman geçti ve tarihî çevrimi bu defa o istilâcılara karşı sizin lehinize işlettik; sizi servetle birlikte evlât ve torunlarca çoğaltıp güçlendirdik; sayıca eskisinden daha güçlü kıldık.

7. (İsyan ve tuğyanınız karşılığında başınıza gelen bunca musibetten sonra) artık Allah'ın sizi sürekli gördüğünün şuuru içinde davranıp iyilikte karar kılarsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Yok, kötülüklere dalar giderseniz, bu da kendiniz içindir. Derken, ikinci defaki bozgunculuk ve büyüklenmenizin karşılığını görme vakti gelince, sizi bütün bütün rezil etsinler, öncekilerin girdikleri gibi Mescid'e girsinler ve ele geçirdikleri her yeri yakıp yıksınlar diye, (düşmanlarınızı başınıza yine musallat ederiz).[6]

281

1. Çeşitli yönleriyle Miraç hadisesi için bkn. Ek 11.

2. Kur'ân-ı Kerim'in Kudüs'te bulunan Beytü'l-Makdis için Mescid-i Aksâ (En Uzak Mescit) tabirini kullanmasının sebeplerinden biri, Beytü'l-Makdis'in bu âyetin indiği dönemde Müslümanlar için en uzak bir mescit olmasıdır. İkinci olarak: Müslümanlar için en kutsal ve içlerinde namaz kılma adına yolculuk yapabilecekleri üç mescitten biri Mekke'deki Mescid-i Haram, ikincisi Medine'deki Mescid-i Nebî, üçüncüsü de Kudüs'teki bu Beytü'l-Makdis'tir. Bu üç mescit, öncelikle Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Peygamber Efendimiz tarafından temsil edilen İlâhî Din'in üç önemli merkezi olma fonksiyonu görmüştür ve bu fonksiyonları bakîdir. Müslümanlar, kendilerine namazda Kâbe'ye dönme emri verilmeden önce Beytü'l-Makdis'e dönerek namaz kılıyorlardı. Bu âyet indiği zaman Kâbe putlarla doluydu. İşte, *aksâ* kelimesi, manevî büyüklük ve yüceliği de ifade ettiği içindir ki Kur'ân, Beytü'l-Makdis'ten *Mescid-i Aksâ* olarak söz etmiştir.

3. "*Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*" ifadesi, Miracın Necm Sûresi'nde parmak basılan en öte, en yüksek noktasına işarette bulunur. Bu ifadedeki O zamiri, ya Cenab-ı Allah içindir veya Rasûlüllah içindir.

Eğer zamir Rasûlüllah'a raci, yani O'nun için kullanılmış ise, bu takdirde manâ şöyle olur: Zahiren cüz'î ve şahsî gibi olan Miraç seyahati öyle kapsamlı ve evrensel bir seyahattir ki, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm bu seyahatinde, Cenab-ı Hak'kın isimlerinin kemal derecedeki tecellilerinin neticeleri olarak İlâhî sanatın bütün harikalarını ve Rubûbiyetinin bütün delillerini ve işaretlerini *iki yay arası mesafesi, hattâ daha da yakın* noktasına kadar görmüş ve işitmiştir.

Eğer söz konusu zamir Allah'a raci ise, bu durumda manâ şöyle olur: Bir kulunu huzuruna almak ve ona bir görev vermek için Cenab-ı Allah (c.c.), bu kulunu önce

Mescid-i Haram'dan içinde veya çevresinde peygamberlerin toplandığı Mescid-i Aksâ'-ya götürmüş, burada peygamberlerle görüştürüp, O'nun bütün o peygamberlerin getirip tebliğ ettikleri Din'in mutlak ve tartışmasız vârisi olduğunu göstermiş, sonra da onu *iki yay arası mesafesi, hattâ daha da yakın* noktasına kadar mülk ve melekûtunda, yani yarattığı varlık alanının bütün dış ve iç boyutlarında dolaştırmıştır. Hiç şüphesiz O, bir kuldu ve yaptığı bu seyahat de cüz'î bir seyahat idi. Fakat kendisine tevdi edilen emanet bütün kâinatla alâkalı olduğu, O'na bütün kâinatın (karartılmış olan) rengini değiştirecek bir ışık ve ebedî saadetin kapılarını açacak bir anahtar verildiği için, Cenab-ı Hak, bu emanet, ışık ve anahtardaki hikmeti bilinsin ve anlaşılsın diye Kendisini "hakkıyla işiten ve hakkıyla gören" olarak tavsif etmektedir. (*Sözler*, "31. Söz")

Cenab-ı Peygamber'i hakkıyla işiten ve gören olarak nitelemek, asla onu –haşa– ilâh makamına çıkarmak demek değildir. Böyle bir düşünce ve kabul şirk ve küfür olur. Bunun manâsı, "O, Cenab-ı Allah'ın Ulûhiyet ve Rubûbiyetinin en büyük gerçeklerini, işaretlerini ve delillerini başka hiçbir kulun işitmediği ve görmediği, işitemeyeceği ve göremeyeceği derecede ve evrensel boyutlarda işitti ve gördü." demektir. Ayrıca, O Zât'ın (s.a.s.), Cenab-ı Allah'ın Semî' (her şeyi hakkıyla işiten) ve Basîr (her şeyi hakkıyla gören) isimlerinin evrensel tecellilerine mazhar olduğunu da ifade eder.

4. Miracın zikrinden sonra İsrail Oğulları tarihiyle ilgili gözlemlere geçilmesinin sebebi, İsrail Oğulları'nın kaderiyle diğer bütün milletlerin tarihi arasında derin bir münasebet bulunmasındandır. İsrail Oğulları tarihi, bu milletin tarih sahnesine çıkışı, yükselişi, tekrar düşüp, tekrar yükselişiyle bütün milletler için bir misal teşkil eder; bu bakımdan da Kur'ân, onlara sık sık atıflarda bulunur. Kur'ân'ın bu milletten ve tarihinden sık sık bahsetmesinin bir diğer sebebi de şu olabilir: İsrail Oğulları'nın, *Orta Doğu* denilen, dünyanın ve tarihin merkez bölgesi başta olmak üzere bütün dünyada ve dünya tarihinde önemli bir yeri vardır ve bu yer, bilhassa Âhir Zaman hadiseleri açısından daha bir ehemmiyet arz etmektedir. Bu husus, özellikle Müslümanları çok yakından ilgilendirmektedir.

Miraç, Allah Rasûlü'nün risaleti açısından bir dönüm noktası olarak da hususî bir öneme sahiptir. Yukarıdaki 1'inci notta ifade edildiği gibi, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Miraç'ta bütün peygamberler, bilhassa Hz. Musa başta olmak üzere İsrailî peygamberlerle görüşmüş ve Cenab-ı Allah'ın en büyük âyetlerini müşahede etmenin yanısıra, kendisinin de varlığın bütün boyutlarında bütün âyetlerin en büyüğü olduğunu ortaya koymuştur. Miraç ile, O'nun önceki peygamberlerin tamamının mirasçısı olduğu gerçeği de tebarüz ettirilmiştir. Önceki peygamberler içinde misyonu açısından Allah Rasûlü'ne en çok benzeyen Hz. Musa'dır. Hz. Musa'nın (a.s.) ömrü, misyonunun bütün muhtevasını ortaya koymaya yetmemiş ve bunu sonraki peygamberler, bilhassa Hz. Davud ve Hz. Süleyman tamamlamış da olsa, bu misyon ile Peygamber Efendimiz'in misyonu birbirine çok yakındır. Bu gerçek, "*Size, üzerinizde şahit olarak bir rasûl gönderdik; nitekim Firavun'a da bir rasûl göndermiştik.*"

(Müzzemmil Sûresi/75: 15) âyetinde açıkça ifade edilmesinin yanısıra, onu eldeki Kitab-ı Mukaddes nüshalarında da bulmak mümkündür: “Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek.” (Tesniye, 18: 17–18)

5. İsrail Oğulları’nın Hz. Nuh’un yanında bulunan ve tufan felâketinden kurtarılmış mü’min insanlarla irtibatlandırılması, ayrıca Hz. Nuh’un çok şükreden bir kul olarak zikredilmesi, İsrail Oğulları’na bir hatırlatma, bir ikaz içindir. Yani onlara düşen, herhangi bir felâkete maruz kalmamak için şükredici olmaları, imanlarında sebat etmeleri ve Allah’ın kendilerine verdiği Kitaba sıkı sıkıya sarılmalarıdır. Şükür, bütün nimetlerin Allah’tan olduğuna kalbden inanmayı ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamayı gerektirir. Şükür, Allah için bir şey arttırmadığı gibi, nankörlük de O’ndan bir şey eksiltmez. Fakat şükür, insan olmanın en önemli alâmeti ve gerçek insanlığa açılan bir kapıdır. Bir insan ve bir toplum Allah’a şükrettikçe, Allah da onlara olan nimetlerini arttırır; nankörlük ise, küfre ve azaba sebeptir.

6. Bu âyette ifade edilen ikazları, sebepleriyle birlikte eldeki Kitab-ı Mukaddes nüshalarının pek çok yerlerinde bulmak mümkündür. Meselâ: Levililer, 26: 14–39; Tesniye, 28: 15–68; Mezmurlar, 106: 34–38; İşaya, 1: 4–5, 21–24; 2: 6, 8; 8: 7; 30: 9–10, 12–13; Yeremya, 2: 5, 7, 20; 3: 6, 8–9; Hezekiel, 22: 3, 6–12, 14–16; Matta, 23: 37, 24: 2; Luka, 23: 28–30.

Ayrıca:

> Ey İsrail halkı, “Uzaktan gelecek bir ulusu üzerinize saldırtacağım” diyor Rab, “Köklü, eski bir ulus; Sen onların dilini bilmez, ne dediklerini anlamazsın. Oklarının kılıfı açık bir mezar gibidir, kendilerinin hepsi birer yiğittir. Ürününü, yiyeceklerini tüketecek, oğullarını, kızlarını öldürecekler; davarlarını, sığırlarını, asmalarının, incir ağaçlarının meyvesini yiyecek, güvendiğin surlu kentlerini kılıçla yerle bir edecekler. (*Yeremya*, 5: 15–17)
>
> Bu halkın ölüleri yırtıcı kuşlara, yabanıl hayvanlara yem olacak; onları korkutup kaçıran kimse olmayacak. Yahuda kentlerinde, Yeruşalim sokaklarında sevinç ve neşe sesine, gelin güvey sesine son vereceğim; ülke viraneye dönecek. (*Yeremya*, 7: 33–34)

Yaklaşık M.Ö. 1020 yıllarında Peygamber Samuel döneminde Talût komutasında İsrail Oğulları büyük bir devlet kurmaya muvaffak oldular ve bu devlet, Hz. Davud ve Hz. Süleyman aleyhimesselâm dönemlerinde gücünün ve şevketinin zirvesine ulaştı. Bu hal yaklaşık bir asır kadar sürdü ve Hz. Süleyman’dan sonra iç kargaşa ve savaşlar başladı. Neticede ülke, Filistin’in kuzeyini ve Şeria’nın öte yakasını içine alan, Samarya başkentli İsrail Krallığı ve güneyde kurulan, Kudüs başkentli Yahuda Krallığı olmak üzere ikiye ayrıldı.

İsrail Krallığı’nda şirk ve küfür ihtiva eden fikirler ve haksızlık, adaletsizlik, aldatma, zina, sefahat vb. Yahuda Krallığı’nda görülenden çok daha çabuk ve fazla yayıldı. Peygamberlerin ikazlarına ve ıslah çağrılarına rağmen yozlaşma ve kokuşma artarak

devam etti. Nihayet Asurlular, İsrail Devleti üzerine peş peşe akınlara başladılar ve sonunda kral Sargon, M.Ö. 721'de İsrail devletine son verdi.

Yahuda Krallığı, Asurlulara vergi vererek varlığını bir müddet daha devam ettirdi. Fakat Babil kralı Buhtünnasır M.Ö. 586 yılında büyük bir hücumla bu krallığı da tarihten sildi; bütün şehir ve kasabaları yerle bir etti. Kudüs ve Süleyman Mabedi yıkılıp toprağa karıştı.

Yahuda'da takva üzere yaşayan ve başkalarını da takvaya çağıran az sayıda insan kalmıştı. Neticede Allah (c.c.), rahmetiyle onların imdadına yetişti ve Babil Krallığı çöktü. M.Ö. 539'da Pers İmparatoru Sirus (Kuruş) (M.Ö. 590/576-530) Babil'i fethetti ve ertesi yıl, Babil sürgününde bulunan İsrailîlerin ülkelerine dönmelerine izin verdi. İsrailîler, Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa ettiler ve kaybolmuş bulunan Ahd–i Atik'in ilk beş kitabı Ezra (Hz. Üzeyir ?) tarafından yeniden yazıldı. Güneyde bunlar olur ve Kudüs yeniden kurulup, Yahudi din ve kültürünün bir defa daha merkezi haline gelirken, kuzeydeki İsrailîler bundan nasiplenemediler. Bununla birlikte, Yahudalılar da Hz. Davud ve Hz. Süleyman zamanındaki güç ve şevketlerine erişme imkânı bulamadı ve hattâ Makedonyalı Büyük İskender'in istilâ hareketine maruz kaldılar. Fakat Ezra'nın uyandırmış olduğu dinî ruh meyvesini verdi ve Yahudilerin maruz kaldıkları zulüm, Makkabi İsyanı denilen büyük bir ayaklanmaya yol açtı. Yahudiler, bir defa daha bağımsız devlet kurdular bu devlet M.Ö. 67 yılına kadar devam etti. Devletin sınırları, bir zamanlar İsrail ve Yahuda Krallıklarının toplam sınırlarına ulaştı.

Makkabî Ayaklanması'nı ateşleyen dinî ve ahlâkî ruh zamanla sönmeye yüz tuttu ve yerini dünyaperestliğe ve kuru, kaba, ruhsuz ve zahirî bir dinî anlayış ve yaşayışa bıraktı. Halk arasında büyük ayrılıklar başgösterdi ve bazıları Romalı general Pompey'i Filistin'i işgale çağırdılar. Pompey, M.Ö. 63 yılında Filistin'e geldi ve İsrailîlerin bağımsızlığına nihaî noktayı koydu.

Yahudi dinî otoriteleri, büyük oranda Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Hz. İsa'ya fenalık yaptılar. Hz. Yahya'nın gövdesinden ayırdıkları başını, uğrunda bu cinayeti işledikleri bir dansözün önüne attılar. Hz. İsa'ya şiddetle karşı çıktıkları gibi, öldürmesi için de Roma'nın Filistin valisi Pontius Pilate'yi sıkıştırıp durdular.

Çok geçmeden İsrailîlerle Romalılar arasında büyük çatışmalar patlak verdi ve bu çatışmalar, M.S. 64 yılında büyük bir Yahudi isyanına yol açtı. Romalı vali isyanı bastıramayınca, Roma İmparatorluğu büyük bir askerî harekâta girişti. İsyan M.S. 70'te bastırıldı ve Titus, Kudüs'ü zaptetti. Halktan 133.000 kişi katledilirken, 67.000'i de köleleştirildi. Daha başka binlerce kişi Mısır'da madenlerde çalıştırılmak üzere götürüldü ve yine başka binlerce kişi de İmparatorluğun değişik yerlerinde gladyatörlere ve arslanlara yem edildi. Bütün güzel kızlar, Roma askerlerinin şehvetlerine kurban gitti. Kudüs, Süleyman Mabedi'yle birlikte yer ile yeksan oldu. Bütün bunlar, 1948 yılında İsrail devleti kuruluncaya kadar Filistin'de 1800 küsur yıl süreyle Yahudi güç ve hakimiyetine son verdi. (Mevdûdî, 5: 9–26'dan özetlenmiştir.)

8. Olur ki, (artık şimdi tevbe edersiniz de) Rabbiniz size merhamet buyurur. Ama tekrar (bozgunculuğa ve büyüklenmeye) dönecek olursanız, Biz de (sizi yine cezalandırmaya) döneriz.[7] Üstelik Cehennem'i de kâfirler için bir zindan kılmışızdır.

9. Gerçekten bu Kur'ân, (her meselede) en doğru yola, en sağlam ve isabetli tutuma yöneltir ve yerinde, doğru, sağlam ve ıslaha yönelik işlerde bulunan mü'minlere onlar için çok büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler;

10. Âhiret'e inanmayanlar için ise çok acı bir azap hazırlamış olduğumuzu bildirir.

11. Böyle iken insan, şerri tıpkı hayrı istercesine ister. Doğrusu insan, çok acelecidir.[8]

12. (İnsanların hayatında olduğu gibi, dünyanın hayatında da 'gece' ile 'gündüz' birbirini takip eder.) Biz, gece ile gündüzü (kâinattaki tasarruflarımıza, ayrıca kudret, ilim, hakimiyet ve üzerinizdeki nimetlerimize) iki işaret, iki delil kıldık; onların her biri için de bir âlamet var ettik. Gecenin alâmeti olan ayın ışığını sildik ve gündüzün alâmeti olan güneşi bizatihî ışıklı ve aydınlatıcı yaptık ki,[9] Rabbinizin lütfedeceği nimetleri araştırıp elde edesiniz ve yılların sayısıyla birlikte zamanı hesaplamayı bilesiniz. Her bir şeyi bu şekilde yerli yerine koyduk ve ayrıntılarıyla açıkladık.

13. Her insanın yazılmış ve yaşanmış kaderini boynuna doladık. Kıyamet Günü onunla ilgili bir kitap çıkarırız da, onu önünde açılmış bulur.

14. "Oku kitabını! Bugün sen, bizzat kendin hakkında hesap görücü olarak yetersin!"[10]

15. Kim doğru yolu seçerse ancak kendi lehine seçmiş olur; kim de sapar giderse, ancak kendi aleyhine olarak sapıp gitmiştir. Kimse bir başkasının suç (ve günah) yükünü çekmez ve onunla yargılanmaz. Biz, önceden (uyarıcı olarak) bir rasûl göndermeden (günahları sebebiyle hiçbir kimseye ve hiçbir topluma) azap etmeyiz.

16. Herhangi bir memleketi (hak ettikleri bir ceza olarak) helâk etmek dilediğimizde, (bir rasûl vasıtasıyla) emrimizi (Din) gönderir ve oranın halkı arasında zevk u safa içinde dilediklerince yaşamayı gaye edinenleri (toplumların hayatıyla ilgili kanunlarımız çerçevesinde sıkıntının ardından) artık daha çok nimete boğarız da, orada büsbütün kural tanımaz hale gelir ve günahlara daldıkça dalarlar. Nihayet, hak ettikleri helâk hükmü uygulamaya konur da, o memleketi yerle bir ederiz.

17. Nuh'tan sonra bu şekilde nice nesilleri helâk ettik. Kullarının günahlarını senin Rabbinin görüp bilmesi yeter.

7. Bu âyetteki hitap, eğer önceki âyette ifade olunan birinci ceza hem Asurluların ve Babillilerin hem de Romalıların yaptıklarını içine alıyor ve ikinci ceza henüz gelmemişse, genel manâda M.S. 70'den bugüne bütün Yahudilere, eğer ikinci cezadan kasıt Titus'un Filistin'de yaptıkları ise, artık Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm zamanındaki Yahudilere ve sonrakileredir. İslâm, aslında onlar için de büyük bir rahmet ve fırsattı. Efendimiz'in Medine'ye hicretinden önce Medine'deki Evs ve Hazreç kabileleriyle çatıştıklarında onlara, "Son Peygamber gelecek ve O'nun liderliğinde sizi yok edeceğiz!" diyorlardı. Fakat "öz oğullarını tanıdıkları gibi, bütün alâmetleriyle peygamber olduğunu bildikleri" Allah Rasûlü sırf kendi aralarından çıkmadı diye O'na inanmadılar ve büyük oranda O'na karşı yaman bir düşman kesildiler. İslâm ve Müslümanlar karşısındaki bu düşmanlıklarına sonraki asırlarda da belli ölçülerde devam etmiş olmalarına rağmen, sürgün asırlarının en mutlu zamanlarını Müslüman idareler, bilhassa Osmanlı idaresi altında yaşadılar. Nihayet, *Her nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur; ancak Allah'tan gelen bir ipe ve insanlar tarafından uzatılan bir ipe (desteğe ve koruma altına almaya) tutunmaları durumu müstesna* (Âl-i İmran Sûresi/3: 112) âyetinde ifade buyurulduğu üzere, dinlerine, elbette Müslümanların da inandığı peygamberlerine ve dinî miraslarına, Müslümanların İslâm'a, İslâmî mirasa ve Efendimiz'e bağlılıklarından çok daha öte bir bağlılık gösterdikleri, ayrıca *insanlar tarafından uzatılan bir ip*e de tutundukları, yani birtakım büyük devletlerin açık destek ve korumasını da aldıkları için, 1948 yılında Filistin'de yeni ve bağımsız bir devlet kurmaya muvaffak oldular. Bundan da öte, pek çok ülkede oldukça etkili hale geldiler. Geleceğin ne göstereceğini ise yaşayanlar görecektir.

8. Bu âyetin manâsı çok geniştir.

- İnsan, neyin hayrına neyin şerrine olduğunu çok defa ve Allah bildirmedikçe bilemez. Bundandır ki Kur'ân, hoşlanmadığımız bir şeyin hakkımızda hayır, hoşlandığımız bir şeyin de şer olabileceğini, hakkımızda neyin gerçekte hayır neyin gerçekten şer olduğunu ancak Allah'ın bilip bizim bilemeyeceğimizi bildirir (Bakara Sûresi/2: 216). Çünkü biz, dünü bütünüyle ve doğru olarak bilemediğimiz gibi, yarını hiç bilemeyiz. Oysa Allah (c.c.), bütün zamana tek bir nokta olarak bakar. Bilgisizliğimiz sebebiyle biz, çok defa sanki hayırmış gibi hakkımızda şer olanı ister ve şerrin meydana gelmesi için didiniriz.
- İkinci olarak, insan peşincidir; yaptığı işin hemen karşılığını görmek istediği gibi, peşinci olması sebebiyle dünyayı da Âhiret'e tercih eder. Oysa Âhiret'e nisbetle dünya saadeti pek az bir değer ifade eder. Dünyanın çilesi ise sayılamayacak kadar çoktur. Böyle iken insan, dünyaya perestiş eder, Âhiret'i unutur. Kur'ân-ı Kerim sık sık, dünyayı Âhiret'e tercih etmeyi küfrün, şirkin sebeplerinden biri olarak anar ve buna karşı ikazlarda bulunur (meselâ İbrahim Sûresi/14: 3; Nahl Sûresi/16: 107).

- İnsan, sabırsızdır, bir şeyin hemen oluvermesini ister. Oysa her neticenin ona ulaşmak için geçilmesi gereken pek çok merhaleleri, mertebeleri vardır. Acele ederek bu merhalelere, mertebelere riayet etmeden sonuca ulaşmaya çalışmanın sonu hüsrandır.
- Mekkeli müşrikler, âkıbetleri konusunda Kur'ân- ı Kerim'in tehditlerine inanmıyor ve Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bu tehditler gerçek ise, kendisiyle tehdit edildikleri azabı veya cezayı hemen getirmesini istiyorlardı. Âyet, buna da cevap vermektedir.

9. İbn Abbas'a göre, mealde de tercih edildiği üzere, gecenin alâmeti ay, gündüzün alâmeti ise güneştir. Âyet, bir zaman ayın da güneş gibi ışıklı olduğu ve bu ışığının giderildiğini veya güneşin bütün sistemiyle birlikte tek bir kütle iken, sonra ayrı ayrı kütleler haline getirildiğini ima etmektedir. Böylece âyet, ayın ve güneşin geçmişini nazara verdiği gibi, gelecekte ne hale geleceklerine, yani başa dönüş ve yeniden kurma demek olan Kıyamet'te dürüleceklerine de işarette bulunmaktadır.

10. 13'üncü ayette geçen kaderden maksat, kişinin hem Levh-i Mahfuz'daki kaderi, alın yazısı, hem de onunla aynı olan hayatı, amelleridir.

Her şey, İlm-i İlâhî'de kayıtlıdır; bu kayda Levh-i Mahfuz denmektedir (Bürûc Sûresi/85: 22; Ra'd Sûresi/13, not: 13). Kur'ân, hakkımızda Allah'ın takdir buyurmadığı hiçbir şeyin başımıza gelmeyeceğini apaçık beyan buyurur (Tevbe Sûresi/9: 51). Yine Kur'ân'a göre, yeryüzünde hareket eden bütün canlılar, havada uçan her türden kuşlar, bizim gibi birer toplum (ümmet) oluşturur ve Cenab-ı Allah (c.c.), Kitap'ta (Kur'ân ve Levh-i Mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmamış, yazmış, kaydetmiştir. (En'âm Sûresi/6: 38) Bu ilmî varlıkların her birine kendine göre bir hüviyet ve mahiyet verilir ki bu, onların kaderî varlığıdır.

Cenab-ı Allah (c.c.), yaratma sürecinde bu Levh-i Mahfuz'u çoğaltır, yani onun nüshalarını çıkarır; bir diğer ifadeyle yaratma süreci, Levh-i Mahfuz'un teksir süreci gibidir. Bu süreçte varlıklar, dallarını gayb ve şehadet âlemlerine uzatmış bir yaratılış ağacı şeklinde ortaya çıkarlar. Zaman ve mekân, bu ortaya çıkışın iki şeridi gibidir. Levh-i Mahfuz'un ilk nüshası olan bu iki şerit veya yaratılış boyutu, bir bakıma Levh-i Mahv ve İsbat'ın vücudunu teşkil eder. Levh-i Mahfuz veya Kur'ân'ın İmam-ı Mübîn dediği ilk defter ya da kitap, varlıkların menşe'lerine, asıllarına, ilmî varlıklarına bakar ve kendisine Nazarî (Teorik) Kader demek mümkün iken, Cenab-ı Hakk'ın bir yazar-bozar defteri şeklindeki Levh-i Mahv ve İsbat ise, varlıkların bizzat hayatlarına bakar ve dolayısıyla ona Amelî (Pratik) Kader diyebiliriz. Bir başka ifadeyle, Kader, İlim'deki varlıkları giydirir, onlara mahiyet ve hüviyet (kimlik) verir ve Kudret de onları zaman-mekân şeridine asar.

Bu karmaşık meseleyi, daha görünür bir misalle şöyle açıklayabiliriz:

Bitkilerin ve ağaçların çekirdekleri, bir bakıma onların Levh-i Mahfuz'u veya Teo-

rik Kader'i gibidir; çünkü bu çekirdeklerde onların bütün gelecek hayatları kayıtlıdır. Çekirdeklerinin çimlenmesi ile başlayan hayatları ise, bu çekirdeğin açılması, yani Levh-i Mahfuz'un nüshasının çıkartılması gibidir ve hayatlarının tamamı, onların pratik kaderlerini oluşturur.

İşte insan, dünya hayatında Levh-i Mahfuz'da yazılı teorik kaderi istikametinde hareket eder. Ama bu kader, onu böyle hareket etmeye zorlamaz; çünkü o, bir tür ilimdir, önceden bilmedir. İlim malûma tâbi olduğundan ve Cenab-ı Allah için dün-bugün-yarın şeklinde bölünmüş bir zaman söz konusu olmayıp, O bütün zamanlara bir nokta gibi baktığı için, insanın iradesiyle nasıl davranacağını yazmıştır ki, kader veya alın yazısı dediğimiz şey budur. Allah, her insanla ilgili bu yazıyı onun boynuna asmıştır. İnsan, hayatıyla bu yazıyı uygulamaya koyar. Nasıl bir ağacın hayatı, onun çekirdeğindeki bütün bilgi ve programların uygulanmasından, pratiğe dökülmesinden ibaretse ve bu pratik yeniden çekirdekte âdeta yoğun bir birikim halinde bir defa daha tesbit ediliyorsa, aynen bunun gibi, insanın boynuna asılan kaderi ile hayatının kaydedildiği amel defteri birbirinin aynıdır. İnsan, Âhiret'te bunları görecek ve kendisi hakkındaki hükmü bizzat kendisi verebilecek şekilde kendi yaptıklarına şahit olacaktır.

13'üncü âyette "yazılmış ve yaşanmış kader" manâsında *tâir* (kuş) kelimesinin kullanılması şundandır: Cahiliye Arapları, kuşların uçuşlarına bakarak geleceği kestirmeye, gelecekten haber vermeye çalışırlardı. Kur'ân, hem bunu, hem de yine Cahiliye döneminde yaygın olan uğur-uğursuzluk anlayışını reddetmekte, herkesin *tâir*inin, kaderinin kendisine, kendi iradî tercihine bağlı olduğunu belirtmektedir.

18. Kim Âhiret'i bırakıp sadece şu peşin dünya zevkini ister ve onun peşine düşerse, dilediğimiz kimseye takdir ettiğimiz miktarda o zevki tattırır, sonra da Cehennem'i ona mekân kılarız. Artık onun yüzüne bakılmaz ve o reddedilmiş biri olarak, kızarıp pişmek üzere Cehennem'e girer.

19. Kim de hedef olarak Âhiret'i seçer ve bir mü'min olarak gereken gayreti gösterirse, işte böylesi seçkin kişilerin gayretleri karşılığını muhakkak bulur.

20. Herkese, (dünyayı dileyenlere de Âhiret'i isteyenlere de dünyada) Rabbinin lütf u ihsanından veririz. Senin Rabbinin lütf u ihsanı, asla kısıtlanmış değildir.

21. Dünyada nasıl ve niçin bazısına bazısından daha çok veriyoruz, bak ve üzerinde düşün. Âhiret ise, elbette hem sahip olunacak mertebeler bakımından dünyadan çok daha büyüktür, hem de sahip olunacak faziletler ve derece farklılıkları açısından çok daha büyüktür.[11]

22. Sakın Allah ile beraber başka bir ilâh edinme; yoksa yüzüne bakılmaz bir halde bir kenara itilir kalırsın.

23. Rabbin, sadece Kendisine ibadet etmenize ve anne-babaya, Allah'ın sizi sürekli gördüğünün şuuru içinde ve mümkün olan en iyi şekilde davranıp, onlara daima iyilikte bulunmanıza hükmetti. Şayet onlardan biri veya her ikisi yaşlanmış olarak yanında bulunursa, sakın (varlıklarını ve onlara hizmeti yüksünerek) kendilerine "öff!" diyecek ölçüde bile olsa kötü söz söyleme; onları azarlama ve daima onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle.

24. Şefkat ve merhametle onlara kol kanat ger; karşılarında alabildiğine alçakgönüllü ol ve haklarında, "Rabbim, nasıl onlar beni çocukluğumda şefkat ve ihtimamla büyütüp yetiştirdilerse, Sen de onlara öyle merhamet buyur!" diye dua et.

25. Rabbiniz, (anne-babalarınız hakkında olsun, başka meselelerde olsun,) içinizden geçenleri, (neler düşünüp neler tasarladığınızı ve neler hissettiğinizi) çok iyi bilmektedir. Eğer siz, gerçekten (duygu, düşünce ve niyetlerinizde) samimî iyi kişiler iseniz, şüphesiz Allah, (anne-babaya karşı elde olmadan yapılmış görev ihmali dahil,) günahlarından dolayı içten tevbe ile Kendisine yönelenlere karşı çok bağışlayıcıdır.[12]

26. Akrabaya üzerindeki haklarını ver, yoksula ve yolda kalmışa da; ve sakın saçıp savurma.

27. Savurganlar, hiç şüphesiz şeytanlara kardeş olmuşlardır; şeytan ise, Rabbisine karşı çok nankördür.

11. Allah, kullarını neden bir yaratmamıştır? Neden bazısını bir şekilde sakat yaratmakta ve neden bazısına bazısından daha çok dünyalık vermektedir?

Önce hemen belirtelim ki, Hz. Allah (c.c.), dilediğini dilediği şekilde yapar; O, hiçbir zaman yaptıklarından sorumlu tutulmaz; kimse O'nu sorguya çekemez. İkinci olarak, bütün varlık Allah'ındır; Allah (c.c.), her şeyin yaratıcısıdır, bizler O'nun mülküyüz ve O, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Sahip bulunduğumuz özel mülkümüzü de bize O verdiği ve onu elde etmedeki payımız çok az olduğu halde, biz o çok sınırlı mülkümüzde dilediğimiz gibi tasarruf etmek isterken, O'nun mutlak mülkiyetine sahip bulunduğu mülkünde dilediği gibi tasarrufuna herhalde söz etme hakkımız asla olamaz.

Bu iki temel düsturdan sonra, Allah'ın neden kullarını bir yaratmadığı ve dünyalık açısından bazısını bazısına üstün kıldığının hikmetlerine geçebiliriz:

Yaratan da, veren de Allah'tır (c.c.). O vermediği takdirde, biz hiçbir şeye sahip olamayız. Ayrıca O, her verdiğini karşılıksız vermektedir. O, bizi yaratır, bize bütün organlarımızı verir; ayrıca, sahip bulunduğumuz bütün kabiliyetleri de O'na borçluyuz. Öte yandan, emeğimizle elde ettiğimiz şeylerde de bizim payımız ancak sonsuzda birdir. Daha önce de birkaç defa parmak bastığımız gibi, meselâ ekmek elde etmek için buğdaya ihtiyacımız vardır. Bir buğday tanesini, bütün insanlar bir araya gelse yaratamaz. Bir defa, bu taneyi O var etmiştir. Ondan yemeklik buğday elde etmek için toprağa, havaya, suya, ısıya, ışığa ve bunlar arasında ölçülü işbirliğine ihtiyaç vardır. Bütün insanlar servetlerini bir araya getirseler, bunlardan hiç birini satın alamazlar ve söz konusu unsurlara söz geçiremezler. O, bunları da bedava vermektedir. Şu halde, O'nun verdiği her şey, bizim hakkımız değil, sadece bir ihsan, bir lütuftur, bir hediyedir. Lütf u ihsanda, hediyede bazılarını diğerlerine tercih etmek, asla sorgulanacak bir şey olamaz; çünkü herkese karşılıksız iyilik yapılmakta, kimseye en küçük bir haksızlıkta bulunulmamaktadır.

Diğer taraftan biz, hakkımızda neyin hayır neyin şer olduğunu bilemeyiz. Hakkımızda zenginlik mi hayırdır fakirlik mi, beyaz olmak mı hayırlıdır siyah olmak mı, kör olmak mı hayırlıdır gören olmak mı, uzun boylu olmak mı hayırlıdır kısa boylu olmak mı, bunları bilemeyiz. Dolayısıyla nasıl yaratılmışsak ve bize ne takdir buyurulmuşsa, hakkımızda mutlak manâda hayırlı olan odur. Ve herkes, sahip kılındığı nimet ölçüsünce sorumluluk sahibidir. Bu bakımdan, sağlıklı, servet ve makam sahibi olmanın sorumluluğu, bunlara sahip olmayan ve daha az ölçülerde sahip bulunandan elbette çok daha fazla olacaktır.

Ayrıca, dünya hayatı geçicidir, aslolan Âhiret'tir; bu bakımdan, hakkımızda neyin hayır neyin şer olduğunu Âhiret'e göre değerlendirmeliyiz. Verilen her bir nimet, karşılığında kendi ölçüsünde şükür gerektirir; dolayısıyla, şükrü yerine getirilen az nimet, şükrü yerine getirilmeyen çok nimetten elbette daha hayırlıdır. Sonra, dünyada herkesin talebi, tercihi birbirinden farklıdır. Birisi için iyi, güzel olan, başkası için kötü ve çirkin olabilir. Dolayısıyla, Cenab-ı Allah'ın takdirlerinde, sadece bu takdirlerde değil, hattâ dünyada olup bitenler hakkında nihaî karar vermede insanların aklı

asla yeterli değildir. Çünkü her bir insan, kendi kapasitesine göre, kendi açısından ve çevrili bulunduğu şartlar içinde düşünür ve değerlendirir. Oysa dünyada ve kâinatta her bir şey her şeyle her bakımdan münasebettardır; değerlendirmede dün, bugün, yarın bir arada mütalâa edilmelidir. Buna ise insanın gücü ve kapasitesi yetmez. Şu halde biz, aklımızı hakem yaparak bilhassa Cenab-ı Allah'ın icraatlarını sorgulayamayız, ancak onlardaki hikmetleri araştırabiliriz.

Bütün bunlardan ayrı olarak, insanın elde ettiklerinde, başına gelenlerde, sorumluluk sahasında şüphesiz kendisinin, iradî tercihlerinin de payı vardır.

Kısaca, insana düşen, Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretleri gibi düşünmek ve demektir:

Deme neden bu böyle,
Yerindedir o öyle.
Sen sonunu seyreyle!
Mevlâ görelim ne'yler
Ne'ylerse güzel eyler.

12. Dünyada en yüksek hakikat, peder ve validelerin evlâtlarına karşı şefkatleridir. Ve en âlî hukuk dahi, onların o şefkatlerine mukabil hürmet haklarıdır. Çünkü onlar, hayatlarını kemal-i lezzetle evlâtlarının hayatı için feda edip sarfediyorlar. Öyle ise, insaniyetten çıkmamış ve canavara dönüşmemiş her bir çocuğa düşen, o muhterem, sadık, fedakâr dostlara halisane hürmet ve samimane hizmet ve rızalarını tahsil ve kalblerini hoşnut etmektir. Amca ve hala, peder hükmündedir; teyze ve dayı, anne hükmündedir.

İşte o mübarek ihtiyarların vücutlarını katlanılmaz görüp ölümlerini arzu etmek, ne kadar vicdansızlık ve ne kadar alçaklıktır bil, ayıl! Evet hayatını senin hayatına feda edenin hayatının bitmesini arzu etmek ne kadar çirkin bir zulüm, bir vicdansızlık olduğunu anla!

Ey geçim derdine dalmış insan! Bil ki, senin hanendeki bereketin direği, rahmete vesile ve gelecek musibetlere engel, hanendeki varlığına tahammül edemediğin ihtiyar, hasta veya sakat yakınındır. Sakın deme: "Maişetim dardır, idare edemiyorum." Çünkü onların yüzünden gelen bereket olmasaydı, elbette senin dar maişetin daha da dar olacaktı. Bu hakikatı benden duy ve inan. Bunun çok katî delillerini biliyorum, seni de inandırabilirim. Fakat uzun gitmemek için kısa kesiyorum. Şu sözüme kanaat et. Yemin ederim, şu hakikat gayet katîdir, hattâ nefis ve şeytanım dahi buna karşı teslim olmuşlar. Nefsimin inadını kıran ve şeytanımı susturan bir hakikat, sana kanaat vermeli. Evet, kâinatın şehadetiyle, nihayet derecede Rahman, Rahîm, Latîf ve Kerim olan Hâlık-ı Zülcelâli ve'l-ikram, çocukları dünyaya gönderdiği vakit, arkalarından rızıklarını gayet latif bir surette gönderip annelerin göğüs musluğundan ağızlarına akıttığı gibi, çocuk hükmüne gelen ve çocuklardan daha ziyade merhamete lâyık ve şefkate muhtaç olan ihtiyarların rızıklarını dahi bereket suretinde gönderir.

Onların geçimlerini tamahkâr ve cimri insanlara yüklemez. Değil yalnız ihtiyar akraba, belki insanlara arkadaş verilen ve rızıkları insanların rızıkları içinde gönderilen kedi gibi bazı mahlûkların rızıkları dahi bereket suretinde geliyor.

Ey insan! Madem canavar suretinde bir hayvan bile insanların hanesine misafir geldiği vakit berekete sebep oluyor, öyle ise, yaratılmışların en şereflisi olan insan ve insanların en mükemmeli olan mü'minler, mü'minler içinde en ziyade hürmet ve merhamete lâyık zayıf, güçsüz ve hasta ihtiyarlar, bu ihtiyarların içinde şefkat, hizmet ve muhabbete en ziyade lâyık ve müstahak bulunan akrabalar ve akrabaların içinde dahi en hakikî dost ve en sadık muhip olan peder ve valide, ihtiyarlık halinde bir hanede bulunsa, ne derece berekete vesile ve rahmete vasıta ve, "Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasa idi, belâlar sel gibi üstünüze dökülecekti." hadisinde ifade edildiği üzere, ne derece musibetlere engel olduklarını sen kıyas eyle.

İşte ey insan! Aklını başına al. Eğer ölmezsen, bir gün sen de ihtiyar olacaksın. *Ceza, yapılan işin türünden olur* sırrıyla, sen anne–babana hürmet etmezsen, senin evlâdın dahi sana hizmet etmeyecektir. Eğer âhiretini seversen, işte sana mühim bir define; onlara hizmet et, rızalarını tahsil eyle. Eğer dünyayı seversen, yine onları memnun et ki, onların yüzünden hayatın rahat ve rızkın bereketli geçsin. Aksine, onların varlığına tahammül göstermez, ölümlerini temenni eder ve onların nazik ve çabuk kırılan kalblerini kırarsan, bu defa "Dünyasını da, âhiretini de kaybetti!" tehdidine maruz olursun. Eğer Rahmân'ın rahmetini istersen, o Rahmân'ın hediyelerine ve senin hanendeki emanetlerine merhamet et. (*Mektubat*, "21'inci Mektup"tan)

28. Bizzat kendin muhtaç, dolayısıyla Rabbinden rızık ve imkân peşinde ve beklentisinde, bu sebeple de üzerinde hakları bulunanlarla ilgilenemeyecek durumda isen, bu takdirde onlara gönül alıcı sözler söyle.

29. Harcamalarında ve başkalarına yardım hususunda ne eli sıkı ol, ne de ölçüsüzce açık. Aksi halde herkes tarafından kınanır, dostsuz, kaybettiklerine de hasret çeker bir hale düşersin.

30. Doğrusu Rabbin, dilediği kimseye bol rızık verir, dilediği kimseye de kısar ve ölçülü verir. Hiç şüphesiz O, kullarının (her halinden) hakkıyla haberdardır ve onları (her halleriyle) hakkıyla görmektedir.[13]

31. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onların rızkını Biz veriyoruz, elbette sizinkini de. Onları öldürmek, hiç şüphesiz büyük bir suçtur.[14]

32. Zinaya yaklaşmayın, çünkü o, çirkinliği apaçık ortada bir hayasızlıktır; hem ne kötü bir yoldur![15]

33. Allah'ın muhterem kıldığı cana haklı bir gerekçe olmaksızın kıymayın. Kim zulmen öldürülürse, onun velisine (mirasçısına) gereken meşrû işlemin yapılması konusunda yetki vermişizdir. Şu kadar ki, mirasçı eğer kısas talep edecek olursa, bu konuda aşırı gitmemeli, (hukukun kendisine verdiği yetkiyi aşmamalıdır). (Hukuken) ona gereken yardım yapılmıştır.[16]

34. Yetimin malına o yetim malını kullanabilecek çağa ulaşıncaya kadar onun hakkında en hayırlı olabilecek tasarruf tarzı dışında yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin; bilin ki verilen söz, sorumluluk gerektirir.

35. Ölçtüğünüz zaman tam ölçün ve (tarttığınız zaman da) doğru 'terazi'yle tartın. Böyle yapmanız, hem her bakımdan hayırlı, hem de âkıbet yönünden güzel olandır.

36. Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeye dayanıp karar verme. Çünkü kulak, göz ve kalb, evet bunların hepsi (verdiğin karar, vardığın sonuçtan) sorumludur ve sorguya çekilecektir.[17]

37. Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. (Kendini ne kadar büyük görürsen gör gücün, bilgin, kabiliyetlerin sınırlıdır;) ne yeri yarabilir, ne de dağların boyuna erişebilirsin.

38. Bütün bu (yasaklanan tutum ve davranışların hepsi) kötü olup, Rabbinin nazarında asla hoş görülmeyen şeylerdir.

284

13. Allah (c.c.), her bir canlının hayatı boyunca tüketeceği rızkı önceden belirlediği gibi, her bir canlının –bu canlı şuur ve irade sahibi ise O'na mutlak manâda tevekkül etmek kaydıyla– hayatını devam ettirmesi için gerekli temel rızka da kefildir. Hiç bir

canlı, kendisi için tayin ve takdir buyurulan rızkı, yani nasibini tüketmeden ölmez. Bu temel rızık dışındaki fazladan talepler ise çalışmaya bağlıdır.

Allah, kulları temel rızıkla yetinsin ve çalışmasınlar diye emretmez. Aksine, *insan için ancak emeğinin karşılığı vardır* (Necm Sûresi/53: 39) buyurarak, kullarını helâlinden kazanmaya ve hem kendileri, hem sorumlulukları altındaki kimseler için, ayrıca İslâm yolunda harcamaya ve başkalarına yardım etmeye çağırır. O, insanı yeryüzünün halifesi olarak onu imar etsin, Allah'ın orada yarattığı rızıkları çıkarsın, onları başkalarıyla adalet ve hakkaniyet ölçülerine göre paylaşsın, paylaştırsın, böylece şükür duygularını da coşturup, Kendisi'ne şükretsin diye yaratmıştır. O'nun nazarında helâlinden kazanıp, hem kendi hem de sorumluluğu altındakilerin geçimini sağlayan, başkalarına yardım eden, rızası istikametinde harcayan ve şükreden bir kul, fazla çalışmayıp en azla yetinen bir kuldan çok daha hayırlıdır. Hattâ kişinin şehvetlerini kontrol etme ve manen yol alma, ruhen olgunlaşma adına riyazet övülmüş ve tavsiye edilmişse de, –lükse girmeme, tüketimde aşırı gitmeme ve şehvetleri azdırmama kaydıyla– çalışıp helâlinden kazanmak, kendisinin ve sorumluluğu altındakilerin geçimini sağlamak, Allah yolunda harcamak, başkalarına yardım etmek ve şükretmek, riyazetten daha hayırlıdır. Allah'ın men ettiği hırs ve tama', haramdan kazanma, bencillik, biriktirme, şehvetleri kamçılama ve tüketimde aşırı gitmedir. O, dünya hayatının gaye haline getirilmesini istemez.

Kazanmada hırs, çok defa ve bilhassa mü'min için kaybetme sebebidir. Çünkü hırs, dünya hayatını gaye haline getirme ve Allah'a tevekkülsüzlük demektir. Ayrıca hırs, bencilliği de kamçılar. Bediüzzaman (r.a.), şu çok önemli tesbitte bulunur:

> Beşerin içtimaî hayatında ortaya çıkan bütün ahlâksızlığın ve bütün karışıklıkların kaynağı şu iki düşüncedir:
>
> *Birisi:* "Ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne?"
>
> *İkincisi:* "Sen çalış, ben yiyeyim."
>
> Bu iki düşünceyi de sürdüren, faiz alıp vermek ve zekâtı vermemektir. Bu iki müthiş içtimaî hastalığı tedavi edecek tek çare ise, zekâtın umumî bir düstur suretinde icrasıyla, faizin yasaklanmasıdır.
>
> Hem değil yalnız fertlerde ve tek tek toplumlarda, belki bütün insanlığın saadeti için en mühim bir rükün, belki insan hayatının devamı için en mühim bir direk, zekâttır. Çünkü beşerde havas (seçkinler, zenginler) ve avam iki tabaka var. Havastan avama merhamet ve ihsanı, avamdan da havassa karşı hürmet ve itaati temin edecek zekâttır. Yoksa yukarıdan avamın başına zulüm ve tahakküm iner; avamdan zenginlere karşı kin ve isyan çıkar. Bu iki sınıf, daimî bir mücadele içinde büyük karışıklıklara sebep olur. (Bir zaman) Rusyada olduğu gibi, emek ve sermaye mücadelesi suretinde boğuşmaya başlar.
>
> Ey kerem ve vicdan sahipleri! Ve ey cömert ve iyilik ehli insanlar! Yapılan iyilikler zekât için olmazsa, üç zararı var. Bazen de faydasız gider. Çünkü Allah

adına vermediğin için, manen minnet ediyorsun (başa kakıyorsun), biçare fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun. Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun. Hem hakikaten Cenâb-ı Hak'kın malını kullarına vermek için bir dağıtım memuru olduğun halde, kendini malın asıl sahibi zannedip nimete nankörlük ediyorsun.

Eğer zekât olarak versen, Cenâb-ı Hak adına verdiğin için bir sevap kazanıyor, nimete şükürde bulunmuş oluyorsun. O muhtaç adam dahi sana tabasbus etmeye mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi kırılmaz ve duası senin hakkında makbul olur. Evet, zekât gibi, (Allah adına yapılan) daha başka nafile yardım ve iyilik nerede, başka şekillerde verip riya ve şöhret gibi, başa kakma ve utandırma gibi zararları kazanmak nerede? (*Mektubat*, "22. Mektup"tan)

14. İslâm, ekonomik gaye veya endişelerle ister doğumundan sonra, isterse anne karnında olsun, çocukların öldürülmesini kesinlikle yasaklamaktadır. Bugün dünyada, özellikle fakir ve Müslüman ülkelerde görünüşte ekonomik sebeplerle, aslında ise bu ülke nüfuslarının en azından artmasını önlemek için doğum kontrolü teşvik edilmektedir. Oysa nüfus artışı, ne ekonomik kalkınmaya engeldir, ne de fakirliğe sebep olur. Tam tersine nüfus, bir ülke için çalışma gücü demektir. Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, İtalya, hattâ ABD gibi dünyanın zengin ülkeleri, büyük nüfus yoğunluğuna sahip ülkeler olup, fazladan, diğer ülkelerden işgücü ihtiyacı duymaktadırlar. Yapılması gereken, Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin parmak bastığı gibi (c: 5, s. 39, not 31), toplum enerjisini, beslenmesi gereken ağızların sayısını azaltmak gibi tahrip işine harcamak değil, bu enerjiyi üretimi ve refahı artırmaya dönük yapıcı işlere yönlendirmektir.

15. Kur'ân, bizatihî gayr-ı meşrû münasebetleri yasaklamakla kalmaz, bunlar için *yaklaşmayın* tabirini kullanarak, onları işlemeye varacak yolları da kapatır. Bu sebeple, bir Müslüman toplum veya devlet, zina gibi yasaklanmış fiillere götürecek yolları kapatmakla yükümlüdür. Bu, hem kanunla, hem toplumun ıslahıyla, hem de fertleri eğitmekle sağlanır. İslâm, bütün büyük günahların önünü % 95 oranında kapatır, kalan % 5'i de iradelere bırakır; çünkü insan, sorumlu ve yaptığının karşılığını görecek bir varlıktır.

16. İslâm'ın hayata verdiği değer, ona haksızca kıyma ve karşılığı için bkn: Bakara Sûresi/2: 178, not 131; 179, 194, not 140; Mâide Sûresi/5: 31, 32, 45, not 10.

İslâm, nasıl başkalarını öldürmeyi yasaklamışsa, intiharı da yasaklamıştır. Kimse, kendisinin yaratanı ve maliki değildir ve dolayısıyla kendi vücuduna, hayatına karşı dilediği gibi davranamaz. Hepimiz ve hayatımız Allah'a aitiz ve belli bir kutsallığa sahiptir. Bazıları, ötönaziyi gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Fakat bir gerçek var ki, Allah bizi dünyaya onu imar etmek ve orasını Âhiret adına bir tarla gibi ekmek için göndermiştir. Burada bazı hastalıklar, musibetler başımıza gelebilir, fakat bunlar, bir

mü'min için günahlarının affına sebeptir ve dünyada bile birtakım gelecek mutluluklara kapı aralar. Ölüm acıları da, yine Âhiret adına pek çok günahlarımızı temizler. Allah, her insana acılara dayanma gücü vermiştir ve bu güç son noktaya geldiğinde insan bayılır veya onları duymaz olur. Dolayısıyla Müslüman âlimler, ötonazi meselesine büyük bir ihtiyatla ve İslâm'ın ışığında yaklaşmalıdırlar.

Kısasta aşırı gitmenin, meşruiyet sınırlarını aşmanın pek çok şekli vardır. Meselâ, katilden başkasını öldürmek, onun yakınlarından da intikam almaya kalkışmak, katile işkence yapmak, cesedine müsle uygulamak (kulak, burun, el, kol gibi uzuvlarını kesmek), bunlardan bazılarıdır.

Bütün diğer cezalar gibi, kısası da kanunî merci uygular; dolayısıyla kimse, şahsen hak almaya, hukukun öngördüğü cezayı uygulamaya kalkamaz.

17. İslâm, ilme dayanmayı ve zanla, tahminle hareket etmemeyi emreder. İlim ise, zan ve tahmin olmadığı gibi, kesinleşmemiş bilgiye de ilim denmez. İlim, hazmedilmiş süt gibidir.

İslâm'da ilmin sebepleri ve kaynağı üçtür: Vahiy (Kur'ân ve sahih Sünnet), akıl ve sağlam duyular. Yani ilim, bu üç kaynaktan elde edilir. Şu kadar ki bu, bu üçünün de her sahada ilmin kaynağı olduğu manâsına gelmez. Her birinin kendine ait sahaları da vardır. Vahiy yoluyla gelen bilgi mutlaka kesindir, fakat bazen yorum ve üzerinde çalışma gerektirebilir. Tahkik gerektirmeyen aklî doğrular (bedîhiyât) bulunmasının yanısıra, aklın sahası sınırlıdır ve akıl, her konuda doğruyu bulabilecek bir alet değildir. Sağlam duyuların elde ettiği veriler doğru da olabilir, durum ve konuma göre yanıltıcı da olabilir ve bunlar, araştırma ister.

İlmin kaynağı olarak vahyi kabul etmemek ve ilmîliği (bilimsellik) akıl, duyu ve deneyle ulaşılan neticelerle sınırlamak, her şeyden önce ilmin ve doğruların sahasını olabildiğince daraltmak ve kendimizi görülen âleme hapsetmek demektir. Oysa duyularımızla idrak edilemeyen, aklın da ulaşamadığı o kadar çok varlık sahası, varlık ve bunlarla ilgili o kadar çok hakikat vardır ki, ilmîliği sadece akla, hattâ modern bilim anlayışının yaptığı gibi, sadece duyu ve deneye hasretmek, bu sahalar ve hakikatlarla ilgili ya inkârcı veya agnostik (bilmezci) olmayı gerektirecektir. Ayrıca, modern bilimin bu sahaları ve hakikatleri ilmî kabul etmemesi kendi cehaletini ortaya koymak manâsına geldiği gibi, onun bu tavrı da, asla ispattan kaynaklanan bir tavır değildir. Dolayısıyla, bizzat kendi savunduğu ilmîliğe (bilimselliğe) aykırıdır; çünkü ilmî olan, ispatlanmış (müsbet, pozitif) olandır. İnkâr veya ret, bir hükümdür ve hüküm kesin delile dayanmalıdır. Öyleyse modern bilim, bu sahaların ve hakikatlerin yokluğunu ispat etmelidir ki, onları inkâr edebilsin. Bu sebeple, ateizm de, manevî âlemleri ve varlıkları kabul etmeme de, asla ilmî (bilimsel) bir tavır değildir. Sadece bir zandır, bir saplantıdır, yani dogmatizmdir.

Modern bilim, duyu ve deney sahasının dışında kalan hakikatleri inanmaya havale

etmekle de işin içinden çıkamaz. Bu, batılı bilim ve iman anlayışından kaynaklanan bir tutumdur. İslâm, imanın ilme oturmasını, en azından ilimle desteklenmesini istediği gibi, bilmekle inanmayı da asla ayırmaz ve birbirine zıt görmez. Şu halde, akıl, beş duyu ve deneyin dışında kalan varlık alanlarını ve hakikatleri kabul etmek, ilmî tavrın ta kendisidir. Kaldı ki, bunları beş duyumuzla algılayamıyor isek de, Allah insana bunları da görüp kavrayacak başka duyular vermiştir. Tarih boyunca sayıları 124.000'i bulan ve hayatları soyunca hiç yalan söylememiş ve birinci özellikleri doğruluk olmuş bulunan peygamberler, bu duyularını çalıştırabilen insanlardır ve bu hakikatleri görmektedirler. Ayrıca, milyonlarca evliya da aynı hakikatleri kendi derecelerine göre idrak etmiştir ve etmektedir. Bunların haber verdikleri hakikatleri reddetmek veya dogmatik bir inanca havale etmek, hiç bir delile dayanmadan bu zatları yalancı kabul etmek gibi, ilmîliğe en ters bir tavırdır. Kaldı ki, bu zatların doğruluklarına sadece bir delil olarak, onlar kendilerinden sonra olacaklarla ilgili o kadar çok haber vermişlerdir ki, bunlar ya aynen gerçekleşmiştir veya zamanı gelince gerçekleşecektir.

39. Bu hakikat, Rabbinin sana vahyettiği hikmetten bir bölümdür. (Hepsinin başı olarak bir defa daha hatırlatmak gerekirse,) sakın Allah'ın yanısıra başka bir ilâh edinme. Yoksa yerilmiş, kınanmış, reddedilmiş ve yüzüne bakılmaz bir halde Cehennem'e fırlatılırsın.[18]

40. Gerçek bu iken, (Allah'a çocuk isnat ediyorlar). Demek Rabbiniz sizi erkek çocuklarla onurlandırdı da, meleklerden Kendisine kızlar edindi öyle mi? Gerçekten siz çok büyük, vebali çok ağır bir söz söylüyorsunuz.[19]

41. Biz, insanlar düşünüp ders alsınlar diye bu çok şerefli Kur'ân'da gerçekleri bütün yönleriyle ve farklı farklı açılardan anlatıp duruyoruz. Ama (o müşriklerin haline bakın ki,) bütün bu gerçekler onları daha da kaçırmakta, doğrudan daha da uzaklaştırmaktadır.

42. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Faraza, onların iddia ettikleri gibi Allah'tan başka ilâhlar bulunsa idi, bu takdirde o ilâhların hepsi (kâinat üzerinde hakimiyet kurmak için) Arş'a çıkmaya yol ararlardı."[20]

43. Münezzehtir O ve sonsuz yücelikte ve büyüklükte aşkındır onların bu tür iddialarından.

44. Yedi gök, yer ve onların içinde bulunan herkes, O'nu (şirkin dayandığı ve ifade ettiği her türlü eksiklik, kusur ve noksanlıktan) tenzih eder. Hiç bir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın; ama siz onların tesbihlerini, tenzihlerini anlayamazsınız.[21] O, (bunca izzet ve azametiyle beraber, kullarının en ağır günahları karşısında bile yine de) çok sabırlı, çok müsamahalıdır ve çok bağışlayandır.

45. (Ey Rasûlüm!) Biz, sen Kur'ân okur ve bu gerçekleri Kur'ân'la ilan ederken, seninle küfürde şartlanmış olup Âhiret'e inanma niyeti taşımayanların arasına görünmez bir perde çekeriz.

46. Ve kalblerinin üzerine (kötü niyetleri, zulümleri, şartlanmışlıkları ve kibirlerinden oluşan ve) Kur'ân'ı anlamalarına mani kılıflar geçirir, kulaklarının içine de ağırlıklar yerleştiririz. Sen, Kur'ân'da (ilâh ve rab olarak) sadece Rabbini zikreden âyetleri okuduğunda onlar nefretle arkalarını dönüp gidiyorlar.

47. Senin okuyuşunu dinlerlerken gerçekte neyi duymak istediklerini ve gizli yerlerde ise, Allah'a şirk koşmada önü çeken o zalimlerin diğerlerine, "Siz, başka değil, ancak büyüye tutulmuş bir adamın arkasından gidiyorsunuz!" dediklerini Biz çok iyi biliyoruz.[22]

48. Bak (Rasûlüm), hakkında ne tuhaf benzetmeler uyduruyor (ve sana bazen büyücü, bazen şair, bazen büyülenmiş, bazen mecnun, bazen kâ-

hin diyorlar); böyle diye diye tamamen sapıp gittiler de, artık kendilerini hidayete ulaştıracak yolu bulabilecek durumda değildirler.

49. (Âhiret'i inkârlarına güya gerekçe olarak da,) "Kupkuru kemik yığını ve toz zerrecikleri haline geldiğimiz zaman mı, yani biz o halde iken mi diriltilip yeniden yaratılacağız?" diyorlar.

---

18. İslâm, insanı potansiyel insan olmaktan gerçek ve kâmil insan olmaya çıkarmayı hedef alır. O, en güzel insanî karakter inşa eden bir dindir. Kur'ân'ın 22–39'uncu âyetlerde zikrettiği hikmet incileri, bu karakter inşasının ve insanı kemale ulaştıran merdivenin basamakları arasındadır. Bunların başında da, hem başta hem sonda zikredilen Allah'tan başka ilâh kabûl etmeme gelir ki, buradan şirkin hem en büyük, insanı çürüten, onu varlıklar hiyerarşisinde en alta düşüren bir günah, hem de arada anılan kötülüklerin en önemli bir sebebi olduğunu anlıyoruz.

İnsanî karakter inşasının bu çok önemli basamaklarını özetleyecek olursak:

- Allah'ın yanısıra başka bir ilâh edinme!
- Yalnız Allah'a ibadet et ve anne-babaya en güzel şekilde davran!
- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver!
- Saçıp savurma!
- Harcamalarında ne eli sıkı ol, ne de büsbütün açık!
- Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin!
- Zinaya yaklaşmayın!
- Haklı bir sebep olmadıkça sakın bir cana kıymayın!
- Kendisi hakkında en güzel tasarruf şekli dışında, yetimin malına yaklaşmayın!
- Ölçü ve tartıda asla hile yapmayın, tam tartın, tam ölçün!
- Kesin bilgi sahibi olmadığın bir meseleyi öne sürme, onun peşinden gitme, onun üzerine bir netice bina etme!
- Yeryüzünde kibirlenerek yürüme!
- Allah'ın yanısıra başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve yüzüne bakılmaz halde Cehennem'e fırlatılırsın.

Kur'ân, burada birer ahlâkî tavsiye gibi zikrettiği hikmet incilerinin pek çoğunu Medine'de ayrıca birer hukukî prensip ve kanun haline getirmiş, ihlâlleri karşısında ağır cezalar koymuştur. Zekât müessesesini, öldürmeye karşı kısas veya diyet cezasını, zina cezasını ve başkasının malına tecavüze karşı cezayı misal olarak zikredebiliriz. Müslümanların karakterleri bu prensipler çerçevesinde inşa edilince, artık bizzat kendileri Peygamber Efendimiz'e başvuruyor ve meselâ O'ndan kadınlara örtünmeyi emretmesini

istemek gibi, İslâm'ın emir ve yasaklarını daha onlar konmadan talep ediyorlardı. Demek oluyor ki İslâm, hukuktan önce onu uygulayacak insanları yetiştirmekte, böylece hukuk kaidelerini daha çok pekiştirici düsturlar, cezaî prensipleri ise öncelikle caydırıcı birer müeyyide, birer tamir unsuru olarak koymaktadır. Aslolan, kişinin eğitimi ve yetiştirilmesidir. Farklı yol ve davranış, insanların pek çoklarını münafık olmaya itecek ve İslâm'ın olduğundan başka türlü görülmesine sebep olacaktır.

19. Tarihte Cenab-ı Allah'a (c.c.) çocuklar isnat edenler, yalnızca Cahiliye dönemi Mekkeli putperestler olmamıştır. Onların Allah'a kızlar isnat etmeleri, şüphesiz sözden ibaret değildi; fakat böyle bir şeyin sözü, şakası, iması bile çok büyük günahtır ve şirk olur. Günümüzde bu ve benzeri şekilde hiç düşünülmeden söylenen çok sözler vardır. Evet, Allah'ın yolundan sapanlar, tarih boyu hep aynı bataklıklarda çırpınıp durmuşlardır.

20. Her şeyin her bir şeyle içten bağlantılı olduğu ve sayısız denebilecek ferdîliğe ve çeşitliliğe rağmen tam bir bütünlük, âhenk ve denge arz eden kâinatın mutlak İlim, İrade ve Kudret sahibi bir Yaratıcı ve İdarecisi'nin bulunduğu, her gerçekten daha açık bir gerçektir. Dolayısıyla ateizm, en saçma, en gerçeksiz ve aslında en muhal bir dogmadan ibarettir.

Allah'a şirk koşma, O'nun İlim, Kudret, Yaratıcılık ve Hakimiyet gibi aslî sıfatlarını O'nunla daha başka sözde 'ilâh'lar arasında taksim etme, maksatlı bazı sebepler dışında Allah'ı tanımamaktan kaynaklanır. Kâinattaki kusursuz âhenk, bütünlük ve sarsılmaz düzen, aynı sıfatlara sahip ikinci bir Yaratıcı ve Rab olamayacağını açıkça göstermektedir. Çünkü her şeyden önce başlangıcı ve sonu olmama, zaman ve mekân sınırlarının bütünüyle dışında bulunma, yani Evvel, Âhir, Zahir ve Bâtın olma, Cenab-ı Hak'ka has sıfatlardandır. Evvel, Âhir, Zahir ve Bâtın olmak, Yaratıcı olmanın, böyle olmamak ise yaratılmış olmanın gereğidir. Açıktır ki, bu aynı sıfatlara sahip, yani her bakımdan sonsuz iki varlık olamaz.

Bu çok açık gerçeğe rağmen, farz-ı muhal birden fazla ilâhın varlığını kabul etsek bile, bu defa da yine karşımıza çok muhaller çıkacaktır. Ya bu ilâhların birbirlerinden bağımsız olması, ya da ortada bir büyük ilâh bulunup diğerlerinin ona yardımcı olmaları gerekir. Birinci durumda her bakımdan ve her meselede birbirinden bağımsız ilâhların varlığı tam bir karmaşa ve kaos demektir ki, kâinattaki mükemmel düzen ve âhenk, bunu reddetmektedir. Kaldı ki, aynı sıfatlara sahip ve aynı derecede birbirinden bağımsız ilâhlar düşünmek, saçmalıktan başka bir şey değildir; çünkü böyle bir şey, bütünüyle gereksizdir. İkinci durumda, her bakımdan mutlak, yani mutlak İlim, İrade ve Kudret sahibi bir İlâh kabûl ettikten sonra, O'na yardımcılar düşünmek, ayrı bir saçmalıktır. Çünkü yardımcı, eksiği ve kusuru bulunan âciz varlıklar için söz konusudur.

Bütün bu açık gerçeklere rağmen, ateizm ve şirkin insanlar arasında taraftar bulmasının önemli sebeplerinden biri, nefsin kontrolündeki insan aklının insana oynadığı ve birer saçmadan ibaret sayısız imkân-ı vehmî oyunlarıdır. Yani, olmayan ve olması

mümkün bulunmayan şeyleri insan, varmış ve olması mümkünmüş gibi düşünür, “Niye olmasın?” der ve böylece vehimleriyle aklına ihanet eder.

21. Son iki âyet, önceki notta açıklamaya çalıştığımız gerçekleri en veciz şekilde ifade buyurmaktadır. Ulûhiyet, ortak kabul etmekten nihaî derecede uzaktır, münezzehtir. Esasen, içindeki canlı-cansız, mü’min-kâfir bütün varlıklarla kâinat, bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. İrade sahibi olan insanların ve cinlerin iradelerinin tesirine bırakılan saha hariç –ki bu sahada da, daha önce yer yer ifade edildiği gibi nasıl davranılırsa nelerle karşılaşılacağını, sebepleri, sonuçları ve sebep–sonuç münasebetlerini yine Cenab-ı Allah tayin etmiştir ve kimse bunun dışına çıkamaz– her varlık, hayata gelişi, yaşayışı, hayattan gidişi, vücudu ve vücudunun hayatıyla bu gerçeği ilân ettiği gibi, farkında olarak veya olmayarak, yani O’nun koyduğu sebep-sonuç kanunları içinde kalarak, ayrıca görme, tatma, koklama, doyma, kanma vb. duyularının, fakültelerinin tatminiyle de Cenab-ı Allah’a hamd eder.

22. Önceki iki âyette ifade olunan gerçeği, yani Allah’ın neden bazıları ile Allah Rasûlü’nün Kur’ân okuyuşunun arasına perdeler çektiğini, neden onların kalblerine kılıflar geçirip, kulaklarına onları duymaktan alıkoyacak ağırlıklar yerleştirdiğini bu âyetten anlıyoruz. O kişiler, Allah Rasûlü’nü, O neyi anlatıyor, ne demek istiyor diye dinlemiyorlardı. Onlar, küfre, şirke, inanmamaya şartlanmışlardı ve Allah Rasûlü’nü inkârlarına kendilerince bir gerekçe bulabilir miyiz diye dinliyorlardı. Sonra, İslâm’ın yayılmasının önüne nasıl geçebileceklerini görüşmek üzere bir araya geliyor ve halkı Rasûlüllah’a inanmaktan alıkoymaya çalışıyorlardı. Kısaca onlar, Rasûlüllah ile aralarındaki perdenin de, kalblerindeki kılıfın da, kulaklarındaki engellerin de malzemesini kendileri üretiyordu.

50. De ki: "İster taş olun, ister demir;

51. "İsterse, yeniden yaratılmanız aklınızca imkânsız gibi görünen bir başka madde: (her ne olur ve neye dönüşürseniz dönüşün yine diriltileceksiniz.)" Bu defa, "İyi de," diyeceklerdir, "bizi yeniden hayata iade edecek kimmiş?" De ki: "Sizi ta baştan belli hususiyetlerle kim yaratmışsa O!" Bu sefer, güya hayret etmiş gibi alaylı alaylı başlarını sana doğru sallayacak ve "Pekiyi, ne zaman?" diye soracaklardır. De ki: "Belki de pek yakında!"[23]

52. O sizi (kabirlerinizden) çağırdığı gün, O'nun bu çağrısına hiç itiraz etmeden, karşı koyamadan, hem de Çağıran'a hamd ederek icabette bulunacaksınız; (o gün, kabirlerinizde) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız.

53. (Ey Rasûlüm,) kullarıma de ki, (kendi aralarında olsun, muarızlarıyla tartışırken olsun,) daima sözün en güzelini söylesinler. Çünkü şeytan, sürekli olarak aralarını açmaya çalışır. Gerçekten şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.

54. Rabbiniz, (niyetleriniz, söyledikleriniz, işledikleriniz ve kazandıklarınızla) sizi çok iyi bilmektedir. (Bu sebeple, O'na karşı herhangi bir iddiada bulunmayın ve başkaları hakkında hükmetmekten kaçının.) O, dilerse size merhamet buyurur (ki bu, O'nun lütfudur); dilerse sizi cezalandırır, (bu da adalettir). (Bunun içindir ki Rasûlüm, bazıları kendileri veya haklarında hüsnüzan besledikleri başkaları için kurtuluşu garanti görüp, daha başkalarını azaba mahkûm da etse, gerçek şu ki,) Biz seni, insanları gözetleyici, yaptıklarından sorumlu ve haklarında hükmedici olarak göndermedik.[24]

55. Rabbin, göklerde ve yerde kim varsa, bunların hepsini de çok iyi bilmektedir. Şurası bir gerçek ki Biz, peygamberlerden bazısını, (kimisi itibariyle mutlak manâda, kimisi itibariyle bazı hususî sahalarda olmak üzere) bazısından üstün kıldık; bu arada Davud'a da Zebur'u verdik.[25]

56. (O müşriklere) de ki: "Allah'tan başka zannınızca ilâh deyip ibadette O'na ortak kıldığınız (meleklere, bir takım insanlara, cinlere) yalvarın yalvarabildiğiniz kadar; onlar ne sizden bir sıkıntıyı giderebilir, ne onu daha gelmeden başka tarafa çevirebilir, ne de geldikten sonra yararınıza olacak şekilde değiştirebilirler.

57. Ilâh yerine koyarak kendilerine yalvarıp yakardıkları o kimseler, "Ne yapsam da O'na daha yakın olabilsem!" diye Rabbilerine yaklaşmak için vesile arar, O'nun rahmetinin beklentisi içinde yaşar ve O'nun azabından korkarlar.[26] Rabbinin azabı, gerçekten kaçınılması gereken korkunç bir azaptır.

58. Kıyamet Günü'ne kadar (halkı-

nın yaşayışı ve zulümleri sebebiyle) hangi memleketi helâk etmiş veya (iç savaş, içtimaî yozlaşma ve yabancı işgali türünden herhangi bir yolla) çetin bir azaba uğratmış olmayalım ki, mutlaka Kitap'ta yazılı bulunmasın.[27]

286

---

23. Haşir ve Âhiret'in mutlaka meydana geleceği hakkında bkn. Ek 12.

24. Peygamberler dahil hiç kimse, insanların Cennet'e mi yoksa Cehennem'e mi gideceğine karar veremez. Biz, ancak İslâm'ın ortaya koyduğu düsturlara bakarak, yapılan işlerin zahiren doğru mu yanlış mı, rahmeti mi hak eder yoksa cezayı mı, bu konuda bazı şeyler söyleyebiliriz. Ancak Allah'tır ki, kimin neyi hak ettiğini tam olarak bilir ve dilerse onlara hak ettiklerine göre davranır, dilerse merhamet eder ve kendilerini bağışlar. O'nun cezalandırması adalet, bağışlayıp kullarını Cennet'e koyması ise serapa rahmettir. Mesele, hiç bir zaman Mutezile ve Şia'nın iddia ettiği gibi, yani Allah, iman edip salih amelde bulunanları Cennet'e, kâfirleri de Cehennem'e koymaya mecbur değildir. İbadet, Bediüzzaman hazretlerinin ifade buyurdukları gibi, gelecek bir mükâfatın öncüsü değil, peşin verilmiş nimetlerin gerektirdiği şükürdür. Dolayısıyla, Allah'ın iman ve salih amel sahiplerini Cennet'e koyması sadece rahmet, kâfirleri cezalandırması ise adalettir.

(Rasûlüm,) Biz seni, (rasûl olarak gönderirken,) insanları gözetleyici, yaptıklarından sorumlu ve haklarında hükmedici olarak göndermedik ifadesi, Rasûllah'a –haşa– görevini hatırlatma değil, O'nun böyle görülmemesi konusunda başkalarını ikaz ve O'nu teselli içindir. Yani, "Sen vazifeni hakkıyla yapıyorsun. Dolayısıyla, onların mutlaka iman etmelerini arzu etsen bile, bu Allah'a ait bir şeydir." denmektedir.

25. Allah Rasûlü'nü tanımak ve O'nun büyüklğü için bkn. Ek 6.

26. Son iki âyet, peygamberler, melekler, azizler ve velîler dahil hiçbir yaratılmışın ilâh olamayacağını, onlara dua ve ibadet edilemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü onlar, –haşa– bırakın ilâhlık iddiasında bulunmayı, Allah'ı en iyi tanıyanlar olarak, O'na en fazla ve en iyi kul olma gayreti içinde bulunanlardır. Ayrıca, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) izin vermesi dışında, kendi adlarına hiçbir güçleri yoktur. Şeytan, şeytanlar, inanmayan cinler ve insanlar gibi, bazılarının ilâhlık atfettiği varlıklar da, yine varlıkları, hayatları ve vücutları itibariyle Allah'a boyun eğmektedir ve Âhiret'te de ister istemez O'na tam bir teslimiyet arz edeceklerdir.

27. Âyette geçen Kitap ve yazma için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10.

Âyette sözü edilen *Kitap'ta yazılı olma*, hem olacak her şeyi Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bildiği ve yazdığı gerçeğini, hem de aynı anda hem sebebe hem neticeye birlikte bakan, yani insanların hangi davranışları karşısında hangi netice ile karşılaşacaklarını tesbit buyuran Kader'i nazara vermektedir. Bununla birlikte, insanların hangi davranışlarının hangi neticeyi vereceği Kur'ân'da ifade buyurulduğu için, âyette geçen Kitap, Levh-i Mahfuz'un bir açıdan nüshası konumunda olması hasebiyle Kur'ân'a da işaret etmektedir.

59. O kâfirlerin (Rasûl'den güya risaletine delil olarak) istedikleri mucizeleri göndermekten Bizi alıkoyan, onlardan önceki kâfirlerin kendilerine gönderilen mucizeleri yalanlamış olmaları, (onların da aynı şekilde yalanlayıp helâki hak edecekleri gerçeği)-dir. Semud Kavmi'ne gözlerini açacak apaçık bir mucize olarak o dişi deveyi vermiştik de, onu öldürmekle zulüm işlemiş, kendilerine yazık etmişlerdi. Biz ise âyetlerimizi, (Kitabın âyetlerini, Bize ait delilleri, gerektiğinde mucizeleri, ancak muhtemel bir helâke ve Âhiret azabına karşı) korkutmak ve uyarmak için göndeririz.

60. Hani sana, "Hiç şüphesiz Rabbin insanları (ilim ve kudretiyle) kuşatmıştır (onları ve ne yaptıklarını hakkıyla bilmektedir ve onlara yetecek güçtedir)" demiştik. Gerek sana gösterdiğimiz o manzarayı, gerekse Kur'ân'da lânetlenmiş olan ağacı, ders alırlar mı diye insanlar için bir imtihan vesilesi kıldık. Onları korkutuyor ve uyarıyoruz; ne var ki bu da, ancak azgınlıklarını arttırmakta, onları daha daha azgınlığa sürüklemektedir.[28]

61. (İnsanların kibir ve nefislerine mağlûbiyetleri yüzünden nasıl inkâra gittiklerini görmek için) hatırlayın ki, meleklere "Âdem'e secde edin!" diye emretmiştik de, hepsi secde etmiş, fakat (cinlerden olan) İblis, (ona da emredilmiş olmasına rağmen) secde etmemişti. (Güya mazeret olarak,) "Çamurdan yarattığın kimseye mi secde edeceğim?" dedi.

62. Ve ekledi: "Şuna bak! Benden üstün ve şerefli kıldığın bu mu? Eğer Kıyamet Günü'ne kadar bana mühlet verecek olursan, gör bak onun soyunu pek azı dışında nasıl da kumandam altına alacağım!"

63. Allah buyurdu: "Çık git (oradan)! Artık onlardan kim sana tâbi olursa, bilin ki Cehennem sizin cezanızdır, hem de ne ceza!

64. "Dilediğini yap: gücünün yettiğini o kandırıcı sesinle yerinden oynat ve kötülüklere sürükle; süvari ve yaya birliklerinle üzerlerine yürü; mallarına ve çocuklarına ortak ol ve bol bol vadlerde bulun onlara!" Şeytan bu! Onlara aldanıştan başka ne va'deder ki![29]

65. "Fakat Benim (has ve samimî) kullarım üzerinde senin asla bir hakimiyetin olamayacaktır." Onların koruyucusu ve işlerine vekil olarak Rabbin yeter.

66. O Rabbiniz ki, O'nun lütfundan nasibinizi arayasınız diye sizin için denizde gemileri yüzdürür. Gerçekten O, size karşı pek merhametlidir.[30]

28. Çoğu müfessire göre, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Miraç dönüşü bu mucizevî yolculukta gördüklerini Mekkelilere anlattı. O, maddî âlemin boyutlarını aşmış,

manevî âlemlere girmiş ve insanların inanç, niyet, söz ve davranışlarının Âhiret adına aldıkları şekilleri ve onların âhiretlerini nasıl şekillendirdiğini müşahede etmişti.

Cennet ve Cehennem yaratılmış ve 'çekirdek' halinde var olmakla birlikte, henüz Âhiret'te alacakları şekilde değildir. O iki çekirdeği Âhiret'teki şekillerine getirecek olan, bizim bu dünyadaki amellerimizdir. Meselâ, bir hamd sözü Cennet'te bir elma olur. Rüyalarımızda da bazen, amellerimizin Âhiret'e ait şekillerini görürüz. İşte Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bunları Miraç'ta gördü. Bunları gördüğü gibi, inanç ve amellerine göre insanların Âhiret'te bulunacakları durumları da müşahede etti. O'nun bu müşahedelerinden biri de, Cehennem'de biten ve Cehennem ehlinin ondan yiyeceği Zakkum ağacıdır (Sâffât Sûresi/37: 62–67; Duhan Sûresi/44: 42–46; Vâkıa Sûresi/56: 51–54). Bu ağaç, kâfirlerin bazı davranışlarının meydana getirdiği bir ağaç ve Cehennem'deki azap şekillerinden biri olsa gerektir.

Allah Rasûlü (c.c.), bütün bunları Mekkelilere anlatıp da onları gittikleri yolun neticesi konusunda uyarınca, onlar inkârlarında daha da azgınlaştılar. Diğer mucizeler gibi, Miraç da bir imtihan vesilesi oldu. Mucizelerin imtihan vesilesi olması, elbette inanmayanların tavrı açısındandır; yoksa insanlar sapıtsın, daha da azgınlaşsın diye Allah mucize yaratmaz, herhangi bir şey yapmaz.

29. İnsanların kalblerine fısıldama ve kendisi gibi şeytanlaşmış elemanlarının duyabileceği şekilde seslenmenin dışında şeytan insanları müstehcen ve kötülüğe sevkeden müzik ve Allah'a isyan çağrısı gibi seslerle de kandırır, saptırır. Şeytan'ın kendi zürriyeti dışında cinlerden ve insanlardan da orduları vardır ve o, haramdan kazanılıp harama harcanan mallarda ve İslâm'a göre yetiştirilmemiş çocuklarda da insanlara ortaktır. İnsanlara daima sonu sadece aldanma olan va'dlerde bulunur; tûl-i emel denilen uzun vadeli emeller, dünyevî gayeler ve boşuna beklentilerle de insanı aldatır. (Şeytanın aldatma yolları için, ayrıca bkn: A'râf Sûresi/7: 17, not 2.)

30. Allah, denizi hem bir rızık hazinesi, hem de denizaşırı rızık hazinelerine bir yol yapmıştır. Ondan faydalanmak için de insana gemi yapma kabiliyeti vermiş, ilk gemiyi de, insanlara manevî sahada olduğu gibi, ilim ve teknoloji sahalarında da rehber kıldığı peygamberlerinden Hz. Nuh'a yaptırmıştır. Eğer O, denizi üzerinde gemilerin gidebileceği şekilde yaratmasa, meselâ suya kaldırma kuvveti vermese idi, denizde seyahat edemez ve ondan faydalanamazdık.

67. Denizde herhangi bir musibete maruz kaldığınızda yardımınıza sadece Allah yetişir de, ilâhlaştırarak kendilerine yalvarıp yakardığınız varlıklar ortada görünmez olur. Ne var ki, Allah sizi kurtarıp selâmetle karaya çıkarınca da O'na sırt çevirirsiniz. İşte insan, böylesine nankördür.

68. Öyle de, Allah'ın sizi karada yerin dibine geçirmesinden veya üzerinize kum fırtınaları, taş yağdıracak kasırgalar göndermesinden emin mi oldunuz? Bu durumda kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.

69. Yoksa sizi bir münasebetle tekrar denize yöneltip, üzerinize kasırgalar göndererek bunca nankörlük ve küfrünüz sebebiyle sizi boğmayacağından mı emin oldunuz? Sonra, Bize karşı size arka çıkacak bir kuvvet de bulamazsınız.

70. Gerçekte Biz, Âdem evlâtlarını şerefli ve pek çok ikramlara mazhar kıldık: onlara karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar lütfettik, imkânlar verdik; ayrıca onları temiz, hoş ve sağlıklı yiyeceklerle rızıklandırdık ve kendilerine yarattıklarımızın pek çoğunun üstünde çok büyük bir mevki bahşettik.

71. Ama gün gelir ve bütün insanları peşlerinden gittikleri önderleriyle çağırırız. (Kim dünyada gerçek ve hakikate götüren bir önderin arkasından gider de, Âhiret'te) hesap defteri sağından verilirse, işte o kutlu insanlar defterlerini mutluluk içinde okurlar ve güzel davranışlarının karşılığını görmede kıl kadar olsun haksızlığa uğratılmazlar.

72. Ama kim de bu dünyada gerçeklere kör olur (ve gerçeğe götüren bir önderin izinden gitmezse), böylesi Âhiret'te de kör olacaktır ve (İlâhî af ve mağfiret) yoluna çok daha fazla uzaklıktadır.[31]

73. Akılları sıra seni, sana vahyettiğimizi bıraktırıp, onun yerine Bize ait olduğu iftirasıyla başka bir söz uydurman için kandıracak ve o zaman dost edineceklerdi.

74. Biz sana tam sebat vermemiş olsaydık (ve sen tarafımızdan teyit gören bir rasûl olmamış olsaydın), onlara çok küçük de olsa bir meyil gösterebilirdin.

75. Bu takdirde sana kat kat yaşama acısı ve kat kat ölüm ve sonrasının acısını tattırırdık; sonra Bize karşı herhangi bir yardımcı da bulamazdın.[32]

31. Kur'ân'ın açıkça ifade buyurduğu gibi (En'âm Sûresi/6: 38), bütün canlılar bir toplum halinde yaşar ve arıyı beysiz, karıncayı rehbersiz bırakmayan Allah (c.c.), beşeri de hiçbir zaman gerçek liderlerden mahrum etmemiştir ve etmez. Dolayı-

sıyla O, her millete rasûl ve ardından rasûlün yolunu devam ettirmek üzere, hem de bazen peşpeşe peygamberler göndermiş, rasûller içinde büyüklere Kitap veya Sahifeler vermiştir. Tarih bu çizgide devam ederken, son olarak da bütün insanlığa Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı göndermiş, O'na verdiği Kur'ân'ı, O'nun sünnetiyle birlikte Kıyamet'e kadar koruma altına almıştır.

Allah, insana seçkin hususiyetler ve çok büyük kabiliyetler bahşetmiştir. İlâhî Kitap da bir rehber, bir önder olduğu halde (Hûd Sûresi/11: 17), her insanın onu tam manâsıyla anlaması ve hayatı için gerekli kaideleri ondan çıkarması mümkün olmadığından Allah, Kitap'la birlikte peygamber de var etmiştir. Son peygamber olan Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dan sonra ise, peygamberlik dışında O'nun misyonuna her çağın ihtiyaç duyduğu açılardan vâris kıldığı yol gösterici âlimler yaratmıştır. O, bizi günde beş vakit namazların her bir rekatında Doğru Yol'a iletmesi için dua etmemizi emrederken, bu Yol'un da peygamberlerin ve onların peşinden giden ve her bakımdan özü-sözü doğru olanların, bizim inandığımız gaybî gerçekleri müşahede ve hayatlarıyla Yol'un doğruluğuna şahadet edenlerin ve salihlerin yolu olduğunu bildirmiştir. Bu Yol'da yürüyebilmek ve rehber insanları bulmak, kendimizi art niyet, şartlanmışlık, kibir, zulüm ve yanlış bakış açısı gibi menfiliklerle kör etmemeye ve Allah için gerekli gayreti göstermeye bağlıdır. Kur'ân, bu maksatla O'nun yolunda gayret gösterenleri Cenab-ı Allah'ın Kendisi'ne iletecek bir yola mutlaka ulaştıracağını va'detmektedir (Ankebut Sûresi/29: 69).

32. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Allah'a bütünüyle teslim olmuştu ve görevini en mükemmel şekilde yerine getirdi. Başarılı olmak gibi bir duygu ile iman noktasında müşriklere hiçbir taviz vermedi, onların tekliflerine asla meyil göstermedi.

Mesajını tebliğe başladığı andan itibaren farklı türlerde ve derecelerde karşısına çıkan muhalefete daima göğüs gerdi. Hiçbir baskıya, tehdide, işkencelere boyun eğmedi. Nihayet Kureyş, yeni bir teklifle karşısına çıktı: "Servet istiyorsan, seni en zenginimiz yapalım; şeref ve güç istiyorsan, hepimiz kralımız olarak sana biat edelim. Güzelliğe düşkünlüğün varsa, seni en güzel kızımızla everelim." Kureyş'in dünyevî açıdan bu çok cazip tekliflerinden gaye Peygamber Efendimiz'in tebliğinden vazgeçmesi, en azından putlara tapma aleyhinde bir şey söylememesiydi. Efendimiz, bu tekliflere en küçük bir tereddüt göstermeden şu cevabı verdi:

> Ne servette gözüm var, ne iktidarda. Ben, insanları uyarmam için Allah'ın görevlendirdiği bir elçiyim. Size O'nun mesajını aktarıyorum. Eğer bu mesajı kabul ederseniz, dünyada da Âhiret'te de saadete erersiniz; yok kabûl etmezseniz, şüphesiz ki Allah, aramızdaki hükmünü verecektir.

Kureyş, bir başka defa, yeğenini tebliğden vazgeçirmesi için Ebû Talib'e başvurdu. Peygamber Efendimiz'in amcasına cevabı da şöyle oldu: "Amca! Tebliğimden vazgeçmem karşılığında güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler, yine de vazgeçmem.

Ya Allah bu işi neticeye ulaştırır, ya da ben bu yolda ölür giderim." (İbn Hişam, 2: 285)

Peygamberimiz döneminin kâfirleri, bütün zamanların en şiddetli, en inatçı kâfirleri, münafıkları da, yine bütün zamanların en sinsi, en tehlikeli münafıklarıydı. Fakat Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, hepsinin karşısında dimdik durdu. Hz. Bediüzzaman'ın değerlendirmesiyle, tebliğinde (insanları Allah'ın yoluna çağırmada) öylesine bir sebat, sabır, cesaret ve şecaat ortaya koydu ki, döneminin büyük güçlerinin, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi büyük dinlerin mensuplarının, kendi kavminin, hattâ kendi kabilesinden Ebû Leheb gibi amcasının en sert muhalefetine rağmen en küçük bir tereddüt, korku ve endişe eseri göstermedi. Tek başına bütün dünyaya meydan okudu ve neticede İslâm, tamamlandı, yerleşti, zafere ulaştı ve yayıldı. Bu, tebliğde ve görev ifasında da O'nun emsalsiz olduğunu gösterir. Getirdiği mesajın doğruluğuna imanı öylesine sağlam, misyonuna itimadı öylesine sarsılmazdı ki, zamanının filozoflarının, başka dinler mensuplarının, kâhinlerinin, şairlerinin, dinî rehberlerinin düşüncelerinden, inançlarından en küçük derecede olsun etkilenmedi. Bunlar, O'nun kalbinde ve zihninde en ufak bir tesir yapmadı, en küçük bir şüpheye ve tereddüde yol açmadı. Tam tersine O, onların hepsini etkiledi; her dinden, her milletten insanlar O'na ve dinine koştu. (19. Mektup)

Âyet, inanmayanların bütün plan ve tuzaklarını aşmak için peygamberler dahil herkesin, Allah'ın yardım ve desteğine mutlak manâda muhtaç olduğunu, aksi halde başarının imkânsızlığını da ifade etmektedir.

76. Seni yurdundan çıkarmak için sürekli olarak tedirgin edip duruyorlar. Eğer sen oradan çıkarsan, seni tedirgin edip duranlar, orada senden sonra pek az kalır ve sonra yok olur giderler.

77. Senden önce gönderdiğimiz rasûllerimiz hakkında da uyguladığımız kanun budur: Bizim yolumuzda, câri kanunlarımızda bir değişiklik bulmayacaksın.[33]

78. Gündüz güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar, bütün şartlarına riayet ederek namazı hakkıyla kıl ve özellikle Sabah Namazı'nı. Çünkü Sabah Namazı'nın bilhassa kıraatinde melekler hazır olur (ve o vakit, dünyanın yeni bir güne uyandığı vakittir).[34]

79. Üzerine (farz ölçüsünde) borç bir namaz olmak üzere de, gecenin bir vaktinde uykudan kalkıp Kur'ân oku, teheccüd kıl.[35] Böylece Rabbinin seni, (çok yüksek, O'na en büyük yakınlık ve en kapsamlı şefaat makamı olan) Övülme Makamı'na eriştireceğini umabilirsin.

80. (Ve bir beldeye girerken, dolayısıyla Medine'ye yaklaştığın şu dakikada) şöyle dua et: "Rabbim, gireceğim yere hak uğruna, samimî olarak, en iyi niyetle ve Sana sadakat içinde girmemi, oradan çıkacağım zaman da yine hak uğruna, samimî olarak, en iyi niyetle ve Sana sadakat içinde çıkmamı nasip buyur; ve Kendi katından bana sağlam bir destek, kuvvetli bir delil bahşet."[36]

81. Şunu da ilan et: "Hak geldi ve bâtıl yok olup gitti; zaten bâtıl, bizzat mahiyeti gereği yok olup gitmeye mahkûmdur."

82. Biz, Kur'ân'a dahil olarak mü'minler için şifa ve rahmet kaynağı âyetler indiriyoruz; ama bunlar, zalimlerin ise ancak kayıplarını arttırmaktadır.

83. (Bilhassa o zalim) insana kendisini hiç sıkıntıya uğratmadan sürekli nimet verip dursak, kibir ve çalım içinde Allah'ı anmaktan yan çizer ve hiç umursamaz olur; başına bir musibet gelince de hemen ümitsizliğe kapılır.

84. (Rasûlüm, insanların farklı farklı tutumları karşısında sen şu gerçeği) beyan et: "Herkes, (inanç ve dünya görüşünden kaynaklanan, kendine göre doğru ölçülerin şekillendirdiği) seciye ve karakterine göre davranır. Fakat kimin yolunun gerçekten doğru olduğunu ise en iyi Rabbiniz bilir.

85. Bu arada, sana bir de ruhtan soruyorlar. Onlara de ki: "Ruh, Rabbimin bir emri, emir âleminden bir tecellisidir ve bu konuda size pek sınırlı bir bilgi edinme imkânı verilmiştir."[37]

86. (Kur'ân'ı yazan da, iddia ettikleri gibi sen değilsin; nasıl ruh Bizim bir nefhamızsa, Kur'ân'ı da benzer

şekilde Biz vahyediyoruz.) Eğer dilesek, sana vahyettiğimiz Kur'ân'ı hafızalardan ve yazıldığı sayfalardan sileriz; sileriz de sen, Bize karşı onu yeniden elde etmene yardımcı olacak bir destekçi bulamazsın.

289

33. Son iki âyet, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) Mekke'den ayrılacağını ima etmektedir. Hicret, rasûllerin hayatlarında çok önemlidir ve onlardan sonra takipçileri arasında da devam etmiştir. Hicret, bir milletin olduğu kadar, insanlığın tarihinde de daima dönüm noktası teşkil etmiş bir hadisedir. İman, hicret ve Allah yolunda durmadan gayret (cihad), bir gerçeğin üç sütunudur; hakikat erlerinin içtiği âb-ı hayat çeşmesinin üç kurnasıdır.

Bir yerde zulme dayalı statükoya ters bir hak ve adalet hareketi başladığında, statükonun sahipleri bu harekete karşı cephe alır ve onu durdurmak için ellerinden geleni yaparlar. Artık o hareketi orada sürdürmek imkânsız hale gelirse, elbette haktan ve adaletten vazgeçilemez. Bu takdirde, hak ve adalet savunucuları, mesajları için bir başka diyar ararlar.

Peygamber Efendimiz'in Mekke'den Medine'ye hicreti İslâm ve insanlık tarihi açısından o kadar önemlidir ki, Mekkeli olup da hicret eden Müslümanların hayatlarında onlara unvan olacak daha pek çok hadiseler, kahramanlıklar var iken, onlar *muhacir* (hicret eden) unvanıyla, onları Medine'de barındıran Müslümanlar ise *ensar* (yardım edenler) unvanıyla anılır olmuştur. Ayrıca, Hz. Ömer (r.a.) zamanında İslâmî takvim için başlangıç tarihi arandığında, Allah Rasûlü'nün hayatındaki o kadar önemli hadisenin içinden yine hicret seçilmiş ve hicret, İslâmî takvime başlangıç teşkil etmiştir.

Hicret, cihadın ikiz kardeşidir. Mekke'nin fethinden sonra, Allah Rasûlü'nün hayat-ı seniyyeleri döneminde çok önemli olan Mekke'den Medine'ye hicret artık son bulmuşsa da, şüphesiz o, cihadla birlikte Kıyamet'e kadar devam edecektir.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyururlar: "Müslüman, dilinden ve elinden bütün Müslümanların selâmette olduğu kimse, muhacir ise, Allah'ın yasaklarından kaçan kimsedir." (Buharî, "İman", 4) Bu hadis, hicrete çok önemli bir açılım getirmekte ve onun çok önemli bir boyutunu ifade buyurmaktadır. Allah yolunda evi, barkı, yurdu, malı terkedip başka diyarlara göçebilmek, bizzat insanın içinde nefisten kalbe, dünyevî yönelişlerden uhrevîliğe göçmeye ve sürekli olarak günahlardan uzak durabilmeye bağlıdır.

Nasıl hicret İlâhî Mesaj'ı tebliğde çok önemli bir yere sahipse, bir peygamberi yurdundan çıkmaya zorlayanlar da, onun çıkışından sonra o yurtta fazla kalamamışlardır. Nitekim, Allah Rasûlü'nün Mekke'deki en azılı düşmanları O'nun Mekke'den

ayrılışından 2 yıl sonra Bedir Savaşı'nda katledilmiş, bundan 6 yıl sonra da Mekke tamamıyla fetholunmuştur. Allah'ın peygamberler için geçerli olan bu kanunu, elbette onlardan sonra onların yolunu takip edenler, misyonlarına vâris olanlar ve onların düşmanları için de geçerlidir.

34. Bu âyet, vakitleriyle beraber 5 vakit namaza işaret etmektedir. Gündüz güneşin dönmesi, onun zeval vaktinden batıya doğru meyletmesi demektir ve bu vakit, Öğle Namazı'nın vaktidir. Gündüz, Öğle Namazı'ndan sonra İkindi Namazı gelir. Güneşin batışından hemen sonra ve ondan da bir müddet sonra ise Akşam ve Yatsı Namazları kılınır. Âyet, öneminden dolayı Sabah Namazı'na ve ondaki kıraate dikkat çekmektedir. Bu kıraatin o vakitte insanda yaptığı tesir anılmaya değer. Ayrıca Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Sabah Namazı'nın kıraatini uzun yapardı.

Namaz, İslâm'ın ilk günlerinden itibaren kılınıyor idiyse de, onun bütün Müslümanlara farz bir ibadet olarak beş vakit halinde kılınmaya başlaması Miraç'tan sonra olmuştur. Bu sûre de, Miraç hadisesini anarak başlamıştı.

Kur'ân, rükû, secde ve kıraat gibi namazın bazı şartlarını ansa da, namazın nasıl ve kaç rekat kılınacağını açıklamaz. Bütün bunlar, Efendimiz'in uygulamasıyla, Sünnet'le sabittir ve Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, "Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsunuz, siz de öyle kılın!" buyurmuşlardır (Buharî, "Salât", 70; Müslim, "Nikâh", 5).

35. Her bir namaz vakti gün içinde ve insanın günlük hayatında bir dönüm noktası olduğu gibi, Cenab-ı Allah'ın kudret ve rahmet tecellilerine de ayna olan vakittir. Dolayısıyla, bu vakitlerin arasında biriken İlâhî nimetlere karşı daha fazla şükredebilmek için beş vakit namazla emredilmiş bulunuyoruz.

Gece ve gündüzün vakitlere, zamanın günlere, aylara, yıllara, asırlara bölünmesi ve insan ömründeki doğuş, çocukluk, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık ve ölüm gibi devreler, ayrıca toplumların hayatındaki kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme ve yıkılma dönemleri, sanki çok büyük bir saatin saniyeleri, dakikaları ve saatleri sayan milleri gibidir ve bunlar arasında tam bir mutabakat görmek mümkündür.

- Sabah Namazı'nın vakti, baharın başlangıcı, insanın anne karnına düşmesi ânı, bir toplumun, bir medeniyetin kuruluş safhası ve kâinatın yaratılışının ilk 'gün'ü hep birbirine benzer ve Allah'ın bu dönemlerdeki, bu hadiselerdeki kudret ve rahmet tecellilerini hatırlatır.
- Öğle Namazı'nın vakti ile gençlik döneminin tamamlanması, yazın ortası, medeniyetlerin zirvesi ve yaratılış sürecinde insanın yaratıldığı zaman dilimi arasında benzerlik vardır. Bu vakitler ve bu vakıalar, yine Allah'ın onlardaki tasarruflarını çağrıştırır.
- İkindi Namazı'nın vakti, yaşlılığı, sonbaharı, bir toplum veya medeniyetin ihtiyarlayıp çöküş dönemine girmesini ve insanlık tarihinin kemal devri olarak Allah Rasûlü'nün dönemini ve bu zamanlardaki İlâhî nimetleri akla getirir.

- Akşam Namazı'nın vakti, içindeki varlıklarla birlikte "tabiat"ın sonbahardan kışa girişini, ferdin ve ömrünün sonunda dünyanın ölüşünü, medeniyetlerin yıkılışını hatırlatır ve böylece ölüm, Âhiret, Cennet, Cehennem konusunda insanı ikazla, gaflet uykusundan uyanmaya çağırır.
- Yatsı Namazı'nın vakti, günün yerini artık tamamen geceye bıraktığı zaman olup, "tabiat"ın kışla kaplı halini, kabri ve dünyanın nihaî ölümüyle mahşer sabahı arasındaki dönemi çağrıştırır ve insana gece olsun gündüz olsun, dünyada olsun sonrasında olsun, her şey kudret elinde bulunan Rabbine ne kadar muhtaç olduğunu duyurur.
- Gecenin ikinci ve en derin vaktinde Teheccüd ise kabir karanlığı için ışık olup, böyle bir karanlıkta insanın bir ışığa ne kadar muhtaç bulunacağını hissettirir.
- Ertesi sabah, artık haşir sabahını akla getirir. Kısaca, namaz vakitleri, hem insan ömründe, hem "tabiat"ta, hem toplumların ömründe, hem bütün insanlığın hayatında en önemli değişim, dönüşüm kavşaklarını, hattâ Âhiret âlemlerini çağrıştıran vakitlerdir ve Allah (c.c.), bu vakitlerde insanı huzuruna çağırır ve ona tesbih, hamd, tekbir, istiğfar ve tefekkür fırsatı tanır. (*Sözler*, "9. Söz"den.)

36. Bu dua, Peygamberimiz'e Medine'ye hicreti esnasında öğretilmiştir ve bize de, bir yere girerken nasıl dua etmemiz ve oraya nasıl girmemiz gerektiğini anlatmaktadır.

37. Ruh konusunda bkn. Ek 13.

87. Ama Rabbin sana karşı çok merhametlidir; doğrusu, O'nun senin üzerindeki lütf u nimeti pek büyüktür.

88. De ki: "Andolsun, eğer bütün insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın benzerini meydana getirmek için bir araya toplansalar, hattâ birbirlerine destek ve yardımcı da olsalar, yine de onun gibi bir kitap meydana getiremezler."

89. Biz, insanlar için bu Kur'ân'da farklı farklı yönleriyle her türden delil getirdik; misaller verdik, benzetme ve temsillerde bulunduk. Ne var ki, insanların çoğu yine yüz çevirmekte, nankörce inkârlarında ısrar etmektedirler.

90. Kalkmış, "Biz" diyorlar, "sana asla inanmayız, ta ki şu (kupkuru, çorak) yerden bize bir kaynak fışkırtmadıkça;

91. "Veya kendin için (bir mucize olarak hemen) hurmalar ve üzümlerle dolu bir bahçe meydana getirip, hurma ağaçları ve bağ sıraları arasında gürül gürül ırmaklar akıtmadıkça;

92. "Yahut bir zaman gelip de olacağını iddia ettiğin şekilde gökyüzünü bölüm bölüm üzerimize düşürmedikçe veya peygamberliğine şahit olarak Allah'ı ve melekleri getirip karşımıza dikmedikçe;

93. "Veyahut altından bir evin olmadıkça ya da kendin bizzat göğe çıkmadıkça. Ama unutma! Gökte iken, oradan kısım kısım bizim okuyacağımız bir kitap indirmezsen, oraya çıktığına da inanmayız ha!" (Rasûlüm,) de ki: "Ey şanı yüce, hakkında şunların düşündüklerinden münezzeh olan Rabbim! Ben, elçilik vazifesi ile gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki!"

94. Zaten, kendilerine dupduru hidayet kaynağı (bir rasûl, bir kitap) geldiğinde insanları iman etmekten alıkoyan (başlıca sebeplerden biri), "Allah, elçi olarak göndere göndere bir insanı mı gönderdi?" diye itiraz etmeleridir.

95. (Rasûlüm,) sen onlara şöyle (buyurduğumu) söyle: "Eğer yeryüzünde oranın mukim sakinleri olarak hareket eden melekler bulunsaydı, bu takdirde onlara gökten elçi olarak bir melek indirirdik."

96. De ki: "Aramızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz O, kullarının her halinden hakkıyla haberdardır; onları her ne yapıyorlarsa hakkıyla görmektedir."

97. Allah kimi doğru yola iletirse, doğru yolda olan sadece odur. Kimi de (o kişi öyle dilediği ve hak ettiği için) saptırırsa, artık böyleleri için (onları doğru yola iletecek veya O'na karşı koruyup sahiplenebilecek) başka dost, yardımcı ve koruyucu bulamazsın. Kıyamet Günü onları kör, dilsiz ve sağır olarak yüzleri üzerin-

de sürüm sürüm haşrederiz. Nihaî barınakları da Cehennem'dir. Ne zaman onun ateşi hafifleyecek olsa, onlar için onun alevini körükleriz.

98. Budur onların cezası! Çünkü âyetlerimizi, serdettiğimiz onca delilleri (bile bile ve nefsaniyetlerine mağlûp olarak) inkâr ediyorlar ve "Kupkuru kemik yığını ve toz zerrecikleri haline geldiğimiz zaman mı, yani biz o halde iken mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?" diye, inkârlarına güya gerekçe ileri sürüyorlardı.

99. (Önlerinde haşre delil olan onca hadiseler cereyan edip dururken,) hiç görmüyor ve düşünmüyorlar mı ki, gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerlerini yaratmaya (ölümlerinden sonra onlara yeniden hayat vermeye) kadirdir? O, onlar için asla şüphe götürmeyecek bir vade belirlemiştir. Ama zalimler, yine de inkârlarında diretmektedirler.

100. De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olmuş olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Gerçekten insan, çok cimridir."

101. Musa'ya apaçık dokuz âyet (mucize) vermiştik.[38] Buna rağmen ne değişti, İsrail Oğulları'na sor: Musa kendilerine geldiğinde, onları salması için Firavun'a vardı ve gösterdiği bu dokuz mucizeye rağmen Firavun'un tepkisi, "Eminim ki Musa, sen büyülenmiş birisin!" demek oldu.

102. Musa ise şöyle cevap verdi: "Sen de biliyor, hem gayet iyi biliyorsun ki, bu mucizeleri gözleri açacak aydınlatıcı birer delil olmak üzere indiren, göklerin ve yerin Rabbinden başkası değildir. Ben de düşünüyorum ki, ey Firavun, sen mahvolmaya mahkûmsun."

103. Sonunda Firavun, İsrail Oğulları'nı ülkeden söküp atmak ve yok etmek istedi; fakat Biz, onu ve beraberindeki bütün ordusunu suda boğduk.[39]

104. Bu hadiseden sonra da İsrail Oğulları hakkında şöyle hükmettik: Şimdi, size gösterilen yerde yerleşin. Ne zaman ki hakkınızdaki iki vadeden ikincisinin vakti gelir, o zaman sizi (değişik milletler içinden) grup grup toplar ve hakkınızdaki hükmümüzü veririz.[40]

290-291

38. Bu âyet, Mekkelilerin Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) mucizeler istemelerine bir diğer cevaptır. Cenab-ı Allah (c.c.), Firavun karşısında Hz. Musa'ya (a.s.) apaçık mucizeler verdi; fakat Firavun ve aristokrasisi, inkârda ve İsrail Oğulları'nı salmamakta direttiler. Bu mucizelerin bazıları, A'râf Sûresi 133'üncü âyette anılmıştır: Sel,

salgın hastalıklar, ekinleri mahveden çekirgeler, evlerdeki yiyeceklere, hattâ halkın bedenlerine üşüşen haşereler, kurbağalar ve bütün suların kana çevrilmesi. Diğer üçü, Hz. Musa'nın asâsı, ışıklı gibi parlayan sağ eli ve sihirbazların büyülerinin bozulmasıdır.

Hz. Musa'nın, kayadan asâsını vurarak su fışkırtması ve öldürülmüş bir insanın cesedine Allah'ın kesilmesini emrettiği bir ineğin bir parçasıyla vurulduğunda cesedin katilini söylemesi gibi, daha başka mucizeleri de olmuş, fakat bunlar, İsrail Oğulları'na gösterilmiştir. Ne var ki, ne bu mucizeler İsrail Oğulları üzerinde fazla tesir göstermiş, ne de Firavun ve ekibine gösterilen mucizeler, onlar üzerinde olumlu bir etki yapmıştır. Bu da, aslında peygamberlerden mucize istenmesinin altında yatan asıl sebebin, onların peygamber olduklarına inanma niyeti ve gayesi değil, onların önlerine zorluk çıkarmak olduğunu göstermektedir. Onlar iyi biliyorlardı ki, peygamberler iddialarında samimi idiler. Meselâ, hayranlık verici karakterleri, doğrulukları, güvenilirlikleri ve masumiyetleri gibi, onların peygamberliğini gün gibi gösteren reddedilemez deliller vardı. Ama mucize istemede diretenler, kendilerine mucize gösterildikten sonra da yollarında ısrar ettikleri zaman artık müstahak oldukları cezayı görmüşler ve değişik şekillerde helâk edilmişlerdir.

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Medine'de insanların inanması adına olmaktan çok, daha başka sebep ve vesilelerle pek çok mucize göstermişse de (bkn. *Mektubat*, "19. Mektup"), Mekke'de ayın yarılması gibi, bazılarına gösterilen bir-iki mucize dışında fazla mucize göstermemiştir. Bunun birinci sebebi, Kur'ân-ı Kerim'in O'nun en büyük mucizesi olması, diğer sebebi de, Cenab-ı Allah'ın Mekkelilerin büyük çoğunluğunun ileride İslâmiyet'e sahip çıkacağını bilmesi idi. İnsanlığın ilme ve akla döküleceği bir zaman diliminde Kıyamet'e kadar geçerli bir kitap olan Kur'ân-ı Kerim, insanları ısrarla düşünmeye, aklı kullanmaya, bakıp görmeye, incelemeye, muhakemeye ve öğrenmeye çağırır. O, kâinatta olup biten her şeyin aslında bir mucize olduğunu ortaya koyar. Bu mucizeler üzerinde hiç düşünmeyen insanlara başka mucizeler de tesir etmeyecektir. Önemli olan, insanın kâinatı ve hadiseleri okumasıdır ve daha ilk inen âyetinde Kur'ân'ın emrettiği budur.

39. Kur'ân-ı Kerim, Romalıların Sasanileri yeneceği (Rum Sûresi/30: 2-3) ve Mekke'nin fethi (Feth Sûresi/48: 27) gibi bir çok gelecek hadiseyi açıkça, pek çoğunu da ima ve işaret yoluyla haber vermiştir. Daha önce geçen 76'ncı âyette şöyle buyuruluyordu: *Seni yurdundan çıkarmak için sürekli olarak tedirgin edip duruyorlar. Eğer sen oradan çıkarsan, seni tedirgin edip duranlar orada senden sonra pek az kalır ve sonra yok olur giderler.* Bu tehdit, peygamberlerini yurtlarından çıkaran topluluklar için Allah'ın hükmünün bu yolda olduğunu ifade ile te'kit edilmişti. Hz. Musa ve Firavun'la ilgili bu âyet de, Allah Rasûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayanların çok geçmeden helâk edilecekleri imasında bulunmaktadır. Daha önce 33. notta ifade edildiği gibi, bu ima, Hicret'ten 2 yıl sonra Bedir Savaşı'nda Kureyş müşriklerinin en azılılarından 70

tanesinin Bedir Savaşı'nda öldürülmesi ve bunun üzerinden 6 yıl geçtikten sonra da Mekke'nin fethiyle gerçekleşmiştir.

40. Âyette "*hakkınızdaki iki vadeden ikincisinin vakti gelir*" şeklinde çevrilen ifade, Sûre'nin başında İsrail Oğulları'nın yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracaklarına ve bunların neticelerine temas eden âyetlerden 7'nci âyette geçen ve "*ikinci defaki bozgunculuk ve büyüklenmenizin karşılığını görme vakti gelince*" şeklinde çevirdiğimiz ifadenin aynısıdır. Dolayısıyla bu âyet, İsrail Oğulları'nın ikinci bozgunculuklarına ceza olarak yeryüzüne dağıtılacaklarına ve sonra da yeniden bir araya geleceklerine işaret etmektedir denebilir. Nitekim bu toplanma, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla bir noktaya varmış olup, ileride daha da devam edebilir. Cenab-ı Allah'ın (c.c.) onlara bundan sonraki hükmünü ise gelecek gösterecektir.

Gerçi büyük müfessir merhum Elmalılı Hamdi Yazır Hocaefendi, böyle bir tevcihin, *Olur ki, artık şimdi tevbe edersiniz de, Rabbiniz size merhamet buyurur. Ama, tekrar (bozgunculuk ve büyüklenmeye) dönecek olursanız, Biz de (sizi yine cezalandırmaya) döneriz* (âyet no: 8) âyeti karşısında tekrar olacağını ifade buyurmakta ise de, herhalde bu âyet (104), onların yeniden bozgunculuğa döneceklerini de ima buyurmakta ve 8'inci âyette şart cümlesi şeklinde ifade edilen iki alternatiften hangisinin gerçekleşeceğini haber vermektedir diyebiliriz.

Bununla birlikte, âyette geçen ve "sonraki" de demek olduğu için "iki vadeden ikincisi" olarak çevirdiğimiz *âhiret* kelimesi, bilindiği gibi, "öbür dünya" manâsına da geldiğinden pek çok müfessir âyetin İsrail Oğulları hakkında Âhiret'le ilgili olduğu görüşündedir. Şu kadar ki, âyette İsrail Oğulları arasındaki bozguncular için hem dünyada hem de Âhiret'te hiç de iyi olmayacak bir sonun ima edildiğini söylemek de mümkündür.

105. Biz Kur'ân'ı hak bir gaye için ve kendisine en küçük bir şüphe ve bâtıl karışmayacak bir yolla indirmekteyiz; ve o, hakkın ta kendisi olarak inmektedir. (Ey Rasûlüm,) seni de başka değil, sadece (iman edip salih işler yapanları af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici ve (her türlü dalâlet yollarına karşı ve bu dalâlet yollarında gidenleri ise) uyarıcı olarak gönderdik.

106. Ve o Kur'ân'ı, insanların zihinlerine ve kalblerine sindire sindire okuman için ders ders bölerek belli şartlara, hadiselere ve ihtiyaca göre kısım kısım indirmekteyiz.

107. De ki: "Siz ona ister inanın, ister inanmayın. Daha önce kendilerine İlim verilmiş olan öyleleri var ki, kendilerine Kur'ân okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar.

108. Ve şöyle derler: "Ey her türlü noksanlıktan, ortakları olmaktan münezzeh yüce Rabbimiz! Eğer Rabbimiz bir şey va'detmişse, o mutlaka gerçekleşir."

109. Yine ağlayarak çeneleri üstünde yere kapanır ve kendilerine ne zaman Kur'ân okunsa, bu, onların Allah karşısındaki saygılarını arttırır.

110. (Rasûlüm,) de ki: "O'na ister Allah diyerek dua edin, ister Rahmân diyerek dua edin. Hangi ismiyle dua ederseniz edin, en güzel isimler O'nundur ve O, her ismin nihayetsiz güzel mertebelerinde tecelli eder.[41] Namazında ise sesini çok yükseltme ve bütün bütün de kısma; bu ikisi ortasında bir yol takip et.[42]

111. Ve "Bütün hamd Allah'a mahsustur ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne bütün varlık üzerindeki hakimiyetinde bir ortağı vardır ve ne de zayıflık ve âcizlikten dolayı bir yardımcıya muhtaçtır." de ve tekbir getirerek O'nun sonsuz büyüklüğünü ilan et.

292

41. Allah'ın *Esmâü'l-Hüsnâ* denilen pek çok güzel isimleri, yani O'nun kendileriyle anıldığı pek çok ve hepsi de güzelliğin sonsuz mertebesinde isimleri vardır. Bu isimlerin pek çoğu Kur'ân'da geçmekte, daha başka pek çoğu de hadis-i şeriflerde anılmaktadır. Allah ve Rahmân, sadece O'na aittir ve Allah, O'nun bütün isimlerini içine alan has ismi olmasına mukabil, Rahmân da bir sıfat-isimdir ve yine O'na hastır. Bu bakımdan, bir başka varlık bu iki ismi asla kullanamaz.

42. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın içten ve yalvararak, tam bir tevazu ve mahviyet içinde anılmasını emreder (A'râf Sûresi/7: 205). Namazda ise ses ne çok yükseltilmeli, ne de kişinin kendisinin işitemeyeceği kadar kısılmalıdır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu emri bir başka yönüyle, (Sabah Namazı dahil) gece namazlarında sesli okuma, gündüz (öğle ve ikindi) namazlarında ise sessiz, ama şüphesiz kendi duyacağı ölçüde okuma şeklinde tatbik buyurmuşlardır. Bununla birlikte âyet, namazda sesli kıraatte de sesi çok yükseltmeme, sessiz kıraatte ise okuyanın duyamayacağı ölçüde kısmamayı da emretmektedir.

18. KEHF SÛRESİ

Mekke'de, müşriklerin İslâm'ın tebliğine olan tepkilerini tırmandırdıkları bir zamanda inmiştir. Mekkeli müşrikler, İslâm'ın tebliğini durdurmak için çeşitli yollar araştırıyor ve bu arada Kitap Ehli'yle, özellikle Medine'deki ve diğer çevre yerlerdeki Yahudilerle temasa geçip, onların öğrettikleri soruları Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a soruyorlardı. Bu sûre, bir zaman imanlarını açıkça ilan ve şirki reddettiklerinden dolayı bir mağaraya sığınmak zorunda kalan ve Mağara Arkadaşları (Ashab-ı Kehf) olarak anılan gençler, Hz. Musa'nın Hz. Hızır ile olan yolculuğu ve Hz. Zülkarneyn hakkında sorulan sorulara cevap olarak inmiştir. Bunlardan başka Sûre'de biri bağlar sahibi iki kişi temsili de yer almaktadır. Sanki bu sûre, İslâm'ın tebliğinde takip edilecek bir yol haritası çizmektedir.

Sûre, ismini 9'uncu âyette Ashab-ı Kehf tamlaması içinde geçen *kehf* (mağara) kelimesinden alır. 110 âyettir.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bütün hamd Allah'a mahsustur ki, kulu (Muhammed)'e Kitabı indirdi ve onda hiçbir çarpıklık, tutarsızlık ve çelişkiye yol vermedi.

2. Her bakımdan dosdoğru bir kitap olarak indirdi; ta ki, kâfir ve müşrikleri Kendi nezdinde onlar için hazırladığı çok çetin bir azapla uyarsın ve imanlarının istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha dönük işler yapan mü'minlere ise onlar için çok güzel bir mükâfat (Cennet) olduğu müjdesini versin,

3. Hem de, orada ebedî kalmak üzere–

4. Ve, "Allah çocuk edindi!" diyenleri de uyarsın.[1]

292

1. İslâm'ın ilk günlerinden beri Yahudi ve Hıristiyanların pek çoğu, Mekkeli müşrikleri İslâm'a karşı desteklediler. Önceki sûre, son âyetinde Allah'ın asla bir çocuk edinmediğini de ifade ile Tevhid'i vurgulayarak bitmişti; bu sûre de, aynı gerçeği tekrarlayarak başlamaktadır. Kur'ân, Allah'ın bir oğul, bir çocuk edinmediğini bilhassa belirtmekle, O'nun doğma, doğurma gibi, yaratılmışların özelliklerinden münezzeh bulunduğunu, ayrıca hem teslisi doktrin haline getiren Hıristiyanların iddia ettiği gibi Hz. İsa'nın, hem de zamanında bazı Yahudilerin ileri sürdüğü gibi Hz. Üzeyir'in –haşa– Allah'ın oğlu olabileceğini ve O'nun Mekkeli müşriklerin yakıştırdıkları gibi kızları olduğunu kesin bir dille reddetmektedir.

Müfessirler arasındaki genel görüş, biraz sonra kıssaları anlatılacak olan Mağara Arkadaşlarının (Ashab-ı Kehf) Hz. İsa'nın Tevhid üzerinde sabit takipçilerinden olduğu şeklindedir. Sûre'nin Cenab-ı Allah'ın asla çocuğu, oğlu olamayacağını ifade ile başlaması ve buna vurgu yapması, bu konuda bir ipucu, bir ima teşkil edebilir.

5. ("Allah çocuk edindi" iddiasında bulunanların) ne kendilerinin bu hususta dayandıkları kesin bir bilgi vardır, ne de aynı iddiayı taşıyan babalarının ve atalarının. Ağızlarından çıkan o söz ne kadar da korkunç![2] Onlar, başka değil, ancak yalan söylüyorlar.

6. Öyle görünüyor ki (ey Rasûlüm), o müşriklerin peşinde, bu Söz'e (Kur'ân) inanmazlarsa diye duyduğun üzüntüden dolayı kendini neredeyse helâk edeceksin.[3]

7. Şurası bir gerçek ki Biz, yerin üzerinde bulunan her şeyi onun için insanları çekecek bir süs olarak var ettik; böylece içlerinde (kim o süse kapılacak ve) kim de (onları Allah yolunda değerlendirip şükrederek) güzel işlerde bulunacak diye insanları sınıyoruz.

8. Yine bir gerçek ki, onun üzerinde bulunan her şeyi elbette kupkuru bir toprak haline de getirmekteyiz (ve insanlar için sınama dönemi bittiğinde, tamamını bu hale getireceğiz).

9. Yoksa sen, hepsi de hayret verici birer mucize olan âyetlerimiz içinde sadece Ashab-ı Kehf ve Rakîm'i mi[4] hayret verici buluyorsun?

10. O yiğit gençler[5] mağaraya sığınmış ve şöyle dua etmişlerdi: "Rabbimiz, katından bize hususî bir rahmet ver, bize yardım et, önümüzü aç ve şu işimizde doğru ve rızana uygun olan ne ise onu bize nasip eyle!"

11. Bunun üzerine onları mağaranın içinde yıllarca sürecek derin bir uykuya yatırdık.

12. Sonra onları uyandırdık; o halde ne kadar kaldıkları konusunda iki grup oldular ve neticede hangi grubun daha iyi tahmin yürüttüğünü ortaya çıkardık.

13. Şimdi, onların başından geçen ibretli hadiseyi sana bütün gerçekliğiyle anlatacağız. Onlar, Rabbilerine içten inanmış bir grup genç yiğitti ve Biz de, gerçeğe bağlılıklarını daha da arttırdık.

14. Kalblerine tam bir kuvvet ve metanet verdik. Nihayet, (içinde yaşadıkları toplumdaki şirke ve her türlü zulme) başkaldırıp dediler: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, asla ilâh diye O'ndan başka varlıklara yönelmeyiz. Aksi halde, gerçek dışı, pek saçma bir söz söylemiş oluruz.

15. "Şu bizim halkımız ise tuttular, O'ndan başka ilâhlar edindiler. Yaptıkları doğru ise açık bir delil getirmeli değiller mi? Yoksa yalan uydurup, sonra da bunu Allah'a maledenden daha zalim kim olabilir?"

2. Âyette geçen ve aslında "babalar" demek olan, fakat "atalar" manâsına da gelen *âbâ* kelimesi, Kilise Babaları'na da atıfta bulunuyor olabilir. Çünkü âyet, Mekkeli müşriklerin Cenab-ı Allah'a kızlar isnat etmelerini redden daha çok, bunu da içine alacak

şekilde, Allah'ın asla oğlu olamayacağını beyan buyurmaktadır. Bilindiği gibi, Hıristiyanlığın inanç esaslarının temelinde Kilise Babaları'nın önemli yeri olduğu gibi, bilhassa Katolik Hıristiyanlık'ta Kilise'nin sözü muteberdir ve halk sadece Kilise'yi taklit eder. Bu bakımdan, Hıristiyanlık'ta iman dogmatik, yani araştırmadan, sormadan bağlanmadır. Meselâ, akla da ters olan teslis itikadı gibi inanç esasları, "bunlar bilmeye, akıl erdirmeye değil, inanca konudur; öyle ise, inanmak gerekir" şeklinde izah edilir. Bu âyet, böyle bir anlayışı da reddetmekte, hiçbir kesin bilgiye dayanmayan babaların –bunlar Kilise Babaları da olsa– inançlarının körü körüne takip edilemeyeceğine vurgu yapmaktadır.

3. Bir peygamber, vazifesini hakkıyla yerine getirmekten başka bir şey düşünmez. Onun bütün hayatını kaplayan budur ve o, bu maksatla meşrû olan her yolu kullanır. Öyle peygamberler gelmiştir ki, arkalarından giden olmamış, Kur'ân'ın esefle belirttiği üzere, meselâ melekler, kavmini helâk için Hz. Lût'a (a.s.) geldiklerinde bir evden başka Müslüman bulmamış (Zâriyât Sûresi/51: 36), fakat yine de her peygamber, ömrü noktalanıncaya kadar tebliğden bir an bile geri durmamıştır.

Allah'ın dinini tebliğ etmek, hiç şüphesiz ve belki bütün peygamberlerin üstünde olarak Allah Rasûlü'nün de hayatıydı. O'na ne açlık, ne susuzluk, ne maruz kaldığı muameleler, işkenceler rahatsızlık veriyordu; O'na rahatsızlık veren, uykularını kaçıran, kendini helâk edecek noktaya getiren, Allah'ın dinini anlatmak ve insanların bu Din'e inanmasıydı. Çünkü bu Din'e inanılmalıydı; Allah, insanların Yaratıcısı, Rabbi ve Kendisine ibadet edilmesi gereken mutlak Ma'bûd'uydu; kaldı ki, insanların dünya ve bilhassa Âhiret selâmet ve saadetleri bu imanda yatıyordu. Bu bakımdan O, Mekke'de 13 yıl insanların peşinden koştu durdu; Hz. Ebû Bekir gibi hemen iman edenlere bir-iki defa gitmişse, imansızlıkta diretenlere, uğradığı hakaretlere rağmen belki elli defa, belki yüz defa gitti. Bundandir ki Cenab-ı Allah, O'ndaki bu hali Kur'ân'da yer yer iltifat edalı olarak tadil etmektedir.

4. Bazı âlimlere göre *Rakîm*, mağaranın bulunduğu köyün ismidir. Bazılarına göre ise, Mağara Arkadaşları'nın hatıralarına yazılan kitabenin adıdır.

5. Burada kullanılan kelime *fetâ*dır. *Fetâ* (genç) ve *fütüvvet*'in (gençlik) İslâm'da önemli bir yeri vardır. O, yaşça gençlik ifade etmesinin yanısıra ve bundan daha çok, bir gençte bulunması gereken enerji, hareketlilik, dönüştürücülük, kahramanlık, cömertlik, haya, doğruluk, sadakat, merhamet, ilim, tevazu ve takva gibi sıfatların tamamını kapsar. O, ayrıca başkaları için yaşamanın da adıdır. Dolayısıyla *fütüvvet*, zulme, şirke, haksızlıklara karşı çıkmanın, ayrıca nefis, şeytan ve dünya sevgisi, mal sevgisi, şehvet, gereksiz ve yanlış yerde kullanılan öfke, bencillik gibi nefsanîliklere hakimiyetin, kısaca, Allah'a kullukla gerçek hürriyeti elde etmenin de unvanı olmuştur. (Daha geniş bilgi için bkn. *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 1, "Fütüvvet" makalesi)

16. (Hadiseler tırmandı ve içinde yaşadıkları toplumu terketmek zorunda bırakıldılar. Ne yapmaları gerektiğini aralarında görüşüp şu sonuca vardılar): "Mademki onları ve onların Allah'ı bırakıp da taptıkları her şeyi terkettiniz, şimdi o mağaraya sığının da, Rabbiniz rahmetini üzerinize yaysın, sizi koruyup gözetsin ve işinizi kolaylaştırsın."

17. (Mağaraya girdiler ve derin bir uykuya daldılar.) Onlara baksaydın görürdün ki, güneş doğduğu zaman içinde bulundukları mağaranın sağından dolaşıyor, batarken sol taraftan onları makaslıyordu; onlar ise, mağaranın tam içinde geniş bir alanda idiler. Onların bu durumu, Allah'ın âyetlerindendir.[6] Allah kimi doğru yola iletirse doğru yolda olan sadece odur. Kimi de saptırırsa, artık onun için doğruyu gösterecek bir dost, bir sahip bulamazsın.

18. Sen onları uyanık sanırdın, gerçekte ise uykuda idiler. Kendilerini kâh sağa, kâh sola çeviriyorduk. Köpekleri ise, mağaranın ağzında ön ayaklarını sermiş yatmakta idi. Eğer durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve onlardan dolayı için korku ile dolardı.[7/8]

19. İşte, onları nasıl uyuttu isek, (durumları hakkında) birbirlerine sorsunlar (ve böylece Allah'ın kudreti ve Âhiret'le ilgili büyük bir gerçek ortaya çıksın) diye öylece de uyandırdık. İçlerinden biri, "Bu (uyku) halinde ne kadar kaldınız?" diye sordu. Bir kısmı, "Bir gün, belki bir günden de az!" diye cevap verdi. Diğerleri ise, "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir." dedi. "Şimdi siz onu bırakın da, içinizden birini şu akçe ile şehre gönderin. Temiz ve helâl yiyecek arasın ve ondan bir miktar alıp getirsin. Fakat çok gizli ve dikkat çekmeyecek şekilde hareket etsin de, varlığınızı ve bulunduğunuz yeri hiç kimseye sakın hissettirmesin.

20. "Kesinlikle bilin ki, eğer yerinizi öğrenir de sizi ellerine geçirirlerse, ya sizi taşlayarak öldürürler, ya da kendi yol ve inançlarına döndürürler; bu takdirde de artık ebediyen felah bulmazsınız."[9]

294

6. Mağaranın pozisyonu sebebiyle Allah onları güneş ışığından, renklerini değişmeden ve elbiselerini solmaktan koruyordu. Mağarada çok uzun yıllar uykuda kalmış olmalarına rağmen, meselâ sakallarının ve tırnaklarının uzaması gibi, vücutlarında da bir değişiklik olmamıştı. Bu, ya onların ölüm benzeri ve metabolizmalarının âdeta durma noktasında bir uykuya vardırıldıklarını göstermektedir veya Allah (c.c.), mağaranın konumu, toprak yapısı gibi, ilimlerin üzerinde durması gereken faktörlerle vücutla-

rında da herhangi bir değişimin olmasına imkân tanımamıştır. Her halükârda, âyette buyurulduğu gibi bu Allah'ın bir mucizesi, çok önemli bir âyeti, O'nun Kudreti'ne, ayrıca Âhiret'e çok önemli bir delildi.

7. Âyetten anlaşıldığına göre, gözleri açıktı. Vücutları ve elbiseleri çürümesin, ayrıca vücutları hayatiyetini de kaybetmesin diye Cenab-ı Allah onları sağa-sola çeviriyordu. Dışarıdan bir kimse, dağ başında böyle geniş bir mağarada gözü açık, sağa-sola dönerek uyuyan ve mağaranın ağzında da köpekleri yatan kişileri gördüğünde ürperir. Şu kadar ki, Ashab-ı Kehf'le ilgili olarak ürpertiyi artıracak belki daha başka faktörler de vardı. Çünkü âyet, onları görünce kaçmayı korkuya bağlamamakta ve kaçma ile korkuyu onların hallerine muttali olmanın iki neticesi olarak zikretmektedir.

8. Kur'ân-ı Kerim'in destanlaştırdığı bu yiğit gençlerin kimler oldukları ve hadisenin nerede geçtiği konusunda farklı mütalâalar vardır. Bu konuda açıklamaya geçmeden önce hemen belirtelim ki, Kur'ân bir tarih kitabı değildir ve o, geçmişteki ibret dolu hadiseleri ana maksatları temelinde insanları irşad için ve irşada en yararlı olacak tarzda anlatır. Ayrıca, benzer hadiseler farklı yerlerde tekrarlanmış olabilir. Önemli olan, bu hadiselerden gereken dersi almaktır.

Merhum Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî gibi bazı müfessirler, Ashab-ı Kehf hakkında Kur'ân'ın anlattıklarıyla, Gregory of Tours'un Urduca tercümesi *Miraculorum Libri* adlı eserindeki ve M.S. 452'de doğan Hıristiyan papaz Sarug'lu James'in *Sermons* (Hutbeler) adlı kitabındaki anlatımları arasında büyük benzerlikler bulmaktadırlar. Papaz James'in anlatımına, büyük İslâm âlimi İbn Cerir et-Taberî tefsirinde, Edward Gibbon da *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Roma İmparatorluğunun Gerilemesi ve Yıkılışı) adlı eserinde yer vermişlerdir. Buna göre hadise, Türkiye'nin batısında Efes'te meydana gelmiştir. Yaklaşık M.Ö. 11. yüzyılda kurulmuş olan Efes, daha sonra büyük bir liman şehri halini almıştı. Şehirde ana tanrı olarak ay tanrıçası Diana bulunuyordu. Romalılar, Anadolu'yu fethedince bu tanrıçayı kendi tanrıları içine dahil etmişlerdi.

Hz. İsa'nın mesajı Anadolu'da yayılınca, aristokrat veya idareci sınıftan 7 genç putlara tapmayı reddedip, Âlemlerin Rabbi olarak Allah'a inandılar. Zaman, Hıristiyanlara yaptığı büyük zulümlerle meşhur imparator Desius (249-251) dönemiydi. Müslüman müfessirler, bu imparatora Dakyanus derler. Gençler, imanlarını İmparator'un önünde de açıkça haykırdılar. İmparator, eski dinlerine dönmeleri için bu gençlere üç gün süre tanıdı. Fakat onlar, bir mağaraya sığınmayı tercih ettiler. (Aksi halde, ya eski dinlerine döndürülecekler veya öldürüleceklerdi.) Yolda, geri kalması için ne kadar çalıştılarsa da muvaffak olamadıkları bir köpek peşlerine takıldı ve onlarla birlikte mağaraya kadar geldi. Kendileri mağaraya girip uykuya vardıklarında, köpek de mağaranın ağzında, ön ayaklarını yayıp yatmış bulunuyordu.

Merhum Mevdûdî'nin *Towards Understanding the Qur'an* (Tefhîmü'l-Kur'ân)

adlı tefsirinden yaptığımız bu iktibas, Kur'ân-ı Kerim'deki anlatıma yakındır. Mevdûdî, bu anlatımı ve mağaranın Efes'te olduğunu kabul etmektedir. Fakat bu kabulde Efes'teki mağara ve çevresinin Kur'ân'daki tarife uygun olmadığı gözden kaçmış gibidir. 17'nci âyet, mağaranın geniş bir içinin olduğunu açıkça ortaya koyduğu halde, Efes'teki mağaranın böyle bir iç yapısı yoktur. Ayrıca, Efes'teki mağaranın yönü Kur'ân'da anlatılan yönle de uyuşmamakta, bunun yanısıra, o mağaranın yanında, 21'inci âyette geleceği üzere, mescit veya herhangi bir mescit kalıntısı, ayrıca kitabe, mağarada mezarlar da bulunmamaktadır. İranlı çağdaş müfessir allâme Tabâtabâî, Kur'ân-ı Kerim'deki anlatıma en uygun yer olarak, Suriye sınırları içinde ve Ürdün'ün başkenti Amman'ın 80 km yakınında bulunan Rajib köyünü kabul eder. Bu köyün yakınında 1963 yılında yapılan kazılarda Ashab-ı Kehf'in mağarası olduğuna inanılan bir mağara ortaya çıkarılmış ve bunun üzerine Refik Vefa el-Dücanî, bu mağara ve Ashab-ı Kehf hakkında *İktişâfü Kehf-i Ehli'l-Kehf* (Mağara Ehlinin Mağarasının Ortaya Çıkışı) adlı bir eser yazmıştır. İçinde 7 veya 8 kadar görünen mezarların yer alması, duvarlarında Yunanca yazılara, kırmızıya boyanmış bir köpek resmine, etrafında Bizans İmparatoru I. Justinyanus (418–427) döneminden kalma olduğu ortaya çıkarılan paralara ve daha başka eserlere rastlanmış olması, yanında yer alan ve ilk İslâm fetihleri dönemine ait bir mescidin varlığının ve bu mescidin eski bir Bizans kilisesinin enkazı üzerine yapıldığının ortaya çıkarılması, Yakup el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldan*'ında o civarda Rakîm adlı bir köyün bulunduğunun kaydedilmesi, bu mağaranın Ashab-ı Kehf'in mağarası olabileceği konusunda çok kuvvetli deliller olarak görülmektedir. Bundan başka, Tabâtabâî, yine Mevdûdî'den farklı olarak, Ashab-ı Kehf'in mağaraya, İsa'ya kim inanırsa bir hain olarak öldürüleceğine dair bir emir yayınlayan imparator Trajan (98–117) zamanında sığındıklarını zikreder. Bu durumda, Müslüman müfessirlerin Dakyanus dedikleri kişi, bölgenin valisi olmalıdır.

Ashab-ı Kehf'le ilgili sorunun Yahudilerden geldiğinden hareketle İbn Kesir gibi müfessirler, Ashab-ı Kehf'in Hz. İsa'dan önce yaşamış olması gerektiği üzerinde dururlar. Dünyada Ashab-ı Kehf'e ait olduğu iddia edilen çok sayıda mağara vardır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim hadiseleri anlatırken yer, zaman gibi ayrıntılara girmez ve hadiseleri bir ibret tablosu olarak evrenselleştirir. Ayrıca, yine yukarıda ifade edildiği üzere, benzer hadiseler tarihte pek çok yerde de yaşanmış olabilir.

9. Kur'ân-ı Kerim, hadiselere bizatihî hadiseler olarak, yani manâ-yı ismiyle bakmadığı için, şehirde neler olup bittiğinin ayrıntılarına girmez. Fakat kullanılan kelimelerden neler olup bittiği konusunda tahminlerde bulunabiliriz.

Eğer hadise Hz. İsa'dan sonra vuku bulmuşsa, o dönemde, yani Ashab-ı Kehf'in uyandığı M.S. 5'inci asrın başlarında Hıristiyan Romalılar, ölümden sonraki hayat konusunda grup grup olmuşlardı ve aralarında çetin tartışmalar geçiyordu. İmparator

II. Teodesius, Âhiret inancı konusunda halkı ikna edecek açık bir delil arıyordu ve bu konuda gerçekten samimi olup, Cenab-ı Allah'a içten dua etmişti. İşte bu şartlarda Allah (c.c.), Ashab-ı Kehf'i birkaç asır süren uykularından uyardı. Nakledildiğine göre, şehre gönderilen zat ekmek almak için bir furuna vardı. Furuncu, elindeki gümüş sikkeyi görünce onun bir define bulduğunu düşündü ve ahaliyi o zatın başına üşüştürdü. Nihayet mesele Romalı valiye veya imparatora arzedildi. Genç adam, gördüklerinden ve yaşadıklarından şaşırmıştı. Halk, putperestliği bırakmıştı ve Allah'a inanıp ibadet ediyordu. Derken, mesele aydınlandı ve genç, arkasında bir kalabalıkla birlikte mağaraya döndü. Ve bu noktada Cenab-ı Allah (c.c.), mağarada yiğit gençlerin canlarını aldı ve oraya defnedildiler.

21. Böylece, neticede Allah'ın (iman edip salih ameller işleyenleri galip kılacağıyla ilgili) va'dinin hak olduğunu ve Kıyamet'in vukuundan da asla şüphe edilmemesi gerektiğini iyice anlasınlar diye insanları onlardan haberdar ettik.[10] Vefatlarının ardından halk, onlar için ne yapmaları gerektiği konusunda tartışmaya durdular. Bazıları, "Onların hatırasına bir anıt dikin; biz durumlarını tam anlayamadık; onların Rabbi, hallerini çok daha iyi bilir." dediler. Onlar için ne yapacakları konusunda görüşleri ağır basan (mü'minler) ise ittifakla, "Hayır, onların yanıbaşlarına bir mescit yapacağız." diye karar aldılar.[11]

22. (Ashab-ı Kehf ve kıssasının verdiği dersler üzerinde düşüneceklerine, insanlar bizzat hadise üzerinde yoğunlaşıp ayrıntılara girecek ve) kimisi, "Üç kişiydiler, dördüncüleri köpekleriydi." diyecek; daha başkaları, "Beş kişiydiler, altıncıları köpekleriydi." diyeceklerdir. Bunların yaptıkları, gaybı taşlamaktan ibarettir. Bazıları da, "Yedi kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi." diyecektir. (Rasûlüm,) de ki: "Onların kaç kişi olduğunu Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında sağlam ve doğru bilgi sahibi çok az insan vardır." Dolayısıyla, onlar hakkında bilinen gerçeklerin dışında herhangi bir kimseyle münakaşaya girme; onlar hakkında tartışanlardan da herhangi bir şey sorma.[12/13]

23. Yapmaya niyet ettiğin herhangi bir hususta da "Yarın şunu yapacağım." deme.

24. "İnşâallah (Allah dilerse, izin verirse) yapacağım" de.[14] O'nu hatırdan çıkardığın (veya O'nu anman gereken herhangi bir durumda unuttuğun takdirde) hemen O'nu hatırlayıp an ve "Umarım ki Rabbim, bu konuda beni doğruya en yakın olanı yapmaya, hem de daha kısa bir zaman içinde muvaffak kılar." de.[15]

25. Onlar, mağaralarında üçyüz yıl kaldılar; buna dokuz yıl daha eklediler.[16]

26. De ki: "Allah, ne kadar kaldıklarını çok daha iyi bilir. Göklerin ve yerin bütün bilinmeyenlerinin gerçek bilgisine sahip olan O'dur.[17] O, öyle iyi görür, öyle iyi işitir ki! Bütün varlıkların O'ndan başka bir sahibi, mutlak hakim ve yöneticisi yoktur ve O, hakimiyetinin icrasına hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi ortak etmez.

27. Sen, Rabbinin Kitabı'ndan sana vahyedileni oku ve anlat. O'nun kelimelerini değiştirebilecek ve değiştirme yetkisine sahip hiçbir güç yoktur ve O'ndan başka bir sığınak da asla bulamazsın.

10. Daha pek çok hikmetlerinin yanısıra, Ashab-ı Kehf vakası iki temel hikmete dayanıyordu. Bunlardan biri, Allah'ın iman edip salih ameller işleyenleri galip kılacağıyla ilgili va'diydi. Bu, ilk insan Hz. Âdem'den beri süregelen bir va'ddi ve Cenab-ı Allah (c.c.), bu va'dini sürekli yenilemiştir. Ashab-ı Kehf de, içinde bulundukları toplumdaki şirk ve zulümle birlikte mü'minlere yapılan işkencelerden duydukları ızdırap ile bu va'de inanmışlık içinde onun ne zaman gerçekleşeceği konusunda samimi duygular taşıyorlardı. İkincisi ise, yukarıda 9'uncu notta ifade edildiği gibi, Hıristiyanlık Roma'da hakim olduktan sonra halk arasında Âhiret'e iman konusunda şüpheler başgöstermişti ve bu konuda büyük tartışmalar yaşanıyordu. Allah (c.c.), Kendi yolunda sahip oldukları mevki ve makamı terkederek, İmparator'un ve bütün halkın önünde Tevhid'i haykıran bu yiğit gençleri Tevhid'in hakimiyeti ve Âhiret'in şüphe taşımayan bir gerçek olduğunu ispat konusunda çok önemli bir âyeti olarak istihdam buyurdu. Onlar, bu iki vazifeyi, misyonu yerine getirdikten sonra da ruhlarını kabzetti.

11. Ashab-ı Kehf'in dirilmesiyle Âhiret inancının gerçekliği konusunda büyük bir delil ortaya çıkmışsa da, bazılarının bu açık gerçek karşısında bile şüphe duydukları, "*Onların hatırasına bir anıt dikin; biz durumlarını tam anlayamadık; onların Rabbi, hallerini çok daha iyi bilir.*" sözlerinden anlaşılmaktadır. Bu çok büyük ve açık mucize karşısında bile diretmişler, hattâ "*onların Rabbi*" diyerek, Allah'a iman konusunda bile âdeta gizli inkâr, en azından şüphe taşıdıklarını ortaya koymuşlardır.

12. Âyet göstermektedir ki, bu sûrenin indiği sıralar Kitap Ehli arasında Ashab-ı Kehf'le ilgili bazı hikâyeler anlatılmakta idi. Onların çok anlamlı kıssasından ders almak yerine, sadece onların sayıları, mağarada ne kadar kaldıkları gibi ayrıntılar üzerinde tartışmalar yaşanıyordu. "*Üç kişiydiler, dördüncüleri köpekleriydi; beş kişiydiler, altıncıları köpekleriydi; yedi kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi.*" diyenler, Kitap Ehli'ne mensup olanlardı. Âyetin *diyecekler* şeklinde gelecek zaman kipi kullanması bizi şaşırtmamalıdır; çünkü bununla, Ashab-ı Kehf'in ruhlarının kabzedilmesinden sonra bu tür tartışmaların çıkacağı ve bunun devam edeceği ifade buyurulmaktadır. Kur'ân, bu konuda mü'minlere öncelikle bu hadiseden alınması gereken dersler üzerinde durmaları ve Ehl-i Kitaba onlar hakkında bir şey sormamaları gerektiği konusunda tembihte bulunmaktadır.

Bununla birlikte, dikkatle bakıldığında âyetlerin esasen kıssanın bazı ayrıntıları hakkında işarî bilgi verdiği görülmektedir. Çünkü kıssadan gereken dersi aldıktan ve kıssaya asıl bu noktada eğildikten sonra bu tür ayrıntıları araştırmak, elbette yasak değildir. 19'uncu âyet, Ashab-ı Kehf'in uyandıktan sonra mağarada ne kadar kaldıkları konusunda aralarında yaptıkları konuşmaları anlatırken bir kişiyi ve iki grubu anar. Andığı her iki grup için de kullandığı fiil çoğuldur ve Arapça'da çoğul en az üç kişi için kullanılır. Bu bakımdan, onların en az 7 kişi oldukları sonucuna varıyoruz. 22'nci âyette *Bazıları da, "Yedi kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi" diyecektir* ifadesinden sonra sükût edilmesi de, bir bakıma onların yedi kişi olduklarını tasdik eder gibidir.

13. Kur'ân, Ashab-ı Kehf'in kıssasını anlatmakla 'kozalite' denilen 'sebep-sonuç' prensibi ve 'tabiat kanunları' denilen kanunların da asla mutlak olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada zaman zaman ifade edildiği gibi, 'tabiat kanunları' denilen şeyler ve 'sebep-sonuç prensibi' gibi prensipler, Allah'ın icraatının unvanlarından ve dolayısıyla sadece birer niteleme veya isimlendirmeden ibarettir. O, dilediği zaman bu kanunları değiştirebilir veya onları geçersiz kılabilir. Fakat hikmetinin gereği olarak Cenab-ı Allah kâinatta sebep-sonuç prensibini ve 'tabiat kanunları' denilen kanunları izzet ve azametine perde yapmış, icraatının unvanları kılmıştır. Bunun sebepleri konusunda şunları söyleyebiliriz:

Tabiat Kanunları ve Sebeplerin Gerisinde Yatan Hikmetler

- Kâinat zıtlarla örülmüştür ve insan bu zıtlar içinde imtihana çekilmekte, iradesini hayır mı şer mi yönünde kullanacağı konusunda denenmektedir. Bu imtihan, onun âhireti adına olduğu gibi, dünyadaki hayatı adınadır da. Ona irade verilmesi, zıtların varlığını ve böyle bir imtihanı gerektirmektedir; aksi halde irade abes olurdu. Ayrıca bu imtihan, insana verilmiş potansiyellerin gelişmesine, birer kabiliyet olarak ortaya çıkmasına ve irade doğru istikamette kullanıldığı sürece insanın terakkisine sebeptir. Eğer Cenab-ı Allah (c.c.) böyle yapmayıp da, bu dünyayı Âhiret gibi bir kudret yurdu haline getirse ve her şeyi görünür şekilde bizzat yapsaydı, icraatının önüne kanunlar ve sebepler perdesini çekmeseydi, bu takdirde insan varlığının da, ona irade ve birtakım potansiyeller verilmesinin de hiçbir manâsı olmazdı.
- Bir aynanın iki yüzü gibi, varlığın da önemli iki boyutu vardır: görünen maddî boyut ve görünmeyen manevî boyut. Maddî boyutta zıtlar hakimdir ve madde ile birlikte maddî varlıkların öz niteliklerinden, bir başka ifadeyle, İlâhî tecellileri tamamen alıp yansıtamamaktan kaynaklanan kusurlar, noksanlıklar söz konusudur. Dolayısıyla bu boyutta zahirî aklın güzel görmediği, insana hoş gelmeyen hadiseler, ölüm ve ayrılıklar gibi kabulü sabır isteyen vakalar cereyan eder. Eğer Cenab-ı Allah (c.c.), bu boyutta icraatına sebepleri ve kanunları perde yapmamış, meselâ can almaya Hz. Azrail ve yardımcılarını sebep kılmamış, onlarla insanlar arasına da ölüme sebep hastalıkları ve daha başka hadiseleri koymamış olsaydı, bu takdirde insanlar, hoşlarına gitmeyen her şeyden doğrudan Cenab-ı Allah'ı sorumlu tutarlar, bu ise, bilhassa Âhiret'te helâkleri demek olurdu.
- Eğer dünya kanunlar ve sebepler dünyası olmasa idi, insanın potansiyelleri gelişmez, ilim ve teknolojide bir adım ileri gidilemez, hayat katlanılmaz, hattâ yaşanmaz olurdu. Çünkü kanunlar ve sebepler, kâinata ve içindeki hadiselere bir süreklilik (istimrar) vermektedir. Yani biz, meselâ güneşin her gün dünyanın herhangi bir tarafında hangi saatte doğacağını bu kanunlara ve sebeplere bakarak bilebiliyoruz. Güneş, içinde yaşadığımız yerde ve günde saat kaçta doğmuşsa, diyelim ki bir milyon yıl önce de aynı saatte doğmuştur ve –dünyanın ömrü varsa– bir milyon yıl

sonra da aynı saatte doğacaktır. Böyle bir şey olmasa ve meselâ, güneşin yarın doğup doğmayacağından emin olmasa idik, herhalde hayat yaşanır olmaktan çıkardı. Bu, tek bir misaldir. İşte, kanunlar ve sebepler perdesinin yol açtığı süreklilik hayatı yaşanılır kıldığı gibi, insan bu kanunları ve sebepleri keşfetmekle ilimler alanında büyük mesafeler kat etmekte ve bu mesafeler teknolojik gelişmelere kapı açmaktadır. Bu ise, yeryüzündeki insan varlığının, onun yeryüzünde halife olmasının gereklerindendir, hilâfetin fonksiyonlarındandır.

- Cenab-ı Allah (c.c.), her bakımdan mutlak ve sonsuz bir varlık sahibidir. Güzelliği sonsuz ve mutlak, bunun gibi, bütün isimleri de mutlak kemaldedir. Eğer O, isim ve sıfatlarını kanunlar ve sebepler perdesi olmadan doğrudan tecelli ettirseydi, onlara katiyen dayanamaz, dayanmak şöyle dursun, onların içinde boğulur ve onları da göremez, bilemez, dolayısıyla Cenab-ı Hakk'ı tanıyamazdık. Kendi nûrunun içinde kendi nûruna mağlûp velînin bunun ötesinde nur göremeyip, kendini en büyük velî zannetmesi gibi, Allah'ın sonsuz kemalâtı içinde boğulan insanın O'nu da tanıması elbette mümkün olmazdı. Cenab-ı Allah'ın varlığı her gerçekten daha açık bir gerçek olduğu halde, bazıları O'nu göremeyişimizi O'nu inkâra mazeret yapmaktadır. Varlık bizim gördüğümüzden ibaret olmadığı gibi, O'nu göremeyişimizin sebeplerinden birinin de O'nun varlığının tecellisinin yoğunluğu olduğu söylenir. Deliller, O'nu ve varlığını tanıma adına bu yoğunluğa bir bakıma perde çekmekte, bir nevi sebep ve kanun fonksiyonu görmekte, bizzat kendileri de kanunlar ve sebepler perdesinden derlenmektedir.

14. İnsan için şüphesiz gelecekle ilgili planlar yapması yasak değil, hattâ bazı durumlarda gerekli ise de, onun bu planlarında muvaffak olup olamayacağı tamamen Allah'ın takdir, Meşiet ve hikmetine bağlıdır. Çünkü insan, kendisinin meydana getirmediği bir çevrede yaşamaktadır ve onu sınırlayan pek çok mecburî şartlar vardır. O, bilip hesaba katabildiği bütün şartlar içinde planlar da yapsa, yine bir an sonrasına çıkıp çıkmayacağını, buna ömrünün yetip yetmeyeceğini veya bütün planlarını alt-üst edecek bir hadisenin meydana gelip gelmeyeceğini asla bilemez. Cenab-ı Allah ise her şeyi bilir; bütünlüğü içinde de bilir, ferdî cüzleriyle de bilir. Ayrıca, insanın her istediğini yapmaya mutlak gücü bulunmadığı gibi, onun bazı planları hakkında hayırlı olmayacağından Cenab-ı Allah (c.c.), onların gerçekleşmesine onun hayrına olarak imkân tanımayabilir. Bu sebeple, insan için de hayırlı olan, Cenab-ı Allah'ın Meşiet ve hikmetine uygun olandır.

15. Âyetin bu ikinci kısmı, birinci kısmıyla münasebet içinde olmanın yanısıra, daha geniş bir çerçevede, sözgelimi aşağıdaki âyetlerle de bir arada değerlendirilmelidir:

> *Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın*! (Haşr Sûresi/59: 19)
>
> *Kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar: eğer onlara şeytandan bir sinyal ilişecek olsa*

hemen kendilerini toparlar ve Allah'ı hatırlarlar; ve artık basiretleri tam yerindedir. (A'râf Sûresi/7: 201)

Rabbini sabah ve akşam içten içe, yalvararak, ürpererek, yüksek olmayan ve kendinin işitebileceği bir sesle zikret ve sakın gafillerden olma. (A'râf Sûresi/7: 205)

16. Bu âyetten, İbn Kesir ve Tabâtabâî gibi müfessirler, güneş yılına göre 300, ay yılına göre 309 yıl anlarken, Fahr-i Râzî gibi müfessirler, ek 9 yılın farklı önemde yıllar olabileceği görüşündedir. Elmalılı Hamdi Yazır, ek 9 yılın Ashab-ı Kehf'le ilgili olarak mağaranın yanına mescit yapılmasını savunanların diğerlerine galip gelme yılları olabileceği düşüncesindedir.

17. Merhum Mevdûdî, müfessirlerin büyük çoğunluğunun kabulünün aksine olarak, İbn Abbas'tan da nakille, 25'inci âyette Ashab-ı Kehf'in mağarada 300 (309) yıl kaldığının anlatılmasını, başkalarının sözlerinin nakli olarak görür. Bu görüşüne bu âyetteki *(Rasûlüm,) de ki: "Allah, ne kadar kaldıklarını çok daha iyi bilir."* cümlesini delil olarak da zikreder. Fakat Ashab-ı Kehf'in sayısıyla ilgili söylentileri anan 22'nci âyette, kendisinden sonra aynı şekilde *(Rasûlüm,) de ki: "Onların kaç kişi olduğunu Rabbim daha iyi bilir."* cümlesi gelmiş olmasına rağmen, onların sayısının yedi olduğunu, hem de Kur'ân'ın bunu reddetmediği kaydını düşerek kabul eder (*Towards Understanding the Qur'an*, 5: 99, not 22). Merhum Mevdûdî'yi, Ashab-ı Kehf'in mağarada 300 (309) yıl değil, 196 yıl kaldıkları düşüncesine götüren, onun Tours'lu Gregory ve Sarug'lu James'in yazdıklarının doğru olduğunu kabul etmesidir. Oysa Kur'ân, bu konuda Rasûlüllah'a, özellikle ayrıntılarla ilgili olarak Ehl-i Kitap'tan bir şey sormamasını ve Kendisi'ne vahyedileni başkalarına anlatıp öğretmesini buyurmaktadır. Bizzat Mevdûdî, Sarug'lu James'in anlattıklarını kitabında nakleden Edward Gibbon'un, bu kitapta yazılanlarla Kur'ân-ı Kerim'in anlattıkları arasındaki birkaç küçük çelişkiden dolayı Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ı –haşa– cahillikle suçlamasına cevap olarak şu çok güzel ve gerçekçi değerlendirmeyi de yapar: "Bu kitap, olay bittikten 30-40 yıl sonra bir Suriyeli tarafından yazılmıştır. Gibbon, bu olayın ağızdan ağıza yayılırken nasıl değiştiğini göz önünde bulundurmamaktadır. Bu sebeple bu kaynağı kesin doğru kabul edip aralarında var olan değişiklikten dolayı Kur'ân'ı itham etmek yanlıştır. Böyle bir tutum, ancak dinî düşünceler hakkında çok önyargılı olan ve mantığın gereklerini bile görmezlikten gelen kâfirlerin tutumu olabilir."

Yukarıda 8'inci notta ifade edildiği gibi, merhum Tabâtabâî, Ashab-ı Kehf'in mağaraya M.S. 112'de imparator Trajan zamanında sığındıklarını yazar. O da, müfessirlerin büyük çoğunluğu gibi, *Mağaralarında üçyüz yıl kaldılar ve buna dokuz yıl eklediler* âyetinden sonra gelen âyetteki *(Rasûlüm,) de ki: "Allah, ne kadar kaldıklarını çok daha iyi bilir."* cümlesinin teyit ifade ettiğini ve güneş yılı itibariyle 300 yıl, ay yılı itibariyle 309 yıl kaldıklarını belirtir. Her şeye rağmen, bu konuda nihaî söz, "İlim, ancak Allah'ın katındadır ve gerçeği en doğru şekliyle O bilir." olmalıdır. Çünkü *Göklerin ve yerin bütün bilinmeyenlerinin gerçek bilgisine sahip olan O'dur.*

28. Sadece O'nun rızasına erme ve Cemâline kavuşma dileğiyle sabah ve ikindi-akşam saatlerinde Rabbilerine ibadet ve dua eden mü'minlerle birlikte olmakta sebat göster; dünya hayatının süsü ve çekiciliği adına (tebliğinin kabul görmesi gibi) bir arzu ile gözün onlardan başkalarına çevrilmesin ve kalbini Bizi anmaktan gafil bıraktığımız, heva ve hevesine uyan ve işi hep aşırılık olan kimselerin sözlerine bakma.

29. De ki: "Gerçek, Rabbiniz tarafından gönderilmiş olan (bu Kur'ân)dır. Dileyen iman eder, dileyen inkâr eder. Doğrusu, şirk ve inkârla en büyük yanlışı işleyen ve böylece bizzat kendi nefislerine en büyük zulmü reva görenlere duvar gibi yükselen alevleri kendilerini çepeçevre saracak bir Ateş hazırladık. Susuzluktan feryat ile su istediklerinde onlara yüzleri haşlayan erimiş maden gibi su verilir. Ne fena bir içecek! Ve (o Ateş,) oturup yaslanmak için ne fena bir koltuk!

30. Buna karşılık, iman edip imanlarının istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha dönük işler yapanlara gelince, hiç şüphe edilmesin ki Biz, güzel iş yapan hiç kimsenin mükâfatını zayi etmeyiz.

31. Onlar için sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri vardır; ayaklarının altından ırmaklar akar. Orada altın bileziklerle süslenirler; en güzel ipekten, mücevherlerle bezeli yeşil elbiseler giyerler ve tahtlar üzerindedirler.[18] Ne hoş bir mükâfat! Ve oturup yaslanmak için ne güzel bir koltuk!

32. Onlara şöyle bir temsil getir: İki kişi var; onlardan birine iki üzüm bağı lütfettik, bağların etrafını hurma ağaçlarıyla donattık ve iki bağın arasında da ekin tarlası var ettik.

33. Her iki bağ da (hurma ağaçları ve ekinle birlikte) ürününü verdi, hem de hiç eksiksiz; ve o iki bağın arasında bir de ırmak akıttık.

34. Bağ sahibi için ürünler eksiksiz hazırdı. Arkadaşıyla konuşma esnasında ona, "Ben" dedi, "servetçe senden daha ilerideyim; maiyyet, çoluk-çocuk bakımından da senden daha güçlüyüm."

35. Derken bahçesine vardı; sahip kılındığı servet ve nüfusun şımarıklığı içinde bütün bunları kendinden biliyor ve böylece kendine yazık ediyordu. "Sanmam ki," diye devam etti, "bu bağ bozulup yok olsun.

36. "Sonra ben, Kıyamet'in kopacağını da zannetmiyorum. Kopsa bile, Rabbimin huzuruna çıkarıldığımda, hiç şüphem yok, bundan daha iyi bir âkıbetle karşılaşırım."[19]

37. Söz arasında arkadaşı ona, "Ne o?" dedi, "Yoksa sen, senin aslını topraktan, sonra da (anneden ve babadan gelen) birkaç damla sıvıdan yaratan ve bilâhare seni mükemmel bir insan şekline koyan Zat hakkın-

da mı böyle küfre varan sözler sarfediyor, (kendini, sebepleri O'nun kudretinin yerine koyuyor)sun?

38. "Sen ne dersen de, bil ki O Allah'tır benim Rabbim. Ben, Rabbim için hiçbir ortak tanımam. (O'dur yaratan, büyüten, besleyen ve sahip olduğumuz her şeyi bize veren).

39. "Bağına girdiğinde, 'Mâşaallah; bütün güç ve kuvvet ancak Allah'ındır!" demen gerekmez miydi? Sonra beni, malca da evlâtça da senden geride görüyorsun, hiç mesele değil ki!

40. "Bakarsın Rabbim bana senin bahçenden daha iyisini verir; senin bağına ise gökten bir âfet indirir de, o bağ kupkuru toprağa dönüşüverir.

41. "Veya suyu yere geçer de, artık ondan ümidini büsbütün kesersin."

42. Ve çok geçmeden o kişinin bütün bağı, bahçesi, ekinleri kül oluverdi. Çökmüş asma çardaklarının başında, yaptığı onca masrafa yanıp ellerini oğuşturuyor ve "Keşke" diyordu, "Rabbime (hükmünde, iradesinde, kudretinde, Rab oluşunda, malikiyetinde) hiçbir ortak tanımasaydım!"

43. (Herkes gibi) onun da Allah'tan başka (O'nun izni dışında ve O'na karşı) kendisine yardım edecek bir topluluğu olamazdı, olmadı ve kendi gücü de kendisini kurtarmaya yetmedi.

44. (Her zaman olduğu gibi) böyle felâket anlarında da yardım, (ancak kudreti, iradesi, ilmi ve izzetiyle gerçek tedbir ve hakimiyet sahibi olan) Allah'tandır. O'dur mükâfatın gerçekten hayırlı ve güzel olanını da, gerçekten hayırlı ve güzel âkıbeti de nasip eden.

45. Onlara dünya hayatını şöyle bir misalle anlat: (Dünya hayatı), gökten indirdiğimiz bir su gibidir; onunla yeryüzünde bitkiler yeşerip gürleşir ve sarmaş dolaş olur; sonra da çok geçmeden kurur ve rüzgârların savurduğu çerçöp haline gelir. Allah'ın gücü her şeyi yapmaya hakkıyla yeter.[20]

46. Mal mülk, evlât... bütün bunlar, dünya hayatının süsüdür. Ama (mal ve evlâdı dünya itibariyle değil, Din ve Âhiret hesabına değerlendirme dahil,) Allah yolunda ve ıslaha yönelik olarak işlenmiş doğru ve yararlı işler ise, Rabbinin katında hem getirecekleri 'gelir', hem de kendilerine ümit bağlama bakımından daha hayırlıdır.

47. Unutmayın ki, gün gelir dağları yürütürüz ve yerin dümdüz hale geldiğini görürsün. İşte, (herkes gibi, Âhiret'e inanmayan) şu inkârcıları da diriltip Mahşer Yeri'nde topladık; içlerinden tek bir kişiyi bile geride bırakmadık.

48. Hepsi, (dünyada iken hakimiyetini kabul etmek istemedikleri ve Kendisine ortaklar tanıdıkları) Rabbinin huzuruna sıra sıra arz olundu. "İşte, en başta sizi nasıl yaratmışsak, aynen öyle (dünyevî bütün mal, evlât, makam, isim ve statüden

soyunmuş olarak) Bize geldiniz. Size asla böyle bir randevu vermediğimizi iddia ediyordunuz değil mi?

49. Herkesin hesap defteri de önüne kondu. O zaman, dünyada iken işi gücü günah hasadından ibaret olanların defterlerdeki kayıtlardan dolayı korktuklarını görürsün; "Vah bize!" derler, "bu nasıl bir defter ki, küçük büyük hiçbir işi, hiç bir sözü dışarıda bırakmadan, ne yapmış, ne söylemişsek bir bir kaydetmiş!" İşledikleri her şeyi önlerinde buldular. Rabbin kimseye zulmetmez.

50. Hatırlayın ki meleklere, "Âdem'e secde edin!" diye emretmiştik de, hepsi hemen secdeye kapanmış, fakat (kendisine de emredildiği halde) İblis secde etmemişti. O, cinlerdendi ve Rabbisinin emrinden dışarı çıkmıştı.[21] Böyle iken siz, Beni bırakıp da, size düşman oldukları halde onu ve soyunu dost, işlerinizi havale edeceğiniz vekil ve başınızda veli mi edineceksiniz? Zalimler için ne de fena bir tercih!

51. (O İblis ve soyunu) göklerin ve yerin yaratılmasında hazır bulundurmadım ve şahitler kılmadım; bizzat kendi yaratılışlarında da hazır bulundurmadım ve şahitler kılmadım. İnsanları saptıranları yardımcı edinmek gibi bir ihtiyacım da olmadı hiç.[22]

52. Gün gelecek ve Allah, (şeytanları ve daha başkalarını velî edinen, böylece Allah'a şirk koşan o müşriklere), "Çağırın bakalım Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz o varlıkları!" diyecektir. İşte çağırdılar, fakat onlar, çağrılarına cevap verip de yanlarına gelmedi. Biz, aralarına aşılmaz bir uçurum koyduk.

53. Dünya hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçlular Ateş'i gördüler ve artık iyice kanaatleri geldi ki, orayı boylayacaklar. Etrafı yokladılar, fakat ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamadılar.

296-297-298

18. Krallar, hükümdarlar, bilezikler takar ve en güzel ipekten murassa elbiseler giyerlerdi. İnsanların dünya mutluluğu adına en çok özendikleri de, bu saray refahıdır. Âyet, Cennet'in lezzetlerini, insanların gözündeki ve hayal edebilecekleri en büyük refah ve mutluluk olduğundan, buna kıyas etmektedir. Fakat bu, Cennet'te de dünyadaki mukabillerinin ancak bu şekilde tarif edilebileceği mutluluk sebep ve vasıtaları olmayacak demek değildir.

19. Âyetler, ehl-i dünyadan bilhassa bazılarının çok tipik bir tavrını resmetmektedir. Onlar, dünyada sahip oldukları her şeyi kendilerinden ve sadece kendilerine ait bilir ve fakir, muhtaç gibi kimseleri ondan faydalandırmak istemezler. Sahip oldukları dün-

yalıkla o kadar şımarıktırlar ki, Allah'ın da –haşa– her istediklerini yapmaya âmâde sadece kendi Rabbileri olduğunu zanneder ve kendilerini böyle bir inançla aldatmayı tercih ederler. Âhiret'e inanmak istemezler, ama Âhiret gelecekse Cennet'i de ancak kendilerine lâyık görürler. Bunlar, genellikle, halk arasında "sonradan görme" denilen kaba ve cahil tiplerdir.

20. Ashab-ı Kehf'in kıssasından sonra gelen biri bağlar sahibi iki adam misali, iki açıdan önemlidir. İlk olarak, ihlâs, diğergâmlık (başkaları için yaşama), fedakârlık ve Allah'a tevekküle dayanan iman hareketi, maddî açıdan kendi bağlılarının infaklarıyla yükselir. Bunlar büyük servet sahibi olmasa bile, hareketin devamını rahat bir hayata her zaman tercih ederler. Hareket, genellikle bilhassa iktidar ve servet sahiplerinin sert muhalefetiyle karşılaşır. Rahat bir hayattan başka bir şey düşünmeyen bu kesimler, kendi üstlerinde kazanmalarına, harcamalarına karışacak bir güç istemez ve dolayısıyla iman hareketine, İlâhî Din'e karşı çıkarlar. Rahat hayatları kendi gözlerinde o kadar önemli ve büyüktür ki, ayrıca Cennet için çalışmayı düşünmez, Cennet'i dünyada ister ve dolayısıyla Âhiret'e de inanmaz, inanmak istemezler.

Bahçe sahipleri temsilinin dikkat çektiği ikinci nokta, bir iman hareketine herhangi bir seviye ve merhalede gönül verenler ve özellikle onun çilesini çekmemiş olanlar içinde de zamanla durumlarını değiştirenler, dünyanın tadını tadıp dünyaya yönelenler çıkabilir. Bu kesimler, Allah'a inansalar bile güçlerini, servetlerini, kabiliyetlerini ve kazanma, başarılı olma sebeplerini kendilerinden bilerek, nefislerini âdeta O'na ortak tanır, şükrü de unutur ve yavaş yavaş rahat hayat tek varlık gayeleri haline gelir. Bunlar, neticede Âhiret'i de unuturlar. Kendilerine Cennet hatırlatıldığında yaşadıkları hayatı Cennet'le bir tutar, daha da kötüsü, Cennet'in de kendilerine ait olduğunu iddia etmeye giderler. Bu, esas itibariyle iman temeli üzerinde yükselen medeniyetin çöküşe geçmeye başladığının işaretidir. Bu bakımdan Kur'ân, biri bağlar sahibi iki kişi temsilini getirerek, hem mü'minleri kendilerini ve toplumu ıslah yolunda infaka çağırırken, hem de onları ve iman hareketini medeniyet noktasına getirmiş mü'minleri dünyanın çekiciliğinin sebep olabileceği bozulma, çürüme, kokuşma karşısında ikaz buyurmaktadır.

21. Âyetten anlaşılıyor ki İblis, (yeryüzüne indirildikten sonra şeytan,) meleklerden değildi. Kur'ân'ın açıkça ifade buyurduğu gibi, melekler günahsızdır ve Allah kendilerine ne emrederse onu yerine getirirler (Nahl Sûresi/16: 49–50; Tahrim Sûresi/66: 6). İblis ise cinlerdendi; insan gibi irade sahibiydi ve sorumluydu. Bu ve İblis'le ilgili açık gerçeklere rağmen, merhum Muhammed Esed'in, hepsi de sorgulanabilecek daha pek çok şahsî görüşünün yanısıra, şeytanın isyan, küfür ve insanları saptırma gayretini sadece sembolik, sanki kendisine verilmiş bir misyon, bir fonksiyon olarak değerlendirmesini anlamak mümkün değildir. O, şeytanla ilgili bütün âyetleri maalesef bu temel görüşü açısından, bazen de şeytanı insandaki fena dürtüler olarak ele almakta, dolayısıyla pek çok âyet bu yanlış anlayışa kurban gitmektedir.

Cenab-ı Allah'ın meleklere Hz. Âdem'e secde emrini verdiği yerde neden İblis'e de aynı emri verdiği konusunda şunu söyleyebiliriz: Meleklerin Âdem'e secdesi, O'nun üstünlüğünü ve yeryüzü hilâfetine liyakatini kabul ve itiraf ifadesiydi. Ayrıca, melekler arasında yeryüzü hayatı ve varlıklarıyla görevli pek çokları olduğu gibi, bizzat insanlarla ve her bir insanla görevli olanları da vardır. Bunlar, insanı koruyup gözetmenin yanısıra, bilhassa mü'minlere belli işlerde, meselâ savaşlarda yardımcı da olurlar. Bu bakımdan, meleklerin secdesi onların bu vazifelerine de bir işaretti. Şeytan ise, cinlerden olarak, esasen bir yeryüzü varlığıydı ve onun da insanın üstünlüğünü kabul etmesi gerekiyordu; çünkü ona karşı vazifeleri olacaktı. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Batn-ı Nahle'de cinlerden biat alırken, onlarla insanlar arasındaki münasebetler konusunda da bazı şartlar koşmuş, meselâ ümmetine zararlı hayvanlar şeklinde görünmemelerini istemiştir. Buna karşılık ümmetini de, "Evinizde haşereden bir hayvan gördüğünüz zaman, ona üç defa 'Allah için git!' deyin. Giderse, cin dostlarınızdandır; gitmezse, haşeredendir." ikazında bulunmuştur. Cinler de, "Eğer ümmetin herhangi (haram olmayan) bir işe başlarken besmele çekerse ve yemek kaplarını açık bırakmazlarsa, biz onların yiyeceklerine de, içeceklerine de dokunmayız." demişlerdir. Bir başka hadis-i şerifte de, "İhtiyaç giderdiğinizde kemik ve tezekle temizlenmeyin, çünkü onlar, cin kardeşlerinizin yiyecekleridir." buyurulmaktadır. (Tirmizî, "Taharet", 14; Buharî, "Menakıbü'l-Ensar", 32; Müslim, "Selâm", 139) Bütün bunlar gösteriyor ki, yeryüzündeki hayatın bir özelliği olarak, cinlerle insanlar arasında önemli münasebetler vardır. İşte bu yüzden, şeytana da insana tâbi olması emredilmiş, fakat o reddetmiştir. İnsanın yeryüzünde tâbi tutulduğu imtihanın bir boyutu, hattâ bir bakıma Allah'a açık emrine isyanına bir ceza da olarak kendisine Kıyamet'e kadar süre tanınmış ve insanlara fısıldayarak sapmalarına sebep olma kabiliyeti verilmiştir.

Âyet, şeytanın soyundan da bahsetmektedir. Bu, şeytanın karısı ve çocukları olduğu manâsına gelebileceği gibi, bunun yanı sıra, İsrâ Sûresi 64'üncü âyette buyurulduğu üzere o, insanların çocuklarına da ortak olur. Yani, bazı insanlar şeytanlaşırlar. Görünüşte insan da olsalar, iç yapıları ve karakterleri itibariyle artık birer şeytandırlar. Âyet, bu iki manâyı da kastediyor olabilir.

22. İblis ve soyunun, şeytanların insanlar tarafından velî edinilmeye ne hakları var ki, onlar bizzat Allah tarafından yaratılmış ve O'na muhtaç varlıklar olup, kendilerine bile mâlik değildirler. İnsan ve cin şeytanlarının, kendisine bile malik olmayan, hayatında, aile, çevre, dünyaya gelme ve ölüm yer ve zamanını tercihte, renginde, fiziğinde bile en küçük bir payı ve tesiri bulunmayan varlıkların, aynen kendileri gibi olan başkaları üzerinde mutlak hakimiyet kurmaya ne hakları olabilir?

54. Biz, insanlar için bu Kur'ân'da farklı farklı yönleriyle her türden delil getirdik, misaller verdik, benzetme ve temsillerde bulunduk. Ne var ki insan, (bu delilleri reddetmesinin bir sebebi olarak) kavga ve münakaşaya pek düşkündür.

55. Kendilerine dupduru hidayet kaynağı (Kitap ve Peygamber) geldiği halde insanları inanmaktan ve Rabbilerinin mağfiretini dilemekten alıkoyan (bir sebep de), kendilerinden önce yaşayıp gitmiş inkârcı toplumlar gibi davranmaları veya inkâr edip, peygamberlerinden alaylı alaylı getirmesini istedikleri azabın (kendilerine makbul iman fırsatı tanımayacak şekilde) aniden başlarına gelivermesidir.

56. Halbuki Biz rasûlleri (azap taşıyıcılar olarak değil, iman edip salih amellerde bulunanlar için) müjdeleyiciler ve (her türlü dalâlet yollarına karşı ve bu dalâlet yollarında gidenleri) uyarıcılar olarak göndeririz. Küfürde ısrar edenler ise, bâtıla dayanarak hakkı reddetmek ve ortadan kaldırmak için kavga verir, bütün âyetlerimizi ve kendisine karşı uyarıldıkları azabı, helâki sadece alay konusu yaparlar.

57. Kendisine Rabbisinin (Kur'ân'daki, kâinattaki ve insan hayatındaki) âyetleri hatırlatılıp onlarla öğüt verildiği halde onlara sırtını dönen ve bizzat kendi elleriyle kendi geleceği adına gönderdiği günahları unutup umursamayandan daha zalim kim olabilir? Biz, onların kalblerinin üzerine (bütün bu tavırlarından, günahlarından oluşan ve) Kur'ân'ı anlamalarına engel perdeler çektik ve kulaklarının içine de (âyetleri, nasihatları duymalarına mani) ağırlıklar koyduk. Sen onları hidayete çağırsan da, artık onlar ebediyen hidayete gelmezler.

58. Senin mağfireti pek bol Rabbin, sonsuz merhamet sahibidir. Eğer işledikleri her suç sebebiyle onları cezalandıracak olsaydı, onlara azabı hemen gönderirdi. Fakat onlar için tanınmış bir süre vardır ki, (eğer bu süre içinde de ıslah olmazlarsa,) onun ötesinde Allah'ın cezasından kaçıp sığınacak hiçbir yer bulamazlar.

59. İşte, (kıssalarını anlattığımız ve ticaret yollarınızın üzerine düşen) memleketler! Hepsinin ahalisi zulümde (şirk, isyan ve haksızlıkta) ısrar edince, hepsini helâk ettik. Şüphesiz onların her biri için de (yıkıma uğramadan evvel yollarını düzeltirler mi diye) bir süre tayin buyurmuştuk.

60. Bir zaman Musa, genç ve faziletli arkadaşına, "Durup dinlenmeden iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar gidecek, gerekirse senelerce yürümeye devam edeceğim!" demişti.

61. Derken, iki denizin birleştiği yere vardıklarında, yanlarına azık olarak almış bulundukları pişmiş balığı orada unuttular. Balık, denizde kendine bir yol bulup kaybolmuştu bile.

62. Kararlaştırdıkları yeri farkına varmadan geçip bir müddet gittikten sonra Musa arkadaşına, "Şu kahvaltımızı getir artık," dedi, "gerçekten bu seyahatimizde epey yorgun düştük."

63. "Şu işe bak!" dedi arkadaşı, "O kayanın yanında mola verdiğimizde ben balığı unutmuşum. Onu sana hatırlatmama ancak şeytan mani oldu. O, tuhaf bir şekilde denizde kendine bir yol bulup kaybolmuştu."

64. Musa, "İşte bu idi aradığımız!" dedi. Hemen izleri üzerinde gerisin geriye döndüler,

65. Kayanın yanına vardıklarında seçkin kullarımızdan öyle has bir kul buldular ki, O'na katımızdan hususî bir nimet bahşetmiş ve nezdimizden Rabbanî bir ilim öğretmiştik.[23]

66. Musa, dedi ki: "Bir hususta doğruya ulaşabilmem maksadıyla, size öğretilen ilimden bana da öğretmeniz için size tâbi olabilir miyim?"

67. "İyi de" dedi (ilm-i ledün sahibi zat [Hızır]), "sen, benimle beraberliğe asla katlanamazsın.

68. "Haklarında bütün yönleriyle bilgi sahibi olmadığın meseleler karşısında nasıl katlanabilirsin ki?"[24]

69. "İnşâallah" diye cevap verdi Musa, "beni sabırlı bulacaksın ve hiçbir konuda sana karşı gelmeyeceğim."

70. "Pekalâ" dedi (Hızır), "Madem bana tâbi oluyorsun, o halde, hangi konuda olursa olsun ben onun hakkında sana söz açmadıkça bana soru sorma."

71. Böylece birlikte yola koyuldular.[25] Nihayet bir gemiye bindiler ve (Hızır) gemiyi deliverdi. Musa, dayanamayıp sordu: "Ne yaptın öyle? İçindeki yolcuları suda boğmak için mi deldin gemiyi? Çok kötü bir iş yaptın gerçekten!"

72. "Sana benimle beraberliğe asla katlanamazsın dememiş miydim?" dedi (Hızır).

73. "Ne olur," dedi Musa, "unuttuğum bir şeyden dolayı beni sorguya çekme ve şu işimde bana güçlük çıkarma."

74. Tekrar yola koyuldular. Nihayet yeni yetme bir gence rastladılar; (Hızır,) bu defa da onu öldürüverdi. "Ne yaptın?" dedi Musa, "Kimseyi öldürmemiş masum bir cana mı kıydın? Doğrusu, görülmemiş derecede kötü bir iş yaptın!"

299-300

23. Hz. Musa'nın bu yolculuğu ve kayanın yanında bulduğu seçkin kulla arkadaşlığı, pek çok yoruma mevzu olmuştur. Bilindiği gibi Hz. Musa (a.s.), Cenab-ı Allah'ın (c.c.) insanlar için kendisine hidayet kaynağı bir kitap (Şeriat) verdiği beş büyük rasûlden biridir (Şûrâ Sûresi/42: 13). Rasûl-ü Ekrem aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in beyan buyurduğu üzere, ümmetinden biri Hz. Musa'ya, Cenab-ı Allah'ın kulları içinde O'n-

dan daha fazla ilim verdiği bir kul bulunup bulunmadığını sorar. Cenab-ı Allah da (c.c.) Hz. Musa'ya (a.s.), kendisine katından hususî bir rahmet, nimet ve ilim bahşettiği bir kulunu haber verir.

Bu kulun ilmi, herkesin sahip olabileceği türden bir ilim değildi. O sıralarda o ilim Hz. Musa'ya da verilmemişti. Allah Rasûlü (s.a.s.), bu kulun isminin Hadr (Hazr) veya Hıdr (Hızır) olduğunu buyurmaktadır (Buhari, "Kitabü't-Tefsir", 18). Hadr, "yeşil" manâsına gelir ve sonsuz hayat ifade eder. Bakara Sûresi'nin mealini verirken, 120'nci notta Beidüzzaman hazretlerinden nakledildiği gibi, insanî hayatın beş mertebesi vardır. Bunlardan ikinci mertebede olan Hz. Hızır (a.s.), bizim hayatımızın yeme-içme gibi gereklerine mahkûm değildir. Aynı anda pek çok yerde bulunabilir. İşte, pişirilmiş balığın dirilip denizde kaybolup gitmesi, Hz. Hızır'ın özel misyonunu anlama bakımından önemlidir; yani o, yukarıda ifade edildiği gibi, sürekli hayat veya hayatiyeti, diriliği temsil etmektedir.

Varlık, görünen maddî âlemle sınırlı değildir. Onun ötesinde, karşılıklı aynalardaki iç içe görüntüler gibi, birbirinden daha şeffaf âlemler veya varlık boyutları vardır. Her ne kadar Hz. Musa ve arkadaşının yer üzerinde bir noktaya kadar seyahat ettiğini kabul etsek bile, bu yolculuğun temelde manevî bir boyutu söz konusudur ve o, bir bakıma Cenab-ı Allah'a yolculuğu (seyr u sülûk) andırmaktadır. Dolayısıyla, onların ulaşıp Hz. Hızır'la buluştukları nokta, maddî ve manevî dünyaların kesişme noktası gibidir. Balığın dirilmesi, artık Hz. Hızır'ın sahasına girildiğine bir işarettir ve bu sahada her şey bir yönüyle ebedî diridir. Böyle bir yere veya noktaya yolculuk da, gerçekten yorucudur. Hz. Musa'nın Hz. Hızır'a verilen hususî ilimden haberdar olması için böyle bir yolculuğu yapması gerekiyordu. Yine hadis-i şeriflerde, Hz. Musa'nın yanındaki yol arkadaşı yiğit gencin, Hz. Musa'dan sonra kendisine peygamberlik verilecek olan Hz. Yuşa (a.s.) olduğu belirtilmektedir.

24. Âyetler, Hz. Hızır'ın sahip bulunduğu ilmin, en azından o âna kadar Hz. Musa'ya verilmediğini ifade etmektedir. Hz. Musa (a.s.), misyonu hidayete ermeleri ve Allah'ın hükümlerine göre bir hayat sürmeleri için kavmine rehberlik yapmak olan bir rasûldü. Bir başka ifadeyle O, yeryüzünde yaşayan ve hidayetlerinden sorumlu bulunduğu farklı karakter ve anlayış seviyelerindeki insanlara rehberlik etmekle mükellefti. Allah rızası istikametinde böyle bir rehberlik misyonların en büyüğüdür ve bunun için gerekli olan bilgi de, en önemli ve en değerli bilgidir.

Hz. Hızır'a gelince, peygamber mi velî mi olduğu tartışmalı olmakla birlikte, Cenab-ı Allah'ın O'na olan nimetlerinden bahsederken Kendisi hakkında *Biz* zamirini kullanması (*seçkin kullarımızdan öyle has bir kul buldular ki, O'na katımızdan hususi bir nimet bahşetmiş ve nezdimizden Rabbanî bir ilim öğretmiştik*: âyet 65), Hz. Hızır'ın da bizzat yaptıklarını izah ederken aynı zamiri tercih etmesi (âyet 81) ve yaptıklarını Allah'a atfetmesi (âyet 82), O'nun hususî bir sahada hususî bir misyonla görevli bir *mürsel* (gönderilmiş, görevlendirilmiş zat) olduğu konusunda ipucu teş-

kil edebilir. O, gelecek âyetlerde takip edeceğimiz üzere, insanların tamamını, hattâ büyük çoğunluğunu ilgilendirmeyen ve öğrenmeleri de mecbur olmayan bazı hususî meselelerde bilgi sahibiydi. Dolayısıyla, bu bilgisinden dolayı o Hz. Musa'dan daha büyük değildi. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, bu konuya şöyle ışık tutmaktadır: "Hızır, Musa'ya şöyle dedi: 'Ben, sende olmayan bir tür bilgiye sahibim, sen de bende olmayan bir tür bilgiye sahipsin'." (Buhari, "Kitabü't-Tefsir", 18)

25. İlgi çekicidir ki, yeni başlayan bu yolculukta artık Hz. Musa'nın genç arkadaşı yoktur. Bu yolculuğu bütünüyle ve Hz. Hızır'ın sahip bulunduğu ilim çerçevesinde ele alacak olursak, onun içinde yaşadığımız şu maddî âlemde geçmediğini düşünebiliriz. Pek çok insan uyanıkken, başkalarının uykuda gördükleri cinsten, yani rüya cinsinden hadiseleri yaşar ki, buna *müşahede* diyoruz. Rüyalardakine benzer şekilde ruh, Misal Âlemi'ne girer ve burada bazı tecrübeler yaşar, bazı gerçeklere muttali olur. Bu hal, sâdık rüyalara benzerse de, rüya uykuda iken görülmesine karşılık, müşahede uyanıkken cereyan eder. Rüyalar gibi, maddî âlem ölçüleri içinde o da çok kısa sürebilir. Bu Âlem-i Misâl yolculuğunu yapan birinin yanında, maddî dünyada o anda başkaları da bulunsa bile, bunlar o yolculuktan habersizdirler. Bu sebeple, Hz. Musa ile Hz. Hızır bu esrarengiz yolculuğu birlikte yaparlarken, Hz. Musa'nın daha önceki genç yol arkadaşı bu yolculukta bulunmamıştır.

Cenab-ı Allah (c.c.), manevî yönden büyük mertebe sahibi olmayan mü'minlere de müşahede bahşedebilir. Dolayısıyla, Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Hızır'ın (a.s.) yolculuğu sadece ruhî bir müşahede olmanın da ötesinde, Hz. Musa'nın bedeninin o anda ruha yakın, belki ruhun kılıfının sahip olduğu bir şeffafiyet kazanmasıyla, ruh-beden birlikte gerçekleşmiş olması akla daha yakındır. Bu açıdan da, bu yolculukla Peygamber Efendimiz'in miracı ve Hz. İsa'nın semaya kaldırılması arasında benzerlikler vardır. Şu kadar ki bu yolculuk, Hz. Musa dünyada iken Misal Âlemi'nde ve belli bir boyutta gerçekleşmiş, Peygamber Efendimiz'in miracı ise, varlığın bütün boyutlarında cereyan etmiş ve O, insanların hidayeti ve İslâm nimetinin tamamlanması adına dünyaya dönmeyi tercih buyurmuştur. Hz. İsa (a.s.) ise, rasûl olarak artık yeryüzündeki misyonu bittiğinden, ruhu ve şeffafiyet kazanmış bedeniyle birlikte semaya kaldırılmış, denebilir ki O'nun vefatı böyle gerçekleşmiştir ve O, kaldırıldığı bu semada sakin bulunmaktadır. (Her şeyi hakkıyla bilen ancak Allah'tır.)

75. (Hızır) yine, "Sana benimle beraberliğe asla katlanamazsın dememiş miydim?" dedi.

76. Musa, "Eğer" dedi, "bundan sonra sana yaptığın bir işten dolayı bir daha soru soracak olursam, artık benimle arkadaşlığı bırakabilirsin. Senden bir daha özür dileyebilecek durumda değilim."

77. Bir defa daha yola koyuldular. Bu sefer, vara vara bir beldeye vardılar. Halktan yemek istedilerse de, ahali onları misafir etmekten kaçındı. (Hızır) orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördü ve onu derhal tamir etti. "Eğer dileseydin," dedi Musa, "yaptığının karşılığında bir ücret alabilirdin."

78. "Artık bu noktada yollarımız ayrılıyor." dedi (Hızır). "Şimdi sana, tahammül edemediğin meselelerin içyüzlerini tek tek anlatacağım.

79. "Önce gemiden başlayalım. O, geçimlerini denizden sağlayan birtakım fakirlere aitti. İstedim ki, onda bir kusur meydana getireyim. Çünkü önlerinde her sağlam gemiyi gasbeden zalim bir kral vardı.

80. "Öldürdüğüm delikanlıya gelince: Onun ebeveyni mü'min insanlardı. Fakat o çocuğun ileride onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.

81. "Bu sebeple, o ebeveynin Rabbilerinin, o çocuğa bedel kendilerine daha temiz, daha hayırlı, onlara karşı daha merhametli ve daha itaatkâr bir çocuk vermesini diledik.

82. "Gelelim duvara: O, şehirde iki yetim çocuğa aitti; altında da o çocuklara ait gömülü bir hazine bulunuyordu; (merhum) babaları ise salih bir zattı. Rabbin diledi ki, çocuklar yetişkinlik çağına gelsinler ve Rabbinden bir nimet olarak kendilerine ait o hazineyi çıkarsınlar. Ben, yaptıklarımın hiç birisini kendi görüşümle yapmadım. İşte, tahammül edemediğin meselelerin iç yüzü"![26/27]

83. (Ey Rasûlüm!) Sana bir de Zülkarneyn'den[28] soruyorlar. "Size O'nun hakkında da bir bahis açayım" de.

84. Biz, O'na yeryüzünde sağlam bir iktidar verdik ve O'nu hedeflerine ulaşmada (akıl, ilim, kuvvet, servet ve idarecilik gibi) her türlü imkânla donattık.

85. Gün geldi, gerekli imkânla donanmış olarak batı yönünde sefere çıktı.

86. Nihayet, güneşin battığı yere ulaştı ve onu kızgın, kara ve çamurlu bir gözede batıyor buldu.[29] O noktada bir de topluluğa rastladı. "Ey Zülkarneyn," dedik, "bakalım onlara nasıl muamele edeceksin; (gücüne dayanarak) cezalandırma yolunu mu seçeceksin, yoksa onlara güzel mi davranacaksın."[30]

87. Zülkarneyn, dedi: "Kim her bakımdan zalim kesilirse, biz onu ce-

zalandıracağız; sonra böylesi, Rabbisinin huzuruna çıkarılır ve O da ona benzeri görülmedik bir ceza uygular.

88. "Ama iman edip, imanı istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha dönük işler yapana gelince, onun için ise karşılığın en güzeli vardır. Ona kolaylık gösterir, kendisini zor işlere koşmayız."

89. Sonra, gerekli imkânla donanmış olarak yeni bir yol tuttu.

90. Sonunda güneşin doğduğu yere ulaştı ve onun kendilerini sıcaktan koruyacak bir siper, ev, örtü nasip etmediğimiz bir halkın üzerine doğduğunu gördü.

91. Zülkarneyn'in haşmet ve saltanatına karşılık onların durumu böyle idi. Andolsun Biz, Zülkarneyn'in maddî ve manevî yönden nelere sahip olduğunu biliyorduk; (dolayısıyla, O'nun böyle bir kavme karşı nasıl davranacağı da belli idi.)[31]

92. Zülkarneyn, bunun da ardından, gerekli imkânlarla donanmış olarak yeni bir sefere çıktı.

93. Nihayet, karşılıklı iki büyük set gibi yükselen dağların arasına vardığında, onların önünde hiç söz anlamayacak kadar konuşma bilmeyen bir topluluk buldu.

94. "Ey Zülkarneyn," dediler, "Ye'cuc ve Me'cuc,[32] bu bölgede sürekli olarak bozgunculuk yapıp durmaktadır. Sana vergi versek de, bizimle onların arasına aşamayacakları bir set inşa etsen"?

95. Zülkarneyn, şöyle cevap verdi: "Rabbimin bana bahşettiği imkânlar, sizin vereceğiniz vergiye ihtiyaç bırakmayacak kadar çok ve yeterli, benim için de daha hayırlıdır. Fakat siz bana iş gücünüzle yardımcı olun da, sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım.

96. "Haydi bana demir kütleleri getirin!" Zülkarneyn, iki dağın arasını dağların dik yamaçlarıyla aynı seviyeye gelinceye kadar doldurdu. Sonra, "Şimdi ateş yakın ve körükleyin!" dedi. Demir yığınlarını âdeta ateş haline getirince de, "Şimdi de bana erimiş bakır getirin de, şunun üzerine dökeyim!" diye emretti.

97. Artık Ye'cuc ve Me'cuc ne o setti aşabildi, ne de onda bir delik açabildi.

98. Zülkarneyn, "Bu" dedi, "Rabbimin bir rahmeti, bir lütfudur. Şu kadar ki, Rabbimin tayin buyurduğu vakit gelince onu yerle bir eder. Rabbimin va'di haktır ve mutlaka gerçekleşir."

99. O gün bütün insanları, deniz dalgaları gibi birbirine girip çarpışmaya ve dehşetli bir herc ü merç yaşamaya terkederiz;[33] artık Sûr'a da üfürülür de, onların hepsini bir araya toplarız.

100. O gün de, Cehennem'i, bütün dehşetiyle kâfirlerin önüne koyarız.

101. O kâfirler ki, gözleri Benim Kitabıma ve Benimle ilgili her şeye karşı perdelidir ve onların sesine kulak vermeye de asla tahammülleri yoktur.

102. Yoksa o küfredenler, Beni bırakıp da kullarımdan bir kısmını kendilerini sahiplenip koruyacak velîler edinmelerinin geçerli olacağını mı zannediyorlar? Doğrusu Biz, Cehennem'i (böyle itikat eden) kâfirler için bir konak olarak hazırlamış bulunuyoruz."

103. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Yaptıklarıyla en çok kayba uğrayanların kimler olduğunu size haber verelim mi?

104. "Onlar, (dünya hayatını yegâne hayat edinen ve) dünya hayatındaki bütün çalışmaları, (özellikle âhiretleri hesabına) boşa giden, fakat buna rağmen güzel işler yaptıklarını zannedenlerdir."[34]

105. Onlar, Rabbilerinin (Kitap'ta, kâinatta ve hayattaki bütün) âyetlerini ve bir gün O'nunla buluşacaklarını inkârda diretmişler ve bu yüzden bütün yaptıkları boşa gitmiştir. (Allah katında kabul görmüş, dolayısıyla tartıya girecek hiç bir amelleri olmadığından,) Kıyamet Günü onlar için Terazi bile koymayız.

106. İşte, küfretmeleri ve âyetlerimle birlikte rasûllerimi de alaya almaları sebebiyle cezaları olan Cehennem.

107. Buna karşılık, iman edip, imanları istikametinde doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince: konak olarak onlar için ise Firdevs cennetleri vardır.

108. Orada sonsuzca kalırlar ve usanç duyup da, oradan başka tarafa geçmek (yer değiştirmek) gibi bir istek ve arayışları olmaz.

109. De ki: "Rabbimin (bütün isimlerinin ve sıfatlarının tecellileri ve O'nun icraatı olan) kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hattâ onlara bir o kadar daha ilâve etseydik, bütün bu denizler biterdi de, Rabbimin kelimeleri yazmakla tükenmezdi."

110. De ki: "Ben, başka değil, ancak sizin gibi bir beşerim. Şu farkla ki bana, 'İlâhınız, ancak tek ilahtır.' diye vahyolunuyor. Artık kim Rabbisiyle buluşacağını umuyor ve bekliyorsa, doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha dönük işler yapsın ve Rabbisine ibadette hiç bir şeyi O'na ortak koşmasın."

301-302-303

26. Hayatta meydana gelen veya kişinin yaşadığı her hadisenin insanlara ait görünür bir sebebi ve manâsının yanısıra, bir de görünmez, Cenab-ı Allah'ın küllî hikmetinin gerektirdiği ve Kader'e bakan asıl sebebi ve manâsı vardır. Kader ve İlâhî Hikmet, her hadiseye, hem Hz. Âdem'den Kıyamet'e kadar bütün bir insanlık tarihinin bütünlüğü içinde ve onlarla alâkası bulunan bir parça (cüz'î) olarak, hem de bizatihî kendisi olarak (cüz) bakar. Ve Kader, asla zulmetmez; mutlaka adalet eder;

çok defa da bu adalet, rahmet buutlu, rahmet yörüngelidir. Ha yatta herkes, bilhassa başına gelen kötülükler açısından hak ettiğini veya müstahak olduğunu bulur. Bununla birlikte Cenab-ı Allah (c.c.), asla cezalandırmakta acele etmez; her şeyden önce, kullarının pek çok hatalarından geçer; cezayı hak eden suçlar karşılığında da tevbe etsinler ve yollarını düzeltsinler diye kullarına süre tanır. Ama her şeye rağmen bir kula ceza vermişse bu, artık o kulun o cezayı mutlaka hak ettiğinden dolayıdır. Bediüzzaman hazretleri, "Bir mahkeme seni işlemediğin bir suçtan dolayı cezalandırabilir ve zulmeder; fakat bu ceza, işlediğin ama gizli kalmış bir başka suçundan dolayıdır; dolayısıyla aldığın ceza, Kader açısından mutlak adalettir." der.

Hz. Musa ile Hz. Hızır arasında geçenlerden anlıyoruz ki, Hz. Hızır'ın misyonu, eşya ve hadiselerin görünmeyen iç yüzüyle, yani kaderî boyutuyla ilgilidir. Fakat biz dünyada görünür sebeplere bakarak hükmederiz; tabiî ki bu hiçbir zaman, meselenin gerçeği araştırılmayacak demek değildir. Ama geleceğe, gelecekle ilgili beklentilere veya tahminlere bakarak hüküm vermeyiz. Hattâ hadisenin gelecekte alacağı şekille alâkalı güçlü tahminlerimiz ve bilgilerimiz olsa bile, yine de bu, hukukî kararlarımızda gerekçe teşkil etmez. Dolayısıyla, Hz. Musa (a.s.) Hz. Hızır'a itiraz ederken Şeriat açısından haklıdır ve her defasında ikaz edilmesine rağmen her üç hadisede de hemen itiraz etmesi, O'nun hakperestliğini gösterir. Bu sebeple, önceki notta da ifade edildiği gibi, söz konusu hadiselerin bu maddî dünyada cereyan ettiği tartışmaya açık bir husustur. Allah (c.c.), bu tecrübeyle Hz. Musa'ya Kader'in mahiyetini, hadiselerin gerçek manâsını, te'vilini ve kaderî boyutunu öğretmeyi dilemiş olsa gerektir.

27. Kur'ân-ı Kerim, Ashab-ı Kehf kıssası ve biri bağlar sahibi iki kişi temsilinden sonra Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın esrarengiz yolculuğuna yer vermekle, iman hareketinde Hızır çeşmesinden de hayat suyu içmenin, yani imanda derinleşme, kalbî safiyete ulaşma, eşya ve hadiselerin ledünnüne, iç yüzüne, gerçek manâsına nüfuz edebilmenin önemini hatırlatmış olmaktadır.

28. Hz. Zülkarneyn'in kimliği hakkında farklı mütalâalar vardır. O'nun Pers İmparatoru Büyük Daryus (M.Ö. 549–485, hükümdarlık yılları: 521–485) olduğunu söyleyenler vardır. Gerçekten, Tevhid'e içten inanmış, önemli kanunlar yapıp, köleliğe karşı mücadele etmiş ve "insan hakları"na büyük önem vermiş, İsrail Oğulları'nın Babil sürgününden sonra Kudüs'te Ma'bed'i yeniden yapmalarına müsaade etmiş, doğuda Maveraünnehir'e, hattâ bazılarına göre Çin'e kadar, kuzeyde Kafkasya ve Ermenistan dağlarına, hattâ Sibirya'ya kadar uzanıp buralarda yaşayan vahşî-çapulcu kabileleri kontrol altına almış, batıda Mısır'a ve Balkanlara kadar sefer yapıp Tuna'yı geçmiş bulunan Daryus'un hayatı ve yaptıkları, Hz. Zülkarneyn'in Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan hayatına ve misyonuna büyük benzerlikler arzetmektedir. Ama bunlardan hareketle Hz. Zülkarneyn'in Daryus olduğu sonucuna varamayız. Fakat önemli olan, O'nun gerçekte kim olduğu değil, Kur'ân'ın O'nun hakkında anlattıklarının bize verdiği derstir.

Hz. Hızır gibi, Hz. Zülkarnenyn'in de bir peygamber mi yoksa bir velî mi olduğu hususu da tartışmalıdır. Ama O'na olan konuşmasını naklederken Cenab-ı Allah'ın Kendisi hakkında yine *Biz* zamirini kullanması, Hz. Zülkarneyn'in de Hz. Hızır gibi, en azından belli sahada misyon sahibi gönderilmiş, görevlendirilmiş bir zat olduğunu akla getirmektedir. İlâhî vahyin bilhassa "deme, söyleme" fiiliyle ifadesi, daha çok risaleti çağrıştırır. Vahiy, bazen de ilham manâsına, hayvanlar hakkında ise, daha çok baştan verilmiş bilgi, yönlendirme, sevk-i İlâhî manâsına kullanılır. Meselâ arıya vahyetme, bu son manâdadır (Nahl Sûresi/16: 68). Peygamber olmayan Hz. Musa'nın annesine gelen vahiy (Kasas Sûresi/28: 7) ilham manâsınadır. Hz. Zülkarneyn konusunda kesin olan bir şey varsa, O'nun en azından, Hz. Ali efendimizin buyurduğu gibi, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen bir kul (Yazır, 5: 3279), ayrıca, kendi zamanındaki devletlerarası dengede söz sahibi, tamamen adaletle hükmeden çok büyük bir devlet adamı ve komutan olduğudur.

29. Miladi 7'nci asrın ilk yarısında inmiş ve Kıyamet'e kadar geçerli olan Kur'ân, dört esas veya hedefi takip eder: 1) Allah'ın varlığını ve birliğini, 2) Peygamberliği, 3) Haşir ve Âhiret'i zihinlerde ve kalblerde tesbit, 4) İbadet ve Adalet. O, bu maksatlar etrafında döner ve her seviyeden insana hitapta bulunur. İnsanların çoğu avam olduğu ve gözüne, kulağına, kısaca beş duyusuna dayandığı için, Kur'ân onların duyularıyla idraklerine de saygı gösterir. Bu sebeple, herkesin anlayabileceği, fakat her sahada en üst seviyedeki insanların da kendi seviyelerine göre tatmin olacakları bir dil ve üslûp kullanır. Bu bakımdan, zaman zaman teşbih (benzetme), istiare (kapalı benzetme), tecsim (cisim giydirme), telmih (atıfta bulunma) ve mecaz gibi sanatlara başvurur, temsiller getirir. Bilhassa ilimde derinleşenler (Âl-i İmran Sûresi/3: 7) Kur'ân'a nasıl yaklaşacaklarını ve ondan nasıl en iyi şekilde faydalanacaklarını bilir ve onun Allah Kelâmı olduğuna içten inanırlar.

Bu açıdan, âyette geçen *güneşin battığı yer* ifadesi, şüphesiz mecazî bir ifadedir. Kur'ân, bunu insanlar güneşi batıyor gördüğü için kullanmıştır. Aynı şekilde, güneşin *kızgın, kara ve çamurlu bir su gözesin*de batması da mecazdır. Kur'ân-ı Kerim, bu belâğat yüklü mecazî anlatımla Hz. Zülkarneyn'in, suların çok fazla buharlaştığı yaz sıcağında, muhtemelen bir çöl ülkesinde, güneşin denizde veya geniş bir nehirde bir su gözesinde batıyor gibi göründüğü noktaya kadar ilerlediğini ifade buyurmaktadır.

30. Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. Zülkarneyn'i seyahatinin batı ucunda bulduğu topluluğa istediği gibi davranma konusunda serbest bırakmış değildir. Denebilir ki bu, O'nun idrak ve basiret ufkunu, bir de elindeki gücü nasıl kullanacağını bir nevi sınama mahiyetindedir. Âyette *güzel davranma* fiilinin nesnesi bulunmasına mukabil, *cezalandırma* fiilinin nesnesi yoktur. Bu da, o topluluğun hepsinin cezayı hak etmiş zalimler olmadığını göstermektedir. Hz. Zülkarneyn'in bundan sonraki âyette gelecek kararı, O'nun söz konusu sınamadan başarıyla geçtiğini ve gerçekten iman, akıl, şuur, basiret, adalet, merhamet ve takvayı bir araya getirmiş bir cihangir olduğunu göstermektedir.

Güneşin battığı yer ve aşağıda 90'ıncı âyette gelecek olan *güneşin doğduğu yer* ifadeleri, Zülkarneyn'in doğu ve batı istikametinde çok uzun seferler yaptığını da ifade etmektedir.

31. Son âyetler, Hz. Zülkarneyn'in doğu istikametinde de ilerlediğini ve bu istikamette de ulaşabileceği son noktaya ulaştığını ortaya koymaktadır. Zülkarneyn'in ulaştığı bu nokta, ihtimal o zamanki medenî dünyanın doğu ucuydu ve artık bundan ötede yaşayan kavim bina yapma, elbise dikme gibi zenaatlara bile vakıf olmayan bir kavim idi.

Allah (c.c.), Hz. Zülkarneyn'in bu topluluğa nasıl davrandığını açıkça bildirmiyorsa da, bunu Zülkarneyn'in maddî ve manevî haşmetini nazara vererek akıllara havale etmektedir. Herhalde, Hz. Zülkarneyn bu topluluğu Hak Din'e davet etmiştir. Eğer bu topluluk Hak Din'i kabul edip, hayatlarına hayat yapmışsa, bu takdirde olup bitenleri Hak Din olan İslâm'ın insanları dönüştürücü gücüne bakarak tahmin edebiliriz. Birtakım 19'uncu asır batılı tarihçi ve gözlemcilerinin bile, İslâm'ın kendisini kabul eden Afrika kabileleri üzerindeki etkisiyle ilgili tesbitleri bunu ortaya koymaya yeter:

> İslâm'ın kendisini kabul eden zenci kabileler üzerindeki tesiri pek açıktır. Çoktanrıcılık hemen ortadan kalkmakta ve büyücülük, getirdiği kötülüklerle birlikte zamanla kaybolmaktadır. Yerliler, tarihlerinde ilk defa olarak giyinmekte ve pejmürdelik ve dağınıklık, yerini tertip ve temizliğe bırakmaktadır. Misafirperverlik, dinî bir vazife olmakta ve sarhoşluk artık istisnaî bir hal almaktadır. Saflık ve doğruluk, yüce faziletler olarak kabul edilip gitgide yaygınlaşmaktadır. Tembellik gidip, yerine çalışkanlık gelmektedir. Suçlar, artık kabile reisinin kaprislerine göre değil, yazılı kanunlara göre değerlendirilmektedir. Cami, tüm sosyal faaliyetlerin merkezi olmakta ve zencinin gözünde mimarisi ile en önemli yeri almaktadır. Edebiyat için olduğu gibi, Kur'ân tefsiri ve ilimlerle felsefe için de büyük bir susuzluk baş göstermektedir." (Waitz'den B. Smith, *Muhammad and Muhammadanism*, 42–43, nakl. İzzetî, 111–112, 117–118, 231)

Aynı konuda, Isaac Taylor, 19'uncu asrın sonlarında Church Congress of England (İngiltere Klise Kongresi)nde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

> Muhammedîlik (İslâm için yanlış bir ifade–AÜ) kabul edildiği zaman putperestlik, totemizm, çocukları öldürme, büyücülük hemen kaybolur. Kirliliğin yerini temizlik alır ve İslâm'ı kabul eden kişi, şahsî bir şeref, haysiyet ve kendine güven duygusu kazanır. Hayasızca yapılan danslar, oyunlar ve cinsler arası ahlâksız münasebetler sona erer; kadının iffeti kabul edilen bir fazilet haline gelir. Çalışkanlık, tembelliğin yerine geçer ve keyfîlik, yerini kanuna bırakır. Düzen ve temkin yerleşir. Kan davalarıyla, hayvanlara ve kölelere kötü muamele yok olur. İslâm, bâtıl inançlarla her türlü tefessühü silip süpürmüştür. İslâm, boş polemiklere karşı bir baş kaldırmadır. Kölelere ümit, insanlığa kardeşlik ve temel insan fıtratına tanıma getirmiştir.. İslâm'ın yerleştirdiği faziletler edep, nefse hakimiyet, temizlik,

iffet, adalet, metanet, cesaret, cömertlik, misafirperverlik, dürüstlük ve sabırdır.. İslâm, Müslümanlar arasında tam bir kardeşlik ve eşitlik vazeder. Kölelik, İslâm inancının bir parçası değildir. Çok kadınla evlilik şartlara bağlıdır ve zor bir iştir. Kaide olmaktan ziyade, sadece bir istisnadır. Musa onu yasaklamamış, Davud uygulamış, İncil de açıkça men etmemiştir. Muhammed ise onu sınırlandırmış ve belli şartlara bağlamıştır. Müslümanlar, Allah'ın iradesine teslimiyetleri, nefse hakimiyetleri ve iffet, doğruluk ve İslâm kardeşliği sayesinde kendilerini taklitle çok şeyler kazanacağımız bir model oluşturmuşlardır. İslâm, Hıristiyan dünyanın üç baş belâsı olan şarhoşluk, kumar ve fuhşu ortadan kaldırmıştır. İslâm, medeniyet adına Hıristiyanlık'tan çok daha fazla şey ortaya koymuştur. Dünyanın üçte birinin Muhammed'in itikadına bağlanması bir mucize, belki bir insandan ziyade, aklın mucizesidir. (a.g.e., 235–237)

32. Ye'cuc ve Me'cuc, Kitab-ı Mukaddes'te de geçer ve İngilizce'de Gog ve Magog olarak anılır (*Tekvin*, 10: 2; *Tarihler*, 1: 5; *Hezekiel*, 38: 2, 39: 6; *Yuhanna İncili*, 20: 8). Onlar, büyük ihtimal kuzey veya kuzey–doğu Asya steplerinde yaşayan vahşî ve çapulcu topluluklardı. Medenî dünyaya doğru sürekli akınlar yapıyor ve yollarına düşen ilkel toplulukları da çiğneyip geçiyorlardı. 12'nci asrın sonlarından itibaren, arkalarında çok büyük yıkımlar bırakarak İslâm dünyasını Filistin'e kadar çiğneyip geçen ve Orta Avrupa'ya kadar yayılan Moğolları hem Müslümanlar, hem de Avrupalılar Ye'cuc ve Me'cuc olarak görmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerim, Zülkarneyn'in yaptığı seddin yıkılacağını ve Ye'cuc ile Me'cuc'un medenî dünyayı bir defa daha istilâ edeceğini haber verir (Kehf Sûresi/18: 98; Enbiyâ Sûresi/21: 96). Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'dan gelen rivayetlerde bu istilânın Kıyamet alâmetlerinden olduğu beyan buyurulur. Bediüzzaman hazretleri, çekirgelerin bazı yıllarda büyük sürüler halinde ortaya çıkıp ekinleri yiyip bitirmesi gibi, Ye'cuc ve Me'cuc'un da medenî dünyayı defalarca istilâ edip, sonra kabuklarına çekilen, fakat yok olmayan vahşî topluluklar olduklarını ifade eder (*Şualar*, "Beşinci Şua")

33. Âyetler, Hz. Zülkarneyn'in medenî dünya içinde doğu, batı ve kuzey veya kuzey–doğu istikametinde büyük fetihler yapıp, deniz, çöller ve dağ sıraları gibi 'tabiî' sınırlara kadar ilerlediğini açıkça ifade buyurmaktadır. Kur'ân, Ashab-ı Kehf kıssası ve biri bağlar sahibi iki kişi temsilinden sonra gelen Hz. Musa'nın Hz. Hızır'la olan seyahatinin ardından Hz. Zülkarneyn'i anmakla, bu kıssalara bir nokta koyar. Bundan daha önemli olan ise, iman hareketinin, mükemmel ve salih insanlarca temsil edilmesi gerektiğidir. Onu özellikle Allah Rasûlü'nden sonra temsil edenler ve edecekler, her bakımdan doğru, güvenilir ve Allah Rasûlü'nün misyonuna, şüphesiz peygamberlik dışında, tam vâris kimseler olmak mevkiindedirler.

Hz. Zülkarneyn'in yaptığı set hakkında da farklı görüşler mevcuttur. Bazıları, onu Hazar Denizi ile Karadeniz arasında aramış, bazıları Maveraünnehir'le Moğollar ülkesi arasında, Buhara yakınında Demir Kapı olarak görmüş, daha başka bazıları da

Çin Setti olarak değerlendirmişlerdir. Burada önemli olan, Ye'cuc ve Me'cuc'un, yani vahşî, çapulcu ve istilâcı kavimlerin medenî dünyaya saldırılarına karşı bir zaman bir settin yapılmış olmasıdır. Eğer bu kavimlerin son saldırısı, 13'üncü asrın ilk yarısında İslâm dünyasını ve Orta Avrupa'ya kadar da Avrupa'yı çiğneyen Moğol akınları değilse –ki, âyetlerden (Kehf Sûresi/18: 99; Enbiyâ Sûresi/21: 96) ve ilgili bazı hadislerden olmadığı anlaşılıyor– medenî dünya, gelecekte tarihin en büyük yıkımına şahit olacak demektir. Eğer 94'üncü âyette geçen *set* kelimesinin manevî bir çağrışımı da varsa, yani, en azından işarî olarak Kur'ân manevî bir setten de söz ediyorsa, bu takdirde, bu son yıkımdan önce manevî bir settin yapılmış olacağını da söyleyebiliriz.

Bazı hadis-i şeriflerde, her Cuma Kehf Sûresi'nin başından ve sonundan 10 âyet okuyanın Deccal şerrinden emin olacağı buyurulur. Öyle anlaşılıyor ki, bu sûrede anlatılan kıssaların Âhir Zaman'da dünya ölçeğinde cereyan edecek hadiselerle çok yakın münasebeti vardır.

34. Bu âyet, çok büyük bir tehdit ve pek çok ikaz ihtiva etmektedir. Her şeyden önce şu bilinmelidir ki, bir insanın yaptığının güzel olduğunu düşünmesi, onun güzel olduğu manâsına gelmez. Güzel olan, Allah katında makbul olup, dolayısıyla O'nun güzel gördüğü ve güzelliğini ilan ettiğidir. Bu sebeple, güzel işler yapmak ve yaptığını güzel yapmak ilme, yani hangi işin ve onu ne şekilde yapmanın Allah'ın rızasına uygunluğunu bilmeye dayanır. Bu da, ya her tercihte, her işte, tutulan her yolda iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, güzel ile çirkini bilme ve ayırt edebilme ilim, basiret, feraset ve kabiliyetine sahip olmaya, ya da bunlara sahip bir rehbere tâbi olmaya bağlıdır.

Âyetin ilk bölümü pek çok hususa parmak basmakta ve pek çok ikaz ihtiva etmektedir. Kısaca:

- Kâfirler ve müşrikler, dünya hayatında, dünya hayatı adına birtakım güzel şeyler yapabilirler. Fakat bu yaptıklarının Âhiret'te de geçerli olması imana bağlıdır. Dolayısıyla iman olmadıkça ne yaparlarsa yapsınlar, dünyadaki güzel işlerinin Âhiret'te onlara hiç bir faydası olmayacaktır.
- Allah yolunda çalışan, inancında, muamelelerinde samimi, sözü ile özü birbirine uyan ve "kurşundan dökülmüş duvar" gibi birbirlerine tutkun mü'minler var oldukça, inkârcılar ne yaparlarsa yapsınlar, bütün yaptıkları sonunda boşa gidecektir.
- Tarihte inanmayanların üstün oldukları zaman parçaları bulunabilir; fakat bunlar geçicidir ve nihaî âkıbet, Âhiret'te mutlaka, ama dünyada da yine mü'minlere aittir.

19. MERYEM SÛRESİ

Mekke'de, büyük işkencelere uğrayan müminlerden büyük bir çoğunluğun Allah Rasûlü'nün risaletinin 5'inci yılında muvahhid Hıristiyan bir kral tarafından yönetilen Habeşistan'a hicretinden önce nazil olmuştur. Kureyş, Abdullah ibn Rabia ve Amr ibn Âs'ı bu mü'minleri iade etmesi için Habeşistan'a göndermiş, Kral'ın muhacirlere inançlarının mahiyetini ve Hz. İsa hakkındaki inançlarını sorması üzerine, muhacirler arasında bulunan Hz. Cafer ibn Ebî Talip cevap olarak bu sûrenin 35'inci âyetine kadar olan ilk bölümünü okumuştur. Sûre'nin ilk bölümünde Hz. Zekeriya, Hz. Meryem ve Hz. İsa hakkındaki gerçekler açıklanırken, daha sonra, hayatı hicretlerle geçmiş bulunan Hz. İbrahim'e temas edilmekte, ardından Peygamber Efendimiz'in önceki peygamberlerden farklı bir yol izlemediği beyan buyurulmakta, son olarak da, Allah Rasûlü'nün İslâm'ı tebliği karşısında müşriklerin ortaya koydukları kötü tavır şiddetle tenkit edilmekte ve Sûre boyunca olduğu gibi, Sûre'nin sonunda da mü'minler hem teselli edilmekte, hem de nihaî başarının kendilerine ait olacağı, gökte ve yerde kalblere kendileri için sevgi konacağı müjdesi verilmektedir.

İsmini Hz. Meryem'den alan Sûre, 98 âyettir.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd.*

2. Bu, senin Rabbinin, kulu Zekeriya'ya olan lütf u ihsanına dair bir bahistir:

3. Bir defasında Zekeriya, Rabbisine gizlice niyaz etmişti.

4. Şöyle demişti O: "Rabbim, kemiklerim zayıflayıp inceldi; başım, ihtiyarlıktan beyaz alevler gibi tutuştu; ve ben Rabbim, Sana hangi konuda dua etmişsem hiç mahrum ve bedbaht olmadım.

5. "Doğrusu, arkamdan bana mirasçı olacak yakınlarımdan ötürü endişeliyim. Karım da kısırdır. Ne olur, bana lütf u kereminden bir yakın (bir oğul) nasip et.

6. "Bana mirasçı olduğu gibi, Yakup Ailesine de mirasçı olsun. Ve Rabbim, O'nu kendisinden razı olacağın bir kul eyle."[1]

7. (Allah, melekler vasıtasıyla) "Ey Zekeriya!" (diye vahyetti): "Sana ismi Yahya olacak bir oğul müjdeliyoruz. Bu ismi daha önce kimseye vermedik (ve O'na bahşedeceğimiz üstün niteliklerle daha önce kimseyi övmedik)."

8. Zekeriya, (hayret içinde) "Rabbim, karım kısır, ben ise iyice ih-

tiyarlamışken benim nasıl, hangi yolla çocuğum olacak?! diye sordu.

9. (Allah, melek vasıtasıyla) "Budur hakkındaki takdir, (Allah ne dilerse yapar)!" buyurdu. (Melek, devamla) dedi: "Rabbin diyor ki, 'Bu, Benim için pek kolaydır. Nitekim seni de yoktan var etmiştim'."

10. Zekeriya, "Rabbim, bana açık bir emare, bir alâmet lütfet!" dedi. Allah buyurdu: "Sana emare, (dilin zikir ve tesbihe dönerken) insanlarla tam üç gün konuşamamandır."

11. Bunun üzerine Zekeriya mâ'betteki bölmesinden halkının karşısına çıktı ve onlara, "Sabah akşam Rabbinizi anın, O'nu tesbih edin!" diye işarette bulundu.

304

1. Cenab-ı Allah (c.c.), bazı sözleri kullarından nakleder ve hadiseleri anlatırken, çok defa o sözleri yalnızca lâfızlarıyla, hadiseleri de bir nakilci gibi değil, sözleri lâfza yansımayan, yansıtılamayan, fakat niyette ve kalbde yer alan yanlarıyla, hadiseleri de onlardan gerekli ders çıkarılacak şekilde, hadisenin anlamı ve sebepleri, ayrıca kahramanlarının niyetleri, duruşları, konumları, statüleri, hadisedeki yerleri gibi faktörleri de nazara alarak nakleder. Bu sebeple, aynı söz ve hadiselerin Kur'ân'ın değişik yerlerinde değişik lâfızlarla nakledildiğini görürüz ki, buradaki farklılıkta sözün nakledildiği yerde ele alınan konunun da şüphesiz tesiri vardır. Hz. Zekeriya'nın söz konusu duası, Âl-i İmran Sûresi 38'inci âyette, "*Rabbim, bana katından tertemiz, hayırlı bir nesil lütfet. Şüphesiz Sen, duaları hakkıyla işitensin.*" şeklinde geçmektedir. Dolayısıyla, O'nun yakından kasdının bir oğul olduğunu anlıyoruz.

Hz. Zekeriya'nın istediği vârisin neye mirasçı olacağı müfessirler arasında tartışılmıştır. Bazıları, "Biz peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır." hadis-i şerifinden hareketle, bunu O'nun peygamberliğine mirasçılık olarak değerlendirmiştir. Fakat bu, peygamberliğin babadan oğula mirasla devredilmediği gerçeğine ve Hz. Zekeriya'nın duasındaki "*Ve Rabbim, O'nu kendisinden razı olacağın bir kul eyle.*" dileğine uygun düşmediği için çok kabul görmemiştir. Fahreddin er-Razî, söz konusu mirasçılığın Hz. Zekeriya'nın malına mirasçılık olduğunu benimser ve yukarıda meali verilen hadis-i şerifin buna mani teşkil etmediği, çünkü Hz. Zekeriya ve istediği vârisin durumunun bir istisna teşkil edebileceğini belirtir. Hz. Zekeriyanın bir nebî-rasûl olduğunu düşündüğümüzde, bu mirasçılığın, eğer Razî'nin savunduğu gibi Hz. Zekeriya ve istediği vârisin durumunu bir istisna olarak görüp mala mirasçılık olarak da kabul etsek bile, O'nun misyonuna mirasçılık olduğu görüşü herhalde daha tercihe şayandır. Peygamberin misyonuna, vahiy alma dışında mirasçı olunabilir. Âlimler, büyük mürşidler, peygamberlerin vârisleridir. Bununla birlikte Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. Zekeriya'ya bahşettiği oğlu Hz. Yahya'yı büyük bir nebî-rasûl kılmış, O'na daha önceden kendileriyle başkalarını övmediği birtakım üstün nilelik ve meziyetler bahşetmiştir (bkn. Âl-i İmran Sûresi/3: 39; bu sûre 12 ve 15'inci âyetler).

12. (Derken Yahya doğdu ve Cenab-ı Allah'a muhatap olacak çağa gelince, kendisine emrettik:) "Ey Yahya! Kitaba (Tevrat) var gücünle sarıl!" Daha çocukken O'na derin ve doğru anlayış, hikmet ve firaset bahşetmiştik.

13. Yine O'na, tarafımızdan büyük şefkat ve merhametle birlikte saffet, samimiyet ve tertemiz bir gönül ihsan ettik. O, günahlardan çok sakınan bir insandı.

14. Anne-babasına karşı da çok içten ve çok iyi davranan hayırlı bir evlâttı; hiçbir zaman zorba ve isyankâr biri olmadı.

15. Selâm olsun O'na doğduğu gün de, vefat ettiği gün de ve diriltilip yeni bir hayata mazhar kılınacağı gün de.

16. (Ey Rasûlüm,) Kitap'ta Meryem'i[2] de an. O, ibadet ve tefekkür için ailesinden ayrılıp, Ma'bed'in doğuya bakan bir odasına çekilmişti.

17. İnsanlarla arasına perde çekerek kendisini tamamen ibadet ve tefekküre vermişti ki, bir gün ona Ruhumuzu gönderdik de, Ruhumuz kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.[3]

18. Meryem irkildi ve "Ben" dedi, "senden Rahmân'a sığınırım, eğer Allah'tan korkup, günahlardan sakınan bir kimse isen."

19. "Ben" diye cevap verdi Ruh, "sadece Rabbinin bir elçisiyim; O'nun sana tertemiz bir erkek çocuk ihsanına vasıtalık yapmak için geldim."

20. Meryem, "Benim nasıl çocuğum olabilir ki?" dedi hayretle, "bana hiçbir (erkek) insan eli dokunmadı; sonra ben iffetsiz bir kadın da değilim!"

21. (Allah adına konuşan Ruh) "Hakkındaki takdir budur" dedi (ve ilave etti): "Rabbin, 'Bu, Benim için çok kolaydır.' buyuruyor. 'Çünkü Biz O'nu, (doğumuyla) insanlara (kudretimiz için) apaçık bir işaret ve delil, (risaletiyle de) tarafımızdan bir rahmet, bir nimet kılacağız. Artık bu, hükme bağlanmış ve olup bitmiş bir iştir'."

22. Meryem, çocuğa hamile kaldı ve bu haliyle uzakça bir yere çekildi.

23. Derken, doğum sancısı O'nu bir hurma ağacına dayanmaya zorladı. (Evlenmeden çocuk sahibi olmayı insanlara nasıl anlatacağının endişeleri içinde) "Keşke" dedi, "bu iş başıma gelmeden önce öleydim de, adı sanı unutulup gitmiş biri olaydım!"

24. (Bir ses,) alt tarafından ona seslendi: "Üzülme; bak Rabbin senin alt tarafında akar bir su meydana getirdi.

25. "Haydi, şu hurma ağacını da kendine doğru silkele de, üzerine olmuş, taze hurmalar dökülsün.[4]

2. Hz. Meryem, son derece iffetli, tertemiz ve her türlü çirkin halden uzak bir kadındı. Annesi, kendisini Ma'bed'e adamış bulunduğundan Ma'bed'in hizmetini görür, orada namaz, dua, secde, şükür ve tefekkürle meşgul olurdu. Kalbinde meleklerin ilhamlarını hissederdi. Kur'ân-ı Kerim, O'nu Efendimiz'den önceki kadınlık âlemi içinde iki büyük örnek kadından biri olarak anarken (Tahrim Sûresi/66: 12), Peygamber Efendimiz (s.a.s), "Cennet kadınlarının efendisi dört kadındır: (Hz.) Asya (Firavun'un zevcesi), (Hz.) Meryem, (Hz.) Hatice ve (Hz.) Fatıma." buyurmuşlardır. (Buharî, "Enbiyâ", 45)

3. Ek 13'te açıklandığı üzere ruh, hem maddî hem manevî hayatın kaynağıdır. Bu sebeple Kur'ân, vahiy ve vahiy meleği Hz. Cebrail'i de zaman zaman *ruh* olarak tavsif buyurur. Hz. Cebrail'in ruh olarak anılmasının bir sebebi de, meleklerin bütünüyle nûranî varlıklar olmasıdır.

Müfessirlerin çoğunluğu, Hz. Meryem'e tam bir insan şeklinde görünen Ruh'un Hz. Cebrail (a.s.) olduğu görüşündedir. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Cebrail'den Rûhu'l-Kudüs (Kudsiyet Ruhu) (Nahl Sûresi/16: 102) ve Rûhu'l-Emîn (her bakımdan Güvenilir Ruh) (Şuarâ Sûresi/26: 193) olarak da söz eder. Hz. Meryem'e görünen Ruh, aşağıda gelecek 19'uncu âyette kendisini Allah'ın bir elçisi olarak takdim ederken, Kur'ân da Hz. Cebrail için ayrıca *kerim bir elçi* tabirini de kullanmaktadır (Hâkka Sûresi/69: 40).

Bu âyette anlatılmaya başlayan hadise, Âl-i İmran Sûresi 45–47'nci âyetlerde de nakledilir. O âyetlerde, meleklerin Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı müjdelediğinden bahsedilir. Burada ise, sadece *ruh* anılmakta ve o, Allah'ın Hz. Meryem'e tertemiz bir oğul hediyesine bir bakıma sebep olma fonksiyonu görmektedir. Bilindiği gibi melekler, Cenab-ı Allah'ın kevnî (yaratılışla ilgili) icraatını alkışlar, ona sebep olma vazifesi yaparlar. Melekler müjdeyi seslendirirken, Hz. Cebrail olduğu ifade edilen Ruh da görevini yerine getirmektedir. (Krş., Meâric Sûresi/70: 4, not 1)

İnciller, Hz. Meryem'in daha sonra marangoz Yusuf'la evlendiğini ve ondan erkek ve kız çocukları olduğunu yazar. Katolikler, bunu yorumlar ve böyle bir şeyi kabul etmezler. Hz. Meryem gibi iffet âbidesi ve kendisine erkek eli değmemişken Hz. İsa gibi bir peygambere anne kılınmış bir kadının daha sonra evlenmiş olması, akla çok yatkın gelmemektedir.

Bu âyette, ruhanîlerin temessülüne, yani iki boyutlu cisim giyerek görünmelerine ve ruh çağırma kabilinden, ruhlarla münasebet kurulabileceğine de işaret vardır. Fakat bu ruh çağırma ve münasebet kurma, modern dünyada bazılarının yaptığı gibi bir oyun, illüzyon, aldanma ve çağrılan ruhlar yerine, onlar gibi görünen inançsız cinler veya şeytanlara oyuncak olma şeklinde değildir. Muhyiddin ibn Arabî gibi zatlar, ruhlarla görüşebilirlerdi. Âyetler, ilim yoluyla da bunun kısmen mümkün olabileceğine dikkat çekmekte ve ilmin bu hususta ulaşabileceği son noktaya parmak basmaktadır. (Bkn., *Sözler*, "Yirminci Söz")

4. Bazı müfessirler, Hz. Meryem'e aşağıdan seslenenin Ruh olduğu görüşünde ise de, bazıları konuşanın o anda doğmuş bulunan bebek İsa olduğu, Hz. Meryem'in ayak ucunda suyun bir mucize olarak birden beliriverdiği ve hurma ağacının ise aslında kuru olup, yine bir mucize eseri birden yeşererek taze hurmalar verdiği düşüncesindedirler. Bu müfessirler, âyette O'na aşağıdan konuşanın Ruh olduğuna dair bir işaret bulunmadığına, buna karşılık, gelecek 29'uncu âyette Hz. Meryem'in kendisine yöneltilen sorulara cevap vermesi için kucağındaki bebeyi işaret ettiğine ve O'nu buna sevkedenin de, 24, 25 ve 26'ncı âyetlerdeki konuşmaları yapanın bebek olmuş olabileceğine, yani Hz. Meryem'in onun konuşmasına şahit olduktan sonra, kendisine sorulan sorulara cevap vermesi için bebeğe işarette bulunmuş olabileceğine dikkat çekmektedirler. Peygamber Efendimiz'in doğumunda pek çok mucizelere şahit olunması gibi, bir peygamberin doğumunda mucizelerin görülebileceği elbette inkâr edilemez. Şu kadar ki, hurma ağacı birden yeşermiş ve akar su birden ortaya çıkmış olsun veya olmasın, Mü'minûn Sûresinin 50'nci âyetinden, Hz. Meryem'in sığındığı yerin üzerinde rahatça kalmaya elverişli, ağaçlı, güzel ve suları bulunan bir tepe olduğunu öğreniyoruz.

26. “Artık ye iç, gözün aydın olsun. Herhangi bir insana rastlayacak olursan, işaretle ‘Ben, Rahmân için oruç adadım. O bakımdan, bugün kimseyle konuşmayacağım!’ dersin.”

27. Meryem, çocuğu kucağına alıp, O’nunla birlikte toplumuna geldi. “Meryem,” dediler, “gerçekte sen görülmedik bir iş yaptın!

28. “Ey Harun’un kız kardeşi,[5] baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz değildi.”

29. Meryem, (bana değil, O’na sorun manâsında) çocuğa işaret etti. “Beşikteki bir bebekle nasıl konuşabiliriz ki?” dediler.

30. Bebek dile geldi ve konuşmaya başladı: “(Önce şunu belirteyim ki) ben, Allah’ın bir kuluyum.[6] O, takdir buyurdu ki, bana Kitap verecek ve beni bir peygamber yapacaktır.

31. “Her nerede bulunursam bulunayım, beni insanların faydalanması adına hayır ve bereket sebebi kıldı; ve hayatta kaldığım sürece bana namaz kılıp, (imkânım olursa) zekât vermeyi ve onları insanlara emretmemi takdir buyurdu.[7]

32. “Yine beni, anneme karşı çok içten, çok iyi davranan iyi bir evlât kıldı ve beni asla zorba ve hayırsız bir bedbaht yapmadı.

33. “Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diriltilip yeni bir hayata iade edileceğim gün de bana selâm olsun.”

34. İşte, hakkında (Yahudilerin ve Hıristiyanların) şüpheye düşüp tartışageldikleri Meryem oğlu İsa ile ilgili hak söz budur.

35. Allah için çocuk edinme gibi bir şey asla söz konusu olamaz; O, (yaratılmışa ait bu tür özelliklerden) mutlak manâda münezzehtir. Bir şeyin olmasına hükmettiği zaman ona sadece “Ol!” der ve o da oluverir (olma sürecine giriverir).

36. “Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; o halde O’na ibadet edin. Bu, (üzerinde yürünmesi gereken) doğru bir yoldur.”[8]

37. Ne var ki, bilâhare gruplar (Yahudiler ve Hıristiyanlar) O’nun hakkında ihtilâfa düştüler. Bütün gerçeklerin meydana çıkıp, hesapların görüleceği büyük bir günün duruşmasından dolayı vay küfredenlerin başlarına geleceklere!

38. Huzurumuza gelecekleri o gün neler işitecek, neler görecekler! (İnkâr ettikleri gerçek bütün açıklığıyla ortaya çıkacak.) Ama (Allah hakkında şirk ve benzeri yanlış inançlar besleyerek en büyük zulmü işleyen) o zalimlere o gün görüp işittikleri artık hiç fayda vermeyecek ve onlar apaçık bir kayba uğrayacaklardır.

39. (Rasûlüm,) onları artık haklarında hükmün verilip uygulamaya konacağı ve her şeyin bitmiş olacağı o hasret ve pişmanlık günüyle uyar.

Onlar, tam bir gaflet içindedirler ve iman etmemektedir onlar.

40. Şurası bir gerçek ki, yeryüzüne ve yeryüzünde bulunan bütün şuurlu canlılara sonunda Biz vâris olacağız ve onların hepsi neticede Bizim huzurumuza getirileceklerdir.

41. Şimdi de Kitap'ta İbrahim'den bir bahis aç. O, gerçekten özü–sözü doğru bir insandı, bir peygamberdi.

42. Bir zaman geldi, atası (Âzer'e),[9] "Babacığım" dedi, "niçin işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan putlara tapıyorsun?

43. "Babacığım! İnan ki, sana ulaşmayan bir ilim geldi bana; o halde ne olur bana tâbi ol da seni dümdüz ve asla saptırmayan bir yola yönelteyim.

44. "Babacığım! (Putlara tapman için yaptığı davete uyarak) sakın şeytana ibadet etme; gerçekten şeytan, Rahmân'a isyan içindedir.

45. "Babacığım! Bu gidişle o Rahmân'dan sana bir cezanın gelip dokunmasından ve neticede şeytana tam bir dost, onun elinde bir âlet olmandan korkuyorum."

46. "Ne o İbrahim?" dedi atası: "Yoksa sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer bu işten vazgeçmezsen, bilesin ki seni taşlatıp öldürürüm. Şöyle uzun bir müddet buralardan uzak dur, seni gözüm görmesin!"

47. İbrahim, "Madem öyle, hoşça kal!" dedi, "Allah sana sağlık ve afiyet versin. Senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. O, bana karşı hep lütufkâr olmuştur.

48. "(Ey atam ve ey halkım), şimdi sizden ve Allah'ı bırakıp da ilâhlaştırdığınız ve kendilerine dua edip yalvardığınız her şeyden uzaklaşıyorum; ben, sadece Rabbime dua edip yalvarırım. Ümit ediyorum ki, Rabbime karşı duamda mahrum ve bedbaht olmam."

49. Böylece İbrahim onlardan ve Allah'ı bırakıp da ilâhlaştırdıkları ve kendilerine dua ettikleri her şeyden ayrıldı. Biz de kendisine İshak ve Yakub'u armağan ettik. Onların her birini peygamber kıldık.[10]

50. Onlara rahmetimizden daha pek çok ihsanlarda bulunduk ve dillerde onlar için hayırlı, güzel ve yüce bir nam bıraktık.[11]

51. Kitap'ta şimdi de Musa'dan söz et. Gerçekten O, bizzat Allah tarafından seçilip ihlâsa erdirilmiş bir kuldu; büyük bir rasûl ve nebî idi.[12]

306-307

5. İsrail Oğulları'nda hayırlı kimselerin isimleri çocuklara verilir, çocuklar bu kişilere nisbet edilirdi. Ayrıca, bir insan, ataları arasında hayırlı ve tanınmış birine nisbet edilerek de anılırdı. Kavminin Hz. Meryem'e "*Ey Harun'un kız kardeşi!*" diye seslenme-

sinde her iki durum da söz konusu olabileceği gibi, ağır basan görüş, Hz. Meryem'in Hz. Harun soyundan olduğudur.

6. Tertemiz bir kadından babasız doğmuş bulunan, yani doğuşuyla mucize olan bir insanın etrafında daha sonra farklı mülâhazaların örülebileceği açıktır ve nitekim Hz. İsa (a.s.), yeryüzünden alınmasının üzerinden çok geçmeden –haşa– Tanrı'nın oğlu, Tanrı'nın kendisi, annesi Hz. Meryem de, bir yandan bazıları bilâhare bir beşerle evlenip çocuklar sahibi olduğunu iddia ederken, diğer yandan yine bir tanrı ve tanrı annesi olarak görülmeye başlanmıştır. Cenab-ı Allah (c.c.), beşikte iken konuşturduğu Hz. İsa ile bu konudaki gerçeği ta baştan ortaya koymakta, yani O'na, her şeyden önce Allah'ın bir kulu olduğunu söyletmektedir. Nasıl İslâm'ın "Şahadet ederim ki başka ilâh yok, sadece Allah vardır ve yine şahadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür." şeklindeki ana umdesinde, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın önce kul, sonra rasûl olduğu vurgulanıyorsa, aynı şekilde, Hz. İsa da önce kul, sonra Kitap sahibi bir rasûl olduğunu vurgulamaktadır. Beşikteki çocuğun henüz Kitap almadığı ve rasûl de olmadığı açıktır; fakat O, hakkındaki gerçeği açıklamakta, böyle olacağını bildirmektedir.

7. Bu çalışmada yeri geldikçe vurguladığımız gibi, bütün peygamberler aynı inanç, ibadet, yaşayış ve ahlâk esaslarıyla gelmiş ve gelişen zamanla birlikte değişen şartların getirdiği yeni hükümler, hep bu esaslar üzerine bina edilmiştir. Peygamberlerin mesajları arasındaki farklılıklar da, işte sadece bu değişen hükümlerdedir. Hz. İsa da (a.s.), önce Allah'ın varlık ve birliğini, sonra kendisinin O'nun kulu ve rasûlü olduğunu tebliğ etmiş, ibadet adına da iki ana temel olarak namaz ve zekâtı öne çıkarmıştır.

8. Bu sözün de Hz. İsa'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü aynı söz, O'nun ağzından Âl-i İmran 51'inci âyette aynı lâfızla nakledilmektedir. Açıklama için bkn. Âl-i İmran Sûresi/3: 51, not 10. Bu âyetle birlikte hemen arkadan gelecek 37'nci âyet, çok yakın lâfızlarla Zuhruf 64–65'te de geçmektedir.

9. Âzer hakkında bkn: En'âm Sûresi/6: 74, not 16; Tevbe Sûresi/9: 114, not 24.

10. Bilindiği gibi Hz. Yakup (a.s.), Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu değil, Hz. İshak'tan (a.s.) torunudur. Hz. İbrahim'in diğer bir oğlu Hz. İsmail'dir (a.s.). Burada Hz. İsmail'in değil de Hz. İshak ve Hz. Yakub'un zikredilmesi, bundan önceki iki sûre olan İsrâ ve Kehf sûreleriyle birlikte bu sûrede de mihver konu etrafında Kitap Ehli'ne (Yahudiler ve Hıristiyanlar) atıflarda bulunulmasındandır. Bilindiği gibi Yahudiler, Hz. Yakub'un 12 oğlundan gelmişlerdir.

Hz. İbrahim'in burada anlatılan atası ve halkıyla olan mücadelesinin ayrıntıları için bkn: En'âm Sûresi/6: 74–84.

11. Kur'ân, bu sûrede Hz. İbrahim'i (a.s.) bilhassa Habeşistan hicreti münasebetiyle Müslümanları teselli etmek, kalblerini daha önemli bir hicrete hazırlamak ve böylece hicretin önemini de nazarlara sunmak için anmaktadır.

Göç, yaratıldığı günden bu yana hiç durmak bilmeyen insanoğlu için umumî manâda, insanlar arasında seçkinlerden seçkin aydınlık ordusu kudsîler için de hususî manâda ve aynı zamanda medeniyet tarihini de yakından alâkadar eden önemli bir mefhumdur.

Evet, bir tarafta anne karnından çocukluğa, çocukluktan delikanlılık ve olgunluğa, derken yaşlılık ve ölüme uğrayarak upuzun bir sefere çıkmış gariplerden garip insan fertleri, diğer yanda elindeki meşaleyle çağlara ışık saçan, çeşitli devirlere mührünü basan, açtığı nurlu yolda arkasına düşenleri hep medeniyetin şahikalarında dolaştıran, sinesinde tutuşturduğu kıvılcımlarla kendine gönül verenlerin ruhlarını aydınlatıp onları iman ve ümit kuşağında ölümsüzlüğe hazırlayan, aydınlık düşünceleriyle karadeliklerin çehrelerinde cennetlere ait ışık ve renk cümbüşü çıkararak karanlıkların ve karamsarlığın hükmettiği aynı noktalarda ümit fidanlıkları meydana getiren yüce rehber ve yüksek kametler, hep birer yolcudurlar ve bütün bir hayat boyu göç edip dururlar.

Bir hakikatın değişik esas ve yönlerinden ibaret olan iman, göç (hicret) ve cihad üçlüsünün Kutlu Beyan'da ekseriya peşpeşe zikredilmesi, bu meselenin ne denli ehemmiyet arzettiğinin en parlak delilidir. İnanma, hicret etme ve inancı uğrunda vereceği mücadeleyi bu yeni iklimde yeni muhatap ve yeni şartlara göre durup dinlenmeden devam ettirme.. işte kudsîlerin sabah-akşam başvurageldikleri üç musluklu Hızır çeşmesi! Bu çeşmeden kana kana içenler, inançla gerilecek ve karanlık bucaklara durmadan kıvılcımlar salacaklardır; yollar sarpa sarıp çevreyi terslikler, yanlışlıklar, cahiliye duygu ve tutkuları alınca da mal-menal, yurt-yuva, evlâd ü ıyale bakmadan "bir başka diyar" deyip yeniden yolculuğa çıkacaklardır.

Öteden beri her yeni düşünce doğduğu muhitte hor karşılanıp aleyhinde kampanyalar oluşturulmasına karşılık, o düşünce ve onu temsil eden şahısları çocukluk ve gençlikleriyle bilmeyen bir başka muhit, çok defa onlara kucak açmış ve destek olmuştur.

Bu itibarla, her kudsînin kaderinde değişmez şu çizgiler âdeta bir ortak noktadır: Önce iman ve aşk, sonra yığınları saran yanlışlık ve inhiraflara karşı mücadele, sonra da gerekirse insanlığın mutluluk ve saadeti uğrunda yurt–yuva her şeyi feda ederek, başka aşina gönüller aramak üzere yeniden yollara dökülmek...

Hemen her yeni dirilişte bu iki esas ve iki merhale çok önemlidir. Birinci merhale, ferdin şahsiyet kazanması, inançla şahlanıp aşkla gerilmesi, nefis ve benliğini aşarak Hak'kın âzât kabul etmez kölesi olma merhalesidir. Bu merhaledeki cihad, bütün buutlarıyla nefsin dümenlerine karşı, benliği yenmeye yönelik ve insanın kendisini yeniden inşa etmesiyle alâkalıdır. Bu itibarla da cihadların en büyüğü "Cihad-ı Ekber"dir. İkinci merhalede ise, her gönülde bir kor, bir alev haline gelen inancın aydınlık tufanı, artık çevreye çeşitli dalga boylarında şualar yaymaya başlar. Çok defa bu safhanın tahakkukuyla beraber hicret de gelip kapıya dayanır.

Aslında, bu devreye kadar geçirilen safhalarda dahi ruh planında bir hicretten bahsetmek her zaman mümkündür: İnsan, içinde bulunduğu durumdan olması gerekli olan duruma, hareketsizlik ve dağınıklıktan aksiyon ve sisteme, donmuşluk ve bozulmuşluktan kendini yenilemeye, binbir günahın boğucu atmosferinden ruh ve

kalbin hayat derecesine yükselme gibi hususların hemen hepsinde bir hicret manâsı vardır ve bu manâlarda o, hep hicret edip durmaktadır. Kanaatimizce, ikinci hicretin fonksiyonunu tam eda edebilmesi de, birinci merhaledeki hicretlerin yapılıp yaşanmasına bağlıdır. Nefsinden kalbine, cisminden ruhuna, dış şatafatlardan vicdanındaki ihtişama, özünden özüne hicrette başarılı olanlar, öbür hicret ve ötesinde de başarılı olurlar. Bunu tam temsil edemeyenler, çok defa diğer hicret ve ona bağlı olanları da kusursuz temsil edemezler.

Bu manâda hicret, ilk defa, insanlık semasının ayları, güneşleri sayılan Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Musa, Hz. İsa gibi yüce kametler tarafından başlatıldı; sonra da bu aydınlık yolun eşsiz rehberi, İnsanlığın İftihar Tablosu, zaman ve mekânın Efendisi bu yoldan yürüyüp gitti. Kapıyı da Kıyamet'e kadar arkadan gelenlere/geleceklere açık bıraktı...

Hak yolunda ve Hak'kın hatırı için yapılan hicret o kadar kutsaldır ki, mal ve canlarını inandıkları dava ve o davanın eşsiz temsilcisi uğrunda feda eden kutlulardan kutlu bir cemaatin, en çok sevilip takdir edildiği noktada, daha değişik sıfat ve unvanlarla değil de "muhacir" unvanıyla yad edilmesi ne kadar manidardır! Hattâ bu kudsîler dönemine bir tarih başlangıcı aranırken, Nebî'nin doğumu, peygamberlikle şereflendirilmesi, Medine halkının bu yüce davaya omuz vermesi, Bedir harbi, Mekke fethi gibi her biri ayrı bir pırlanta olan bunca hadise içinde tarih başlangıcı olarak hicretin seçilmesi, üzerinde hassasiyetle durulmaya değer önemli bir mevzuudur.

Bir kere, yüksek bir mefkûre uğrunda göç eden her fert, hayatının her lahzasında, göçe sebep teşkil eden yüksek gayenin baskısını vicdanında hissedecek ve hayatını bu yüksek duyguya göre düzenleme mecburiyetini duyacaktır. Ayrıca, çocukluk ve gençlik dönemleriyle alâkalı horlayıcı nazarlardan kurtulması, rahat ve endişesiz hareket etmesi de ancak bu mukaddes göçle tahakkuk edebilecektir. Zira kim olursa olsun, çocukluk ve gençlik dönemini geçirmiş olduğu çevrede o devreye has, hasımları tarafından bazı yanlarının tenkit edilmesi ihtimaline karşılık, hicretle gerçekleştirilen yeni muhitte, pırıl pırıl hali, tertemiz düşünceleri, başdöndürücü fedakârlıklarıyla devamlı takdir edilen biri olacaktır. İster bunlar isterse başka faktörler olsun, öteden beri tarihte devir açıp-devir kapayanlar ve büyük bir ölçüde tarihin akışını değiştirenler hep muhacir kavimler olmuştur.

Sosyologların tesbitine göre, yeryüzündeki medeniyetlerin hemen hepsi göç eden fert ve cemaatler tarafından kurulmuştur. Toynbee, göçebelerin kurduğu yirmiyedi medeniyetten bahseder ki, bu da hemen hemen çağlar boyu yeryüzünde göçebe hakimiyeti demektir. Kendini rahata, rehavete kaptırmamış, her an her şeyden ayrılmaya hazır, vereceği mücadelenin doğuracağı sıkıntıları önceden yaşamaya alışmış ve bir asker gibi her an sefer emrini bekleyen bu dinamik ruhlarla mücadele etmeye ve onları silip geçmeye kimsenin gücü yetmeyecektir. (Fethullah Gülen, *Sızıntı*, Ekim 1985)

12. Rasûl ve nebînin manâsı ve aralarındaki fark için bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 81, not 16.

52. Biz O'na Tur Dağı'nın sağ tarafından seslenmiş[13] ve kendisiyle hususi konuşmak üzere O'nu huzurumuza almıştık.

53. Kardeşi Harun'u da nebî ve yardımcı olarak lütf u keremimizden O'na ihsan etmiştik.

54. Kitap'ta İsmail'i de an. O, sözüne sadık bir insandı; rasûldü, nebî idi.

55. Ailesi başta olmak üzere halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbi katında rıza mertebesine ulaşmış bir zattı.

56. Kitap'ta İdris'i de zikret. Doğrusu O da, özü-sözü dosdoğru bir insandı, bir nebî idi.

57. Biz O'na yüce bir makam verdik ve O'nu yüce bir mekâna yükselttik.[14]

58. Bütün bu zatlar, Allah'ın kendilerine hususi nimet (Kitap, nübüvvet, ilim, doğru düşünüp doğru karar verebilme kabiliyeti ve hikmet) bahşettiği peygamberlerden, Âdem neslinden, Nuh ile birlikte Gemi'de taşıdıklarımızın soyundan, İbrahim ve İsrail'in (Yakup) evlâtlarından ve hidayete erdirip seçtiğimiz kimselerdendir. Onlar, kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.[15]

59. Ama onlardan sonra öyle bir nesil geldi ki, namazı önemsemeyip zayi ettiler ve (kadın, evlât, altın-gümüş, mal, makam, kazanç gibi dünyalıklara karşı) aşırı tutkulara tâbi olup, (Allah yolunda çalışmayı terk ettiler). Bunlar, (gittikleri yolun sonunda kendilerini bekleyen) helâk çukuruna düşerek cezalarını göreceklerdir.[16]

60. Ancak, bu nesiller içinde de tevbe edip (gittikleri yoldan vazgeçen ve) iman ederek, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, evet bunlar Cennet'e girecek ve hiçbir şekilde haksızlığa uğratılmayacaklardır.

61. Sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetlerine ki, Rahmân, o cennetleri kullarına o kullar onları görmeden ve onların idraklerinin ötesinde olarak va'detmiş, (o kulları da bu va'de inanmışlardır). O'nun va'di, mutlaka yerine gelir.

62. Onlar, orada boş ve anlamsız sözler işitmez, sadece selâmet, emniyet ve huzur sözleri duyarlar. Sabah ve akşam kendilerine sunulacak ziyafetler de hazırdır.

63. O Cennet ki, Biz ona kullarımız içinde kalbleri Bize karşı saygıyla dopdolu olan, günahlardan, dolayısıyla azabımızdan kaçınan ve tertemiz kalabilenleri vâris kılarız.

64. (Cebrail dedi ki: "Ey, sıkıntıları içinde teselli ve kendisine sorulan sorulara cevap bekleyen ve vahiy gecikti diye gönlü daralan Rasûl!) Biz (melekler), ancak Rabbinin emri olursa ineriz. Önümüzde bulunan, arkamızda kalan ve bu ikisi arasında yer alan (bütün zaman ve

mekân, bu zaman ve mekân içinde dün, yarın, bugün yaptığımız her şey) O'na aittir. Sonra, senin Rabbin asla unutkan değildir (ve seni de unutmamıştır).

65. "Göklerin, yerin ve bunların arasında ne varsa hepsinin Rabbidir O. Şu halde O'na kulluk et ve O'na olan kulluğunda sabırlı ve ısrarlı ol. Hiç O'nun gibi olan başka birisini biliyor musun?"

66. Böyle iken, o nankör ve inançsız insan, "Gerçekten ben öldükten sonra diriltilip kabrimden çıkarılacak mıyım?" der.

67. O insan hiç düşünmez, hiç aklına getirmez mi ki, o hiçbir şey değilken Biz kendisini yaratıp var ettik?

68. Rabbine andolsun ki, onları da, peşlerinden gittikleri insan ve cin şeytanlarını da diriltip huzurumuza toplayacak, sonra da hepsini Cehennem'in etrafında topluluklar halinde dizleri üstü çökertip yığacağız.

69. Ardından, dünyada iken aynı inancı paylaşıp aynı yolda yürümüş her topluluk içinden, (kendilerini yaratıp, dünya hayatında hep rahmetle bürümüş ve rızıklandırmış olan) Rahmân'a karşı isyanda en fazla direten ve en ileri gidenleri çekip ayıracağız.

70. İçlerinde Cehennem'i hangilerinin daha önce ve hangi azap şiddetine göre boylamaya müstahak olduklarını Biz elbette çok iyi biliriz.

71. (Ey insanlar!) Sizden hiç kimse yoktur ki, Cehennem'e uğramayacak olsun. Bu, Rabbinin katında üzerine 'mühür basılmış' bir hükümdür.

72. Şu kadar ki, kalbleri Rabbilerine karşı saygıyla dopdolu olan, O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından kaçınanları kurtarır, (onları Cehennem'in yakmasına müsaade etmez, hattâ bazılarına onun hışırtısını bile duyurmaz), buna karşılık, (Allah'a şirk koşmak veya O'nu inkârla en büyük zulmü işleyen) zalimleri Cehennem'in içinde diz üstü bırakırız.[17]

73. Gerçeği apaçık gösteren ve her bakımdan anlaşılır âyetlerimiz insanlara okunduğunda o küfredenler, iman edenlere "Şöyle bir bakın," diyorlar, "siz ve biz, evet hangimiz makam ve mevkî bakımından, sahip bulunduğumuz evler, meskenler açısından daha üstün, topluluk olarak daha muteberiz; hangimizin meclisleri, toplantıları daha şaşaalı?"

74. Oysa Biz, onlardan önce eşyası ve malları daha çok, topluluk olarak daha gösterişli nice nesilleri helâk ettik.

75. (Rasûlüm,) de ki: "Kim sapkınlık içinde boğulup gitmişse, Rahmân öylelerinin dünyalığını arttırıp, kendilerine ömür de verse ne değişir! Nasıl olsa sonunda kendisiyle tehdit edildikleri cezayı veya Kıyamet'i karşılarında bulacaklar ve işte o zaman kimin makamının daha düşük, meskenle-

rinin daha kötü, kim asker ve maiyetçe daha zayıfmış anlayacaklardır."

76. Beri taraftan Allah, hidayeti kabul edip doğru yola gelenleri bu yolda daha da sağlamlaştırır ve ona olan bağlılık ve teslimiyetlerini arttırır. (Diğerlerinin boşa giden ve kendilerine hiçbir fayda getirmeyen işlerine karşılık,) Allah katında muhafaza edilen doğru, sağlam, ıslaha dönük ve iman temelli kalıcı işler, Rabbinin nazarında hem göreceği karşılık bakımından hayırlı ve üstün, hem de sonuç itibariyle hayırlı ve üstündür.[18]

308-309

13. Hz. Musa (a.s.), ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a giderken Tur Dağı'nın güneyine geldiğinde bir ateş görmüş, ona yaklaşınca, "*Ben, senin Rabbinim*!" sesini işitmişti (Tâ-Hâ Sûresi/20: 11–12). Güneyinde durduğu dağa yönünü döndüğünde, Hz. Musa'ya göre sesi işittiği dağın doğu tarafı O'nun sağına düşüyordu. Bu bakımdan âyette "dağın sağ tarafı" ifadesi kullanılmıştır. Bununla birlikte, bu ifadede üzerinde durulması gereken başka manâlar da olabilir.

14. Müfessirlerden bazısı Hz. İdris'in İsrail peygamberlerinden olduğunu söylese de, çoğunluk, O'nun Eski Ahid'de Hanok olarak anılan ve Hz. Nuh'tan önce yaşamış bir peygamber olduğu görüşündedir. Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin bölümünde onun 65 yaşından itibaren 300 yıl Allah'ın yolunda yürüdüğü ve 365 yaşında iken Allah'ın onu aldığı yazılıdır (5: 21–24). Talmut'ta ise, Hz. Nuh'tan önce insanlar bozulunca, inziva hayatı süren Hanok'a meleğin gelip, insanlara gitmeleri gereken yolu öğretmesi emrini getirdiği kaydedilir. Ayrıca, O'nun insanları 353 yıl yönettiği ve yönetiminin hakka, adalete dayandığı, bunun neticesinde Allah'ın insanlara bol bol nimet verdiği ilâveleri de yer alır (H. Plano, *The Talmut Selections* – Talmut'tan Seçmeler, s. 18–21'den Mevdûdî, 5: 163, not 33).

Âyette Hz. İdris'in yüce bir mekâna yükseltilmesinden kastın O'nun makamının yüksekliği olduğu genellikle kabûl gören bir görüş ise de, Bediüzzaman hazretleri, O'nun da Hz. İsa gibi üçüncü hayat tabakasında olduğunu, yani beşeriyetin gerekliliklerinden sıyrılarak melek gibi bir hayata girip, âdeta misalî bir beden şeffafiyeti kazanmış dünyevî vücuduyla gökte bulunduğunu belirtir (*Mektubat*, 6). O da, dünyadan Hz. İsa gibi ruh-beden birlikte alınmıştır. Seyyid Hüseyin Nasr gibi bazı yazarlar ise, Hz. İdris'in semaya çekilmesiyle, O'nun Irak'ta yaşadığı ve zamanında astronominin çok geliştiği, Hz. Nuh'un gemisindekilerle taşınan bu bilginin daha sonra ve Hz. İbrahim'den önce bu bölgede gök cisimlerine tapınma şeklinde yozlaştırıldığı gibi bir görüş arasında paralellik kurarlar. Onlar, Batı'da Rönesansla birlikte geliştirilen insan ve insan–Tanrı münasebeti görüşüne temel olan Promete efsanesinde gökten ateşi çalıp insanlara getiren tanrı–soylu Promete tanrılar tarafından cezalandırılırken, İslâm'da göğün mesajını, yani 'kutsal ateş'i getiren Hz. İdris'in ise mükâfat olarak Allah ta-

rafından göğe yükseltildiğini belirterek, İslâm ile modern Batı düşüncesi arasındaki dünya, insan ve insan–Tanrı münasebeti farkına dikkat çekerler.

15. Peygamberlerle ilgili benzer âyetler için bkn. En'âm Sûresi/6: 87–89.

16. Âyet, peygamberlerden sonra onların ümmetlerinin bozulmasının başlıca sebebi olarak, namazı önemsememe ve neticede terk etmeyi, bir de bunun yol açtığı veya bununla birlikte giden kadın, evlât, altın–gümüş, mal, kazanç gibi tutkulara uymayı (Âl-i İmran Sûresi/3: 14) nazara vermektedir. Bu âyeti, *Şüphesiz namaz, insana bütün çirkin, ahlâk dışı söz ve davranışlarla, Allah nazarında meşruluğu tanınmamış işlerden kaçınması gerektiği şuurunu verir ve onu bunlardan alıkoyar* (Ankebut Sûresi/29: 45) âyeti çerçevesinde ele aldığımızda mesele daha iyi anlaşılacaktır. Unutulmamalıdır ki, insanları her türlü hayasızlığa ve kötülüğe çağıran da şeytandır (Nûr Sûresi/24: 21). Dolayısıyla namazı zayi etme, şeytana teslim olmanın en önemli basamağı ve alâmetidir.

17. Bu iki âyet etrafında farklı mütalâalar olmuş, Allah Rasûlü'nden bazı rivayetler de nakledilmiştir. Bazıları, istisnasız herkesin, onu hak edenlerin kalmak üzere, onda kalmayacak mü'minlerin ise Cehennem'i tanımak, Cennet'i ve nimetlerini daha iyi duyup takdir etmek için Cehennem'e mutlaka gireceği, fakat nasıl içine atıldığı ateş Hz. İbrahim'i yakmamışsa, Cehennem'in de onda kalmayacak mü'minlere azap etmeyeceği görüşündedir. Daha başkaları ise, 71'inci âyetteki "vürûd" kelimesinin burada sadece *uğramak* manâsına geldiğini, dolayısıyla herkesin Cehennem'e uğrayacağı, ama ona girmeyecek mü'minlerin yine girmeyeceği, fakat onu ve dehşetini mutlaka hissedeceğini belirtmiştir. Her halükârda kesin olan, istisnasız herkesin Cehennem'i bütün ürperti ve dehşetiyle göreceği, fakat ona girmeyecek olan mü'minlerin, içlerinde en seçkin olanları onun hışırtısını bile duymayacak derecede (Enbiyâ Sûresi/21: 102) ondan herhangi bir azaba maruz kalmayacaklarıdır.

18. İnsan, çok defa acelecilik eder ve mevcut şartlara bakarak karar verir. Mekkeli müşrikler, kendilerinin zengin, evlerinin büyük ve güzel, eşyalarının bol, meclislerinin şaşaalı, buna karşılık Müslümanların zayıf, fakir, evlerinin küçük ve toplantılarının da sönük olduğunu ileri sürüyor ve bunu da kendi din, düşünce ve dünya görüşlerinin güya daha doğru olduğuna delil gibi takdim ediyorlardı. Aynı iddia dünyada ve İslâm dünyasında birkaç asırdır yapıldığı gibi, Müslümanlar olarak da, ne yazık ki benzer hatalara düşebiliyoruz. Oysa İslâm ile küfür arasındaki asıl mukayese öncelikle Âhiret açısından yapılır ki, Kur'ân-ı Kerim de bunu nazara vermekte, eğer Müslümanlar gerçekten Allah yolunda iseler, inkârcıların sayı ve servet bakımından üstünlüğünün neticede onları ancak helâke götürücü bir unsur olduğuna dikkat çekmektedir. Müslümanlar, Efendimiz'den itibaren en az 11 asır dünyanın tartışmasız en büyük gücü ve hakimiydiler. Bir–iki asırlık duraklama ve bir asırlık mahkûmiyet, bir değerlendirme adına nihaî ölçü olamaz. Geleceğin dünya adına ne getireceğini yaşayanlar göreceği gibi, Âhiret'te ise gerçek, bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır.

77. Bakmaz mısın şu âyetlerimizi inkâr eden ve "Siz ne derseniz deyin, (işte ben yolumda gidecek ve ceza, azap hiçbir şey görmeyeceğim; üstelik) bana mal da verilecek, evlât da verilecek!" diyen kişiye?

78. Yoksa o, gaybı öğrenmenin yolunu buldu veya Rahmân'la yapılmış bir sözleşmesi mi var da (böyle diyor)?

79. Asla! Onun bu söylediklerini yazıp başına dolayacak ve karşılığında ona çektirdikçe çektireceğiz.

80. Kendisi ölüp gidecek, sözü katımızda kalacak ve o, malı da evlâdı da kendisine hiç fayda vermez bir halde Bize tek başına gelecektir.[19]

81. Kendileri için izzet ve kuvvet sebebi olsun diye Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler.

82. Hayır, hayır! İlâh edindikleri o varlıklar (melekler, cinler, peygamberler, azizler, diktatörler), kendilerine yapılan tapınmayı reddedecek ve onlara düşman olacaklardır.

83. Görmez misin ki, kâfirlere (inkârları sebebiyle) şeytanları musallat ediyoruz da, onları her türlü kötülüğe mümkün olan her yolla teşvik ve tahrik edip duruyorlar?

84. Fakat (Rasûlüm), onlar hakkında acele etme, yaptıkları karşısında sabret. Biz, onların günlerini saymaktayız: (kendilerine tanıdığımız süreyi tamamlayacak, imtihan günleri bitecek ve başlarına gelecek gelecektir).

85. Gün gelecek ve kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından kaçınanları, ağırlanacak konuklar sıfatıyla Cennet'te Rahmân'ın ziyafeti etrafında toplayacağız.

86. İşleri–güçleri günah hasadından ibaret inkârcı suçluları ise susamış olarak o yakıcı Cehennem'e süreceğiz.

87. (Kendilerine şefaatçi, işlerinin görülmesi için aracı olsunlar diye Allah'tan başka ilâhlar edinenler bilmelidirler ki,) Rahmân'ın katında (O'na iman, ibadet ve yakınlıkları sebebiyle) kendilerine şefaat hakkı tanınmış olanların dışında kimsenin şefaat etme hakkı ve yetkisi olmayacaktır.

88. Bir de, "Rahmân çocuk edindi!" dediler.

89. Böyle diyen sizler, gerçekten ne çirkin bir şey ortaya attınız!

90. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak,

91. Rahmân'a çocuk isnat ettiler diye.

92. Halbuki çocuk edinmek, asla Rahmân'a yaraşır ve O'nun yapacağı bir şey değildir.

93. Göklerde ve yerde kim varsa, (yaratılışları, hayatları, vücutları ve kendilerini kuşatan cebrî şartlar itibariyle) ancak Rahmân'ın kudret ve iradesi altında ve (kendi adlarına

hayır, şer, fayda, zarar, hayat, ölüm hiçbir şeye malik olmayıp,) her bakımdan O'na muhtaç birer kuldur.

94. O, onların her biri için kendine has kulluk şekli, ömür, vazife ve rızık takdir buyurmuş ve onları tek tek birer kul olarak tescil etmiştir.

95. Ve onların hepsi, Kıyamet Günü O'nun huzuruna (mal, evlât, güç, makam gibi bütün dünyalıklardan, dünyadaki sebep, vasıta ve yardımcılardan soyunmuş) tek tek birer fert olarak gelecektir.

96. Rahmân, iman edip imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar için (gök ve yer ehlinin gönüllerinde) bir sevgi var edecek (ve onlar, şu anda az ve güçsüz de olsalar, her tarafta kabul görecekler)dir.

97. Kur'ân'ı senin dilinle indirip anlaşılmasını kolaylaştırıyoruz ki, kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan, O'na isyandan ve böylece O'nun azabından kaçınanları onunla müjdeleyesin ve yine onunla, inat ve düşmanlıkta direten bir topluluğu ise uyarasın.

98. Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Şimdi o nesillerden varlığını hissettiğin veya sesini duyduğun tek bir kişi olsun var mıdır?

310

19. Kişinin dünyada mal ve evlât sahibi olması, Cenab-ı Allah'ın iman-küfür ayırımı yapmadan takdir buyurduğu kanunlara bağlıdır. Kur'ân-ı Kerim, 79'uncu âyette "Asla!" demekle, inanmayanların mal ve evlât sahibi olacaklarını değil, küfürde ısrarın mal, evlât ve refah getirmeye sebep olacağı iddiasını reddetmektedir. Mal, evlât ve refaha bakarak küfürde ısrar son derece yanlış olduğu gibi, böyle bir inançla küfürde diretmek, dünyada da insanın başına o mal ve evlât sebebiyle büyük gaileler açabilir. İmansızlık, insan ne kadar maddî refah içinde de olsa, aslında ruhta bir cehennem demektir ve ehl-i küfür, dünyada da bu cehennemi yaşar. Onların eğlenceye düşkünlükleri, zahirî sevinç ve gülmeleri, aslında içlerindeki cehennemi, korkunç huzursuzluğu hissetmeme, unutma, uyutma çabası ve kendilerini aldatmaktan başka bir şey değildir. Buna karşılık, ibadetle beslenen gerçek iman ve tatmin ise, insan fakir de olsa, zindanda da olsa kalbde bir cennet meydana getirir. "İman bir tûbâ-i Cennet çekirdeği taşır, Cehennem ise bir Cehennem zakkumu. Mü'min, zindanda da olsa kalben bahtiyar, kâfir, saraylarda da olsa mutsuzdur, bedbahttır."

20. TÂ-HÂ SÛRESİ

Âyet sayısı 135 olan bu sûre Mekke'de inmiştir. Allah Rasûlü'nü teselli ile başlar, Tevhid'i vurgulamakla devam eder ve kendisine ilk vahyin geldiği andan itibaren, başka sûrelerde geçtiğinden çok daha uzun bir şekilde Hz. Musa'yı, mesajını, Firavun'la olan mücadelesini, İsrail Oğulları'nı Mısır'dan çıkarışı ve Tur'da Tevrat'ı almaya gidişini, bu arada kavminin buzağıya tapmaya durmasını ve Hz. Musa'nın buna olan tepkisini anlatmaya geçer. Bir taraftan Hz. Musa'nın Firavun ve sihirbazları karşısındaki zaferlerini ve nihayet Firavun'un ordusuyla birlikte suda boğulmasını anmakla Mekke'de çok zor şartlar altında bulunan Müslümanları teselli eder ve onlara gelecek adına müjde verir, müşriklerin kalblerine de uyarı yüklü korku salarken, bir yandan da, İsrail Oğulları'nın onca olup bitenden sonra Tevrat'ı alma ve Din'i hayata hayat yapma noktasına geldikleri bir anda buzağıya tapmalarını naklederek, muvaffakiyet günlerinde meydana gelebilecek Tevhid'den muhtemel sapmalar karşısında ikazda bulunur. Daha sonra, yine iman esasları etrafında döner ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın getirdiği esasların diğer peygamberlerin getirdiklerinden farklı olmadığına dikkat çeker.

Tâ-Hâ, her ne kadar mukattaat harflerinden ise de, bazı tefsirciler, *Yâ-Sîn*'in insanı, *Tâ-Hâ*'nın ise insan-ı kâmili simgelediği görüşündedirler.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Tâ-Hâ.*

2. Bu Kur'ân'ı sana (onu insanlara tebliğ görevinde bir) meşakkate düşesin diye indirmiyoruz.

3. Onu ancak, iman adına harekete geçirilebilecek kalb taşıyanlar için bir öğüt, bir hatırlatma olarak,

4. Yeri ve yüce gökleri Yaratan'dan tedricî buyruklar halinde indiriyoruz.

5. O Rahman, Arş'a istivâ buyurmuştur.[1]

6. O'nundur göklerde ne var, yerde ne varsa, bu ikisinin arasında ve toprağın altında, yerkürenin içinde ne varsa.

7. Sözü açıktan söylemiş olsan da olmasan da fark etmez; şüphesiz O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8. Allah'tır O, yoktur O'ndan başka hiçbir ilâh. En Güzel İsimler O'na aittir.[2]

9. (Rasûlüm,) sana Musa'nın haberi ulaştı mı?[3]

10. O, (ailesiyle birlikte gece çölde yol alırken) uzaktan bir ateş gördü

ve "Durun, siz burada bekleyin!" dedi ailesine, "bir ateş gördüm. Gidip bir bakayım, bakarsınız bir parça kor alıp getirir veya orada yolu bilen birini bulabilirim."[4]

11. Ateşin yanına varınca kendisine seslenildiğini işitti: "Ey Musa," (diyordu ses):

12. "Bil ki, Ben senin Rabbinim; şimdi pabuçlarını çıkar; çünkü mukaddes Tuva Vadisi'nde bulunuyorsun.[5]

310-311

1. Arş ve ona Cenab-ı Allah'ın istivâsı için bkn: A'râf Sûresi/7: 54, not 11, Hûd Sûresi/11: 7, not 2. Bu âyet, aşağıda gelecek üç âyetle birlikte, Cenab-ı Allah'ın kâinatın Rabbi olarak onun üzerindeki mutlak ve ortaksız hakimiyetini vurgulamaktadır.

2. Allah'ın Güzel İsimleri için bkn: A'râf Sûresi/7: 180, not 39; İsrâ Sûresi/17: 110, not 41.

3. Bu sûreden önce inen Necm (53: 36) ve A'lâ (87: 19) Sûresi gibi sûrelerde Hz. Musa'ya sadece temas edilip geçilmişti. Sûrelerin iniş sırasına göre ilk defa bu sûrede ayrıntılara girilmektedir.

4. Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili başka âyetlerden de anlaşıldığına göre (Neml Sûresi/27: 7; Kasas Sûresi/28: 29) bu hadise, Hz. Musa ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a dönerken meydana gelmiştir. Anlaşılan o ki, Sina çölünde yol alırken gece vakti yollarını kaybetmişlerdi ve hem ısınmaya, hem de ışığa veya onlara yollarını gösterecek birine ihtiyaçları vardı.

5. Ayakkabıyı çıkarma, niteliğini bilemeyeceğimiz şekilde Cenab-ı Allah'ın huzurunda bulunmaktan ve vadinin kudsiyeti de, bu huzura mekân teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, nasıl bazı zaman dilimlerinin kudsiyeti varsa –eğer bu kudsiyet, yine onlardaki ibadet veya birtakım hususî İlâhî tecellilerden kaynaklanmıyorsa– bunun gibi, yeryüzünün bazı yerlerinin de, bilemeyeceğimiz sebeplerle kudsiyeti bulunabilir ve hususî bir İlâhî tecelliye mekân olan Tuva Vadisi de bu yerlerden biridir.

Kasas Sûresi'nde ifade edildiği üzere, Cenab-ı Allah'ın Hz. Musa'ya seslenmesi bir ağacın, yani bir perdenin arkasından olmuştur (28: 30). Bu, vahyin veya Allah'ın peygamberlere konuşmasının üç şeklinden biridir. Kur'ân-ı Kerim'de, Cenab-ı Allah'ın bir beşerle ya böyle perde gerisinden konuşma, ya manâyı kalbe bırakma (özel manâda vahiy) veya melek gönderme dışında başka bir şekilde konuşmadığı ifade buyurulur (Şura Sûresi/42: 51). Peygamber, kendisine perde gerisinden seslenenin veya kalbe manâyı koyanın Allah olduğunu bilir ve bu konuda şüpheye düşmez. Nitekim bu seslenme karşısında Hz. Musa'nın herhangi bir tepki verdiğini Kur'ân nakletmiyor. Vahye muhatap olacak peygamber, artık onu almaya hazırdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Hz. Musa'ya bu ilk vahiy hadisesinden yıllarca önce O'na bir nevî ilim ve hüküm verildiğini ve O'nun muhsinlerden, yani Allah'ı görürcesine davranan biri olduğunu beyan buyurmaktadır (Kasas Sûresi/28: 14).

13. "Seni (rasûl olarak) seçtim; öyleyse şimdi sana vahyolunacak şeyleri iyi dinle.

14. "Şüphesiz Ben Allah'ım, Ben'den başka ilâh yoktur. O halde Bana ibadet et ve Ben'i zikretmek için hakkıyla namaz kıl.[6]

15. "Kıyamet hiç kuşkusuz, (hem de ansızın) kopacaktır; (bu öyle büyük bir hakikattır ki,) herkes (ne için çabalayacaksa onun için çabalasın ve) ne için çabalamışsa onun karşılığını görsün diye Kıyamet'in vaktini bütün bütün gizli tutuyorum.

16. "Kıyamet'e inanmayan ve arzularının, ihtiraslarının peşinden gidenler, ona inanmak ve onunla ilgili gerçekleri anlatmaktan sakın seni alıkoymasın; yoksa helâk olursun.[7]

17. "Şu sağ elinde tuttuğun nedir ey Musa?"

18. "O, benim asâmdır (değneğimdir);" dedi, "ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak çırparım; ayrıca daha pek çok ihtiyaçlarımı karşılarım onunla."

19. Allah, "Bırak onu yere Musa!" buyurdu.

20. Musa da bıraktı. Bir de ne görsün: asâ, hızla kıvrılıp sürünen bir yılan oluvermiş!

21. "Tut onu!" buyurdu Allah, "Korkma, onu eski haline iade edeceğiz.

22. "Şimdi de elini koynuna sok; bir başka âyet (mucize) olarak hiç pürüzsüz ve kusursuz, parlak mı parlak çıkacaktır o.

23. "Bunları, (Bize ve kudretimize işaret eden) en büyük delillerimizden bir kısmını sana gösterelim diye yaptık.

24. "Firavun'a git, çünkü o gerçekten çok azgınlaştı."

25. Musa, "Rabbim," diye yalvardı, "göksümü genişlet.

26. "İşimi kolaylaştır.

27. "Dilimde bir bağ var, onu çöz.

28. "Ta ki, sözümü iyi anlasınlar.

29. "Ailemden birini bana yardımcı kıl.

30. "Kardeşim Harun'u.

31. "O'nunla beni takviye buyur.

32. "O'nu bu işime ortak et.

33. "Ki, Sen'i gerçekten çok tesbih ve tenzih edelim.

34. "Sen'i gerçekten çok zikredelim.

35. "Sen, zaten bizi her halimizle çok iyi görmekte ve bilmektesin."[8]

36. Allah buyurdu: "Şüphen olmasın ki Musa, istediklerin sana verilmiştir.

37. "Nitekim sana daha önce de bir lütufta bulunmuştuk.

6. Burada ibadetten sonra ayrıca namazın anılması, namazın önemi ve ibadetlerin başı olması sebebiyledir.

7. İslâm, dört temel esasa oturur ve Kur'ân-ı Kerim, bu dört temel esas etrafında döner. Bunların birincisi ve bütün esasların, bütün hakikatların başı, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktır. Nitekim Hz. Musa'ya ilk mesaj da bu olmuştur. Allah'a iman ve O'nun Allah oluşu, O'na ibadeti gerektirir; dolayısıyla ibadet, esaslardan bir diğeridir. Her ne kadar Âhiret, imanın şartlarından biri olarak ikinci esas ise de, Ulûhiyet veya Yaratan-yaratılan, Rab-kul münasebeti ibadeti gerektirdiğinden, burada ikinci olarak anılmıştır. Kıyamet ve Âhiret, dünyanın ve insanın yaratılışının ve insanın dünyadaki hayatının bir finalitesi, bir bakıma ille-i gaiyesi, varlık sebebi olarak, İslâm'ın dört temel esasından ikincisidir. Üçüncü esas, Peygamberliktir ki, o da Cenab-ı Allah'ın Rab oluşunun (Rubûbiyet) ve hem kâinatı, hem insanı yaratmasının gereğidir. Cenab-ı Allah (c.c.), Kendisini tanıtmayacak, kâinatı ve insanı yaratmaktaki gayesini ve insandan neler beklediğini bildirmeyecek, ayrıca insana ondan beklediklerini yerine getirebilmesi için bir rehber tayin etmeyecek olsaydı, yaratmanın manâsı olmazdı. İslâm'ın bu dört temel esası içinde ibadetle birlikte anılan adalet vardır ki, 16'ıncı âyet, fert ve toplum planında insan hayatı adına buna da işarette bulunmaktadır. Kısaca, Hz. Musa'ya gelen daha ilk vahiyde Kur'ân'ın da, daha önceki bütün İlâhî kitapların da etrafında döndüğü ve bütün peygamberlerin tebliğ ettiği el-İslâm'ın temel esasları ortaya konmuştur.

8. Hz. Musa, denebilir ki doğumundan itibaren Firavun'un sarayında yetişmişti. Firavun, bir isim olmayıp, Hiksoslardan sonra Mısır'a hakim olan sülâleden gelen krallara verilen unvandır. Kitab-ı Mukaddes'te kayıtlı olduğuna ve merhum Mevdûdî gibi müfessirlerin de kabûl ettiğine göre, Hz. Musa'nın gönderildiği Firavun, sarayında yetiştiği Firavun'un oğluydu ve birlikte büyümüşlerdi. Bu Firavun, İsrail Oğulları'na çok büyük işkenceler yapıyordu. Hz. Musa da, kavminden birini korumak isterken tek bir darbede kazaen bir Mısırlının ölmesine sebep olmuş ve kendisinin arandığını duyunca Medyen'e gelmişti. Burada 10 yıl kadar kaldıktan sonra, şimdi risalet vazifesiyle tekrar Firavun'un sarayına dönüyordu. Kendisini bekleyen tehlikeler çok, şartlar çok ağırdı. Karakter olarak da celâl yanı ağır basan Hz. Musa (a.s.), sabır ve tahammül adına Cenab-ı Allah'tan (c.c.) göksünün genişletilmesini, yani gerek Firavun'dan gerekse kavminden göreceği hakaretler, yanlış davranışlar karşısında kendisine katlanma, ayrıca Din'i ve murad-ı İlâhî'yi hakkıyla anlama gücü ve kapasitesi vermesini, bilgi ve hitabetinin güçlendirilmesini ve kardeşi Hz. Harun'un, bilhassa çok iyi bir hatip olduğu için risalet görevinde yardımcı bir rasûl, hattâ bu görevinde ortak olarak kendisine verilmesini dilenmiştir. Bir kul ve peygamber olarak gayesi de, Cenab-ı Allah'ı hakkıyla ve elden geldiğince çok zikredebilmek, O'na daha çok tesbihte bulunabilmekti.

Hz. Musa (a.s.), duasını bağladığı "*Sen, zaten bizi her halimizle çok iyi görmekte ve bilmektesin.*" sözüyle de, bir insan olarak acz ve fakrını Dergâh-ı İlâhî'ye bir şefaatçi olarak göndermiştir.

38. "İlham edilmesi gerekeni annene ilham etmiş, (kalbini şöyle yönlendirmiş)tik:

39. "Oğlun Musa'yı bir sandığa koyup, sonra da sandığı suya bırak." Su O'nu alıp sahile götürecek ve orada O'nu Benim de, (İsrail Oğulları içinde doğan erkek çocukları öldürmeye karar vermiş bulunan, dolayısıyla) O'nun da düşmanı (Firavun) alacaktı. "Ey Musa, seni görüp tanıyanların kalbine senin için bir sevgi bıraktım; sana her ne yapılıyorsa nezaretim ve inayetim altında yapılıyordu.

40. "(Annenin talimatı üzerine) kız kardeşin, durumunu araştırmak üzere saraya ulaşabilmişti ve seni emzirecek birisini arayan saray halkına, 'Ona gerçekten iyi bakacak birini size buluvereyim mi?' diyordu. Böylece seni annene kavuşturduk ki, gözü aydın olsun ve üzülmesin. Derken sen büyüdün ve (kazaen) bir adam öldürmüştün de, seni onun getireceği belâ ve sıkıntıdan kurtarmıştık. Ardından seni, her bakımdan tam kemale ermen için çeşitli iptilâlardan geçirdik. Bu sebeple Medyen halkı arasında yıllarca kaldın ve nihayet ey Musa, gerekli kıvama ve senin için takdir buyrulan konuma geldin.

41. "Seni Kendim için, Bana ait bir vazife için seçip lütuflarımla yetiştirdim.

42. "Şimdi, sen ve kardeşin, size ihsan ettiğim ve daha da ihsan edeceğim mucizelerimle gidin ve imana davet vazifenizde katiyen gevşeklik göstermeyin.

43. "Firavun'a gidin, çünkü o gerçekten çok azgınlaştı.

44. "Ama ona tatlı, yumuşak bir şekilde hitap edin. Olur ki öğüt dinler ve aklını başına alır veya hiç olmazsa kalbinde bir hareketlenme olur da biraz kendine gelir."[9]

45. Musa ve Harun, "Rabbimiz," dediler, "birden üzerimize gelip, tebliğimizi tamamlamaya imkân vermemesinden veya daha da azgınlaşıp, zulüm ve inkârında ileri gitmesinden endişe ediyoruz."

46. Allah, "Endişelenmeyin," buyurdu, "çünkü Ben, daima sizinle beraberim; söylenen her şeyi işitir ve olan her şeyi görürüm.

47. "Ona varın ve şöyle deyin: 'Biz, (seni yaratan, yaşatan ve rızıklandıran) Rabbinin iki elçisiyiz. İsrail Oğulları'nı bizimle gönder ve onlara daha fazla işkence etme. Şurası kesin ki, sana Rabbinden apaçık bir delille geldik. Saadet ve nihaî kurtuluş, ancak Allah'ın yolunda gidenleredir.

48. 'Buna karşılık, inan ki bize (Allah'ın Mesajı'nı) yalanlayıp, ondan yüz çevirenin göreceği de azaptır diye vahyolundu'."

49. (Musa ve Harun, Firavun'a varıp, Allah kendilerine ne emretmişse onu yerine getirdiler. Firavun, cevap olarak,) "Sizin Rabbiniz de kimmiş ey Musa?" dedi.

50. "Rabbimiz," diye cevap verdi

Musa, “her şeyi yaratan, sonra da onu yaratılış gayesine uygun yola koyandır.”

51. Firavun, “Madem öyle,” dedi, “ya daha önce yaşamış gitmiş ve artık kendilerinden haber alınamadığı gibi, izleri de kalmamış nesiller ne olacak; yaptıklarının karşılığını nasıl görecekler?”

52. Musa cevap verdi: “Rabbim onları bilmektedir ve hepsini bütün yaptıklarıyla birlikte bir deftere kaydetmiştir. Rabbim şaşırmaz, yanlış yapmaz ve unutmaz.”

53. O’dur ki, yeryüzünü sizin için bir beşik yaptı ve orada sizin için yollar, geçitler açtı; gökten de bir tür su indiriyor. O su ile türlü türlü bitkilerden çift çift bitiriyoruz.

54. Hem kendiniz yiyin, hem hayvanlarınıza yedirin. Hiç şüphesiz bunda heva ve heveslerinin yönlendirmediği gerçek akıl sahipleri için nice dersler, (iman hakikatları adına nice deliller) vardır.

55. Sizi de (ey insanlar, bitkilerin bittiği) aynı topraktan yarattık ve yeniden sizi oraya iade ediyoruz. Bir başka defa sizi yine oradan çıkaracağız.

56. İşte, Firavun’a (kâinattaki bütün bu âyetlerimizi takdim ettik ve daveti boyunca Musa’ya verdiğimiz) bütün mucizelerimizi gösterdik, fakat o, (hiçbirine itibar etmeden Mesajımızı) yalanladı ve gerçeği kabul etmemekte diretti.

57. “Musa!” dedi: “Sen, sihirbazlığınla bizi şu ülkemizden çıkarmak için mi geldin?

58. “Şunu bil ki, sihrine mukabil aynı sihirle sana karşı koyacağız. Şimdi, aramızda sonradan üzerinde caymayacağımız bir buluşma vakti tayin et de, düz, geniş bir alanda karşılaşalım.”

59. Musa, “Buluşma vaktimiz bayram günü olsun ve halk, kuşluk vakti toplansın!” dedi.[10]

60. Firavun, işlerini ayarlamaya girişti; bütün tuzak imkânlarını seferber etti ve en üstün sihirbazlarını topladı; sonra da buluşma yerine geldi.

61. Musa, (önce herkese tebliğde bulunarak) dedi ki: “Yazık size! (O’nun apaçık delillerine sihir diyerek, size olan Mesajı’nı sizi ülkenizden çıkarmak içinmiş gibi çarpıtarak ve O varken başka rabler, ilâhlar edinerek) Allah hakkında yalanlar uydurmak suretiyle O’na iftirada bulunmayın. Yoksa üzerinize öyle bir musibet gönderir ki, kökünüzü keser. Şurası bir gerçek ki, her kim Allah’a iftirada bulunursa muhakkak hüsrana uğrar.”

62. (Bu tebliğ ve ikaz üzerine sihirbazlar,) birbirleriyle ihtilâfa düşüp tartışmaya giriştiler. (Durumu gören Firavun ve adamları olaya müdahale ederek, sihirbazlarla) gizlice konuştular:

63. “Bakın,” dediler, “bu ikisi var ya, birer sihirbazdır; sihirleriyle sizi ülkenizden çıkarmak ve tuttuğunuz

örnek yolu ve hayat tarzınızı yok etmek istiyorlar.

64. "Şimdi bütün imkânlarınızı bir araya getirin ve bütün hünerinizi ortaya koyun. Meydana da birlikte ve omuz omuza çıkın. Bugün hangi taraf üstün gelirse, sonunda kazanacak ve gülecek olan da o taraftır."[11]

313-314

9. Âyet-i kerimede *olur ki* kelimesiyle belirsizlik ifade eden ihtimal, tabiî ki Cenab-ı Allah'a ait değildir. Cenab-ı Allah (c.c.), elbette Firavun'un nasıl tepki vereceğini ve iman edip etmeyeceğini biliyordu. Buradaki ihtimal, tebliğe muhatap herkes için aynı derecede geçerlidir ve tebliğde bulunan adına bir ümidi ifade etmektedir. Yoksa bir insan, karşıdakinin hiç inanmayacağını baştan bilse, o takdirde tebliğindeki kararlılığı sarsılabilir.

10. Hz. Musa'nın bu teklifi çok önemlidir. Hz. Allah'ın bu yüce rasûlü (a.s.), insanların normal zamandakinden daha farklı bir halet-i ruhiyede bulunacağı bir günde ve o günün bütün insanların toplanabileceği bir vaktinde randevu vermekle, hem mesaj ve misyonuna olan mutlak güvenini ortaya koymuş oluyordu, hem de Firavun'a ve inancına en büyük darbeyi vuracak, mesajını da en reddedilmez pozitif delillerle herkesin önünde ilan etmiş olacaktı.

11. Tarih, sürekli çevrimler, aynıyla değilse de misliyle tekrarlar kuşağıdır. Hz. Musa ile Firavun'un, hakkın, doğrunun ve adaletin temsilcisi ile bâtılın, yanlışın ve zulmün temsilcisinin karşılaşmaları, tarih boyu birbirinin aynısı olmuştur. Kur'ân da hadiseleri öyle sunar ki, bu sunuşta bütünüyle tarihi, bütün sebep ve sonuçları, aktörleri ve figüranlarıyla hadiseleri bulmak ve tanımak mümkündür.

İslâm, hiçbir zaman insanları yok etmek, mağlûp ve rezil etmek gibi bir gaye taşımaz; o, insanı yüceltmek için gelmiştir. Bu bakımdan Hz. Musa (a.s.), mücadele başlamadan önce karşısındakilere tesirli bir va'z ve ikazda bulunmuştur. Hz. Yusuf (a.s.) ile başlayan süreçte Mısır'da gerek yönetimde gerekse halk arasında İslâm belli bir hakimiyet kazanmıştı. Dolayısıyla onun izleri, elbette insanların zihinlerinde ve kalblerinde de kısmen yaşamaktaydı. Firavunlar döneminde ülkede, öyle anlaşılıyor ki, hem maddî yanıyla kimya, hem de manevî diyebileceğimiz yanıyla simya hayli gelişmişti ve sihirbazlar, Mısır'ın en önde bilginleri ve aydınlarıydı. Şüphesiz ülkeyi iyi tanıyan Hz. Musa (a.s.), 61'inci âyette ana hatlarıyla verilen nasihat ve ikazıyla, hem asıl vazifesi olan tebliğini yapıyor, hem de muhtemel bir İlâhî cezaya karşı onları uyarıyordu. Nitekim va'zı gerekli tesiri yapmış ve sihirbazlar arasında anlaşmazlık baş göstermişti. Ama, her zaman olduğu gibi zulmün asıl gücü, o dönemde Firavun ve adamları hemen devreye girerek onlardaki anlaşmazlığı gidermeye çalıştılar; bir yandan onları, "*Musa ve Harun, sizin gibi birer sihirbazdır*;" iftirasıyla yüreklendirir, bir yandan, "*ama onlar, sizi ülkenizden çıkarmak istiyor; tuttuğunuz örnek yolu, dininizi, hayat tarzınızı yok etmek istiyor*." diyerek korkutur ve tahrik ederken, bir yandan da va'dlerde bulunuyorlardı. Bu va'di de, Firavun'un ağzından, A'râf Sûresi/7: 114 ve Şuarâ Sûresi/26: 42'de okuyoruz: "*Eğer galip gelirseniz, gözdelerim olacaksınız*."

65. Nihayet meydana çıkılınca sihirbazlar, "Ey Musa," diye meydan okudular, "ister sen elindekini bırak, istersen ilk bırakan biz olalım!"

66. Musa, "İyisi mi siz bırakın!" dedi. Ortaya ne çıkmayagörsün: sihirbazların ipleri ve değnekleri, yaptıkları sihir sebebiyle Musa'ya sanki kıvrılarak hareket ediyorlarmış gibi göründü.

67. Musa, birden içinde bir endişe duydu.[12]

68. "Musa, endişe etme!" dedik, "Hiç şüphesiz her bakımdan üstün olan sensin ve muhakkak galip geleceksin.

69. "Sağ elinde tuttuğun asâyı ortaya bırak, onların yaptıkları bütün o sunî şeyleri derhal yutacaktır. Onların bütün yaptıkları sihirbaz oyunundan ibarettir. Sihirbaz her ne türlü sihir yaparsa yapsın, neticede katiyen muvaffak olamaz."

70. (Her şey, Musa'ya söylediğimiz şekilde cereyan etti ve) neticede sihirbazlar, "Biz, Harun ve Musa'nın Rabbi'ne iman ettik!" diyerek secdeye kapandılar.

71. Firavun, "Benden izinsiz O'na iman ettiniz ha?" dedi. "Görüyorum ki, size büyüyü öğreten asıl ustanız şu Musa imiş. Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kesecek ve sizi hurma dallarında sallandıracağım. Hangimizin, (şu Musa ile Harun'un Rabbinin mi, yoksa benim mi) azabım daha şiddetli ve devamlıymış, işte o zaman anlayacaksınız."[13]

72. "Mümkün değil;" dedi sihirbazlar, "önümüzde cereyan eden bunca açık delile ve bizi belli hususiyetlerle Yaratan'a seni asla tercih edemeyiz. Hakkımızda hangi hükmü verirsen ver. Senin hükmün ancak bu dünyada geçer.

73. "Biz, Rabbimize iman ettik. O'nun günahlarımızı ve bu arada bizi yapmaya zorladığın sihir günahını bağışlayacağını umuyoruz. Mükâfatlandırmada en hayırlı olan da, azabı en kalıcı olan da Allah'tır."

74. Doğrusu, kim Rabbine dünyada sürekli hasat ettiği günah yükünü yüklenmiş inançsız bir suçlu olarak gelirse, onun hakkı Cehennem'dir. Orada öyle bir azap çeker ki, ne ölür kurtulur, ne de yaşama denebilecek bir hayatı olur.

75. Buna karşılık kim de meşrû, yerinde, sağlam ve ıslaha dönük işler yapmış bir mü'min olarak gelirse, bu kutlu zatlar için ise pek yüksek mevkîler vardır.

76. (Ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmakların aktığı sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri; orada sonsuzca kalacaktır onlar. İşte, (her türlü yanlış inançtan ve kötülüklerden) arınanların mükâfatı budur.

12. Büyücüler, iplerini ve değneklerini atınca, büyü sebebiyle Musa yüzlerce yılanın kıvrıla kıvrıla hareket ettiğini hissetti ve içinde hafif bir korku, bir endişe belirdi. Bir anlık içte beliriveren bu endişe, tamamen beşerîdir ve peygamberde de olabilir. Ayrıca, büyünün peygambere tesiri de caizdir. Büyücüler orada bulunan herkesin bakışlarını büyülemiş, onları dehşete düşürmüş ve çok büyük bir büyü ortaya koymuşlardı (A'râf Sûresi/7: 116).

13. Firavun'un tavrı, her zamanki diktatörlerin tavrıdır. Nemrut ve adamları da Hz. İbrahim karşısında aynı şekilde davranmıştı; fikrî münazarada kesin mağlubiyete uğrayınca, Hz. İbrahim'i ateşe atmışlardı. "*Firavun'un gücü ve izzeti hakkına, galip gelen biz olacağız*!" (Şuarâ Sûresi/26: 44) diye oyunlarına başlayan, fakat Firavun'un ve izzetinin hiçbir işe yaramadığını gören sihirbazlar, elbette sihir ile gerçeği ayırt edebiliyorlardı. Hz. Musa'nın yaptığının sihir olmadığını görünce hemen iman ettiler. Fakat Firavun, bu açık gerçek karşısında da diretti. Hadise, bütün halkın önünde cereyan ediyordu. Dolayısıyla halkın da o anda iman etmesi, en azından iman adına içlerine bir ışığın düşmesi normaldi. Firavun'un korktuğu da şüphesiz bu idi; bir yandan yenilgiyi hazmedememe, diğer yandan halkın iman etmesi karşısında makam ve mevkiinden olma tehlikesi birleşince, işi tehdit, işkence ve katliam noktasına götürdü.

Âyet, bütün diktatörlerle ilgili bir gerçeği daha nazara vermektedir. Onlar ne derse halk onu yapmalı, o kadar ki, halkın nasıl düşüneceğini, neye inanacağını da onlar belirlemelidir. Yani onlar, zihinlere de, kalblere de hükmetmeye çalışırlar.

Hak Din'in temsilcisi ve bilhassa tebliğcilerine peygamberlerin mucizelerinden ve galibiyetlerinden çıkan önemli bir ders vardır. Her peygambere mucize, o peygamberin döneminde hangi ilim revaçta ve gelişmiş ise onun cinsinden verilmiş ve peygamber, o mucize ile o ilmi aşmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar, aşkın ve kamu vicdanında kabul görecek hususiyetlerin, faziletlerin yanısıra, kendi dönemlerindeki ilmi veya ilimleri aşan bir ilmî ve teknik üstünlüğe de sahip olmalıdırlar.

77. (Hadiseler bir noktaya geldi ve) Musaya, "Kullarımı gece yola çıkar!" diye; (Firavun ordusuyla onları takip ederken denize ulaştıklarında) "Asanla denize vur ve kullarım için bir yol aç!" diye; (suyun içinde açılmış yolda giderlerken) "Artık ne Firavun'un yetişmesinden korkun, ne de boğulmaktan endişen edin!" diye vahyettik.

78. Ordusuyla onları takip eden Firavun, peşlerinden suda açılan yola girdi; ama deniz üzerlerine kapanıp, onları öyle bir yutuverdi ki!

79. Firavun, halkını saptırmış, yanlış yola sürüklemişti; o, onları asla doğruya yöneltmedi.[14]

80. Ey İsrail Oğulları! Gerçek şu ki, sizi düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ yanında Musa vasıtasıyla sizinle sözleşme yaptık (ve size Tevrat'ı verdik. Çölde aç kalmayasınız diye) size kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik.

81. Size verdiğimiz rızıkların temiz, sağlıklı ve helâl olanlarından yiyin, ama bu hususta (nankörlük, harama sapma, israf ve konulan sınırları çiğneme gibi yollarla) taşkınlık yapmayın. Aksi halde gazabım üzerinize hak olur ve tepenize iniverir. Kimin üzerine gazabım hak olur da tepesine iniverirse, artık o bir uçuruma yuvarlanmış ve helâk olup gitmiştir.[15]

82. Şurası da muhakkak ki, tuttuğu yanlış yol ve işlediği günahlardan tevbe ile vazgeçen ve iman edip, imanı istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha dönük işler yapan, sonra da bir daha yanlış yola sapmayıp, doğruda sebat eden her kim olursa olsun, onun için ise çok bağışlayıcıyımdır.

83. (Musa, sözleşmemiz gereği Tevrat'ı almak için dağa geldiğinde), "Ey Musa," dedik, "seni böyle aceleyle kavminden ayrılıp, buraya gelmeye sevkeden nedir?"

84. "Onlar," diye cevap verdi Musa, "onlar, benim izimdedirler. Ben ise Rabbim, sırf Sen'in rızan için bir an önce Sana kavuşmak maksadıyla acele ettim."

85. Allah, "Ama bil ki," buyurdu, "sen ayrıldıktan sonra kavmini (imanın kalblerine tam oturmamış olması sebebiyle) bir imtihana maruz bıraktık. Samirî, onları (içlerinden pek çoğunu) yoldan çıkardı."[16]

86. Musa, oldukça kızgın ve üzüntülü olarak halkına döndü. "Ey halkım," dedi, "Rabbiniz size, (dünya ve Âhiret saadetiniz adına Tevrat'ı vermek ve çevresini bereketlerle donattığı o mübarek topraklara sizi yerleştirmek gibi) güzel bir va'dde bulunmadı mı? Sizden ayrılışımın üzerinden uzun bir zaman mı geçti, yoksa Rabbinizden ağır bir cezaya müstahak olup onun üzerinize inmesini mi diliyorsunuz da, bana olan sözünüzden hemen caydınız?"

87. "Biz," dediler, "sana verdiğimiz sözden, bizzat kendimizden kay-

naklanan iradî bir tasarrufla caymadık. Fakat üzerimizde o topluluktan (Mısırlılardan) kalma ziynet eşyaları vardı ve bunlar bize yük oluyordu. Onları bıraktık. Samirî de eritmek için onları ateşe attı."

316

14. Hz. Musa ve büyücüler arasındaki bu hadise ile İsrail Oğulları'nın Mısır'dan çıkışı arasında olup bitenler için bkn: A'râf Sûresi/7: 127–135.

15. 80 ve 81'inci âyetlerde hatırlatılan hadiseler, ikazlar ve arkasından olup bitenlerin tafsilatı için bkn. Bakara Sûresi/2: 51, 57 (not 67); 61 (not 73); A'râf Sûresi/7: 142 (not 26).

16. Maalesef Peygamberlerle ilgili ve onlar hakkında düşünülemeyecek bazı yakışıksız hadiselere yer veren Kitab-ı Mukkaddes'te (*Çıkış*, 32: 4, 24) altın buzağı heykeli yapıp, İsrail Oğulları'nı saptıranın Hz. Harun olduğu kaydedilmektedir. Oysa Hz. Harun (a.s.), risalet görevinde Hz. Musa'ya ortak ve yardımcı büyük bir rasûldür. Kur'ân-ı Kerim ise doğruyu haber vermekte ve buzağıyı yapanın Samirî isimli biri olduğunu bildirmektedir.

Kur'ân'da Samirî, belirlilik takısıyla es-Samirî şeklinde geçmektedir. Gerek bu takı, gerekse kelimenin sonundaki nisbet 'y'si, onun bir isimden çok, bir kabile veya yer nisbeti olduğu intibaı vermektedir. Yani Samirî, Samarya adlı bir şehir ve kabileye ait biri olabilir. Her ne kadar oryantalistler, Samarya (Samiriye) adlı şehrin M.Ö. 925'te İsrail krallığının başşehri olarak kurulduğundan hareketle Kur'ân'a ve Peygamberimiz'e dil uzatmaya kalksalar da, bizzat Kitab-ı Mukaddes, Samiriye'nin Kral Omri tarafından Şemer adlı birisinden alınmış bir tepe olduğunu ve şehrin bu tepe üzerine kurulduğunu kaydeder (*1 Krallar*, 16: 24). Samirî, buradan biri olabileceği gibi, Hz. İbrahim zamanında Irak'ta yaşayan Sümerlerden daha sonra Mısır'a göçmüş biri de olabilir. Bilindiği gibi, Hz. İbrahim'den iki nesil sonra Hz. Yusuf zamanında Mısır'da hükmeden Hiksoslar, Suriye'den göç etmişlerdi.

Samirî'nin gerçek adının Harun olması ve daha sonra İsrail Oğulları'nın ve Tevrat yazarlarının bunu Hz. Harun ile karıştırmış olmaları da mümkündür. Kur'ân, Hz. Harun gibi bir rasûlü böyle bir isnattan temizleyerek, Kitap Ehli'ne yardımcı olmaktadır. Kaldı ki, Kitab-ı Mukaddes, bir yandan buzağı yapma işini Hz. Harun'a yüklerken, başka yerlerde ise kendisiyle çelişmektedir. Çıkış 32: 27–28'de Hz. Musa'nın Levililere buzağıya tapma gibi "korkunç günahı" işleyenlerin hepsini öldürmelerini emrettiği ve 3000'e yakın insanın öldürüldüğü kaydı vardır. Ayrıca, yine Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Musa, kavminin bağışlanması için Rab'be müracaat ederek, "Lütfen günahlarını bağışla, yoksa yazdığın kitaptan adımı sil!" demiş, Rab ise, "Kim (buzağıya taparak) bana karşı günah işlediyse onun adını sileceğim." buyurmuştur (*Çıkış*, 32: 32–33). Aynı Kitab-ı Mukaddes, *Sayılar* 18: 5–7'de, Rab'bin Hz. Harun'la konuştuğunu ve Ma'bed'in korunması ve hizmetini ebediyen O'na ve oğullarına verdiğini belirtmektedir. Demek oluyor ki, Hz. Harun'un ismi kitaptan silinmemiştir; o halde O, buzağıya tapma günahından sorumlu değildir.

88. Samirî, sonra o ahali için böğürmesi olan bir buzağı heykeli döküp çıkardı ve kendisine destek olanlarla birlikte, "Aslında ilâhınız budur, Musa'nın ilâhı da budur, fakat O unuttu ve başka ilâh aramaya çıktı." dediler.

89. Acaba hiç görmüyorlar mıydı ki, o buzağı heykeli, kendilerine mukabele için tek bir söz bile söyleyemiyordu; –o halde, ilâh diye kendisine dua ettiklerinde dualarına nasıl karşılık verebilecekti?– zarar ve fayda adına da hiçbir güce sahip değildi ki, ne onlardan bir zararı savabilsin, ne de onlara en küçük bir fayda sağlayabilsin.

90. Kaldı ki, Harun kendilerini uyarmıştı da: "Ey halkım," demişti, "bakın, bu heykel ile bir imtihana maruz bırakıldınız. Hiç kuşkusuz sizin Rabbiniz Rahmân'dır; O, çok merhametli ve bağışlayıcıdır; dolayısıyla gelin bana uyun ve emrime itaat edin."

91. "Musa yanımıza dönünceye kadar onun karşısında boyun büküp tapınmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!" dediler.

92. Musa dönünce, (kardeşi Harun ile halkı arasında geçenlerden habersiz, kardeşine çıkıştı ve) "Harun!" dedi, "onları sapmış gördüğünde sana ne engel oldu da,

93. "Benim yolumca gitmedin? Yoksa emrime karşı mı geldin?"[16]

94. Harun, "Ey anamın oğlu!" dedi, "lütfen sakalımdan ve başımdan tutup da beni böyle sarsıp durma. (Bir defa, bu topluluk beni bir hiç yerine koydu ve linç edip öldürmeye kalktı. Sonra, olup bitene kesin bir müdahalede bulunmaktan sakındım. Çünkü) 'İsrail Oğulları arasına tefrika soktun; sözümü de dinlemedin!' demenden korktum."[17]

95. Musa, bu defa Samirî'ye dönerek, "Nedir bu yaptığın korkunç şey?" dedi.

96. Samirî, "Ben," diye cevap verdi, "onların göremedikleri bir şeyi fark ve idrak ettim de, Elçi'nin izinden bir avuç dolusu (toprak) aldım ve onu (ateşteki ziynet eşyalarının üzerine) attım. Böyle yapmayı nefsim bana hoş gösterdi."

97. "Terket burayı!" dedi Musa, "Bundan sonra tek başına vahşî gibi bir hayat yaşayacak ve kimseye karışmayacaksın; sana yaklaşacak olana da hastalıklarından dolayı 'Bana dokunma!' diyeceksin. Hem senin için asla kaçıp kurtulamayacağın bir ceza daha var. Bak şu karşısında boyun büküp tapındığın 'ilâh'ına! Biz onu yakacak, sonra un-ufak edip denize savuracağız."[18]

98. "(Ey halkım!) Sizin ilâhınız ancak Allah'tır, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyi ilmiyle kuşatmıştır."

16. Hz. Musa (a.s.), Tûr'a çıkmadan önce Hz. Harun'u kavmi içinde vekil bırakmış ve O'na, "*Kavmim içinde vekilim olarak kal ve daima ıslahçı olup onları güzelce yönet; sakın ha, bozguncuların yoluna uyma*!" diye tembihte bulunmuştu (A'râf Sûresi/7: 142).

17. Daha önce de ifade edildiği gibi (meselâ: A'râf Sûresi/7, not 32; Hicr Sûresi/15, not 10; Meryem Sûresi/19, not 1) Kur'ân-ı Kerim, bir hadiseyi değişik yerlerde anlatırken, o hadisenin o yerde ele alınan konuyla alâkalı kısmını nakleder. Dolayısıyla, halkının buzağı heykeline tapmaya başlaması karşısında Hz. Musa'nın Hz. Harun'a tepkisini naklederken, burada konunun işlenişi ve onunla verilmek istenen ders gereği sadece Hz. Harun'un, "'*İsrail Oğulları arasına tefrika soktun; sözümü de dinlemedin!' demenden korktum*." sözü verilmektedir. Bu, Hz. Harun'un başka bir şey yapmadığı manâsına gelmez. O, A'râf Sûresi'nde (âyet: 150) buyurulduğu üzere, Tevhid'e karşı girişilen bu ihtilâli önlemek için elinden geleni yapmış, o kadar ki kavmi, üzerine çullanmıştı ve O'nu neredeyse linç edip öldürecekti. Ama Hz. Harun'u (a.s.) daha fazla ileri gidip, bu ihtilâli bütünüyle bastırmaktan asıl men eden, İsrail Oğulları arasında çıkabilecek ve geri dönülmesi imkânsız bir tefrika idi. Böyle bir tefrikanın çıkmaması için kardeşini bekledi; zaten kardeşi belli bir süre için gitmişti. Buradan, bir topluluk içinde tefrikanın ne kadar zararlı olduğunu anlıyoruz.

18. Başkalarının görmeyip de Samirî'nin gördüğünü, fark ve idrak ettiğini ve Elçi ile Elçi'nin izinden aldığını iddia ettiği şey konularında farklı mütalâalarda bulunulmuştur. Görüşlerin üzerinde toplandığı üç ana nokta şudur:

Samirî, Hz. Cebrail'i at üzerinde görmüş ve o atın izinden bir avuç toprak alıp, içinde ziynet eşyalarının eridiği ateşe atmıştır. Yaptığı buzağı heykeli bundan dolayı ses vermiştir.

Ebû Müslim İsfahanî'nin Fahreddin Razî ve günümüzde Muhammed Esed tarafından da kabul gören görüşüne göre ise, Samirî elçi Hz. Musa'nın dininden biraz "almış", fakat bu dinde başkalarının göremediği bazı hususların güya yanlış olduğunu görmüş, sonra o dinden kabul ettiğini de atmıştır. Mevdûdî gibi müfessirler, bu görüşü haklı olarak şiddetle eleştirirler. Âyetin zahirî manâsını almaya mani bir durum söz konusu değilse, mecaza gidilmez. Kaldı ki, böyle bir yorum son derece zorlama bir yorumdur.

Merhum Mevdûdî ve Seyyid Kutup, Samirînin maden eritme ve ondan heykel yapma gibi sanatlarda mahir biri olduğunu, Elmalılı Hamdi Yazır'ın da katıldığı üzere, yaptığı buzağı heykelinde bıraktığı boşluklardan giren hava sayesinde ona böğürme gibi bir ses verebildiğini, İsrail Oğulları'nı bilerek saptırdığını ve Hz. Musa karşısında da, "*Ben, onların göremedikleri bir şeyi fark ve idrak ettim de, Elçi'nin izinden bir avuç dolusu (toprak) aldım ve onu (ateşteki ziynet eşyalarının üzerine) attım*." şeklinde yalan uydurduğunu, ilgili âyetin Kur'ân'ın bunları ondan naklinden ibaret

bulunduğunu belirtirler. Bu görüş, diğerlerinden çok daha makul bir görüş olmakla birlikte, burada şu nokta üzerinde durmak gerekmektedir:

İsrail Oğulları, halkının çiftçi olması hasebiyle sığıra da tapılan eski Mısır'da sığıra tapmadan çok etkilenmişlerdi. Bu etkiyi Kur'ân-ı Kerim, buzağı heykeline tapma konusunda, "*buzağı (sevgisi) kalblerine içirilmişti*" şeklinde ifade buyurur (Bakara Sûresi/2: 93). Ayrıca, puta tapma veya putlardan ilâhlar edinme duygusu ve temayülü de taşıyorlardı ki, bu da, Mısır'dan çıkışlarında çölde yol alırlarken rastladıkları bir kavimde puta tapıldığını gördükleri anda Hz. Musa'dan, "*Nasıl şunların birtakım ilâhları varsa bizim için de öyle bir ilâh tayin et*!" (A'râf Sûresi/7: 138) şeklindeki isteklerinde ortaya çıkmıştı. Bundan başka, kavmin içinde paraya, ziynete ve altına düşkün olanlar da çoktu. Ziynet eşyalarından yapılan buzağıya tapma meselesinde bu husus da ayrıca önemlidir. İkinci olarak, Fethullah Gülen Hocaefendi'nin parmak bastığı üzere, bazı insanlarda cinlerle münasebet, medyumluk gibi hususiyetler ve kabiliyetler mevcuttur. Bunlar, diğerlerine harika gibi görünebilecek bazı işler ortaya koyabilirler ve yaptıkları işleri abarttıkları gibi, onlara fizik ötesi bir unsur da eklemeyi ihmal etmezler. Kaldı ki Cenab-ı Allah (c.c.), bazılarını bu başarılarından gelen kibir, gurur ve nefsaniyetleri sebebiyle o başarıyı, hattâ bazı harika işlerini onlar için bir helâk vasıtası yapar ki, buna *istidrac* denmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, buzağı meselesinin İsrail Oğulları için bir fitne olduğunu beyan buyurmaktadır. Samirî, gerçekten Hz. Cebrail'i (a.s.) görmüş olsun veya olmasın, Elçi ile ister Hz. Musa'yı (a.s.) ister Hz. Cebrail'i kastetmiş olsun, "*Ben, onların göremedikleri bir şeyi fark ve idrak ettim de, Elçi'nin izinden bir avuç dolusu (toprak) aldım ve onu (ateşteki ziynet eşyalarının üzerine) attım*." demekle, kendisinde vehmettiği veya gerçekten sahip bulunduğu bazı kabiliyetlere ve muvaffak kılındığı bir işe böyle bir esrar ve manevîlik süsü vermek istemiş olabilir. (En doğruyu Allah bilir.)

99. (Ey Rasûlüm,) işte sana daha önce geçmiş önemli hadiselerden bir kısmını anlatıyoruz. Şurası bir gerçek ki, sana tarafımızdan (ikaz, irşad, ilim, ayrıca inanç, ibadet, ahlâk ve davranış düsturları ihtiva eden) bir kitap verdik.

100. Kim ona sırt dönerse, hiç şüphesiz Kıyamet Günü bütün vücuduna taşıması mümkün olmayan bir yük yüklemiş olacaktır.

101. Sonsuzca kalacaklardır (vücutlarını kuşatmış) o azap yükünün içinde. Kıyamet Günü onların payına düşecek bu yük ne fena bir yüktür!

102. O gün Sûr'a üflenecek ve Biz o gün, hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçluları yorgunluk ve susuzluktan gözleri morarmış ve kör bir halde haşredeceğiz.

103. O halin dehşeti içinde aralarında fısıldaşır ve içlerinden bir kısmı, "Dünyada olsa olsa on gün kadar kaldınız." der.

104. Aralarında konuştukları hususu Biz elbette çok daha iyi biliriz. İçlerinde doğruya daha yakın gören ve düşünenler, "Hayır, belki sadece bir gün kaldınız!" diye karşılık verirler.

105. (Rasûlüm,) sana Kıyamet Günü dağların ne olacağını sorarlar. Onlara de ki: "Rabbim onları ufalayıp savuracak.

106. "Neticede yeryüzünü terkedilmiş bir düzlüğe çevirecek."

107. Orada artık ne iniş ne yokuş, ne çukur ne tümsek görürsün.

108. O gün herkes, (Hak'kın) davetçisine hiç yalpa yapmadan, sağa sola sapmadan, mecburi teslimiyet halinde ve mecburi bir yönde tâbi olur. Rahmân'ın azamet ve kudreti karşısında bütün sesler kısılmıştır ve duyacağın sadece bir hışıltıdır.

109. O gün, Rahmân'ın kendilerine şefaat izni verdiği ve sözlerinden razı olduğu kimselerden başkasına şefaat yetkisi verilmez ki, (umdukları herhangi bir) şefaatin faydası olsun.

110. Allah, bütün kullarını gelecekte ve o Yargı Günü'nde neyin beklediğini ve onların dünyadaki bütün halleri, ne yapıp ne söyledikleri dahil bütün geçmişlerini bilir, (bilir de, bazılarına bazıları hakkında şefaat etme yetkisi verir;) o (kul)lar ise, (bunu bilmedikleri gibi,) bilme kapasiteleriyle Allah'ı da asla kavrayamazlar.

111. Bütün yüzler, ezelî-ebedî mutlak Hayat Sahibi ve varlığı hem Kendinden, hem de kendi kendine Kaim Olan'a tam bir teslimiyet içindedir. Ve her kim (en büyük) zulüm (olan şirk) yüküyle gelmişse, gerçekten hüsrana uğramıştır.

112. Kim de tam inanmış bir mü'min olarak doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapmışsa (en azından farz hükümleri yerine getirmişse), böyle biri ne haksızlığa uğrama korkusu taşıyacaktır, ne de mükâfatından mahrum bırakılma korkusu.

113. Görüldüğü gibi, Biz bu Kitabı Arapça bir Kur'ân olarak indiriyor

ve onda tehdit ve uyarılarımızı çeşitli yönleriyle, farklı açılardan ve farklı üslûplarla serdediyoruz. Ta ki, Bize karşı kalbleri saygıyla dolsun, itaatsizlikten sakınsın ve böylece azabımızdan korunsun ve ta ki bu Kur'ân, onlar için her defasında ayrı bir ikaz ve uyarma dersi olsun.

114. Mutlak Hükümdar, Mutlak ve Değişmez Hak olan Allah ne yücedir! (Rasûlüm,) bu Kur'ân'a ait olarak gelen her bir vahyin sana okunması henüz tamamlanmadan onu ezberlemek için tekrar etmekte aceleci davranma ve "Rabbim, benim ilmimi, (bilhassa Kur'ân'ı ve Sen'in muradını idrakimi) artır!" diye dua et.

115. Doğrusu, daha önce Âdem'e de bir ahd vermiş (ve bir ağaca yaklaşmasını yasaklamıştık). Fakat O, ihmalde bulundu; kendisini o an için yeterince sabırlı, (bununla birlikte günaha karşı da ısrarlı) bulmadık.

116. Bir vakit de meleklere, "(ilmini, üstünlüğünü, hilâfete liyakatini kabul ve O'na yeryüzünün halifeliği vazifesinde yardımcı olmaları manâsında) "Âdem'e secde edin!" buyurmuştuk da, hepsi secde etmiş, ama (cinlerden olan) İblis etmemişti. Emre itaatsizlikte diretmişti o.

117. Biz de, "Ey Âdem!" buyurduk, "Bu İblis, senin ve eşin için tehlikeli ve hilesi çok bir düşmandır. Bu bakımdan, dikkat edin ki sizi cennetten çıkarmasın, yoksa ihtiyaçlar içinde koşturur durur, bedbaht ve perişan olursun.

118. "Cennette senin için açlık çekmek de yok, çıplak kalmak da.

119. "Orada susuzluk da çekmeyecek ve güneşin kavurucu sıcaklığına da maruz kalmayacaksın.!"

120. Fakat şeytan Âdem'e vesvese verdi ve "Ey Âdem, seni sonsuzluk ağacına ve hiç son bulmayacak bir devlet ve saltanata götüreyim mi?" dedi.

121. Âdem ve eşi, şeytana kanarak kendilerine yasaklanan ağaçtan yediler de, edep yerleri (ve bütün beşerî hususiyetleri) kendilerine açılıp belli oluverdi ve oraları cennet yapraklarıyla hemen örtmeye giriştiler. Âdem, Rabbisinin emrine tâbi olmadı ve bu sebeple yaptığında isabet kaydetmedi.

122. Ama sonra Rabbisi O'nu seçti de, tevbesini kabûl buyurdu ve O'nu hidayetine mazhar kıldı.

123. Âdem ve eşine, "İnin oradan!" dedi: "hepiniz inin; artık kiminiz kiminize düşmansınız (ve bu şekilde bir hayat süreceksiniz.) Bundan böyle size Benim tarafımdan (bir rasûl vasıtasıyla Kitap gibi) safî bir hidayet kaynağı gelir de, kim Bana ait bulunan o hidayet kaynağına uyar (ve imanla, ibadetle Bana yönelirse,) artık o ne yolu şaşırır, ne de (yolculuğu süresince ve yolun sonunda) bedbaht olur."[19]

124. Buna karşılık, kim Benim Kitabıma sırt döner ve Beni anmaktan uzak durursa, böylesi için dar, sıkıntılı ve gerçek manâsından yok-

sun bir hayat vardır ve Biz onu Kıyamet Günü de kör olarak diriltip, duruşmaya öyle alırız.

125. "Rabbim," der, "ben gözleri görür biri iken, neden beni kör olarak diriltip buraya aldın?"

318-319

---

19. Âyet 115'den itibaren ana hatlarıyla verilen hadiseler ve gerçekler hakkında bkn. Bakara Sûresi/2: 30–39; not 31–44; A'râf Sûresi/7: 11–27, not 2-4. Burada ek olarak şu birkaç noktayı belirtmeliyiz:

Cennette Âdem'e ve eşine yapılan yasak teşriî bir yasak değil, tekvinî bir yasak ve hayatları adına irşadî bir tembih idi. Çünkü âyetlerden bu yasaklardaki önemli bir hikmetin acıkmama, susamama, çıplak kalmama ve güneşte yanmama, yani dünya hayatının zorluklarını çekmeme, yasağa uymamanın karşılığının da yanma, acıkma, susama, çıplak kalma ve güneşte yanma, yani dünya hayatının zorluklarına mahkûmiyet olduğunu anlıyoruz.

İkinci olarak, âyetler, insan için ebediyet arzusunun karşı cinse ve çocuklara karşı duyulan sevgi ve tutku ile, dünya saltanatının yeme, içme ve güneşten korunma ihtiyaç ve tutkularının önünde geldiğini ve insan için en büyük bir kayma noktası olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu ebediyet arzusu, insanlarda çok defa tehlikeli bir şekilde dünya adına tûl-i emel, yani hiç ölmeyecekmişçesine dünyevî hedefler taşıma olarak ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü olarak, âyetler, Hz. Âdem'in seçilmesini ve tevbesinin kabulünü işlediği hatanın hemen peşinden zikretmekle, O'nun hakkında bir an için bile olsa zihin ve kalblerimizde menfi bir düşünce meydana gelmesine imkân tanımadığı gibi, işlenen bir hata veya günahtan hemen sonra tevbe edilmesi gerektiğini de ima buyurmaktadır.

Dördüncü olarak, daha önce yukarıda kaydedilen notlarda da ifade edildiği gibi, İblis, cennetten çıkarıldıktan sonra artık şeytan olarak anılmaktadır. O'nun cennetten çıkarılması Hz. Âdem'den öncedir. Bakara Sûresi'nde "*İnin!*" fiilinin muhatabı çoğul, yani iki kişiden fazla iken, burada tesniye (ikil)dir. Dolayısıyla burada inme emri öncelikle Hz. Âdem ve Hz. Havva'yadır. "*Hepiniz inin!*" denilmekle de, emrin muhataplarına şeytanla birlikte ihtimal Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın kendilerinden gelecek soyları da dahil edilmektedir.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Kitab-ı Mukaddes, yasaklanan ağaçtan yeme işinde birinci derecede Hz. Âdem'i değil, Hz. Havva'yı sorumlu tutar (*Tekvin*, 3: 1–6). Ona göre, Hz. Havva Hz. Âdem'i kandırmıştır. Bundandır ki kadın, Yahudi ve Hıristiyan dünyada uzun asırlar lânetli ve erkekleri yoldan çıkaran bir varlık olarak görülmüştür. Oysa Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda Hz. Havva'yı suçlayan tek bir ifade yoktur. Şeytan Hz. Âdem'e yaklaşmıştır ve öyle anlaşılıyor ki, Hz. Havva, Hz. Âdem'e uymuştur. Bu da bir gerçeğe işaret etmektedir ki, tarihte de, sanılanın aksine genellikle erkekler, kendilerinin olduğu gibi kadınların da sapmalarından sorumlu olmuşlar, kadınlar onlara bağlı kalmışlardır ve insanları saptırma adına kadınları kullananlar da yine erkekler olmuştur.

126. "Öyledir;" buyurur Allah, "âyetlerimiz sana geldiğinde sen onları nasıl unutup bir kenara bıraktıysan, bugün de sen öyle unutulur, bir kenara atılırsın."

127. İşte, kendilerine verilen her türlü kabiliyeti ve hayatlarını israf edip haddi aşkın davranan ve Rabbisinin âyetlerine inanmayanları böyle cezalandırırız. Âhiret azabı, (dünyadaki azaptan da, kabir azabından da) elbette daha çetin ve çok daha devamlıdır.

128. Onlardan önce gelip geçmiş ve bugün meskenleri arasında dolaştıkları (onca zalim) nesilleri helâk etmiş olmamızda mı kendileri için bir ders, bir hidayet sebebi teşkil etmiyor? Hiç kuşkusuz bunda heva ve heveslerinin yönlendirmediği gerçek akıl sahipleri için büyük ibretler, önemli mesajlar vardır.

129. Eğer Rabbin tarafından insan ve toplumların hayatı için daha önce verilmiş bir hüküm[20] ve tayin buyurulmuş bir vâde olmasaydı, elbette hak ettikleri azap onları çoktan yakalamış olurdu.

130. (Rasûlüm), şu halde onların söylediklerine sabret ve güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et (namaz kıl). Gecenin bazı vakitlerinde ve yine gündüzün de bazı saatlerinde tesbihte bulun. Umulur ki, Allah'ın senin hakkındaki her türlü tasarrufunu gönül rahatlığıyla karşılar ve O'nun senin için takdir buyurduğu her birinden hoşnut olacağın nimetleriyle tam doygunluğa ve sana has rıza mertebesine erersin.

131. Onlardan bazı zümrelere verdiğimiz dünya hayatının süsünden ibaret olan geçimliklere gözün kaymasın. Biz, bununla onları imtihan ediyoruz. Rabbinin senin üzerindeki nimeti ve sana Âhiret'te vereceği rızık, hem çok daha hayırlı, hem de çok daha devamlıdır.

132. Ailene ve ümmetine namazı emret ve kendin de ona hassasiyetle devam et. Biz, senden rızık istemiyoruz, bilakis senin rızkın Bize aittir. (Dolayısıyla, bütün kulluk vazifelerin bizzat senin faydana ve senin içindir.) Nihaî başarı ve mutluluk ise, (kulluğun özü olan ve bütün ibadetlerden Allah'a ulaşan) takvadadır.

133. Müşrikler, "(Şu peygamberlik iddia eden zat, iddiasını ispat için) bize Rabbisinden bir mucize getirse ya!" diyorlar. Kendilerine, (hem de ümmî bir zat vasıtasıyla iman, ibadet ve makbul bir hayatla ilgili ancak) önceki semavî kitaplarda yer alan gerçekleri ihtiva eden ve (önceden gelip geçmiş ve peygamberlerinden mucize isteyen kavimlerin başlarına gelenleri de) açıklayan bir belgenin (Kur'ân) gelmiş olması, onlar için yeterli değil midir?

134. Eğer (kitap ve peygamber göndermeden) onları aslında hak

ettikleri bir felâketle helâk edecek olsaydık, bu takdirde "Rabbimiz, ne olurdu bize bir rasûl gönderseydin de, biz böyle rezil–rüsvay olmadan önce Sen'in âyetlerine uysaydık!" derlerdi.

135. (Rasûlüm,) de ki: "Herkes, gelecek adına bir beklentinin içinde; madem öyle, beklemeye devam edin! Kim düz yolda imiş ve kim beklentilerini doğru çıkaracak bir yol takip ediyormuş, elbette yakında bileceksiniz."

320

20. Âyet-i kerimede sözü edilen hüküm, Hz. Âdem (a.s.) hz. Havva ile birlikte cennetten çıkarıldığı zaman ifade buyurulan hükümdür: "(*Zaten içindeki her şey sizin için yaratılmış bulunan ve orada hilâfetiniz takdirim olan) yeryüzünde belli bir süreye kadar mesken tutup kalacak ve oradan tam yararlanacaksınız*." (A'râf Sûresi/7: 24)

21. ENBİYÂ SÛRESİ

112 âyetten oluşan bu sûre, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın risaletinin Mekke döneminin sonlarına doğru inmiştir. Tâ-Hâ Sûresi'nin sonunda ifade buyurulan "düz yol"un nasıl bir yol olduğunu açıklar. Mekkeli müşriklerin İslâm'ın inanç esaslarına olan itirazlarını cevaplandırır ve bu aynı inanç esaslarını tebliğ eden önceki peygamberlerin hayatlarından kesitler sunar. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın tebliğ buyurduğu Din'in iman, ibadet, ahlâk, hattâ ferdî ve içtimaî hayat prensipleri açısından diğer peygamberlerin tebliğ ettikleri dinden farklı olmadığını, dolayısıyla bu Din'in, Allah tarafından insanlık için her zaman seçilmiş Din olduğunu beyan buyurur. Ayrıca, peygamberlerin çeşitli ızdırapları ve bu ızdıraplarının nasıl giderildiği anlatılarak Peygamber Efendimiz teselli buyrulur.

Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. İnsanlar için hesap verme vakti yaklaştı,[1] fakat onlar, halâ koyu bir gaflet ve umursamazlık içinde dalmış gidiyorlar.

2. Ne zaman onlara kendilerini uyarmak ve aydınlatmak için yeni bir vahiy gelse, onu sadece bir oyun ve eğlence tavrı içinde dinlemektedirler.

3. Kalbleri de geçici zevklere dalıp gitmiş. Ayrıca, (Allah'a şirk koşmakla en büyük zulmü işleyen o) zalimler, aralarında gizliden gizliye fısıldaşıp (rasûlümüz hakkında), "O da sizin gibi bir beşer, şimdi göz göre göre bir büyüye mi kapılacaksınız?" demektedirler.

4. (Rasûlümüz ise) şöyle diyor: "Rabbim, gökte olsun yerde olsun söylenen her sözü bilir. O, Semî' (her şeyi Hakkıyla İşiten)dir; Alîm (her şeyi Hakkıyla Bilen)dir."

5. (Kur'ân'ı nasıl bir kaynağa atfedecekleri konusunda kafaları iyice karışmışlık içinde,) "Yok yok," dediler, "(bu bir büyü değil;) bu, olsa olsa karmakarışık rüyalardan ibaret bir şey. Hayır hayır, peygamberlik iddia eden o zat, onu kendisi uyduruyor. Hayır, öyle de değil, o zat, galiba bir şair. Şair de değil diyelim, eğer gerçekten peygamberse, daha önce gönderilmiş olan peygamberler gibi o da bir mucize gösterse ya!"

6. Ama (mucize göstermiş bulunan) o önceki peygamberlerin neticede helâk ettiğimiz kavimlerinden hiç birisi (kendilerine gösterilen mucizeden sonra) iman etmedi ki, (şimdi bunlar iman etsin)!

7. (Rasûlüm,) Biz senden önce de peygamber olarak ancak kendilerine vahiyde bulunduğumuz erkekler

gönderdik. (Ey müşrikler ve daha başkaları,) eğer bu konuda bilginiz yoksa, (Ehl-i Kitap âlimleri başta olmak üzere) ilim ehline, (bilhassa vahye dayalı bilgiye sahip olanlara) sorun.

8. O peygamberleri yeme–içme ihtiyacı olmayan birer bedenden ibaret kılmadık ki, (herkes gibi onlar da yiyip içmesin); sonra onlar ölümsüz de değildiler.

9. Onlara (yardım ve zafer va'dettik);[2] va'dimizde durduk ve hem onları hem de beraberlerinde bulunan ve kurtulmalarını dilediğimiz mü'minleri kurtardık; (kendilerine verilen hayat, akıl ve kabiliyetler gibi bütün sermayeleri boşa harcayıp) haddi aşkın davrananları ise helâk ettik.

10. (Ey Mekke halkı ve ey bütün insanlar!) Şimdi de size öyle bir kitap indiriyoruz ki, onda (dünya ve Âhiret saadetiniz adına) uymanız gereken bütün kaideler yer aldığı gibi, bütün şerefiniz de ona uymakta yatmaktadır. Buna rağmen, yine de düşünüp akletmeyecek misiniz?

321

---

1. Kıyamet'in ne zaman kopacağının kesin bilgisi ancak Allah'a aittir; o, her zaman ve beklenmedik bir anda gelebilir. Eğer "Bu âyetin indiği günden bu yana asırlar geçti fakat halâ bu yakın zaman gelmedi." denecek olursa, bu takdirde, insanlığın, bilhassa dünyanın ömrü açısından bu zamanın hiç de uzun bir zaman olmadığını belirtmek isteriz. İkindi vaktinde bir insan, akşam yakındır derse, elbette o doğruyu söylemiştir. Ayrıca, her insan için hesap öldüğü anda başlar ve ölüm ise, insana başka her bir hadiseden daha yakındır.

2. Bu va'd için bkn: Yunus Sûresi/10: 103; Sâffât Sûresi/37: 171–173.

11. Biz, halkı (Allah'a şirk koşmakla) en büyük zulmü işlemiş ve kendilerine yazık etmiş nice memleketleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra yerlerinde başka topluluklar var ettik.

12. Ne zaman ki hak ettikleri cezanın bir baskın şeklinde gelmekte olduğunu hissettiler, işte o zaman bir bozgun halinde beldelerinden kaçmaya durdular.

13. "Hayır, kaçmayın! Dönün o içine gömülüp şımardığınız refah ve konfora, o meskenlerinize(!) Dönün ki, bakarsınız, fakirler ve ihtiyaç sahipleri bir şey istemek için başınıza üşüşür, size bir şey danışmak, bir şey sormak için gelenler olur..(!)"

14. "Eyvahlar olsun!" dediler, "Ne yaptık biz! Kendimize yazık ettik; biz gerçekten zalimlermişiz!"

15. Onları ekin gibi biçip bir kül yığını haline getirinceye kadar bu feryatları sürüp gitti.

16. Biz göğü, yeri ve aralarında bulunan her şeyi oyun ve eğlencemiz olsun diye yaratmadık.

17. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, (sizi de kâinatı da yaratmadan) onu Kendi katımızda edinirdik. Yapacak olsaydık, böyle yapardık.

18. Biz, asla boş şeylerle uğraşmayız. Bilakis hakkı bâtılın tepesine indiririz de, hak onun beynini parçalar ve bâtılın hemen canı çıkıverir. Buna rağmen (Allah, yaratılış, hayat, insan ve kâinat hakkındaki) boş düşünce ve nitelemelerinizden dolayı yazık size!

19. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Allah'a aittir. Ve O'nun nezdinde bulunan (melekler), O'na ibadeti asla gurur meselesi yapmadıkları gibi, ibadetten de yorulup usanmazlar.

20. Gece ve gündüz, usanmadan, ara vermeden Allah'a tesbihte bulunur, (O'nun, ortakları olma, anlamsız iş yapma gibi her türlü kusur ve hususiyetten mutlak manâda uzak bulunduğunu ilan ederler).

21. Yoksa o müşrikler, göklerden ümitlerini kesip, bu defa yerden birtakım ilâhlar edindiler de, onlar mı ölüleri diriltip yerden kaldıracaklar?

22. Oysa Allah'tan başka göklerde ve yerde ilâhlar bulunmuş olsaydı, onlardaki denge ve düzen bozulur, her şey karmakarışık olurdu. Öyleyse, Arş'ın Rabbi olan (gökleri ve yeri yaratıp onları mutlak idaresi altında tutan) Allah, Kendisiyle ilgili olarak uydurdukları, (kâinatın tedbir ve idaresinde ortakları bulunmak gibi) her türlü nitelemeden mutlak manâda uzaktır.

23. O, yaptıklarından sorumlu tutulmaz; ama onların ilâh edindikleri şuurlu varlıklar yaptıklarından sorumludur ve sorguya çekileceklerdir. (Şu halde bunlar, nasıl ilâh olabilirler?)

24. Demek O'ndan başka ilâhlar edindiler ha! (Rasûlüm,) de onlara:

"Madem öyle, haydi delillerinizi getirin. İşte, benimle birlikte olanların uydukları Kur'ân ve işte benden öncekilerin tâbi oldukları kitaplar. (Bunların hepsinde yazılı olan, Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığıdır.)" Ama onların çoğu, ilimle alâkası olan ve dolayısıyla gerçeği yanlıştan ayırt edebilecek seviyede insanlar değildirler; bu sebeple de ondan yüz çeviriyorlar.

25. Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona, "Ben'den başka ilâh yoktur, öyleyse yalnız Bana ibadet edin!" diye vahyetmiş olmayalım.

26. Buna rağmen, bazıları da kalkıp "Rahmân bir çocuk edindi!" iddiasında bulunmaktadır. O, böyle bir şeyden mutlak manâda uzaktır. (Onların evlât dedikleri melekler,) O'nun ikram ve takdirine mazhar olmuş kullarıdır.

27. Ancak O'nun söylediklerini söyler, O'nun sözünün üzerine söz katmazlar ve sadece O'nun emriyle işler, ancak O'nun emrini yerine getirirler.

28. O, onların yaptıklarını da, yapmakta olduklarını ve yapacaklarını da bilir; onlar, ancak O'nun razı olduğu mü'min kulları hakkında şefaatte bulunabilir, (onlar için bağışlanma diler ve dua eder)ler; (yoksa müşriklerin iddia ettikleri gibi, Allah katında onlar hakkında şefaatte bulunacak değillerdir). Hepsi de, O'na duydukları derin saygı ve tazim sebebiyle kalbleri tir tir titrer.

29. İçlerinden biri kalkıp da, "Allah'ın yanısıra ben de ilâhım!" diyecek olsa, ona vereceğimiz ceza Cehennem'dir. Biz, hadlerini bilmeyip de O'na ortak olmaya kalkan zalimleri böyle cezalandırırız.

30. (Kâinatın idaresini başka ilâhlara taksim eden) o küfredenler düşünüp nazara almazlar mı ki, göklerle yer kendi içlerinde dürülmüş, bitişik bir halde idi de, Biz onları birbirinden ayırdık. Canlı olan her şeyi de 'su'dan meydana getirdik.[3] Bu gerçek karşısında halâ iman etmeyecekler mi?

31. Yer, hareketiyle insanları sarsmasın diye orada sağlam kazıklar (dağlar) var ettik ve şaşırmadan seyahat edip, hedeflerine varabilmeleri için geniş yollar açtık.

32. Gökyüzünü de (hem şeytanlara, hem de çökmeye karşı) korunmuş bir tavan kıldık. Böyle iken (o inanmayanlar, gökyüzünde varlığımızı, birliğimizi, mutlak ve ortaksız hakimiyetimizi apaçık gösteren) bunca delili halâ görmek istemiyor, halâ onlardan yüz çeviriyorlar.

33. O'dur geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan; (güneş ve ay gibi, gök cisimlerinin) her biri, kendi yörüngesinde yüzüp durmaktadır.[4]

34. (Rasûlüm), senden önce hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Gerçek bu iken, sen öleceksin de, (iştiyakla senin ölümünü bekleyen) o inkârcılar ebedî mi kalacaklar?

35. Her nefis, ölümü tatmaya mahkûmdur (ve dolayısıyla bir gün) onu mutlaka tadacaktır.[5] Sizi, gerçek değeriniz nedir ortaya çıksın diye şerler ve hayırlar arasında imtihan ediyoruz. Zaten Bize dönme yolundasınız ve neticede huzurumuza getirileceksiniz.

322-323

3. Kur'ân, sonsuzca derin manâ katmanlarına sahip olup, hemen her seviyeden her ilim erbabına bu katmanlardan birini sunar. Meselâ, "göklerle yerin bitişik halde iken açılması ve her canlının sudan yaratılması", âyete lâfzı açısından bakan bir ilim adamına şu manâyı verir: Gök berrak, bulutsuz, yer kuru ve hayatsız, herhangi bir şey bitirmesi mümkün olmayan bir halde iken Cenab-ı Allah (c.c.), göğü yağmurla, yeri yeşilliklerle açıp, ikisi arasında bir tür evlilik ve telkihle bütün canlıları o sudan yaratmıştır. Yani suyu, bütün canlıların çift çift yaratılmasında bir sebep kılmıştır. Bu öyle bir Kadîr-i Zülcelâl'in işidir ki, yer O'nun küçük bir bostanı ve göğün yüzünün örtüsü olan bulutlar O'nun bu bostanında bir süngerdir. İşte o ilim adamı, bu manâyı anlar ve Allah'ın kudretinin sonsuzluğu önünde secde eder.

Âyet, araştırmacı bir ilim adamına şu manâyı sunar: Başlangıçta gök ve yer şekilsiz birer küme, menfaatsiz âdeta birer yaş hamur, herhangi bir şey bitirmeye elverişli olmayan birer madde iken, Allah onları açıp yaydı; her birine güzel bir şekil, faydalı birer suret verip, onları pek çok yaratığına menşe' etti. Bu ilim adamı da, Allah'ın bu evrensel hikmeti karşısında hayran olur.

Yeni zamanın bilim adamı ise, bu âyetten şunu anlar: Güneş sistemini oluşturan gezegenler, başlangıçta bir gaz bulutu, açılmamış bir hamur şeklinde iken Hz. Allah (c.c.), o hamuru açtı. Bu gaz kütlesi, çok süratli hareketle soğumaya yüz tuttu ve Allah, ona verdiği hareketin süratiyle o hamurdan gezegenler şeklinde parçalar kopardı ve her birini yerine yerleştirdi. Yerin üzerine toprak sererek, gök tarafından yağmur yağdırarak, güneşten ışık serperek dünyayı şenlendirip bizleri içine koydu. Bilim adamı bunu görür, başını tabiat bataklığından çıkarır ve "Bir ve ortaksız olan Allah'a iman ettim." der.

Bu âyetin bilim adamlarına sunduğu bir diğer manâ da şudur: Kâinat baştan adına esir denilen, (bazılarınca da hidrojen –ki, bilindiği gibi suyun iki temel maddesinden biridir– olarak kabul edilen) çok şeffaf ve akıcı bir madde halinde idi. Allah, bu maddeyi atomlara menşe' yapıp, her şeyi de bu atomlardan yaratarak, yine bu esir okyanusuna yerleştirdi. (*Sözler*, "25. Söz", 515–516)

4. Kur'ân'ın kullandığı ve "yüzme, suda akıp gitme" manâlarına gelen *SeBeHa* ve *CeRâ* (Ya-Sin Sûresi/36: 38) fiilleri, içinde gök cisimlerinin hareket ettiği fezanın bir boşluktan ibaret olmadığını ve akışkanlığı itibariyle su gibi, fakat ondan çok daha

şeffaf bir madde ile dolu olduğunu akla getirmektedir ki, Bediüzzaman bunun esir olduğunu ısrarla belirtir ve feza için "semâ okyanusu" tabirini kullanır.

5. Nefis, Kur'ân'da en çok kullanılan manâsıyla zat, yani şahsın kendisi demektir ki, bu anlamda Kur'ân'da Cenab-ı Allah için de geçer: *Her halükârda Allah, sizi Kendisi'ne (Nefsi'ne) karşı gelmekten sakındırır* (Âl-i İmran Sûresi/3: 28); "*Bende ne var ne yoksa, Sen hepsini bilirsin; fakat ben Sen'de (Sen'in Nefsin'de) olanı bilemem.*" (Mâide Sûresi/5: 116)

Nefsin ikinci manâsı, insanda maddî hayatın kaynağı olan cevher, yani bir anlamda maddî, ayrıca hayvanî hayatın esası olan boyutuyla ruhtur, candır: *O zalimleri, (canlarını almakla vazifeli) melekler, yakalarına yapışmış ve "Çıkarın canlarınızı (nefislerinizi)!" diye bağırdıkları demde, ölümün şiddetleri içinde kıvranırken bir görsen*! (En'âm Sûresi/6: 93).

Üçüncü manâsıyla nefis, maddî/dünyevî hayatın esası olarak, bu hayatın ihtiyaçlarını duyan, zevklerini tadan ve insanı bu zevklere, bu ihtiyaçları gidermeye teşvik eden, bir manâda kötülükleri de emreden cevherdir: *Nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder* (Yusuf Sûresi/12: 53). Bu nefis, sürekli terbiye gördüğü takdirde, insanı devamlı kötülüğe, şehvetlere çeken nefis olmaktan, artık imanda, Allah'ın rızasında tatmin bulmuş nefs-i nâtıka olmaya yükselebilir: "*Ey (iman ve ibadetle, zikirle) doygunluğa ermiş nefis! Dön Rabbine, sen O'ndan razı, O da senden razı olarak*!" (Fecr Sûresi/89: 27–28).

Nefis, bir diğer manâsı ve belki de bütün bu manâları içine alacak şekilde, insan için kullanıldığında mahiyet-i insaniyedir: *Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan (onunla aynı tür ve mahiyetten) de eşini yaratarak, bu ikisinden pek çok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.* (Nisâ Sûresi/4: 1)

36. O küfürde diretenler, seni gördükleri zaman seninle alay ediyor, "Bu mu ilâhlarınızı diline dolayan adam?" diyor (ve sahte ilâhlarına söz edilmesine tahammül gösteremiyorlar). Ama (kendilerini yaratıp besleyen, merhametle sarıp sarmalayan) Rahmân'ın anılmasına dayanamıyor, Onun Kitabını inkâr ediyor (ve bunu bir suç olarak görmüyorlar).

37. İnsan, acelecilik karakteriyle yaratılmış (gibi acelecilik gösterir). (O bakımdan, "Kendisiyle tehdit edildiğimiz şu azap ne zaman?" diye alaylı alaylı soruyorlar.) Şu anda onu Ben'den hemen istemeyin, nasıl olsa yakında size o azabı göstereceğim.

38. Ama onlar yine de, "Bu tehdidin vakti ne zaman? Doğru sözlüyseniz, (gösterin artık şu azabı!)" diye söylenmekten geri durmuyorlar.

39. O küfürde ısrar edenler, Ateş'i yüzlerinden de sırtlarından da savamayacakları, üstelik ondan kurtulma adına hiçbir yardım da görmeyecekleri zamanı keşke bir bilselerdi!

40. Azap, başlarında ansızın patlayıp onları öyle bir şaşırtacak ki, yerlerinde mıhlayacak. Artık ne onu savmaya güçleri yetecek, ne de kendilerine ondan kurtulma adına bir süre tanınacaktır.

41. (Ey Rasûlüm!) Şurası bir gerçek ki, senden önce de nice rasûllerle alay edildi. Fakat alay konusu yaptıkları hakikatler, kendisine karşı uyarılıp da istihza ile karşıladıkları azap, maskaralıkla Rasûlleri küçük düşürmeye çalışanların üzerine çöküp, onları mahvetti.

42. De ki: "Eğer gece veya gündüz size azap göndermek istese, sizi o Rahmân'a karşı kim koruyabilir? Bu apaçık gerçek ortada iken, O'na yönelecekleri yerde Rabbilerinin kitabından yüz çeviriyorlar.

43. Ne o, yoksa akılları sıra Biz'den başka kendilerini savunup koruyacak ilâhları mı var? İlâhlaştırdıkları o varlıkların bizzat kendilerine bile yardımları olmadığı gibi, Biz'den de görecekleri hiçbir dostluk, hiçbir yakınlık yoktur.

44. Gerçek şu ki, Biz o müşriklere de, babalarına da geçimlikler verdik; öyle ki, başlarına bir şey gelmeden uzun asırlar emniyet içinde yaşadılar. (Şu anda kendilerini aldatan da bu.) Ama Bizim yerde tasarrufta bulunup, onu etrafından eksilttiğimizi görmüyorlar mı?[6] Böyle iken, onlar nasıl galip olabilir?

45. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Ben sizi başka bir şeyle değil, ancak (kendisinde hiçbir şüphe olmayan) vahiyle ve ona dayanarak uyarıyorum; fakat sağırlar uyarıldıkları zaman kendilerine yapılan çağrıyı duyamazlar ki, uyarının tesiri olsun."

46. Ama şurası kesin ki, onlara Rabbinin azabından bir esinti bile dokunsa,[7] "Eyvahlar olsun! Biz ne yaptık böyle! Kendimize yazık ettik; biz, gerçekten zalimlermişiz!" derler.

47. Kıyamet Günü ortaya o güne has tam doğru ve hassas terazileri koyar ve insanların dünyada iken yaptıklarını tartarız da, kimseye en küçük bir haksızlıkta bulunulmaz. Hardal danesi ağırlığınca da olsa yapılan her işi tartıya koyarız. Hesap görücüler olarak Biz yeteriz.

48. Doğrusu Biz, Musa ve Harun'a Furkan'ı (hakkı bâtıldan ayıran Kitabı) verdik ve onu baştan sona bir ışık ve öğüt kaynağı kıldık, kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan, O'na itaatsizlikten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar için;

49. Ki onlar, Kendisini görmedikleri halde Rabbilerine karşı tam bir saygı duyup tazim gösterirler ve yine onlar, Kıyamet'ten de korkup titrerler.

50. İşte bu Kur'ân da, şimdi indirmekte olduğumuz kutlu ve her bakımdan bereket yüklü, öğüt kaynağı bir kitaptır. Hal böyle iken, siz onu inkâr mı ediyorsunuz?

51. Andolsun, (Musa ve Harun'dan da) önce İbrahim'e, (O'nda özellikle öne çıkan kalb safiyeti ve niyet duruluğu sebebiyle) gerçeğin bilgisini vermiştik. Biz, O'nu her bakımdan çok iyi biliyorduk.

52. Atasına ve kavmine, "Nedir bu heykeller ki, böyle ibadet kastıyla karşılarında boyun eğip duruyorsunuz?" demişti.

53. "Biz" dediler, "atalarımızı da onlara tapar bulduk."

54. İbrahim, "Doğrusu şu ki," diye cevap verdi, "nasıl siz, evet bizzat sizler nasıl apaçık bir sapkınlık içinde iseniz, atalarınız da öyle bir sapkınlık içinde imiş."

55. "Şimdi senin şu söylediğin gerçek mi, yoksa sen şaka mı ediyorsun?" dediler.

56. "Şaka ne demek?" dedi İbrahim: "Gerçek şu ki Rabbiniz, göklerin ve yerin onları yaratıp belli bir sistem ve prensipler üzerine oturtan Rabbidir. Ve ben, bu gerçeğe şahitlik edenlerdenim."

57. İbrahim, "Allah'a yemin olsun," diye karar verdi, "siz dönüp gittikten sonra putlarınıza öyle bir oyun oynayacağım ki!"

324-325

6. Yerin etrafından eksiltilmesi konusunda bkn: Ra'd Sûresi/13: 41, not 14.

7. Bediüzzaman, bu cümleyi Kur'ân'ın eşsiz belâgatının örneklerinden biri olarak zikreder. Çünkü cümlenin her bir parçası, manâya tam hizmet etmektedir. Âyet, azabın en hafifini haber vermekte ve kullanılan bütün kelimeler, bu hafifliği ifade etmektedir. Şart edatı "sa" (*in*), şart, dolayısıyla ihtimal manâsı verdiğinden azlık ifade eder. Dokunma manâsındaki *messe*, esinti manâsındaki *nefha*, "nekâl" gibi daha ağır ceza belirten bir kelime değil de cezanın hafifini ifade eden azap (*azâb*) ve rahmet, merhamet ifade eden Rabbin (*Rabbike*) kelimelerinin her biri azlık, hafiflik belirtmekle, manâya katkıda bulunur. (*Sözler*, 484–485; *İşârâtü'l-İ'câz*, 36–37)

58. Sonra da o putların hepsini paramparça etti, yalnız halkın en büyük kabul ettiği putu bıraktı ki, dönüp gelsinler (ve durumu ondan öğrensinler)!

59. Halk, tapınağa gelip de putları paramparça görünce, "Kimdir bunu ilâhlarımıza reva gören? Her kimse, şüphesiz o zalimin teki olmalı!" diye bağrıştılar.

60. İçlerinden bazıları, "Bir gencin onları diline doladığını işitmiştik," dediler, "adı İbrahim olan bir genç!"

61. "Öyleyse," dedi diğerleri, "getirin O'nu halkın önüne; (bakarsınız suçunu itiraf eder de,) aleyhinde şahit olurlar!"

62. "Söyle bakalım İbrahim," dediler, "sen misin ilâhlarımıza bunu yapan?"

63. "Kim bilir, belki o yapmıştır," dedi İbrahim, "işte şu büyükleri. Eğer konuşurlarsa, putların kendilerine sorun!"

64. Bunun üzerine, gerçeğe uyanan vicdanlarına yöneldiler ve (kendi içlerinde itirafta bulunup) dediler: "Biziz, evet (en büyük yanlışı ve haksızlığı yapan) asıl zalim biziz!"

65. Ne var ki, ardından (kendilerini küfre iten aynı sebeplerle) yeniden serkeşliklerine, eski hallerine dönüp İbrahim'e, "Sen de pekalâ bilirsin ki, bunlar konuşmaz!" diye çıkıştılar.

66. "İyi de," dedi İbrahim, "o zaman siz Allah'ı bırakıp da, size en küçük bir faydası olmayan ve zarar verme gücü de bulunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?

67. "Yuh size ve Allah'ı bırakıp da taptığınız şu şeylere! Halâ düşünüp akletmeyecek misiniz?"

68. "Yapmanız gereken bir şey varsa, yakın O'nu ve ilâhlarınıza sahip çıkın!" dediler.

69. Biz de, "Ey ateş!" buyurduk, "İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol!"[8]

70. İbrahim'i tuzağa düşürmek istediler, fakat Biz onları öyle bir hüsrana uğrattık ki, (asıl tuzağa düşenler kendileri oldular).

71. O'nu ve (kendisine iman etmiş bulunan) Lût'u bütün insanlar için kutlu ve feyizli kıldığımız (Şam-Filistin) diyarına ulaştırdık ve böylece (o kâfirlerin elinden) bütünüyle kurtardık.

72. O'na ayrıca İshak'ı, üstelik bir de (torun olarak) Yakub'u ihsan ettik. Ve hepsini, her zaman sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapan kimseler kıldık.

73. Onları emrimiz ve yönlendirmemizle insanlara doğru yolu gösteren önderler yaptık. Kendilerine her türlü hayrı işlemeyi, bütün şartlarına uyarak, vaktinde ve aksatmadan namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar, kendilerini Bize ibadete adamış kullarımızdı.

74. Lût'u da, (aynı şekilde bu ön-

derlerden kıldık ve) kendisine her meselede doğru ve yerinde karar verebilme, doğru ile yanlışı ayırt edebilme kabiliyeti, hikmet ve ilim bahşettik; iğrenç işler yapan memleket halkından da kurtardık O'nu. Gerçekten o halk, kötülüğe batmış ve bütünüyle yoldan çıkmış bir güruhtu.

75. Onu, ayrıca rahmetimizle sarıp sarmaladık. Doğrusu O, daima meşrû, yerinde, sağlam ve ıslaha dönük işler yapan seçkinlerdendi.

76. Nuh'u da söz konusu önderlerden kıldık. O, (İbrahim'den ve Lût'tan da) önce yaşamış ve Bize yakarmıştı. Biz de, yakarışını kabul buyurup, O'nu ve ev halkıyla birlikte kavminden de kendisine iman ederek gerçek ve has ailesi içine dahil olanları o çok büyük âfetten kurtarmıştık.

77. Âyetlerimizi yalanlayan topluluğa karşı yardım etmiştik O'na. O topluluk da gerçekten kötülüğe batmış bir güruhtu ve bu yüzden hepsini suda boğmuştuk.

78. Davud ve Süleyman da önderlerdendi. Hani bir defasında ikisi birlikte telef edilen bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Geceleyin bir grup insanın koyun sürüsü bir başkasının tarlasına dalıp, ekinleri telef etmişti. Biz de, bütün peygamberlerin hükümleri gibi, o anda mahkemede olup biten her şeye de şahittik.

79. Söz konusu davada isabetli olan hükmü Süleyman'a bildirdik. Biz, peygamberlerin her birine, (kendi misyonları ve içinde bulundukları zaman ve şartlar çerçevesinde) hüküm, doğru ve yerinde karar verebilme kabiliyeti, hikmet ve ilim bahşettik.[9] Dağları, ayrıca kuşları da, Davud'un (ibadet ve münacattaki derinliğine ve sesinin güzelliğine) ram ettik ve onlar, O'nunla birlikte tesbihte bulunuyorlardı.[10] Bütün bunları yapan Biziz.

80. O'na sizi savaşın şiddeti ve silahların darbesinden koruması için zırh yapma sanatını da öğrettik. (Bütün bu nimetlerim karşısında) acaba gerekli şükrü yerine getiren kimseler misiniz?

81. Süleyman'ın emrine de fırtına şeklinde esen rüzgârı âmâde kıldık. O, Süleyman'ın emriyle, insanlar için bereketler ve feyizlerle donattığımız (Şam) bölgesine doğru eser (ve O'nu götürür getirirdi.)[11] Biz, her şeyi (gerçek mahiyeti ve bütün hususiyetleriyle) bilmekteyiz.

326-327

8. Bu âyette üç güzel noktaya parmak basılmaktadır:

Birincisi: Ateş dahi, diğer tabiî sebepler gibi kendi kendine, kendi tabiatıyla değil,

Allah'ın emri altında hareket etmekte ve Allah ona "Yakma!" dediğinde yakmamaktadır. Dolayısıyla, her şey gibi bütün sebepler de Allah'ın emrine bağlıdır.

İkincisi: Ateşin bir derecesi vardır ki, soğukluğuyla yakar. Cenâb-ı Hak (c.c.), Hz. İbrahim'in atıldığı ateşe "Serin ol" buyurmakla, "İbrahim'i sıcaklığınla yakma!", "Selâmet ol!" buyurmakla da, "soğukluğunla yakma" diye emretmiştir. Nasıl kış soğukluğuyla yakarsa ve nasıl Cehennem'de de böyle soğukluğuyla yakan bir ateş varsa, bunun gibi ateşin de soğukluğuyla yakan derecesi vardır. Ateşin "nâr-ı beyzâ (beyaz ateş)" denilen (ve günümüzde buzdolaplarının soğutma sisteminin ortaya koyduğu) bu derecesi, sıcaklığı çevresine neşretmez. Bunun yerine çevresindeki sıcaklığı kendisine çeker ve çevresini âdeta dondurur.

Üçüncüsü: Nasıl Cehennem ateşinin sıcaklık ve soğukluğuyla yakıcı tesirini önleyecek iman gibi manevî bir madde ve İslâmiyet gibi bir zırh varsa, dünyada ateşin yakmayacağı ve onun tesirini önleyecek maddî bir madde de vardır. Nasıl ateş, Hz. İbrahim'in vücudu gibi gömleğini de yakmadıysa, insanlar ateşe karşı böyle bir gömlek yapabilirler. İşte âyet, buna da işaret buyurmakta ve bu konuda beşeri teşvik etmektedir. (*Sözler*, "Yirminci Söz", 342)

Burada şu hususu da belirtmek gerekiyor ki, belki meal çalışmaları içinde en ciddisini yapmış olmasına rağmen, maalesef pek çok şahsî ve Kur'ân'a ters düşen tevcih ve tercihlerinin yanı sıra, mucizeleri de mümkün olduğunca mecazî açıdan ele alıp inkâra çalışan merhum Muhammed Esed, Hz. İbrahim'in ateşe atılmadığını da iddia etmekte ve tefsir kitaplarına bunun Talmud'dan geçtiğini ileri sürmektedir. Oysa çok kere hadiselerin ana noktalarını verip, aradaki ayrıntıları akla havale eden Kur'ân-ı Kerim, bu âyetlerde bu konuda itiraza imkân bırakmayacak derecede açıktır. Hz. İbrahim (a.s.) ateşe atılmamış olsaydı, ateşe "İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol!" demenin ne manâsı olurdu? Açık bir usul kaidesi olarak, hakikî manâ denilen lâfzın birinci derecedeki manâsını almaya bir engel yoksa mecaza gidilmez. Oysa Esed, mucizeleri, ayrıca şeytan ve Âhiret'le ilgili pek çok gerçekleri sürekli mecazî ele almakta ve malesef kabulü imkânsız yorumlarda bulunmaktadır.

9. Rivayete göre Hz. Süleyman (a.s.), tarlanın geçici bir süre davarların sahibine bırakılıp, onun ekinler eski haline gelinceye kadar tarlaya bakmasına, buna karşılık davarların da tarla sahibine verilip, aynı süre içinde onun da davarların yününden, sütünden istifade etmesine hükmetmiş, Hz. Davud da bu hükmü beğenmiştir. Âyette Hz. Davud'un yanlış hükmettiğine dair bir ifade olmadığı gibi, *Biz, peygamberlerin her birine, (kendi misyonları ve içinde bulundukları zaman ve şartlar çerçevesinde) hüküm, doğru ve yerinde karar verebilme kabiliyeti, hikmet ve ilim bahşettik* cümlesi, Hz. Davud'un yanlış hükmettiği gibi bir izlenimi de ortadan kaldırmaktadır. Şu kadar ki, isabetli hükmün Süleyman'a bildirilmiş olduğunun zikredilmesi, bizi o davada hükmü Hz. Süleyman'ın verdiği, yani davaya O'nun baktığı sonucuna götürebilir. Burada bir hadis-i şerifin vaz' ettiği usûlî (metodolojik) bir prensibi zikretmek de yerinde olacaktır:

Buhari'de ("İ'tisam", 21) Amr ibn el-Âs, Efendimiz'in şöyle buyurduğunu nakleder: "Eğer bir hakim doğru hükme varabilmek için elinden gelen çabayı harcarsa, doğru hüküm verdiğinde iki sevap, yanlış hüküm verdiğinde ise bir sevap kazanır." Âyet bunu desteklemekte, içtihada konu bir meselede iki hakim iki farklı hüküm verdiğinde, ikisinin de hüküm verme yetkisine sahip olmaları ve sadece hakikatı ortaya çıkarma niyet ve gayretinde bulunmaları şartıyla, hükmünde ikisinin de sevap alacağını ortaya koymaktadır. Hattâ her ikisinin verdiği hüküm de doğru veya doğruya en yakın (*eşbeh*) kabul edilebilir.

10. Cenab-ı Hak (c.c.), Hazret-i Davud aleyhisselâm'ın tesbihatına öyle bir kuvvet, yüksek bir ses ve hoş bir eda vermişti ki, dağları vecde getirip, birer muazzam fonoğraf benzeri ve birer insan gibi, bir zikir halkası idarecisinin etrafında halka tutup bir daire halinde tesbihatta bulunuyorlardı. Acaba bu mümkün müdür, hakikat mıdır?

Evet, hakikattır. Mağaralı her dağ, her insanla ve insanın diliyle, papağan gibi konuşabilir. Çünkü aksisada vasıtasıyla, dağın önünde "Elhamdülillâh" dediğimizde, dağ da "Elhamdülillâh" der. Madem bu kabiliyeti Cenâb-ı Hak dağlara ihsan etmiştir, elbette o kabiliyet inkişaf ettirilebilir ve dağların yankı yapma özelliği daha fazla geliştirilebilir.

İşte, Hazret-i Davud aleyhisselâm, kendisine risaletiyle beraber yeryüzünde halifelik müstesna bir şekilde verildiğinden, o geniş risalet ve muazzam saltanata lâyık bir mucize olarak o kabiliyet çekirdeğini öyle geliştirmiş ki, çok büyük dağlar, birer nefer, birer talebe, birer mürid gibi Hazret-i Davud'a (a.s.) uyup, O'nun lisanıyla, O'nun emriyle celâl sahibi Yaratıcı'ya tesbihat yapıyorlardı.

Bununla beraber, her dağın bir şahs-ı manevîsi ve ona münasip tesbih ve ibadeti de vardır. Demek her dağ, insanların lisanıyla, yankı verme sırrıyla tesbihat yaptığı gibi, kendine has diliyle de Cenab-ı Allah'a tesbihte bulunur. (*Sözler*, "20. Söz", 339-340)

11. Hazret-i Süleyman (a.s.), rüzgâra binerek havada uçardı. Kur'ân, bununla işaret ediyor ki, havada böyle bir mesafeyi kat edebilmesi için beşere yol açıktır. Öyleyse ey beşer! Madem sana yol açıktır; bu mertebeye yetiş ve yanaş.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisanıyla mânen diyor: "Ey insan! Bir kulum nefsinin kötü arzularını terk ettiği için onu havaya bindirdim. Siz de nefsin tembelliğini bırakıp, bazı kanunlarımdan güzelce istifade etseniz, siz de havaya binebilirsiniz." (*Sözler*, "20. Söz", 334)

82. Şeytanlar ve cinler içinde bazıları da O'nun için dalgıçlık edip, denizaltındaki cevherleri çıkarıyor ve daha başka işler de yapıyorlardı.[12] Biz, onları sürekli gözetim altında tutuyor ve O'nun hizmet ve itaatından çıkmalarına mani oluyorduk.[13/14]

83. Bu arada, önderler içinde Eyyûb'u da an: Hani O, "Rabbim, bu dert bana iyice dokundu (ve Sana gerektiği gibi ibadet edemez hale geldim). Sen, Merhametlilerin En Merhametlisisin!" diye yalvarmıştı.

84. Biz de, O'nun bu yalvarışını kabul buyurup, katımızdan bir rahmet ve kendilerini Allah'a ibadete adamışlar için bir ibret olarak dert ve sıkıntılarını giderdiğimiz gibi, kendisine önceki ailesinin yanısıra bir o kadarını daha bağışladık.[15/16]

85. Önderler içinde İsmail, İdris ve Zülkifl'i de[17] hatırla. Onların her biri, sabırla bütünleşmiş kullarımızdandı.

86. Onları da rahmetimizle sarıp sarmaladık. Onlar, daima meşrû, yerinde, sağlam ve ıslaha dönük işler yapan seçkinlerdendi.

87. Önderler içinde Zünnûn'u da an. O, (inkârda direten ve uyarılardan hiç etkilenmeyen halkına) kızarak onları terk etmişti. Bizim hiçbir zaman kendisini sıkıştırmayacağımıza inanıyordu. Sonra, (düştüğü balığın karnının, gecenin ve denizin, bir de bulunduğu halin) karanlıkları içinde, "Sen'den başka ilâh yoktur. Sen, her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi–orta ğı bulunmaktan mutlak münezzeh sin. Ben, gerçekten kendine yazık edenlerden oldum!" diye yakardı.

88. O'nun yalvarıp yakarışını da kabul buyurduk ve kendisini o sıkıntıdan kurtardık. İşte Biz, mü minleri böyle kurtarırız.[18]

89. Zekeriyya'yı da an. Hani O, "Rabbim, beni kendimden sonra arkamdan vekilsiz, vârissiz bırakma. Biliyorum ki Sen, vârislerin en hayırlısısın!"[19] diye yakarmıştı.

90. O'nun da duasını kabul buyurup kendisine Yahya'yı armağan ettik ve hanımını O'nun için çocuk doğurmaya elverişli hale getirdik. Gerçekten onlar (Zekeriya, hanımı ve Yahya), yarışırcasına hayırlı işlere koşuşur ve hem ümit, hem endişe içinde Bize yakarırlardı. Doğrusu, Bize karşı derin bir saygı ve baş eğmişlik içindeydiler.

12. Cinler, Hz. Süleyman için ayrıca kaleler, çok büyük heykeller, havuz büyüklüğünde çanak ve leğenler ve sabit kazanlar gibi, istediği şeyleri yaparlardı (Sebe' Sûresi/34: 13)

13. Yerin insandan sonra şuur sahibi en mühim sakinleri olan cinler, insana hizmetkâr olabilirler. Onlarla temas kurulabilir. Şeytanlar da düşmanlığı bırakmaya mecbur

olup, ister istemez insana hizmet edebilirler ki, Cenâb-ı Hak onları Kendi emirlerine boyun eğmiş olan bir kulunun emrine vermiştir.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisanıyla mânen der ki: "Ey insan! Bana itaat eden bir kuluma cinleri, şeytanları, şerli yaratıkları itaat ettiriyorum. Sen de Benim emrime boyun eğsen, çok varlıklar, hattâ cin ve şeytanlar bile senin emrine girebilir."

Âyet, bu sahada ulaşılabilecek nihaî noktayı tayin ediyor. Bugün insanlık, ruh çağırma ve cinlerle haberleşme gibi şeylerle uğraşmakta, fakat bu, halihazır niteliğiyle, kendilerini çağrılan ölülerin ruhu olarak tanıtan cinlere, şeytanlara ve habis ruhlara maskara ve oyuncak olmaktan öte geçmemektedir. Şeytanlar ve cinler, ancak Kur'ân ile emir ve hizmet altına alınabilirler (*Sözler*, "20. Söz", 338–339)

14. Mevcut Kitab-ı Mukaddes'te, ne yazık ki, gerçek bir ilâh ve Allah telâkkisi ve marifeti bulmak mümkün olmadığı gibi, gerçek bir peygamber telâkkisi bulmak da mümkün değildir. Bunun yanı sıra, bu kitaplarda, İlâhî Din'in esaslarından olan ne Kader, ne melek, ne Âhiret, hattâ ne Kitap telâkki ve marifeti de göremiyoruz. Daha da kötüsü, Kitab-ı Mukaddes'te peygamberlere de sıradan bir mü'minin bile işlemeyeceği çirkin fiiller isnat edilmektedir (*Çıkış*, 19: 30–38; 38: 15–18; 49: 4; *II Samuel*, 11; *I Krallar*, 11).

Kur'ân-ı Kerim, gerçek Allah, peygamber, Kitap, Âhiret, melek ve Kader telâkkisi ve marifeti verdiği gibi, peygamberleri de bu tür isnatlardan kurtararak, onları sahip bulundukları yüce mevkilere oturtmuştur.

15. Peygamberlerin birtakım temel sıfatları veya peygamberliğin temel hususiyetleri vardır. Bunlar sıdk (özü-sözü doğru olma), emanet (tam bir emniyet insanı olma), fetanet (aklı aşan bir akıl, basiret ve firaset), tebliğ ve ismet (günah işlememe)dir. Bunlar kadar önemli bir diğer hususiyet de, peygamberlerin fizikî yapılarının da eksiksiz ve kusursuz olmasıdır. O kadar ki, Bediüzzaman hazretleri, Peygamber Efendimiz'in (hicrî yıl itibariyle) 63 yaş gibi genç sayılabilecek bir yaşta vefatının hikmetini açıklarken bu noktaya parmak basar ve şöyle der:

> Şer'an ehl-i iman, Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm'ı gayet derecede sevmek ve hürmet etmek, O'nun hiçbir şeyinden nefret etmemek ve her halini güzel görmekle mükellef olduğundan, Allah, O'nu 60'tan sonraki meşakkatli ve musibetli olan ihtiyarlık dönemine bırakmamış. (*Mektubat*, 268)

Dolayısıyla, meselâ Hz. Musa'nın konuşma zorluğu çektiği ve kekeme olduğu gibi iddialar nasıl tamamen uydurma ise, Hz. Eyyûb'un (a.s.) hastalığı hakkındaki bazı hikâyelerin de gerçekle alâkası yoktur. İlgili Kur'ân âyetlerinden (Sâd Sûresi/38: 42) anlaşıldığı, (Kitab-ı Mukaddes'teki *Eyyûb Kitabı*'nda da geçtiği gibi [2: 7]), Hz. Eyyûb, belki kendisine çok ızdırap veren bir deri hastalığına tutulmuş olmakla birlikte, yaralarından çıkan kokulardan dolayı halkın kendisinden uzaklaştığı gibi ilâveler doğru olamaz. Çünkü bir peygamber, fizikî olarak da hiçbir zaman kendisinden uzaklaşılacak ve nefret edilecek biri değildir. Ayrıca, Hz. Eyyûb hakkında Kitab-ı

Mukaddes'in O'nun doğduğu güne lânet ettiği (*Eyyûb*, 3: 1), Cenab-ı Allah'a büyük serzenişlerde bulunup O'ndan şikâyetçi olduğu (7: 20–21), Allah'ı haksız kendisini haklı gördüğü (32: 2), çektiği acılardan dolayı hayatından bıktığı gibi (10: 1) anlatımlarına itibar etmemek gerekir. Kur'ân'ın anlattığı Hz. Eyyûb, müthiş bir sabır kahramanı, Allah'a karşı olabildiğince edepli, halinden asla şikâyet etmeyen, fakat hastalıklarının hakkıyla ibadetine mani olduğunu düşünen büyük bir peygamberdir.

16. Hz. Eyyûb (a.s.), ibadet vazifesini daha fazla hakkıyla yerine getiremeyeceği düşüncesiyle, "Yâ Rab, zarar bana dokundu. Sen'i dil ile zikretmeme ve kalben kulluğuma mani oluyor" diye münacatta bulunmuş. Cenab-ı Hak, o halis, safi, garazsız, sırf Allah için olan münacatı gayet harika bir surette kabul etmiş, Hz. Eyyûb'a tam bir afiyet ihsan buyurduğu gibi, O'nu daha pek çok çeşit merhametine mazhar eylemiş.

Bu münacatta bazı önemli nükteler var:

> Meselâ: Hazret-i Eyyûb aleyhisselâmın zahirî yara hastalıklarına mukabil, bizim bâtınî, ruhî ve kalbî hastalıklarımız var. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hazret-i Eyyûb'dan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve ruhumuzda yaralar açıyor.
>
> Hazret-i Eyyûb aleyhisselâm'ın yaraları, O'nun kısacık dünya hayatını tehdit ediyordu. Bizim manevî yaralarımız ise, pek uzun olan ebedî hayatımızı tehdit ediyor. Dolayısıyla, Hz. Eyyûb'un o münacatına o hazretten bin defa daha ziyade muhtacız.
>
> Evet, günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nûr-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfarla çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor.
>
> İkinci olarak: Hayat, musibetlerle, hastalıklarla saflaşır, kemal ve kuvvet bulur, terakki eder, netice verir, mükemmelleşir ve aslî vazifesini yerine getirir. Monoton, istirahat döşeğindeki hayat, bütünüyle hayır olan varlıktan çok, bütünüyle şer olan yokluğa yakındır ve ona gider.
>
> Üçüncü olarak: Şu dünya yurdu, bir imtihan meydanı ve hizmet yeridir; yoksa lezzet, ücret ve mükâfat yeri değildir. Madem dünya hizmet ve kulluk yeridir, o halde, hastalıklar ve musibetler, dinî olmamak ve sabretmek şartıyla, o hizmete ve o kulluğa çok uygun düşüyor ve kuvvet veriyor. Bu sebeple, onlar her bir saati bir gün ibadet hükmüne getirdiğinden, şikâyet değil, şükretmek gerektir.
>
> İbadet iki kısımdır: bir kısmı müsbet, diğeri menfi. Müsbet kısmı, malûmdur. Menfi kısmı ise, hastalıklar ve musibetlerle, hasta veya musibetzedenin zaafını ve aczini hissedip, Rabb-i Rahîmine sığınması, O'na yönelip, O'nu düşünmesi, O'na yalvarması ve böylece halis kullukta bulunması şeklindedir. Bu kulluğa riya giremez. Eğer sabretse, musibetin mükâfatını düşünse, şükretse, o vakit her

bir saati bir gün ibadet hükmüne geçer. Kısacık ömrü uzun bir ömür olur. Hattâ bir kısmı var ki, bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçer.

Eğer insan, Cenab-ı Hakk'ın kendisine verdiği sabır kuvvetini evham yolunda dağıtmazsa, bu kuvvet, her musibete karşı kâfi gelebilir. Fakat vehmin bastırması, kendi gafleti ve fâni hayatı bakiymiş gibi görmekle insan, sabır kuvvetini geçmiş ve geleceğe dağıtıp halihazırdaki musibete karşı sabrı kâfi gelmez, şikâyete başlar. O kadar ki, Cenab-ı Hak'kı âdeta insanlara –haşa– şikâyet eder. Hem çok haksız bir surette ve divanecesine şikâyet edip, sabırsızlık gösterir.

Geçmiş her bir gün, musibet ise zahmeti gitmiş, rahatı kalmış; elemi gitmiş, sona ermesindeki lezzet kalmış; sıkıntısı geçmiş, sevabı kalmış. Bundan şikâyet değil, belki lezzet alarak şükretmek lâzım gelir. O musibetlere küsmek değil, bilâkis muhabbet etmek gerektir. Onun o geçmiş fâni ömrü, musibet vasıtasıyla baki ve mesut bir nevi ömür hükmüne geçer. Dolayısıyla, onlardaki elemleri vehimle düşünüp, bir kısım sabrını onlara karşı dağıtmak divaneliktir.

Ama gelecek günler ise, madem daha gelmemişler, içlerinde çekeceği hastalık veya musibeti şimdiden düşünüp sabırsızlık göstermek, şikâyet etmek, akılsızlıktır. "Yarın, öbür gün aç olacağım, susuz olacağım" diye bugün mütemadiyen su içmek, ekmek yemek ne kadar akılsızca bir divaneliktir, öyle de gelecek günlerdeki şimdi yok olan musibet ve hastalıkları düşünüp şimdiden onların elemini çekmek, sabırsızlık göstermek, hiçbir mecburiyet olmadan kendi kendine zulmetmek öyle bir akılsızlıktır ki, böyle bir adam, şefkat ve merhamete lâyık değildir. Kısaca, nasıl şükür nimeti ziyadeleştiriyor, öyle de şikâyet musibeti ziyadeleştirir. Hem merhamete liyakati ortadan kaldırır.

Dördüncü olarak, asıl ve zararlı musibet, dine gelen musibettir. Dine gelen musibetten her vakit dergâh-ı İlâhiye'ye sığınıp, feryat etmek gerekir.

Fakat dinî olmayan musibetler, hakikat noktasında musibet değildir. Bir kısmı, Rahmânî, yani merhamet-i İlâhiye'den gelen birer ihtardır. Nasıl ki çoban, başkasının tarlasına tecavüz eden koyunlarına taş atar, onlar da anlarlar ki bu, zararlı işten kurtarmak için kendilerine bir ihtardır, memnun olarak geri dönerler. Öyle de, çok zahirî musibetler var ki, İlâhî birer ihtar, birer ikazdır. Ve bir kısmı günahlara kefarettir; onların affına sebeptir. Ve bir kısmı da, insandaki gafleti dağıtıp, beşerî olan aczini ve zaafını bildirerek, bir nevi huzur vermek içindir. Musibetin hastalık olan türü ise, yukarıda geçtiği gibi, musibet değil, belki bir Rabbanî iltifattır, temizlemedir.

Biz, Hz. Eyyûb'un münacatıyla, günahlardan gelen manevî, ruhî yaralarımızın şifasını niyet etmeliyiz. Maddî hastalıklar için ise, kulluğa mani olduğu zaman Cenab-ı Allah'a iltica edebiliriz. Fakat itiraz ve şikâyet eder bir tavırla değil, belki onlardan lezzet aldığımızı gösterir ve yardım dilenir bir tavırla iltica etmeliyiz. Madem Rabbimiz olarak Allah'ın üzerimizdeki tasarruflarına razıyız; şu halde, Rubûbiyeti noktasında verdiği şeylere de rıza göstermek lâzımdır.

> Yoksa O'nun kaza ve kaderine itirazı hissettirir bir tarzda ah, of edip şikâyette bulunmak, Kader'i bir nevi tenkittir, O'nun sonsuz derecede rahîm oluşunu ithamdır. Kader'i tenkit eden, başını örse vurur, kırar. Rahmeti itham eden, rahmetten mahrum kalır. Kırılmış elle intikam almak için o eli kullanmak nasıl ondaki kırığı arttırır; öyle de, musibete giriftar olan kimse, onu itiraz ve şikâyet eder, ayrıca üzerinde durur bir tavırla karşılarsa, bu sadece musibeti ikileştirir. (*Lem'alar*, "2. Lem'a"dan sadeleştirilmiş özet.)

17. Hz. Zülkifl'in (a.s.) kimliği konusunda kesin bir söz söylemek mümkün değildir. Merhum Mevdûdî, Zülkifl'in isim değil, Hz. Yunus hakkında kullanılan "Zünnûn" gibi lâkap olduğunu ve bu peygamberin üstün kişiliği ve Âhiret'teki derecesini ifade manâsında "nasip ve kısmet sahibi" anlamına geldiği görüşünü kaydeder (*Tefhimü'l-Kur'ân*, 3: 297). Bununla birlikte, Alûsî'den de naklen, hakkındaki mevcut görüşler içinde, O'nun Kitab-ı Mukaddes'teki Hezekiel (Hızkil) peygamber olduğu tezini daha kabule şayan görür. Profesör Suat Yıldırım bey de, bu görüşü paylaşır. Suat Yıldırım bey, O'nun Habur nehri civarında tebliğde bulunduğunu ve Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde makamı olup, hattâ orada yaşadığına inanıldığını belirtir. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu'da yaygın bir isim olan Zülküf adının da ondan geldiğini ilâve eder (Suat Yıldırım, 328).

Hz. Zülkifl (a.s.) gerçekten Hezekiel ise, bu peygamber, Buhtünnasır'ın Kudüs'ü işgal ettiğinde alıp götürdüğü esirlerden biriydi ve kendisine yaklaşık M.Ö. 594 yılında peygamberlik verilmişti. O, 20 yıldan fazla gerek esaretteki İsrail Oğulları'na, gerekse zalim yöneticilere ve adamlarına Allah'ın mesajını tebliğ etmiştir.

18. Bediüzzaman hazretleri, Hz. Yunus'un münacatı konusunda da şöyle yazar:

> Hazret-i Yunus ibni Metta alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm'ın münacatı, en büyük bir münacattır ve duaların kabulüne mühim bir vesiledir.
>
> Hazret-i Yunus aleyhisselâm, denize atılmış, büyük bir balık O'nu yutmuş. Deniz fırtınalı, gece dağdağalı ve karanlık ve her taraftan ümit kesik bir vaziyette bu münacatı, süratle O'nun için bir kurtuluş sebebi olmuştur.
>
> Bu münacatın taşıdığı büyük sır şudur ki:
>
> Balığın karnında tutunacağı hiçbir sebep kalmamıştı. Çünkü o halde O'na kurtuluş verecek öyle bir Zat lâzımdı ki, hükmü hem balığa, hem denize, hem geceye, hem atmosfere geçebilsin. Çünkü O'nun aleyhinde gece, deniz ve balık ittifak etmişti. Ancak bu üçünü birden emrine ram eden bir Zat, O'nu kurtuluş sahiline çıkarabilirdi. Eğer bütün halk O'nun hizmetkârı ve yardımcısı olsaydılar, yine beş para faydaları olmazdı. Demek sebeplerin hakiki tesiri yok. Hz. Yunus (a.s.), sebepleri de Yaratan ve Kullanan'dan başka bir sığınak olmadığını bizzat tecrübe ettiğinden, Allah'ın her bir ferdi sarıp sarmalayan rahmet/Rahimiyet tecellisi, Hz. Yunus için sadece O'na yönelme ve O'ndan yardım isteme şeklinde inkişaf etti ve şu münacat birden bire geceyi, denizi ve

balığı ermine aldı. O'nun mutlak birliğine, hükmüne ve hakimiyetine iman ile balığın karnı bir denizaltı gibi oldu ve zelzeleli, dağ gibi dalgaların dehşeti içinde deniz âdeta emniyetli bir sahraya, bir dinlenme ve piknik yerine döndü. Yine, o imanın nûru ile gökyüzü bulutlardan arınıp, ay da bir lamba gibi O'nun başı üzerine asıldı. Her taraftan O'nu tehdit ve tazyik eden varlıklar, her cihette O'na dostluk yüzünü gösterdiler. Nihayet kurtuluş sahiline çıktı ve Rab'bin lûtfunu açıkça müşahede etti.

İşte, Hazret-i Yunus aleyhisselâm'ın balığın karnındaki vaziyetinden yüz derece daha müthiş bir vaziyetteyiz. Gecemiz geleceğimizdir ve bu gelecek gaflet gözüyle bakıldığında, O'nun gecesinden yüz derece daha karanlık ve dehşetlidir. Denizimiz, feza içinde dolaşıp duran yerküredir. Bu denizin her dalgasında binler cenaze bulunuyor; O'nun denizinden bin derece daha korkuludur. Nefsimizin bizi kendine çeken arzuları balığımızdır; ebedî hayatımızı sıkıp mahvına çalışıyor. Bu balık, O'nun balığından bin derece daha zararlıdır. Çünkü O'nun balığı, yüz senelik bir hayatı mahveder. Bizim balığımız ise, sonsuz bir hayatın mahvına çalışıyor.

Madem hakikî vaziyetimiz budur. Biz de, Hz. Yunus aleyhisselâma uyarak, doğrudan doğruya Rabbimize sığınmalı, "Sen'den başka ilâh yoktur. Sen, her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin. Ben, gerçekten kendime yazık edenlerden oldum!" demeli ve gözümüzle görür gibi anlamalıyız ki, gaflet ve dalâletimiz sebebiyle aleyhimize ittifak eden istikbal, dünya ve nefsin arzularının zararlarını def edecek yalnız o Zat olabilir ki, istikbal emrinde, dünya hükmüne râm ve nefsimiz de idaresi altındadır. (*Lem'alar*, "Birinci Lem'a"dan sadeleştirilmiş özet.)

19. Bu ifade, bir vâris isteyen önceki ifade ile çelişkili değildir. Tam tersine, ilk ifadedeki duayı destekleyicidir. Çünkü Allah (c.c.), hikmet ve imtihan yurdu olan dünyada icraatını sebepler gerisinden yapar. Dolayısıyla manâ, "Biliyorum ki Sen, vârislerin en hayırlısısın! Bu sebeple de, bana en hayırlısından bir mirasçı verirsin!" şeklindedir ve Hz. Eyyûb'un (a.s.) "Sen, merhametlilerin en merhametlisisin!" diyerek merhamet dilenmesi gibidir.

91. İffet ve namusunu örnek bir tarzda korumuş bulunan Meryem'i de an.[20] Bu iffet ve namus timsaline Ruhumuzdan üfledik[21] ve O'nunla birlikte oğlunu bütün âlemler için bir ibret, (kudret ve eşsiz icraatımıza) bir alâmet yaptık.

92. İşte, (bütün bu peygamberler ve onların arkasından giden ümmetler de dahil olmak üzere mü'minler olarak) hepiniz, aynı inanç üzerinde tek bir ümmetsiniz;[22] Ben de, (sizi yaratan, yaşatan, koruyan ve sizi de kâinatı da idaresinde tutan) Rabbinizim; dolayısıyla yalnızca Bana ibadet edin.

93. Ne var ki, (peygamberlerden sonra) insanlar Din'de ihtilâfa düştü ve birliklerini parçaladılar. Ama şurası bir gerçek ki, her grup neticede Bize dönmektedir (ve yaptıklarından huzurumuzda hesap vereceklerdir).

94. O bakımdan, kim mü'min olarak imanı istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işlerden yaparsa, onun gayreti karşılıksız kalmayacaktır. Biz, bütün gayretlerini onun lehine olarak kaydederiz.

95. (İnkâr ve günahlarından dolayı artık kesin dalâlet ve) helâklerine hükmettiğimiz bir halkın ise artık imana dönmesi mümkün olmadığı gibi, (yine aynı sebeplerle) yok ettiğimiz bir halkın da Bize dönmemesi ve (döndükten sonra da iman edip salih işlerde bulunmak üzere) dünyaya geri gönderilmesi de mümkün değildir.[23]

96. Nihayet bir zaman gelir, Ye'cuc ve Me'cuc'un önü açılır ve her tepeden yığın yığın akın etmeye başlarlar.[24]

97. Artık, hak olan o (Kıyamet) va'dinin gerçekleşme vakti de gelip çatmıştır; işte o zaman, hayatları boyu küfürde ısrar etmiş olanların gözleri birden donakalır. "Eyvah bize!" diye feryat ederler; "Bu ânı hiç hesaba katmıyor ve bu an sanki hiç gelmeyecekmiş gibi tam bir umursamazlık içinde davranıyorduk. Meğer biz, ne yanlış yapmış, kendimize ne yazıklar etmişiz!"

98. "Siz, evet siz ve Allah'ı bırakıp da taptığınız o putlar birer Cehennem odunusunuz. Hep birlikte varacağınız yer, işte orasıdır."

99. O taptıkları gerçekten ilâh olsaydı oraya girmezlerdi. Ama istisnasız hepsi, orada sonsuzca kalacaklardır.

100. İnim inim iniltidir Cehennem'de onları bekleyen; ve (dünyada kulaklarını Allah'ın âyetlerine kapamalarının cezası olarak) orada (kendilerine yarayacak) hiçbir şey duymayacaklardır.

101. Buna karşılık, haklarında tarafımızdan va'din güzeli (Cennet, Cemâlüllah ve Allah'ın rızası) takdir edilmiş olanlara gelince, onlar Cehennem'den uzak tutulacaklardır.

20. Hz. Meryem'in peygamber olmadığı halde peygamberlerle birlikte anılması, büyüklüğü ve şerefinden dolayı olduğu gibi, Hz. İsa'yı gerçek keyfiyetiyle takdim içindir de.

21. Cenab-ı Allah'ın Hz. Meryem'e ve Hz. Âdem'e "Ruhundan üflemesi" ve "Rûhundan üfleme"nin manâsıyla ilgili olarak bkn: Nisâ Sûresi/4: 171, not: 34; Hıcr Sûresi/15: 29, not: 7.

22. Kur'ân-ı Kerim, pek çok peygamberi çektikleri sıkıntılar ve Allah'ın onlardan bu sıkıntıları gidermesi ve bir de her birini sahip bulunduğu ve onunla öne çıktığı hususiyetiyle andıktan sonra bütün peygamberlerin, dolayısıyla onların ümmetlerinin tek ve aynı din üzerinde olduğunu, Peygamber Efendimizin de farklı bir din getirmediğini, bu sebeple, bütün peygamberlerin ve ümmetlerinin temelde tek bir ümmet teşkil ettiğini beyan buyurmaktadır. Bu ümmetin ana dayanak ve birlik noktası ve onu parçalamaktan koruyacak ana dinamik Tevhid inancı, Rab olarak sadece Allah'a inanmak ve O'na ibadet etmektir. Bu ve bundan sonra gelen âyette ifade buyurulan gerçek, çok yakın lâfızlarla Mü'minûn Sûresi 52'nci ve 53'üncü âyetlerde de söz konusu edilir.

23. Âyet, vermeye çalıştığımız üç manâya da ihtimali olan bir âyettir. Ayrıca, 94'üncü âyette bir toplumdan çok mü'min fert söz konusu edilirken, bu âyette bir halktan bahsedilmektedir. Bu da, bozulmanın bulaşıcı hastalık gibi yayılma eğilimli olup, fertlerin daha çok toplum içinde ve yoldan çıkmış insanlara bakarak saptıklarını, helâkin de böyle bütün toplumu, en azından toplumun çoğunluğunu içine alan bir bozulma sonucu geldiğini ima etmektedir. Bu da, toplumun ıslahının, dolayısıyla emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

24. Ye'cuc ve Me'cuc'un bu çıkışı için bkn. Kehf Sûresi/18: 98–99, not: 32.

102. Öyle ki, onun hışırtısını bile duymazlar; (Cennet'te) canlarının çektiği nimetler içinde sonsuzca yaşayıp gideceklerdir onlar.

103. O en büyük dehşet (olan Sûr'a ikinci üfleyiş) bile onları tasalandırmaz. Kendilerini melekler karşılar ve "İşte, size va'd edilen gün bugündür!" müjdesini verirler.

104. Gün gelir, göğü üzerine yazı yazılmış sayfaların dürüldüğü gibi dürüp kaldırırız (da, ondan ve ondaki cisimlerden eser kalmaz). Bütün varlığı baştan nasıl kolayca yaratmışsak, (yine aynı kolaylıkla Âhiret hayatı için) yeniden kurar (ve yine aynı kolaylıkla ölüleri diriltiriz).[25] Üzerimize aldığımız bir va'ddir bu. Ve Biz, neyi va'detmişsek onu mutlaka yaparız.

105. Biz, (Levh-ı Mahfuz'da kaydedip,) Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazdık ki, yeryüzüne salih (imanlarından kaynaklanan sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha dönük işler yapan) kullarım vâris olacağı, (Kıyamet ve ona sebep olacak hadiseler öncesi) yeryüzü onlara kalacağı (gibi, Cennet arzına da onlar vâris olacaklardır).[26]

106. Hiç şüphesiz bu Kur'ân'da kendilerini Bize ibadete adamış mü'minler için gerekli her gerçek kâfi derecede yer almaktadır.

107. (Ey Rasûlüm,) seni bütün âlemler (bütün varlıklar) için başka değil, ancak eşsiz bir rahmet olarak gönderdik.[27]

108. De ki: "Bana (Din adına) vahyolunan temel gerçek şudur: 'İlâhınız, ancak tek bir ilâhtır.' Artık, O'na tam bir teslimiyetle Müslüman olmayacak mısınız?"

109. (Rasûlüm,) her şeye rağmen yine de yüz çevirirlerse de ki: "Aynı derecede hepinize bildirilmesi gerekeni bildirdim, yapılması gereken ikazı yaptım. Fakat kendisiyle tehdit edildiğiniz o helâk, (dünyada başınızda patlayacak cezalar ve Kıyamet Günü) yakın mıdır uzak mıdır, işte onu bilemem.

110. "Şüphesiz ki Allah, sözün açıktan söyleneni (İslâm ve davetim aleyhinde açıktan söylediklerinizi) bildiği gibi, içinizde tuttuklarınızı, gizlediğiniz niyetlerinizi, (kurmaya niyetlendiğiniz tuzaklarınızı) da bilir.

111. "Ne bileyim, size tanınan süre belki sizin için bir imtihandır ve hayattan biraz daha yararlanmanız, hakkınızdaki hükmün de tamamlanması için bir ertelemedir."

112. (Rasûlüllah,) sözünü şöyle bağladı: "Rabbim, (şu inkârcılarla aramdaki) hükmünü ver ve iki taraf için de gerçek ortaya çıksın. Rabbimiz Rahmân'dır; bunca isnat ve iftiralarınıza karşı yegâne Müsteân'dır."[28]

25. Hiç mümkün müdür ki, kışta ölmüş, kurumuş yeryüzünü dirilten, o diriltme içinde her biri ölmüş insanları diriltmek gibi milyonlarca türde yaratığı yeniden hayata iade ederek yerin üzerine yayan ve böylece kudretini gösteren, birbirine nihayet derecede karışmış ve iç içe varlıkları hiç birini karıştırmadan ve şaşırmadan dirilterek ilminin kapsamını ortaya koyan ve bütün semavî fermanlarıyla beşerin haşrini va'detmekle bütün kullarının nazarlarını ebedî saadete çeviren, bütün varlıkları başbaşa, omuz omuza, elele verdirip emir ve iradesi dairesinde döndürerek, ayrıca birbirine yardımcı ve hizmetçi kılarak Rubûbiyetinin azametini gösteren, insanlığı kâinat ağacının en kapsamlı, en nazik ve en nazenin, en nazlı, en yalvarır bir meyvesi yaratıp Kendine muhatap kılarak her şeyi onun hizmetine koymakla da insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren bir Kadîr u Rahîm, bir Alîm ü Hakîm, Kıyamet'i getirmesin? Haşri yapmasın ve yapamasın? Beşeri diriltmesin veya diriltemesin? O En Büyük Mahkeme'yi açmasın? Cennet ve Cehennem'i yaratamasın?

Evet, şu âlemin Mutlak Hakimi her asırda, her senede, her günde bu dar, geçici zemin yüzünde en büyük haşrin ve Kıyamet meydanının pek çok misallerini ve nümunelerini icat etmektedir. Meselâ, baharın gelmesiyle birlikte, hem de icraatını sebeplere bağladığı şu hikmet yurdunda beş-altı gün içinde sayısız denebilecek hayvanı ve bitkiyi, ağacı, çiçeği, otu hayata iade ediyor, diriltiyor, haşr u neşr ediyor ve yeri onlarla bir bayram yerine çeviriyor. Maddeten birbirinden çok az farklı, birbirine karışmış tohumcukları, o karışıklık içinde her birini kendisi olarak en küçük bir hataya, karıştırmaya imkân vermeden yeni bir hayata menşe' yapıyor. Hiç mümkün müdür ki, bu işleri yapan Zât'a bir şey ağır gelsin; gökleri ve yeri yaratmış olmasın, insanı bir sayha ile haşredemesin? Haşa!

Acaba, mucizevî işler başaran bir kâtip bulunsa, harfleri ya bozulmuş veya silinmiş gitmiş milyonlarca kitabı tek bir büyük sayfa üzerinde karıştırmaksızın, hiç hata yapmadan ve tek bir harfi, kelimeyi unutmadan çok kısa bir süre içinde hafızasından yazsa, sonra da bu sayfa suya düşüp üzerindeki her şey silinip gitse, bu kâtip o kitabı yeniden yazamaz diyebilir misiniz? Veya, mucize çapında işler başaran bir hükümdarın, iktidarını göstermek veya ibret veya halkının güzel vakit geçirmesi için bir işaretle dağları kaldırdığını, memleketleri değiştirdiğini, denizi karaya karayı denize çevirdiğini gördüğünüz halde, misafirlerinin yolunun üzerine yuvarlanmış bir kayayı oradan kaldıramaz deseniz, bu bir akılsızlık olmaz mı? Yahut, bir günde, kolordu, tümen, tugay, alay, tabur, bölük, manga gibi birimleriyle birlikte çok büyük bir ordu meydana getiren, bu ordunun bütün fertlerini birbiriyle tanıştıran emsalsiz bir komutan, ordusunu eğitimden geçirdikten sonra istirahat için dağıtıp ardından tekrar toplamak istediğinde onları bir boru sesiyle toplayamayacağını iddia etmek, divanelikten başka bir şey midir?

İşte, kâinatın yaratılıp, Kıyamet'le bir başka kâinata dönüştürülmesi bu misallerde olduğu gibidir ve onu Yaratan için sonsuzca kolaydır. (*Sözler*, "10. Söz"den)

26. Müfessirlerin çoğunluğu, burada Levh-ı Mahfuz olarak da çevirdiğimiz *Zikr*'in (Levh-ı Mahfuz için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13, 39, not 13; İsrâ Sûresi/17, not 10), Tevrat olduğunu belirtmişlerdir. Fakat buna Levh-ı Mahfuz diyenler de vardır ve âyet, her iki manâya da açıktır.

Zebur, Hz. Davud'a inen kitaptır. Hz. Davud (a.s.), peygamberler içinde halife-peygamber olarak O'nunla yeryüzüne salih kulların mirasçı olması arasında bir münasebet elbette vardır. Meşhur Osmanlı şeyhülislâmı İbn-i Kemal, bu âyetten çıkardığı tam on tane delille, Yavuz Sultan Selim'e Mısır'ı fethedeceğini söylemiş ve fetih için teşvikte bulunmuştur. İsrail Oğulları'nda halife-peygamber olarak Hz. Davud'un mukabili, Osmanlılarda halife-sultan olarak Hz. Yavuz'dur denebilir. "Yeryüzü" olarak çevrilen ve aslı "arz" olan kelime, Kur'ân-ı Kerim'de yer yer Mısır için de kullanılır. Dolayısıyla, Hz. Yavuz'la Mısır fethi olarak gerçekleşen bu müjde, Âhir Zaman'da yeryüzü olarak gerçekleşecektir. Cenab-ı Allah (c.c.), bunu Levh-ı Mahfuz'da bir hüküm olarak kaydetmiş, sonra da Zebur'a bir âyet olarak koymuş, Kur'ân'da da tekrarlamıştır. Bu müjdenin muhatabı olan topluluğun birinci özelliği salih olması, ikinci önemli özelliği de, bundan sonraki âyette geleceği üzere âbid, yani kendilerini Allah'a ibadete adamış rabbanî insanlardan teşekkül etmesidir.

Bu âyet, Nûr Sûresi 55'inci âyetle birlikte ele alındığında, manâ ve muhteva daha da açık hale gelmektedir.

Âyetin, siyakı itibariyle Cennet'e verasetten söz ettiği de söylenebilir. Bu açıdan, Zümer Sûresi 74'üncü âyetle münasebettardır ve onunla birlikte aynı gerçeğe parmak basmaktadır.

27. Bu âyet-i kerime, Efendimiz'in misyonunu bütün yanlarıyla ve en veciz şekilde ortaya koymaktadır. Bu misyonun biri tekvinî, diğeri dinî iki yanı vardır. Misyonunun tekvinî yanıyla Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, yaratılış ağacının hem çekirdeği hem en birinci meyvesi, dolayısıyla "Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım." hadis-i kudsîsinin sırrı ve bir bakıma Cenab-ı Allah'ın Rahmâniyetinin bütün varlıklara ulaşmasında en kapsamlı ve evrensel çapta ayna, tasavvufî ifadesiyle, bütün insan-ı kâmillerin üstünde İnsan-ı Kâmil veya Ekmel'dir. Dinî yanıyla, tek tek her ferdin ve fertlerden oluşan toplumların dünya ve Âhiret saadetlerine vasıta, Âhiret'te en büyük şefaat makamının sahibi, kısaca Cenab-ı Allah'ın Rahîmiyetine yine en büyük, birinci derecede ve evrensel çapta aynadır. O'nun yolu dışındaki hiçbir yol, kurtuluşa götürmez.

28. Müsteân, "yardımına başvurulan, kendisinden yardım istenen" demektir.

22. HAC SÛRESİ

Genel kabul gören görüşe göre Mekke'de inmeye başlamış ve inişi Medine'de tamamlanmıştır. 78 âyettir.

Sûre, Mekkeli müşriklerin inançlarındaki çelişkileri ortaya koymakta, iman etmiş olmakla birlikte Allah'a inanmanın getirebileceği birtakım zorluklara katlanmak istemeyen zayıf mü'minleri uyarmakta ve Kureyş'in Medine'de de devam eden zulüm ve tacizleri, mü'minleri Medine'de de rahatsız edip durmaları karşısında mü'minlere savaş izni vermektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabını üzerinize çekmekten sakının! (Bilin ki,) Kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir.

2. Onu görüp yaşayacağınız o gün, yavrusunu emzirmekte olan her anne emzirdiği yavruyu korkuyla bırakıverir ve her hamile dişi de karnındakini düşürür. İnsanları, sarhoş olmadıkları halde akılları baştan gitmiş görürsün; çünkü Allah'ın azabı çok çetindir.

3. İnsanlar içinde öylesi var ki, hiçbir gerçek bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında tartışır durur ve işi gücü şer ve bozgunculuk olan her habis ve azgın şeytana tâbi olur.

4. Şeytan hakkındaki İlâhî takdir ise şudur: Kim onu dost edinir ve kendisini onun yönlendirmesine bırakırsa, hiç şüphesiz o böylelerini yoldan çıkarır ve doğruca Kızgın, Alevli Ateş azabına sürükler.

5. Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme konusunda şüphe içinde iseniz, (bilin ve üzerinde düşünün ki), Biz sizi başlangıçta (yeryüzünde varlığınız adına hiçbir iz yokken) topraktan yarattık (ve her birinizin maddî yaratılış menşeiniz yine topraktır); sizi sonra (baba ve anneden gelip anne rahminde birleşen) birkaç damla sıvıdan, sonra rahim duvarına yapışan yapışkan bir maddeden, sonra dokuları kısmen belirmiş kısmen belirmemiş bir çiğnem et görünümündeki bir cisimden yarattık. İşte size (öldükten sonra dirilmenin de nasıl olabileceğini) böylece gösteriyoruz.[1] Dünyaya gelmesini dilediğimiz cenini takdir buyurduğumuz belli bir süreye kadar rahimlere yerleşmiş halde tutar, sonra sizi bebek olarak dünyaya çıkarır, sonra da güçlü-kuvvetli erişkenlik çağına ulaşasınız diye (size imkân tanırız). İçinizden kimi bu arada ve sonrasında vefat ettirilir ve içinizden kimi de ha-

yatının en düşkün çağına kadar yaşamaya bırakılır ki, böyle biri, daha önce bazı şeyler öğrenmişken artık hiçbir şey bilmez hale gelir. Yine, (öldükten sonra dirilmeye bir başka delil ve onu anlamaya bir işaret olarak) görürsün ki, yer kupkurudur. Derken (bildiğiniz) o suyu ona indiririz de, yer hemen harekete geçmiş, kabarmış ve her türden göz alıcı, gönül açıcı bitkiyi erkekli-dişili bitirivermiştir.

331

1. Günümüzde Embriyoloji ilminin, gelişen teknoloji sayesinde Kur'ân-ı Kerim'den 14 asır sonra büyük ölçüde ortaya çıkardığı insanın anne karnındaki yaratılış safhalarının tamamıyla ilgili olarak bkn. Mü'minûn Sûresi/23: 12-14 ve ilgili not 3.

Kur'ân-ı Kerim, çok yerde öldükten sonra dirilmeyi ilk yaratılışla kıyaslayıp, onun mümkün olduğunu ve mutlaka meydana geleceğini nazara verdiği gibi (Ör. Enbiya Sûresi/21: 104, not 25), insanın topraktan, havadan, sudan başlayıp anne karnında geçirdiği yaratılış safhalarıyla devam eden yaratılışını da öldükten sonra dirilmeye delil olarak takdim buyurur. Henüz adından bile bahsedilmezken anne karnında belli bir süre hiç de insana benzemeyen maddelerden merhale merhale yaratılan insanın var olup öldükten sonra yeniden diriltilmesi, elbette aklın nazarında çok daha kolaydır. Cenab-ı Allah için ise her şey, aynı derecede ve sonsuzca kolaydır.

6. Böyledir, çünkü Allah, evet O, Hakk'tır; (değişmezMutlak Gerçek'tir; her sözü, her icraatı hakikattır ve belli bir gayeye yöneliktir); hiç şüphesiz O, ölüleri diriltecektir ve yine hiç şüphesiz O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

7. Yine şu da bir gerçek ki, Kıyamet mutlaka gelecektir: bunda en ufak bir şüphe yoktur. Ve Allah, hiç kuşkusuz kabirlerde yatan ölüleri diriltecektir.

8. Hakikat bu iken insanlar içinde öylesi var ki, Allah hakkında tartışır durur da, ne dayandığı kesin bir bilgi vardır, ne bir delil ve marifete istinat eder, ne de kalbleri ve zihinleri aydınlatan İlâhî bir Kitaba.

9. Kibirli kibirli tartışmasını sürdürür ve bütün maksadı, insanları Allah'ın Yolu'ndan saptırmaktır.[2] Böylesinin hakkı dünyada rüsvaylık olduğu gibi, Kıyamet Günü de ona o yakıcı azabı tattırırız.

10. "Bu azap, dünyada iken bizzat kazanıp buraya gönderdiğin günahlarının sonucudur. Yoksa Allah, kullarına asla zulmedici değildir."

11. İnsanlar içinde öylesi de vardır ki, Allah'a kenarından (ve dünyevî bir gaye gözeterek) ibadet eder. Bu bakımdan, beklentisi gerçekleşir de bir iyilik görürse onunla rahatlar ve sevinir. Yok, bir sıkıntı ve imtihana maruz kalırsa, yüzüstü dönüverir. Dünyasını da mahvetti, âhiretini de. İşte budur apaçık hüsran.

12. Öylesi, Allah'ı bırakır da, (zarar ve fayda vermeye gücü yetmeyen, dolayısıyla) kendisine zararı da faydası da olmayacak şeylere yalvarır. Budur, doğru yolun en uzağına düşme.

13. Faydadan çok zarar getirecek kişiye (büyük bildiklerine, reislere, bir takım otoritelere) yalvarır tapınırcasına. Oysa yalvardığı o kişi, gerçekte ne fena bir efendi, ne fena bir yandaştır!

14. Halbuki Allah, iman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Kuşkusuz Allah, her ne dilerse yapar.

15. Kim Allah'ın, Rasûlü'ne dünyada (şanını yüceltme ve dinini hakim kılma konusunda) ve Âhiret'te (O'nu rahmetiyle sarıp sarmalama hususunda) yardım etmeyeceğini sanıyorsa, o halde hiç durmasın, (Allah'ın söz konusu yardımına, hattâ O'na Kur'ân'ı da indirmesine engel olmak için) elinden ne geliyorsa yapsın: o kadar ki, bir yolunu bulup göğe çıksın, nefessiz kalıncaya kadar uğraşıp didinsin ve baksın bakalım, kurduğu tuzaklar bir işe yarıyor ve gayzını yatıştırmaya yetiyor mu?

16. İşte böyle (bir kin, gayz ve muhalefet karşısında) Biz Kur'ân'ı, manâ ve muhtevası açık ve her biri birer delil âyetler halinde indiriyoruz. Gerçek şu ki Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir.

17. (Allah Rasûlü'ne ittiba ile) Allah'a gerektiği şekilde iman etmiş bulunan mü'minlerle, Yahudi olanlar, Sabiîler, Hıristiyanlar, Mecusîler ve bir de (herhangi bir semavî dinle münasebeti olmaksızın) Allah'a şirk koşanlar: şüphe edilmesin ki Allah, Kıyamet Günü aralarındaki hükmünü verecektir. Allah, her şeye hakkıyla şahittir.

18. Görmez misin ki göklerde bulunan bütün şuurlu varlıklar ve yerdeki her şuurlu varlık, ayrıca güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlar içinde de bir çoğu Allah'a secde etmektedir?[4] İnsanlardan bir çoğu hakkında da azap hükmü kesinleşmiştir. Allah kimi zelil ederse, onu aziz edecek kimse yoktur. Kuşkusuz Allah, her ne dilerse yapar.[5]

19. Bunlar, (Allah'a secde eden ve O'na secde etmeyi reddeden) birbirine muhalif iki gruptur. (Her biri içinde farklı yaklaşımlara sahip olanlar bulunmakla birlikte,) Rabbileri hakkında çekişip durmaktadırlar. O'nu inkâr ederek veya O'na şirk koşarak küfürde diretenler için Ateş'ten elbiseler kesilip biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar sular dökülür.

20. O sularla, vücutları içinde bulunan her şey (bütün organları), bu arada derileri bile eritilir.

21. Onlar için, ayrıca demirden kamçılar ve topuzlar vardır.

22. Bunalmışlık içinde ne zaman Ateş'ten çıkmaya teşebbüs etseler gerisin geriye onun içine itilirler ve "Tadın o yakıcı azabı!" denir kendilerine.

23. Buna karşılık Allah, iman edip imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları ise (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. O cennetlerde altından bilezikler ve incilerle bezenirler. Orada elbiseleri de ipektendir.[6]

332-333

2. *Keşşaf* sahibi Zemahşerî, 8'inci ve 9'uncu âyette sözü edilen tartışmacının 3'üncü âyette anılan habis ve azgın şeytan(lar), aynı âyette anılan tartışmacıların ise bunlara uyanlar olduğunu kaydeder.

8'inci âyette bilhassa Cenab-ı Allah hakkında doğru fikir sahibi olabilmek için üç kaynak veya dayanaktan söz edilmektedir ki, hepsi de *ilim* içinde değerlendirilebilecek bilgi, delil ve/veya marifet ve İlâhî Kitap'tır. Burada "bilgi"den maksat, genel manâda, İslâm'da ilmin sebeplerinden olan akıl, sağlıklı beş duyu ve vahiyle elde edilen bilgi olabileceği gibi, sadece İlâhî Vahy'in (Kitap ve Sünnet) ışığında istidlâl (tümevarım, tümdengelim ve kıyas), muhakeme, tefekkür gibi yollarla ulaşılan sağlıklı bilgi de olabilir. Delil ve marifet olarak çevirdiğimiz *hüdâ* ile kalb ayağı veya tasavvufî tabirle *seyr u sülûk*le elde edilen kalbî marifet kastedilmiş olması mümkündür. Işık saçan (kalbleri ve zihinleri aydınlatan) Kitap ise, İlâhî Kitap'tır; son, en kâmil ve her türlü tahriften korunmuş olan Kur'ân'dır.

3. Âyet-i kerime, din noktasında temelde üç gruptan söz etmektedir. Bunlardan birinciler, gerçek ve makbul iman sahipleridir ki, Allah Rasûlü'ne imanla, bütün peygamberlerin getirip tebliğ ettiği Hak Din'e, yani İslâm'a tâbi, dolayısıyla da bütün peygamberlerin gerçek mirasçılarıdırlar.

İkinci grupta dört alt grup yer almaktadır: İsrail Oğulları içinde, dinleri aslında hak dinken sonradan onu bir ırk dini haline getiren ve o dinin itikadında, kitabında ve şeriatında değişiklik yaparak, imanı makbul mü'minler olmaktan uzaklaşanlar. Kuzey Irak'ta yaşayan ve kendilerini Hz Yahya'ya nisbet edenler ya da Hz. Şit ve İdris'e mensup addeden ve genellikle gök cisimlerine tapan Sabiîler. Hz. İsa gibi beş büyük rasûlden birine tâbi olmakla birlikte, zamanla birtakım bâtıl itikatlara saparak şirke düşen ve Din'in dünya hayatını düzenleyen hükümlerini ise neredeyse bütünüyle ortadan kaldıranlar. Bir de, kendilerini Zerdüşt'e mensup addeden, biri hayır veya ışık, diğeri şer veya karanlık tanrısı olarak iki tanrı kabul eden ve ateşe tapar hale gelenler.

Bunlardan Yahudi ve Hıristiyanları Kur'ân-ı Kerim Kitap Ehli olarak kabul eder. Sünnet'le sabit ve Sahabe uygulaması olarak Sabiî ve Mecûsîler de Kitap Ehli kabul edilmiştir ki, bu âyet, esasen bunu ortaya koymaktadır. Âyette din bakımından üçüncü grubu oluşturanlar olarak anılanlar, her ne kadar Kitap Ehli içinde Tevhid'i şirke dönüştürmüş olanlar da bulunmakla birlikte, herhangi bir İlâhî Kitaba bağlı olmayan, yaratıcı bir ilâha inansalar da, genellikle putlar şeklinde müşahhaslaştırdıkları daha başka pek çok ilâh ve ilâhe edinen müşriklerdir.

Allah, Kıyamet Günü bu grupların her biri hakkındaki hükmünü verecek ve onları birbirinden ayıracak, dünyada her grup inancında ve yolunda kendini haklı bulsa da, haklı gerçekten kimlermiş o gün ortaya çıkacaktır.

4. İnsanlar, yerdeki şuurlu varlıklar içine dahilse de, onların ayrıca anılmasının sebebi, insan dahil bütün varlıkların, dünyaya gelişleri, hayatta kalışları, hayatta kendilerini sınırlayan kanunlar, ölümleri, anne-baba, kabile, ırk, renk ve fizikî yapılarının tayini ve vücutlarının çalışması gibi bütün tekvinî yönlerden Allah'ın takdir ve hükümlerinin dışına çıkamayıp, dolayısıyla O'na secde, yani tam bir teslimiyet halinde olmasıdır. Buna karşılık, insanlar içinde bir çoğu da, Allah'ın dinine, şeriatına uyar, hayatını O'nun koyduğu kaidelere göre yaşar. Bu da, onların iradî ve şuurlu secdesidir.

5. Allah, dilemesinde ve icraatında mutlak manâda hür olmakla birlikte, insanlar ve cinler gibi irade sahibi şuurlu varlıklarla ilgili hükümlerinde bu varlıkların iradî tercihlerini nazara alır. Bu konuda, A'râf Sûresi'nin 128'inci âyeti ile, Enbiyâ Sûresi'nin onu tefsir eder mahiyetteki 105'inci âyeti güzel bir misal teşkil etmektedir. A'râf Sûresi'nin 128'inci âyetinde yeryüzünün Cenab-ı Allah'a ait olup, Allah'ın ona kulları içinden dilediklerini vâris kılacağı beyan buyurulurken, Enbiyâ Sûresi'nin 105'inci âyetinde Allah'ın yeryüzüne salih kullarını vâris kılacağı ifade edilmekte, yani Allah'ın yeryüzünün nihaî vârislerini olmasını dilediği kulların salih kullar olduğu açıklanmaktadır.

6. Benzer bir manâ ve ifadeler için bkn: Kehf Sûresi/18: 31, not 17.

24. Onlar, sözlerin en pak ve güzeline[7] (inanmaya, onu söyleyip onu ilan etmeye) yönlendirilmiş, yine Hamîd (her türlü hamd ve övgüye lâyık) Olan'ın yoluna hidayet edilmişlerdir.

25. Kendileri kâfir oldukları gibi, başkalarını da Allah'ın yolundan alıkoyanlara, bu arada, ister Mekke içinde ister taşrada oturuyor olsunlar inanan bütün insanlar için ibadet yeri olarak tayin buyurduğumuz Mescid-i Haram'ı mü'minlerin ziyaret etmelerine mani olanlara gelince: kim orada böyle zulüm ve haksızlıkla hak ve adaletten sapmaya kalkışırsa, öylesine pek acı bir azap tattırırız.

26. Halbuki vaktiyle İbrahim için o Beyt'in yerini bir ibadet mahalli olarak tayin buyurduğumuz zaman şöyle emretmiştik: "Bana hiçbir şeyi hiçbir şekilde ortak tanıma ve Evimi, O'nu tavaf edecekler ve orada elpençe huzurumda ibadete duracaklar, rükûa varıp secde edecekler için maddî-manevî her türlü kirden tertemiz tut."

27. Ve bütün insanlar içinde Hac'cı ilan et ki, gerek yaya, gerekse dünyanın dört bir köşesinden yola çıkan ve yolculuktan zayıf düşmüş develer üzerinde sana gelsinler.

28. Gelsinler de, Hac'da kendilerini bekleyen (bütün manevî, içtimaî, iktisadî) faydaları müşahede etsinler. Ayrıca, Allah'ın onlara rızık olarak bahşettiği kurbanlık hayvanları belli günlerde mutlaka Allah'ın adını anarak kurban etsinler. O hayvanların etlerinden kendiniz yediğiniz gibi, darda kalmışlara ve fakirlere de yedirin.

29. Sonra, (saçlarını tıraş ettirip ihramdan çıkarak, gusledip tırnaklarını keserek vb.) temizlensin ve üstlerini-başlarını düzeltsinler. O günler için herhangi bir adakta bulunmuşlarsa bunları ve kalan Hac görevlerini yerine getirsinler. (Henüz yapmamışlarsa farz tavaf, son olarak da Veda Tavafı için) o pek şerefli ve en kıdemli Ev'in etrafında dönsünler.[8]

30. Bütün bunlar, (Allah'ın Hac ile ilgili emirleridir). Kim Allah'ın kendilerine saygı gösterilmesini emrettiği hususlara gereken saygıyı gösterir ve onları yüceltirse bu, onun için Rabbisinin nezdinde bütünüyle hayırdır. Haram oldukları daha önceden size bildirilmiş olanlar dışında (koyun-keçi, sığır ve deve gibi) ehlî hayvanlar size helâl kılınmıştır. Artık, puta tapıcılığın kirinden bütünüyle uzak durun ve her türlü yalan, bâtıl sözden de kaçının. (Kaçının da, haram ve helâller hakkında vahye dayanmayan hükümler dışında başka söz ve kabullere asla itibar etmeyin.)[9]

7. Yani o mü'minler, *Lâ ilâhe illallah*'a inanma, onu söyleme ve ilan etme, ayrıca zikir, tesbih, hamd, tekbir gibi yollarla Allah'ı zıkretme, Din'i tebliğ etme ve Kur'ân okuma gibi ancak güzel ve pak sözleri söylemeye yönlendirilmişlerdir ve onlar, boş, manâsız ve lüzumsuz konuşmalardan uzak tutulmuşlardır.

8. Son iki âyet, bir kısmı Bakara Sûresi 196–203'üncü âyetlerde anılan bazı Hac görevlerini zikretmektedir.

Mekke dışından gelip de ihrama girme yerlerine (mikat) ulaşan hacı adayları, buralarda tıraş olur, tırnaklarını, varsa fazla kıllarını keser, abdest veya tercihan boy abdesti alır, kokulanır ve adına ihram denilen Hac elbiselerini giyerler. İhrama girme, bir bakıma Hac ibadetine başlama ve bu münasebetle bazı helâllerin artık hacı adayları için haram olması demektir. Kadınlar için hususî bir Hac elbisesi yoktur. İhramlarını giyen hacı adayları iki rekat namaz kılar, sadece Hac'ca (İfrad) veya arada ihramını çıkarmak kaydıyla Umre ile birlikte Hac'ca (Temettu'), ya da arada ihramını çıkarmaksızın Umre ile birlikte Hac'ca (Kıran) niyet ederler. İhram ve niyet olmadan Hac da Umre de makbul değildir.

Hacı adayları ihramlı iken, eşiyle beşerî münasebette bulunamaz, buna götürecek davranışlardan uzak durur; başkalarıyla tartışamaz, kavga edemez, nikâhlanamaz, dikişli elbise ve bileklerini de örtecek şekilde ayakkabı giyemez; saçlarını, tırnaklarını kesemez, hattâ vücudundan kıl koparamaz, avlanamaz, Mekke hareminin içinde kalan yeşil otları ve ağaçları kesemez, koparamaz.

Zilhicce'nin 9'uncu, Arafe günü Arafat'ta öğleden sonra bir müddet durarak Arafat vakfesini, güneş battığında oradan ayrılarak vardığı Müzdelife'de geceyi geçirip, (Sabah Namazı'ndan) sonra da Müzdelife vakfesini yapan hacılar, gün doğmadan Müzdelife'den ayrılır ve Mina'ya gelirler. Müzdelife'de toplamış oldukları çakıl taşlarından yedi tanesini güneş doğduktan sonra öğleye kadar herhangi bir vakitte Cemre-i Akabe'ye (büyük şeytan) atarlar. Bundan sonra, Mekke'ye varıp farz olan Ziyaret Tavafı'nı yapmış olsunlar veya olmasınlar, kurbanlarını keser, saçlarını tıraş ettirir, ihramdan çıkar ve eşleriyle münasebet dışında normal hayata dönerler.

Ziyaret Tavafı'nı bayramın birinci günü yapmak daha faziletlidir. Fakat bayramın ikinci veya üçüncü günü de yapılabilir. Bu tavaftan sonra eşler arasında münasebet caiz olur. Hacc-ı Temettu' yapan hacılar, bu tavaftan sonra sa'y eder. Kıran ve İfrad Haccı'na niyet etmiş olanlar ise, Mekke'ye gelişlerinde kudüm (geliş) tavaf ve sa'yini yapmışlarsa, bu sa'yi yapmalarına gerek yoktur.

Hacılar, Ziyaret Tavafı'ndan sonra tekrar Mina'ya döner ve bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günleri Mina'da kalırlar. Bayramın birinci günü, Cemre-i Akabe'yi önceden taşlamış olduklarından Cemre-i Ûlâ (küçük şeytan) ve Cemre-i Vüsta'yı (orta şeytan), bayramın ikinci ve üçüncü günlerinde ise Cemre-i Ûlâ, Cemre-i Vusta ve Cemre-i Akabe'yi (şeytanı) taşlarlar. Her taş atışta tekbir getirir, ilk iki şeytanı taş-

ladıktan sonra kendileri, anne-babaları, yakınları ve bütün Müslümanlar için dua ederler. Bayramın dördüncü günü de Mina'da bir miktar kalmak isterlerse, cemreleri öğleden önce yine taşlarlar.

Artık Mekke'ye dönen ve taşradan gelmiş olup, Mekke'den ayrılmak durumunda olan hacılar Veda Tavafı yaparlar. Bunun ardından Zemzem kuyusuna inip, bol bol su içerler. Sonra, Kâbe'de Mültezem'e varıp yüzlerini ve göğüslerini sürer, Kâbe örtüsüne tutunur, dua ve istiğfar ederler.

9. *Haram oldukları daha önce size bildirilmiş olanlar* ifadesiyle, En'âm Sûresi 145 ve Nahl Sûresi 115'inci âyetlere atıfta bulunulmaktadır. Bu âyetlerde, *Haram olanlar, ancak leş, (kesimden sonda ciğer, dalak gibi organların damarlarında kalmış olan değil) akmış kan, domuz eti -çünkü o, murdardır- bir de, yoldan çıkma manâsında bir günah olarak Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanlardır* (En'âm Sûresi/6: 145) buyurulmuştu. Şu kadar ki, bu haramlar, koyun-keçi, sığır-deve cinsine ait haramlardır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şüphesiz yine vahye dayanarak, başka hangi hayvanların etlerinin de haram olduğunu bize bildirmiştir.

Kur'ân'ın yanısıra, *Sünnet* dediğimiz, Allah Rasûlü'nün hüküm ifade eden sözleri, davranışları ve Ashabı'nda görüp de tasvip buyurduğu ikrarları da, Kur'ân gibi hüküm kaynağıdır. Bu bakımdan, Sünnet de haram ve helâlleri belirleme yetkisine sahiptir. Çünkü unutulmamalıdır ki, o da vahye dayanır: Rasûl, *asla hevâsından (arzusuna göre) konuşmaz. Onun konuştuğu, ancak kendisine vahyolunan bir vahiyden ibarettir* (Necm Sûresi/53: 4).

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, deniz suyuyla abdest alınıp alınamayacağı konusunda kendisine sorulan bir soruya, "Deniz, suyu temiz, ölüsü helâldir." buyurarak (Ebû Davud, "Tahare", 41; Tirmizî, "Tahare", 52; Nesaî, "Tahare", 47), pek çok hükme dayanak teşkil eden bir prensip ortaya koymuşlardır. Kur'ân, genel bir kaide olarak İslâmî usule göre kesilmemiş, öldürülmemiş hayvanların ve kendiliğinden ölmüş hayvanın etini yemeyi yasaklarken, Sünnet, söz konusu düsturla bu genel hükmü sınırlamaktadır.

31. Her türlü nifak şaibesinden uzak dupduru bir Tevhid inancıyla Allah'a bağlanın ve asla O'na şirk koşanlardan olmayın. Her kim Allah'a şirk koşarsa, sanki o, baş aşağı gökten düşerken vahşi kuşlar kendisini kapıp götürmüş de didik didik etmekte veya rüzgâr onu parça parça olacağı derin bir çukura bırakmak üzere uzak, ıssız bir yere savurmaktadır.[10]

32. Budur gerçek. Her kim Allah'ın, (bütün yönleriyle İslâm'ı ve İslâm toplumunu tanımaya) alâmet ve Kendisine ibadete vesile kıldığı eserlere (şiar) gereken hürmeti gösterirse, hiç kuşkusuz bu, kalblerin takvasından (Allah'a saygıyla dopdolu oluşundan)dır.

33. Kurbanlık hayvanlarda onların kurban edilme vaktine kadar sizin için faydalar vardır (ve bu vakte kadar onlardan faydalanmanızda bir vebal yoktur). (Hac'da) onların kurban edilmek üzere götürüleceği nihaî yer ise, o pek şerefli ve en kıdemli Ev'in çevresi olan harem sahasıdır.

34. (Tarihte peygamberinin arkasından giden) her inanmış toplum için kurbanı, belli zaman ve yerde yerine getirilmesi gereken bir ibadet türü kıldık. Böyle yaptık ki, Allah'ın kendilerine rızık olarak bahşettiği (koyun–keçi, sığır ve deve gibi) ehlî hayvanlardan Allah için kurban kessinler ve kesim esnasında Allah'ın adını ansınlar. (İşte, ey bütün mü'minler!) İlâhınız, tek bir ilâhtır; öyleyse yalnızca O'na teslim olun. Ey Rasûlüm, tam bir samimiyet ve mahviyetle Allah'a teslim olmuş müminleri müjdele.

35. Onlar ki, yanlarında Allah anıldığı zaman kalbleri derin bir saygıyla ürperir; başlarına ne gelirse gelsin sabırla bütünleşmiş olanlar ve namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve hiç aksatmadan kılanlardır onlar; ve kendilerine rızık olarak (mal, güç, zekâ, bilgi...) ne lütfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine geçimlik olarak) verirler.

36. Kurbanlık büyükbaş hayvanları, (bu arada özellikle develeri,) hakkınızda Allah'a ibadet vesilelerinden ve Din'in tatbikinin alâmetlerinden kıldık. Sizin için onlarda dinî–dünyevî menfaatler vardır. O (deve)leri ayakta iken ve üzerlerine Allah'ın adını anarak kurban edin. Yan üstü yere yıkılıp bütünüyle öldüklerinde ise, etlerinden kendiniz yediğiniz gibi, kanaatkâr davranıp istemeyen fakirlere de, boyun büküp isteyen fakirlere de yedirin. O hayvanları böylesi faydalar için hizmetinize verdik ki, (kalben, sözlü ve fiilî olarak) Allah'a şükredesiniz.[11]

37. (Şurası da bir gerçek ki,) kurban ettiğiniz hayvanların ne etleri ne de kanları asla Allah'a ulaşmaz; sizden O'na ulaşacak tek şey, tak-

vadır. Allah, o hayvanları sayılan faydalar adına hizmetinize verdi ki, (sizi iman, ibadet ve itaat noktasında) doğru yola ilettiği için Allah'ın büyüklüğünü (hem sözle, hem de davranışlarınızla) ilan edesiniz. (Ey Rasûlüm,) Allah'ı görürcesine, en azından, Allah'ın kendilerini sürekli gördüğünün tam şuurunda olarak sürekli iyilik düşünen ve iyi işler yapanları müjdele.

38. Allah, iman edenleri daima koruyup müdafaa eder. Allah, her hain ve nankörü ise hiç sevmez.

39. Kendilerine savaş açılan mü'minlere, mukabil olarak savaşma izni verildi. Çünkü onlar, pek çok yönden zulme maruz kaldılar. Kuşkusuz Allah, onlara yardım edip zafer bahşetmeye kadirdir.

40. O mü'minler, tamamen haksız yere ve sadece inançlarından dolayı, "Rabbimiz Allah'tır" diyerek ancak O'na iman ve ibadet ettikleri için öz vatanlarından çıkarıldılar. Eğer Allah, (insan hayatının, Tevhid'e bağlılık başta olmak üzere temel insanî hak ve hürriyetlerin korunması için) bir kısım insanların zarar ve şerlerini diğer bir kısmıyla savmasaydı, ibadet için insanların içlerinde inzivaya çekildiği zaviyeler, yine manastırlar, kiliseler, sinagoglar ve içlerinde Allah'a çok ibadet edilen ve adının çok anıldığı mescitler yıkılır gider, (neticede Allah'a ibadet edilmez olur ve yeryüzü yaşanır olmaktan çıkardı). Allah'ın dinine yardım edene hiç şüphesiz Allah da yardım eder. Muhakkak ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her işte üstün ve mutlak galiptir.

41. O mü'minler ki, eğer kendilerine yeryüzünde hakimiyet bahşedersek, namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılar, üzerlerine borç olan zekâtı eksiksiz öder, iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin ise önünü almaya çalışırlar. Bütün işler, neticede varıp Allah'ta biter.[12]

42. (Ey Rasûlüm,) eğer seni yalanlıyorlarsa, biliyorsun ki onlardan önce gelen Nuh kavmi ve Âd da, Semûd da, (kendilerine gönderilen peygamberleri) yalanlamıştı.

43. İbrahim'in kavmi ve Lût'un kavmi de.

44. Medyen halkı da. Musa da (Firavun ve taraftarlarınca) yalanlandı. Fakat Ben, her seferinde inkârcılara süre verdim; sonra da (kendilerine yapılan onca ikaza aldırmayıp inkârla birlikte zulümlerinde ısrar edince) kendilerini yakalayıverdim. Beni tanımamalarına karşılık Benim onları tanımamam nasılmış, işte ortada!

45. Halkı büsbütün zalim olan nice memleketi helâk ettik. Bir zamanlar pek ma'mur görünen o memleketlerin hepsinin yerinde yeller esiyor:

üstü altına gelmiş binalar, kendilerine uğranılmaz olmuş kuyular, çeşmeler ve bomboş duran saraylar, köşkler.

46. O inkârcılar, yeryüzünde gezip de (bütün bu tarihî levhalara ibret gözüyle bakmazlar mı): belki böylece kendileriyle akledip gerçeği idrak edecekleri kalblere veya (kendileriyle vahyin ve gerçeğin sesini) işitecekleri kulaklara sahip olurlar. Gerçek şu ki, kör olan gözler değildir; gerçekte kör olan, sînelerdeki kalblerdir.[13]

335-336

---

10. Âyet, şirki ve müşriki tanıma adına fevkalâde bir benzetme ihtiva etmektedir. Bu benzetmeyi nazara alarak, onu şöyle de çevirebiliriz:

> *Her türlü nifak şaibesinden uzak dupduru bir Tevhid inancıyla Allah'a bağlanın ve asla O'na şirk koşanlardan olmayın. Her kim Allah'a şirk koşarsa, böylesi, gerçek insanlık semasından baş aşağı düşerken vahşi, saptırıcı şeytan ve şeytanî güçler kuşları kendisini kapıp götürmüş ve didik didik etmekte, (her biri, üzerinde kurduğu hakimiyetle onu kullanmakta) veya her türlü (dünyevî arzu, heves, tutku, ayrıca şehvet ve aktüalite) rüzgârları onu parça parça olacağı derin bir çukura bırakmak üzere dalâlet vadilerine savurmaktadır.*

11. Âyetler, kurban hakkında kaideler koymakta ve özellikle İslâm öncesi dönemde kurban ve kurbanlık hayvanlarla ilgili bazı yanlış anlayışları izale etmektedir. Burada kurbanla ilgili kaideleri kısaca verebiliriz:

- Kur'ân'da *en'âm* olarak anılan ve En'âm Sûresi 143–144'üncü âyetlerde zikri geçen erkek veya dişi koyun ya da keçi ile, yine erkek veya dişi öküz, inek veya deveyi kurban etmek, yeterli servete sahip bulunan her akıllı ve bülûğ çağına gelmiş Müslüman'a vaciptir. Zekât için gerekli zenginlik miktarıyla kurban için gerekli zenginlik miktarı aynıdır. Aradaki fark, zekât için gerekli miktarın (nisap) üzerinden bir yıl geçmesi gerekirken, böyle bir şart kurban için yoktur. Ayrıca, zekât malının nâmî (artan) olması şart iken, kurban malı için böyle bir şart da söz konusu değildir. Bir kişi, Kurban Bayramı günü bile gerekli zenginlik seviyesine (nisap) ulaşırsa kurban kesmekle yükümlü olur. Kurban, Kurban Bayramı'nın ilk üç günü kesilir ve kesilmelidir.
- Hacc-ı Temettu' veya Hacc-ı Kıran yapan, bir vacibi yerine getiremeyen veya büyük ihram yasaklarından birini işleyen hacılar da kurban kesmekle mükelleftir.
- Koyun veya keçiyi bir kişi kurban edebilirken, sığır veya deveyi yedi kişi kurban edebilir. Cünüp veya hayız ya da loğusa halinde tavaf yapan, Arafe vakfesini yapmış olup da, henüz saçını tıraş etmeden önce eşiyle münasebette bulunan veya bir deve kesmeyi adamış bulunan herhangi bir hacı, deve kurban eder.

- Kurban edilecek hayvan, koyunsa asgarî 1 yaşında veya 1 yaşında gibi gösteren en az 6 aylık, keçi ise en az 1 yaşında, sığır ise en az 2, deve ise en az 5 yaşında, ayrıca sıhhatli ve ayıpsız olmalıdır.
- Hac kurbanı ve Kurban Bayramı'nda kesilen kurban, bayramın ilk üç günü kesilmelidir. Diğer kurbanlar, yılın herhangi bir gününde kesilebilir.
- Hac'da hangi münasebetle olursa olsun kesilmesi gereken kurbanlar, Mekke hareminin sınırları dahilinde kesilmelidir.
- Hayvanı kesecek kişi Müslüman veya Kitap Ehli'nden biri olmalı ve kesmeye başlamadan önce veya başlarken en az *Bismillâh* demelidir. Bir ateist, agnostik, mürted, müşrik ve (kasıtlı olarak) besmele çekmeyenin kestiği kurbanın etinden yemek caiz değildir.
- Müslümanlar, kestikleri kurbanın etinden yiyebilirler, hattâ yemelidirler. Tavsiye edilen, etin üçte birini kesenin yemesi, üçte birinin fakirlere, kalan üçte birinin de eşe–dosta dağıtılmasıdır. Fakat adak kurbanından kurbanın sahibi yiyemez; yiyecek olursa, yediği karşılığında parayı infak etmelidir.
- Kurbanlık hayvanın derisi tabaklanıp, kesen tarafından seccade olarak kullanılabilir veya İslâmî, en azından İslâm'a ters olmayan bir hayır kurumuna verilebilir; İslâm'a hizmette kullanılır, fakat satılamaz.

12. 39'uncu âyet, müfessirlerin ittifakıyla, Hicret'in birinci yılında inen ve Kur'ân'da mü'minlerin savaşmasından söz eden ilk âyettir. Bu âyetle mü'minlere savunma adına savaşma izni verilmiştir. Bu âyetle birlikte, takip eden 40 ve 41'inci âyetler, bu iznin sebebini, hikmetini ve sonucu beyan buyurur, bu konuda talimat ve ikazlarda bulunur.

Hayli ilginçtir ki, bu âyetlerden sonra inen ve savaş konusunda daha ileri açıklamalarda bulunup, mecbur kalındığında ve şartlar oluştuğunda mü'minlere savaşı emreden Bakara Sûresi'nin 190–195'inci âyetlerinden sonra Hac'la ilgili talimatlara geçildiği gibi, mü'minlere ilk defa savaşma izni veren bu âyetler de, Hac'la ilgili açıklamalardan sonra gelmektedir. Demek oluyor ki, bu savaş izni ve bilâhare gelen savaş emrinin altında, Bakara Sûresi 193'üncü âyette buyurulan bütün yeryüzünde fitnenin, şirkin, bozgunculuğun kalmayıp, dinin tamamen Allah'a has kılınması gayesinin gerçekleşmesi istikametinde ilk ve en önemli hedef olarak, İslâm'ın merkezi konumundaki Mekke'nin ve Mekke'de bulunan Kâbe'nin şirkten arındırılması yatmaktadır. Hac da, bu ilk hedefin gerçekleştiğine işaret teşkil ettiği gibi, savaşla bir arada anılmakla da, onun İslâm'daki bütün ibadetleri, belki bir bakıma İslâm'ın tamamını kapsayan bir ibadet ve Allah'ın dininin hakimiyetinin bir sembolü olduğu; ayrıca, Âhiret adına dünya hayatının tanziminin, hattâ Âhiret sahne ve âlemlerinin bir temsili, bir provası olarak manâsı ve önemi ima edilmektedir.

Bunun dışında, ilk savaş izni veren bu âyetlerde savaşla ilgili olarak şu hususlara da dikkat çekilmektedir:

İslâm'da aslolan savaş hali değildir. Allah (c.c.), dinin sadece Kendisine ait kılınmasını, şirkin, küfrün insanlar üzerinde ve yeryüzünde hakim olmamasını diler ve elçilerini bu gerçeği insanlara bütün yönleri ve delilleriyle anlatmaya, açıklamaya çağırır. Ne var ki, hiçbir dönemde zulüm, sömürü ve tahakküm sistemlerini elden bırakmak istemeyen tağutlar, Allah'a karşı isyankâr kesilip, başka insanları da kendilerine ve sistemlerine boyun eğdirenler, böylece bulundukları yerleri, yeryüzünü zulüm, fitne ve fesada teslim edenler, bu davete müsbet cevap vermedikleri gibi, başkalarının da müsbet cevap vermesinin önüne geçmeye, cevap verenleri de ortadan kaldırmaya çalışmışlardır ve çalışırlar. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve etrafındakiler de aynı muameleye maruz, hattâ doğup büyüdükleri yer olan Mekke'yi terke mecbur bırakıldıkları gibi, inançlarını yaşama adına hicret ettikleri Medine'de de rahat bırakılmamış, ayrıca ziyaret için olsun Mekke'ye ve Kâbe'ye varmalarına mani olunmuştur. İşte bu noktada Kur'ân-ı Kerim, onlara kendilerine karşı açılan savaşa mukabelede bulunma izni vermiştir.

İkinci olarak, yeryüzünün herhangi bir yerinde veya tamamında, yukarıda sözünü ettiğimiz zorbaların zulme, şirke, küfre, nifaka dayalı hakimiyeti sürerse onlar, bırakın hayatı Allah'ın emrettiği istikamette tanzime, Allah'a iman ve ibadete, temel insan hak ve hürriyetlerinden olan inanma ve inandığını yaşama hakkından istifadeye bile müsaade etmezler. Âyet, bu konuda oldukça açıktır: *O mü'minler, tamamen haksız yere ve sadece inançlarından dolayı, "Rabbimiz Allah'tır" diyerek ancak O'na iman ve ibadet ettikleri için öz vatanlarından çıkarıldılar.* Söz konusu zorbalar bununla kalmaz, evlere varıncaya kadar Allah'a gerçekten ibadet edilen bütün binaları (zaviye, manastır, kilise, sinagog ve cami) yıkar veya ibadete kapatırlar. Tarih, bu gerçeğe olanca açıklığıyla şahittir.

Eğer Allah kendilerine bir yerde hakimiyet verecek olursa, mü'minler asla zorbalar gibi davranmazlar. Onlar, hakkıyla namazı kılar, Allah'a ibadet ve şükür görevini yerine getirir; namaz, onları bütün kötülüklerden, çirkin işlerden alıkoyar; böylece namazla şahsî olgunluğa, insanî faziletlere ulaşırlar. Bunun yanısıra, insanlar arasında bir köprü olan, toplumda sınıflar oluşmasına, gelir dağılımı uçurumlarına meydan vermeyen, ayrıca kalbleri servet ve servet biriktirme tutkusundan temizleyen zekâtı eksiksiz öderler; böylece içtimaî sahada da gereken dengeyi, adaleti ve barışı temin ederler. Bunun dışında, her türlü iyilik ve güzelliği destekler, onları yaymaya, buna karşılık her türlü kötülüğün önünü almaya çalışırlar. Demek ki, savaşla varılacak hedef asla dünyevî, şahsî, sınıfî değildir; toprak kazanma, ülkeler fethetme, insanlara hakim olup, onlar üzerinde taht kurma da değildir ve olamaz.

13. *Akıl*, kelime olarak 'sığınmak, tutmak, tutunmak, korumak' manâlarına gelen *AKaLe* fiilinden isimdir. Buradan hareketle kendisi için, "ilimle insanı koruyan, kale içine alan ve helâk edici yollara sürüklenmekten muhafaza eden kalbî-ruhî bir kuvvet" tarifi yapılmıştır.

Şu kadar ki, Kur'ân'da *akıl* bir melekenin adı olarak değil, "akletme" şeklinde kalbin bir ameli ve fonksiyonu olarak geçer. Kalb, sebeple netice, müessirle eser arasındaki münasebet üzerinde düşünür; eserden müessire, müessirden esere, iki eserin birinden diğerine, aynı şekilden sebepten sonuca, sonuçtan sebebe, iki sonucun birinden diğerine yürüyerek (tümevarım, tümdengelim, kıyas) bir hükme varır. Ayrıca, insanı yanlıştan, günahtan ve zararlıdan sakınıp doğruya, sevaba ve faydalıya yönelmesi için ikaz eder; ortaya çıkan yeni durumlar, şartlar ve meseleler üzerinde İlâhî hükümler ve temel İslâmî düsturlar çerçevesinde çalışır ve bu yeni durum, şart ve meselelerin hayır mı şer mi, faydalı mı zararlı mı olduğu konusunda istidlâllerde (çıkarsama) bulunur. Eşya ve hadiselerdeki, İlâhî ahkâm ve İslâmî düsturlardaki illetleri ve hikmetleri kavramaya gayret eder. İşte, kalbin bütün bu fiillerine "akletme" denir. Akletmeyi gerçek anlamda gerçekleştirebilecek olan kalb, iman etmiş ve iman ışığında çalışan kalbdir. Kalb, imanda ne kadar mesafe almışsa, akletmede de o ölçüde mesafe alır. Netice olarak, Kur'ân'da akıl, bir fiildir, kalbin bir amelidir. Kalb ise, insanda gerçek veya mutlak bilginin yansıma yeridir, onun ışığında yeni bilgilere ulaşma melekesidir, ruhun merkezidir.

İmanın, inkârın, ilmin, her türlü manevî faaliyetin merkezi kalbdir. Modern anlayışta kalbin tam karşılığı yoktur; o 'dimağ'dan ibaret değildir; 'dimağ', belki onun merkezlerinden biridir. Kalb, günahlarla, zulümle, yanlış bakış açısıyla ve kibir gibi kötü sıfatlarla kararır, katılaşır, mühürlenir, ölür. Nasıl ölülerin artık tekrar dünyaya gelmesi mümkün değildir, bunun gibi, bütünüyle ölmüş ve mühürlenmiş kalblerin dirilmesi de artık mümkün değildir. İman, öldürücü fiil ve sıfatlarla tam olarak kirlenmemiş ve henüz diriliği olan kalblere girer. Tefekkür, akletme, tezekkür, teemmül, tedebbür, tefekkür gibi fiiller, canlı bir kalbin ve kalbi canlı tutan, daha da canlandıran amelleridir, fonksiyonlarıdır.

Kalbin bir merkezi, bir de *sem'a* ve *basar* adlarıyla dışa açılan iki penceresi vardır. Vahyi, kâinatın sesini, gerçeği duymak *sem'*ın, görmek de *basar*ın işidir. Bunlardan birincisinin elbette maddî kulak, diğerinin ise gözle münasebeti söz konusudur. Fakat, kalbin bu iki duyusu veya dışa açılan penceresi kapandığında, maddî göz ve kulak ne kadar görür ve duyar da olsa, artık kalb kör hale gelir; körelmiş kalbin bu iki duyusu da çalışmaz.

Duymak ve görmek ayrı, duyulanı ve görüleni anlamak ayrıdır. İşte körelmiş kalbler ve onların *sem'a* ve *basar* adlı duyuları, maddî kulağın duyduğunu, maddî gözün de gördüğünü idrak edip de iman adına kullanamazlar.

Ayrıca bkn. Bakara Sûresi/2: 7, not 7; En'âm Sûresi/6: 36, not 6; 46, not 11; Yunus Sûresi/10: 100, not 20; ve *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1: 44–52 (Kalb), 186–189 (Firaset, Basiret).

47. Onlar, senden kendisiyle tehdit edildikleri azabı hemen getiriverme-ni istiyorlar. Şunu bilsinler ki, (azap-la onları tehdit eden) Allah asla va-'dinden dönmez. Ama şurası da bir gerçek ki, Rabbinin katında öyle bir gün vardır ki, sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir.[14]

48. (Onlar, azabın gelmesinde acele etmesinler.) Halkı büsbütün zalim nice memleket vardı ki, Ben onlara süre tanıdım ve sonra da (kendile-rine yapılan onca ikaza aldırmayıp, inkârla birlikte zulümlerinde ısrar edince) kendilerini yakalayıverdim. Zaten Banadır nihaî varış.

49. (Ey Rasûlüm,) de ki: "Ey in-sanlar! Ben, (dilediği gibi davranıp dilediğini veya sizin istediklerinizi yapacak, yapabilecek bir insan de-ğil), sadece görevi sizi uyarmak olan apaçık bir uyarıcıyım."

50. Bu durumda, iman edip, imanla-rı istikametinde sağlam, doğru, ye-rinde ve ıslaha yönelik işler yapan-lar için (Âhiret'te sürpriz neticelerle yüklü) bir mağfiret ve pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütü-nüyle hayır bir rızık vardır.

51. Âyetlerimizi akılları sıra etkisiz bırakmak ve söndürmek için uğraşıp duranlar ise, öyleleri Kızgın, Alevli Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdır.

52. (Ey Rasûlüm!) Senden önce hiç-bir rasûl veya nebî[15] göndermedik ki, Allah'ın âyetlerini halka okurken şeytan, (onların manâsı hakkında halkı yanıltmak ve vahiy gerçeği üzerine şüphe ekmek için) şerareler yayıp, (rasûlün veya nebînin oku-masının muhatapları tarafından tam olarak işitilip algılanmasına) mü-dahale teşebbüsünde bulunmamış olsun. Ama Allah, şeytanın bütün teşebbüslerini akim bırakır; sonra da Kendi âyetlerini pekiştirir, sabit-leştirir. Allah, her şeyi hakkıyla bi-lendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[16]

53. O, şeytanın vesvese ve şerare-lerini, kalblerinin merkezinde (id-raklerini söndüren ve karakterlerini çürüten) bir hastalık bulunanlar ve kalbleri kaskatı kesilmişler için bir imtihan vesilesi yapar. Gerçekten zalimler, gerçeğin pek uzağında ve hakka karşı derin bir düşmanlık ve muhalefet içindedirler.

54. Yine O, (şeytanın bu tür teşeb-büslerine müsaade eder ki,) kendileri-ne ilim verilmiş olanlar, senin Rabbin-den gelen her bir vahyin hakikatin ta kendisi olduğunu daha bir kesinlikle bilsinler de, Kur'ân'a daha bir gönül-den inanıp teslim olsun ve bağlansın-lar. Gerçek şu ki Allah, iman etmiş bulunanları her meselede dosdoğru bir yol ve isabetli bir tavra yöneltir.

55. Buna karşılık, küfre saplanıp kalmış olanlar, Kıyamet ansızın başlarına gelinceye veya (her ümidin tam bir ümitsizlikle noktalanacağı

ve ertesinde dinlenmek için hiçbir gecenin olmayacağı) kısır bir günün azabı onları buluncaya kadar, Kur'ân (ve vahiy) hakkında şüpheler içinde bocalamaktan bir türlü kurtulamazlar.

337

---

14. Bu âyet, hem astrofizik açısından, hem de tarih sosyolojisi açısından son derece önemli gerçeklere parmak basmaktadır.

Bir defa âyet, gün ve zaman kavramlarının izafîliğine dikkat çekmektedir. İnsanların uzak gördüğü Allah katında yakındır. Ayrıca Allah, hadiseleri de zamanı da insanlara göre değerlendirmez. O, zaman ve mekânla sınırlı olmadığı gibi, O'nun eşya ve hadiseleri idare eden hikmeti de, hem her bir şey ve hadiseye ferdî olarak, hem eşya ve hadiseler bütününün onların tamamıyla içten alâkalı bir parçası olarak bakar ve ona göre hükmeder. Bu bakımdan, kâinattaki her bir şeyin kâinatın bütünüyle ve bütün parçalarıyla münasebeti olduğu gibi, tarihteki her bir hadisenin de tarihin bütünüyle ve başka her bir hadiseyle münasebeti vardır. İnsan, bu münasebeti kavrayamaz; o, ne dünü tam bilebilir, ne bugünü tam kavrayabilir, ne de geleceği tam kestirebilir. Kâinatın ve hadiselerin çarkı, insanların, özellikle fertlerin arzularına göre de dönmez.

İkinci olarak, insanlar için gün, bilindiği gibi, yerin kendi etrafındaki bir defalık dönüşünden ibarettir. Yerkürenin güneşin etrafındaki bir dönüşü ise onun ayrı bir günüdür ki, insanlarınkine göre 365 gündür. Bunun gibi, diğer gezegenlerin her birinin kendine göre günü, güneş sistemi ve başka sistemlerin de yine kendine göre günü vardır.

Üçüncü olarak, yukarıda arz olunduğu gibi, Allah toplumların hayatı hakkında da yine hikmeti açısından belli kanunlar vazetmiştir. O, bir toplum hakkında hükmederken toplum geneline, o toplumun inancı, dünya görüşü ve davranışlarıyla bir bütün olarak nerede durduğuna bakar. Bu noktada, tarihte devirler, toplum ve medeniyetler için kuruluş, yükseliş, duraklama ve gerileme gibi dönemler vardır. Bir medeniyetin, bir toplumun, bir devletin hayatına bir 'gün' olarak bakılabileceği gibi, tarihte veya insanlığın hayatındaki çok önemli ve büyük değişiklikler, genellikle 1000 yılda bir meydana gelir. Âyet, bu gerçeği de ima etmektedir.

15. Rasûl ve nebî için bkn. Bakara, not 106, 144; Âl-i İmran, not 16.

16. Bu âyetle ve onunla bağlantılı görülen Necm Sûresi/53: 19–20'nci âyetleriyle ilgili olarak müfessirler, birtakım farklı görüşler ileri sürmüş, farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Siyer ve tefsirlere Garanik hadisesi olarak da geçen bu konu hakkında gerçek, Allahü a'lem aşağıdaki gibi olsa gerektir:

Sâffât Sûresi'nin ilk âyetlerinde ifade buyurulduğu üzere, Cenab-ı Allah (c.c.) vahyi Hz. Cebrail'e tevdi buyurup, vahiy O'nun vasıtasıyla Allah Rasûlü'ne ulaşıncaya kadar, tabir yerindeyse bütün "yol boyunca" melekler dizer. Pek çok melek de Rasûl'ün etrafını alır. Aynı durum, Allah'ın Rasûlü vahyi insanlara okurken de geçerlidir. Çünkü şeytanlar, vahye müdahale edebilmek, onun bilhassa Rasûl vasıtasıyla insanlara aktarılması sırasında şerareler yaymak ve insanların yanlış anlamalarına sebep olmak için sürekli fırsat kollarlar. Melekler ise, vahyin gerek Rasûl'e gerekse insanlara en küçük bir şeytanî müdahaleye maruz kalmadan ulaşması adına şeytanları ona müdahaleden sürekli men ederler. Fakat bu arada şeytanlar, vahyin peygamber tarafından insanlara aktarılması esnasında peygamberin okuduğunu her peygamberin hayatında bir veya iki defa kâfirlerin yanlış duymasına sebep olabilecek küçük bir-iki şerare yaymaya muvaffak olabilirler. Ama Allah (c.c.), neticede bu şerareyi de yok eder ve dolayısıyla şeytanların vahye müdahale adına bütün teşebbüslerini akim bırakır. Bunun hikmetini, gelecek âyetler, bir imtihan, gerçekten iman edenlerle münafıkların tam ayrışması, vahiy gerçeğinde en küçük bir şüphenin bulunmadığını tam ortaya koyma, bu konuda mü'minlerin kalblerini tam pekiştirme olarak beyan buyurmaktadır.

Âyete tercih ettiğimiz ve doğruya çok daha yakın olduğuna inandığımız bu yaklaşım dışında bir yaklaşımda daha bulunulmuştur ki, açıklaması için muhterem, merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın açıklamasına bakılabilir. Söz konusu yorum çerçevesinde âyete verilebilecek manâ ise şudur:

> *(Ey Rasûlüm!) Senden önce hiçbir rasûl veya nebî göndermedik ki, (misyonu çerçevesinde) temennilerde bulunduğunda şeytan, (halka vahiy gerçeğiyle ilgili vesveseler vermek için) O'nun temennilerine müdahaleye yeltenmemiş olsun. Ama Allah, şeytanın bütün teşebbüslerini akim bırakır; sonra da Kendi âyetlerini pekiştirir, sabitleştirir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.*

Aciz kanaatimce, büyük müfessir, merhum Elmalılı'nın tefsirindeki güzel açıklamalara rağmen, bu yorum ve manâ, âyetin ve âyetle ilgili olarak rivayet edilen hadisenin, ayrıca peygamberlik ve vahiy gerçeğinin manâsı ve önemi ölçüsünde bir anlam ve hakikat ifade etmemektedir. Ayrıca, Kur' ân'ın bir başka yerinde onu destekleyici ifadeler bulmak da zor görünmektedir. (Gerçeği ve doğruyu tam olarak bilen, Allah'tır.)

56. O gün, bütün hüküm ve hakimiyet yalnızca Allah'ındır. O, insanlar hakkındaki nihaî hükmünü verir. İman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, içlerinde bütün nimetlerin kaynadığı cennetlerdedirler.

57. Küfür içinde yaşayan, âyetlerimizi yalanlayan (ve neticede kâfir olarak ölenler) ise, öyleleri için alçaltıcı bir azap vardır.

58. (Mü'min olup da, gerektiğinde) Allah yolunda hicret eden, sonra hicret esnasında bir şekilde öldürülen veya ölenleri Allah, hiç şüphesiz pek güzel bir tarzda rızıklandıracaktır. Doğrusu Allah, O'dur en hayırlı rızkı veren, Kendisinden hayırlı rızkın beklenmesi gereken ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olan.

59. O, onları memnun olacakları bir yere mutlaka yerleştirecektir. Gerçekten Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalı olandır.

60. Evet, budur gerçek. Kim kendisine yapılan haksızlık ve tecavüze karşı (kısas kaideleri içinde) misilleme ile mukabele eder, ardından tekrar tecavüze maruz kalırsa, hiç şüphesiz Allah ona yardım edecektir. Allah, elbette affı bek bol olandır, çok bağışlayıcıdır.[17]

61. Böyledir, çünkü Allah, geceyi gündüze katar ve gündüzü de geceye katar;[18] yine Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir.

62. Böyledir, çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; buna karşılık, müşriklerin O'ndan başka tapınıp yalvardıkları her ne olursa olsun, bâtılın ta kendisidir. Ve Allah, evet O'dur Aliyy (mutlak Yüce) ve Kebîr (mutlak Büyük).

63. Görmez misin ki Allah, gök tarafından bir tür su indirir de, yer yemyeşil oluverir? Kuşkusuz Allah, en derin, en görünmez şeylere de nüfuz eden ve lütufta bulunandır; (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.

64. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Ve Allah, evet O'dur Ğaniyy (mutlak servet sahibi ve her türlü ihtiyaçtan mutlak müstağnî); Hamîd (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak hakkıyla hamde ve övgüye lâyık).[19]

338

17. İslâm, bir hukuk düsturu olarak, bir insanın kendisine yapılan haksızlığa karşı şartları içinde kısasa izin verir; çünkü adalet, karşılıklı korunması ve saygı duyulması gereken değerlerin karşılıklığını gerektirir (Bakara Sûresi/2: 94). Şu kadar ki, kısası mahkeme uygular. Ayrıca, şüphesiz kötülüğe aynıyla mukabele etmek bir emir değildir

ve Kur'ân, pek çok âyetinde şahısların kendilerine yapılan kötülükleri affetmelerini faziletli bir davranış tarzı olarak tavsiye buyurur. Meselâ:

> *Aranızda mürüvveti ve lütufkâr davranmayı unutmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptığınız her şeyi çok iyi görmektedir.* (Bakara Sûresi/2: 237)
>
> *İyilikle kötülük bir olmaz. Sen, kötülüğü en güzel karşılıkla savmaya bak.* (Fussılet Sûresi/41: 34)
>
> *Maruz kalınan bir kötülüğün karşılığı, ancak yapılan o kötülük ölçüsündedir. Bununla birlikte, kim (kendisine yapılan bir kötülüğü) affeder ve (meseleyi düşmanlık boyutuna vardırmayıp,) kötülüğü yapanla sulh olma yoluna giderse, onun mükâfatını vermeyi Allah üzerine almıştır.* (Şûrâ Sûresi/42: 40)
>
> *Yine de bir insan dişini sıkar, sabreder ve kendisine haksızlıkta bulunanı bağışlarsa, böyle davranmak, hiç kuşkusuz nefse hakimiyet ve kararlılık isteyen büyük bir fazilettir.* (Şûrâ Sûresi/42: 43)

İslâm, yapılan haksızlıklara karşılık vermede haddi aşmaya karşı da uyarır (İsrâ Sûresi/17: 33).

Burada şunu da belirtmeliyiz ki fertler, kendilerine, şahıslarına yapılan kötülükleri affetmeye teşvik edilmelidirler. Fakat kimse, topluma ve Allah'ın koyduğu değerlere ve mukaddeslere karşı yapılan tecavüzleri affetme salâhiyetine sahip değildir. Toplum veya devlet, fert adına ona yapılan kötülüğü affedemeyeceği gibi, fert de toplum adına affetme yetkisi kullanamaz. Kur'ân, cezalandırma hususunda toplumu da uyarır ve onu takva sınırları içinde kalmaya çağırır: *Her kim size saldırır (ve değerlerinizi ihlâl ederse), siz de ona (aşırı gitmeden) aynen size saldırdığı şekilde mukabelede bulunun. Bununla birlikte, Allah'tan sakının ve takva dairesi içinde hareket edin. Bilin ki Allah, müttakîlerle beraberdir.* (Bakara Sûresi/2: 194)

Ele aldığımız âyet-i kerimede (Hacc Sûresi/22: 60) geçen *Allah ona yardım edecektir* cümlesiyle kastedilen manâ, *Kim zulmen öldürülürse, onun velisine (mirasçısına) gereken meşrû işlemin yapılması konusunda yetki vermişizdir. Şu kadar ki, mirasçı eğer kısas talep edecek olursa, bu konuda aşırı gitmemeli, (hukukun kendisine verdiği yetkiyi aşmamalıdır). (Hukuken) ona gereken yardım yapılmıştır* (İsrâ Sûresi/17: 33) âyetindeki gibidir. Bir toplumun saldırıya uğraması halinde, Allah saldırgan karşısında o topluma Bedir'de İslâm ordusuna yaptığı yardımlar gibi (Enfal Sûresi/8: 9–12) veya daha başka şekillerde de yardım edebilir.

Âyetin fezlekesi olan *Allah, elbette affı hek bol olandır, çok bağışlayıcıdır* cümlesiyle kastedilen ise, *Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalır da, (zaruret miktarını aşmak veya bir başka aç insanın payına tecavüz etmek gibi yollarla) günaha meyletmeksizin (haram edilen bu yiyeceklerden yerse), hiç şüphesiz Allah, pek bağışlayıcıdır, rahmet ve merhameti pek bol olandır* (Mâide Sûresi/5: 3) âyetindeki manâ gibidir. Yani, aynıyla mukabele için yapılan iş zatında bir kötülük olmakla birlikte, adalet bunu gerektiriyorsa, şu halde Allah, meşrû sınırlar dahilindeki böyle bir kötülüğü elbette affeder.

18. Bu ifadenin benzeri, Âl-i İmran Sûresi 26'ncı âyette geçmişti. Buradaki manâsı ve ondan kasıt da, söz konusu âyetteki gibidir. O âyetin öncesinde, *"De ki: 'Allah'ım, ey mülk ve hakimiyetin yegâne mâliki! Sen, mülkü ve hakimiyeti dilediğine verir ve mülkü ve hakimiyeti dilediğinden çekip alırsın; kimi dilersen aziz eder, kimi de dilersen zelil edersin! Senin elindedir ancak hayır. Şüphesiz Sen, her şeye hakkıyla güç yetirensin."* buyurulmuştu. Mülkün, ayrıca izzet ve zilletin el değiştirmesi, gece ile gündüzün deveranı gibidir. Bu manâyı, *Böylesi (tarihî ve önemli) günler ki, Biz onları, Allah gerçekten iman etmiş bulunanları ortaya çıkarsın ve sizden (hakka ve imanın hakikatine) birtakım şahitler edinsin diye insanlar arasında döndürür dururuz* (Âl-i İmran Sûresi/3:140) âyetiyle irtibatlandırmak da mümkündür. Allah (c.c.), kâinat üzerinde mutlak hakimiyet ve tasarruf sahibidir. Gece ile gündüzü, karanlık ile aydınlığı birbiri peşisıra getirdiği gibi, mazlumların karanlık günlerini de onlar için aydınlık güne çevirmeye elbette kadirdir. "Her gecenin bir gündüzü, her kışın da bir baharı vardır."

19. Cenab-ı Allah'ın (c.c.) insanlık âlemi ve diğer varlıkların âlemlerindeki icraatlarını ve onlarla münasebetini anması ve bunların bazı manâları için bkn. A'râf Sûresi/7: 57-58, not 12.

65. Görmez misin ki Allah, yerde her ne varsa sizin hizmetinize verdi; emir ve tasarrufu altında denizlerde akıp giden gemileri de? Kendi izni olmadan yerin üzerine düşmesin diye göğü de O tutuyor. Kuşkusuz Allah, insanlara pek çok acıyandır, hususî merhameti pek bol olandır.

66. O Allah ki, (vücudunuzu oluşturacak bütün o cansız zerreler havada, suda ve toprakta dağılmış halde iken) sizi hayata mazhar kıldı. Zamanı gelince size ölümü verecek ve sonra da sizi diriltecektir. Ama insan, gerçekten çok nankördür.

67. Her bir ümmete, (kendi dönemlerinde) uyguladıkları belli bir ibadet sistemi tayin ve tahsis buyurduk. Bu sebeple başkaları, dininizi tatbikte sana muhalefet edip de seni bir tartışmanın içine çekmesinler. Sen, insanları Rabbine çağırmaya devam et. Hiç kuşkusuz sen, hakka götüren kusursuz ve dosdoğru bir yol üzerindesin.[20]

68. Eğer başkaları seninle mücadeleye girişecek olurlarsa sen, "Allah, yapıp ettiklerinizi çok daha iyi biliyor; (benim hesabım bana, sizinki size)!" de.

69. Allah, üzerinde ihtilâf edegeldiğiniz konularda Kıyamet Günü aranızdaki hükmünü verecektir.

70. Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde her ne varsa ve her ne olup bitiyorsa hepsini bilmektedir. Bunların hepsi bir kitapta kayıtlıdır. Her şeyi bilmek ve kayıtlı olarak bir kitapta tutmak, Allah için pek kolaydır.

71. Ne var ki pek çokları, Allah'tan başka, (ilâh ve ma'bud edinilebileceklerine dair) haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, (indirmesinin asla söz konusu olmadığı,) kendilerinin de hiçbir gerçek bilgiye sahip bulunmadıkları birtakım nesnelere ibadet etmektedirler. Doğrusu, zalimlerin (Allah'ın azabı karşısında) hiçbir yardımcıları yoktur ve olmayacaktır.

72. Âyetlerimiz, apaçık deliller halinde insanlara okunup tebliğ edildiğinde küfre saplanıp kalmışların yüzlerindeki hoşnutsuzluğu ve o inkârcı tavrı hemen fark edersin. Âyetlerimizi kendilerine okuyanların üzerine neredeyse çullanıverecekler. De ki: "(Hakkınızda şer telâkki ettiğiniz bu gerçeklerden ve onlar karşısındaki) şu halinizden sizin için daha kötü bir şeyi size bildireyim mi? Ateş! Allah, onu küfürde saplanıp kalanlara va'detmiştir. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!"

73. Ey insanlar! İşte size bir temsil, dikkatlerinizi ona çevirin: Allah'tan başka ilâh yerine koyup taptığınız ve kendilerine yalvardığınız her ne varsa, bütün imkânlarını birleştirip bir araya gelseler tek bir sineği olsun yaratamazlar. Bundan da öte, eğer sinek onlardan bir şey kapıp götürse onu bile kurtarıp geri alamazlar. İsteyen de güçsüz, kendisinden bir şey istenilen de!

74. Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediler. Muhakkak ki Allah, mutlak güçlüdür, her işte üstün ve mutlak galiptir.

75. Gerçek şu ki Allah, meleklerden elçiler seçtiği gibi insanlardan da seçer; (onlar da yaratılmıştır ve Ulûhiyet'te hiçbir ortaklıkları yoktur). Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir.

76. O, onların önlerinde ne var arkalarında ne varsa, (yapacaklarını da yaptıklarını da, onlara malûm olanı da meçhûl olanı da) bilir. Bütün işler neticede varır Allah'ta biter ve O, neye hükmederse o olur.

77. Ey iman edenler! Rükûa varın, secde edin: (böylece namazınızı kılın); ve Rabbinize karşı daha başka bütün kulluk vazifelerinizi yerine getirin; ayrıca, dininizin hepsi de hayır olan bütün diğer hükümlerini de yerine getirin. Ki, neticede kurtuluşa eresiniz.[21]

78. Allah yolunda, hakkını vererek ve bütün imkânlarınızla cihad edin.[22] İnsanlar içinde O sizi, (bilhassa bu misyon için)[23] seçti ve Din'i yaşama konusunda üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi.[24] Bu, babanız İbrahim'in yoludur. Allah, bundan önce de[25] ve bu Kitap'ta da sizi Müslümanlar olarak adlandırdı ki, (risaletin en büyük temsilcisi o yüce) Rasûl, (İslâm'a bağlılığınız konusunda) size şahit olsun; siz de bütün insanlar hakkında şahitler olasınız. Öyleyse, bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namazı kılın, zekâtı tastamam verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin Mevlânızdır, (sahibinizdir, efendinizdir). Ne güzel Mevlâ'dır O, ne güzel Yardımcı'dır.

339-340

20. Bütün peygamberlerin getirip tebliğ ettikleri Din iman, ibadet, ahlâk ve temel hukukî meselelerde aynı esaslar üzerinde tek bir dindir. Fakat zamana ve şartlara bağlı, içtihada konu ikinci–üçüncü derecedeki meselelerde aralarında elbette farklılıklar olacaktı. Bu husus, bir başka âyette şöyle ifade edilmektedir:

> *(Tarih sürecinde kendilerine ayrı rasûl gelen ve Kitap verilen) her bir ümmet için, günlük hayatlarında üzerinde yürüyecekleri ve saadete götüren apaçık bir yol (Şeriat) ve onun dayandığı temel esaslardan oluşan bir ana cadde (Minhac) tayin buyurduk. Eğer Allah dilemiş olsaydı, hepinizi (tarih boyu aynı Şeriat ve Minhac üzerinde) tek bir ümmet kılardı (ve aynı hayat şartlarında kalırdınız); fakat O (sizi, değişik ve gelişen şartlarda ilmî tekâmül kanununa tâbi tutarak,) her birinizi kendisine verdiği (Kitap'la) imtihan etmek için böyle ümmetlere ayırdı. Öyleyse (ey mü'minler,) durmayın, hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Neticede Allah'adır hepinizin dönüşü ve O, nefsaniyete kapılarak*

> *ihtilâf edegeldiğiniz bütün hususları size tek tek bildirecek ve bu hususlarda aranızdaki hükmünü verecektir.* (Mâide Sûresi/5: 48)

Allah'ın insanlar için tayin buyurduğu Din tektir ve adı İslâm'dır. Ama tarih boyu her rasûl onu, misyonu çerçevesinde ve kendi ümmetine has yanlarıyla tebliğ etmiştir. Dolayısıyla, nasıl birtakım hukukî meselelerde her ümmet birtakım farklı yasalara muhatap kılınmışsa, ibadetlerin birtakım ayrıntılarında ve ifa şekillerinde de farklılıklar olmuştur. Allah'ın son nebîsi ve rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, İslâm'ı her bakımdan Kıyamet'e kadar bütün insanlar için geçerli olacak kâmil haliyle tebliğ buyurmuştur (Mâide Sûresi/5: 3). *Şimdi de seni Din'den kaynaklanan bir şeriat üzerine yerleştirdik, dolayısıyla sen ona tâbi ol ve (İlâhî hidayet nedir) bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma!* (Câsiye Sûresi/45: 18) âyeti, bu gerçeği ifade etmektedir. Çünkü Şeriat, Din'in pratikteki adıdır ve ahkâm gibi, ibadetleri de, ahlâk kaidelerini de içine alır. Dolayısıyla Müslümanlar, Din'le ilgili hiçbir konuda başkalarının kendilerini tartışma içine çekmesine müsaade etmemeli ve böyle tartışmalara da girmemeli, İslâm'ı tatbik ve başkalarını Allah'a davetle meşgul olmalıdırlar.

21. Âyet, bilhassa Âhiret'te kurtuluşa ermenin yegâne yolunu tarif buyurmaktadır. Burada şu noktayı belirtmeliyiz ki, Din'in tamamı Allah'a üzerimizde olan nimetlerinden dolayı şükretmek için tatbik edilir; yoksa gelecekte yeni bir ücret ve mükâfat istemek için değil. "Kulluk, zaten verilmiş bulunan nimetlerin şükrünü ifa içindir; yoksa gelecekte verilmesi beklenen mükâfatlar için değildir." Ama Allah (c.c.), mü'minlere olan hususî rahmetinden, Rahimiyetinden dolayı, kulluğu bizi affetmek ve Cennetine koymak için sebep kılmıştır. Yoksa biz, hayatımızın her salisesini O'na ibadetle geçirsek, yine de, diyelim ki sadece göz nimetinin şükrünü yerine getirmiş olmayız. Sonra, nimet deyince yalnız azalarımızı veya dünyada sahip kılındığımız şeyleri düşün memeliyiz. Baştanbaşa "tabiat", hayat, bir aile ve toplum içinde olma, sevgi ve merhamet gibi duygular, iman, ibadet ve daha başka pek çok şey, yine nimetlere dahildir.

Hava ve su gibi temel ihtiyaçlarımız bize bedava bahşedildiği gibi, diğerleri de bizden az bir emek karşılığı, yine bedava denebilecek bir tarzda temin edilmektedir. Dolayısıyla, ne kadar ibadet de etsek, kimse Allah'ın hususî rahmeti olmadan kurtulamaz ve Cennet'e giremez. Fakat Allah (c.c.), iman ve salih ameli, bu hususî rahmeti için bir sebep kılmıştır.

22. Cihad, manâsı ve çeşitleri için bkn. Bakara Sûresi, not 147.

23. Allâme merhum Mevdûdî, kaydeder:

> Bütün insanlar içinde mü'minler, bilhassa âyette anılan misyon için seçilmişlerdir. Aynı husus, Kur'ân'da başka yerlerde de vurgulanır. Meselâ: (*Ey Muhammed Ümmeti!) İşte, (herkes farklı farklı yönlere yönelir, Sırat-ı Müstakîm'den sapıp değişik yollara girer, ifrat ve tefrit arasında bocalarken) sizi ortada, tam bir denge üzerinde mutedil bir ümmet yaptık ki, bütün insanlar için hem hakkı gösteren, hem de onların yaptıkları konusunda şahitler olasınız ve o (şanı çok*

yüce, risaletin zirve temsilcisi) Rasûl de sizin üzerinizde aynı şekilde şahit olsun. (Âyetle ilgili açıklamalar için bkn. Bakara Sûresi/2: 143, not 113) *(Ey Ümmet-i Muhammed!) Siz, insanların iyiliğine olarak ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. Usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışırsınız; çünkü siz Allah'a inanıyor (ve bunu inancınızdan dolayı yapıyorsunuz).* (Âl-i İmran Sûresi/3: 110)

Burada şu noktayı da belirtmek yerinde olur ki, bu âyet, Ashab-ı Kiram'ın büyüklüğünü tesbit ve ifade eden çok sayıda âyetten biridir de. Âyet, Ashab'a dil uzatmaya yeltenenlerin ne büyük yanlış yaptıklarını da ortaya koymaktadır. Çünkü, açıkça onların Allah tarafından seçildiklerini belirtmektedir. Bu sebeple, Muhammed Ümmeti'nin diğer mensuplarına da dolaylı bir övgü söz konusudur. (Mevdûdî, 6: 71, not 129)

24. İslâm'da kültür ve medeniyetin meşrû çizgide gelişmesini engelleyecek, insan hayatını gereksiz bir çember içine alacak ve zihnî-ilmî terakkiye mani olacak hiçbir şey yoktur. İslâm, önceki dinlere maalesef sokulduğu gibi, birtakım teologların, din adamlarının, hukukçuların ürettiği/üreteceği zincirlerden de âzâdedir. Onun iman esasları gayet açık ve nettir; ibadete ve hayata yönelik getirdiği kaideler bellidir, anlamlıdır ve rahat uygulanabilir özelliktedir. O, geçerli mazeretleri olanlar için de fazladan gerekli kolaylık yollarını göstermiştir. İbadet ve diğer hususlarda insan hayatını dar kalıplar arasına hapseden gereksiz sınırlamaların hiç biri İslâm'da kendilerine yer bulamamıştır.

25. *Yine, hani İbrahim, İsmail'le birlikte Beyt'i inşaya koyulup da temellerini yükseltirken şöyle dua etmişlerdi: "Rabbimiz, bizden bu yaptığımızı kabul buyur. Şüphesiz Sen, Semî' (her şey gibi, duaları da tam olarak İşiten), Alîm (her şey gibi, bizim ne yaptığımızı da tam olarak Bilen)sin Sen. Rabbimiz, bizi Sana tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman) kıl ve soyumuzdan da Sana tam teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet var et."* (Bakara Sûresi/2: 127-128)

(Âlemlerin Rabbi'ne tam manâsıyla teslimiyeti) İbrahim, oğulları (İsmail ve İshak'la birlikte torunu) Yakub'a da vasiyet buyurdu ve şöyle dedi: "Oğullarım, şüphesiz Allah, (farklı farklı yollar, inanç ve yaşayış sistemleri içinde) sizin için, (razı olduğu ve her türlü şirkten uzak olarak O'na tam teslimiyet esasına dayanan İslâm) Dini'ni seçti. Siz de, (başka hiçbir din aramadan) ancak Müslümanlar olarak can vermeye bakın." (Oysa siz, ey İsrail Oğulları topluluğu, Yakub'un nesli olarak, hem de O'na bağlılık iddiası içinde İslâm'a girmeyi kabul etmiyorsunuz.) Yoksa Yakub'a ölüm hali geldiği vakit oradaydınız da, (O'nun İbrahim'in vasiyetinden başka bir vasiyette bulunduğunu mu iddia ediyorsunuz? Oysa O,) oğullarına şöyle demişti: "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" Oğulları, şu cevabı verdiler: "Senin İlâhın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlâhı'na, o tek İlâh'a ibadet ederiz. Biz, O'na tam manâsıyla teslim olmuş (Müslüman)larız." (Bakara Sûresi/2: 132-133)

23. MÜ'MİNÛN SÛRESİ

İsmini daha ilk âyetlerinde bazı açılardan övdüğü 'mü'minler'den alan sûre 118 âyet olup, Mekke'de mü'minlere karşı işkencelerin arttığı dönemde inmiştir.

Sûre, sahip bulundukları bazı güzel sıfatlardan ve yerine getirdikleri amellerden dolayı mü'minleri övmekle başlar. Ardından, Allah'ın varlığı ve birliğiyle ilgili olarak kâinatın ve insanın yaratılışındaki âyetlere, delillere temas eder. Daha sonra, önceki peygamberlerin hayatlarından konu çerçevesinde kesitler sunar ve bir yandan, Allah Rasûlü'nün bir bid'at ortaya koymadığını, diğer yandan, mü'minlerin başlarına gelenlerin tarihte bütün inananların başına geldiğini vurgular. Ayrıca, zulme maruz mü'minleri teselli eder ve nihaî zaferin daima onlara ait olduğuna dikkat çeker. Sûre, inanmamakta ve zulümde diretenlere Âhiret'te şiddetli bir ceza ile karşılaşacakları uyarısıyla son bulur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Mü'minler, muhakkak kurtuldu ve gerçek mazhariyete ulaştılar.

2. Onlar, namazlarında (Allah'ın huzurunda bulunuyor olmanın şuuruyla) tam bir saygı, tevazu, içtenlik ve teslimiyet içindedirler.

3. Onlar, her türlü boş, faydasız ve manâsız sözlerden ve davranışlardan yüz çevirir ve uzak dururlar.

4. Onlar, infakta bulunarak (hem servetlerini, hem de kalblerini) arındırmak için sürekli faaliyet halindedirler.

5. Onlar, ırzlarını ve (harama karşı) mahrem yerlerini titizlikle korurlar.

6. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri müstesna. Bunlarla olan münasebetlerinden dolayı kınanmazlar.

7. Kim de bunun ötesine geçmeye yeltenirse, öyleleridir sınır tanımazlar.[1]

8. O mü'minler, üzerlerindeki ve kendilerine tevdi edilen her türlü emaneti, vazifeyi dikkatle gözetir ve verdikleri sözleri tastamam yerine getirirler.

9. Onlar, bütün şartları ve rükünleriyle birlikte namazlarını kusursuz olarak eda eder ve hiç geçirmezler.

10. İşte o kutlu insanlardır vâris olanlar;

11. Onlar, (Cennet'te en yüksek makam olan) Firdevs'e vâris olacaklardır. Orada sonsuzca kalacaklardır onlar.[2]

12. Gerçek şu ki, Biz insanı (başlangıçta) süzme bir çamurdan (ve müteakiben her bir insanı da, yağmurlarla ekime hazır hale gelmiş toprakta bulunan ve onda yetişip, gıda olarak babaların ve annelerin vücuduna giren madenî, nebatî ve hayvanî unsurlardan) yarattık.

13. Sonra onu, (anneden ve babadan gelen) birkaç damla sıvı, bir tohum

halinde sağlam bir yere yerleştirdik.

14. Sonra da o tohumu rahim duvarına yapışan yapışkan bir madde yaptık. Ardından, bu yapışkan maddeyi bir çiğnem et görünümünde bir cisme dönüştürdük; bunu müteakiben, bu bir çiğnem et görünümündeki cismi kemikler haline getirdik; derken bu kemiklere et giydirdik. Nihayet onu, (kendisine ruh üfleyerek) bir başka yaratılışta ortaya çıkardık. O eşsiz, emsalsiz en güzel yaratıcı olan Allah ne yücedir, bütün nimet ve bereketlerin asıl kaynağıdır ![3]

15. Bütün bunlardan sonra, siz ey insanlar, ölmeye mahkûmsunuz ve elbette öleceksiniz.

16. Sonra da, Kıyamet Günü hiç şüphesiz diriltileceksiniz.

17. Bakın, üzerinizde de tabaka tabaka yedi gök, (kendileri boyunca meleklerin seyeran ettiği, Allah'ın emirlerinin inip, şuurlu varlıkların amellerinin yükseldiği) yedi yol yarattık. Biz, yaratmaktan da, bütün hususiyetleriyle yarattıklarımızdan da habersiz ve onları unutup kendi başlarına bırakmış değiliz.[4]

341

1. Son üç âyet, aile hayatı adına önemli düsturlar vazetmektedir:

İslâm haya, namus ve iffete oldukça önem verir; bununla birlikte, bekâr kalmayı ve ruhbanlığı tavsiye etmez. O, nefsî arzu ve ihtiyaçların meşrû yoldan giderilmesini emreder ve bu meşrû yolu da tayin etmiştir.

Erkek, avret yerlerini hanımından ve cariyesinden başkasına, kadın ise kocasından başkasına gösteremez, isterse bu başkaları aynı cinsten olsun.

Kim de, bundan ötesine geçmeye yeltenirse, öyleleridir sınır tanımazlar âyeti, önceki iki âyette belirtilen eşlerle olanın dışındaki bütün mübaşeretleri yasaklar; buna aynı cinsler arasındaki ve hayvanlarla olan münasebetler de dahildir. İmam Malik, İmam Şafi' ve Şiî ulema, istimnanın da bu yasaklar içine dahil olduğu görüşündedir.

Bazı müfessirler, mut'anın da bu âyetin yasak kapsamı içinde bulunduğu fikrindedirler. Sünnî ulema, mut'ayı ne kendisiyle nikâh meşrû olan bir kadınla evlilik, ne de cariye ile olan münasebet çerçevesinde mütalâa ederler. Meşrû evlilikle ilgili boşanma, iddet bekleme ve nafaka gibi kanunların hiçbiri mut'ada yoktur. Mut'a için belirlenen süre dolduğunda nafaka, miras gibi hiçbir ek yükümlülük gerekmeden evlilik biter. Sadece şu kadar ki, kadının yeni bir mut'a için 45 gün beklemesi gerekirken, erkek, evli de olsa, bir başka kadınla mut'a içinde de olsa, hemen yeni bir mut'a daha yapabilir.

Mut'anın burada üzerinde durduğumuz âyetlerin yasak kapsamına girdiği konusundaki deliller dikkate değer olmakla birlikte, mut'anın Peygamber Efendimiz tarafından kesin olarak Mekke fethinde yasaklandığı kabul edilmektedir (Müslim, "Nikâh", 22). Bu sûre ise Mekkîdir. Bu kesin yasaktan haberdar olmamış bulundukları düşünülebilecek bir–iki sahabî mut'anın meşruiyetine kail olsa da, onlar da bu meşruiyeti belli şartlarla sınırlamışlardır. İbn Abbas'ın onu, yemediği takdirde başka yiyeceği bulunma-

dığından açlıktan ölecek bir insanın domuz eti yemesinin caizliği tarzında bir zaruret haline bağlı olarak değerlendirdiği rivayetler arasındadır. (el-Cassas, 2: 147).

Mut'ayı yasal kabûl eden Şii âlimler arasında da onunla ilgili çelişkili görüşlerin varlığı dikkat çekicidir. Şia'nın en sağlam hadis kaynağı kabûl edilen *el-Kâfî*'de (5: 462), anne-babasına utanç getireceği gerekçesiyle bakirelerle mut'a yapmanın tavsiye edilmediği rivayeti yer almaktadır. Diğer önemli hadis kaynaklarından *et-Tehzîb* (1: 253) ve *el-İstibsar* (3: 143) ise, İmam Cafer es-Sadık'ın "Mü'min kadınlarla mut'a yapmayın; çünkü bu şekilde onları aşağılamış olursunuz!" ikazını kaydetmektedir. Buna karşılık, *el-Kâfî*nin bir başka rivayetinde mut'anın ancak mü'min kadınlarla yapılabileceği ifade edilirken (5: 454), bir başka rivayette ise, "Müslüman kadınlarla mut'a helâl değildir; o, ancak Hıristiyan ve Yahudi kadınlarla helâldir." denmektedir. *Bihârü'l-Envar*'da ise (103: 340), evli ve evlenebilecek durumdaki bir kadınla mut'a yapmanın meşrû olmadığı ifade edilmektedir.

Şiilerin Birinci İmam kabûl ettikleri Hz. Ali efendimiz de mut'anın haramlığını ifade eder (Buhari, "Nikâh," 31; Müslim, "Nikâh," 29-31). Şiî kaynaklar da, Hz. Ali'nin mut'anın haramlığını açıkça ifade ettiğini naklederler (*Kitabü't-Tehzîb*, 7: 253; *el-İstibsar*, 3: 142); fakat bu tür durumlarda âdetleri gereği, bunu takıyyeye hamlederler.

Mut'ayı Hz. Ömer'in yasakladığı konusundaki rivayetler ise, O'nun bu yasağı bir defa daha vurguladığı şeklinde değerlendirilmektedir. (İbn Mace, "Nikâh," 44: 196)

2. 1-9'uncu âyetler, gerçek mü'minlerin önde gelen sıfatlarını saymaktadır. Bu sıfatlar, kalbde tam yer etmiş olan imanın tezahürleri ve göstergesi olup, onlara sahip bulunan mü'minlerin kurtulacakları garanti edilmektedir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, buna temas eden bir hadis-i şeriflerinde, "Bana on âyet vahyedildi ki, kim onlarda zikredilen hususları yerine getirirse muhakkak Cennet'e girer." buyurmuş ve sonra da, Mü'minûn Sûresi'nin bu ilk âyetlerini okumuşlardır. (Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân," 24)

3. *Eşsiz, emsalsiz en güzel yaratıcı olan Allah* ifadesinin lafzî tercümesi *Yaratanların En Güzeli*'dir. Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Allah ile ilgili olarak kullanılan *Yaratıcıların En Güzeli*, *Merhametlilerin En Merhametlisi*, *Rızık Verenlerin En Hayırlısı* gibi ifadeler, aslında karşılaştırma için değildir. Çünkü karşılaştırma, birbirine yakın, ortak yanları olan ve aynı özellikteki şeyler arasında olur. Karşılaştırma, tabiatı gereği bir eksiklik de ifade eder ve her halükârda kusuru, eksikliği bulunan varlıklar arasında yapılır. Oysa Allah (c.c.), asla yaratıkların cinsinden olmadığı gibi, herhangi bir kusurla da katiyen malûl değildir.

Bu gibi ifadeler, bizzat Cenab-ı Allah'a has olarak, söz konusu edilen sıfatların tecelli mertebelerinin kemalini gösterir. Yani, *Yaratıcıların En Güzeli* demek, "nihaî ve kusursuz güzellikte yaratıcılık hususiyetine sahip bulunan" demektir. Bunun gibi, *Merhametlilerin En Merhametlisi*, "nihaî ve kâmil mertebede rahmet ve merhamet sahibi"; *Rızık Verenlerin En Hayırlısı*, "her zaman rızkın en hayırlısını veren ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olan" demektir.

Bu tür ifadeler, meselâ *Yaratıcıların En Güzeli*, başka yaratıcıların olduğu manâsını da vermez. Onlar, yaratılmışlara bakar ve Allah'ın her bir yaratıkta tecelli eden yaratıcılığının mükemmeliyetini belirtir.

Üçüncü olarak, *Yaratıcıların En Güzeli, Hüküm Verenlerin En İyi Hüküm Vereni, Rızık Verenlerin En Hayırlısı* gibi ifadeler, Cenab-ı Allah'ın yaratma, hükmetme ve rızık verme gibi fiillerini yaratıkların fiilleriyle de mukayese ediyor değildir. Çünkü yaratıklar her neye sahipse o Allah'tandır; onların fiilleri de Allah'ın izin vermesi ve yaratmasıyladır. Bütün varlıklarda görülen izafî mükemmeliyetler, Cenab-ı Allah'tandır ve mutlak Kemalinin sadece pek çok perdelerden geçmiş birer tecellisinden ibarettir.

İnsanlar, Allah'ı gerektiği gibi takdir edip tanıyamazlar. Bu tanıma için, Kur'ân'ın da yer yer başvurduğu üzere, bazı benzetmelerin yapılması, bazı temsillerde bulunulması gerekmektedir. Meselâ, bir er, askerlikle ilgili olarak kendi komutanı olan onbaşıdan gördüğü bir iyilik için onbaşıya teşekkür eder. Oysa o iyiliğin asıl kaynağı, ülkenin hükümdarıdır; en üst seviyedeki sorumlu otoritedir. Ama insan, daha çok iyiliği gördüğü eli bilir ve ona karşı teşekkür borcu hisseder. Böyle bir ere veya insana, "Yahu, hükümdar (veya cumhurbaşkanı, başkan, devlet), senin onbaşından daha büyüktür, asıl teşekkür hissini ona karşı duy ve öncelikle ona teşekkür et!" dendiğinde, bu, hükümdarla onbaşıyı mukayese etmek manâsına gelmez. Bundan maksat, dikkati iyiliğin asıl sahibine çekmek, onu unutturmamaktır. İşte, Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Allah ile ilgili olarak karşılaştırma içinmiş gibi görünen bazı ifadelerde bir de bu anlam vardır.

Yine sebepler, vasıtalar, insanları, özellikle ehl-i dalâleti tek Yaratıcı, Rızıklandırıcı, Koruyucu Allah'a karşı kör eder. Onlar, kendilerine ulaşan nimetleri, hattâ varlıklarını sebeplere, vasıtalara, "tabiat"a verirler. Bu ise, şirktir. İşte bu noktada Kur'ân uyarır: Bütün bunların üstünde sonsuzca büyük, sonsuzca güzel yaratıcı ve nimetlendirici olarak Allah vardır. Dikkatlerinizi O'na çevirin ve O'na şükredin.

Son olarak, yukarıda da ifade edildiği gibi karşılaştırma, birbirine yakın olarak bizzat var, varlığı mümkün veya hayal edilebilir şeyler arasında yapılır. İnsanlar, Cenab-ı Allah'ın isim ve sıfatlarında bazı dereceler hayal ederler; çünkü insan, mücerret gerçeklere müşahhas kalıplar biçmek, elbiseler giydirmek ihtiyacı duyar. Cenab-ı Allah (c.c.), hem gerçekte, hem de insanların hayallerindeki derece ve mertebelerin daima en yükseğine sahiptir. O'nun, isimlerini "en güzel" olarak nitelemesi de bundan dolayıdır, bu gerçeğe bakar. Yoksa O'nun bütün isimleri de sonsuzca güzeldir; güzelliklerine sınır konamaz ve dolayısıyla başka güzelliklerle karşılaştırılamaz. Çünkü her başka, yaratıktır, kusurludur, sahip bulunduğu her şeyi Allah'a borçludur. (*Sözler*, "32. Söz, 2. Mevkıf, 2. Maksat"tan özet.)

4. Bütün yönleriyle kâinat, yaratılmış bütün varlıklar, mutlak bir ilim, irade ve kudrete açıkça şahitlik ederler. Ayrıca, asla başıboş yaratılmadıkları da ortadadır. Dolayısıyla, ne bu ilim, irade ve kudrete sahip olmayan birtakım sahte tanrıların, ne kör, sağır ve camit tabiat veya "tabiî" sebeplerin, ne de sadece ismî varlıkları bulunan tesadüf ve zorunluluk gibi kavramların yaratmada en küçük bir eli olamaz.

18. Gök tarafından da tayin buyurduğumuz bir ölçüye göre bir tür su indirdik ve onu yerde depo ettik. Şurası unutulmamalıdır ki, o suyu giderip yok etmeye de mutlaka gücümüz yeter.[5]

19. Sonra, o su ile faydanıza olarak hurma ve üzüm bağları bitirdik. Onlarda sizin için bol bol meyveler ve daha nice menfaatler vardır; onlardan ayrıca daha başka yiyecekler de elde edersiniz.

20. Ayrıca, Sina Dağı ve çevresinde çıkan bir ağaç daha bitirdik ki,[6] o ağaç hem yağ, hem de yiyenlere katık verir.

21. (Allah'ın su ile bitirdiği otlarla beslenen) ehlî büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda da sizin için dersler vardır. Vücutlarının içinde bulunan sütü bilhassa içimlik gıda olarak size sunarız. Onlarda sizin için daha başka pek çok menfaatler de bulunur ve onlardan yiyecek de elde edersiniz.

22. (Karada) onlar(dan bazısı) üzerinde, (denizde de) gemiler üzerinde taşınırsınız.

23. Bir zaman, Nuh'u kavmine elçimiz olarak gönderdik de, "Ey halkım," dedi, "yalnızca Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Şu halde, halâ O'na gönülden saygı duymayacak ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınmayacak mısınız?"

24. Halkı içinde küfürde ileri giden birtakım elebaşıları, "Bu adam," dediler, "sizin gibi bir beşer, ölümlü bir insan. Üzerinizde üstünlük kurmak istiyor. Allah bize elçi göndermek dileseydi, mutlaka melekler indirirdi. Nitekim gelip geçmiş atalarımızdan da hiç böyle bir şey duymadık.

25. "O, başka değil, sadece tuhaf bir deliliğe yakalanmış birisi. (En iyisi mi,) O'na biraz süre tanıyın, bakarsınız iyileşir."

26. Nuh, "Rabbim," diye yalvardı, "beni yalanlamalarına karşı Sen bana yardım et."

27. Biz de O'na vahyedip buyurduk ki: "Nezaretimiz altında ve vahiyle bildireceğimiz talimata göre, sana tarif etmiş bulunduğumuz gemiyi yap. Derken, buyruğumuz gelip de kazan kaynamaya başladığında, her hayvan cinsinden birer çift ile birlikte, artık hakkında ceza hükmü verilmiş olanı dışında aileni gemiye al. (Şirk koşmakla en büyük zulmü işlemiş) o zalimler lehinde Ben'den bir dilekte de bulunma. Artık onlar, boğulmaya mahkûmdurlar.

28. Nihayet yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde şöyle de: "Bizi o zalim topluluktan kurtaran Allah'a hamdolsun."

29. Ve şu duada bulun: "Rabbim, tarafından bereketlerle donatılmış olarak esenlik ve güvenlik içinde inmemi nasip buyur. Çünkü Sen, konuk-

lamasında ancak hayır umulan ve en hayırlı şekilde konuklayansın."[7]

30. (Nuh ile kavmi arasında) bu olup bitenlerde hiç şüphesiz pek çok ibretler ve mesajlar vardır; ve Biz ancak, insanları (pek çok hikmete binaen) imtihanlardan geçirmekteyiz.[8]

31. Onlardan sonra daha nice nesiller var ettik.

32. Var ettik de, her bir nesle bizzat kendilerinden, "Ancak Allah'a ibadet edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Şu halde, halâ O'na gönülden saygı duymayacak ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınmayacak mısınız?" mesajını tebliğ eden bir rasûl gönderdik.

33. Her bir rasûlün kavmi içinde küfürde ileri giden, Âhiret buluşmasını yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine bol geçimlikler verdiğimiz elebaşıları, "Bu adam," dediler, "sadece sizin gibi bir beşer. Yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.

34. "Şayet sizin gibi bir beşere itaat edecek olursanız, hiç kuşkusuz kaybeder, büyük bir hüsrana uğrarsınız.

35. "Şu işe bakın: bu adam bir de size, öldükten, ölüp toprak ve kemik haline geldikten sonra diriltilip mezarlarınızdan çıkarılacağınızı mı va'dediyor?

36. "Boş ve imkânsız şeyler bunlar! Size va'dedilen bu şeylerin hepsi boş, hepsi imkânsız!

37. "Varsa da yoksa da bu dünya hayatımız var. Kimimiz ölür gider, kimimiz doğar, böylece bir kere yaşarız; bir daha da diriltilecek falan değiliz.

38. "Başka değil, uydurduğu yalanları Allah'a mal ederek O'na iftira atan bir adam bu. Tabiî ki biz O'na asla inanacak değiliz."

39. Nihayet rasûl, Allah'a yalvardı: "Rabbim, beni yalanlamalarına karşı Sen bana yardım et!"

40. Allah buyurdu: "Çok geçmeden bütün yaptıklarına mutlaka pişman olacaklar."

41. Derken, hak ettikleri o korkunç çığlık Allah'ın adilane hükmü olarak onları yakalayıverdi de, hepsini sel süprüntüsü haline getirdik. Ah, uzak olası o zalim topluluk!

42. Sonra, bunların da arkasından başka nesiller var ettik.

342-343

5. Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetlerde dikkatlerimizi suya çeker. Bu âyette sözü edilen su, yıl boyu yeryüzüne düşen yağış olabileceği gibi, göklerin ve yerin yaratılıp tesviyesi sırasında Cenab-ı Allah'ın yerde –okyanuslarda, denizlerde, göllerde ve yer-altı su kaynaklarında– depo ettiği su, hattâ ikisi de olabilir. Allah (c.c.), yerde belli, değişmez ve yerle birlikte onda yaşayan varlıklara yetecek miktarda su depo etmiştir. Bu sudan bir

miktarı, buharlaşma ve yağışlarla her yıl yeryüzünün bölgelerine dağıtılır. Bu dağıtım, tamamıyla İlâhî İrade ile olur ve Cenab-ı Allah'ın, insanları cezalandırmak veya mükâfatlandırmak gibi pek çok hikmetlerine binaen dağıtımda daima farklılıklar görülür. Şu kadar ki, her yıl yeryüzüne ne miktar yağış düşerse düşsün, yeryüzünde depo edilmiş bulunan suyun miktarı değişmez. Ayrıca, yağmurun ne zaman geleceği, işaretleri ortaya çıkıncaya kadar tam bilinemediği ve yağmur rahmetin âdeta en önemli mücessem şekli olduğu için Allah, zaman zaman kuraklıklarla onun ne büyük bir nimet olduğunu insanlara hatırlatır ve onları yağmur duasına çağırır.

Su ile ilgili daha hayret verici bir husus da şudur: Su, iki atom hidrojen ve bir atom oksijenden oluşur. Fakat bu gazlar bir defa bir araya gelip, yeryüzünde belli miktarda ve ölçülü olarak bulunan muazzam su kütlesini oluşturmuştur ve artık bu kütleye bir damla bile ilâve olmamaktadır. Bu gazlar dünyada bol bol bulunduğu halde, onların bir defa daha bir araya gelip, su kütleleri oluşturmasına mani olan kimdir? Ayrıca biliyoruz ki, su buharlaşarak yukarı çıkar. Yine, bu bularlaşma sonucunda bu gazların ayrışmasına mani olan da kimdir? Ateistlerin, tabiatperestlerin bu sorulara verebilecekleri cevap var mıdır? Yoksa yine tesadüf, sebepler, tabiat, tabiat güçleri deyip, ortaya bir sürü sahte tanrılar mı çıkaracaklardır? (Kısmen, Mevdûdî, 6: 90, not 17) Suyun bir başka hayret verici özelliği için bkn. Bakara Sûresi/2: 74, not 78.

6. Bu ağaç, zeytin ağacıdır. Zeytinin ana vatanı olarak Doğu Akdeniz, özellikle Lübnan kabul edilmektedir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, ana vatanı Sina Dağı ve çevresi olduğu, buna ek olarak bu bölgede, en azından âyetin indiği dönemde en güzel zeytinler yetiştiği veya Kur'ân'ın ilk muhatapları o ağacın varlığını orada bildikleri için, onu Sina Dağı ve çevresinde yetişen ağaç olarak takdim buyurmaktadır.

7. Hz. Nuh ile kavmi arasında geçen hadiselerin ve Hz. Nuh'un misyonunun daha geniş açıklaması ve 27'nci âyette geçen "kazanın kaynaması" ifadesi için bkn. A'râf Sûresi/7: 59–64, not 13; Hûd Sûresi/11: 25–48, not 9–14.

8. Cenab-ı Hak'kın insanları imtihanlardan geçirmesindeki en önemli hikmetlerden biri, insanların yetişmesi, olgunlaşması, zihnen ve kalben gelişmesi, sahip kılındıkları potansiyellerin birer kabiliyet halinde inkişaf etmesi, hayatın daha bir zenginleşmesi, saflaşması ve insanın yeryüzünde halifelik vazifesini hakkıyla yapabilmesidir. İşte peygamberler ve onlara vahyedilen gerçekler, kitaplar, onlarla gönderilen Din, imtihanda insana ışık tutar ve yol gösterir. Onlar olmadan bu imtihanda muvaffak olmak mümkün değildir. Ayrıca bunlar, imtihanın da bir bakıma kendisi veya zemini veyahut en büyük sebebidir.

43. (Her bir neslin başından geçenler ortaya koydu ki,) herhangi bir toplum vadesini ne öne alabilmekte, ne de erteleyebilmektedir.

44. Sonra, (yine her bir topluma bizzat kendilerinden bir rasûl olmak üzere) peşpeşe rasûllerimizi gönderdik. Hangi topluma rasûlleri geldiyse onu yalanladılar. Biz de, onları birbiri ardısıra helâk ettik ve sadece geçmişin ibret verici hikâyeleri haline getirdik. Ah, hep uzak olası iman etmeyen her bir topluluk!

45. Nihayet, Musa'yı ve kardeşi Harun'u apaçık deliller (mucizeler)imizle ve aklî-manevî kesin bir güç ve selahiyetle gönderdik,

46. Firavun'a ve ileri gelen yetkililerine; fakat onlar büyüklendiler, hakkı kabûl etmeyi kibirlerine yediremediler ve zaten kendilerini pek üstün gören bir zümre olduklarını ortaya koydular.

47. Koydular da, "Yani biz şimdi, bizim gibi iki insana mı inanacağız, hem de kavimleri (başı yerde, elleri göksünde) bize hizmet eden kölelerimizken?" dediler.

48. Bu tavır içinde Musa ve Harun'u yalanladılar da, neticede helâk edilmiş toplumlara karışıp gittiler.

49. Biz de Musa'ya, halkı hayatlarında doğru olan yolu izlesinler diye o (mukaddes) Kitabı verdik.

50. Meryem'in Oğlu'nu ve annesini, (Rubûbiyet ve kudretimizin) delili bir mucize kıldık ve kaynak suyu bulunan, güvenli, yüksekçe bir yerde (bir süreliğine) barınmaya aldık.[9]

51. Siz ey rasûller! Helâl, temiz ve sağlıklı yiyecek-içeceklerden yiyip için ve daima yerinde, sağlam, meşrû ve ıslaha yönelik davranış ve işlerde bulunun. Kuşkusuz Ben, işlediğiniz her şeyi hakkıyla bilmekteyim.

52. Aynı inanç etrafında teşkil ettiğiniz bu ümmetiniz tek bir ümmettir; Ben de sizin Rabbinizim; o halde kalbiniz saygıyla dopdolu olarak Bana itaat edin, Bana karşı gelmekten sakının ve böylece korumam altına girin.

53. Ne var ki, rasûllerin arkasından ümmetleri, Din'le ilgili olarak aralarında ihtilâfa düştü ve grup grup oldular. Her grup, kendine ait inanç ve görüşle böbürlenir durur.

54. (Ey Rasûlüm, tebliğ ettiğin Din'in doğruluğu konusunda görüp durdukları onca delile rağmen halâ ona inanmamakta diretiyorlarsa,) onları içine gömüldükleri cehalet ve gaflet içinde bir süre kendi hallerine bırakıver.

55. Onlar zannediyorlar mı ki, (kendileri ne yaparlarsa yapsınlar, Biz,) onlara verdiğimiz onca mal ve evlâtla,

56. Üzerlerine hep hayır yağdırmak için koşturuyoruz? Asla! Meselenin farkında değil onlar.

57. Buna karşılık, Rabbilerine olan derin saygıları sebebiyle sürekli O'nun huzurundaymışçasına hep bir ürperti içinde yaşayanlar;

58. Rabbilerinin (Kur'ân'daki ve kâinattaki) bütün âyetlerine (sürekli

yenilenen ve derinleşen bir imanla) inananlar;

59. (Niyette, inançta, ibadette ve hayatı tanzimde) Rabbilerine hiçbir şekilde şirk koşmayanlar;

60. (İşledikleri her işte, ortaya koydukları her davranışta, söyledikleri her sözde ve Allah yolunda) yaptıkları her harcamada, Rabbilerine dönüş yolunda olduklarının şuuru (ve O'nu razı edip edemedikleri endişesi) içinde kalbleri tir tir titreyenler;

61. İşte bu yüce kametler, hayırlarda koşuşur ve birbirleriyle âdeta yarış halindedirler.[10]

62. (Bu özellikler, insanlardan insan-üstü sorumluluklar istendiğini düşündürmemelidir.) Biz, hiçbir nefse taşıyabileceğinden fazlasını yüklemeyiz ve katımızda da (her bir ferdin niyeti, inancı, hayatı ve bütün yaptıklarıyla ilgili) gerçeği konuşan bir kitap vardır. Bu bakımdan, kimseye haksızlık yapılmaz.

63. Fakat o inanmayanların kalbleri, bu gerçekten bütün bütün gafildir; bundan başka, işlemeyi âdet haline getirdikleri öyle çirkin işleri de var ki, (onları gerçeği görmekten, görseler de kabullenmekten alıkoymaktadır).

64. Ne zaman ki, hiçbir ahlâkî kaygı ve sorumluluk taşımadan refah ve dünyevî lezzetler içinde şımarık bir hayat sürenleri (başlarına indirdiğimiz) ceza ile kıskıvrak yakalayıveririz, işte o zaman feryadı basarlar.

65. Hayır, bugün feryat etmeyin; çünkü Biz'den size hiçbir fayda yok!

66. Zamanında âyetlerim size okunuyor, tebliğ ediliyordu; ama siz, hep bir hoşnutsuzluk içinde arkanızı dönüp gidiyordunuz.

67. Sürekli büyüklük taslıyor, gece oturmalarınızda (o Rasûl ve getirdiği Din hakkında) ileri geri konuşup saçmalıyordunuz.

68. Bu Söz (Kur'ân) üzerinde hiç düşünmezler mi; yoksa ilk atalarına olsun gelmemiş, ömürlerinde ilk defa duydukları bir şeyle mi karşılaştılar?

69. Veya kendilerine gönderilen (ve bütün hayatı aralarında geçen) Rasûl'ü hiç tanımıyorlar da, onun için mi böyle inkârcı kesildiler?

70. Ne o, yoksa O'nda bir delilik olduğunu, (O'nun cinlerle münasebeti bulunduğunu) mu iddia ediyorlar? Halbuki onlara O, gerçeğin ta kendisini getirdi; fakat onların çoğu, zaten gerçekten hiç hoşlanmazlar.

71. Eğer hak onların keyiflerine uysaydı, bu takdirde hiç şüphesiz gökler de, yer de, oralarda yaşayanlar da düzenleri bozulur ve yok olur giderlerdi.[11] Oysa Biz onlara, şeref ve mutlulukları adına hayatlarında uymaları gereken öğüt ve öğretiler mecmuası sunduk; ama onlar, bizzat şeref ve mutluluklarından yüz çevirmektedirler.

72. Yoksa, (ey Rasûlüm,) sen Din'i tebliğine mukabil onlardan bir karşılık istiyorsun da, (bu kendilerine ağır geldiği için mi senden uzak duruyorlar?)

Oysa bilirsin ki, Rabbinin sana vereceği karşılık, her bakımdan en hayırlı olan karşılıktır. Çünkü O, her zaman en hayırlı rızık veren ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olandır.

73. Ve sen de, onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun.

74. Buna karşılık, Âhiret’e inanmayanlar, Yol’dan büsbütün sapmış durumdadırlar.

344-345

9. Rasûllerin anlatıldığı bir yerde Hz. İsa’nın yanısıra annesi Hz. Meryem’in de anılmasının sebebi ve Hz. İsa (a.s.) ile birlikte bir süreliğine barınmaya alındıkları yer konusunda bkn. Enbiyâ Sûresi/21: 91, not 20; Meryem Sûresi/19: 22–26, not 4.

10. Âyetler, gerçek mü’mini tasvir etmektedir. Bir hadis-i şerifte de ifade buyrulduğu üzere, gerçek mü’min namaz kılar, oruç tutar, zekât verir, fakat bütün bunları yaparken, acaba yaptıkları Allah katında kabûl gördü mü diye hep bir endişe içinde olur. (İbn Mace, “Kitabü’z-Zühd”, 20) Bu konuda en önde gelen örneklerden biri Hz. Ömer ibnü’l-Hattab’dır (r.a.). O, İslâm’ı yaşamadaki derin hassasiyetine ve Allah yolundaki emsali az bulunur hizmetlerine rağmen, ölümüne yakın şöyle demişti: “Eğer Kıyamet Günü, iyilikleri ve kötülükleri denk bir insan olarak hesabımı verebilirsem, bu benim için sevinilecek bir şey olur.” Hasan Basrî hz.leri de şöyle derdi: “Mü’min, itaat eder ama yine de (Allah’tan) korkar; münafık ise, itaat etmez fakat korku da duymaz.” (Mevdûdî, 6: 108–109; not 54)

11. Tarih boyu peygamberlere ve onların Allah’tan getirdiği gerçeğe karşı çıkan inkârcılar, hiçbir zaman herhangi bir gerçeğe dayanmamışlardır. Çünkü Allah Hak’tır ve O’nun buyurduğu her şey de haktır, gerçektir. Bunun en açık misali, içindeki her şey ile birlikte kâinattır.

Kâinat, bütünüyle ve bütün parçalarıyla apaçık bir düzen ve unsurları arasında fevkalâde bir uyum ve âhenk sergilemektedir. Her şey o kadar ölçülü ve o kadar olması gereken yerdedir ki, sadece bu âhenk, ölçü ve yerindeliğin diliyle *Allah’tan başka ilâh yoktur* diye ilan eder. Bir bileşiğin bütün zerreleri veya atomları ve bizzat iç içe bileşikler öylesine hassas ölçülerde oluşturulmuş ve bulundukları yerlere yerleştirilmişlerdir ki, meselâ gözdeki bir atomun veya zerrenin vücuttaki bütün hücrelerle ve vücudun tamamıyla münasebeti vardır. Bir atom yanlış bir yere yerleşse, en azından anomali bir durum ortaya çıkmakta, trilyonlarca hücreden biri devreden çıksa, bütün vücudu ölüme götürücü (kanser) tesir yapmaktadır. Bir atomu yapan kimse, güneş sistemini ve bütün sistemleri de yapan O, bir ferdin yüz hatlarını çizen kalem kime aitse, bütün ferdlerin yüzlerinin hatlarını çizen kalem de aynı Zât’a aittir.

Kâinatta her şey, mükemmel ölçülerde ve orantıdadır. En basitinden hemen herkesin rüyasında gelecekle ilgili bazı şeyler görmesi de gösterir ki, kâinatta her şeye hakim bir ilim, kudret, irade ve kader vardır. Ve bu, insan hayatı dahil, kâinatın hiçbir noktasında tesadüfe yer olmadığını gösterir. Bütün tohumlar ve tohumlardan

çıkıp büyüyen ağaçlar, bitkiler, Kader'i ispat eder. Her bir ağaç ve bitkinin gelecekteki bütün hayatı tohumunda saklı olup, bu nazarî (teorik) kaderi, tohumun ağaç halindeki hayatı da pratik kaderi gösterir. Ayrıca, bu hayatın yeniden çok sayıda tohumda noktalanması ve o tohumların çok sayıda ağaca menşe' olması da, insanların söz ve davranışları dahil dünyadaki bütün hadiselerin kaydedildiğini ve bir başka ve sonsuzca geniş bir âlemin tohumlarını oluşturduğunu, dolayısıyla öldükten sonra dirilmeyi en reddedilmez bir delil olarak ortaya koyar.

Kısaca, atomlarından sistemlerine, fertlerden türlere kadar bütün kâinat ve varlıklar, sahip bulundukları düzen, âhenk, ölçü, karşılıklı münasebet, yardımlaşma ve dayanışma özellikleriyle tek bir Yaratan, Yaşatan, Rızıklandıran ve İdare Eden'i gösterir. Eğer kâinatın herhangi bir yanına bir başka el karışabilecek olsa, ondaki her bir şeyin her şeyle ve her şeyin her bir şeyle münasebet içinde olduğu evrensel sistem birden bozulur ve kâinat çöker. Ayrıca, herkes kabul eder ki, her şeyi bir Yaratıcı'nın yaratması, bir şeyi çok sayıda yaratıcının yaratmasından çok daha kolaydır. Bir erin başına on komutan değil, on, yüz, bin askerin başına bir komutan verilir. Kaldı ki, mutlak ilim, irade ve kudret isteyen kâinatla ilgili olarak bunlara sahip olmayan herhangi bir şey, kimse, güç-kuvvet için yaratıcılık da, idarecilik de iddia edilemez. Bir işe on cahilin, on körün, on âcizin karışması, ancak cehaleti, körlüğü ve âcizliği arttırır. Kâinatta zihnen ve ilmen en gelişmiş ve sahip kılındığı vasıtalarla en büyük gücü elinde tutmaya muktedir insan olduğu halde, onca ilmî gelişmeye rağmen, insanın yapabildiği, sadece kâinatı ve kendisini anlamaya çalışmaktan ibarettir. Bunda da hangi derecelerde muvaffak olabildiği ortadadır. Ve bütün insanlar, bütün bilgilerini ve güçlerini bir araya getirseler, bir sineği, bir otu bile yaratamazlar. Tabiat denen şey, bir matbaadır, hattâ matbu veya yazılmış bir kitaptır, asla kâtip değildir. Çünkü ilimden, iradeden, şuurdan, kudretten yoksundur. Tabiat kanunları ve/veya sebepler denen şeyler, kâinatın işleyişine bakarak bizim çıkardığımız birtakım kurallardır, isimlerdir, kavramlardır; Allah'ın icraatının birer unvanıdır.

Netice olarak, bütün varlık, varlık alanına çıkması, hayatını devam ettirmesi, ölmesi ve yerlerini başkalarının alması, ama kâinattaki akıl almaz muhteşem düzenin, âhengin, ölçünün ilk günkü gibi mükemmel devam etmesiyle gösterir ki, Yaratan, Yaşatan, İdare Eden, Ölümü Veren, ama kendi yaratılmamış, ezelî ve ebedî, üzerinden zaman geçmez, mekândan münezzeh, yarattıklarının cinsinden olmayan, mutlak ilim, irade ve kudret sahibi Allah vardır. Yaratan da Yöneten de O'dur. Varlıklar içinde en üst mertebede olan insanlar, bilgi ve akıllarını bir araya getirdikleri zaman bile kendilerini, ailelerini, toplumlarını olsun sulh, adalet ve hakkaniyet içinde idare edememekte, dünyayı kendilerine zindan, hayatı zehir etmektedirler. Vücutları dahi iradeleri dışında çalıştığı gibi, dünyaya gelip gelmeme, doğum yer ve tarihi, ölüm yer ve tarihi, hayatları, fizikleri, renk, ırk, anne-baba vb. varlıklarının en önemli unsurlarını bile seçmede, aslî ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları giderme vasıtalarının tesbitinde, bu ihtiyaçlardan âzâde kalamamada kendilerinin hiçbir rolü ve tesiri yoktur. Kısaca, kâinatta her bir şey, her bir hadise, sürekli olan Allah'ı göstermekte, O'nu nazarlara vermektedir.

75. Haydi Biz onlara acısak ve şu maruz bulundukları (kıtlık, kuraklık) musibetini üzerlerinden kaldırsak, hiç şüphe edilmesin ki, yine başıboş bırakılmışçasına azgınlıkları içinde dolaşıp duracaklardır.

76. Onları içinde kıvrandıkları bu (kıtlık ve kuraklık) cezasına çarptırdık; böyleyken bile Rabbilerine boyun eğip, yalvarmaya durmadılar.

77. Ama ne zaman kendilerine arkasında çetin bir azap bulunan bir kapı açarız, işte o zaman ümitsiz kalakalırlar.[12]

78. O Allah ki, sizin için işitme duyusu, gözler ve (kalblerinizin merkezinde) iç idrak lâtifeleri[13] var etti. Onun nimetleri karşısında ne kadar da az şükrediyorsunuz!

79. Yine O'dur ki, sizi çoğaltıp yeryüzünde yaydı ve ölümünüzden sonra diriltilip, O'nun huzurunda toplanacaksınız.

80. Hayata mazhar eden ve ölümü de veren yine O'dur. Gece ile gündüzün uzayıp kısalarak birbiri peşisıra gelmesi de O'na ait icraatlardandır. Biraz olsun düşünüp akletmeyecek misiniz?

81. (Düşünüp akletmek yerine,) kalkıp kendilerinden önceki inkârcıların söylediklerini tekrarlıyorlar.

82. "Şimdi biz, ölüp toprak ve kupkuru kemik yığını haline geldikten sonra, yani biz o halde iken diriltilip mezarlarımızdan çıkarılacağız, öyle mi?

83. "Bu va'dler, tehditler bize yapıldığı gibi, bizden önce atalarımıza da yapılmıştı. Eskilerin masallarından, hurafelerinden ibaret şeyler bunlar!" diyorlar.

84. De ki: "Bütün dünya ve içinde yaşayanlar kime aittir, (kimdir onları yaratan ve yaşatan)? Haydi, biliyorsanız cevap verin!"

85. Elbette, "Allah'ındır." diyeceklerdir.[14] "Öyleyse, neden düşünüp ders almıyorsunuz?" de.[15]

86. De ki: "Peki, ya yedi göğün Rabbi ve (kâinatın sahibi, idarecisi ve bütün varlıkların hayatını devam ettiren olarak) Yüce Arş'ın Rabbi kimdir?"

87. Elbette, "Bütün bunlar da Allah'a aittir." diyeceklerdir. "Şu halde, öyle bir Rab'be karşı gelmekten, O'na şirk koşmaktan, dolayısıyla O'nun azabından neden sakınmıyorsunuz?" de.

88. De ki: "Her şeyin dizginini elinde tutan ve Kendisi her şeyi koruyup gözeten, herkesin O'na sığındığı bir merci olmasına mukabil asla korunmaya muhtaç olmadığı gibi, O'na rağmen bir başka sığınma mercii de bulunmayan kimdir? Haydi, biliyorsanız buna da cevap verin!"

89. Yine, "Allah!" diyeceklerdir. "O halde, nasıl oluyor da büyülenmişçesine gerçeklerden böylesine uzaklaşıyorsunuz?" de.[16]

90. Oysa Biz, onlara gerçeğin ta kendisini getirdik; fakat onlar, (iddialarında da, bu gerçeğe karşı çıkış-

larında ve kendilerine karşı da) hep yalancıdırlar.

91. Allah, asla evlât edinmedi; O'nun beraberinde asla bir başka ilâh da yoktur. Öyle olsaydı, her bir ilâh, (Ulûhiyet'in lâzımı olan mutlak bağımsızlık hususiyetiyle) kendi yarattıklarını yanına alır ve her biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Allah, o müşriklerin isnat ve nitelendirmelerinden mutlak münezzehtir.

92. O, gaybı ve şahadeti (duyu ötesini ve duyuların algı sahasına gireni) bilendir de. Şu halde O, onların iddia ettikleri gibi, ortakları olmaktan çok yücedir.

93. De ki: "Rabbim, eğer kendisiyle onları tehdit ettiğin cezayı bana göstereceksen, o ceza benim sağlığımda gelecekse;

94. "Bu takdirde Rabbim, beni bu zalimler güruhunun içinde bulundurma!"

95. Elbette Biz, kendisiyle onları tehdit ettiğimiz cezayı senin sağlığında infaz etmeye (ve seni de ondan uzak tutmaya) kadiriz.

96. (Ancak onlar nasıl davranırlarsa davransınlar,) sen yine de kötülüğü en güzel tarzda sav.[17] Biz, onların (Bizim hakkımızda da senin hakkında da) ne asılsız iddia ve iftiralarda bulunduklarını elbette çok iyi biliyoruz.

97. Bir de şöyle dua et: "Rabbim, (bilhassa vazifemi yerine getirirken inkârcılarla olan münasebetlerimde ins ve cin) şeytanlarının kışkırtmalarından (ve birtakım duygularımı harekete geçirmelerinden) Sana sığınırım.

98. "Rabbim, yakınımda bulunup (beni tesir altına almalarından da) Sana sığınırım."

99. (Onlar, tutumlarında devam edekoysunlar). Ne zaman ki içlerinden birine ölüm gelir, o zaman "Rabbim," der; "ne olur beni hayata geri döndür!

100. "Bu takdirde, yaşarken yanlış yaptığım ve yapmam gerekirken yapmadığım her hususta gerekeni en iyi şekilde yerine getiririm." Ne mümkün! Bu (temenni), onun söylediği manâsız bir söz olmaktan öte gitmez. Artık onların önünde, diriltilecekleri güne kadar bir berzah (ara hayat, ara dönem) vardır (geriye dönmeleri mümkün değildir).[18]

101. Derken Sûr'a üfürülür de, artık aralarında kendilerine fayda verecek nesep bağı da olmaz; (herkes kendi derdine düşer de), birbirlerinin hatırını sormayı bile düşünmezler.

102. (Herkes, dünyada iken yaptıklarıyla baş başadır.) Artık kimin (hakka uygun) iyilikleri olur da bunlar tartıda ağır basarsa, onlar nihaî başarı ve kurtuluşa ermiş olanlardır.

103. Buna karşılık, kimin de (hakka uygun ve makbul iyilikleri olmayıp) tartıları hafif gelirse, öyleleri, kendi-

lerine en büyük yazığı etmiş, en büyük zararı vermiş ve Cehennem'de sonsuzca kalacak olanlardır.

104. Orada Ateş yüzlerini yalar da, derileri dökülen dudaklarının altından dişleri açıkta kalıverir.

346-347

---

12. Buhari ("Kitabü'd-Deavât") ve Tirmizî'de ("Kitabü Tefsir'il-Kur'ân") yer alan bir rivayete göre, Mekkelilerin işkencelerinin arttığı bir zamanda Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, "Ya Rabbi, Yusuf'a yedi yıllık bir kuraklıkla yardım ettiğin gibi, bunlara karşı da bana yedi yıllık bir kuraklıkla yardım et!" diye dua buyurmuştu. Bunun üzerine Mekke'yi kuraklık ve kıtlık sarmış, halk açlıktan lâşe yemeğe bile mecbur kalmıştı. 75 ve 76'ncı âyetler buna işaret ederken, 77'nci âyet ise, Âhiret azabına açılan kapı olması hasebiyle ölüme atıfta bulunmaktadır.

13. İşitme ve görme, insanın dış dünyayı algılama ve öğrenmede iki önemli duyusudur. Bu duyularla dış dünyadan algılanan ham bilgiyi fuâd (kalbe ait asıl idrak merkezi, lâtifesi) yorumlar, üzerinde çalışır ve ilme çevirir. Kur'ân-ı Kerim, bu duyular için kulak ve göz kelimesi yerine *sem'* (işitme gücü, fakültesi) ve *basar*ın çoğulu olarak *ebsâr*ı kullanır. İşitme gücünü tekil kullanırken, değişmez ve ana kaynak olarak vahye atıfta bulunur. Göz ve kalbdeki idrak merkezini çoğul olarak kullanması ise, gözle algılama ve idrak merkeziyle değerlendirme, sonuca varma kişiden kişiden denebilecek derecede değiştiği ve görmenin nesneleri gibi kalbin ilim haline getireceği malzeme de sayılamayacak kadar bol olduğu içindir.

14. Gerçekten ilimle ve düşünme ile az münasebeti olan ve bu soru üzerinde birazcık düşünen bir insan, ateizm ve materyalizm de iddia etse, eğer maksatlı ve şartlanmış değilse, "Dünya da, içindekiler de, mutlak Yaratan ve Yaşatan olarak Allah'a aittir." demekten başka yol bulamayacaktır. Âyette "diyeceklerdir" şeklinde yakınla ilgili gelecek zaman kipi kullanılması, az bir düşünce ve bilginin kaçınılmaz olarak insanı bu sonuca götüreceğini ortaya koyması açısından manidardır.

15. Eğer yeri ve ondaki her şeyi yaratan, yaşatan Allah ise ve Allah, onların sahibi ve Rabbi olarak üzerlerinde mutlak otorite sahibi bulunuyorsa, onları öldükten sonra diriltmemesine ne sebep vardır? Yeri ve ondaki her şeyi yaratan, hiçten var etmeye, var ettikten sonra hayattan almaya gücü yeten mutlak kudret sahibi bir Zat, ölüleri diriltemez mi?

16. Bu sorular, zahiren, kâinatı yaratan ve idare eden bir Allah'ı tanıyıp, O'na inandıkları halde O'na şirk koşanlara soruluyor intibaı vermektedir. Şu kadar ki, istenen cevaplar ilme dayalı cevaplar olup, sorulardan ikisi "biliyorsanız" kaydı ile bitmektedir. Buradaki bilgi, kâinatın gerçekten objektif bir incelemesinin hasıl edeceği gerçek bilgidir. Böyle bir bilgi, insanı bu sorulara hiç şüphe etmeden "Allah" diye cevap

vermeye götürecektir. İnsana düşen, böyle bir bilginin kaçınılmaz olarak hâsıl edeceği neticeye teslim olmak ve hayatını da Allah'ın emrettiği ölçüler içinde tanzim etmek, bu ölçülere göre bir hayat sürmektir. Kâinattan elde edilen gerçek bilgi bu sonucu verdiği gibi, ayrıca vicdanının sesini dinleyen herkes de, yine aynı kesin sonuca varacaktır. Fakat 89'uncu âyette buyurulduğu gibi, boş umutlar, nefsanî arzular, menfaatler, bencillik, kibir, zulüm, yanlış bakış açısı, ideolojik veya sözde dinî saplantılar, ön yargılar insanı aldatıp, dalâlet çukurlarında sürükleyebilmektedir.

17. Bu emir, bir Müslüman'ın şahsına yapılan kötülükler karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiğine ışık tuttuğu gibi, İslâm'ı tebliğ ederken karşılaşacağı düşmanlıklara da nasıl mukabele etmesi gerektiği konusunda tercih etmesi gereken yolu göstermektedir. Müslüman, Allah'ın dinini tebliğ ederken intikam duygularıyla hareket edemez; onun yapması gereken her şey İslâm'ın hayrına olmalı, o, kendisini buna göre kurmalıdır.

18. Kabir, berzah hayatını temsil eder. Kelime manâsı itibariyle engel, ara yer demek olan berzah, dünya ile Âhiret arasındaki kabir âleminin adıdır. Kıyamet Günü diriltilecekleri âna kadar ölüler bu âlemde kalırlar. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, kabrin ya Cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da Cehennem çukurlarından bir çukur olduğunu buyurur. İnsan cesedi kabirde çürüse de, onda hadis-i şerifin acbü'z-zeneb diye adlandırdığı çürümeyen bir öz kalır ve ruh, cesetle münasebetini bu öz vasıtasıyla devam ettirir. Kişinin dünyadaki amelleri kabir hayatında o âleme has keyfiyette tecelli eder ve dolayısıyla kişi, bu tecelliye göre ya cennetimsi veya cehennemî bir kabir hayatı yaşar.

Normal ölenler, ölürken de öldükten sonra da ölümün farkındadırlar. Ama şehitler, öldüklerini bilmedikleri gibi, kabirde de kendilerini ölü bilmezler. Onlar, daha iyi, daha güzel bir yere intikal ettiklerini ve hayatlarını orada sürdürdüklerini düşünürler; ölümü bilmemekle beraber, dünyadan ayrıldıklarının da farkındadırlar.

Ölüm, bir intikaldir; âlem-i dünyadan Âhiret'e gitmek üzere bir ara koridor olan Berzah'a göçtür. Gerekli ruhî donanıma ve kalb aydınlığına sahip pek çok insan ölenlerin ruhlarıyla görüştüğü gibi, hemen herkes de ölüleri rüyalarında görür ve pek çok rüyada onlar, durumlarından haber de verirler.

Peygamberler dışında hemen herkes, kabrin sıkmasına ve kabirde az da olsa çok da olsa bir azaba maruz kalır; bu, bazıları için kabir sorgusunun bir sıkıntısı olarak geçer gider; bazıları için ise, durumuna göre belli şiddette devam eder. Mü'minler içinde kabir azap veya sıkıntısı, Cennet'e giden yolda bir arınma fonksiyonu görür. Mü'minin durumuna göre bu arınma, Mahşer'de, Terazi'de, amel defterlerinin verilme ânı ve yerinde, Sırat'ta, bazıları için ise A'râf'ta da devam eder. Çünkü her bakımdan pak olan Cennet'e ancak tam paklığa erişince girilebilir.

105. "Âyetlerim size tebliğ edilirdi de, siz onları hep yalanlardınız değil mi?"

106. "Rabbimiz," derler, "kötülüğümüz, kötü taliimiz bize baskın geldi; biz, gerçekten sapkınlık içinde bir toplulukmuşuz.

107. "Rabbimiz, ne olur bizi buradan çıkar. Eğer bir daha o eski kötülüklerimize dönecek olursak, o zaman gerçekten kendimize yazık etmiş oluruz, (ki bunu da yapmayız); yaparsak, cidden zalimlermişiz demek olur."

108. Allah buyurur: "Şimdi susun ve çekin o azabı! Bana tek bir kelime olsun söylemeye kalkmayın!

109. "Çünkü kullarımdan bir grup, 'Rabbimiz, biz iman ettik! Ne olur bizi bağışla ve bize merhamet et: Çünkü Sen, merhameti en hayırlı olan ve daima kullarının hayrına olarak merhamet edensin!' diye istiğfar ve duada bulunurlardı da;

110. "Siz onları hep alaya alırdınız. Bu davranışlarınız, sonunda size Beni hatırlamayı ve düşünmeyi de unutturdu ve onlarla eğlenip durdunuz.

111. "Ben de, sabretmelerine karşılık onları bugün mükâfatlandırdım; onlardır umduklarına kavuşanlar ve gerçek başarı ve kazanç içinde olanlar."

112. Sonra Allah, (Cehennem'dekilere şöyle) der: "Yeryüzünde yıl hesabıyla ne kadar kaldınız?"

113. "Bir gün veya günün sadece bir kısmında kaldık! Ama tam da kestiremiyoruz; bunu zamanın hesabını bilebilen ve aklında tutabilenlere sorsanız." diye cevap verirler.

114. Allah buyurur: "Pek az bir süre kaldınız. (Dünya hayatının böyle fâni ve kısacık olduğu gerçeğine) baştan uyanıp, ona göre davransanız olmaz mıydı?"

115. (Ey insanlar!) Yoksa sizi eğlence olsun diye boşuna yarattığımızı ve hayatınızın hesabını vermek üzere Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?

116. Çok yücedir Allah, (eğlenmekten ve boş işler yapmaktan mutlak münezzehtir); her şeye hakim mutlak Hükümdardır, Hak'kın ta kendisidir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O pek şerefli Arş'ın[19] Rabbi'dir.

117. Kim ibadet için Allah'tan başka bir ilâh tanırsa –ki bu konuda herhangi bir delilinin olması mümkün değildir– hiç kuşkusuz bunun hesabını Rabbisinin katında verecektir. Şurası bir gerçek ki, kâfirler asla felâh bulmaz.

118. Şöyle dua et: "Rabbim, yarlığa Rabbim, merhamet buyur; buyur ki Sen, merhameti en hayırlı olan ve daima kullarının hayrına olarak merhamet edensin!"

19. Arş konusunda bkn. Bakara Sûresi/2: 29, not 28; A'râf Sûresi/7: 54, not 11; Hûd, 11: 7, not 2; İsrâ, 17: 42, not 20.

24. NÛR SÛRESİ

64 âyetten oluşan Sûre, Hicret'in 6'ncı yılında Mustalik Oğulları Gazası'ndan sonra inmiştir. Hz. Aişe vâlidemize atılan iftira ve O'nun paklığının ilânı vesilesiyle zina ve iftiranın cezalarını vazetmekte ve ailede eşler ve bütün aile üyeleri arasında, ayrıca toplum fertleri arasında ve Hz. Peygamber ve pak zevceleriyle diğer mü'minler arasındaki münasebetleri tanzim buyurmaktadır. Bu arada, önemli ahlâkî kaideler de koymaktadır. Sûre, kadınların örtünmesiyle ilgili açıklamalar ve düzenlemeler de ihtiva etmektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bu, tarafımızdan inzal buyurduğumuz ve ihtiva ettiği kaidelerine uymayı farz kıldığımız bir sûre olarak, onda belki üzerlerinde düşünür de ders alırsınız diye apaçık deliller ve talimatlar indirdik.

2. Zina eden (bekâr) kadın ve zina eden (bekâr) erkeğin[1] her birine yüz değnek vurun.[2/3] Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne gerçekten iman etmişseniz, Allah'ın hükmünü uygulama konusunda onlara karşı acıma hissi sizi etkisine alıp da bu cezanın uygulanmasına mani olmasın.[4] Cezanın tatbikine mü'minlerden bir grup da şahit olsun.[5]

3. Zinakâr bir erkek, ancak ya zinakâr bir kadın veya putperest bir kadınla evlenir. Zinakâr bir kadın da, yine ancak ya zinakâr bir erkek veya putperest bir erkekle evlenir. Başka türlü davranmak, mü'minlere haram kılınmıştır.[6]

4. İffetli kadınlara zina isnat edip de bunu dört (erkek) şahitle ispatlayamayan her kim olursa olsun, kendisine seksen değnek vurun ve artık böylelerinin şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. Onlar, fasıkların ta kendileridir.

5. Ancak, her nasılsa böyle bir iftirada bulunduktan sonra tevbe edip hallerini düzeltenler, (fasıklık damgasından kurtulurlar). Gerçekten Allah, çok bağışlayandır, (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.[7]

6. Eşlerini zina etmekle suçlayan, fakat kendileri dışında şahitleri olmayan kocalara düşen, doğru söylediklerine dair her defasında Allah adına yemin ederek dört kez şahitlikte bulunmaktır.

7. Beşinci defada ise, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lânetinin (rahmetinden uzaklaştırılmanın) üzerine olmasını diler.

8. Fakat hakkında isnatta bulunulan eş, kocasının yalan söylediğine dair

her defasında Allah adına yemin ederek dört kez şahitlikte bulunursa, üzerinden ceza kalkar.

9. Şu kadar ki, beşinci defada, eğer kocası doğruyu söylüyorsa, bu durumda Allah'ın gazabının (şiddetli cezasının) kendi üzerine olmasını diler.[8]

10. Bir düşünün, eğer Allah'ın üzerinizdeki lütf u keremi ve rahmeti olmasaydı, eğer Allah kullarına tevbe nasip buyurup, tevbeleri de cömertçe kabul eden ve her hükmünde pek çok hikmetler bulunan bir Rab olmasaydı, haliniz nice olurdu?[9]

349

---

1. Zina, bilhassa modern Batı hukukunda daha çok evliler arası gayr-ı meşrû ilişkiyi ifade eder. Oysa Kur'ân, koyduğu cezalar konusunda bir ayırım yapsa da, fiili tanımlamada onu işleyenin evli olup olmaması konusunda bir ayırım yapmaz. Dolayısıyla Kur'ân'a göre, evli veya bekâr her kim karşı cinsle –o da ister evli ister bekâr olsun– nikâh dışı ilişkiye girerse, bu zinadır.

Zina, bütün ahlâk ve hemen hemen bütün hukuk sistemleri tarafından mahkûm ve reddedildiği gibi, bütün dinler tarafından da yasaklanmıştır. Ahd-i Atik, bir erkek evli kadınla zina ettiğinde her ikisi için de ölüm cezasını öngörür (*Levililer*, 20: 10). Şu kadar ki, Ahd-i Atik'in zina tarifi Kur'ân'ınkinden farklıdır. Kur'ân, erkeğin de kadının da gayr-ı meşrû ilişkisine *zina* derken, Ahd-i Atik, sadece evli kadının gayr-ı meşrû ilişkisini zina olarak tavsif eder (*Levililer*, 20: 10; *Tesniye*, 22: 22).

Kitab-ı Mukaddes'e göre, eğer evli bir adam evli olmayan bir kadınla yatarsa, bu sadece gayr-ı meşrû bir ilişki olup zina kapsamına girmez, hattâ, erkek evli olsa da olmasa da, suç bile kabul edilmez. Talmud'a dayalı Yahudi hukukunda suç ve ceza konusunda kişiler arasında da ayırım söz konusudur:

> Eğer biri nişanlı olmayan bir kızı aldatıp onunla yatarsa, başlık parasını ödemeli ve onunla evlenmelidir. Babası kızını ona vermeyi reddederse, adam normal başlık parası neyse onu ödemelidir. (*Çıkış*, 22: 16) Ama eğer kız bir hahamın kızı ise, bu takdirde onunla yatan adam idam edilir; kız ise diri diri yakılır (*Everyman's Talmud*, 319–320).
>
> Bu konuda Yahudi hukukuyla Hindu hukuku hemen hemen aynıdır. Şu kadar ki, Hindu hukukunda, kız bir üst kasttan, erkek ise alt kasttan ise, bu takdirde kız sürgüne gönderilirken, erkeğin kol ve bacakları kırılır (*Dharma Shastra*, bölüm 8; kıta 365–366).

Kitab-ı Mukaddes'e göre, ancak evli veya bekâr bir erkek evli kadınla ilişkiye girerse, bu durumda zina *suçu* işlenmiş olur ve kadın gibi erkek de zinakâr olarak nitelenir. Kısaca zina tabiri, ancak evli bir kadının taraf olduğu gayr-ı meşrû münasebet için kullanılır. Evli erkeğin aynı tarz münasebeti ise zina suçu sayılmaz. Şundan ki, *Ency-*

clopedia Judaica'ya (Yahudi Ansiklopedisi) göre evli kadın erkeğinin mülkü olup, onunla gayr-ı meşrû ilişki kocanın onun üzerindeki haklarını ihlâl demektir. Kadının ise, kocası üzerinde bir mülkiyet hakkı yoktur ki, kocanın başka kadınla münasebeti benzer bir suç ortaya çıkarsın. (c: 2, s: 313. Ayrıca, Judith Plaskow, *Standing Again at Sinai: Judaism from a Feminist Perspective*, New York: Harper & Row Publishers, 1990, s: 170-177)

İsrail'de, eğer evli bir erkek evli olmayan bir kadınla gayr-ı meşrû ilişkiye girerse, onun bu kadından doğan çocukları meşrû muamelesi görür. Buna karşılık, evli bir kadın bekâr veya evli bir başka erkekle aynı ilişkiye girdiğinde, o erkekten olacak çocukları yalnızca gayr-ı meşrû kabul edilmekle kalmaz, ayrıca, ancak Yahudi olmayan veya aynı şekilde gayr-ı meşrû biriyle evlenebilir. Bu evlenme yasağı, zina lekesinin hafiflemiş olabileceğine inanılan on nesil sonrasına kadar devam eder. (Lesley Hazleton, *Israeli Women, The Reality Behind the Myths*, New York: Simon and Schuster, 1977, pp. 41-42).

Gayr-ı meşrû ilişkiyle ilgili olarak Kitab-ı Mukaddes'te geçen diğer hükümler şöyledir:

> Bir adam bir cariyeyle yatarsa, eğer kadın nişanlı, bedeli ödenmemiş ya da âzat edilmemişse, ikisi de cezalandırılacak ama öldürülmeyecek. Çünkü kadın özgür değildir. (*Levililer*, 19: 20)
>
> Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı ergen bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa, ikisini de kentin kapısına götürecek, taşlayarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız. Eğer bir adam kırda nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek. Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer. Adam kızı kırda gördüğünde nişanlı kız bağırmışsa da onu kurtaran olmamıştır. (*Tesniye*, 22: 23-26)

Ahd-i Cedit (Yeni Ahit)'le birlikte Ahd-i Atik'i de kabul eden Hıristiyan dünyada, eğer gayr-ı meşrû ilişki evli olmayan bir erkekle evli olmayan bir kadın arasında olursa, bu bir günah olmakla birlikte, ceza gerektirici bir suç değildir. Fakat taraflardan biri veya ikisi de evli ise, bu takdirde ilişki suç olur. Bununla birlikte, fiili günah yapan bizzat fiilin kendisi değil, evlilik anlaşmasına olan ihanettir. Fiil karşılığında öngörülen tek ceza ise, zina eden erkeğin karısının ondan ihanet sebebiyle boşanabilmesidir. Aynı hüküm, karısı zina eden erkek için de söz konusudur. Koca, ilâve olarak, karısıyla ilişkiye giren erkekten manevî tazminat talep edebilir.

Modern Batı hukuku, bu konuda Hıristiyanî kabul üzerine bina edilmiştir. Ona göre, evli olmayan taraflar arasındaki gayr-ı meşrû münasebet, zora başvurulmamak kaydıyla en fazla bir leke olur. Eğer taraflardan biri evli olursa, onun eşi boşanma davası açabilir.

İslâm ise, her türlü gayr-ı meşrû münasebeti bizatihî suç ve günah kabul eder. Eğer bu suç, evli biri tarafından işlenirse, bu takdirde daha da ağırlaşır. Ağırlaşmanın sebebi ise, evli bir insanın, arzu ve ihtiyacını meşrû yoldan gidermek varken gayr-ı meşrû yola başvurmasından dolayıdır. Ağırlaştırmada, evlileri zinadan mutlak manâda alıkoyma adına caydırıcılık hikmeti de söz konusu olabilir. (Büyük ölçüde Mevdûdî, 6: 149-159)

İslâm nazarında gayr-ı meşrû münasebet, eğer onun önüne geçmek için tedbir alınmazsa insan karakter ve şahsiyetinin de, ailenin de, toplumun ve medeniyetin de köküne indirilmiş bir darbedir. Hem insan neslinin hem de insanın içtimaî varlığının devamı, erkek ve kadın arasındaki münasebetlerin meşrû kayıtlar altına alınmasını gerektirir. Şehvet, insanlara varlıklarının devamı için verilmiştir. Nasıl yeme içme bizatihî kendilerine hizmet etmez ve hayata hizmet ederse, bunun gibi, şehvet de kendisi için olmayıp, onun tatmini bizatihî hedef değildir. Onun tatmini, sadece insan varlığının devamı için insana peşin verilmiş bir ücrettir, yani bir avanstır. İslâm, bu çok önemli hususta sadece kanunî tedbir almakla kalmamış, getirdiği manevî-ahlâkî düsturlar, bununla doğrudan veya dolaylı alâkalı başka kanunî düzenlemeler, iktisadî ve içtimaî kaidelerle gayr-ı meşrû münasebetin önünü, denebilir ki % 95 oranında kapatmıştır. İnsan dünyada imtihana çekildiği ve bu imtihanın da insanın mânen ve ruhen yücelmesi, yaratılışına konmuş istidatları harekete geçirmesi ve potansiyel insan olmaktan gerçek insan olmaya yürümesi gibi pek çok hikmetleri olduğu için, kalan % 5'i onun iradesine ve 'insanlığı'na bırakmıştır.

İslâm, kalbe Allah sevgisi ve onunla eş değerde ve eş seviyede tatlı Allah saygısını, Allah korkusunu birlikte yerleştirmesinin yanı sıra, ruhlarda uyandırdığı Cennet ve Cehennem'de ebediyen devam edecek Âhiret hayatı endişesi ve insanda harekete geçirdiği kemale ulaşma hedefine ilâveten evliliği de kolaylaştırmış ve gerektiği hallerde bir erkeğe dört kadına kadar evlilik yapabilme ruhsatı getirmiştir. Bu ruhsat, bilhassa fuhşun önüne geçmede son derece önemlidir. Kadın, İslâm nazarında Cennet ayaklarının altında yatan bir anne olarak nesillerin kökü, tarlası ve bazı bakımlardan bahçıvanıdır. Bu sebeple İslâm, onun ruhuna en önemli bir ziynet olarak haya duygusunu yerleştirmiştir. Ayrıca kadın, nesillerin yetişme ve soyun korunmasıyla birlikte paklığını da muhafaza zemini olarak, fıtraten bir koca ile yetinme temayülüne sahiptir. Bütün bunlardan başka, eğer herhangi bir evlilik mecburî sebeplerden dolayı yürüyemeyecek durumda ise, İslâm son çare olarak boşanmanın da önünü asla tıkamamıştır.

İslâm, insanları zinaya ve fuhşa iten faktörleri de ortadan kaldırır. Her türlü müstehcenliği, hayasızlığı, teşhirciliği, kadınlarla erkeklerin serbestçe karışımını yasaklar ve kadınlara yabancı erkekler karşısında örtünme emrini verdiği gibi, erkeğe de kadına da birbirlerinin karşısında gözlerini sakınmaları gerektiğini buyurur. Ayrıca, kadını asla cinsel bir meta olarak görmemesi ve takdim etmemesinin yanı sıra, onun sömürülmesine de izin vermez. Şehveti kamçılamaz ve onun tatminini katiyen bir

hedefmiş gibi insanların önüne koymaz. Hattâ bu tür hususların anlatılmamasını ve eşler arasında sır olarak kalmasını emreder.

İslâm, temiz fert, pak toplum hedefi taşır. Onun hedefindeki pak fert ve pak toplum, bütünüyle sağlıklı bir bünye gibidir. Onun yasakladığı ve karşısında caydırıcı özellikleriyle de ağır cezalar koyduğu zina, fuhuş, hırsızlık, gasp, insan öldürme gibi fiiller ise, bu sağlıklı bünyeyi ölüme götürecek kanser hücresi mesabesindedir. Dolayısıyla, nasıl maddî hastalıklarda hastalığın durumuna göre tedavi uygulanır, aynı şekilde İslâm da, bünyeyi tehdit eden manevî hastalıklar için müşahhas tedavi yolları getirmiştir. (İslâm ceza yasalarıyla ilgili ayrıntılı açıklama için bkn. Bakara Sûresi, not 131; Nisâ Sûresi, not 6)

2. Evli olmayan erkek veya kadın için zina suçu yüz değnektir. Kur'ân'ın "değnek" karşılığı kullandığı kelime *celde*dir. Celde, cild (deri) kökünden gelir ve dilciler ve fakihler buradan, vurulacak sopanın tesirinin sadece ciltte kalması ve ete de kemiğe de geçmemesi gerektiği kaidesini çıkarmışlardır. Kullanılacak değneğin ne çok ince ne çok kalın, vurma fiilinin de orta şiddette olması gerekmektedir. Hz. Ömer, cezayı uygulayana, "Vurmak için kolunu kaldırdığında koltuk altın görünmemeli." talimatı verirdi. (el-Cassas, 3: 45) Celde cezası ile ilgili diğer kurallar fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

3. Yukarıda temas edildiği gibi, yüz celde cezası, evli olmayan zina suçluları içindir. Bu, daha başka ilgili Kur'ân âyetlerinde de açıktır. Zina ile ilgili ceza getiren ilk âyetler, Nisâ Sûresi'nde yer alan 15 ve 16'ncı âyetlerdi:

> *Kadınlarınızdan çirkin bir fiilde (zina) bulunanlarla ilgili olarak, (hadisenin üzerinden şehirlerde bir ayı, köylerde azamî altı ayı geçmemek üzere), içinizden dört erkek şahidin (hadiseyi bizzat gördüğüne dair) şahitlikte bulunması gerekir. Eğer dört kişi şahitlik ederse, bu takdirde ölüm kendilerini alıp götürünceye veya Allah haklarında bir yol tayin buyuruncaya kadar onları evlerde tutun.*
>
> *İçinizde eğer bir çift o çirkin fiili işlemiş olursa, onlara kınama, azarlama, dövme tarzında ceza verin. Bununla birlikte, tam bir pişmanlıkla yaptıklarından vazgeçer ve artık hallerini ıslah ederlerse, bu takdirde onları daha fazla cezalandırmaktan vazgeçin. Şüphesiz Allah, kullarına tevbe nasip eden ve onların tevbesini fazlasıyla kabul buyurandır; inanmış ve Kendisi'ne yönelmiş kullarına hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.*

Zina ve fuhşu tamamen yasaklama ve mümkün olduğu ölçüde toplumdan kaldırma yönünde gelen bu iki âyet, zina eden taraflardan ikisini de dövme, azarlama gibi bir yolla cezalandırıyor, Cahiliye döneminde günümüzdeki randevu evlerine ve genel evlere benzer ferdî evler bulunduğu ve buralarda fuhuş yapıldığı için, bunu da tamamen önleme maksadına yönelik olarak, kadınların ayrıca evlerde tutulması emrini veriyordu. *Allah, haklarında bir yol tayin buyuruncaya kadar* ifadesi, bu konuda

yeni bir hükmün geleceğini ima ediyordu. Ve Kur'ân, bu konudaki nihaî hükmü bu sûrede üzerinde durduğumuz âyet ve gelecek âyetlerle koydu. Hüküm, evli olmayan zina suçluları için yüz değnek cezasını gerektirirken, evliler hakkındaki recim cezası ise Sünnet'le sabit oldu.

İslâm, zina karşılığında vazettiği cezaların geçerli olabilmesi ve uygulanabilmesi için önemli bazı şartlar koymuştur. Bu şartlar da fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinden okunabilir.

4. Allah, mü'minleri yerini bulmayan merhamet ve acıma duyguları karşısında da uyarmaktadır. Bu tür duygular, hukukun öngördüğü cezaları uygulamaya mani olmamalıdır. Hiç kimse, Allah'ın kullarına Allah'tan daha şefkatli olamaz.

> Merhamet, varlığın ilk mayasıdır. Her şey merhametle var olmuş, merhametle varlığını sürdürmekte ve merhametle nizam içindedir.
>
> Gökler ötesinden gelen merhamet mesajlarıyla yer düzene kavuşmuş; sema tesviye görmüştür. Makro-âlemden mikro-âleme kadar her şey, hayranlık uyaran bu âhenge ve çelik çavak işleyişe merhamet sayesinde ermiştir.
>
> Titreyen havanın letafetinde, rakseden suların kıvrılışında, burnumuzun dibine ve ayağımızın ucuna kadar gelen bu dâsitanî rahmeti görmemek mümkün mü?
>
> Bulut, merhametten kanatlarıyla başımızın üstünde dolaşır durur. Yağmur, kemer kuşanmış süvari gibi, onun dölyatağından kopup imdadımıza gelir. Yıldırımlar, şimşekler binbir tarraka ile o gizli rahmetten muştular getirir. Ve âlem her şeyiyle "Rahmeti Sonsuz" adına bir gazelhan olur. Karalar ve denizler; ağaçlar ve otlar, yüz yüze ve diz dize, ayrı ayrı söz ve nağmeleriyle merhamet türküsü söyler durur.
>
> Bu âlemde her şey, ama her şey, merhamet düşünür, merhamet konuşur ve merhamet va'deder. Bu itibarladır ki, kâinata bir merhamet senfonizması nazarıyla bakılabilir. Ayrı ayrı ses ve soluklar; tek ve çift bütün nağmeler öyle bir ritim içinde akıp akıp gider ki, bunu görmemek ve anlamamak kabil değil. Ve sonra bütün şu parça parça acıma ve şefkat etmelerin arkasında, bu esrarlı koroya hükmeden, her şeyi çepeçevre sarmış geniş rahmetin sezilip hissedilmemesi...
>
> Bütün bu olup bitenler karşısında insan, şuur ve iradesiyle, idrak ve düşüncesiyle "konsantre" olarak bu engin rahmeti kavrama ve soluklarıyla ona kendi nağmesini katma sorumluluğu altındadır. İçinde yaşadığı topluma, insanlığa, hattâ bütün canlılara bir insanlık borcu olarak merhamet etme mükellefiyetindedir. O, bu yolda merhamet ettiği nisbette yücelir; gadre, zulme, insafsızlığa düştüğü ölçüde de horlaşır, hakirleşir ve insanlığın yüzkarası olur.
>
> Bir bağiye, susuzluktan kıvranan zavallı bir köpeğe merhamet edip su içirdiği için cennetlere yükseldiğini ve evindeki kediyi aç bırakıp ölümüne sebebiyet veren bir başkası ise yıkılıp Tamu'ya gittiğini en doğru sözlüden işitiyoruz.

> Merhamet edin ki, merhamete mazhar olasınız! Yerde merhamet eden bir ele gökler ötesi âlemlerden bin muştu gelir.
>
> Bir de, merhamet duygusunun ölçüsüz kullanılması ve suiistimal edilmesi vardır ki, o da, merhametsizlik kadar, belki daha fazla sevimsiz ve zararlıdır.
>
> Yerinde kullanılan merhamet bir âb-ı hayat, bir iksir ise, onun suiistimal edilmesi de bir zehir, bir zakkumdur. Ve asıl olan da, işte bu terkibi kavramaktır. Oksijen ve hidrojen belli nisbetleriyle terkibe girince en hayatî bir unsuru meydana getirirler. Nisbet bozulduğu ve ayrı ayrı kaldıkları anda ise, yanıcı ve yakıcı hüviyetlerine dönerler. Bunun gibi, merhametin de hem dozu, hem de kime karşı yapılacağı çok mühimdir. "Canavara karşı merhamet göstermek, onun iştahını açar, sonra döner dişinin kirasını ister." Azgına merhamet, onu iyice saldırgan yapar ve başkalarına tecavüze teşvik eder. Yılan gibi zehirlemekten lezzet alana merhamet edilmez. Ona merhamet, dünyanın idaresini kobralara bırakmak demektir... ("Merhamet," *Çağ ve Nesil*, 53-57)

Suçlunun ailesine, makamına ve statüsüne bakarak Allah'ın hükümlerinde değişikliğe gitmek ise işlenen suçlardan daha ağır bir suçtur. Allah Rasûlü şöyle buyururlar: "Ey insanlar! Sizden önceki toplumların helâk sebeplerinden biri de şu idi: Toplum içinde saygın biri hırsızlık yaptığında onu bağışlarlar, bir başkasını ise zayıflığı sebebiyle cezalandırırlardı." (*Müslim*, "Kitabü'l-Hudud", 8)

5. Ceza, en az dört kişinin önünde uygulanmalıdır. Bunun en önemli hikmeti, cezayı uygulayacak olanların hislerine kapılarak uygulamada ne aşırıya gitmesi, ne de yumuşak davranmasıdır. Bu, cezanın gerektiği şekilde uygulanmasını temin edecektir. Ayrıca, hem (recmedilmeyen) suçlunun hem de başkalarının aynı suçu işlememesi için de caydırıcı unsurlardan biri olacaktır.

6. Mü'min bir erkek veya kadın, zinası sabit olmuş, cezasını görmüş, buna rağmen tevbe ve ıslah-ı halde bulunmamış biriyle evlenemez. Böyle bir evliliğin imanla te'lifi mümkün değildir. Açıktır ki bu hüküm, bir defa düştükten sonra aynı çirkef içinde devam eden, tevbe ve ıslah-ı hal ettiği bilinmeyenler içindir. Ayrıca, geçmişte zina fiili işlemiş bir insan, daha sonra namuslu ve imanlı biriyle evlenirse, bu evlilik hukuken geçerlidir.

Âyet, cinsî açıdan karakteri bozuk bir Müslüman'ın bir putperestle evlenebileceği manâsına alınmamalıdır. Âyetin gayesi, zinanın son derece çirkin ve imanla te'lifi çok zor bir fiil olduğunu ve bu fiili işleyen bir Müslüman'ın, İslâm toplumunda namuslu ve imanlı kişilerle evlilik münasebetine girme hakkının bulunmadığını vurgulamaktır. Âyet, ayrıca, böyle bir münasebet için düşük kişileri seçmenin günah ve yasak olduğunu da bildirmektedir.

7. Bu hüküm, namuslu erkeklere iftira atan kadınlar için de aynen geçerlidir. Başka hukukî meselelerde iki şahit yeterli olurken, bu konuda dört şahidin istenmesi ve

cezanın ağırlığı konunun önemini göstermekte ve insanların şeref, haysiyet ve namuslarıyla oynamayı, dili salıvermeyi önlemeye yönelik bulunmaktadır. İslâm, hem gayr–ı meşrû ilişkileri, hem de bunları yaymayı, haklarında uluorta konuşmayı ve alenileştirmeyi yasaklar. Böyle bir tavır, çürümenin yayılmasını önler. Hadiseye bizzat şahit olan dört kişi bulunur veya eşlerden biri dört şahit ibraz edebilirse, durum yetkililere bildirilir, fakat yazarak da, konuşarak da ilan edilmez. İslâm, tertemiz fert, tertemiz toplum ister.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, aksi bir delil olmadıkça herkes hukukî açıdan masum olduğu gibi, her kadın da iffetli ve şereflidir.

Eğer namuslu bir insana zina iftirasında bulunmuş biri bu hatasından dolayı tevbe eder ve artık ona bir daha geri dönmezse, bu kişi fasıklık damgasından kurtulur. Ama yine de kendisine seksen değnek cezası uygulanır ve artık bir daha herhangi bir meselede şahitliği kabul edilmez. Allah'ın af ve merhameti, kişinin günahlarıyla ve Allah katındaki durumuyla ilgilidir, yoksa meselenin hukukî yanıyla ilgili değildir.

8. Bu şekilde yemin verme ve etme işlemine hukuk dilinde *lian* (lânet yemini) denir. Âyetlerde buyurulduğu üzere, eğer koca karısına zina isnadında bulunursa, doğru söylediğine dair dört defa yemin edip şahitlikte bulunacak, beşincide, "Yalan söylüyorsam, Allah'ın lâneti üzerime olsun!" diyecektir.

Eğer bir adam karısını zina ile suçlar ve çocuğun babalığını kabul etmezse, kadının mahkemeye başvurup kocasına yemin verdirme hakkı vardır. Bu konuda kadının hakkı, erkeğinkiyle aynıdır.

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm zamanında bir–iki lian hadisesi cereyan etmiştir. Bunların birinde, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm önce kocaya Allah'ın hükmünü hatırlatmış ve sonra da şu ikazda bulunmuştur: "Allah'ın Âhiret'te vereceği cezanın bu dünyadakinden çok daha ağır olduğunun farkındasın değil mi?" Koca "Evet!" demiş, kadın ise, suçlamayı kesinlikle reddetmiştir. Bunun üzerine Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, her ikisini de yemin etmeye çağırmıştır. Önce koca ayağa kalkarak, isnadında doğru olduğuna dair dört defa yemin ederek şahitlikte bulunmuş, o böyle yaparken Allah Rasûlü, tarafları tekrar tekrar ikaz etmiştir: "Allah biliyor ki, ikinizden biri mutlaka yalancısınız. Bu durumda hanginiz tevbe edecek?" Koca, beşinci defada, yalancı ise Allah'ın lânetini üzerine davet etmeden önce, hadisede hazır bulunanlar, kendisine "Allah'tan kork. Bu dünyada ceza, öbür dünyadakinden daha hafiftir. Beşinci yemin, Allah'ın lânetini üzerine çekecek!" hatırlatmasında bulunmuşlardır. Fakat koca, tereddüt etmeden beşinci yemini de yapmıştır.

Aynı işlem kadına da uygulanmış, kadın beşinci defada Allah'ın lânetini davet etmeden önce az duraksamış, fakat sonunda "Kabileme silinmeyecek bir leke getiremem!" diyerek, nihaî yemini de yapmıştır.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, tarafları boşamış ve kadının karnındaki çocuğun kocanın değil, kadının çocuğu olarak kabul edileceğine

hükmetmiştir. (Buharî, "Kitabü Tefsîri'l-Kur'ân, Sûretü'n-Nûr", 3) Böyle durumlarda koca ve çocuk birbirlerine vâris olamaz; ancak anne ile çocuk, birbirlerine vâris olurlar. Kimse de kadını iffetsizlikle, çocuğu da gayr–ı meşrû olmakla suçlayamaz.

Eğer bir erkek önce karısına isnatta bulunur, ama yemin etmekten kaçınırsa, bu takdirde iftirada bulunduğunu itiraf edinceye kadar hapsolunur; itiraf ettiğinde kendisine, yukarıda 4'üncü âyette ifade buyurulan *kazf* (iftira) cezası uygulanır. Eğer suçlanan kadın yemin etmekten kaçınırsa, bu takdirde ya yemin ya da suçunu itiraf edinceye kadar hapiste tutulur. Eğer itirafta bulunursa, kendisine zina cezası uygulanır.

9. Bu âyet, Allah'ın insanlar için tayin buyurduğu Din'in ve bu Din'deki bütün hükümlerin Allah'ın lütf u keremine, rahmet ve hikmetine dayandığını ve dolayısıyla tamamıyla lütuf, kerem, rahmet ve hikmet yüklü olduğunu beyan buyurmaktadır.

11. O iftirayı çıkaranlar, içinizden küçük bir gruptur. Ama bu hadiseyi hakkınızda kötü bir şey olarak görmeyin; bilakis o, hakkınızda hayırlı olmuştur.[10] İftiracılardan her biri, iftiraya olan katılımı nisbetinde günah kazanmıştır. O işte en büyük payı olan elebaşı şahıs[11] için ise çok büyük bir azap vardır.

12. Bu iftirayı duyduklarında bütün mü'min erkekler ve mü'min kadınların, (kendileri gibi) birbirleri hakkında da[12] içlerinden hayır düşünmeleri ve "Bu, apaçık bir iftiradır!" diye kestirip atmaları gerekmez miydi?

13. O iftiracılar da, dört şahit ibraz etmeli değiller miydi? Şahit ibraz edemediklerine göre onlar, Allah katında yalancıların ta kendileridir.

14. (Mü'minler içinde ey bu asılsız dedikoduya karışanlar!) Eğer gerek dünyada gerekse Âhiret'te Allah'ın üzerinizdeki lütf u keremi ve rahmeti olmasaydı, düşüncesizce içine daldığınız dedikodudan dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

15. Düşünün ki, o iftirayı umursamazlık içinde dillerinizle birbirinizden kapıyor, sonra aslına dair hiçbir bilgi sahibi olmadığınız bir konuyu hiç düşünmeden dedikodu malzemesi yapıyordunuz; basit, önemsiz bir şey sanıyordunuz bunu. Oysa o, Allah katında pek büyük bir meseleydi.

16. Onu duyduğunuzda, "Böyle bir şeyi ağzımıza almak bize yakışmaz. Aman Allah'ım, bu çok büyük bir iftira!" diyerek kestirip atmanız gerekmiyor muydu?

17. Eğer mü'min iseniz, böyle bir şeye bir daha kesinlikle girmemeniz konusunda Allah sizi uyarmaktadır.

18. Allah size, mesaj ve talimatlarını, O'na giden yolun işaret ışıklarını apaçık bildirmektedir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

19. İman edenler arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzu edenlere gelince, öyleleri için dünyada da Âhiret'te de pek acı bir azap vardır. (Her meselenin gerçek mahiyetini ve o meseledeki kesin gerçeği) Allah bilir, siz bilmezsiniz.

20. Bir düşünün, eğer Allah'ın üzerinizdeki lütf u keremi ve rahmeti olmasaydı, eğer Allah kullarına çok acıyan, özellikle mü'min kullarına husussî rahmeti pek bol bir Rab olmasaydı, bu durumda haliniz nice olurdu?

10. Allah Rasûlü'nün başlattığı İslâm'ı tebliğ hareketi, Hicret'in 6'ncı yılında, bütün muhaliflerinin artık bu hareketin güç kullanarak durdurulamayacağını anladıkları bir noktaya gelmişti. Kureyş liderliğinde bütün düşman kabilelerin oluşturdukları ordu da Hendek Savaşı adlı verilen ve dört hafta süren Medine kuşatmasından mağlûp dönünce, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, "Bundan sonra artık biz onların üzerine yürüyeceğiz; onlar daha fazla bize saldıramayacaklar." buyurmuştu (Buharî, "Magazî", 29).

İslâmî tebliğ hareketi, ana gücünü sahip bulunduğu manevî-ahlâkî değerlerden ve bağlılarının lekesiz şahsiyetinden alıyordu. Bu sebeple düşman, bilhassa Medine'deki münafıkların öncülüğünde Müslümanlara karşı çirkin komplolara ve kampanyalara girişmeye başladı. Bu komplo ve kampanyalardan ilki, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın Hz. Zeynep ile evlenmesi üzerine düzenlenmişti. Ahzab Sûresi 36–38'inci âyetlerde ele alınan bu komplo ile Peygamber Efendimiz'in pak şahsiyetine leke getirilemeyince, bu defa O'nun tertemiz hanımlarından Hz. Aişe'ye iftira atıldı.

Hicret'in 6'ıncı yılında gerçekleşen Mustalik Oğulları gazasında Efendimiz'e eşlik eden Hz. Aişe validemiz, dönüşte ordunun konakladığı bir yerde yanlışlıkla unutuldu. Validemiz, "Yokluğumu fark edip, mutlaka gelip beni alırlar." diye örtüsüne bürünmüş beklerken, Muhacirlerden ve Bedir ehlinden olup, ordu bir yerde konaklayıp hareket ettikten sonra bir mazeretle geride kalan ve kaldığı farkedilmeyen insanlarla ilgilenmek, yanlışlıkla bırakılan, unutulan malzemeleri toplamakla vazifeli Safvan ibn Muattal onu gördü. Devesini yanında çöktürdü ve validemiz deveye bindi. Hz. Safvan'ın yularını çektiği ve üzerinde Hz. Aişe validemizi taşıyan deve, ikinci konaklama yerinde orduya yetişti. Bunu fırsat bilen münafıklar, özellikle elebaşıları Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl, validemizin iffetine karşı büyük bir iftira kampanyasına giriştiler.

Müslümanlar, ahlâkî-manevî güçlerini ve aralarındaki birlik ve dayanışmayı korudukları sürece, düşmanlarının onları yenmek için başvurdukları bütün komplolar boşa çıkacak, hattâ Müslümanları daha da güçlendirecektir. Bu sebeple, başta şer gibi görünen hadiseler de, neticede hayır getirecektir. Nitekim bu hadise de öyle oldu. Müslümanlar, bir defa daha gerçek güç kaynaklarının farkına vardılar; saflarını bir defa daha pekiştirdiler ve özellikle ileride karşılarına çıkacak daha büyük düşmanları, komploları ve saldırıları bertaraf edebilmek için yeni bilgiler ve tecrübeler kazandılar. Müdafaa sistem ve stratejileri gelişti. Bilhassa nifak ve münafıkları biraz daha tanıma imkânı buldular. Birbirlerine karşı nasıl davranmaları konusunda daha bir şuur kazandılar. Ve bu hadise, her biri lütuf, nimet, rahmet ve hikmet yüklü yeni hükümlerin gelmesine vesile oldu.

11. Elebaşı şahıs, baş münafık Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl'dü.

12. Âyette "(kendileri gibi) birbirleri" olarak çevirdiğimiz kelimenin aslı *enfüsühüm*-dür. Asıl manâsı "kendileri, öz şahısları" demektir; fakat bu manâ söz konusu olduğu gibi, "birbirleri" manâsı da söz konusudur. Ayrıca, ifadede "içlerinde" manâsı da vardır ki, bir bakıma kalbin suizandan temiz tutulması gerektiğine dikkat çeker. Böyle bir kullanım, mü'mini ve mü'minler arası münasebeti anlamak açısından çok mühimdir. Çünkü mü'min, mü'minin aynasıdır. Onun mü'min kardeşinde gördüğü olumsuzluk kendisinde, kendisinde gördüğü olumlu bir hal mü'min kardeşinde olabilir. Dolayısıyla, bir mü'min kendisini nasıl biliyorsa, mü'min kardeşlerini de müsbet manâda en azından öyle bilmeli, kendisinde gördüğü bir olumsuzluğu kardeşine atfetmekten kaçınmalıdır.

21. Ey iman edenler! Şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Kim şeytanın izinde giderse, bilsin ki o, daima ve ısrarla çirkin, fena ve gayr-ı meşrû işleri teklif ve telkin eder. Eğer Allah'ın üzerinizdeki lütf u keremi ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiç kimse (inanç, düşünce, davranış ve karakterinde) katiyen arınamazdı. Ancak Allah, dilediğini arıtır ve paklar.[13] Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

22. İçinizden fazilet ve imkân sahibi olanlar, (onlardan kendilerine bir kötülük bile gelmiş olsa) akrabaya, yeterli geçimlikten mahrum düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere bir daha el uzatmayacaklarına yemin etmesinler. Affetsin ve müsamaha yolunu tutsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah, çok bağışlayandır, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.[14]

23. İffetli, hayasızlıktan ve hayasızlık yollarından bile habersiz mü'min hanımlara zina iftirası atanlar, dünyada da Âhiret'te de lânete mahkûmdurlar. Onlar için pek büyük bir azap vardır.

24. O azap günü dilleri, elleri ve ayakları, bütün yaptıkları konusunda aleyhlerinde şahitlik eder.

25. O gün Allah, hak ettikleri karşılığı kendilerine eksiksiz verir ve Allah'ın, hakkı, adaleti tam sağlayan ve Kendisi'nden hiçbir şeyin gizlenemeyeceği mutlak Hak olduğunu anlarlar.

26. Habis kadınlar habis erkeklere, habis erkekler de habis kadınlara yakışır. Pak kadınlar pak erkeklere, pak erkekler de pak kadınlara yakışır. Pak insanlar, kötü dillerin kendilerine yaptıkları her türlü isnattan berîdirler. Onlar için (sürpriz mükâfatlarla dolu) bağışlanma ve pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütünüyle hayır bir rızık vardır.

27. Ey iman edenler! Kendinize ait olmayan evlere, binalara, onların sahipleriyle tanışma sağlayıp izinlerini almadan ve kendilerine Allah'ın selâmı ile selâm vermeden girmeyin. Böyle yapmanız, hakkınızda hayırlı ve münasip olandır. Olur ki düşünür, hikmetini anlar ve ona göre davranırsınız.

28. Şayet o anda evde, binada kimseyi bulamazsanız, herhangi bir şekilde size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size "Müsait değiliz, lütfen dönün!" denecek olursa, geri dönün. Bu, sizin için daha nezih, daha münasip bir davranıştır. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.[15]

29. Ev olarak kullanılmayıp içlerinde oturulmayan, fakat (kamuya açık mahiyette olup) kendilerinden faydalanma hakkınız bulunan binalara izinsiz girmenizde mahzur yoktur.

Ama unutmayın ki, Allah açık-kapalı bütün davranışlarınızı, açığa vurduğunuz veya gizli tuttuğunuz bütün düşünce ve niyetlerinizi bilmektedir.

30. Mü'min erkeklere söyle: (Kendilerine nikâh düşen kadınlar ve başka erkeklerin avret yerleri gibi, bakmaları haram manzaralar karşısında) bakışlarını kıssınlar ve mahrem yerlerini açmaktan ve gayr-ı meşrû ilişkilerden korusunlar.[16] Böyle yapmaları, kendileri için en nezih ve en uygun davranış şeklidir. Muhakkak ki Allah, onların her davranışından, yaptıkları her hareketten hakkıyla haberdardır.

31. Mü'min kadınlara da de ki: Onlar da, (bakmaları haram manzaralar karşısında) bakışlarını kıssınlar ve mahrem yerlerini gayr-ı meşrû ilişkilerden korusunlar;[17] mecburen görünen kısımlar müstesna olmak üzere[18] güzelliklerini ve süslerini teşhir etmesinler ve başörtülerini göğüslerinin üzerine kadar indirsinler.[19] Güzelliklerini ve süslerini kocaları, babaları (dedeleri, amcaları ve dayıları), kocalarının babaları, öz oğulları, üvey (ve süt) oğulları, (öz, üvey ve süt torunları), (öz, süt veya üvey) erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, Müslüman kadınlar ve (hizmetçileri gibi) bir arada bulundukları sağlam karakterli kadınlar, ellerinin altında bulunan cariyeler, erkek hizmetçi veya kölelerinden artık kadınlara ihtiyaç duymayanlar ve henüz kadınlıktan ve kadınların mahrem yerlerinden habersiz çocuklar dışında kimseye göstermesinler. Saklı güzelliklerine, süslerine ve cazibelerine dikkat çekecek ve erkeklerde arzu uyandıracak şekilde davranmasın ve dışarıda dolaşmasınlar. Ey mü'minler, hepiniz tek bir kalb gibi ve cemaat şuuru içinde tevbe edip Allah'a yönelin ki, kurtuluşa eresiniz.

351-352

13. Peygamberler dahil hiç kimse, kendi kabiliyet ve gayretiyle inanç, düşünce, davranış ve karakterde paklığa ulaşamaz. İnsana düşen, saffet ve samimiyeti içten arzu etmek ve bunun için samimi gayret göstermektir. Allah, herkesi niyet ve davranışlarıyla çok iyi bilir ve iyi niyet ve davranışları zayi etmez. İnsan, kötülüğe temayüllüdür; nefis ve şeytan da daima kötülüğü emreder, kötülüğe davet eder. Dolayısıyla her birimiz, bütün güzel ve hayırlı düşünce ve davranışlarımız için mutlak manâda Allah'a borçluyuz. Bundan dolayıdır ki Allah (c.c.), bu sûrede şu ana kadar dört defa lütuf, kerem, inayet ve rahmetini hatırlatmakta, bunlar olmasaydı mutlak surette helâk olup gideceğimizi nazara vermektedir. Bir defasında Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, "Kimse, kendi amelleriyle Cennet'e giremez." buyurdular. "Ya Rasûlellah,

sen de mi?” diye sorulunca da, “Ancak Allah’ın beni mağfiret ve rahmetiyle sarıp sarmalamış olması başka.” açıklamasında bulundular. (Buharî, “Rikak,” 18)

14. Sahâbe’den Mıstah ibn Üsase (r.a.) Hz. Aişe (r.an.) hakkındaki iftira olayına karışınca, Hz. Ebû Bekir efendimiz (r.a.), o ana kadar kendisine yapmaya devam ettiği yardımı kesmeye karar verdi. Daha bazı sahabîler de, bu iftira kampanyasına adı karışan sahabîlere aynı şekilde yardımda bulunmamaya yemin ettiler. Âyet, onları böyle bir tavırdan men etmekte, herkesin hata işleyebileceğini, nasıl işlediğimiz hatalardan dolayı Allah’ın bizi affetmesi hoşumuza giderse, onların da affedici davranmaları gerektiğini ifade buyurmaktadır.

15. İslâm öncesi cahiliye döneminde insanlar, başkalarının evine izin almadan ve Allah selâmı vermek yerine, “İyi sabahlar!” veya “İyi akşamlar!” diyerek dalarlardı. İslâm, mesken mahremiyet ve dokunulmazlığını getirdi ve başkalarının evlerine girmeden önce, ev halkıyla ünsiyet etme, yani tanışma ve girme için izin alma, girerken de Allah’ın selâmı ile selâm verme şartını koydu. Akrabanın ve tanıdıkların evlerine girmede de aynı kaide geçerlidir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, gerektiğinde en fazla üç defa izin istenmesi icap ettiğini, üçüncüde izin verilmezse geri dönülmesinin hayırlı olacağını beyan buyurmuşlardır.

İslâm, evleri gözetlemeyi, dışarıdan onların içine bakmayı ve başkalarına ait mektup gibi hususî şeyleri sahiplerinden izinsiz okumayı da yasaklamıştır. Başkalarının evlerinde cereyan eden konuşmalara kulak vermek de caiz değildir.

16. Erkekler için göbek ile diz kapağı arası başkalarına gösterilmesi haram olan mahrem veya avret yerleridir. Bir erkek, mahrem yerlerini hanımından başka kimseye gösteremez. İnsan, yalnızken de Allah’a ve meleklere saygı sebebiyle çıplak olmaktan kaçınmalıdır. (Tirmizî, “Âdâb”, 42)

17. Mü’min bir kadın, elleri ve ayakları(nın tamamı veya altı) dışında vücudunun herhangi bir parçasını kendisine nikâh düşen erkeklere gösteremez. Hac menasikini yerine getirirken, mahkeme gibi yerlerde ve nikâh akdi esnasında yüzünü açabilir. Hanefiler farklı görüşte olmakla birlikte, âlimlerin çoğunluğu, bu tür durumlar dışında gözleri hariç, yüzlerini örtmeleri gerektiği konusunda müttefiktirler. Bundan başka, örtülmeleri gereken kısımlardan birini veya birkaçını gösterecek ya da vücut hatlarını ortaya koyacak şekilde dar, ince ve şeffaf da giyemez. Mü’min, iffetli ve sağlam karakterli kadınlara göstermesi haram olan yerleri ise, göbekle diz kapağı arası bölgedir. Ahlâken mazbut olmayan kadınlar karşısında da, erkeklerin karşısında örtündüğü gibi örtünmelidir.

18. Kadının teşhir edilmemesi gereken güzelliği ve süsünden kasıt, vücudun küpe, bilezik, halhal gibi takılarla süslediği yüz, el ve ayak bilekleri gibi kısımlarıdır. Bu kısımları, âyette anılan kişiler dışında başkalarına özellikle süsledikleri zaman göster-

memeli, aynı şekilde, süslenme ve çekicilik adına giydiği elbiseleri, taktığı takıları ve süründüğü boyaları da teşhir etmemelidir.

Âlimler, "mecburen görünen kısımlar" ifadesinden kadınların güzelliklerini ve süslerini iradî olarak teşhir etmemeleri manâsını çıkarmışlardır. Fakat bazen olur ki, rüzgâr gibi elde olmayan bir olay, kadının herhangi bir yerinin açılmasına yol açabilir. Şu kadar ki kadınlar, bu konuda da tedbirli olmalıdırlar. Âlimler, bu ifadeyi örtü, eldiven ve ayrıca kadınların örtmeleri mecbur olmayan el, ayak ve yukarıda zikredilen bazı hususî durumlar dışında yüz gibi organlar olarak da tefsir etmişlerdir.

19. İslâm'dan önce Cahiliye döneminde kadınlar, saç bağı takar ve saçlarını başlarının arkasında tuttururlardı. Bu da, boyunlarının, yakalarının ve göğüs bölgelerinin açıkta kalmasına sebep olurdu. Bu âyet, başörtülerinin bütün başı, boyun, yaka ve göğüs bölgesini de örtecek şekilde takılması gerektiğini buyurmaktadır. Bu âyet indiği zaman bütün mü'min kadınlar derhal dar, ince ve şeffaf elbiselerini atıp, kalın dokunmuş bezden giysilerle başları ve göğüsleri dahil bütün vücutlarını örtecek şekilde giyindiler. (Ebû Davud, "Kitabü'l-Libas", 32)

19'ncu asrın sonuna doğru Medine ve Mescid-i Nebî. (Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki albümünde bulunan fotoğraftan R. Yezdani tarafından elle çoğaltılmış tablo.)

32. İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden de salih ve evlenmeye müsait olanları evlendirin. Eğer fakir ve evlenmeye güç yetiremeyecek durumda iseler, Allah lütf u kereminden onların ihtiyaçlarını giderir. Allah, rahmetiyle her varlığı kucaklayan ve merhametiyle kullarına genişlik gösterendir; her şeyi hakkıyla bilendir.[20]

33. Henüz evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfu ile yardımlarına gelip ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetli kalmaya çalışsınlar.[21] Eğer ellerinizin altındaki köle ve cariyelerden belli bir ücret karşılığı kendilerini serbest bırakmanız konusunda sizinle bir anlaşma yapmak isteyen olursa, (onları dürüst buluyor ve hayatlarını dilenmeden kazanabilir ve toplumun hayırlı birer ferdi, hür birer vatandaş olabilir görüyorsanız,) bu takdirde kendileriyle istedikleri anlaşmayı yapın.[22] Hattâ Allah'ın size ihsan buyurduğu servetten siz de yardım olarak onlara bağışta bulunun. Dünya hayatının fâni geçimliği uğruna cariyelerinizi, hele bir de iffetli kalmak istiyorlarsa, hiçbir durumda sakın fuhşa zorlamayın. Kim onlara böyle bir zorlamada bulunursa, bilin ki Allah, onların rızalarına rağmen zorlandıkları günah konusunda çok bağışlayıcıdır, hususî ve bol rahmet sahibidir.

34. Kuşku yok ki, size hayatta izlemeniz gereken yolu aydınlatan ve ihtiyacınız olan gerçekleri açıklayan âyetler, sizden önce gelip geçen toplumların hayatlarından ibret verici kesitler, misaller ve kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olarak O'na itaat edenler için tam bir öğüt indiriyoruz.

35. Allah, göklerin ve yerin Nûru'dur. O'nun nûru, şöyle bir misalle anlatılabilir: İçinde lamba bulunan bir fanus; lamba kristal bir cam içinde; kristal de sanki inciden bir yıldız. Lamba, doğuya da batıya da ait olmayan kutlu, pek bereketli bir zeytin ağacından yakılıyor; öyle ki, yağı daha ateş değmeden hemen kendiliğinden ışık veriverecek. Nur, yine nur. Allah, kimi dilerse onu nûruna iletir. Allah, (gerçeği anlamaları için) insanlara böyle misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.[23]

36. Bu nûra, şanı yüce, fakat çok tanınmayan öyle evlerde ulaşılır ki, Allah onları yüceltmiş, yapılmalarına ve içlerinde adının anılmasına izin ve imkân vermiştir. O evlerde, sabah akşam O'nu tesbih eden, (O'nun her türlü kusurdan ve Kendine ortaklar tanınmasından mutlak berî olduğunu ilan eden)

37. Öyle yiğitler vardır ki, ne geçimleri adına sürekli icra ettikleri ticaret, ne de (günlük) alım-satım işleri, onları Allah'ı zikretmekten, (O'nun adını yüceltmek için ders halkaları oluşturmaktan), namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve ak-

satmadan kılmaktan ve zekâtı tastamam ödemekten alıkoyamaz. Onlar, kalblerin halden hale girip altüst olacağı, gözlerin dehşetten donakalacağı bir günden korkarlar.[24]

38. Allah, onları en güzel amellerine göre mükâfatlandıracak, üstelik onlara lütf u kereminden daha fazlasını verecektir. Allah, her kimi dilerse ona hesapsız rızık bahşeder.[25]

39. Küfredenlere gelince, onların bütün yaptıkları ıssız bir çöldeki serap gibidir. Susuz kalan, onu su zanneder. Fakat yanına varınca da onun bir hiç olduğunu görür. Orada ancak Allah'ı bulur ve Allah da onun hesabını tastamam görüverir. Allah, hesapları pek çabuk görendir.

40. (O küfredenlerin bütün yaptıkları) derin bir denizi kaplamış yoğun karanlıklara da benzer ki, dalga dalga üstüne ve en yukarıda da kapkara bulutlar. Birbiri üstüne kat kat karanlıklar. Bu karanlıklar içinde insan, elini dışarı uzatacak olsa neredeyse onu bile göremeyecek. Allah her kime nur nasip buyurmamışsa, onun için herhangi bir nur söz konusu olamaz ki![26]

41. Görmez misin ki, göklerde ve yerde olan her varlık, bu arada kanat çırparak uçan dizi dizi kuşlar, (bazısı dilleri, bazısı da halleri, hareketleri ve yaşayışlarıyla) Allah'ı tesbih eder (O'nun yaratan, yaşatan ve her türlü kusurdan, ortakları bulunmaktan mutlak berî Rab olduğunu ilan ederler). Onların her biri, kendi duasını, ibadetini ve tesbihini pek iyi bellemiştir. Allah, onların bütün yaptıklarını hakkıyla bilmektedir.

42. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti Allah'a aittir. Dönüş de, nihayette Allah'adır.

43. Görmez misin ki Allah, bulutları yüzdürür gibi sevkeder; sonra onları bir araya getirip, aralarını telif eder, (aralarındaki devreyi tamamlar);[27] sonra da küme küme yığar. Neticede görürsün ki, bunların arasından damla damla yağmur çıkmaktadır. Ayrıca O, gök tarafından dağlar gibi kar yüklü bulutlardan dolu indirir de, onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu savar. Yağmurun veya dolunun eşlik ettiği şimşeğin parıltısı ise neredeyse gözleri alıverecek.[28]

353-354

20. Evlenme ferdî bir tercih meselesidir ve kişinin durumuna göre vacip, sünnet, müstehap, mekruh, hattâ haram da olabilir. Bu sebeple âyet, bir emirden ziyade bir tavsiye ihtiva etmektedir ve evlenmek isteyenlerle ilgili olarak toplumu veya toplum adına ilgilileri üzerlerine düşen vazifeyi yapmaya çağırmaktadır. Eğer kişi evlenmeye ihtiyaç duyuyor, evlenmesinde bir mahzur yok, fakat yeterli malî güce sahip değilse,

bu durumda baba, anne ve kardeşleri gibi en yakınlarından derece derece diğerlerine kadar akrabası, onlar da yeterli imkânlardan mahrumsa, o zaman da devlet kendisini evlendirmelidir.

21. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyurmuşlardır: "Ey gençler! İçinizde evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlilik, bakışlarınızı korur ve iffetinizi muhafaza etmenizi sağlar. Kimin de evlenmeye gücü yetmiyorsa oruç tutsun, çünkü oruç şehveti giderir." (Buharî, "Nikâh", 2) Yine şöyle buyurdular: "Üç tür Müslüman vardır ki, Allah onlara yardım etmeyi üzerine almıştır: İffetini muhafaza etmek için evlenen, hürriyetini satın almak için efendisiyle anlaşma yapan köle ve kararlaştırılan miktarı samimi olarak ödeme niyeti taşıyan borçlu, bir de Allah yolunda cihada çıkan mücahid." (Tirmizî, "Fazâili'l-Cihad", 20)

22. Bu tür bir anlaşma, harp esirleri için de geçerlidir.

Kur'ân'daki pek çok âyet gibi bu âyetin müminler topluluğuna seslenmesinden hareketle, İslâm'da içtimaî sisteme bazı açılardan temas etmek faydalı olsa gerektir:

> İslâm'ın fertlerin ve toplumların kaderinde insan iradesini ön planda tutması, idarî salâhiyetin halkın tamamına yüklenmesini gerektirir. Kur'ân-ı Kerim, hükümlerini tebliğ ederken, "Ey insanlar, ey iman edenler!" gibi, toplumun bütününe seslenir. Modern devletin deruhte ettiği vazifeler, İslâm'ın toplumun bütününe yüklediği vazifeler olmakla derecesine, ehemmiyetine ve ağırlığına göre bazısı farz-ı kifaye, bazısı vacib-i kifaye, bazısı da sünnet-i kifaye olarak adlandırılır. Meselâ: *Kadınlarınızdan çirkin bir fiilde (zina) bulunanlarla ilgili olarak, içinizden dört erkek şahit getirin. Eğer dört kişi şahitlik ederse, bu takdirde ölüm kendilerini alıp götürünceye veya Allah, haklarında bir yol tayin buyuruncaya kadar onları evlerde tutun* (Nisâ Sûresi/4: 15). *Allah size, bütün emanetleri, (umumî ve hususî bütün görevleri, kamu hizmetlerini, makam ve mevkileri) ehillerine vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder* (Nisâ Sûresi/4: 58). *Ey iman edenler! Bizzat kendinizin, anne-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine de olsa, haktan yana ve Allah için şahitlik yapanlar olarak, var gücünüzle kılı kırk yarar derecede adaleti gerçekleştirin* (Nisâ Sûresi/4: 135). *Ey iman edenler! Herhangi bir fasık size bir haber getirdiğinde, onu iyice tahkik edin* (Hucurât Sûresi/49: 6). *Eğer mü'minlerden iki topluluk birbiriyle vuruşursa, aralarını bulun* (Hucurât Sûresi/49: 9).
>
> Bu demektir ki toplum, kendi içinde gerekli iş bölümünü yapıp gerekli müesseseleri kurarak bu vazifeleri yerine getirir. Devlet çarkı, bu müesseselerin bir bakıma bütünüdür. Dolayısıyla, İslâm'ın "öngördüğü" şekliyle devlet, bir bakıma "içtimaî mukavele" manzarası arz eder. Bu şekil, idarecinin tesbitinde halkın seçimini bir düstur olarak vazederken, yönetim çarkının dönmesinde de istişare veya danışmayı olmazsa olmaz bir şart olarak emreder. Ayrıca, idarenin işlemesinde bütün halkı denetleyici kılar. Özellikle ilk dört halife hazretleri dö-

neminde İslâm'ın idare ile ilgili bütün kaideleri uygulanmış, daha sonra halifeliğin saltanata dönüşmesiyle birlikte sultanı, hükümdarı halkın seçmesi kaidesine uyulmamışsa da, diğerlerine yine büyük ölçüde uyulmuştur.

İslâm, muasır bir mütefekkirimizin buna yakın ifadeleriyle, cemiyet hayatında dayanak noktası olarak kuvvete bedel hakkı kabul eder. Faziletli fert, faziletli toplum ve bu yolla Allah'ın rızasını kazanma, içtimaî sistemin hedefidir. Hayatta kavga yerine yardımlaşma ve dayanışmayı esas alır. Cemiyetin tabakaları arasında tesis ettiği rabıta, ırkçılık yerine inanç, ortak duygu ve ortak değerlerdir. Nefsanî heveslerin her ne ve hangi yoldan olursa olsun tatminini değil, ruhu insanî kemalâta kamçılayarak kâmil insanlar yetiştirmeyi toplum düzeninin gayesi olarak benimser. Hakkın hususiyeti ve neticesi, ihtilâf yerine ittifaktır; faziletin hususiyeti ve neticesi dayanışmadır; yardımlaşmanın hususiyeti ve neticesi, ihtilâf yerine birleşme, bütünleşme ve birbirinin imdadına yetişmedir; inancın, ortak duygu ve değerlerin hususiyeti ve neticesi, düşmanlık yerine kardeşliktir; ruhu kemalâta kamçılayarak kâmil insan olmanın hususiyeti ve neticesi ise, hem dünyada, hem de Âhiret'te saadettir. (Fethullah Gülen, A Comparative Approach to Islam and Democracy, *SAIS Review,* c: 21, no. 2 [Yaz-Güz 2001])

23. Âyet, Kur'ân'daki en meşhur müteşabihlerdendir. Hakkında pek çok yorumlar yapılmış, hattâ İmam-ı Gazalî, "Nurlar Feneri" olarak Türkçe'ye çevrilen *Mişkâtü'l-Envar* isimli bir eser yazmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır, bu eseri bu âyetin tefsirinde genişçe özetlemiş, bazı açılardan eleştirmiş ve kendisi de âyeti çok geniş tefsir etmiştir.

Önce şu hususu hemen hatırlatmak gerekiyor ki, Allah'ın Zâtı bilinemez; biz, O'nun hakkında ne düşünür, ne tasavvur edersek edelim, O, bütün düşünce ve tasavvurların sonsuzca ötesindedir. Zâtı'nı bilmek için kullanabileceğimiz hiçbir misal de yoktur; çünkü O, hiçbir şeye benzemez. Kur'ân, ancak O'nu eserleri, isimleri, sıfatları ve Allah oluşunun ana hususiyetleriyle (şuûn) tanıyabilmemiz, marifetine ulaşabilmemiz için bazı misaller verir, temsiller getirir.

Işık, kendisi göründüğü gibi, diğer eşyanın görünmesinin de sebebidir. Işık olmadan her şey karanlıktır, âdeta yok hükmündedir. Dolayısıyla ışık, karanlık karşısında aydınlığı, buradan hareketle mecazî olarak cehalet karşısında ilmi ve yokluk karşısında varlığı simgeler; hattâ denebilir ki, bir açıdan varlığın, aydınlığın ve ilmin kendisidir. Bu manâda mecazî olarak Allah Nur'dur denebilir; yani O, var denmeye lâyık, varlığı Kendi'nden ve başka bütün varlıkların varlığının O'na muhtaç ve O'ndan olduğu bir Var'dır ve İlim'dir. Bundandır ki, Bediüzzaman gibi ilim ve marifet rehberleri, varlığın temelini de İlme, İlm-i Ezelî'ye dayandırırlar. İlmin malûma tâbi olması hasebiyle, Allah (c.c.), bilinecek başka bir şey olmasa da Kendi'ni bilir; yani bir bakıma İlim ve Vücud (Varlık), O'nun bilmesiyle var olması O'nda aynîleşmiş gibidir.

İkinci olarak, Nur, Allah'ın isimlerindendir de. Kâinattaki bütün nurlar, bütün ışıklar, O'nun Nûru'nun tecellilerinden ibarettir. Şu halde, âyetin manâlarından ve onda ortaya konan gerçeklerden biri, ışığı yaratıp, kâinattaki her şeyi aydınlatanın Allah olduğudur.

Üçüncü olarak, âyetin *Allah, her şeyi hakkıyla bilir* fezlekesi de ima ettiği üzere ve yukarıda da temas edildiği gibi, ilim nurdur ve zihnî aydınlanmanın kaynağıdır. Bütün varlıkların ilimleri de, gider Allah'ın İlmi'nde noktalanır, çünkü O'ndandır. Yine ilim vasıtasıyladır ki insan, kalbleri aydınlatan doğru imanı elde edebilir. Şu halde, gerçek bilgi, yani ilim, insanlar için hidayet kaynağıdır, onların yollarını aydınlatır ve bu ilmin asıl kaynağı da vahiydir. Dolayısıyla, gerçek aydınlanma ancak vahiyle mümkün olabilir ve vahye aykırı her türlü bilgi sadece karanlıktır, karanlık getirir.

Yukarıda temas edildiği üzere, Allah sonsuz, sınırsız ve benzersiz olduğu için Zâtıyla bilinemez. Biz, sebepler veya "tabiat kanunları" denilen, aslında O'nun icraatının unvanları olan düsturlar perdesi arkasından tecelli eden icraat ve eserleriyle O'nun hakkında marifet sahibi oluruz. Âyetteki fanus, lamba ve kristal, pek çok manâ ve çağrışımlarının yanısıra, bir bakıma bu sebepler veya kanunlar perdesine de işarette bulunmaktadır.

Âyet, ortaya koyduğu benzetme ile elektriğe ve elektrik lambalarına da işaret etmekte, bunun ötesinde âdeta onu tarif buyurmaktadır. Bilindiği gibi enerji, ancak tesirleriyle kavranabilmekte ve elektrik enerjisi, lambalar vasıtasıyla aydınlatmada kullanılmaktadır. Fanus, lamba ve inci–misal yıldıza benzeyen kristal, âdeta elektrik lambasını resmetmektedir. Nasıl elektrik enerjisi lamba vasıtasıyla görülür ve aydınlatır, aynı şekilde Allah'ın Nûru da Kendisini, sebepler gerisinden tecellilerinin ortaya koyduğu eserleriyle ortaya koyar, tanıtır.

Eskiden ışık, içinde daha çok zeytinyağı kullanılan lambalardan elde edilirdi ve en parlak ışık, sabahtan akşama kadar güneş ışığını alan açık ve yüksek yerlerde biten zeytin ağaçlarından elde edilen yağın verdiği ışıktı. Âyetteki *doğuya da batıya da ait olmayan* ifadesi, bu tür zeytin ağaçlarından elde edilen yağdan yakılan lambanın ışığının şiddetine işarette bulunmaktadır. Bu ifade, ayrıca, Allah'ın Nûru'nun yön ve mekân önemli boyutlarından olan maddeye veya kâinata ait olmadığını, onun madde ötesi ve varlığı kendinden olup, parlamak için hiçbir bir şeye muhtaç bulunmadığını ima buyurmaktadır. Bunun gibi, ilmin kaynağı vahiy ve onun şekillendirdiği İslâm da, insanlara, kâinata, kâinatta hiçbir varlığa ait değildir. O, Allah'tan kalbleri ve zihinleri aydınlatan bir nurdur.

24. Pek çok müfessir, âyetteki evlerden kastın camiler, mescitler olduğunu söylemişse de, en azından bu evleri camilere, mescitlere hasretmek doğru olmasa gerektir. Çünkü evler kelimesi nekre (belirsiz) olarak gelmektedir ki, camiler ve mescitler, insanlar tarafından fazla bilinmeyen yerler değildir. Gerçi nekre şanın yüceliğine de işaret etse bile, âyette evler ve içindekilerle ilgili tavsifler, onları daha çok Yunus Sûresi 87'nci

âyetteki evlerin benzerleri olarak algılamamızın daha doğru olacağını göstermektedir:

> *Musa'ya ve kardeşine, "Halkınız için Mısır'da (sığınak ve Allah yolunda bir araya gelme vazifesi görecek) birtakım evler hazırlayın ve (bütün bir ümmet olarak) evlerinizi (birinden diğerine geçilebilecek ve birbirine destek olacak şekilde) organize edin ve Allah'a yönelme yerleri haline getirerek, namazı hakkıyla kılın!" diye vahyettik. (Ve ey Musa!) Mü'minleri müjdele!*

Bu evler, mü'minlerin baskılara maruz kaldığı, Din'i yaşamada büyük zorluklar çektiği ve dolayısıyla hem namaz kılmak, Allah'ı zikir ve tesbih etmek, hem de O'nu tanıma ve Adı'nı yüceltme maksadıyla ders ve müzakere halkaları oluşturmak için bir araya geldikleri kutlu mekânlardır. Bunlar, bilhassa temelde aynı fonksiyonları görmesi gereken mescitlerin o fonksiyonları görme imkânı bulunmayan zamanlarda inşa edilir ve edilmelidir.

25. Allah, mutlak istiklâliyet sahibi olarak, her ne dilerse onu yapar; kimse O'nu herhangi bir şey yapmaya mecbur edemez. O, herkesi Cennet'e alsa, Kendisine "Niye böyle yaptın?" denemeyeceği gibi, herkesi Cehennem'e atsa, aynı soru O'na yine sorulamaz. Fakat O, aynı zamanda mutlak âdil, mutlak merhametli, mutlak hakîmdir. Dolayısıyla, her hüküm ve icraatında adalet, merhamet ve hikmet vardır. Bu sebeple O, iman edip salih amellerde bulunanları mükâfatlandırır; buna söz vermiştir; küfreden ve kötü işler yapanları da cezalandırır. Bir başka ifadeyle, herkese neyi hak etmişse onu verir. Bu, adaletinin gereğidir. Bununla birlikte O, bağışlaması ve merhameti cezalandırmasını aşan bir Rab'dir. Dolayısıyla, kullarının çoğunun günahlarını karşılıksız, pek çok günahlarını da tevbeleri veya başlarına getirdiği bazı musibetler sebebiyle affettiği gibi, iman edip salih amellerde bulunanları ise yaptıklarının kat katıyla mükâfatlandırır; hattâ mükâfatlandırmada onların en güzel, en makbul amellerini esas alabilir. Mü'minler, imanlarının derecesine, makbul amellerinin azlığına, çokluğuna ve niteliğine, ihlâs ve samimiyetteki derinliklerine, Allah'a ve O'nun davasına bağlılıktaki derecelerine göre farklı farklı muamele görürler. Dolayısıyla Allah (c.c.), herkese hak ettiği mükâfatı vermenin yanısıra, bazılarına fazl u kereminden çok daha fazlasını bahşeder.

26. Bu iki temsil, inkârcıların durumunu anlama ve açıklama açısından oldukça önemlidir. Bir defa, onların yaptıkları bütün işler, dünyada kendilerine geçici bir süre fayda sağlar gibi görünse hattâ sağlasa da, sonu itibariyle özellikle âhiretleri adına azaptan ibarettir. Ayrıca, zihinleri ve kalbleri Allah'ın nûruyla, vahye dayalı gerçek ilimle aydınlanmış ve samimi olarak Allah yolunda gayret sarf eden mü'minler oldukça, inkârcıların Allah'ın nûrunu söndürme, onun yayılmasını önleme adına yaptıkları her şey boşa gitmeye mahkûmdur. Bu yaptıkları da, neticede kendileri için hem dünyada hem Âhiret'te azap sebebi olacaktır. İkinci olarak, onların kalbleri de, zihinleri de, hayatları ve dünyaları da kapkaranlıktır. Âhiret'te de kendilerini bekleyen yine

karanlıklardır. Allah'ın nûrundan istifadeleri yoktur ki, zihinlerini, kalblerini, hayatlarını, dünyalarını ve âhiretlerini aydınlatsın. Dolayısıyla, onların *aydınlanma* deyip aydınlanma zannettikleri her şey, aslında kat kat karanlıktan ibarettir. İçinde ellerini bile göremeyecekleri bu karanlık katmanlarına gömülmüş bulunan inkârcılar doğru olan yolu da göremezler ki, dünya hayatındaki yolculukları sonunda onları kurtuluşa götürsün.

27. Bu konuda bkn. Hıcr Sûresi/15: 22, not 5.

28. Âyet, küme küme yığılmış bulutlardan yağmurun, ayrıca dolunun yağmasındaki her biri mucize olan İlâhî tasarrufatı ve rahmeti nazara vermektedir. Bulutları teşkil edecek atomlar veya buhar damlacıkları atmosferde dolaşıp dururken, dağılmış bir ordunun bir boru sesiyle toplanması gibi, bütün varlıkları ve ihtiyaçlarını bilen Allah'ın emriyle bir araya gelir ve bulutlar oluşur. Sonra, farklı yerlerden ve yönlerden gelen birliklerin bir orduyu meydana getirmesi misali, Allah rüzgârlarla bulutları bir araya toplar, üst üste yığar; artı ve eksi yüklü uçları bir araya getirerek aralarındaki elektrik akımı devresini tamamlar. Yüklü bulutlar, sonra yüklerini yağmur, kar veya dolu olarak boşaltmaya dururlar.

Yağmur, ne kendi kendine oluşur, ne de yağar. Onun oluşması ve yağması için gerekli bütün "kanunlar" ve sebepler Allah tarafından konduğu gibi, bütün işlemler de O'nun tarafından yapılır. O, belli maksatlar için ihtiyaca ve Allah'ın takdirine göre iner. Bütün bu vakıalar, Allah'ın Alîm, Kadîr, Fâil-i Mutlak, Mukaddir, Rab, Nâsır, Muhyî ve daha pek çok isimlerini okur.

44. Allah, gece ile gündüzü birbirine çevirir, birinin yerine diğerini getirir. Elbette bunda görebilen ve idrak edebilenler için bir ders vardır.

45. Allah, her canlıyı bir tür sudan yarattı.[29] Onların bir kısmı karnı üstünde yürür, bir kısmı iki ayağı üstünde yürür; bir kısmı da dört ayağı üstünde yürür. Allah, neyi dilerse onu yaratır. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

46. Gerçekleri apaçık ortaya koyan ve yolunuzu aydınlatan âyetler indiriyoruz. Allah, hangi meselede olursa olsun, dilediğini doğru bir yola iletir.

47. Bazıları da var ki, "Allah'a da inandık Rasûl'e de ve itaatta da kararlıyız." diyorlar. Sonra da içlerinden bir kısmı gerisin geri dönüveriyor (sözleri davranışlarını, davranışları sözlerini tasdik etmiyor). Böyleleri, mü'min değildirler.

48. Anlaşmazlığa düştükleri meselelerde Rasûl aralarında gerekli hükmü versin diye Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıklarında, bir de bakıyorsunuz, içlerinden bir kısmı hoşnutsuzluk gösterip yüz çevirmektedir.

49. Ama verilecek hüküm kendi lehlerinde gözükmeye görsün, o zaman tam bir kabullenmişlik içinde koşa koşa gelmektedirler.

50. Yoksa kalblerinin merkezinde (karakterlerini bozan) bir hastalık mı var? Yoksa (Din'in hak olduğu konusunda) şüpheye mi düştüler? Veya Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine haksızlık yapacağından mı endişe ediyorlar? Oysa gerçek şu ki, asıl zalimler, kendilerine en büyük haksızlığı yapanlar, bizzat kendileridir.

51. Anlaşmazlığa düştükleri meselelerde Rasûl aralarında gerekli hükmü versin diye Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıklarında mü'minlerin yegâne mukabelesi, "Baş üstüne!" tarzında olur. İşte bunlardır gerçekten kurtuluşa ermiş olanlar.[30]

52. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eder, Allah'a karşı derin bir saygı besler ve O'na itaatsizlikten sakınırsa, işte bunlardır umduklarına kavuşacak ve gerçek başarı, gerçek kazanç içinde olanlar.

53. Buna karşılık diğerleri, kendilerine emretmen halinde Allah yolunda savaşa çıkacaklarına dair var güçleriyle yemin etmektedirler. Onlara de ki: "Yemin etmeye gerek yok. Sizden beklenen itaat etmenizdir. (Diğer mü'minler ne yapıyorsa siz de onu yapacak, çıkın dendiğinde çıkacaksınız.) Elbette Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır."

54. De ki: "Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin."[31] Eğer itaattan yüz çevirirseniz, bilin ki Rasûl kendi vazifesinden, siz de kendi vazifenizden sorumlusunuz. Şu kadar ki, itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olur ve yanlışlardan korunursunuz. Rasûl'e düşen, Allah'ın dinini onda

hiçbir gizlilik kalmayacak şekilde tebliğ etmektir.

55. Allah, içinizden iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlara va'detti ki, kendilerinden önce (aynı seviyedeki) mü'minleri (nasıl inkârcıların yerine geçirmiş ve) hakim konuma yükseltmişse, onları da yeryüzünde mutlaka (o inkârcıların yerine geçirecek ve) hakim konuma yükseltecektir. Kendileri için seçip tayin buyurduğu İslâm Dini'ni mutlaka yerleştirecek ve onlara onu hayatlarında uygulama güç ve imkânı verecektir. Ayrıca, içinde bulundukları korkulu dönemin arkasından onları kesinlikle güvene erdirecektir. Onlar, yalnızca Bana ibadet eder ve (inançta, ibadette ve hayatlarını tanzimde) hiçbir şekilde Bana ortak tanımazlar. Artık bundan sonra kim nankörlük yapar (ve bu nimetin şükrünü yerine getirmezse), öyleleri fasıklar (itaattan ve yoldan çıkmışlar)dan başkaları değildir.

56. Namazı, bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılın; zekâtı tastamam verin ve Rasûl'e de itaat edin ki, Allah'ın rahmetine mazhar olasınız.[32]

57. Sakın zannetme ki, küfürde saplanıp kalanlar, yeryüzünde irademizi gerçekleştirmeye (size olan va'dimizi yerine getirmeye) mani olabilirler. Onların nihaî barınağı Ateş'tir. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

58. Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunan köle–cariye ve hizmetçileriniz ile içinizden henüz bulûğa ermemiş çocuklarınız hususî odanıza girmek için şu üç vakitte sizden izin istesinler: sabah namazından önce, öğle vakti istirahat için elbiselerinizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonra. Bu üç vakit, mahremiyet zamanlarınızdır. Bunların dışında izinsiz olarak yanlarınıza girmelerinde sizin için de onlar için de bir mahzur yoktur. Ev içinde kaçınılmaz olarak onlarla birbirinizin yanına girer çıkar, birbirinizin etrafında döner durursunuz. Allah, (mutlak ilim ve hikmete dayalı olarak Kendisi'ne işaret eden) talimatları size böyle açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

355-356

29. Bu ifadenin bir manâsı, yaratılışta ana malzemenin –esir veya hidrojen ya da bir bulut veyahut dev bir nebula veya sıcak bir gaz kütlesi veyahut da bir başka tür ve şekilde– sıvı bir madde olduğudur. Allah (c.c.), bütün kâinatı kaplayan esir maddesini atomların kaynağı yapmış ve her şeyi esir "okyanusu"na yerleştirmiş olabilir. Bir diğer manâya göre ise, bilindiği gibi su iki tür gazdan oluşmaktadır. O, buharlaşarak

yerden yükselir, yoğunlaşıp sıkışır ve hayat için gerekli ortamın hazırlanması maksadıyla yağmur olarak yere iner.

Bu ifadenin daha ayrıntılı izahı için bkn. Bakara Sûresi/2: 74, not 78; Enbiyâ Sûresi/21: 30, not 3; Mü'minûn Sûresi/23: 18, not 5.

30. Allah ve Rasûlü'nün hükümlerine mutlak teslimiyet gösterilmesi gereğiyle ilgili olarak ayrıca bkn. Nisâ Sûresi/4: 60–65. Özellikle 65'inci âyet oldukça net ve önemlidir: *Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında baş gösteren anlaşmazlıklarda seni hakem veya hakim kabul edip, sonra da senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı ve itiraz duymadan tam bir teslimiyetle bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar.*

31. Rasûl'e itaatın Allah'a itaattan ayrı olarak ve itaat fiilinin tekrar kullanılarak zikredilmesi, Allah Rasûlü'nün devlet başkanı olarak emirleriyle ilgili olduğu gibi, O'nun Din adına ortaya koyduğu ve Sünnet kavramı içinde mütalâa edilen hükümleriyle de alâkalıdır. Aksi takdirde, itaat fiilini tekrarlamanın bir manâsı olmazdı. (Daha geniş bilgi ve açıklama için bkn. Nisâ Sûresi/4: 59, not 13.)

32. Daima Allah'a şükretmek ve O'na itaatten ayrılmamak, namazı bütün şartlarına riayet ederek hakkıyla kılmak, zekâtı tastamam vermek ve misyonunun bütün şubelerinde Allah Rasûlü'ne itaat etmek (Sünnet'e sarılmak), Allah'ın önceki âyetteki va'dine lâyık olmanın ve olduktan sonra aynı durumu devam ettirmenin en önemli şartlarıdır.

19'ncu asrın sonuna doğru Medine ve Mescid-i Nebî'den bir başka manzara

59. Çocuklarınız bülûğa erdiklerinde ise, her ne vakit hususî odanıza girmek isterlerse, kendilerinden büyük olanlar nasıl izin istiyorlarsa onlar da öyle izin istesinler. Allah, hikmet yüklü talimatlarını size böyle açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

60. Çocuk sahibi olma yaşını geçmiş ve artık evlenme arzu ve ümidi kalmamış ihtiyar kadınların, kendilerini çekici kılan süslerini ve süs yerlerini göstermeksizin (herhangi bir çekicilik teşhirinde bulunmaksızın) dış elbiselerini çıkarmalarında bir mahzur yoktur. Ama her şeye rağmen bundan da sakınmaları haklarında daha hayırlıdır.[33] Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir.

61. (İhtiyaç sahibi ve bakıcısı olmayan) görme özürlü için de, topal için de, hasta için de (sağlam ve hali–vakti yerinde olanların evlerinden yemelerinde) mahzur yoktur. Bunun gibi, sizin de (kesin ihtiyaç halinde ve ihtiyaç ölçüsünce) eşlerinize veya çocuklarınıza ait evlerden, baba (ve dedelerinizin) evlerinden, anne (ve ninelerinizin) evlerinden, erkek kardeşlerinizin ve kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, yahut anahtarları size bırakılıp bakmanız ve sahip çıkmanız istenen yerlerden, veya (sizi evlerinde görmekten mutluluk duyacak) yakın arkadaşlarınızın evlerinden yemenizde mahzur yoktur. Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde de herhangi bir sakınca yoktur. Şu kadar ki, bu evlerden birine girdiğiniz zaman, Allah'ın buyurduğu şekilde, O'nun katından kutlu, feyizli ve bereketli bir iyi dilek temennisi olarak birbirinize selâm verin. Allah, (hayatınızla ilgili) talimatları (mutlak ilim ve hikmete dayalı olarak) size böyle açıklıyor. Umulur ki, aklınızı kullanır, bunlardaki hikmeti anlar ve ona göre davranırsınız.[34]

357

33. Âyet-i kerime, kadınlar için tesettürün (örtünme) ve güzellik teşhirinden kaçınmanın ne kadar önemli olduğu konusunda oldukça dikkat çekicidir.

34. Âyetten, İslâm'ın Müslüman toplumda var olması gereken dayanışma, yardımlaşma ve kardeşlik ruhuna ne kadar önem verdiği açıkça anlaşılmaktadır.

62. Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Rasûlü'ne bütün kalbleriyle iman etmiş olup, toplumu ilgilendiren herhangi bir meseleyi görüşmek için Allah Rasûlü'nün yanında bir araya geldiklerinde O'ndan izin almadıkça ayrılıp gitmezler. (Ey Rasûlüm,) senden izin isteyerek ayrılan o kutlu insanlardır gerçekten Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmiş olanlar. Bu bakımdan, bazı işleri sebebiyle senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve onların hepsi için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır; (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.[35]

63. Rasûlüllah'ın sizi çağırmasını ve sizin için duasını, birbirinizi davet etmeniz ve birbirinize duanızla bir tutmayın; O'nu aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi de çağırmayın; birbirinize seslendiğiniz gibi O'na seslenmeyin. Elbette Allah, toplantı ânında içinizden birbirlerini siper edinerek sıvışıp gidenleri biliyor. Allah Rasûlü'nün emrine muhalefet edenler, başlarına (onları kazanda kaynatır gibi kaynatacak) bir belânın veya pek acı bir azabın gelmesinden korkup çekinsinler.[36]

64. Dikkat edin! Göklerde ve yerde her ne varsa Allah'ındır. O, ne durumda ve neyle meşgul olduğunuzu ve neyi niçin yaptığınızı da elbette bilmektedir. Herkesin O'nun huzuruna varacağı gün O, dünyada iken ne işlemişlerse hepsini kendilerine bildirecek ve gereken karşılığı verecektir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

35. Müslümanlar veya içlerinden ilgili ve yetkili bazıları, her ne zaman toplumu alâkadar gelen bir konuyu görüşmeye çağrılırlarsa mutlaka icabet etmeli ve yöneticinin izni olmadan toplantıyı terk etmemelidirler. Geçerli bir sebeple ayrılmak istediklerinde izin almalı ve izin verilirse ayrılmalıdırlar. Yönetici, izin sebebini kendisi değerlendirir ve izin verip vermeme konusunda da kendi tercihine göre davranır.

36. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın ve vefatından sonra O'nun sünneti üzerinde hareket eden gerçek vârislerinin, İslâm'la hükmeden idarecilerin emirlerine ve yasaklarına muhalefet edenlerin başlarına gelecek belâ ve acı azap, çok çeşitli şekillerde olabilir. Zalim idareci, iç kargaşa, hattâ iç savaş, anarşi ve terör, ahlâkî yozlaşma, zayıf düşme, yabancı işgali, bunlardan bir kaçıdır.

25. FURKAN SÛRESİ

77 âyetten oluşan ve ismini ilk âyette geçen *Furkan* kelimesinden alan bu sûre, İslâmî tebliğin Mekke döneminin ortalarında inmiştir. Furkan, hakla bâtılı, doğru ile yanlışı ayıran ölçü, bu ölçünün kendisi olan Kitap, yani Kur'ân demektir.

Sûre, Mekkeli müşriklerin Kur'ân ve Rasûlüllah'la ilgili ortaya attıkları şüpheleri reddeder. Müşriklere karşılık mü'minlerin üstün ahlâk ve faziletlerini açıklar ve böylece İslâm'ın insanları söz konusu ahlâkî seviyeye çıkartacağını, onları faziletlerle bezeyeceğini, zihnen ve mânen terakki ettireceğini ilan eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ne yücedir ve ne büyük hayır ve bereketler kaynağıdır O Zat ki, bütün sorumlu ve şuurlu varlıklar (insanlar ve cinler) için (nasıl inanır ve davranırlarsa neyle karşılaşacakları konusunda) uyarıcı olsun diye o has kuluna hakkı bâtıldan ayıran Kitabı bölüm bölüm indirmektedir.

2. O Zat ki, göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'nundur. O, asla çocuk edinmediği gibi, mülk ve hakimiyette O'nun katiyen bir ortağı olmamıştır ve olması da mümkün değildir. Her şeyi de O yaratmış ve her bir şeye belli bir ölçü, bir nizam ve kader takdir buyurmuştur.[1]

3. Böyle iken bazıları O'ndan başka ilâhlar ediniyorlar ki, bunlar herhangi bir şey yaratamadıkları gibi, üstelik kendileri yaratılmaktadır. Sonra, ne başlarına gelecek bir zararı savma ve ne de kendilerine herhangi bir fayda celbetme gücüne sahiptirler. Ayrıca, tek bir canlıya ölümü vermeye de, tek bir varlığı hayata getirmeye de, öldükten sonra diriltmeye de muktedir değillerdir.[2]

4. Küfürde saplanıp kalmış olanlar, "Bu kitap, O'nun uydurmasından başka bir şey değildir; üstelik bir başka topluluk bu hususta O'na yardım da etmektedir." diyorlar. Böylece onlar, korkunç bir zulüm işliyor ve dehşetli bir yalan söylüyorlar.

5. "O'nun söyledikleri, kendisi için yazdırmış olduğu eskilerin masallarından, efsanelerinden ibaret. Bu masallar, (insanların evlerinde bulundukları) sabah ve akşam vakitlerinde kendisine gizlice okunmaktadır." iddiasında da bulunuyorlar.[3]

6. De ki: "(Baştan sona bilgi dolu ve hiçbir insanın keşfetmesi mümkün olmayan pek çok sırları açıklayan) bu Kitabı göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen Zat, (bu sırrın bir kısmını size

öğretmek ve yolunuza ışık tutmak için) indirmektedir. Çünkü O, gerçekten çok bağışlayıcıdır, (kullarına karşı) çok merhametlidir."

7. Bir de şöyle diyorlar: "Bu nasıl rasûl böyle? (Bizim gibi) yemek yiyor ve (ihtiyacını temin etmek için) çarşı pazarda dolaşıyor? Bari yanısıra bir melek indirilmiş olsaydı da, O'nunla birlikte dolaşıp uyarı görevini yerine getirse ve (kendisini de tasdik edip) korusaydı!

8. "Ya da, (hayatını kazanmak için böyle çarşı pazar dolaşmak zorunda kalmasın diye) kendisine gökten bir hazine atılsaydı veya hazır bir bahçesi olsaydı da yiyeceğini oradan temin etseydi!" O zalimler, (mü'minlere de,) "Siz, başka değil, gerçekten büyülenmiş bir adamın peşine düşmüşsünüz!" demektedirler.

9. Görüyorsun ya (Rasûlüm), nasıl da senin hakkında böyle tuhaf tuhaf ve tutarsız yakıştırmalarda bulunuyorlar. İşte böyle diye diye sapıp gittiler ve artık bir daha da yol bulabilecek durumda değillerdir.

10. Ne yücedir ve ne büyük hayır ve bereketler kaynağıdır O Zat ki, eğer dilese, sana onların söylediklerinden çok daha iyisini, içinden ırmaklar akan emsalsiz güzellikte bahçeler verir ve senin için saraylar var eder.

11. Ama (onların gerçeği bilip inanmak gibi bir niyet ve düşünceleri yok). Çünkü onlar, (inkârda diretmelerinin bir başka önemli sebebi olarak) Kıyamet'i yalanlıyor (ve dolayısıyla böyle dikkatsizce, akılsızca davranabiliyorlar). Biz ise, Kıyamet'i yalanlayan herkes için alevli bir Ateş hazırlamışızdır.

358-359

1. Pek çok münasebetle üzerinde durulduğu gibi (Nisâ Sûresi/4: 79, not 18; En'âm Sûresi/6: 59, not 13; A'râf Sûresi/7: 173, not 38; Hûd Sûresi/11: 6, not 1; 11, not 3 (Ek 8); Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10), Kader'in pek çok yönleri vardır. Bu âyette kader, belli bir ölçü, miktar, biçim, özellikler, istidat ve kabiliyetler, karakter, yapı, her bir varlığa ait fonksiyon ve vazifeler, ayrıca gelişme dönemleri ve daha başka bütün ayrıntılarıyla hayat demektir.

2. Bütün varlıklar ve bu arada onların bilgi, zekâ, şuur ve dolayısıyla güç ve kapasite açısından en önde olanı insan, temelde âcizdir. Hiç kimsenin, dünyaya gelip gelmeyeceği, hayatta kalıp kalmayacağı, kalacaksa ne kadar kalacağı, ne zaman, nerede ve nasıl öleceği, hangi ırk, renk ve aileden olacağı, fizikî şekli, "tabiî" çevresi, kendisine zararlı ve faydalı şeylerin tayini, hayatî ihtiyaçları ve bunları giderme yollarının tesbiti ve vücudunun çalışmasında en küçük bir tercihi, dahli söz konusu değildir. Kısaca her varlık, kendi dışında tayin edilmiş cebrî şartlarla kuşatılmıştır. Ayrıca, dünyadaki

bütün varlıklar bir araya gelse, bilgilerini ve güçlerini birleştirseler, tek bir otu bile yaratamazlar. Şu halde, bütün bunları yapan mutlak ilim, irade ve kudret sahibi bir Zat olmalıdır. Ve bu Zat, kâinattaki birlik, düzen ve âhengin, her şeyin bir şeyle, bir şeyin her bir şey ve aynı zamanda her şeyle münasebet içinde bulunmasının açıkça gösterdiği üzere tektir, benzersizdir ve hepsi de yaratılmış bulunan diğer varlıklar cinsinden değildir. Yaratan da, yaşatan da, rızıklandıran da, ölümü veren de, zarar ve fayda vermeye mutlak gücü yeten de, ölümlerinden sonra insanları ve cinleri diriltecek olan da yalnızca O'dur.

3. Müşrikler, Peygamber Efendimiz'in Mekke'de kısmen bilgili bazılarıyla insanların evde bulundukları sabah ve akşam saatlerinde gizlice bir araya geldiği ve bu bazılarının ellerindeki yazılı metinleri O'na okudukları, Peygamberimizin de bunları ayrıca kendisi için yazdırıp, gündüz başkalarına anlattığını ileri sürüyorlardı.

Mekkeli müşriklerin, kendileri de inanmamakla birlikte insanların Kur'ân'a inanmasını engellemek için ileri sürdükleri bu türden asılsız iddialar, bazı oryantalistlerin son asırlardaki iddialarından farklı değildi. Aradaki tek fark, Mekkeli müşriklerin çağdaş bazı oryantalistlerden daha dürüst oldukları gerçeğidir. Çünkü onlar, Peygamber Efendimiz aralarında yaşadığı ve O'nun seyahatlerini bildikleri halde, meselâ O'nun Kur'ân'ı çocukken bir Suriye seyahatinde gördüğü rahip Bahira'dan öğrendiği, sonra yıllarca hafızasında tutup, 40 yaşına geldikten sonra da başkalarına anlatmaya başladığı gibi bir iftirayı hiçbir zaman yapmadılar. Ayrıca onlar, Efendimiz'in seyahatlerinde Yahudi ve Hıristiyan bilginlerle karşılaşıp Kur'ân'ı onlardan aldığı gibi gülünç iddialarda da bulunmadılar. Çünkü biliyorlardı ki, Peygamber Efendimiz (c.c.), bu seyahatleri çocukluğunda ve gençliğinde kervanlarla yapmıştı. Eğer bu tür iddiaları seslendirseydiler, o seyahatlerde bulunanlar kendilerini hemen yalanlayacaklardı. Kur'ân'ın yayılmasına mani olmak için hayatlarını bile ortaya koyan ve kaç defa Peygamber Efendimiz'le harbe teşebbüs eden bu insanlar, herhalde en ufak bir destek bulacaklarına inansalardı, bazı oryantalistlerin söz konusu tutarsız iddialarını dile getirmekten çekinmezlerdi. Ne yazık ki, bilim, akıl ve aydınlanma (!) döneminin çağdaş ve araştırmacı oryantalistleri, bu gerçeğe bile gözlerini kapamaktan çekinmediler.

12. Bu Ateş onları daha uzaktan görünce, onun öfkeyle nasıl gürlediğini ve nasıl korkunç homurtular çıkardığını işitirler.[4]

13. Elleri boyunlarına kelepçelenmiş, ayakları bukağılı ve zincirlerle birbirlerine bağlanmış olarak Cehennem'in daracık bir yerine tıkılınca, (bir daha dirilmemecesine yok olup gitmek için) dövünür ve çığrışır dururlar.

14. Kendilerine, "(Ebediyen yok olup gitmek için) bugün bir kere dövünüp çığrışmayın, (isterseniz) defalarca dövünüp çığrışın, bakalım faydası olacak mı?" denir.

15. De ki: "Şimdi söyleyin bakalım: böyle bir sonuç mu hayırlı ve tercihe değer, yoksa kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlara va'd olunan ebedîlik Cenneti mi?" O Cennet, onlar için (sürprizlerle yüklü) bir mükâfat ve nihaî konaklama yeridir.

16. Orada ne dilerlerse onu hazır bulacak[5] ve ebedî kalacaklardır. Bu, Rabbinin yerine getirmeyi üzerine aldığı bir va'ddir.

17. Allah, o müşriklerle birlikte, onların Allah'tan başka taptıkları (melekler, peygamberler ve daha başka şahısları) bir araya topladığı gün o tapılanlara, "Benim şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa onlar kendileri mi yoldan çıkıp gittiler?" der.

18. "Her türlü şirkten Sen'i tenzih ederiz ya Rab!" diye cevap verirler, "(tapınmak ve işlerini havale etmek için bizi bey ve efendi tanısınlar diye) Sen'den başka dostlar edinmek bize yakışmazdı. Gerçek şu ki, Sen onlara ve atalarına fazl u kereminden bol bol geçimlikler verdin; nihayet onlar Sen'i hatırlamayı unuttular ve Kitabına uymadılar. Bozuk bir topluluktu onlar ve helâke müstahak oldular."

19. "İşte," buyurur Allah, ("işlerinizi gördürmek için Benimle aranızda aracı olurlar, başınız sıkıştığında yardım ederler diye ilâhlaştırıp taptıklarınız!) Haklarındaki iddialarınızı yüzünüze çarptılar. Artık ne azabı savabilecek, ne de herhangi bir yerden yardım temin edebilecek durumdasınız." (Ey insanlar!) Bilin ki, içinizden kim (Allah'a şirk koşma) zulmünü işlerse, ona büyük bir azap tattıracağız.

20. (Ey Rasûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün rasûller de yemek yer ve (ihtiyaçlarını temin için) çarşıpazarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizi birbirinizle imtihan ediyoruz: bakalım (hüküm ve icraatımız karşısında) gerekli sabrı gösterecek misiniz? Rabbin, her şeyi hakkıyla görmektedir.

4. Bazı müfessirler, Cehennem'in görmesini mecazî olarak almışlarsa da, onu gerçek olarak almaya mani bir delil yoktur. Tam tersine, böyle almamızı gerektirecek âyetler

ve hadisler vardır. *Âhiret Yurdu ise, işte o gerçek ve bütünüyle diri olan hayattır.* (Ankebut Sûresi/29: 64) âyeti, Âhiret'teki her şeyin canlı olacağını ifade etmektedir. O canlılığı bu dünyanın mikyaslarıyla ölçemeyiz. Bu dünya hikmet yurdu, Âhiret ise kudret yurdudur. Allah'ın Kudreti orada perdesiz ve doğrudan tecelli edecektir.

Taberanî'nin Ebû Ümame'den kaydettiği ve müteşabih hususiyeti de bulunan bir rivayete göre Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, "Kim benim söylemediğim bir sözü bana atfederse, kendisini Cehennem'in iki gözü arasındaki yerine hazırlasın." buyurdular. "Ya Rasûlellah, Cehennem'in gözü mü var?" sorusuna cevap olarak bu âyeti okudular ve sonra şunu ilave ettiler: "Gözleri olmasa, nasıl görecek?" (Yazır, 5: 3576)

5. Cennet, bütünüyle pak bir yurttur ve mü'minler oraya tamamen paklanmış halde gireceklerdir. Cennet'e girinceye kadar geçilecek Berzah, Mahşer, Terazi, Defterlerin Verilmesi ve Sırat gibi âlemler, birer arınma, paklanma fonksiyonu görecektir. Dolayısıyla, mü'minlerin Cennet'teki bütün arzuları da pak olacak, orada çirkin şeyler arzu edilmeyecektir.

21. İnkârları sebebiyle Âhiret'te Bizimle karşılaşacaklarını beklemeyenler, "Elçi olarak bize gökten melekler indirilmeli veya Rabbimizi görmeli değil miydik?" diyorlar. Doğrusu, (olmayacağı isteyecek ölçüde) kendilerini pek büyük görmekte ve haddi aştıkça aşmaktalar.

22. (Melekleri görmeyecek değiller;) ama onları gördüklerinde, hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçlular için hiçbir müjdeli haber olmayacak ve meleklere, "Bizden uzak durun, bizden uzak durun!" diyeceklerdir.

23. (İyi ve başarı zannettikleri de dahil olmak üzere,) yaptıkları her işin üzerine varacak ve tamamını savrulmuş toz (gibi) yapacağız.

24. Cennet'in yârân ve yoldaşları ise o gün kalınacak yerlerin en iyisinde, dinlenme yerlerinin en güzelinde olacaklardır.

25. O Kıyamet Günü gök sanki bulut bulut yarılacak ve her taraftan melekler görkemli bölükler halinde indirilip, (insanların etrafını saracaklar).

26. Mutlak hakimiyet, o gün bütünüyle Rahmân'a aittir.[6] Kâfirler için çok çetin bir gün olacaktır o gün.

27. O gün zalim parmaklarını ısırır ve iç geçirerek, "Keşke," der, "keşke dünyada iken o Rasûl'le beraber bir yol tutsaydım.

28. "Âh ah! Keşke şu falancayı dost edinmeseydim!

29. "Bana tebliğ edilen Kitap'tan beni o uzaklaştırdı, o saptırdı." Doğrusu şeytan, insanı işte böyle uçuruma sürükler ve sonra da yüzüstü bırakıverir.

30. O gün Rasûl de, "Ya Rabbi," der, "benim halkım bu Kur'ân'a hiç değer vermedi ve onu arkasına attı."

31. İşte böyle (ey Rasûl), Biz yalnızca senin için değil, her peygamber için hayatları günah hasadından ibaret suçlulardan düşmanlar kıldık. (Her karar, hareket ve davranışında seni doğruya yöneltecek) yol gösterici ve (düşmanlarına karşı) yardımcı olarak Rabbin yeter.

32. Küfürde saplanıp kalanlar, "Bu Kur'ân O'na tek bir defada indirilseydi ya!" diyorlar. Halbuki Biz, onu kalbinde ve zihninde iyice yerleştirelim ve onunla kalbini pekiştirelim diye (böyle parça parça indiriyor) ve ortaya çıkan yeni durumlar münasebetiyle sana gerekli talimatı gönderiyoruz.

33. Senin karşına bir itiraz, bir yakıştırma ile gelmiş olmasınlar ki, mukabilinde Biz sana gerçeği bildirmiş ve en güzel açıklamada bulunmuş olmayalım.[7]

34. Buna rağmen, Cehennem'e yüzleri üstü sürü sürü tıkılacak olanlar yok mu, işte onlar, konum ve tavır olarak en fena, yolca da en sapkındırlar.

35. (İşte tarihteki benzerleri:) Musa-ya (hidayet rehberi) o Kitabı verdik ve kardeşi Harun'u yanında yardımcı yaptık.

36. "(Kâinatta ve bizzat kendilerinde varlık ve birliğimizi gösteren onca) işaret ve delillerimizi inkâr eden o topluluğa gidin!" diye emrettik. En nihayet o topluluğu bütünüyle yok ettik.

37. Nuh'un halkına gelince: (Nuh'u ve dolayısıyla bütün) rasûlleri yalanladılar. Neticede Biz de kendilerini suda boğduk ve insanlar için bir ibret vesilesi kıldık. Bütün zalimler için acı bir azap hazırlamış bulunuyoruz.

38. Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını[8] ve Nuh kavmi ile bunlar arasında yaşamış daha pek çok nesilleri de, (başta şirk olmak üzere her türlü zulümde ısrarları sebebiyle helâk ettik).

39. Her birine gerçeği ve gitmesi gereken yolu misallerle, temsillerle, tarihten örneklerle apaçık ve ısrarla anlattık; (ama gittikleri yanlış yolda diretince) hepsini kırıp geçirdik.

40. Şu Kureyş müşrikleri, üzerlerine belâ yağmuru yağdırılan memlekete (Lût kavminin yaşadığı yerlere) de uğradılar. Peki, hiç orada olup bitene dikkat etmediler mi? Hayır hayır, onlar (inkârları sebebiyle) öldükten sonra dirilmeyi beklemedikleri (için, herhangi bir hadiseden ibret alacakları yok).

41. Ne zaman seni görseler mutlaka alaya alır ve "Bu mu" derler, "Allah'ın bir elçi olarak gönderdiği adam?

42. "Fakat diretip sebat etmeseydik, az kalsın bizi ilâhlarımızdan vazgeçirecekti!" Ama onlar, kendilerini bekleyen azabı gördükleri zaman, yoldan bütünüyle sapıp giden kimlermiş anlayacaklardır.

43. Baksana şu ancak heva ve hevesini ilâh edinen, (heva ve hevesinden başka uyulacak ilâh tanımayan) kimseye![9] (Hidayete ersin diye kendini bitirmeyi bırak! O hidayet istemiyor, Allah da ona hidayet nasip buyurmuyorsa,) onun işini şimdi sen mi üzerine alacaksın?

361-362

6. Rahmân, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütün varlıklar için umumi rahmetini ifade eden ve yaratma veya hayat verme, rızıklandırma, her varlığı hayatı için gerekli organ, duyu ve melekelerle donatma hususiyetlerini kapsayan bir isim/sıfat olmakla birlikte, O'nun Cebbar, Kahhar ve Azîz gibi celâlî isimlerinin kaynağıdır da. Âhiret'te inkârcıları cezalandırma da, yine Rahmâniyet'in tecellisine dahildir. Dolayısıyla, O'nun cezalandırmasının rahmet olan bir boyutu vardır. Bu ceza, onu çekecekler için bütünüyle yokluğa mahkûm kılınmaktan daha tercih edilir olduğu gibi, inananları ondan sakındırma açısından ise tamamen rahmettir. Cenab-ı Allah'ın kulları için af-

fediciliği, bağışlayıcılığı ve bilhassa mü'minler için hususî rahmet ve merhameti ise, O'nun Rahimiyet tecellisidir. Söz konusu âyet, inkârcıların cezası konusunda olduğu için Rahmân ismi kullanılmıştır. O, dünyada hikmeti gereği genellikle sebepler perdesi gerisinde icraatta bulunurken, kudret yurdu olan Âhiret'te iradesini perdesiz icra edecektir.

7. Kur'ân, farklı ihtiyaçlar üzerine ve farklı maksatlara binaen 23 yılda parça parça inmiştir; fakat buna rağmen, sanki tek bir defada inmiş gibi kusursuz bir âhenk sergilemektedir.

Kur'ân, farklı sebeplerle 23 yılda kısım kısım inmiştir, fakat kısımları birbirine öyle destek verir ki, tamamı sanki bir defada inmiş gibidir.

Kur'ân, Allah Rasûlü'ne zaman zaman sorulan farklı sorulara cevap olarak gelmiştir; fakat öyle bir bütünlük sergiler ki, sanki tek bir soruya cevap için gelmiş gibidir.

Kur'ân, farklı farklı meselelere çözüm bulmak için gelmiştir; fakat öyle mükemmel bir düzen ve sistem ortaya koyar ki, sanki tek bir meselede hüküm vermek üzere gelmiş sanılır.

Kur'ân, her biri farklı idrak seviyesinde, farklı mizaç ve karakterde sayısız insanı tatmin edecek üslûplarda gelmiştir; fakat ifadelerinde öyle bir akıcılık, âyetleri arasında öyle bir bütünlük vardır ki, sanki aynı idrak seviyesinde ve aynı mizaç ve karakterde bir gruba sesleniyor izlenimi verir.

Kur'ân, zaman, mekân, karakter ve/veya mizaç açısından birbirinden oldukça uzak ve uyuşmaları zor sayısız insana hitap eder; fakat öyle kolay ve açık bir anlatım tarzı, öyle berrak bir üslûbu vardır ki, sanki aynı yerde, aynı zamanda yaşayan aynı karakter ve özellikte insanlara seslenmektedir.

Kur'ân, farklı gayeler ve hedefler peşinde koşan çok farklı insan gruplarının hidayetini hedef alır; fakat ifadeleri öyle net, doğrudan, dengeli ve sistemlidir ki, sanki tek bir insan grubunun hidayeti için gelmiş gibidir. (*Sözler*, "25. Söz", 547–548'den özet)

8. Ress halkı konusunda kesin bir bilgiye sahip bulunmuyoruz. Ress, kuyu manâsınadır. Bazıları, onun bir nehir adı olduğu görüşündedirler. Muhammed Esed, Arabistan'ın orta bölgelerinden el-Kasım'da bu isimde bir yerin halâ bulunduğunu kaydetmektedir. Taberî, Ress halkının Semûd'un bir kolundan gelme bir topluluk olduğunu yazar. (Esed, 554, not 33)

9. Heva ve hevesi ilâh edinmek, cismanî arzuları, kaprisleri, istekleri her ne olursa olsun tatmin etmeyi hayatta gaye edinmek, nefis nereye çekerse oraya gitmek demektir. Bir kimsenin iman etmesinin ve Allah'ın dinine teslim olmasının önündeki en büyük engel, belki de budur. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, "Gök kubbe altında tapınılan sahte ilâhlar içinde Allah nazarında en korkuncu nefistir." buyurarak, bu noktaya dikkat çekmektedir. (Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 8: 7502)

44. Yoksa sen, o müşriklerin çoğu gerçekten işitir veya düşünüp aklederler mi sanırsın? Onlar, sürü hayvanları gibidir (ve nefsanî arzuları nereye çekerse oraya giderler); hattâ daha yol bilmez ve dolayısıyla yol gösterilmeye daha çok muhtaçtırlar.

45. Bakmaz mısın Rabbin gölgeyi nasıl uzatıyor? Eğer dilemiş olsaydı, hiç şüphesiz onu hareketsiz de kılardı. Ama böyle yapmayıp, güneşi ona rehber kıldık.

46. Sonra, onu yavaş yavaş dürer, Kendimize doğru çekeriz.[10]

47. O Allah ki, geceyi sizin için bir örtü, uykuyu istirahat ve gündüzü de hayata uyanıp, çalışmak üzere yeryüzünde dağılma vakti kıldı.

48. O Allah ki, rahmetinin önünden müjdeci olarak rüzgârları gönderir. Ve gök tarafından tertemiz bir su indiririz.

49. O suyla, ölmüş bir diyara hayat bahşeder ve yarattıklarımızdan nice hayvanların ve insanların su ihtiyaçlarını karşılarız.

50. Onu kendisine muhtaç varlıklar ve yerler arasında (hikmetimiz gereği) dağıtır, (bazı yerlere bazı yıllarda fazla verirken, bazı yıllarda az veririz): acaba bu hususta olsun düşünür ve gerekli dersi çıkarırlar mı? Ama ne var ki, insanların pek çoğunun oldukça nankör kesilmekten başka bir şey yaptığı yok.

51. Eğer dilemiş olsaydık, her şehre uyarıcı olarak ayrı bir rasûl gönderirdik.

52. (Fakat ey Rasûlüm, senin misyonu evrensel son uyarıcı olmanı diledik.) Bu sebeple, kâfirlere asla uyma, (onların sözlerine, tekliflerine itibar etme). Fakat Kur'ân'a dayanarak onlara karşı büyük sabır isteyen çok yönlü, çok kapsamlı ve yılmak bilmez bir mücahede gerçekleştir (Kur'ân'ı ve ondaki hakikatleri yılmadan anlat onlara)!

53. O Allah ki, biri tatlı ve içilir, diğeri tuzlu ve acı iki büyük su kütlesini salıverdi; fakat birbirlerine karışmamaları için aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koydu.[11]

54. O Allah ki, 'su'dan insan cinsini yaratmış ve onu soy ve evlilik bağlarıyla bir nesil, büyük bir nüfus haline getirmiştir. Senin Rabbinin gücü her şeye yeter.[12]

55. Ne var ki bazı insanlar, Allah'ı bırakıp, (fayda ve zarar verme gücü bulunmayan, bu sebeple de) onlara faydaları olmadığı gibi, zarar da veremeyecek birtakım şeyleri ilâhlaştırmakta, onlara ibadet ve dua etmektedirler. Gerçekten kâfir, (kendisini yaratan, yaşatan) Rabbisi aleyhinde gördüğü her şeye arka çıkar.

10. Bu âyetlerden itibaren 50'nci âyete kadar Kur'ân, dikkatlerimizi Allah'ın varlığına, birliğine, kâinat üzerindeki mutlak otoritesine ve öldükten sonra dirilmenin delilleri olarak birtakım icraatına çekmektedir.

Bilindiği gibi, gölgenin uzayıp kısalması güneşin 'hareketi'ne veya yerin hareketi sebebiyle onunla olan konumuna dayanmaktadır. Eğer hiç gölge olmasa veya gölge sabit olsaydı, yeryüzünde bilhassa bitki ve bitkisel hayat olmazdı. Çünkü yerde hayat, güneşin ısı ve ışığına bağlı olup, gölgenin sabit olması yerin ve güneşin hareketsizliği, dolayısıyla gece–gündüzden birinin ve mevsimlerin yokluğu demek olacağından, ısı ve ışığın sürekli gelmesi her şeyi yakıp kül eder, hiç gelmemesi her şeyin buz tutmasına yol açardı. Bundan başka, bilhassa sıcak ve az ağaçlı ülkelerde, özellikle dışarıda güneş altında bulunan ve çalışanlar için gölgenin ne büyük bir nimet olduğu ortadadır. Gölge için ayrıca bkn. Ra'd Sûresi/13: 15, not 7; Nahl Sûresi/16: 49.

11. Bu durum, büyük bir ırmağın denize karıştığı her yerde söz konusudur. Ayrıca, suyu tuzlu denizlerin bazı yerlerinde tatlı su kaynakları vardır ve bu sular, tuzlu sudan ayrıdır. 16'ncı asır Osmanlı amirallerinden Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l-Memâlik* adlı eserinde Basra Körfezi'nde böyle bir vakıadan bahseder. O, denizin tuzlu sularının altında tatlı su kaynakları bulduğunu ve mürettebatı ve leventleri için bu sulardan aldığını yazar. (Mevdûdî, 7: 32, not 68)

Fransız bilim adamı Jacques Cousteau da, Akdeniz'le Atlantik Okyanusu'nun farklı kimyevî ve biyolojik yapıya sahip olduğunu keşfetmiştir. Cebel-i Tarık Boğazı'nda yaptığı denizaltı araştırmalarında, bu boğazın güney ve kuzey sahillerinde umulmadık tatlı su kaynakları bulunduğunu ve 45°'lik bir açı yaparak birbirine doğru fışkıran suların âdeta tarak dişleri gibi bir set meydana getirdiğini görmüştür. Bu hal, Akdeniz ve Atlantik Okyanusu sularının birbirine karışmasını önlemektedir.

Müfessirler âyetten, bu zahirî manâsının yanısıra, bir arada fakat birbirine karışmadan duran manevî-maddî, gerçek-mecazî, ruh-nefis, Rubûbiyet-kulluk, iman-küfür, doğruluk-eğrilik, mutlak-izafî, gayb-şahadet, dünya-Âhiret, vücûb-imkân âlemleri gibi sahalara işaret de çıkarmışlardır.

12. Nasıl tatlı su tuzlu ve acı su ile birbirine karışmadan bir arada var olabiliyorsa, insan da, aynı mahiyete sahip fakat birbirine geçmeyen, birbirine dönüşmeyen iki cinsin bir araya gelmesiyle bir nesil, bir nüfus meydana getirmiştir. Bu iki cins, insan olmak bakımından temel yapı ve oluşum itibariyle aynı olmakla beraber, belli fizyolojik ve psikolojik açılardan da birbirlerinden farklıdır. Bu iki cinsin bir araya gelmesiyle Allah (c.c.), insanlar arasında akrabalık bağları yaratmış, onları bu bağlarla, ayrıca sevgi, şefkat ve merhamet bağlarıyla birbirlerine bağlamıştır.

Canlıların ve insanın 'su'dan yaratılmış olmasıyla ilgili olarak bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 30, not 3; Nûr Sûresi/24: 45, not 29.

56. Ama Biz seni (ey Rasûlüm, insanların hidayetinden ve günahlarından sorumlu olarak değil,) ancak (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici ve (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı olarak gönderdik.

57. Onlara de ki: "Ben, yaptığım bu iş karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum; benim gayem, Rabbisine bir yol bulabilmek isteyen her bir kimsenin bu yolu bulabilmesidir."[13]

58. Hiç ölmeyen, mutlak ve ezelî-ebedî hayat sahibi Allah'a dayan ve O'na hamd ile birlikte tesbihte bulun: (bütün şükür ve övgünün O'na ait olduğunu ve O'nun her türlü noksanlıktan berî bulunduğunu ilan et). O'nun Kendi kullarının günahlarından haberdar olması yeter.

59. O ki, gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki bulunan her şeyi altı günde yarattı ve sonra da Arş'a istiva buyurdu.[14] (Mutlak ilim, kudret ve irade sahibi) Rahmân'dır O; bu sebeple, her şeyin gerçeğini O her şeyden hakkıyla haberdar olandan sor.

60. O müşriklere, "Rahmân'a teslim olup, secde edin!" dendiğinde, "Rahmân da ne imiş? Yani şimdi biz, bize secde etmemizi emrettiğin her şeye sen emrettin diye secde mi edeceğiz?!" demekte ve bu davet onların ancak kibirlerini ve imandan daha da uzaklaşmalarını arttırmaktadır.

61. Ne yücedir ve ne büyük hayır ve bereketler kaynağıdır O Allah ki, gökte burçlar var etmiş ve orada ayrıca bir lamba[15] ve ışık yansıtıp saçan, parlayan bir ay yerleştirmiştir.

62. O Allah ki, gece ile gündüzü birbirini takip eder bir konumda kıldı; bu, düşünüp ders almak veya şükretmek isteyen için hem bir düşünüp ders alma, hem bir şükür sebebidir.

63. Rahmân'ın kulları o kimselerdir ki, yerde mütevazı ve nazik hareket eder, yol bilmez cahiller (cehalet ve karakterlerinden kaynaklanan bir tarzda) onlara muhatap olduğunda, onlara sağlık ve selâmet dileyerek geçip giderler.

64. Gecenin bir kısmını Rabbilerine secdede ve kıyamda ibadetle geçirirler.

65. (İbadet ânında olsun, başka zaman olsun), "Rabbimiz," diye dua ederler: "Cehennem azabını bizden sav; çünkü onun azabı, tahammülü zor ve yakaladığını bırakmaz, ömür tüketen bir azaptır.

66. "Gerçekten o Cehennem ne fena bir yerleşme ve ne fena bir ikamet yeridir!"

67. O has kullar, (kendilerinin ve yakınlarının ihtiyaçları için olsun, başkaları için olsun) harcama yaptıklarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar. (Bilirler ki,) bu ikisi arasında (tutturulması gereken) bir denge vardır.[16]

13. Allah'ın peygamberler göndermesinin, İslâm'ın cihad emrinin ve onu insanlara tebliğ görevinin en başta gelen gayelerinden biri, belki de birincisi, insanlara Allah'a giden yolu göstermek ve bu yoldaki, bir başka ifadeyle Allah ile insanlar arasındaki engelleri ortadan kaldırmaktır.

14. Göklerin, yerin ve arasındakilerin altı günde yaratılması, Arş ve Cenab-ı Allah'ın ona istivası için bkn: Bakara Sûresi/2: 29, not 28; A'râf Sûresi/7: 54, not 11.

15. Kur'ân, güneşi *lamba* olarak nitelemekle önemli bir manâ ve gerçeğe kapı aralamaktadır. Dünya bir saray, içindekiler bu sarayın sakinlerinin yiyecekleri ve diğer ihtiyaçlarını temin için gerekli malzeme; güneş ise bu sarayı aydınlatan, onun tavanına yerleştirilmiş bir lambadır. Yaratıcı'nın sonsuz ihtişamını ve nimetlerini bu şekilde ortaya koyan bu ifade, Allah'ın birliğine de bir delil sunmakta ve bir dönemde bazı müşriklerin en büyük tanrı kabul ettikleri güneşin cansız bir nesne, yeryüzü canlılarının hizmetinde bir lamba olduğunu belirtmektedir.

Âyet, güneşten ve aydan kendi adlarına değil, onları Yaratan adına söz açarak dikkatleri Yaratıcı'ya, O'nun mutlak birliğine, icraatlarına ve bilhassa insana olan nimetlerine çekmektedir. Kur'ân'ın bu fevkalâde tarzı ve üslûbu, bazen bir bedevîyi bile kendinden geçirip, secdeye kapanmasına sebep oluyordu. Bir defasında, aslı üç kelimeden oluşan *Sana emredileni kafa çatlatırcasına anlat*! (Hıcr Sûresi/15: 94) âyetini duyunca bir bedevî secdeye kapanmış ve "Müslüman mı oldun?" diye sorulunca da, "Hayır, sözün belâgatine secde ettim!" cevabını vermişti. (Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, "25. Söz", 593; Alûsî, 14: 85)

16. Harcama, ya aslî bir ihtiyacı karşılamak için veya Din'in yasaklamadığı meşrû bir güzellik ihtiyacını gidermek için olmalıdır. Hayatı sürdürecek kadar yemek aslî bir ihtiyacı, şişmanlığa sebep olmaması kaydıyla doymak meşrû iştahı veya ihtiyacı, canın çektiği güzel yemekler yemek ise, bir güzellik ihtiyacını gidermektir. Aslî ihtiyaç için harcamak vacip, iştah veya meşrû ihtiyaç için harcamak mübah, en fazla tavsiye edilebilir, bir güzellik ihtiyacını karşılamak ise, toplumun genel durumuna göre zararsız olabilir. Ama toplumun, hattâ bütün dünya Müslümanlarının çoğunluğu ihtiyaç içinde iken rahat bir hayat ve güzellik için harcamak israftır, caiz değildir.

Buna karşılık, çok az miktarda bile olsa gayr-ı meşrû yerlere, meşrû yerlere ise gereğinden fazla, yani kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kimseleri muhtaç duruma düşürecek ölçüde harcamak veya lüks için harcamada bulunmak, hiç şüphesiz israftır ve haramdır. El sıkılığı veya cimrilik ise, insanın kendisi, bakmakla mükellef olduğu ailesi ve varsa başkalarının zaruri ihtiyaçlarından kısmak, zekât ve sadaka vermekten kaçınmak veya gerektiği kadar vermemek, ayrıca İslâm yolunda imkânları olduğu halde gerekli harcamayı yapmamaktır.

68. Onlar, Allah'ın yanısıra başka bir ilâh tanımaz ve ilâh diye Allah'tan başkasına yalvarmazlar; Allah'ın muhterem ve öldürülmesini haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunlardan birini işlerse, çok ağır bir ceza ile karşılaşır.

69. Cezası Kıyamet Günü kat kat olur ve azapta zillet içinde sonsuzca kalır.[17]

70. Şu kadar ki, kim tevbe ile yolundan döner, iman eder ve imanının gerektirdiği sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, işte Allah böylelerinin kötülüklerini siler ve yerlerine iyiliklerini yazar; (onlardaki kötülük işleme melekelerini iyilik yapma melekelerine çevirir.) Allah, (her zaman için) çok bağışlayandır; (bilhassa tevbe ile Kendisi'ne yönelen kullarına karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

71. Gerçekten, kim tevbe eder ve meşrû, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yaparsa, hiç şüphesiz böylesi, Allah'a içten ve makbul bir tevbe ile yönelmiş demektir.

72. O has kullar, hiçbir yalan ve bâtıla seyirci olmaz, iştirak de, şahitlik de etmez (ve bir konuda kesin bilgi sahibi olmadıkça onun doğruluğuna veya yanlışlığına hükmetmezler); boş ve manâsız söz ve davranışlara rastladıklarında vakar içinde geçip giderler.

73. Bulundukları yerde Rabbilerinin (Kur'ân'daki ve tekvinî) âyetleri anıldığı ve onlardan söz edildiğinde, bu âyetler karşısında asla sağırlar ve körler gibi davranmazlar.

74. Onlar, şöyle niyazda bulunurlar: "Rabbimiz! Ne olur kerem et: eşlerimiz ve soyumuz bizim için göz aydınlığı olsun ve bizi takvada başkalarına rehber ve onun insanlar arasında yayılmasında öncü kıl!"

75. İşte bu kutlu insanlara, Allah'a kullukta ve hak yolda sabır ve sebat göstermelerine karşılık Cennet'te en üstün makam verilir ve onlar oraya selâm ve hürmetle buyur edilirler;

76. Hem de sonsuzca kalmak üzere. Sürekli oturmak için ne güzel bir yerleşme, ne güzel bir ikamet yeri.

77. De ki: "Duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin ki![18] (Ama ey inkârcılar!) Siz O'nun Mesajı'nı yalanladınız ve bunun günahı yakanızı bırakmayacaktır."

365

17. Allah, Kıyamet Günü yalnızca şirk, küfür ve aslında küfür olan itikadî nifakı ebedî olarak cezalandıracaktır. O, bunların altında kalan günahları dilediği kimse için affeder (Nisâ Sûresi/4: 48). Bir insanı haksız yere öldürmek ve zina etmek küfür, şirk ve itikadî nifakın altında bir günahtır.

Bu sûrenin Mekke'de indiğini nazara aldığımızda, 68'inci âyette geçen cezanın

daha çok dünyevî açıdan olduğunu düşünebiliriz. Allah, şirk karşılığı da dünyada felâketler, mağlûbiyetler, helâk ve hastalıklar gibi cezalar verebilir. Cana kıyma ve zinanın hukukî cezası Medine'de vahyedilmiştir. (Bakara Sûresi/2: 178–179, not 131; 194–195, not 140; Mâide Sûresi/5: 45, not 10; Hac Sûresi/22: 60, not 17; Nûr Sûresi/24: 2–3, not: 1–6) Bununla birlikte, kendilerinden tevbe ile vazgeçilmediği takdirde bütün bu suçlar için Âhiret'teki ceza elbette çok daha çetin olacaktır.

Tevbe, cana kıyma ve zina suçunun dünyadaki cezasını savmaz, ama Allah, tevbe edeni dilerse Âhiret'te affeder.

18. Bediüzzaman hz., dua hakkında şöyle yazar:

> İman, Allah'a ulaşmada duayı bir vesile olarak gerektirdiği gibi, insan fıtratı da onu şiddetle ister. Eğer, "Birçok defa dua ediyoruz, kabul olmuyor. Halbuki âyet (Bakara Sûresi/2: 186), her duaya cevap var buyuruyor." derseniz, şu birkaç noktayı dinleyin:
>
> Duaya cevap vermek ayrıdır, onu kabul etmek ayrıdır. Her duaya cevap verilir, fakat onu kabul etmek, hem duada istenenin aynısını vermek, Cenab-ı Hak'kın hikmetine bağlıdır. Meselâ, hasta bir çocuk doktora "Bana şu ilacı ver!" der. Doktor, söz konusu hastalık ve tedavisi nasıl davranmayı gerektiriyorsa ona göre, ya çocuğun istediğinin aynısını veya ondan daha iyisini verir veya hastalığına zarar olacağı için hiç vermez.
>
> İşte Cenab-ı Hak, Hakîm-i Mutlak, her zaman her yerde hazır, nâzır olduğu için kulun duasına cevap verir. Yalnızlık ve kimsesizlik dehşetini huzuruyla ve cevabıyla ünsiyete çevirir. Fakat insanın hevesine göre davranmaz; hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapar. Dolayısıyla ya duada istenenin aynısını veya daha iyisini verir, ya da hiç vermez.
>
> Hem dua bir kulluktur. Kulluğun karşılığı ise Âhiret'tedir. Dünyevî maksatlar, dua türü ibadetlerin vakitleridir. Yoksa dua ile takip edilen maksatlar, bu kulluğun asıl gayesi değildir.
>
> Meselâ, yağmur namazı ve duası bir ibadettir. Yağmursuzluk, o ibadetin vaktidir. Yoksa o ibadet ve o dua, yağmuru getirmek için değildir. Eğer sırf o niyetle olsa, o dua, o ibadet halis olmadığından kabule lâyık görülmez.
>
> Nasıl ki güneşin batması akşam namazının vaktidir. Hem güneşin ve ayın tutulmaları, "küsuf ve husuf namazları" denilen iki hususî ibadetin vakitleridir. Yani, gece ve gündüzün nûranî âyetleri perdelenmekle azamet-i İlâhiye'yi ilân ettiğinden Cenâb-ı Hak, kullarını o hadiseler üzerine bir nevi ibadete davet eder. Yoksa o namaz, açılması ve ne kadar devam edeceği astronomi hesabıyla belli olan ay ve güneşin açılması için değildir.
>
> Aynen bunun gibi, yağmursuzluk dahi yağmur namazının vaktidir. Ve belâların istilâsı ve zararlı şeylerin tasallutu bazı duaların hususi vakitleridir ki, insan o vakitlerde aczini anlar, dua ile, niyaz ile Kadîr-i Mutlak'ın dergâhına

sığınır. Eğer dua çok edildiği halde belâlar def olunmazsa, denilmeyecek ki "Dua kabul olmadı." Belki denilecek ki, "Duanın vakti henüz bitmedi." Eğer Cenab-ı Hak fazl ve keremiyle belâyı kaldırsa ne alâ; o vakit o duanın da vakti biter.

Demek ki dua, bir kulluk sırrıdır. Kulluk ise, sadece Allah için olmalı. İnsan, aczini ortaya koyup, dua ile O'na yönelmeli, O'na sığınmalı, fakat O'nun rubûbiyetine karışmamalı. Tedbiri O'na bırakmalı, hikmetine itimat etmeli, rahmetini itham etmemeli.

Evet, gerçekte ve açıkça görüldüğü üzere, bütün varlıkların her birinin hususî bir tesbihi, ibadeti, kendine has bir secdesi olduğu gibi, bütün kâinattan dergâh-ı İlâhiyeye giden, bir duadır:

Varlıklar, ya kendilerine verilen kabiliyet ve kapasite diliyle dua ederler –bütün bitkiler ve hayvanların duaları gibi ki, her biri kabiliyet ve kapasite diliyle Feyyaz-ı Mutlak'tan bir şekil talep ederler ve O'nun isimlerinin tecellilerine mazhariyetle gelişme isterler.

Veya varlıklar, hayatî ihtiyaçları diliyle dua ederler. Bütün canlıların güçleri haricindeki zaruri ihtiyaçlarının temini için yaptıkları dua, bu türden duadır. Onlar, bu ihtiyaç diliyle Mutlak Cömert olan Zat'tan hayatlarının devamı için bir nevi rızık hükmünde bazı şeyler isterler.

Veya dua, ıstırar (çaresizlik) lisanıyla yapılır. Çaresiz kalan her bir canlı, tam bir iltica ile dua eder, Rabb-i Rahîmine yönelir.

Bu üç tür dua, bir mani olmazsa daima makbuldür.

Duanın dördüncü türü ki, dua deyince daha çok akla gelen biz insanların duasıdır. Bu da iki kısımdır: Biri fiilî ve hâlî, diğeri kalbî ve kâlî, yani dille yapılanıdır.

Meselâ, bir işin hâsıl olması için gerekli tedbirleri alıp, gerekli sebepleri yerine getirmek fiilî duadır. Sebepleri eksiksiz yerine getirmek, isteneni icat etmek için değildir; belki hâl diliyle onu Cenâb-ı Hak'tan istemek, O'nun razı olacağı bir vaziyet almak demektir. Meselâ çift sürmek, hazine-i rahmet kapısını çalmaktır. Bu tür fiilî dua, Mutlak Cömert olan Zât'ın Zâtî ismine yönelik olduğundan, genellikle kabul görür.

İkinci kısım ise, kalbden dille yapılan duadır. İnsan, bu dua ile elinin yetişmediği, gücünün yetmediği bazı şeyleri Allah'tan ister. Bu duanın en önemli yanı, en güzel gayesi, en tatlı meyvesi şudur: Dua eden insan anlar ki, Birisi var, onun kalbinden geçenleri bile işitir, her şeye gücü yeter, onun her bir arzusunu yerine getirebilir; güçsüzlüğüne merhamet, yoksulluğuna medet eder.

İşte ey âciz insan ve ey fakir beşer! Dua gibi hazine-i rahmetin anahtarı ve tükenmez bir kuvvetin kaynağı olan bir vesileyi elden bırakma. Ona yapış, insanlığın en yüksek mertebesine çık, bir sultan gibi bütün kâinatın dualarını kendi duan içine al ve bütün kâinatın, bütün varlıkların vekili bir kul gibi ve kâinatın en güzel kıvamda bir modeli ol. (*Sözler*, "23. söz, Birinci Mebhas, Beşinci Nokta")

26. ŞUARÂ SÛRESİ

227 âyetten oluşan Sûre, ismini 224'üncü âyetinde geçen *şuarâ* (şairler) kelimesinden alır. Sûre, Mekkeli müşriklerin Peygamber Efendimiz'in şair ve Kur'ân'ın da şiir olduğu iddialarını reddeder. O dönemde Mekkeliler nezdinde şair, cinlerle alâkası bulunan ve şiir güçlerini cinlerden alan insandı. Mekke döneminin ortalarında, müşriklerin İslâm'ın yayılması karşısında şok şiddetli bir saldırı ve mazeretler üretme kampanyası başlattıkları bir dönemde inen Sûre, onların bütün iddia ve itirazlarına da cevap verir. Bir yandan da, Kur'ân'ın hak olduğu konusunda kâinattan ve tarihten çok çeşitli deliller serdeder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. (Sûre'ye dahil olarak gelecek bütün) bu sözler, gerçeği açıklayan ve Hak'tan geldiği apaçık ortada olan Kitab'ın âyetleridir.

3. Öyle görünüyor ki, o insanlar iman etmiyorlar diye üzüntüden neredeyse kendini helâk edeceksin.

4. Eğer dilemiş olsak, üzerlerine gökten öyle bir delil (mucize) indiririz ki, onun karşısında ister istemez boyun büker ve inanmak zorunda kalırlar.[1]

5. Ne zaman kendilerine Rahmân'dan yeni bir öğüt, bir talimat ve ikaz gelse, mutlaka hoşnutsuzluk içinde ona arkalarını dönüp uzaklaşıyorlar.

6. Hep böyle, inatla karşı çıkıp yalanladılar; ama alay edip durdukları şey gerçekte ne imiş, pek yakında öğreneceklerdir.

7. Hiç yeryüzüne bakmazlar mı ki, orada çift çift nice güzel bitki bitiriyor, gün yüzüne nice yeni hayat çıkarıyoruz?

8. Hiç kuşkusuz bunda bir delil, alınacak bir ders vardır. Buna rağmen onların çoğu, (o delile ve derse gözlerini, kulaklarını kapamakta ve) iman etmemektedirler.

9. Fakat şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz, O'dur Rahîm (izzet ve ululuk sahibi ve mutlak galip, izzetine dokunan her kim olursa olsun onu cezalandırmaya gücü yeten; özellikle iman edip Kendisine yönelen kullarına karşı da hususî rahmeti pek bol olan).

10. Hani, Rabbin Musa'ya nida etmiş ve şöyle buyurmuştu: "O zalim topluluğa git.

11. "Firavun'un halkına. Artık Bana saygı duyup, küfür ve isyandan, dolayısıyla azabımdan halâ sakınmayacaklar mı?"

12. Musa, şöyle karşılık verdi: "Rabbim, korkarım ki beni yalanlarlar.

13. "Benim de göksüm daralır ve gereken tahammül ve müsamahayı gösteremeyebilirim; dilim de tutulur (da, Mesajı'nı onun gerektirdiği fesahat ve selâsette anlatamayabilirim). Bu bakımdan ne olur, Harun'u da risaletle şereflendir!

14. "Ayrıca, bana karşı bir de suçlamaları var,[2] bu bakımdan, endişe ederim ki beni öldürürler de (vazifemi hakkıyla yapamayabilirim).

15. "Asla!" buyurdu Allah: "(Sana hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Bununla birlikte, Harun'u da rasûl kıldım.) Şimdi siz, (destek olarak sana verdiğim ve daha da vereceğim) delillerimizle (mucizelerimizle)[3] gidin. Elbette Biz de sizinle beraberiz ve olup bitecek her şeyin takipçisi olacağız.

16. Gidin o Firavun'a ve şöyle deyin: "Biz, Âlemlerin Rabbi'nden bir mesajla gelmiş bulunuyoruz.

17. "İsrail Oğulları'nı serbest bırakacaksın, bizimle gelecekler."

18. "Öyle mi?" dedi Firavun, "Biz seni daha bebekken alıp yetiştirmedik mi ve ömrünün pek çok yıllarını bizim yanımızda geçirmedin mi?

19. "Sonra da bildiğin o fena işi yaptın[4] ve artık ispat ettin ki, sen gerçekten bir nankörsün."

20. "Ben," diye cevap verdi Musa, "evet o işi yaptım, ama bilmeden, farkına varmadan yaptım.

21. "Sonra da, sizinle beraber bulunmaktan çekinip kaçtım.[5] Neticede Rabbim bana her konuda doğru hüküm verme, doğru ile yanlışı ayırabilme kabiliyeti bahşetti ve beni elçilerden kıldı.

22. "Başıma kaktığın o iyilik (bebekken beni yetiştirmiş olmanız) ise, bir iyilik değil, İsrail Oğulları'nı köleleştirmiş olmandan dolayıydı."

23. Firavun, "Âlemlerin Rabbi de neyin nesi?" dedi.

24. Musa, cevap verdi: "Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki her şeyin Rabbidir; eğer gerçeği anlama niyetinde iseniz, böyledir."

25. Firavun, çevresindekilere (alayı alaylı), "Ne dediğini işitiyorsunuz değil mi?" diye sordu.

26. Musa, (aldırmadan, tartışmaya girmeden) devam etti: "O, sizin de Rabbinizdir, sizden önceki bütün atalarınızın da Rabbidir."

27. Firavun, (yine etrafındakilere dönerek): "Size gönderilen bu elçi var ya, gerçekten bir deli!" dedi.

28. Musa, (yine aldırmadan) devam etti: "O, doğunun, batının ve bu ikisi arasında yer alan her şeyin de Rabbidir. Eğer gerçekten düşünüp akledebiliyorsanız, böyledir."

29. Firavun, tehdide başvurdu: "(Bak Musa,) eğer benden başka bir ilâh edinecek olursan, var ya, hiç şüphen olmasın ki seni zindana tıkarım."[6]

30. Musa, "Sana (söylediklerimin

doğruluğunu ispat eden) apaçık bir delille gelmiş olsam da mı?" diye karşılık verdi.

31. "Haydi, doğruyu söylüyorsan, o zaman göster o delilini!" dedi Firavun.

32. Bunun üzerine Musa asâsını yere bırakıverdi. Bir de ne görsünler: Asâ, her haliyle büyük bir yılan oluvermiş.

33. Bir de, sağ elini koynundan çıkarıverdi ki, bakanların gözlerini kamaştıracak derecede parlak mı parlak!

34. Firavun, (meseleyi) etrafındaki ileri gelenlere (idare ve danışma heyetine sundu ve) "Bu adam, gerçekten çok bilgin bir büyücü!" dedi.

35. "Yaptığı büyülerle sizi yerinizden, yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Bu durumda ne tavsiye edersiniz?"

36. (Meseleyi aralarında görüşen heyet, Firavun'a şu mütalâada bulundu:) "Onu ve kardeşini bir süre burada alıkoy ve bu arada bütün şehirlere ulaklar sal.

37. "Ne kadar bilgin, usta büyücü varsa toplayıp sana getirsinler."

38. Derken, kararlaştırılan malûm (bayram) gününde[7] (Musa ile karşılaşmak üzere) bütün büyücüler bir araya toplandı.

39. Halk da, "Haydi, gelmiyor musunuz?" diye davet edildi.

366-367

1. Allah dilemiş olsaydı, meselâ ismini yıldız veya yıldız benzeri harflerle göğün yüzüne yazabilirdi veya İsrail Oğulları'nı ahitlerini yerine getirmeye zorlamak için Tur Dağı'nı kaldırıp üzerlerinde tuttuğu gibi (Bakara Sûresi/2: 63), insanları herhangi bir şekilde inanmaya mecbur edebilirdi. Fakat bu, kibrine, zulmüne, yanlış bakış açısı ve nefsaniyetine mağlûp olmayan herkes için imanın kâinattaki ve bizzat insandaki, insan hayatındaki delillerinin ve ayrıca Cenab-ı Allah'ın takdim buyurduğu delillerin yeterince fazla ve ikna edici olduğu bir durumda, insana verilmiş bulunan iradeyi yok saymak ve imtihan sırrını iptal etmek olurdu.

Allah, insanı çok farklı melekelerle, kabiliyetlerle yaratmış ve ona irade, yani seçme hürriyeti vermiştir. Ayrıca, onu inanma ve ibadet etmeye eğilimli yaratmıştır. Bunun yanısıra, kâinat ve insan, baştan sona Allah'ı gösteren apaçık işaretlerle doludur. Her insanın hayatında da ona "Allah" dedirtecek, vicdanının sesini duyuracak o kadar çok hadise cereyan eder ki! Bütün bunlardan ayrı olarak Allah (c.c.), insanlık tarihi boyunca her biri Allah hakikatinin en canlı şahidi olan çok sayıda peygamber göndermiş ve onların peygamber olduğunu gösteren onca açık delilin yanısıra, bir de onlara mucizeler lütfetmiştir. Kısaca Allah (c.c.), insan aklına imanın bütün kapılarını açar, ama irade verdiği, seçme hürriyeti tanıdığı insandan bu iradeyi ve seçme hürriyetini almak manâsına gelecek şekilde onları imana zorlamaz. Küfür, inanmak için yeterli delilin olmamasından kaynaklanmaz; tam tersine kibrine, cehaletine, zulmüne, yanlış

bakış açışına, şartlanmışlığına ve nefsaniyetine mağlûp olan insanın bu delilleri bilerek örtmesinden kaynaklanır. Geçmişte helâk edilen kavimlerin açık tarihleri, bunu apaçık göstermektedir. Onlar, onca delilin yanısıra istedikleri farklı mucizeler de kendilerine gösterildiği halde hem inkârda, hem de her biri helâk sebebi zalimliklerinde, ağır günahlarında ısrar etmişlerdir. (Meselâ, bkn. A'râf Sûresi/7: 73–79)

2. Burada Hz. Musa (a.s.), Mısır'da iken bir yerli Mısırlıyı hataen öldürmesi hadisesine atıfta bulunmaktadır. (Kasas Sûresi/28: 15).

3. Bu mucizeler için bkn. A'râf Sûresi/7: 106–108, 130–135.

4. Hz. Musa'nın Mısır'da iken kazaen bir Mısırlıyı öldürdüğü olayı hatırlatıyor. (Kasas Sûresi/28: 15)

5. Bu kaçma, can korkusuyla kaçma değil, bir bakıma, artık Firavun sarayında kalmaktan Allah adına endişe edip, O'na doğru bir seyahat olarak alınmalıdır. Çünkü âyette de açık olduğu üzere bu firar, Hz. Musa'ya risalet kapısını açmıştır.

> Herhangi bir şeyden kaçma ve uzaklaşma manâlarına gelen *firar*; erbabınca, halktan Hak'ka seyeran etmenin, gölgeden asla ilticada bulunmanın, damlayı bırakıp deryaya yönelmenin, zerreden vazgeçip güneşe teveccühün ve benlikten sıyrılıp vücudu Hak şuaları içinde eritmenin unvanı olmuştur ki, onu insanın "seyr-i kalbî" ve "seyr-i ruhanî"sine işaret eden: "Kaçıp Allah'a sığınınız" (Zâriyât Sûresi/51: 50) meâlindeki âyetle irtibatlandırmak mümkündür.
>
> İnsan, imanı hesabına beden ve cismaniyetin öldürücü atmosferinden uzaklaştığı ölçüde Allah'a yaklaşmış ve kendine karşı da saygılı ve anlayışlı davranmış sayılır. Böyle bir firarî ve Hak mültecîsinin nasıl payelendirildiğini, o kapının sadık bir bendesi olan Hz. Musa (Alâ Nebiyyinâ ve aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'den dinleyelim: "*Sizinle beraber bulunmaktan korkup kaçtığım için Rabbim bana hakimiyet lütfetti ve beni mürselînden kıldı.*" (Şuarâ Sûresi/26: 21) diyen Hak nebîsi, zevk ve vuslata, hilâfet ve kurbete varan yolun firardan geçtiğine dikkati çekiyor ve peygamberane iradelere öncülük yapıyor.
>
> Avamın firarı, varlığın dağdağasından, masıyetin çirkinliğinden Allah'ın üns ve gufranına sığınma şeklinde olur. Bunlar gözlerini her açıp kapayışlarında: "*Yarlığa Rabbim ve merhamet buyur, buyur ki, Sen merhameti en hayırlı olansın!*" (Mü'minûn Sûresi/23: 118) âyetini okur. Ve oturur-kalkar: "Rabbim, işleyegeldiğim şeylerin şerrinden sana sığınırım!" der inlerler.
>
> Havassın firarı, sıfatlardan sıfatlara, sırdan şuhûda, rüsûmdan (merasim, ibadetlerin sırf zahirî yanı) usûle ve nefsanî duygulardan ruhanî ihsaslaradır ki: "Allah'ım, Sen'in gazabından rızana, ukûbetinden (cezalandırma) affına sığınırım!" sözleri, onların her zamanki vird-i zebanlarıdır (dillerinin tekrarı).
>
> Haslar üstü hasların firarı ise, sıfattan Zât'a ve Hak'tan yine Hak'kadır ki, her zaman: "Sen'den yine Sana sığınırım!" der, heybet ve mehabet soluklarlar. (*Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 1, "Firar")

6. Firavun, idaresi altındaki herkesin en büyük rabbi olduğu iddiasında idi (Naziât Sûresi/79: 24). Halk üzerinde dilediği gibi hükmediyordu. Hz. Musa (a.s.), Allah'ı Firavun'un, adamlarının, hepsinin atalarının, herkesin ve her şeyin Rabbi olarak takdim buyurunca, hakimiyetinin tehdit altına girdiğini hissetti. Bu bakımdan, her diktatörün yaptığı gibi tehdide yöneldi. Bundan da öte, kendisini ilâh da ilan etti. Rab olmanın Ulûhiyet'in, yani ilâh olmanın bir boyutu, bir hususiyeti olduğunu ve ancak ilâh olanın rab olabileceğini kavramış olmalıydı ki, böyle yaptı. Firavun insanlar üzerinde ilâhlık ve rablık iddiasına rağmen, o dönemde Mısırlılar kâinat üzerinde hakim ve idareci pek çok "tanrı"ya tapıyorlardı ve bizzat Firavun da, aynı şekilde pek çok "tanrı"ya ibadet etmekte idi (A'râf Sûresi/7: 127).

Rab olma (Rubûbiyet), itaat ister; Ulûhiyet ise, daha çok ibadet ister. Cenab-ı Allah (c.c.), mutlak ve eksiksiz ilim, irade ve kudret sahibi olarak bütün varlıkların ilâhıdır ve Allah olduğu için ibadet edilmeye lâyıktır, Kendisine ibadet edilmelidir. Her türlü ibadet ancak O'na yapılır, peygamberler dahil başka hiçbir varlığa ibadet edilmez; ibadet manâsında bir davranış sergilenmez. Mutlak Rubûbiyet de yine O'na aittir. O, yaratan, yaşatan, idare eden, besleyen, yani Rab olarak bütün bir kâinat ve tek tek her varlık üzerinde mutlak hakimiyet ve otorite sahibidir. İnsanlar üzerinde de mutlak hakimiyet yine O'na aittir. Şu kadar ki O, insanlara ve cinlere irade verdiği için onları Kendisi'ne mutlak itaate zorlamamış, itaatten sorumlu tutmakla birlikte, sonucuna katlanmak kaydıyla itaat edip etmemeyi iradelerine bırakmış ve yaptıklarından sorumlu tutulmak kaydıyla, hayatlarında bu iradelerini kullanabilecekleri sınırlı bir sahayı da onlara bahşetmiştir.

7. Bkn. Tâ-Hâ Sûresi/20: 59.

40. "Bekliyoruz ki, büyücüler galip gelsin ve inanç hususunda biz de onlara tâbi olalım."[8]

41. Derken, büyücüler karşılaşma yerine geldi ve Firavun'a, "Eğer galip gelirsek herhalde bize büyük bir mükâfat verilir!" dediler.

42. "Tabiî," dedi Firavun, "o zaman benim gözdelerimden olacaksınız."

43. (Müsabakaya geçildi ve) Musa büyücülere, "Haydi, ortaya ne koyacaksanız koyun!" dedi.

44. Ellerindeki ipleri ve değnekleri yere bıraktılar ve "Firavun'un gücü ve izzeti hakkına, galip gelen biz olacağız!" dediler.

45. Sonra da Musa asâsını yere bırakıverdi. Bir de ne görsünler, büyücülerin ortaya koyduğu bütün göz boyayıcı şeyleri yutuyor.

46. Büyücüler hemen secdeye kapandılar.

47. "Âlemlerin Rabbi'ne iman ettik!" dediler.

48. "Musa'nın ve Harun'un Rabbine!"

49. "Ben size izin vermeden O'na inanmak ha?" diye (çıkıştı) Firavun: "Anlaşıldı, Musa sizin ustanızmış; büyüyü size o öğretmiş! Görürsünüz siz! Andolsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kesecek ve hepinizi asacağım!"

50. "Hiç önemi yok!" dediler, "Nasıl olsa Rabbimize dönüyoruz.

51. "Umarız ki, (Musa ve Harun ile getirdikleri Mesaj'a) ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimiz günahlarımızı affeder."

52. (Hadiseler bir noktaya geldi ve nihayet) Musa'ya, "Kullarımı gece yola çıkar; arkadan sizi mutlaka takip edecekler." diye vahyettik.

53. Bu arada Firavun, asker toplamak üzere bütün şehirlere görevliler saldı.

54. "Esasen bunlar, çok küçük ve sefil bir topluluktur!" diyorlardı.

55. "(Cirimlerine bakmadan,) bizi öfkelendiriyorlar.

56. "Ama biz, elbette uyanık ve tedbirli büyük bir topluluğuz."[9]

57. Böylece Biz onları, o çok güzel bağlardan, bahçelerden ve akıp duran su kaynaklarından çıkardık;

58. Onca hazinelerden, servetlerden, kendilerince çok değerli o yüksek makam ve mevkilerden de.

59. Her şey, işte böyle cereyan etti. Sonunda, benzer büyük nimetleri İsrail Oğullarına bahşettik.[10]

60. Derken Firavun'un ordusu, güneş doğup ortalığı aydınlatırken, (geceden yola çıkmış bulunan) İsrail Oğulları'nı takibe koyuldu.

61. İki topluluk birbirlerini görecek mesafeye gelince Musa'nın beraberindekiler, "Eyvah, yakalandık!" dediler.

62. "Asla!" dedi Musa, "Rabbim muhakkak benimledir; bana kurtuluş yolunu gösterecektir."[11]

63. Biz de Musa'ya, "Asânla denize vur!" diye vahyettik. Musa vurur vurmaz deniz yarıldı ve sular, (koridor benzeri açılan yolun iki yanına) birer büyük dağ gibi yığıldı.

64. Ötekileri (Firavun'un ordusunu da) oraya yaklaştırdık.

65. Musa'yı ve beraberinde bulunan herkesi kurtardık.

66. Ardından, diğerlerini suda boğduk.[12]

67. Bütün bu (olup bitenlerde) hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. (Ey Rasûlüm, kavminden çoğu iman etmiyor diye üzülme.) Gerçek şu ki, (gördükleri onca mucizeye rağmen, bu kıssada sözü edilen Firavun halkının da, Musa'nın kavminin de) çoğu mü'min değildi.

68. Şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz (her işte üstün ve mutlak galip, izzetine dokunan herkesi kahretmeye mutlak kadir), O'dur Rahîm (özellikle mü'min kullarına karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olan).[13]

69. Onlara İbrahim'in (hayatındaki şu önemli) hadiseleri de oku, anlat:

70. İbrahim, bir gün atasına ve halkına hitaben, "Nedir bu taptıklarınız böyle?" dedi.[14]

71. "(Bildiğin gibi) biz, (tahtadan ve taştan yapılmış da olsalar) birtakım putlara tapıyoruz; (ilâhlarımız oldukları için) önlerinde eğilmeye de devam edeceğiz." diye cevap verdiler.

72. İbrahim sordu: "Onlara dua ettiğinizde, onlar sizi duyuyor mu?

73. "Veya (taptığınızda) size bir fayda, (tapmadığınızda) zarar verebiliyor, (ya da gerektiğinde) sizden bir zararı giderebiliyorlar mı?"

74. "Hayır" dediler, "ama biz, babalarımızı, dedelerimizi hep böyle yaparken bulduk."[15]

75. "Öyle de, nelere taptığınıza şöyle bir bakmaz mısınız?" dedi İbrahim.

76. "Eski atalarınızdan beri tapageldiğiniz şeylere?

77. "Görüyorum ki, taptığınız o şeylerin hepsi bana düşmandır;[16] ancak Âlemlerin Rabbi başka.

78. "O ki, beni yarattı ve bana her konuda takip etmem gereken yolu gösterir, beni faydama olan şeylere yöneltir.

79. "O'dur acıktığımda beni doyuran, susadığımda susuzluğumu gideren; (yiyeceğimi de, içeceğimi de yaratan O'dur).

80. "Hastalandığımda O'dur bana şifa veren.

81. "O'dur bana ölümü verecek ve sonra da beni diriltecek olan.

82. "O büyük Hesap Günü'nde günahlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur.[17]

83. (İbrahim, dua ve münacata yöneldi:) "Rabbim, bana hikmet ve her konuda doğru hüküm ve karar verebilme kabiliyeti bahşet; beni salih kullarının arasına kat.

8. Firavun'un adamları, Hz. Musa'nin getirdiği İlâhî mesajın halk üzerinde tesir yapmaması için büyücüleri galip gelmeye teşvik ediyor ve yüreklendiriyorlardı. Gayeleri, halkın gözündeki mevkilerini korumak, resmî sistemi ve idarelerini muhafaza etmekti.

9. Firavun'un yaptırdığı bu propaganda, onun güç ve korkusuzluk gösterisi altında saklı derin korkusunu ortaya koymaktadır. Bir yandan, bütün şehirlere görevliler çıkarıp asker topluyor, bir yandan da İsrail Oğulları'nın çok küçük ve zayıf oldukları propagandasını yayıyordu. Böylece, halkın kendisi gibi güçlü bir kralın, köleleştirdiği ve uzun zamandır işkenceler altında ezdiği bir halktan korktuğunu bilmesinin önüne geçmek istiyordu.

10. Âyet, İsrail Oğulları'nın nihaî zaferine, Hz. Davud ve Hz. Süleyman zamanında ulaştıkları medeniyet seviyesine işaret etmektedir. Kur'ân, bu âyetle nihaî neticeyi haber verdikten sonra, gelecek âyetlerde yeniden Firavun ve ordusunun başına gelenleri anlatmaya geçmektedir.

11. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Hicret esnasında yanında Hz. Ebû Bekir (r.a.) olduğu halde Sevr mağarasına sığındığında, kendisini takip eden Mekkeli müşriklerden bir ekip mağara ağzına kadar geldi. Hz. Ebû Bekir endişe izhar edince Peygamber Efendimiz (s.a.s), "Üzülme, Allah bizimledir!" buyurmuştu (Tevbe Sûresi/9: 40). Benzer durumlarda Peygamber Efendimiz'le Hz. Musa'nın ortaya koyduğu davranış biçimi özde aynı olmakla beraber, birtakım manâlı farklılıklar da ihtiva etmektedir. Meselâ:

Hz. Musa (a.s.), kendisi adına konuşur, yani "*Rabbim muhakkak benimledir; bana kurtuluş yolunu gösterecektir.*" derken, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, "*Allah bizimledir!*" diyerek, Hz. Ebû Bekir'i sözüne dahil etmekte, hattâ ümmeti adına konuşmaktadır. Bu, peygamberlik ve liderlik mevzuunda Hz. Musa'nın konumunun biraz farklı olduğunu gösterirken, Efendimiz'in liderliğinin ve İslâm'ın bu konudaki kuralının bütün toplumu kuşattığı ve âdeta toplumu kendisinin lideri, rehberi kıldığını ima eder. Bundandır ki Kur'ân, modern devletlerin yerine getirdiği kamu görevlerini ortak vazife olarak toplumun kendisine yükler. İslâm'da paylaşma, ortak sorumluluk alma, yardımlaşma ve istişare esastır. Peygamber Efendimiz'in sözü, Hz. Ebû Bekir'in büyüklüğünü ve O'na olan yakınlığını da göstermektedir.

Hz. Musa (a.s.), Cenab-ı Allah'tan "*Rabbim*" diyerek kendi adına ve O'nun kendisiyle olan hususî münasebeti noktasında söz etmektedir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm ise, Cenab-ı Allah'tan, O'nun bütün isimlerinin manâsını içine alan has ismi "*Allah*" olarak söz etmektedir. Bu da göstermektedir ki, O'nun Allah ile olan münasebeti evrenseldir ve bütün varlıkları temsil etmektedir. Ayrıca bu, O'nun misyonunun da evrensel olduğunu gösterir.

Hz. Musa, "*Rabbim ... bana kurtuluş yolunu gösterecektir.*" diyerek, O'ndan

beklediği yardımı gelecek zamanla ifade etmiştir. Efendimiz ise, "*Allah bizimledir!*" diyerek, O'nunla münasebetinin ve O'ndan beklentilerinin her zaman için aynı olduğunu ve zamanla kayıtlı bulunmadığını ortaya koymuştur.

Şu kadar ki, burada âyetlere dayalı olarak yaptığımız karşılaştırmanın en büyük beş peygamberden ikisi arasında olduğu, dolayısıyla onların seviyelerine göre değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

12. Ayrıntı için bkn. A'râf Sûresi/7: 103–137; Yunus Sûresi/10: 75–93; Tâ-Hâ Sûresi/20: 9–79.

13. Bu son iki âyet 8 ve 9'uncu âyetlerle aynı olup, Sûre'nin bir bakıma etrafında döndüğü aynı gerçeği vurgulamaktadır. Şu kadar ki, 8'inci âyet Mekke müşriklerinden, 67'nci âyet ise geçmişte yaşayıp gitmiş bir topluluktan, Firavun halkından söz ettiği için ona göre bir meal tercih ettik. Âyetler, bir yandan küfür ve zalimlikte direttikleri gibi, İslâm'ın tebliğinin ve insanların inanmasının önüne de geçmeye çalışan inkârcıları tehdit etmekte, bir yandan da mü'minlere teselli verip, onları cesaretlendirmektedir. İnkârcıların sayıca çok olması bizi yanlış düşünmeye sevk etmemelidir. Mü'minler Allah yolunda ve O'nun dinine yardımda sabrettikleri sürece âkıbet hem dünyada, hem Âhiret'te onların olacaktır. Çünkü Allah Azîz'dir; mutlak onur sahibidir, Kendisi'ne savaş açanları cezalandıracak, yok edecek güçtedir; mü'minlere karşı da hususî merhameti pek boldur.

14. İbrahim'in atası Âzer, İbrahim'in kavmi ve inançlarıyla ilgili olarak bkn. En'âm Sûresi/6: 74, not 16; Tevbe Sûresi/9: 114, not 24.

15. Bu, çok tipik bir insan tabiatıdır. İnsanın, yanlış da olsa yerleşmiş kabul ve âdetleri terk etmesi çok zordur. O, yaptığı şeylerin bir gerçeğe dayanıp dayanmadığı, rasyonel olup olmadığı konusunda düşünmek istemez. Oysa İslâm, insan düşüncesine hürriyet getirmiş ve insanı ön yargılardan, kör taklitten, ataperestlikten kurtarmaya yönelmiş ve gerçekleri bütün açıklığıyla ortaya koyduğu gibi, insan düşünce ve iradesinin önündeki engelleri de kaldırmayı hedeflemiştir. 1940'larda New York İlimler Akademisi'nin başkanı olan A. Cressy Morrison, sözünü ettiğimiz tipik insan tabiatına dikkat çeker ve şöyle der:

> Hayat için gerekli bütün unsurların bir gezegende aynı anda tesadüfen bir araya gelmesi mümkün değildir. Yerin büyüklüğü, güneşle arasındaki mesafe, hayat için gerekli ısının derecesi ve güneşin hayata sebep şuaları, yer kabuğunun kalınlığı, yerdeki su, karbondioksit ve nitrojen miktarı, insanın ortaya çıkması ve hayatta kalması –bütün bunlar, bir düzene, maksada, maksatlı bir yapıma ve matematik kanunlarına göre aynı anda bir gezegende tesadüfen bulunamayacakları gerçeğine işaret etmektedir. İhtimal hesaplarına göre böyle bir şeyin mümkün olması, milyarda bir bile değildir. Yığın yığın olgular karşısında ve kendisi de maddî olmayan zihnimizin özelliklerini tanıdığımızda bu

kadar delili bir tarafa bırakıp, her şeyi milyarda birlik bir tesadüfe vererek, biz ve başka her şey tesadüf sonucu olduk demek mümkün müdür?

Her şeyin tesadüfen olduğunu kabul etmek demek, 999.999.999'u bir tarafa bırakıp 1'i almak veya 1'i 999.999.999'a tercih etmek demektir. (Acaba insan böyle bir tercihi, mesele menfaat veya zararıyla alâkalı olduğunda yapar mı? A.Ü.) Bilim, sözünü ettiğimiz gerçekleri ve daha sayısız gerçeği inkâr edemiyor; matematikçiler, sözünü ettiğimiz rakamın doğru olduğunu söylüyor. Buna rağmen, yerleşmiş kabul ve inançları atamayan insan zihninin inatçı direnişiyle karşılaşıyoruz. Eski Yunanlılar, yeryüzünün küre şeklinde olduğunu biliyorlardı; fakat batılıların bunu kabulü için 2000 yıl geçmesi gerekti.

Yeni fikirler muhalefet, alay ve karalama ile karşılaşır, ama gerçek var olmaya devam eder. (Morrison, 99–100)

16. Yani, "Eğer ben onlara tapacak olursam, bu beni dünyada hüsrana uğratacağı gibi, Âhiret'te de onlar benim onlara tapmış olmamı reddedecek ve bana cephe alacaklardır."

17. Peygamberler dahil herkes, Allah'ın rahmet ve affına muhtaçtır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle dua ederlerdi:

Allah'ım, Sen'den, muzır bir şeyin vereceği zarara ve saptırıcı bir fitneye uğramaksızın kazaya rıza, ölümden sonra rahat bir hayat, Cemaline bakma lezzeti ve Sana kavuşma şevki istiyorum. Zulmetmekten de zulme uğramaktan da, düşmanlık etmekten de düşmanlığa maruz kalmaktan da, hata işlemek ve bağışlanmayacak bir günaha girmekten de Sana sığınırım. Eğer beni kendime bırakacak olursan, zayıflığa, muhtaçlığa, günahkârlığa ve hataya bırakmış olursun. Ancak Sen'in rahmetine dayanıyorum Allah'ım; günahlarımı affet, çünkü onları ancak Sen affedersin. Tevbemi kabul et, çünkü Sen tevbeleri çok kabul edensin, tevbe edenlere hususî rahmet ve merhameti pek bol olansın. (İbn Hanbel, 5: 191)

O'nun bu duası, tabiî ki Allah Rasûlü'nün günah işlediği manâsına gelmez. Fakat bu ve benzeri duaları, O'nun Allah'a olan kulluğunun derinliğini ve ondaki mesuliyet şuurunu göstermektedir. O, kendisini Allah'ın sıradan bir kulu olarak görürdü. Bir defasında da, "Hiç kimse, Allah'ın rahmeti olmadan amelleriyle Cennet'e giremez." buyurmuşlardı. "Sen de mi ya Rasûlellah?" diye sorulduğunda, "Evet, ancak Allah'ın beni mağfiret ve rahmetiyle sarıp sarmalamış olması başka." cevabını vermişlerdi. (Buharî, "Rikak", 18)

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, günde yetmiş, bazen yüz defa Allah'tan bağışlanma dilerdi. Peygamber'in kendisini hata eder görmesi O'nun büyüklüğündendir; ama bu, bizim hiçbir zaman peygamberleri hata eder görmemizi gerektirmez. Çünkü onlar masumdur ve masumiyet, peygamberliğin esaslarındandır.

84. “Bana gelecek nesiller arasında hayırla anılmamı nasip buyur.[18]

85. “Ve beni içinde nimetlerin kaynadığı Cennet’in mirasçılarından kıl.[19]

86. “Atamı da bağışla; çünkü o, sapıp gitmişler içinde bulunuyor.[20]

87. “Beni rüsvay etme insanların diriltilip bir araya toplanacağı gün;

88. “Fayda vermeyeceği gün ne malın, ne çocukların;

89. “Ancak fayda vereceği Allah’a tertemiz ve her türlü (manevî) hastalıktan uzak bir kalble gelen bir kişi olmanın.”

90. O gün Cennet, kalbleri Allah’a karşı saygıyla dopdolu olan ve O’na itaatsizlikten, dolayısıyla O’nun azabından sakınanlar için yaklaştırılır;

91. Alevli Ateş ise azgın isyankârlar için yayılıp açılır.[21]

92. Ve onlara seslenilir: “Nerede o dünyada iken taptıklarınız,

93. “Allah’tan başka? Şimdi size bir yardımları dokunuyor mu, en azından kendilerine olsun faydaları var mı?”

94. Sonra, hepsi baş aşağı Cehennem’e fırlatılır; o (kendilerine tapılan putlar, önlerinde eğilinen tağutlar) ve o sapkın isyankârlar;

95. Ve bütün İblis orduları.

96. Orada birbirlerini suçlamaya başlarlar. (Sapkın isyankârlar, diğerlerine) der:

97. “Allah’a yemin olsun, gerçekten biz besbelli bir sapıklık içindeydik.

98. “Sizi Âlemlerin Rabbi ile bir tutuyorduk.

99. “Ama bizi saptıranlar, hep o hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular oldu.

100. “Gayri bir şefaatçimiz de yok;

101. “Ne de candan bir dostumuz.

102. “Ne olur, bize bir şans daha tanınsa da dünyaya döndürülsek; o zaman mutlaka mü’minlerden oluruz!”

103. Bütün bu olup bitenlerde (İbrahim’in yaşadıklarında) elbette çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü’min değildi.

104. Şüphesiz ki senin Rabbin, O’dur Azîz, O’dur Rahîm.

105. Nuh’un halkı da (Nuh’u yalanladı ve O’nu yalanlamakla bütün) rasûlleri yalanlamış oldular.

106. Kardeşleri Nuh onlara şu tebliğde bulunmuştu: “Allah’a gönülden saygı duymalı ve O’na isyandan, dolayısıyla O’nun azabından sakınmalı değil misiniz?

107. “Şüphesiz ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

108. “O halde artık Allah’tan korkun, O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

109. “Ben, bu davetim karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretimi verecek olan ancak Âlemlerin Rabbi’dir.[22]

110. “Artık Allah’tan korkun, O’na

karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

111. "Şimdi, seni izleyenlerin toplumun en süflîleri olduklarını görüp dururken sana inanmamızı nasıl beklersin?" dediler.[23]

370

18. Kur'ân, Cenab-ı Allah'ın Hz. Zekeriya, Yahya, İsa, İbrahim, Musa ve Harun peygamberler için sonraki nesiller arasında iyi, yüce ve hayırlı bir nam bıraktığını ifade buyurur (Meryem Sûresi/19: 50). Yani Allah (c.c.), onları (ve bütün diğer peygamberleri) inanç, düşünce ve yaşayışta izlenmesi gereken en büyük örnekler kılmıştır. Onların ortaya koyduğu örnek, sonraki nesilleri de iyiliğe, hayra ve güzelliğe sevketmiş ve sevketmeğe de devam etmektedir. Bu sebeple, "Sebep olan yapan gibidir." kuralınca, peygamberlerin sevap defterleri devamlı kabarmaktadır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyururlar: "Kim, İslâm'da güzel bir yol, iyi bir çığır açarsa, onun sevabı ve daha sonra o yolda gidenlerin sevabı, yapanlardan eksiltilmemek üzere ona da verilir. Kim de İslâm'da kötü bir yol, bir çığır açarsa, onun ve o yolda gidenlerin vebali, yapanlardan eksiltilmemek üzere onun sırtına yüklenir." (Müslim, "Zekât", 69; İbn Mace, "Mukaddime", 203)

19. Cennet'e mirasçı olmayı isteme, şu manâlara gelir: (1) Miras, en kolay kazanç yoludur. Dolayısıyla bu dua, "Rabbim, ben amellerimle Cennet'i hak edemem; Sen, fazl u kereminden ve rahmetinden beni Cennet'e koy!" demektir. (2) Bazı rivayetlerde, "Herkes için hem Cennet'te hem de Cehennem'de ayrılmış bir yer vardır. Eğer bir kişi ölür ve Cehennem'e giderse, Cennetlikler onun Cennet'teki yerine mirasçı olur." buyurulmaktadır.

20. Hz. İbrahim'in Âzer için bu bağışlanma dilemesi, ona bir zaman söz vermiş olduğu içindir (Meryem Sûresi/19: 47). Fakat kendisine Âzer'in bir kâfir olarak ölüp, ebedî azaba müstehak olduğu bildirilince, O bu duasından vaz geçti (Tevbe Sûresi/9: 114). Allah, şöyle buyurur: *Şirk içinde ölüp de o Kızgın Alevli Ateş'in yoldaşları oldukları kendilerine belli olduktan sonra, akraba bile olsalar böyle müşrikler için Allah'tan bağışlanma dilemek, ne Peygamber'in, ne de mü'minlerin yapacağı bir iştir.* (Tevbe Sûresi/9: 113)

21. Cehennem nerededir (ve onun yayılıp açılması, Cennet'in yaklaştırılması ne demektir)?

> Yerküre, yıllık hareketiyle, Âhiret'te Mahşer Yeri olarak ortaya çıkacak geniş bir daire çizer. Bu demektir ki Cehennem, yerin bu yıllık dönüş yörüngesinin altındadır. Ateşi ışık vermediği için görünmemektedir. Bu yörüngede o kadar başka varlıklar vardır ki, ışık vermediklerinden dolayı onları göremiyoruz. Nitekim ay da, güneşten ışık aldığı ölçüde tam veya eksik görünür ya da hiç görünmez.

Bir küçük Cehennem vardır, bir de asıl büyük Cehennem. Küçük Cehennem, yerin altında veya merkezindedir. Jeoloji ilminden biliyoruz ki, yerin altına doğru her 33 metrede sıcaklık 1°C artar. Yerin yarıçapı 6.000 km. olduğuna göre, yerin altında yaklaşık 200.000 °C'lik bir sıcaklık var demektir. Bu miktar, ilgili bir hadise aynen uymaktadır.

Küçük Cehennem, bu dünyada ve kabirde büyük Cehennem'in bazı fonksiyonlarını görür. O, Âhiret'te büyük Cehennem olarak açılacak ve muhtevasını ona boşaltacaktır. Öbür âlemin menzilleri de bizden gizlidir; bizim gözümüz onları göremez. Hadis-i şerifler, büyük Cehennem'in de bu dünya ile bazı münasebetleri olduğunu ifade buyurmaktadır. Meselâ, yaz sıcağına Cehennem sıcağı denmesi de bunu gösterir.

Büyük Cehennem'i göremesek ve şu anda tam kavrayamasak da, onun mahiyeti hakkında fikir sahibi olabiliriz. O, bazı fonksiyonlarını dünyada küçük Cehennem'e bırakmıştır. Nasıl mutlak kudret ve hikmet sahibi olan Allah (c.c.), tam bir hikmet ve sistem içinde yeri güneşe raptetmiş, güneşi de gezegenleri, sistemiyle birlikte, bir görüşe göre güneşler güneşine (Lyra burcunda Vega yıldızı – A.Ü.) doğru hareket ettirmektedir; nasıl O, belli günlerde ve merasimlerde kullanılan lambalar gibi parıldayan yıldızları Rubûbiyet ve Kudretinin parlak delilleri kılmıştır; ve nasıl O, tırnak büyüklüğündeki bir çekirdeğe kocaman bir ağacı sığdırır, bunun gibi, büyük Cehennem'i de küçük Cehennem'e yerleştirir ve bir süreye kadar onun içinde tutar ve zamanı geldiğinde o büyük Cehennem'in menzillerini onları hak edenler için birer azap yeri kılar.

Netice olarak, Cennet ve Cehennem, yaratılış ağacından çıkıp ebede uzanan büyük bir dalın ucunda biten iki meyvedir; varlıklar silsilesinin birbirine zıt iki neticesidir. Her birinin yeri, silsilenin birbirine zıt iki ucundadır. Süflî varlıklar aşağı ucunda, nûranî ve ulvî olanlar üst ucunda yerlerini alacaklardır.

Cennet ve Cehennem, dünyadaki hadiselerin ve yerin şuurlu sakinlerinin amelleriyle ürettiği ürünlerin toplanacağı iki mahzen; bu hadise ve amellerin biri kötülükleri, diğeri hayırları, iyilikleri taşıyan iki ırmak gibi aktığı ve neticede boşalacağı iki büyük havuzdur. Bu havuzlardan biri altta yer alacak ve kötü ameller, dünyanın kötü ürünleriyle dolacaktır. Diğeri ise üsttedir. Üstte olan Cennet İlâhî lütuf ve rahmetin, Cehennem ise İlâhî kahır ve azametin tecelli yeridir. Allah, isim ve sıfatlarını nerede dilerse orada tecelli ettirir. Meyvenin varlığı ağacın varlığı kadar, neticenin varlığı silsilenin varlığı kadar, mahzenin varlığı ürünün, havuzun varlığı ırmağın varlığı kadar kesindir. (*Mektubat*, "Birinci Mektup"tan özet)

22. Güvenilir olma (emanet) ve tebliğ, Risalet'in önemli vasıflarından ikisidir. Diğerleri doğruluk (sıdk), fetanet (aklı aşan 'akıl' sahibi olma), masumiyet ve bütün zihnî, bedenî ârızalardan salim olmaktır.

Güvenilir olma, risaletin bir bakıma temelidir. Peygamberlerden hiçbir şekilde yalan, sösde durmama, emanete ihanet, emniyeti sarsacak bir söz veya iş sâdır olmaz. Güvenilirlik (emanet), mü'min kelimesiyle aynı kökten gelir. Mü'min olmak demek, güvenilir olmak demektir. Bütün peygamberler, mü'minlerin en iyileri, aynı zamanda en güvenilir olanlarıdır. Bu sûrede tebliğleri anlatılan beş rasûlün tebliğine "*Ben güvenilir bir elçiyim.*" diye başlaması, oldukça manidardır.

Mü'min, Cenab-ı Allah'ın da isimlerindendir. Çünkü sonsuz ve sınırsız güvenli olan, güven veren, Kendisine itimat edilen Allah'tır. Bizim peygamberler vasıtasıyla O'nunla olan münasebetimiz de, öncelikle emniyete ve emanete riayete dayanır.

Allah (c.c.), risaletin diğer önemli sıfatı olan tebliğle, insanlara hususî rahmet tecellisinde bulunmuştur. Peygamberler, Allah'ın dinini tebliğ karşısında insanlardan hiçbir karşılık beklemezler. Hattâ Cennet beklentisine bile girmezler. Onların tek beklentisi, Allah'ın dininin kabul edildiğini ve insanların imanlarının kurtulduğunu görmektir. Onlar, tebliğ görevlerini yerine getirirlerken her türlü ızdıraba, işkenceye, açlığa, susuzluğa, sürgüne katlanır, ölümü de göze alırlar. Bütün bunlara sadece Allah rızası ve insanların iyiliği için katlanırlar.

İmam Busiri, Allah Rasûlü'nün bu halini anlatma sadedinde şöyle der: "Dağlar, altın yığınları halinde O'nun yanında yürümek istedi, ama O reddetti."

Allah'ın dinini tebliğde peygamberlere vâris olanlar, bu kutlu hizmetin altına girmek isteyenler de, fevkalâde güvenilir olmalı ve yaptıkları karşısında insanlardan hiçbir şey beklememelidirler.

23. Nuh kavminin "önde gelenleri"nin bu tavrıyla ilgili olarak bkn. Hûd Sûresi/11: 27, not 8.

112. Nuh, "(İddia ettiğiniz gibi, iman etmeden önce bir takım bayağı işlere bulaşmışlarsa, o dönemde) neyle meşguldüler, ne yapıyorlardı, bu konuda hiçbir bilgim yok!" dedi.

113. "Ama birazcık idrakiniz olsaydı bilirdiniz ki, onların hesabı ancak Rabbime aittir.[24]

114. "Kimse benden mü'minleri kovmamı beklemesin.

115. "Ben, (insanların yaptıklarını araştırmaya memur veya onlardan sorumlu değilim;) ben, ancak gerçeği apaçık ortaya koymaya memur bir uyarıcıyım."

116. "Ey Nuh!" diye çıkıştılar, "eğer bu davandan vazgeçmezsen, bil ki taşa tutulup öldürüleceksin!"

117. (Asırlarca süren tebliğinin sonunda)[25] Nuh, "Rabbim," diye münacatta bulundu, "halkım beni yalanladı.

118. "Artık benimle onlar arasındaki kesin hükmünü ver; ver de beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar!"

119. Biz de, O'nu ve beraberindekileri (üzerine mü'minler ve her hayvan türünden bir çift yüklenmiş bulunan) o dopdolu gemi içinde kurtardık.

120. Sonra da arkada kalanları suda boğduk.[26]

121. Bütün bu (olup bitenlerde) hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü'min değildi.

122. Şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz, O'dur Rahîm.

123. Âd da (Hûd'u yalanladı ve O'nu yalanlamakla bütün) rasûlleri yalanlamış oldu.

124. Kardeşleri Hûd onlara şu tebliğde bulunmuştu: "Allah'a gönülden saygı duymalı ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınmalı değil misiniz?

125. "Şüphesiz ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

126. "O halde artık Allah'tan korkun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

127. "Ben, bu davetim karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretimi verecek olan ancak Âlemlerin Rabbi'dir.

128. "Böyle, gösteriş ve eğlence olsun diye her yüksek yere anıt gibi binalar dikip duracak mısınız?

129. "Kendiniz için de, dünyada ebedî kalacakmış gibi hep böyle sağlam köşkler, kaleler mi inşa edeceksiniz?

130. "Elde ettiğiniz her şeyi başkalarının hukukunu hiçe sayarak hep zorbalıkla mı elde edeceksiniz?

131. "Artık Allah'tan korkun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

132. "Korkun O Zat'tan ki, size bildiğiniz bunca nimetleri verdi.

133. "Size bol bol evcil hayvanlar ve evlâtlar bahşetti.

134. "Ayrıca bağlar, bahçeler ve akıp duran su kaynakları da.

135. "Gerçekten ben, çok müthiş olacak bir günde başınızda patlayacak bir felâketten endişe ediyorum."

136. "Hûd," dediler, "bize ister böyle nasihatlarda bulunmuşsun ister hiç bulunmamışsın, bizim için fark etmez.

137. "Bizim tuttuğumuz bu yol, eskiden beri atalarımızın takip edegeldiği âdetlerinden başka bir şey değildir.

138. "Bundan dolayı biz, öyle dediğin gibi cezalandırılacak falan da değiliz."

139. Böylece Hûd'u yalanladılar ve neticede Biz de kendilerini helâk ettik. Bütün bu olup bitenlerde hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü'min değildi.

140. Şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz, O'dur Rahîm.

141. Semûd da (Salih'i yalanladı ve O'nu yalanlamakla bütün) rasûlleri yalanlamış oldu.

142. Kardeşleri Salih onlara şu tebliğde bulunmuştu: "Allah'a gönülden saygı duymalı ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınmalı değil misiniz?

143. "Şüphesiz ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

144. "O halde artık Allah'tan korkun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

145. "Ben, bu davetim karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretimi verecek olan ancak Âlemlerin Rabbi'dir.

146. "Siz, burada konfor ve güven içinde kendi halinize bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?

147. "Bağlar ve bahçeler içinde, su kaynaklarının başlarında.

148. "Ekinler, bostanlar, dalları kırılacak derecede yüklü salkımları sarkan hurmalıklar içinde.

149. "Ve bu düşünceyle mi dağlarda ince ince işlenmiş lüks evler yontuyorsunuz?

150. "Artık Allah'tan korkun, O'na isyandan sakının ve bana itaat edin.

151. "O her işi aşırılık olanların isteklerine uymayın.

152. "İşi gücü dünyada bozgunculuk çıkarmak olan ve düzeltme adına hiçbir şey yapmayan o kimselerin."

153. "Salih," dediler, "sen, büyülenmiş birisin.

154. "Hem bizden bir farkın yok ki, sen de bizim gibi bir beşersin. Eğer bu söylediklerinde doğru isen, haydi bir işaret, bir delil göster de görelim."

155. "İşte," dedi Salih, "(Allah'ın size mucizesi olarak) bir dişi deve.[27]

İçme suyunuz, nöbetleşe olarak bir gün onun, bir gün de sizin.

156. "Sakın ona bir fenalık yapayım demeyin. Yoksa çok müthiş olacak bir günde bir felâket başınıza çöküverir."

157. Ama (deveye daha fazla katlanamayarak,) sonunda onu vahşice boğazladılar; ne var ki, çok geçmeden yaptıklarına pişman oldular.

158. Çünkü (kendilerine haber verilen) o felâket onları yakalayıverdi. Bütün bu olup bitenlerde hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü'min değildi.

371-372

24. Yani, "Bir mü'min zelil ve süflî görülemez. Eğer iman etmeden önce işledikleri bazı işlerden dolayı onları toplumun süflîleri olarak değerlendiriyorsanız, benim o konuda hiçbir bilgim yok. Kaldı ki, iman önceyi siler. Sonra, onları önceki yaptıklarından dolayı da sorgulayamam. Bana birtakım başka gayeler için inanıp inanmadıklarını da bilemem. Onların niyetlerini araştıracak da değilim. Herkesin niyetini bilen Allah'tır ve insanları sorguya çekecek de O'dur."

25. Nuh'un tebliği tam 950 yıl sürdü. (Ankebût Sûresi/29: 14)

26. Nuh'un gemisi ve Nuh halkının sonu ile ilgili ayrıntılar için bkn. Hûd Sûresi/11: 37–48 ve ilgili notlar.

27. Dişi deve hakkında daha fazla bilgi için bkn. A'râf Sûresi/7: 73, not 15; Hûd Sûresi/11: 64.

159. Şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz, O'dur Rahîm.

160. Lût'un halkı da (Lût'u yalanladı ve O'nu yalanlamakla bütün) rasûlleri yalanlamış oldular.

161. Kardeşleri Lût onlara şu tebliğde bulunmuştu: "Allah'a gönülden saygı duymalı ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınmalı değil misiniz?

162. "Şüphesiz ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

163. "O halde artık Allah'tan korkun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

164. "Ben, bu davetim karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretimi verecek olan ancak Âlemlerin Rabbi'dir.

165. "İnsanlar içinde böyle (göz göre göre) erkeklere mi varacaksınız?

166. "Neden Rabbinizin sizin için eşlerinizde yaratıp helâl kıldığını bırakıyorsunuz? Gerçekten haddi aşan bir topluluksunuz siz."

167. "Lût," dediler, "bu söyleyip durduklarına bir son vermezsen, bil ki ülkeden sürgün edileceksin!"

168. "(Umurumda değil!" dedi) Lût, "zaten ben, sizin yaptığınız bu işten iğreniyorum."

169. Ve nihayet şöyle münacatta bulundu: "Rabbim, şunların yaptıklarının sebep olacağı felâketten beni ve ailemi kurtar."[28]

170. Neticede O'nu ve bütün ailesini kurtardık.

171. Geride kalıp helâk olanlara karışan yaşlı bir kadın hariç.[29]

172. Ardından, diğerlerini toptan imha ettik.

173. Üzerlerine öyle bir yağmur indirdik ki!![30] Uyarılan, fakat uyarıya kulak asmayanların yağmuru ne fena bir yağmur oldu!

174. Bütün bu olup bitenlerde hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü'min değildi.

175. Şüphesiz ki senin Rabbin, O'dur Azîz, O'dur Rahîm.

176. Eyke halkı da[31] (Şuayb'ı yalanladı ve O'nu yalanlamakla bütün) rasûlleri yalanlamış oldular.

177. Şuayb, onlara şu tebliğde bulunmuştu: "Allah'a gönülden saygı duymalı ve O'na isyandan, dolayısıyla O'nun azabından sakınmalı değil misiniz?

178. "Şüphesiz ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

179. "O halde artık Allah'tan korkun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

180. "Ben, bu davetim karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretimi verecek olan ancak Âlemlerin Rabbi'dir.

181. "Ölçüyü tam yapın ve eksik ölçerek aldatanlardan, başkalarına zarar verenlerden olmayın.

182. "Tarttığınızda da doğru terazi ile tartın.

183. "İnsanların mallarını eksilterek, onları haklarından mahrum etmeyin ve bozgunculuk yaparak ülkede nizamı bozmayın.

28. Hz. Lût (a.s.), yalnızca kendisi ve ailesi için dua etti. Çünkü kendisine, hanımı da hariç olmak üzere, aile fertleri dışında iman eden olmamıştı. (Zariyât Sûresi/51: 36)

29. Bu yaşlı kadın, Hz. Lût'un O'na inanmayan ve kavmine işledikleri kötü fiilde destek olan hanımıydı. (Hûd Sûresi/11: 81)

30. Hz. Lût kavmi ve başlarına gelen musibetle ilgili olarak ayrıca bkn. A'râf Sûresi/7: 80–84, not 16; Hûd Sûresi/11: 77–83, not 19, 20; Hıcr Sûresi/15: 61–67.

31. Bazı müfessirler, Eyke'nin Medyen ile aynı olduğu görüşündedirler. Fakat Kur'ân-ı Kerim, bilhassa bu sûrede Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih ve Hz. Lût için kavimleri ile olan münasebetleri açısından *kardeşleri* tabirini kullanır ve bu rasûllerin, bizzat içinden çıktıkları kavmin bir ferdi olduğunu belirtir. Aynı ifade, Hz. Şuayb ile Medyen halkının münasebeti için de kullanılır (A'râf Sûresi/7: 85). Fakat O'nun Eykelilerle münasebetini anlatırken ise, dikkat edilirse âyetlerde bu ifade yoktur. Medyenlilerle Eykelilerin maruz kaldıkları helâkin keyfiyeti de farklı görünmektedir (A'râf Sûresi/7: 91; Hûd Sûresi/11: 94; Şuarâ Sûresi/26: 189). Bu farklılıklardan hareketle başka müfessirler, Medyenlilerle Eykelilerin aynı halkın iki ayrı kolu olduğu sonucuna varmışlardır. Medyen yöresi, Hicaz'ın kuzeybatısında, Filistin'in güneyinde, Kızıl Deniz sahilinde ve Akabe Körfezi yanında yer alıyordu. Bölgenin bir ucu da, kuzeyde Sina yarımadasına uzanıyordu. Medyen, bu yörede yer alan ülkenin başşehri konumundaydı. Eyke ise, Medyen'den beş günlük mesafede bulunuyordu. Onun şu andaki Akabe şehrinin yerinde olması kuvvetle muhtemeldir. Oranın halkı da Medyenlilerle ortak özellikleri taşıyorlardı ve aynı kötülüklere bulaşmışlardı. Dolayısıyla, Hz. Şuayb'ın (a.s.) onlarla olan mücadelesiyle Medyenlilerle olan mücadelesi arasında elbette büyük benzerlikler vardı.

184. “Sizi ve sizden önceki nesilleri de yaratan Zât’a karşı saygılı olun, O’na karşı gelmekten sakının.”

185. “Şuayb,” dediler, “sen, büyülenmiş birisisin.

186. “Sonra, senin bizden farklı bir yanın yok ki, sen de bizim gibi bir beşersin. Kanaatimiz geldi ki, sen yalancının tekisin de.

187. “Yok, eğer gerçekten doğru konuşan biri isen, haydi üzerimize gök parçaları düşür.”

188. Şuayb, “Sizin işlediklerinizi Rabbim elbette çok daha iyi biliyor.” dedi (ve onları Allah’a havale etti).

189. Hasılı, Şuayb’ı yalanladılar, ama sonuçta etrafı kapkara gölgelerin kapladığı o günde dehşetli bir felâket onları yakalayıverdi.[32] Gerçekten çok müthiş bir gündü o felâket günü.

190. Bütün bu olup bitenlerde hiç kuşkusuz çok önemli bir ibret vardır. Doğrusu, o halkın çoğu mü’min değildi.

191. Şüphesiz ki senin Rabbin, O’dur Azîz, O’dur Rahîm.

192. Bu Kur’ân, hiç şüphesiz Âlemlerin Rabbi’ne ait olup, O’nun bölüm bölüm indirdiği bir kitaptır.

193. O’nu Rûhu’l-Emîn getiriyor,

194. Senin kalbine, ki (vahiy emanetini yüklenmiş ve insanları gittikleri yolun neticesi konusunda ikaz edecek) bir uyarıcı olasın diye,[33]

195. Apaçık Arapça dilinde.

196. O, önceki kitaplarda haber verilmiştir.[34]

197. Bu gerçeği İsrail Oğulları âlimlerinin bilmesi, o müşrikler için yeterli bir delil teşkil etmez mi?

198. Fakat Biz onu, Arap olmayan birine indirmiş olsaydık,

199. Ve o da bu Kitabı kendilerine okusaydı, onlar ona yine de inanmazlardı.[35]

200. Kur’ân’ı hayatları günah hasadından ibaret o inkârcı suçluların kalblerinden (inkâr ve günahta ısrarları sebebiyle) işte böyle, kalıcı bir tesir bırakmadan geçirip gidiyoruz:

201. (Onun Kelâmımız olduğunu gösteren apaçık ve reddedilemez delillere rağmen,) can yakıcı azapla karşı karşıya gelinceye kadar ona inanmayacaklardır.[36]

202. Ama o azap, onlar onu hiç beklemezken ve farkına da varamadan ansızın başlarında patlayıverir.

203. İşte o zaman, “Bize birazcık olsun süre verilip de kendimizi düzeltmemize imkân tanınamaz mı?” diye inlerler.

204. Şimdi ise onlara vereceğimiz cezanın hemen gelmesi mi istiyorlar?[37]

205. Elbette farkındasın: onları nimetler içinde daha senelerce yaşatsak;

206. Sonra da kendisiyle tehdit edildikleri azap başlarına gelse,

32. Eykelilere inen azap ve gölgenin keyfiyeti konusunda elde kesin bilgiler ve rivayetler yoksa da, bu konuda iki görüş ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri, bastıran bunaltıcı sıcaklardan dolayı evlerinde duramayan halk, dışarıda gökte beliren bir bulutun altına sığınmış, fakat bu buluttan üzerlerine ateş yağmıştır. Bir diğer görüşe göre, göğün yüzünü simsiyah dumanların sarmasına sebep olan korkunç bir deprem ve yanardağ patlamaları meydana gelmiştir.

33. 193'üncü âyette anılan Rûhu'l-Emîn, Hz. Cebrail'dir (a.s.). *Kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki Cebrail, o Kur'ân'ı, (kendi karar ve tercihiyle değil,) tamamen Allah'ın emir ve izniyle senin kalbine indirmektedir* (Bakara Sûresi/2: 97) âyeti, Rasûlüllah'a (s.a.s.) Kur'ân'ı getirenin Hz. Cebrail (a.s.) olduğunu açıkça bildirmektedir. O'nun burada Rûhu'l-Emîn (Güvenilir Ruh, Emniyet Rûhu) olarak anılması, Kur'ân'ın kaynağı gibi, onu Allah Rasûlü'ne getiren kanalın da güvenilir olduğunu, dolayısıyla Kur'ân konusunda asla şüpheye düşülemeyeceğini vurgulamak içindir. Yukarıda beş büyük peygamberden söz eden âyetler, onları da öncelikle güvenilir olmalarıyla tanıtmıştı. Aşağıda gelecek âyetler de (221-226), şeytanların, cinlerin Allah Rasûlü üzerinde asla bir etkilerinin ve vahyin de bu muzır varlıklarla bir alâkasının olmadığını, olamayacağını beyan buyurmakta, kısaca denebilir ki, bu sûre bir bakıma güvenilirlik etrafında dönmektedir.

34. Bazı tefsirciler, bu âyeti Kur'ân'ın iman, ibadet ve haram-helâl esaslarıyla önceki kitaplarda yer aldığı şeklinde yorumlamışlardır. Buradan hareketle daha başkaları da, önceki kitapların Arapça olmadığı, dolayısıyla Arapça'nın Kur'ân için olmazsa olmaz bir unsur teşkil etmediği ve ibadetlerde onun tercümesinin de okunabileceği iddiasında bulunmaktadırlar. Fakat Allah'ın dini her İlâhi Kitap'ta temel esaslarıyla aynı olmakla beraber, âyetle ilgili bu yorum da, ona dayanarak geliştirilen iddia da doğru değildir. Çünkü:

Mekkeli müşrikler putperest idi ve herhangi bir İlâhî dine, kitaba, vahye, peygambere inanmıyorlardı. Hattâ bu tür şeyleri eskilerin masalları, efsaneleri olarak değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla, onlara karşı Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğunu ispatlamak için eski kitapları delil getirmek akla, mantığa uygun değildir. Fakat nasıl Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm önceki kitaplarda müjdelenmiş (Bakara Sûresi/2: 89), geleceği haber verilmişse, bu âyetin ifade buyurduğu üzere, Kur'ân da o kitaplarda haber verilmiştir. Asırlar öncesinden haber verilen bir şeyin aynen çıkması, herkese karşı bir delil olarak kullanılabilir ve bu, onu haber veren kaynakların da doğruluğunu gösterir. Dolayısıyla bu âyetle Kur'ân, hem kendisinin hem de önceki kitapların İlâhî menşe'li olduğunu, Allah'ın varlık ve birliğini, vahiy, kitap ve peygamber gerçeğini, ayrıca melekî varlığı ispat etmiş olmaktadır. Bundan sonraki âyet de, esasen bu manâyı güçlendirmektedir.

Kur'ân'ın tercümelerinin ibadette Kur'ân yerine geçebileceği iddiasına gelince: Bu da, her bakımdan temelsiz bir iddiadır. En basit bir gerçek olarak, hiçbir tercüme

aslıyla aynı olamaz ve onun yerini tutamaz. İsterse bu asıl, İlâhî bir kitap değil, herhangi bir kitap olsun. İkinci olarak, şu ana kadar hiç kimse Kur'ân-ı Kerim'i olduğu gibi ve tam olarak anladığı iddiasında bulunmamıştır ve bulunamaz da. Bu durumda, nasıl tercümelerinin Kur'ân yerine geçeceği iddia edilebilir? Üçüncü olarak, Kur'ân olsun diğer İlâhî kitaplar olsun, bunlar gönderildikleri peygamberlere sadece manâ olarak değil, manâ–lâfız beraber gelmiştir. Kur'ân, bu hususta da yeterince açıktır: *Onu (senin kalbinde) toplayıp sana okutmak Bize aittir. Öyleyse, Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et.* (Kıyamet Sûresi/75: 17-18) *Bunlar, Allah'ın âyetleridir ki, onları sana her türlü şüpheden uzak olarak ve bütün doğruluğuyla okuyoruz.* (Âl-i İmran Sûresi/3: 108) Dolayısıyla, bu kitaplardan hiç birisinin tercümesine onun aslı nazarıyla bakılamaz. Kaldı ki Kur'ân, Arapça olduğunu pek çok âyetinde belirtmekte ve yukarıda 195'inci âyette geçtiği üzere, Rûhu'l-Emîn'in onu apaçık Arapça dilinde getirdiğini vurgulamaktadır.

35. Mekkeli müşrikler, bazen Peygamber Efendimiz'in Kur'ân'ı bizzat kendisinin telif ettiğini ileri sürüyorlardı. Fakat bütün diğer iddiaları gibi bu iddiaları da, sadece inanmama adına bir bahaneydi. Eğer Peygamber Efendimiz yerine Arap olmayan ve Arapça bilmeyen bir başkası onu, hem de vâzıh bir Arapça ile getirmiş olsaydı, yine de inanmayacaklar ve başka mazeretler ileri süreceklerdi.

36. Buradaki azap, her bir inkârcı için ölüm olabileceği gibi, dünyada inkârcıların başına çökecek bir azap ve bütün inançsızlar için Kıyamet de olabilir. Ama bu azabı görünce iman etmenin artık bir faydası olmayacaktır.

37. Kendisiyle tehdit edildikleri İlâhî cezanın, azabın geleceğine inanmadıklarından, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a, alaylı alaylı, "Haydi getir şu kendisiyle bizi tehdit ettiğini azabı!" diyorlardı.

207. Bu durumda, daha yıllarca hayatta bırakılmış olmaları onlara hiçbir fayda vermeyecektir ki.

208. Biz, kendilerine uyarıcılar gönderip (de halkını senelerce uyarmadan) hiçbir ülkeyi helâk etmedik.

209. Onlara sürekli öğüt verilmiş, hatırlatmalarda bulunulmuştur. Biz, kimseye haksızlık yapmadık, (yapmayız da).

210. Bu Kur'ân'ı asla şeytanlar getirmiş değildir.

211. Bu, ne onların yapacağı bir iştir, ne de böyle bir şeye güçleri yeter.

212. Onlar, (Rasûl'e iletilmesi esnasında) vahyi işitmekten kesinlikle men edilmişlerdir de.[38]

213. Sakın Allah'tan başka bir ilâh daha edinip de ona ibadet ve dua etme; yoksa azaba maruz kalanlardan olursun.

214. Ve önce en yakın akrabanı u-yar.[39]

215. (Din'i yaşamada) sana tâbi olan mü'minlerin üzerine de şefkat, merhamet ve himaye kanatlarını ger.

216. (Yakınların davetine uymayı reddederek, yeni mü'minler ise eski hal ve yaşayışlarını terk etmeyerek) sana isyan edecek olurlarsa, "Sizin yaptıklarınızdan uzağım, onlarla hiçbir alâkam yok!" diye ilan et.[40]

217. Ve O Azîz ve Rahîm'e güvenip dayan.[41]

218. O seni, Kendisi'ne ibadet için namaza dururken gördüğü gibi, her zaman O'nun emirlerini yerine getirmeye âmade bulunduğunu da görüyor.

219. (Kulluk görevini yerine getirebilmen için) secde edenler arasında secdede kıvrım kıvrım kıvrandığını (ve o secde edenlerin iyi birer kul olabilmeleri için nasıl gayret sarfettiğini de) görüyor.

220. Çünkü O'dur Semî' (her şeyi hakkıyla işiten), O'dur Alîm (her şeyi hakkıyla bilen).

221. Şimdi (ey insanlar,) şeytanların kime indiğini size bildireyim mi?

222. Onlar, günahta boğulmuş her bir yalancı ve iftiracıya iner.

223. Onlar, (meleklerden) kulak hırsızlığı yapabilir miyiz diye bakarlar, fakat o günahkâr, iftiracı adamlarına fısıldadıklarının çoğu yalandır.[42]

224. Şairlere gelince, onların arkasına ancak azgın sapkınlarla çapkınlar düşer.

225. Görmez misin ki onlar, her türlü (söz, düşünce, hayal ve akım) vadisinde başıboş dolaşır dururlar?

226. Hem de yapmadıkları ve yapmayacakları şeyleri söylerler.[43]

227. Ancak iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, Allah'ı çok anan ve O'na çok ibadette bulunanlar ve herhangi bir zulme maruz kaldıklarında haklarını savunanlar, bundan

müstesnadır.[44] Zulme saplanıp gitmişler ise, nasıl her şeyi değiştirecek bir inkılâp ile sarsılıp devrileceklerini yakında bileceklerdir.

375

38. Kur'ân hakkında nasıl bir iddiada bulunurlarsa bulunsunlar, o Hz. Cebrail (a.s.) tarafından Allah'tan alınarak Peygamber Efendimiz'in kalbine vahyedilip O'na okununcaya ve Peygamberimiz onu ezberleyinceye kadar devam eden süreçte şeytanlara–cinlere vahye kulak verme imkânı bile tanınmamıştır. Şeytanların, cinlerin göğe çıkıp meleklerin konuşmalarına kulak hırsızlığı yapma teşebbüslerinin önlenmesi ve gökten tardedilmeleri ile ilgili olarak bkn. Hıcr Sûresi/15: 18, not 4; Mülk Sûresi/67: 5, not 4.

39. Peygamberin masum olması, onun Allah'ın emirlerini yerine getirip, yasaklarından kaçınmamasını gerektirmez. Aynı şekilde, ne peygamber ne de ailesi ve yakınları için Din'de hususî iltimas da söz konusu değildir. Tam aksine bir peygamber, Din'in bütün emirlerine birinci derecede muhatap ve onlara uymaya en fazla dikkat etmesi gereken kişi olduğu gibi, tebliğe de önce ailesinden ve en yakın akrabasından başlaması kendisine emredilmektedir. Bunun yanısıra, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, en tehlikeli yerlere ve o dönemde savaşları başlatan tekli vuruşma gibi ölüme en yakın durum ve mevkilere öncelikle yakınlarını sürerdi. Yakınları, Müslüman olmakla O'ndan hususî bir iltimas görmek şöyle dursun, meselâ kızı Hz. Fatıma validemiz ve hanımları validelerimiz örneğinde olduğu gibi, daha fazla mahrumiyete maruz kalmışlardır. Burada bütün Müslüman idarecilere ve rehberlere büyük bir ders olsa gerek.

Bu âyet indiği zaman Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, yakınlarına evinde yemek vermiş ve onlara kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu ilan etmiş ve onları Allah'ın varlık ve birliğini iman etmeye çağırmıştır. (Ibn Hanbel, 1: 159) Bir defasında da Safa tepesine tırmanmış, oradan bütün Kureyş'e, onları oymak oymak anarak seslenmiş ve kendilerini Allah'ın azabına karşı uyarmıştır. (Müslim, "İman", 355)

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, kendisi ümmetin en fakiri olarak yaşadı; aç kaldı, susuz kaldı, işkenceler çekti ve bütün bunlara sadece Allah rızası ve insanların dünya ve Âhiret saadetleri için katlandı. Aylar geçer, evinde yemek yapmak için ateş yanmazdı; açlıktan nafile namazları oturarak kıldığı, mübarek karnına taş bağladığı olurdu. Kendi ailesini de böyle yaşattı. Sahabe'nin muvakkaten maruz kaldıkları fakirlikten sıyrılmaya başladıkları bir zamanda hanımları kendisinden yıllardır çektikleri zorlukların birazcık hafiflemesi adına talepte bulununca, onları kendisi ve bu hayatla dünyayı tercih arasında serbest bıraktı. Ama onlar, O'nu seçtiler. Bir defasında, zayıf, dört küçük çocuk sahibi ve evinin bütün işlerini kendisi gören sevgili kızı Hz. Fatıma validemiz kendisinden bir hizmetçi isteyince de, O'na şu cevabı verdiler:

> Kızım! Suffa ehlinin ihtiyaçlarını gidermedikçe sana bir şey veremem. Ama sana hizmetçiden daha kıymetli bir şey öğretebilirim. Her gece yatağa girdiğinde, 33 defa *Allahü ekber* (bazı rivayetlerde 34), 33 defa *Sübhânellah*, 33 defa *El-hamdü lillâh* dersin. (Buharî, "Fedâilü's-Sahabe", 9)

Bir defasında, yine sevgili kızının kolunda bir bilezik (veya boynunda bir gerdanlık) gördü. Derhal O'na ikazda bulundu: "Kızım, ister misin ki insanlar, benim kızım için Cehennem ateşinden bir halka taşıyor desinler?" Hz. Fâtıma (r.an.), o gerdanlık (veya bileziği) derhal sattı; parasıyla bir köle satın aldı ve onu âzât etti. (Nesâî, "Ziynet," 39)

40. Bir lider için, bilhassa aile üyelerinin ve yakınlarının, sonra da taraftarlarının hali, davranışları, onun lehine de aleyhine de olabilir. Onların her kötü hali ve davranışı, liderin, hareket insanının işini bilhassa kitleler karşısında zorlaştırır. Bu bakımdan lider, yakınım veya taraftarım diye onların o hal ve davranışlarını sahiplenemez; hattâ bu davranışlarla, gerekirse bizzat onların kendileriyle bir alâkası olmadığını açıkça ilan etmelidir.

41. Oldukça dikkat çekicidir ki, bu sûre Allah'ın Azîz ve Rahîm oluşunu ilanla başlamakta (âyet: 9) ve bazı rasûllerin naklettiği kıssalarını da yine aynı isimleri zikrederek bitirmektedir. Burada bu isimler bir defa daha anılmakta ve Peygamber Efendimiz, Azîz ve Rahîm olan Allah'a güvenip dayanmaya çağrılmaktadır. Demek oluyor ki, bu sûre bu isimlere mazhardır. Yine, bu sûrede bu isimlerini anmakla Cenab-ı Allah, inkârcı zalimlere karşı onurlu, aman vermez ve onları cezalandırmaya mutlak manâda gücü yeter, mü'minlere karşı ise son derece merhametli olduğunu beyan buyurmaktadır. Ayrıca, mü'minlerin de İslâm'a karşı çıkan inkârcılara karşı izzetli, güçlü ve mü'min kardeşlerine karşı ise merhametli olmaları gerektiğini ima etmektedir.

42. Cinler, şeytanlar, lâtif varlıklardır. Dolayısıyla zamanları farklı olduğu, zaman ve mekânda çok daha seri hareket ettikleri için insanların ulaşamayacakları bazı bilgilere ulaşır ve bunları veya bunlardan bir kısmını kendi elemanlarına, büyücülere, kâhinlere fısıldarlar. Sonra da bunlara, hem onları, hem de diğer insanları bozmak, insanların, bilhassa karı-kocanın arasını açmak için yığınla yalan eklerler. Bir yığınla yalanı da kâhinler, falcılar ve büyücüler ilave eder. Bu husus, Hz. Ayşe'den (r.an.) rivayet edilen ve Buharî'nin kaydettiği bir hadiste ifade buyurulmuştur. Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm, kendisine büyücüler-kâhinler hakkında sorulan bir soruya, "Onlar hiçbir şey değildir." cevabını vermişlerdir. "Ya Rasûlellah, onlar bazen doğru şeyler söylüyorlar." denmesi üzerine, Rasûlullah Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, şu açıklamayı yapmışlardır: "Bu doğru şeyi cinler kapar ve dostlarının kulağına fısıldarlar; onlar da buna pek çok bâtıl karıştırarak bir hikâye düzerler." (Buharî, "Bed'u'l-Halk", 6)

43. Şairlerle ilgili bu değerlendirme, her zaman için sanat diye her türlü mübalâğa, gerçek dışı söz, fantezi ve hayal peşinde koşan, akımdan akıma dolaşan, sözü özü ve davranışı birbirine uymayan şairler hakkında olduğu gibi, özellikle İslâm'dan önce ve vahyin geldiği dönemdeki Cahiliye şairleri hakkındadır. O dönemde şiir oldukça revaçta ve şairler de toplumun bir bakıma bugüne göre aydınları konumunda idi ve onların cinlerle münasebetleri olduğuna inanılırdı. Mekkeli müşrikler de Kur'ân'a inanmamalarına mazeret uydururken, Efendimiz'i şairlikle, yani cinlerle teması olmak ve Kur'ân'ı onlardan almakla itham ederlerdi. Cenab-ı Allah (c.c.), bu âyetlerde, Efendimiz'in şeytanlar ve cinlerle asla münasebeti olamayacağını, bu şerli varlıkların ancak günaha batmış iftiracıları, yalancıları etkilerine alabileceğini buyurmaktadır. Bu karakterdeki şairler de, sözlerle oynamakta, boş, yanlış, bâtıl düşünce ve felsefelerin peşinde sürüklenmekte, heva ve heveslerine tâbi olmakta, söz ve davranışlarında hiçbir doğru ve sabit kural tanımamaktadırlar. Oysa ne Peygamberimiz'in bu noktada şairlerle, ne de Kur'ân'ın şiirle ortak bir yanı vardır. Tam tersine, Mekke'de şairlere uyanlar azgın, ahlâksız sapkınlar olduğu halde, Peygamberimiz ve ashabı, yüksek karakterde, son derece ahlâklı ve faziletli insanlardı. Ayrıca, şairlerin söyledikleriyle yaptıkları arasında tutarlılık bulmak zorken, Kur'ân, böyle bir hali nifak alâmeti olarak görüp şiddetle yasaklıyordu (Saff Sûresi/61: 2–3). Peygamberimiz ve ashabı ise, bu konuda da tam bir tutarlılık sergiliyordu.

44. Âyet, şairlerle ilgili hükmüne dört istisna getirmektedir. (1) Gerektiği şekilde iman eden; (2) imanlarının gereği yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapan; (3) Allah'ı hiç unutmayan ve O'na çok ibadet eden; (4) edebiyat kabiliyetlerini boş ve İslâm'ın hoş görmediği yerlere değil de, hakkı desteklemekte ve gerek kendileri, gerek başka Müslümanlar, başka insanlar, gerekse İslâm hücuma ve haksızlığa maruz kaldığında bunları müdafaa adına kullanan şairler, 224–226'cı âyetlerdeki hükmün dışındadırlar. Müslüman bir şair ve şair olsun olmasın her Müslüman "aydın" da, bu niteliklere sahip olmalıdır.

27. NEML SÛRESİ

Peygamber Efendimiz'in risaletinin Mekke döneminin ortalarında inen ve 93 âyetten oluşan bu sûre, ismini 18'inci âyette geçen *neml* (karınca) kelimesinden alır. Kur'ânî gerçekleri kabul eden ve hayatını Allah'ın emirleri istikametinde tanzim edenlerin Kur'ân'dan gerektiği gibi faydalanabileceğini vurgular. Kur'ân'ın çizdiği yolu kabul etmemenin en önemli sebeplerinden birinin Âhiret'i inkâr olduğu, çünkü Âhiret'i inkârın kişiyi genellikle sorumsuz ve menfaatlerinin, arzularının kölesi yaptığı üzerinde durur. Sûre, ayrıca, peygamberlere karşı direnenlerle, Saba Melikesi gibi Allah'ın dinine teslim olan kudretli bir kraliçeyi konu edinmekle tarihten misaller verir. Böylece, Mekke'de hem işkenceler altındaki mü'minlere teselli ve gelecek adına bir mesaj sunar, hem de müşriklere ikazda bulunur. Bunların yanısıra, bütün Mekkî sûrelerde olduğu gibi, pek çok delil serdederek iman esasları ve bilhassa Tevhid üzerinde yoğunlaşırken, şirki de reddeder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Tâ-Sîn*. (Sûreye dahil olarak gelecek bütün) bu sözler, (hem okunur hem yazılır metinler olarak) Kur'ân'ın, gerçeği açıklayan ve Allah'tan olduğu apaçık bir Kitab'ın âyetleridir.[1]

2. O, mü'minler için dupduru bir hidayet kaynağı olduğu gibi, ayrıca çok büyük bir müjdedir de.

3. O mü'minler ki, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılarlar, malî sorumluluklarını tam olarak yerine getirirler ve Âhiret'e de şüphe götürmez bir kesinlikle iman ederler.

4. Âhiret'e inanmayanlara gelince, (inkârları sebebiyle) bütün (kötü) işlerini ve davranışlarını kendilerine güzel gösterdik;[2] onlar, (ölmüş kalbleriyle dünya hayatları adına) endişeler içinde bocalar dururlar.

5. Onlardır kötü bir azabın kendilerini beklediği kimseler; ve onlardır Âhiret'te en çok kayba ve hüsrana uğrayacak olanlar.[3]

6. (Ey Rasûlüm,) hiç şüphesiz ki Kur'ân, sana her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan ve her şeyi hakkıyla bilen Zât'ın katından ulaştırılmaktadır.[4]

7. Hani bir vakit Musa, (ailesiyle çölde yol alırken bir ateş görmüş ve) ailesine "(Durun,)" demişti, "bir ateş gördüm. (Gidip bir bakayım,) oradan ya size (yerimiz ve takip etmemiz gereken yol hakkında) bir

haberle dönerim veya bir kor getiririm de, ateş yakar ısınırsınız."

8. Musa oraya varmıştı ki, kendisine şöyle seslenildiğini duydu: "Ateş mahallinde ve onun etrafında bulunanlara feyiz ve bereketler verilmiştir. Yüceler yücesidir Âlemlerin Rabbi Allah; (her türlü eksiklikten ve insanın aklına gelebilecek her türlü tasavvurdan) mutlak münezzehtir.[5]

9. "Ey Musa! Ben, Azîz (izzet ve ululuk sahibi ve mutlak galip) ve Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler) olan Allah'ım.

10. "Şimdi asânı yere bırak!" (Musa, asâsını yere bıraktı ve) onun çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce arkasına bakmadan oradan uzaklaşmaya durdu. "Ya Musa, korkma!" dedik: "Rasûllerin Benim huzurumda korkmaları için hiçbir sebep yoktur.

11. "Ancak kim zulme batmışsa, öylelerinin Ben'den korkması gerekir. Şu kadar ki, onlar da işledikleri fenalıklardan sonra o fenalıkları iyiliklerle değiştirir (tevbe ederek, artık iyilik işleyen kullar haline gelirlerse), bilmeliler ki Ben çok bağışlayanım; (bilhassa tevbe ve ıslah-ı hâl ile Bana yönelenlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olanım.[6]

12. "Haydi, (sağ) elini koynuna sok, kusursuz, pırıl pırıl ışık saçar bir halde çıkacaktır. (Asâ ve sağ el,) Firavun'a ve halkına göstereceğin dokuz büyük delil (mucize)- den (ikisi)dir.[7] Firavun ve halkı, gerçekten bütün bütün yoldan çıkmış bir güruh haline gelmiş bulunuyor.

13. Mucizelerimiz bütün açıklığıyla gerçeği gösterici deliller olarak kendilerine takdim edildiğinde (Firavun ve halkı), "Bunlar, belli ki birer büyüden ibaret!" dediler.

376

1. Kur'ân, pek çok âyetinde (ör. En'âm Sûresi/6: 59, Yunus Sûresi/10: 61, Hûd Sûresi/11: 6) *apaçık bir kitab*a atıfta bulunur. Bu, her bir insanın sözlerine ve davranışlarına varıncaya kadar, kâinattaki her şeyin içinde kayıtlı bulunduğu bir kitaptır. Denebilir ki Kur'ân, bu kitabın *Apaçık İmam* (Yâ-Sîn Sûresi/36: 12) veya *Levh-ı Mahfuz* olarak adlandırılan aslıyla, her ikisinin de Allah'ın İlmi'ndeki ezelî varlıkları açısından özdeş; Kur'ân'ın, Allah'ın Kelâm Sıfatı'ndan vahyedilmiş, okunan ve yazılan bir kitap olması noktasında ise birbirinden farklıdır. Kur'ân'ın Kelâm Sıfatı'ndan gelmiş olmasına mukabil, Apaçık Kitap, Kader ve Kudret sıfatlarından gelir. (Bu konularda daha geniş bilgi için bkn. En'âm Sûresi/6: 59, not 12; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10)

Bu âyette Kur'ân ve Kitap, arz edildiği açıdan birbirinden farklı kullanılmış olabile-

ceği gibi, birbirine atfedilmiş de olabilir. Bu ikinci durumda Apaçık Kitap, Kur'ân'ın bir başka ismi olmuş olur ve ona, okunur olması açısından Kur'ân, yazılır olması açısından da Kitap denir ki, bu, Kur'ân'ın bir yandan vahyedilirken, bir yandan da yazıya geçtiğine ve sadece ezberlenmekle değil, yazıyla da korunduğuna anlamlı bir ima teşkil eder.

2. İnkârcıların işlerinin ve davranışlarının Allah tarafından süslenmesi, Cenab-ı Allah'ın insan hayatı için koyduğu kanunların neticesi ve bizzat küfrün tabiatı olarak, Allah'ın dinine tâbi olmayanların genellikle bencil, kendilerini ve yaptıklarını beğenmiş olmaları demektir. Böyleleri, kendilerini sorgulamazlar. Buna karşılık bir mü'min, daima iyi ve güzel şeyler yapsa da, yaptıklarının Allah'ın rızasına uygun olup olmadığı konusunda hep endişe duyar. Tezkiye-i nefse muvaffak olamamış birinin yaptığını beğenmesi bir nifak sıfatıdır.

Bazı âyetlerde ise bu süslemenin şeytan tarafından yapıldığı ifade edilir. Her halükârda fiili yaratan Allah'tır; şeytan ise sadece insanı davet eder, ona telkinde bulunur, fakat herhangi bir şey işletmeye gücü yetmez.

3. İman veya küfürdeki, iyi veya kötü işler yapmadaki durumları, seviye veya seviyesizlikleri, yaptıkları işler ve davranışlarındaki niyetleri, samimiyetleri, Allah yolundaki fedakârlıkları veya insanları bu yoldan alıkoymaktaki çalışmaları gibi pek çok faktörler sebebiyle nasıl insanlar dünyada derece derece ise, Âhiret'te de Cennet'in ve Cehennem'in dereceleri/derekeleri, menzilleri, katmanları bulunacak, Cehennemliklerin azabı gibi, Cennetliklerin Cennet'ten istifadeleri de hep birbirinden farklı olacaktır.

4. Bu sebeple Kur'ân, baştan sona hikmet ve ilim yüklüdür.

5. Kasas Sûresi'nde (âyet: 30) ifade buyurulduğu üzere, Cenab-ı Allah'ın sesi Hz. Musa'ya bir ağaç, yani bir perde arkasından gelmiştir. Tâ-Hâ Sûresi'nin mealinde 5'inci notta dikkat çekildiği gibi, bu türden bir seslenme, Allah'ın peygamberlere olan üç çeşit vahyinden bir tanesidir. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın bir insanla ya bir perde arkasından veya manâyı insanın kalbine koyarak ya da bir melek göndererek konuştuğunu apaçık ifade eder (Şûrâ Sûresi/42: 51). Ağaçtan olduğu gibi böyle perde arkasından seslenmede teşbih, tecsim (Allah'ı yaratıklara benzetme ve onlar gibi bir cismi bulunduğunu düşünme) türü yanlış inançlara gidilmemesi için âyet, hemen Allah'ın Âlemlerin Rabbi olarak yüceler yücesi ve her türlü beşerî tasavvurun ötesinde olduğuna dikkat çekmektedir.

Âyette anlatılan hadisenin geçtiği yer, Sina çölünde "kutsal Tuva vadisi"dir (vadinin kutsallığıyla ilgili olarak bkn. Tâ-Hâ Sûresi/20: 12, not 5). Allah, "ateş mahalli-"nde olan Hz. Musa'yı O'nunla konuşmak ve O'na risalet vermekle, ateş mahallinin çevresinde olan ailesini de O'ndan ve O'na imanından dolayı mübarek kılmış, Şam bölgesi denilen ve Filistin'i de içine alan geniş bir coğrafyayı da feyiz ve bereketlerine mazhar etmiştir (A'râf Sûresi/7: 137; İsrâ Sûresi/17: 1; Enbiyâ Sûresi/21: 71, 81). Başka

yörelerde olduğu gibi, bu yörede yaşayan bütün peygamberleri ve onlara inananları da aynı şekilde mübarek kılmış, feyiz ve bereketlerle donatmıştır.

6. Asânın yılana dönüşüvermesi karşısında Hz. Musa'nın (a.s.) kaçmaya durması, şuurlu bir korkma değil, bu tür hadiseler karşısında insan nefsinde birden ve kendiliğinden beliriveren bir tepki ve irkiliverme halidir. Âyetlerde asıl dikkat çekici olan ise, Hz Musa'nın yılandan korkup kaçmaya durduğu ifade buyurulurken, ardından, insanın herhangi bir şeyden korku duyup duymamasının Allah ile olan münasebetiyle irtibatlandırılmasıdır. İman ve salih işlerle sürekli Allah'ın huzurunda bulunan, bu huzuru hisseden insanların herhangi bir şeyden korkmalarına gerek yoktur. Çünkü mü'min bilir ki, her şey Allah'ın elindedir, O dilemedikçe hiçbir şey olmaz, O izin vermedikçe hiçbir varlık başka birine kötülükte bulunamaz. O'nun takdir buyurduğu bir iyilik de kötülük de geri kalmaz. Tabiî bu itikat, tedbirli yaşamaya kesinlikle mani değildir.

7. Dokuz mucize için bkn. A'râf Sûresi7: 133; İsrâ Sûresi/17: 101, not 38.

14. Vicdanları onların Allah'tan olduğuna tam kanaat getirdiği halde, bile bile yanlışta ısrar ederek ve boş bir büyüklenme ile onları inkâr ettiler. Ama neticede, işi gücü bozgunculuk olan o güruhun âkıbeti nasıl oldu, bir düşün.

15. Beri tarafta, (Firavunların asırlarca zulmettiği İsrail Oğulları'nı o zulümlerden kurtardık ve her bakımdan zirveye taşıdık. Bu arada) Davud'a ve Süleyman'a hususî bir ilim verdik. (Onlar, her zaman şükür hisleriyle dopdolu olarak,) "Bütün hamd, bize mü'min kullarından pek çoğunun üzerinde mevki veren Allah içindir!" diye hamd ederlerdi.[8]

16. Süleyman Davud'a vâris oldu. O, (Allah'ın lütuflarını insanlara şöyle) ilan ederdi: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi[9] ve bize (Allah'ın kullarına bahşedeceği) her şeyden bir nasip verildi. Şüphesiz bu, başka değil, apaçık bir lütuftur."

17. Bir gün, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları, emri üzere Süleyman'ın önünde toplandılar; tam bir itaat ve disiplin altında ilerliyorlardı.

18. Derken, karınca vadisine geldiler. Karıncalardan biri, "Ey karıncalar," diye seslendi, "derhal yuvalarınıza girin! Süleyman ve orduları, farkınıza varmadan sizi ezip çiğnemesinler!"

19. Bu sözleri işiten Süleyman, (Allah'ın lütufları karşısında duyduğu) masum bir mutluluk içinde gülümsedi ve "Rabbim," dedi, "beni öyle yönlendir ki, bana ve annebabama olan nimetlerinden dolayı Sana hakkıyla şükredeyim ve daima razı olacağın işler yapayım. Ayrıca, bana rahmetinle muamele et de, beni salih kullarının arasına kat!"

20. Süleyman, (bir başka zaman bir münasebetle) kuşları teftiş etti ve "Hüdhüd'ü neden göremiyorum? (Neden yerinde, vazifesinin başında değil?) Yoksa kayıplara mı karıştı?" diye sordu.

21. "Madem öyle, ona şiddetli bir ceza vereceğim; belki de boynunu vuracağım, ya da bana kuvvetli ve geçerli bir mazeretle gelir."

22. Çok geçmemişti ki, (Hüdhüd çıkageldi ve mazeretini beyanla) "Ben," dedi, "senin malûmatın dahilinde olmayan önemli bir bilgiye ulaştım ve sana Sebe'den[10] çok mühim ve doğruluğu şüphesiz bir haberle geldim.

23. "Sebe'yi bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm. Kendisine (bir hükümdarın sahip olması beklenen) her şey verilmiş. Çok büyük bir tahta, (belli ki güçlü bir yönetime) sahip.

24. "Ne var ki, kendisinin ve halkının Allah'a değil de güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, yaptıklarını onlara güzel göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden, bulunmaları gereken doğru yol üzerinde değiller.

25. "Oysa göklerde ve yerde gizli bulunan her şeyi açığa, (göklerde ve yerde bulunan her varlığı yokluk karanlığından varlık aydınlığına) çıkaran ve her neyi gizleyip kendinize saklıyor, her neyi de açığa vuruyorsanız, bunların hepsini bilen Allah'a secde ve ibadet etmeleri gerekmez mi?

26. "O Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; o büyük Arş'ın Rabbidir."[11]

27. Süleyman, "Göreceğiz" dedi, "doğru mu söylüyorsun, yoksa bir yalancı mısın?"

28. (Sonra, yazdığı mektubu Hüdhüd'e verip,) "Bu mektubumu al götür ve (Kraliçe ile idare meclisinin) önlerine bırak. Sonra bir kenara çekil ve bak bakalım, mektubu nasıl karşılayacaklar?"[12]

29. (Mektubu alan Kraliçe, etrafındakilere) "Ey vezirler, idare meclisinin değerli üyeleri!" dedi: "Bana çok yüksek bir makamdan geldiği anlaşılan önemli bir mektup bırakıldı.

30. "Süleyman'dan geliyor ve *Rahman, Rahîm Allah'ın Adı'yla* diye başlıyor. (Özü de şu):

31. 'Bana karşı ululuk göstermeyin ve tam bir teslimiyetle bana gelin!'"

32. (Kraliçe), "Ey vezirler, idare meclisinin değerli üyeleri!" diye devam etti: "(Karşı karşıya bulunduğum) bu meselede bana görüşlerinizi söyleyin. Biliyorsunuz ki, sizin hazır bulunmadığınız herhangi bir konuda ben asla kesin bir karar vermiş değilim."

33. "Biz," dediler, "güçlü kuvvetliyiz ve oldukça savaşçı bir milletiz. Ama yetki sizindir; bir değerlendirmede bulunup, nasıl davranılması gerekiyorsa onu emredin."

34. "Doğrusu," dedi (Kraliçe), "krallar bir ülkeye girdiler mi, oranın düzenini bozar ve halkın azizlerini sefil ve zelil ederler. Evet, böyle yapar onlar.

35. "Şimdi ben (Süleyman ve idarecilerine, önemli ve anlamlı) bir hediye gönderecek ve elçilerimin ne tür bir cevapla geleceklerine bakacağım."

377-378

8. Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.), Allah'ın büyük nimetlerine mazhar olmuş iki büyük rasûldür. Allah, Hz. Davud'a risaletle birlikte hilâfet, Hz. Süleyman'a da risaletle birlikte hükümdarlık bahşetti. Ayrıca, her ikisine de, misyonlarıyla paralel olarak hususî bir ilim, hikmet, daima doğru ve yerinde karar ve hüküm verme ve doğru ile yanlışı, hak ile bâtılı birbirinden ayırabilme kabiliyet ve imkânı verdi (Enbiyâ Sûresi/21: 79). Dağlar ve kuşlar, Hz. Davud ile beraber Allah'a tesbihte bulunurdu. Allah, O'na demiri eritip ondan zırh yapmayı da öğretmişti. Hz. Süleyman

ise kuşların ve karıncaların dilinden anlar, kuşları ve en inatçı azılıları da dahil olmak üzere cinleri emrinde kullanır, onları bina yapımı, denizden kıymetli taş çıkarma gibi işlerde istihdam eder ve rüzgâra binerek seyahatlerde bulunurdu. Hz. Süleyman (a.s.), dünya hükümdarlığının zirvesini temsil ediyordu. Bütün bu nimetlere, güçlerine ve hakimiyetlerine rağmen, baba-oğul bu her iki rasûl de Allah'ın mütevazı birer kulu idiler. Hz. Davud (a.s.), elinin emeğiyle geçinirdi. Onlar, sahip kılındıkları bütün nimetleri kesinlikle Allah'tan bilirler, nefislerine en küçük bir paye olsun ayırmazlardı.

9. "*Bize kuşların dili öğretildi.*" (âyet 16) ve *Kuşlar toplandı* (Sâd Sûresi/38: 19) âyetleri, Cenab-ı Allah'ın Hz. Süleyman'a olan kuşların dilinden anlama ve onları istihdam nimetiyle, kuşların Hz. Davud'la birlikte tesbihini ifade etmektedir. Yeryüzü, Cenab-ı Allah'ın insanların şerefine hazırladığı ve kendisinden kuşlar gibi başka hayvanların da faydalandığı bir sofradır. Allah, balarısı ve ipek böceği gibi özellikle hususî ilhamıyla yol gösterdiği hayvancıkları insana fayda adına istihdam buyurur. Güvercinlere postacı olarak hizmet edebilme, papağanlara ise konuşmayı taklit kabiliyeti vermesi gibi daha başka nimetlerle de, hayvanların insana olan fayda ve hizmetine güzellik katar.

Diğer kuşların ve hayvanların dilini anlasak, onları nasıl istihdam edebileceğimizi bilsek, kendilerinden evcil hayvanlardan faydalandığımız gibi faydalanabilirdik. Meselâ sığırcıkların dilini bilebilseydik, çekirge âfetlerinde onlardan çok güzel istifade edilirdi. Yukarıda geçen âyetler, kuşlardan faydalanmanın nihaî sınırını çizmekte, bu sahadaki en son hedefi belirlemekte ve onlarla Cenab-ı Allah beşere şöyle demektedir:

> Mülkümdeki bazı büyük yaratıkları bile, peygamber olarak masumiyeti ve hükümdar olarak adaleti yara almasın diye içinizden Bana teslim olmuş bir kulumun emrine boyun eğdirdim ve onları konuşturdum. Ordularımdan ve hayvanlardan bazılarını O'nun emir ve istifadesine verdim. Sizin de her birinize göklerin ve yerin yüklenmekten çekindiği o en büyük emaneti tevdi edip, sizi yeryüzünde halifelik vazifesiyle vazifelendirdim ve sizi bu vazifeyi yerini getirecek kabiliyette yarattım. Dolayısıyla, bütün yaratıkların dizginleri elinde olan Zât'a teslim olmalısınız ki, O'nun mülkündeki yaratıklar da size teslim olsun ve onları bütün yaratıkların dizginini elinde tutan Zât'ın adına istihdam edip, size verilen fıtrat ve istidada lâyık bir mevkie çıkabilesiniz. Bu takdirde, Süleyman'ın hüdhüdü gibi, kuşlar size bir yoldaş ve itaatkâr bir hizmetçi olur. (*Sözler*, "20. Söz", 340-341)

10. Sebe', güney Arabistan'da yaşayan meşhur tüccar bir milletin yurduydu. Başşehri Maarib olup, şu andaki Yemen'in başkenti olan Sana'nın 90 km. kadar kuzey-doğusunda bulunuyordu. Sebe' halkı, M.Ö. yaklaşık 1100-115 yılları arasında tam 10 asır, Güney Arabistan'da hükmetti. Arabistan ile Doğu Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu, bir de Mısır, Suriye, Yunanistan ve Roma arasındaki ticareti kontrol ediyor-

lardı. Ayrıca, enine ve boyuna bütün ülkeyi kaplayan sulama sistemlerine sahiptiler. Arazileri son derece verimli ve yeşildi. Yunan tarihçileri, onları dünyanın en zengin halkı olarak anıyordu. (Mevdûdî, 7: 151, not 29)

11. Pek çok insan, şeytanın ve nefsinin tesirinde olarak Sırat-ı Müstakim (Dosdoğru Yol)dan sapmakta ve ömürlerini dalâlet içinde geçirmektedir. Böyleleri, bir kuşun bile keşfettiği en kesin gerçekleri bile görememekte ve bulamamaktadırlar. Kur'ân, bu gerçeğe bir başka âyetinde, Âdem'in, birinin haksız yere diğerini öldürdüğü iki oğlunun kıssasını naklederken, şöyle temas buyurur: *Allah, (ne yapacağını bilemediği) kardeşinin cesedini nasıl ortadan kaldıracağını göstermek için bir karga gönderdi: onun yeri eşip de (oraya bir şey gömüp üstünü örttüğünü görünce), "Vah bana, ben şu kargadan daha bilgisiz, daha mı âcizim ki, kardeşimin cesedini nasıl ortadan kaldıracağımı bilemedim?!" diye dövündü; hüsran ve haybete düştü..* (Mâide Sûresi/5: 31)

Bediüzzaman hazretleri, eserlerinin pek çok yerinde bu gerçeğe temas eder ve meselâ bir yerde şöyle der:

> Hem insan ibadet için yaratıldığını, fıtratı ve sahip kılındığı manevî duyu ve melekeleri gösteriyor. Zira o, dünya hayatı için gerekli olan amel ve iktidar cihetinde en küçük bir serçe kuşuna bile yetişemez. Fakat manevî ve Âhiret hayatı için lâzım olan ilim ve fakrını itiraf ile tazarru ve ibadet cihetinde bütün hayvanların sultanı ve kumandanı hükmündedir.
>
> Demek, ey nefsim, eğer dünya hayatını gaye ve maksat yapsan ve ona daim çalışsan, en küçük bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer Âhiret hayatını gaye ve maksat yapsan ve şu hayatı dahi ona vesile ve tarla etsen ve ona göre çalışsan, o vakit hayvanların büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenab-ı Hak'kın nazlı ve niyazdar bir kulu, mükerrem ve muhterem bir misafiri olursun. (*Sözler*, "Beşinci Söz", 27)
>
> İşte, ey insan! Eğer yalnız O'na kul olsan, bütün yaratıklar üstünde bir mevki kazanırsın. Eğer kulluktan kaçınırsan, (senin gibi) âciz yaratıkların zelil bir kulu olursun. Eğer enaniyetine ve iktidarına güvenip, tevekkül ve duayı bırakıp, büyüklenmeye ve davaya sapsan, o vakit iyilik ve icat cihetinde arı ve karıncadan daha aşağı, örümcek ve sinekten daha zayıf düşersin; şer ve tahrip cihetinde dağdan daha ağır, en bulaşıcı bir hastalıktan daha zararlı olursun.
>
> Evet, ey insan, sende iki cihet var: Birisi, icat ve varlık ve hayır ve ortaya bir eser koyma, iş yapma cihetidir. Diğeri, tahrip, yokluk, şer, ortadan kaldırma ve alıp-kabul etme cihetidir. Birinci cihet itibarıyla arıdan, serçeden aşağı, sinekten, örümcekten daha zayıfsın. İkinci cihet itibarıyla dağ, yer, göklerden geçersin. Onların çekindiği ve karşısında âcizliklerini ortaya koyduğu bir yükü kaldırırsın (Bak: Ahzâb Sûresi/33: 72). Onlardan daha geniş, daha büyük bir daire alırsın. Çünkü sen, iyilik ve icat ettiğin vakit yalnız kapasiten nisbetinde, elin ulaşacak derecede, kuvvetin yetişecek mertebede iyilik ve icat edebilirsin.

Eğer fenalık ve tahrip etsen, o vakit fenalığın haddi aşkın ve tahribin pek yaygın olur.

İşte aynen onun gibi, insanın mahiyetine, kudretten ehemmiyetli duyular, melekeler, manevî cihazlar ve kaderden kıymetli programlar tevdi edilmiş. Eğer insan, şu dar yeryüzü âleminde, dünya hayatı toprağı altında o manevî cihazları nefsin heveslerine sarf etse, toprak altında bozulan çekirdek gibi, küçük ve önemsiz bir lezzet için kısa bir ömürde, dar bir yerde ve sıkıntılı bir halde çürüyüp kokuşacak, manevî mesuliyetini bedbaht ruhuna yüklenecek, şu dünyadan göçüp gidecektir.

Eğer o istidat çekirdeğini (sahip kılındığı potansiyelleri) İslâmiyet suyuyla, imanın ışığıyla, kulluk toprağı altında terbiye ederek, Kur'ân'ın emirlerini yerine getirmekle manevî cihazlarını hakikî gayeleri istikametinde kullansa, elbette Misal Âlemi'nde ve Berzah'ta dal ve budak verecek ve Âhiret âlemi ve Cennet'te hadsiz kemalât ve nimetlere medar olacak sonsuz bir ağacın ve daimî bir hakikatin cihazlarına sahip, kıymettar bir çekirdek ve revnaktar bir makine ve bu kâinat ağacının mübarek ve nurlu bir meyvesi olacaktır.

Evet, hakikî terakki, insana verilen kalb, sır, ruh, akıl, hattâ hayal ve sair kuvveleri ebedî hayat istikametinde kullanarak, her birini kendine lâyık hususî bir kulluk vazifesiyle meşgul etmekte yatar. Yoksa ehl-i dalâletin terakki zannettikleri, dünya hayatının bütün inceliklerine girmek ve zevklerinin her çeşitlerini, hattâ en süflîsini tatmak için bütün lâtifelerini ve kalb ve aklını nefs-i emmârenin emrine yardımcı verse, o terakki değil, sükuttur. (Sözler, "23. Söz", 419-420)

12. Bir mü'minin, hattâ yalanı sabit olmamış bir insanın sözlü beyanına inanmak bir esas ise de, Hüdhüd, izinsiz görev yerini terk etmekle büyük bir hata işlemiş, davranış açısından sanki fıska girmişti. Özellikle askerin görev yerini izinsiz terk etmesi daha ağır bir hata ve suç olur. Kur'ân, fasıkların getirdiği herhangi bir haberin doğruluğunun araştırılmasını emreder. Hz. Süleyman'ın (a.s.) Hüdhüd'ün haberine tam olarak inanmamasının sebeplerinden biri bu olsa gerektir.

36. Elçi Süleyman'ın huzuruna varınca Süleyman, "Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği (peygamberlik, hükümdarlık ve servet) size verdiği her şeyden çok daha hayırlı, çok daha üstündür. Ancak siz, işte bu tür hediyelerinizle sevinir, böbürlenirsiniz.

37. "Şimdi, seni gönderenlerin yanına dön ve hiç şüphe etmesinler ki, üzerlerine karşı koyamayacakları ordularla geleceğiz ve onları yurtlarından zelil ve mağlûp bir halde çıkaracağız."[13]

38. (Süleyman'ın mektubunu alan ve bir heyet halinde O'nu ziyaret etmeye karar veren Kraliçe Kudüs yolunda iken Süleyman, idare meclisinde,) "Değerli meclis üyeleri! Onlar teslimiyet içinde bana ulaşmadan, hanginiz bana Kraliçe'nin tahtını getirir?" diye sordu.[14]

39. Cinler içinde en güçlü-kuvvetlilerden biri, "Şimdi sen, toplantıyı bitirip de makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Şüphesiz bunu yapacak güçteyim ve bana güvenebilirsin, söylediğimi yaparım!" dedi.

40. Kitap'tan hususî bir bilgiye sahip olan zat ise, "Ben, onu sana daha gözünü kırpmadan getiririm!" dedi. Süleyman tahtı yanıbaşına konmuş görünce, "Bu, Rabbimin bir lütfudur. Karşılığında şükür mü edeceğim, yoksa (öyle bir lütfu kendimden bilip) nankörlük mü yapacağım diye beni sınıyor. Kim şükrederse, ancak kendi iyiliğine olarak şükreder. Kim de nankörlükte bulunursa, şurası bir gerçek ki, Rabbim mutlak servet sahibidir ve kimsenin şükrüne ihtiyacı yoktur; lütuf ve keremi pek boldur."[15]

41. Sonra buyurdu: "Şimdi, Kraliçe'nin tahtını tanıyamayacağı hale getirin, bakalım gerçeği görüp hidayete erecek mi, yoksa hidayete eremeyenlerden olmaya devam mı edecek."[16]

42. Derken Kraliçe geldi ve kendisine, "Bak bakalım, bu senin tahtın olmasın?" dendi. "Evet, sanki o!" cevabını verdi (Kraliçe ve ekledi): "Zaten bize daha önce (Süleyman ve hükümdarlığı, misyonu, sahip bulunduğu imkânların kaynağı konusunda) bilgi ulaşmıştı ve biz de teslim olmaya karar vermiştik."

43. O'nu gerçeği bulmaktan alıkoyan, (inadı, kibri ve aklî-iradî tercihi değil, atalarından gelen bir âdet olarak), Allah'tan başka (sahte) ilâhlara tapmasıydı. İnkârcı bir toplum içinde neşet etmişti.

44. Ardından kendisine, "Buyurun, saraya girin!" denildi. Saraya girince, zemininde engin ve duru su olduğunu, sanki bir havuza girdiğini zannedip eteğini sıvadı. Süleyman, "Bu," dedi, "tabanı

kristal kaplı sırçadan yapılmış bir saraydır." (Böyle bir mülke herhangi bir hükümdarın değil, ancak bir peygamberin sahip olabileceği neticesine varan Kraliçe,) "Rabbim," dedi, "ben, şimdiye kadar (Sen'den başkasına tapmakla) kendime zulmetmişim. Artık Süleyman'ın maiyetinde, Âlemlerin Rabbi Allah'a teslim olmuş bulunuyorum."[17/18]

379

13. Kur'ân, dünyevî gayelerle başka milletler üzerine onları yenmek ve yurtlarından çıkarmak için ordular sevk etmeyi asla tasvip etmez. O, ayrıca kan dökmeyi, insan öldürmeyi ve gasbı yasaklar. Kısaca, her türlü sömürüyü men eder. Bunları ancak, Sebe' Melikesi'nin 34'üncü âyette sözünü ettiği krallar yapar. Dolayısıyla, Hz. Süleyman'ın Sebe'lileri tehdidi, bu çerçevede bir tehdit değildi. Yukarıdaki âyetlerde açıkça ifade buyurulduğu üzere, Hz. Süleyman bir peygamber, bir melik (hükümdar), fakat gücü, serveti ve makamıyla asla gurur duymayan, gurur duymak şöyle dursun, onları sorumluluk gerektiren birer nimet telâkki eden bir melikti. Onun tek derdi, daha fazla insanın iman edip Allah'a teslim olması, inkâr ve zulüm sistemlerinden ve zalimlerin ellerinden kurtulup, dünyada da Âhiret'te de gerçek saadete ulaşmasıydı. Ayrıca, insanlar üzerinde kendi arzularını, menfaatlerini kanun haline getiren zalim krallar hükmetmemeliydi. İnsanların gerçek saadeti de, Allah'a iman ve teslimiyette yatmakta idi. Herkes, bu iman ve teslimiyete ulaşma adına, irade ve hürriyetlerini bağlayan zincirlerden kurtulmalıydı.

14. Âyetlerden tecrübeli, tedbirli ve akıllı biri olduğu anlaşılan Kraliçe, Hz. Süleyman'ın sıradan bir hükümdar olmadığını kavramıştı. Bir defa, kendisine O'ndan gelen mektup, gerek üslûbu, gerek muhtevası, gerekse *Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla* diye başlayıp, O'nun adına yazılmış olmasıyla farklı bir mahiyet arz ediyordu. Hz. Süleyman (a.s.), kendisine gönderilen hediyeleri reddetmekle, Cenab-ı Allah'ın O'na verdiği nimetlerin, başka hükümdarların kendisine teklif edeceği en kıymetli hediyelere bile değer vermeyeceği ölçüde büyük, eşsiz ve farklı olduğunu göstermiş, böylece başka hükümdarlar gibi bir hükümdar olmadığını ortaya koymuştu. Bundan başka, Hz. Süleyman'a gelen elçi, Hz. Süleyman, idaresi ve ülkesi hakkında Kraliçe'ye şüphesiz çok şey anlatmış olmalıydı. Döneminin, hattâ bütün dönemlerin en büyük ve kudretli meliki, hükümdarı olmasına rağmen Hz. Süleyman (a.s.), son derece mütevazı, tertemiz, doğru ve dindardı. Bütün bunları dikkate alan Kraliçe, O'nu ziyaret edip daha yakından tanımak ve kararını kendisine şifahî olarak bildirmek istedi. Hz. Süleyman da (a.s.), O'na idaresinin gerçek mahiyetini ve ihtişamının gerçek kaynağını göstermeyi diledi. O'nun arzusu, şüphesiz Kraliçe'nin ve halkının hidayete ermesiydi.

Burada, hakkın, İslam'ın tebliğcilerine çıkan bir ders vardır. O da, Din adına her

bir insana onu aşan, onun üstünde bir gerçeğin gösterilmesi, herkese en azından seviyesine göre davranılması gerektiğidir.

15. Âyet, Sebe' Melikesi'nin tahtının, birkaç bin kilometre uzaktan Hz. Süleyman'ın sarayına bir anda getirilme mucizesini söz konusu etmektedir. Onu getiren kim olursa olsun, şüphesiz bu hadise, Hz. Süleyman'ın bir mucizesi idi. Bir peygamber-melik ve dolayısıyla günahsız olan Hz. Süleyman (a.s.), elbette en küçük bir zulüm işlemez ve buna müsaade etmezdi. Dolayısıyla ülkesinin tamamında adaletin gerçekleşmesi, olup bitenlerden ve halkının halinden haberdar olabilmesi için, bütün ülkesini ve herkesi aynı anda görüp gözetleyebilecek bir kabiliyete sahip kılınmalıydı. Allah da ona, rüzgâra binip seyahat etmesi, mü'min-kâfir bütün cinleri emrinde kullanması gibi mucizelerin yanısıra, cisimlerin bile aynen veya görüntüsü ile nakledilmesi mucizesini de bahşetmişti.

Eğer biz, Allah'a dayanır ve bize verilen kabiliyetler diliyle O'na müracaatta bulunursak, eğer inanç, düşünce ve davranışlarımız O'nun hem kâinattaki, eşya ve hadiselerdeki, hem de vahiyle bildirdiği Din'deki kanunlarına uygun olursa, bu takdirde dünya da bizim için büyük bir köy haline gelebilir. Sebe' Melikesi'nin tahtı Yemen'deydi; fakat ânında, etrafındaki insanların suretleriyle birlikte bizzat veya görüntüsüyle Kudüs'te, Hz. Süleyman'ın sarayında müşahede edildi ve o insanların sesleri işitildi. Dolayısıyla âyet, uzak mesafelerden bizzat eşyanın veya görüntülerinin, ayrıca seslerin naklinin mümkün olduğunu ima etmekte ve şöyle buyurmaktadır: "Ey idareciler! Eğer mutlak adaleti sağlamak istiyorsanız, Hz. Süleyman gibi, idarenizdeki bütün yerleri ve insanları görmeye, tanımaya çalışın. Ancak bunu başarmakla, sorumluluğunu tam yerine getirmiş birer idareci olabilirsiniz." Bu mucize münasebetiyle Cenab-ı Allah (c.c.), ayrıca şunu da hatırlatmaktadır:

> Ey insanlar! Bir kuluma üzerinde hükmedeceği geniş bir ülke verdim ve bu ülkede mutlak adaleti gerçekleştirebilmesi için, o ülkede olup biten her şeyden onu haberdar kıldım. Her bir ferdi emirlerim istikametinde idarecilik yapabilecek bir kapasite ile yarattığımdan, hikmetimin gereği olarak O'na, yeryüzünü tarayabilme ve orada olanları görüp anlayabilme istidadı da bahşettim. Eğer her bir fert bunu gerçekleştiremese de, bir tür olarak insanlık gerçekleştirebilir. Bunu maddî olarak gerçekleştiremese de, manevî olarak gerçekleştirebilir. Dolayısıyla, bu nimetten istifade etmelisiniz. O halde haydi, bunu başarın. Kulluk vazifelerinizi tam yapın. Öyle davranın ve çalışın ki, yeryüzünü her tarafıyla görebileceğiniz ve her köşesindeki sesleri işitebileceğiniz bir bahçeye çevirin. Rahmân'ın şu fermanına kulak kesilin: *O ki, yeri (evcil ve uysal bir hayvan gibi) size boyun eğdirmiştir. Öyleyse onun omuzları üzerinde rahatça dolaşın ve Allah'ın sizin için hazırladığı rızıktan istifade edin. Ama unutmayın ki, nihayet arz olunma O'nadır.* (Mülk Sûresi/67: 15) İşte bu âyet, ses, görüntü (ve eşya?) naklinin nihaî sınırını tayin ve bu hususta insanlığı teşvik etmektedir. (*Sözler*, "20. Söz", 337-338)

16. Kraliçe ve halkı, güneşe tapıyordu. Dolayısıyla, tahtında bunu ortaya koyan semboller, şekiller bulunmalıydı. Vazifesi insanları Allah'ın diniyle tanıştırmak olan Hz. Süleyman (a.s.), büyük ihtimal tahtın üzerindeki bu sembol ve şekilleri sildirip, tahtı İlâhî Din'i, peygamber olarak misyonunu ve kendisine verilen nimetlerin gerçek kaynağını hatırlatacak semboller ve işaretlerle süsletti. Böyle yapmakla, kendi tahtının sarayından alınıp Kudüs'teki 'saray'a getirildiğini gören Kraliçe'nin, bunu yapan iktidarın normal bir iktidar olmadığını kavrayarak, peygamberliğe ve Hak Din'e gireceğini ümit ediyordu.

17. Seyahatinde gördükleri, ayrıca Hz. Süleyman'ın karakteri, sözleri, davranışları, tavırları ve idaresi, Kraliçe'yi O'nun ancak bir peygamber, Allah'ın bir rasûlü olabileceği sonucuna götürdü. Hz. Süleyman'ın sahip olduğu bütün nimetlerin, üstünlüklerin kaynağı bir insan olamazdı. Dolayısıyla, artık inanmakta tereddüt etmedi.

18. Hz. Süleyman ile Sebe' Kraliçesi arasında geçen bu hadiseler, mevcut Kitab-ı Mukaddes nüshalarında kısa olarak ve pek çok bakımdan da farklı anlatılır (bkn. *2 Tarihler*, 9: 1-12). Buna karşılık, eski Yahudi âlimlerinden günümüze kadar gelen anlatımlar ise, Kur'ân-ı Kerim'deki anlatıma kısmen yakındır. Ne var ki, bu anlatımlarda da, mevcut Kitab-ı Mukaddes nüshalarında olduğu gibi Hz. Süleyman'la ilgili bir peygamber için asla düşünülemeyecek suçlamalar yer almaktadır (Bkn. *The Jewish Encyclopedia*, 11: 439-441, 443).

Kur'ân-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes'te aleyhlerinde pek çok yakışıksız ifadeler yer alan diğer bazı İsrailî peygamberler gibi, Hz. Süleyman'ı da (a.s.) sahip bulunduğu gerçek 'taht'ına oturtmuştur.

45. Şurası bir gerçek ki, Semûd'a kardeşleri Salih'i, "Yalnızca Allah'a ibadet edin!" diye çağrıda bulunmak üzere risalet vazifesiyle göndermiştik. O davetine başlayınca, birbiriyle çekişen iki grup oluverdiler.

46. Salih, "Ey kavmim!" dedi, "niye iyiliği istemek varken, başınıza acele bir kötülüğün gelmesini istiyorsunuz. Rahmet ve merhamete nail kılınmak ümidiyle, günahlarınızdan dolayı Allah'tan bağışlanma dilemeniz gerekmez mi?"

47. "Senin ve beraberinde bulunanların yüzünden uğursuzluğa maruz kaldık!" dediler. Salih, "Uğursuzluk dediğiniz şey, Allah katında takdir buyurulmuş bir haldir. Doğrusu şu ki siz, (hayırlınız şerlinizden ayrılsın diye) imtihana tâbi tutulan bir topluluksunuz."[19]

48. Şehirde dokuz (kişilik bir) çete vardı ki, bunlar ülkede sürekli bozgunculuk yapıyor ve hiçbir şeyi ıslaha yanaşmıyorlardı.

49. Bir araya gelip, Allah adına yemin ederek şöyle anlaştılar: "Andolsun, Salih ve ailesi üzerine âni bir gece baskını yapıp hepsini öldürecek, sonra da hakkını arayacak yakınlarına öldürülmeleri hadisesini görmediğimizi, böyle bir şeye şahit olmadığımızı kesin bir dille ifade edeceğiz. Kesinlikle doğruyu söylediğimizi de bilhassa belirteceğiz."

50. İşte, kendilerince böyle bir tuzak kurdular; Biz de, haklarındaki iradem izi uygulamaya koyduk ama bunun farkında değillerdi.

51. İşte bak, tuzaklarının âkıbeti ne oldu? O (dokuz kişilik) çeteyi de, topluluklarını da geriye tek kişi bırakmadan imha ettik.

52. İşte, zulümleri sebebiyle yıkılıp gitmiş ve ıssız kalmış evleri! Şüphesiz bunda gerçeği öğrenme peşindeki insanlar için önemli bir ibret vardır.

53. İman edip, kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınanları ise kurtardık.[20]

54. Lût'a da (risalet görevi verdik). Halkına şu tebliğde bulundu: "Göz göre göre bu hayasız ve çirkin işi mi yapıyorsunuz?!

55. "Kadınlar yerine şehvetle erkeklere mi varıyorsunuz?! Anlaşılan siz, cahilce davranan ve cahillikte ısrar eden bir topluluksunuz."

19. Peygamberlerin gönderildiği toplumlar, onları genellikle bir kötülüğe ve uğursuzluğa sebep olmakla suçlamışlardır. Bir peygamber geldiğinde insanlar iki gruba ayrılmış ve çok defa, inkâr ve zulümde diretenler helâk olmuşlardır. Allah, peygamberleri: (i) insanların yolunu aydınlatmak, onlara inanç, düşünce ve davranışta

doğru yolu göstermek, (ii) insanları Allah'a ibadete yöneltmek, (iii) onlara Allah'ın hem kâinat ve hayatla, hem de Âhiret'i kazanma adına dünya hayatlarını nasıl tanzim edecekleriyle ilgili kanunlarını öğretmek, (iv) hayatlarında onlara örnek olmak, (v) dünya ile Âhiret, madde ile manâ/maddî ile manevî, akıl ile ruh vb. arasındaki dengeyi kurmak, (vi) insanların Âhiret'te Allah'a karşı mazeretleri olmasın diye onlar hakkındaki delilin tamamlanması ve haklarında şahitlik yapmak için göndermiştir. (*Sonsuz Nur* 1'den) Peygamberler, her bakımdan mükemmel öğretici ve eğiticidirler. Her insan, dünyaya işlenmesi gereken ham bir maden gibi gelir. Onun gelişip birer kabiliyet halini alması gereken istidatları (potansiyel) vardır. İşte, bu ham madenin işlenip saf gümüş, altın, elmas, pırlanta vb. olabilmesi, her insanın sahip kılındığı potansiyellerin birer kabiliyet haline gelebilmesi ve yükselebileceği kemalât arşına yükselebilmesi için o, işlenmeye, öğrenmeye ve eğitilmeye muhtaçtır ve bunun gereği olarak da pek çok hallere maruz kalacaktır. İşte bunun adı, imtihandır, Kur'ân'daki tabiriyle fitne ve/veya belâdır.

Bu fitne veya belânın unsurları da Kur'ân-ı Kerim'de anlatılır. Meselâ: *Biz hangi memlekete bir peygamber gönderirsek önce oranın halkını zorluklar, sıkıntılar ve musibetlere düçar ederiz ki, kalbleri yumuşasın, gafletten uyanıp kendilerine gelsinler ve içten Allah'a yönelerek, yalvarıp yakarsınlar.* (A'râf Sûresi/7: 94). Bu çok defa, İslâm'a yeni girmiş herhangi bir fert ve toplum için de geçerlidir. Haklarında şüphesiz hayırlı olan bu gerçeğe rağmen insanlar, genellikle peygamberleri kendilerine kötülük getirme ile suçlarken, Cenab-ı Allah'ın, onlar vasıtasıyla bile kendilerine bahşettiği nimetleri kendilerinden bilmişlerdir: *Bolluk ve refah gördükleri zaman, "Bu, bizim hakkımız! Kabiliyet ve çalışmamızın ürünü bu!" derler; kötü bir durumla karşılaştıklarında ise, onu Musa ile beraberindeki mü'minlerde iddia ettikleri uğursuzluğa verirler –Hayır, şunu iyi bilin ki, onların uğur veya uğursuzluk dedikleri her şey, Allah'ın hükmü ve yaratmasıyladır. Ne var ki onların çoğu, ilimle alâkaları olmadığı için bunu bilmiyorlardı.– ve şöyle derlerdi: "Bizi büyülemek için ne kadar kendince mucize gösterirsen göster, sana asla inanacak değiliz."* (A'râf Sûresi/7: 131–132).

Hz. Salih'in kendisine yapılan benzer suçlamalara verdiği cevap, *Her insanın yazılmış ve yaşanmış kaderini boynuna doladık. Kıyamet Günü onunla ilgili bir kitap çıkarırız da, onu önünde açılmış bulur. "Oku kitabını! Bugün sen, bizzat kendin hakkında hesap görücü olarak yetersin!"* (İsrâ Sûresi/17: 13–14) âyetlerinde ifade buyurulan cevaptı. Ayrıntılı açıklama için bkn. İsrâ Sûresi/17, not 10.

20. Hz. Salih ve kavminin kıssasıyla ilgili olarak, ayrıca bkn. A'râf Sûresi/7: 73–79; Hûd Sûresi/11: 61–68; Şuarâ Sûresi/26: 141–159.

56. Halkının cevabı ancak, "Lût'u ve ailesini ülkenizden sürüp çıkarın; onlar, temizliğe pek düşkün, pek ahlâklı insanlar!" demek oldu.

57. Neticede Biz de O'nu ve ailesini kurtardık, hanımı hariç. Onun geride kalıp helâk edilenlerden olmasını takdir buyurduk.

58. Ve o halkın üzerine öyle bir yağmur indirdik ki! Uyarılan, fakat uyarıya kulak asmayanların yağmuru ne fena bir yağmur oldu![21]

59. De ki: "(Bütün bu olup bitenlerden sonra ve her zaman için) hamd Allah'a ve selâm seçtiği kullarının üzerine olsun. Kim gerçekten hayırlı ve ilâh olarak kabul edilmeye lâyıktır: Allah mı, yoksa O'na ortak koştukları varlıklar mı?

60. (O varlıklar mı,) yoksa gökleri ve yeri yaratan ve gök tarafından sizin için su indiren mi? O su ile yüze gülen, gözleri, gönülleri açan pek güzel bahçeler bitiriyoruz. Siz ise, (bırakın o bahçelerin verdiği menfaatleri,) onların ağacını bile bitiremezsiniz. Allah'tan başka bir ilâh daha mı olurmuş? Hayır, hayır.. onlar, haktan sapıp giden bir güruhtur.

61. Yoksa (hareketine rağmen) yerküreye istikrar verip, onu oturmaya elverişli kılan ve yer yer yarıp içinden ırmaklar akıtan, sonra onun (istikrarı ve fonksiyonlarını görebilmesi için sabit kazıklar misali) dağlar var eden ve birbiriyle birleşen iki büyük su kütlesinin arasına bir engel koyan mı?[22] Allah'tan başka bir ilâh daha mı olurmuş? Hayır, hayır.. onların çoğu, gerçeği bilmemektedir ve öğrenme peşinde de değillerdir.

62. Yoksa çaresiz kalıp O'na dua ettiğinde çaresizin duasına cevap vererek sıkıntısını gideren ve siz bütün insanları (orayı imar edip, kanunları istikametinde yaşayasınız diye) yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah'tan başka bir ilâh daha mı olurmuş? Ne de az düşünüyor ve (bunlardan) gerekli dersi çıkarmaya çalışmıyorsunuz!

63. Yoksa karanın ve denizin kat kat karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde müjdeleyici olarak rüzgârları gönderen mi? Allah'tan başka bir ilâh daha mı olurmuş? Allah, onların her türlü şirk koşmalarından sonsuzca yücedir, aşkındır.

381

21. Hz Lût ve kavminin kıssasıyla ilgili olarak, ayrıca bkn. A'râf Sûresi/7: 80–84; Hûd Sûresi/11: 77–83; Hıcr Sûresi/15: 58–76; Enbiyâ Sûresi/21: 74––75; Şuarâ Sûresi/26: 160–174.

22. Birbiriyle birleşen, ama aralarındaki engel sebebiyle birbirine karışmayan iki büyük su kütlesi ve aralarındaki engel konusunda bkn. Furkan Sûresi/25: 53, not 11.

64. Yoksa bütün varlıkları baştan yaratan, sonra sürekli olarak yeniden yaratan ve (hepsinin ölümünden sonra) onları tekrar yeni baştan yaratacak olan[23] ve sizi hem gök tarafından, hem de yerden rızıklandıran mı? Allah'tan başka bir ilâh daha mı olurmuş? De ki: "Eğer (Allah'tan başka bir ilâh daha olabileceği iddiasında) samimi iseniz, haydi delilinizi gösterin!"

65. De ki: "Göklerde ve yerde (kâinatta) hiç kimse gaybı (duyu ötesini) bilemez; gaybı ancak Allah bilir. Onlar (ve Allah'tan başka ilâh diye taptıkları varlıklar, Kıyamet'in ne zaman kopup,) öldükten sonra ne zaman diriltecekleri konusunda da herhangi bir bilgiye ve şuura sahip değillerdir.[24]

66. Gerçek şu ki, onlar (hep dünya hayatı peşinde koşup, bütün öğrenme melekelerini dünya hayatıyla ilgili bilgileri edinme yolunda harcadıklarından)[25] Âhiret hakkında bilgiden yoksun kalmışlardır. (Kendilerine vahiy yoluyla bilgi gelmiş,) fakat bu defa da şüpheye batmış bulunmaktadırlar. Hayır hayır, Âhiret(le ilgili onca delil karşısında) körlüğü tercih etmektedir onlar.

67. Küfürde ısrar edenler, "Biz ve atalarımız toprak olup gittikten sonra, yani o zaman biz diriltilip kabirlerimizden çıkarılacağız öyle mi?" diyorlar.

68. "Öyle ya, bize de, daha önce atalarımıza da bu tehdit yapıldı durdu. Ama bu, eskilerin masallarından, bâtıl inançlarından başka bir şey değil ki!"

69. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın; (gezip dolaşın da) bakın bakalım, hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçluların âkıbeti nasıl olmuş?"

70. (Tebliğ ettiğin gerçeklere karşı takındıkları tavır sebebiyle) onlardan ötürü sakın üzülme; (gayretlerini boşa çıkarmak ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için) yaptıkları planlardan, kurdukları tuzaklardan dolayı da sakın daralma.

71. Bir de, "İddianızda doğru iseniz, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar.

72. De ki: "Böyle hemen gelivermesini istediğiniz azabın bir kısmı belki de ensenizde patlamak üzeredir!"

73. Doğrusu senin Rabbin, insanlara karşı fevkalâde lütufkârdır, fakat onların çoğu şükretmezler.[26]

74. Yine Rabbin, onlar göğüslerinin derinliklerinde neleri gizli tutuyor, neleri de açığa vuruyorlarsa hepsini mutlaka bilmektedir.[27]

75. Gökte ve yerde (onlardan ve diğer bütün yaratıklardan) gizli hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir Kitap'ta muhakkak yer almış olmasın.[28]

76. Bilesiniz ki bu Kur'ân, hakkında ihtilâfa düştükleri şeylerin pek çoğunu İsrail Oğulları'na anlatmaktadır.[29]

23. Hayat, Allah'ın varlığının ve birliğinin en büyük delili ve O'nun lütuflarının kaynağıdır. Hayat, Allah'ın rahmetinin en lâtif tecellisi ve sanatının en sırlı nakşıdır. Hayat öylesine lâtif ve sırlıdır ki, onun en basit seviyesi olan bitkilerin hayatı ve her yıl sayısız denecek ölçüde tekrar eden tohumlardaki hayat düğümünün açılmasındaki sır, Hz. Âdem'den beri çözülememiştir.

Hayat, hem mülk, yani görünen maddî ciheti, hem de melekût, yani görünmeyen manevî yanı cihetiyle şeffaftır ve paktır. Cenab-ı Allah (c.c.), başka her şeyi sebepleri perde yaparak yaratırken, hayatı maddî sebeplerin aracılığı olmadan doğrudan verir.

New York İlimler Akademisi eski başkanlarından A. C. Morrison, hayat hakkında şöyle yazar:

> Hayat bir heykeltıraştır ve her şeye biçim verir; her ağacın her yaprağını çizen, çiçeklere, elmaya, ormana ve kuşların kanatlarına renk veren bir sanatkârdır o. Hayat bir müzisyendir ve her kuşa kendine has aşk şarkılarını söylemesini, sineklere de kendilerine has pek çok tonu bulunan seslerle birbirlerini çağırmalarını öğretir.
>
> Hayat, çekirgenin ve pirenin bacaklarını, kasları, eklemleri yapan, kalbin yorulmadan sürekli atışlarını sağlayan, her hayvanın sinir sistemini ve her canlının dolaşım sistemini kuran bir mühendistir.
>
> Hayat, meyvelere ve baharata tat, güllere koku veren bir kimyagerdir. Hayat, tabiatın henüz karşı koyma ve önleme yolu bulamadığı bir işlemle sürekli yeni sentezler meydana getirir. Hayatın kimyası çok yücedir; çünkü sadece güneş ışınlarını, su ve karbon asidini odun ve şekere dönüştürmek için kullanmakla kalmaz, bunu yaparken, hayvanlara hayat soluğu olarak oksijen açığa çıkarır.
>
> Hayat bir tarihçidir, çünkü o çağlar boyu sayfa sayfa kendi tarihini yazar ve tuttuğu notları, sadece doğru yorum bekleyen bir otobiyografi halinde kayalara bırakır.
>
> Hayat, yumurtaya depoladığı çok zengin bir gıda ile yarattıklarını korur ve pek çok yavruyu doğumdan sonra aktif hayata hazırlar veya şuurlu bir annelikle yavrular için gıda depolar. Hayat, hayat üretir –acil ihtiyaçlar için süt verir, hem de bu ihtiyacı önceden görür ve gelecek için hazırlıklı bulunur.
>
> Madde, kendisiyle ilgili kanunların kendisi için dikte ettiğinin ötesinde hiçbir şey yapmamıştır. Atom ve moleküller, sadece kimyevî münasebetlerin, çekim gücünün, ısının tesirinin ve elektrik sinyallerinin emirlerine itaat etmenin dışında bir şey yapmaz. Madde, inisiyatif kullanmayı bilmez. Fakat hayat, her an yeni desenler, yepyeni yapılar ortaya çıkarır.
>
> Hayatın ne olduğunu henüz hiçbir insan kavrayabilmiş değildir; onun herhangi bir ağırlığı veya boyutları da yoktur. Hayatı tabiat yaratmış değildir; ateş altında yanık veren kayalar ve tuzsuz denizler, hayat için gerekli ihtiyaçları karşılamaktan bütünüyle uzaktır. Çekim gücü, maddenin bir özelliğinden, elektrik sadece bir maddeden ibaret olup, güneşin ve yıldızların ışınları çekim gücüyle

> yön değiştirebilir. İnsan, atomun boyutlarını öğrenmekte ve onun değişmeyen gücünü ölçebilmektedir, fakat hayat, mekân gibi şaşırtıcıdır. Neden?
>
> Hayat, esastır ve sayesinde maddenin anlama ulaşabildiği tek şeydir. Hayat, şuurun yegâne kaynağıdır ve sadece hayattır ki, henüz yarı körlükle anlamaya çalıştığımız ve yine de her birinin güzel olduğunu bildiğimiz Allah'ın eserleri hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılar. (Morrison, 31–36)

Hayat gibi, ölüm de Allah'ın varlığını ve birliğini gösterir. Meselâ, bir nehrin üzerindeki güneşin bizzat kendisini, ışığını ve ısısını yansıtan kabarcıklar ve yer üzerindeki parlak, şeffaf cisimler, güneşin varlığına kesin birer delildir. Diyelim ki, bir nehrin üzerinde bulunan ve güneşi yansıtan kabarcıklardaki güneş, nehir bir tünele girdiğinde kaybolur; nehir tünelden çıktığında ise yeniden görünür hale gelirler. Bundan anlaşılır ki, kabarcıklardaki güneş, kabarcıkların kendinden ve kendilerine ait değil, onlardan bağımsız ve onların sadece yansıttığı ayrı bir varlıktır. İşte, bu kabarcıklar güneşi göstermekle güneşin varlığına, tünelde kendilerinde yansıyan güneşin kaybolması ve nehir tünelden çıktığında güneşin kendilerinde tekrar görülmesiyle güneşin bekasına işaret eder.

Bunun gibi, varlıklar hayatlarıyla Allah'ın varlığına, ölüp gitmeleri ve yerlerine yenilerinin gelmesiyle Allah'ın bekasına delildir. Sonbaharda dökülen yaprakların takip eden ilkbaharda misliyle yeniden çıkması, kışın kurumuş kemik haline gelen ağaçların baharda yeniden canlanması, Cenab-ı Allah'ın hem varlığına, hem birliğine, hem de bekasına kesin birer işarettir.

24. Gaybın mutlak bilgisi sadece Allah katındadır. Peygamberler gibi, onun hakkında kısmî bilgiye sahip olanlar, ancak Allah'ın bildirmesiyle ona sahip olabilirler. Bu nokta, özellikle Cenab-ı Allah'ın varlığı, birliği ve varlıklar üzerindeki mutlak hakimiyeti açısından çok önemlidir. Yaratılmış varlıklar içinde en zengin donanıma ve öğrenme kapasitesine sahip olan insan bile, bırakın gaybı, duyularının ve inceleme sahasının dışında kalan alanı, geleceği, Âhiret'i ve Cenab-ı Allah'ın Zâtını, dünü ve içinde yaşadığı ânı bile tam olarak bilemez. İnsan, kendisi hakkında bile mükemmel bilgiye sahip değildir. Öyle ki, fayda ve zararının nerede yattığını dahi tam olarak kestiremez. Ayrıca, önceki âyette buyrulduğu gibi, her canlı hayatta kalmak için rızka muhtaçtır ve rızık da bütünüyle Allah'ın elindedir. Sonra, ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların giderilme yollarını belirleyen de canlıların kendileri değildir. Bunun dışında, her bir insan ferdi, diğer türlerin üyelerine nazaran ayrı bir tür gibidir ve başlı başına bir âlemdir. Bütün bunlar açıkça ortaya koymaktadır ki, her türlü özellikleri, ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların giderilme yollarıyla birlikte her bir canlıyı kusursuz bilen ve "tabiat"ı onlar için bir rızık deposu olarak var eden ve bu depoyu sürekli dolduran, dolu tutan, her bir varlığın hayatını devam ettirme gücüne sahip Biri olmalıdır ve elbette vardır. Yine bütün bu gerçekler ortaya koymaktadır ki beşer, mutlak yararına ve adalete dayalı olarak kendi hayatını tanzim etme bilgi ve kabiliye-

tinden yoksundur. Âhiret hayatı adına ise, onun kendiliğinden karar verip yapabileceği hiç şey yoktur. O, bu açılardan da Allah'a ve O'nun göndereceği Din'e, dolayısıyla Risalet'e ve Kitaba muhtaçtır. Kısaca, Allah'tan başka hiçbir varlığın mutlak ve izafî yanlarıyla gaybı bilememesi, Allah'ın varlığını, birliğini, Risalet'i, Kitabı ispat eden başlı başına büyük ve kapsamlı bir delildir.

25. Bkn. Necm Sûresi/53: 29–30.

26. Eğer küfürde, şirkte, günahta, zulümde ısrarlarına rağmen Allah insanlara mühlet veriyor, onları hemen cezalandırmıyorsa, bu O'nun insanlara olan lüûtf u merhametindendir. İnsanlara düşen bunu idrakle şükretmek ve O'nun yolunda gitmek iken, insanlar aksine, Allah'ın ceza tehdidi ve mükâfat va'di sanki boş bir tehdit ve va'dmiş gibi inkâr ve isyanda ısrar etmektedirler.

27. Yani, Allah'ın va'dini hemen yerine getirmemesi, onların durumundan haberdar olmadığı için de değildir. Çünkü O, değil onların neler yaptıklarını, kalblerinde neleri gizlediklerini de bilmektedir. Ayrıca, inanmaya yakın ve onu düşünen pek çok kalbler de vardır. Dolayısıyla, onlara bir süre de tanınmalıdır. Bunun yanısıra, o insanlar hangi planlar içinde, hangi kötülükleri planlıyorlar, O şüphesiz bunlardan da tam olarak haberdardır. İnsanların içlerinde tuttukları ile dışarı vurdukları her zaman bir değildir; ama Allah, insanların içini de dışını da çok iyi bilir. Dolayısıyla O'nun her hükmünde, her yaptığında mutlak isabet ve hikmet vardır.

28. Apaçık bir Kitap konusunda bkn. Âyet: 1, not: 1.

29. İsrail Oğulları ve aynı zamanda Hıristiyanlar, Ulûhiyet, Hz. Süleyman, Hz. Meryem, Hz. İsa konusunda ve diğer peygamberlerle ilgili bazı hususlar gibi daha pek çok konuda ihtilâflara düştüler. Kur'ân, bu ihtilâflardan bilhassa iman için önem arzeden meseleleri açıklığa kavuşturmuştur.

77. Aynı zamanda o, mü'minler için dupduru bir hidayet kaynağı ve baştan sona bir rahmettir.

78. Rabbin, onlar (inananlar ve inanmayanlar) arasında Kendi kanunlarıyla hükmedecektir. O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir.

79. O halde sen Allah'a dayan ve güven. Şüphesiz sen, hakkında ne en küçük bir şüphe ne de bir gizlisi bulunan apaçık gerçeğin üzerindesin.

80. Şunu da bil ki, ölülere sesini duyuramadığın gibi, (gerçek kendilerine anlatıldığında) arkalarını dönüp uzaklaşan sağırlara da davetini işittiremezsin.

81. Körleri de savrulup durdukları yanlış yollardan doğru yola çekebilecek değilsin. Sen davetini ancak, (önyargısız ve hem iç dünyalarındaki hem de dış dünyadaki) âyetlerimize inanmaya ve dolayısıyla gerçeğe teslim olmaya yatkın bulunanlara duyurabilirsin.

82. O (ölü, sağır ve körler) hakkında azap sözümüzün gerçekleşme zamanı gelince, onlar için yerden bir dâbbe (canlı) çıkarırız. O da, insanların (kendi iç dünyalarındaki, dış dünyadaki ve Kitap'taki) âyetlerimiz hakkında kesin inanç sahibi olmaya yanaşmadıklarını dile getirir.[30]

83. Bir gün de gelir, her ümmet içinde âyetlerimizi yalanlayanlardan bir grubu toplarız da, düzenli bir şekilde hesap yerine doğru sevkolunurlar.

84. Nihayet oraya vardıklarında (Allah) sorar: "Demek siz, haklarında tam ve kesin bir bilgiye sahip olmadığınız halde âyetlerimi yalanladınız öyle mi? Yok, değil diyorsanız, o halde ne idi yaptığınız?"

85. Ve (başta Allah'a şirk koşma olmak üzere) işledikleri zulümlerden dolayı haklarındaki azap sözü gerçekleşir. Artık tek bir kelimeyle de olsa mazeret beyan edebilecek durumda değillerdir.

86. Hiç görmezler mi ki, geceyi insanlar dinlenip sükûnet bulsunlar diye, gündüzü de etraflarını görüp çalışsınlar diye var ettik. Şüphesiz bunda iman edecek ve imanda derinleşecek kimseler için dersler, işaretler vardır.

87. O gün ki Sûr'a üfürülür[31] ve göklerde ve yerde kim varsa, Allah'ın diledikleri dışında, (yıldırım çarpmış gibi) dehşet içinde donakalır. Ve istisnasız herkes, tam bir boyun eğmişlik içinde O'nun huzuruna gelir.

30. Bu âyet ve onda sözü edilen *dâbbe* (canlı) hakkında yorumlar yapılmış ve hadis–i şerifler rivayet edilmiştir. Bütün bunlardan çıkan sonuç –Allahü a'lem– şu olabilir:

Bilhassa bilimlerin gelişmesiyle Allah, Kur'ân'ın ve onda anlatılan her şeyin doğruluğu konusunda insanların gerek kendi iç dünyalarındaki gerekse dış dünyadaki bütün delilleri bir bir sergileyecek, yapısı ve bütün hususiyetleriyle insan ve kâinatın inkârda bile bile ısrar etmeyen ruhlar için baştan başa deliller meşheri olduğu ortaya çıkacaktır. Fakat insanların pek çoğu, özellikle Kıyamet'e yakın neredeyse tamamı, hevâ ve heveslerinin peşinde, Allah'ın kendilerine bahşettiği başarıların gurur ve şımarıklığı içinde inkâr ve zulümde direteceklerdir. İşte bu zamanda, insan ve kâinat hakkındaki yanlış telâkkilerinin neticesinde bilim, belki de mikrop türü, biyolojik ajanlar türü veya daha başka, canlı gibi hareket eden nesnelerin, makine varlıkların üremesine yol açacak ve bunların meydana getirdiği tahrip ve hastalıklar, bütün bunların asıl sebebinin imansızlık olduğunu ortaya koyacaktır.

31. Sûr ve üfürülmesiyle ilgili olarak bkn. Bakara Sûresi/2, not 30; En'âm Sûresi/6: 73, not 14. Daha başka ilgili âyetler de nazara alındığında (Yâ-Sîn Sûresi/36: 51; Zümer Sûresi/39: 68), bu âyette ifade edilen Sûr'a üfürmenin, ölülerin diriltilmesi ve insanların (ve cinlerin) Hesap yerine sevki için meydana gelecek olan ikinci üfürme olduğunu söyleyebiliriz.

Bu üfürmenin dehşetinden masun kalacak olanlara gelince, onlar aşağıdaki 89'uncu âyetten ve Enbiyâ Sûresi/21: 101–103'üncü âyetlerden anlaşıldığı üzere, günahsız veya o âna kadar günahlardan arındırılmış, dolayısıyla Cehennem'in hışırtısını bile duymayacak olan has mü'minlerdir. Haklarında hüküm önceden verilmiştir ve onlar, herhangi bir sorguya da maruz kalmadan Cennet'e alınacaklardır (Sâffât Sûresi/37: 127).

88. Dağları görür ve hareketsiz, yerlerinde sabit sanırsın; halbuki onlar, sürekli hareket halindedir ve bulutların geçip gittiği gibi, (yerin hareketiyle birlikte) geçip gitmektedirler. (Ve Kıyamet Günü de, Âhiret'te oraya has bir şekil almak üzere parçalanıp toz–duman haline geleceklerdir.) Her şeyi muhkem ve kusursuz yapan Allah'ın yapmasıdır bu. Muhakkak ki O, işlediğiniz her şeyden hakkıyla haberdardır.

89. (O Hüküm Günü) kim sadece iyiliklerle (ve günahlardan arınmış olarak) gelirse, onun için yaptığı iyiliklerden daha güzeli, daha üstünü vardır. Üstelik onlar, o gün dehşetli bir korkudan da emin olacaklardır.

90. Kim de (imandan ve hayırdan mahrum olarak) kötülüklerle, günahlarla gelirse, böyleleri yüzükoyun Ateş'in içine fırlatılır. "Dünyada iken sürekli yaptıklarınızın karşılığından başka bir şey mi bulacaktınız?"

91. De ki: "Bana ancak, bu beldenin onu muhterem ve mukaddes kılan ve her şey Kendisi'ne ait bulunan Rabbine ibadet etmem emredildi ve bana her bakımdan O'na teslim olmuş (Müslümanlardan) olmam emredildi;

92. Ve, Kur'ân okumam, (böylece O'nun Mesajı'nı tebliğ etmem emredildi). Artık kim doğru yolu tercih ve takip ederse, başka bir şey için değil, ancak kendi iyiliği için tercih ve takip etmiş olur. Kim de sapar giderse, de ki: "Ben, ancak uyarmakla görevli elçilerden biriyim."

93. Yine söyle: "Bütün hamd, Allah içindir; O size, (her ne buyurmuşsa onun doğru olduğunu ispat eden) âyetlerini gösterecek, siz de o âyetleri tanıyacaksınız." Bil ki Rabbin, yapıp durduklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.

28. KASAS SÛRESİ

Daha çok Hz. Musa'nın (a.s.) hayat ve misyonu ile alâkalı olup, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ve mü'minler için de bir müjde ihtiva eden bu sûre Mekke'de inmiştir ve 88 âyettir. İsmini 25'inci âyetinde geçen *kasas* (kıssa, kıssa anlatma) kelimesinden alır.

İsrail Oğulları'nın tarihi, bir bakıma insanlığın ve medeniyetlerin tarihidir. Bunun yanı sıra, misyonu itibariyle Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a en fazla benzeyen peygamber Hz. Musa (a.s.)'dır. O da, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm gibi yeni bir Şeriat'la gelmiş ve düşmanlarına karşı gerektiğinde savaşla emrolunmuştur.

Kitab-ı Mukaddes'in mevcut nüshalarında da yer alan şu âyet, hem bu benzerliğe dikkat çeker, hem de Peygamber Efendimiz'in gelişini müjdeler: "Rab bana, 'Söyledikleri doğrudur' dedi. 'Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni ben cezalandıracağım.'" (Tesniye, 18: 17–20)

Açıktır ki, bu âyetlerde geçen "kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber" ifadesi, Hz. İsmail'in soyundan gelen bir peygambere işaret etmektedir; çünkü Hz. İsmail (a.s), neslinden İsrail Oğulları'nın geldiği Hz. Yakub'un amcası, O'nun babası Hz. İshak'ın kardeşi olup, İsmail Oğulları ile İsrail Oğulları kardeş çocuklarıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi, misyon itibariyle Peygamberimiz'e en çok benzeyen peygamber de Hz. Musa'dır. Bu gerçeğe Kur'ân-ı Kerim'de de, *Hakkınızda şahitlik yapacak olan bir rasûl gönderdik size, nitekim Firavun'a da bir rasûl göndermiştik* (Müzzemmil Sûresi/73: 15) âyeti işaret etmektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. (Sûreye dahil olarak gelecek bütün) sözler, gerçeği açıklayan ve Allah'tan geldiği apaçık ortada olan Kitabın âyetleridir.

3. İman edecek ve imanda derinleşecek bir topluluk için sana Musa ve Firavun'la ilgili ve aralarında geçen ibret verici hadiselerin bir kısmını bütün gerçeğiyle anlatacağız.

4. Doğrusu Firavun (Mısır) ülkesinde ululuk taslayıp, ülke halkını grup grup ediyor, içlerinden bilhassa bir topluluğu aşağılayıp eziyor, erkek çocuklarını boğazlayıp, kadınlarını ise (kullanmak ve yerli halkla evlen-

meye zorlayarak söz konusu topluluğun nüfusunu kurutmak için) hayatta bırakıyordu. O, gerçekten tam bir bozguncu idi.

5. Biz ise diliyorduk ki, ülkede aşağılanıp ezilen o insanlara lütufta bulunalım, onları (zalimlere tâbi olmaktan kurtarıp) kendilerine uyulan bir millet yapalım, içlerinde insanları Allah'ın yoluna yöneltecek rehberler var edelim ve onlara (Firavun ve hanedanının sahip olduğu mülk ve ihtişamın ötesinde bir mülk ve ihtişam bahşetmek için, kendilerini bereketlerle donattığımız ülkeye) mirasçı kılalım.

6. Ve onları, o ülkeye yerleştirelim, orada kendilerine geniş imkânlar verelim; Firavun, Hâmân[1] ve ordularının ise onlardan duydukları korkularını başlarına getirelim.[2]

7. (Musa dünyaya gelince) annesine, "(Çocuğun hayatı hakkında herhangi bir endişeye kapılmadan) onu emzir!" diye ilham ettik: "Ne zaman ki hayatından endişe etmeye başladın, o zaman O'nu ırmağa bırak ve hiç korkma, üzülme de. Biz mutlaka O'nu seninle tekrar buluşturacak ve O'nu (Mesajımızı tebliğ için) gönderilenlerden kılacağız.

8. Firavun'un ailesi O'nu ırmakta bulup aldılar; (bilmiyorlardı ki O,) ileride onlar için bir düşman ve başlarına dert olacaktı. Doğrusu Firavun, Hâmân ve orduları, (bilhassa İsrail Oğulları'na muamelelerinde) çok zalimdiler.

9. Firavun'un hanımı (kocasına), "İşte," dedi, "benim için de senin için de göz ve gönül aydınlığı olacak bir çocuk. O'nu öldürmeyin. Olur ki bize fayda sağlar, bakarsın kendisini evlât da ediniriz." Hadiselerin hangi istikamette gelişip, ileride ne olacağının farkında değillerdi.

10. Musa'nın annesi, içinde gittikçe büyüyen acı bir boşluk hissediyordu. Kendisine verdiğimiz sözün mutlaka gerçekleşeceğine tam bir güven duyabilmesi için kalbini pekiştirmeseydik, (çocuğuna kavuşma ümit ve arzusu içinde) O'nunla ilgili bütün sırları neredeyse açığa vuracaktı.

11. Musa'nın kız kardeşine, "Kimsenin bir şey anlamasına meydan vermeden onu izle!" dedi. O da, hiç kimse farkına varmadan kardeşini uzaktan gözetledi.

12. Musa'yı daha ilk günden (sarayda O'nu emzirmek için çağrılan) bütün kadınları emmekten alıkoyduk. (Durumu takip eden ve bunu öğrenen kardeşi onlara,) "O'nun bakımını sizin adınıza yüklenecek, hem de O'na çok içten bakacak bir aileyle sizi tanıştırmamı ister misiniz?" dedi.

13. Böylece Musa'yı annesiyle buluşturduk ki, annesinin gözü ve gönlü aydın olsun, artık üzülmesin

ve tam manâsıyla bilsin ki, Allah'ın va'di haktır, mutlaka yerine gelir. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmezler.

385

---

1. Hâmân, bir isim olmaktan çok, Firavunlar dönemi Mısırının dini olan Amon kültündeki baş rahibe verilen Hâ-Amen unvanının Arapçasıdır. Bu rahip, Mısır aristokrasi veya bürokrasisinde hemen Firavun'dan sonra gelen makamı haizdi ve Firavun'a baş danışmanlık vazifesi yapıyordu. (Esed, 590, not 6). Bu konuda bir diğer iddia Maruice Bucaille'e ait olup, onun araştırmalarına göre Hâmân, Mısır'daki taş işçilerinin başıydı. (http://en.wikipedia.org/ wiki/Haman_%28Islam%29) Gelecek 38'inci âyet bunu desteklemektedir. Bununla birlikte, ihtimal eski Mısır'da taş işçilerinin şefine veya ustabaşına da Hâmân deniliyor olsa bile, âyette Hâmân Firavun'la yan yana anılmaktadır ki, onun Mısır idaresinde Firavun'dan sonraki makamı haiz bulunduğu anlaşılmaktadır. Belki inşaat işleri de onun uhdesindeydi.

2. Cenab-ı Allah (c.c.) Hz. Yusuf'u ve babası Hz. Yakup'la birlikte O'nun diğer oğullarını Mısır'a yerleştirdikten sonra İsrail Oğulları Mısır'da çoğaldılar ve yüksek mevkilere geldiler. Allah (c.c.), içlerinde peygamberler ve idareciler var etti ve onları kendi işlerinin hakimi hür insanlar kıldı (Mâide Sûresi/5: 20). Fakat daha sonra Firavunlar idareyi ele geçirince, bu defa köleleştirildi ve en ağır işlerde çalıştırılır oldular. Bununla birlikte Firavunlar idaresi, onların eski mevkilerini yeniden elde etmelerinden ve kendi hakimiyetine son vermelerinden korkuyordu (Tâ-Hâ Sûresi/20: 63). Onların erkek çocuklarını kesip kadınlarını ise hayatta bırakarak hem kullanmaları hem de yerli Kıptîlerle evlenmeye zorlamaları, bu korkuyla nüfuslarını azaltmaya, hattâ kurutmaya yönelikti. Yani, bir soykırım uyguluyorlardı.

14. Derken Musa yiğitlik çağına gelip bedenen ve zihnen olgunlaşınca, kendisine doğru ve yerinde karar verebilme, meseleleri gerektiği gibi idrak ve değerlendirebilme kabiliyeti ve hususî bir ilim bahşettik. İyiliğe kilitlenmiş ve Allah'ın kendilerini sürekli gördüğünün şuuru içinde davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

15. Bir gün, halkın ortalıkta olmadığı bir saatte şehre indi. Gördü ki, iki adam birbiriyle dövüşüyor: biri kendi cemaatinden, diğeri ise (halkının) düşmanı olan (Kıptî)lerdendi. Kendi cemaatinden olan düşman taraftan olana karşı kendisinden yardım isteyince Musa adama bir yumruk attı ve adam oracıkta ölüverdi. "Bu (kavga)," dedi Musa, "belli ki şeytanın işi. Doğrusu o, insanı yoldan çıkaran apaçık bir düşmandır."

16. (Hemen Allah'a yönelip,) "Rabbim," dedi, "hiç şüphesiz kendime yazık ettim. Ne olur, beni bağışla!" Allah da O'nu bağışladı. Gerçekten Allah, günahları pek çok bağışlayandır, (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen mü'min kullarına karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

17. Musa, "Rabbim," dedi, "bana lütfettiğin bunca nimetler hakkı için günahkâr suçlulara bir daha hiçbir şekilde yardım etmeyeceğim."[3]

18. Musa, geceyi şehirde endişe içinde ve etrafı gözetleyerek geçirdi. Sabahleyin bir de ne görsün: Dün kendisinden yardım isteyen kişi, (bu defa yine kavgaya tutuşmuş,) O'ndan yardım diliyor. Musa, "Sen" dedi, "belli ki, doğru davranış nedir bilmez azgının tekisin!"

19. Bununla birlikte, her ikisinin de düşmanı olan (Kıptîlerden) diğer adamı tutup kavramaya yeltenmişti ki, (azarlamasından dolayı O'nun kendi üzerine yürüdüğünü zanneden İsrailî), "Musa," dedi, "dün bir cana kıydığın yetmemiş gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Belli ki sen, bu ülkede bir zorba olmak diliyor ve katiyen ıslah edici, ara bulucu olmak istemiyorsun!"

20. Bir süre sonra şehrin (sarayın bulunduğu) öte başından (sarayda mevki sahibi) bir adam koşarak geldi; hemen "Musa," dedi, "idare meclisi şu anda senin durumunu görüşmek üzere toplantı halinde, seni öldürecekler. Hemen şehri terk et. Şüphen olmasın ki, senin iyiliğini isteyen biriyim."

21. Musa, etrafı gözetleyerek endişe içinde şehirden çıktı; "Rabbim," diyordu, "beni şu zalimler güruhunun elinden kurtar!"

22. Bir süre yol aldıktan sonra, (Mısır'a sınır komşusu olan) Medyen tarafına yöneldi; "Umarım ki Rabbim beni yolun doğrusuna yöneltecek (ve yakalanmaktan koruyacaktır)." diyordu.

23. Medyen'in su kuyularına varın-

ca orada davarlarını suvaran bir grup insan buldu. Ayrıca, kendi hayvanlarını uzakta tutmaya çalışan iki de kadın vardı. "Siz niçin bekliyorsunuz?" diye onlara sordu. "Çobanlar hayvanlarını suvarıp da buradan ayrılmadan biz hayvanlarımızı suvarmayız. Babamız çok yaşlı olduğu için iş bize kalıyor." dediler.

24. Bunun üzerine o iki kadının hayvanlarını suvarıverdi ve (onlar ayrıldıktan) sonra gölgeye çekilip, "Rabbim," dedi, "bana lütfedeceğin her hayra, her nimete muhtacım!"

25. Az sonra, o iki kızdan biri utana sıkıla çıkageldi;[4] "Babam" dedi, "sizi çağırıyor. Bize sunduğun suvarma hizmetinin ücretini verecek." Musa, kızların babasının yanına varıp başından geçenleri anlatınca o zat,[5] "Korkma, o zalimler güruhunun elinden kurtulmuş bulunuyorsun." dedi.

26. Kızlardan biri, "Babacığım," dedi, "O'nu ücretli olarak tut; zira çalıştıracağın en iyi adam, ancak bunun gibi kuvvetli ve güvenilir biri olmalıdır."

27. Babaları Musa'ya, "Seni bu kızlarımdan biriyle nikâhlamak istiyorum. Buna karşılık sen de yanımda sekiz yıl çalışırsın. Ama bu süreyi on yıla çıkaracak olursan, bu da bir iyiliğin olur. Seni zahmete sokmak istiyor değilim. İnşaallah beni dürüst bir insan olarak bulacaksın." dedi.[6]

28. Musa, "Bu, benimle sizin aranızda bir mesele." diye cevapladı: "Hangi süreyi tamamlarsam tamamlayayım, aleyhime olarak artık benden başka türlü bir istekte bulunulmamalı. Allah, yaptığımız sözleşmeye şahit ve onun üzerinde vekildir."

386-387

3. Ferdî gibi görünen bazı hadiseler, çok defa önemli ve küllî gerçeklerin ve kanunların birer işareti olabilir. İki kişinin dövüşmesi ve bir yumrukla onlardan birinin ölümüne sebep olmasının Hz. Musa'yı bu âyette ifade olunan karara götürdüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buradaki karar, herhangi bir suçluya yardımcı olmama kararı olabileceği gibi, bir daha Firavun'un sarayına dönmeme ve o zalimlere herhangi bir şekilde hizmet etmeme kararı olarak da anlaşılabilir. Çünkü Allah (c.c.), Kur'ân'da şöyle emreder: *(Allah'a şirk koşmakla en büyük) zulmü işleyen ve insanların haklarına da riayet etmeyen, böylece kendilerine yazık eden o zalimlere asla meyletmeyin; aksi halde (dünyada da, Âhiret'te de) size ateş dokunur. Aslında sizin için Allah'tan başka hiç bir yardımcı, koruyucu ve sizi sahiplenecek hiç bir güç yoktur. Sonra, O'ndan da yardım görmezsiniz.* (Hûd Sûresi/11: 113) Ayrıca Hz. Musa (a.s.), yardım ettiği kişinin şahsında kendi kavmiyle alâkalı, bilhassa onların geleceğine yönelik bazı gerçekleri sezmiş de olabilir.

4. Hz. Ömer (r.a.), bu âyeti yorumlarken, "Mütevazı ve utana utana yürüyerek geldi. Yüzünü dış elbisesinin bir yanıyla kapatıyordu. Günümüzde geceleri serbestçe dolaşan, sıkılmadan her yere girip çıkan kadınlar gibi değildi." derdi. (Âlûsî)

5. Bu zatın Hz. Şuayb (a.s.) olduğu konusunda bazı rivayetler varsa da, İbn Abbas, Hasan-ı Basrî ve Said ibn Cübeyr gibi âlimler ve İbn Cerir et-Taberî ve İbn Kesir gibi müfessirler, bu rivayetlerin sahih olmadığını kaydederler. Kesin olan, bu zatın salih ve ferasetli bir mü'min olduğudur.

6. Anlaşılan o ki, Hz. Musa'yı işçi olarak tutan zat, oldukça basiretli biriydi ve Hz. Musa'nın ruhundaki cevheri, O'nun nasıl bir misyona aday olduğunu keşfetmişti. Hz. Musa'nın da bu misyon için çobanlık yaparak 8-10 yıllık bir eğitime ihtiyacı olmalıydı. Burada Peygamber Efendimiz'in, "Ben dahil, her peygamber belli bir süre çobanlık yapmıştır." (Buhâri, "İcâre" 2; İbn Mâce, "Ticârât" 5, [2149]) buyurduğunu hatırlayabiliriz.

29. Musa kararlaştırılan süreyi tamamlayıp da (çölde) ailesiyle birlikte yol alırken, Tûr(-i Sina=Sina Dağı) tarafında bir ateş gördü. Ailesine, "Siz burada kalın!" dedi: "(Uzakta) bir ateş gördüm. Bakarsınız, (nerede bulunduğumuz ve takip etmemiz gereken yol konusunda) bir bilgiyle, olmazsa en azından bir korla size dönerim de, onunla ateş yakar ısınırsınız."

30. Oraya varınca, o kutlu mekânda yer alan vadinin sağ tarafından, oradaki ağaçtan kendisine şöyle nida edildi: "Ey Musa! Ben, Âlemlerin Rabbi Allah'ım.[7]

31. "Haydi asânı yere bırak!" (Musa asâsını yere bırakıp da) onun çevik bir yılan gibi süratle ve kıvrıla kıvrıla hareket ettiğini görünce arkasına bakmadan oradan uzaklaşmaya durdu. "Ey Musa, gel yaklaş! Korkma! (Bir rasûl olarak) emniyettesin.[8]

32. "(Sağ) elini koynuna götür, kusursuz, pırıl pırıl ışık saçar bir halde çıkacaktır. Tevazu ve baş eğmişlik içinde toparlan (ve emirlerimi dinlemeye hazır bir vaziyet al)![8a] İşte bu (asâ ve sağ el), Rabbinin sana verdiği, Firavun'a ve ileri gelen yetkililerine göstereceğin iki delildir. Gerçekten onlar, bütün bütün yoldan çıkmış bir güruh haline gelmiş bulunuyor."

33. "Rabbim" dedi Musa, "ben onlardan bir cana kıydım; bu sebeple beni öldürmelerinden, (dolayısıyla Mesajını onlara tebliğ edememekten) korkuyorum.

34. "Kardeşim Harun, O benden daha iyi, daha fasih konuşur, O'nu da benimle beraber yanımda bir yardımcı olarak görevlendir ki, beni tasdik etsin. Çünkü beni yalanlamalarından endişe ediyorum."

35. Allah buyurdu: "Seni kardeşinle destekleyip kuvvetlendirecek ve size öyle bir güvenlik garantisi tanıyacağız ki,[9] âyetlerimiz (mucizelerimiz) sebebiyle size el uzatamayacak, herhangi bir kötülük ulaştıramayacaklar. Siz ve size tâbi olanlar neticede muzaffer olacaksınız.

36. Musa apaçık delillerimiz (kendisine verdiğimiz mucizeler)le onlara vardığında, "(Peygamberliğinin delili mucize diye gösterdiğin) bütün bu şeyler düzmece birer sihirden ibaret. Sonra biz, böyle bir şeyin (Allah'ın mesajı diye anlattıklarının)[10] önceden yaşayıp gitmiş atalarımız zamanında söz konusu edildiğini hiç duymadık." dediler.

37. Musa dedi: "Kim O'nun katından hidayetle gelmiştir ve (dünyada da Âhiret'te de) nihaî mutluluk yurdu kime nasip olacaktır, elbette Rabbim çok iyi biliyor. Gerçek şu ki, zalimler asla felâh bulmaz ve asıl hedefe ulaşamazlar."

38. Firavun, (ileri gelen yetkililerine) dönerek, "Ey benim devlet

adamlarım ve danışmanlarım!" diye seslendi: "Ben, sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum.[11] Sen, ey Hâmân, benim için tuğla ocağını tutuştur, balçığı pişir ve tuğlalardan bana öyle bir kule yap ki, gökleri tarayayım da, bakarsın Musa'nın İlâhı'nı görürüm. Gerçi O'nun yalancının biri olduğuna eminim ya, neyse!"

39. Firavun ve orduları, gerçeğin rağmına ve hiçbir hak-hukuk tanımadan ülkede hep büyüklük tasladılar ve zulmettiler. (Yaptıklarının hesabını vermek üzere) Bize döndürülmeyeceklerini sanıyorlardı.

40. Ama Biz neticede onu ve ordularını kıskıvrak yakaladık ve denize fırlatıverdik. Bak, o zalimlerin sonu nasıl oldu?

41. Onları Ateş'e çağıran önderler yaptık. (Dünyada iken halkı hizmetlerinde kullansalar da,) Kıyamet Günü (hesap ve Ateş karşısında) en küçük bir yardım görmeyeceklerdir.

42. Bu dünyada peşlerine lânet taktık, (dolayısıyla daima lânetle anılırlar). Kıyamet Günü de en çok nefret edilen, Rabbin merhametinden en fazla mahrum kılınanlardan olacaklardır.

43. Önceki çağlar nesillerini böylece helâk ettikten sonra, insanlar için gözlerini açacak, zihinlerini ve kalblerini aydınlatacak ışık tayfları, ayrıca dupduru bir hidayet rehberi ve bir rahmet olmak üzere Musa'ya Kitabı (Tevrat) verdik, ki üzerinde sistemlice düşünsün ve gerekli dersleri çıkarsınlar.

388-389

7. Âyette anlatılanların izahı için bkn. Tâ-Hâ Sûresi/20, not 5; Neml Sûresi/27: 8, not 5.

8. Açıklama için bkn. Neml Sûresi/27: 10–11, not 6.

8a. Bu ifade, namazda kıyamda duruşu tasvir ediyor gibidir.

9. Bu garanti, rasûl olarak Hz. Musa ve Hz. Harun'un sahip kılındığı aklî-manevî güç, Cenab-ı Allah'ın onları hususî koruması, Hz. Musa'ya verdiği mucizeler ve yine Hz. Musa'nın mucizeleri olarak tecelli edip, birbiri peşi sıra Firavun ve halkının başından eksik olmayan felâketler olsa gerektir (Bkn. A'râf Sûresi/7: 133–134).

10. Bkn. Tâ-Hâ Sûresi/20: 47–53; Şuarâ Sûresi/26: 23–29.

11. Firavun'un ilâhlık iddiası için bkn. Şuarâ Sûresi/26: 29, not 6.

44. (Ey Rasûlüm, bütün bunları sana vahiy yoluyla bildiriyoruz. Çünkü sen), Biz Musa'ya Emrimizi (Tevrat) iletirken, o yerin batı tarafında değildin; dolayısıyla olup biteni gözlerinle görmedin.

45. Gerçek şu ki, Biz (sana gelinceye kadar) pek çok nesiller var ettik ve böylece asırlar asırları takip etti. Sen, Medyen halkı arasında da kalmadın ki, (orada Musa'nın başından geçenlerle ilgili) âyetlerimizi (bizzat olup bitenlerin şahidi olarak) kendi zamanındaki insanlara anlatıyor olasın. Fakat Biz rasûller göndeririz (ve onlar, ancak kendilerine vahyettiğimizi anlatırlar; sen de bu rasûllerden birisin).

46. Yine, (Musa'ya) seslendiğimiz zaman sen o dağın yanında da değildin. Fakat Rabbinden çok büyük bir rahmet olarak seni, düşünüp ders alsınlar ve ona göre davransınlar diye, senden önce kendilerine uyarıcı gelmeyen bir topluluğu uyarman için (görevlendirdik).

47. Sonra, bizzat işleyip kendi elleriyle gönderdikleri (ve geleceklerini inşada malzeme teşkil eden günahları) sebebiyle başlarına (dünyada veya Âhiret'te) bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz, eğer bize bir rasûl göndermiş olsaydın, o takdirde biz âyetlerine uyar ve mü'minlerden olurduk!" demesinler.

48. İşte, kendilerine tarafımızdan hak(kın timsali olan Rasûl) geldi. Ama onlar, "(Madem bir rasûl,) öyleyse Musa'ya (bir defada) verilen Kitap gibi bir Kitap O'na da (bir defada) verilse ya!" diyorlar.[12] Musa'ya verilene inanmayı daha önce reddetmemişler miydi?[13] "Bunlar (Kur'ân ve Tevrat), birbirini destekleyen iki sihir!" demişlerdi. "Biz (Kitap adına ne varsa) hepsini inkâr ediyoruz!" demişlerdi.

49. De onlara: "Eğer gerçekten (bu her iki Kitabın da sihir olduğunu) iddia ediyorsanız, o halde Allah katından onlardan daha doğru, daha iyi yol gösteren bir başka kitap getirin ve ben de ona tâbi olayım."

50. Eğer senin bu davetini kabul etmezlerse bil ki, onlar sadece hevalarına uymaktadırlar. Allah'ın yol göstermesinden mahrum olarak nefsinin davetine, heva ve hevesine uyandan daha sapkını bulunabilir mi? Şüphesiz Allah, (hep böyle yanlış tartıp yanlış değerlendiren ve yanlışa dalmış) zalimler güruhunu doğruya yöneltmez, emellerine ulaştırmaz.

51. Düşünüp ders alırlar mı diye, sözümüzü onlara birbiri ardınca ulaştırdık.

52. Ondan önce kendilerine Kitap verilmiş olanlar, ona inanmaktadırlar.[14]

53. Onlara Kur'ân okunduğunda, "Biz ona iman ediyoruz; o, hiç şüphesiz Rabbimizden gelen gerçeğin ta kendisidir. Biz zaten, o gelmeden önce de Allah'a teslim olmuş kimselerdik." derler.

54. Onlar, (daha önceden de şirk koşmadan Allah'a teslim olmada ve peşin yargıdan uzak kalarak, dindaşlarının kendilerini kınamaları, reddetmeleri gibi tepkileri de göze alarak Kur'ân'a da inanıp bağlı kalmada) gösterdikleri sabır ve sebattan dolayı çifte mükâfat alacaklardır. Onlar, kötülüğe iyilikle mukabele eder ve kendilerine rızık olarak ne lütfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine geçimlik olarak) verirler.

55. Boş, manâsız ve çirkin sözlere maruz kaldıklarında aynıyla mukabeleden uzak durur ve o sözleri sarfedenlere şöyle derler: "Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size. Biz, sizin için de ancak iyilik ve selâmet dileriz. Ama, (Allah'tan uzak, doğrudan gafil) cahillerle yakın münasebetimiz olsun da istemeyiz."

56. Her arzu ettiğin kişiyi doğru yola iletmek senin elinde değildir; ancak Allah'tır ki, kimi dilerse onu doğru yola iletir. O, hidayete lâ-yık ve yatkın olanları çok daha iyi bilir.

57. "İyi de" diyorlar, "biz sana tâbi olup söylediğin yolda gidecek olursak, (diğer kabileler tarafından) yerimizden yurdumuzdan edilir, burada barındırılmayız." Oysa Biz onları, bir ihsanımız olarak her türlü ürünün kendisine taşındığı güvenli ve dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu, (kendilerini koruyan ve rızıklandıranın Biz olduğunu) bilmiyor (ve putlara tapmalarının çevre kabileleri ticaret için Mekke'ye çektiğini ve kendilerini onların saldırılarından koruduğunu sanıyorlar).

58. Kaldı ki Biz, bol geçimlikleriyle şımarmış nice memleketleri helâk ettik. İşte meskenleri! Kendilerinden sonra, (gelip-geçen yolcuların az bir süreliğine uğradığı) pek azı dışında bir daha onlarda oturan olmadı. Onlara Biz vâris olduğumuz (hepsi ölüp, mülkün hakiki sahibi olarak geriye yine Biz kaldığımız) gibi, neticede her şeye vâris olacak yine Biziz.

59. Ama Rabbin, merkez konumunda bu-lunan şehirde halka âyetlerimizi iletecek bir rasûl görevlendirmedikçe herhangi bir memleketi asla helâk edici değildir. Biz, ahalisi (şirki, küfrü, haksızlığı meslek edinmiş) zalimler haline gelmedikçe herhangi bir memleketi katiyen helâk etmeyiz.

390-391

12. Bkn. Furkan Sûresi/25: 32.

13. Bkn. En'am Sûresi/6: 91-92; Sebe' Sûresi/34: 31.

14. Bu âyet, İslâm'ın tebliğinin daha Mekke döneminde ve bu sûrenin indiği sıralarda Kur'ân'a ve Rasûlüllah'a iman eden Kitap ehli bazı zatlar hakkındadır.

60. Size (dünyadan) verilen herhangi bir şey, ancak dünya hayatının geçici bir geçimliğidir ve süsüdür. Allah'ın (gerek güzel davranışlarınızın karşılığı, gerekse fazladan vereceği mükâfat olarak) sizin için sakladığı ise, hem daha hayırlı, hem de kalıcıdır. Halâ düşünüp akletmeyecek misiniz?

61. Kendisine güzel bir va'dde bulunduğumuz ve mutlaka ona kavuşacak olan kimse, kendisini dünya hayatında geçici olarak yaşatmamızın ardından Kıyamet Günü hesap ve azap için derdest edilip getirilecek kişi gibi midir?

62. O gün Allah, öylelerine seslenir ve "Ha-ni nerede Benim için iddia ettiğiniz ortaklarım?" der.

63. (Allah'a şirk koşma ve isyan etmede başı çeken ve dolayısıyla) haklarındaki azap hükmü kesinleşmiş olan (cin ve ins şeytanları), "Rabbimiz" derler, "şunlar, bizim azdırıp yoldan çıkardığımız kimseler. Evet, onları azdırıp yoldan çıkardık, (fakat kendilerini hiç zorlamadık.) Biz, azıp yoldan çıkmıştık; (onlar da bize uyarak arkamızdan geldiler). Ama, bizi Sana ortak diye tanımış olmalarını şimdi burada reddediyor ve bununla bir alâkamızın bulunmadığını arz ediyoruz. Onlar zaten bize değil, (kendi nefislerine) tapıyorlardı."

64. Bu defa, (onları Allah'a ortaklar olarak tanıyanlara), "Haydi yalvarın Allah'a ortak koştuğunuz o varlıklara!" denir. Yalvarırlar, fakat diğerleri onlara hiçbir cevap veremez ve (cevap olarak) karşılarında ancak azabı bulurlar. Ne olurdu, vaktinde gerçeği görüp doğru yolda gitselerdi!

65. O gün Allah, (o müşrik ve inkârcılara yine) seslenir ve "Size gönderilen rasûllere ne cevap vermiştiniz, onlara nasıl muamelede bulunmuştunuz?" diye sorar.

66. Birden dünyaları kararıverir, o anda verecek bir kelimelik olsun cevap bulamazlar; birbirlerine soracak durumda da değillerdir.

67. Ancak (şu anda dünyada iken) şirk ve inkârından vazgeçip Allah'a yönelen ve doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işlerde bulunanlar, evet onlar, (Âhiret'te) kurtulanlardan olmayı umabilirler.

68. Senin Rabbin dilediğini yaratır ve (kulları için dilediği yolu) seçer ve buyurur. (Allah'ın seçip teşrî buyurduğu yerde) onların seçme hak ve yetkisi yoktur. Allah, (yaratma ve seçmede) onların Kendisi'ne ortak tanımalarından sonsuzca yüce ve mutlak manâda münezzehtir.

69. Senin Rabbin, onların göğüsleri neyi gizliyor, (hangi gizli düşünce ve niyetleri taşıyor) ve onlar neyi açığa vuruyorlarsa hepsini bilir.

70. O Allah'tır, O'ndan başka hiçbir ilâh, (kendisine ibadet edilecek hiçbir ma'bud) yoktur; (bütün güzellikler, mükemmellikler, başarılar ve nimetler

O'ndandır.) (Her işin, her muvaffakiyetin) başında da sonunda da, dünyada da Âhiret'te bütün hamd O'nadır. Hüküm ve hakimiyet de O'nundur ve O'na döndürülmektesiniz.

71. De ki: "Söyleyin bana, eğer Allah Kıyamet Günü'ne kadar geceyi uzatıp sizi karanlıkta bırakacak olsa Allah'tan başka bir ilâh mı vardır ki, size ışık getirsin? Halâ gerçeğe kulak verip yolunuzu düzeltmeyecek misiniz?"

72. De ki: "Söyleyin bana, eğer Allah Kıyamet Günü'ne kadar gündüzü uzatıp size hiç dinlenme imkânı tanımasa Allah'tan başka bir ilâh mı vardır ki, dinlenmeniz için size geceyi getirsin? Gözünüzü açıp halâ gerçeği görmeyecek misiniz?"

73. O'nun rahmetindendir ki, birinde istirahat edesiniz, diğerinde çalışıp Allah'ın lütfundan nasibinizi arayasınız, daima da Allah'a şükredesiniz diye sizin için gece ile gündüzü var etti.

74. Gün gelecek ve O, (Kendisi'ni tanımayıp, şükretmek yerine şirk koşanlara) seslenecek ve "Nerede Benim için iddia ettiğiniz ortaklarım?" diyecektir.

75. O gün her ümmetten de (kendilerine gönderilen Rasûl'ü) şahit olarak çıkarır ve diğerlerine, "İddianıza dayanak yaptığınız bir delil varsa haydi getirin!" deriz. (Elbette getiremeyecek ve) bilecekler ki, (bütün varlıklar üzerinde ibadete lâyık İlâh, Rab ve mutlak hakimiyet sahibi olmada) hak sadece Allah'ındır. Ve onların Allah'a ortak koştukları uydurma ilâhları kendilerini yüzüstü bırakıverecektir.

76. (Sapkınlardan biri olan) Karun,[15] Musa'nın kavmindendi; fakat (Firavun'la işbirliği yapıp) onlara karşı saldırgan bir hâl aldı. Ona hazineler dolusu öyle bir servet vermiştik ki, anahtarlarını bile güçlü kuvvetli bir grup insan ancak taşırdı. Halkı kendisine, "Servetinle gururlanıp şımarma. Muhakkak ki Allah, şımaranları sevmez!" diye ikazda bulunurdu.

77. "Allah'ın sana ihsan buyurduğu bu servetle Âhiret yurdunu kazanmaya çalış; dünyadan da (O'nun sana takdir buyurduğu) nasibini unutma.[16] Allah sana nasıl böylesine büyük bir ihsanda bulunmuşsa, sen de başkalarına iyilikte bulun ve ülkede bozgunculuk çıkarma peşinde olma. Allah, bozguncuları sevmez."

392-393

---

15. Kur'ân, Karun'un kıssasını, Mekkeli müşriklerin Peygamber Efendimiz'in davetine karşı yaptıkları "*Biz sana tâbi olup söylediğin yolda gidecek olursak, (diğer kabileler tarafından) yerimizden yurdumuzdan edilir, burada barındırılmayız.*" (âyet:

57) itirazına bir başka cevap olarak anlatmaktadır. Bu itirazı yapanlar, Mekke'nin zengin tüccarları, tefecileri ve faizcileriydi. Paralarını daha da arttırmak ve lüks hayatlarını devam ettirmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Halktan pek çoğu ise, onlara özeniyor ve onlar gibi bir hayat yaşamak istiyorlardı.

Karun, İsrail Oğulları'ndan olmasına rağmen, Firavun'un çok yakın işbirlikçilerinden biri haline gelmişti. Kur'ân, onu Firavun ve Hâmân'la birlikte, halka zulmeden ve kendilerine mucizelerle Hz. Musa'nın gönderildiği üç Allah düşmanı içinde anar (Mü'min Sûresi/40: 23–24). Bu da, onun kendi halkına ihanet ettiğini ve İsrail Oğulları'nı ezen düşmanın bir ajanı haline geldiğini gösterir. Karun, bu ihaneti sebebiyle Firavun'un sarayında çok itibarlı bir yere sahipti. (Karun'dan Kitab-ı Mukaddes'te de uzunca söz edilir: *Sayılar*, 16.)

16. Allah, her canlı için ona takdir buyurduğu ömründe yetecek kadar, yani yaşaması için mutlaka gerekli olan rızkı ayırmıştır. Hiçbir canlı bu rızkı tüketmeden ölmez. Bu rızık, onu elde etme gücünden mahrum bulunan ve bir bakıma Allah'a tam teslimiyetin sembolleri gibi duran bitkilerin ayağına gelir veya gönderilir. Bebekler de onu güçsüzlükleri sebebiyle yine hazır alırlar. Ama insanlar ve hayvanlar gibi canlılar, kendilerinde bir güç hissettikleri andan itibaren ve bu gücü daha fazla hissettikçe, hayatları için gerekli bu rızkı çalışarak elde etme mecburiyeti duyarlar. İslâm, servet sahibi olmayı asla men etmemiş olmakla birlikte, ona kalbde yer vermeyi yasaklamış, dünyayı çalışıp kazanma açısından değil de kalben terk etmeyi buyurmuş ve servetin insanı kötü yollara düşürme, onu biriktirmeye götürme ve kalbi katılaştırma, neticede insanın servetin kölesi haline gelebileceği tehlikesi sebebiyle mütevazı bir hayat yaşamayı tavsiye ve teşvik emiştir. Ayrıca, zenginlere zenginlikleri ölçüsünde zekâtı emrettiği gibi, bunun dışında Allah yolunda ve muhtaçlar için harcama konusunda da ısrarla durmuştur. Ayrıca, helâlinden kazanıp helâl yerlere harcamak da, İslâm'ın bu konuda emrettiği önemli kurallardandır.

78. Karun, (“Niye ki?”) dedi: “Bu servet bana verilmişse, sahip olduğum bir bilgi sebebiyle verilmiştir.”[17] Acaba bilmiyor muydu ki, Allah ondan önce yaşayıp gitmiş nesiller içinde (onun gibi düşünüp davranan, fakat) ondan çok daha güçlü ve çok daha büyük servet sahibi kimseleri helâk etmiştir? Hayatları günah hasadından ibaret suçlulara (helâk edilmeden önce) savunma hak ve imkânı da tanınmaz.

79. Karun, halkının karşısına bütün şatafat ve debdebesiyle çıktı. Dünya hayatını dileyenler, “Keşke” diyorlardı, “bizim de Karun’a verilen servet gibi servetimiz olsaydı! Adam ne kadar da talihliymiş!”

80. Fakat kendilerine gerçeğin ilmi[18] verilmiş olanlar, “Yazıklar olsun size!” dediler. İman edip doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapanlar için Allah’ın hazırlamış olduğu mükâfat çok daha hayırlıdır. Ama ona kavuşturulacak olanlar, ancak (dünyada musibetler ile nefis ve şeytanın günaha teşvikleri karşısında, Allah’a itaatte, bir de Allah yolunda hizmette) gerekli sabrı gösterebilenlerdir.”

81. Neticede Karun’u da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Allah’a karşı ne kendisine yardım edebilecek bir ekip bulabildi, ne de (sahip olduğu serveti ve adamlarıyla) kendi kendisine bir yardımı dokundu.

82. Daha dün onun yerinde olmayı düşleyenler, “Aman Allah’ım!” dediler: “Meğerki Allah rızkı kullarından dilediğine bol verir, dilediğine ise kısar ve ölçülü verirmiş. Allah bize lütfuyla muamele etmemiş olsaydı, bizi de çoktan yerin dibine geçirmişti. Demek ki, kâfirler gerçekten felâh bulmazmış.”

83. Ama o Âhiret yurduna gelince, Biz onu yeryüzünde ululuk peşinde olmadıkları gibi, bozgunculuk peşinde de olmayanlara nasip ederiz. Hayırlı âkıbet, kalbleri Allah’a karşı saygıyla dopdolu olan, O’na itaatta kusur etmeyen ve O’nun azabından sakınanlar içindir.

84. (Âhiret’e) kim güzel işler ve iyiliklerle gelirse, onun için yaptıklarından çok daha güzel, çok daha hayırlı bir mükâfat vardır; ama kim de kötülüklerle gelirse, kötülük işleyenler ancak işledikleri kadar karşılık görürler.[19]

85. Kur’ân’ın temsil ve tebliğini sana farz kılan Allah, hiç şüphesiz (sözünde sadık olup, seni terketmek zorunda bırakacakları) yere mutlaka (hem de açık bir zaferle) seni geri döndürecektir.[20] De ki: “Rabbim, kimin takip edilmesi gereken doğruyu getirdiğini de, buna karşılık kimin apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu da elbette herkesten daha iyi bilmektedir.”

86. Sen, bir gün gelip de bu Kitabın sana vahyedileceğini bekliyor değil-

din, ama Rabbinden bir rahmet olarak (o sana vahyolunuyor). Şu halde, (aflarını istemek, azap görecekleri endişesiyle yapman gereken-de yavaş davranmak gibi yollarla) sakın kâfirlere arka çıkma!

87. Ve, Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra onları tebliğden sakın seni alıkoymasınlar. Sen insanları Rabbine çağırmaya devam et ve elbette şirk koşanlardan olacak değilsin.

88. Elbette Allah ile beraber başka bir ilâh kabul edip, ona yalvaracak da değilsin.[21] O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun Vechi (Zâtı ve rızası)[22] dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur.[23] Hüküm O'nundur ve sonunda O'nun huzuruna çıkarılacaksınız.

394-395

17. Bu mukabele, insan gurur, kibir, bencillik ve nankörlüğünün çok tipik bir tezahürüdür. İnsan, başarıları kendine, gücüne, bilgisine, zekâ ve kabiliyetlerine, başarısızlık ve eksiklikleri ise daha çok başka faktörlere bağlar. Oysa, insanın sahip olduğu her güzellik ve onun her başarısı Allah'ın bir nimeti, aynı zamanda bir imtihandır. İnsan, bunları kendisine mal edip de şükürden şirke düşünce, bu defa kendi helâkini hazırlar.

18. Kur'ân, bu ifadesiyle, sadece dünya hayatını dileyen ve onun peşinden koşanların cahiller olduğunu ima etmektedir. Bir başka âyette (Necm Sûresi/53: 30), böylelerinin pek az bilgiye sahip bulunduğunu, bu bilginin de dünya hayatıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Söz konusu bu her iki âyette de ilim kelimesi belirlilik ifade eden takıyla *el-ılm* şeklinde gelmektedir. Dolayısıyla, Kur'ân'ın ilimden kastı öncelikle Allah bilgisi (ma'rifet) ve vahyedilmiş bilgidir. Bu bilgiye sahip olanlar, her şeyin üstünde Allah'ı ve Âhiret'i arzularlar.

19. Bir başka âyette şöyle buyrulur: *Kim güzel bir iş yapar ve Allah'a onunla gelirse, yaptığının on katıyla mükâfatlandırılır. Kim de bir kötülükle gelirse, sadece o kötülüğe denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez.* (En'am Sûresi/6: 160) Yapılan iyilikler karşılığında Cenab-ı Allah'ın vereceği karşılık on katla da sınırlı değildir. O, hem fazl u kereminden, hem de yapılan işteki samimiyete ve yapıldığı zaman ve şartlara göre dilediğine dilediği kadar arttırır.

20. Âyetin ehl-i tasavvuftan pek çoklarının da virdi olan ve zordakilerin, makbul bir gaye uğrunda çalışanların ve gurbettekilerin okuması tavsiye edilen bu kısmının kelime kelime manâsı şudur: *Kur'ân'ın (temsil ve tebliğini) sana farz kılan Allah, seni dönülecek bir yere mutlaka geri döndürecektir."* Bu ifade üzerinde çeşitli yorumlar yapılmışsa da, onun, sûrenin başındaki *"Biz ise diliyorduk ki, ülkede aşağılanıp*

ezilen o insanlara lütufta bulunalım, onları (zalimlere tâbi olmaktan kurtarıp) kendilerine uyulan bir millet yapalım, içlerinde insanları Allah'ın yoluna yöneltecek rehberler var edelim ve onlara (Firavun ve hanedanının sahip olduğu mülk ve ihtişamın ötesinde bir mülk ve ihtişam bahşetmek için, kendilerini bereketlerle donattığımız ülkeye) mirasçı kılalım. (âyet 5) âyetiyle münasebeti açıktır. Bu sûre indiğinde Mekke'de Müslümanlar ağır işkenceler altında idi. Âyet, çok erken bir dönemde Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın ve beraberindeki Müslümanların Mekke'yi terke mecbur bırakılacaklarını, fakat oraya muzaffer olarak tekrar döneceklerini ve bu süre içinde Kur'ân'ın hayatlarının bütününe hayat olacağını müjdelemektedir.

21. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm için birtakım yasaklar ortaya koyan bu ifadeler, hiçbir zaman O'nun kâfirlere arka çıkacağı veya çıktığı, Allah'a şirk koşacağı ve O'nunla beraber bir başka ilâha yalvaracağı ihtimalinin bulunduğunu manâsına gelmez. Hz. Musa'nın "*Rabbim, bana lütfettiğin bunca nimetler hakkı için, günahkâr suçlulara bir daha hiçbir şekilde yardım etmeyeceğim.*" (âyet 17) sözleriyle münasebeti bulunan bu âyetlerde ifade olunan manâ, "Sen böyle bir şey yapmazsın; tabiatıyla senden asla bu tür şeyler beklenmez." demek olup, âyetler, Kur'ân'ı tebliğ işinde Peygamber Efendimiz'in ve takipçilerinin izlemesi gereken yolu çizmektedir. Ayrıca bunlarda, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında ümmetine ve ondan sonra gelip de Kur'ân hizmetinde bulunacaklara ikazlar bulunduğu gibi, emir ve nehiy buyrulan hususların ehemmiyeti de hitabın O'na yapılmasıyla en üst seviyede vurgulanmaktadır.

22. Cenab-ı Allah için "el, yüz" gibi kelimeler sıfat ifade eder. İnsan için elin ve yüzün fonksiyonu ne ise, bunlar Zât-ı Âlâ ile ilgili olarak o manâda sıfatlara işarette bulunur. Yüz, bir bakıma hem zâtı, hem de onun rızasını temsil eder. Dolayısıyla Allah için yüz, "Sonsuz merhamet sahibi, gören, işiten, konuşan ve her varlığın ihtiyacı için kendisine yöneldiği Zat" demektir. Ayrıca o, ifade edildiği üzere, O'nun rızası demektir de. Nitekim aynı kullanım Türkçe'de de vardır.

23. *Soru*: *O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur* âyeti Cennet, Cehennem ve bunların ehlini de kapsar mı?

Cevap: Bazı tahkik ehli âlimler, velîler ve ehl-i keşif, bu konuyu tartışmışlardır. Bazısına göre âyetin kapsamına âlem-i bâkinin sakinleri girmez; daha başkalarına göre ise, onlar da hissetmeyecekleri kadar kısa bir süre için yok olmayı yaşayacaklardır. Görüşlerinde aşırı daha başka bazıları, en nihayette Allah'tan başka her şeyin yok olup gideceğini ve ebediyen sadece O'nun kalacağını öne sürmüşse de, bu doğru değildir. Çünkü İlâhî Zât gibi, O'nun sıfatları ve isimleri de bâkidir, ebedîdir. Dolayısıyla, Allah'ın ebedî sıfat ve isimlerinin tecellileri olduğundan, beka âlemindeki varlıklar mutlak ve ebedî yokluğa mahkûm değildirler.

Bu konuda iki hususa dikkat edilmelidir:

Birinci husus: Cenab-ı Allah (c.c.), mutlak kudret sahibi olup, yaratma ve yok etme O'nun için aynı derecede kolaydır. O, bir anda bütün varlığı yok edip yeniden yaratabilir. Ayrıca, mutlak fena, mutlak yokluk söz konusu değildir, çünkü her şeyi kuşatan sonsuz İlim vardır. Bu İlâhî İlim'de her şey yer aldığı ve her şeyin ilmî bir vücudu bulunduğu için mutlak yokluğa yer kalmaz. İlâhî İlm'in sonsuz ve sınırsız kapsamı içinde izafî-haricî yokluk, İlâhî İlm'in tecellilerini yansıtmada (karanlığın ışığa âdeta 'ayna' olması veya onu göstermesi gibi) itibarî bir perde olma fonksiyonu görür.

Tahkik ehli ve derin anlayışlı bazı âlimler, söz konusu ilmî varlıklara âyân-ı sabite (sabit varlık özleri– arketipler) adını vermektedirler. Bu sebeple, yokluğa gitmek demek, geçici bir süre için haricî vücudu çıkarıp manevî varlık giymek veya İlâhî İlim'deki varlık dairesine dönmek demektir. Bir başka ifadeyle, fizikî vücudunu bırakan bir varlık, mahiyet itibariyle manevî bir vücut giyer, Kudret dairesinden İlim dairesine geçer.

İkinci husus: Hiçbir şey kendi başına var olamaz; her şey, varlığını Cenab-ı Allah'a (c.c.) borçludur. Ebedî İlâhî isimlerin tecellisi olarak da kalıcı ve yüce bir hakikate sahiptir. Bu sebeple, *O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur* âyeti, insanların gönlünü ve hedefini Allah'tan başka her şeyden (mâsivâ) kesmek için bir kılıçtır. Dolayısıyla, kim Allah için bir şey yapar ve bir şeye sahip olursa, yaptığı ve sahip olduğu bu şey, bu âyetin kapsamına girmez, yani yok olmaya mahkûm değildir.

Netice olarak, eğer insan Allah'ı bulur ve sadece O'nun rızası için çalışırsa, bu âyetin kapsamına girecek bir şeyi olmaz. Bu sebeple, yaptıklarını ebedîleştirmek ve ebedî saadet mükâfatına nail olmak isteyenler, bütün hayatlarında daima Allah'ı gaye edinmeli ve O'nun için, O'nun rızası istikametinde yaşamalıdırlar. (Mektubat, "15. Mektup", 56–57)

29. ANKEBÛT SÛRESİ

Mekke'de Müslümanların en fazla işkenceye maruz kaldığı bir dönemde inen ve 69 âyetten oluşan bu sûre, ismini 41'inci âyette geçen *ankebût* (örümcek) kelimesinden alır. Sûre, bâtıl inançların ve bâtıl inanç sahiplerinin düzenlerinin örümcek ağı zayıflığında olduğunu vurgularken, sineklerin pek çok iplikten oluşan bu ağa kolayca yakalanması gibi, onun insanları avlayacak çok sayıda tellerine de dikkat çeker. Mü'minleri işkenceler karşısında sabra ve direnmeye çağıran ve zalim müşrikleri kötü bir âkıbetle tehdit eden sûre, Cenab-ı Allah'ın birliği ve Âhiret konusunda çok önemli deliller de sergiler.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Mîm*.

2. İnsanlar, sadece "inandık" demekle kendi hallerine bırakılacak ve (bilhassa zorluklar, çileler ve işkencelerle) imtihana tâbi tutulmayacaklarını mı sandılar?

3. Şurası bir gerçek ki Biz, onlardan önce yaşayan ve iman ikrarında bulunan herkesi imtihandan geçirdik. Geçirdik ki Allah, ikrarında sadık olanları ortaya çıkardığı gibi, yalancı olanları da ortaya çıkarsın.[1]

4. Öte yandan, durmaksızın o kötülükleri işleyenler (ve mü'minlere her türlü işkenceyi reva görenler) de, (bir gün) kendilerini kıskıvrak yakalamamızdan ve haklarında vereceğimiz hükümden kaçıp kurtulabileceklerini mi sandılar? Ne de fena hükmediyorlar!

5. Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyor ve bu beklenti ile yaşıyorsa, Allah'ın takdir buyurduğu vade elbette gelecektir. O, Semî' (her şeyi hakkıyla İşiten)dir, Alîm (her şeyi hakkıyla Bilen)dir.[2]

6. Kim (nefsine ve şeytana karşı koymada, ayrıca iyi bir mü'min olma ve bu yolda her türlü zorluğa direnebilme konusunda) cihad eder (elinden gelen gayreti gösterir)se, ancak kendi iyiliği için cihad eder. Muhakkak ki Allah, bütün varlıklardan müstağnîdir, (kimseye ve kimsenin cihadına ihtiyacı yoktur).

1. Söz konusu imtihan için ayrıca bkn. Bakara Sûresi/2: 155–157 ve ilgili notlar 121 ve 122.

2. Cenab-ı Allah (c.c.), herkesin gerek açıkça gerekse kendi içinde söylediğini duyduğu gibi, bütün halleri, niyetleri, yaptıkları, gizledikleri ve açığa vurduklarıyla herkesi tam manâsıyla bilir de. Hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz, kaçıp kurtulamaz. Bu âyette Cenab-ı Allah'ın İşiten (es-Semî') ve Bilen (el-Alîm) isimleriyle anılması, inanç ve beklentisinde samimi mü'minler için bir müjde, iman iddia edip fakat bunda samimi olamayanlar, bir de inkârcılar için bir ikaz ifade etmektedir.

7. İman edip, (iyi bir mü'min olabilmek için elinden gelen gayreti gösteren ve) imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanların (nefislerine bir anlık mağlûbiyetle işledikleri) bir takım günahlarını elbette siliverecek ve onları yaptıkları güzel işlerin en güzelini dikkate alarak mükâfatlandıracağız.

8. (İyi bir mü'min olabilmenin gerekleri içinde) insana anne-babasına iyi ve içten davranmasını emrettik. Fakat, Ben'den başkasının ilâh olamayacağı konusundaki kesin bilgine zıt olarak bâtılı taklitle herhangi bir şeyi Bana ortak tanıman için seni zorlayacak olurlarsa, bu hususta onlara itaat etme. Neticede dönüşünüz Banadır ve Ben, bütün yaptıklarınızın ne manâya gelip ne sonuç verdiğini size gösterecek ve onlardan dolayı sizi hesaba çekeceğim.

9. İman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları, evet onları mutlaka salihler arasına dahil edip (Cennet'e koyacağım).

10. İnsanlar içinde öylesi de var ki, "Allah'a iman ettik!" demekte, fakat bu iman ikrarından dolayı bir eziyete maruz kalınca da, insanlardan gördüğü baskı ve eziyeti Allah'ın azabı gibi tutup (imanından geri dönüvermektedir). Buna karşılık, Rabbinden sana bir başarı erişince, bu defa hiç şüphesiz, "Biz de sizinle beraberdik!" diyeceklerdir. Yoksa Allah, insanların göğüslerinin derinliklerinde nelerin yattığını çok daha iyi bilmekte değil midir?

11. Şurası bir gerçek ki Allah, kimlerin gerçekten iman etmiş olduğunu da ortaya çıkaracaktır, kimlerin münafık olduğunu da ortaya çıkaracaktır.

12. Küfredenler, iman edenlere "Bizim yolumuza uyun, biz de sizin günahlarınızı yükleniverelim!" diyorlar. Oysa onların günahlarından tek bir zerreyi bile yüklenecek, yüklenebilecek değillerdir. Hiç kuşkusuz yalancıdır onlar.

13. Ama şurası bir gerçek ki, kesinlikle kendi günahlarının ağırlıklarını yüklendikleri gibi, bu yüklerinin yanısıra daha başka pek çok yükleri de yüklenmektedirler.[3] Kıyamet Günü, Allah (ve diğer iman hakikatleriyle) ilgili durmadan uydurdukları yalanlar ve attıkları iftiralardan dolayı elbette sorguya çekileceklerdir.

14. Nuh'u bir rasûl olarak halkına gönderdik ve aralarında bin yıldan elli yıl eksik bir süre kaldı. Neticede, (Allah'a şirk koşma başta olmak üzere) zulümlerinde ısrar eden o halkı kıskıvrak yakalayıverdik.

15. Buna karşılık, Nuh'u ve Gemi'de O'nunla beraber olanları kurtardık ve o gemiyi de, o hadiseyi de (arkadan gelecek) bütün insanlar için bir ibret vesilesi yaptık.

16. İbrahim'i de (rasûl olarak görevlendirdik). O, halkına şöyle dedi: "Yalnızca Allah'a ibadet edin ve O'na gönülden saygı besleyin de, O'na isyandan ve dolayısıyla azabından sakının. Eğer bilirseniz, hakkınızda hayırlı olan budur.

17. "Ama siz, Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor ve korkunç yalanlar uyduruyor, bâtıl inanç, düşünce ve davranış şekilleri ortaya koyuyorsunuz. Allah'ı bırakıp da taptığınız o şeyler,[4] size istifadeniz adına tek bir şey bile veremezler. O halde rızkı ve faydayı ancak Allah'ın nezdinde arayın, yalnızca O'na ibadette bulunun ve daima O'na şükredin. Zaten O'na döndürülmektesiniz."

18. (En inkârcılar!) Eğer siz (Rasûlümüzü) yalanlıyorsanız, sizden önceki pek çok topluluklar da rasûlleri yalanlamıştı. Ama Rasûl'e düşen, (Bizim Mesajımızı) bütün açıklığıyla ve gerektiği şekilde iletmektir, (sizi imana zorlamak değil).

19. O (inkârcılar), Allah'ın nasıl önce yaratıp, sonra da yaratılışı tekrar ettiğini görmez (ve en son yeniden yaratacağı üzerinde hiç düşünmez)ler mi? Hiç şüphesiz bu, Allah için pek kolaydır.

20. De ki: "(Ey insanlar!) Yeryüzünde dolaşın ve Allah'ın baştan nasıl yarattığı, sonra da (kâinatı) ikinci defa nasıl kuracağı konusunda düşünün ve gözlemler yapın. Muhakkak ki Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir."[5]

21. O, kimi dilerse onu cezalandırır, kimi dilerse ona da rahmetiyle muamele eder.[6] Hepiniz O'nun huzuruna götürülmektesiniz.

22. Siz, yerin derinliklerine de girseniz, semanın enginliklerine de çıksanız, Allah'ın hakimiyetinden ve hakkınızdaki hükmünden kurtulamazsınız. Sonra, Allah'tan başka ne size sahip çıkacak bir koruyucunuz, ne de bir yardımcınız vardır.[7]

23. Allah'ın (gerek kâinattaki gerekse bizzat kendi varlıklarındaki, ayrıca Kur'ân'da yer alan) âyetlerini ve O'nunla buluşmayı inkâr edenler: işte onlar, Benim rahmetimden ümit kesmişlerdir ve yine onlar, kendilerini acı bir azabın beklediği kişilerdir.

396-397

3. Ehl-i küfrün özellikle önderlerinin kendi günah yükleri dışında yüklendikleri günahlar, sapmalarına sebep oldukları ve izlerini takip eden kişilerin günahları ile (Nahl Sûresi/16: 25), açtıkları yollardan giden daha başkalarının günahlarıdır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bir hadis-i şeriflerinde, "İslâm'da iyi bir yol, iyi bir çığır açan, o yolda gidenlerin sevabı kadar sevabı onların sevabından eksiltilmemek

üzere alır. Kötü bir yol açan ise, o yolda gidenlerin günahı kadar günahı onların günahlarından eksiltilmemek üzere alır." buyurmaktadır. (Müslim, "Zekât", 69; İbn Mâce, "Mukaddime", 203)

4. "O şeyler" olarak çevirdiğimiz kelimenin aslı *ellezîne* ism-i mevsulü (birleştirme ismi/zamiri) olup, esasen şuurlu varlıklar için kullanılır. Bu da göstermektedir ki, putperest toplumların taptıkları putların çoğu melekler, cinler, peygamberler, kahramanlar, devlet adamları gibi, bir zaman halkın çok sevip, daha sonra tanrılaştırdıkları kimseleri temsil ediyordu. Dolayısıyla âyet, putları nazara verirken, bu gerçeğe de işarette bulunmaktadır. Bunların dışında, insanlar çok defa, iyi veya kötü bildikleri birtakım 'ruhlar'a, "tabiat kuvvetleri"ne, gök cisimlerine ve daha başka şeylere de tapınmış, Allah'ın İrade ve Kudreti'ni bu şekilde başka pek çok şeylere taksim etmişlerdir. Burada belirtelim ki, putçuluk ve putatapıcılık, geçmişe ait bir vakıa olmayıp, bugün de açık ve örtülü biçimde pek çok şekillerde ve pek çok isim altında devam etmektedir.

5. Son iki âyetle ilgili olarak bkn. Enbiyâ Sûresi/21: 104, not 25. Bu (20.) âyet, kâinatın ilk yaratılışı ve Kıyamet Günü yıkıldıktan sonraki yeniden inşasıyla ilgili iken, 19. âyet, öncelikle sürekli yaratmaya, "zeval-hudûs" şeklinde kesintisiz devam eden hayattan alma–hayata iade etme vakıasına (bkn. Rahmân Sûresi/55: 29, not 11) ve her yıl kışta gördüğümüz ölümlerle birlikte, bahardaki dirilmelere de işaret etmektedir.

6. Bu ifade, pek çok yerlerde temas etme gereği duyduğumuz (Nisâ Sûresi/4: 79, not 18; Hıcr Sûresi/15, not 3; İsrâ Sûresi/54, not 24; Nûr Sûresi/24: 38, not 25) Cenab–ı Allah'ın mutlak irade, adalet ve hususî rahmet–merhameti'ne atıfta bulunmaktadır.

7. Bu âyet, insanları bir yandan Allah'a isyandan alıkoymak için onlardaki korku duygusunu harekete geçirirken, diğer yandan, kendilerini her durumda ancak Allah'ın koruyup yardım edebileceğini hatırlatarak, onları kucaklamakta ve Allah'a çağırmaktadır.

24. [8]Halkının İbrahim'e mukabelesi ancak, "O'nu öldürün veya yakın!" diye bağırmak oldu. Ama Allah O'nu, (içine attıkları) ateşten korudu. Muhakkak ki bunda iman edecek bir topluluk için ibretler ve mesajlar vardır.

25. İbrahim, (onlara şöyle) dedi: "Siz, aranızda sadece dünya hayatında kalacak bir sevgi ve dayanışma bağı olarak Allah'ı bırakıp, birtakım putlar edindiniz. Fakat Kıyamet Günü kiminiz kiminizi ret ve inkâr edecek, kiminiz kiminize lânet okuyacak,[9] ama hepinizin varacağı yer Ateş olacak ve (sizi bu azaptan kurtarabilecek) hiçbir yardımcınız bulunmayacaktır."

26. Lût, O'na (ve mesajına) iman etti. İbrahim, "Ben" dedi, "Rabbimin rızası için artık dinimi yaşayabileceğim bir yere hicret ediyorum. Muhakkak ki O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır."

27. O'na İshak'ı ve Yakubu armağan ettik ve O'nun neslinden gelenlerde peygamberliği ve Kitap indirmeyi devam ettirdik. O'na dünyada mükâfatını verdik[10] ve muhakkak ki O, Âhiret'te de salihler içinde olacaktır.

28. Lût'u da (bir rasûl olarak görevlendirdik). Halkına şöyle dedi: "Gerçek şu ki siz, (toplum olarak) bütün insanlar içinde sizden önce hiçbir topluluğun yapmadığı pek iğrenç bir şey yapıyorsunuz.

29. "Böyle, şehvetle erkeklere varmaya, yollarda (bilhassa erkek yolcuları alıkoymak için) eşkiyalığa ve fıtrî olan üreme yolunu terketmeye, ayrıca topluca bir araya gelip açıktan açığa her türlü çirkin işi yapmaya devam mı edeceksiniz?" Fakat halkının mukabelesi ancak şöyle oldu: "Eğer peygamberlik iddianda ve söylediklerinin doğruluğunda samimi isen haydi, bizi kendisiyle tehdit edip durduğun Allah'ın o azabını getir de görelim!"

30. Lût, "Rabbim," diye yalvardı, "ahlâk düşmanı şu bozguncular güruhuna karşı bana yardım et!"

31. Nihayet elçilerimiz (olan melekler İshak'ı) müjdelemek için İbrahim'e geldiklerinde,[11] "Biz" dediler, "şu memleketin halkını helâk edeceğiz. Çünkü o halk, sınır tanımaz derecede zulme batmış bulunuyor."

32. İbrahim, "Ama Lût da orada!" dedi. "Biz orada kim var kim yok daha iyi biliyoruz. O'nu ve ailesini elbette kurtaracağız, fakat hanımı hariç. Onun geride, helâk olacaklar içinde kalmasına hükmedilmiş bulunuyor."

33. Derken elçilerimiz Lût'a vardılar. (Onları halkın tecavüzünden koruyamayacağını düşünen) Lût endişeye kapıldı, göksü daraldı, kendini eli kolu bağlı hissetti. Ama onlar, "Endişe etme, üzülme," dediler, "seni ve ai-

leni kurtaracağız, ama hanımın hariç. Onun geride, helâk olacaklar içinde kalmasına hükmedilmiş bulunuyor.

34. "Açıktan açığa işledikleri bunca günahlarla bütün bütün yoldan çıktıkları için bu memleketin ahalisi üzerine gökten çok kötü bir musibet indireceğiz."

35. Neticede, o memlekette düşünüp akleden kimseler için apaçık bir ibret vesilesi bıraktık.

36. Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara dedi ki: "Ey halkım! Yalnızca Allah'a ibadet edin; (dünyada yaptıklarınız karşılığında sorguya çekileceğinizin şuuru içinde) Âhiret Günü'ne hazırlıklı bulunun, o Gün'ü talep edin, onu kazanacak tarzda yaşayın ve ülkede birer bozguncu kesilip, taşkınlık yapmayın."

37. Fakat O'nu yalanladılar ve neticede korkunç bir sarsıntı kendilerini kıskıvrak yakalayıverdi de, yurtlarında meskenleri içinde cansız çökekaldılar.

38. Bu arada Âd'ı ve Semûd'u da hatırlayın: Onların başına gelenleri meskenlerinin halinden elbette anlıyorsunuz. Şeytan, yaptıklarını onlara süsleyip püsledi, güzel gösterdi ve böylece onları doğru yolu takipten alıkoydu.[12] Halbuki gerçeği görebilecek kadar zekî ve keskin görüşlüydüler.

398-399

8. 18–23'üncü âyetler, Hz. İbrahim'in kavmine olan tebliği münasebetiyle, hem Mekkeli müşriklere hem de bütün insanlara yönelik mesajlar ihtiva eden istidradî (parantez içi) cümleler mahiyetindeydi. Kur'ân, bu âyetten itibaren yeniden Hz. İbrahim'in kavmiyle arasında geçenleri anlatmaya dönmektedir.

9. Âyette sözü edilen ret ve inkâr, şu âyette ifade edilen ret ve inkârdır: *Hayır, hayır! İlâh edindikleri o varlıklar (melekler, cinler, peygamberler, azizler, diktatörler), kendilerine yapılan tapınmayı reddedecek ve onlara düşman olacaklardır.* (Meryem Sûresi/19: 82). Karşılıklı lânetleşme ise şu âyetlerdeki gibidir: *Allah da şöyle buyurur: "Katılın insanlardan ve cinlerden sizden önce geçen toplulukların arasına, girin onlarla beraber Ateş'e!" Bu şekilde bir topluluk Ateş'e girdikçe yoldaşlarına lânet eder. Nihayet hepsi orada toplanıp bir araya geldiklerinde, sonrakiler öncekiler hakkında şöyle der: "Ey Rabbimiz! Şunlar bizi yoldan çıkardılar; bu sebeple onlara iki kat Ateş azabı çektir!" Allah, şöyle buyurur: "(Saptıranlar, hem kendileri sapıp hem de başkalarını saptırdığı, diğerleri ise onlara uyup saptığı ve onları taklit ettikleri için,) her birinize iki kat azap var, fakat siz bilmiyorsunuz.*" (A'râf Sûresi/7: 38–39)

10. Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. İbrahim'i büyük imtihanlara tâbi tuttu ve O, maruz kaldığı bütün musibetlere Allah için sabretti ve imtihanları kazandı. Neticede Cenab-ı

Allah (c.c.), O'nu insanlara "imam" kıldı ve soyundan da imamlar var etti (Bakara Sûresi/2: 124). Aynı zamanda Allah, O'nun ailesini ve soyundan en azından bir çizgiyi tertemiz yapıp, insanlar arasında seçti (Âl-i İmran Sûresi/3: 33) ve onlara hem maddî hem manevî âlemde büyük bir mülk, bir yetki verdi (Nisâ Sûresi/4: 54). Allah, O'na aynı zamanda hicretinin ardından dünyada da güzel ve kutlu bir yaşayış nasip buyurdu (Nahl Sûresi/16: 122).

11. Bkn. Hûd Sûresi/11: 69-71.

12. Şeytan, insanı sadece inkâra, şirk koşmaya, her türlü kötülüğe davet ve yaptığının güzel, yerinde ve doğru olduğunu ona telkin eder. Yoksa onun insanı herhangi bir şey yapmaya zorlayacak gücü yoktur. İnsan, nefsinin, nefsaniyetinin tesirinde onun davetini iradesiyle kabul eder. İnsanın doğruyu görebilme kabiliyeti, hattâ görebilmesi, çıkarlarına ve heveslerine bağlılık, kibir, şartlanmışlık, zulüm gibi kendisini doğrudan alıkoyan faktörleri aşmadıkça doğruyu kabul ve izlemesine yetmez.

39. Karun, Firavun ve Hâmân'ı da hatırlayın; Şurası bir gerçek ki, Musa onlara apaçık delillerle geldi; fakat onlar, o ülkede kibir ve gururlarına yenik düşerek insanları ezmeye devam ettiler. Ama, haklarındaki hükmümüzü uygulamaya mani olup da cezamızdan kurtulamadılar.

40. Sözü edilen bütün bu topluluklardan, kişilerden her birini günahıyla yakaladık: Kimisinin üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Kimisini korkunç bir patlama, bir çığlık bastırıverdi. Kimisini yerin dibine geçirdik. Kimisini de suda boğduk.[13] Ama gerçek olan şu ki, bütün bunları Allah onlara zulüm olsun diye yapmadı; bilakis onlar, kendi öz canlarına zulmediyorlardı.

41. Allah'ı bırakıp da başka koruyucu, sığınıp işlerini havale etmek için başka velîler edinenlerin hali, örümceğin haline benzer. Örümcek, barınmak için kendine bir yuva yapar, fakat yuvaların en zayıfı, en çürüğü örümceğin yuvasıdır.[14] Keşke bu gerçeği bilselerdi!

42. Ama Allah, onların Kendisi'nden başka nelere el açıp yalvardıklarını ve böyle yapmalarının hiçbir gerçeğe dayanmadığını biliyor. O, Azîz'dir, (mülkünde hiçbir ortak ve Kendisi'nden başka ilâh ve rab kabul etmez; O'ndan başkasına ibadet edilmesine asla razı olmaz); Hakîm'dir (bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır).

43. (Gerçekleri görsünler ve hallerini ıslah etsinler diye) insanlar için böyle misaller veriyor, böyle karşılaştırmalarda bulunuyoruz. Ama bunlar üzerinde ancak âlimler akıl yorar ve onlardaki gerçek manâları kavrarlar.

44. Allah, gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattı. Şüphesiz bunda mü'minler için apaçık bir delil, bir mesaj vardır.[15]

45. Sana Kitap'tan ne vahyediliyorsa onu okuyup başkalarına anlat ve bütün şartlarına riayet ederek hakkıyla namaz kıl. Çünkü namaz, insana bütün çirkin, ahlâk dışı söz ve davranışlarla, Allah nazarında meşruluğu tanınmamış ve Din temelinde oluşmuş örf ile Şeriat-ı fıtriyeye aykırı işlerden kaçınması gerektiği şuurunu verir ve onu bunlardan alıkoyar. (Kalb, dil ve davranışlarla) sürekli Allah'ı anmak ise, ibadetlerin en büyüğü, en kapsamlısıdır (ve namazla sınırlı değildir). Allah, ne yapıyorsanız hepsini bilir.

13. Üzerlerine taş yağdıran kasırga gönderilen topluluk Âd kavmiydi. Allah, onları sekiz gece yedi gündüz süren taş ve kum fırtınalarıyla helâk etti (A'râf Sûresi/7: 72, Hûd Sûresi/11: 58; Mü'minûn Sûresi/23: 27; Şuarâ Sûresi/26: 120). Aynı şekilde, Lût

kavminin üzerine de patlama ve depremler eşliğinde taş yağdı (A'râf Sûresi/7: 84, Hûd Sûresi/11: 82–83; Hıcr Sûresi/15: 73–74).

Korkunç bir patlama ve çığlığın bastırdıkları ise Semûd (A'râf Sûresi/7: 78, Hûd Sûresi/11: 67; Hıcr Sûresi/15: 83) ve Hz. Şuayb'ın kavimleri olan Medyen (A'râf Sûresi/7: 91; Hûd Sûresi/11: 94) ile, maruz kaldığı azaptaki bazı farklılıklarla birlikte Eyke halkıydı (Şuarâ Sûresi/26: 189). Allah'ın, servetiyle birlikte yere geçirdiği Karun (Kasas Sûresi/28: 81), suda boğdukları ise Hz. Nuh'un kavmi ile (A'raf Sûresi/7: 64; Hûd Sûresi/11: 42–44) Firavun, Hâmân ve ordularıydı (Yunus Sûresi/10: 90; Tâ-Hâ Sûresi/20: 77–78; Şuarâ Sûresi/26: 65–66).

14. Bu benzetme, zahirdeki manâsının yanısıra, bir başka önemli gerçeğe de işarette bulunmaktadır. Zahirdeki manâsı, Allah'tan başka her sığınak, edinilecek her yardımcı ve işlerin kendisine havale edileceği her otoritenin örümcek ağı kadar zayıf ve çürük olduğudur. Âyetin işaret ettiği diğer gerçek ise şudur: Bir örümceğin yuvası, pek çok ince tellerden oluşur ve o bir ağdır. Sinek gibi zayıf varlıklar gelip o ağa takılır. Dolayısıyla, nasıl örümcek o ağla sinekleri avlıyorsa, Allah'ın dininden başka düzenler kuranlar, nefislerine mağlûp ve iradeleri zayıf insanları çok rahat bir şekilde o düzenlerinin çok sayıdaki ağlarından birine takabilirler. Bu ağlar, rahat düşkünlüğüdür, arzulara köleliktir, makam-mevki ve para sevgisidir, şehvettir, bencilliktir, korkudur, ırkçılık, kabilecilik veya grupçuluk vb. şeylerdir.

15. Kur'ân, ancak iman edenler veya imana açık ruhların yaratılıştaki, eşya ve hadiselerdeki manâ ve maksatları ve Allah'ın bunlardaki hikmetini kavrayabileceğini belirtir. Bu, üzerinde durulması gereken bir husustur, çünkü:

Herhangi bir sanat eserinin değeri ile, onda kullanılan malzemenin değeri birbirinden farklıdır. Eserin, sanatın mükemmelliğine ve sanatçının başarısına ve tanınmışlığına göre sahip olduğu değer, malzemesinin değerinden kat kat fazladır. Malzemesi birkaç yüz liralık bir sanat eseri, taşıdığı sanat sebebiyle binlerce lira, hattâ daha da fazla edebilir. Şu da var ki bu değer, sanatın kıymetini bilen ve takdir eden nezdindedir. Yoksa, söz gelimi demirden yapılan çok kıymetli antika bir eser, meselâ demirciler veya hurdacılar çarşısına gittiğinde, diyelim ki birkaç yüz lira ederken, antikacılar çarşısında kendisine on binlerce lira değer biçilebilir.

İşte, her insan, Cenab-ı Allah'ın fevkalâde değerli bir sanat eseridir. O'nun Sanatkârı Allah'tır. Malzemesi su, toprak, hava da olsa, taşıdığı sanat ve sanatkârı sebebiyle o, kâinattan bile kıymetlidir. Onu nakış nakış dokuyan Cenab-ı Allah'ın isimleridir; ona varlık kazandıran bu isimlerin tecellileridir. Ne var ki, insandaki bu kıymeti ortaya çıkaran, onun görülüp anlaşılmasına sebep olan ise imandır; çünkü ancak iman nuruyladır ki, insanın Allah'ın en büyük bir sanat eseri olduğu anlaşılabilir. Yoksa, kendisine iman nuruyla bakılmadığı ve Sanatkârı'yla irtibatı görülmediği, materyalist gözle maddenin, "tabiat"ın, tesadüflerin eseri olarak algılandığı zaman o, varlığı dünya hayatı ile sınırlı ve bu hayatı da yiyip-içme ve üremeden, yani sadece

bedenî arzularını doyurmaktan ibaret ve nihayette toprak altında çürüyüp gidecek et-kemik-kan yığını zavallı bir varlık olur. Ama iman, derecesine göre ondaki İlâhî sanatı ortaya çıkarır. Neticede, imanı ve Allah ile irtibatı ne kadar güçlüyse, değeri de o nisbette artar; çünkü onu dokuyan İlâhî sanatlar daha bir belirgin hale gelir. Bu haliyle o, yeryüzünde Allah'ın Cennet'e lâyık ve ebediyete namzet nazdar bir misafiridir.

İman, insanın gerçek değerini, Cenab-ı Allah'ın onda tecelli eden isimlerini gösterdiği gibi, imansızlığın kâinat ve geçmiş, hâl ve geleceğiyle zaman üzerine geçirdiği karanlık perdeyi de kaldırır. Kaldırır da, gerçekte kâinatın, içindeki bütün varlıklar birbiriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde ve hepsi de kendi diliyle Allah'a ibadet halindeki bir ailenin fertleri olan kutlu bir hane, aynı zamanda bir tekbir, tesbih, tahmid ve tehlil mescidi olduğunu gösterir. Geçmişin, yüz yirmi dört bin peygamber, milyonlarca evliya ve daha başka pek çok kutlu insanla şereflenmiş bir güzellikler meşheri, geleceğin ise ebedî saadete uzanan bir yol, bir köprü olduğunu ortaya koyar. Kısaca iman, gerçeği olduğu gibi gösteren, her şeyi aslî mahiyet ve keyfiyetiyle ortaya koyan bir nurdur. Ancak bu nuru elde eden eşya ve hadiselerin çehresindeki yazıları okuyabilir, onlardaki manâyı kavrar ve o manânın ötesinde Hakikatler Hakikati'ne yol bulur. (*Sözler*, "23. Söz", 405-409)

46. İçlerinde, (şirkte ve saldırganlıkta ısrar ederek) zulme batmış (ve dolayısıyla kendileriyle iyi münasebet mümkün) bulunmayanları dışında Kitap Ehli'yle ancak mümkün olan en güzel tarzda mücadele edin.[16] Şöyle deyin onlara: "Biz, bize indirilen (Kur'ân'a da), size indirilen (kitaplara da) iman ettik. Bizim İlâhımız da sizin İlâhınız da bir ve aynı İlâh'tır; ve biz, O'na gönülden teslim olmuşuz."

47. İşte Biz sana, (Allah'a teslimiyet ve önceki kitapları ve peygamberleri de tasdik esası üzerinde) bu Kitabı indiriyoruz. Önceden kendilerine Kitap verilmiş (ve İlâhî vahyi kabul konusunda samimi) olanlar ona inanırlar; o (Mekke) halkı içinde de ona inananlar vardır. Ancak bile bile küfürde ısrar edenlerdir ki, Bizim âyetlerimiz karşısında ayak dirererler.

48. Sen, bu Kitap sana indirilmeye başlanmadan önce herhangi bir kitap okumuş veya yazı yazmış bir insan değildin. Eğer bunları yapmış olsaydın, Kur'ân'la ilgili bâtıl iddialar peşinde koşanların, onun Allah'tan geldiği gerçeği konusunda şüphe duymaya bir mazeretleri olabilirdi.

49. Ama o, hiç şüphe yok ki (Allah'ın indirdiği ve) kendilerine gerçeğin ilmi nasip edilenlerin göğüslerinde yer etmiş, (onların zihinlerini ve kalblerini) aydınlatan parlak âyetlerdir. Bizim âyetlerimiz karşısında ancak zulme batmış, doğru görüş ve doğru değerlendirmeden mahrum olanlar ayak direr.

50. Bir de kalkmış, "Kendisine Rabbisinden mucizeler indirilse ya!" diyorlar. De ki: "Bütün mucizeleri yaratan Allah'tır ve onları indirmek Allah'ın irade ve kudreti dahilindedir. Ben, (her istediğini, her istediğinizi yapabilme hürriyet ve gücüne sahip biri değil), ancak gerçeği apaçık tebliğ eden bir uyarıcıyım."

51. Hem, kendilerine okunan, tebliğ edilen bu Kitabı sana indiriyor olmamız onlar için yeterli değil mi? Onu indirmemizde iman eden bir topluluk için hiç şüphesiz büyük bir rahmet ve yeterli bir ders vardır.

52. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olan, olup-biten her şeyi bilir. Gerçek dururken bâtıla iman edip, (indirdiği Kitabı ve gönderdiği Rasûl'ü inkâr ederek) Allah'ı reddedenler, işte onlardır gerçekten kaybedenler ve kendilerini helâke sürükleyenler.

53. Senden (kendisiyle tehdit edildikleri) azabı hemen getirmeni istiyorlar. Eğer (pek çok hikmetlere binaen) Allah'ın takdir etmiş buyurduğu bir vade bulunmamış olsaydı, o azap başlarına gelmişti bile.[17] Ama o, hiç farkında değillerken başlarında birden patlayıverecektir.

54. Senden (kendisiyle tehdit edildikleri) azabı hemen getirmeni istiyor-

lar. Şurası bir gerçek ki Cehennem, bütün kâfirleri (ona girme sebepleriyle birlikte) çepeçevre kuşatmış bulunmaktadır.[18]

55. Cehennem'e girdikleri gün azap onları hem başlarının üstünden hem de ayaklarının altından bütünüyle kaplayacak ve (Allah) kendilerine, "(Dünyada iken) işleyip durduğunuz günahların karşılığında tadın şimdi azabı!" diyecektir.

56. Ey iman etmiş bulunan kullarım! (Eğer bulunduğunuz yerde dininizi yaşayamıyor, karşı koyamayacak şekilde başka din veya sistemlere teslimiyete zorlanıyorsanız,) Benim yeryüzüm yeterince geniştir, dolayısıyla yalnızca Bana ibadet edin![19]

57. Her nefis ölümü tatmaya mahkûmdur (ve dolayısıyla bir gün) onu mutlaka tadacaktır. Sonra da Bizim huzurumuza getirileceksiniz.

58. İman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları, hiç şüphe edilmesin ki, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan Cennet'te yüksek köşklere yerleştireceğiz ve onlar orada sonsuzca kalacaklardır. Hayatlarını böyle güzel işlerle geçirenlerin mükâfatı ne güzeldir!

59. Onlar, (yalnızca Allah'a ibadet edebilme uğruna her türlü zorluğa, sıkıntıya) sabreder ve (başka hiçbir yerden, makamdan yardım beklentisine girmeden) ancak Rabbilerine dayanıp güvenirler.

60. Ne kadar çok canlı vardır ki, hayatları için gerekli rızkı ne depo edebilmekte ne de yanlarında taşıyabilmektedir. Onların rızkını Allah verdiği gibi, elbette sizi rızıklandıran da O'dur;[20] (dolayısıyla rızık korkusuyla gerektiğinde hicretten geri durmayın). Çünkü Allah, her şeyi hakkıyla duyandır, hakkıyla bilendir, (sizin ihtiyaçlarınızı da hem duyar, hem bilir).

61. Eğer onlara, "Gökleri ve yeri yaratan ve güneşi ve ayı emri altında istifadenize sunan kimdir?" diye sorsan, elbette "Allah" demek zorunda kalacaklardır. Öyleyse neden ve nasıl oluyor da doğrudan sapıp, bâtıl yollara sürükleniyorlar?

62. Allah, (hikmeti ve imtihan gereği) kullarından dilediğine rızkı ister bol verir, ister kısar da az ve ölçülü verir. Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir.

63. Yine onlara, "Gök tarafından su indirip, onunla (kışta) ölmesinin ardından yeri dirilten kimdir?" diye sorsan, elbette (başka cevap bulamayacak ve) "Allah" diyeceklerdir. "Hamd olsun Allah'a (ki, bütün deliller O'nun yegâne İlâh, Rab ve Ma'bûd olduğunu göstermektedir)" de. Fakat onların çoğu düşünüp akletmemekte (ve dolayısıyla bâtıl yollarda gitmekten kurtulamamaktadır).

16. Mekke'de Müslümanların Habeşistan'a hicretleri döneminde inmiş olan bu âyet, Müslümanlara Kitap Ehli'yle, temelde ortak bulundukları başka inanç sahipleriyle din açısından nasıl münasebet içinde olmaları gerektiğini öğretmektedir. Müslümanlar, kendi inançlarını onlara yumuşak söz ve yumuşak tavırla anlatmalı, münakaşa ve kavgadan kaçınmalıdırlar. Çünkü Din, münakaşa ve kavga ile anlatılıp tebliğ edilemez. (Ayrıca: Nahl Sûresi/16: 125, not 29; Hac Sûresi/22: 67–68.)

17. Âyetin açıklaması ve benzer ifadeler için bkn: A'râf Sûresi/7: 34, not 8; Yunus Sûresi/10: 98, not 19; Kehf Sûresi/18: 58.

18. Yani, küfür ve gayr-ı meşrû işler, davranışlar Cehennem'e girme sebebi olup, kâfirler mutlaka ona gireceklerdir. İkinci olarak, nasıl iman kendinde bir Cennet çekirdeği taşıyorsa, küfür de Cehennem çekirdeği taşımakta olup, aynı zamanda kâfirin kalbinde Cehennem'in bir tür tecellisidir de.

19. Yani, "Bana şirk koşmaya zorlanmayacağınız ve ibadetlerinizi serbestçe yapabileceğiniz bir yer arayıp, oraya hicret edebilirsiniz; gerekirse etmelisiniz."

20. Cenab-ı Allah'ın bütün canlıları rızıklandırmasıyla ilgili olarak bkn: Hûd Sûresi/11: 6, not 1.

64. Bu dünya hayatı, (kendine bakan yüzüyle) boş bir oyalanma ve oyundan başka bir şey değildir.[21] Âhiret yurdu ise, işte o, (her şeyin diri olduğu) gerçek hayattır.[22] Bunu bir bilselerdi!

65. (Allah'a ortaklar da tanısalar,) bir gemide yolculuk yaparken (boğulma tehlikesi ortaya çıkıverse o zaman) bütün kalbleriyle Allah'a yönelir ve (hatırlarına başka hiçbir ilâh getirmeden) sadece O'na yalvarırlar. Ama ne zaman ki Allah onları kurtarıp karaya çıkarır, hemen o andan itibaren yine O'na şirk koşmaya koyulurlar.[23]

66. Kendilerine bahşettiğimiz onca nimetlere karşı nankörlükte ısrar etsinler bakalım; salsınlar bakalım kendilerini dünya hayatının geçici zevklerine. (Bir gün gelecek ve yaptıklarının ne demek olduğunu) elbette bileceklerdir.

67. Hiç görmüyor ve düşünmüyorlar mı ki, çevrelerindeki insanlar katliam ve yağmadan kurtulamaz, yerlerinden yurtlarından edilir dururken, Biz onları emin ve dokunulmaz bir yere yerleştirdik. Böyle iken halâ bâtıla inanıp, nankörlükle Allah'ın (Kur'ân ve İslâm) nimetini inkâra devam mı edecekler?

68. Bir yalan ortaya atıp onu Allah'a isnat eden veya hak kendisine geldikten sonra onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kâfirler için Cehennem'de yer mi yok?

69. Bizim uğrumuzda (iyi birer mümin olabilmek için) gerekli gayreti gösterenlere elbette muvaffakiyet yollarımızı gösteririz. Elbette Allah, O'nu görürcesine iyiliğe adanmış olanlarla beraberdir.

403

21. Dünya ve dünya hayatı için bkn: En'am Sûresi/6, not 5.

22. Âhiret hayatında her şeyin diri olması konusunda bkn: Furkan Sûresi/25: 12, not 4.

23. Âyette ifade edilen çok önemli tecrübe, sadece deniz yolculuğuna hasredilmemelidir. Denize açılmış, hattâ ortasına ulaşmışken fırtınanın çıktığı ve batmanın artık kaçınılmaz görüldüğü deniz yolculuğu, bir bakıma insanın kendisini kurtulmanın mümkün olmadığı şartlarla çevrili bulmasını sembolize etmektedir veya bu şartların en müşahhas misalidir. Hemen herkesin hayatında defalarca karşılaştığı bu şartlarda insan, ateist, agnostik veya çok tanrıcı da olsa, Allah'ı vicdanında duyar ve O'nu inkâr ettiğini, ikrar edemediğini veya O'nun yanısıra uydurduğu başka tanrılara, güçlere taptığını hiç aklına bile getirmeden doğrudan O'na yönelir ve O'na yalvarır. Dolayısıyla ateizm de, agnostisizm de, çok tanrıcılık da, insanın vicdanıyla zıtlaşması, bir bakıma kendisiyle bile bile çelişmesi demektir.

30. RÛM SÛRESİ

Hicret'ten 7 veya 8 yıl önce inmiş olan bu sûre 60 âyet olup, ismini ikinci âyetteki "Bizanslılar" manâsına gelen Rum kelimesinden alır. Bizanslılar Hıristiyan, dolayısıyla Kitap Ehli'ndendiler. Bu yüzden, Mekke'de Müslümanlar onları kendilerine daha yakın hissederken, müşrik olan Kureyşliler ise Mecusî Sasanîleri tutuyordu. Müslümanların Mekke'de işkenceler altında inlediği bir dönemde devrin bu iki süper gücü savaşa tutuşmuştu. Bu ilk savaşta Sasanîler Bizanslıları korkunç bir yenilgiye uğrattılar. Kureyş, bunu İslâm aleyhinde istismar etmek istedi. Fakat inen bu sûre, bu korkunç mağlubiyetin ardından dokuz yıl içinde Bizanslıların Sasanîleri yeneceğini haber verdi. Bununla Müslümanların kısa bir süre sonra Kureyş müşriklerine karşı da büyük bir zafer kazanacağını ima eden Sûre, ayrıca Tevhid ve Âhiret konusunda deliller serdeder; şirkin bâtıllığını ve çirkinliğini ortaya koyar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. Rumlar mağlûp oldular,

3. (Arabistan ülkesine) en yakın bir yerde; fakat bu mağlûbiyetlerinin arkasından onlar galip geleceklerdir,

4. Birkaç (en fazla dokuz) yıl içinde. Her işin, her hadisenin öncesinde de sonrasında da mutlak hüküm Allah'a aittir. Ve (Rumların galip geldiği) o yıl mü'minler de sevineceklerdir,

5. Allah'ın yardımı ve bahşedeceği zaferle. Allah kimi dilerse ona yardım eder ve onu zafere ulaştırır. O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir, Rahîm (özellikle iman edip Kendisine yönelen kullarına karşı) hususi rahmeti pek bol olandır.

6. Allah'ın va'didir bu. Allah, asla va'dinden dönmez ve onu yerine getirmede kusur etmez, fakat (Allah hakkında gerçek bilgiye sahip olmadıklarından) insanların çoğu bunu bilmezler.[1]

7. Dünya hayatının sadece dış yüzü konusunda belli bilgileri vardır, ama Âhiret konusunda bütün bütün gafil ve kayıtsızdırlar.

8. Bir defa olsun kendi başlarına kalıp düşünmezler mi? Allah gökleri, yeri ve bunların arasındaki bütün varlıkları hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattı ve onlar için belli bir vade tayin buyurdu. Ne var ki insanlar içinde pek çoğu, bir gün gelip Rabbileriyle buluşacaklarını inkâr etmektedirler.

9. Hiç yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, kendilerinden önce gelen (inkârcıların) âkıbeti nasıl oldu görüp ibret alsınlar? Onlar, bunlardan daha güçlü idi; toprağı işlemiş, (su ve maden kaynaklarını ortaya çıkarıp onlardan yararlanmış ve) bunlardan çok daha fazla olarak yeri imar etmişlerdi. (Bunlara geldiği gibi,) onlara da kendileri için tayin edilen rasûller apaçık delillerle gelmişlerdi. Allah, onlara asla zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

10. Sonunda kötülüklere batmış o toplulukların âkıbeti çok fena oldu; çünkü Allah'ın âyetlerini yalanlıyor ve onlarla alay ediyorlardı.

11. Allah, baştan yaratır ve sonra (dünyada sürekli yeniden yaratır[2] ve Âhiret'te her şeyi) yeni baştan yaratacaktır. Sonra da O'nun huzuruna getirileceksiniz.

12. Hayatları günah hasadından ibaret bulunan inkârcı suçlular için Kıyamet'in kopup ölülerin diriltileceği ve hesapların görüleceği o gün hiçbir kurtuluş ümidi kalmaz.

13. Dünyada Allah'a koştukları ortaklardan kendilerine tek bir şefaatçi çıkmamış, bunun da ötesinde, o ortaklarını orada ret ve inkâr etmişlerdir.

14. Kıyamet'in kopup, ölülerin diriltileceği ve hesapların görüleceği gün, işte o gün insanlar birbirlerinden ayrılırlar.

15. Ayrılırlar da, iman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapmış olanlar, işte o kutlu insanlar, Cennet'in has bahçelerinde mutluluk içinde ağırlanırlar.

403-404

1. Bu âyetler, indikleri andan sonraki yakın gelecekle alâkalı açıkça, uzak gelecekle alâkalı ise ima yollu haberler vermekte ve mü'minler adına müjdeler ihtiva etmektedir. Uzak gelecekle alâkalı haberlerine şu iki misali verebiliriz:

Endülüslü önemli müfessirlerden Ebû Hayyan *Bahrü'l-Muhit* adlı tefsirinde kaydettiğine göre, Ebu'l-Hakem ibni'l-Berrecan, 1187 yılında Kudüs'ün Selâhaddin-i Eyyubî tarafından Haçlıların elinden kurtarılacağını bu âyetlere dayanarak yılı ve günüyle haber vermiş ve verdiği bu haber aynen çıkmıştır. (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, ilgili âyetlerin tefsirinde.) Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce yaşamış bulunan Muhyiddin ibn Arabî hazretleri, yine bu âyetlerden hareketle, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden itibaren Osmanlı Devleti'nin ve Mısır'ın çok kısa birer tarihini bir sayfa üzerinde yaprakları harflerden oluşan iki ağaç şeklinde tamamen rümuzlu olarak yazmış, Yavuz'dan itibaren İkinci Viyana

Kuşatması zamanına kadar gelecek padişahları haber vermiş ve *Şeceratü'n-Numaniyye* adını verdiği bu esrarlı sayfayı evlâtlığı Sadreddin-i Konevî şerhetmiştir.

Âyetlerin açıkça verdiği haberler ise şöyledir:

Mekkelilerin işkencelerinden bunalan pek çok fakir ve koruyucusuz Müslüman'ın Habeşistan'a hicret etmek zorunda kaldığı 615 yılında Sasanîler, iki yıl önce başlamış olan savaşta Bizanslıları kesin bir yenilgiye uğrattılar. Zafer o kadar kesin ve büyüktü ki, Bizans İmparatorluğu'nun ortadan kalkması âdeta an meselesi görülüyordu. Fakat inen bu âyetler, en fazla 9–10 yıl içinde Bizanslıların Sasanîleri yeneceğini haber verdi. Savaş devam ediyordu ve Sasanî orduları 617 yılında Bizans'ın başkenti Konstantinopol'a (İstanbul) kadar ilerlediler. Artık hiç kimse Bizans'ın yakın bir gelecekte belini doğrultup da savaşı tersine çevirebileceğini düşünmüyordu. Savaşı ateşperest Sasanîler kazanınca, Mekke'de onların tarafını tutan müşrikler sevinmiş ve Müslümanlarla alay etmeye başlamışlardı.

Ne var ki, savaşın başladığı tarih olan 613'ten tam 9 yıl sonra, yani Peygamber Efendimiz'in Mekke'den Medine'ye hicret buyurdukları 622 tarihinde savaşın seyri tersine dönmeye başladı. Bundan 2 yıl, yani Sasanîlerin savaşı kazandığının kesinleştiğinden yine 9 yıl sonra Bizanslılar Sasanîleri ilk defa yendiler ve Azerbaycan'da Zerdüşt'ün doğduğu beldeyi yakıp yıktılar. Yine aynı yıl Müslümanlar, Bedir'de müşrikleri büyük bir yenilgiye uğrattılar. Böylece âyetlerdeki, hem Bizanslıların galip geleceği, hem de aynı yıl mü'minlerin Allah'ın yardım ve zaferiyle sevineceği haberleri aynen gerçekleşti. Bizanslıların İranlılara nihaî darbeyi vurduğu 627 yılında, yani savaşın ilk safhasında Sasanîlerin Bizans'ın başkentine dayandığı yıldan 9-10 yıl sonra, bu defa Müslümanlar Hendek Savaşı'nda müşrikleri, bir daha Medine'ye saldıramayacakları ölçüde hezimete uğrattılar. Ertesi yıl da Hudeybiye anlaşması imzalandı. Kur'ân, barış ortamında İslâm'ın hızla yayılmasının önünü açan bu anlaşmaya "apaçık fetih" adını verir (Fetih Sûresi/48: 1). Bu aynı yıl içinde Sasanî kralı öldü ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, ashabıyla birlikte umre ziyareti için Mekke'ye girdi.

Üçüncü âyette geçen "an yakın yer (arz)" tabiri, Arabistan'a kuzeyden sınır olan Filistir-Ürdün-batı Suriye bölgesine işarette bulunmaktadır. Bu bölge, eskiden Şam kıtası olarak anılırdı ve Kur'ân'da "arz" kelimesi, bu bölge için de kullanılmaktadır.

2. Baştan yaratma, sonra dünyada sürekli yeniden yaratma için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 104, not 25; Ankebût Sûresi/29: 19–20, not 5; Rahman Sûresi/55: 29, not 11. Burada şunu da ilave edebiliriz ki, dünyada yeniden yaratma, baharda bitkilerde, ayrıca ağaçların yaprak, çiçek ve meyvelerinde olduğu gibi aynıyla değil misliyle iade etme, insanlar ve hayvanlar gibi ölüp giden fertlerin yerine yenilerini getirme şeklinde de cereyan etmektedir.

16. İnkâra saplanıp, âyetlerimizi ve Âhiret Günü buluşmasını yalanlayanlara gelince, onlar toplanıp getirilir ve azabın orta yerine bırakılırlar.

17. Şu halde, Allah'a tesbihte bulunun akşamladığınızda ve sabaha ulaştığınızda: (O'nun her türlü noksanlıktan ve ortakları bulunmaktan mutlak manâda münezzeh olduğunu ilan edin);

18. –Ve göklerde ve yerde bütün hamd sadece O'na mahsustur– ve ikindi vaktinde ve öğleye girdiğinizde de.[3]

19. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden ölüyü çıkarır ve (kışta) ölümünün ardından (baharda) yeryüzünü diriltir. İşte siz de öldükten sonra böyle diriltilip, kabirlerinizden çıkarılacaksınız.[4]

20. O'nun âyetlerinden (varlık ve birliğinin delillerinden)dir ki, sizi topraktan yaratmıştır. Sonra da siz, çoğalan ve her tarafa yayılan insan nesli oldunuz.

21. Yine O'nun âyetlerindendir ki, sizin için kendilerine ısınasınız diye nefislerinizden (öz varlığınızdan, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) eşler var etmiş ve aranıza yakınlık, sevgi ve merhamet koymuştur. Şüphesiz bunda, sistemli düşünebilen kimseler için dersler, (Allah'ı hatırlatan, O'na düşündüren) alâmetler vardır.

22. Göklerin ve yerin yaratılması, ayrıca dillerinizin ve renklerinizin farklı farklı olması da O'nun âyetlerindendir. Elbette bunda da, (ön yargısız olarak varlığa yaklaşıp, onu yakından) bilenler için dersler, işaretler bulunur.

23. Gece ve (kısmen) gündüz uyumanız ve O'nun lütf u kereminden geçim vesilelerinizi aramanız da O'nun âyetlerindendir. Muhakkak ki bunda, (Allah'ın yaratma ve hayatı idamedeki mesajına) kulak verip onu duyabilen kimseler için dersler, işaretler söz konusudur.

24. Elbette şunlar da O'nun âyetlerindendir: O, size şimşeği gösterir; o anda hem korkuya kapılırsınız hem de yağmur geleceği ümidini taşırsınız. Ve gök tarafından bir tür su indirir de, onunla ölmüş bulunan yeri diriltir. Şüphesiz bunda da, aklını kullanmasını bilen kimseler için pek çok dersler, işaretler vardır.

25. Yine O'nun âyetlerindendir ki, yer ve gök, ancak O'nun emir (ve kanunlarıyla) (ayakta) kalmaktadır. Sonra O, (ölü olarak yatmakta bulunduğunuz) yerden sizi çağırıverdiğinde, işte o anda hepiniz hemen kabirlerinizden çıkıverirsiniz.[5]

26. Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. Hepsi de, (tamamı tekvinî, pek çoğu da hem tekvinî hem teşriî açıdan olmak üzere isteyerek veya istemeyerek) O'na boyun eğmiş durumdadır.[6]

27. O'dur ki, ilk baştan yaratır, sonra

(dünyada yaratılışı sürekli iade eder ve Âhiret'te her şeyi) yeni baştan yaratacaktır. Tekrar ve en son yeniden yaratma O'nun için 'çok daha kolay'dır.[7] Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar ve misaller Allah içindir (ve O, bu sıfat ve misallerle anlatılmalıdır.) O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

28. Allah, bizzat kendi hayatınızdan size bir temsil getiriyor: Elinizin altında bulunan (köle veya hizmetçileriniz) içinde, size verdiğimiz rızkı (servet, mesken, güç, iktidar, makam ve mevkii) kendileriyle eşit oranda paylaştığınız ve kendinize itibar ettiğiniz ölçüde itibar ettiğiniz ortaklarınız var mıdır?[8] İşte, (Allah'ın ortaksız mutlak birliğini ve hakimiyetini gösteren) apaçık gerçekleri düşünüp akledecek kimseler için böyle açıklıyoruz.

29. Hayır hayır, (Allah'a şirk koşmakla) o en büyük zulmü işleyenler, gerçek bir bilgiye değil, sadece heva ve heveslerine tâbi olmaktadırlar. Bu sebeple de Allah'ın saptırdığını artık kim doğru yola getirebilir? (Allah karşısında onları kurtaracak) yardımcıları da bulunmaz ki!

30. Ama sen, her türlü şirk ve nifaktan uzak dupduru bir tevhid inancı içinde bütün varlığınla hak din olan İslâm üzerinde sabit ol. Bu Din, Allah'ın (bütün varlık ve) bütün insanlar için ortaya koyduğu aslî bir model, ona yönelme de, Allah'ın insanları yaratmaktaki gayesidir. Allah'ın yaratmasında bir değişiklik olmaz ve yapılmaz. Gerçek ve kusursuz din budur. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmemektedirler.[9]

31. (Toplum halinde tam teslim olarak) sadece Allah'a yönelin ve O'na gönül verin; O'na gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakının; namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılın; ve (itikad, ibadet ve günlük hayatı tanzim gibi) her alanda asla O'na şirk koşanlardan olmayın.

32. O müşriklerdir ki, onlar (Din'in tamamını kabul ve tatbik etmeleri gerektiği halde) ona başka başka yönlerden farklı farklı maksatlarla yaklaşıp onu bölük bölük etmiş, kendileri de (bâtıla götüren farklı farklı imamların/rehberlerin arkasında) grup grup olmuşlardır. Her hizip, Din'den neyi almışsa onunla sevinmekte, onunla böbürlenip gitmektedir.

405-406

3. Bazı müfessirler son iki âyetten beş vakit namaza işaret çıkarmışlardır. Bununla birlikte, Allah'ı tesbih ve O'na hamd, sadece namazlara mahsus değildir. Günlük farz

namazların beş vakitte kılınması ve bu vakitlerin manâsı için bkn. İsrâ Sûresi/17: 78–79, not: 34–35.

Tesbih, Cenab-ı Allah'ı (c.c.) bir bakıma selbî sıfatlarıyla anmak, yani O'nun her türlü eksiklikten, kusurdan, çocukları olma, doğma, doğurma, hulûl, ittihad gibi asla O'na ait olmayan özelliklerden mutlak manâda münezzeh olduğunu ikrar ve ilan etmek demektir. Bütün kâinat, ondaki her varlık, her hadise bu gerçeği ilan eder. Tahmid veya O'na hamd etmek ise, O'nu O'na ait sıfatlarla anma, O'nu onlarla senâ etme demektir.

4. "Tabiat"taki en çok görülür müşahhas vakıaları nazara veren bu âyet, Allah'ın inkârcı bir ailede mü'min bir insan, mü'min bir ailede inkârcı bir insan var edebileceğine, ayrıca bir mü'mini ısrarla işleyip tevbe etmediği bazı günahları sebebiyle dalâlete atarken, inkârcı bir insana ise lütfundan veya o insanın birtakım güzel haslet ve davranışlarından dolayı iman nasip edebileceğine de işarette bulunmaktadır. Âyet, Allah'ın ölüleri diriltmesini yeri kıştaki ölümünün ardından baharda diriltmesine benzetirken, bir inkârcıyı, dolayısıyla kalben, manen ölü bir insanı da imanla diriltmesine imada bulunmaktadır. Kur'ân'daki bu tür benzetmeler, kâinattaki (kevnî) hadiselerle Din arasındaki eşleşmeler ve vahyedilmiş kitap olan Kur'ân ile yaratılmış kitap olan kâinatın aynı manânın iki farklı malzemeden meydana getirilmiş nüshaları olduğu gerçeği için bkn: A'râf Sûresi/7: 55–58, not 12.

5. Allah, her şeye kadirdir ve O, bir şey dilediği zaman ona sadece "Ol!" der, o da oluverir. Bununla birlikte O (c.c.), şahadet âlemi dediğimiz şu maddî âlemde hikmetinin gereği olarak birtakım kanunlar perdesi arkasında icraatta bulunur. İşte O'nun bu hikmetli icraatı, kâinatın işleyişine bakan insanların zihinlerinde yanlışlıkla "tabiat kanunları" denilen ama aslında O'nun icraatının unvanları olan, yani varlıkları itibarî ve isimden ibaret birtakım kavramların oluşmasına yol açar. Dolayısıyla, kâinatın işleyişine araştırma, bilim yapma ve hayatımızı bir çizgide devam ettirebilme açısından baktığımızda bu kanunları nazara alır, ama iman nazarıyla baktığımızda ise sadece Cenab-ı Allah'ın icraatını görürüz.

6. Göklerde ve yerdeki her varlığın O'na boyun eğmişliği hakkında bkn. Âl-i İmran Sûresi/3: 83, not 17.

7. Allah için her şey aynı derecede kolaydır; dolayısıyla hiçbir şey diğerinden daha kolay veya zor olamaz. Âyette "daha kolay" ifadesinin kullanılması muhataplara, yani insanlara göredir. Âyet, Kıyamet'in kopmasını ve dünyanın Âhiret'te yeniden kurulmasını imkânsız görenlere kesin bir cevaptır. Eğer bir kudret bir şeyi yokken ortaya çıkarabiliyorsa, onu tekrar tekrar yapması ve yıkıp yeniden kurması elbette çok kolay olmalıdır. Dolayısıyla dünyayı, kâinatı yokluktan varlığa çıkaran Allah'ın Kudreti, İlmi, İradesi, elbette onu yıkıp yeniden kurmaya haydi haydi yetecektir. Gözümüzün önünde sürekli müşahede ettiğimiz yaratma, bilhassa yeryüzünde kışta ölümleri

baharda dirilmelerin takip etmesi, hattâ kâinatın sürekli zeval-hudûs (yokluk-varlık arası kesintisiz gidip gelmesi), buna inkârı asla mümkün olmayan birer delildir.

8. Bu temsil, son derece anlamlıdır. Temelde sahip olduğumuz her şey Allah'a aittir; bizim diye sahiplendiğimiz her şey, Allah'ın ya doğrudan ikramıdır veya bize verdiği güç, bilgi ve kabiliyeti bize kullandırma imkânı tanımasının neticesinde gelen ikramıdır. Yetiştirdiğimiz ve bizim dediğimiz, meselâ bir elmada bile bizim katkımız yok denecek kadar azdır. Çünkü bir elmanın olması için hava, su, toprak, güneş, elma çekirdeği ve o çekirdekteki ağaç olma özelliği gibi, hiç birinde en küçük bir katkımız olmayan unsurların varlığı ve elmanın meydana gelebilmesi için iş birliği gerekir. Bunun dışında, bizim yaptığımız araçlarda da katkımız çok azdır. Çünkü o araçların da ana malzemesi ve o aracı meydana getirme özelliği, bununla ilgili "kanunlar" da yine tamamen Allah'a ait olduğu gibi, bize öğrenme ve yapabilme kabiliyetini veren de O'dur. Bu gerçeğe rağmen, gerek özel mülkiyetimiz altındaki mallarda, gerekse sahip olduğumuz makam ve mevkilerde mutlak bağımsızlık ister, en azından onları kullanmada kendimize ortak kabul etmeyiz. Fakat kendimiz dahil bütün kâinatın mutlak Sahibi'ne, Yaratanına, Yaşatanına mülkünde, hakimiyetinde ortaklar tanırız; hattâ bizzat O'nun varlığını kabul etmek istemeyiz. Herhalde bundan daha öte bir cehalet ve daha öte bir zulüm olamaz.

9. Bu âyetin açıklaması için bkn. Ek 14.

33. İnsanlara bir zarar, bir sıkıntı dokunmaya görsün, hemen tam bir yönelişle Rabbilerine yalvarmaya dururlar. Ardından Allah onlara nezdinden bir rahmet tattırınca, bu defa içlerinden bir grup hemen Rabbilerine şirk koşmaya girişir.

34. Böylece kendilerine verdiğimiz onca nimetlere nankörlük ederler. Salın bakalım kendinizi dünya hayatının geçici zevklerine. Bir gün gelecek ve yaptıklarınızın ne demek olduğunu elbette bileceksiniz.

35. Yoksa Biz onlara bir ferman indirdik de, o ferman mı onlara şirk koşmalarını söylüyor?!

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda onunla sevinir, şımarırlar. Bizzat işleyip, elleriyle (gelecek hayatları adına) gönderdikleri günahlar sebebiyle başlarına bir musibet gelince, bu defa da hemen ümitsizliğe düşerler.

37. Hiç görüp üzerinde düşünmüyorlar mı ki, Allah rızkı kullarından kimi dilerse ona bol, kimi dilerse ona da az ve ölçülü vermektedir? Elbette bunda imana açık ve imanda derinleşecek kimseler için pek çok dersler, mesajlar vardır.

38. Madem öyle, o halde yakınlarına (malındaki) haklarını[10] ver, yeterli geçimlikten mahrum düşküne ve yolda kalmış yolcuya da. Böyle yapmak, Allah'ı ve rızasını dileyenler için hayırlı olan davranıştır ve bunu yapanlar gerçek mazhariyet sahipleri ve gerçekten kurtuluşa ermiş olanlardır.

39. Başkalarına, onların malları içinde çoğalıp da size geri dönsün mülahazasıyla verdiğiniz (hediye, bağış, borç para ve benzeri) şeyler (zahiren artsa bile) Allah katında hiçbir zaman artmayacaktır. Buna karşılık, yalnızca Allah'ı ve rızasını dileyerek zekât (sadaka) kapsamında ne verirseniz, işte (o gerçekten artar ve) verdikleriyle gerçek artış ve kazanç sağlayanlar, böyle yapanlardır.[11]

40. Sizi yaratan, yarattıktan sonra hayatınızın devamı için sizi rızıklandıran, sonra (tayin buyurduğu vade geldiğinde) size ölümü veren, sonra da diriltecek olan Allah'tır. Allah'a ortak tanıdığınız o varlıklar içinde bunlardan birini bile yapabilen var mıdır? Allah, onların Kendisine şirk koşmalarından mutlak manâda münezzeh ve yücedir, aşkındır.

41. İnsanların bizzat kendi elleriyle işledikleri kötülükler ve dolayısıyla kazandıkları günahlar yüzünden denizde ve karada karışıklık ortaya çıktı, nizam bozuldu. Bununla Allah, yaptıkları bazı kötülüklerin neticelerini doğru yola dönerler mi diye kendilerine tattırmaktadır.[12]

10. Kur'ân, zenginin servetindeki muhtaçlara vermesi gereken miktarı, o muhtaçların *hakkı* olarak anmaktadır. Bu, oldukça önemlidir. Çünkü malı veren Allah'tır ve

bir önceki âyette ve daha başka benzeri âyetlerde açıkça ifade edildiği gibi, O, bazı hikmetlere binaen bazılarına çok, bazılarına az verir. Demek oluyor ki, çok verdiği insanların malından muhtaçlara vermeleri gereken miktar, aslında o muhtaçlarındır; yani Allah, o miktarı onlara o muhtaçlar için vermiştir. Böylece, zenginlere mallarını temizleme ve sevap kazanma imkânı tanırken, toplumda da insanlar arasında köprüler kurmakta, yardımlaşma ve dayanışma vesileleri var etmektedir. Malındaki muhtaçlara vermesi gereken miktarı vermeyen kişi, başkasının malını elinde tutan ve vermeyen bir gasıp olmaktadır.

11. İslâm, hiçbir zaman münafıklar yetiştirmek istemez. Dolayısıyla o, bir kanun koymadan önce zihinleri ve kalbleri ona hazırlar; yani İslâm, müeyyide (yaptırım) gerektiren kanunları, onlara uymasını istediği kişileri zihnen ve kalben eğittikten sonra koyar. Dolayısıyla Mekke'de karşılığında dünyevî müeyyide bulunan herhangi bir kanun konmamış, bunun yerine Medine'de kanun haline gelecek prensipler Mekke'de kalbleri hazırlayıcı birer fazilet, birer ahlâkî düstur mahiyetinde gelmiştir. Meselâ, İsra Sûresi'nin 22–39'uncu âyetlerinde pek çok kurallar birer ahlâkî düstur veya değer mahiyetinde takdim buyrulmuş, ama bunların pek çoğu Medine'de, karşılığında müeyyidesi bulunan birer kanun olarak vazedilmiştir. Bunun gibi, bazı emir ve yasaklarda da İslâm tedricî bir yol izlemiştir. İçki ve faiz yasağı buna iki misaldir. Bu âyet, faizin kesin yasaklanmasına giden yolda gelen ilk âyet, zekâtın kesin emredilmesine giden yolda inen âyetlerden de bir tanesidir. Bazıları, bağışta bulunur veya diğerlerine hediye, borç para veya benzeri şeyleri verirler, fakat bunu verirken, verdikleri kimseler bilhassa tüccar veya tefeci, faizci ise, onların verdiklerinin malları içinde artıp kendilerine geri dönmesini beklerler ya da bu gaye ile verirlerdi. İşte İslâm, önce bunun hoş bir davranış olmadığını ilan etmiş, sonra da merhale merhale faizi yasaklamıştır.

12. Yeryüzündeki bütün içtimaî çalkantılar, ihtilâller, katliamlar, haksız savaşlar, hava kirliliği, "tabiî" denilen felâketler ve artan hastalıklar gibi problemler, insanın İlâhî Din'e karşı inanç, tavır, düşünce ve davranışları sebebiyledir. İnsan hayatının düzeni, böylesi yanlışlar söz konusu fesat ve fitnelere yol açacak tarzda ve niteliktedir. Bunun en önemli hikmeti de, insanların yaptıkları yanlışları kavrayıp onlardan vazgeçmeleri ve Allah'ın dinine dönmeleridir. Ne var ki, bunu idrak eden insan sayısı çok azdır. Özellikle günümüzde materyalist fen ve felsefe, âdeta bunu bütün bütün imkânsız kılmakta ve her şeyi "tabiat"a, kendiliğinden olmaya havale etmektedir.

42. De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve daha önce geçmiş (ve yanlışta ısrar eden) toplumların âkıbeti nasıl oldu bir bakın. O toplumlarda halkın çoğu müşriktiler."

43. Şu halde sen, Allah'ın takdir buyurduğu ve kimsenin Allah'ı onu getirmekten alıkoyamayacağı bir gün gelmeden önce bütün varlığınla o dosdoğru ve kusursuz Din'e yönel ve onun üzerinde sabit ol. O gün insanlar birbirlerinden seçilip, (iki ana gruba) ayrılacaklardır.

44. Kim (iman hakikatlerini) inkârla küfre girerse, küfrü kendi aleyhinedir. Kim de (iman edip,) doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha dönük işler yaparsa, onlar da (ebedî hayat adına) kendi lehlerine olarak hazırlık yapmaktadırlar.

45. Çünkü Allah, iman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları lütf u kereminden mükâfatlandıracaktır. O, kâfirleri asla sevmez.

46. O'nun âyetlerindendir ki, rüzgârları müjdeciler olarak gönderir; gönderir ki, size rahmetinden tattırmakla lütufta bulunsun, emriyle (izni ve koyduğu 'kanun'lara dayalı olarak) gemiler akıp gitsin ve (hem denizde, hem de gemilerle çıktığınız seyahatlerde) O'nun lütf u kereminden nasibinizi arayasınız ve (O'nun bütün bu nimetleri karşısında) daima şükredesiniz.

47. Doğrusu, senden önce de her biri kendi kavmine olmak üzere rasûller gönderdik. Onlar, kavimlerine apaçık gerçekler ve delillerle vardılar; fakat neticede, inanmayıp hayatlarını günah hasadıyla geçiren suçluların cezalarını verdik. Mü'minlere yardım etmek, her zaman yerine getirmeyi üzerimize aldığımız bir va'd, bir borç olmuştur.

48. Allah O'dur ki, rüzgârları salar ve o rüzgârlar bulutları harekete geçirir ve sürer. Allah, o bulutları gökte dilediği şekilde yayar ve kümeler halinde yığar. Nihayet aralarından yağmurun çıktığını görürsün. Allah, o yağmuru kullarından dilediklerine ulaştırınca, işte o zaman onların yüzü gülüverir.

49. Oysa daha biraz evvel, yağmur üzerlerine inmeye başlamadan önce tam bir ümitsizlik içindeydiler.

50. İşte, Allah'ın rahmetinin eserlerine bak ki, öldükten sonra yeri nasıl diriltiyor! Bunu yapan, ölüleri de aynı şekilde diriltecek olan aynı Zat'tır. O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.[13]

51. Ama Biz (o dirilmiş araziye) kavurucu bir rüzgâr göndersek ve onlar da o yeşil otları, ekinleri sararmış görseler, bunun üzerine, (sanki Allah onlara daima rahmetiyle muamele etmeye mecburmuş, yeri dirilten ve onları sürekli nimetlendiren Allah değilmiş gibi ve O'nun icraatı üze-

rinde hiç düşünmeden) hemen O'na nankörlükte bulunurlar.

52. Bu sebeple (ey Rasûlüm,) sen ölülere hiçbir şeyi duyuramazsın; davetini arkasını dönüp uzaklaşan sağırlara da duyuramazsın.

53. Körleri sapıp gittikleri yoldan geri çevirip doğru yola iletebilecek de değilsin. Sen ancak, (ön yargısız ve şartlanmışlıktan uzak olarak) âyetlerimiz üzerinde düşünen ve dolayısıyla gerçeğe teslimiyet içinde imana açık ve yatkın olanlara duyurabilirsin.

54. Allah O'dur ki, (ana maddeniz sanki zaafmış gibi) sizi zayıf bir halde yaratmakta, sonra bu zayıflığın ardından size kuvvet vermekte, sonra da bu güçlü-kuvvetli halinizin ardından sizin için yeniden zayıflık ve ihtiyarlık takdir buyurmaktadır. O, dilediğini yaratır; ve O, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir, Kadîr (her şeye hakkıyla güç yetiren)dir.

55. Kıyamet koptuğu gün, dünya hayatları günah hasadıyla geçmiş inkârcı suçlular, yemin ederek dünyada ancak belli belirsiz bir süre kaldıklarını ileri sürerler. (Yanlış algılarına, yanlış akıl yürütme ve eksik bilgilerine güvendiklerinden, dünyada iken de) hep böyle yanlışlara sürüklenip dururlardı.

56. Buna karşılık, kendilerine ilim ve iman bahşedilmiş olanlar ise, "Allah, Kitabı'nda, ezelî hükmünde ne kadar kalmanızı takdir buyurmuşsa, dirilme gününe değin o kadar kaldınız. İşte bugün de dirilme günüdür, fakat siz bu hususta hiçbir zaman gerçek bilgi sahibi olmak istemediniz ve olamadınız." derler.

57. O gün, her ne mazeret ileri sürerlerse sürsünler, bu mazeretleri zalimlere asla fayda vermez; Allah'ı razı etmek için yeniden dünyaya dönme isteklerine de olumlu cevap verilmez.

58. Gerçek şu ki, Biz bu Kur'ân'da insanlar için (hakkı-hakikati görebilsinler diye) misal, temsil ve kıssalar yoluyla her türlü delili sunduk, her türden ders verdik. Sen onlara (istedikleri türde) bir mucize de getirsen, (o kadar delile bile bile gözlerini kapayan ve) küfürde ısrar edenler, "Siz, ancak bâtıl bir yol icat etme peşindesiniz." derler.

59. İşte Allah, ilimle hiçbir alâkası olmayan kalbleri böyle mühürlüyor.

60. Bu bakımdan, sabret. Allah'ın va'di elbette haktır. Bu gerçeğe ciddenden inanma niyeti taşımayanlar senin sabır ve metanetini sakın sarsmasın (ve elbette sarsmayacaktır.)[14]

408-409

13. Kur'ân-ı Kerim, Kıyamet ve Âhiret'le alâkalı pek çok deliller serdeder. Meselâ, Cenab-ı Allah'ın Âhiret'teki icraatını zihinlere ve kalblere tam olarak kabul ettirmek

için O'nun kâinattaki, insanlık âlemindeki ve atomlar veya zerreler dünyasındaki harika icraatını nazara verir. Ra'd Sûresi 2'nci âyeti buna bir misaldir.

Kur'ân, Allah'ın kâinatı yaratmasını birinci yaratma veya ortaya çıkarma (neş'e-i ûlâ) olarak nitelerken (Vâkıa Sûresi/56: 62), ölülerin diriltilmesini ikinci yaratma ve ortaya çıkarma (neş'e-i uhrâ) olarak takdim buyurur. Böylece, birinci yaratmanın bu ikinci yaratmaya kesin bir delil olduğunu ifade eder.

Kur'ân, ayrıca Âhiret'le Cenab-ı Allah'ın dünyadaki icraatı arasındaki benzerlikler ve paralelliklere dikkat çeker. Cenab-ı Allah'ın Âhiret'teki icraatını öyle bir tarzda anlatır ki, biz o icraatın dünyadaki benzerlerini hemen hatırlar ve oradan Âhiret'teki icraata intikal ederiz. Kur'ân, bunun tersine olarak, dünyadaki icraat-ı İlâhiyeyi anlatır ve bu anlatım, o icraatın Âhiret'teki benzerlerini çağrıştırır. Yâ-Sîn 78-81'inci âyetler buna misaldir.

Yine Kur'ân, Âhiret'te dirilmeyi kışta ölen yeryüzünün baharda dirilmesine benzetir. Nasıl "tabiat"ta ve bizzat vücudumuzda her an ve sürekli yenilenme, ölme ve yaratılma cereyan ediyor ve nasıl vücudumuzun hemen bütün hücreleri altı ayda bir yenileniyorsa, aynı şekilde yeryüzünde de her yıl âdeta topyekün bir yenilenme, ölüp-dirilme gerçekleşmektedir.

Kış, hiçbir zaman sürekli değildir ve her zaman arkasından bahar gelir. Havalar ısınıp da bitkilerin, ağaçların gövdelerine su yürümeye başlayınca, "tabiat" o güzelim elbiseleriyle Yaratıcısı'nın, Şahid-i Ezelî'nin huzurunda resm-i geçit yapar. Toprak kabarır, çimenler ve çiçekler her tarafta çıkmaya başlar. Sonbaharda toprağa düşen ve kışın karların altında korunan tohumlar yeryüzüne çıkar ve büyümeye yüz tutar. Geniş yeryüzü sahasında sayısız denecek derecede otların, çiçeklerin, bitkilerin tohumlarının, ağaçların çekirdeklerinin yeryüzünü süslemesi işinde hiçbir karışıklık görülmez. Her tohum, kendi bitkisine açılır. Bu diriliş, her yıl tekrarlanır ve her baharda gelenler, bir önceki baharda gelenlerin aynısı değil, mislidir; dolayısıyla "tabiat", sürekli misliyle dirilme yaşar. İşte, ölümle toprağa giren insanlar da Haşir sabahında veya mevsiminde böyle dirileceklerdir. Her yıl "tabiat"ı dirilten Allah (c.c.), ölmüş insanları da diriltecek ve huzuruna alacaktır.

14. Sûre, Cenab-ı Allah'ın mü'minlere yardım edeceği ve onlara zafer bahşedeceği va'diyle başlamıştı. Biterken de, bu va'di tekrarlamakta ve kâfirlerden gördükleri onca işkenceler karşısında Allah Rasûlü'nü ve beraberindeki mü'minleri takviye ve teselli etmektedir.

31. LOKMAN SÛRESİ

34 âyetten oluşan ve Mekke'de inmiş olan bu sûre, Kur'ân'ın hikmet dolu bir kitap olduğunu ilanla başlar ve Hz. Lokman'dan naklen pek çok hikmet düsturları takdim buyurur. Ayrıca, mü'minlerin bazı faziletlerini nazara verir, Cenab-ı Allah'ın birliği ve kudreti hakkında deliller serdeder; insanın İlâhî Din'e olan aslî ihtiyacını vurgular ve insanın önceden bilmesi mümkün olmayan bazı gaybî gerçekleri anmakla son bulur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. (Sûre'ye dahil olarak gelecek bütün) şu sözler, hikmete dayanan ve baştan sona hikmet yüklü Kitabın âyetleridir.

3. O Kitap, kendilerini iyiliğe adamış ve Allah'ın kendilerini sürekli olarak gördüğünün şuuru içinde davranan mü'minler için dupduru bir hidayet kaynağı ve pek büyük bir rahmettir.

4. Onlar, namazı bütün şartlarına riayet ederek, aksatmadan ve vaktinde kılar ve malî sorumluluklarını tam olarak yerine getirirler; Âhiret'e de şüphe götürmez bir kesinlikle inanırlar.

5. O kutlu zatlar, (bu hikmet yüklü Kitap şeklinde tecelli eden hidayet kaynağına dayalı imanlarının neticesi olarak) Rabbilerinden gelen tam bir hidayet üzerinde (âdeta yükselebilecekleri son noktaya doğru seyahat ediyor gibi)dirler; ve onlardır gerçek mazhariyet sahipleri, gerçekten kurtuluşa ermiş olanlar.

6. İnsanlar içinde öylesi de var ki, hiçbir ilmi olmadığı halde, halkı Allah'ın yolundan saptırmak için manâsız, oyalayıcı ve saptırıcı sözler (hikâye ve masal türünden şeyler) satın alıp onları insanlara anlatır ve Kitabın kıssalarını, temsillerini alay konusu yapar. Böyleleri ise, kendilerini alçaltıcı bir azabın beklediği kimselerdir.

7. Kendisine âyetlerimiz okunup tebliğ edildiğinde, sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulaklarında işitmesine mani ağırlıklar varmış gibi kibirli kibirli arkasını döner gider. Onu, acı bir azapla müjdele.

8. İman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara ise içlerinde nimetlerin kaynadığı cennetler vardır.

9. Sonsuzca kalacaklardır o cennet-

lerde. Bu, Allah'ın doğru ve gerçekleşmesi kesin va'didir. O, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

10. O, gökleri gözle görebileceğiniz direkler, destekler olmadan yarattı,[1] hareketiyle sizi sarsmasın diye yere sağlam kazıklar (dağlar) yerleştirdi ve orada her türden canlı üretip yaydı. Gök tarafından da bir su indirip, yerde (renk, koku, tat ve meyve bakımından) türlü türlü o güzelim bitkilerden çift çift bitirdik.

11. Bütün bunlar, Allah'ın yaratmasıdır. Peki, gösterin bakalım O'ndan başka kim ne yaratmış? Buna rağmen (O'na şirk koşan, O'nu inkâr eden) zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

12. Doğrusu Biz Lokman'a,[2] "(Karşılığında) Allah'a şükret!" diye hikmet[3] verdik. Kim şükrederse, ancak kendisi, kendi iyiliği için şükreder. Kim de nankörlük yaparsa, muhakkak ki Allah, Ğaniyy (mutlak servet sahibi, dolayısıyla kullarının şükründen mutlak müstağnî)dir; Hamîd (bütün ihtiyaçlarınızı gideren Rabbiniz olarak hakkıyla hamde ve övgüye lâyıktır).

13. Lokman, oğluna tavsiyelerde bulundu ve şöyle dedi: "Oğulcuğum! Allah'a hiçbir şekilde şirk koşma; bil ki şirk, çok büyük bir zulümdür."

14. Biz insana, annesine–babasına (mümkün olan en iyi şekilde ve Allah'ın kendisini sürekli olarak gördüğünün şuuru içinde davranmasını) emrettik. Annesi onu zahmet zahmet üstüne karnında taşımış ve onun sütten ayrılması da iki yıl almıştır. "(Ey insan! Bütün bunlar karşılığında) hem Bana, hem anne–babana şükret. Sonunda Bana dönecek (ve yaptıklarının hesabını verecek)sin.

15. "Eğer annen–baban, Ben'den başkasının ilâh olamayacağı konusundaki kesin bilgine zıt olarak bâtılı taklitle herhangi bir şeyi Bana ortak tanıman için seni zorlayacak olurlarsa, bu hususta onlara itaat etme; fakat dünyada gerektiği ölçüde onlara sahip çık, onlarla iyi geçin. (Her işinde,) bütün gönlüyle Bana yönelmiş, sürekli Benim rızamı arayan insanların yolunu izle. Sonunda hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de dünyada yaptığınız her şeyi bir bir önünüze serecek ve sizi onlardan sorguya çekeceğim.

16. "Oğulcuğum! Gerçek şu ki, iyi–kötü yapılan herhangi bir iş, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bir kayanın içinde veya göklerde ya da yerin herhangi bir noktasında saklı da bulunsa, yine de Allah onu ortaya çıkaracak (ve hakkında insanı sorguya çekecek, mükâfat veya cezasını verecektir). Allah Latîf'tir (hiçbir

şey O'dan gizli kalmaz); Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar)dır.

17. "Oğulcuğum! Namazı bütün şartlarına riayet ederek, aksatmadan ve vaktinde kıl, iyiliği tavsiye et ve yay, kötülükleri önlemeye çalış ve başına her ne gelirse sabret! Bunların her biri azim ve sebat isteyen, ama kıymeti pek büyük işlerdendir.

18. "Kibir ve başkalarını küçümseme içinde yüzünü insanlardan çevirme ve yeryüzünde çalım satarak yürüme! Allah, kibirle kasılan, kendini beğenmiş ve kendini övüp duran hiç kimseyi sevmez.

19. "Yürüyüşünde, davranışlarında ölçülü ve mutedil ol; konuşurken de sesini ayarla. Unutma ki, seslerin en beğenilmeyeni, (avazı çıktığınca bağıran) merkep sesidir."

410-411

---

1. Bu ifade için bkn. Ra'd Sûresi/13: 2, not 1.

2. Hz. Lokman, Hz. Zülkarneyn ve Hz. Üzeyr gibi, Kur'ân'da anılan, fakat peygamber olup olmadığı hususunda kesin bir neticeye varılamamış Allah dostu bir insandı. İslâm'dan önce de, hikmetli sözleri ve manevî kemalâtıyla Arabistan'da tanınan biriydi. Bazı rivayetlerde, kendisinin Habeşî olup, Mısır'da yaşadığı ifade edilir (*Tefhim*, "Lokman Sûresi", not 17). Daha başka rivayetlere göre ise, (eğer Hz. Eyyûb (a.s.) İsrailî peygamberlerden değilse,) Hz. Eyyûb'un (a.s.) yeğeni olup, çok uzun süre yaşamıştır. Hz. Davud ile Hz. Yunus (aleyhimessel*a*m) zamanlarını bile idrak etmiştir. (Elmalılı Hamdi Yazır, 6: 3842)

3. Hikmetin anlamı ve muhtevası için bkn. Bakara Sûresi/2: 129, 269, not 161.

20. Görmüyor musunuz ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini emrine boyun eğdirerek sizin hizmetinize vermiş olup, görünen görünmeyen (maddî-manevî) onca nimetini başınızdan aşağı yağdırmaktadır? Buna rağmen, insanlar içinde öylesi var ki, Allah hakkında tartışmaya girip, ileri–geri konuşur da, ne dayandığı kesin bir bilgi vardır, ne bir delil ve marifete istinat eder, ne de kalbleri ve zihinleri aydınlatan İlâhî bir Kitaba.[4]

21. Böylelerine, "Allah'ın indirdiği Kitaba uyun!" dendiğinde, "Hayır," derler, "biz, babalarımızdan, atalarımızdan ne görmüşsek ona uyarız." Ya şeytan, (babalarına, atalarına uymayı telkin etmekle) onları o Alevli Ateş azabına çağırıyorsa?!

22. Oysa kim Allah'ın kendisini sürekli gördüğünün şuuru içinde iyiliğe adanmış olarak bütün varlığıyla Allah'a teslim olursa, hiç şüphesiz o, en sağlam, kopması mümkün olmayan kulpa yapışmıştır. Bütün işler neticede Allah'a varır ve nihaî hükmü daima O verir.

23. Her kim de inkârda diretirse, onun küfrü seni üzmesin. Neticede hepsinin dönüşü Bizedir ve Biz, yaptıklarını tek tek önlerine serer ve onları hesaba çekeriz. Allah, (yalnızca yaptıklarını değil,) göğüslerde saklı tutulan (niyet ve düşünceleri) de çok iyi bilir.

24. Onlara az bir süre yaşama imkânı tanır, sonra da haşin bir azabı kendilerine mecburî istikamet yaparız.

25. Eğer onlara "Gökleri ve yeri kim yaratmıştır?" diye sorsan, hiç şüphen olmasın ki "Allah!" demekten başka cevap bulamayacaklardır. "Hamd olsun Allah'a (ki, müşrikler bile Yaratıcı olarak O'nu inkâr edememekte, böylece şirklerinin temelini yıkmış olmaktadırlar)" de.[5] Fakat onların çoğu, (bu itiraflarının ne manâya geldiğini ve neyi gerektirdiğini) bilmemektedirler.

26. Göklerde ve yerde her ne varsa Allah'ındır. Allah, Ğaniyy (mutlak servet sahibi, dolayısıyla her şeyden mutlak müstağnî)dir; Hamîd'dir (bütün varlıkları görüp gözeten, onların bütün ihtiyaçlarını bilip gideren Rabbileri olarak hakkıyla hamde ve övgüye lâyık olandır).

27. Allah'ın (bütün sıfat ve isimlerinin tecellileri, O'nun buyrukları, icraatı ve yarattığı varlıklar ve hadiseler olarak) kelimelerini yazmak için yerdeki bütün ağaçlar kalem, bütün denizler ve onlara katılacak onlar gibi yedi deniz daha mürekkep olsa, bunlar tükenir ama Allah'ın kelimeleri tükenmez. Allah, mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

28. Sizin hepinizi yaratmak da, ölümüzün ardından (Âhiret'te) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir.[6] Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir.

29. Görmez misin ki Allah, geceyi gündüze katmakta, gündüzü de geceye katmakta (ve onları uzatıp kısaltmakta)dır; güneşi ve ayı da (sizin hizmetinizde) emrine boyun eğdirmiş olup, bunlardan her biri, kendisi için takdir edilmiş nihaî bir sona doğru (sema okyanusunda) akıp gitmektedir? Ve Allah, bütün işlediklerinizden hakkıyla haberdardır.

30. Bütün bu (sarsılmaz sistem ve âhenk) şundandır ki, Allah Hak olandır; (O'nun bütün emirleri ve icraatı da haktır, yerindedir ve birbiriyle tam uyum içindedir; değişme ve bâtıl asla O'na hulûl edemez). Buna karşılık, o müşriklerin O'ndan başka ilâhlaştırıp el açtıkları varlıklar ise bütünüyle bâtıldır, (gerçekle alâkasız birer isimden ibarettir). Ve Allah, Aliyy (mutlak yüce ve aşkın)dır, Kebîr (mutlak manâda büyük olan)dır.

31. Görmez misin ki, denizde gemiler, Allah'ın bir nimeti olarak (ve O'nun imkân tanımasıyla) akıp gitmekte, bu şekilde O, (varlığının, birliğinin, kudretinin, Rubûbiyetinin) işaret ve delillerinden bir kısmını size göstermektedir. Elbette bunda gerçekten sabretmesini ve şükretmesini bilen herkes için deliller, mesajlar vardır.

32. (Denizde gemilerle seyahat ederlerken) kapkara bulutlar gibi dalgalar üzerlerini örtüverdiğinde, bütün kalbleriyle Allah'a yönelir ve (hiç başka bir ilâh hatırlarına getirmeden) sadece O'na yalvarırlar. Ama ne zaman ki Allah kendilerini kurtarıp karaya çıkarır, o zaman içlerinden bazıları, iman–küfür arası bir yol tutuverir. Bizim âyetlerimiz, delil ve işaretlerimiz karşısında zulüm ve nankörlükte sınır tanımayanlardan başkası ayak diremez.

33. Ey insanlar! Rabbinize gönülden saygı besleyin, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakının ve babanın evlâdına en küçük bir faydası olmayacağı gibi, evlâdın da babasına hiçbir şekilde fayda sağlayamayacağı bir günden ürperin. Allah'ın (Âhiret'le ilgili) va'di elbette haktır, dolayısıyla dünya hayatı sizi sakın ola ki aldatmasın! Yine sakın ola ki, (o çok hilekâr şeytan dahil) aldatanlar da sizi Allah hakkında (yanlış bilgi, yanlış inanç ve yanlış yaklaşımlarla) aldatmasın.

34. Kıyamet'in ne zaman kopacağının bilgisi ancak Allah katındadır; yağmuru (dilediği zaman, dilediği yere) O indirir. Rahimlerde olanı

(bütün hususiyetleriyle) ancak O bilir. Hiç kimse, yarın ne yapıp lehine ve aleyhine ne kazanacağını kesin olarak bilemez. Yine hiç kimse, nerede öleceğini de kesin olarak bilemez.[7] Ancak Allah'tır ki, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden hakkıyla haberdar olandır.

412-413

4. Açıklama için bkn: Hac Sûresi/22, not 2.

5. Yaratıcı olmak demek, yarattığının yegâne sahibi ve onu idarede yegâne otorite, dolayısıyla onun ibadetine hakkı olan yegâne merci demektir. Tek bir Yaratıcı olduğuna göre, O Yaratıcı'nın yarattığını idarede ortaklığa ve onun üzerindeki hakimiyetini paylaşmaya herhangi bir ihtiyacı olmayacaktır. Dolayısıyla bu tek gerçek bile, Allah'a Ulûhiyetinde, yegâne Ma'bud oluşunda, Rubûbiyetinde ve kâinat üzerindeki hakimiyetinde ortaklar tanıyan her türlü sistem ve ideolojiyi temelinden yıkmaktadır. Bilimsel materyalizm veya materyalist bilim gibi bazı modern düşünce sistemleri kâinata başka bir kaynak arama çabası içinde iseler de, bu çabalar tamamen ideolojiktir ve maksatlıdır. Yoksa, o sistemlere saplananların da, aslında vicdanlarında Yaratıcı'yı itiraf etmekten başka bir yol bulabildiklerini, bulabileceklerini düşünmek mümkün değildir. Bazıları Yaratıcı'yı kabul edivermeyi kolaya kaçma gibi takdim etse de, asıl O'nu kabul etmeme gerçeklerden, gerçekleri kabul ve itiraftan onları inkâr kolaycılığına kaçmaktır ve nefsin bir oyunu, bilimsel görünme gibi bir kompleksi tatminden başka bir şey değildir.

6. İlâhî Kudret, Zâtîdir, sonsuzdur, sınırsızdır; bu bakımdan, İlâhî Kudret'e acizlik ârız olmaz ve O'nda derecelenme söz konusu değildir. Derece, kendine zıddının müdahale edebildiği sıfatlar, kapasiteler, kabiliyetler içindir. Meselâ, sıcaklıkta derece soğukluğun, güzellikte derece çirkinliğin, kuvvette derece aczin karışması veya müdahalesiyledir. Fakat Zâtî olan, ne Zât'ın Kendi ne de O'ndan ayrı diye nitelenebilecek şekilde doğrudan doğruya İlâhî Zât'a has, O'nunla âdeta özdeş olan İlâhî Kudret için acizlik söz konusu olmadığından, O Kudret'te derecelenme yoktur. Dolayısıyla her şey O'nun için aynı derecede kolaydır; O'nun için bütün kâinatı yaratmakla, tek bir varlığı yaratma, bütün ölüleri diriltmekle tek bir insanı diriltme aynı derecede kolaydır.

Sadece bu gerçeği zihinlere yaklaştırabilmek için bir misal verecek olursak, meselâ güneş tek bir varlıktır; fakat o aynı anda yeryüzünün tamamına da, yerdeki her bir zerreye, her bir su damlacığına da aynı şekilde nüfuz eder. Ne ısı ve ışığıyla bütün yeryüzüne nüfuzu onun tek bir nesneye nüfuz ve tesirine mani olur; ne de tek bir nesneye nüfuzu bütün yeryüzüne aynı anda nüfuz ve tesir etmesine engel teşkil eder. Kaldı ki İlâhî Kudret, güneş gibi de değildir. Güneş, her halükârda maddîdir, sınırlıdır. Ama İlâhî Kudret'i sınırlayan hiçbir şey yoktur. O, aynı anda her şeyi birden

kuşatır ve hiçbir şey O'nun icraatına, nüfuzuna mani olamaz. Cenab-ı Allah'ın Görme, İşitme, İlim gibi bütün diğer sıfatları ve isimleri de böyledir.

7. Bu âyet, "beş gayb" denilen ve kesin bilgisi sadece Allah'a ait olan hususları nazara vermektedir. Bunlar içinde yağmurun ne zaman yağacağı konusunda bugün tahminler yapılmakta ise de, bunlar, çok zaman gerçeğe ne ölçüde isabet ederse etsin yine tahmindir; ayrıca, yağmurun alâmetleri belirdikten, yani onunla ilgili bilgiler gaybî olmaktan çıktıktan sonra yapılan tahminlerdir. Yine bugün, döllenmenin üzerinden bir süre geçince anne rahmindeki yavrunun erkek mi dişi mi olduğu büyük ölçüde bilinebilmektedir. Fakat bu bilme, yine gerekli alâmetler ortaya çıktıktan sonra elde edildiği gibi, âyetteki ifade, sadece cinsiyeti değil, ceninle ilgili –doğup doğmayacağı, ne zaman doğacağı, şeklinin, fizikî yapısının, karakterinin, kabiliyetlerinin nasıl olacağı, nerede nasıl ve ne kadar yaşayıp, nerede öleceği gibi– bütün bilgileri içine almaktadır.

Bakara Sûresi not 3'te ifade edildiği gibi, Kur'ân'ın mü'minleri her şeyden önce gaybe imanları sebebiyle övüp nazara vermesi anlamlıdır. Bir defa varlık, görünen fizikî âleme has, bu âlemle sınırlı değildir. Fizikî âlem, görünmeyen ve bu âlemin ölçüleriyle gözlemlenemeyen, keyfiyeti idrak edilemeyen âlemlerin bir yansıması veya çok sayıda âlemden sadece biridir. Dolayısıyla, bu âlemdeki her vakanın, her vakıanın üzerine oturduğu gerçek, Gayb Âlemi denilen diğer âlemlerdedir. Kur'ân, bu âyette sadece beş gaybı nazara vermekle, esasen insanın çok sınırlı bilgisine karşılık Cenab-ı Allah'ın her şeyi kuşatan sınırsız bilgisine dikkat çekmektedir. İnsan varlığı, pek çok bakımdan sınırlıdır. Onun, bırakın dünya üzerinde bir hakimiyeti olmayı, bizzat kendi bedeni üzerinde bile hakimiyeti yoktur. O, acıkıp-susamasına, uyuyup dinlenme ihtiyacına mani olamadığı gibi, temel ihtiyaçlarının tesbiti ve bunların giderilme yolu ve araçlarında bile söz sahibi kılınmamıştır. Ayrıca ona ne zaman, nerede ve nasıl bir aile içinde doğacağı, fiziği, rengi, özellikleri, kabiliyetleri, ne kadar yaşayacağı, nerede nasıl öleceği gibi hayatını kuşatan aslî şartların hiç birinde de en küçük bir söz hakkı tanınmamıştır. Bundan başka insan, tam olarak ne geçmişi bilebilir ne hâli; özellikle geleceği hiç bilemez. Ama varlık, birbirleriyle içten bağlantılı bütün parçalarıyla, zamanı ve mekânıyla bir bütündür. Kâinattaki, hattâ insanın ve toplumların hayatındaki her hadise, kendi başına bir hadise olsa da, geçmiş, hâl ve gelecekteki bütün diğer hadiselerle münasebeti vardır. Dolayısıyla, hâldeki hadiseler hakkında bile kesin bilgilere sahip olamayan, geçmiş hakkındaki bilgileri son derece sınırlı ve doğruluğu ve doğruluk derecesi her zaman tartışmalı, gelecek hakkında ise hiçbir şey bilmeyen insan, kendi hayatı ve başkalarının hayatı üzerinde nasıl yetki ve hakimiyet iddia edebilir? Gerçek bu ise, ancak geçmiş, hâl ve geleceği, ayrıca bütün varlığı fert fert ve birbirleriyle olan münasebetleri içinde hakkıyla ve tam olarak bilen bir Zat, insan dahil bütün varlık üzerinde otoriteye sahip olabilir. O Zat da Allah'tır.

32. SECDE SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 30 âyettir. İsmini, Allah'ın âyetlerini duyduklarında mü'minlerin secdeye kapandıklarını belirten 15'inci âyetindeki "secde edenler" kelimesinden alır. Kur'ân'ın İlâhî menşei ve inkârcıların âkıbetleri üzerinde durur. İsrail Oğulları'nın Hz. Musa'ya verilen benzer bir Kitap'la nasıl hidayete ulaştırıldıklarını kaydeder. Mü'minleri kendilerini Âhiret'te bekleyen mükâfatla müjdeler.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. Bu Kitap –ki, kendisinde (baştan sonra hakikatler mecmuası olduğunda) hiçbir şüphe yoktur– bölüm bölüm Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmektedir.

3. Böyleyken, (ey Rasûlüm, o müşrikler, senin için) "O'nu kendisi uyduruyor mu?" diyorlar?! Bilakis o, gerçeğin ta kendisidir. Senden önce kendilerine herhangi bir uyarıcı gelmemiş bulunan bir halkı doğru yolu bulsunlar diye uyarman için sana Rabbin tarafından (gönderilmektedir).[1]

4. Allah O'dur ki, gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi altı günde yaratmış, sonra da Arş'a istiva buyurmuştur.[2] Sizin O'ndan başka, ne işlerinizi kendisine bırakabileceğiniz, kendisine güvenip dayanabileceğiniz bir velîniz, sahibiniz, ne de O izin vermedikçe size herhangi bir hayır ulaştırabilecek aracı bir merciiniz vardır.[3] Halâ düşünüp, gereğince hareket etmeyecek misiniz?

5. O, bütün işleri gökten yere doğru düzenler, yönlendirir ve icra buyurur; sonra her iş, sizin günleriniz hesabıyla bin yıl tutan bir günde O'na yükselir.[4]

6. İşte O'dur gaybı ve şahadeti (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilen; Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip) ve Rahîm (bütün yarattıklarına karşı hususî rahmet sahibi) olan.

7. O, her şeyi en güzel şekilde yaratır; insanı ilk başta çamurdan yarattı (her insanı ana maddesi itibariyle yine çamurdan yaratmaktadır).

8. Sonra onun üremesini, önemsiz bir sıvıdaki özlerin atılmasına bağladı.

9. Sonra da ona, (döllendiği ana rahminde) en uygun, en dengeli şekli verdi ve Kendi Ruhu'ndan[5] üfledi; ve sizin için işitme duyusu, gözler ve (kalbin merkezinde) iç idrak lâtifeleri var etti. Ne de az şükrediyorsunuz!

10. Bir de, "Şimdi biz toprakta yok

olup gittikten sonra, yani biz o zaman yeniden mi yaratılacağız?" diyorlar. Gerçek şu ki onlar, Rabbileriyle buluşmayı inkâr etmektedirler.[6]

11. De ki: "Sizi canınızı almakla vazifeli Ölüm Meleği vefat ettirecek, sonra da Rabbinizin huzuruna götürüleceksiniz."[7]

414

1. *Biz, önceden (uyarıcı olarak) bir rasûl göndermeden (günahları sebebiyle hiçbir kimseye ve hiçbir topluma) azap etmeyiz* (İsrâ Sûresi/17: 15) İlâhî beyanının Âhiret'le ilgili olduğunu da düşünen bazı âlimler, Allah adını işitmemiş ve kendilerine tebliğ gitmemiş kişilerin, başkalarına zulmetmemiş ve günahlarda boğulmamış olmak kaydıyla mazur oldukları ve dolayısıyla azap görmeyecekleri görüşündedirler. Allah, dilerse böylelerini birtakım güzel işleri sebebiyle Cennet'e koyabilir.

Bununla birlikte, daha başka âlimler, insanın aklı ve bilhassa vicdanıyla Allah'ı bulabilecek bir kapasitede yaratıldığı, dolayısıyla O'nu isim ve sıfatlarıyla tanıyamasa bile, Âhiret'te kurtulmak için O'na inanması gerektiği fikrini benimserler. Bir defasında bir bedevî Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a gelerek, Allah'a nasıl iman ettiğini şöyle anlatır: "Bir yerdeki deve tersleri, oradan devenin geçtiğini gösterir. Toprak üzerindeki ayak izleri, yolcudan haber verir. Yıldızlarıyla şu sema, dağları ve vadileriyle şu yeryüzü ve dalgalarıyla şu deniz Kadîr, Alîm, Hakîm ve Kerîm bir Yaratıcı'yı göstermez mi?" Dolayısıyla, imanda aklın, düşünce ve muhakemenin rolünü inkâr da edemeyiz, küçümseyemeyiz de. Bu sebeple, böyle düşünen âlimler, yukarıda verilen İsrâ Sûresi/17: 15'inci âyetinde ifade olunan azaptan kurtulmayı, kendilerine bir rasûl gelmedikçe insanların diğer iman esaslarından ve İslâm'a göre yaşamaktan sorumlu tutulmayacakları şeklinde tefsir ederler. Bu âlimler içinde bazıları aklın iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini seçebileceğini savunsalar da, aklın kendi başına bu hususların tamamında kesin sonuçlara varabileceğini düşünmek mümkün değildir. Bundandır ki Cenab-ı Allah (c.c.), iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini tanımak ve ayırt etmek için peygamberler göndermiş ve hiçbir şeyi insanın eksik akıl, yargı ve tecrübesine bırakmamıştır. (Ayrıca bkn. Câsiye Sûresi/45, 3–5, not 1.)

2. Göklerin ve yerin altı günde yaratılışı ve Cenab-ı Allah'ın Arş'a istivasıyla ilgili olarak bkn: Bakara Sûresi/2: 28, not 28; A'râf Sûresi/7: 54, not: 11; Fussılet Sûresi/41, 9–12, not 3.

3. Âyette "aracı bir mercî" olarak tercüme ettiğimiz *şefî'* (şefaatçi), daha çok Âhiret'le ilgili olarak ve Allah katında bazıları için af dileyecek kişiler için kullanılan bir kelimedir. Şu kadar ki, buradaki âyet dünyaya bakmaktadır ve putperestler Âhiret'e inanmadıkları için, Âhiret'te bir şefaatçi düşünmeyecekleri açıktır. Onlar, bazı sözde tanrılarını, dünyevî işlerinde başarılı olmak için Allah ile aralarında aracı olarak düşünüyorlardı. Dolayısıyla âyet, sebeple müsebbep (netice) arasında varlığı düşünülen bütün aracı güç ve prensipleri reddetmekte, hiçbir sebebin veya düşünülen bir başka gücün neticeler üzerinde "yaratıcı, meydana getirici" tesiri olmadığını beyan buyur-

maktadır. Modern materyalist bilimin kabuûl ettiği sebep–sonuç kanunu (kozalite), "tabiat güçleri ve kanunları" da bunlara dahildir.

4. Güneş, bize bizden daha yakındır ve araya bir engel girmezse dünyadaki her şeyin kalbine nüfuz edebilir. Madde, zaman, mekân gibi bütün sınırlamalardan münezzeh olan Cenab–ı Allah'tan biz sonsuzca uzak da olsak, O bize sonsuzca ve bizzat kendimizden daha yakındır. Bu âyet, bu gerçeği ifade buyurduğu gibi, O'na yaklaşmamızın da öncelikle O'nun bizi Kendisine yaklaştırmasıyla mümkün olabileceğini ima etmektedir.

İkinci olarak, dünyadaki her şeyin, her hadisenin kaynağı, pak olan semavî âlemlerdir. Dolayısıyla, âyette geçen "gök"ten kasıt, bildiğimiz gök değil, Cenab–ı Allah'ın Kudret tecellilerinin sebep perdeleri olmadan tecelli ettiği gayr–ı maddî âlemlerdir. Dünya ile ilgili bütün hükümler bu âlemlerden çıkar veya ilk bu âlemlerde tecelli ederek şahadet âlemine iner.

Üçüncü olarak, A'râf Sûresi not: 11'de ifade edildiği gibi, Kur'ân *gün* kelimesini sadece bildiğimiz gün, yani dünyanın 24 saati karşılığında kullanmaz. Bu âyette gün dünyanın günlerinden 1000 yıl olarak anılırken, bir başka âyette 50.000 yıl olarak geçer (Meâric Sûresi/70: 4). Bu da göstermektedir ki, Kur'ân'ın terminolojisinde *gün* izafî bir kavramdır. O, meselâ rüyalar âleminde farklı bir ölçüde olduğu gibi, hayâl âleminde, ruhlar âleminde ve maddî olmayan (manevî) âlemlerin her birinde yine farklı ölçülerdedir.

Dördüncü olarak, âyet, 1000 yıllık sürelerin insanlık tarihinde genellikle dönüm noktaları olduğuna da imada bulunmaktadır. (Ayrıca bkn: Rahmân Sûresi/55: 29, not 11).

5. Allah'ın insana Kendi Ruhu'ndan üflemesiyle ilgili bkn: Bakara Sûresi/2: 31–34, not 32–34; Hıcr Sûresi/15: 29, not 7.

6. Hayatlarını nefsanî arzularının hakimiyetinde günah hasadıyla tüketenler, hayatlarının hesabını verme düşüncesinden elbette hoşlanmayacak ve böyle bir şeye inanmaya da yanaşmayacaklardır. Böylelerin Âhiret'i inkârlarının altında yatan ana faktör de budur.

7. Zümer Sûresi/39: 42'nci âyet canları Allah'ın aldığını, En'am Sûresi/6: 61'inci âyet Allah'ın (melek) elçilerinin ve Nahl Sûresi/16: 28'inci âyet meleklerin aldığını beyan buyurur. Bu âyette ise, bu vazifeyi Ölüm Meleği'nin yerine getirdiğini okuyoruz. Bu âyetler, birbirleriyle çelişiyor değildir. Her halükârda insanlara ölümü veren ve onların canını alan Allah'tır, hakikî Fâil O'dur. Fakat, hikmeti gereği O, Ölüm Meleği Hz. Azrail'i bu işle vazifelendirmiştir. Hz. Azrail'in de yardımcısı melekler vardır.

Konuyla ilgili ikinci bir nokta da şudur: Bazı kullarının ruhlarını bizzat Cenab-ı Allah, Hz. Azrail'i de kullanmadan alır; bazen de bu işi Hz. Azrail, bazen de yardımcıları yapar. Bu, kişinin mü'min mi, kâfir mi münafık mı olduğuna, iman, küfür veya nifaktaki derecesine göre değişir.

12. (Âhiret'i inkâr eden ve) hayatları günah hasadından ibaret olan o suçluları, başlarını Rabbilerinin huzurunda utançtan eğerken bir görsen! Şöyle yalvarırlar: "Rabbimiz! Gözümüz açıldı, artık duyabiliyoruz da. Ne olur, bizi dünyaya tekrar gönder de, hep doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapalım. Çünkü artık gerçeğe kesinlikle inanmış bulunuyoruz."

13. Eğer dilemiş olsaydık, her bir insanı ona has bir usûlle doğru yola yöneltirdik. Fakat (pek çokları küfrü tercih ettiklerinden,) Ben'den sâdır olan "Cehennem'i bütün cinlerden ve insanlardan (onu hak edenlerle) mutlaka dolduracağım." hükmü kesinleşmiştir.[8]

14. [9]"Siz nasıl şu içinde bulunduğunuz günkü buluşmayı hiç hatırlamak istemediniz ve ona karşı hep kayıtsız kaldıysanız, şimdi de tadın bakalım azabı. Bugün de (mükâfat noktasında) Biz sizi hatırlamıyor ve isteklerinize karşı kayıtsız kalıyoruz. Dünyada iken işlediklerinizden dolayı hiç eksilmeyecek ve sonu gelmeyecek azabı tadın şimdi!"

15. Bizim âyetlerimize ancak, (öğüt verme ve gerçeği anlatma münasebetiyle) o âyetler kendilerine okunduğunda, hatırlatıldığında hiçbir büyüklük duygusuna kapılmadan secdeye kapanan ve Rabbilerini hamd ile tesbih edenler inanır.

16. Geceleyin yanları yataklardan uzaklaşır; bir yandan (celâlinden) endişe, öte yandan (rızasını) ümit ederek Rabbilerine yalvarırlar ve rızk olarak kendilerine her ne lütfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine geçimlik olarak) verirler.

17. Yaptıkları bütün bu makbul işler karşılığında onlar için göz ve gönül aydınlığı olarak hangi sürpriz nimetlerin saklı tutulduğunu kimse bilemez.

18. Hâl böyle iken, mü'min olan kişi hiç fasık gibi olur mu? Bu ikisi, asla bir olamaz.

19. İman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara, yaptıklarına karşılık Allah tarafından bir konukluk olarak barınma ve yerleşme cennetleri vardır.

20. (İnanç ve davranışta) yoldan çıkmış olanlara (fasıklara) gelince, onların barınağı ise Ateş'tir. Her ne zaman oradan çıkmak isteseler geri içine itilirler ve kendilerine, "Tadın bakalım dünyada iken yalanladığınız Ateş'in azabını!" denir.

21. Gittikleri yoldan dönerler mi diye, onlara bu büyük azaptan önce (dünyada) ondan daha hafif azap türlerinden mutlaka tattıracağız.

22. Kendisine âyetlerimiz hatırlatılan ve onlarla öğüt verilen, fakat

hemen arkasından onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Hayatları günah hasadından ibaret o inkârcı suçlulara yaptıklarının karşılığını mutlaka ödeteceğiz.

23. Şurası bir gerçek ki, (nasıl sana Kur'ân'ı indiriyorsak,) nitekim Musa'ya da o Kitabı (Tevrat) vermiştik. Bu bakımdan, (Kur'ân'ın) sana (Rabbi'nden) ulaşmakta olduğu (ve Âhiret'te Rabbinle buluşacağın) konusunda nasıl senin hiçbir şüphen yoksa, (kimsenin de olmamalıdır). Musa'ya verdiğimiz o Kitabı İsrail Oğulları için dupduru bir hidayet kaynağı kılmıştık.

24. Onlar şüphe götürmez bir kesinlikle âyetlerimize inandıktan sonra Kitaba uymakta sebat gösterdikleri ve (bu uğurda başlarına gelenlere) sabrettikleri sürece, içlerinde Bizim emrimizle insanlara doğru yolu gösteren imamlar/önderler var ettik.

25. (Ne var ki, bilâhare ihtilaflara düştüler.) İhtilâf edegeldikleri hususlarda Kıyamet Günü aralarındaki hükmünü elbette Rabbin verecektir.[10]

26. Kendilerinden önce, (harap olmuş) meskenleri arasında dolaştıkları nice nesilleri helâk etmiş olmamız, o (müşriklerin) hidayete ermeleri için yeterli değil midir? Onca helâkte hiç şüphesiz ibretler, mesajlar vardır. Halâ (o mesajlara ve kendilerine okunan Kitabın âyetlerine) kulak vermeyecekler mi?

27. Hiç görüp dikkat etmezler mi ki, Biz otsuz, kır araziye suyu sevkediyor ve onunla hayvanlarına ve kendilerine yiyecek olarak ekinler bitiriyoruz. Artık gözleri açılmalı, gerçeği görüp idrak etmeli değiller mi?

28. Ama onlar, "İddialarınızda, tehditlerinizde doğru ve samimi iseniz, sözünü edip durduğunuz şu her şeyin ayan-beyan ortaya çıkacağı gün ne zaman?" diyorlar.

29. De ki: "Her şeyin ortaya çıkacağı o gün,[11] küfredenlere mecbur kalacakları iman ikrarı hiçbir fayda vermeyecek, kendilerine artık daha fazla mühlet de tanınmayacaktır."

30. Dolayısıyla (ey Rasûlüm,) sen onlara aldırma ve bırak onları kendi hallerine. Nasıl onlar (öyle bir günü fakat senin helâkin için) bekliyorlarsa, sen de bekle (ve gör bak Rabbin ne yapacak)!

415-416

8. Hür irade ve buna göre özel bir mekanizma ile donatılmış olan cinler ve insanlar, iradeleriyle yaptıkları tercihten sorumludurlar. Bundan dolayı Cenab-ı Allah (c.c.), onları hayatlarında herhangi bir yolda gitmeye zorlamaz. Bu bakımdan, hidayeti, doğru yolu onlara mecbur etmemiş, fakat hidayet ve dalâletin sebeplerini onlara

açıklamıştır. Meselâ, zulümde (Âl-i İmran Sûresi/3: 86, Mâide Sûresi/5: 51, En'âm Sûresi/6: 144, Tevbe Sûresi/9: 19, vs.), fıskta (Mâide Sûresi/5: 108, Tevbe Sûresi/9: 24, vs.) direnenleri ve bile bile küfür yolunu tercih edenleri (Mâide Sûresi/5: 67, Tevbe Sûresi/9: 37, vs.) doğru yola iletmeyeceğine hükmetmiş ve bunu ilân buyurmuştur. Bile bile ve ön yargıyla küfürde diretme, zulüm, günahta kaybolma, şartlanmışlık, yanlış bakış açısı ve kibir, imana manidir. Ayrıca O, Cehennem'i şeytan, onun nesli ve ona uyanların dolduracağını da beyan buyurmuştur (Sâd Sûresi/38: 85). O, insanı iman edebilecek bir donanımla yarattığı gibi, her topluluğa da onlara doğru yolu gösterecek peygamberler göndermiş, irşad ehli âlimler, mürşidler (sıddîkîn, şüheda, salihîn) var etmiştir.

9. Kur'an'ın önemli üslup özelliklerinden birini burada görüyoruz. 12. âyet Cehennem ehlinin Cehennem'deki pişmanlığını nazara verir, onların Cehennem'de Cenab-ı Allah'a yalvarışını aktarırken, 13. âyet Cehennem'le ilgili genel bir gerçeğe işaret etmekte, bu âyet ise yeniden Cehennem'deki konuşmaya geçmekte ve Cenab-ı Allah'ın cevabını ifade etmektedir.

10. Kur'ân'ı Kerim'in insanları doğruya çağırma metodu, her bakımdan son derece dikkat çekicidir. Meselâ, bir önceki (24.) âyet, Mekke'de işkencelere maruz kaldıkları bir zamanda Müslümanlara zafer imasında bulunurken, bu âyet ise, bu zaferden sonra nasıl davranmaları gerektiği ve düşebilecekleri ihtilâflar konusunda onları yine ima yollu uyarmaktadır. Bu müjde ve uyarı, şüphesiz her zaman için geçerlidir. Gerçekten Kur'ân'da nasıl müjdeleme ile korkutma, bağışlama ve rahmet va'di ile azap tehdidi bir arada gidiyorsa, aynı şekilde, işkenceler altındaki ve az sayıdaki mü'minler topluluğuna zafer müjdesi verildiği yerlerde, zaferle birlikte özellikle dünyayı paylaşımın sebep olabileceği tefrikalar konusunda da uyarılar yapılır.

11. Öyle anlaşılıyor ki o gün, bütün gerçeğin ortaya çıkıp, artık imanın fayda vermeyeceği ve küfredenlere iman edip salih işlerde bulunmaları için artık süre tanınmayacağı ölüm veya kendinden kaçılması mümkün olmayan bir felâketin, ya da ölümleriyle sonuçlanacak bir savaşın gelip çatacağı gündür.

33. AHZÂB SÛRESİ

Medine'de Hicret'in 5'inci yılında Hendek (Ahzâb) Savaşı'nın ardından inen bu sûre 73 âyet olup, ismini 20'nci âyette geçen *ahzâb* (birleşik düşman grupları) kelimesinden alır. Sûre, daha çok Ahzâb Savaşı'yla, hemen onun ardından gerçekleşen Kureyza Oğulları seferini konu edinir. Sûre'de ayrıca evlenme, boşanma, aile ve miras gibi İslâm Medenî Hukuku'nun bazı düstur ve kaidelerine yer verilir ve Peygamber Efendimiz'le hanımları arasındaki bazı münasebet halkalarından söz edilir. Sûre, Cahiliye döneminin yerleşmiş âdetlerinden olan evlât edinmenin hukuki bir geçerliği olmadığını vurgular ve bu âdeti Cahiliye'deki hukukî yanlarıyla ilga eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi olan) Peygamber; Sana yaraşır bir takva ile Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye devam et ve O'nun korumasına sığın; (Din'e aykırı tekliflerinde) kâfirlere ve münafıklara asla itibar etme. Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[1]

2. Sen, yalnızca Rabbinden sana vahyedilene uy. Muhakkak ki Allah, her yaptığınızdan hakkıyla haberdardır.

3. Ve Allah'a güvenip dayan. Allah, güvenip dayanılacak ve işlerin Kendisine havale edileceği merci olarak yeter.

4. Allah, bir adam için onun göğüs boşluğunda (biri iman, ibadet ve itaatte İlâh, Rab ve Ma'bud olarak Kendisine, diğeri başkalarına yönelsin diye) iki kalb var etmedi. (Etmedi de, O'na itaatin dışına çıkarak,) kendilerine "Annemin sırtı gibi ol!" demekle anneniz yerine koyup nefsinize haram ettiğiniz eşlerinizi de sizin gerçek anneleriniz kılmadı.[2] Bunun gibi, evlâtlık edinip "evlâdım" diye çağırdığınız kişileri de sizin çocuklarınız yapmadı.[3] Bütün bunlar, ağızlarınızla söylediğiniz, ama hiçbir gerçekliği olmayan sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve takip edilmesi gereken yola iletir.

5. Evlâtlıklarınızı babalarına nisbet ederek çağırın; Allah katında doğru olan budur. Eğer onların babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu durumda onlar Din'de kardeşleriniz ve aranızda karşılıklı haklar ve vazifeler bulunan yakın dostlarınızdır. Onları çağırma konusunda farkına varmadan düşebileceğiniz hatalar-

dan dolayı size bir vebal yoktur; ancak kalblerinizdeki niyetten ve bilerek yaptıklarınızdan dolayı vebal vardır. Allah, kullarının günahlarını çok bağışlayandır; (kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.

6. O Peygamber, mü'minler üzerinde bizzat onların kendileri üzerindeki haklarından daha öte hak sahibidir; ve (onların gerçekte babası olmamakla birlikte, onlara karşı baba konumunda olduğundan,) O'nun eşleri de mü'minlerin anneleridir.[4] Şu kadar ki, aralarında kan bağı bulunanlar, Allah'ın Kitabı'na göre birbirlerine (miras ve yardımlaşma hususunda) diğer mü'minlerden, bu arada muhacirlerden daha yakın ve karşılıklı daha çok hak sahibidirler. Bununla birlikte, her zaman dostlarınıza iyilikte bulunabilir ve onlara vasiyetle mirasınızdan bir miktar mal bırakabilirsiniz.[5] Allah'ın Kitabı'nda kayıtlı olan budur.

417

---

1. Uhud Savaşı'ndan sonra Müslümanlar, pek çok güçlüğe göğüs germek zorunda kaldılar. Mekke yakınında oturan ve Kureyş'le aynı soydan olduklarını iddia eden Adel ve Kare kabilelerinden bir heyet Rasûlüllah'a gelerek İslâm'ı kabul ettiklerini belirttiler ve kendilerine Kur'ân öğretecek muallimler istediler. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, altı sahabîsini seçip onlarla birlikte gönderdi. Kafile, Hudayl kabilesinin topraklarından geçerken dinlenme molası verdi. Birden bu kabileye mensup bazıları dinlenmekte olan sahabîlerin üzerine saldırıp, dördünü şehit ve Hz. Hubeyb ibn Adiyy ile Zeyd ibn Desine'yi Kureyş'e öldürmeleri için teslim ettiler. Bu iki sahabî de Kureyş elinde şehit oldu. Aynı yıl, bu defa Âmir Oğulları tarafından kendilerine Kur'ân öğretmek için istenen bir rivayete göre yetmiş Kur'ân okuyucusu ve öğretmeni sahabî de Maûne Kuyusu yanında hunharca şehit edildi.

Ertesi sene, Esed Oğulları kabilesinin Medine'ye saldırı hazırlıkları yaptıklarını haberi alan Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Ebû Seleme komutasında 150 kişilik bir seriye birliğini bu kabile üzerine göndermek zorunda kaldı.

Yahudi Nadir Oğulları kabilesi, Allah Rasûlü Medine'yi teşriflerinde orada bulunan üç yahudi kabilesinden biriydi ve Allah Rasûlü, bunlarla da anlaşma yapmıştı. Fakat, diğerleri gibi bu kabile üyeleri de anlaşmalarına sadık kalmayıp, Müslümanlar aleyhine gizlice Kureyşlilerle ve Medine'de münafıklarla ittifak edip tuzaklar kurmaya çalışıyorlardı. Hattâ bir defasında Rasûlüllah'ın hayatına da kastetmişler, Allah Rasûlü ölümden kıl payı kurtulmuştu. Sadakatsizlikleri ve Müslümanlar aleyhindeki faaliyetleri had safhaya varınca Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, kendilerinden Medine'nin üç mil güneyinde bulunan yurtlarını terk etmelerini istedi. Münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl, Nadir Oğulları yahudilerine yardım vadinde bulununca, onlar da

Rasûlüllah'ın çağrısını reddedip kalelerine kapandılar. İslâm ordusu, onları kalelerinde kuşattı. Münafıklardan yardım da gelmeyince durumun kritikliğini gören Nadir Oğulları yahudileri Medine'den ayrılmayı kabul ettiler. On gün içinde aileleri ve taşıyabildikleri mallarıyla birlikte Medine'yi terk edip, bir kısmı Hayber'e, bir kısmı Suriye taraflarına gitti. (İbn Hişam, 3: 47–49, 190–192. Ayrıca bkn. Haşir Sûresi/59: 2-5, not: 1/2.)

Uhud'dan dönerken Ebû Süfyan, Müslümanları ertesi yıl Bedir'de Bedir Savaşı'nın rövanşı için buluşmaya çağırmıştı (*a.g.e.*, 3: 94). Peygamberimiz (s.a.s.), denilen vakitte 1.500 kişilik bir orduyla Bedir'e vardı, fakat ortalıkta düşmandan eser yoktu. Bedir'de sekiz gün kalan Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, düşman gelmeyince geri döndü. Bu sefere, tarihlerde Küçük Bedir Seferi denir.

Hicret'in 5'inci yılı olan 627'de Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Anmar ve Sa'lebe kavimlerinin Medine'ye saldırmaya karar verdikleri haberini aldı. Bunun üzerine 400 savaşçıyla Zatü'r-Rika'ya ulaştı. Düşmanın kaçtığı anlaşılınca Medine'ye geri döndü (*a.g.e.*, 3: 213). Aynı yıl Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Arabistan–Suriye sınırında oturan Dumetü'l-Cendel halkının üzerine yürüdü. Bunlar, Müslüman tüccarlara hücum ediyor ve mallarını yağmalıyorlardı. Müslüman ordusunun yaklaştığını haber alan Dumetü'l-Cendel halkı ülkelerini terk etti ve toprakları Müslümanların hakimiyetine geçti.

İşte bu çok zor ve çetin günlerdeydi ki, Kureyş'ten Ebû Süfyan başkanlığında bir heyet Medine'ye geldi ve yanlarına münafıkların başı İbn Übeyy ibn Selûl'ü de alarak Allah Rasûlü'ne vardılar ve putlarıyla onlara tapmaları aleyhinde söz söylememesi ve o putların dünya işlerinin yürümesi için Allah katında aracı/şefaatçi olduklarını kabullenmesi teklifinde bulundular. Allah Rasûlü (s.a.s.), bu teklifi tabiatıyla reddetti. Âyet, bu hadise üzerine nazil olmuştur.

2. Cahiliye döneminde Araplar, kızdıkları zaman bazen hanımlarına, "Bundan böyle bana annemin sırtı gibi ol; seninle zevcelik münasebetimde sanki onun sırtına binmiş gibi olayım." der ve böylece onunla zevciyet münasebetini kendilerine haram ederlerdi. Bu, geri dönülemez bir boşanma ifade ediyor idiyse de, bu şekilde boşanan bir kadının başkasıyla evlenmesine de müsaade etmiyorlardı. Kur'ân, bu âyetiyle bu cahiliye âdetini yasaklama yolunda ilk adımı attı ve Mücâdile Sûresi'nin inmesiyle birlikte onu tamamen yasakladı.

3. Yine Cahiliye döneminde, evlâtlık edinilen çocuklar asıl evlâtlarla aynı hukukî statüye sahiptiler. Kendilerini evlâtlığa alan kişiye mirasçı olurlar ve onlarla evlenemezlerdi. İslâm, gerçeğe ve hukuka ters bu tür anlayış, kabul ve uygulamaları da kaldırdı ve evlâtlık edinmenin hukukî bir tarafının olamayacağı prensibini getirdi.

4. Âyette anılan bu münasebet, tabiî ki hukukî sonucu da olan manevî münasebettir. Allah Rasûlü'nün hanımları, diğer mü'minlere ebediyen haramdır. Rasûlüllah'tan

sonra kimse onlara talip olamazdı. Bununla birlikte, başka erkeklere karşı mahremiyetleri de devam ediyordu. Sahih-i Buharî (İman, 8) ve Sahîh-i Müslim'de (İman, 70) rivayet edilen bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyururlar: "Ben, kendisine babası, çocukları ve bütün insanlardan daha sevgili (tercih edilir) olmadıkça, içinizden kimse iman etmiş sayılmaz." Bir mü'min Rasûlüllah'ı, sevme, koruma gibi bütün hususlarda kendisi dahil herkese ve O'nun kararlarını kendisinin ve başkalarının kararlarına tercih etmelidir.

5. Hicret'i müteakip Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, mü'minler arasında kardeşlik kurmuş, bir Muhacirlerden bir Ensardan olmak üzere mü'minleri birbirlerine kardeş yapmıştı. Öyle ki kardeşler, birbirlerine mirasçı da olabiliyorlardı. Bu âyet, bu kardeşliğin hukukî yanını iptal etti ve ancak aralarında kan bağı bulunanların birbirlerine mirasçı olabilecekleri hükmünü getirdi. Bununla birlikte, bir Müslüman'ın mirasa konu malından bir miktarını meşrû harcanma yerlerine, bu arada diğer Müslümanlara da verilmek üzere vasiyet edebileceğini de bildirdi. Bu miktarın üçte biri aşamayacağı Peygamber Efendimiz tarafından hükme bağlanmıştır.

7. Hatırla ki, peygamberlerden vazifeleriyle ilgili olarak çok kuvvetli söz aldık; ve senden, ayrıca Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da. Gerçekten çok ağır bir söz aldık onlardan.

8. Elbette Allah, sözünde sadık olanlara sadakatlerine tevdi edilen emanetten soracaktır;[6] O, kâfirler için ise pek acı bir azap hazırlamıştır.

9. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Ordular üzerinize gelmişti ve Biz de onların üzerine her şeyi kavuran, savuran bir kasırga ve sizin görmediğiniz (semavî) ordular göndermiştik. Allah, ne yapıyorsanız hepsini çok iyi görmekteydi.[7]

10. O zaman üstünüzden (doğu tarafından) ve altınızdan (batı tarafından) gelmişlerdi. Artık öyle bir durumdu ki, gözler kaymış, yürekler ağızlara, can boğaza gelmişti. Ve (ey mü'minlerin arasındaki zayıf imanlılar,) Allah hakkında yakışıksız zanlar besliyordunuz.[8]

11. İşte böyle, mü'minler (bu çetin şartlarla) denendiler ve sarsıldıkça sarsılıp, şiddetle silkelendiler.

12. O vakit münafıklar ve kalblerinin ta merkezinde hastalık bulunanlar, "Meğer Allah ve Rasûlü bize ancak bir aldanış va'detmiş!" diye söyleniyorlardı.[9]

13. İçlerinde bulunan (ve korkudan tir tir titreyen) bir bölük de, "Ey Yesrib[10] halkı," diyordu, "düşmana karşı dayanabilecek durumda değilsiniz, dolayısıyla evlerinize dönün!" Onlardan bir başka grup da, "Evlerimiz korunmasız!" diyerek Peygamber'den izin istiyorlardı. Oysa, evleri hiç de korunmasız değildi. Maksatları sadece savaştan kaçmaktı.

14. Demek oluyor ki, evlerine gerçekten şehrin her tarafından saldırılsaydı ve kendilerinden İslâm'dan dönmeleri istenseydi, azıcık bir tereddütten sonra bunu da yapacaklardı.

15. Oysa, daha önce (Rasûlü'ne biat ederlerken) ne olursa olsun düşman karşısında geriye dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a kesin söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz, sorumluluk gerektirir ve (o sözü verenler) mutlaka ondan sorguya çekilirler.

418

6. Cenab-ı Allah'ın rasûller dışında kalan peygamberlerden aldığı söz, şu âyetteki sözdür: *Allah, vaktiyle bütün peygamberlerden: "Ne zaman size (rasûl olanlarınıza doğrudan, nebî olanlarınıza bir Rasûl'ün mirasçısı olarak) Kitap ve hikmet versem ve ardından, size verilmiş bulunan (Kitabı) tasdik edici bir Rasûl gelse, O'na mutlak surette inanacak ve mutlaka O'na yardım edeceksiniz." diye söz almıştır.* (Âl-i İmran Sûresi/3: 81) Âyet, bilhassa beş büyük (ülü'l-azm) rasûlden, yani başta, zaman

itibariyle en son gelmiş olmakla birlikte onların en büyüğü olduğu için âyette önce anılan Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm olmak üzere Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'dan (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun!) alınan bir başka sözden daha bahsetmektedir. Bu rasûllerin kendilerine Kitap ve Şeriat verilmiş rasûller olduğu hatırlanırsa, bu sözün Allah'ın Mesajı'nı bütünüyle tebliğ etmek ve böylece tarih boyu bütün mü'minlerin birliğini tesis etmek olduğu anlaşılır. Nitekim, şu âyet bu konuda açıktır: *İşte, (bütün bu peygamberler ve onların arkasından giden ümmetler de dahil olmak üzere mü'minler olarak) hepiniz, aynı inanç üzerinde tek bir ümmetsiniz; Ben de, (sizi yaratan, yaşatan, koruyan ve sizi de kâinatı da idaresinde tutan) Rabbinizim; dolayısıyla yalnızca Bana ibadet edin.* (Enbiyâ Sûresi/21: 92)

Âyette sözü edilen sadıklar ve onların sadakatlerine tevdi edilen emanete gelince, o da şu iki âyette ifade edilmektedir: *Yine, (rasûllerini toplayıp, onlara "Size nasıl mukabelede bulunuldu?" sorusunu yönelteceği) o gün Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, 'Beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh daha edinin!' dedin?" diye soracak, İsa da şöyle cevap verecektir: "Haşa! Sen, ortağı bulunmaktan ve her türlü noksandan münezzehsin Allah'ım! Bana ne oluyor ki, hakkım olmayan bir şeyi söylemiş olayım! Hem söylemişsem, malûmundur elbet. Bende ne var ne yoksa Sen hepsini bilirsin; fakat ben Sen'de olanı, Sen'in gizleyip de bana öğretmediğini, (böyle bir sorudaki hikmetini de) bilemem. Hiç şüphesiz Sen'sin, ancak Sen'sin bütün gizlileri hakkıyla bilen."* (Mâide Sûresi/5: 116) *Kendilerine rasûl gönderdiğimiz insanları, (rasûllerin davetine uyarak gereğini yerine getirip getirmedikleri konusunda) elbette sorguya çekeceğiz ve yine elbette, (tebliğ vazifeleri ve gönderildikleri toplumların tavırları hakkında da) o rasûllere soracak ve şahitliklerini isteyeceğiz.* (A'râf Sûresi/7: 6). Kısaca, âyette sözü edilen sadıklar, peygamberlerle onlara iman ve biat edip biatlarında sebat eden mü'minlerdir.

7. Hicret'in 5'inci yılında (627) Nadir Oğulları yahudilerinin önde gelenlerinden bir grup Mekke'ye vardı ve Kureyş'le bir araya gelip, yardım vadiyle onları Müslümanlarla savaşmaları için kışkırttılar. Daha sonra Gatafan ve Kays Aylan kabilelerine gidip, onları da aynı şekilde Müslümanlara karşı harekete geçmeye çağırdılar. (İbn Hişam, 3: 225-226) Bu entrikalar, Müslümanlara karşı Kureyş'ten, civardaki Arap kabilelerinden, hem Medine'den çıkarılmış bulunan hem de halâ orada oturan Yahudi gruplarından ve Medine'deki münafıklardan müteşekkil büyük bir birleşik düşman kuvvetlerinin oluşmasına sebep oldu. Medine'deki yahudilerle münafıklar, Medine içinde beşinci kol fonksiyonu görüyordu.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün bu hazırlıklardan haberdar olmuştu. Ashabıyla istişarede bulundu. Neticede, Medine'de kalıp şehri savunma üzerinde karar kılındı. Selman-ı Farisî (r.a.), şehrin etrafına bir hendek kazılmasını teklif etti. Allah Rasûlü (sa.s.), Müslümanları onar kişilik gruplara böldü ve onları tatlı bir yarışa itti. İş zordu; Müslümanlar fakirdi, kışın başlaması yakındı ve açlık vardı. Açlığı hissetmemek için mü'minler karınlarına taş bağlıyorlardı; bizzat bir amele gibi çalı-

şan Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, iki taş bağlamıştı. Allah Rasûlü, savunma hazırlıklarının düşmana ulaşmaması için de tedbirlerini almıştı.

Düşman orduları, Müslümanları açık bir meydan savaşında yok edecekleri ümidiyle Medine'ye doğru hareket ettiler. Fakat hendekle karşılaşınca ilk şoku yaşadılar. Yaklaşık 20.000 kişilik düşman kuvvetleri hendek boyu kamp kurdu. Medine'yi savunan Müslümanların sayısı 3.000 kadardı. Şehir içinden münafıklar ve Kureyza Oğulları yahudileri düşmanla işbirliği halinde idi.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, ordusunu öyle yerleştirmişti ki, hem şehri düşmana karşı savunacaklar, hem de Kureyza Oğulları'ndan gelmesi muhtemel saldırılara karşı evlerini koruyabileceklerdi.

Arkasını Sel Dağı'na veren Allah Rasûlü (s.a.s.), hendekte bir noktayı kasten aşılabilecek halde bırakmıştı. Bununla, önde gelen Kureyş süvarilerinin hendeği aşmaya çalışacaklarını umuyordu. Gerçekten beklediği gibi oldu ve hendeği bu noktadan geçmeye çalışan bazı meşhur Kureyş süvarileri birebir çarpışmada Müslüman cenkçiler tarafından öldürüldü. Hz. Ali (r.a.), üç tanesini öldürmüştü. Artık düşman, bu noktadan da hücum edemeyeceğini anladı.

Kuşatma 27 gün sürdü. Soğuk, açlık, arkası gelmez ok ve taş yağmurları, hendek üzerinden yapılmaya çalışılan saldırılar, şehir içinde endişe edilen ihanet ve entrikalar, Müslümanları bir hayli yordu. Kur'ân, bu durumu gelecek âyetlerde dile getirir.

Dört haftalık kuşatmanın sonunda düşmanın da cesareti kırıldı. Müslümanlar, Allah'a, Rasûlü'ne ve İslâm'a bağlılıklarını ispat etmiş ve fevkalâde sebat göstermişlerdi. Allah da, onları doğu tarafından gönderdiği soğuk kasırgalarla destekledi. Ayrıca, melek orduları da gönderdi (Allah'ın melek orduları göndermesi ve bundaki maksat için bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 124-127; Enfâl Sûresi/8: 9-10, 12.) Düşmanın çadırları alt üst oluyor, yaktıkları ateşler sönüyor, toz ve yağmur yüzlerine vuruyordu. Sonunda kuşatmayı kaldırıp, dönmek zorunda kaldılar.

Hendek Savaşı, Kureyş'in Müslümanlar üzerine son saldırısı oldu.

8. Bir kısmı kâfirlerin savaşı kazanıp Medine'yi işgal edeceklerini, bir kısmı İslâm'ın artık sonunun geldiğini, daha başka bir kısmı da İslâm öncesi dönemin avdet edeceğini vb. düşünüyordu.

9. Kur'ân, pek çok âyetinde İslâm'ın zafere ulaşıp, bütün diğer dinler üstünde bir mevki alacağını müjdeliyordu. Allah Rasûlü de, misyonuna başladığı ilk günden itibaren aynı müjdeyi tekrarlıyordu. Hattâ hendek kazılırken bile, "Bana İran'ın anahtarları verildi. Allahü ekber; bana Bizans'ın anahtarları verildi." diyordu. (İbn Hişam, 3: 235-236; *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, 4: 123.)

10. Yesrib, Medine'nin Allah Rasûlü'nün hicretinden önceki ismiydi. Allah Rasûlü (s.a.s.), onu Medine olarak değiştirmişti. Münafıklar buna rağmen Yesrib demekle, içlerindeki nifakı ortaya koyuyorlardı.

16. De ki: "Eğer ölmekten veya öldürülmekten kaçıyorsanız, böyle bir kaçmanın size asla faydası olmayacaktır. (Ne kadar yaşarsanız yaşayın,) pek az bir süre, (yani ancak ecelinize kadar) hayatta kalmanıza müsaade edilecektir."

17. De ki: "Eğer Allah hakkınızda bir felâket dilemişse ya da bir rahmet dilemişse, kimin haddine ki, hakkınızda dilediğini yapması hususunda Allah'a mani olabilsin?" Eğer Allah onları terketmişse, onlar artık ne işlerini havale edebilecekleri ve kendilerini sahiplenecek bir veli bulabilirler, ne de bir yardımcı.

18. Allah, içinizden başkalarını savaştan alıkoymaya çalışanları ve kardeşlerine, "Hayatınızı tehlikeye atmayı bırakın da, hadi bize katılın!" deyip duranları elbette biliyor. Onlar, zaten savaşa pek az iştirak etmekteydiler.

19. (Allah davası için) size katılmakta pek cimri ve pek isteksizdirler. Savaşta tehlike ile yüzyüze geldiklerinde, ölüm sekeratına düşmüş kimsenin bakışı gibi gözleri korku ile yuvalarından fırlamış bir halde yardım için sana baktıklarını görürsün. Savaş bitip de tehlike ortadan kalkınca da, ganimete konmak ve zafer şerefinde en büyük payı almak için keskin dilleriyle size yüklenip dururlar. Onlar, gerçekten iman etmiş değillerdir, Allah da, bütün yaptıklarını boşa çıkarmıştır; (kendilerine dünyada başarı vermediği gibi, Âhiret'te de herhangi bir mükâfat verecek değildir). Bu, Allah için pek kolaydır.

20. (Öylesine korku içindeydiler ki,) birleşik düşman kuvvetlerinin halâ çekip gitmediklerini sanıyorlardı. Eğer o kuvvetler bir daha gelecek olsa, gönülden isterler ki, çöldeki bedevîler arasında bulunsunlar ve savaştaki durumunuzla ilgili haberleri uzaktan sorup öğrensinler. Aranızda bulunacak bile olsalar, bu takdirde de savaşa pek az iştirak ederler.

21. Allah'ın Rasûlü'nde sizin için, Allah'ı ve Âhiret Günü'nü hayatlarının gayesi yapan ve Allah'ı çok anan, O'na çok ibadet edenler için her bakımdan en mükemmel bir örnek vardır.[11]

22. Mü'minler, o birleşik düşman kuvvetlerini karşılarında görünce, "İşte bu," dediler, "Allah ve Rasûlü'nün bize haber verdiği ve va'dettiği şeydir. Allah ve Rasûlü, verdikleri her haber ve yaptıkları her va'dde elbette doğruyu söylerler." Bu, onların ancak iman ve teslimiyetlerini arttırdı.[12]

11. İslâm, bütün insan hayatını kapsayan evrensel bir din olmakla, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, hayatın bütün yanları için takip edilecek en mükemmel örneği

ortaya koymuştur. O, manevî sahada bir mürşid, bir âlim ve muallim, en mükemmel bir ahlâk modeli, bir eğitici, bir devlet başkanı, bir kumandan, bir diplomat, bir eş, bir baba, bir arkadaş, bir komşu ve insanlar içinde onlardan bir fert olarak, her sahada örnek olmuştur. O, bütün insanlar için takip edilmesi gereken bir örnek olmakla beraber, bu örnekten istifade iman etmeye bağlıdır. Özellikle Allah'ı ve Âhiret Günü'nü hayatlarının gayesi yapanlar ve bu hayatlarını Allah'a ibadetle geçirenler, bu örnekliği çok daha iyi idrak ve ondan çok daha iyi istifade ederler.

Fransız tarihçi Lamartine şöyle yazar:

> Dünyada başka hiç kimse, önüne O'nunkinden daha büyük bir hedef koymamıştır: Allah'la insan arasına sokulmuş bâtıl inançları ortadan kaldırmak, maddî ve çarpıtılmış ilâhlar kaosu arasında kutsal ilâh kavramını yeniden yerleştirmek. Dünyada başka hiç kimse, bu kadar zayıf vasıtalarla insan gücünün bu kadar ötesinde bir işe girişmemiştir ve başka hiç kimse, böylesine büyük ve kalıcı bir ikinci inkılâbı gerçekleştirmiş değildir. Eğer gayenin büyüklüğü, vasıtaların azlığı ve neticenin şaşırtıcılığı insan büyüklüğünün üç ölçüsüyse, Muhammed'le kim karşılaştırılabilir? O, (elindeki) Kitaba dayanarak, her dil ve her ırktan insanlardan bir manâ toplumu çıkarmış, bize sahte ilâhlardan nefreti ve gayr-ı maddî Bir Allah tutkusunu bırakmıştır. Arzın üçte birinin bu inanca teslim olması, O'nun bir mucizesidir. Fikirlerin filozofu, hatibi, elçisi, ortaya koyucusu, cenkçisi ve fatihi; tasvir, timsal ve heykelleri olmayan bir dinin ve yirmi dünyevî ve bir manevî devletin kurucusu Muhammed. İnsan büyüklüğünün tesbitinde kullanılan bütün ölçüler içinde soruyoruz: O'ndan daha büyüğü var mıdır?" (*Historie de la Turquie*, 2: 276–277.)

12. Münafıklar sadece dünyevî kazanç peşinde oldukları ve her şeyi o andaki zahirî şartlara göre değerlendirdikleri için, Hendek Savaşı'nda kendilerini İslâm'ın merkezinde kuşatılmış bulunca, Allah ve Rasûlü'nün İslâm'ın geleceğiyle ilgili va'dlerinin bir aldanıştan ibaret olduğu düşüncesine kapıldılar. Oysa Allahü Tealâ'nın icraatını, icraatının kanunlarını ve hikmetlerini çok iyi bilen mü'minler ise, Allah'ın ve Rasûlü'nün va'dinin gerçekleşmesinde kendilerine düşen pek çok vazifeler olduğunun şuurunda idiler. Allah'ın kendilerini "inandık" demekle bırakmayacağını ve nasıl daha önceki ümmetleri imtihanlardan geçirmişse, kendilerini de imtihandan geçireceğini çok iyi biliyorlardı. Bu, gerçek mü'minler ve münafıklar ortaya çıksın, kim daha güzel işlerde bulunuyor belli olsun, Allah mü'minleri her bakımdan arındırsın, kâfirleri perişan etsin ve mü'minlerden şehitler, şahitler edinsin diye idi (Ankebût Sûresi/29: 2–3; Mülk Sûresi/67: 2; Âl-i İmran Sûresi/3: 140–141, 166–167). Bu maksatla O, mü'minleri korkuyla, açlıkla ve servet, can ve kazançlardan eksiltme ile imtihan edecekti (Bakara Sûresi/2: 155–157). İmtihanda kazananlara ise elbette O, mükâfatını verecek ve onlara olan va'dini yerine getirecekti. Hendek Savaşı ve zaferi bunu bir daha ispatladı.

23. Mü'minler içinde öyle yiğitler var ki, Allah'a verdikleri söze daima bağlı kalmışlardır. Onlardan kimi, sözünün gereğini yerine getirdi (ve şehit oldu); kimisi de sırasını beklemektedir. Asla verdikleri sözden dönmedi onlar ve asla duruşlarını değiştirmediler.

24. Ebette Allah, sözlerinde duranları sadakatlerinden dolayı mükâfatlandıracak, münafıkları ise dilerse cezalandıracak veya kendilerine tevbe nasip edip, tevbelerini kabul buyuracaktır. Allah, gerçekten günahları çok bağışlayandır, (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[13]

25. Allah, küfür içindeki o orduları elleri boş olarak kin ve gayzlarıyla geri çevirdi. (Karşı karşıya) vuruşmaya gerek kalmadan mü'minlerin zaferi için Allah yetti. Allah, gerçekten pek kuvvetlidir, her işte üstün ve mutlak galiptir.

26. Ehl-i Kitap'tan olup da, savaşta o kâfir ordularına destek veren (Kureyza Oğulları'nı da) kalelerinden indirdi ve kalblerine korku saldı. Onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27. (Allah), onların arazilerine, yurtlarına ve mallarına, ayrıca daha henüz ayak basmadığınız bir memlekete (Hayber) sizi vâris kıldı. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.[14]

28. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi olan) Peygamber, eşlerine şöyle de: "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle serbest bırakayım.[15]

29. "Yok, eğer Allah'ı, Rasûlü'nü ve Âhiret yurdunu istiyorsanız, o takdirde bilin ki Allah, içinizden O'nu görüyormuşçasına dikkatli davranan ve davranacaklar için çok büyük bir mükâfat hazırlamıştır."[16]

30. Ey Peygamber hanımları! İçinizden kim (Rasûlüllah'a eza etme, gıybette bulunma, birine iftira atma vb.) çirkinliği aşikâr bir günah işlerse, onun cezası iki kat verilir. Bu, Allah için pek kolaydır.

420

13. Bu âyet, Allah'ın azabının veya cezalandırmasının Meşiet'ine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. O, azabı, cezayı hak etmiş olanları cezalandırabileceği gibi, dilerse af da edebilir. Eğer kulları içten tevbe ile Kendisi'ne iltica ederlerse, tevbeleri de reddetmez. Âyetin, Cenab-ı Allah'ın Ğafûr ve Rahîm isimleriyle son bulması, O'nun bağışlama ve hususî rahmetini ön plana çıkarmakta ve dolayısıyla günahkâr kullarını, münafıkları, tevbe ve bağışlanma ümidiyle Kendisine yönelmeye teşvik etmektedir.

14. Medine'ye saldıran birleşik düşman kuvvetleri mağlûbiyet içinde şehri terk etmek zorunda kalınca Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Kureyza Oğulları üzerine yöneldi. Medine'de son kalan Kureyza Oğulları yahudileri, Medine'yi teşriflerinde Rasûlüllah ile yaptıkları anlaşmaya ihanet etmiş ve bu anlaşmaya göre Medine'ye saldıran düşman kuvvetlerine karşı Müslümanlarla ittifak edip şehri savunacaklarına, birleşik düşman kuvvetlerine içeriden yardım etmişlerdi. Ayrıca, Huyeyy ibn Ahtab gibi, Medine'den çıkarılan Nadir Oğulları yahudilerinin liderlerine sığınma hakkı tanıyıp, onlarla birlikte Müslümanlar aleyhinde sürekli komplo kurmakla meşguldüler.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Hendek Savaşı biter bitmez, Allah'ın emri üzerine Kureyza Oğulları üzerine yürüme emri verdi (Buharî, "Magazi", 30). Eğer pişmanlık gösterse ve af dileselerdi, onları affedecekti. Fakat yahudiler kalelerine sığınıp, direnme yolunu seçtiler. Kuşatma 25 gün sürdü. Sonunda Yahudiler mağlûbiyeti kabulle teslim şartlarını görüşmeyi kabul ettiler. Böylece bu gaile de sona erdi.

15. Bir erkek hanımını boşayacak olursa, evlenirken ona verdiği mehirden alamaz (Nisâ Sûresi/4: 20) ve ayrıca boşanma sonrası kadının bekleme süresince –ki üç temizlik müddetidir (Bakara Sûresi/2: 228)– onun nafakası için kapasitesine göre bir miktar tayin eder ve ona verir (Bakara Sûresi/2: 241).

16. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, her bakımdan mükemmel bir eş ve bir baba idi de. Hanımlarına karşı öylesine ince ve hassastı ki, onlar O'nsuz yaşamaktansa ölümü tercih ederlerdi. Onlarla arkadaşlık, yârenlik eder, hattâ bazen devlet işlerinde istişarede bulunur, gece teheccüd namazına kalkacağı zaman bile müsaadelerini alır ve gönüllerini daima hoş tutardı. Hanımları farklı boylardan ve kabilelerden olduğu için, bilhassa bu kabilelerin kadınları, hattâ genellikle bütün Müslüman kadınlar, özellikle kendileriyle alâkalı dinî meseleleri Rasûlüllah'ın pak zevcelerinden öğrenirlerdi (Buharî, "Şurût", 15).

Medine'de Müslümanlar yavaş yavaş da olsa fakirlikten sıyrılmaya başlayınca, Rasûlüllah'ın hanımları içinde, "Biz de biraz daha hallice yaşayamaz mıyız?" diye kendisine müracaatta bulunanlar oldu. "Ben, bunların tekliflerine güç yetiremem." diyen Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Mescidin bir köşesinde inzivaya çekildi (Müslim, "Talâk", 34, 35).

Rasûlüllah'a hem dünyada hem Âhiret'te eş olmak herkesin ulaşabileceği bir paye değildi. Böyle bir payenin elbette birtakım zorlukları ve başka kadınlardan beklenmeyen talepleri olacaktı. Vahiy evinde bulunan bu validelerimiz, kendilerini sadece Allah'a, Rasûlü'ne ve Âhiret'e adayıp, başka bir şey düşünemezlerdi. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, onları Kıyamet'e kadar da gelecek bütün Müslüman kadınlar için birer örnek olarak hazırlıyordu.

Allah Rasûlü'nün hanımlarından uzaklaşıp inzivaya çekilmesi, validelerimiz için ağır

bir imtihan teşkil etti. Allah Rasûlü, "Ya Allah, ben, Âhiret yurdu ve evimde yemek pişirmek için gerektiğinde iki ay ateş yanmayacak ölçüde bir hayata katlanma, veya süsüyle birlikte dünya hayatı." diyordu. Onlar, tereddüt etmeden Allah'ı, Rasûlü'nü ve Âhiret yurdunu tercih ettiler. Allah Rasûlü, önce Hz. Aişe validemize teklifini yaptı ve "İstersen karar vermeden babana danış!" dedi. Hz. Aişe, "Ey Allah'ın Rasûlü, babama niye danışayım ki? Ben, Allah ve Rasûlü'nü seçtim." cevabını verdi (Müslim, "Talâk", 35). Validemizin nakline göre diğer validelerimiz de aynı tercihi yaptılar. Tek bir farklı ses çıkmadı. (Ayrıntı için bkn. *Sonsuz Nur*, 2: 17–22.)

31. İçinizden kim de Allah'a ve Rasûlü'ne içten itaat eder ve doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, ona da karşılığını iki misli verir ve O'nun için (Cennet'te) pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız, baştan sona hayır bir rızık hazırlarız.

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, başka herhangi bir kadın gibi değilsiniz; Allah'a gönülden saygı beslemeli, O'na karşı gelmekten sakınmalı ve daima konumuzun gerektirdiği şekilde davranmalısınız. Bu sebeple, (nâmahrem erkeklerle konuşmak zorunda kaldığınızda bir başka mü'min kadından daha fazla dikkatli olun ve) cilveli bir eda ile konuşmayın ki, kalbinde hastalık bulunan herhangi bir kişi (şeytanî bir) ümide kapılmasın. Size yaraşır şekilde ciddî ve ölçülü konuşun.

33. (Dışarı çıkmanızı gerektiren mecbur bir sebep olmadıkça) evlerinizde vakarla oturun (ve mecburî bir ihtiyaç için dışarı çıkmanız gerektiğinde de) İslâm öncesi Cahiliye döneminde olduğu gibi, süslerinizi ve cazibenizi dışarı vurarak çıkmayın. Namazınızı bütün şartlarına riayet ederek, aksatmadan ve vaktinde kılın; zekâtınızı tam verin; (bütün emir ve yasaklarında) Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi) Peygamberin şerefli hane halkı, (ey Ehl-i Beyt)![17] Allah, sizden her türlü kiri giderip, sizi tertemiz yapmak diliyor.

34. Evlerinizde okunmakta olan Allah'ın âyetleri ve (bilhassa Rasûlüllah'ın Sünneti olarak tecelli eden) hikmet düsturları üzerinde çalışın ve onları hatırdan çıkarmayın. Muhakkak ki Allah, (ilmiyle insanların kalbleri ve zihinleri dahil) en gizli şeylere bile nüfuz eder ve her şeyden hakkıyla haberdardır.

35. Allah'a tam teslim olmuş erkekler ve tam teslim olmuş kadınlar, hakkıyla ve gerçekten iman etmiş erkekler ve hakkıyla ve gerçekten iman etmiş kadınlar, (İslâm'ın her hükmüne baş eğmiş) tam itaatkâr erkekler ve tam itaatkâr kadınlar, (bütün söz ve davranışlarında) dürüst ve yalandan uzak erkekler ve dürüst, yalandan uzak kadınlar, (İslâm'ı yaşamada) sebatkâr ve başlarına gelenlere sabreden erkekler, sebatkâr ve sabırlı kadınlar, (Allah karşısında) tam manâsıyla saygılı ve boyunları önde erkekler ve tam manâsıyla saygılı, boyunları önde kadınlar, (Allah yolunda ve muhtaçlar için) infakta bulunan erkekler ve infakta bulunan kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını, iffetlerini ve mahrem yerlerini (açılmaktan ve namahreme karşı) koruyan erkekler ve ırzlarını, iffetlerini ve mahrem yerlerini koruyan kadınlar, (ibadet içinde ve dışında)

Allah'ı çok zikreden erkekler ve Allah'ı çok zikreden kadınlar: Allah, bu kutlu insanlar için (sürprizlerle dolu) bir mağfiret ve pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

36. Allah ve Rasûlü bir meselede hükmünü verdiği zaman mü'min bir erkek veya mü'min bir kadının kendileriyle alâkalı o meselede başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur.[18] Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse besbelli bir sapıklığa düşmüş demektir.

37. Hani sen, Allah'ın (hidayet ve Rasûlüllah'a sahabî olma) nimetine mazhar kıldığı, senin de (güzel muamele, hususî ilgi ve âzat etmekle kendisine) iyilikte bulunduğun zâta, "Hanımını yanında tut ve O'nun hakkında Allah'tan kork!" diyordun; fakat bunu derken de Allah'ın mutlaka açığa çıkaracağı bir hakikati içinde gizliyor ve bunu açıklama konusunda (imanlarını zedeleyecek bir tepki içine girerler diye) insanlardan çekiniyordun. Oysa (emirlerimizi aynen uygulaman lâzımdı ve bu sebeple de) asıl çekinmen gereken Allah'tı. Derken Zeyd, hanımıyla olan evlilik münasebetini sona erdirdi ve (o hanım boşandıktan sonra bekleme müddetini tamamlayınca) Biz O'nu sana nikâhladık, artık bundan böyle, "evlâdım" diye çağırdıkları kişiler eşleriyle evlilik münasebetlerini sona erdirdiklerinde o hanımlarla evlenme hususunda mü'minler için bir güçlük, kınama ve hukukî engel olmasın. Allah'ın emri ne ise o yerine gelmelidir.[19]

38. Allah'ın kendisi için takdir buyurup helâl kıldığı bir işi yerine getirmede Peygamber için bir güçlük, bir engel bulunmamalıdır. Daha önce geçen peygamberler hakkında da Allah'ın takdir ve icraatı böyle olmuştur. Allah ne emrederse, o tam yerinde ve mutlaka uygulanması gereken bir takdirdir.

39. Rasûller öyle seçkin kimselerdir ki, Allah'ın mesajlarını aynen tebliğ ederler ve (vazifelerini yaparlarken) en derin bir saygıyla sadece O'ndan çekinirler; onlar, Allah'tan başka hiç kimseden çekinmezler. Kullarını sorgulayıcı ve yaptıklarını değerlendiren olarak Allah kâfidir.

40. Muhammed, sizden hiçbir erkeğin babası değildir; O, Allah'ın Rasûlü'dür ve peygamberlerin sonuncusudur.[20] Allah, her şeyi hakkıyla bilir.

41. Ey iman edenler! Allah'ı çok hatırlayın ve çok anın.

42. Sabah–akşam (gece–güdüz) O'nu hep tesbih edin, (O'nun her türlü noksanlıktan, yanlış ve abes iş işlemekten, ortakları bulunmaktan, yaratılmışa ait eksik özelliklere sahip olmaktan mutlak münezzeh olduğunu hiç unutmayın ve bunu ilan edin).[21]

43. O Allah ki, sizi (zihnî, kalbî, içti-

maî, siyasî her türlü) karanlıklardan nûra çıkarmak ve nurda sabit kılmak için size feyiz ve rahmet indirir; melekleri de (aynı maksatla) sizin için dua ve istiğfarda bulunurlar. Gerçekten Allah, mü'minlere karşı pek merhametlidir; (onlara daima hususî rahmetiyle muamele eder).

421-422

17. Ehl-i Beyt diye meşhur olan Peygamber Efendimiz'in hane halkına, sahih hadislerde geldiği üzere kızı Hz. Fatıma, O'nun eşi (Peygamberimizin damadı) Hz. Ali ve oğullarından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (Allah kendilerinden razı olsun!) dahildirler.

18. Mü'min, İslâm'ın hükmüne itirazsız ve gönül hoşnutluğuyla boyun eğen insandır. İslâm hukuku, ana kaynak olarak Kur'ân'a ve Rasûlüllah'ın Sünnetine dayandığı için, onun önünde herkes eşittir ve hiç kimse, ne kendisi hakkında ne de başkaları hakkında başka bir hüküm koyma hakkına sahip değildir. Dolayısıyla İslâm, sadece Allah'a teslimiyetle insana tam hürriyet ve insanlar arasında tam eşitlik getirmiştir. İslâm'da kimse, başka bir kimse üzerinde hakimiyet iddia edemez. İnsanları yaratan ve dolayısıyla onların yegâne sahibi, mâliki Allah'tır. Bizzat insanın kendisi de kendi üzerinde sahiplik ve hakimiyet iddia edemez, çünkü kendisini yaratan, yaşatan ve rızıklandıran kendisi değildir. Allah'a kulluk ve teslimiyet, insanın daima kötülüğü emreden ve onu bizzat aleyhinde olmak üzere kötülüğe çağıran nefsi de dahil olmak üzere başka bütün varlıklara kulluk ve kölelikten kurtulup, tam hürriyeti elde etmesi demektir.

19. Sözleri gibi, Allah Rasûlü'nün davranışları da, kısaca hayatı, mü'minler için uyulması gereken bir model ve İslâm fıkhının Kur'ân'dan sonraki temel kaynağıdır. Bu bakımdan, O'nun sahabîleri O'nun hayatını çok dikkatle gözlemiş ve onu gelecek nesillere aktarmışlardır. Allah Rasûlü'nün özel ve ailevî hayatını aktaran ise daha çok hanımları olmuştur ve O'nun çok kadınla evlenmesinin sebeplerinden biri de budur.

Zeyd ibn Harise (r.a.), Allah Rasûlü'nün âzatlısıydı ve bir dönem evlâtlığı olup, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm O'na devrin âdetleri gereği "oğlum" diye hitap ederdi. Allah Rasûlü, İslâm'da ırk, renk, kabile ayırımı olmadığını, bunların insanlar arasında bir üstünlük sebebi olamayacağını, ayrıca Allah katında sosyal statülerin de bir manâ ifade etmediğini, asıl değer ve üstünlüğün takvada yattığını bilfiil göstermek için, bir zaman kölesi iken azât ettiği Hz. Zeyd'i, güzelliği ve cömertliğiyle meşhur, ayrıca Mekke'nin en soylu ailesi Haşimîlerden Zeynep bint Cahş'la (r.an.) evlendirdi. Ne var ki, bu evlilik uzun sürmedi. Hz. Zeyd (r.a.), Hz. Zeynebin seçkin karakterini, manevî ve fikrî olarak da kendinden üstün olduğunu görüyordu. Dolayısıyla aralarında evlilikte gerekli imtizaç mümkün olmadı. Hanımıyla geçinmesi için Rasûlüllah'ın ısrarlı tavsiyelerine rağmen O'nu boşama mecburiyeti hissetti ve boşadı. Âyette de açıkça ifade edildiği gibi, Cenab-ı Allah Peygamber Efendimiz'e Hz. Zeynep'le evlenmesini

emretti. Bunu uygulamak Rasûlüllah için gerçekten zordu. Çünkü, Hz. Zeynep O'nun bir zaman için evlâtlığı olan bir kişiden boşanmış olduğu için, mevcut âdetlere göre Hz. Zeynep'le evlenemezdi. Ayrıca böyle bir evlilik insanlar arasında farklı yorumlara yol açabilir, insanların kalbine Allah Rasûlü ile ilgili imanlarını zedeleyecek duygular gelebilirdi. Bundan başka, münafıklar da sürekli fırsat kolluyorlardı. Ama, biyolojik ve evlât edinip, onlara gerçek evlât muamelesi yapma gibi hukukî hiçbir geçerliliği olmayan bir âdet de yerinde kalamazdı. Cenab-ı Allah (c.c.), oldukça yerleşmiş bulunan bu Cahiliye âdetini ilk defa Allah Rasûlü üzerinde bir uygulama ile kaldırmak diliyordu, çünkü ancak o zaman yeni uygulama tam tesirini gösterebilirdi. Rasûlüllah için ise, her zaman olduğu gibi Allah'ın emrine itaat etmekten başka bir yol olamazdı.

Allah Rasûlü'nün hayatında çok önemli bir nokta olarak, İslam'ı tebliğ ve yerleştirme vazifesinde O (s.a.s.), bütün zorlukları önce kendisi üstlenmiş, kendisine ve en yakınlarına – çocuklarına, amcalarına, Hz. Ali (r.a.) gibi amca oğullarına – yüklemiştir. Buna karşılık, İslâm'ın yerleşmesinin getirdiği dünyevî avantajlardan ise kendisi faydalanmadığı gibi, onları da neredeyse hiç faydalandırmamıştır. Bu nokta, Müslüman idareciler, liderler ve rehberler için önemli bir düstur olmak mevkiindedir.

20. Âyet, bir üst makamda ve sorumluluk mevkiinde bulunanların kendi altlarındaki kişiler için baba şefkati taşıdıklarını, taşımaları gerektiğini ima etmektedir. Eğer bu üst mevkidekiler peygamber, manevî mürşid veya velî iseler, onların ümmetleri, talebe veya müridleri için besledikleri şefkat, bir babanın evlâdına olan şefkatini kat kat aşar. Halk, onları bir bakıma baba gibi gördüğü için, onların kendilerinden bir kadınla evlenmesini bazen yadırgayabilir. İşte böyle bir duyguyu silmek maksadıyla Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: "İlâhî Rahmet, Peygamber'i size karşı çok şefkatli kılmıştır. O'nun sizin aranızdaki makamı açısından siz bir bakıma O'nun evlâdı gibisiniz. Fakat O, sizin gerçekte babanız değildir; dolayısıyla sizden herhangi bir kadınla evlenmesinde mahzur yoktur. Onun size 'evlâdım' diye hitap etmesi, sizin O'nun gerçekten çocukları olmanızı gerektirmez."

Âyet, *Muhammed, sizden hiçbir erkeğin babası değildir* cümlesiyle gelecekle alâkalı olarak zamanın doğruluğunu ortaya koyduğu bir bilgiyi de vermekte, yani bir mucize de ihtiva etmektedir. O, bu ifadeyle, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın hayatta erkek çocuğunun kalmayacağını, O'nun pak neslinin kızından devam edeceğini bildirmektedir. Gerçekten de Efendimiz'in pak nesli, çok sevgili kızı Hz. Fatıma (r.an.) validemizden devam etmiştir.

21. Zikir, Allah'ı bizzat İsm-i Celâliyle, diğer isimleriyle ve O'na ait sıfatlarla anmak, O'na hamdetmek, O'nun birliğini dile getirmek, O'nun her türlü noksanlıktan, yanlış ve abes iş işlemekten, ortakları bulunmaktan, yaratılmışa ait eksik özelliklere sahip olmaktan mutlak münezzeh olduğunu hiç unutmamak ve ilan etmek, O'nunla ilgili eserleri okumak, O'nu tanıma adına sohbetlere katılmak, O'nu başkalarına anlatmak gibi pek çok fiili içine alan bir kavramdır.

Bir hadis-i kudsîde, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm şunu nakletmektedir: "Allah şöyle buyuruyor: 'Kulum Beni nasıl biliyorsa Ben öyleyim (dolayısıyla hakkımda iyi zan sahibi olsun). O beni hatırlayıp andığında Ben onunla beraberimdir. Eğer o Ben'i kalbinde anarsa, Ben de onu nezd-i Ulûhiyetimde anarım; eğer Ben'i bir topluluğun içinde anarsa, Ben onu o topluluktan daha hayırlı bir topluluğun içinde anarım. O Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir arşın yaklaşırım. Eğer o Bana bir arşın yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak gelirim.'" (Buharî, "Tevhid", 50; Müslim, "Zikr", 2)

Cenab-ı Allah (c.c.), Kendisi'ni zikredenleri seçkinler arasına koyar. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, "Allah'ın has âbidleri herkesi geçti." buyurdu. "Yâ Rasûlellah, kimlerdir bu seçkin kullar?" diye sorulunca da, "Onlar, durmadan Allah'ı zikreden erkek ve kadınlardır." cevabını verdi. (Müslim, "Zikir", 2) Bunlar, gerçekten diri olan insanlardır. Ebû Musa el-Eş'arî, Allah Rasûlü'nden şunu rivayet etmektedir: "İçinde Allah'ın zikredildiği ve O'nun zikredilmediği iki ayrı evin misali, hayatta olan insanla ölmüş insanın misali gibidir." (Buharî, "Deavât", 66) İlk müfessirlerden Mücahid, "Bir kimse, Allah'ı her zaman, ayakta iken, otururken ve yatarken hatırlayıp anmadıkça Allah'ı çok zikredenlerden olamaz." der.

Zikir meclislerine katılmak övülmüştür. Abdullah ibn Ömer, Allah Rasûlü'nden şu rivayette bulunur: "Cennet bahçelerine yolunuz düşerse onlardan istifadeye bakın." "Yâ Rasûlellah, Cennet bahçeleri de nedir?" diye sorduklarında Allah Rasûlü şu cevabı verdi: "Zikir meclisleridir. Allah'ın bazı melekleri vardır ki, böyle meclisleri ararlar ve onları bulunca da, o meclisleri çevrelerler." (Müslim, "Zikir", 39)

44. Onlar, Allah'a kavuşacakları gün her türlü sıkıntı ve azaptan ebedî selâmet müjdesi ve iltifatıyla karşılanırlar. Allah, onlar için pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütünüyle hayır bir mükâfat hazırlamıştır.

45. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi olan) Peygamber! Biz, seni (hayatıyla gerçeğe, aynı zamanda Kıyamet Günü ümmetin hakkında) şahit, (iman ve salih amel karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici ve (her türlü dalâlet yollarıyla, bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı olarak gönderdik.

46. Ayrıca, O'nun izniyle (bütün insanları ve cinleri) Allah'a çağıran bir davetçi ve (kalbleri, zihinleri ve insanların yollarını) aydınlatan güneş-misal bir lamba olarak da (gönderdik).[22]

47. (Senin saçtığın ışıkla aydınlanıp, onun altında yollarını bulan) mü'minlere şu müjdeyi ver ki, onlar, Allah tarafından büyük bir lütf u ihsana nail olacaklardır.

48. Kâfirler ve münafıklara ise (sana yaptıkları, yapacakları İslâm'a ters tekliflerinde) asla itibar etme. Bununla birlikte, sana verdikleri eza ve cefaya katlan ve Allah'a güvenip dayan. Allah, (güvenilip dayanılacak ve işlerin Kendisine havale edileceği) vekil olarak kâfidir.

49. Ey iman edenler! Mü'min (veya Kitap Ehli'nden) kadınlarla nikâh akdi yapıp, onlara evlilik münasebeti noktasında dokunmadan kendilerini boşayacak olursanız, bu durumda (bir başkasıyla evlenebilmeleri için) onlardan süre beklemelerini istemeye hakkınız yoktur. Kendilerine (böyle bir boşama için gerekli) ödemede bulunun ve güzellikle salın onları.[23]

50. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi olan) Peygamber! Şu gruplara dahil kadınlarla evlenmeyi sana helâl kıldık: Mehirlerini ödediğin eşlerin ve Allah'ın sana harp esiri olarak lütfettiği cariyelerin; hepsi de Allah yolunda senin hicret ettiğin gibi (Medine'ye) hicret etmiş olan amca kızların, hala kızların, dayı kızların ve teyze kızların;[24] mehir istemeksizin kendisini Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadın –bu hüküm, diğer mü'min erkekler hariç olmak üzere yalnızca sana hastır. Mü'minlere eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında neleri emrettiğimizi ise daha önce bildirmiştik.[25] Bu hüküm,[26] (evlenmenin külfetleri sebebiyle vazifeni yerine getirmede) herhangi bir sıkıntıya düşmemen içindir.[27] Allah, gerçekten çok bağışlayıcıdır, hususî merhameti pek bol olandır.

22. Kur'ân, güneşi lamba, ayı ise semada parlayan, ışık saçan bir cisim olarak niteler (İlgili âyet ve açıklaması için bkn: Furkan Sûresi/25: 61, not 15). Bu âyet ise, Allah

Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ı ışık saçan, parlayan bir lamba olarak takdim buyurmaktadır. Yani O, insanlığın ve cinlerin semasında, onların dünyalarını aydınlatan bir güneştir. Kur'ân'ın O'nun hakkında hem güneş, hem de ay için kullandığı kelimeleri kullanması, onun parlak bir ışık sahibi olduğunu, fakat O'nun bu ışığı, bütün ışıkların kaynağı Cenab-ı Allah'tan aldığını ortaya koyar.

23. Eğer âyette ifade buyrulan boşama evlilik için herhangi bir mehir belirlemeden meydana gelirse erkek, hanıma malî kapasitesi ölçüsünde bir ödemede bulunur. Eğer herhangi bir mehir belirlenmişse, bu takdirde o mehrin yarısı kadına verilmelidir. Bununla birlikte, kadın bunu bağışlayabilir veya erkek belirlenmiş mehrin tamamını verebilir. (Bkn. Bakara Sûresi/2: 236-237)

24. Akraba ile evlilik konusunda Yahudilik'te ve Hristiyanlık'ta kısmen farklı uygulamalar söz konusudur. İslâm, bu hususta da orta yolu tutmuş, kardeş çocuklarıyla evlenmeyi yasaklarken, yakınlıkta onlardan sonra gelen akrabalarla evlenmeye ise izin vermiştir.

25. Bu hükümler için bkn: Bakara Sûresi/2: 221, Nisâ Sûresi/4: 3-4, not 2-3.

26. Bazıları, İslâm'da Allah Rasûlü için istisna teşkil eden bir hükmün olmadığını iddia etmektedirler. Oysa, hususî misyonu sebebiyle O'nun için bir değil, birden fazla istisnaî hüküm vardır. Bu âyette onların bazılarından söz edilmektedir. Başka mü'minlere mehirsiz evlenmeye müsaade yokken, Allah Rasûlü için bu müsaade vardır. Amca, hala, dayı veya teyze çocuklarıyla evlenmek isteyen diğer mü'min erkekler için, evlenmek istedikleri kişilerde hicret etme şartı aranmazken, Allah Rasûlü için bu şart aranmaktadır. Bunlardan ayrı olarak, Teheccüd Namazı, diğer mü'minler için nafile olmasına mukabil, Allah Rasûlü için ölünceye kadar kılması hükmü getirilmiştir. Başka mü'minlerin malları mirasçılarına kalırken, Allah Rasûlü'nün mirası sadakadır. Zekât ve sadakayı diğer fakir mü'minler alabilirken, bunları almak Allah Rasûlü'ne ve Ehl-i Beyt'ine yasaktır. Diğer mü'minler aynı anda nikâhlarında dörtten fazla kadın bulunduramazken, Allah Rasûlü'ne dokuza kadar bulundurma izni verilmiştir. Diğer mü'minler ölünceye kadar evlenebilirken, aşağıda gelecek 52'nci âyette ifade buyrulacağı üzere, Allah Rasûlü'ne artık bir dönemden sonra evlenme yasaklanmıştır.

27. Söz konusu güçlük, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) misyonu, yani kadınların O'nun misyonunu yerine getirmede yapabilecekleri yardım açısındandır. Gerçekten de İslâm'ın bazı hükümleri vardır ki, en iyi ve doğru şekilde ancak kadınlar tarafından anlatılabilir ve onlardan öğrenilebilir. Allah Rasûlü'nün (s.a.s.), yaklaşık 25 yıl kendisinden az sayılamayacak yaşta büyük bir hanımla yaşadıktan, ardından 6 sene kadar bekâr kaldıktan ve 53 yaşını aştıktan sonra birkaç yıl içinde birden fazla kadınla evlenmesinin en önemli sebeplerinden birisi, işte budur. O'nun birden fazla kadınla evlenmesinin diğer bazı hikmetleri ve sebepleri için bkn. (*Asrın Getirdiği Tereddütler*, 1: 84-98.)

51. Sana kendilerini mehir istemeden hibe edecek o kadınlardan dilediğini reddeder veya onunla evlenmeyi erteler, dilediğini kabul edersin; hanımlarından da dilediğini ziyaret etmeyi erteleyebilir, dilediğini yanına alırsın.[28] Ziyaretini ertelediğin hanımlarından arzu ettiğine bilâhare öncelik vermende de üzerine bir vebal yoktur. Böyle yapman, onların daha çok sevinip mutluluk duymaları, (ziyaretleri ertelendiğinde) tasalanıp üzülmemeleri ve kendilerine olan muamelenden dolayı hepsinin hoşnut olması açısından daha münasiptir. Allah, kalblerinizde olan her şeyi bilir. Allah, gerçekten her şeyi hakkıyla bilendir; (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

52. Ve bundan böyle başka kadınlarla nikâhlanman, (Allah'ı ve Rasûlü'nü dünyaya ve dünyanın çekiciliklerine tercih etmiş bulunan) nikâhın altındaki hanımları boşayıp, yerlerine güzellikleri hoşuna bile gitmiş olsa başka kadın alman da artık helâl değildir.[29] Ancak, elinin altında bulunan cariyeler bu yasağın dışındadır. Allah, her şey üzerinde hakkıyla gözetleyicidir.

53. Ey iman edenler! Peygamber'in odalarından herhangi birine size girme izni verilmeden girmeyin ve yemeğe çağrıldığınızda da yemeğin hazırlanmasını bekleyecek kadar erken gelmeyin. Ancak çağrıldığınız zaman girin ve yemek bittiği zaman da dağılın; aranızda sohbete dalmayın. Bu söylenenlerin aksine davranmanız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat O utandığından, size karşı bir şey söyleyememektedir. Ama Allah, gerçeği açıklamaktan çekinmez. Eğer O'nun hanımlarına bir şey soracak veya onlardan bir şey isteyecek olursanız, onu perde gerisinden sorun veya isteyin. Böyle yapmanız, hem sizin kalbleriniz hem de onların kalbleri için çok daha nezih bir iştir. Allah'ın Rasûlü'nü rahatsız etmeniz ve O'nun vefatından sonra da hanımlarını nikâhlamanız asla helâl değildir. Bunları işlemeniz, Allah katında çok ağır bir vebaldir.

54. Herhangi bir şeyi, (bu şey ne olursa olsun) açığa da vursanız, içinizde de tutsanız, (şunu unutmayın ki) Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

55. Eğer Peygamber'in hanımları, babaları (ve dedeleri, amcaları ve dayıları), oğulları (ve torunları), erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, diğer Müslüman hanımlar ve (Ehl-i Kitap'tan olup da) kendileriyle yakın münasebet içinde bulundukları güzel ahlâklı kadınlar ve ellerinin altındaki cariyeleriyle bir perde gerisinden olmaksızın konuşacak olurlarsa, bunda üzerlerine bir vebal yoktur. Bununla beraber, (ey Peygamber hanımları,) Allah'a gönülden saygı

besleyin, O'na karşı gelmekten sakının ve daima takva dairesi içinde bulunun. Çünkü Allah, her şeye hakkıyla şahittir.

56. Allah, (Peygamberliğin en büyük temsilcisi O) Peygamber'e her zaman hususî rahmetiyle muamele eder ve O'nu yüceltir; melekleri ise, (O'nun kendisi için takdir edilmiş bulunan Allah tarafından övülme makamına yükselmesi ve dininin zaferi için) O'na daima dua ederler. Ey iman edenler! Siz de O'nu sevin, tam bir sadakat ve samimiyetle O'na tâbi olun ve Allah'ın rahmet ve selâmı O'na olsun diye dua edin ve tam bir teslimiyetle O'nun yolunu izlemeye bakın.[30]

57. (Allah, Rasûlüllah ve İslâmî değerler hakkında yakışıksız söz ve davranışlarla) Allah'ı ve Rasûlü'nü incitenleri Allah dünyada da Âhiret'te de rahmetinden tardetmiş ve böyleleri için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.[31]

58. Mü'min erkek ve mü'min kadınları hak etmedikleri halde (uygunsuz söz ve davranışlarla) incitenler ise, büyük bir vebal ve çirkinliği ortada bir günah yüklenmişlerdir.[32]

59. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi olan) Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve bütün mü'minlerin hanımlarına ve kızlarına da söyle: (Evlerinin dışında ve nâmahremleri karşısında) dış örtülerini üzerlerine salsınlar.[33] Böyle yapmaları, (imanları, iffetleri ve mahremiyet sebebiyle korunma altında olduklarının) bilinmesi ve kendilerine saygı duyulup, (sarkıntılık gibi yollarla) incitilmemeleri bakımından en uygun davranıştır.[34] Allah, (mü'minler için) çok bağışlayıcıdır, hususi rahmeti pek bol olandır.[35]

60. Eğer münafıklar, kalblerinin merkezinde (manevî hayatlarını kurutan) bir hastalık bulunanlar ve Medine'de (İslâm'ın merkezi gerçek medeniyet şehrinde fitneye, kargaşaya sebep olmak, umumî huzuru bozmak için) uygunsuz haberler, söylentiler yayanlar eğer bu yaptıklarından kesinlikle vazgeçmezlerse, andolsun seni onların üzerine musallat ederiz de, bundan sonra orada senin çevrende pek az bir süre kalabilirler.

61. Öyleleri, Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır. Nerede kendilerine rastlanırsa derdest edilir ve hak ettikleri şekilde öldürülürler.[36]

62. Allah'ın daha önce yaşamış bütün toplumlarda geçerli olan sünneti (toplumların hayatı için koymuş olduğu kanunu ve yolu) budur. Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın.

424-425

28. Bu âyet, Allah Rasûlü'nün hem kendilerini ona mehirsiz hibe edecek kadınlara, hem de nikâhı altındaki hanımlarına karşı nasıl davranabileceği konusuyla ilgili

olabilecek bir yapıdadır. İslâm, birden fazla kadınla evli erkeklere hanımlarına karşı adaletli olmalarını, karı-koca münasebetlerinde de aralarında ayırım gözetmemelerini emreder. Bu zor olduğu için de tek hanımla yetinmeyi tavsiye buyurur (Nisâ Sûresi/4: 3). Allah Rasûlü'nün evliliklerinde misyonuyla alâkalı pek çok maksatlar olduğu için, hanımlarını ziyarette mutlak eşitlik gözetme sorumluluğu O'na yüklenmemiştir. Fakat O, Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim ve Sünen-i Ebû Davud gibi hadis kaynaklarının Hz. Aişe validemizden naklettiğine göre, bu eşitliği gözetmede hiçbir ihmalde bulunmamıştır. Âyet de, O'na her ne kadar hanımlarını ziyarette belli bir genişlik tanımışsa da, yine de ziyaretini tehir ettiği bir hanımını daha sonra öne alarak sevindirmek gibi, hiç birini üzmeyecek ve hepsini mutlu edecek bir yol teklif etmektedir.

29. Bu âyetle, Rasûlüllah Efendimiz'in 50'nci âyette anılan kadınların dışında kadınlarla nikâhlanamayacağı vurgulandığı gibi, artık nikâhında bulunan kadınlardan başka bir kadınla evlenemeyeceğini veya halihazır hanımlarından birini boşayıp yerine başkasını alamayacağını da beyan buyurmaktadır. Demek oluyor ki, O'nun evliliklerindeki ana maksatlar artık yerine gelmiş bulunmaktadır.

30. Allah Rasûlü'ne ömürde en az bir defa salât ü selâm getirmek, her mü'mine farzdır. Bunu O'nun adı her anıldığında yapmak ise kuvvetli bir sünnettir. İmam-ı Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre, namazlarda ikinci oturuşta Tahiyyat'tan sonra O'na ve Ehl-i Beyt'ine salât ü selâm okumak, namazın onsuz tamam olmayacağı şartlarındandır. Bu, Hanefî ve Malikî mezheblerinde ise sünnettir.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a salât ü selâm getirmek, mü'minlerle O'nun arasında bir bağdır. O'nun vazifesi oldukça ağırdı ve O, vefatından sonra bile tek tek her mü'minle ve bütün mü'minler topluluğuyla sürekli alâkadardır. Dolayısıyla, O'na salât ü selâm getirmek, O'nun sağlığında olduğu gibi, vefatından sonra da müminlere aynı derecede borçtur. Aslında O'na salât ü selâm getirmek, bir bakıma kendimize dua etmek demektir. Çünkü hem O'nunla aramızda irtibat kurar, hem de O'nun vesileliğiyle dinî vazifelerimizi yapabilmemiz için Allah'a dua etmiş oluruz.

Allah Rasûlü'ne salât ü selâm getirirken, Ehl-i Beyt'ini, hattâ ıtretini (Ehl-i Beyt'inden Kıyamet'e kadar gelecek mü'minleri) de salât ü selâma dahil etmemiz gerekmektedir. Allah Rasûlü'ne vefatından sonra da salât ü selâm getirmenin sağlığındaki gibi geçerli bir vazife olması, ölmüş mü'minler için dua etmenin geçerliliğini ve bu duanın onlara faydası olacağını da gösterir.

31. Âyette incitme anlamında kullanılan kelime *ezâ*dır ve *ezâ*, genellikle yakışıksız sözlerle incitme demektir. Dolayısıyla Allah, Rasûlü ve İslâmî değerler hakkında konuşurken dikkatli olmak, dikkatli bir dil kullanmak gerekir.

32. Mü'min bir erkek veya kadının arkasından onun hoşlanmayacağı sözleri söylemek gıybet olup, haramdır. Yapmadığı ve sorumlu olmadığı kötülükleri ona nisbet etmek

ise iftiradır. Âyet, hem gıybeti hem iftirayı açıkça takbih ettiği gibi, mü'minler hakkında incitici söz ve davranışlardan da kesinlikle sakındırmaktadır.

Kur'ân, zina eden bekârlar hakkında onlara yüz celde vurma cezasını getirmeden önce (Nur Sûresi/24: 2), onları sözle azarlama ve dövme hükmünü koymuştu (Nisâ Sûresi/4: 16). Bu hüküm, yüz celde vurma hükmüyle neshedildi (ortadan kaldırıldı). Dolayısıyla, mü'minlere herhangi bir şekilde sözle ve davranışla ezada bulunulamaz. Âyetin ifade ettiği böyle bir ezâyı hak etme ise, karşılığında incitme cezası verilebilecek suçlar hakkında geçerlidir ve bu cezayı da yetkili makamlar verir ve uygular.

Kur'ân, mü'minleri incitmeme, onlara ezâ vermeme konusunda, onların ancak hak etmeleri, yani öyle bir cezayı gerektirecek bir suç işlemeleri durumunda onların incitilebileceği istisnasını getirirken, Allah Rasûlü'nü incitme konusunda ise hiçbir istisna getirmemektedir. Bu da, O'nun her bakımdan mutlak masumiyetine işaret eder.

33. Âlimlerin çoğunluğu, Asr-ı Saadet uygulamalarını da nazara alarak âyetten, el ve –hakkında farklı görüşler olmakla birlikte– ayaklar hariç bütün vücut örtülürken, bilhassa başın, boynun ve vücudun göğüs kısmının, sadece bir veya iki gözü açık bırakabilecek ölçüde örtülmesi gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.

34. Mü'min kadınların muhsana, yani iman, iffet ve mahremiyet sebebiyle koruma altında olduklarını ortaya koymaları, dolayısıyla sarkıntılık gibi yollarla herhangi incitici bir harekete maruz kalmamaları, âyetin örtünme ile ifade buyurduğu iki hikmettir. Mü'min kadınlar, her bakımdan hürmete lâyık kadınlar olarak, bu hürmeti ihlâl edecek davranışlardan kaçınmalıdırlar. Örtü, kadının hem mü'min, hem iffetli, hem (cariye değil) hür kadın olduğunu gösterir. Her ne kadar örtünmeyen bütün kadınların güzelliklerini sergilemek ve dikkatleri üzerlerine çekmek istedikleri gibi bir iddia ileri sürülemese de, örtünen, güzelliklerini dışarıda sergilemeyen ve örtünün anlamının şuuruyla hareket eden kadınların toplumda saygı görüp, sarkıntılık gibi eziyetlere maruz kalmadıkları da bir gerçektir.

35. Modern dünyada başka iddialara rağmen, Allah'ın mü'min kadınlara olan örtünme emri, bütünüyle O'nun bağışlayıcılığından ve bilhassa mü'minler için hususî rahmetinden kaynaklanmaktadır ve mü'min kadınlar için bütünüyle rahmettir.

36. Bu, hemen sonraki âyette de ifade buyrulacağı üzere, onların toplumda sebep oldukları bozgunculuklarının başlarına getireceği "tabiî" bir sonuçtur.

63. İnsanlar senden Kıyamet'in vaktini soruyorlar. De ki: "Onunla ilgili kesin bilgi ancak Allah'ın nezdindedir." Nereden bileceksin, belki onun vakti yaklaşmıştır bile!

64. Allah, kâfirleri rahmetinden ebediyen uzaklaştırmış ve onlar için Alevli Ateş hazırlamıştır.

65. Orada ebediyen kalacaklar; ve ne kendilerini sahiplenip koruyacak bir velî, ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.

66. Yüzlerinin Ateş'te o yana bu yana çevrilip duracağı o gün, "Ah, keşke," diye inleyeceklerdir, "keşke Allah'a itaat etmiş olsaydık, keşke Rasûl'e itaat etmiş olsaydık!"

67. Ve itiraf edeceklerdir: "Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, (inkârcı) önderlerimize ve büyük (bildik)lerimize uyduk, itaati onlara yaptık, onlar da bizi sapkın yollara sürüklediler.

68. "Rabbimiz! Onlara azabı iki kat ver ve onlara öyle bir lânet et (ki, rahmetin nedir hiç bilmesinler)!"

69. Ey iman edenler! (Rasûlüllah'a karşı söz ve davranışlarınızda gereken dikkat ve titizliği gösterin. Gösterin de,) Musa'ya eza–cefa edenler gibi olmayın ve unutmayın ki Allah, (halkının) kendisiyle ilgili söylediği bütün yakışıksız sözlerle onun hiçbir alâkasının olmadığını ortaya koymuştur. O, Allah nezdinde büyük itibar sahibiydi.[37]

70. Ey iman edenler! Allah'a gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakının ve her zaman doğru, yerinde söz söyleyin.

71. Ki Allah, sizi meşrû, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik davranışlara yöneltsin, işlerinizi düzgün kılsın ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, hiç şüphesiz çok büyük bir feyiz, bereket ve başarıya nail olur.

72. Biz Emanet'i göklere, yere ve dağlara teklif ettik, ama onlar onu yüklenmekten kaçındılar, onun sorumluluğu altında ezilmekten korktular; ne var ki insan onu yüklendi. İnsan, gerçekten çok zalimdir, (ölçme ve değerlendirmelerinde hataya, ayrıca haksızlığa çok meyyal, sorumluluğunun hakkını yerine getirmede pek zayıftır); çok cahildir (gerçek bilgiden mahrum ve hareketlerinde nefsine mağlûptur).[38]

73. Neticede (herkesin iradî tercihine bağlı olarak) Allah, münafık erkekler ve münafık kadınlarla müşrik erkekler ve müşrik kadınları cezalandıracak, mü'min erkek ve mü'min kadınların tevbelerini ise kabul buyurup, onlara hususî rahmetiyle muamele edecektir. Allah, gerçekten çok bağışlayıcıdır, (bilhassa tevbe ile Kendisi'ne yönelen mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

37. Bu ikaz, Peygamber Efendimiz'in Hz. Zeynep'le evlenmesi münasebetiyle gelmiştir. Münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunan bazıları, bu konuda Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm aleyhinde yakışıksız sözlerde bulunmuşlardı. Hz. Musa (a.s.) hakkında da pek çok yakışıksız ve incitici sözler söylenmişti. Nasıl Hz. Musa bu sözlerden berî idi, onlarla hiçbir alâkası yoktu; Allah Rasûlü de (s.a.s.), kendisi hakkında söylenen uygunsuz sözlerden berî ve her bakımdan pak idi. Yukarıda 57'nci ve 58'inci âyetlerde ve onlar münasebetiyle düşülen 31'inci ve 32'nci notlarda ifade edildiği gibi, O'nun hakkında söylenecek her türlü uygunsuz söz, Allah'ın rahmetinden tardedilmeye sebeptir; çünkü O, her bakımdan masumdur ve lekesizdir.

38. Emanet'in manâsı için bkn. Ek 15.

34. SEBE' SÛRESİ

Mekke'de İslâm'ın tebliğinin ilk yıllarında inmiş olan bu sûre 54 âyet olup, ismini 15'inci âyette geçen Sebe' kelimesinden almaktadır. Yemen'de kurulan eski bir medeniyet adı olan Sebe', yemyeşil şehirleri, barajları ve ticaretteki başarılarıyla ünlüydü. Neml Sûresi'nde sözü edilen kraliçe, Sebe' ülkesinde hükmediyordu (Bkn: Neml Sûresi/27: 22-24, not 8-17). Bu sûre, daha çok Tevhid, Âhiret ve Nübüvvet gibi iman esasları üzerinde durur. İhtişamı ve arkadan yıkılıp gitmesiyle Sebe' medeniyetini zikrederken ve Hz. Davud ile Hz. Süleyman'a Cenab-ı Allah'ın bazı hususî nimetlerini hatırlatırken, Allah'ın nimetlerinin O'nun emirleri istikametinde bir hayat sürme neticesinde geldiği ve onların ancak şükürle korunup, ziyadeleştirilebileceği hatırlatmasında bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bütün hamd, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Kendisi'ne ait bulunan Allah içindir ve Âhiret'te de hamdin tamamı yine O'na mahsustur. O, Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır, Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dır.

2. Yerde ne olup bitiyor, oraya her an ne girip oradan ne çıkıyor ve gökten ne inip, oraya ne yükseliyorsa, O hepsini bilir. O, Rahîm (bilhassa mü'minlere karşı hususî rahmeti pek bol olan)dır, Ğafûr (günahları pek çok bağışlayan)dır.

3. Küfürde ısrar edenler, "Başımızda öyle Kıyamet falan kopacak değil!" iddiasında bulunuyorlar. De ki: "Evet (kopacak), yemin olsun Rabbime -ki O, gaybı (duyu ötesini) bilendir- Kıyamet mutlaka başınızda patlayacaktır. Göklerde olsun yerde olsun, zerre ağırlığında tek bir şey bile O'ndan gizlenemez; o kadar ki, ister bundan daha küçük isterse daha büyük olsun, her şey Apaçık bir Kitap'ta kayıtlıdır.[1]

4. Evet, (Allah her şeyi bilir, kaydettirir ve muhafaza eder,) çünkü O, iman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları mükâfatlandıracaktır. O kutlu kişiler için, (sürprizlerle dolu) bir bağışlanma ve pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütünüyle hayır bir rızık vardır.

5. (İnsanlar tarafından kabul görmesin ve) neticesiz kalsın diye âyetlerimiz aleyhinde koşturup duranlar ise, onlardır (bu kötü ve murdar işlerinin karşılığı olarak) kendilerini pek acı ve murdar bir azabın beklediği kimseler.

6. Kendilerine gerçeğin ilmi veril-

miş olanlar açıkça görmektedirler ki, sana Rabbinden indirilen Kitap (ve onun Âhiretle ilgili söyledikleri) gerçeğin ta kendisidir ve o, Azîz (mutlak onur ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip) ve Hamîd (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak) hakkıyla hamde ve övgüye lâyık olanın yolunu tarif etmektedir.

7. Böyle iken, küfürde saplanıp kalmış olanlar, birbirlerine alaylı alaylı şöyle diyorlar: "Size, lime lime olduktan sonra, evet bu halde iken yeniden yaratılacağınızı söyleyen bir adamı gösterelim mi?

427

1. Apaçık Kitap için bkn: En'am Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; Neml Sûresi/27: 1, not: 1; İsrâ Sûresi/17, not 10.

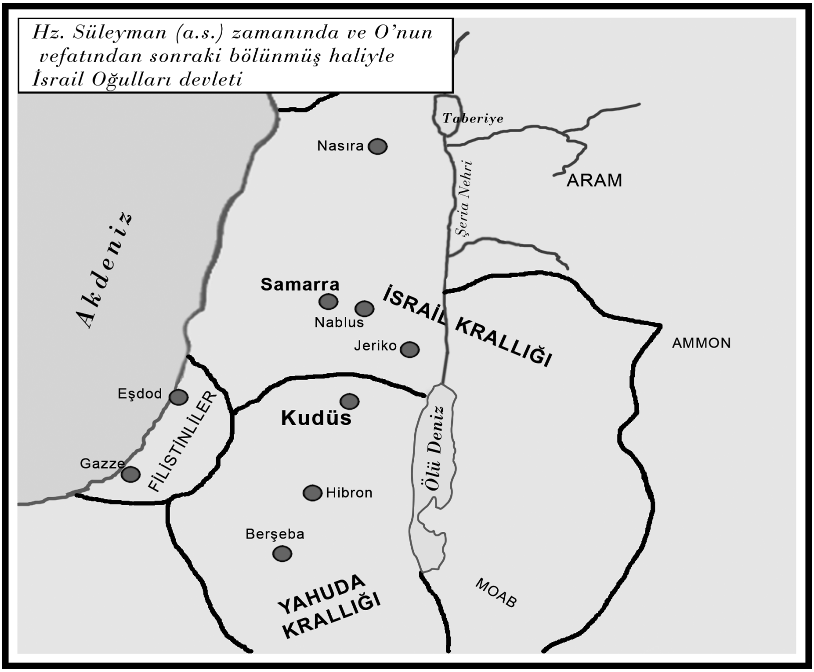

8. "(Bu adam,) bir yalan uydurup onu Allah'a mı isnat ediyor, yoksa kendisinde bir delilik mi var, (anlayamadık)!" Hayır, hiç de öyle değil. Gerçek şu ki, Âhiret'e inanmayanlar, (zihnen ve kalben) azap içindedirler ve doğru yoldan bütün bütün sapmış ve uzaklaşmış durumdadırlar.

9. Hiç görmüyorlar mı ki, önlerinde de gök ve yer var, arkalarında da (–tam bir kuşatılmışlık içindeler). Eğer dilersek, onları yerin dibine geçirir veya üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Hiç kuşkusuz bunda, bütün samimiyetiyle gerçeğin peşinde olan ve Allah'a yönelen her kul için bir ders, bir mesaj vardır.

10. Biz Davud'a tarafımızdan büyük lütf u ihsanda bulunduk. "Ey dağlar! Onunla birlikte Allah'ı tesbih edin, ve ey kuşlar siz de!"[2] Ve demiri onun için yumuşattık (ve kendisine onu şekillendirme imkânı verdik).

11. (Ve şöyle emrettik:) "Vücudun gerekli yerlerini örtecek ve koruyacak büyüklükte zırhlar yap ve onların yeterli ölçü ve sağlamlıkta olmasına dikkat et; ve (siz ey Davud ailesi ve O'nun ashabı)! Daima yerinde, meşrû, sağlam ve ıslaha yönelik işler yapın. Muhakkak ki Ben, yaptığınız her şeyi çok iyi görmekteyim.[3]

12. Rüzgârı da Süleyman'ın hizmetine sunduk; o, sabah (herkesin normalde) bir ayda ulaştığı bir mesafeye kadar gider, aynı şekilde akşam da yine bir aylık mesafeyi kat ederek dönerdi.[4] Süleyman'ın istifadesi için erimiş bakırı da sel gibi akıttık.[5] Rabbisinin izniyle önünde, emri altında birtakım cinler de çalışırdı. İçlerinden kim (O'na itaatsizlik ederek) emrimizden sapacak olsa, onu kendisine alev alev yanan ateşten tattırarak cezalandırırdık.[6]

13. O cinler, O'na kaleler, (cansız varlıklara ait) büyük oyma figürler ve şekiller, havuz büyüklüğünde çanaklar, leğenler ve yere sabitlenmiş kazanlar yaparlardı. "Ey Davud ailesi! Çalışın ve Bana şükredin!" Kullarım içinde gerçekten şükredenler ne kadar azdır!

14. Nihayet Süleyman'ın eceli gelip de hakkındaki ölüm hükmümüzü icra ettiğimizde, (kendilerine verilen ağır işlerde çalışmakta o-lan) cinlerin hiç biri O'nun öldüğünün farkına varmadı. Ne zaman ki, (tahtında otururken dayandığı) asâsını bir yer hayvancığının (ağaç kurdu) içeriden yemesi neticesinde Süleyman yere yıkıldı, ancak o zaman O'nun öldüğünün farkına vardılar. Bu da gösterdi ve cinler de anladılar ki, eğer onlar gaybı (duyularının ötesinde olup bitenleri) bilmiş olsalardı, kendilerini zelil ve perişan eden bu ağır işleri yapmaya devam etmezler, (Süleyman'ın ölmekte olduğunu bilir ve o işleri bırakırlardı).[7]

2. Açıklama için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 79, not 10.

3. Son ifade, Allah'ın nimetleri karşısında hem bir şükür emri ihtiva etmektedir, hem de Allah'ın verdiği nimetlerin ve kabiliyetlerin O'nun koyduğu ölçüler ve tayin buyurduğu maksatlar dahilinde kullanılması için bir ikazdır.

4. Ayrıca bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 81, not 11. Rüzgâr, değişen şartlardan etkilenmeden, her gün sabah da akşam da aynı hızla eser ve Hz. Süleyman'ı taşırdı.

5. Hz. Davud'a demiri şekillendirip, ondan eşya ve aletler yapabilme imkânı tanınması, Hz. Süleyman'ın da Cenab-ı Allah'ın verdiği bilgi ve imkânla bakırı sel gibi akıtıp, onu istediği şekilde kullanabilmesi, demiri de bakırı da kullanmanın Cenab-ı Allah'ın insanlara iki rasûlü aracılığıyla iki büyük nimeti olduğunu göstermekte, ayrıca bu iki rasûlün faziletlerine de işaret etmektedir. Demirin yumuşatılması, bakırın eritilmesi ve madencilik, bütün ağır sanayiin kaynağıdır.

Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a bahşedilen bu iki büyük nimetin diliyle Cenab-ı Allah insanlığa şöyle seslenmektedir:

> Benim dinî hükümlerime itaat eden iki kuluma öyle kabiliyet ve hünerler verdim ki, biri demiri yumuşatıp onu idaresini güçlendirmek için kullanabilirken, diğeri bakırı eritip pek çok eşya yapımında ondan istifade ediyordu. Bütün bunlar mümkündür ve içtimaî hayatınız için büyük öneme sahiptir. Eğer siz de Benim kâinattaki kanunlarımı keşfetseniz ve onlara uygun hareket etseniz, siz de demiri ve bakırı pek çok işlerinizde kullanabilirsiniz. Neticede bunu yapacaksınız da. (*Sözler*, "20. Söz", 335-336)

Demiri yumuşatmak ve bakırı eritmekle insanlık sanayi yolunda büyük merhale kat etmiştir. Bu âyetler, bir bakıma geçmişte bu konuda gerekeni yapmakta ihmal gösterenleri tevbih ederken, günümüzde aynı konuda tembellik gösterenlere de ikazda bulunmaktadır denebilir.

6. Cinler ateşten yaratılmış oldukları için, itaatsizlik durumunda ateşle cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır.

7. Öyle anlaşılıyor ki, bir ağaç kurdu içeriden Hz. Süleyman'ın asâsını kemiriyordu. Asâ kırılıncaya kadar onun bu şekilde bir termit tarafından kemirilmesi uzun zaman alsa gerektir. Eğer cinler gaybı, yani duyularının dışında kalan varlık sahasını bilmiş olsalardı, ağaç kurdunun asâyı kemirdiğini, Hz. Süleyman'ın öldüğünü veya ölmek üzere olduğunu anlarlardı. Bu iş bizzat gerçekleşmiş bile olsa, âyet mecazen, Hz. Süleyman'ın idaresinin birtakım gizli örgütlerce uzun süre içeriden çökertilmeye çalışıldığına ve cinlerin bunun bile farkına varmadıklarına atıfta bulunuyor (da) olabilir.

15. Sebe'[8] halkı için yaşadıkları diyarda çok önemli bir ders, bir mesaj vardı. Oturdukları meskenlerin (iki yanından) sağında ve solunda bahçeler uzanıyordu. "Rabbinizin size bahşettiği nimetlerden faydalanın ve (karşılığında) O'na şükredin! İşte, sizin için ne hoş bir memleket ve ne kadar da bağışlayıcı bir Rab!"

16. Fakat onlar bu davetten hoşlanmadılar ve yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine (yıkılan) barajlardan boşanmış bir sel gönderdik ve onların sağdan–soldan uzanıp giden o güzelim bahçelerini içinde sadece acı–buruk yemişli bitkiler, ılgınlık ve meyvesi az, dikeni çok ağaçlar biten bahçelere çevirdik.

17. Nankörlükleri ve onun sebep olduğu Allah'a itaatsizliklerinden dolayı onları işte böyle cezalandırdık. Hiç nankör asilerden başkasını cezalandırdığımız olmuş mudur?

18. Onların memleketleriyle bereketlerle donattığımız (Filistin ve Şam) diyarı arasında âdeta sırt sırta vermiş ve biri diğerinden görülebilen beldeler var etmiş ve bunlar arasında düzenli ve sistemli ulaşım imkânları sağlamıştık. "Gece–gündüz tam bir rahat ve emniyet içinde yolculuklarınızı yapın!"

19. Ne var ki, (bu rahatlık ve güvenlik onları şımarttı ve Allah'a,) "Rabbimiz, seyahatlerimizde konaklama yerlerimiz arasındaki mesafeyi artır!" (dediler ve bu manâda işler yaptılar).[9] Ve (işledikleri günahlarla) kendilerine zulmettiler. Neticede Biz onları (geçmişin ibret sahneleri olarak) nesilden nesile anlatılacak bir hikâye haline getirdik ve bölük bölük her tarafa dağıttık.[10] Elbette bunda (Allah'a itaat ve günahlardan kaçınma konusunda ve bu yolda başlarına gelenlere karşı) çok sabırlı, (Allah'ın nimetlerine) çok şükreden kimseler için mesajlar, ibretler vardır.

20. İblis, (Sebe'lilerin) yaptıklarıyla insanlar hakkındaki zan ve temennisinde haklı çıktı. İçlerinde bulunan mü'min bir grup hariç, hepsi ona tâbi oldular.[11]

21. Aslında şeytanın onlar üzerinde bir sultası, onları bir şey yapmaya zorlayacak bir gücü yoktur.[12] Ancak Biz, kim gerçekten Âhiret'e iman ediyor, kim o konuda şüpheler içinde boğuluyor birbirinden ayıralım diye (insanı şeytanla imtihan eder ve şeytana insana musallat olma izni veririz). Rabbin her şeyi gözetlemekte ve (her söylenen sözü, her yapılan işi) kayda aldırmaktadır.

22. De ki: "Allah'tan başka ilâh zannettiklerinize istediğiniz kadar yalvarın!" Onların gökte de yerde de zerre ağırlığınca bir şey üzerinde bile hakimiyetleri yoktur (ki, size faydaları olsun veya sizden bir zararı def edebilsinler). Ayrıca, göklerin

ve yerin hakimiyet ve idaresinde onların (Allah'a) hiçbir ortaklıkları olmadığı gibi, Allah onlardan bir destekçi edinmiş ve edinecek de değildir.

23. Sonra, O'nun katında O'nun izin verdiği kişi hakkında ve yine O'nun izin verdiği kişi tarafından yapılmadıkça şefaat da hiçbir fayda vermez. (Şefaati umulan meleklerin) kalbi, (Allah'ın emrini almaktan gelen) şok edici ürpertiden sıyrılınca, diğer melekler onlara, "Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorar. Onlar da, "Her zamanki gibi gerçeği." diye cevap verirler. O, Aliyy (mutlak yüce ve aşkın)dır, Kebîr (mutlak büyük)tür.[13]

24. Onlara, "Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor?" diye sor. Sen "Allah!" de (ve ekle): "O halde, ya (O'nun mutlak birliğine inanan ve yalnızca O'na ibadet eden) biz, ya da (O'na ortaklar koşan) siz, evet hangimiz doğru yönde yol alıyoruz veya apaçık bir sapıklığın içine saplanıp kalmışız?"

25. De ki: "(Eğer bizi sadece Bir Allah'a iman ve ibadet ediyoruz diye suç işlemekle itham ediyorsanız,) bizim işlediğimiz herhangi bir suçtan dolayı siz sorguya çekilecek değilsiniz; biz de sizin yaptıklarınızdan dolayı sorguya çekilmeyeceğiz."

26. De ki: "(Kıyamet Günü) Rabbimiz sizi de bizi de bir araya toplayacak ve sonra aramızda hükmünü vererek bizi birbirimizden ayıracaktır. O, Fettâh (insanlar arasında tam bir hakkaniyetle hükmeden ve doğru yolda gidenle yanlış yolda gideni birbirinden ayıran)dır, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir."[14]

27. De ki: "Ortakları diye O'nun yanına kattığınız şu varlıkları bana gösterin de, (bakayım içlerinde kendisine ibadet edilmeyi gerçekten hak eden biri var mı?) Hayır hayır, böyle bir şeyin olması asla mümkün değildir! O Allah'tır, Azîz (izzet ve ululuk sahibidir, asla ortak kabul etmez ve buna ihtiyacı yoktur); Hakîm'dir (hikmeti ortak kabul etmeyi reddeder).

28. (Ey Rasûlüm!) Biz seni bütün insanlara, onları yanlış yollardan alıkoyman için (iman edip salih işler yapanları af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici ve (her türlü dalâlet yollarına karşı ve bu dalâlet yollarında gidenleri ise) uyarıcı olarak gönderdik. Ama insanların çoğu bunu bilmemekte (ve risaletinin onlar için ne büyük bir nimet olduğunu idrak edememektedir).

29. Ve (mü'minlere), "İddianızda doğru ve samimi iseniz, mutlaka gelecek deyip durduğunuz şu Kıyamet ne zaman?" demektedirler.

30. De: "Sizin için tayin edilmiş öyle bir gün var ki, ne o günden bir an

öte geçebilir (bir an daha fazla dünyada kalabilirsiniz), ne de o günü bir an öne alabilirsiniz."

31. Küfürde ısrar edenler, "Bu Kur'ân'a asla inanmayız, ondan önce indirilen (kitaplara da) inanmayız." diyorlar. Sen o zalimleri bir de Rabbilerinin huzuruna getirildiklerinde görsen: birbirlerine laf yetiştirirler. Dünyada iken ezilip sömürülmelerine ses çıkarmayan ve zillet içinde diğerlerine itaat edenler, üzerlerinde haksız yere hakimiyet kurup onları ezenlere, "Eğer siz olmasaydınız, biz hiç kuşkusuz iman ederdik." derler.

429-430

8. Sebe' için bkn: Neml Sûresi/27, not 10 ve altta not 10.

9. Bu, çölde kudret helvası ve bıldırcın etiyle beslenen İsrail Oğulları'nın (Bakara Sûresi/2: 57), Hz. Musa'ya "*Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiklerinden, bakliyatından, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın!*" demeleri gibiydi. (Açıklama için bkn: Bakara Sûresi/2, 61, not 72–73.) Ayrıca, konaklama yerlerinde herhalde zabıta bulunuyordu ki, zenginliğin şımarıklığı ve yoldan çıkarmışlığı içinde görünmeden, yakalanmadan günah işlemek ve belki yollarda rahat eşkiyalık yapabilmek, tecavüzlerde bulunmak için de böyle diyorlardı. Bundan başka, Allah'ın verdiği nimetlere şükredeceklerine, nankörlük içinde daha fazlasını istiyor, şımarıkça bir hayat sürüyorlardı.

Yapılacak bir araştırma, Sebe' devlet, şevket, tarih ve medeniyetiyle, Osmanlı devlet, şevket, tarih ve medeniyeti arasında önemli benzerlikler ortaya çıkarabilir.

10. Sebe' medeniyeti Güney Arabistan'da yaklaşık M.Ö. 1100–115 arasında 1000 yıla yakın bir süre devam etti. Başşehirleri Maarib idi. Doğu Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu ile Arabistan, Suriye, Mısır, Yunanistan ve Roma arasındaki ticaret, kontrolleri altında bulunuyordu. Buna ek olarak, fevkalâde bir sulama sistemi kurmuşlar ve ülkeyi barajlarla donatmışlardı. Toprakları son derece verimli ve yemyeşildi. Kendi ülkeleriyle Suriye arasında kalan bölgeler, birbirine yakın ve birbirinden görülen şehirler, kasabalar, köylerle doluydu. Ve bu arada rahat ve emniyet içinde seyahat ediyorlardı. Hz. Süleyman (a.s.) ile Sebe' kraliçesi arasında geçen hadiselere bakarak (Neml Sûresi/27: 22–44), daha önceden güneşe tapıyor idiyseler de, İlâhî Din'in bir ara Sebe'de hakim olduğu sonucuna varabiliriz. Ne var ki, bilâhare yoldan çıktılar ve zenginlikleri, rahat hayatları, onları tevbesiz günahlara sürükledi. Kendilerine yapılan ısrarlı ikazlara aldırmadılar. Ve neticede çetin bir cezayı hak ettiler. Sulama sistemleri çöktü, barajlar yıkıldı ve ülke sular altında kaldı. Dolayısıyla o güzelim bahçeler ve verimli topraklar, ancak dikenler, ılgınlar bitiren kumluklara, çorak yerlere döndü. Halk, küçük gruplar halinde Arabistan'ın her tarafına dağıldı ve Sebe' medeniyeti dillerde dolaşan bir masal haline geldi.

11. İblis'in insanlarla ilgili zan ve temennisi için bkn: Hıcr Sûresi/15: 39–40: *(İblis, "Rabbim," diye ekledi: "Madem beni azdırıp saptırdın, ben de andolsun, yeryüzünde (dünya hayatını ve günahları) onlara çok güzel gösterecek ve andolsun, onların hepsini azdırıp saptıracağım. Şu kadar ki, ancak içlerinde ihlâsa erdirilmiş olan kulların müstesna.")*; Nisâ Sûresi/4: 119: *("Andolsun, saptıracağım onları ve dipsiz emeller, boş ümitler, yalan sevdalar ve bâtıl ideallerle oyalayacağım ...")*; A'râf Sûresi/7: 16–17: *("Öyleyse, madem Sen beni azdırıp saptırdın, ben de andolsun, o insanları saptırmak için Sen'in dosdoğru yolunun üzerine oturacağım. Oturup, kâh önlerinden, kâh arkalarından, kâh sağlarından, kâh sollarından kendilerine yaklaşacağım. Onların çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın!")*

12. Benzer ifadeler ve açıklama için bkn: İbrahim Sûresi/14: 22; Hıcr Sûresi/15: 40–42, not 10.

13. Bu âyet hakkında farklı yorumlar yapılmış ve âyetin daha çok Âhiret'le ilgili olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Fakat hem bundan önceki hem bundan sonraki âyetlerin, hem de Mekkeli müşrikler Âhiret'e inanmadıkları için Âhiret'te şefaat beklentisi içinde olamayacakları gerçeğiyle, aşağıda gelecek 40'ıncı âyetin de ortaya koyduğu üzere bu âyet, müşriklerin meleklere tapınmalarıyla ilgili olarak dünyalık işleri açısından şefaat düşüncelerini reddetmektedir. Onlar, bazen kendilerine taptıkları putlar ve melekler gibi varlıklara Allah ile aralarında dünyevî işleri açısından aracı ve şefaatçi olsun diye taptıklarını ileri sürüyorlardı. Âyet, bunu reddetmektedir. Reddederken, meleklerin nasıl Allah'ın kulları olduklarını, ancak O'ndan emir aldıklarını ve emir alırken de nasıl bir ürperti ve saygı içinde bulunduklarını anlatmaktadır. (Melekler ve vazifelere için bkn: Bakara Sûresi/2: not 30; ayrıca Enbiyâ Sûresi/21: 27; Mü'min Sûresi/40: 7–9).

14. 24, 25 ve 26'ncı âyetler, bize gerçeği anlatırken takip edilmesi gereken münazara usûl ve üslûbunu öğretmektedir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm elbette doğru yol üzerindeydi ve O, bundan bütünüyle emindi. Fakat buna rağmen O'na, "*Ya biz, ya da siz, evet hangimiz doğru yönde yol alıyoruz veya apaçık bir sapıklığın içine saplanıp kalmışız*?" diye nazik bir dille müşriklere sorması emrediliyor, sonra da, "*Eğer biz (sizin gözünüzde) bir suç işliyorsak, suçumuz bize*!" demesi istenirken, karşısındakilere herhangi bir suç isnadında bulunmadan konuşması buyruluyordu. Sonra da, meseleyi Allah'ın hükmüne havale etmeleri gerektiğini söylemesi emrediliyordu.

32. Diğerleri üzerinde haksız yere hakimiyet kurup onları ezenler, zillet içinde onlara itaat eden ezilmişlere, "Hidayet size geldikten sonra biz mi sizi ondan geri çevirdik? Hayır, asıl siz kendiniz günahkâr suçlulardınız." diye cevap verirler.

33. Bu defa, ezilmişler ezenlere, "Hiç de öyle değil. İşiniz gücünüz, (gerçeğin yayılmasını ve bizim onu kabul etmemizi engellemek için) gece gündüz dolap çevirmekti: Allah gerçeğini örtmemiz ve O'na ortaklar, denkler tanımamız için bize baskı üstüne baskı yapıyordunuz." derler. Derken azapla karşı karşıya gelince (şok içinde) pişmanlıklarını bile dile getiremezler. Küfür içinde ölmüş olanların boyunlarına bukağılar geçirir (ve onları sürekli Ateş'te tutarız). Yoksa, (dünyada) yapıp durduklarından başka bir şeyle mi cezalandırılacaklardı?

34. Ne zaman Biz bir memlekete bir uyarıcı göndermişsek, oranın hiçbir ölçü ve kural tanımadan ve hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan dünyevî zevkler peşinde koşan önde gelenleri, mutlaka uyarıcılara, "Bakın, sizle gönderilen o Mesaj'ı biz kesinlikle ret ve inkâr ediyoruz!" diye karşı çıkmışlardır.

35. Üstelik, "Bizim malımız da evlâdımız da sizinkinden daha fazla (sizden daha güçlüyüz). Biz, öyle azap falan da görecek değiliz!" demişlerdir.

36. De ki: "Rabbim rızkı kime dilerse ona bol verir, kimi dilerse ona da kısar ve ölçülü verir. Ne var ki, insanların çoğu bu gerçeği bilmezler."

37. Kaldı ki, sizi Bize yaklaştıracak olan ne mallarınızdır ne de evlâdınızdır; ancak iman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlardır (ki, nezdimizde yakınlık bulurlar). O kutlu insanlar için yaptıkları bu güzel işlerden dolayı kat kat mükâfat vardır ve onlar, Cennet'in yüksek köşklerinde güven ve huzur içinde olacaklardır.

38. Âyetlerimiz aleyhinde, onlar insanlar tarafından kabul görmesin ve neticesiz kalsın diye koşturup duranlar ise, öyleleri derdest edilip getirilecek ve azabın orta yerine bırakılacaklardır.

39. De ki: "Rabbim rızkı kimi dilerse ona bol verir, kimi de dilerse ona kısar ve ölçülü verir. Siz hayır yolunda ne harcarsanız, Allah onun yerini doldurur. O, her zaman en hayırlı rızk veren ve rızk vermede nihaî mertebede hayır sahibi olandır."

40. O, (âyetlerimize karşı mücadele verenleri ve melekler dahil ilâhlaştırdıkları) her şeyi, herkesi günü gelince bir araya toplayacak, sonra da meleklere, "Şunlar, (bilginiz ve rızanız dahilinde mi) size tapıyorlardı?" diye soracaktır.

41. Melekler, "Tesbih ederiz Seni,

Sen Kendisi'ne ibadet edilmede ortakları olmaktan mutlak münezzehsin. Bizim sahibimiz, koruyucumuz, ma'budumuz ancak Sen'sin; bizim onlarla bu manâda hiçbir münasebetimiz olamaz ve olmamıştır." diyeceklerdir. Hayır, onlar (meleklere de değil,) aslında cinlere tapıyorlardı; çoğu, gerçekten onların mü'miniydi.[13]

42. Bugün (artık her şey ortada); birbiriniz üzerinde, karşılıklı olarak birbirinize yardım edebilecek veya zarar verebilecek ne gücünüz var ne de yetkiniz." (Allah'a ortaklar tanımakla en büyük zulmü işlemiş bulunan) o zalimlere, "Tadın (dünyada iken) sürekli yalanladığınız Ateş azabını!" deriz.

43. Kendilerine âyetlerimiz apaçık deliller halinde okunup tebliğ edildiğinde (müşrikler), (Allah Rasûlü'nü işaret edip,) "Bu var ya," diyorlar, "bu, sizi atalarınızın ibadet ettiği ilâhlarınızdan alıkoymak isteyen bir adamdan başkası değil!" Bununla da kalmıyor, "O okuduğu da ancak bir yalan, (Allah'a karşı) bir iftira!" diyorlar. O küfürde saplanıp kalmış olanlar, gerçek (bütün açıklığıyla) kendilerine gelince "Bu," diyorlar, "başka değil, apaçık bir sihir."

44. Biz onlara daha önce, okuyup mütalâa ettikleri bir kitap vermedik (ki, Kitabın ne olduğunu bilip de Kur'ân hakkında "Bu bir yalan, bir sihir!" diyebilsinler). Onlara senden önce bir uyarıcı da göndermedik (ki, seni bir yalancı, bir sihirbaz olmakla suçlayabilsinler).

45. Kendilerinden önceki inkârcı topluluklar da gerçeği yalanlamışlardı. Bunlar, onlara verdiğimiz güç ve kuvvetin onda birine bile ulaşmış değiller. Onlar, kendilerine gönderilen rasûllerimizi yalanladıklarında (kendilerini öyle cezalandırdık ki,) görsünler Benim reddedişim, tanımayışım nasıl olurmuş!

46. De ki: "Size tek bir şey tavsiye ediyorum: Kendinizi toparlayın, ister ikişer kişi halinde, isterse tek tek Allah için şöyle bir kenara çekilin (ve bütün önyargılarınızı bir tarafa bırakıp,) samimi ve ciddi olarak düşünün. Sizin arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O, çok çetin bir azaptan önce sizi uyarmak için gelmiş bir peygamberden başkası değildir."

47. De ki: "Bu yaptığımın karşılığında sizden bir ücret de talep etmiyorum. (Talep edeceğimi düşündüğünüz ne varsa,) hepsi sizindir. Benim ücretimi verecek olan ancak Allah'tır. Ve O, her şeye tam olarak şahittir."

48. De ki: "Benim Rabbim gerçeği gönderir, yerli yerine koyar (ve onu bâtılın başında patlatır). O, bütün gizlilikleri, insan duyularının ve zaman, mekân, madde sınırlarının ötesinde kalan her şeyi hakkıyla bilendir."

49. De ki: "Hak geldi ve bütün açıklığıyla kendisini ortaya koydu. Artık, (takipçileri canlı tutmaya çalışsa da) bâtılın yapacağı yeni bir şey olmadığı gibi, geçmişi geri getirebilecek de değildir."

50. De ki: "Eğer ben yanlış bir yola sapmışsam, ancak nefsimin itmesiyle ve kendi aleyhime olarak sapmışımdır. Ama hidayeti tabiatım haline getirmişsem, bu ise, Rabbimin bana vahyetmekte olduğu gerçekler sayesindedir. O, her şeyi hakkıyla işitendir, kullarına pek yakındır."

51. Onları ölüm korkusuyla çırpınırken bir görsen; ama artık kurtuluş ve geri dönüş yoktur; çok yakın bir mevkiden yakalanmışlardır.[14]

52. İş işten geçtikten sonra, "Ona (Kur'ân'a) inandık!" derler. Ama, bu kadar uzak bir mevkiden imana ve kurtuluşa ulaşmayı artık nasıl ümit edebilirler ki?![15]

53. Gerçek şu ki, onu önceden, (inanmaları gereken zamanda) inkâr etmişlerdi; ve çok uzak bir mevkiden, tamamen gayb olan (Âhiret'e) atıp tutuyorlardı.[16]

54. Artık, tıpkı daha önce ölen ve kendileriyle aynı inancı paylaşan herkese yapıldığı gibi, onlarla (dünyada iken) arzu ve iştah duyup peşlerinden koştukları şeyler arasına bir set çekilmiştir. Ümitsiz bir şüphenin içinde bocalayıp duruyorlardı onlar.

431-432-433

13. Putperestlerin çoğu, kendilerinden yardım umulan iyi ruhlar olarak gördükleri meleklere ve kendilerinden korunmak için kötü ruhlar olarak gördükleri cinlere taparlardı. Fakat zamanla cinlerin etkisine giriyor ve meleklere tapıyoruz derken de aslında, cinlerin tesirinde hareket ettiklerinden cinlere tapıyorlardı. Pek çoğu cinlere ilâhlık da atfediyorlardı, çünkü onları kendiliklerinden zarar verebilen, dolayısıyla kendilerinden korunulması gereken güçte varlıklar olarak telâkki ediyorlardı.

14. Âyetin son bölümü, önceki âyette ifade buyrulan, Cenab-ı Allah'ın kullarına hem de sonsuzca ve kendilerinden daha yakın olmasıyla münasebettardır. Bir canlının ölüm ânında Allah tarafından bizzat kendi içinden yakalandığını ifade buyurmaktadır.

15. Ölüm ânında insanın dünya ile münasebeti neredeyse kesilmiş olup, o artık dünyaya çok uzak, Âhiret'e ise çok yakındır. Gayrı geriye dönüş de yoktur ve iş işten geçmiş bulunmaktadır. Âyet, bu gerçekten başka, bir kâfirin imandan uzaklığını da ima etmektedir.

16. Bu ifade de, insanın ölüm ve Âhiret'e intikali esnasında artık dünyadan çok uzak olduğuna ve inkârcıların dünyada iken de Âhiret'ten çok uzak bulunduklarına işaret etmektedir. Aradaki bu mesafe küfür ile Âhiret arasındaki mesafedir ve bizzat küfürden kaynaklanmaktadır.

35. FÂTIR SÛRESİ

İslâmî tebliğin Mekke döneminin ortalarında inmiş olan ve 45 âyetten oluşan bu sûre, ismini ilk âyetinde geçen ve Cenab-ı Allah'ın bir ismi olan *Fâtır* (Yokken ortaya çıkarıp, bir sistem veren) kelimesinden alır. Bir ismi de Melâike Sûresi'dir. Cenab-ı Allah'ın mutlak birliği, Âhiret ve Peygamber Efendimiz'in risaleti üzerinde durur. İmanın bu üç önemli esasıyla ilgili deliller serdeder ve ayrıca Cenab-ı Hak'kın nimetlerine dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bütün hamd, (içlerindeki ve aralarındaki bütün varlıklarla beraber) gökleri ve yeri yoktan ortaya çıkarıp, onlara değişmez bir sistem veren ve iki, üç, dört (ve daha fazla) kanatlara sahip bulunan melekleri (emirlerini yerlerine ileten) elçiler yapan Allah içindir.[1] O, yaratmada dilediği ölçüde artırmaya gider ve yaratıklarına dilediği kadar fazla özellikler de verir.[2] Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

2. Eğer Allah insanlar için bir rahmet kapısı açmışsa, o rahmetin insanlara ulaşmasını engelleyecek hiçbir güç yoktur. Aynı şekilde, eğer rahmetinin kapısını kaparsa, bu defa artık o rahmeti gönderecek hiçbir güç de yoktur. O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

3. Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın ve onların üzerinde düşünün. Allah'tan başka, sizi gökten ve yerden rızıklandıran, rızıklandırabilecek bir başka yaratıcı var mıdır? O'ndan başka bir ilâh yoktur. Gerçek bu iken, nasıl oluyor da yanlış yollara çekiliyor ve bâtıl iddialar peşinde koşuyorsunuz?

4. (Ey Rasûlüm,) eğer (Mesaj'ın itibariyle) seni yalanlıyorlarsa (üzülme, bu ilk değil), senden önceki rasûller de yalanlanmıştı. Bütün işler neticede varır Allah'a dayanır ve O, neye hükmederse o olur.

5. Ey insanlar! Allah'ın (Kıyamet ve Âhiret'le ilgili) va'di elbette haktır. Bu bakımdan, dünya hayatı sizi sakın ola ki aldatmasın! Yine sakın ola ki, (o çok hilekâr şeytan dahil), aldatanlar da sizi Allah hakkında (yanlış bilgi, yanlış inanç ve yanlış yaklaşımlarla) aldatmasın.

6. Şüphe yok ki şeytan, sizin için (sinsi ve hileleri çok) bir düşmandır, öyleyse siz de onu düşman edinin. Onun taraftarlarına olan daveti,

neticede Alevli Ateş'in yoldaşları olsunlar diyedir.

7. O küfürde saplanıp kalmışlar için çok çetin bir azap vardır. İman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince, onları bekleyen, (sürpriz karşılıklarla dolu) bir bağışlanma ve büyük bir mükâfattır.

8. Yaptığı kötü işler kendisine süslenip püslenen ve onları da gerçekten güzel gören bir kişi, hiç (Allah'ın yolunda giden kimse gibi olur mu)? Allah kimi dilerse onu saptırır, kimi dilerse onu da doğru yola iletir.[3] Bu bakımdan, o inkârcılar için inanmıyorlar diye bu kadar kederlenip kendini perişan etme! Onlar ne yapıyorlarsa, Allah hepsini hakkıyla bilmektedir.

9. Allah O'dur ki, rüzgârları salar, onlar da bulutları harekete geçirir ve Biz o bulutları ölü bir beldeye sevk ederiz de, neticede ölmüş olan yeri (bulutlardan inen yağmurla) diriltiriz. Öldükten sonra dirilme de işte böyledir.

10. Kim izzet istiyorsa, izzet bütünüyle Allah'ındır (ve dolayısıyla onu Allah'tan istemelidir). (İzzet sebebi) pak söz O'na yükselir ve meşrû, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik aksiyon o sözü yükseltir.[4] Buna karşılık, sürekli kötülük düşünüp kötülük tuzakları kuranlar için ise çetin bir azap vardır. Onların kurdukları bütün tuzaklar boşa gitmeye mahkûmdur.

11. Allah, sizi(n ilk babanızı) topraktan yarattı (ve her birinizi yine temel malzeme olarak) topraktan, sonra (erkekten ve kadından gelip birleşen) birkaç damla sıvıdan yaratmakta, sonra da sizi erkek veya dişi kılıp, birbirinize eşler yapmaktadır. Bir dişi, O'nun bilgisi dışında ne hamile kalır, ne de doğurur. Bir canlıya ömür verilip onun uzun bir hayat sürmesi de veya kısa bir ömür takdir edilip kısa bir hayat sürmesi de mutlaka bir Kitap'ta kayıtlıdır. Bütün bunlar, Allah için pek kolaydır.

433-434

1. Meleklerin varlığı ve Allah'ın emirleriyle ilgili elçilikleri için bkn: Bakara Sûresi/2, not: 30, 35-36, 40; 39; Hûd Sûresi/11: 83, not: 20; Hıcr Sûresi/15: 27, not: 6.

Meleklerin kanatlarından kasıt, onların hızı, güç ve kabiliyetleri, yaptıkları işler, gördükleri vazifeler olsa gerektir. Sonra, onlar dört kanatla sınırlı da değillerdir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Mirac esnasında Hz. Cebrail'i (a.s.) 600 kanadıyla gördüğünü ve Cebrail'in kendisine Hz. İsrafil'in 12.000 kanadı olup, bunlardan sadece bir

tanesinin göklerle yer arasındaki boşluğu doldurduğunu söylediğini beyan buyurur. (Kurtubî, *El-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, ilgili âyetin tefsiri.)

2. Yani, yaratma işi sürekli devam etmekte olup, çerçeve, kapsam, çeşitlilik ve sayı olarak da devamlı artmaktadır. Ayrıca Allah (c.c.), sadece bir gayenin yerine gelmesi için yaratmaz, kemâl için de yaratır. Bu sebeple de O, yarattığını en güzel, mükemmel ve yaratılma gayesini en iyi yerine getirecek şekilde ve özelliklerde yaratır.

3. Cenab-ı Allah'ın dileme manâsında bir Meşieti bir de İradesi vardır. Meşieti, bir bakıma O'nun İlminin unvanı gibidir. Yani her şey Allah'ın ezelî İlminde bir nokta gibi olduğu için, O insanların hangi sebeple neyi nasıl yapacaklarını da bilir ve onu (ezelde) o şekilde diler. İşte bu, O'nun Meşietidir. İradesi ise, kullarından yapılması ve yapılmaması gereken işler konusundaki dilemesidir. Bu sebeple, daha önce zaman zaman açıklandığı gibi, âyetteki *Allah kimi dilerse onu saptırır, kimi dilerse onu da doğru yola iletir* cümlesinin bir manâsı, kendi iradesiyle şeytanın, nefsinin, arzularının, menfaatlerinin, kibrinin, zulmünün tesirinde sapmayı dileyen ve ona göre davranan kişiyi Allah sapmaya bırakır; buna karşılık, yine iradesiyle şeytana ve nefsine karşı mücadele verip, Allah'ın çağrısına uyan kişiyi ise doğru yola iletir demektir. Yani Allah (c.c.), kullarının tercihlerini (önceden) bilir ve (sonra da) onların davranışlarını yaratır.

4. Pak söz, her şeyden önce Tevhid Kelimesi, yani *Lâ ilâhe illallah* ilanıdır. Diğer iman esaslarını da bu şekilde ilan etme ve bütün diğer pak sözler, bu kelime üzerine oturur. Bu kelime ve benzer pak sözleri sadece söyleme, onların gerektirdiği aksiyon (amel) olmazsa, söze sözün gerektirdiği davranış eşlik etmezse, sadece ağızdan çıkan ve iddia niteliğindeki sözün Allah katında fazla bir değeri olmaz. Ancak böyle sözle birlikte yerinde aksiyondur ki, Allah katında kabul görür ve yemişini her dem veren birer pak ağaç halini alır (İbrahim Sûresi/14: 25). Dille ifade edilen iman da, bu şekilde onun gerektirdiği aksiyonla, davranışlarla kalbde kökleşip, meyvesini veren gerçek iman olur.

12. (Birbiriyle buluşsun veya buluşmasın,) her iki deniz (büyük su kütlesi) aynı olmaz: berikinin suyu tatlıdır ve içilebilir, boğazdan afiyetle geçiverir; diğerininki ise tuzludur ve acı tat verir. Bununla birlikte her birinden taptaze et yiyebilir ve takınacak (inci, mercan gibi) süs eşyası çıkarabilirsiniz. Allah'ın lütfu u ihsanından nasibinizi aramak için gemilerin suları yarıp gittiğini görürsün. Umulur ki, bütün bu nimetlere şükredersiniz.[5]

13. O, geceyi gündüze katmakta, gündüzü de geceye katmakta (ve onları uzatıp kısaltmaktadır); güneşi ve ayı da (sizin hizmetinizde) emrine boyun eğdirmiş olup, (onlar ve onlar gibi) her bir gezegen, kendileri için takdir edilmiş son âna kadar (sema okyanusunda) akıp gitmektedir. İşte bütün bunları yapan, Rabbiniz olan Allah'tır; her şeyin mutlak mülkiyeti ve mutlak hakimiyeti O'nundur. O'ndan başka ilâh diye edinip kendilerine yalvardıklarınız ise, bir çekirdek zarına bile mâlik ve hakim değildirler.

14. Siz onlara dua edip yalvarsanız da, onlar duanızı işitmezler. Diyelim ki işittiler, ama duanıza karşılık veremezler. Kıyamet Günü'nde de, sizin onları Allah'a ortak tanımış olmanızı reddederler. Başka kimse, size her şeyden hakkıyla haberdar olan (Rabbiniz) gibi gerçeği iletemez ve anlatamaz.

15. Ey insanlar! Allah karşısında siz hepiniz yoksulsunuz ve O'na muhtaçsınız. Allah ise mutlak, sonsuz ve hiç eksilmez servet sahibidir, hiçbir şeye ve hiç kimseye muhtaç değildir; (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak) hakkıyla hamde ve övgüye lâyıktır.[6]

16. Eğer O dilerse, (yaratmaktaki maksadının yerine gelmesi için) sizi ortadan kaldırır ve yerinize (yoksulluğunun şuuruna varıp Allah'a yönelecek, varlık ve zenginliğinin ancak O'nunla mümkün bulunduğunu kavrayacak) yeni bir nesil getirir.

17. Bunu yapmak, Allah için hiç de zor değildir.

18. Kimse, bir başkasının suç (ve günah) yükünü çekmez ve onunla yargılanmaz. Eğer kendi (günah) yükünün altında ezilen biri onu taşımak için bir başkasını yardıma çağıracak olsa, bu bir başkası, isterse diğerinin yakını olsun, o yükten en küçük bir ağırlığı bile taşımaz.[7] Sen ancak, O'nu görmedikleri halde Rablerine karşı saygıyla ürperen ve bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan namaz kılanları uyarabilirsin, (uyarıların ancak onlar üzerinde istenen tesiri gösterebilir). Kim (yanlış kabul, yanlış inanç ve günahlardan) arınırsa, ancak kendi iyiliğine olarak arınır. Zaten sonunda herkesin dönüşü de Allah'adır.

5. Kur'ân, daha başka bazı âyetlerinde iki deniz veya büyük su kütlelerine dikkat çeker (ör., Furkan Sûresi/25: 53). Kâinatın temel maddesi de esir denilen su gibi akıcı bir madde olup (bkn: Hûd Sûresi/11, not 2; Fussılet Sûresi/41, not 3), kâinattaki her şey de dört temel elementten oluşur: hidrojen, oksijen, karbon ve nitrojen. Kaynaktaki bu basitliğe rağmen, neredeyse sonsuz çeşitlilikte varlık vardır kâinatta. Ayrıca, insan, temelde topraktan yaratılmaktadır. Her bir insanın biyolojik menşei olan erkek spermi ile kadın sıvısı ve yumurtasının kendilerinden oluştuğu temel maddeler de aynıdır. Yani, erkek de kadın da aynı yiyeceklerle beslenmektedir. Ama her bir insan, diğerlerinden dünya kadar farklı ve her bir insan başlı başına bir âlemdir. Temel birliğe rağmen bu sonsuzca farklılaşma açıkça Cenab-ı Allah'ı, O'nun mutlak iradesini göstermektedir ve şüphesiz büyük hikmetler ihtiva etmektedir.

6. Kuvvet O'nun biz güçlüyüz;
O'nun nâmıyla ünlüyüz,
Zirveler aşar yürürüz,
Zorluklar âsandır bize...

Malımız yok pek ganîyiz,
O'nun ile olduk aziz;
Tefekkürdür mesleğimiz,
Yaş kuru irfandır bize.

(*Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 1: 227)

Fakrın (yoksulluğun ve bunu kabulün, itirafın) seni Allah'ın Rahmân ismine ulaştırır, O'nunla tükenmez bir hazine bulursun. Aczin ise Kadîr ismine ulaştırır, bununla kuvvetin gerçek kaynağını bulursun. Varlığının temelde yokluğunu ve onun kendinden olmadığını kabul ve itirafta yattığını idrakle nefsini arıtırsın; buna karşılık, kendini var ve varlığını da kendinden bilmekle en karanlık yokluk çukuruna düşersin. Hakikî Yaratıcı'yı görmeyerek kendi şahsî varlığına güvenecek olursan, geçici ve ateş böceği mesabesindeki şahsî varlığın sonsuz yokluk karanlığında boğulur gider. Ama gururu ve enaniyeti bırakır ve kendinin sadece Yaratıcı için bir ayna olduğunu kabullenirsen, bu defa sonsuz varlığa erersin. İsimlerinin tecellileri her şeyin var olmasına sebep olan Vâcibü'l-Vücûd'u (varlığı mutlak gerekli ve kendinden Zât'ı) bulan, her şeyi bulmuş demektir. (*Sözler*, "26. Söz", 637-638)

7. Kimse başkasının suçundan sorumlu tutulamayacağı gibi, yine kimse istese de başkasının günahını üzerine alamaz. Bu, hem Din (ve hukuk) açısından böyledir, hem de Âhiret'te herkes kendi başının derdine düşeceği için böyledir. Dolayısıyla, herkesin dünyaya Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveden yemiş olmalarının günahıyla geldiği şeklindeki ilk günah inancı, Din (ve suçun şahsîliğini temel bir prensip olarak kabul eden hukuk) açısından yersizdir, temelsizdir. Bu sebeple, Hz. İsa'nın -haşa- Allah'ın oğlu olarak, bütün insanların bu ilk-aslî günahtan temizlenmesi için çarmıhta can verdiği şeklindeki kefaret inancı da Din (ve hukukun) temel düsturlarına bütünüyle aykırıdır. Kaldı ki, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yasak meyveden yemeğe Allah zorlamamıştır ki, bütün insanlara geçen bu günahın temizlenmesi için beşerî bir oğul olarak ortaya çıksın veya Kendinden böyle bir oğul üretip, Kendisi'ni veya oğlunu işkencelere ve geçici de olsa ölüme mahkûm etsin. Böyle bir inanç ayrıca, bizzat Cenab-ı Allah'ın, İlâhî Din'in öğrettiği İlâh kavramıyla da asla bağdaşmamaktadır.

19. Bir değildir görmeyenle gören,

20. Karanlıklarla aydınlık,

21. Gölgelikle yakıcı sıcak;

22. Ve dirilerle ölüler de bir değildir. Allah, (Mesajını) kimi dilerse ona işittirir; sen, kabirdekilere işittirebilecek değilsin.[8]

23. Sen, ancak bir uyarıcısın (ve insanların hidayetinden sorumlu da değilsin).

24. Biz seni, gerçeğin ta kendisiyle ve (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici, (her türlü dalâlet yollarıyla, bu yolların sonuçlarına karşı ise) uyarıcı olarak gönderdik. Zaten içlerinde bir uyarıcı bulunmamış hiçbir toplum yoktur.

25. Eğer (Mesaj'ın itibariyle) seni yalanlıyorlarsa, gerçek şu ki, onlardan önceki toplumlar da (kendilerine gönderilen rasûlleri) yalanlamıştı. Rasûller, onlara (risaletlerinin ve tebliğ edecekleri hakikatin) apaçık delilleri, (hikmet ve tavsiye yüklü) Sayfalar ve ahkâm ihtiva edip (zihinleri, kalbleri ve insanların yolunu) aydınlatan Kitap'la gelmişlerdi.[9]

26. Sonunda, küfürde diretenleri kıskıvrak yakaladım. Görsünler bakalım Benim reddedişim, tanımayışım nasıl olurmuş!

27. Görmez misin ki, Allah gök tarafından bir su indirir de, onunla renk renk (ve farklı türde, tatları farklı) ürünler çıkarır, meyveler bitiririz. Ve dağlarda da (toprağın rengine ve bitki örtüsüne göre) beyaz, kırmızı ve daha farklı renklerde, bu arada simsiyah yollar vardır.

28. İnsanlar, dağlardaki hayvanlar ve evde beslenen büyük–küçük baş hayvanlar da aynı şekilde farklı renklerdedir. Gerçek şu ki, kulları içinde Allah karşısında ancak âlimler saygıyla ürperir.[10] Allah, mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir, bağışlaması pek bol olandır.

29. Allah'ın Kitabı'nı gerektiği gibi okuyan (ve dolayısıyla O'na tesbih, tahmid, tekbir ve tehlilde bulunan),[11] namazı bütün şartlarına riayet ederek, aksatmadan ve vaktinde kılan ve kendilerine rızk olarak ne lütfetmişsek, onun bir miktarını gizli ve açık (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan ihtiyaç sahiplerine geçimlik olarak) verenler, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.

30. Çünkü Allah onlara mükâfatlarını eksiksiz vereceği gibi, lütf u ihsanından daha fazlasını da bahşedecektir. Allah, bağışlaması pek bol olandır, her güzel iş ve davranışın karşılığını bol bol verendir.

8. 19–22'nci âyetlerdeki karşılaştırmalar, temelde iman ile küfür ve mü'minlerle kâfirler arasındadır. İman görme, basiret, ışık veya aydınlık, ilim, hayat veya canlılık

ve iç huzuru, küfür ise körlük, kat kat karanlık, cehalet, ölü olma ve hem fert hem toplum için yangın demektir.

9. Yani, bazı rasûller Sayfalar'la (*Suhuf*), bazıları, (Hz. Davud'un Zeburu gibi) hikmet ve tavsiye yüklü bir Kitap'la gelirken, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Peygamber Efendimiz'e ise marifet, hikmet ve tavsiyelerin yanısıra şeriat da ihtiva eden Kitap verilmiştir.

10. Âyet, çok önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Ancak hiçbir ön yargı, ideolojik veya daha başka saplantısı olmayan insanlar gerçekten ilim sahibi ve gerçeğin ilmine sahip, yani âlim olabilirler. Bunun göstergesi ise, Allah'a samimi ve derinden iman ve O'na karşı derin saygı beslemek, eserleri karşısında ürpertiyle kendinden geçmektir. Ancak böyle olanlardır ki, yaratılış kitabını doğru okuyabilir, âyetlerde anlatılan yaratılış vakıalarının gerçek anlamını derinden kavrayabilir ve Allah karşısında hep saygı duydukları gibi, içten O'na ibadet arzu ve ihtiyacı da hissederler.

11. *Tesbih*, Allah'ın her türlü noksanlıktan, eksiklikten, yaratılmışlara ait doğma, üreme, ölme, ihtiyaç hissetme gibi özelliklerden ve ortakları bulunmaktan mutlak münezzeh olduğunu kabul ve ikrar etmektir. Kısaca, Allah ne değildir, ne olamaz, bunu bilmek ve ilân etmektir. *Tahmid*, Allah'ın bütün kemal sıfatlarına sahip Allah olduğu için hamde, senâya, ibadete lâyık olduğunu ve O'na hamd, senâ ve ibadet edilmesi gerektiğini kabul ve ikrardır. Bir başka ifadeyle, Allah'ı müsbet (sübutî) sıfatlarıyla tanımak, O'nu bu sıfatlarla anmak, yani O'nun nasıl bir İlâh ve Rab olduğunu bilip, O'nu öyle tanıyıp öyle anmaktır. *Tekbir*, Allah'ın bizim idrakimizin ötesinde ve sonsuz büyüklüğünü, O'nun karşısında başka hiçbir büyüğün olamayacağını, bizim hayal ve tasavvurumuzda O'nun hakkında ne canlanırsa, O'nun bütün bu tasavvur ve tahayyüllerin sonsuzca ötesinde olduğunu kabul ve ilan etmektir. *Tehlil* ise, O'nun mutlak birliğini, O'ndan başka hiçbir ilâh ve ma'bud olamayacağını kabul ve ilandır. Namazdan sonra tesbihatta *Subhânellah, Elhamdü lillâh, Allahü ekber, Lâ ilâhe illallah* derken, işte bunları ilan ederiz.

31. Sana vahyettiğimiz bu Kitap gerçeğin ta kendisidir ve ondan önce gönderilen kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik etmektedir. Allah, hiç şüphesiz kullarının her halinden hakkıyla haberdardır ve onları görmektedir.

32. (Rasûl'den sonra) Kitabı, kullarımız içinden seçtiğimiz bazılarına miras olarak bıraktık (ki, onu korusun, öğretsin ve günlük hayatta hem uygulayıp hem de uygulatsınlar). Ama bu kullarımız içinde (bu veraset misyonunu hakkıyla yerine getiremeyerek ve günahlara girerek) kendi öz canlarına zulmedenler vardır; onların içinde ancak orta bir yol izleyebilenler vardır; onların içinde Allah'ın izniyle muvaffak oldukları hayırlı işler sebebiyle en önde koşanlar vardır. İşte büyük lütuf, (Kitaba olan) bu (veraset)tir.

33. (Onların mükâfatları,) sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleridir; o cennetlere girerler; orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler ve elbiseleri de ipektendir.[12]

34. Şöyle derler: "Bütün hamd, bizden artık her türlü üzüntüyü ve endişeyi gideren Allah içindir. Gerçekten Rabbimiz çok bağışlayıcıdır, her güzel iş ve davranışın karşılığını bol bol verendir.

35. "O ki, bizi fazl u kereminden bu ebedî ikamet yurduna yerleştirdi. Burada artık bize ne yorgunluk dokunur, ne de usanç gelir."[13]

36. Küfredenlere gelince, onlar için Cehennem ateşi vardır. Orada haklarında ölüm hükmü verilmez ki, ölüp (de azaptan kurtulsunlar). Çektikleri azaptan en küçük bir eksiltme ve hafifletme de olmaz. Biz, her inatçı nankör kâfiri işte böyle cezalandırırız.

37. Orada yardım isteğiyle çığlık koparırlar: "Rabbimiz (derler)! Ne olur bizi çıkar ve dünyaya geri gönder de, daha önce işlediklerimizin tersine meşrû, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapalım!" "Size, düşünüp ders alacak kimsenin düşünüp ders alacağı (ve gereğini yapacağı) kadar bir ömür vermedik mi? Hem size, uyarıcı olarak peygamber de gelmişti. Şu halde, tadın azabı! Zalimlerin asla yardımcısı olmaz."

38. Allah, göklerin ve yerin bütün gizliliklerini bilendir. Kuşkusuz O, göğüslerde yatan (bütün gizli düşünce, niyet ve inançlar)ı da hakkıyla bilir.

12. Bu Cennet giyim ve süslerinin izahı için bkn: Kehf Sûresi/18: 31, not 17.

13. 32'nci âyetteki üç grup hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kur'ân, genellikle insanları üç gruba ayırır: (Kalben kâfir olan) münafıklar dahil kâfirler, mü'min-

ler ve mü'minler içinde sürekli hayır işleyip, en ön safta yer alanlar (Meselâ: Vâkıa Sûresi/56: 7–11). Bazı müfessirler, söz konusu 32'nci âyetteki gruplandırmanın aynı olduğunu, öz canlarına zulmedenlerle kâfir ve münafıkların, orta yol izleyenlerle iyilikleri günahlarına karışmış mü'minlerin, en önde koşanlarla ise Allah'a yakınlıkta en ön safta yer alan mü'minlerin kastedildiği görüşündedirler. Dolayısıyla, kendilerine sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri va'dedilenler, en önde koşanlardır.

Fakat, âyet Kitaba, Kur'ân'a veraset hakkındadır ve onu koruma, öğretme, uygulama ve uygulatma şeklinde Kur'ân hizmetinden (Maide Sûresi/5: 44) ve bu hizmet için hususî seçilmiş zatlardan söz etmektedir. Şu kadar ki, bu seçilmiş kullar da şüphesiz aynı kıratta, aynı derecede olamamaktadırlar ve değildirler. İçlerinden bazıları günahlarla ve veraset misyonunda ihmallerle kendilerine zulmetmekte, bazıları ancak orta bir yol izleyebilmekte ve fazla öne çıkamamakta, diğer bazıları ise, Allah'ın izniyle işledikleri hayırlar sebebiyle, yaptıkları hizmetlerle diğerlerini geride bırakmaktadır. Bununla birlikte, üç gruba da ayrılsalar, kendilerini Kur'ân hizmetine adayanlar, bu hizmette sadakatle devam ettikleri ve bu sadakat içinde Âhiret'e göçtükleri takdirde Allah hepsini bağışlayacak ve ebedîlik cennetlerine koyacaktır. Fakat her biri, Cennet'e ulaşıncaya kadar bütünüyle temizlenme ve ayrıca gelecekleri adına birtakım kederler, endişeler yaşayacak ve ceza niteliğinde bazı şeylere maruz kalacaklardır.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, ümmetine Kur'ân'ı ve Ehl-i Beyt'ini bırakmıştır. (Müslim, "Fezâil-i Sahabe", 37) Bu demektir ki, herkesten önce Ehl-i Beyt, Kur'ân'a hizmet edecektir ve hizmetle mükelleftir. Burada bir de müjde vardır ki, sadakat ve samimiyetle Kur'ân hizmetinde olanlar, Ehl-i Beyt'e kan bağıyla bağlı olmasalar da, manevî Ehl-i Beyt'ten sayılabilirler. Nitekim Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Selman-ı Farisî için bu manâda, "Selman bizdendir, Ehl-i Beyt'tendir." buyurmuşlardır (Canan, 12: 370).

39. O ki, sizi yeryüzünde halifeler yaptı.[14] Artık kim nankörlükte bulunur ve inkâra saparsa, onun küfrü ancak kendi aleyhinedir. Kâfirlerin inkârı, Rabbileri nezdinde kendilerine rahmetten bütünüyle tardedilmekten başka bir şey arttırmaz. Kâfirlerin inkârı, onların sadece kayıp ve hüsranını arttırır.

40. De ki: "Bir baksanıza Allah'a ortak tutup, O'ndan başka ilâh diye yalvardığınız şu varlıklara! Yeryüzünde yarattıkları ne var, gösterin bana onun hangi parçasını yaratmışlar! Yoksa göklerin yaratılmasında ve idaresinde mi Allah'a ortaklıkları var?" Veya (Allah'a ortaklar koşan) şu insanlara Biz bir kitap vermişiz ve ondan aldıkları açık bir delile dayanıyorlar da mı, Allah'a ortaklar koşuyorlar? Hayır, hayır! Gerçek şu ki o zalimler, birbirlerini yalanlarla aldatmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar.

41. Gökleri ve yeri (hiç bir arızaya meydan vermeden) tutan ve yok olup gitmekten koruyan Allah'tır. Eğer yıkılıp gidecek olsalar (Allah onları bir defa yıkılmaya bırakmışsa), O'ndan başka onları koruyacak hiç kimse yoktur. (Eğer O, kullarının bunca zulmüne rağmen halâ onları ayakta tutuyorsa, bu şundandır ki) O, (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır, bağışlaması pek boldur.[15]

42. Kendilerine uyarıcı olarak bir peygamber gelirse, Hak Din'e tâbi olmada daha önce (kendilerine aynı şekilde uyarıcı gelmiş olan) ümmetlerden daha ileride olacaklarına dair var güçleriyle yemin etmişlerdi. Ne var ki, bekledikleri uyarıcı gelince, bu, onların (Hak Din'e karşı) sadece nefretlerini arttırdı.

43. Yeryüzünde büyüklük taslamakta, (uyarılara kulak asmayı) kibirlerine yedirememekte ve kötülük planları kurmaktadırlar. Ama kötülük planları, ancak onu kuranların ayağına dolanır. Yoksa, (benzeri planlar içinde olan ve neticede Allah'ın helâk ettiği) önceki topluluklar neyle karşılaşmışlarsa, onlar da aynı sonucu mu bekliyorlar? Allah'ın sünnetinde (toplumların hayatı için koyduğu kaideler, kanunlar bütününde ve onların davranışlarına mukabele tarzında) hiçbir değişiklik bulamazsın. Allah'ın sünnetinde hiçbir başkalık bulamazsın.[16]

44. Hiç yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce yaşamış (ve kendileri gibi davranmış) toplumların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ama ne göklerde ve ne de yerde Allah'ı engelleyebilecek hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla bilendir, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

45. Eğer Allah, insanları kazandıkları

(işledikleri ve hesaplarına kaydolan) günahları sebebiyle hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı; fakat O, insanlara belli bir süre tanır. Bu süre sona erip de vadeleri gelince de, (herkese nasıl gerekiyorsa öyle muamelede bulunur). Allah, kullarını hakkıyla görmektedir.

438-439

14. Halifelik konusunda bkn: Bakara Sûresi/2: 31, not 31.

15. Eğer Allah, kullarının günahlarından dolayı onları hemen cezalandıracak olsaydı, şimdiye kadar yeryüzünde hayat çoktan bitmiş olurdu. Fakat O, onlara, kendilerini düzeltmeleri için süre tanır (Nahl Sûresi/16: 61). Burada belirtilmelidir ki, Allah'ın peygamberler gibi masum kulları için daha fazla terakki dilemesi dışında, insanların başına gelen her belâ, musibet, hastalık, genellikle onların günahları ve önemli hataları sebebiyledir. Şu kadar ki, kişi, Allah'a yakınlığı nisbetinde de musibetlere maruz kalır. Allah'a yakınlık, yakıcı ateştir. Bu sebeple, kişi ne kadar Allah'a yakınsa, O'nunla nasıl bir münasebet halkası hedeflemişse, kalbinin temayüllerine, aklına gelenlere ve hayallerine varıncaya kadar davranışlarına dikkat etmelidir. Ayrıca, kendilerini bütün Müslümanlar, insanlar için adamış ve kurban olmaya hazır öyle kimseler de vardır ki, Müslümanların, insanlığın başına gelecek musibetleri birer paratoner gibi üzerlerine çekerler. Normal şartlarda ve genelde, insanın başına gelenler bir ikaz niteliği de taşır. Eğer bir mü'min başına gelenlere itirazsız katlanır, sabreder ve halini de düzeltirse, başa her gelen belâ, musibet, hem günahlarının affına, hem de ona yeni sevap kapılarının açılmasına sebep olur.

Mü'min, maruz kaldığı musibetleri günahlarına vermeli, başka mü'minlerin başlarına gelen musibetleri ise onların Allah katındaki yerleri ve dereceleriyle irtibatlandırmalıdır.

16. Yani, Allah'ın insanlara hangi inanç, tutum ve davranışları karşısında nasıl muamele edeceği bellidir ve değişmez. O, insanlar gibi değildir; yaptığında hata yoktur ve olamaz, dolayısıyla da hiçbir zaman –tabir caizse– fikir ve karar değiştirmez. O, daima doğru ve hikmetlerle dolu olanı yapar. Eğer O hükmünü icraya koymuşsa, buna kimse mani olamaz; hakkında hüküm icra edilen kimse de ondan kurtulamaz.

36. YÂ-SÎN SÛRESİ

83 âyetten oluşan bu sûre, İslâmî tebliğin Mekke döneminin ortalarında inmiştir. İsmini ilk âyetinden alır. Bazılarına göre, *Yâ-Sîn*'in manâsı "Ey insan!" demektir. Başlıca üzerinde durduğu konular Tevhid, Âhiret ve Nübüvvet'tir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu sûrenin Kur'ân'ın kalbi olduğunu buyurmuşlardır. O, ölü kalblere hayat verir; ölmek üzere olan insanın başında okunması da tavsiye edilmiştir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Yâ-Sîn*.

2. Baştan sona hikmet yüklü Kur'ân'a andolsun ki,

3. Sen elbette (Allah'ın Mesajı'nı tebliğ için) gönderilmiş (peygambe-r)lerdensin;

4. Dosdoğru bir yol üzerinde.

5. O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Rahîm (bilhassa mü'minlere karşı hususî rahmeti bol) olan Zât'ın kısım kısım indirdiği Kitap'tır.

6. (Yakın) ataları uyarılmamış, dolayısıyla bütün bütün gaflet içinde kalmış bir topluluğu uyarman için.

7. İnsanların çoğu hakkında Allah'ın ("Cehennem'i cinlerle ve insanlarla dolduracağım") sözünün doğruluğu ve haklılığı ortadadır.[1] Bu çoğunluk, iman etmiyor ve etmeyecek.

8. Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik; çenelerine dayanan o halkalar sebebiyle başları yukarı doğru çivilenmiş gibidir.[2]

9. Ayrıca, önlerine bir set ve arkalarına bir set koyduk, böylece onları her taraftan kuşattık; dolayısıyla hiçbir şey görememektedirler.[3]

10. Böylelerini uyarsan da uyarmasan da onlar için farketmez; onlar, iman etmeyeceklerdir.[4]

11. Sen, (etkili ve yararlı bir biçimde) ancak öyle insanı uyarabilirsin ki, (ön yargısızdır ve dolayısıyla irşada açıktır,) Zikr'i (Kur'ân) tasdikle ona tâbi olur ve görmediği halde Rahmân karşısında saygıyla ürperir. İşte böyle olanı (sürpriz karşılıklarla dolu bir) bağışlanma ve pek bol, artıp eksilmeyen, hiç zararsız ve bütünüyle hayır bir mükâfatla müjdele.

12. Ölüleri diriltecek olan Biziz ve insanların ölünceye kadar işleyip Âhiret hayatları için gönderdikleri (sevap ve günahları) da, (öldükten sonra) arkalarında kalan (ama Kıyamet'e kadar hesaplarına işlen-

meye devam edecek) iyilik ve kötülüklerini de yazıyoruz. Biz, esasen her şeyi Apaçık bir Öncü Kitap'ta tek tek kaydetmiş bulunuyoruz.[5]

439

1. Açıklama için bkn: Secde Sûresi/32: 13, not 8.

2. Bu ifade, küfürde diretenlerin inat, ön yargı ve şartlanmışlıklarını, bunlardan da öte kibirlerini simgelemektedir. Ayrıca onların, kendi varlıkları, iç dünyaları ve fizikî yapıları üzerinde de hiç düşünmediklerine, dolayısıyla Allah'ın âyetlerini göremediklerine imada bulunmaktadır.

3. Âyet, yine şartlanmış inatçı kâfirlerin durumlarını anlatmaktadır. Onlar, çok mağrur olduklarından, başlarını eğip kendi yapıları ve varlıkları üzerinde düşünmedikleri gibi, etraflarını saran "tabiat" üzerinde de hiç düşünmezler. Sanki kat kat karanlıklar içinde kalmış gibidirler. Dolayısıyla, Allah'ın etraflarını dolduran ve O'nun varlığının, birliğinin âyetleri olan eserlerine karşı kördürler. Bu körlükleri de kibirlerinden ve bir de kalblerinin ölü olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan, inanma kabiliyetini de yitirmişlerdir. Kâinat üzerinde incelemelerde bulunsa ve pek çok bilimde uzman bile olsalar, malûmatları kâinatın üzerine oturduğu gerçeğe karşı körlüklerini ve cehaletlerini arttırmaktan başka bir şeye yaramamaktadır.

4. İnsanlar iman etsin etmesin, rasûller tebliğ görevine devam edeceklerdir. Çünkü bu görevin gaye ve hikmetlerinden biri de, insanlar dünyada âhiretleri adına imtihan edildikleri için haklarındaki hükmün ve delilin tamamlanması, dolayısıyla Allah karşısında itiraz kapısını kapamak, ayrıca dünyada da helâk olanın delil üzere helâk olup, yaşayanın delil üzere yaşamasıdır (Enfal Sûresi/8: 42).

Cenab-ı Allah'ın bazı insanların inanmayacağını önceden bildirmesi, Rasûlü'nü teselli için olduğu gibi, O'na gayretlerini daha çok ortada mütehayyir olan insanlar üzerinde yoğunlaştırması gerektiğini hatırlatmak içindir de.

5. Âyette geçen Apaçık Öncü Kitap (İmam-ı Mübîn)'in manâsı ve her şeyin, bu arada insanların davranışlarının onda kaydedilmiş olmasıyla, hayatlarında iken ayrıca yazılmış olması arasındaki fark için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10.

13. Onlara o memleket halkının halini bir misal olarak anlat: O halka da (Allah'ın Mesajı'nı tebliğ için) elçiler gelmişti.[6]

14. Önce onlara iki elçi gönderdik, fakat onlar ikisini de yalanlayınca, kendilerini bir üçüncüsüyle takviye ettik. "Biz," dediler, "size gönderilmiş elçileriz."

15. "Siz de," diye (tepki verdi o topluluk), "tıpkı bizim gibi birer beşersiniz (yiyip-içen ölümlü birer insansınız). Sonra Rahmân, herhangi bir şey indirmiş de değildir. Siz, başka değil, sadece yalan söylüyorsunuz."

16. Elçiler, "Rabbimiz biliyor ki," diye (karşılık verdiler), "biz, hiç kuşkusuz size gönderilmiş elçileriz.

17. "Bize düşen de ancak Allah'ın Mesajı'nı tam olarak ve apaçık, anlaşılır bir şekilde size ulaştırmaktır."

18. Diğerleri tehdit etti: "Biz, sizde bir uğursuzluk görüyoruz; sizin yüzünüzden başımıza gelecekler var. Eğer (bu tebliğ işinize) bir son vermezseniz, bilin ki sizi taşa tutarız ve bizim elimizden size acı mı acı bir azap dokunur."

19. Elçiler, "Uğursuzluk dediğiniz şey, size ancak sizden gelir. Gerçek size hatırlatıldı ve uyarıldınız diye mi böyle tepki gösteriyorsunuz? Siz, sınır tanımaz ve Allah'ın verdiği duygu, meleke ve kabiliyetleri boşa sarfeden bir topluluksunuz."

20. Derken, şehrin en uzak öte noktasından bir adam koşarak geldi[7] ve "Ey halkım," dedi, "gelin bu elçilere tâbi olun!

21. "Tâbi olun, yaptıkları karşısında sizden hiçbir ücret talep etmeyen ve bizzat kendileri doğru yolda yürümeyi tabiatları haline getirmiş bu insanlara.

22. "Beni bana has keyfiyette ve yapıda yoktan var eden ve sizin de bir gün huzuruna çıkacağınız Zât'a ben niye ibadet etmeyeyim ki?!

23. "O'ndan başka ilâhlar mı edinecekmişim ben? Eğer Rahmân hakkımda bir zarar dileyecek olsa, o sözde ilâhların şefaati (aracılığı) bana hiç fayda vermeyeceği gibi, onlar beni hiçbir şekilde o zarardan kurtaramazlar da.

24. "Kaldı ki, (eğer başka ilâhlar edinecek olsam), o takdirde apaçık bir sapıklığın içine yuvarlanmış olurum.

25. "Dolayısıyla ben, (sizi de yaratan ve hayatta tutan) Rabbinize iman ettim, öyleyse sözlerimi iyi belleyin!"

26. Nihayet ona, "Buyur Cennet'e!" denildi.[8] O ise, "Keşke," dedi, "keşke halkım bilseydi;

27. "Bilseydi Rabbimin beni bağışladığını ve beni hususî ikramına mazhar kullarından kıldığını."

6. Bu memleketin neresi olduğu hakkında farklı mütalâalar serdedilmişse de, Kur'ân'da ve sahih Sünnet'te bu konuda kesin bir bilgi bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla önemli olan, bu misalle Kur'ân'ın vermek istediği derstir. Ebu'l-A'lâ el-Mevdudî, bu memleketin Antakya ve gönderilen kişilerin Hz. İsa'nın havarileri olduğu görüşünü kesin bir dille reddeder. 29'uncu âyet, o memleketin neticede helâk edildiğini bildirmektedir. Antakya'nın Hz. İsa'dan sonra böyle bir yıkım yaşadığı tarihen sabit değildir. Bazı müfessirler bu helâke mecazî manâ vermek istemişse de, kullanılan dil ve kelimeler, helâk edilen kavimlerin helâkini anlatan dil ve kelimelerle aynıdır.

7. *Şehrin en uzak noktası* ifadesi, Hz. Musa'ya, sarayda kendisini öldürmek için görüşmeler yapıldığını bildirmek için gelen kişinin geldiği yerle ilgili olarak da kullanılmaktadır (Kasas Sûresi/28: 20). Bu âyetin işaret ettiği üzere, o zat saraya aitti. Dolayısıyla, burada sözü edilen elçilere yardım için gelen kişinin de, yine saraya, en azından idareci kesime mensup, elçilere inanmış ve o ana kadar imanını gizli tutan bir zat olması ihtimali büyüktür. Bazı rivayetlerde bu zâtın isminin Habibü'n-Neccâr olduğu belirtilmektedir.

8. Müfessirler, buradaki Cennet'ten kasdın Âhiret'te mü'minlerin gireceği Cennet olduğu ve dolayısıyla Allah'ın elçilerine hayatı pahasına tam destek veren o zâtın Âhiret'te Cennet'e gireceğini ifade etmektedirler. Şu kadar ki, buradaki Cennet'ten kasıt, kabir âlemindeki cennet veya Cennet benzeri hâl de olabilir. Çünkü Ahiret'te herkes, birbirinin halini bilecektir. Burada, 26'ncı ve 27'nci ayetlerde ise, şehid edilen kişinin, halini bilmesini arzu ettiği kişilerin henüz ölmedikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla âyet, kabirde mükâfata ve kabir azabına bir delildir.

28. O'nun (şehadetinin) ardından halkının üzerine (onları helâk etmek için) gökten bir ordu göndermedik, zaten böyle yapmak yolumuz da değildir.

29. Ancak tek bir patlama oldu, tek bir çığlık koptu. Derhal cansız yere düşüp, silinip gittiler.[9]

30. Vah o kullara! Ne zaman kendilerine bir rasûl gelse, onunla mutlaka alay ederlerdi.

31. Görmezler miydi ki, kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettik ve onlar (berikilerin yanına, dünya hayatına) bir daha geri dönmüyorlar.

32. Bilâkis hiç kimse hariç kalmamak üzere hepsi, (hesapları görülmek üzere) huzurumuzda toplanacaklar.[10]

33. (Allah'ın mutlak birliği, Rubûbiyeti ve ölüleri diriltmesi adına) onlar için bir delil de şudur ki, ölmüş olan yeryüzünü diriltiyor ve oradan ekinler çıkarıyoruz; onlar da o ekinlerden yiyecek elde etmektedirler.

34. Yine o yerde hurmalıklar ve üzüm bağları var ediyor ve su kaynakları fışkırtıyoruz;

35. Bütün bu var ettiğimiz ürünlerin meyvelerinden yiyeceklerini temin etsinler diye; –bunları onlar kendi elleriyle yapmadılar. Böyleyken halâ şükretmeyecekler mi?

36. (Her türlü eksiklikten, kusurdan, dolayısıyla eşi, benzeri, ortağı olmaktan) münezzehtir o Allah ki, yerin bitirdiği her şeyi, bizzat kendilerini ve karakter özelliklerini, ayrıca bilmedikleri daha nice şeyleri çift yaratmıştır.[11]

37. Onlar için bir diğer delil de gecedir: Gündüzü ondan sıyırıp soyduğumuzda birden karanlığa gömülüverirler.

38. Güneş de, kendisi için takdir edilmiş bir yörüngede, sisteminin istikrarı adına, kendisi için tayin edilmiş bir sona ve durma noktasına doğru akıp gitmektedir.[12] Bu, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip) ve Alîm (her şeyi hakkıyla bilen Allah)'ın takdiridir.

39. Ay için de menziller (safhalar, duraklar) takdir ettik; o, (bu menzillerden geçe geçe) eski kuru, kavisli hurma salkımı çöpünü andırır haline döner.

40. Ne güneş için aya yetişmek vardır, ne de gecenin gündüzü geçmesi söz konusudur. (Onlar gibi, gezegenlerin) her biri, kendine has bir yörüngede akar durur.

9. Bazı âyetlerde (Âl-i İmran Sûresi/3: 124–125, Enfâl Sûresi/8: 9, Ahzâb Sûresi/33: 9) Cenab-ı Allah'ın gökten görünmeyen ordular, melek orduları gönderdiği ifade buy-

rulmaktadır. Fakat bu ordular, Müslümanların inkârcı zalimlerle olan savaşlarında onları teşvik, takviye, savaşlarını alkışlama için gönderilen ordulardır. Yani, müsbet hadiseler üzerine gönderilmektedirler.

Zalimleri helâk için ise Cenab-ı Allah bu şekilde ordular göndermemekte, onları bir felâketle helâk etmektedir. Hz. Lût'un kavmini helâk için üç melek göndermişse de, bunlar ordu olmadığı gibi, gerek Hz. İbrahim'e oğul müjdeleme, gerekse Hz. Lût'un kavminin helâkinde bir başka önemli rol oynama gibi vazifeleri de vardı. Lût kavmi de, her bir "tabiat" hadisesinde olduğu gibi, yine elbette meleklerin istihdam buyurulduğu patlama ve taş yağmurları şeklinde gelen bir felâketle helâk edildi. Dolayısıyla meleklerin bu hadisede de istihdam edilmiş olmaları, onların bizzat melekler tarafından öldürüldüğü manâsına gelmez. (Bkn. Bakara Sûresi/2: 30, not 30)

10. Bu âyet, ölen insanlar içindeki günahkârların ruhlarının, günahlarından arınıncaya kadar başka bedenlerde dünyaya geri döndüğü şeklindeki inancı (tenasüh) kesinlikle reddetmektedir. Âyet, açıkça günahkârların ve günahlarından dolayı helâk edilmiş olanların bir daha dünyaya, sonraki nesillerin arasına dönmeyeceklerini açıkça beyan etmektedir. Âyetler, tarihteki bazı zalimlerin, bilhassa Ehl-i Beyt'e zulmeden bazılarının ve onların kurbanlarının Kıyamet'ten önce dünyaya geri gönderilip, kurbanların zalimlerden intikamlarını alacakları şeklindeki Şiilere ait *ricat* inancını da reddetmektedir.

11. Âyet, yaratılıştaki çift olma hususiyetine ek olarak Allah'ın bitkileri, hayvanları, insanları ve bilmediğimiz daha pek çok şeyleri karşıtlık içinde birlik prensibine bağlı var kıldığını ifade buyurmaktadır. Allah'ı tenzihle, yani eşi, benzeri, ortağı olmadığını ilanla başlayan âyet, başka her şeyin yaratılmış olduğunu ve yaratılıştaki çift olma özelliğini nazara vermektedir. Yaratılıştaki bu temel hususiyet, aynı anda benzerlik ve zıtlığı gösterir. Bunun ilmî adı, 'benzer zıtlar'dır. Âyet, yaratılıştaki bu hususiyete üç misal vermektedir:

Yerin bitirdiklerindeki veya yerden çıkan maddelerdeki positron-elektron, proton-antiproton, nötron-antinötron, metal-ametal gibi farklı fizikî ve kimyevî özellikler, erkek-dişi gibi biyolojik çiftler vs.

Bizzat insan mahiyetindeki çift olma özelliği: erkeklik-dişilik, zıt kişilik özellikleri (merhametli-merhametsiz, cömert-cimri vb.) ve benzer fakat zıt değer yargıları taşıyan özellikler (inançlı-inançsız zıtlığı yanında iki yüzlülük gibi).

Bilmediğimiz daha başka şeylerdeki çift olma özelliği: Pozitronun ve yaratılıştaki bu çift olma özelliğinin Kur'ân'ın onu ilanından 14 asır sonra keşfedilmesi, çağdaş fizikte dönüm noktası sayılabilecek hadiselerden biridir. Bunun dışında, varlıkta bizim bilmediğimiz daha pek çok çiftler ve çiftli olma hususiyetleri vardır.

12. Bu cümlenin aslı 4 kelimeden oluşmaktadır. "Kendisi için takdir edilmiş bir yörüngede, sisteminin istikrarı adına, kendisi için tayin edilmiş bir sona ve durma

noktasına doğru" ifadesinin aslı ise *li-müstekarrin*'dir. *Müstekar*, istikrar, istikrar bulma, yani durma yer ve zamanı ve istikrar çizgisi (yörünge) manâlarına gelmektedir. Başındaki *li* harf-i cerri (edat) ise, hem sebep, hem gaye, hem harekette yön ve hedef ifade eder. Dolayısıyla *li-müstekarrin* ifadesi, güneş ve sistemiyle alâkalı dört gerçeğe parmak basmaktadır: (1) Güneş, bir yörüngede hareket halindedir; (2) bu hareket, onun için takdir buyurulan bir süreye kadar devam edecektir; (3) bu hareket, nihayet bir noktada duracaktır; (4) güneşin bu hareketi, onun sisteminin istikrarını sağlamada bir sebeptir. Buradan anlıyoruz ki, güneş hareketsiz değildir ve hareketinin kâinatın düzeninde çok önemli bir yeri vardır.

Son yıllarda, güneşle ilgilenen astronomlar, güneşin modern bilimin daha önce zannettiği gibi hareketsiz olmadığı sorucuna varmışlardır. M. Bartusiac imzasıyla, *American Scientist* dergisinin Ocak-Şubat 1994 sayısının 61-68'inci sayfalarında "Sounds of the Sun (Güneşin Sesleri)" başlığı altında çıkan yazıda, güneşin kendisine dokunulmuş bir gong gibi yerinde sarsılarak, silkinerek hareket ettiği ve sürekli sesler çıkardığı ifade edilmektedir. Güneşin bu silkinme veya titremelerinin onun iç yapısı ve katmanları hakkında ve ayrıca kâinatın yaşı konusunda yapılan hesapları etkileyici bilgiler verdiği de belirtilen yazıda, güneşin kendi içinde tam olarak nasıl dönüp durduğunun Einstein'in genel izafiyet teorisini test etmede de çok önemli olduğu kaydedilmektedir. Yazıda şu önemli yorumlara da rastlıyoruz: "Astronominin başka pek çok önemli keşfi gibi, güneşle ilgili bu keşif de hiç mi hiç beklenmiyordu. Güneşin sarsılarak, silkinerek ve ses çıkararak hareket ettiğini keşfeden astronomlar, onun bütün aletleri aynı anda çalan bir senfoni orkestrasını andırdığını belirtmektedirler. Güneşin titremeleri, onun yüzeyinde zaman zaman öyle toplu bir titreme meydana getirmektedir ki, bu diğer titremelerinden binlerce defa daha güçlüdür."

Bilim, ne yazık ki, materyalist ve ideolojik saplantıları adına kendi kendisini sınırlamakta ve insanları bazen asırlarca yanlışlarla meşgul ettikten sonra tek tek doğrulara varabilmektedir. Oysa bilim, önce iman edip sonra Allah adına ve imanî sorumluluğun çizdiği çerçevede yaratılış gerçeklerine yaklaşsa, ne insanların başına faydadan çok zarar getirecek, ne sürekli yanlışlardan yola çıkmak zorunda kalacak, ne de insanları manâsız bilim-din çatışmalarıyla meşgul edecektir. Fakat bugün bilimi kullananlar, onu maddî menfaatleri ve siyasî hakimiyetleri adına en büyük bir silah olarak telâkkî ettikleri ve bu sebeple de onu materyalist ideolojinin kurbanı haline getirdikleri için bilim, yoluna gözü kapalı ve el yordamıyla devam etmekte ve neticede insanlığın başına saadetten çok felâket getirmektedir.

Bediüzzaman'ın güneşin hareketi konusunda, yukarda sözünü ettiğimiz astronomik keşiften yaklaşık 90 sene önce yazdıklarına kulak verdiğimizde söylemeğe çalıştığımız hususların doğruluğu daha bir belirgin hale gelecektir:

> *Tecrî* (akar gibi gitmekte)" kelimesi bir üslûba işaret eder; *müstekar*rında ifadesi ise, bir gerçeğe parmak basar. Evet, *tecrî* lafzında şöyle bir üslûba işaret

vardır: Güneş, demiri altından, süslü, altın kaplamalı, zırhlı bir gemi gibi, esirden olan ve gerilmiş dalga tabir edilen sema okyanusunda seyahat edip yüzmektedir. Her ne kadar, istikrar bulduğu yörüngede demir atmış gibi ise de, sema denizinde o erimiş altın kütlesi cereyan etmekte (akıp gitmekte)dir. Fakat bu cereyan, gözün gördüğüne saygılı kalınarak, âyetteki ana meseleyle ilgili ikinci, üçüncü dereceden bir husus olarak zikredilmiştir.

İkinci olarak, güneş, yörüngesinde, mihverinde hareket halinde olduğundan, erimiş altın gibi olan parçaları dahi cereyan etmektedir. Bu gerçek hareket, yukarda ifade olunan mecazî hareketin kaynağı, belki zembereğidir.

Üçüncü olarak, güneş, yörüngesi denilen tahterevanıyla ve gezegenler denilen hareketli askerleriyle göçüp, âlem sahrasında seyr ü sefer etmesi, hikmetin gereğidir. Zira İlâhî Kudret, her şeyi hareketli kılmıştır ve hiçbir şeyi mutlak sükûn ile mahkûm etmemiştir. Rahmeti bırakmamış ki, herhangi bir şey, ölümün kardeşi ve yokluğun amca oğlu olan mutlak hareketsizlikle kayıtlı bulunsun.

Öyle ise, güneş de hürdür. İlâhî kanuna itaat etmek şartıyla serbesttir. Gezebilir. Fakat başkasının hürriyetini bozmamak gerektir ve şarttır. Evet güneş, İlâhî emre itaat içinde ve her bir hareketi Allah'ın dilemesine uygunluk içinde olan bir çöl paşasıdır. Cereyanı, hakikî ve bizzat olduğu gibi, ona ilâve bir özellik ve hissî bir algılama da olabilir. (*Muhakemat*, s. 68)

Bediüzzaman, eserlerinin bir başka yerinde, güneşin hareketi konusunda daha nettir ve kullandığı ifadeler, aynen astronominin yukarda ifade ettiğimiz son keşfiyle tıpatıp uygunluk içindedir:

Güneş, nûranî bir ağaçtır, gezegenler ise onun hareketli meyveleridir. Ağaçların aksine, güneş silkinir, tâ ki meyveleri düşmesin. Eğer silkinmezse, düşüp dağılacaklar. Hem hayalde canlandırılabilir ki güneş, bir zikir halkasının meczup idarecisidir. Bu halkanın merkezinde cezbeli zikr eder ve ettirir. (*Sözler*, "25. Söz")

Evet, güneşin meyveleri vardır, silkinir, ta ki hareketli olan meyveleri düşmesin.

Eğer hareket etmeyip dursa, cezbe kaçar, ağlar fezada muntazam meczupları.

Yukardaki ifadeleriyle Bediüzzaman hazretleri, güneşin hareketi konusundaki gerçeği şairane ve çok yönlü olarak ifade buyurmaktadır. Güneş, son astronomik keşfin de ortaya koyduğu üzere, kendi içindeki müthiş hareketiyle, Bediüzzaman'ın 'cezbe' dediği çekim gücü oluşturmakta ve gezegenleri bu gücün tesiriyle onun etrafında dönmektedirler. Eğer güneş dursa, hareketsiz olsa, bu güç ortadan kalkar ve gezegenler bir anda boşlukta kalır ve dağılırlar.

41. İnsanlar için bir başka delil, onların nesillerini (yükleriyle birlikte) dolu gemilerde (batmadan) taşımamızdır.

42. Gemiler gibi, üzerlerine binip seyahat ettikleri daha nice binekler yarattık onlar için.[13]

43. Eğer dilesek hepsini boğarız da, ne feryatlarına koşan bir kimse bulunur, ne de bir yolunu bulup boğulmaktan kurtulabilirler.

44. Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve irademizin belli bir süreye kadar hayatta kalmaları şeklinde tecelli etmiş olmasıyla (kurtulabilirler).[14]

45. Onlara, "Sizi önünüzden ve arkanızdan kuşatan (günahlar ve onların hem dünya hem Âhiret açısından gelecek hayatınızda yol açacağı sonuçlar) karşısında takva ile Allah'ın koruması altına girin ki, (dünyada faziletli bir hayat sürme, Âhiret'te ebedî saadete ulaşma adına) merhamete lâyık olasınız." dendiğinde, (bundan hiç hoşlanmaz ve yüzlerini dönerler).

46. Ve ne zaman kendilerine Rabbilerinin âyetlerinden bir âyet gelse, hoşnutsuzluk içinde ondan da yüz çevirirler.

47. Onlara, "Allah size her ne rızık lütfetmişse onun bir miktarını (geçimlik olarak Allah rızası için muhtaçlara) verin!" çağrısı yapıldığında, küfürde inat edenler, mü'minlere "Dilediği takdirde Allah'ın rızıklandırıp doyuracağı kişileri şimdi biz mi doyuracağız? Siz başka değil, açık bir sapkınlık içindesiniz doğrusu!" derler.

48. Bir de (alaylı alaylı), "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, bizi kendisiyle tehdit edip durduğunuz bu Kıyamet ne zaman?" diye soruyorlar.

49. Onların beklediği, (dünyevî meseleler ve şahsî menfaatleri üzerinde) çekişip dururlarken kendilerini apansız ve kıskıvrak yakalayıverecek tek bir çığlıktan, bir patlamadan başka bir şey değil.[15]

50. O zaman bir vasiyette bile bulunmaya imkânları olmayacağı gibi, (çığlığa dışarıda yakalananlar da) ailelerine dönemeyeceklerdir.

51. Sûr'a üfürülür ve işte mezarlarından çıkmış, Rabbilerinin huzuruna doğru akın akın koşmaktadırlar.

52. "Eyvah bize!" derler, "bizi uyuduğumuz bu yerden kim kaldırdı?[16] Meğer bu, Rahmân'ın mutlaka olacak dediği hadiseymiş; meğer rasûller doğruyu söylermiş!"

53. Her şey bir çığlıktan ibarettir. Hepsi, (o büyük duruşma için) huzurumuzda toplanmışlardır.

54. O gün kimseye en küçük bir haksızlıkta bulunulmaz ve (dünyada iken) ne yapmışlarsa, onun karşılığını görürler.

13. Pek çok müfessir, 41'inci âyetteki gemi(ler)den Hz. Nuh'un gemisini anlamış, merhum Elmalılı Hamdi Yazır ise, nesillerin ana rahimlerinde boğulmadan taşınması manâsını çıkarmıştır. Kuşkusuz ilk manânın ve mecazî olarak diğer manânın da âyetin muhtevasına dahil bulunmasına mani bir durum yoksa da, âyeti hemen arkasından gelen 42'nci âyetle ve benzeri Mü'min Sûresi/40: 80, Zuhruf Sûresi/43: 12 âyetleriyle birlikte ele aldığımızda, öncelikle denizlerde ulaşım vasıtası olarak kullanılan gemilerden ve 42'nci âyette canlı–cansız diğer ulaşım vasıtalarından söz edildiği daha açık bir manâ olarak karşımıza çıkmaktadır.

14. Âyetteki süreden maksat, ya her fert için Cenab-ı Allah'ın takdir buyurmuş olduğu ömür ve onun sonudur (ecel) veya Cenab-ı Allah'ın, kendilerini düzeltirler mi diye veya Allah karşısında Âhiret'te itirazları olmaması için bilhassa inkârcı zalimlere tanıdığı süredir.

15. Bu âyet, bilhassa servet sahibi inkârcıların, Allah'ın uyarılarını hiç dikkate almadan tam bir gaflet içinde dünyevî meseleler ve menfaatleri üzerinde çekişip durduklarına dikkat çekmektedir. Bu çekişme, onların başına dünyada savaşlar, sosyal depremler, ihtilâller getirdiği gibi, Kıyamet de onları böyle çekişmeler üzerinde apansız yakalayıverecektir.

16. Bu cümle, kabir hayatıyla ilgili olarak iki gerçeğe işarette bulunmaktadır. Birincisi: Kabir azabı, Mahşer Yeri'nde yaşanacak dehşet ve Cehennem'in azabına göre gece uykuda görülen kabus gibi olacaktır. İkincisi: Hz. Ali (r.a.), "İnsanlar dünyada iken uykudadır, kabre girince uyanırlar." der. İman ve yaratılış gerçeklerini kavrama açısından, kabir hayatına göre dünya hayatı bir uyku gibidir; insanlar ölünce, artık gözlerinin önünden madde veya ceset perdesi kalktığı için görüşleri daha keskin olur (Kâf Sûresi/50: 22) ve bu hakikatlere uyanırlar. Âhiret hayatıyla kıyaslandığında ise kabir hayatı bir uyku gibidir. Bütün gerçekler, tüm açıklığıyla Âhiret'te ortaya çıkacaktır.

55. Cennet ehli, o gün tatlı meşguliyetler içinde Cennet'in nimetlerinden yiyip içerler.

56. Kendileri ve eşleri, gölgelerde koltuklara yaslanırlar.

57. Orada (dünyada yaptıklarının karşılığı olarak) bütün nimetler hazırdır onlar için ve daha ne isterlerse bulunur.[17]

58. (Mü'minlere karşı) hususî rahmeti pek bol bir Rab'den (asla tevbih, takbih değil, sadece) "selâm" sesi alırlar.

59. Ve siz, hayatları günah hasadıyla geçmiş ey suçlular! Bugün şöyle bir kenara çekilin bakalım!

60. Ben sizlerle şu sözleşmede bulunmamış mıydım? "Ey Âdem'in çocukları! Şeytan'a tapmayın.[18] O, sizin için apaçık bir düşmandır;

61. "Fakat sadece Bana ibadet edin; doğru olan yol budur."

62. Ne var ki o, içinizden nice nesilleri saptırdı. Düşünüp akletmeli (ve ona göre davranmalı) değil miydiniz?

63. İşte, kendisiyle sürekli ikaz ve tehdit edildiğiniz Cehennem![19]

64. Küfür içinde yaşayıp küfür içinde öldüğünüz için, yanıp kavrulmak üzere girin bugün oraya!

65. O gün onların ağızlarına mühür vururuz da, Bize elleri konuşur ve işleyip hesaplarına geçirdikleri günahlara ayakları şahitlik eder.[20]

66. Eğer dileseydik, gözlerini dümdüz silme kör ederdik de, yollarını bulabilmek için yalpalayıp dururlardı. O takdirde nasıl görebilirlerdi ki?[21]

67. Eğer dileseydik, onların mahiyet ve şekillerini değiştirir, kendilerini bulundukları yerde çivileyiverirdik de, ne bir adım ileri gidebilir (ve herhangi bir arzularını gerçekleştirebilir), ne de önceki hallerine (ve ayrıldıkları evlerine geri) dönebilirlerdi.

68. Kime uzun bir ömür verirsek, onun tabiatında da (kuvvetten sonra zaaf, bilgiden sonra cahillik, öğrendikten sonra unutkanlık ve bunama gibi) tersyüz olmalar meydana getirebiliriz. Halâ düşünüp akletmiyecekler mi?

69. Biz Rasûl'e şiir öğretmedik; kaldı ki bu, O'na yaraşmaz da.[22] Bir ders, irşad ve öğüt kitabıdır; maksatları belli, gerçeği açıklayan ve okunan bir Kitap (bir Kur'ân)dır O'na indirdiğimiz:

70. Mânen canlı, (düşünüp akledebilen, gerçeği hem duyup hem görebilen) her kim varsa onu uyarsın, kâfirler hakkında ise deliller tamamlansın, İlâhî hüküm kesinleşsin diye.

17. 55'inci âyette geçen "Cennet'in nimetlerinden yiyip içme" ifadesinin aslı *fâkihû-n*'dur. Kelime manâsı itibariyle "meyve yiyenler" demektir. Benzer manâ, bu âyetteki sözcük anlamı itibariyle "meyve" demek olan *fâkîhatün* kelimesinde de vardır. Burada, Kur'ân'ın mucizevî üslûbunun bir özelliğine daha şahit olmaktayız. 54'üncü âyet, Âhiret'te herkesin dünyada yaptıklarının karşılığını göreceklerini buyurmuştu. Bilindiği gibi meyve, ağacın hayatının neticesidir. Dolayısıyla, 55 ve 57'nci âyetler, mü'minlerin Cennet'te dünyadaki güzel davranışlarının karşılığını Cennet nimetleri olarak bulacaklarına işaret etmektedir. Allah katında kabul görmüş her bir güzel iş, Âhiret tarlasına bir tohum olarak düşer ve işlenmekteki samimiyet ve mükemmeliyete göre herkes için farklı derecelerde Cennet nimeti olarak çıkar. Şu kadar ki Allah (c.c.), Cehennem'i hak edenlere sadece yaptıklarının karşılığını çektirirken, Cennet ehline Kendi fazlından çok büyük ikramlar hazırlar; dolayısıyla onlar için Cennet'te "daha ne isterlerse bulunur."

18. Tapmanın en önemli boyutu teslimiyet ve itaattır. Şeytana güya onun kötülüklerinden korunmak için tapanların, ibadet edenlerin yanısıra, davetine uyarak sürekli ona itaat edenler de vardır ve bunlar da ona tapmaktadır denebilir.

Kur'ân, şeytanın insana apaçık düşman olduğunu beyan buyurmakla, bir düşman olarak şeytanın insanlar hakkında asla iyilik istemeyeceğine dikkat çekmektedir. "Ey Âdem'in çocukları" diye seslenmekle de, Hz. Adem'in ve eşi Hz. Havva'nın cennetten çıkmasına şeytanın sebep olduğunu hatırlatmaktadır. Şeytan, onlar yaratılıp da karşılarında imtihanı kaybettiği zaman "*O'nun soyunu, pek azı dışında kumandam altına alacağım*!" diye yemin etmişti (İsrâ Sûresi/17: 62).

Allah (c.c.), Hz. Âdem'in çocuklarını şeytana karşı defalarca uyarmıştır. Şu uyarı, bunlardan sadece biridir: "*Ey Âdem'in çocukları! Şeytan nasıl anne-babanızın üzerinden takva elbisesini sıyırıp, onlara edep yerlerini (ve mahiyetlerindeki bütün beşerî hususiyetleri) göstermiş ve onları cennetten çıkarmışsa, aynı şekilde sakın sizi de dünyada tâbi tutulduğunuz imtihanlarda kaybetmenize sebep olarak benzer bir belânın içine atmasın! O sizi görür; o da, kabilesi de, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Doğrusu Biz, şeytanları iman etmeyenlere yoldaş ve onların işbirlikçileri yaptık.*" (A'râf Sûresi/7: 27)

19. Kur'ân-ı Kerim, tekrar tekrar insanları Cehhenem'le korkutur, tehdit ve ikaz eder. Bu konuda insanlara ilk ikaz, şeytanın Hz. Âdem'e secde etmeyi reddedip, Kıyamet'e kadar O'nu ve çocuklarını yoldan çıkarmak için çalışma müsaadesi aldığında yapılmıştı: *Hiç şüphesiz Cehennem de o azgınların hepsi için kararlaştırılmış ve onlara va'dedilmiş yerdir. Onun yedi kapısı vardır; her bir kapıdan içlerinde hangi grubun gireceği bellidir.* (Hıcr Sûresi/15: 43-44)

Kur'ân, bu tür ikazları sık sık tekrarladığı gibi, onda daha başka tekrar veya tekrar görünümlü ifadelerde de bulunur. Çünkü Kur'ân, aynı zamanda bir hukuk, dua, zikir, hikmet, kulluk, davet, emir, tefekkür, müjde, ikaz ve irşad kitabıdır. Dua,

davet, irşad, emir, ikaz hepsi tesir, te'kit ve teyit için tekrar ister. Bunun yanı sıra Kur'an, bütün insanların manevî ihtiyaçlarını giderecek kitapları ihtiva eden kutsal bir kitap; kendinden bütün velîlerin, sıddîkların, ilim ve kalbî arınmayı birleştirmiş irşad ehli âlimlerin yol ve usûllerini aldığı ve her bir yolu aydınlatıp, o yolda gidenlerin ihtiyaçlarını karşılayan risaleleri, kitapçıkları hâvî kutsal bir kütüphanedir. Bundan dolayı ve ayrıca Kur'ân'ın öğretileri önem derecesine göre insanların zihinlerinde ve kalblerinde yerleşmesi, tabiatlarının bir parçası haline gelmesi için de tekrarlar gereklidir. Bununla birlikte, tekrar gibi görünen ifadeler, çok defa da gerçekleri farklı konumlarda, farklı şartlarda, farklı şahıslara konumun, şartların ve şahısların özellikleri ve ihtiyaçları çerçevesinde farklı yanlarıyla sunmaktadır. Bu, Kur'ân'ın tasrif diye nitelediği üslûptur.

20. Bu âyete iki açıdan yaklaşılmalıdır. İlki: Âhiret, baştan sona hayat diyarı, yani orada her şey canlı olacağından (Ankebût Sûresi/29: 64, Furkan Sûresi/25: 12, not 4), eller de ayaklar da konuşur. İkinci olarak, insanların imanı, inkârı, yaptıkları işler, söyledikleri sözler yüzlerinden, ellerinden, kısaca vücut organlarından belli olur. Dünyada dahi feraset ehli bunu görebilmekte, okuyabilmektedir.

21. Âyet, mecazî olarak, Allah'ın insanlara gerçeği görebilme kabiliyet ve bunun için gerekli organları verdiğini, fakat inkârcıların bu organları kullanmayıp bu kabiliyeti yitirdiklerini, dolayısıyla gidecekleri yolu bulamayan körler gibi olduklarını ifade etmektedir.

22. Kur'ân'ın şairler (ve şiirle) ilgili Şuarâ Sûresi/26: 224–227'de buyurdukları ve aynı sûrede not 43, 44'teki ilgili açıklamalara ek olarak, şiirin Allah Rasûlü'ne niye yaraşmadığı konusunda burada şunlar söylenebilir:

Kur'ân, bir hikmet ve hakikat kitabı olarak, şiirin en çok rastlanan bir unsuru olan hayallerden berîdir. Kur'ân, nazım değildir, çünkü mükemmel düzen ve sistemiyle birlikte o, bir açıdan kâinattaki güzelliklerin ve nizamın tercümanıdır; hattâ kâinatın sözle ifadesidir. Onun nazmın sınırlamalarından uzak olması, bütün bir metin içinde her bir âyetin diğerleriyle ve bütünle olan içten münasebetine katkıda bulunur. Öyle ki, her bir âyetin pek çok başka âyete bakan bir gözü, onlara dönük bir yüzü vardır.

Bu sebepledir ki, Kur'ân içinde binlerce Kur'ân vardır. İslâm'da her bir meşrep ve mezhep bu Kur'ânlardan birine tutunmuştur. Meselâ, altı âyeti bulunan İhlâs Sûresi'nin her bir âyeti diğerleri için hem bir sebep hem bir neticedir. Dolayısıyla bu sûreden 36 sûre çıkar (Bkn. İhlâs Sûresi/112, not 4.) Bu, şuna benzer ki, gökte her cismin, vücutta her hücre ve organın birbiriyle münasebeti bulunur ve bunlar arasında görünür–görünmez bağlar vardır. Dolayısıyla Kur'ân'ın sistemi buna göredir ve Kur'ân, şiir gibi beşer ürünü bir sistemin altına giremez. Ayrıca Kur'ân, bir fikri veya bir gerçeği daha iyi tasvir, daha iyi takdim adına beşer ürünü şiirde ve daha başka edebî eserlerde görülen cilalama ve yaldızlamalardan da berîdir.

71. Şunu da görmezler mi ki, bizzat Ellerimizle yaptıklarımıza dahil olarak onlar için ehli büyükbaş, küçükbaş hayvanlar yarattık da, o hayvanlara mâlik bulunmakta (ve onları diledikleri gibi kullanabilmektedirler)?

72. O hayvanları emirlerine âmâde kıldık; böylece bazılarından binek vasıtası olarak yararlanmakta ve onlardan yiyecek de temin etmektedirler.

73. Onlarda daha nice menfaatleri vardır ve bu arada onlardan (süt gibi) içecek de elde etmektedirler. Halâ şükretmeyecekler mi?

74. Ama onlar, yardım beklentisi içinde Allah'tan başka ilâhlar edindiler.

75. Oysa (ilâh edindikleri) o şeyler, onlara hiçbir şekilde yardım edemez; kaldı ki, (o müşriklerin bizzat) kendileri, sözde ilâhlarının etrafında onların hizmetini gören hazır bir ordu olup,[23] Kıyamet Günü hep birlikte azap için getirileceklerdir.

76. O halde (ey Rasûlüm), onların sözleri seni üzmesin. Biz, içlerinde neleri gizliyorlar, neleri dışa vuruyorlar hepsini biliyoruz.

77. İnsan hiç dikkat edip düşünmez mi ki, Biz onu (erkekten ve kadından gelip birleşen) birkaç damla sıvıdan yarattık; ama böyleyken o, Bize karşı yaman bir hasım kesiliverir.

78. Kendi yaratılışını unutur da, Bizim için temsil getirmeye kalkar: "Çürümüş gitmiş kemiklere kim hayat verecekmiş ki?" der.

79. De ki: "Onları baştan kim meydana getirmişse, onlara yine O hayat verecektir. O, her türlü yaratmayı ve yarattığı her şeyi bütünüyle bilir."[24]

80. O ki, yeşil ağaçtan sizin için ateş var etmektedir ve siz de, o ateşi tutuşturup durmaktasınız.[25]

81. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini (çürümüş kemiklerinden insanları yeniden) yaratamaz mı? Elbette yaratabilir, çünkü O, mükemmel Yaratan'dır, her şeyi hakkıyla Bilen'dir.[26]

82. O bir şeyi murad buyurduğu zaman O'nun yaptığı iş, sadece ona "Ol" demekten ibarettir, o şey de hemen oluverir.

83. (Her türlü eksiklikten, herhangi bir şeyi yapamamaktan) mutlak münezzehtir O Allah ki, her şeyin mutlak hakimiyeti O'nun Elindedir ve hepiniz O'na döndürülmektesiniz.[27]

23. Müşrikler, dünya işlerinde kendilerine yardım etsinler diye ilâhlar edinirler. Bunların arasında putlar, cinler, görünmez "iyi-kötü" ruhlar, melekler, bazı şahıslar vardır. Ama düşünmezler ki, bunları ilâh edinip, bir ordu gibi etraflarında hizmet-

lerini görenler kendileridir. Kendisine hizmet edilen, hizmete muhtaç olan nasıl başkasına yardım edecek, kendisinden yardım istenecek bir ilâh olabilir? Müşrikler de, taptıkları putlar, kâfir cinler, kâfir–zalim kişiler de, Kıyamet Günü derdest edilip, azap için getirilecek ve Cehennem'e atılacaklardır.

24. Yani, Allah'ın sayısız yaratma şekilleri vardır ve o dilediğini dilediği şekilde yaratabilir, yaratır. Ayrıca O, yarattığı her şeyi eksiksiz bilir; hiçbir şeyi unutmaz. Dolayısıyla, başta her şeyi o şey ortada yokken yaratan Allah (c.c.), elbette o yarattığı şeyleri yeniden yaratmaya da kadirdir.

25. Âyet-i kerimede ince bir manâ vardır ve Allah'ın çürümüş kemiğe nasıl hayat vereceğine bir misal teşkil etmektedir. Allah (c.c.), bir şeyden onun tam zıttını da yaratır. Klasik müfessirler, âyetteki yeşil ağaçtan kastın –ki yeşil ağaç, içinde su olan ağaçtır– Arabistan çölünde biten ve halkın kendisinden ateş tutuşturduğu merh ve afar olduğunu beyan ederler. Günümüz tefsircilerine göre âyet, bu iki ağacın yanısıra petrole de işaret etmektedir. Bilindiği gibi petrol, yeşil ağaçların, bitkilerin toprakta çürüdükten sonra geçirdikleri kimyevî istihaleler sonucu meydana gelmektedir. Eskiden, Azerbaycan gibi bazı ülkelerde, petrol olduğu bilinmese de, onun arazide aktığı ve halkın ondan ateş yaktığı tarihî vakıadır. Bununla ateşperestlik arasında bir münasebet de olabilir. Suudî Arabistan'ın da bir zamanlar yemyeşil, şimdi de bir petrol ülkesi olduğu malûmdur.

26. Yani, her şeyi o şeyler yokken yaratan, insana nutfe gibi basit bir şeyden varlık veren Allah'tır. Yine O Allah'tır ki, yaratılmaları insanın yaratılmasından daha öte bir şey olan (Mü'min Sûresi/40: 57) gökleri ve yeri de yaratmıştır. Dolayısıyla O, nasıl insana nutfe gibi bir basit bir maddeden varlık veriyorsa, çürümüş gitmiş kemiklerden de aynı şekilde insan yaratabilir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, insan vücudunda acbü'z-zeneb denen bir parçacığın çürümeyeceğini ve Allah'ın Kıyamet'te insanları ondan yaratacağını beyan buyurmuşlardır.

27. "Her şeyin mutlak hakimiyeti" ifadesinin aslı *melekût*'tur. Nasıl bir kelimenin, sözün aslı, hakikati onun manâsı olup, harflerden meydana gelen kelimeler onu sadece dışta gösteriyorsa, bunun gibi, kâinattaki her varlığın, her hadisenin hakikati ve aslı da manevîdir ve bu manevî aslın da (tecelli) dereceleri, mertebeleri vardır. Bu tecelli derecelerinden birinin meydana geldiği pak ve manevî sahaya veya âleme *Melekût Âlemi* denir. Allah (c.c.) maddî âlemde pek çok hikmetlere binaen (bkn: Kehf Sûresi/22, not 13) sebepler perdesi gerisinde icraatta bulunurken, Melekût Âlemi'nde Kudretini perdesiz tecelli ettirir. Dolayısıyla burada bir şeye "Ol!" demekle onun oluvermesi aynı andadır; hattâ "düşünce, niyet, söz" ile hareket aynıdır denebilir. Özü itibariyle bu âlemde ve benzeri âlemlerde gerçekleşen yaratılış, maddî âlemde bir süreç takip eder. Bununla birlikte, burada da, baharda ağaçların birden çiçek açıvermesi gibi, yaratma bazı durumlarda o kadar hızlı olur ki, biz ancak meydana

geliverdiği zaman onun neticesini görürüz. (Bu konuda ayrıca bkn. Bakara Sûresi/2: 117, not 101; Nahl Sûresi/16: 40, not 9.)

Her şeyin Cenab-ı Allah'ın "Ol!" emriyle ve birden yaratılmasını anlamak için bir kıyas olarak bilgisayar işletim programlarını ve artık bilgisayar tuşlarının ağızdan çıkan sözün etkisiyle de harekete geçmesini zikredebiliriz. Bilgisayar programları veya bilgisayarın çalışması tamamen emirlerden ibarettir ve ağızdan çıkan sözler, tuşlar vasıtasıyla ekranda yazı olarak görünmektedir. İşte, İlâhî Kudret'in yaratması, icraatı da bir emirden ibarettir ve emir, yani Kelâm, Kudret gibi tecelli etmekte veya Kudret, âdeta Kelâm ile icraatta bulunmaktadır.

37. SÂFFÂT SÛRESİ

İslâmî tebliğin Mekke döneminin ortalarında, Allah Rasûlü ve sahabîlerinin büyük işkencelere maruz kaldıkları bir devrede inen bu sûre 182 âyet olup, ismini birinci âyetindeki *sâffât* kelimesinden alır. Belli vazifelerle yüklü melekleri zikrederek başlar, cinlerden bahis açar ve meleklerle cinlerin Allah'ın kızları olduğu şeklindeki putperest inancını kesin bir dille reddeder. Sonra Âhiret'ten ve Âhiret hesabından bahseder. Daha sonra, bazı rasûllerin tebliğlerinden kesitler sunar ve mü'minlere zafer va'deder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Andolsun saf saf dizilen (melek)lere;

2. (Bir kısmı) ters yüz edip geri çevirmekte,

3. (Ve bir diğer kısmı, Allah'tan) bir mesaj olarak vahyi okumaktadır:[1]

4. Rabbiniz, hiç şüphesiz O Bir Tek (Rab)'dir;

5. Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin Rabbi ve doğuların da Rabbidir.[2]

6. (Yere) en yakın (görünen) dünya semasını bir süsle –yıldızlarla– süsledik.

7. Ve her türlü inatçı asi şeytana karşı da koruduk.

8. (O şeytanlar, göklerin) yüce (melekler) meclisini dinleyemezler; (ne zaman dinlemeye teşebbüs etseler,) her taraftan bombardımana tutulur,

9. Ve kovulup atılırlar; devamlı bir azap altında tutulur onlar.

10. Şu kadar ki, içlerinden biri bir söz kırıntısı hırsızlayacak olsa, onu da derhal yakıcı ve delici bir ışık takip (ve yok) eder.[3]

11. Sor o (müşriklere): "Yaratılışça onlar mı daha güçlü–kuvvetli yoksa yarattığımız (gökler ve oralardaki melekler mi)? O (müşrikleri-insanı) yapışkan bir çamurdan yarattık."

12. Sen (Allah'ın her icraatını) harika bulup hayran kalır, (onların inkârına) şaşarsın; onlar ise, (seninle ve Allah'ın âyetleriyle) alay ederler.

13. Kendilerine (İlâhî gerçekler) hatırlatılıp, (vahiyle) ikaz edildiklerinde ne ikaz dinler, ne ders alırlar.

14. Olağanüstü bir delil, bir mucize ile karşılaştıklarında ise, kendileri onunla alay ettikleri gibi, başkalarını da alay etmeye çağırırlar;

15. Ve, "Başka değil, bu apaçık bir büyü!" derler.

16. "Biz ölüp toprak olduktan, bir kemik yığını haline geldikten sonra,

yani biz o zaman diriltilip, kabirlerimizden çıkarılacağız ha?!

17. "Ölüp-gitmiş babalarımız ve dedelerimiz de öyle mi?!"

18. "Evet," de, "hem de hor–hakir bir halde diriltileceksiniz."

19. Her şey, sadece tek bir emredici sesten ibaret olacak; ve işte, hepsi (mezarlarından kalkmış, dehşet içinde) etraflarına bakınmaktadır.

20. "Vah bize, eyvah bize, Hesap Günü bu!"

21. "Evet öyle, dünyada iken yalanlayıp durduğunuz, (hak ile bâtılın, salihlerle günahkârların birbirlerinden) ayrılma ve aralarındaki nihaî hükmün verilme günüdür bu gün."

22. (O gün Allah, meleklere emreder): "(Allah'a şirk koşarak en büyük zulmü işlemiş bulunan) zalimlerle onların yoldaşlarını ve (dünyada iken) taptıkları (putlarını, insanlar ve cinlerden ma'budlarını) toplayın bir araya –

23. "Allah'ı bırakıp da (taptıkları). Ve götürün onları Kızgın, Alevli Ateş'e!

24. "Durdurun onları! Çünkü (dünyada iken) yaptıklarından sorguya çekilecekler."

25. "Ne oldu size, (azaptan kurtulmak için) birbirinizle neden yardımlaşmıyorsunuz?"

26. Hayır, bugün onlar (en küçük bir kibir ve direniş ortaya koyamadan) tam teslim olmuş durumdadırlar.

27. Birbirlerine yönelip, söz düellosuna girişirler:

28. (Dünyada iken tâbi olanlar, lider edindiklerine), "Siz" derler, "sanki iyiliğimizi istiyormuşçasına bize yaklaşır ve bâtılı hak göstererek, bizi ona çağırırdınız."

29. Diğerleri, "Hayır, ne münasebet! Asıl siz iman etme gibi bir niyet taşımıyordunuz.

30. "Kaldı ki, üzerinizde herhangi bir gücümüz, otoritemiz yoktu ki, (sanki zorlamışçasına inkârınızdan suçlu olalım)! Siz kendiniz azgın ve isyankâr bir güruhtunuz.

31. "Artık ne desek boş! Rabbimizin (bizim gibilerle ilgili) cezalandırma sözü hakkımızda gerçekleşmiş bulunuyor. Hiçbir çıkış yolu yok, çaresiz o azabı tadacağız.

32. "Ama şöyle veya böyle, gerçekten biz sizi azdırdık ve yanlış yola sürükledik; çünkü zaten kendimiz yanlış yolda giden azgınlardık."

33. Madem öyle, o gün azabı hep birlikte çekeceklerdir.

34. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlulara işte böyle davranırız.

35. Neden böyle davranmayalım ki, çünkü kendilerine "Başka ilâh yok, ancak Allah vardır." denildiğinde gurur ve kibirle şişer,

36. Ve "Şimdi biz, deli, cinlerle haşir-neşir bir şair için ilâhlarımızı terk mi edeceğiz?!" derlerdi.

37. Asla, (O ne delidir, ne şair). O, gerçeği getirmiş olup, (kendisinden önce gelmiş) bütün rasûlleri de tasdik etmektedir.

38. Ama açık ki siz, o acı azabı tatmaya mahkûm bulunuyorsunuz; (bulunuyorsunuz ki, böyle davranıyorsunuz).

39. Her ne yapıyor iseniz, ancak onun karşılığını görürsünüz.

40. Buna mukabil, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bundan müstesnadır.

41. O kudsî zatlar –onlar için özel hazırlanmış nimetler vardır:

42. Türlü türlü meyveler; onlar, büyük bir izzet ve ikrama mahzardırlar,

43. Nimetlerle kaynayan cennetlerde.

44. Tahtlar üzerinde karşılıklı otururlar.

45. Bir kâse dolaştırılır etraflarında, çağıldayan tertemiz bir kaynaktan doldurulmuş,

46. Duru mu duru ve içenlere lezzet verir;

47. İçinde zararlı ve sersemletici hiçbir şey bulunmaz; ondan içmekle sarhoş da olmazlar.

48. Ve yanlarında güzel gözlü, başkalarını görmeyen ve bakışlarını sadece onlara hasretmiş eşler,

49. Gün yüzü görmemiş deve kuşu yumurtaları gibi (her türlü lekeden uzak ve kendilerine hiçbir el değmemiş).

50. Bu halde otururken birbirlerine yönelir ve candan bir sohbete girişirler.

51. İçlerinden biri, "Benim çok yakınımda, benden ayrılmayan bir arkadaşım vardı;

445-446

1. Bu âyetlerde üç grup varlıktan söz edildiği ve bu üç grup varlığın kimler olduğu hakkında muhtelif fikirler ileri sürülmüşse de, birinci âyetin vahiy taşıyıcısı Hz. Cebrail'in maiyetindeki meleklere atıfta bulunduğu, sebeplik ve takip-devam ifade eden *fe* edatıyla başlayan diğer iki âyetin ise, vahyin Allah Rasûlü'ne taşınması esnasında o meleklerden bazılarının yaptıkları işleri beyan ettiği, Sûre'nin konusuna ve ilgili başka âyetlere daha uygun düşmektedir. Bu melekler, Cenab-ı Allah'tan vahyi alıp Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a getiren Hz. Cebrail'in (a.s.) yolu üzerinde ve vahiy Allah Rasûlü'ne ulaştığında O'nun etrafında saf saf diziliyor ve bazıları, vahye müdahale etmek, ondan bir şeyler kapmak isteyen şerli cinleri ters yüz edip geri çeviriyordu. İçlerinde, o anda veya başka zamanlarda Rasûlüllah'a veya O'nun etrafında vahiyden ya da Kur'ân'dan parçalar okuyanlar da vardı. Bazıları ise,

Hz. Cebrail'in yardımcıları olarak Allah Rasûlü'ne vahiy de getiriyordu (Bkn: Cinn Sûresi/72: 28). Bilindiği gibi vahiy, Kur'ân'dan ibaret olmayıp, Rasûlüllah'a Kur'ân dışında da pek çok vahiy gelmiştir. (Benzer âyetler için bkn: Bakara Sûresi/2: 97, Şuarâ Sûresi/26: 194, Sâffât Sûresi/37: 166, Cinn Sûresi/72: 28, Abese Sûresi/80: 16.)

2. Âyet, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütün kâinat üzerinde mutlak hakimiyet sahibi olduğu gerçeğine vurgu yapmaktadır. *Doğular* tabiri, gezegenlerin ve onların yörüngelerinin kürevî olduğuna bir işarettir. Çünkü bu tabir, sonsuzca boyutlara telmihte bulunmaktadır ve yeryüzündeki her bir nokta, hem batısındaki noktaya göre, hem de güneşin doğuşuna göre ayrı bir "doğu"dur. Bundan ayrı olarak, saat dilimleri tesbiti ve takvimcilikte faydalanılmak üzere her bir yarımkürede güneş için 180 ayrı doğuş noktası var sayılmıştır ve dolayısıyla tüm yeryüzü için ise 360 ayrı doğuş noktası söz konusudur. Bu sebeple âyet, meridyenleri de akla getirmekte ve mekân kavramındaki izafîliğe parmak basmaktadır.

3. Günümüzde olduğu gibi İslâm öncesi dönemde de falcılık ve kehanet, pek çok yerde ve Araplar arasında da çok yaygındı. Şeytanlar–cinler göklere çıkıp, meleklerin İlâhî hakikatler ve insanlığın geleceğiyle ilgili konuşmalarına kulak verir ve eğer bir şey duyacak olsalar, onu kendilerine teması olan kâhin ve falcılara pek çok uydurma ilâvelerle aktarırlardı. Allah Rasûlü'ne vahiy gelmeye başlayınca da aynı teşebbüslerine devam ettiler. Fakat Cenab-ı Allah (c.c.), bütün gökleri melekler–ruhanîler ordularıyla korumaya almıştı ve artık en küçük bir kelime bile kapmalarına imkân tanımıyordu. Eğer içlerinden bir–iki kelime kapmayı başaran veya başaranlar olursa, bu defa melek orduları onlara, bugün meteor denilen yıldız veya göktaşlarını fırlatır ve onları yok ederlerdi. Dolayısıyla vahiy, tam bir koruma altındaydı. (Benzer âyetler ve açıklamalar için bkn: Hıcr Sûresi/15: 16–18, not 4; Şuarâ Sûresi/26: 212; Mülk Sûresi/67: 5, not 4; Cin Sûresi/72: 9.)

52. "'Sen de mi', derdi, 'şu masala inananlardansın?

53. 'Biz ölüp toprak olduktan, bir kemik yığını haline geldikten sonra, yani şimdi biz o halde iken diriltilip hesaba çekileceğiz öyle mi?'

54. "Şimdi onu görmek ister misiniz?"

55. Şöyle bir bakar ve onu Kızgın, Alevli Ateş'in tam ortasında bulur.

56. "Allah'a yemin olsun ki," der, "neredeyse benim de helâkime sebep olacaktın;

57. "Rabbimin lütf u inayeti yetişmeseydi, hiç şüphesiz ben de azap için buraya eli–kolu bağlı getirilenler içinde bulunacaktım."

58. (Ardından Cennet'teki arkadaşlarına dönerek şöyle der:) "Artık bir daha ölmeyeceğiz, değil mi,

59. "(Dünyadan ayrılırken tattığımız) o ilk ölümümüzden başka? Ve azap da görecek değiliz."

60. Hiç kuşkusuz budur o çok büyük kazanç, o çok büyük başarı.

61. İnsan, bir kazanç, bir başarı için çalışacaksa, ancak böyle bir kazanç ve başarı için çalışmalı.

62. Böyle bir kabul ve ağırlanma mı hayırlıdır, yoksa zakkum ağacı mı?

63. Biz, o ağacı zalimler için bir imtihan ve azap sebebi kıldık.[4]

64. O öyle bir ağaçtır ki, Kızgın, Alevli Ateş Çukuru'nun dibinde biter;

65. Meyveleri, şeytanların başları gibidir.[5]

66. İşte zalimler, o ağaçtan yer ve karınlarını onunla tıka basa doldururlar.

67. Ardından, zakkum yemeğinin üstüne kaynar bir sudan içecek ve bu, vücutlarında zakkumla karışacaktır.

68. Sonra da dönüşleri, hiç kuşkusuz tekrar Kızgın, Alevli Ateş'e olacak-tır.[6/7]

69. Onlar, atalarını yanlış yol üzerinde buldular;

70. Ne var ki, onların izinde gitmeye can atmaktadırlar.

71. Onlardan önce gelip geçmiş evvelki nesillerin çoğu da aynı şekilde yanlış yol üzerindeydi.

72. Ve Biz, kendilerini uyarmak için içlerinde uyarıcılar görevlendirdik.

73. İşte, uyarılmış bulunan o nesillerin sonu nasıl oldu bir bak!

74. Ancak, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bu sondan müstesna tutuldular.

75. (İşte misalleri:) Nuh, yardım için Bize yalvardı; gerçekten Biz, dualara ne güzel cevap vereniz!

76. O'nunla birlikte, ailesi ve halkından mü'min olanları o dehşetli (Tufan) felâketinden kurtardık.

77. Ve soyunu yeryüzünde payidar kıldık.

78. (Kıyamet'e kadar gelecek) sonraki nesiller arasında onun için güzel bir nam bıraktık.

79. Bütün varlıklar içinde selâm olsun Nuh'a![8]

80. Biz, Allah'ı görürcesine iyiliğe,

iyi davranışa kilitlenmiş olanları işte böyle mükâfatlandırırız.

81. Gerçekten O, hakkıyla inanmış has kullarımızdandı.

82. (O'nu ve beraberindeki mü'minleri kurtarmamızın) ardından, (O'nun gemisine binmeyip) geride kalan (zalim kâfirleri) suda boğduk.

83. İbrahim de, O'nun yolunu izleyenlerdendi.

84. Tertemiz ve her türlü (manevî) hastalıktan uzak bir kalble Rabbine yönelmiş;

85. Ve atasıyla birlikte halkına, "Nedir bu taptığınız şeyler?" demişti.

86. "İllâ bir yalan, bir iftira olsun diye mi Allah'tan başka ilâhlar peşindesiniz?

87. "Âlemlerin Rabbi hakkında ne tür bâtıl düşünceler taşıyorsunuz (da, böyle şeylere cüret edebiliyorsunuz)?"

88. Sonra, (bir bayram günü kavmin dinî törenlerine katılmaya çağrılınca) yıldızlara şöyle bir göz attı;

89. Ve, "Ben gerçekten rahatsızım!" dedi.[9]

90. Diğerleri, O'nu bırakıp arkalarını döndüler ve gittiler.

91. Bunun üzerine İbrahim, gizlice putların yanına sokuldu ve (kendilerine sunulan yiyeceklerin öylece durduğunu görünce) "Yesenize, niye yemiyorsunuz?" diye sordu.

92. "Neyiniz var, neden konuşmuyorsunuz ki?"

93. Sonra, üzerlerine varıp, bütün kuvvetiyle putlara vurdu.

94. (Hadiseden haberdar olan) halk, telâşla ve süratle yanına koşuştu.

95. "Bizzat ellerinizle yonttuğunuz bu şeylere mi tapıyorsunuz siz?" diye çıkıştı İbrahim,

96. "Sizi de, bütün yaptıklarınızı da yaratan Allah iken?"[10]

97. (İbrahim'i nasıl cezalandırılacaklarını aralarında görüştüler ve) şu sonuca vardılar: "Fırın gibi büyük bir bina yapıp odunları tutuşturun ve O'nu alevlerin içine atın."

98. Bu şekilde O'na tuzak kurmaya yeltendiler, fakat Biz, onları kaybeden taraf kıldık.[11]

99. İbrahim karar verdi: Sadece Rabbimin rızası için artık hicret edeceğim; Rabbim beni (O'na serbestçe ibadet edebileceğim bir yere) elbette ulaştıracaktır.

100. (Ve şöyle dua etti:) "Rabbim, bana salihlerden olacak bir çocuk nasip buyur!"

101. Biz de, (duasına icabetle) O'na ağır başlı, yumuşak ve sabırlı (olacak) bir oğul müjdeledik.

102. Çocuk büyüyüp de, beraberinde çalışıp çabalayacak yaşa gelince, "Oğulcuğum," dedi, "(son birkaç gecedir) rüyamda seni kurban etmem gerektiğini görüyorum. Ne dersin, bir düşün bakayım!" Oğul, tereddütsüz cevap verdi: "Babacığım, sana

ne emrediliyorsa[12] onu yerine getir. İnşaallah beni (Allah'ın emrine itaat hususunda) sabredenlerden bulacaksın."[13]

447-448

4. Zakkumun imtihan sebebi olması hakkında bkn: İsrâ Sûresi/17: 60, not 28.

5. Güzel varlıkları genellikle meleklere benzetiriz; meselâ, Hz. Yusuf'u (a.s.) gören kadınlar, onu şerefli bir meleğe benzetmişlerdi (Yusuf Sûresi/12: 31). Buna karşılık, çirkin şeyleri ise şeytana veya şeytanlara benzetiriz. Bununla birlikte, Zakkum ağacının meyveleriyle şeytanların başları arasında gerçekten benzerlik noktaları da bulunabilir. Meselâ, Cehennem ehlinin dünyada iken şeytanın iğvası sonucu işledikleri bazı kötü ameller bu ağacın tohumunu teşkil edecektir. Kur'ân-ı Kerim, sarhoşluk veren nesneleri kullanma, kumar ve onun cinsinden her türlü şans oyunları oynama, put manâsı taşıyan her türlü taş, yapı ve anıtlar ve bunlara kurban sunma ve fal okları, piyango kalemi ve zarlarla şans ve kısmet arama gibi işleri, ancak şeytan işi ve onun insanları sürüklediği birer pislik olarak anar (Mâide Sûresi/5: 90). Dolayısıyla, bu tür işlerin Cehennem'de şeytanların başları gibi meyveler verecek şeytan benzeri ağaçlara tohum olması gayet normaldir.

6. Yiyen insan su ister. Cehennem ehli, Zakkum ağacının meyvelerinden yiyecek ve ardından su içmek için Alevli Ateş'ten çıkıp, Cehennem'in içinde su bulunan bölümüne geçecektir. Fakat bu su kaynar bir sudur ve vücutta Zakkum ağacının meyveleriyle karışınca bağırsakları parçalayacaktır (Muhammed Sûresi/47: 15). Ardından, yanmak üzere yeniden Alevli Ateş'e dönecekler ve azap böyle devam edecektir.

7. Kur'ân'da Cennet ve Cehennem'le ilgili tasvirler katiyen mecazî olarak değerlendirilemez. Değerlendirilemez çünkü bütün nimetleriyle Cennet ve bütün azap unsurlarıyla Cehennem, dünya hayatındaki inanç ve davranışlarımızın mahsulü olacaktır. Bu sebeple onlar, hem ruhî, hem nefsî, hem bedenî olarak yaşanacak ve tadılacaktır. Şu kadar ki, Cennet ehlinin nefisleri Cennet'te şüphesiz tam manâsıyla arınmış olacaktır.

Eğer, "İnsan nefsinin, nefsî hazların ve değişken, kararsız ve dertlere maruz bedenin, bedenî hazların Cennet'le ne münasebeti bulunabilir; Cennet hayat ve saadeti için çok daha yüksek ruhî hazlar yeterli değil midir?" diye sorulacak olursa, bunun cevabı şudur:

Meselâ su, hava ve ışığa nisbetle toprak çok daha kesif olmasına rağmen, çok daha yoğun şekilde İlâhî sanat tecellilerine mazhar ve vasıtadır; dolayısıyla manâ ve değer olarak diğer unsurları aşabilir. Bunun gibi, insan nefsi, kesafetine ve dünyevîliğine rağmen, kapsamlı mahiyetiyle ve günahlardan arınmış olması şartıyla, insanın diğer duyu ve melekeleri karşısında bir tür üstünlük kazanabilir. Aynı şekilde, beden de İlâhî simlerin tecellileri için çok kapsamlı ve zengin bir ayna olup, İlâhî rahmet hazinelerinin cevherlerini tatmak ve ölçmek için pek çok vasıtayla donatılmıştır.

Sözgelimi, dile yiyecek ve içecekler sayısınca tat alma kabiliyet ve vasıtaları verilmeseydi, yiyecek ve içeceklerdeki tad farkının hiçbir manâsı olmazdı.

Kâinatın Yaratıcısı, bütün rahmet hazinelerinin ve isimlerin tecellilerinin bilinmesini, ayrıca bütün nimetlerinin tadılmasını, tanınmasını diler. Dolayısıyla ebediyet yurdu, dünya hayatı selinin bütünüyle kendisine aktığı bir havuz, bir derya, kâinat fabrikasında üretilen bütün malların sergilenme sahası ve yine dünya hayatında üretilen bütün mahsullerin sonsuz deposu olduğu için, bir bakıma kâinatı ve dünya hayatını andıracaktır. Hakîm ve Rahîm olan Allah (c.c.), dünyadaki hizmetinin, kendine has ibadetinin karşılığı olarak her bir organa ona lâyık nimet ve zevk bahşedecektir. Başka türlüsü, O'nun Hikmet, Adalet ve Rahmeti'ne aykırı olur. (*Sözler*, "28. Söz"den sadeleştirerek.)

8. Hz. Âdem (a.s.) yeryüzünde eşi Hz. Havva ile birlikte ilk insan, ayrıca kendisi ilk peygamberdi. O, ilk defa olarak Allah'ın Mesajı'nı insanlara iletmiş olmakla birlikte, misyonu bir bakıma ailesiyle sınırlıydı. Fakat Hz. Nuh (a.s.) geldiğinde insanlık artık çoğalmış, kavim ve kabilelere bölünmüş bulunuyordu. Bu bakımdan Hz. Nuh, bu kavim ve kabileleri Allah'ın dini üzerinde birleştirmek için çalıştı ve başta şirk olmak üzere her türlü zulümle mücadele etti. 950 yıllık tebliğ ve mücadelesine rağmen, kendisine pek az kişi inandı ve inanmayanların tamamını Allah büyük bir tufanla helâk etti; kısaca, umumî bir dezenfekte yaşandı. Hayatta kalanlar, yeni bir hayata başladılar. Bu, Hz. Nuh'un kavminin veya O'nun zamanında insanların ne kadar inatçı ve bozulmuş, buna karşılık Hz. Nuh'un vazifesinin ne kadar zor olduğunu, hayatının ne kadar çetin geçtiğini gösterir. Eğer Hz. Nuh'un 950 yıllık mücadelesi ve bunun neticesinde az da olsa O'na inananlar olmasaydı, dünya daha o zaman yıkılırdı. Dolayısıyla, bütün sonraki insanlar, cinler ve diğer varlıklar Hz. Nuh'a şükran borçludur. Kur'ân, böyle bir selâm ve şükran ifadesini, sadece O'nun için kullanır. Bu sûrede daha sonra anacağı rasûllere de selâm göndermekle birlikte, onlar hakkında *bütün varlıklar içinde* ifadesini kullanmaz.

9. Hz. İbrahim (a.s.), hasta değildi, ama halkın putlara, uydurma ilâhlara tapmasından son derece rahatsızdı. Bu konuda onlara da ikna edici bir ders vermek, gerçeği en açık bir biçimde göstermek istiyordu. Bu bakımdan, bir bayram günü halkın dinî törenlerine katılmaya çağrılınca rahatsız olduğunu söyledi ve bundan kastı, onların uydurma tanrılara tapması karşısında duyduğu rahatsızlıktı. Onlar gidince de, onların en büyüğü dışındaki bütün putlarını kırdı.

10. Yani, bizi yaratan ve bize bir şey yapma irade, imkân, güç ve kabiliyeti veren Allah'tır. Ayrıca, yaptığımız her şeyi yaratan, yani onlara hariçte vücut veren yine Allah'tır. Bizim bir şeyi yapmamız, o şeyin hariçte meydana gelmesi için yeterli değildir. Eğer Cenab-ı Allah'ın yaratması, her şeye vücut vermesi olmasaydı, biz hiçbir şey yapmış ve yapıyor olamayacaktık. Yaptıklarımızın faili biz, ama yaratanı Allah'tır. Ayrıca, bizim bir şey yapma güç ve kabiliyetimiz olmasaydı, bu defa da bize verilen iradenin hiçbir manâsı olmayacak ve biz yaptıklarımızdan sorumlu tutulmayacaktık.

11. Hadisenin daha etraflı tasviri için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 51-70.

12. Âyet açıkça göstermektedir ki, Hz. İbrahim'in rüya olarak gördüğü vahyen gelen İlâhî bir emirdi.

13. Mevcut Kitab-ı Mukaddes nüshaları her ne kadar Hz. İbrahim'e kurban etmesi emrolunan oğlun Hz. İshak (a.s.) olduğunu kaydediyorsa da (*Tekvin*, 22: 2), Kur'ân'dan açıkça ve Kitab-ı Mukaddes'in daha başka ifadelerinden anlaşılan, onun Hz. İsmail (a.s.) olduğudur. Kur'ân, yukarıda geçen 101'inci ve Enbiyâ Sûresi/21: 85'inci âyetlerde bu oğlu ağır başlı, yumuşak ve sabırlı olarak nitelerken, Hz. İshak'ı ise âlim bir oğul olarak takdim buyurmaktadır (Hıcr Sûresi/15: 53). Dolayısıyla, Hz. İbrahim'e kurban etmesi emrolunan oğlun "ğulâm-ı halîm (ağır başlı, sabırlı)" oğul Hz. İsmail olduğu açıktır. Hz. İshak, doğum yapma dönemini çoktan aştığı bir zamanda Hz. Sâre'den olurken (Hûd Sûresi/11: 71-72; Kitab-ı Mukaddes, "Tekvîn", 21), Hz. İsmail ise Hz. Hacer'den doğmuş ve Cenab-ı Allah'ın emri üzerine babası Hz. İbrahim (a.s.) tarafından annesiyle birlikte Mekke'de bırakılmıştır. İşte Hz. İbrahim'in oğlunu kurban teşebbüsü, Mekke'de hac dönemi kurbanların kesildiği Mina bölgesinde cereyan etmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in Hz. İbrahim'e oğlu Hz. İshak'ı kurban etmesiyle ilgili emri ifade eden cümlesi ("Şimdi oğlunu, sevdigin *yegâne* oğlunu, İshak'ı al..." *Tekvîn*, 22: 2), daha başka pek çok cümlesiyle çelişmektedir. Bir defa söz konusu cümledeki *yegâne oğlunu* ifadesi, bu emir Hz. İbrahim'e geldiğinde, O'nun oğul olarak sadece Hz. İshak'a sahip bulunduğunu gösterir. Öte yandan, *Tekvin*, 21: 5'e göre ise, Hz. İshak doğduğunda Hz. İbrahim 100 yaşında idi; *Tekvin*, 16: 16'ya göre ise Hz. İsmail, Hz. İbrahim 86 yaşında iken doğmuştur. Bu durumda, Hz. İshak doğduğunda Hz. İsmail 14 yaşında idi ki, *Tekvin* 22: 2'nin iddiasına göre Hz. İbrahim'e oğlu Hz. İshak'ı kurban etme emri geldiğinde, O'nun oğlu olarak sadece Hz. İshak'ın bulunmuş olması mümkün değildir. Dolayısıyla, Hz. İbrahim'e "*yegâne oğlu*"nu kurban etmesi için gelen emrin Hz. İsmail hakkında olduğu açıktır; çünkü, Hz. İbrahim'in yegâne oğlundan bahsetmek, Hz. İshak'tan 14 yıl önce doğan Hz. İsmail için mümkündür. Şu halde, Tekvin 22: 2 cümlesinde *yegâne oğlun* ifadesinden sonra gelen *İshak*'ın sonradan bir ekleme olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'da aşağıda gelecek 112'nci âyet de, Hz. İshak'ın Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i kurban etme teşebbüsünden sonra doğduğunu açıkça belirtmektedir.

Kaldı ki, eğer kurban edilecek çocuk Hz. İshak olmuş olsaydı, bunun en azından Yahudilik'te bir anısı olurdu, bir hatırası yaşatılırdı. İslâm'da ise kendisine verilen önemle Kurban ibadetinin ve Kurban Bayramı'nın olması bile, kurban edilecek çocuğun Hz. İsmail olduğuna tarihî bir delildir.

103. İkisi de Allah'ın emrine tam manâsıyla teslim olmuştu. İbrahim, çocuğu sağ şakağı üzerinde yere yatırdı.

104. "Ey İbrahim" diye seslendik;

105. "Hiç şüphesiz, (rüyanda aldığın emre) itaatin gerektirdiği sadakati göstermiş bulunuyorsun; (artık oğlunu kurban etmek zorunda değilsin)." Biz, Allah'ı görürcesine iyiliğe kilitlenmiş olanları böyle mükâfatlandırırız.

106. Bu, belli ki büyük bir imtihandı.

107. Neticede O'na, oğluna bedel, (değer ve manâ itibariyle) çok büyük bir kurbanlık lütfettik.[14]

108. (Kıyamet'e kadar gelecek) sonraki nesiller arasında onun için güzel bir nam bıraktık.

109. Selâm olsun İbrahim'e!

110. Biz, Allah'ı görürcesine iyiliğe, iyi davranışa kilitlenmiş olanları işte böyle mükâfatlandırırız.

111. Gerçekten O, hakkıyla inanmış has kullarımızdandı.

112. O'na salihlere dahil bir peygamber olacak bir başka evlâdı, İshak'ı müjdeledik.

113. Hem önceki çocuğa, hem İshak'a feyiz ve bereketler bahşettik. Ama her ikisinin nesli içinde Allah'ın sürekli kendilerini gördüğünün şuuruyla O'na ibadet eden iyiliğe kilitlenmiş kişiler bulunduğu gibi, besbelli ki bizzat kendilerine zulmedenler de vardır.

114. Musa ve Harun'a da lütf u ihsanda bulunduk.

115. Her ikisini de, onların halkını da o dehşetli (kölelik ve işkence) musibetinden kurtardık.

116. Kendilerine yardım ettik de, sonuçta üstün gelen onlar oldular.

117. İkisine, (İlâhî) gerçekleri ve dünya-Âhiret saadetinin yollarını apaçık gösteren Kitabı verdik.[15]

118. Her meselede onların Doğru Yol'da gitmelerini sağladık.

119. (Kıyamet'e kadar gelecek) sonraki nesiller arasında onlar için de güzel bir nam bıraktık.

120. Selâm olsun Musa ve Harun'a.

121. Biz, Allah'ı görürcesine iyiliğe, iyi davranışa kilitlenmiş olanları işte böyle mükâfatlandırırız.

122. Gerçekten onlar, hakkıyla inanmış has kullarımızdandı.

123. İlyas da, şüphesiz (Allah'ın dinini tebliğ için) gönderilmiş peygamberlerdendi.

124. Hani, halkına şu mesajı iletmişti: "Al-lah'a gönülden saygı duymalı ve O'na is-yandan sakınmalı değil misiniz?

125. "İlâh olarak Ba'l'e[16] yalvaracak ve terk mi edeceksiniz her şeyi en güzel ve en uygun biçimde Yaratan'ı;

126. "Sizin de Rabbiniz, gelip geç-

miş bütün atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı?"

127. Fakat onlar O'nu yalanladılar; bu sebeple, hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılıp, Cehennem'e atılmaya mahkûmdurlar.

128. Ancak, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş has kulları bundan müstesnadır.

129. (Kıyamet'e kadar gelecek) sonraki nesiller arasında O'nun için de güzel bir nam bıraktık.

130. Selâm olsun İlyâsîn'e![17]

131. Biz, Allah'ı görürcesine iyiliğe, iyi davranışa kilitlenmiş olanları işte böyle mükâfatlandırırız.

132. Gerçekten O, hakkıyla inanmış has kullarımızdandı.

133. Lût da, şüphesiz (Allah'ın dinini tebliğ için) gönderilmiş peygamberlerdendi.

134. (Vazifesinin sonunda) O'nu ve iman etmiş bulunan aile efradını (o suçlular memleketinden çıkarıp) kurtardık;

135. Ancak (hanımı olan ve) geride (suçlular arasında) kalan yaşlı bir kadın hariç.

136. Ardından, o geride kalan diğerlerini toptan imha ettik.

137. (Seyahat yollarınız üzerinde) sabahları onların yıkılmış şehirlerinin harabelerine uğruyorsunuz;

138. Geceleri de. Artık aklınızı kullanıp, bu olanlardan ibret almayacak mısınız?

139. Yunus da şüphesiz (Allah'ın dinini tebliğ için) gönderilmiş peygamberlerdendi.

140. Hani O, sahibinden kaçmış bir köle gibi vazife mahallinden ayrılmış ve dolu bir gemiye binmişti.[18]

141. Ve (gemidekilerle birlikte) kura çekti ve kurada kaybedenlerden oldu.

142. (O'nu denize bıraktılar ve) o büyük balık kendisini yutuverdi; bu arada Yunus, pişmanlık içinde kendisini sorguluyordu.

143. Eğer her zaman Rabbisini tesbih eden kullarından olmamış olsaydı,

144. Bütün ölülerin diriltilip mezarlarından kalkacakları güne kadar balığın karnında kalır, (balığın karnı O'na mezar olurdu).[19]

145. Ama Biz O'nu ağaçsız, çıplak bir sahile attık; o anda bitkin bir haldeydi.

146. Üzerine gölge yapması için de orada asma kabak cinsinden bir ağaç bitiriverdik.[20]

147. Ve O'nu sayıları yüz bine ulaşan, hattâ gittikçe artan (halkına yeniden) gönderdik.

148. Onlar bu defa iman ettiler ve kendilerini (helâkten âzat edip,) belli bir süre daha yaşamalarına müsaade buyurduk.

149. Sor onlara: Kız çocuklar Rabbinin de, erkekler onların mı?

150. Yoksa Biz melekleri dişi olarak yaratmışız da, onlar buna şahit mi olmuşlar?

151. İyi bilin ki, iftira ederek diyorlar,

152. "Allah çocuk edindi." Hiç şüphesiz yalancıdır onlar.

153. Sanki Allah, (bir de cinsiyet ayırımı yapmış da) kızları erkeklere tercih mi etmiş?

449-450

---

14. İnsanların kendilerini Allah yolunda "kurban" etmeleri büyük bir fazilet ve değer olmasına mukabil, Allahü tealâ (c.c.), hiçbir zaman insanların kurban olarak kesilmesini dilemez. Bu bakımdan, O'nun Hz. İbrahim'e oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesiyle ilgili emrinde başka pek çok hikmetler vardır. Hz. İbrahim (a.s.), çok yüce bir karaktere sahipti ve kudsî peygamberler silsilesinin menşei olabilecek bir potansiyel taşıyordu. Ayrıca çok merhametli, çok cömert ve Allah'a çok içten teslim olmuş bir rasûldü. Halkının hem Âhiret'te hem de dünyadaki saadetiyle çok yakından alâkadardı; kısaca, "himmeti milleti"ydi ve dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim onu *bir ümmet* olarak nitelemiştir (Nahl Sûresi/16: 120). Bir insanın sahip kılındığı potansiyelleri birer kabiliyet haline getirmesi, çok defa ağır imtihanlar sonucu gerçekleşir. Bu imtihanlar ise, karşı cins, çocuk, altın-gümüş (para), eşya, kazanç, mevki ve statü gibi, daha çok kişi ile Allah arasına girebilecek unsurlarla olur. Bir mü'min, sevdiği her şeyi sadece Allah için ve o şeyin Allah ile münasebeti ölçüsünde sever. O, Allah'tan başka hiçbir şeye, bizzat o şey sebebiyle hakiki manâda gönül veremez. Allah, bir göğüste biri Kendine, biri başka varlıklara ayrılsın diye iki gönül var etmemiştir (Ahzab Sûresi/33: 4). İşte Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. İbrahim'i ateşe atılma, yeğeni Hz. Lût'un kavminin helâk edilmesi, baba ocağından, yurdundan, ailesinden ve yakınlarından ayrılma ve olması için dua ettiği oğlu Hz. İsmail'i kurban etme emriyle karşı karşıya kalma gibi oldukça ağır imtihanlara tâbi tuttu ve Hz. İbrahim bütün bu imtihanlardan en büyük başarı ile çıktı. Sonra da Cenab-ı Allah şöyle buyurdu: "Artık seni bütün insanlara imam yapacağım". İbrahim, "Soyumdan da!" diye dua ve münacatta bulundu. Rabbisi, "(Soyun içinde zalim olmayan ve liyakat ortaya koyanları yaparım.) Fakat va'd ettiğim böyle bir nimetime zalimler nail olamaz" karşılığını verdi. (Bakara Sûresi/2: 124)

Cenab-ı Allah'ın emrine tereddütsüz boyun eğmekle hem Hz. İbrahim hem de Hz. İsmail, büyük mükâfatlara nail kılındılar. Allah (c.c.), Hz. İbrahim'i insanlar için bir imam, bir önder ve peygamberler silsilesine menşe' veya baba kılarken, Hz. İsmail'i ise, en son yaratılmışların en büyüğü, kâinatın ve iki cihanın efendisi Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtü vesselâm'ı netice verecek kudsî bir silsilenin babası olmakla mükâfatlandırdı.

15. Kitap Hz. Musa'ya verilmiş olmakla birlikte, Hz. Harun'a O'nun misyonuna olan iştirakinden dolayı (Tâ-Hâ Sûresi/20: 32), âyet, Kitabı ikisine verilmiş olarak anmaktadır.

16. Ba'l, kelime olarak efendi, şef gibi manâlara gelir. Eski Sami toplulukları, ilâhlarından birine bu ismi vermişlerdi ve hem kendisine, hem de karısı Astartes'e taparlardı. Hakimler döneminde İsrail Oğulları'ndan pek çoğu da, kendilerini Mısır'dan çıkaran asıl Rabbilerini bırakıp, komşu halkların tanrılarıyla birlikte onlara da tapmaya başladı (*Kitab-ı Mukaddes*, "Hakimler", 2: 12–13). Bu sapma, Hz. Süleyman'ın (a.s.) vefatından sonra yeniden nüksetti. İşte, Kur'ân-ı Kerim'de En'âm Sûresi/6: 85'te de anılan Hz. İlyas'ın, İsrail'de zalimliğiyle meşhur kral Ahab (*1 Krallar*, 17–21), Yahuda'da kral Yehoram zamanında (*2 Tarihler*, 21) rasûl olarak görevlendirilen ve Kitab-ı Mukaddes'te Eliya olarak geçen peygamber olduğu sanılmaktadır. O, bu sapmaya ve ayrıca ahlâksızlık ve zulme karşı mücadele vermiştir.

17. Genellikle kabul edildiği üzere İlyas, İlyâsîn olarak da okunmaktadır; veya İlyâsîn, Hz. İlyas'ın bir diğer adıdır.

18. Hz. Yunus (a.s.) ve başından geçenlerin ayrıntılı tasviri için bkn: Yunus Sûresi/10, not 19.

19. Hz. Yunus'un Kıyamet'e kadar balığın karnında kalmamasına sebep, O'nun yalnızca o anda Allah'ı tesbih etmesi değildi; Allah'ı her zaman tesbih eden bir kul olmasıydı. (Ayrıca bkn: Kalem Sûresi/68, 49, not 5.) Hz. Yunus'un balığın karnındaki tesbihi ve manâsı içinde bkn. Enbiyâ Sûresi/21: 87, not 18.

20. Merhum allâme Mevdûdî, Urdu Digest dergisinin Şubat 1964 sayısından nakleder:

> Star of East (Doğu Yıldızı) adlı bir İngiliz balıkçı gemisi, 1891 yılının Ağustos ayında balina avı için okyanusa açılır. Yaklaşık 7 metre uzunluğunda, 1.7 metre eninde ve 100 ton ağırlığında bir balinayı yakalamaya çalışırlarken, James Bartley adlı denizci denize düşer. Balina onu yutar. İki gün sonra diğer balıkçılar balinayı ölü olarak yakalar ve karnını açtıklarında arkadaşlarını sağ olarak bulurlar. Balıkçı, balinanın karnında tam 60 saat kalmıştır. (*Tefhîm*, 5: 41, "Sâffât Sûresi", not 82)

154. Ne oluyor size? Nasıl böyle hükümler veriyorsunuz?

155. Siz hiç düşünmez, hiç sağlıklı değerlendirme yapmaz mısınız?

156. Yoksa elinizde kesin bir deliliniz, bir dayanağınız mı var?

157. Öyle ise, eğer doğruyu söylüyorsanız, haydi çıkarın ortaya (Allah'tan gelmiş olması gereken) o kitabınızı!

158. Bir de, (cinlere tapma gerekçesi olarak) Allah ile cinler arasında bir soy bağı uydurdular. Oysa cinler bilirler ki, (kendileri ile Allah arasında sadece Rab–kul münasebeti vardır ve) onlar yargılanmak üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacaklardır.[21]

159. Allah, onların bu şekildeki nitelemelerinin tamamından mutlak manâda münezzehtir.

160. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş has kulları asla bu türden nitelemelerde bulunmazlar.

161. Size gelince (ey müşrikler), siz ve sizin taptıklarınız,

162. Allah hakkında kimsenin sapmasına sebep olabilecek değilsiniz;

163. Meğer ki o kişi, ille de Kızgın, Alevli Ateş'e girmek istesin.

164. (Haklarında Allah'ın kızları oldukları iftirasında bulundukları melekler derler ki:) "Bizim her birimizin Allah katında belli bir makamı ve vazifesi vardır.

165. "(O'nun emirlerini alıp yerine getirmek için) saf saf dizilip bekleyenleriz biz.

166. "Biz, O'nun her türlü kusurdan ve O'na yakışmayan nitelemelerden mutlak manâda münezzeh bulunduğunu sürekli ilan edenleriz de."

167. O müşrikler derlerdi:

168. "Bizden önce yaşamış ümmetlerin elinde bulunan Kitap gibi bir Kitap bizde de olsaydı,

169. "Hiç kuşkusuz Allah'ın ihlâsa erdirilmiş has kulları olurduk."

170. Ama şimdi o Kitabı ret ve inkâr ediyorlar. Elbette bilecek onlar!

171. (Din'i tebliğ için) gönderilmiş kullarımız hakkındaki hükmümüz çoktan verilmiştir:

172. Onlar, hiç şüphesiz onlardır yardıma mazhar olacaklar.

173. Ve hiç şüphesiz Bizim ordumuzdur, her zaman mutlaka üstün gelenler.

174. Dolayısıyla, bir süre aldırma onlara ve bakma yaptıklarına;

175. Bak (uyarman karşısında nasıl da ayak diriyorlar), sonunda görecekler (başlarına geleceği).

176. Yoksa cezamızın hemen başlarına gelivermesini mi istiyorlar?

177. İyi de, cezamız onu isteyenlerin yurtlarına indiğinde, uyarılıp da uyarıya kulak asmayanlar pek kötü bir sabaha uyanırlar!

178. Sen aldırma onlara bir süre ve bakma yaptıklarına;

179. Bak (bütün şu inkârcıların hallerine), onlar da görecekler (başlarında patlayacak Kıyamet azabını).

180. Mutlak izzet ve kudret Rabbi olan Rabbin, onların her türlü yakışıksız nitelemelerinden mutlak manâda münezzehtir.

181. Selâm (Allah'ın dinini tebliğ için gönderilen) bütün rasûllere!

182. Ve bütün hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a.

451

21. Bakara Sûresi âyet 30'da ima edildiği üzere, insandan önce yeryüzünde cinler hüküm sürüyordu ve Allah'ın dinine muhataptılar. Ayrıca, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün insanlara gönderildiği gibi bütün cinlere de gönderilmişti. Dolayısıyla onlar, Allah ile yarattıkları arasında nasıl bir münasebetin olduğunu, olması gerektiğini iyi biliyorlardı.

38. SÂD SÛRESİ

88 âyetten oluşan ve ismini birinci âyetindeki *Sâd* harfinden alan bu sûre, İslâmî tebliğin Mekke döneminin ortalarında, Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra inmiştir. İslâm'a ve onun tebliğine karşı duranları ikaz eder. Allah Rasûlü'ne itaate çağırır ve önceki rasûllerin tebliğ hayatlarından kesitler sunar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Sād*. Gerçeği anlatan ve (ona karşı çıkanları) ikaz buyuran şerefli Kur'ân'a andolsun (ki sen, Allah'ın dinini tebliğ için gönderilen bir rasûlsün).

2. Ne var ki, (seni) ret ve inkâr edenler, gurur, kibir içinde ve (Kur'ân'a karşı) sürekli muhalefet halindedirler.

3. Ama Biz, onlardan önce (inkâr ve muhalefette direnen) nice nesilleri helâk ettik. (Azabımız başlarına inince) pişmanlık içinde ne çığlıklar kopardılar ama, artık cezamızı tehir zamanı değildi.

4. İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesini tuhaf buluyor ve küfürde diretenler, "Bu" diyorlar, "bir sihirbaz, (Allah'a iftira atan) büyük bir yalancı.

5. "Tutmuş, onca ilâhı tek bir ilâh yapıyor. Bu yaptığı, gerçekten pek tuhaf, şaşılacak bir şey!"

6. İçlerinden önde gelenler harekete geçip, "Haydin," diye birbirlerini kışkırtıyorlar, "Haydin, yürüyün (ve varın Muhammed'in üzerine)! İlâhlarınız(a ibadet) konusunda diretin. Budur (baş olmaktır) (Muhammed'in davetiyle) takip edilen gaye.[1]

7. "Biz, bu (tek ilâh iddiasını) şu zamanımızdaki inanç sistemlerinin hiç birinde duymadık. Bu, ancak bir uydurma![2]

8. "Tuhaf! İçimizden (başka kimse bulunamamış da) Kitap O'na mı iniyormuş?" Hayır, hayır! (Gerçek şu ki, onların senin doğruluğun aleyhinde söyleyebilecekleri hiçbir şey yok.) Fakat onlar, (sırf kibir ve gururları sebebiyle) Benim Mesajım konusunda şüphe içinde bocalamaktadırlar. Gerçekte onlar, (helâk şeklinde gelen) azabımı henüz tatmadılar, (tatmadılar ki, kibirlerinden vazgeçip, gerçeği kabullensin ve itiraf etsinler).

9. Yoksa, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Vehhâb (bol bol ve karşılıksız veren) Rabbinin rahmet hazi-

neleri onların yanında (da, kendi arzularına göre peygamberlik mi dağıtıyorlar)?

10. Veya göklerin, yerin ve bunların arasındaki her şeyin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti onlara mı ait? Öyleyse, sebep ve vasıtalarına tutunsunlar da, göklere yükselsin (ve risalet görevinin sana verilmesine, Kur'ân'ın sana indirilmesine mani olsunlar)!

11. Aslında onlar, hesaba katılmaya değmez, şuracıkta yenilmeye mahkûm bölük-pörçük döküntü bir güruhtur.

12. Onlardan önce Nuh'un kavmi, Âd toplulukları ve ehramlar, sağlam kaleler sahibi Firavun da (kendilerine gönderilen rasûlleri) yalanladılar;

13. Semûd, Lût kavmi ve Eyke halkı da. Bunlar, (helâk edilmiş) önceki topluluklardı.

14. Her biri, rasûlleri yalanladı ve hak ettikleri şiddetli cezam, başlarında patlayıverdi.

15. Şunlar da, kendilerine artık hiçbir süre tanımayacak tek bir patlamayı bekliyorlar.

16. Böyle iken, alaylı alaylı, "Rabbimiz, Hesap Günü gelmeden önce azaptaki payımızı hemen veriver!" diyorlar.

452

1. Âyet, İslâm'a davetin yaygınlaşması ve Hz. Ömer (r.a.) gibi çok önemli bir insanın da İslâm'a dahil olması üzerine Kureyş ileri gelenlerinin harekete geçip, davetini durdurması konusunda yeğeni Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a baskı yapması için Ebû Talib'e başvurmaları hadisesine atıfta bulunmaktadır. Onlar, İslâm'ın yayılmasını durdurmak için ortaya attıkları pek çok temelsiz iddianın yanısıra, Peygamberimiz ve Ashabı'nın İslâm'a girme ve onu tebliğle Kureyş'e baş olmak, idareyi ele geçirmek gayesi güttüğünü de ileri sürüyorlardı.

2. Kureyş ileri gelenleri, Allah Rasûlü'nün Mekke liderliğini arzuladığını düşünüyor ve kendi mevkilerini tehlikede görüyorlardı. Bu sebeple, Ebû Cehil liderliğinde Ebû Talib'e gelip, yeğenine İslâm'a davetten vazgeçmesi taleplerini ilettiler. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, "Amcacığım! Ben onları öyle bir söze çağırıyorum ki, onu söyledikleri zaman yalnız Araplar değil, bütün milletler onların peşinden gelecekler!" cevabında bulundu. Bu sözün ne olduğunu sordular. Allah Rasûlü, "Lâ ilâhe illa'llah" cevabını verdi. Bunun üzerine büyük bir tepki gösterdiler ve âyette ifade olunan sözleri söylediler. (Tirmizî, "Tefsir," 39)

17. Onlar ne derlerse desinler sen sabret ve (Allah'ı tesbihte, ilimde, hilâfette ve savaşta) güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Davud'u hatırla. O, tam bir teslimiyet ve samimiyetle sürekli Allah'a yöneliş halinde idi.

18. Dağları emrimize boyun eğdirdik de, akşam vakitlerinde ve sabah işrak zamanı onunla birlikte Allah'ı tesbih ederlerdi;

19. Ve onun için toplanan kuşları da. Hepsi tesbih için Allah'a yönelirdi.

20. O'nun hakimiyetini güçlendirdik ve kendisine hikmet, ayrıca ikna edici ve meseleleri aydınlatıcı bir beyan gücü verdik.

21. Sana o davalılar hakkında bilgi ulaştı mı? Onlar, yüksek duvarları aşıp, (Davud'un) hususî makam odasına dalıvermişlerdi.

22. Davud'un yanına girdiklerinde O, birden endişelendi. "Endişelenecek bir şey yok!" dediler: "Biz, biri diğerine haksızlık yaptığını iddia eden iki davalı tarafız. Sen, gerçek ne ise aramızda ona göre hükmünü ver, haktan uzaklaşma ve bizi hiç pürüzsüz doğruya ilet."

23. (İçlerinden biri meseleyi arzetti:) "Bu, benim kardeşimdir. Kendisinin doksan dokuz koyunu var, benimse tek bir koyunum. Böyle iken, 'Onu da bana bırak!' diyor ve hitabet gücüyle beni bastırıyor."

24. Davud, "Doğrusu şu ki," dedi, "o, senin tek bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle haksızlıkta bulunuyor. Gerçekten böyle malda ortak pek çok insan vardır ki, birbirlerinin hakkına tecavüz ederler. Ancak iman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar böyle davranmazlar; ama onlar da ne kadar azdır." Davud, kendisini imtihan ettiğimizi anladı ve derhal Rabbisinden bağışlanma dileyip, iniltiyle secdeye kapandı ve bütün içtenliğiyle Allah'a yöneldi.

25. Biz de bu hususta O'nu bağışladık. Muhakkak ki O'nun Bizim katımızda bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

26. Ey Davud! Seni ülkede (Bizim ahkâmımızı uygulayacak) bir halife yaptık; bu sebeple, insanlar arasında hak ve adaletle hükmet; şahsî arzu ve temayüllerine kulak verme ki, seni Allah'ın yolundan saptırmasınlar. Şurası bir gerçek ki, Allah'ın yolundan sapanlar, Hesap Günü'nü unutmuşlardır ve bu sebeple kendileri için çok çetin bir azap vardır.[3]

453

3. Hz. Davud'un tâbi tutulduğu imtihan hakkında farklı mütalâalarda bulunulmuş ve Kitab-ı Mukaddes kaynaklı yakışıksız hadiseler anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerim ve sahih Sünnet hadisenin teferruatı konusunda sessiz kaldığına göre, meselenin özünü

takip etmek ve onun üzerinde durmak gerekmektedir. Bu da, Kur'ân'ın ışığı altında şöyle olsa gerektir:

Bütün rasûller, Allah'ın mesajını, dinini insanlara tebliğ için gönderilmişlerdir. Bununla birlikte, her birinin, zamana, şartlara, gönderildikleri toplumun özelliklerine göre ayrı bir hususiyeti ve bunun için bu çerçevede, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm dışında diğerlerini aşan bir donanımı vardır. Söz gelimi, Allah (c.c.) Hz. İbrahim'i insanlara *imam*, Hz. Davud'u *halife*, Hz. Süleyman'ı ise *melik* (hükümdar) kılmıştır. Yeterince ilgi çekicidir ki, her birini de bu hususî vazifeye tayin buyurmadan önce imtihandan geçirmiş, her birinin imtihanı kendine verilecek hususî misyon ve makama göre olmuştur. Hz. İbrahim (a.s.), ateşe atılma, ülkesini terk etme mecburiyetinde kalma, oğlu Hz. İsmail'i kurban etme emrine muhatap olma gibi ağır imtihanlara tâbi tutulmuş ve bunların her birinde muvaffak olduktan sonra insanlara imam kılınmıştır. Hz. Süleyman (a.s.), aşağıda 34'üncü âyette anlatılacak imtihana tâbi tutulurken, Hz. Davud (a.s.) da, 21-24'üncü âyetlerde anlatılan imtihandan geçmiştir. Bu imtihanı başarması üzerine kendisine risalet içinde hilâfet payesi ve görevi verildiğine göre, O'nun imtihanı bu çerçevede olmalıdır. 26'ncı âyette hilâfetin fonksiyonu olarak insanlar arasında hak ve adaletle hükmetme zikredildiğine göre, Hz. Davud'un imtihanı adaletli hüküm verme noktasında idi.

Yüksek duvarları aşarak hususî makam odasına girenler, insan şeklinde melekler olsun veya olmasın, Hz. Davud, verdiği hükümde bir yanlışlık yaptığı sonucuna varmış olmalıdır. Bu da, âyetlerden anlaşılabildiğine göre, davalı iki taraftan biri şikâyetini yaptığında diğer tarafı dinlemeden hemen hüküm vermesi olsa gerektir. Davacının anlattıklarını dinleyen ve kendine göre karinelerle söylediklerinin doğru olduğu sonucuna varmış bulunduğu anlaşılan Hz. Davud (a.s.), diğer tarafı dinleme gereği duymadan hükmünü vermiş, fakat akabinde yanlış yaptığı sonucuna varmıştır. Bunun neticesinde de hemen Allah'a yönelmiş ve af dilemiştir.

20'nci âyet, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Hz. Davud'a, diğer nimetlerinin yanısıra güzel ve ikna edici konuşma, meseleleri çok iyi şekilde anlatabilme gücü ve kabiliyeti de verdiğini ifade etmektedir. Dikkat çekicidir ki, Hz. Davud'a şikâyette bulunan kişi de, karşı tarafın konuşma gücüyle kendisini yendiğini belirtmiştir (âyet: 23). Dolayısıyla kendisini tâbi tuttuğu imtihanla Cenab-ı Allah Hz. Davud'u bu konuda, yani güçlü ve ikna edici konuşmanın tesiri altında kalmadan hüküm vermesi konusunda uyarmış olmalıdır. Bu hususu aydınlatan bir hadis-i şeriflerinde Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm şöyle buyururlar: "Ben de sizin gibi bir insanım. Aranızdaki bir meselede bana gelirsiniz. Olur ki, kiminiz kiminizden daha ikna edici konuşur da, ben de bana anlatılana göre onun lehinde karar verebilirim. (Dolayısıyla herkes doğruyu konuşsun.) Çünkü eğer ben, kardeşinin hakkına rağmen biri lehinde hüküm verirsem, o kişi bilmelidir ki, ona Cehennem ateşinden bir kor vermişimdir." (Buharî, "Şahadet", 27; Müslim, "Akdiye", 5, [1713])

27. Biz göğü, yeri ve bu ikisi arasında yer alan her şeyi, boş yere, gayesiz (ve insanlar heva ve heveslerine göre davranabilsinler diye) yaratmadık. Böyle bir düşünce, ancak küfredenlerin zannından ibarettir. (Girecekleri) Ateş'ten dolayı vay haline o küfredenlerin!

28. Yoksa Bizim iman edip, imanları istikametinde doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlarla veya hayatlarını günahlardan uzak Din-diyanet örtüsü altında geçiren (müttakî)lerle, üzerlerinden Din-diyanet örtüsünü sıyırmış günahkârları bir tutacağımızı mı sanıyorlar?

29. (Bu,) hayır, bereket ve feyiz yüklü bir Kitap'tır ki, onu sana, (bütün şuurlu varlıklar) âyetleri üzerinde derinliğine ve etraflıca düşünsünler ve gerçek idrak sahipleri ondan gereken ders ve öğüdü alsınlar diye indiriyoruz.

30. (Risalet misyonu içinde hilâfet vazifesini hakkıyla yerine getiren) Davud'a Süleyman'ı bahşettik. Ne güzel kuldu (Süleyman)! Tam bir teslimiyet ve samimiyetle Allah'a sürekli yöneliş halinde idi.[4]

31. Bir gün öğleden sonra kendisine (cihad için beslenen,) durduklarında sakin, koştuklarında süratli safkan atlar arz edildi.

32. (Onları bir süre izleyen Süleyman), "Benim bu atlara olan sevgim (bizzat onlar sebebiyle değil), Rabbimi hatırlattıkları ve O'nun adını yaymaya hizmet ettikleri içindir." dedi. Ve atlar, gözden kayboluncaya kadar (onları izledi).

33. "Onları bana geri getirin!" diye emretti. Gelince de, onların bacaklarını ve boyunlarını şefkatle okşadı.[5]

34. Hiç şüphesiz Biz Süleyman'ı da imtihan ettik ve tahtının üzerine cansız bir beden bırakıverdik. O, (bundaki manâyı anlayarak) hemen Allah'a yöneldi.

35. Şöyle dedi: "Rabbim, beni bağışla ve bana (Sen'in yolunda) hizmet için öyle bir hükümdarlık lütfet ki, benden sonra kimse onu tevarüs edemesin ve kimseye yaraşmasın.[6] Şüphesiz ki Sen, Vehhâb (bol ve hiç karşılıksız veren)sin."

36. Biz de (duasını kabul buyurduk ve) rüzgârı hizmetine sunduk; rüzgâr, O'nun emri altında ve dilediği yere tatlı tatlı eserdi.[7]

37. Her biri inşaatçı ve (denizden kıymetli taşlar çıkaran) dalgıç olmak üzere şeytanları da (emrimiz altında hizmetine verdik).[8]

38. Ve bukağılarla, zincirlerle birbirlerine bağlanmış halde (söz dinlemez cinler gibi) daha başkalarını da.[9]

39. "Bütün bunlar, sana hesapsız ihsanımızdır," dedik, "istersen sen de (eksilir endişesine kapılmadan) onlardan başkasına ihsanda bulunabilirsin, istersen hiç bulunmazsın. Her durumda sorguya çekilecek değilsin."

40. Süleyman'ın da katımızda hiç

kuşkusuz bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

41. Kulumuz Eyyûb'u de hatırla: Hani O, Rabbine şöyle yalvarmıştı: "Şurası bir gerçek ki, şeytan yüzünden bir bitkinlik ve büyük bir ızdıraba düçar oldum."[10]

42. "Ayağınla yere vur!" dedik, "İşte, yıkanmak ve içmek için soğuk bir su kaynağı!"[11]

454

4. Kur'ân-ı Kerim, Bakara Sûresi/2: 151'de Allah Rasûlü'nün ana vazife veya fonksiyonlarını, Allah'ın kâinattaki ve Kur'ân'daki âyetlerini okumak, zihinleri yanlış bilgi ve kabullerden, kalbleri yanlış itikat ve günahlardan arındırmak ve Kitabı, hikmeti öğretmek ve insanlara bilmediklerini öğretmek olarak belirtir.

Özellikle dinî meselelerde ve hayatlarında insanlara rehberlik yapmak manâsında imamet, bilhassa insanlar arasında hak ve adaletle hükmetmek manâsında hilâfet ve en yüksek ve kusursuz derecede insanları idare etmek manâsında meliklik (hükümdarlık), zaman ve şartlar müsait olduğunda ve gerektirdiğinde Risalet'e dahil vazifelerdir. Risalet bunları mutlak manâda ve her zaman için, her şartta gerektirmediği gibi, aynı şekilde ne imamet hilâfeti, ne de hilâfet hükümdarlığı yine mutlak manâda ve her zaman için, her şartta icap ettirir. Dolayısıyla her rasûl hayatta insanlara her bakımdan imam ve halife ya da melik olmadığı gibi, her imam da halife veya melik, her halife de melik olmayabilir. Hilâfet ve bilhassa meliklik, özellikle Allah Rasûlü'nün tebliğ ettiği İslâm'da halkın biatını, yani gönlüyle kabulünü gerektirir. Şu noktayı da belirtmeliyiz ki, İslâm'da, Allah'ın dininde meliklik mutlakiyet idaresi demek değildir ve Hz. Süleyman da katiyen mutlakiyetçi bir devlet başkanı değildi. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Medine'ye ancak Medineli Müslümanların kendisine bazı şartlar üzerinde biat etmelerinden sonra hicret buyurmuş ve bilhassa bazı önemli kararlar ve icraatlar öncesinde yeniden biat alma gereği duymuştur. Buna ek olarak, toplumu ilgilendiren bütün, özellikle idarî meselelerde, Kur'ân'ın açık emri üzere (Âl-i İmran Sûresi/3: 159) daima ashabıyla istişarede bulunmuştur. İsrail Oğulları tarihinde ise Mısır'dan çıktıktan sonra sağlam bir devlet kurma ve/veya halifelere ve meliklere sahip olma, peygamberlerinden bir melik-komutan istemelerinden sonra başlamıştır (Bakara Sûresi/2: 246-247). Onların tarihinde Hz. Musa bir imam-Rasûl, Hz. Davud bir halife-rasûl, Hz. Süleyman ise bir melik (hükümdar)-rasûldü.

5. Hz. Süleyman (a.s.), hükümdar-peygamberdi. Ama dünyalık hiçbir şey, bunlar cihad için beslenen soylu atlar da olsa, O'nu Allah'tan, O'nu anmaktan alıkoyamazdı. Çünkü Allah'ı anmak, her şeyden daha büyüktür ve daha önemlidir. O, her şeyi Allah için ve Allah'la olan münasebeti açısından severdi. Dolayısıyla, Hz. Süleyman'ın tam bir teslimiyet ve samimiyetle Allah'a sürekli yönelen bir kul olduğu ifadesinden sonra gelen bu âyetler, O'nun tarihin en güçlü hükümdarı olmasına rağmen, Allah'a olan derin bağlılığına misal olarak zikredilmiştir.

6. İmtihan için Hz. Süleyman'ın tahtının üzerine cansız bir beden bırakılma hadisesi üzerinde pek çok yorum yapılmıştır. Bu hadiseyi, ardından Hz. Süleyman'ın yaptığı duayı, yukarıda not 3'te ifade edildiği üzere, her peygamberin misyonundaki özel vazifesi noktasında imtihana çekildiği gerçeği ve ilgili bir hadis–i şerif ışığında ele aldığımızda şu neticeye varabiliriz:

Hz. İbrahim (a.s.), Cenab–ı Allah'a (c.c.) kendisine bir oğul bahşetmesi için dua etmişti (Sâffât Sûresi/37: 100). Allah, bu duasını kabul buyurdu ve O'na Hz. İsmail'i (a.s.) lütfetti. Ama Hz. İbrahim, kendisine yaşlılığında lütfedilen bu sevgili oğlunu kurban etme emriyle imtihana çekildi ve bu imtihandan da yüz akıyla çıkınca, bu defa kendisine Hz. İshak (a.s.) ve pek çok torunlar ihsan kılındı. Hz. İbrahim de, esasen misyonunun, yani Allah'ın dininin tebliğ ve korunmasının devamı adına oğul arzusu izhar etmişti. Benzer şekilde ve aynı gaye ile Hz. Zekeriya da ihtiyarlığında Cenab–ı Allah'tan bir oğul istedi (Meryem Sûresi/19: 5––6). O da, Allah'ın Yahya ismiyle bahşettiği bu oğlu ile imtihana çekildi ve gözleri önünde O'nun şehit edildiğini gördü.

Nimet ne kadar büyükse, imtihan ve külfet de o kadar ağır olur. İşte Hz. Süleyman da (a.s.), Allah'ın dininin korunması, en mükemmel manâda tatbiki ve tebliği, bu uğurda cihad adına misyonunun devamını arzuluyor ve bunun için de oğullar sahibi olmak istiyordu. Böylece kesintisiz sevaba da mazhar olacak ve Allah'ın dininin beşerî sahadaki hakimiyeti de kusursuz devam edecekti. Ne var ki, Allah'ın muradı başka idi. Çünkü, insanların nasıl ve kimler tarafından idare edileceği, bir bakıma onların iradesine bırakılmıştı ve onlar nasıl bir idareyi hak ederlerse, kendileri nasıl iseler, öyle idare edilirlerdi. Dolayısıyla, Hz. Süleyman'ın tahtının üzerine bırakılan cansız beden, (Allahü a'lem) O'nun oğullarından birinin, muhtemelen de vefatını müteakip yerine geçmesini istediği oğlunun cesedi idi. Cesedin tahta bırakılması, oğlunun vefatı manâsına geliyordu ve ceset, oraya bir sebeple bırakılmıştı. Bunun üzerine Hz. Süleyman (a.s.), Cenab–ı Allah'a (c.c.) kendisine öyle bir hakimiyet vermesi duasında bulundu ki, O'nun yolunda, eğer bütün nesli hükümdar olsa idiler ancak başarabilecekleri ve daha sonra hiçbir hükümdarın ulaşamayacağı derecede hizmet etsin. Bu, Allah'ın dinine hizmet yolunda teşvik edilen bir müsabakayı, hayırlarda yarışmayı ifade ediyordu ve Hz. Süleyman oğul isteğinde, niyetinde ve duasında samimi olduğu için bu duası kabul olundu.

İsrail Oğulları, Hz. Süleyman herhangi bir vasiyette bulunmadığı halde, oğullarından birini hükümdar olarak O'nun yerine geçirdiler. Fakat bu oğlun zamanında devlet İsrail ve Yahuda adlarıyla ikiye bölündü. Bu, çok önemli bir gerçeğe işaret etmektedir. Adaletli idare en büyük faziletlerden biri olup, bir hadis–i şerifte ifade buyurulduğu üzere, âdil idareciler, Mahşer'de hiçbir gölgenin olmadığı bir zamanda Allah'ın Arşı'nın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf insandan birini teşkil edecekleri halde, eğer sadece Allah'ın rızası ve Allah'ın yolunda hizmet için olmazsa dünyevî iktidar çok defa ihlâs ve samimiyeti zedeler. Bu sebeple, Allah'ın dinine samimiyetle hizmet etmek isteyen bir insan, dünyevî iktidar talebinde, hattâ arzusunda bile bulunmamalıdır. Bu sebeple ve ayrıca kavimleri içinde yeterli sayıda insan Allah'ın

hükümleriyle idare edilecek seviyede manevî-ruhî ve ahlâkî olgunluğa ulaşamadığı için, çok az istisna dışında pek çok peygambere sadece saf "dinî" sahada hizmet nasip kılınmıştır. Halbuki, peygamberlerin hiç birinin ihlâs ve samimiyetinden asla kuşku da duyulamaz. Yine aynı sebepledir ki, Cenab-ı Allah İslâm ümmeti içinde Hilâfet'i Allah Rasûlü'nün Ehl-i Beyt'inde devam ettirmemiş ve onlara saf "dinî" sahada hizmet bahşedip, onları bu sahanın rehberleri kılmıştır.

7. Benzer ifadeler ve açıklama için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 81, not 11; Sebe' Sûresi/34: 12.

8. Bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 82, not 12; Sebe' Sûresi/34: 13.

9. Bu bukağı ve zincirler, cinlere has türden olmalıdır.

10. Hz. Eyyûb'un (a.s.) ızdırabı ve Allah'a olan münacatı için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 83-84, not 15-16.

Her hadisenin meydana gelmesi, insanın başına gelen hayır-şer her şey için iki sebep vardır: biri zahirî ve maddî, diğeri gerçek-aslî ve manevî veya görünmez. Birinci sebep, sebepler diyarı olan bu dünya ve ayrıca insanın kendisi ile ilgili olmasına karşılık, diğer sebep Cenab-ı Allah'a veya Kader'e bakar. Allah (c.c.), kişinin iman veya imansızlığı, niyetinin ve davranışlarının iyiliği ve kötülüğü gibi sebeplerle veya imtihan dolayısıyla ya da kişinin manevî makamını yükseltmek için insanın başına hayır veya şerlerin gelmesine izin verir ve bunları yaratır. Bütün diğer maddî sebepler gibi şeytan da Allah'ın iradesinin yerine gelmesi ve yaratmasında ancak zahirî bir sebeptir ve onun hadiseler üzerinde yaratıcı en küçük bir tesiri yoktur. Dolayısıyla, Hz. Eyyûb'un başına gelenleri şeytana atfetmesi, Hz. Musa'nın, vurduğu bir yumrukla, niyeti öyle olmamakla birlikte bir kişinin ölmesi hadisesini şeytanın işi olarak nitelemesi veya şeytan ve cinlerin insan bedeninde bazı hastalıklara sebep olabileceği noktasında değerlendirilmelidir. Bu ikinci husus, tıbbî araştırma gerektirmektedir. Ayrıca, Hz. Eyyûb (a.s.), ailesinin kendisini terk etmesinde şeytanın iğvasını da görmüş ve âyetteki ifadesiyle buna atıfta bulunuyor da olabilir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta, peygamberler masum olmakla birlikte, kendilerini hata etmiş görebilir ve bundan dolayı Cenab-ı Allah'tan bağışlanma dilerler. Onlar, Allah ile münasebetlerinde ve vazifelerini yerine getirme hususunda son derece hassas ve dikkatli oldukları için, başka insanlardan daha çok istiğfar ederler. Bundandır ki Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyurmuşlardır: "Ben, günde (Buharî'nin rivayetine göre) yetmiş defa, (Müslim'in rivayetine göre) yüz defa Allah'tan bağışlanma diliyorum." (Buharî, "Davaât", 3; Müslim, "Zikir", 41)

11. Hz. Eyyûb (a.s.), muhtemelen bir deri hastalığına tutulmuş idi. Ayağıyla yere vurunca, Cenab-ı Allah yerden O'nun için bir su fışkırttı. O, bu suyla hem yıkandı, hem de ondan içti ve neticede hastalığı iyi oldu.

43. Katımızdan bir rahmet ve gerçek idrak sahipleri için bir ibret vesilesi olarak, ailesini ve bir o kadarını daha kendisine bağışladık.

44. (Ayrıca O'na,) "Eline bir demet sap al ve (hanımına) onunla vur ve yemininden dönen duruma düşme!" dedik.[12] Biz O'nu (Eyyûb'u) gerçekten sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu O! Tam bir teslimiyet ve samimiyetle Allah'a sürekli yöneliş halinde idi.

45. (Allah'a ibadet, O'nun yolunda hizmet ve salih işler yapmada) güçlü ve basiret sahibi (eşya ve hadiselerdeki hikmet ve gerçekleri çok iyi gören) o zatları –kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u– da hatırla.

46. Biz onları her bakımdan ihlâslı kıldık ve bu sebeple (düşünce, söz ve davranışlarında) hep Âhiret Yurdu'nu gözetirlerdi.

47. Katımızda seçkin, bütünüyle temizlenmiş ve en hayırlı zatlardandı.

48. İsmail, Elyesa[13] ve Zülkifl'i[14] de hatırla. Her biri, yine en hayırlı zatlar arasında idi.

49. (Rasûller hakkındaki) bu hatırlatmalarımız, onlar için iyi bir anma, başkaları için ise bir ders, bir öğüttür. İçleri O'na karşı saygıyla dopdolu olan ve Allah'a karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınan (müttakî)leri gerçekten çok güzel bir âkıbet, çok hoş bir dönüş yeri beklemektedir:

50. Kapıları kendilerine ardına kadar açılmış sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri.

51. Orada yüksek kanepe ve koltuklara yaslanır, çeşit çeşit meyveler ve içecekler isterler (ve istekleri ânında yerine gelir).

52. Yanlarında, tam kendileri gibi, onlara pek yakışır ve gözleri başkalarını görmeyen yumuşak bakışlı eşler bulunur.

53. Bunlardır Hesap Günü için size va'd olunanlar.

54. Gerçekten, sizin için hazırladığımız, hiç eksilme ve tükenme bilmeyen nasibinizdir bunlar.

55. Evet, bunlar (müttakîler içindir). Azgın isyankârları bekleyen ise kötü âkıbet, kötü bir dönüş yeridir:

56. Yani Cehennem; yanıp kavrulmak için oraya gireceklerdir. Ne kötü bir döşek!

57. Budur onları bekleyen, öyleyse tatsınlar onu, kaynar suları ve kopkoyu irinleri.

58. Bu kadar da değil; daha başka benzer ne azap çeşitleri.

59. (Ey küfür ve isyanda başı çekenler!) Şunlar da, dünyada iken maiyetinizde körü körüne günaha dalan, bugün de sizinle birlikte Ateş'e dalacak olan güruhtur. "Rahat yüzü görmesinler!" der (elebaşılar). Elbette

onlar da Ateş'e girecek ve orada yanıp kavrulacaklardır.

60. Berikiler, "Asıl siz rahat yüzü görmeyin!" diye karşılık verirler: "Bu azabı, dünyada yaptıklarınızla bize hazırlayan sizsiniz!" Yerleşip kalmak için ne kötü bir yer burası!

61. "Rabbimiz," derler, "Bu azabı bize kim hazırlamışsa, Sen onun azabını Ateş'te iki kat artır!"

62. (Elebaşılar,) "(Dünyada iken)" derler, "şerlilerden saydığımız (ve kendilerine hiç değer vermediğimiz) birtakım adamları burada neden görmüyoruz?[15]

63. "Biz onlarla alay eder dururduk. Yoksa, (dünyada küçümseyerek kendilerine bakmaya bile tenezzül etmediğimiz gibi,) burada da gözlerimiz onlardan kaydı da (ondan mı göremiyoruz)?"

64. Ateş mahkûmları, aralarında gerçekten böyle atışacak, böyle tartışacaklardır.

65. De ki: "Ben, sadece bir uyarıcıyım. Şurası kesin bir gerçektir ki, Mutlak Bir ve bütün kâinat üzerinde Mutlak Hakim Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.

66. O, göklerin, yerin ve bunların arasında yer alan her şeyin Rabbidir, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir, Ğafûr (bağışlaması pek bol olan)dır.

67. De ki: "O (şerefli Kur'ân), son derece önemli, pek büyük bir mesajdır.

68. Siz, hoşnutsuzluk içinde ondan yüz çeviriyorsunuz.

69. (Bana Kur'ân'la bildirilmemiş olsaydı,) o En Yüce Meclis tartışırken benim bir bilgim olamazdı.[16]

70. (Ben, sadece bana vahyolunana uyuyorum ve) bana vahyolunuyor ki, ben, (insanları uyarmak için gönderilmiş) apaçık bir uyarıcıyım.

71. (O En Yüce Meclis'te görüşülen bir mesele olarak,) Rabbin meleklere, "Ben", demişti, "çamurdan bir beşer yaratacağım."

72. "Ona tam olarak şeklini verdiğim ve içine Ruhumdan üflediğim zaman,[17] hemen kendisine (üstünlüğünün ve sizin ona saygınızın işareti olarak) secdeye kapanın.

73. Bunun üzerine, (emri alan) bütün melekler derhal secdeye kapandılar.[18]

74. Ama, (Allah'ın ona da olan emrine rağmen) İblis secde etmedi. Büyüklendi, secde etmeyi kibrine yediremedi ve (yapısındaki potansiyel küfür sıfatı öne çıkıp bütün benliğini kapladı da) kâfirlerden oldu.

75. (Allah,) "Ey İblis," buyurdu, "Bizzat iki Elimle[19] yarattığım varlığa secde etmekten seni alıkoyan nedir? (Emrime rağmen bir başka yaratılmış varlığın önünde eğilmeyecek kadar) kibirli misin, yoksa (Bana ait de olsa, bir başkasının önünde eğilme emrine muhatap olamayacak derecede) kendilerini üstün ve şerefli görenlerden misin?

76. (İblis,) "Ben" dedi, "ondan daha hayırlıyım. Beni bir tür ateşten yarattın, onu ise bir tür çamurdan."[20]

77. Allah, "Çık oradan!" buyurdu. "Sen, artık huzurumdan ve rahmetimden kovulmuş birisin!

78. "Hesap Günü'ne kadar lânetim hep üzerinde olacaktır."

79. "Rabbim," dedi İblis, "madem öyle, insanların diriltilip, kabirlerinden çıkarılacakları güne kadar bana süre tanı."

80. Allah, "Haydi, sana süre tanındı." buyurdu;

81. "Fakat gelmesi kesin, (katımda) malûm bulunan o (Kıyamet) ânına kadar."

82. "O halde", dedi İblis, "İzzetin hakkı için, onların hepsini azdırıp saptıracağım;

83. "Ancak ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna!"

84. "Allah buyurdu: "(Her emrim, her yaptığım) gerçeğin ta kendisidir. Şu anda da gerçeği beyan ediyorum:

85. "Hiç şüphesiz Cehennem'i seninle ve o insanlar içinde sana uyanların tamamıyla dolduracağım."

86. (Rasûlüm,) de ki: "(Kur'ân'ı tebliğ görevim) karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum; kendiliğinden bir iddia içinde bulunan biri de değilim.

87. "O (şerefli) Kur'ân, başka değil, ancak bütün şuurlu varlıklar için bir öğüt, bir hatırlatma, bir yol göstermedir.

88. "Şurası kesin ki, gün gelecek, onun ve anlattıklarının ne manâya geldiğini mutlaka bileceksiniz."

455-456-457

---

12. Hz. Eyyûb (a.s.) hasta iken, eğer Allah (c.c.) kendisine yeniden sıhhat bahşederse, işlediği bir hatadan dolayı hanımına celde cezası uygulayacağına yemin etmişti. Cenab-ı Allah (c.c.) sıhhatini iade edince kendisine, eline hanımına uygulayacağına yemin ettiği sayıda sap alıp, onunla hanımına bir defa vurmasını ve böylece yemininden dönen olmamasını emretti. Şeriat'ta böyle bir kaide de vardır: Eğer kendisine celde cezası uygulanacak suçlu iyileşmesi mümkün görülmeyecek şekilde hasta veya çok yaşlı ise, vurulacak celde sayısınca sap alınıp onunla veya aynı sayıda dalcıkları bulunan bir dal ile ya da aynı sayıda telleri bulunan süpürge ile kendisine vurulur.

13. En'am Sûresi 86'ncı âyetinde de anılan Elyesa, büyük ihtimalle Kitab-ı Mukaddes'te geçen Yeşeya peygamberdi. Hz. İlyas'tan sonra gelmiş ve İsrail'de Baal'e tapmaya karşı büyük mücadele vermişti. Ne var ki, vefatından sonra İsrail'de puta tapma yeniden hortladı ve ardından Asurluların saldırıları geldi. Devam eden saldırılardan sonra kral Sargon, M.Ö. 721 yılında İsrail krallığına son verdi.

14. Zülkifl için bkn: Enbiyâ Sûresi/21: 85, not 17.

15. Bunlarla kasdettikleri, fakir, bazıları kimsesiz, kimisi de o toplumda köle ve hizmetçi olan mü'minlerdir.

16. Âyet-i kerime, eğer Kur'ân Allah'ın Kelâmı olarak Peygamber Efendimiz'e vahyedilmemiş olsa, O'nun yüce (semâ) meclisinde meleklerin kendi aralarında veya Cenab-ı Allah (c.c.) ile melekler arasında geçen hadiseler hakkında bilgi sahibi olamayacağını, dolayısıyla Kur'ân'ın vahiyle Allah Rasûlü'ne bildirilen Kelâm-ı İlâhî olduğunu vurgulamaktadır. En Yüce Meclis'te konuşulan meselenin misali de, aşağıdaki âyetlerde geleceği üzere, Cenab-ı Allah'ın insanı yeryüzünde halife olmak üzere yaratacağı iradesini meleklere bildirmesi ve bu konuda O'nunla melekler ve bir de iblis arasında geçenlerdir.

17. Cenab-ı Allah'ın insana Ruhu'ndan üflemesi konusunda bkn: Hıcr Sûresi/15: 29, not 7.

18. İnsanın yeryüzündeki halifeliği ve meleklerin ona secdesi için bkn: Bakara Sûresi/2: 30-34, not 30-36.

19. Yâsin Sûresi 71'inci âyette Cenab-ı Allah'ın pek çok şeyi *Elleriyle* yaptığı beyan buyurulmakta, bu âyet-i kerimede ise O'nun insanı *iki Eliyle* yarattığı anlatılmaktadır. Cenab-ı Allah için El, güç ve kudret ifade eder. Bu âyet-i kerimede insanın yaratılışı konusunda iki El'den söz edilmesi, iki önemli gerçeğe işaret etmektedir: (1) Allah, insanı en mükemmel şekilde ve yaratılışın modeli, bütün kâinatın küçültülmüş örneği olarak yaratmıştır. (2) İnsan varlığının maddî ve manevî iki boyutu vardır. 71'inci âyet onun maddî boyutuna işarette bulunurken, 72'nci âyet mavenî boyutunu, onun gerçek değerinin nerede yattığını nazara vermektedir.

20. İblis'e göre hayır ve üstünlüğün kaynağı varlığın fizikî menşei ve maddî boyutudur. Bu, gerçek bakış ve değerlendirme açısından mahrumiyet demektir ve tipik bir materyalizmdir. İblis, insanı sadece maddî yanıyla ele almış ve ondaki "Allah'ın Ruhu"ndan üflenmekten gelen manevî boyutu görmezden gelmiş veya hiçe saymıştır.

Burada ifade edilmesi gereken bir diğer nokta da şudur: İblis, Allah'ın emrini kendi bilgi ve anlayışına göre değerlendirmiş, O'nun açık emrine kendi görüşüyle muhalefette bulunmuştur. Böylece, ancak kendi görüşüne, anlayışına ve hevesine uygun olduğu takdirde Allah'ın emirlerini kabul edebileceğini ortaya koymuş, yani dehşetli bir kibir sergilemiştir. Allah'ın emirleri karşısında aynı tutumu takınanlar kimin peşinden gittiklerinin ve kime talebelik yaptıklarının acaba farkında mıdırlar?

39. ZÜMER SÛRESİ

Mekke'de, mü'minlere işkencelerin arttığı dönemde inmiş olan Sûre 75 âyetten müteşekkil olup, ismini 71 ve 73'üncü âyetlerinde geçen *zümer* (zümreler, gruplar) kelimesinden alır. Allah'ın birliğinin kâinattaki delilleri üzerinde durur ve O'na şirk koşmanın nasıl bir hurafe olduğunu ve mutlak geçersizliğini vurgular. İnançları sebebiyle kendi öz yurtlarında işkencelere maruz kalan mü'minlerin hicret edebilecekleri imasında bulunur ve böylece hicrete kapıyı aralar. Tevhid ile şirk arasında hiçbir uyum ve uzlaşma olamayacağını ilan eder. İnsanların dünyada yaptıklarının karşılığını görecekleri Âhiret'i hatırlatır ve Âhiret'te olup biteceklerden kesitler sunar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bu, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) Allah tarafından parça parça indirilmekte olan Kitap'tır.

2. Biz, sana Kitabı gerçeğin ta kendisi olarak ve inişi esnasında da kendisine hiçbir bâtıl yol bulamayacak şekilde indiriyoruz. O halde, Din'i bütün yanlarıyla içten kabul ederek ve sadece O'nun rızasını hedef alarak Allah'a ibadet et.

3. Dikkat edin: Gönülden, tam bir samimiyetle, her türlü şirk, nifak ve dünyevî maksattan uzak iman, ibadet ve itaat ancak Allah'a mahsustur. (İnsanlardan olsun, melek veya cinlerden olsun,) O'ndan başka birtakım koruyucular ve işlerin havale edileceği merciler edinip de, "Biz onlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." diyenlere gelince, Allah, onlarla mü'minler arasında tuttukları farklı yollarla ilgili hükmünü elbette verecektir. Allah, yalancı ve alabildiğine nankör hiç kimseye hidayet nasip etmez.

4. Eğer Allah evlât edinmek isteseydi, (bu konuda kimseye seçim hak ve yetkisi tanımaz ve) yarattıklarından dilediğini seçerdi. Ama O, evlât edinmekten mutlak manâda münezzehtir. Allah'tır O, Mutlak Bir ve bütün kâinat üzerinde Mutlak Hakim'dir.

5. O, gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattı. Sürekli olarak geceyi gündüzün başına dolar, gündüzü de gecenin başına dolar.[1] Güneşi ve ayı da emri altında hizmetinize sunmuştur. Her bir gezegen, (semâ okyanusunda)

belirli bir süreye kadar akıp gitmektedir. İyi bilin ki O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; Kendisine karşı çıkanlara hak ettikleri cezayı verir); Ğaffâr (tevbe ve imanla Kendisine yönelenlere karşı ise bağışlaması pek bol olan)dır.

6. O, sizi tek bir nefisten yaratmış,[2] onunla aynı tür ve mahiyetten eşini var etmiş ve sizin için (deve, sığır, koyun-keçi cinsinden) çift çift sekiz evcil hayvan indirmiştir.[3] Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde[4] peşpeşe yaratılış merhalelerinden geçirerek yaratmaktadır.[5] İşte bütün bunları yapan Allah'tır sizin Rabbiniz, O'na aittir bütün kâinatın mutlak mülkiyet ve hakimiyeti. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Böyle iken, nasıl oluyor da farklı farklı inançlara yönlendirilebiliyorsunuz?

7. Eğer O'nunla ilgili bütün bu gerçeklerin üstünü örtüp küfre sapıyorsanız, bilin ki Allah, sizden mutlak manâda bağımsızdır ve hiçbir şekilde size de, inanmanıza da ihtiyacı yoktur. Şu kadar ki O, kulları için nankörlük ve küfürden razı olmaz; eğer şükredip iman ederseniz, O sizin hakkınızda bundan razı olur. Ve hiç kimse, bir başkasının günah yükünü çekmez ve başkasının günahıyla yargılanmaz. Neticede Rabbinizedir hepinizin dönüşü ve O, (dünyada) neyi ve ne maksatla yapıyor idiyseniz, bunların ne manâya gelip, ne netice verdiğini size bildirecek ve her birinden sizi hesaba çekecektir. Hiç şüphesiz O, sînelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilendir.

8. İnsan (öyledir ki), başı derde girince gönülden O'na yönelerek Rabbisine yalvarır; ama biraz sonra Allah ona Kendi katından bir nimet ve imkân verince, bu defa daha önce O'na yalvardığını unutur ve Allah için denkler, ortaklar uydurmaya başlar, böylece O'nun yolundan hem kendi sapar, hem de başkalarını saptırır. (Böylesine) de ki: "Küfür ve nankörlüğün içinde hayattan biraz daha kâm al bakalım. Nasıl olsa, Ateş'in yoldaşlarındansın."

9. Böyle biri, gece saatlerinde Allah karşısında boyun büküp ibadete duran, secde edip kıyamda kalan, Âhiret'ten endişe eden ve Rabbisinin rahmetini uman (mü'min) insan gibi midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[6] Ne var ki, (böylesi hakikatler üzerinde) ancak gerçek idrak sahipleri düşünür ve onlardan ders çıkarır.

10. (Ben'den naklen onlara) de ki: "Ey iman etmiş bulunan kullarım! Kalbiniz O'na karşı saygıyla dopdolu olarak, Rabbinize karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakının. Bu dünyada Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde hep iyilik

düşünen ve iyilik yapanların karşılığı mutlak iyiliktir. (Yalnızca O'na ibadet etme imkânına kavuşmak için) Allah'ın arzı geniştir. (Allah'a ibadet edebilme yolunda) her türlü sıkıntıya katlananlara mükâfatları hiç şüphesiz hesapsız bir tarzda ödenecektir.[7]

457-458

1. Bu ifadede yerkürenin yuvarlaklığına ima vardır. Sarığın başa dolanması gibi, Cenab-ı Allah da geceyi gündüzün, gündüzü gecenin başına, nihayet bütünüyle gece veya bütünüyle gündüz oluncaya kadar dolar. Yani, gece ve gündüz ufukta kuşak kuşak belirir.

2. Bkn: Nisâ Sûresi/4: 1, not 1.

3. Çift çift sekiz evcil hayvan erkek ve dişisiyle iki sığır (öküz, inek), iki deve, iki koyun ve iki keçidir. Bunlar hakkında *indirme* tabirinin kullanılması, bunların Allah'ın rahmet hazinelerinden çıkarılmış birer nimet olduğunu belirtmek içindir. Allah (c.c.), bir başka âyette (Hıcr Sûresi/15: 21) şöyle buyurur: *Hiçbir varlık yoktur ki, hayatı ve bekası için gerekli her şeyin hazineleri Bizim yanımızda bulunmamış olsun. Şu kadar ki, Biz onları belirli bir ölçü ile indiririz.*

4. Üç karanlıktan kasıt, anne rahmini saran karın duvarı, bizzat rahmin kendi duvarı ve su kesesi de denilen amnion zarıdır. Bununla birlikte, bizzat rahmi saran üç tabaka daha vardır ki, bunlar, endometrium (en iç tabaka), miyometrium (orta kas tabakası) ve perimetrium (en dış tabaka)dır.

5.Yaratılış merhaleleri için bkn: Hacc Sûresi/22: 5, Mü'minûn Sûresi/23: 13–14.

6. Âyet, mutlak olarak bilenlerle bilmeyenlerin, dolayısıyla ilim ile cehaletin bir olamayacağını ilan etmekte, böylece bilenlerin Allah'ı tanıyan ve buna göre davrananlar, bilmeyenlerin ise Allah'ı tanımayıp, O'nu inkâr eden ve O'na şirk koşanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Allah'ı tanımaya (marifet) dayalı bilgi, sahibine dünyada da Âhiret'te de fayda verecek gerçek bilgidir. Buna karşılık, Allah'ı tanımayan bir insan, kalbinde Allah ile ilgili bir tasdik noktası bulunmadığı için, başka konularda ne kadar bilgili de olsa, kâinattan ve/veya kitaplardan edindiği her malûmat, yaptığı her araştırma, ancak onun inkârını ve gerçek manâda cehaletini arttırır. Böyle biri bütün bilimleri de yutsa, yine ancak cehaleti katmerleşir. (Ayrıca bkn: Ahzâb Sûresi/33: 72, ek 15.)

7. Âyet, hicretin manâ ve önemine işarette bulunmakta, dolayısıyla mü'minlerin kalblerini de hicrete hazırlamaktadır. (Bkn: Nisâ Sûresi/4: 97; Ankebût Sûresi/29: 56)

11. De ki: "Bana Din'i bütün yanlarıyla içten kabul ederek ve sadece O'nun rızasını hedef alarak Allah'a ibadet etmem, O'na kul olmam emredildi.

12. "Ve yine bana, (size ulaştırmam emrolunan Allah'ın dinine) her bakımdan teslim olup, onu hakkıyla yaşayan ilk Müslüman olmam emredildi."

13. De ki: "Korkarım ben, eğer Rabbime karşı gelecek olursam, müthiş bir Gün'ün azabından korkarım."

14. De ki: "Ancak Allah'a: inanç ve ibadetimi yalnız O'na hasrederek ve sadece O'nun rızasını hedef alarak O'na kulluk ederim ben.

15. "Size gelince, O'ndan başka neye ve kime dilerseniz ona kullukta bulunun." De ki: "Asıl ziyan edip hüsrana uğrayanlar, Kıyamet Günü hem kendilerini hem de ailelerini hüsrana uğratacak olanlardır." Bilin ki budur, budur apaçık hüsran.

16. Onları hem üstlerinden kopkoyu Ateş örtüleri kaplayacaktır hem de altlarından kopkoyu Ateş örtüleri. İşte Allah, kullarını bununla korkutmaktadır. "Ey kullarım! Madem öyle, o halde Bana gönülden saygı besleyin, Bana karşı gelmekten, dolayısıyla azabımdan sakının!"

17. Tağuta (sahte ilâhlara, Allah'a isyanla başka yollar, başka dinler icat ederek insanları bunlara itaate zorlayan bâtıl güçlere) kulluk etmekten kaçınıp, gönülden Allah'a yönelenlere müjdeler vardır. Dolayısıyla, müjdele kullarımı!

18. Onlar ki, herhangi bir söze kulak verdiklerinde, onda daima doğru ve güzel olanı arar ve onu bulduklarında da en güzel şekilde ona tâbi olurlar.[8] Onlardır Allah'ın her bakımdan doğruya ilettiği kutlu insanlar ve onlardır gerçek idrak sahipleri.

19. Allah'ın azap hükmüne müstahak olup, hakkında bu hüküm kesinleşen kişi ise, (hiç kendisine Cennet müjdelenen) gibi midir? Ateş (örtüleri) içinde kalan kimseyi sen mi kurtaracaksın?

20. Buna karşılık, Rabbilerine gönülden saygı besleyen, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar için ise kat kat birbiri üstüne inşa edilmiş ve altlarından ırmaklar akan yüksek köşkler vardır. Allah'ın va'didir bu; Allah, asla va'dinden dönmez.

21. Görmez misin ki Allah gök tarafından su indiriyor ve onu yerdeki birtakım kaynaklara akıtıyor. Sonra onunla rengârenk ekinler çıkarıyor. Ardından o ekinler kuruyor da, onları solmuş–sararmış görüyorsun. Sonra da onları kuru sap ve kırıntı haline getiriyor. Elbette bütün bunlarda gerçek idrak sahipleri için dersler vardır.

22. Öyle ya, (O'nun icraatı üzerinde düşünüp, ondan dersler çıkaran ve

bu sebeple) göksünü Allah'ın İslâm'a açtığı, dolayısıyla Rabbisinden bir nur üzerinde dosdoğru yol alan kimse, (kalbi Allah'ın icraatına ve bundan dolayı da İslâm'a kapalı biri gibi) olur mu? Yazıklar olsun kalbleri Allah'ı hatırlayıp anmaya karşı kaskatı kesilmiş talihsizlere! Böyleleri, besbelli bir sapkınlık içindedirler.

23. Allah, sözün en güzelini, ifadeleri birbirine benzer, birbiriyle uyum içinde ve birbirini destekleyip birbirine referans olan bir Kitap halinde indirmektedir. Rabbilerine karşı derin bir saygı ve tazim besleyenlerin onu okur veya dinlerken vücutları titrer, derileri ürperir. Bununla kalmaz, vücutları ve kalbleri Allah'ı anmakla, O'nun Kitabıyla sükûnet bulur. İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, onunla dilediğini her konuda doğruya iletir. Buna karşılık, Allah kimi şaşırtırsa, artık onu doğruya yöneltecek kimse yoktur.[9]

24. Şu halde, (dünyada sapkın yaşamış ve dolayısıyla) Kıyamet Günü (elleri boynuna kelepçelenmiş olduğu halde yüzüstü Ateş'e atılan ve) ancak yüzüyle kendisini o kötü azaptan korumaya çalışan kişi, (hiç güven içinde olan gibi midir? O gün) zalimlere, "Tadın (bugün) dünyada iken kazandıklarınızın meyvesini!" denir.

25. (O Mekkeli inkârcılardan) önce pek çok halklar (Allah'ın kitaplarını ve rasûllerini) yalanladılar da, hak ettikleri ceza, hiç beklemedikleri bir yerden başlarında patlayıverdi.

26. Allah, onlara dünya hayatında zilleti tattırdı; Âhiret azabı ise elbette daha müthiştir. Keşke bilselerdi!

27. Şurası bir gerçek ki, düşünüp akıllarını başlarına alırlar mı diye Biz, bu Kur'ân'da insanlar için misal, temsil ve kıssalar yoluyla her türlü delili sunduk, her türden ders verdik.

28. Gittikleri yolun yanlışlığını görüp, Allah saygısıyla fenalıklardan çekinirler ve Allah'a karşı gelmekten vazgeçerler mi diye, onu her türlü çelişkiden ve gerçeğe, doğruya ve anlamaya ters bütün unsurlardan uzak Arapça bir Kur'ân kıldık.

29. Allah, bir temsil daha getiriyor: Bir tarafta, birbirleriyle rekabet halinde ve birbirleriyle sürekli çekişen ortakların emrinde çalışan bir kişi, diğer tarafta, sadece tek bir insanın emri altında bulunan bir başkası: bu ikisinin durumu hiç aynı mıdır? Bütün hamd, (kâinatın tek ilâhı ve hâkimi olarak) Allah'adır. Ne var ki, (şuurlu ve sorumlu varlıklar olarak insanların ve cinlerin) çoğu bu gerçeği bilmez.[10]

30. Sonunda elbette sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31. Ardından Kıyamet Günü Rabbinizin huzurunda duruşmaya çıkacaksınız.

8. İnsan, fıtratı gereği, daima hakkı, güzeli ve doğruyu arar. Hak, doğru ve güzelle bâtıl, yanlış ve çirkin arasında kaldığında, tefessüh etmemiş vicdanlar, yanlışta boğulmamış kalbler, hak, doğru ve güzeli tercih eder. Bunlar ile daha hak, daha doğru ve daha güzel arasında kaldığında ise, daha hak, daha doğru ve daha güzel olana yönelir. Bununla birlikte, kişinin kendi adına daha güzeli, hattâ en güzeli araması bir fazilet ise de, bir toplum içinde kişi başkalarında daha güzel ve daha doğruyu aramamalıdır. Bazen en güzel arayışı, kişiyi daha güzel, daha güzel arayışı güzelden uzaklaştırabilir.

9. Kur'ân, üslûbu, okunuşu, ele aldığı meseleler, va'dleri ve tehditleriyle, kendisini okuyanı da, dinleyeni de ürpertiye sevkeder. Kalblerde hem kendisi, hem de Sahibi için derin bir saygı uyarır. O, bu celâl ve haşmetinin yanı sıra, o kadar da tatlıdır ki, kalblere sükûnet verir. Ayrıca, zihinleri ve kalbleri her hususta tatmin eder, bütün zihnî ve kalbî problemlere çözüm getirir. Dolayısıyla, onu önyargısız ve imana temayülü olan her kim okusa veya dinlese, çarpılmaktan kendini alamaz.

Kur'ân ve onun Sahibi gibi, Cenab-ı Allah'ın O'na en yakın kulları da –peygamberler ve veliler– aynı zamanda hem celâl ve haşmet hem de cemal sahibidirler. Onlar, ilk anda celâl ve haşmetleriyle insanı çarpar; fakat bu celâl ve haşmet cemal yüklü olduğu için, biraz sohbetlerine oturulduğunda bu defa cemalleriyle cezbederler. İnsanın gözünde onlardan sevimli kimse olmaz. Kur'ân'ın ve onun ehli olan peygamberlerin ve evliyanın kalblerde uyandırdığı bu celâl-cemâl duygusu ve kalblere verdikleri tatmin ve sükûnet, Allah'ın bir lütfu olup, Allah onunla insanları hidayet eder. Kur'ân ve onun ehli zatlar karşısında hiçbir haşmet ve güzellik duygusu duymayanlar, Allah'ın kalblere koyduğu inanma kabiliyetini yitirmiş ve kalbleri kaskatı kesilmiş demektir.

10. Eğer bütün varlıklar ve onların idaresi tek bir İlâh'a verilmezse, hepsi de aynı anda hem birbirinin aynı, hem birbirine zıt sonsuzca sayıda ilâhın varlığı gerekir. Çünkü, eşya ve hadiseler arasındaki iç münasebet sebebiyle, ilâhların sayısı kâinattaki partiküller sayısınca artacaktır.

Meselâ, bir bal arısı veya bir üzüm tanesi, kâinatın küçük bir misalidir; dolayısıyla bir bal arısını veya bir üzümü var etmek, bütün kâinatı da var etmeyi ve idare altında tutmayı gerektirir. Dolayısıyla, tek bir İlâh'ı kabul etmek, kâinatın varlığının ve idaresinin zaruri bir sonucudur. Eğer eşya ve hadiseler varlıkları ve idareleri itibariyle kendilerine verilecek olsa, her bir partikül (parçacık) bir ilâh olacaktır; hem de Cenab-ı Allah'ın bütün isim ve sıfatlarına sahip bir ilâh. Çünkü ulûhiyet, bütün bu isim ve sıfatları gerektirmektedir.

Çok sayıda meyve veren tek bir ağacı bir kişinin üretmesi hangi araç ve âletleri gerektiriyorsa, pek çok insan tarafından tek bir meyvenin üretilmesi de aynı araç ve âletleri gerektirir. Aynı şekilde, bir orduyu donatmak için gereken malzeme ve fabrikalar, tek bir askeri donatmak için de gereklidir. Fark, sadece sayıdadır ve üstelik, pek

çok kişi tarafından üretilecek olmak, üretimi âdeta imkânsızlaştıracaktır. Şu halde, kâinat birden fazla yaratıcı ve mutlak idareciyi reddetmektedir ve onun tek bir Yaratıcı ve İdareci'ye olan şahadeti, aslında insan zihninde kendi varlığından daha açık olmalıdır. Sofistlerin yaptığı gibi, insan zihni kâinatın varlığı karşısında şüphe bile duyacak olsa, Allah'ın varlığı inkâr ve birliğinden şüphe edilemez.

Kısaca: Çok sayıda eşya tek bir kaynağa verilmezse, bu takdirde tek bir şeyi pek çok kaynağa atfetmeye ek olarak, konuyu izah etmede bu eşya sayısınca zorluk ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla, kâinatta bu kadar çok sayıda ve çeşitte varlığın yaratılmasındaki, varlık sahasına çıkmasındaki görünür kolaylık, Yaratıcı'nın birliğinden ileri gelmektedir.

32. Yalan (ve bâtıl itikatlar) uydurup, bunları Allah'a mal edenden ve kendisine ulaşan doğruyu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kâfirler için Cehennem'de yer mi yok?

33. Buna karşılık, doğruyu getiren ve onu tasdik edene gelince, onlardır Allah'a karşı gelmekten ve her türlü fenalıktan korunan ve Allah'ın koruması altına girenler.

34. Her ne dilerlerse Rabbileri katında hazırdır onlar için.[11] Budur, Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde hep iyilik düşünen ve iyilik yapanların görecekleri karşılık.

35. Allah, onların bir zaman işledikleri en kötü işleri bile silecek ve mükâfatlarını yaptıkları en güzel işlere göre verecektir.[12]

36. Allah, kuluna kâfi değil midir? Kalkmışlar, seni O'nun dışında, (ilâhlaştırıp, kendilerine taptıkları) birtakım varlıklarla korkutmaya çalışıyorlar. Allah kimi saptırmışsa, artık onu doğruya yöneltecek kimse yoktur.

37. Allah kimi de doğruya yöneltmişse, onu da artık şaşırtacak, saptıracak kimse bulunmaz. Allah, her kötülüğe mukabele etmeğe muktedir, dilediğinin hakkından gelen, mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip değil midir?

38. Onlara "Gökleri ve yeri kim yaratmıştır?" diye soracak olsan, elbette "Allah!" diyeceklerdir. De ki: "Öyleyse, Allah'tan başka ilâh diye yalvardıklarınıza bakmaz mısınız? Eğer Allah benim için bir musibet dileyecek olsa, onlar O'nun takdir buyurduğu bu musibeti giderebilecek varlıklar mıdır? Yok, Allah benim için bir nimet murad buyuracak olsa, onlar O'nun takdir ettiği bu nimetin bana gelmesini önleyebilirler mi?" De ki: "Allah bana yeter. Tevekkülün manâsını ve gerçek merciini bilenler, ancak ve sadece O'na tevekkül eder, (O'na güvenip dayanırlar).

39. De ki: "Ey halkım! Elinizden ne geliyor, imkânınız neye elveriyorsa onu yapın; ben de bana düşeni yapmaya devam edeceğim. Bir gün gelecek, görüp bileceksiniz,

40. "Başına geleni rüsvay eden azap (dünyada) kimin başında patlayacak ve (Âhiret'te) kalkmaz, bitmez azap kimin üzerine çökecek."

11. Açıklama için bkn: Furkan Sûresi/25: 16, not 5.

12. Yani: Allah, onların Müslüman olmadan önce işledikleri küfür ve şirk gibi en kötü fiilleri bile affedecek ve onları Müslüman olduktan sonra işledikleri en güzel işlere göre mükâfatlandıracaktır.

Allah, onların takva ve ihsan mertebesine ulaşmadan önce işledikleri, işlemiş olabilecekleri büyük günahları bile affedecek ve onları bu mertebeye ulaştıktan sonra yaptıkları en güzel işlere göre mükâfatlandıracaktır.

41. Kitabı sana onu insanlara ulaştırasın diye gerçeğin ta kendisi olarak, inişi esnasında hiçbir bâtıl kendisine yol bulamayacak tarzda ve hak bir gaye için indiriyoruz. Kim doğru yola girer ve onu izlerse, ancak kendi faydasına olarak girer ve izler; kim de yanlış yolda gitmeyi tercih ederse, kendi aleyhine olarak tercih eder. Sen, onların üzerinde sorumluluklarını yüklenecek bir muhafız değilsin.

42. (İnsanlar üzerinde gerçek muhafız olan) Allah, ölümleri esnasında nefisleri vefat ettirir (ruhları alır); uykuları esnasında (Allah'ın yine ruhlarını aldığı, fakat bu ruhların bedenleriyle bir şekilde münasebetlerinin devamına izin verdiği için) ölmeyen nefislere gelince: haklarında uykuda iken ölümü takdir ve icra buyurduğu nefisler(e ait ruhları bedenlerine iade etmeyip) alıkorken; diğerlerini ise, (sahipleri) belli bir süreye kadar hayatta kalsınlar diye (bedenlerine geri) gönderir. Muhakkak ki bunda sistemli ve etraflı düşünenler için dersler vardır.[13]

43. Ne var ki onlar, Allah'tan başka (kâinatın işleyişinde müdahale güç ve yetkileri bulunduğuna inandıkları) birtakım şefaatçiler (aracı kuvvetler, şahıslar, aracı prensipler) edindiler. De ki: "(İlâhlaştırdığınız o melekler ve insanlar, eşya ve hadiseler üzerinde) hiçbir bağımsız mülkiyet ve hakimiyet sahibi olmadıkları, (o putlar) akıl adına hiçbir şey taşımadıkları halde, (yine de onlara ibadete devam mı edeceksiniz)?

44. De ki: "(Katında bazılarına şefaat izni versin vermesin,) mutlak kudret ve hakimiyet Allah'ındır.[14] O'na aittir göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti. Sonunda, hesap vermek üzere O'nun huzuruna çıkarılacaksınız.

45. (İlâh ve Rab) olarak yalnızca Allah'tan söz edildiğinde, Âhiret'e inanmayanların kalbleri hoşnutsuzluk içinde kasılır. O'nun dışında ilâh ve rab edindikleri başkalarından söz edildiğinde ise, işte o zaman yüzleri gülüverir.

46. De ki: "Allah'ım, ey gökleri ve yeri hiç yoktan yaratıp, onlara belli ve sabit bir sistem veren, gaybı ve şahadeti (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına gireni de) bilen! Hakkında ihtilâf edegeldikleri bütün konularda kulların arasındaki hükmü verecek olan Sensin."

47. (Allah'a şirk koşmakla en büyük zulmü işleyen) o zalimler, yerdeki her şey ve her imkân kendilerinin olsa ve bir o kadarı daha bulunsa, Kıyamet Günü o kötü azaptan kurtulmak için hiç şüphesiz tamamını feda ederlerdi. Allah tarafından önlerine hiç de hesaba katmadıkları öyle şeyler konur ki!

13. Âyet, birtakım önemli noktalara dikkat çekmektedir. Şöyle ki:

- Ölen, ruh değil nefistir. Nefis, bir manâda insanın kendisi olup, dolayısıyla ruhu da içine alır; âyette kullanıldığı bir diğer manâda ise dünya hayatının merkezi ve bu hayatı yaşamanın mekanizmasıdır. Ruh ise, hem maddî hem de manevî hayatın kaynağıdır. Onun bedenden bağımsız bir varlığı vardır ve nefsin ölümünden sonra da varlığını devam ettirir.
- Nefsin çeşitli boyutları vardır ve bunlar, âlimlerin lisanında insanî ruh, hayvanî ruh ve nebatî (bitkisel) ruh olarak anılır. İnsanî ruhun da, mü'minlere ait olarak inanan ve ibadet eden ruh, bir de herkese ait olup düşünen, öğrenen, seven vb. ruh şeklinde iki ayrı boyutu söz konusudur.
- Ölüm ve uyku, her ikisinde de Cenab-ı Allah'ın ruhu bedeninden alması manâsında aynîliği (özdeşliği) söz konusudur. Şu kadar ki, ölüm esnasında Cenab--ı Allah ruhu bütünüyle alır ve onu bir daha bedene iade etmeyerek, nefsi vefat ettirir. Fakat uyku esnasında ise ruhu yine alır, fakat onun bedeniyle olan münasebetini bir şekilde devam ettirir. Âyet-i kerimede buyrulduğu üzere, hakkında ölüm takdir buyurduğu kişiye, nefse ait ruhu bedenine iade etmez ve artık alıkoyar; henüz eceli gelmemiş olan kişinin ruhunu ise bedenine iade eder.
- Ölüm, ruhun bedeni bütünüyle terk etmesi ve Berzah Hayatı dediğimiz, dünya hayatı ile Âhiret hayatı arasındaki hayat derecesine başlaması hadisesidir. Bu hayatın şartlarını, kişinin dünyadaki inanç ve davranışları belirler. Bu hayat süresince ruhun kabirdeki bedenle, onun çürümeden kalan parçasıyla bir şekilde münasebeti devam eder.

14. Şefaatin manâsı için bkn: Sebe' Sûresi/34: 23, not 13. Burada, Cenab-ı Allah'tan, meselâ bazı zatlar hürmetine dualarımızın kabulünü isteme gibi "şefaat" taleplerine de atıf vardır. Allah katında makbuliyeti belli zatları vesile edinmede mahzur görülmese de, onların vesileliğini mutlak görmek, yani Allah'ın iznine bağlı görmemek ve onları duada âdeta merci yapmak ise şirke girer.

48. Bizzat işleyip kayıtlarına geçen kötülükler, (kazandıkları günahlar) önlerine dökülür ve alay edegeldikleri gerçekler kendilerini her taraftan sarıverir.

49. İnsanın başı derde girdi mi Biz'e yalvarır, ama sonra ona tarafımızdan bir nimet bahşedince, "Bu, bana bilgi ve becerim sayesinde verildi." der. Oysa o, bir imtihan sebebidir, fakat o (inançsızların) çoğu bilmezler.

50. Onlardan önce gelip, (aynı tavır içinde olanlar da) böyle söylemişlerdi; ama kazandıkları da, başarıları da, mukadder âkıbetlerini önlemede kendilerine hiçbir fayda vermedi.[15]

51. Bizzat işleyip kayıtlarına geçen kötülükler, kendilerini vuruverdi. Şu (müşrikler) içinde zulme batmış olanların da işleyip kayıtlarına geçen kötülükler başlarında patlayacak ve onlar, bunu yapmamıza asla mani olamayacaklardır.

52. (Zenginliklerine mağlûp o şımarıklar) bilmiyorlar mı ki, Allah kimi dilerse ona bol rızık verir ve (kimi dilerse ona da) kısar ve ölçülü verir. Muhakkak ki bunda imana açık ve imanda derinleşecek kimseler için dersler vardır.

53. (Benden naklen) de ki: "Bizzat kendi aleyhlerine olarak haddi aşan ve kendilerine verdiğim duygu, meleke ve kabiliyetleri boşa sarfeden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Hiç şüphesiz O, Ğafûr (günahları çok bağışlayan)dır, Rahîm (hususî rahmeti pek bol olan)dır."[16]

54. Size (artık iman etmenin fayda vermeyeceği) azap gelip çatmadan önce gönülden Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Aksi halde, hiçbir şekilde yardım görmezsiniz.[17]

55. Azap başınıza ansızın ve siz hiç farkında değilken gelmeden önce, Rabbinizden size indirilen (Kur'ân'a) en güzel şekilde tâbi olun.

56. (Tâbi olun) ki, hiç kimse, "Allah hakkında taşıdığım aşırı ve yakışıksız itikad sebebiyle vah bana; vah bana ki ben, (O'nun vahyettiği gerçeklerle) alay edenler arasında yer aldım!" deme durumunda kalmasın.

463

15. Burada Karun'a gönderme vardır. Bkn: Kasas Sûresi/28: 78, not 17.

16. Bu âyet, her şeyden önce büyük bir müjde ifade etmekte ve affolmayacak günahın bulunmadığını beyan buyurmaktadır. Şu kadar ki, manâ itibariyle mutlak olup, ilgili başka bazı âyetler onu sınırladığı gibi –çünkü Allah, şirk ve küfrü, (onlardan vazgeçmedikçe) affetmez (Nisâ Sûresi/4: 48)– gelecek âyetlerde de ifade buyurulacağı üzere O, affını en azından çok defa tevbe ve ıslah-ı hal etmeye bağlamıştır. Kur'ân'-

da en büyük müjde ifade eden bu âyetin hemen arkasından peş peşe ciddî ikazların gelmesi, Kur'ân'ın sakındırma-müjdeleme usulünün en anlamlı misallerinden birini teşkil etmekte ve insanları, Allah'ın engin rahmetine güven içinde kendilerini salıvermemeleri konusunda uyarmaktadır.

17. Son iki âyet, imanla ilgili olarak üç temel düstur ortaya koymaktadır:

- Prensip olarak, Cenab-ı Allah, dilediğini affedebilir, fakat uygulama olarak O, affını tevbeye ve hâlin ıslahına bağlamıştır.
- Ebedî kurtuluş için iman ve teslimiyet zaruridir. Mü'min olmakla Müslüman olmak arasında fark vardır. Müslüman olmanın ise iki boyutu söz konusudur. İlk olarak, eğer bir insan iman esaslarına gönülden inanır ve İslâm'ın hükümlerini yerine getirirse, o müslümandır. Böyle biri, aynı zamanda mü'mindir de. İkinci olarak, eğer bir insan, kalben inanmasa bile, iman ikrarında bulunur, inkâr ifade eden bir ikrarına rastlanmaz, hiç olmazsa Cuma namazını kılar, üzerine düşen zekâtı verir ve Müslümanların kestiğinden yerse, o insan da hukuken müslümandır, Müslüman muamelesi görür, fakat kalben, yani aslen kâfirdir. Böylelerine "münafık" denir. Eğer bir insan iman esaslarına gönülden inanıyorsa, bu insan mü'mindir ve kendisinden İslâm'ın hükümlerini yerine getirmesi beklenir. İman ikrarında bulunan ve küfrü gerektirici bir söz ve davranışına rastlanmayan her insan, kalben mü'min olsun veya olmasın, dünyada mü'min kabul edilir ve mü'min muamelesi görür.
- 54'üncü âyette ifade buyrulan azaptan kasıt Âhiret azabı olabileceği gibi, dünyada helâk şeklinde gelen ve artık iman etmenin kabulüne mani azap (Mü'min Sûresi/40: 85) veya her ikisi de olabilir. Ölümün geri dönülmezliğini gösteren kesin alâmetler belirdiğinde ve kişi bunun farkına vardığında şirk ve küfürden yapılan tevbe, yani iman makbul olmadığı gibi, Cenab-ı Allah'ın pek çok ikazlardan sonra önceki bazı toplulukların başında patlayan türdeki ceza veya azapları geldiğinde yapılan iman ikrarı da makbul değildir.

57. Yahut, "Ne olurdu, Allah beni hidayet edeydi de, O'na gönülden saygı besleyen, O'na karşı gelmekten sakınıp, O'nun azabından sakınanlardan olaydım!" diyerek, (boş bir mazeret ileri sürme mecburiyeti duymasın).

58. Yahut, azabı gördüğünde, "Keşke bana bir defa daha dünyada yaşama imkânı tanınsa da, Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe kilitlenmişlerden olsam!" diyerek, (boş bir temenniyi seslendirme ihtiyacı hissetmesin).

59. (O zaman Allah şöyle buyurur:) "İyi de, âyetlerim sana ulaştı, fakat sen onları yalanladın, onları kabul etmeyi kibrine yediremedin ve kâfirlerden oldun."

60. Yalan ve bâtıl şeyler uydurup, bunları Allah'a mal edenlerin Kıyamet Günü yüzlerinin (keder ve zillet sebebiyle) kapkara kesildiğini görürsün. Büyüklük taslayan, iman etmeyi kibirine yediremeyenler için Cehennem'de yer mi yok?!

61. Allah, O'na gönülden saygı besleyen, O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanları, Allah yolundaki kazançları sebebiyle (Cehennem'den) kurtaracak ve onlara hiçbir fenalık dokunmadığı gibi, herhangi bir sebeple mahzun da olacak değillerdir.[18]

62. Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şey üzerinde mutlak tasarruf sahibidir.

63. Göklerin ve yerin (hazinelerinin) anahtarları da O'nun nezdindedir. Allah'ın (kâinattaki ve bizzat insan nefsindeki, ayrıca Kur'ân'daki) âyetlerini inkâr edenler, işte onlardır hüsrana uğrayanlar.[19]

64. De ki: "Ey cahiller! Gerçek bu iken, benim Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz?"

65. Şurası muhakkak ki, sana da, senden önce gönderilen rasûllerin her birine de şöyle vahyolundu: Eğer Allah'a şirk koşacak olursan, yaptığın bütün işler mutlaka boşa gider ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olursun.

66. O halde, yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol![20]

67. Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediler. Oysa Kıyamet Günü bütün bir yeryüzü O'nun Avucu'nda, gökler de dürülmüş olarak Sağ Eli'nde[21] olacaktır. Allah, onların her türlü şirk koşmalarından mutlak manâda uzak ve münezzeh, mutlak manâda aşkın ve yücedir.

18. Dünyada mü'minle kâfir, iyi ile kötü, müttakî ile günahkâr bir arada veya yanyanadır. Aynı şekilde, iyilik de kötülük de insan "tabiatı"nda bir arada bulunur. Bu

sebeple, iyi ve verimli bir eğitim, hem teşvik etmeyi, sevdirmeyi ve rağbet vermeyi, hem de sakındırmayı ve korkutmayı gerektirir. Kur'ân'ın usûl ve üslûbu da budur. O, iyiliğe teşvik eder, farklı mahiyet ve derecelerde mükâfat ve zafer va'dinde bulunur ve bunları yaptığı aynı anda ceza ve başka yollarla tehdit eder ve azaptan sakındırır. 53'üncü âyette en büyük müjdeyi verdikten sonra buraya kadar oldukça güçlü ifadelerle insanları küfür, şirk ve diğer günahlardan sakındırmaktadır.

19. Cenab-ı Allah'ın iki kanunu veya kanunlar mecmuası vardır. Bunlardan biri, O'nun Kudret ve İrade sıfatlarından gelen, bütün eşya ve hadiselerin yaratılışı, idaresi ve tasarrufuyla ilgili olup, müsbet (pozitif) ilimlerin konusu olan kanunlardır. Diğeri ise, Din'dir. Bu kanunlardan her ikisi de itaat ister. Din'e itaat veya itaatsızlığın karşılığı kısmen dünyada, büyük ölçüde ise Âhiret'te görülür; buna karşılık, Şeriat-ı Tekviniye veya Fıtriye denilen diğer kanunlara itaat veya itaatsızlığın karşılığı ise büyük ölçüde dünyada, dinî sorumlulukla alâkalı olduğu nisbette de Âhiret'te görülür. Meselâ, sabrın neticesi başarı, tembelliğin cezası ise mahrumiyettir. Çalışma serveti, sebat ise zaferi getirir. Dolayısıyla, gerçek bir mü'min ve müslüman olmak, bu kanunlardan her ikisine de itaatten geçer. Müslümanlar, bilhassa Din'i yaşamadaki ihmallerine de ek olarak eşya ve hadiselerle ilgili kanunların gereklerini yerine getirmedikleri zaman dünyada, bu kanunlara uyan kâfirler karşısında kaybetmişlerdir ve kaybetmeye mahkûmdurlar. Buna karşılık, Allah'ın Kitabındaki vahiylerini, âyetlerini reddeden kâfirler ise, Âhiret'te mutlaka kaybedecekleri için ebedî hüsranda olanlardır.

20. Biz neye sahipsek, Cenab-ı Allah'ın lütf u ihsanıdır. Bu sebeple, gerçek insaniyet Allah'a medyun olmayı ve şükretmeyi gerektirir. Bir kişinin insanlığı, gördüğü iyiliklere teşekkür etmeyi bilme, eksiklik, hata, kusur ve günahlarını ise itirafla bunlardan dolayı af dileyebilme ve kendini düzeltmeye çalışmada yatar. Kur'ân'ın dilinde küfür ve nankörlük, yani şükürsüzlük, aynı kökten gelen iki kelimedir. Yani nankörlük küfre götürürken, iyilik bilme ve teşekkür edebilme ise imana açılan bir kapıdır.

21. *Sûr'a üfleneceği gün de bütün varlık ve mutlak hakimiyet O'nundur* (En'âm Sûresi/6: 73) âyetinde açık olduğu üzere, Avuç ve Sağ El, Cenab-ı Allah'ın kâinat üzerinde mutlak kudret ve hakimiyetine atıfta bulunan iki sıfattır. Allah (c.c.), hikmeti gereği dünyada sebepler perdesi gerisinden icraata bulunuren, Âhiret'te kudret ve hakimiyetini perdesiz icra edip, ortaya koyacaktır.

68. Sûr'a üflenir ve bunun üzerine Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir defa daha üflenir ve bir de bakarsın ki, bütün ölüler dirilip kabirlerinden ayağa kalkmış, (merak ve endişe içinde) etraflarına bakınmaktadırlar.[22]

69. (Bir başka yer haline getirilmiş bulunan) yeryüzü, Rabbisinin Nûru (aydınlatması) sayesinde bütünüyle görünür hale gelir ve içinde ne var ne yok ortaya çıkar.[23] Amel defterleri ortaya konur, peygamberler ve şahitler getirilir ve (yargıya tâbi bütün sorumlu varlıklar) arasında tam bir adaletle hüküm verilir.[24] Kimseye asla haksızlık yapılmaz.

70. Herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak ödenir. Zaten Allah, onların yaptıklarını pek iyi bilmektedir.

71. Küfredenler, bölük bölük Cehennem'e sevkedilirler. Oraya vardıklarında, Cehennem'in kapıları hemen açılır ve onun vazifeli melekleri onlara şöyle sorar: "Size, bizzat kendi içinizden çıkıp, size Rabbinizin âyetlerini tebliğ eden ve sizi içinde bulunduğunuz şu güne mutlaka çıkacağınız gerçeğiyle uyaran rasûller gelmedi mi?" "Evet, geldi," derler, fakat hak ettikleri azap sözü[25] kâfirler hakkında artık kesinleşmiş bulunmaktadır.

72. Onlara, "Orada sonsuzca kalmak üzere girin Cehennem'in kapılarından içeri!" denir. Büyüklük taslayıp, iman etmeyi kibirine yediremeyenlerin barınağı ne de fenadır!

73. Rabbilerine gönülden saygı besleyen, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar ise bölük bölük Cen-net'e sevkolunurlar. Nihayet oraya vardıklarında, (Allah'ın rahmeti olarak) Cennet'in kapıları açılır ve onun vazifeli melekleri onlara şöyle hitap ederler: "Selâm olsun size! Ne mutlu size (ki, bütün günahlardan arınmış ve bütün dertlerden, sıkıntılardan kurtulmuş bulunuyorsunuz). Sonsuzca kalmak üzere artık girin Cennet'e!"

74. Onlar ise şöyle derler: "Hamd ü senalar olsun Allah'a ki, bize verdiği sözde durdu ve bizi bu (olabildiğince geniş) yere mirasçı kıldı; Cennet'te dilediğimiz yerde, dilediğimiz şekilde oturabileceğiz." İşte, (Allah için) çalışıp işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!

75. (O gün) melekleri (Allah'ın) Arşı'nın etrafını çevrelemiş, Rabbilerini hamd ile tesbih (O'nu O'na has sıfatlarla anıp över ve Kendisi'ne yaraşmayan her türlü sıfattan tenzih) ederken görürsün. (Mü'minler ve kâfirler) arasında hak ve adaletle hüküm verilmiştir ve söylenecek söz, "Bütün hamd, Âlemlerin Rabbi Allah içindir." sözüdür.

465-466

22. Kur'ân-ı Kerim, Sûr'a üflemenin üç neticesinden söz eder: (1) Sûr'a üflenir ve Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer

(Zümer Sûresi/39: 68). (2) Sûr'a bir defa daha üflenir ve bütün ölüler kabirlerinden kalkmış, bakınmaktadırlar (Zümer Sûresi/39: 68). (3) Sûr'a üflendiği gün, Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa (yıldırım çarpmış gibi) dehşet içinde donakalır. Ve istisnasız herkes, tam bir boyun eğmişlik içinde O'nun huzuruna gelir (Neml Sûresi/27: 87). Sûr'a üflenir ve işte mezarlarından çıkmış, Rabbilerinin huzuruna doğru akın akın koşmaktadırlar (Yâ-Sîn Sûresi/36: 51).

Âyetlerden hareket eden bazı âlimlere göre Sûr'a iki defa, bazılarına göre ise üç defa üflenecektir. Eğer Sûr'a üflemenin neticelerini nazara alırsak, ona üç defa üfleneceğini söyleyebiliriz. Fakat Sûr'a ikinci defa üflendiğinde ölülerin kabirlerinden kalkacaklarını ifade eden bu âyet ile, Sûr'a üflendiği zaman ölülerin mezarlarından çıkıp Rabbilerinin huzuruna doğru akın akın koşacaklarını belirten âyet (Yâ-Sîn Sûresi/36: 51) ve Sûr'a üflendiğinde, Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde bulunan herkesin dehşet içinde kalacağı ve istisnasız herkesin Allah'ın huzuruna tam bir boyun eğmişlik içinde geleceğini ifade buyuran âyet (Neml-27: 87), aynı gerçeği ifade ediyor gibidir. Dolayısıyla diyebiliriz ki, Sûr'a iki defa üflenecektir. İlk üflemede, Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde bulunan herkes ölecek ve Kıyamet kopacak; ikinci defa üflemede ise bütün ölüler dirilip, Allah'ın huzuruna koşacaklardır.

Cenab-ı Allah'ın Sûr'a üflemenin hasıl edeceği dehşetten kimleri istisna edeceği âyetlerde açık olmamakla birlikte, meseleyi mü'minlerin sadece bir defa öleceklerini ifade buyuran âyetlerle (Sâffât Sûresi/37: 58-59, Duhan Sûresi/44: 56), kâfirlerin iki defa ölümü tadacaklarını belirten âyet-i kerime (Mü'min Sûresi/40: 11, not 4) çerçevesinde ele aldığımızda, bunların ölmüş mü'minlerin ruhları olacağı neticesine varabiliriz. Gerçek bilgi, Allah katındadır.

23. Kıyamet Günü gökler başka gökler, yer başka bir yeryüzü haline getirilecek ve hem gökler, hem de yeryüzü Allah'ın huzurunda bütün açıklığıyla görünür hale gelecek, içlerinde ne var yoksa ortaya dökeceklerdir. Yani ortada gizli hiçbir şey kalmayacak, bütün gerçekler ortaya çıkacak ve herkes, dünyada iken işlediklerinin ne manâya gelip, ne sonuç verdiğini açıkça görecektir.

24. Peygamberler, Allah'ın dinini hakkıyla tebliğ ettikleri ve halkın buna karşı nasıl tepki verdiği konusunda şahitlik yapacaklardır. Ayrıca, asfiya-evliya gibi bazı has kullar da aynı konuda şahitlik yapacak ve peygamberlere destek olacaklardır. (Bkn: Nisâ Sûresi/4: 41; A'râf Sûresi/7: 6.)

25. Pek çok âyetinde (ör: Neml Sûresi/27: 82, 85) Kur'ân'ın kâfirler hakkında atıfta bulunduğu azap sözü, Cenab-ı Allah'ın, insanların yeryüzünde yaşamasına hükmettiği zaman ifade buyurduğu sözdür: *Fakat küfredenlere ve (kendilerine gönderilecek Kitap'taki) âyetlerimizi, (kâinattaki ve öz varlıklarındaki) hidayet delillerimizi yalanlayanlara gelince, onlar, (yakıtı insanlar ve taştan yontup taptıkları putlar olan) Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar; orada sonsuzca kalacaklardır*. (Bakara Sûresi/2: 39).

40. MÜ'MİN SÛRESİ

İsmini Firavun ailesine mensup ve en kritik bir zamanda Hz. Musa'ya destek çıkan has bir mü'minin anıldığı 28'inci âyetteki *mü'min* kelimesinden alır. 3'üncü âyette Allah'ın *Ğâfiru'z-zenb* (günahları bağışlayan) olarak zikredilmesinden dolayı *Ğâfir* ismiyle de anılır. Mekke'de, mü'minlere işkencelerin arttığı bir dönemde, Zümer Sûresi'nin ardından inmiş olup, 85 âyettir. Müşikleri Allah'ın dinine karşı Firavuncasına tepkilerinden dolayı şiddetle sarsmakta, tepkileri ne ve nasıl olursa olsun nihaî zaferin mü'minlere ait olacağını haber vermektedir. Sûre, Firavun ailesinden çıkan ve sözünü ettiğimiz mü'min zatın uzun bir kıssasını da anlatır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm*.

2. Bu, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Alîm (her şeyi hakkıyla bilen) Allah tarafından parça parça indirilmekte olan Kitap'tır.

3. O, günahları bağışlayan ve tevbeleri kabul eden, aynı zamanda cezalandırması çetin, bununla birlikte lütuf ve ihsanı pek geniş olandır.[1] O'ndan başka ilâh yoktur. Nihaî dönüş de O'nadır.

4. Allah'ın (Kur'ân'daki ve kâinattaki) âyetleri konusunda ancak küfürde ısrar edenler tartışma çıkarır. Fakat onların şehirlerde zahirî bir hakimiyet içinde çalımlı çalımlı dolaşmaları seni aldatmasın!

5. Onlardan önce Nuh kavmi ve daha sonra gelen birtakım topluluklar da, (Allah'ın dinini ve kendilerine gönderilen rasûlleri) yalanladılar. Her toplum, kendisine gönderilen rasûle karşı, O'nu derdest edip (öldürmek veya sürgüne göndermek) için yanıp tutuştu ve harekete geçti; bâtıla dayanarak ve onunla hakkı yıkmak için mücadele etti. Ama Ben, onların hepsini kıskıvrak yakaladım. Benim cezalandırmam nasılmış görün!

6. Neticede, küfredenlerin Ateş'in yoldaşları olduklarına dair Rabbinin sözü kesinleşti.

7. Arş'ı taşıyanlar ve onun etrafında bulunanlar,[2] Rabbilerini hamd ile tesbih (O'nu O'na has sıfatlarla anıp över ve Kendisi'ne yaraşmayan her türlü sıfattan tenzih) eder,[3] (kâinatın yegâne İlâhı, Rabbi ve Meliki olarak) O'na inanır ve mü'minlerin günahlarını affetmesi için O'na yalvarırlar: "Rabbimiz, Sen'in rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır; (her bir varlığı bütün

ihtiyaçlarıyla tanır ve rahmetinle donatır, ihtiyaçlarını giderersin.) O halde, tevbe ile Sana yönelen ve Sen'in yoluna uyanları bağışla ve onları Kızgın Alevli Ateş azabından koru!

466

---

1. Âyette insanları imana ve salih amellere teşvik, küfür, şirk ve diğer günahlardan sakındırma adına çok dikkat çekici bir üslûp vardır. Âyet, önce Cenab-ı Allah'ı günahları bağışlayan ve tevbeleri kabul eden olarak anmakla küfür ve şirk içinde olanlara, ayrıca günahkâr mü'minlere büyük ümit vermekte ve onları tevbeye, hallerini ıslaha çağırmakta, ardından, Allah'ın cezalandırmasının çetin olduğunu hatırlatmakla küfür, şirk ve diğer günahlardan şiddetle sakındırmakta ve O'nun günahları bağışlayan ve tevbeleri kabul eden olduğuna güvenip de günaha dalmaya karşı ikazda bulunmaktadır. Ardından, Cenab-ı Allah'ın lütuf ve ihsanının pek bol olduğunu, herkesin nihaî olarak O'na döneceğini buyurmakla da, her iki dünyada bol lütuf ve ihsana nail olmak için kalbleri harekete geçirmekte, bununla birlikte, huzurunda hesap vereceğimiz hatırlatılarak, dikkatli yaşamamız konusunda yeni bir ikaz yapılmaktadır.

2. Meleklerin mahiyet ve vazifeleri hakkında bkn: Bakara Sûresi/2: 30, not 30; Arş hakkında: A'raf Sûresi/7: 54, not 11; Hûd Sûresi/11: 7, not 2; İsrâ Sûresi/17: 42, not 20, ve Arş'ı taşıyanlar hakkında: Hâkka Sûresi/69: 17, not 7. Arş'ın taşınması, bir manâda, kâinatın Rabbi ve Meliki olarak Allah'tan çıkan emirlerin yerine getirilmesi demektir. Arş'ın etrafında bulunanlar, Allah'a çok büyük yakınlığı bulunan melekler olsa gerektir.

3. Allah'ı hamd ile tesbih etmek, kısaca, Cenab-ı Allah'ı O'na has ve yakışır sıfatlarla, bir manâda "Allah nedir?" sorusunun cevabı olan O'na yakışan ifadelerle anmak, senâ etmek ve şükürde bulunmak, buna karşılık, O'nu O'na asla yaraşmayan sıfatlar, ayrıca her türlü eksiklik ve kusurdan tenzih etmek, bir bakıma O'nu, "Allah ne değildir?" sorusuna cevap olacak ifadelerle anmak, O'nun bu tür şeylerle asla alâkasının bulunmadığı ilan etmektir. (Bkn. Fâtır Sûresi/35, not 11.)

8. "Rabbimiz! Onları kendilerine va'dettiğin sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetlerine koy; onlarla birlikte atalarından, eşlerinden ve soylarından salih olanları da. Şüphesiz ki Sensin Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip), Sensin Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan).

9. "Onları (Âhiret âlemlerine ait) her türlü dehşet ve zorluktan koru! Sen o gün kimi dehşet ve zorluklardan korursan, şüphesiz ki ona rahmetinle muamele etmişsin demektir. Budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı."

10. Küfürde direten ve kâfir olarak ölenlere (Cehennem'de azap görürlerken) şöyle seslenilir: "Allah'ın size olan 'buğz u nefret'i sizin şu anda, (Cehennem'e girmeye sebep bizzat kendiniz olduğunuz için) kendinize olan buğz ve nefretinizden daha şiddetlidir.[4] Çünkü siz imana çağrılıyor, fakat inkârda diretiyordunuz."

11. Onlar, "Rabbimiz," derler, bize iki defa ölüm verdin ve bizi iki defa dirilttin.[5] Artık günahlarımızı itiraf ediyoruz. Dolayısıyla buradan çıkmaya bir yol yok mudur?"

12. Evet, böyle olacak, böyle diyeceksiniz. Çünkü yalnızca bir Allah'a iman ve ibadet çağrısı yapıldığında inatla inkâra gidiyor, buna karşılık, O'na şirk koşulduğunda bunu içten kabulleniyorsunuz.[6] Ama ne yaparsanız yapın, nihaî hüküm ve karar, Mutlak Yüce, Mutlak Büyük olan Allah'a aittir.

13. O ki, size (dış dünyada, bizzat kendi içinizde, eşya ve hadiselerde) âyetlerini (delil ve işaretlerini) göstermekte ve gökten sizin için rızık indirmektedir. Bütün bunlar üzerinde ancak Allah'a yönelecek temiz bir gönüle sahip olanlar düşünür ve onlardan ders alır.

14. Ama siz (ey mü'minler), kâfirler hoşlanmasalar da, dinini bütün yanlarıyla içten kabul ederek ve yalnız O'nun rızasını düşünerek Allah'a kulluk ve duada bulunun.

15. Bütün varlık mertebelerinin mutlak üstünde ve hepsi üzerinde mutlak hakimdir O; Arş'ın Sahibi'dir; Buluşma Günü'yle uyarması için, kullarından dilediğinin kalbine (bütünüyle pak ve manevî) emirleri âleminden hayat kaynağı vahyi bırakır.

16. O gün, bütün insanların mezarlarından kalkacağı ve her hallerinin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkacağı gündür. Onlarla ilgili hiçbir şey Allah'tan saklı kalmaz. Kimindir bugün mutlak mülk ve hakimiyet? Mutlak Bir ve bütün kâinat üzerinde Mutlak Hakim Allah'ındır.

4. Kâfirler, Cehennem azabını hak eden, Cehennem'e girmelerine sebep bizzat kendileri olduğu için kendilerinden nefret edeceklerdir. Ne var ki, küfür ve/veya şirk, hem Allah'a, hem başta Allah (c.c.) olmak üzere bütün iman esaslarına şahitlik yapan, delil teşkil eden topyekün kâinata ve hem de yeryüzünde şuurlu varlıkların yaratılmasından Kıyamet'e kadar gelmiş gelecek ve içlerinde yüzbinden fazla peygamber, milyonlarca evliya bulunan bütün mü'minlere karşı işlenmiş öylesine büyük bir suç ve günahtır ki, sebep olduğu Allah'ın "buğz" ve "nefret"i elbette kâfirlerin kendilerine olan buğz ve nefretini kat kat aşacaktır. Dolayısıyla bu âyet, esasen küfür ve şirkin emsalsiz çirkinliğini ifade etmektedir.

5. Ölmek, her bir canlı (nefs) için ruhun bedenden ayrılması, ruh için ise canlılığı kaybetmedir. Dolayısıyla ölüm, ruhun bedenden ayrı olması hali, ruhun kendisi için ise hayatsız olma durumudur. İnsan dünyaya gelmeden önce, onun bedenini oluşturacak zerreler Allah'ın İlmi'nde bellidir, tayin edilmiştir ve "tabiat"ta (havada, suda, toprakta) saçılmış haldedir. Kur'ân, bu durumu *ölüm hali* olarak niteler (Bakara Sûresi/2: 28, bkn: Not 27), ama burada söz konusu olan, Allah'ın insanı hayata mazhar kıldıktan sonra ona ölümü vermesi (*imâte*) değil, en başta *ölü halde bulunma*dır. Cenab-ı Allah (c.c.), bu halde, yani cesedi zerreler âleminde toprak, su ve havada dağınık durumda bulunan ve dünyaya gelmesini irade buyurduğu her bir insana anne karnında "Ruhu'ndan üfleyerek" hayat verir. Bu, baştan hayat verme, ruhla bedeni bir araya getirerek hayata mazhar kılmadır. Bakara Sûresi 28'inci âyetinde söz konusu edilen bu vakıa, ele aldığımız Zümer Sûresi'nin bu 11'inci âyetinin manâsına dahil değildir.

Âyetin sözünü ettiği, (mü'minler ölümü bir defa tadarken [Sâffât Sûresi/37: 58; Duhan Sûresi/44: 56]) kâfirlere iki defa ölüp verilip iki defa diriltilmelerinin manâsı, Allahü a'lem şu olsa gerektir:

Dünyaya gelen ruh ve bedenden müteşekkil her insan (nefsi), ruhunu ya Allah'ın bizzat Kendisi'nin veya Azrail ya da Azrail'in yardımcılarının eliyle bedeninden çekip alması neticesinde ilk defa ölümü tadar (Bkn: Secde Sûresi/32: 11, not 7). Allah, Berzah'ta (kabir âlemi) ölüleri diriltecek, yani ruhların cesetleriyle olan münasebetini bir şekilde yeniden kuracaktır. Bu, ölümü tattıktan sonra birinci diriltmedir. Kıyamet Günü ise bütün bedenler, kabirde çürümeden kalan özleri üzerinde Âhiret hayatının şartlarına has nitelikte yeniden inşa edilecek ve ruhlar bu bedenlere konacaktır ki, buna *ba'sü bade'l-mevt* (öldükten sonra dirilme) denir.

İşte bu noktada mü'minlerle, en azından Cennet'e sorgusuz-sualsiz alınacak has mü'minlerle kâfirler arasında bir fark vardır. Kur'ân, mü'minlerin ölümü bir defa tadacağını beyan buyurur ki (Sâffât Sûresi/37: 58; Duhan Sûresi/44: 56), bundan mü'minlerin bir defa ölüp, bir defa diriltileceklerini anlıyoruz. Bu diriltilme Berzah'ta olacaktır. Ama her ölen gibi elbette mü'minler de Kıyamet Günü diriltileceklerdir.

Şu kadar ki, mü'minlerin Kıyamet Günü diriltilmesi, Berzah'ta diriltilmenin ardından tekrar öldükten sonra dirilme şeklinde olmayacaktır. Onların bâki olan ruhları Berzah'ta cesetlerinin çürümeden kalacak özüyle münasebetini sürdürür ve mü'min bu münasebet çerçevesinde Berzah hayatını yaşarken, Kıyamet Günü ise cesetler Âhiret hayatının şartlarına göre bütünüyle yeniden inşa edilecek ve ruhlar bu bedenlerle birleşecektir. Yani mü'minler için Kıyamet'teki diriltilmeyi bir alt hayat basamağından daha yüksek ve ebedî hayat basamağına geçme şeklinde değerlendirebiliriz. Buna karşılık, üzerinde durduğumuz bu 11'inci âyet, bize Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Cehennem ehline iki defa ölüm verip, onları iki defa dirilteceğini ifade buyurmaktadır. Şu halde, Cehennem ehliyle ilgili olarak ikinci bir ölüm ve ikinci bir diriltilme olmalıdır. *Sûr'a üflenir ve bunun üzerine Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir defa daha üflenir ve bir de bakarsın ki, bütün ölüler dirilip kabirlerinden ayağa kalkmış, etraflarına bakınmaktadırlar* (Zümer Sûresi/39: 68) âyeti, Berzah'ta Berzah hayatının hususiyetlerine göre diriltilen kâfirlerin Sûr'a birinci üflemede tekrar öleceklerini, yani ruhlarıyla birlikte ikinci bir ölümü daha tadacaklarını ve Sûr'a ikinci üflemede tekrar diriltileceklerini düşündürmektedir. Mü'minler ise, yukarıda ifade edildiği gibi, Sûr'a birinci üfürmede ruhlarının ölmesinden muaf tutulacaklardır (Ayrıca bkn: Zümer Sûresi, not 21). Sonuç olarak, kâfirler, dünyadan ayrılma esnasında ölümü birinci defa tadacak, Kıyamet esnasında onu ikinci defa ruhlarının da ölümüyle yaşayacak, ilki Berzah'ta, ikincisi Haşir esnasında olmak üzere iki defa diriltilmiş olacaklardır. En doğruyu Allah bilir.

6. Âyet, Cehennem ehlinin ileri süreceği ve önceki âyette ifade olunan mazeretlerin temelsiz ve geçersiz olduğunu beyan buyurmaktadır. Onların küfrü meseleleri bilmemekten, gerçeğin kendilerine tebliğ edilmemesinden değil, fakat gerçeği daha başka nefsanî sebeplerle bilerek reddetmelerinden kaynaklanmaktadır.

17. O gün herkes, dünyada ne kazanmış (ne yapmış ve hesap hanesine ne yazdırmış)sa onun karşılığını görür. O gün kimseye haksızlık yapılmaz. Muhakkak ki Allah, hesapları pek çabuk görendir.

18. Onları yaklaşan o müthiş güne karşı uyar! O gün yürekler ağza gelir ve insanı boğacak gibi olur. Zalimler için ne bir dost bulunur, ne de sözüne itibar edilir bir şefaatçi.

19. Allah, gözlerdeki haince bakışları ve göğüslerin gizlediği her şeyi bilir.

20. Allah, hak ve adaletle hüküm ve infaz eder. O'ndan başka ilâh deyip yalvardıkları ise, hiçbir hüküm veremez, hiçbir infazda bulunamaz. Allah ki, Semî' (her şeyi hakkıyla işiten)dir O; Basîr (her şeyi hakkıyla gören)dir.[7]

21. Hiç yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, kendilerinden önce yaşayıp da (onlar gibi küfür ve şirkte direnenlerin) âkıbetlerinin nasıl olduğunu görsün ve ibret alsınlar? Onlar, gerek kuvvet, gerekse toprağı işleyip, ülkeyi imar etme ve yeryüzünde daha çok iz ve eser bırakma yönünden kendilerinden daha ileride idiler. Ama Allah, günahları sebebiyle hepsini kıskıvrak yakalayıverdi ve onları Allah'a karşı koruyabilecek hiç kimse, hiçbir güç çıkmadı.

22. Böyle oldu, çünkü kendilerine gönderilen rasûller onlara apaçık delillerle geldiler, fakat onlar o delilleri görmemede ve inkârda direttiler. Allah da hepsini kıskıvrak yakaladı ve cezalandırdı. O, mutlak kuvvet sahibidir, cezalandırması pek çetin olandır.

23. Gerçek şu ki, Musa'yı (peygamberliğini ve Mesajımızı ispat eden) delillerimizle, mucizelerimizle ve apaçık bir yetki ile gönderdik,

24. Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Ama onlar, "Bu bir sihirbaz, büyük bir yalancı!" dediler.

25. O, kendilerine katımızdan gerçeği getirmişti. Onlar ise, (gerçeğe ilmen ve alken karşı çıkamayınca,) "İman edip, Musa ile birlikte olanların oğullarını öldürün, kadınlarını ise sağ bırakıp (maksatlarınız istikametinde kullanın; Kıptilerle evlenmeye zorlayıp, iman edenlerin nüfusunu azaltın!)" emrini yaydılar. Ama kâfirlerin tuzakları, neticede boşa çıkmaya mahkûmdur.

26. Firavun, "Bırakın beni, şu Musa'yı öldüreyim, o varsın Rabbisine yalvarsın. Ben gerçekten, O'nun промininizi değiştireceğinden veya ülkede bozgunculuk çıkaracağından endişe ediyorum." dedi.

27. Musa da dedi ki: "Ben, Hesap Günü'ne inanmayan her kibirli zorbadan benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım."

28. Firavun hanedanına mensup olup, (onun en yakınları arasında yer alan,) fakat o ana kadar imanını gizlemiş bulunan yiğit bir mü'min,

(en kritik noktada ortaya atıldı ve) "Ne o, bir insanı, hem de size Rabbinizden apaçık deliller getirmiş bulunduğu halde, sadece 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz?" dedi (ve şöyle devam etti): "Eğer o bir yalancı ise, yalanı zaten kendi aleyhinedir. Ama eğer doğruyu konuşan biri ise, en azından O'nun sizi kendileriyle tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecek demektir. Şurası bir gerçek ki Allah, haddi aşan, duygu, meleke ve kabiliyetlerini boşa sarfeden ve yalan söyleyip duran kim olursa olsun hidayet etmez, emeline ulaştırmaz.

29. "Ey benim halkım! Bugün hükümranlık sizde, şu topraklarda üstünlük elinizde. Ama yarın Allah'ın geri çevrilmesi mümkün olmayan zorlu azabı başımıza gelirse, söyler misiniz hangi kuvvet bize yardım edebilir?" Bu arada Firavun (devreye girip, savunmaya geçti ve) dedi: "Ben ancak doğru bildiğimi, yapılmasını gerekli gördüğümü size bildiriyor ve size tutulması gereken doğru yola gösteriyorum."

30. İman etmiş bulunan zat devam etti: "Ey halkım! Gerçekten endişe ediyorum ki, daha önce yaşayıp da helâk edilmiş toplulukların başlarına gelen felâketlerin benzeri bir felâket sizin de başınıza gelebilir:

31. "Nuh kavminin, Âd halkının, Semûd halkının ve onlardan sonra gelen daha başka toplulukların başlarına gelen felâketlerin benzeri bir felâket. Ama (şunu iyi bilin ki), Allah asla kullarına zulmetmek dilemez.

32. "Ey halkım! Gerçekten ben sizin hakkınızda, birbirinizden (boşuna) imdat isteyeceğiniz ve birbirinize lânet okuyacağınız günden de endişe ediyorum.[8]

33. "O gün, (Ateş karşısında) arkanızı dönüp kaçmaya yeltenirsiniz ama nafile! Sizi Allah'ın azabından koruyacak hiç kimse bulunmaz. Evet, Allah kimi saptırırsa, artık ona yol gösteren olmaz.

468-469

7. Bir konuda, bir meselede hüküm verebilmek için işiten ve gören olmak şarttır. Çünkü işitme ve görme, konuyu bilme, ona şahit olmanın unsurlarındandır. Ancak Allah'tır ki, hakkıyla işitir ve hakkıyla görür. Dolayısıyla, her konuda, her meselede tam ve mutlak adaletle hükmeden sadece O'dur ve hüküm öncelikle O'nun hakkıdır. Hüküm vermek, doğruyu ve yanlışı bilmeyi de gerektirir. Yine ancak Allah'tır ki, her şey gibi neyin doğru neyin yanlış olduğunu da mutlak manâda ancak O bilir. Şu halde, mutlak hüküm ve hükmetme hakkı da yine O'na aittir.

8. Kıyamet Günü, mü'minlerle inkâcılar arasındaki konuşmalar ve inkârcıların karşılıklı söz düelloları hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 44–50; Sebe' Sûresi/34: 31–33; Sâffât Sûresi/37: 21–33.

34. "Daha önce Yusuf da size apaçık delillerle gelmişti; fakat O'nun size getirdiği gerçek hakkında bir türlü şüpheden kurtulamamıştınız. Ama nihayet vefat edince, 'Artık Allah ondan sonra bir daha rasûl göndermez.' dediniz.[9] Allah, haddi aşan, kendisine verdiği kabiliyet ve melekeleri boşa harcayan ve boş mazeretlerle şüphe içinde bocalayıp duran kim olursa olsun, işte böyle şaşırtır.

35. "Böyleleri, kendilerine ulaşmış hiçbir delil, verilmiş hiçbir yetki olmadığı halde, Allah'ın (kâinattaki, bizzat kendi içlerindeki ve Kitabındaki) âyetleri hakında ileri geri konuşur ve tartışırlar. Onların bu hareketleri, hem Allah nazarında, hem de iman edenler nazarında pek kötü, pek çirkin bir davranıştır. Allah, her kibirli zorbanın kalbini işte böyle mühürler."

36. Firavun, Hâmân'a dedi: "Ey Hâmân! Benim için büyük bir kule inşa et; öyle ki, gerekli yol ve vasıtaları elde edebileyim:

37. "Gökleri tarassut yol ve vasıtalarını. Elde edebileyim de, bakarsın Musa'nın ilâhını görebilirim. Gerçi ben, onun bir yalancı olduğundan eminim ama, neyse!" Firavun'un kötü gidişatı kendisine işte böyle güzel görünüyor ve o, doğru yoldan hep uzak kalıyordu. Firavun'un bu tuzağı da hiçbir netice vermedi.

38. İman etmiş bulunan zat, devam etti: "Ey halkım! Bana uyun ki, size takip edilmesi gereken doğruluk yolunu göstereyim.

39. "Ey halkım! Bilin ki bu dünya hayatı, kısa ve değersiz bir geçimlikten ibarettir. Ama Âhiret'e gelince, orası asıl yerleşilecek ve sürekli kalınacak yurttur.

40. "Kim bir kötülük işlerse, ancak onun kadar cezalandırılır. Ama, erkek veya kadın, kim mü'min olarak doğru, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik bir iş yaparsa, bu kutlu zatlar Cennet'e girecekler ve orada her türden nimete hesapsız nail olacaklardır.

9. Yani, "Peygamberlere karşı hiçbir zaman samimi olmadınız. Atalarınız, Yusuf'a hayatında iken inanmadı. Ama vefat edince, kendinizle çelişme bahasına, O'nu kabul eder ve kendisine çok değer verir göründünüz. O kadar ki, sonraki nesiller, 'O'nun üzerine başka peygamber gelmez' diyerek, bu inanç ve saygıyı diğer peygamberleri reddetmeye vesile yaptılar."

41. "Ey halkım! Bir düşünseniz, ben sizi kurtuluşa çağırırken, siz beni Ateş'e çağırıyorsunuz.

42. "Beni Allah'ı inkâr etmeye ve elimde O'nun ortakları oldukları konusunda ilme dayalı hiçbir delil bulunmayan, bulunması da mümkün olmayan şeyleri (ilâh kabul etmeye, dolayısıyla) O'na ortak tanımaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip), Ğaffâr (bağışlaması pek bol olan) Zât'a çağırıyorum.

43. "Hiç kuşkusuz siz beni öyle bir şeye inanıp ibadet etmeye çağırıyorsunuz ki, onun için ne dünyada ne de Âhiret'te böyle bir çağrıda bulunmanın dayandığı tek bir gerekçe yoktur. Sonunda hepimizin varacağı yer hiç şüphesiz Allah'ın huzurudur ve yine hiç şüphesiz, haddi aşan ve Allah'ın kendilerine verdiği kabiliyet ve melekeleri boşa harcayanlar, evet onlar Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar.

44. "Bugün size söylediklerimi çok geçmeden hatırlayacak (ve bana hak vereceksiniz). Ben ise, tam bir teslimiyet içinde işimi Allah'a bırakıyorum. Allah, elbette kullarını çok iyi görmektedir."

45. Neticede Allah O'nu (Firavun ve yönetiminin) kurduğu tuzakların şerrinden korudu;[10] buna karşılık, Firavun oligarşisini o en kötü azap kuşatıverdi.

46. (Yani) Ateş: Sabah ve akşam onun karşısına getirilir ve ona maruz bırakılırlar. Kıyamet'in kopup, hesapların görüldüğü gün de, "Bütün Firavun oligarşisini azabın en şiddetlisine atın!" (diye emredilir).[11]

47. Ateş'in içinde birbirleriyle tartışırlar ve dünyada iken zayıf (ve dolayısıyla körü körüne güçlülere tâbi olanlar), büyüklük ve hakimiyet iddiasıyla diğerlerini ezenlere, "Biz, sizin peşinizde bir topluluktuk. Şimdi, Ateş azabının hiç olmazsa bir kısmını bizden savabilir misiniz?" derler.

48. Büyüklük ve hakimiyet iddiasıyla diğerlerini ezenler ise şöyle cevap verirler: "Artık hep birlikte Ateş'in içindeyiz. Allah, kulları arasında hükmünü verdi (ve herkes, neyi hak ettiyse onu çekiyor. Bundan böyle yapacak bir şey yok)."

49. Ateş'in içinde bulunanlar, bu defa Cehennem'in vazifeli meleklerine seslenir ve "Ne olur, bizim için Rabbinize yalvarın: Azabımızı bir günlüğüne[12] olsun hafifletsin!" diye yakarırlar.

50. (O melekler ise), "Size gönderilen rasûller apaçık delillerle gelmediler mi?" diye sorarlar. Onlar, "Evet!" diye cevap verir. Melekler, "Madem öyle, biz değil, siz kendiniz yakarın!" derler. Kâfirlerin yalvarıp yakarmaları, elbette sonuçsuz kalmaya mahkûmdur.

51. Muhakkak ki Biz, rasûllerimize ve iman edenlere dünya hayatında

da, şahitlerin şahitlik yapacakları[13] günde de yardım ederiz.

52. O gün, zalimlere ileri sürecekleri mazeretlerin hiç biri fayda vermez. Onların hakkı, Allah'ın rahmetinden ebedî mahrumiyettir ve onları bekleyen, çok kötü bir yerleşme yeridir.

53. Diğer taraftan Biz, Musa'ya yol gösterdik ve O'na hidayet rehber ve kaynağını verdik; (Ondan sonra da) İsrail Oğulları'nı Kitaba vâris kıldık:

54. Bir hidayet rehberi ve gerçek idrak sahipleri için bir öğüt, hatırlatma ve talimat kaynağı olan (Kitaba).

55. (Allah'ın icraat-ı Sübhanîsi böyledir.) O halde sen sabret, çünkü Allah'ın (rasûllerine ve mü'minlerine yardım) sözü gerçektir. Günahların için Allah'tan bağışlanma dile[14] ve ikindi-akşam saatlerinde ve sabahleyin Rabbini hamd ile tesbih et.[15]

56. Kendilerine gelmiş hiçbir delil ve verilmiş hiçbir yetki olmaksızın[16] Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri tartışanlar, içlerinde taşıdıkları ama hiçbir zaman ulaşamayacakları büyüklük ve üstünlük özentisi sebebiyle böyle yapmaktadırlar. Sen, (onların her türlü hile, desise ve tuzaklarından) Allah'a sığın. Hiç şüphesiz O, O'dur Semî' (her şeyi hakkıyla işiten), Basîr (her şeyi hakkıyla bilen).

57. Şurası muhakkak ki, göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.[17]

58. Görmeyenle gören bir olmaz; iman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlarla kötülüklere batmış bulunanlar da bir olmaz. Ne de az düşünüyor ve ders alıyorsunuz!

471-472

10. Âyetlerden anlaşıldığına göre, en kritik noktada Hz. Musa'ya destek olmak için ortaya atılan mü'min zat, Firavun'un yönetici eliti içinde oldukça güçlü ve itibarlı bir zattı. İmanını gizlemeyi başarmış ve Firavun'un Hz. Musa'nın canına kasdettiği noktada ileri atılarak, Hz. Musa'ya tam bir destek verdi. Denebilir ki, Hz. Musa'ya Hz. Harun'dan sonra ikinci bir destekçi oldu ve sahip bulunduğu mevkiden dolayı da Firavun kendisine karşı etkili bir harekete girişemedi; aleyhinde gizli gizli kurduğu tuzaklar da, Allah'ın yardımıyla hep boşa çıktı. Neticede Firavun, yönetici eliti ve ordusuyla birlikte suda boğulurken, Hz. Musa ve İsrail Oğulları Mısır'dan çıkmayı başardılar.

11. Âyetten kabir azabının gerçek olduğu ve onu inkâra mahal bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu azabın da Ateş'le münasebeti vardır. Şu kadar ki, bu azabı hak edenler kabirde Ateş'e karşı tutulur ve ona belli ölçülerde maruz bırakılırken, Âhiret azabı, bizzat Ateş'te yanma şeklinde tecelli edecektir.

12. Âyetteki "bir gün", bazı müfessirlere göre "bir miktar" demektir.

13. Bkn: Nisâ Sûresi/4: 41.

14. Masumiyet, peygamberliğin ayrılmaz vasıflarından biridir. Dolayısıyla bütün peygamberler masumdur; yani onlar günah işlemez ve Allah'a asla âsi olmazlar. Dolayısıyla bu âyet, Peygamber Efendimiz'in şahsında mü'minlere Allah yolunda dikkat etmeleri gereken su önemli hatırlatmada bulunmaktadır: Allah'a inanan ve hayatlarını O'nun hükümleri istikametinde yaşamak isteyen mü'minlere düşen, sabırlı olmak, günahlarından istiğfar etmek ve O'nu tesbih ve O'na hamdle meşgul bulunmaktır.

15. Allah'ı tesbih etmek ve O'na hamdetmenin, bir başka ifadeyle Cenab-ı Allah'ı hamd ile tesbih etmenin manâsı için bkn: Fâtır Sûresi/35, not 11; Mü'min Sûresi/40, not 3.

16. Bu sûrenin 35'inci âyetinde olduğu gibi, daha pek çok âyette Kur'ân, Allah'ın âyetleri hakkında konuşan ve tartışanların, kendilerine gelmiş bir delile, verilmiş bir yetkiye sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü Allah'ın söz konusu âyetleri, Allah (c.c.) ve gönderdiği Din ile alâkalı hususlardır. Dolayısıyla, Allah hakkında konuşmak için, ancak vahiy ve peygamberler yoluyla; bu yolda Şeriat çerçevesinde seyr u sülûk-i rûhanî ile elde edilebilen belli bir marifet derinliğine ihtiyaç vardır. Din hakkında konuşmak ise, onun hakkında içeriden ve sağlam bilgiye sahip olmayı gerektirir. Bunun kaynağı da yine Din'in kendisi veya vahiydir. Şu halde, Kur'ân kaynaklı ve Rasûlüllah'tan gelen sağlam bilgilere yeterince sahip olmadan Allah ve gönderdiği Din hakkında tartışan her kim olursa olsun, söz konusu âyetlerdeki tehdidin kapsamına girmektedir.

17. Bu âyet, pek çok manâlar ihtiva etmektedir. Meselâ:

- Pek çok insan, öldükten sonra dirilmeyi imkânsız görür. Oysa, onların yaratılması, diriltilmelerinden asla daha kolay, daha basit bir iş değildir. Bundan da öte, insanı Yaratan, yaratılmaları insanın yaratılmasından yine daha basit bir iş olmayan gökleri ve yeri de yaratmıştır ve bir gün onları yıkıp, sonra yeniden kuracaktır. Şu halde, bunları sonsuz kolaylıkta yapan Hz. Allah için hiçbir şey zor olamaz ve O, bütün insanları, hepsi öldükten sonra diriltecek ve yeni bir hayata mazhar edecektir.
- Allah'ın âyetleri karşısında insanın büyüklenmeye asla hakkı yoktur. Bir defa, insan, Allah karşısında sonsuzca zayıftır ve dolayısıyla ona düşen, bu zayıflığını, aczini idrak ile Allah'ın sonsuz kudretine dayanmaktır. Gökler, insandan çok daha kuvvetli, şuurlu ruhanî varlıklarla doludur; yerde ise, insandan başka daha pek çok sayıda varlık vardır. Buna ve onca genişliklerine, büyüklüklerine rağmen gökler ve yer, Allah'a isteyerek teslim olmuştur, O'na boyun eğmiştir ve hiçbir sapma göstermeden O'nun emirleri istikametinde varlıklarını sürdürmektedir.
- Allah (c.c.), insanı yeryüzünde halife kılmıştır ve onu pek çok istidatlarla donatmıştır. Bu sebeple insan, büyük başarılara imza atabilir. Fakat, onun en büyük başarıları bile, Cenab-ı Allah'ın gökleri, yeri ve içindekileri yaratması karşısında sonsuzca sönük kalır. Dolayısıyla insan, asla başarılarıyla övünmemeli ve bunlara dayanarak Allah'ın âyetleri karşısında büyüklük taslamamalı, gönülden Allah'a teslim olup, hayatını O'nun koyduğu hükümlere göre düzenlemelidir.

59. Kıyamet mutlaka gelecektir; bunda asla şüphe yoktur. Ne var ki, insanların çoğu iman etmemektedir.[18]

60. Rabbiniz şöyle buyuruyor: "Bana dua edin, size cevap vereyim.[19] Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler, zelil ve rezil olarak Cehennem'e gireceklerdir."

61. Allah'tır ki, sizin için sükûnet bulup dinlenebilesiniz diye geceyi var etmiş, gündüzü de çalışabilesiniz diye aydınlık kılmıştır. Gerçekten Allah, insanlara karşı pek lütufkârdır; ne var ki, insanların çoğu şükretmezler.[20]

62. Budur Rabbiniz olan (sizi yaşatan, koruyan ve rızkınızı veren) Allah; her şeyin Yaratıcısı. O'ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da başka başka yollara saptırılıyor (ibadet için başka ilâhlar ediniyor)sunuz)?!

63. Allah'ın âyetleri karşısında bile bile ayak direyen ve onları inkâr edenlerdir ki, saptırılıyor (ve ibadet için başka ilâhlar ediniyor)lar.

64. Allah'tır ki, yeryüzünü sizin için bir yerleşme yeri, göğü de (onun üzerinde) bir kubbe yapmıştır. Ayrıca, sizi şekillendirmiş, hem de size en güzel, en uygun şekli ve yapıyı vermiştir; sizi helâl, temiz ve sağlıklı nimetlerle rızıklandırmaktadır. Rabbiniz olan Allah'tır bütün bunları yapan. Âlemlerin Rabbi Allah, gerçekten ne yüce, ne mübarek, ne büyük bereketler kaynağıdır!

65. O, ezelî-ebedî mutlak Hayat Sahibi'dir, yoktur O'ndan başka ilâh. Öyleyse, Din'i bütün yanlarıyla kabul ederek ve yalnızca O'nun rızasını dileyerek O'na ibadet edin, O'na yalvarın. Âlemlerin Rabbi Allah içindir bütün hamd.

66. De ki: "Allah'tan başka dua edip yalvardığınız her ne varsa, ben onlara ibadet etmekten men olundum. Bana Rabbimden (gerçeği bütünüyle ortaya koyan) apaçık deliller gelmiş bulunuyor ve, bütün varlığımla Âlemlerin Rabbi'ne teslim olmam emredildi bana."

67. O'dur ki, sizi (her birinizin maddî yaratılış menşeiniz yine toprak olmak üzere, başlangıçta) topraktan, sonra (baba ve anneden gelen) birkaç damla sıvıdan, sonra rahim duvarına yapışan yapışkan bir maddeden yarattı; sonra sizi (annelerinizin karnından) bebek olarak dünyaya getirir, sonra da sizi güçlü-kuvvetli çağınıza eriştirir; ardından ihtiyarlık çağına ulaşacak kadar size ömür verir. Bununla birlikte, bu süreçte içinizden kimi vefat ettirilir. Hayatta bırakılanlar olarak, belirli bir vâdeye kadar yaşarsınız. Olur ki, düşünüp akleder ve gerekli dersi çıkarırsınız.

68. O'dur hayatı da, ölümü de veren.

Öyle ki, bir işin meydana gelmesine hükmettiğinde, sadece ona "Ol!" der, o da hemen oluverir (olma sürecine giriverir).

69. Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşup tartışanlara bakmaz mısın, nasıl da haktan yüz çeviriyorlar?!

70. Kitabı ve rasûllerimizle gönderdiğimiz (daha başka) bütün gerçekleri yalanlıyorlar. Bileceklerdir onlar!

71. (Bileceklerdir) boyunlarında demir halkalar, ayaklarında zincirlerle yüzdürüldükleri zaman,

72. Kaynar suda. Sonra da Ateş'te cayır cayır yakılacaklardır.

73. Bu arada sorulacaktır onlara: "Nerede (yardımlarını umarak) ilâh kabul edip, kendilerine ibadet ettikleriniz,

74. Allah'tan başka?" "Bizi bırakıp kayboluverdiler" der (ve ilâve eder)ler: "Gerçekte biz, bundan önce (dünyada iken) birer hiç olan şeylere tapmış ve yalvarmışız!" İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır, böyle saptırır.

75. (Saptırmasının ve azaba mahkûm etmesinin sebebi) şudur ki, dünyada haram–helâl, hak-hukuk demeden zevklere dalıp neşeleniyor ve taşkınlık yapıyordunuz.

76. Şimdi, orada sonsuzca kalmak üzere girin Cehennem'in kapılarından içeri! Büyüklük taslayıp (gerçeğe karşı koyanların) yeri ne fenadır!

77. O halde (ey Rasûlüm), sabret! Hiç şüphesiz Allah'ın va'di haktır. Onlara va'dettiklerimizin bir kısmını hayatında sana göstersek de, yahut seni vefat ettirip yanımıza alsak da, sonunda huzurumuza getirilecekler (ve anlattığımız acı netice ile karşılaşacaklardır).

473-474

18. Son iki âyet, iyi ile kötünün ancak Âhiret'te tam ayrışabileceğini, dolayısıyla Âhiret olmazsa iyi ile kötü ve iyilikle kötülüğün karşılıklarını gerektiği gibi bulamayacağını belirtmekte ve böylece Âhiret'e aklî bir delil sunmaktadır. İyi ile kötü ve iyilikle kötülüğün karşılığını bulmaması ise ahlâka zıttır. Dolayısıyla Âhiret'e iman, ahlâkın ve içtimaî hayatın en temel rükünlerindendir. Ama bunu ancak inanan ve dolayısıyla görebilenler veya kendilerini gerçeğe karşı kör etmeyenler anlayabilirler.

19. Dua ve Cenab-ı Allah'ın ona cevap vermesi hakkında bkn: Furkan Sûresi/25: 77, not 18.

20. Yani, bütün geceyi uykuya, dinlenmeye veya eğlenceye hasreder ve ne Allah'ın onca nimeti, ne kâinattaki ve bizzat kendi varlıklarındaki âyetleri, işaretleri üzerinde düşünür, ne de akşam ve yatsı namazlarını kılar ve Teheccüd Namazı için geceyi böler, uykularından fedakârlıkta bulunurlar. Gündüzü sadece kendi geçimleri için çalışmakla geçirir, fakat öğle ve ikindi gibi gündüz namazlarını kılmazlar, Allah yolunda ayaklarına hiç toz dokunmaz ve muhtaçlara yardımda bulunmayı düşünmezler.

78. Senden önce de birçok rasûl gönderdik. Onların bazısından sana bahsettik, bazısından ise bahsetmedik. Hiçbir rasûl, Allah'ın izni olmadan bir mucize göstermez. Allah'ın emri gelince de hak ve adaletle hükmolunur ve Allah'a şirk koşma gibi bâtıl yollar icat edenler ve hakkı iptale çalışanlar hüsrana uğrarlar.

79. Allah'tır ki, bazılarını binek hayvanı olarak kullanabilesiniz diye sizin için ehlî büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar var etti –onlardan yiyecek de elde edersiniz,

80. Ve sizin için onlarda daha başka menfaatler de vardır– ve içinizde hissettiğiniz bir ihtiyacı onlarla gideresiniz diye. (Karada) onlarla ve (denizde) gemilerle seyahat eder, yüklerinizi taşırsınız.[21]

81. Allah, (varlık, birlik ve kudretinin, Ulûhiyet ve Rububiyetinin) apaçık delillerini size sürekli olarak göstermektedir. Böyle iken, Allah'a ait delillerden hangisini inkâr edebilirsiniz?

82. Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, onlardan önce yaşayıp da, (Allah'ın âyetlerini, O'na ait delilleri inkâr edenlerin) âkıbetlerinin nasıl olduğunu görsün ve ibret alsınlar? Onlar, bunlardan sayıca daha üstün, gerek kuvvet, gerekse toprağı işleyip ülkeyi imar etme ve yeryüzünde daha çok iz ve eser bırakma yönünden daha ileride idiler. Ama bütün kazanç ve başarıları, (başlarında patlayan İlâhî ceza karşısında) kendilerine hiçbir fayda vermedi.

83. Kendilerine gönderilen rasûller onlara apaçık delillerle geldiler. Ne var ki onlar, (dünya hayatı ve onu yaşamanın vasıtaları konusunda) sahip bulundukları bilgi ile şımarıp, (kendilerine yapılan İlâhî ceza tehdidiyle alay ettiler). Fakat alay konusu yaptıkları (ceza), onları çepeçevre kuşatıverdi.[22]

84. Başlarında patlayan çok şiddetli cezamızı görür görmez, "Sadece Allah'a inandık ve şu ana kadar O'na ortak tanıdığımız başka bütün varlıkları ise ret ve inkâr ettik!" diye çığrıştılar.

85. Ne var ki, ancak baskın gelen şiddetli cezamızı gördükleri zaman ikrar ettikleri bu iman kendilerine fayda vermedi. Allah'ın kulları hakkında geçerli âdet ve icraatı hep böyle olagelmiştir. Ve kâfirler, işte böyle bir durumda hüsrana uğradılar.

21. Son iki âyette sözü edilen (evci) hayvanlardan maksat koyun, keçi, sığır ve devedir. Bunların tamamının eti yenir; develer ise binek hayvanı olarak da kullanılır. Bu hayvanların dişileri süt verirken, hepsinin derisinden de istifade edilir. Ayrıca, koyun,

keçi ve deve gibi bazılarının yününden veya kılından da faydalanılır. Develerle bilhassa çölde uzun mesafelere yük taşındığı gibi, seyahat de edilir. Develer, savaşta da kullanılırdı. Bu yüzden âyetler, bilhassa develerin binek ve yük hayvanı olarak kullanılmalarına vurgu yapmakta, bu hayvanlardan elde edilen diğer faydaları ise ikinci derecede zikretmektedir.

22. Âyet, modern zamanlar için de bir işaret taşımaktadır. Modern dünya, sadece dünya hayatı ve onun zevkleriyle meşgul bulunup, sürekli olarak bu hayatı daha rahat ve daha bir zevk u safa içinde yaşama yol ve vasıtalarını araştırmaktadır. Ayrıca, bilim ve teknolojideki başarılarıyla övünmekte ve bunları, Âhiret'i hiç nazara almama, hattâ inkâr içinde sadece dünya zevkleri için kullanmaktadır. Sürekli dünya zevkleri peşinde koşma, özellikle "tabiî" kaynakları kullanma ve paylaşmada acımasız bir rekabete ve dünya savaşları gibi çok kanlı çatışmalara yol açmaktadır. Ama bu savaş ve çatışmaların, maruz kalınan daha pek çok felâketin İlâhî birer ceza olduğunu asla düşünmediği gibi, bilimsel materyalizm bataklığında böyle bir ceza düşüncesiyle alay da etmektedir. Modern dünya, bu çizgisini sürdürmeye devam ettikçe daha pek çok musibetlerle sarsılacağı kesindir.

41. FUSSILET SÛRESİ

Hz. Hamza'nın müslüman oluşundan sonra, Hz. Ömer ise henüz daha müslüman olmadan önce Mekke'de inmiş olup, 54 âyettir. İsmini, 3'üncü âyetinde geçen ve "açıkça ifade edilip, belli bir sistem dahilinde dizilmiş" manâsına gelen *fussılet* kelimesinden alır. *Hâ-Mîm Secde* olarak da anılmaktadır. Kur'ân'ın birtakım hususiyetleri ve vahyedilmesindeki bazı maksatlar üzerinde durur. Nübüvvet ve vahyin mahiyetinden de söz eder. Allah'ın birliğinin kâinattaki bazı delillerine, Allah'ın vahyini yalanlayan birtakım eski toplulukların fecî âkıbetlerine ve mü'minlerin nail oldukları mükâfatlara dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm.*

2. Bu, Rahmân (rahmetiyle bütün varlıkları kucaklayan, yaşamaları için onlara rızıklarını veren) ve Rahîm (bilhassa mü'minlere hususî rahmetiyle muamele eden) Allah tarafından bölüm bölüm indirilmekte olan Kitap'tır.

3. Bir Kitap ki, (özellikle dilden) anlayan, (üslûp ve beyan) bilgisi ve ilimle alâkası bulunan (her) bir topluluk için âyetleri açıkça ifade edilmiş ve belli bir sistem dahilinde dizilmiştir fasih Arapça, okunur bir kitap (Kur'ân) olarak,

4. Ve (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı olarak.[1] Ama ne var ki, onların (Mekke halkının) çoğu ondan yüz çevirmekte ve ona kulak vermemektedir.

5. Şöyle diyorlar: "Senin bizi davet ettiğin inançlara karşı kalbimiz örtülerle sarılıdır; kulaklarımızda ağırlık, seninle aramızda perde vardır. Durum bu, yine de yapacağın bir şey varsa yap, biz de bildiğimiz gibi yapmaya devam edeceğiz!"

6. De ki: "Ben de sizin gibi bir beşerim. Şu kadar ki, bana ilâhınızın ancak tek bir ilâh olduğu vahyediliyor. Şu halde, dosdoğru O'na yönelin, sapmadan O'nun yolunda yürüyün ve (günahlarınız için) O'ndan bağışlanma dileyin." O'na şirk koşanların vay haline!

7. Onlar ki, mallarından muhtaca verip, arınma yoluna gitmezler ve Âhiret'i de bütün bütün inkâr içindedirler.

8. İman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlara gelince, onlar için kesintisiz ve hesapsız bir mükâfat vardır.

9. De ki: "Siz, yeryüzünü iki günde yaratana mı[2] (şirk koşup, dolayısıyla O'nu) inkâr ediyor ve O'na denkler tutuyorsunuz? Oysa O, bütün varlıkların Rabbidir.

10. Yerde içinden yukarıya (göğe) doğru yükselen sağlam dağlar var etti, orayı bereketlerle donattı ve orada bütün canlılar için gerekli gıdayı, rızklarını O'ndan bekleyip, O'ndan isteyen bütün varlıkların hayatî ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dört devrede elde edilmek üzere takdir buyurdu.

11. Ve (ilim, irade, kudret ve inayetini) bir gaz bulutu halindeki göğe yöneltti de, göğe ve yere "İsteyerek de olsa, istemeyerek de olsa gelin!" buyurdu. Onlar, "Gönüllü olarak geldik ve emrine boyun eğdik!" dediler.[3]

12. Bunun üzerine O da, (göğün yerinde bulunan gaz bulutlarını) iki gün içinde yedi gök olarak şekillendirdi ve her bir göğe kendine ait işi vahyetti. Ve Biz, (yere) en yakın (görünen) dünya semasını lambalarla (yıldızlarla) süsledik ve (çökmeye, yıkılmaya, bir de sema ehlinin konuşmalarını dinlemeye teşebbüs eden şeytanlara karşı) koruma altına aldık.[4] Bütün bunlar, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip,) ve Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)in takdiridir.

13. (Böyle bir Allah'a davetten) halâ yüz çeviriyorlarsa, onlara de ki: "Sizi, Âd ve Semûd halklarını yıldırım gibi çarpan bir cezanın sizi de çarpabileceği gerçeğine karşı uyarıyorum."

14. Rasûller, onlara bütün meşrû vasıtaları kullanarak ve gerçeğin bütün delillerini sunarak (şu mesajı ilettiler): "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin!" Onlar ise, "Eğer Rabbimiz (bize rasûller göndermeyi ve onlarla bizi uyarmayı) dileseydi, muhakkak melekler indirirdi. Öyle yapmadığına göre, biz de sizinle gönderildiğini iddia ettiğiniz her şeyi ret ve inkâr ediyoruz." diye karşılık verdiler.

15. Âd halkı, hiçbir gerçek ve hak–hukuk tanımadan ülkelerinde büyüklük tasladı ve hep zalimce davrandılar; "Var mı" dediler, "bizden daha güçlü–kuvvetlisi?" Oysa, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan çok daha güçlü olduğunu görmemişler miydi? Onlar, Bize işaret eden bütün deliller, gönderdiğimiz vahyî gerçekler karşısında bile bile diretiyorlardı.

16. Neticede üzerlerine o felâket günlerinde şiddetli bir kasırga gönderdik ve böylece onlara dünya hayatında rüsvaylık azabını tattırdık. Âhiret azabı ise çok daha rüsvay edicidir. Orada asla bir yardım da görmezler.

17. Semûd'a gelince: Onlara da doğru olan yolu gösterdik, fakat onlar doğru yolda gitmektense körlüğü (ve dolayısıyla sapkınlığı) tercih ettiler.

Neticede, bizzat işledikleri kötülükler ve kazandıkları günahlar sebebiyle başlarına yıldırım gibi inen alçaltıcı bir azap kendilerini kıskıvrak yakalayıverdi.

18. İman edip, Bize gönülden saygı duyan ve Bize karşı gelmekten, dolayısıyla azabımızdan sakınanları ise kurtardık.

19. Gün gelecek, Allah'ın bütün düşmanları mezarlarından diri olarak çıkarılıp Ateş'e sokulmak üzere bir araya toplanacak ve (hesap yerine) sıra sıra sevk olunacaklardır.

20. Nihayet oraya ulaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri bütün kötülükleri söyleyip, aleyhlerinde şahitlik yapacaktır.

476-477

---

1. Son üç âyet, Kur'ân'ın bazı özelliklerini ortaya koymaktadır. Meselâ:

(1) Kur'ân, taklit edilemez. (2) Kur'ân, bir kitaptır. (3) Bölüm bölüm indirilmiştir. (4) Onda, Cenab-ı Allah'ın diğer sıfatlarının yanı sıra Rahmâniyet ve Rahîmiyet'i de tecelli halindedir; yani o, bütün varlıklar, özellikle mü'minler için baştanbaşa bir rahmettir. (5) Âyetleri, hiçbir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde bir sistem dahilinde sıralanmıştır ve açıkça ortaya konmuştur. (6) Aynı şekilde, harflerinin ve kelimelerinin mümkün olduğunca manâlarının hakkı verilerek okunmalıdır. (7) Arapça'dır ve dolayısıyla Arapça olması, Kur'ân'ın ayrılmaz bir özelliğidir. (8) İlimle münasebeti bulunanlar, bilhassa dil bilenler, bir kitap olarak onun hususiyetlerini daha iyi anlayabilirler. (9) İman edip, salih işler yapanları dünyada iyi bir gelecek ve ebedî Âhiret saadetiyle müjdeler. (10) Sapıklık yollarında gidenleri ise, bu yollarda kendilerini bekleyen tehlikeler ve bilhassa kötü âkıbetle uyarır. (bkn. Suat Yıldırım, ilgili âyetin mealinde)

Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmiş olması, onun mesajının evrensel olmasına mani değildir. Allah Rasûlü, daha Mekke'de iken bütün insanlara gönderildiğini (A'râf Sûresi/7: 158), mesajının onun ulaşacağı herkes için geçerli olduğunu (En'âm Sûresi/6: 19) açıkça ilan etmiştir.

2. Ar'âf Sûresi not 11'de belirtildiği gibi, Kur'ân'da gün kavramı izafî bir zaman ölçüsü ifade etmektedir. Dolayısıyla burada "iki gün" ifadesi iki merhale veya iki devre manâsında kullanılmış olup, (i) yaratılıştaki ilk maddenin gök ve yer olarak ayrıldığı (Enbiyâ Sûresi/21: 30) ve (ii) yeryüzünün şekillendirilip, hayata hazır hale getirildiği (Ra'd Sûresi/13: 3; Nâziât Sûresi/79: 30–33) iki devreye işaret etmekte olabilir.

3. Birtakım modern bilim adamları (Halûk Nurbaki, 13–24), bu âyetten şunu anlamaktadırlar:

Bu âyetiyle Kur'ân, gök ile yerin karşılıklı uyum ve işbirliğinde bir güçlüğün bulunduğuna işarette bulunmaktadır. Bilindiği gibi, atmosferdeki molekül ve atomlar uzaya kaçmaya, buna karşılık yer de onları çekmeye çalışır. Atmosferin oluşması için ise moleküllerin kaçmasına sebep olan gücü doğuran hareketlerin yerin çekim kuvvetiyle dengelenmesi gerekir. Fakat bu, gerçekleşmesi imkânsız denecek derecede zordur. Jeofizik (Yerfiziği) açısından böyle bir şeyin olabilmesi için üç önemli dengenin korunması zaruridir: (i) Atmosferin ısısı, (ii) yeryüzünün çekim gücü, (iii) uzaydan gelen çok çeşitli enerjilerle bu dengenin bozulmaması. İşte Kur'ân, bütün bu olguları, *O, göğe ve yere, "İsteyerek de olsa, istemeyerek de olsa gelin!" buyurdu. Onlar, "Gönüllü olarak geldik ve emrine boyun eğdik!" dediler* cümleleriyle ifade etmektedir. Söz konusu olan imkânsız derecedeki zorluğu mümkün kılan sadece Allah'ın Kudreti'dir ve bütün varlıklar gibi gök ve yer de bu Kudret'e teslim olmuştur.

4. Açıklama için bkn: Hıcr Sûresi/15: 16–18, not 4; Sâffât Sûresi/38: 6–7, not 3.

5. Bu sûredeki 9–12'nci âyetleri Bakara Sûresi/2: 29, Enbiyâ Sûresi/21: 30 ve Nâziât Sûresi/79: 27–30'uncu âyetlerle bir arada ele aldığımızda, konu hakkındaki gerçek bilgiyi Cenab-ı Allah'a havale ederek, şu sonuca varabiliriz:

Başlangıçta gökler veya güneş sistemi ile yeryüzü, yayılma ve nüfuz etme, ayrıca nasıl su yerde hayat ortamını oluşturuyorsa, en başta Allah'ın yaratmasına ortam teşkil etme açısından da suya benzeyen esir maddesinden Kudret Eli'nin yoğurduğu bir "hamur" parçası halinde idi. *Arşı suyun üzerinde idi* (Hûd Sûresi/11: 7) âyeti buna işaret etmektedir. Cenab-ı Allah (c.c.), bu esir maddesinden atom ve molekülleri yarattı ve bunların bir kısmını yoğunlaştırıp katılaştırarak yeri oluşturdu. Yer bu şekilde göklerle bir arada bulunduğu ilk yaratılış maddesinden ayrıldığı zaman, gök gazlardan müteşekkil bir bulut halinde mevcut bulunuyordu. Yani, Allah (c.c.), gök ile yeri, yaratılışın ilk maddesini ayırarak aynı anda var etti (Enbiyâ Sûresi/21: 30). Ardından, gaz bulutu halindeki göğü yedi gök olarak tesviye buyurdu veya şekillendirdi ve dünyaya en yakın duran göğü güneş, ay ve yıldızlarla süsledi. Sonra da yeri tamamen katılaştırıp bir kabukla sardı, gök tarafından yağmurlar indirdi, yerin üzerinde dağlar var etti, nehirler akıttı ve onu hayata hazır hale getirdi (Nâziât Sûresi/79: 27–30). Dolayısıyla, 11'inci âyetin başında yer alan ve kelime olarak "sonra" manâsına gelen *sümme*, burada zaman itibariyle değil, derece ve önem itibariyle bir sonralık ifade etmektedir.

6. Kur'ân'ın, *yedi gök* tabiri farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumların en önemlileri şunlardır:

- Sonsuzca geniş görünen uzay, varlığını bir zaman fiziğin kabul ettiği, fakat kendi metotlarıyla ispatlayamadığı esir maddesiyle doludur. Bu madde ısı, ışık ve benzeri şeylerin yayılmasının ortamını oluşturduğu gibi, gök cisimlerinin hareketleri için Cenab-ı Allah'ın koymuş olduğu kanunlar arasındaki icraat ortaklığının da

sağlanması ortamını oluşturmaktadır. Nasıl su, asıl niteliğini kaybetmeden buhar ve buz gibi maddelere dönüşebiliyorsa, bunun gibi esirin de benzer şekilde farklı maddelere dönüşme özelliği vardır. İşte Kur'ân, *yedi gök* tabiriyle esirin bu farklı oluşumlarına veya farklı maddelere dönüşümüne işaret ediyor olabilir.

- Bilindiği gibi, gökte sayısı henüz bilinemeyen pek çok galaksiler vardır ve Samanyolu bunlardan sadece birisidir.
- Nasıl kül, kömür ve elmas, işlenmesi sırasında aynı hammaddeden meydana gelen maddelerdir ve nasıl ateş alev ve duman üretir, bunun gibi, kendisine şekil verilme esnasında aynı temel maddeden farklı madde veya katmanlar meydana gelmiş olabilir. Daha başka bazı dillerde olduğu gibi Arapça'da da 7, 70 ve 700 gibi rakamlar çokluk ifade etmek için de kullanılır. Dolayısıyla göklerin sayısı 7'den fazla da olabilir.
- Kur'ân güneş, ay ve yıldızların yer aldığı göğe *yere en yakın gök* veya *dünya göğü* demektedir (Mülk Sûresi/67: 5). Diğer 6 gök, Âhiret âlemlerinin gökleri olabilir.

21. Derilerine, "Aleyhimizde niçin şahitlik ediyorsunuz?" diye soracaklar; derileri ise, "Bizi söyleten, her şeyi konuşturan Allah'tır." diye cevap vereceklerdir.[7] O'dur sizi ilk başta yaratan ve O'na döndürülmektesiniz.

22. Kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinde şahitlik yapacağını düşünmüyor ve bunlarla işlediğiniz günahları gizleme gereği bile duymuyordunuz. Ayrıca, yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz.[8]

23. İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu kötü zandır ki, sizi helâke yuvarladı da, hüsrana uğrayanlardan oldunuz.

24. İster sabretsinler ister sabretmesinler, her halükârda onların yerleşme yeri Ateş'tir. Ondan kurtulmak için merhamet dilenecek bile olsalar, kendilerine merhamet olunmaz.

25. (Küfür ve günahkârlığı iman ve takvaya tercih ettikleri için) yanlarına şeytanca yoldaşlar katarız da, bu yoldaşlar onların gelecek ve geçmişlerini, yapmaya niyetlendikleri ve yaptıkları her kötülüğü onlara cazip gösterirler. Böylece, kendilerinden önce yaşamış benzer cin ve insan toplumları hakkında gerçekleşen ceza sözü, onlar hakkında da geçerli olur. Gerçekten hüsrana uğrayanlardır onlar.

26. Küfre batmış olanlar, "Şu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken yaygara koparın ki, başkaları tarafından da dinlenip anlaşılmasını engeller ve belki bu şekilde onu bastırabilesiniz." diyorlar.

27. Madem öyle, Biz de o küfre batmış olanlara çetin bir azap tattıracak ve onları yapageldikleri işlerin en kötüsüne göre cezalandıracağız.[9]

28. İşte Allah düşmanlarının cezası: Ateş! Âyetlerimiz karşısında bile bile ayak diremeleri sebebiyle orada onlar için ebedî (ceza) yurdu vardır.

29. Küfre batmış olanlar (orada), "Rabbimiz," derler, "cinlerden ve insanlardan bizi saptıran o şeytanları bize göster de, onları ayaklarımızın altına alalım ve rezillerden daha rezil, alçaklardan daha alçak olsunlar!"

30. Buna karşılık, "Rabbimiz Allah'tır" diye ikrarda bulunup, sonra da (bu ikrarın gereği olarak inanç, düşünce ve davranışta) sapmadan doğru yolu takip edenlerin üzerine zaman zaman melekler iner. (O melekler, dünyada onları korur, Âhiret'te ise hem dostluk izharında bulunur, hem de onlara şu mesajı iletirler:) "(Azap görür müyüz diye) endişe etmeyin, (dünyada iken işlediğiniz ya da işlediğinizi düşündüğünüz günahlar, yapamadığınız iyilikler sebebiyle de) üzülmeyin; size va'd olunan Cennet'le sevinin!

31. "Biz, dünya hayatında olduğu gibi (burada) Âhiret'te de sizin yakın dostlarınızız. O Cennet'te canınız her neyi çekerse onu hazır bulacak, orada istediğiniz her şeyi elde edeceksiniz,

32. "Affı, bağışlaması ve bilhassa mü'minlere karşı hususî merhameti pek bol Allah tarafından bir ikram olarak."[10]

33. İnsanları Allah'a, O'nun yoluna çağıran ve kendisi imanın gerektirdiği doğru, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler işleyen ve "Ben Müslümanlardanım" diye ilan eden kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

34. İyilikle kötülük bir olmaz. Sen, kötülüğü en güzel karşılıkla savmaya bak.[11] O zaman bir de görürsün ki, seninle arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiştir.

35. Ancak böyle davranabilme, (sıkıntılara, nefsin ve şeytanın iğvalarına karşı ve Allah'a itaatte) sabredenlerin kârıdır; böyle davranabilme, insanî kemalât ve faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır.

36. Bununla birlikte, eğer (vazifeni yaparken ve günlük hayatında) şeytandan bir dürtü gelecek olursa, o takdirde de hemen Allah'a sığın. O, Semî' (her şeyi hakkıyla işiten)dir, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir.

37. Gece ve gündüz, güneş ve ay (–kâinatta gördüğünüz her nesne–), O'nun (bizzat varlığına, birliğine ve diğer sıfatlarına işaret eden) âyetlerindendir. Güneşe de, aya da secde etmeyin, ancak onları da yaratan Allah'a secde edin, tabiî ki, sadece O'na kullukta bulunuyorsanız.

38. Eğer o (müşrikler, inkârcılar) kibirlenip, Allah'a secdeden yüz çevirirlerse, gerçek şu ki, Rabbinin nezdinde olan (melekler ve O'nun insanlardan ve cinlerden samimi kulları) gece ve gündüz O'na tesbihte bulunur (O'nun her türlü kusurdan ve O'na yaraşmayan her türlü sıfattan mutlak manâda münezzeh olduğunu ilan ve ikrar eder) ve bundan asla usanmazlar.

39. O'nun (ve diğer iman esaslarının) kevnî delillerinden biri de şudur ki, yeri boynu bükük, kupkuru görürsün. Derken onun üzerine yağmuru indiririz de, hemen harekete geçer, kabarır (ve hayata erer). İşte onu böyle dirilten, hiç şüphesiz ölüleri de diriltecek olandır. O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

40. (Kâinattaki ve Kur'ân'daki) âyetlerimiz konusunda haktan sapanlar,[12] Bize gizli değildir. O halde kim iyi ve arzu edilir bir konumdadır bir düşünün: Ateş'e atılacak olan mı, yoksa Kıyamet Günü tam bir güven içinde (korku ve endişe duymayacak) olan mı? İstediğinizi yapın; muhakkak ki O, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.

41. Kendilerine gelen bu şânı yüce dersi (Kur'ân) inkâr edenler, (Ateş'e atılanlar arasında olacaklardır). Oysa o, şerefli, pek kıymetli ve mağlûp edilemez bir kitaptır.

42. Bâtıl, ona ne (beşerî felsefelere dayalı olarak ileri sürülecek itirazlar ve saldırılarla) önünden ve ne de

(vahye dayalı ama tahrif edilmiş eski kitaplardan hareketle yapılacak itiraz ve saldırılarla) ardından yol bulamaz.[13] O, Hakîm (bütün hüküm ve icraatında mutlak hikmet sahibi), Hamîd (bütün hamd ve övgü Kendisi'ne mahsus bulunan Allah) tarafından bölüm bölüm indirilmektedir.

43. (Kâfirler tarafından) senin hakkında her ne (menfi) söz söyleniyorsa, aynısı senden önceki rasûller hakkında da söylenmiştir. Rabbin, gerçekte hem bağışlaması olandır, hem de acı bir azabı.

44. Eğer Kur'ân'ı yabancı veya kaba, işlenmemiş bir dilde gönderseydik, şimdi onu inkâr edenler, hiç şüpheniz olmasın ki, "Onun ifadeleri neden apaçık, anlayacağımız bir dilde değil? Muhatabı fasih Arapça konuşan Arap toplumu iken, neden yabancı ve kaba bir dilde?" derlerdi. De ki: "O, iman edenler için eşsiz ve dupduru bir hidayet kaynağı ve (bilhassa cehalete ve kalb hastalıklarına karşı, ayrıca kalb, göz ve kulak gibi duyular için) bir şifadır." Ama iman etmeyenlerin kulaklarında (onu ve mesajını duymaya mani) bir ağırlık vardır ve o, onlara kapalı ve karanlıktır. Onlar, (Kur'ân karşısında sesi işitemeyecek ve çağıranı göremeyecek kadar) uzak bir yerden kendilerine seslenilen kimseler gibidir.

45. Musa'ya da Kitap vermiştik de, (nasıl senin halkın Kur'ân konusunda farklı tutumlar içinde ise,) o kitap konusunda da farklı tutumlar içine girilmiş, (bazıları ona inanırken, bazıları ise inanmamıştı. Eğer insanlar hakkında) Rabbinden sâdır olmuş bir söz bulunmamış olsaydı,[14] hiç şüphesiz (inananlar ve inanmayanlar arasında) hüküm çoktan verilmiş ve iş bitmiş olurdu. Buna rağmen, Allah'ın Kitabı (ve ona karşı tavırları hakkında da) derin bir şüphe ve kararsızlık içinde bocalayıp durmaktadırlar.

46. Kim meşrû, sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa kendi lehinedir; kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullarına asla zulmetmez.

478-479-480

7. *Âhiret yurdu ise, işte o, (her şeyin diri olduğu) gerçek hayattır* (Ankebût Sûresi/29: 64) âyetinde ifade buyurulduğu ve Furkan Sûresi/25, not 4'te izah edildiği üzere, Âhiret'te her şey canlı olacaktır. Bu sebeple, insanın her bir azası, onun hakkında şehadet edebilecektir. 21'inci âyette şahadetin deriye hasredilmesinin sebebi ise, derinin insan ile dış dünya ve başka insanlarla temas organı, dolayısıyla vücutla işlenen her amelin ihtimal "kayıt zemini" olmasıdır. Ayrıca, önceki âyette kulak ve gözler de anılmış olduğu üzere, deri ile insanın bütün davranışlarında kullandığı eklemleri ve vücut

azalarının kastedilmiş ve özellikle kadın–erkek arasındaki gayr–ı meşrû münasebetlere atıfta bulunulmuş olması da mümkündür.

8. Âyette, "yaptıklarınızı Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz" değil de, "yaptıklarınızın *çoğunu* Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz" denmesi, hitap edilen kimselerin ilim sahibi yüce varlık olarak Allah'a inandıklarını, fakat sanki yaptıklarının çoğundan habersizmişçesine son derece kayıtsız davrandıklarını veya Allah'ın ilminin her şeyi kuşatan hususiyetine inanmadıklarını, dolayısıyla Allah'ı gerektiği gibi tanımadıklarını ortaya koymaktadır.

9. Âyette sözü edilen en kötü iş, şüphesiz küfür ve yine bir tür küfür olan şirktir. Âyet, küfredenleri küfürden, şirkten şiddetle sakındırmaktadır. Allah, Âhiret'te müşrikleri, öncelikle en kötü iş olan şirk koşmalarından dolayı; kâfirleri yine öncelikle en kötü bir diğer iş olan küfürlerinden dolayı cezalandıracak; mü'minleri ise, öncelikle en güzel iş olan imanları sebebiyle mükâfatlandıracaktır.

10. Cennet mutlak temizlik, paklık yeri olup, Cennet'e en azından oraya kadar artık bütünüyle temizlenenler gireceğinden, Cennet ehlinin istedikleri de, canlarının çektiği de muhakkak temiz şeyler olacaktır.

11. Yani, bâtılı hak ile sav; zarara zararla mukabele etme ve hak bir gaye için daima hak vesileyi takip et. Bu, İslâm ahlâkının ve İslâmî tebliğin en temel düsturlarından biridir. Ayrıca, müslüman bir fertten kendisine yapılan kötülüğü affetmesi ve kötülüğe en güzel şekilde mukabelede bulunması beklenir.

12. Allah'ın âyetleri konusunda hak yoldan sapmak değişik şekillerde olur. Meselâ, güneş, ay, yıldızlar gibi gök cisimlerini veya insanlardan ya da cinlerden bazılarını ma'bud edinmek bunlardan biri olduğu gibi, bu varlıkları, modern materyalist bilim anlayışında görüldüğü üzere, Allah'ı kâinatın Yaratıcısı ve mutlak Hakimi olarak inkâra vasıta yapmak, bir diğeridir. İlâhî Kitabı tahrif etmek, O'nun âyetlerini gerçek manâ ve muhtevaları dışında ele almak, onları dünyevî maksatlar uğruna istismar etmek, keyfî yorumlara tâbi tutmak da, yine Allah'ın âyetleri konusunda haktan sapmanın daha başka şekilleridir.

13. Sağlam bir kalbin gözleriyle Kur'ân'a baktığınızda, onun altı yanının da öylesine parlak ve şeffaf olduğunu görürsünüz ki, hiçbir karanlık ve dalâlet, şüphe ve aldanış ona nüfuz edemez. Onda, böyle şeylerin kendisine yol bulabileceği hiç bir delik ve çatlak yoktur. Üstünde icaz (mucize oluşunun) mührü, altında delil ve bürhan, ardında onun kaynağı, dayanağı olan vahiy, önünde dünya ve Âhiret saadeti, sağında gerçekleri konusunda insan aklının tasdiği, solunda vicdanın şahadeti bulunur. İçi, Rahmân'ın sâfî hidayeti, dışında imanın nuru vardır. (*Sözler*, "25. Söz", 480)

14. Bu söz veya ilk hüküm, insanlık hakkında Bakara Sûresi/2: 36 ve A'râf Sûresi/7: 24'te ifade buyurulan hükümdür: "*Yeryüzünde belli bir süreye kadar mesken tutup kalacak ve oradan tam yararlanacaksınız*."

47. Kıyamet'in ne zaman kopacağının bilgisi Allah'a aittir ve O'na havale edilir. O'nun bilgisi ve izni dışında ne bir meyve döllenip tomurcuğundan çıkabilir, ne bir dişi hamile kalabilir, ne de hamile olan biri doğum yapabilir. Ve, O'nun "Neredeymiş Benim sözde ortaklarım?" diye onlara sesleneceği o gün müşrikler, "İçimizde Senin ortakların bulunduğuna şahadet edecek kimsenin olmadığını Sana arzederiz!" derler.

48. Önceden (dünyada iken) ilâhlaştırıp kendilerine yalvardıkları varlıklar, onları bırakıp kayboluvermişlerdir. Kaçıp kurtulma imkânlarının olmadığını da artık anlamışlardır.

49. İnsan, kendi lehine gördüğü şeyi istemekten usanmaz; ama bir sıkıntıya maruz kalınca da hemen ye'se kapılır ve bütün bütün ümitsizliğe düşer.[15]

50. Gerçek şu ki, maruz kaldığı sıkıntıdan sonra ona tarafımızdan bir nimet tattırsak, bu defa da hiç şüphesiz şöyle der: "Zaten bu benim hakkımdı; sonra ben, Kıyamet'in kopacağını da sanmıyorum. Haydi koptu diyelim, Rabbimin huzuruna çıkarıldığımda, o zaman da hiç kuşkusuz, O'nun katında hak ettiğim en güzel mükâfatı bulurum." O küfredenlere dünyada yaptıklarını elbette bildirecek ve bunlardan dolayı kendilerini hesaba çekip, onlara çok sert bir azap tattıracağız.

51. İnsana nimet bahşettiğimizde kibirle Rabbisinden uzaklaşır; kendisine bir sıkıntı dokunduğunda ise, bu defa uzun uzun dua eder yalvarır.

52. De ki: "Eğer (bu Kur'ân) Allah tarafından gönderilmiş de fakat siz onu ret ve inkâr ediyorsanız, (söyleyin bakalım,) bu durumda haktan bütün bütün uzaklaşıp ona muhalefet edenden daha şaşkın, daha sapkın kim olabilir?"

53. (Varlığımızı, mutlak birliğimizi ve diğer iman hakikatlerini apaçık ortaya koyan) bütün delillerimizi onlara hem dış dünyada hem de bizzat kendi içlerinde, öz varlıklarında göstereceğiz ve nihayet Kur'ân'ın gerçeğin ta kendisi olduğu onlar için de gün gibi ortaya çıkacaktır.[16] Aslında, Rabbinin her şeye şahit olması ve her şeyin O'na işaret etmesi (en büyük delil olarak) yetmez mi?[17]

54. Ama şunu bilin ki, onlar (yaptıklarının hesabını vermekten kaçıp kurtulma kuruntuları beslemekte, bu sebeple) Rabbileriyle nihaî buluşma konusunda maksatlı şüpheler içinde boğulup gitmekte (ve bundan dolayı da Kur'ân'a inanmaya yanaşmamaktadırlar). Ama yine bilin ki O, her şeyi (ilim ve kudretiyle) çepeçevre kuşatmıştır.

15. Bu hâl, hayrın ve şerrin yaratıcısı olarak Allah'a ve Kader'e inanmamanın tipik bir sonucudur. Bu inancı taşımayan bir insan, dünya nimet ve zevklerinin peşinde koşar ve eline geçen her şeyi, her başarısını kendi bilgi ve kabiliyetine verir ve her hadiseyi sebep-sonuç münasebeti içinde değerlendirir. İstediği şeyi elde edemediği veya bir kayba uğradığında, bir de başvurduğu bütün sebepler işe yaramamışsa, bu defa bütünüyle ye'se kapılır. İnanan bir insan ise, sebeplerin, kendi bilgi ve kabiliyetlerinin sadece birer vasıta olduğunun ve gerçek yaratıcı, rızık ve nimet verici olan Allah'ın onları bir hikmete binaen yaratıp kullandığının şuuru içindedir. Ayrıca o, hayrın da şerrin de Allah'ın iradesi ve kudreti dahilinde olduğunu çok iyi bilir. Dolayısıyla, ne eline bir şey geçtiği veya bir maksadı gerçekleştiğinde sevinip şımarır ve bunu kendisine verir, ne de istediğine kavuşamadığı ve elinden bir şey çıktığında üzülür. Sadece bunların sebeplerini ve hikmetlerini araştırır, hataları varsa bunları telâfiye ve tevbeye yönelir ve daima rıza ve teslimiyet içinde bulunur.

16. Bu cümle, pek çok manâya işaret etmektedir. Kısaca:

- Mekke müşrikleri, Kur'ân'ın ve Allah Rasûlü'nün gelecekleriyle alâkalı verdiği haberlerin doğruluğunu göreceklerdir. Ayrıca, daha başka bütün gelecek hadiseler, yaşanacak gelişmeler, Kur'ân'ın ve Rasûlüllah'ın davetinin gerçek olduğunu ortaya koyacak, Mekke müşrikleri de en azından bunu itiraf etmek mecburiyetinde kalacaklardır.
- "Tabiî" ilimlerde ve insan fizyoloji ve fizyonomisi ilminde meydana gelecek gelişmeler, İslâm inancının, özellikle de Allah'ın varlık ve birliğinin gerçekliğini ispat edecektir. Bu sebeple de, hemen hemen bütün insanlık, Kur'ân'ın ve Allah Rasûlü'nün peygamberliğinin gerçek olduğunu itiraf etmekten başka çare bulamayacaktır.
- İlimlerdeki gelişmelerden ayrı olarak gelecek tarih de, Kur'ân'ın gerçek olduğunu dünya çapında ortaya koyacak, Nûr Sûresi/24: 55'inci âyette ifade buyurulan va'din doğruluğu, nasıl Allah Rasûlü zamanındaki mü'minler hakkında apaçık ortaya çıkmışsa, Kıyamet öncesi bütün mü'minler hakkında da aynı şekilde apaçık ortaya çıkacaktır.

17. Yani, Allah (c.c.), her şeyi, her hadiseyi görür, her sesi işitir. Ayrıca, bütün eşya ve hadiseler, O'nun bütün kâinatın yegâne Yaratanı, Rabbi, İlâhı, Meliki ve her canlının rızkını veren olduğunu göstermektedir. Her bir şeyde ve her bir hadisede O'na, birliğine, isim ve sıfatlarına açık işaretler vardır. Önyargı, şartlanmışlık, günahlar, kibir, zulüm ve yanlış bakış açısı gibi sebeplerle kalbi ölü veya mühürlenmiş, gözleri gerçeğe kör ve kulakları sağır olmayan herkes için O, her şeyden, hattâ bizzat insanların kendi varlıklarından bile daha ayandır (açık, belli), daha gerçektir.

42. ŞÛRÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 53 âyettir. İsmini 38'inci âyetinde geçen *şûrâ* (meşveret, danışma) kelimesinden alır. Meşveret, istişare veya danışma, İslâm'da içtimaî hayatın en önemli düsturlarından biridir. Bu sûre, vahyin yanısıra, bütün peygamberlerin aynı temel gerçeklerle gelip, bu gerçekleri teblîğ ettikleri üzerinde durur. Bu gerçeklere karşı çıkanları uyarırken, onları kabul edenlere ise müjdeler verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Ayn-Sîn-Kâf.*[1]

3. Nasıl senden öncekilere aynı şekilde vahyetmişse, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) Allah, sana da böyle (pek çok manâlar ve sırlar ihtiva eden harfler ve harflerden oluşan kelimelerle okunan) vahiy göndermektedir.

4. Göklerde ve yerde her ne varsa O'nundur; ve O, Aliyy (mutlak yüce ve aşkın)dır, Azîm (sonsuz azamet sahibi)dir.

5. (Vahyin haşmeti karşısında) gökler neredeyse üstlerinden yarılacaklar. Melekler de Rabbilerine hamd ile tesbihte bulunur, (O'nu O'na ait sıfatlarla över ve her türlü noksandan, O'na yakışmayan nitelemelerden tenzih eder) ve O'ndan yeryüzündekiler için) bir hidayet yolu vazedip, onu takip edenleri) bağışlamasını dilerler. İyi bilin ki Allah, gerçekten Ğafûr (günahları çok bağışlayan)dır, Rahîm (bilhassa mü'minlere karşı hususi rahmeti pek bol olan)dır.[2]

6. (Güya işlerini gördürmek için) Allah'tan başka birtakım velîler edinen (ve böylece Allah'a şirk koşanlara) gelince, Allah onları daima gözetleyip kontrol etmekte ve her yaptıklarını kaydettirmektedir. Sen, onların sorumluluklarını yüklenmek için üzerlerine tayin edilmiş bir vekil değilsin.

7. İşte (nasıl senden önceki peygamberlere vahiyde bulunmuşsak,) sana da Arapça bir Kur'ân (okunacak bir Kitap) vahyediyoruz ki, merkez şehir olan Mekke halkı ile etrafındaki insanları uyarasın;[3] gerçekleşeceğinde asla şüphe bulunmayan o Toplanma Günü ile uyarasın. (Neticede o gün onların) bir

kısmı Cennet'te, bir kısmı da Alevli Ateş'te olacaktır.

8. Eğer Allah dilemiş olsaydı, onların hepsini (aynı inanç ve hayat tarzı üzerinde) tek bir ümmet kılardı, fakat O, dilediğini rahmetine dahil eder. Zalimlere gelince, onlar için ne bir işlerini üzerine alacak koruyucu vardır, ne de bir yardımcı.[4]

9. Gerçek bu iken, Allah'tan başka, işlerini kendilerine havale edecekleri velîler mi ediniyorlar? Oysa yalnızca Allah'tır işlerin kendisine bırakılacağı gerçek velî, gerçek koruyucu; ölüleri diriltecek olan da O'dur ve O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

10. "Hangi konuda ihtilâfa düşerseniz düşün, o konuda nihaî hükmü verecek olan Allah'tır. İşte budur Rabbim olan Allah; ben, O'na dayandım ve bütün gönlümle yalnız O'na yönelirim."

482

---

1. Büyük âlim Taberî, tefsirinde bu harflerin anlamıyla ilgili olarak şu rivayette bulunur:

Bir zat Hz. İbn Abbas'a gelerek bu harflerin anlamını sorar. İbn Abbas (r.a.), o kişi sorusunu üç defa tekrar etmesine rağmen sorudan hoşlanmaz ve cevap vermez. O sırada İbn Abbas'ın yanında bulunan Huzeyfe ibn Yeman (r.a.), soru sahibine şöyle der:

> İbn Abbas, sorundan hoşlanmadı ve cevap vermedi. Çünkü o harflerin bir manâsı şudur: Bir zaman gelecek, doğuda bir nehrin iki yanında bir şehir kurulacak ve bir dönem burada İbn Abbas'ın soyundan Abdülilâh veya Abdullah adlı biri hükmedecek. Sonra, Allah adaletiyle onun devletinin ve süresinin bitmesine izin verdiğinde şehrin bir tarafında bir gece büyük bir ateş çıkacak ve insanlar karanlık bir sabaha uyanacak. Nihayet o şehirde Allah'a âsi her inatçı zorba bir araya gelir ve sonunda Allah, hepsini yerin dibine geçirir.

Gerçekten de bu konuşmanın üzerinden bir asır kadar geçtikten sonra 766 yılında Dicle'nin iki yanında Bağdat kuruldu. Aradan yaklaşık 12 asır geçti ve Bağdat'ta İbn Abbas'ın soyundan emir Abdülillâh (Abdullah) 1939 yılında fiilen iktidar oldu. O'na karşı 1958 yılında general Abdülkerim Kasım ihtilâl yaptı ve çok kan döküldü. 1963 yılında da Baas ihtilâli geldi ve Bağdat'ta, Irak'ta zulüm daha da arttı ve o gün bugündür her inatçı zorba Bağdat'ta hükmediyor ve Bağdat çalkalanmaya, yıkılmaya devam ediyor.

2. Bu ilk âyetler, vahiy hakkındadır. Vahiy, kelime manâsı itibariyle bir manâyı muhataba hususî bir yolla iletmek demektir. Terim olarak ise, Cenab-ı Allah'ın

mesajlarını peygamberlerine hususî bir yolla ulaştırması manâsına gelir. Onun gerçek mahiyetini tam olarak bilmemiz mümkün değildir. Bu sûrenin 51'inci âyetinde ifade buyurulacağı ve Tâ-Hâ Sûresi/20, not 5'te açıklandığı üzere vahiy, üç şekilde gerçekleşir. Allah, mesajını nebîsine ya bir perde gerisinden seslenerek, ya manâyı nebîsinin kalbine koyarak, ya da bir melek vasıtasıyla iletir. Nebî (peygamber), perde gerisinden kendisine seslenenin de, manâyı kalbine koyanın da, kendisine melek gönderenin Allah, gelenin melek olduğundan da emindir. (Ayrıca bkn., bu sûrede âyet 51, not 17)

Vahiy, son derece azametli bir hadisedir. Azametine binaen, onun peygambere gelmesi esnasında gökler neredeyse üzerlerinden yarılacak gibi olur. Çünkü vahiy, göklerden daha öte, daha yüce âlemlerden gelir. Bizzat gökler de yedi kat ve/veya kendileri boyunca meleklerin seyeran ettiği, Allah'ın emirlerinin inip, şuurlu varlıkların amellerinin yükseldiği yedi yol halindedir (Mü'minûn Sûresi/23: 17). Söz konusu yükseklik veya ötelik, şüphesiz maddî veya fizikî değildir. Sâffât Sûresi/37, not 1'de, sûrenin başlangıç âyetleriyle ilgili olarak açıklandığı üzere, bazı melekler, vahyi Cenab-ı Peygamber'e getiren Hz. Cebrail'e yol boyu eşlik ederlerdi. Bu melekler vahyin yolu boyunca saf saf dizilirler ve vahye müdahale etmek, ondan bazı şeyler kapmak isteyen şeytanları kovarlar, içlerinden bazıları da Allah Rasûlü'ne Hz. Cebrail'in yardımcıları olarak Kur'ân dışında vahiy de getirirlerdi.

3. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a vazifesine en yakın akrabalarından başlaması (Şuarâ Sûresi/26: 214), sonra bütün Mekke halkını (bu âyet) ve bütün Arapları (bu âyet ve Fussılet Sûresi/41: 3), daha sonra da bütün şuurlu ve sorumlu varlıkları (insanları ve cinleri) uyarması (Sâd Sûresi/38: 87; Enbiyâ Sûresi/21: 107) emredilmiştir.

4. Açıklama için bkn: Mâide Sûresi/5: 48, not 11. Burada şunu da ekleyebiliriz ki, Allah, zalim olmayanları rahmetine dahil edip, onları bilhassa ebedî azaptan korur. Allah'a şirk koşan ve insanlara zulmeden zalimleri ise rahmetinden ebediyen uzaklaştırır.

11. Gökleri ve yeri yaratıp, onlara belli ve sabit bir sistem verendir O. Sizin için kendi nefislerinizden, öz mahiyetlerinizden eşler var ettiği gibi, hayvanlar için de (kendi cinslerinden eşler) var etmiştir ve bu düzen içinde sizi (ve hayvanları) üretip çoğaltmaktadır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.[5] O, Semî' (her şeyi hakkıyla işiten)dir, Basîr (her şeyi hakkıyla gören)dir.

12. Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları da O'nundur. Rızkı dilediğine bol verir, dilediğine ise kısar ve ölçülü verir. O, her şeyi hakkıyla bilmektedir.

13. O, "Din'i dosdoğru anlayıp (itikadî, amelî ve ahlâkî) bütün hükümlerini hakkıyla yerine getirin ve onu anlayıp uygulamada birbirinize muhalif farklı yollar tutup grup grup olmayın!" diye, Nuh'a önemle emrettiği aslî hükümleri, sana vahyettiğimiz bütün hükümleri, aynı şekilde İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya yine önemle emrettiği aslî hükümleri sizin için Din olarak takip edilmesi gereken bir yol (şeriat) kıldı. İnsanları inanıp uymaya çağırdığın (bu tevhid dinini kabullenmek) müşriklere pek ağır gelmektedir. Allah, dilediği kullarını bu Din için seçip, Kendisine iman ve ibadette bir araya getirir ve Kendisine gönülden yönelenleri ona hidayet eder.[6]

14. Geçmiş ümmetler, (başka bir zaman değil,) kendilerine hem de (takip etmeleri gereken yol ve nasıl davranırlarsa neyle karşılaşacaklarına dair) ilim geldikten sonra aralarındaki bağy (haset, haline ve elindekine razı olmama ve hırs gibi tesirlerin altında birbirlerinin haklarına tecavüz) sebebiyle grup grup oldular. Eğer Rabbinden (insan nesliyle ilgili olarak, haklarındaki hükmü) belli bir süreye (Kıyamet'e) kadar erteleme (ve bu süre içinde onları yeryüzünde barındırma) sözü sâdır olmamış olsaydı, hiç şüphesiz aralarında hüküm çoktan verilmiş ve iş bitmiş olurdu. (Rasûllerin arkasından grup grup olanlardan) sonra gelen ve Kitab'a vâris olanlar, o Kitap konusunda gerçekten derin bir şüphe içindedirler.[7]

15. Sen ise, insanları Rabbinin senin için tayin buyurduğu yola davet et; ve her konuda sana nasıl davranman emredilmişse, o şekilde dosdoğru davran; sakın (o kendilerine Kitap verilen ve grup grup olanların) heva ve heveslerine uyma ve şöyle ilan et: "Ben, Allah Kitap olarak ne indirmişse ona iman ettim. Bana aranızda (zengin–fakir, güçlü–zayıf, Arap–acem, siyah–beyaz vb. ayırımı yapmadan) adaletle davranmam ve adaleti gerçekleştirmem emrolunuyor. Allah, bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da sizedir. Aramızda herhangi bir tartışmaya girmeye gerek yok. Nasıl olsa Allah, bir gün hepimizi bir araya toplaya-

cak ve aramızdaki hükmünü verecektir. O'nadır nihaî dönüş."[8]

16. Daveti kabul görüp (gönderdiği Din'in doğruluğu kabul ve itiraf edildikten sonra) Allah hakkında ileri geri konuşup tartışan (ve Din'e karşı mücadele edenlere) gelince, onların itiraz ve tartışmalarının Rabbileri nazarında hiçbir değeri yoktur; büyük bir gazap vardır onlara ve çetin bir azap vardır onlar için.

17. Allah O'dur ki, gerçeğin ta kendisi olarak, (gerek inişi gerekse tebliğ edilişi esnasında) bâtılın kendisine asla yol bulamayacağı şekilde ve hak bir gaye için Kitab'ı, bir de (inanç, düşünce ve davranışta) adalet ve denge ölçüsünü (Mizan) indirmiştir. Ne biliyorsun ki, (Kitap ve Mizan'ın bütün bütün terk edilmesi sonucu gelecek olan) Kıyamet'in vakti belki de yakındır.

18. Kıyamet'e inanmayanlar, (alaylı alaylı) onun bir an önce gelmesini istiyorlar. Buna karşılık iman edenler ise, ondan ürperir ve onun bir gerçek olup mutlaka geleceğini bilirler. Dikkat edin, Kıyamet hakkında bilgisizce konuşup tartışanlar, hiç şüphe yok ki tam bir şaşkınlık ve hakkın çok uzağında bir sapıklık içindedirler.

19. Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır; dilediğini (dilediği tarz ve miktarda) rızıklandırır. O, sonsuz kuvvet sahibidir, her işte üstün ve mutlak galip olandır.

20. Kim Âhiret'i gaye edinir ve (yaptıklarıyla) onun mahsulünü isterse, elde edeceği bu mahsulü onun için arttırırız; kim de dünyayı gaye edinir ve onun mahsulünü isterse, ona da onun mahsulünden veririz, fakat onun Âhiret'te hiçbir nasibi olmaz.[9]

21. Yoksa onların Allah'a ortak bazı rabbileri var da, haklarında Allah'ın izni olmayan bazı kaide ve hükümleri onlar için din adına takip etmeleri gereken bir yol olarak mı tesbit etmişler? (Bundan dolayı mı diledikleri şekilde davranıyor ve diledikleri şekilde hüküm veriyorlar?) Eğer (Allah'tan, insanların yeryüzünde belli bir vakte kadar kalacaklarına dair) nihaî bir hüküm sâdır olmamış olsaydı, aralarında hüküm çoktan verilip icra edilmiş ve işleri çoktan bitirilmişti. Zalimleri bekleyen elbette acı bir azaptır.

22. (Allah'ın yolundan başka bir yol tesbit etmeye kalkan) zalimlerin (Kıyamet Günü), dünyada iken bizzat işledikleri kötülükler ve kazandıkları günahlardan dolayı titrediklerini görürsün. Fakat (hak ettikleri o acı azap) mutlaka başlarına gelecektir. İman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise, nimet ve güzelliklerle dolu Cennet bahçelerinde olacaklardır; diledikleri her şeyi Rabbileri katında hazır bulacaklardır onlar. Gerçek büyük başarı ve kazanç işte budur.

5. Bu kısacık ifade, Cenab-ı Allah'ın yaratılmışlar cinsinden olmadığını ve dolayısıyla O'nunla ilgili her türlü insan tasavvurunun ötesinde bulunduğunu vurgulamak içindir. O'nun eşi, benzeri olmadığı gibi, O doğmamıştır, doğurmamıştır; çocuk sahibi olmaktan, zaman ve mekânla sınırlı bulunmaktan mutlak manâda uzaktır. Aynı şekilde, O'nun sıfatları da –işitmesi, görmesi, İlim, Kudret, İrade ve yaratması, vb.– yine bizim tasavvurlarımızın ötesindedir.

6. Âyet, pek çok gerçeklere işaret etmektedir. Kısaca:

- Cenab-ı Allah'ın (c.c.) tarih boyu insanlar için tesbit ve tayin buyurduğu Din, temelde birdir; yani aynı iman, ibadet, amel (hayat, davranış) ve ahlâk kaidelerine sahiptir.
- Allah, nebîler arasından bazılarını rasûl olarak ve rasûller içinde de Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i (aleyhimis-selâm) seçmiştir. Bu beş rasûlden her biri için Din'de itikat, ibadet ve ahlâk esaslarının yanısıra davranış usûlleri tayin buyurmuştur. Bu usûller özde aynı olmakla birlikte, zamana ve şartlara bağlı ikinci–üçüncü dereceden meselelerde aralarında farklılıklar da vardı (bkn: Mâide Sûresi/5: 48, not 11). Bütün bu esaslar ve söz konusu davranış usûlleri, bir bakıma bir hayat tarzı oluşturuyordu. Son peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm bütün insanlara peygamber olarak geldi ve O'na vahyedilen hayat tarzı, önceki peygamberlerin şeriatlarının da yerini aldı. (İslâm'ın önceki peygamberlerin şeriatlarıyla ilgili tavrı hakkında bkn: Bakara Sûresi/2: 106, not 95.)
- Kabul edilip inanılması ve hayata tatbik edilmesi gereken temel İlâhî düsturlar bütününe *Din* denirken, Din'in amelî yanına, yani pratik olarak hayata yansıtılmasına *Şeriat* adı verilir. Yani Şeriat, Din'in bir bakıma amelî yanı, pratiği ve bu pratiğiyle ilgili kaidelerinin bütünüdür.
- Âyette Cenab-ı Allah'ın önceki büyük rasûllere "önemle emretmek" manâsında *tavsiye* kelimesi kullanılırken, Peygamber Efendimiz'le ilgili olarak ise *vahyetmek* kelimesi kullanılmıştır. Bunda Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun) şeriatlarının zaman, mekân ve muhataplar bakımından evrensel olmayıp, onlarda bazı hususlara bilhassa dikkat çekildiğine, buna karşılık, Allah Rasûlü'nün davetinin ve şeriatının evrensel olduğu gibi, onun (Kur'ân ve Sünnet olarak) temelde vahye dayandığına işaret vardır.
- Âyet, önce Hz. Nuh'u, ardından Allah Rasûlü'nü zikretmekte, sonra da tarih sırasıyla Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'yı anmaktadır. Bu, Hz. Nuh tarihte kendisine ilk şeriat verilen rasûl ve Allah Rasûlü de tamamının en büyüğü, şeriatı da bütün önceki şeriatların esaslarını ihtiva eden evrensel ve kıyamete kadar geçerli bir şeriat olduğu içindir. Benzer bir sıralama, Ahzab Sûresi/33: 7'de, bu defa umumî olarak *peygamberler* dendikten sonra Allah Rasûlü'nü önce zikredip, sonra da Hz. Nuh ve diğer üç en büyük rasûlü anarak yapılmıştır.

- Şeriat'ı veya Din'in pratiğinin ana kaidelerini çok iyi bilip onları yerine getirmenin, Din'i herhangi bir değişiklik ve sapmadan korumada ve Din'in esaslarında ihtilâflara düşüp grup grup olmaktan korunmada vazgeçilmez bir yeri vardır. Bütün "bâtın" yollarında yürümenin ölçüsü ve bu yolların sınırlarını çizen de yine Şeriat'tır. Cilt insan vücudu için onun iç ve hayatî organlarını koruma adına ne ifade ediyorsa, Şeriat da Din için aynı şeyi ifade eder. Dolayısıyla, her bir rasûlden sonra Din'de görülen aslî sapmaların ve Din'i de değiştirmenin en önemli sebeplerinden biri, Şeriat'ı bilmeme ve gerektiği ölçüde uygulamama olmuştur.

7. Bu âyet, daha çok Hz. Musa ve Hz. İsa'nın ümmetleri hakkındadır. Sonraki nesillerin Kitap hakkında derin şüpheler içinde olmasıyla kastedilen, bu nesiller içinde bazılarının onun ve/veya ondaki her şeyin gerçekten İlâhî bir kitap olup olmadığı, bazılarının Kitabın kendilerine aslî şekliyle ulaşıp ulaşmadığı, daha bazılarının ise Kitap ve içindeki bilgiler hakkında pek çok şüpheler taşıdıkları gerçeğidir. Yahudilerin ve Hıristiyanların tarihinde bu konudaki tartışmalar baştan beri sürüp gelmektedir.

8. Bu âyet, Âl-i İmran 64 âyetinin bir bakıma tefsiri gibidir veya onunla aynı manâyadır: *De ki: "Ey Kitap Ehli! Sizinle aramızda aynı olan bir kelimeye, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler edinmesin." Senin bu çağrından sonra yine de yüz çevirirlerse, (ey Müslümanlar,) siz şunu ilân edin: "Şahit olun, şüphesiz ki biz, (Allah'a tam manâsıyla teslim olmuş) Müslümanlarız."* Bkn: İlgili not 14.

9. Son iki âyet, insanların geçimleri konusunda iki önemli prensibi açıklamaktadır. Birincisi şudur ki: Cenab-ı Allah (c.c.), bütün canlıların yaratıcısı olarak her birinin hayatı için gerekli rızkı da tayin buyurur ve bu rızkı ona ulaştırır. Rızkta insanlar birbirlerine eşit değildirler ve Allah, pek çok hikmetine binaen bazısına çok bazısına az verir. İkinci olarak, Âhiret'i hedef alan ve dünya hayatını ona göre yaşayanlara Âhiret'te hak ettiklerinden çok daha fazlasını verirken, dünya hayatını hedef alanlara ise bu hayatın kazanç ve mahsulünden de verir ama, böylesinin Âhiret'te hiçbir nasibi yoktur. Bu demektir ki, dünya nimetleri ve kazancı konusunda hırs gösterenler, hiçbir zaman dünyadan istedikleri her şeyi elde edemez ve gerçek doyuma ulaşamazlar. Şu halde insan, Âhiret'i gaye edinmeli, dünya hayatını ona göre yaşamalı, geçimi için helâlinden kazanmalı ve kazancına terettüp eden vazifeleri de yerine getirmelidir.

23. Allah, iman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları işte bu (kazanç ve başarı) ile müjdelemektedir. De ki: "(Size bu başarı ve kazancı getirecek olan Din'i) tebliğim karşısında sizden hiçbir ücret istemiyorum; (sizden istediğim, vazifem noktasında) yakınlarımı sevmenizdir."[10] Kim güzel bir iş gerçekleştirirse, bunun karşılığında ona vereceğimiz güzel mükâfatı arttırırız. Hiç kuşkusuz Allah, günahları çok bağışlayandır; her güzel iş ve davranışın karşılığını bol bol verendir.

24. Yoksa senin hakkında, "Bir yalan uydurup onu Allah'a mal ediyor" mu diyorlar? Oysa eğer Allah, dilerse senin kalbini mühürler (ve sen onlara vahiy adına hiçbir şey nakledemezsin. Senin onlara Biz'den naklen attıkların ise vahiydir.) Ayrıca Allah, bâtılı imha eder, hakkı ise gönderdiği kitaplar ve icraatıyla hak olarak ispat eder ve zafere ulaştırır. Gerçekten O, göğüslerin gizledikleri(ne varıncaya kadar her şeyi) hakkıyla bilendir.

25. Bununla birlikte O, kullarının tevbesini (ve tevbe ile Kendisine yönelişlerini) kabul eder ve (işledikleri) kötülüklerden geçiverir ve her ne yapıyorsanız bilir O.

26. İman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanların ibadet ve dualarını da kabul buyurur ve bizzat Kendi fazl u kereminden onlara fazla fazla karşılık verir. Kâfirlere gelince, onların hakkı çetin bir azaptır.

27. Eğer Allah kullarına her zaman bol rızık verseydi, hiç şüphesiz yeryüzünde sürekli taşkınlık yaparlardı. Ama O, rızkı dilediği ölçüde indirir. O, kullarının her hal ve hareketinden hakkıyla haberdardır, onları hakkıyla görendir.

28. O'dur ki, kulları ümitsiz kaldığı bir anda (bütünüyle fayda getirici) yağmuru indirir ve rahmetini (canlılar için) her tarafa yayar. O, (yarattıkları için) gerçek dost ve hâmîdir, hakkıyla hamde ve övgüye lâyık olandır.

29. O'nun (kudret, rahmet ve birliğinin) en açık delillerinden biri de göklerin ve yerin yaratılması ve O'nun (göklerde ve yerde) canlıları yaymasıdır. O, onları dilediği zaman bir araya getirmeye de elbette kadirdir.[11]

30. Başınıza gelen her musibet, bizzat işlediğiniz ve kaydınıza geçen günahlar, (ihmal ve kusurlarınız) sebebiyledir; bununla birlikte O, sizi (her günah ve hatanız sebebiyle cezalandırmayıp,) onların pek çoğundan geçiverir.[12]

31. Siz, yeryüzünde (Cenab-ı Allah her ne dilerse O'nu icra etmesine) mani olabilecek değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne (sizi koruyabilecek ve işlerinizi kendisine havale

edebileceğiniz) bir veliniz, ne de yardımcınız vardır.

32. O'nun (kudret, rahmet ve birliğinin) en açık delillerinden bir diğeri de, denizlerde akıp giden dağlar gibi gemilerdir.

33. Eğer O dilerse rüzgârı dindirir de, gemiler denizin üstünde kalakalır. Elbette bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için (kudret, hikmet ve rahmetiyle Allah'ı ve aczinizle kendinizi tanıma adına) dersler, işaretler vardır.[13]

34. Veya (özellikle yolcuların) işledikleri kötülükler ve kazandıkları günahlar sebebiyle o gemileri batırır; bununla birlikte O, işlenen günah ve yapılan hataların pek çoğundan geçer.

35. Ve, âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşup tartışanlar da bilmelidirler ki, onlar için kaçıp kurtulabilecekleri hiçbir yer yoktur.

36. (Ey insanlar! Dünya nimeti olarak) size her ne verilmişse, geçici ve değersiz dünya hayatının geçimliğinden başka bir şey değildir. Allah'ın katında olan ise, iman eden ve Rabbilerine dayanıp güvenenler için hem her bakımdan hayırlı, hem de kalıcıdır.

37. O (iman eden ve Rabbilerine güvenip dayananlar,) büyük günahlardan ve (yine hiç şüphesiz büyük günahlardan olan zina, livata gibi) çirkin ve ahlâksız işlerden[14] kaçınırlar ve öfkelendikleri zaman (karşıdakinin kusurlarını) affederler.

38. Yine onlar, Rabbilerinin davetine kulak verip, (emir ve yasaklarında O'na itaat ederler); namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılarlar ve işleri aralarında istişareye dayalı olarak yürütülür.[15] Onlar, kendilerine rızık olarak ne lütfetmişsek, onun bir miktarını (Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan geçimlik olarak muhtaçlara) verirler.

39. Onlar, (fert veya toplum olarak) bir tecavüze maruz kaldıklarında yardımlaşır (ve tecavüzü birlikte savarlar).

40. (Ama unutulmamalıdır ki,) maruz kalınan bir kötülüğün karşılığı, ancak yapılan o kötülük ölçüsündedir. Bununla birlikte, kim (kendisine yapılan bir kötülüğü) affeder ve (meseleyi düşmanlık boyutuna vardırmayıp,) kötülüğü yapanla sulh olma yoluna giderse, onun mükâfatını vermeyi Allah üzerine almıştır. Hiç şüphesiz ki O, haksızlık yapanları sevmez.[16]

41. Fakat her kim haksızlığa uğrar ve (meşrû yoldan) hakkını geri alırsa, bunlar için kınama ve herhangi bir sorumluluk söz konusu olamaz.

42. Sorumluluk, ancak insanlara haksızlık yapan ve hak-hukuk tanımayıp, ülkede taşkınlık ve tecavüzde bulunanlar için söz konusudur. Öylelerini bekleyen acı bir azaptır.

43. Yine de bir insan dişini sıkar,

sabreder ve kendisine haksızlıkta bulunanı bağışlarsa, böyle davranmak, hiç kuşkusuz nefse hakimiyet ve kararlılık isteyen büyük bir fazilettir.

44. Allah kimi de (tavır ve tercihinden dolayı) şaşırtır ve saptırırsa, artık (onu koruyup, işlerini üzerine alacak) herhangi bir dost ve hâmî bulunmaz. O zalimleri, azapla karşılaştıklarında "(Bu azaptan kurtulmak için) dünyaya dönüp (halimizi ıslah etmeye) bir yol yok mudur?" derken görürsün!

485-486

---

10. Sevgi, temelde Allah'adır ve bütün başka sevgiler O'nun içindir, O'nun için olmalıdır. Yani insan, sevdiğini Allah için, O'nun sevgisi dolayısıyla ve onun Allah ile olan münasebetine göre sevmelidir. Aksi halde, Allah düşünülmeden ve sevilenin Allah ile münasebeti nazara alınmadan beslenen her sevgi, seveni helâke götürebilir. Hıristiyanların çoğunluğu tarafından Hz. İsa'nın, bazı Şiilerce Hz. Ali'nin ilahlaştırılması ve bazı Şiilerin de Hz. Ali'ye Peygamberimiz dışındaki peygamberler üzerinde mevki verip, Sahabe'nin pek çoğunu ta'n etmeleri, buna önemli birer örnektir. İşte, Peygamber efendimizin, yakınları, özellikle Ehl-i Beyt'i için sevgi istemesi, onların Kıyamet'e kadar İslâm'a yapacakları hizmet ve bu sahada ifa edecekleri önemli vazifeler dolayısıyladır.

11. İlk dönem müfessirlerinden Mücahid ve günümüzde Fethullah Gülen gibi, eski ve yeni bazı âlimler, bu âyeti göklerin bazı bölgelerinde de yerdekine benzer canlıların bulunabileceği şeklinde anlamaktadır.

12. Prensip olarak, herkes, her ne hak etmişse, onun karşılığını görür. Şu kadar ki, bir mü'minin hata ve günahları sebebiyle başına gelen herhangi bir musibet günahının affına ve ona yeni bir mükâfat kapısının açılmasına sebep olur. Şurasını da belirtmeliyiz ki, en büyük musibetlere maruz kalanlar, peygamberler ve imanlarının, Allah ile olan münasebetlerinin derecesine göre diğer mü'minlerdir. Peygamberler gibi masumların başına gelen musibetler, onların sürekli terakkilerine sebeptir. Ayrıca bkn., Fâtır Sûresi/35, not 15.

13. Mü'minlerin başına bir şey gelirse, onlar buna sabrederler; bir nimetle serfiraz kılındıklarında ise Allah'a şükrederler. Yani onlar, her iki durumda da kazanırlar.

14. Büyük günahlar için bkn: Nisâ Sûresi/4: 31, not 11.

15. Meşveret (danışma), verilecek kararların isabetli olarak verilebilmesinin ilk şartıdır. İyiden iyiye düşünülmeden, başkalarının fikir ve tenkitlerine arzedilmeden bir mes'ele hakkında verilen kararlar, çok defa hüsran ve hezimetle neticelenir. Düşüncelerinde kapalı, başkalarının fikrine hürmet etmeyen "kendi kendine" biri,

üstün bir fıtrat, hatta dâhî bile olsa, her düşüncesini meşverete arzeden bir diğer insana göre daha çok yanıldığı görülür.

En akıllı insan, meşverete en çok saygılı ve başkalarının fikirlerinden en çok istifade eden insandır. Yapacağı işlerde kendi düşünceleriyle iktifa eden ve hattâ onları başkalarına da kabul ettirmeye zorlayan ham ruhlar, etraflarından hep nefret ve istiskal görürler. (*Ölçü ve Yoldaki Işıklar*, 154)

İslâm'da meşveret veya istişare o kadar önemlidir ki, Allah, bu âyetinde Sahabe'yi överken, onların işlerini aralarında istişareye dayalı yürüttüklerini belirtmektedir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, vahiyle destekleniyordu; kendi hevasından konuşmazdı ve söylediği sözler vahye dayanıyordu. Buna rağmen O, bilhassa kamuyu ilgilendiren meseleleri meşverete havale ediyor, idarî işleri istişare ile yürütüyordu. Uhud savaşına çıkmadan önce de ashabıyla istişare bulunmuş, savaşta geçici de olsa bir mağlûbiyetin mukadder olduğunu rüyasında görmüş olmasına ve Medine içinde müdafaa savaşı verilmesini daha makûl bulmasına rağmen, Ashabın çoğunluğu şehir dışında meydan savaşı verilmesi görüşünü desteklediği için, düşmanı Uhud Dağı eteklerinde karşılamıştı. Bu savaşın ikinci döneminde yaşanan geçici mağlûbiyette, açık sahada bir meydan savaşı verilmesinin tesiri de vardı. Buna rağmen, savaşın hemen ardından gelen âyetlerde de Efendimiz'e idarî konularda istişare emrinin verilmiş olması (Âl-i İmran Sûresi/3: 159), vazgeçilmez bir usûl olarak istişarenin önemini ortaya koymaktadır.

İstişare, hakkında kesin hüküm olmayan meselelerde hakimler tarafından da kendisine başvurulan bir metottur. Bu sebeple, kıyas ve içtihada yakın bir hususiyeti de vardır.

16. Kur'ân, adaletle birlikte, hakların herkes için aynı derecede ihlâl edilemez ve karşılıklı oluşu üzerinde ısrarla durur. Dolayısıyla her hak sahibine hakkını vermek İslâm'da esastır ve kimsenin hakkı, başkasınınkinden daha büyük, daha dokunulmaz değildir. Bu aslî prensiptir ki, hakların yerini bulmasında kısası gerekli kılmıştır. (Bkn: Bakara Sûresi/2: 178-179, 194, not 131, 140; Mâide Sûresi/5: 31, 45, not 6, 10.) Bununla birlikte, haksızlığa maruz kalan bir insan hakkını alırken aşırı gidip mukabil bir zarar verebileceği için de, hakların geri alınması sırasında ölçüyü kaçırmama üzerinde de hassasiyetle durur ve bundan da öte dikkatleri affetmenin önemine ve güzelliğe çekerek, fertleri bizzat kendilerine yapılan haksızlıklar konusunda affedici olmaya teşvik eder.

45. İçine düştükleri zillet ve perişaniyetten dolayı boyunları bükük, yürekleri tir tir o azabın başına getirildiklerini ve göz ucuyla etraflarına bakındıklarını görürsün. (Dünyada iken) iman etmiş olanlar, (bu manzara karşısında), "İşte," derler, "asıl hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini Kıyamet Günü böyle hüsrana sürükleyenlerdir." İyi bilin ki zalimler, devamlı ve sonu gelmez bir azap içindedirler.

46. Onların kendilerine yardım edecek dost ve hâmîleri de yoktur; ancak Allah'tır (kulları için gerçek dost ve hâmî). Ama Allah da bir insanı saptırırsa, artık onun için hiçbir kurtuluş yolu olmaz.

47. Allah'ın takdir buyurduğu ve kimsenin Allah'ı onu getirmekten alıkoyamayacağı bir gün gelmeden önce Rabbinizin çağrısını kabul edin. O gün ne (kaçıp kurtulmak için) bir sığınağınız ve (azaptan kurtulmak için kendisine başvuracağınız) bir merciiniz olur, ne de kendinizi gizlemeye ve günahlarınızı inkâra bir yol.

48. (Bunca ikazımıza rağmen) onlar yine de yüz çevirirlerse, (ey Rasûlüm, üzülme, çünkü) Biz, seni (yanlış yollara gitmelerine mani olasın diye) onların üzerinde bir bekçi olarak göndermedik. Sana düşen, ancak tebliğdir. (Onların böyle davranmalarına da şaşırma. Çünkü tefessüh etmiş insan karakteri öyledir ki,) eğer Biz böyle bir insana tarafımızdan bir nimet tattırsak, (onu verenin kim olduğunu ve vermedeki hikmetini düşünmeden) ferahlar, şımarır; ama bizzat işlediği hata ve günahlar sebebiyle başına bir musibet gelse, o insan, bu defa da tam bir nankör kesilir.

49. Allah'ındır göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti. O, dilediğini yaratır. Kimi dilerse ona kızlar bağışlar, kimi dilerse ona da erkekler bağışlar.

50. Veya dilediği kimse için de erkeklerden ve kızlardan bir karma yapar. Her kimi dilerse, onu da çocuksuz bırakır. O, her şeyi hakkıyla bilendir, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

51. Allah, bir beşerle ya (manâyı onun kalbine doğrudan atma şeklinde) vahiyde bulunma, ya bir perde arkasından ona hitap etme, ya da dilediğini ona vahiy yoluyla iletecek bir elçi (melek) gönderme dışında hiçbir şekilde konuşmaz.[17] O, mutlak yüce ve aşkındır; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

52. İşte Biz, sana (bütünüyle pak ve manevî) emirler âlemimizden (kalbleri ve zihinleri diriltici) bir ruh vahyettik. Yoksa sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat Biz o ruhu bir nur kıldık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayete

erdiriyoruz. Ve şüphesiz sen, her bakımdan doğru bir yola kılavuzluk yapıyorsun –

53. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'na ait bulunan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler neticede Allah'a döner, O'na havale edilir ve nihaî hükmü O verir.

487-488

17. Her insanda Cenab-ı Allah'a muhatap olma istidadı şu veya bu ölçüde vardır. Ne var ki, bu istidadı bir kabiliyet haline getirmek, belli bir zihnî ve kalbî paklık ve seviye gerektirir. Peygamberler, bu paklık ve seviyenin zirve temsilcileridirler. Bununla birlikte, onlar arasında da bu konuda belli seviye farklılıkları söz konusudur. Peygamberlerden sonra, yine belli ve değişen seviyelerde Allah'a muhatap olabilme kabiliyetine sahip bulunan velîler gelir. Cenab-ı Allah'ın peygamberlerle konuşmasına vahiy, bir bakıma velîlerle konuşmasına ise ilham adı verilir. İlham, daha çok manânın kalbe atılması şeklinde olur.

Âyet-i kerime, bir manâda vahyin şekillerini nazara vermektedir. Allah'ın peygamberlerle hususî ve ancak muhatabın anlayacağı şekilde konuşması olan vahiy, üç şekilde gerçekleşir. Birinci şekilde Cenab-ı Allah manâyı peygamberin kalbine bırakır ve peygamber, bunun Allah'tan olduğunu bilir. İkinci şekilde Cenab-ı Allah (c.c.) peygambere bir perde arkasından hitap eder. O, Hz. Musa'ya Tuva Vadisi'nde ve Tur'da böyle konuşmuştur. Tuva'da O'na bir ağacın arkasından hitap buyurmuş, Tur'da ise Hz. Musa O'nu ne olduğunu bilmediğimiz bir perdenin gerisinden işitmiştir. Allah'ın peygamberlerle üçüncü tür konuşması ise melek gönderme ve meleğin Allah'ın mesajını peygambere iletmesi şeklinde olur. Kur'ân-ı Kerim, Allah Rasûlü'ne bu yolla, Hz. Cebrail (a.s.) vasıtasıyla gelmiştir.

İnsan, rüyada da Cenab-ı Allah'tan mesaj alabilir. Bu rüyayı gören peygamber ise, bu defa onun rüyası da vahyin şümulüne girer. Diğer insanlar da, sadık rüyalar dediğimiz ve bazısı tabire muhtaç olan, bazısı olmayan rüyalarla birtakım manâlar alabilirler. Mü'minlere ait bu tür sadık rüyalara bir hadis-i şerifte "mübeşşirât (müjdeler)" denmektedir.

Cenab-ı Allah (c.c.), kavramın kelime manâsı içinde hayvanlara da vahiyde bulunur (Nahl Sûresi/16: 88). Fakat bu, ya hayvanda "depo edilmiş" bir bilgi şeklinde veya hayvanı doğrudan yönlendirme (sevk-i İlâhî) şeklinde olur. (Bkn: Nahl Sûresi/16, 68, not 17 [Ek 10]) Arı gibi bazı hayvanlarda buna mazhariyet daha ileri seviyededir. Modern bilim, buna yanlış bir değerlendirme ve isimlendirme ile "içgüdü" demektedir.

43. ZUHRUF SÛRESİ

Mekke'de Allah Rasûlü'nün hayatına tuzaklar kurulduğu bir dönemde inmiştir. 89 âyettir. İsmini 35'inci âyetinde geçen *zuhruf* (altın, süs) kelimesinden alır. Tevhid, nübüvvet ve Âhiret gibi iman esasları üzerinde durur ve Cenab-ı Allah'a kızlar atfetme gibi bâtıl inançları reddeder. Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın hayatından kesitler sunar. Müşrikleri şirkten vazgeçmeye çağırır ve kendilerini Âhiret'te bekleyen sonla ikaz eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm.*

2. Gerçekleri açıkça ortaya koyan bu apaçık Kitaba yemin olsun.

3. Biz onu, düşünüp akleder ve gerekli dersleri alırsınız diye fasih Arapça, okunur bir kitap (Kur'ân) kıldık.

4. O, katımızda bulunan ve kuşkusuz kadri çok yüce, çok aşkın, her türlü şüphe ve değişiklikten bütünüyle uzak ve hikmet yüklü Ana Kitap'tadır.[1]

5. Siz haddi aşan ve Allah'ın size verdiği kabiliyet ve melekeleri boşa harcayan bir topluluksunuz diye bu şerefli, öğüt ve talimat dolu kitabı geri çekip, sizi başıboş kendi halinize mi bırakacağız?

6. Daha önce gelip geçmiş topluluklar içinde (Mesajımızı tebliğ için) nice peygamberler görevlendirdik.

7. Ama kendilerine gelen her bir peygamberle alay ettiler.

8. Bu sebeple Biz, (seninle alay eden o Mekke) halkından daha kuvvetli, daha becerikli toplulukları helâk ettik; nitekim helâk edilmiş bulunan bu önceki toplulukların ha-yatlarının ibret dolu sahneleri anlatılmıştı.

9. Gerçek şu ki, eğer onlara "Gökleri ve yeri kim yaratmıştır?" diye sorsan, hiç şüphesiz, onları Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Alîm (her şeyi hakkıyla bilen) yaratmıştır deme mecburiyeti duyacaklardır.

10. O ki, yeryüzünü sizin için bir beşik kılmış ve orada yol bulup, rahat seyahat edebilmeniz için yollar, geçitler var etmiştir.

11. Gök tarafından belli bir ölçüye göre su indiren de O'dur; ve neticede o su ile ölü bir memlekete hayat veriyoruz. İşte kabirlerinizden de bu şekilde hayat verilmiş olarak çıkarılacaksınız.

12. Çift çift bütün varlık türlerini yaratan[2] ve sizin için (denizlerde) gemilerden, (karada) ehlî hayvanlardan binekler var eden de O'dur.

13. Onlara rahatça binip yerleşesiniz ve üzerlerine binip yerleştiğinizde

Rabbinizin nimetini hatırlayarak, şöyle diyesiniz: "Her türlü kusur ve yakışıksız nitelemelerden münezzehtir O Allah ki, bu bineği bizim faydamıza verdi; yoksa biz böyle bir şeye muvaffak olamazdık.

14. "Ve şüphesiz biz, sonunda mutlaka Rabbimize döneceğiz."[3]

15. Böyle iken onlar tuttular, kullarından bir kısmını O'nun bir parçası saydı (ve O'na babalık atfettiler). Gerçekten insan, besbelli bir nankördür.

16. Yani O, yarattıkları içinde (hiç değer vermediğiniz) kızları Kendine evlât edinmiş ve sizi erkeklerle onurlandırmış, öyle mi?

17. Onlardan birine, Rahmân için münasip gördükleri kız evlâdı dünyaya geldiği haberi verilince yüzü birden mosmor kesilir ve yutkunur durur.

18. "Süsler içinde büyütülen ve düşmanlıkta, düşmanla mücadelede kendini ifade edemeyen, işe yaramayan bir evlât ha"?

19. İşte, bizzat Rahmân'ın kulları olan melekleri (hiç değer vermedikleri böyle) dişilerden addedip, (sonra da O'nun kızları sayıyorlar). Yoksa onlar, o meleklerin yaratılmasına şahit mi oldular? Elbette bu (yalan) şahitlikleri kayda geçecek ve bundan dolayı sorguya çekileceklerdir.

20. Bir de tutup, "Eğer Rahmân öyle dilemiş olsaydı, biz (ilâhlarımıza) tapmazdık." diyorlar. Oysa onların bu konuda (İlâhî Meşiet ile beşerî irade ve davranışlar arasındaki münasebet konusunda) hiçbir bilgileri yoktur; onlar, sadece saçmalamaktadırlar.

21. Yoksa onlara daha önceden bir Kitap vermişiz de, ona dayanarak mı (Allah'tan başka ilâhlar ediniyor ve onlara tapıyorlar)?

22. Hayır, (kendilerine verilmiş bir Kitaba dayandıkları da yok.) Sadece şunu diyorlar: "Biz, babalarımızı bu inanç ve uygulama üzerinde toplanmış bulduk; dolayısıyla biz de, onların izinden gidiyoruz."

488-489

1. Ana Kitap, Levh-ı Mahfuz'dur (Bürûc Sûresi/85: 22); Levh-i Mahfuz için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10. Levh-ı Mahfuz, son derece yüce ve yaratılmışlar açısından da ulaşılmazdır. Bu sebeple Allah (c.c.), Kur'ân'ı insanlar onu anlasın ve hayatlarını ona göre tanzim etsinler diye Arapça okunur bir kitap halinde Rasûl-i Ekrem'e vahyetmiştir. O, Levh-ı Mahfuz'da tafsil edilmemiş ve insanların ulaşamayacağı bir halde iken insanların konuşup anladığı bir dilde indirilmesi, "insan aklına İlâhî tenezzüller" olarak nitelendibütün bu hususlar ve Kur'ân üzerinde düşünüp, Kur'ân'ı hayatına hakim kılmasıdır.

2. Kur'ân'da kendisine dikkat çekilen çift yaratılış için bkn: Yâ-Sîn Sûresi/36: 36, not 11.

3. (Motorlu araçlar dahil) bir vasıta ve/veya bir bineğe binildiğinde bu tesbih ve şükür ifade eden cümleleri söylemek sünnettir.

23. Bunun gibi, ne zaman senden önce bir memlekete bir uyarıcı göndermişsek, orada hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan dünyevî zevkler peşinde koşanlar, "Biz, babalarımızı bu inanç ve uygulama üzerinde toplanmış bulduk; dolayısıyla biz de onların izini takip ediyoruz." demişlerdir.

24. Uyarıcı onlara, "Şayet ben size, babalarınızı takip eder bulduğunuz dine mukabil ondan daha doğrusunu[4] getirmişsem de mi (yine babalarınızın peşinden gideceksiniz?") diye karşılık vermiş, bu defa (her memlekette hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan dünyevî zevkler peşinde koşanlar, rasûllere "Siz ne derseniz deyin,) her ne ile gönderilmişseniz, biz onu peşinen ret ve inkâr ediyoruz!" cevabında bulunmuşlardır.

25. Ama neticede (her inkârcı ve zalim topluma) hak ettiği cezayı verdik. İşte bak, (peygamberleri) yalanlayanların âkıbeti nasıl oldu!

26. Bir vakit İbrahim, atasına ve halkına şöyle hitap etti: "Şunu iyi bilin ki, benim sizin taptıklarınızla hiçbir münasebetim yoktur;

27. "Ben ancak, beni belli özelliklerle yaratana ibadet ederim. O, muhakkak beni her hususta doğruya (ve neticede ebedî saadete) iletecektir."

28. Allah (Tevhid inancının ilanı olan) bu sözü, (bâtıl inanışlardan Hak Din'e) dönsünler diye O'ndan sonraki nesillere devamlı kalacak bir miras olarak bıraktı.

29. Doğrusu, kendilerine hak ve onu apaçık ortaya koyacak bir rasûl geleceği âna kadar şu (Mekke halkının da), atalarının da hayatta kalmalarına müsaade ettim ve kendilerine geçimlikler verdim.

30. Ve nihayet hak kendilerine geldi, fakat onlar, "Bir büyü bu ve biz onu kesinlikle reddediyoruz." dediler.

31. Ve şunu da söylediler: "Bu Kur'ân, şu iki şehirden önde gelen büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"[5]

32. Rabbinin rahmetini yoksa onlar mı taksim ediyor (da, dilediklerine peygamberlik veriyor, dilediklerini ona uygun görmüyorlar)? (Sonra, zenginliklerine ve dünyalık mevkilerine bakarak insanlara nasıl büyüklük atfedebilirler ki,) dünya hayatında onların geçimliklerini de aralarında Biz taksim ediyor ve kimisi kimisini istihdam etsin de birbirlerinden yararlansınlar diye geçimlik noktasında bazısını bazısından farklı derecelerde üstün kılıyoruz.[6] Rabbinin (iman, hidayet ve peygamberlik) rahmeti ise, onların toplayıp biriktirdikleri her şeyden çok daha hayırlıdır.

33. Eğer insanlar (sadece dünyayı talep edip, Âhiret'i terk ve ihmalle, neticede küfür etrafında) tek bir ümmet haline gelmeyecek olsalardı,[7] Rahmân'ı ret ve inkâr eden herkese

(öyle servet verirdik ki,) evlerinin tavanları gümüşten olurdu ve üzerlerine basarak (üst kata) çıkacakları merdivenleri de;

34. Ve evlerinin kapıları ve üzerlerine kurulacakları koltukları da.

35. Altın (ve daha başka mücevherlere) boğardık onları. Ama bunların her biri, dünya hayatının geçici metaından ibarettir. (Bütün nimetleriyle) Âhiret ise Rabbinin katında, Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na kar-şı gelmekten sakınanlara mahsustur.

36. Kim, (takvaya bedel) Rahmân'ı hatırlayıp anmaktan bile bile yüz çevirir, (sanki O mevcut değilmiş ve kendisini görmüyormuş gibi bir hayat sürerse), ona bir şeytan sardırırız da, artık o şeytan onun ayrılmaz yoldaşı olur.[8]

37. Bu şeytanlar, onları (Allah'a giden) yoldan alıkoyar ve buna rağmen onlar kendilerini doğru yolun üzerinde zannederler.[9]

38. Fakat huzurumuza geldiklerinde ise o arkadaşına, "Keşke aramızda iki doğu mesafesi kadar[10] mesafe olsaydı! Meğer sen ne kötü bir yoldaşmışsın!" der.

39. "(Bu pişmanlık ve temenniniz) bugün size hiçbir fayda vermeyecektir; çünkü (dünyada iken) birlikte zulmettiniz (Allah'a şirk koştunuz). Burada da azabı birlikte çekeceksiniz."

40. Gerçek bu olmakla birlikte, yine de sağırlara söz işittirebilir veya körleri ve apaçık bir sapıklık içinde boğulup gitmişleri doğru yola iletebilir misin?

41. Ama Biz seni vefat ettirip yanımıza alacak bile olsak, hiç kuşkusuz onlara hak ettikleri cezayı yine veririz;

42. Veya onlara va'dettiğimiz (azabı, mağlûbiyeti sen hayatta iken kendilerine tattırırız da, onu) sana da gösteririz; hiç şüphesiz Biz, onlara dilediğimizi yapabilecek güçteyiz.

43. O halde sen, sana vahyedilen (Kur'ân'a) sımsıkı sarıl. Hiç şüphesiz sen, her hususta dosdoğru bir yol üzerindesin.[11]

44. Ve (sana vahyedilen bu Kur'ân, dünyada ve Âhiret'te) hem senin hem de milletinin şeref ve saadetine sebep bir öğüt, bir mesajdır. Elbette bir gün gelecek, ondan sorguya çekileceksiniz.

45. Senden önce gönderdiğimiz rasûller(in gerçek ve samimi takipçilerin)e sor bakalım, acaba Biz, Rahmân (olan Zâtımız)dan başka kendisine ibadet edilecek bir ilâhın daha varlığını kabullenmiş (de, ona da ibadet edilebilir mi demişiz)?

46. Nitekim Musa'yı, (Âlemlerin Rabbi oluşumuza ve yalnızca Bize ibadet edilmesi gerektiğine apaçık delil teşkil eden) mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen yetkililerine

gönderdik. Musa onlara, "Şüphesiz ki ben, Âlemlerin Rabbinin bir elçisiyim!" dedi.

47. Önlerinde delillerimizi sergileyiverince, gülüp o delillerle alay ettiler.

490-491

4. Allah'ın gönderdiği Din, her bakımdan doğru, buna mukabil şirk ve küfür ise, bütünüyle bâtıldır. Bununla birlikte, her bâtıl dinde bâtıl olmayan unsurlar bulunabilir. İşte, peygamberlerin, Allah'tan alıp getirdikleri Din hakkında bâtıl dinlere mukabil "daha doğru" ifadesini kullanmaları hem tartışmada mukabele içindir, hem de herhangi bir bâtıl din, ideoloji veya doktrinde bulunabilecek doğru unsurlara atıfta bulunmaktadır.

5. Bu itiraz, İlâhî hidayetten yoksun insanların büyüklük anlayışının tipik bir tezahürüdür. Onlara göre büyüklük makamda, mevkide, servette ve güçtedir. Ama Allah'ın katında büyüklük ise imanda ve takvadadır (Hucurât Sûresi/49: 13).

Âyette "iki şehir"le kastedilen Mekke ve Taif'tir.

6. Bu, çok önemli bir toplum ve içtimaî hayat gerçeğine işaret etmektedir. Cenab-ı Allah (c.c.), aynı maddî malzemeden olmakla birlikte, kullarının her birini diğerinden pek çok bakımdan farklı yaratmıştır. Bu farklılıklardan birisi de, beğeni, tercih, kabiliyet ve rızıkların taksimindeki farklılıklardır. Bu farklılıklar, toplum hayatında meslekleri ve karşılıklı yardımlaşmayı doğurur. Karşılıklı yardımlaşma ise, içtimaî hayat dinamiklerinin en önemlilerindendir. Meselâ Allah (c.c.), fakir ve muhtaçların ihtiyaçlarını giderecek miktarı zenginlerin malında yaratmış ve bu miktarın ifasını zekât ile zenginlere şart koşmuştur. Böylece, hem zenginlere kalblerinden mal sevgisini çıkarma imkânı ve yolu, hem sevap kazanma imkânı ve yolu bahşetmiş, ayrıca onların kalblerinde merhamet ve şefkate de yol açmıştır. Buna karşılık, fakirlerde ise, zekât ve yardımlaşmayı, kendilerine yardım edenlere karşı bir hürmet duygusu uyanmasına sebep kılmıştır. Allah (c.c.), bu sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı zekâtla sınırlamamış, infak kavramı altında hem yardım sebeplerini ve yollarını hem de yardım miktarını arttırdıkça arttırmıştır.

İnsan arasındaki sözü edilen farklılıklar, toplumda işçi-işveren münasebetlerinin de kaynağıdır. Fakir-zengin münasebeti gibi, işçi-işveren münasebeti de, İslâm'da bir dayanışma ve yardımlaşma münasebetidir. İşçi işverene olduğu kadar, işveren de işçiye muhtaçtır ve işçi ve işverenin varlığı bir bakıma yaratılışa, Kader'e ait olarak kabullenilmesi ve dolayısıyla yardım-laşmaya, dayanışmaya basamak olması gereken bir realitedir. İşte, söz konusu farklılıklar modern sistemlerde, kapitalizm ve komünizmde içtimaî çatışmalara menşe yapılırken, İslâm, bu farklılıklar gibi bütün hayatı yardımlaşma ve dayanışma senfonisi olarak ele alır ve öyle olması için de her türlü itikadî, içtimaî, ahlâkî düsturu koymuştur. Bu nokta, içtimaî ve ekonomik sistem adına üzerinde çok durulması gereken bir konudur.

7. Bu, insanlar küfür etrafında ittifak ederek çatışmasız, kargaşasız tek bir toplu-

luk meydana getirirlerdi demek değildir. "Ümmet", bir inanç topluluğu demektir. Dolayısıyla kastedilen, insanların hepsinin kâfir olabileceği, küfre meyledebileceğidir. Âyet, ayrıca devam eden iki âyetle birlikte, lüksün insanları devamlı surette zevkleri tatmine yöneltip neticede Âhiret'i unutturarak, Allah'a karşı nankörlüğe ve küfre götürebileceği ikazında bulunmaktadır.

Cenab-ı Allah'ın insanlar küfür üzerinde birleşmeyecek olsalardı kâfirlere dünyada böylesine bir zenginlik verecek olmasının sebebi, gelecek 35'inci âyette açıkça buyrulucağı üzere, Hak Din ve ona bağlanma nimetiyle, mü'minlere Âhiret'te bahşedilecek nimetler karşısında en üst seviyede bile dünya zenginliğinin hiçbir kıymet ifade etmemesidir.

8. Âyette sözü edilen şeytan, cin veya insan şeytanı olabilir. Her iki tür şeytanlar da, düşünce ve hayatlarında Allah'a yer vermeyenlere ve diledikleri gibi bir hayat yaşamak isteyenlere yakın durur ve onları sürekli günaha sürüklerler. "Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim." atasözü, bu noktada hem bir gerçeği ifade etmekte, hem de konuya açıklık getirmektedir.

9. Doğru yol, Allah'ın Kur'ân'la ortaya koyduğu yol, hidayet de bu yolda yürümek demektir. Bu bakımdan, bu yolda gitmeyen her kim olursa olsun ve kendisini ne kadar doğru yolda sanırsa sansın, dalâlette, yani doğru yolun dışındaki yollardadır. Kur'ân, dalâlette oldukları halde, bu şekilde doğru yolda olduklarını sananları, sürekli yanlış yaptıkları halde doğru yaptıklarını zannedenleri şiddetle ikaz eder: *(Ey Rasûlüm,) de ki: "Yaptıklarıyla en çok kayba uğrayanların kimler olduğunu size haber verelim mi? Onlar, (dünya hayatını yegâne hayat edinen ve) dünya hayatındaki bütün çalışmaları, (özellikle âhiretleri hesabına) boşa giden, fakat buna rağmen güzel işler yaptıklarını zannedenlerdir."* (Kehf Sûresi/18: 103-104. Bkn. İlgili not 33.)

10. Bu tipik ifade, yerin yuvarlaklığını ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi, güneşin bir yarımkürede battığı nokta diğer yarımküredeki doğuş noktasıdır. Bu ise, yerin yuvarlaklığını ortaya koyar. Dolayısıyla ve görünür, müşahede edilir gerçeğe göre ifadenin manâsı, "doğu ile batı arası"dır. Çünkü "iki doğu" aynı zamanda "iki batı" ve "doğu ile batı" da demektir.

11. Bu âyetler indiğinde mü'minler Mekke'de olabildiğince zayıf, yardımsız ve korumasız haldelerdi. Mekke ileri gelenleri Allah Rasûlü'nü öldürme planları yapıyorlardı. Eğer Allah Rasûlü (s.a.s.) ölse idi, Allah onları şüphesiz cezalandıracak, belki hepsini helâk edecekti. Ama Allah (c.c.), Rasûlü'ne hicret yolunu açtı ve neticede küfrü ve kâfirleri bozguna uğratıp, önde gelenlerinin Bedir, Uhud, Hendek gibi savaşlarda canını alırken, İslâm'ı kemale erdirerek mü'minler üzerindeki nimetini tamamladı. Dolayısıyla 41'inci âyet kısmen, 42'nci âyet ise bütünüyle tecelli etti. O halde her zaman için mü'minlere düşen, 43'üncü âyette ifade buyurulduğu gibi, Rasûlüllah'ın izinde Allah'ın dinine sımsıkı sarılmak ve O'nun va'd ve kudretine tam itimatla neticeyi O'na bırakmaktır.

48. Onlara biri diğerinden büyük delil üstüne delil, mucize üstüne mucize gösterdik ve takip ettikleri yanlış yoldan dönerler mi diye onları (birbirinden ağır) cezalarla[12] sarstık.

49. (Ne zaman bir cezaya maruz kalsalar Musa'ya varır ve:) "Ey büyücü, sana verdiği (iman ettiğimiz takdirde cezayı üzerimizden kaldıracağı) sözüne binaen bizim için Rabbine dua et (de bizi bağışlasın). Zira, artık yola geleceğiz." derlerdi.

50. Üzerlerinden cezayı kaldırınca da, hemen o anda sözlerinden cayıverirlerdi.

51. (Sıkıştığı bir anda) Firavun, halkı arasında şu ilânatta bulundu: "Ey benim halkım! Mısır ve Mısır'da mutlak hakimiyet, sonra ayağımın altından akan şu nehirler bana ait değil mi? Gözünüzü açıp, bu gerçeği görmeyecek misiniz?

52. "Yoksa ben, şu basit ve meramını bi-le neredeyse anlatamayan adamdan daha üstün değil miyim?

53. "Kaldı ki, (eğer o bir rasûlse,) üzerine gökten altın bilezikler atılması gerekmez mi; veya neden yanında (ona destek olacak, iddiasını destekleyecek) melekler yok?"[13]

54. Firavun, halkını küçümsedi ve hiçe saydı, onlar da körü körüne ona itaat ettiler. Çünkü günahlarla yoldan bütün bütün çıkmış bir topluluk idiler.[14]

55. Nihayet ceza hükmümüzü üzerlerine çektiler; Biz de hak ettikleri cezayı verdik de, hepsini suda boğduk.

56. Onları tarihte kalmış ve (Ateş'e girmede) öncü bir güruh, sonraki nesiller için ise ibret vesilesi bir misal yaptık.

57. (Ey Rasûlüm!) Meryem'in Oğlu da (kudretimize, birliğimize ve Allah'tan başkasının ilâh olamayacağı gerçeğine) bir misal olarak zikredilince halkın, küçümseme içinde bu misali bir hiç yerine koydu.

58. "Bizim tanrılarımız mı üstün, yoksa O mu?" dediler. Sadece münakaşa olsun diye sana karşı böyle bir karşılaştırmaya ve itiraza yöneldiler. Münakaşacı olmanın da ötesinde, kavgaya ve düşmanlığa pek düşkün bir topluluktur onlar.[15]

59. Oysa (İsa), kendisine hususi nimette bulunduğumuz, (risalet payesi bahşettiğimiz) bir kuldu. Biz, O'nu İsrail Oğulları için (kendilerine gelip, yollarını düzeltirler mi diye) çok önemli bir misal kıldık.

60. Eğer dilemiş olsaydık, içinizden bazılarını melek yapardık ve onlar da yeryüzünde (sizin gibi) nesil be nesil yaşamaya devam ederlerdi.[16]

61. Ayrıca O (İsa), (dünyaya babasız gelmesi, misyonu ve ölüleri diriltme gibi kendisine bahşedilen mucizeler sebebiyle) Kıyamet hakkında gerçek bilgi sahibi olmaya da bir vesiledir. Şu halde, Kıyamet'ten asla şüphe

etmeyin (ve Âhiret'te ebedî kurtuluş ve saadeti elde edebilmek için) Bana uyup, itaat edin. Bu, takip edilmesi gereken doğru bir yoldur.

62. Sakın şeytan sizi (bu yolu takip etmekten) alıkoymasın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

63. İsa, (kendisine verdiğimiz apaçık deliller mahiyetinde) mucizelerle geldi ve (halkına) "Ben," dedi, "hiç şüphesiz size hikmetle (iman ve faziletli bir hayatın esaslarıyla) ve hakkında ihtilâf edegeldiğiniz bazı hususları size açıklayayım diye geldim. O halde, Allah'a gönülden saygı duyun, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

64. "Şüphesiz ki Allah, O'dur benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz; o halde O'na ibadet edin. İşte bu, (takip edilmesi gereken) doğru bir yoldur."

65. Ne var ki, (İsa'dan sonra farklı) gruplar ortaya çıktı ve bunlar, (İsa ve öğretileri hakkında) anlaşmazlıklara düştüler. Acı bir günün azabından dolayı vay (O'nun öğretilerini değiştiren, çarpıtan) zalimlere!

66. Yoksa o (küfür ve şirkte ısrar edenler), Kıyamet'in hiç farkında değillerken ansızın başlarında kopmasını mı bekliyorlar?

67. Allah'a karşı derin saygı besleyen ve O'na itaatsizlikten, dolayısıyla O'nun azabından sakınan (müttakîler) dışında bütün dostlar, o gün birbirlerine düşman olurlar,

68. (Müttakîlere ise Allah, o gün şöyle seslenir:) "Ey Benim kullarım! Bugün artık korkmanızı gerektiren hiçbir şey yoktur; herhangi bir şekilde üzülecek de değilsiniz."

69. O kullarım ki, bütün âyetlerimize iman etmiş ve bütün varlıklarıyla Bize teslim olmuşlardır.

70. "Haydi, siz de, (sizinle beraber iman etmiş ve teslim olmuş) eşleriniz de sevinç ve saadet içinde girin Cennet'e!"

71. Altın tepsiler ve (içleri dolu dolu) kâseler etraflarında fır döndürülür. Orada canların çektiği ve gözlere zevk veren her şey vardır.[17] Ve siz, orada sonsuzca kalacaksınız.

72. O Cennet ki, dünyada yaptığınız makbul işlerden dolayı ona vâris kılındınız.[18]

73. Size orada yiyip doyacağınız (her tür, renk, tat ve lezzette) meyveler vardır.

74. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular ise, içinde sürekli ve sonsuzca kalmak üzere Cehennem azabını boylamışlardır.

75. Çektikleri azap hiç eksilmeyecek ve orada bütün ümitlerini yitirmiş olarak kalacaklardır.

76. Biz, onlara asla haksızlıkta bulunmuş değiliz; kendilerine zulmedenler bizzat kendileridir.

77. "Ey (Cehennem'in bekçisi) Mâlik! Artık Rabbin canımızı alıp işimizi bitirsin!" diye feryat ederler.

"Hayır," der Mâlik, "siz burada devamlı kalacaksınız."

78. Hakikat şu ki, Biz size gerçeği getirdik, ama çoğunuz gerçekten hiç hoşlanmıyorsunuz.

79. Yoksa (ey Rasûlüm,) onlar tuzaklar kurup, kendilerince işi sağlama mı almışlar? Oysa işi sağlama alan Biziz.

80. Veya ancak kendilerine fısıldadıkları sırlarını ve aralarındaki gizli konuşmaları işitmediğimizi mi sanıyorlar? Bilakis işitiyoruz ve sürekli yanlarında bulunan elçilerimiz de (melekler) her şeyi yazmaktadır.

81. De ki: "Faraza Rahmân'ın bir çocuğu olmuş olsaydı, ona ilk ibadet eden ben olurdum."

82. Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın[19] Rabbi, onların bu türlü nitelemelerinden mutlak münezzehtir.

83. Öyleyse bırak onları, kendilerine va'd edilen güne kavuşuncaya kadar daldıkları bâtıl (bataklıklarında) oyalanmaya, oynayıp eğlenmeye devam etsinler.

84. O (Rab, O Rahmân) ki, gökte de (ibadete lâyık ve Kendisine ibadet edilen yegâne) İlâhtır, yer de (ibadete lâyık ve Kendisine ibadet edilmesi gereken yegâne) İlâhtır. O, Hâkîm (her işinde, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır; Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir.

85. Ne yücedir ve ne büyük hayır ve bereketler kaynağıdır O (İlâh) ki, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'na aittir. Kıyamet'in bilgisi de O'nun katındadır. Ve sonunda O'nun huzuruna götürüleceksiniz.

86. Müşriklerin O'ndan başka ilâhlaştırıp kendilerine yalvardıkları varlıkların (her iki dünyada da Allah katında) şefaat edecek güç ve yetkileri yoktur; ancak bilerek, ilme dayalı olarak hakka, (Allah'ın birliğine, İlâh, Rab ve Melik olduğu gerçeğine) şahitlik edenlere (bu yetki tanınacaktır).

87. Şurası bir gerçek ki, eğer o müşriklere kendilerini kimin yarattığını sorsan, hiç kuşkusuz "Allah" diyeceklerdir. O halde nasıl oluyor da, haktan saptırılıyor (ve Allah'a ortaklar tanıma gibi) bâtıl davalar peşinde koşturuluyorlar?

88. Allah, Rasûlü'nün "Ya Rabbi, ne edeyim, şunlar inanmayan, inanacağa da benzemeyen bir topluluktur!" diye (inlediğini elbette bilmektedir).

89. Madem öyle (ey Rasûlüm), aldırma onlara, (söylediklerini duymazdan, yaptıklarını görmezden gel) ve kendilerine selâmet dileyerek yoluna devam et. Gün gelecek, elbette bileceklerdir.

492-493-494

12. Bu cezalar hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 130–133.

13. O devirde halka mesajlar dellâllarla iletilirdi. Bu dellâllar şehir, köy ve kasabalarda konuyu halka duyururlardı. Firavun'un elinde dalkavuk bir medya, haber ajansları veya devlet radyo ve TV'leri yoktu.

Hz. Musa (a.s.)'nın dilinde asla kekemelik söz konusu değildi. Tâ-Hâ, 27. âyetinde nakledilen ve daha fasih konuşabilme adına yapılan "*Dilimde bir bağ var, onu çöz*!" duası da elbette kabul edilmişti. Firavun'un böyle demesi, İlâhî mesajı anlamama konusundaki inadından ileri geliyordu. Kasden önemsemiyor veya önemsemez görünüyordu.

O dönemde, bir elçi gönderen hükümdar, önce onu bütün ihtişam ve zenginliğini ispatlayacak eşyalarla donatırdı. Firavun, Musa (a.s.)'da bundan bir eser göremeyince, O'nun sadeliğini, elçi olmayışının delili saymak istemişti. (Suat Yıldırım, ilgili âyetin açıklamasında.)

14. Halkı hiçe sayan bir dikta yönetimi, hukuku çiğner; ortakları, işbirlikçileri ve çevresindeki menfaatçi dalkavuklarla bir oligarşi kurar, dürüst ve erdemli insanları susturur. Halk da fasık ise, hak, bâtıl, erdem onlar için önemsiz olduğundan sürü gibi ona uyarlar. Zulme, şahsiyetsizliğe boyun eğer ve ses çıkarmazken, hakkı tutan bir ses yükseldiğinde onun susturulmasına seyirci kalır, hattâ iştirak ederler. İşte bunlar zilleti kabul ettiklerinden, hiçe sayılmaya müstehak olmuşlardır. (*a.g.e.*)

15. Mekke'de ileri gelen bazı müşrikler, putlara ve meleklere tapmalarına mazeret olarak zaman zaman Hıristiyanların Hz. İsa'yı (a.s.) ilâhlaştırmalarını öne sürerlerdi. Kur'ân, Hz. İsa'nın sadece Allah'a ibadet eden bir kul, bir rasûl olduğu gerçeğini açıklayınca da bundan hoşlanmadılar ve "Biz meleklere tapıyoruz, Hıristiyanlar ise bir insana. Şimdi bizim tanrılarımız mı üstün, yoksa onlarınki mi?" diyerek, Allah Rasûlü ile mücadeleye devam ettiler. Kur'ân'ın O'nun ilâhlaştırılmasını reddettiğini duyup bildikleri halde, sırf mücadele olsun, kavga olsun, düşmanlık olsun diye böyle yapıyorlardı.

16. Bu âyet de, müşriklerin melekleri ilâh edinmelerini ret için gelmiştir. Kur'ân, bir insan olmakla birlikte, meselâ Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltebildiğini, çamurdan yapılmış bir kuş şekline hayat üfleyebildiğini, ama bununla birlikte O'nun da Allah'a ibadet eden bir kul olduğunu nazara vermektedir. Mekkeli müşrikler ise, böylesi harikaları ancak meleklerin gerçekleştirebileceğine inanıyorlardı. Oysa, mü'minlerin seçkinleri veya ileri gelenleri meleklerin seçkinlerinden, avam mü'minler avam meleklerden daha üstündür. Dolayısıyla Allah (c.c.), yeryüzünde halife olarak melekleri değil, insanı tensip buyurmuştur. Bu sebeple de meleklerin insanlar tarafından ilâhlaştırılıp, kendilerine ibadet edilmesinin hiçbir gerekçesi olamaz.

17. Bkn. Fussılet Sûresi/41: 31–32, not 10.

18. Cennet'e vâris olma hakkında bkn: Şuarâ Sûresi/26: 85, not 19.

19. Arş hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 54, not 11.

44. DUHÂN SÛRESİ

Mekke döneminin sonlarında inmiş olup, 59 âyettir. İsmini 10'uncu âyetinde geçen *duhân* (duman) kelimesinden alır. Allah Rasûlü'ne inatla direnenleri başlarına geliverecek bir felâketle uyarır ve Firavun'un ordusuyla birlikte denizde boğulmasını nazara verir. Allah'ın kâinatın yegâne Yaratıcısı ve ibadete lâyık tek Mâ'bud, Kur'ân'ın da O'nun Kelâmı olduğu üzerinde yoğunlaşır. Mü'minleri ve kâfirleri bekleyen sonu hatırlatır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm*.

2. Gerçekleri açıkça ortaya koyan bu apaçık Kitaba yemin olsun.

3. Biz onu kutlu, bereket yüklü bir gecede indirdik; Biz, (baştan beri insanları gittikleri yol ve âkıbetleri konusunda) uyarmaktayız.

4. O gecede, belli hikmetlere binaen (Allah tarafından) olmasına hükmedilmiş her bir iş belirlenir,

5. Katımızdan buyrulacak bir emir olarak; Biz, (kâinatın ve bütün varlıkların hayatlarının devamı ve şuurlu varlıkların hidayeti için meleklerden ve insanlardan) sürekli elçiler göndermekteyiz,

6. Rabbinden bir rahmet olarak[1] –hiç şüphesiz O, Semî' (her şeyi hakkıyla işiten)dir, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir–

7. Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin Rabbinden, eğer (Elçimiz ve getirdiği Kitap hakkında) kesin bilgi ve itmi'nan peşinde iseniz.

8. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; hayatı O verir, ölümü de O verir; sizin ve sizden önce geçen bütün atalarınızın da Rabbidir O.[2]

9. Fakat onlar, onulmaz bir şüphe içinde boğulmakta, oyun ve eğlence ile vakit geçirmektedirler.

10. Bu bakımdan, göğün aşikâr bir duman çıkaracağı günü gözle;

11. Bütün insanları saracak bir duman. (Şöyle sızlanırlar o zaman:) "Acı bir azap bu.[3]

12. "Rabbimiz! Bu azabı üzerimizden kaldır, biz artık iman etmiş bulunuyoruz."

13. Onlar nerede, düşünüp ders almak nerede? Onlara doğruluğu, peygamberliği besbelli ve gerçeği apaçık ortaya koyan bir rasûl geldi.

14. Ama onlar, O'na sırt döndüler ve "Bu, başkalarının öğrettiği (ve onlardan öğrendiğini bize anlatan), cinlerle haşir-neşir biri!" dediler.[4]

15. Haydi o azabı bir süreliğine kaldıralım; siz hemen eski halinize döner (ve tekrar aynı cezaya çarptırılır, en sonunda da ebedî azaba müstahak olursunuz),

16. (Sizi) o en amansız ve karşı konulmaz bir güçle yakalayacağımız gün.[5] Hiç şüphesiz Biz, hak ettiğiniz cezayı veririz.

17. Onlardan önce Firavun'un halkını da imtihan ettik ve iptilâlara maruz bıraktık. Kendilerine çok değerli bir rasûl geldi;

18. (Ve şu mesajı iletti:) "Allah'ın (köleleştirmiş bulunduğunuz) kullarını serbest bırakın ve benimle gelmelerine müsaade edin.[6] Ben, sizin için güvenilir bir elçiyim.

495

1. Bu âyetleri, Kadir Sûresi (no: 97) ile birlikte ele aldığımızda. onların Cenab-ı Allah'ın değişmeyen sünnetinden söz ettiği neticesine varabiliriz. Bu sünnetin, biri kâinatın ve bütün canlıların hayatını, diğeri insanlar ve cinler gibi şuurlu ve sorumlu varlıkları ilgilendiren iki yanı söz konusudur. Bütün varlıkların ve hadiselerin Cenab-ı Allah'ın İlmi'nde keyfiyetini tam olarak bilemediğimiz ilk ve küllî (hepsi bir arada) bir varlığı vardır. Yani, henüz her bir varlık ve hadise kendi olarak taayyün etmemiştir ve diğer varlık ve hadiselerle birlikte bir bütün halindedir. Cenab-ı Allah (c.c.), her bir varlık ve hadisenin ortaya çıkmasını veya meydana gelmesini diler ve onun kendine has özellikleriyle belirmesine (taayyün) hükmeder. Buna, Kader'in bir varlık veya hadiseyi kendine has kimlik ve mahiyetiyle belirlemesi deriz. *Hiçbir varlık yoktur ki, hayatı ve bekası için gerekli her şeyin hazineleri Bizim yanımızda bulunmamış olsun. Şu kadar ki, Biz onları belirli bir ölçü ile indiririz* (Hıcr Sûresi/15: 21) âyeti, bir yanıyla buna bakar. Kader, bu varlık veya hadiseyi, deyiş yerindeyse, İlim'den Kudret'in sahasına aktarır ve Kudret de onu, Kader'in tesbit buyurduğu ölçülere göre yaratır. Kaderin ölçülerine göre yaratma fiiline *FaTaRa* (masdarı *fatren*, *fatraten*, *fitraten*), her bir varlığa Kader'in verdiği özellikler bütününe, o varlığın *fıtra*tı denir.

İşte, yukarıdaki âyetlerden ve Kadir Sûre-si'nden anladığımız kadarıyla, her bir yılın kâinatın ve insanlığın tarihinde kendine has bir yeri, özelliği ve önemi olmalıdır ve her bir yıl içinde de hususî bir gece bulunmaktadır. Bu gecede İlm-i İlâhî'deki o yıl içinde meydana gelecek her bir hadiseye ve ortaya çıkacak varlığa Kader mahiyetini ve fıtratını vermekte ve onu Kudret'in sahasına aktarmaktadır. Kur'ân'ın Ramazan ayında indirildiğini ifade buyuran Bakara Sûresi 185'inci âyetten ve O'nun Kadir Gecesi'nde indirildiğini belirten Kadr Sûresi'nin 1'inci âyetinden anlaşılabileceği üzere, bu gece Kadir Gecesi'dir ki, ona Kader ve Kudret Gecesi diyebiliriz. Bu gece, Ramazan ayı içinde yer aldığı ve Ramazan ayı ay yılına ait bulunduğu, ay yılı da

güneş yılından 10-11 gün daha kısa olduğu için, yılın her bir gecesi, belli dönemlerle bu gece olma şerefine ermektedir. (Burada şu noktayı hemen kaydedelim ki, Cenab-ı Allah (c.c.), O'nun İlmi, Kader ve Kudret'i ile ilgili söylediğimiz sözlerin hepsi bizim açımızdandır ve bizim O'nunla olan münasebetlerimiz çerçevesindedir. Yoksa O'nu da, İlmini, Kader ve Kudreti'ni de zâtında idrak etmemiz mümkün değildir.)

Cenab-ı Allah (c.c.), insanların hidayeti için rasûller göndermiş, kitaplar indirmiştir. Kitapların sonuncusu ve ihtiva ettikleri esaslarla hepsini kapsayan Kur'ân-ı Kerim'in biri bütünüyle, biri de kısım kısım olmak üzere iki tür inişi vardır. Âlimler, O'nun bütünüyle inişinin Levh-ı Mahfuz'dan dünya semâsına veya Beyt-i Ma'mûr'a olduğunu belirtirler. Tûr Sûresi 4'üncü âyette anılan Beyt-i Ma'mûr'un niteliğini tam olarak bilmediğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim'in buraya inişinin keyfiyetini de bilmiyoruz. Bununla birlikte, bu sûrenin ele aldığımız ilk altı âyeti ışığında denebilir ki, her bir İlâhî Kitabın İlâhî İlim'de veya Levh-ı Mahfuz'da veya Ana Kitap'ta (Bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10; Zuhruf Sûresi/43: 4) Kader tarafından muhtemelen tayini, belirlemesi veya bütünlüğü içinde bu ana kaynaktan aktarması yapıldığı gibi, Kur'ân da Kadir Gecesi'nde bu ana kaynakta bütünlüğü içinde tayin buyurulmuş veya Rasûl-i Ekrem efendimize (s.a.s.) bölüm bölüm indirilmek üzere oradan aktarması yapılmıştır. (Kesin doğruyu Allah bilir.)

5'inci âyette sözü edilen elçilerden maksat, yine Kadir Sûresi 4'üncü âyette bildirilen, kâinattaki işlerden ve varlıkların hayatından sorumlu bulunan meleklerle, peygamberlere vahiy getiren melekler (Hz. Cebrail ve yardımcıları) ve insanlığın hidayeti için görevlendirilen rasûller olsa gerektir.

6'ncı âyet, Cenab-ı Allah (c.c.) ne buyurur, neye hükmederse, bunun insanlık dahil bütün varlıklar için bir rahmet olduğunu belirtmektedir. Bu rahmet, O'nun Rahmâniyet ve Rahîmiyetinin tecellisi olan rahmettir. (Rah-mâniyet ve Rahîmiyet için bkn: Fâtiha Sûresi, not 2, 3.)

2. Son iki âyette Cenab-ı Allah (c.c.) ile ilgili yapılan bütün tasvirler, kâinatta ve insanlar içinde yaratan, yaşatan, hayatı ve ölümü veren, dolayısıyla kendisine ibadet edilmeye lâyık ve kararlarına göre hayatın düzenlenebileceği başka hiçbir varlığın, gücün, kimsenin bulunmadığını vurgulamak içindir.

3. Mekke müşrikleri şirkte ve Allah Rasûlü ile Müslümanlara kötü davranmada ısrarla devam edince Rasûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm Cenab-ı Allah'a, Hz. Yusuf'a nasıl kıtlık seneleriyle yardım etmişse, kendisine de müşriklerin kötü muameleleri durur mu ve kendilerine gelir de yollarını düzeltirler mi diye aynı şekilde yardım etmesi için dua etti. Cenab-ı Allah da (c.c.) duasını kabul buyurdu ve şiddetli bir kıtlık ve açlık Mekkelileri yakaladı. Açlıktan dolayı göğü dumanla, sisle kaplanmış gibi hissediyorlardı.

Bazı hadis-i şeriflerde ifade buyurulduğu gibi duman, Âhir Zaman'da bütün

inkârcıları kaplayacak, mü'minlere ise nezleye tutulmuşlar gibi tesir edecek İlâhî bir cezaya da işaret etmektedir. Bundan maksat, dünyada pek çok insanı ciddî tesirine alan, mü'minleri de bir dereceye kadar etkileyen felsefî ve "bilimsel" materyalizm 'duman'ı olabileceği gibi, dünya savaşlarının ve modern silahların etkileri ve gelecekte insanları bekleyen daha başka benzeri cezalar, bir manâda bunların hepsi de olabilir.

4. Bu tür iftiralar Allah Rasûlü'ne sadece kendi zamanındaki müşrik düşmanları tarafından değil, modern zamanlarda pek çok müsteşrik tarafından da atılmıştır.

5. Âyetler, 'duman'ın yukarıda not 3'te ifade edilen bütün manâlarına işaret eder bir üslûba sahiptir. Bu çerçevede, bu son âyette sözü edilen *en amansız ve karşı konulmaz bir güçle yakalama*, Allah Rasûlü'nün Mekke'deki en önde gelen düşmanlarının hemen hemen tamamının öldürüldüğü Bedir Savaşı'na, Âhir Zaman'da insanlığı vuran ve vuracak olan büyük savaşlara ve felâketlere ve nihayet Âhiret Günü kâfirlerin Cehennem'e atılmasına atıfta bulunmaktadır denebilir.

6. Hz. Musa (a.s.), Allah'ın kulları ifadesiyle İsrail Oğullarını kastediyor ve Firavun'la halkına şöyle demek istiyordu: "Onlar, Allah'ın hür yarattığı ve ancak O'na kul-köle olacak, olmaları gereken insanlardı, Allah'ın kullarıydı, ama siz onları haksız yere köleleştirdiniz. Dolayısıyla şimdi onları serbest bırakın."

19. "Ve (benim risaletimi inkâr edip, O'nun emrini yerine getirmemekle) Allah'a baş kaldırmayın. Çünkü ben, size apaçık, kesin bir delil, aklî-manevî bir güç ve yetkiyle geldim.

20. "Beni taşlayıp öldürmek için girişebileceğiniz her teşebbüsten benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım.

21. "Eğer bana inanmıyorsanız, o zaman bana ilişmeyin ve beni serbest bırakın."

22. Nihayet Musa Rabbisine, "Bunlar, hayatları günah hasadından ibaret suçlu bir topluluk! (Artık onları Sana havale ediyorum Rabbim!)" diye yalvardı.

23. (Biz de kendisine şöyle emrettik:) "Kullarımla geceleyin yola çık; çünkü arkanızdan geleceklerdir.

24. "(Şimdi de) denizi öyle ikiye yarılmış olarak bırak. (Sizi takip edenler,) haklarında boğulma hükmü verilmiş bir topluluktur."

25. (Firavun ve halkı) nice bahçeler, pınarlar ve çeşmeler bıraktılar geride;

26. Ve nice çiftlikler ve nice güzel konaklar, büyük ve şerefli makamlar, mevkiler;

27. Ve içinde zevk u safa sürdükleri daha başka nice nice nimetler.

28. Ama sonunda olan oldu; (benzeri bütün nimetleri, onlardan olmayan) bir başka topluluğa, (İsrail Oğulları'na) bahşettik.[7]

29. Onlara gök de yer de ağlamadı; (azabı hak ettiklerinde) kendilerine mühlet tanınmadı ve göz de açtırılmadı.

30. İsrail Oğulları'nı ise kurtardık o alçaltıcı işkencelerden,

31. Firavun'dan. Gerçekten Firavun, kibirli bir zorba idi; Allah'ın verdiği kabiliyet ve melekeleri israf edip, haddi aşanlardandı.

32. İsrail Oğullarını, bir bilgiye binaen (o devirdeki) bütün milletlerden üstün kıldık.

33. Ve kendilerine pek çok mucizeler bahşettik; bu bahşedimizde açık bir imtihan da vardı.[8]

34. Şu (Mekke müşrikleri ise,) tutmuş şöyle diyorlar:

35. "Biz bir kere öldük mü artık her şey bitmiştir; öyle diriltilip yeni bir hayata falan dönecek değiliz.

36. "Eğer (öldükten sonra dirilme) iddiasında sadık ve samimi iseniz, haydi babalarımızı diriltin de görelim!"

37. Onlar mı daha zengin ve daha güçlü-kuvvetli, yoksa Tübba halkı[9] ve onlardan önce yaşamış (ve cezamızı hak etmiş) diğer toplumlar mı? Onların hepsini helâk ettik, çünkü hayatları günah hasadından ibaret suçlu topluluklardı.[10]

38. Biz, gökleri, yeri ve bunların arasındakileri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.

39. Onları ancak hak bir gaye için,

yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattık; ama o (inanmayanların, Allah'a şirk koşanların) çoğu bunu bilmezler.

40. (Hakla bâtılın, müttakîlerle inkârcı–müşrik günahkârların arasının tamamen ayrılacağı) o Hüküm ve Ayrışma Günü, bütün insanlar için bir araya gelme günüdür.

41. O gün, dostun dosta hiçbir şekilde faydası olmayacak ve kimse yardım görmeyecektir,

42. Ancak Allah'ın, hususî merhametine mazhar kılacağı kişiler müstesna.[11] Şüphesiz ki Allah, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir, Rahîm (bilhassa mü'minlere karşı hususî rahmet ve merhameti pek bol olan)dır.

43. Muhakkak ki zakkum ağacı,[12]

44. Günahlara batmış olanların yiyeceğidir;

45. Eritilmiş maden gibidir; karınlarda fokurdar,

46. Kaynar suyun fokurdadığı gibi.

47. "(Ey Cehennem'in görevlisi melekler!) Tutun o (inançsız-müşrik günahkârı) ve sürükleyin Kızgın Alevli Ateş'in ta ortasına!

48. "Sonra da boşaltın başının üstünden o kaynar su azabını!"

49. "Tat (şimdi azabı)! Sen pek şerefli, pek güçlü ve asildin değil mi?

50. "İşte, hakkında şüphe edip durduğunuz, tartışma konusu yaptığınız gerçek!"

51. Beri yandan, içleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten sakınan (müttakî)ler, her türlü azaptan emin bir makamdadırlar;

52. Bahçelerde, pınar başlarında;

53. İnce ipek ve parlak atlastan elbiseler içinde karşılıklı otururlar.

54. Aynen böyle olacak; Biz, onlara ayrıca pak ve güzel gözlü eşler veririz.

55. Her türlü zarardan ve reddedilmekten emin olarak canlarının çektiği her meyveden isterler.

56. (Dünyadan ayrılırken tattıkları) o ilk ölümün dışında bir daha ölüm tatmazlar ve Allah, onları Kızgın, Alevli Ateş azabından korur,

57. Rabbinden bir lütuf olarak. Budur gerçek büyük kazanç, gerçek büyük başarı.

58. İşte (bu kazanç ve başarıya ulaşmak içindir ki), üzerinde düşünüp hayatlarını ona göre tanzim etsinler diye Kur'ân'ı senin dilinde indirerek anlaşılmasını kolaylaştırdık.

59. (Böyle iken, onlar inkârda diretiyorlarsa,) artık olacakları bekle, zaten onlar da (misyonun nasıl ve ne zaman boşa çıkacak diye) beklemektedirler.

7. Hz. Musa ile Firavun arasında geçenler hakkında daha etraflı bilgi için bkn: Tâ-Hâ Sûresi/20: 43–79; Şuarâ Sûresi/26: 10–68; Kasas Sûresi/28: 36–40.

8. Cenab–ı Allah (c.c.), daima insanların hayrını ve onlara verdiği istidatların birer kabiliyet haline gelmesini diler. Bütün yanlarıyla hayat ve Cenab–ı Allah'ın gönderdiği Din, bu maksada yönelik bir eğitim vazifesi görür. Aynı zamanda imtihan olan Din ve hayat, bu imtihanın ana gayelerinden biri olarak insanın her bakımdan yetişmesine de hizmet eder. Sabır ve şükür, ceza ve mükâfat, bu imtihan ve eğitimin olmazsa olmaz unsurlarındandır. İsrail Oğulları, yıllarca Firavunların işkenceleri altında inlediler. Bu, onlarda pek çok kompleksin ve kölelik ruhunun oluşmasına sebep oldu. Allah'ın diniyle şereflenmek ise, her şeyden önce bir hürriyet ruhu kazanmayı, sadece Allah'a kullukla başka bütün kulluk ve köleliklerden kurtulmayı gerektiriyordu. Böyle bir ruhu kazanmak için kölelik ruhu ve komplekslerle ezilmiş ruhların şok tedavilerine ihtiyacı olur. İşte Cenab–ı Allah (c.c.), İsrail Oğulları'na Hz. Musa eliyle uyguladığı şok tedavilerinin önemli unsurlarından olarak onlara hem Mısır'da, hem Çıkış'tan sonra üst üste mucizeler bahşetti. Ne var ki, Allah'ın Mesajı'nın mutlak gerçekliğini ortaya koyan bu mucizeler, aynı zamanda birer imtihan manâsı ihtiva ediyordu ve onlardan sonra da inkârda ve itaatsızlıkta diretmek çetin cezayı gerektirirdi.

9. Tübba, Yemen'de yaşayan Himyer krallarına verilen isimdi. Himyer halkı, ortalama M.Ö. 1100–115 arasında Yemen'de hüküm süren Sebe' halkının bir koluydu. (Sebeliler için bkn: Neml Sûresi/27, not 10; Sebe' Sûresi/34, not 10.) Tübba hanedanı Yemen'de M.Ö. 115 civarında iktidara geldi ve M.S. 300'lere kadar ayakta kaldılar. Onların tarihleri de, bir efsane gibi Araplar arasında anlatılırdı.

10. Âyet, Âhiret'e inanmayan insanların ve toplulukların günahlara dalma ihtimalinin çok büyük olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü böyle insan ve toplulukları günah ve kötülüklerden uzak tutacak manevî bir müeyyide yoktur. Buna karşılık Âhiret inancı, ferdî ve içtimaî hayat için son derece önemlidir. Çünkü:

Çocuklar, toplumun dörtte birini oluştururlar. Onların kırılgan ruhlarına yakınlarını kaybetme, yani ölüm çok ağır gelir. Böyle bir acıdan onları kurtaracak, ruhlarına teselli verecek olan ancak, ölmüş yakınlarının birer Cennet kuşu olduğu ve kendilerinin de Cennet'te onlarla buluşacakları inancıdır.

Yaşlılar, toplumun bir diğer dörtte birini oluştururlar. Onlar da, her an yakınlarında hissettikleri ölümü ancak Âhiret inancıyla kabullenebilir ve ancak bu inançla sevdiklerinden ve dünyadan kopabilirler. Hattâ ölüm, onlar için dünyadaki ızdıraplardan, yaşlılığın getirdiği dertlerden kurtulma vasıtası olur ve Âhiret'te fevkalâde bir hayata mazhar olacakları inancıyla ölümü gülerek karşılarlar.

Gençler, toplum hayatının zembereğidir. Ama ancak Cehennem düşüncesidir ki, onlara kaynayan arzularına, iştah dolu nefislerine karşı koyma gücü verir ve onları

kötülükten, güçlerine güvenerek başkalarının haklarına tecavüzden alıkoyar. Yoksa, "hak kuvvettedir" diyerek her türlü tecavüzü yapmalarından onları men edecek ciddî bir güç yoktur. Kanun, hiçbir zaman manevî müeyyidenin verdiğini veremez. Din ve Allah inancı, Âhiret itikadıdır ki, hayatı yaşanılır hale getirir.

Aile, dünya hayatının temeli, çekirdeğidir; her bir ev, küçük bir Cennet'tir ve fertlerin küçük dünyasıdır. Evin ve ailenin mutluluğu, onun fertleri arasındaki karşılıklı saygı ve sevgiye dayanır. Âhiret inancı olmazsa, insandaki bencillik ve ferdiyet duyguları, bu saygı ve sevgiyi yıkar, hattâ aile fertlerini bile birbirlerine rakip hale getirir. Ayrıca, eşler arasında ebedî bir hayatta ebedî arkadaş olmayacakları ve beraberliklerinin ancak dünya ile sınırlı bulunduğu düşüncesi, bir de aralarındaki bağ fizikî cazibeye dayanıyorsa, bu cazibenin kalmadığı bir zamanda, evi zindana, evliliği ızdıraba çevirir. Fakat ebedî beraberlik inanç ve duygusudur ki, karşılıklı sevgi ve saygıyı arttırır. "Ebedî bir hayatta, bırakın solmayı, sürekli artacak bir güzellik içinde birlikte olacağız" düşüncesi, aileyi Cennet, evliliği tam bir mutluluk kaynağı yapar.

Âhiret olmasa, ölümün her an gelebileceği düşüncesi, sevdiklerimizden birer birer ayrılma, gençlik, güzellik gibi bir zaman âdeta perestiş ettiğimiz şeylerin kaybolup gitmesi, maruz kaldığımız haksızlık ve adaletsizlikler, dünyada işlenen zulümler, devam etmeyen mutluluklar, hayatın acıları, dünden bugüne taşınan dertler ve yarın endişeleri, hayatı bütünüyle bir ızdırap haline getirir. Hayatta insana gerçek teselliyi ve acılara katlanma gücü veren, hattâ dert ve ızdırapları tatlılaştıran, ölümü vazifeden paydosa, çalıştıktan sonra ücret alma vesilesine dönüştüren, ancak Âhiret inancıdır. (*Sözler*, "Onuncu Söz", 123–125)

11. Onlar, Allah'ın âyetlerine inanan ve bütün varlıklarıyla O'na teslim olanlardır (Zuhruf Sûresi/43: 67, 69).

12. Zakkum ağacı için bkn: İsrâ Sûresi/17: 60, not 28.

45. CÂSİYE SÛRESİ

Mekke döneminin sonlarında inmiş olup, 37 âyettir. İsmini, 28'inci âyetinde geçen *câsiye* (diz çökmüş) kelimesinden alır. Sûre, ilk âyetlerinde dikkati Cenab-ı Allah'ın kâinattaki âyetlerine çeker. Ardından, Allah'ın insanlar üzerindeki bazı nimetlerini hatırlatır ve insanları onlar üzerinde tefekkürle Kur'ân'ın çağrısını kabule davet eder. Sonra, İsrail Oğullarının tarihinden kesitler sunar ve nihayet mü'minleri ve kâfirleri bekleyen sonu nazara verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm.*

2. Bu, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) Allah tarafından bölüm bölüm indirilmekte olan Kitap'tır.

3. Göklerde ve yerde mü'minler için (Allah'ın birliğine, Rubûbiyetine, hikmetine ve mutlak hakimiyetine dair) kesin deliller, açık alâmetler vardır.

4. Sizin yaratılışınızda ve (Allah'ın yeryüzünde) pek çok türde canlıyı yaratıp, (belli bir ölçek dahilinde ve belli şartlara göre) yaymasında da (yine O'nun birliği, Rubûbiyeti, hikmeti ve mutlak hakimiyeti konusunda) kesin bilgi ve şüphe götürmez tasdik peşindeki bir topluluk için deliller, açık alâmetler bulunmaktadır.

5. Gecenin ve gündüzün birbirini takiben art arda gelip uzayıp kısalmasında ve Allah'ın gökten bir rızk (yağmur) indirip, onunla ölümünün ardından yeri diriltmesinde ve rüzgârları evirip çevirmesinde de düşünüp akleden bir topluluk için deliller, kesin alâmetler söz konusudur.[1]

6. (Nasıl bunlar Allah'ın açık âyetleri ise, Kur'ân'a dahil olarak indirdiğimiz) bu âyetler de Allah'ın âyetleri olup, onları sana (Cebrail vasıtasıyla) gerçeğin ta kendisi olarak ve tarafımızdan geldiklerinde hiçbir şüphe olmayacak şekilde okuyoruz. Artık Allah'a ve O'nun âyetlerine inanmadıktan sonra başka hangi söze inanacaklar?[2]

7. Vay haline her bir yalancı, iftiracı ve günahkârın!

8. O, Allah'ın kendisine okunup tebliğ edilen âyetlerini işitir, sonra da gurur ve kibrine kapılarak onları hiç işitmemişçesine inkârında diretir. Acı bir azapla müjdele onu![3]

9. Âyetlerimiz hakkında bir bilgi edinecek olsa, bu defa da onunla alay eder. Böylelerini bekleyen ancak alçaltıcı bir cezadır.[4]

10. Peşlerinde de Cehennem. Ne kazandıkları (onca servet, ün, makam ve elde ettikleri başarılar) onlara bir fayda sağlar, ne de Allah'ı bırakıp da edindikleri (ve işlerini kendilerine havale ettikleri) dostlar, merciler. Dehşetli bir azap vardır onlar için.

11. Bu (Kur'ân), dupduru bir hidayet kaynağı ve rehberidir. Rabbilerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince, onlar için en kötüsünden gayet acı bir azap vardır.

12. Allah'tır ki, denizi içinde iznine ve kanunlarına tâbi olarak gemiler akıp gitsin ve O'nun lütf u kereminden nasibinizi arayasınız diye emri altında sizin hizmetinize verdi; olur ki şükredersiniz.

13. Hem göklerde ve yerde ne varsa hepsini tarafından bir lütuf olarak yine emri altında olmak üzere hizmetinize veren de O'dur. Elbette bunda derin ve sistemli düşünebilen bir topluluk için işaretler, deliller vardır.

498

1. Son üç âyet (3-5), kâinatı okuyup incelemede oldukça önemlidir. Üçüncü âyet, Allah'ın varlığına, birliğine, Rubûbiyet ve hakimiyetine inanmak için kâinata icmalî bir gözle, yani araştırmaya girmeden genel bir bakışla bakmanın bile yeterli olacağını, onu bir başka açıdan yorumlayacak olursak, mü'minlerin kâinatı Allah'ı gösteren açık alâmetlerle dolu olarak gördüğünü ifade etmektedir. Buna mukabil dördüncü âyet, bizi kendi yaratılışımızı ve ayrıca sayısız denebilecek türde canlının yeryüzüne belli şartlara göre serpiştirilmesini incelemeye çağırmaktadır. Bu inceleme, bizim inancımızı güçlendirecek ve bizi kesin bilgiye dayalı bir inanca (yakîn) götürecektir. Bu noktada, Bediüzzaman hazretlerinin iman adına dış dünyaya sathî bir gözle bakmamızı, kendi varlığımızı incelemede ise ayrıntılara gitmemizi tavsiye etmesi hatırlanmalıdır.

Üçüncü âyet, "iman edenler" şeklinde bir sıla (işaret ismi ve fiilden oluşan tasvir) cümlesi değil de, *mü'minler* şeklinde ism-i fail (özne isim) kullanmaktadır. Bu ise, kâinatı yüzeyden incelemenin, imanın kendisinde yerleştiği kimseler ve iman için yeterli olduğuna işaret etmektedir. Buna karşılık, dördüncü âyet, *kesin bilgi ve şüphe götürmez tasdik peşinde* diye tercüme etme gereği duyduğumuz, işaret ismi ve fiil-i muzari (geniş zaman kipli fiil)den oluşan tasvir cümlesi kullanmakta ve böylece bilgiye dayalı kesin imanın devam eden ve gittikçe güçlenen, derinleşen bir süreç içinde elde edilebileceğini nazara vermektedir. Kesin bilgiye dayalı bu imanın (yakîn) dere-

celeri vardır. Her birine ilmin de dereceleri nazarıyla bakabileceğimiz kesin imanın kesin bilgiye dayalı olanına *ılme'l-yakîn*, gözlem ve şehadete dayalı yakîne *ayne'l-yakîn*, bizzat tecrübeye dayalı yakîne ise *hakka'l-yakîn* denmektedir. Bazı âlimlere göre, iman hakikatleri konusunda hakka'l-yakîne ancak Âhiret'te ulaşılabilir. Yakîn yolculuğu ömür boyu devam edeceği için Kur'ân-ı Kerim, kelimeyi daha çok geniş zaman kipinde fiil şekliyle kullanır. Burada sözünü ettiğimiz dördüncü âyette de aynı şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, varlığımız, vücudumuz, iç dünyamız üzerinde ne kadar çok ve derinliğine çalışırsak, iman hakikatleri konusunda yakînimiz o kadar artacaktır.

Beşinci âyet, bizi gece ile gündüz, yani yerin hareketleri, rüzgârlar, yağmurlar ve yağmurların rızkımıza sebep olması gibi, ilk iki âyete göre daha ayrıntı diyebileceğimiz kâinat gerçekleri konusunda düşünüp akletmeye çağırır. Böyle bir faaliyet, yani kâinat gerçekleri ve hadiseleri üzerinde düşünme, akletme, Kur'an-ı Kerim'de kalbin bir fonksiyonu, aksiyonu olarak geçmekle birlikte, daha sonra kullanıldığı üzere, eğer bir meleke gibi kabul edeceksek, aklı gerektiği şekilde kullanabilme, hakla bâtılı, bize faydalı olanla zararlı olanı ayırmamıza ve iman hakikatlerini anlamamıza hizmet edecektir. Bu ise, iman ve yakîn destekli daha öte bir mertebedir. İman ve yakîn olmadan akıl tek başına bu mertebeye ulaşamaz veya akletmekle bu mertebeye ulaşılamaz. Daha doğrusu, akletme faaliyeti ölür. İman ve yakînin desteğinde gerektiği gibi akleden, aklını gerektiği gibi kullanan bir insan, Kur'ân'ın her kelimesinin, her buyruğunun doğru olduğunu anlayacak, ilmin sebep veya vasıtalarından olan haber-i sâdıkla (Kur'ân ve sahih hadise dayalı haber) akıl arasında bir çelişki görmeyeceği gibi, Din ile (b)ilim arasında da bir çelişki bulmayacaktır. İlk bakışta çelişkili gibi görünebilecek noktalar olur ise, bunları da kolaylıkla uzlaştırabilecektir.

Üçüncü âyet, *mü'minler* şeklinde fertlerden söz etmekle, kâinatı sathî bir gözle her ferdin inceleyebileceğine ve bu incelemenin iman için yeterli olduğuna işaret ederken, dördüncü ve beşinci âyetlerde fertlerden değil de, *kesin bilgi ve şüphe götürmez tasdik peşindeki bir topluluk* ve *düşünüp akleden bir topluluk* şeklinde topluluktan bahsetmekle, varlığı daha ayrıntılı inceleyerek yakîne ulaşma ve aklı gerektiği gibi kullanmada ekip çalışmasının önemine atıfta bulunmakta veya bu hususta gerekli hatırlatmada bulunmaktadır denebilir.

Burada şu noktayı da hatırlatmalıyız ki, iman için ikrar, ona mutlak bir mani bulunmadığı sürece aslî bir öneme sahiptir. Yakîn iman içinde bir derinlik ifade etse de, onun da iman sayılması için ikrar gereklidir. Çünkü iman hakikatlerini vicdanında tasdik eden o kadar çok insan vardır ki, inanmayı inatla reddetmektedirler. *Vicdanları onların Allah'tan olduğuna tam kanaat getirdiği halde, bile bile yanlışta ısrar ederek ve boş bir büyüklenme ile onları inkâr ettiler* (Neml Sûresi/27: 14) âyeti buna işarette bulunmaktadır.

2. Kur'ân, hem birbirlerinden noktalarla ayrılan kendi cümleleri ve cümle grupları için,

hem de kâinattaki her bir şey ve hadise için *âyet* kavramını kullanır. Bu demektir ki, Kur'ân da, kâinat da, aynı gerçeğin tecellileri veya aynı gerçeği anlatan birer kitaptır. Bir başka ifadeyle, her bir Kur'ân sûre, âyet ve kelimesinin, hattâ harfinin kâinatta karşılığı vardır. Kâinat büyük bir saraysa, Kur'ân onu bize tanıtan bir kitaptır. Bundandır ki, Müslüman âlimler kâinata "yaratılmış kitap", Kur'ân'a ise "vahyedilmiş kitap", hattâ Kur'ân-kâinat birliğini ifade için Kur'ân'a "vahyedilmiş kâinat" demişlerdir. Şu halde, kâinatı inceleyen ilimler ile Kur'ân birbiriyle asla çelişemez. Bunun gibi, kâinatı okumak ile Kur'ân'ı okumak, aynı derecede önemli ve birbirinin tamamlayıcısı iki faaliyettir. Kâinatı gerektiği gibi anlayabilenler Allah'ın dinini de doğru olarak anlayabilirler; aynı şekilde, Allah'ın dinini doğru anlayabilenler kâinatı da anlayabilir ve onu inceleyen ilimlere prensipler seviyesinde vâkıf olabilirler. Bu aynı gerçek, tarih ve tarihî hadiseleri doğru anlayıp doğru yorumlayabilmek için de geçerlidir. Gelecekte ilimler daha da gelişecektir. Dolayısıyla Müslümanlar olarak, kâinatı okuyup incelemede en önde olmamız ve Kur'ân ile kâinat ve tarih arasındaki bağlantıları iyi keşfedip, İslâm'ı kâinatın ve tarihin, hadiselerin diliyle anlatabilmemiz bir zaruret olarak görünmektedir.

3. Kâinattaki her şey, her vakıa, her hadise Cenab-ı Allah'ın varlığının, birliğinin, Ulûhiyet, Rubûbiyet ve hakimiyetinin ve İlim, Hikmet, İrade ve Kudret gibi diğer sıfatlarının apaçık birer delili olmasına, Kur'ân bu delilleri bize en ikna edici şekilde tercüme ve beyan etmesine, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ve bütün önceki rasûller, nebîler şahsiyetleri ve mucizeleriyle bu gerçeği ortaya koymuş bulunmalarına rağmen, aksini iddia etmek ve küfürde, şirkte diretmek, iftiraların ve günahların en büyüğüdür. Bu iftirayı yapan kişi, diğer günahlara da pek kolay dalar. Ve böylesinin hakkı ve ona verilebilecek müjde (!), ancak acı bir azaptır.

4. Âyet, hem kâinattaki âyetler, ilmî gerçekler, hem de Kur'ân ve İslâm'a ait gerçekler hakkındadır. Onları inkâr edenler, kibir ve günahlarının altında ezilmiş oldukları için ancak böylelerine "yakışan" alay silahına başvururlar ve dolayısıyla kendilerine alçaltıcı bir ceza hazırlamış olurlar.

14. İman edenlere de ki, (inkârlarının ne manâya gelip ne netice verdiğini) Allah'ın (kendilerine göstereceği) günlerin gelip çatacağını beklemeyenlerin sözlerine ve davranışlarına aldırış etmesinler ve onların kusurlarını bağışlasınlar.[5] Çünkü Allah, hangi topluluk ne kazanmış (ne yapmış da hesap hanesine ne yazdırmışsa) muhakkak karşılığını verecektir.

15. Kim meşrû, yerinde, sağlam ve ıslaha yönelik bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir; kim de bir kötülük yaparsa, bu da aleyhinedir. Sonunda her halükârda Rabbinizin huzuruna çıkarılacak (ve yaptığınızın karşılığını göreceksiniz).

16. Gerçek şu ki, İsrail Oğulları'na (rasûlleri vasıtasıyla) Kitap, hüküm, hakimiyet ve (içlerinde pek çok kişiye) peygamberlik verdik; onları helâl, temiz ve sağlıklı nimetlerle rızıklandırdık ve (kendi dönemlerinde) bütün milletlerden üstün kıldık.

17. Onlara, ayrıca, din ve diyanetleri konusunda apaçık deliller, mucizeler lütfettik. Bununla birlikte onlar, ancak kendilerine gerçeğin ilmi geldikten sonra sadece bağy (birbirlerinin haklarına haset ve rekabetten kaynaklanan tecavüzler) sebebiyle ihtilâfa düştüler. Şüphe yok ki Rabbin, ihtilâf edegeldikleri konularda Kıyamet Günü aralarındaki hükmünü verecektir.

18. Bunların ardından şimdi de seni Din'den kaynaklanan bir şeriat üzerine yerleştirdik,[6] dolayısıyla sen ona tâbi ol ve (İlâhî hidayet nedir) bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.

19. O bilmeyenlerin sana Allah'a rağmen en küçük bir faydaları olmayacaktır. (Allah'ın dinine sırt dönen ve O'nun vaz buyurduğu yolda gitmeyi reddeden) o zalimlerin kimisi kimisinin dostu ve yardımcısıdır; Allah ise, kalbleri O'na karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanların (müttakîlerin) dostu ve yardımcısıdır.

20. (Allah'ın vaz buyurduğu yolun ana temelini teşkil eden) bu Kur'ân, insanlar için (gözlerini gerçeğe açacak) iç idrak ışıkları, kesin bilgi ve tasdik peşindeki bir topluluk için ise hidayet kaynağı ve (sonsuz bereket-te) bir rahmettir.

21. Yoksa o kötülükleri işleyip duranlar, kendileriyle iman eden ve imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanları hayatlarında ve ölümlerinde bir tutacağımızı mı sanıyorlar? (Böyle sanmakla) ne kötü bir yargıda bulunuyorlar!

22. Allah, gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerince ve gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde yarattı ve (bu hakikatın gereği ola-

rak da bir başka âlem gelecektir ki,) herkes dünyada ne işleyip, (sevap ve günah olarak) ne kazanmışsa karşılığını görsün. Orada kimseye haksızlık yapılmayacaktır.

23. Heva ve hevesini kendine ilâh edinen, (hak–bâtıl, hidayet–dalâlet konusunda) bilgisi olduğu halde[7] neticede Allah'ın kendisini saptırdığı, kulağını, kalbini mühürlediği ve gözünün üzerine de perde çektiği kimseye bakmaz mısın? Allah kendisini böyle saptırdıktan sonra, artık onu kim doğru yola getirebilir? Düşünüp, ders almayacak mısınız?

24. (Âhiret'i inkâr eden o inkârcılar, bir de) şöyle diyorlar: "Hayat, sadece yaşadığımız şu dünya hayatıdır. Kimimiz ölür, kimimiz yaşamaya devam eder, kimimiz dünyaya gelir ve bizi tabiî süreci içinde ancak zamanın akışı yok eder." Oysa bu konuda onların dayandığı kesin hiçbir bilgi yoktur. Onlar sadece delilsiz varsayımda bulunmaktadırlar.

25. Kendilerine Âhiret'le ilgili kesin deliller ihtiva eden âyetlerimiz okunduğunda ileri sürebildikleri tek iddia, "Eğer bu inancınızda tutarlı ve samimi iseniz, haydi ölmüş atalarımızı geri getirin!" demek olmaktadır.

26. De ki: "Allah'tır size hayat veren (biz değil), sonra canlarınızı alan ve sonra da geleceğinde hiçbir şüphe bulunmayan Kıyamet Günü diriltip, bir araya getirecek olan." Ama ne var ki, insanların çoğu (söz ve iddialarında) ilme dayanmakta değillerdir.

27. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti Allah'a aittir.[8] Kıyamet koptuğu gün, evet o gün, şimdi bâtıl davalar peşinde koşan ve gerçeği iptale çalışanlar en büyük kayba uğrayacaklardır.

28. O gün, bütün ümmetleri bir araya toplanmış ve (korkudan) diz çökmüş vaziyette görürsün. Her ümmet, (dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere) hesap defterlerini okumaya çağrılır: "Bugün, dünyada iken ne yapmışsanız onun karşılığını göreceksiniz.

29. "İşte, bütün yaptıklarınızı kaydettiğimiz ve size sadece gerçekleri söyleyen defterimiz. Dünyada iken her ne yapıyor idiyseniz, Biz onun bir kopyasını alıyorduk."

30. Dolayısıyla, dünyada iken iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapmış olanlar var ya, işte Rabbileri onları rahmetine, (rahmetinin tecelli yeri olan Cennet'e) koyar. En bariz başarı ve kazanç işte budur.

31. İnkâr edenlere gelince, (onlara şöyle denilir): "Âyetlerimiz her ne zaman size okunsa, siz her defasında büyüklük taslayıp onlardan yüz çevirmediniz mi; hayatları günah hasadından ibaret bir topluluk haline gelmediniz mi?

32. 'Allah'ın vadi haktır, Kıyamet

hakkında en küçük bir şüphe olamaz.' dendiğinde, 'Kıyamet, bizim (gibi akıllı insanların yanında) hiçbir manâ ifade etmiyor. O, sadece zihinlerimizde bir düşünceden, bir tasavvurdan ibaret. Bu konuda ikna olmuş falan değiliz.' şeklinde mukabelede bulunmadınız mı?"

33. Yaptıkları bütün kötü işler karşılarına çıkmış ve alay edegeldikleri (Cehennem gerçeği) her taraftan kendilerini kuşatmıştır.

34. Ve kendilerine şöyle denecektir: "Siz nasıl size va'dedilen bugüne ulaşmayı unuttunuz ve hiç hesaba katmadı iseniz, bugün de (af ve mağfiret konusunda) Biz sizi unutuyoruz. Barınağınız Ateş'tir ve size yardım edecek hiç kimse yoktur.

35. "Evet böyledir; çünkü siz, Allah'ın âyetlerini alay konusu yapıyordunuz ve dünya hayatı sizi aldatmıştı." Dolayısıyla bugün asla Ateş'ten çıkarılmayacakları gibi, hallerini ıslah gayesiyle dünyaya iade edilmeleri konusunda mazeretleri de dinlenmeyecektir.

36. Her zaman için bütün hamd, göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

37. Yine O'na mahsustur göklerde ve yerde mutlak büyüklük ve hakimiyet. Ve O, Azîzdir, Hakîm'dir (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır).

499-500-501

5. Mü'minler, kâfirlerin ve münafıkların kendi aleyhlerindeki yakışıksız söz ve davranışlarına aynıyla mukabele etmemeli, onların seviyesizliklerine düşmemeli, kendi onur ve vakarlarını korumalıdırlar.

6. Bazıları, ısrarla Şeriat'ın, İslâm'ın içtimaî, iktisadî ve siyasî sahalardaki kanunlarının bütünü olduğu iddiasındadır. Oysa bu kanunlar, Medine'de vazedilmiştir. Şeriat'tan söz eden bu âyetin yer aldığı bu sûre ve 13'üncü âyetinde yine Şeriat'ı söz konusu yapan Şûrâ Sûresi Mekke'de inmiştir. Dolayısıyla Şeriat, İslâm'ın pratik yanını ifade eden, onun bu yanının kaidelerinin bütünü olan bir kavramdır ve meselâ, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetleri yerine getirme kaidelerini de içine alır.

Âyette, "Din'den kaynaklanan" ifadesinde genellikle Din anlamı verilen kelimenin aslı Emr'dir. Buradan Şeriat'ın Âlem-i Emir'den geldiği düşünülebilir. Bu konuda, Fethullah Gülen Hocaefendi'nin *Kalbin Zümrüt Tepeleri* isimli eserinin 3. cildindeki "Ulvî Âlemler" yazısına bakılabilir.

7. Bu meal, *alâ ılmin* kısmının mef'ul olan zamirden hal kabul edilmesi durumuna

göre verilmiştir. İnsan, aklını ve ilmini İlahî vahyin ışığı ile aydınlatmaz da benlik iddiasına girerse, güneşin aydınlığından kendisini mahrum bırakıp, azıcık ışığına güvendiği için kendisini gecenin karanlığına mahkûm eden ateş böceği durumuna düşer. Çünkü heva ve şehvet, gözü kör, kulağı sağır, kalbi duygusuz eder. O kimse bilgin de olsa, ilmine rağmen hakkı duymaz olur. Nitekim filozofların ve dünya menfaatlerine düşkün din bilginlerinin birçoğu böyle olmuştur.

Diğer muhtemel manâ ise, *alâ ilmin* kaydını failden hal saymaktır. Buna göre "Allah'ın, durumunu bildiği için şaşırttığı, yahut Allah'ın bir bilgiye göre şaşırttığı" demek olur.

Âhiret'i inkâr etmek insanın ahlâkını felç eder. Zira insanı insanlık dairesinde tutan en önemli şey, yaptıklarından Âhiret'te hesap verme inancıdır. Bu inanç olmazsa insan vahşi hayvanlardan daha zalim olabilir. (Suat Yıldırım, ilgili âyetin açıklamasında)

8. Âyetler, Allah'a imanın diğer iman esaslarının da esası olup, onları da gerektirdiğini açıkça beyan etmektedir. Bundandır ki, âyetlerin kendilerine işarette bulunduğu materyalistler, Allah'ı inkâr cihetine gitmişlerdir. Fakat bu inkâr, her türlü bilimsellik iddiasına rağmen sadece bir kabule dayanmaktadır ve delilsiz bir iddiadan ibarettir. Oysa inkâr bir hükümdür ve mutlaka delile, kesin bilgiye dayanmalıdır. Buna karşılık, içindeki her varlıkla birlikte bütün kâinat, Allah'ın varlığına apaçık delildir. Yukarıda 23'üncü âyette buyurulduğu gibi, heva ve hevese, şehvetlere uyma, ayrıca kibir, zulüm, şartlanmışlık gibi sebeplerle kalbi ve kulakları mühürlenmemiş, gözlerine perde çekilmemiş herkes, bunu görüp, Allah'ın varlığını itiraftan başka bir yol bulamaz. Ama kalbi ve kulakları mühürlenmiş, gözüne perde çekilmiş insan için de kimse bir şey yapamaz.

46. AHKAF SÛRESİ

Mekke döneminin sonlarında inmiş olup, 35 âyettir. İsmini 21'inci âyetinde geçen *ahkaf* kelimesinden alır. Kum tepeleri manâsına gelen bu kelime, Güney Arabistan'da bir bölgenin ismidir. Âd kavminin başına gelenleri hatırlatarak, kötülüklerinde ve Hak Din'e muhalefetlerinde inatla ısrar edenleri uyarır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s) risaleti hakkında kesin deliller sunar. O'nu Kur'ân okurken dinleyen bazı cinlerin İslâm'ı kabullenip kavimlerini irşad için gittiklerini anlatır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. *Hâ-Mîm.*

2. Bu, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) Allah tarafından bölüm bölüm indirilmekte olan Kitap'tır.

3. Gökleri, yeri ve bunların arasında bulunan her şeyi yerli yerince, gerçeğe dayalı sabit bir sistem üzerinde, hak bir gaye ve belirli bir süre için yarattık. Ama inkârda diretenler, kendisine karşı ikaz edildikleri (Kıyamet ve Âhiret gerçeği)nden[1] ısrarla yüz çevirmektedirler.

4. (O inkârcı müşriklere) de ki: "Bakmaz mısınız Allah'tan başka ilâh edinip yalvardığınız varlıklara? Gösterin bana yerin hangi parçasını ve orada neyi yaratmışlar; yoksa göklerin yaratılış ve idamesinde mi Allah ile ortaklıkları var? Eğer (Allah'tan başka ilâhlar bulunduğu iddia ve inancınızda) tutarlı iseniz, bu konuda bir deliliniz varsa, bu Kur'ân'dan önce gelmiş (ve iddianızı doğrulayan) bir kitap veya en azından kesin bir bilgi kırıntısı getirin."

5. Duasına Kıyamet Günü'ne kadar (hiçbir zaman) cevap veremeyecek olan ve esasen kendilerine yapılan duadan da habersiz varlıkları Allah'tan başka ilâhlar kabul edip, onlara yalvaran kimseden daha şaşkın, daha sapkın biri bulunabilir mi?

6. İnsanlar diriltilip de (o en büyük mahkeme için) toplandıklarında, (dünyada iken ilâhlaştırdıkları bu varlıkların her biri) onlara düşman olacak ve onların kendilerine tapınmış olmalarını şiddetle reddedeceklerdir.

7. Âyetlerimiz kendilerine manâsı ve muhtevası apaçık deliller olarak okunduğunda, önlerine gelen gerçeği inkâr edenler, "Bu, besbelli ki bir büyü!" demektedirler.[3]

8. Yoksa (senin hakkında), "Kur'ân'ı O uyduruyor" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu ben uyduruyor isem, bu takdirde (Allah mutlaka cezamı verecektir ve) sizin, isteseniz bile Allah karşısında bana yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur. Ama Allah, Kur'ân konusunda neler uydurduğunuzu, onun etrafında kopardığınız yaygarayı pek iyi bilmektedir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. Ve O, Ğafûr (bağışlaması pek bol olan)dır, Rahîm (bilhassa mü'minlere karşı hususî merhamet sahibi)dir."

9. De ki: "Rasûl olarak gönderilen ne ilk insan benim, ne de rasûller arasında rastlanmadık biriyim. (Allah bana bildirmedikçe,) ileride (dünyada ne olur biter ve) benim de sizin de başınıza ne gelir bilemem. Ben, ancak bana ne vahyediliyorsa ona uyarım ve ben, (karakteri, misyonu) ortada ve açıkça uyaran bir uyarıcıdan başkası değilim."

10. De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah katından ise, siz de onu inkâr etmişseniz ve İsrail Oğulları'ndan gerçeğe hakkıyla vâkıf âlim zat(lar) onun benzeri bir kitabın Allah katından olduğuna şahadette bulunup o kitaba iman ettiği halde, (ilimle alâkası olmayan) sizler bu Kur'ân'ı inkâr ediyorsanız, (bu açık bir dalâlet ve zulüm değil midir)? Şurası muhakkak ki Allah, zalimler topluluğunu hidayete ulaştırmaz."[4]

11. İnkârda ısrar edenler, (Kur'ân'ı inkârlarına güya bir başka mazeret olarak) mü'minler hakkında şöyle diyorlar: "Eğer Kur'ân hayırlı ve faydalı bir şey olsaydı, şu insanlar ona inanmada bizi geçemezlerdi." Kendileri Kur'ân ile hidayeti bulamayınca (–esasen buna niyetleri de yokken–), kalkıp, "Bu, zaten eski, modası geçmiş bir yalan, bir uydurma!" diyorlar.

12. Oysa Kur'ân'dan önce (İsrail Oğulları için) bir hidayet rehberi ve rahmet olarak Musa'nın kitabı vardı. Nitekim bu Kur'ân da, (Musa'nın kitabını) tasdik eden ve zulmedenleri uyarmak, bir de Allah tarafından sürekli görülmekte olduklarının şuuru içinde iyiliğe kilitlenmiş olanlar için ise bir müjde olmak üzere Arapça indirilmiş bir kitaptır.

13. "Rabbimiz Allah'tır" ikrarında bulunup, sonra da (inanç, düşünce ve davranışta) bu ikrar istikametinde hiç sapmadan hareket edenler –onların korkmaları için hiçbir sebep yoktur ve onlar herhangi bir şekilde üzülecek de değillerdir.

14. O kutlu zatlar Cennet'in yârân ve yoldaşları olup, yaptıklarına mükâfat olarak orada sonsuzca kalacaklardır.

1. Bu demektir ki, Kıyamet ve Âhiret, hem maddî kâinatın varlığı için tayin buyurulmuş olan sürenin sonudur, hem de yaratılışın dayandığı hak, hakikat ve en önemli gayelerden biridir.

2. Kur'ân-ı Kerim, gerçek bilginin vahye dayandığını, dayanması gerektiğini veya vahye dayalı bilgi olduğunu kesinlikle tartışma konusu yapmaz ve muarızlarına, kendisine zıt iddialarını ispat için delil veya kesin bilgi ortaya koymaları konusunda daima meydan okur. Çünkü inkâr bir hükümdür, bir sonuçtur ve dolayısıyla kesin delile dayanmalıdır. Delilden kaynaklanmayan hiçbir sonuç ve hüküm kabul edilemez. Dolayısıyla Müslümanlar da, inkâr akım ve iddialarına karşı koymada ve vahyi bilginin birinci ve kesin kaynağı kabul etmede Kur'ân gibi davranmalı ve bundan asla en küçük bir rahatsızlık duymamalıdırlar.

Bu noktada, güya objektif, yani iman hakikatleri konusunda tarafsız olma ve konuya ona göre yaklaşma gibi bir tavır temelde şeytanın ilgası olup, objektiflikten bütünüyle uzaktır ve geçici olarak inkâr etme, dolayısıyla inkârcı tarafı tutma manâsına gelir. Bu konuda agnostik gibi de davranılamaz; yani, "mesele ortada bırakılsın, iddiasını ispat eden ona sahip çıksın da" denilemez. Çünkü iman ile inkârın ortası olamaz; dolayısıyla agnostisizm ateizm değilse de, *ate* olma, yani Allah'ın varlığını kabul etmeme demektir ve yine orta nokta olmaktan uzaktır. Dolayısıyla inkârcıya düşen, iman hakikatlerinin dayandığı bütün temelleri yıkmak, bütün delilleri çürütmek ve iddiasını ispat etmektir. Bir defa bu, mümkün değildir. İkinci olarak, bir şeyin varlığını ispat için tek bir delil yeterli iken, yokluğunu ispat ise katiyen imkân haricidir. Şu halde, inkârın, küfrün dayandığı hiçbir delil yoktur, olamaz ve inkâr, sadece delilsiz bir iddia, keyfî bir kabulden ibarettir.

3. Kâfirlerin Kur'ân için büyü demeleri, esasen Kur'ân'ın sıradan bir söz olmadığının ve bir harikalığının bulunduğunun bizzat kâfirlerin ağzıyla itiraf edilmesi demektir.

4. Bazı müfessirler, bu âyetin Medine'de indiği ve âyette sözü edilen gerçeğe şahit zâtın Medine'deki en büyük Yahudi âlimi Abdullah ibn Selâm olduğu görüşündedirler. Şu kadar ki, daha başka müfessirler, Mekke müşriklerine hitap eden bir âyetin Medine'de inmiş olamayacağını ifade ederler. Dolayısıyla âyeti, önceki âyetle birlikte ele aldığımızda, ortaya çıkan manâ şudur: "Ben, rasûller arasında, onlardan farklı ve rastlanmadık biri değilim. Benden önce, ana öğreti ve ihtiva ettiği düsturlar itibariyle Kur'ân gibi kitaplarla birlikte benzeri rasûller geldi. Bu kitaplardan biri de Musa'ya verilen Tevrat'tır ve İsrail Oğulları içinde hayatı, karakteri ve sahip oldukları ilimle temayüz etmiş pek çok âlimler ona iman etmişlerdir. Böyle iken, risalet ve Kitap hakkında hiçbir bilgisi olmayan sizlere ne oluyor ki, o rasûller gibi bir rasûl olan beni kabul etmiyor, Musa'nın kitabına benzeyen Kur'ân'ı inkâr ediyorsunuz? Bu, açık bir dalâlet, inhiraf ve zulüm değil midir?"

15. İnsana anne–babasına en güzel şekilde muamele etmesini önemle em-rettik. Annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımış ve yine nice zahmetlerle dünyaya getirmiştir. Onun annesinin karnında taşınma ve sütten kesilinceye kadar emzirilme süresi otuz aydır.[5] Nihayet o (iyiliğe kilitlenmiş insan) gücünü-kuvvetini bulup,[6] sonra kırk yaşına girince "Rabbim" der, "beni, bana ve anne–babama bahşettiğin nimetlerine şükretmeye ve Sen'in razı olacağın sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapmaya yönelt; ayrıca bana, (benim anne–babama davrandığım gibi) iyi davranacak salih bir nesil nasip eyle! Sen'in kapına yöneldim ve ben, bütün varlığıyla Sana teslim olanlardanım."

16. Onlar öyle kutlu zatlardır ki, işledikleri (güzel işleri) mükâfatlarını onların en güzeline göre verecek şekilde kabul eder, günahlarından geçer ve kendilerini Cennet'in yârân ve yoldaşlarından kılarız. Bu, onlara verilmiş ve gerçekleşmesi kesin olan bir sözdür.

17. Fakat bir de öylesi var ki, (kendisini iman etmeye çağıran) anne ve babasına, "Öf be", der, "bıktım artık (bu çağrınızdan). Benden önce nice nesiller gelip geçti ve içlerinden kimse öldükten sonra geri dönmedi. Böyle iken beni, öldükten sonra (dünyada yaptıklarımın hesabını vermek üzere) diriltilip mezarımdan çıkarılacağım diye mi korkutuyorsunuz?" Buna karşılık anne–babası, oğullarının hidayeti için Allah'a dua eder ve oğullarına, "Kendine yazık ediyorsun. Gel iman et. Allah'ın va'di haktır." derler. O ise, "Bütün bunlar, eskilerin masallarından başka bir şey değil!" diye diretir.

18. Böyleleri, kendilerinden önce gelip geçmiş benzeri cin ve insan toplulukları hakkında verilmiş ve uygulanmış olan ceza hükmünü aynen hak etmiş olanlardır. Bütünüyle kaybetmiş olanlardır onlar.

19. (İnanan ve inanmayan topluluklar ve fertlerden) her biri için yaptıklarına göre belli mertebeler, dereceler ve derekeler vardır. Neticede yaptıklarının karşılığı kendilerine eksiksiz ödenecek ve kimseye haksızlıkta bulunulmayacaktır.

20. (Herkesin yaptığının karşılığını göreceği) o gün, dünyada iken küfre batmış olanlar Ateş'e sunulur (ve kendilerine şöyle denilir): "(Allah'ın size takdir buyurduğu) bütün güzellikleri ve zevkleri dünya hayatınızda yiyip tükettiniz ve bütün güzel davranışlarınızın karşılığını (Âhiret'i hiç hesaba katmadan) dünyada aldınız.[7] Bugün ise, dünyada iken hiç hak–hukuk tanımadan büyüklük taslamanız ve inanç ve davranışlarınızda hiçbir meşrû sınır tanımamanız sebebiyle aşağılatıcı bir azapla cezalandırılacaksınız."

5. Bakara Sûresi 233'üncü âyet, annelerin isterlerse çocuklarını iki tam yıl emzireceklerini, Lokman Sûresi 14'üncü âyet de, yine aynı gerçeği, çocuğun iki yıl içinde sütten kesileceğini buyurur. Söz konusu âyetler, çocuğun anne karnında taşınma ve emzirilmesinin otuz ay olduğunu buyuran bu âyetle birlike ele alındığında, bir çocuğun anne karnında taşınmasının, yani hamileliğin asgarî süresinin 6 ay olduğu ortaya çıkar.

6. İnsanın gücünü-kuvvetini bulduğu çağın ilk dönemi 15-18 yaş, ikinci dönemi 33 yaş, zihnî ve ruhî olgunluğa ulaşabileceği çağın da 40 yaş olduğu kabul edilir.

7. Bir hadis-i şerifte ifade buyrulduğu gibi, her insan için Cennet ve Cehennem'de takdir buyurulmuş bir yer vardır. Eğer bir insan iman etmez ve Cehennem'e giderse, onun Cennet'teki yerine mü'minler mirasçı kılınır. Bunun gibi, Cenab-ı Allah her insana güzellik ve zevklerden pay ayırmıştır. Bazıları bu payı dünyada tüketmeyi tercih eder ve bütün yaptıklarının karşılığını dünyada görmek isterler. Böylelerinin Âhiret inancı da yoktur. Dolayısıyla Allah (c.c.), onların güzel ve yerinde davranışlarına düşen bütün payı, dünya ona ne kadar zemin teşkil edebilecekse o kadar, yani ancak dünyanın ölçülerine göre dünyada verir; O, kâfir de yapsa hiçbir güzel işi karşılıksız bırakmaz ve kâfirleri makbul işlerinden dolayı dünyada mükâfatlandırır. Mü'min ise, Âhiret'i gaye edinen insandır; dolayısıyla dünyanın tatma yeri olduğunu bilir ve işlerinde asıl nimetlenme ve gerçek zevkler yurdu olarak Âhiret'i hedef alır. Bu zevkler ise Âhiret'te elbette oranın ölçülerine göre tadılacaktır. Bununla birlikte mü'min, dünyada da nasibi olduğunu unutmaz ve onu helâl yoldan elde etmek için çalışır.

21. Âd halkının kardeşleri (Hûd'u) hatırla. Nasıl O'ndan önce ve O'ndan sonra uyarıcılar gelmişse, O da (bir uyarıcı olarak) Ahkaf'ta halkını, "Yalnız Allah'a ibadet edin. Gerçek şu ki, ben sizin için çok dehşetli bir günün azabından endişe ediyorum." diye uyardı.

22. "Sen bizi ilâhlarımızdan vazgeçirmeye mi geldin?" diye mukabelede bulundular. "Eğer iddianda tutarlı olup doğruyu söylüyorsan, bizi kendisiyle tehdit ettiğin o azabı haydi getir de görelim!"

23. Hûd, şöyle cevap verdi: "(O azabın ne zaman geleceğinin) bilgisi ancak Allah katındadır. Ben sadece ne ile gönderilmişsem, onu size tebliğ ediyorum. Ama şurası bir gerçek ki ben, sizi cahilce hareket eden bir topluluk olarak görüyorum."

24. Derken o azabın gökte belirdiğini ve vadilerine doğru geldiğini gördüler; "Bu," dediler, "bize yağmur getiren bir bulut." "Hayır, o bir an önce gelmesini istediğiniz azaptır. Çok acı bir azap taşıyan bir kasırgadır.

25. "Rabbisinin emriyle her şeyi devirip yerle bir eder." Ve neticede öyle oldular ki, (bir zaman refah içinde yaşadıkları topraklarda) sadece meskenleri görülebiliyordu. İşte, hayatları günah hasadından ibaret suçlu bir topluluğu böyle cezalandırırız.

26. Gerçekten onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik; ayrıca, (size nasıl bahşetmişsek) onlara da işitme duyusu, gözler ve iç idrak lâtifeleri bahşetmiştik. Fakat âyetlerimiz karşısında bile bile inkârda diretip de, alaya aldıkları o (azap gerçeği) kendilerini çepeçevre sarıverince ne işitme duyuları, ne gözleri, ne de iç idrak lâtifeleri kendilerine herhangi bir fayda verdi.

27. (Ey Mekkeliler!) Şunu iyi bilin ki, etrafınızda yer alan pek çok memleketi helâk ettik; (helâk etmeden önce) gittikleri yanlış yollardan dönerler mi diye (gerçeği apaçık gösteren) delilleri farklı üslûplarla, farklı açılardan ve farklı yönleriyle tekrar tekrar beyan ettik.

28. Kendilerine O'nun nezdinde yakınlık sağlasınlar diye Allah'tan başka edindikleri ilâhlar yardımlarına gelseydi ya! Yardımlarına gelmek şöyle dursun, "onları yüzüstü bırakıp" ortalıkta görünmeyiverdiler. Onların (başka ilâhlar) uydurmalarının ve Allah'a karşı iftiralarının neticesiydi bu.

29. Hatırla ki, Kur'ân dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yönlendirdik. Onu dinleyecekleri yere gelince birbirlerine, "Susun, kulak verin!" dediler. Okuman bitince de, onları uyarmak üzere kendi topluluklarına döndüler.[8]

30. "Ey halkımız!" dediler, "Biz, Musa'dan sonra indirilmiş,[9] ken-

dinden önceki kitapları (aslî halleri, İlâhî kaynaklı oluşları ve ihtiva ettikleri hakikatler açısından) tasdik eden, gerçeğe ve yolun doğrusuna götüren bir Kitap dinledik.

31. "Ey halkımız! Allah'a davet eden bu elçinin davetine uyun ve ona iman edin ki, Allah da (şu ana kadar işlediğiniz) günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun.

32. "Allah'a davet eden elçiye icabet etmeyen bilsin ki, Allah'ın yeryüzünde dilediğini yapmasına asla mani olabilecek değildir ve bir defa Allah onu reddederse, artık başka hiçbir dost ve koruyucusu da olmaz."[10] Öyleleri, besbelli bir sapıklık içindedirler.

33. O inkârcılar halâ görüp düşünmezler mi ki, gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmakla hiçbir yorgunluk duymayan Allah, ölüleri diriltmeye de pekalâ kadirdir. Evet, öyledir; O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

34. Küfredenlerin Ateş'e sunulacakları o gün (kendilerine), "Nasıl, bu Ateş gerçek değil miymiş?" (diye sorulur). "Rabbimiz hakkı için, öyleymiş!" derler. (Allah da) şöyle buyurur: "Şu halde, inkârınız karşılığında tadın şimdi azabı!"

35. Öyleyse (ey Rasûlüm), üstün azim sahibi o rasûller[11] nasıl sabretmişlerse sen de öyle sabret ve o inkârcılar hakkında hemen hükmün verilmesini bekleme. Onlar, kendisiyle tehdit edildikleri azabı görünce, sanki dünyada gündüz çok kısa bir süre kalmış gibi hissedeceklerdir. Kendilerine gerekli tebliğ yapılmıştır. Yoksa, inanç ve davranışta yoldan çıkmış topluluktan başkası mı helâk edilir?

504-505

8. Bu hadise, Rasûl-i Ekrem efendimiz aleyhissalâtü vesselâm Taif dönüşü Mekke dışında Batn-ı Nahle denilen yerde dua ederken meydana gelmiştir.

9. Anlaşılan bunlar, Hz. Musa'yı takip eden Tevrat ehli cinlerdi veya esasen Hıristiyanlar için de Şeriat, Tevrat'ta haram iken Hz. İsa ile helâl kılınan birkaç ahkâm dışında yine Hz. Musa'nın şeriatı, yani Tevrat olduğu için, Kur'ân da Tevrat gibi bütün bir şeriat da getirmiş Kitap olduğundan, Kur'ân ile Tevrat arasında mukayese yapıp, Hz. Musa'yı andılar.

10. Bu hadiseden sonra cinler, Allah Rasûlü'ne (s.a.s) peşpeşe gruplar halinde geldiler.

Cin, kelime manâsıyla gizli, göze görünmez demektir. Cinler, bir tür görünmez

varlıklardır. Kur'ân'da Cin Sûresi de vardır (No: 72). Peygamber Efendimiz aleyhis-salâtü vesselâm, insanların yanısıra onlara da gönderilmiştir.

Cinler, insanlar gibi sorumluluk sahibi şuurlu varlıklardır. Biyolojideki son keşifler, Cenab-ı Allah'ın kâinatta her yere has yaratıklar yarattığını ortaya koymuştur (Bkn: Bakara Sûresi/2: 30, not 30). Cinler, insandan önce yaratılmış olup, yerin halifeliği vazifesi ile vazifeliydiler.

Melekler gibi cinler de son derece hızlı hareket ederler. Zaman ve mekânla bizim sınırlı olduğumuz ölçüde sınırlı değillerdir. Şu kadar ki ruh, cinlerden daha aktif, daha lâtif ve daha hızlıdır. Dolayısıyla ruhun hayat mertebesinde yaşayabilen bir insan da, zaman-mekân sınırlarına cinlerden çok daha az bağlı olarak hareket edebilir (Bkn: Neml Sûresi/27: 38-40). (Ayrıntı için bkn: *İnancın Gölgesinde*, 1: 144-147)

11. Âlimlere göre bu rasûller, Şûra Sûresi 13'üncü âyette anılan Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun).

47. MUHAMMED SÛRESİ

Medine'de inen ilk sûrelerden olup, 38 âyettir ve ismini ikinci âyette anılan Peygamber Efendimiz'in ismi Muhammed'den alır. Savaş, harp esirlerine nasıl muamele edileceği, ganimetlerin dağılımı ve mü'minleri ve kâfirleri bekleyen son gibi konular üzerinde durur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Kendileri küfredip, (başkalarını da) Allah'ın yolundan alıkoyanların yaptıklarını Allah kesinlikle sonuçsuz bırakacaktır.[1]

2. Buna mukabil, iman edip, imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanların –Rabbilerinden gerçeğin ta kendisi olarak Muhammed'e indirilene iman edenlerin ise, (her iki dünyada mutluluklarına mani olabilecek) günahlarını örtüp, kalblerini pekiştirecek ve durumlarını düzeltecektir.[2]

3. Bu şundandır ki, küfredenler bâtıla uydular, iman edenler ise Rabbilerinden gelen hakka tâbi oldular.[3] İşte Allah, insanlara durumlarını böylece açıklıyor.

4. O halde (ey iman edenler), küfredenlerle savaşta karşı karşıya geldiğiniz zaman yapılması gereken, (sizi yenmelerine fırsat vermeksizin) boyunlarını vurmaktır. Onları yeterince etkisiz hale getirince, bu defa boyunlarına esaret bağı vurun. Ardından o esirleri, (savaş esirleri konusunda karşı tarafla da yapılacak müzakereleri nazara alarak,) ister karşılığında bir talepte bulunmadan salarsınız, isterseniz fidye karşılığı salarsınız ve böylece silahlar bırakılıp, savaş hali sona ermiş olur. Size emredilen budur. Eğer Allah dilemiş olsaydı, onların hak ettikleri cezayı bizzat Kendisi verirdi, fakat O, kiminizi kiminizle denemek için (size savaşı emretmektedir). Allah yolunda öldürülenlerin yaptıklarını Allah asla boşa çıkarmaz.

5. Onları (her iki dünyada) emellerine ulaştırır ve durumlarını düzeltir (amellerini kabul buyurur ve günahlarını affeder).[4]

6. Onları kendilerine tanıttığı ve kendisiyle ünsiyet kurduracağı Cennet'e koyar.

7. Ey iman edenler! Eğer Allah('ın dinine) destek olursanız Allah da size yardım eder ve (O'nun dini uğrunda bastığınız her yerde) ayaklarınızı sağlam tutar, kaydırmaz.

8. Küfredenlere gelince, onların

hakkı ancak yıkımdır ve Allah, onların yaptıklarını sonuçsuz bırakır.

9. Böyle yapar, çünkü onlar Allah'ın indirdiği (Kur'ân'ı) beğenmediler; bu sebeple Allah, onların bütün yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

10. Peki onlar, hiç yeryüzünde dolaşmazlar mı ki, kendilerinden önce gelen (benzeri kâfirlerin) âkıbeti nasıl oldu bakıp ibret alsınlar? Allah onları yerle bir etti; bu kâfirleri bekleyen de aynı âkıbettir.

11. Böyledir, çünkü Allah iman edenlerin Mevlâsı (sahibi ve koruyucusu)dur; kâfirlerin ise (Allah karşısında onlara yardım edebilecek herhangi bir) mevlâsı yoktur.

12. Allah, iman edip imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanları (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Küfredenlere gelince, onlar sadece dünya hayatının zevklerini düşünür ve (tükettikleri nimetleri veren kimdir, niçin vermiştir, bunların gerektirdiği bir görev var mıdır diye hiç düşünmeden sadece yemesine bakan) hayvanlar gibi yiyip içerler. Ateş'tir onlara yaraşan nihaî barınak.

13. Nice memleketler vardı ki, (ey Rasûlüm,) seni çıkmaya mecbur bıraktıkları memleketten (Mekke) daha güçlü idiler. Biz o memleketleri helâk ettik ve (Bize karşı) onların hiçbir yardımcısı olmadı.

14. O halde düşünün: Rabbisinden gelen apaçık bir delile dayanan kimse, yaptığı kötü işler kendisine süslenip güzel gösterilen ve ancak heva ve heveslerinin peşinden giden kimseler gibi olur mu?

15. İçleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlara va'dedilen Cennet şöyledir: Onun içinde (tadı, kokusu ve rengi itibariyle) hiç bozulmayan su ırmakları, tadı hiç değişmeyen süt ırmakları, içenler için lezzet kaynağı şarap ırmakları[5] ve saf, katışıksız bal ırmakları vardır. Onlar için orada ayrıca her türlü meyveler bulunur ve Rabbilerinin (daha başka sürpriz mükâfatlarla yüklü) bağışlamasına ererler.[6] (Bu nimetlere erişen müttakîler,) hiç Ateş'te sonsuzca kalacak ve kendilerine kaynar bir sudan içirilip, bağırsakları lime lime parçalanacak kimseler gibi midir?

16. O (Medine halkının) içinde seni dinleyen bazıları var ki, yanından ayrıldıktan sonra, (mü'minler içinde) kendilerine (dinî gerçeklerin) bilgisi verilmiş olanlara (alaylı alaylı) "Ne söyledi şimdi bu?" diye soruyorlar. Onlar, kalblerini Allah'ın mühürlediği ve heva ve heveslerine tâbi olan kimselerdir.

17. Allah'ın yoluna tâbi olanların ise

Allah bu yolda yakînlerini arttırır, kalblerini pekiştirir ve onlara takvayı (Allah'a karşı saygılı olmayı ve bu saygıyla günahlardan korunmayı) nasip buyurur.

18. Yoksa (Allah'ın kalblerini mühürlediği) o kimseler, Kıyamet'in ansızın başlarına kopmasını mı bekliyorlar? Fakat gerçek şu ki, onun alâmetleri geldi bile.[7] Ama Kıyamet gelip çattığında, kendilerine yapılan ikazı hatırlayıp eyvah demeleri ne işe yarar ki!

19. Öyleyse şu gerçeği hiç unutma: Allah'tan başka ilâh yoktur. Bir de, hem kendi günahın[8] hem de mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için Allah'tan bağışlanma dile. Allah, (dinî, ferdî-içtimaî ve iç-dış itibariyle) hangi halde olduğunuzu da, varıp hangi halde karar kılacağınızı da bilmektedir.

506-507

1. Yani, İslâm'ın insanlar tarafından kabul görmesinin önüne geçmek için sergiledikleri bütün gayretler boşa gidecektir. Ayrıca, dünyadaki birtakım makbul işleri kendilerine dünyada belli bir fayda getirse de, iman etmedikleri, Âhiret'i hiç düşünmedikleri ve sadece dünya hayatını gaye edindikleri için Âhiret'te kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır.

2. İman ve imanın gereği olan salih amel, sahibinin sağlam, samimi ve doygun bir kalbe sahip olmasına hizmet eder. Allah (c.c.), böyle bir insanı doğru düşünme, doğru karar ve doğru davranışa yöneltir; bunun neticesinde de o kişi, imanda ve samimiyette daha bir derinleşir. Böylece oluşan salih (doğurgan) daire, mü'minleri dünyada takip ettikleri İslâmî gayenin gerçekleşmesine, Âhiret'te ise ebedî saadete götürür.

3. Bâtıl, vahye değil, insanın heva ve hevese tâbi fikirlerinden kaynaklanan her türlü inanç, düşünce ve davranış sistemlerinin genel adıdır. Çok büyük ölçüde Cenab-ı Allah'ın icraatı, kâinatın işleyişi, hayatı ve yine insan hayatı için koyduğu kanunlarla çelişir. Buna karşılık hak, İlâhî vahye dayanan, ondan kaynaklanan inanç, düşünce ve davranışlar bütünüdür, dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın kâinat ve insan hayatı için koyduğu kanunlarla da uyumludur. İşte, zaman zaman temas edildiği üzere, Cenab-ı Allah'ın biri eşya ve hadiseler veya kâinat ve toplumların hayatı ya da tarihin akışı için koyduğu kanunlar bütünü, diğeri insanın hayatında hem dünyası hem Âhiret'i için uyması gereken kanunlar bütünü -iman, ibadet ve ahlâk düsturları dahil- olmak üzere iki tür kanunu vardır. Bunlardan birinciye itaat ve isyanın karşılığı büyük ölçüde dünyada, belli ölçülerde de Âhiret'te, ikinciye itaat ve isyanın karşılığı ise büyük ölçüde Âhiret'te, belli ölçülerde ise dünyada görülür.

4. Âyet, daha çok savaşta şehit edilen Müslümanlarla alâkalı ise de, dünyaya bakan yanı da vardır. Yani Allah (c.c.), Kendi yolunda yapılan hiçbir fedakârlığı karşılıksız bırakmaz. Bu fedakârlıklar, onları yapanların dünyada da emellerine ulaşmalarına, yani İslâm'ın zaferine, içlerinden pek çoğunun şehit olma arzunun gerçekleşmesine hizmet eder. Savaşta şehit olmak, söz konusu fedakârlıkların bir bakıma en büyüğüdür. Niyet Allah'ın rızasını da kazanmak olduğu için Cenab-ı Allah kendilerinden razı olur, onları Âhiret âlemlerinin ızdıraplarından korur ve günahlarını bağışlar.

5. Şarap, tabiî ki dünya şarapları gibi olmayıp, onunla kastedilen, Cennet'e has, sarhoşluk ve baş ağrısı vermeyen tertemiz içeceklerdir. Ayrıca, onunla Cennet içeceklerinin lezzetine ve mükemmeliyetine de işaret edilmektedir.

6. Âhiret'teki her şey, o âlemin şartlarına göre olacaktır. Bununla birlikte, Cennet nimetleri, orada insanlar yabancılık çekmesin, Cennet'le ünsiyet etsinler diye renk, şekil, isim gibi yönlerden dünyadaki mukabillerine benzese de, tat, koku, lezzet gibi özellikleri itibariyle tamamen Âhiret'e has olacak ve Cennet ehline sürekli yenilenerek verilecektir.

7. Kıyamet'in kesin vaktini bilen sadece Cenab-ı Allah'tır. Şu kadar ki, onun yaklaştığını, gölgesinin üzerimize düştüğünü gösteren pek çok alâmetler vardır ve bunların en önemlisi de, son nebî, peygamberimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın âhir zaman peygamberi olmasıdır.

8. Peygamberlerin masumiyeti ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) bağışlanma dilemesinin anlamı hakkında bkn: Fetih Sûresi/48: 2 ve ilgili not 2.

20. İman edenler, (İslâmî gerçekleri ve Allah'ın yeni hükümlerini ihtiva eden yeni bir sûrenin inmesini dört gözle bekler ve) "Keşke yeni bir sûre daha indirilse!" derler. Ama manâsı açık, hükmü kesin bir sûre indirilip de içinde savaş emri zikredilince, kalblerinde hastalık bulunanların ölüm sekeratına girmiş birinin bakışıyla sana baktıklarını görürsün. Korktukları başlarına gelsin!

21. (Gerçekten mü'min olanlara düşen,) itaat ve (herhangi bir İlâhî buyruk karşısında) verilmesi gereken uygun cevabı vermektir. Bu bakımdan, (iman iddiasında bulunan her kim olursa olsun,) Allah'a verdikleri sözü yerine getirme zamanında sözlerine bağlı kalsalar, elbette haklarında hayırlı olan budur.

22. Fakat (ey kalblerinde hastalık bulunanlar,) demek ki siz sözünüzden dönüp Allah'ın emirlerinden yüz çevirecek, ülkede bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarını keseceksiniz öyle mi?

23. Böyleleri Allah'ın, rahmetinden bütün bütün kovup kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir.

24. Aksi halde, Kur'ân'ı inceleyip üzerinde derin derin düşünmeli değiller mi? Yoksa kalbler üzerinde, (o kalblere has, kulakları sağır, gözleri kör eden ve anlamaya mani) üst üste kilitler mi var?[9]

25. Kendilerine doğru yol apaçık belli olduktan sonra gerisin geri Din'den çıkanları şeytan iğfal etmiştir. Onları uzun emellere, dünyevî beklentilere düşürmüştür.

26. Şundan ki onlar, Allah'ın kısım kısım indirmekte olduğu (Kur'ân'dan) hoşlanmayanlara, "Bazı hususlarda size uyar, sizinle birlikte hareket ederiz." diye söz vermişlerdir. Allah, onların her türlü gizliliklerini bilmektedir.[10]

27. Ya melekler, yüzlerine ve sırtlarına vura vura canlarını alırken ye yapacaklar?

28. Canları böyle çıkacak, çünkü onlar Allah'ın gazabını çeken (bâtıl yollara) tâbi oldular, O'nun rızasını (kazanmaya vesile olacak itikat ve davranışları) ise beğenmediler. Allah da (daha önce yapmış oldukları bütün güzel) işlerini boşa çıkardı.

29. Yoksa o kalblerinde hastalık bulunanlar, (dinine ve mü'minlere karşı) içlerinde besledikleri buğzu Allah'ın açığa çıkarmayacağını mı sanıyorlardı?

30. Eğer dilemiş olsaydık, onları tek tek sana gösterirdik de, sen de onları simalarından tanırdın. Bununla birlikte onları konuşma tarzlarından, sözlerindeki eğip bükmelerden mutlaka tanırsın. Allah, (onları işlemekteki sebep ve niyetleriniz dahil) bütün işlerinizi bilmektedir.

31. İçinizde gerçekten cihad edenleri

ve (Allah yolunda) sabır ve sebat gösterenleri ortaya çıkaralım, ayrıca söz ve davranışlarınızı (niyet ve salih olup olmamaları açısından) değerlendirelim diye sizi mutlaka imtihana çekeceğiz.

32. Kendileri küfrettikleri gibi, başkalarını da Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve doğru yol kendilerine apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e muhalefet edenler, Allah'a (O'nun dinine ve Rasûlü'ne) asla zarar veremeyeceklerdir. Allah, onların bütün yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

33. Ey iman edenler! (Bütün emir ve yasaklarında) Allah'a itaat edin, (Allah'ın hükümlerini icrada ve kendine ait emir ve yasaklarında) Rasûl'e itaat edin ve amellerinizi geçersiz hale getirmeyin.[11]

34. Kendileri küfre battıkları gibi başkalarını da Allah'ın yolundan alıkoyan ve nihayet kâfir olarak ölenleri Allah kesinlikle bağışlamayacaktır.

35. Bu sebeple, (o kâfirlerle savaş halinde iken) gevşeklik göstermeyin, üstün durumda olduğunuz halde (size zillet getirecek bir) barış çağrısında bulunmayın. (Bilin ki,) Allah sizinle beraberdir ve yaptıklarınızı karşılıksız bırakmaz, onların karşılığında asla eksik ödemede de bulunmaz.

36. Dünya hayatı, ancak bir oyun, oyalanma ve eğlenmeden ibarettir. Buna karşılık, eğer iman eder, Allah'a karşı derin bir saygı besler ve O'na itaatsizlikten sakınırsanız, O size yaptıklarınızın karşılığını tam olarak verir; (O'nun yolunda infaka çağırırken de) hiçbir zaman mallarınızın tamamını istiyor değildir.

37. Eğer tamamını isteyecek ve ödemeniz için sizi sıkıştıracak olsa, bu takdirde cimrilik edersiniz ve Allah, (bastırılmış olan) bütün kötü duygularınızı açığa çıkarıverir.[12]

38. Şu anda siz malınızdan Allah yolunda infakta bulunmaya çağrılıyorsunuz. Ama içinizden bazıları cimrilik etmektedir. Kim cimrilik ederse, ancak nefsini hayırdan mahrum bırakmak için cimrilik etmiş olur. Allah, mutlak ve sınırsız servet sahibi olup, katiyen hiçbir şeye muhtaç değildir; siz ise fakirsiniz (ve mutlak manâda O'na muhtaçsınız). Eğer (imandan ve O'nun emirlerinden) yüz çevirirseniz, O sizin yerinize başka bir topluluk getirir ve onlar sizin gibi olmazlar.

507-508

9. Âyet, son derece dikkat çekicidir. Onun sözünü ettiği kimseler, mü'minler arasında bulunan münafıklardı. Nifak, insanın manevî melekelerini öldüren, gerçeği idrak kabiliyetini gideren ve karakterini bozan bir kalb hastalığıdır (Bakara Sûresi/2:

10). Bundan dolayı, kulak ve gözler gerçeğe karşı kapanır; asıl kör olan sinelerdeki kalbler olduğu için (Hacc Sûresi/22: 46), bu kalbin dışa açılan pencereleri veya dış âlemdeki âyetlerin, delillerin kalbe giriş yolları olan kulak ve gözler de işlemez hale gelir. Dolayısıyla bu âyet, önceki âyetin de tefsiri mahiyetinde olup, Cenab-ı Allah'ın neden kulakları sağır, gözleri kör ettiğini açıklamaktadır. Kalbler üzerine vurulmuş kalbe has kilitler, onun işitme, görme, düşünme, anlama, ders alma gibi melekeleri üzerine vurulmuş kilitler olabilir. (Ayrıca âyet 26 ve ilgili not 10'a da bakılabilir.)

10. Nefse itaat, onun arzularına boyun eğme ve dünya adına uzun emellere düşüp, beklentilere girme, özellikle Allah yolunda infak ve bilhassa da savaş gibi İlâhî emirlere itaat konusunda insanı tökezletir ve insana ölüm korkusu verir. Bu da, kalbin ölmesine, onun duyularının işlemez hale gelmesine, kulağının sağır, gözlerinin kör olmasına açar. Âyet, önceki âyetlerde sözü edilen manevî ölümün sebebini ortaya koymaktadır.

11. Yapılan işlerin geçersiz hale gelmesi iki yolla olur: Biri, yapılan işin Allah katında kabulünün ve sevabının iptaline yol açmadır ki, riya, süm'a, nifak, irtidat, Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet bunun başta gelen sebepleridir. Diğeri, meselâ namaz kılarken onu bozacak bir davranışta bulunma gibi, bir iş esnasında onu geçersiz hale getirecek bir davranıştır.

12. Allah, insanın yaratılışına pek çok duygular koymuştur. Bunların bazısı görünüşte kötüdür. Ne var ki, iyi bir eğitimle onlar faziletler haline getirilebilir. Meselâ, düşmanlık duygusu insanın kendi nefsine ve şeytana düşmanlığa, haset gıptaya, yani başkalarındaki faziletlere sahip olmaya çalışma duygusuna, öfke şecaate, yani karşısında öfkelenilmesi gereken şeylere öfkelenip, onların meşru yoldan giderilmesi için gerekeni yapmaya çevrilebilir. Önemli olan, insana verilen her duyguya, her hususiyete, onun her arzusuna meşrû hedef göstermek ve onu usulünce bu hedefe yönlendirmektir. Esasen bu duygular da bir bakıma bunun için verilmiştir ve onları faziletler haline getirme insanın mânen ve ahlâken terakkisine sebep olur. Ama onlar faziletler haline getirileceğine, eğitim bu çerçevede olacağına, duygulara, arzulara, temayüllere meşrû hedef göstermeden, eğitim adına "kıskanma, düşmanlıkta bulunma, öfkelenme!" gibi sürekli ve sadece "yap-yapma!"larla insan üzerinde gereken miktarın ötesinde bir baskı uygulanacak olursa, bu defa tam tersi bir sonuç ortaya çıkabilir.

48. FETİH SÛRESİ

Medine'de Hicret'in 6'ncı yılında Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra inmiş olup, 29 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *fetih* (daha büyük zaferlere kapı açan bir zafer) kelimesinden alır. Hudeybiye Anlaşması'na atıfta bulunur, münafıkları eleştirir, Müslümanları bekleyen gelecekteki muvaffakiyetleri nazara verir ve Sahâbe topluluğunu, sahip oldukları faziletlerle yâd eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Biz sana, (başka zaferlere açılacak bir kapı olarak) apaçık bir zafer ihsan ettik.[1]

2. Ki, Allah geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlasın,[2] sana olan nimetini tamamlasın[3] ve seni (O'nun rızasına ve ebedî saadete götürecek olan) dosdoğru bir yolda sabit kılsın;[4]

3. Ayrıca, sana çok önemli, şerefli ve büyük bir zafer ihsan buyursun –

4. O Allah ki, imanları daha bir pekişsin, imandaki yakînleri daha da artsın diye mü'minlerin kalblerine sekine (iç huzur ve güven kaynağı olan rahmetini) indirdi. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır;[5] Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.–

5. Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, içlerinde sonsuzca kalmak üzere (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koysun ve onların (her iki dünyada mutluluklarına mani olabilecek) günahlarını bağışlasın. Bu, Allah katında büyük bir kazanç, büyük bir başarıdır.

6. Öte yandan, Allah hakkında daima kötü zanda bulunan münafık erkekler ve münafık kadınlarla[6] müşrik erkekler ve müşrik kadınları ise cezalandırsın. Kötülük çemberi başlarının üzerinde dönsün onların. Allah, onlara gazap etmiş, onları rahmetinden uzaklaştırmış ve onlara Cehennem'i hazırlamıştır. Ne fena bir âkıbet, son durak olarak ne kötü bir yer!

7. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

8. Muhakkak ki Biz seni, (İslâm'ın gerçekliği, diğer inanç sistemlerinin bâtıllığı ve insanların senin davetin karşısındaki tavırları hakkında her iki dünyada) bir şahit, (iman ve salih amelin karşılığında af, rah-

met ve mükâfatımızla) müjdeleyici ve (her türlü dalâlet yollarıyla, bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcı olarak gönderdik;

9. Ki (ey insanlar ve cinler), Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman edesiniz, Allah davasına destek olup, Allah'a gereken saygıyı gösteresiniz. Ve sabah akşam O'na tesbihte bulunasınız (O'na ibadetle, O'nun bütün kusurlardan ve ortakları bulunmaktan mutlak berî olduğunu ikrar ve ilan edesiniz).

510

1. Bu apaçık zafer, Hudeybiye Anlaşması'dır. Hendek Savaşı'nın (bkn: Ahzâb Sûresi/33: 9-25, not 7-12) ardından Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ashabına, yakında Mekke'deki Mes-cid-i Haram'a gireceklerini (rüyasında) gördüğünü söylemişti. Bu da, bilhassa Muhacirleri çok sevindirmişti. Nihayet Allah Rasûlü, ihrama girmiş 1400 ashabıyla birlikte Kâbe'yi ziyaret için yola çıktı.

Allah Rasûlü'nün hareketini haber alan Kureyşliler silahlandılar ve Mekke dışındaki komşu kabileleri de silahlandırdılar. Müslümanlar, Mekke'nin 12 mil dışındaki Hudeybiye mevkiinde durdu ve burada karşılıklı heyet teatileri başladı.

Son olarak Allah Rasûlü Mekke'ye, Kureyş arasında kuvvetli akrabaları bulunan Hz. Osman ibn Affan'ı gönderdi. Hz. Osman (r.a.) sadece görüşmelerde bulunmak üzere gelmiş olmasına rağmen, Kureyş O'nu tutukladı. Hz. Osman beklenen vakitte dönmediği gibi, bir de öldürüldüğü şayiası çıkınca Allah Rasûlü (s.a.s.) bir ağacın altında oturarak, sonuna kadar savaşacaklarına dair ashabından biat aldı.

Bu gergin anda uzaktan bir toz bulutu kalktı. Süheyl ibn Amr başkanlığında bir Mekke heyeti geliyordu. Görüşmelerin ardından bir anlaşma imzalandı.

Anlaşmaya göre, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ve ashabı, o yıl değil, ertesi yıl Kâbe'yi ziyaret edecek ve 3 gün sürecek bu ziyaret esnasında Mekkeliler Mekke'yi boşaltacaklardı. İki taraf arasında 10 yıl savaş olmayacaktı ve çevre kabileler, Medine ve Mekke'den hangisini isterlerse onunla ittifak edebileceklerdi. 10 yıllık ateşkes süresi içinde Mekke'den Müslüman olanlar Medine'ye alınmayacak, fakat Müslümanlar içinde irtidat edip Mekke'ye dönecek olursa, bunlar Mekke'ye kabul edilecekti. Bilhassa mütekabiliyet üzerine oturmayan bu son madde, Müslümanlara çok ağır gelmiş olmakla birlikte, çok da önemli değildi. Çünkü Medine'deki muhacir Müslümanlar arasında irtidat ihtimal dahilinde bulunmuyordu. Hattâ, böyle bir gerekçeyle Allah Rasûlü Mekke içine casus bile gönderebilirdi.

Kur'ân, bu anlaşmanın akabinde inen bu sûrede anlaşmayı, başka zaferlere kapı açacak apaçık bir zafer olarak nitelemiş, gerçekten de gelişen hadiseler onun böyle olduğunu göstermiştir. Çünkü:

- Bu anlaşmayla Kureyş, uzun muhalefet ve savaş yıllarından sonra Medine'yi ayrı bir devlet, ayrı bir güç olarak kabul etmiş oluyordu. Kureyş'in Medine'yi kendine

denk bir güç olarak kabul etmesiyle çevre kabilelerde ihtidalar ve Medine'ye göçte büyük artış oldu.

- Kureyş içinde pek çokları Allah Rasûlü'nü ve İslâm'ı barış halinde yeniden düşünme imkânı buldular ve gerek siyasî, gerekse askerî dehalarıyla dönemin önde gelen şahsiyetlerinden olan Halid ibn Velid, Amr ibn Âs ve Osman ibn Talha, bu ateşkes döneminde İslâm'ı kabul ve Medine'ye hicret ettiler.
- Kureyş, Kâbe'yi kendi özel mülkü gibi görüyor ve orayı ziyarete gelenlerden mutlaka para alıyordu. Müslümanlara bu şartı koşmamakla Kâbe üzerindeki tekelini farkına varmadan kaldırmış oldu. Böylece çevre halk, Kureyş'in Kâbe üzerinde bir mülkiyet hakkı olmadığını öğrendi.
- O dönemde Mekke'de oturan Müslüman erkek ve kadınlar vardı. Bunların kimlikleri genellikle bilinmiyordu ve Medine'ye hicret etme imkânı da bulamamışlardı. Bazıları ise, Medine'nin casusları olarak Mekke'de kalıyorlardı. Eğer anlaşma yerine Mekke'nin hareminde bir savaş olmuş olsaydı, savaşı kazanacak bir Müslüman ordusu, bilmeden bunları da öldürebilirdi.
- Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, ertesi yıl ashabıyla birlikte umre yaptı. Bir önceki yıl yapılamayan umrenin kazası olduğu için Umretü'l-Kaza (Kaza Umresi) olarak anılan bu umre süresince Mekkeliler civar dağlara çekildiler ve Müslümanları gözlediler. Kâbe ve çevresinde serbestçe *Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlüllah* sesleri çınladı. Mekkeliler, böylece Müslümanların gücünü de görme imkânı buldular. Bu hadise, esasen Rasûlüllah'ın gördüğü rüyanın gerçekleşmesi demekti.
- Ateşkes, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesse-lâm'a diğer önemli meselelerle daha rahat meşgul olma fırsatı tanıdı. Komşu ve daha başka kabileler, İslâm'ın gittikçe büyüyen gücünden etkileniyorlardı. Bu süre içinde Allah Rasûlü, yakın-uzak krallara, kabile şeflerine mektuplar gönderdi ve onları İslâm'a davet etti.
- Müslümanlar, Arabistan'ın her tarafına dağıldılar ve İslâm'ı tebliğ ettiler. Allah Rasûlü'nün risaletinin başladığı tarihten Hudeybiye Anlaşması'na kadar geçen 19 yıl içinde, ancak birkaç bin insan Müslüman olmuştu. Fakat, anlaşmanın üzerinden geçen 2 yıl içinde 5000'den fazla kişi İslâm'ı kabul etti.
- Ateşkes süresi içinde Müslümanlar, Hayber'in fethi gibi daha başka önemli zaferler kazandılar.
- Müslümanlar, anlaşmanın şartlarına titizlikle uydular. Fakat Mekkeliler uymadılar. Kendileriyle ittifak anlaşması yapan Benû Bekir (Bekir Oğulları) kabilesi, Medine ile anlaşan Benû Hudaa üzerine saldırdı. Bunun üzerine 629 aralığında, anlaşmadan iki yıl sonra, Allah Rasûlü 10.000 kişilik ordusuyla Mekke üzerine yürüdü ve şehri kan dökülmeden teslim aldı. Kâbe putlardan temizlendi ve takip eden birkaç gün içinde hemen hemen bütün Mekkeliler Müslüman oldular.

Netice olarak, bu âyet, Kur'ân'ın mucizelerinden biri olduğunu gösterdi.

2. Peygamberlerin masumiyetini anlatmaya geçmeden önce belirtmeliyiz ki, bu âyette Rasûlüllah'a izafeten sözü edilen günah, sûrenin son âyetinde anılan ve esasen Müslümanlar tarafından işlenen günahlardır. Yani âyet, bir bakıma İslâm öncesi ve sonrasında, ayrıca Allah Rasûlü'nün vefatından sonra Sahâbe-i kiramın, içlerinden bazılarının işlemiş oldukları günahları söz konusu etmektedir. Kur'ân, çok âyetinde Rasûlüllah'ın şahsında Müslümanlara hitap eder. Şu kadar ki, bu hitapta Allah Rasûlü'nün de elbette bir payı vardır. Dolayısıyla, O'na günah atfeder gibi bir manâ ihtiva eden âyetler, peygamberlerin masumiyeti ışığında şu şekilde değerlendirilmelidir:

Masumiyet, yani günahsızlık, peygamberliğin ayrılmaz bir vasfıdır. Bu, hem nakle (âyetlere ve hadislere dayanır), hem de akıl bunun böyle olmasını gerektirir. Çünkü:

Peygamberler, Allah'ın Mesajı'nı tebliğ için gelmişlerdir. Eğer bu Mesaj'ı, Allah'ın dinini pak bir suya veya ışığa benzetirsek (Ra'd Sûresi/13: 17, Nur Sûresi/24: 35), onu getiren Hz. Cebrail (a.s.) ve insanlara taşıyan Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın da pak olması gerekir. Aksi halde, onlardaki herhangi bir leke Din'e de geçer. Her günah bir lekedir, kalbde kara bir noktadır. Fakat gerek Hz. Cebrail'in gerekse Peygamber Efendimiz'in kalbi her türlü günah lekesinden uzaktır, paktır. O kalbler, İlâhî ışığı bütün parıltısı ve paklığı aynen yansıtan lekesiz birer ayna veya İlâhî suyu başka kaplara boşaltan lekesiz birer kap gibidir. Aynada veya kapta çok küçük bir leke, yansıtılan ışık veya boşaltılan suyun da lekelenmesine yol açar. Dolayısıyla, masumiyet peygamberde esastır ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Allah'ın dinini, İslâm'ı en küçük bir eksiklik ve lekeden uzak olarak temsil, tatbik ve insanlara tebliğ etmiştir (Mâide Sûresi/5: 3, 67).

İkinci olarak, peygamberler insanlara iman ve davranış düsturlarını öğretirler. İnsanlar, bu düsturları onlardan bütün gerçekliği ve paklığıyla öğrenir. Dolayısıyla peygamberlerin bizzat kendileri, bu düsturları kusursuz temsil edip uygulamalıdırlar ki, başkalarına mükemmel örnek olabilsinler. Onların vazifesi, misyonu budur (Ahzâb Sûresi/33: 21; Mümtehane Sûresi/60: 4, 6). Bir peygamber, ancak Allah'ın vahyettiğini söyler (Necm Sûresi/53: 4), O'nun rızası istikametinde, O'nun hoşnut olduğu sözleri konuşur ve hoşnut olduğu davranışlarda bulunur.

Üçüncü olarak, Kur'ân, Müslümanlara Allah Rasûlü'ne kayıtsız şartsız itaati emretmekte ve Allah ve Rasûlü herhangi bir emir veya yasakta bulunduğu, bir hüküm verdiği zaman, bir mü'mine düşenin onu aynen kabul etmek olduğu ve bu konuda mü'minlere tercih hakkı tanınmadığını, aksi bir tavrın imanla bağdaşmayacağını ilan buyurmaktadır (Nur Sûresi/24: 51, Ahzâb Sûresi/33: 36). Peygambere mutlak itaat, onun masum olmasını gerektirir.

Bu izah ışığında, peygamberin affedilmesiyle ilgili bazı ayetleri nasıl anlamalıyız?

Peygamberlik o kadar büyük bir mertebedir ki, bütün peygamberler çok büyük zorluklara katlanmış, büyük belâlara maruz kalmış, ama daima şükür içinde sabretmişler, bunun yanısıra, Allah marifetinden gelen bir duygu, sorumluluk şuuru ve O'na gerektiği gibi kul olabilmenin zorluğunun tam idraki içinde O'na karşı

vazifelerini tam yerine getiremedikleri endişesiyle yaşamışlardır. Allah Rasûlü'nün şu münacatları meşhurdur: "Seni gerektiği gibi tanıyamadık, eğer Ma'rûf (Tanınan Zât)! Sana gerektiği gibi ibadet edemedik ey Kendisine İbadet Edilen Zât! Seni gerektiği gibi anamadık, ey Anılan Zât!"

İşte, Kur'ân'da zaman zaman geçen ve Allah Rasûlü'ne itapta bulunur bir manâ ihtiva eden âyetler, bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ayrıca, af kelimesi, her zaman bir günahı bağışlamak manâsına gelmez. Af ve mağfiret, ayrıca hususî bir lütuf, bir sorumluluğu kaldırma veya hafifletme gibi manâlara da gelir. Meselâ, *Eğer hasta olup da (su kullanmak size zarar verecekse) veya seferde olup da (su bulamazsanız), veya sizden biri tuvaletten gelmiş ise yahut hanımlarınıza temas etmiş de gusledecek su bulamadı iseniz, bu takdirde temiz toprağa yönelip (teyemmüm edin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, hata ve günahları pek çok bağışlayandır.* (Nisâ Sûresi/4: 43) âyetinde sözü edilen bir günah yoktur. Mü'minlere bir kolaylıktan bahseden bu âyette geçen af ve mağfiret, zorlukları hafifletme, kullara daima kolaylık gösterme manâsınadır. Aynı şekilde, *... Şu kadar ki, kim açlıktan bunalıp çaresiz kalır da, (zaruret miktarını aşmak veya bir başka aç insanın payına tecavüz etmek gibi yollarla) günaha meyletmeden, (haram edilen bu yiyeceklerden yerse,) hiç şüphesiz Allah, pek bağışlayıcıdır; rahmet ve merhameti pek bol olandır* (Mâide Sûresi/5: 3) âyetindeki mağfiret de, yine hususî rahmet, yani sorumluluğu hafifletme manâsını da taşımaktadır.

Öte yandan, günahın ve affın türleri ve dereceleri vardır: Dinî emir ve yasakları çiğneme ve bunlarla ilgili af, Cenab-ı Allah'ın Şeriat-ı Tekviniye denilen hayatla ilgili kanunlarına muhalefet ve bunlarla ilgili af, güzel davranış kaidelerine muhalefet ve bunlarla ilgili af, bilhassa Allah'a yakınlığın gereğini tam olarak ifa edememe ve bununla ilgili af, bu tür ve dereceler olarak zikredilebilir. İşte, peygamberlerle ilgili "günah ve af" bu son kategoriyle alâkalıdır.

3. Bkn: Maide Sûresi/5: 3, not 1.

4. Âyetin günahların mağfiretinden bahseden birinci kısmı gibi, bu son kısmındaki hitap da, Peygamber Efendimiz'in şahsında öncelikle Müslümanlaradır. Peygamber Efendimiz, şahsı itibariyle değil, İslâm'ın ve bütün bir Müslüman ümmetin temsilcisi olması hasebiyle söz konusu hitaba muhataptır.

5. Göklerin ve yerin ordularının bir kısmı melekler ve modern bilimin yanlış bir değerlendirmeyle "tabiat güçleri ve kanunları" adını verdiği kâinattaki güçler ve kanunlardır.

6. Âyet, cezalandırmada münafıkları müşriklerden önce anmaktadır. Çünkü münafıkların Müslümanlara olan zararı müşriklerinkinden daha fazladır ve onlar, Ateş'in en alt tabakasında olacaklardır (Nisâ Sûresi/4: 145). Allah (c.c.) hakkında kötü zanda bulunmak, O'nunla ilgili olarak asla O'na yakışmayan düşünceler beslemektir. Burada özellikle söz konusu edilen, Cenab-ı Allah'ın mü'minlere yardım etmeyeceği ve İslâm'ı muvaffak kılmayacağı düşüncesidir.

10. Sana biat edenler, gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın Eli, onların ellerinin üstündedir.[7] Öyleyken her kim biatından dönerse, ancak kendi aleyhine olarak döner. Kim de üzerinde Allah ile yaptığı sözleşmeye vefalı davranır, onun gereğini yerine getirirse, hiç şüphesiz Allah, yakın bir gelecekte ona büyük bir mükâfat verecektir.

11. (Umre davetine olumlu cevap vermeyerek) geride kalan bedevîler (çöl sakinleri), (mazeret beyanında bulunacak ve) sana, "Mallarımız ve ailemizle meşgul olmak bizi oyaladı. Bu sebeple, bizim için Allah'tan bağışlanma dileyiver!" diyeceklerdir. Onlar, dilleriyle kalblerinde olmayan şeyi söylerler. De ki: "(Böyle diyorsunuz da,) Allah hakkınızda bir zarar dilese veya sizin için bir fayda irade buyursa, sizin için Allah'a bir şey yaptırmaya veya O'nun hakkınızdaki takdir ve iradesini geri çevirmeye kimin gücü yeter? (Siz ne mazeret ileri sürerseniz sürün,) Allah yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır."[8]

12. Gerçek şu ki siz, (Umre seferine çıkan ve Hudeybiye'de yolları kesilen) Rasûl'ün ve mü'minlerin bir daha kesinlikle ailelerine dönemeyeceklerini düşünüyordunuz. Bu düşünce kalblerinizde allanıp pullanmıştı ve size pek doğru, pek hoş geliyordu; ve (Allah'ın mü'minlere yardım etmeyeceği, İslâm'ı da muvaffak kılmayacağı) şeklinde kötü bir zan besliyordunuz. Gerçekten bozguncu ve helâki hak eden bir topluluk olduğunuzu ortaya koydunuz.

13. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne iman ve itimat etmezse, hiç şüphesiz Biz kâfirler için Alevli bir Ateş hazırlamışızdır.

14. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti Allah'a aittir. O, kimi dilerse onu bağışlar, kimi de dilerse onu cezalandırır. Allah, günahları pek çok bağışlayandır, (bilhassa tevbe ve iman ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[9]

15. (Senin Umre davetine olumlu cevap vermeyerek) geride kalanlar, ganimet alacağınıza kesin gözle baktıkları sefere çıktığınızda ise, "İzin verin, biz de sizinle beraber gelelim," diyeceklerdir. Onlar, Allah'ın hükmünü değiştirmek diliyorlar. De ki: "Bizimle asla gelemezsiniz. Cenab–ı Allah, hakkınızda daha önce böyle buyurmuştur." Buna ise, "Hayır, siz bizi kıskanıyorsunuz." mukabelesinde bulunacaklardır. Bilakis onlar, meselenin özünü kavrayamayan anlayışı kıt kimselerdir.[10]

16. (Umre seferinden) geri kalan o bedevîlere de ki: "Yakında çok güçlü ve savaşçı bir toplulukla savaşmaya davet edileceksiniz. Ya

(ölünceye veya savaşı kazanıncaya kadar) onlarla savaşırsınız veya onlar Allah'a teslim (ve Müslüman) olurlar. Eğer bu sefer itaat ederseniz, Allah sizi güzel bir şekilde mükâfatlandıracaktır. Ama daha önceki davete sırtınızı döndüğünüz gibi yine sırtınızı döner (ve savaştan kaçarsanız), Allah, (hem dünyada hem Âhiret'te) sizi gayet acı bir cezaya çarptıracaktır."[11]

17. (Savaşa iştirak hususunda) âmâya sorumluluk yoktur; aynı şekilde topala da sorumluluk yoktur, hastaya da sorumluluk yoktur. Kim (mü'min olarak) Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse Allah, onu (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de (itaatten) yüz çevirirse, öylesini gayet acı bir şekilde cezalandırır.

18. Muhakkak ki Allah, o ağacın altında sana biat ettikleri zaman mü'minlerden razı oldu. Onların kalblerindeki (ihlâs, temiz niyet ve Allah davasına içten bağlılığı) gördü; bu sebeple onların üzerine sekine (iç huzur ve güven kaynağı olan rahmetini) indirdi ve onları yakında gerçekleşecek bir fetihle mükâfatlandırdı;

19. Ayrıca, alacakları pek çok ganimetle de.[12] Allah, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir, Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

20. Allah, size daha başka pek çok ganimet de va'detti, onları ileride alacaksınız.[13] Şimdilik size bu ganimetleri[14] verdi ve (düşman) toplulukların ellerini üzerinizden çekti ki, bütün bunlar mü'minler için (yollarının doğruluğuna, Allah'ın onları te'yidine ve va'dinin gerçekliğine) bir delil olsun ve sizi her konuda doğru olan yola eriştirip, o yolda size sebat versin.

21. Başka pek çok ganimetler daha var ki, siz onları henüz elde edebilmiş değilsiniz, fakat onlar Allah'ın (ilim ve kudreti) dahilindedir ve (Allah, onları mutlaka size verecektir). Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

22. Eğer o küfredenler, (Hudeybiye'de anlaşmaya yanaşmayıp) sizinle savaşacak olsalardı, hiç şüphesiz arkalarını dönüp kaçarlardı ve sonra da ne kendilerine kucak açıp destek olacak, ne de yardım edecek bir kuvvet bulabilirlerdi.

23. Allah'ın öteden beri geçerli olan kanunu ve yolu budur[15] ve Allah'ın kanununda ve yolunda hiçbir değişiklik bulamazsın.

511-512

7. Bu ifadenin iki önemli manâsı vardır. Birincisi, nasıl Rasûlüllah'a itaat Allah'a itaat (Nisâ Sûresi/4: 80) ve Rasûlüllah düşmana atışta bulunduğu zaman gerçekte atan

Allah ise (Enfal Sûresi/8: 17), aynı şekilde, Allah'ın Eli'nden kasıt Allah Rasûlü'nün elidir. Yani o mübarek el biatta Allah'ın Eli'ni temsil eder. (Burada Allah için El tabiri mecazîdir.) İkincisi, Allah, Rasûlü'ne biat edenlere yardım eder demektir. Dolayısıyla Allah için El, Kudret'i sembolize eder.

8. Bu ve bundan sonraki âyet, Allah Rasûlü'nün Kâbe'yi ziyaret (Umre) davetine katılmayan çöl Arapları hakkındadır. Onlar, Kureyş'in Müslümanları toptan katledeceğini ve artık onların bir daha Medine'ye geri dönemeyeceklerini düşünüyor, kendileri de böyle bir âkıbetten korkuyorlardı.

9. Bu âyet, bilhassa Allah'ı Ğafûr (günahları çok bağışlayan) ve Rahîm (bilhassa Kendisi'ne tevbe ve iman ile yönelen kullarına karşı hususî rahmeti pek bol olan) isimleriyle zikreden fezlekesiyle, Cenab-ı Allah'ın mağfiretini ve cezalandırmasını anlamamızda oldukça manidardır. Her şeyden önce Allah, ne dilerse onu yapar ve yaptıkları konusunda asla sorguya çekilmez, tenkit edilmez. Bununla birlikte O, asla haksızlıkta bulunmaz, küfür ve şirk dışındaki günahları bağışlayabilir ve bunlardan da, diğer günahlarından da tevbe ile Kendisi'ne yönelen kullarına karşı hususî rahmet sahibidir. Dolayısıyla, ilk iki bölümü itibariyle Allah'ı Azîz ve Hakîm veya Azîz ve Ğafûr gibi isimleriyle anarak bitmesi beklenen âyetin O'nu Ğafûr ve Rahîm isimleriyle anarak bitmesi, kullarının ümitsizliğe düşmemesi ve tevbe ile iman kapısının (kâfirler için ölüm ânı hariç) her zaman açık olduğu konusunda büyük bir müjde ve teselli taşımaktadır.

10. Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra mü'minler, pek çok civar kabileleri itaat altına aldılar ve önemli bir kale olan Hayber'i fethettiler. Münafık bedevîler Müslümanların düşmanlarını tek tek mağlûp ettiklerini görünce, ganimet sevdasıyla Hayber seferine katılmak istediler. Fakat Cenab-ı Allah (c.c.), bu sefere sadece Hudeybiye Anlaşması'yla neticelenen Umre seferine iştirak edenlerin katılmasına hükmetmişti. Bu bakımdan onların katılmalarına müsaade olunmadı ve onlar, tamah ettikleri savaş ganimetlerinden mahrum kaldılar.

11. Bu sûrede yakın gelecekle alâkalı hepsi de gerçekleşmiş haberler vardır. Meselâ:

- Allah, mü'minlere yardım edecek ve onlara büyük zaferler bahşedecektir;
- Rasûlüllah'ın umre çağrısına icabet etmeyen bedevîler, yalan mazeretler beyan edeceklerdir;
- Bu bedevîler, Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra meydana gelecek olan Hayber seferine ganimet arzusuyla iştirak etmek isteyecekler, fakat kendilerine izin verilmeyecektir;
- Müslümanlar, Hudeybiye Anlaşması'ndan sonda başka kabile ve topluluklara karşı zorlu savaşlar vermek mecburiyetinde kalacaklardır;
- Müslümanlar, bu savaşlarda bol ganimet elde edeceklerdir;

- Müslümanlar, Kâbe'yi tam bir emniyet içinde ziyaret edecek ve böylece yarım kalan Umre seferi tamamlanmış olacaktır;
- Allah, Rasûlü'ne olan nimetini tamamlayacaktır;
- İslâm, Allah Rasûlü ve ashabını hayrete düşürecek, düşmanlarının gayzını arttıracak bir hız ve kuvvetle yayılacak ve Müslümanlar büyük bir güç haline geleceklerdir.

Âyette sözü edilen güçlü ve savaşçı topluluk, Hicaz ve çevresindeki Tevbe Sûresi'nde kendilerinden söz edilen müşrik Arap kabilelerinden biri olmalıdır. Çünkü Müslümanlar, onlara ya savaşma veya Müslüman olma şıklarından birini tercihle karşı karşıya bırakacaklardır. Dolayısıyla bu topluluklar, Allah Rasûlü'nün Mekke'nin fethini müteakip kendileriyle savaşmak mecburiyetinde olduğu güçlü ve savaşçı Sakif-Havazin kabileleri olsa gerektir.

12. Âyet, Hudeybiye'de 1400 Müslüman'ın Allah Rasûlü'ne yaptığı biata temas etmektedir. Yukarıda birinci notta değinildiği üzere, Mekke'ye elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın şehit edildiği şayiası çıkınca Allah Rasûlü (s.a.s.), Hudeybiye'de bulunan ağaç altında, kendilerini sonuna kadar savunacaklarına dair mü'minlerden biat aldı. Onlar, esasen Umre için gelmişlerdi ve savaşmak niyetinde değildiler. Beklemedikleri bir tepkiyle karşılaşmışlardı ve o anda hem bizzat varlıkları, hem de o ana kadar uğrunda mücadele edip, pek çok sıkıntıya katlandıkları, pek çok da şehit verdikleri davaları tehdit altında idi. Fakat en küçük bir yılgınlık göstermeden Allah Rasûlü'nün etrafında tek bir vücut halinde kenetlendiler. Allah'ın dinine hizmet etmek ve O'nun rızasını kazanmaktan başka gayeleri yoktu. Allah, bu halis niyetleri ve Rasûlü'nün biat davetine gönülden icabet etmeleri sebebiyle onlardan razı oldu ve kendilerine peş peşe zafer kapıları açtı. Önceki âyette sözü edilen fetih Hayber'in fethi, bu âyette bahsi geçen ganimetler de bu fetihte elde edilecek ganimetlerdir.

13. Mü'minlerin ileride alacakları ganimetler, Hayber seferi sonrası seferlerde ve savaşlarda elde edecekleri ganimetlerdir.

14. Burada anılan ganimetler ise, Hayber ganimetleridir.

15. Yani Allah, her bakımdan Kendi yolunda giden mü'minlere karşı kâfirlere asla zafer yol ve imkânı vermez (Nisâ Sûresi/4: 141); mü'minler, imanlarında gerçekten samimi ve onun gereğini yerine getiriyorlarsa, daima üstün taraftır (Âl-i İmran Sûresi/3: 139).

24. O Allah ki, Mekke vadisinde o (kâfirlere) karşı size zafer bahşettikten sonra[16] onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekti. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.

25. O (kâfirler) inkârda direttiler ve sizi Mescid–i Haram'ı ziyaret etmekten ve bekletilmekte olan kurbanlık hayvanları kesim yerlerine ulaştırılmaktan alıkoydular. Eğer (Mekke'de) kendilerini tanımadığınız ve (savaş olması durumunda) çiğneyip geçeceğiniz, dolayısıyla onlar sebebiyle başınıza istenmedik şeyler gelebilecek mü'min erkekler ve mü'min kadınlar bulunmamış olsaydı, (Allah, ellerinizi o kâfirlerden çekmezdi. Ama Allah, Mekke'deki mü'minlerin canlarını bağışlamak ve Mekkelilerin çoğunu da bilâhare İslâm'la şereflendirmek suretiyle) dilediği kimseleri rahmetine nail etmek için böyle takdir buyurdu. Ama (Mekke'de mü'minlerle kâfirler) birbirlerinden seçilip ayrılmış olsalardı, küfredenleri elbette gayet acı bir cezaya çarptırırdık.

26. Küfredenlerin, kalblerine (enaniyet, kabilecilik ve düşmanlıktan kaynaklanan) fanatizmi, Cahiliye fanatizmini yerleştirdikleri o demde Allah, Rasûlü'nün üzerine ve mü'minlerin de üzerine sekinesini (iç huzuru ve güven kaynağı olan rahmetini) indirdi ve takva kelimesini (Allah'ın kalblerinde var ettiği iman ve itaat ruhunu) onların ayrılmaz yoldaşı yaptı. Onlar, esasen buna bütünüyle ve (başka herkesten) daha lâyık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilir.

27. Gerçek şu ki Allah, Rasûlü'nün gördüğünü[17] tasdik eder ve onu mutlaka gerçekleştirecektir. İnşaallah[18] tam bir emniyet içinde mutlaka Mescid–i Haram'a gireceksiniz; kiminiz saçlarınızı tamamen kestirecek, kiminiz ise kısaltacaksınız,[19] bütün bunları yerine getirirken hiçbir korku da duymayacaksınız. Ama Allah sizin bilmediklerinizi bildiği içindir ki, ondan önce size pek yakın bir zafer nasip buyurdu.[20]

28. O Allah, Rasûlünü doğrunun ve doğruya giden yolun ta kendisiyle ve (hakkaniyet, doğruluk ve adalet üzerine oturan) Hak Din'le gönderdi ki, o Hak Din'e başka her din ve sistemin üstünde bir mevki versin.[21] (Va'dinin doğruluğuna ve Rasûlü'nün risaletinin hakkaniyetine) şahit olarak Allah yeter.

29. Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür. O'nun maiyyetinde bulunanlar kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında ise merhametlidirler. Onları rükûda, secdede, daima Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken görürsün. Onların alâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır.[22]

Bunlar, onların Tevrat'taki sıfatlarıdır. İncil'de ise şöyle anlatılırlar: Öyle bir ekin gibi ki, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da gövdesi üzerinde yükselmiştir. Kendisini ekenleri hayrete düşürürken, kâfirleri ise öfkeden yutkundurmaktadır.[23] Allah, o (Medine toplumu içinde) iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlara (sürprizlerle dolu) bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat va'detmiştir.

513-514

---

16. Âyette sözü edilen zafer, Umre için Mekke'ye kadar gelen Müslümanlara Mekkeli müşriklerin hiçbir şey yapamaması, münafıkların aksi düşüncelerine rağmen Müslümanların güvenlik içinde Medine'de ailelerine dönmeleridir. Ayrıca, Hudeybiye'de varılan anlaşmayla Mekkeliler Medine'yi kendilerine denk bir şehir devleti olarak kabul etmişler ve Müslümanlar, ertesi yıl Mekke'de umrelerini tamamlamışlardır. Anlaşma, barış ortamında İslâm'ın hızla yayılmasının da önünü açmış ve bütün bu gelişmeler, anlaşmanın üzerinden iki yıl geçtikten sonra Mekke'nin kan dökülmeden fethiyle sonuçlanmıştır. (Bkn., not 1)

17. Rasûlüllah'ın gördüğü konusunda bkn: Not 1.

18. İnşaallah ifadesinin burada üç manâsı vardır:

- Kâinattaki ve insanlık tarihindeki bütün olup–bitenler gibi, Mescid–i Haram'a girmeniz de, ne sizin ne de Mekke müşriklerinin istemesiyle değil, ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşecektir. Dolayısıyla, Allah Rasûlü'ne bu yıl oraya neden giremediğinizi sormayın.
- Gelecekte yapacağımız, yapmaya niyetlendiğimiz her şeyi Allah'ın Meşietine havale etmeli ve "inşaallah yapacağım" demeliyiz. (Bkn: Kehf Sûresi/18: 23.)
- Müslümanlar henüz Mescid-i Maram'a giremeden içlerinden bazıları vefat edebilir veya Mescid–i Haram'a girecek Müslümanlara katılamayabilirler.

19. Hac veya Umre'de Müslüman erkekler, bu ibadetlerin bitiş alâmeti olarak saçlarını ya tamamen kestirir veya kısaltırlar. Tamamen kestirmek daha sevaplıdır. Kadınların ise saçlarının ucundan biraz kesmeleri yeterlidir. Bu sebeple âyet, Müslümanların Mescid-i Haram'a ulaşmakla kalmayıp, emniyet içinde Umre ziyaretlerini tamamlayacaklarını da müjdelemektedir.

20. Bu zafer, daha sonraki hadiselerin gerçek bir zafer olduğunu ispat ettiği Hudeybiye Anlaşması olsa gerektir. (Bkn: not 1.)

21. Açıklama için bkn: Tevbe Sûresi/9: 33, not 9.

22. Yani, onların mü'minler olduğu yüzlerinden, görünüşlerinden, tavır ve davranışlarından okunabilir. İmanları davranışlarına, topyekün hayatlarına, yüzleri dahil dış görünüşlerine yansır.

23. Tevrat ve İncil'in mevcut nüshalarında bile bu tasvirlere yakın ifadeleri bulmak halâ mümkündür:

> Ve dedi: "Rab Sina'dan geldi, ve onlara Seir'den doğdu, Paran dağından parladı, ve mukaddeslerin onbinleri içinden geldi; onlar için sağında ateşli ferman vardı. Gerçek, insanları sever; bütün mukaddesleri senin elindedir; ve onlar senin ayağının yanında oturdular; her biri, senin sözlerinden alacaktır." (*Tesniye*, 33: 2–3)

> Ve dedi: "Allah'ın melekûtu böyledir; yere tohum saçan bir adam gibidir. Gece gündüz uyuyup kalkar; tohum biter, ve büyür; nasıl, o bilmez. Toprak kendiliğinden önce otu, sonra başağı, sonra başakta dolu taneyi verir. Mahsul erdiği zaman, hemen orağı salar; çünkü hasat gelmiştir. Ve dedi: Allah'ın melekûtunu nasıl benzetelim? yahut onu ne meselle önünüze koyalım? Hardal tanesi gibidir ki, toprağa ekilirken her ne kadar yer üzerinde olan bütün tohumlardan en küçüğü ise de, ekildikten sonra büyür, ve bütün bitkilerden daha büyük olur, büyük dallar salar; şöyle ki, göğün kuşları onun gölgesi altına yerleşebilirler. (*Markos*, 4: 26–32)

49. HUCURÂT SÛRESİ

Medine'de inmiş olup, 18 âyettten oluşur ve ismini dördüncü âyetindeki *hucurât* (özel odalar) kelimesinden alır. Mü'minlerin Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a karşı ve kendi aralarında birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini anlatır. Bize gelen haberleri nasıl değerlendirmemiz ve birbiriyle savaşan iki Müslüman grup karşısında tavrımızın ne olması gerektiğini konusunda önemli düsturlar vazeder. Kötü ad takmayı, başkalarının günahını araştırmayı, sûizan ve gıybeti yasaklar. Irkçılığı mahkûm eder. Dikkati gerçek imana çeker ve iman ile İslâmî otoriteye zahirî teslimiyet arasındaki farka vurgu yapar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey iman edenler! (Düşünce, söz ve davranışlarınızla) Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin.[1] Allah'a gönülden saygı duyun ve O'na itaatsizlikten kaçının. Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla görendir, her şeyi hakkıyla bilendir.

2. Ey iman edenler! (Peygamberliğin zirve temsilcisi olan o Peygamber'le konuşurken ve O'nun huzurunda) sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve birbirinize karşı yüksek sesle konuştuğunuz gibi O'nunla da aynı şekilde yüksek sesle konuşmayın. Yoksa yaptığınız sevaplı işler, siz hiç farkında olmadan boşa gidiverir.[2]

3. Allah Rasûlü'nün huzurunda seslerini ayarlayanlar ise: Allah, takva (Kendisine, dinine içten saygı ve itaat) konusunda onların kalblerini sınamış, (onlar da bu sınamadan başarıyla çıkmışlardır). Onlar için (sürprizlerle dolu) bir bağışlanma ve çok büyük bir mükâfat vardır.

4. Buna karşılık (ey Peygamber), sana evinin odalarının dışından seslenenler ise, onların çoğu düşüncesiz ve makûl davranıştan yoksun kimselerdir.

5. Böyle yapacaklarına, sen yanlarına çıkıncaya kadar bekleselerdi, bu şüphesiz hayırlarına olurdu. Bununla birlikte Allah, günahları çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[3]

6. Ey iman edenler! Bir fasık (Allah'ın emir ve yasaklarını açıktan ve bir endişe, iç burkulması duymadan çiğneyebilen bir kişi) size bir haber getirdiğinde, doğru olup olmadığını tesbit etmek için onu iyice araştırın. Aksi halde, hiçbir gerçeğe dayanmadan bir topluluğa zararınız dokunur

da, sonra yaptığınıza pişman olursunuz.[4]

7. Asla hatırınızdan çıkarmayın ki, içinizde (her meseleyi kendisine götürebileceğiniz bir merci olarak) Allah'ın Rasûlü bulunuyor.[5] (Ey kendi görüşlerinde ısrar eden ve harekete geçmek için fasığın haberini araştırma gereği duymayan mü'minler,) eğer o Rasûl (kamuyu ilgilendiren) işlerin pek çoğunda size uymuş olsa, mutlaka başınız derde girer ve haliniz yaman olur.[6] Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalblerinizde süsleyip bezedi; buna karşılık küfürden, işleyeni fasık yapan bütün davranışlardan ve isyandan ise sizi iğrendirdi. İşte bu sıfatları taşıyan mü'minlerdir ki, (inanç, düşünce ve davranışta) doğru yolda olanlar onlardır,

8. Allah'tan bütünüyle bir lütuf ve bir nimet olarak. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

9. (Mü'minler, birbirlerine karşı düşmanlık içinde bulunamazlar. Bununla birlikte,) eğer mü'minlerden iki grup birbiriyle vuruşacak olursa, derhal aralarını düzeltin. Fakat onlardan biri haksızlıkta bulunup diğerine tecavüz ederse, bu takdirde tecavüz eden tarafla, o taraf Allah'ın hükmüne boyun eğinceye kadar hep birlikte savaşın. Eğer boyun eğerlerse, o iki grubun arasını adaletle düzeltin ve adaleti uygulamada titiz olun. Allah, hak ve adalet hususunda titiz olanları sever.

10. (Her zaman için geçerli gerçek şudur ki,) mü'minler birbirleriyle ancak kardeştirler; o halde kardeşlerinizin arasını düzeltin ve (bilhassa kardeşler arası münasebetlerde ve kardeşlik hukukunu korumada) Allah'a karşı gelmekten sakının ki, (dünyada güzel ve faziletli bir hayat, Âhiret'te ebedî saadete ulaşma adına) O'nun rahmet ve merhametine nail olasınız.[7]

11. Ey iman edenler! İçinizden bir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin; bilemezsiniz ki, belki alay edilen taraf alay eden taraftan daha hayırlıdır; kadınlar da başka kadınlarla alay etmesin, yine bilemezsiniz ki, alay edilenler alay edenlerden daha hayırlı olabilir. Birbirinizi, yani bizzat kendinizi[8] küçük düşürmeyin ve birbirinizi hoşlanmayacağınız lâkaplarla çağırmayın. Bir insan iman ettikten sonra onu fısk çağrıştıran bir isimle çağırmak ne kötü bir davranıştır ve bu şekilde imandan sonra fasıklık damgası yemek de ne kötüdür. Böyle bir davranışın ardından kim tevbe edip Allah'a yönelmezse, öyleleri zalimlerin ta kendileridir.

514-515

1. Allah ve Rasûlü bir konuda hüküm verdiği zaman, mü'minlere düşen, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan itaattir. Mü'minler, inanç, düşünce ve yaşayışlarında Kur'ân ve

Sünnet'i rehber edinmeli ve başka hiçbir şeyi onların önüne koymamalıdır. Ayrıca, Allah'a ve Rasûlü'ne gereken saygıyı daima göstermeli ve içleri bu saygıyla dopdolu olmalıdır.

2. Bütün emir ve yasaklarında Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) itaat Allah'a itaat manâsı taşır ve Allah'a iman ve itaat, O'nun Rasûlü'ne şartsız itaati gerektirir. Bu bakımdan, Allah Rasûlü'ne kasıtlı saygısızlık küfür olur ve böyle biri, daha önce elde ettiği bütün sevapları kaybeder, önceki bütün sevaplı amelleri boşa gider. Bu, onun hem dünyası, hem Âhiret'i açısından böyledir. Kasıtlı saygısızlık manâsı taşımayan ve kasıtlı saygısızlıktan kaynaklanmayan bazı söz ve davranışlar küfür olmasa da, küfür riski taşıyabilir, en azından, o söz ve davranışın ilgili olduğu ameli boşa çıkarır, sevaptan mahrum bırakır. Bu sebeple, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ile ilgili söz, davranış ve düşüncelerde son derece dikkatli olmak gerekir.

3. Allah Rasûlü'ne karşı son iki âyette (4-5) sözü edilen davranış şekli, önceki üç âyette (1-3) bahsi geçen davranış şeklinden farklıdır. İlk üç âyette bahsi geçen davranış bir saygısızlık ve o davranışta bulunanın kendi düşüncesini Allah Rasûlü'nün düşüncesinin önünde tutma manâsı taşımasına mukabil, son iki âyette sözü edilen davranış, gerekli incelik ve makuliyetten mahrum olmaktan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu affedilebilir ama, artık âyet onu da mahkûm ettikten sonra bir daha tekrarlanmaması için gerekli dikkat ve gayret gösterilmelidir.

4. Allah Rasûlü'ne karşı nasıl davranılması gerektiğini ortaya koyan âyetlerden sonra bu âyetin ifade buyurduğu düstur, pek çok bakımlardan önemlidir. Kısaca:

- İsrâ Sûresi 36'ncı âyette şöyle buyrulmaktadır: *Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeye dayanıp karar verme. Çünkü kulak, göz ve kalb, evet bunların hepsi (verdiğin karar, vardığın sonuçtan) sorumludur ve sorguya çekilecektir.* Dolayısıyla bir Müslüman, bir konuda kesin bilgiye dayanmadan hüküm veremez, harekete geçemez. Özellikle sorumluluk gerektiren ve başkalarıyla, toplumla alâkalı meselelerde çok dikkatli olunmalı ve duyumlara, zanna dayalı hüküm ve davranışlardan mutlaka kaçınılmalıdır. Kesin bilgi, ya bizzat şahitliğe veya doğruluğu kesin habere dayanır. Ayrıca, aşağıda 12'nci âyette ifade edileceği üzere, bir Müslüman diğer Müslümanlar hakkında sûizanda da bulunamaz.
- Bir mü'min de olsa, eğer bir insan yalan söylüyorsa, iftira attığı tesbit edilmişse ve İslâm'ın kesin olarak yasakladığı herhangi bir fiili açıktan işlemekten çekinmeyebiliyor veya farz-vacip bir emri yerine getirmiyorsa, böyle biri fasıktır ve ne mahkemede şahit olarak dinlenir, ne de söylediği söze, verdiği habere güvenilip, o söz veya haber üzerine hüküm bina edilir.
- Hadis âlimleri, bu âyete dayanarak Hadis ilminde çok önemli bir yan ilim geliştirmişlerdir. Cerh ve Ta'dil denilen bu ilim, hadis râvilerini doğruluk noktasında araştıran ve rivayetlerine güvenilip güvenilemeyeceğini tesbit eden bir ilim dalıdır.
- Yalan söylediği, iftira attığı ve haram seviyesinde yasakları açıktan işlediği veya

farz–vaciplerden birini terk ettiği, yani fıskı tesbit edilmedikçe bir mü'min güvenilir kabul edilir.

5. Ayrıca ve özellikle bkn: Nisâ Sûresi/4: 59, 64–65, 83, not 13.

6. Bu demek değildir ki, Allah Rasûlü kamuyu ilgilendiren konularda ashabıyla istişare etmeyecektir. Hayır, istişare İslâmî idarenin vazgeçilmez düsturlarından olup, Allah Rasûlü de onunla sorumluydu (Âl-i İmran Sûresi/3: 159). Bununla birlikte, kesin ve küllî İslâmî düsturlara ve kaidelere ters bir görüş ve teklif, istişare adına ileri sürülemez ve hele hele bunda ısrar edilemez. Ve, Allah Rasûlü bir işe karar vermişse, artık o konu daha fazla tartışılamaz.

7. Son iki âyet, bütün mü'minlerin kardeş olduğunu ve birbirlerine kardeşlik bağlarıyla bağlı bulunup, bu bağlara göre davranmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, mü'minler birbirlerine karşı düşman olamaz ve aralarında düşmanlık söz konusu olmasa da, anlaşmazlıklar, kavgalar, hattâ vuruşma ve savaşlar çıkabilir ve bunlar bazen de tecavüzden, kıskançlık ve rekabetten kaynaklanabilir. İşte, eğer iki mü'min grup birbiriyle vuruşacak olursa, diğer mü'minlere düşen, herhangi bir gecikmeye meydan vermeden bu iki grubun arasını bulmak ve düzeltmektir. Bununla birlikte, gruplardan biri diğeri aleyhinde tecavüzde bulunursa, bu durumda bütün mü'minler, saldırgan taraf Allah'ın hükmüne boyun eğinceye kadar onunla savaşmalı, boyun eğdiği takdirde, aradaki anlaşmazlık konusunu adalet ve hakkaniyete dayalı olarak çözmeli ve böylece mü'min grupların arasını düzeltmelidirler.

Mü'minlerin birbiriyle kardeş olmaları, hem ferdî hem de içtimaî hayat için çok önemlidir. Onların dünyada düşmanları karşısındaki başarıları ve düşmanlarının tuzaklarına düşmemeleri, öncelikle imana ve aralarındaki kardeşliğe bağlıdır. Eğer mü'minler çeşitli faktörlerle birbirlerine düşer, rakip gruplar haline gelir ve birbirleriyle mücadeleye tutuşurlarsa, bu onların güçlerini bütün bütün azaltacak ve kendilerini düşmanları karşısında zayıf düşürecektir. Bu sebepledir ki, hem Kur'ân hem de Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, mü'minlerin kardeşliği üzerinde çok durmuş, Allah Rasûlü, onlardan biat alırken, birbirlerine karşı hayırhah olmalarını, yani daima birbirlerinin iyiliğini istemelerini de şart koşmuştur. Yine O, şöyle buyurmuştur: "Müslüman'a kötü söz söylemek fısk, onunla vuruşmak küfürdür." (Buharî, "İman", 36) Şu sözler de, yine O'na aittir: "Bir Müslüman, diğer Müslüman'ın kardeşidir. Asla ona haksızlık yapmaz ve onu desteğinden, yardımından mahrum bırakmaz. Bir Müslüman için Müslüman kardeşini hakir görmekten daha büyük bir suç olamaz." (Buharî, "Edeb", 57–58, Müslim, "Birr", 28–34) "Müslümanlar, hep birlikte tek bir vücut gibidir. Nasıl vücut uzuvlarından birinin rahatsızlanmasıyla rahatsızlık duyarsa, bütün Müslümanlar da bir Müslüman'ın ızdırabıyla ızdırap duyarlar." (Buharî, "Edeb", 122, Müslim, "Birr", 66) (Mü'minler arasında kardeşliğin önemi ve bunun nasıl sağlanıp, nasıl korunabileceği konusunda bilhassa bkn: (*Lem'alar*, "20. Lem'a".)

8. Benzer ifadeler ve bunların manâsı için bkn: Nûr Sûresi/24: 12, not 12.

12. Ey iman edenler! (Mü'minler hakkında) fazla zan beslemekten kaçının, çünkü zannın çoğu ciddî günahtır. Birbirinizin gizli hallerini de araştırmayın[10] ve kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Acaba sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?[11] İşte, hemen tiksindiniz. Allah'a gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten sakının. Hiç şüphesiz Allah, tevbeleri çok kabul edendir; (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

13. Ey insanlar! Sizi bir erkek ile bir kadından yarattık ve (birbirinize karşı soy ve renginizle övünesiniz, birbirinize düşman olasınız diye değil, bilakis) birbirinizi (karakter ve kabiliyetlerinizle) tanıyıp kaynaşasınız (ve dostane sosyal münasebetler içinde yardımlaşasınız) diye ayrı kavimler ve kabileler haline getirdik. Bilin ki, Allah katında en şerefliniz, en değerliniz, takvada (O'na saygıda, iman ve itaatte) en ileri olanınızdır. Muhakkak ki Allah, her şeyi, (her halinizi, her yaptığınızı) hakkıyla görendirr, her şeyden hakkıyla haberdar olandır.[12]

14. (Birtakım) çöl sakinleri (bedevîler), "Biz de iman ettik." diyorlar. De ki: "Hayır, siz iman etmediniz. Bu sebeple, 'Biz, (İslâm idaresine teslimiyetle) Müslümanlar olduk.' deyin. İman, henüz kalblerinize girmedi."[13] Ama Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederseniz, Allah yaptıklarınızın mükâfatından hiçbir şey eksiltmeyecektir.[14] Allah, bağışlaması pek bol olandır, (Kendisi'ne itaatte bulunan kullarına karşı) hususî rahmetiyle muamele edendir.

15. Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Rasûlü'ne gönülden iman etmiş olup, sonra da imanlarında as-la şüpheye düşmezler. Onlar, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla daima cihad halindedirler. Onlardır (iman iddia ve ikrarında) sadık olanlar.

16. (İyi birer mü'min olduklarını iddiada devam eden o insanlara) de ki: "Gerçekten Din'e bağlı olup olmadığınızı siz mi Allah'a öğreteceksiniz? Oysa O, göklerde ne var yerde ne varsa hepsini, (bu arada elbette sizin durumunuzu da) bilmektedir. Evet, Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

17. Müslüman olduk diye seni minnet altına almak istiyorlar. De ki: "Müslümanlığınızla beni minnet altına almaya çalışmayın. Eğer (iman ve Müslümanlık iddianızda) samimi iseniz, size iman yolunu gösterdiği için asıl Allah sizi minnet altında tutar."

18. Muhakkak ki Allah, göklerin ve yerin bütün gizliliklerini bilir. Allah, yaptıklarınızı da hakkıyla görmektedir.

9. Müslüman bir toplumdaki münasebetleri düzenlemede son derece önemli düsturları ihtiva eden Sûre, son iki âyetinde alay, küçük düşürme, lâkap takma, sûizan gibi maalesef kendilerinden çok kaçınılamayan, ama toplum hayatı için olduğu kadar onları işleyen fertler için de son derece zararlı davranışlara dikkat çekmektedir. Bunlardan biri olan sûizandan kurtulmak için çok zandan kaçınmak gerekir. Müslüman Müslüman'ın aynası olduğu için, bir Müslüman'ın bir başka Müslüman hakkındaki sûizannı, esasen kendi hakkında sûizan demektir ve dolayısıyla kendi iç dünyasını yansıtır. Nitekim Nûr Sûresi 12'nci âyeti de, bir Müslüman'ın başka Müslümanlar hakkındaki düşüncesinin esasen kendi hakkındaki düşüncesi olduğunu ifade etmektedir.

İslâm, Allah ve Rasûlü hakkında ise mutlak manâda iyi düşünmemizi, hüsnüzan beslememizi emreder. Cenab-ı Allah (c.c.), "(Ben, kuluma karşı) kulum Benim hakkımda nasıl düşünüyorsa öyleyimdir." buyurur. (Buharî, "Tevhid", 15; Müslim, "Tevbe", 1.)

10. Kur'ân, Müslümanlara karşı casusluğu, özellikle kişilerin şahsî hayatlarını araştırmayı kesinlikle yasaklar. Ayrıca, bir Müslüman'ın bildiğimiz bazı gizli halleri varsa ve o da bunların açığa vurulmasından hoşlanmayacaksa, bunların gizli tutulmasını da emreder. Benzer şekilde, İslâmî bir hükümet de, vatandaşlarının günah işleyip işlemediğini, eğer başkaları ve genel toplum düzeni aleyhinde bir şey yaptıklarını ortaya koyan deliller olmadıkça, bir suç içinde olup olmadıklarını araştıramaz, bu hususta casusluk faaliyetine izin veremez. Yine, evlerin içini gözetlemek, evlerin ve kişilerin mahremiyetini ihlâl etmek, mektupları, özel yazışmaları okumak, özel haberleşmeleri dinlemek de yasaktır.

11. Bu cümle, altı mertebede gıybetin ne kadar kötü olduğunu ortaya koyar ve altı derecede gıybetten men eder. Şöyle ki:

Cümlenin aslının başında yer alan soru hemzesi (tercümenin sonunda yer alan *mı*? soru eki), cümlenin bütün kelimelerine dahildir ve her bir kelimeyi soru haline getirir:

- Böylece cümle, başta bizzat hemze (mı?) ile sorar: "Soru sorma ve sorulana cevap verme vasıtası olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin olan bir şeyi (gıybetin çirkinliğini) anlamıyor?"
- İkinci olarak, cümledeki ikinci kelime olan *sevmek* fiiliyle sorar: "Sevmek ve nefret etmek yeri, vasıtası olan kalbiniz bozulmuş mu ki, (gıybet gibi) nefrete en müstehak bir işi sever?"
- Üçüncü kelimeyle (*sizden biri*) ile sorar: "Hayatını cemaatten alan içtimaî hayatınız ve medeniyetinize ne olmuş ki, hayatınızı zehirleyen böylesine bir fiili kabul eder?"
- Dördüncü olarak, *etini yemeyi* ifadesiyle sorar: "İnsanlığınız ne olmuş ki, arkadaşınızı böyle canavarcasına dişinizle parçalıyorsunuz?"
- Beşinci olarak, *kardeşi* kelimesiyle sorar: "Hiç kendi cinsinizden olan birine karşı merhametiniz, onunla kardeşlik hak ve hukukunuz yok mu ki, pek çok yönlerden kardeşiniz olan bir mazlumun manevî şahsiyetini insafsızca dişliyorsunuz? Ve hiç aklınız yok mu ki, kendi azanızı kendi dişlerinizle delicesine ısırıyorsunuz?"

- Altıncı olarak, *ölü* kelimesiyle sorar: “Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en saygı duyulması gereken bir haldeki kardeşinize etini yemek gibi en çirkin bir işi yapıyorsunuz?”

Kısaca, gıybet (bir Müslüman’ı gıyabında kötüleme), âyetin ifadesi ve tek tek kelimelerinin işaretiyle alken, kalben, insaniyeten vicdanen, fıtraten ve milliyeten kötü bir fiildir. İşte bak, şu âyet, gıybetin ne kötü bir fiil olduğunu altı mertebede mucizevî bir şekilde nasıl ortaya koyuyor ve o kötü fiilden altı mertebede mucizevî bir tarzda men ediyor!

Gıybet, düşmanlığa, haset ve inada kilitlenmiş insanların kullandıkları alçak bir silahtır. Şerefli bir insan, bu pis silaha tenezzül edip onu kullanmaz.

Gıybet, hazır bulunmayan bir insan hakkında hoşlanmayacağı şeyler söylemektir. Bu söylenenler doğru olduğu takdirde gıybet, yanlış ise iftira olur, dolayısıyla gıybetin iki katı bir günahtır.

Gıybet, birkaç hususî noktada caiz olabilir:

- Görevli ve yetkili birine, kendisine yapılan haksızlığın giderilmesi için haksızlığı yapan hakkında şikâyette bulunmak gıybet kapsamına girmez.
- Kendisiyle çalışmak istediği biri hakkında görüş soran bir kişiye verilecek dürüst ve iyi niyetli cevap da gıybet olmaz.
- Hakaret ve teşhir maksadı taşımadan, sadece tarif gayesiyle, meselâ, “Topal adam falan yere gitti!” tarzında söylenen sözler de gıybet sayılmaz.
- Açıkta günah işlemekten sakınmayan, hattâ günahıyla övünen insanların arkasından konuşmak da gıybet değildir.

Bu istisnaî hususlar gıybete girmemekle birlikte, gıybet, ateşin odunu yakıp tükettiği gibi, insanın işlediği salih amelleri yer bitirir.

Gıybet eden veyahut onu isteyerek dinleyen insan Allah’tan bağışlanma dilemeli, gıybeti yapılan kimse hakkında da samimi istiğfar ve dua etmeli, ona rastladığı ilk anda onunla helâlaşmalıdır. (*Mektûbât*, “22. Mektup,” Hâtime)

12. İslâm, ırkçılığı, ayrılıkçı yani menfî milliyetçiliği şiddetle men eder. İnsanlık tarihinin, bu arada günümüzün de realitelerinden biri olduğu gibi, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Mekke’de İslâm’ı tebliğe başladığı dönemde de ırkçılık, kabilecilik yaygındı. Kureyş, öncelikle kendilerini, sonra da Arapları bütün başka kavimlerin üstünde görüyordu ve dünyayı, Arap olanlar ve Arap olmayanlar (acemler) şeklinde ikiye ayırmışlardı. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün insanların insan olmak bakımından Allah karşısında ve ayrıca bütün insanların kanun karşısında eşit oldukları düsturuyla geldi. O, şöyle buyurdu: “Hiçbir Arabın Arap olmayana, beyazın da siyaha üstünlüğü yoktur.” (İbn Hanbel, Müsned, 5: 441). “Habeşli siyah Müslüman bir köle başınızda idareci olsa, ona itaat edeceksiniz.” (Müslim, “İmare”, 37)

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Arap ve Kureyşli olmaktan gelen üstün-

lük duyguları dem ve damarlarına işlemiş insanlardan bu duyguları söküp almada Allah'ın izniyle öylesine muvaffak oldu ki, bir defasında Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Bilal bizim efendimizdir ve O'nu efendimiz (Ebû Bekir) kökelikter kurtarmıştır." (İbn Hacer, 1: 165) Bir defasında Hz. Ebû Zer (r.a.) Bilal-ı Habeşî'ye (r.a.) kızdı ve "Kara kadının oğlu!" deyiverdi. Hz. Bilal, bunu göz yaşları içinde Efendimiz'e aktarınca, Efendimiz Hz. Ebû Zer'e, "Ebû Zer, sende halâ Cahiliye izi mi var?" buyurdular. Yaptığından büyük pişmanlık duyan Ebû Zer, Bilal'e vardı ve yüzünü yere koyarak, "Bilal ayaklarıyla üzerine basmadıkça başımı yerden kaldırmayacağım." dedi. Hz. Bilal ise O'nu affetti ve kucaklaştılar. (Buharî, "İman", 22)

Siyahî olan Zeyd ibn Harise, Peygamber Efendimiz'e risaletinden önce köle olarak hediye edilmişti. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm O'nu âzat buyurmuş ve evlât edinmişti. Daha sonra Medine'de evlât edinme âdeti kaldırıldı. Efendimiz O'nu, kendi kabilesi olan (ve tarihin en soylu kabilesi) Haşimîlerden hem melâheti, hem cömertliği ile meşhur Hz. Zeynep bint Cahş ile evlendirdi. Aynı zamanda Hz. Zeyd'i Mute Savaşı'nda ordu komutanı tayin ettiği gibi, Ümm Eymen'den olma oğlu Üsame'yi de çok severdi ve daha 18 yaşında iken, içinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi büyüklerin olduğu bir orduya da kumandan tayin etti.

Hz. Ömer (r.a.), halifeliği döneminde feyden Müslümanlara maaş bağlarken, Hz. Üsame'ye oğlu Abdullah'tan daha fazla maaş takdir etmişti. Oğlunun niye böyle yaptığını sorması üzerine de, "Oğlum, Allah Rasûlü Üsame'nin babasını senin babandan, Üsame'yi de senden daha çok severdi." cevabını vermişti. (İbn Sa'd, 4: 70)

13. Müslüman olmanın üç anlamı vardır: Biri, İslâm'ın bütün inanç esaslarına gönülden inanmak ve onun gereklerini yerine getirmek. Bu, gerçek Müslümanlıktır. İkincisi, İslâm idaresinin hakimiyetini kabul etmek ve hukuken Müslüman sayılmaktır. Bu da, iman ikrarında bulunmayı, bu ikrarı açıktan geçersizleştirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı, en azından Cuma namazına katılıp, zekâtı vermeyi gerektirir. Ama böyle bir insan kalben kâfir, yani münafık da olabilir. Bunlardan ayrı olarak, bir de sadece kelime anlamıyla Müslümanlık vardır ki, bu ise, sadece İslâm idaresine teslim olma demektir. Âyette sözü edilen bedevîler, henüz İslâm idaresine teslim olmuşlardı ve gerçekten iman etmiş değillerdi.

14. Bu cümlenin de üç anlamı vardır:

- Eğer gerçekten iman edip, Allah'a ve Rasûlü'ne itaatte bulunursanız, Allah, böylece Müslüman olduktan sonra yaptığınız makbul amellerin mükâfatından hiçbir şey eksiltmeyecektir.
- Eğer, İslâm idaresine teslimiyete devam ederseniz, bu manâda Allah'a ve Rasûlü'ne itaat içinde bulunursanız, hizmetleriniz dünyada asla karşılıksız bırakılmayacaktır.
- Eğer inançsız biri, imana mani olacak ölçüde ön yargılı, şartlanmış ve kibirli değilse, Allah'ın hoşnut olduğu işler yapar, ahlâkı da güzelse ve başkalarına zulmetmiyorsa, Allah böyle birine genellikle iman nasip buyurur.

50. KÂF SÛRESİ

Mekke'de, Allah Rasûlü'nün vazifesinin 4 veya 5'inci yılında inmiş olup, 45 âyettir. İsmini birinci âyetindeki *kâf* harfinden alır. Kâinatta Cenab-ı Allah'a işaret eden pek çok vakıadan söz eder ve Âhiret üzerinde yoğunlaşır. Ayrıca, daha önce helâk edilen toplulukların hayatlarından kesitler sunar. Allah Rasûlü (s.a.s.), bu sûreyi bayram namazlarında genellikle ve zaman zaman da Sabah Namazı'nda okurlardı.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Kâf.[1] Pek şerefli Kur'ân'a andolsun (ki, onu sana öldükten sonra hayatlarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri konusunda insanları uyarasın diye indiriyoruz).

2. Ne var ki (o müşrikler), kendi içlerinden bir uyarıcının onlara gelmesini tuhaf karşılamakta ve (gerçeği gizleyen) o kâfirler, "Bu", demektedirler, "çok tuhaf bir şey.

3. "Şimdi biz, ölüp toprak olduktan sonra, (yani o zaman diriltilecekmişiz öyle mi)? Gerçekten çok uzak bir ihtimal bu dönüş!"

4. Oysa Biz, toprağın onların bedenlerinden neyi zerre zerre yiyip çürüttüğünü elbette biliyoruz. Bizim katımızda, (içinde istisnasız her şeyin) kayıtlı bulunduğu ve (bozulmaktan, tahriften, kaybolmaktan) korunan bir kitap vardır.[2]

5. Aslında onlar gerçeği, hem de kendilerine (rahatça görüp idrak edebilecekleri açıklıkta) geldikten sonra bile bile yalanlamaktadırlar. Bu sebeple de, (onu inkârı nasıl izah edebilecekleri ve onun başkaları tarafından kabulünü nasıl önleyebilecekleri konusunda) tam bir kararsızlık ve karışıklık içindedirler.

6. Yoksa, üzerlerindeki göğe bir defa olsun bakıp (da, Allah'ın ilmi ve kudreti hakkında hiç düşünmezler mi)? Biz onu nasıl da kurmuş ve (yıldızlarla) süslemişiz; ve onda en küçük bir çatlaklık, yarıklık yoktur.

7. Yeri de yayıp döşedik ve ona içinden sağlam, sabit (görünümlü) dağlar yerleştirdik; ayrıca orada göz ve gönül açıcı her türlü bitkiyi çift çift bitirdik,

8. Gönülden Allah'a yönelecek her bir kulun gözünü gerçeğe açacak, aklını ve kalbini düşünüp ders almaya yöneltecek birer alâmet olarak.

9. Ve, (zaman zaman ve ihtiyaç

hasıl oldukça) gökten bereket kaynağı bir su indirmekte ve onunla bağlar, bahçeler ve hasat edilen ekinler bitirmekte,

10. Ve salkım salkım meyveleriyle ulu hurma ağaçları yetiştirmekteyiz

11. Kullarımıza rızık olsun diye; o su ile ölü bir memlekete hayat da veriyoruz. İşte, ölmüş insanların mezarlarından çıkması da böyle olacaktır.

12. (Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden bu kâfirlerden) önce Nuh'un halkı, Ress ahalisi ve Semûd da yalanlamıştı;

13. Âd, Firavun[3] ve Lût'un kardeşleri de.[4]

14. Eyke ahalisi ve Tübba halkı da.[5] Bunların her biri rasûlleri yalanladı ve neticede kendilerini tehdit ettiğim cezaya müstahak olup, o cezaya çarptırıldılar.

15. Biz ilk yaratmada bir âcizlik, bir beceriksizlik mi sergiledik (ki, onlara öldükten sonra tekrar hayat veremeyelim)? Hayır hayır, (böyle olmadığını itiraf ettikleri halde) onlar, yeni bir yaratma konusunda zihnî karışıklık içinde bocalayıp durmaktadırlar.

517

---

1. Bakara Sûresi'nin başında Mukattaa Harfleri hakkında bilgi verilmişti. Kâf, bu harflerden biridir. Ayrıca, onun yükseklik, yücelik ifade ettiği söylenmiştir; bu sebeple burada Kur'ân'a atıfta bulunuyor olabilir.

2. Kâfirler, ölmüş bedenlerin bütünüyle toprağa karıştığını ve dolayısıyla toprakta hangi zerrenin kime ait olduğunun tesbitinin de, onların yeniden toplanmasının da mümkün olmadığını iddia ederler. Bu iddiaya Kur'ân, her şeyin, kâinatta zerrelerin hareketlerine varıncaya kadar her hadisenin Cenab-ı Allah'ın bilgisi dahilinde olduğu ve Allah katındaki bir kitapta da kayıtlı bulunduğu şeklinde cevap vermektedir.

3. Burada diğer toplulukların arasında Firavun'un yalnız olarak zikredilmesi, onun bir diktatör olarak halkının inkârından da bir ölçüde sorumlu ve dolayısıyla onların tamamı kadar günahkâr olduğu içindir.

4. Kur'ân'da pek çok âyette peygamberler, içlerinden çıktıkları halkın kardeşleri olarak anılır. Bu, onların o halkla aynı topluluk, aynı renk ve aynı menşe'den olduğunu, onlarla aynı dili konuştuğunu ifade içindir. Bu âyette Hz. Lût ile halkı arasındaki bu münasebete dikkat çekilmesi, dünyadaki münasebetlerin iman temeline dayanmadıkça Allah'ın cezasından kurtulmaya yaramayacağını vurgulamak için olsa gerektir.

5. Ress ahalisi için bkn: Furkan Sûresi/25: 38, not 8; Tübba halkı için: Duhân Sûresi/44: 37, not 9; ve Eyke ahalisi için: Şuarâ Sûresi/26, 176-190, not 31-32.

16. Gerçek şu ki, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona sürekli olarak neler fısıldadığını, neler telkin ettiğini biliriz. Biz, ona şah damarından daha yakınız.

17. Zaten sağında ve solunda yerleşmiş bulunan iki kayıtçı (melek), onun (her söz ve davranışını) kaydetmektedir.

18. Tek bir söz bile sarfetmiş olmasın ki, yanında onu gözetleyen ve o sözü kaydetmeye hazır bir gözcü bulunmamış olsun.

19. Allah'ın kaçınılmaz takdiri olarak ölüm sekeratı nihayet gelip çatar: "İşte, sürekli olarak kendisinden kaçıp kurtulmaya çalıştığın gerçek!"

20. Ve (artık vakti gelmiş olup,) Sûr'a üfürülür. İşte, kendisiyle tehdit edilen azabın gelip çattığı gün!

21. Herkes, beraberinde bir muhafız ve bir de şahit olmak üzere (Yüce Mahkeme'ye) gelir.

22. "Bütün bu olanlardan gaflet, onlara karşı kayıtsızlık içinde idin, ama artık gözündeki perdeyi kaldırdık da, bugün gözün pek keskindir!"

23. Ve yanında onunla beraber gelen (şahit melek), "İşte", der, "onun hep yanımda hazır bulundurduğum defteri! (Her ne yapmışsa bunda yazılıdır)."

24. (Hüküm okunur:) "Siz (ey iki melek)! Atın Cehennem'e her azgın kâfiri: hakkı kabul etmemede inatçı mı inatçı,

25. "Kendi hiç hayır yapmadığı gibi, başkalarını da hayırdan hep alıkoyan; had bilmeyip azan, onulmaz bir şüphenin içinde yuvarlanıp duran, başkalarını da şüpheye atan;

26. "Allah'ın yanısıra bir başka ilâh daha edinen. Atın onu o çetin azabın içine!"

27. (Dünyada iken yanından ayrılmayan) şeytanı, "Rabbimiz", der, "onu ben azdırıp yoldan çıkarmadım. Bilakis kendisi, hakkın pek uzağında geri dönülmez bir sapıklık içindeydi."

28. Allah buyurur: "Böyle Benim huzurumda çekişmeyin. Daha önceden bu azabı bir tehdit olarak size bildirmiştim.

29. "Ben'den sâdır olan bir hüküm[5] artık değiştirilmez; ve Ben, kullarıma karşı da asla zalim değilim."

30. O gün Cehennem'e "Doldun mu?" diye sorarız; o ise, "Daha yok mu?" diye cevap verir.[6]

31. Cennet ise müttakîlere yaklaştırılacak, girmeleri için onlardan uzak olmayacaktır.

32. "İşte size va'dedilen mükâfat, –daima gönülden Allah'a yönelen ve O'na karşı vazifelerini dikkatle yerine getiren;

33. Görmediği halde Rahmân için derin saygı besleyip, içi ürpertiyle

dolan ve sürekli Allah'a yönelmiş, O'na boyun eğmiş bir kalble gelen herkese.

34. "Şimdi girin oraya selâmetle ve her türlü kötülükten emniyet için-de. Artık bugün, ölümün olmadığı sonsuzluk günüdür."

35. Orada onlar için diledikleri her şey vardır, nezdimizde daha da fazlası olmak üzere.[7]

36. Biz, onlardan (Mekkeli kâfirlerden) önce nice nesilleri helâk ettik. Onlar, bunlardan daha güçlü-kuvvetli, daha savaşçı idiler ve hakimiyetlerini yaymak için başka ülkelere akınlar ederlerdi. Ama (Allah'ın cezası geldikten sonra) kaçıp kurtulacak yer var mıdır ki?

37. Elbette bunda (ölmemiş) bir kalb taşıyan veya gerçeğe kulak vermesini bilen, gözü de etrafını görebilen herkes için bir mesaj, bir ibret vardır.

38. Gökleri, yeri ve bunların arasında bulunan her şeyi altı günde yarattık da, Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.[8]

39. O halde, onlar ne söylerse söylesin, sen (va'dimize ve kudretimize güven içinde) sabret ve güneşin doğumundan ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et;

40. Ve gecenin bir vaktinde de, secdelerden sonra da yine O'nu tesbih et.[9]

41. Ve Münadî'nin yakın bir yerden çağrıda bulunacağı günü açık bir kulakla bekle.[10]

42. O gün bütün insanlar, Sûr'un dehşetli sesini başka hiçbir şeye ihtimal vermeyecek kesinlikte ve Allah'ın gerçekleşmesi kesin bir hükmü olarak işiteceklerdir. Bütün ölülerin diriltilip mezarlarından çıkacakları gündür o gün.

43. Hiç şüphesiz Biz, evet Biz'iz hayatı da ölümü de veren ve nihaî dönüş de yine Biz'edir.

44. O gün yer yarılacak ve onun içinden çıkacak olan insanlar süratle (Sûr'un sesine) koşacaklardır. İşte budur Biz'im için pek kolay olan haşir (insanları mezarlarından kaldırıp, bir meydanda toplama).

45. Biz, o (inkârcıların) söylediklerini çok iyi biliyoruz; sen de onları imana zorlaması gereken biri değilsin. O halde sen, tehdidimden korkanları Kur'ân'la irşad ve ikaz et yeter.

518-519

5. Bu hüküm, Cenab-ı Allah'ın şeytana tâbi olan kâfir ve müşrikleri Cehennem'e atacağı hükmüdür (İsrâ Sûresi/17: 63, Secde Sûresi/32: 13). Cehennem'de şeytanla ve şeytanlarla Cehennemlik insanlar arasındaki ve kâfir-müşrik zalimlerle onlara uyan

halk arasındaki atışmalar için bkn: Sâd Sûresi/38: 85, Sebe' Sûresi/34: 31–33, Sâffât Sûresi/37: 50–57, Mü'min Sûresi/40: 47–52.

6. Âhiret yurdu, her şeyin canlı olacağı yurttur (Ankebût Sûresi/29: 64) ve dolayısıyla Cehennem de konuşabilir (Furkân Sûresi/25: 12, not 4). Bu soru ve cevap, bir bakıma Cehennem'in onu hak eden herkesi alabilecek kapasitede olduğunu vurgulamak için olsa gerektir, çünkü o, dolacaktır (Secde Sûresi/32: 13).

7. Cenab-ı Allah buyuruyor: "Ben, salih kullarım için Cennet'te öyle nimetler hazırladım ki, onları ne göz görmüş, ne kulak duymuş, ne de onlar, herhangi bir insanın kalbine doğmuştur." (Buharî, "Tevhid", 35; Müslim, "Cennet", 4–5)

8. Âyet, Allah'ın yedinci günde dinlendiği, dinlenme ihtiyacı duyduğu şeklindeki Kitab-ı Mukaddes ifade ve inancını kesinlikle reddetmektedir. Böyle bir inanç, her şeye gücü yeter Allah inancına da ters olup, Allah'in Kadîr-i Mutlak olduğuna inanan Hıristiyanların bir çelişkisidir de.

9. Önceki (39'uncu) âyet, sabah, öğle ve ikindi namazlarına, bu âyet de akşam ve yatsı namazlarına işarette bulunmaktadır. Secdelerden sonraki tesbih ise, sabah ve ikindi namazları dışında, diğer farzlardan sonra kılınan sünnet namazlara atıfta bulunduğu gibi, namazlardan sonra söylenen *Sübhânellah*, *El-hamdü-lillâh*, *Allahü ekber* tesbih, hamd ve tekbir sözlerine de imada bulunuyor olabilir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bunların namazlardan sonra 33'er defa söylenmesini önemle tavsiye buyurmuşlardır.

10. Münadî, Sûr'a üfürecek olan Hz. İsrafil'dir (a.s.). "Yakın yer"den maksat ise, herkesin Sûr'un sesini sanki yanıbaşında üfleniyormuş gibi duyacak olmasından kinayedir.

51. ZÂRİYÂT SÛRESİ

Mekke'de, müşriklerin mü'minlere karşı işkencelerinin başladığı dönemde inmiştir. 60 âyet olup, ismini birinci âyetindeki *zâriyât* (savuranlar) kelimesinden alır. Âhiret ve Cenab-ı Allah'ın mutlak birliği üzerinde yoğunlaşır; inkârcıları, küfür ve zulümde direten önceki pek çok kavmin başına gelenleri hatırlatarak ikaz eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Rüzgâr gibi) savurup dağıtanlara,

2. (Bulutlar gibi) ağır yükleri yüklenip taşıyanlara,

3. (Gemiler gibi) kolayca akıp gidenlere,

4. Ve Allah'tan gerekli emri alan ve iş bölümüyle (O'nun nimetlerini) taksim edip dağıtan (farklı mertebelerdeki meleklere) yemin olsun ki:[1]

5. Size va'dedilen mutlaka gerçektir;

6. Ve o Mahkeme kesinlikle vuku bulacak (ve herkes, yaptığının karşılığını görecektir).

7. (Meleklerin ve gök cisimlerinin hareketi, Allah'ın emirlerinin tebliği ve yerine getirilmesi, yerdeki şuurlu varlıkların amellerinin yükselmesi için) süslü yollarla, yörüngelerle dolu gök hakkı için,

8. Siz, (Kur'ân ve onu nasıl niteleyeceğiniz konusunda) tam bir çelişki içindesiniz.

9. (İnanç, davranış ve düşüncede takip edilmesi gereken) doğru yoldan ancak Kur'ân konusunda aldanan uzaklaşır gider.[2]

10. Allah'ın rahmetinden uzak olsun o sadece zanna dayanarak konuşup duran yalancılar;

11. Ki onlar, cehaletle sarhoş, hak konusunda tam bir gaflet ve kayıtsızlık içindedirler.

12. Bir de kalkıp, "Ne zamanmış bu Hesap Günü?" diye soruyorlar.

13. O gün, onların Ateş üzerinde kıvrandırılacakları gündür.

14. "Tadın hak ettiğiniz azabı! İşte, (alaylı alaylı) 'Ne zaman?' diye bir an önce gelmesini istediğiniz azap!"

15. Ama içleri Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na karşı gelmekten sakınan (müttakî)ler, bahçelerde ve su başlarındadırlar.

16. Rabbilerinin kendilerine bahşettiği mükâfatları alıp durmaktadırlar. Onlar, bundan önce (dünyada iken), Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe kilitlenmiş kimselerdi.

17. Geceleri az uyur (ve Rabbilerine ibadetten hiçbir zaman geri durmazlardı).

18. Seher vakitlerinde istiğfar ederlerdi.

19. Mallarında, istemek zorunda kalan fakirlerin ve (iffetlerinden dolayı isteyemeyen) yoksunların hakkı olduğunun şuurunda idiler (ve bu hakları hak sahiplerine verirlerdi).

20. Yeryüzünde kesin inanmak isteyenler için apaçık deliller vardır;

21. Ve bizzat kendi içinizde, kendi varlığınızda da. Böyleyken, gözünüzü açıp da gerçeği görmeyecek misiniz?

22. Gökte de hem rızkınız vardır, hem de size va'dedilen.[3]

23. Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu va'd, nasıl sizin konuşmanız bir gerçekse, size iletilen öyle bir gerçektir.

24. İbrahim'in o şerefli misafirlerinden haberin olmuş muydu?

25. Hani (bir gün evinde iken) yanına varmışlar ve selâm vermişlerdi. İbrahim de, selâmlarını almıştı. "Tanımadığım, fevkalâdeliği olan kimseler!" diye geçirdi içinden.

26. Beklemeden ailesinin yanına geçti ve semiz dana kebabı getirdi.

27. Önlerine koyup, "Buyurmaz mı-sınız?" dedi.

28. (Ama ondan yemediklerini görünce,) onlardan yana içine bir endişe düştü.[4] "Endişelenme!" dediler. Sonra da ona büyük ilim sahibi olacak bir oğul müjdelediler.

29. (Bu arada konuşulanları duyan) eşi çığlık atarak yaklaştı ve elini yüzüne vurarak, "Benim gibi bir kocakarının mı çocuğu olacak?" dedi.

30. "Evet, Rabbin böyle buyurdu;" dediler, "muhakkak ki O, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır, her şeyi hakkıyla bilendir."

519-520

1. İlk üç âyette, Cenab-ı Allah'ın yerde, havada ve suda (kâinatta) istihdam buyurduğu maddî sebep ve güçlere yemin edilmektedir. Şu kadar ki, kâinattaki her bir iş, o işe asıl vekil ve Allah'ın istihdam buyurduğu melekler vasıtasıyla yerine geldiği, öyle ki, büyük müfessirimiz Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettikleri gibi, her bir yağmur damlasının düşmesi bile meleksiz düşünülemeyeceği için, kendilerine asıl yemin edilenler, bu sebeplerin ve güçlerin arkasındaki, Allah'ın memurları manâsında asıl güç olan meleklerdir. Dolayısıyla dördüncü âyet, bir manâda bunların hepsini bir arada zikretmekte, yani farklı farklı mertebelerde bulunan melekleri nazara vermektedir. Esasen, ilk üç âyette dikkate sunulan işler, dördüncü âyette ifade eden işlerin hazırlığı mahiyetindedir. Rüzgârların esmesiyle havadaki yağmur zerrecikleri

bulutlar halinde harekete geçer, derken yağmur yağar. İçinde gemilerin hareket ettiği denizlerin suyla ve yağmurun meydana gelmesiyle münasebeti olduğu gibi, insanlar denizlerde gemilerle hem seyahat eder, hem rızık arar. Yağmuru da, rızkı da canlılara dağıtanlar, meleklerdir.

2. Buraya kadar âyetler çok önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Kâinatta çokluk içinde birlik vardır. Bütün diğer varlıklar gibi insanlar da, pek çok bakımdan farklı farklıdırlar. Bununla birlikte, sonsuzca denebilecek çeşitliliğe rağmen, insanlar ve cinler dışında kalan bütün varlıklar aynı Rab, İlâh ve Melik olarak Bir Allah'a ibadet ve itaat ettikleri için, kâinatta asla bozulmaz ve sarsılmaz bir düzen ve âhenk söz konusudur. Dolayısıyla, kendilerine irade verilmiş ve bu sebeple seçim özgürlüğüne sahip bulunan insanlara ve cinlere de düşen, hem ferdî hem içtimaî hayatlarında yine Bir Allah'a ibadet ve itaat etmektir. Bu demek değildir ki, onlar daima aynı görüşte olacak ve aralarında düşünce ve davranış farklılığı bulunmayacaktır. Asla! Görüş ve düşünce ayrılığının gerekli olduğu pek çok saha vardır, fakat görüş ve düşüncelerin ittifak etmesi gereken sahalar da vardır. Meselâ, inanç esaslarında, Allah'a ibadette, haram ve helâl noktasında temel hükümlerde, temel ahlâkî düsturlarda ve hayatı tanzimde birtakım temel kaidelerde ittifak esastır. Bunların yanı sıra, zaman ve şartlara bağlı, dolayısıyla zaman ve şartların değişmesiyle değişen pek çok kaideler ve düsturlar da vardır. İnsan hayatının hem dünyada hem de Âhiret'teki saadeti ve insanın bilhassa ebedî hayatı kazanması adına bu değişmeyen ve değişen kaide ve düsturlar arasındaki denge çok iyi korunmalıdır.

3. Yani, rızık olarak bize ne bahşediliyorsa Allah'tandır. Bu bakımdan Kur'ân, rızkın gökten indirildiğini buyurmaktadır. Ayrıca, yeryüzü gökten inen yağmurla hayat bulduğu ve yerden elde ettiğimiz her şey yağmura muhtaç bulunduğu için, yağmur rızkın ta kendisidir. Gökte olup da bize va'dedilen ise, Allah'ın Cennet dahil, makbul amellerinin karşılığında kullarına verdiği, vereceği her mükâfattır. Onlar da yine Allah'ın nimeti olarak yüce bir manâ ve değere sahip olduğu için kaynakları gök olarak zikredilmiştir. Çünkü gök, yüksekliği, yüceliği simgeler.

4. Bir misafir kendisine ikram edileni kabul etmezse, bu, onların başka ve kötü bir niyetle geldiklerini gösteriyordu.

31. (İbrahim,) “Ey (Allah’ın) elçileri, gelişinizin asıl sebebi nedir?” diye sordu.

32. “Biz,” dediler, “hayatları günah hasadından ibaret suçlu bir topluluğa gönderildik,

33. “Başlarına çamurdan pişirilmiş taşlar indireceğiz,

34. “Sınır tanımaz ve Allah’ın verdiği duygu, meleke ve kabiliyetleri boşa sarfedenlerin her biri için Rabbinin katında belirlenmiş ve damgalanmış (taşlar).”

35. (Derken elçilerimiz o topluluğa vardılar ve önce) orada bulunan mü’minleri (azap menzilinin dışına) çıkardık.

36. Şu kadar ki, orada Müslüman olarak tek bir hane halkından başkasını bulmadık.

37. Neticede, o memlekette (Allah’ın) acı azabından ve cezasından korkanlar için bir ibret mesajı bıraktık.[5]

38. Musa(nın yaşadıkların)da da (bir ibret mesajı vardır). Hatırla ki, O’nu apaçık bir delille Firavun’a göndermiştik.

39. Ama Firavun, kendisine dayandığı ordusuyla birlikte haktan yüz çevirdi ve (Musa hakkında) “Bu”, dedi, “ya bir büyücü veya bir deli.”

40. Neticede Firavun’u da ordularını da kıskıvrak yakaladık ve denizin dibine geçiriverdik. Boğulurken yaptıklarına bin pişman kendini kınıyordu.

41. Âd (kavminin başına gelenlerde de aynı şekilde bir ibret mesajı vardır). Onlara ise her şeyi kasıp kavuran ve kökünden kurutan bir kasırga gönderdik.

42. Önüne her ne çıkarsa çıksın, âdeta bir kül halinde savuruyordu.

43. Semûd’da da (ibret mesajları vardır). Kendilerine, “Bir süre daha hayatınızı yaşamaya devam edin bakalım!” dendi.

44. Ama onlar, Rabbilerinin emrinden bütün bütün çıktılar da, kendilerini bakıp dururlarken (dehşetli bir patlamayla birlikte) o müthiş yıldırım yakalayıverdi.

45. (Kurtulmak için) ne doğrulabildiler, ne de herhangi bir yerden yardım gördüler.

46. Ve daha önce de Nuh’un kavmini (helâk etmiştik). Onlar, her bakımdan yoldan çıkmış bir topluluk idi.

47. Göğe gelince:[6] onu çok sağlam bir şekilde bina ettik; Biz çok geniş bir kudret ve hakimiyet sahibiyiz.[7]

48. Yeryüzünü: onu da Biz döşedik; gerçekten ne de güzel döşedik.

49. Üzerinde düşünüp ders alırsınız diye her şeyi çift yarattık.

50. “(Madem bütün bunları yapan Allah’tır ve O, sizin yegâne İlâhınız ve Rabbinizdir,) o halde derhal Allah’a kaçın (O’nun himayesine koşun)! Muhakkak ki ben, sizin

için O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

51. "Allah'ın yanısıra başka bir ilâh icat etmeyin. Muhakkak ki ben, sizin için O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım."

52. Bunun gibi, onlardan (Mekkelilerden) önce gelip geçmiş topluluklardan hangisine bir rasûl gelmişse, mutlaka muhatapları O'nun için, "Bu, ya büyücü veya bir deli!" dediler.

53. Yoksa birbirlerine tavsiyede mi bulundular, aralarında anlaştılar da mı hep böyle söylediler!? Hayır, onların hepsi tuğyankâr birer topluluktu (da, ondan böyle diyorlardı).

54. O halde (ey Rasûlüm), onlarla tartışmaya girme, bırak onları; böyle yapmakla kınanıp suçlanacak değilsin.

55. Bununla beraber, tebliğine ve gerçeği hatırlatıp öğüt vermeye devam et. Çünkü öğüt ve hatırlatma, her zaman için mü'minlere (ve imana açık ruhlara) fayda verir.[8]

56. Ben, cinleri ve insanları ancak (Ben'i tanısınlar ve) Bana ibadet etsinler diye yarattım.[9]

57. Ben onlardan nafaka istemiyorum; Beni yedirip beslemelerini de istemiyorum.

58. Muhakkak ki Allah'tır bütün varlıkların rızkını tam olarak ve tam zamanında veren, kâmil kuvvet ve iktidar sahibi olan.

59. Öyleyse, (iman ve ibadette O'na şirk koşarak veya O'na ibadet etmekten kaçınarak) zulüm işleyenlerin azapta, elbette (helâk edilen) yoldaşlarının payı gibi bir payları olacaktır. O bakımdan, o azabı bir an önce göndermemi istemelerine hiç gerek yok.

60. Madem öyle, kendisiyle tehdit edildikleri o günden dolayı vay o küfredenlerin haline!

521-522

5. Ayrıntı için bkn: Hûd Sûresi/11: 69–83, Hıcr Sûresi/15: 51–77 ve ilgili notlar.

6. Helâk edilmiş toplulukların hayatından kesitler sunduktan sonra gelen bu âyet, 22'nci âyetten devam mahiyetindedir.

7. Bu ifadenin aslı, "genişleteniz, genişletiyoruz" manâsına da gelmektedir. Eğer kastedilen bu manâ ise, bu takdirde, son zamanlarda ortaya atılan sürekli genişleyen kâinat teorisinin doğruluğu ortaya çıkar.

8. Son iki âyet, Allah yolunda hizmet konusunda iki önemli noktaya dikkat çekmektedir. Allah'ın dinini anlatırken, tebliğ ederken tartışmanın hiçbir yararı yoktur. Önemli olan, kendi üslûbuyla Din'i anlatmak ve yaşamaktır. Ayrıca, tebliğ yapılırken

mü'minler de nazara alınmalı, onlar nasıl olsa inanmışlardır diyerek ihmal edilmemelidirler. Çünkü herkesin nasihata ve hatırlatmaya ihtiyacı vardır.

9. Bu âyet, Allah'ın varlıkları yaratmasındaki maksadı beyan buyurmaktadır. İnsanların ve cinlerin dışındaki bütün varlıklar Allah'a mutlak manâda ibadet ve itaat ederken, irade ile serfiraz kılınan insanlar ve cinler ise, aynı sorumluluğu taşımakla birlikte, bu konuda zorlanmamışlardır. Çünkü onlar, imtihandadır. Allah'a ibadet ve itaat, insanların ve cinlerin hem ferdî hem içtimaî, hem dünya hem Âhiret hayatları için her bakımdan lüzumlu ve asla vazgeçilmez değer ve öneme sahiptir. Bediüzzaman, bu konuda şöyle yazar:

> Katiyen bil ki, yaratılışın en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi, Allah'a imandır. Ve insaniyetin en yüce mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, Allah'a iman içindeki marifetullahtır (Allah'ı tanıma). Cin ve insin en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki Allah sevgisidir. Ve ruh-u beşer için en halis sürur ve kalb-i insan için en sâfi sevinç, o Allah sevgisi içindeki ruhanî-manevî lezzettir.
>
> Evet, bütün hakikî saadet ve halis sürur ve şirin nimet ve sâfi lezzet, elbette marifetullahta ve muhabbetullahtadır. Onlar, onsuz olamaz. Cenab-ı Hak'kı tanıyan ve seven, nihayetsiz saadete, nimete, nurlara, esrara ya bilkuvve (potansiyel olarak) veya bilfiil mazhardır. O'nu hakikî tanımayan, sevmeyen, nihayetsiz dertlere, zorluklara, elemlere ve evhama mânen ve maddeten müptelâ olur.
>
> Evet, şu perişan dünyada, âvâre nev-i beşer içinde, neticesiz bir hayatta, sahipsiz, hâmisiz bir surette, âciz, miskin bir insan, bütün dünyanın sultanı da olsa kaç para eder? İşte bu âvâre nev-i beşer içinde, bu perişan, fâni dünyada insan sahibini tanımazsa, mâlikini bulmazsa, ne kadar biçare sergerdan olduğunu herkes anlar. Eğer sahibini bulsa, mâlikini tanısa, o vakit rahmetine sığınır, kudretine istinat eder. O vahşetgâh dünya, bir tenezzühgâha döner ve bir ticaretgâh olur. (*Mektûbât*, "20. Mektup", Mukaddime)

52. TÛR SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 49 âyetten oluşur. İsmini birinci âyetindeki *tûr* ([Sina] Dağı) kelimesinden alır. Kur'ân-ı Kerim'in vahyedilmesi karşısında Mekke müşriklerinin tutarsız tepkilerini ve bu tepkileriyle kendilerini nasıl gülünç durumlara düşürdüklerini konu edinir. O'nun Allah Rasûlü tarafından Allah'tan getirildiği konusunda peşpeşe ve muarızları susturucu deliller serdeder. Âhiret'in mutlaka geleceği üzerinde durur ve küfredenler azaba müstahak olurken, mü'minlerin ise mükâfatlandırılacakları müjdesini verir. Ayrıca, Allah'ın dinine inatla karşı çıkanların başına gelebilecek yıkımlara dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun Tûr'a (Sina Dağına);

2. Ve yazılmış kitaplara

3. Açılıp yayılmış parşümenler (ve kâğıtlar) üzerine;

4. Ve Beyt-i Ma'mur'a (sürekli iskân ve ziyaret olunan Ev'e);

5. Ve yükseltilmiş olan o tavana (gök kubbeye);

6. Ve dopdolu, (kaynatılmayı bekleyen) deniz(ler)e,

7. Ki, Rabbinin cezası mutlaka vuku bulacaktır.[1]

8. Onu savacak hiçbir kuvvet yoktur.

9. Gün gelecek, gök şiddetle sarsılacak,

10. Ve dağlar müthiş hareketlerle yürüyecektir.

11. O gün vay haline (Rasûlü ve getirdiği gerçeği) yalanlayanların!

12. Onlar ki, daldıkları bâtılda, oyun ve eğlence içinde oyalanıp durmaktadırlar.

13. O gün Cehennem'e şiddetle itilirler.

14. "İşte, (dünyada iken varlığını ve vukuunu) yalanlayıp durduğunuz Ateş!

15. "Bakın bakalım, (Kur'ân hakkında iddia ettiğiniz gibi) bu da mı bir sihir, yoksa gözleriniz görmüyor (da, vehme kapıldığınızı mı düşünüyorsunuz)?

16. "Yanıp kavrulmak için girin şimdi oraya! İster katlanın, ister katlanmayın, artık sizin için fark edecek bir şey yoktur. (Dünyada iken) ne yapıyor idiyseniz, ancak onun karşılığını göreceksiniz."

17. Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanlar (müt-

takîler) ise, bahçelerde ve her türlü nimetler içindedirler;

18. Rabbilerinin kendilerine verdikleriyle safa sürerler; ve Rabbileri onları o Kızgın Alevli Ateş'in azabından korumuştur.

19. "(Dünyada iken) yaptığınız güzel işlerin karşılığı olarak (bugün) afiyetle yiyin için!"

20. Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanırlar; onlara ayrıca pak ve güzel gözlü eşler vermişizdir.

21. Kendileri iman etmiş oldukları gibi, zürriyetleri de herhangi bir seviyede ama makbul iman ile kendilerini takip edenlerin zürriyetlerini, (imanları kendi imanları seviyesinde olmasa bile) onlara kavuştururuz ve onların amellerine verdiğimiz mükâfattan (bu kavuşturma sebebiyle) hiçbir şey eksiltmeyiz. Herkes, kazandığı ile bağlıdır (ve Cennet'ten dünyada iken kazandıkları nisbetinde istifade eder).[2]

22. Onlara canlarının çektiği meyve ve et çeşitlerinden bol bol veririz.

23. Orada meşrubat dolu kadehleri elden ele dolaştırırlar ki, o meşrubat, ne boş ve manâsız konuşmalara sebep olur ne de bir günaha.

24. Etraflarında hizmetlerine tahsis edilmiş, sedef içinde saklı inciler gibi pırıl pırıl civanlar dolaşır.

25. Birbirlerine döner ve (dünyada iken olup bitenler, Cennet'e kabul edilme sebepleri hakkında) karşılıklı sorular sorup, konuşmaya başlarlar.

26. "Biz", derler, "ailemiz içinde (onların hidayeti ve âkıbetleri konusunda) dikkatli ve titizdik.

27. "Allah da bize lütfetti ve bizi o kavurucu, deriden içeriye işleyen ateşin azabından korudu.

28. "Gerçekten biz, bundan önce (dünyada iken) sadece O'na ibadet eder, sadece O'na yalvarırdık. O'dur mutlak iyilik ve hayır kaynağı, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhamet sahibi."

29. İşte (Rasûlüm), sen irşad ve nasihatlerine devam et; bil ki sen, Rabbinin lütf u keremiyle ne bir kâhinsin, ne de bir deli.

30. Ne o, yoksa senin hakkında bir de, "(Cinlerle haşir-neşir, dersini onlardan alan) bir şair. Bekliyoruz, başına muhakkak bir musibet gelecek ve onu alıp götürecek" mi diyorlar?

31. De ki: "Siz beklemenize devam edin! Sizinle birlikte ben de bekliyorum (ki, bakalım sizin başınıza ceza olarak hangi musibet gelecek)."

522-523

1. Kur'ân, Kıyamet'in mutlaka vuku bulacağını vurgulamak için dikkatlerimizi kâinattaki, insan hayatındaki ve tarihteki birtakım önemli olgulara çekmektedir. Kâinat ve

yaratılış sürecinde geçirdiği değişiklikler, bilhassa yeryüzünde görülen hadiseler, günlerin, ayların, mevsimlerin, yılların, asırların değişmesi Kıyamet'e açık işaretler olduğu gibi, vahyedilmiş kitaplar da onun vukuu konusunda çok kesin ifadelere sahiptir.

Sûre, birinci âyetteki Tûr'la Hz. Musa'nın Tevrat'ı aldığı Tûr-i Sinâ'ya (Sinâ Dağı'na) atıfta bulunduğu gibi, aynı zamanda Allah Rasûlü'ne Kur'ân vahyinin başladığı Nur Dağı'na işaret ediyor da olabilir. Yazılmış kitaplar veya Kitap'tan kasıt ise, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân gibi İlâhî kitaplardır. Yazılmış kitaplarla, insanların Âhiret'te neşredilecek olan amel defterlerine de işaret edilmiş olması mümkündür. İnsanlar tarafından yazılmış bilhassa önemli kitapların da bu işarette bir hissesi bulunabilir. Beyt-i Ma'mur, insanlar ve melekler tarafından sürekli ziyaret edilen Kâbe olabileceği gibi, onun semadaki eşi ve melekler tarafından ziyaret edilen mübarek ev veya her ikisi de olabilir. Kıyamet Günü gök yarılacak ve bütün denizler, su kütleleri kaynatılacaktır. Dolayısıyla, altıncı âyette buna işaret vardır. Sonuç olarak, ilk altı âyetteki bütün yeminler Kıyamet'le alâkalı bulunmakla, yedinci âyet, bu kaçınılmaz âkıbeti bu yeminlerin cevabı olarak zikretmektedir.

2. Âyet, Cennet mutluluğunun önemli bir yanına işaret etmektedir. Cenab-ı Allah (c.c.), Cennet'te, imanları ve amelleri aynı seviyede olmasa da anne-babaları ve evlâtlarını birleştirecektir. Bu, O'nun mü'minlere olan bir başka fazl u rahmetidir. Bununla birlikte, Cennet'te aynı yerde olsalar bile, insanların Cennet'ten ve nimetlerinden istifadesi aynı olmayacaktır. Herkes, imanının derecesi, derinliği, amellerinin kıymeti ve hisleriyle melekelerinin gelişmişliği nisbetinde Cennet'ten istifade edecektir.

Âyet, ayrıca şu gerçeğe de işarette bulunmaktadır. Vâkıa Sûresi 10-14'üncü âyetlerde ifade buyurulduğu üzere, bir iman hareketinin başında samimi olarak ona katılıp destek verenler ve bu desteklerini sürdürerek, imanla Âhiret'e göçenler, Allah nazarında ayrı bir kıymeti haiz bulunmakta olup, Cennet'ten istifade de onlar önde olacaklardır. Çünkü onlar, iman edip, Allah'ın dinine sahip çıkmada diğerlerini geçmişler, ona başkalarının geri durduğu, çoklarının karşı çıktığı en zor zaman ve şartlarda destek vermişler, büyük sıkıntılara katlanmışlar ve karşılığında dünyevî hiçbir beklentiye girmemişlerdir.

32. Akılları mı onları böylesine davranmaya itiyor, yoksa bizzat tuğyankâr bir topluluk da, ondan mı böyle davranıyorlar?

33. Yahut, "Kur'ân'ı kendisi uyduruyor, (sonra da Allah'a mal ediyor)" mu diyorlar? Hayır, hayır! Onlar inanmak istemiyorlar.

34. Eğer bu iddialarında samimi ve tutarlı iseler, (Kur'ân'ı herhangi bir kimsenin uydurup Allah'a mal etmesi mümkünse), o zaman kendileri ona benzer bir söz ortaya koysunlar!

35. Yoksa onlar, kendilerinden önce hiçbir şey yoktu da, kendilerinden başka kimsenin yaratılmadığı bir şeyden (ve gayesiz, başıboş, hikmetsiz ve yaratıcısız) olarak yaratıldılar (ve dolayısıyla kimsenin bilmediği şeyleri mi biliyorlar), veyahut bizzat kendileri yaratıcı olup, (istediklerini yapıp söylemede kendilerini özgür mü hissediyorlar)?

36. Veya gökleri ve yeri yarattılar (da, varlıklar üzerinde mutlak hakimiyet iddiasında mı bulunuyorlar)? Hayır hayır, onların (yaratılış, insanlık ve bunlarla ilgili temel gerçekler hakkında) hiçbir kesin bilgileri yoktur.

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların katında (da, varlıklara istedikleri gibi rahmet ve rızık taksiminde bulunuyor, dilediklerini rasûl tayin edip, ona diledikleri kitabı mı indiriyorlar)? Veya (kâinat ve Allah üzerinde) mutlak otorite sahibi olup, (Allah'a kimi dilerlerse onu rasûl mü tayin ettiriyorlar)?

38. Yoksa bir merdivenleri var da, (onunla göklere çıkıp) orada konuşulanları dinliyor (ve orada duyduklarından dolayı mı Rasûlüllah ve Kur'ân karşısında böyle bir tavır takınma gereği duyuyorlar?) Öyleyse ve kim ise o gökleri dinleyen, kesin bir delil, bir belge ibraz etsin!

39. Yoksa (akıl, düşünce ve muhakemeden o ölçüde mahrumsunuz da, O'na çocuklar atfediyor, beğenmediğiniz) kızları O'na bırakıp, erkekleri kendinize mi ayırıyorsunuz?

40. Yoksa sen tebliğin karşısında onlardan bir ücret talep ediyorsun da, ağır bir borç yükü altında mı eziliyorlar?

41. Yoksa gaybın bilgisine sahipler de, (geçmişi geleceği, insanlara mutlak manâda neyin faydalı neyin zararlı olduğunu biliyor,) dolayısıyla (insanlar için izlemeleri gereken yol, uymaları gereken kaide ve kanunlar mı) tesbit ediyorlar?

42. Yoksa (sana karşı) bir tuzak kurmaya mı niyetleniyorlar? Oysa bizzat küfredenlerdir asıl kapana kısılan (ve kendilerini dünyada da Âhiret'te de Allah'ın rahmetinden mahrum bırakanlar).

43. Yoksa Allah'tan başka (onları yaratıp yaşatan ve dolayısıyla

kendisine ibadet edip, yardımını umdukları) bir başka ilâhları mı var? Allah, onların Kendisi'ne her türlü şirk koşmalarından mutlak manâda uzak ve berîdir.

44. (Onlar gerçeği kabul etmemede o kadar inatçıdırlar ki, ceza olarak üzerlerine) gökten bir parçanın düştüğünü görseler, "Bu, bir bulut yığını!" derler (ve onun ceza olarak üzerlerine düştüğünü itiraf edemezler).

45. O bakımdan, yedikleri darbe ile cansız yere düşecekleri güne kavuşacakları âna kadar bırak onları.

46. Ne kurdukları tuzaklar o gün onlara en küçük bir fayda sağlayacak, ne de herhangi bir yerden yardım alacaklardır.

47. (İman esaslarını inkâr veya Allah'a şirk koşmak ve Allah'ın dininin tebliğine mani olmaya çalışmakla) en büyük zulmü işleyenlere bu (büyük azaptan) başka bir azap daha vardır. Ama onların çoğu bunu bilmezler.[3]

48. Sen, Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret, – muhakkak ki sen, bizim himayemiz altındasın– ve namaza kalktığında Rabbini hamd ile tesbih et;

49. Ve geceleyin de tesbih et O'nu, yıldızların batmaya durduğu demde de.

524

3. 45'inci âyette sözü edilen gün, Kureyş'in şirkte önde gelenlerini Bedir'de çarpan türde bir gün olabileceği gibi, şu veya bu mahiyette bir başka büyük felâketin başlarında patlayacağı gün veya Kıyamet Günü, buna göre, bu âyette sözü edilen diğer azap ise, onların dünyada başlarına gelecek daha küçük çapta felâketler veya kabir azabı olabilir.

53. NECM SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 62 âyettir. İsmini birinci âyetindeki *necm* (yıldız) kelimesinden alır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm bu sûreyi Kâbe'de hem mü'minlere hem de müşriklere okumuştur. Sûre, Kur'ân karşısındaki tavırlarından dolayı müşrikleri uyarır. Onlara, bütün inançlarının sadece zanna dayandığını hatırlatır ve buna karşılık gerçek hidayet ehlinin ise, kâinatın yaratıcısı ve sahibi Bir Allah'a inanan ve ibadet edenler olduğunu bildirir. Ayrıca, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın tebliğ ettiği Din'in insanlık tarihinde yeni ve uydurulmuş bir din olmadığını vurgular; ona karşı duranları mutlaka gelecek olan Âhiret Günü ile ikaz ve tehdit eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Batmaya yöneldiği zaman yıldıza andolsun ki,

2. Arkadaşınız (Muhammed) ne yanıldı ve doğru yoldan saptı, ne de aldanıp yanlış bir yol tuttu.

3. O, asla heva ve hevesinden konuşmaz;

4. O'nun (Din adına) size söyledikleri, ancak kendisine vahyolunan vahiyden ibarettir.[1]

5. (Kur'ân'ı) O'na o pek güçlü ve kuvvetli (Cebrail) öğretti;

6. Pek metin, kemal ve üstün melekeler sahibi. O, aslî şekli ve bütün haşmetiyle doğruldu.[2]

7. O esnada, ufkun en yüksek noktasında idi.[3]

8. Sonra aşağı doğru meyletti ve yaklaştı.

9. Öyle ki, arada (yan yana konmuş) iki yay aralığı kadar bir mesafe kaldı, hattâ daha da az.

10. Ve böylece kuluna vahyetmek dilediği her şeyi vahyetti.[4]

11. O'nun (gözleriyle gördüğünü) kalb yalanlamadı.[5]

12. Şimdi siz kalkmış, O'nun gördükleri konusunda kendisiyle münakaşa mı ediyorsunuz?

13. O'nu bir başka (ikinci) inişinde daha gördü,

14. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında.[6]

15. Onun yanında da Cennetü'l-Me'vâ (Barınma Cenneti) vardır.

16. O anda Sidre'yi bürüyen (İlâhî feyz), onu sardıkça sarıyordu.

17. Rasûl'ün gözü başka yana kaymadı (ki, gördüğünü yanlış görmüş olsun), görebileceğinin ötesine yönelmedi (ki, bir illüzyon görmüş olsun).

18. Kesinlikle Rabbisinin en büyük bazı âyetlerini gördü.[7]

19. Şimdi düşün, (böylesi büyük gerçekler karşısında) şu Lât ve Uzza ne ifade eder?

20. Ve şu diğeri, üçüncüsü Menat?

21. Hem, ne oluyor? Erkekler sizin, kızlar O'nun mu?

22. O zaman bu, (değerlerinize göre) insafsız bir taksim olmaz mı?[8]

23. (O putlar), aslında sizin ve atalarınızın uydurduğu kuru isimlerden, bir isimlendirmeden ibarettir; Allah, onların ilâh olabileceklerine dair hiçbir şey indirmemiştir. O müşrikler, sadece zanna ve nefisleri neye çekerse ona tâbi olmaktadırlar. Oysa onlara Rabbilerinden hidayetin, doğrunun ta kendisi gelmiş bulunuyor.

24. Yoksa insan, her heves ve kuruntusunu bir gerçek ve kendisine garanti edilmiş mi sanıyor?[9]

25. Hayır, Âhiret de, ondan önceki (dünya) hayatı da Allah'ın (kudret ve iradesi altındadır; her iki hayatta da mutlak hüküm ve hakimiyet O'na aittir).[10]

26. Göklerde ne kadar melek bulunursa bulunsun, (farz-ı muhal, bir kimse için kendiliklerinden şefaatte bulunmaya teşebbüs edecek bile olsalar,) Allah dilemedikçe ve rıza gösterip izin vermedikçe herhangi bir kimse hakkındaki şefaatleri en küçük bir fayda sağlamaz.

1. Sûre'nin takdim notunda ifade edildiği gibi, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu sûreyi Kâbe'de hem mü'minlere hem de müşriklere okuyup tebliğ etmiştir. Müşrikler, Kur'ân'ı ve Allah Rasûlü'nün risaletini inkâr için mazeretler arıyor ve onları nasıl nitelemeleri gerektiği konusunda aralarında tartışıyorlardı. Dolayısıyla yukarıdaki âyetler, onların Kur'ân'ın İlâhî menşei ve Allah Rasûlü'nün risaleti konusunda oluşturmaya çalıştıkları bütün şüphe sis ve bulutlarını dağıtmaktadır.

Kur'ân'da pek çok âyette Cenab-ı Allah (c.c.), kâinattaki bazı nesnelere yemin eder. Bu sûre de böyle bir yeminle başlamaktadır. Burada batmaya yöneldiği anda yıldıza yemin edilmesinin pek çok manâları vardır. Kısaca, böyle bir yeminle öncelikle, gök cisimlerinin asla ilâh olamayacağı ve kendilerine ibadet edilemeyeceği anlatılmaktadır (Bkn: En'âm Sûresi/6: 76-78, not 17-18). Bilindiği gibi, Mekke müşrikleri gök cisimlerine de, bu arada özellikle Şira yıldızına da taparlardı (Bu sûrede âyet 49). Yine bu yeminle, yıldızın batma zamanı gecenin bitip, güneşin doğma ve aydınlığın dünyayı sarmaya başlama zamanı olduğu için, İslâm güneşinin doğmak üzere olduğuna bir telmih yapılmaktadır. Bu yeminin, sûrede bazı yanlarıyla kendisine temas edilen Allah Rasûlü'nün miracıyla da bir münasebeti olmalıdır. Birinci âyette "batmaya

yönelme" anlamı verilen "hevâ" fiilinde yükselme manâsı da vardır. Bu takdirde, "yıldız" anlamı verilen "necm"den kasıt Peygamber Efendimiz olur ve birinci âyet, "Birden yükseldiği zaman o Yıldız'a (Rasûl'e) andolsun ki," manâsına gelir.

Necm kelimesinin bir manâsı da, "Kur'ân'ın vahyinden bir defada inen bölüm"-dür. Dolayısıyla âyette, Kur'ân'ın bölüm bölüm indirilmesine de işaret vardır.

2. Âyette tasvir edilen zât Hz. Cebrail (a.s.) olabileceği gibi –ki mealde bu tercih edilmiştir– aynı derecede Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm da olabilir. Bu ikinci durumda manâ şöyle olur: "(Rasûl,) Kur'ân'ı almakla tam mükemmeliyete ve en büyük makama ulaştı."

3. Hz. Cebrail (a.s.), Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a çeşitli şekillerde gelmiş, Allah Rasûlü O'nu iki defa aslî şekliyle görmüştür. Bunlardan biri, ilk vahyi aldıktan sonra Nur Dağı'ndan indiğinde gerçekleşmiş, diğeri ise, gelecek 13'üncü âyette temas edileceği üzere, Miraç'tan dönerken vukû bulmuştur. Bu âyet, bunlardan birincisine işaret etmektedir. Âyette kastedilen Allah Rasûlü ise, bu defa manâ, O'nun yaratıklar içindeki eşsiz büyüklüğü şeklinde olur.

4. Bu âyet de, öncekiler gibi, hem Hz. Cebrail'in Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'a aslî sûretiyle görünüp vahiy getirmesine, hem de Allah Rasûlü'nün Miraç'ta Hz. Allah (c.c.) ile bütün nicelik ve nitelik boyutlarının ötesinde mülâki olmasına işarette bulunmaktadır denebilir. Birinci durumda âyetlerin manâsı, Hz. Cebrail'in gökteki kendi makamından sarkıp, yerde Allah Rasûlü'ne iyice yaklaştığı ve bu şekilde Cenab-ı Allah'ın kulu Rasûlü'ne gönderdiği vahyi ilettiği şeklinde; ikinci durumda ise, Cenab-ı Allah'ın kulu Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ı Miraç'ta Kendisi'ne iyice yaklaştırdığı ve Allah Rasûlü'nün bir yaratılmışın yükselebileceği en yüksek makama yükseldiği, aradaki mesafenin yan yana konmuş iki yay arası kadar kaldığı şeklinde olur. İkinci durumdaki bu *kâbe kavseyni ev ednâ* teşbihi ve ifade ettiği manâ üzerinde bilhassa ehl-i Tasavvuf çok durmuştur. Gerçekten bu teşbih, bir yandan Allah Rasûlü'nün şahsında insanın ulaşabileceği son makama, diğer yandan, zaruri varlık âlemi (vücub) ile mümkün varlık âlemi, bir diger ifadeyle, Ulûhiyet ile kulluk arasındaki aşılmaz sınıra işaret etmektedir. Miraç'ta ulaşılan bu makamda Allah Rasûlü (s.a.s.) beş vakit namazı bir emir ve Mirac'ın en büyük meyvesi, hediyesi olarak alıp ümmetine getirmiştir. Bu sebeple beş vakit namazda Miraç manâsı vardır ve her mü'min, derecesine, namazı kılmadaki dikkat ve şuuruna göre kalbinde bir miraç gerçekleştirebilir.

5. Âyette 'kalb' olarak tercüme edilen kelimenin aslı *fuâd*dır. Fuâd aslında, (manevî) kalbin merkezidir. Kalbin görme ve işitme duyuları olduğu gibi, onun bu duyularıyla aldığı 'duyum'ları manâlandırıp idrak haline getiren *fuâd*, yani kalbin iç idrak merkezidir. Ona "lâtife-i Rabbaniyye" de denmektedir. (Daha geniş açıklama için bkn. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, c.3, "Vicdan" yazısı)

6. Bu ağaç, Vücûb (zaruri varlık âlemi) ile mümkün (yaratılmış) varlık âlemi arasındaki sınırı simgeler.

7. Allah Rasûlü'nün gördüğü en büyük âyetlerin neler olduğu kesin değildir. Cenab-ı Allah (c.c.), Rasûlü'nü Miraç'ta en büyük âyetlerinden bazılarını görsün diye varlık âleminin en yüksek, en engin boyutlarında seyahat ettirdi (İsrâ Sûresi/17: 1). Âyetten anlaşıldığı kadarıyla, Cenab-ı Allah'ın normal beşer idrakinin ötesindeki tecellilerinden oluşan bu âyetler, deliller, ancak gözle görülerek idrak edilebilirdi ve yaratılmışların en büyüğü olarak onları ancak Allah Rasûlü görebilirdi ve gördü. Onları dil ile ifade etmek, tasvir etmek mümkün olmasa gerektir.

8. Lât, Uzza ve Menat, Mekkeli müşriklerin taptıkları en önemli putlardan üçüydü. Hayli ilginçtir ki, bu putların üçü de dişi kabul ediliyordu ve isimleri de dişi isimleriydi. Onlar müşriklerin nazarında meleklerin veya birtakım melekî güçlerin sembolü olduğu ve müşrikler de melekleri –haşa– Allah'ın kızları kabul ettikleri için, onlara dişi isimleri vermişlerdi. Oysa kadınların, kız çocuklarının kendi nazarlarında hiçbir değeri yoktu ve değer vermedikleri dişi varlıkları Allah'a tahsis ediyor, değer verdikleri erkek çocukları kendilerine veriyorlardı. Nisâ Sûresi 117'nci âyet ve ilgili 25'inci notta açıklandığı üzere, onların putlarını dişilerin arasında seçmesi veya onları dişi kabul etmesi ise, kendi üzerlerinde bir "erkek" güç istemiyorlardı ve "ilâhları"na bile hükmetmek, onları arzuları istikametinde kullanmak istiyorlardı.

9. Meselâ, insan dilediğini ilâhlaştıracak ve Allah da bunu kabul edecek, yine meselâ melekleri Allah'ın kızları, Allah ile aralarında şefaatçi, yani Allah katında işleri görülsün, dilekleri yerine gelsin diye aracı sayacaklar, Allah da buna razı olacak, öyle mi?

10. Kâinatı da, insanı da yaratan Allah'tır. Kimsenin dünyaya gelip gelmeyeceği, gelecekse ne zaman, nerede, hangi renkte ve hangi ırk içinde, hangi ailede dünyaya geleceği, cinsiyetinin ne, şeklinin nasıl olacağı, dünyadan ne zaman ve nasıl ayrılacağı gibi hayatının en aslî unsurları üzerinde en küçük bir rolü yoktur. Bütün bunlar ve insanı çevreleyen daha başka bütün mecburî şartlar Cenab-ı Allah'ın İradesi dahilinde olduğu gibi, hayatında kendi iradesine bırakılan hususlarda da yine insan neyi yaparsa ne ile karşılaşacağını, dünyada yaptığı işlerin dünyada ve Âhiret'te karşısına neler çıkaracağını tayin buyuran da Allah'tır. O halde insan, Allah'tan bir delil, bir dayanak olmadan hayatı, inancı, ibadetleri konusunda bir tercihte bulunamaz, bulunduğu takdirde bunun neticesine de katlanmak zorundadır.

27. Âhiret'e inanmayanlardır ki, melekleri (Allah'ın kızları olarak kabul etmekte ve onlara) dişi isimleri takmaktadırlar.

28. Oysa bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, ancak zanna tâbi olmaktadırlar. Halbuki zan, hakikat adına hiçbir şey ifade etmez.

29. O halde, Bizi anmaya ve Kitabımıza sırt dönen ve dünya hayatını yegâne gaye edinenleri sen de bir tarafa bırak.

30. Onların bilgileri ancak bu kadardır, (sadece dünya hayatıyla, o da ancak onun dış yüzüyle sınırlıdır). Ve hiç şüphesiz Rabbin, Kendi yolundan kimin sapıp gittiğini çok iyi bildiği gibi, kimin hidayeti tabiatı haline getirdiğini de çok iyi bilmektedir.

31. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır; ve (O, kim doğru yolun dışındadır, kim onu izlemektedir çok iyi bildiğinden,) kötülük yapanlara ancak yaptıklarının karşılığıyla mukabelede bulunur, iyilik yapanları ise iyiliğin en büyüğüyle mükâfatlandırır.

32. O iyiler yapanlar ki, ufak kusur ve günahlara düşseler bile, büyük günahlardan (ve yine şüphesiz birer büyük günah olan) çirkin ve hayasız işlerden kaçınırlar.[11] Şüphesiz ki senin Rabbinin mağfireti pek geniştir. O sizi, topraktan inşa ederken de, siz annelerinizin karnında birer cenin halindeyken de çok iyi bilir. Öyleyse, nefislerinizi temize çıkarmayın, kendinizi hatasız görmeyin. Yine O, kimin gerçekten O'na gönülden saygı duyup, itaatsizlikten kaçındığını da çok iyi bilir.

33. Bakmaz mısın şu (davetine) arkasını dönüp gidene!

34. Muhtaca, (fakire) birazcık verip, bir daha hiç vermeyene!

35. Acaba gaybın bilgisine sahip de, (gelecekte olacakları mı) görüyor?

36. Yoksa haberi olmadı mı şu gerçeklerden yer alan Musa'nın sahifelerinde,

37. Ve görevini hakkıyla yerine getiren o çok vefalı İbrahim'in:

38. Kimse, bir başkasının suç (ve günah) yükünü çekmez ve onunla yargılanmaz.

39. Ve insan için ancak emeğinin karşılığı vardır;

40. Onun emeği değerlendirmeye alınacak,

41. Ve karşılığı kendisine eksiksiz ödenecektir.

42. Ve son durak Rabbinin huzurudur.

43. O'dur güldüren ve ağlatan;

44. Ve O'dur ölümü veren, hayatı da veren;

45. Yine O'dur çiftleri yaratan, erkeği ve dişiyi,

46. (Anne) rahmine atılan birkaç damla sıvıdan.

47. O'na aittir ikinci defa (yani öldükten sonra) yaratma da.

48. Ve yine muhakkak O'dur (dile-

diğini) zengin eden, (dilediğine ise ancak) yeterli geçimlik veren.

49. Ve O'dur (müşriklerin) taptığı Şira yıldızının Rabbi.[12]

50. O helâk etti önceki Âd'ı,[13]

51. Ve geriye hiçbir (zalim kâfir) bırakmadan Semûd'u.

52. Onlardan önce de kavm-i Nuh'u. Onlar, hepsinden daha zalim ve daha azgın idi.

53. Şehirlerinin altı üstüne getirilen (Lût kavmini de helâk etti).

54. Nasıl da kapladı onları kaplayan (musibet)!

55. Artık (ey insan,) Rabbinin hangi nimeti hakkında tartışmaya girebilirsin?[14]

56. Bu rasûl de, önceki uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.

57. Elbette yaklaşacak olan (Kıyamet) artık yaklaşmış bulunuyor.

58. Onun (dehşet ve ızdırabını) Allah'tan başka giderecek kimse yoktur.

59. Öyleyken, (sizi ebedî mutluluğa çağıran) bu Söz'e mi şaşıyorsunuz?

60. (Zulüm ve isyanınızdan, günahlarınızdan dolayı ağlamanız gerekirken), hep gülüyor, hiç ağlamıyorsunuz.

61. Ömrünüzü oyun ve eğlenceyle geçiriyorsunuz.

62. Ama artık gelin Allah'a secde edip teslim olun ve O'na ibadet edin.

526-527

11. Büyük günahlar için bkn: Bakara Sûresi/2: 194, not 140; Nisâ Sûresi/4: 31, not 11. Çirkin ve hayasız işler için ise bkn: Nisâ Sûresi/25, not 9. Zina ve homoseksüellik gibi hayasızlıklar da şüphesiz büyük günahlara dahildir. Böyle iken ayrıca zikredilmeleri, günah olarak büyüklükleri ve onlardan mutlaka kaçınmamız gerektiği içindir. Yani onlara büyük günahlar olarak özellikle dikkat çekilmektedir. Bu âyet-i kerimeyi ve küçük günahları daha iyi anlamak için, şu âyet de nazara alınmalıdır: *Onlar, çirkin bir iş yaptıklarında veya (günahla) kendi öz canlarına zulmettiklerinde peşinden hemen Allah'ı hatırlar, O'nu anar ve günahlarının affedilmesini dilerler -zaten, günahları Allah'tan başka kim affedebilir ki! Ayrıca, işledikleri (günah ve hatalarda) bile bile ısrar da etmezler.* (Âl-i İmran Sûresi/3: 135).

12. Şira yıldızı, gökteki en parlak yıldızdır. Cahiliye'de Araplar içinde pek çokları ona tapar ve yağmur gibi semavî hadiseleri ona atfederlerdi. Kur'ân bunu kesinlikle reddetmekte ve Şira yıldızını yaratan ve ona ışığını verenin de Allah olduğunu belirtmektedir.

13. Önceki Âd, Hz. Hûd'un (a.s.) kavmi olan ve helâk edilen Âd kavmidir. Sonraki Âd ise, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) kendisiyle Âd kavmini helâk ettiği felâketten kurtardığı mü'minlerin neslinden gelenlerdir.

14. Adalet, mutlak manâda iyidir ve insan hayatı için elzemdir. Bu bakımdan, zulümde ısrar eden pek çok halkın helâk edilmesi onların hakkı idi ve dolayısıyla zalimleri helâk etmek, Cenab-ı Allah'ın insanlara bir lütfudur, nimetidir.

54. KAMER SÛRESİ

55 âyetten oluşan ve Mekke'de Hicret'ten beş yıl önce inip, ismini birinci âyetindeki *kamer* (ay) kelimesinden alan bu sûre, inkârcıları uyarır. Hem bu uyarı için, hem de mü'minlere teselli olmak üzere Hz. Nuh ve Lût kavimleriyle, Âd ve Semûd kavimlerinin, bir de Firavun ve ordusunun uğradıkları helâkten kısaca söz eder. Allah Rasûlü'nün bir parmak işaretiyle ayın yarılmasını anar ve bunu anmakla Cenab-ı Allah'ın kâinat üzerindeki mutlak hakimiyetini ve kâinatı, ondaki olayları zahirî sebepleriyle birlikte yaratanın Allah olduğunu vurgular.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Kıyamet yaklaştı ve ay ikiye yarıldı.[1]

2. Ama o müşrikler ne zaman bir mucize görseler onu kabule yanaşmaz ve, "Bu, (O'nun yapageldiği diğer) büyüler gibi bir büyü!" derler.

3. Onlar, (Rasûlü de, gösterdiği mucizeleri de) yalanlamakta ve heva-heveslerine uymaktadırlar. Ama (bilmeliler ki,) her mesele için belli bir zaman, kararlaştırılmış bir son vardır (ve onlar, elbette gerçeği görecek ve bileceklerdir).

4. Onlara (gerek Âhiret'le, gerekse önceki kavimlerle ilgili olsun,) kendilerini yollarından vazgeçirecek nice dersler ve ibretler ihtiva eden gerçekler bildirilmiştir.

5. (Bütün bunlar,) tam ve mükemmel bir hikmettir. Ama ne var ki, onlara ikaz fayda etmiyor.

6. Dolayısıyla üzerlerine varmaktan artık vazgeç. Elbette bir gün gelecek ve Münâdî, herkesi görülmemiş dehşetteki bir gerçeğe çağıracaktır.[2]

527

1. Hicret'ten beş yıl önce Mina'da Allah Rasûlü'nün bir parmak işaretiyle ayın ikiye yarılması hadisesi, hem Allah Rasûlü'nün risaletini ispat eden büyük bir mucize, hem de O'nun üzerinde durduğu en önemli iman esaslarından olan Kıyamet ve Haşr'e apaçık bir delildir. Ay, hadise mahallinde hazır olanların gözleri önünde ikiye ayrılmış ve bir parçası dağın bir yanında yukarıda, diğer parçası öbür yanında görülmüştür. Ardından tekrar birleşmiştir. Ama bu mucizeyi apaçık gören kâfirler onu büyü olarak niteleyip, inkârlarına devam etmişlerdir.

Âyet, Kıyamet'in yaklaştığını ve ayın yarıldığını haber vermektedir. Çünkü Allah Rasûlü âhir zaman peygamberidir, yani O'nunla Kıyamet'in kopması arasındaki zaman dünyanın ömrünün son dönemi olup, *âhir zaman* (zamanın sonu) olarak adlandırılır.

Bazıları, ayın yarılma mucizesinin gerçekleştiğine itiraz etmekte ve bunun tarihlerde anılmadığını itirazlarına güya delil olarak zikretmektedirler. Hadisenin Hindistan gibi ülkelerin bazı bölgelerinde de görüldüğüne dair ciddî bulgular var ise de, bu itiraza cevap olarak şu hususlar söz konusu edilebilir:

- Ayın yarılması hadisesine itirazlar, onun bir "tabiat hadisesi" gibi değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa o, tabiî bir hadise olmayıp, bir mucizedir. Mucizeyi Allah (c.c.), bir peygamberin peygamberliğini halkı nazarında ispat için yaratır ve dolayısıyla o mucize, kim için gösterilmişse onu onlar görür. Allah, ayın yarılması mucizesini Peygamberimiz'in elinde öncelikle Mekke müşrikleri için yaratmıştır ve dolayısıyla onu görmesi gereken de onlardır. Kaldı ki o, diğer yarımkürede gündüz vakti, gece olan başka bölgelerde ise insanlar uykuda iken vuku bulmuştur. Bunun yanı sıra bulut, sis, böyle bir hadisenin olacağını kimsenin düşünmemiş olması ve enlem-boylam farklılıkları dünyanın başka yerlerindeki insanların onu görmesine mani diğer faktörler olmuş olabilir.
- Peygamber Efendimiz'e karşı çıkan Mekkeli müşriklerin emsalsiz inatçılığı tarihen de sabittir. Buna karşılık, Kur'ân ayın yarıldığını ilan ettiği zaman, buna içlerinden tek bir kişi bile itiraz etmemiş, "Böyle bir şey olmadı." diyememiştir. Eğer bu mucizenin vukuunu görmemiş olsalardı, elbette itiraz edecek ve bunu Peygamberimiz ve Kur'ân aleyhinde kullanacaklardı. Oysa, ne tarih ne de siyer kitaplarında böyle bir itirazdan tek kelime ile olsun söz edilmemektedir. Ayın yarıldığını gören müşrikler, ancak "Bu, diğerleri gibi bir büyü." demişler, ancak ticaret için gittikleri yerlerden dönmekte olan ticaret kervanları da onu görmüşse inanacaklarını söylemişlerdir. Mekkeli oldukları için Cenab-ı Allah'ın ayın yarılma mucizesini görmelerine müsaade ettiği bu ticaret kervanları dönüp de mucizenin vukuunu tasdik edince, bu defa da "Ebû Talib'in yetiminin büyüsü gökleri bile etkiledi." demişlerdir.
- İçlerinde Sa'd al-Taftazanî'nin de bulunduğu meşhur ve tahkik ehli büyük âlimlerin çoğu, ayın yarılmasını hadis kriterlerine göre mütevatir kabul etmişlerdir. Yani bu hadise, nesilden nesile yalan söylemesi mümkün olmayan, doğrulukları üzerinde ittifak edilmiş çok sayıda râvi tarafından aktarılmıştır.
- Ayın yarılması mucizesi, hepsi de güvenilir olan Sahabe tarafından anlatılmış, tahkik ehli Kur'ân müfessirleri onu kabul etmiş, en güvenilir hadisçiler sıhhatine hükmedip, onu kitaplarına almış, ehl-i ilham ve velâyet ile en büyük kelâm âlimleri onun vukuu üzerinde birleşmiş, ümmet-i Muhammed onun vukuuna inanmıştır.

- Bazı modern müfessirler, âyette sözü edilen ayın yarılmasının Kıyamet öncesi vuku bulacağını iddia etmektedirler. Oysa hemen arkadan gelecek olan ikinci âyet, bu iddiayı reddetmek için yeterlidir. Çünkü Kıyamet öncesi meydana gelecek ve Kıyamet'ten haber verecek olan hadiseler kesindir ve artık Kıyamet vaktinin geldiğini gösterir. O anda kimse, Kıyamet hadiselerine "büyü" demez. Hasan el-Basrî ve Atâ b. Rebah, Kıyamet öncesinde ayın yarılacağını söylemekle beraber, onun Peygamber Efendimizin bir mucizesi olarak yarıldığını da kabul etmektedirler.

Nisâ Sûresi 59'uncu âyet gibi bazı âyetlerde önceki kavimler kendilerine gösterilen mucizeye rağmen inkârda diretince Cenab-ı Allah'ın onları helâk ettiği, dolayısıyla Allah Rasûlü'nün mucize göstermesine izin vermediği ifade edilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, önceki kavimlerin peygamberlerinden belli bir mucizeyi göstermelerini istediği, ayın yarılması mucizesinin ise Peygamberimiz'den, "Bize ayı ikiye böl!" diye istenen bir mucize olmayıp, onu peygamberliğini ispat için Peygamberimiz'in göstermiş olduğudur. Cenab-ı Allah, Peygamberimiz'in yanında altından dağların akması, Mekke'de nehirler akıtması gibi müşriklerin Peygamberimiz'den istedikleri mucizelere müsaade etmemiştir.

2. Münâdi, çağrı ve herkesin kendisine çağrılacağı gerçek, ölülerin dirilip Mahşer Yeri'nde toplanmaları için Sûra üfürülmesidir.

7. Gözleri korku içinde ve önde, çekirgelerin birden etrafı kaplaması gibi dehşet içinde mezarlarından çıkacaklar;

8. İtaat içinde koşacaklar Münâdî'ye doğru. "Bugün çok zorlu bir gün!" diyecek kâfirler.

9. Onlardan önce Nuh kavmi de yalanlamıştı. Kendilerine (uyarıcı olarak) gönderilen kulumuzu yalanladılar ve "Bu, delinin teki!" dediler. Kulumuz saygısızca incitildi, tebliği engellendi.

10. Nihayet O da Rabbisine, "Ben yenildim, ne olur bana yardım et!" diye yalvardı.

11. Biz de (duasını kabul buyurup), göğün kapılarını açtık da, sular boşalmaya durdu.

12. Yeri de göz göz yarıp, suları fışkırttık. Nihayet, (gökten boşalan, yerden fışkıran) sular, takdir buyrulan işin yerine gelmesi için yükselmesi gereken noktaya kadar yükseldi.

13. Kulumuzu taşıdık levhalar ve çivilerle yapılmış olan (Gemi'de);

14. Ki o (Gemi), kadri bilinmemiş, inkâr ve hakarete uğramış o değerli insana mükâfat olarak inayetimiz altında akıp gidiyordu.

15. (Nihayet dağa oturdu ve onu) gerçeğe bir alâmet, bir ibret olsun diye yerinde bırakıp koruduk.[3] Böyle iken, ibret alacak yok mudur?

16. İşte görün nasılmış Benim cezalandırmam ve nasıl gerçekleşirmiş tehditlerim!

17. Gerçek şu ki, (insanın dilinde indirmekle) Kur'ân'ı Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına kolaylaştırdık. Yok mudur düşünüp ders alacak?[4]

18. Âd (halkı da, kendilerine gönderilen Rasûl'ü) yalanladı; fakat görün nasılmış Benim cezalandırmam ve nasıl gerçekleşirmiş tehditlerim!

19. Üzerlerine süregiden felâket günlerinde her şeyi söküp atan müthiş bir kasırga gönderdik.

20. Öyle ki, insanları kökünden sökülmüş, içi boş hurma kütükleri gibi fırlatıp atıyordu.

21. Görün nasılmış Benim cezalandırmam ve nasıl gerçekleşirmiş tehditlerim!

22. Gerçek şu ki, Kur'ân'ı (insanın dilinde indirmekle) Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına kolaylaştırdık. Yok mudur düşünüp ders alacak?

23. Semûd (halkı da), kendilerine yapılan onca ikazı yalanladı.

24. "Ne yani?" dediler, "içimizden biri, bizim gibi bir beşer, O'na mı tâbi olacağız? O'na tâbi olursak, o zaman görülmemiş bir hata ve bir çılgınlık yapmış oluruz; yolumuzu şaşırıp, ateşe düşmüş oluruz.

25. "Aramızdan bula bula O mu bulunmuş da, Kitap O'na indirilmiş. Oy sa O, tam bir yalancı, üzerimizde hakimiyet kurmak isteyen bir küstah!"

26. (Peygamberleri Salih'e dedik:) "Yalancı kimmiş, küstah kimmiş, yarın bilecek onlar!

27. "(Senden ısrarla mucize istemelerine cevap olarak) kendilerine bir dişi deve göndereceğiz, onunla imtihan olacaklar. Neticeyi bekle ve (yaptıklarına, söylediklerine) sabret!

28. "Onlara bildir ki, sudan (deve ile) nöbetleşe faydalanacaklar. Sırası gelen, suyun başında olacak."[5]

29. Fakat (sudan nöbetleşe faydalanma hükmümüze uymadılar ve dişi deveyi öldürmek için plan yaptılar da,) arkadaşlarını (ülkedeki dokuzlu çete reisinden en azgınını) çağırdılar. O da, sudan faydalanma günü gitti ve dişi deveyi boğazladı.

30. Ama görün, nasılmış Benim cezalandırmam ve nasıl gerçekleşirmiş tehditlerim!

31. Üzerlerine tek bir çığlık gönderdik, müthiş bir patlama (ve sarsıntı); neticede, kuru çalı-çırpıdan yapılma ve çiğnenip ezilerek çürüyüp gitmiş koyun ağılından geriye kalan kırıntılar gibi oluverdiler.

32. Gerçek şu ki, Kur'ân'ı (insanın dilinde indirmekle) Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına kolaylaştırdık. Yok mudur düşünüp ders alacak?

33. Lût'un halkı da kendilerine yapılan onca ikazı yalanladı.

34. Biz de hepsinin üzerine taş savuran bir fırtına gönderdik, ama Lût'un ailesi hariç. Onları seher vakti kurtardık,

35. Tarafımızdan bir nimet olarak. Kim şükrederse, onu işte böyle kurtarırız.

36. Lût onları, günahkârları tutup yakalamamızın pek şiddetli olacağını söyleyerek uyarmıştı. Ama onlar, uyarılara kulak vermeyip, sürekli mücadeleye giriştiler.

37. Lût'un misafirlerine karşı niyetlerini bozdular ve sürekli gel-gitlerle O'nu rahatsız ettiler.[6] Biz de gözlerini silme kör ettik. "Haydi tadın Benim cezalandırmamı ve tehditlerimin sonucunu!"

38. Önüne geçilemez kalıcı bir azap kendilerini sabahleyin bastırıverdi.

39. "Haydi tadın Benim cezalandırmamı ve tehditlerimin sonucunu!"

40. Gerçek şu ki, Kur'ân'ı (insanın dilinde indirmekle) Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına kolaylaştırdık. Yok mudur düşünüp ders alacak?

41. Firavun oligarşisine de uyarılarda bulunuldu.

42. Ama kendilerine gösterilen bü-

tün mucizelerimizi, bütün delillerimizi yalanladılar. Biz de kendilerini mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip ve her işe gücü yeter bir Zât'a yaraşır tarzda yakalayıverdik.

43. Şimdi (ey Mekkeliler), sizin içinizdeki kâfirler sizden önceki o kâfirlerden daha mı varlıklı, daha mı güçlü, yoksa İlâhî kitaplarda sizin Allah'ın cezasından muaf olduğunuza dair bir senediniz mi var?

44. Yoksa o kâfirler, "Biz, dayanışma halinde yenilmez bir topluluğuz" mu diyorlar?

45. Ama bilsinler ki, yakında o topluluk bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklar.[7]

46. Onları asıl bekleyen ise, Kıyamet'tir; Kıyamet'in dehşeti çok daha müthiş, çok daha acıdır.

47. Hayatları günah hasadından ibaret olan inkârcı suçlular, Cennet'in çok uzağında ve alevli ateşler içinde olacaklardır.

48. O gün Ateş'te yüzleri üstü süründürülürler: "Tadın Cehennem'in temasını!"

49. Muhakkak ki Biz, her bir şeyi belli bir ölçü ile yarattık.

50. Her şeyi sadece tek bir emirle, sanki göz açıp kapayıncaya kadarlık bir süratle yaparız Biz.[8]

51. Gerçekten Biz, (zulüm ve inkârda) sizin gibi olan nice toplumları helâk ettik. Böyleyken, düşünüp ders alacak yok mudur?

52. Ve onların yaptıkları her şey defterlerde kayıtlıdır.

53. Satır satır yazılıdır küçük büyük her şey.

54. Ama Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na itaatsizlikten kaçınan (müttakîler) bahçelerde ve ırmak kenarlarındadırlar.

55. Gücü her şeye yeter, hükmü her şeye geçer Hükümdar'ın huzurunda onur ve sadakat meclisindedirler.

528-529-530

3. Âyetin işaretine göre, Hz. Nuh'un gemisi, en azından bu sûrenin indiği dönemde halâ yerinde idi. İmam Buharî, İbn Cerir et-Taberî, İbn Ebî Hatem ve Abdürrazzak, Katâde'den Hz. Ömer döneminde Irak'ı fetheden Müslümanların Gemi'yi Cudi Dağı üzerinde gördüklerini rivayet etmektedirler (Cudi Dağı için bkn: Hûd Sûresi/11, not 14.) Âyetten insanların kendisini bulup da ibret almaları için Gemi'nin halâ var olmaya devam ettiğine bir işaret de çıkarılabilir.

4. Cenab-ı Allah (c.c.) Kur'ân'ı anlayabilsin diye insanın dilinde indirmiştir. Kur'ân'ın ulaşılmaz manâ derinlikleri varsa da o, öyle bir üslûba sahiptir ki, en âmî bir insandan

en seviyeli ve bilgili insana kadar herkesi tatmin eder. Bununla birlikte istisnasız herkese lâzım olan, iman esaslarını ve faziletli bir hayatın düsturlarını öğrenmektir. İşte herkes, bunları, ebedî saadetin nasıl kazanılacağını Kur'ân-ı Kerim'den öğrenebilir ve ondan kendisi için gerekli dersleri alabilir. Bir gerçek de vardır ki, âyet, herkesin Kur'ân'ı aslından veya tercümesinden okuyarak Kur'ân'ı bütünüyle ve gerektiği gibi anlayabileceği manâsında değildir.

5. Dişi deve ve suyu Semûd kavmiyle nöbetleşe kullanması hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 73-77, not 15; Hûd Sûresi/11: 64-65; Şuarâ Sûresi/26: 155-157.

6. Hz. Lût'un misafirleri ve kavminin helâkı hakkında bkn: Hûd Sûresi/11: 69-83, Hıcr Sûresi/15: 51-77 ve ilgili notlar. Eski Ahid de, Lût'un aslında birer melek olan misafirlerine karşı niyetlerini bozan ve sürekli Lût'un evine gidip gelenlerin gözlerinin kör olduğunu kaydeder. (Tekvin, 19: 9-11)

7. Bu âyet indiği zaman Müslümanlar sayıca çok azdı ve güçleri de yoktu. Bazıları, maruz kaldıkları işkenceler sebebiyle Habeşistan'a göç etmek zorunda kalmıştı. Ama müşrikler, aradan 10 yıl geçmeden Bedir Savaşı'nda bozguna uğradılar. Önde gelenlerinden 70 tanesi öldürüldü ve diğerleri, pek çok da esir bırakarak kaçtılar.

8. Açıklama için bkn: Bakara Sûresi/2: 117, not 101; Nahl Sûresi/16: 40, not 9; Yâ-Sîn Sûresi/36: 82-83, not 27.

55. RAHMÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 78 âyetten oluşur. İsmini birinci âyetindeki Rahmân isminden alır. Sonuna kadar Rahmân'ın nimetlerinden söz eder. Fatiha Sûresi 2'nci notta ifade edildiği gibi, Rahmân, Cenab-ı Allah için bir isim-sıfat olup O'nu, bütün varlığı rahmetiyle kuşatan, her birinin rızkını veren ve onları gerekli güç, âzâ ve meleklerle donatan Zat olarak tanıtır. Cenab-ı Allah (c.c.), kâinatı Rahmâniyetinin tecellisi olarak yaratmıştır ve yine Rahmâniyet tecellisiyle onu yaşatmaktadır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Rahmân,

2. Kur'ân'ı öğretti (insanlığa ve cinlere);[1]

3. İnsanı yarattı;

4. Ona konuşmayı talim etti.[2]

5. Güneş de, ay da, (Rahmân'ın tesbit buyurduğu) bir hesaba göre vardır ve bir hesaba göre hareket eder.[3]

6. Yıldızlar ve ağaçlar da (Allah'ın önünde) secde eder, (O'na, kanunlarına tam teslimiyet halindedirler).

7. Ve gök, Allah onu (yerin üstünde) yükseltti ve ölçüyü, dengeyi koydu.

8. Ki, taşkınlık yapıp ölçüyü, dengeyi aşmayasınız.

9. Tartıyı tam olarak, hakkaniyetle ve adaletle yerine getirin ve ölçüyü, dengeyi bozmayın.[4]

10. Yere gelince, onu da canlılar için alçaltıp döşedi.

11. Orada her türden ürünler, meyveler, bu arada meyveleri salkım salkım hurma ağaçları vardır;

12. Sapları ve yaprakları hayvanlara yiyecek olarak kullanılan taneler ve daha başka hoş kokulu bitkiler de.

13. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?[5]

14. O, insanı topraktan yapılıp pişirilmiş eşya gibi ses veren kupkuru balçıktan yarattı;

15. Cinleri de dumansız, kaynak yapan ateş alevinden yarattı.[6]

16. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

1. Kur'ân, Allah'ın rahmetinin en büyük tecellisi olarak, her iki dünyada saadete götüren Sırat-ı Müstakîm'dir. Kur'ân vasıtasıyladır ki, Allah'ı tanır ve O'nun rıza-

sına ermek için bizden ne istediğini öğreniriz. Kur'ân olmasaydı insanın ve kâinatın manâsı, niçin yaratıldığı meçhul kalırdı; ayrıca yaratılmalarındaki gaye gerçekleşmezdi. Rahmân'ın nimetlerini bir bir hatırlatan ve her hatırlatışta, *Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz* diye soran bu sûreyi Allah Rasûlü cinlere okuduğunda, onlar, "Senin nimetlerinden hiç birini inkâr etmeyiz; bütün hamd Sanadır." diye cevap verdiler (Tirmizî, "Tefsir", 55).

Âyette ifade edilen Rahmân'ın Kur'ân'ı öğretmesi, Kur'ân'ın baştan sona ilim olduğuna işaret eder. Bir gülün yaprakları gibi, her şeyin bilgisi Kur'ân'da derece derece yer alır ve Kur'ân, herkesin kapasitesine, niyetindeki samimiyete, onu kabullenmedeki derinliğine ve Allah'a teslimiyet seviyesine göre bu derecelerinden birini açar. Ayrıca, zaman ilerledikçe Kur'ân gülünün yeni yeni yaprakları açılır ve bu, Kıyamet'e kadar devam edecektir.

2. Kur'ân'ı öğretme, insanı yaratma ve ona konuşma, düşüncelerini dille ifade etme melekesi bahşetme, Rahmâniyetinin tecellilerinden olarak Cenab-ı Allah'ın en büyük nimetlerindendir. Konuşma son derece karmaşık bir işlem olup, düşünme ile aynı anda meydana gelir. Onunla kendisini ifade eden insan, konuşma ile düşünmenin nasıl aynı anda ve ne şekilde olduğunu bile kavrayamaz. Dillerin nasıl meydana geldiği ve nasıl bu kadar farklılaşıp çoğaldığı da bilim için bir sırdır. Şu kadar ki, insanlığın atası Hz. Âdem'e eşyayı isimleriyle birlikte öğreten Cenab-ı Allah'tır (c.c.). Yani, beyan gibi dil de Allah'ın çok büyük bir lütfudur.

3. New York İlimler Akademisi eski başkanlarından A. Cress Morrison şöyle yazar:

> Yeryüzü, saatte yaklaşık 1000 mil (1600 küsur km.) hızla olmak üzere kendi etrafında 24 saatte bir döner. Eğer saatte 1000 değil de 100 mil hızla dönseydi –olamaz mıydı, neden olmasındı?– bu takdirde günlerimiz ve gecelerimiz şimdikinden 10 kat daha uzun olurdu. Böyle olunca da uzun yaz günleri sıcağıyla bitkileri kavurur, kış geceleri ise her filizi, her fidanı dondururdu. Yeryüzünde hayatın kaynağı olan güneşin yüzey sıcaklığı 12.000 fahrenayt (yaklaşık 6000 C°) olup, yerküremiz güneşe öyle bir mesafede bulunmaktadır ki, bu tükenmeyen ateş, bizi tam gerektiği gibi ısıtır, ne daha az ne daha fazla. Üstelik, milyonlarca yıldır bu mesafe hiç değişmez. Dünya, güneşin etrafında saniyede 18 mil (yaklaşık 29 km.) hızla döner. Eğer bu hız saniyede, diyelim ki 6 veya 40 mil olsaydı, bu durumda güneşten çok daha uzak veya ona çok daha yakın olurduk ki, yeryüzünde ne biz var olurduk ne de bir başka canlı.
>
> Bildiğimiz gibi, yıldızlar farklı büyüklüktedir ve ışıma, ışık verme bakımından da birbirinden farklıdır. Yaydıkları ışınların pek çoğu, yeryüzünde bilinen bütün hayat şekilleri için ölümcüldür. Bu ışının yoğunluğu ve miktarı, herhangi bir yerde güneşimizinkinden daha az olmakla 10.000 kat daha fazla

olma arasında değişir. Ama milyonlarca yıldız arasında güneşimizin ışığı, hayatımız için tam olması gereken nicelik ve niteliktedir.

Dünya, 23 derecelik bir eğimle durur. Bu eğim de mevsimlere sebeptir. Eğer bu eğim olmasaydı, kutuplar sürekli alacakaranlıkta olur, okyanustan kalkan su buharları kuzeye ve güneye doğru hareket eder, üst üste buz kıtaları meydana getirerek, ekvatorla buzlar arasında bir çöl bırakırdı. Buzul nehirleri kanyonlar içinden gürleyerek ve etraflarını aşındırarak okyanusların tuzla kaplı yataklarına akar ve geçici tuzlu su havuzları meydana getirirlerdi. İnanılmaz büyüklükteki buz kütlelerinin ağırlığı kutupları baskı altına alır ve ekvatorumuzun şişip patlamasına, en azından yeni bir bel kuşağı ihtiyacı göstermesine sebep olurdu. Okyanuslarda su seviyesinin düşmesi, ortaya yeni ve çok geniş karaların çıkmasına ve dünyanın her tarafında yağmurların azalmasına yol açar, bunlar da korkunç neticeler doğururdu.

Ay, dünyadan 240.000 mil (yaklaşık 400.000 km.) uzaklıktadır ve günde iki defa meydana gelen med-cezirler, onun varlığını bize nazikçe hatırlatır. Medler (su yükselmeleri) bazı yerlerde 60 feet (20 m.) yukarıya kadar çıkar, hattâ öyle ki, yerin kabuğu, ayın çekimi sebebiyle günde iki defa dışa doğru inçlerce (1 inç: 2.7 cm) kıvrılır. Ama her şey o kadar düzenlidir ki, okyanus alanını hareketlendiren ve o kadar oturmuş görünen yer kabuğunu metrelerce kıvıran müthiş gücün farkına varmayız. Eğer ay, diyelim ki, dünyaya 240.000 değil de 50.000 mil uzakta bulunsaydı, med hadiseleri o kadar büyük olurdu ki, bütün alçak karalar günde iki defa sularla kaplanır, dağlar kısa zamanda aşınıp toprak olur, hattâ belki de hiçbir kara parçası oluşmasına bile imkân olmazdı. Yer, şiddetli hareketlerle çatlar ve havadaki akımlar her gün tayfunlara yol açardı.

(Kısaca,) açıktır ki tabiatta bilgiye dayalı bir yönlendirme, bir yönetim söz konusudur. Eğer böyle ise, bu takdirde her şeyde bir de gaye var demektir. (Morrison, 13-18.)

4. Peşi peşine üç âyette ölçüyü, dengeyi (*mizan*) nazara veren Kur'ân, böylece bunun ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yaratılışta, varlıkta ve onun bütün parçaları arasında tam ve son derece hassas bir denge vardır. Kâinattaki mucizevî âhenk ve onun bu âhenk üzerinde hiçbir sarsıntıya, bozulmaya uğramadan devam etmesi, bu çok hassas denge sebebiyledir. Denge, insanın ferdî ve içtimaî hayatı için de olmazsa olmaz önemdedir. Onun içtimaî hayattaki tecellisi adalettir. Bu denge, insanın eğitimi adına, onun kuvve-i akliye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i şeheviye denilen üç önemli melekesinin sırayla hikmet, şecaat ve iffet çizgisinde kullanılmasını gerektirir. (Bkn: Fatiha Sûresi, not 15; Bakara Sûresi, not 23, 39-40, 113.)

5. Âyet, insanların yanı sıra cinlerin de yukarıda zikredilen ve aşağıda gelecek İlâhî nimetlerden istifade ettiğini göstermektedir.

6. Kur'ân-ı Kerim, insanın maddî menşei konusunda, bu menşein niteliğini ifade bakımından toprağın pek çok biçimlerine dikkat çeker. Bu, ilk insan için olduğu gibi, vücudunu oluşturan maddelerin su, hava ve topraktan olması hasebiyle her insan için de geçerlidir ve insanın asıl değerinin onun maddî olmayan boyutunda yattığına da bir işarettir.

Son iki âyet, cin ve insan cinsinin ilk yaratılış ve bu yaratılışta yeryüzünün geçirdiği oluşum süreç ve merhalelerine de işarette bulunmaktadır. Hıcr Sûresi 6'ncı notta ifade edildiği gibi yaratılış süreci, kimliklerin tedricî yığılması ve bu yığılmaların neticesinde yeni oluşumların varlık sahasına çıkması sürecidir. Yani denebilir ki, Cenab-ı Allah önce nûru yaratmış ve ondan canlı varlıklar var etmiştir. Bir tür, dumansız, gözeneklere işleyen ve kaynak yapan ateş nûru izlemiş, sonra su ve toprak temelinde yeryüzü oluşmuştur. İşte bu süreçte Allah, ateşten de topraktan da canlılar var etmiştir ki, cinler ateşten, insan topraktan yaratılan varlıktır. O, bir varlık âlemini diğerinin arasına yaymış, bunları kaynaştırmıştır.

Âyet 14, yerkürenin başlangıçta kupkuru ve dolayısıyla hayat için nâmüsait olduğuna işaret etmektedir. Sonra Cenab-ı Allah (c.c.), gök tarafından indirdiği su ile bu kupkuru yeryüzünü harekete geçirmiş ve hayata hazır hale getirmiş, sonra da onda bitkileri, hayvanları ve insanları yaratmıştır. Dolayısıyla insanın maddî menşei toprağa, bütün elementleriyle yeryüzüne dayanmaktadır. Yerkürenin başlangıçta olduğu gibi kuruyup, gök tarafından gönderilen su ile, yağmur ile diriltilip, hayata hazır hale gelmesi her yıl tekrarlanmaktadır. Bu da, ilk insan gibi her insanın da maddî menşeinin aynı, yani kupkuru toprak olduğunu gösterir.

17. O, hem iki doğunun Rabbidir, hem de iki batının Rabbidir.[7]

18. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

19. O, iki denizi (iki büyük su kütlesini) salıverdi, birbirine kavuşurlar.

20. Ama aralarında bir engel vardır; onu aşıp da birbirlerine karışmazlar.[8]

21. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

22. Onların her ikisinden de inci ve mercan çıkar.

23. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

24. (Allah'ın verdiği bilgi, kabiliyet ve O'nun ilham etmesiyle yapılıp) denizde yelkenlerini açmış yüzen dağ misali gemiler O'nundur.[9]

25. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

26. Yerin üzerinde bulunan her şey fânidir;

27. Ancak senin celâl (haşmet, azamet) ve kerem sahibi Rabbi'nin Yüzü hiç yok olmadan devam eder gider.[10]

28. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

29. Göklerde ve yerde bulunan her bir canlı, ihtiyaçlarının giderilmesini O'ndan diler. O, her gün (her an), (İlâhî Zât olarak sıfat ve isimleriyle) ayrı bir tecellidedir.[11]

30. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

31. Çok geçmeden sizin işinize bakacağız, ey yeryüzünün önemli melekelerle donatılmış, sorumlu ve şerefli iki varlık türü (olan ins ve cin)![12]

32. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

33. Ey cin ve ins topluluğu, eğer göklerin o dairevî alanlarında seyahat edip öteye geçmeye gücünüz yetiyorsa, haydi durmayın geçin! Ama, ancak (manevî veya ilmî) bir vasıta ile, size tanınmış bir izinle geçebilirsiniz.[13]

34. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

35. Üzerinize (yakmak için) ateş alevleri (ve boğmak için) duman gönderilir; karşılıklı yardımlaşıp, kendinizi savunamazsınız da.[14]

36. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

37. Ve nihayet gök yarılıp da âdeta kırmızı sahtiyan gibi bir gül haline geldiği zaman (öyle müthiş işler olur ki)!

38. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?[15]

39. İşte o gün insanlar da cinler de, günahkâr olup olmadıklarını öğrenmek için sorguya çekilmezler.

40. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

531

7. Âyet, bütün kâinat üzerinde Cenab-ı Allah'ın mutlak hakimiyetini nazara vermektedir. *İki doğu, iki batı* ifadesiyle, güneşin yılın en uzun ve en kısa günlerindeki doğma ve batma noktalarına işaret edildiği gibi –ki, bu iki nokta arasında, Sâffât Sûresi/37: 5'inci âyette kendilerine atıfta bulunulan 178 doğma ve batması noktası daha vardır– güneşin bir yarımküredeki doğma noktasının diğer yarımküredeki batma noktası olduğuna, dolayısıyla onun yerkürenin tamamında aynı yerde doğma ve batma noktasının bulunduğuna da işaret edilmektedir denebilir. Bunun yanı sıra âyette, güneşin bir yılda iki defa veya iki gün aynı noktadan doğup battığı manâsını bulmak da mümkündür.

8. Açıklama için bkn: Furkan Sûresi/25: 53, not 11.

9. Denizi yaratan, suya kaldırma gücü veren, insana gemi yapmayı öğreten ve gemilerin yüzmesi için rüzgârları meydana getirip gönderen Allah'tır (c.c.).

10. Güneşin akıp giden bir nehrin üzerini kaplayan kabarcıklarda ve yeryüzündeki bütün şeffaf cisimlerde görülen birer güneşçik şeklindeki yansımaları tek bir güneşin varlığına şahadet eder. Bu güneşçikler, nehir bir tünele girince kaybolur, ama nehir tünelden çıkınca yeniden görünmeye başlar. Bu da, kabarcıklardaki güneşçiklerin kabarcıklara ait değil de, güneşin yansımaları olduklarını ve varlıklarını güneşe borçlu bulunduklarını gösterir. Görünmeleriyle güneşin varlığını, tünelde yok olup, tünelden çıktıktan sonra yeniden görünmeleriyle de güneşin bekasını ispat ederler.

Bunun gibi, bütün varlıkların kendilerinden eser yokken varlık sahasında görünüvermeleri, ortaya çıkmaları, onları zaman ve mekân ırmağında gösteren bir Zât'ın varlığını ispat eder. Varlık sahasında görünmelerinin sebepleriyle birlikte yok olup gitmeleri ve yerlerine benzerlerinin gelmesi, o Zât'ın bekasını, devamlılığını gösterir. Gündüzler ve geceler, mevsimler ve yıllardan oluşan zaman ırmağında birbirinden güzel, alımlı ve çalımlı yaratıklar akıp gitmekte, görünüp kaybolmakta, yerlerini yenileri almaktadır. İşte bu, sürekli ve kesintisiz tecellileriyle Kendini gösteren mutlak güzel Varlığa ve O'nun varlığının ezelî ve ebedî olduğuna inkârı mümkün olmayan bir delildir.

Günler, aylar, yıllar, asırlar silsilesi veya ırmağı içinde sebeplerin neticeleriyle birlikte ortaya çıkıp, yine birlikte kaybolmaları, hem sebeplerin hem de neticelerinin önemli ve hassas gayeler için yaratıldıklarına şahadet eder. Her şeyden önce onlar, bütün isimleri mutlak güzel Celîl, Cemîl ve Kerim bir Zât'ı gösteren, yansı-

tan birer aynadır ve varlıklarındaki asıl ve en asil gaye budur. (*Mesnevî-i Nuriye*, "Lemaât"dan istifade ile.)

Hiçbir şey kendi kendine var olamaz ve onu kendi cinsinden bir başka şey de var etmiş olamaz. Her şey varlığını, mutlak ve varlığı Kendi'nden Allah'a borçludur. İşte her bir şey, devamlı, ebedî İlâhî isimlerin tecellisi olarak var olduğu için, varlığına sebep bu isimleri yansıtan, onlardan kaynaklanan yüce ve kalıcı bir hakikate sahiptir. Bu âyet, insanları masivadan, yani Allah'tan başka her şeyden, başka her şeye gerçek manâda gönül vermekten kurtaran bir kılıç gibidir. İnsanın Allah'tan başka gerçek manâda gönül verip bel bağladığı her şey gibi, Allah adına, O'nun rızası istikametinde olmadan yaptığı her şey de fânilikle mahkûm olup, bekaya mazhar değildir. Eğer bir insan Allah'ı bulur ve yalnız O'nun için işlerse, her şeyin fâni olduğu hükmünün şümulüne girmez. Bu bakımdan, beka isteyen, yaptıklarının da bâki (kalıcı ve ebedî) olmasını, ebedî mükâfat getirmesini arzu eden, Allah'ı bulmalı, O'nun için işlemeli ve O'nun rızası dahilinde hareket etmelidir. (*Mektûbât*, "Onaltıncı Mektup"tan.)

11. Albert Einstein, 1905 yılında yayınladığı *Heuristic Point of View Concernnig the Production and Transformation of Light* ("Işığın Üretimi ve Dönüştürülmesi Konusunda İstidlâlî Bakış Açısı") adlı çalışmasında elektromanyetik ışımayla ilgili quantum hipotezini ifade etmiş, *On the Movement of Small Particles Suspended in Stationary Liquids Required by the Molecular—Kinetic Theory of Heat* ("Moleküler-Kinetik Isı Teorisinin Gerektirdiği Durgun Sıvılarda Bulunan Küçük Parçacıkların Hareketi Üzerine") adlı çalışmasında da, maddenin atom-altı özelliğinin tesbitiyle neticelenen teoriyi geliştirmiştir.

19'uncu asırda Newton fiziğine bağlı ve bilimde gelişmelerin büyüsü altında bulunan fizikçiler, kâinattaki bütün olguları açıklayabileceklerini iddia ediyorlardı. Prusya Akademisi'nde 1880 yılında Leibniz'in hatırasına düzenlenen bir toplantıda E. Dubois Reymond, söz konusu iddiayı taşıyan fizikçilere göre biraz daha mütevazı konuşmuştu. Şöyle diyordu o: "Kâinatta açıklanmadık yedi muamma kaldı. Üçünü şimdilik çözemiyoruz: Madde ve kuvvetin aslî mahiyeti, hareketin özü ve kaynağı, şuurun mahiyeti. Geriye kalan dört muammadan üçünü ne kadar zor da olsa çözebiliriz: Hayatın menşei, kâinattaki düzen ve bundaki görünür sebep, bir de düşünce ve dilin menşei. Yedinci muammaya gelince, bu konuda hiçbir şey söyleyemiyoruz: İnsan iradesi. (Adnan Adıvar, 282.)

Fakat atom-altı dünyası, bütün bilim adamlarını âdeta şoke etti. Artık dünya ve onun bize tanıttığı quantum kozmolojisi, sanıldığı gibi müşahhas şeyler yığını olmayıp, şu beş unsurdan oluşuyordu: Bir hareketin meydana geldiği alandaki elektron kütlesi (M); proton kütlesi (m); bu iki elementin taşıdığı elektrik yükü; enerji parçacıkları (quanta) (h), yani hareketin meydana gelmesi esnasında yok olmadan kalan enerji miktarı; ve ışığın değişmeyen hızı (c). Bu beş unsur veya kâinat, harekete veya uzayda paketçikler (quanta) halinde seyahat eden enerji dalgalarına indirgenebilirdi.

Bir hareket için gereken quanta veya paketçikler o harekete has olduğu ve bir önceki hareket için gerekli paketçiklerden bağımsız olarak var oldukları için, kâinatın gerçekte ne durumda bulunduğunu söylemek imkânsızlaşıyordu. Eğer kâinat şu anda T_1 (1. Zaman) halinde ise, T_2 ânında, yani bir an sonra aynı halde olacağını kestirmek mümkün değildi.

Kaliforniya Eyalet Üniversitesi'nde fizik profesörü olan Paul Renteln, bu konuda şöyle yazmaktadır (*American Scientist*, Kasım-Aralık 1991, s: 508):

> Modern fizikçiler, iki farklı dünyada yaşıyorlar. Bu dünyalardan birinde, eğer bir parçacığın (partikül) şu andaki pozisyonunu ve momentini (hareketinin niceliğini, kütle ve hızın ürettiği toplamı) biliyorsak, o parçacığın bir sonraki pozisyonunu ve momentini söyleyebiliriz. Bu, Einstein'ın çekim ve genel izafiyet teorileri dahil, klasik fiziğin tasvir ettiği dünyadır. İkinci dünyada ise, bir parçacığın bir sonraki pozisyon ve momenti hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bu, quantum mekaniğinin atom-altı dünyasıdır. Genel izafiyet ve quantum mekaniği, 20'nci yüzyıl fiziğinin temellerini oluşturan iki büyük sütundur; bununla birlikte, ikisi iki ayrı dünya ortaya koymaktadır.

Atom-altı dünyasının ve onda cereyan eden hadiselerin gerçek niteliği, bu dünya ve ondaki hareketler gözlenemediğinden kendilerini tarif adına bir teori kurmaya imkân tanımamaktadır. Bu gözlemlenememenin bir sebebi, klasik fizikle quantum fiziğinin birbirinden farklı dünyalarını uzlaştırmak için quantum çekimi adını verdiği bir teori geliştirmeye çalışan Renteln'in ifade ettiği gibi, quantum dünyasında hadiselerin, deneye dayalı fiziğin şu ana kadar keşfedebildiği alandan çok daha küçük bir alanda cereyan etmesidir. Ancak parçacıklar 10^{-35} metre içine yaklaştıkları zamandır ki, çekim etkileşimleri, tabiattaki diğer güçleri anlamada benimsediğimiz aynı quantum-mekanik terimleriyle izah edilebilir. Bu mesafe ise, bir atomun çapından 1024 defa daha küçüktür. Yani, güneş sistemine nisbetle bir atomun büyüklüğü ne ifade ediyorsa, bir atomun büyüklüğüne nisbetle onun quantum çekim ölçütü aynı şeyi ifade eder. Böylesi küçük mesafelerde araştırma yapmak, yol almak, üzerinde çalışılan Süper-iletken Süper-çarpıştırıcılardan (SSC: çok büyük "bing bang" [patlamalar] meydana getirmek ve maddenin mahiyetiyle, atomların iç yüzeyinde yatan güçleri araştırmak için düşünülen makine) 1015 defa daha güçlü parçacık hızlandırıcı gerektirmektedir.

20'nci yüzyılın başında, atom çekirdeğini saran elektronların, minyatür güneş sistemi misali, gezegenlerin güneşin etrafında döndüğü gibi çekirdeğin etrafında döndüğü sanılıyordu. Bugün ise elektron, çekirdeğin etrafında dalgalanan bir enerji alanı bulutu olarak düşünülmektedir.

Çekirdek, proton ve nötron adlı daha küçük iki parçacıktan oluşuyor görünümü veriyordu. Fakat 1960 yılında fizikçi Murray Gell-Mann ve George Zweig, protonların ve nötronların, Gell-Mann'ın quark adını verdiği çok daha küçük aslî parçacıklar-

dan oluştuğunu ispatladılar. Quarklar, yalnızca çok küçük oldukları için değil, hiçbir zaman bir yerde tesbit edilemedikleri için de görülememektedir.

Quarklara dinamik enerji anaforları dense yeridir. Bu demektir ki, katı madde, aslî temeli itibariyle katı değildir. Elimizde tuttuğumuz ve katı zannettiğimiz herhangi bir cisim, aslında titreşen, yanıp-sönen bir enerji dantelasıdır, ki bu dantela, onu oluşturan en aslî milyarlarca parçacık helezonik hareketlerle raksederken saniyede milyonlarca defa nabız gibi, kalb gibi atmaktadır. En temelde her şey, inanılmaz bir gücün kontrol ettiği ve bir arada tuttuğu enerjiden ibarettir.

Bizi bir an sonra kâinatın ne olacağı konusunda bir şey söylemekten alıkoyan yalnız bu değil. Werner Heisenberg'in teorilerine göre, bir parçacığın nerede olduğu ve hangi hızla seyahat ettiğini bildiğimiz aynı anda bu her iki hususu da bilemez oluyoruz. Çünkü, parçacığı ölçme, inceleme hareketi onun davranışını değiştiriyor. Parçacığın hızını ölçme onun pozisyonunu, pozisyonunu ölçme hızını değiştiriyor.

Bununla birlikte, atom-altı dünyasındaki belirsizlik, ölçülemezlik, ölçülebilen dünyada günlük hayatımızda hiçbir şeyi değiştirmiyor. Bu dünyada her şey, klasik Newton fiziğinin temel kanunlarına göre işliyor. (*Grouping in the Light*, 1990, s: 11-17.)

Allah'ın varlığına ve O'nun kâinatı yarattığına inanan bilim adamları, yaratılışın tek bir hadise olmadığını söylüyorlar. Yani, Allah kâinatı tek bir hadise, tek bir hareket olarak yaratıp da, sonra onu vaz buyurduğu kanunlara göre işlemeye bırakmamıştır. Bilakis yaratılış, devam eden bir hareket, bir süreçten ibarettir. Bir başka ifadeyle, enerji ve elektriğin hareketi ve onun lambalar vasıtasıyla dünyamızı aydınlatması misalinin akla yaklaştıracağı üzere, varlık sürekli olarak Allah'tan gelmekte ve tekrar O'na dönmektedir. Bütün isimlerinin tecellisiyle Allah (c.c.) kâinatı yaratmakta, helâk etmekte, tekrar yaratmaktadır. Mevlânâ Celâleddin-i Rumî ve Muhyiddin ibn Arabî gibi, "Orta Çağ"larda yaşamış Müslüman velîler bunu biliyordu ve buna "hudûs-zeval" adını veriyorlardı. Bu yaratmanın ölçülemez hızından dolayı kâinat, kesintisiz ve tek bir bütün olarak görülmektedir. Celâleddin-i Rumî, bunu ucunda ateş bulunan ve hızla çevrilen bir değneğin çizdiği ışıktan daireye benzetir.

Varlıktaki bu ölçülemez ve akıl almaz hareketi, görülmez, ölçülemez ve âdeta sayısız ışık paketini bir arada ve anlamlı, her bakımdan mükemmel, gayeli cisimler halinde tutan sınırsız İlim, İrade ve Kudret'i idrakten aciz, buna rağmen kıt bilgilerine mağrur bazı bilim adamları, muazzam sistemi bir kaos olarak değerlendirmekte ve bu kaosun kosmos olarak tecellisini tesadüflere vermektedirler. Cehaletin bundan katmerlisini düşünmek bile herhalde mümkün değildir. Bu, imkân-ı vehmîyi imkân-ı aklî ve zâtî yerine koyan insan vehminin ve insan nefsinin insana bir oyunudur.

Akan bir nehir üzerinde bir bina kurmak mümkün değildir. Bunun gibi, Cenab-ı Allah (c.c.), ölçülemez, gözlemlenemez atom-altı dünyasının üzerine, onun hareket hızını bir şal olarak örtmüş ve kâinatı cisimlerden müteşekkil bir bütün halinde bazı

kanunlara bağlı kılmıştır. Bundan dolayıdır ki, kâinatın dış yüzünde her şey, klasik Newton fiziğinin dayandığı temel kanunlara göre işler. Böyle olmamış olsaydı, ne hayat olurdu, ne de bilim yapılabilirdi. İslâm'da Ehl-i Sünnet'in iki kolundan biri olan Matüridîlik eşyaya hayat ve ilim adına böyle bakar ve kanunların varlığını, eşyanın kendisine Allah tarafından verilmiş zâtî özelliklerini kabul ederken, Eş'âirilik ise, meseleyi daha çok itikat yörüngeli ele alır ve kanunları, eşyanın zâtî özelliklerini kabul etmeye yanaşmayarak, Cenab-ı Allah'ın sürekli tecelli halinde, eşyada onun zâti gibi görünen özelliklerini yarattığını belirtir. Görüldüğü gibi, kâinat açısından bunların ikisini de, Newton ve Quantum fiziği gibi kabul etmek mümkündür. Biri ilme, araştırmaya, insan iradesine daha çok yer ayırırken, diğeri imana, huzura daha çok kapı açmaktadır denebilir.

İşte, *O, her gün (her an), (İlâhî Zât olarak sıfat ve isimleriyle) ayrı bir tecellidedir* âyeti, Kur'ân'da "*yevm* (gün)" kelimesinin zaman birimi manâsına da kullanıldığını dikkate alıp, ona en küçük zaman parçası olarak "an" manâsını verdiğimizde, Cenab-ı Allah'ın bütün isim ve sıfatlarıyla kâinatı her an yaratıp helâk ettiği ve böylece her defasında yenilediği anlamını akla getirmektedir. *Yevm* kelimesini dönem, devir manâlarında gün olarak aldığımızda ise, Cenab-ı Allah'ın gün, ay, mevsim, yıl ve asırlardaki tecellileri akla gelir.

12. Bütün varlık için iki "gün" vardır, biri yaratıldığı andan Kıyamet'e kadar bu dünya günü, diğeri ise Âhiret Günü, yani sonraki veya diğer gün. Her an ayrı bir tecellide olan Allah (c.c.), bu dünyada bu dünyanın, bu günün şartlarına göre tecelli etmekte olup, Âhiret'te ise o günün, o âlemin şartlarına göre tecelli edecektir. Hikmet yurdu olan bu dünyada varlıkları kuşatan belli şartlar vardır; insanlar ve cinler, bu şartlar altında bu dünya tarlasını Âhiret'te biçip mahsulünü almak üzere ekerler. Onların öbür dünyalarını, bu dünyadaki davranışları, bu dünya tarlasına ektikleri tohumlar belirler. Bu dünya çalışma dünyası, öbür dünya ise ücret alma dünyasıdır.

13. Âyet, gök ve yer tabakalarında seyahatin, hattâ daha da öteye geçmenin mümkün olduğuna işarette bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm bunu Miraç'ta ruhu ve bedeniyle gerçekleştirmiş ve bunun herkes için ruhen mümkün olabileceğini göstermiştir. Bununla birlikte, ilim vasıtasıyla Cenab-ı Allah'tan alınacak bir izin, bir yetkiyle de böyle bir seyahat mümkün olabilir. Fakat ilim yoluyla göklerin ötesine gidilemez; belki âyet, varlığın görünen boyutunun ötesindeki boyutların keşfedileceğine de bir imada bulunmaktadır denebilir. "Dairevî alanlar" olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *aktar*dır ki, çap manâsına gelen *kutr*un çoğuludur.

14. Âyet, daha önce Hıcr Sûresi/15: 16–18, not 4, Şuarâ Sûresi/26: 212, not 38; Sâffât Sûresi/37: 10, not 3 geçtiği ve Mülk Sûresi/67: 5'in meali verilirken daha ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, gök ehlinin konuşmalarına kulak hırsızlığı yapmak için göklere çıkmaya teşebbüs eden şerli cin ve şeytanlara müsaade edilmediğini, edil-

meyeceğini beyan buyurmaktadır. Bununla birlikte, velîler ruhlarıyla bu seyahati yapabilirler. Âyette modern ateşli silahlara, bombalara, füzelere ve günümüzde bilimkurgunun üzerinde durduğu ve belki bir gün gerçekleşecek yıldız savaşları türü savaşlara da işaret vardır denebilir.

15. İnsanlar ölümden hoşlanmasalar da ölüm, dünyanın ızdıraplarından kurtulma ve insanlar için bu dünyadaki çalışmalarının ücretini almak üzere ebedî hayata geçmede bir kapıdır. Bunun yanısıra, Cenab–ı Allah'ın adaleti gibi merhameti de bütün sonsuzluğuyla Âhiret'te tecelli edecektir. Dolayısıyla, Kıyamet'in gelmesi bu açıdan bir nimet olduğu gibi, onun geleceğini bildirmek de bir nimettir. İnsanın, dünyada yaptıklarının tamamının karşılığını eksiksiz olarak göreceği inancı, onu kötülüklerden alıkoyan ve iyiliklere sekeden bir faktördür. (Âhiret inancının faydaları hakkında bkn: Duhân Sûresi/44: 37, not 10.)

41. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular simalarından tanınır ve perçemleriyle ayaklarından tutulup (yaka paça Cehennem'e atılırlar).

42. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

43. İşte, suçluların (dünyada iken) varlığını inkâr edip durdukları Cehennem!

44. Cehennem(in ateşiy)le kaynar su arasında gidip gelirler.

45. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?[16]

46. Buna karşılık, Rabbisinin (Rab olarak) Makamı'ndan korkan ve (Âhiret'te de) O'nun huzuruna çıkacak olmanın endişesiyle yaşayan için iki cennet vardır.[17]

47. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

48. Her iki cennet de, sık yapraklı çeşit çeşit ağaçlarla doludur.

49. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

50. Onlarda akıp giden iki pınar bulunur.

51. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

52. İkisinde de, her türden çift çift meyveler vardır.[18]

53. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

54. (Allah'ın kendilerine iki cennet verilecek olan o has kulları,) astarları işlemeli ipekten döşeklere yaslanırlar. Her iki cennetin meyveleri, hemen erişilip toplanıverecek yakınlıktadır.

55. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

56. Yine o iki cennette, gözleri eşlerinden başkasını görmeyen öyle güzeller vardır ki, onlara daha önce ne bir insan eli değmiştir, ne de cin.

57. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

58. (Güzellik ve parlaklıkta) sanki birer yakut ve mercandır onlar.

59. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

60. Öyle ya, kâmil iyiliğin karşılığı aynı şekilde iyilikten başka mı olacaktı?

61. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

62. Nimet bakımından bu iki cennetten biraz aşağıda iki cennet daha vardır.[19]

63. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

64. Baştanbaşa yemyeşil iki cennet.

65. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

66. Onlarda kaynayan iki pınar bulunur.

67. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

68. Her ikisinde de meyveler, bu arada hurmalar, narlar.

69. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

70. Yine her ikisinde de iyi huylu, güzel hanımlar.

71. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

72. Otağlarda eşlerine hasredilmiş pak güzeller.

73. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

74. Daha önce kendilerine ne insan eli değmiştir, ne de cin.

75. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

76. O cennetlerdekiler, yeşil yastıklara ve harikulâde güzel, işlemeli döşemelere yaslanırlar.

77. Şu halde (ey insanlar ve cinler), Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?

78. Celâl (azamet, haşmet) ve kerem sahibi Rabbinin İsmi çok yücedir, çok mübarektir.

532-533

---

16. Sûre'de Cehennem'in de Allah'ın esasen inkârı mümkün olmayan nimetleri içinde anılması birkaç noktadan değerlendirilebilir. Bediüzzaman hazretleri, vücudun, yani yokluktan varlığa çıkarılmanın tamamen hayır, yokluğun ise şer olduğu üzerinde ısrarla durur. Ayrıca o, insanın azapta da olsa, Cehennem'de de olsa ebedî var olmayı ebedi yok olmaya tercih edeceğini vurgular. Dolayısıyla, ebedî yok olma karşısında Cehennem azabı bile kâfirler için rahmettir, nimettir.

İkinci olarak, Cehennem azabının anılması, nazara verilmesi tehdit ifade eder; yani böylece insanlar Cehennem'e gitmeye sebep olacak küfür, şirk, nifak başta olmak üzere büyük günahlardan sakındırılır. Dolayısıyla, Cehennem azabının anılması rahmettir, nimettir.

Üçüncü olarak, Âhiret'te mü'minler Cehennem'i ve orada azap görenleri seyredebilecek ve bu, şükür duygularını daha da arttıracaktır. Bu sebeple Cehennem, bilhassa mü'minler için Âhiret'te Cennet nimetlerinin tadını, zevkini daha çok hissetmelerine,

Cenab-ı Allah'a karşı hem Cennet hem de hidayet nimeti karşısında daha çok şükür duygusuyla dolmalarına vesile olacaktır. Cehennem, bu yönüyle mü'minler için nimettir.

17. Vâkıa Sûresi'nin ilgili âyetlerinden (11-26) anlaşıldığı üzere bu iki cennet, imanda, salih amelde ve Allah'ın dinine hizmette en önde ve dolayısıyla Allah'a en yakın bulunanlar (mukarrebîn) için olsa gerektir.

18. Meyvelerin çiftler halinde bulunması konusunda bazı müfessirler, Cennet'te biri dünyadakiler gibi, onların cinsinden, bir diğeri de bütünüyle Cennet'e has meyveler olmak üzere, iki çeşit meyve bulunacağı şeklinde görüş belirtmişlerdir. Fakat bu görüş, herhangi bir âyet ve hadise dayanmakta değildir. Bununla birlikte, 50'nci âyette de iki pınardan bahsedilmektedir. Bu sebeple, bu iki pınarın da, meyve çiftlerinin de, birinin iki cennetten birine, diğerinin diğer cennete ait olacağı, bir yorum olarak söylenebilir. Her halükârda meselenin gerçeğini bilen Allah'tır.

19. Bu iki cennet ise, Ashab-ı yemîn, yani amel defterlerini sağ yanlarından alacak olan yümün ve bereket insanları için olsa gerektir (Vâkıa Sûresi/56, 28-38).

56. VÂKIA SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 96 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *vâkıa* (kaçınılmaz hadise) kelimesinden alır. Kıyamet'te meydana gelecek birtakım önemli hadiselerden bahseder ve dünyadaki inanç ve davranışlarına göre Âhire't'te oluşacak üç grup insanı nazara verir. Cenab-ı Allah'ın varlığı ve birliği hakkında deliller sunar ve Kur'ân'ın bazı hususiyetlerinden söz eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. O kaçınılmaz ve önlenemez hadise meydana geldiği zaman...?

2. Onun gerçekleşeceği gerçeğini inkâra mecal yoktur.

3. Bir hadise ki, kimini alçaltır, kimini yüceltir.

4. Yer şiddetle sarsıldığı,

5. Dağlar parçalanıp darmadağın edildiği

6. Ve uçuşan toz zerreleri haline geldiği,

7. Ve siz (ey şuurlu, sorumlu varlıklar,) üç gruba ayrıldığınız zaman.

8. (Amel defterlerini sağdan alacak) Ashab-ı yemîn (yümün ve bereket ehli) ki, nasıl da bir yümün ve bereket ehlidir onlar!

9. (Amel defterlerini soldan alacak) Ashab-ı şimâl (bedbahtlık ehli) ki, nasıl da bir bedbahtlık ehlidir onlar!

10. (İmanda, salih amelde, fazilette ve Allah'ın dinine hizmette) öncüler ki, ne öncüler! Onlar, (Allah'ın rahmetine nail olmada da) en önde olacaklardır.

11. Onlardır Allah'a en çok yaklaştırılanlar.[1]

12. İçlerinde nimetlerin kaynadığı cennetlerde.

13. Çoğu, Allah'ın dinine herkesten önce girip omuz verenlerden;

14. Azı da, Din'e sonradan girip omuz veren nesillerden.[2]

15. Mücevherlerle süslenmiş ve yan yana dizilmiş tahtlar üzerine kurulurlar;

16. Karşılıklı oturup, geriye yaslanırlar.

533

1. Allah'a yakınlık, nefsi terbiye ile cismaniyet zindanından kurtulup, kalb ve ruhun derece-i hayatında gerçek hürriyete ulaşarak Allah'a yakınlık kazanma demektir. Bu, imana, yakîne, ihlâsa ve Cenab-ı Allah'ın emir ve yasaklarına hassasiyetle uymaya

bağlıdır. Farzlarla birlikte nafile olan sorumlulukları da şuurla yerine getirmek, insanı sonsuzluk semalarına taşıyan ışıktan kanatlar gibidir. İnsan bu yolda mesafe kat ettikçe nafile sorumluluklara, ibadetlere daha fazla yönelir, yöneldikçe de daha fazla mesafe kat eder. Bu gerçeğe uyanan bir insan, vicdanında Allah'a olan sevgisi nisbetinde Allah'ın da kendisini sevdiğini veya Allah'ın kendisini sevdiği nisbetinde kendisinin de Allah'ı sevdiğini hisseder. Cenab-ı Allah (c.c.), şöyle buyurur:

> Kulum, Bana katımda farzlardan daha sevimli bir başka şeyle yaklaşamaz. Bununla birlikte, nafile sorumluluklarını yerine getirdikçe Bana daha da yaklaşır ve o Bana yaklaştığı nisbette Ben onun gören gözü, işiten kulağı, tutan-kavrayan eli ve kendisiyle yürüdüğü ayağı olurum. (Buharî, "Rikak", 38; İbn Hanbel, *Müsned*, 6: 256).

Yani, böyle bir kulu artık İlâhî İrade yönlendirir.

2. Tûr Sûresi 21'inci âyette ima edildiği ve 2'nci notta açıklandığı üzere, peygamberler veya onların vârisleri tarafından başlatılan iman hareketinde, bu harekete ilk başta samimi olarak katılıp destek verenler ve bu desteklerini sürdürerek, imanla Âhiret'e göçenler, Allah katında ve Cennet'ten faydalanmada da ilk safları tutacaklardır. Onlar, bu hareketin insanlar tarafından yadırgandığı, takip edildiği, dünya adına henüz bir şey va'detmediği, ona gönül verip destek çıkmanın en zor olduğu bir zamanda ona gönül ve omuz vermiş ve en çok çileye katlanmış olanlardır. Bu harekete daha sonra katılanlar içinde bu mertebeyi tutturabilenler ise az sayıda olur. Bu gerçek, Muhacirler ve Ensar'a, kendi içlerindeki derecelendirmede onların da ilklerine en büyük payeyi veren Tevbe Sûresi 100'üncü âyetinden de anlaşılmaktadır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm da, ümmeti içinde en değerli neslin Sahabe nesli olduğunu, onlardan sonra Sahabeleri takip eden manâsında Tabiûn olarak anılan neslin, bunlardan sonra da Tâbiûn'u takip eden manâsında Tebe-i Tâbiîn olarak anılan neslin geldiğini beyan buyurmuşlardır. Şu kadar ki, bu fazilet umumî manâda olup, hususî bazı faziletlerde her zaman bu en öndekileri de geride bırakanlar çıkabilir. Fakat, umumî fazilet genel manâda sırayla bu üç nesle aittir. Sahabe'ye yetişmek mümkün olmasa da, sonraki nesiller içinde Tabiûn ve Tebe-i Tâbiîn'e yetişenler, yetişecekler her zaman bulunur ama, bunlar az sayıda olacaktır.

17. Etraflarında ebedîliğe erdirilmiş çocuklar dolaşır,[3]

18. Cennet şarabından doldurulmuş testiler, sürahiler ve kadehlerle;

19. –Bu şaraptan ötürü ne baş ağrısı çekerler, ne de sarhoş olurlar.–

20. Bir de, seçip arzu edecekleri her türlü meyvelerle;

21. Canlarının çektiği her türden kuş etleriyle.

22. Ve, gözleri eşsiz güzellikte pak hanımlar,

23. Sedeflerinde saklı inciler gibi,

24. (Dünyada) yaptıkları güzel işlere mükâfat olarak.

25. Orada ne bir boş, manâsız söz işitirler, ne de günaha girmelerine sebep olacak bir söz.

26. İşittikleri ancak selâm, arkasından yine selâmdır.

27. Ve Ashab-ı yemîn (yümün ve bereket ehli) ki, ne yümün ve bereket ehlidir onlar!

28. Etraflarında dikensiz, dal bastı kirazlar,

29. Ve dolgun salkımlarıyla muzlar,

30. Uzayıp giden gölgelerde,

31. Çağlayarak akan suların başlarında;

32. Ve bol bol meyveler;

33. Ne eksilip tükenir, ne de onlardan esirgenir.

34. Ve yanlarında eşler, güzel mi güzel, ruhen yüce mi yüce![4/5]

35. Biz, onları yeni baştan (Cennet'e lâyık güzellik ve karakterde) yaratmış olacağız.

36. Ve onları bâkireler kılacağız;

37. Eşlerine karşı sevgi dolu ve hep aynı yaşta,[6]

38. Ashab-ı yemîn (yümün ve bereket ehli) için.

39. Onların bir çoğu, Allah'ın dinine herkesten önce girip omuz verenlerden;

40. Diğer bir çoğu da Din'e sonradan girip omuz veren nesillerdendir.

41. (Amel defterlerini sol taraflarından alacak olan) Ashab-ı şimâl (bedbahtlık ehli)ne gelince: Nasıl da bedbahtlık ehlidir onlar!

42. Kavurucu bir ateş ve kaynar sular içinde;

43. Ve kopkoyu bir duman tabakası altında,

44. Ne serinlik verir, ne rahatlatır.

45. Çünkü onlar, dünyada iken hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan zevk ve refah içinde pek şımarıktılar.

46. En büyük günahta (şirk ve inkârda) ısrar ediyorlardı.

47. "Biz," diyorlardı, "ölüp de toprak ve çürümüş kemikler haline geldikten sonra, yani biz o zaman gerçekten diriltileceğiz öyle mi?

48. "Ve gelip geçmiş atalarımız da mı?"

49. De ki: "Hem şu ana kadar yaşayıp gitmiş olanlar, hem de siz ve sizden sonra gelecekler,

50. "Evet hepsi de, (dünyanın sonunu tayin eden) malûm bir Gün'de mutlaka bir araya getirilip toplanacaklar.

534

3. Bunlar, büluğ (ergenlik) çağına varmadan önce vefat etmiş çocuklar olacaktır. İnkârcıların büluğ çağına ulaşmadan vefat etmiş çocukları da Cennet'e alınacak ve Cennet ehline hizmet edeceklerdir.

4. Bunlar, Müslüman olarak vefat eden ve Cennet'e girecek olan kadınlardır. Orada, kendileri gibi Cennet'e giren eşleriyle birlikte olacaklardır.

5. Yukarıdan beri zikredilen bütün Cennet nimetleri ve aşağıda gelecek olan Cehennem'de azap şekil ve çeşitleri, belirsiz (nekre) olarak anılmaktadır. Bu demektir ki, her ne kadar bu nimetler ve azap çeşitleri dünyada iken bilip tanıdığımız cinsten de olsa, Cennet'e has mahiyette olacaklardır. Dolayısıyla, onların gerçek mahiyetini, verecekleri lezzet veya ızdırabı, bu dünyada iken kavramamız mümkün değildir. (Ayrıca bkn: Bakara Sûresi/2: 25 ve not 21.)

6. Aynı yaşta olmak demek, Cennet'te ya eşler birbirleriyle aynı yaşta olacaklar veya erkekler bir yaşta, kadınlar bir yaşta olacaklar demektir. Cennet'te erkeklerin 33, kadınların ise 18 yaşında olacaklarıyla ilgili rivayetler vardır.

51. "Sonra da, siz ey haktan sapmışlar ve (Âhiret gerçeğini) yalanlayanlar,

52. "Zakkum ağacının meyvesinden mutlaka yiyeceksiniz.

53. "Yiyecek ve karınlarınızı onunla tıka basa dolduracaksınız.

54. "Ve üzerine kaynar sudan içeceksiniz;

55. "Hem de susuzluktan yanıp da suya saldıran develerin içtiği gibi içeceksiniz."

56. Hesap Günü'nde onlara yapılacak ikram budur.

57. Sizi yaratan Biziz; öyle iken (Âhiret gerçeğini) tasdik etmeyecek misiniz?[7]

58. Hiç döktüğünüz meniye bakmaz mısınız?

59. Onu ve ondan mükemmel bir insanı siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan Biz miyiz? [8]

60. (Sizi yarattığımız gibi,) hepinizin ortak kaderi olarak ölümü takdir eden de Biziz. Mani olabilecek hiçbir güç yoktur (size ölümü vermemize);[9]

61. Verip, yerinize başka nesilleri getirmemize ve sizi bilmediğiniz yeni bir yaratılışla yeniden ortaya çıkarmamıza.[10]

62. Sizi ilk ortaya çıkarmamızı (dünyaya nasıl getirildiğinizi) çok iyi biliyorsunuz, o halde bunun üzerinde düşünüp, (ikinci yaratılışın da mümkün ve kaçınılmaz olduğunu kabullenmeniz) gerekmez mi?

63. Toprağa ektiğiniz tohuma bakmaz mısınız?

64. Onu siz mi büyütüp (bir bitki, bir ağaç halinde) yetiştiriyorsunuz, yoksa yetiştiren Biz miyiz?[11]

65. Eğer dilemiş olsaydık, o tohum(-dan çıkan bitkiyi, ağacı) kupkuru odun parçaları haline getirirdik de, pişmanlık içinde donar kalırdınız.

66. "Eyvah," derdiniz, "emeklerimiz boşa gitti.

67. "Bundan da öte, sefalete düçar olduk!"

68. Sonra, içtiğiniz suya da bakmaz mısınız?

69. Onu buluttan siz mi indiriyorsunuz, yoksa indiren Biz miyiz?

70. Eğer dilemiş olsaydık, o suyu tuzlu ve acı yapardık; yapmadığımıza göre, şükretmeli değil misiniz?[12]

71. Ya, yaktığınız ateşe ne dersiniz?

72. Onun ağacını siz mi yaratıp yetiştiriyorsunuz, yoksa yaratıp yetiştiren Biz miyiz?[13]

73. Biz, onu hem bir düşünüp ders alma, hem de bilhassa çölde yaşayanlar ve yolculukta bulunanlar, ayrıca ona ihtiyaç duyanlar için istifade vesilesi kıldık.

74. Öyleyse O sınırsız azamet sahibi Rabbinin İsmi'ni tesbih (O'nu her türlü kusurdan ve ortakları olmaktan tenzih) et.

75. Yıldızların yerlerine ve düşüşlerine yemin ederim ki –

76. Eğer bilseydiniz, ne büyük bir yemindir bu![14] –

77. Gerçekte o, pek değerli, şerefli bir Kur'ân'dır;

78. Çok iyi korunan bir Kitap'ta, (Levh-i Mahfuz'dadır).[15]

79. O (Kitaba, ondan bilgi edinmek için) tertemiz olanlardan başkası uzanamaz; (ve Kur'ân'a maddî-manevî kirlerden) arınmış olanlardan başkası el süremez.[16]

80. O, Âlemlerin Rabbi tarafından kısım kısım indirilmektedir.

81. Öyleyken siz, bu Söz'ü mü küçümsüyorsunuz?

82. (Dünyanız ve âhiretiniz adına) sizin için bir nimet olan bu Kitap'tan hisseniz onu yalanlamak mı olmalıydı?

83. Görelim bakalım, ne yapacaksınız can boğaza geldiğinde;

84. Ki o anda can çekişenin yanında bulunan sizler, çaresizlik içinde sadece seyredersiniz.

85. Biz ona sizden daha yakınızdır, ama siz görmezsiniz.

86. Haydi, (eğer iddia ettiğiniz gibi, ölüm dünyada yaptıklarınızdan dolayı hesaba çekilmeniz için Allah'ın takdiri ve gücü dahilinde değil de "tabiî" bir olaysa ve) siz irademize bağlı olmayıp, sorguya da çekilmeyecekseniz;

87. Ve bu iddianızda tutarlı ve samimi iseniz (ve siz de "tabiat"ta en bilgili, en kudretli varlık olduğunuza göre,) haydi çıkmakta olan o canı geri döndürsenize!

88. Eğer (o vefat eden), Allah'a yaklaştırılmış has kullardan ise,

89. Onu bekleyen artık sonsuz bir rahatlık, en güzel nimetler ve içinde nimetlerin kaynadığı Cennet'tir.

90. Eğer, (amel defterlerini sağından alacak) yümün ve bereket ehlinden ise,

91. Yümün ve bereket ehlinden duyacağın hep esenlik ve doygunluk haberidir.

92. Yok, (Din'i ve Rasûl'ü) yalanlayanlardan, sapkınlardan ise,

93. O konuk edilecektir kaynar suya,

94. Ve Kızgın Alevli Ateş'te yanıp kavrulmaya.

95. Şüphesiz bu (Kur'ân), evet budur (verdiği her bilgide) hakkında hiç şüphe olmayan gerçek.

96. Öyleyse, O sonsuz azamet sahibi Rabbinin İsmini tesbih et, (O'nun her türlü bâtıldan mutlak berî olduğunu ilan et)!

535-536

7. Yani, sizi yaratan, hayatınızı devam ettiren ve sonunda ruhunuzu kabzedip, size ölümü verecek olan Biz'iz. Dünyada ne ile meşgul bulunduğunuzu da biliyor ve

her yaptığınızı kayda aldırıyoruz. Sonra, Biz sizi eğlence olsun diye yaratmadık; siz, sorumlu varlıklarsınız. O halde, sizi öldükten sonra dirilteceğimiz gerçeğini, bu konudaki duyurumuzu neden ve neye dayanarak inkâr ediyorsunuz?

8. Allah'ın Zâtı için Biz tabirini kullanması, azamet ve mutlak hakimiyetine vurgu içindir.

9. Yani, siz rastgele ölmüyorsunuz; hayatınızın "tabiî" bir neticesi olarak da ölmüyorsunuz; canınızı başka bir makam, başka bir güç de almıyor. Biz ölümü, belli bir maksada dayalı olan hayatınızın yine belli bir maksada dayalı sonu olarak takdir buyurduk.

10. Allah, ölümle dünyayı sürekli yenilemekte ve yeni, sonsuz bir hayatı hazırlamaktadır. Bu sebeple ölüm, bir yer değiştirme ve yaşlandıkça zorlaşan hayat vazifesinden terhistir. O, bizi dar, sıkıcı ve dağdağalı dünya zindanından alır ve Ebedî Sevgili'nin sonsuz ve mutluluk dolu diyarına götürür. Allah, bu diyarı dünyada yaptığımız işlerden kuracaktır. Dolayısıyla o diyara göndereceğimiz malzeme konusunda çok dikkatli olmamız gerekmektedir.

11. Açıktır ki, tohumun büyümesi için önce toprak altında çimlenme özellik ve kabiliyetine sahip olması gerekir. Ayrıca, böyle bir işlem için tohum, toprak, güneş, hava ve yağmur gereken oran ve miktarlarda işbirliği yapmalıdır. Böyle bir iş birliği ise, hem bu işlemi ve bütün bu varlıkları her bakımdan tanıyan mutlak bir İlm'i, hem de onlara hükmeden bir Kudret'i gerektirir. Böyle bir İlim ve Kudret ise, ancak Âlemlerin Rabbi Allah'ta olabilir; veya böyle bir İlim ve Kudret sahibi zât ancak Allah olabilir. Böyle bir Zât'ın ortakları olmasına da hiç gerek yoktur; esasen böyle bir şey de her bakımdan muhaldir.

12. Cenab-ı Hakk'ın bize bahşettiği her şey safi nimettir. Bu bakımdan, O'na daima şükür halinde olmamız gerekmektedir. Eğer hikmeti gereği bazen bizi sıkar ve nimetini az verse bile, asla O'ndan şikâyetçi olmamalı, eğer şikâyet etmemiz gerekecekse, ancak kendimizden şikâyet etmeliyiz. Allah (c.c.), nimetin kadrini öğrenmemiz ve gereken şükrü ifa etmemiz, zaman zaman da günahlarımızdan tevbe ile kendimize gelmemiz için bazen nimetini kısar, bazen hastalık verir, bazen bizi musibetlere düçar bırakır. Bütün bunlardaki sebep ve hikmeti kavrayıp, ona göre davranmamız gerekmektedir. Dolayısıyla, bilhassa mü'min kullarına O'ndan ne gelirse gelsin şükrü gerektiren bir hayırdır.

13. Petrol dahil, pek çok yakıtın ana menşei bitki veya ağaçlardır. Âyette ise, özellikle Arabistan çölünde yetişen ve halkın onlardan ateş tutuşturduğu merh ve afar ağaçlarına işarette bulunulmaktadır (Bkn: Yâ-Sîn Sûresi/36: 80, not 25).

14. Bazı müfessirler, âyetin aslında yer alan *mevâqıu'n-nücûm* tamlamasındaki *mevâqi'* kelimesine "vuku zamanları" olarak manâ vermiş ve *nücûm*un çoğulu olan *necm* kelimesi

Kur'ân'dan her bir defada inen kısım manâsına da geldiği için âyetten her bir Kur'ân vahyinin inme zamanına yemin edildiği anlamını çıkarmışlardır. Buna karşılık, özellikle bazı günümüz âlimleri, *mevâqıu'n-nücûm*u, ilk manâsıyla "yıldızların yerleri" şeklinde anlamayı daha uygun bulmakta ve "yıldızların yerleri"nden kastın da gökteki beyaz delikler (kuasarlar) ve kara delikler olduğunu ileri sürmektedirler. Bunlar, yıldızlar için şu ana kadar keşfedilmiş olan yerlerdir. Beyaz delikler, inanılmaz miktarda enerji depolarıdır. Her biri, (milyarlarca yıldızdan oluşan) bir galaksiyi oluşturan enerjiye sahiptir. Kara delikler ise, yıldızların ölümü neticesinde oluşur. Görülmemekle birlikte, varlıkları, yakınlarından geçen yıldızları ve ışınları yutmaları ve dolaylı olarak gama ve X ışınları salınmasına sebep olmalarıyla bilinir. Bu yıldız yerleri, fezada çekim şoku veya çökmesi yaşanan ve kâinatta ise denge unsuru fonksiyonu gören bölgelerdir.

15. Bkn: Bürûc Sûresi/85: 22; Levh-i Mahfuz için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10.

16. Bu âyet, hem bir gerçeği ifade etmekte, hem de bir hüküm koymaktadır. Gerçeğin ifadesi olarak, (melekler ve insanlardan Cenab-ı Allah'ın seçtiği peygamberler gibi tertemiz kullar dışında) kimse Levh-i Mahfuz'a uzanamaz, ondaki bilgileri edinemez. Özellikle cinlerin, şeytanların ona uzanmasına asla izin verilmez. Âyetteki hüküm ise, duruma göre abdest veya gusül ile kirden (hadesten) arınmamış olan, şirk ve küfür ile kirlenmiş olan Kur'ân'a el süremez. Âyet, bu her iki manâyı da aynı derecede ifade etmektedir. Bununla birlikte, âyetin sibakı ikinci manâyı daha çok güçlendirmektedir.

57. HADÎD SÛRESİ

Medine'de Hicret'in 4 veya 5'inci yılında inmiş olup, 29 âyettir. İsmini 25'inci âyetindeki *hadîd* (demir) kelimesinden alır. Cenab-ı Allah'ın mutlak hakimiyeti, O'nun yolunda fedakârlıkların önemi ve buna karşılık dünya nimetlerinin geçiciliği üzerinde durur. Müslümanlara zafer, inkârcılara bozgun va'dinde bulunur ve önceki peygamberlere inanmanın son ve evrensel peygamber olarak Allah Rasûlü'ne inanmayı gerektirdiğini bir defa daha beyan buyurur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a tesbihte bulunur.[1] O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

2. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'na aittir. Hayatı da, ölümü de O verir. Ve O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

3. O Evvel'dir, Âhir'dir, Zâhir'dir, Bâtın'dır. Ve O, her şeyi hakkıyla bilir.[2]

4. O ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı; sonra da Arş'ın üzerine istiva buyurdu.[3] O, (yağmur ve tohumlar gibi) yere ne giriyorsa, (su, bitki ve hayvanlar gibi) yerden ne çıkıyorsa, yine (yağmur, ışık ve melekler gibi) gökten ne iniyor ve (buhar, varlıkların duaları ve ibadetleri gibi) ona ne yükseliyorsa hepsini bilir. Nerede bulunursanız bulunun, O daima sizinle beraberdir. Allah, bütün işlediklerinizi hakkıyla görmektedir.

5. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti O'na aittir. Ve bütün işler O'na döndürülür, O'nda biter (bütün kararlar O'nun kapısından çıkar).

6. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar, (ve onları uzatıp kısaltır). O, göğüslerde gizli her ne varsa, onları da hakkıyla bilir.

7. Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman edin ve O size her ne vermişse onu, (üzerinde mutlak tasarruf hakkınız bulunan bir mal olarak değil) emanet olarak vermiştir ve ondan (Allah yolunda ve muhtaçlara) infakta bulunun. İçinizde iman eden ve infakta bulunanlar için çok büyük bir mükâfat vardır.

8. Rasûl sizi Rabbinize iman etmeye çağırır ve mü'minsiniz diye sizden kesin söz almışken, size ne oluyor da Allah'a gerektiği gibi iman etmiyor, (imanın gerektirdiği itaat ve davranışta bulunmuyor)sunuz?[4]

9. O Allah ki, sizi her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, ekonomik, siyasî) karanlıklardan nûra çıkarmak için kuluna apaçık belgeler halinde âyetler indirmektedir. Şüphesiz ki Allah, size karşı Raûf (şefkat dolu-)dur, Rahîm (hususi rahmeti pek bol)dur.

10. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aitken, size ne oluyor da Allah yolunda infakta bulunmuyorsunuz?[5] İçinizden (artık bütün kapıları size açacak) zafer gelmeden önce infakta bulunan ve savaşan, elbette (böyle yapmayanlarla) bir olmaz. Onlar, zafer geldikten sonra infakta bulunan ve savaşanlardan mertebe bakımından çok daha büyüktür. Bununla birlikte Allah, hepsine en güzel mükâfat (olan mağfiret ve Cennet'i) va'detmektedir. Allah, her işlediğinizden hakkıyla haberdardır.[6]

11. Kim ki Allah'a güzel bir borç verirse, Allah borç verdiği o şeyi o kişi lehine arttırdıkça arttırır ve onun için pek hoş, cömertçe verilecek ve hiç eksilmeyecek bir mükâfat vardır.[7]

536-537

1. Yani, dünyaya gelişleri, hayatları, rızıklanmaları, gördükleri vazifeler veya fonksiyonları ile her şey, Cenab-ı Allah'ın her türlü noksanlıktan, O'na yakışmayan sıfattan ve herhangi bir şekilde ortakları bulunmaktan mutlak manâda münezzeh olduğunu ilan etmektedir. İnanmayanların vücutları bile bu gerçeği haykırır. Ayrıca, Bakara Sûresi âyet 30 ve not 30'da açıklandığı gibi, her varlık türü için tayin edilmiş, onları Allah katında temsil eden ve onların tesbih, hamd ve dualarını İlâhî Dergâh'a arzeden bir melek vardır. İsrâ Sûresi 44'üncü âyetinde de ifade buyurulduğu üzere, insanın dışındaki her varlık, bizim bilmediğimiz bir dille Allah'a hem tesbihte hem hamdde bulunur.

2. Âyetin birinci cümlesi bir hadis-i şerifte şöyle tefsir edilmektedir:

> Allah'ım, Sen Evvel'sin, Sen'den önce hiçbir şey yoktur; Sen Âhir'sin, Sen'den sonra hiçbir şey yoktur. Sen Zâhir'sin, Sen'in üstünde, Sen'i sarıp kuşatacak hiçbir şey yoktur; Sen Bâtın'sın, Sen'den daha iç, içe daha çok nüfuz eden hiçbir şey yoktur. (Müslim, "Zikir", HN: 2713)

Yani Allah, Kendisi için öncelik ve öncenin, sonralık ve sonranın, üstündelik ve üstünde bir şeyin, dışındalık ve dışında bir şeyin, altındalık ve altında bir şeyin, içindelik ve içinde bir şeyin olmadığı yegâne Varlık'tır. O'nun için zaman, mekân ve yön söz konusu değildir. O'ndan başka her şey ise, zaman ve mekân ile sınırlıdır, yönle tarif edilir. Âyet, bu gerçeği ifade buyurmaktadır. Allah'ın İlmi, görünen ve görünmeyen bütün âlemleri, büyük-küçük, küllî-cüzî her şeyi kuşatır. Her şeyin, her hadisenin O'nun İlminde bir varlığı vardır. O'nun mutlak ve sonsuz İlmi karşısında mutlak

manâda yokluktan da söz etmek mümkün değildir, çünkü sonsuz olan İlim yokluğa yer bırakmaz. İtibarî yokluk ise, yine O'nun İlminde varlıktır. Adem âlemleri denen bu itibarî yokluğun yokluğuna sebep, Cenab-ı Allah'ın onun varlık âleminde var olmamasını dilemesidir. Yani O neyin var olmasını dilerse o var olur; neyin de yok kalmasını dilerse, o varlık âlemine çıkmaz. (*Kırık Testi*, 1: 305-308)

3. Cenab-ı Allah'ın Arş'ın üzerine istivâ etmesinin manâsı hakkında bkn: A'râf Sûresi Sûresi/7: 54, not 11.

4. Nasıl *Allah imanınızı zayi edecek değildir* buyuran Bakara Sûresi 143'üncü âyetinde iman öncelikle namaz manâsında kullanılmışsa, bu âyet de, imanın gereklerini hakkıyla yerine getirme gerektiğinden söz etmekte, bu konuda ciddi ikazda bulunmaktadır. Gerçek mü'min olma, imanın gereğini yerine getirmeyi, Allah'a verilen sözlerde durmayı gerektirir. Allah Rasûlü'nün mü'minlerden aldığı kesin söz, onların Allah ve Rasûlü'nün emirlerine itaat edecekleri, genişlikte de olsa darlıkta da olsa Allah yolunda infakta bulunacakları, iyiliği yaymaya, kötülüğü önlemeye çalışacakları ve bu hususta kınayanın kınamasından korkmayacakları sözü idi.

5. Allah yolunda infakta bulunalım veya bulunmayalım, sahip olduğumuz her şeyin nihaî ve yegâne mirasçısı Allah'tır; çünkü sahip olduğumuz her şeyi bize veren O'dur, her şey aslında O'nun mülküdür ve biz onlardan Âhiret'e hiçbir şey götürmeyeceğiz. Herkes ölecektir ve ölümsüz bâki olan yalnızca Allah'tır. Her ne veriyorsak, her ne yapıyorsak O bunların hepsini kaydettirmektedir de ve bir gün bunlardan dolayı bizi hesaba çekecektir.

6. Onların hepsi Cennet'e alınmakla birlikte, Cennet'ten istifadeleri derecelerine, mertebelerine göre olacaktır.

7. Allah, Kendi yolunda ve rızası için harcamada bulunmayı, Kendisi'ne borç verme gibi değerlendirmektedir. O, bu borcu geriye kat kat fazlasıyla, bir de üstüne pek cömert bir mükâfatla ödeyecektir. Yani O, insanı dünyada da Âhiret'te verdiğinin çok üstünde mükâfatlandıracaktır.

12. (O mükâfat) günü mü'min erkekleri ve mü'min kadınları (Cennet'e doğru koşarken,) nurlarının da önlerinde ve sağlarında par par parladığını görürsün.[8] "Bugün size müjdeler olsun! İşte, içlerinde sonsuzca kalmak üzere gireceğiniz ve (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler! İşte budur o çok büyük kazanç, çok büyük başarı!"

13. O gün, münafık erkekler ve münafık kadınlar, (dünyada iken) iman etmiş olanlara, "Ne olur, bekleyin bizi, şu nûrunuzdan biz de istifade edelim!" derler. Kendilerine, "(Haydi, dönebilirseniz) geri (dünyaya) dönün de, orada bir nur edinin!" denir. Derken, mü'minlerle aralarına bir duvar çekilir. Bu duvarın, (aralığından münafıkların pişmanlık içinde mü'minleri izleyecekleri) bir kapısı olup, o kapının (mü'minlerin bulunduğu) iç tarafında rahmet, dış tarafında ise azap vardır.

14. Münafıklar, mü'minlere "(Dünyada iken) biz de sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler. "Evet," der mü'minler, "öyleydi, fakat siz, kendinizi sürekli imtihana maruz bıraktınız ve tehlikeye attınız, bakalım hadiseler ne getirecek diye hep beklemede kaldınız ve sürekli şüphe ve tereddüt içinde bocaladınız; (Allah'ın Nûru nasıl olsa bir gün söndürülecek) şeklinde beslediğiniz kuruntularınız sizi hep aldattı. Derken Allah'ın (ölüm) emri geliverdi. O baş kandırıcı (şeytan), sizi Allah hakkında yanlış düşüncelere sevkederek kandırdı durdu.

15. "Bugün sizden (verebilecek olsanız bile) kurtuluş fidyesi de kabul edilmeyecektir, sizden de, küfür (ve şirk) içinde ölüp gitmiş olanlardan da. Artık barınağınız Ateş'tir. Sizi kucaklayacak olan ve size yaraşır yer orasıdır. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!"

16. İman edenlerin, Allah'ın Mesajı (olan Kur'ân) ve kendilerine inen gerçekler, İlâhî öğretiler karşısında kalblerinin saygı ve ürpertiyle yumuşayıp (Allah'a ve emirlerine tam teslim olma) vakti gelmedi mi? Sakın onlar, önceden kendilerine Kitap verilenler gibi olmasınlar. (O Kitap verilenler), Kitabı almalarının üzerinden belli bir zaman geçince (artık ona olan saygılarını yitirmişler ve neticede) kalbleri kaskatı kesilmişti. Onların pek çoğu, bütün bütün yoldan çıkmışlardır.

17. Asla hatırınızdan çıkarmayın ki, Allah (nasıl) ölümünden sonra yeryüzünü diriltiyor(sa, yer gibi katılaşmış kalbleri de aynı şekilde diriltebilir). (Kalblerinizi ölümden koruyabilmeniz, ölmeye yüz tutmuş kalblerin de dirilmesi için) apaçık gerçekleri böyle (misallerle) açıklıyoruz ki, gereğince düşünüp akledesiniz.

18. (Zekât ve sadakalarını tam vere-

rek Allah'ın yolunda ve muhtaçlar için) gerekli harcamada bulunan mü'min erkeklerle mü'min kadınlara ve (gerek bu yolla, gerekse O'nun davası uğrunda yaptıkları harcamalarla) Allah'a güzel bir borç verenlere kat kat geri ödemede bulunulacaktır ve onlar için pek hoş, cömertçe verilecek ve hiç eksilmeyecek bir mükâfat vardır.[9]

538

8. Bu nur, mü'minlerin dünyada iken iman ve salih amellerle kazandıkları, daha doğrusu, iman ve salih amellerinin nûrudur. İman ne kadar kuvvetli, salih ameller ne kadar çok ve ihlâsla işlenmişse, hasıl edecekleri nur da o kadar fazla ve kuvvetli olacaktır. Âyetten anlaşıldığı üzere, mü'minler hesaptan sonra Cennet ve Cehennem'e uzanan yolun sağ tarafından giderken, bir sonraki âyetin işaret ettiği üzere, amel defterlerini sollarından alacak olan münafıklar (ve kâfirler) yolun solundan Cehennem'e doğru ilerleyecek ve birden, küfür ve nifaklarından, kötülüklerinden kaynaklanan karanlık içinde geride kalıvereceklerdir.

9. 16'ncı âyet, Allah'ın Kitabı ve O'nun yolunda çalışmaya karşı kalblerin katılaşmaması ikazında bulunuyordu. Bu katılaşmanın en önemli sebeplerinden birisi, ülfet, yani kanıksama ve vahyin üzerinden belli bir zamanın geçmesidir. Bir diğer önemli sebep ise, Allah'ın ikazlarına kulak vermeden günahlara dalmadır. Dolayısıyla, kalbi katılaştıran bu tür faktörler karşısında azamî dikkat göstermek gerekir. 17 ve 18'inci âyetler, Allah'ın kupkuru yeri bile yağmurlarla hem de her yıl diriltttiğini nazara vermekte ve katılaşmış, ölmeye yüz tutmuş, hattâ ölmüş (gibi) kalblerin bile Allah'ın mesajlarını yeniden hatırlayarak, Kur'ân'a dönerek, günahlardan sakınıp, Allah'ın emirlerini yerine getirerek dirilebileceğini belirtmektedir.

19. Allah'a ve Rasûlleri'ne gerçekten iman edenler, işte o (değerli) insanlar, Rabbilerinin nezdinde sıddîklar (Allah'a verdikleri sözde duran ve her söz ve davranışlarında hak üzere bulunanlar) ve şahitler (hayatlarıyla gerçeğe şahitlik edenler) olarak yazılacak ve öyle muamele göreceklerdir. Onlar için, onlara has mükâfat ve onlara has nur vardır. Buna karşılık, küfreden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar ise Kızgın Alevli Ateş'in yoldaşlarıdırlar.

20. İyi bilin ki, dünya hayatı[11] bir oyun, bir oyalanma, süsler edinme, (makam, mal, eşya, evlât, fizikî görünüm gibi dünyalıklarla) birbirinize karşı övünme ve daha fazla, daha iyi mal, daha fazla, daha iyi evlâda sahip olma yarışından ibarettir. Bir yağmur düşünün ki, onunla biten bitkiler çiftçilerin çok hoşuna gider. Ama sonra o bitkiler kurur da, onları sararıp solmuş görürsün; ardından da çerçöp haline gelirler. Dünya hayatı, işte böyledir. Âhiret'te ise ya şiddetli bir azap vardır veya Allah'tan (sürpriz mükâfatlarla dolu) bir bağışlanma ve rıza. Evet, dünya hayatı, bir aldanma metaından başka bir şey değildir.

21. Rabbinizden (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve Allah ile Rasûllerine gerçekten iman edenler için hazırlanmış olup, genişliği göklerle yerin genişliği gibi olan bir Cennet'e yarışırcasına koşuşun. Bu, dilediği kimselere Allah'ın lütfedeceği bir ihsanıdır. Allah, çok büyük lütf u ihsan sahibidir.[12]

22. Gerek (kıtlık, kuraklık, deprem gibi) yerde, gerekse (hastalık, açlık, sevdiklerinizi kaybetme, mallarınızdan eksilme gibi) kendinizde vuku bulan hiçbir musibet yoktur ki, onu yaratmamızdan önce bir Kitap'ta kaydedilmiş bulunmasın. Bu, Allah için elbette pek kolaydır.[13]

23. Böyledir ki, elinizden bir şey çıktığında gam çekmeyeseniz, Allah size bir nimet bahşettiğinde de şımarmayasınız (ve onu kendinizden bilmeyesiniz). Allah sevmez kendini beğenmiş, kendisiyle övünüp duran hiç kimseyi,[14]

24. (Hayır işlerinde) hem kendileri cimri davranan, hem de insanlara cimriliği öğütleyenleri. Kim (Allah'ın infak emri karşısında) yüz çevirip bundan geri durursa, bilsin ki Allah, Ğaniyy (mutlak servet sahibi ve bütün kullarından müstağnî)dir; Hamîd (bilâkis sahip bulunduğunuz her şeyi size veren, dolayısıyla mutlak hamd ve övgüye lâyık olan)dır.

25. Gerçek şu ki, Biz rasûllerimizi (risaletlerini de ispatlayan) apaçık gerçeklerle gönderdik ve yanlarında, insanlar adaletle var olsunlar, bütün muamelelerinde adalete uysunlar diye Kitabı ve Mizan'ı indirdik. Bir de, mahiyetinde (bilhassa savaş için) çe-

tin bir kuvvet ve insanlar için faydalar bulunan demiri indirdik.[15] Ki Allah, Kendisi'ni görmedikleri halde hem Kendi davasına, hem de rasûllerine yardım edenleri ortaya çıkarsın. Şüphesiz Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her işte üstün ve mutlak galiptir.[16]

26. Nuh'u ve İbrahim'i de birer rasûl olarak gönderdik ve bu iki rasûlün nesillerini peygambersiz ve Kitap'sız bırakmadık. Ama nesillerinden gelenler içinde bir kısmı hidayetle bütünleşmiş olsa da, çoğu büsbütün yoldan çıkmış olanlardır.

27. Sonra, o rasûl ve peygamberlerin izleri ardınca daha başka rasûllerimizi gönderdik ve nihayet Meryem oğlu İsa'yı gönderip, kendisine İncil'i verdik ve O'na uyanların kalblerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Uydurdukları ruhbanlığı ise Biz onlara farz kılmadık, ama bizzat kendileri Allah'ın rızasını kazanma arzusuyla onu icat ettiler; ne var ki, ona gerektiği şekilde riayet de etmediler.[17] İçlerinde hakkıyla iman etmiş olanlara elbette mükâfatlarını veririz. Fakat, onların çoğu da yoldan çıkmış kimselerdir.

28. Ey iman edenler! Allah'a gönülden saygı duyun ve O'na karşı gelmekten sakının, ayrıca O'nun Rasûlü'ne de gerektiği gibi inanın ki, Allah size (biri önceki peygamberlere, biri de Allah Rasûlü'ne inanmanızın karşılığı olarak) rahmet hazinesinden iki hisse versin, ayrıca sizin için aydınlığında yol alacağınız bir nur var etsin ve sizi bağışlasın. Allah, günahları pek çok bağışlayandır, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[17]

29. Bu gerçek size buyrulmaktadır ki, Kitap Ehli Allah'ın lütf u ihsanını tayin etmenin kendi ellerinde olmadığını ve ondan hiçbir şeyi kısamayacaklarını bilsinler; (ve yine bilsinler ki, Allah'ın Rasûlü Muhammed'e ve bütün önceki peygamberlere iman etmeden ne kendilerinin, ne de Muhammed'e tâbi olanların) Allah'ın lütf u ihsanından herhangi bir şeye nail olabilmeleri mümkün değildir ve bütün lütf u ihsan Allah'ın Elinde olup, O kime dilerse ona verir. Muhakkak ki Allah, çok büyük lütf u ihsan sahibidir.

539-540

11. Kur'ân-ı Kerim'de isim tamlaması değil de, sıfat tamlaması olarak geçen *dünya hayatı* tabirinden maksat, yeryüzünde yaşanan hayattan ziyade, bu hayatın dünyalık eşya ile, insan varlığının maddî-bedenî boyutuyla münasebattar olan yanıdır. Bediüzzaman hazretlerinin değerlendirmesiyle, dünyanın, Âhiret'in tarlası ve Cenab–ı

Allah'ın isimlerinin tecelli sahası olan yanı değil, nefse, bedenî zevklere bakan yanıdır.

12. Âl-i İmran Sûresi 133'üncü âyette, *Rabbiniz'den (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve genişliği, göklerle yer kadar olan ve müttakîler için hazırlanmış bir Cennet'e yarışırcasına koşuşun*! buyurulmuştu. Bu âyetteki mağfiret ve Cennet müttakîlere va'dedilirken, üzerinde durmakta olduğumuz Hadîd Sûresi 21'inci âyetinde ise aynı va'd, Allah'a ve Rasûlü'ne gerçekten iman etmiş olanlar içindir. Dolayısıyla, gerçekten iman etmiş olanlarla müttakîlerin kastedildiği, ancak takva ile kendini ortaya koyan imanın gerçek iman demek olduğu sonucuna varabiliriz.

Her iki âyette dikkati çeken bir diğer husus, mağfiret, yani bağışlanmanın Cennet'ten önce anılmasıdır. Demek oluyor ki, Allah'ın mağfireti olmadan Cennet'e girmek mümkün değildir. İkinci olarak, Cennet bütünüyle temizlerin yeri olduğundan, Cennet'e girmeden önce Allah'ın mağfiretiyle temizlenme yaşanacaktır. Ölümden Cennet kapısına kadar yaşanacak bütün dehşetli inkılâplar ve uğranılacak âlemlerde çekilecek ızdıraplar da, Cennet ehli için arınma musluğu olma fonksiyonu görecektir.

Âl-i İmran Sûresi'nin sözkonusu âyetinde Cennet'in genişliği için "göklerle yer kadar" ifadesi geçerken, bu âyette "göklerle yerin genişliği gibi" ifadesi kullanılmaktadır. Demek oluyor ki, Cennet'in genişliğini zihinlerimizde tasvir için göklerin ve yerin genişliği bir mukayese birimi olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte, bu ifadelerden ve bazı ilgili âyetlerden, Cenab-ı Allah'ın –Allahü a'lem– Âhiret'te yeryüzünü Cennet olarak gökler veya Âhiret'in gökleri genişliğinde yeniden kuracağı ve nasıl şu anda da yeryüzünün altı, merkezi ateş doluysa, aynı şekilde bu Cennet'in altını, alt tabakasını da aynı genişlikte Cehennem'in oluşturacağı söylenebilir.

13. Yani, başa gelecek her şeyi Cenab-ı Allah'ın ezelî İlmiyle bilip kayıt altına alması, sonra da bunları, inkârcı zalim günahkârlara hak ettikleri cezayı verme, bazen ceza vermeden önce yollarını düzeltmeleri konusunda onları ikaz etme, aynı şekilde mü'minleri de bazı hatalarından dolayı uyarma ve/veya birtakım günahlarını affetme, günahsızların makamlarını yükseltme gibi hikmetlere binaen zamanı geldiğinde uygulamaya koyması, Allah için mutlak manâda kolaydır.

Âyette, musibet ehli için bir teselli de vardır. Çünkü, gerekli dersi almak kaydıyla, eğer musibetlere Kader açısından yaklaşır ve "Demek Kader böyle hükmetmiş, öyleyse bunda bir hayır vardır." dersek, bu hem büyük bir teselli olur, hem de bizi şikâyetten, sızlanmaktan kurtarır. Nitekim, hemen arkadan gelen âyet de bunu ifade buyurmaktadır.

14. İrademiz var, dolayısıyla birtakım yükümlülüklerle mükellefiz ve bu yükümlülüklerdeki ihmallerimizi, günahlarımızı Kader'e yükleyemeyiz. İrademiz var, dolayısıyla nefis, günahları Kader'e yükleyerek onların neticesinden kurtulamaz. Kader var, dolayısıyla iman ve takva ehli, iyiliklerini, güzel davranışlarını kendilerinden bilip,

onlarla gurur duyamaz. Kader var, bir işte başarı gösterenler, servet ve makam sahipleri, başarılarını, servet ve makamlarını kendilerinden bilip, onlarla gurur duyamaz, övünemez.

Ayrıca, önceki notta ifade edildiği gibi, gerekli dersi almak kaydıyla, musibetlere ve başarısızlıklara da onlar sebebiyle gam çekmeyelim diye Kader açısından bakılır. Gerekeni, üzerimize düşeni yapmamız için geleceğe ve sorumluluklarımıza ise irademiz açısından yaklaşılır. İşte, insan iradesini inkâr eden Cebriye ile, insanın bütün yaptıklarını insanın kendisine veren ve onları Allah'ın takdir buyurup yarattığını kabul etmeyen Mutezile, bu gerçek köprüsünde el sıkışabilirler.

Din'de doğruyu bulmak için, her şeyi kendi yerinde ve kendi sınırları içinde değerlendirip, haddi aşmamak çok önemlidir. Meselâ, "dilediğini dilediği gibi yapma" iradesi ve kudretine sahip olan Allah, herkesi Cennet'e veya Cehennem'e koyabilir. Ama, adaleti herkesin hak ettiği yere gitmesini gerektirir. Hususî rahmeti, günahları ölçüsünde Cehennem'de kalması gereken mü'minlerden dilediklerini, hususî rahmetine lâyık olanları Cehennem'de yanmadan Cennet'e almayı gerektirebilir. Kısaca, Cenab-ı Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellerindeki denge de dikkate alınmalıdır.

15. Kur'ân-ı Kerim, nasıl koyun, deve, sığır gibi ehlî hayvanlar için "indirme" tabirini kullanıyorsa (Zümer Sûresi/39: 6), burada demir için de aynı tabiri kullanmaktadır. Bu, hem o hayvanların, hem de demirin büyük birer nimet ve bütün nimetlerin asıl kaynağının ise Cenab-ı Allah'ın katındaki hazineler olduğunu ifade eder. Nitekim bu manâ, Hıcr Sûresi/15: 21'inci âyetinde açıktır: *Hiçbir varlık yoktur ki, hayatı ve bekası için gerekli her şeyin hazineleri Bizim yanımızda bulunmamış olsun. Şu kadar ki, Biz onları belirli bir ölçü ile indiririz.*

16. Bu âyet, sağlam ve sağlıklı bir toplum ve idareyi değerlendirmede çok önemlidir. Rasûller, Allah'ın insanlar için seçtiği yanılmaz ve yanıltmaz liderlerdir. Onları takip eden, getirdikleri Din'e ve Kitaba gerektiği şekilde bağlananlar, daima doğru üzerinde bulunur ve kaybetmezler. *Kitap*, insanlar için hem dünya hem de Âhiret hayatları adına gerekli bilgi, kanun ve talimatları ihtiva eder. *Mizan*, bu bilgileri kullanma, kanun ve talimatları uygulama adına bir ölçüdür, terazidir (Ayrıca bkn: Rahmân Sûresi/55: 7-9, not 4.) *Demir*, teknoloji ve adaleti hakim kılmak adına Allah yolunda yapılacak savaş için vazgeçilmez öneminin yanısıra, toplum hayatında gücü de temsil eder. Kitap olmazsa, Demir (güç, otorite) dilediği gibi davranır, kanunu kendi koyar, hukuku kendi tayin eder. Demir ve Kitap olur, Mizan olmazsa, Demir Kitabı dilediği gibi kullanır. Kitap ve Mizan olur, Demir olmazsa, Kitap, özellikle içtimaî sahada ve bütün fert ve toplum hayatını kapsayacak şekilde uygulanma imkânı bulamaz. Bediüzzaman, bu noktada çok güzel bir ölçü verir: "Hikmetin düsturları hükümetin kanunlarıyla, hakkın yasaları kuvvetin rabıtalarıyla uyuşmaz, uyum içinde olmazsa, halk üzerinde tesirli olamazlar." (*Mektubat*, "Hakikat Çekirdekleri")

17. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, “İslâm’da ruhbanlık yoktur.” buyurmuşlardır. Yine O, “Ümmetimin ruhbanlığı, Allah yolunda cihaddır.” açıklamasında bulunmuşlardır. İslâm, şahsî feyiz ve kemalât için insanlardan uzaklaşıp bir köşeye çekilmeyi tasvip etmez. Bunun yerine, insanlar içinde bulunup, pek çok çile ve ızdırabı beraberinde getirecek de olsa, onların dünya ve bilhassa Âhiret saadetleri adına çalışmayı teşvik eder. Bununla birlikte, tarihte özellikle Müslüman sufiler arasında uzlet ve inzivayı tercih edenler olmuşsa da onlar, bunu daha çok eğitim için ve bir süreliğine yapmış, genellikle irşad adına insanların içinde kalma yolunu seçmişlerdir.

17. Bazıları bu âyetin Ehl-i Kitap’tan iman edenler hakkında olduğunu düşünmüşse de, âyet onlar da dahil olarak bütün mü’minlere seslenmektedir. Yahudiler, kendi peygamberlerinden sonra gelen, kendilerinden olmadıklarını düşündükleri Hz. İsa ve Hz. Muhammed’i (Allah’ın selâmı üzerlerine olsun), Hıristiyanlar Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm’ı reddederken, istisnasız bütün peygamberlere inanmak Müslüman olmanın şartıdır. Dolayısıyla, Kitap Ehli’nin bu sapmaları, Müslümanları benzer bir sapkınlığa düşürmemeli, önceki peygamberlerin hiçbiri hakkında menfi bir tavra asla girmemelidirler. Dolayısıyla âyet, bu önemli noktada Kitap Ehli’nden olsun olmasın, bütün mü’minlere seslenmektedir. Ki sonraki âyet de bunu açıkça desteklemektedir.

58. MÜCADİLE SÛRESİ

Medine'de, çok büyük ihtimalle Hendek Savaşı'ndan sonra inmiş olup, 22 âyettir. İsmini, birinci âyetinde eşiyle arasındaki meseleyi çözmesi maksadıyla Allah Rasûlü'ne müracaatta bulunan hanımı tarif için kullanılan *mücadele eden hanım* ifadesinden alır. Cahiliye döneminde, erkeklerin hanımlarına "Annemin sırtı gibi ol!" şeklinde söyledikleri sözü (*zıhar* yapmalarını) ve bu sözün getirdiği boşanmayı kesinlikle ilga buyurur. Münafıkların Allah Rasûlü aleyhindeki gizli toplantılarını açığa vurur ve şiddetle takbih eder. Mü'minlere Allah'ın ebedî azaba mahkûm ettiği kimseleri dost, sırdaş, işlerine vekil edinmelerini yasaklar ve Allah'ın dinine destek vermelerini emreder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Allah, kocası hakkında sana müracaat edip seninle tartışan ve halini Allah'a arzeden o hanımın sözlerini işitti (ve müracaatını kabul buyurdu). Allah, aranızda geçen konuşmayı duyuyordu.[1] Hiç şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir.[2]

2. İçinizde hanımlarına zıhar yapanlar (onları boşama kasdıyla kendilerine "Bana annemin sırtı gibi ol!" diyenler) bilsinler ki, o kadınlar onların anneleri değildir. Onların anneleri, ancak kendilerini doğurmuş olan kadınlardır. Onlar, (zıhar ifade eden o sözü söylemekle) gerçekten (Şeriat'ın) reddettiği çirkin ve gerçek dışı bir söz söylemiş oluyorlar. Bununla birlikte Allah, affı da, bağışlaması da pek bol olandır.

3. Hanımlarına zıhar yaparak onlardan ayrılmaya kalkan ve sonra da söylediklerinden geri dönenlerin, onlarla temasta bulunmadan önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size emredilen budur; (hiçbir kaçamak yolu aramadan onu yerine getirmelisiniz). Allah, işlediğiniz her şeyden hakkıyla haberdardır.

4. Buna imkân bulamayan kimse, hanımlarıyla temasta bulunmadan önce, hiç ara vermeden iki ay oruç tutmalıdır. Buna gücü yetmeyenin yapması gereken ise, altmış yoksulu (günde iki öğün üzerinden) doyurmaktır. Böyle yapın ki, (her hükmünün doğru olduğu konusunda) Allah'a ve (size yaptığı her tebliğde sadık olduğu hususunda) Rasûlü'ne tam inanıp itimat etmiş olasınız. Bunlar, Allah'ın koymuş bulunduğu sınırlardır. (Bu sınırları tanımayan, kabul etmeyen) kâfirler için ise pek acı bir azap vardır.

5. (Söz konusu sınırları gözetme hususunda) Allah'a ve Rasûlü'ne karşı çıkanlar, kendilerinden önce aynı şekilde davrananlar nasıl yüzüstü edilmişlerse, aynı şekilde yüzüstü edilirler. Hiç kuşkusuz Biz, apaçık âyetler, (her iki dünyada saadetiniz için apaçık kaideler) indirmekteyiz. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.[3]

6. (O azabın geleceği) gün Allah onların hepsini diriltip kabirlerinden çıkaracak ve (dünyada iken) işlediklerini kendilerine bildirip, onları sorguya çekecektir. Kendileri unutmuş da olsalar, Allah, onların yaptıklarını tek tek kaydettirmiştir. Allah, her şey üzerinde hakkıyla şâhittir.

541

1. İslâm öncesi (Cahiliye) Arapları arasında şöyle bir âdet vardı: Bir adam karısına, "Bundan sonra bana annemin sırtı gibi ol (seninle zevcelik münasebetimde sanki annemin sırtına binmiş gibi olayım)!" derse, artık onun karısına yaklaşması haram olurdu. Bu, geri dönülmez bir boşanma ifade etmekle birlikte, bu şekilde kocasından boşanmış kabul edilen kadın, bir daha başkasıyla da evlenemezdi. Bu sûreden önce inen Ahzâb Sûresi'nde (âyet: 4) Kur'ân, adına *zıhar* (sırt edinme) denilen bu cahiliye âdetini ortadan kaldırmak için ilk adımı attı ve kendilerine "Bana annemin sırtı gibi ol!" denilen kadınların böyle diyen kocalarının annesi olamayacaklarını beyan buyurdu. Nihayet, Evs ibn Sâmit, karısına kızarak ona zıhar yaptı. Arkasından da çok pişman olmakla birlikte, âdetler gereği karısına geri dönemeyecekti. Bunun üzerine karısı Havle bint Sa'lebe Allah Rasûlü'ne müracaatla durumu arzetti: Evs ibn Samit'in çocuklarını büyütmüş, bunca yıl kocasına hizmet etmişti. Şimdi kimsesiz ortada bırakılıyordu. Ama kocası da kendisini yeniden kabule hazırdı. İşte bu konuşmanın hemen ardından Cenab-ı Allah (c.c.), bu ve konuyla ilgili aşağıda gelecek âyetleri indirdi ve zıhar denilen bu cahiliye âdetini bütünüyle feshetti.

2. Âyet, *Hiç şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir* fezlekesiyle der ki: "Cenab-ı Hak, istisnasız her şeyi işitir; en cüz'î bir hadise olan ve eşinden şikâyet eden bir hanımın mücadelesini de Hak ismiyle işitir. Hem rahmetin en lâtif cilvesine mazhar ve şefkatin en fedakâr bir hakikatına kaynak olan bir kadının haklı olarak eşinden davasını ve Cenab-ı Hak'ka şikâyetini büyük bir mesele suretinde Rahîm ismiyle ehemmiyetle işitir ve o davaya Hak ismiyle ciddiyetle bakar." İşte, kâinata Rab olan, kâinat içinde mazlum en küçük mahlûkların da dertlerini görmek, feryatlarını işitmek gerektir. Dertlerini görmeyen, feryatlarını işitmeyen, Rab olamaz." (*Sözler*, "Yirmibeşinci Söz", 566)

3. Âyet, gayet açık olarak, Allah'a ve Rasûl(lerin)e muhalefet eden, Allah'ın koymuş olduğu sınırları çiğneyen, kuralları tanımayan toplulukları, dünyada ("tabiî" âfetler, haricî veya dahilî savaşlar, kuraklıklar, hastalıklar, sistem değişiklikleri vb. şeklinde tecelli edecek) küllî ve kısmî helâklerin, bilhassa içlerinde kâfir olanları ayrıca Âhiret'te ise acı ve zelil edici bir azabın beklediği ikazında bulunmaktadır.

7. Farkında değil misin ki, Allah göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Üç kişi gizli bir görüşme için bir araya gelecek olsa veya fısıldaşsa mutlaka dördüncüleri Allah'tır, beş kişi bir araya gelecek olsa veya fısıldaşsa altıncıları Allah'tır. Bundan daha az veya daha çok sayıda kişi her nerede bir araya gelirse gelsin, ne fısıldaşırsa fısıldaşsın, Allah mutlaka yanlarındadır. Sonra, işledikleri her şeyi Kıyamet Günü onlara tek tek bildirir ve bunlardan dolayı onları sorguya çeker. Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla bilir.

8. Bakmaz mısın kulis yapmaktan ve gizli toplantılar tertip etmekten men edilenlere: men edildikleri şeyi nasıl da tekrar tekrar yapıyor ve (hem de) günah olduğu besbelli fiiller, başkalarına düşmanlık, hakka tecavüz ve Rasûl'e itaatsizlik hususunda kulisler yapıyor, gizli toplantılar düzenliyorlar. Senin yanına vardıklarında da, seni Allah'ın sana öğretmediği ve seni selâmlamadığı bir selâmla selâmlıyor[4] ve kendi kendilerine, alaylı alaylı, "(Madem Muhammed bir peygamberse) Allah şu söylediğimizden dolayı bize bir ceza verse ya!" diyorlar. İçinde yanıp kavrulmak üzere girecekleri Cehennem yeter onlara! Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

9. Ey iman edenler! (Eğer belli bir maksatla aranızda gizli konuşacak, gizli toplantılar tertip edecek olursanız), günah olduğu besbelli fiiller, başkalarına düşmanlık, hakka tecavüz ve Rasûl'e itaatsizlik hususunda fısıldaşmayın ve gizli toplantılar yapmayın. Ancak iyilik ve takva üzerinde bir araya gelin ve konuşun.[5] Bir gün huzurunda toplanacağınız Allah'a karşı gönülden saygı besleyin ve isyandan kaçının.

10. (Meşrû konularda olmayan) kulis ve toplantılar, mü'minleri üzmek için şeytanın telkin ettiği davranışlardır. Şu da var ki, Allah'ın izni olmadıkça şeytan onlara hiçbir şekilde zarar veremez. Bu bakımdan, Allah'a dayanıp güvensin mü'minler.

11. Ey iman edenler! Toplantılarınızda (birbirinize veya yeni gelen birine) "Yer açıverin!" dendiğinde yer açın ki, Allah da (rahmetinde ve Cennet'te) size bir yer versin. "Artık kalkın, dağılın!" dendiğinde de kalkıp dağılıverin ki, Allah da içinizden hakkıyla iman etmiş olanların makamını bir derece, kendilerine (bilhassa dinî konularda) ilim de verilmiş olanların makamlarını ise derecelerle yükseltsin.[6] Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır.

4. Medine'de Peygamberimize düşmanlık yapan Yahudiler ve münafıklar, O'na uğradıklarında, Allah'ın söylemesini emrettiği selâm sözü (Nûr Sûresi/24: 61) yerine, *selâm*dan ayırt edilemeyecek tarzda, *es-sâmü aleyküm* (Başına ölüm gelsin!) derlerdi. Rasûlüllah'la konuşmalarında başka muğlâk ifadeler de kullanarak, kin ve düşmanlıklarını açığa vururlardı. Kâh olur, biri masum diğeri düşmanlık ve hakaret olmak üzere çift manâya gelen kelimeler kullanır, kâh olur kelime ve tabirleri kasden değişik telâffuz ederlerdi (Meselâ bkn: Bakara Sûresi/2: 104, not 94). Âyet, onların değişik şekillerde ortaya koydukları düşmanlıklarına işarette bulunmaktadır.

5. Mü'minler, daima iyilik, takva, dolayısıyla Allah'ın rızasını kazanma peşindedirler. Dolayısıyla açık veya gizli bir araya geldiklerinde, bunu ancak imanlarında derinleşme, amellerini güzelleştirme, Allah yolunda hizmet ve insanlara iyilik planlama gibi maksatlarla yaparlar. Nisâ Sûresi 114'üncü âyette de buyurulduğu üzere, yardımlaşma, muhtaçları bakıp gözetme, hayırlı işler planlama ve insanların arasını düzeltme maksatları gibi *bir* ve *takva* manâsı taşıyan toplantılar dışındaki bir araya gelmelerde, gelip lüzumsuz vakit harcamada, bu hayırl maksatlar dışında yapılan gizli-açık konuşmalarda hayır yoktur.

6. Fazilet, bir âlimin veya mürşidin huzurunda sadece oturmada aranmamalıdır. Fazilet, öncelikle iman ve ilimde yatar. Bu sebeple, âlimlerin, mürşidlerin huzurları, onları Allah rızası için ve izinleri dahilinde ziyaret etmek dışında, imanda derinleşme ve ilmi artırma gayelerine yönelik olmalıdır. Sahibini daha fazla takvaya ve daha dikkatli bir hayata yönelten, başkalarına da yararı olan gerçek ilim imanla birleştiği zaman, Allah böyle ilim sahiplerinin mertebelerini yükseltir.

12. Ey iman edenler! Rasûl'le başbaşa görüşmek istediğinizde, bu hususî görüşmenizden önce (muhtaçlara) bir sadaka verin. Bu, hakkınızda hem hayırlı, hem de kalbî saffet, samimiyet ve temizlik açısından daha uygun olandır. Ama buna imkân bulamazsanız, elbette Allah, hata ve günahları bağışlamada pek cömerttir, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

13. Hususî görüşmeniz öncesinde sadaka vermek size ağır mı geldi? Bunu yapamadınız, fakat Allah, (engin rahmetiyle) sizi bağışladı ve artık sizi bundan muaf tuttu. Şu kadar ki, her zaman namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılın, zekâtı tam verin, Allah'a ve Rasûlü'ne daima itaat içinde olun. Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır.[7]

14. Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinip işlerine vekil kılanları (münafıklar) görmez misin? Onlar ne sizdendir, ne de diğerlerindendir. (Böyleyken, sizden olduklarına dair) bile bile yalan yere emin etmektedirler.

15. Allah, onlar için çetin bir azap hazırlamıştır. Ne de fena şeyler yapıyorlar!

16. Yeminlerini, (yaptıkları kötülükleri ve kötü niyetlerini örtmek için) siper edinip, insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırmaktadırlar. Alçaltıcı bir azap vardır onlar için.

17. Allah karşısında onların malları da çocukları da kendilerine asla fayda vermeyecektir. Ateş'in yoldaşlarıdır onlar. Orada sonsuzca kalacaklardır.

18. Allah'ın hepsini diriltip hesaba çekeceği gün, şimdi nasıl (Müslüman olduklarına dair) size yemin ediyorlarsa, o gün de aynı şekilde Allah'a yemin edeceklerdir. Yeminleriyle bir yere varacaklarını, bir şey elde edeceklerini sanmaktadırlar. İyi bilin ki onlar, ancak ve ancak yalancıdırlar.

19. Şeytan onları hükmü altına almış ve onlara Allah'ı hatırlamayı unutturmuştur. O (pek değersiz yaratıklar) şeytanın takımıdır. Bilin ki, şeytanın takımıdır kaybetmeye mahkûm ve her zaman kayıpta olanlar.

20. Gerçek şu ki, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı duranlar, onlardır en zelil ve en alçak derekede olanlarla aynı safı paylaşanlar.

21. Allah, "Her zaman ve her durumda elbette Ben galip gelirim, Ben ve rasûllerim." diye hükmetmiştir. Hiç şüphesiz Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her işte üstün ve mutlak galiptir.

22. Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman eden bir topluluğu, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı duran hiç kimse ile, isterse o kimseler babaları veya çocukları veya kardeşleri veya sülâle-

leri olsun, karşılıklı sevgi ve dostluk içinde görmezsin.[8] Allah, o topluluk fertlerinin kalblerine imanı nakşetmiştir ve onları Kendi katından bir ruhla desteklemektedir. Onları, içlerinde sonsuzca kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah onlardan razıdır, onlar da Allah'tan razıdırlar. İşte o (kutlu) insanlar Allah'ın tarafında olanlardır. Bilin ki, Allah'ın tarafında yer alanlar, gerçek kurtuluşa ve mazhariyete ermiş olanlardır.

543-544

7. Öyle anlaşılıyor ki, bu âyet, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ile olan münasebetlerinde mü'minleri eğitme gayesine yöneliktir. Bazıları, işleri için, bazıları O'na yakınlık için, bazıları da yakın görünmek için Allah Rasûlü ile sık sık hususi görüşmek isterlerdi. Allah Rasûlü ise kimseye hayır diyemez, ama bazen çok sıkılırdı. Bu tür istekte bulunanların çoğu da zenginlerdi ve onların Allah Rasûlü'yle böyle görüşmeler yapmaları fakirlerde üzüntüye sebep oluyordu. Bu konuda mü'minleri eğitmek ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm ile olan münasebetlerinde daha dikkatli ve içten olmalarını sağlamak için, Cenab-ı Allah, Allah Rasûlü ile hususi görüşme yapmadan önce sadaka verilmesini emretti. Emir ve uygulamadan takip edilen netice elde edilince de, bu emir kaldırıldı. Bununla birlikte bu emir, mü'minlerin kendi rehberleriyle münasebetlerini tanzim açısından ruhunu ve önemini korumaktadır.

8. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın dikkat çektiği gibi, bu ifadeler Mümtehane Sûresi'nin 8-9'uncu âyetleriyle birlikte ele alınmalıdır. Âyet, iman sahibi olsunlar olmasınlar, insanlara iyilikte bulunmayı men ediyor değildir, özellikle bu insanlar anne-baba, evlât, kardeş ve akraba ise. Tam tersine, küfrü, şirki, günahı emretmedikçe bu insanlara iyi davranmak Kur'ân'ın emridir. Bu âyette önemle vurgulanan gerçek, bir mü'minin Allah ve Rasûlüllah düşmanlarını gerçek dost edinemeyeceği, işini onlara bırakamayacağı, esasen gerçek mü'minin de böylesi insanlar tarafından sevilmeyeceğidir. Ayrıca mü'minler, kan bağını asla Din bağına tercih edemezler, Din ve Din bağı kan bağının her zaman önündedir ve önünde tutulmalıdır. Demek ki Kur'ân, ırkçılığı kesinlikle men etmektedir.

59. HAŞİR SÛRESİ

Medine'de, muhtemelen Hicret'in 4'üncü yılında inmiş olup, ismini 2'nci âyetinde geçen ve "insanları bir yere sevketmek üzere bir araya toplama" manâsında kullanılan *haşr* kelimesinden alır. 24 âyettir. Müslümanların Medine'deki Nadîr Oğulları Yahudileriyle savaşını konu edinir ve bu yahudilerle işbirliği halindeki münafıkların Müslümanlara karşı giriştikleri komploları açıklar. Düşmandan savaşsız olarak alınan ganimetlerin nasıl paylaştırılacağı üzerinde durur. Mü'minlere takvayı öğütler ve Cenab-ı Allah'ı bazı isim ve sıfatlarıyla zikreder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih (O'nun her türlü noksan sıfatlardan ve ortakları bulunmaktan münezzeh olduğunu ilan) eder. O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip)tir, Hakîm (bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

2. O Allah ki, Kitap Ehli'nden küfürde ısrar edenleri, (Âhiret'ten önce) dünyada ceza için ve (İslâm'ın merkezinden) sürgün edilmek maksadıyla bir araya toplayıp yurtlarından çıkardı. Siz, kolay kolay çıkacaklarını düşünmüyordunuz; nitekim onlar da, sığındıkları kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyabileceklerini sanıyorlardı. Fakat Allah, onları hiç ummadıkları yerden bastırdı; kalblerine korku saldı onların. Öyle ki, evlerini bizzat kendi elleriyle yıkıyorlar, mü'minlerin yıkmasına da hiç ses çıkaramıyorlardı.[1] İbret alın ey basiret sahipleri!

3. Eğer Allah onlar hakkında toplu sürgün cezası takdir buyurmasaydı, onları dünyada (öldürülme ve bütün mallarının ganimet olarak alınması gibi) çok daha büyük bir ceza ile cezalandırırdı. Ama Âhiret'te onlar için Ateş azabı vardır.

1. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Medine'ye hicret buyurduklarında, şehirdeki yahudi kabileleriyle anlaşmalar yapmıştı. Buna göre Yahudiler, Müslümanlarla müşrikler arasındaki mücadelede tarafsız kalacak, ama Medine'ye bir saldırı olursa şehri elbirlik savunacaklardı. Fakat yahudi kabileleri bu anlaşmaya riayet etmediler. Bedir Savaşı'nda putperest Mekkelilerin tarafını tuttukları gibi, onları ve diğer put-

perest Arap kabilelerini Müslümanlara karşı kışkırtmaktan geri durmadılar. Bizzat Müslümanların içindeki münafıklarla da işbirliği yaptılar, onları da Müslümanlara karşı daima kullanmaya çalıştılar. İslâm'ın kuvvetlenmesini önlemek için Medineli Müslümanları oluşturan iki kabile –Evs ve Hazreç– arasında ikilik çıkarma gayretinde oldular. Nadîr Oğulları kabilesinin reisi olan Ka'b ibn Eşref Mekke'ye giderek, söylediği ağıtlarla müşrikleri Bedir mağlûbiyetinin intikamını almaya teşvik ediyor, Allah Rasûlü ve Müslümanları da hicvetmekten hiç geri durmuyordu.

Yahudi kabilelerinin bu şekilde anlaşmalarına riayetsizlikleri had safhaya varmıştı. Nihayet, Bedir Savaşı'ndan birkaç ay sonra Müslüman bir kadın, Kaynuka Oğulları kabilesine mensup bazı yahudilerin çirkin bir sarkıntısına maruz kaldı. Duruma müdahale etmek isteyen bir Müslüman öldürüldü, çıkan kavgada bir de yahudi öldü. Allah Rasûlü olup bitenden dolayı yahudileri bir defa daha ikazla, anlaşmalarına riayet etmeye çağırdı. Fakat onlar, "Savaş nedir bilmeyen bir halka karşı kazandığın zafer seni yanlışa sürüklemesin. O zaman şanslıydın. Ama biz size karşı savaşacak olursak, o zaman bizim nasıl savaşçı olduğumuzu görürsün." şeklinde mukabelede bulundular.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün bunlardan sonra Kaynuka Oğulları üzerine yürüdü, onları mağlûp etti ve Medine'den çıkardı.

Nadîr Oğulları kabilesi de, yukarıda anılan faaliyetleri yetmiyormuş gibi, bir münasebetle kendi mahallelerine uğradığı bir zamanda Allah Rasûlü'nü öldürmek için tuzak kurmaya kalktılar. İşin bu noktaya kadar varması üzerine Allah Rasûlü, kendilerinden Medine'deki yurtlarını terk etmelerini istedi. Başka istedikleri yerde yerleşebilecekler ve her yıl gelip Medine'deki hurmalarının meyvelerini toplayabileceklerdi. Fakat münafıkların başı olan Abdullah ibn Übeyy onlara destek va'dedince, Nadîr Oğulları yahudileri, Rasûlüllah'ın teklifini reddettiler. Çok sağlam yapılı evlerine ve müstahkem kalelerine güveniyorlardı.

İslâm ordusu, Nadîr Oğulları'nı kalelerinde kuşattı. Ne Mekkeli müşriklerin ne de Medine'deki münafıkların yardıma gelmediğini gören bu kabilenin kalblerine Allah büyük korku düşürdü. Bunun üzerine şehri terketmeye razı oldular. Kendilerine 10 gün süre tanındı ve taşıyabilecekleri her şeyi alarak, bir kısmı Suriye, bir kısmı ise Hayber'deki yakınlarının yanına gitti. (İbn Hişam, 3: 47–49, 190–192)

4. Şundan ki, onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün karşısında ayrı bir cephe oluşturdular. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet ederse, hiç şüphesiz Allah da cezası pek çetin olandır.

5. Onların hurma ağaçlarından hangisini kesmiş veya kesmeden kökleri üzerinde yerinde bırakmışsanız,[2] bunların hepsi Allah'ın izniyleydi ve yoldan büsbütün çıkmışları rüsvay etmek içindi.

6. Allah'ın savaşsız olarak onlardan alıp da Rasûlü'ne ganimet olarak bahşettiği mallara gelince –ki, siz o mallar için at da deve de koşturmadınız, fakat Allah, kimleri dilerse, onlar üzerinde rasûllerine hakimiyet verir. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

7. Allah'ın, fethedilen ülkelerin halklarına ait bulunup da savaşsız olarak Rasûlü'ne bahşettiği mallar, (beşte biri) Allah('a ait olmak üzere Rasûl'ü) için, ayrıca Rasûl için, O'nun yakınları için, yetimler için, yoksullar için ve yolda kalmışlar içindir. Ki o mallar, içinizdeki zenginler arasında devredip duran bir servet haline gelmesin.[3] Rasûl (o mallardan size ne verirse) onu hoşnutlukla alın (ve İslâmî bir hüküm olarak) size neyi getirip tebliğ ederse, onu kabul edin ve sizi neden men ederse ondan da geri durun. Allah'a gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten sakının. Muhakkak ki Allah, cezalandırması pek çetin olandır.

8. (Bu ganimet malları, ayrıca) o fakir Muhacirlere aittir ki, onlar yurtlarından çıkarılmış, mallarından mahrum bırakılmışlardır; onlar, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk peşindedirler ve Allah'ın dinine ve Rasûlü'ne yardım etmektedirler. Onlar, (imanlarında ve üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmede) gerçekten samimi ve sadıktırlar.

9. Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, onu İslâm'a da yurt olarak hazırlayan ve imanı da kendilerine bir yurt kılmış olanlara gelince, onlar Allah yolunda muhacir olarak kendilerine gelenlere sevgi besler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir kıskançlık, bir ihtiyaç hissetmezler; bunun da ötesinde, kendi paylarına düşen yoksulluk da olsa onları kendilerine tercih ederler.[4] (Elbette onların da o ganimet mallarında bir hissesi olacaktır.) Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte onlardır kurtuluşa eren ve gerçek mazhariyet sahipleri.

10. Bu (ilk Muhacirler ve Ensar'dan) sonra gelip (onların izinden giden bütün mü'minler) ise, "Rabbimiz", derler, "Bizi ve bizden önce iman etmiş bulunan bütün (Din) kardeşlerimizi bağışla ve iman edenlere karşı kalbimizde herhangi bir kötü duygunun uyanmasına meydan verme. Rabbimiz, muhakkak ki Sen, şefkati

pek engin, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmeti pek bol olansın."[5]

11. Bakmaz mısın şu münafıklık yapanlara: Ehl-i Kitap'tan küfür içindeki kardeşlerine (Nadîr Oğulları Yahudileri), "Andolsun ki", diyorlar, "eğer siz (Medine'den) çıkarılacak olursanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız ve sizin aleyhinizde asla kimsenin sözünü dinlemeyiz. Eğer size savaş açılacak olursa, bu takdirde kesinlikle size yardım ederiz." Ama Allah şahittir ki, o (münafıklar) düpedüz yalancıdırlar.[6]

12. Çünkü hiç şüphe etmeyin ki, eğer o (yahudiler şehirden) çıkarılacak olurlarsa, onlarla birlikte çıkmazlar; onlara savaş açılırsa, asla kendilerine yardım etmezler; yardım etmeye kalksalar bile arkalarını dönüp kaçarlar ve (bu açık ihanetlerinden dolayı cezalandırılırlar da), herhangi bir yerden kesinlikle yardım görmezler.

13. Siz, onların göğüslerinde Allah'tan da fazla korku duyulan bir topluluksunuz. Bu bir hakikat: çünkü onlar, gerçeği idrakten yoksun bir güruhtur.

14. O (münafıklar), sağlam kaleler içinde veya surlar arkasında olmadıkça, (yahudilerle) ittifak halinde bile sizinle savaşamazlar. Onların (size karşı ittifakları dışında) kendi aralarındaki ihtilâf ve çatışmaları pek şiddetlidir. Sen dışarıdan onları birlik içinde sanırsın; oysa kalbleri darmadağınıktır. Böyledir, çünkü onlar, düşünüp akletmeyen bir güruhtur.

15. (Nadîr Oğulları yahudilerinin) hali, kendilerinden az bir zaman önce (benzer durumdaki Kaynuka Oğulları yahudilerinin) haline benzemektedir. Onlar (da anlaşmalarına ihanet ettiler) ve yaptıklarının vebalini tattılar; Âhiret'te ise onları pek acı bir azap beklemektedir.

16. (Onları savaşa teşvik eden münafıkların) durumu ise tıpkı şeytanın durumunu andırmaktadır ki, o şeytan, önce insana "İnkâr et!" diye telkinde bulunur; insan inkâr edince de, "Ben senden uzağım, seninle bir alâkam olamaz; çünkü ben, Âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım." der (ve sıvışır).[7]

545-546

2. Cenab-ı Allah (c.c.), Nadir Oğulları kuşatması esnasında harekâtın kolay yürümesi için onlara ait hurma ağaçlarının kesilmesine izin verdi. Bu izin, istisnaî ve mutlak gerekli durumlar için söz konusu olup, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, savaş esnasında genel bir kaide olarak meyve ağaçlarının kesilmesini, ekinlerin harap edilmesini yasaklamıştır. Esasen bu âyet de, böyle istisnaî bir izne işarette bulunmaktadır.

3. Buradaki taksim hakkında bkn: Enfal Sûresi/8: 1, 41, not 1, 8. Âyetteki *o mallar*,

içinizdeki zenginler arasında devredip duran bir servet haline gelmesin ifadesi, İslâmî ekonomiyi ve içtimaî adaleti anlama bakımından son derece önemli düsturlardan biridir. İslâm, kişiye çalışıp hem kendi, hem de varsa geçiminden sorumlu olduğu kişilerin geçimini de sağlamasını emreder ve dilenmeyi asla tasvip etmez. Bununla birlikte, gerek sahip oldukları imkânlar, gerekse kabiliyet farklılıklarından dolayı insanlar ekonomik açıdan aynı seviyede değillerdir ve olamazlar da. Ama İslâm, perişan fakirlerin bulunduğu bir yerde çok fazla zenginlerin olmasını da asla istemez. Dolayısıyla, zekât, sadaka, bilerek bozulan ve ihtiyarlık, onulmaz hastalık gibi sebeplerle tutulamayan oruçların, yerine getirilmeyen veya bozulan yeminlerin, erkeklerin eşlerine yaptığı zıhar gibi meşrû olmayan davranışların kefareti gibi yollarla serveti toplum içinde mümkün olduğu kadar dağıtır ve toplum katmanları arasında bu şekilde kurduğu köprülerle onları birbirine yaklaştırır. Böylece, toplumda geçim standardına bir denge getirir.

4. Bu iki âyet, Sahabe'nin (Mekkeli Muhacir ve Medineli Ensar'ın) ne ulaşılmaz büyüklüklere sahip olduklarını görmeye yeter.

5. Hz. Ömer (r.a.), bu âyetleri, savaşsız elde edilen ganimetlerin (fey) Muhacirler ve Ensar'ın fakirleriyle birlikte, bütün diğer fakir Müslümanlar için de olduğu şeklinde anlamış ve onun bu anlayışı ve bu anlayış istikametindeki uygulaması, Sahabe'nin büyük çoğunluğu tarafından da kabul edilmiştir.

6. Yukarıda birinci notta açıklandığı üzere, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Nadîr Oğulları yahudilerinden Medine'nin üç mil güneyinde bulunan stratejik mevkilerini terkedip, şehirden de çıkıp gitmelerini isteyince, münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl, savaş olması durumunda onlara yardım vadinde bulunmuştu. Fakat Müslümanlar bu yahudileri kalelerinde kuşatınca ne Mekkeli müşrikler, ne de münafıklar yardıma gelmeye cesaret edemediler. Sûre'de bu bölüm Yahudilerle işbirliği yapan münafıklar hakkında olup, zaman itibariyle daha sonraki hadiselerle ilgili olan ilk 10 âyeti takiben yerini almıştır.

7. Nadir Oğulları'na yardım sözü verip, sonra da geri duran münafıkların bu tutumunu Kur'ân-ı Kerim şeytanın tavrına benzetmektedir. Şeytan insanı va'dlerle kandırır; günahı ona güzel gösterir, süsler püsler, nefsine cazip hale getirir. İnsan o günahı işleyince de, ondan uzaklaşır ve onunla alay eder. Ama şeytanın insan üzerinde yaptırım gücü yoktur. O, Bedir Savaşı'ndan önce de müşriklere şöyle demişti: "Bugün, insanlar arasında size galip gelebilecek hiçbir kuvvet yoktur; ben de yanınızdayım!" Ama ne zaman ki iki ordu savaş düzeninde karşı karşıya geldi, o zaman topukları üzerinde gerisin geriye dönüp kaçmaya durdu ve "Benim sizinle bir alâkam yoktur. Şurası bir gerçek ki ben, sizin görmediğinizi görüyorum; hem ben, Allah'tan korkarım da!" deyip sıvışıverdi (Enfal Sûresi/8: 48). Onun, "Benim sizinle bir alâkam yoktur... Hem, ben Allah'tan korkarım" sözleri, mü'minlerin melekler tarafından desteklendiğini anlaması üzerine kaçma adına uydurduğu bir mazeretten ibaretti.

17. Neticede (şeytanın da, kandırıp küfre düşürdüğü kimsenin de) âkıbeti, içinde sonsuzca kalmak üzere Ateş'e girmektir. Budur zalimlerin cezası.

18. Ey iman edenler! Allah'a gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten sakının; her bir kimse, yarını için ne gönderdiğine dikkat etsin. Allah'a karşı gönülden saygılı olun ve O'na karşı gelmekten sakının. Şüphesiz ki Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır.

19. Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın![8] Onlardır yoldan çıkmış olanlar.

20. Cehennemliklerle Cennet ehli elbette bir olmaz. Cennet ehli, işte onlardır gerçekten başaran ve kazananlar.

21. Bu Kur'ân, (öylesine haşmetli, değerli, öylesine önemli mesajlarla yüklü ve öyle bir marifet hazinesidir ki,) eğer onu bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, (onca cesametine rağmen) o dağın, Allah'a olan derin saygı ve taziminden dolayı başını eğip parça parça olduğunu görürdün. İnsanlar için böyle temsillerde bulunuyoruz ki, sistemlice düşünüp gerekli dersi alsınlar.[9]

22. Allah O'dur ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Gaybı da, şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına giren her şeyi de) bilir. O, Rahmân (rahmetiyle her varlığı kuşatan)dır; Rahîm (ayrıca hususî rahmeti de pek bol olan)dır.

23. Allah O'dur ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Melik (varlık üzerinde mutlak hakim)dir; Kuddûs (Kendisi her türlü eksik ve lekeden uzak olduğu gibi, kâinatı da daima tertemiz tutan)dır; Selâm (kurtuluş ve esenliğin mutlak kaynağı)dır; Mü'min (şüpheleri giderip imanı bahşeden ve tam emniyet veren)dir; Müheymin (bütün varlık üzerinde gözetleyici, koruyucu)dur; Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip)tir; Cebbâr (varlığı hükmü altında tutan, haksızlığı giderip hakkı sahibine veren)dir; Mütekebbir (mutlak büyüklüğe ve büyüklüğünü ilan etmeye tek hak sahibi)dir. Allah, kulların Kendisine koştuğu şirkten mutlak manâda münezzehtir.

24. Allah O'dur ki, Hâlik (yegâne Yaratıcı)dır; Bârî (pak, ortaklar edinmekten mutlak manâda uzak Yaratıcı)dır; Musavvir (her varlığa ona en uygun şekli veren)dir. O'nundur en güzel isimler.[10] Göklerde ve yerde ne varsa O'nu tesbih (O'nun her türlü noksandan ve ortakları bulunmaktan mutlak manâda uzak olduğunu ikrar ve ilan) eder. Ve O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.[11]

8. Cenab-ı Allah (c.c.), âyetin diliyle, O'nu unutanlara ve bu vesileyle mü'minlere şöyle sesleniyor: Siz, kendinizi de unuttunuz, kendinizin farkında değilsiniz. Başkalarını hep ölüme mahkûm gördüğünüz halde kendiniz için ölümü hiç aklınıza getirmezsiniz. İş yapma ve zorluklara katlanma vakti hep yan çizer, fakat ücret alma zamanı daima ön sırayı kollarsınız. Günlük hayatınızda asla Allah'ı ve O'nun emirlerini, yasaklarını hatırlamak istemez, keyfinize göre yaşar, böylece dünyada var oluş gayenizi hiç düşünmezsiniz. Kendinizi bundan kurtarmak, ve siz ey mü'minler, aynı duruma düşmek istemiyorsanız, ölümü akıldan çıkarmayın ve ona hazır olun, ama dünyada mükâfat beklemeyi ve almayı düşünmeyin, gaye edinmeyin. Dünyada niçin varsınız ve varlık gayeniz size neyi gerektiriyor; kimin yolunda hangi gaye için çalışmalısınız, bunu asla aklınızdan çıkarmayın. Yoksa bir gün gelecek ve size denecektir: "*Siz nasıl size va'dedilen bugüne ulaşmayı unuttunuz ve hiç hesaba katmadı iseniz, bugün de (af ve mağfiret konusunda) Biz sizi unutuyoruz. Barınağınız Ateş'tir ve size yardım edecek hiç kimse yoktur*." (Câsiye Sûresi/45: 34)

9. Peygamberlik, peygamber olmayanların kendi kapasitelerine göre bir peygamberde gördükleri, tecrübe ettikleri, onunla yaşadıkları, ondan duydukları ve ondan aktarılanlar ölçüsünde tanıyabileceği, ama mahiyet ve keyfiyetini peygamber olan zattan başkasının tam manâsıyla idrak etmesinin mümkün olmadığı bir hâl, bir makam, bir rütbe, bir misyondur. Bu hâl, makam, rütbe ve misyonu, ancak ulaşabileceğimiz zahirî malûmat seviyesinde birazcık tanıyabilmek için vahiy, yani Allah ile, mahiyet ve keyfiyetini ancak ona mazhar kılınan zâtın bilebileceği münasebet ve haberleşme tarzı üzerinde düşünmek gerekir.

Cenab-ı Allah (c.c.), bizzat Kur'an-ı Kerim'de Kur'an için, "sekîl söz" tabirini kullanır (Müzzemmil Sûresi/73: 5). "Sekîl" ağır yük demektir ki, Katâde ve Mücahid gibi ilk dönem müfessirleri bu ağırlığı Kur'an'daki emir ve yasakların, haram ve helâllerin önemi ve yerine getirilmelerindeki güçlükle izah ederken, Hüseyin ibn Fazl, "Ancak Allah'ın yardımına, muvaffakiyet vermesine mazhar bir kalbin ve Tevhid'le donatılmış bir nefsin taşıyabileceği bir ağırlık" olarak yorumlar (Kurtubî). Gerçekten de bu âyet ve özellikle aşağıda zikredilecek olan Ra'd Sûresi/13: 31'inci âyeti, Kur'an olarak tecellî eden vahyin ağırlığını anlayabilmek açısından çok önemlidir.

Vahiy, Cenab-ı Allah'ın Kelâmî tecellisidir. O'nun isim ve sıfatları için derece farkı söz konusu değildir. Dolayısıyla, Kudret tecellisi ne ise, Kelâm tecellisi de odur. O'nun doğrudan, yani sebepler ötesi bir lem'acık Kudret tecellisi nasıl Hz. Musa'nın (a.s.) yıldırım çarpmışçasına cansız gibi bayılıp düşmesine ve yanıbaşındaki dağın toz olmasına yol açmışsa (Bakara Sûresi/2: 143), Kelâm'ı da aynı tecelli gücüne sahiptir. Ne var ki O, Kelâm tecellisinde her bir peygamberin o tecelliyi alabileceği derecede tenezzülde bulunur; yani bu tenezzül, peygamber olan zâtın kapasitesine göredir. Evet, Hz. Musa (a.s.) peygamberler içinde en büyük beş büyük peygamberden biri olmasına rağmen, bir dağı toz haline getiren Kudret tecellisine dayana-

mamıştır. Fakat, Cenab-ı Allah'ın Kur'an'ı teşkil eden Kelâm tecellisi, bu Kudret tecellisinden daha az şiddette değildi. Değildi ki, eğer o tecelli herhangi bir dağa olmuş olsaydı, bu âyet-i kerimede buyrulduğu üzere, o dağ parça parça olurdu. Kur'an'daki bu tecellinin şiddetine işaret eden bir başka âyette de şöyle denmektedir: *Kur'ân ki, (eğer İlâhî bir kitapla) dağlar yürütülecek veya yeryüzü parça parça edilecek ya da ölüler konuşturulacak olsaydı, bunlar ancak onunla olurdu.* (Ra'd, 13/31). Demek ki, Kur'an'ı teşkil eden İlâhî tecellinin şiddeti, dağları yürütecek, bunun da ötesinde yeryüzünü parça parça edecek ve ölüleri diriltecek derecededir. İşte bu tecelliye dayanabilecek tek kalb, peygamberliğin sertâcı olan Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) kalbiydi ki, Allah Kur'an'ı O'na gönderdi. Buradan o Zât'ın sahip olduğu manevî-ruhî gücün derecesini az da olsa anlayabiliriz.

İşte, vahye mazhariyetle serfiraz kılınan peygamber, o vahyi alabilecek, onu taşıyabilecek bir manevî-ruhî güç ve kapasiteye sahiptir. Bu gücü ona kazandıran ise, kendisine yaratılıştan bahşedilen donanımın hakkını vermesi, yani Allah ile olan münasebetidir. Nasıl vahyin mahiyet ve keyfiyetini ona mazhar kılınmayanın idrak etmesi mümkün değilse, ona mazhar kılınan peygamberin zihnî-kalbî donanımını, Allah ile olan münasebetini ve bu münasebetin kendisine baştan bahşedilen donanımı işletmesiyle ona kazandırdığı ruhî-manevî gücü, peygamber olmayanın anlaması da aynı şekilde imkân dışıdır. Öyle ki, peygamberler arasında da derece farkı bulunduğu için, derecesi itibariyle daha büyük olan bir peygamberin halini, makamını, Allah ile olan münasebetini ve bu münasebetin ona kazandırdıklarını, derecesi onun altındaki peygamberin de tam olarak ihatasının imkânsızlığından bile söz edilebilir.

9. Allah'ın Güzel İsimleri hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 180, not 39; İsrâ Sûresi/17: 110, not 41.

10. Son üç âyeti sabah ve akşam namazlarından sonra okumak sünnettir.

60. MÜMTEHANE SÛRESİ

Medine'de, Hudeybiye Anlaşması ile Mekke'nin fethi arasında geçen süre içinde inmiş olup, 13 âyettir ve "imtihana çekilen kadın" manâsına gelen ismini, Müslüman olduklarını söyleyerek Medine'ye göçen kadınların imtihana çekilmeleri gerektiğini bildiren 10'uncu âyetinden alır. Sûre, Müslümanların inkârcı düşmanlarıyla olması gereken münasebetlerin bazı boyutları üzerinde durur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları yakın dost, sırdaş ve işlerinize vekil edinmeyin, onları sahiplenmeyin; size gelen gerçeği inkâr edip dururlarken ve başka bir sebeple değil, sadece Rabbiniz olan Allah'a iman ettiğiniz için Rasûl'ü ve tabiî ki sizi de yurdunuzdan çıkarıp oraya almazlarken, onlara sevgi izharında bulunmayın. Özellikle şu anda da Benim yolumda cihad için ve rızama ermek gayesiyle yola çıkıyorsanız, (sakın böyle yapmayın). Siz onlara, sevgi ve şefkatinizden dolayı sır veriyorsunuz ama Ben, neyi gizleyip neyi açığa vuruyorsanız hepsini çok iyi bilirim. İçinizden kim onlara sevgi besler ve sır verirse, hiç şüphesiz üzerinde gittiği dümdüz yoldan sapmış olur.[1]

2. Eğer aleyhinizde olarak ellerine bir fırsat geçecek olsa size ancak düşmanlık yapar, düşmanca davranırlar; ellerini de dillerini de size karşı fenalık için uzatırlar ve sizin de (kendileri gibi) kâfir olmanızı arzularlar.

3. Kıyamet Günü ne yakınlarınızın size bir faydası olacaktır, ne de çocuklarınızın. O gün Allah, sizi (dünyadaki inanç ve amellerinize göre) birbirinizden ayırır.[2] Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.

4. Muhakkak ki İbrahim'de ve beraberindeki (mü'minlerde) sizin için takip edilmesi gereken güzel bir örnek vardır: Onlar, (içlerinden çıktıkları ama inkârcı) topluluklarına şöyle demişlerdi: "Bizim sizinle de, Allah'tan başka taptıklarınızla da hiçbir münasebetimiz olamaz. Sizi ve inancınızı reddediyoruz; siz (Kendisine ibadet edilmesi gereken İlâh olarak) yalnızca Allah'a inanıncaya kadar sizinle aramıza artık ebedî düşmanlık ve buğz girmiş bulunmaktadır." Şu kadar ki, İbrahim atasına, "Senin

için (Rabbimden) bağışlanma dileyeceğim, ancak Allah'a karşı senin lehinde yapabileceğim hiçbir şey yoktur." demişti.[3] (O ve beraberindekiler, şöyle dua etmişlerdi:) "Rabbimiz, Sana güvenip dayandık, bütün varlığımızla Sana yöneldik ve sonunda Senin huzuruna varacağız.

5. "Rabbimiz, imtihan için küfredenleri üzerimize salıp bizi musibetlere maruz bırakma. Bizi bağışla Rabbimiz. Şüphesiz ki Sen'sin Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip); Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)."

548

1. Mekke müşrikleriyle Hudeybiye'de yapılan anlaşma, onlarla ittifak içinde bulunan Bekir Oğulları kabilesinin Medine ile ittifak içindeki Hudâa Oğulları'na saldırmasıyla bozulmuş oldu. Bunun üzerine Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, savaş hazırlıklarına başladı. Her zaman olduğu gibi, hazırlığın kimlere karşı olduğunu çok gizli tutuyor, hiç kimseye açmıyordu. Fakat Bedir'de yer alan sahabîlerden Hatıb ibn Ebi Beltaa Rasûlüllah'ın niyetini tahmin etti. O'nun hazırlıklarıyla ilgili olarak Kureyş'e gizlice bir mektup gönderdi. Cenab-ı Allah (c.c.), Rasûlü'nü bundan haberdar kıldı ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Hz. Ali, Hz. Zübeyr ibn Avam ve Hz. Mikdad ibn Amr'ı kadını Mekke'ye varmadan yakalayıp mektubu getirmekle görevlendirdi. Bu üç sahabî, görevi başarıyla yerine getirdiler. Allah Rasûlü, Hz. Hatıb'ı sorguya çekti. O, Mekke'de ailesinin bulunduğunu ve dolayısıyla onları korumak istediğini söyledi. Hatıb, samimi bir Müslüman'dı ve ihanet gayesi taşımıyordu. Bu sebeple Allah Rasûlü kendisini affetti. Âyet bu münasebetle inmiş olup, benzer davranışlara karşı Müslümanları uyarmaktadır.

2. Bkn: Bakara Sûresi/2: 166; En'am Sûresi/6: 94; Abese Sûresi/80: 37.

3. Hz. İbrahim'in (a.s.) atasına olan bu sözü, Tevbe Sûresi 114'üncü âyetle birlikte ele alınmalıdır: İbrahim'in atası için bağışlanma dilemesi, sırf ona verdiği, ("senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim" şeklindeki) sözü yerine getirmek içindi. Ama, ne zaman ki onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli oldu, o zaman onunla ilgisini kesti." İbrahim'in atasının kimliği için bkn: Tevbe Sûresi/9: 114, not 24.

6. Muhakkak ki onlarda sizin için, Allah'ı ve Âhiret Günü'nü arzulayanlar için takip edilmesi gereken güzel bir örnek vardır. Ama kim de aksine giderse, şüphesiz ki Allah, Ğaniyy (mutlak servet sahibi, herhangi bir ihtiyaçtan ve halkın Kendisi'ne yönelip yönelmemesinden mutlak müstağni)dir; Hamîd (bütün hükümlerinde hamd ve övgüye mutlak manâda lâyık olan)dır.

7. (Allah'ın koymuş olduğu hükümleri uyguladığınız zaman) bakarsınız ki Allah, sizinle şu anda karşılıklı düşman olduğunuz kimseler arasında bir sevgi ve yakınlaşma var eder.[4] Allah, Ğafûr (hata ve günahları çok bağışlayan)dır, Rahîm (bilhassa mü'min kullarına karşı hususî rahmeti pek bol olan)dır.

8. Allah, dininizden dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilikte bulunmak ve mümkün olduğunca âdil davranmaktan sizi men etmez.[5] Şüphesiz ki Allah, hak ve adalet konusunda titiz olanları sever.

9. Ancak Allah sizi, dininizden dolayı sizinle savaşan, sizi öz yurdunuzdan çıkaran ve çıkarılmanıza destek verenlerle dost olmak ve onları sahiplenmekten men etmektedir. Kim onlarla dost olur ve onları sahiplenirse, işte böyleleri zalimlerin ta kendileridir.

10. Ey iman edenler! (Medine dışından olup da iman ikrarıyla hicret edip) toplumunuza katılmak üzere gelen kadınları imtihana tâbi tutun.[6] –Allah, onların imandaki durumlarını elbette çok iyi bilmektedir.– Eğer imtihan neticesinde gerçekten mü'min olduklarına kanaat getirirseniz,[7] bu durumda onları kâfirlere iade etmeyin. Artık ne o kadınlar (küfür içindeki) kocalarına helâldir, ne de o kocalar, geçerli bir nikâhla o kadınları geri alabilir veya nikâhları altında tutabilirler. Bununla birlikte, (ey mü'minler topluluğu,) o kocalar (artık kendilerinden boşanmış bulunan kadınlara) nikâhla bağlantılı olarak ne vermişlerse, onu tazmin edin.[8] Gerekli mehirlerini ödemeniz kaydıyla o kadınları nikâhlamanızda bir vebal yoktur. Ayrıca, (Kitap ehlinden olmayan) müşrik–kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın ve (salacağınız o kadınlar küfür diyarında kalmak veya kâfirlere katılma ya da onlardan biriyle evlenme yolunu seçerlerse,) nikâhla bağlantılı olarak onlara yaptığınız ödemeyi geri alın; kâfir erkeklerin de, (Müslüman olup size katılan eşleri için yaptıkları) ödemeyi sizden istemeye hakları vardır. Bunlar, Allah'ın hükümleridir. Aranızda O hükmeder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

11. (Hanımınız iken) artık nikâhınız altında bulunmayan (ve küfür diyarında kalan veya oraya giden) inkârcı kadınlara nikâh münasebetiyle ödediğiniz meblâğ (veya onun bir kısmı) kâfirlere geçer de, daha sonra herhangi bir şekilde o kâfirlere üstünlük sağlayacak olursanız, bu şekilde eşleri mehirlerini kaçıran kocaların mehir olarak ödedikleri miktarı kendilerine tazmin edin.[9] Kendisine iman etmiş bulunduğunuz Allah'a karşı gönülden saygılı olun ve O'na karşı gelmekten sakının.

12. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi) Peygamber! Yeni iman etmiş kadınlar sana gelip: hiçbir şekilde Allah'a ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, çocuklarına gerçek babalarından başka baba iddiasında bulunmak gibi hiç yoktan yalanlar uydurup iftira etmemek ve kendilerine emredeceğin meşrû bir konuda sana karşı çıkmamak üzere biat etmek istediklerinde[10] onların biatını kabul et ve kendileri için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz ki Allah, günahları bağışlayıverendir, (bilhassa mü'min kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.

13. Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap edip cezasına müstehak kıldığı bir topluluğu dost, sırdaş ve işlerinize vekil edinmeyin, onları sahiplenmeyin. Nasıl (Âhiret'e inanmayan kâfirler) kabir ehliyle bir daha görüşüp bir araya gelmekten bütün bütün ümitsizse, onlar da (ebedî azap gerektiren suçları sebebiyle) Âhiret'ten öyle ümitsizdirler.

549-550

---

4. Âyette haber verilen bu sevgi ve yakınlaşma Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra yaşanmaya başladı. Müslümanlar, Cenab-ı Allah'ın koymuş olduğu hükümlere Allah Rasûlü'nün rehberliği altında tam olarak uydular ve kendilerine karşı galip gelinemeyeceğini düşmanlarına gösterdiler. Hudeybiye Anlaşması'nın getirdiği barış atmosferinde müşriklerden pek çoğu İslâm'ı yeniden değerlendirme fırsatı buldu. Sonunda gerçeğe uyandılar ve İslâm, Arap kabilelerinde de süratle yayıldı. Mekke'nin fethinden sonra ise hemen bütün kabileler İslâm'a girdiler.

5. Bazıları, bu âyetin müşriklerle savaşı emreden Tevbe Sûresi'nin 5'inci âyetiyle neshedildiği görüşündedir. Oysa, söz konusu âyet, Arabistan içinde Müslümanlarla yaptıkları anlaşmaları bozan ve kendileriyle savaşmanın gerekli olduğu müşrikler hakkındadır. Bu âyet ise, Müslümanlarla savaş halinde bulunmayan Kitap Ehli ve başkalarıyla ilgilidir ve dolayısıyla Kıyamet'e kadar geçerlidir. Zemahşerî, âyetten, Müslümanlarla savaş

halinde bulunmayanlara karşı iyi davranmanın teşvik edildiği sonucunu çıkarmaktadır.

6. Hudeybiye Anlaşması'na göre, Arabistan'daki kabileler, Kureyş ve Medine'den hangisini dilerlerse onunla pakt yapabileceklerdi. Ayrıca, Mekke'de Müslüman olup da Medine'ye göç etmek isteyen erkekler Medine'ye alınmayacak ve iade edilecekti. Kureyş, daha sonra bu anlaşmanın içine kadınları da dahil etmek istedi. Çünkü anlaşmadan sonra çok sayıda Mekkeli kadın Müslüman olmuş ve Medine'ye gelmişti. Kureyş, bu kadınların iadesini talep ediyordu. Ama anlaşmada *rical* (erkekler) kelimesi geçtiğinden, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, anlaşmanın kadınları bağlamadığını söyleyerek, Kureyş'in teklifini reddetti. Âyet, bu konu ile alâkalı olmakla birlikte, şüphesiz Kıyamet'e kadar küfür diyarından Müslümanlık ikrarıyla İslâm diyarına gelen bütün kadınları da kapsamaktadır. Bu tür kadınlar, küfürde kalmakta ısrar eden kocalarından boşanırlar ve onlar İslâm'a girmedikçe onlarla artık evlenemezler.

7. İmtihan gereği, Müslümanlık ikrarıyla gelen kadınlara yemin veriliyordu. Bu hükmün, hukukî bir manâ ifade ettiği ortadadır. Bu bakımdan, âyet-i kerime, onların gerçek iman edip etmediklerini Allah'ın bildiği hatırlatmasında bulunmaktadır.

8. Evli ve gayr-ı Müslim bir kadının Müslüman olup kocasından ayrılması durumunda, evlilik akdini bozan (yeni Müslüman) kadın olduğu için, kocasına, evlilik sırasında ondan almış olduğu mihri, yani nikahla bağlantılı herhangi bir meblâğı ödemesi gerekir. Eğer kadın bu ödemeyi yapamayacak durumda ise, İslâm toplumu veya onların adına devlet, gerekli ödemeyi yapar.

9. Eğer artık Müslüman kocadan boşanmış olan inkârcı kadın kâfirlere katılacak olur ve kocasının kendisine mehir olarak ödediği para veya mal o kocaya geri verilmezse, bu durumda, karısı Müslüman olmuş ama kendileri kâfir kalmış kocaların artık Müslüman olmuş hanımlarına evlenme esnasında yaptıkları ödemeden veya savaşta alınan ganimet mallarından tazminde bulunulur.

10. Yeni iman etmiş kadınlara biat için koşulan şartlar, İslâm öncesi Cahiliye döneminde kadınların durumunu ve hangi işlere sürüklendiklerini anlama bakımından oldukça önemlidir. Aynı durumun bütün cahiliyeler için geçerli olduğu söylenebilir.

61. SAF SÛRESİ

İsmini 4'üncü âyetinde geçen *saf* kelimesinden alan sûre Medine'de Uhud Savaşı'nın hemen öncesinde veya sonrasında inmiş olup, 14 âyettir. İmandan sonra Allah yolunda cihadın, mü'minler arasında birliğin ve iman ikrarıyla davranışın birbirine uyması gerektiğinin üzerinde durur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih (O'nun her türlü noksan sıfatlardan ve ortakları bulunmaktan münezzeh olduğunu ilan) eder. O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip)tir, Hakîm (bütün hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

2. Ey iman edenler! Yapmadığınız, yapmayacağınız şeyleri neden söylersiniz?

3. Yapmadığınız, yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında oldukça menfur bir şeydir.[1]

4. Ama Allah, (bütün yapı taşları birbirine kenetlenmiş) kurşundan bir bina gibi, Kendi yolunda saf saf savaşanları sever.

5. Hani bir vakit Musa halkına, "Ey halkım" demişti, "Benim size gönderilmiş Allah'ın rasûlü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana böyle eziyet edip duruyorsunuz?"[2] Onlar, bu şekilde kayma ifade eden davranışlarda bulunanca, Allah da kalblerini (haktan) kaydırdı. Allah, böyle büyük günahlarda direten (zalim) bir halkı doğruya ulaştırmaz.

6. Hani Meryem oğlu İsa da, "Ey İsrail Oğulları!" demişti, "Ben, size Allah'ın rasûlüyüm. Benden önce size indirilmiş bulunan Tevrat'taki gerçekleri tasdik etmek[3] ve benden sonra gelecek ve ismi Ahmed olan bir rasûlü müjdelemek üzere gönderildim."[4] Ama o Rasûl kendilerine (İsrail Oğulları dahil bütün insanlığa) apaçık delillerle gelince, "Bu(nun getirdiği ve yaptığı) besbelli bir büyüden ibaret!" dediler.

7. (Başka bir şeye değil, geleceği haber verilmiş bu Rasûl'ün getirip kendilerine tebliğ ettiği) İslâm'a davet edildikleri halde, yalan uydurup, yalanlarını Allah'a isnat edenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki Allah, zalimler güruhuna hidayet nasip etmez.

8. Ağızlarıyla (üfleyerek) Allah'ın Nûru'nu[5] söndürmek diliyorlar. Ama Allah, kâfirler hoşlanmasalar

da Nûrunu tamamlama yolundadır ve mutlaka tamamlayacaktır.

9. O Allah, Rasûlünü doğrunun ve doğruya giden yolun ta kendisiyle ve (adalet, hakkaniyet ve doğruluk üzerine oturan) Hak Din'le gönderdi ki, müşrikler hoşlanmasa da, o Din'e başka her din ve sistemin üstünde bir mevki versin.[6]

10. Ey iman edenler! Sizi pek acı bir azaptan kurtaracak çok kârlı bir ticareti size bildireyim mi?

11. Allah'a ve Rasûlü'ne gerektiği gibi inanır ve Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad edersiniz. Eğer biliyorsanız, sizin için hayırlı olan budur.

12. (Böyle yaparsanız,) Allah da günahlarınızı bağışlar ve sizi (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere, sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetlerinde pek hoş meskenlere yerleştirir. Budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.

13. Ve hoşunuza gidecek bir başka lütuf daha: Allah'tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek (ve daha başka pek çok zaferlere kapı açacak) bir zafer! Mü'minleri müjdele![7]

14. Ey iman edenler! Allah('ın dinine ve Rasûlü'ne) yardımcı olunuz. Nasıl ki, vaktiyle Meryem oğlu İsa havarilere, "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir?" diye sormuştu. Havariler de, "Biziz Allah('ın dininin ve Rasûlü'nün) yardımcıları!" diye cevap vermişlerdi. Neticede İsrail Oğulları'ndan bir kısmı iman etti, bir kısmı da inkâr etti. Ama Biz, iman edenleri düşmanları karşısında destekledik ve bu sebeple onlar, sonunda üstün gelen taraf oldular.

550-551

1. Son iki âyet, bir şey söyleyip aksini yapma, yapmayacağımız, yapamayacağımız şeyleri yapacağımızı söyleme, boş iddialarda bulunma, sözden dönme, yalan söyleme, sözle davranışın birbirine uymaması ve olduğundan farklı görünme gibi, imanla bağdaşmayan nifak alâmetlerinin çirkinliğini ifade etmektedir.

2. Halkının Hz. Musa'ya (a.s.) eziyeti hakkında bkn: Bakara Sûresi/2: 51, 55, 60, 67, 71; Nisâ Sûresi/4: 153; Mâide Sûresi/5: 20, 26; A'râf Sûresi/7: 138, 141, 148, 151; Tâ-Hâ Sûresi/20: 86, 98; Kitab-ı Mukaddes: "Çıkış," 5: 20, 21; 14: 11–13; 16: 2–16; 17: 3-4; "Sayılar", 11: 1–15; 14: 1–10; 16 tamamı; 20: 1–5.

3. Hz. İsa (a.s.), Allah'tan yeni bir dinle gelmedi. O, bütün peygamberlerin Allah'tan alıp insanlara tebliğ ettiği özde aynı dinle ve Hz. Musa'nın şeriatıyla geldi. Şu kadar

ki, o Şeriat'ta bulunan ve belli bir döneme yönelik bazı haramların artık helâl olduğunu ilan etti (Âl-i İmran Sûresi/3: 50). İsrail Oğulları'nın zamanla haklarında ihtilâfa düştükleri konuları onlara açıkladı (Zuhruf Sûresi/43: 63). Hz. İsa ve risaletinin boyutları için bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 48-51, not 8-10; Mâide Sûresi/5: 46-47, 110, 116-118; Meryem Sûresi/19: 30-34.

4. Her peygamber kendisinden sonra gelecek rasûlü haber vermiş ve ona olan imanını açıklamıştır. (Rasûllerin misyonu ve bir öncekinin bir sonrakinin geleceğini bildirmesi hakkında bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 81, not 16; Cenab-ı Allah'ın ayrı bir kitapla rasûller göndermesi hakkında bkn: Mâide Sûresi/5: 48, not 11.)

Bu sebeple, Hz. İsa'nın son Peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı haber vermesi misyonunun gereğiydi. Mevcut Yuhanna İncili'nde de İsrail Oğulları'nın Hz. İsa'dan başka bir peygamberi daha bekledikleri açıktır:

> Yahudiler Yahya'ya, "Sen kimsin?" diye sormak üzere Kudüs'ten kâhinlerle Levilileri gönderdikleri zaman Yahya'nın tanıklığı şöyle oldu – açıkça konuştu, inkâr etmedi – "Ben Mesih değilim" diye açıkça konuştu. Onlar da kendisine, "Öyleyse sen kimsin? İlyas mısın?" diye sordular. O da, "Değilim" dedi. "Sen beklediğimiz peygamber misin?" sorusuna, "Hayır" cevabını verdi. O zaman ona, "Kimsin, söyle de bizi gönderenlere bir cevap verelim" dediler. "Kendin için ne diyorsun?" Yahya, "Yeşaya peygamberin dediği gibi, 'Rabbin yolunu düzleyin' diye çölde yükselen sesim ben" dedi (1: 19-23).

Bu pasajdan da anlaşıldığı gibi, Yahudiler Mesih'in, (İlyas diye Türkçe'ye aktardıkları) Elijah'ın ve o zaman bile sıfatları bilinen bir başka peygamberin gelmesinin beklentisi içindeydiler.

Bakara Sûresi'nde 116'ıncı notta (Ek 1) açıklandığı gibi, bu beklenen peygamber pek çok isimlerle anılmıştır. Bu isimlerden olan ve farklı Kitab-ı Mukaddes nüshalarında farklı tercüme edilen (Tesellici, Yardımcı, Rahatlatıcı) Paráklētos (Paraklit), aslında Yunanca ve "çok övülmüş" manâsına gelen Períklytos'tan bozmadır. Bu kelimenin Aramice karşılığı Mevhamana'dır ki, manâsı Ahmed demektir. Ahmed ve Muhammed, aynı kökten (*HaMiDa*) türemiştir. Bu kök fiilin manâsı övmek, hamdetmektir. Dolayısıyla Ahmed ve Muhammed, "övülmüş, kendisine şükran duyulan" manâsına gelir. Bununla birlikte Ahmed'de "öven, hamdeden" manâsı da vardır. Bazı hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz'in ismi Ahmed olarak da geçer. O, Sahabe'den Hassan b. Sabit'in uzun bir şiirinde Ahmed ismiyle anılır. Yani, Peygamberimiz kendi hayatında Ahmed olarak da biliniyordu. Bu isim, Peygamber Efendimiz'den önce Araplar tarafından bilinen ve kullanılan bir isim değildi; ancak Peygamber Efendimiz'le birlikte kullanıma girdi. Hayli ilgi çekicidir ki, Bediüzzaman hazretleri, Peygamber Efendimiz'in Tevrat'ta Munhamanna ismiyle anıldığını da belirtir ki, bu kelimenin manâsı Muhammed'dir. (Eski Ahid'in mevcut nüshalarında bile Peygamberimizi haber veren diğer ifadeler için bkn: Ek 1.)

Peygamber Efendimiz'in misyonunun Ehl-i Kitap'la ilgili boyutu ve onlarla münasebeti hakkında Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurur:

> *Onlar ki, ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'de bütün vasıflarıyla kaydedilmiş olduğunu gördükleri ümmî (okuyup yazmamış ve dolayısıyla yazılı kültürden uzak, zihni ve kalbi tamamen vahiyle şekillenmiş bulunan), Allah'tan insanlara elçi, insanlar katında ise nebî o en büyük Rasûl'e (bütün emir ve yasaklarında) tâbi olurlar. O Rasûl, onlara iyilik, doğruluk ve güzelliği tebliğ ve emretmekte, kötülük, yanlışlık ve çirkinliği yasaklamakta; Allah'ın pak yaratıp pak saydığı bütün sağlıklı yiyecek ve içecekleri onlara helâl, murdar yaratıp murdar saydıklarını ise haram kılmakta ve sırtlarındaki (kendi şeriatlarından kalma) ağır yükü indirip, boyunlarına vurulmuş zincirleri çözmektedir. İşte, O'na bütün samimiyetleriyle iman etmiş bulunanlar, O'nu destekleyen, O'na yardım eden ve risalet misyonuyla gönderilmesiyle birlikte O'na indirilmeye başlayan Nûr'a (Kur'ân) tâbi olanlar: işte onlar, (hem dünyada hem de ve bilhassa Âhiret'te) gerçek kurtuluşa erenlerdir.* (A'râf Sûresi/7: 157).

5. Allah'ın Nûru, İslâm'dır. İslâm, başka din görünümlü sistemler, felsefeler ve muharref dinler tarafından kâinatın yüzüne çekilen kara ve karanlık örtüyü bütünüyle sıyırmıştır; o, zihinleri, kalbleri, bütün yanlarıyla hayatı ve insanların doğumdan Âhiret'e uzanan ebediyet yolunu aydınlatır.

6. Açıklama için bkn: Tevbe Sûresi/9: 33, not 9.

7. Âyetlerde geçen ticaret ve müjde, bir başka yerde şöyle ifade buyurulmuştur: *Allah, karşılığında kendilerine Cennet vermek üzere mü'minlerden öz varlıklarını ve mallarını satın almıştır. Onlar, Allah yolunda savaşırlar ve öldürürler veya öldürülürler. Bu, Tevrat'ta da, İncil'de de, Kur'ân'da da Allah'ın yerine getirmeyi uhdesine aldığı bir va'ddir. Verdiği söze Allah'tan daha sadık kim olabilir? O halde (ey mü'minler,) Allah'la yaptığınız bu alışverişten dolayı size müjdeler olsun! Budur gerçekten çok büyük kazanç, çok büyük başarı.* (Tevbe Sûresi/9: 111)

62. CUMA SÛRESİ

11 âyetten oluşan Sûre, ismini Cuma Namazı'nın farziyyetini ifade eden 9'uncu âyetteki Cuma kelimesinden alır. Medine'de Hicret'ten bir süre sonra inmiştir. Cuma günü namaza davet yapıldığında mü'minlerin Allah'ı anmaya koşmalarını buyurur. Allah Rasûlü'nün misyonunun ana esaslarını zikreder ve kendilerini Allah'ın yegâne "dostları, sevgilileri" gibi takdim eden yahudileri takbih eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih (O'nun her türlü noksan sıfatlardan ve ortakları bulunmaktan mutlak münezzeh olduğunu ilan) eder. (O Allah ki,) Melik (varlık üzerinde mutlak hakim)dir; Kuddûs (Kendisi her türlü eksiklik ve lekeden uzak olduğu gibi, kâinatı da daima tertemiz tutan)dır; Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

2. O (Allah), kendilerine Kitap verilmemiş ve (pek çoğu itibariyle) okuma–yazma da bilmeyen insanlar[1] arasında, kendi içlerinden (onlarla aynı kavimden ve aynı dili konuşan) bir rasûl gönderdi. O Rasûl, onlara (Allah'ın kendisine vahyettiği) âyetlerini okuyor (ve bizzat kendilerini, dış dünyalarını, eşya ve hadiseleri apaçık delillerimiz olarak onlara anlatıyor); (zihinlerini yanlış düşünce ve kabullerden, kalblerini bâtıl inanç ve günahlardan, hayatlarını her türlü kirden temizleyerek,) onları arındırıyor; onlara (Allah'ın kendisine indirmekte olduğu) Kitabı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, ayrıca eşya ve hadiselerin anlamını) öğretiyor. Onlar, bundan önce ancak apaçık bir sapıklık ve yitip–gitmişlik içindeydiler.

3. (Allah, o Rasûlü) daha henüz o (Araplara) katılmamış bulunan diğer topluluklara da göndermiştir. O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

4. Bu, Allah'ın bir lütfudur ki, onu kime dilerse ona verir. Allah, çok büyük lütf u ihsan sahibidir.

5. Tevrat'ı yüklenip (öğrenip de, onu başkalarına da öğretme ve günlük hayatta uygulanmasını sağlama yükümlülüğü altında bulunan), fakat buna rağmen bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler, tıpkı ciltlerle

kitap taşıyan bir merkebe benzer. Allah'ın âyetlerini yalanlayan bir topluluk için ne kötü bir benzeme bu! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

6. De ki: "Ey yahudi olan, kendileri için 'Biz yahudiyiz' diyenler! İnsanlar içinde yalnızca kendinizin Allah'ın gözdeleri olduğunuzu iddia ediyorsanız, haydi (O'na kavuşmak için ne duruyorsunuz?) Eğer bu iddianızda tutarlı ve samimi iseniz, hemen ölümü temenni edin."

7. Oysa onlar, bizzat işleyip kendi elleriyle (Âhiret'e gönderdikleri) günahları sebebiyle (asla Allah'a kavuşmayı istemez ve bunun için de) ölümü katiyen temenni etmezler. Allah, o zalimleri çok iyi bilmektedir.

8. De ki: "Kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi muhakkak karşılayacaktır. Sonra da, gaybı ve şahadeti (duyuların ötesini ve onların algı sahasına giren her şeyi) bilen (Allah'ın) huzuruna çıkarılacaksınız ve O, (dünyada iken) ne işlemişseniz hepsini size tek tek bildirecek ve onlardan dolayı sizi sorguya çekecektir.

9. Ey iman edenler! Cuma günü ezan ile namaza çağrıldığınızda derhal (namaz ve hutbe ile) Allah'ı anmaya koşun ve işi, alışverişi bırakın. Eğer biliyorsanız, sizin için hayırlı olan budur.[2]

10. Namaz tamamlanınca artık yeryüzüne yayılabilir ve Allah'ın lütf u ihsanından rızkınızı temine çalışabilirsiniz. Bununla birlikte (namaz kılarak, ayrıca namaz dışında da) Allah'ı çok anın ki, (her iki dünyada da) kurtuluşa erebilesiniz.[3]

11. Bir ticaret veya bir eğlence görünce oraya doğru sökün edip, seni hutbede ayakta bırakıverdiler. De ki: "Allah'ın nezdindeki (nasip), eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır.[4] Allah, Kendisinden hayırlı rızkın beklenmesi gereken ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olandır."

552-553

1. Yahudiler, kendilerine Kitap verilmiş, yani Ehl-i Kitap bir topluluktu. Ayrıca, pek çoğu okuma-yazma biliyordu. Fakat, 5'inci âyette ifade buyurulacağı üzere, Tevrat kendilerine öğretilmiş olmakla birlikte, özellikle Tevrat'a âlim olan pek çok önde gelenlerinin Tevrat'la münasebeti, sırtında kıymetli kitaplar taşıyan ve ne taşıdığının hiç farkında olmayan bir merkeple o kitapların münasebeti gibiydi. Öte yandan, Araplar, hem kendilerine o ana kadar Kitap verilmemiş, hem de pek çoğunun okuma-yazma bilmiyor olması itibariyle ümmî idiler. Buna rağmen onlar, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm vasıtasıyla kendilerine gönderilen Kitabı o dönemde tam sahiplendiler; onu zihinlerine, kalblerine ve yollarına ışık, kendilerine rehber yaptılar.

2. Cuma namazı farz ibadetlerden olup, aynı zamanda önemli bir İslâmî semboldür (şiar). Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, üst üste özürsüz üç Cuma namazına gitmeyenin kalbini Cenab-ı Allah'ın mühürleyeceği ikazında bulunmuştur (Ebû Davud,

"Salat", 215; Tirmizî, "Salat", 359). Müslüman ümmetin siyasî hürriyetiyle de alâkası bulunan bu namaz, yalnız olarak kılınamaz.

Cuma namazı, Cuma günü Öğle Namazı vaktinde kılınır ve artık o gün ayrıca Öğle Namazı kılınmaz. Hür, ergenlik çağına gelmiş, akıllı ve bir yerde daimi kalan (mukim) her Müslüman erkeğe, geçerli bir mazereti (namaza gelemeyecek kadar hasta, yaşlı olma vb.) olmadıkça Cuma Namazı'nı kılmak farzdır. Dolayısıyla, kadınlara ve çocuklara farz değildir.

Cuma Namazı'ndan önce hutbe okunur; âyette geçen "Allah'ı anma" ifadesine hutbe de dahildir. Hutbe, imam tarafından minberde ve ayakta verilir. İmam, hutbeye Allah'a hamdederek, Rasûlüllah'a ve Ehl-i Beyt'ine salât u selâm okuyarak başlar. Ardından hutbeyi okur. İmamın hutbeyi fazla uzatmaması yerindedir. Hutbenin bu bölümünden sonra imam biraz oturur, ardından tekrar kalkar, Allah'a hamdedip, Rasûlüllah'a ve Ehl-i Beyt'ine salât u selâm okuduktan sonra bütün Müslümanlar için dua eder. Cemaatin hutbeyi sessizce ve konuşmadan, başka şeyle meşgul olmadan dinlemesi gerekir.

Cuma Nnamazı, temelde 2 rekat farzdan ibarettir. Ayrıca, farzdan önce ve sonra, öğle namazının ilk dört rekat sünneti gibi 8 rekat sünneti vardır.

Cuma Namazı'nın, aynı zamanda bir sembol (şiar) olması ve Müslümanların siyasî bağımsızlığı ile de münasebeti bulunması açısından, diğer namazlardan ayrı olarak sıhhat şartları da söz konusudur. Âlimler, hilâfet-i tâmme denilen ilk Dört Halife döneminden sonra, özellikle İslâm içinde bölünmelerin, ayrı devletlerin baş-gösterdiği dönemde, İslâmî idareler hakim olmasına rağmen, bu sıhhat şartlarının tam yerine gelip gelmediğinden şüpheye düşmüşler, bu sebeple, vaktin eda edilmiş farz namazsız geçmemesi için farzdan sonraki dört rekat sünnetin arkasından zuhr-u âhir (sonraki-ikinci öğle) adıyla, Öğle Namazı'nın farzı gibi dört rekat bir namazın, arkasından da iki rekat vaktin sünneti adı altında bir namazın kılınmasının yerinde olacağı sonucuna varmışlardır. Dolayısıyla, borçlu kalmamak için bu namazların kılınması da gerekmektedir.

3. Âyette, Cuma namazı kılındıktan sonra yeniden işe, ticarete dönmenin artık caiz olduğu ifade buyurulmaktadır. Bunu ifade ederken, Cuma Namazı'nın geçiştirilmemesini ve Allah'ı anmanın namazla sınırlı kalmamasını da ihtar buyurmaktadır. İki yönlü bu kısacık âyette, çalışarak Allah'ın fazl u ihsanından rızkı talep ve Allah'ı çok anma ile her iki dünyada kurtuluşun mümkün olacağı özetlenmiş olmaktadır.

4. Âyet, bir Cuma günü namaz esnasında Medine'de meydana gelen bir hadiseyi anmaktadır. Medine'de kıtlık vardı ve uzun süredir Suriye'den bir ticaret kervanının gelmesi bekleniyordu. Kervan, tam da Allah Rasûlü Cuma hutbesini okurken şehre girdi. Onun geldiği haberini veren davul seslerini işiten cemaatin çoğu mescidi terkediverdi. Dolayısıyla âyet, Cuma günü Cuma Namazı'nı dikkatle yerine getirme konusunda bütün Müslümanları uyarmaktadır.

63. MÜNAFİKÛN SÛRESİ

Medine'de çok büyük ihtimalle Hicret'in 6'ncı yılında inmiş olan sûre 11 âyetten oluşmaktadır. İsmini birinci âyetindeki *münafıkûn* (münafıklar) kelimesinden alır. Münafıkların iç yüzlerine ve İslâm aleyhindeki komplolarına dikkat çeker. Mü'minlere dünyanın geçici zevklerine bağlanmamalarını ve daima nifaktan uzak kalmalarını emreder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Münafıklar sana geldiklerinde, "Şahadet ederiz ki, sen gerçekten Allah'ın Rasûlüsün." derler. Senin Kendisinin rasûlü olduğunu Allah elbette biliyor. Ama Allah şehadet eder ki, münafıklar (sana inanmamakta ve dolayısıyla) kesinlikle yalancıdırlar (ve yalan söylemektedirler).[1]

2. Yeminlerini kalkan olarak kullanıp, insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya çalışıyorlar. Gerçekten de ne kötüdür yaptıkları!

3. Bütün bu kötülüklerinin kaynağı şu ki: İman ikrarında bulunmakta, fakat ardından yaptıkları işler, içlerindeki küfrü ortaya koymaktadır. Bu sebeple kalblerine mühür vurulmuş olup, artık gerçeği idrak edecek durumda değillerdir.

4. Onları gördüğün zaman kalıp ve kıyafetleri hoşuna gider. (Öyle bir ton ve üslûpla konuşurlar ki,) konuştuklarında sözlerine kulak verirsin. Gerçekte ise onlar, duvara dayalı giydirilmiş kütükler gibidir.[2] (Hain oldukları için hep korku içinde yaşar ve bu sebeple kulaklarına giden) her bağırtıyı kendi aleyhlerinde sanırlar. Düşmandır onlar, dolayısıyla onlara karşı dikkatli ol(un)! Allah canlarını alasıcalar! Nasıl da sürekli sapkınlık içinde bâtıl davalar peşinde koşturuluyorlar.

5. Onlara, "Gelin, Rasûlüllah'ın huzuruna varın, sizin için Allah'tan bağışlanma dilesin." dendiğinde, "olmaz" manâsında başlarını çevirirler ve kibirlene kibirlene yan çizdiklerini görürsün.[3]

6. Aslında, onlar hakkında bağışlanma dilemişsin ya da dilememişsin, onlar için farketmez. Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, (kalbleri inkârla çürümüş olan ve) yoldan çıkmışlığı tabiat haline getirenlere hidayet bahşetmez.

7. Onlar öyle bedbaht kimselerdir ki, "Rasûlüllah'ın etrafındaki fakirlere infakta bulunmayın, ta ki

dağılıp gitsinler!" diye propaganda yaparlar. Oysa, göklerin ve yerin hazineleri Allah'a aittir, ama (gerçeğe hiç nüfuzu olmayan) münafıklar bunun idrakinde değillerdir.

8. Kalkmış bir de, "Şüphe edilmesin ki, Medine'ye döndüğümüzde izzetli ve şerefli olanlar zelil olanları oradan mutlaka çıkaracaktır." diyorlar. Oysa Allah'a aittir izzet ve şeref, Rasûlüllah'a aittir ve mü'minlere aittir. Fakat münafıklar bilmezler.[4]

9. Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız (kalblerinizi kendilerine çekerek) sakın sizi Allah'ı anmaktan, (O'na ibadetten ve O'nun Kitabı'ndan) alıkoymasın. Kim böyle yaparsa, muhakkak ki onlar kaybedenlerdir.

10. Hanginize olursa olsun, ölüm gelip çatmadan önce, size bahşettiğimiz imkânlardan (Allah yolunda ve muhtaçlar için) harcayın. (Harcayın ki, ölüm başa gelince kimse,) "Rabbim, ne olur bana biraz daha süre tanısan da, bol bol hayır yapsam ve salihlerden olsam!" demesin.

11. Allah, vadesi gelen hiçbir kimseye artık daha fazla süre tanımaz. Allah, işlediğiniz her şeyden hakkıyla haberdardır.

553-554

---

1. Münafıklar, Allah Rasûlü'nün yüzüne karşı, üzerine basa basa O'nun Allah'ın Rasûlü olduğunu hem de yemin ederek söylüyorlardı. Esasen böyle söylemeleri, içlerindeki inkârı gizlemek içindi ve bir yalandı. Çünkü, Allah Rasûlü'ne iman etmiş değillerdi. Zaten yalan âdetleri ve en belirgin sıfatları olduğu için yalancı olan münafıklar, Rasûlüllah'a içlerindeki küfrün aksini söyledikleri için de yalancıydılar.

2. Bu tasvirde, münafıkların oturuş tarzları da ima edilmektedir. Bilhassa içlerindeki sürekli nifaktan dolayı geliştirdikleri aşağılık kompleksi sebebiyle otururken kasılır, arkalarına yaslanır ve kendilerine önemli insan görüntüsü verirlerdi. Âyet, her dönemin olduğu gibi, günümüzün münafıklarını da giyim, kuşam ve davranışlarıyla mucizevî tasvir etmektedir. Nifak hep aynıdır ve bütün münafıklar aynı karakterdedir.

3. İslâm ve Rasûlüllah aleyhinde her zaman ortaya çıkan komplolarından dolayı aslında münafıkların Allah Rasûlü'ne bizzat gelip dua ve istiğfar istirhamında bulunmaları gerekirdi. Kendileri bunu yapmadıkları gibi, mü'minler iyi niyetle onlardan böyle bir talepte bulununca da, böyle bir şeyi kibirlerine yediremiyor ve geri duruyorlardı.

4. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Medine'ye hicret buyurduğunda, Medine'nin Arap halkı olan Evs ve Hazreç kabileleri, Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl'ü kral yapma hazırlığı içindeydiler. Allah Rasûlü'nün hicreti bunu akim bırakınca İbn Übeyy, Rasûlüllah'a (s.a.s.) hiç eksilmeyen bir kin ve düşmanlık duydu ve zahiren iman etmiş

görünmekle birlikte, O'nun ve İslâm'ın şiddetli bir düşmanı olarak kaldı. Mekke müşrikleri ve Medine'deki yahudilerle sürekli işbirliği içinde Müslümanlar arasında ihtilâf çıkarmaya çalıştı. Bu âyette sözü edilen hadise ise, Hicret'in 5'inci yılında Mustalik Oğulları üzerine yapılan seferden dönerken yaşandı. Ordu yolda istirahat için mola verdiğinde biri Medineli diğeri Mekkeli iki Müslüman arasında çıkan bir anlaşmazlıktan faydalanarak, Medineli Müslümanları (Ensar) Mekkeli Müslümanlara (Muhacirler) karşı kışkırtmaya teşebbüs etti. Fakat Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, eşsiz fetanetiyle derhal hareket emrini verdi ve ordu Medine'ye ulaşıncaya kadar da istirahata müsaade etmedi. Böylece muhtemel bir kavga, patlak vermeden bitmiş oldu.

Sekizinci âyet, bütün izzet, şeref ve gücün öncelikle Allah'a, Allah'a iman ve teslimiyetleri sebebiyle de Rasûlüllah'a ve mü'minlere ait bulunduğunu, dolayısıyla izzet ve şerefin iman ve İslâm'da yattığını beyan buyurmaktadır. Bu bakımdan mü'minler, başka bir yerde izzet ve şeref aramamalıdırlar.

64. TEĞABÜN SÛRESİ

18 âyet olup, Medine'de inmiştir. İsmini 9'uncu âyetindeki "aldanış" manâsına gelen "yevmü't-teğâbün" ifadesindeki *teğâbün* kelimesinden alır. Allah'a ve Âhiret'e iman, takvalı olma, ihlâs, kanaat, Allah'a itaat ve O'nun yolunda infakta bulunma üzerinde durur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih (O'nun her türlü noksan sıfatlardan ve ortakları bulunmaktan mutlak münezzeh olduğunu ilan) eder. (Varlıklar üzerinde) mutlak mülkiyet ve hakimiyet O'nundur, bütün hamd de O'na mahsustur. O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

2. Sizi yaratan O'dur; buna rağmen içinizden kimi kâfirdir kimi de mü'min. Allah, işlediğiniz her şeyi hakkıyla görmektedir.[1]

3. O, gökleri ve yeri hak bir gaye için, yerli yerinde ve gerçeğe dayalı sabit bir sistemle yarattı ve size belli bir şekil verdi, hem de ne güzel bir şekil verdi. Nihaî dönüş de O'nadır.

4. O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilmektedir ve gizlediğiniz, gizlide yaptığınız şeyleri de, açığa vurduğunuz şeyleri de bilmektedir. O, göğüslerde gizli yatan her ne varsa onları da hakkıyla bilir.

5. Daha önce yaşayıp da, küfre batmış toplulukların başlarına gelen ibret verici hadiselerin bilgisi size ulaşmadı mı? Onlar, yaptıklarının vebalini dünyada tattıkları gibi, Âhiret'te de onlar için pek acı bir azap vardır.

6. Şundan ki, kendilerine gönderilen rasûller onlara apaçık delillerle, belgelerle geldiler, fakat onlar, "Bizim gibi ölümlü bir insan, bir beşer mi bize yol gösterecekmiş?!" dediler ve (o rasûlleri de, getirdikleri gerçeği de) inkâr edip, kendilerine yapılan çağrılara, ikazlara da hep arkalarını döndüler. Allah'ın onlara, (iman ve itaatlerine) bir ihtiyacı yoktu. Allah, Ğaniyy (mutlak servet sahibi, herhangi bir ihtiyaçtan ve halkın Kendisi'ne yönelip yönelmemesinden mutlak müstağni)dir; Hamîd (bilakis her varlık O'na muhtaç olup, O, hamd ve övgüye mutlak manâda lâyık olan)dır.

7. İnkâr edenler, öldükten sonra bir daha diriltilmeyeceklerini iddia etmektedirler. De ki: "Bilakis, Rabbime yemin olsun ki mutlaka diriltileceksiniz ve sonra da dünyada iken yap-

tığınız her şey bir bir önünüze konacaktır. Bu, Allah için pek kolaydır."

8. O bakımdan (ey insanlar), Allah'a, Rasûlü'ne ve (O'na) indirdiğimiz Nûr'a iman edin. Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır.

9. O, büyük toplanma günü olan bir günde hepinizi bir araya getirecektir. (Bazıları için) kazanma, (bazıları için ise) kaybetme günüdür o gün. Kim Allah'a iman eder ve imanının gereği sağlam, yerinde ve ıslaha yönelik işler yaparsa, Allah onun (arada bir de olsa işlemekten kurtulamadığı) fenalıklarını, günahlarını siler ve onu, içlerinde ebediyen kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Budur gerçekten çok büyük başarı, çok büyük kazanç.

10. Allah'ı tanımayan ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar Ateş'in yârân ve yoldaşlarıdırlar ve orada sonsuzca kalırlar. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

11. Başa gelen her musibet mutlaka Allah'ın izin vermesiyledir. Kim içten ve şuurlu olarak Allah'a iman ederse, Allah onun kalbini doğruya ve gerçeği idrake açar.[2] Allah, her şeyi hakkıyla bilir.

12. Allah'a itaat ediniz ve Rasûl'e itaat ediniz. Eğer itaatten yüz çevirirseniz, bilin ki Rasûlümüze düşen, Mesajımızı bütün açıklığıyla tebliğ etmekten ibarettir.[3]

13. Allah'tır gerçek, yegâne ilâh; O'ndan başka bir ilâh yoktur. Allah'a dayanıp güvensin mü'minler.

14. Ey iman edenler! Eşleriniz ve çocuklarınız içinde size düşman olanlar bulunabilir. Bu bakımdan, öylelerine karşı dikkatli olun. Bununla birlikte, onların kusurlarını görmezden gelir, müsamahalı olur ve (size karşı, ayrıca dünya işlerindeki) hatalarını bağışlarsanız, bilin ki Allah, bağışlamada pek cömerttir; (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.[4]

15. Mallarınız da, çocuklarınız da sizin için bir imtihan, bir kayma veya pişip olgunlaşma sebebidir. Allah katında ise, (nazara alınması, ona göre davranılması gereken) çok büyük bir mükâfat vardır.

16. Bu sebeple, Allah'a karşı gönülden saygılı olun ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından ne kadar sakınabilirseniz o kadar sakının;[5] (size anlatılana ve emredilene) kulak verin, itaat edin ve kendi hayrınıza olarak (Allah yolunda ve muhtaçlar için) infakta bulunun. Kim nefsinin hırsına ve cimriliğine karşı korunursa, onlardır gerçekten kurtuluşa erenler ve gerçek mazhariyet sahipleri.[6]

17. Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz,[7] karşılığında O size kat kat ödemede bulunur ve sizi bağışlar. Allah, her güzel iş ve davranışın

karşılığını bol bol verendir, (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

18. Gayb'ı da, şahadeti de (duyu ötesini de, duyuların algı sahasına giren her şeyi de) de bilendir; Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

555-556

---

1. Her şeyi ve insanların davranışları dahil her hadiseyi yaratan Allah'tır. Ve O'nun yaratması kendi zâtında güzeldir. O'nun insanları yaratması da güzeldir. O, her bir insanı iman edebilme kabiliyeti, imana temayül ve iman için gerekli donanımla yaratır. Bununla birlikte, bazı insanlar bu donanımlarını istismar eder, yanlış kullanır ve küfre düşerler. İnsanları iç hallerini bilemediğimiz ve bilme gibi bir sorumluluğumuz da olmadığı için, dünyada beyanlarına ve davranışlarına göre hükmederiz ve dolayısıyla bazılarına mü'min, bazılarına ise kâfir muamelesinde bulunuruz. Bununla birlikte, Cenab-ı Allah (c.c.), herkesin her yaptığını ve niçin yaptığını kusursuz olarak bilir ve dolayısıyla O, insanlar gerçekte ne ise ona göre hükmeder. O'nun katında da bazı insanlar gerçekten mü'min, bazıları gerçekten kâfirdir. Bununla birlikte, bir de imana yol bulamayan, kendilerine tebliğ gitmemiş fetret ehli vardır ki, bunlar kavramın tam anlamıyla mü'min olmamakla birlikte, durumları Allah'a kalmıştır. Âyet, münafıklar için de ikaz ihtiva etmekte ve insanları imanda samimiyete çağırmaktadır.

2. Kâinatta her şey, Cenab-ı Allah'ın takdir buyurduğu kanunlar çerçevesinde meydana gelir. Bir diğer ifadeyle, Cenab-ı Allah'ın İlmi ve Meşiet'i her şeyi kuşattığı gibi, her şeyi yaratan da Allah'tır ve O, hikmet yurdu olan bu âlemde icraatını sebepler perdesi ardından yapmaktadır. Bir insanın ne yaparsa ne ile karşılaşacağını da O tayin buyurmuştur. Sebebi de, o sebeple meydana gelecek neticeyi de tayin buyuran ve yaratan yine Allah'tır. Ama Allah (c.c.), hiçbir zaman bu kanunlara tâbi değildir ve dilerse aynı kanun veya sebebe başka bir neticeyi bağlayabileceği gibi, bu kanunları dilediği zaman dilediği kimse ve/veya hadise hakkında da iptal edebilir. Bu bakımdan, dünyada hadiseler genellikle Allah'ın koyduğu kanunlara göre cereyan etse de, bu kanunların mutlak olduğunu ve ne yaparsak yapalım onların neticesinden kurtulamayacağımızı düşünerek duadan asla geri durmamalıyız ve zaten insan olarak da, dua ihtiyacını hisseder ve dua ederiz. Bunu bilen ve Allah'a bu çerçevede inanan veya O'na icraatının idraki içinde iman edenler, O'na gönülden teslim olur ve O'nun her icraatında kalb huzuru hisseder ve elbette âkıbetleri adına, insanlık adına büyük ızdıraplar duysalar bile, kalb huzur ve itminanı içinde yaşarlar. Bu âyetteki manâ, şu âyetlerde biraz daha açılmış olarak verilir: *Gerek (kıtlık, kuraklık, deprem gibi) yerde, gerekse (hastalık, açlık, sevdiklerinizi kaybetme, mallarınızdan eksilme gibi) kendi-*

nizde vuku bulan hiçbir musibet yoktur ki, onu yaratmamızdan önce bir Kitap'ta kaydedilmiş bulunmasın. Bu, Allah için elbette pek kolaydır. Böyledir ki, elinizden bir şey çıktığında gam çekmeyesiniz, Allah size bir nimet bahşettiğinde de şımarmayasınız. Allah, kendini beğenmiş, kendisiyle övünüp duran hiç kimseyi sevmez. (Hadîd Sûresi/57: 23–24) Bu iki âyetle ilgili notlara da (13–14) bakınız.

3. Âyette itaat emrinin Rasûlüllah aleyhissalâtü vesselâm için ayrıca zikredilmesi, O'nun da Din'de emretme ve yasaklama yetkisine sahip bulunup, Müslümanların da O'na mutlak itaat etmeleri gerektiğini gösterir. Buradaki itaat, O'nun Allah'tan tebliğ ettiği, yani Kur'ân'a dahil İlâhî hükümlere itaat manâsında değildir. Çünkü o zaman, hem Allah'a ve hem de Rasûl'e itaatin emredilmesi manâsız olurdu. Rasûl'e ayrıca itaatten maksat, O'nun devlet başkanlığındaki emirleri hakkında da değildir. Çünkü O, bu konuda istişare ile yükümlüdür. Âyette emredilen O'na itaat, mutlak olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla bu, O'nun Din'de teşri yetkisi olduğunu gösterir.

Allah'a itaat, O'nun Kur'ân'la bize buyurduğu her emri yerine getirme, her yasaktan kaçınma demektir. Rasûl'e itaat, Kur'ân'da geçen ve ayrıca bizzat Rasûl'ün kendisinin teşri buyurduğu emir ve yasakları yerine getirerek Sünnet'e uyma, yani Din'i, Allah Rasûlü'nün çizgisinde yaşamakla mümkün olur. Sünnet, Allah Rasûlü'nün hayatının bir bakıma tamamıdır; bu hayatta O'na has hususlar olmakla birlikte, bunların dışında kalanlar, farz/vacip, sünnet/müstehap, mübah, mekruh ve haram kategorilerinde bizim için uyulması gerekli kaidelerdir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, şöyle buyurur: "Dikkat edin! Bana Kur'ân ve bir o kadarı daha verildi." (Ebû Davud, "Sünnet", 5) Nitekim, Sâffât Sûresi'nin ilk üç âyetinde işaret edildiği ve onlarla ilgili düşülen Not 1'de başka âyetler de misal verilerek açıklandığı gibi, Allah Rasûlü'ne Kur'ân'ın dışında da vahiy gelirdi.

Sünnet'in iki temel fonksiyonu vardır. Bunlardan biri, Kur'ân'la alâkalıdır. Yani Sünnet, Kur'ân'ı tefsir eder, mücmelini (özlü ve kısa olarak gelen hükümlerini, manâları) tafsil eder (açıklar); umûmunu (genellik ifade eden hüküm ve ifadeleri) tahsis eder (sınırlar; ne ile, kim ile, hangi hadise ile alâkalı ise onu ortaya koyar); mutlakını (zaman, mekân, şahıs ve hadiselerden mücerret gelen, yani hangi zaman, mekân, şahıs ve hadiselerle alâkalı olduğu açık olmayan ifadeleri) takyid eder (sınırlar). Sünnet'in diğer fonksiyonu ise, onun başlı başına bir teşri kaynağı, yani kanun ve hüküm koyucu olmasıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi, onun koyduğu hükümler de mükellefin (dinen sorumlu kimsenin) fiillerinin tamamını kapsar; yani bazısı farz/vacip, bazısı sünnet/müstehap, bazısı mübah, bazısı mekruh ve bazısı da haramdır.

Enfal Sûresi/8: 20'de ifade buyurulduğu gibi, mü'minler Allah Rasûlü'ne hiçbir emrinde sırt dönemezler. Allah Rasûlü'ne bilerek yapılan itaatsizlik, Sünnetine kasdî saygısızlık, onu küçümseme, eleştirme kişiyi iman ve İslâm'ın sınırlarına dışına atar. Hattâ, Hucurât Sûresi/48: 2 ve daha başka âyetlerde de önemle dikkat çekildiği üzere, O'nun şahsına karşı kasdî saygısızlık bile, kişinin bütün sevaplı davranışlarını alıp götürmeye yeter.

4. Eşlerin birbirine karşı vazifeleri vardır. Bununla birlikte, erkekler zaman zaman, hattâ çok defa kadınlar karşısında zaaf gösterebilir. Bunun yanısıra, anne-babanın evlâdına karşı olan sevgi ve şefkati, onları evlâtları konusunda yanlış davranışlara itebilir. Bu bakımdan, gerek eşlerin karşılıklı sevgi ve münasebetleri, gerekse anne-babanın evlâdına olan sevgi ve şefkati, Din'in kaidelerine göre ayarlanmalıdır. Ailesine olan düşkünlüğü insanı, onların Allah'a karşı vazifeleri konusunda gevşek davranmalarına ses çıkarmamaya sevk edebilir; onların daha çok dünyalarını düşünüp, âhiretlerini ihmal etmesine sebep olabilir. Oysa gerçek sevgi, şefkat ve merhamet, anne-babanın hem birbirleri hem de çocukları hakkında önce Âhiret'i düşünmeyi ve dünya hayatının da Âhiret'e göre düzenlenmesini gerektirir. Ama ne yazık ki, pek çok anne-baba bu ana düsturu ihmal etmekte ve hem birbirlerine karşı hem çocuklarına karşı sevgi ve şefkatlerini suiistimalle, yanlış şekilde kullanmaktadır. Bundan ayrı olarak, bazen de eşler birbirlerini veya çocuklar anne-babalarını Allah'a, O'nun emir ve yasaklarına ve Âhiret hayatına rağmen bazı işlere sevkedebilmekte, zorlayabilmektedirler. İşte bu, düşmanlıktır. Âyetin, dikkat çektiği nokta öncelikle burasıdır. Şu da var ki, âyette ifade olunan ve karşısında dikkat edilmesi buyrulan düşmanlık yalnızca mecazî düşmanlık olarak alınmamalıdır. Eşler ve evlâtlar içinde babalarına şu veya bu sebeple haksız yere gerçekten düşmanlık yapanlar da her zaman bulunabilir. Bununla birlikte, eşler, gerek kendi aralarında gerekse çocuklarına karşı davranışlarında mutedil, hoşgörülü ve affedici olmalı, karşılıklı işlenen ve dünyalık işlerle ilgili yapılan hataları görmezlikten gelebilmelidirler. (Bu, anne-babadan beklenendir, fakat çocuklara düşen ise, anne-baba hakkına azamî hassasiyeti göstermektir.) Fakat, Allah'a karşı vazifeler ve Âhiret konusunda ise bu af ve müsamaha gösterilemez. O hususta, gereken ne ise o yapılmalıdır. Sonraki âyet de zaten bu noktaya dikkat çekmektedir.

5. Bu ifade, *O'na karşı gelmekten ne ölçüde sakınmak gerekiyorsa, o ölçüde Allah'a karşı gelmekten sakının* (Âl-i İmran Sûresi/3: 102) âyetiyle çelişmediği gibi, onu neshetmiş de değildir. İlâhî Zat olarak Allah'a ne ölçüde saygı duymak, ne ölçüde O'na karşı gelmekten sakınmak gerekiyorsa, O'na o ölçüde saygı duyup, o ölçüde O'ndan sakınmak gerekir. Çünkü O'nun Allah olması bunu gerektirir. Her makam, büyüklüğüne ve önemine nisbetle saygı ister. Bununla birlikte, her insanın, ötesine geçemeyeceği bir kapasitesi vardır. Fakat biz, kapasitemizin sınırlarını bilemeyiz, dolayısıyla bize düşen, Allah'a O'nun bizden istediği ölçüde, O'nun İlâhî Zat oluşu ölçüsünde saygı duymaya, o ölçüde O'na karşı gelmekten sakınmaya çalışmaktır. Bunu yapmamız, kapasitemizi sonuna kadar kullanmak demektir ve dolayısıyla bu iki âyet, birbirini tefsir etmektedir.

6. Bu âyet, bir bakıma, eşlerin ve çocukların düşmanlığından kurtulmanın ve mallarla, çocuklarla tutulduğumuz imtihanda muvaffak olmanın yolunu ortaya koymaktadır.

7. Bkn: Hadîd Sûresi/57: 11, not 7.

65. TALÂK SÛRESİ

12 âyet olup, Medine'de inmiştir. İsmini, işlediği konudan, ayrıca *boşama* fiilinin geçtiği birinci âyetinden alır. Boşanma, iddet (kadınların boşandıktan sonra yeni bir evlilik için bekleme süreleri), nafaka ve süknâ (iddet süresince kadınları barındırma) ile ilgili Bakara Sûresi'nde geçen hükümlere ek hükümler koyar.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi) Peygamber! Siz (Müslümanlar) eşlerinizi boşama durumunda kaldığınız zaman, onları boşanmadan sonraki iddet (bekleme süre)lerini nazara alarak boşayın ve bu süreyi iyi hesaplayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten sakının. Boşanmış eşleri (zina gibi) açık bir hayasızlık irtikap etmedikçe, iddet süresince (o ana kadar kocalarıyla birlikte paylaştıkları) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkıp gitmesinler.[1] Bunlar, Allah'ın koymuş olduğu hudutlardır. Kim Allah'ın hudutlarını çiğnerse, hiç şüphesiz kendine zulüm ve yazık etmiş olur. Nereden bileceksin, bakarsın Allah bundan sonra yeni bir durum meydana getirir.[2]

2. Bekleme süresinin sonuna vardıklarında, onları ya aranızda geçerli ve Din'e ters olmayan geleneklere göre ve haklarına riayet ederek tutun, ya da yine aranızda geçerli Din'e ters olmayan geleneklere göre ve haklarına riayet ederek onlardan ayrılın; (her iki durum için de tavsiye edilir bir uygulama olarak) içinizden adalet sahibi iki şahit tutun ve şahitliği Allah için hakkıyla yerine getirin. Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman edenlere verilen talimat budur. Kim Allah'a gönülden saygı duyar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, Allah, zorluklar karşısında ona bir çıkış kapısı açar.

3. Ve ummadığı yerlerden onu rızıklandırır. Kim Allah'a güvenip dayanırsa, onun (bütün ihtiyaçları için) Allah kâfidir. Allah, elbette buyruğunu yerine getirir.[3] Allah, her şey için belli bir ölçü takdir buyurmuştur.[4]

4. (Boşanmış olan) kadınlarınız içinde âdetten kesilmiş olanların iddet (bekleme süresi) konusunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. (Herhangi bir sebeple) henüz âdet görmemiş olanların bekleme süreleri de bu kadardır. Hamile

olan kadınların bekleme süresi ise, (boşanmaları durumunda da, eşlerinin vefat etmesi durumunda da), yüklerini bırakıncaya kadardır. Kim Allah'a gönülden saygı duyar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, Allah, işlerinde onun için kolaylık hasıl eder.

5. Bütün bunlar, Allah'ın size indirdiği emirleridir. Kim Allah'a gönülden saygı duyar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun (arada bir de olsa işlemekten kurtulamadığı) fenalıklarını, günahlarını siler ve onun mükâfatını çok büyük kılar.[5]

6. (Boşadığınız ve bekleme süreleri içinde bulunan) eşlerinizi, oturduğunuz meskenlerin bir bölümünde oturtun ve imkânlarınız nisbetinde geçimlerini sağlayın. Durumlarını ağırlaştırıp, çıkıp gitmelerine yol açmak maksadıyla üzerlerinde baskı kurmayın, kendilerini üzüp incitmeyin. Eğer hamile iseler, yüklerini bırakıncaya kadar nafakalarını verin. Doğan çocukları eğer sizin için emzirecek olurlarsa, bu durumda ücretlerini ödeyin; ücret konusunda Din'in ve toplumun makul gördüğü şartlar çerçevesinde aranızda anlaşın. Eğer bir anlaşmaya varmada sıkıntıya düşecek olursanız, bu takdirde baba adına çocuğu emzirecek bir başka kadın bulunabilir.

7. İmkânı geniş olan, (sürelerinin bitimini bekleyen boşanmış hamile eşleri için de, çocuğunu emzirtme karşılığında da) imkânına göre nafaka ve ücreti bol versin. Rızkı kendisi için dar takdir edilmiş olan da, Allah'ın kendisine verdiği miktardan harcamada bulunsun. Allah, herkesi ancak ona verdiği imkân nisbetinde yükümlü tutar. Allah, her zorluktan sonra bir kolaylık var edecektir.

8. Nice ülkelerin halkları taşkınlık ederek Rabbilerinin ve O'nun rasûllerinin emrinin dışına çıktı da, Biz onları şiddetli bir hesaba çektik ve kendilerini görülmemiş şekilde cezalandırdık.[6]

9. Ne yapmışlarsa onun vebalini tattılar ve işlerinin sonu tam bir hüsran oldu.

10. Allah, onlar için (dünyada maruz kaldıkları cezadan ayrı olarak Âhiret'te de) çetin bir azap hazırlamıştır. Madem öyle, Allah'a karşı gönülden saygı besleyin ve O'na karşı gelmekten sakının ey iman etmiş bulunan idrak sahipleri! Şurası gerçek ki, Allah size (hakkınızda neyin hayır neyin şer olduğunu bildiren ve size öğütler veren, hatırlatmalarda bulunan) bir Kitap indirdi.

11. (Ve yaşayan Kitap olarak) bir de Rasûl gönderdi. O size, gerçeği açıklayan ve yolunuzu aydınlatan apaçık mesajlar olarak Allah'ın âyetlerini okuyup tebliğ ediyor ki, Allah, iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler

yapanları her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, siyasî) karanlıklardan nûra çıkarsın. Kim Allah'a iman eder ve sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yaparsa, Allah onu içlerinde sonsuzca kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Gerçekten Allah ona, (dünyada iman ve salih amel, Âhiret'te de bütün nimetleriyle Cennet olarak) pek güzel bir rızık takdir buyurmuştur.

12. O Allah ki, yedi göğü ve yerden de onlar gibisini yarattı. (O'nun yaratılış, kâinatın işleyişi, varlıkların hayatlarıyla ilgili) emirleri bunlar arasında iner durur ki,[7] Allah'ın her şey üzerinde mutlak kudret sahibi olduğunu ve yine Allah'ın ilmiyle her şeyi kuşattığını bilesiniz.

557-558

---

1. İslâm, erkeğin eşini kendisiyle 'temas'ta bulunmadığı temizlik müddetinde ve bir defa için olmak üzere boşama hükmünü getirmiştir. Bu şekilde kocası tarafından bir defa için boşanmış olan kadın, bizzat eşiyle paylaştığı evde üç hayız-temizlik müddeti bekler. Bu süre içinde onun iaşesi yine kocasına aittir. Eşler, bu süre içinde birbirlerine dönebilirler ve bunun için herhangi bir şey gerekmez. Eğer birbirlerine bu süre tamamlandıktan sonra dönecek olurlarsa, bu defa yeniden nikâh kıydırmaları gerekir. Daha sonra yine boşanma mecburiyeti ortaya çıkacak olursa, erkek boşanma hakkını veya yetkisini aynı şekilde bir defa daha kullanabilir. Fakat üçüncü defa daha boşamada bulunacak olursa, artık geri dönüş âdeta imkânsız hale gelir. Geri dönüşün olması için, kadının başka bir evlilik yapmış ve geçerli bir sebeple o kocasından da boşanmış olması gereklidir. Görülüyor ki İslâm, boşanmaya mecburiyet altında izin vermekle birlikte, onu ancak, artık yürümesi imkânsız evlilikleri sona erdirme çaresi olarak kullanmaktadır. Boşanma ile ilgili daha başka hükümler için bkn: Bakara Sûresi/2: 229- 232, 236-237, 241, not 152; Ahzâb Sûresi/33: 49, not 23.

2. Aynı yastığa baş koymuş ve bir hayatı beraber paylaşmış erkek ve kadının aynı çatı altında üç aydan fazla bir zaman daha kalacak olması, onların yeniden düşünüp, birbirlerine dönmesi için kâfi bir sebeptir. Bu süre içinde de uzlaşma olmaz ve eşler birbirine dönmezlerse, artık bu eşlerin evlilikleri iki taraf için de zararlı ve azap haline gelmiş demektir; dolayısıyla sona ermesi devam etmesinden hayırlıdır. Allah (c.c.), bu hükümleri mutlaka uyulması gereken kurallar olarak vazetmekte ve onların çiğnenmesinin ancak çiğneyenin aleyhine olacağı hatırlatma ve tehdidinde bulunmaktadır.

3. Bu, Allah'ın bütün buyrukları insanlar tarafından mutlaka yerine getirilir demek değildir. İnsanlar, isyan içinde olabilir. Fakat, Cenab-ı Allah'ın Meşieti'nin taallûk

etmediği hiçbir şey meydana gelmez. Ayrıca, insanlarla ilgili her meselede de, Cenab-ı Allah'ın dünyayı da Âhiret'i de birlikte nazara alan adalet ve kaderinin hükmü olduğu unutulmamalıdır. Yani, hiçbir zaman Allah'ın çizdiği tekvinî sınırların dışına çıkılamaz.

4. Yani, Allah (c.c.), her şey için belli sınırlar, sebepler, şartlar, belli bir çerçeve ve belli bir netice tayin buyurmuştur. Hiçbir şey, O'nun çizdiği (tekvinî) sınırların dışına çıkamaz.

5. Takvaya riayet edildiği takdirde silinecek günahlar, insanın zaman zaman nefsine mağlûp olarak işlediği ve arkasından tevbe ettiği günahlardır. Dolayısıyla, Kur'ân-ı Kerim'de yer yer ifade buyurulan bu hususu şu âyet çerçevesinde değerlendirmek gerekir: *Eğer siz yasaklanan günahların büyüklerinden kaçınırsanız,*[11] *diğer günahlarınızı Biz örtüp affederiz ve sizi, nerede bulunursanız bulunun, saygı ve ikram göreceğiniz bir mevkie çıkarır ve neticede de pek hoş, çok değerli ve ikramı pek bol bir yere yerleştiririz.* (Nisâ Sûresi/4: 31)

Âyetler, boşanmayla ilgili hükümlerde de ısrarla takvayı, Allah'a karşı gelmekten sakınmayı nazara vermekte ve bu hükümleri âdeta takva üzerine oturtmaktadır. Bu demektir ki, mü'min Allah'ın emirlerini uygulamada çok dikkatli olmalı ve takvayı esas almalıdır. Bu başarılabildiği takdirde Allah (c.c.), içinden çıkılmaz görülen meselelerde çıkış yolu var edeceği, zorlukları kolaylaştıracağı ve beşeriyet gereği zaman zaman içine düşülen günahları silip, mükâfatı artıracağı müjdesi vermektedir.

6. Bu ve bundan sonraki âyet, tarihte Allah'ın hükümlerinin dışına taştıkları zaman Yahudilerin de, Hıristiyanların da, Müslümanların da başlarına gelenlerin bir özeti gibidir. Bediüzzaman, Türkiye'de büyük ölçüde İsviçre medeni kanunundan tercüme edilerek kabul edilen medenî kanunun, Müslüman erkeklerin eşlerine yaptıkları haksızlıklara ve onlarla münasebetlerinde Allah'ın koymuş olduğu sınırları çiğnemelerine karşı Şeriat-ı Tekvîniye'nin bir mukabelesi olduğunu ifade eder.

7. Yer ve gökler, aynı hükümetin idaresi altında ve aralarında çok önemli münasebetler bulunan iki ülke gibidir. *Allah, bütün işleri gökten yere doğru düzenler, yönlendirir ve icra buyurur; sonra her iş, sizin günleriniz hesabıyla bin yıl tutan bir günde O'na yükselir.* (Secde Sûresi/32: 5; bkn. ilgili not 4). Yerin ihtiyacı olan ışık, ısı ve yağmur gibi nimetler gökten, gök tarafından gelir; ayrıca İlâhî Din'in buyurduğu üzere, melekler ve ruhanîler belli maksatlarla gökten yere inerler. Bu da göstermektedir ki, yerden göğe çıkmak da mümkündür ve çıkılmaktadır.

İnsan, göğe zihninde, hayalinde ve düşüncesinde çıkabilir. Nefislerinin tesirinden, bedenlerinin ağırlığından kurtulan peygamber ve evliya ruhları göklerde seyahat edebildiği gibi, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ruhu ve ruh letafetini kazanmış bedeniyle bütün gök âlemlerinde seyahat etmiş (Miraç), Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. İsa'yı da ruhu ve bedeniyle birlikte göğe yükseltmiştir. Bunun gibi, normal insanların ruhları da

ölümlerinden sonra göğe yükselir ve sonra Berzah Âlemi'ne gönderilir. Bütün bunlar işaret etmektedir ki, insanlar fizikî olarak da göğe seyahatler düzenleyebilecektir.

Yer, göklere nisbeten oldukça küçük olmasına rağmen, taşıdığı manâ ve sanat açısından kâinatın kalbi ve merkezidir; çünkü o, insanın beşiğidir, evidir. Ayrıca yer, Cenab-ı Allah'ın isimlerinin pek çoğunun, bütün âlemlerin, bütün varlıkların yaratıcısı, rabbi, meliki, rızık vericisi, hayat gibi ölümü de veren olarak icraatının en yoğun şekilde tecelli ettiği varlık sahasıdır. Bunun yanı sıra yer, geniş Âhiret âlemlerinde bulunan her şeyin mikro seviyede nümûnelerini de ihtiva etmektedir. O, ebediyet âlemlerinin dokunduğu bir tezgâh, ebedî âlemlerdeki manzaraların küçük çaptaki nüshalarının süratle değişen sergilenme yeri ve yine Cennet ile Cehennem'i netice verecek bir ekim alanı, hadisteki ifadesiyle Âhiret'in tarlasıdır.

Maddî küçüklüğüne rağmen bu önemi dolayısıyladır ki, Kur'ân'ı Kerim yeri hemen hemen daima göklerle bir arada anmış, terazinin bir gözüne gökleri, diğer gözüne manâ olarak aynı ağırlıktaki yeri koymuş ve Cenab-ı Allah için, defalarca "göklerin ve yerin Rabbi" unvanını kullanmıştır.

66. TAHRÎM SÛRESİ

Hicret'in 7 veya 8'inci yılında Medine'de inmiş olup, 12 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *Har-Ra-Ma* (haram kılma, mahrum etme) fiilinin masdarından alır. Allah Rasûlü'ne gösterilebilecek her türlü saygısızlığa karşı şiddetli ikazda bulunur ve takvanın belli bir aileye mensup olmakta değil, iman ve salih amelde yattığını bildirir. Mü'minleri hata ve günahları karşısında içten tevbeye çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi) Peygamber,[1] niçin hanımlarının hoşnutluğunu gözetmek maksadıyla kendini sıkıntıya sokuyor, Allah'ın sana helâl kıldığı bir şeyi kendin için âdeta haram edip, kendini ondan mahrum kılıyorsun?[2] Oysa Allah, pek bağışlayıcıdır, hususî rahmeti pek bol olandır.

2. (Ey mü'minler!) Allah, gerektiğinde yeminlerinizi bozabileceğinize hükmetmiş ve bunun için size kefaret yolunu göstermiştir.[3] Allah, sizin sahibiniz ve koruyucunuzdur. O, Alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir, Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan)dır.

3. Hani Peygamber, eşlerinden birine sır olarak bir söz söylemişti. Ama eşi, o sözü kumalarından birine aktarınca, Allah da durumdan Nebîsini muttali kıldı. O da yaptığının bir kısmını o eşe anlattı, bir kısmını ise, (onu daha fazla üzüp utandırmamak için) gizledi. Nebî, olup bitenden eşini bu şekilde haberdar edince eşi, "Bunu sana kim söyledi?" dedi. Nebî de, "Onu bana Alîm (her şeyi hakkıyla bilen), Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan Zat) söyledi." cevabını verdi.[4]

4. (Ey Peygamber'in sırrı üzerinde konuşan O'nun iki hanımı!) Eğer tevbe ile Allah'a yönelmezseniz – ki, sizden beklenen yönelmenizdir, çünkü kalbleriniz kaymış bulunmaktadır. Fakat yönelmez de, O'nun aleyhinde birbirinize arka verecek olursanız, bilin ki Allah, evet O, peygamberinin sahibidir, yardımcısıdır, aynı zamanda Cebrail ve mü'minler içinde en salih olanlar da. Sonra, melekler de O'nun destekçisidir.[5]

5. Eğer O sizi boşayacak olursa, bakarsınız Rabbisi ona sizden daha hayırlı, Allah'a tam teslim olmuş, kâmil iman sahibi, Allah'a gönülden itaatkâr, daima tevbekâr, ibadete düşkün, farz ve nafile çok oruç tutan dul veya bakire başka eşler nasip eder.[6]

6. Ey iman edenler! (Kendinizi ve onları Allah'ın hükümleri istikametinde eğiterek) hem kendinizi hem de ailenizi, yakıtı insanlarla taşlar olan müthiş bir Ateş'ten koruyun. Onun başında hem görünüş hem karakter itibariyle sert ve çetin melekler vardır; Allah onlara ne emrederse asla karşı gelmezler ve kendilerine her emredileni yerine getirirler.

7. "Ey küfre batmış olanlar! Bugün boşuna mazeret ileri sürmeyin! (Dünyada iken) ne yapmışsanız, ancak onun karşılığını görüyorsunuz!"[7]

8. Ey iman edenler! İçten ve ıslah edici bir tevbe ile Allah'a yönelin![8] Umulur ki[9] Rabbiniz, (arada bir de olsa işlemekten kurtulamadığınız) fenalıklarınızı, günahlarınızı siler ve sizi (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. O gün Allah, Peygamber'i ve onun beraberindeki mü'minleri utandırmaz, sükût-u hayale uğratmaz. Onların nurları, önlerinden ve sağlarından parlayarak âdeta koşturur ve yollarını aydınlatır. "Rabbimiz," derler, "(Cennet'e ulaşabilmemiz için lütf u kereminden) nûrumuzu tam ver ve bizi bağışla.[10] Sen, her şey üzerinde mutlak güç yetirensin."

9. Ey (Peygamberliğin en büyük temsilcisi) Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla (zaman ve şartların gerektirdiği tarzda) mücahede et ve onlara karşı güçlü ol ve sağlam dur.[11] Onların nihaî barınağı Cehennem'dir. Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak!

10. Allah, küfre batmış olanlar için Nuh'un hanımı ile Lût'un hanımını misal getirir: Her ikisi de, kullarımız içinde iki salih kulun nikâhı altında idiler, fakat (onları inkâr ederek ve düşmanlarıyla işbirliği yaparak) onlara ihanet ettiler. (Peygamber olan) kocalarının Allah karşısında onlara hiçbir yardımı dokunmadı ve her ikisine de, "Girin Ateş'e ona girenlerle birlikte!" denildi.[12]

11. Allah, iman edenler içinse Firavun'un eşini misal getirir. O, "Rabbim," diye dua etmişti, "benim için katında, Cennet'te bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun amelinden kurtar; beni bu zalimler güruhundan halâs eyle!"[13]

12. Bir de İmran kızı Meryem'i misal getirir.[14] O, iffet ve namusunu bütünüyle korudu; Biz de ona (vücudu yoluyla)[15] Ruhumuzdan üfledik. O, Rabbisinin (emir, yasak, va'd, ikaz manâsı taşıyan vahiyler olarak tecelli eden) kelimelerini ve indirdiği bütün Kitapları gönülden tasdik etmişti. O, Allah'a bütün samimiyetiyle boyun eğenlerdendi.

1. Kur'ân-ı Kerim'de bütün peygamberlere isimleriyle hitap edilirken, edildiği anlaşılırken, Peygamber Efendimiz, nübüvvet-risalet misyonuyla anılmakta, yani O'na çok yerde "Ey Peygamber!" şeklinde hitap edilmektedir. Bu, O'nun misyonunun emsalsiz önemine ve peygamberler, rasûller arasındaki eşsiz yerine işaret ettiği gibi, *mutlak zikir kemaline masruftur* (Bir şey, bir isim veya sıfat kayıtsız olarak anıldığında, onu temsil eden en büyük zata delâlet eder.) kaidesine göre, O'nun peygamberliğin en büyük temsilcisi olduğunu da gösterir.

2. Allah Rasûlü'nün hanımlarını hoşnut etmek için kendisini mahrum ettiği şey konusunda birtakım rivayetler var ise de, meselenin özü şudur:

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, son derece merhametli ve nazikti. Bilhassa hanımlarına çok iyi, çok kibar davranırdı. Kimseye zorluk ve sıkıntı vermemek için kendisi her sıkıntıya ve zorluğa katlanırdı. Fakat, Rasûlü'nün bu durumunu elbette bilen Allah (c.c.), risalet misyonunu tam olarak yerine getirmesinde fazladan güçlüklerle karşılaşmasın diye, Rasûl'e has olmak üzere aile hayatında birtakım kaideler koydu (Ahzâb Sûresi/33: 50). (Allah Rasûlü'ne has bu tür kaideler ve izinler için bkn: Ahzab Sûresi, not 26.) Dolayısıyla, *Allah'ın sana helâl kıldığı bir şeyi neden kendin için âdeta haram ediyor ve kendini ondan mahrum kılıyorsun*? ifadesi, bir teselli ihtiva etmektedir. İlgi çekicidir ki, hem bu âyet, hem de Rasûlüllah için birtakım hususî izin ve kaideleri ihtiva eden Ahzâb Sûresi'nin 50'nci âyeti, Cenab-ı Allah'ın Ğafûr ve Rahîm olduğunu ifadeyle biter. Demek oluyor ki, Cenab-ı Allah (c.c.), O'na çok ağır risalet yükünün yanısıra ek zorluklar yüklenmemesi için bazı konularda kolaylık göstermiştir.

3. Bkn: Bakara Sûresi/2: 224–225; Mâide Sûresi/5: 89.

4. Âyet göstermektedir ki, Allah Rasûlü'ne gelen vahiy, Kur'ân'dan ibaret değildir. O, Kur'ân'ın dışında da çok vahiy almıştır. Nitekim bir hadis-i şeriflerinde, "Dikkat edin! Bana Kitap ve onun benzeri verildi." buyurmuşlardır. (Ebû Davud, "Sünnet", 5)

5. Âyet, bize dört önemli şey öğretmektedir:

- Herhangi bir peygamberi incitecek bir şey yapmak, kalbin kaymasına sebeptir. Nitekim, Saff Sûresi 5'inci âyette de şöyle buyurulmaktadır: *Hani bir vakit Musa halkına, "Ey halkım" demişti, "Benim size gönderilmiş Allah'ın rasûlü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana böyle eziyet ediyorsunuz?" Onlar, bu şekilde kayma ifade eden davranışlarda bulunanca, Allah da kalblerini (haktan) kaydırdı. Allah, böyle büyük günahlarda direten bir halkı doğruya ulaştırmaz.*
- Bir ev veya ülkenin bizzat kendi içinden gelen ihanet, dışarıdan gelenden çok daha tehlikelidir. Kadınlar tarafından kurulabilecek herhangi bir tuzak da oldukça zararlı ve yıkıcı olabilir: "*Siz kadınların fendi, doğrusu pek müthiştir*." (Yusuf Sûresi/12: 28)

- Allah Rasûlü'ne karşı ne tür tuzak kurulursa kurulsun, Allah O'nu mutlaka koruyacaktır. Cenab-ı Allah'ın, bir sırrının iki hamını arasında konuşulması karşısında bile bizzat Kendisinin, Hz. Cebrail'in, mü'minler içinde en salih olanların ve meleklerin O'nun yardımcısı olduğuna vurgu yapması, Rasûlüllah'ın nasıl bir koruma altında bulunduğunu görmeye yeter.
- Peygamber hanımı olmak bile, makbul iman ve salih amel olmadıkça kurtulma sebebi değildir. Belki tam tersine, *nimet ölçüsünde sorumluluk* kaidesince, Peygamber hanımı olmak gibi bir nimet, ciddi bir külfet ve sorumluluk sebebidir. (Ayrıca bkn: Ahzab Sûresi/33: 29-32)

6. Bu, Kur'ân'da Peygamber Efendimiz'in hanımlarına olan ikinci ikazdır. (Birinci ikaz için bkn: Ahzâb Sûresi/33: 29-33; Peygamber Efendimiz'in hanımlarıyla olan münasebeti için bkn: Ahzâb Sûresi/33, not 16.) Bu âyet, kendisinde sözü edilen yüksek vasıflara Efendimiz'in hanımlarının sahip olmadıkları manâsına gelmez. Belki âyet, hem Efendimiz'in diğer bütün Müslüman hanımlar için örnek olma konumundaki hanımlarına bu vasıflara en yüksek derecede sahip olmaları gerektiğini hatırlatmakta, hem de, özellikle rehber konumundaki Müslüman kadınlara nasıl olmaları gerektiğini öğretmektedir.

7. Kâfirlere hitap eden bu âyet, Müslümanlar için de büyük bir ikaz ihtiva etmektedir. Allah'a ve Rasûlü'ne itaatsizlik ve Rasûlüllah'ı incitecek söz ve davranışlarda bulunmak, Allah korusun, kişiyi küfre, dolayısıyla ebedî azaba götürecek bir kapıyı açabilir. Dolayısıyla, günahlar ve bu tür davranışlar karşısında sürekli tetikte olmak gerekir.

8. Hz. Ali (r.a.), bir tevbenin âyette geçen samimi ve ıslah edici tevbe (tevbe-i nasuh) olabilmesi için şu şartları zikreder:

- İşlenen günahtan dolayı çok ciddi pişmanlık duyulmalı;
- Farz olan vazifeler yerine getirilmeli, yerine getirilmeyenler kaza edilmeli;
- Üzerimizde hak varsa, sahibine verilmeli;
- İncittiğimiz kimse olmuşsa, ondan helâllik dilemeli;
- Hakkında tevbe edilen günahı bir daha işlememek için kesin kararlı olmalı;
- Nefse nasıl günahın lezzeti tattırılmışsa, aynı şekilde itaatin güçlüğü de tattırılmalı. (Yazır, Zemahşerî, ilgili âyetin tefsirinde.)

9. Yani Allah, tevbeyi kabul etmeye mecbur değildir; ama tevbe eden, tevbesinin kabul edileceğine içten inanarak tevbe etmelidir.

10. Peygamberler (ve ihtimal, mahfuz görülen asfiya) dışında bütün insanlar günah işleyebilir, günaha maruzdur ve Âhiret'e az-çok günahla göçer. Bunun dışında, güzel amelleri, mezarlarından kalktıkları andan Cennet'e ulaşıncaya kadar o uzun yolda, meşakkat dolu Âhiret âlemlerinde ve Âhiret'teki müthiş inkılâplar arasında kendile-

rine yeterli ışığı sağlamaya yetmez. Dolayısıyla onlar, Cenab-ı Allah'tan nurlarını tamamlamaları, yani Cennet'e ulaştıracak yeterli nuru bahşetmesi duasında bulunurlar (Ayrıca bkn: Hadîd Sûresi/57: 12, 19). Günahlarının karanlığından kurtulmak için de mağfiret dilenirler. Münafıklar ise Cennet'e ulaşamayacak ve nifaklarının karanlığı içinde kalıp, Cehennem'e yuvarlanacaklardır (Hadîd Sûresi/57: 13).

11. Açıklama için bkn: Tevbe Sûresi/9: 73, not 14; 123, not 27.

12. Bu son cümle onlar hakkındaki nihaî hükmü ifade etmektedir ve ayrıca kabirdeki durumlarına da işarette bulunmaktadır.

13. Bazı rivayetlerde bu mübarek hanımın ismi Asya olarak geçmektedir. Kur'ân'ın O'ndan naklettiği dua, O'nun Allah'a olan derin inanç ve teslimiyetini, Firavun'dan ve Firavun'un halkının Allah'a olan isyanından teberrisini, onları asla kabul etmediğini ortaya koymaktadır. Bazı müfessirler, âyette geçen Firavun'un amelinden kasdın evlilik münasebeti olduğu ve Cenab-ı Allah'ın Hz. Asya'yı Firavun'la mübaşeretten de koruduğu görüşündedir. Tarihteki pek çok emsalleri gibi, Firavun da iktidarsız ve zürriyetsiz olabilir. Bu, aynı zamanda firavunların despot iktidarlarının çok sürmeyeceğine de bir işarettir.

14. Bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 33-34, not 7.

15. Açıklama için bkn: Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, ilgili âyetin tefsiri.

67. MÜLK SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 30 âyettir. İsmini birinci âyetindeki *el-mülk* (mülkiyet, hakimiyet) kelimesinden alır. Üzerinde durduğu başlıca konular, kâinatın Allah'ın birliğine olan şahadeti, Allah'ın mesajlarına kulak vermeyen inkârcıların âkıbetleri, Cenab-ı Allah'ın insan üzerinde nimetleri ve insanın her iki dünyada da Allah'a bağımlı olduğudur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ne yücedir ve ne büyük hayır ve bereketler kaynağıdır O Zât ki, mutlak mülk ve hakimiyet O'nun elindedir ve O, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

2. O ki, hanginizin daha güzel işler ortaya koyacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı.[1] O, Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Ğafûr (günahları pek çok bağışlayan)dır.

3. Yine O, yedi kat göğü[2] birbiriyle tam bir uyum içinde yarattı. Rahmân'ın yaratmasında bir boşluk, bir düzensizlik görmezsin. Çevir gözünü bir bak, bir kusur, bir çatlaklık görür müsün?

4. Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak; gözün sana, (Allah'ın yaratmasının ihtişamı karşısında) hakir olarak (O'nun yaratmasında hiçbir kusur bulamamanın ezikliği ve bitkinliği içinde) geri dönecektir.[3]

5. Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık. Ve o şeytanlar için Alevli Ateş'i hazırladık.[4]

6. Rabbilerini inkâr eden (veya O'nunla ilgili hakikatleri reddeden)ler için Cehennem azabı vardır. Ne kötü bir varış yeridir orası!

7. Onlar oraya atıldıklarında, Cehennem'in (onları yutmak için) homurtularla nasıl içine doğru nefes alıp, uğulduya uğulduya kaynadığını işitirler.

8. Öfkesinden âdeta çatlayacak gibidir. Her defasında içine yeni bir kafile atıldıkça,[5] onun başındaki görevli melekler onlara, "Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?" diye sorarlar.

9. "Evet," diye cevap verirler, "bize bir uyarıcı gelmesine geldi, fakat biz onu yalanladık ve 'Allah, (öyle iddia ettiğiniz gibi) bir şey indirmiş değildir; belli ki siz. çok büyük bir sapkınlık içindesiniz.' dedik."

10. Sonra, şöyle hayıflanırlar: "Eğer uyarıcının ikazlarına kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık,

şimdi Alevli Ateş'in yoldaşları içinde bulunmazdık."

11. Bu şekilde günahlarını itiraf ederler. Allah'ın rahmetinden uzak olsun Alevli Ateş'in yoldaşları!

12. Buna karşılık, Kendisini görmeden (duyu ve idrak sınırlarının ötesinde bulunan) Rabbilerine karşı kalbleri saygı ve ürpertiyle dolu olanlar ise, onlar için (sürprizlerle dolu) bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

561

1. Ölüm, hayata son verme veya bir canlıdan hayatı sıyırıp alma demek değildir. Ölüm de hayat gibi yaratılmış olup, bir varlığı vardır. Allah canlı bir varlıkta ölümü yaratır ve o varlık ölür. Allah'ın yaratması her halükârda güzel olduğu için, ölüm de özü itibariyle güzeldir.

İnsan, sonsuza yönelik fıtrî bir duygu taşır; bu sebeple dünyada kendisini hem zaman, hem mekân, hem de şartlar itibariyle zindanda hisseder. Kim vicdanını dinlese, onun "ebediyet, ebediyet" dediğini duyacaktır. Eğer ona bütün bir kâinat mülk olarak verilse bile, madem ki sonludur, dolayısıyla o yine sonsuzluk isteyecektir. İnsandaki bu duygu, bu arzu bir gerçeğe işaret eder ki, o da, ebedî bir hayatın varlığıdır. İşte ölüm, bu ebedî hayata açılan kapıdır.

Dünyada iken iman edip, salih amellerde bulunanlara kabirde, kendileri için hazırlanan Cennet'ten pencereler açılır. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, ağır sekerat çekseler bile, salih insanların ruhlarının nihayette bir testiden suyun dökülmesi gibi kolay alındığını ifade buyururlar. Bunun da ötesinde, şehitler öldüklerini bilmeyip, daha iyi bir âleme ve daha iyi bir hayata alındıklarına inanırlar.

Ölüm, zahiren bir çözülme, çürüyüp toprağa karışma, hayatın sönmesi, lezzetlerin bitmesi gibi görünse de, aslında ağır hayat sorumluluklarından kurtulup, ücret almaya bir geçiş koridorudur. Bir yer değiştirme, ebedî hayata bir davetiyedir. Dar ve sıkıcı dünyadan olabildiğince geniş bir dünyaya geçmedir. Hayatın bilhassa yaşlılık sebebiyle gittikçe çekilmez hale gelen dert ve ızdıraplarından kurtulup, Ebedî Sevgili'nin rahmet dairesine alınmadır. Önceden göçüp gitmiş ahbaba, yakınlara, ecdada kavuşmadır.

Dünya, Cenab-ı Allah'ın sürekli bir hayat ve ölüm verme devr-i daimi içinde çalkalanmakta, an be an yenilenmekte, tazelenmektedir. Ölüm, bu dünya hayatından çok daha mükemmel bir hayata geçiştir. Nasıl toprağa düşen tohum zahiren çürür, fakat toprak altında geçirdiği kimyevî işlemler neticesinde bir ağaç olarak çıkarsa, nasıl hayatın birinci basamağı olan bitkilerin hayvanlar ve insanlar tarafından yenilebilenleri hayvanların ve insanların, aynı şekilde, etleri yenen hayvanlar insanların vücudunda ölmekle daha yüksek bir hayat mertebesine yükselirse, aynı şekilde ölüp cesediyle toprağa düşen insan da, Kıyamet hadiseleri neticesinde sonsuz ve çok daha

yüksek bir hayat mertebesine çıkacaktır. Bu sebeple ölüm, denebilir ki dünya hayatından daha yüksek bir gerçektir. Tabiî bütün bu söylediklerimiz mü'minler içindir. İnkârcılar da, sonsuz ve daha üst bir hayat mertebesine yükseleceklerdir ama, onlar için bu ikinci ve sonsuz hayat sürekli azap ve ızdırap olacaktır.

2. Yedi gök konusunda bkn: Bakara Sûresi/2: 29, not 28; Fussılet Sûresi/41, not 5–6.

3. Kâinat, muhteşem bir saray, fevkalâde düzenli ve sistemli bir fabrika, çok iyi planlanmış bir şehir gibidir. Onda her şey birbiriyle ve her bir şey bütünle bir münasebet içindir. Yine hem her bir şey, hem de bütün kâinat aynı büyük gayelerin gerçekleşmesi için çalışır. Bu gayeler için çok uzun mesafelerden unsurlar birbirinin yardımına koşturulur. Meselâ güneş ve ay, gece ve gündüz, yaz ve kış, hayvanlara yiyecek taşımak için bitkilerle mükemmel bir işbirliği yapar; tohum, toprak, su, hava, güneş bitkilerin yetişmesi, meyvelerin meydana gelmesi için yine kusursuz ve fevkalâde denge içinde işbirliğinde bulunur. Hem bitkiler, hem hayvanlar, insanın hizmetine koşturulur. Söz gelimi, bal arısı Rab'bin rahmet hazinelerinden topladığı nektarları insan için bala çevirir ve o balı, bütün insanlar bir araya gelse üretemez. İpek böceği, yine rahmet hazinelerinden topladığı gıdayı ipek olarak üretir ve insanın hizmetine sunar. Kâinattaki bu muazzam işbirliği, yardımlaşma, dayanışma ve bunun bütün kâinatta kusursuz işlemesi, bütün kâinata hükmeden, tek tek her varlığı bütün hususiyetleriyle tanıyıp istihdam eden mutlak bir İlim, İrade ve Kudret'i gösterir.

Kâinatta her şey muazzam ve kusursuz bir denge üzerinde yürür. Meselâ yeryüzünde yaratma işi sonsuzca bir bolluk içindedir ama, bol şeylerde güzelliğe fazla rastlanmazken, her yaratılan kusursuz, yerli yerince ve çok güzeldir. Yine, sınırsız bollukla güzelliğin bir arada bulunduğu yaratmada, aynı zamanda sınırsız bir kolaylık ve süratle birlikte mükemmel bir düzen vardır. Aslında mükemmel bir düzenle kolaylığın ve süratin bir araya gelmesi mümkün değildir; fakat yaratan Allah olunca, bütün zıtlar tam bir âhenk halinde bir arada bulunabilmektedir. Yine, her şey sonsuz ucuzlukta meydana gelmekte, fakat fevkalâde bir değer ifade etmektedir. Sayısız denebilecek varlığa, türlerdeki muazzam çeşitliliğe rağmen, her tür ve her fert diğerinden farklıdır ve kendine has özelliklere sahiptir. Kısaca, bizi semaları temaşa ve üzerlerinde tefekküre çağıran bu âyet, bize hilkatin çok geniş alanlı cereyanına rağmen her şeyin gayet mükemmel ve güzel bir sanat eseri olarak ortaya konduğunu, olabildiğine kolay ve külfetsiz yaratılmasına karşılık fevkalâde nizam ve intizam içinde var edildiğini; birdenbire diyebileceğimiz bir süratle halk edilmelerine mukabil olabildiğine ölçülü yaratıldıklarını ve bütün bunların yanında ferdiyet ve şahsiyetlerinin korunduğunu ifade eder. Ve bu gerçek, kâinattaki, yaratmadaki bolluğa rağmen mükemmel sanat ve güzellik, mutlak kolaylığa rağmen mükemmel düzen, inanılmaz sürate rağmen mükemmel bir denge, ölçü ve sağlamlık, dünyanın her tarafını kaplayan dağılıma ve çeşitliliğe rağmen ferdî ayrışma, yaratmadaki masrafsızlığa ve son-

suz ucuzluğa rağmen ölçülemez değer, sadece mutlak ilmi, iradesi, kudreti ve diğer isim ve sıfatlarıyla tek Bir Yaratıcı'yı göstermektedir.

4. Talâk Sûresi 7'nci notta da ifade edildiği üzere, yer ile gökler, bir hükümetin iki bölgesi gibi birbiriyle alâkadardır. Aralarında önemli irtibat ve mühim muameleler vardır. Yer için gerekli olan ışık, ısı, bereket ve rahmet, yağmur gibi şeyler gökten gelir, yani gönderilir. Vahye dayanan İlâhî din(ler)in ittifakla haber verdiği üzere, melekler ve ruhlar da gökten yere inerler.

Bu gerçekler işaret etmektedir ki, yeryüzünün sakinleri için de göklere çıkmaya yol vardır. Evet, nasıl herkes akıl, hayal ve bakışıyla her vakit semaya gidebilir, öyle de ağırlıklarını bırakan peygamberlerin ve velilerin ruhları ile, cesetlerinden kurtulan ölülerin ruhları, Allah'ın izni ile semaya giderler. Madem ağırlıklarından kurtulan ölülerin ruhları, Allah'ın izni ile semaya giderler; madem ağırlıklarından kurtulup, hafiflik ve şeffafiyet kazananlar semaya gidebilir, o halde, yerin ve atmosferin ruh gibi hafif bir kısım sakinleri de oraya gidebilir. Semanın sessizliği ve sükûneti, intizam ve düzeni, genişlik ve nuraniyeti gösterir ki, sakinleri yerin sakinleri gibi değildir. Onun bütün ahalisi itaatkârdır. Kendilerine, Yaratıcı tarafından ne emrolunursa onu yaparlar. Orada münakaşa ve kavgayı gerektirecek bir sebep yoktur. Fakat, yeryüzünde zıtlar birbirine karışmıştır. İnsanlar ve cinler, âdeta nihayetsiz hayra müsait yaratılışta oldukları gibi, nihayetsiz şerre de sebep olabilirler. Kur'ân, –haşa– Allah karşısında insanların ve cinlerin kuvvetinden dolayı değil, fakat işleyebilecekleri ve işledikleri nihayetsiz şerlerden ve sebep oldukları tahripten dolayı, bir de Allah'ın saltanatının haşmetini göstermek için, bu iki varlık türünün sebep oldukları kötülüklerden dehşetli şikâyet eder ve onları son derece belâgatli bir üslup ve önemli, yüksek temsillerle şerden sakındırır.

Evet, madem gökle yer arasında yolculuk var, madem yer için gerekli pek çok şey gökten gönderiliyor ve göklerin sakinleri yere iniyor, yerin sakinleri içinde ağırlıklarını bırakanlar göğe çıkabiliyor, aynı şekilde, bu temiz ruhları taklitle şerli ruhlar ve maddeleri ruh gibi hafif şerli yaratıklar da göklere çıkmaya teşebbüs ederler. Fakat, şer mahiyette olduklarından, bütün ahalisi hayırlı ve dolayısıyla tam bir sulh ve âhengin hüküm sürdüğü göklerden geri püskürtülmeleri gerekir. Semada, oranın sakinleriyle, semaya çıkıp aynı zamanda kulak hırsızlığı yapmaya teşebbüs eden yerin şerli ve maddeleri şeffaf yaratıkları arasındaki mücadelenin yerden gözlemlenebilecek bir işareti olması gerekir. Çünkü Allah'ın Rablığının saltanatı, O'nun görülmeyen âlemlerdeki icraatına, önemli bir vazifesi Allah'ın icraatını gözlemek, O'na şahadet etmek ve O'nu anlatmak olan insan için bir işaret koymayı gerektirir. O, nasıl ki sonsuz bahar mucizelerine yağmuru işaret koymuş ve harika sanatlarına zahirî sebepleri alâmet yapmış, öyle de, o geniş gökleri, etrafında nöbetçiler dizilmiş burçları süslü bir kale veya bir şehir hükmünde göstermek ve bütün yer ve gökler ahalisinin dikkatlerini çekerek, Rablığının haşmeti üzerinde tefekküre sevk etmek

için, göklerde cereyan eden yüce mücadeleye de bir işaret koymuştur. İşte bu işaret, (halk arasında 'kayan yıldızlar' olarak anılan) meteorlardır ki, yüksek kalelerin en sağlam burçlarından atılan mancınıklar ve işaret fişeklerine benzeyen bu meteorlar, göğün sakinleri tarafından göğe çıkmak isteyen yerin şerli ruhlarına fırlatılır ve onları yakıp kül eder. Atmosfer hadiseleri içinde göklerdeki bu ulvi mücadeleyi ilan için daha münasip bir başka hadise olmadığı gibi, meteorlar veya kayan yıldızlar için de astronomi, herhangi inandırıcı bir sebepten bahsetmemektedir. Sonra bu önemli vakıa, Hz. Âdem'den beri böyle bilinmekte ve böyle kabul edilmektedir. Melekler ve balıklar gibi, yıldızların da pek çok çeşitleri vardır. Bir kısmı oldukça küçük, bir diğer kısmı ise gayet büyüktür. Hattâ, gökyüzünde her parlayan cisme yıldız denir. İşte bu yıldız çeşitlerinden bir tanesini Hazret-i Allah (c.c.), nazenin sema yüzünün mücevher-misal zineti, yaratılış ağacının gökler dalının ışıklı meyveleri ve sema denizinin tesbih eden balıkları hükmünde yaratır ve bunları melekler için âdeta birer mesire yeri ve seyahat vasıtası yaparken, bir diğer küçük çeşidini de, göğe çıkmak isteyen cinleri, şeytanları taşlamak, yok etmek için var etmiştir. Bu yıldızları bu şekilde füze gibi kullanmanın üç manâsı olabilir:

- Kâinatta (hayırla şer, hayırlılarla şerliler arasındaki) mücadelenin en geniş dairede dahi cereyan ettiğine bir işaret ve bir semboldür.
- Göklerde daima uyanık nöbetçiler, itaatkâr sakinler vardır; Allah'ın, yeryüzünden gelecek şerlilerle bir arada bulunmaktan ve onların kendilerini dinlemelerinden hoşlanmayan askerleri vardır.
- Yeryüzündeki şerlerin ve kirliliklerin temsilcileri olan casus şeytanları temiz ve temizlerin meskeni olan gökleri kirletmekten ve yerde onlarla haberleşen daha başka habis ruhlar, insandan şeytanlar, büyücüler ve falcılar adına casusluk yapmaktan alıkoymak için, o şeytanların göklerin kapılarından geri püskürtülmeleri gerekir. (*Sözler*, "15. Söz"den).

Perseid Meteor Yağmuru

Bediüzzaman'ın 70 yıl kadar önce yazdıklarını modern astronomi gözlemleri de doğrulamaktadır. Hemen her yıl izlenen Perseid meteor yağmuru, insanı ister istemez, meteorların belirli ve mühim sebepler için fırlatıldığı sonucuna götürmektedir. Çünkü her defasında, gerek yoğunluk, gerek yağış zamanı, gerekse daha başka açılardan çok büyük değişkenlik gösteren bu yağmurun yapısı izleyenleri şaşırtmakta ve hakkında neredeyse hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Milletlerarası Meteor Teşkilatı'nın 1993 sağanağı hakkında verdiği bilgilere göre (*Astronomy*, Ekim 1993), 11/12 Ağustos gecesi meydana gelen sağanağın ilk sonuçları Japonya'da alınır. Saat 20.30'a kadar meteor yağış miktarı normal görülmektedir. Saatte 40 meteorun düşüğü tesbit edilmiştir. Avrupalı gözlemcilerden alınan ilk bilgiler ise, miktarın gece 20.00 ile 01.00 arasında saatte 100 meteor düşecek şekilde arttığı şeklindedir. Fransa'daki gözlemciler, 00.30 sularında miktarda normalin iki misli bir artış görül-

düğünü rapor ederler. Bu artış 01.00 ile 03.00 arasında tırmanmaya devam eder ve 03.00 ile 03.30 arasında azami seviyeye çıkar. Azami seviyenin 500 olduğu tahmin edilmektedir. Kanarya Adaları'ndan yapılan gözlemler, saat 04.00'ten sonra yağışın yavaşladığını göstermektedir.

Bu bilgilerin kaydedildiği *Astronomy* dergisinde Martin Beech'in yorumlarına göre, sonuçlar, yağışın hiçbir zaman önceden tahmin edildiği şekilde olmadığını göstermektedir. Muhtemel bir meteor fırtınası hakkında yapılacak ön tahminler tutmamaktadır. 11/12 Ağustos 1993 gecesi meydana gelen yağışta, normal seviyenin 5 katı üstünde bir düşüş gözlenmiştir. Bu perseid yağmuru, meteor düşüşleri hakkında önceden tahmin yürütmenin ne derece zor olduğunu göstermektedir.

Eski New York Bilimler Akademisi başkanlarından A. Cressy Morrison, insanın yerleşmiş düşüncelerden vazgeçip, kendine yabancı gelen gerçekleri kabulde direnmesini, onun tipik bir özelliği olarak zikreder (Morrison, 100). Ona göre, eski Yunanlılar dünyanın küre şeklinde olduğunu biliyorlardı, fakat (Batı'da) insanların bunu kabul etmeleri için 2000 senenin geçmesi gerekti. Yeni fikirler, daima muhalefet ve alayla karşılaşır, fakat gerçek, varlığını korur ve bir gün mutlaka kendini gösterir. Ne bilimsel çalışmalar ne de bilimdeki gelişmeler, Allah'ı kabul etmeme adına herhangi bir sebep ortaya koyabilmiş değildir. Tabiattaki gözlemlerimiz ve bu gözlemlerle ulaştığımız sonuçlar, Allah'ı daha yakından tanıma ve Din ile bilim, dünya ile Âhiret ve akılla ruh arasındaki sağlam köprüler kurabilme konusunda bizi daha çok cesaretlendirmektedir.

5. Bkn: Enfal Sûresi/8: 37; Zümer Sûresi/39: 71.

13. Söylemek istediğinizi ister içinizde gizleyin, isterse açığa vurun hiç fark etmez; çünkü O, göğüslerde yatan en gizli düşünceleri bile tam olarak bilir.

14. Yaratan bilmez mi?[6] O, Lâtif (Kendisin-den hiçbir şeyin gizli kalmadığı, her şeye bütünüyle nüfuz eden)dir; Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dır.

15. O ki, yeri (evcil ve uysal bir hayvan gibi) size boyun eğdirmiştir. Öyleyse onun omuzları üzerinde rahatça dolaşın ve Allah'ın sizin için hazırladığı rızıktan istifade edin.[7] Ama unutmayın ki, nihayet arz olunma O'nadır.

16. Yoksa, her şeyin üzerinden her nesneyi gören ve kontrol eden Zât'ın[8] sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz? Oysa bir de bakmışsınız, yer titriyor ve çalkalanıp duruyor.

17. Veya, her şeyin üzerinden her nesneyi gören ve kontrol eden O Zât'ın üzerinize kasıp kavurucu bir kum fırtınası göndermeyeceğinden mi emin oldunuz? Elbette olamazsınız; öyleyse, ikazım ne imiş, ne manâya geliyormuş, yakında bileceksiniz.

18. Şurası bir gerçek ki, onlardan önce gelip geçen (ve hepsi helâk edilmiş olan) topluluklar da (kendilerine gönderilen Mesajımız'ı ve onu getiren rasûllerimizi) yalanlamışlardı. Ama, onların inkârlarına mukabelem nasıl oldu (gör)!

19. Üzerlerinde sıra sıra dizilen ve kanatlarını açıp yumarak uçan kuşlara hiç bakmazlar mı? Onları havada Rahmân'dan başka tutan yoktur. Muhakkak ki O, her şeyi hakkıyla görmektedir.

20. Hani kimlermiş, ne işe yarıyorlarmış size yardıma hazır bir ordu gibi görüp, (kendilerine tapıp yalvardıklarınız)? Oysa Rahmân'dan başka (size yardım edebilecek, sizi başarıya ulaştıracak hiçbir güç, hiçbir merci yoktur). Kâfirler, doğrusu tam bir aldanmışlık içindedirler.

21. Eğer Rahmân size verdiği rızkı kesecek olsa, size rızık temin edebilecek kim var? Gerçek şu ki onlar, hakikate karşı inatkâr bir isyan ve bir nefret içinde diretmektedirler.

22. Düşünün bir: (Gittiği yolun inişini yokuşunu ve önüne çıkacak engelleri görmeden) yüz üstü sürünerek yol almaya çalışan mı emniyet içinde ve sapmadan yol alabilir, yoksa doğrudan hedefe götüren dümdüz bir yol üzerinde hiç sapmadan, (ayak-üstü) yürüyen mi?

23. De ki: "O Allah'tır sizi mükemmel bir şekilde yapıp ortaya çıkaran ve sizin için işitme duyusu, gözler ve iç idrak lâtifeleri var eden. Ne de az şükrediyorsunuz!"

24. De ki: "Sizi yerde yaratıp, çoğaltan ve yayan da O'dur; en sonunda

yine O'nun huzurunda toplanacaksınız."[9]

25. "Eğer bu söylediğinde doğru isen", diyorlar, "bu, O'nun huzurunda toplanma sözü ne zaman gerçekleşecek?"

26. De ki: "İlmin tamamı ancak Allah katındadır; (sorduğunuz konuyla ilgili kesin bilgi de yine O'na aittir). Ben ancak, apaçık bir uyarıcıyım."

27. Ama (o va'dedilen kıyametin) kopmak üzere olduğunu gördükleri zaman, küfre batmış olanların yüzleri simsiyah kesilir ve onlara "İşte", denir, (alaycı alaycı) 'gelse ya!' dediğiniz şey!"

28. De ki: "Allah (bize nasıl muamele ederse etsin, diyelim ki) benim ve beraberimdeki herkesin canını aldı ya da rahmetiyle muamelede bulunup, bizi işimizde başarıya ulaştırdı, söyler misiniz bana, ya kâfirleri pek acı bir azaptan kim kurtarır?"

29. De ki: "O Rahmân'dır, Biz O'na iman ettik ve O'na güvenip dayandık. Bu sebeple, kimin apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz."[10]

30. De ki: "Yine söyleyin bana: Bütün suyunuz birden çekilip, yer altında kaybolup gidiverirse, bu takdirde size kim kaynayıp duran yeni ve tatlı bir su sağlayabilir?"

562-563

6. Âyetteki bu ifade, son derece önemli bir gerçeği nazara vermektedir. Bir şey üreten insan, önce onun nasıl ve nelerden üretileceğini ve hangi maksatla kullanılacağını bilerek üretir; sonra, ürettiği o şeyin nasıl kullanılacağı konusunda kılavuz hazırlar. Bunun gibi, her şeyi hakkıyla bilen Allah'tır ki, yaratır; bilmeyen yapamaz, yaratamaz. Yarattığına göre O, yarattıklarını herkesten çok daha iyi ve eksiksiz bilir. Nasıl insan ürettiği malzeme üzerinde ve onu kullanmada yetki sahibiyse, yarattıkları üzerinde mutlak mülkiyet ve hakimiyet de Allah'ındır, dolayısıyla O'nun bu hakimiyeti tanınmalıdır. Aksi zulüm olur, gasp olur, şirk olur. Ve insan, kendisini yaratan Allah'ın yine kendisi için gönderdiği kılavuza, yani Kur'ân'a göre davranmalı, ona göre bir hayat yaşamalıdır.

7. Bir at veya devenin omuzlarında seyahat etmek oldukça güç olmasına mukabil, yeryüzünün çok sayıda omuzları üzerinde, arasında rahatça seyahat edilebildiğine göre, demek ki yeryüzü, insan için attan da, deveden de daha uysal bir binektir. Âyet ayrıca, Cenab-ı Allah'ın insanlar için hazırlayıp depoladığı rızkın daha çok yeryüzünün omuzlarında, omuzlarının içinde ve arasında (dağlarda, dağlar arasındaki ovalarda) olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla âyet, insanlara dağlarda Allah'ın

yaratmış bulunduğu rızıkları (bitki, maden, su kaynakları vb.) araştırıp keşfetme teşvikinde de bulunmaktadır.

8. Âyetin orijinalinde "semadaki Zât" ifadesi kullanılmaktadır. Bu konuda farklı yorumlar yapılmışsa da, böyle bir kullanım iki gerçeğe işaret etmek içindir:

- Sema, kelime manâsı itibariyle yükseklik ifade eder. Şu halde, Cenab-ı Allah, her şeyin üzerindedir ve nasıl insan yukarı çıktıkça görüş ufku genişler, bunun gibi, O her şeyi aynı anda görür ve kontrol eder.
- İkinci olarak, nasıl Kur'ân-ı Kerim'de nimetlerin kaynağı olarak gök gösteriliyor ve bununla bir bakıma Cenab-ı Allah'ın rahmet hazinelerine ve bunların yüceliğine işarette bulunuluyor, ayrıca yeryüzünün bitirdiği nimetler için gerekli yağmur, ısı ve ışığın semadan geldiğine dikkat çekiliyorsa, aynı şekilde, yeryüzünü kuşatan birtakım felâketlerin -kasırga, şiddetli yağış vb.- kaynağı da yine göktür. Bunun yanısıra, insanın başına gelen bütün felâketlerin asıl kaynağı Cenab-ı Allah'ın takdiridir, onların sebebi de bu kaynağa saygısızlıktır. Dolayısıyla âyet, bu hususa da parmak basmaktadır.

9. Çevremizdeki varlığa ve kendi varlığımıza sathî bir bakış bile Allah'ın inkârın muhal olduğunu ortaya koymaya yeter. Mekke müşrikleri de Allah'ı inkâr edemiyorlardı ve onlar O'nu inkâr davası güden modern ateist ve materyalistlerden daha akıllıydılar. Ama insan, nefsine mağlûbiyetle hayatını tanzim etmek, dilediğince yaşamak için kendi üzerinde güç olsun istemez. Bu sebeple de, hayatına yön verme adına kendisi ve çevresi üzerindeki hakimiyette Allah'a nefsini, heveslerini, arzularını ortak koşmaya girişir. Sonra da, bu suçluluğunu paylaşmak için daha başka nesnelere de rububiyet ve ilahlık verir. İşte bundan dolayıdır ki Kur'ân, Allah'ın birliği, Tevhid üzerinde ısrarla durur.

10. Son âyetler, Cenab-ı Allah'ın varlığı ve birliği hakkında inkârcıları susturucu deliller ihtiva etmektedir: "Biz Allah'a iman ettik ve O'na güvenip dayandık. Diyelim ki, farz-ı muhal biz yanıldık, bu durumda zararımız ne olur? Ama ya biz gerçeğe tâbi isek ve siz ise bu çok önemli, hayatî gerçeği inkâr ediyorsanız, bu durumda sizi bu inkârınızın neticesi olan acı ve ebedî azaptan kim kurtarabilir?"

68. KALEM SÛRESİ

Mekke'de inmiş ilk sûrelerden olup, 52 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *kalem* kelimesinden alır. Allah Rasûlü'ne karşı müşriklerin ileri sürdükleri iddiaları kesinlikle reddeder ve Peygamberlik müessesesinin varlığını ispatlar. Allah Rasûlü'nün örnek yüksek ahlâkını O'nun peygamberliğinin en önemli delili olarak zikreder. Nankörlük ve küfrün menfi neticeleri konusunda ikazda bulunur ve mü'minler için mutlu ve sonsuz Âhiret hayatını nazara verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Nûn; Kalem'e ve ehl-i kalemin onunla satır satır yazdığı yazılara yemin olsun ki:[1]

2. Rabbinin sana olan nimeti sayesinde sen asla bir deli, cinlerle içli-dışlı biri değilsin.

3. Elbette hesapsız ve hiç kesilmeyecek bir mükâfat vardır senin için.

4. Çok yüce bir yaratılışa, donanıma ve ahlâka sahipsin sen (ve o donanım, o ahlâk temelinde hareket ediyorsun).[2]

5. Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler,

6. Gerçekten deliliğe maruz kimmiş, kim cinlerle içli-dışlı imiş.

7. Senin Rabbin, evet O'dur en iyi bilen O'nun yolundan kimin sapıp gittiğini; yine en iyi O bilir kimlerin hidayeti tabiatları haline getirdiğini.

8. Bu bakımdan, uyma o gerçeği yalanlayanlara.

9. İsterler ki, sen inancından taviz vererek onlara yaranasın, onlar da mukabilinde sana yaranmak için bir şeyler yapsınlar.

10. Uyma, (gerçeğe saygısızlık içinde) sürekli yemin edip duran her değersiz kişiye,

11. Başkalarını aşağılayan, insanların şerefiyle oynayan, söz getirip götüren,

12. Hayrın sürekli önünü kesen, davranışlarında hiç ölçü tanımayan, günaha dadanmış,

13. Kaba, hoyrat ve zalim, bütün bunlara ek olarak fenalıkla damgalı;

14. Malları ve çocukları var diye.

15. Kendisine Allah'ın âyetleri okunup tebliğ edildiğinde, "Bunlar," der, "eskilerin masalları!"

1. Konuşma melekesi, Allah'ın insan üzerindeki en büyük nimetlerinden biridir. En büyük Söz olan Kur'ân, aynı zamanda Cenab-ı Allah'ın insana olan en büyük

nimetidir (Rahmân Sûresi/55: 1–4). Bunun gibi, kalemle yazmayı bilmek de bir başka büyük nimettir (Alâk Sûresi/96: 4). Kur'ân'ın en küçük bir değişikliğe uğramadan bize kadar gelmesindeki en önemli sebeplerden biri, onun Allah Rasûlü'nün bizzat yazdırmasıyla vahiy kâtipleri tarafından kayda geçirilmiş olmasıdır. Kalemle yazmak, haberleşmenin ve ilmi nakletmenin de en mühim sebeplerinden biridir. İşte bu gibi hususiyetleri ve faydalarından dolayı Cenab-ı Allah kaleme ve kalemle yazılan yazılara yemin etmektedir. Bu yeminde en büyük pay, elbette Kur'ân'a ve onun yazıya geçirilmesinedir. Kur'ân, en büyük nimettir ve bu nimete nail olan Allah Rasûlü (s.a.s.), bundan sonraki âyette ifade olunduğu gibi asla deli, yani cinlerle içli-dışlı biri değildir ve olamaz. Sûrenin başındaki mukattaat harflerinden olan *nûn* ile, diğer manâ ve remizlerinin yanı sıra, mürekkep şişesine ve yazının benzer malzemelerine işaret ediliyor olabilir. Ayrıca, Enbiyâ Sûresi 87'nci âyetinde Hz. Yunus'tan Zünnûn (Nûn Sahibi) olarak söz edildiği, bu sûrede de 48–50'inci âyetlerde yine Hz. Yunus'tan bahsedildiği için, *nûn*'un Hz. Yunus'a işarette bulunduğu da ifade edilmiştir.

Bediüzzaman, "Kâinat bir kitap olarak düşünülürse, Hz. Muhammed (s.a.s.) Onun Kâtibi'nin Kalemi'nin mürekkebidir." der. Dolayısıyla *Nûn*, ilk ayetlerin Peygamber Efendimiz'le ilgili olduğu da dikkate alındığında, belki buradaki ilk anlamıy-la Peygamberimiz'in ilk yaratılan varlık olan nuruna, yani yaratılışın mürekkebine, *Kalem* de, onunla kâinatın yazıldığı Kalem'e işaret etmektedir.

2. Allah Rasûlü'nün en yüksek derecede sahip olduğu ahlâk, tarihen ve herkes nezdinde sabittir. Son asırların en garazkâr ve kasıtlı birkaç oryantalisti dışında, O'nun en amansız düşmanları bile O'nun bu eşsiz ahlâkına dil uzatmamış, uzatamamıştır. (O'nun bu ahlâkı hakkında bkn: Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, c: 2.) Hz. Ayşe (r.ah.) O'nun ahlâkı hakkında soranlara, "Siz Kur'ân okumuyor musunuz? O'nun ahlâkı Kur'ân'dı." cevabını vermiştir Bu manâda âyet, hem O'nun ahlâkının ne kadar büyük olduğunu, hem de O'nun bu ahlâk üzerinde yol aldığını, ahlâkının, yani bir bakıma Kur'ân'ın, O'nun davranışlarının temelini oluşturduğunu, O'nun canlı Kur'ân olduğunu ifade etmektedir.

16. Yakında burnunun üzerine (silinmez bir onursuzluk) damgası basacağız onun.

17. (Malları ve çocuklarıyla gururlanıp davetimizi reddettikleri için kuraklıkla) sınayıp belâya düçar kıldık onları, tıpkı sınadığımız gibi o bahçe sahiplerini: Sabah olur olmaz bahçenin ürününü hasat edeceklerine dair yemin ettiler.

18. Hiçbir istisnada bulunmadılar, (ne inşaallah diyerek Allah'ın meşietini hesaba kattılar, ne de muhtaçların payını düşündüler).

19. Ama onlar uyurken Rabbi'nden gelen bir âfet bahçeyi kaplayıverdi.

20. Kaplayıverdi de, bahçe siyah bir kül yığını haline geliverdi.

21. Sabahleyin, olup-bitenden habersiz birbirlerine seslendiler:

22. "Haydin," dediler, "madem hasat edeceksiniz, derhal ekininizin başına!"

23. Hemen yola koyuldular, bir yandan da aralarında fısıldaşıyorlardı:

24. "Aman ha," diyorlardı, "bugün aranıza sakın bir yoksul sokulmasın!"

25. (Yanlarına herhangi bir fakirin girmesine izin vermeme) kararlılığı içinde ve hasattan emin olarak yollarına devam ettiler.

26. Ama bahçeyi görünce, "Biz," dediler, "mutlaka yanlış yere geldik!

27. "Hayır hayır, felâkete düçar olduk, mahsulümüz elden gitti!"

28. İçlerinde insaflı olanı, "Ben size dememiş miydim?" dedi, "Allah'a tesbihte bulunmalı, (O'nun emirlerine itaat etmeli, kudretine, iradesine ortak olmaya kalkmamalı) değil misiniz?" (Zamanında böyle yapmadınız, hiç olmazsa şimdi yapın!)"

29. "Seni tesbih ederiz Rabbimiz," dediler, "(Her işte hüküm Sana aittir; Sen, asla haksızlık yapmazsın.) Doğrusu biz, (kendimizi müstağnî görmekle) zulmettik, kendimize de haksızlık ettik."

30. Karşılıklı kendilerini ve birbirlerini kınamaya durdular.

31. "Yazıklar olsun bize!" dediler, "biz ne azgın kimselermişiz!

32. "Ama umulur ki Rabbimiz, bize o bahçenin yerine daha hayırlısını verir. Artık Rabbimize yöneldik, rağbetimiz O'nadır."

33. İşte, (dünyada nankör asileri bekleyen) cezaya bir örnek. Âhiret'teki ceza ise elbette daha müthiştir. Keşke bilselerdi!

34. Allah'a gönülden saygı besleyip, O'na karşı gelmekten sakınanlar için Rabbileri katında içlerinde nimetlerin kaynadığı cennetler vardır.

35. Biz, gönülden Allah'a teslim olmuş olanlarla hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçluları bir tutar mıyız?[3]

36. Size ne oluyor da, böyle bir şey iddia edebiliyor, nasıl böyle bir hüküm verebiliyorsunuz?

37. Yoksa elinizde (Allah'tan gelmiş)

bir kitap var da, oradan mı okuyorsunuz?

38. Orada, "Siz neyi nasıl isterseniz, sizin için o öyle olur!" diye mi yazıyor?

39. Yoksa, "Neye hükmederseniz o yerine getirilir" diye, Kıyamet'e kadar geçerli olmak üzere size yeminle verilmiş sözümüz mü var?

40. Sor onlara, böyle bir sözümüzün olduğuna içlerinde kim kefil olabilir?

41. Veya, Allah'a ortak tanıdıkları birtakım güçler var (da, onlar kendilerine her arzuları, her hükümleri yerine gelir diye garanti mi vermişler?) Bu iddialarında tutarlı ve samimi iseler, haydi göstersinler o ortaklarını!

42. Gün gelir, gerçek bütün açıklığıyla ortaya çıkar ve paçalar tutuşur. (İbadete tek lâyık Zât'ın, hükmün tek sahibinin Allah olduğunu göstermek üzere) secdeye davet edilirler, (fakat aynı daveti dünyada reddettikleri, namaz kılmaya, Allah'a teslim olmaya yanaşmadıkları için) buna muvaffak olamazlar.

43. Korku dolu gözleri yerde, kendilerini zillet kaplamıştır. Dünyada sağlıkları yerinde iken secdeye çağrılır, (ama bu çağrıyı reddederlerdi).

44. O halde, bu şerefli Söz'ü (Kur'ân) yalanlayanla Beni başbaşa bırak. Öylelerini bilmedikleri, farkına varmadıkları yerden derece derece helâke sürükleyeceğiz.

45. Onlara sadece mühlet veriyorum. Benim düzenim pek sağlamdır.

46. Yoksa sen (tebliğin karşısında) onlardan ücret istiyorsun da, onlar borç altında mı eziliyorlar?

47. Yoksa her hususta takdir onlara bırakılmış, kader ve kazaya vâkıflar da, ondan mı ("Kıyamet gelmeyecek, gelse bile bize orada Müslümanlardan farklı muamele edilmeyecektir.") diye hükmediyorlar?

48. Ama sen (ey Rasûlüm), Rabbinin hükmünü sabırla bekle ve balığın yoldaşı zat[4] gibi olma! Hani O, ızdırap yuta yuta Rabbisine yalvarmıştı.[5]

49. Eğer (münacatının kabulünün tecellisi olarak) Rabbisinden bir lütuf imdadına yetişmeseydi, çöl bir araziye bırakılır ve artık yüzüne bakılmazdı.[6]

50. Ama Rabbisi O'nu seçti ve en iyi, has kullarından kıldı.

51. O küfredenler, öğüt ve talimatlar Kitabı (Kur'ân)'ı işittikleri zaman, kin ve nefretlerinden dolayı bakışlarıyla seni neredeyse çarpıp kaydıracaklar! Ve, (senin hakkında,) "O, hiç şüphesiz cinlerle içli-dışlı bir deli!" diyorlar.

52. Oysa o Kitap, bütün şuurlu varlıklar için bir derstir, bir öğüt ve talimat kitabıdır.

3. Müşrikler, Âhiret'i inkâr ediyor, ama "Kıyamet gelmeyecek, gelse bile biz orada şu Müslümanlanlardan daha farklı bir muameleye tâbi tutulmayacağız. Hattâ, nasıl burada onlardan malca, evlâtça, kuvvekçe üstünsek, orada da mükâfatımız daha fazla olur." diyorlardı. Bundan sonra 48'inci âyete kadar gelecek âyetler, bu iddiaya cevap vermektedir.

4. Balığın yoldaşı olan zat, Hz. Yunus (a.s.)'dır. Konuyla ilgili olarak bkn: Yunus Sûresi/10: 98, not 19; Sâffât Sûresi/37: 139-148; Enbiyâ Sûresi/21: 87-88, not 18.

5. Hz. Yunus (a.s.), balığın karnında Cenab-ı Allah'a şöyle münacatta bulunmuştu: "*Sen'den başka ilâh yoktur. Sen, her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin. Ben, gerçekten kendine yazık edenlerden oldum*!" (Enbiyâ Sûresi/21: 87) Bu münacatla ilgili olarak ayrıca bkn: Enbiyâ Sûresi/21, not 18.

6. Sâffât Sûresi 143-145'inci âyetlerinde şöyle buyurulur: *Eğer O her zaman Rabbini tesbih eden kullarından olmamış olsaydı, bütün ölülerin diriltilip mezarlarından kalkacakları güne kadar balığın karnında kalır, (balığın karnı O'na mezar olurdu). Ama Biz, O'nu ağaçsız, çıplak bir sahile attık; o anda bitkin bir haldeydi.* Bu âyette ise, *eğer Rabbisinden bir lütuf imdadına yetişmeseydi, çöl bir araziye bırakılır ve artık yüzüne bakılmazdı* buyrulmaktadır. Sâffât Sûresi'nin 143'üncü âyeti, bazılarının sandığı gibi, *Hz. Yunus balığın karnında tesbih etmemiş olsaydı* manâsına değildir; Hz. Yunus, *Rabbisini her zaman tesbih eden bir kul olmamış olsaydı* manâsınadır. Yani O'nun, Cenab-ı Allah'ı devamlı tesbih eden bir kul olması, O'nu Kıyamet'e kadar balığın karnında kalmaktan korumuştur. O'nun balığın karnında Rabbisini ayrıca tesbih etmesi ise, O'nu sahile bırakılıp da terkedilmekten kurtarmış ve Allah nezdinde, tekrar kavmine dönüp, kavminin İslâm'a girmesinde en önemli sebebi teşkil etmiştir.

69. HÂKKA SÛRESİ

Kalem Sûresi gibi, Mekke'de ilk inen sûrelerden olup, 52 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *el-hâkka* (gerçekleşmesi kesin olan gerçek) kelimesinden alır. Sûreye isim olan bu kelimeden maksat Kıyamet ve Âhiret'tir. Sûre, daha önceki zalim kavimlerin başlarına gelenleri zikrederek zalim müşrikleri uyarır ve dikkatleri Kıyamet Gününe çeker. Kur'ân'ın Allah'ın Kitabı olduğunu vurgular ve Peygamber Efendimiz'in Allah'ın Rasûlü olduğunu kesin bir dille ifade eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Gerçekleşmesi kesin olan gerçek!

2. Ama, gerçekleşmesi kesin ne müthiş gerçek!

3. (Allah bildirmedikçe) nasıl bilebilirsin ki o gerçeğin ne olduğunu?

4. Semûd ve Âd kavimleri, kafalara çarpacak o âni ve müthiş patlamayı yalanladılar.[1]

5. Yalanladılar da, Semûd sonunda o korkunç felâketle helâk edildi.

6. Âd ise, onlar da çok şiddetli ve kükreyen bir kasırga ile imha edildi.

7. Allah o kasırgayı, kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gündüz üzerlerinden hiç eksik etmedi;[2] öyle ki, o halkı içi boş hurma kütükleri gibi yerlere serilmiş görürdün.

8. Şu anda görebilir misin o (günahkâr kâfirlerden) geriye kalmış tek bir kimse?

9. Firavun da, ondan önceki daha pek çok topluluklar da,[3] (Lût kavminin yaşadığı) altı üstüne getirilmiş şehirler de hep affedilmez günahlara girdiler.

10. Üstelik, (kendilerini uyarmak için gelen) Rabbilerinin elçisine de isyan ettiler; nihayet Allah da onları çok şiddetli bir ceza ile yakalayıverdi.

11. Şurası bir gerçek ki, (Nuh Tufanı'nda) sular her tarafı kaplayınca sizi(n inanmış atalarınızı) o azgın sular üzerinde akıp giden Gemi'de Biz taşıdık.

12. Taşıdık ki, sonuçta onu sizin için (nesilden nesile aktarılan) bir ibret vesilesi kıldık ve dinlemeye açık kulaklar onu dinleyip zaptetsin istedik.

13. Artık gün gelip de Sûr'a kuvvetle üflendiğinde,[4]

14. Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, bir-birlerine tek bir çarpma ile paramparça edildiğinde,

15. İşte, kaçınılmaz ve önlenemez hadise[5] o gün meydana gelir.

16. Gök yarılır da, pörsümüş, çökmüş bir haldedir o gün;

17. Melekler de (göğün) çevresindedirler;[6] ve o gün, bütün yaratılmışların üstünde Rabbinin Arşı'nı sekiz (görevli) taşır.[7]

18. O gün, yargılanmak üzere Allah'ın huzuruna getirilirsiniz ve hiçbir gizliniz kalmaz.

19. Neticede kimin amel defteri sağından verilirse, o defterini alır ve "Gelin, okuyun!" der, "işte benim defterim!

20. Zaten ben, bir gün hesabımla baş başa kalacağıma kesin inanmıştım!"

21. O, bütünüyle hoşnut kalacağı bir hayatın içindedir artık,

22. Pek muhteşem bir cennette:

23. Salkım salkım meyveleri elle koparılacak mesafede.

24. "Artık geride kalmış günlerinizdeki iman ve salih amel)lerinizin karşılığı olarak afiyetle yiyin, için!"

25. Ama, amel defteri kendisine solundan verilecek kimseye gelince: "Eyvah!" der o, "Keşke bu defter bana hiç verilmeseydi!

26. "Ve hesabım hakkında hiçbir şey bilmeyeydim!

27. "Keşke, keşke ölüm her şeyin sonu olaydı!

28. "Artık ne servetimden fayda var;

29. "Ve ne gücüm kaldı, ne iktidarım!"

30. "Tutun onu, bağlayın ve kelepçeleyin;

31. "Sonra da, yanıp kavrulması için Kızgın Alevli Ateş'e atın!

32. "Bununla kalmayın, yetmiş arşın uzunluğunda bir de zincire vurun!"[8]

33. Çünkü, sonsuz azamet sahibi Allah'a inanmazdı o.

34. Ve yoksulu doyurmaya hiçbir teşvikte bulunmazdı.

35. İşte netice: Bugün burada hiçbir dostu yoktur;

36. Ve irinden başka bir yiyeceği de.[9]

37. Onu ancak, (küfür, şirk, zulüm gibi) en büyük günahları işleyenler yer.

38. Yok, yok! Yemin ederim gördüğünüz her şeye,

39. Ve göremediğiniz her şeye,[10]

40. Ki, o (şânı pek yüce Kur'ân), pek şerefli bir Rasûlü'n (tebliğ ettiği) sözdür;

41. Asla bir şairin sözü değildir. İnanmaya meyliniz ne kadar az!

42. Bir kâhinin sözü de değildir. Düşünceniz, muhakemeniz ne kadar da kıt!

43. O, Âlemlerin Rabbi'nden bölüm bölüm inmekte olan bir kitaptır.

44. Eğer o Rasûl, Bize atfen birtakım sözler uydurmuş olsaydı,

45. Hiç şüphesiz O'nu kuvvetle ve kıskıvrak yakalar,

46. Sonra da, muhakkak ki can damarını koparırdık.

47. İçinizde hiç kimse de buna mani olamazdı.

48. Ve yine o Kur'ân, müttakîler için bir irşaddır.

49. İçinizde onu yalanlayanların bulunduğunu elbette biliyoruz.

50. Ama o, kâfirler için elbette acı bir pişmanlık sebebi olacaktır.[11]

51. Şüphesiz o, evet odur, verdiği her bilgi ile, hakkında hiç şüphe olmayan gerçek.

52. Öyle ise, O sonsuz azamet sahibi Rabbinin İsmini tesbih et, (O'nun her türlü bâtıldan, kusur ve âcizlikten mutlak berî olduğunu ilan et)![12]

565-566-567

1. Meydana gelmesi, gerçekleşmesi kesin olan gerçek, Kıyamet ve Âhiret Günü'dür. Kafalara çarpacak müthiş hadise ise, Kıyamet Günü dünyanın yıkılmasıdır.

2. Âd ve Semûd kavimleri için bkn: A'râf Sûresi/7: 65–79, Hûd Sûresi/11: 50–68, Şuarâ Sûresi/26: 123–158. Kur'ân-ı Kerim, Semûd kavmini helâk eden ceza için korkunç sarsıntı (A'râf Sûresi: 78), korkunç bir çığlık (Hûd Sûresi: 67), yıldırım gibi inen alçaltıcı bir azap (Fussılet Sûresi: 17) gibi farklı isimler kullanır. Bu isimler, cezanın bahsedildiği yerde işlenen konuya ve takip edilen üslûba uygun olarak cezayı farklı yönleriyle tasvir etmektedir. Ankebût Sûresi 40'ıncı âyette Kur'ân, pek çok halkın helâkine sebep olan İlâhî ceza türlerini özetler.

3. Firavun'dan önce yaşayıp da helâke uğrayan daha başka pek çok topluluklardan bazıları Nuh kavmi (bkn: A'râf Sûresi/7: 59–64, Hûd Sûresi/11: 25–48, Mü'minûn Sûresi/23: 23–29; Şuarâ Sûresi/26: 105–121; Nûh Sûresi/71: 1–28 ve ilgili notlar), Hz. Şuayb'in kavimleri olan Meydenliler ve Eykeliler (A'râf Sûresi/7: 85–93; Hûd Sûresi/11: 84–95; Hıcr Sûresi/15: 78–79; Şuarâ Sûresi/26: 176–189 ve ilgili notlar), Ress ahalisi (Furkan Sûresi/25: 38, not 8) ve Kur'ân'ın anmadığı daha başka topluluklardır.

4. Sûr ve ona üflenme hakkında bkn: Bakara Sûresi/2, not 30; En'âm Sûresi/6: 73, not 14; Zümer Sûresi/39, 68, not 22.

5. *Kaçınılmaz ve önlenemez hadise* (Vâkıa), Kur'ân'da 56'ncı sûrenin ismidir. Aynı zamanda, Kıyamet Günü olacakları ima etmektedir.

6. Bu cümle, *O Kıyamet Günü gök, sanki bulut bulut yarılacak ve her taraftan melekler görkemli bölükler halinde indirilip, insanların etrafını saracaklar* (Furkan Sûresi/25: 25) âyetiyle birlikte mütalâa edilebilir.

7. A'râf Sûresi'nde 11'inci notta ifade edildiği gibi, gerçek mahiyet ve niteliğini bilemediğimiz *Arş*, Cenab-ı Allah'ın kâinat üzerindeki mutlak hakimiyetinin simgesidir. Bu

açıdan o, Bediüzzaman hazretlerinin değerlendirmesiyle, Cenab-ı Allah'ın Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın isimlerinin halitasıdır. Yine Bediüzzaman hazretlerinin suyu *rahmet arşı*, toprağı *hayat arşı* olarak nitelemesinden hareketle diyebiliriz ki Arş, Allah'ın öncelikle İlim, İrade, Kudret ve Rızık Verme sıfatlarını ve bunlardan kaynaklanan Alîm, Mürîd, Kadîr, Razzâk isimlerini ihtiva etmektedir. Bu sıfat ve isimler, O'nun yaratılış ve kâinat üzerindeki hakimiyetine taallûkta önde gelen sıfat ve isimleridir. Arş, kâinatı kuşatması itibariyle Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın isimlerinin halitasıdır. Bakara Sûresi'nde 2'nci notta açıklandığı gibi, kâinatta hiçbir hadise meleksiz düşünülemez. Her bir varlık ferdini, türünü ve her bir hadiseyi temsil eden, onlardan sorumlu bir veya birden fazla melek mutlaka vardır. Meselâ, o meleklerden bazıları yeryüzündeki bitkilerden sorumlu olup, bunların başı Hz. Mikâil'dir. Hz. Mikâil (a.s.), Allah'ın izni ve kudretiyle yeryüzündeki bütün bitkilerin büyüyüp yetişmesine nezaret eder; ifade yerindeyse o, çiftçileri temsil eden meleklerin reisidir. Bütün hayvanların ruhanî çobanı hükmünde bir başka büyük melek daha vardır. Ayrıca, vahiy getiren, Allah'ın Mesajı'nı O'nun rasûllerine taşıyan Hz. Cebrail (a.s.), insanların canlarını almakla görevli Hz. Azrail (a.s.) ve Kıyamet'te Sûr'a üfürecek olan Hz. İsrafil (a.s.) gibi (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun) daha başka büyük meleklerin varlığı da söz konusudur. Kur'ân, başka pek çok melek türlerinden de söz eder (Bkn: Sâffât Sûresi/37: 1-3; Mürselât Sûresi/77: 1-4; Nâziât Sûresi/79: 1-5; İnfitâr Sûresi/82: 11). Dolayısıyla, Allah'ın Arşı'nı taşıyanlar, O'nun birtakım hikmetlere binaen kâinatın idaresinde istihdam buyurduğu, hakimiyetinin haşmetini ilan ve temsil eden, özellikle yukarıda zikrettiğimiz sıfat ve isimlerinin (İlim, İrade, Kudret, Rızık Verme) kendilerinde en fazla tecelli ettiği büyük melekler olsa gerektir. İmam Celâleddin es-Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da kaydettiği bazı rivayetlere göre, bunların sayısı dünya hayatı süresince dört olup, Âhiret Günü sekize çıkacaktır. Muhyiddin ibn Arabî ve İbn Meysere el-Cîlî'ye göre bunlar, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Âdem (a.s.), Cennet'in baş görevlisi melek Rıdvan, Cehennem'in baş görevlisi melek Mâlik, Hz. Cebrail, Hz. Mikâil ve Hz. İsrafil olacaktır. (Yazır, âyetin tefsirinde) Her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

8. Elmalılı Hamdi Yazır'ın yorumladığı üzere, "yetmiş arşın uzunluğundaki zincir"le günahkâr bir kâfirin küfür ve günahlarla geçen (ortalama) yetmiş yıllık ömrüne işaret ediliyor olabilir. Yani o, her bir yıl kendisine Cehennem'de bir halka hazırlamıştır.

9. Cennet ehli, Cennet'teki yerini ve oradaki yiyeceğini, barınağını, saadetini, Cehennem ehli, oradaki azabını dünyada hazırlar. Âyetteki irin, Allah'ı inkârın veya O'na şirk koşmanın, başkalarına zulmedip yardımcı olmamanın Cehennem'de hasıl ettiği neticedir.

10. Bu yemin, gerçeğin sadece gözün gördüğü, aklın idrak ettiği gözlemlenebilir âlemlerde yatmadığını, yaratılışın da bunlardan ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun da ötesinde, asıl gerçek, gözlemlenebilir, insan duyularıyla idrak edilebilir âlemlerin ötesindedir ve bu âlemler, o gerçeğe birer alem, yani işarettir. Bundandır ki Kur'ân,

en başta mü'minleri överken, önce onların Gayb'e inanmalarını nazara verir. Buradaki yeminle de dikkatleri aynı noktaya çekmekte ve asıl gerçeklerin gözlemlenebilir âlemlerde aranmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Gözlemlenebilir âlemler, görebilen için asıl gerçeğe apaçık delil, hattâ onun tecellisi, göremeyen için ise onu örten perdelerdir. Bu yeminin öncesindeki Kıyamet ve Âhiret gerçeği, bu yeminden sonra gelen vahiy ve Kur'ân gerçeği, işte bu asıl gerçeklerdendir.

11. Kâfirler, Kur'ân'ın Allah'tan gelen bir hakikat ve onu reddetmenin ne büyük kayıp olduğunu ve buna mukabil Allah'ın mü'minlere dünyada, özellikle Âhiret'te hazırladığı mutlu geleceği görecek ve iman etmediklerine bin pişman olacaklardır.

12. Yani, Allah'ın kâinat üzerindeki mutlak ve ortaksız hakimiyetini kabul ve ilan etmemiz gerekmektedir. Elbette Kur'ân da, bu sonsuz azamet sahibi ve her türlü bâtıldan mutlak berî Zât'ın Kelâmı olmakla gereken saygıyı görme mevkiindedir.

70. MEÂRİC SÛRESİ

Mekke'de ilk inen sûrelerden olup, 44 âyettir ve ismini üçüncü âyetindeki *el-meâric* (yükselme basamakları, çıkan merdivenler) kelimesinden alır. Müşriklerin Âhiret'i ve Allah Rasûlü'nün risaletini inkârlarını cevaplar; Âhiret azabından tablolar takdim buyurur ve mü'minleri özellikle namazlarını hakkıyla kılma temelinde pek çok sıfatlarıyla sena eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Âhiret'i inkâra kilitlenmiş) biri, vukûu kesin azap için alaylı alaylı "Ne zaman?" diye sordu.

2. O azap ki, onu kâfirlerden savacak hiçbir kuvvet yoktur.

3. Allah'tandır o, Kendisine yükselme basamakları olan;

4. Ki, (bu yükselme basamakları boyunca) melekler ve Ruh, elli bin yıl tutan bir günde O'na yükselirler.[1]

5. Şu halde sen, (müşriklerin eziyetlerine) güzelce sabret.

6. Çünkü onlar, o (azabı) akıl-idrak dışı ve imkânsız görüyorlar;

7. Ama Biz onu, gerçekleşmesi kesin ve pek yakın görüyoruz.

8. O gün gök, erimiş maden gibi olur;

9. Ve dağlar, atılmış rengârenk yünler gibi.

10. Ve hiçbir candan dost, dostu ne durumdadır diye sormaz,

567

1. Allah'a 'yükselme', çok büyük mesafeleri aşmayı, sayısız denebilecek basamakları geride bırakmayı gerektirir. Dolayısıyla, *Allah'a çıkan yükselme basamakları* ve *ellibin yıllık gün*, bizim O'ndan uzaklığımızı ve O'nun ifade edilemez yüceliğini ve aşkınlığını simgelemektedir (Ayrıca bkn: Secde Sûresi/32, not 4). Burada *gün*den maksat Âhiret Günü de olabilir ki, bu durumda ellibin yıllık mesafe ile, Âhiret âlemleri veya menzilleri arasındaki mesafe ve bu kadar büyük mesafe ve menzillerden sürüklene sürüklene geçirilecek olan Cehennem ehlinin maruz kalacağı azaplar nazara verilmektedir denebilir. Bu çalışmada yeri geldikçe dikkat çekildiği gibi, melekler, bütün kâinatta Cenab-ı Allah'ın emirlerini taşıyıp tebliğ etmek ve yaratılmışların ibadetlerini temsil ve Allah'a arzetmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla, âyetlerdeki yükselme basamakları ve elli bin yıllık gün ile bu gerçeğe de işarette bulunulduğu düşünülebilir. Dördüncü âyetteki Ruh, Hz. Cebrail olabileceği gibi, meleklerden daha büyük bir başka ruhanî varlık da olabilir. İmam-ı Gazali'ye göre o, Cenab-ı Allah'ın her varlığa ruhunu üflemede istihdam buyurduğu varlıktır. Bediüzzaman hazretleri, her bir varlığı temsilen bir ruhun bulunduğunu belirtir. Bu takdirde Ruh, bütün bu ruhları temsil eden ve onlardan sorumlu ruhanî varlık olsa gerektir.

11. Bir arada, birbirlerinin görüş mesafesinde oldukları halde. Hayatı günah hasadıyla geçmiş her inkârcı suçlu, o günün azabı karşısında ister ki, mümkün olsa da fidye olarak verse hattâ oğullarını,

12. Eşini, kardeşini,

13. Kendisine kol kanat germiş bütün sülâlesini,

14. O kadar ki, dünyada kim varsa hepsini, ta ki kurtulsun.

15. Ama ne mümkün! O, alev alev yanar bir ateştir,

16. Derileri soyup çıkaran;

17. Kendine çağırır hakka davete sırt döneni ve (Allah'a ibadetten) yüz çevireni,

18. Malı yığıp, (Allah yolunda ve muhtaçlar için) harcamayanı.

19. Gerçekten insan, sabırsız ve hırslı yaratılmıştır.[2]

20. Başına bir kötülük geldi mi sızlanır;

21. Bir hayra konunca da onu başkalarıyla paylaşmak istemez.

22. Ancak hakkıyla namaz kılanlar bundan müstesnadır.

23. Onlar, namazlarını devamlı olarak, hiç geçirmeden kılarlar.

24. Mallarında belli bir hakkı olduğunu kabul ederler,

25. İstemekten başka çıkar yol bulamayan yoksulların ve (muhtaç oldukları halde, hallerini gizledikleri ve isteyemedikleri için) ihtiyaç içinde oldukları bilinmeyenlerin.

26. Onlar Din Günü'nü tasdik ederler;

27. Rabbilerinin azabından tir tir titrer (ve ona göre bir hayat sürerler).

28. Çünkü Rabbilerinin azabından kimse emin olamaz.

29. Onlar, (harama karşı) ırzlarını ve mahrem yerlerini titizlikle korurlar;

30. Ancak, eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri müstesna. Bunlarla olan münasebetlerinden dolayı kınanmazlar.

31. Kim de, bunun ötesine geçmeye yeltenirse, öyleleridir sınır tanımazlar.[3]

32. Onlar, üzerlerindeki ve kendilerine tevdi edilen her türlü emaneti, vazifeyi dikkatle gözetir ve verdikleri sözleri tastamam yerine getirirler.

33. Onlar, şahitliklerini dürüstçe ifa eder (ve böylece hak ve adaletin ikamesine çalışırlar).

34. Onlar, bütün şartları ve rükünleriyle birlikte namazlarını kusursuz olarak eda eder ve hiç geçirmezler.

35. O kutlu insanlar, cennetlerde ağırlanacaklardır.

36. O küfredenlere ne oluyor ki, (mü'minlerle alay etmek için,) gözlerini üzerine dikmiş, sana doğru koşarak geliyorlar,

37. Sağdan soldan gruplar halinde!

38. Onlardan her biri, (iman etmediği halde, "Eğer varsa, ben Cennet'e her-

kesten daha lâyıkım" deyip,) içinde nimetlerin kaynadığı Cennet'e alınmaya mı hevesleniyor?[4]

39. Asla! Biz onları, çok iyi bildikleri o basit maddeden (nutfe) yarattık.

40. Bu sebeple, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, elbette Bizim gücümüz yeter,[5]

41. Onların yerine (Allah'a iman ve ibadet eden) daha hayırlı insanlar getirmeye ve hiçbir kuvvet Bizi dilediğimizi yapmaktan alıkoyamaz.

42. Öyleyse bırak onları, kendilerine va'dedilen güne kavuşuncaya kadar içinde bulundukları bâtılda yüzmeye ve oynayıp eğlenmeye devam etsinler.

43. O gün süratle kabirlerinden çıkarlar; belli bir hedefe varmak ister gibidirler.

44. Gözleri korku içinde ve önde, kendilerini baştan aşağı bir zillet kaplamış durumdadır. İşte o gündür kendilerine va'dedilen gün.

568-569

---

2. İnsanın iki boyutu vardır: melekî–manevî ve dünyevî. O, başlıca üç kuvve (fakülte) ile donatılmıştır: şehvet, yani karşı cinse evlâda, mala, kazanca, makam–mevkie, rahata karşı tutku; öfke, yani koruma ve korunma fakültesi; akıl. Yine insan, unutkandır, ihmalkârdır, inattır, bencildir, kavgaya düşkündür, kıskançtır vb. Hırs ve sabırsızlık da, onun daha başka özelliklerindendir. Bütün bu özelliklerine mukabil insana bir de irade verilmiştir. Onun zihnen ve rûhen tekâmülü için bütün bu kuvveler, duygular ve özellikler sınırlandırılmamış, fakat ondan gerek ferdî ve içtimaî hayatının dengesi, gerekse zihnî–manevî–ahlâki tekâmülü için belli faziletleri netice verecek şekilde sınırlandırması istenmiştir. Bunun yanısıra, bunlardan bazıları da yine belli yönde kanalize edilerek faziletlere menşe yapılabilecek mahiyettedir. Meselâ inat hakta sebata, kıskançlık hayırlarda yarışmaya, sabırsızlık tehlikeler karşısında dikkatli ve uyanık olmaya, hırs da ilim edinme, mânen–ahlâken yücelme ve hayırlarda doymamaya menşe olabilir.

İnsanlık, mahiyetimizdeki olumsuz veya olumsuz görünen yönlere, duygulara, kuvvelere karşı mücadele verip, onları faziletlere kaynak yapmada ve böylece güzel ahlâkla donanmada, Cenab–ı Allah'a iyi bir kul, topluma faydalı bir üye olabilmededir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, öyle buyurmuşlardır: "Mü'minler içinde en ileri olan, ahlâken en kâmil olandır." (İbn Hanbel, 2: 250) "Bir insan, ibadetle katedemediği mesafeleri ahlâk güzelliğiyle kateder." (Heysemî, 8: 24)

3. Bkn: Mü'minûn Sûresi/23, not 1.

4. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Kâbe'de Kur'ân okurken müşriklerin eleba-

şıları gelip ayrı gruplar halinde etrafında oturur ve gözlerini düşmanlık duyguları içinde üzerine çivilerlerdi. Mü'minlerle alay eder ve, "Eğer Cennet var ise ve şunlar oraya girecekse, biz oraya girmeye daha lâyıkız." derlerdi.

5. Âyetler, insanın Allah karşısındaki mutlak aczini ve buna karşılık Cenab-ı Allah'ın, kâinatın her noktası ve her ânı üzerindeki mutlak kudret ve hakimiyetini vurgulamaktadır. Bu sebeple, doğular ve batılardan maksat, güneşin yeryüzünde her gün değişen doğuş ve batış noktaları olsa gerektir. Yani Allah, güneş ve herbir noktasıyla yerkürenin tamamı dahil olmak üzere bütün kâinat üzerinde mutlak hakimdir. Bu anlamda doğular ve batılar ifadesiyle yerkürenin yuvarlıklığına, meridyenlere ve eylemlere, yerkürenin kendi etrafında ve güneşin etrafındaki hareketine zımnen işaret söz konusudur. Bütün bunlar Cenab-ı Allah'ın takdiriyledir ve yeryüzü ve güneş de dahil olmak üzere bütün kâniat, Allah'ın mutlak tasarrufu altındadır.

71. NUH SÛRESİ

Mekke'de ilk inen sûrelerden olup, 28 âyettir ve ismini Hz. Nuh'un isminden alır. Hz. Nuh'un Allah'ın dinini halkına nasıl anlatıp, hangi tepkilerle karşılaştığını O'nun kendi ağzından nakleder. Asırlar süren tebliğinin ve katlandığı çilelerin ardından O yüce rasûlün duasıyla son bulur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Nuh'u, "Pek acı bir azap başlarına gelmeden önce halkını uyar!" diye kavmine rasûl olarak gönderdik.

2. O da, "Ey halkım!" dedi, "Şüphesiz ben, size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

3. "Şunun için ki, yalnızca Allah'a ibadet edin, O'na gönülden saygı besleyip, karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

4. "Ta ki Allah da (şimdiye kadar işlediğiniz ve kulları aleyhinde olmayan) günahlarınızı bağışlasın ve sizi (helâke maruz bırakmadan), mukadder ve değişmez vadeye kadar hayatta tutsun." Allah'ın takdir buyurmuş olduğu vade gelince, artık o ertelenmez. Keşke bunu bilseniz![1]

5. Nihayet, (asırlar süren tebliğinin ardından Nuh)[2] şöyle münacatta bulundu: "Rabbim! Halkımı gece ve gündüz demeden sürekli Din'e davet ettim;

6. "Ama benim davetim, onların gerçekten sadece daha fazla uzaklaşmalarına yol açtı.

7. "Kendilerini bağışlaman için onlara yaptığım her çağrı karşısında parmaklarıyla kulaklarını tıkadılar, elbiselerine büründüler, direttikçe direttiler ve sürekli büyüklenip, beni dinlemeyi kibirlerine yediremediler.

8. "Kâh oldu, davetimi yüksek sesle ve vurgulu bir üslûpla yaptım;

9. "Kâh oldu, onları açıktan çağırdım, kâh oldu, gizli gizli ve hususî davette bulundum.

10. "Bulundum ve 'Günahlarınız için Rabbinizden bağışlanma dileyin, çünkü O, günahları bağışlamada pek cömerttir.' dedim.

11. '(O'ndan bağışlanma dileyin ki,) göğü sağanak sağanak üzerinize boşaltsın:

12. 'Size bol bol mallar ve evlâtlar versin, sizin için bağlar–bahçeler var etsin ve sizin için nehirler akıtsın.[3]

13. 'Size ne oluyor ki, Allah'ta onur ve azamet görmek istemiyor, O'nun azametinden çekinmiyorsunuz?

14. 'Oysa O'dur sizi merhale mer-

hale, şekilden şekle geçirerek yaratan.[4]

15. 'Görmez misiniz ki Allah, yedi göğü nasıl da birbiriyle tam bir uyum içinde yarattı?

16. 'Ve o göklerde ayı (yansıyan) bir nur, güneşi de (ışığı kendinden) bir lamba yaptı.[5]

17. 'Allah, sizi bir bitki gibi yerden bitirdi (ve size has bir keyfiyette meydana getirdi).[6]

18. 'Sonra sizi tekrar toprağa gönderecek ve oradan sizi hususî bir keyfiyette çıkaracaktır.

19. 'Allah, yeri sizin için yaydı ve geniş bir yüzey kıldı,

20. 'Ki, onun üzerinde dağlar ve vadiler arasında yollar boyunca hareket edebilesiniz.'"

21. Nuh, (Rabbisine yöneldi ve) "Yâ Rabbi!" dedi, "Hep bana isyan ettiler ve malı da, çocukları da ancak kayıplarını arttıran (servet ve güç sahibi kişilere)[7] uydular.

22. "Tuttular, (davetimi ve halkın onu kabulünü önlemek için) büyük büyük tuzaklar kurdular.

23. 'Sakın ilâhlarınızdan vazgeçmeyin, bilhassa Ved, Suvâ, Yağûs, Yaûk ve Nesr'i bırakmayın!' dediler.

24. "Ve pek çoklarını şaşırtıp, sapıttılar. Sen de (Rabbim, bunca yaptıkları karşısında hak ettikleri ceza olarak) bu zalimlerin ancak sapkınlığını artır."

25. Ve onca suçları sebebiyle suda boğuldular ve korkunç bir Ateş'e tıkıldılar da, Allah'a karşı kendilerine yardım edebilecek tek bir kişi olsun bulamadılar.

26. Nuh, (Tufan'ın arkasından) duasını şöyle bağladı: "Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde orada mesken tutacak kimseyi bırakma.[8]

27. "Gerçek şu ki, eğer bırakacak olursan kullarını saptırırlar ve ancak kendileri gibi alabildiğine ahlâksız ve son derece kâfir çocuklar dünyaya getirip yetiştirirler.

28. "Rabbim, beni, annemi–babamı, mü'min olarak evime dahil olanı ve bütün mü'min erkeklerle mü'min kadınları bağışla! Zalimleri ise daha beter, daha perişan eyle!"[9]

569-570

1. Cenab–ı Allah'ın bir topluluğa süre tanıması hakkında bkn: Yunus Sûresi/10: 98, not 19. "Ecel-i müsemmâ" denilen mukadder ve değişmez vade, Cenab–ı Allah'ın kişilerin ve toplumların ömürleri için takdir buyurduğu süredir. Ama bir insan veya bir toplum küfür, şirk, zulüm gibi günahlarda ısrar ederse, Cenab–ı Allah, bu vade gelmeden önce o kişi veya toplumu helâk edebilir. Bu helâk ve onun sebebi de, elbette Kader'e dahildir. Buna karşılık, eğer bir kişi veya bir toplum ikazlara kulak asıp,

halini ıslah ederse, herhangi bir helâke maruz kalmadan, kendisi için takdir edilmiş bulunan nihaî vadeye kadar hayatta kalır.

2. Hz. Nuh (a.s.), "ülü'l-azm" olarak anılan beş büyük rasûlden biridir (Şûrâ Sûresi/42: 13, not 6). O, halkı arasında 950 yıl kaldı ve bu süre içinde Allah'ın dinini kavmine tebliğ etti (Ankebût Sûresi/29: 14).

3. Tevbe ve istiğfar, hemen her türlü nimete açılan kapıdır. Kim kuraklık, mallar ve çocuklardan yana eksiklik veya hoşnut olmadığı bir durum, topraklarının verimsizliği, gayretlerinin sonuçsuzluğu gibi hallerden şikâyetçi olursa, hemen ciddî manâda tevbe ve istiğfara sarılmalıdır. Bunlar için değil, fakat başına gelenlerin asıl sebebinin günahları olduğunun idrakiyle ve Allah'a karşı günah işlememesi gerektiğinin şuuruyla bunu yapmalıdır. Musibete ve nimetlerin kesilmesine sebep, öncelikle günahlardır. Dolayısıyla, insan daima günahlarından dolayı istiğfarda bulunmalı, günahına hayat hakkı tanımamalıdır.

4. Bkn: Hacc Sûresi/22: 5; Mü'minûn Sûresi/23: 12–14.

5. Âyette ayın ve güneşin tek bir gökte değil de *göklerde* olarak anılması, Kur'ân'da *yedi gök* tabiriyle neyin kastedildiğini anlamak bakımından bir ipucu teşkil edebilir. Bununla birlikte bazı müfessirler, böyle bir anmanın ayın ve güneşin yeri veya bütün göklere ait olup olmamaları açısından değil, daha çok göklerin aynı ana maddeden ve birbiriyle uyum (mutabakat) içinde olmaları açısından değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Yani, bu müfessirlere göre, ayın ve güneşin herhangi bir gökte ve göklerde olmasının âyetteki asıl maksat ve manâya bir tesiri söz konusu olmayıp, sözü edilen husus, yedi gök ve onların birbirlerine mutabakat içinde yaratılmış olmasıdır.

6. Çok sayıda âyeti olduğu gibi, bu âyeti de maalesef yanlış anlayarak, kendi düşünce kalıpları içinde onun evrime işaret ettiği gibi oldukça yanlış bir sonuca varanlar olmuştur. Oysa âyet, insanlığın babasının su, toprak, hava gibi unsurlardan oluşan menşeine ve aynı zamanda her insanın, nihayet insan vücudunda biyolojik maddeye dönüşen ilk maddî kaynağına işarette bulunmaktadır. Büyük müfessir Elmalılı Hamdi Yazır da, âyetin sonunda mef'ûl-ü mutlak (zarf tümleci) olarak gelen *nebâten* kelimesiyle, insanın ona has yaratılış ve gelişme keyfiyetinin nazara verildiğini belirtir. Fahreddin-i Râzî'den naklen, âyetin Hz. Âdem'in topraktan yaratılışına, yani hem ilk insanın maddî menşeinin toprak olduğuna, hem de bütün insanların maddî menşeleri itibariyle topraktan alınan gıdalara dayandığına atıfta bulunduğunu belirtir. Âyetin, yine Râzî'den naklen, Allah'ın insanları topraktan yaratmasının harikulâdeliğini, bu münasebetle Allah'ın eşsiz Kudreti'ni nazara verdiğine de dikkat çeker. Oysa evrim, aynı çizgide bir süreçtir. Kaldı ki, âyette bu sürecin herhangi bir halkasına da en küçük bir ima bile yoktur. Dolayısıyla âyetin evrimle herhangi bir alâkasını bulmak katiyen mümkün değildir.

7. Cenab-ı Allah'ın, Kendisi'ne iman ve ibadet edenlere çok mal ve çocuk vermesi veya vereceği hiçbir zaman bir kural değildir. Bununla birlikte, yukarıda 3'üncü notta dikkat çekildiği üzere, bir kişiye tevbe ve istiğfarı neticesinde nimetlerinin kapısını açması başka bir şeydir; dilediğine dilediğini ve dilediği ölçüde vermesi yine başka bir şeydir. Her halükârda, bize verilen her nimet gibi, bazen de mahrum bırakılmamızın bir imtihan sebebi olduğu unutulmamalıdır. Her nimetten onun nereden ve nasıl kazanıldığı, nerede ve nasıl harcandığı, onunla ilgili sorumluluklarımızı yerine getirip getirmediğimiz konularında sorguya çekileceğimiz gibi, nimeti Allah'tan bilip kendimize mal etmemek de, ayrıca önemli bir husustur.

8. Kavmini 950 yıl hakka davet etmiş büyük bir rasûlün bu duası ve kullandığı kelimeler, nihayet Tufan'da boğulan o halkın ahlâksızlık, kötülük ve zulümde ne kadar sınır tanımaz, inkârda ne kadar inatçı olduğunu göstermektedir.

9. Hz. Nuh'un tebliğinin ve halkıyla arasında geçenlerin daha başka yönleri ve ayrıntıları için bkn: A'râf Sûresi/7: 59–72, Yunus Sûresi/10: 71–73, Hûd Sûresi/11: 25–48, Mü'minûn Sûresi/23: 23–30, Şuarâ Sûresi/26: 105–122, Ankebût Sûresi/29: 14–15, Sâffât Sûresi/37: 75–80, Kamer Sûresi/54: 9–16 ve ilgili notlar.

72. CİN SÛRESİ

Mekke'de inen bu sûre 28 âyet olup, ismini birinci âyetindeki *cin* kelimesinden alır. Cinlerden bir grubun Allah Rasûlü'nü Kur'ân okurken dinleyip Müslüman olduklarını ve daha sonra iman, küfür, tevhid, risalet ve kavimlerinin Allah karşısındaki durumlarıyla ilgili serdettikleri düşünceleri anlatır. Ayrıca, vahiy ve risalet gerçeğine temas eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Rasûlüm,) de: "Bana vahiyle bildirildi ki, cinlerden bir grup beni (Kur'ân okurken) dinleyip,[1] sonra da (kavimlerine dönerek), 'Biz', dediler, 'harikulâde bir Kur'ân dinledik;

2. 'Her hususta doğru yolu gösteriyor, dolayısıyla ona iman ettik. Artık bundan böyle Rabbimize hiçbir şekilde şirk koşmayacağız.

3. 'Gerçek şu ki, Rabbimizin şanı çok yücedir; O, ne bir eş edinmiştir, ne de bir çocuk.

4. 'Meğer içimizdeki aklı ermezler, Allah hakkında ne olmadık sözler ediyorlarmış.

5. 'Biz ise, insanlar da cinler de Allah hakkında asla yalan söylemezler zannediyorduk.

6. 'Oysa, bir kısım insanlar cinlerden bazılarına sığınıp onların kibrini artırıyor, cinler de diğerlerinin günahına günah, isyanına isyan katıyormuş.[2]

7. 'Ve bu kişiler de (ey halkımız), aynen sizin düşündüğünüz gibi, Allah'ın bir insanı rasûl olarak göndereceğini düşünmüyorlardı.

8. 'Göğe çıkmak istedik, ama bir de ne görelim: orası sert ve kuvvetli bekçiler ve alev fışkırtan mermilerle dolu.[3]

9. 'Oysa önceleri, oranın sakinlerini dinlemek için göğün bazı yerlerinde dinleme istasyonları edinirdik. Ama şimdi kim dinlemeye kalksa, alev fışkırtan bir mermiyi kendisini bekler buluyor.

10. 'Gökten geri çevrilmemiz, yerdekiler için kötülük irade edildiğini mi, yoksa Rabbilerinin onlara hayır ve hidayet dilediğini mi gösteriyor, bilemiyorduk.[4]

11. 'İçimizde (inanmaya açık) iyi kimseler bulunduğu gibi, başka türlü olanlar da var. Farklı farklı yollar tutmuş gidiyoruz.

12. 'Ama artık iyice kanaatimiz geldi ki, yeryüzünde Allah'ın iradesine karşı koyamayacağımız gibi, O'nun hükmünden kaçmamız da asla mümkün değildir.

13. 'Ne zaman ki o dupduru hidayet kaynağını işittik, hemen ona inandık. Kim Rabbisine iman ederse, (imanının ve onun gerektirdiği amellerinin karşılığında) artık ne mükâfatını eksik almaktan endişesi olur, ne de bütün bütün mahrum bırakılmaktan.

14. 'Gerçek şu ki, içimizde Allah'a teslimiyet yolunu seçmiş olanlar bulunduğu gibi, yine içimizde Allah'a isyan yolunu seçmiş sapkınlar da var. Ama her kim Allah'a teslimiyet yolunu seçmişse, hiç şüphesiz onlar, doğruyu aramış ve bulmuş olanlardır.

15. 'Buna karşılık, Allah'a isyan yoluna sapmış bulunanlar ise ancak Cehennem'e odun olurlar.'"

16. Eğer insanlar ve cinler Allah'ın yolu üzerinde dosdoğru yürüselerdi, hiç şüphesiz onlara bol yağmur verir, rızklarını bollaştırırdık.[5]

17. Esasen, kendilerine verdiğimiz her bir nimetle onları imtihan ederiz. Kim Rabbisinin öğüt ve talimat (yüklü kitab)ından yüz çevirirse, Rabbisi onu, gittikçe artıp kendisini yutacak bir azaba düçar eder.

18. (Her nerede ibadet edilirse edilsin,) mescitler (ve oralarda yapılan ibadetler) sadece Allah içindir (ve kişinin onlarla ibadeti gerçekleştirdiği uzuvlar da[6] Allah'ın yaratmasıyla Allah'a aittir.) Öyleyse, Allah'tan başka hiçbir şeye, hiçbir kimseye dua edip yalvarmayın.

19. Ama gel gör ki, Allah'ın has kulu ibadet için kalktığında, (okuduğu Kur'ân'ın başkaları tarafından işitilmesini önlemek için) üzerine öyle bir üşüştüler ki!

20. De ki: "Ben ancak Rabbime ibadet edip yalvarırım ve O'na hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi ortak tanımam."

21. De ki: "Size kendiliğimden ne bir zarar vermeye gücüm yeter, ne de sizi doğruya ulaştırarak bir fayda sağlamaya."

22. De ki: "(Eğer O'na isyan edecek olursam,) beni Allah'ın vereceği cezadan hiç kimse kurtaramaz; asla O'ndan başka sığınacak bir sığınak da bulamam.

23. "(Benim yapabileceğim ve yapmam gereken şey), ancak Allah ile ilgili gerçekleri ve O'nun mesajlarını tebliğ etmektir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, hiç şüphesiz onun için, hem de içinde ebedî kalmak üzere Cehennem ateşi vardır."

24. (Şimdi bırak, sizi az ve zayıf görüp küçümsemeye devam etsinler,) ama kendilerine va'd olunan (Cehennem ateşini) gördükleri zaman, yardımcıları açısından kim daha zayıf, sayıca kim daha az bileceklerdir.

25. De ki: "Size va'dedilen (o azapla karşılaşmanızın vakti) yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi tayin eder, bilemem.[7]

26. "O, gaybı (duyuların ötesini)

bilendir ve bildiği bu gaybı kimseye açmaz;

27. "Ancak seçtiği ve kendisinden razı olduğu rasûlü hariç (–O'na gayb bilgisinden dilediği kadarını açar); ve o rasûlün önüne ve arkasına (O'nunla muhatapları ve vahyin kaynağı arasına) gözetleyiciler yerleştirir;

28. "Ta ki rasûllerin, Rabbilerinden gelen mesajları eksiksiz olarak ve hiçbir değişikliğe maruz kalmadan tebliğ ettiklerini tesbit buyursun. O, vahiyden rasûllerine her ne tevdî etmişse hepsini bilmektedir ve her şeyi bir bir kayde(ttir)ip, korumaktadır."[8]

571-572

1. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, büyük bir üzüntü içinde Taif'ten dönerken, Cenab-ı Allah (c.c.) birtakım cinleri O'na doğru sevketmiş ve onlar da O'nu Kur'ân okurken dinlemişlerdi. Bu cinler, Kur'ân'a inanıp, kavimlerine dönerek, işittiklerini ve öğrenip inandıkları gerçekleri onlara anlatmışlardı. Bu hadiseye Ahkaf Sûresi 29–32'inci âyetlerde yer verilmektedir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bir defasında da yanındaki birkaç sahabîsiyle Ukaz panayırına giderken, yolda sabah namazı kıldı. Yine cinlerden bir grup o anda orada O'nun okuduklarını işittiler ve iman ederek, öğrendiklerini tebliğ etmek üzere kavimlerine vardılar. İşte bu sûrede anlatılan, bu hadisedir. Ahkaf Sûresi'nde sözü edilen cinler Hz. Musa'nın kavminden veya O'nun dininden iken, bu sûrede sözü edilen cinler, Allah'a eş ve çocuklar isnat eden putperest cinlerdi.

Cinlerin mahiyetiyle ilgili olarak bkn: Ahkaf Sûresi/46, not 10.

2. Bilhassa Cahiliye dönemi Arapları arasında bazıları, birtakım şerlerden korunmak için, yolculukları süresince uğradıkları harabelerde ve vadilerde hakimiyet sahibi olduklarını düşündükleri cinlere sığınırlardı. Ayrıca pek çokları da, hastalıklarının tedavisi için ve gelecekle ilgili planları konusunda da cinlere başvururlardı. Bu başvuru, genellikle cinlerle teması olan kişiler vasıtasıyla yapılırdı. Bütün bunlar cinleri daha çok şımartır ve onlar da, kendilerine başvuran, kendileriyle teması olan insanları daha fazla sapıklığa yönlendirirlerdi.

3. Hıcr Sûresi/15: 17–18 ve 4'üncü notta, Mülk Sûresi/67: 5, yine 4'üncü notta açıklandığı gibi, meteor veya kayan yıldızlar denilen bazı yıldızlar, göğe çıkıp, gök sakinlerinin konuşmalarına kulak verme teşebbüsünde şerli cinlerin, şeytanların üzerine gönderilir ve onları yok eder.

Falcılıkta, medyumlukta ve benzeri şeylerde cinlerle münasebetin önemli yeri vardır. Yeryüzünde şerrin temsilcisi, sembolü bazı cinler, şeytanlar, tertemiz ruhanî varlıkların, meleklerin yaşadığı göklere çıkıp, onların konuşmalarını dinlemek isterler.

Cenab-ı Allah (c.c.), Allah Rasûlü'nün risaletinden önce buna kısmen müsaade ediyordu ve o bakımdan, kâhinlerin bazı söyledikleri doğru çıkabiliyordu. Fakat, Allah Rasûlü'nün risaletinin arefesinde Allah, gök kapılarını cinlere, şeytanlara kapattı. Her tarafa bekçi melekler yerleştirdi. Eğer şerli cinlerden, şeytanlardan halâ gök kapılarını zorlamaya teşebbüs edenler olursa, onlar da meteorlarla yok edilmektedir. Âyet, bu gerçeği ifade etmektedir. Artık bir daha rasûl gelmeyeceğini düşünen cinler, Kur'ân'ı dinleyince gök kapılarının üzerlerine neden kapandığını anlamış oldular.

4. "Ama şimdi, işittiğimiz Kur'ân'ın doğruya götürdüğünü gördük ve anladık ki, Rabbileri, göklerin kapısını bize kapamakla yerdekiler için hayır dilemektedir."

5. Bu âyet, şu âyetle eş manâlıdır: *Eğer o ülkelerin ahalisi iman etmiş ve kalbleri Allah'a karşı saygıyla dopdolu olup, O'na karşı gelmekten ve dolayısıyla O'nun azabından sakınmış olsalardı, hiç şüphesiz üzerlerine göklerden ve yerden bereket kapılarını açardık*. (A'râf Sûresi/7: 96)

6. İmam Buharî'nin kaydettiği hadis-i şerifte ("Ezan", 133, 134, 137), Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm şöyle buyurur: "Yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum: alın (bunu derken burnuna da işarette bulundular), iki el, iki diz ve iki ayak uçları."

7. Nuh Sûresi 25'inci âyet kabir azabı konusunda kesin olduğu gibi, bu âyet de ona açıkça işaret etmektedir. Çünkü 23'üncü âyet Âhiret azabı olan Cehennem ateşinden söz eder ve Kıyamet'in vakti Allah katında kesin ve değişmez iken, bu âyet, kâfirlerle ilgili ne zaman geleceği kesin olmayan bir azaptan söz etmektedir. Dolayısıyla bu azap, ölümle başlayacak ve Âhiret azabının mukaddimesi olan kabir azabı olsa gerektir.

8. Bu son âyetlerde anlatılan gerçeğe Sâffât Sûresi'nin ilk âyetlerinde de temas edilmektedir. Hz. Cebrail (a.s.) Allah Rasûlü'ne vahyi getirirken, yol boyunca sayısız denebilecek melek ona eşlik eder, vahye müdahale etmek isteyen şerli cinleri, şeytanları kovarlar, bazı melekler de Allah Rasûlü'nün etrafını kuşatırlardı. Allah Rasûlü (s.a.s.) vahyi tebliğ ederken de benzer bir koruma olurdu. Yani vahiy ve onunla bildirilen İlâhî-gaybî gerçekler, Allah'tan geldiği şekilde hiçbir değişikliğe, eksiltme ve artırmaya maruz kalmadan insanlara tebliğ edilmiştir. Cenab-ı Allah (c.c.), vahyin Allah Rasûlü'ne iletilmesini, O'nun tarafından insanlara tebliğ edilmesini tam bir emniyet altına almış, bu esnada olup biten her şey gibi, vahye ve onun tebliğine karşı insanların davranışlarını da aynı şekilde tesbit buyurmuştur.

73. MÜZZEMMİL SÛRESİ

Mekke'de ilk inen sûrelerden olup, 20 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *müzzemmil* (örtüsüne bürünen) kelimesinden alır. Şu kadar ki, birtakım kuvvetli görüşlere göre, Sûre'nin üçte birini teşkil eden son âyeti Medine'de inmiştir. Tehecüd Namazı, sabır ve Allah'a tevekkül üzerinde durur. İnkârcıları Hesap Günü'yle uyarır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey örtüsüne bürünmüş olan (Rasûlüm)![1]

2. Kalk ve azı müstesna, geceyi ibadetle geçir,

3. Yarısını veya bundan biraz daha eksiltebilir,

4. Veya yarısına biraz daha ilâvede bulunabilirsin. Sükûnet içinde, harflerin ve kelimelerin hakkını vererek, zihnini ve kalbini onun üzerine tam teksif edip öyle Kur'ân oku.

5. Sana taşıması ağır ve pek kıymetli bir söz yükleyeceğiz.[2]

6. Muhakkak ki geceleyin kalkıp ibadet etmek, (zihin, kalb ve ruh üzerinde) çok daha tesirli ve okuma, okunanı dinleme ve anlama bakımından çok daha verimlidir.

7. Halbuki gün boyu seni meşgul edecek yığınla iş vardır.

8. Rabbinin adını hep hatırla, (ibadetinde) zikret ve bütün varlığınla O'na yönel.

9. O, doğunun da batının da Rabbidir, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, o halde işlerine yalnız O'nu vekil et, yalnız O'na sığın ve O'na güven.

10. Müşriklerin söyledikleri karşısında ise sabret; (onlara sana yaptıklarıyla mukabelede bulunma;) araya koyacağın yerinde bir mesafe ile tebliğine devam et.

11. (Kendilerine bahşettiğimiz) nimetler içinde yüzdükleri halde (seni ve davetini) yalanlayanları Bana bırak ve kendilerine biraz süre tanı.

12. Çünkü Bizim katımızda onları bekleyen bukağılar ve Kızgın, Alevli bir Ateş vardır;

13. Ayrıca, boğazda kalıp öte geçmeyecek yiyecekler ve pek acı bir azap.[3]

14. O gün yer ve dağlar şiddetle sarsılır ve dağlar etrafa dağılmış kum yığınları gibi olur.

15. (Ey insanlar! Yaptıklarınızı, gönderdiğim Din'e karşı takındığınız tavrı) gören ve bunlarla ilgili olarak hakkınızda şahitlik yapacak olan bir rasûl gönderdik size, nitekim Firavun'a da bir rasûl göndermiştik.

16. Ne var ki Firavun, o rasûle karşı geldi ve Biz de onu derdest edip, şiddetli bir cezaya çarptırdık.

17. Küfürde ısrar edecek olursanız, bu takdirde kendinizi, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek bir günden nasıl koruyacaksınız?

18. Gök, o günün dehşetinden çatlar. Allah'ın sözü mutlaka yerine gelir.

19. Bu, bir öğüt ve uyarıdır. Artık kim dilerse, kendisini Rabbisine ulaştıracak bir yol tutar.

20. Rabbin, gecenin bazen üçte ikisine yakın bir kısmını, bazen yarısını, bazen de üçte birini ibadetle geçirdiğini, senin yanında yer alan mü'minlerden bazılarının da böyle yaptığını elbette biliyor. Geceyi ve gündüzü yaratıp sürelerini takdir eden Allah'tır. (Ey mü'minler,) O, gece ibadetine bu şekilde devam edemeyeceğinizi bildiği için size lütuf ve merhametiyle muamelede bulunup, kolaylaştırmaya gitti. Artık, gece ibadetinizi Kur'ân'dan kolayınıza gelen miktar kadar okuyup ifa edin. Yine Allah biliyor ki, içinizde hastalar olacaktır. Kimileri Allah'ın lütfundan nasiplerini aramak için seyahate çıkıp yeryüzünde dolaşacak, kimileri de Allah yolunda harbetmek için seferde bulunacaktır. Dolayısıyla Kur'ân'dan kolayınıza gelen miktar kadar okuyun.[4] Ama her halükârda namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılın, zekâtı tam ödeyin ve (O'nun yolunda ve muhtaçlar için infakta bulunarak) Allah'a güzel bir borç verin. Kendiniz için (gelecek, sonsuz hayatınız adına) hayır olarak ne gönderirseniz, onu Allah katında daha değerlenmiş ve mükâfatı katlanmış olarak bulursunuz. Allah'tan daima bağışlanma dileyin.[5] Muhakkak ki Allah, günahları çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmeti pek bol olandır.

1. Bu hitap, Allah Rasûlü'nedir. Gelecek âyetlerden anlaşıldığı üzere, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, müşriklerin –haşa– deli, sihirbaz gibi iftiraları karşısında duyduğu büyük üzüntü ile cüppesine veya battaniyesine bürünmüş, belki de bir iç murakabe veya teselli arayışı içindeydi. O halde iken bu sûre indi.

2. "Taşıması ağır ve pek kıymetli" olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *sakîl* olup, Cenab-ı Allah bu âyette Kur'ân hakkında *sakîl söz* tabirini kullanmaktadır. *Sakîl* ağır demektir ki, Katâde ve Mücahid gibi ilk dönem müfessirleri bu ağırlığı Kur'an'daki emir ve yasakların, haram ve helâllerin önemi ve yerine getirilmelerindeki güçlükle izah ederken, Hüseyin ibn Fazl, "Ancak Allah'ın yardımına, muvaffakiyet vermesine mazhar bir kalbin ve Tevhid'le donatılmış bir nefsin taşıyabileceği bir ağırlık" olarak yorumlar (Kurtubî). Gerçekten de, özellikle Kur'an olarak tecellî

eden vahyin ağırlığını anlayabilmek açısından şu âyet çok önemlidir: *Bu Kur'ân ki, eğer onu bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, (onca cesametine rağmen) o dağın, Allah'a olan derin saygı ve taziminden dolayı başını eğip parça parça olduğunu görürdün. İnsanlar için böyle temsillerde bulunuyoruz ki, sistemlice düşünüp gerekli dersi alsınlar.* (Haşr/59: 21)

Vahiy, Cenab-ı Allah'ın Kelâmî tecellisidir. O'nun isim ve sıfatları için derece farkı söz konusu değildir. Dolayısıyla, Kudret tecellisi ne ise, Kelâm tecellisi de odur. O'nun doğrudan, yani sebepler ötesi bir lem'acık Kudret tecellisi nasıl Hz. Musa'nın (a.s.) yıldırım çarpmışçasına cansız gibi bayılıp düşmesine ve yanıbaşındaki dağın toz olmasına yol açmışsa (Bakara/2: 143), Kelâm'ı da aynı tecelli gücüne sahiptir. Ne var ki O, Kelâm tecellisinde her bir peygamberin o tecelliyi alabileceği derecede tenezzülde bulunur; yani bu tenezzül, peygamber olan zâtın kapasitesine göredir. Evet, Hz. Musa (a.s.) peygamberler içinde en büyük beş büyük peygamberden biri olmasına rağmen, bir dağı toz haline getiren Kudret tecellisine dayanamamıştır. Fakat, Cenab-ı Allah'ın Kur'an'ı teşkil eden Kelâm tecellisi, bu Kudret tecellisinden daha az şiddette değildi. Değildi ki, eğer o tecelli herhangi bir dağa olmuş olsaydı, yukarıda meali verilen âyet-i kerimede buyrulduğu üzere, o dağ parça parça olurdu. Kur'an'daki bu tecellinin şiddetine işaret eden bir başka âyette de şöyle denmektedir: *O Kur'an ki, eğer İlâhî bir kitapla dağlar yürütülecek veya yeryüzü parça parça edilecek ya da ölüler konuşturulacak olsaydı, bunlar ancak onunla olurdu* (Ra'd/13: 31). Demek ki, Kur'an'ı teşkil eden İlâhî tecellinin şiddeti, dağları yürütecek, bunun da ötesinde yeryüzünü parça parça edecek ve ölüleri diriltecek derecededir. İşte bu tecelliye dayanabilecek tek kalb, peygamberliğin sertacı olan Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) kalbiydi ki, Allah Kur'an'ı O'na gönderdi. Buradan o Zât'ın sahip olduğu manevî-ruhî gücün derecesini az da olsa anlayabiliriz.

3. Son iki âyette sözü edilen azap çeşitleriyle ilgili olarak Fahrüddin er-Razi şöyle der: "Bu dört tür azap, manevî azap şekilleri olarak da yorumlanabilir. Bukağılar, nefsin fizikî cazibe ve bedenî hazlara kilitlenip kalmasının sembolüdür. Nefis, dünyada bunları tadıp bunlara bağlı kaldığı için, dünyadan ayrılınca gittikçe artan ızdıraplara düçar olur ve onları daha önceden tatmış olması, onun esenlik ve paklık âlemine girmesinin önünde engeller teşkil eder. Sonra bu manevî zincir ve bukağılar ruhî/manevî ateşler doğurur; öyle ki nefsin bedenî isteklere temayülü ve artık onları bir daha tadamayacak olması, ruhî bir yangına yol açar. Bu, 12'nci âyette *kızgın, alevli ateş* olarak anılan azaptır. Nefis, dünyevî hazların kaynağı nesnelerden ayrılmanın acısını ve bu hazlardan mahrum kalmanın boğucu ızdırabını yutmaya çalışır. 13'üncü âyetteki, *boğazda kalıp, öte geçmeyen yiyecekler*den maksat nefsin bu ızdırabı olabilir. Ve nihayet, nefis İlâhî nurla aydınlanıp, kudsîler topluluğuna girmekten mahrum kalır. Bu ise, azapların en büyüğü olup, âyette *pek acı bir azap* olarak nitelenmektedir. Şu kadar ki, benim bu yorumlarım yanlış anlaşılmamalıdır. Ben, bu âyetlerin zikrettiğim bu manâlarla sınırlı olduğunu demek istemiyorum. Gerçekte söylemek istediğim, bu

iki âyetin Âhiret'te hem ruhen hem de fizikî olarak maruz kalınacak dört basamaklı azaptan söz ettiğidir."

Fahrüddin er-Razî'nin açıklamaları böyle olmakla birlikte, merhum Muhammed Esed, Âhiret mutluluğu ve azabıyla ilgili pek çok âyetlerde yaptığı gibi, bu âyetlerdeki azap şekillerini de yine sadece ruhî olarak almakta, böyle yaparken de Razî'nin yazdıklarını delil getirmekte, fakat onun, "Gerçekte söylemek istediğim, bu iki âyetin Âhiret'te hem ruhen hem de fizikî olarak maruz kalınacak dört basamaklı azaptan söz ettiğidir." cümlesine yer vermemektedir. Böyle olunca da, Fahrüddin er-Razi Âhiret azabının sanki sadece ruhî olduğuna inandığı gibi bir sonuç çıkmaktadır. Bu, hem asırlarca önce yaşamış bir müfessiri yanlış aktarma ve hakkında yanlış fikir sahibi edinmeye sebep olma hem de belki farkına varmadan O'nu yanlış bir görüşe alet etme demektir.

Âhiret nimetleri ve azabı, hem ruhî, hem de tabiî ki Âhiret'e has keyfiyetiyle fizikî olacaktır. Gerek Cennet gerekse Cehennem ehli, dünyadaki inanç ve davranışlarının neticesini Âhiret'te görecek, bir başka ifadeyle, kokulardan, manâlardan bile varlıklar yaratan Allah, insanların dünyadaki inanç ve davranışlarından onların âhiretini yaratacaktır. Kaldı ki, nefsin olduğu yerde sadece ruhî veya manevî haz veya ızdıraptan bahsedilemez. Esasen dünyada da ızdırap çeken veya zevk alan bedenin kendisi değildir. Çünkü et, kemik, kan, sinir yığını olan beden bizatihî şuurlu değildir ki, zevk ve ızdırap duysun. Beden bir araçtır ve Allah, dünyada ruha, nefse hizmet eden bedeni Âhiret'te de oraya has keyfiyette, oranın maddesinden inşa edecektir ve dolayısıyla Âhiret hayatı, yine beden, nefis ve ruh tarafından müştereken yaşanacaktır.

4. Teheccüd Namazı, risaletinin başlangıcında Allah Rasûlü'ne emredildi. O, bu namazı öyle eda ederdi ki, uzun süre ayakta kalmaktan ayakları şişerdi. Mü'minlerden bazıları da, onlar için mecbur olmasa da, Teheccüd Namazı'nı O'nun gibi kılmaya çalışırlardı. Fakat, gecenin üçte ikisine yakınını, yarısını, hattâ üçte birini bu şekilde ibadetle geçirmeye devamlı olarak tahammül etmek herkes için mümkün değildi. Dolayısıyla Cenab-ı Allah (c.c.), bu ibadeti mü'minler için hafifletti. Teheccüd, Allah Rasûlü'ne vacip olmakla birlikte, mü'minler için hayli önemli bir sünnet (nafile) namaz olarak kaldı. Denebilir ki, kendilerini Allah'ın yoluna adayanlar, bu namaza devam etmelidirler.

5. Âyet-i kerime herkes için farz olan sorumlulukların hakkıyla yerine getirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu sorumlulukları hakkıyla yerine getirmek, özellikle hataların, küçük günahların affına sebeptir. Nitekim Mücadile Sûresi/58: 13'üncü âyeti de benzer bir manâ ifade etmektedir. Âyet ayrıca, Cenab-ı Allah'tan (c.c.) sürekli bağışlanma dileme, yani istiğfarı da bir defa daha nazara vermektedir. Nuh Sûresi/51, not 3'te de ifade edildiği gibi, istiğfar, Allah'ın nimetlerine açılan bir kapıdır. Sürekli günah işleyebilecek yapıda varlıklar olarak, Cenab-ı Allah'tan daima bağışlanma dileme mevkiindeyiz.

74. MÜDDESSİR SÛRESİ

Mekke'de ilk inen sûrelerden olup, 56 âyetten oluşur ve ismini birinci âyetindeki *müddessir* (örtüye bürünmüş ve inziva arzu eden) kelimesinden alır. Hemen hemen bütün iman esaslarına ve insanlıkla ilgili temel gerçeklere dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ey örtüye bürünen![1]

2. Kalk ve uyar![2]

3. Ve Rabbinin eşsiz ve nihayetsiz büyüklüğünü ilan et!

4. Elbiseni de (her türlü kirden) temizle![3]

5. Pis ve murdar olan her şeyden uzak dur![4]

6. (Bütün bu emirleri yerine getirmeyi) çok bulup da, (Allah'a ve başkalarına) iyilik yaptığını düşünme!

7. (Allah'a ve insanlara karşı vazifeni yaparken) Rabbin için sabret!

8. Çünkü bir gün gelip de Sûr'a üflendiğinde,

9. O gün, çok çetin bir gün olacak;

10. Kâfirler için asla kolay olmayacak.

11. Bırak bana o kişiyi, (malsız, ailesiz) tek olarak yarattığım;

12. Sonra kendisi için bol bol mal var ettiğim,

13. Ve etrafında güç-kuvvet sebebi oğullar;

14. Ayrıca, rahat bir hayat için her türlü imkânı önüne serdiğim.

15. Böyleyken, üzerindeki nimetlerimi daha da arttırır mıyım diye tamah ediyor.

16. Asla! Çünkü o, âyetlerimiz karşısında tam bir inatçı kesildi.

17. Onu yakında sarp mı sarp bir yokuşa sardıracağım.[5]

18. (İnsanların gözünde Kur'ân'ı nasıl mahkûm ederim diye) düşündü, taşındı, ölçtü biçti.

19. Canı çıkasıca, nasıl da ölçtü biçti!

20. Hay kem gözlerden uzak kalasıca,[5] gerçekten nasıl da ölçtü biçti!

21. Sonra, (önemli bir şey söyleyecekmiş tavırlarıyla) şöyle bir bakındı.

22. Ardından suratını astı, kaşlarını çattı.

23. Sonra da arkasını döndü ve (vicdanında Kur'ân'ın İlâhî Kelâm'dan başka bir şey olamayacağını kabul ettiği halde) kibrine yenik düştü;

24. Ve, "Bu," dedi, "olsa olsa, eski zamanlardan beri büyücülerin nakledegeldiği çok etkili bir büyü olabilir.

25. "Beşer sözünden başka bir şey olamaz bu!"

26. Çok geçmeden onu yanıp kavrulmak üzere *sekar*a tıkacağım.

27. Bilir misin *sekar* nedir? Nerden bileceksin ki![6]

28. O, (içine atılanı) yaktıkça yakar, ama bırakmaz ki ölsün;

29. Deriyi kavurdukça kavurur.

30. Başında ondokuz (görevli) vardır.

31. Ateş'in görevlilerini sadece meleklerden tayin ettik. Onların sayısını da küfredenler için bir imtihan ve mihnet sebebi kıldık; bir de daha önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, (kendisine vahyedilen her şeyi karşılaştığı her türlü muhalefete rağmen tebliğ eden Muhammed'in Allah'ın rasûlü olduğu konusunda) yakîn sahibi olsun, iman edenler imanlarında daha bir derinleşsin ve daha önceden kendilerine Kitap verilmiş olanların ve mü'minlerin hiçbir tereddüdü kalmasın. Buna karşılık, kalblerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler ise, "Allah böyle bir temsil ve tasvirle ne anlatmak istiyor ki?!" derler. Allah, dilediğini işte böyle saptırır ve dilediğine hidayet nasip eder. Rabbinin ordularını ancak O bilir. (Ateş'in ondokuz bekçisi gibi, Rabbinin orduları olması), insanlık için bir ikaz, bir hatırlatmadır.[7]

32. Hayır, mesele kâfirlerin sandığı gibi değildir; ve yemin olsun aya,

33. Çekilmeye başlayan geceye,

34. Ve ağarmaya durmuş sabaha,[8]

35. Hiç şüphesiz (Kur'ân), (Allah'ın) eşsiz büyüklükte bir âyetidir;

36. Bir uyarıcıdır insanlık için;

37. İçinizden (iman ve salih amel hususunda) ileri gidip önde yer almak isteyen için de, (küfür ve günahlarla) geride kalmayı tercih eden için de.[9]

38. Herkes, ne yapıp ne kazanmışsa, onun karşılığında rehin olarak tutulur;

39. Ancak, (amel defterlerini sağ yanından alacak olan) ashab-ı yemîn (yümün ve be-reket ehli) müstesna.[10]

40. Onlar, (güzelliği dünyada iken idrak edilemez) cennetlerdedir. Aralarında konuşurlar.

41. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlular hakkında; (ve o suçlularla aralarında şu konuşma geçer):

42. "Nedir sizi Cehennem çukuruna sürükleyen?"

43. Diğerleri, "Biz namaz kılanlardan değildik", diye cevap verirler:

44. "Yoksullara yemek vermez, ihtiyaçlarıyla ilgilenmezdik.

45. "Bâtıl bataklığına dalanlarla birlikte biz de dalardık.

46. "Hiç durmaz, Din Günü'nü yalanlardık.

47. "Derken, kaçınılması mümkün olmayan ölüm gerçeği geldi çattı."

48. Şefaat edeceklere (o inkârcı suçlular için şefaat etme izni verilecek bile olsa) bu şefaat de onlara fayda vermez.

49. O halde onlara ne oluyor da, bir öğüt, bir uyarı olan (bu Kur'ân'dan) yüz çevirip kaçıyorlar,

50. Yaban eşekleri gibi, ürkütülmüş,

51. Ve kaçan arslandan?

52. Bir de onlardan her biri istiyor ki, kendisine (Kur'ân'ın benzeri) hususî ve sayfa sayfa dizilmiş bir kitap verilsin.

53. Asla! Gerçek şu ki, onlarda Âhiret endişesi yok.

54. Asla! İşte, herkese kâfi bir öğüt ve uyarı olarak Kur'ân!

55. Dileyen onu okur, düşünür ve ders alır.

56. Ama Allah dilemedikçe, düşünüp ders de alamazlar. Allah'tır gönülden saygı duyulup, Kendisinden sakınılması gereken ve günahları bağışlama şânından olan.[11]

574-575-576

---

1. Hira mağarasında gelen ilk vahiyden sonra vahiy bir müddet kesilmişti. Bu esnada Allah Rasûlü evinde kalmayı tercih ediyor ve yeni bir vahyin gelmesini bekliyordu. Nihayet bir gün dışarıda yürürken Hz. Cebrail'i gökle yer arasını âdeta kaplamış olarak aslî şekliyle gördü. Bu, vahiydeki kesilmenin bittiğini gösteriyordu. Bununla birlikte, muhtevalarına bakıldığı zaman, bu sûre Müzzemmil Sûresi'nden sonra inmiş gibidir.

2. Denebilir ki, Allah Rasûlü'nün risalet misyonu bu emirle başlamıştır. O, hem küfre, şirke, fıska, zulme, günaha ve bunların sonuçlarına karşı bir uyarıcıydı, hem de iman ve güzel davranışların mukabilinde bir müjdeleyiciydi. Fakat başlangıçta, takip edilen yanlış yolu bıraktırma adına ikazın bir önceliği vardır.

3. Bu emir, kendinden önceki 3'üncü âyetle birlikte ele alındığında, artık teşrî buyrulacak olan namaza hazırlık çerçevesinde elbisenin necasetten temiz olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu zahirî manâsının yanısıra, Kur'ân-ı Kerim'in takvayı elbiseye benzetmesini nazara alarak (A'râf Sûresi/7: 26), Allah'a bağlılıkta ve takvada derinleşmeyi emrettiği sonucunu da çıkarabiliriz.

Burada şu hususu da hatırlamalıyız ki, bu tür âyetler elbette sadece Allah Rasûlü'ne hitap ediyor değildir. Onlardan bütün mü'minlerin de hissesi vardır.

4. Âyet, putçuluk başta olmak üzere, hepsi de murdar ve pislik olan günahlardan, kötü davranışlardan, yerilmiş huy ve tavırlardan, kısaca Cenab-ı Allah nazarında menfur olan her şeyden uzak durmayı emretmektedir.

5. Yani o kişiyi artık dünyada büyük güçlükler, Âhiret'te ise Cehennem azabı bekle-

mektedir. Velid ibn Muğire olduğu rivayet edilen bu kişi, çok geçmeden ve Bedir'de katledilmeden önce servetini ve oğullarının çoğunu kaybetmiştir.

5. Bu âyette ve önceki âyette baştaki ifade aslında aynı olmakla birlikte, söz konusu ifadenin aslı olan *kutile*! kelimesi Arapça'da bazen lânetleme, bazen beddua makamında kullanılsa da, bazen de tehekküm (mizah) maksadıyla "Kem gözlerden uzak olsun!" anlamında kullanılır. Bu âyette, kendisinden bahsedilen kişinin Kur'ân hakkında vardığı sonucun ne kadar gerçek dışı ve gülünç olduğunu ifade için bu anlamda kullanılmış olması daha makul görünmektedir.

6. Kur'ân-ı Kerim'de sık sık geçen ve aslı *mâ edrâke* olan bu ifade, sözü edilen hususun önemini ve mahiyetinin Allah bildirmedikçe gerektiği gibi bilinemeyeceğini vurgulamak içindir.

7. Âhiret'i ve dolayısıyla onunla ilgili gerçekleri, ayrıca Kur'ân'ın verdiği bilgileri inkâr eden kâfirler, Ateş üzerinde 19 görevlinin olmasıyla alay etmiş ve onları kolaylıkla yenebileceklerini söylemişlerdi. Cenab-ı Allah (c.c.), bunlara cevap olarak, o 19 görevlinin insan değil, melek olduğunu hatırlatmaktadır. Kâfirler, melekleri "Allah'ın kızları" olarak görüyor ve onların son derece güçlü varlıklar olduğunu hesap edemiyorlardı. Bu konuda ise Kur'ân-ı Kerim, *Ateş'in başında hem görünüş hem karakter itibariyle sert ve çetin melekler vardır; Allah onlara ne emrederse asla karşı gelmezler ve kendilerine her emredileni yerine getirirler*. (Tahrîm Sûresi/66: 6) buyurmaktadır. Ayrıca, Cenab-ı Allah'ın bizim bilmediğimiz, kavrayamadığımız daha çok orduları vardır. Bütün bunların zikri, aslında Cenab-ı Allah'ı ve O'nunla ilgili gerçekleri ancak insan temelinde düşünüp değerlendirebilen kişiler, özellikle kâfirler için bir izah, bir hatırlatma maksadı da gütmektedir.

8. Aya, bitmek üzere olan geceye ve ağarmaya başlayan sabaha yemin edilmesi, İlâhî hidayet ışığının inkâr karanlığının yerini almaya başladığına bir ima taşımaktadır.

9. Elbette kimse geride kalmak istemez, fakat küfür, şirk, nifak ve günah yolunu seçmek, geride kalmayı tercih etmek demektir.

10. Allah'a iman ve itaat, kulları üzerinde Allah'ın hakkıdır. Dolayısıyla her bir insan, Allah'ın bu hakkını ödeyip ödemediği konusunda sorguya çekilecek ve ödemeyenler, ödemedikleri bu borcun karşılığında rehin olarak tutulacak, sonuçta Cehennem'e atılacak, bu borcu ödeyenler ise salınıp, Cennet'e girmelerine müsaade edilecektir. Kur'ân, insanları inanç ve davranışlarına göre üç temel gruba ayırır (Vâkıa Sûresi/56: 7-10). Bunlardan birinci grup, iman, salih amel ve Allah'ın dinine omuz vermede ilk sırayı alan ve ihlâsa erdirilmiş "sâbikûn"dur ki, onlar Âhiret'te sorgudan muaf tutulacakları için (Sâffât Sûresi/37: 128), burada zikredilmemişlerdir.

11. Yani, her başarı gibi hidayet ve Kur'ân'dan gerektiği ölçüde faydalanma da, Cenab-ı Allah'ın iradesine, affına ve muvaffak kılmasına, O'nun affı, muvaffakiyet vermesi de, O'na gönülden duyulacak saygı ve O'na isyandan kaçınmaya bağlıdır.

75. KIYAMET SÛRESİ

Her bir ferdin 'kıyamet'i olarak ölümden ve dünyanın ölümü olan kıyamet hadiselerinden bahseden bu sûre Mekke'de inmiş olup, 40 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *kıyamet* kelimesinden alır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin ederim Kıyamet Günü'ne,

2. Ve yemin ederim kendisini kınayan nefse,[1]

3. İnsan sanıyor mu ki, ölümünden sonra Biz kemiklerini toplayıp da onu diriltmeyeceğiz?

4. Oysa Biz, parmak uçları(na varıncaya kadar onun vücudunu tam olarak) yeniden kurmaya mutlak manâda muktediriz.[2]

5. Fakat insan, dünyada istediği gibi yaşamak için önünde duran Âhiret gerçeğini inkâr etme yolunu seçmektedir.

6. "Kıyamet Günü de ne zamanmış?" diye sorar o.

7. Korkudan gözlerin kamaşıp kararacağı,

8. Ayın ışığının silinip gideceği,

9. Güneş ile ayın birbirine katılacağı zaman:

10. O gün insan der: "Nereye kaçmalı?"

11. Hayır, kaçıp sığınacak hiçbir yer yoktur.

12. O gün herkesin varıp duracağı yer Rabbinin huzurudur.

13. (Dünyada iken iyilik ve kötülük adına işleyip de bu yeni hayatı için) her ne göndermişse ve (işlemeyip) geride ne bırakmışsa, hepsi o gün insana bildirilir.[3]

14. Artık insan kendi aleyhinde bir şahit ve bir delildir,

15. Türlü türlü mazeretler ileri sürse de.[4]

16. Sana vahyedileni hemen ezberleyip bellemek için dilini hareket ettirme.

17. Çünkü onu (senin kalbinde) toplayıp sana okutmak Bize aittir.

18. Öyleyse, Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et.

19. Ayrıca, onu açıklamak da Bize ait bir iştir.[5]

20. Hayır hayır! Siz, peşin gelir olarak (gördüğünüz dünyanın) peşindesiniz ve onu tercih ediyorsunuz.[6]

21. Âhiret'i ise bir kenara koyuyorsunuz.

22. Yüzler olacaktır o gün mutluluktan parıl parıl,

23. Rabbilerine çevrilmiş ve O'na bakan.

24. Ve yüzler olacaktır o gün ümitsiz ve asık.

25. Bel kırıcı darbenin gelmekte olduğundan emin.

26. Hayır hayır! Ne zaman ki can boğaza gelir,

27. "Yok mudur bunu iyileştirecek, kurtaracak?" denir;

28. O (can çekişen) emindir ki, artık ayrılık vaktidir;

29. Ölüm acısıyla kıvranır, bacağı bacağına dolaşır.

30. O gün sevk, doğrudan Rabbinin divanınadır.

31. O (can çekişen), ne Din'i tasdik eder, ne namaz kılardı;

32. Tam tersine, Din'i yalanlar ve onun gereklerinden yüz çevirirdi.

33. Bir de, yaptığından memnun olarak çalımlı çalımlı ailesine döner ve zevkine bakardı.

34. Şimdi (böyle bir son ve cezadır) senin hakkın, budur senin hakkın.

35. Evet, budur senin hakkın, senin hakkın budur.

36. Yoksa insan başıboş bırakılacak ve yaptıkları yanına kalacak mı sanıyor?

37. Onun aslı, atılan menîden bir damla değil miydi?

38. Sonra ana rahminde (sülük türü) yapışkan bir madde halini aldı da, Allah onu biçimlendirip en ölçülü şekle koydu.

39. Ve onu erkek ve dişi iki cins olarak var etti.

40. Bütün bunları yapan, ölüleri diriltmeye kadir değil midir?

576-577

---

1. Nefsin manâsı ve mahiyeti hakkında bkn: Âl-i İmrân Sûresi/3, not 37; Nisâ Sûresi/4, not 1; Enbiyâ Sûresi/21, not 5.

Nefis terbiyesi, özellikle İlâhî Din(ler)de oldukça önemlidir. Bu terbiye veya eğitim, İslâm'da bazı okullara göre on, daha başka okullara ve birtakım Kur'ân âyetlerinin işaretlerine göre yedi basamakta ele alınır:

Eğer nefis, tamamen kendi zevklerini veya bedenî arzuları düşünür, her şeye rağmen onları doyurmanın peşine düşer ve ahlâkî kaygı taşımadan bir hayat sürerse, böyle nefse *nefs-i emmâre* (sürekli olarak kötülüğü emreden nefs) denir. Eğer nefis, davranışlarında iyi ile kötüyü nazara alıyor, sürekli iyiyi hedef edinmekle birlikte zaman zaman kötülüğe, günaha düşüyor ve bundan dolayı kendisini de kınayıp tevbeye yöneliyorsa, bu nefis, *nefs-i levvâme* (kendisini kınayan nefis)tir. Eğer nefis, kötülükler ve günahlar karşısında dikkatli, onlara belki çok nadir düşüyor ve kazandığı arınma seviyesi karşılığında İlâhî ilhama açık bir seviyeye ulaşmışsa bu nefis, *nefs-i mülhime* (ilhama mahzar nefis) olarak adlandırılır. Eğer nefis, artık bütün zevkini, tatminini Allah'a ibadetten, sürekli O'nunla olmak ve O'nu anmaktan alıyor-

sa, bu seviyeye ulaşmış olan nefis, *nefs-i mutmainne* (doyuma ulaşmış nefis) olarak nitelendirilir. Artık kendi tercihlerini, iradesini bütünüyle Allah'ın İradesi'nde eritmiş, âdeta İlâhî İrade'nin gerçekleşme vasıtası haline gelmiş ve O'nun her tasarrufuna gönül hoşnutluğuyla kabullenen nefse *nefs-i raziye* (rıza mertebesine ulaşmış nefis) denmektedir. Bütün maksadı Allah'ı razı etmek olan ve "Rabbim, ben Sen'den razıyım, Sen de benden razı ol!" hedefiyle hareket eden nefis, *nefs-i marziyye* (Allah'ın kendisinden razı olduğu nefis)tir. Nihayet, bütün kötülüklerden tamamıyla arınmış, günahlara kapalı, İlâhî ahlâk ve sıfatlarla bezenmiş nefse *nefs-i zekiyye* veya *nefs-i safiye* (tamamen arınmış, safiyet kazanmış nefis) denir.

2. Parmak uçları vücudun en uç noktalarıdır ve bir insanın kimliği parmak uçları izlerinden anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla âyet, insanın öldükten sonra Kıyamet'te bütün hususiyetleriyle diriltileceğini ifade etmektedir. Âyette Kur'ân'ın bir mucizesini daha görmekteyiz. Çünkü bir insanın parmak izlerinden tanınıp teşhis edilebileceği gerçeği son zamanlarda keşfedilmiştir. Kur'ân ise buna asırlarca önceden parmak basmıştır. Bu da, Kur'ân'ın her şeyi bilen bir Zât'ın, Allah'ın Kelâmı olduğunun açık bir delilidir.

3. Âhiret Günü insanlar, dünyada iken yaptıkları iyilikler ve yapmayıp da terk ettikleri kötülüklerden dolayı sevinecek, yaptıkları kötülükler ve yapabilecekleri halde yapmadıkları iyiliklerden dolayı ise hayıflanacaklardır.

4. Secde Sûresi 20'nci âyet ve Yâ-Sîn Sûresi 65'inci âyette ifade edildiği gibi, insanın azaları Âhiret Günü onun aleyhinde şahitlik edecektir.

5. Son dört âyetin görünüşte onlardan önceki ve sonraki âyetlerle münasebeti yok gibidir. Bu âyetler, Kur'ân'ın Rasûlüllah'a vahyedilmesi ve O'nun bu vahyi alışıyla alâkalıdır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, vahyedilmesi esnasında Kur'ân'ı bellemek ve ezberlemek için heyecan yaşar ve onu hemen belleyip ezberlemeğe çalışırdı. Tâ-Hâ Sûresi 114'üncü âyet gibi bu âyetler de, Allah Rasûlü'ne, Kur'ân'ın kendisine tam olarak belletileceğini, manâsının da bütünüyle öğretileceğini beyan buyurmakta ve O'nu bütünüyle temin etmektedir. Bu âyetlerin bu sûrede Âhiret'le ilgili âyetlerin arasında yer almasının sebebi, Allah Rasûlü'nün bu sûrenin inişi esnasında onu ezberleyip bellemek için daha fazla ve hususî bir heyecan göstermiş olması olabilir.

6. Bu âyet, *İnsan sanıyor mu ki, ölümünden sonra Biz kemiklerini toplayıp da onu diriltmeyeceğiz*? mealindeki üçüncü âyetle başlayan pasajın devamıdır ve şöyle demektedir: "Hiç şüphe edilmesin, parmak uçlarına varıncaya kadar onun vücudunu tam olarak yeniden kurmaya mutlak manâda muktediriz. Ama siz, peşin gelir (gördüğünüz dünyanın) peşindesiniz ve onu tercih ediyorsunuz..."

76. İNSAN SÛRESİ

Âyet sayısı 31 olan ve ismini birinci âyetindeki *insan* kelimesinden alan Sûre, insanın kemali, mü'minlerin faziletleri ve Âhiret'te onları bekleyen mükâfat üzerinde durur. Ayrıca, Allah Rasûlü'ne ve dolayısıyla O'nun yolundaki mü'minlere tavsiyelerde bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. İnsanın üzerinden zamanın akışı içinde öyle uzun bir dönem geçti ki, bu dönemde insan, adı anılan, kendisinden söz edilen bir şey değildi.[1]

2. Biz insanı, (babadan ve anneden gelen ve) farklı bileşenlerden oluşan birkaç damla sıvıdan yarattık; onu imtihan etmek için (halden hale, merhaleden merhaleye geçirerek) nihayet işiten, gören bir canlı kıldık.

3. Ona doğru olan yolu da gösterdik, artık ister şükreder ve doğru yolda gider, isterse nankörlük edip, başka yollara sapar.[2]

4. Ama şurası bilinmelidir ki, kâfirler için zincirler, kelepçeler ve alevli bir Ateş hazırladık.

5. Kâmil iyilik ve fazilet ehli ise, semavî katkılarla çeşnilendirilmiş Cennet meşrubatıyla dolu kâselerden içerler.

6. Bir kaynaktan ki, ondan Allah'ın has kulları içer ve onu istedikleri yöne gürül gürül akıtırlar.[3]

7. O has kullar, üzerlerine aldıkları sorumlulukları yerine getirir ve felâketi bütün ufukları tutacak bir günden korkarlar.

8. Kendileri ihtiyaç duydukları ve yemek istedikleri halde yiyeceklerini yoksula, yetime ve esire verirler;[4]

9. "Biz size bu yemeği sadece Allah rızası için veriyoruz; yoksa sizden bir karşılık istediğimiz yok, hattâ bir teşekkür bile beklemiyoruz.

10. "Muhakkak ki biz, oldukça çetin ve yüzleri renkten renge sokacak bir günde Rabbimizin cezalandırmasından korkmaktayız."

11. Allah da onları o günün felâketinden korur ve yüzleri mutluluktan parıl parıl, kendileri sevince garkolmuş halde kabul buyurur.

12. Sabretmelerine karşılık onları bir cennet ve ipekten elbiselerle mükâfatlandırır.

13. O cennette koltuklar üzerine kurulurlar. Artık orada ne yakıcı bir güneş sıcağı görürler, ne de kavurucu kış soğuğu.

14. Ağaçlar, üzerlerine gölge yapar ve salkım salkım meyveler, elleriyle koparacakları mesafeye kadar sarkar.

15. Etraflarında fır dönen hizmetçiler, gümüş kaplar ve billûr kupalarla onlara meşrubat taşırlar,

16. Gümüşî renkte billûr kupalarla; içecekleri meşrubatın türünü ve miktarını ise bizzat kendileri tayin ederler.[5]

17. Onlara içlerindeki içecek (Cennet) zencefiliyle çeşnilenmiş dolu dolu kaplar sunulur;

18. (İstedikleri tarzda yavaş ve devamlı aktığı için) Selsebîl denilen bir kaynaktan (doldurulmuş).

19. Etraflarında ebedî taze Cennet çocukları dolaşır durur;[6] onları görsen, etrafa saçılmış inciler sanırsın.

20. Ne tarafa baksan hayale gelmez nimetler, ihtişam ve büyük bir saltanat görürsün.

21. (Bu kutlu insanların) üzerinde ince yeşil ipek ve atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenirler;[7] ve Rabbileri onlara pak mı pak bir içecek ikramında bulunur.

22. "Bütün bunlar, sizin için hazırlanmış mükâfattır ve (dünyadaki) gayretiniz kabul ve karşılık görmüştür."

23. Şüphesiz Biziz sana Kur'ân'ı bölüm bölüm indiren.

24. O halde sen, Rabbinin hükmü gelinceye kadar sabret ve işi gücü günah ve inkâr olanların (isteklerine ve tekliflerine) kulak asma.

25. Sabahın erken saatlerinde ve öğleden sonra Rabbinin ismini an, (O'na ibadet et).

6. Ve gecenin bir kısmında da O'na secde et ve geceleyin uzun bir süre O'na tesbihte bulun.[8]

27. Şu (günahkâr kâfirler,) peşin gelir olarak gördükleri dünyayı tercih edip onun peşinde koşmakta, fakat önlerinde kendilerini bekleyen çok ağır bir günü ise bir kenara koymaktadırlar.

28. Onları yaratan ve bütün organlarını sımsıkı birbirlerine tutturup, kendilerine sağlam bir bünye veren Biziz. Dilediğimiz zaman yapılarını da, hususiyetlerini de değiştirebiliriz.

29. Bütün bunlar bir hatırlatmadır, bir uyarıdır. Artık kim dilerse Rabbisine bir yol tutar.

30. Ama Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.[9]

31. O, dilediğini rahmetine alır. (O'na şirk koşarak en büyük zulmü işleyen) zalimler için ise pek acı bir azap hazırlamıştır.[10]

1. Bu, sözü edilen çok uzun süre içinde insanın hiçbir şekilde var olmadığı demek değildir. Bilakis, Bakara Sûresi 28'inci âyet ve 27'inci notta ifade edildiği gibi, her bir insan ferdinin, dünyaya gelmeden önce atomlar veya zerreler (partiküller) âleminde bir tür varlığı vardır. Bir başka ifadeyle, hangi atomların, hangi zerrelerin hangi insanın vücudunda yer alıp onu oluşturacağı İlm-i İlâhî'de bellidir ve Kader tarafından tesbiti yapılmıştır. Fakat kâinatın, dolayısıyla zamanın ve mekânın yaratılmaya başladığı andan insanın yeryüzünde ortaya çıktığı ana kadar geçen sürede insan adıyla anılan bir varlık yoktu. Âyetin kasdettiği budur.

İnsan, varlık ağacının çekirdeği olduğu gibi, aynı zamanda onun meyvesidir. Yani varlık ağacı, bir manâda bu çekirdekten çıkmıştır. Bir ağaç manâ, muhteva, öz açısından çekirdekte kodlandığı gibi, kâinat da insan hakikatinde kodlanmıştır denebilir. Bu itibarladır ki insan, bir fihrist ölçüsünde kâinatlarda bulunan her şeyi muhtevî bir varlık olarak kabul edilegelmiştir.

2. Cenab-ı Allah (c.c.), insanı Allah'a inanıp O'nun yolunu izleyecek fıtratta yaratmış ve bunun için gerekli melekelerle donatmıştır. Bu, O'nun fıtrî hidayetidir ki, Rûm Sûresi 30'uncu âyette ifade edilmektedir: *Sen, her türlü şirk ve nifaktan uzak dupduru bir tevhid inancı içinde bütün varlığınla hak din olan İslâm üzerinde sabit ol. Bu Din, Allah'ın (bütün varlık ve) bütün insanlar için ortaya koyduğu aslî bir model, ona yönelme de, Allah'ın insanları yaratmaktaki gayesidir. Allah'ın yaratmasında bir değişiklik olmaz ve yapılmaz. Gerçek ve kusursuz din budur. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmemektedirler.* (Ayrıca bkn: Ek 14.) Bundan ayrı olarak Allah, hususî rahmeti sebebiyle rasûller göndermiş, kitaplar indirmiş ve insana takip etmesi gereken yolu, ne yaparsa hem dünyada hem Âhiret'te ne ile karşılaşacağını bütün ayrıntılarıyla tarif buyurmuştur. Bununla da kalmamış, yine hususî rahmeti sebebiyle, bilhassa rasûlleri ve nebilerinin, nebilerin olmadığı zamanda da asfiya, evliya gibi zatların rehberliğinde bu yolda yürümeyi kolaylaştırmıştır. Ama insanlar, Allah'ın hem fıtrî olarak var ettiği, hem rasûlleri vasıtasıyla öğrettiği hidayeti takip edip etmemede iki ana gruba ayrılmış, bazısı onu yol edinirken, bazısı ise farklı farklı yollara girmişlerdir. Elbette her bir insan, takip ettiği yol boyunca ve bu yolun sonunda ne varsa onunla karşılaşacaktır.

3. Son iki âyet, Sâffât Sûresi/37: 45, Muhammed Sûresi/47: 15 ve Vâkıa Sûresi 18-19'uncu âyetlerle birlikte mütalâa edilebilir.

4. Bu faziletler, kâmil manâda iyi ve faziletli olmanın esaslarındandır. Bkn: Bakara Sûresi/2: 177, Âl-i İmran Sûresi/3: 92.

5. Yani Cennetliklerin arzu ettikleri her şey Cen-net'te bulunacak; onlar için Rabbilerinin huzurunda, gözlerinin görmediği, kulaklarının işitmediği, hayallerine bile gelmedik daha fazla mükâfatlar da olacaktır. (Kâf Sûresi/50: 35, not 7)

6. Bu çocuklar için bkn: Vâkıa Sûresi/56, not 3.

7. Bu elbiseler ve bilezikler için bkn: Kehf Sûresi/18: 31, not 17.

8. Pek çok âyetinde Kur'ân-ı Kerim (ör., Hûd Sûresi/11: 114, İsrâ Sûresi/17: 78, Tâ-Hâ Sûresi/20: 130), Allah'ı veya İsmini zikretmeyi, tesbih ve secdeyi emretmektedir. Bu emirler, genellikle namaz olarak düşünülmüş ve öyle tefsir edilmiştir. Dolayısıyla, son iki âyette de, Allah'ın İsmini sabahın erken saatlerinde ve öğleden sonra zikretme ile Sabah Namazı ve gün içindeki Öğle ile İkindi Namazlarının, gecenin bir kısmında O'na secde etme ile Akşam ve Yatsı Namazları'nın, geceleyin uzun bir süre O'na tesbihte bulunma ile de Teheccüd Namazı'nın kastedildiği ifade edilmektedir. Namaz, daha önce de kılınmakla birlikte beş vakit olarak Mirac'da emredilmiştir.

Sabah ve gündüz namazlarında Rabbin isminin zikredilmesi, buna karşılık Akşam Namazı ve Yatsı Namazı için secdenin öne çıkarılması, Teheccüd Namazı'nda ise uzun uzun tesbihten söz edilmesinden, Sabah Namazı ile gündüz namazlarında kıraatin uzun tutulması, Akşam Namazı ile Yatsı Namazı'nda secdenin daha bir önemli olduğu, kıraatin kısa tutulacağı, Teheccüd Namazı'nda ise tesbihin, yani bir bakıma namazın bütün rükünlerinin uzun tutulması ve namaz içinde ve dışında tesbihe bilhassa önem verilmesi manâsı çıkarılabilir.

9. Allah'ın ve insanın dilemesi ile, bunlara arasındaki münasebet hakkında bkn: Bakara Sûresi/2, not 10, 23; Âl-i İmrân Sûresi/3, not 31; Nisâ Sûresi/4, not 18; En'âm Sûresi/6, not 9; Hûd Sûresi/11, not 1, 3 (Ek 8); İnsan Sûresi/76: 3, not 2. Bu konuda yazılanları özetleyecek olursak:

Cenab-ı Allah'ın Meşieti mutlaktır ve insanın dilemesini de içine alır. Bu Meşiet, bir bakıma ilim gibidir. Yani Cenab-ı Allah, bir kişinin iradesini kullanarak ne yapacağını bilir ve bunu baştan yazmıştır. Dolayısıyla insanın her dilemesi İlâhî Meşiet'e dahildir. İkinci olarak, insan Cenab-ı Allah'ın İlmi ve Hikmet'i dahilinde diler ve işler. Yani, verdiği kararlar ve yaptığı işlerde Cenab-ı Allah'ın ezelî ve her şeyi kuşatan Hikmeti'nin de bir payı vardır. Âyetin Cenab-ı Allah'ın Alîm ve Hakîm oluşuna atıf yaparak bitmesi, bunu göstermektedir. Üçüncü olarak, Allah insana irade vermiştir, ama onun bu iradeyi kullanması da Allah'ın Kudreti ve yaratması dahilindedir; yani insan, iradesini kullanmada da Allah'a muhtaçtır. Dördüncüsü, insanın iradesiyle neyi diler, neyi yaparsa karşılığında ne ile karşılaşacağını tayin buyuran da Cenab-ı Allah'tır. İnsan, ancak İlâhî örgü veya çerçeve içinde hareket eder ve kimse bu örgünün, bu çerçevenin dışına çıkamaz. Beşinci olarak, Allah kimseyi herhangi bir şeyi dilemeye ve yapmaya zorlamaz, çünkü insan iradesiyle yaptıklarından sorumludur.

"*Artık kim dilerse Rabbisine bir yol tutar, ama Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*" ifadesinde üzerinde durulması gereken belki de en önemli nokta şudur: İnsan olarak, kendimizi şu sebeplerler dünyasında sebeplerin mahkûmu gibi görüp, Cenab-ı Allah'ı da sanki yarattığı sebeplere bağlı gibi değerlendirebiliriz. Bu da, bizi çok defa duadan, duanın gücünü idrakten, Cenab-ı Allah'ın sebepleri, sebep-sonuç zincirini bir yerinden her zaman kırabileceğine inanmaktan alıkoyabilir. Oysa Cenab-ı

Allah'ın mutlak Meşiet'i her zaman için hakim olup, O, yarattığı sebepler ve onlara terettüp ettirdiği sonuçlarla asla sınırlı değildir. Dolayısıyla, sebep-sonuç zincirini O, sadece peygamberleri için mucize olarak kırmaz; içten yapılan dualar, Kendisi'ne içten yönelmeler, zorda kalmalar karşısında da, ayrıca masumlar ve mazlumlar için mevcut sebepler dışında sebepler yaratır ve mevcut sebeplere başka neticeler de terettüp ettirebilir.

İkinci ve üzerinde durduğumuz gerçeğin karşı kutbu olarak, her ne kadar Cenab-ı Allah bize irade lütfetmişse de, yine de hakim olan Allah'ın Meşieti'dir. Dolayısıyla, sahip kılındığımız iradeye ve gerekli sebepleri yerine getirmemizin karşılığında Cenab-ı Allah'ın yarattığı neticelere aldanarak, irademize mutlaklık ve kendimize yaratıcılık vermekten kesinlikle kaçınmamız, her zaman için aczimizin, aczimize mukabil Cenab-ı Allah'ın mutlak kudretinin şuurunda olmamız gerekmektedir. Kısaca, Kader meselesi, Bediüzzaman hazretlerinin önemle parmak bastığı üzere, teorik bir konu olmaktan çok, büyük ölçüde imanî ve tecrübî bir meseledir. Onun hakkında aklımızı iknada yeterli ilmî ve teorik gerçeklere rağmen, yine de o, "Allah'ın bir sırrı" olma özelliğini korumaktadır.

10. Âyetin bu ikinci bölümü, bir bakıma birinci bölümünü, yani Allah'ın kimleri rahmetine alıp, kimleri bu rahmetin dışında tutacağını açıklamaktadır.

77. MÜRSELÂT SÛRESİ

Mekke'de İslâmî tebliğin ilk yıllarında inmiş olup, 50 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *mürselât* (gönderilenler) kelimesinden alır. Bazı melek gruplarının birtakım evrensel hadiselerdeki rolüne ve bu münasebetle Cenab-ı Allah'ın kudretine dikkat çeker, Kıyamet ve Âhiret üzerinde durur ve bunları inkâr karşısında ikazlarda bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun birtakım güzel neticeler için birbiri peşisıra gönderilenlere,

2. Gönderilip, şiddetli fırtınalar misali hızlı ve güçlü hareket edenlere;

3. Ve (vahyin yazılı bulunduğu çok şerefli sayfaların muhtevasını) yaydıkça yayanlara,

4. Yayıp, (hak ile bâtılın) birbirinden bütünüyle ayrılmasına hizmet edenlere,

5. Ve böylece İlâhî vahyi taşıyanlara,

6. Bazıları tevbe ve bağışlanma sebebi edinsin, bazıları ise uyarılsın diye:

7. Size va'd edilen mutlaka gerçekleşecektir.[1]

8. Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman,

9. Gök yarıldığı zaman,

10. Dağlar toz gibi savrulduğu zaman,

11. Ve rasûllere (ümmetleri hakkında ne vakit şahitlik yapacakları) belirlendiği zaman;

12. Bütün bunların vukûu hangi güne bağlanmıştır?

13. Hüküm ve (insanların inanç ve amellerine göre birbirlerinden ayrışacağı) Ayrışma Günü'ne.

14. Hüküm ve Ayrışma Günü nedir bilir misin? Nerden bileceksin ki (Allah bildirmedikçe)!

15. (Onu) yalanlayanların o gün vay haline!

16. Biz, (o yalanlayanlardan) eskiden yaşayıp gitmiş toplulukları helâk etmedik mi?

17. Onların arkasından gelip, aynı şekilde davrananları de elbette onların âkıbetine uğratırız.

18. Hayatları günah hasadından ibaret inkârcı suçlulara Biz böyle davranırız.

19. (O günü) yalanlayanların o gün vay haline!

20. (Yalanlamaya nasıl cesaret ede-

biliyorsunuz?) Biz, sizi hakir bir sıvıdan yaratmadık mı?

21. Ve o sıvıyı sağlam bir yere yerleştirdik,

22. Belli bir süreye kadar kalmak üzere.

23. Ve (varlığınızla ilgili her şeyi) takdir ettik. Biz, ne güzel takdir edeniz!

24. Yalanlayanların o gün vay haline!

25. Biz, yeryüzünü bir kap, bir toplanma yeri kılmadık mı,

26. Hem diriler hem de ölüler için?

27. Ve o yeryüzüne görkemli, sağlam dağlar yerleştirdik ve size (o dağlardan çıkan) tatlı su ihsan ettik.

28. Yalanlayanların o gün vay haline!

29. "Haydi, yürüyün (dünyada iken) hep yalanladığınız o (Ateş'e)!

30. "Üç sütun halinde yükselen kapkara dumanın gölgesine!"[2]

31. Ama o, ne serinlik veren bir gölgedir, ne de alevlerden koruyan bir gölge.

32. O Ateş, saraylar büyüklüğünde kıvılcımlar atar,

33. Sarı deve sürüleri gibi dağılan kıvılcımlar.[3]

34. Yalanlayanların o gün vay haline!

35. Bugün, onların tek bir kelime bile edemeyecekleri bir gündür;

36. Kendilerine izin verilmez ki, özür dilesin, mazeret beyan edebilsinler.[4]

37. Yalanlayanların o gün vay haline!

38. "Bugün, Hüküm ve Ayrışma Günü'dür. İşte, sizi ve sizden önce gelip geçmiş yalanlayıcıları bir araya topladık.

39. "(Cezamdan kurtulmak için) varsa bir düzeniniz, bir hileniz, hiç durmayın, hemen uygulayın onu Bana karşı!"

40. Yalanlayanların o gün vay haline!

41. Allah'a gönülden saygı duyan ve O'na karşı gelmekten sakınanlar ise gölgeliklerde, pınar başlarındadırlar.

42. Arzu ettikleri meyvelerin arasında.

43. "Dünyada işlediklerinizden dolayı afiyetle yiyin için!"

44. Biz, Allah'ın kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe kilitlenmiş olanları işte böyle mükâfatlandırırız.

45. Yalanlayanların o gün vay haline!

46. Siz (yalanlayıcılar), şu pek kısa ömürde yiyin ve zevkedin bakalım! Gerçek şu ki siz, hayatları günah hasadından ibaret suçlularsınız!

47. Yalanlayanların o gün vay haline!

48. Onlara, "Allah'ın huzurunda

boyun eğin, ibadetle O'na kulluk-ta bulunun!" dendiğinde boyun eğmezler.

49. Yalanlayanların o gün vay haline!

50. Bu Kur'ân'a da inanmadıktan sonra gayrı hangi söze inanacaklar?

579-580

1. Meleklerin hem bizim hayatımız, hem topyekün kâinatın hayatı açısından çok önemli vazife ve fonksiyonları vardır. Meselâ, bkn: Sâffât Sûresi/37: 1–3 ve Nâzîât Sûresi/79: 1–5. Ne var ki biz, onları göremediğimiz ve olup bitenlere "tabiî" gözle baktığımız için sanki onlar yokmuş gibi bir hayat sürer ve tabiatıyla gördükleri evrensel vazifeleri de hiç dikkate almayız. Kur'ân-ı Kerim, bu sûrenin ilk âyetlerinde de yine dikkatimizi onlara, onların içinden Allah'ın vahyini alıp, büyük bir süratle peygamberlere taşıyan ve böylece hak ile bâtılın, hakkı takip edenlerle bâtıla tâbi olanların birbirlerinden ayrılmasına hizmet edenlere çekmektedir. Yeminle yapılan bu dikkat çekmenin neticesinde de Kıyamet'in mutlaka gelip vuku bulacağını vurgulamaktadır.

2. Cehennem Ateşi'nin dumanının üç sütun halinde yükselmesi hayli manidardır. Tarihte şirk ve zulüm sistemleri daha çok üç sütuna dayanmış (meselâ Firavun, Hâmân, Karun), anlayış, şahıs, sınıf, dönem olarak üçlü sacayağı üzerine oturmuştur. Hac'da üç şeytanın taşlanmasının hikmetlerinden biri de bu olsa gerektir.

3. Cehennem Ateşi'nin kıvılcımlarının saraya ve dağılıp yayılmalarının sarı renkli deve sürülerinin dağılıp yayılmasına benzetilmesinde kıvılcımların büyüklüğü kadar, Ateş'e müstehak olmada insanın dünyada onu iman ve ibadetten alıkoyan saraya, rahata, lükse, (çöl hayatında pek değerli) sarı develere ve onlara kıyasla, her dönem insanların tutkusunu çeken vasıtalara düşkünlüğüne de işaret vardır denebilir.

4. Pek çok âyetlerde Cehennem ehlinin farklı anlam ve muhtevada sözler söyleyeceği ifade olunmaktadır. Meselâ, Cehennem'den Cenab-ı Allah'a ve mü'minlere (Mü'minûn Sûresi/23: 105–106), Cehennem'in baş görevlisi Mâlik'e (Zuhruf Sûresi/43: 77), Cehennem'e doğru yol alırken nurlarından istifade edebilmek için mü'minlere (Hadîd Sûresi/57: 13–14) seslenecekler, Mahşer'de kendilerini suçlayacaklar (Yâ-Sîn Sûresi/36: 52, Sâffât Sûresi/37: 20) ve aralarında tartışacaklardır (Sebe' Sûresi/34: 31–33). Bu âyette ise, tek bir kelime bile konuşamayacakları belirtilmektedir. Burada sözü edilen tek bile kelime olsun konuşamama, hemen alttaki âyette açıklandığı üzere, mazeret beyan etmelerine izin verilmemesi, yani tek kelimelik olsun mazeret ileri süremeyecekleri gerçeğidir. Ayrıca, Âhiret Günü tek bir devreden ibaret olmayıp, o Gün içinde pek çok başka günler, yani devreler olacaktır. Dolayısıyla âyetler, Âhiret Günü'yle ilgili olarak pek çok farklı tabloları gözler önüne sermektedir.

78. NEBE' SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 40 âyettir ve ismini ikinci âyetindeki *nebe'* (önemli haber) kelimesinden alır. Hemen hemen bütünüyle Kıyamet ve Âhiret hakkında olup, bu arada İlâhî Kudret'in kâinattaki birtakım tecellilerine dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Aralarında neden sorup duruyor, neyi konuşuyorlar öyle?

2. Belli ki o çok büyük haberi,

3. Ki, (onu nasıl inkâr edecekleri, inkârlarını nasıl izah edecekleri konusunda) ihtilâf içindedirler.[1]

4. Hayır, (ihtilâfa düşüp, konu hakkında sormalarına hiç gerek yok.) Nasıl olsa yakında bilecekler.

5. Hayır hayır, (konu hakkında sormalarına hiç gerek yok), yakında elbette bilecekler.

6. Biz, yeryüzünü bir beşik kılmadık mı?[2]

7. Dağları da kazıklar?[3]

8. Ve sizi çiftler halinde yarattık.

9. Bir dinlenme sebebi yaptık uykunuzu.

10. Ve bir örtü kıldık geceyi.

11. Gündüzü ise çalışma vakti tayin ettik geçiminiz için.

12. Üstünüzde yedi sağlam gök bina ettik.

13. Ve bir lamba yerleştirdik (oraya) parıl parıl yanan.[4]

14. Yoğunlaşmış yağmur bulutlarından fışkırarak yağan su indirdik bir de,

15. Onunla bitirelim diye hububat ve bitkiler,

16. Ve sarmaş dolaş bitkileri ve ağaçlarıyla bahçeler.

17. Evet, işte o Hüküm ve Ayrışma Günü, (dünya tarlasının mahsûlünü almak üzere) tayin edilmiş bir gündür.

18. O gün Sûr'a üfürülür de, bölük bölük gelirsiniz.[5]

19. (Meleklerin inmesi için) gök açılır da, (melekler âlemiyle insanlık âlemi birleşsin diye) kapı kapı olur.

20. Dağlar yürütülür ve sanki hiç var olmamışa döner.

21. Cehennem de pusuda, kendisine düşecekleri beklemektedir,

22. Dönüp dolaşıp varacakları bir yuva olarak tuğyankârlar için,

23. İçinde çağlar ve çağlar boyu kalmak üzere.

24. Orada ne bir serinlik tadarlar, ne de bir içecek,

25. (Tadacakları) sadece kaynar su ve irindir,

26. Yaptıklarına tam karşılık olarak.

27. Çünkü onlar, hesaba çekileceklerini beklemiyor, ona inanmıyorlardı.

28. (Kendilerine okunan) âyetlerimizi ve kâinattaki delillerimizi inatla yalanlıyorlardı.

29. Ama Biz, (onların yaptığı) her şeyi bir bir kaydettik.

30. "O bakımdan, tadın şimdi o yaptıklarınızın karşılığını; artık sizin için azabınızı arttırmaktan başka bir şey yapmayacağız."

31. Ama, Allah'a gönülden saygı besleyen ve O'na karşı gelmekten, dolayısıyla O'nun azabından sakınanları (müttakiler) bekleyen ise, çok büyük bir başarı ve mutluluktur:

32. Bahçeler ve üzüm bağları,

33. Turunç göğüslü, genç yaşıt dilberler,[6]

34. Dolu dolu kadehler.

35. Orada boş lâkırdı, yalan söz de işitmezler.

36. Bütün bunlar bir mükâfattır Rabbinden, (müttakîleri) tam tatmin için bir ihsandır keremi hesabınca O'nun,[7]

37. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbinin, Rahmân'ın. Kimse, O'nunla konuşabilme yetkisine sahip değildir.

38. O gün Ruh[8] ve melekler saf–saf dizilir. Kendisine Rahmân'ın izin verdiği dışında kimse konuşamaz ve konuşacak olan da ancak yerli yerinde söz söyler.[9]

39. Gerçekleşmesi kesin ve mutlak hakkın hakim olacağı gündür o gün. Artık dileyen, Rabbisine güvenli bir dönüş için yol tutar.

40. Gerçek şu ki, sizi gelmesi yakın bir azapla uyarmış bulunuyoruz. O gün kişi, (bu yeni hayatı için dünyadan) bizzat kendi elleriyle ne hazırlayıp gönderdiğine bakar ve kâfir, "Ah ne olurdu, (şuurlu, sorumlu bir varlık olacağıma) keşke toprak olaydım!" der.

582

1. Kâfirler, Âhiret'i inkâr etme hususunda değil, inkârlarını nasıl izah etmeleri gerektiği ve inkâr ederken ona yaklaşım konusunda ihtilâf içindeydiler. Bazısı, Âhiret konusunda onulmaz şüpheler taşırken (Neml Sûresi/27: 66), bazısı onu muhal görüyor (Mü'minûn Sûresi/23: 36), daha başkaları, Âhiret dahil iman esasları konusunda ne tebliğ edilse onu inatla reddediyorlardı (Mülk Sûresi/67: 21). İşte, Sûre'nin bu ilk âyetlerinin anlattığı, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm Kıyamet ve Âhiret'le ilgili bazı gerçekleri Mekkelilere tebliğ ettiği zaman onların, özellikle inkârlarına destek bulabilme umuduyla bazen kendi aralarında, bazen Allah Rasûlü'ne ve mü'minlere gelerek, bazen de çevredeki Yahudi ve Hıristiyanlara giderek konu hakkında sorular

sorduklarıdır. Ayrıca bir araya gelip, Kıyamet ve Âhiret'le ilgili yapılan tebliğlere nasıl tepki göstermeleri gerektiğini tartışıyor ve ortaya farklı görüşler çıkıyordu.

2. Sûre, bu âyetten 17'nci âyete kadar İlâhî Kudret'in kâinattaki bazı tecellilerini nazara vererek Âhiret gerçeğini ispatlamaktadır. Nazara verilen gerçeklerin özü şudur: İçindeki her şey ve olup biten her hadiseyle kâinat ve bütün özellikleriyle insan hayatı, asla manâsız ve maksatsız olamaz. Bütün bunlar, onların varlık sebebi olan bir gerçeğe işaret etmektedir ki, bu gerçeğin en önemli bir yanı, bu dünyanın bir başka ve ebedî dünyaya tarla ve malzeme olduğudur.

3. Yani, dağlar yeryüzünün dengesi için birer direk, birer kazık hükmündedir. Bu ifadeden hareketle avam, dağları yere çakılmış birer kazık olarak görür ve onlardaki faydaları düşünerek Allah'a şükreder. Şairler, yeryüzünü üzerinde semanın kubbemsi bir biçimde, elektrik lambalarıyla süslenmiş büyük bir mavi çadırın kubbesi şeklinde yükseldiği zemin olarak düşünür, dağları da bu çadırın direkleri olarak görüp, hayret ve hayranlıkla Allah'ın huzurunda ibadete durur.

Çölde veya kırda yaşayan halk, yine âyetten hareketle yeri büyük bir çöl veya kır, dağ silsilelerini ise konar-göçerlerin çadırları olarak hayal eder. Onlara göre, sanki yüksek direkler üzerine toprak atılmış olup, bu direklerin uçları üzerlerindeki toprak elbisesini yukarı doğru kaldırmaktadır. Onlar, bu direkler üzerindeki toprağı pek çok yaratığın hanesi olarak görür ve son derece büyük işleri pek kolay yapan Yaratıcı önünde hayretle secdeye varırlar. Edebiyata temayülü olan bir coğrafyacı, yeri hava veya esir okyanusunda yüzen bir gemi gibi, dağları da bu geminin dengesini ve istikrarını sağlayan direkler gibi düşünür. Bu düşünceyle, yeri üzerinde kâinat okyanusunda seyahat ettiğimiz mükemmel bir gemi gibi yapan Kadîr-i Mutlak'a karşı, "Sübhansın Allah'ım! Her türlü noksanlıktan, ortakları olmaktan mutlak berîsin. Senin yaratman ne kadar muhteşem!" diyerek hayret ve hayranlığını ifade eder.

Bir filozof veya kültür tarihçisi, bu âyete bakarak yeri bir ev olarak düşünür. Bu evdeki hayatın temelini ise hayvanî hayat oluşturmakta ve bu hayat da hava, su ve toprakla beslenmektedir. Dağlar ise, hayatı besleyen bu aslî unsurlar için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü suyun depolandığı yerler büyük ölçüde dağlardır; dağlar, zehirli gazları süzerek atmosferi temizler ve yeri bir bataklık, denizlerin istilâsına uğramış bir çamur yığını olmaktan korur. Yine dağlar, insan hayatı için gerekli zaruri ihtiyaçların da hazineleri olma konumundadır. İşte, iki kelimelik âyetin kendisine bunları düşündürdüğü bir filozof veya kültür tarihçisi, bir antropolog, dağları yeryüzü için, hayat hanemiz için direkler yapan, geçimimizin kaynakları olarak var eden Rabb-i Kerimimiz'e tam bir saygı ve haşyet içinde şükreder, hamdeder.

Âyete bakan materyalist bir bilim adamı ise der: "Yeryüzü, yer altındaki hareketlenme ve oluşumların sebep olduğu zelzeleler ve titremelerden dağların ortaya çıkmasıyla istikrar bulmuştur. Bu istikrar, yerin yörüngesinin istikrarının da sebebi-

dir. Dolayısıyla, yerin günlük ve yıllık dönüş hareketi zelzelelerden etkilenmemekte, yerin öfkesi, dağlarla teneffüs etmesi sonucu dinmektedir." Bu bilim adamı da, en azından inkârından vazgeçer ve "Allah'ın yarattığı her şeyde bir hikmet var." der. (*Sözler*, "25'inci Söz", 514)

4. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Kur'ân'ın diliyle öyle bir Sultan'dan bahsetmektedir ki, O'nun mülkünde ay, bir sinek gibi bir pervanenin etrafında dönmekte, yeryüzü olan pervane ise bir lamba etrafında uçmaktadır. Güneş olan o lamba, O Sultan'ın binler menzillerinden bir misafirhanesinde binler lambalardan sadece bir lambadır. Hem o Rasûl öyle harika bir âlemden söz etmekte ve öyle büyük inkılâplardan haber vermektedir ki, yeryüzü gibi binlercesi bomba olup patlasa, o kadar dikkat çekici olamaz.

Kur'ân, bu tür vaka ve vakıaları, İlâhî Zât'ı, O'nun sıfatlarını ve isimlerini tanıtmak için zikretmektedir. Yaratıcısını tanıtmak için kâinat kitabının manâsını açıklamakta, dolayısıyla, kâinatı Yaratıcısı adına, O'nu tanıtmak maksadıyla konu edinmektedir. Modern bilim ise, kâinatı kâinat olarak ve kendi adına ele almakta, dolayısıyla sadece bilim adamlarına seslenmektedir. Buna karşılık Kur'ân, bütün insanları ve cinleri muhatap edinmekte ve onları irşad gayesi gütmektedir. İrşad, yani aydınlatma ve yol gösterme ise, sunduğu delilleriyle birlikte anlaşılır olmalıdır. İnsanların ve cinlerin çoğu avam olduğundan, Kur'ân irşad için onlara onların anlayacağı şekilde hitap eder, ona göre bir dil kullanır, fakat bundan her seviyedeki insan alacağını alır. Kur'ân'ın taklit edilemez mucizevî yanlarından birisi de işte budur.

Bundandır ki Kur'ân, güneş için *lamba* tabirini kullanır. Çünkü o, güneşten onun kendi adına, fizikî hususiyetleriyle bahsetmez. Ama ondan, insanla münasebeti ve insana olan faydası açısından, insana Rabbini tanıtması noktasında bahseder. İnsana gerekli olan da budur. Güneşi, kâinattaki, en azından güneş sistemindeki çarkın zembereği, ana mihveri, kâinattaki veya sistemindeki düzenin merkezi olarak takdim eder. Sistem ve düzen ise, Yaratıcı'yı tanımanın yollarından ikisidir. Güneşi *lamba* olarak anmakla da, dünyanın insanlara lambası güneş olan bir saray gibi olduğunu, içindeki eşyanın ise insanın ve diğer canlıların hayatı için gerekli malzemeyi teşkil ettiğini hatırlatır. Böylece de Yaratıcı'nın ihsan, rahmet ve fazlını nazara verir. (Ayrıca bkn: Furkan Sûresi/25: 61, not 15.)

5. Bkn: İsrâ Sûresi/17: 71-72.

6. İslâm hakkında ön yargılı ve ona düşman bazı kimseler, onu bedenî zevklerle dolu bir cennet va'd etmekle eleştirmektedirler. Oysa İslâm, insanı Allah'ın ona verdiği temel fıtratı içinde ele alır. İnsan ne sadece bir ruh, ne sadece bir nefis, ne de sadece bir bedendir. O, bütün bunlardan müteşekkil olduğu için, İslâm, bunların her biri için kaideler getirmiş ve bunlara uymanın karşılığında Cennet'te mükâfatlar va'detmiştir.

O nasıl dünyada sadece ruhî tatmin adına ruhbanlığı emretmemiş ve nefsin terbiyesini, ruhun kemalini esas almışsa, Cennet'i de Cenab–ı Allah'ın (c.c.) ruhu, nefsi, bedeni birden doyuracak nimetlerle doldurduğunu bildirmiştir. Böyleyken, özellikle akıllarına güvenen bazı Kur'ân yorumcuları, İslâm'a yöneltilen söz konusu haksız eleştirilerin etkisi altında veya Kur'ân'ı, İslâm'ı bütünüyle kavrayamamaktan dolayı, Âhiret'in yalnızca ruhî zevkler veya azap diyarı olduğu gibi bir yanlışa düşerek, ilgili Kur'ân âyetlerini hep bu çerçevede yorumlama yoluna sapmışlardır. Konuyla ilgili daha başka açıklamalar için bkn: Bakara Sûresi/2: 25, not 21; Müzzemmil Sûresi/73, 13, not 3. Âyette geçen yaşıt kelimesiyle ilgili olarak ise bkn: Vâkıa Sûresi/56: 37, not 6.

7. Tuğyankârlar için azap, onların amellerine göre (âyet: 22, 26, 30), buna karşılık müttakîlere verilecek mükâfatlar ise, Rabbin kereminin hesabına ve onları tam tatmin adına olacaktır.

8. Ruh için bkn: Meâric Sûresi/70, not 1.

9. Bu cümle, önceki âyetin (37) ikinci cümlesi olan *kimseye O'nunla muhatap olma yetkisi tanınmaz* cümlesinin tefsiri mahiyetindedir.

79. NÂZİÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan bu sûre, 46 âyettir ve ismini ilk âyetindeki *nâziât* (uçup giden melekler) kelimesinden alır. Ölümü hatırlatır, Âhiret'i inkâr edenleri ikaz eder; dikkatleri gücü, serveti ve onu rablık ve ilâhlık iddiasına kadar götüren iktidarı kendisini Allah'ın cezasından kurtarmaya yetmeyen Firavun'a ve başına gelenlere çeker ve Allah'ın kâinattaki birtakım Kudret tecellilerini nazara verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun, (Allah'ın emirlerini alıp) uçup giden ve (onları yerine getirmeye) dalan (melek)lere,

2. (Aldıkları emirle) sevinç ve şevk içinde hareket edenlere,

3. (İlâhî emirleri yerine getirmek için feza okyanusunda) yüzercesine hareket edenlere,

4. Böylece birbiriyle âdeta yarışan,

5. Ve, (kâinatın idaresi adına üzerlerine düşen) işleri yerine getirenlere:

6. Ki, (Kıyamet mutlaka gelecek ve) o gün (Sûr'un) dehşetli çığlığı (dünyayı) titretip yıkacak;

7. Onu takip edecek ikinci bir çığlık.

8. Kalbler var, o gün güp güp atacak;

9. Gözleri korkuyla eğilecek (o kalb sahiplerinin).

10. Buna rağmen, (bunları yaşayacak olan inkârcılar alaylı alaylı) derler: "Ne, yani biz eski halimize iade mi edileceğiz,

11. "Hem de çürüyüp, ufalanmış kemikler haline geldikten sonra?"

12. Sonra da ilâve ederler: "Desenize, bizim için pek zararlı bir dönüş bu!"

13. Ama, olacak olan olacaktır, hem de tek bir sayha ile!

14. Bir de ne görsünler, o dümdüz (Mahşer) yerinde toplanıvermişler.

15. Musa'nın yaşadıklarının bilgisi sana ulaşmış mıydı?

16. Hani Rabbisi ona mukaddes Tuvâ Vâdisi'nde şöyle seslenmişti:

17. "Firavun'a git, çünkü o iyice azgınlaştı.

18. "Ona de ki: 'Arınmaya, temizlenmeye niyetin var mı?

19. 'Gel, seni Rabbinin yoluna yönelteyim de, saygıyla O'na teslim olasın!'"

20. (Musa Firavun'a vardı ve) ona en büyük mucizesini gösterdi.

21. Fakat Firavun O'nu yalanladı ve O'na cephe aldı.

22. Bununla da yetinmedi, O'nunla mücadeleye girişti.

23. (Adamlarını ve ordularını) topladı ve ilânatta bulundu.

24. "Ben", dedi, "sizin en büyük rabbinizim!"

25. Nihayet Allah onu kıskıvrak yakalayıp, Âhiret ve öncesinde dünya azabıyla herkese örnek olacak şekilde cezalandırdı.

26. Hiç kuşkusuz bunda, Allah karşısında kalbi yumuşamaya açık herkes için bir ders vardır.[1]

27. (Ey insanlar,) sizi yaratmak mı, yoksa göğü yaratmak mı daha çetin bir iş? Allah, o göğü bina etti.[2]

28. Onu bir kubbe halinde yükseltip tam ve kusursuz bir düzene koydu.

29. Ve derece derece karanlığını giderip, ışığını ortaya çıkardı.[3]

30. Bunun ardından yere yumurta biçimi verdi ve onu (iskâna hazır hale getirmek için) yaydı.[4]

31. Ondan sularını ve otlaklarını çıkardı.

32. Ve dağları da sapasağlam oturtup, yerleştirdi.

33. Sizin ve hayvanlarınızın hayatı için.

34. Ve nihayet o kaçınılmaz ve her şeyi bastıran felâket geldiği zaman;

35. O gün insan, dünyada ne için çalışıp çabaladığını anlar;

36. Ve o Kızgın Alevli Ateş, herkesin görebileceği şekilde ortaya çıkarılır.

37. Artık, kim hiçbir sınır tanımadan azgınlaşmış idiyse,

38. Ve dünya hayatını tercih ettiyse,

39. İşte o Kızgın Alevli Ateş, odur onun için nihaî barınak.

40. Ama kim de Rabbisinin kendisini gördüğü ve bir gün O'nun huzuruna çıkacağı gerçeğinin endişesiyle yaşamış ve nefsini baş aşağı heveslere dalmaktan men etmişse,

41. Muhakkak ki Cennet'tir onun için son barınak.

42. Şimdi sana Kıyamet'i soruyorlar, "Ne zaman gelip demir atacak?" diye;

43. Ama sen onu nereden bilebilir, vaktini nasıl söyleyebilirsin ki!?

44. Onun nihaî bilgisi varıp Rabbine dayanır, (bütün detaylarıyla onu ancak Rabbin bilir).

45. Sen ise, kimin kalbi ondan ürperiyorsa, ancak onun için bir uyarıcısın.

46. Onunla karşılaştıkları gün öyle gelir ki onlara, sanki bir akşam veya bir sabah vakti kalmışlar dünyada.

582-583

1. Hz. Musa ve Firavun'la arasında geçen hadiselerin ayrıntıları hakkında bkn: Tâ-Hâ Sûresi/20: 9–79, Kasas Sûresi/28: 3–42.

2. Rum Sûresi/30: 27, not 7, Lokman Sûresi/31; 28, not 6 ve Mü'min Sûresi/40: 57, not 17'de ifade edildiği gibi, Cenab-ı Allah için en küçük bir zorluk söz konusu değildir. Dolayısıyla âyetteki mukayese, insanlar açısındandır.

3. Başlangıçta gök karanlık içindeydi ve onda ışık veren hiçbir cisim yoktu. Cenab-ı Allah (c.c.), onu kusursuz bir düzene koyduktan sonra ona ışık saçan cisimler, yıldızlar yerleştirdi ve böylece ondaki karanlığı giderdi. Bu âyette, bazı gök cisimlerinde, bu arada yeryüzünde aydınlıkla karanlığın sürekli peşpeşe geldiği manâsı da vardır.

4. Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde insanlarda yeryüzünün elips şeklinde olduğu düşüncesi yoktu. 1492'de Colomb dünyanın düz olduğu sonucuna varmıştı. Eski Yunanlılar onun yuvarlak olduğunu kabul ediyor, fakat elips olduğunu hiç düşünmüyorlardı. Dolayısıyla, Kur'ân'ın yeryüzünden yumurta biçiminde olarak söz etmesi, onun bir mucizesidir.

80. ABESE SÛRESİ

İslâmî tebliğin ilk dönemlerinde Mekke'de inmiş olup, 42 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *abese* (yüzünü ekşitti) fiilinden alır. Allah'ın dininin herkese iletilmesi gerektiği, kimsenin kimseye dünyevî statü, mal, renk, ırk gibi hususlar açısında bir üstünlüğünün olmadığı üzerinde durur ve Allah'ın kudret eserleri üzerinde tefekküre çağırıp, Âhiret'e karşı uyarıda bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Mağrur kâfir), yüzünü ekşitti ve sırtını döndü,

2. (Allah Rasûlü'yle beraberken) O'na âmâ zat geldi diye.

3. Ne biliyorsun (ey adam), belki O dinleyip, daha da arınacak;

4. Veya (Allah'ın Mesajı üzerinde) düşünüp, yapılan tebliğ O'na daha bir fayda verecek?

5. Ama (malına, mevkiine güvenen ve) kendini İlâhî irşaddan müstağnî görene gelince;

6. Onunla çok ciddi ilgileniyorsun (sanki İslâm'a girmesini arzu ediyormuşsun gibi).

7. O inanıp arınmak istemiş istememiş, bundan sana ne?

8. Buna karşılık, gelip yanına oturan şevkle koşarcasına,

9. Ve Allah'a kalbden saygı içinde,

10. İlgini ondan esirgiyorsun.[1]

11. Hayır, (yapılması gereken bu değil)! Çünkü Kur'ân, (herkes için) bir öğüttür, bir uyarıdır;

12. Dileyen herkesin dinleyip, ders alacağı,

13. Son derece şerefli sayfalarda kayıtlı;

14. (Allah katında) oldukça yüce ve tertemiz (her türlü bâtıldan, çelişkiden uzak);

15. Elleriyle (taşınır) melek–elçilerin,

16. Asil, çok değerli ve iyilik timsali.[2]

17. Kahrolası inkârcı insan, nasıl da inkârda diretiyor!

18. Bir düşünse, Allah onu neyden yarattı?

19. (Baba ve anneden gelen) birkaç damla sıvıdan. Yarattı onu ve takdir etti ona her bakımdan ölçülü bir şekil ve bir hayat.

20. Sonra da kolaylaştırdı onun için (hayır ve mutluluk) yolunu.

21. Nihayet ona ölümü verir ve kendisini kabre alır.

22. Ardından, ne zaman dilerse o zaman diriltir.

23. Ne var ki o inkârcı, Allah'ın kendisine olan buyruğunu yerine getirmemiştir.

24. Ama insan, yiyeceğine bir baksın:

25. Yağmuru (gökten) şarıl şarıl boşaltıyoruz;

26. Sonra toprağı açıyor, ekime hazır hale getiriyoruz.

27. Ve sonuçta orada bitiriyoruz taneli bitkiler,

28. Üzümler ve yenebilir her türlü sebze,

29. Zeytinler ve hurmalar,

30. Gür ağaçlı sık bahçeler,

31. Daha başka her türlü meyve ve çayırlar,

32. Geçimlik olarak sizin için ve hayvanlarınız için.

33. Ama nihayet, kulakları patlatacak çığlığın vakti geldiğinde,

34. O gün kişi kaçar kardeşinden,

35. Annesinden ve babasından,

36. Eşinden ve çocuklarından.

37. O gün kendi başının derdine düşmüştür herkes, ilgilenemez kimseyle.

38. Yüzler olacaktır o gün pırıl pırıl,

39. Güleç ve aldığı müjdeyle sevinç dolu.

40. Yüzler de olacaktır o gün toza toprağa bulanmış,

41. Karanlığa batmış;

42. Onlar: kâfirlerdir onlar, günaha dadanmış hayasızlar.

584-585

1. İslâmî tebliğin özellikle ilk yıllarında Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, diğerleri onlara uyarak İslâm'ı kabul ederler ümidiyle Kureyş ileri gelenlerinin iman etmelerini çok arzu ediyordu. Hiçbir zaman kimseyi ihmal etmemekle birlikte, bilhassa bu Kureyş ileri gelenleri üzerinde daha bir duruyordu. Bir gün bunlardan biriyle veya bir grupla meşgulken, âmâ olan İbn Ümm Mektum geldi. (İmam Malik, *Muvatta*, "Tefsîru'l-Kur'ân", 8; Tirmizî, *Sünen*, "Tefsiru Sûre 80"). Orada bulunanlardan, kendini çok önemseyen, inanmak istermiş görüntüsü veren riyakâr, münafık bir kâfir, İbn Ümm Mektum gelip yanına oturdu diye O'nu küçümsedi ve O'nunla bir arada bulunmaktan son derece rahatsız olarak kaşlarını çatıp, yüzünü ekşitti. Âyetler, bu hadise üzerine indi.

Gerçi, aralarında önemli çelişkiler bulunan bazı rivayetlere dayanan müfessirlerin çoğunluğu, bu âyetlerde itap edilenin Allah Rasûlü olduğu görüşündedirler. Fakat bunu kabul etmek, aaşğıdaki gerçekler göz önüne alındığında mümkün görünmemektedir:

- İtap edilen şahsın ismi âyetlerde anılmamaktadır; dolayısıyla kullanılan üçüncü tekil şahıs ve muhatap zamirin, yani âyetlerin lafzının Allah Rasulü'yle ilgili olduğu konusunda zahirî hiçbir delil yoktur.

- Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette hem Allah Rasûlü'nün hem de Hz. Nuh (a.s.) gibi başka rasûllerin özellikle fakir, kimsesiz, cahiliye toplumlarında horlanan mü'minlere nasıl kol-kanat gerdiği, bir takım dünyevî statü sahibi kâfirler imana gelebilirler ümidiyle de olsa onların hislerini asla incitmedikleri âdeta Risalet'in bir boyutu, ayrılmaz bir hususiyeti olarak nazara verilmekte, bunun da ötesinde, böyle davranması Allah Rasûlü'ne emredilmektedir. Dolayısıyla, Allah Rasûlü'nün hem de âmâ bir mü'mine âyetlerdeki çok sert itaba maruz kalacak şekilde davranmasını düşünmek mümkün değildir.
- Âyetlerde geçen "yüz ekşitme, cehrenin abuslaşması (*abese*), yüz çevirme, sırtını dönüp gitme (*tevellâ*) gibi kelimeler Kur'ân-ı Kerim'de değil peygamberler, sıradan mü'minler için bile kullanılmamakta, ancak kâfirler ve münafıklar için kullanılmakta, hattâ çehre abusluğu, Cehennem azabı karşısında kâfirlerin yüzlerinin alacağı şekli ifade için de istimal edilmektedir.
- Daha ilk inen sûrelerden Kalem Sûresi'nde Allah Rasûlü, yüce ahlâkıyla övülmektedir. Kur'-ân'dan ibaret o yüce ahlâktan ve masumiyetten hem de âmâ bir mü'mine ne sebeple olursa olsun çehre abusluğu ve yüz dönme asla beklenemez.
- Âyetlerde yüz ekşitme ve yüz çevirme, gelen zatın âmâ olmasına bağlanmaktadır. Değil Allah Rasûlü, sıradan bir mü'min bile, hangi sebeple olursa olsun bir insandan âmâ diye yüz çevirmez. Âyetlerde itap edilen şahsın Allah Rasûlü olamayacağına delil olarak bu bile yeterlidir.

2. Başka bazı âyetlerde ifade buyurulduğu ve dipnotlarda açıklandığı üzere (ör: Secde Sûresi/32: 11, not 7, Sâffât Sûresi/37: 1–3, not 1), diğer büyük melekler, meselâ Hz. Azrail gibi Hz. Cebrail'in de yardımcıları vardır. İşte, yukarıda 13–14'üncü âyetlerde sözü edilen sayfalar Kur'ân-ı Kerim âyetlerinin kayıtlı bulunduğu semavî sayfalar ve onları taşıyan elçiler de, Hz. Cebrail ve O'na eşlik eden meleklerdir.

81. TEKVÎR SÛRESİ

İslâmî tebliğin ilk dönemlerinde Mekke'de inmiş olup, 29 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *küvvirat* (dürüldü) fiilinden alır. Kıyamet hadiselerinden bazılarını zikrederek Âhiret'e dikkat çeker. Kur'ân'ın Allah Kelâmı ve Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın da Allah'ın Rasûlü olduğunu vurgular.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Güneş dürülüp ışığı giderildiği zaman;[1]

2. Yıldızlar yerlerinden düşüp, parlaklıklarını kaybettiği zaman;

3. Dağlar yürütüldüğü zaman;

4. On aylık gebe develer (gibi en kıymetli mallar bile) terk edildiği zaman;

5. (Evcil ve) bütün vahşî hayvanlar korkuyla yuvalarından fırlayıp bir araya toplandığı (ve dünyanın yıkılıp, yeniden kurulmasının ardından yargılanmak üzere) haşredilip, Allah'ın huzuruna çıkarıldığı zaman;[2]

6. Denizler ateşlenip kaynatıldığı zaman;

7. (İyiler iyilerle, kötüler ise kötülerle ve kendilerine tesir eden şeytanî dostlarıyla olmak üzere) nefisler eşleştirildiği zaman;[3]

8. Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman,

9. Hangi suçtan dolaylı öldürüldüğü;[4]

10. (Kişilerin davranışlarının kaydedildiği) sayfalar açıldığı zaman;[5]

11. Gök açılıp sıyrıldığı (ve bütün gerçeklerini ortaya döktüğü) zaman;[6]

12. Alevli Ateş kızıştırıldığı zaman;

13. Ve Cennet, (müttakîlerin girmesi için) yaklaştırıldığı zaman:

14. Her bir şahıs, kendisi için ne hazırlamış olduğunu bilecektir.

15. Ve yemin ederim gözden gizlenip sinenlere; (gezegenlere güneş ışığında) çekilen,

16. Ve tekrar ortaya çıkıp sonra yine gizlenen; nihayet gözden büsbütün uzaklaşanlara;

17. Ve geçip gitmeye yöneldiğinde geceye,

18. Ve, nefes almaya başladığı zaman sabaha:

19. Gerçekte Kur'ân, getirdiği sözdür çok şerefli bir elçinin (Cebrail);

20. Son derece kuvvetli; Arş'ın Sahibi'nin katında mertebe ve itibarı çok yüksek;

21. (Yardımcılarının kendisine) itaat ettiği, ayrıca (Allah'ın emirlerini yerine getirmede) bütünüyle güvenilir ve akıbeti de emniyet altında.

22. Şunu bilin ki, (ömrünü aranızda geçiren) arkadaşınız (Muhammed) asla bir deli, cinlerle içli-dışlı biri değildir.

23. O, (vahyi getiren elçi Cebrail'i) apaçık ufukta gördü.[7]

24. O, gaybı (vahyi ve sizin idrakiniz ötesindeki gerçeklerin bilgisini) size iletmede cimri davranan biri de değildir.

25. (Onun tebliğ ettiği Kur'ân,) Allah'ın rahmetinden ebediyen kovulmuş bir şeytanın sözü hiç değildir.

26. Gerçek bu iken, nereye gidiyorsunuz?

27. O Kur'ân, bütün şuurlu-sorumlu varlıklar için bir öğüt, bir uyarıdır;

28. Bilhassa içinizden doğru yolu bulup, onda yürümek dileyen herkes için.

29. Şurası da bir gerçektir ki, Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.[8]

585-586

1. Âyette geçen *güneşin dürülmesi* ifadesi pek çok manâlara kapı açmaktadır. Meselâ: Cenab-ı Allah (c.c.), sırayla yokluk, esir ve gökleri birer perde gibi aralayarak, dünyayı aydınlatmak ve dünyalılara göstermek için rahmet hanizesinden parlak bir lamba (güneş) ortaya çıkarmıştır. Dünyanın yıkılması hengâmında onu yeniden perdesine sarıp, ortadan kaldıracaktır.

Bir diğer manâ: Güneş, Cenab-ı Allah'ın, ışığını yaymak, ışık ve karanlığını sarık sarar gibi sırayla dünyanın başına sarmak vazifesi olan bir memurudur. Her sabah serdiği malını her akşam toplar ve gizler. Bazen bulut dolayısıyla, bazen de ayın onun yüzü üzerine geçici olarak perde çekmesiyle az iş yapar. Gelecek bir tarihte bu memur vazifesinden alınacak, alınması için hiçbir sebep bulunmasa da, yüzünde büyümeye başlayan lekeler sebebiyle, Cenab-ı Allah'ın, dünyanın başına sardığı ışığını toplayıp kendi başına sarması emrini yerine getirecektir. Ve, Allah kendisine şu emri de verecektir: "Artık yeryüzüne karşı bir vazifen kalmadı. Şimdi Cehennem'e git ve çok sadık bir memur olduğun halde, sanki ulûhiyet iddia etmişsin gibi sana tapmakla seni sadakatsizlikle suçlayanları yak." Yüzündeki kara lekelerle güneş, *Güneş dürülüp, ışığı giderildiği zaman* âyetini okumaktadır. (*Sözler*, "25. Söz", 565)

2. Bkn: En'âm Sûresi/6: 38, not 8. Hayvanlar her ne kadar din ile sorumlu değillerse de, hayatlarını yönlendirmede Cenab-ı Allah'ın Şeriat-ı Tekviniyye veya Fıtriye denilen kanunları hakimdir. Dolayısıyla, Âhiret'te onlar da diriltilecek ve kendi aralarındaki münasebetlerde bu kanunlara uyup uymadıklarından ve bir de insanlar onlara karşı davranışlarından sorguya çekileceklerdir.

3. Bkn: Nisâ Sûresi/4: 57, Sâffât Sûresi/37: 22, Zuhruf Sûresi/43: 36, Duhân Sûresi/44: 54.

4. İslâm öncesi Cahiliye döneminde putperest Araplar arasında bazıları kız çocukları-

nı diri diri toprağa gömerlerdi (Nahl Sûresi-16: 58–59). Kadınlar, yalnızca bu Araplar arasında değil, Roma ve Sasaniler dahil, hemen bütün dünyada aşağılanırdı.

İslâm gelince, artık Müslüman olmuş olan bir kişi, Müslüman değilken bir kız çocuğunu diri diri toprağa nasıl gömdüğünü Allah Rasûlü'ne şöyle anlatmıştı:

> Ey Allah'ın Rasûlü, benim bir kızım vardı. Bir gün annesine onu amcasına götüreceğimi ve giydirmesini söyledim. Karım, bundan neyi kasdettiğimi biliyordu ama, yapabileceği bir şey yoktu. Amcasına gidecek diye çok sevinen kızımı aldım ve bir kuyunun başına götürdüm. Ona kuyunun içine bakmasını söyledim. O kuyuya bakarken, arkasından itiverdim. Aşağı düşerken, "baba, baba!" diye bağırıyordu.

O bunları anlatırken, Allah Rasûlü ağlıyordu. (Darimî, *Sünen*, "Mukaddime", 7–8)

Kalbler, son derece katıydı. Çölde, zavallı kız çocukları için çukurlar açılıyordu. İnsanlar, yırtıcılıkta sırtlanları geçmişti. Güçlü zayıfı, zengin fakiri eziyordu. Vahşet insanlık kabul ediliyor, kana susamışlar yüceltiliyor, kan dökme fazilet kabul ediliyordu; zina, meşrû evlilikten daha çok yaygındı. Aile yapısı çökmüştü.

Bu karanlık dönem İslâm'ın gelmesiyle kapandı. Bir zamanlar alabildiğine zalim ve vahşi olan insanlar, yolda görmeden basıp öldürdükleri çekirgelerin fidyesini sorar hale geldiler. (Ayrıntılar için bkn: *Sonsuz Nur*, 1: 22-23) İslâm, mecburî sebepler olmadıkça düşürmek suretiyle bilhassa 7'nci haftadan itibaren anne karnındaki çocukların öldürülmesini de kesin olarak yasaklamıştır. Âyet, elbette böyle öldürülen çocukları da kapsamaktadır.

5. Âhiret Günü, herkesin dünyada iken yaptığı işler sayfalara kaydedilmiş olarak önlerinde açılacaktır. İlk bakışta bu, anlaşılmaz ve mümkün olmaz gibi görünebilir. Fakat âyet ifade etmektedir ki, kışın ölmüş ağaçların baharda dirilip, yaprak ve çiçek açıp meyve vermesi gibi, Âhiret'te de insanların amel defterleri açılacaktır. Yani, her meyveli ağacın, çiçekli bitkinin özellikleri, fonksiyonları vardır. O, bu fonksiyonlarıyla kendine has ibadetini yerine getirir. Onun bütün bu fonksiyonları, bir yıl boyu gördüğü işler, hayatı, meyvelerindeki çekirdeklerine kaydolur. Bir bakıma çekirdekler, her meyveli ağacın amel defteri gibidir. Toprağa düşen bir çekirdek, büyüyüp ağaç olmakla, ait bulunduğu ve kendisine kaydolmuş bulunan önceki ağacın işlerini bütünüyle ortaya koymaktadır. İşte bu, bir anlamda bir ağacın amel defterinin açılması demektir. Bütün bunları yapan ve bir ağacın, çiçekli bir bitkinin bile bütün hayatını çekirdeklerine, çiçeklerine kaydedip, sonra da bunları gözler önüne seren İlâhî Zat (c.c.), *Sayfalar açıldığı zaman* buyurarak, insanların dünyada iken yaptıklarının kaydedildiğini ve Âhiret'te önlerine serileceğini ilan etmektedir. (*Sözler*, "25. Söz", 564)

6. Bkn: Furkan Sûresi/25: 25, Zümer Sûresi/39: 67, Mü'min Sûresi/40: 16, Hâkka Sûresi/69: 18.

7. Bkn: Necm Sûresi/53: 7, not 3; Müddessir Sûresi/74: 1, not 1.

8. Bkn: İnsan Sûresi/76, not 9.

82. İNFİTAR SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 19 âyettir ve ismini ilk âyetindeki *İnFaTaRa* (yarıldı) fiilinden alır. Kıyamet hadiselerinden bahsederek dikkatleri Âhiret gerçeğine çeker, Allah'a iman ve itaate çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Gök yarıldığı zaman;

2. Yıldızlar dökülüp, etrafa saçıldığı zaman;

3. Denizler, sınırlarından taşıp birbirine karıştığı zaman;

4. Ve kabirlerin içi dışına çıkarıldığı za-man;

5. Herkes, (dünyadan Âhiret'e iyi ve kötü) ne gönderip, geride ne bıraktığını bilecektir.

6. Ey insan! Nedir seni O Kerim Rabbin hakkında aldatan?

7. O Rabbin ki, seni yaratıp, sana mükemmel bir şekil ve bütün uzuvlarıyla vücuduna mükemmel bir denge verdi.

8. Hangi surette dilemişse, seni o surette oluşturdu.[1]

9. Ama siz (ey insanlar, bu aldanışınızla) Din'i, nihaî Hüküm ve Hesap Günü'nü yalanlıyorsunuz.

10. Oysa, yanıbaşınızda sizi sürekli gözetleyenler var:

11. Her söz ve davranışınızı kayda geçiren tertemiz, şerefli melekler;

12. Yaptığınız her şeyi bilmektedirler.[2]

13. Kâmil iyilik ve fazilet ehli, hiç şüphesiz nimetler içinde, içinde nimetlerin kaynadığı Cennet'tedir.

14. Günaha dadanmış hayasızlar ise Kızgın Alevli Ateş'te.

15. Hüküm ve Hesap Günü oraya gireceklerdir yanıp kavrulmak üzere.

16. Oradan uzak olmayacaklardır bir an bile.

17. Nedir bilir misin o Hüküm ve Hesap Günü?

18. Evet, nedir bilir misin o Hüküm ve Hesap Günü?[3]

19. O, kimsenin kimse lehinde bir şey yapabilecek güç ve yetkiye sahip bulunmayacağı gündür; o gün, bütün hüküm ve yetki yalnızca Allah'a aittir.

1. Bir hadis-i şerifte, Cenab-ı Allah'ın her bir insanı, Hz. Âdem'e kadar uzanan atalarından bir veya pek çoğunun özelliklerini tevarüs ettirerek yarattığı buyurulmaktadır.

2. Kâf Sûresi 17'nci âyet-i kerimesinde herkes için tayin edilmiş iki meleğin bulunduğu ve bu meleklerin insanın bütün yaptıklarını kaydettiği buyrulmaktadır. Bunlardan sağdaki melek, insanın hayırlı ve sevaplı amellerini yazarken, soldaki melek kötülüklerini, günahlarını kayda geçirmektedir.

3. Kur'ân-ı Kerim'de sık sık geçen ve Türkçe'ye genellikle *nedir bilir misin, nerden bileceksin, sana bildiren nedir?* şeklinde çevrilen ifade, bahsi geçen hususa, onun önemine ve hakkındaki gerçek ve bütün bilginin Allah'a ait olup, bizim ancak O'nun bildirmesiyle ve bildirdiği ölçüde bilgi sahibi olabileceğimize vurgu yapmak içindir.

83. MÜTAFFİFÎN SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan bu sûre, günlük hayatta, alışverişlerde ve karşılıklı münasebetlerde doğru ve dürüst olmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir. 36 âyet olup, ismini birinci âyetindeki *mütaffifîn* (ölçüde tartıda hile yapanlar, muamelelerinde aldatanlar) kelimesinden almaktadır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Vay haline eksik ölçüp tartan ve muamelelerinde aldatanların!

2. Onlar, bir şey satın alır veya alacaklarını tahsil ederken, başkalarının aleyhine olarak tartıyı/ölçüyü dolgun tutarlar.

3. Kendileri bir şey satar, başkaları için ölçüp–tartarken ise, tartıyı eksiltirler.

4. Onlar, öldükten sonra diriltileceklerini düşünmez, buna inanmazlar mı?

5. Çok büyük bir gün için?

6. O gün insanlar, Âlemlerin Rabbi'nin divanında yargılanmak üzere mezarlarından kalkarlar.

7. Hayır, (öldükten sonra dirilme gerçek, aldatmaya ise asla izin yoktur!) Günaha dadanmış hayasızlar hakkındaki hüküm *Siccîn*'dedir.

8. Bilir misin nedir *Siccîn*?

9. (Kâfirlerin amellerinin) silinmeyecek tarzda yazılıp, mühürlendiği bir defterdir.

10. Vay haline o gün yalanlayanların!

11. Onlar ki, Hüküm ve Hesap Günü'nü yalanlamaktadırlar.

12. O günü ancak hiçbir sınır tanımayan azgınlar, günahta boğulmuşlar yalanlar.

13. Öylelerine âyetlerimiz okunup tebliğ edildiğinde, "Eskilerin masalları!" derler.

14. Asla! Doğrusu şu ki, bizzat işleyip kazandıkları günahlar kalblerini bütün bütün paslandırmış olup, (bundan dolayı gerçeği görememektedirler).

15. Hayır, asla! O gün onlar, Rabbilerinin yakınlığından ve O'nun rahmetinden mahrum kalacaklardır.

16. Peşinden, hiç şüphesiz yanıp kavrulmak üzere Kızgın Alevli Ateş'e gireceklerdir.

17. Sonra da kendilerine, "İşte", denecektir, "(dünyada iken) yalanlayıp durduğunuz gerçek!"

18. Hayır, (öldükten sonra dirilme gerçek, aldatmaya ise asla izin yoktur!) Kâmil iyilik ve fazilet ehli hakkındaki hüküm ise, *Illıyyîn*'dedir.

19. Bilir misin nedir *Illiyyîn*?

20. (İyilerin amellerinin) silinmeyecek tarzda yazılıp, mühürlendiği bir defterdir.

21. Allah'a en yakın has kullar onu görür ve incelerler.

22. Kâmil iyilik ve fazilet ehli, hiç kuşkusuz nimetler içinde, içinde nimetlerin kaynadığı Cennet'tedirler.

23. Koltuklar üzerinde sevinçle etraflarına bakınırlar.

24. Yüzlerinde mazhar oldukları nimetlerin sevincini okursun.

25. Onlara (her türlü zarara karşı İlâhî teminat) mührü taşıyan saf şarap[1] ikram edilir.

26. İçildiği zaman misk kokusu bırakır. O halde, yarışacaklarsa insanlar, bu Cennet devleti için yarışsınlar.

---

1. Cennet şarabı için bkn: Muhammed Sûresi/47, not 5.

84. İNŞİKAK SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. Kıyamet sahnelerinden tablolar sunar, Cenab-ı Hak'kın kudreti karşısında insanları ikaz eder ve onları öldükten sonra diriltmenin bu kudret için çok kolay olduğunu vurgular. 25 âyetten oluşan Sûre, ismini birinci âyetindeki *İNŞaKKa* (yarıldı) fiilinden alır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Gök yarıldığı zaman,

2. Ve hep yapageldiği gibi, Rabbisinin emrine boyun eğdiği zaman;

3. Yer yayılıp, dümdüz edildiği,

4. İçindekileri dışarı atıp boşaldığı,

5. Ve hep yapageldiği gibi, Rabbisinin emrine boyun eğdiği zaman;

6. Ey insan! (Ne maksatla olursa olsun,) bütün didinip durman neticede varır Rabbinde neticelenir ve sen de sonunda O'na kavuşacaksın.

7. (Yaptıklarının sonucu olarak) artık kimin amel defteri sağ eline verilirse,

8. Onun hesabı pek kolay görülür,

9. Ve (Cennet'te kendisi için hazırlanan) ev halkının yanına döner sevinç içinde.[1]

10. Defteri arkasından (sol eline) ve-rilen ise,

11. O, sonunda yok olup gitmeye can atacak,

12. Ama yanıp kavrulmak üzere Alevli Ateş'e girecektir.

13. Doğrusu o, (dünyada iken) ev halkı içinde neşeli ve şımarık idi.[2]

14. (Hayatının hesabını vermek üzere Rabbisine) hiç dönmeyeceğini sanıyordu.

15. Oysa gerçek başka; Rabbisi onu sürekli görmekteydi.

16. Yemin ederim günbatımı vaktine,

17. Geceye ve derece derece onun bürüdüğü her şeye,

18. Ve gittikçe büyüyüp dolunay halini aldığı zaman aya,

19. Hiç şüphesiz, biri diğeriyle bağlantılı olarak halden hale geçeceksiniz.[3]

20. Böyleyken, onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?

21. Kendilerine Kur'ân okunduğunda neden secde etmiyor, ona teslim olmuyorlar?

22. Bilakis, küfredenler (onu ve onun mesajını) yalanlıyorlar.

23. Allah, kalblerinde ne besledikleri elbette çok iyi bilmektedir.[4]

24. O bakımdan, onları gayet acı bir azapla müjdele.

25. Ama iman edip, imanları istika-

metinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlar başka; onlar için kesintisiz ve hesapsız bir mükâfat vardır.

588-589

1. Eğer mü'minlerin terazisi, sevapları ağır gelirse, günahları affolur ve artık onlar hesaba çekilmezler. Buna karşılık, eğer bir kimse çetin bir hesaba çekilecek olursa, bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu üzere bu, onun helâki demektir.

2. Âyetlerde resmedilen mü'minle kâfir arasındaki tezat, oldukça önemlidir. Ebedî azaba çarptırılmış olan bir kâfir, dünyada mağrur ve ailesi, ev halkı arasında şımarıktır. Sahip bulunduğu dünya malı veya statüsüyle mağrur, Yaratıcısına ve emirlerine karşı kayıtsız, hattâ isyankârdır. O, Âhiret'te karşısına çıkacak cezayı görünce ebediyen yok olmak isteyecektir. Buna karşılık, Âhiret'te ebedî saadetle mükâfatlandırılacak olan mü'min ise, Tur Sûresi/52: 26'ncı âyette buyurulduğu üzere, dünyada ailesi arasında onların âhireti için oldukça dikkatli ve müteyakkız olup, onların iman ve âhiretlerinin selâmeti için didinir. Dolayısıyla o, Âhiret'te kendisine bahşedilecek nimetler ve ebedî saâdetle sevinecektir.

3. Aslı üç kelimeden oluşan bu âyet, çok geniş bir manâ silsilesine sahiptir. Önceki âyetlerde Cenab-ı Allah'ın kendilerine yemin ettiği günbatımı vakti (akşam şafağı), ardından gece ve derece derece gecenin bürüdüğü her şey ve dolunay oluncaya kadar gittikçe büyüyen ay gibi "tabiat" vakıaları nasıl halden hale geçiş ifade ediyorsa, bu âyet de, fertlerin, toplumların ve bütün insanların geçtiği merhalelere dikkat çekmektedir. Bu, hem dünyada hem de Âhiret'te söz konusudur. Dünya da, sürekli bir hareket ve evrilme içindedir. Bunun gibi, İslâm da bir toplumda Allah Rasûlü'nün izinde tebliğ edilmeye başladığı zaman, arada duraklamalar olsa da, mü'minler basamak basamak ileriye ve yükseğe yürürken, onlara cephe alanlar ise sürekli zemin kaybederler. Âyet, bütün bu gerçekleri ifade etmektedir. Meselâ anne karnında geçilen yaratılış merhaleleri veya bir ağacın tohumdan meyve vermeye kadar geçirdiği safhalar gibi, ferdin ve toplumun hayatındaki evrilmelerde de geçilen bütün basamaklar, birbirleriyle bağlantılı ve uyumludur. Bu bakımdan, her bir yükselmede gereksiz acele ve yaşamadan basamak atlamaya çalışma düşmeyle neticelenebilir.

4. Yani, onların Kur'ân'ı ve onun mesajını yalanlamaları, Kur'ân'da ve mesajında bir yanlışlık ve eksiklik olduğundan değildir. Bilakis, Kur'ân'ı ve mesajını, kötü emellerini gerçekleştirmelerine, dünyevî arzularını istedikleri gibi tatmin etmelerine mani gördükleri içindir.

85. BÜRÛC SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuş bulunan ve 22 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *bürûc* (burçlar) kelimesinden alır. Mü'minleri maruz kaldıkları işkenceler karşısında sabretmeye çağırır ve önceki rasûllere karşı çıkanların başlarına gelenleri hatırlatarak, Kur'ân'ın düşmanlarının muvaffak olamayacaklarına işaret eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun burçlar sahibi göğe;[1]

2. Va'dedilen Gün'e;

3. Ve şahit olana ve şahit olunan her şeye.[2]

4. Kahrolsun ve kahroldu da o hendek halkı,[3]

5. Alev alev tutuşturulmuş ateşi yakanlar.

6. O ateşin başına oturmuş,

7. Mü'minlere yaptıklarını (keyifle) seyrederlerdi.

8. Mü'minlerden başka bir sebeple değil, sadece Azîz (mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte mutlak üstün ve galip), Hamîd (her türlü şükür ve övgüye mutlak manâda lâyık) Allah'a iman ettikleri için nefret ediyorlardı:

9. Göklerin ve yerin mutlak mülkiyet ve hakimiyeti Kendisine ait olan Allah'a. Ama Allah, olup biten her şeye şahittir.

10. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara her türlü işkenceyi yapan ve sonra da tevbe edip ıslah-ı halde bulunmayanlar, işte onlar için Cehennem azabı vardır, onlar için yangın azabı vardır.

11. Buna karşılık, iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanları bekleyen ise, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlerdir. Budur gerçek büyük kazanç, gerçek büyük başarı.

12. Rabbinin tutup yakalaması gerçekte pek çetindir.

13. O'dur başta yaratan ve yarattığını tekrar edip, (en son Âhiret'te) yeniden yaratacak olan.[4]

14. Ve yine O'dur Ğafûr (bağışlaması pek bol olan), Vedûd (kullarını çok sevip, çok sevilen).

15. Arş'ın Sahibi, Mecîd (şanı pek yüce).

16. Dilediğini dilediği şekilde yapan.

17. Sana ulaştı mı haberi o orduların,

18. Firavun'un ve Semûd'un?

19. Fakat o küfredenler yine de hakkı yalanlamada ısrar ediyorlar.

20. Ama Allah, onları her taraftan kuşatmıştır.

21. Onlar ne derse desin, o çok şerefli bir Kur'ân'dır, (vahyedilen ve okunan bir Kitaptır).

22. (Aslı) Levh-ı Mahfuz'da,[5] (her türlü müdahaleden koruma altındadır ve her türlü bâtıldan uzaktır).

589-590

---

1. Burçlar hakkında bkn: Hıcr Sûresi/15: 16–18, not 4.

2. Gelecek âyetler, mü'minlerin maruz bırakıldığı işkencelerle onları bekleyen güzel âkıbet ve mükâfat hakkındadır. Bu sebeple, burçlar sahibi göğe yemin etmekle Cenab-ı Allah (c.c.), Hıcr Sûresi/15: 16–18'de buyurulduğu üzere, nasıl göğe çıkmaya çalışan şerli ruhlar oradan def ediliyorsa, mü'minlere işkence yapan şerli kâfirlerin de def edileceğine ve Âhiret'te de hak ettikleri cezayı bulacaklarını işaret buyurmaktadır. İşte, âyette kendisine veya kendilerine yemin edilen *şahit(ler)*, işkencelere uğrayan mü'minler, bilhassa inkârcı zalimlerin yaptıklarını gören ve Âhiret'te onlar aleyhinde şahitlik yapacak olan rasûller, şahit olunan ise, mü'minlerin uğradıkları işkenceler, bu işkenceleri yapanlar ve onların Âhiret'te görecekleri azaptır.

Ayrıca, 9'uncu âyette Cenab-ı Allah'ın her şeye şahit olduğu beyan buyrulmaktadır. "Şahit" ve "şahit olunan" kelimelerinin nekre gelmesi de onların manâ kapsamını genişletmektedir. Dolayısıyla "şahit"ten kasıt öncelikle Cenab-ı Allah olmak üzere, her iki kavramın şümulüne daha pek çok "şahit" ve "şahit olunan"ın girdiğinden söz edilebilir.

3. Hendek halkıyla ilgili rivayetlerde ortak yön, onların dinlerinden dönmeyi reddeden mü'minleri canlı canlı yakmak için hendekler kazan birtakım tiranlar olduğudur.

4. Yani Allah (c.c.), ilmi ve kudretiyle bütün varlıkları kuşatmıştır; dolayısıyla hiç bir varlık, O'ndan, O'nun cezasından kaçamaz, kurtulumaz.

5. Levh-ı Mahfuz için bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10.

86. TARIK SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 17 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *tarık* (geceleyin görünüveren) kelimesinden alır. Sûre, Âhiret üzerinde yoğunlaşır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun göğe ve geceleyin görünüverene;

2. Bilir misin nedir o geceleyin görünüveren?

3. O, karanlığı delen parlak yıldızdır.

4. Hiçbir kimse yoktur ki, üzerinde bir gözetleyici, bir koruyucu bulunmasın.[1]

5. Şu halde insan bir baksın neyden yaratıldığına![2]

6. Fışkırıp çıkan basit bir sıvının bir kısmından yaratıldı o.

7. O sıvı, sırttaki omur bölgesi ile kaburga arasında(ki hareketlenme sonucu) çıkar.[3]

8. (İnsanı böyle basit bir sıvıdan yaratan) Allah, elbette onu (ölümünden sonra) yeniden hayata döndürmeye de kadirdir.

9. O gün, gizli kalmış ne varsa hepsi ortaya dökülür;

10. Ve insanın (Allah'ın cezalandırmasına mani olacak) ne kuvveti olur ne de bir yardımcısı.

11. Yemin olsun, (içindeki cisimlerin döndüğü, yağmurun meydana gelip yağması dahil, bütün hadiselerin tekrarlandığı) devrî hareketler sahibi göğe,

12. Ve (bitkilerin toprağı yarıp çıktığı) yarılıp çatlayan yere;

13. Muhakkak ki o (Kur'ân), (hakla bâtılın arasını) ayıran kesin bir sözdür.

14. O, bir boş söz, bir eğlence değildir.

15. (O'nu reddedenler,) planlar yapmak, tuzaklar kurmakla meşguller;

16. Ama elbette Benim de bir hesabım vardır.

17. O halde, kendileriyle baş başa bırak o kâfirleri, bırak az bir süre daha kalsınlar kendi halleriyle başbaşa.

590

1. Her bir şahıs için, onun yaptıklarını yazmak üzere tayin edilmiş ve onu takip eden iki melek vardır (İnfitâr Sûresi/82: 10–12; Kâf Sûresi/50: 17). Yine, her bir kişi için ona eşlik etmek ve korumak üzere tayin edilmiş melekler vardır (Ra'd Sûresi/13: 11).

Bunların ikisi, onun yaptıklarını yazan meleklerdir. Bütün bu meleklerin üzerinde ise gerçek koruyucu ve her bir insanın ne yaptığını, ne düşündüğünü, kalbinden nelerin geçtiğini bilen Allah vardır (Kâf Sûresi/50: 16). Âyet, bütün bu manâların bir özeti gibidir.

2. Bazı müfessirlere göre karanlığı delen parlak yıldız, Allah Rasûlü veya O'nunla gönderilen Kur'ân ve İlâhî hidayettir. O, bâtıl karanlığını delen ve doğru yolu gösteren bir ışıktır. Bu ışıkla insan, yaratılış gerçeğini ve kendi özünü görebilir. Varlığın ve bilhassa kendi varlığının manâsız olmadığını anlar. Bilir ki, dünyaya çok önemli maksatlar için gönderilmiştir ve 4'üncü âyette buyurulduğu üzere, her yaptığı kaydedilmektedir. Şu halde o, maddî menşeine bakarak aczini ve gerçek değerinin bu menşe'de yapmadığını anlamalı, onu böylesine basit bir maddeden, fakat varlığın en önemli unsuru olarak yaratan Zât'ın ondan neler beklediğine gereken önemi vermelidir.

3. Âyet, biyolojinin son keşiflerinden olarak, erkek er suyunun hem atılma mekanizmasını hem de atılma bölgesini tarif etmektedir. Erkek er suyu da, kadının suyu da, toraka denilen sırttaki omurlarla göğüs kemiği arasındaki hareketlenme sonucu atılmaktadır.

87. A'LÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 19 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-A'lâ* (en yüce) kelimesinden alır. Sûre, Allah'ın kudreti, birliği ve vahiy gerçeği üzerinde durur ve bazı tavsiyeler ihtiva eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. En Yüce olan Rabbinin ismini tesbih et![1]

2. O ki, yaratıp, en mükemmel şekil ve sis-teme koyar;

3. Ve O'dur ki, her şey için bir ölçü (belli bir hayat, belli hususiyetler, bir gaye) takdir ve tayin buyurup, onu bu gayeye yönlendirir.

4. Yine O'dur ki, otlakları, yeşillikleri çıkarır;

5. Sonra da onları çürüyüp kararmış atıklara çevirir.[2]

6. (İnsanların hidayeti için) Kur'ân'ı kalbinde yerleştirip sana öğretecek ve başkalarına okumanı sağlayacağız da, artık sen ondan hiçbir şey unutmayacaksın;[3]

7. Ancak Allah'ın başka türlü dilemesi müstesna.[4] Hiç şüphesiz O, (senin zahir ve bâtın hallerin dahil,) açık olanı da, gizli olanı da bilir.

8. Biz, her hususta gayeni en kolay şekilde gerçekleştirmen için yürümen gereken yolu sana kolaylaştıracağız.

9. Öyleyse sen, nasihat ve hatırlatmanın fayda vereceği her durumda nasihat et ve hatırlat.[5]

10. Nasihat ve hatırlatmadan gerekli dersi alacaktır iman adına harekete geçirilebilecek bir kalb taşıyan.

11. Ama ondan geri durur kötülükte benzeri olmayan bedbaht,

12. En büyük Ateş (olan Cehennem'e, hem de en kızgın yerine) girer yanıp kavrulmak üzere.

13. Artık orada ne ölüp kurtulur, ne de rahat yüzü görür.

14. Oysa şurası kesin ki, kurtulmuştur (inkârdan, şirkten, günahlardan, mal sevgisinden) arınan;

15. Ve Rabbisinin adını anıp, namaz kılan.[6]

16. Ama siz (ey insanlar), dünya hayatını sevip tercih ediyorsunuz.

17. Oysa Âhiret, (dünyadan) hem çok daha hayırlı, hem de devamlıdır.

18. Bütün bu gerçekler, elbette önceki Sahifelerde de vardı;

19. İbrahim'e ve Musa'ya verilen Sahifelerde.[7]

1. Yani, her bakımdan mutlak en yüce olan Rabbinin bütün isim ve sıfatlarıyla benzerlikten, noksanlıktan, ortakları olmaktan münezzeh olduğunu ilan et! O'na secde et, O'nun için namaz kıl!

2. Bilhassa günümüz yorumcuları, bu âyette kömüre ve petrole referans bulmaktadırlar. Çünkü, "çürüyüp kararmış atık" olarak çevrilen kelimelerin aslı gübre, odun kömürü, suyun taşıdığı çöp türü atıkları da çağrıştırmaktadır.

3. Bkn: Tâ-Hâ Sûresi/20: 114; Kıyamet Sûresi/75: 16-19, not 5.

4. Müfessirlerin pek çoğu buradaki istisnayı nesih vakıası çerçevesinde anlamışlardır (Bkn: Bakara Sûresi/2: 106: *Biz, (Dinî kemale erdirmek ve üzerinizdeki nimetimizi tamamlamak istikametinde şartlar açısından) daha uygununu veya benzerini getirmeden, (daha önce indirdiğimiz) bir âyetin hükmünü ya da kendisini kaldırmayız veya unutturmayız.* (Ayrıca bkn: İlgili not 95.) Bununla birlikte âyet, Cenab-ı Allah'ın Rasûlü'ne mutlak manâda unutturduğu bir âyet olduğu manâsına da gelmez. Dolayısıyla âyetteki istisna, Hûd Sûresi 108'inci âyetteki istisna gibidir. Yani, her şeyde Allah'ın Meşiet'i esastır. Bizim irademiz de, değişik açılardan O'nun Meşiet'ine dahildir (bkn. İnsan Sûresi/76, not 9). Cenab-ı Allah (c.c.), her ne dilerse onu yapar. Fakat O, her şeyi bir hikmet dahilinde yapar. Dolayısıyla, O'nun Meşiet'i vurgulanırken, vurgu için zikredilen hadisenin, meselâ herhangi bir âyetin Peygamber Efendimiz'e unutturulmasının mutlaka vuku bulmuş olması şart değildir.

5. Tebliğci veya nasihatçi, yapacağı tebliğ veya nasihatin fayda verip vermeyeceğini, dolayısıyla kime hangi şartlarda ve nasıl tebliğ ve nasihatte bulunması gerektiğini göz önüne almak mevkiindedir. Kur'ân, bir başka âyetinde (Zâriyât Sûresi/51: 55), tebliğ ve hatırlatmanın mü'minlere, burada sonraki âyette de iman adına harekete geçirilebilecek, şartlanmamış ve yumuşak kalb sahiplerine fayda vereceğini buyurmakta, buna karşılık Rasûlüllah'a, Allah'ın Kitabı'ndan ve O'nu anmaktan bütün bütün yüz çevirip, dünya hayatından başka bir derdi olmayanlarla ise artık daha fazla ilgilenmemesini söylemektedir (Necm Sûresi/53: 29).

6. Allah Rasûlü'nden yapılan bazı rivayetlerde, son iki âyette Ramazan Bayramı'ndan önce verilmesi gereken sadaka-i fıtıra ve Bayram Namazı'na işaret vardır.

7. Burada yalnızca Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. Musa'ya (a.s.) verilen Sahifelerden söz edilmesi, onların önceki diğer Kitaplar arasındaki mevkiinden dolayıdır. Bazı rivayetlerde, Hz. Musa'ya Tevrat'tan önce 10 sayfalık bir kitapçığın verildiği belirtilmektedir.

88. ĞAŞİYE SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 26 âyetten meydana gelen bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-ğaşiye* (her tarafı kaplayan, bürüyen) kelimesinden alır. Âhiret'te kâfirlerin maruz kalacağı zorluklara ve cezaya, mü'minlere ise bahşedilecek saadete dikkat çeker. Cenab-ı Allah'ın birtakım kudret ve hikmet tecellileri üzerinde tefekküre çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Her tarafı kaplayacak o Dehşet'in haberi sana geldi mi?

2. Yüzler olacaktır o gün korku ve zilletten eğilmiş;

3. (Sadece dünya için) çalışmış, dolayısıyla o gün eli boş kalmış olmaktan dolayı bitkin mi bitkin.

4. Bir Ateş'e girecekler yanıp kavrulmak üzere kızgın mı kızgın.

5. Ancak kaynar bir kaynaktan su verilecek kendilerine.

6. Yalnızca zehirli ve dikenli bir bitkiden ibarettir yiyecekleri.

7. Ne besleyicidir o bitki, ne de açlığı giderir.

8. Yüzler de olacaktır o gün nimetlerle mutlu;

9. (Dünyadaki) gayretlerinin sonucundan oldukça memnun;

10. Pek üstün ve pek muteber bir cennette.

11. Orada hiç boş söz işitmezler.[1]

12. Akan dupduru kaynaklar vardır orada;

13. Orada yüksek tahtlar da vardır.

14. Ve dolu, servise hazır kadehler,

15. Dizilmiş, yaslanmaya hazır yastıklar;

16. Ayrıca, yayılmış halılar, döşemeler.

17. Bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış?

18. Ve göğe, nasıl yükseltilmiş?

19. Ayrıca dağlara, nasıl sapasağlam dikilmiş?

20. Ve yere de, nasıl yayılıp, iskâna hazırlanmış?[2]

21. Evet, sen anlat, nasihat ver, irşad et, çünkü vazifen nasihattır, anlatıp irşad etmektir.

22. Yoksa insanların başına dikilip, onları imana zorlayıcı değilsin.

23. Ama kim ki irşada sırtını döner ve in-kârda diretir,

24. Allah da onu en büyük cezaya çarptırır.

25. Elbet Biz'edir onların dönüşü;

26. Hesaplarını görmek de elbet Biz'e aittir.

1. Burada Cennet nimeti olarak önce orada boş sözün olmayacağının zikredilmesi hayli önemlidir. Bu demektir ki, Cennet ehli, kendilerini ehl-i dünyanın dünyada eğlendirdiği gibi eğlendirmeyecektir. Nasıl Cennet ehli her bakımdan pak olacağı gibi, Cennet'in bütün nimetleri de pak ve çok yüce olacaktır. Âyet, boş söz, manâsız eğlence gibi vakit harcamalara karşı bir ikaz da ihtiva etmektedir.

2. Son dört âyette çok önemli belâgat nükteleri vardır. Âyetlerde, Cenab-ı Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, iradesi, kainatı yaratmaktaki maksatları adına önce devenin yaratılması, sonra göğün yükseltilmesi, sonra dağların sapasağlam dikilmesi, sonra da yerin yayılıp iskâna hazır hale getirilmesi nazara verilmektedir. Sıralamada devenin yaratılmasının öne alınması, ayrıca gök, dağlar ve yer ile birlikte anılması, üzerinde durmayı gerektirmektedir. Devenin yaratılması, göğün yükseltilmesi, dağların dikilmesi ve yerin yayılması arasında mutlaka önemli münasebetler olmakla birlikte, devenin yaratılmasının önce zikredilmesi, bir gerçeği ispat için serdedilen delillerden muhatap için en çok bilinenin, ona ve gözlemine en yakın, onun için en açık olanın en başta anılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü, çölde yaşayan insan için, onun en çok haşir-neşir olduğu, en iyi bildiği varlık devedir. Sonra, göğün çöl insanı için ifade ettiği ayrı bir manâ vardır. Onun çölde geçimini sağlamak için en çok muhtaç olduğu yağmur da gökten gelmektedir. Gökten sonra dağlar, onun hem rızkını temin, hem hayvanlarını otlatması için büyük önem ifade etmektedir. Bakış, gökten sonra dağlara inecek, sonra da yere uzanacaktır. Ayrıca, deve, yüksekliğiyle de bakışı göğe yöneltir. Onun omuzları, dağları andırır. Nitekim Kur'ân-ı Hakîm, Mülk Sûresi, 15'inci âyetinde yerin omuzlarında seyahat edip, rızkımızı aramamızı buyururken, yeri uysal bir hayvana, dağları da onun omuzlarına benzetmektedir (Bkn. Mülk Sûresi/67, not 7.) Deve, çöl insanı için en önemli seyahat ve rızk arama vasıtasıdır. Evet, bunların dışında, deve, gök, dağlar ve yer sıralamasında daha pek çok nükteler bulunabilir ve elbette vardır ama bir meal çalışması çerçevesinde bu kadarı yeterli görülebilir.

89. FECR SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 30 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-fecr* (şafak) kelimesinden alır. Allah'ın Mesajı'nı ve onu getiren rasûlleri yalanlayan bazı eski toplulukların acı âkıbetlerini nazara verir. İnsan karakterinin birtakım önemli yanlarına dikkat çeker. Mü'minleri ve kâfirleri Âhiret'te bekleyen sonu anarak, ikazda bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun şafak vaktine,

2. On geceye,[1]

3. Çifte ve teke,[2]

4. Ve bir sona doğru akıp giden geceye:[3]

5. Bu yeminlerde, (kendisini doğruya götürüp, yanlışlardan men edecek bir) akla sa-hip olan için elbette çok sağlam bir teyit ve tasdik yatmakta değil midir?

6. Gör bak, Rabbin ne yaptı Âd (kavmine);

7. Yüksek, âbide-misal binalar diken çok güçlü İrem halkına –

8. Ki, o diyarda onların bir benzeri yaratılmamıştı;

9. Ve vadideki kayaları oyarak sağlam evler edinen Semûd (kavmine);[4]

10. Ayrıca, çok sağlam kalelere sahip Firavun'a.

11. Bunların hepsi, (yaşadıkları) ülkelerde hep taşkınlık yaptılar;

12. Taşkınlıklarıyla, oralarda sürekli bozgunculuk çıkardılar.

13. Ve neticede Rabbin, üzerlerine azap kamçıları yağdırdı.[5]

14. Gerçek şu ki, Rabbin, hep gözetlemededir (ve kullarını, verdiği nimetlerle sınamaktadır).

15. Ama insan, Rabbisi onu sınayıp da ona değer bahşettiği ve onu nimetleriyle perverde ettiği zaman, (acaba şükredecek mi diye sınandığını düşünmeden, kendisini o değer ve nimetlere lâyık bilip) "Rabbim bana ikramda bulundu!" der (ve sevinir).

16. Buna karşılık, (Rabbisi) kendisini sınayıp da nasibini daraltıverince, bu defa, (sabırla sınandığını ve sabrettiği takdirde karşılığını göreceğini düşünmeden, Allah'a adaletsizlik atfeder tarzda) "Rabbim beni zelil, perişan etti!" der.

17. Hayır, işin doğrusu şu ki, (ey insanlar,) siz yetime değer vermiyor ve ikramda bulunmuyorsunuz.

18. Yoksulu doyurmak konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.[6]

19. (Size veya başkalarına ait) mirası, helâl–haram demeden, (muhtaçları düşünmeden) yiyorsunuz;

20. Ve malı pek çok seviyor ve yığdıkça yığıyorsunuz.

21. Hayır, yapmanız gereken asla bunlar değil! O zaman ki, yer üst üste sarsıntılarla toz–toprak haline gelir;

22. Rabbin, (kudret ve azametiyle perdesiz) tecelli eder ve melekler saf saf görünür;

23. O gün Cehennem bütün dehşetiyle getirilir ve yine o gün insan her şeyi hatırlayıp gerçeği anlar ama, artık bu anlamanın ona ne faydası olur ki!

24. "Keşke" der, "dünyada iken bu hayatım için hazırlık yapmış olsaydım!"

25. O gün Allah'ın edeceği azabı hiçbir kimse hiçbir zaman edemez;

26. O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.

27. "Ey (iman ve ibadetle, zikirle) doygunluğa ermiş nefis!

28. Dön Rabbine, sen O'ndan razı, O da senden razı olarak.

29. Katıl sen de (Bana kullukla en büyük şerefe ulaşmış) has kullarımın arasına!

30. Ve gir Cennetime!

592-593

---

1. *On gece*den maksadın Ramazan ayının son on gecesi veya Zilhicce'nin, Hac'cın ifa edildiği ve sonuncu günü Kurban bayramı olan ilk on gününün gecesi ya da bunların her ikisi olduğu hakkında görüşler vardır. Bu on gecenin her ikisinde de Cenab–ı Allah'a ibadet ayrı bir önem taşımaktadır. Ramazan'ın son on gecesinde, kabul gören genel görüşe göre Kadir Gecesi mevcuttur. Gerek bu on gece, gerek Zilhicce'nin ilk on gecesi bayramla noktalanmaktadır. Dolayısıyla, birinci âyetteki *şafak vakti*nden maksat her günün şafağı olabileceği gibi, sözü edilen her iki on gecenin sonu olan Ramazan ve Kurban bayramının şafağı da olabilir. Bunun yanısıra, on gece ve şafak, toplumların hayatında geceler ne kadar uzun olursa olsun, her gecenin bir şafağının olacağını da ima etmektedir. Ayrıca, Müzzemmil Sûresi/73: 2–6'da ifade buyurulduğu gibi, gece ibadeti manevî terakki adına çok önemli olup, manevî bir uyanışa (şafak) kapı açar.

Cenab-ı Allah (c.c.) , Hz. Musa'ya (a.s.) Tevrat'ı vermek için O'nunla 30 gecelik (günlük) bir mikat için sözleşmiş, yani Hz. Musa, Tevrat'ı almadan önce 30 gece hususî olarak huzur-u İlâhî'de kalmıştır. Daha sonra buna 10 gece ilave edilmiş ve böylece mikat 40 gece sürmüştür (Bkn. Bakara Suresi/2: 51, not 59). 40 gecelik hususî ibadetin, çile çıkarma ve inzivanın, nefis terbiyesi, kalb tasaffisi adına Tasavvuf'ta da önemli bir yeri vardır. 29/30 gecelik (veya günlük) Ramazan ile, Zilhicce'nin ilk 10 gecesi (günü), böyle bir manâya, eğitime hizmet edebilir ve buradan bu 40 gecenin

önemini anlayabiliriz. Hz. Musa'ya da mikat için sonraki 10 gece, ilk 30 geceden daha sonra verilmişti. Dolayısıyla, bu noktadan yaklaştığımızda, bu sûrede, 2'nci âyette anılan 10 geceden kasdın Zilhicce'nin ilk 10 gecesi olması daha makul görünebilir. Evet, âyetlerden hareketle, her samimi "gece yolculuğu"nu bir şafağın, nurlanmanın takip edeceğini söyleyebiliriz.

2. Çift ve tekten ne kastedildiği konusunda çok yorum yapılmıştır. Meselâ, Hicrî takvimin takip ettiği ay yılında aylar bazen 29 bazen 30 çekmekte, yani bazen tek sayıyla, bazen çift sayıyla bitmektedir. Bu sebeple, Ramazan ayının son 10 günü veya gecesi, bazen 9, bazen 10 olabilmektedir. Bunun dışında, teklik-çiftlik varlığın önemli bir hususiyeti olmakla, bu kelimelerle üzerine gecenin çöktüğü, şafağın ağardığı bütün varlık da kastedilmiş olabilir.

3. Gece, kendine ait özelliklere sahiptir ve kendine ait bir çizgide hareket eder gider. Ne kadar uzun sürerse sürsün, mutlaka şafakla, ışığın doğmasıyla neticelenir; geceleri gündüzler, kışları baharlar takip eder. Bu sebeple, Cenab-ı Allah'ın yaktığı İslâm ışığı ufukta belirmeye başladığı andan itibaren, artık fertler ve toplumlar için gecenin sonu göründü demektir.

4. Âd ve Semûd kavimleri için bkn: A'râf Sûresi/7: 65-69, not 14-15; Hûd Sûresi/11: 50-68; Şuarâ Sûresi/26: 123-158.

5. Âd kavmine inen azap-ceza için bkn: A'râf Sûresi/7: 72; Hûd Sûresi/11: 58; Mü'minûn Sûresi/23: 27; Şuarâ Sûresi/26: 120; Hâkka Sûresi/69: 6; Semûd kavmi için: A'râf Sûresi/7: 782; Hûd Sûresi/11: 67; Hıcr Sûresi/15: 83; Hâkka Sûresi/69: 5; Firavun için: Yunus Sûresi/10: 90; Tâ-Hâ Sûresi/20: 77-78, Şuarâ Sûresi/26: 65-66.

6. Fakir veya zengin olmak, bir şeref sebebi sayılmamalıdır. Cenab-ı Allah (c.c.), fakirlikle de zenginlikle de, malı az veya çok vererek insanı sınar. Her durumda insan, sahip bulunduğu her nimet ve güzelliğin Allah'tan olduğuna inanmalı, O'na şükretmeli, yoklukta bile sabır içinde şükretmesini bilmelidir. Şeref ve fazilet, Allah'a şükretmede ve fakirlere, muhtaçlara, kimsesizlere yardım etmede yatar.

90. BELED SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan ve 20 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-beled* (şehir) kelimesinden alır. Müfessirler, sûrenin de ismi olan bu şehirden kasdın Mekke olduğu görüşündedir. Cenab-ı Allah'ın insanlara olan nimetlerini ve kudret tecellilerini hatırlatan Sûre, insanları birbirlerine yardıma ve Âhiret için çalışmaya çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin ederim bu (kutsal Mekke) şehrine-

2. Ki sen (ey Rasûlüm), bu şehrin (onun kutsallığına çok büyüt katkı yapan) bir mukimisin.

3. Ve o değerli baba (İbrahim'e) ve O'nun atası olduğu değerli oğul (Muhammed'e),

4. Gerçek şu ki, Biz insanı meşakket ve imtihan yüklü bir hayata gönderdik.[1]

5. Acaba insan, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6. "Ben yığınla mal tükettim" diye övünüp durur.

7. Yoksa, kendisini kimsenin görmediğini mi düşünüyor?[2]

8. Biz onun için var etmedik mi (görmesi için) bir çift göz,

9. (Konuşabilmesi için) bir dil ve iki dudak?

10. Ve ona (hayırlı olanı takip edip, şerli olandan kaçınması için hayır ve şer) yollarını göstermedik mi?

11. Fakat o, sarp yokuşu aşmak için hiçbir gayret sarfetmiyor.

12. Bilir misin o sarp yokuş nedir?[3]

13. Bir köle (veya esiri) hürriyetine kavuşturmaktır;

14. Ya da kıtlık veya darlık zamanında do-yurmaktır,

15. Akrabadan olan bir yetimi,

16. Ya da yiyeceği, barınağı olmayan perişan bir yoksulu.

17. Bir de, elbette iman etmiş olmak ve karşılıklı sabır teşvik ve tavsiyesinde bulunmak, merhamet teşvik ve tavsiyesinde bu-lunmaktır.

18. Böyle yapanlar, hesap defterleri sağ ellerine verilecek olan yümün ve bereket ehlidir.

19. Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince, on-lar, hesap defterleri sol ellerine verilecek olan bedbahtlık ehli nasipsizlerdir.

20. Cezaları ise, üzerlerini tamamen kaplayacak dehşetli bir Ateş'te yanmak olacaktır.

1. Tâ-Hâ Sûresi/20: 117-119'uncu âyetler, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ilk olarak yerleştirildikleri cennetten çıkarılmakla insanın açlık, susuzluk, soğuk, sıcak dahil pek çok güçlük ve sıkıntılarla dolu bir hayata indiklerini beyan buyurmaktadır. Dünyada insanı bekleyen bunlardan başka meşakkat ve çileler de vardır. Ayrıca, kendilerini yüce bir mefkûreye adayanlar, çok daha büyük zorluklar ve ızdıraplarla karşılaşırlar. Bunların en zoruna maruz kalanlar peygamberler, onlardan sonra da derecelerine, Allah'a olan yakınlıklarına göre diğer mü'minlerdir. Şu kadar ki, hayat ızdıraplarla, çilelerle saflaşır ve meyve verir; insan, çilelerle pişer ve terakki eder, kabiliyetleri gelişir.

2. Mal, servet, zenginlik, sahibini gurura ve kendisinde hem de onunla istediğini yapabileceği büyük bir güç bulunduğu vehmine itebilir. Servet sahibi pek çok insan, harcadığı servet veya malla övünür, fakat bu mal veya serveti geçici dünya hayatının zevkleri için, şöhret ve/veya gösteriş için harcadıklarından, bu harcamalarının Allah (c.c.) katında hiçbir değeri olmaz ve Âhiret'te de sahibine hiçbir fayda getirmez. Oysa, her bir insanın rızkını ve hayatını takdir buyuran Allah olduğu gibi, hayatını kazanması için insana gerekli gücü, kapasiteyi, kabiliyeti ve vücudu veren de Allah'tır. Dolayısıyla insana düşen, Allah'a şükretmek ve O'nun verdiği malı O'nun yolunda kullanmak ve harcamaktır.

3. Sarp yokuş, insanî kemalâta ve dolayısıyla Allah'a giden yoldur. Sarp olması, o yokuşu tırmanmanın insan nefsi için zorluğuna işarettir; fakat insanî kemalât ancak bu yokuşu çıkmakla mümkündür. Bundan sonraki beş âyet, bu yokuşu tırmanmanın bazı basamaklarına dikkat çekmektedir.

91. ŞEMS SÛRESİ

15 âyetten oluşan ve Mekke'de inen bu sûre, ismini ilk âyetindeki *eş-şems* (güneş) kelimesinden alır. İnsanın hem iyiyi hem de kötüyü kabul edebilecek bir yapıya sahip olduğunu nazara verir. Ama onu iman ve salih amele çağırır ve Semûd halkının başına gelen yıkıma dikkat çekerek, kötülük işlemeye karşı uyarır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun güneşe ve parlak aydınlığına;

2. Onu izleyip, (ışığını) yansıtan aya;

3. Onu ortaya çıkarıp gösteren gündüze;

4. Onu bürüyüp gizleyen geceye;[1]

5. Göğe ve onu bina edene, (o ihtişamıyla) bina edişine;

6. Yere ve onu yayıp döşeyene, (bütün güzelliğiyle) yayıp döşeyişine;[2]

7. Ve nefse ve onu (varlık gayesini kavrayıp, gerçekleştirebilecek bir) donanımla sisteme koyana;

8. Koyup da ona hem günah yolunu ve hakkında kötü olanın şuurunu, hem de doğru yolu ve hakkında hayırlı olanın şuurunu ilham edene:

9. Muhakkak kurtulmuştur o nefsi (enaniyet ve Allah'a isyan kirinden) temizleyip, (kulluk toprağında) geliştiren;

10. Ve muhakkak kaybetti onu (enaniyet ve Allah'a isyan bataklığına) gömüp çürüten.[3]

11. Semûd (halkı), sınır tanımaz isyankârlığıyla (İlâhî Mesaj'ı ve kendilerine gönderilen Rasûl'ü) yalanladı.

12. Nihayet, diğerlerinin kışkırtmasıyla içlerinde en azılı olanı öne atıldı.

13. Allah'ın rasûlü (Salih), kendilerini uyarmıştı: "Allah'ın gönderdiği dişi deveye zarar vermekten sakının ve onun su nöbetini gerektiği gibi gözetin."[4]

14. Ama onlar, o rasûlü yalanladılar ve dişi deveyi vahşice öldürdüler; neticede Rabbileri de, günahları sebebiyle başlarına indirdiği azapla hepsini aynı şekilde yerle bir etti;

15. Ve O, yaptığının neticesi konusunda elbette endişe duyacak değildir; (çünkü O'nun her yaptığında en küçük bir haksızlık olmaz ve O'na yaptıklarından sorulmaz).

594

1. Bazı yorumcular, 3'üncü ve 4'üncü âyetlerin sonunda yer alan ve nesne vazifesi gören *hâ* (dişil o) zamiriyle yeryüzünün kastedildiği görüşündedirler. Onlara

göre, gündüz güneşle yeryüzünü görünür kılar. Ne var ki, âyetlerde yeryüzü hiç geçmemektedir. Ayrıca, gündüze ve geceye güneşin sebep olduğunu düşünmekten çok, gündüz ve gecenin yerkürenin kendi etrafında dönmesi ve bu dönme ile güneş ışığını alıp almaması neticesinde oluştuğunu düşünmek daha doğrudur. Bu sebeple, güneşi görüp görmememize, bir diğer ifadeyle, güneşin ortaya çıkıp görünmesine veya gizlenmesine sebep yeryüzünün hareketidir. Ayrıca, büyük müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, âyette kastedilen, gündüzün bulut, sis gibi engeller olmaksızın güneşi bütün parlaklığıyla gösterdiğidir. Dolayısıyla, söz konusu âyetlerdeki *o* zamiri yeryüzüne değil, güneşe işaret etmektedir.

2. Yeryüzünü yaymak, onun yüzeyini üzerinde yaşanabilir hale koymak demektir. Bu bakımdan, onun yayılmış olması, yuvarlak olmasıyla çelişen bir durum değildir.

3. İnsanla hayvanlar arasında önemli farklılıklar vardır. Temel farklılıklardan biri şudur ki: Hayvan, hayatı için gerekli bütün temel bilgi kendisine öğretilmiş olarak dünyaya gönderilir ve doğar doğmaz, en fazla bir–iki hafta içinde hayata adapte olur. Bu da gösterir ki, hayvanın vazifesi öğrenerek kemale ermek değil, vazifesiyle Allah'a ibadet görevini yerine getirmektir. Buna karşılık insan, her konuda bilgisiz olarak dünyaya gönderilir. Yürüyüp ayağa kalkması bile ortalama bir yıl, hayata adapte olması yıllar, öğrenmesi ise denebilir ki bir ömür alır. Şu halde insanın kemali ilimde ve bu ilmi Allah'a kulluk adına kullanmadadır.

İnsan, son derece karmaşık bir varlıktır. O, donanımı ve kendisi için takdir edilen gayesiyle bir tohuma benzer. Tohum, kendinde kökü, gövdesi, dalları, yaprakları, çiçekleri ve meyveleriyle bir ağacı saklar. İnsan da, İlâhî Kudret'in kendisine tevdi ettiği istidat, duyular, duygular, potansiyel melekeler, pek çok fazilete kaynaklık edecek hususiyetleriyle, görünüşte ve maddeten küçük ama aslında ve mânen kâinattan da büyük bir tohumdur.

Eğer bir tohum olarak insan, kendisine tevdi edilen onca donanımı bu dar dünyada Allah'a kulluğu reddederek, kendi nefsinin arzuları istikametinde, kendi enaniyetini tatmin uğrunda kullanacak olursa, kendini nefis bataklığına dikerse, bu takdirde çürür ve Âhiret'te ebedî bir azap olarak biter.

Buna karşılık, eğer bir tohum olarak insan kulluk toprağında iman güneşiyle ve İslâm suyuyla büyüyecek olursa, bu takdirde enaniyet ve onun doğurduğu küfür, şirk, nifak gibi kendisini öldürecek her türlü hastalığa karşı korunur ve dünyada fazilet meyveleri verdiği gibi, Âhiret'te de ebedî Cennet olarak yeniden doğar.

İşte insan, dünyaya ilim ve iman boyutlu kullukla kemale ermek ve Cennet'e ehil hale gelmek için gönderilmiştir. İlim ve iman boyutlu kulluk, yeryüzünü adalet temelinde imar etmeyi de gerektirir. Yani insan, birbiriyle bütünlük içinde, diğer insanlara ve başka bütün varlıklara karşı görevleri olan bir varlıktır ve onun hayatı, bu görevlerini yerine getirdiği ölçüde mutlu ve verimli, getiremediği ölçü de bir azap ve çürümüşlüktür.

4. Bkn: A'râf Sûresi/7: 73, 77, not 15; Hûd Sûresi/11: 64–65; Şuarâ Sûresi/26: 155–158.

92. LEYL SÛRESİ

21 âyetten oluşan ve Mekke'de inen bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-leyl* (gece) kelimesinden alır. İnsanı kurtuluşuna vesile olacak iyilikleri yapmaya ve helâkine yol açacak işlerden sakınmaya çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun (yeryüzünü) bürüdüğü zaman geceye;

2. Ve bütün parlaklığıyla ortaya çıktığı zaman gündüze;

3. Ayrıca, erkeği de dişiyi de Yaratan'a:

4. Ki, çalışıp çabalamalarınız, (nitelik olarak da, hedefleri itibariyle de) farklı farklıdır.

5. Dolayısıyla, kim (Allah'ın kendisine verdiği servetten O'nun yolunda ve muhtaçlar için) harcar ve Allah'a gönülden saygı besleyip, O'na isyandan kaçınırsa;

6. Ayrıca (inanç, davranış ve bunların karşılığında verilecek mükâfat konusunda) en güzel olanı tasdik ederse,

7. Biz de, ebedî mutluluğa giden yolu (ve Âhiret'te de hesabını) onun için kolaylaştırırız.

8. Buna karşılık, (Allah'ın kendisine verdiği servette) cimrilik yapan ve kendisini kendine yeterli görüp, Allah'a ihtiyacı yokmuş gibi davranan;

9. Bir de (inanç, davranış ve bunların karşılığında verilecek mükâfat konusunda) en güzel olanı yalanlayana gelince:

10. Ona ise ağır bir sorguya ve ebedî helâke giden yolu kolaylaştırırız.

11. O, baş aşağı (Cehennem'in çukuruna doğru) yuvarlanırken, malı asla kendisine fayda vermeyecektir.

12. Doğru yolu göstermek elbette Bizim işimizdir.

13. Âhiret gibi dünya da ve onlar üzerinde mutlak hakimiyet de yine muhakkak Bize aittir.

14. Bu bakımdan, sizi alevlendikçe alevlenen bir Ateş'e karşı uyardım.

15. Yanıp kavrulmak için ona ancak en azılı, en bedbaht olan girer;

16. (Mesajımı ve elçilerimi) yalanlayan ve (Bana inanıp, ibadet etmekten) yüz çeviren.

17. Buna karşılık, ondan uzak tutulacaktır Allah'a saygıda ve O'na isyandan sakınmada hep önde giden;

18. Servetini (Allah yolunda ve

muhtaçlar için) harcayıp, (enaniyet ve Allah'a isyan kirinden) temizlenerek, (kulluk toprağında) gelişen.

19. O, birinden bir iyilik görmüş de, onun karşılığında veriyor değildir;

20. Bilakis, O En Yüce Rabbisinin rızasına ermek için verir.

21. (Bu bakımdan,) elbette neticede rıza mertebesine[1] erecek, yaptığının mükâfatıyla hoşnut olacaktır.

595

1. Rıza mertebesi için bkn: *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, c: 1, "Rıza".

93. DUHÂ SÛRESİ

11 âyetten oluşan ve Mekke'de risaletin başlangıcında vahyin bir ara kesilmesini müteakip inen bu sûre, ismini birinci âyetindeki *ed-duhâ* (kuşluk vakti) kelimesinden alır. Allah Rasûlü'nü teselli eder, Allah'ın onun üzerindeki bazı nimetlerini hatırlatır ve O'na büyük müjdeler verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun güneşin yükselip, parlak haline ulaştığı kuşluk vaktine;

2. Ve tamamen kararıp, sükûnete erdiği zaman geceye:

3. Ki, Rabbin ne seni terk etti, ne de sana darıldı.[1]

4. Şurası bir gerçek ki, senin için (sonsuza kadar) bir sonraki an, bir önceki andan, (Âhiret de dünyadan) daha hayırlıdır.

5. Rabbin sana ihsanda bulundukça bulunacak ve sen O'nun her ihsanından hoşnut olacak, (sana mahsus) rıza mertebesine ereceksin.[3]

6. O, seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı?[4]

7. Ve, henüz (Kendi elçiliğiyle) yönlendirilmemiş bulup, (bizzat elçiliğiyle) yönlendirmedi mi?[5]

8. Ayrıca, seni muhtaç bulup da yeterli hale getirmedi mi?

9. Öyleyse sen de sakın yetimi güçsüz, kimsesiz görüp, ona kötü davranma;

10. İsteyeni de azarlayarak kovma.[6]

11. Rabbinin her türlü nimetini ise şükürle an ve anlat.[7]

1. Sûrelerde hayat ve kâinat vakıalarına yapılan yeminlerle onların cevabı olarak gelen ifadelerin elbette önemli münasebeti vardır. Meselâ, Cenab-ı Allah'ın rızası veya razı olmaması kulları için parlak bir gündüz veya karanlık bir gece manâsı taşıdığı gibi, insanların hayatında tatlı ve acı anlar da gündüze ve geceye tekabül eder. Bunlardan başka, bu tür yeminler ve onların cevabı olarak gelen gerçeklerde elbette daha başka münasebetler de vardır ve aranmalıdır.

2. Yani, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, sürekli terakki halindedir ve O'nun terakkisi, "Sebep olan, yapan gibidir." kaidesince sürekli devam etmektedir. Âyet, ayrıca O'nun bizzat kendi döneminde İslâm'ın da sürekli gelişme halinde olduğu

müjdesini verdiği gibi, O'nun çizgisindeki İslâmî hizmetlerin de her zaman gelişme süreci yaşayacağı müjdesini de vermektedir. Ayrıca, Allah Rasûlü için de, mü'minler için de Âhiret daima dünyadan daha hayırlıdır.

3. Âyette, Allah Rasûlü'ne Âhiret'te Mahşer Yeri'nde verilecek olan şefaat–i uzma, yani evrensel şefaat makamına, O'nun burada bütün mü'minler, özellikle kendi ümmetinin mü'minleri hakkında şefaat edeceğine, nihayet Makam-ı Mahmud'a ulaşacağına da işaret vardır.

4. Allah Rasûlü, doğmadan iki ay önce babasını kaybetmişti; 6 yaşında iken de annesini kaybetti.

5. Âyet, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) hem risaletten önceki hayatına, hem de yukarıda 4'üncü âyette buyrulduğu üzere, bir sonraki anıyla karşılaştırıldığında bir önceki ânına atıfta bulunmaktadır. Bu âyetin tefsirini, Şûra Sûresi/42: 52–53'te de bulabiliriz: *İşte Biz, sana (bütünüyle pak ve manevî) emirler âlemimizden (kalbleri ve zihinleri diriltici) bir ruh vahyettik. Yoksa sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat Biz o ruhu bir nur kıldık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayete erdiriyoruz. Ve şüphesiz sen, her bakımdan doğru bir yola kılavuzluk yapıyorsun, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'na ait bulunan Allah'ın yoluna...* Allah Rasûlü (s.a.s.), akide olarak hayatının hiçbir ânında yanlış yolda olmadı; hiçbir zaman günah işlemedi. Fakat risaletinden önce elbette vahiy almıyordu, vahyin yönlendiriciliği altında değildi.

6. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, hiçbir isteği geri çevirmedi. O kadar ki, İmam Busiri, onun hakkında, "Eğer teşehhüdü olmasaydı, hayatında asla hayır demeyecekti!" der. Yani namazda oturuş ânında şahadet getirir, "Hayır, yoktur Allah'tan başka ilâh!" deriz. İşte, Allah Rasûlü'nün tek hayırı, teşehhüdde Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığını ilan etmesi, bütün ilâh taslaklarına "hayır! demesi olmuştur. İsteyene vermek İlâhî ahlâk olmakla birlikte, bu, her dilenene vermek manâsına alınmamalıdır.

7. Bu emir, özellikle İslâm'ı bütünüyle tebliğ etmeye yöneliktir.

94. İNŞİRAH SÛRESİ

Âyet sayısı 8 olan ve Mekke'de inen bu sûre, ismini birinci âyetindeki *ŞeRaHa* (genişletmek) fiilinden alır. Cenab-ı Allah'ın Rasûlü üzerindeki bazı nimetlerini hatırlatır ve O'nu vazifesine teşvik eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Biz, sana bir rahmet ve nimet olarak göksünü açıp genişletmedik mi?[1]

2. Ve hafifletmedik mi o çok ağır yükünü,

3. Belini çatır çatır çatırdatan?[2]

4. Ve yine, (vazifen adına ve) tamamen lehine olarak şânını yüceltmedik mi?[3]

5. Demek ki, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır;

6. Gerçekte, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

7. O halde, bir işten ayrıldığında hemen bir başka işe koyul;

8. Ve her ne yaparsan yap, daima Rabbine, O'nun rızasına yönel.[4]

596

1. Hz. Musa (a.s.) Firavun'a gitme emrini aldığında Cenab-ı Allah'a yaptığı duasında ilk olarak göğsünün genişletilmesini dilemişti (Tâ-Hâ Sûresi/20: 25). O, bunu, Firavun ve oligarşisisinden neye maruz kalırsa kalsın ona tahammül göstermesi ve Allah'ın dinini, maksadını tam olarak anlayıp, O'nun her hüküm ve icraatından razı olması için istemişti. (Bkn. Tâ-Hâ Sûresi/20, not 8)

Hz. Musa'nın (a.s.) dua ile istediği bu hususun, İslâmî terminolojideki adıyla *inbisat*ın Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) baştan bahşedildiğini Cenab-ı Allah (c.c.), Rasûlü'ne minnet sadedinde zikretmektedir. *İnbisat*, insanlarla olan münasebetlerde kalbin şer'î sınırlar çerçevesinde herkesi kucaklayabilecek, insanın da herkesi yumuşak söz ve sevimli halleriyle memnun edebilecek bir genişliğe ulaşması, herkese seviyesine göre konuşup davranabilmesi manâlarına gelir. Kişinin Allah (c.c.) ile olan münasebeti açısından ise, Allah'a olan yolculuğun başında korku ile ümidin bir arada bulunduğu bir hâl, yolun sonuna varmışlar için ise İlâhî huzuru, Cenab-ı Allah'ın huzurunda bulunmayı sürekli hissetmekten kaynaklanan ve ister istemez dışarı yansıyan bir sevinç ve itmi'nan halidir. Gerçekten de Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, çevresindeki herkese karşı samimiydi. Küfür, şirk, şahit olduğu günahlar karşısında için için yanıp kavrulsa, herkesin âkıbeti hakkında endişelerle iki büklüm olsa da, yüzünden tebessüm eksik olmaz, herkese seviyesince konuşup muamele eder ve maruz kaldığı her türlü

kötü ve kaba muameleye şikâyetsiz tahammül ederdi. (Verilen bilgiler ve daha fazla açıklama için bkn: *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, c: 1, “İnbisat”)

2. Ahzâb Sûresi 72’nci âyette, göklerin, yerin ve dağların yüklenmekten çekindiği emanet (benlik, irade) yükünü insanın yüklendiği ifade buyrulur (Bkn: Ek 15). Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu yükün ağırlığını şüphesiz herkesten çok daha fazla hissediyordu. Ayrıca O, Allah’ın rasûlü olarak, Kur’ân’ı tebliğ etmek, Allah’ın risaletini yerine getirmek gibi son derece ağır bir başka yükün daha altındaydı (Müzzemmil Sûresi/73: 5). Kur’ân öylesine ağırlığı olan bir Söz idi ki, bizzat Cenab-ı Allah’ın ifadesiyle, eğer herhangi bir sözle dağlar harekete geçirilecek veya yer yarılacak ya da ölüler konuşturulacak olsa, bütün bunlar ancak Kur’ân’la mümkün olurdu (Ra’d Sûresi/13: 31). Şüphesiz ki bütün bunlar, özellikle Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm gibi son derece duyarlı bir insanın belini çatır çatır çatırdatacak birer yüktü. Ama Cenab-ı Allah, göksünü genişleterek O’na bütün bu yükleri taşıyabilme imkânı tanıdı ve vazifesini yerine getirmede O’nun her zaman en büyük yardımcısı oldu.

3. Bir kul için en büyük şeref, isminin elbette Allah ile birlikte anılmasıdır. İnsanların ebedî kurtuluşu ve Allah tarafından kabul görmeleri için olmazsa olmaz en önemli şart imandır ve imanın da temeli Allah ile birlikte O’nun Rasûlü’ne inanmaktır. Bunu ifade için gerekli tevhid ve/veya şahadet sözlerinde Allah Rasûlü’nün ismini, *Allah’tan başka ilâh yoktur, Muhammed O’nun Rasûlüdür. Şahadet ederim ki, Allah’tan başka ilâh yoktur ve yine şahadet ederim ki, Muhammed Allah’ın kulu ve rasûlüdür* diyerek, Cenab-ı Allah’ın ismi ile birlikte anarız ve şahadet sözünü, her namazda teşehhüdde mecburî bir görev olarak tekrarlarız. Bundan başka, tarihte hiç kimse sahih bir sevgi ile Allah Rasûlü kadar sevilmemiş, kimse hakkında O’nun hakkında yazıldığı kadar kitaplar, şiirler yazılmamıştır. Ayrıca, 14 asırdır yüzmilyonlarca insan O’nun için Allah’ın salât ve selâmını istemektedir ve Kıyamet’e kadar da istemeye devam edecektir. Düşmanları bile O’nun emsalsiz büyüklüğünü, tarihin en önemli şahsiyeti olduğunu kabul ve itiraf etmektedirler. Kimse O’nu ilâhlık mertebesine çıkarmak gibi bir büyük suç işlememiş, Cenab-ı Allah (c.c.) O’nu garazkâr düşmanlarının iftiralarından her zaman temizlemiştir. (Fransız tarihçi Lamartine’in O’nun hakkındaki sözleri için bkn: Ahzâb Sûresi/33, not 11) Ama, O’nun bütün bu tanınmışlığı, gönüllerde taşınması O’nda asla menfi bir tesir yapmamış, O, her zaman insanlar içinde bir insan olarak yaşamış, tevazuda da herkesi geride bırakmış, sahip kılındığı şan ve şeref, hep lehinde olmuş ve O’nun davasına hizmet etmiştir.

4. Son iki âyet, özellikle zamanı kullanma bakımından çok önemlidir. İş değiştirme, insanı dinlendirir ve ona yeni bir şek verir. Özellikle zihnî bir işi beden işi takip ettiğinde zihin dinlenir. Günlük namazlar, günün meşgaleleri arasında zihni de, ruhu da yeniler, tazeler, dinlendirir. Fakat ne yaparsak yapalım, daima Allah’ın rızası peşinde olmalı, her zaman O’nun hoşnutluğunu kazanma niyeti taşımalıyız. Böyle yaptığımız zaman, günlük işlerimiz bile ibadet haline gelir ve günün her ânını âdeta ibadetle geçirmiş oluruz.

95. TÎN SÛRESİ

Âyet sayısı 8 olan ve Mekke'de inen bu sûre, ismini birinci âyetindeki *et-tîn* (incir) kelimesinden alır. Hangi rasûl getirmiş olursa olsun, İlâhî din(ler)in aynı temel esaslara sahip olduğunu ve insanın kurtuluşun iman ve salih amelde yattığını vurgular.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun İncir'e ve Zeytin'e,

2. Sina Dağı'na,

3. Ve bu güvenli Belde'ye:[1]

4. Muhakkak ki Biz insanı, (varlığın mükemmel modeli olarak) en güzel şekil ve en mükemmel kıvamda yarattık;

5. Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük.

6. Ancak iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlar müstesna; onlar için kesintisiz ve hesapsız bir mükâfat vardır.[2]

7. Bütün bunlardan sonra ey insan, Nihaî Hesap ve Hükmü yalanlamana sebep nedir?

8. Allah, Hakimler Hakimi değil midir?

596-597

1. İncir ve zeytin iki kıymetli meyve (veya bitki)dir. İncirin başka meyvelerden farklı olan döllenme özelliği oldukça dikkat çekicidir. Zeytin, Nûr Sûresi'ndeki Nur Âyeti'nde de (35) anılmaktadır. Burada ise, incir ve zeytinle, Mü'minûn Sûresi/23: 20'de de işaret olunduğu üzere, Akdeniz'in doğusunda kalan ve pek çok peygamberin neş'et ettiği bölgeye atıfta bulunulduğu da müfessirlerin görüşleri arasındadır. Özellikle Allah Rasûlü'nün en büyük selefleri olan Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa daha çok bu bölgede yaşamıştır. Hz. İsa'nın meşhur vazını verdiği dağın ismi de Zeytin Dağı idi. Sina Dağı, Hz. Musa'nın Tevrat'ı aldığı dağdır. Güvenli belde ise, Mekke'dir (Kureyş Sûresi/106). Bu âyetler, Kitab-ı Mukaddes'teki şu cümle ile hemen hemen aynı manâyadır: *Rab Sina Dağı'ndan geldi, Halkına Seir'den doğdu; Ve Paran Dağı'ndan parladı.* (Tesniye, 33: 2)

Kitab-ı Mukaddes'teki bu cümle, sırayla Hz. Musa, Hz. İsa ve peygamberimiz Hz. Muhammed'in (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun) risaletine işaret etmektedir. Sina, Hz. Musa'nın Tevrat'ı aldığı, Filistin'de bulunan Seir, Hz. İsa'nın vahye mahzar olduğu, Paran ise Mekke'de bulunan bir dağ silsilesinin Kitab-ı Mukaddes'teki ismidir. Çünkü

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Hacer'i Hz. İsmail'le birlikte bu dağın bulunduğu yere bırakmıştır. Zemzem de burada çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de açıkça zikredildiği (İbrahim Sûresi/14: 35-37) ve tarihen de sabit olduğu üzere, Hz. İbrahim'in Hz. Hacer ile Hz. İsmail'i bıraktığı yer, o zaman daha henüz kimsenin yaşamadığı Mekke'dir.

2. Bütün parçaları birbirleriyle ve bütünün kendisiyle içten bağlantılı ve pek çok âlemlerden oluşan bir vücut mahiyetindeki kâinat bir ağaca benzetilebilir. Nitekim, bilhassa İslâmî gelenekte bu benzetme yapılmış ve Muhyiddin ibn Arabî gibi zatlar *Şeceretü'l-Kevn* (Yaratılış Ağacı) isimli kitaplar da kaleme almışlardır.

Bu ağacı teşkil eden yaratıklar, İlâhî İsimlerin tecellileri sonucu varlık sahasına çıkarlar. Yani, Allah var olduğu ve var kıldığı için onlar vardırlar; Allah, her varlığı hayatta tuttuğu (Kayyum olduğu) için onlar da hayatta kalmaktadır; içlerinde canlı olanlar, Cenab-ı Allah gören olduğu için görmekte, işiten olduğu için işitmekte, her varlığın rızkını veren olduğu için rızıklanmakta, ihtiyaçlarını giderebilmektedir. Sonuç olarak, kâinat, Allah'ı gösteren, O'nu tanımada bir aynadır.

Bilindiği gibi ağaç, bir tohum veya çekirdekten çıkar. Ağacın bütün unsurları, gelecek bütün hayatı, çekirdeğine şifrelenmiş veya programlanmış durumdadır. Bu çekirdeğin toprağa düşmesiyle bu şifre çözülür, program çalışmaya başlar ve ağaç, en nihayet meyvesini verecek şekilde hayata uyanır. Yine çekirdek ihtiva eden meyve ise, ağacın bütün bir hayatının sonu, müşahhas timsali, bütün bu hayatı ve ağacın bütün unsurlarını kendinde taşıyan muhassalasıdır.

İşte, Yaratılış Ağacı'nın meyvesi insan olduğundan, tabiatıyla çekirdeği de insandır. Ağaçta ne varsa, insanda da vardır. Cenab-ı Allah'ın ağacın varlığı, hayata uyanıp büyümesi için ona dercettiği çimlenme ve büyüme kanunları gibi kanunların ağaç için ifade ettiği manâyı insanda ifade eden onun ruhudur. İnsan, varlığının bir boyutuyla meleklerle veya ruhanî varlıklarla ortaktır; yani onun melekî yanı vardır. Ayrıca, meleklerden de öte olarak, iradeye ve gelişmiş bir zihne ve öğrenme kapasitesine sahiptir. İnsan, varlığının diğer boyutuyla ise yeryüzünün çocuğudur ve dolayısıyla yeryüzü hayatı için gerekli bazı melekeler, duygular ve kuvvelerle donatılmıştır. Onun her türlü bedenî arzu ve ihtiyaçlarının motoru, mekanizması diyebileceğimiz şehvet kuvveti (kuvve-i şeheviye), savunma adına sahip kılındığı ve gücünün kaynağı olan öfke kuvveti (kuvve-i gazabiye) ve bütün zihnî melekelerinin bileşkesi hükmündeki akıl kuvveti (kuvve-i akliye), bunların en önemlileridir. Bunlardan başka insan, acelecidir, hata yapmaya, yanlış görüp yanlış değerlendirmeye meyillidir, unutkandır, ihmalkârdır, kavgacı-tartışmacıdır, inattır, bencildir, kıskançtır, vb. Menfi gibi görünen bütün bu duygular ona, aslında hem hayatını sürdürmesinde birer vasıta olsun, hem de terbiye ile zihnî ve manevî terakkisine hizmet etsin diye verilmiştir. İşte bütün yaratılış hususiyetleriyle insan, varlığın mükemmel modelidir; Cenab-ı Allah'a mükemmel ve en kapsamlı bir ayna olsun diye yaratılmıştır.

İnsanla diğer varlıkları mukayese ederken şu noktaya da dikkat çekmek gerekmektedir. Meselâ hayvanlar hayatları için gerekli bütün bilgi kendilerine verilmiş olarak dünyaya gönderilir ve bu bakımdan çok kısa sürede hemen hayata adapte olurken, insan, hiçbir şey bilmeden, fakat öğrenmeye açık ve kabiliyetli olarak hayat sahnesine bırakılır. Onun ayağa kalkıp yürümesi için bile ortalama bir yıl, hayat şartlarını öğrenip, kendisi hakkında neyin faydalı neyin zararlı olduğunu seçebilmesi için yılların geçmesi gerekir. Esasen onun öğrenme süreci, ömrünün sonuna kadar devam eder. İnsan, öğrenmek, yaratılış madenine konan istidatları geliştirip birer kabiliyet haline getirmek mevkiinde olan bir varlıktır. Dolayısıyla ona verilen ve yukarıda anılan kuvveler, melekeler, duygular yaratılıştan sınırlandırılmamıştır.

Eğer insan, doğru-yanlış, adalet-zulüm demeden öfkesinin, şehvetlerinin ve nefsin kontrolündeki aklının peşinden gider, duygularını belirli ölçülere göre disipline etmezse, bunlar, onun için her türlü kötülüğün kaynağı olabilir. Meselâ, kuvve-i gazabiyesi onu cana kıyma, başkalarının haklarını gasp, her türlüsüyle haksızlık gibi mezalime, kuvve-i şeheviyesi bulduğu her şeyi tüketmeye, faydasına ve menfaatine gördüğü her yolla kazanmaya, hırsızlık, karşı cinsle gayr-ı meşrû ilişki gibi kötülüklere, kuvve-i akliyesi ise, demagojiye, yalana, başka her türden aldatmaya, nifak, küfür ve pek çok şirk çeşitlerine götürebilir. Son asırlarda büyük bilimsel ve teknolojik gelişmelere imza atan bu kuvve, bu gelişmelerin tarihte eşi görülmedik savaşlara, katliamlara, sömürüye, çevre kirlenmesine, hastalıklara engel olamamış, hattâ bir açıdan bunların sebebi olmuştur. İşte, kendisine verilen kuvveler, duygular, istidatlar, terbiye edilmediği, sınırlanmadığı zaman insan için yıkım kaynağı haline gelebilmekte ve hayatı zindana çevirebilmektedir. Bu hal, insanın en aşağı derekeye düşmesidir.

Buna karşılık, gerçek insaniyete ulaşmak, bunun için gerekli terakki basamaklarını tırmanmak ve hem ferdî hem içtimaî hayatta, hem dünyada hem Âhiret'te gerçek mutlululuğu elde etmek ise, insanın kendisine verilen söz konusu kuvveleri belli ölçülere göre terbiye edip sınırlamasında ve menfî görünen duygularını ve huylarını faziletlere dönüştürmede, faziletlere kaynak yapmada yatmaktadır. Ayrıca, insan yalnızca beden, nefis ve akıldan müteşekkil bir varlık değildir; onun bir de tatmin isteyen ve başka türlü mutluluğu yakalaması asla mümkün olmayan bir ruhu vardır. Bütün bunlar ise öğrenme, iman, düzenli ibadet, iradeyi doğru yolda kullanma ve nefsin arzularını sınırlayabilme ile mümkündür. Kuvve-i şeheviyenin terbiyesiyle iffete, kuvve-i gazabiyenin terbiyesiyle hak, adalet ve doğruya teslimiyet, buna karşılık zulme, yanlışa direnme ve itaat etmeme manâsında şecaate, ulvî cesarete, kuvve-i akliyenin terbiyesiyle hikmete ulaşılır. Görünüşte menfi duygu ve huylardan meselâ inat hakta sebata, kıskançlık gıptaya, başkalarının sahip olduğu güzelliklere ulaşmaya çalışmaya, hayırlarda yarışmaya kanalize edilebilir. İşte, en aşağı derekeye düşmeme, ruhî tatmine ve sözünü ettiğimiz faziletlere ulaşmaya, böylece Cenab-ı Allah'a hakiki kul, toplumun da faydalı bir üyesi olmaya bağlıdır.

96. ALÂK SÛRESİ

19 âyetten oluşan ve ismini ikinci âyetindeki *alâk* (rahim duvarına yapışmış yapışkan hücre, zigot) kelimesinden alan bu sûrenin ilk beş âyeti, Allah Rasûlü'nün Nur Dağı Hira mağarasında bulunduğu bir zamanda Kur'ân'dan inen ilk bölümdür. Allah Rasûlü mağarada iken Hz. Cebrail gelmiş, O'na "oku!" demiş, O'nun, "Ben okuma bilmem" demesi üzerine O'nu, neredeyse bütün gücü kendinden gidinceye kadar sıkmış, O'na tekrar "Oku!" demiş, aynı cevabı alınca tekrar sıkmış, bu hadise üçüncü defa tekrarlanınca, Rasûlüllah, "Ne okuyayım?" diye sormuş. Bunun üzerine Hz. Cebrail (a.s.), Sûre'nin ilk beş âyetini O'na okumuştur. Sûre, ilmin, okuma-yazmanın önemine işarette bulunur, kendilerini kendilerine yeter gören insanların dalâlete düşmekten kurtulamayacağı ikazında bulunur ve Allah'ın dinini, Rasûlü'nü yalanlayanları azapla tehdit eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Oku yaratan Rabbinin adına ve O'nun adıyla!

2. O, insanı rahim duvarına yapışan yapışkan bir maddeden yarattı.[1]

3. Oku, Rabbin sonsuz kerem sahibidir.

4. (İnsana) kalemle yazmayı öğretti;

5. İnsana bilmediklerini öğretti.

6. Ama, (O'nun bütün bu nimetlerine rağmen) insan gerçekten tuğyankâr kesilir,

7. Kendisini (Rabbisinden bağımsız,) kendisine yeterli görmekle.

8. Oysa gerçek şu ki, dönüş Rabbinedir (ve herkes, O'nun huzurunda hayatının hesabını verecektir).

9. Bakmaz mısın şu men etmeye, engellemeye kalkışana,

10. Namaza durduğu zaman (mübarek) bir kulu!

11. Ne dersin, böyle mi yapması gerekir, eğer o kul doğru yol üzerindeyse;

12. Ya da insanları Allah'a saygı duyup, O'na karşı gelmekten sakınmaya çağırıyorsa?

13. Ne dersin, buna karşılık o adam gerçeği yalanlıyor ve onu kabulden yüz çeviriyorsa?

14. Bilmez mi ki Allah, herkesin yaptığını görmektedir?

15. Hayır, hayır, olmaz böyle şey! Bu bakımdan, eğer bu tutumundan vazgeçmezse, Cehennem'e sürükleriz onu tutup perçeminden.

16. Yalan ve günaha batmış bir perçem o!

17. (Kendi yanında gördüğü o şehir) meclisini istediği kadar yardıma çağırsın!

18. Biz, nasıl olsa Zebanîleri (Ce-

hennem'in vazifeli meleklerini) çağıracağız.[2]

19. Hayır, hayır, onun yaptığı kesinlikle doğru değil! Boyun eğme ona! Rabbine secde et ve daima O'na yaklaşma yolunda ol!

597

1. Ortada henüz okunacak bir kitabın olmadığı zamanda 'Oku!' emrinin inmesi mânidardır. Âyette artık Rasûlüllah'a (hafızadan) okuması için bir Kitabın indirileceği manâsı da olmakla birlikte, demek ki, okunacak başka bir, hattâ iki kitap daha vardır ve bunlar, kâinat ile onun fihristi olan insandır. Bu ilk 'Oku!' emriyle, insan doğrudan bir hareketin, bir aksiyonun içine itilmekte ve bu aksiyonun sahası olarak da kâinatın ortasına ve kendisiyle başbaşa bırakılmaktadır. Bu emirle birlikte neyin ve nasıl okunacağına dair bir talimatın gelmemesi, kâinatı incelemenin kendine has kaideleri olduğunu, meselâ bir bakıma gözlem ve deneyin gerekliliğini ortaya koyar. Fakat bütün bu okuma ve incelemenin, adına bugün 'bilim' denilen modern ilmi neticede felâketler kaynağı haline getiren iki aslî unsur 'nazar' ve 'niyet'tir. Her şeyin, bu arada bilimin de aslî mecrasına oturup, aslî hüviyetini kazanması için bu iki unsur asla göz ardı edilmemelidir. İşte, 'Oku! emrini *Yaratan Rabbi'nini adına ve O'nun adıyla*! cümlesinin takip etmesi, bu cümlede Cenab-ı Allah'ın yaratıcılık ve Rubûbiyet (Rab olma) sıfatlarıyla anılması, konuyla ilgili olarak şu çok önemli hususları dikkat nazarlarına sunmaktadır:

- Kâinatın bir yaratıcısı vardır ve bu Yaratıcı, umumî planda kâinatı, hususî planda her varlığı belli bir fıtratta, belli hususiyetlerle yaratmış, onu bu hususiyetler çerçevesinde terbiye edip, yaratılış fonksiyonunu ifade edecek şekilde donatmıştır.
- İlmî faaliyetin gerçek ve insana faydalı mecrada yürümesi için bu faaliyet, Allah adına ve O'nun adıyla yapılmalıdır. Allah adına yapılacak, nihayetinde Allah'ın rızası olan bir aksiyon, neticesi itibariyle şer değil, hayır getirir. Allah (c.c.), rızasını kazanma niyetiyle bir işe başlayanı Kendi yolunda yürütür ve yanlışa vasıta yapmaz. Din, bilimsel çalışmalara bu şekilde ahlâkî hedefler tayin edip, ahlâkî sınırlar getirmekle, hem bu çalışmaların neticelerinin bütün insanlığa yararlı olmasının yolunu açar, hem de yapılacak her faaliyetin Allah adına yapılmasını şart koşmakla, bütün faaliyetlerimize ibadet olma değeri kazandırır. Allah adına yapılacak herhangi bir faaliyet insanlığın zararına olamaz; bu maksatla yapılacak bilimsel faaliyet yaratılışı değiştirmeğe yönelmez; fıtrata müdahaleye yeltenmez. Allah'ın kâinattaki kanunlarını keşifle, eşyaya Allah'ın izni ölçüsünde müdahale ve tasarrufta bulunur, dolayısıyla çevre kirlenmesine yol açmayacağı gibi, meselâ bilimin neticelerini insanı öldürmede, insanlığı yok etmede, insanlar üzerinde haksız hakimiyet kurmada ve yeryüzünde fesat çıkarmada değil, yeryüzünü imarda, bütün insanların faydasına ve insanın maddî-manevî terakkisi, huzur ve güveni adına kullanır.

- Allah adına yapılmayan, Allah'ın adıyla başlanmayan, baştan Allah'a iman temeline oturmayan, insana ve kâinata Allah ve O'na iman penceresinden bakmayan bilimsel bir faaliyet, Allah katında özellikle insanın âhireti cihetiyle müsbet bir değer ifade etmeyecektir. Bu bakımdan, bütün ilmî faaliyetlerde niyetin yanısıra nazarın, yani bakış açısının da sağlam olması gereklidir.
- Kâinata ve insana Allah'ın masnuatı olarak bakmayan, onları tevhid noktasında ele almayan ve imanın menşurunda incelemeyen bir bilim adamı parçalı bakış açısından kurtulamayacak, kâinatın dış görünüş itibariyle sergilediği 'kesret'te boğulup gidecek, eşya arasındaki vahdet rabıtalarını göremeyecek ve bilim neticede kendisini de, kendisiyle birlikte insanlığı da felâkete götüren bir vasıta olacaktır. Nitekim, Din dışı bir faaliyet olarak görülen ve kendi sahasına Din'i sokmayan bilim, tarihin şu son diliminin şahit olduğu üzere, çok küçük bir azınlığa maddî refah getirmişse de, yol açtığı inkâr ve dolayısıyla huzursuzluk, güvensizlik ve mutsuzluk fırtına ve girdaplarının yanısıra, insanlık tarihinde görülmemiş bir sömürü, zengin-fakir uçurumu, sonu gelmez savaş ve çatışmalar, menfaat çekişmeleri, çıkan savaşlarda milyonlarca ve bir defada on binlerce, yüz binlerce insanın ölümü, milletler ve toplum katmanları arasında rekabet ve derin yaralar, korkunç bir çevre kirlenmesi, fıtrata ve yaratılışa müdahale gibi pek çok felâkete de sebep olabilmekte, en azından bunları önleyememektedir. Dolayısıyla, bilim ve Din'in iki ayrı sahaya hitap eden iki ayrı ve farklı disiplin olarak görülmekten kurtarılması, günümüz insanlığının önünde, onun bugününü de yarınını da temelden ilgilendiren çok önemli bir husustur.

2. Bu, Cenab-ı Allah'ın herhangi bir kimseye, güce ihtiyacı olduğu manâsına gelmez. Asla! Ama, hikmeti gereği Cenab-ı Allah'ın istihdam buyurduğu kulları vardır. Zebanîler de bunlardandır. Âyette onların çağrılacağının zikredilmesi, küfrün, şirkin şehir konseyini, yönetim kademesini kendi tarafında gören liderlerine karşı, onların anlayacağı tarzda mukabelede bulunmak içindir.

97. KADİR SÛRESİ

5 âyetten oluşan ve ismini birinci âyetindeki *kadir* (kader, kudret, ölçü) kelimesinden alan bu sûre, Kadir Gecesi hakkındadır. Ramazan içinde olan bu çok kıymetli geceyi ibadetle ihya etmek büyün öneme sahiptir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Biz, Kur'ân'ı Kadir Gecesi'nde indirdik.

2. Nedir o Kadir Gecesi bilir misin, nerden bileceksin (Allah bildirmedikçe)?

3. Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır.

4. O gece melekler ve Ruh, Rabbilerinin izniyle her iş için iner de iner.

5. (Bilhassa o geceyi ibadetle ih-ya edenler için) safi rahmet ve e-senliktir o gece, tâ şafak atıncaya kadar.[1]

598

1. Duhân Sûresi not 1'de açıklandığı üzere, her şeyin ve her hadisenin Cenab-ı Allah'ın İlminde ilmî varlığı vardır. Bir başka ifadeyle, Allah, olmuş, olacak her şeyi bilir. O, zaman, mekân, madde sınırlamalarının mutlak dışında olduğu, Kendisi için dün, bugün, yarın ayırımı söz konusu olmadığı için, bütün zaman ve mekân, O'nun İlmi'nde bir noktadan ibarettir. Yaratma, O'nun, İlmindeki varlıklara ait kılınacakları âlemin ölçülerine, özelliklerine göre hariçte varlık vermesi demektir. Maddî âleme ait varlıkların bu âleme gelmesi belli bir süreç takip eder.

Cenab-ı Allah bir şey veya bir hadiseyi yaratacağı zaman, onun kendine has özellikleriyle olmasını diler. Biz, bunu her bir varlık ve hadiseye Kader'in şekil, suret, fıtrat, kısaca mahiyet ve kimlik vermesi, Kudret'in de onu varlık sahasına çıkarması olarak görebiliriz. Yani, Kader varlık ve hadiseleri İlm'in sahasından Kudret'in sahasına taşır, Kudret de onları Kader'in ölçülerine göre varlık alanına çıkarır. (Burada hatırlatmalıyız ki, Cenab-ı Allah ile, O'nun yaratması, Kader ve Kudret'in icraatı hakkında söylediklerimiz, meselenin tamamen bize bakan yanı itibariyledir.)

İşte, İlâhî Kader ve Kudret'in icraatları açısından kâinatın ve insanlığın tarihinde her bir yılın kendine has bir yeri, özelliği ve önemi olmalıdır ve her bir yıl içinde hususî bir gece bulunmaktadır. Bu gecede İlm-i İlâhî, o yıl içinde meydana gelecek hadiseleri ve ortaya çıkacak varlıkları (bir defa ve şekilde daha) tayin buyurmakta, Kader de

onlara mahiyetini, kimliğini, fıtratını vermekte ve Kudret'in sahasına aktarmaktadır. Kur'ân'ın Ramazan ayında indirildiğini ifade buyuran Bakara Sûresi 185'inci âyetten ve onun Kadir Gecesi'nde indirildiğini belirten bu sûrenin 1'inci âyetinden anlaşılabileceği üzere, bu gece Kadir Gecesi'dir ki, ona Kader ve Kudret Gecesi diyebiliriz. Bu gece, Ramazan ayı içinde yer aldığı ve Ramazan ayı ay yılına ait bulunduğu, ay yılı da güneş yılından 11, dört yılda bir 12 gün daha kısa olduğu için, belli aralıklarla yılın her bir gecesi, bu gece olma şerefine ermektedir.

Cenab-ı Allah (c.c.), insanların hidayeti için rasûller göndermiş, kitaplar indirmiştir. Kitapların sonuncusu ve ihtiva ettikleri esaslarla hepsini kapsayan Kur'ân-ı Kerim'in biri bütünüyle, biri de kısım kısım olmak üzere iki tür inişi vardır. Âlimler, onun bütünüyle inişinin Levh-ı Mahfuz'dan dünya semasına veya Beyt-i Ma'mûr'a olduğunu belirtirler. Beyt-i Ma'mûr'un da, Kur'ân-ı Kerim'in buraya inişinin de keyfiyetini kesin olarak bilmiyoruz. Bununla birlikte, Duhân Sûresi'nin ilk altı âyeti ışığında denebilir ki, nasıl her bir İlâhî Kitap İlâhî İlim'de veya Levh-ı Mahfuz'da veya Ana Kitap'ta (Bkn: En'âm Sûresi/6: 59, not 13; Ra'd Sûresi/13: 39, not 13; İsrâ Sûresi/17: 14, not 10; Zuhruf Sûresi/43: 4) Kader tarafından tayin edilmiş, belirlenmiş veya bütünlüğü içinde bu ana kaynaktan aktarılmış, Kelâm'ın sahasına taşınmışsa, aynı şekilde Kur'ân da Kadir Gecesi'nde bu ana kaynakta bütünlüğü içinde tayin buyurulmuş veya Rasûl-i Ekrem Efendimiz'e (s.a.s.) bölüm bölüm indirilmek üzere oradan Kelâm'ın sahasına aktarılmıştır.

Duhân Sûresi 5'inci âyette elçilerden söz edilmişti. Bu sûrede 4'üncü âyette ise meleklerden bahsedilmektedir. Melekler, kâinatın idaresinde, varlıkların hayatında elçilik görevi yaparlar; Cenab-ı Allah'ın emirlerini taşır, yerine getirirler. Bu sûrede anıldığı üzere, bilhassa Kadir Gecesi, Cenab-ı Allah'ın kâinatla ilgili diğer emirlerini alıp icraata yönelmelerinin yanısıra, O'nun hususî rahmeti, lütfu ve kulları için emniyetini yüklenmiş olarak da inerler.

4'üncü âyette sözü edilen Ruh ise, Meâric Sûresi/70, not 1'de açıklandığı üzere, melek türü veya meleklere benzer ruhanî bir varlık olmalıdır. İmam-ı Gazzalî'ye göre O, Cenab-ı Allah'ın canlılara ruhlarını üflemek üzere istihdam buyurduğu melek veya melek benzeri bir varlıktır. Bediüzzaman Said Nursi, her varlığı temsil eden bir ruhun mevcudiyetinden söz eder. O halde Ruh, bütün bu ruhlardan, onları ve Allah katında ibadetlerini temsilden sorumlu da olmalıdır. Cenab-ı Allah (c.c.), Kadir Gecesi meleklerin yanı sıra O'nu da, o geceyi ihya eden kullarına esenlik, (manevî) hayatiyet ve inşirah üflemek için gönderiyor olabilir. (Gerçeği tam olarak bilen Allah'tır.)

98. BEYYİNE SÛRESİ

Medine'de inmiştir ve 8 âyetten oluşur. İsmini birinci âyetinde Allah Rasûlü (s.a.s.) için kullanılan *beyyine* (apaçık delil) kelimesinden alır. Allah Rasûlü-nün, hem kendi risaleti hem de getirdiği İlâhî Mesaj (İslâm-Kur'ân) için apaçık bir delil olduğunu ve hem müşriklerin, hem de Ehl-i Kitap içindeki inkârcıların bunu gayet iyi bildiklerini vurgular. İnsanların, neticede İslâm'a ve Allah Rasûlü'ne inanıp inanmadıklarına göre hayırlılar ve şerliler olarak ikiye ayrıldığına dikkat çeker

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ehl-i Kitap'tan ve müşriklerden (Kur'ân'a ve Allah Rasûlü'ne inanmayarak) kâfir olanlar, (onlardan takip etmeleri beklenen çizgiyi) bırakıp inkâr yoluna, ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra saptılar.[1]

2. (Maddî-manevî kirlerden temizlenmiş olanlardan başkasının dokunamayacağı ve her türlü bâtıldan uzak) tertemiz sahifeleri[2] okuyup tebliğde bulunan ve Allah tarafından gönderilmiş bir rasûl (geldikten sonra).[3]

3. O sahifelerde (iman ve hayatla ilgili) her bakımdan mükemmel öğretiler ve hükümler vardır.

4. Ehl-i Kitap, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra (onun hakkında) tefrikaya düşüp grup grup oldular.

5. Oysa onlara da ancak, Din'i bütün yanlarıyla içten kabul ederek ve sadece O'nun rızasını hedef alarak, dupduru bir tevhid inancı içinde Allah'a ibadet etmeleri, namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılmaları ve zekâtı tastaman vermeleri emredilmişti. Budur kusursuz, sağlam ve dosdoğru Din.[4]

6. Buna rağmen, Ehl-i Kitap'tan olsun müşriklerden olsun, (kendilerine apaçık delil geldikten sonra) küfre sapan veya halâ küfrü tercih edenler, (kalblerinde tohumunu taşıdıkları) Cehennem ateşine girecek ve orada sonsuzca kalacaklardır. Öyleleri, bütün yaratılmışların şerlileridirler.

7. Buna karşılık, iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise -o (kutlu) zatlar, yaratılmışların hayırlılarıdırlar.

8. Onların mükâfatı Rabbilerinin nezdindedir: içlerinde ebediyen kalacakları sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri. Allah onlardan razıdır, onlar da Allah'tan razı. Bu, Rabbisine karşı kalbi saygı ve ürpertiyle dopdolu olan içindir.

1. Allah Rasûlü'ne ve O'nun getirdiği Mesaj'a inanmayı reddeden müşrikler, Allah Rasûlü'nün asla yalancı olmadığını, O'nun hayatı boyunca sadece doğruyu söylediğini ve peygamberlik iddiasında da doğru olduğunu biliyor ve vicdanlarında kabul ediyorlardı. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm hem kendisi hem de getirdiği Mesaj için apaçık bir delil olmasına rağmen, bencillik, inat, çıkarcılık, kibir ve kabile enaniyet ve rekabeti gibi sebeplerle O'nu ve Mesajı'nı inkâr yolunu seçerek, İlâhî cezaya müstehak oldular. Kaldı ki, Ehl-i Kitap gibi onlar da bir rasûlün gelmesini umuyor, kendilerine bir rasûl gönderilirse, Ehl-i Kitap'tan daha öte iman sahibi olacaklarını iddia ediyorlar ve konuşuyorlardı. Bunun gibi, Ehl-i Kitap'tan, yani Hıristiyanlar ve Yahudilerden de Kur'ân'a ve Allah Rasûlü'ne inanmayanlar da, uzun zamandır bir rasûl bekledikleri, kitaplarında o rasûlün sıfatları apaçık yazılı olduğu ve bu sıfatları Allah Rasûlü'nde bütünüyle gördükleri, dolayısıyla O'nun Allah Rasûlü olduğunu bildikleri halde, yine kıskançlık, rekabet, ırkî mülahazalar ve benzeri sebeplerle inkâr yolunu seçtiler.

Âyet, bu gerçekle birlikte, Ehl-i Kitap'tan Allah Rasûlü'ne ve Kur'ân'a inanmayanların kendi kitaplarına da inanmış olmayacaklarına dikkat çekmektedir.

2. İlâhî öğretilerin ve hükümlerin, yani Kur'ân âyetlerinin yazılı bulunduğu sahifelerin temizliği, Kur'ân'ın temizliğindendir. Bu sebeple, şeytanlar ve maddî-manevî (abdestsizlik, gusülsüzlük ve şirk, küfür) kirlerinden arınmamış olanlar nasıl Kur'ân'ın bizzat kendisine, Levh-i Mahfuz'daki aslına ve yazısına el süremezlerse, onun yazılı bulunduğu sahifelere de el süremezler. Çünkü o sahifeler de, Kur'ân'dan dolayı paktır. Ayrıca bkn: Vâkıa Sûresi/56: 79, not 16.

3. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Kur'ân'la birlikte İslâm gerçeğinin en büyük ve en açık iki delilinden biridir. O yüce zât aleyhissalâtü vesselâm, mutlak doğruluğu, dürüstlüğü, emanete riayeti, ahde vefası, aklı akılla aşma manâsında fetaneti, her türlü lekeden uzak pak şahsiyeti, hayatının her ânı, emsalsiz derecede sahip bulunduğu meziyetler ve faziletler, daima zirvede temsil ettiği güzel ahlâk, zihinleri ve kalbleri fethetmesi, o âna kadar uzun asırlardır medeniyetten, insanlık değerlerinden uzak yaşamış, kabile savaşlarıyla birbirlerini sürekli kanına giren, yağmayla geçinen insanlardan 23 sene gibi çok kısa bir zaman içinde Sahabe adıyla, Kıyamet'e kadar gelecek bütün nesillere her bakımdan örnek olacak bir cemaat çıkarması, dinî-tabiî bütün ilim sahalarında binlerce âlim, ayrıca edip, hikmet ehli, evliya ve asfiya yetiştiren tarihin en muhteşem ve emsalsiz medeniyetinin temellerini atması, mükemmel bir devlet organizasyonunu gerçekleştirmesi, mağlûbiyet bilmeyen eşsiz komutanlığı, gelecekle ilgili verdiği ve sonraki tarihin hiç birini yalanlayamadığı haberler –evet bütün bunlar ve daha başka hususiyetleriyle, hem kendisi, hem davası, yani İslâm gerçeği için güneş gibi parlak bir delildir.

4. Âyet, bir bakıma Allah'ın bütün rasûlleri vasıtasıyla gönderdiği Din'i özetlemektedir. Bu Din de, İslâm'dır. Son iki âyet için ayrıca bkn: Âl-i İmran Sûresi/3: 19, not 4.

99. ZİLZÂL SÛRESİ

Medine'de inen ve 8 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *zilzâl* (zelzele) kelimesinden alır. Kıyamet ve Âhiret Günü olacak bazı önemli hadiseleri nazara verir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yer, kendisi için takdir edilen o müthiş sarsıntıyla sarsıldığı zaman,

2. Ve yer, içindeki bütün ağırlıkları dışarı çıkardığı,

3. Ve insan, dehşet ve şaşkınlık içinde, "Ne oluyor buna?!" diye haykırdığı zaman:

4. İşte o gün yer, bütün haberlerini ortaya döker;

5. Çünkü Rabbin bunu ona hususî bir dille bildirmiştir.[1]

6. O gün insanlar, (dünyadaki işleri) kendilerine gösterilmek üzere mezarlarından çıkıp, ayrı ayrı, gruplar halinde giderler.[2]

7. Artık her kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onu(n karşılığını) görür.

8. Her kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, o da onu(n karşılığını) görür.[3]

599

1. Âyetler, hem lâfız hem de manâ itibariyle, dünyanın yıkılması, Âhiret olarak yeniden kurulması ve hattâ dünyada maruz kalınan zelzelerden söz etmektedir denebilir. Dünyanın yıkılması esnasında yer Sûr'un üflenmesiyle (Nâziât Sûresi-79: 6) çok şiddetli şekilde sarsılacak (Vâkıa Sûresi/56: 4), dağlar etrafa dağılmış kum yığınları gibi olacak (Müzzemmil Sûresi/73: 14), yer, içindekileri atıp boşalacak (İnşikâk Sûresi/84: 3) ve dümdüz hale gelecektir (İnşikâk Sûresi/84: 4). Dünyanın bu yıkılışı esnasında, yerin içinde ne varsa –maden, define ve ölü vücutları vb.– dışarı atılacaktır. Sonra, Sûr'a birinci üflemeyi ikincisi takip edecek (Nâziât Sûresi/79: 7), ölüler diriltilip, mecburî istikamet olarak Mahşer Yeri'ne doğru hızla yol alacaklardır (Kâf Sûresi/50: 44, Meâric Sûresi/70: 43). Kâfir olarak ölenler, dünyanın hem yıkılışının hem de yeniden yapılışının dehşetini yaşayacaklardır.

Yerin bütün haberlerini ortaya dökmesi, dünyanın yıkılışıyla ilgili olarak mecazi olsa gerektir. Yani, içinde ne varsa dışarı atacak ve inkârcılar, Kıyamet gerçeğini anlayacak, onunla ilgili her gerçek kendilerine açık hale gelecektir. Ayrıca onlar, Allah'ın elçilerinin verdikleri haberlerin gerçeğini de gözleriyle göreceklerdir. Buna karşılık, dünya yeniden kurulduğunda, Âhiret'te nasıl insanın uzuvları Allah'ın onla-

rı konuşturmasıyla konuşup sahibi hakkında şahitlik edecekse (Fussılet Sûresi/41: 20–21, not 7), yer de, bütün haberlerini, üzerinde olup biten her şeyi, Allah'ın onu konuşturmasıyla konuşup anlatabilir.

İnsanın başına gelen her musibet, günahlarının, hatalarının sonucudur. Bu bakımdan, içindeki bazı hazinelerin ortaya çıkmasına, termal kaynakların meydana gelmesine sebep olsa da, depremler, insanları hatalarına ve kusurlarına karşı ikaz görevi de yapar. Bazı âyetlerden anlaşıldığına göre (İsrâ Sûresi/17: 44, Fussılet Sûresi/41: 21), cansız dediğimiz cisimlerde bile bir tür hayat, hattâ kendilerini temsil eden kendilerine has ruhları vardır. Bu sebeple onlar, insanların yaptıklarından bir şekilde etkilenirler. Dolayısıyla, sûrenin bu ilk beş âyetinin ayrıca, yeryüzünde yaşanan depremlerle de alâkalı olduğu söylenebilir.

2. Herkes, Mahkeme-i Kübra'nın karşısına tek başına çıkacak ve dünyadaki yaptıklarından sorguya çekilecektir (En'âm Sûresi/6: 94; Kehf Sûresi/18: 48). Ayrıca, Cennetlikler ve Cehennemlikler olarak ayrılacak; Cennetlikler de, Allah'a en yakın olanlar (Mukarrebûn) ve Ashab-ı Yemîn şeklinde iki ana grup olacaktır. Âhiret Günü'nün bir bölümünde veya Âhiret'in bir sahnesinde insanlar gruplar halinde, dünyada iken önder tanıdıklarının arkasında çağrılacaklardır (İsrâ Sûresi/17: 71). Âyet, bütün bu manâları birden ifade etmektedir.

3. İnsan, her ne işlerse işlesin, Allah hepsini görür ve kaydettirir. Hem dünyada hem de Âhiret'te herkes yaptığının neticesiyle karşılaşır. Şu kadar ki, mü'minler dünyadaki iyiliklerinin karşılığını, bunlar dünyada da kısmen karşılıksız bırakılmamakla birlikte, genellikle Âhiret'te görürken, inkârcılar iyiliklerinin bütün karşılığını dünyada alırlar; kötülükleri ise, derecesine göre dünyada da karşılıksız kalmasa bile, karşılıkları verilmek üzere daha çok Âhiret'e bırakılır. Âhiret'te herkese dünyada yaptıkları birbir gösterilecektir. Bununla birlikte, Allah iyilikleri asla karşılıksız bırakmazken, kötülüklerin ise, küfür ve şirk dışında bir kısmından, hattâ çoğundan tevbesiz ve/veya tevbe sonucu geçivermektedir. O, mü'minlerin bazı günahlarını da Âhiret'te affedecektir. Her halükârda affedilmeyen günahlar ise, elbette karşılığını

100. ÂDİYÂT SÛRESİ

Medine'de nazil olmuştur ve 11 âyetten oluşur. İsmini birinci âyetindeki *el-âdiyât* (nefes nefese koşan atlar) kelimesinden alır. Hakkı yaymada kullanılan atları ve onları kullananları sena ettikten sonra, dikkati insanın tabiatında, özellikle inkârcılarda bulunan nankörlük ve bencillik gibi birtakım olumsuz sıfat ve tavırlara çekerek, Cenab-ı Allah'ın insanların her yaptığından haberdar olduğu ikazında bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun gazilerin atlarına nefes nefese koşan,

2. Öyle ki, koşarken (tırnaklarıyla) ateş saçan, kıvılcımlar çıkaran,

3. O hızla, sabah erkenden baskın basan,

4. O esnada tozu dumana katan,

5. Derken düşman kuvvetinin ortasına dalan:[1]

6. Gerçekten insan, Rabbisine karşı çok nankördür;[2]

7. Buna hiç kuşkusuz bizzat kendisi de şahittir.[3]

8. Ondaki mal hırsı pek şiddetlidir.

9. Yoksa, (Rabbisine karşı nankörlük ne demekmiş, bunu) bilmeyeceğini, anlamayacağını mı sanıyor, kabirde bulunanlar diriltilip dışarı atıldığı zaman;

10. Ve sinelerde (iman-inkâr, niyet, şükür-nankörlük adına) ne varsa hepsinin ortaya döküldüğü zaman?

11. İşte bilhassa o gün Rabbileri, onlardan (dünyadaki her hallerinden, yaptıkları her şeyden) elbette haberdardır.

599

1. Âyetler, savaş atlarını ve dolayısıyla onları kullanan gazileri övmektedir. Hicretin birinci asrında yaşamış olan İkrime, ikinci âyeti savaş silahları olarak tefsir etmiştir. Bundan ve âyetteki ateş saçma, kıvılcım çıkarma manâsından hareketle Elmalılı Hamdi Yazır gibi müfessirler, âyetlerde tanklar ve diğer zırhlı araçlar gibi modern ateşli silahlara da işaret olduğu düşüncesindedirler.

2. İlk beş âyette yemine konu olan hususlar müsbet manâda ise de, onun cevabı olarak gelen bu âyet, menfi bir gerçeği nazara vermektedir. İlk beş âyet Müslüman gazileri överken, bu âyette sözü edilen nankörlük, Allah'ın insana en büyük nimeti olan İslâm ve hidayet nimetine karşı nankörlüktür ve dolayısıyla ilk beş âyet, bu nankörlükle İslâm'a ve Müslümanlara saldıran, onlarla yaptıkları anlaşmalara ihanet eden zalimlere karşı at süren Müslüman gazileri övmektedir. ►

101. KÂRİA SÛRESİ

Mekke'de inen ve 11 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *el-kâriah* (âni ve çok güçlü darbe) kelimesinden alır. Kıyamet ve Âhiret Günü'nün dehşetine ve dünyada işlenen amellerin neticelerine dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Kalblere ve kafalara çarpan) o çok müthiş darbe!

2. Ama ne müthiş darbe!

3. Nedir o müthiş darbe bilir misin, nerden bileceksin (Allah bildirmedikçe)?

4. Onun vuracağı gün insanlar, etrafa saçılıp kalmış pervaneler gibi olur.

5. Dağlar ise atılmış lime lime renkli yünler gibi.[1]

6. Derken, artık kimin tartıları (sevap olarak) ağır basarsa,

7. Neticede o kendini, tam manâsıyla memnun kalacağı bir hayatın içinde bulur.

8. Kimin de tartıları (iman ve makbul amelden yoksun olarak) hafif gelirse,

9. Öylesinin barınağı, (baş aşağı atılacağı) haviyedir (Cehennem'in derin bir uçurumudur).

10. Nasıldır bu dipsiz uçurum bilir misin?

11. Baştanbaşa kızgın mı kızgın bir ateş.

600

1. Sûre, buraya kadar Kıyamet'in bazı dehşetli sahnelerini nazara verdi. Bundan sonra ise, insanların dünyadaki fiillerinin Âhiret'teki neticelerine dikkat çekilmektedir.

3. Allah'ın insanlığa İslâm olarak tecelli eden en büyük nimetini kabul etmekten başka yol bulamayan insan vicdanı, sahibinin bu nimete karşı haksız sebep ve maksatlarla cephe aldığına bizzat şahadet edecektir. Bunun yanısıra, hayatı, tavır ve davranışları da insanın nankörlüğüne şahadet eder. Ayrıca, insanın azaları da Âhiret Günü aleyhinde şahitlik yapacaktır.

102. TEKÂSÜR SÛRESİ

Mekke'de nazil olan ve 8 âyetten oluşan bu sûre, ismini birinci âyetindeki *et-tekâsür* (arttırmada yarışma) kelimesinden alır. Daha çok dünyalığa sahip olma ve bunlarla övünme yarışı ve bu yarışın sonuçlarna karşı insanları şiddetle ikaz eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Nesep ve malla böbürlenip yarışma sizleri oyaladıkça oyaladı;

2. O kadar ki, kabirlere kadar uzanıp, onları da hesaba katar oldunuz.

3. Hayır, asla doğru değil bu yaptığınız! (Ölüm gelecek ve) bileceksiniz (bunun ne demek olduğunu)!

4. Hayır, hayır! (Öldükten sonra diriltilip kabirlerinizden çıkarılacak ve bir de o zaman) bileceksiniz (ne demekmiş bu yaptığınız).

5. Hayır, bırakın bunu! Eğer ilme dayalı bir kesinlikle bilmiş olsaydınız (bunun ne demek olduğunu, o zaman yapmazdınız).

6. (Ama eğer böyle yapmaya devam ederseniz,) elbette göreceksiniz o Kızgın Alevli Ateş'i.

7. Nihayet gözlerinizle görecek (görmeye dayalı kesinlikle bilecek)siniz onu!

8. O gün elbette sorguya çekileceksiniz (size bahşedilen) bütün nimetlerden.[1/2]

600

1. Yani mal, evlât, nesep, kısaca dünya adına size ne verilmişse, onlarla ilgili vazifeleriniz olduğunu unutmayın. Yapmanız gereken, onlarla ve onların çokluğuyla övünmek değildir; bunun yerine, malınızı onu Allah yolunda kullanmak niyetiyle helâl yollardan kazanmak ve karşılığında Allah'a şükretmek, çocuklarınızı ise iye birer mü'min olarak yetiştirmeye çalışmaktır.

2. Bu sûre, şu âyetle benzer anlamdadır: *İyi bilin ki, dünya hayatı bir oyun, bir oyalanma, süsler edinme, (makam, mal, eşya, evlât, fizikî görünüm gibi dünyalıklarla) birbirinize karşı övünme ve daha fazla, daha iyi mal, daha fazla, daha iyi evlâda sahip olma yarışından ibarettir. Bir yağmur düşünün ki, onunla biten bitkiler çiftçilerin çok hoşuna gider. Ama sonra o bitkiler kurur da, onları sararıp solmuş görürsün; ardından da çerçöp haline gelirler. Dünya hayatı, işte böyledir. Âhiret'te ise ya şiddetli bir azap vardır veya Allah'tan (sürpriz mükâfatlarla dolu) bir bağışlanma ve rıza. Evet, dünya hayatı, bir aldanma metaından başka bir şey değildir.* (Hadîd Sûresi/57: 20)

103. ASR SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 3 âyetten oluşur ve ismini birinci âyetindeki *el-asr* (hadiselerle yüklü zaman) kelimesinden alır. Kur'ân müfessirlerinin ve dilcilerin ittifak ettiği üzere bu sûre, Kur'ân'ın ana öğretilerini çok veciz bir şekilde ihtiva eder. Bundan dolayı İmam Şafi'i hazretleri şöyle demiştir: "Kur'ân'dan başka bir sûre nâzil olmamış olsaydı, iki dünya saadeti için bu sûre yeterdi." Ashab-ı Kiram'dan iki veya daha fazla kişi bir araya geldiğinde, bu sûreyi okumadan ayrılmazlardı. (Beyhakî, 6: 501) Bu da, onların Kur'ân'ı nasıl derinden ve temel boyutlarıyla anladığını göstermektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Yemin olsun asra (hadiselerle yüklü zamana, bilhassa onun son parçasına):[1]

2. Şurası bir gerçek ki, hüsrandadır insan.

3. Ancak iman edip, imanları istikametinde sağlam, yerinde, doğru ve ıslaha yönelik işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine (musibetler, Allah yolunda başlarına gelenler, Din'i yaşama ve nefsin, şeytanın günaha teşvikleri karşısında) sabretmeyi tavsiye edenler müstesna.[2]

601

1. *Asr* kelimesinin pek çok manâları vardır. Zaman, gece–gündüz birlikte gün, ikindi vakti, âhir zaman (zamanın son parçası), bu manâlardan bazıları ve başta gelenleridir. Ayrıca, bir şeyin boşalmaya hazır doluluğunu, sıkışmışlığını da ifade eder. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, kendisinin *asr* peygamberi olduğunu buyurmuş ve bununla ikindi vaktini, yani günün son bölümünü kasdetmiştir. Bütün bu manâları Sûre'nin bütünlüğüyle birlikte dikkate aldığımızda, bu sûrede *asr*ın mutlak ve hadiselerden mücerret zaman değil de, içindeki hadiselerle birlikte zaman, bilhassa Peygamber Efendimiz'in dönemi ve ondan sonra Kıyamet'e kadar gelecek ve onun dininin zamanı olan dönem, özellikle de bu dönemin çok yoğun ve önemli hadiselerle yüklü son kısmı (âhir zaman) manâlarına geldiğini söyleyebiliriz.

2. Ayrıca bkn: Tîn Sûresi/95: 4–6, not 2.

104. HÜMEZE SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 9 âyetten oluşur ve ismini birinci âyetindeki *el-hümeze* (arkadan çekiştirici, alaycı) kelimesinden alır. Malına, mevkiine, statüsüne bakarak insanları küçük görme, onlarla alay etme, arkadan çekiştirme konusunda şiddetli ikazda bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. İnsanları ayıplayıp çekiştiren, jest ve mimiklerle onlarla alay eden her bir insanın vay haline!

2. Servet biriktirip, sonra da (muhtaçları düşünmeden hırs ve tutkuyla) onu sayar durur (ve servetim var diye başkalarını küçümser).

3. Sanır ki, malı kendisini ölümsüzleştirecek.

4. Hayır, asla! Kesinlikle Hutame'ye fırlatılıp atılacaktır o.

5. Hutame nedir bilir misin?

6. Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.

7. Bir ateş ki, kalbe kadar işleyip, (vücudun dışı gibi içini de yakar).

8. İçine atılanların üzerine her bir yandan kapanır;

9. O atılanlar terkedilmiştir upuzun direkler arasında, her taraflarından onlara bağlı halde.

601

105. FİL SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 5 âyetten oluşur ve ismini birinci âyetindeki *el-fîl* (fil) kelimesinden alır. Allah Rasûlü'nün doğumundan 50 gün önce Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye saldıran Ebrehe ibn Sabah komutasındaki Habeşistan ordusunun başına geleni anarak, Allah'ın dinine karşı aktif düşmanlık konusunda ikazda bulunur.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Gözünle) görmüş gibi bilmez misin Rabbin ne yaptı fillerle gelen o orduyu?[1]

2. Boşa çıkarmadı mı onların tuzak ve düzenlerini?

3. Üzerlerine (sürü sürü, renk renk) ebabil kuşları gönderdi;

4. Onları pişmiş tuğladan (mermi gibi) taşlarla vuruyorlardı.

5. Neticede onları delik-deşik olmuş ekin yaprağına çevirdi.[2]

601

1. Habeşistan'ın Hıristiyan valisi Ebrehe, Yemen'in San'a şehrinde büyük bir mabet yaptırmıştı. Araplar'ın Kâbe'yi olan ziyaretlerini böylece bu mabede, kendi topraklarına yöneltmek istiyordu ve bunun için Kâbe'yi yıkmak gayesiyle içinde savaş filleri olan büyük bir orduyla Mekke'ye saldırdı. Bu hadise, Allah Rasûlü'nün dünyayı teşriflerinden 50 gün önce olmuştu.

2. Tarihin çok önemli kavşaklarında önemli, hattâ olağan dışı denebilecek hadiseler meydana gelir. Mekkeliler, Ebrehe'nin saldırısına karşı koyabilecek durumda değillerdi. Nitekim, saldırısı sırasında civar dağlara çekilmişlerdi. Bu sebeple, Kâbe'nin Asıl Sahibi (c.c.), Allah Rasûlü'nün doğumunun arefesinde Kâbe'yi bizzat korudu. Ebrehe ordusunun üzerine Hicaz'da rastlanmayan, tanınmayan sürü sürü ve renk renk kuşlar gönderdi. Kuşlar, gagalarında ve ayaklarında birer tane olmak üzere tamamı üç taş taşıyorlar ve bunları Ebrehe askerlerinin üzerine mermi gibi fırlatıyorlardı. Askerlerin başlarından giren taşlar, iç organlarından geçerek arkalarından çıkıyor, böylece iç organlarını da parçalıyorlardı. Açık bir mucizeydi bu. (Razi, İbn Kesir, Hamdi Yazır) Hadise öylesine meşhur oldu ki, meydana geldiği yıl Fil Yılı olarak anılır hale geldi.

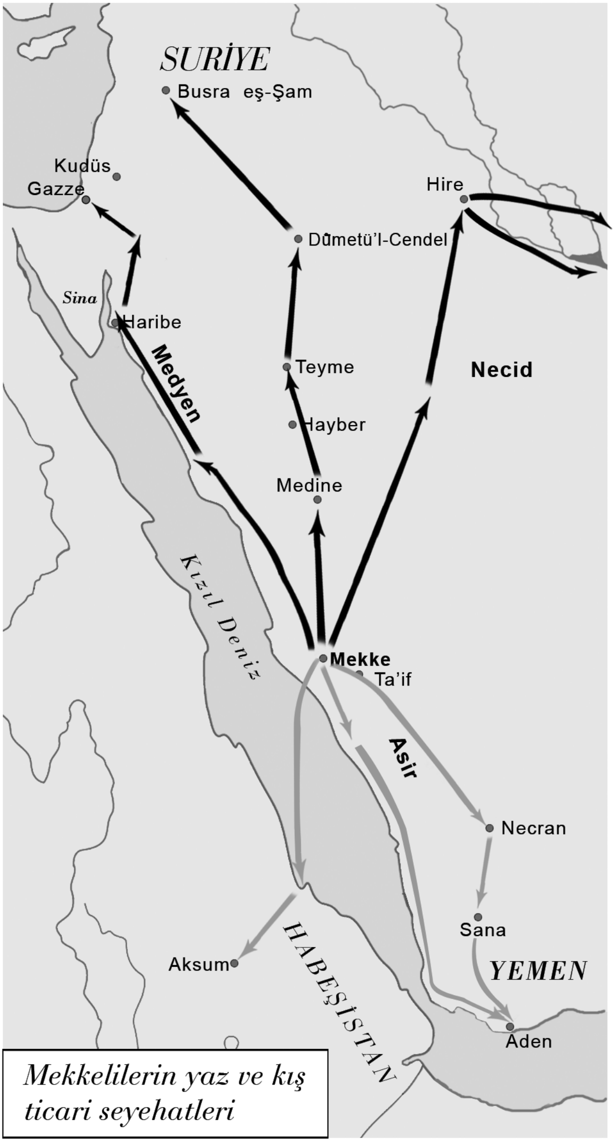

Mekkelilerin yaz ve kış ticari seyehatleri

106. KUREYŞ SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 4 âyetten oluşur ve ismini birinci âyetindeki *el-Kureyş* (Kureyş) kelimesinden alır. Cenab–ı Allah'ın Mekkelilere olan bazı önemli nimetlerini hatırlatır. Allah (c.c.), Mekke'yi yabancı saldırılara karşı korumuş, emin belde kılmış ve Mekkelilere hiçbir zaman açlık azabı çektirmemiştir. Kâbe'nin varlığı sebebiyle hacılar Mekke'ye gelirdi ve Mekkeliler, Kâbe'den dolayı civar kabilelerden saygı görürlerdi. Önceki sûrede konu edilen Fil hadisesi de, kendilerine duyulan saygıyı arttırmıştı. Ticaret kervanları, herhangi bir saldırıya maruz kalmadan kışın Yemen'e, yazın Suriye'ye gider gelirlerdi.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. (Allah'ın) Kureyş üzerindeki (hiç olmazsa) sürekli emniyet ve iç uzlaşma nimeti hakkı için –

2. Kış ve yaz seferlerinde kendilerine bahşedilen emniyet ve uzlaşma hakkı için,

3. Rabbisine ibadet etsinler bu Ev'in.

4. Ki O Rab, onları açlığa karşı korumakta ve her türlü korkudan emin kılmaktadır.[1]

1. Bu sûre, Hz. İbrahim'in şu duasının aynen kabul edildiğini göstermektedir: *Bir vakit de İbrahim, "Rabbim, burayı (bu ekin bitmez vadiyi) emniyet merkezi bir belde kıl ve ahalisini, içlerinden Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman edenleri (ticaret gibi yollardan) yerin bitirdikleriyle rızıklandır!" diye dua etmişti. (Rabbisi,) şöyle karşılık verdi: "(Rızkı sadece iman edene değil, herkese veririm. Bununla birlikte) kim de (bahşedeceğim emniyet ve rızık karşılığında) nankörlükte bulunur ve gerektiği gibi iman etmezse, onu (dünya hayatında) kısa bir süre geçindirir, fakat sonra Ateş azabını ona mecburî istikamet yaparım. (Dünyadaki bu kısa süreli geçimliğin ardından) ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son durak*! (Bakara Sûresi/2: 126)

107. MÂÛN SÛRESİ

Mekke'de nazil olan bu sûre 7 âyetten oluşur ve ismini yedinci âyetindeki *el-mâûn* (yardım) kelimesinden alır. Din'in aslî rükünlerine samimi inanmak gerektiğini ve toplum içi yardımlaşmanın önemini vurgular, nifaka karşı uyarır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Bakmaz mısın Âhiret'teki hesabı ve hükmü yalan sayan şu adama!

2. (Öylesine inkârcı ve kötü biridir ki o,) yetimi şiddetle itip kakar;

3. Ve ihtiyaç içindeki yoksulu ne doyurur, ne de bu hususta başkasına teşvikte bulunur.

4. Vay haline (Âhiret hesabını yalanlayıp da), âdet usûlü namaz kılanların!

5. Ki onlar, namazlarından gafildirler.

6. Yaptıkları ibadetleri halk görsün de kendilerinden bahsetsin diye yaparlar.

7. Ve (toplum içinde hemcinslerine karşı) her türlü yardımı esirgerler.[1]

602

1. Sûrede son dört âyet, bazı münafık tipleri tehdit etmektedir. Onlar, âdet usûlü namaz kılarlar ama, namazdan herhangi bir hayır ummadıkları gibi, namaz kılmadıkları zaman da Allah'tan hiçbir korku duymazlar. Kıldıkları zaman da gurura kapılırlar. Namazı vaktinde ve gerektiği şekilde kılıp kılmadıkları konusunda hiçbir endişeleri yoktur. Namaz kılmakla Allah'ın rızasını talep etmez, kıldıkları namazı O'nun için kılmaz, fakat birtakım dünyevî beklentiler için kılarlar.

108. KEVSER SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan bu sûre 3 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *el-kevser* (bol ve kesilmez hayır) kelimesinden alır. Allah Rasûlü'ne gittikçe artacak pak bir nesil dahil olmak üzere dünyada ve Âhiret'te pek çok hayır verileceğini, buna karşılık O'na düşman kesilip, "soyu kesik" diyenlerin ise, hem soy hem hayır itibariyle kesik olacakları müjdesini vermektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Hiç şüphesiz sana bol ve kesilmez hayır verdik.[1]

2. Sen de Rabbin için (üzerinde bir şükür borcu olarak) namaz kıl ve kurban kes.[2]

3. Gerçek şu ki, "soyu kesik" diyerek seni ayıplamaya kalkandır gerçekte soyu kesik (ve hayır, yümün ve bereketten mahrum ve işleri neticesiz kalacak) olan.[3]

602

1. Bol ve kesilmez hayır (*kevser*), Allah Rasûlü'ne dünyada ve Âhiret'te verilecek bütün hayırları kapsamaktadır. Dolayısıyla ifadede, O'nun davasında muvaffak olacağı, İslâm'ın, kendisine va'dedildiği gibi bütün dinlerin ve din görünümlü sistemlerin üzerinde bir mevki alacağı, dolayısıyla ümmetinin büyük fetihlere muvaffak kılınacağı, Âhiret'te kendisine en büyük şefaat yetkisi tanınacağı ve Makam-ı Mahmud denilen övülme makamına yükseltileceği, kendisine ve Cennet'e girecek ümmetine Cennet'te büyük nimetler bahşedileceği manâları vardır. Bunlardan başka, Allah Rasûlü'ne takdir buyurulan bol ve kesilmez hayırdan bir maksat da, O'na gittikçe artacak sayıda ve hem sayı, hem de hayır, bereket ve manevî mevki itibariyle bütün nesilleri geride bırakacak nitelikte lütfedilecek olan pak bir nesildir.

2. Âyette Rabbin için kaydının konması, onda emredilen namazın Allah Rasûlü'ne has ve O'nun yerine getirmesi gerekli bir namaz olduğu anlamını vermektedir. Teheccüd Namazı'ndan başka Kuşluk Namazı da Allah Rasûlü (s.a.s.) için vacipti. Ayrıca Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Allah için kurban da keser ve fakirlere ikramda bulunurdu. O'na has olan bu emirlerden Kuşluk Namazı ümmeti için nafile olarak kalırken, Ramazan ve Kurban bayram günlerinde ise Bayram Namazı olarak Medine'de bütün ümmete vacip kılındı. Bilindiği gibi, bayram namazları kuşluk

vaktinde kılınır. Ayrıca Kurban Bayramı'nda kurban da, yeterli miktarda servete sahip olanlar için vacip bir ibadet oldu. Kurban kesmekten maksat, Allah'a yaklaşma yolu arama, dünyalık sevgisinin kalbde yer etmesine, kalb ile Allah arasına girmesine imkân tanımama iken, onun en önemli hikmetlerinden biri ise toplumda yardımlaşmayı, dayanışmayı sağlama, zenginlerden fakirlere şefkat ve merhamet akmasını temin etmedir.

3. Âyet, zahirî manâsı itibariyle, Mekke'de oğlu Kasım ve Abdullah'ın vefatından sonra Allah Rasûlü'ne "soyu kesik" diye hakarette bulunan kişinin soyunun kesik olacağını haber vermektedir. Fakat işarî olarak pek çok anlamlara gelmektedir ki, gerek bu kişinin gerekse ileride gelecek benzeri tiplerin, Allah Rasûlü'nün karşısına çıkacak, O'nun getirdiği Din'i kaldırmaya, onun yerine başka sistemler yerleştirmeye çalışanların da aynı şekilde soylarının kesik, kendilerinin hayır ve bereketten mahrum, sistemlerinin de kısa ömürlü olacağını bildirmektedir.

109. KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 6 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *el-kâfirûn* (kâfirler) kelimesinden alır. Türkçe'de 'gâvur' şeklini alan kâfir, aslında hakaret ifade eden bir kelime olmaktan çok, kişinin Allah'ın dini karşısındaki konumunu ifade etmektedir. Kavram olarak, Din'de inanılması gereken esasların birini, birkaçını veya tamamını inkâr eden kişi demektir. Sûre, Allah Rasûlü'ne ve dolayısıyla bütün mü'minlere, inkârcılar karşısında imanlarında sağlam ve sabit olmaları çağrısında bulunmakta ve kâfirleri de imana zorlayamayacaklarını belirtmektedir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. De ki: "Ey kâfirler!

2. "Ben, sizin taptıklarınıza ibadet etmem ve asla edecek de değilim.[1]

3. "Siz de zaten Benim ibadet ettiğime i-badet edenler değilsiniz, edecek de değilsiniz.[2]

4. "Ben de sizin taptıklarınıza ibadet eden değilim, edecek de değilim.

5. "Siz de Benim ibadet ettiğime ibadet edenler değilsiniz, edecek de değilsiniz.

6. "(Getireceği bütün sonuçlarla) sizin dininiz size ve (getireceği bütün sonuçlarla) benim dinim de bana."

603

1. Bu ilân (deklarasyon), imanla küfür arasında orta yolun olamayacağını, fakat insanların imana zorlanamayacağını bildirmektedir.

2. Âyetin ve âyetle Allah Rasûlü'nün hitap ettiği kâfirler, kalbleri mühürlenmiş ve artık inanmalarının mümkün olmadığını Allah'ın bildirdiği kâfirlerdir (Bkn: Yâ-Sîn Sûresi/36: 7, Bakara Sûresi/2: 6).

110. NASR SÛRESİ

Medine'de, Allah Rasûlü'nün vefatlarından üç ay kadar önce inmiş olup, 3 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *nasr* (zafere götüren yardım) kelimesinden alır. Cenab-ı Allah'ın Rasûlü'ne olan nimetinin ve Rasûlün de vazifesinin artık tamamlandığını, dolayısıyla vefatının yakın olduğunu bildirir. Ayrıca, kazanılan zaferler karşısında mü'minleri dikkate, şükre, gurura düşmemeye ve daima istiğfar halinde olmaya çağırır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Allah'ın yardımı ve (başka zaferlere kapı açan) zafer geldiği zaman,[1]

2. Ve insanların kafile kafile Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün:

3. Bilhassa o zaman Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, Tevvâb (kullarının tevbesine sadece mağfiretle değil, fazladan mükâfatla karşılık veren)dir.[2/3]

601

1. Cenab-ı Allah (c.c.), 23 yıllık risaleti döneminde pek çok vesile ile Rasûlüne yardım ve zafer va'detmiş ve O'na gönderdiği Din'in bütün dinlerin üzerinde bir mevki alacağı müjdesini vermiştir. Meselâ: Allah Rasûlü ve beraberindeki bir avuç mü'min Mekke'de işkenceler altında iken, Rasûllerine ve iman edenlere hem dünyada hem de Âhiret'te yardım etmenin O'nun sünneti olduğunu bildirmiş (Mü'min Sûresi/40: 51); Medine'de Hicret'in 3'üncü yılında Uhud Savaşı günlerinde ise Allah'ın yardımının ve başka zaferlere kapı açacak bir zaferin yakın olduğunu beyan buyurmuş ve bununla mü'minleri müjdelemiş (Saff Sûresi/61: 13), Hicret'in 5'inci yılında Hendek Savaşı'ndan hemen sonra, Kendisi'nin ve rasûllerinin mutlaka galip geleceğinin O'nun değişmez takdiri olduğu müjdesini vermiştir (Mücâdile Sûresi/58: 21). Şu kadar ki O, insan dünyada imtihana tâbi tutulduğu için, yardım ve zaferini mü'minlerin Allah'ın dinine olan kesin ve sarsılmaz desteklerine bağlayarak, şöyle buyurmuştur: *Ey iman edenler! Eğer Allah('ın dinine) destek olursanız Allah da size yardım eder ve (O'nun dini uğrunda bastığınız her yerde) ayaklarınızı sağlam tutar, kaydırmaz.* (Muhammed Sûresi/47: 7) Artık, âyette ilan edildiği gibi, Allah'ın yardımı ve zafer geldiğine göre, demek ki mü'minler Allah'ın dinine gerekli desteği vermiş ve vazifelerini Allah'ı razı edecek şekilde yerine getirmişlerdir.

Bu âyet, Kur'ân'ın mucizeliğinin özelliklerinden ve Allah Kelâmı olduğunun kesin

delillerinden biridir. Çünkü Allah'tan başka hiç kimse gelecek hakkında bu kesinlikte konuşamaz. Yukarıda temas ettiğimiz birkaç âyette de görüldüğü üzere Cenab-ı Allah (c.c.), Rasûlünü ve mü'minleri muvaffak kılıp, onlara zafer bahşedeceğini daima kesin bir dille ifade etmiştir.

2. Allah'ı hamd ile tesbih ve O'ndan bağışlanma dileme emri, mü'minlere kazandıkları zaferlerden, başarılardan sonra, bu zafer ve başarıları kendilerinden bilmeme, kendi eserleri olarak görmeme ve gevşeyip de günahlara girmeme konusunda bir ikazdır. Çünkü, bütün başarı ve zafer ancak Allah'tandır. Ayrıca, insan olarak zorluklara, hattâ işkencelere katlanabiliriz. Fakat özellikle yokluk, güçlük ve işkence dönemlerinden sonra gelen zafer, bolluk ve kolaylık zamanlarında nefsin iğvalarına karşı durabilmek çok daha zordur. Bu hususu, Allah Rasûlü'nün bir başka münasebetle yaptığı bir uyarıda da açıkça görebiliyoruz. Bir zafer dönüşü O, ashabına şöyle buyurmuştu: "Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz." "Ya Rasûlallah!" dediler, "büyük cihad nedir?" Allah Rasûlü şöyle cevap verdiler: "Büyük cihad, kişinin nefsiyle olan cihadıdır." (Aclunî, 1: 424)

İkinci olarak, zafere giden yolda da pek çok hatalar işlenmiş olabilir. Bunlardan dolayı da Allah'tan bağışlanma dilenmelidir (istiğfar). Kur'ân, istiğfara çok önem verir ve bunun üzerinde ısrarla durur. Biz, her zaman hata yapabilecek özellikte varlıklarız ve sürekli hata yaparız. İstiğfar ise, günaha meyli kırar, şerrin kökünü keser.

3. Abdullah ibn Abbas (r.a.) hazretlerinin de parmak bastıkları gibi, bu sûre, Allah Rasûlü'nün vefatının çok yakın olduğunu haber vermektedir. Çünkü rasûller, Allah'ın dinini tebliğ için gelirler ve vazifeleri bitince de artık dünyada kalmazlar. Bu sûre, Allah Rasûlü'nün vazifesinin bittiğinin ilanıdır da. Bu husus bize de öğretmektedir ki, bir insan ancak yüce bir gayesi varsa dünyada kalmasının manâsı olabilir, yoksa boşa yaşıyor demektir.

Hz. Ayşe validemiz (r.an.), Allah Rasûlü'nün son anlarını şöyle anlatmaktadır:

> Son anlarında O'nun yanında idim. Hayatlarında ne zaman hastalansalar kendisine dua etmemi isterlerdi. Ben de, duamın kabulüne vesile olur diye mübarek ellerini tutar, öyle dua ederdim. Son hastalıklarında da aynı şekilde dua etmek istedim, fakat birden ellerini çektiler ve "er-Rafîka'l-A'lâ!" (En Büyük Dost!) dediler. (Buharî, "Magazî", 78; Müslim, "Selam", 50, 51)

111. TEBBET SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 5 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *tebbet* (kurusun, helâk olsun) kelimesinden alır. Allah Rasûlü'ne en çirkin muhalefette bulunanlardan biri olan amcası Ebû Leheb ve eşi Ümm-ü Cemil'in âkıbetini haber verdiği gibi, benzer kişiler hakkında da bir tehdit ihtiva eder.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Ebû Leheb'in iki eli de kurusun! Zaten (kurudu) ve kendisi helâk olup gitti.[1]

2. Serveti de, kazancı da ona hiçbir fayda vermedi.

3. Yakında yanıp kavrulmak üzere alevli bir Ateş'e girecek,

4. Ve (düşmanlık ateşleri yakmak için) iftira taşıyan karısı da (girecek): hem de o Ateş'e odun taşıyıcı olarak;

5. Ve boynunda (gerdanlıklarının yerinde) sağlam bükülmüş bir urgan olduğu halde.[2]

603

1. Ebû Leheb, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) amcalarından biriydi. *Ateşin babası* manâsına gelen bu lâkap, kendisine çocukluğunda yanakları alev alev olduğu için verilmişti. Ama, Allah Rasûlü'nün amcası olarak O'nu yakından tanıdığı, peygamber olmaması için hiçbir engelin bulunmadığını yakînen bildiği halde, O'na en büyük kötülükleri yapanların içinde yer alınca, bu lâkap onun için *Cehennem Ateşi alevinin babası* olarak yerleşti. Bir defasında Allah Rasûlü'ne, "Ellerin kurusun!" demişti. Bu ifade, "Her türlü hayır ve bereketten mahrum kalasın! Helâk olasın!" demekti. Ama onun bu bedduası kendi aleyhinde tecelli etti ve Cenab-ı Allah (c.c.), kendisini her türlü hayır ve bereketten mahrum bıraktı. Âyet, ölümünden 12-13 yıl önce, onun kâfir ve Cehennem ateşini hak etmiş olarak öleceğini bildiriyordu ve öyle oldu. Bedir Savaşı'nda müşrikler yenilince kahrından öldü. Adese denilen çiçek hastalığına benzer bir hastalığa tutulmuştu. Kureyş, bu hastalığı veba ile bir tuttuğundan, ölümünde kimse cesedine yaklaşmaya cesaret edemedi. Nihayet bir çukur kazdılar ve uzun değneklerle cesedi çukura yuvarlayıp, uzaktan taşlarla üzerini örttüler.

Sûre'nin onun kâfir olarak öleceğini bildirmesi, Kur'ân'ın açık bir başka mucizesidir. Ebû Leheb, Peygamber Efendimiz'i kendince yalancı çıkarmak için, bu sûre

indikten sonra iman etmiş görünebilirdi. Ama yapmadı, yapamadı. Hakkında verilmiş olan ve Kur'ân'ın bu sûrede bildirdiği hüküm 12–13 yıl sonra aynen gerçekleşti.

2. Ebû Leheb'in karısı Arvâ Ümm-ü Cemil, Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) düşmanlıkta kocasından geri kalmıyordu. Allah Rasûlü'nün geçeceği yollara ve evinin önüne dikenler yığardı. Ayrıca, O'na ve mü'minlere karşı nefret ve düşmanlık ateşleri tutuşturmak için Allah Rasûlü ve İslâm aleyhinde iftiralar atar, hicivler söylerdi. Kur'ân, bu sûredeki son iki âyetle onun bizzat bu yaptıklarıyla kendisine hazırladığı azabı haber vermektedir. O da, Ebû Leheb'le birlikte Cehennem ateşine girecek, hem de o ateşe, dünyada iken kıymetli gerdanlıklar taktığı boynunda sağlam bir urganla odun taşıyacaktır.

112. İHLÂS SÛRESİ

Mekke'de inmiş olup, 4 âyettir ve ismini konusundan alır. Yine konusu sebebiyle Tevhid Sûresi olarak da anlandırılır.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. De ki: O'dur, O Allah'tır; Mutlak Bir'dir.[1]

2. Allah, Samed (Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, fakat her varlığın Kendisine ebediyen muhtaç olup, Kendisine sığındığı Zât)tır.

3. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır.[2]

4. Ve O'na denk, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.[3/4]

603

1. Büyük müfessir Fahrüddin-i Razî'nin beyan ettiği gibi, bu âyet Cenab-ı Allah'ı üç önemli ismi ile tanıtmaktadır. Birincisi *Hüve* (O) ki, bilhassa ehl-i Tasavvuf'un da Cenab-ı Allah'ı zikir için çok kullandığı bu isim, Allahü Tealâ'yı bütün tarif ve tavsiflerden uzak O, yani Kendisi olarak, Kendinde Zâtı ile anmak içindir. O'nu bu şekilde Zâtî mutlaklığıyla, O veya Kendisi olarak anmak, bunun ne manâya geldiğinin şuurunda olmak, mukarrebînin, yani Allah'a en yakın olan kulların işidir.

Âyet-i kerimenin İlâhî Zât için kullandığı ikinci isim Allah'tır ki, yaratılmaları, hayatları, hayatlarını devam ettirmeleri, rızıklanmaları, yetiştirip büyütülmeleri, ölüp sonra diriltilmeleri, yerlerine yenilerinin gelmesi... gibi her türlü hususiyetleriyle bütün varlıklarda, bütün kâinatta ve bütün zamanlarda tecelli eden (İlâhî) isimlerin manâsını muhtevî, her türlü kemal sıfatlarına sahip, akla gelebilecek her türlü kusurdan, eksiklikten ve noksan sıfatlardan berî (uzak), beşer aklının asla idrak edemediği ve edemeyeceği, eşi, zıttı, benzeri olmayan Zât'ın has (özel) ismidir. O'nu bu isimle Ashab-ı Yemîn tanır.

Mutlak Bir olarak tercüme edebildiğimiz *Ehad* ise, Cenab-ı Allah'ın her bir varlıktaki hususî tecellisini ifade eder. Yani her bir varlık, dünyaya gelmesi, hayatı ve dünyadan gitmesiyle ancak Bir'i, Allah'ı gösterir. Cenab-ı Allah'ın birliğini ifade için kullanılan İsimlerden Vâhid, O'nun bütün isimleriyle kâinattaki umumi tecellisini, yani bütün kâinatın O'na ayna oluşunu ifade ederken, Ehad, O'nun her bir varlıktaki

tecellisine, her bir varlığın O'na ayna olmasına unvandır. Bunu şöyle bir misalle anlatabiliriz: Güneş, ışığıyla bütün bir dünyayı, dünya üzerindeki bütün varlıkları kapsamına alır. Gündüz görünen bütün varlıklar, bize ışığıyla güneşin varlığını ve birliğini gösterir. Güneşi, bütün varlıklardaki tecellisiyle tanımak oldukça güçtür ve çok geniş bir ihata kabiliyeti ister. Buna karşılık, güneş bir de her bir şeffaf cisimde, bir cam parçasında, bir su kabarcığında görünür. İşte, her bir şeffaf cisimdeki güneşe bakarak, gü-neş hakkında ayrıntısız, fakat özlü bilgi sahibi olabilir, onu tanıyabiliriz. Bunun gibi, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütün varlıklardaki tecellisi O'nun Vâhidiyet tecellisidir. Ama, akılları bu çoklukta boğmamak için O, bir de Ehadiyet tecellisini bize hatırlatır. Yani, her bir varlığa baktığımızda da Yaratıcı, Şekil Verici, Renk Verici, Yaşatan, Rızık Veren, Ölümü Veren vb. olarak yine O'nu görür, O'nu tanırız. Âyette O'nun bu tecellilerine unvan olan Ehad ismiyle anılması ise, Fahrüddin-i Râzî'ye göre, O'nu tanıyamayan, O'nu inkâr eden ve O'na şirk koşan, ortaklar tanıyan Ashab-ı Şimal'e bakar. Yani âyet, onları tek tek varlıkları incelemeye, onlardaki tecellileri görmeye çağırır ve her bir varlıkta tecelli edenin, ona hayat, şekil, renk ve rızık verenin, onu yaşatanın ancak Allah olduğunu ilan eder.

2. Allah oluşu gereği bile yarattıklarıyla aynı cinsten olması mümkün bulunmayan İlâhî Zât için "doğurmamıştır, doğurulmamıştır" ifadeleriyle aslında "lâzım-ı manâ" murad edilmekte, yani Cenab-ı Allah'a oğul veya kız her türlü evlât isnadı reddedilmektedir. Dolayısıyla âyet, O'na müşriklerin melekleri kızları olarak, Hıristiyanların Hz. İsa'yı ve bazı Yahudilerin Hz. Üzeyr'i oğlu olarak isnat etmesini ve benzeri akideleri kesin bir dille reddetmektedir.

3. Farklı zamanlarda farklı peygamberler vasıtasıyla insanlığa gönderilen İlâhî Din özde hep aynı olmuş, fakat zamanla değişikliklere ve tahrife uğramış, her defasında sonra gelen rasûl tarafından yeniden aslına döndürülmüştür. İlâhî Din'in maruz kaldığı tahrifler çerçevesinde olmak üzere, meselâ bu Din'in temelini, esasını oluşturan İlâh inancı: (a) İlâhî Zât'ı bir insan gibi düşünme, O'nu yaratılmışlara benzetme şeklinde *tecsim* ve *teşbih*le; (b) melekleri ilâhlaştırmakla; (c) Hıristiyanlık'ta ve Hinduizm'de görüldüğü şekilde, Allah'ın yanısıra O'nun gibi başka tanrılar kabul etmekle; (d) peygamberlere veya daha başka kutsal ya da kutsal tanınan kişilere -haşa- Allah'ın girdiği inancı demek olan *hulûl*le (Hıristiyanlık'ta Hz. İsa, Mahayana Budizm'de Buda, Hinduizm'de Krişna ve Rama için olduğu gibi); (e) bu tür kutsal kişilerin, varlıkların -haşa- Allah'la birleştiği inancı demek olan *ittihad*la; (f) Allah'ın sıfatlarını bazı şahıslar halinde düşünmek veya bu şahısları bir veya birtakım İlâhî sıfatların müşahhas hali görmekle (Hıristiyanlık'ta Baba-Oğul-Rûhu'l-Kudüs inancıyla, Hinduizm'de Brahman, Vişnu ve Şiva teslis inancındaki gibi) aslından saptırılmıştır. Son olarak, Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, bütün bu inançları kesinlikle reddedip, gerçeği tekrar tam merkezine, yani yerine oturtmuş ve Tevhid inancı, İslâm'da ana temel olarak yerini almıştır.

Kâinatın her tarafında müşâhede edilen temel gerçek, Tevhid'dir. Kendine ve çevresine şöyle bir inceleme gözüyle bakan herkes, her şeyin Tevhid'e dayalı olduğunu kolayca farkedecektir. Meselâ, insanın uzuvları birbiriyle öylesine bir yardımlaşma ve her bir hücre bütün bedenle öyle bir iç münasebet içindedir ki, tek bir hücreyi kim yaratmışsa, bütün bedeni de onun yarattığı neticesine varmamak mümkün değildir. Aynı şekilde, normo-âlem olarak insanın temsil ettiğine inanılan kâinatı meydana getiren unsurlar, hem birbirleriyle, hem de bir bütün olarak kâinatla öylesine bir münasebet ve uyum içindedir ki, insan, zerrelerden kürelere kadar bütün kâinatın aynı Yaratıcı tarafından yaratıldığına inanmaktan kendini alamaz. Ayrıca, bir atomda gözlenen hareket, güneş sistemi'nin hareketiyle aynıdır. Sonra, "Yaratmaya nasıl başlamışsak, onu aynen iade ederiz" (Enbiyâ Sûresi/21: 104; A'râf Sûresi/7: 29; Yunus Sûresi/10: 4) âyetinde de ifade buyurulduğu gibi, her şey bir'den çıkmakta ve bir'de neticelenmektedir. Meselâ, bir ağaç tohumdan veya çekirdekten çıkarak büyür ve neticede yine tohum veya çekirdeği verir. Bu apaçık vakıalar, neden kâinatta bozulmaz bir düzen ve ahengin var olduğunu anlayan akla anlatmaktadır; çünkü, tüm kâinat, Bir, Kadîr-i Mutlak ve her şeyi Alîm Yaratıcısı tarafından idare edilmekte, bir başka ifadeyle, O'nun emirlerine tam bir itaat içinde hareket etmektedir. Aksi halde, Kur'ân'da buyurulduğu gibi, birden fazla ilâh olmuş olsaydı, her ilâh yarattığıyla gidip, kendi başına hareket eder ve neticede gök de, yer de fesada uğrar, kâinattaki şaşmaz denge ve âhenk bozulurdu (Mü'minûn Sûresi/23: 91; Enbiyâ Sûresi/21: 22).

Tevhid, Allah tarafından her çağda peygamberler vasıtasıyla insanlığa iletilmiş gerçek ulûhiyet anlayış ve kavrayışıdır. Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed de (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun) içlerinde olmak üzere, bütün peygamberler, insanlığa hep Tevhid inancını getirip tebliğ etmişlerdir. İnsan, peygamberlerin saf akidesinden saptığı ve herkes gibi, tek bir mutlak Hakim'in, yani Allah'ın koyduğu hükümlere uymak mecburiyetinde olduğu Tevhid'e dayalı bir sistemde tatmin imkânı bulamadığı tutkularını doyurmak gayesiyle kendi yanlış muhakemesine, bâtıl kabullerine ve yanlış yorumlarına dayandığı içindir ki, zamanla şirke ve putatapıcılığa kaymıştır.

Hz. Ali'nin ifadeleri içinde, "Dinin evveli, Allah bilgisidir; bu bilginin kemali, Allah'ı tasdiktir; tasdikin kemali, O'nun birliğine inanmaktır; bu inancın kemali, O'na karşı ihlâslı olmaktır; ihlâsın kemali, O'nu her türlü noksanlıktan tenzih etmektir." O, nâmütenâhîdir, ezelî ve ebedîdir ve varlığı Kendi'ndendir. O, Allah'tır, Bir'dir, her şey O'na muhtaçken, O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeyin nihâî sığınağı O'dur. Doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir göz ve bakış O'nu idrak edemezken, O, bütün gözleri ve bakışları idrak eder ve kuşatır. Hiçbir şey, O'nun gibi değildir. O, mutlak manâda kemaliyle duyan ve kemaliyle görendir. Yine, Hz. Ali'nin ifadeleriyle, "Kim, O'nun için 'şuradadır' derse, O'na yer tayin etmiş olur. Kim, "Şurada değildir veya sadece şuradadır" derse, o yeri veya başka yerleri O'ndan halî görmüş olur. O,

vardır ama var olmakla değil. O, her şeyle beraberdir ama, bu fizikî bir beraberlik gibi düşünülmemelidir. O, her şeyden başkadır ve ayrıdır; yine bu, fizikî bir ayrılık değildir. O, her an bir iştedir, fakat bildiğimiz manâda hareketle değil; Bir'dir, birlikte olacağı ve yokluğunda özleyeceği bir başkası olmaması manâsında bir, yoksa sayıyla değil."

Allah'ın sıfatları bir başkasına devredilemez ve aynı anda iki ilâhta birden bulunamaz. Kendi kendine hayat sahibi olmayan, başkasına hayat veremez; kendi ilâhî gücünü koruyamayan, şu uçsuz bucaksız görünen kâinatı idare edemez. Bu mes'ele üzerinde kim daha çok düşünüp tefekkür ederse, İlâhî kudret ve sıfatların tek bir ilâhta bulunması gerektiğine olan inancı o nisbette artar.

4. Allah Rasûlü'nün Kur'ân'ın üçte biri olarak nitelendirdiği bu kısa sûre, üçü müsbet, üçü menfî manâlı 6 cümleden oluşmakta ve Tevhid'in 6 yönünü ispat ederken, 6 şirk çeşidini de reddetmektedir. Ayrıca her bir cümle, diğer cümlelere sebep, aynı zamanda sonuçtur. Böylece bu sûre içinde 36 sûre bulunmaktadır. Meselâ:

> O Allah'tır, çünkü Mutlak Bir'dir, çünkü O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, çünkü doğurmamıştır, çünkü doğurulmamıştır, çünkü O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.
>
> O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur, çünkü O doğurulmamıştır, çünkü O doğurmamıştır, çünkü O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, çünkü O Mutlak Bir'dir, çünkü O Allah'tır.
>
> O Allah'tır, dolayısıyla Mutlak Bir'dir, dolayısıyla O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, dolayısıyla doğurmamıştır, dolayısıyla doğurulmamıştır, dolayısıyla O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.

Bu şekilde, ortaya İhlâs Sûresi'nin 36 şekli, Tevhid'i ifade eden 36 cümle çıkacaktır. (*Sözler*, "25. Söz")

113. FELÂK SÛRESİ

Mekke'de, bazı müfessirlere göre ise Medine'de inmiş olup, 5 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *el-felak* (şafak vakti) kelimesinden alır. İnsanın, maruz kalabileceği her türlü kötülükten Allah'a nasıl sığınması gerektiğini öğretir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. De ki: Sığınırım şafak vaktinin Rabbine:

2. Yarattığı şeylerin şerrinden,

3. Çöküp, ortalığı kapladığı zaman gece karanlığının şerrinden,[1]

4. Düğümlere üfleyip büyü yapan büyücülerin (büyücü kadınların) şerrinden,[2]

5. Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden.

604

1. Karanlık, mecazi olarak da şerri, kötülüğü ima ettiği gibi, bir insan kötülüklere gece karanlığında daha fazla maruz kalır. İnkârcı cinler gibi şerli varlıklar da, daha çok karanlık çöküp ortalığı kapladığı zaman ortaya çıkarlar. Bu sebeple âyetler bizi, özellikle bize gizlice yapılabilecek, karanlıkta maruz kalabileceğimiz ve görünmez varlıklar, gizli eller tarafından yöneltilebilecek kötülüklerden Allah'a sığınmamız gerektiğini öğretmektedir. Fevkalâde bir tezattır ki, âyetler bize karanlıkta, gizlide maruz kalabileceğimiz kötülüklerden Allah'a şafak vaktinin, yani aydınlığın Rabbi olarak sığınmamızı talim buyurmaktadır. Aydınlık veya ışık, gizlilikleri, gizli planları ortaya çıkarır; İslâm da, her şeyin üzerindeki karanlıkları sıyıran bir ışıktır.

2. Büyü gibi şeylerle uğraşanlar ve ilgilenenler, (özellikle de önceki çağlarda) daha çok kadınlar olduğu için, âyet öncelikle onları nazara vermektedir. Nasıl Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm nazar değmesinin bir hakikat olduğunu beyan buyurmuşsa, büyü de aynı şekilde inkârı kabil olmayan bir gerçektir. Nazar ve büyüyü inkâr edenler, ya metafizik adına ve dinle ilgili gördükleri her şeyi inkâr eden materyalistlerdir, ya da fizikî âlem ötesinde kalan gerçeklerden habersiz olanlardır. Kur'ân, büyüden söz eder ve bilhassa evli çiftlerin arasını açmak için yapılan büyüyü şiddetle yasaklar (Bakara Sûresi/2: 102). İslâm, büyü yapmayı küfre denk bir günah kabul etmiştir. Yapılan büyüleri bozmak için büyüyü öğrenmekte mahzur olmasa da, yine

de o bir meslek olarak benimsenip icra edilmemelidir. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, cinlere de gönderilmiş bir peygamber olarak, elbette onlarla da görüşmüş, onları İslâm'a davet etmiş olmakla birlikte, başka maksatlarla onlarla temasa geçmeyi, onları kullanmayı, nasıl büyü yapılıp nasıl bozulduğunu asla düşünmemiş ve bu konularda açıklamalarda bulunmamıştır. Buna karşılık, cinlerin bize nasıl yaklaşıp, bizi nasıl kontrol altına alabilecekleri ve bunlara karşı nasıl korunabileceğimiz konularında bizi bilgilendirmiştir.

Kâfir cinler gibi varlıklara ve büyü gibi şerlere karşı korunmanın en kesin yolu, Allah'a ve Rasûlü'ne tam bağlanmaktır. Bu da, İslâm'ı mümkün olan en iyi şekilde yaşamayı gerektirir. Bu çerçevede, duayı asla eksik etmemeliyiz, çünkü dua, "mü'minin silahıdır". Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, aynı maksatla bu ve bundan sonraki sûreyi de okumamızı tavsiye buyurmuşlardır. (Daha fazla bilgi için bkn: *İnancın Gölgesinde*, 1: 163-168)

114. NÂS SÛRESİ

Mekke'de, bazı müfessirlere göre Medine'de inmiş olup, 6 âyettir ve ismini birinci âyetindeki *en-nâs* (insanlar) kelimesinden alır. Şeytanın ve benzeri varlıkların şerlerinden ve gizli planlarından, desiselerinden Allah'a nasıl sığınmamız gerektiğini öğretir.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. De ki: Sığınırım insanların Rabbi'ne,

2. İnsanların Mutlak Hükümdarı'na,

3. İnsanların İlâhı'na,

4. O sinsi şeytanın üflemelerinin şerrinden–

5. O ki, insanların kalblerinin içine üfler; –

6. Cinlerden de olur, insanlardan da.[1]

604

1. Sûre, bizi şeytanın ve şeytan gibi cinlerin, insanların şerleri, iğvaları ve tuzakları karşısında sürekli uyanık olmaya çağırmakta ve nasıl uyanık kalınabileceğini öğretmektedir. Bu tür şerli varlıklar, bizi Allah'ın yolundan uzaklaştırıp, kendi kötü yollarına çekmeye, günah işlemeye, aramızda, toplumda bozgunculuk çıkarmaya, dünyada da Âhiret'te de zararımıza olacak işlere sürüklemeye çalışırlar. Onların şerleri, iğvaları, tuzakları, gizli planlarından korunmanın en iyi yolu, Cenab-ı Allah'a bizi yaratan, yaşatan, rızıklandıran Rabbimiz, bizi mutlak manâda yönetmeye tek hak ve yetkisi olan Mutlak Hükümdarımız ve ibadete lâyık tek İlâhımız olarak inanmak ve ona göre yaşamak, hayatımızı ona göre tanzim etmektir. (Bilhassa insanların doğrudan sapması için şeytanın onlara yaklaşma yolları hakkında bkn: A'râf Sûresi/7: 17, not 2.)

دُعَاءُ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى
اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ ۞ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۞ رَبَّنَا عَلَيْكَ
تَوَكَّلْنَا وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۞ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا
وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۞ رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۞ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ
اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَاهْدِنَا اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ۞ اَللّٰهُمَّ يَا بَاسِطَ
الْيَدَيْنِ بِالْعَطِيَّةِ وَالْاِجَابَةِ لِعِبَادِهٖ وَيَا صَاحِبَ الْمَوَاهِبِ وَالْعَطْفِ وَالرَّأْفَةِ
عَلٰى خَلْقِهٖ نَسْأَلُكَ اللّٰهُمَّ اَنْ تُصَلِّيَ وَتُسَلِّمَ عَلٰى عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ۞ اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ
الْكَرِيمَ لَنَا اِمَامًا وَنُورًا وَرَحْمَةً وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لَنَا وَلَا تَجْعَلْهُ حُجَّةً عَلَيْنَا ۞
اَللّٰهُمَّ ذَكِّرْنَا مِنْهُ مَا نَسِينَاهُ وَعَلِّمْنَا مِنْهُ مَا جَهِلْنَاهُ وَارْزُقْنَا تِلَاوَتَهُ وَفَهْمَ مَعْنَاهُ
مَعَ الْعَمَلِ بِهٖ اٰنَاءَ اللَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لَنَا وَلَا تَجْعَلْهُ
حُجَّةً عَلَيْنَا وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَقْرَؤُهُ فَيَرْقٰى وَلَا تَجْعَلْنَا مِمَّنْ يَقْرَؤُهُ فَيَذِلَّ وَيَشْقٰى ۞

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قُلُوبَنَا وَتَجْمَعُ بِهَا اُمُورَنَا وَتَلُمُّ
بِهَا شَعَثَنَا وَتُصْلِحُ بِهَا شَأْنَنَا وَتَحْفَظُ بِهَا غَائِبَنَا وَتُزَكِّي بِهَا عَمَلَنَا وَتُلْهِمُنَا
بِهَا رُشْدَنَا وَتَرُدُّ بِهَا اُلْفَتَنَا وَتَعْصِمُنَا بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ ۞ اَللّٰهُمَّ فَارِجَ
الْهَمِّ كَاشِفَ الْغَمِّ مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ رَحْمٰنَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَرَحِيمَهُمَا
اِرْحَمْنَا بِرَحْمَةٍ تُغْنِينَا بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ ۞ اَللّٰهُمَّ اكْفِنَا بِحَلَالِكَ
عَنْ حَرَامِكَ وَبِطَاعَتِكَ عَنْ مَعْصِيَتِكَ وَاَغْنِنَا بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ
عَمَّنْ سِوَاكَ ۞ اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ
وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ اِثْمٍ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَنَسْأَلُكَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ
مِنَ النَّارِ ۞ اَللّٰهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ
مَعَاصِيكَ وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ
بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا وَمَتِّعْنَا اَللّٰهُمَّ بِأَسْمَاعِنَا وَاَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا
مَا اَحْيَيْتَنَا وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلٰى مَنْ ظَلَمَنَا وَانْصُرْنَا
عَلٰى مَنْ عَادَانَا وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا اَكْبَرَ هَمِّنَا
وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا بِذُنُوبِنَا مَنْ لَا يَخَافُكَ وَلَا يَرْحَمُنَا
وَكُفَّ اَيْدِيَ الظَّالِمِينَ عَنَّا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ۞

اَللّٰهُمَّ اَغْنِنَا بِالْعِلْمِ وَزَيِّنَّا بِالْحِلْمِ وَاَكْرِمْنَا بِالتَّقْوٰى وَجَمِّلْنَا بِالْعَافِيَةِ

۞ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ

النَّارِ ۞ اَللّٰهُمَّ بَلِّغْ وَاَوْصِلْ ثَوَابَ مَا قَرَاْنَاهُ وَنُورَ مَا تَلَوْنَاهُ بَعْدَ الْقَبُولِ

مِنَّا هَدِيَّةً اِلٰى رُوحِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاِلٰى

اَرْوَاحِ جَمِيعِ اِخْوَانِهِ مِنَ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ صَلَوَاتُ اللّٰهِ

وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ ۞ وَاِلٰى اَرْوَاحِ اٰلِهِ وَاَوْلَادِهِ وَاَزْوَاجِهِ

وَاَصْحَابِهِ وَاَتْبَاعِهِ وَجَمِيعِ ذُرِّيَّاتِهِ رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ

اَجْمَعِينَ ۞ وَاِلٰى اَرْوَاحِ اٰبَائِنَا وَاُمَّهَاتِنَا وَاِخْوَانِنَا وَاَخَوَاتِنَا

وَاَوْلَادِنَا وَاَقْرِبَائِنَا وَاَحِبَّائِنَا وَاَصْدِقَائِنَا وَاَسَاتِيذِنَا وَمَشَايِخِنَا

وَلِمَنْ كَانَ لَهُ حَقٌّ عَلَيْنَا ۞ وَاِلٰى اَرْوَاحِ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَاءَنَا

بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَسَلَامٌ عَلَى

الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

كَتَبَهُ مُحَمَّدْ مَمِشْ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ

EKLER

Ek 1

KİTAB-I MUKADDES'TE HZ. MUHAMMED (s.a.s.)

Peygamber Efendimiz'in yaşadığı dönemin en büyük ve en meşhur Yahudi âlimi Abdullah ibn Selâm, Medine'ye hicretlerini müteakip Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ı görür görmez, "Vallahi bu yüzde yalan yoktur." diyerek Müslüman olmuştu. Bu âyet inince Hz. Ömer kendisine, Rasûlüllah'ı Tevrat'tan tanıyıp tanımadığını sorunca, bu büyük âlim şu cevabı verdi: "Öz çocuklarımdan şüphelenebilirim, çünkü karım beni aldatmış olabilir. Fakat, Muhammed'in son peygamber olduğuna hiç şüphem yok." (Sabunî, 1: 140)

Gerçekten de hemen bütün peygamberler, son peygamber olarak Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın geleceğini müjdelemiştir. Tercüme ve daha başka yollarla uğradıkları değişikliklere rağmen eldeki Tevrat, Zebur ve İncil nüshalarında, başka yoruma imkân bırakmayacak ölçüde hâlâ O'nu müjdeleyen pek çok âyet bulmak mümkündür. Meselâ:

- (Musa:) Ve Rab bana dedi: Onlar (İsrail Oğulları) için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım; ve sözlerimi onun ağzına koyacağım, ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyleyecek. (*Tesniye*, 18: 17–18)

İsrail Oğulları, Hz. Yakup ve dolayısıyla Hz. İshak soyundan olmakla, onların kardeşleri Hz. İshak'ın kardeşi Hz. İsmail soyundan gelen Araplardır. Rasûller içinde misyon ve özellikler bakımından Hz. Musa'ya en çok benzeyen (onun gibi Kitap getiren, savaşmakla emrolunan...) Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dır. İsrail Oğulları içinde Hz. Musa'ya benzeyen ikinci bir peygamberin çıkmadığı bizzat Tevrat'ta kayıtlıdır (*Tesniye*, 34: 10–12). Bu gerçeğe Kur'ân-ı Kerim de, *Hakkınızda şahitlik yapacak bir rasûl gönderdik; nitekim Firavun'a da bir rasûl göndermiştik* (73: 15) âyetiyle parmak basmaktadır. Yukarıdaki âyetin "sözlerimi onun ağzına koyacağım, ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyleyecek" kısmı ise, Kur'ân'daki *O, asla heva ve hevesinden konuşmaz; O'nun (Din adına size söyledikleri, ancak kendisine vahyolunan vahiyden ibarettir* (53: 3-4) âyetlerinin neredeyse aynısıdır.

- Rab, Sina'dan geldi, ve onlara Seir'den doğdu, Paran dağından parladı. (*Tesniye*, 33: 2)

Tevrat'ın bu âyeti de, bir başka yoruma imkân bırakmayacak derecede

Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ı haber vermektedir. Çünkü Sina, Hz. Musa'nın Cenab-ı Allah'tan Tevrat'ı aldığı ve Allah'la konuşmak için sık sık çıktığı dağdır. Seir, Filistin'de bir dağ olup, burada da Hz. İsa vahye mazhar olmuştur. Paran ise, Mekke'de dağ silsilesidir. Tevrat'ın Çıkış, 19–21'inci âyetlerinde, Hz. İbrahim'in Hz. Hacer'i oğlu Hz. İsmail'le birlikte Paran'da bıraktığı anlatılır. Hz. İbrahim'in Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i Mekke'de bıraktığı ise herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu konu, Kur'ân-ı Kerim'de de ele alınmaktadır (İbrahim Sûresi/14: 35–37).

Tevrat'ın söz konusu âyetinin devamı olan, *Ve mukaddeslerin on binleri içinden geldi; onlar için sağında ateşli ferman vardı* ifadeleri de, çok açık olarak Hz. Muhammed ve Ashabına işaret etmektedir. Çünkü bu ifadeler, Rabb'in Paran'da parlamasının devamı olduğu gibi, Ashab-ı Kiram da, Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde övüldüğü üzere, vilâyetin en yüksek mertebesinde kudsîler, yani mukaddesler ordusudur. "Ateşli ferman" ise, "içinde savaş emri de bulunan Şeriat" demektir.

- Allah, İbrahim'e dedi. Hacer'in çocukları olacak. Oğulları içinden, eli diğerlerinin elleri üzerinde biri çıkacak ve başka bütün eller saygıyla ona uzanacak. (Aliyyü'l-Kâri, 1: 743)

Bu âyet, eldeki Tevrat nüshalarında aynen yoksa da, hemen hemen aynı manâda şu âyetler vardır: "Ve cariyenin (Hacer) oğlunu da bir millet edeceğim, çünkü o senin zürriyetindendir." (*Tekvin*, 21: 13) Hacer, korkma... Kalk, çocuğu kaldır, ve onu kendi elinde tut, çünkü onu büyük millet yapacağım." (*Tekvin*, 13: 18) Çok açık ki bu âyetler, Hz. İsmail nesline işaret etmektedir. O neslin büyük bir millet olması, ancak Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'la gerçekleşmiştir.

- İşte, kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum; Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak, ve sesini yükseltmeyecek, ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak, ve tüten fitili söndürmeyecek, hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak, ve cesareti kırılmayacak; ve adalar onun şeriatını bekleyecekler. (*Eş'iya*, 42: 1–4)

Eş'iya kitabındaki bu âyetlerle Sahabe'den Abdullah ibn Amr hazretlerinin Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm hakkında Tevrat'ta gördüğünü haber verdiği âyetler arasındaki benzerlik ne kadar açıktır: "Tevrat'ta (Rasûlullah aleyhissalâtü vesselâm hakkında) şu âyet vardır: 'Ey Nebî, seni şahit, müjdeleyen, sakındıran ve şu ümmî cemaate bir zırh, bir kale olarak

gönderdik. Sen, Benim kulum ve rasûlümsün. Ben, seni mütevekkil olarak isimlendirdim. O, haşin, kaba, öfkeli, hiddetli, şiddetli ve sokaklarda gezerken bağıran bir insan değildir. Kötülüğü kötülükle savmaz. Fakat affeder, bağışlar. Şu binbir puta tapan, eğri (büğrü yollara sapmış) kavmi *Lâ ilâhe illa'llah* diyerek doğrultuncaya ve bununla görmeyen gözleri, duymayan kulakları ve kapalı kalbleri açıncaya kadar Allah O'nun ruhunu kabzetmeyecektir.'" (*Buhari*, "Büyû": 50; Ibn Hanbal, 2: 174)

- İsa, onlara dedi: Siz kitapta: "Yapıcıların reddettikleri taş, köşenin başı oldu; bu, Rab tarafından oldu, ve o, gözlerimizle şaşılacak iştir" sözünü hiç okumadınız mı? Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak, ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse, onu toz gibi dağıtacaktır. (*Matta*, 21: 42–43)

Burada sözü edilen "Köşe Taşı" Hz. İsa olamaz. Çünkü âyetler, o Taş'ın, kendisine saldıran ve kendisinin de mecburen saldırmak zorunda kaldığı düşmanlarına karşı kazanacağı ezici zaferlere işaret etmektedir. Hz. İsa savaşmamış ve ilk dönemlerinde Hıristiyanlık, aslî bir prensip olarak savaşı reddetmiştir. Hıristiyan dünyanın zaferleri ise, ancak Hıristiyanlığı Kilise'nin dört duvarları arasına hapsettikten sonra, dinin gücüyle değil, bilim ve teknolojinin gücüyle gerçekleşmiştir. Dinin gücüyle zafer kazanan sadece İslâm ve Müslümanlar olmuştur. İnanç ve fikir planında bütün dinlere her zaman galebe çalmış olan İslâm, en olumsuz şartlarda dahi yayılmasını sürdürebilirken, Hıristiyanlık, her türlü imkânlarına rağmen, maddî planda geriledikleri bir zamanda bile Müslümanlar içinde yayılamamıştır. Ayrıca Hz. İsa, İncil'de de açıkça geçtiği üzere, "İsrail'in kaybolan koyunları"na gönderilmiştir. Yukarıdaki âyetlerde de İsrailîlere hitap etmekte ve Allah'ın melekûtunun onlardan alınıp, bir başka millete verileceğini açıkça belirtmektedir.

İncil'de geçen bu "Köşe Taşı" ifadesi, okuması-yazması olmayan, dolayısıyla İncil'i okumuş olması imkânsız bulunan Hz. Muhammed tarafından da bizzat ifade edilmiştir. Buharî ve Müslim'de geçen bir hadisinde O, kendisini "Peygamberlik binasını tamamlayan Taş" olarak tavsif buyurmaktadır.

- Bununla beraber ben size hakikatı söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem Paraklit size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, hüküm için, ve salâh için dünyayı ilzam edecektir. (*Yuhanna*, 16: 7–8)

Bu âyette geçen Paraklit, aslı Yunanca bir kelimedir. *Webster's New World Dictionary*, kelimenin Yunanca *parekletos*tan türediğini ve şefaatçi, savunan,

müvekkil manâlarına geldiğini yazar. Fakat meşhur Hüseyin Cisrî, *Risale-i Hamidiye*'de (s: 59), 19'uncu asır âlimlerinden, Yanyalı ve Yunanca'yı çok iyi bilen, Yunan edebiyatı üzerine yazdığı kitapları Yunan otoritelerince büyük takdir gören Abidin Paşa'ya göre kelimenin *piriklitos*tan türediği ve "çok övülen" anlamında olduğunu kaydeder. Gerçekten Paráklētos (Paraklit), aslında Yunanca ve "çok övülmüş" manâsına gelen Períklytos'tan bozmadır. Aramice aslı Mevhamana'dır. Bu da *Ahmed* demektir ki, Peygamber Efendimizin dünyada gelmeden önceki ismi olup, Kur'ân-ı Kerim, Hz. İsa'nın O'nu bu isimle müjdelediğini belirtir (Saff Sûresi/61: 6). İncil mütercimleri buna hep farklı farklı manâlar vermektedirler. Meselâ, Gideons International'ın dağıtımını yaptığı baskılarda bu kelime "Müşavir", Amerikan Kitab-ı Mukaddes Cemiyeti baskılarında "Yardımcı", Kitab-ı Mukaddes Şirketi baskılarında "Tesellici" olarak geçmektedir.

Kaldı ki Hz. İsa, Paraklit'i daha başka unvanlarla da anmıştır. "Hakikat Ruhu" bunlardan biridir:

- Paraklit – Hakikat Ruhu – geldiği zaman – ki O, Baba'dan gelecektir – bana şahadet eder. (*Yuhanna*, 15: 26)
- Size söyleyecek daha çok şeyim var, ama siz onlara tahammül edemezsiniz. Fakat O, Hakikat Ruhu, geldiği zaman sizi bütün hakikate hidayet edecektir. Zira O, kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek; ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O, beni taziz edecektir. (*Yuhanna*, 16: 12–14)

Hıristiyanlar Hz. İsa'nın Paraklit ve Hakikat Ruhu gibi unvanlarla andığı şahıstan kastın Kutsal Ruh olduğunu ileri sürmektedirler. Fakat, Kutsal Ruh'un Hz. İsa'dan (a.s.) sonra dünyaya inip inmediğini ve indi ise, aslında bir peygamberin fonksiyonları olan ve Hz. İsa'nın Paraklit ve Hakikat Ruhu gibi unvanlarla andığı varlığa atfettiği vazifeleri yapıp yapmadığını kendileri bile delillendirmekten, hattâ iddia etmekten uzaktırlar. Eğer Kutsal Ruh'tan kasıt Hz. Cebrail (a.s.) ise, o Hz. Muhammed'e defalarca gelmiş ve Kur'ân'ı getirmiştir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de, hadis-i şeriflerde ve Hz. Muhammed'in hayatını anlatan siyer kitaplarında açıktır. Hz. İsa'nın müjdelediği varlığın bütün özellik ve fonksiyonlarını ise Hz. Muhammed'de görüyoruz. Bilhassa Hz. İsa'ya gerçek kimlik ve mahiyetiyle şahadet eden, onu Yahudilerin inkâr ve Hıristiyanların ilâhlaştırmasından kurtarıp, gerçek yerine oturtan Hz. Muhammed olmuştur. (Ayrıca bkn: Saff Sûresi, not 4.)

Ek 2

İSLÂM, SAVAŞ VE İSLÂM'IN ANA YAYILIŞ DİNAMİKLERİ

İslâm'ın savaşa izin veren, ayrıca zulüm ve fitnenin savletini kırmak, mazlumlara yardım etmek ve İslâm'ın tebliğ edilebileceği bir hürriyet ortamının meydana gelmesi gibi gerekli şartlar doğduğunda da onu emreden bir din olması, haksız tenkitlere yol açmıştır. Fakat bir gerçeği tesbit bakımından ifade etmek gerekirse, bu tenkidi yapanlardan Hıristiyanların tarihi savaşlarla doludur. Evet, mevcut İncillerde savaş emri yoktur, fakat hukuk noktasında, sadece hukuk noktasında da değil, genel manâda Hıristiyanların da kabûl ettiği kutsal metin, Kitab-ı Mukaddes'in tamamıdır. Dolayısıyla, mevcut İncillerde savaş emrinin olmaması, Hıristiyanlığın kutsal kitabında savaşın olmadığı manâsına gelmez. Mevcut İncillerde savaşı düzenleyen ve onu belli sınırlar içine alan kaidelerin bulunmaması, Hıristiyan dünyada savaşı önlememiş, tam tersi bir sonuçla, savaşların daha acımasız olmasına yol açmıştır. Yahudilik'te savaş bir emir olup, Yahudilerin tarihi de bir bakıma savaşlar tarihidir. Budizm, Hinduizm, Şintoizm gibi doğu, güney ve güney-doğu Asya dinleri ise, insan hayatının sosyal, siyasî ve ekonomik yanlarını düzenleyen kurallardan yoksun olup, daha çok batınî felsefeleri andırmaktadır. Bununla birlikte, onların bağlıları da savaştan geri durmamışlardır. Modern dünyanın böyle bir tenkitte bulunmaya ise hiç hakkı yoktur. Bir yanıyla Hıristiyanlık temelinde kurulan modern dünya, sadece 20. asırda, denebilir ki, bütün insanlık tarihinde akıtılan kan kadar kan akıtmıştır. Sebep olduğu yıkım ise, hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar ürperticidir.

İslâm nihaî gaye olarak cihan sulhünü ve fitnenin, yani zulmün, baskının, kaosun, imana ve iman istikametinde yaşamaya engeller çıkarmanın olmadığı bir ortamın mevcudiyetini esas almakla beraber, insanlık bu noktaya ulaşamadığı için savaş tarihî bir realite olarak sürekli var olmuştur. Fikren, mânen ve ruhen tekâmül edememiş insanların iç dünyalarının, bir başka açıdan, ruhla nefsin, şeytanla gerçek insanın mücadelesinin toplumlara yansıyan şeklidir savaş. Önemli olan, bir realiteyi inkâr veya görmezlikten gelerek temelsiz, zeminsiz bir ideale saplanmak değil, nasıl insanın yapısındaki olumsuz unsurların eğitilmesi ve bir toplumda işlenen suçların ortadan kaldırılıp, suçluların

tecziyesi gerekiyorsa, öyle de, insan hayatındaki savaş realitesinin de belli kurallarla terbiyesi ve hayra kanalize edilmesi gerekmektedir. İşte İslâm, bunu yapmıştır.

Âyet, savaşı emretmemekte, fakat ilk etapta, onun Allah yolunda yapılması şartını getirmektedir. İkinci olarak, bu konuda Allah'ın koyduğu kaidelerin aşılmamasını ve aşırı gidilmemesini emretmektedir. Aşırı gitme, maddî menfaatler ve daha başka dünyevî gayeler ve nefsanî hisler adına veya toprak alma, ülkeler zaptetme ve ırkçılık gibi gayelerle savaşmak şeklinde niyette olabileceği gibi, kadınları, çocukları, yaşlıları, eli silah tutmayanları öldürme, işkence yapma ve yağmada bulunma gibi savaş anında ve sonrasında da olabilir.

Yukarıda arz edildiği üzere, İslâm'ın savaşla ilgili koyduğu ilk şart, onun Allah için ve O'nun Adı'nı yüceltme adına yapılması, bu noktada, insanlara Allah'ın da anlatılabileceği bir fikir, düşünce ve vicdan hürriyeti zemininin hazırlanması, yani insanlarla Allah arasındaki engellerin ortadan kaldırılıp, insanların inanıp inanmama konusunda hür tercihlerine bırakılmasıdır. Açıktır ki savaş, böylesi engelleri koyanlara karşı yapılır. Ve, bunu da fertdler değil, devlet yapar. İslâm'da savaş için getirilen diğer şartlar, Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm'ın cepheye sevk ettiği ordulara verdiği talimatlarda ifadesini bulduğu ve fıkıh kitaplarına da geçtiği üzere, şunlardır:

1. Hıyanet etmeyin ve yağmacılık yapmayın.
2. Düşmanlarınız dahi olsa haksızlıkta bulunmayın ve işkence etmeyin.
3. Zinhar küçük çocuklara ilişmeyin.
4. (Muharip olmayan) yaşlılara ve kadınlara dokunmayın.
5. Hurma (ve diğer meyve) ağaçlarını kesmeyin; bağ ve bahçeleri yakıp harap etmeyin.
6. Koyun, sığır ve develeri öldürmeyin.
7. İbadethanelere çekilmiş ve kendilerini ibadete vermiş kimselere dokunmayın. (İbnü'l-Esir, 3: 227)

Bu noktada bir hususa daha kısaca temas etmemiz gerekmektedir. Batı'da, kısmen İslâm'a grup grup dehaletlere mukabil İslâm'dan başka dinlere girmenin çok az rastlanması vakıasının yol açtığı kompleks, kısmen de İslâm hakkındaki peşin hükümler sebebiyle İslâm'ın kılıç dini olduğu ve kılıç zoruyla yayıldığı ortaya atılmış, fakat bu iddia bizzat yine insaflı ve önyargısız Batılı yazar ve araştırmacılar tarafından reddedilmiştir.

Stanley-Lane Poole, "Bazıları, İslâm'ın coşkun zaferini kılıca bağlamaya çalışagelmiştir; fakat bunlar, Carlyle'ın kesin cevabını unutuyorlar: 'Siz de

haydi hemen kılıca sarılın ve bakın bakalım, oluyor mu?" der. Poole, İslâm'ın yayılmasındaki başlıca faktör olarak İslâm'ın bizzat kendisini, ana mahiyetini gösterir. İslâm tasavvufu üzerinde çalışmış bulunan A. J. Arberry, İslâm'ın yayılışını taşıdığı dinî değerlere bağlar. İslâm hakkında peşin fikirleri bulunan müsteşrik Brockelman bile, İslâm'ın yayılmasının birinci derecedeki sebebini onun taşıdığı dinî muhteva ve saf Tevhid akidesinde görür. İslâm'ın yayılışını, İngiliz mühtedîlerden Pictkhal, onun dinî ve fikrî muhtevası, Rosenthal hayatı kuşatan hukuk veya fıkıh sistemiyle açıklar.

İnsanları İslâm'a çeken ve yukarıda kısaca ifade edilen başlıca faktörleri, madde madde şöyle sıralayabiliriz:

- İslâm akidesinin belli ve açık oluşu, en başta Tevhid, yani Allah'ın mutlak birliği üzerine oturması;
- İslâmî öğretilerin ön yargısız selim akla ve mantığa ters düşmemesi; bu manâda aklî ve mantıkî olması;
- İslâm'ın değer ve hedefleriyle kirlenmemiş insanî vicdanın çatışmamaktan da öte uyum içinde bulunması;
- Bir hayat tarzı olarak İslâm'ın kuşatıcılığı, insanın ruhî, kalbî, zihnî bütün fakültelerine hitap etmesi ve neticede inanç, hayat ve hukuk arasında meydana getirdiği âhenk;
- İslâm'ın emrettiği ibadetlerde kuru şekilcilik, formalite ve aracı şahıs ve kurumların olmaması;
- İslâm inanç, ibadet, ahlâk ve hukuk esaslarının insan ruhuna verdiği canlılık, insanı, toplumu ve hayatı hem bütün hem parçalarıyla birlikte ele alması;
- İslâm'ın dünya, "tabiat", eşya, hadiseler ve tarihi ne iseler o şekilde değerlendirmesi, bunlar arasında, ayrıca bunlarla insan ve hayatı, ayrıca ilim ile inanma, din ile ilmî faaliyetler arasında hiçbir çelişki görmemesi;
- Bütün İslâmî esasların ve düsturların birbirleriyle çelişkisiz bir âhenk ve bütünlük içinde olması ve hepsinin günlük hayatta uygulanabilirliği;
- Diğer dinlerdeki eksiklikler, tutarsızlıklar ve onların insanlara getirdiği kalbî, ruhî, zihnî tatminsizlik.

Konuyla ilgili olarak anılması gereken çok önemli bir diğer husus, dünyanın din ve mezhep savaşlarıyla sarsıldığı bir zamanda İslâm'ın bütün din mensuplarına gösterdiği engin hoşgörü ve her din mensubuna dinini yaşamada

tanıdığı hürriyettir. O kadar ki, Fransız seyyahlardan Elisee Reclus, Osmanlı Sultanı'nın Hıristiyan tebasının dinî hayatlarını yaşamada dünyanın en hür Hıristiyanları olduğunu kaydeder. Romen yazar Popescu Cioconel, "Romenler Türkler'in yerine başka milletlerin idaresinde kalsalardı, bugün ortada Romen milleti olmazdı." diye yazar (Djevad, 71–72, 91). Meşhur tarihçi Belâzurî'nin naklettiği şu hadise, yerli halkın Müslüman idarecilerden ne derece memnun olduğunu göstermeğe yeter:

Humus'un fethinden sonra Müslüman askerler, Bizans hükümdarı Heraclius'un büyük bir orduyla üzerlerine geldiği haberini alınca şehri boşaltmaya karar verir ve, "Biz, bunu sizi koruma karşılığında almıştık." diyerek, halktan topladıkları cizyeyi iade ederler. Halk ise, onların şehri terketmesini istemez ve "Biz sizden memnunuz. Sizinle beraber şehri müdafaa ederiz!" derler. Bütün din mensupları kendi ibadethanelerine koşar ve Müslümanların zaferi için dua ederler. Bütün şehirlerde yerli halk hep aynı şekilde davranır. Neticede Müslümanlar galip gelir ve halk, kapılarını güle oynaya Müslüman askerlere yeniden açar. (Nakl: İzzeti, 244)

Ek 3

İSLÂM VE SAVAŞ KONUSUNDA EK NOTLAR

Tevbe Sûresi 1-6. âyetleri, ilgili diğer Kur'ân âyetleriyle birlikte ele alındığında, İslâm'ın savaşa bakışı konusunda önemli prensipleri nazara vermektedir. Bu prensipleri şöyle özetleyebiliriz:

- Savaştan maksat, asla insanları öldürmek değildir; bilakis, hayata çok büyük önem veren ve haksız yere bir insanı öldürmeyi bütün insanları öldürmek, bir insanın hayatını kurtarmayı bütün insanların hayatını kurtarmak gibi değerlendiren İslâm, insanların yaşamasını ve eğitim-öğretimle gerçeği bulmalarını esas alır.
- İslâm, savaş halinde dahi her zaman sulhe ve karşı tarafla anlaşma yapmaya hazırdır.
- İslâmî idare, yaptığı anlaşmaya anlaşmanın süresi doluncaya kadar sadık kalır.
- Karşı taraf anlaşmaya ihanet ederse, bu defa anlaşmanın geçerliliğini yitirmiş olduğunu karşı tarafa açıkça ve resmen bildirir. Bu arada, onlara doğrudan savaş açabilirse de, her şeye rağmen, bir daha düşünmeleri, gerçeği araştırmaları için süre tanıyabilir.
- Karşı taraf, anlaşmayı bozar, düşmanlığa devam eder, kendisine tanınan süre dolduğunda da tavrını değiştirmezse, artık ortada harp hali var demektir.
- Artık harbi üzerine çekmiş düşman bir topluluğun İslâm'a düşmanlığından caydırılması ve harpte üstünlüğün sağlanması maksadıyla ellerinden geleni yapmaları Müslümanlar üzerine bir borçtur. Bununla birlikte, Ek 2'de açıklanan savaş kurallarına uymak mecburîdir.
- Tevbe Sûresi (no: 9) 5'inci âyetteki ifadeler, bir sonraki âyetin sonunda, yani fezlekesinde de ifade edildiği gibi, harpten başka bir dilden anlamayan, anlaşma nedir bilmeyen ve kanun-kural tanımaz çapulcu topluluklar içindir. Bir manâda, İslâm Ceza Hukuku'nun bazı hükümlerinde olduğu gibi, caydırıcılık özelliğine de sahiptirler; nitekim âyetin sonunda gelen "hallerinden dönme, bağışlanma, rahmet" gibi ifadeler, âyetteki hükmün asıl maksadını göstermesi bakımından

önemlidir. Ayrıca, bu âyetlerdeki hüküm, Mekke ve Medine'nin tahripçi ve kanun tanımaz müşriklerden temizlenmesini âmirdir ki, İslâm merkezinin emniyete alınması açısından üzerinde durulmaya değer.

- İslâm'ın savaştan gayesi insanları öldürmek ve topraklar fethetmek olmadığı için, karşı taraf düşmanlıktan vazgeçip barışa yanaştığı anda Müslümanların da barışa yanaşmaları, içlerinden bazılarının sığınma hakkı istemesi durumunda bu hakkın onlara tanınması, sonra da mal ve can emniyetlerine dokunulmadan gidecekleri yere salimen ulaştırılmaları da İslâm'ın getirdiği savaş hukukuna ait kurallardandır.
- Savaş, devletler arasında hukukî bir meseledir. İslâm, her şeyden önce Allah ile insan arasındaki münasebeti düzenleyen bir dindir ve temelde içten inanmaya dayanır. Dolayısıyla onun asıl bağlıları, samimî mü'minlerdir. Bununla birlikte İslâm, asıl misyonunun gereği olarak toplum düzenini de ele alır. Bu ise, onun hukukî yanına bakar. Bu noktada, İslâm ülkesinde Müslümanların vatandaşlığı meselesi devreye girer. Böyle bir vatandaşlığın birinci şartı, dille Müslüman olduğunu ikrar, kişinin Müslüman olduğunu göstermesi ve kendisine Müslüman muamelesi yapılması açısından namaz ve bir vergi borcu olarak zekâttır. Böyle bir vatandaş, gerçekten içten inanmış bir mü'min değil de, bir münafık, yani zahiren mü'min, aslında inkârcı da olabilir. İnanmış bir mü'minde iman, esasen kalbdedir; dille ikrar da iman için şart olmakla birlikte, daha çok insanı "hukuken" Müslüman yapar iman ikrarında bulunan birine İslâm ahkâmı uygulanır. Dolayısıyla, savaş da devletler arasında hukukî bir mesele olduğu için, İslâm'la savaş halindeki bir topluluk veya onun fertleri ya da herhangi bir ferdi, Kelime-i Şahadet getirerek Müslüman olduğunu ifade ettiği, namaz kılıp, zekât da verdiği zaman, kendisi veya kendileriyle savaş hali sona erer. Yoksa kimse iman etmeye zorlanmaz. Dille Müslüman olduğunu söyleyerek İslâm'a dahil olan bir insan, münafık, yani kalben gayr-ı Müslim de bulunsa, Müslümanların arasında kaldıkça İslâm'ı samimi kabul etmesi umulur. Dolayısıyla, kimlerin münafık olduğu bilinse bile, dille inkâr etmedikçe, namazı kılıp, zekâtı da verdikleri sürece kendilerine Müslüman muamelesi yapılır.
- Ek 2'de de bazı yönleriyle ele alındığı gibi, İslâm, savaşa izin vermekle hiçbir dinden, ideolojiden veya sistemden özür dileyecek değildir. Tam tersine, diğerlerinin İslâm'a özür ve teşekkür borcu vardır. Her şeyden önce İslâm, evrensel sulhü esas alır ve gaye edinir. İnsanlık

> tarihinin ve beşerî mahiyetin bir realitesi olarak savaş, bazen bu gayeyi gerçekleştirmede vasıta olur. Kur'ân'ın *(Her ne kadar savaş sizin için istenmeyen bir şey ise de,) fitne (küfür ve şirkin hakimiyetinin meydana getirdiği zulüm, baskı ve kaos ortamı), savaştan, insan öldürmeden daha beter bir durumdur* (Bakara Sûresi/2: 191); *(Her zaman için) fitne,savaştan, insan öldürmekten daha ağır bir durum ve daha büyük bir vebaldir* (Bakara Sûresi/2: 217) ifadelerinde buyurulduğu gibi, savaşı ve kargaşayı doğuran ortam ve şartlar, her zaman savaştan daha kötüdür ve dolayısıyla bu ortamı yok etmek için savaş bazen kaçınılmaz hale gelir.

Burada bazı gerçekleri dile getirecek olursak: Yukarıda Ek 2'de temas edildiği gibi, mevcut İncillerde savaş için kuralların bulunmaması, Hıristiyan dünyada savaşların daha kanlı ve daha acımasız olmasına yol açmıştır. Ayrıca denebilir ki, tarihî Haçlı seferlerinden ayrı olarak Hrısitiyanlık, önceki asırlarda dünyanın 4'te 3'ünün batılı güçlerce sömürgeleştirilmesinde öncü rolü oynamış, en azından buna destek vermiştir. Graham Fuller ve Ian Lesser (*Kuşatılanlar-Islam ve Batı'nin Jeopolitiği*, trans. Ö. Arikan, Istanbul, 1996), sadece 20'nci asırda Hıristiyanların elinde ölen Müslüman sayısının 14 asırlık İslâm tarihinde Müslümanların elinde ölen Hıristiyan sayısından çok daha fazla olduğunu kaydederler. İslâm, Medine'de daha bir tomurcuk halinde iken 3.000 kişilik kuvvetiyle Mute'de 100.000 kişilik Bizans ordusunu karşılamak zorunda kaldı. Hemen bir yıl sonra, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, Bizans saldırısını karşılamak için bütün gücünü seferber etme mecburiyeti duydu –ki Tebuk Seferi olarak tarihe geçen bu hadise, bu sûrenin ele aldığı konulardan biridir. Bundan 3 yıl sonra da Yermuk'ta İslâm ve Bizans güçleri karşı karşıya gelmiş ve bu karşılaşma, Bizans'ın kesin mağlûbiyetiyle sonuçlanmıştır.

Sadece Ahd-i Atik'ten yapacağımız bir-iki iktibas, Yahudiliğin savaş karşısındaki konumunu anlamaya ve onu İslâmınkiyle karşılaştırmaya yeter: "Ve Sihon, kendisi ve bütün kavmi Yahatsta cenk için karşımıza çıktı. Ve Allahımız Rab, önümüzde onu ele verdi; ve onu, ve oğullarını, ve bütün kavmini vurduk. O vakit onun bütün şehirlerini aldık, ve her şehri erkekler, ve kadınlar, ve çocuklarla beraber tamamen yok ettik; arta kalan kimse bırakmadık; kendimiz için ancak hayvanları ve aldığımız şehirlerin malını çapul ettik... Ve Allahımız Rab, Başan kralı Og'u da, bütün kavmini de elimize verdi; ve kimsesi kalmayıncaya kadar onu vurduk. O vakit, bütün şehirlerini, altmış şehri, bütün Argop havalisini, Başanda Ogun ülkesini aldık... ve Heşbon kralı Sihon'a

yaptığımız gibi, her şehri erkekler, kadınlar ve çocuklarla beraber yok ederek, onları tamamen harap ettik. Fakat kendimiz için bütün hayvanları ve şehirlerin malını çapul ettik." (*Tesniye*, 2: 32-35; 3: 3-4, 6)

Meselenin diğer yanına gelince: Sovyet ve Çin komünist devrimlerinde öldürülen onmilyonlarca insandan sorumlu olan İslâm değildir. Modern zamanlarda dünyanın pek çok ülkesinde girişilen kitle katliamlarından, Macaristan ve Çekoslovakya'daki hürriyet hareketlerinin vahşice bastırılmasından sorumlu İslâm değildir. Fransızlara karşı verilen Cezayir bağımsızlık savaşında ölen 1.500.000 insanın sorumlusu İslâm değildir. Amerika'yı, savaş sırası ve sonrasında 4-5.000.000 insanın ölümüne yol açan Vietnam macerasına iten İslâm değildir. Pek çoğu sivil, kadın, yaşlı ve çocuk olmak üzere, 60.000.000'dan fazla cana, hesap edilemeyecek servete mal olan, milyonların evsiz, barksız, yetim ve dul kalmasına yol açan iki dünya savaşından sorumlu İslâm değildir. Küresel hegemonyanın devamı için bilimin, nükleer ve daha başka kitle imha silahları üretimi için kullanılmasından ve bunların insanlar üzerinde denenmesinden sorumlu İslâm değildir. Amerika'da ve Avustralya'da on milyonlarca yerlinin ortadan kaldırılmasından sorumlu İslâm değildir. Önceki asırların en önemli iki olgusu olan ve üstü kapalı olarak halâ devam eden küresel sömürgeleştirmeden, bir de on milyonlarca insanın hayatına mal olan köle ticaretinden sorumlu İslâm değildir. Hitler, Stalin ve Musolini gibi savaş canavarlarını yetiştiren, komünist, faşist ve nazist ideolojileri doğuran İslâm olmadığı gibi, bu kişilerin ve ideolojilerin neş'et ettiği dünya da İslâm dünyası değildir. Bunlar gibi, Müslüman ülkelerde bu ülkelerin başına idareci olarak yerleştirilen despot krallardan, başkanlardan ve onların zulüm ve katliamlarından doğrudan sorumlu olan asla İslâm ve Müslümanlar değildir. Her türlü iddiaya rağmen, modern terörizmden, mafya teşkilatlanmalarından, esrar, silah gibi beynelmilel kaçakçılık hadiselerinden sorumlu asla İslâm ve Müslümanlar değildir.

Ek 4

İSLÂM'DA KADININ STATÜSÜ

Kadınlar ve haklarını koruma adına, İslâm öncesi dönem ve diğer dinlerin, sistemlerin kadına bakışıyla karşılaştırıldığında her bakımdan benzersiz birer inkılâp ifade eden bu ve benzeri âyetler üzerinde dururken, esasen, İslâm öncesi kadının durumuna temasla bir karşılaştırma yapmaya gerek yoktur. Çok yerde yapılan böyle bir karşılaştırma, İslâm'ın kadına tanıdığı statünün sanki 14 asır öncesine ait olup, bugün gözden geçirebilir bir özellik taşıdığı gibi sakıncayı da beraberinde getirmektedir.

İslâm, kadını da erkeği de yaratan ve *Yaratan bilmez mi* fehvasınca, ferdî saadet kadar, mesut bir aile ve toplum hayatı açısından da her birine en gerekli hakları tanıyıp, en gerekli vazifeleri yükleyen Allah'ın tayin ve tesbit buyurduğu Din olarak, kadına hiçbir dinin ve günümüzdeki anayasal sistemler dahil hiçbir sistemin vermediği hakları vermiş ve ona bir hanımefendi, bir eş, bir anne, bir kız kardeş, hattâ bir büyükanne, hala ve teyze olarak gerekli saygı ve sevgiyi bahşetmiştir. Meseleye bir veya birkaç kaide açısından değil, tüm cepheleriyle bir bütün ve karşılaştırmalı olarak baktığımızda bunu kolayca görebiliriz.

Önce hemen belirtelim ki, kadının hakları ve sorumlulukları erkeğinkiyle eşit, fakat aynı değildir. Bugün, kadın-erkek münasebetleri ve kadın hakları konuşulurken, bilerek veya farkında olunmadan eşitlik adına aynılıktan bahsedilmektedir. Oysa kadın ile erkek, insan olarak, yaratılmış fertler olarak birbirine eşit, fakat hem fizyolojik hem de psikolojik açıdan birbirinden üstün değil, fakat birbirinden farklıdır. Meselâ, modern dünyada bile kaç kadın cumhurbaşkanı, başbakan, ordu komutanı vardır? Bütün insanlık tarihinde tarihe geçmiş kaç bilim kadını, kaç kadın mucit ve kâşif yaşamıştır? Bu bakımdan, birbirinin aynısı olmayan iki nesneye aynı hak ve vazifeleri vermek, ikisine de zulüm olur. Eğer ikisine de aynı vazife ve haklar verilmesi gerekseydi, bu defa kadın veya erkek birbirini tamamlayan iki ayrı varlık değil, birbirinin dublesi olurdu. Doğru olan, her birine yapısına, psikolojisine uygun haklar ve vazifeler vermek ve bu şekilde dengeyi sağlamaktır. İslâm, bunu yapmıştır.

İslâm'ın kadına tanıdığı statü orijinaldir, eşsizdir ve benzersizdir. Bugünkü kadın haklarının en ileri seviyede olduğu söylenen ülkelere bile baktığımızda,

kadının hiç de kendisine mutluluk getiren bir statüde olduğunu göremeyiz. Bu ülkelerde, güya "haklarına veya özgürlüklerine sahip kadın" olarak, yaşamak için sürekli çalışmak zorunda, çok defa erkeklerle aynı işi yapan fakat aynı ücreti alamayan, özgürlük adına bir seks, pazarlama ve maddî kazanç objesi haline gelmiş, fizikî cazibesini koruduğu sürece kısmen yakınlık gören, fakat saygı ve sevgiye en muhtaç olduğu bir zamanda terk edilen bir tip görürüz. Bu kadarcık yerini de elde etmesi için kadının bu ülkelerde yıllar süren bir kavga verdiği de bir gerçektir. En basitinden, eğitim-öğretim, çalışma ve kazanma hakkını elde etme uğruna acı tecrübeler yaşaması, bunun karşılığında pek çok "tabiî" haklarından vazgeçmesi gerekmiştir. Bütün bunların ardından o, İslâm'ın kendisine tanıdığı hakları, kendisine bahşettiği saygı, sevgi ve onuru, kadın olması açısından kendisine verdiği ayrıcalığı, bu ülkelerde yine de bulamamıştır.

İslâm'ın kadına verdiği statüyü çok kısa olarak maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

- Kadın, insanlığı oluşturmada erkeğin tam ve eşit ortağıdır. Fakat bu eş ve ortak olma, bir elmanın iki yarısı gibi değil, yapbozda bir bütünü oluşturan iki parça gibi girintileri-çıkıntıları, yani birbirlerinden farklı yanlarıyla birbirlerine geçmiş ve birbirlerini bütünleyen bir niteliğe sahiptir.
- Erkek de, kadın da hayat için vazgeçilmezdir. Erkek baba, kardeş, büyükbaba, amca, dayı, kadın ise anne, kızkardeş, büyükanne, hala, teyzedir. Bu noktada kadının rolü erkeğinkinden asla daha az olmayıp, her konuda onun dengi haklara, hattâ kadın ve anne olarak çok daha büyük bir saygı, sevgi ve ihtimama sahiptir. Hemen ilk akla gelen bir örnek olarak, Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm, "Cennet, annelerin ayakları altındadır." buyurmuştur. (Nesâî, "Cihad", 6)
- Kadın, toplumda kadın olarak gördüğü ayrıcalıklara ek olarak ailevî ve kamuya ait sahada erkekler gibi birtakım haklara ve vazifelere sahiptir. Vazifeleri karşısında payına düşeni de eksiksiz alır. Onun asla erkeğe bağımlı değil, erkekle aynı insanî özelliklere sahip, fakat merhamet, şefkat, sevgi gibi noktalarda çok daha ileride tamamen bağımsız bir şahsiyeti vardır.
- Kadın, aynen erkekler gibi eğitim-öğretim hakkına sahiptir; hattâ bu, hak olmanın ötesinde onun için bir vazifedir. İlk defa İslâm'dır ki, ilim elde etmeyi erkeğe de kadına da aynı ölçüde farz kılmıştır. (İbn Mâce, "Mukaddime", 17)
- Seçme-seçilme haklarının yanısıra, düşüncesini ifade etmede, kadın

da erkek gibi aynı derecede hürdür. Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm zamanında kadınlar kendisine serbestçe gelir, sorular sorar, eşleri hakkında şikâyetlerde bulunurlardı. O kadar ki, bu şekilde eşinden şikâyette bulunan bir kadın, Kur'ân-ı Kerim'de bir sûreye hem isim, hem konu olmuş, Allah, onun şikâyetini sahiplenmiştir. (Mücadile Sûresi/58) Peygamberimiz aleyhissalâtü vesselâm, devlet işlerinde bile kadınlarla istişare eder, Cuma hutbelerinde kadınların hutbeyi veren halifelerin hatalarını anında düzettikleri olurdu.

- Toplum hayatında erkeklere düşen vazife ve sorumluluklar olduğu gibi, kadınlara da düşen vazife ve sorumluluklar vardır.
- İslâm, anlaşma yapma, iş kurma, teşebbüs, kazanma ve özel mülkiyet sahibi olma konularında kadınlara erkeklere tanıdığı hakların aynısını tanımıştır. Kadının hayatı, malı ve onuru aynen erkeğinki gibi mukaddes ve kanunların koruması altında olup, erkeklerle aynı suçları işlediğinde aynı cezayı görür. Mazlumiyet hallerinde aldığı tazminat ise, erkeğinkinden asla az değildir (2: 178; 4: 92–93). Şahitlik konusu için bkn. Bakara Sûresi/2: 282, not 161.
- İslâm, bütün bu hakları istatistikî bir formda sıralayıp, sonra da işin arkasını bırakıvermez. Bu hakların aynen uygulanması için gerekli bütün tedbirleri, hem de sadece hukuk ve zabıta açısından değil, Allah'a ve Âhiret'e imanın bir parçası olarak da ele alır. Kadınlara zulmetmeye ve kadın-erkek ayırımı gibi bir muameleye asla müsamaha göstermez. Bu konuda, Kur'ân'da yapılmış pek çok ikazlar da görürüz. (16: 57–59, 62; 42: 49– 50; 43:15–19; 53: 21–23).
- İslâm, kadını insan cinsini oluşturan iki parçadan biri ve bağımsız varlık sahibi olarak kabul ettiği gibi, modern demokratik devletlerde bile görülmeyen bir genişlikte ona hem eş, hem kardeş, hem anne, hem de büyükanne olarak mirastan pay verir. Konuyla ilgili olarak bkn. Nisâ Sûresi, not 5.
- İslâm toplumunda kadın, erkeğe verilmeyen birtakım ayrıcalıklara sahiptir. Meselâ, zengin bile olsa, geçimliği eşinin üzerindedir. Ekonomik bağımsızlığa sahip olduğu için, Hanefî Mezhebi'ne göre zengin kadın fakir eşine zekât verebilir. Anne olarak, babadan daha çok hürmet ve bakım görür; Allah, Kur'ân'ında onun haklarına ve ona gösterilmesi gereken hürmete daha çok yer verir. (31: 14–15; 46: 15). Eş olarak, kocasından mehir alma hakkı vardır ve bu mehir tamamen kendisinin özel mülkü olur. Boşanma ânında kocası bunu alamadığı

gibi, başka münasebetlerle eşine verdiği, meselâ mücevher türünden takı, hediye veya malları da geri alamaz. Yine eş olarak, bakımı tamamen kocasının üzerinedir. Kızkardeş olarak, babasının ve erkek kardeşlerinin koruması altındadır. Bütün bunlar, onun için erkekler hakkında olmayan birer ayrıcalıktır. Eğer çalışmak ve kendi adına kazanmak isterse, iffet ve onurunu korumak ve kendisiyle ilgili dinî hüküm ve kaidelere riayet etmek şartıyla, bu hususta da serbesttir.

- Kadınla erkeğin, Allah katında dinî ve manevî kazanç bakımından da hiçbir ayrıcalığı yoktur. Bir erkek için de, bir kadın için de gerçek şeref, sadece takvada, yani İslâmî yaşayıştaki dikkatlerindedir. Kaldı ki, kadın bu konuda erkeğe nazaran daha hafif sorumluluklar sahibidir. Meselâ, savaşa çıkması şart olmadığı gibi, Cuma Namazı'na, Bayram Namazı'na, Cenaze Namazı'na ve cemaate katılması da farz değildir. Aylık periyotlarında namazdan ve oruçtan muaftır. Şu kadar ki, bu dönemlerde tutamadığı oruçlarını sonra kaza eder. Cemaat namazlarına katıldığı takdirde, kadınların saflarının erkeklerin arkasında olması, tamamen namaza, namazdaki huşu ve dikkate ait bir husustur. Erkeklerle kadınların yanyana veya kadınların erkeklerin önünde namaz kılması, namaz gibi, bütün zihnin ve kalbin Allah'a verilmesini gerektiren ve mü'minin miracı olan bir ibadette konsantrasyonu zedeler.

Adalet, merhamet, hakkaniyet ve denge temelleri üzerine oturan İslâm, kadını erkekten ayrı, alt statüde bir varlık veya kadın ve erkeği iki ayrı varlık olarak ele almamış, ikisini de bir insan, insan türünü oluşturan, kendi içlerinde bütün birer parça olarak değerlendirmiş ve hükümlerini ona göre vazetmiştir. Diğer semavî kitaplarda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de de çok yerde hitabın erkeklere olması, kadınlar için menfî bir ayırımcılık değil, bilhassa toplumu ve toplum idaresini ilgilendiren hususlarda erkeklerin vazife ve sorumluluklarının daha fazla olmasından dolayı, bir de dilin özelliği gereğidir. Bütün dillerde, insan cinsinden ve kadınlarla erkeklerin bir arada bulunduğu bir topluluktan bahsedildiği yerlerde erkek zamiri kullanılır. Bu, arz edildiği gibi, erkeklerin toplum hayatında kadınlar üzerinde sahip bulundukları vazife ve sorumluluklarından kaynaklanan bir derece gereğidir. Yoksa, erkek olmaktan kaynaklanan bir üstünlükten dolayı değildir.

Ek 5

HALKI ARASINDA HZ. MUHAMMED (s.a.s.)

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) daha dünyaya gelmeden önce babası vefat etmişti; 6 yaşındayken de annesini kaybetti. O zamanki bir Arap çocuğunun alabileceği aile eğitimini de böylece almamış oldu. Çocukluğunda bir ara koyun gütmüştü. Ümmî idi, yani okuması yazması yoktu.

Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm, iki kısa seyahat dışında Arap Yarımadası dışına çıkmadı. Seyahatlerinden ilkini daha çocuk denecek yaşta iken amcası Ebû Talip'le yaptı. Diğerini 30'unu aştığı bir zamanda Hz. Hatice'nin mallarını satmak gayesiyle gerçekleştirdi. 25 yaşında iken, o anda 40 yaşına varmış dul bir kadın olan Hz. Hatice ile evlenmişti ve 25 yıl bu mübarek kadınla yaşadı. Okuma yazma bilmediğinden Yahudilerin ve Hıristiyanların dinî kitaplarından da habersizdi. Sonra, Mekke Yahudi ve Hıristiyan dinî düşüncesinin girmediği putperest bir şehirdi. Bu dönemden günümüze kadar gelmiş olan Arap edebiyatında Yahudi ve Hıristiyan düşüncesinden eser görülmez. Hz. İbrahim'in sisler arkasında kalmış dininden kırıntılar barındıran Hanifler bile, Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan etkilenmiş değillerdi. Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, o devirde pek yaygın olan şiir ve hitabetin hiçbir şekline de katılmamıştı. Devrin yazılı kültüründen habersiz, sözlü kültürüne bigâneydi. Devrinin insanlarından farkı üstün ahlâkı, güvenilirliği, dürüstlüğü, doğruluğu, şahsiyetinin bütünlüğü, putlardan ve onlara tapmaktan nefret etmesiydi. Hiç yalan söylememişti. Gayet nazikti; ağzından incitici ve kaba hiçbir kelime çıkmazdı. Çekici bir şahsiyeti vardı ve tavırları pek ince idi; kendisiyle karşılaşanlar hemen cazibesine tutulurlardı. Halkla münasebetlerinde âdil, diğergâm ve hassastı. Kimseyi aldatmamış ve sözünden döndüğü görülmemişti. Bir süre uğraştığı ticaret işlerinde emniyeti sarsıcı hiçbir muameleye girmemişti. Herkes ona el-Emîn derdi; peygamberliğinden sonra O'nun en amansız düşmanı kesilenler bile emanetlerini ona yatırırlardı. İliklerine kadar mağrur ve güvenilmez bir toplumda O, emniyetin ve tevazuun sembolüydü. İçki ve kumarın fazilet kabul edildiği memlekette ağzına hiç içki koymamış ve asla kumar oynamamıştı. Çevresi kalbsiz insanlarla doluydu ama, O'nun kalbinde insanlara merhamet ırmakları akıyordu. Yetimlere, fakirlere ve dullara daima yardım eder, yolculara

misafirperverlik gösterirdi. Başkalarını incitmek şöyle dursun, başkaları adına en çekilmez zorluklara katlanırdı. Kabilelerarası kan davalarından uzak kalmış, buna karşılık insanların arasını bulmada hep en önde yer almıştı. Hiçbir yaratılmışın önünde baş eğmemiş, çocukluğunda bile putlara adakta bulunmamıştı. Allah'tan başka her varlığın önünde bilhassa ibadet kastıyla eğilmekten fıtraten nefret ederdi. Kısaca bu zirve parlak şahsiyet, karanlık bir gecede yolları aydınlatan bir projektör veya taşlar arasında bir pırlanta gibiydi.

Bu insan, 40 yaşında İlâhî nurla dopdolu olarak kavminin karşısına çıkıverdi ve onlara yıllar süren şu tebliğde bulundu:

> Taptığınız putlar basit nesnelerden ibarettir. Onlar, asla ilâh olamaz. Bundan böyle putlara tapmaktan vazgeçin. Bütün kainat, içindeki herşeyle birlikte Allahü Tealâ'ya aittir; sadece O yaratıcı, rızık verici, Hayy ve Kayyûm, ve her şeyin mâlikidir; dolayısıyla fâni şeylere, yıldıza, ağaca, taşa değil, sadece Allah'a ibadet ve itaat edilir. Hırsızlık, yağma, talan ve ırza geçme, zulüm ve haksızlık Allah katında en büyük suçlardandır. Bu kötü hareketlerden vazgeçin; doğruyu söyleyin; âdil olun. Kimseyi öldürmeyin; kim haksız yere bir cana kıyarsa bütün insanlığı öldürmüş, bir insanı 'dirilten' de bütün insanlığı 'diriltmiş' gibidir. Kimsenin hakkına tecavüzde bulunmayın; kendi meşru hissenizle iktifa edin. Herkese hakkını verin. Allah'a şirk koşmayın. Anne ve babanıza iyi davranın; eğer yanınızda ihtiyarlayacak olurlarsa kendilerine "öf" bile demeyin; ayrıca onları azarlamayın; kendilerine güzel söz söyleyin ve merhamet kanatlarınızı üzerlerine indirin. Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını verin; asla israfta bulunmayın. Fakirlik korkusu veya daha başka sebeplerle çocuklarınızı öldürmeyin. Zinaya yaklaşmayın, çünkü o çok kötü bir yoldur. Fakirin ve yetimin malına el atmayın, ahdinizi yerine getirin, çünkü ondan sorumlusunuz. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın. Bilmediğiniz konuda konuşmayın, çünkü kulak, göz ve kalb söylenen sözden mesuldür ve sorguya çekilecektir. Yeryüzünde çalımlı çalımlı yürümeyin; ne yeri delebilir, ne de dağların boyuna ulaşabilirsiniz. Birbirinize yumuşak söz söyleyin; çünkü şeytan kötü sözle aranıza kavga tohumu ekmek ister. Birbirinizden yüz çevirmeyin ve öfkeli davranmayın. Hareketlerinizde yumuşak ve dengeli olun. Kimse kimseyle alay etmesin ve kimse kimseye kötü lâkap takmasın. Suizandan sakının. Başkalarının günahlarını araştırmayın. Kendi aleyhinize, anne babanızın ve yakınlarınızın aleyhine de olsa doğru şahitlikten kaçınmayın ve adaleti aranızda hakim kılın. Bir topluluğa duyduğunuz öfke, sizi onlara karşı adaletsizliğe sevk etmesin. Öfkenizi tutun ve affedici olun. Kötülüğü iyilikle savın; bu

takdirde kendisiyle aranızda düşmanlık bulunan kişinin sıcak bir dost oluverdiğini görürsünüz. Kasten yapılan kötülüğün karşılığı ona göre bir ceza ise de, affedenin ve kötülüğü iyilikle düzeltenin mükâfatı Allah katındadır. Alkol kullanmayın ve şans oyunları oynamayın; Allah bunların ikisini de yasaklamıştır.

Hepiniz insansınız ve bütün insanlar Allah katında eşittir. Kimse, yüzünde bir lekeyle doğmaz; kimse de dünyaya boynunda bir şeref madalyasıyla gelmez. Ancak Allah'a karşı tam bir saygı içinde hareket eden, dindar olan, söz ve davranışlarıyla doğruyu temsil eden, yüce ve şereflidir. Doğum, ırk ve renk, büyüklük derecesi olamaz. Hepiniz ölecek ve bilâhare yüce bir mahkemenin önünde dünyada iken yaptıklarınızdan hesap vereceksiniz. O gün rüşvet ve kayırma geçmez; ancak sağlam iman ve salih amel geçer. Bunlara sahip olan ebedî saadet yurdu Cennet'e, bunlardan mahrum olan da Cehennem'e gidecektir. (Büyük ölçüde Mevdûdî, *Understanding Islam*)

Hz. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, halkı içinde 40 yıl onlardan bir fert olarak yaşamıştı. Bu uzun dönemde ne bir devlet adamı, ne bir vaiz, ne de bir hatip olarak biliniyordu. Kimse O'nun, peygamberliğinden sonra yaptığı gibi hikmet ve bilgi şuaları neşrettiğine şahit olmamıştı. Metafizik, ahlâk, hukuk, siyaset, ekonomi ve sosyoloji konularında hiçbir söz söylememişti. Bırakın iyi bir komutan olmayı, sıradan bir asker olarak bile tanınmıyordu. Allah, melekler, kutsal kitaplar, geçmiş peygamberler ve ümmetler, Âhiret Günü, ölümden sonra hayat, Cennet ve Cehennem mevzularında söz söylediği duyulmamıştı. Şüphesiz mümtaz bir kişiliği ve çekici tavırları vardı; tam bir efendiydi, fakat kendisine büyük inkılâplar yapacak biri olarak bakılmıyordu. Halk arasında sakin, yumuşak, ahlâklı ve güvenilir bir vatandaş olarak tanınıyordu. Fakat, kendisine vahyin gelmeye başlamasıyla birlikte bütün bu mesajları veren ve sözü edilen hususiyetlere sahip biri olarak ortaya çıktı.

Kimsenin itiraz edemediği, edemeyeceği bu gerçekler karşısında, herkesin önünde iki şık vardır: Ya bu şahsiyet, –mutlak olarak haşa– dünyanın en yalancısı, peygamber olmadığı halde, Allah adına yalan söyleyen –yine mutlak manâda haşa– en âdi bir şahsiyettir; ya da insanlığın en büyüğü olarak bir rasûldür, bir peygamberdir. Nefsi, şeytanı kendisine en korkunç hileyi yapmayan herkes, elbette ikinci şıkkı kabul edecektir.

Ek 6

ALLAH RASÛLÜ'NÜ TANIMAK VE O'NUN BÜYÜKLÜĞÜ

Âyet, peygamberleri seçmede İlâhî bir prensibi nazara vermektedir. Göklerdekileri ve yerdekileri karakterleri, ihtiyaçları ve seviyeleriyle çok iyi bilen Allah (c.c.), her topluluğa, o topluluğun özelliklerine ve içinde yaşadıkları şartlara göre kendi içlerinden bir peygamber göndermiştir. O, kimin peygamberliğe lâyık olduğunu da elbette çok iyi bilir. Fakat Mekke müşrikleri, güya "Ebû Talib'in yetimi" diyerek, Peygamberimizi kendi kafalarındaki peygamber imajına lâyık görmüyor, tamamen dünyevî değerlendirmelerle, "Bu Kur'ân, iki büyük şehirden (Mekke ve Taif) büyük bir adama (Velid ibn Muğire'ye veya Taif Kabilesi'nin reisi Urve ibn Mes'ud es-Sakafî'ye) indirilseydi ya!" diyorlardı (Zuhruf Sûresi/43: 31). Bu, bir bakıma onların inanmama karşısında uydurdukları temelsiz mazeretlerden biriydi. Bazen de, yiyen, içen, dolaşan, uyuyan bir kimsenin peygamber olamayacağını ileri sürüyor, bir başka zaman da, peygamberin melek olması gerektiğini iddia ediyorlardı. Kur'ân, bütün bu boş iddiaları reddettiği gibi, Hz. Davud'u bu âyette özellikle anmakla da, sarayda yaşayan, belli sayıda hanımı ve çocukları bulunan bir kralın bile peygamber, hem de bazı bakımlardan diğer peygamberlerin en azından bazılarından üstün bir peygamber olabileceğini beyan buyurmaktadır. Dolayısıyla yiyen, içen, yürüyen, evlenen ve bir melek değil, bir insan olan Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın da beşeriyeti peygamberliğine mani değildir.

Âyet, peygamberlere bakış konusunda da önemli bir noktaya parmak basmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazıları, vahye muhatap olmanın manâsını da düşünmeden, peygamberlerin sadece İlâhî vahyin taşıyıcıları olup başka bir seçkinliklerinin bulunmadığını iddia etmekte, onları her bakımdan kendileri gibi bir beşer zannetmektedirler. Bu âyet ise, Allah'ın göklerdeki ve yerdekileri çok iyi bildiğini ifade ile, kimin peygamberliğe lâyık olduğunu da çok iyi bildiğini beyan etmiş bulunmaktadır. O'nun göklerdeki birini, meselâ Hz. Cebrail'i (a.s.) bile değil, yerdekilerden birini peygamber olarak seçmesi çok önemlidir.

Peygamberlerden bazılarının bazılarına üstünlüğünün ifade edilmesi,

zımnen Peygamber Efendimiz'in üstünlüğünü bildirmektedir. Peygamberler arasında, Şura Sûresi 13'üncü âyette isimleri hususî olarak anılan Peygamber Efendimiz, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Nuh (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun), bütün peygamberler içinde en büyüklerdir. Bunlar içinde de Peygamberimiz her bakımdan diğerlerinden üstündür ve mesajı evrenseldir. Diğerleri arasında bazıları, bazılarından bazı hususî sahalarda üstündürler. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın Hz. Musa ile hususî konuştuğunu belirtir ki bu, Hz. Musa'nın bu sahada, yani 'Kelîmullah' olmasında diğerlerinden üstün olduğunu gösterir. Bunun gibi, Hz. Davud'a Zebur verilmiş olması, belki Zebur'un bazı hususiyetleri itibariyle Hz. Davud'a bir üstünlük vermektedir ve Hz. Davud, Kur'ân'da anılan diğer peygamberlerde bulunmayan bir özellik olarak bir halife-peygamberdir.

Peygamber Efendimiz'in bütün peygamberlerden mutlak manâdaki üstünlüğüyle ilgili olarak Bediüzzaman hazretlerinin şu değerlendirmelerini nakletmekte yarar var:

- O Zat aleyhissalâtü vesselâm, Rabbimizi bize tanıtan üç küllî delilden biridir. O delilin manevî şahsiyetine bak ki: yeryüzü bir mescid, Mekke bir mihrap, Medine bir minber, o çok büyük delil Peygamberimiz aleyhissalâtü vesselâm bütün ehl-i imana imam, bütün insanlara hatip, bütün peygamberlere reis, bütün evliyaya seyyid, bütün peygamberler ve velîlerden oluşan bir zikir halkasının idarecisi; O, bütün peygamberler canlı kökleri, bütün velîler taptaze meyveleri olan öyle nûranî bir ağaçtır ki, herbir davâsını, mucizelerine istinat eden tüm peygamberler ve kerametlerine itimat eden tüm velîler tasdik ve imza ediyorlar.
- Tevhid'e nûranî bir delil olan o zat, nasıl ki bir tarafta bütün peygamberlerin, diğer tarafta kendisinden sonra gelmiş bütün velîlerin ortak tasdikleriyle teyit ediliyor, öyle de, Tevrat ve İncil gibi semavî kitapların yüzlerce işareti, doğumu sırasında meydana gelen hadiselerin manâsı, gizliden seslenenlerin müjdeleri, (Kur'ân ininceye kadar gayb âleminden kısmî haber alabilen) kâhinlerin şahitliği, ayın yarılması gibi, sayısı bine ulaşan mucizelerinin delâleti ve şeriatının hakkaniyeti ile de teyit ve tasdik ediliyor. Ayrıca, zâtında gayet kemaldeki övülmüş ahlâkı, vazifesinde nihayet güzellikteki ve aşkın seciyeleri, davasına ve yolunun doğruluğuna sonsuz güvenini, imanını, sınırsız itminanı ve nihayet derecedeki bağlılığını ortaya koyan fevkalâde takvası, fevkalâde kulluğu, fevkalâde ciddiyeti, fevkalâde metaneti, davasında onun

nihayet derecede sadık olduğunu güneş gibi aşikâre göstermektedir.

- O, fizik ve ahlâk güzelliğini birleştirmiş öyle bir zattır ki, elinde mucize bir kitap, dilinde baştan sona hakikat olan bir hitap, bütün cin, insan ve melek cinsine, belki bütün varlıklara karşı ezelî bir hutbe okuyor. Kâinatın yaratılış sırrını çözüp izah ediyor ve bütün varlıklardan sorulan, tarih boyu bütün akılları hayrete düşürüp meşgul etmiş bulunan şu üç zor ve müthiş "Nesin ve kimsin? Nereden geliyorsun? Nereye gidiyorsun?" sorularına en ikna edici cevapları veriyor.
- O zat aleyhissalâtü vesselâm, öyle bir hakikat ışığı yaymış ki, eğer kâinata bu hakikatın dışında kalınarak bakılacak olsa, elbette kâinat umumî bir matem yurdu, varlıklar birbirine yabancı, hattâ düşman, cansız cisimler dehşet veren birer cenaze, insanlar ise, ölüm ve ayrılığın silleleriyle ağlayan yetimler olarak görülecektir. Oysa onun yaydığı ışık ile kâinat şevk ve cezbe içinde zikir yurduna dönüştü. Birbirine yabancı hattâ düşman gibi görünen varlıklar, birer dost ve kardeş şekline girdi. Ölü ve sessiz, hareketsiz cisimler, birer munis memur, emre amade birer hizmetkâr vaziyetini aldı. Ve o ağlayan ve şekva eden kimsesiz yetimler, tesbih ve zikreden veya vazife paydosundan dolayı şükreden varlıklar suretine girdi. Hem o ışık ile, kâinattaki hareketler, çeşitlenmeler, değişmeler manâsızlıktan, gayesizlikten ve tesadüfün oyuncağı olmaktan çıkıp, Rab'bin birer mektubu, birer mesajı, O'nun kâinat ve hayatla ilgili kanunlar kitabının birer âyeti, İlâhî isimlerin birer aynası mertebesine çıktı. İnsan, bütün hayvanların da altında zayıf, âciz, elemler ve endişeler ağında bir yoksul cisim, bir et-kemik-kan kütlesi olmaktan, bütün varlıklar üstünde yeryüzünün halifesi, sultanı, Rab'bin yeryüzü sofrasında en şerefli bir konuğu olma mertebesine yükseldi
- O zat aleyhissalâtü vesselâm, ebedî saadetin habercisi, müjdecisi, sonsuz rahmet hazinelerinin ilâncısı, Rab'bin saltanatının emsalsiz güzelliklerinin dellâlı, seyircisi, İlâhî İsimler hazinelerinin açıcısı ve göstericisi olarak, kulluğu yönüyle rahmetin timsali, insanlığın şerefi ve kâinat ağacının en nurlu meyvesi, risaleti yönüyle de Hak'kın en parlak bir delili, hakikat ve hidayet güneşi ve ebedî saadet vesilesidir.
- O zat aleyhissalâtü vesselâm, vahşî, âdetlerine mutaassıp derecede bağlı, olabildiğine inatçı muhtelif toplulukları çok kısa bir zaman içinde en güzel ahlâkla donatmış, zihinlerini ilimle, kalblerini imanla, hayatlarını ibadetle aydınlatmış ve onları Kıyamet'e kadar gelecek

bütün insanlara öğretmen ve terbiyeci yapmıştır. Bunu da hiçbir güce dayanmadan, sadece akılları, ruhları, kalbleri, nefisleri fethederek başarmış, kalblerin sevgilisi, akılların öğretmeni, nefislerin terbiyecisi ve ruhların sultanı olmuştur. Sigara gibi küçük bir âdeti, gelişmiş vasıtalarla donatılmış eğitim sistemine ve kurumlarına, her türlü yayın vasıtalarına ve propaganda araçlarına rağmen küçük bir topluluktan uzun yıllar içinde kaldırmaya muvaffak olamayan modern dünyanın yüz filozofu, yüz sosyologu, yüz psikologu ve yüz pedagogu, Cahiliye döneminin Arabistanına değil, bugünün Arabistanına veya dünyanın bir başka ülkesine gitse, acaba O zâtın 23 yılda yaptığının 100'de 1'ini 100 yıl içinde yapabilirler mi?

- O zat aleyhissalâtü vesselâm, öyle bir Sultan'dan haber veriyor ve O'nu tanıtıyor ki, O'nun ülkesinde ay bir sinek gibi, bir pervanenin etrafında döner durur. Yeryüzü olan o pervane ise, bir lâmba etrafında uçuşur. Ve o güneş olan lâmba ise, O Sultan'ın binler konaklarından bir misafirhanesinde, binler lambalar içinde sadece bir lâmbadır. Ayrıca o zat, geçmişte kalmış pek çok milletlerin tarihlerinden en doğru şekilde haber verdiği gibi, geleceği de bir televizyon ekranında seyredilenden çok daha açık ve net bir şekilde seyrediyor ve kendisinden sonra olacak yüzlerce hadiseyi de haber veriyor. Ve verdiği bu haberlerin pek çoğu aynen çıkmış olup, diğerleri de çıkacağı zamanı bekliyor.
- O zat aleyhissalâtü vesselâm, şu varlıkların Yaratıcısının birliğine ve saadet-i ebediyeye kesin ve hak bir delildir. Nasıl ki o zat, getirdiği hidayetle ebedî saadete ve ona ulaşmaya vesiledir, öyle de, duası ve niyazıyla da o saadetin varlığına ve icadına sebeptir.
- O zat, Kur'ân adında, mucizeler hazinesi öyle bir mucize getirmiş ki, o mucize kitap:
    - şu büyük kâinat kitabının ezelî bir tercümesi,
    - şu yer ve gök sayfalarında gizli İlâhî İsimler hazinelerinin açıcısı,
    - hadiselerin satırları altında gizli hakikatlerin anahtarı,
    - şu görünen âlem perdesi arkasındaki görünmeyen âlem tarafından gelen Rahmanî iltifatlar ve ebedî hitaplar hazinesi,
    - İslâm'ın manevî varlığının güneşi, temeli, plan ve projesi,
    - Âhiret âlemlerinin haritası,
    - Cenab-ı Allah'ın Zâtını, sıfatlarını ve O'na has keyfiyetleri

açıklayan, tefsir eden bir söz, aynı zamanda onlara delil ve tercüman,

- İnsanlık âleminin terbiyecisi, hakiki hikmeti, rehberi ve hidayet edicisi,
- hem bir hikmet ve şeriat kitabı,
- hem bir dua ve kulluk kitabı,
- hem bir emir ve davet kitabı,
- hem bir zikir ve marifet kitabı,
- insanlığın bütün manevî ihtiyaçlarını karşılayacak kitapları ve mizaçlarına, ihtiyaçlarına, ızdırap ve beklentilerine göre Cenab-ı Allah'a farklı farklı yürüyüş biçimleri olan velilerin, sıddıkların ve Allah Rasûlü'nün vazifesine peygamberlik dışında bir açıdan vâris olan büyük mürşid–âlimlerin her birinin yürüyüşünü tayin eden birer risaleyi muhtevi mukaddes bir kütüphanedir.

O zat, evet bir insandır ve insan olması da gerekirdi. Fakat O'na biz gibi sıradan bir insan ve beşeriyet vasıfları içinde değil, Kur'ân aynasından, ondan çıkan İslâm medeniyeti açısından, O'nun yetiştirdiği sahabe ve O'nun bahçesinde yetişmiş yüzbinlerce büyük âlim, mürşid, velî, devlet adamı ve komutan açısından bakmak gerekir. Yoksa her zaman için aldanabilir ve yaratılmış varlıkların ulaşabileceği büyüklüğün en zirve noktasındaki o zatı yanlış değerlendirerek, manevî ve Âhiret hayatımızı tehlikeye atabiliriz. (*Sözler*, "19. Söz"den)

Ek 7

KUR'ÂN-I KERİM'İN BAZI MUCİZEVÎ YANLARI VE MEYDAN OKUMASI

Kur'ân-ı Kerim, pek çok bakımdan mucizedir. Onun mucize olan yanlarından biri de belâğatıdır. Bu noktada Cenab-ı Allah (c.c.), Kur'ân'ın Kendi kelâmı olduğu konusunda hem onu indirdiği dönemde yaşayan, hem de daha sonra Kıyamet'e kadar gelecek bütün insanlara ve cinlere şu şekilde meydan okumuştur ve okumaktadır.

Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğuna inanmıyorsanız, haydi:

- Muhammedü'l-Emin gibi ümmî, okuma-yazması olmayan bir başkası, Kur'ân'ın benzeri bir kitap ortaya koysun.
- Bunu yapabilecek biri yoksa, içinizden bir âlim, bir edip bunu yapsın.
- Böyle biri de yoksa, her sahada bütün âlimlerinizi, ediplerinizi toplayın ve putlarınızı, sahte ilahlarınızı da yardıma çağırın ve Kur'ân'ın benzeri bir kitap ortaya koyun.
- Buna da muvaffak olamadınız; o zaman, sadece kompozisyonundaki belâğat açısından ona denk bir kitap meydana getirin.
- Bunu da yapamıyorsanız, bu takdirde, manâ bakımından doğru olmasa bile, hikâye, masal kabilinden ama belâğat yönünden ona denk bir kitap üretin.
- Bunu da yapamıyorsanız, yine lâfzındaki belâğat açısından onun sûrelerinin benzeri on sûre ortaya koyun.
- Bunu da başaramıyorsanız, onun tek bir sûresine denk bir sûre getirin.
- Bunu da beceremediniz; en kısa sûresine denk bir sûre getirin. (*Sözler*, 503–504)

O zamanın müşrikleri, bu sekiz çeşit meydan okumanın hiçbirine cevap veremediler. Bütün inançlarına, dünya görüşlerine, hayat tarzlarına meydan okunmuştu. Kur'ân'ın en kısa sûresinin benzeri bir sûre ortaya koyabilselerdi, İslâm ile olan mücadeleleri bitecek, ona karşı mallarını ve hayatlarını ortaya koyarak senelerce savaş açmak, cephelerde mağlûp olmak ve neticede

onun hakimiyetine boyun eğmek zorunda kalmayacaklardı. Kur'ân'a karşı sözle mücadele edemediler, kılıca başvurup, mallarını ve hayatlarını tehlikeye attılar. O günden bugüne de, kimse bu meydan okumaya cevap veremedi ve Kıyamet'e kadar veremeyecektir de.

- Kur'ân'ın bir mucize olan belâğati, kelimelerin ve âyetlerin dizilişinden, yani kompozisyonundan, ayrıca üslûbundaki eşsizlik, lâfzındaki fesahat ve akıcılık, manâlarındaki kuvvet ve doğruluk, geçmiş ve gelecekten tam doğru olarak haber verme, yani gaybın bilgisini ihtiva etme gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır.
- Kur'ân'ın her bir âyetinin, her bir cümlesinin, hattâ her bir kelimesinin Kur'ân'ın tamamıyla (hey'et-i umumiye), sonra birbirleriyle içten münasebeti vardır. Denebilir ki, âyetlerden pek çoğunu Kur'ân'da nereye yerleştirirseniz yerleştirin, orayı yadırgamaz.
- Kur'ân'da her bir manâ için onu tam ve kusursuz ifade edecek kelime kullanılmıştır.
- Her bir kelimedeki her bir harfin, o kelimeye ve Kur'ân'a kattığı kendine has manâlar vardır ki, bununla uğraşan âlimler, "Her bir harfin manâlarını açıklamak için en az bir sayfa yazarız." demişlerdir. Bu da, o manâların tümü değil, âlimlerin anlayabildikleridir.
- Kur'ân'ın pek çok yerinde, meselâ İhlâs Sûresi'nde olduğu gibi, cümleler birbirine hem sebep ve delil, hem netice olacak şekilde dizilmiştir. Bu şekilde, altı âyetten oluşan İhlâs Sûresi'nden 36 sûre elde edilebilir. (Bkn. İhlâs Sûresi, not 4.)
- Kur'ân'ın sadece lâfız ve kompozisyon özellikleri ve bunların manâya kattığı zenginlik açısından yapılacak iyi bir tefsiri, onbinlerce sayfa tutabilir. Sadece Bediüzzaman'ın Kur'ân'ın ilk 3,5–4 sayfası için bu şekilde yaptığı icmalî (*özet*) bir tefsir olan *İşârâtü'l-İ'câz* 200 sayfanın üstündedir.
- Kur'ân, üslûplarında hiçbir kitabı taklit etmemiştir ve üslûbu kendine has olup, asla taklit edilemez özelliktedir. Tasvirlerdeki canlılık, çok defa kelime ve tabirleri hem aslî manâları, hem de mecaz, istiare, teşbih, telmih sanatlarıyla kullanması ve böylece pek çok manâyı birden ifade etmesi, kullandığı kelime ve tabirlerle ilimlerin, hayatın, varlığın bütün alanlarına, bütün boyutlarına aynı anda ve bir arada bakması; rağbetlendirme, sakındırma, ispat etme, yol gösterme, anlatma, sorma, cevap verme, meydan okuma, övme, yerme gibi sözün bütün kısımlarında ve hitabetin bütün tabakalarındaki ulaşılamaz seviyesi,

bu üslûbun bazı özellikleri arasındadır.

- Ayrıca Kur'ân, yine kullandığı kelimeler ve takip ettiği üslûp ile, bedenen sağlam insandan sağırlara ve körlere, bilgi ve anlayışta en alt seviyedeki bir kişiden her sahanın en büyük âlimlerine ve uzmanlarına kadar her çağda, her yerde ve herkese aynı anda ve birden hitap eder ve herkes ondan anlayış ufku ve bilgi derecesine göre alacağını alır.
- Kur'ân, manâ açısından o kadar zengindir ki, bu zenginlik sadece Kur'ân'ın tamamında değil, bütün âyetlerinde vardır ve çok defa bir sûrede, hattâ bir âyette ana maksatları ve temalarıyla bütün bir Kur'ân bulunur.
- Kur'ân'da bilgi adına, bulabilen ve görebilen için her şey ya açık ya kapalı, ya kısaca ya açıklamalı, ya doğrudan anma ya atıf, telmih, işaret, ima şeklinde ve onun ana maksatları çerçevesinde ifade ettiği değer nisbetinde yer alır.
- Kur'ân'da tam doğru şekliyle geçmiş pek çok hadise ve milletlerle ilgili bilgiler, ayrıca gelecekle alâkalı açık ve kapalı pek çok haberler vardır. Onun gelecekten verdiği bütün haberler ya aynen doğru çıkmış veya doğru çıkacağı zamanı beklemektedir.
- Kur'ân, çabuk ezberlenir. Onu okumakla kimse bıkmaz. Meselâ, Fâtiha Sûresi, sünnetler dahil, sadece namazlarda günde 40 defa okunduğu halde, herkes onu hiç okumamış gibi hisseder ve okumaktan asla bıkmaz. Kur'ân'ı bir ayda, 15 günde, 10 günde, bir haftada, hattâ 3 günde baştan sona okuyanlar çoktur; bunların içinde pek çoğu da hafızdır, ama yine de, Kur'ân okumaktan bıktığını ifade eden tek kişi çıkmamıştır. O, her okunuşta ilk defa okunuyor gibi yine tazedir, yine turfandadır. (Büyük ölçüde *Sözler*, "25. Söz")

Bunlar, Kur'ân'ın taklit edilemezliği noktasında söylenebilecek sözlerin sadece birkaçıdır.

Ek 8

BÜTÜN HAYIRLAR ALLAH'TAN OLUP, ŞERRİ KAZANAN İSE İNSANDIR

Kur'ân-ı Kerim, baştan sonra insanın manevî anatomisini teşrih etmektedir de. İnsanın hayatında sağlıklı zamanlar hastalıkla geçen zamanlardan, rahat ve sevinçli dönemler sıkıntılı dönemlerden genellikle çok daha fazladır. Buna rağmen o, bir sıkıntıya düşünce sanki bütün hayatı sıkıntı içinde geçmiş, hastalanınca bütün hayatı hastalıkların pençesinde tükenmişçesine sızlanır, şikâyetlerde bulunur ve artık rahat, sağlıklı günler bir daha gelmeyecekmiş gibi bir halet-i ruhiyenin içine girer. Buna karşılık, sıkıntı ve hastalıklardan kurtulduğu zaman ise sanki hiç sıkıntı çekmemiş, hiç hasta olmamış gibi şükrü unutur, dengesiz bir sevinç ve şımarıklık sergiler. Bu, önemli ölçüde sağlık ve hastalığın sıkıntı ve sebeplerini ve bunlardaki hikmetleri bilmemekten kaynaklanır.

Cenab-ı Allah (c.c.), onun kötülüklerinin karşılığı olarak hak ettiği cezalar dışında insan için daima hayır diler; O'ndan daima hayır ve güzellikler gelir. Fakat insan, iradesini şer yönünde kullanmakla bu hayır ve güzelliklerin kendisine ulaşmasına ya mani olur veya onları hakkında şerre çevirir. Yüzme bilmeden veya suyun derinliğini, içinde bulunan girdap türünden tehlikeleri hesap etmeden suya girip boğulma, böylece hayır olan suyu, yine bunun gibi, ateşi yanlış kullanıp yangına veya elimizi ateşe sokarak onun yanmasına sebep olmakla, varlığı hayır olan ateşi hakkımızda şerre çevirmeyi buna misal olarak verebiliriz. Bunun dışında, acelecilik, zamansız davranma, bir netice için gerekli sebepleri yerine getirmeme, bilgisizlik, kötü niyet gibi faktörlerle de insan, hakkında hayırlı olabilecek pek çok şeyi şerre dönüştürür. İşte, insanın başına gelen bütün şerler, onun günahlarından, hatalarından kaynaklanır. Şer tahrip olduğundan, şer cihetinde insanın iktidarı çok geniştir. Çünkü şer ademîdir, yani yokluğa bakar; bir şeyin yokluğu için ise, bir parçasının yokluğu çok defa kâfidir. Buna karşılık, insanın karşılaştığı bütün hayırlar ise Allah'tandır. Çünkü hayır, vücudîdir, yani varlığa bakar. Bir şeyin varlığı ise, bütün parçalarının varlığını gerektirir. İnsanın varlığı ve sağlığı, 100 trilyona yakın hücrelerinden her birinin varlığına ve sağlığına bağlıdır. İçlerinden biri -Allah korusun- devre dışına çıksa, bu bütün vücudun ölümüne sebep olacak

kanser demektir. Aynı şekilde, vücut zaman alır; tahrip ise birden olabilir. 10 kişinin bir yıl çalışarak yaptığı bir binayı, bir çocuk bir kibrit çakma ile bir saatte kül haline getirebilir. Kısaca, insanın hayra kabiliyeti ve gücü son derece sınırlıdır. Daha önce (Tevbe Sûresi/9, not: 22) ekmek misalinde arz olunduğu üzere insan, temel gıda maddesi ekmeği elde etmek için toprağa, havaya, suya, güneşe, buğdaya, buğdaydaki çimlenme ve büyüme kabiliyetine, bir de kendisinde buğdayı yetiştirip, ondan ekmek elde edebilme güç ve kabiliyetine muhtaçtır. Bunların hepsini veren ve sağlayan ise Allah'tır. Dolayısıyla, bütün şerler insanın kendisinden, bütün hayırlar ise Allah'tandır; insanların hayra katkısı çok azdır.

Denebilir ki, esasen insanın iradesi sadece şerri dileme yönünde çalışır; ona hayrı dileten, onu hayrı dilemeye muvaffak kılan ise yine Allah'tır. Çünkü insan nefsi daima şerleri, kötülükleri, günahları ister; Allah ise, daima hayrı diler ve insana hayrı dilemede muvaffakiyet verir. Bu muvaffakiyetin insana bakan yanında onun gurur, kibir, yanlış bakış açısı, kötü niyet, suizan, şartlanmışlık, nefse mahkûmiyet ve zulüm gibi faktörlerden uzak kalması yatar. İşte bu noktada insanın eğitimi için de Allah (c.c.), peygamberler gönderir, kitaplar indirir ve din vaz eder.

Netice olarak insan, başına bir musibet, bir şer geldiğinde bunun tamamen kendisinden, hata ve günahlarından kaynaklandığını bilmeli, onu bir ikaz kabul etmeli, derhal tevbe ve istiğfarla Allah'a yönelmeli, şikâyette bulunmadığı gibi ümitsizliğe de düşmemelidir. Buna mukabil, sağlığa, varlığa erdiğinde ise bunu bütünüyle Allah'tan bilmeli, bunun da hastalık ve sıkıntılar gibi kendisi için bir imtihan olduğuna inanmalı, bu halin gereğini yerine getirmeli, yani sağlığın da, varlığın da zekât ve sadakasını vermeli, Allah'a şükretmeli, günahlara girmekten, hata yapmaktan uzak durmaya çalışmalıdır. Bu iki hal de sabır ister ki, hastalık ve sıkıntı hallerindeki sabır, insanı takvaya ulaştırır; rahatlık anlarında şımarıp günaha girmeme, şükretme, daha fazla ibadet etme konusunda gösterilecek sabır ise, insanı mahbubiyet, yani Allah tarafından sevilme makamına çıkarır.

Bu noktada ifade edilmesi gereken son bir husus da şudur: İnsan, başına gelen musibetleri, yukarıda arz edildiği gibi, kendisinden, kendi hata ve günahlarından bilmeli; fakat mü'min bir kardeşi musibetlere maruz kaldığında ise onun hakkında suizanda bulunmamalı ve bu musibetlerle Allah'ın ona derece kazandırdığını düşünmelidir. Peygamberler gibi insanlığın en büyükleri, hiçbir zaman musibetlerden kurtulamamışlardır. Bu ise, onların Allah'a yakınlığından kaynaklanmış ve maruz kaldıkları musibetler karşısında birer sabır

kahramanları olarak davrandıkları için, dereceleri sürekli artmıştır. Bir hadis-i şerifte, "Belâya en çok maruz kalanlar peygamberlerdir; sonra imanlarının derecesine göre diğerleri gelir." buyurur. Bir sahabî, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'a gelip, "Yâ Rasûlellah, seni çok seviyorum." der. Efendimiz, "Öyle ise belâlara hazır ol!" buyurur. Bir başkası, "Ya Rasûlellah, Allah'ı çok seviyorum." der; Efendimiz ona ise, "O halde, fakirliğe hazır ol!" buyurur. Bundandır ki, "Kurb-i sultan âteş-i sûzan buved (Sultan'a yakınlık, yakıcı ateştir.)" denmiştir. Bu da, meselenin bir diğer yönüdür ki, ayrıca dikkat ister.

Ek 9

ALLAH'IN VARLIĞI, BİRLİĞİ VE BUNA İNANMAK

Kâinatın her tarafında müşahede edilen aslî gerçek Allah'ın varlığı ve birliği, yani Tevhid'dir. Kendine ve çevresine şöyle bir inceleme gözüyle bakan herkes, her şeyin Tevhid'e dayalı olduğunu kolayca farkedecektir. Meselâ, insanın uzuvları birbiriyle öylesine bir yardımlaşma ve her bir hücre bütün bedenle öyle bir iç münasebet içindedir ki, tek bir hücreyi kim yaratmışsa, bütün bedeni de onun yarattığı neticesine varmamak mümkün değildir. Aynı şekilde, mikro veya makro-planda kâinatı meydana getiren unsurlar, hem birbirleriyle, hem de bir bütün olarak kâinatla öylesine bir münasebet ve uyum içindedir ki, insan, zerrelerden kürelere kadar bütün kâinatın aynı Yaratıcı tarafından yaratıldığına inanmaktan kendini alamaz. Ayrıca, bir atomda gözlenen hareket, güneş sisteminin hareketiyle aynıdır. Sonra, her şey bir'den çıkmakta ve bir'de neticelenmektedir. Meselâ, bir ağaç tohumdan veya çekirdekten çıkarak büyür ve neticede yine tohum veya çekirdeği verir. Bu apaçık vakıalar, neden kâinatta bozulmaz bir düzen ve âhengin var olduğunu anlayan akla anlatmaktadır; çünkü bütün kâinat, Bir, Kadîr-i Mutlak ve her şeyi bilen Yaratıcısı tarafından idare edilmekte, bir başka ifadeyle, O'nun emirlerine tam bir itaat içinde hareket etmektedir. Aksi halde, Kur'ân'da buyrulduğu gibi, *Allah'tan başka göklerde ve yerde ilâhlar bulunmuş olsaydı, her bir ilâh, (Ulûhiyet'in lâzımı olan mutlak bağımsızlık arzusuyla) kendi yarattıklarını yanına alır ve her biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Neticede kâinattaki denge ve düzen bozulur, her şey karmakarışık olurdu.* (Mü'minûn Sûresi/23: 91; Enbiyâ Sûresi/21: 22)

Bütün varlıklar ve bu arada onların bilgi, zekâ, şuur ve dolayısıyla güç ve kapasite açısından en önde olanı insan, temelde âcizdir. Hiç kimsenin, dünyaya gelip gelmeyeceği, hayatta kalıp kalmayacağı, kalacaksa ne kadar kalacağı, ne zaman, nerede ve nasıl öleceği, hangi ırk, renk ve aileden olacağı, fizikî şekli, "tabiî" çevresi, kendisine zararlı ve faydalı şeylerin tayini, hayatî ihtiyaçları ve bunları giderme yollarının tesbiti ve vücudunun çalışmasında en küçük bir tercihi, dahli söz konusu değildir. Kısaca her varlık, kendi dışında tayin edilmiş cebrî şartlarla kuşatılmıştır. Ayrıca, dünyadaki bütün varlıklar

bir araya gelse, bilgilerini ve güçlerini birleştirseler, tek bir otu bile yaratamazlar. Şu halde, bütün bunları yapan mutlak ilim, irade ve kudret sahibi bir Zat olmalıdır. Ve bu Zat, kâinattaki birlik, düzen ve âhengin, her şeyin bir şeyle, bir şeyin her bir şey ve aynı zamanda her şeyle münasebet içinde bulunmasının açıkça gösterdiği üzere tektir, benzersizdir ve hepsi de yaratılmış bulunan diğer varlıklar cinsinden değildir. Yaratan da, ölümü veren de, zarar ve fayda vermeye mutlak gücü yeten de, ölümlerinden sonra insanları ve cinleri diriltecek olan da yalnızca O'dur.

Gaybın mutlak bilgisi sadece Allah katındadır. Peygamberler gibi, onun hakkında kısmî bilgiye sahip olanlar, ancak Allah'ın bildirmesiyle ona sahip olabilirler. Bu nokta, özellikle Cenab-ı Allah'ın varlığı, birliği ve varlıklar üzerindeki mutlak hakimiyeti açısından çok önemlidir. Yaratılmış varlıklar içinde en zengin donanıma ve öğrenme kapasitesine sahip olan insan bile, bırakın gaybı, duyularının ve inceleme sahasının dışında kalan alanı, geleceği, Âhiret'i ve Cenab-ı Allah'ın Zâtını, dünü ve içinde yaşadığı ânı bile tam olarak bilemez. İnsan, kendisi hakkında bile mükemmel bilgiye sahip değildir. Öyle ki, fayda ve zararının nerede yattığını dahi tam olarak kestiremez. Ayrıca, önceki âyette buyrulduğu gibi, her canlı hayatta kalmak için rızka muhtaçtır ve rızık da bütünüyle Allah'ın elindedir. Sonra, ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların giderilme yollarını belirleyen de canlıların kendileri değildir. Bunun dışında, her bir insan ferdi, diğer türlerin üyelerine nazaran ayrı bir tür gibidir ve başlı başına bir âlemdir. Bütün bunlar açıkça ortaya koymaktadır ki, her türlü özellikleri, ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların giderilme yollarıyla birlikte her bir canlıyı kusursuz bilen ve "tabiat"ı onlar için bir rızık deposu olarak var eden ve bu depoyu sürekli dolduran, dolu tutan, her bir varlığın hayatını devam ettirme gücüne sahip Biri olmalıdır ve elbette vardır. Yine bütün bu gerçekler ortaya koymaktadır ki beşer, mutlak yararına ve adalete dayalı olarak kendi hayatını tanzim etme bilgi ve kabiliyetinden yoksundur. Âhiret hayatı adına ise, onun kendiliğinden karar verip yapabileceği hiç şey yoktur. O, bu açılardan da Allah'a ve O'nun göndereceği Din'e, dolayısıyla Risalet'e ve Kitaba muhtaçtır. Kısaca, Allah'tan başka hiçbir varlığın mutlak ve izafî yanlarıyla gaybı bilememesi, Allah'ın varlığını, birliğini, Risalet'i, Kitabı ispat eden başlı başına büyük ve kapsamlı bir delildir.

Kâinat tek bir Yaratıcı'ya nisbet edildiğinde, hiç yoktan yaratılma gibi bir güçlüğü açıklamaktan da kurtulmak mümkün olur. Çünkü, Allah için kâinatı yaratmak, –temsilde hata olmasın– insan açısından zihindeki manâları yazıya dökmek veya beyaz bir kâğıt üzerinde görünmez birtakım yazıları, üzerlerine mürekkebe benzer bir ilaç sürerek görünür hale getirmek gibidir. Çünkü kâinat, zaman ve mekân ötesi olarak Allah'ın Ezelî İlmi'nde mevcuttur ve bu ilmî

varlığı üzerinde Kader ve Kudret'in tecellisiyle ortaya çıkmıştır, çıkmaktadır. Buna karşılık, eğer kâinattaki varlıklar, tek tek kendilerine veya şuursuz, bilgisiz tabiata veya şuursuz, bilgisiz, cansız sebeplere, kanunlara verilecek olursa, bu takdirde meydana gelmeleri de, bu meydana gelişi izah da mümkün olmayacaktır. Bundandır ki, bu konuda oldukça çok sayıda ispatlanması mümkün bulunmayan teoriler mevcuttur. Aynı şekilde, kâinatın idaresinin de tek bir Rab'be verilmesi, yine en kolay yoldur. Nasıl bir ordunun idaresini onun komutanına değil de, erinden komutanına kadar tek tek fertlerin idaresine bırakmak muhal nisbetinde zor ise, aynı şekilde, sayısız denebilecek ordulardan müteşekkil kâinatı da, ondaki tek tek her varlığa vermek, yine ortaya muhal derecesinde bir güçlük çıkaracaktır. Bir binanın yapımını bir mimara vermek nasıl en kolay ve en makul yol, buna karşılık, onu tek tek binayı meydana getiren malzemelere vermek ise nasıl imkânsız bir yoldur; bunun gibi, kâinatın yaratılışını ve idaresini Allah'a vermek en kolay, buna mukabil, başka başka varlıklara ve kâinatın kendisine nisbet etmek muhal ölçüsünde zordur.

Tevhid, Allah tarafından her çağda peygamberler vasıtasıyla insanlığa iletilmiş en yüksek seviyede ulûhiyet anlayış ve kavrayışıdır. Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed de (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun) içlerinde olmak üzere bütün peygamberler, insanlığa hep Tevhid inancını getirip tebliğ etmişlerdir. İnsan, peygamberlerin saf akidesinden saparak, herkes gibi tek bir mutlak Hakim'in, yani Allah'ın koyduğu hükümlere uymak mecburiyetinde olduğu Tevhid'e dayalı bir sistemde tatmin imkânı bulamadığı tutkularını doyurmak gayesiyle kendi yanlış muhakemesi, bâtıl kabulleri ve yanlış yorumlarına dayandığı içindir ki, zamanla şirke ve puta tapıcılığa kaymıştır.

Tevhid'e inanan, hiçbir zaman dar fikirli ve bağnaz olamaz. Göklerin ve yerin Yaratıcısı, doğunun ve batının Rabbi ve tüm kâinatın hayatını idame ettiren Bir Allah inancı, kişiyi kâinattaki her şeyin tek Mâlik'e ait olduğunu görmeğe götürür. Kendisi de aynı Mâlik'in mülkü olduğu içindir ki, kâinatta hiçbir şey ona yabancı gelmez. O'nun sevgisi, hizmeti ve yakınlığı herhangi bir kıta, ırk, renk veya grupla sınırlı olmaz. Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm'ın "Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz!" sözünün manâsı da budur.

Tevhid inancı, insanda en yüksek derecede insanlığa saygı hissi doğurur. Mü'min bilir ki, havl ve kuvvet yalnızca Allah'ındır ve O'ndan başka hiç kimse, hiçbir güç zarar veya fayda vermeğe muktedir olmadığı gibi, ihtiyaçlarını gideremez, ona hayat verip, verilen hayatı geri alamaz ve kendi üzerinde herhangi bir tesir icra edemez. Bu inanç, kişiyi Allah'tan başka her şeyden

bağımsız yapar ve ona hiçbir yaratığın önünde baş eğdirmediği gibi, kimsenin önünde el de açtırmaz.

Allah'a şirk koşan, despot bir kral da olsa, faydasını gördüğü her şeyin önünde eğilecek kadar alçalabilirken, Tevhid'e inanan, Allah'tan başka kimseye ve hiçbir şeye ibadete tenezzül etmez ve Cennet bile olsa, Allah'ın rızasından başka hiçbir şeyi ibadetine gaye yapmaz. Halim-selim ve mütevazıdır ama, Yaratıcısı'nın izni haricinde hiçbir kimsenin önünde boyun eğmez. Bir insan olarak zayıf ve güçsüz de olsa, Efendisi'nin kudretiyle bütün dünyaya karşı koyacak kadar güçlüdür. Ayrıca, faziletlidir ve diğergâmdır, çünkü hayattaki maksadı insanî kemalâta ermekle Allah'ın rızasını kazanmaktır. Tevhid'e inananın kalbinde güç, servet ve makamdan gelen en ufak bir gurur yoktur; çünkü o bilir ki, sahip olduğu her şey, kendisine Allah'ın vediasıdır ve Allah, verdiği gibi alabilir de. Tevhid'e inanan, ruh safiyeti ve takva dışında başarı ve kurtuluş vasıtası olmadığını bilir. Her ihtiyacın üstünde, hiçbir şeye bağlı olmayan ve mutlak manâda âdil olan Allah'a tam bir inancı vardır ve O'nun kudretini icrada hiçbir şeyin tesirli olamayacağının da şuurundadır. Bu inanç ve şuur, kendisinde adalete ve takvaya dayalı yaşamadığı sürece kurtuluşa ulaşmasının mümkün bulunmadığı kanaatını hâsıl eder. Aksi halde başka hiçbir tesir ve perde gerisi faaliyetin kendisini helâkten kurtaramayacağına inancı tamdır. Buna karşılık müşrikler, boş ümitler ve hayaller peşinde koşarlar. Bazısı, ilâhlaştırdıkları insanlara perestişle günahların affolduğuna inanır; bazısı, kendilerini Allah'ın gözdeleri olarak görür ve "Bize ceza yok!" derler; kimileri, putlarının ya da azizlerinin kendi adlarına Allah katında şefaatçi olacakları ümidini besler; daha başkaları ise, ilâhlarına adadıkları adak ve kurban gibi rüşvetlerle her türlü kötülüklerine af kapısının açıldığı ve istediklerini yapabilecekleri itikadındadır. Bu tür bâtıl inançlar, müşrikleri hep günah bataklığında tutar ve nefislerini arıtmayı ihmalle, kirli ve kötü bir hayatı devam ettirmeye sürükler.

Tevhid'e inanan, her ne olursa olsun ümidini kaybetmez. Yerin ve göğün hazinelerinin sahibi olan, rahmet ve nimetlendirmesine sınır ve kudretine pâyân olmayan Allah'a sağlam imanı kendisi için harikulâde teselli kaynağıdır ve ruhunu hep doygunluk ve ümitle doldurur. Dünya hayatında bütün kapılardan kovulabilir o; maksatlarına ulaşamaz ve müracaat ettiği bütün vesileler birbiri ardınca kopup gidebilir; evet bütün bunlara rağmen, asla yitirmediği iman ve tevekkülüyle mücadelesine azimle devam eder. Allah'a olan böyle bir itimadı, Bir Allah inancından başka hiçbir şey sağlamaz. Bu inanç, insanda tam bir dayanma, sebat ve Allah'a güven doğurur. Kararını verip, her şeyiyle Allah

rızası için İlâhî hükümleri yerine getirmeğe yöneldiğinde Âlemlerin Rabbi'nin destek ve yardımının kendisiyle birlikte olduğuna emindir. Müşriklerin ve inançsızların ise kalbleri pek zayıftır. Kendi sınırlı güçlerine dayanırlar ve dolayısıyla güçlüklerle karşı karşıya geldiklerinde ümitsizliğe düşer ve pek çok defa intihara sürüklenirler.

Tevhid inancı, insana cesaret aşılar. Kişiyi korkaklığa iten iki sebep vardır: (1) Ölüm korkusu ve emniyet ihtiyacı, (2) Allah'tan başka hayatı geri alabilecek bir başkasının bulunabileceği ve yeni gelişmelerle ölümün önüne geçilebileceği düşüncesi. Allah'tan başka ilâh bulunmadığı inancı, zihni bu düşüncelerin ikisinden de temizler. Mü'min, hayat ve serveti dahil, sahip olduğu her şeyin gerçekte Allah'a ait bulunduğunu bilir ve Allah'ın rızası için her şeyini fedaya hazırdır. Ayrıca, hiçbir silâh, araç gereç ve gücün hayatı alamayacağı, ölümün önüne geçemeyeceği ve bunun yalnızca Allah'ın gücü dahilinde bulunduğunun da şuurundadır. Bilir ki, kendisi için tayin edilmiş bir zaman vardır ve dünyanın bütün güçleri bir araya gelse, belirlenen zamandan önce kimsenin canını alamaz ve ölümü de geciktiremez. Bir Allah'a olan bu sarsılmaz iman sayesindedir ki, kimse mü'minden daha cesur değildir.

Allah'ın birliğine iman, insanda huzur ve itminan doğurur; kalbi gizli ihtiraslardan ve kıskançlık, hırs ve kin gibi kötü duygulardan temizler ve mü'mini muvaffakiyet için adî ve gayr-ı meşrû çarelere başvurmaktan alıkoyar. Mü'min, servetin yalnız Allah'ın elinde olduğunu, şeref, şöhret, izzet ve otoritenin Allah'ın İradesi'ne bağlı bulunup, bunları istediğine bahşettiğini ve insana vazife olarak meşru yolda çalışıp gayret etmenin düştüğünü kavramıştır. Başarı ve başarısızlık yalnızca Allah'ın elindedir; O, dilerse dilediği kuluna bunları verir ve kimse de O'nu bundan alıkoyamaz; vermek dilemediğine de kimse zorla verdiremez. Mü'min, bunun inanç ve şuurundadır ve buna göre davranır. Öte yandan, müşrikler ve inançsızlar, başarı ve başarısızlığı tamamen kendi gayretlerine ve dünyevî yardım veya muhalefete bağlarlar; dolayısıyla, hiçbir zaman kıskançlık ve ihtirastan kurtulamazlar. Başarıya ulaşmak için de rüşvet, tabasbus, entrika gibi ve daha başka bayağı çarelere başvurmaktan geri durmazlar.

Allah'ın birliğine iman, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın tebliğ ettiği Din'in en mühim ve birinci derecede temel rüknüdür. İslâm'ın temel taşıdır ve gücünün de ana kaynağıdır. İslâm'da var olan bütün diğer inanç esasları, hükümler ve yasalar, bu temel üzerine oturur. Ve bu yönüyle de İslâm, dünya üzerinde tektir ve yegânedir. (Allah'ın varlığı ve birliği konusunda ayrıca bkn. Mü'minûn Sûresi/23, not 11.)

Ek 10

BİR BAL ARISININ HAYATI

Bal arısı, ortalama 2 ay kadar yaşar. Hayatının başında bir noktadan az daha büyük bir yumurtacık şeklindedir. 4'üncü gün bir larvadır (kurtçuk). Bu dönemde günde ortalama 1300 öğün yiyecek yer. Kovandaki 'abla'ları tarafından hazırlanan, vitamin ve protein bakımından oldukça zengin bir tür pelte veya macunla beslenir. Ağırlığı, her gün beş katına çıkar. Çevresindeki sıcaklık 35° civarındadır ve bu sıcaklık, yine ablaları tarafından sağlanır.

7'nci gün pelte veya macun yerine bal ve polenle hazırlanan bir yiyecek yemeğe başlar. 9'uncu gün içinde bulunduğu hücrenin tavanı balmumu ile kaplanır. Ertesi gün (10. gün) etrafına ipekten bir koza örer. Artık bir pupadır.

İkinci haftanın sonunda bal arısına benzemektedir. 20'nci günde ise, dokunma ve koklama duyusu vazifesi gören antenleri bulunan başı, 3'ü başın üst bölgesinde, daha büyük olan 2'si yanlarda olmak üzere 5 gözü, su ve nektar emmek için dili, ayrıca çeneleri, bacakları, kanatları ve kendisini korumada kullandığı sokacı ile tam bir arıdır artık. Karnı, hem sindirim hem de boşaltım vazifesi görecek şekilde tanzim edilmiştir. Kovandaki çok hassas ve titizlikle uyulması gereken iş bölümüne göre çalışmaya başlar. İlk işi temizliktir. 2 gün sonra, 4–6 günlük larvalara bakan bir bakıcıdır. Bu iş için vücudunda bir bez çalışmaya başlar. Ablalarının kendisine verdiği polenlerle larvaları besler.

26'ncı gün pelte üretmeye başlar ve bunları, her gün 1300 öğün yemek alması gereken larvalara verir. Birinci ayın sonunda, ablalarının çiçeklerden topladığı nektarlardan bal üreten bir aşçıdır. Bal su, sakkaroz ve glukozdan oluşur ve vitamin bakımından son derece zengindir. Ayrıca, karbonhidratların sindirimi için enzimler ihtiva eder.

Bir petekte her gün binlerce arı ölür ve binlercesi doğar. Bu, o kadar düzenli ve sistemlidir ki, hiçbir karışıklık görülmez. Arı toplumlarında kraliçe arı yumurta yapar. Kendilerinden dişi arıların çıkması için günde ortalama 2000 yumurta üretmesi gerekmektedir. Bazı dişi arılar onu beslerken, o da, onlara ürettiği bir yiyecek maddesinden tattırır. Bu maddeden tadan dişi arılar peteğin etrafında döner ve bütün dişi arıların aynı maddeden tatmasını sağlarlar. Bu,

üremede bir nevi planlama vazifesi görür. Dişi arılar, bu maddeden tatmadıkları gün, hep birlikte yumurta yapmaya başlarlar. Bu yumurtalar döllenme sonucu olmadığı için, onlardan ancak erkek arılar çıkar. Erkek arıların ise kraliçe arıyı döllemekten başka vazifeleri yoktur. Bu bakımdan, sayıları oldukça sınırlıdır.

35'inci gün bal arısının vücudunda yeni bir fabrika devreye girer. Karnının alt ve geri bölümünde yer alan bu fabrika balmumu üretir. O, bu bal mumunu orta bacaklarındaki küçük çubuklarla toplar, çiğner ve petek hücresi yapımında kullanır. Hücreler, altıgen şeklindedir; çünkü içlerine, kendilerini inşada kullanılan balmumu miktarına oranla mümkün olan en fazla bal depo edilmelidir. Ayrıca, altıgen, haricî etkilere karşı en dayanıklı şekildir. Bir petekteki arılar, yarım kilo balmumundan 35.000 hücre üretir ve bunların içine 10 kilo bal depo ederler. Yarım kilo balmumu üretmek için de 3,5 kilo bal tüketmeye ihtiyaçları vardır. Hücreleri, ihtiyaca göre farklı şekillerde yaparlar. Onları yaparken de yerçekimini dikkate alırlar. Söz gelimi, içlerinde dişi işçi arıların yatay olarak durdukları hücreler dikey bir katman oluştururken, içlerinde geleceğin kraliçe arılarının dikey olarak durduğu hücreler ise yerin yüzeyine paraleldir. Erkek arıları barındıran hücreler ise, dişi arılarınkinden daha büyüktür.

37'nci gün, bal arısı peteği terk eder ve dış dünya hakkında bilgi edinmek için onun etrafında uçmaya başlar. Kuşların aksine arılar kanat çırpmaz. Uçmaya başlarlarken kanatları bir saniyede 250 tam devir yapacak şekilde otomatik hareket eder ve arıların vücutlarını hava akımına ayarlayacak biçimde belirli çizgiler yaparak kıvrılır. Havada bir 8 işareti yaparlar. Yine kuşların aksine vücutları, kanatlarının büyüklüğüne oranla ağırdır. Arılar, çiçeklerden nektar (bal özü) topladıklarında bu ağırlık daha da artar. Buna rağmen saatte 15 km yol alabilirler. Uçmaları gibi, inmeleri de mucizevîdir. Yine kuşların tersine olarak, inmeden önce hızlarını düşürmek mecburiyetinde değildirler. Bacaklarının uçlarının sağladığı imkânla, havada uçarken birden istedikleri yere konabilirler.

Bal arısının 38'inci günündeki vazifesi peteğin girişinde nöbet tutmaktır. Başka hiçbir varlık, hattâ o topluma ait olmayan başka herhangi bir arı, peteğe giremez. Her bir arı toplumunun kokusu ayrıdır ve arılar birbirlerini kokularından tanırlar. Peteğin girişi, o topluma ait koku ile işaretlenir.

41'inci gün, ortada artık her bakımdan mükemmelleşmiş bir bal arısı vardır. Vücutta pelte ve balmumu üreten fabrikalar durmuştur. O, bundan sonra günlerini bal özü toplayarak geçirecektir. Çiçekler, renkleri ve kokularıyla arıları çekerler. Onlar, sanki arıların inmesi için platform vazifesi görecek şekilde hazırlanmış yapılara sahiptir. Bu yapıların üzerine inen arılar, dillerini

çiçeklerin merkezindeki bal özü kaynağına daldırırlar. Bu esnada, çiçeklerdeki polenler, arıların vücudundaki çok küçük çubuklara benzeyen tüylere yapışır. Arılar, bu polenlerden bazılarını ziyaret ettikleri diğer çiçeklere bırakır ve böylece çiçeklerin döllenmesine yardımcı olurlar. Onlar, çiçekleri rastgele dolaşmazlar. Önce hangi tür çiçekleri dolaşmışlarsa, aynı çevredeki aynı tür çiçekleri dolaşmaya devam ederler.

Arılar, günde 20.000 civarında çiçeği dolaşır. Topladıkları bal özünü karınlarında, polenleri ise arka bacaklarındaki sepetlerde depo ederler. Bu yüklerinden dolayı dönüşleri zor olduğu için, arı yolu denilen kestirme ve doğrudan bir yolu takip ederler. Bilmedikleri yerlerden geçseler bile, daima bu doğrudan ve kestirme yolu izlerler. Bu yolu bulmak, onlar için son derece kolaydır. Güneşin bulunduğu yer ve konum, onlara yönlerini tayinde yardımcı olur. Güneşin bulunduğu konumun değişmesi, onlara yolu şaşırtmaz; çünkü günün her saatinde güneşin yerini ve konumunu kolaylıkla hesaplar ve atmosferî kutuplaşmayı kullanarak, göğün herhangi bir yerinden gelen en hafif bir ışıkla bile güneşin yerini kolayca tesbit edebilirler.

2 aylık bir ömrün sonunda, bir bal arısı 2000 km'den fazla yol almış ve 50 gram bal üretmiştir. Bu miktar, asla küçümsenmemelidir, çünkü bir kovandaki arı nüfusu, günde 200.000 uçuş yapar ve 1 kilo bal üretir. Dünyadaki bütün insanlar bir araya gelse ve imkânlarını birleştirseler, 1 gram bal bile üretemezler.

Açıktır ki, mutlak ilim, kudret ve irade sahibi Cenab-ı Allah'tan başka hiçbir varlık, bu varlık veya varlıklar bazılarının isimlendirmesiyle hepsi de kör, sağır, şuursuz, ilimsiz ve iradesiz olan tabiat, tabiat güçleri ve madde de olsa, ne bir arıyı yaratabilir, ne de onun hayatını tanzim edebilir. (Ümit Şimşek, *Bir Arının Hatıra Defteri*'nden özet)

Ek 11

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE MİRAÇ HADİSESİ

Sûre, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya olan mucizevî seyahatini (*İsrâ*) ifade ile başlamaktadır. Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, Mescid-i Aksa'dan da alınarak Cenab-ı Allah'ın "huzuru"na, O'na yaklaşılabilecek son noktaya varıncaya kadar varlığın boyutlarında seyahat ettirilmiştir. Bu seyahate ise, bilindiği gibi *Miraç* denmektedir.

Miraç

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün hayatı boyunca sürekli olarak Hak'kın mesajını nakledebileceği temiz kalbler ve duru zihinler aramıştır. O, sözgelimi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e birkaç defa gitmiş ve tebliğde bulunmuşsa, Ebû Cehil gibi küfürde diretenlere defalarca gitmiştir. Bu kimselere her defasında "Lâ ilâhe illallah deyin, kurtulun!" tebliğinde bulunmuş, aynı maksatla halkın toplandığı bütün yerleri ziyaret etmiştir.

Rasûlüllah'ın Taif Ziyareti ve Dönüşteki Münacaatı

Mekke etrafındaki Arafat, Mina, Müzdelife ve Akabe gibi yerlerde her yıl fuarlar düzenlenirdi ve Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm bu yerleri ziyaret ederek mesajını insanlara iletirdi. Bir zaman geldi, onun tebliğine karşı girişilen ve aldırmazlıkla başlayıp alay, işkence ve boykotla devam eden tepkiler dayanılmaz boyutlara ulaşınca ve Mekke müşrikleri İslâm'a gelme konusunda daha fazla ümit vermeyince Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, yanına Zeyd ibn Harise'yi alarak Taif'e gitti. Ne var ki, Taif'te de hayatının en zor anlarından birini yaşadı: alaya alındı, taşlandı, çok büyük eziyet gördü. Mübarek vücudunda taş değmedik yer kalmadı. Nihayet, kendisini yolda bir bağa zor attı; her tarafından kanlar akarken bir ağacın altına sığındı ve şu münacaatta bulundu:

> Allah'ım! Zayıflığımı, çaresizliğimi ve halk nazarında hakir görülmemi ancak Sana arzediyor, Sana şikâyet ediyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım! Hor ve hakir görülen zayıfların, çaresizlerin Rabbi Sen'sin; benim Rabbim de Sen'sin. Beni kime bırakıyorsun? Sen, beni benden uzak kötü huylu, abus çehreli kimselerin eline düşürmeyecek, işime müdahil düşmana bırakmayacak kadar bana merhametlisin. Allah'ım! Bana

karşı gazabın yoksa, çektiğim mihnet ve belâlara aldıracak değilim. Fakat Sen'in af ve afiyetin bana bunları da göstermeyecek kadar geniştir. Allah'ım! Senin gazabına uğramaktan, hoşnutsuzluğuna düçar olmaktan Sana, Sen'in o karanlıkları aydınlatan, dünya ve Âhiret işlerini yoluna koyan İlâhî Nûrun'a sığınırım. Allah'ım! Sen, hoşnut oluncaya kadar affını dilerim. Allah'ım! Bütün güç ve kudret ancak Sen'in elindedir.

Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu acıklı Taif dönüşü bir gece Mescid-i Haram'da yatıyor iken oradan alınarak Mescid-i Aksâ'ya götürüldü; oradan da varlığın semavî boyutlarında seyahat ettirildi ve kendisine Cenab-ı Allah'ın en büyük âyetlerini müşahade etme imkânı tanındı. İman esaslarının dayandığı temel hakikatları, bütün varlığın kaynağı olan sabit aynları gördü. Bütün hadiselerin ve fizikî dünyadaki eşyanın aslî manâlarını, ayrıca varlığın, fizikî dünyadaki eşya ve hadiselerin Âhiret'e dönük neticelerini temaşa etti. Namaz, beş vakit olarak yine bu seyahat esnasında emredildi.

Adına *Miraç* denilen bu yolculuk, Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın büyük bir mucizesidir. O, iman ve ibadetle manevî kemale ulaştı ve karşılığında bu seyahatle Huzûr-u İlâhî'ye alındı. "Tabiî kanunlar"ın, maddî sebeplerin ve maddî varlığın çeperlerinin ötesine geçerek, bütün varlık boyutlarını bir anda aştı ve Huzûr-u Kibriyâ'ya vardı.

Çok Boyutlu Varlık ve Miraç

Mücerret gerçekleri ve anlaşılması güç meseleleri mukayese ve benzetme yollarıyla akla yaklaştırma, eskiden beri takip edilen bir yoldur. Fakat benzeyenle kendisine benzetilen arasında bir benzerlik, bir münasebet bulunmalıdır. Ne var ki, Peygamber Efendimiz'in gerek Mekke'den Kudüs'e yolculuğunun, gerekse Mirac dediğimiz, varlığın semavî boyutlarındaki seyahatinin fizikî dünyada bir benzeri olmadığından, bu konuda Cenab-ı Allah'ın vahiyle verdiği bilgilere dayanmak durumundayız. Bununla birlikte, özellikle bu her iki yolculukta veya bir yolculuğun iki merhalesinde Allah Rasûlü'ne verilen bineklerin hadis-i şeriflerde geçen isimlerini ("Berk" -şimşek- kelimesiyle münasebeti olan *Burak* ve "merdiven" manâsına gelen *Miraç*) nazara aldığımızda, Miraç hakikatını akla yaklaştırmak için bazı ilmî (bilimsel) olgulara başvurabiliriz.

Atom fiziği, ulaştığı nokta itibariyle fizikte pek çok anlayışı değiştirmiş ve fizikî dünyayı, varlığın bir görüntüsü, bir tezahür olarak tesbit etmiştir. Fizikî dünyadan başka daha pek çok dünyalar veya âlemler vardır ve bunlardan her birinin kendine has hususiyetleri söz konusudur. Atom veya kuantum fiziği, zaman ve mekânı da varlığın boyutlarından ikisi olarak kabul etmektedir. Şu kadar ki, bilim halâ varlık konusunda nihaî bir sonuca varabilmiş değildir ve

bilimdeki yeni buluş ve gelişmeler, varlıkla ilgili fikirlerimizi değiştirmektedir. Dolayısıyla, artık günümüzde bilime dayanarak Miraç hadisesini sorgulamak, "bilimsel" ve mantıkî olmaktan bütünüyle uzaktır.

Miraç'ta Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, ruh hızıyla veya bu hıza yakın bir hızla hareket etmiş olmalıdır. Fizikî yanı da olan bir varlığın (insan) varlık boyutlarındaki bu seyahatini ve bütün varlığı geçmişiyle geleceğiyle temaşasını anlamak için şu temsilde bulunabiliriz:

Bir noktada elimizde bir ayna ile bulunuyoruz. İki tarafı da aynı anda göstermesi mümkün olmayan aynayı sağa tuttuğumuzda, onda mazi, sola tuttuğumuzda gelecek yansımaktadır. İki tarafı, yani hem sağ/mazi hem sol/geleceği aynı anda aynada yansıtabilmek için, bu iki tarafın da tek nokta haline geleceği zirvelere kadar yükselmek gerekmektedir. İşte bu zirve noktada geçmiş–hal–gelecek, başlangıç ve son, hattâ bütün mekân, tek bir nokta haline gelir. Bu temsilde olduğu gibi, Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bütün varlık boyutlarında vücudunun ruhanî şeffafiyet kazanması sayesinde ruh hızıyla seyahat etmiş ve bütün zaman ve mekânı bir nokta halinde göreceği zirveye ulaşmıştır.

Varlığın bütün zaman ve mekân boyutlarında seyahat eden Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm, bu seyahatinde önceki peygamberlerle görüşmüş, melekleri görmüş, Cennet'in güzellikleriyle Cehennem'in dehşetini temaşa etmiş, bütün Kur'ânî hakikatlerin asıllarını, iman ve ibadetin dayandığı ve hâsıl ettiği hakikatları müşahade buyurmuştur. Hz. Cebrail'in bile ulaşamayacağı ötelere ulaşmış ve her türlü nicelik–nitelik hususiyetlerinden uzak olarak Cemalüllah'la müşerref olmuştur. Sonra da, insanlığı maddî varlık çeperlerinin etrafına ördüğü zindandan iman ve ibadetin aydınlık iklimlerine taşımak, kabiliyeti olan herkese kabiliyeti nisbetinde ruhunda *miraç* yaşatabilmek için her türlü işkenceye maruz bırakıldığı dünyaya, insanların arasına dönmüştür.

Miracın Hikmeti

Bir idarecinin, devlet başkanı veya hükümdarın halkla iki türlü konuşması ve onları iki şekilde mükâfatlandırması olur. Bunlardan biri, herhangi bir kişiyle husussî bir konuda özel telefonuyla konuşma şeklindedir. Diğeri ise, ülkenin en yüksek makamdaki yöneticisi olarak bir elçi, bir temsilci seçme ve direktiflerini onun vasıtasıyla bütün halka iletme biçimindedir.

Bunun gibi, kâinatın Yaratıcısı ve Mutlak Yöneticisi'nin de kullarıyla iki türlü konuşması, onlarla iki türlü münasebeti söz konusudur. Biri, herhangi bir kişiyle, onun kalb aynası veya telefonu vasıtasıyla hususî konuşması, ona kendi kapasitesince hususî ilhamı veya her ferdin kendi kapasitesince O'nun

ilhamlarını alabilmesi şeklindedir. Bu, sıradan bir mü'minden en büyük velîye kadar bu tarzda cereyan eder. Bu konuşma veya münasebetin derecesi fertten ferde değişir ve dolayısıyla bu münasebette dereceler kişiler sayısınca, velâyette de mertebeler velîler sayısıncadır. Kâinatın Yaratıcısı ve Yöneticisi'nin, Mutlak Hükümdarı'nın kullarıyla ikinci tarz münasebet ve konuşması ise, O'nun kulları arasından, Âlemlerin Rabbi olarak kullarına olan mesajlarını alabilecek zihnî kapasiteye, kalbî saffet, samimiyet ve genişliğe, karakter ve ahlâk derinliğine sahip birisini seçip, O'nun vasıtasıyla ya husussî bir toplulukla veya bütün insanlarla, hattâ insanlar, cinler ve diğer varlıklarla konuşması şeklinde olur. İşte O'nun bu vazifeyle kulları arasından seçtiği kişiler peygamberlerdir ve Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm hariç diğer peygamberler, belli bir topluluğa belli bir zaman dilimi içinde gönderilirken, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, bütün insanlara ve cinlere peygamber, bütün diğer varlıklara da rahmet ve İlâhî Temsilci olarak gönderilmiştir. Bu çok önemli ve hayatî misyonu sebebiyle O, Cenab-ı Allah (c.c.) tarafından bütün varlık boyutlarında seyahat ettirilmiş ve misyonunu bütün boyutlarıyla müşahade etmesine imkân tanınmıştır.

Miracın Hakikati

Miracın hakikatı, Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın bütün kemal mertebelerinde seyahatidir. Şöyle ki: Cenab-ı Allah'ın (c.c.), varlığı yaratmada ve tedbirde tecelli eden pek çok isimleri olduğu gibi, Rubûbiyeti'nin de çok çeşitli eserleri vardır. O, bütün varlık katmanlarında veya seviyelerinde Rubûbiyeti'ni her bir katman veya seviyenin özelliklerine göre farklı şekillerde ve farklı derecelerde sergiler. İşte, Rubûbiyeti'nin bütün eserlerini çok hususî ve en önemli bir misyonla vazifelendirdiği kulu Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'a göstermek ve böylece O'nu bütün isimlerinin tecellilerine ayna ve bütün insanî kemalâta sahip kılmak, ayrıca, razı olduğu şeyleri başkalarına bildirecek ve yaratılışın sırrını açıklayacak bir elçi yapmak için, Cenab-ı Allah Rasûl-ü Ekremini Burak'a bindirip, şimşek hızıyla varlık boyutlarında seyahat ve küreden küreye, menzilden menzile Rubûbiyetini temaşa ettirmiş ve daha daha öte makamlara mazhar kılmıştır. O'na, derecelerine göre her bir varlık boyutu veya semasında bulunan bütün peygamberleri göstermiş, nihayet O'nu *iki yay arası mesafesi kadar, hattâ daha da yakın* (Bu ifade için bkn. Necm Sûresi/53: 9, 14 ve ilgili notlar) olacak şekilde Kendisine yaklaştırmış ve bütün isimlerinin hususî ve kemal derecedeki tecellileriyle şereflendirmiştir.

Miracın Meyveleri

Miracın sayısız meyvelerinden sadece beş tanesini zikredecek olursak:

Bir: İslâm'ın ışığının olmadığı bir yerde kâinat bir kaos ve üst üste rastgele yığılmış manâsız, biçimsiz eşya yığını olarak görülmesine mukabil, Rasûlüllah Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, iman esaslarının kaynağı olarak gerçekleri, melekleri ve Cennet'i gördüğü Miraç yolculuğundan öyle bir ışıkla dönmüştür ki, bu ışıkla kâinatın gerçekte ne olduğu, yani Cenab-ı Allah'ın mukaddes yazılarından meydana gelen çok düzenli, baştan sona manâ dolu ve güzellikler armonisi bir kitap, O'nun sonsuz güzelliklerine bir ayna olduğu ortaya çıkmıştır. Yine, İslâm'ın ışığının olmadığı bir yerde insanlık dalâlet bataklığında çırpınan bir zavallı, ebedî idama mahkûm, sonsuz ihtiyaçlar ve düşmanlıklar ağında çaresiz bir yaratık olarak görülmesine mukabil, Miracın ışığında onun gerçekte Kudret-i İlâhî'nin en güzel ve bütün varlığa model yaratılışta bir mucizesi, O'nun kâinat kitabını oluşturan bütün yazılarının en kapsamlı bir nüshası, en has bir muhatabı, O'nun kemalâtını kavrayıp takdir edecek husussî kulu, O'nun güzelliklerini hayret ve takdir içinde seyredecek dostu ve yeryüzü sofrasında Cennet'e lâyık şerefli bir misafiri olduğu anlaşılmıştır. Böylece Miraç, gerçekte insan olanların ruhlarına sonsuz bir sevinç ve şevk ekmiştir.

İki: Mirac, insanlara ve cinlere, Âlemlerin Rabbi ve yegâne Hükümdarı olan Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) razı olduğu her şeyi ihtiva eden beş vakit namaz başta olmak üzere, İslâm'ın esaslarını da bir hediye olarak getirmiştir. Kendisine yapılan herhangi bir iyiliğin kaynağını öğrenmek isteyen insan, yaratıcısı ve yaşatıcısı Cenab-ı Hakk'ın nelerden razı olup nelerden razı olmadığını ve geleceğiyle ilgili hükmünü elbette her şeyden daha çok merak edecektir ve etmelidir. İnsan, özellikle sevdiği, saydığı, kimliğini merak ettiği kişileri de görmek ve onlarla görüşmek arzu eder. Dolayısıyla o, herkesten, her şeyden çok daha fazla tanıması gereken ve tanımayı mutlaka arzu ettiği Cenab-ı Allah'ı tanımak, O'nu görmek, O'nunla görüşmek isteyecektir. Bunun dünyadaki yolu ise namazdır. Namazda insan, Cenab-ı Allah'ın doğrudan muhatabıdır. O'nun diliyle O'na seslenir, O'nunla konuşur, O'ndan istekte bulunur. İşte beş vakit namaz da Miracın bir diğer meyvesidir, hediyesidir.

Üç: Miraç'ta Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm ebedî mutluluğun hazinesini görmüş ve bu hazinenin anahtarlarını bir hediye olarak insanlara ve cinlere getirmiştir. O, yine Miraç'ta bütün güzellikleriyle Cennet'i görmüş, Cenab-ı Allah'ın sonsuz rahmetinin ebedî tecellilerini müşahade etmiş ve sonra da insanlara ve cinlere bunların müjdesiyle dönmüştür. Kendilerini ebedî idam ve yokluğa mahkûm gören bu iki varlık türüne böyle bir hediyeyi getirmenin ne büyük bir önem arzettiğini ifade etmek mümkün değildir. Evinin yanında kurulmuş sehpada asılacak idam mahkûmuna, "İdamdan

kurtuldun; dahası, sana hükümdardan davet var; en iyi şekilde ağırlanmak için onun sarayına gideceksin!" dense, bu onun için ne manâ ifade ederse, Miraç'la gelen ebedî saadet müjdesi de, insanlar ve cinler için ondan kat kat fazla bir manâ ifade eder.

Dört: Kalbi olan her bir kimse, güzel, kâmil ve cömert insanı sever. Bu sevgi, o insanın güzelliği, kemali ve cömertliğinin derecesi nisbetinde büyük olur ve duruma göre, kişinin o insan uğruna kendini feda edeceği bir noktaya yükselebilir. Hattâ bazen, kişinin böyle bir insanı bir anlık görmesi karşılığında hayatı dahil her şeyini feda edeceği noktaya da gelir. Allah'ın güzelliği, kemali ve cömertliği karşısında, bu sıfatları en kâmil manâda kendinde taşıyan insan bile çok sönük kalacaktır. Allah Rasûlü Miraç'ta Cenab-ı Allah'ın Cemali'ni her türlü nicelik ve nitelik ölçüleri dışında olarak müşahede etmiş ve her Cennet ehlinin de Cennet'te O'nu yine nicelik ve nitelik ölçüleri dışında göreceği müjdesini getirmiştir.

Beş: Miraç, insanın kâinat ağacının kıymetli bir meyvesi ve kâinatın Yaratıcısının bir sevgilisi olduğunun anlaşılmasına da vesilelik yapmıştır. Zahiren zayıf ve önemsiz bir yaratık, âciz ve fakir bir mahlûk olan insan, bu derecesiyle yaratılmış varlıklar hiyerarşisinde en üstün mertebeye yükselmiştir. Bunun insana vereceği mutluluk ifade edilemez. Bir ere mareşallik rütbesi verildiği müjdelense, o er nasıl sevinir, insanın da kendisine bahşedilen mevki karşısında ondan kat kat daha fazla sevineceği ortadadır.

Rasûl-ü Ekrem'in ruhu ve ruhanîleşmiş vücuduyla birlikte yaptığı Miraç yolculuğunu her bir mü'min kapasitesine göre kalbinde yapabilir ve Allah'ın Cemali'ni yine kalbinde müşahede edebilir. İşte, Rasûl-ü Ekrem'in Miraç'la açtığı bu yoldan ondan sonra binler, on binler, yüz binler gitmiş ve miracı kalblerinde gerçekleştirmişlerdir. Bu da, Miracın en önemli meyvelerinden biridir. (Büyük ölçüde *Sözler*, "Miraç Risalesi"nden özet.)

Ek 12

KIYAMET VE ÂHİRET

Kıyamet, haşir ve Âhiret'le ilgili olarak şu altı soru akla gelebilir veya Haşr'in ve Âhiret'in vukuunun kesinliği şu altı başlık altında ele alınabilir.

- Kıyamet neden kopacak; onun kopmasını gerektiren bir sebep var mıdır?
- Onu koparacak olan, yıktığı dünyayı yeniden kurabilir mi?
- Dünyanın yıkılması mümkün müdür?
- Eğer mümkünse, gerçekten yıkılacak mıdır?
- Yıkıldıktan sonra dünyanın yeniden kurulması mümkün müdür?
- Mümkünse, gerçekten kurulacak mıdır?

Bu soruların hepsine verilecek cevap "Evet!"tir. Şöyle ki:

- Ruh bâkidir; o, bir bayılma gibi ölüme benzer bir şey tatsa veya tadacak olsa da, maddî ve mürekkep bir varlık olmadığından, dağılıp gitmesi, Cenab-ı Allah'ın kanunları ve icraatının prensipleri açısından düşünülemez. Biz, kabir âlemindeki (Berzah) ölülerin ruhlarına o kadar yakınız ki, onlar kâh rüyalarımıza girmekte, kâh içimizden bazıları onlarla uyanık iken bile görüşebilmekte, hattâ yine uyanık iken, bedenleriyle görünen şehitlerle bir araya gelip konuşabilmektedir. Bu vakaların misalleri sayılamayacak kadar çoktur.
- Ebedî bir ceza, yani karşılık görme yurdunun kurulması gereklidir ve bu âlemi kuran Zat, elbette onu da kurmaya muktedirdir. Dünyanın yıkılması da mümkündür ve yıkılacaktır; her şeyin yeniden diriltilmesi de mümkündür ve bir diriltme hadisesi yaşanacaktır. Çünkü:

  Kâinatta mükemmel bir âhenk ve düzen vardır; böylesine düzenli ve âhenkli bir kâinat, boşuna ve manâsız yaratılmış olamaz. Olamaz, ayrıca kâinattaki her bir hadisede pek çok sebep ve hikmetler, bunların da arkasında bu sebep ve hikmetleri dileyen bir irade apaçık görülmektedir. Eğer içinde her şeyin bir maksada yönelik olarak değiştiği ve zıtların kaynaştığı bu kâinat gidip bir sonsuzlukta noktalanmazsa, yaratılması da, sahip olduğu düzen ve âhenk de boşuna demektir. Çünkü onda her şey bir akış içindedir; gelenler gitmekte, gidenler geri

dönmemektedir; dolayısıyla o, bir açıdan bu sonsuzluğu, nihaî hayatı meyve vermek için yaratılmıştır.

- Kâinatın yaratılmasında ve hayatında çok büyük hikmetler olduğu gibi çok büyük maksatlar ve faydalar da vardır. Kerem ve ihsanla örülü bu maksat ve faydalar yine bir akış halindedir; sürekli doyum vermemektedir ve dolayısıyla ebedî bir ihsan ve keremin habercisidir.
- Kâinatta boş, abes ve fazladan hiç bir şey, hiç bir israf yoktur. Allah, icraatında en kısa, en faydalı ve en güzel yolu seçmekte ve her fiiline, yarattığı her varlığa sayısız denebilecek fonksiyonlar yüklemektedir. Bu kadar faydalı, güzel maksatlar ve fonksiyonlar, sonsuz hiçlikle noktalanacak bir son için olamaz. Kâinatta ve Allah'ın her icraatında israf ve abesiyetin olmaması, insana verilen manevî potansiyelin, kabiliyetlerin, fikir ve arzuların, emel ve temayüllerin, bu kısacık dünya hayatı için olmamasını da gerektirir. Gerçekten insanda öyle emeller, öyle temayüller, öyle arzular, öyle hedefler, öyle kabiliyet ve beklentiler vardır ki, bunları tatmin edecek ve kemale ulaştıracak ancak sonsuzluktur, sonsuz hayattır.
- Geceleri gündüzlerin, kışları baharların takip etmesi, insan vücudunun altı ayda bir tamamen denecek derecede yenilenmesi, dünyanın sürekli dolup boşalması, kısaca hayatımızda ve çevremizde olup biten her şey, bütün bunların nihaî ve komple bir yenilenme, nihaî bir gece ve ardından gündüzle noktalanacağını göstermektedir. Nasıl saniyeler dakikaları, dakikalar saatleri, saatler günleri, günler haftaları, haftalar ayları, aylar mevsimleri, mevsimler yılları, yıllar asırları kovalıyorsa, aynen bunun gibi, dünya çapındaki büyük saat da bir gün son saniyeyi vuracak ve dünyanın çalışması duracaktır. Durmasının arkasından ise bir daha durmamak üzere yeniden çalıştırılacaktır.
- Her insan ferdi, bizzat mahiyeti gereği, diğer varlıklarla mukayese edildiğinde bir tür gibidir; yani âdeta bir türdür ve ayrı bir âlemdir. Diğer varlık fertlerinin mahiyetleri cüz'î, değerleri şahsîdir; onlar, yaşayışları, ihtiyaçları, zevkleri, elemleri, özellikleri, zamanları, hayatları ile sınırlıdır, anlıktır. Fakat insan, çok yüce bir mahiyette yaratılmıştır; ihtiyaçları, zevkleri, elemleri, özellikleri zaman ve mekân sınırı tanımaz. Şu halde, diğer varlıkların pek çok türleri, fertleri, kıştan sonra ya aynen veya misliyle yeniden hayata iade edilirken, elbette ölümü bir defa tadan insan da, bir başka hayata mazhar kılınacaktır.
- Kâinatın tamamında evrensel bir rahmet, şefkat ve merhamet nümayândır. Dünya hayatındaki acılar, ayrılıklar, ölümler ise bu sonsuz

rahmet ve merhameti, eğer ebedî hayat olmasa sonsuz bir merhametsizliğe, acımasızlığa dönüştürür. Çünkü gelenler gitmekte, ya sevdiklerimiz bizi, ya da biz sevdiklerimizi acılara garkedip kabre yürümekteyiz. Eğer ölümün arkasından dirilme ve sonsuz hayat olmamış olsa idi, Cenab-ı Allah'ın derece derece yakınlarımız, hattâ bütün insanlar ve bütün varlık için kalbimize koyduğu sevgi, şefkat ve merhamet, bizim için sadece bitmez elemlerin kaynağı olurdu ve bu da bizi O'na karşı isyana götürürdü. Oysa Allah, ebedî hayatı yaratmakla, dünyadaki ayrılıklardan gelen elemleri yatıştırmakta, hattâ ebedî beraberliğe imanla, elemleri bile saadete çevirmektedir.

- Dünyadaki saadetler, tatlı haller, güzellikler, çekicilikler, sevgi, şefkat ve merhamet gibi duygular, Cenab-ı Allah'ın nimetidir; keremi ve merhametinin şualarıdır. Bunlar, ebedî bir güzellik ve saadet yurdunu müjdelediği gibi, bunların gerçek tatmin yeri de orasıdır ve böyle bir yurt olmazsa, bütün bunlar manâsız olur.
- İnsanda asla yalan söylemeyen vicdan, sadece ebediyet der; onu ebedden başka hiç bir şey tatmin etmez ve o, hep ebediyet peşindedir. Bu da, insandaki gerçek temayül ve onun gerçek ihtiyacının ebedî hayat olduğunu gösterir.
- Cenab-ı Allah (c.c.), asla zulüm istemediği ve adalet O'nun nazarında en aslî bir düstur olduğu halde, dünyada çok defa zulümler karşılığını görmemekte, kötüler daha çok refah içinde yaşarken, iyiler de elem çekmektedir. Eğer Allah, ebedî bir hayat ve ebediyet yurdu yaratmayacak olsa idi, bu takdirde dünyada da adalet ve iyiliği emretmesi, insanların vicdanına iyilik ve adalet duygusunu yerleştirmesi abes olurdu. Dolayısıyla, adalet ve iyiliğin mutlak galip geleceği bir diyar elbette olacaktır.
- Başta Allah Rasûlü (s.a.s.) olmak üzere, 124.000 peygamber, ayrıca Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere bütün İlâhî kitaplar, istisnasız olarak ve aynı şekilde Kıyamet'ten, Haşir'den ve Âhiret'ten haber vermiştir.
- Nasıl bir binanın projesini çizip onu yapan bir mimar, o binayı yıktıktan veya o bina yıkıldıktan sonra onu yeni baştan çok daha kolay yapabilirse, nasıl bir kitap yazan bir ilim adamı, o kitap kaybolsa bile onu yeniden daha kolaylıkla yazabilirse, bunun gibi, Kudreti sonsuz olan ve Kudreti'ne karşılık bir zerre ile kâinatın aynı olduğu Cenab-ı Allah (c.c.), elbette kâinatı yıkıp yeniden kurmaya muktedirdir. Kâinatı yoktan var etmek, onu yıkıp yeniden kurmaktan elbette daha kolay değildir. Bir bina, temelinden bir–iki taş çekerek kolaylıkla yıkılabilir. Kâinatta her şey birbiriyle alâkadardır ve onun bir noktasında bir bozul-

ma, bir denge sapması, onun tamamının yıkılmasına yetecektir. Kâinatı yok iken yaratan, elbette onu yıkıldıktan sonra yeniden kurabilir.

- Kaldı ki, dünyada her şeyin ölüme mahkûm olduğunu ve ölüp gittiğini görüyoruz. Başlangıcı olan her şey, büyük değişiklikler, büyük inkılâplar içinde sona doğru yuvarlanmakta ve basit bir sebeple ölüp gitmektedir. Nasıl kâinatta her bir varlık ölüp gidiyorsa, elbette bu her bir varlığın birer hücresi olduğu kâinat da ölecektir. Güneş dürülüp kararacak, yıldızlar dökülecek, dağlar yerinden oynatılacak ve toz olacak, gök yarılacak, denizler kaynatılacaktır (İnşikak Sûresi/81: 1–3; İnfitar Sûresi/82: 1–3). Ve nasıl, dünyada her kış ölen "tabiat" baharda diriltiliyorsa, aynı şekilde ölen insanlar da Haşir sabahında diriltileceklerdir. Uyku da bir bakıma ölüme benzer, onun kardeşidir. İnsanların dirilmesi de, bir açıdan âdeta uykudan uyanma gibi olacaktır.
- Kâinatta madde manâ adına incelir ve manâ asla kaybolmaz. Bir kelimenin manâsı, kelime silinse de bakidir; yazılan bir kitabın manâsı, kitap ortadan kalksa da yazarın ve okuyanların zihinlerinde bâkidir. Bunun gibi, ruh manâya benzer ve varlığın aslıdır; o, sadece bulunduğu âleme göre kabuk yani ceset değiştirir. Dünyada kendisine giydirilen cesedi ölümle çıkaracak ve aynı cesedi öbür âlemde o âlemin niteliğine göre yeniden giyecektir.
- Dünyaya baktığımızda görürüz ki, onun içinde iki büyük ve zıt nehir akıp gitmektedir; bunların biri kötülükleri, şerleri, zararlıyı, karanlığı, dalâleti, inkârı, nifakı, isyanı, zulmü, nefreti, acımasızlık ve merhametsizliği akıtmakta, diğeri ise, hayırları ve iyilikleri, faydalıyı, ışığı veya aydınlığı, hidayeti, imanı, huzuru, adaleti, sevgiyi, şefkati ve merhameti akıtmaktadır. Öyleyse bunlar, taşıdıkları malzemeyi bir gün iki büyük havuza boşaltacak, bunlardan biri Cehennem, diğeri Cennet olarak tecelli edecektir. İşte duygular, arzular, emeller, fikirler, meyiller yumağı olan şuur, akıl ve irade sahibi insanlar içinde elbette kötülerle iyiler, haklılarla haksızlar, zalimlerle mazlumlar, hayırlılarla şerliler aynı muameleyi görmeyecektir. Şuur, irade ve akıl, insana boşuna verilmemiştir. O, bunları nasıl, nerede ve ne yönde kullandığından sorguya çekilecektir; çünkü o dünyada imtihan edilmektedir. Gördüğü derslerden, kendisine öğretilenlerden imtihan olan öğrenci gibi, o da kendisine verilen nimetlerden imtihan olmaktadır ve bu imtihanın sonucunu tam alacağı bir gün muhakkak gelecektir. (*Sözler*, "29. Söz" ve *Ölüm Ötesi Hayat*'tan özet ve kısmî tasarruflarla.) (Haşir akidesi için ayrıca bkn. Hicr Sûresi/15: 85, not 14)

Ek 13

RUH: VARLIĞI, MAHİYETİ VE VARLIĞININ DELİLLERİ

Müfessirler, İsrâ Sûresi 75'inci âyette geçen ruh konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, ondan maksadın bildiğimiz manâda ruh olduğu görüşünde iken, bazıları ise vahiy olduğu fikrindedir. Şu kadar ki, ruh ile vahiy arasında, birisinin maddî hayatın, hattâ tasfiyesi durumunda insandaki maneviyatın da kaynağı ve merkezi, diğerinin, yani vahyin ise, insana manevî diriliğini kazandıran bir başka 'ruh' olması noktasında ciddî bir yakınlığın var olduğu söylenebilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de, vahyin veya vahiy yoluyla gelen Kur'ân'ın insana hayat verdiği ifade olunmaktadır (Enfal Sûresi/8: 24). Ayrıca ruh, âyette de buyurulduğu üzere, emir âlemindendir, gayr-ı maddîdir, bir nefha-i İlâhî'dir, Kur'ân-ı Kerim, onun açıkça Allah tarafından nefhedildiğini (üflendiğini) belirtir (Hıcr Sûresi/15: 29, not 7).

Cenab-ı Allah'ın iki türlü kanunlar mecmuası vardır. Bunlardan biri, O'nun Kelâm sıfatından gelen ve Din şeklinde tecelli eden kanunlar mecmuası, diğeri ise, İrade ve Kudret sıfatlarından gelen ve adına yanlışlıkla "tabiat kanunları" denilen kanunlar mecmuasıdır. Ruh da, Cenab-ı Hakk'ın İrade ve Kudret sıfatından gelen ve "başına şuuru geçirmiş canlı bir kanunudur." Eğer "tabiat"ta geçerli kanunlar canlı ve şuurlu olsalardı ruh olurlardı; ruh, başından şuuru atsa bir kanun olur.

Ruh ve Varlığının Delilleri

Bilhassa materyalist bilim adamları ruhun varlığını kabûl etmeseler de, şurası bir gerçektir ki, bizzat dünya içinde, meselâ bitkiler, hayvanlar, insanlar ve cinlerin dünyası gibi daha pek çok dünyalar ve aynı şekilde kâinatta da birbiri içinde veya birbirini saran, birinin varlığı diğerine mani olmayan çok sayıda dünyalar, hattâ kâinatlar vardır. Bunlar içinde şu görünen maddî dünya, diğerlerinin üzerinde tenteneli bir perde olup, bizim beş duyumuza hitap eden dünyadır. Zerrelerden galaksilere kadar bu dünyada Cenab-ı Allah sürekli hayat verir, biçimlendirir, değiştirir ve vefat ettirir. Bilim ise, kendisini ne yazık ki sadece bu dünya ile sınırlamaktadır.

Bu dünyada geçerli olan ve modern bilimin de bu dünyanın âdeta aslî pren-

sipleri olarak kabul ettiği kanunların hariçte elle tutulan, gözle görülen, kulakla duyulan, hattâ hissedilen varlıkları yoktur. Biz, onları bu dünyada olup bitenlerden çıkarırız; bir yandan bunları kâinattaki bütün olup bitenlerden sorumlu tutar ve kendilerine âdeta yaratıcılık ve mutlak yöneticilik verirken, öte yandan ruhu kabul etmemek, izahı mümkün olmayan bir şartlanmışlıktan başka bir şey değildir.

Fizikî dünyanın ötesinde fizikî olmayan İlâhî Emirler Âlemi bulunur. Ruh da, kanunlar da bu âleme aittir. Bu âlemi kavramak için, bir kitabın veya bir ağacın nasıl meydana geldiğini nazara alabiliriz. Bir kitap veya bir yazının varlığı için olmazsa olmaz şart, onun manâsıdır. Manâ görülmez, hissedilmez. O manâ, harfler cesedini giymese de vardır. Ama manâ olmasa, harfler hiçbir şey ifade etmez; çünkü harfler, manâya göre bir araya gelir ve bir bütün oluşturur. Yine, bir ağacın varlığı tohumla başlar. Toprağa düşen tohum burada çimlenir. Onun çimlenip ağaç olmaya doğru büyüdüğünü rahatça gözlemleyebiliriz. Eğer bu tohumda hayat düğümü ve onu tetikleyecek çimlenme ve büyüme kanunu olmasa idi, tohum hiçbir işe yaramazdı. Fakat biz, hayat düğümünü ve çimlenme, büyüme kanununu göremeyiz, ama inkâr da etmeyiz. Bunun gibi, insan hayatından sorumlu olan ruhu inkâr etmeye de imkân yoktur.

Ruh Tanımlanamaz ve Modern Bilim Tarafından Kavranamaz

Maddî dünya atomlardan, atomlar daha küçük parçacıklardan oluşmasına mukabil, ruh böyle mürekkep, yani parçalardan oluşmuş bir varlık değildir. O, basittir, bölünemez, dolayısıyla insan ölünce de dağılıp çürümesi ve yok olması söz konusu değildir. Biz, maddî dünyada ve bu dünyanın gözüyle onu göremeyiz, fakat varlığının sonuçlarını, tezahürlerini rahatça gözlemleriz. Mahiyetini kavrayamasak da, bizim bir şeyi bilememememiz ve kavrayamamamız, onun olmamasını gerektirmez.

Gören, İşiten... Ruhtur

Gözlerimizle görür, kulaklarımızla işitiriz. Fakat görme ve işitmede bunlar birer vasıta olduğu gibi, beyin de bir başka vasıtadır. Çünkü görme ve işitme şuurlu bir idraktir. Beynin ise ne şuuru vardır, ne de idrak kabiliyeti. Bundandır ki, "Beynim görüyor, işitiyor." demeyiz; "Görüyorum, işitiyorum." deriz. Gören ve işiten biziz; biz ise, sadece cesetten ibaret değiliz. Ceset, bir elbisedir, bir vasıtadır. Onu kullanan şuurlu bir 'ben' vardır ve ruh, işte bu 'ben'in merkezidir veya ana motorudur. Meselâ, bir fabrika, onu çalıştıracak enerji olmadan sadece bir metal yığından ibarettir; aynı şekilde, bir bilgisayar, enerjisiz ve programsız, yine bir yığından başka bir şey değildir. Vücut da,

ruhsuz veya ruh kendini terkettiğinde, toprakta çürüyüp dağılmaya mahkûm et, kemik, kan yığınından ibaret olur.

Ruh Düşünen, Öğrenen, Muhakeme Eden, Acıyan, Seven... Şuurlu Varlıktır

Ruh, vücuda kattığı can veya hayatiyet açısından, fabrikaya göre enerjiye, bilgisayara göre enerji ve programa benzese de, şüphesiz enerji ve program değildir. Çünkü o, sadece vücuda hayatiyet katmaz. O, aynı zamanda düşünür, hisseder, acır, sever, öğrenir, muhakeme eder, inanır ve sürekli gelişir. Ferdin hususî karakterini ve kimliğini belirleyen de öncelikle ruhtur. Bütün insanlar aynı malzemeden meydana geliyor olmasına mukabil, onlardaki fert sayısınca karakter ve tabiat farklılığı, ruhlardaki farklılıktan kaynaklanır.

Ruh, İnsanın Diğer İç Fakültelerine Kumanda Eder

İnsan vicdanı, bütünüyle kokuşmadığı sürece doğruyu söyler. Eğer o, nefis, arzular, kibir, zulüm ve şartlanmışlık gibi faktörlerin tamamen etkisi altında değilse, Allah'ın varlığını derinden hisseder ve O'na iman ile ibadette huzur bulur. İşte, vicdana bu şekilde hükmeden, onu gerçeğe yönelten de ruhtur. Çünkü ruh, daima aslî vatanını, asıl Sahibi'ni arar.

Ruhun Geçmiş ve Gelecekle Derinden Münasebeti Vardır

Hayvanlarda zaman kavramı yoktur; onlar, ne geçmişin hatıralarıyla sevinir veya hüzünlenir, ne de gelecek adına endişe duyar veya beklentilere girer. İnsan ise, zamanı geçmişiyle, hal ile ve gelecekle birlikte yaşar. Bu da, insanî ruhun şuurlu ve hisseden bir varlık olmasındandır.

Ruh, hiçbir zaman fâni dünya hayatı ile tatmin olmaz; çünkü o, bu dünyaya ait ve bu zamanla sınırlı değildir. O, sürekli sonsuzluk peşindedir. Saflaşmamış ve gelişmemiş bir ruhta bu, çok defa dünyada ebedî kalma arzusu ve zamanın akıp gitmesine, yaşlanmaya karşı hüzün şeklinde yansır. Gerçekte o, sonsuzu aramaktadır ve onun peşindedir.

Ruh, Fizikî Dünya ile Münasebetini Beden Vasıtasıyla Sağlar

Fizikî âleme ait bulunmayan ruh, fizikî âlemle münasebetini beden vasıtasıyla kurar. Beden, bir bakıma onun dünyadaki hem evi, hem de bu hayatı yaşamadaki vasıtasıdır. O, dünyayı bedenle, bedenin organlarıyla algılar; bedenin her tarafına hükmeden görünmez bir güç gibidir. Bedenin herhangi bir yerindeki arızalar, hastalıklar, ruhun orayla olan münasebetinde kesintilere yol açar. Eğer bu arıza veya hastalık, ruhun bütün vücutla münasebetini engelleyecek seviyede olursa, bu takdirde 'ölüm' dediğimiz hadise vukua gelir.

İnsan Simasını Belirleyen de Ruhtur

Ruh, emir âleminden bir nefha olmakla beraber, bir arada bulunduğu şahsa göre bir mahiyet, bir görünüm alır. Bu da, bilhassa o şahsın simasında yansır ve onun herkesçe bir fert olarak tanınmasına sebeptir. Ruhun bundan başka bir tezahürü daha vardır ki, bu da, onun iman ve salih amel, bir de günahlardan kaçma sayesinde kalb ve sır ufkunda yeniden doğmasıdır. Ruhun böyle ikinci bir doğuş yaşaması ve sürekli saflaşması, şahsın simasında kendini sürekli belli eder.

Öğrenen, Eğitilen, İnanan, İnanmayan Ruhtur

Vücut, sürekli değişir; öyle ki, beyin hücreleri hariç, altı ayda bir neredeyse tamamen değişir. Buna rağmen insan, hep kendi olarak kalır. Ayrıca öğrenen, inanan, inanmayan, eğitim alan da ruhtur. Bunların hiç biri, insanın vücuduna ait değildir. Aksi halde, iyi bir beden eğitimi almış bir insanın, bilgi ve karakter bakımından da iyi olması gerekir. Oysa materyalistler bile böyle bir iddiada bulunamamaktadır. Ruhu ve fonksiyonlarını beyindeki çalışmalara veren materyalist bilim adamları, öğrenmedeki gelişmenin beyindeki gelişme sonucu olduğunu iddia edebilirler mi? Beyinde bir gelişme oluyorsa bu, öğrenmenin neticesinde midir, yoksa öğrenmedeki gelişme, beyindeki kendiliğinden gelişmeler sebebiyle midir? İkinciyi iddia edebilecek bir insan bulunabilir mi? Yoksa eğitim öğretim adına bütün mesaimizi beyne verir ve onu geliştirmenin yollarını arardık. Kaldı ki, beyni bütün hücreleriyle çalışır hale getirsek bile, ona bilgi ve düşünme adına tek bir şey koymuş olur muyuz?

Ruhun Kendine Ait Nûranî Bir Kılıfı Vardır

Vücut, ruhun evi ise de, elbisesi değildir. Ruhun kendine ait bir kılıfı vardır ve o, ölümle bedeni terkettiğinde çıplak kalmaz. Bu kılıf, vücudun silueti gibidir; yani her şahsın ruhunun kılıfı, o şahsın iki boyutlu şeklini andırır. Cismaniyetlerini aşmış insanlar, aynı anda değişik yerlerde görünebilirler ki, onlar olarak görünen, işte ruhun, kılıfıyla farklı yerlerde yansıması veya tezahürüdür. (*İnancın Gölgesinde*, c: 1; Ruh ve Ötesi (IV), *Sızıntı*, Şubat 2003.)

Ek 14

İSLÂM: KÂİNATIN VE İNSANLIĞIN 'DİN'İ, ALLAH'IN BÜTÜN VARLIĞI, İNSANLIĞI ÜZERİNDE YARATTIĞI FITRAT

Allah, bütün sıfat ve isimleriyle tanınsın diye kâinatı yaratmıştır; bu tanıma da, beraberinde elbette O'na ibadeti getirecektir. Çünkü kul, kul olduğu için ibadet eder, Allah da Allah olduğu için O'na ibadet edilmelidir. Varlıklar içinde cinlerden ayrı olarak sadece insandır ki, Cenab-ı Allah'ın İrade sıfatının tecellisini, başka varlıklardan daha fazla olarak da O'nun İlim ve Kelâm sıfatlarının tecellilerini taşır. Yani insan, irade ile birlikte başka varlıklardan daha fazla bilgi ve daha gelişmiş sistemli bir konuşma mekanizması sahibi olmakla öne çıkar. Allah, insanı bu hususiyetleri sebebiyle yeryüzünde halife yapmış, yeryüzünün imar ve (Kendi kanunları istikametinde) idaresini ona bırakmıştır.

Allah (c.c.), insana bütün diğer fakültelerinin de merkezleri olarak akıl, hayatın devamı için bütün bedenî arzuların kaynağı şehvet ve savunma adına da öfke bahşetmiştir. Bunları insanların ilmî, maddî ve manevî terakkisi için yaratılıştan sınırlandırmamış, fakat insanın terakkisi ve gerçek insanlığa yükselmesi adına onları kullanmada ölçüler, belli sınırlar koymuş, bunlara uymayı da onun iradesine bırakmıştır. Çünkü o, hem özündeki potansiyellerini geliştirip ortaya çıkarma, hem de Cennet'e, ebedî saadete ehil bir hâl alması için dünyada imtihana tâbi tutulmaktadır.

Ferdî ve içtimaî saadetimiz, bu fakülteleri, kuvveleri disipline etmekten geçer. Aksi halde hem fert, hem toplum olarak her türlü ahlâksızlık, yolsuzluk, zulüm, aldatma ve daha başka kötülükler bataklığında çırpınır dururuz. Bu fakültelerin disipline edilmesi ise bir kılavuz gerektirir. Bütün insanlar bir araya gelse, bütün kimliği ve mahiyetiyle insanı tanıyamadığımız, onun dünya ve Âhiret hayatındaki mutluluğunun gerçekte nerede yattığını, dolayısıyla ferdî ve içtimaî hayatını sürdürmedeki adalet ve hakkaniyet kaidelerini gerektiği gibi bilemediğimiz için tam bilgi sahibi küllî bir akıl olması gereken bu kılavuzu ortaya çıkaramaz. İşte bu kılavuz Din'dir ve onu tayin buyuran da Allah'tır.

İnsanın mahiyeti, özü, aslî ihtiyaçları ve bunları giderme yolları, hemcinsleri

ve diğer varlıklarla olan münasebeti, hayatının temel gerçekleri ve nihayette gideceği yer daima aynıdır, aynı kalmıştır ve değişmez. Bu sebeple, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) insan için tayin buyurduğu Din de temel itikad, ibadet, muamele ve ahlâk kaideleri itibariyle hep aynı kalmış ve bütün peygamberler bu aynı kaidelerle gelip, insanlara onları anlatmışlardır. Değişen ise, hayatın değişime ve gelişmeye açık ikinci-üçüncü derecedeki arızî yanlarıyla ilgili tali kurallar olmuştur. Allah'ın insanlar için tayin buyurduğu Din'in adı da daima İslâm olmuş, haberleşme ve ulaşım vasıtalarının artık gelişme ve dolayısıyla dünyanın küçülüp âdeta tek bir memleket haline gelmesinin arafesinde Cenab-ı Allah İslâm'ı son ve evrensel şekliyle ve son peygamber Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtü vesselâm vasıtasıyla göndermiştir.

Din'in temeli olan iman, taklide dayalı basit bir kabulden çok, bir ağacın çekirdek halinden meyve veren haline kadar ne ölçüde gelişme safhaları, güneşin yerdeki şeffaf cam parçaları veya suların kabarcıklarındaki tecellilerinden kendisine kadar ne ölçüde tecellileri varsa, en az onlar kadar dereceleri olan, gelişmeye, kuvvetlenmeye açık bir tasdik, bir hükümdür. Cenab-ı Allah'ın isimleri ve kâinattaki gerçeklerle alâkalı o kadar çok iman hakikatleri vardır ki, insanın en mükemmel ilmi ve en gelişmiş fazileti imandır ve tahkikî imandan kaynaklanan, imana dayalı Allah bilgisidir (ma'rifet). Böyle bir imanın da Allah'ın isimleri sayısınca tecelli dereceleri vardır. Ayne'l-yakîn, yani bütün iman hakikatlerini müşahedeye dayalı iman derecesine ulaşabilenler, kâinatı aynen bir Kur'ân gibi okuyabilirler. Hakka'l-yakîn, yani iman hakikatlerini bizzat tecrübeye dayalı imanî derece ise bunun da üstündedir. O, bilgiden ayrı olarak sürekli ve içten ibadet, günahlardan kaçma ve tefekkürle elde edilebilir. Onu elde eden, kâinata meydan okuyabilir. Bir Müslüman'ın en birinci vazifesi, imanda yükselebileceği mertebelere yükselmek ve onun hakikatlerini başkalarına da anlatmaktır.

İman, amel etmeyi veya birtakım sorumlulukları gerektirir. Bunların en başta gelenleri namazdır, zekâttır, oruçtur, hacdır. O, insan öldürme, zina, anne-baba haklarına riayetsizlik, faiz, alkol kullanma, kumar, rüşvet, aldatma, iftira, yalan gibi birtakım kötülüklerden de men eder. İmanda terakki etmek ve böylece insanî kemalâta ulaşmak isteyenler, kalbin ve zihnin filleri olarak değerlendirebileceğimiz zikir, akletme, tefekkür, muhakeme, muhasebe, murakabe, sabır, şükür, teslim, tevekkül, ihsan ve takva gibi prensiplere de riayet etmelidirler. Ahlâkî değerler veya faziletler de Din'in ferdî hayattaki meyveleridir. Ancak bütün bunlarladır ki Din, gerçek bir tecrübe olarak yaşanabilir, anlaşılabilir ve hayata hayat olur.

İslâm, toplum hayatını da düzenler. İman ve ibadetlerle olduğu gibi, zihnî,

kalbî (manevî), ahlâkî prensiplerle de İslâm bizi en iyi şekilde eğitir. Bunlara ek olarak o, getirdiği sosyo–ekonomik kurallar ve yardımlaşma, dayanışma, daha da ötede, başkalarını kendimize tercih (isar, diğergâmlık) gibi faziletlerle bezenmiş, fitne, fesat (bozgunculuk), yolsuzluk, anarşi, terör gibi bilhassa modern toplumları sarmış sosyal hastalıklardan uzak ve herkesin mutluluk içinde yaşayıp, ebedî mutluluğa yürüyebileceği bir toplum hayatı meydana getirir. Onun ceza yasaları ise, öncelikle bu ferdî ve içtimaî mutluluğu korumaya yöneliktir.

Kur'ân, kâinat ve insan, bir ve aynı gerçeğin üç değişik tecellisi veya üç ayrı malzeme ile ifadesidir. Bu sebeple prensip olarak, Allah'ın Kelâm sıfatından gelen Kur'ân ile Kudret ve İrade sıfatlarından gelen kâinatı ve insanı inceleyen ilimler arasında çelişki olamaz. Aslî temellerine dayanan gerçek bir İslâm medeniyeti, ilim ve Din çelişkisi nedir bilmez ve yaşamaz; bilmemiştir ve yaşamamıştır. Kaldı ki, yukarıda da belirtildiği üzere, iman kör bir taklit veya dogmatik bir bağlanma değil, aynı anda kalbimizin ve aklımızın tasdiki ve bütün benliğimizde yaşanan bir tecrübe, ferdî ve içtimaî hayatın dinamiğidir.

İslâm, öncelikle Tevhid temeline oturur. Tevhid İlâh, dolayısıyla Ma'bud, ayrıca Rab ve Melik, yani varlıkların mutlak hâkimi olarak Allah'a inanmak demektir. Dolayısıyla, Yaratıcısı, Rabbi, Meliki bir olan kâinat da özde bir birliğe sahiptir. Onun zahirdeki parçalı, yani tür tür, fert fert bölünmüş hali, özdeki birliğin gerektirdiği ve getirdiği yardımlaşma, dayanışma ve birbirine bağlı, biri diğerisiz olamama gerçeğinden dolayı yine bir bütünlük ortaya koyar. Kâinatta irade sahibi ve dolayısıyla çift yönlü bir varlık olan insanın tahrip elinin uzanamadığı her sahada tam bir düzen ve âhengin olması da bundandır. İnsanın iradî tercihi ne olursa olsun, onun bizzat vücudu da bu noktada aynen kâinat gibi bir bütünlük sergiler. Bu bütünlük, birlik, düzen ve âhenk de Allah'ın bir olmasının, yani insan vücudu dahil kâinatın aynı Yaratıcı tarafından yaratılmış, idare edilir (veya O'nun kanunlarına tâbi bulunmasının) sonucudur. İşte bu hâl veya Bir Allah'a teslim olmuş ve ibadet ediyor olmaktan gelen bu bütünlüğün ya da onunla ilgili kanunların, kaidelerin bütününe İslâm diyoruz. Dolayısıyla İslâm, insan ve cinler gibi irade sahibi varlıkların kendilerinin iradeleriyle teslim olmaları gereken, fakat teslim olup olmama tercihlerine bırakılmış bulunan, onların vücutları dahil diğer bütün varlıkların ise kendiliğinden veya mecburen tâbi olduğu dindir. Bütün varlıklar söz konusu kanunlar, prensipler ve kaideler üzerinde yaratıldığı ve her bir varlığa, varlık türüne bu çerçevede bir mahiyet verildiği için, buna model anlamında *fıtrat* da denilir. Allah, her insanı da bu model üzerinde yaratır. Bu gerçek, bir hadis-i şerifte, "Her doğan çocuk, İslâm

fıtratı üzerine doğar; daha sonra ailesi onu Hıristiyan veya Yahudi yapar (yani, daha sonra aileden, çevreden, okuldan gelen tesirler onu başka inançlara çekebilir)." şeklinde ifade edilir. Bununla birlikte, eğer her bir insan ön yargılarından kurtulur, araştırmacı bir gözle kâinata, insana bakabilir ve bunları tanıyabilir, İslâm'ın özünü ve kaidelerini de bilebilir, nefsini, arzularını, komplekslerini, birtakım dünyevî beklenti ve/veya menfaatlerini ve çevrenin tesirlerini aşabilirse, onun, inansın inanmasın, İslâm'ı en azından doğru ve gerçek din olarak kabul etmemesi mümkün değildir.

Ek 15

İNSANIN YÜKLENDİĞİ EMANET

Ahzâb Sûresi 72'nci âyette sözü edilen emanet, insanlığın yeryüzündeki hilâfet fonksiyonu ve Allah'ın dinini tatbik sorumluluğu manâsını da taşımakla birlikte, sadece bunlarla sınırlanamaz. Çünkü cinlerin de aynı sorumluluğu vardır. Dolayısıyla, buradaki emanetten asıl maksat, insanları başka varlıklardan ayıran ve onu o yapan ana unsurlardır; irade, akıl, düşünce ve beyan kabiliyeti ve –yine bunların cinlerde de olduğunu hesaba katarsak– insan benliği, yani egosu, yani insan olmadır.

Allah, Zâtı, sıfatları ve isimleriyle sonsuzdur. Sonsuz bir şeyin bilinmesi mümkün değildir. Fakat O, Ma'rûf da olması hasebiyle, tanınan, tanınması Zâtı'nın sıfatı, ismi, bu sıfat ve ismin muktezası olan bir varlıktır. Bu sebeple, O'nu gerektiği gibi tanıyabilecek bir varlığın bulunması gerekir. İşte Cenab-ı Allah (c.c.), bunun için her şeyi kuşatan sonsuz sıfat ve isimlerinin önüne farazî bir hat çekmiş ve Kendi'nde olan sıfat ve isimleri(n en azından pek çoğunun) tecellisiyle, yaratılmışlar içinde en kapsamlı bir varlık da olsa, onları yine ancak sınırlı ve kapasitesi ölçüsünde yansıtabilecek bir varlık olarak insanı yaratmıştır. Kısaca insan, Cenab-ı Allah'ın sıfat ve isimleriyle kendisinde en kapsamlı olarak tecelli buyurduğu, Allah'a en kapsamlı bir ayna, O'nu hem tanıyan hem tanıtan, O'nu tanımada hem özne hem nesne olan bir varlıktır. Varlığı kendinden olmayan, sınırlı ve kendisi dışında hazırlanmış pek çok mecburî şartla çevrili bir varlık için bundan daha büyük bir şeref düşünülemez. İşte, bütün özellikleriyle insanın bu kendi oluşuna insan benliği, nefs veya ego diyoruz ki, âyette sözü edilen "Emanet" öncelikle buna bakmaktadır.

Cenab-ı Allah (c.c.), varlığı bütünüyle Kendi'nden, her şeyden bağımsız ve mutlak müstağnî Zât-ı Ecell ve A'lâ olarak tam bir istiklâliyete sahiptir. İstiklâliyet, O'nun ayrılmaz vasfıdır. Bu bakımdan O, hiçbir şekilde ve hiçbir noktada eş, ortak ve benzer kabul etmez. Eşi, ortağı ve benzeri olmak, ancak varlığı kendinden olmayan, başkasına muhtaç bulunan, eksik, kusurlu varlıklar, yani yaratılmışlar için söz konusudur. Ne var ki, Cenab-ı Zât-ı Ecell ve A'lâ'ya ayna olan insan, O'nun mutlak bağımsızlık ve istiğnâ hususiyetlerinin yansımasını da kendinde bulduğundan, kendisini, sanki varlığı kendinden, hiçbir şeye muhtaç değil, her şeyi bilir, her şeyi dileyebilir, her dilediğini yapabilir sanma gafletine düşer. Bu onun, âyette ifade edilen ve mutlaka giderilmeye muhtaç zalim

ve cahil oluşudur. Oysa insan, arz edildiği gibi, sonludur, varlığı kendinden değildir; bilgisi, iradesi, gücü son derece sınırlıdır. Özellikle müsbet işlerde, yani ortaya olumlu bir şey koyma hususunda oldukça âcizdir. İşte bu yanıyla ve bu yanının yaratılmış, varlığını, hayatının devamını, hayatta kalmasını başkasına muhtaç bulunması hasebiyle o, Allah'ın sonsuzluğuna, mutlak İlim, İrade ve Kudreti'ne aynalık eder ve aynalık etsin, bu ayna olma hususiyetini kavrasın diye yaratılmıştır. Dolayısıyla onun bu yanını iyi kavraması, bu yanının geliştirilmesi ve hayatını bu istikamette sürdürmesi gerekir. İcat ve müsbet bir sonuç ortaya koyma cihetinde olabildiğince âciz olan insan, o da kolay olduğu için tahrip konusunda ise bütün varlıkları geride bırakır. Dolayısıyla o, bu yanı itibariyle terbiye ve disipline edilmeye, yani eğitime muhtaçtır.

Ne var ki, tarih boyu insan ve insanların çoğu, genellikle zulüm ve cehalet üzerinde yürümüş, yanlış ölçmüş, yanlış tartmış, Cenab-ı Allah'ı tanımamış, arzularına, geçici dünya hayatının cazibelerine tâbi olmuş, kendindeki birtakım kabiliyetleri, kendine bahşedilen başarıları kendinden bilmiş, böylece kendini âdeta bir ilâh mertebesine yükseltmiş ve gücü elde ettiğinde de, başka insanlar ve varlıklar üzerinde rablık, hattâ ilâhlık taslamıştır. Bütün bu yaptıklarına gerekçe bulma maksadıyla da kendince dinler, sistemler üretmiş, kendi suçuna ortaklar arayarak başka sözde ilâhlar, rabler uydurmuştur. Böylece zulmetmiş ve daima cahilce davranmıştır. İnsanlık tarihindeki bütün çatışmaların, zulümlerin, haksızlıkların, fitne ve bozgunculukların, bölünüp parçalanmaların, sömürünün altında yatan ana sebep budur.

Buna karşılık Cenab-ı Allah (c.c.), insana aslî hususiyetini, yaratılmaktaki maksadı hatırlatmak ve bu maksat istikametinde bir hayat sürüp, dünyada da Âhiret'te de hem fert hem toplum olarak âhenktar ve mesut bir hayat sürebilmesi için peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiş ve "Din" adı altında insanların takip etmesi gereken yolu çizmiştir. Ne var ki, kendine mağlûp, zulüm ve cehaletinde direten insanlar, peygamberlere, Allah'ın dinine ve gönderdiği kitaplara karşı çıkmış, buna karşılık pek çok insan da inanmış, insanın bizzat kendi içinde yaşadığı Allah'a iman ve itaatle kendine veya kendisinin, kendisi gibi olanların icat ettiği sözde tanrılara ve dinlere veya din görünümlü sistemlere itaat arasında verdiği tercih mücadelesi topluma da yansımakla, tarih bir bakıma bu mücadelenin sahnesi veya mücadele süreci olmuştur. Ve insanın yaratılmasıyla birlikte başlayan ve insanları genelde iki kanala taşıyıp, peygamberler ve vârislerince temsil edilen kanalla Cennet'e, Firavunlar, Karunlar, Hâmânlar ve takipçilerince temsil edilen kanalla da Cehennem'e uzanan bu süreç, denebilir ki Âhiret'te de neticeleri olan Cennet ve Cehennem şeklinde sonsuza değin devam edecektir.

(BAZI) ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

Allah: Yaratılmaları, hayatları, hayatlarını devam ettirmeleri, rızıklanmaları, yetiştirip büyütülmeleri, ölüp sonra diriltilmeleri, yerlerine yenilerinin gelmesi... gibi her türlü hususiyetleriyle bütün varlıklarda, bütün kâinatta ve bütün zamanlarda tecelli eden İlâhi isimlerin manâsını muhtevî, her türlü kemal sıfatlarına sahip, akla gelebilecek her türlü kusurdan, eksiklikten ve noksan sıfatlardan berî (uzak), beşer aklının asla idrak edemediği ve edemeyeceği, eşi, zıddı, benzeri olmayan Zât'ın has (özel) ismidir. Azınlık sayılabilecek bir kesimin farklı görüşlerine mukabil, âlimlerin çoğunluğu, Allah isminin Kur'an'ın diline başka bir dilden geçmediği, "lâh, lâhe" gibi başka kelimelerden türemediği ve mürekkep (iki isim veya bir isim bir ekten meydana gelen bir kelime) olmadığı konusunda ittifak halindedir.

Allah (c.c.), Kendisi'ne ibadet edilmeye ve hayatın gayesi yapılmaya tek hak sahibidir (Ma'bud-u bi'l-hak, Maksud-u bi'l-istihkak). O, Zâtından dolayı sevilir. Her şey Allah'a bağlıdır ve Allah ile ayakta durmaktadır. Kâinatın yüzünün nûru ve ışığı Allah kelimesidir. Her hakikat Allah'a dayanır ve Allah kelimesinin olmadığı yerde ilimler evham, hayal ve seraptan ibaret kalır. O'nun varlığı o kadar açıktır ki, bir insan, kendisinin ve kâinatın varlığından şüpheye düşebilir, fakat O'nun varlığında asla şüphe söz konusu değildir. O, tecellilerinin şiddeti veya yoğunluğundan dolayı görülmez. Zâtıyla mevcud-u meçhuldür; eserleriyle tanınır (ma'ruf). Eserleri isimlerine, isimleri sıfatlarına, sıfatları şe'nlerine (şuûn), yani Allah oluşun O'ndan ayrılmaz hususiyetlerini ve tecellilerine, şe'nleri de Zâtına aynadır. O'nun nûru, O'na bakan gözler için bir perdedir. O, ma'bud olduğu için Allah değil, Allah olduğu için mâ'buddur. O, dertlilerin dermanı, yaralı gönüllerin şifasıdır. Kalbler, O'nu anmakla oturaklaşır. O'nu bulan her şeyi bulmuş, O'nu yitiren de her şeyi yitirmiştir demektir.

(el-)Adl: Mutlak âdil

(el-)Afüvv: Affeden, kullarının hatalarından ve bazı sorumluluklarından geçiveren

(el-)Âhir: Varlığının sonu ve Kendisi için sonralık ve sonra olmayan

Ahkemü'l-Hakimîn: Hakimler Hakimi, mutlak doğruluk ve adaletle hükmeden ve hükmüne karşı konulmayan

Ahsenü'l-Halikîn: Her şeyi en güzel ve en uygun biçimde yaratan eşsiz,

(el-)Bâkî: Sonsuz, ebedî hayatdar

(el-)Bârî: Ortaklar edinmekten mutlak manâda uzak Yaratıcı

(el-)Bâsıt: Genişletilecekleri genişleten, rahatlık ve inşirah veren

(el-)Basîr: Her şeyi hakkıyla gören

(el-)Bâtın: Zâtı hakikatiyle ihata edil-

meyen; Kendisi için altındalık ve altında bir şey, içindelik ve içinde bir şey söz konusu olmayan

(el-)Bedî': Önünde hiçbir örnek olmadan yaratan (örneksiz) ve benzersiz Yaratıcı

Bedîu's-semâvâti ve'l-ard: Göklerin ve yerin yoktan, önünde hiçbir örnek olmadan ve benzersiz yaratıcısı

(el-)Berr: Mutlak iyilik ve hayır kaynağı

(el-)Bürhan: İspat eden, her hususta doğruyu açıkça ortaya koyan

(el-)Câmi': Zâtına yaraşır bütün mükemmellikleri Kendi'nde toplayan; herkesi toplayıp bir araya getiren

(el-)Cebbâr: Varlığı mutlak hüküm ve iradesi altında tutan, haksızlığı giderip hakkı sahibine veren

(el-)Celîl: Celâl ve azametiyle tecelli edip, başdöndüren

(el-)Cemîl: Cemaliyle (lütuf, rahmet, ihsan ve sonsuz güzelliğiyle) tecelli eden

(el-)Cevâd: Mutlak cömert

(ed-)Dârr: Zararları yaratan

(el-)Ehad: Bütün yaratılmışların Kendisi hakkındaki düşünce ve tasavvurlarının ötesinde, her bir varlıkta o varlığa hususiyetini kazandıran belli isimleriyle tecelli eden mutlak bir ve yegâne, eşsiz, ortaksız, benzersiz

(el-)Emân: Kendisine sığınılan, koruyan

(el-)Evvel: Varlığının başlangıcı ve Kendisi için öncelik ve önce olmayan

(el-)Fâtır: Her varlığı yokluktan kendine has özellikle yaratan; (gökleri ve yeri) yokken yaratıp, değişmez bir sistem ve prensipler üzerine oturtan

(el-)Fettâh: İnsanlar arasında tam bir hakkaniyetle hükmeden ve doğru yolda gidenle yanlış yolda gideni birbirinden ayıran; hayır kapılarını açan

(el-)Ğaffâr: Günahları bağışlamada pek cömert

(el-)Ğafûr: Bağışlaması pek bol olan

(el-)Ğaniyy: Mutlak servet sahibi ve her türlü ihtiyaçtan ve halkın Kendisi'ne yönelip yönelmemesinden mutlak müstağnî

(el-)Habîb: Yarattıklarını seven ve onlar tarafından sevilen

(el-)Habîr: Her şeyden hakkıyla haberdar

(el-)Hâdî: Hidayete erdiren

(el-)Hâfıd: Dilediğini alçaltan

(el-)Hafiyy: Çok lütufkâr

(el-)Hafîz: Koruyup kollayan, gözetleyen, kayda alan

(el-)Hak: Mutlak gerçek ve bizzat var ve değişmez olan

(el-)Hakem: Hikmetin düsturları ve mutlak adaletli kanunlarıyla her anlaşmazlığı çözen, insanlar, toplumlar arasındaki ihtilâfları karara bağlayan

(el-)Hakîm: Her şeyi yerli yerine koyan, her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan

(el-)Hâlık: Her şeyi temelden yaratan

(el-)Hallâk: Yegâne Yaratıcı

(el-)Halîm: Kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahakâr

(el-)Hamîd: Varlıkların bütün ihtiyaçlarını gideren ve rızıklarını veren Rab olarak hakkıyla hamde ve övgüye lâyık

(el-)Hannân: Yarattıklarını sonsuz şefkatle gözeten

(el-)Hasîb: Kullarının amellerini tartan, hesaplarını gören olarak her şeye yeten

Hayru'l-fasilîn: Hükmetmede en hayırlı davranan, hak ile bâtıl arasındaki gerçek hükmü veren

Hayru'l-hakimîn: En hayırlı hükmü veren, hükmü hayırlı ve kendisinden hayırlı hüküm beklenen

Hayru'r-razikîn: En hayırlı rızkı veren, kendisinden hayırlı rızkın beklenmesi gereken ve rızık vermede nihaî mertebede hayır sahibi olan

(el-)Hayy: Ezelî-ebedî mutlak hayat sahibi

(el-)Kâbız: Kabzeden, can alan, kalbleri hikmeti gereği sıkan

(el-)Kâdir: Her şeye gücü yeten

(el-)Kahhâr: Varlık üzerinde mutlak otorite sahibi, bütün varlıkları mutlak otoritesi altında tutan ve kahredilecekleri kahreden

(el-)Kâhir: Kahredici

(el-)Karîb: (Yakınlığı fizikî olarak düşünülemeyecek) mutlak yakın

(el-)Kaviyy: Mutlak güç-kuvvet sahibi

(el-)Kayyûm: Varlığı hem kendinden, hem de kendi kendine kaim olan

(el-)Kebîr: Mutlak büyük

(el-)Kerîm: Sonsuz iyilik, ikram sahibi ve onurlandıran

(el-)Kuddûs: Kendisi her türlü kusur ve lekeden mutlak münezzeh olduğu gibi, kâinatı da daima tertemiz tutan

(el-)Latîf: En derin, en görünmez şeylere de nüfuz eden; en ince noktalara kadar ihtiyaçları gören gözeten

(el-)Mâcid: Şanlı, namlı

Mâlik-i Yevmi'd-Din: Âhiret/Hesap ve Hü-küm Günü'nde tek ve mutlak hüküm sahibi

Mâlikü'l-mülk: Bütün varlığın mutlak sahibi ve hakimi

(el-)Mâni': Neyi vermemek dilerse onu vermeyen

(al-)Ma'rûf: Eserleri, isimleri ve sıfatlarıyla tanınan

(el-)Mecîd: Mutlak itibar ve nam sahibi

(el-)Melik: Bütün varlık üzerinde mutlak hakim, mutlak hükümdar

(el-)Mennân: Eşsiz ve sonsuz iyilik sahibi

(el-)Metîn: Kâmil kuvvet ve iktidar sahibi

(el-)Mevlâ: Sahip, yardımcı ve koruyucu

(el-)Muâfî: Sıhhat ve afiyet veren

(el-)Muahhir: Geriye bırakan

(el-)Muğîs: Fazladan yardımda bulunan

(el-)Muğnî: Zenginlik bahşeden

(el-)Muhît: İlmi, iradesi ve kudretiyle kuşatan

(el-)Muhsî: Her şeyi tek tek ve teferruatıyla ta'dat edip bilen

(el-)Muhsin: Mutlak iyilik sahibi, iyilikte bulunan ve iyilikle muamele eden

(el-)Muhyî: Hayatı veren, ölümden sonra yeniden hayat bahşeden

(el-)Muîd: Hayattan sonra ölümü, ölümden sonra da hayatı geri veren

(el-)Muîn: Yardım eden, donatan

(el-)Muizz: Aziz kılan

(el-)Mukaddim: Öne alan, öne çıkaran

(el-)Mukît: Gıda veren, bakıp koruyan

(el-)Muksit: Adaletle hükmeden

(el-)Muktedir: Her ne dilerse onu yapmaya gücü yeten

(el-)Musavvir: Her varlığa ona en uygun şekil ve sureti veren

(el-)Mûsi': (Kâinatı ve kullarının rızkını) genişleten

(el-)Mu'tî: İsteyene veren, karşılıksız veren

(el-)Mü'min: Tam emniyet veren, şüpheleri giderip iman bahşeden

(el-)Mübdi': Başlatan, ortaya çıkaran

(el-)Mücîb: Dualara, ihtiyaç arzlarına icabet eden

(el-)Müheymin: Bütün varlık üzerinde gözetleyici, koruyucu

(el-)Mümît: Ölümü yaratan

(el-)Müntakim: Suçluları cezalandıran, her suçluya müstahakkını veren

(el-)Münzir: İkaz eden

(el-)Mürîd: Ferman buyuran, irade eden, dileyen

(el-)Müsteân: Kendisinden yardım dilenen

(el-)Müteâlî: Zâtî ulviyet sahibi, mutlak aşkın

(el-)Mütekebbir: Mutlak büyüklüğe ve büyüklüğünü ilan etmeye tek hak sahibi; büyüklüğünü izhar buyuran

(el-)Mütekellim: Konuşan

(el-)Müzil: Zelil kılan

(el-)Nâfi': Faydalı şeyler veren

(en-)Nasîr: Yardım eden, yardımıyla zafere ulaştıran

(en-)Nûr: Mutlak nur, nurun mutlak ve ezelî-ebedî kaynağı

(er-)Rab: (Yaratıcı ve rızıklandırıcı olarak) terbiye edip yetiştiren, bakımını-görümünü sağlayan; şuurlu varlıkların hayatlarını tanzimde gerekli kanunları koyan

(er-)Râfi': Yücelten, yükselten

(er-)Rahîm: (Bilhassa Kendisine iman ve tevbe ile yönelen kullarına karşı) hususî rahmeti pek bol olan; yaratıklarına rahmetinin hususî tecellisiyle tecellide bulunan

(er-)Rahmân: Rahmeti bilhassa rızıklandırma ve hayatı devam ettirme noktasında istisnasız bütün varlıkları kuşatan

(er-)Rakîb: Gözleyip, kontrol eden

(er-)Raûf: Çok şefkatli

(er-)Reşîd: Doğruya ulaştıran, aklî ve ruhî kemale yönelten

(er-)Rezzak: Gıdaları yaratıp lütfeden, bütün varlığı her bakımdan rızıklandıran

(es-)Sabûr: Çok sabırlı

Sâdiku'l-va'd: Sözünde mutlak doğru, her sözünü yerine getiren

(es-)Samed: Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayıp, her varlık kendisine muhtaç olan

(es-)Sâni': Her şeyi, bütün kâinatı yapan, meydana getiren, belli ölçü ve güzellikte, en sanatlı şekilde yaratan

(es-)Selâm: Kurtuluş, güven ve selâmetin mutlak kaynağı; kurtuluşa, güvene ve selâmete ulaştıran

(es-)Semi': Her şeyi hakkıyla işiten

Serî'u'l-hısâb: Hesabı pek çabuk gören

(es-)Settâr: Örten; kullarının hatalarını, günahlarını örtüveren, gizleyip yüzlerine vurmayan

(es-)Sultan: Mutlak ve sonsuz yetki sahibi

(es-)Sübhân: Her türlü kusurdan, eşi-ortağı-benzeri-çocuğu olmaktan, doğurmak ve doğurulmak gibi yaratılmışlara mahsus özelliklerden ve Zâtına, şanına yakışmayan her türlü nitelemeden mutlak münezzeh

(eş-)Şâkir: Her hayrı, her güzel ameli mükâfatlandıran

Şedîdü'l-azâb: Azabı çok çetin olan

Şedîdü'l-ıkâb: Cezalandırması, gerektiğinde kötülükler karşısında mukabelesi pek çetin olan

(eş-)Şehîd: Her şeyi hakkıyla ve eksiksiz görüp bilen

(eş-)Şekûr: Her güzel iş ve davranışın karşılığını bol bol veren

(et-)Tevvâb: Kullarına tevbe nasip eden ve onların tevbesine sadece mağfiretle değil, mükâfatla karşılık veren

(el-)Vâhid: Her şeyiyle bölünmez bir tek

(el-)Vâcid: Her yerde var ve hazır

(el-)Vâlî: Kâinatı idare eden

(el-)Vâris: Her şeyin nihâî ve ebedî tek sahibi

(el-)Vâsi': İlmi ve rahmetiyle her şeyi kuşatan, merhametiyle kullarına genişlik gösteren

(el-)Vedûd: Seven, sevgiyle görüp gözeten ve sevilen

(el-)Vehhâb: Bağışı, karşılıksız vermesi pek bol olan

(el-)Vekîl: Bütün meselelerin kendisine güven içinde havale edileceği mercî, her işi düzenleyen ve her şeyin dizginini elinde tutan

(el-)Velî: Varlıkların, kullarının sahibi, kullarının işlerini gören, dost ve yardımcı

(ez-)Zâhir: Varlığı her şeyden açık, kendisi için üstündelik ve üstünde bir şey, dışındalık ve dışında bir şey sözkonusu olmayan

Zü'l-celâli ve'l-ikram: Celâl ve ikram sahibi; hem azamet ve izzetiyle hem lütuf ve inayetiyle tecelli eden

Zü'l-fazli'l-azîm: Karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömert

Zü'ntikam: Aman vermez mukabelesi olan

İSİMLER SÖZLÜĞÜ

Hz. Muhammed ibn Abdullah (s.a.s.) (571 Mekke – 632 Medine): Nebîler ve rasûller silsilesinde son halka, dolayısıyla nübüvvet ve risaletin nihaî vârisi; misyonu evrensel, dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın bütün peygamberlerle gönderdiği din olan İslâm'ı, kendisinden sonra bir daha peygamber gelmeyecek şekilde evrensel olarak hem insanlara hem de cinlere tebliğ etmiştir. Misyonuna başladığı Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kalmış ve 23 yıl içinde misyonunu neticeye erdirmiş, O'nunla vahiy ve hidayet nimeti tamamlanmıştır.

Abdullah ibn Abbas (ö. 687): Allah Rasûlü'nün en genç ama en âlim sahabîlerinden. O'nun duasına mazhar; kendisine Tercümanü'l-Kur'ân unvanı verilmiş. Kur'ân'ı anlama, fıkıh, tefsir ve hadiste çok büyük otorite.

Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs (ö. 684): İbn Abbas gibi, Allah Rasûlü'nün genç ve âlim sahâbîlerinden, zahit, özellikle hadis ve hadis rivayetinde meşhur.

Abdullah ibn Cübeyr (ö. 625): Allah Rasûlü'nün Bedir ve Uhud'a katılmış, Uhud savaşında Ayneyn Geçidi tepesine yerleştirilmiş okçuların komutanı iken şehit olmuş sahabîlerinden

Abdullah ibn Mesut (ö. 653): Sahabe'nin ilklerinden, âlim ve Allah Rasûlü'ne O'nun ailesinden sayılacak kadar yakın. Peygamber Efendimiz'den sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde Kûfe'de muallim olarak kaldı. Fıkıhta Hanefî Mezhebi'ne kaynak teşkil eden Kûfe ekolünün öncü muallimi veya muallimlerinden.

Abdullah ibn Ömer (ö. 692): Hz. İbn Abbas gibi Sahabe'nin gençlerinden ve âlimlerinden. Hz. Ömer'in oğlu; kendisini ilme verdi, siyasete ilgi duymadı. Özellikle fıkıh ve hadiste otorite.

Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl (ö. 630). Allah Rasûlü döneminde Medine'de münafıkların reisi olan baş münafık.

Abdülkadir Geylanî (el-Cîlanî), Muhyiddin Ebû Muhammed (ö. 1166): Ehl-i Beyt soyundan; evliyanın en büyüklerinden; kavsü'l-azam kabul edilir; fıkıhta da oldukça dikkatli. Tesirleri vazlarıyla pek çok Yahudi ve Hıristiyan'ın ihtidasına sebep olmuştur. *Gunyetü't-Talibîn*, *Fütûhu'l-Gayb* ve *el-Fethu'r-Rabbanî* gibi eserleri meşhurdur.

Abdürrahman ibn Avf (ö. 652): Hayatta iken Cennet'le müjdelenen muhacir sahabîlerden. Cömertliğiyle meşhurdur. Hz. Ömer, vefatından önce kendisinden sonraki halifeyi seçmek üzere tayin buyurduğu 6 kişilik şura heyeti üyelerindendir.

Âd (kavmi): Güney Arabistan'da Hicaz, Yemen ve Yemame arasında el-Ahkaf bölgesinden yaşamış eski kavimlerden biri. Kendilerine Hz. Hûd peygamber olarak gönderildi, fakat büyük

çoğunluğu itibariyle inanmayıp, büyük günah ve zulümlerinden ısrar ettikleri için helâk edildiler.

Adiyy ibn Hâtim (ö. 687): Araplar arasında cömertliğiyle meşhur Hâtem-i Tâî'nin oğlu. Hıristiyanken Peygamber Efendimiz'in vefatına yakın Müslüman oldu. Hz. Ebû Bekir zamanında asi mürtedlerle yapılan savaşlara katıldı.

Ahmed: Allah Rasûlü'nün İncil'deki ve dolayısıyla Hz. İsa tarafından kendisiyle müjdelendiği ismi. Allah Rasûlü'nün dünya hayatındaki isminin Muhammed, dünyaya gelmeden önceki isminin ise Ahmed olduğu belirtilmektedir.

Ahmet ibn Hanbel (ö. 855): Büyük hadis âlimi; 40.000'den fazla hadis ihtiva Müsned sahibi, başlıca dört Sünnî fıkıh ekolünden biri olan ve adına izafeten Hanbelîlik olarak anılan mezhebin kurucusu.

Ali ibn Ebî Talip (606-661): İslâm'ı çocuklar arasında ilk kabul eden, Allah Rasûlü'nün yanında ve hizmetinde büyümüş büyük sahabî. İlmi, cesareti, muharipliği, takva, zühdü, ibadetteki derinliği ve belâğatiyle meşhurdur. Hz. Fatıma'nın zevci olarak Ehl-i Beyt'in babasıdır ve dördüncü halifedir.

(el-)Âlûsî, Mahmud ibn Abdullah el-Hüseynî (ö. 1854): Iraklı büyük müfessir, sûfî, büyük fıkıh âlimi. Rûhu'l-Meânî isimli tefsiri çok meşhur olup, özellikle büyük müfessirimiz Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde kendisine pek çok atıfta bulunmuştur.

Ammar ibn Yasir (ö. 657): İslâm'a girmede ilklerden ve Sahabe'nin büyüklerinden. İslâm'a gönülden hizmet etti ve çok sade bir hayat yaşadı. Hz. Ömer tarafından Kûfe valiliğine tayin edildi. Hz. Ali'nin yanında savaşırken Sıffîn savaşında şehit oldu.

Arafat: Mekke'nin 25 km doğusunda yer alan ve üzerinde Cebel-i Rahmet (Rahmet Tepesi) denilen bir tepenin bulunduğu düzlük. Hac'cın iki ana rüknünden vakfe Kurban Bayramı'nın arefe günü öğleden sonra burada yapılır.

(el-)Arîm: Sebe' halkının inşa ettiği ve kalıntıları Yemen'de halâ ayakta olan baraj. Bu barajın yıkılmasıyla Sebe' toprakları sular altında kaldı ve tarihin büyük ve uzun ömürlü medeniyetlerinden biri sona erdi.

Âsyâ: Hz. Musa ile mücadele eden ve neticede ordularıyla beraber suda boğulan Firavun'un onun amellerinden korunmuş olan mübarek hanımı. Gelmiş geçmiş bütün kadınlar içinde en büyük dört kadından biri olan bu mübarek hanım, Hz. Musa'yı da korumuş ve çocukken büyümesinde büyük katkı sağlamıştır.

Aşere-i Mübbeşere: Hayatta iken Cennet'le müjdelenen sahabîler içinde bilhassa meşhur olan on kişi: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ibn Ubeydullah, Hz. Zübeyr ibn Avvam, Hz. Sa'd ibn Ebî Vakkas, Hz. Abdürrahman ibn Avf, Hz. Ebû Ubeyde ibn Cerrah, Hz. Said ibn Zeyd.

Ayşe bint Ebî Bekir, Ümmü'l-Mü'minîn (ö. 676): Allah Rasûlü'nün ezvâc-ı tâhiratından, mü'minlerin annelerinden en tanınmışı. Hz. Ebû Bekir'in kızı. Özellikle hadis ve fıkıhta büyük ilim sahibiydi.

Bâyezid-i Bistamî (Bâyezid el-Bistamî, Tayfur ibn İsa) (ö. 877): En meşhur evliyadan; fena fillâh ve beka billâh kavramlarını ilk telaffuz eden. Şeriat'a son derece bağlı.

Bedir Savaşı: Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasındaki ilk ve önemli savaş. Medine–Mekke arasında Bedir mevkiinde 624 yılında cereyan eden bu savaşta Müslümanlar kesin bir galibiyet elde etmişlerdir.

Bediüzzaman Said Nursi (1877–1960): 20. asrın ve bütün bir İslâm tarihinin en büyük âlimlerinden biri, büyük müceddit. Özellikle inkâr karşısında iman ve Kur'ân hizmetine önem vermiş, bu alanda büyük bir çığır açarken, İslâmî ilimler alanında da büyük bir dirilişin temellerini atmıştır. Hayatı zorluklar, takipler altında, cephelerde ve hapishanelerde geçmiştir. Arkasında *Sözler*, *Mektubat*, *Lemalar*, *Şualar*, *Mesnevî-i Nuriye* ve *İşârâtü'l-İ'caz* gibi eserlerden meydana gelen büyük bir külliyat bırakmıştır.

Bekke: Mekke'nin bir diğer ismi.

Benû İsrail: İsrail Oğulları. İsrail, Hz. Yakub'un lâkabı olup, İsrail Oğulları, O'nun 12 oğlundan gelen nesillerdir. Bugün daha çok Yahudiler olarak anılmaktadırlar.

Benû Kaynuka: Allah Rasûlü'nün Medine'yi teşriflerinde, Medine banliyölerinde yaşayan üç yahudi kabileden biri. Allah Rasûlü bu kabilelerle anlaşma yapmış, fakat bunların hiçi anlaşmalarına uymayınca, Medine'den ilk çıkarılanlar Kaynuka Oğulları yahudileri olmuştur.

Benû Kureyza: Allah Rasûlü'nün Medine'yi teşriflerinde, Medine banliyölerinde yaşayan üç yahudi kabileden bir diğeri. Bunlar da diğerleri gibi Allah Rasûlü ile olan anlaşmalarına bağlı kalmamış, özellikle Hendek Savaşı'nda Medine'yi kuşatan müşrik ordularıyla birlikte olup, Medine'yi içten kundaklamaya kalkmışlar, neticede diğerleri gibi bir daha Medine'de yaşama imkânı bulamamışlardır.

Benû Nadîr: Allah Rasûlü'nün Medine'yi teşriflerinde, Medine banliyölerinde yaşayan üç yahudi kabileden bir başkası. Bunlar da Allah Rasûlü ile olan anlaşmalarına uymayıp, Müslümanlara aktif düşmanlıklarından vaz geçmeyince, kaleleri kuşatılmış ve sonunda Medine'yi terketmek zorunda kalmışlardır.

(el-)Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed ibn el-Hüseyin (ö. 1066): Velûd bir hadis âlimi ve Şafiî Mezhebi'nin önde gelen âlimlerinden. Sünenü'l-Kübra, Delâilü'n-Nübüvve ve Şuabü'l-İman adlı eserleri bilhassa meşhurdur.

Beyt-i Makdis (el-Beytü'l-Makdis/el-Mescid el-Aksa): Kudüs'teki meşhur mescit. Medine'de Müslümanların namazda Kâbe tarafına dönme emir gelinceye kadar Müslümanların da kıblesiydi. Dünyadaki cami veya mescitler içinde kutsiyet bakımından ve ibadet için kendisine uzaktan da olsa gelinebilecek üçüncü mescittir. Birincisi Mekke'deki bünyesinde Kâbe'nin bulunduğu Mescid-i Haram, ikincisi ise Medine'deki Mescid-i Haram'dır.

(el-)Beytü'l-Ma'mûr: Gökte gerçek mahiyetini bilemediğimiz ve melekler tarafından sürekli ziyaret ve tavaf edilen mübarek ev

Bilâl ibn Rebâh el-Habeşî (ö. 641): Mekke'de müşriklerin önde gelenlerinden Ümeyye ibn Halef'in kölesiyken müslüman oldu ve büyük işkencelere maruz kaldı. İslâm'da ilk müezzindir. Hz. Ömer'in hilâfetinin sonuna doğru vefat etti.

(el-)Buharî, Muhammed ibn İsmail (ö. 870): En büyük hadis âlimi ve en meşhur ve sahih hadis külliyatı olan *el-Câmiu's-Sahih*'in müellifi.

(el-)Busîrî, Muhammed ibn Said (1211-1295): Mısırlı velî âlim, hat üstadı ve şair. Allah Rasûlü'ne derin sevgisini ifade eden çok şiir yazmıştır. El-Kasidetü'l-Bürde, bunların en meşhurudur ve asırlardır İslâm dünyasında okunmaktadır.

(el-)Câmi', Nurettin Abdürrahman ibn Ahmet (1414-1492): Klasik İran şiirinin en büyük üstadı; coşkun aşk ehli Sufî. Düz yazıyla yazılmış eserleri de vardır. *Salaman ve Absal*, mecazî ve hakikî aşk üzerine yazılmış alegorik bir eserdir. Diğer eserlerinden bazıları *Heft Evreng*, *Tuhfetü'l-Ahrar*, *Leyla vü Mecnun*, *Fatihatü'ş-Şebab*, *Levaih* ve *ed-Dürrü'l-Fahira*'dır.

(el-)Cebriyye: İslâm tarihinde ortaya çıkıp, insanın iradesini inkâr eden ve onun her davranışını, her sözünü Kader'e atfeden itikadî mezhep.

(el-)Cessas, **Ebu Bekir Ahmet ibn Ali er-Razi** (ö. 980): Hanefî Mezhebi'nin önemli âlimlerinden. Ahkâmü'l-Kur'ân isimli eseri meşhurdur.

(Hz.) Cibrîl (Cebrail): Dört büyük melekten biri; vahiy getirir. Kur'ân'da, kudsiyet ruhu, Rûhu'l-Emin, kerim bir elçi, pek güçlü ve kuvvetli, pek metin, kemal ve üstün melekeler sahibi, Arş'ın Sahibi katında mertebe ve itibarı çok yüksek, yardımcısı melekler tarafından kendisine tam itaat edilen gibi sıfatlarla anılır ve övülür.

(el-)Cîlî, Abdülkerim ibn İbrahim (1365-1417?): Meşhur el-İnsanü'l-Kâmil adlı kitabın yazarı. Muhyiddin ibnü'l-Arabî ekolünden.

Cüneyd-i Bağdadî (Cüneyt el-Bağdadî) (ö. 910): İlk dönem Sufîlerinin meşhurlarından. Sultanü'l-ârifîn olarak anılır. Derin aşk ehli olmakla birlikte, yine de sahv ehlindendi.

(el-)Cürcanî, **Seyyid Şerif** (ö. 1413): 15. asrın önde gelen kelâm âlimlerindendir. 1374'te İstanbul'a da uğramıştır. *Şerhu'l-Mevakıf* en önemli eseridir.

(ed-)Darimî, Abdullah ibn Abdürrahman (ö. 869): Büyük hadis âlim ve müelliflerinden; *Müsned* sahibi.

(Hz.) Davud (a.s.): Kur'ân'da adı geçen, kendisine Zebur verilen büyük rasûllerden, İsrail Oğulları tarihinde ilk halife, halife-peygamber

Ebû Bekir es-Sıddîk (573-634): Allah Rasûlü'nün yetişkin erkeklerden İslâm'ı ilk kabul eden en yakın arkadaşı. Allah Rasûlü'nün ilk halifesi. Vefası, doğruluğu, cömertliği, zühdü ve takvasıyla meşhur.

Ebu'd-Derda Uveymir ibn Malik (ö. 652): Allah Rasûlü'nün, Hz. Ebu Bekir döneminde Kur'ân'ın resmî Mushaf haline getirilmesine katkıda bulunan, takva ve zühdünün anı sıra cesaretiyle de meşhur sahabîlerinden.

Ebû Hüreyre, Abdürrahman (ö. 679): Suffe ehlinden, Hicret'in 7'nci

senesinde Müslüman olmuş ve Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) vefatına kadar 3 yıl O'na çok yakın yaşamış sahabîlerinden. Çok güçlü ve Allah Rasûlü'nün duasına mazhar bir hafızaya sahip; en çok hadis rivayet eden sahabî. Gecesinin üçte birini istirahat, üçte birini ibadet, üçte birini hafızasındaki hadisleri tekrar etmekle geçirirdi.

Ebû Leheb, Abdüşşems ibn Abdülmuttalip (ö. 624): Peygamberimizin amcalarından ama O'na iman etmediği gibi, en büyük düşmanlığı yapmış olanlardan. Kureyş'in Bedir savaşındaki mağlûbiyeti üzerine üzüntüsünden öldü.

Ebû Talip, Abd-i Menaf ibn Abdülmuttalip (ö. 620): Peygamber Efendimiz'i 8 yaşında iken korumasına almış, O'nu çok seven, müşriklere karşı daima koruyan ama Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre kendisine iman nasip olmadan vefat etmiş olan amcası. Hz. Ali'nin babası.

Ebû Zerri'l-Gıfârî, Cündüb ibn Cünade (ö. 652): Allah Rasûlü'ne ilk iman etmiş sahabîlerden; zühdü, takvası, çok sade hayatı, zühd ve sadelik adına mücadelesi ve doğruluğuyla meşhur.

Ehl-i Beyt (Ehlü'l-Beyt): Ev halkı. Terim olarak, Peygamber Efendimiz'in ev halkı için, daha hususî manâda Hz. Ali, Hz. Fatıma ve oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin için kullanılır.

Ehl-i Kitap (Ehlü'l-Kitap): Tarih boyu kendilerine herhangi bir İlâhî kitap verilen toplumlar; özellikle ve bilinen toplumlar olarak dinlerine ve kitaplarına inanan Yahudilerla Hıristiyanlar, ayrıca Sabiîler ve Mecusiler.

Ehl-i Sünne ve'l-Cemaat (Ehlü's-Sünne ve'l-Cemaat): Kur'ân, Allah Rasûlü'nün Sahabe tarafından nakledilen Sünnet'i ve dolayısıyla Sahabe yolunu takip eden ve tarih boyu Hz. Muhammed ümmeti içinde büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanlar

Enes ibn Mâlik (ö. 712): Allah Rasûlü'ne Medine'de yıllarca hizmet etme şerefine ermiş ve O'nun duasına mazhar olarak uzun bir ömür sürerek, pek çok evlât ve torun sahibi olmuş sahabî. Ebû Hüreyre, Hz. Ayşe, İbn Abbas, İbn Ömer ve Abdullah ibn Amr gibi, çok hadis rivayet eden sahabîlerdendir.

(el-)Eyke: Kızıl Deniz'in doğu ucunda bugün Akabe denilen bölgede bulunan eski bir yerleşme yeri. Buranın halkına Hz. Şuayb (a.s.) gönderilmiş, ama O'na ve Allah'ın dinine çok büyük çoğunluğu ile inanmayıp, şirk ve büyük günahlarda, zulümde diretmeleri sebebiyle helâk edilmişlerdir.

(Hz.) Eyyûb: Kur'ân-ı Kerim'de özellikle sabrıyla ve münacatıyla anılan büyük rasûllerden biri. Harran bölgesinde yaşadığı sanılmaktadır.

Fahreddin-i Razî (Fahrüddin er-Razî Muhammed ibn Ömer) (ö. 1210): En önde gelen müfessirlerdendir. Ayrıca büyük bir kelâm âlimiydi. Mefâtîhu'l-Gayb, çok meşhur ve çok önemli tefsirinin ismidir.

Fatıma bint Muhammed (s.a.s.) (614?–632): Peygamber Efendimiz'in sevgili kızı, Hz. Ali'nin mübarek zevcesi, Ehl-i Beyt'in annesi. İnsanlık tarihinde yaşamış en büyük dört kadından biri.

Firavun: Eski Mısır'da yerli kıpti krallarına verilen unvan. Kurân-ı Kerim'de Hz. Musa ve getirdiği İlâhî Mesaj'a karşı çıkan, zalim dictator en tanınmışıdır. Hz. Musa ve beraberindeki İsrail Oğulları'nı takip ederken ordularıyla beraber suda boğulmuştur.

(el-)Firdevs: Cennet'te en yüksek makam veya Cennet'in en yüksek katı

Gülen, M. Fethullah (1941-): Türk İslâm âlim, entelektüel, yazar ve şairi. Erzurumlu. Şu ana kadar 40'ın üzerinde eseri yayınlandı ve bunların pek çoğu dünyanın pek çok diline çevrildi. Ayrıca, eğitim ve hoşgörü-diyalog alanında çalışmalarıyla tanınıyor.

Habbab ibnü'l-Eret (ö. 657): İslâm'a ilk giren ve en çok işkencelere uğrayan Sahabîlerden.

(al-)Hakim en-Neysabûrî, Muhammad ibn Abdullah ibn Hamdeveyh (ö. 1014): Hadiste hafız ve Müstedrek sahibi. *El-Müstedrek alâ's-Sahîhayn* isimli eseri çok meşhur.

Hamza ibn Abdülmüttalip (ö. 625): Allah Rasûlü'nün amcalarından. Mekke'de erken dönemde Müslüman oldu. Bilhassa cesareti ve cengaverliğiyle meşhur. Uhud'da şehid oldu ve Peygamber Efendimiz, cenaze namazını 70 tekbirle kıldırdı.

(Hz.) Harun (a.s.): Hz. Musa'nın büyük kardeşi, O'na yardımcı rasûl. Cenab-ı Allah, ikisini birlikte Firavun'a ve oligarşisine gönderdi.

Harut ve Marut: Babil'de Cenab-ı Allah'ın İsrail Oğulları içinde büyü ve emsalinden korunma bilgisini öğretmek üzere gönderdiği iki melek.

Hasan-ı Basrî (**Hasan el-Basrî)** (ö. 728): Tabiîn'in en meşhur âlim ve zahitlerinden. Derin ilminin yanısıra zühdü, takvası ve vilâyeti ile meşhur.

(Hz.) Havva: Bütün insanlığın annesi mübarek validemiz.

Hatice bint Huveylid, Ümmü'l-Mü'minîn (ö. 620): Peygamber Efendimiz'in ilk zevce-i mübarekeleri ve bütün çocuklarının annesi. Bütün varlığını Allah ve Rasûlü'nün yolunda harcadı. Peygamber Efendimiz, risaletinden once Nur Dağı'nda Hira mağarasında inzivada kalırlarken, O'na yemek taşırlardı. Bütün zamanların en büyük dört kadınından biridir.

Hayber: Medine'nin kuzeyinde yer alan önemli bir şehir. Burada Yahudiler otururdu ve şehir Müslümanlar tarafından Hicrî 7, M. 629 yılında fethedildi.

(el-)Hıcr: Suudî Arabistan'ın kuzeybatısında yer alan ve tarihte Semûd kavminin yaşadığı bölge. Bu kavmin başşehri olan ve ünlü Hicaz demiryolunun uğradığı Medain Salih'in kalıntıları halâ mevcuttur. Semûd kavmine Hz. Salih (a.s.) gönderildi. Fakat bu kavim de, emsali pek çok kavim gibi büyük çoğunluğu itibariyle inkârda ve zulümlerinde diretince helâk edildi.

Hıristiyanlar: Batı dillerindeki karşılık ve kullanımıyla İsa Mesih'e bağlananlar, Mesih'in takipçileri. Kelimenin asıl çıkışı itibariyle, Nasıralı'nın (Hz. İsa) takipçileri manâsında Romalılarca tezyif için uydurulmuş bir kavramdır.

(Hz.) Hızır (Hadr): Kur'ân'da (18: 60-82) Hz. Musa ile olan esrarengiz yolculuğundan söz edilen ve Cenab-ı

Allah'ın kendisine ilm-i ledün nasip buyurduğu zat. Ebedî hayatın sembolüdür, eşya ve hadiselerin melekûtu boyutunda vazifeli olduğu anlaşılmaktadır.

Hicaz: Suudî Arabistan'da Mekke, Medine, Cidde ve Taif'i içine alan bölge.

Hira: Mekke'de Nur Dağı'nda Peygamber Efendimiz'e ilk vahyin geldiği mağara.

Huneyn (Savaşı): Mekke'nin fethini müteakip Müslümanlarla Havazin ve Sakif kabileleri arasında cereyan eden savaş. Müslümanlar bu savaşı da kazandılar ve arkasından söz konusu kabileler de İslâm'a girdi.

Huzeyfe ibnü'l-Yeman (ö. 656): Özellikle Peygamber Efendimiz sonrası İslâmî fetihleri önemli hizmetler görmüş büyük bir sahabî. Efendimiz'in kendisine münafıkları isimleriyle söylediği sır dostu idi. Bundan dolayı hilâfeti zamanında Hz. Ömer Efendimiz, Hz. Huzeyfe'nin katılmadığı cenaze merasimine katılmazdı.

(Hz.) Hûd (a.s.): Âd kavmine gönderilen ve Kur'ân'da birkaç sûrede misyonundan bahsedilen büyük bir rasûl.

Hübel: İslâm öncesi Mekkeli müşriklerin taptıkları erkek şeklinde yapılmış put. Arabistan'a Suriye'den getirildiği sanılmaktadır.

İbn-i Arabî (İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir ibn Muhammed ibn Abdullah (ö. 1148): Müfessir ve Malikî mezhebi fakihlerinden. *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eseri meşhurdur.

İbn Kayyim (İbnü'l-Kayyim) el-Cevziye, Muhammed ibn Ebî Bekir (ö. 1350): Meşhur, çok yönlü, ansiklopedik bir âlim. İbn Teymiye'nin en önemli talebesi olup, o ekolün de en önde gelen temsilcisi Kabul edilir.

İbn-i Kesîr (İbnü'l-Kesîr, İsmail ibn Ömer) (ö. 1373): Büyük ve meşhur müfessir, tarihçi ve fıkıh âlimi. Tefsir sahasında *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* ve tarih sahasında *el-Bidaye ve'n-Nihaye* isimli eseri bilhassa meşhurdur.

İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed ibn Yezid el-Kazvinî (ö. 273): Büyük hadisçi. Topladığı hadisleri Sünen'inde yayınladı. Sünen'i bazı âlimlere gore Kütüb-ü Sitte'ye dahildir. İbn Mace, Kur'ân tefsiri ve ilimlerinde de rüsûh sahibiydi.

İbn Sina, Ebû Ali (980–1037): İslâm ve dünya tarihinin en büyük ilim adamlarından ve filozoflarından biridir. Matematikçi, tabip, filozof. El-Kanun fi't-Tıb ve eş-Şifâ isimli eserleri asırlarca batı üniversitelerinde tıp sahasında en büyük otorite eserler olarak okutulmuştur. Felsefî sahadaki eserleri de, Thomas Aquinas gibi pek çok batılı, hıristiyan filozof ve ilâhiyatçıları ciddi manâda etkilemiştir.

(Hz.) İbrahim (a.s.): Beş büyük rasûlden biri. Kendisinden sonra risalet zinciri oğulları Hz. İsmail ve HZ. İshak'ın soyundan devam etmiştir, dolayısıyla Hz. İbrahim, kendisinden sonra gelen rasûllerin babasıdır. Himmetinin büyüklüğü ve herkesi kapsaması sebebiyle Kur'ân-ı Kerim'de bir ümmet olarak anılır. Vazifesine Irak'ın güneyinde yer alan Ur şehrinde Keldanî sarayında başlamış, sonra göç ederek Filistin'e gelip yerleşmiş, Allah'ın emir ile oğlu Hz.

İsmail'i daha bebekken annesi Hz. Hacer ile birlikte Mekke toprağında yerleştirmiş, daha sonra Hz. İsmail'le birlikte Kâbe'yi yükseltmiş ve insanlar arasında Hac'cı ilan etmiştir.

Hz. İlyas (a.s.): Kur'ân'da anılan rasûllerden; Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan ve İsrail kralı Ahab zamanında İsrail Oğulları'na gönderilip, itikatta Ba'l putuna tapma şirkine, yayılan ahlâksızlıklara ve yönetimin zulmüne karşı mücadele veren Yeşeye olduğu sanılmaktadır.

İmam Cafer es-Sadık ibn Muhammed el-Bâkır (ö. 765): Hz. Hüseyin soyundan gelen Ehl-i Beyt imamlarından. 12 İmam Şiîliğince altıncı imam kabul edilir ve bu Şiîler, mezheplerini, fıkıhtaki çizgilerini de Caferîlik adıyla O'na atfederler. Bütün dinî ilimlerde büyük bir âlim, takva ve zühde de aynı derecede ileri. Cebirin ve kimyanın kurucusu Cabir ibn Hayyan'ın da O'nun talebesi olduğu Kabul edilmektedir.

İmam Ebû Hanife, Numan ibn Sabit (ö. 768): İslâm tarihinde en tanınmış ve İmam-ı A'zam (en büyük imam) olarak bilinen büyük âlim. Bir açıdan Ehl-i Sünnet Maturidî akidesinin de tesbit edicisidir, ama daha çok fıkıhtaki otoritesiyle tanınır. Hanefî Mezhebi'nin ilk kurucu fakihidir.

İmam Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, Ali ibn İsmail (ö. 330): Ehl-i Sünnet'in iki kolundan Eş'arîliğin kurucu imamı. Kelâm'ın yanısıra, fıkıh ve tefsirde de otorite idi. *Kitabü'l-Füsul*, *Kitabü'l-Nevadir* ve *Kitabü'l-İman*, en tanınmış eserleri arasındadır.

İmam Ebû Yusuf, Yakup ibn İbrahim el-Kûfî (731-798): İmam A'zam Ebû Hanife'nin en meşhur iki talebesinden biri. Hanefî Mezhebi'nin özellikle devlet hukuku olarak yerleşmesinde en önemli rolü oynadı. Fıkhın pek çok konusunda eser verdi. Özellikle Kitabü'l-Harac'ı çok meşhurdur.

İmam-ı Gazzalî (el-Gazzalî), Ebû Hamid Muhammed (ö. 1111): Büyük âlim, İslâmî ilimler alanında müceddit. Kendinden sonraki bütün asırları etkiledi ve etkilemeye devam etmektedir. Döneminde felsefeden gelen akîde yanlışlarına karşı başarılı mücadele verdi. Tasavvuf, hem İslâmî ilimler alanında hem de İslâmî hayatta bu hayatın ruhu olarak O'nunla âdeta meşruiyetini kazandı. Geride çok sayıda eser bıraktı. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn, Kimyâ-yı Saadet, Tahafütü'l-Felâsife, el-Münkız mine'd-Dalâl* ve *el-İktisat fi'l-İtikat*, bunların en tanınmışlarıdır.

İmam Maturidî (el-Maturidî), Ebû Mansur Muhammed ibn Muhammed (ö. 853): Ehl-i Sünnet'in iki kolundan Maturidîliğin kurucu imamı. Tefsirde de büyük otoritedir. *Kitabü't-Tevhid*, *er-Risale fi'l-Akaid* ve *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, en önemli eserleri arasındadır.

İmam Muhammed eş-Şeybanî, Muhammed ibn el-Hasan (ö. 804): Meşhur fakih. İmam A'zam Ebû Hanife'nin en meşhur iki talebesinden biri. Es-Siyeru'l-Kebîr isimli eseri, özellikle uluslararası hukuk alanında ilk eserdir.

İmam Nesâî, Ebû Abdürrahman Ahmed ibn Şuayb (ö. 915): Kütüb-ü Sitte olarak bilinen 6 sahih hadisler

kitabının birinin müellifi. Eseri *Sünen-i Nesâî* olarak bilinir. Uzun seyahatlerde bulundu ve pek çok âlimden ders aldı. *Müsned-i Ali*, *Müsned-i Mâlik* ve *Duafâ ve'l-Metrûkîn* isimli eserleri de vardır.

İmam Şafiî, Muhammed ibn İdris (ö. 820): Şafiî Mezhebi'nin kurucu imamı. Fıkıh, hadis, dil ve şiirde kam rüsûh sahibi. El-Ümm, er-Risale ve Ahkâmü'l-Kur'an adlı eserleri bilhassa meşhurdur.

İmam Rabbanî, Ahmet Faruk el-Serhendî (ö. 1624): Pek çokları tarafından, İslâm'da ikinci bin yılın müceddidi olarak kabul edilir. Özellikle Tasavvuf'ta ortaya çıkan ve Tasavvuf'tan gelen itikadî sapmaları tashih etmiştir. Hindistan'da Ali Ekber Şah'ın oğlu şehzade Şah Alemgir veya Evrengzib'le ilgilenmiş, babasının zındıklığına karşı O'nun sağlam bir İslâmî akideye sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Şam Alemgir, tahtta iken bir âlimler heyetine Hanefî fıkhının en önemli eserlerinden *Fetâvâ-yı Hindiye* veya *Alemgiriye* olarak bilinen kitabı yazdırmıştır.

(el-)İncîl: Hz. İsa'ya indirilen İlâhî kitap.

İrem: Yemen'de eski meşhur medeniyetlerden Âd'ın başşehri. Çok sütunlu binalarıyla meşhurdu.

(Hz.) İsa (a.s.): Peygamber Efendimiz'den önce gelen ve O'nun geleceğini müjdeleyen son rasûl. Kendisine İncil verilmiştir.

(Hz.) İshak (a.s.): Hz. İbrahim'in Hz. Sâre validemizden olma oğlu büyük rasûl.

(Hz.) İsmail (a.s.): Hz. İbrahim'in Hz. Hacer validemizden olma büyük oğlu; en sonunda Peygamberimiz'i meyve veren kutlu silsilenin başı büyük rasûl. Hz. İbrahim'e O'nu kurban etme emir gelmiş, bu emir karşısında daha çocukken tam bir sabır göstermiş, babası ile beraber Kâbe'yi yükseltmiştir.

İsrail: Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakubun lâkabı. Allah'ın tertemiz kulu manâsınadır. Kendi adlandırmalarıyla Yahudiler, O'nun soyundandır.

(el-)Kâbe: Mekke'de, Mescid-i Haram bünyesinde, Hac esnasında tavaf edilen mübarek bina. Yeryüzünden en azından ibadet maksadıyla yapılan ilk binadır.

Karun: Hz. Musa zamanında yaşayan, O'nun kavminden olduğu halde, Firavun'la işbirliği halinde kavmine ihanet eden, neticede Cenab-ı Allah'ın bütün zenginliğiyle birlikte yere geçirdiği kişi.

(el-)Kureyş: Özellikle Allah Rasûlü vazifesine başladığı dönemde ve öncesinde Mekke'nin ana sakini olan kabile. Bazı boylardan oluşan Kureyş, soy itibariyle nihayette Hz. İsmail'e dayanıyordu. Bütün Arapların lideri mevkiinde bir kabileydi.

Kurtubî (el-Kurtubî), Muhammed ibn Ahmed (ö. 1273): Müfessirlerin en büyüklerinden ve en meşhurlarındandır. El-Jâmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân isimli eseri, özellikle ve yalnızca Kur'ân'daki ahkâm âyetlerinin değil, bütün Kur'ân'ın en önemli tefsirlerindendir.

(el-)Lât: İslâm öncesi Mekke müşriklerinin tapındığı başlıca dört puttan biri.

Leys ibn Sa'd (ö. 791): Hadis ve fıkıh-

ta çok büyük âlim; döneminin Mısırının en büyük fakihi. Çok zengindi fakat bütün malını Allah yolunda ve muhtaçlar için harcardı.

(Hz.) Lût (a.s.): Kur'ân'da misyonundan söz edilen büyük rasûllerden. Bugün İsrail'de Ölü Deniz denilen bölgenin güneyinde yer alan zengin ve gelişmiş Sodom, Gomore gibi şehirlerde oturup, toplum halinde cinsel sapıklığa düşmüş bir halka gönderildi. Bütün uyarıları fayda etmeyince bu halk korkunç bir şekilde helâk edildi.

Makam-ı İbrahim: Kâbe'nin hemen yakınında yer alan, Hz. İbrahim'in Kâbe'yi oğlu Hz. İsmail'le birlikte yükseltirken üzerine çıktığı taşın bulunduğu mekân. Hac'da her tavaftan sonra iki rekat namaz kılmak vaciptir, o namaz mümkünse Makam-ı İbrahim'in önünde kılınır.

Malik ibn Enes (ö. 795): Meşhur Müslüman fakih ve Malikî Mezhebi'nin kurucu imamı. Büyük hadisçi. *Al-Muvatta* isimli eseri meşhurdur.

Mecusî: İran'da yaşayan ve ateşe tapanlar. Daha once kendilerine peygamber gelip, kitap verildiği için İslâm'da bunlara da Ehl-i Kitap muamelesi yapılmıştır.

Medine: Suudî Arabistan'da Hicaz'da yer alan ve İslâm'ın en önemli iki şehrinden biri. İslâm'ın ilk başşehri, Peygamber şehri. Peygamberimiz (s.a.s.), Mekke'den buraya hicret buyurdular ve burada vefat edip, burada medfundurlar.

Medyen: Hicaz'ın kuzey-batısında, Filistin'in güneyinde, Kızıl Deniz'in ucundaki Akabe Körfezi civarında yer alan bölge. Burada da bir zamanlar önemli bir medeniyet vardı. Ama halk şirke ve muamelelerinde zulümlere saptılar. Kendilerine Hz. Şuayb (a.s.) gönderildi. Büyük çoğunluğu itibariyle inanmamakta ve zulümlerinde diretince helâk edildiler.

Mekke: Suudî Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, Peygamberimiz'in doğduğu, İslâm'ın tebliğ edilmeye başladığı ve Kâbe'nin bulunduğu, dolayısıyla Hac'da mutlaka uğranan kutsal şehir

(el-)Menat: İslâm öncesi Mekkeli müşriklerin taptıkları başlıca dört puttan biri.

(el-)Merve: Kâbe'nin yakınında bulunan ve diğeri Safa olan iki tepeden biri. Hac ve Umre'de sa'y bu iki tepe arasında yapılır ve sa'ye Safa'dan başlanır ve Merve'de son verilir.

(Hz.) Meryem: Hz. İsa'nın annesi; bütün zamanların en büyük dört kadınından biri.

Mescid-i Aksa (el-Mescidü'l-Aksa): Bkn. Beyt-i Makdis

Mescid-i Haram (el-Mescidü'l-Haram): Mekke'de, bünyesinde Kâbe'nin bulunduğu mescit. Bütün mescitler içinde en kutsalıdır.

Mescid-i Nebî (Nebevî) (el-Mescidü'n-Nebevî): Medine'de bulunan ve değeri, kudsiyeti Mescid-i Haram'dan hemen sonra gelen Peygamber Mescidi. Peygamber Efendimiz Medine'ye hicret buyurduğu zaman yapılan ve zamanla genişletilen mübarek mescit.

Meş'ar-i Haram (el-Meş'arü'l-Haram): Arafat ile Mina arasında, Müzdelife'yi de içine alan bölge. Hacıların Arafat dönü-

şü bayram şafağında Müzdelife'de vakfe yapmaları vaciptir.

(el-)Mesih: Hz. İsa'nın (a.s.) unvanı; çok seyahat eden, temasıyla can katan demektir.

Mevlâna Celâlettin er-Rumî (1207-1273): İslâm tasavvufu içinde en tanınmış isimlerden, derin ve coşkun bir aşk ehli. Mesnevî, Fîh-i Mâ Fîh gibi eserleri özellikle meşhurdur. Tesiri sadece İslâm dünyasıyla sınırlı kalmamış, artan bir şekilde bütün dünyaya yayılmıştır. Özellikle Muhyiddin ibn Arabî, batılılar tarafından en fazla tanınan ve üzerinde çalışılan sufî mürşiddir.

Mina: Arafat'la Mekke arasında yer alan, Hac'da şeytan taşlamanın yapıldığı ve kurbanların kesildiği mekân. Hacılar, Kurban bayramının ilk üç gününü burada geçirirler.

Muaz ibn Cebel (ö. 639): Fıkıh bilgisiyle meşhur sahabî. Ensar'ın büyüklerinden. Peygamber Efendimiz kendisini kadı ve zekât âmili olarak Yemen'e göndermiştir.

Muhammed Bahaüddin en-Nakşbend (ö. 1389): Müslüman sufî mürşidlerin en önde gelenlerinden; Nakşbendiye tarikatının kurucu şeyhi. *Risaletü'l-Varide*, *el-Evradü'l-Bahaiye*, *Hayatname* ve *Tenbihü'l-Gafilîn*, önemli eserleridir.

Muhammed Lütfi Efendi (1868-1956): Erzurum'da yaşamış, Divan sahibi önemli bir sufî mürşid. Halk tarafından daha çok Efe hazretleri diye bilinir ve anılırdı.

Muhyiddin ibnü'l-Arabî (1165-1240): En önemli ve en meşhur Sufî şeyhlerden. Özellikle Vahdet-i Vücud anlayışı büyük tartışmalara yol açmıştır. Bir hal olan Vahdet-i Vücud'u anlamayanlar, onu panteizm ve monizmle karıştırmışlar, felsefî bir görüş gibi algılama hatasına düşmüşlerdir. *El-Fütühatü'l-Mekkiye* ve *Füsusu'l-Hikem*, en önemli eserleridir.

(Hz.) Musa (a.s.): İsrail Oğulları'na gönderilen, kendisine Tevrat verilen ve tarih boyu gelen 5 büyük rasûlden biri. İsrail Oğulları'nı Firavunların zulmünden kurtarmış ve Mısır'dan çıkarmıştır.

(el-)Mutezile: İslâm tarihinde itikat alanında ortaya çıkmış ve insanın fiillerinde bütün tesiri onun iradesine verip, Kader'i hariç tutan mezhep.

Müslim ibn Haccac en-Neysaburî (ö. 875): İslâmî ilimler alanında Kütüb-ü Sitte olarak bilinen 6 hadis külliyatından önem itibariyle ikinci olan eserin sahibi büyük hadisçi.

(el-)Müzdelife: Arafat ile Mina arasında kalan Meş'ar-i Haram bölgesinde bir düzlük. Hacılar, Arefe günü güneş batar batmaz Arafat'tan ayrılarak buraya gelir ve akşam ile yatsı namazlarını burada birleştirerek kılarlar. O gece, Hanefilere göre Kurban bayramı şafağında burada vakfe yapmak, Hac'cın vaciplerindendir.

(en-)Nesarâ: Hz. İsa'nın yardım çağrısına cevap verenler, O'nun takipçileri veya takipçileri olduklarını ileri sürenler. Ayrıca bkn. Hıristiyanlar.

(Hz.) Nuh: Beş büyük rasûlden tarih sırasıyla ilki. Kendisine kapsamlı ilk Şeriat verilen peygamber. 950 yıl kavmini Allah'ın dinine davet etti. Onların küfür ve zulümde diretmesiyle, kavmindeki bütün inkârcılar Tufan'la helâk edildiler.

Osman ibn Affan Zinnureyn (ö. 656): İlk Müslümanlardan; kazancını Allah yoluna ve muhtaçlar için harcardı. Bilhassa hayasıyla ün yapmıştı. Allah Rasûlü, kendisine birinin vefatından sonra diğeri olmak üzere iki kızını verdi. Bu sebeple, Zinnureyn (İki Nur Sahibi) olarak anılırdı. Üçüncü halife. Zamanında Kur'ân nüshaları çoğaltılıp, İslâm beldelerine dağıtıldı. İsyan sonucu şehit edildi.

Ömer ibn Hattab el-Faruk: İslâmî tebliğin 5'inci yılında Müslüman oldu. Aşere-i Mübeşşere'ye dahil en büyük sahabîlerden. Rasûlüllah'tan sonra ikinci halife. Adaleti, idareciliği, hakka teslimiyeti, Din'i derinden anlayışı ve çok sade hayatı ile meşhur.

Rabiatü'l-Adeviyye (717-801): Babasının vefatı üzerine köle olarak satılmış, yıllar sonra âzat edilmiş, büyük Müslüman sufî hanım. Çok derin bir aşk ehlidir.

Sabiîler (es-Sabiûn): Kimler olduğu hakkında farklı görüşler olsa da, daha çok kabul gören görüşe göre, Irak'ta yaşayan, en başlarda Hz. İdris'in ashabı iken daha sonra sapan ve gök cisimlerine tapmaya başlayan, İslâm'da kitap ehli içinde mütalâa edilen bir grup.

Sa'd ibn Ebî Vakkas (ö. 670): İlk Müslüman olanlardan, Ashab'ın büyüklerinden, Aşere-i Mübeşşere'den; Peygamberimiz'in dayısının oğlu, İran fatihi.

Sa'd ibn Muaz (ö. 627): Büyük sahabî, Medine'de Evs kabilesinin lideri. Pek çok savaşlarda kahramanca savaştı ve Hendek Savaşı'nda aldığı yaralarla şehit oldu.

Sadi-i Şirazî (ö. 1292): İran tarihinde yetişmiş en büyük şairlerden ve hikmet ehlinden. Bostan ile Gülistan isimli eserleri bilhassa meşhurdur. Pendname ve Gazaliyat-ı Kadim gibi eserleri de vardır.

(es-)Safa: Kâbe'nin yakınındaki diğeri Merve olan iki tepeden biri. Hac ve Umre'de sa'y ibadeti, Safa'dan başlayarak Merve'de son bulacak şekilde 4 gidiş 3 geliş olarak bu iki tepe arasında gidip gelme suretiyle yapılır.

Said ibn Müseyyib (ibnü'l-Müseyyib): Tabiûn âlimlerinin önde gelenlerinden. Medine'nin meşhur 7 fakihinden biri. Hadis ve fıkıhta rüsuh sahibi, ayrıca zühd ve takvasıyla meşhur.

(Hz.) Salih (a.s.): Kur'ân'da anılan büyük rasûllerden. Eski çağlarda Hicaz'ın kuzeyinde yer alan Hıcr bölgesinde yaşayan Semûd kamvine gönderilmiş, fakat bu kavim inkâr ve zulümlerinde diretince helâk edilmiştir.

Semûd (halkı): Eski çağlarda Arabistan'ın kuzey bölgesindeki Hıcr bölgesinde yaşayan ve kendilerine Hz. Salih'in gönderildiği kavim. İnkârda ve zulümlerinde diretince helâk edildiler.

Süfyan-ı Sevri (es-Sevrî), Süfyan ibn Said ibn Mesruk (ö. 778): İslâmî ilimlerde, özellikle hadis ve fıkıhta büyük âlim. Aynı zamanda zühd ve takvasıyla da meşhur. Hadis alanındaki el-Camiu'l-Kebîr ve el-Camiu's-Sağîr isimli eserleri meşhurdur.

(Hz.) Süleyman (a.s.): Kur'ân'da anılan büyük rasûllerden; Hz. Davud'un oğlu, İsrail Oğulları tarihinde melik-peygamber.

Tarihin en büyük ve muktedir hükümdarı. Kuşlara, cinlere, rüzgâra da hükmeder, onları hükmü altında kullanırdı.

(es-)Süyutî, Celâlettin (1446-1506): Hadis, fıkıh ve tarih sahalarında büyük âlim. Tefsire de tam vâkıf, aynı zamanda sufî. Dinî ilimlerin hemen her sahasında eser vermiştir. *Ed-Dürru'l-Mensur*, *Tarihu'l-Hulefa*, *el-Leâli'l-Masnua*, bunlardan bir kaçıdır.

Şems-i Tebrizî: Mevlâna Celâlettin-i Rumî'nin mürşidi. Mevlâna üzerindeki tesiri çok büyük olmuştur.

(Hz.) Şuayb (a.s.): Kur'ân'da anılan büyük rasûllerden. Medyen ve Eyke halklarına gönderildi. Fakat bu iki halk da inanmamak ve zulümlerinde diretince helâk edildiler.

(et-)Taberanî, Süleyman ibn Ahmed ibn Eyyûb (ö. 971): Büyük hadisçi. Hadisin yanısıra tefsir ve kelâm sahalarında da eserler vermiştir. Birer hadis külliyatı olan *el-Mucemü'l-Kebir*, *el-Mucemü'l-Evsat* ve *el-Mucemü's-Sağir* isimli eserleri bilhassa meşhurdur.

(et-)Taberî, Muhammed ibn Cerir (ö. 923): Gelmiş geçmiş en büyük ansiklopedik âlimlerden; fakih, tarihçi, müfessir, kelâmcı. Geriye çok sayıda eser bıraktı. *Camiu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân* ve *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, eserleri içinde en önemli olanlardır.

(et-)Taftezanî, Sadüddin (ö. 1390): Meşhur Sünnî kelâm âlimi. Mantık, belâğat, dil ve fıkıh sahasında da rüsûh sahibi. Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiye adlı eseri çok meşhur olup, özellikle Osmanlı medreselerinde kelâm sahasında asırlarca okutulmuştur.

Talha ibn Ubeydullah (ö. 656): İlk Müslümanlardan, Aşere-i Mübeşşere'ye dahil büyük sahabî. Allah Rasûlü'nün bütün savaşlarında hazır bulundu. Özellikle Uhud savaşında kahramanca savaştı. Hz. Ömer'in kendisinden sonraki halifeyi seçmek üzere tayin buyurduğu 6 kişilik heyetin üyesiydi.

Talût: Hz. Davut'la devletlerini kurmanın arefesinde istekleri üzerine Cenab-ı Allah'ın İsrail Oğulları üzerine tayin buyurduğu hükümdar komutan. Talût'un Filistin'deki müşrik Amalika kralı Calut'u yenmesiyle İsrail Oğulları Filistin'e yerleşebildiler.

(et-)Tevrat: Hz. Musa'ya verilen ve daha çok kanunlar ihtiva eden İlâhî kitap.

(et-)Tirmizî, Muhammed ibn İsa (ö. 892): Kütüb-ü Sitte olarak bilinen en meşhur ve sahih 6 hadis kitabından birinin müellifi. Eseri *Kitabü's-Sünen* olarak bilinir.

(et-)Tûr: Meşhur Tur Dağı. Sina yarımadasında Cenab-ı Allah'ın Hz. Musa'ya kelâmıyla tecelli ettiği dağ ve Tevrat tabletlerini verdiği dağ.

Uhud: Medine'de, Mescid-i Nebevi'nin 5 km kuzeyinde dağ silsilesi. Burada Hicret'in 3'üncü yılında, M. 625 yılında Uhud Savaşı cereyan etmiştir.

Ümm Seleme, Hind bint Süheyl, Ümmü'l-Mü'minîn (ö. 681): Allah Rasûlü'nün pak zevcelerinden. Rasûlüllah'tan pek çok hadis nakletmiş, Kerbelâ trajedisinden sonra vefat etmiştir.

Üsame ibn Zeyd ibn Harise (ö. 674): Rasûlüllah'ın âzatlısı Hz. Zeyd

ibn Harise'nin oğlu. Allah Rasûlü'nün çok sevdiği genç sahabîlerinden. Vefatı öncesi Roma üzerine teşkil ettiği ordunun başına 18 yaşındaki Hz. Üsame'yi getirmişti.

Üveysü'l-Karanî (öb 656): Rasûlüllah'ın dönemine ulaştığı hale O'nu göremeyenlerden. Tabiûn döneminin ulularından; evliyanın en büyüklerinden kabul edilir. Kûfe'de yaşadı. Sıffîn'de Hz. Ali'nin yanında savaşırken şehit edildi.

Yahudiler: Hz. Yakub'un oğlu Yahuda veya Hz. İsa'dan sonra ikinci asırda yaşamış olan İsrailî fakih Yahuda'ya nisbetle adlandırılan kavim. Kur'ân'da İsrail Oğulları olarak anılırlar.

(Hz.) Yahya (a.s.): Hz. Zekeriya'nın (a.s.) oğlu; Kur'ân'da adı anılan büyük rasûllerden. Hz. İsa'Dan once gelip, O'nu da tasdik etti. Günah hatırından geçmez, temizlerden temiz bir peygamberdi. Bazı yahudiler tarafından hunharca katledildi.

Yahya ibn Muaz (ö. 871): Büyük sufî mürşidlerden. Memleketi Rey'den ayrılarak bir sure Belh'te yaşadı; bilâhare Nişabur (Neysabur)'a yerleşip, orada vefat etti. Bazı şiirleri vardır.

(Hz.) Yakup (a.s.): Hz. İbrahim'in Hz. İshak'tan olma torunu büyük peygamber. Hz. Yusuf'un babası. Hz. Yusuf'un Mısır'da risaleti ve yöneticiliği döneminde oğullarıyla beraber Mısır'a yerleşti. İsrail Oğulları, Hz. Yakubun neslidir.

Ye'cûc, Me'cûc: Kuzey-doğu Asya steplerinde yaşayan ve medenî dünyayı bir zaman zîr u zeber eden ve Kıyamet'e yakın yeniden ortaya çıkıp, bir defa daha medenî dünyayı çiğneyecek vahşî, çapulcu kavimler.

Yesrib: Medine'den İslâm'dan önceki ismi.

(Hz.) Yunus (a.s.): Asurlular zamanında şimdiki Musul'da rasûl olarak Allah'ın dinini tebliğ ederken halkın inatla direnmesi üzerine halkını terketti. Ama denizde giderken Cenab-ı Allah denize atılmasına hükmetti. Kendisini bir balık yuttu. Allah'ı sürekli tesbih eden kul peygamberdi. Cenab-ı Allah, kendisini balığın karnından kurtardı, halkına yeniden gönderdi, halkı müslüman oldu.

(Hz.) Yusuf (a.s.): Hz. Yakub'un oğlu, Kur'ân'da adıyla anılan bir sûreye baştan başa konu olmuş büyük rasûl. Kardeşlerinin kıskançlığını çekti. Mısır'a köle olarak satıldı; orada iftiraya maruz kaldı ve yıllarca hapis yattı. Sonra, suçsuzluğu ortaya çıktı. İlmi, hikmeti ve idareciliğiyle kendini herkese Kabul ettirince, Mısır idaresi âdeta kendisine teslim edildi. O'nun zamanında Hz. Yakup ve oğulları Mısır'a yerleşmiştir.

Zebur: Hz. Davud'a verilen İlâhî kitap.

(Hz.) Zekeriya (a.s.): Cenab-ı Allah'ın İsrail Oğulları'na gönderdiği ve Kur'ân'da anılan büyük rasûllerden. Hz. İsa'nın hemen öncesinde yaşamış ve annesi Hz. Meryem'i korumuş, bakımını ve görümünü yapmıştır. O da oğlu Hz. Yahya gibi, bazı yahudiler tarafından şehit edilmiştir.

Zeyd ibnü'l-Harise: (ö. 630) Hz. Hatice validemizin kölesi iken, validemiz Peygamber Efendimiz'le evlenince Hz.

Zeyd'i O'na hediye etti. Peygamberimiz daha sonra Hz. Zeyd'i âzat buyurdular. Hz. Zeyd, Kur'ân'da ismi anılan tek sahabîdir. Mute Savaşı'nda ordunun komutanı iken şehit edildi.

Zeynep bin Cahş, Ümmü'l-Mü'minîn (ö. 641): Peygamber Efendimiz'in mübarek hanımlarından. Önce Zeyd ibn Harise ile evlendi, ama anlaşıp uyuşamadılar. Ezvac-ı tahirat içinde bilhassa cömertliğiyle meşhurdu.

Zübeyr ibn Avvam (ö. 656): Sahabe'nin büyüklerinden, Aşere-i Mübeşerre'ye dahil. Peygamberimiz, O'nu havarisi olarak nitelendirmiştir. Hz. Ömer'in, vefatından önce yerini alacak halifeyi seçmek üzere tayin buyurduğu altı kişilik heyete dahildi.

Zülkarneyn: Kur'an'da anılan ve peygamber olup olmadığı konusunda kesin bir söz söylenemeyen üç mübarek insandan biri. Doğu–batı ve kuzey istikametinde büyük seferler yapmış bir cihangir.

(Hz.) Zülkifl: Kur'ân'da adı geçen rasûllerden; büyük ihtimalle mevcut Kitab-ı Mukaddes'te Hezekiel olarak geçen peygamber. İsrail Oğulları'na gönderilmiş rasûllerden olup, İsrail Oğulları'nın Babil sürgününde yaklaşık olarak M.Ö. 5'inci asrın ilk çeyreğinde Keldanîler ülkesinde vazifesini ifa etmiştir.

Zünnûn: Denizde büyük bir balık tarafından yutulup, daha sonar sahile bırakıldığı için bu lâkapla anılan Hz. Yunus (s.a.s.)

KAVRAMLAR ve KELİMELER SÖZLÜĞÜ

Âdem: Özellikle iç ve kendine has özellikleriyle insan; Hz. Âdem; insanlığın prototipi

Adl, Adalet: Eksiklik ve fazlalıktan uzak olarak orta yolu tutma; söz, davranış ve tavırda aşırılıktan kaçınıp, mutedil olma; doğruluk, her haklıya hakkı nisbetinde hakkını, haksıza haksızlığa nisbetinde cezasını verme.

Afv: Bir şeyin izini, belirtisini silme; hatayı görmeyiverme, sorumluluğu alma, muaf tutma; ihtiyaç fazlası

Ahbar: Yahudi din âlimleri

Ahlâk – Huluk: *Ahlâk*, özellikle tavır ve davranışlarda her türlü aşırılıktan, yani ifrat ve tefritten uzak olup, daima orta noktayı temsil etme; insana verilen melekeleri ifrat ve tefritlerden kurtarıp, hikmet, iffet ve şecaat gibi orta ve fazilet olan noktalarda kullanma; (güzel, övülmüş) huy ve davranış biçim veya modelleridir. *Huluk* da benzeri manâda olmakla birlikte, daha ziyade Cenab-ı Allah'ın ferdin yaratılış hamuruna koyduğu huylar için kullanılır.

Âhiret: Son, sonraki; kıyametten sonra kurulacak olan öbür dünya; ikinci ve ebedî hayat

Akl: Kur'ân'da akıl bir meleke olarak geçmez, bunun yerine kalbin bir ameli olarak akletme manâsında fiil kullanılır. Akletme, sebeple netice, eserle müessir, parça ile bütün arasındaki ilgiyi idrak edip, sebepten neticeye ve eserden müessire veya müessirden esere veya iki eserin birinden diğerine, ayrıca parçadan bütüne bütünden parçaya varma (kıyas, tümevarım, tümdengelim) faaliyeti, bu faaliyetle eşyayı, hadiseleri kavramaya çalışma; zararlı olanla faydalı olanı ayırt edebilme, böylece helâk edici yollara sürüklenmekten korunma demektir.

Âlem: Alâmet ve işaret olma kökünden gelen bir kavram olarak, atomlardan, hattâ atom-altı parçacıklardan nebülozlara, galaksilere kadar Allah'a, iman esaslarına, hakka işaret ve alâmet olma fonksiyonuyla her bir varlık; varlığın belli boyutları, belli şartlara göre yansıma biçimi. Bu ikici açıdan âlemler, Lâhût Âlemi, Rahâmût Âlemi, Ceberût Âlemi, Melekût Âlemi, Misâl Âlemi, Şahâdet Âlemi gibi isimler altında sınıflandırılır. Âlemler, bir başka açıdan Ruhlar Âlemi, Şahâdet Âlemi, Berzah Âlemi ve Âhiret Âlemleri şeklinde de sınıflandırılır. Daha başka bir açıdan, fizikî ve astronomik âlemlerden de bahsedilebilir.

Arş: Çatı, tavan, kubbe gibi yüksek ve çardak gibi yükseltilen şeyler için kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği şekliyle Arş, sanki bütün kâinatı kuşatan bir kubbe veya altında kâinatın "aktığı" bir taht gibidir. Bu manâda o, Allah'ın kâinat ve varlıklar üzerindeki mutlak hakimiyetini sembolize eder. Bedüizzaman hazretlerinin su için 'rahmet arşı', toprak için 'hayat arşı' tabirlerini kullanmasın-

dan hareketle diyebiliriz ki Arş, Cenab-ı Allah'ın Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir, ayrıca İlim, İrade, Kudret, İnayet gibi, bilhassa yaratma ve idare ile ilgili sıfat ve isimlerinin bir halitası, O'nun bu sıfat ve isimlerden sâdır olan tekvinî emirlerinin veya fıtrat kanunlarının tamamı ve icra 'makamı'dır.

Arz-ı Mukaddes: Tertemiz kılınmış, kutlu, mübarek yer. Beyt-i Makdis'in bulunduğu yer.

Ashab: *Sahabî* kelimesinin çoğuludur. Bir arada bulunan sohbet ehli, arkadaşlar, aslî ve mecazî manâda yol arkadaşı; kavram anlamıyla, çileli yolunda Allah Rasûlü'ne arkadaşlık yapan mü'minler için kullanılır. Cennetlikler için Cennet'e izafe olarak *Ashabü'l-Cenne*, cehennemlikler için Cehennem'e izafeten *Ashab-ü Cehennem*, *Ashabü'n-Nâr* gibi tabirlerin kullanılması, Cennet ehlinin Cennet'le, Cehennem ehlinin Cehennem'le birlikte, birbirlerine uygun arkadaşlar olarak var olup gideceğinden kinaye de olabilir.

Ashab-ı Meş'eme/Şimal: Allah'a karşı çıkmış, O'nun iradesi istikametinde inanıp yaşamamış ve dolayısıyla hayırdan mahrum bırakılmış ve şerre sebep vermiş olan, bu sebeple de Âhiret Günü amel defterleri arka taraftan sol ellerine verilecek olanlar

Ashab-ı Meymene/Yemîn: Allah'ın iradesi istikametinde inanıp yaşamış, dolayısıyla hayır ve berekete nail oldukları gibi, hayır ve bereket kaynağı olmuş, bu sebeple de Âhiret Günü amel defterleri ön taraftan sağ ellerine verilecek olanlar

Asr: Zaman, zamanın tamamı; ikindi vakti; özellikle dünyanın ömrü içinde Allah Rasûlü'nün risaletiyle başlayan son dönem, bilhassa da bu dönemin hadiselerle yüklü en son parçası

Avret: Kişinin açılmasından haya duyduğu her şey, dolayısıyla vücutta kadın ve erkek için yabancıya gösterilmesi haram olan kısımları

Âyet: Allah'a, imana ve İslâm'ın esaslarına, hakka delil olmaları açısından Kur'ân'ın birbirlerinden noktalarla ayrılan kendi cümleleri ve/veya cümle grupları, ayrıca bizzat insan dahil kâinatta bütünlüğü içinde bir manâ ifade eden ve yine Allah'a, imana ve İslâm'ın esaslarına, hakka delil teşkil eden her bir şey ve hadise – kâinat ve tarih kitaplarının her bir cümlesi.

Bağy: Haset, haksızlık, rekabet, hakkına razı olmama gibi sebeplerle başkalarının hakkına tecavüz. Peygamberlerle ıslah edilen toplumlarda tefrika ve ihtilafların başta gelen, hattâ başlıca sebebi.

Ba's: Diriltme, ölüleri mezarlarında diriltme; kulları içinden Cenab-ı Allah'ın bir zatı peygamber olarak seçip irşad için, uyarma ve müjdeleme maksadıyla bir halka veya, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için olduğu gibi, bütün insanlara gönderilmesi

Basiret: İç idrak, kalb gözüyle görme, bu görmeyi sağlayan manevî aydınlık, ışık (çoğ. Basair: İç idrak ışıkları)

Bâtıl: Vahye değil, insanın heva ve hevese tâbi fikirlerinden, bir başka ifadeyle, fikir sureti giymiş heveslerden kaynaklanan hakka aykırı her türlü inanç, düşünce ve davranış sistemlerinin, inanç, düşünce ve davranışların genel adı.

Belağ: Yeterlilik, nihaî derecede olma; Allah'ın Mesajı'nı herkese idraki seviyesinde ve gerektiği şekilde sonuna kadar anlatma

Berzah: Engel, perde, ara yer; dünya ile Âhiret arasındaki ara âlem, kabir âlemi

Besmele: *Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*: Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla. İslâm'ın şiarı olan ve her hayırlı işe onunla başlanan bu mübarek cümle, aynı zamanda Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'na demektir. Yani her varlık, yaptığı her hayırlı işi Allah adına ve O'nun ismiyle yapar, yapması gerekir.

Besmele, birtakım âlimlere göre Kur'ân'ın her sûresinin ilk âyetidir ve dolayısıyla namazda da her sûrenin başında okunması farzdır. Hanefîler'e göre ise, her sûreden bir âyet değilse de, başlı başına bir âyettir ve Kur'ân'da sûrelerin başına konması, aralarını ayırmak ve teberrük içindir. Bununla birlikte, Fâtiha'nın başında ilk âyet olarak da kabûl edilir.

Beşer: Bilhassa yiyip-içme, barınma, pek çok ihtiyaçlarla malûl olma, pek çok arzuları bulunma, evlenip çoğalma gibi maddî-nefsî yanlarıyla insan

Beyt-i Atik: En eski ve mübarek ev: Kâbe

Beyyine: Işık ölçüsünde apaçık, böylesine apaçık delil, belge; kendisi açık ve anlaşılır olduğu gibi, bir tezi, bir iddiayı da ispat eden apaçık delil

Bey'at (Biat): Alış-veriş, el sıkışma ile bağlanan alış-veriş, anlaşma. Cenab-ı Allah'ın Cennet karşılığında mü'minlerde mallarını ve canlarını satın alması ve buna giden yolda rehberle arkasındaki insanların rehberlik-itaat anlaşması; zaman zaman ortaya çıkan konularda da aynı şekilde el el üstüne konularak yapılan yardımlaşma, dayanışma, itaat anlaşması

Bid'at: Din'de hem akîde hem amel, özellikle ibadetler alanında onun esaslarına zıt ve Sünnet'e ters olarak ortaya atılan ve Din'e izafe edilen icatlar, uydurmalar

Bir(r) – Ebrar: Kâmil iyilik ve gerçek fazilet; kâmil iman, ibadet, ihlâs, takva ve insandan örülü hal, davranış. Birr sahiplerine *ebrar* denir; *berr* veya *bârr*ın çoğuludur.

Bi'set: Allah tarafından kulları içinde bir zatın peygamber olarak seçilip irşad, uyarma ve müjdeleme için bir halka veya Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için olduğu gibi, bütün insanlara gönderilmesi

Bürhan: Kesin delil

Bühtan: Apaçık ve büyük iftira

Cahiliyye: Hakka, vahye, Hak Din'e, yani ilme dayanmayan, insanın zannından, fikir sureti giymiş heva ve heveslerinden kaynaklanan yanlış malûmat ve bunlar üzerine oturan sistem, davranış biçimi. İslâm öncesi çağın "Cahiliyye çağı" olarak anılmasının sebebi de, o dönemde yaşayan halkın hiçbir şey bilmiyor olması değil, hayatlarını Allah'tan gelen ilmin yerine, tamamen zan, heva ve heveslerinden kaynaklanan bilgilerine veya bilgi veya fikir sureti giymiş heva ve heveslerine göre tanzim etmiş olmalarıdır.

Cehalet: Vahye, yani Kur'ân'a ve Sünnet'e, akl-ı selime ve sağlam duyuların al-

gısına zıtlık, insan vehim ve zannından, fikir sureti giymiş heva ve hevesten kaynaklanan malûmat ve buna dayalı düşünce, davranış ve tutum; ilmin yokluğu

Cehennem: Âhiret'te münafıkların, kâfirlerin ve müşriklerin içinde ebediyen kalacakları azap yeri. Kur'ân-ı Kerim'de Cehennem için veya onun tabakaları ya da dereceleri olarak başka isimler de geçer: *Ateş*, *Saîr* (Kaynar ve Alevli Ateş), *Cahîm* (Kızgın Alevli Ateş), *Hutame* (Yok Eden Ateş), *Sekar* (Kavuran Ateş, Ateş Çukuru), *Lezâ* (Kuduran Alev).

Celde: Ete geçmeyecek şekilde cilde vurulan darbe.

Cennet: Bahçe. Kavram olarak, Âhiret'te Allah'ın mağfiretine nail kılınan mü'minlerin içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri saadet ve mükâfat yurdu. Kur'ân-ı Kerim'de Cennet için veya onun tabakaları ya da dereceleri olarak başka isimler de geçer: *Cennetü'l-Me'vâ* (Barınma ve Yerleşme Cenneti), *Cennetü'l-Huld* (özellikle ebedîliği vurgulanan Cennet), *Cennâtü Adn/Adn Cennetleri* (sonsuz nimet ve ebedî mutluluk cennetleri), *Cennetü'n-Neîm* (içinde nimetlerin kaynadığı Cennet); *Firdevs* (en yüksek makamlar cenneti). Kur'ân-ı Kerim'de Cennet ve Cennet'in başka derece veya katları için *Dârü's-Selâm* (tam emniyet, selâmet, her türlü arızadan emin olma yurdu) ve *Dârü'l-Karar* (yerleşme, hiçbir menfi değişikliğe, bozulmaya maruz kalmadan sürekli yaşama yurdu) tabirleri de geçmektedir.

Cibt: Allah'tan başka kendisine kullukta bulunulan her nesne, her şahıs

Cihad: Herhangi bir hususta elden gelen gayreti gösterme. Nefis ve şeytan başta olmak üzere, Allah düşmanlarıyla gerektiği zamanda gereken şekilde ve şartlarına uygun olarak mücadele etme. Hadiste, birbirinden ayrı düşünülemeyecek şekilde nefisle cihada "büyük cihad", inkârcı zalimlerle cihada, gerektiğinde savaşmaya "küçük cihad" denmiştir.

Cilbab: Kadınların üzerlerine aldıkları, başlarından ayaklarına örten, ferace vazifesi de gören bol haricî elbise

Cin: Cin, kelime manâsıyla gizli, göze görünmez demektir. Cinler, dumansız, alevsiz ve gözeneklere işleyen ateşten yaratılan bir tür görünmez şuurlu, irade sahibi ve sorumlu, kendilerine has yiyecekleri ve içecekleri olan, evlenip çoğalan varlıklardır. Kur'ân'da Cin Sûresi de vardır (No: 72). Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm, insanların yanısıra onlara da gönderilmiştir.

Cizye: İslâm devletinde gayr-ı Müslim ve askerlik hizmetinden muaf vatandaşların korunmaları karşılığı olarak ödedikleri vergi; korunma vergisi

Dalâlet: Peygamber gibi en yüksek manevî makama sahip bir zâtın kendi seviyesinin az altında yaptığı bir işten, Allah'a şirk koşmaya kadar, dosdoğru yoldan her türlü sapmayı ifade eder.

Dehr – Dehrî: Dehr, sınırı belli olmayan uzun zaman, mücerret manâda zaman demektir. Dehrî, kâinatta her şeyin zamanın akışı içinde ve kendiliğinden bir sürece bağlı olarak olup bittiğine inanan insandır; bir manâda tabiatperest veya materyalist

Devlet (Dûlet): İnsanlar, toplumlar arasında devredip duran servet, zen-

ginlik, galibiyet, üstünlük gibi haller; tedavüldeki güç, başarı durumları

Din: Kelime olarak "baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, borçlanmak, âdet edinmek, baş eğdirmek, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek, hizmet etmek, borç vermek" gibi manâlarıyla, *DâNe* fiilinin masdarıdır. Terim olarak ve hususî anlamıyla, Cenab-ı Allah'ın rasûlleri vasıtasıyla insanlar ve cinler gibi şuurlu, sorumlu varlıklara Kendisi'ne ibadet etmeleri ve dolayısıyla hem dünya hem de ve özellikle Âhiret saadetleri için gönderdiği itikat, ibadet, ferdî-içtimaî muamele, ahlâk ve ceza kaide ve kanunları bütünü.

Din Günü: İnsanların ve cinlerin dünyadaki hayatlarının hesabını verip, ceza veya mükâfatı hak edecekleri Âhiret günü

Dua: İbadetin özü olarak Allah'a yalvarma, her neticeyi O'ndan bekleme, ihtiyaçları O'na arzetme. Bütün varlıklardan Allah'a giden duadır. Bitkiler, hayvanlar ve her insan vücudu, yaratılış ve vazifeleri istikametinde fıtrat diliyle, ayrıca ihtiyaç diliyle dua eder. Ayrıca, insanlar ve cinler, Allah'ın koymuş olduğu yaratılış ve hayat kanunları (Şeriat-ı Tekviniyye) istikametinde davranmakla, meselâ çiftçi toprağı sürmek, öğrenci dersine çalışmakla fiilî dua, bir de herhangi bir dileklerine kısmen söz konusu kanunlar üstü ulaşmak için dilleri ve kalbleriyle hususi dua ederler.

Ecel: Bir canlı, bir hadise, bir toplum vb. için tayin edilen süre; bu sürenin sonu. Levh-ı Mahv ve İsbat açısından bu sürenin netice itibariyle değişebilenine *Ecel-i Muallâk* (şartlara bağlı kılınmış süre ve sonu) veya Allah'ın İlmi'nde sabit ve değişmez olanına *Ecel-i Kaza/Mübrem/Müsemma* denir.

Emanet: İnsanların bakma, koruma, gereğini yerine getirme gibi vazifelerle uhdesine verilen görev, mal, para, makam, irade, benlik, her türlü nimet vb.

Emin: Üzerindeki emanetlere riayet eden, güvenilir, yalandan, aldatmadan, ihanetten, sözde durmamadan uzak olan

Emir: İş, durum, buyruk, tedbir, idare, komutanlık, İlâhî Kudret'in icraatının öncelikle görüldüğü, tecelli ettiği manevî âlem

Emîr: Komutan, vali, devlet başkanı

Enfal: Nefl kelimesinin çoğulu olup (diğer çoğulu *nevafil*dir ve nafile ibadetleri ifade eder), Allah yolunda yapılan her türlü hizmete terettüp edebilecek dünyaya yönelik herhangi bir kazanç, Allah'ın rızası ve Cennet dışında ek bir kazanç, özel anlamda harp ganimetleri

Ensar: Yardımcılar. Terim olarak, hicret eden Mekkeli muhacirleri Medine'de evlerine alıp, barındıran, Allah yolunda Allah Rasûlü'ne yardım eden Medineli Müslümanlar

Esâtir: Efsane, masal, mit manâsına gelen *üsture*'nin çoğuludur

Esbab-ı nüzul: Kur'ân âyet ve/veya sûrelerinin inişine sebep olan hadiseler, şartlar, ihtiyaçlar.

Esbab-ı nüzûl, Kur'ân'ı âdeta misliyle tekrarlanan hadiseler zinciri olan tarihî süreç içinde anlama ve âyetler arasındaki münasebetleri kavramada çok önemlidir. Fakat bazıları, onu tam tersine, âyetleri iniş sebeplerine bağlama, dolayısıyla belli

bir hadise ve zaman dilimine hasretme ve Kur'ân'ı tarihselci açıdan değerlendirme gibi bir cinayete alet etmeye çalışmaktadırlar. Oysa herkes, her dönem Kur'ân'a doğrudan kendisine iniyor gibi yaklaşmalı ve kendisini onun ilk muhatabı kabul etmelidir. Ayrıca, sebebin hususîliğinin, yani âyetin inişindeki sebebin hükmün umumiliğine mani olmayacağı, yani o âyetin hükmünün kapsamına tesir etmeyeceği bir kaidedir de.

Esmaü'l-Hüsna: Cenab-ı Allah'ın her biri bizatihî ve eserleriyle de O'nun Zâtı'na has güzellikteki isimleri

Farz/Fariza: Yapılmasını Allah'ın emredip mecbur kıldığı şey, kesin hüküm.

Fazl: Lütuf ve ihsan; insanların amellerine Cenab-ı Allah'ın fazladan verdiği mükâfat

Felâh: Gerçek mazhariyet, gerçek kurtuluş. Kur'ân-ı Kerim, bu kelimeyi mutlak bırakmakla, yani neyden kurtulunduğunu, felâha erildiğini anmamakla, herkese has bir mazhariyet şeklinde kapıyı açık bırakmakır. Bazısı için Cehennem'den kurtulmak, bazısı için Cennet'in üst katmanlarında yer almak, bazısı için Cennet'te Cenab-ı Allah'ı her türlü kemiyet (nicelik) ve keyfiyet (nitelik)ten uzak olarak müşahede etmek, bazısı için, O'nun rızasını kazanmak felâh bulmadır ve mazhariyettir.

Felek: Yörünge, yıldızların ve gezegenlerin hareket yönü. Rota.

Fesat – Müfsit: Bozulma, kokuşma, nizamın bozulması, bozgunculuk, karışıklık; bunları yapan kişiye de *müfsit* denir

Fetih: Kelime anlamı kapalı bir şeyi açmak olup, terim anlamı itibariyle, zorlukların gitmesi, başarıya giden yolların ve kapıların açılması, zafer demektir.

Fetret: Ara dönem. İki peygamberin arasında geçen ve Din'in esasının, asliyetinin kaybolduğu, sisler altında kaldığı dönem. Dinî tebliğin gerektiği gibi yapılamadığı, kişilere Din'in ulaşmadığı, ulaştırılmadığı her dönem, o kişiler için yine fetret ifade eder.

Fevz: Başarı, kurtuluş, kazanç

Fey: Silah kullanmadan, savaş araçlarını harekete geçirmeden, savaşsız, zorluk ve güçlük çekmeden elde edilen ganimet

Fısk – Fasık: Kelime manâsıyla farenin deliğinden çıkması demek olan fısk, terim anlamıyla haktan sapma, sınırı aşma, ebedî hayatı terk edip onun kazanılacağı sahadan çıkma demektir. Fısk, itikadî sahayı da, amelî sahayı da, yani hem itikatta hem de amelde sapmayı ifade eder. Özellikle büyük günahları açıktan ve içte bir burkulma hissetmeden işleme için kullanılır. Fısk sahibi kişiye *fasık* denir.

Fıtrat: Yoktan varlık alanına çıkarma ve her bir varlığa ona has kimlik ve mahiyeti verme. Her bir varlık ve varlığın bütünü için Cenab-ı Allah'ın tayin buyurduğu mahiyet, özellikler toplamı; bütün hususiyetleriyle yaratılış modeli.

Fidye: Karşılık. Kölenin özgürlük bedeli; bir yasağı işleme veya bir emri yerine getir(e)meme karşılığında ödenmesi gereken bedel

Fitne: Kelime manâsıyla, içinde altın madeni bulunan toprak kütlelerini kaza-

na atıp kaynatmak ve neticede altını elde etmek demek olan fitne, terim olarak hususî manâsıyla, belâ gibi insanların arınmasına sebep mihnet, meşakket ve güçlükler demek olmakla birlikte, daha çok kullanılan umumî manâsıyla Allah'a şirk koşmak ve bunu bir hayat tarzı haline getirmek, küfrü yaymak, irtidat, Allah'ın haram kıldığı amelleri büyük bir aldırmazlık içinde işlemek, umumî asayiş ve güvenliği ortadan kaldırmak, hak Din'e karşı aktif düşmanlık içinde bulunmak gibi, her biri hak ve adaletin gereği olarak insan öldürmeden çok daha kötü ve toplumu sarsıcı fiilleri ifade eden bir kavramdır. Özellikle Allah'a şirk koşma veya küfrün yol açtığı anarşi, terör, zulüm ve güvensizlikle örülü içtimaî hayat ve İslâm'a karşı aktif düşmanlık ifade eden muhtevasıyla İslâm'da savaşı meşrûlaştıran başlıca sebeptir.

Fuhş/Fahşa: Zina, fuhuş, eşcinsellik, iftira gibi özellikle yüz kızartıcı günahlar, suçlar

Furkan: İki şeyin arasını, hakkla bâtılı, imanla küfrü, helâlla haramı, doğru ile yanlışı ayıran demektir. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) takva dairesine girenlerin kalbinde bir furkan var edeceğini okuyoruz (8: 29). Bundan maksat, firaset, ilim, ilhamdan örülü bir iç duygu, iç kontrol mekanizması olsa gerektir. Hakkı bâtıldan, imanı küfürden, haramı helâlden, doğruyu yanlıştan ayıran manâsıyla Kur'ân-ı Kerim Furkan'dır. Bir hadis-i şerifte, "Bana Kur'ân ve yanında onun benzeri verildi." buyrulmaktadır ki (Ebû Davud, "Sünnet": 5), "onun benzeri"nden maksat Sünnet'tir. Dolayısıyla, Kitabı uygulama ölçüleri mahiyetinde Sünnet de furkandır.

Fücur: Kelime manâsı, bir şeyi genişlemesine yarmak, yırtmak demek olup, terim anlamı itibariyle, Allah'ın doğuştan verdiği haya ve Din'in kazandırdığı günahlardan korunma perdesinin yırtılması ve bu yırtılmayla bilhassa yüz kızartıcı suç ve günahları işleme

Gayb: Şahadet'in karşılığıdır. Yaratılmışlar varlıklar için duyu ötesi, bir başka deyişle, fizik ötesini ifade eder. Gayb, mutlak gayb ve izafî veya sınırlı gayb olarak ikiye ayrılır. Mutlak gayb, Allah'ın Zâtı, dünya hayatımız açısından Âhiret hayatı ve uhrevî âlemlerdir. Melekler, ruhlar ve ruhanîler âlemleri de, normal insan duyuları açısından mutlak veya yarı mutlak-yarı izafî/sınırlı gayba dahildir. Mutlak gaybın bilgisi, sadece Allah'a aittir. Şu kadar ki O, bu bilgiyi kullarından, bilhassa rasûllerinden dilediğine dilediği miktarda değişik yollarla açabilir. Sınırlı veya izafî gayb ise, şu anda bulunduğumuz yer ve zaman itibariyle beş duyumuzun dışında kalan saha demektir. Bu açıdan, geçmiş ve gelecek de sınırlı gayba dahildir ki, Kur'ân, geçmiş topluluklardan bahsederken, "gaybın haberleri" tabirini kullanır. Bu tür gayb, araştırma, gerçek bilgi kaynaklarıyla kendilerine ulaşma ve zamanın ilerlemesi gibi yollarla gayb olmaktan çıkar.

Gazap: Öfke, intikam ve cezalandırma duygusu; Cenab-ı Allah için cezalandırma, mahkûm etme demektir.

Gıybet: Bir kimsenin yokluğunda kendisiyle ilgili hoşlanmayacağı bir sözü söylemek; arkadan çekiştirme.

Gurur: Baştan veya nefsin aldatmasıyla güzel görerek sevinme, gerçeği idrak edince de yerinip dövünme; aldanış; servet, makam, güç, başarı gibi aldatan her şey (bunlar, elbette zatında aldatıcı olmayıp, kişiyi yanlışa sürüklediğinde o kişi için aldatıcı, aldanma sebebi olur); her zaman aldatan şeytan

Gün (Yevm): Kur'ân-ı Kerim'de *gün* kavramı, sadece bildiğimiz anlamda gün için değil, bunun yanısıra, hattâ daha çok bir zaman birimi olarak, ayrıca dönem, hususî zaman veya devir manâlarında kullanılır. Bir âyet-i kerimede, bizim günümüzle 1000 yıl süren (Secde Sûresi/32: 5), bir başka âyet-i kerimede 50.000 yıl süren (Meâric Sûresi/70: 4) günden bahsedilir. Demek ki gün, süre olarak izafidir. Ayrıca âlemler, içinde bulunduğumuz dünyadan ibaret değildir. Yerkürenin günü, güneşin günü, her bir gezegenin günü birbirinden farklı olduğu gibi, rüya âlemine ait gün ile, ruh ve hayal âlemlerine ait günler, maddî olmayan Misal, Melekût, Ceberût gibi âlemlere ait günler de birbirinden çok farklıdır. Hattâ bir manâda maddî kâinatın hayatı bir günden ibaret olduğu gibi, Âhiret hayatı da yine bir gündür ki, Kur'ân-ı Kerim, Âhiret hayatından zaten gün olarak söz eder.

Habîs: Maddî ve/veya manevî temiz, sıhhî olmayan, Din'in de çirkin gördüğü şey; iğrenç; bozuk

Hac: Belli ve hususî bir gaye ile bir bir yere çokça gidip gelmek; kast, sene; Allah rızası için, O'nun gücü yeten üzerindeki hakkını ifa maksadıyla ihramlı olarak Mekke'ye varıp, ihram süresince gereken yasaklardan kaçınmak, Arafat'ta vakfe yapmak, Kâbe'yi tavaf etmek, şeytan taşlamak ve kurban kesip traş olmak suretiyle yerine getirilen ibadet

Had – Hudud: Sınır(lar). Terim olarak, Allah'ın özellikle işlenmesi karşılığında belli cezalar tayin buyurduğu günahlar; insan hayatı için ve insanlar arası muamelelerde koyduğu ve çiğnenmemelerini emrettiği kaideler, kanunlar; bu günahları işleme veya kanunları çiğneme karşılığı tayin buyrulan cezalar

Hadis: Söz; haber, nakil. Bilhassa hadis âlimleri nezdinde Peygamber Efendimiz'in sözleri, davranışları ve ashabında şahit olup da men etmediği davranışlar ve sözler (takrirleri)

Hak: İlâhî vahye dayanan, ondan kaynaklanan inanç, düşünce ve davranışlar bütünü, Cenab-ı Allah'ın kâinat ve insan hayatı için koyduğu kanunlarla uyumlu olan. Varlığı gerçek ve sabit olan; meşrû yoldan elde edilmiş; başkası üzerindeki meşrû alacak

Halife, Sonradan gelip, yerini alan. Selefinin izinde onun adına icraatta bulunan.

Hilâfet, Allah adına ve O'nun tayin ve tesbit buyurduğu sınırlar çerçevesinde yeryüzünde tasarrufta bulunma, yine aynı çerçevede eşyaya müdahale ile, yeryüzünü imar etme vazife ve fonksiyonudur. Hilâfetin ana dinamik veya unsuru hem eşyayı, yani kâinat kitabını, hem de Din'i tanıma manâsında ilimdir.

Hamd: Cenab-ı Allah'ı O'na has ve O'na yaraşır sıfatlarla anma, zikretme, övme ve varlığımızın, hayatımızın, her başarının, her güzelliğin, her iyiliğin,

yaratma, rızıklandırma gibi fiillerin O'ndan olduğunu, acz, fakr ve cehaletimizi idrakle O'nun sonsuz kudret, servet ve ilmini itiraf, dolayısıyla ibadetin ancak O'nun hakkı olup, O'na yapılacağını, sadece O'na el açılıp O'na dua edileceğini kabul ve ikrar etme.

Hamr: Örtmek; özellikle üzüm, hurma ve arpadan elde edilen sarhoş edici içki; genel anlamda insana sarhoşluk veren her şey

Hanif: Bozulmamış fıtratla Hak Din'e temayül içinde bulunma; fıtrî-dinî yaşayış

Hannas: Gizli gizli yaklaşan, pusu kuran, manevralar yapan, fırsat buldukça saldıran sinsi varlık – şeytan

Haram: Belli değerde ve hürmet gerektiren, dolayısıyla da hürmeti, saygınlığı çiğnenmemesi gereken; Allah ve Rasûlü tarafından konulan kesin yasak

Hasene: Sevap, mükâfat, iyilik, güzellik

Haşir: Bir araya toplama, toplanma; bir topluluğu yerinden, memleketinden çıkarıp başka bir yere sürgüne gönderme; Kıyamet gününde canlıları diriltip mezarlarından çıkarma ve belli bir alanda (Mahşer yeri) toplama

Haşyet: İçten saygı, saygı ve heybet duygusu, kalben duyulan ürperti

Hata: Türkçe'de bilmeden veya unutarak işlenen suç manâsında kullanılsa da, Arapça'da ve Kur'ân-ı Kerim'de *hatîe* olarak ciddî günah manâsında kullanılır. İf'âl kipinde, yani *AhTae* fiili, *ihtâ'* masdar şekliyle kullanıldığında Türkçe'deki hata manâsını verir.

Havari: Saf beyaz anlamına gelen havar kelimesinin ism-i mensup şekli olup, terim anlamıyla ihlâslı, temiz, halis dost, yardımcı demektir. Özellikle Hz. İsa'nın en önde gelen 12 sahabîsi için kullanılır.

Hayat – Mevt: Ezelî Kudret'in en büyük, en lâtif, en dikkat çekici bir mucizesi, ayrıca en büyük nimetlerden biri olarak varolma, canlılık demektir. Hayat derecelerinin en basiti bitkilerin hayatı olup, bu hayatın da başlangıcı, çekirdekte veya tohumda hayat düğümünün uyanıp açılmasıdır. Hayatın keyfiyeti (niteliği) o kadar ortada ve apaçık gibi görünmesine rağmen, insan akıl ve bilgisi için halâ meçhuldür ve meçhul kalmaya da aday görünmektedir. İnsan hayatı, maddî hayat, manevî hayat, ruhî hayat, nebatî (bitkisel) hayat, hayvanî hayat, beşerî hayat gibi şubeleri olmakla, âdeta bütün hayat derecelerini ve türlerini kapsar. Hayatın iç yüzü gibi dış yüzü de şeffaf olduğu için, onunla İlâhî Kudret arasında sebepler perdesi olmayıp, o, Kudret'in mülk yönü de melekût yönü de nûranî bir eseridir.

Hayat ve ölüm, birbirini tamamlayan bir devr-i daim içindedir. Ölüm, her canlının tadacağı kaçınılmaz bir netice olması itibariyle hayattan daha açık ve daha görülür bir gerçektir. Her ölüm, bir üst hayat mertebesinin basamağıdır. Su, karbondioksit, hidrojen ve topraktaki inorganik tuzlar, güneş ışığı, yeşil bitkiler ve muayyen bakteriler vasıtasıyla bitki ve hayvanlardaki hayat maddesini teşkil eden organik maddelere dönüşürler. Bir başka ifade ile, inorganik mad-

deler bitki, hayvan ve insan vücudunda, yenilebilir bitkiler hayvan ve insan vücudunda, yine yenilebilir hayvanlar insan vücudunda ölerek üst hayat mertebelerine yükselirler. İnsan ise, ölüp (bir tohum halinde) toprağa düştükten sonra ikinci ve üst mertebe bir hayata uyanacaktır.

Mevt (ölüm), canlı varlıktan hayatın çekip alınması olmayıp, o varlığa verilen, onda yaratılan bir şeydir. Ölüm de hayat gibi yaratılmıştır ve yaratılan her şey gibi güzeldir.

Hayır: Gönlün temayül gösterdiği, kendisinden fayda umulan şey, mal; daha iyi, tercih edilmesi gereken, daha faydalı

Hedy: Allah'a yakınlaşmak maksadıyla O'nun rızası için Beytullah'a hediye edilen ve Hac'da kesilip, etinden önemli ölçüde muhtaçların faydalandırıldığı kurban. Koyun, keçi, sığır ve deve cinsinden olur.

Helâl: Hürmeti ve haramlığı belli bir işlem sonucu kalkan (nikâh sonucu bir kadınla evlenmek gibi); İslâm'ın işlenmesinde mahzur görmediği şey

Heva: Nefsin temayülü, bu temayülle oluşan ve bazen fikir urbası giyen arzu ve hevesler

Hicret: Uzaklaşma, bir yerden bir yere göç. İçte nefisten tezkiye edilmiş kalbe, saflaşmış ruha göç, günahlardan kaçınma, Allah'a daha iyi bir zeminde ibadet edebilmek ve O'nun yolunda hizmet gayesiyle doğduğu yeri terk edip başka diyara göçme

Hidayet – Hâdî/Mehdî: Tatlılıkla elinden tutup götürme, birlikte gitme demektir. Kur'an'da kullanılan ıstılahî (terim) manâsıyla, bizatihî doğruluk, doğruya, hakka ulaştırma manâsınadır. Kendisi hidayet üzere olana *hâdî* denir. *Hâdî, mehdî* gibi, hidayet eden, hidayete vesile olan demektir.

Hidayet, hem hem vasıtalı hem de vasıtasız olabilir. Cenab-ı Hakk (c.c.), imanı, insanların iradesi ve cehdi karşısında kalblerinde bir ışık olarak yakar. Fakat bu yakmada, insanların iradesi ve cehdi âdî bir şart olmakla birlikte, asla hidayet ve imanın asıl sebebi değildir. Bu gerçeği çok güzel anlatan bir sözde, "O, aramakla bulunmasa da, O'nu bulanlar, ancak arayanlardır" denmiştir. Hidayette birinci vasıta, kitap ve peygamberlerdir.

Hikmet: Hikmetin çok geniş manâ yelpazesi varsa da, özet olarak o, yaratılışın, hayatın, bütün kâinatta geçerli sistemin, hakim bulunan İlâhî kanunların gayesini ve işleyişini kavramaktır; bu arada bilhassa beşerî hayat adına, "Ben kimim? Bu dünyadaki varlığımın gayesi nedir? Nereden geldim, nereye gidiyorum? Bu dünya yolculuğunda rehberim kimdir? Ölümün benden istediği nedir?" gibi soruların tatmin edici cevabıdır. Ayrıca, eşyanın ve hadiselerin gerisinde yatan gerçek sebep ve hedefin, yani bir bakıma Kader veya bunun bilgisidir. Kur'ân, bütün bu konularda gerçek bilgi kaynağı, Sünnet de onu bize açıklama ve hayata tatbik etme sistem ve prensipleri olduğu için, Rasûlüllah'ın sünneti-i seniyesi, bütünüyle hikmettir.

Huccet: Lehte veya aleyhte reddedilemez susturucu delil, belge

Hums: Beşte bir. Kavram olarak, savaşla elde edilen ganimetlerin beşte

birinin Allah'a (kamu hizmetlerine, Allah yolunda kullanmaya), Rasûlü'ne, Rasûl'ün yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara ayrılması

Huşû: Derin saygı, ürperti ve teslimiyet; böyle bir hal içinde baş eğme

Hüküm: Hakla bâtılı birbirinden ayırt edebilme, doğru ve yerinde karar verebilme kabiliyeti; hikmet, kavrayış. İnsanlar arasında ve hakkında karar verme, anlaşmazlıkları çözümleme; kesin karar; kesin emir, ferman

İddet: Bir kadının eşinin ölümünden sonra 4 ay 10 günlük bekleme süresi. Ayrıca, bir kadın eşinden 3'ten daha az (1 veya 2 defa) ve kesin ayrılık ifade etmeyen sözlerle, yani geri dönüş mümkün bir tarzda boşanmışsa, bu boşanmaya *talâk-ı ric'î* (yeniden birleşmenin nikâh gerektirmeden mümkün olduğu talâk) denir. Boşama kesin ayrılık ifade eden sözlerle veya 3 defa olmuşsa, bu boşama *talâk-ı baîn*dir (geri dönüşün ancak yeniden nikâh kıydırarak mümkün olduğu veya ayrılmanın kesinleştiği boşanma). İşte *talâk-ı ric'î*de yeniden dönüşün nikâhsız, *talâk-ı baîn*de ancak yeni bir nikâhla mümkün olduğu ve kesinleşmiş ayrılıktan sonra boşanmış kadının yeni bir kocaya varması için beklemesi gereken süreye de *iddet* denir. Bu süre, boşanma ancak kadın hayız halinde değilken yapılacağından, boşanmış kadının 3 defa hayız görmesi dönemidir.

Î'lâ: Mutlak manâda yemin; erkeğin karısına 'yaklaşmamak' üzere yemin etmesi. Böyle bir yeminde bulunan kişi dört ay içinde karısına dönecek olursa kefaret verir; dönmeyecek olursa bir boşama vaki olur.

İbadet: Bir işi azim ve hırsla yapma manâsında *ABeDe* fiilinden türemiştir. Tam bir saygı, boyun eğmişlik, olabildiğine ürperti içinde ve belli bir sistem dahilinde, iç ve dış bütün duygular, fikrî melekeler, kalb, kafa, hisler ve vücudun tamamıyla Allah'ın istediği çerçevede yapılan kulluk demektir.

İbn-i sebîl (**İbnü's-sebîl**): Yol oğlu, yolcu, yolda kalmış. Yolda kalmış ve yolculuğunu bitiremeyecek durumda olanlara zekâttan ve harp ganimetlerinden pay verilir.

İçtiba: Başkaları içinden seçip alma, seçkin kılma

İhlâs: Allah'a gerektiği şekilde, her türlü şirkten, riya ve süm'adan arınmış olarak inanma ve yine O'na hiçbir dünyevî-nefsanî beklentiye girmeden, riyasız, süm'asız, sadece O'nun rızasını elde etmek için ibadet etme

İhsan – Muhsin: Takva, en üst mertebesiyle bir açıdan *ihsan*la eş manâlıdır. İhsan, daha çok amelin boyutu olup, bir hadis-i şerifte tarifi yapıldığı üzere, yaptığımız her işi, özellikle ibadetleri Allah'ı görüyormuşçasına, biz O'nu görmesek de O'nun bizi sürekli gördüğünün şuuru içinde yapmak, her söz, davranış ve duygumuzda Allah'ın gözetimi altında olduğumuzu bilerek davranmaktır. Muhsin, ihsan sahibi kişi demektir. Kur'an, pek çok âyetinde gerçek kurtuluşa erenleri müttakîler ve muhsinler (ihsan sahipleri) olarak zikreder.

İhtilâf: Öne arkaya, sağa sola çekme, çekişme, bir konuda farklı farklı görüş ve tavırlar içinde olma

İlâh: Bütün varlıklara dilediğinde

fayda dilediği takdirde zarar verme, onları mükâfatlandırma ve cezalandırma kudretine ve hakkına sahip, kendisine el açıp yalvarılan, ibadet edilen, dolayısıyla kendisine dua ve ibadet edilmek hakkı olan, dua edenin duasına karşılık verebilen, ihtiyaçları gideren ama hiç bir şeye muhtaç olmayan, koruyup gözeten ama korunup gözetilmeye asla muhtaç olmayan, görülmeyen ama her şeyi gören, bilen, duyan Zat. Allah'tan başka bu sıfatlara sahip hiçbir zat, dolayısıyla Allah'tan başka ilâh yoktur ve kendisine ibadet ve mutlak itaat edilmeye lâyık tek varlık Allah'tır.

İlim: Kesin bilgi demektir. İlmin kaynağı Allah olduğu için, öncelikle "Allah'tan gelen, yani vahye dayanan kesin bilgi" ilimdir ve Kur'ân-ı Kerim'de genellikle bu anlamda kullanılır. İlmin zıttı, daha çok insan heva, heves, arzu ve kuruntularının ürünü ve gerçekle alâkası olmayan zan ve hiçbir delilden kaynaklanmayan tahminlerdir. İlimle bilgi veya malûmat birbirinden farklıdır. Malûmat, sadece yenilip-içilen maddeler gibi bir malzeme, ilim ise, "süt" gibi, faydalı, hazmedilmiş bir netice, 'vücuda gıda'dır.

İslâm'da ilmin sebepleri ve kaynağı üçtür: Kur'ân ve sahih Sünnet (vahiy), akıl ve sağlam duyular. Yani ilim, bu üç kaynaktan elde edilir. Şu kadar ki bu, bu üçünün de her sahada ilmin kaynağı olduğu manâsına gelmez. Her birinin kendine ait sahaları da vardır. Vahiy yoluyla gelen bilgi mutlaka kesindir, fakat bazen yorum ve üzerinde çalışma gerektirebilir. Tahkik gerektirmeyen aklî doğrular (bedîhiyât) bulunmasının yanısıra, aklın sahası sınırlıdır ve akıl, her konuda doğruyu bulabilecek bir alet değildir. Sağlam duyuların elde ettiği veriler doğru da olabilir, durum ve konuma göre yanıltıcı da olabilir ve bunlar, araştırma ister.

İmam: Öncü, rehber, önder, insanların önüne geçip onları herhangi bir yönde götüren, sevk eden kişi. İnsanlara namaz kıldıran zattan birkaç kişiye rehberlik yapana, ondan bütün bir topluma, bütün bir inananlar ümmetine cüz'î meselelerde ve genelde rehberlik yapan zatlara kadar herkes imamdır. İmamet, ayrıca peygamberlerin de sıfatı olup, Kur'ân'da pek çok peygamberin imamlığından söz edilir. Nasıl peygamberler ve vârisleri gibi insanlara hidayet rehberleri, imamları varsa, insanları ateşe götüren imamlar da vardır. Dolayısıyla kişi dünyada kimi imam, yani öncü, rehber edinmişse, Âhiret'te de o kişinin arkasında haşrolacak ve onun gittiği yere gidecektir. İnsanlardan başka, meselâ kitaplar da imam olabilir ki, Kur'ân-ı Kerim'in Tevrat için onun imam olduğundan söz eder.

İmam-ı Mübîn – Kitab-ı Mübîn: Bütün kâinatın ve onda cereyan eden hadiselerin taayyün etmiş, daha doğru bir ifade ile, tayin edilmiş, yani kendi kimlik ve mahiyetleri giydirilmiş halde ama henüz yaratılmadan kayıtlı bulundukları rehber kitap. Sözgelimi, bir kitabın, yazarının zihninde manâ halindeki (manevî) varlığı o kitap için bir ön rehber kitap, yani imam-ı mübîndir.

Allah'ın kendilerinden bitkileri, eşyayı

çıkarıp tam bir mükemmellik ve sanatla şekillendirdiği tohumlar, çekirdekler, kaynaklar, her bir şeyin İlâhî İlim'de kayıtlı 'ana düsturlar kitabı'na göre tanzim edildiğini gösterir. Tohumlar, kendilerinden meydana gelecek şeylerin plan ve programlarını ihtiva eder. Meselâ, bir ağacın tohumu veya çekirdeğinde kendisine göre o ağacın meydana geleceği plan ve programı kayıtlıdır ve denebilir ki, bu tohum veya çekirdek, kendisinden çıkacak ağacın bütün hayatını tayin edecek İlâhî düstur veya kanunların bir fihristidir. Bunun gibi, bütün bir kâinat ağacı için de böyle bir ilk ve ana tohum veya çekirdek ya da plan ve programlar mecmuası söz konusudur. Aslı Allah'ın İlmi'nde olup, dallarını geçmiş ve gelecekle birlikte gayb âlemlerine de uzatan bu ilk tohum veya çekirdeğe ya da plan, programlar, düsturlar ve kanunlar mecmuasına Kur'ân'da *İmam-ı Mübîn* (Apaçık İlk Rehber), korunur, değişmez, sabit bir mecmua olması açısından da *Levh-i Mahfuz* adı verilir.

Cenab-ı Allah (c.c.), İmam-ı Mübîn'de bulunan her bir varlığa bir âlem, bir âyet olarak haricî vücut urbasını giydirmeyi dilediği zaman Kader onu ilimden alıp giydirir, yani ona şekil ve sureti verir. Kudret de onu, temsilde hata olmazsa, bir yazarın zihninde kurduğu bir yazıyı, zihnindeki manâ halinden harfler, kelimeler, cümlelerle hariçte konuşarak veya yazarak ifade etmesi gibi, giydirir, yani onu haricî varlık sahasına çıkarır. Her bir varlığın gelecek hayatı tohumuna dercedilmiştir. Meselâ, anne karnında cenin "yepyeni bir yaratılış"la insan halini aldığı anda artık onun gelecek hayatı manâsında kaderi de bellidir. Aynı şekilde, her bitkinin tohumunda onun gelecek hayatı saklıdır. Tohumun yer altında çimlenip, meyve veren bir ağaç olma ânına kadar geçirdiği bütün süreler, bütün dönemler, yani onun aktif hayatı, onun bir bakıma pratik kaderidir ki, bu kader, her bir varlık açısından onun, bütün kâinat içinse kâinatın hayatının heyet-i umumiyesi, hayat-ı umumiyesidir. İşte bu, Kitab-ı Mübin'dir. İmam-ı Mübin'e Nazarî Kader denirse, Kitab-ı Mübin'e Pratik Kader denebilir. İmam-ı Mübîn, varlıkların asıllarına, tohumlarına, İlm'e ve İlâhî (ilk) Kader'e bakar; Kitab-ı Mübîn ise, daha çok Kudret'in bir defteridir; onların hayatlarının heyet-i umumiyesidir.

İman – Mü'min: İman, başta 6 iman esası olmak üzere, zarûrat-ı dîniyye denilen ve inanılması gereken bütün esaslara iman etmek, onların doğruluğunu tasdik ve ikrar etmek demektir. Bununla birlikte, meselenin bu aslî–hakikî boyutunun yanısıra bir de hukukî boyutu vardır: Şöyle ki: Küfür gibi iman da, öncelikle kalbin amelidir ve bir tasdiktir. Diliyle inandığını söyleyen ve Müslüman toplumda (zekât gibi) Müslüman 'vatandaş' olmanın hukukî gereklerini yerine getiren bir insan mü'min sayılır; fakat gerçekten ve Allah katında mü'min olup olmadığı kalbine bağlıdır ki, bunu da Allah bilir. İşte bu, meselenin hukukî yanıdır.

İman, basit bir kabulden ibaret değildir. Nasıl tam yetişmiş ve meyvesini vermiş bir (hurma) ağacında çekirde-

ğinden meyveleri olan hurmalara kadar; aynı şekilde, güneşte yeryüzündeki her varlıkta yansıyan ısı ve ışık tecellilerinden kendisine kadar sayısız denebilecek mertebeler ve dereceler varsa, aynen bunun gibi imanın da, akılda basit ve icmalî (özet–toplu) bir kabul, kalbde basit ve icmalî bir tasdikten, hücrelere kadar vücudun her azasına, hayatın her ânına kadar yayılan, en âmî bir insanın imanından, en yüksek derecede Efendimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın imanına kadar ve her birinin yaşayışına yön veren dereceleri ve mertebeleri vardır. İşte, bu derece ve mertebelerin ilk basamağı, inanılması gereken esaslara inanmaktır; daha sonra, bu imanda sebat göstermek ve derinleşmek gelir.

İman esasları birbirini gerektirdiği, yani Allah'a iman meleklere, risalete, Kitaba, Kader'e, Âhiret'e inanmayı, bunların her birine iman diğerlerine inanmayı gerektirdiği için iman esaslarından, inanılması gereken zarurat-i dîniyyeden birine inanmama diğerlerine de inanmayı tazammun eder ve küfür olur.

İnfak: Allah'ın verdiği servet, güç, zekâ, ilim gibi her türlü zenginlikten bir kısmını Allah yolunda ve/veya muhtaç olanlara geçimlik olacak şekilde, sadece Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan verme, harcama

İnşâ: Tüm parçalarıyla bir bütünü meydana getirme, ortaya çıkarma

İnzal – Tenzîl: İndirme, akıtma. Kur'ân-ı Kerim'i veya bir başka İlâhî kitabı Cenab-ı Allah'ın toplu olarak bir defada indirmesi. Kur'ân-ı Kerim'in bu şekilde bir defada Levh-ı Mahfuz'dan Beytü'l-Ma'mur'a inzalinden söz edilir. *Tenzîl* ise, bölüm bölüm, kısım kısım, belli bir süreç içinde şartlara bağlı olarak indirme demektir. Kur'ân-ı Kerim, Peygamber Efendimiz'e bu şekilde 23 yıllık bir süre içinde indirilmiştir.

İrtidat: Geri dönme, vaz geçme, imandan sonra yeniden inkâr etme, küfre dönme. İslâm'dan dönen genellikle başka yerde nur bulamaz, karanlıkta kalır ve bozulmuş tereyağına benzer; yapan, tamir eden insandan çok bozan, bozgunculuk çıkaran biri haline gelir.

İsim: Bir şey ne ise onu o olarak en özlü bizimde tarif eden, zihne yükselten, zihinde canlandıran kelime.

İnsan, yeryüzünün halifesi olarak yaratılmıştır. İnsanın hilâfet fonksiyon ve vazifesinin en önemli vasıtası ve ona melekler üzerinde mevki kazandıran unsur, insanlığın prototipi olarak Hz. Âdem'e "isimler"in öğretilmiş olmasıdır. Bunlar sadece eşyanın değil, Hz. Âdem'in zürriyetinin isimleridir de. İsimlerin öğretilmesi, Hz. Âdem'e eşyanın bilgisinin icmalî olarak, yani genel ansiklopedik bir bilgi olarak verilmiş olması demektir. Sonra bu umûmî bilgi her peygamberde o peygamberin misyonuna göre tafsil edilmiş, böylece peygamberler manevî olduğu kadar, maddî-ilmî terakki sahasında da insanlara rehberlik yapmışlardır. Bu bilgi, en son Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'da ve Kur'ân'da en tafsilli şekilde yer almıştır. Peygamberler, bilhassa mucizeleriyle ilmî (bilimsel) gelişmelere ışık tutmuş ve bu gelişmelerin nihaî sınırlarını çizmişlerdir. Dolayısıyla

ilmî keşif ve gelişmeler de, Hz. Âdem'e toptan ve öz olarak verilen bilginin açılması fonksiyonu görmektedir.

İsimlerin Hz. Âdem'e öğretilmiş olması, her bir insanda potansiyel öğrenme kabiliyeti olarak tecelli eder.

İslâm – Müslim (**Müslüman**): Cenab-ı Allah'ın kâinatın hayatı için ve ayrıca insanlar ve cinler gibi şuurlu-sorumlu varlıklar için tayin buyurduğu kaide ve kanunlar bütününün, Hak Din'in adıdır. Şuurlu-sorumlu varlıklar için bu kaide ve kanunlar itikat, ibadet, amel (davranış), ahlâk, bütün yanlarıyla hayat ve cezalandırma sahalarını içine alır.

Kelime olarak teslimiyet, sulh ve esenlik manâlarına gelen İslâm, kozmik planda kâinattaki bütün varlıkların bağlı olduğu 'Din'dir. Yani, inansın inanmasın, bütün insanların vücutları dahil bütün kâinat, Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde, yani Allah'a tam teslimiyet içinde faaliyette bulunur ve bundan dolayı "Müslüman"dır. Bu sebeple, kâinatın tamamında bir âhenk, yardımlaşma, dayanışma ve sarsılmaz bir düzen vardır. Bu âhenk, yardımlaşma, dayanışma ve düzenin sonsuz âhiret saadetlerine de sebep olacak şekilde şuurlu-sorumlu varlıkların hayatında da hakim olması, hayatlarında İslâm Dini'nin hakim olmasına bağlıdır.

Bütün peygamberler, en son bütün insanlığa şamil olmak üzere Hz. Muhammed (s.a.s.), İslâm Dini'yle gelmiştir. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi isimler, ona sonradan başkaları, bilhassa muarızları tarafından takılan, ama maalesef müntesiplerince zamanla benimsenmiş olan isimlerdir. Allah katında, İslâm'dan başka herhangi bir dinin geçerliliği yoktur. *Kim, İslâm'dan başka bir din arzuluyor ve peşinde gidiyorsa, bu, (din olarak) asla ondan kabul edilmez*. (3: 85) İslâm'ı içten kabul edip yaşayan bir insan gerçek manâda ve hukuken Müslim (Müslüman)dır. İnanmasa da Müslümanlık ikrarında bulunan, en azından Cuma namazını mü'minlerle birlikte kılan, nisap miktarı malı varsa zekâtı veren, İslâmî otoriteye itaat içinde olup, Müslüman olmadığına dair açık bir ifadesi veya davranışı görülmeyen insan hukuken Müslüman olup, dünyada kendisine Müslüman muamelesi yapılır.

İslâm Hukuku: İnsanın ferdî ve içtimaî hayatını tanzim adına İslâm'ın Kur'ân ve Sünnet temelli olarak ihtiva ettiği kaideler ve yasalar bütünü.

İslâm, hukuk açısından, önceki kitaplarda ve tatbik edildiği topluluk içinde aslî prensiplerine aykırı olmayan hükümleri yerinde tutan (*öncekilerin şeriatı*); bu her iki kaynağa zamanla karışmış yanlışları düzelten (*musahhih*); o kaynaklarda zaman ve şartlara bağlı, dolayısıyla artık geçerliliğini yitirmiş hükümleri ortadan kaldıran (*nâsih*) ve yeni hükümler koyan (*müşerrî*) bir özellikte gelmiştir. Yeni hükümler koyarken, kendi aslî prensiplerine ters düşmeyen sosyal, siyasî ve iktisadî şartları ve bunlardaki değişkenliği nazara almış, dolayısıyla hayatın bu değişen şartlarıyla alâkalı olarak, değişmeyen itikat, ibadet ve ahlâk prensipleri çerçevesinde değişmeye müsait hükümler koymuş, aynı

sürecin devamı için de *kıyas, içtihad, istihsan* (iyi, faydalı ve güzel olanı kabul etme), *istishab* (bir şeyin bulunduğu hâl üzere kalması), *mesalih-i mürsele* (faydalı olanı alıp, zararlı olanı bırakma) ve *sedd-i zeraî* (fesat ve harama götüren yolları kapama) gibi önemli hukukî prensipler getirmiştir.

İsm: Açık günah; günahlığı ortada ve belli, işlenmesi haram olan

İsraf: Cenab-ı Allah'ın verdiği melekeleri, kabiliyetleri, hayat ve serveti gereksiz kullanma ve harcama, boş veya gayr-ı meşru yere harcama, aşırı tüketim, gerektiğinden fazla harcama; aşırılığa kaçma

İstıfa: Bir şeyi temizleyerek, süzgeçten geçirerek özünü, halisini, en saf kısmını alma. Allah yarattıkları içinden insanı, Hz. Âdem'i, insanlar içinden Peygamber Efendimiz'i meyve verecek silsileyi, yani İbrahim Ailesi'ni, Hz. Musa'yı ve İsa'yı netice veren İmran Âilesi'ni, nihayet Peygamber Efendimiz'i bu şekilde seçmiş ve insanları irşadla görevlendirmiştir.

İztırar – Muztar(r): Zaruret hali; meselâ, haram bir yiyeceği yemeyecekse ölecek derecede mecbur halde bulunma gibi bir şeyi yapmazsa ölecek derecede yapma mecburiyetinde olma; başa gelen, kaçınılmaz ve kişiyi bir şekilde davranmaya mecbur bırakan hal. Bu durumdaki kişiye muztar(r) denir.

İstiâze: (Allah'a) sığınma demektir. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de, *Kur'ân okuyacağın zaman, (İlâhî Dergâh'tan, Allah'ın rahmet ve huzurundan) kovulmuş olan Şeytan'dan Allah'a sığın.* (16: 98) emri vardır. Bu bakımdan, Kur'ân okumaya başlarken, Besmele'den önce "*Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytani'r-racîm*" denir. İstiaze'nin en kısa manâsı, "İlâhî Dergâh'tan, Allah'ın rahmet ve huzurundan kovulmuş olan şeytandan, farkında olayım veya olmayayım, onun kalbime kurduğu santral vasıtasıyla içime sürekli vesvese üflemesinden Allah'a sığınıyor, O'na dayanıp, O'na tutunuyor, O'nun lûtfuna, yardımına ve ihsanına iltica ediyorum." şeklindedir.

İstidrac: Derece derece, safha safha, basamak basamak bir hedefe yönlendirmek, bir şeyi bir şeye ekleyerek sürdürmek; haklarında iradî tercih ve onu hak eden tutum ve amellerinden dolayı artık dönüşü olmayan küfür ve neticede Cehennem azabı hükmü verilmiş olanları Cenab-ı Allah'ın, genellikle servetlerine servet, ünlerine ün, başarılarına başarı katarak merhale merhale bu tayin edilmiş sona götürmesi.

İstikamet: Bir yolda sapmadan yürüme, doğruluk. Cenab-ı Allah'ın insanların neticede Kendisi'ne, rızasına, felâha ulaşmaları için tayin buyurduğu yol olan İslâm'ı itikadî bir sapmaya uğramadan, amelde hatalar olsa da hemen tevbe ile ıslah-ı halde bulunarak takip etme

İstikbar – Müstekbir: Kendinde başkaları üzerinde ve kendisine onları idare etme hakkı tanıyacak zannı içinde büyüklük görme; başkaları üzerinde hakimiyet arama; emperyalizm, sömürü. Başkaları üzerinde bu şekilde büyüklük taslayan ve hakimiyet arayan, ezme, sömürme heveslisi, ezen ve sömüren kişi veya kişilere de *müstekbir* denir.

İstiva: Eşit ve denk olmak; büyümek,

boy atmak, yükselmek; bir şey üzerine kurulmak (tahta çıkmak gibi); maddî açıdan olsun manevî açıdan yani değer noktasında olsun, daha yukarıda olan bir şeye, bir hedefe yönelmek (meselâ, Cenab-ı Allah'ın yeri var kıldıktan sonra ilim, kudret, rahmet ve inayetini bir [gaz] bulutu halindeki semaya yöneltmesi, yani sema üzerinde bu sıfatlarıyla tecelli buyurması)

İsyan: Asi olmak, karşı gelmek, bir emri yerine getirmemek, başkaldırmak

İstiz'âf – Mustaz'af: Za'fa uğratma, zayıf düşürme, imana, iman edenler için de hicrete imkân bulamama; zayıflığa ve sömürüye mahkûm etme. Bu haldeki kişiye de *mustaz'af* denir.

İtaat: Boyun eğme, baş eğme, başkasının hükmüne kabul etme ve hakkındaki onun hüküm ve kararlarına uyma, emri kabul edip yerine getirme

İtikaf: Bir yerde nefsi hapsederek durup bekleme. Istılah manâsıyla, oruçlu iken mescitlerde ibadet kasdıyla herhangi bir süre kalmak demektir. Bu süre içinde kadınlara yaklaşmak caiz değildir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), genellikle Ramazan'ın son 10 gününü bu şekilde Mescit'te geçirirlerdi ki, böyle bir itikaf, sünnettir.

Kader – Kaza: *Kader*, takdir etme, belirleme; şekil, suret, miktar, biçim verme demektir. Cenab-ı Allah, yaratmış ve her yarattığına şekil, suret, biçim vermiş, her şeyi ona has kıvamda ve surette yaratmış, her şey için ömür ve canlılar için rızık takdir buyurmuştur. Ayrıca, her şeyin hayatı için belli kanunlar vazetmiş, kim ne yaparsa ne ile karşılaşacağını belirlemiş, beyan buyurmuş, bunu da kullarına bildirmiştir. İşte, kaderin bir cebrî, yani varlıkları iradeleri dışında kuşatan yanı vardır. Kimsenin dünyaya gelip gelmemesinde, ebeveyn, renk, ırk, doğum yeri, zamanı, ölüm yeri ve zamanının tayininde rolü yoktur. Aynı şekilde, kâinatta sebep-sonuç münasebetini, insanın sorumlu olduğu iradî tercih ve davranışlarında hangi sonuçla karşılaşacağını tayinde de kimsenin rolü yoktur. Bunların kaderin cebrî yanıdır. Bir de Cenab-ı Allah, insanların nasıl ve ne yönde davranacaklarını da takdir buyurmuştur. Bu takdir ise ilim, tabir yerindeyse önbilgi nev'indendir. Cenab-ı Allah bu takdiri yaparken, kendilerine irade verip onları sorumlu tuttuğu kullarının iradelerini nazara alır. *Kaza*, kaderi icra etmek, uygulamak demektir.

Karye: Yerleşme merkezi, memleket, belde

Karz: Bir başkasına geri alınmak üzere verilen mal, para; borç.

Karz-ı Hasen: Allah için O'nun yolunda ve muhtaçlara harcamada bulunma; Allah için ihtiyacı olanlara borç verme; verdiğini Allah için verme

Keffaret: Yemini bozma, herhangi bir sebeple veya sebepsiz oruç yeme, kadınlara î'lâ veya zıhar yapma gibi yasaklanan veya hoş olmayan bazı ameller karşılığında ödenmesi gereken bedel; hatayı örten, gideren bedel

Kelime: Sözün harfler ve hecelerden meydana gelen ve bütün bir anlam ifade eden en kısa parçası. Ayrıca, davranışlar bütünü içinde veya kendi başına bütün

bir davranış; söz veya hareketle ortaya konan eser.

Allah'ın iki türlü kelimeleri vardır; biri Kelâm sıfatından gelir, diğeri ise Kudret sıfatından. Kelâm sıfatından gelen kelimeleri, İlâhî beyanlar veya Kitaplar ve Sahifeler olarak peygamberlere gönderilmiştir. Kudret sıfatından gelen kelimeleri ise, O'nun belki bütün eserleri, yarattıkları ve kâinatta olup biten hadiselerdir.

Kevser: Bol ve artıp eksilmeyen hayır; Allah Rasûlü'ne müjdelenen ve Müslümanların tarih boyu kazanacakları muvaffakiyetler; Cennet'te mü'minlerin içeceği bir nehir; Allah Rasûlü'nün Ehl-i Beyt'i.

Kısas: Değerlerin karşılıklığı esasına oturan mukabele cezası; mümkünse aynıyla, mümkün değilse misliyle mukabele; özellikle öldürme ve yaralama vakalarındaki mukabele için kullanılır.

Kıssa: Takip etmeye değer haber; ibret verici tarihî hadise veya hadiseler

Kıst: Kılı kırk yaran adalet, tam doğruluk; **Kâsıt**: Zalim, hakka mütecaviz; **Muksit**: Adaletli, adalette çok duyarlı

Kıyam: Kalkmak, ayaklanmak, gerçek anlamıyla da mecazî olarak da ayakta durmak, hayatını sürdürmek, ayaklanmak; namazda belli bir süre ayakta durmak; **İkame**: Ayağa kaldırmak, dikmek, ayakta tutmak, sürdürmek, (meselâ namazı) hiçbir eksikliğe, eğriliğe imkân vermeden yerine getirmek; bir şeyi bir başka şeyin yerine koymak veya bir kimseyi bir başkasının makamına getirmek

Kıyamet: Kalkmak, ayağa kalkmak, ayaklanmak; dünyanın yıkılıp, kabir hayatını yaşamakta olan ölülerin Âhiret hayatı şartlarına göre diriltilip Âhiret'e has şekilde yeniden kurulması

Kibir: Büyüklenme, kendini büyük görme; kendisinde başkasından, hattâ Allah'tan bağımsız güç ve iktidar görme

Kibriyâ: Büyüklük, ululuk

Kitap: Yazılmış şey; hüküm; karar; hükümler, kararlar, talimatlar ihtiva eden yazı bütünü; kelimelerden meydana gelen bir bütün. Kelime, Cenab-ı Allah'ın hem Kelâm hem Kudret tecellileri için kullanıldığından, nasıl Kur'ân vahyedilmiş ve okunan, dinlenen bir Kitap ise, kâinat da Kudret'in kelimelerinden oluşan, "okunan", dinlenen bir kitaptır.

Küfür – Kâfir: Örtme, gizleme. Terim olarak, Din adına inanılması gereken herhangi bir esası reddetme, beğenmeme, onun gerçekliğini kabul ve itiraf etmeme, inkâr etme.

Küfrün en önemli üç sebebi kibir, düşünce ve davranış sapması ile bu sapmadan kaynaklanan veya ona yol açan yanlış ve şartlanmış bakış açısı, bir de zulümdür. Bir insan, bilhassa bu üç önemli faktörün tesirinde, esasen Allah'a ayna olarak yaratılmış bulunan kalbini karartır, onu asıl fonksiyonundan saptırır ve onu âdeta bir mezbeleye çevirir. Nasıl dünyada kanunlara ve yapılış gayesine aykırı olarak kullanılan binalara mühür vurulur, Allah da, inanma kabiliyetini ebediyen kaybetmiş böyle bir kalbi mühürler.

Küfür, ilme dayanmadığı gibi, bilme de

küfre mani olmayabilir. Ayrıca, küfür, mutlaka cehalete dayanmasa da, cehaleti doğurur. Çünkü kalbinde bir tasdik noktası, küçük de olsa imana açık kirlenmemiş bir nokta bulunmayan insan, bütün beşerî-tabiî bilimleri yutsa da, bunlar, ancak onun cehaletini artırır.

Kün fe-yekûn: Allah'ın bir nesneyi, bir hadiseyi yaratmak dilediğinde ona sadece "Ol!" deyivermesi şeklinde takdim buyurulan özellikle melekût cihetinde ânî-def'î (bir anda, bir defada) yaratılış, mülk cihetinde yaratılış sürecine girme gerçeği.

Lağv: Boş, anlamsız, faydasız, günaha sebep olan söz ve meşguliyet

Lânet: Alçaklığa, günaha, cezaya mahkûm kılma; rahmet ve merhametin şümulü dışına itme; Cenab-ı Allah için kullanıldığında, O'nun hususî rahmet ve merhametinin şümulü dışına çıkarması, alçaklığa ve cezaya mahkûm kılması manâsına gelir.

Lehv: Nefsin hevesatı içinde oyalanma; boş arzulara, heves ve isteklere kapılma; insanı hayatının asıl maksadı çerçevesinde yapması gerekenden uzaklaştıran ve oyalayan meşguliyet

Levh-ı Mahfuz – Levh-ı Mahv ve İsbat: Allah'ın kendilerinden bitkileri, eşyayı çıkarıp tam bir mükemmellik ve sanatla şekillendirdiği tohumlar, çekirdekler, kaynaklar, her bir şeyin İlâhî İlim'de kayıtlı 'ana düsturlar kitabı'na göre tanzim edildiğini gösterir. Tohumlar, kendilerinden meydana gelecek şeylerin plan ve programlarını ihtiva eder. Meselâ, bir ağacın tohumu veya çekirdeğinde kendisine göre o ağacın meydana geleceği plan ve programı kayıtlıdır ve denebilir ki, bu tohum veya çekirdek, kendisinden çıkacak ağacın bütün hayatını tayin edecek İlâhî düstur veya kanunların bir fihristidir. Bunun gibi, bütün bir kâinat ağacı için de böyle bir ilk ve ana tohum veya çekirdek ya da plan ve programlar mecmuası söz konusudur. Aslı Allah'ın İlmi'nde olup, dallarını geçmiş ve gelecekle birlikte gayb âlemlerine de uzatan bu ilk tohum veya çekirdeğe ya da plan, programlar, düsturlar ve kanunlar mecmuasına Kur'ân'da *İmam-ı Mübîn* (Apaçık İlk Rehber), korunur, değişmez, sabit bir mecmua olması açısından da *Levh-i Mahfuz* adı verilir.

İmam-ı Mübîn'in dikte etmesi, bir başka ifade ile, İlâhî Kader'in talimatıyla İlâhî Kudret, atomları varlıkları yaratmada kullanır. Her bir varlığın İlâhî İlim'de bilgi halinde bir ilk ve ana varlığı vardır; Kader, onun bütün bir gelecek hayatının programını çizer ve Kudret, onu bu programa göre yaratır. Bu bakımdan, her bir varlık ve her bir hadise, Allah'ı gösteren apaçık bir işaret, bir *âyet*tir. Yaratma veya varlıkları Kader'in programı ve tayiniyle İlim'den varlık sahasına çıkarma, zaman denilen bir boyutta cereyan eder ki, Kudret, Kader'in programladığı şeylerden bazılarını bu boyutta icra edip, bazılarını da siler. İşte zamanın hakikatini teşkil eden teşkil eden bu boyuta *Levh-ı Mahv ve İsbat* denir.

Marifet: Tanıma, eserleri ve özellikleriyle bilme; Cenab-ı Allah'ı eserleri, fiilleri, isimleri ve sıfatlarıyla tanıma ve bu sahada elde edilen vicdan kültürü

Ma'ruf: Cenab-ı Allah'ın koymuş bulunduğu hayat kanunlarına veya Fıtrat'a,

dolayısıyla Din'e de uygun olan; Fıtrat ve Din temelinde gelişip yerleşip topluma mal olmuş güzel gelenekler bütünü

Mele': Bir topumda ileri gelenler, yönetim kademesinde istişare heyeti, üst kurul, yönetim meclisi gibi manâlarda kullanılır. Bunlar, toplumun temsilcileri mevkiindedirler.

Melek: İsmi itibariyle büyük güç, teslimiyet ve icraat ifade eden, Allah'a tam teslim, O'nun emirlerini harfiyen yerine getiren ve hayatları O'na ibadetten ibaret olan varlıktır. Melekler, nurdan yaratılmışlardır; Allah'a isyan kabiliyetleri yoktur. Özellikle yaratılış ve kâinatın işleyişiyle ilgili (kevnî) hadiseler meleksiz düşünülemez. Melekler yemezler, içmezler; cinsiyetleri yoktur, evlenip çoğalmazlar. Günaha kabiliyetleri olmadığından, manen terakkî etmezler ve makamları sabittir.

Melekût: İlâhî Kudret'in doğrudan hakim ve tecellide bulunduğu varlığın iç boyutu; Cenab-ı Allah'ın bütün kâinat üzerinde onun asıl varlığı, varlık özü üzerinden mutlak hakimiyeti

Mensek (çoğ. **Nüsük/Menasik)**: Kurban edilecek hayvan; ibadet sistemi, ibadetler ve onları yerine getirme tarzı; Hac'cın kaideleri veya Hac'cı oluşturan bütün ibadetler

Meskenet: Nefsin insanı kendisine sürüklediği zillet, aşağılanma, hareketsizlik hali

Meşîet – İrade: *Meşîet*, Cenab-ı Allah'a ait olarak, O'nun her bir varlığa, her bir hadiseye taayyün veren, yanı her bir şeyi o şey kılan, ona kendine has kimlik ve mahiyetini giydiren, eşya ve hadiselerin oluşunu, sebeplerle sonuçları ve bunlar arasındaki bağı, her bir varlığın, dolayısıyla tüm kâinatın yaratılmasını, canlıların hayatını ve ölümünü, şuurlu varlıkların hangi ameller karşılığında ne ile karşılaşacaklarını tayin buyuran sıfatıdır.

Cenab-ı Allah'ın bu şekilde dileme manâsında Meşîetinin yanısıra bir de İradesi vardır. Meşiet, bir açıdan Kader'e ve Allah'ın İlmi'ne, ezele bakarken, O'nun İradesi, bir bakıma kullarından yapılması ve yapılmaması gereken işler konusundaki dilemesini, yani hükmünü ifade eden sıfatıdır.

Meta: Geçimlik, fayda

Millet: "Söyleyip yazdırmak veya ezbere yazmak" manâsında *imlâl* masdarından türeyen ve "eğri veya doğru, tutulup gidilen yol" anlamına gelen *millet* kelimesi, İslâmî/Kur'anî terminolojide Din'in sosyolojik yanını, yani bir bakıma, onun günlük hayattaki tezahürünü, bir toplumun inanç, düşünce ve yaşayış şeklini ifade eder. Bu bakımdan Din, kaynak itibariyle Allah'a izafe edilirken, millet, insanlara izafe edilir. Meselâ, "İbrahim Milleti" deriz.

Minhâc: Hz. Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) ve Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya (aleyhimisselâm) verilen ve aralarında ikinci-üçüncü derecedeki hükümlerde zamana ve şartlara bağlı farklılıklar bulunan şeriatların dayandığı temeller; her birinin üzerinde kurulduğu ana yol

Misak: Kesin söz verme, kesin söz verip bağlanma, sözleşme

Mizan: Tartı, terazi, ölçü, adalet.

Bütün varlıkta geçerli denge hali ve bunu sağlayan İlâhî ölçü ve adalet veya İlâhî kanunlar bütünü; Âhiret'te insanların dünyadaki amellerinin tartılacağı 'terazi'

Mucize: Cenab-ı Allah'ın daha çok peygamberliklerini ispat için, bazen de ihtiyaç halinde ve bir ihtiyacı gidermek maksadıyla peygamberler vasıtasıyla yarattığı harikulâde fiil; kâinatta geçerli kanunların dışında İlâhî Kudret'in vücut verdiği harikulâdelik.

Muhkem – Müteşabih: Muhkem, anlamı açık, ifade ettiği manâ kesin olup, izahı için başka delile ihtiyaç bulunmayan Kur'ânî ifadedir. *Müteşabih* ise, birden fazla manâya ihtimali bulunduğundan, anlaşılması için başka delile ihtiyaç hissettiren Kur'ânî ifadedir.

Bir başka açıdan, Kur'an'ın her türlü şüpheden uzak olması manâsında bütün âyetleri muhkem, âyetler arasında derin bir münasebet bulunduğu cihetiyle de, yine bütün âyetleri müteşabihtir.

Muhsana: İffetli, hür ve evli kadın; iffeti, hürriyeti ve evliliğiyle iftiradan, köleleştirilmekten ve başkalarının taciz ve tecavüzlerinden korunma altına girmiş ve korunması gereken kadın

Mukarreb: Yakınlaştırılmış, gözde kılınmış; özellikle Cenab-ı Allah'ın bizzat Kendisi'ne yaklaştırdığı, yakın kıldığı yüce insanlar, melekler

Mübarek: Kutlu, bereketli

Mübîn: Kendisi apaçık, anlaşılır ve düzgün ifade edilmiş olduğu gibi, gerçekleri, gizlilikleri gün gibi ortaya koyan, açıklayan, gösteren

Mücrim: Ağaçtan meyve toplar gibi, işi-gücü kötülük, suç işleme olan ve hayatı da böyle geçen kişi; özellikle hem kâfir/müşrik hem de çok günahkâr kişiler için kullanılır.

Münker: Allah'ın koymuş bulunduğu hayat kanunları veya Fıtrat'a, dolayısıyla Din'e ters, Fıtratça da Dince de tanınmayan ve Din temelinde kurulmuş bir toplum tarafından benimsenmemiş, çirkin görülmüş hal, davranış, âdet, tutum

Mütref: Hiçbir vicdanî-ahlâkî kaygı taşımadan zevk ve refah peşinde koşan, zevk ve refah içinde şımarıkça bir hayat süren

Nebe': Önemli bir gerçeğin haberi, önemli haber

Nebî-Rasûl: Umumî manâda nebî, Allah'tan vahiy alan ve bu vahyi tebliğ ederek insanları irşadla görevlendirilen insandır. Bu anlamda rasûller de nebîdir. Hususî manâsıyla nebî, Allah'tan vahiy alan, fakat kendisine ayrı bir Kitap ve Şeriat verilmeyip, kendinden önceki rasûlün getirdiği Kitabı ve Şeriat'ı tatbik eden veya kendi zamanında gelen bir rasûle tâbi olan insandır. Rasûl ise, tebliğle görevli, bazıları itibariyle kendisine Kitap veya Sahifeler, bazıları itibariyle ise Şeriat ihtiva eden Kitap verilen nebîdir.

Neces/Necis: Maddî veya manevî pis, kirli. Meselâ, namaza mani kir maddî necasettir; şirk koşma manevî kirliliktir. Necesliği olan *necis* denir.

Nefis: Ruh ve bedenden oluşan veya sadece mücerret varlığa sahip bulunan canlının "kendisi" manâsına geldiği gibi, bilhassa insan ve cinlerle ilgili olarak, maddî/dünyevî hayatın kaynağı, bu

hayatın ihtiyaçlarını duyan, zevklerini tadan ve insanı bu zevklere, bu ihtiyaçları gidermeye teşvik eden cevher, yani bir anlamda maddî, ayrıca hayvanî hayatın esası, mekanizmasıdır. Birinci manâsıyla "nefis" Cenab-ı Allah için de kullanılır. Ruh, terbiye ile tasfiye edilirken, nefis tezkiye edilir ve tezkiye ile insanı kötülüğe, şehvetlere çeken nefis olmaktan, artık imanda, Allah'ın rızasında tatmin bulmuş nefs-i nâtıka olmaya yükselebilir.

Nesh – Nâsih – Mensûh: İslâm, hukuk açısından, önceki kitaplarda ve tatbik edildiği topluluk içinde aslî prensiplerine aykırı olmayan hükümleri yerinde tutan (*öncekilerin şeriatı*); bu her iki kaynağa zamanla karışmış yanlışları düzelten (*musahhih*) ve yeni hükümler koyan (*müşerrî*) bir özelliğe sahip olduğu gibi, zaman ve şartlara bağlı, dolayısıyla artık geçerliliğini yitirmiş hükümler ihtiva eden âyetleri geçersiz sayma ve yerine başka bir âyet koyma özelliğine de sahiptir. Bu geçersiz sayma, ya o âyeti lâfzan ortadan kaldırma veya hükmünü geçersiz kılma ya da hem hükmünü geçersiz kılma hem de lâfzen de ortadan kaldırma şeklinde olur. İşte onun bu son özelliğine *nesh*, sözü edilen üç şekilden biriyle neshedilen âyete *mensûh*, neshedilen âyetin yerine gelen âyete ise *nâsih* denir.

Nifak – Münafık: Olduğundan farklı görünme, kalben inanmadığı halde diliyle inandığını söyleme ve inanmış gibi davranma nifak, bunu kendisine sıfat haline getiren kişi de münafıktır. Nifak, itikatta ve amelde olur. İtikatta nifak, kalben inanmadığı halde diliyle inandığını söyleme ve inanmış gibi davranma iken, itikaden mü'min olmakla birlikte amelde ihlâssızlık, riya, süm'a, Allah için yapılması gereken bir işte başka niyetler taşıma amelde nifak kapsamına girer. Nifak, gizlilik üzerine oturduğundan, kelime anlamı itibariyle yer altında açılan dehlizlerin iki kapısı arasında gidip gelme manâsıyla da, özellikle gizli ve farklı niyetler taşıyan gizli ve yeraltı faaliyetleri, gizli ve yeraltı örgütleri ve örgütlenmelerini anlama ve izahta çok önemli bir kavramdır.

Nutfe: Bir kaptaki sıvı boşaltıldığında geriye kalan birkaç damla; mücamat ânında erkekten ve dişiden boşalan ve son olarak kadın rahmine ulaşan birkaç damla menî; erkek spermi ve dişi yumurtası

Nüşûz: Kelime manâsı şekilsiz yükseklik, tümseklik demektir. Terim anlamı ise, konmuş ve malûm bulunan davranış ve itaat sınırlarını aşmadır. Bilhassa erkek ve kadının birbirlerine karşı muamelelerindeki geçimi zorlaştıran ağır tavırlar, birbirlerine karşı vazifelerini yerine getirmemeleri, kadının erkek için hazır olmaması, devamlı dikbaşlık yapması ve kocasına karşı büyüklük, üstünlük tavırları içinde olması, onunla oturmaktan, bir arada bulunmaktan kaçınması, özellikle evliliğin mahremiyetine zıt ve gerekçeli kıskançlık ve ihanet şüphesi uyandırıcı tutum ve davranışlara girmesi, erkeğin ise kadından kaçması, üzerindeki hakkını yerine getirmemesi, ona zarar vermesi, onu dövüp durması için kullanılır.

Örf: Cenab-ı Allah'ın koymuş bulunduğu hayat kanunlarına, yani Fıtrat'a ve

dolayısıyla Din'e uygun, Fıtrat ve Din'ce güzel tanınan, hakkında güzel hükmü verilmiş, dolayısıyla Din temelinde kurulmuş ve hayat süren bir toplumda oluşmuş bulunan güzel gelenekler

Rab: İsm-i fail (özne) manâsında bir masdardır. "Terbiye eden, büyüten, yetiştiren, bakımını-görümünü yapan" demektir. Cenab-ı Allah için ism-i fail olan "mürebbî" yerine, masdar olan rabbin tercih edilmesi, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) terbiyesinin kâmil terbiye ve dolayısıyla Rab'bin, mürebbînin ta kendisi olduğunu ifade içindir. Terbiye, cansızlardan bitkilere, oradan hayvanlara ve insanlara kadar, her bir varlığın kendi sınırları içinde tekâmül etmesi, varlık gayesine ulaştırılması demektir. Kâinatta geçerli bütün kanunlar, meselâ, gezegenlerin hareketi, genel çekme ve itme kanunları, canlılardaki neşv ü nema (doğma, gelişme, büyüme) ve üreme kanunları, kısaca bütün bu kanunlar, Rab'bin terbiyesinin birer ismi, birer unvanı olduğu gibi, insanların Din kaideleriyle terbiye edilip, gerçek insanlığa yükseltilmeleri de, yine Rab'bin terbiyesiyledir. Bu sebeple, Tevhid-i Rubûbiyet, yani kelimenin tam manâsıyla, Allah'tan başka bir terbiye edici varlık, kurum ya da disiplini tanımayıp, Rab olarak yalnızca Allah'ı kabûl etmek, Allah'a imanın esaslarındandır.

Rahbaniyet/Ruhbanlık: Korkup çekinme; dinî maksatlarla dünyadan ve dünya zevklerinden el-etek çekip, evlenmeden bir manastır veya benzeri yerde inziva hayatı yaşama. İslâm, bu tür bir ruhbanlığı tasvip etmemiştir.

Rahîm: Cenab-ı Hak (c.c.) için bir isim-sıfattır. Allah'ın iki türlü rahmet tecellisi vardır. Bunlardan ikinci tür tecelli, güneşin her bir varlıkta tecellisi, hattâ şeffaf cisimlerde görünmesi gibi, Cenab-ı Allah'ın belli bir ismi ve isimleriyle her bir varlıkta o varlığın kapasitesi ölçüsünde ve onu o yapacak şekilde hususî tecellisidir ki, buna Ehadî tecelli de denir ve Cemalî tecellidir. İşte *Rahîm*, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) hususî rahmetini, yani rahmetiyle her bir varlık için hususî tecellisini ifade eder. Rahîmiyet, bilhassa yeryüzünde şuurlular âlemine bakar. İçinde yaşadığımız âlemin sakinleri olan insanları ve cinleri iradeyle donatma ve netice olarak iman–küfür, iyilik–kötülük, güzellik–çirkinlik, doğru–eğri ayırımı Rahîmiyet'e ait bir tecellîdir. Ayrıca, iradelerini doğru yönde kullanıp Allah'a iman ve teslimiyeti tercih edenlere dünyada hususî yardımda bulunma ve Âhiret'te de ayrıca mükâfatlandırma, yine Rahimiyet'in tecellisidir.

Rahmân: Allah gibi, başka dile tam tercümesi mümkün olmayan bir isim sıfattır. Cenab-ı Hak'kın bir sıfatı olmakla beraber, isim olma ciheti öne çıktığından, Rahmân dediğimiz zaman hemen Allah akla gelir ve dolayısıyla Allah'ın dışındaki varlıklar için kullanılamaz. "Sonsuz ve sınırsız merhamet eden ve inanan–inanmayan, Müslim–gayrı müslim hiçbir ayırım yapmadan bütün varlığı, hayat, beka, rızık, kabiliyet, sistem, âhenk vb. sonsuz nimetlerle donatan" manâsına gelir. Dolayısıyla Rahmân, Allah'ın bütün isimleriyle bütün kâinattaki (Vahidî) tecellisinin kaynağıdır. Allah, Rahmân isminin ruhundaki merhamet ve o merhametin tecellisi ile kâi-

natı yaratmıştır. Bu bakımdan, kâinat Rahman'ın eseridir ve Allah'ın Rahmân ismiyle tecellî eden rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Kâinatta hakim olan muhteşem ve âhenkdar sistem, tamamen Rahmân'ın tecellisinin neticesi olup, her şey, Rahmâniyet'in kanunları altında ister istemez Allah'a boyun eğmiş durumdadır. Bilhassa yeryüzü simasında bitkilerin ve hayvanların yaratılma, hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli sistem ve kabiliyetlerle donatılma, beslenip büyütülme ve idarelerindeki benzerlik, âhenk, düzen, lütuf ve merhamet, bütünüyle Rahmâniyet'in şualarıdır.

Rahmet: Merhamet-bakım-görüm-yardım, incelik-iyilik-yumuşaklık, nimetlendirme-rızıklandırma-ihtiyacını giderme-fayda sağlama, af-ikram-cömert davranma

Rızık: Allah'ın her bir canlıya onun için takdir buyurduğu ömrü müddetince yine takdir buyurup sağladığı her türlü geçim, hayatı sürdürme vasıtası. Yenilen, içilen, giyiler madde ve malzemeler gibi, akıl, servet, güç, kabiliyet vb. de rızk kapsamı içindedir. Rızkın bazısı habistir, yani kimyevî bileşimiyle de dinî açıdan da temiz değildir, dolayısıyla haramdır. Bu sebeple, şuurlu-sorumlu varlıklara kendileri için tayyip, yani tab'an, yaratılış, kimyevî bileşimleri açısından temiz ve sağlıklı olan, bir de dinen helâl kılınan rızıkları tüketmeleri emredilmiştir.

Ribat: Atı harekete hazır tutup düşmanı gözetlemek; nöbet tutmak; tehlikeler karşısında sürekli tetikte durmak; güzelce abdest alıp namazı gözetlemek, gönlün ibadete bağlı olması

Ruh: İnsanda canlılığı, özellikle manevî hayatiyeti sağlayan, maddî-manevî-zihnî hayatın ana kaynağı, düşünen, ibret alan, inanan, öğrenip bilen, seven, acıyan vb. manevî cevher. İnsanın manevî hayatının ana beslenme kaynağı olarak vahiy ve vahiyler toplamı olan İlâhî Kitap. Bütün ruhlardan sorumlu, ruhlara müekkel, onların ibadetlerini Allah'a arz eden, bütünüyle rahmet ve hayatiyet taşıyıcı melek veya melek benzeri varlık.

Ruhu'l-Kudüs: Kudsiyet, yani temizlik, kutsallık, her bakımdan paklık ruhu. Kudsiyeti temsil eden ruh. Bu manâda Hz. Cebrail'in ismi. Bazı âlimlere göre, Hz. Cebrail'den ayrı olarak bir Rûhu'l-Kudüs vardır. (Bkn. Ruh)

Rusûh – Rasih: Kök atma, derinleşme, bilhassa ilimde derinleşme, gerçek ilim, idrak ve kavrayış sahibi olma; bu sıfatlara sahip olana da *rasih* denir.

Rüşd: Özellikle zihnî veya zihin melekeleri itibariyle olgunluk, doğruyu bulma ve doğru davranma seviyesi

Sabır: Diğer yarısı şükür olarak, İslâmî hayatın bir açıdan âdeta yarısı. İbadetlerde sebat, günahlardan kaçınmada direnme, musibetler karşısında şikâyetsiz tahammül, bir işte ve hizmette zamana karşı acelecilik göstermeyip, neticeye ulaşmada çıkılması gereken merdivenleri tek tek çıkma, gerekli sebeplerin hepsini yerine getirmede kararlılık ve azim.

Sadaka: Kişinin sahip kılındığı her türlü nimetten Allah yolunda Allah'a bağlılığının nişanesi olarak başkalarını da faydalandırması

Sebîl: Yol, özellikle bir hedefe, meselâ Sırat-ı Müstakîm'e götüren yol; harekete geçme gerekçesi

Sefîh: Düşük akıllı, aklı ermez; sorumsuzca bir hayat yaşayan ve malını bu sorumsuzluk içinde harcayan, beyinsiz

Sekine: İnsana itminan, cesaret, emniyet ve iç huzuru veren bir hal, görüntü, nesne veya bunlara benzer şey.

Selâm: Her türlü ayıp ve noksanlıktan, güvensizlik ve endişeden uzak olma hali; güven, sağlık, kusursuzluk dileği

Seyyie – Sû': *Seyyie*, kötülük, özellikle büyük günahların dışında kalan kötülükler, günahlar için kullanılır. Sû' da, kötü olan, tasvip edilmeyen demektir.

Sıddîk: Her bakımdan doğru; sözleri ve yaptıkları hem birbirini hem de inanç ve düşüncesini doğrulayan; doğruluğa, güvenilirliğe mani yalan, sözde durmama, emanete ihanet ve garaz gibi sıfatlardan tamamen uzak bulunan

Sıdk: Doğruluk, mutabakat, özü-sözü bir olma

Sırat/Sırât-ı Müstakîm: *Sırât*, çoğulu olmayan bir kelimedir. İnişli-çıkışlı, bazen geniş bazen dar, geçilmesi zor yol demektir. Bir hadis-i şerifte, inişli-çıkışlı, kenarlarında surlar ve sınırlar, bir de dışarıya açılan kapı ve pencereler, kapılarının üzerinde örtüler bulunan bir yol veya köprü olarak tarif edilir. Surlar ve sınırlar, (İslâm'ın temel ölçüleri) demek olan Şeriat'tır; kapılar, haramlardır. Surlar veya sınırlar aşılmamalı; baş, hiçbir zaman kapılardan dışarı çıkarılmamalıdır. *Sırat-ı Müstakîm*, itikatta, amelde (aksiyon ve davranışlarda), niyet ve düşüncede, terbiyede, tavırda İslâm üzere olma, kişiyi doğruca Allah'a ulaştıran, kendisinde çelişki, sapma, yanlışlık olmayan yol demektir.

Sidretü'l-Münteha: İki şey (arazi) arasındaki sınırı, sınır başını belirleyen, sembolize eden Arabistan kirazı. Yaratılmışlar (imkân) âlemiyle mutlak zarurî varlık (Vücup) arasındaki aşılmaz sınır

Sîret: Kişinin karakteri, inanma, yaşama ve davranış tarzı, hal ve gidişi; buradan hareketle, sözleri, davranışları ve tavırlarıyla Peygamber Efendimiz'in bütün bir hayatı, hayatının ortaya koyduğu peygamberî çizgi hakkında kullanılmaktadır.

Sulh – Salih – Salih Amel – Islah – Muslih: *Sulh* uzlaşma, anlaşma, anlaşmazlığı, bozuk hali giderme demektir. *Salih*, bozukluktan, bozgunculuktan uzak, sağlam, arızasız manâsınadır. *Salih amel*, sağlam, yerinde, arızasız, ıslaha, tamire ve yapmaya yönelik davranış ve harekettir. *Islah*, bozukluğu, karışıklığı, anarşiyi, kaosu, arızayı giderme, kişinin kötü halini, gidişatını düzeltmesi anlamında olup, bunları geçekleştiren kişiye de *muslih* denir.

Sultan: Delil, belge, otorite; galibiyet, üstünlük,

Sûr: Boru gibi üfürülünce ses veren alet. Kıyamet'in kopması ve bir de ölülerin diriltilip Mahşer Yeri'nde toplanması için Hz. Israfil'in üfürmeyi beklediği ve niteliğini bilemediğimiz "alet"

Sünnet: Bir işi yerine getirmede takip edilen metot, aynı icraatlarla oluşmuş yol, yöntem demektir. Terim anlamı itibariyle, sözleri, davranışları ve arkadaş-

larında görüp de sükûtla veya bir başka şekilde tasdik ettiği ikrarlarıyla Allah Rasûlü'nün hayat-ı seniyyeleri, O'nun Kur'ân'ı tefsir ve tatbik etme, İslâm'ı hayat hayat kılma yoludur. Allah için kullanıldığında, yani Sünnetullah, Cenab-ı Allah'ın, fertlerin ve toplumların hayatı için takdir buyurduğu kanunlara uyulup uyulmama karşısındaki icraat-ı Sübhaniyesi, verip uyguladığı değişmez hüküm manâsına gelir. Bir bakıma, tarihî dinamiklerin veya "tarihin kanunları-"nın bütünü manâsına gelir.

Şahid – Şehîd: Bir vaka hakkında görgüsüne ve duyduklarına baş vurulan kişi; büyük çoğunluğun gayb olarak inandığı pek çok gerçekleri kalbiyle, kalbinin gözü ve kulağıyla, hattâ baş gözüyle müşahede eden. Allah rızası için mücadele, mücahede ederken Allah için ölen, öldürülen mü'mine de, bu şekilde inandığı davaya hayatıyla şahit olduğu ve Allah'ın böyle kimseler için öbür âlemde hazırladığı nimetleri o âleme geçmesiyle beraber müşahede ettiği için *şehit* denmektedir.

Şahadet: Olana gözüyle, konuşulana kulağıyla şahit olma; görme ve duyma; bir yerde hazır bulunma; şahitlik yapma; çoğunluğun gayb olarak inandığı pek çok gerçekleri kalbiyle, kalbinin gözü ve kulağıyla, hattâ baş gözüyle müşahede etme; Allah rızası için mücadele, mücahede ederken Allah için can verme ve böylece inandığı davaya hayatıyla şahit olma, ayrıca Allah'ın böyle kimseler için öbür âlemde hazırladığı nimetleri o âleme geçmesiyle beraber müşahede etme

Şefaat: Birisi için üst otorite nezdinde aracılık yapma; dünyada Allah'a yaklaşma veya O'nun af ve hususî rahmetine nail olmak veya bir işi başarmak, bir hedefe ulaşmak, Âhiret'te ise bağışlanmak ve Cennet'e girebilmek için, O'nun nezdinde değeri olan veya olduğuna inanılan kişileri, şeyleri vesile kılmak, bu vesileliği kabul ederek, isteneni vermek demektir. Modern materyalist bilimin anlayıp anlamlandırdığı şekilde sebep-sonuç kanunu (kozalite), "tabiat güçleri ve kanunları" da dahil olmak üzere, dünyada sebeple müsebbep (netice) arasında hakikî tesir sahibi bütün aracı güç ve prensipler kabul etmek de, şefaat kavramının içine girer.

Şeriat: Apaçık yol; apaçık ve geniş su yolu. Cenab-ı Allah'ın insanlar hayatlarını ona göre tanzim edip ona göre yaşasınlar diye büyük rasûlleri vasıtasıyla gönderdiği inanç, ibadet, ahlâk, davranış, muamele ve ceza esasları, kaide ve yasalarından oluşan İlâhî Din'in amelî yanı. Din, mücerret bir kavram, bir isim iken, Şeriat onun yaşanma ve tatbik şeklini ifade eder.

Şer: İstenmeyen, zararlı, kötü ve kendisinden kaçınılan

Şeytan – İblis: Cinlerden olup, ateşten yaratılmış bulunan, insanın yeryüzü hayatıyla ilgisi bulunduğu için melekler gibi insana secde ile, yani bağlılık ve hizmetle emredilen, fakat Allah'ın bu emrine isyan ettiği, isyanında da direttiği için Allah'ın rahmetinden, dergâhından ebediyen kovulan, ama insanın yeryüzü hayatının bir boyutu olarak insana onu saptırmak için musallat olmasına izin

verilen varlık. Kur'ân'da bu varlık için Hz. Âdem'e secde emri, bu emre muhalefeti ve cennetten kovulma sürecinde İblis ismi kullanılırken, bu süreçten sonra şeytan ismi kullanılmaktadır. İblis, "ümidini bütünüyle yitirmiş," şeytan ise, "kovulmuş, İlâhî rahmetten uzaklaştırılmış" manâsındadır.

Şirk – Müşrik: Allah'a Zâtı'nda veya şuûnunda, sıfatlarında veya isimlerinde ya da eserlerinde veyahut bunların birkaçında veya hepsinde herhangi bir şekilde eş, ortak ve benzer tanımak; sadece Allah'a has olan yetkileri başkasına da vermek; Allah'a has ulûhiyet ve Rahmâniyet gibi sıfatları ya da bütün sıfatların Allah'a has mertebesini daha başka bir varlık veya varlıklarda da var kabul etmek. İnsan dahil bütün varlıklar üzerinde mutlak hüküm ve hakimiyetinde, kendisine dua ve ibadet edilmede, tek tek her varlığın ve bütün kâinatın yaratma, rızıklandırma ve idaresinde başkalarına da hak ve yetki tanımak, Allah'tan bağımsız güçlerin veya aslında birer isimden, isimlendirmeden ibaret olan kanunların belirleyiciliğine inanmak. Allah'a şirk koşan kişiye *müşrik* denir.

Şura – İstişare – Müşavere: Kelime olarak, arı kovanından bal almak, satılık bir atı gücünü, sıhhatini ispatlamak için pazarda koşturmak demektir. Kavram olarak, aralarında nüanslar bulunsa da, hakkında kesin İlâhî hüküm (nass) veya kesin bilgi olmayan, yoruma ve görüşe açık meselelerin ehilleri arasında konuşulması, görüşülmesi

Şükür: Bir yarısı sabır olarak, bir manâda İslâmî hayatın diğer yarısı. Şuurlu-sorumlu varlıkların, kâinattaki bütün güzellikleri, kendilerine ulaşan bütün nimetleri, nail oldukları başarıları, bütün hayrı kalben Allah'tan bilme, dille ikrar ve içten gele gele, inanarak itiraf etme, davranışlarla da bunu tasdik etme. Nankörlük küfre, şükür ise imana açılan kapıdır ve kâmil imana ulaşmanın da çok önemli bir yoludur.

Tağut: Allah'a isyanla başka dinler, başka yollar icat edip insanları bunlara itaata zorlayan bâtıl otorite veya otorite(ler)

Taharet: Maddî, maddî–manevî ve manevî temizlik. Maddî temizlik, vücudun, elbise ve ibadet yerlerinin ibadete mani pislikten –dışkı, idrar türü pisliklerin katı olanlarının 3 gram, sıvı olanlarının ise el ayasını dolduracak kadarından– temiz olmasıdır. Maddî olarak yapılan ama daha çok manevî temizlik ifade eden temizlik, abdestsiz olanın abdest alması, cünüplük halinde ve kadınlar için hayız ve loğusalık hallerinin bitiminde gusletmektir. Manevî temizlik, şirkten, küfürden, nifaktan temizlenmek, yani iman etmekle olur. Manevî temizliğin ileri boyutu, kalbi riya, süm'a, kin, haset, garaz gibi her türlü manevî hastalıktan temizlemektir. Ayrıca, günahlardan uzak olma, aldatma, yolsuzluk, dolandırıcılık, kumar, karaborsa, ihtikâr gibi her türlü gayr-ı meşru muameleden, haram kazanç ve harcama yollarından, yalan, sahtekârlık, iftira, suizan, gıybet, dedikodu gibi kötü huylardan kaçınma da, manevî temizlik kapsamında telâkki edilebilir. Bütün şubeleriyle taharet (temizlik),

İslâm'ın üzerinde ciddiyetle durduğu, Kur'ân-ı Kerim'le hadis-i şeriflerin çok büyük önem verdiği bir konudur.

Tarikat: Bir hedef istikametinde takip edilen bir tür hususî yol; Tasavvuf'ta Şeriat'ı tam yaşayabilme, imanda kesinliğe ulaşma adına kalbî arınma yolları

Tasrîf: Kur'ân'ın dikkatleri, nazarları, insan zihin ve kalbini bir arının çiçekten çiçeğe konması gibi hayatın her alanında gezdirip, insanı ele aldığı hakikatın cerhedilmez delilleriyle karşı karşıya bırakan üslûbuna *tasrif* denmektedir. Gerçekten Kur'ân, ferdin hayatından yeryüzüne, semadan toplumların hayatına, insan vicdanından tarihe, kısaca yürüdüğü her sahada mucizevî bir asa ile su çıkarmakta ve kalb, ruh, akıl gibi bütün insanî meleke ve duyguları tatmin etmektedir.

Takva – İttika – Müttakî: *Takva*, Cenab-ı Allah'ın hem insan hayatını düzenleyen ve bilhassa ulema arasında Şeriat-ı garra olarak da anılan kanunlar bütününe, hem de Şeriat-ı Tekvîniye olarak da adlandırılan ve (müsbet) ilimlerin konusu olan hayat ve kâinat kanunlarına uygun hareket ederek, Allah'ın koruması altına girme, böyle bir davranışla elde edilen kalb hali; *müttakî*, takva sahibi kişi demektir. *İttika*, Allah'a tam bir saygı ve O'ndan korku içinde, küfür, nifak, şirk, günah gibi helâk edici inanç, tavır ve davranışlardan, nefsin gayr-ı meşru ve aşırı arzularından, bir de Cenab-ı Allah'ın hayat için koymuş bulunduğu, yani Şeriat-ı Tekvîniyye'nin kanunlarına aykırı davranmaktan kaçınma, onların sebep olacağı dünyevî-uhrevî musibet ve azaptan Allah'ın koruması altına girmeye çalışma, kısaca takvaya ulaşma cehdidir.

Kur'an, takvayı elbiseye benzetir (7: 26) ve birinci, yani 'Din' kanadıyla üç dereceli bir takvadan söz eder (5: 93). Birinci derecesi, insanın örtülmesi farz olan yerlerini örten elbise gibidir ve iman dairesine girip, bilhassa farzları yerine getirmek ve büyük günahlardan kaçınmaktır. İkinci derecesi, imanda derinleşme, farzlarla birlikte sünnetleri, hattâ müstehapları da yerine getirme ve haramlarla birlikte mekruhlardan da kaçma olup, vücudun tamamına giyilen elbise gibidir. Takvanın üçüncü derecesini ise, imanda daha bir derinleşme, marifet ufkuna ulaşma, Allah'ın rızasını çekecek büyük-küçük her türlü sâlih ameli mümkün olduğunca yerine getirmeğe çalışma ve haram veya mekruh olabilir endişesiyle şüphelilerden de kaçınma oluşturur ki, kendisi güzel ve giyeni güzel gösteren elbise gibidir.

Takva, Allah katında insanî büyüklüğün, değer ve şerefin tek ölçüsüdür: (49: 13)

Tasvîr: Şekil ve suret verme, biçimlendirme

Tavaf: Bir şeyin etrafında yürümek, dönmek. Hac'cın rükünlerinden olarak, Kâbe'nin etrafında 7 defa dönme ibadeti

Tayyib: Yaratılış ve kimyevî-biyolojik bileşimi itibariyle temiz, güzel, hoş; Din'in de güzel gördüğü ve helâl kıldığı

Tazarru': Boyun eğmiş, teslim olmuş halde içten yalvarma, iç yöneliş

Tebliğ: Ulaştırma, bir meseleyi en açık ve muhatabının zihninde şüphe ve soru bırakmayacak ölçüde anlatma. Özellikle peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahyi

apaçık gerçekler halinde ve kapalı hiçbir nokta bırakmadan muhataplarına anlatmalı, iletmeleri

Tebşir: Müjdeleme, müjde verme; güzel bir şeyi veya sonucu haber verme; Kur'ân-ı Kerim'de tehekküm (istihza veya anlamı tersinden daha da güçlendirmek için) kötü bir sonucu bildirme manâsında da kullanılır, kâfirleri acı bir azapla müjdeleme gibi.

Tebyin: Ayırt etme, aydınlatma, açıklama, kapalı nokta bırakmama

Teemmül: Bir konu üzerinde bütün incelikleri ve ayrıntılarıyla dikkatlice düşünme

Tefakkuh – Fakîh: Bir meseleyi derinliğine ve genişliğine idrak, ruhuna veya künhüne nüfuz etmek, bütün gerçeğiyle kavramak. Din'i bu şekilde kavrayanlara *fakih* denir. Bir hadis-i şerifte, "Allah, sevdiği kuluna Din'de fakih kılar." buyrulur. *Fakih*, bilâhare Din'i bilhassa amelî boyutuyla çok iyi idrak etmiş ve içtihad seviyesine ulaşmış âlimler için kullanılır olmuştur.

Tefekkür: Bir konuda, bir şey üzerinde onun kimliği, mahiyeti, varlık sebebi, fonksiyonu açılarından yeterli bilgi eşliğinde sistemli, derin ve etraflı düşünme

Tefrika – Fırka: Bir topluluk içinde ayrı gruplar oluşturma, belli görüş, düşünce veya menfaatlerin ardında grup grup olma. Topluluk içinde oluşan ve birbirleriyle çekişen farklı grupların her birine de *fırka* denir.

Tekebbür – Mütekebbir: Büyüklük taslama, kendinde büyüklük görme. Böyle yapan kişiye *mütekebbir* denir. Tekebbüre, yani büyük olduğunu ilana tek ve mutlak hakkı olan Zat, sadece Cenab-ı Allah'tır. Dolayısıyla El-Mütekebbir O'nun ismi olup, büyüklüğü, büyük olduğunu ilana tek hak sahibi Zat demektir.

Tertil: Sözü düzgün, kelimelerin hakkını vererek ve anlaşılacak tarzda açıklıkla ifade etme; Kur'ân'ı bu şekilde, her harfin her kelimenin hakkını vererek, Peygamber Efendimiz'in okuduğu gibi, dinleyenin harfleri sayabileceği şekilde okuma

Tesbih – Tahmid – Tekbir – Tehlil: *Tesbih*, Allah'ın her türlü noksanlıktan, eksiklikten, yaratılmışlara ait doğma, üreme, ölme, ihtiyaç hissetme gibi özelliklerden, dolayısıyla ortakları bulunmaktan mutlak münezzeh olduğunu kabul ve ikrar etmektir. Kısaca, Allah ne değildir, ne olamaz, bunu bilmek ve ilân etmektir. *Tahmid*, Allah'ın bütün kemal sıfatlarına sahip Allah olduğu için hamde, senaya, ibadete lâyık olduğunu ve O'na hamd, sena ve ibadet edilmesi gerektiğini kabul ve ikrardır. Bir başka ifadeyle, Allah'ı müsbet (sübutî) sıfatlarıyla tanımak, O'nu bu sıfatlarla anmak, yani O'nun nasıl bir İlâh ve Rab olduğunu bilip, O'nu öyle tanıyıp öyle anmaktır. (Bkn. Hamd) *Tekbir*, Allah'ın bizim idrakimizin ötesinde ve sonsuz büyüklüğünü, O'nun karşısında başka hiçbir büyüğün olamayacağını, bizim hayal ve tasavvurumuzda O'nun hakkında ne canlanırsa O'nun bütün bu tasavvur ve tahayyüllerin sonsuzca ötesinde olduğunu kabul ve ilan etmektir. *Tehlil* ise, O'nun mutlak birliğini, O'ndan başka hiçbir ilâh ve ma'bud olamayacağını ka-

bul ve ilandır. Namazdan sonra tesbihatta *Subhânellah, Elhamdü lillâh, Allahü ekber, Lâ ilâhe illallah* derken, işte bunları ilan ederiz.

Tesviye: Düzenleme, şekilsiz bir bütünü gereken şekle ve hale koyma; gerekli donanımı verip, istenen sisteme koyma

Tevbe: Dönmek, özellikle kötü bir şeyi yapmaktan vazgeçmek. Günahtan pişman olup, bir daha ona dönmeme kararlılığı içinde bulunmak

Tevhid: İlâh, Rab, mutlak hakimiyet sahibi Melik ve Ma'bud olarak yalnızca Allah'ı kabul etme şeklinde üç veya dört temel boyutu vardır. Rab olarak O'nu kabul etme, başka manâlarının yanısıra, O'ndan başkasına haram ve helâl kılma yetkisi vermeme demektir. (Bkn. Rab) Bu bakımdan, fert ve toplum hayatındaki haram ve helâlleri, emir ve yasakları belirleme yetkisi Allah'ındır. Eğer bunu birtakım insanlar gasp eder ve zulüm üzerine bir sistem kurar, insanları da buna boyun eğmeğe zorlarlarsa, işte bu, fitnenin ta kendisidir. Bu durumda İslâm müdahale eder; kimsenin inancına karışmamakla ve herkesi inancında hür bırakmakla birlikte, hayatı tanzim yetkisini kullanır ve zulme, fitneye, anarşi ve teröre meydan vermez.

Yegane ma'bud, sığınak, dayanak ve biricik yardım kaynağı olarak Allah'a iman önemle vurgulanmaktadır. Peygamberler dahil hiç kimseye, hiç bir puta ulûhiyet ve ulûhiyet yetkisi verilemez. Peygamberlerini, büyüklerini, reislerini Allah sever gibi sevenler, bağlılıkları ve onlarda vehmettikleri güç, kabiliyet ve kahramanlıkla onları âdeta ilâh yerine koyanlar, onların Allah'ın hükümlerine aykırı emir ve yasaklarına gönüllü itaat edenler, Allah'a isyan etmiş, O'na şirk koşmuş ve böylece en büyük zulmü işlemiş olurlar.

Tevekkül: Başkasını kendi adına vekil kılma; gücü ve kabiliyeti dahilindeki ve üzerine düşen tedbirleri aldıktan, bir muvaffakiyet için gerekli sebepleri yerine getirdikten sonra sonucu tam bir inanmışlık ve teslimiyet halinde Allah'a bırakma; teşebbüs edilen işlerde Allah'a güvenip dayanma

Tezekkür: Hatırlama, anma, hatırlayarak veya bir şeyin üzerinde düşünerek ders alma

Tezkiye: Nefse itimat etmeme, kendini beğenip kendine güvenmeme, hiçliğini, zayıflığını, cehaletini ve fakrını kavramışlık içinde gerçek varlık, bütün güç, kudret, ilim ve zenginliğin Allah'a ait olduğunu içten kabul etme, böyle bir kabulle ve günahlardan da tevbe ve istiğfarla, ayrıca malından Allah yolunda ve muhtaçlar için verilmesi gerekeni de vererek nefsî arınma, böylece iman ve İslâm temelinde gelişme, malını gerçekten artırma, bereketlendirme

Tilâvet: Takip etme, bir şeyin arkasına düşme, peşisıra yapma. Meselâ Kur'ân-ı Kerim'i harfleri, kelimeleri birbirine ekleyerek düzgünce okuma, böyle bir okuma ile onu, ondaki manâyı başkalarına da aktarmış olma

Tuğyan: Selin yatağından taşması gibi, küstahlık ve had bilmezlikle davranış sınırlarını aşma, taşkınlık, azgınlık; zorbalık, haksız tahakküm ve baskı

Uzza: İslâm öncesi Cahiliye dönemin-

de müşrik Arapların taptıkları putlardan biri

Ülü'l-Azm: Gerçeğe, bir yola tam gönül veren ve onun üzerinde tam sabır ve sebat gösterenler. Kur'ân-ı Kerim'de rasûllerin en büyükleri olan Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), ayrıca Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Isa (aleyhimisselâm) için kullanılır.

Ülü'l-Emr: Emir ve yetki sahipleri. Komutanlar, idareciler, yetkililer

Ülü'l-Erham: Yakınlar, aralarında kan bağı olan ve kan bağıyla bağlılığın derecesine göre gözetilmeleri gereken akraba.

Ümmet: Toplum, topluluk; süre. Bir imamın (bkn. İmam) arkasında aynı inanç ve aynı hedef üzerinde birleşmiş topluluk, toplum; aynı hedef istikametinde aynı işi yapan grup; aynı cinsten olan ve bir toplum hayatı ortaya koyan varlıklar cemaati, meselâ karıncalar, kuşlar gibi.

Ümmet-i Muhammed: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yanıltmaz rehberliğinde İslâm'a tâbi olan insanların tamamı. İslâm'ın ve dolayısıyla Ümmet-i Muhammed'in en önemli özelliği, her türlü aşırılıktan, yani ifrat ve tefritten uzak olup, daima orta noktayı temsil etmesidir. Meselâ günümüz akımları içinde İslâm, ne spiritüalizm (ruhçuluk) ne materyalizm, ne realizm ne idealizm, ne kapitalizm ne sosyalizm, ne ferdiyetçilik ne devletçilik, ne mutlakiyetçilik ne anarşizm, ne bu dünya veya hedonizm ne de sadece öbür dünya veya ruhbanlıktır. Bütün bunların ortasında bir orta yoldur İslâm.

Ümmet-i Muhammed, bütün önceki dinlerin vârisi, bütün peygamberlere ve kitaplara inanan, onlar hakkında zamanın getirdiği yanlış inanç ve anlayışları tashih eden bir Din'in mensupları olarak, Âhiret'te bütün diğer insanlar hakkında, onların peygamberi, kâinatın efendisi Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm da, onlar hakkında şahitlik yapacaktır.

Ümmî: Anneden doğduğu gibi, okuması-yazması olmayan; kendisine İlâhî Kitap, dolayısıyla ilim verilmemiş ve bu sebeple de doğruyu, doğru yolu bulamamış. Okuması-yazması olmadığı için yazılı kültürden etkilenmemiş, zihni temiz, kalbi saf

Ümmü'l-Kitap: Kitabın anası; Ana Kitap; Levh-ı Mahfuz (Bkn. İmam-ı Mübîn, Kitab-ı Mübîn, Levh-ı Mahfuz.)

Vahiy: Hususî tarzda konuşma demektir. Kavram, bu kelime manâsı içinde Cenab-ı Allah'ın özellikle arı gibi bazı hayvanları hususî tarzda yönlendirmesini (sevk-i İlâhî) ve özellikle belli seviyedeki velî kullarının kalbine bir manâyı bırakmasını (ilham) içine alır. Yine, şeytanların şeytanlaşmış insanlara hususî telkinde bulunması için de Kur'ân'da vahyetme tabiri kullanılmaktadır.

Vahiy, terim anlamıyla, Cenab-ı Allah'ın peygamberlere konuşmasıdır. Şûrâ Sûresi 51. âyette ifade olunduğu üzere, bu konuşma üç şekilde cereyan etmiştir:

1. Allah, manâyı peygamberin kalbine bırakır ve peygamber, bunun Allah'tan olduğunu bilir.
2. Allah, peygamberle aracısız, fakat onun tarafından görülmeksizin ve bir perde arkasından konuşur: Hz. Musa'ya ağaçtan konuşması gibi.

3. Allah, bir melek gönderir ve bu melek, peygambere Allah'ın mesajını getirir. Cenab-ı Allah (c.c.), Kur'ân'ı Hz. Cebrail (a.s.) vasıtasıyla göndermiştir.

Velî(yy): Yakın dost, sırdaş, koruyucu, sahip, yönetici, müttefik, işlerin kendisine bırakılacağı vekil gibi manâlara gelir. Allah mü'minlerin, mü'minler birbirlerinin, şeytan kâfirlerin, kâfirler ve Ehl-i Kitap içinde de bazıları bazılarının velîleridir.

Allah'ın mü'minlerin velîsi olmasının en açık manâsı, onları zihnî, manevî/kalbî, içtimaî, ekonomik ve siyasî her türlü karanlıklardan nûra çıkarması ve yardımıyla nurda sabit kılması, onları koruması, onlara yardım etmesi ve hususî rahmetiyle muamelede bulunmasıdır. Mü'minler de, bu hususlarda birbirlerine yardımcı olmalı, birbirlerini sahiplenmeli, birbirlerine kol-kanat germelidirler. Mü'minler arasında bunu en iyi ve en ihlâsla yerine getirenler, Allah'a en yakın olanlardır ve Allah'ın velîleridirler. Onlar, kendi aralarında seviye farklılıkları olmakla birlikte, İslâm'ı yaşamada daha dikkatli, Allah'a diğerlerinden çok daha yakındırlar. Bu zatlar arasında peygamberlerin hususî bir mevkii olmakla birlikte, velî kavramı daha çok, söz konusu işleri peygamberlere mirasçı olarak yerine getiren zatlar için kullanılır. Bu işleri yerine getirme, ilim, kâmil iman, İslâm'ı tam tatbik, günahlardan kaçınma, takva, ihsan, rıza gibi pek çok hasletlere sahip ve bütün bunların ötesinde Allah'ın yoluna adanmış olmayı gerektirir.

Yakîn: Nefsin her türlü şüpheden kurtularak sükûna ermesidir. İlme, bilmeğe dayanan *ilme'l-yakîn*, görmeğe veya müşahedeye dayanan *ayne'l-yakîn* ve bizzat tecrübeye ve yaşamaya dayanan *hakka'l-yakîn* mertebeleri vardır. Meselâ, bir yerde tüten duman, ateşin varlığı için ilmî bir yakîn ifade eder. Ateşi görme, onun varlığı hakkında ayne'l-yakîn sahibi olma demektir. Ateşi, elimizi içine sokarak bizzat tecrübe etme ise, onu, en azından yakıcılık sıfatıyla hakka'l-yakîn tanıma manâsına gelir. Âhiret hakkında yakîn sahibi olma, vahyin haber vermesiyle ilmî seviyede olabileceği gibi, kalbî müşahede ve mükâşefe yoluyla, vefat etmiş ruhlarla temas yoluyla, sadık rüyalar yoluyla, hattâ ilmî çalışmalarla da olabilir. Bunlar da, objektif planda ilme'l-yakînin dereceleridir.

Bazı âlimlere göre, iman hakikatleri konusunda hakka'l-yakîne ancak Âhiret'te ulaşılabilir. Yakîn yolculuğu ömür boyu devam eder.

Zekât: Özellikle servetinden Allah yolunda ve muhtaçlar için harcama ve böylece kalbini mal sevgisinden temizleme, ayrıca malını gerçekten arttırma, bereketlendirme; miktarı ve harcanma yerleri Dince belirlenmiş harcama ve yapılması gereken harcamanın miktarı. Zekât, İslâm'ın beş şartından biridir.

Zıhar: Özellikle Cahiliye döneminde yapılan ve erkeğin onunla zevciyet münasebetini kendisine haram etmesi manâsında karısına, "Bundan böyle bana annemin sırtı gibi ol; seninle zevcelik münasebetimde sanki annemin sırtına binmiş gibi olayım." demesi. Bu, geri dönülemez bir boşanma ifade ediyor

idiyse de, bu şekilde boşanan bir kadının başkasıyla evlenmesine de müsaade edilmezdi. Kur'ân-ı Kerim bunu kesin olarak yasakladı.

Zikir: Zikir, Allah'ı bizzat İsm-i Celâliyle, diğer isimleriyle ve O'na ait sıfatlarla anmak, O'na hamdetmek, O'nun birliğini dile getirmek, O'nun her türlü noksanlıktan, yanlış ve abes iş işlemekten, ortakları bulunmaktan, yaratılmışa ait eksik özelliklere sahip olmaktan mutlak münezzeh olduğunu hiç unutmamak ve ilan etmek, O'nunla ilgili eserleri okumak, O'nu tanıma adına sohbetlere katılmak, O'nu başkalarına anlatmak gibi pek çok fiili içine alan bir kavramdır.

Zulüm: İnsanın kendisi veya başkasıyla ilgili bir şeyi yerli yerince yapmaması, yanlış yapması, yanlış değerlendirme ve dolayısıyla haksızlıkta bulunması demektir. Yapılan her yanlış iş, yanlış değerlendirme, işlenen her günah, kalbde karartı meydana getirir; kalbin görme ve işitme melekelerini karartır, neticede kalbi öldürebilir. Dolayısıyla, basitçe herhangi bir nesneyi yerine koymamaktan Allah'a şirk koşmaya kadar dereceleri olan zulüm, karanlıkla eş anlamlıdır, hattâ karanlığın kendisidir. İnsan, bu tür yanlış davranışlarıyla en büyük zararı kendisine verir. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de ve bilhassa istiğfarlarda insanın kendisine zulmünden, nefsine zulmettiğinden söz edilir. İnsan, başkalarına yaptığı haksızlık sebebiyle kazandığı günahlarla da yine öncelikle kendisine zulmetmiş olur.

Zühd: Bir şeye değer vermeme. Dünyaya ve dünyalık şeylere kalbde yer ve değer vermeyip, sade bir hayat yaşama; dünyayı çalışıp kazanmama manâsında değil, kendisinin ve bakmakla sorumlu olduğu kişilerin geçimliğini sağlama, ayrıca Allah yolunda ve muhtaçlar için harcama maksadıyla çalışıp kazanma, fakat kalben terk edip sade bir hayat sürme

KONU İNDEKSİ

Aşağıdaki indekste veriler sûreler ve âyet numaraları, eğer o âyetlerden sonra not düşülmüşse, bu notlar indekste yer almış olsun veya olmasın, dikkat alınmalıdır.

ZÂTI, SIFATLARI VE İSİMLERİYLE CENAB–I ALLAH (c.c.)

ALLAH: Fâtiha, not: 4:

- Allah'ın sıfatları ve isimleri: Bakara, not: 34
- Hüve, Allah, Ehad, Vahid, doğurmamış, doğrulmamış olması ve eşi, dengi, benzeri bulunmamasıyla Allah: İhlâs, 1–4 (not: 1–4)
- Kur'ân'ın pek çok isim ve sıfatlarıyla Allah'ı tanıtması: Bakara: 255, En'am, 103, Haşr, 22–24, Hadîd, 1–6, Zuhruf, 84–85

(Şeriksiz) Birliğiyle Allah: Âl–i İmran, 18, not: 3, Nisâ, 171, A'râf, 194–198, Şura, 11, Fâtır, 8

Allah'ın İradesi ve Meşieti: Fâtır (not: 3)

İlmi ve her şey üzerindeki şahitliğiyle Allah: En'am, 19, 59, Yunus, 61, Ra'd, 8–10, Enbiyâ, 4, Sebe, 2–3, Zümer, 46, Fussılet, 47, Mülk, 13, 14, 26

Rızıklandıran olmasıyla Allah: En'am, 14, Yunus, 31, Zümer, 63, Şura, 12

Mutlak yaratıcı ve idare edici olmasıyla Allah: Bakara, 117, En'am, 72–73, 95, 101–102, A'râf, 54, Nahl, 40, Yunus, 34, Tâ–Hâ, 50, Ankebut, 19, Rûm, 11, Lokman, 28, 27,Yâ–Sîn, 82–83, Kamer, 50, Bürûc, 12–16, A'lâ, 2–5

Hak oluşu ve kâinat üzerindeki mutlak hakimiyetiyle Allah: Âl–i İmran, 189, En'am, 3, 12–13, 18, 61, 62, 73, 114, Yunus, 109, Hûd, 123, Ra'd, 2, Nahl, 52, Hacc, 62, Nûr, not: 25, Furkan, 2, Kasas, 68, 70, Lokman, 25, Zümer, not: 19, Mü'min, 20, Şura, 49–50, Bürûc, 9, Tîn, 8

Her şeyin Kendi'sine secde ve itaat edici olmasıyla Allah: Nahl, 49, İsrâ, 44, Hadîd, 1, Haşr, 1, Saff, 1, Cum'a, 1, Teğabün, 1

Sıfatları ve isimlerinin değişik tecellileriyle Allah: Bakara, 186, En'am, 133, Yunus, 104, Kehf, 109, Nûr, 35, Şuarâ, 78–82, Kasas, 88, Mü'min, 3, 15, Fetih, 4, 7, Necm, 43–53, Rahmân, 26–27, 29, 78, Müddessir, 56

Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeh olmasıyla Allah: Bakara, 21–22, 116, Nisâ, 36, 171–173, En'am, 14, 101, A'râf, 194–198, Nahl, 60, 74, İsrâ, 111, Kehf, 5, Meryem, 88–96, Enbiyâ, 16–18, Furkan, 2, Rûm, 27, Sebe', 22, Sâffât, 149–159, Zuhruf, 81–82, Şura, 11, İhlâs, 3–4

Rubûbiyetiyle Allah: Fâtiha, 1, Bakara, 21–22, Şuarâ, 24–28, 78–82, Neml, 25–26, Sâffât, 5, Zuhruf, 81–82, Duhan, 7–8, Casiye, 36–37, Rahmân, 1–7, 10–12, 14–15, 17, 19–20, 22, 24, 26–27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43–44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76

İCRAATI VE YARATTIĞI VARLIKLARLA OLAN MÜNASEBETIYLE ALLAH

Allah'ın kozmik icraatı hakkında genel bilgiler: Bakara, not: 34, Nisâ', not: 34, A'râf, not: 21, Şuarâ, 24–28, 78–82, Secde, not: 4, Zümer, not: 19, Rahmân, not: 11, Talâk, 12 (not: 7),

Allah'ın kozmik hakimiyeti: En'am, 62, 72–73, A'râf, 54, Hûd, 123, Ra'd, 2, Nahl, 49, 52, Kasas, 70, Mü'min, 20

Allah'ın kozmik icraatı: Bakara, 29, 117, En'am, 72–73, 97, 97, 99, 101–102, Yunus, 31, 34, Ra'd, 2, Nahl, 40, Tâ-Hâ, 50, Ankebut, 19, Rûm, 11, 27, Lokman, 28, Yâ–Sîn, 82–83, Kamer, 50, A'lâ, 2–5

Allah'ın kozmik seviyede rızıklandırması: Yunus, 31, Hûd, 6, Şura, 12

Allah'ın sorumlu kulları üzerindeki icraatını genel değerlendirme: Bakara, not: 10, 40, Nisâ', not: 34, A'râf, not: 21

Allah'ın sorumlu kulları üzerindeki icraatında temel hususlar: Fatiha, not: 14, Âl–i İmran, not: 31, En'am, 18, 61–62, 149, A'râf, 194–198, Yunus, 104, 109, Kâf, 16

Allah'ın sorumlu kulları tzerinde kozmik icraatı: En'am, 60, Şuarâ, 78–82, Şura, 49–50, Necm, 43–53, Mülk, 23–24, Nuh, not: 7

Allah'ın sorumlu kullarının hayatındaki genel icraatı: Bakara, 21–22, 26, 29, Âl–i İmran, 103, 140–141, En'am, 141–142, İbrahim, 5, Lokman, 27–28, Rahmân Sûresi, Cin, 17, Şems, 15, Leyl, 12–13, Alâk, 2–5

Allah'ın kullarına muamelesi: Bakara, 185–186, Âl–i İmran, 128, Nisâ, 40, En'am, 17, 54, 62, 149, A'râf, 194–198, Tevbe, 105, Yunus, 25, 44, 107, Ra'd, 11, İbrahim, 7–8, 12, Nahl, 9, 90, Kehf, 58, Meryem, 96, Neml, 10–11, 73–74, Secde, 4, Mü'min, 3, Necm, 31, Saff, 8, Mülk, 20–21, Kalem, 35, Cin, 16 (not: 5), Müddessir, 56, İnsan, 30–31, Felâk, 1–5, Nâs, 1–6

Allah'ın ahdi: Bakara, not: 24, Nahl, 91, Yâ–Sîn, 60–61

Allah neleri ve kimleri sever: Bakara, 222, Âl–i İmran, 76, 146, 148, Saff, 4

Allah neleri ve kimleri sevmez: Bakara, 205, 276, Âl–i İmran, 57, Nisâ, 36, 148, Maide, 87, Nahl, 23, Hacc, 38, Hadîd, 22–23

Cezalandırma: Fâtiha, 7, not: 18, 143, Enfal, 33, Ahzâb, 24

Mü'minlere hususî muamelesi ve yardımı: Âl–i İmran, 123–125, 126, 150, Enfal, 26, 30, Tevbe, 111, Kasas, 5–6, Ahzâb, 43

Allah'la münasebette genel birkaç kaide: Âl–i İmran, 31, A'râf, 180, Nahl, 60, 74, Kehf, 24, Lokman, 33, Haşr, 19

Rahmân: Rahmân: Fâtiha, not: 2, Furkan, 26 (not: 6), Rahmân, 1–7, 10–12, 14–15, 17, 19–20, 22, 24, 26–27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43–44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76 (not: 1–18), Mülk, 3–4, 19–21, 29

Rahîm: Fâtiha, not: 3

Cenab-ı Allah ile ilgili bazı kelâmî meseleler: En'am, 103 (not: 21), A'râf, 194–198 (not: 38, 39), Mü'minûn, (not: 3), Kasas, 88 (not: 22–23), Fâtır, 8 (not: 3)

ALLAH'IN BIRLIĞINE VE IMAN ETMEYE DAIR DELILLER

Genel Değerlendirme: En'am, not: 14, âyet 150, not: 31

Yaratma delili: En'am, 72–73, Ra'd, 16, Hıcr, 85, Enbiya, 30, Şûrâ, 29

Rızıklandırma ve nimetlendirme delili: En'am, 141–142, Yunus, 31, 67, Nahl, (not: 3), 5–8, 53, Neml, 87, Kasas, 73, Ankebut, 60–61, 63, Ankebut, 61, 63, Rûm, 37, 40, Mü'min, 79–80

İlim, kader, âhenk ve düzen delili: Lokman, 30, Fâtır, 11, Fussılet, 47, Mülk, 3–4

Hayat, ölüm ve diriltme delili: Bakara, 28, 164, Nahl, 65, Yunus, 34, Rûm, 40

Hakimiyet delili: En'am, 12–13, Ra'd, 2, 15, Nahl, 48, Hacc, 18–24, Nûr, 41

Allah'ın kâinattaki icraatı (âfâkî deliller): En'am, 95–97, 99, Yunus, 5–6, Ra'd, 2–4, 12–13, 41, İbrahim, 32–34, Hıcr, 16–23, Nahl, 10–18, İsrâ, 12, 66, Tâ-Hâ, 51–55, Enbiya, 31–33, 44, Hacc, 61, Mü'minûn, 17–22, Nûr, 43, Furkan, 45–50, 53, : Şuarâ, 7, Neml, 59–64, 87, Kasas, 73, Ankebut, 61, 63, Rûm, 20–25, 48–49, Lokman, 9–10, 29–32, Secde, 5, Fâtır, 12, 27–28, 41, Yâ-Sîn, 33–44, 71–73, Zümer, 5, Mü'min, 61–68, Fussılet, 9–12, 37–39, Şura, 33–34, Zuhruf, 10–12, Casiye, 3–5, 12–13, Kaf, 6–11, Mülk, 5, 15, 19, 23–24

Allah'ın icraatındaki orijinallik ve bazı varlıklarla ilgili hususî icraatı: Ra'd, not: 4, Nahl, 68–69

Bizzat İnsanla İlgili (Enfüsî) Deliller: En'am, 98, Yunus, 31, 67, Ra'd, 41, Nahl, 70, 72, 78–81, İsrâ, 70, Enbiya, 44, Hacc, 18–24, Furkan, 54, Rûm, 54, Fâtır, 11, 15, 18, Zümer, 6, 36, Şura, 11, Mülk, 23–24, 28–29

Vicdan ve ıstırar hali delili: En'am, 40–41, 63–64, Yunus, 12, 22–23, Ankebut, 65, Rûm, 33–34, 36, Zümer, 38, Şura, 29

İnsana kaybettiğini ancak Allah iade eder: En'am, 46, Kasas, 71–72, Zümer, 38

Allah'ın cezalandırması ve tarih delili: En'am, 6, 11, Ra'd, 41, İsrâ, 68–69, Enbiya, 43–44, Rûm, 41, Fâtır, 18, Mülk, 16–17, 28–30

Şirkin nefyi ve muhaliyeti: Yunus, 35, Ra'd, 16, 33, Nahl, 20–21, İsrâ, 67, Hacc, 73, Furkan, 3, Sebe', 22, Fâtır, 40, Zümer, 36, Mü'min, 57, Mülk, 3–4

Aklî deliller: En'am, 76, Nahl, 71, İsrâ, 42, Enbiya, 22, Mü'minûn, 71, 91, Rûm, 28

ABDEST ÂYETI: Maide, 6

Âd Kavmİ: A'râf, 65–72, Hûd: 50–60, Şuarâ, 26: 123–140, Fussılet, 15–16, Ahkaf, 21–25, Necm, 50, Kamer, 18–21, Hâkka, 6–7

Adalet: Nisâ, 59, 135, Maide 8, Şura, 15, 40–43, Hadîd, 25, Zilzâl, 7–8

Ağlamak: Tevbe, 82, Duhan, 29, Necm, 60–61

Ahd ve Allah'ın ahdİ Bakara, not: 24, Nahl, 91 (not: 20), Yâ-Sîn, 60–61

Ahkaf: Ahkaf, 21

ahlâk ve bazı ahlâk kaİdelerİ: Bakara, not: 20, 148, Nisâ', 85, 36, Ra'd, 22, Nahl, 126–127, İsrâ, 22–39, 53, Şura, 40–43, Mücadile, 11–13, Kalem, 4, Mütaffifîn, 1–5, Beled, 12–17, Hümeze, 1–3

Ahmed: Saff, 6 (not: 4)

ahsen-î takvîm ve esfel-i sâfîlîn: Tîn, 4–5 (not: 2)

Akil-Akletme: Bakara, (not: 12), 73, 75, 76, Yunus, 100, not: 20, Hacc, not: 13, Casiye, 3–5, not: 1

Âlem, adem âlemlerî: Fâtiha, not: 8, En'am, not: 1

Anne-baba Hukuku: Bakara, 83, Nisâ, 11, 36, İsrâ, not: 12, Ankebut, 8, Lokman, 14–15, Ahkaf, 15, 17

A'râf Ve A'Râf Ehlî: A'râf, 46–49, not: 10

Arş: Bakara, not: 28, A'râf, not: 11, Hûd, 7, not: 2

Arş'ı taşıyacaklar: Hâkka, 17, not: 7

Arz-ı Mev'ud: Maide, 21, not: 4

Ashab-ı Kehf: Kehf, 9–22 (not: 4–12), 25–26 (not: 16)

Ashâb-ı Kîrâm: Tevbe, 100, not: 18, Haşr, 8–9, Fetih, 18–19 (not: 12), 29 (not: 21–22)

Ashâb-ı Şîmâl: Vâkıa, 9, 41–55, Beled, 19–20

Ashâb-ı Uhdûd: Bürûc, 4–8, not: 3

Ashâb-ı Yemîn: Rahmân, 62, not: 18, Vâkıa, 8, 27–40 (not: 4–6), 90–91, Müddessir, 38–47, Beled, 12–18

Asr: Asr, Not: 1

(Savaş) Atları: Âdiyât, 1–5 (Not: 1)

Atalara Tebaîyet: Bakara, 170, Maide, 104, Lokman, 21

Ateş Ve Hz. İbrahîm: Ateş'in Soğuk Ve Selâmet Olmasının Manâsı, Sıcağı Ve Soğuğuyla Yakması: Enbiya, 69 (not: 8)

Av ve Avlanma: Maide, 94, (İhramlı İken): Maide, 94–95; **Deniz Avı**: Maide, 96

Avret ve Süs Mahallî (Erkekler ve kadınlar İçin): Nûr, 30–31, not: 16–17

Ayın İkiye Yarılma Mucîzesî: Kamer, 1–2 (not: 1)

Âyet: Nisâ, 140; Fussılet, 40 (not: 12); Fussılet, 53 (not: 16);

Âzer: Tevbe, 114 (not: 24)

(Mallarıyla Sınanan) Bahçe sahîplerî: Kalem, 17–33

Bağy ve Cezası: Bakara, not: 144; Maide, 33–34; Şura, 14; Casiye, 17

Bal arısı: Nahl, 68–69 (not, 16, Ek: 10)

Ba'l Putu: Sâffât, 125

Balığın Karnı: Sâffât, 144-146, not: 20

Bayram Namazı: Kevser, 2 (not: 2)

BEDEVÎLER: Tevbe, 97–99; Fetih, 11–13, 15–16 (not: 8, 10–11); Hucurât, 14–18 (not: 13–14)

BEDÎR SAVAŞI: Âl–İ İmran, 13; 123–129; Enfal, 5– 14, 17, 42–44, not: 1, 3, 4;

BELÂ: Bakara, not: 58

BERZAH: Mü'minûn, 100 (not: 18)

BESMELE: Fatiha, not: 6

BEŞERÎ–İÇTIMAÎ BAZI GERÇEKLER:

Ferdî ve Ailevî Hayat Gerçekleri: Ra'd, 8; Nahl, 70, 72, 78, 80–81; İsrâ, 13–14 (not: 10); 18–21 (not: 11); 84; Enbiyâ, 35 (not: 5); Hac, 5; Furkan, 54 (not: 12); Ankebût, 2–3; Rum, 54; Ahzab, 72; Mü'min, 67–68; Cum'a, 8; Münafikûn, 11; Teğabün, 14 (not: 4), 15; Talâk, 7; Nuh, not: 7; Cin, not: 3; Mürselât, 20–23; Nebe', 8–11; Abese, 18–22; 16–19 (not: 3); Tarık, 4 (not: 1); Alâk, 2–5

Fert, Toplum, Allah ve Din: Bakara, 151; Tevbe, 111 (not: 22); Ra'd, 8; Enbiyâ, 25, 105 (not: 26); Hac, 17, 18, 37, 41, 67; Mü'minûn, 71 (not: 11); Nur, 21, 55; Kasas, 48; 85; Ankebût, 2–3; Ahzab, 4, 72; Fâtır, 15, 28, 41; Hucurat, 14, 17; Saff, 10–11; Talâk, 7; Cin, 28; İnşikak, 7–13; Tarık, 4 (not: 1), 15–17; A'lâ, 16–17

Toplumda Rehberlik ve Rehberler: Fatiha 7 (not: 17); Bakara, 151; İsrâ, 71–72; Enbiyâ, 107; Hac, 75; Nur, 63; Hucurat, 1–2 (not: 1–2); Cin, 28

Hukuka Temel Ahlâk (ve Bazı Davranış) Düsturları, İçtimaî Hayat Kaideleri: İsrâ, 22–24 (not: 12–18); Nur, 26; Hucurat, 6 (not: 4), 9–14, 17; Saff, 10–11; Talâk, 7

İnsanlar Arasında Farklılıklar ve Müsbet İhtilâflar: Nahl, 71, 93

Beşerî İhtilâflar ve Her Topluluğun Bir Kıblesi ve Takip Ettiği Hedef Vardır: Bakara, 148 (not: 117); 213 (not: 144); Rum, 22; Hucurat, 13

Toplumlarda Değişme ve/veya Tarihî Kader: Tevbe, 115; Ra'd, 11; İsrâ, 16; Tâ-Hâ, 129; Enbiyâ, 11–13; Enbiyâ, 105; Nur, 55; Kasas, 5, 48; Rum, 41; Fâtır, 41; Mürselât, 16–17; Tarık, 15–17

BÎAT: Fetih, 10 (not: 7), 18–21 (not: 12–14); Mümtehane, 12

BÎRR: Bakara: 177, 189; Âl–İ İmran, 92

BÎZANSLILAR VE SASANÎLER: Rum, 2–3 (not: 1)

BORÇ: Bakara, 280, 282

BOŞANMA VE İLGÎLÎ MESELELER: Bakara, 226–227, 228–232 (not: 152); 234–235 (not: 154); 236–237, 240–Bakara, 241; Nisâ, 19, 35, 130; Ahzâb, 49; Talâk, 1–2, 4, 6–7 (not: 1)

BULUTLARIN ARASININ TELÎFÎ: Nûr, 43 (not: 28)

BURÇLAR: Hıcr, 16; **Burçlar Sahibi Gök**: Bürûc, 1 (not: 1)

BÜYÜ: Bakara 102 (not: 91)

(HZ.) CEBRAÎL: Bakara, not: 90, Necm, 5–14 (not: 2–4); Tekvîr, 19–21, Tekvîr, 23 (not: 7)

CEBRÎYE: Bakara, not: 10

CEHALET–CAHÎL–CAHÎLÎYYE: Bakara, 67, not: 12, 92

CEHENNEM, TABAKALARI VE CEHENNEM EHLÎ:

Ateş: Bakara, 22, 39, Nisâ, 14, 56

Ateş'in Yârânları: Bakara, 81, 217

Seîr: Nisâ, 10, 55

Cehennem: Nisâ, 55, 116

Cehîm: Maide, 86

Cehennem Ehli ve Cehennem Tabloları: A'râf, 51, 53; Hûd, 106–108 (not: 23); Ra'd, 18; İbrahim, 15–17 (not: 6); 21, 49–50; Hıcr, 43–44; Hac, 19–22; Furkan, 12 (not: 4); Şuarâ, 91; Secde, 13; Sâffât, 5-6, 62–68 (not: 4–6); Sâd, 55–64; Zümer, 16; Mü'min, 10–12 (not: 4–6); Zuhruf, 74–77; Duhan, 43–50; Vâkıa, 41–56, 92–94; Tahrîm, 6; Müddessir, 26–31; Mürselât, not: 3; Nebe', 21–30; Ğâşiye, 4–7; Leyl, 14–20; Karia, 9–1; Hümeze, 4–9; Tebbet, 3–5 (not: 2)

Cennet ve Cennetler, Cennet Nîmetlerî ve Cennet Tabloları: Bakara, (not: 21); 25, 82; Âl–İ İmran, 15, 133, 142; Nisâ, 57; A'râf, 42–44; Ra'd, 23–24, 35; İbrahim, 23; Hıcr, 45–48; Nahl, 31; Kehf, 31; Meryem, 61–63; Tâ-Hâ, 76; Enbiyâ, 101–102; Hac, 23; Furkan, 15–16; Fâtır, 33–35; Yâ–Sîn, 57 (not: 17); : Sâffât, (not: 5–6); 40–61, Sâd, 49–54; Zümer, 20, 33; Fussılet, 31–32 (not: 10); Zuhruf, 71–73 (not: 15–16); Duhan, 51–57; Muhammed, 15 (not: 5–6); Kaf, 34–35 (not: 7); Zariyât, 15–16; Tûr, 17–28 (not: 2); Vâkıa, 10–26, 89 (not: 1–3); 27–40, 90–91 (not: 4–6); Hadîd, 21; İnsan, 13–21 (not: 5–7); Mürselât, 41–43; Nebe', 31–37 (not: 6–7); Mütaffifîn, 22–28 (not: 1); Ğâşiye, 10–16 (not: 1);

(Ebedî Taze) Cennet Çocukları: Vâkıa, not: 3, İnsan, 19

Cîhad: Bakara, not: 147; Nisâ', 94–96; Tevbe, 23–24 (not: 4), 44–45, 71, 73 (not: 14), 81, 86, 91–93; Furkan, 52; Ankebut, 6, 69; Saff, 10–11; Tahrîm, 9

Cîmrîlîk: Âl–İ İmran, 180; Nisâ, 37; Hadîd, 24; Leyl, 8–11

Cînler: Hıcr, 27 (not: 6); Enbiyâ, not: 13; Kehf, not: 20; Sebe', (not: 5); 12–13 (not: 6), 14 (not: 7); Sâffât, not: 21; Ahkaf, not: 10, 29–32 (not: 8–10); Rahmân, 15 (not: 6); Cin, 1–15 (not: 1–4), 8–10 (not: 4), 14; Nâs, 1–6 (not: 1)

Cûdî: Hûd, not: 14

Dâbbetü'l–Arz: Neml, 82 (not: 30)

Dalâlet: Fâtiha, not: 19; Bakara, not: 23; En'am, 125; A'râf, 30, 35–36; Yunus, 32; Nahl, 37; İsrâ, 15; Kasas, 50, 56; Zariyât, 9; İnsan, 2–3 (not: 1–2)

Demîr: Hadîd, 25 (not: 15)

Deprem: Zilzâl, 1–5 (not: 1)

Dîn: not: 10, 11, 17; Bakara, 193, 217, 256, 286; Nisâ, 28, 125; Maide, 3 (not: 1); En'am, 159; A'râf, (not: 27), 42, 172–173 (not: 38); Hûd, not: 21; Hac, 17 (not: 3), 19–24, 67 (not: 20), 77–78; Şura, 13 (not: 6); Casiye, 18 (not: 6); Rum, 30 (not: 9), Beyyine, 5 (not: 4)

Doğum Kontrolu: İsrâ, 31 (not: 14)

Doğu, Doğular, İki Doğu: Sâffât, 5 (not: 2); Zuhruf, 38 (not: 9); Rahmân, 17 (not: 7)

Dua: Bakara, 60, (not: 71); 186, (not: 133); En'am, 41 (not: 9); Furkan, 77 (not: 18); Mü'min, 19

Dualar, Münacatlar: Bakara, 201, 250, 285–286; Âl–İ İmran, 8–9, 16, 26–27, 53, 147, 191–194; İsrâ, 80; Mü'minûn, 29, 39, 93–94, 97–98, 109, 118; Furkan, 65–66, 74; Şuarâ, 83–89; Mü'min, 7–9; Zuhruf, 13–14; Ahkaf, 15

Duhan: Duhan, 10–12 (not: 3),

Dünya ve Dünya Hayatı: Âl–İ İmran, 14, 185; Nisâ', 134; En'am, not: 4; Ra'd, 26; İsrâ, 18–20; Kehf, 45–46;

Mü'minûn, 112–114; Kasas, 60; Ankebut, 64; Lokman, 33; Fâtır, 5; Şura, 20 (not: 9), 36; Zuhruf, 32–35; Muhammed, 36; Hadîd, 20 (not: 11); A'lâ, 16–17; Tekâsür, 1–8 (not: 1–2)

Ebrâr: Bakara, 177; Âl–İ İmran; 193, İnsan, 5–12; İnfitar, 13; Mütaffifîn, 22

Ecel–î Müsemmâ: En'âm, 2 (not: 2); Nuh, 4 (not: 1)

Ehl–î Beyt: Ahzâb, 33 (not: 17); Şura, 23 (not: 10)

Ehl–î Kîtap: Bakara, 42 (not: 51), 88–89, 102, 109, 121, 145, 146, Âl–İ İmran, 20, 23, 61, 64 (not: 13), 71, 87, 110, 112, 118–120, 181, 183, 188, 199, Nisâ, 37, 44, 46, 49–50, 52, 150, 153, 155; Maide, 5, 15–16, 19, 42, 51, 58–60, 62, 65–66, 68, 77, 82; En'am, 20; Tevbe, 29–31, 34; Ra'd, 36–37; Nahl, 118, 124; İsrâ, 4–8, 104; Kasas, 52–55; Ankebut, 46–47; Hadîd, 16, 29; Beyine, 1 (not: 1), 4–5 (not: 4)

Emanet: Nisâ, 58; Ahzâb, 8 (not: 6); Ahzâb, 72 (Ek: 15)

Esbâb–ı Nüzûl: Bakara, not: 105

Esîr Maddesî Bakara, not: 28

Esîırlere Muamele: Enfal, 70–71

Evlâtlık Konusu: Ahzâb, 4–5 (not: 3), 37–40 (not: 19–20)

Evler: Yunus, 87; Nûr, 28–29 (not: 15); 36–38 (not: 24), 58–59, 61, (not: 34)

Evlenme ve İlgîlî meseleler: Bakara, (not: 151, 153), 182 (not: 161), 187, 221, 223, 226–227, 228, 233, 240; Nisâ', 3 (not: 2), 4, 19, 20–21, 22–25 (not: 8, 9), 34, 35, 128, 129; Maide, 5; A'râf, 189–190; Nûr, 26, 32–33 (not: 20–21); Mümtehane, 10–11 (not: 6–9); Teğabün, 14–15 (not: 4); Tahrîm, 6, 10 (not: 12), 11–12

(Kur'an'da) Evrîme Yer Yoktur: Nuh, 17 (not: 6)

Faîz: Bakara, (not: 160), 275–276, 279; Âl–İ İmran, 130; Rûm, 39 (not: 11)

Fesat: Rûm, 41 (not: 12); Ahzâb, 60–62

Fetîh: Fetih, 1 (not: 1), Fetih, 2–6 (not: 2–6), 16, 27–29 (not: 11)

Fetret Ehlî: Nisâ', 97–98

Fisk–Fasıklar: Bakara 27 (not: 23), 59,

Fitrat: Rûm, 30 (Ek: 14)

Fîl Vakası: Fil, 1–5 (not: 1–2)

Fîrar (Allah'a Fîrar): Şuarâ, 21 (not: 5)

Fey ve Taksîmî Haşr, 6–10 (not: 3)

Fîravun ve (Âl–î Fîravun): Bakara 49, (not: 56); Tâ-Hâ, (not: 8, 13), 79; Hûd, 96–99; Kasas, 39–42; Ankebut, 39; Mü'min, 26, 46 (not: 11); Duhan, 31; Zariyât, 40; Kamer, 41–42; Fecr, 10

Fîtne: Bakara, (not: 138, 139), 191, 217; Enfal, 25, 28, 39; Ahzâb, 60–62

Furkan: Bakara 53, (not: 62); Âl–i İmran, 4, (not: 1), Enbiyâ, 48

Fütüvvet–Fetâ: Kehf, 10 (not: 5)

Ganîmet: Enfal: 1 (not: 1), 41 (not: 8); Fetih, 19–21 (not: 12–14); Haşr, 6–10 (not: 35)

Gayb: Bakara, 3, (not: 3); Âl–i İmran, 179; En'am, 59; A'râf, 187–188; Hûd, 49, Yusuf, 102; Neml, 65 (not: 24); Lokman, 34 (not: 7)

Gıybet: Hucurât, 12 (not: 10)

Gîyîm: A'râf, 26–27; Nur, 30–31, (not: 16–17); Ahzâb, 59 (not: 33–35)

Gizlî Konuşma ve Toplantılar: Mücadile, 7–10 (not: 4–5)

Gök (Sema): Bakara, 29, (not: 28); : Hıcr, 17–18 (not: 4); Secde, 5 (not: 4); Sâffât, 6–10 (not: 3); Zariyât, 7, 22; Bürûc, 1 (not: 1)

Göksün Yarılması: Tâ-Hâ, 25 (not: 8), İnşirah, 1 (not: 1)

Gölge: Ra'd, 15 (not: 7); Nahl, 48; Furkan, 45–46 (not: 10)

Görüntü, Ses (ve Eşyanın) Naklî: Neml, 38–40 (not: 15)

Gün: A'râf, not: 11; Hacc, 47 (not: 14); Secde, 5 (not: 4); Meâric, 4 (not: 1)

Günah: Bakara, 38, (not: 43); Nisâ, 31 (not: 11); Nisâ, 48, 116

Güneşîn Hareketî: Yâ-Sîn, 38 (not: 12)

Haberler Karşısında Takınılması Gereken Tavır: Nisâ', 83; Hucurât, 6 (not: 4)

Hac: Bakara, 158, (not: 124); 196–203, 197, (not: 141); Âl-İ İmran, 97; Maide, 94–95, 97; Hac, (not: 12), 26–29 (not: 8)

Hak–Bâtıl: Bakara 42, (not: 51); İsrâ, 81; Sebe', 48–49

Hamd: Fâtiha, (not: 7); Rûm, 17–18 (not: 3); Fâtır, not: 11; Mü'min, not: 3; Casiye, 36

Hamrâü'l-Esed (ve Küçük Bedîr): Âl-i İmran, 172–175

Haman: Kasas, 6, 8, 38 (not: 1); Ankebut, 39

Hanîflîk: Bakara 135; Hac, 31

Haram Aylar ve Nesî': Tevbe, 36–37

Kâbe, Haram Aylar, Kurbanlıklar: Maide, 97, 98

Harut ve Marut: Bakara 102, (not: 91)

Havarîler: Âl-İ İmran, 52–53; Maide, 111, 112–115 (not: 24–25); Saf, 14

Hayat: Bakara, (not: 25), Nisâ', 92 (not: 22), 93; Maide, 32; En'am, (not: 20), 98; Yunus, 24 (not: 4); Hûd, 6; Hıcr, (not: 6); Neml, (not: 23); Şura, 29 (not: 11); Mülk, 2 (not: 1); Beled, 4 (not: 1); İnşirah, 5–6

Hayvanların Sorumluluğu: Tekvîr, 5 (not: 2)

Helâl(ler) Ve Haram(lar): Bakara, 178; Âl-İ İmran, 154, Nisâ, 14, 60, 61, 160; Maide, 3–5, 45–48, 50 (not: 10–11, 17), 103 (not: 21), En'am, 118–119 (not: 22), 121, 146 (not: 29), 151–152; A'râf, 33; Yunus, 59–60, 118; Nahl, 115, Hac, 30 (not: 9)

Hendek Halkı (Ashâb-ı Uhdûd): Bürûc, 4–8 (not: 3)

Hendek (Ahzâb) Savaşı: Ahzâb, 9–25 (not: 7–10),

Hayız Halı ve Hükmü: Bakara, 222, (not: 149)

Heva ve onu İlah edinme: Casiye, 23 (not: 7)

Hıcr Halkı: Hıcr, 80–84

Hırîstîyanlık ve Hırîstîyanlar: Âl-İ İmran, 61, 64 (not: 13); Nisâ', (not: 31), 171; Maide, (not: 2), 14, 17, 51, 72, 73, 77–78 (not: 16), 82–85 (not: 18); Tevbe, 31 (not: 8), 34 (**Ehl-i Kitap** maddesinene de bakılmalıdır.)

Hırsızlık ve Cezası: Maide, 38–39, (not: 7)

(Hz.) Hızır (a.s.): Kehf, 60–82 (not: 22–24)

Hîcret: Bakara, 218; Nisâ', 97–100; Nahl, 41–42, 110; İsrâ, 76–77 (not: 33), 80–81, Meryem, not: 11; Hac, 40, 58–59; Ankebut, 56; Zümer, 10 (not: 7); Mümtehane, 10–11 (not: 6–9)

Hîdayet–(Dalâlet): Fâtiha, not: 16, 19; Bakara, 16, 70, (not: 23); Nisâ', 69; En'am, 125 (not: 24); A'râf, 30 (not: 5), 35–36; Yunus, 32 (not: 7); Nahl, 9, 37; İsrâ, 15; Şuarâ, 4 (not: 1); Neml, 92; Kasas, 50, 56; Ankebut, 69; Fâtır, 18 (not: 7); Muhammed, 17; İnsan, 2–3 (not: 1–2)

Hîkmet: Bakara, (not: 159), 269; Kamer, 5

Hîlâfet: Bakara, 30, (not: 31), 31, (not: 32); Fâtır, 39

Hîzbullah: Maide, 56; Mücadile, 22 (not: 8)

Hîzbüşşeytan: Mücadile, 14–19

Hudeybiye: Fetih, 1 (not: 1), 18–24 (not: 12–15), 25

Huşû: Bakara, 45

İbadet: Fâtiha, not: 7, 134; Zariyât, 56–58 (not: 9); Cin, 18 (not: 6)

İblîs: Bakara, 34, (not: 36); Nisâ, 119, A'râf, 16–17; Hıcr, 39–40; Kehf, not: 20; Sebe', 20 (not: 11)

İçkî: Bakara, 219; Maide, 90–93 (not: 19); Nahl, 67 (not: 14),

İftîra: Nisâ', 112; Nûr, 11–20 (not: 7–8, 10), 23–25

İhlâs: En'am, 162–163; Yusuf, not: 14; Hıcr, 40–42; Sâffât, 40, 74, 128, 160; Sâd, 82–83

İhsan–Muhsîn: Bakara, 58; Lokman, 3–6, 22

İhtîlâf–Tefrîka: Bakara, 213 (not: 144), Âl–İ İmran, 19, 105; Nisâ, 59; En'am, 153, 159; Hûd, 118–119; Tâ-Hâ, 94 (not: 17); Mü'minûn, 53; Şura, 14; Casiye, 17

İ'lâ: Bakara, 226–227,

İlîm: İlim: Bakara 13, (not: 12, 16), 102–103, (not: 92); Yusuf, 76 (not: 26); Nahl, 27 (not: 7); İsrâ, 36 (not: 17), 107–109; Hac, 8; Furkan, 59; Kasas, 80 (not: 18); Ankebut, 43, 49; Rûm, 55–56, 59; Sebe', 6; Fâtır, 28 (not: 10); Zümer, 9 (not: 6); Ahkaf, 4 (not: 2); Mülk, 26

İmam–İmamet: Bakara 124, (not: 106); Secde, 24

İman–Mü'min: Bakara, (not: 20, 88), 126, 136–137, 143, 177, 218; Âl–İ İmran, 86–90 (not: 19–20), 139, 152, 155; Nisâ', (not: 27), 65, 94 , 115, 136, 141 (not: 28); Maide, 5, 55–56, 69, 105; En'am, 25, En'am, 39, (not: 8), 118–119 (not: 22), 125 (not: 24), 132 (not: 25), 149 (not: 30, 31), 161–163; Enfal, 72; Tevbe, 16, 23–24 (not: 4); Yunus, 59–60, 74, 99–100, 104–108, 118; Yusuf, 103, 106 (not: 39); Ra'd, 28–29; Nahl, (not: 15), 106, 110, 116, 118 (not: 24), Hac, 24, 38, 41 (not: 12); Mü'minûn: 1–11, (not: 10); Nûr, 10, 12, 14, 16–17, 19–21, (not: 13), 22 (not: 14), 55–56 (not: 32); Kasas, 5–6; Ankebut, 44 (not: 15); Secde 18–20, 29 (not: 10); Ahzâb, 22 (not: 12), 23–24, 35–36 (not: 18), 43, 58 (not: 32); Sebe', 37; Fâtır, 19–22, 29; Yâ-Sîn, 7; Zümer, 53–54, (not: 17); Hucurat 14–15 (not: 13–14)

Mü'minlerin Vasıfları: Bakara, 3–5, 177; Âl–İ İmran, 119, 195; Enfal, 3–4, 74–75; Tevbe, 100 (not: 18), 101, 106 (not: 19); Ra'd, 19–22; Mü'minûn, 2–5,

8–11, 57–61; Nûr, 51, 62, 63 (not: 34–35); Furkan, 63–69, 72–76 (not: 16–17); Neml, 3; Kasas, 53–55; Lokman, 3–6; Secde, 15–16: Zümer, 18 (not: 8); Şura, 38 (not: 15); Mü'min, 51; Şura, 37–39; Casiye, 3–5 (not: 1); Muhammed, 20–21; Fetih, 7; Hucurât, 10–12 (not: 7, 9–10), 14–15 (not: 13–14); Kaf, 32–33; Zariyât, 16–19; Tûr, 26–28; Necm, 32; Kamer, 54–55; Hadîd, 19; Saf, 10–1; Hâkka, 22–35; İnsan, 5–10 (not: 3–4)

İMTÎHAN: Bakara, (not: 121, 122), 155–156, 214, 249; Âl–İ İmran, 186; En'am, 53, 165; Tevbe, 16; Kehf, 7; Mü'minûn, (not: 8), Mü'minûn, 78 (not: 13); Ankebut, 2–5, 10, 11;, Sâd, (not: 3–4); Muhammed, 31; Kalem, 17–33; İnsan, 2; Fecr, 14–21 (not: 6)

İNCÎL: Âl–İ İmran, 3, (not: 1), Maide, 46–47, (not: 11)

İNFAK: Bakara, 2, 195, 215, 219, 262, 264, 266–268, 272–274; En'am, 141–142; Tevbe, 35 (not: 10), 60, 103; Furkan, 67 (not: 16); Rûm, 38 (not: 10); Muhammed, 36–38 (not: 12); Hadîd, 7, 10–11 (not: 5–7), 16–18 (not: 9), 24; Haşr, 10; Münafikûn, 10; Teğabün, 17; Leyl, 5–7, 17–21 (not: 1)

İNSAN: Bakara, 30–39 (not: 30–44), (not: 83), 213 (not: 144); Âl–i İmran: 14, 19, 59 (not: 12); Nisâ, 1 (not: 1), 128; Maide, not: 3; En'am, 94, 116; A'râf, 11–25 (not: 2–3); Hûd, 9–11(not: 3), 15–17; Yusuf, 103, 106; İbrahim, 34; Hıcr, 26–42; Nahl, 4; İsrâ, 61–64, 83–84, 100; Kehf, 7, 36 (not: 18), 54, 55, 58, 66; Tâ-Hâ, 115–124 (not: 19); Hac, 5 (not: 1), 11–13; Mü'minûn, 12–14; Furkan, 43 (not: 9); Şuarâ, 74 (not: 15); Neml, not: 11; Rûm, 28, 33–34, 36; Secde, 7–9: Ahzâb, 72 (not: 38); Fâtır, 11; Yâ–Sîn, 7, 77–78; Sâd, 71–85, (not: 17–21); Zümer, 8, 49; Fussılet, 49–51 (not: 15); Ahkaf: 15, 17; Fetih, 26, Hucurât, 13 (not: 12); Kaf, 16–18; Necm, 32, 38–41; Rahmân, 14 (not: 6); Meâric, 19–22 (not: 2); Nuh, 14, 17 (not: 6); Kıyamet, 20–21 (not: 6), 36–39; İnsan, 1–3 (not: 1–2), 27; Mürselât, 20–23, 25–27; Nebe', 6–16 (not: 2–4); Nâziât, 27–33 (not: 2–4); İnfitar, 6–8 (not: 1); Tarık, 5–7 (not: 2–3); A'lâ, 16–17; Fecr, 15–21 (not: 6); Beled, 4–11 (not: 1–2); Şems, 7–10 (not: 3); Tîn, 4–6 (not: 2); Alâk, 2–8, 6–7; Âdiyât, 6–8; Asr, 1–3 (not: 1);

İSÎM: Fatiha, not: 5; Bakara, 31, (not: 33)

İSLÂM ve MÜSLÜMAN: Fatiha, not: 14; Bakara: 131–133, (not: 110, 131, 137, Ek: 4), 189–195 (not: 137–140); Âl–i İmran, (not: 4), 19, 83–85, (not: 17, 18), 102; Nisâ, 3 (not: 2), Nisâ', 3 (not: 3), 8, 11–14 (not: 4–5), 24 (not: 9), 25; 27–31 (not: 5–6); Tevbe, 32–33 (not: 9); Kehf, (not: 19, 26, 30, 32); Hac, 77–78 (not: 23–24); Rûm, 30 (Ek: 9); Zümer, 22; Hucurât, 14–15 (not: 13–14), 17–18; Beyyine, 5 (not: 4)

İslâm Hukuku: Bakara, (not: 95, 131, 140); Nisâ, (not: 6), 160; Maide, (not: 21, 22); İsrâ, 22–39 (not: 12–18); Rûm, 39 (not: 11); Zümer, 7; Şura, 40–43 (not: 16)

İSMET SIFATI: Fetih, (not: 2)

(HZ.) İSRAFÎL (Münadî): Kaf, 41 (not: 9)

İSRAÎL OĞULLARI: Bakara, 40, 42, 44, 49, 55, 57, 58, 59, 63, 67–73, 79, 84, 96,

102, 211, 246–251 (not: 45, 46, 47, 48, 49, 53, 66, 67, 70, 79, 81, 84, 91, 141, 156); Âl–i İmran, 21, 24, 93; Nisâ', 154–157, 160–162; Maide, 12–13, 20–26, 41, 70, 78–80; A'râf, 137, 167–169, 171; Yunus, (not: 17); Nahl, 124; İsrâ, 4–8 (not: 6–7), 104 (not: 40); Tâ-Hâ, 80; Secde, 24, 25 (not: 9); Duhan, 32–33 (not: 8); Casiye, 16–17; Saf, 6 (not: 4), 14

İstîâze: Fatiha, (not: 1)

İstîğfar: Bakara, 199, 22; Âl–i İmran, 133, 136; Nisâ', 106, 110–11; Nuh, 10–12 (not: 3, 7)

İstîtaat: Mü'minûn, 62; Talâk, 7

İstîşare: Âl–İ İmran, 159 (not: 32); Şura, 38 (not: 15)

İsyan–İtaat: Bakara: 61; Âl–i İmran, 32, 132; Nisâ, 14, 59; Enfal, 13–14, 20, 46; Nûr, 51–54 (not: 31); Ahzâb, 71; Muhammed, 33 (not: 11); Fetih, 13; Teğabün, 12 (not: 3)

İtîkaf: Bakara, 187 (not: 135)

İyîlîk–Kötülük: Hûd, 114, (not: 25); Fussılet, 34; Şura, 40–43 (not: 16)

İzzet Kîmîndîr? Münafikûn, 8 (not: 4)

Kâbe: Bakara 125, (not: 107), 126–129; Âl–i İmran, 96, 97; Maide, 97, 98

Kabîr Hayatı: Mü'min, 46 (not: 11)

Kader ve İlgîlî Meseleler: Bakara, 20, (not: 10, 13, 23, 32, 70); Âl–i İmran, (not: 29), 140–142, 152, 153, 155, 165–167, 179; Nisâ', 78–79, Maide 40, (not: 8); En'am, 39, (not: 8), 59 (not: 12), 125 (not: 24); A'râf, 34 (not: 8), 163, (not: 34); Tevbe, 115; Yunus, (not: 11), 74, Yunus, 98 (not: 19), 99–100, 107, 108; Yusuf, 68 (not: 25) , 86 (not: 31); Ra'd, 39 (not: 13); İsrâ, 13–14 (not: 10), 21 (not: 11), İsrâ, 58; Kehf, (not: 25); Furkan, 2 (not: 1); Fâtır, 8 (not: 3); Şura, 30 (not: 12); Kamer, 3, 50 (not: 8); Hadîd, 22–23 (not: 13–14); Teğabün, 11 (not: 2); Nuh, 4 (not: 1); Nuh, (not: 7); Cin, 16 (not: 5); İnsan, 30 (not: 9); Tekvîr, 29 (not: 8)

Kader ve Kadir Gecesi: Kadr, (not: 1)

Kadın ve İlgîlî meseleler: Bakara, (Ek: 4), 182, (not: 161), , 228; Nisâ, 19, 21, 24–25 (not: 9) , 34, 117 (not: 25); Nûr, 31 (not: 17–19), 60; Ahzâb, (not: 34); Mücadile, 1 (not: 1); Mümtehane, 10–12 (not: 6–10); Tahrîm, 10–12 (not: 12); Tekvîr, 8–9 (not: 4)

Kadîr Gecesî: Duhan, 3–6 (not: 1), Kadr, 1–5 (note 1)

Kâînat Gerçeklerî: Bakara, 22 (not: 15), 29 (not: 28), 78 (not: 78), 164; Âl–i İmrân, 83 (not: 17), 190; En'âm, 99, 141–142; A'râf, 54 (not: 11); 57–58 (not: 12); Yunus, 5, 6, 22, 24 (not: 4), 67, 7 (not: 2), 2 (not: 1), 4 (not: 4), 12–13 (not: 6), 15 (not: 7), 17 (not: 8), 39 (not: 13), 41 (not: 14); İbrahim, 24–26 (not: 7), 32–33; Hıcr, 16–22 (not: 4–5), 85 (not: 14); Nahl, 5–8 (not: 2), 10–17, 66–67 (not: 13–14), 68–69 (Not: 15–16, Ek: 10), 79–81; İsrâ, 12 (not: 9); Enbiyâ, 22, 30–33, (not: 3–4), 44, 69 (not: 8), Hac, 18, 65; Mü'minûn, 17–22, 71 (not: 11); Nur, 41, 43 (not: 27–28), 45 (not: 29); Furkan 45–50 (not: 10), 53 (not: 11), Şuarâ, 7; Neml, 61, 64, 86, 88; Ankebût, 60; Rum, 19–25 (not: 4–5), 46, 54; Lokman, 10, 27; Secde, 5 (not: 4); Fâtır, 1 (not: 1–2), 9, 11, 12 (not : 5), 13, 27,

28 (not: 10), 41 (not: 15); Yâ-Sîn, 37–42 (not: 12–13), 71–73, 80 (not: 25); Sâffât, 5–10 (not: 3); Zümer, 5, 6, 21, 42 (not: 13); Mü'min, 61, 64; Fussılet, 9–12 (not: 2–6); Şura, 11, 32–33; Zuhruf, 10–11; Rahmân, 5 (not: 3), 17 (not: 7), 19–20, 22, 24 (not: 9), 33, 35 (not: 13, 14); Vâkıa, 58–59, 63–73 (not: 8–13), 75–76 (not: 14); Hadîd, 25 (not: 15); Mülk, 3–5 (not: 3, 4), 15 (not: 7), 19; Nuh, 14–20, (not: 5–6); Cin, 8–10 (not: 4); Kıyamet, 4 (not: 2), 36–39; İnsan, 1–3 (not: 1–2); Bürûc, 1 (not: 1); Tarık, 2–3, 11–12; A'lâ, 5 (not: 2); Ğâşiye, 17–20; Şems, 1–6 (not: 1–2); Leyl, 1–2; Duhâ, 1–2, (not: 1)

KALEM: Kalem, 1 (not: 1)

KAYAN YILDIZLAR: Mülk, 5 (Not: 4)

KARUN: Kasas, 76–82 (not: 15–18); Ankebut, 39

KARDEŞLÎK: Enfal, 72; Hucurat, 10 (not: 7)

KEVSER: Hiç Şüphesiz Sana Bol Ve Kesilmez Hayır Verdik: Kevser, 1 (not: 1)

KIBLE: Bakara 115, (not: 99), 125, (not: 107), 142–145, 147–150

KISAS: Bakara, 178, (not: 131), 194, (not: 140); Maide 45, (not: 10)

KIYAMET ve ÂHIRET:

Öldükten Sonra Diriltilmeye İman ve Bunun Delilleri: Bakara, 259, 260; Meryem, 67; Tâ-Hâ, 51–55; Enbiya, (not: 25); Hac, 5 (not: 1); Mü'minûn, 12–16, 78–83, 84–90 (not: 14–16); Rûm, 19 (not: 4), 27 (not: 7), 50 (not: 12); Lokman, 28 (not: 6); Mü'min, 57 (not: 17); Fussılet, 37–39; Zuhruf, 11; Duhan, 37 (not: 10); Casiye, 24–27 (not: 8); Kaf, 4 (not: 2), 6–11, 15; Vâkıa, 58–74 (not: 8–13); Kıyamet, 36–40; İnsan, 28; Mürselât, 16–17, 20–23, 25–27; Nebe', 6–16 (not: 2–4); Nâziât, 27–33 (not: 2–4); Abese, 18–22, 24–32; İnfitar, 6–12 (not: 1–2); Tarık, 8; A'lâ, 16–19 (not: 7)

Kıyamet ve Âhiret Günü: Fâtiha, not: 10, 11; Bakara, 48, 123, 166–167, 212, 253, 281; Âl-i İmran, 25, 30, 105–106, 116, 182, 185, 195; Nisâ, 41–42, Maide, 36, 37, En'am, 16, 22–23, 24, 27–28, 30, 32, 70, 73, 94, 128–130, 149, 154–157, 160, 164; A'râf, 38–39, 41 (not: 9), 44, 50; Yunus, 10, 26–27 (not: 5), 29–30, 45, 54; Hûd, 106–108; Ra'd, 5, 18; İbrahim, (not: 6), 21, 42–45, 48, 49–50; Nahl, 22 (not: 5), 25 (not: 6), 39, 65 (not: 12), 77 (not: 17), 84–89; İsrâ, 45–46, 51, 71–72, 99; Kehf, 47–49; Meryem, 69, 71–72, 82; Tâ-Hâ, 102–112, 124–127; Enbiya, 47, 97, 101-104; Hac, 1–2, 9–10, 19–22; Mü'minûn, 101–114; Nûr, 24; Furkan, 12–14, (not: 4), 17–19, 25–30; Şuarâ, 91–102; Neml, 4–5, 69, 83–85, 87, 89–90 (not: 2–3); Kasas, 62–67, 75, 84; Ankebut, 25, 55, 64; Rûm, 14–16, 55–56; Lokman, 28, 33; Secde, 13–14; Ahzâb, 64–68; Sebe', 31–33, 40–42; Fâtır, 33–37 (not: 12); Yâ-Sîn, 49 (not: 15), 51–65 (not: 16–20), 79–83; Sâffât, 17–23; Zümer, 47–48, 58, 67–75 (not: 22–25); Mü'min, 16–17, 47–48, 49–50; Fussılet, 19–21 (not: 7), 29, 47–48; Şura, 18, 20; Zuhruf, 67–73; Mü'min, 11; Duhan, 40–42; Casiye, 28–35; Ahkaf: 6, 19–20 (not: 7), 34; Muhammed, 18 (not: 7); Kaf, 27–35 (not: 5–7), 41–44 (not: 9); Zariyât, 12–16; Tûr, 7–16; Kamer, 46–48, 52–55; Rahmân, 37, 39, 41, 43–44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76 (not: 14–18); Vâkıa, 10–56 (not: 1–6); Hadîd, 12–15, (not: 8); Mücadile,

18; Mümtehane, 3; Teğabün, 9; Tahrîm, 8 (not: 10); Mülk, 6–11, 26–27; Kalem, 35–43; Hâkka, 13–37 (not: 4–10); Meâric, 6–18, 43–44; Müzzemmil, 12–14 (not: 2), 17–18; Müddessir, 8–10; Kıyamet, 4–15 (not: 2), 20–25 (not: 6); İnsan, 11–21 (not: 5–7), 27; Mürselât, 8–14, 29–33 (not: 2), 35–36, 38–39 (not: 3), 41–43; Nebe', 1–3 (not: 1), 17–40 (not: 5–9); Nâziât, 6–9, 13–14, 34–41, 46; Abese, 33–42; Tekvîr, 1–5 (not: 1–6); İnfitar, 1–5, 17–19; Mütaffifîn, 5–28, 34–36; İnşikak, 1–15 (not: 1–2); Tarık, 9–10; A'lâ, 11–17 (not: 6); Ğâşiye, 1–16 (not: 1); Fecr, 21–30; Zilzâl, 1–8 (not: 1–3); Âdiyât, 9–11; Kâria, 1–11 (not: 1); Tekâsür, 6–8 (not: 1–2); Hümeze, 4–9

Kîtap: Bakara, 85, 136, 159–161, 174; Nisâ', (not: 32), 105; En'am, 59 (not: 12), 92, 154–157; Hıcr, 90–91 (not: 18); Neml, 75; Sebe', 3; Fâtır, 11, 32–35 (not: 13); Şura, 17; Zuhruf, 4 (not: 1); Kaf, 4 (not: 2); Kamer, 25, 52–53; Saf, 5; A'lâ, 19 (not: 7)

Kölelîk–carîyelîk: Nisâ, 3 (not: 3), 24, 25 (not: 9); Nûr, 33 (not: 22)

Krallar: Neml, 34

Kul–kulluk, Ma'bud–kul mü–nasebetî: Fâtiha, not: 14

Kur'ân: Önsöz; Bakara, 1, (not: 1), 23–25, 39 (not: 18, 19, 22, 24, 29, 51), 55, (not: 55, 81), 105, (not: 123), 185, 189, (not: 123, 136, 142), 213, (not: 144, 148), 282; Âl–i İmran, 7 (not: 2, 26); Nisâ', 82, 166, 170, 174 (not: 19, 23); Maide, 48–50 (not: 11); En'am, 92, 104, , 114, 155–157, (not: 32); A'râf, 56–58, (not: 12), 204; Yunus, 37 (not: 8), 38, 57; Hûd, 1, 13, (not: 4, 11); Yusuf, 2 (not: 1, 9), 111; Ra'd, 17 (not: 8), 31, 37, (not: 13); İbrahim, 1; Hıcr, 9, (not: 2), 87 (not: 16); Nahl, 44, 89, 98, 102; İsrâ, 9, 82, 88, 89, 105–10, 107–109; Kehf, (not: 28), 54; Meryem, 97; Tâ-Hâ, 2–4, 10, 99–101, 114; Enbiya, 46 (not: 7), 50; Mü'minûn, 71; Furkan, (not: 7), 30, 32, 192–195 (not: 33), 196 (not: 34), 200, (not: 34), 210–212 (not: 38); Neml, 1 (not: 1), 76–77; Ankebut, 48; Rûm, 58; Lokman, 3; Fâtır, 32–35 (not: 13); Yâ-Sîn, (not: 19), 69 (not: 22); Sâd, 1, 29, 67–69 (not: 16) , 87; Zümer, 1, 23 (not: 9), 27–28, 29 (not: 29), 53–59, 65–66 (not: 16–18); Mü'min, 1; Fussılet, 2, 34 (not: 4) , 41–42 (not: 13), 44, 53 (not: 16); Zuhruf, 2–4 (not: 1), 44; Duhan, 2, 3–6 (not: 1), 58; Casiye, 1, 6 (not: 2), 20; Ahkaf, 1, 12; Muhammed, 24 (not: 9); Kaf, 1; Zariyât, 8, 9; Tûr, 34; Kamer, 5, 17, 22, 32, 40 (not: 4); Vâkıa, 77–82 (not: 15–16), 79 (not: 16), 95; Haşr, 21; Hâkka, 40–43, 48–51 (not: 12); Cin, 28 (not: 8); Müzzemmil, 5; Müddessir, 35–37 (not: 9), 54–56 (not: 11); Kıyamet, 16–19 (not: 5); İnsan, 23; Mürselât, 50; Nebe', 13 (not: 4); Nâziât, 30 (not: 4); Abese, 11–16 (not:2); Tekvîr, 1 (not: 1), 25 (not: 7), 27–29 (not: 8); Bürûc, 21–22 (not: 5); Tarık, 13–14; A'lâ, 6–7 (not: 4); Tîn, 1–3 (not: 1); Alâk, 1 (not: 1); Kadr, 1 (not: 1); Beyine, 2–3 (not: 2); Âdiyât, 1–5 (not: 1)

Kur'an'ın gelecekten haberleri: İbrahim, 13–14; Kasas, 85 (not: 20); Rûm, 2–6 (not: 1); Fetih, 16, 27–29 (not: 11); Kamer, 44–45 (not: 7); Saf, 8, 9; Cin, 27–28 (not: 8); Nasr, 1 (not: 1)

Kur'an'da misal ve temsiller: Bakara, 16, 17–20, (not: 22), 26, 65, 74, 88, 90, 138, 171, 174, 175 (not: 129), 264, 265,

266; Âl–i İmran, 117; En'am, 36, 39, 71, 122; A'râf, 175–177; Tevbe, 109; Hûd, 24; Ra'd, 14, 16, 17 (not: 8), 19; İbrahim, 18, 24–26; Nahl, 75–76, 112–113; Hac, 31 (not: 10); Nûr, 39–40 (not: 26); Ankebut, 41 (not: 14), 43; Fâtır, 19–22; Yâ-Sîn, 8–9 (not: 2–3); Hadîd, 20 (not: 11); Saf, 5; Mülk, 22

KURBAN: Hac, 33–37 (not: 11); Kevser, 1–2 (not: 2)

KUREYZA OĞULLARI SAVAŞI: Ahzâb, 26–27 (not: 14)

KURTULUŞ: Bakara, 5 (not: 6), 62 (not: 74, 82), 112 (not: 108), 189; Maide, 35; Haşr, 9; Teğabün, 16 (not: 5)

KUŞLARIN DİLİNİ BİLME: Neml, 16 (not: 9)

KUŞLUK NAMAZI: Kevser, 1–2 (not: 2)

KÜFR ve KÂFİRLER: Bakara, 6–7, (not: 7, 8, 16), 39, 99; Âl–i İmran, 28 (Not: 5), 151, 176–178, (not: 32), 196–197; Nisâ', 144; En'am, 29, 36 (not: 6), 39; Enfal, 22, 23, 32–33, 36–37, 38, 48, (not: 9), 49–51, 55, 73; Yunus, 7; Hûd, 17 (not: 6); Ra'd, 25; Nahl, 106–108; Meryem, 73 (not: 18, 19), 83; Kehf, 55; Hac, 25; Nûr, 39–40 (not: 26); Furkan, 55; Şuarâ, 74 (not: 15); Neml, 4 (not: 2); Ankebut, 12–13 (not: 3); Rûm, 58; Secde, 28–29 (not: 10); Ahzâb, 64–68; Sebe', 7, 51–54 (not: 14–16); Fâtır, 19–22; Yâ-Sîn, 8–9 (not: 2–3); Sâd, 2; Mü'min, 11 (not: 5); Zuhruf, 40; Casiye, 23 (not: 7); Kaf, 24–26; Kalem, 10–14; Müddessir, 11–26 (not: 4–5); Kıyamet, 5, 31–33; İnşikak, 19–24 (not: 4); Bürûc, 8, 10

LÂNET: Bakara, 88–89, 161, (not: 125); Âl–i İmran, 87 (not: 19); Nisâ, 46, 52

LEVH–I MAHFUZ, LEVH–I MAHV VE ISBAT: Ra'd, 39 (not: 13); İsrâ, 13–14 (not: 10); Zuhruf, 4 (not: 1); Bürûc, 22 (not: 5)

LİDER: Âl–i İmran, 159 (not: 30)

(Hz.) LOKMAN (a.s.): Lokman, 12 (not: 2), 13–19

MAL: Bakara, 188; Nisâ', 5–6, 29–30; Kehf, 36–41; Mü'minûn, 55–56; Kasas, 76–77 (not: 16); Sebe', 37; Haşr, 7; Münafikûn, 9

MAYMUNA ÇEVİRME: Bakara, 65; A'râf, 165–166

MEHİR: Nisâ', 4, 19, 20–21, 24–25

MEKKE ve MEKKELİLER: Ankebut, 67; Secde, 3; Fâtır, 42; Yâ-Sîn, 6; Sâd, 11; Zuhruf, 30–31 (not: 5); Kamer, 44–45 (not: 7); Kalem, 17; Kureyş, 1–4 (not: 1)

MELEK: Bakara, 30, (not: 30), 34, (not: 35); En'am, 61; A'râf, 206; Ra'd, 11; Hıcr, 8; Nahl, 28, 32; Enbiya, 18–20, 26–27; Sebe', 40–42 (not: 13); Fâtır, 1 (not: 1); Yâ-Sîn, 28–29 (not: 9); Sâffât, 1–3 (not: 1), 6–10 (not: 3), 164–166; Mü'min, 7–9 (not: 2); Duhan, 5–6; Muhammed, 27; Kaf, 17–18; Zariyât, 1–4 (not: 1); Necm 26; Tahrîm, 6; Meâric, 4 (not: 1); Müddessir, 30–31 (not: 7); Mürselât, 1–5 (not: 1); Nâziât, 1–5; Abese, 11–16 (not: 2); Tekvîr, 19–21, 23 (not: 7); İnfitar, 10–12 (not: 2); Tarık, 4 (not: 1)

MELEKÛT: Yâ-Sîn, 83 (not: 27)

(Hz.) MERYEM: Âl–İ İmran, 35, 36–37, 42–47; Meryem, 16–34 (not: 2–7); Enbiya, 91; Mü'minûn, 50; Tahrîm, 12

MESCÎD–Î HARAM: Enfal, 34-35

MESCÎT–MESCÎTLER: Bakara 114, (not: 98); Tevbe, 17–22, 107–108 (not: 20); Cin, 18; Fetih, 26; Hucurât, 13

Mîras: Nisâ, 7 (not: 4); Nisâ, 33 (not: 5), 8, 11–12, 176; Ahzâb, 6 (not: 5)

Mîrac ve İsrâ: İsrâ, 1 (not: 1-4, Ek: 11)

Mîzan: Şura, 17; Rahmân, 7–9 (not: 4); Hadîd, 25 (not: 16); Hacc, 60

Mucize: Bakara, (not: 71); Âl–i İmran, 7, (not: 2); En'am, 109–110, 111; A'râf, (not: 22), 203; Enbiya, 6; Rûm, 58; Kamer, 1–2 (not: 1);

Muhkem ve müteşabîh âyetler: Âl–i İmran, 7, not: 2

Mukarrabûn: Vâkıa, 10–26 (not: 1–3)

Mukattaa harflerî: Bakara, not: 1

Mut'a nîkahı: Mü'minûn, not: 1

Mübahele âyetî: Âl–i İmran, 61

Mükâtebe: Nûr, 33 (not: 21)

Mü'mîn–î Âl–î Fîravun: Mü'min, 29–35 (not: 9); 36–37; 38–45 (not: 10)

Nadīr Oğulları Savaşı : Haşr, 2–5, 11–12, 15 (not: 1–2, 6)

Namaz: Bakara, 43, (not: 52), 143, (not: 114), 155, 239; Nisâ, 43, 101–102, 103 (not: 23, 24); Hûd, 114; İsrâ, 78, 79, 110; Ankebut, 45; Rûm, 17–18 (not: 3); Kaf, 39–40 (not: 8); İnsan, 24–26

Nankörlük: Bakara 152, (not: 118); Nisa, (not: 29); Kalem, 51–52

Nefîs: Âl–i İmran, 185 (not: 34); Nisâ, 49, (not: 1); Enbiya, (not: 5), 35; Ankebut, 57; Mü'minûn, 62; Kaf, 16; Kıyamet, 2 (not: 1); Fecr, 27–30; Şems, 7–10 (not: 3)

Nesh: Bakara 106, (not: 95); Âl–i İmran, 93 (not: 22); Nahl, 101; A'lâ, 6–9 (not: 3–4)

Nîfak Ve Münafıklar: Bakara, 8–20, 204–206, (not: 9, 11, 80); Nisâ', 63; Âl–İ İmran, 154, 167–168; Nisâ', 62, 72–73, 81, 88–89 (not: 21), 91, 138, 139, 141, 142, 143, 144; Maide, 41, 52, 61; Tevbe, 42–43, 45–49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 61, 62, 66, 67, 68, 74, 75–77, 79, (not: 15), 80, 81, 84, 86, 97, 107, 110, 124, 126–127; Hac, 11–13; Mü'minûn, (not: 10); Nûr, 47–50, 63; Ahzâb, 12–20 (not: 8–10), 60–62; Muhammed, 16, 21, 22, 23, 25–27 (not: 10), 28–30; Hadîd, 8 (not: 4), 12–15, (not: 8); Mücadile, 14–19; Haşr, 11–14, 16–17 (not: 6–7); Münafikûn, 1 (not: 1), 2–4 (not: 2), 5–6 (not: 3), 7, 8 (not: 4); Kalem, 10–14; Mâûn, 4–7 (not: 1)

Nîmet: Fâtiha, 7, (not: 17)

Noterlik mesleğîne îşaret: Bakara, 282, not: 161

"Ol!" emri ve oluverme: Bakara, not: 101; Yâ-Sîn, 82–83 (not: 27)

On gece: Fecr, 2 (not: 1)

Oruç: Bakara, 183, 184, 185, 187, (not: 66)

Ölçü: **(**Bk. **Mızan)**

Ölüm: Bakara, (not: 26), 259, 260; Âl–İ İmran, 145, 153, 185; Enbiya, 35; Ankebut, 57; Nisâ, 78; En'am, (not: 20), 60, 61, 62, 93; A'râf, 37; Enfal, 50–51; Nahl, 28; Mü'minûn, 99–100; Nahl, 32; Secde, 11 (not: 7); Sebe', 51–54 (not: 14-16)); Yâ-Sîn, 31–32 (not: 10); Zümer, 42 (not: 13); Vâkıa, 83–87; Cum'a, 8; Münafikûn, 11; Mülk, 2 (not: 1); Kıyamet, 26–30, 29–35

(Bîr toplum ve harekette) önde gelenler: Bakara, not: 66

Ötonazi konusu: İsrâ, 33 (not: 16)

Paraklît: Saf, not: 4

(Yeşîl ağaçtan ateş ve) petrol: Yâ–Sîn, 80 (not: 25)

PEYGAMBERLİK ve PEYGAMBERLER:
Bakara 129, 140, 151, 253; Âl–i İmran, 32, 33, 34, 74, 79, 80, 81, (not: 7), (not: 16), 132, 164; Nisâ', 13,14, 41, 59, 61, 64, 65, 80, 115, 165; İsrâ, 55, 128–129, 146, 161, 179, 184; Maide, 99, 109, (not: 26);; En'am (not: 19), 48, 50, 54, 89–90 (not: 19), 124, 154–157; A'râf, 187–188, 203; Enfal, 20, 24, 27, 46; Yunus, 47 (not: 10); Yusuf, (not: 6), 22, 94, 96, (not: 34-35), 101 (not: 37); Meryem, 58, 59–60 (not: 16); Enbiya, 7, 92 (not: 22); Hacc, 15, 75; Mü'minûn, 51–52; Nûr, 51–54, 63; Furkan, 31; Neml, 47; Ahzâb, 6, 7–8 (not: 6), 39; Fâtır, 25; Sâffât, 80–81, 110–111, 121–122, 131–132, 171–173; Sâd, not: (3–4), 67–69 (not: 16); Mü'min, 51, 78; Şura, 52; Duhan, 5–6; Ahkaf, 35 (not: 11); Fetih, (not: 2); Zariyât, 52; Necm, 1 (not: 1); Hadîd, 25 (not: 15), 26–27; Mücadile, 5–6 (not: 3); Haşir, 7; Hâkka, 44–47; Cin, 27–28 (not: 8); Ğâşiye, 21–22; Beyine, 1–2 (not: 3)

Allah Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.s.): Bakara, 75–80, (not: 81), 104, (not: 94), 108, 129, 143, 151, (not: 116); Âl–i İmran, 31 (not: 6), 32, 132, Nisâ, 13, 14, 41, 59, 69, 61, 64, 65; Maide, 67; A'râf, (not: 19); Tevbe, 23–24 (not: 4), 59, 61, 120, 128–129; Yunus, 16 (not: 3); Hıcr, 88 (not: 17); İsrâ, 79; Kehf, 6, 110 (not: 3); Şuarâ, 3; Meryem, 64; Furkan, 56; Enbiya, 107, (not: 27), 108, 109, 15; Nur, 63; Furkan, 1; Kasas, 44–46, 86; Ankebut, 48; Ahzâb, 6 (not: 4), 21 (not: 11), 28–34 (not: 15–17), 37–40 (not: 19–20), 45–46 (not: 22), 50–52 (not: 24–29), 53–55, 56 (not: 30), 57 (not: 31), 69 (not: 37); Fâtır, 18, 23; Yâ-Sîn, 69; Duhan, 13; Fetih, 7 (not: 6), 9–10, 28, 29; Hucurât, 1–5 (not: 1–3); Necm, 1 (not: 1), 5–18 (not: 2–7); Saf, 6 (not: 4), 9; Cum'a, 2–3 (not: 1); Tahrîm, 1 (not: 1-2), 3–5 (not: 4–6); Kalem, 2 (not: 2); Cin, 1–15 (not: 1–4); Müzzemmil, 1–4 (not, 1), 15; Müddessir, 1–7 (not: 1–3); Tekvîr, 22–25 (not: 7); Ğâşiye, 21–22; İnşirah, 1–4, (not: 1–4); Duhâ, 4, 7 (not: 2, 5), 9–11 (not: 6–7); Tîn, 1–3 (not: 1); Beyine, 1–2 (not: 3); Fil, 1–5 (not: 1–2); Nasr, 1–3 (not: 1–3); Kevser, 3 (not: 3)

Allah Rasûlü'nün Pak Hanımları: Ahzâb, 6 (not: 4), 28–34 (not: 15–17), 37–40 (not: 19–20), 50–52 (not: 24–29), 53–57 (not: 30–31); Tahrîm, 1 (not: 2), 3–5 (not: 4–6)

Önceki Rasûller Ve Kıssaları: A'râf, 23, (not: 19), (not: 20), 101–102, Hûd, 120, (not: 13, 15); Yunus, (not: 17)

(Hz.) Âdem (a.s.): Bakara, 33, (not: 33), 34, (not: 35), 35 (not: 37, 38), 37, (not: 42); Maide, 27–31 (not: 5–6); A'râf, (not: 3), 11–25, 23, 26–27; Tâ-Hâ, 115, 116–124

(Hz.) Davud (a.s.): Bakara, 251; Enbiya, 78–80 (not: 10); Neml, 15 (not: 8); Sebe', 10–11 (not: 2–3); Sâd, 17–26 (not: 3)

(Hz.) Elyesa (a.s.): Sâd, 48 (not: 13)

(Hz.) Eyyub (a.s.): Enbiya, 83–84 (not: 15-16); Sâd, 41–44 (not: 10–12)

(Hz.) Harun (a.s.): Tâ-Hâ, 29–32, 45–48, 90–94; Enbiya, 48; Mü'minûn, 45–49; Sâffât, 114–122

(Hz.) Hûd (a.s.): A'râf, 65–72; Hûd, 50–60; Şuarâ, 123–140; Ankebut, 38; Ahkaf: 21–25

(Hz.) İBRAHÎM (a.s.): Bakara 124, (not: 106), 125, 126–129 (not: 107), 130, 131, 132, 135, 258, 260 (not 109), (not: 158); Âl–i İmran, 65-67, 68, 95; Nisâ, 54, 125; Maide, (not: 26); En'am, 74–79 (not: 16–17), 80–82, 84–90; Tevbe, 114; Hûd: 69–76; İbrahim, 35–41 (not: 9, 11); Hıcr, 51–60; Nahl, 120, 123; Meryem, 41–49; Enbiya, 51–73 (not: 8); Hac, 77–78; Şuarâ, 69–89, 103–104; Ankebut, 16–17, 25–27 (not: 9–10); Sâffât, 83–113 (not: 9–14); Sâd, 45–47; Zuhruf, 26–28; Zariyât, 24–37 (not: 4); Hadîd, 26–27; Mümtehane, 4–5 (not: 3); A'lâ, 19 (not: 7)

(Hz.) İDRÎS (a.s.): Meryem, 56–57 (not: 14); Enbiya, 85–86

(Hz.) İLYAS (a.s.): Sâffât, 123–132 (not: 16–17)

(Hz.) İSA (a.s.): Bakara, (not: 53), 87; Âl–i İmran, 45–50,52 (not: 9–10), 54–55 (not: 11), 57 (not: 11), 59 (not: 12); Nisâ', 157–158 (not: 31), 171,172 (not: 34); Maide, 46–47, 75, 110–111, 116–120 (not: 26); İsrâ', (not: 31); Meryem, 17–34; Mü'minûn, 50; Zuhruf, 61–65; Hadîd, 26–27; Saf, 6 (not: 3–4), 14; Tîn, 1–3 (not: 1)

(Hz.) İSHAK (a.s.): İbrahim, 53; Sâffât, 112–113; Sâd, 45–47; Zariyât, 28

(Hz.) İSMAIL (a.s.): Meryem, 54–55; Enbiya, 85–86; Sâffât, 100–106,107 (not: 13–14); Sâd, 48

(Hz.) LÛT (a.s.): A'râf, 80–84 (not: 16); Hûd, 77–83; Hıcr, 61–77; Enbiya, 74–75; Şuarâ, 160–175 (not: 28–29); Neml, 54–58; Ankebut, 28–35; Sâffât, 133–137; Zariyât, 32–37; Kamer, 33–39 (not: 6); Tahrîm, 10 (not: 12); Hâkka, 9

(Hz.) MUSA (a.s.): Bakara, 51, 53, 60, 67–73, 87; Nisâ', 164; Maide, 20, 21–26; A'râf, 103–162 (not: 25–33),143, (not: 27); Yunus, 75–93 (not: 16–17); Hûd, 96–99, 110; İbrahim, 5, 6–8; İsra, 2 (not: 4), 101–104 (not: 38–40); Kehf, 24, 60–82 (not: 22–23), (not: 26); Meryem, 51–53; Tâ-Hâ, 9–52, 56–79 (not: 4–14), 83–98; Enbiya, 48; Mü'minûn, 45–49; Şuarâ, 10–68 (not: 2–13); Neml, 7–15 (not: 5–6); Kasas, 3–43 (not: 1–11); Ahzâb, 69 (not: 37); Sâffât, 114–122; Mü'min, 23–27; Zuhruf, 46–56 (not: 10–12); Duhan, 17–31 (not: 6–7); Zariyât, 39; Saf, 5; Müzzemmil, 15; Nâziât, 15–26; A'lâ, 19 (not: 7); Tîn, 1–3 (not: 1)

(Hz.) NUH (a.s.): A'râf, 59–64 (not: 13); Yunus, 71–73, 74; Hûd, 25–33, 35–44 (notlar: 8–10),45–48 (not: 13–14); Enbiya, 76–77; Mü'minûn, 23–30; Şuarâ, 105–122 (not: 24–26); Ankebut, 14–15; Sâffât, 78–79 (not: 8); Kamer, 9–16 (not: 3); Hadîd, 26–27; Tahrîm, 10 (not: 12); Hâkka, 11–12; Nuh, 1–28 (not: 1–9)

Hz. Nuh'un gemisinin korunması: Kamer, 15 (not: 3)

(Hz.) SALÎH (a.s.): A'râf, 73–79 (not: 15); Hûd, 61–68; Hıcr, 80–84; Şuarâ, 141–159; Neml, 45–53; Ankebut, 38; Kamer, 25; Şems, 11–14

(Hz.) SÜLEYMAN (a.s.): Enbiya, 78–79 (not: 9), 81–82 (not: 11–13), Neml, 15 (not: 8), 16 (not: 9), 17–44 (not: 10–16); Sebe', 12–13 (not: 4–6); Sâd, 30–40, not: 4–9

(Hz.) ŞUAYB (a.s.): A'râf, 85–93 (not: 17); Hûd, 84–95; Hıcr, 78–79; Şuarâ, 176–191 (not: 31); Ankebut, 36–37

(Hz.) YAHYA (a.s.): Âl–İ İmran, 38–41; Meryem, 7, 12–15; Enbiya, 90

(Hz.) YAKUP (a.s.): Bakara 133; Yusuf, (not: 10–11), (not: 30); Sad, 45–47

(Hz.) Yunus (a.s.): Enbiya, 87–88 (not: 18); Sâffât, 139–148 (not: 19–20); Kalem, 48–50 (not: 3–5)

(Hz.) Yusuf (a.s.): Yusuf, 3 (not: 2), 4–6, 8–20 (not: 8–11), 21–35, 36–53 (not: 20–23), 54–101 (not: 24–37); Mü'min, 34

(Hz.) Zekerîya (a.s.): Âl–İ İmran, 38–41; Meryem, 2–6 (not: 1); Enbiya, 89–90; Kehf, 10–11

(Hz.) Zülkîfl (a.s.): Enbiya, 85–86 (not: 17); Sâd, 48 (not: 13)

Örtü ve başörtüsü: Ahzâb, 59 (not: 33–35)

Rab: Fâtiha, not: 9, Bakara, 21–22

Rahîm: Fâtiha, not: 3

Rahîmlerin hakkini gözetme: Nisâ, 1 (not: 1)

Rahmân: Fâtiha, (not: 2); Furkan, 26 (not: 6)

Rahmânî ve Rahîmî tecellî Fâtiha, not 2, 3

Rahmet: Zümer, 53, 54 (not: 16–17), Bakara, 40, 185; Furkan, 38 (not: 8)

Ramazan ayı: Bakara, 185

Ress halki: Furkan, 38 (not: 8)

Riza: Bakara, (not: 122), 157

Rizk: Hûd, 6 (not: 1); Ra'd, 26; Sebe', 36; İsrâ, 30 (not: 13); Kasas, 77 (not: 16); Ankebut, 60; Şura, 27

Rîbat: Âl–i İmran, 200

Ruh: Bakara, 43, 188, (not: 52), (not: 86); Nahl, 102 (not: 22); İsrâ, 85 (Ek: 13); Meryem, 17–22 (not: 3); Şuarâ, 193 (not: 33); Meâric, 4 (not: 1); Kadir, (not: 1)

Ruhbanlik: Hadîd, 26–27 (not: 17)

Rüya: Yusuf, (not: 4, 22)

Rüzgârlarin aşilayici olarak İstîhdami: Hıcr, 22 (not: 5)

Sabir: Bakara, 45, (not: 54, 119), 153; Âi–İ İmran, 186, 200; Hûd, 115

Sabikûn (Mukarrabûn):Vâkıa, 10–26 (not: 1–3)

Sadaka: Bakara, 263–264, 270–271, 273, 276

Safâ ve Merve: Bakara, 158, (not: 124)

Sahabîler: Hac, 78 (not: 23); Fetih, 29

Salîh Amel: Bakara, (not: 20)

Samîrî: Tâ-Hâ, 87–88, 95–97 (not: 16), 96 (not: 18)

Sarp yokuş: Beled, 11–18 (not: 3)

Savaş: Bakara, 154, 190, 191, 193, 194, 216, 217, 249, 250, 251 (not: 137-138, Ek: 2–3), (not: 140, 156); Âl–i İmran, 123-125, 126, 130-133, 145-148, 152, 155, 157-158, 160, 169–171,173, 175; Nisâ', 71, 74, 75, 76, 77, 78, 84, 94, 104; Enfal, 1 (not: 1), 15, 16, 26, 30, 38, 41, 47-50, 58 (not: 4, 8, 9, 10), 60 (not: 11), 61, 63, 65-66 (not: 12), 67–69 (not: 13), 70–71, 73; Tevbe, 1–3, 4, 5, 6, 7–15, (not: 1–3), 25–27 (not: 5), 29 (not: 7), 123 (not: 27); Hac, 39, 40, (not: 12); Neml, (not: 13); Muhammed, 4, 5, 7, 35 (not: 4); Fetih, 17; Haşr, 5 (not: 2); Saf, 4; Âdiyât, 1–5 (not: 1); Nasr, 1–3 (not: 1–3)

Sebe': Neml, 22–44 (not: 10–16), 15–20 (not: 9–10)

Sebepler nîçîn vardir? Bakara, not: 13; Kehf, (not: 13)

Sebt Günü: Bakara 65, (not: 75); Nahl, 124

Secde: Cin, 18 (not: 6)

Sekîne: Bakara, not: 156

Semûd: Fussılet, 17; Zariyât, 45; Kamer, 23–31 (not: 5); Hâkka, 5; Fecr, 9; Şems, 11–14

Sırat: Fâtiha, 6–7, (not: 15); Necm, 14 (not: 6)

Soru Sorma: Bakara, 189, (not: 136); Maide, 101–102

Söz ve Söz Söyleme: Nisâ', 148; Hac, 24 (not: 7); Kasas, 55; Ahzâb, 70; Fâtır, 10 (not: 4); Fussılet, 33; Casiye, 6 (not: 2)

Su: Mü'minûn, 18 (not: 5); Nûr, 45 (not: 29); Furkan, 53, Fâtır, 12 (not: 5); Zümer, 21

Sur Ve Sur'a Üflenme: En'am, 73 (not: 13); Tâ-Hâ, 102–104; Enbiya, 101–103; Mü'minûn, 101–114; Neml, 87 (not: 31); Zümer, 68 (not: 22)

Sünnet: Bakara, (not: 81, 144); Nisâ', (not: 15)

Sütün meydana gelmesî: Nahl, 66 (not: 14)

Şahîtlîk: Bakara, 140, 282 (not: 161); Nisâ', 135; Maide, 8; Nahl, 84, 89; Hac, 78

Şefaat: Meryem 87; Tâ-Hâ, 109; Enbiya, 28; Secde, 4 (not: 3); Sebe', 23 (not: 13); Zümer, 43–44 (not: 14); Zuhruf, 86; Necm 26

Şehrîn en uç noktasından koşup gelen adam: Kasas, 20; Yâ-Sîn, 20–27 (not: 7)

Şerh-ı Sadr: İnşirah, 1 (not: 1)

Şerîat: Bakara, (not: 62); Maide, 48 (not: 11); Şura, 13 (not: 6); Casiye, 18 (not: 6)

şerlerden Allah'a sığınma: Felâk, 1–5 (not: 1–2)

Şeytan: Bakara, 36 (not: 40), 168, 169, 208, 268, (not: 128); Nisâ, 38, 76, 118–119 (not: 26), 120, 121; A'râf, 17 (not: 2), 200, 201, 202; İbrahim, 22; Hıcr, 31–42; Nahl, 63, 99–100; İsrâ, 53, 61–64 (not: 29); Hac, 3–4, 52 (not: 16), 53–55; Nûr, 21; Şuarâ, 222–223; Ankebut, 38; Lokman, 33; Fâtır, 5; Sebe', 21; Fâtır, 6; Yâ-Sîn, 60–61 (not: 18); Sâffât, 8–10 (not: 3), 36; Zuhruf, 36–39 (not: 7–9); Kaf, 27–29; Mücadile, 7–10, 14–19; Haşr, 16 (not: 7); Mülk, 5 (not: 4); Nâs, 1–6 (not: 1)

Şîar: Bakara, 158 (not: 124), Maide, 97, 98; Hac, 32

Şîîr ve Şaîrler: Şuarâ, 224–227 (not: 43–44); Yâ-Sîn, 69 (not: 22)

Şîrk ve Müşrîkler: Bakara, (not: 157), 170; Nisâ, 48, 116, 117 (not: 25); En'am, 37–38, 39, 71, 82, 94, 100, 105, 109, 110, 111, 112, 121, 123, 124, 136-138, 139, 140, 143, 144, 148, 149, 158 (not: 18), (not: 23); Yunus, 16, 18, 20, 21, 30, 36, 42, 48-52, 66, 68 (not: 9); A'râf, 194–198; Enfal, 35; Tevbe, 28 (not: 6); Hûd, 5, 8, 12; 13; 35; Yusuf (not: 39), 106; Ra'd, 14; 33; İbrahim, 3; Nahl, 38, 39, 53–55, 56 (not: 11), 57–59, 63, 83, 116; İsrâ, 40, 56, 57 (not: 19), (not: 26); Enbiya, 26, 98; Hac, 74; Furkan, 43 (not: 9), 44; Ankebut, 25, 41 (not: 14); Rûm, 7, 28 (not: 8), 29, 32, 33–34, 36; Lokman, 13, 20, 25; Sebe', 40–42 (not: 13); Fâtır, 40; Yâ-Sîn, 74–75 (not: 23); Sâffât, 69–71, 149–157, 158, 159; Zümer, 8, 36, 49, 67; Şura, 9; 22; Zuhruf, 15–19, 20, 22–24 (not: 4); Fussılet, 25; Ahkaf, 5; Kaf, 2–3; Necm, 19–23 (not: 8), 27–28, 49 (not: 12); Fecr, 11–13 (not: 5); Beyine, 1 (not:

1); Tekâsür, 1–8 (not: 1–2); Hümeze, 1–3; Mâûn, 1–3; Tebbet, 1–5 (not: 1–2)

Şükür: Bakara 152 (not: 118); Âl–i İmran, 144–145; Nisâ', 147 (not: 29); A'râf, 10 (not: 1); İbrahim, 7, 8; Neml, 73; Lokman, 12; Secde, 9; Zümer, 66

"Tabîat": Kehf, (not: 13); Zariyât, 1–4 (not: 1)

Tağut: Bakara, 256; Nisâ, 51, 60; Zümer, 18 (not: 8)

Takva–müttakî: Bakara, 2–5, (not: 2), 21, 41, 63, 187, 197, 203, 223, 224, 231, 233; Âl–İ İmran, 17, 134-136, 187, 197; Maide, 7, 11, 36; A'râf, 26, 27, 201; Enfal, 29; Ahzâb, 70–71; Sâd, 49–54; Zümer, 20; Duhan, 51–57; Fetih, 26, Hucurât, 13 (not: 12); Kaf, 32–33; Zariyât, 16–19; Tûr, 26–28; Kamer, 54–55; Teğabün, 16 (not: 5–6); Talâk, 2–3, 5 (not: 5)

Tarîh: Bakara, 213 (not: 144); Âl–i İmran, 137, 138, 140, 141; En'am, 65, 149 (not: 30), 158; A'râf, 34 (not: 8, 24, 25); Enfal, 33, 53; Tevbe, 115 (not: 25); Yunus, 19, 98 (not: 19), 44; Ra'd (not: 5), 31 (not: 11), 41, 42; Hıcr, 5; Nahl, 93; Fâtır, 42–43 (not: 16); Fetih, 26; Hucurât, 13 (not: 12); Nuh, 4 (not: 1)

Kavimlerin Helâki ve Helâk Süreci: En'am, 42–45 (not: 10); A'râf, (not: 24, 25); 131; Yunus, 11; Hûd, 117; Nahl, 61; İsrâ, 16, 58 (not: 27); Enbiya, 6, 11–15; Mü'minûn, 64–67; Hacc, 46; Şuarâ, 208–209; Kasas, 59; Ankebut, 40 (not: 13); Rûm, 41 (not: 12); Fâtır, 41 (not: 15), 45; Duhan, 37 (not: 9); Ahkaf, 27–28; Zariyât, 32–37, 40, 45; Necm, 55 (not: 14); Kalem, 44–45; Nuh, 4 (not: 1); Fecr, 11–13 (not: 5)

Talût: Bakara, 246–251

Taşlar ve taşlardaki dersler: Bakara, 60, (not: 71), 74, (not: 78)

Teblîğ: Bakara, 6–7 (not: 219); En'am, 14, 15, 42–45 (not: 10), 48, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 65, 68, 70, 71, 72, 90, 108, 106, 133, 131, 135, 137, 138, 149, 158 (not: 26), (not: 39); A'râf, (not: 23, 25), 94–99, 199; Yunus, 11, 41, 65, 87, 94–97 (not: 18), 104–105, 108, 109; Hûd, 2–4 (not: 8), 112, 113, 117; Yusuf, 108, 110; Ra'd, 22 (not: 9), 30, 32, 40, 43; Nahl, 82; İbrahim, 4, 10, 13, 14, 42, 47; Hıcr, 85 (not: 15), 88 (not: 17), 94 (not: 19), 97–99; Nahl, 2, 36, 42, 123, 126–127; İsrâ, 54 (not: 24), 73–75, 79, 95; Meryem, 64; Furkan, 56; Neml, 79; Tâ-Hâ, 44, 61 (not: 11), 130–132, 135; Enbiya, 21, 41; Hac, 45–48; Mü'minûn, 54, 69, 70, 72, 96–98, 109–111; Furkan, 52, 57 (not: 13), 59; Şuarâ, 16, 23–28, (not: 6), 208–209, 214 (not: 39), 215–217–219 (not: 40–41), 218–219; Neml, 79–81, 91–92; Kasas, 87–88 (not: 21); Ankebut, 18; Fâtır, 4; Rûm, 31, 52–53, 60 (not: 14); Lokman, 23–24; Secde, 3 (not: 1), 30; Ahzâb, 1, 47–48; Sebe', 24–27 (not: 14), 46, 50; Fâtır, 8, 18, 23, 24; Yâ-Sîn, 11, 76; Sâffât, 171–179; Sâd, 17; Zümer, 11–15, 39–40, 64, 66; Mü'min, 4, 21–22, 82, 55 (not: 14–15), 56 (not: 16), 77, 83, 84 (not: 22); Fussılet, 6, 34 (not: 11), 36; Şura, 15 (not: 8), 23 (not: 10), 48; Zuhruf, 40–43 (not: 9), 88–89; Casiye, 14–15 (not: 5), 19; Ahkaf: 4 (not: 2), 8–10 (not: 4), 35; Kaf, 39–41 (not: 8–9); Zariyât, 53–55 (not: 8); Tûr, 29–31, 34, 35–43, 45–49 (not: 3); Hadîd, 16–17 (not: 9); Kalem, 2–4 (not: 2), 5–8, 9, 10–13, 35–43, 44,

45, 47, 48 (not: 3–4); Meâric, 5, 42; Cin, 19, 20–23, 24, 25–28 (not: 7–8), 28 (not: 8); Müzzemmil, 1–4 (not: 1); Müddessir, 1–7 (not: 1–3); İnsan, 24–26 (not: 8); Abese, 1–10 (not: 1); A'lâ, 6–9 (not: 3–5); Ğâşiye, 21–22; Duhâ, 9–11 (not: 6–7); Alâk, 19; Nasr, 1–3 (not: 1–2); İhlâs, 1–4 (not: 1–4)

Tebliğ ve Muhatapları: En'am, (not: 3), 7, 8, 8, 9, 11, 25, 33, 34, 35, 37–38, 42-45 (not: 10), 50, 53, 57–58, 68, 105, 108, 110–111, 112-113, 121, 123, 124 (not: 23), 147; Ra'd, 6, 7, 27; İbrahim, 10, 13; Hıcr (not: 3), 2, 3, 6, 7, 11; Nahl, 1, 35, 45–47, 61, 101, 103 (not: 23); İsrâ, 47, 59, 90–93, 94; Enbiya, 2, 41; Enbiya, 3, 5, 36, 37–39; Şuarâ, 5, 111-115, 201–207, 208, 209 (not: 36–37); Hac, 45–48, 72; Mü'minûn, 67, 75–77 (not: 12); Furkan, 4–5, 7–8 (not: 3), 11, 21, 22, 31, 32, 60; Kasas, 48, 50, 57; Ankebut, 4, 50, 51, 52, 53–54 (not: 17–18); Rûm, 9, 10, 58; Lokman, 6, 7; Secde, 28–29; Sebe', 34, 35; Sebe', 43–45; Fâtır, 42, 43; Yâ-Sîn: 45–47, 49 (not: 15); Sâffât, 12–15, 16–20, 34–38, 168–170; Sâd, 2–4, 5–7 (not: 1–2), 8–10; Fussılet, 5, 26; Zuhruf, 30–31 (not: 5), 57–59 (not: 13); Duhan, 13–14, 35–36; Casiye, 7–10 (not: 4); Ahkaf, 8, 11; Kaf, 5; Zariyât, 8, 10, 11, 52–53; Tûr, 29–30, 33, 44; Kamer, 44, 45 (not: 7); Kalem, 51, 52; Meâric, 36–38 (not: 4); Müddessir, 11–26 (not: 4–5), 49–53; Kıyamet, 31–33; Abese, 1–4; Mütaffifîn, 29–33; Bürûc, 8, 10, 11; Tarık, 15–17; A'lâ, 10, 11; Fecr, 11–13 (not: 5); Alâk, 9–18 (not: 2)

Tebuk Seferî: Tevbe, 38–41 (not: 11), 42, 43, 44–59, 81, 94–96, 117, 118

Teheccüd Namazı: Müzzemmil, 4, 6, 20

Tenasüh: Bakara (not: 27); Yâ-Sîn, 31–32 (not: 10)

Terazî: Enbiya, 47; Mü'minûn, 102, 103

Tevbe: Nisâ, 17, 18, 146; Nahl, 119; Tahrîm, 8 (not: 8); Nuh, 10, 12 (not: 3, 7)

Tevekkül: İbrahim, 12; Zümer, 38; Şura, 36, 37–39; Talâk, 3 (not: 3)

Tevhîd: Bakara, 21,22 (not: 17), 116, 127, (not: 110), 139, 256; Âl–i İmran, 18 (not: 3); Nisâ, 36, 60, 171, 172, 173; En'am, 18, 60, 61, 62, 72, 73, 95, 149 (not: 30); A'râf, 54, 194–198 (not: 38); Yunus, 31, 34, 104, 107, 109; Hûd, 123; Yusuf (Ek: 8); Ra'd, 2 (not: 1); Nahl, 49, 52; Kasas, 68; Ahzâb, 36 (not: 18); Sebe', 22; Zümer, 29 (not: 10); Mülk, 14 (not: 6); Kalem, 35–43; İhlâs, 1–4 (not: 1–4)

Te'vîl: Âl–i İmran, 7, (not: 2)

Te'vîl–î ehadîs: Yusuf, (not: 5)

Tevrat: Âl–İ İmran, 3 (not: 1); En'am, 91, 154; Maide, 6, 43, 44 (not: 9), 45 (not: 10–11)

Teyemmüm: Nisâ, 43, Maide, 6

(En kârli) tîcaret: Saf, 10–13 (not: 7)

Tîn ve Zeytûn: Tîn, 1 (not: 1)

Tübba halkı: Duhan, 37 (not: 9)

Uğursuzluk konusu: Neml, 47 (not: 19)

Uhud Savaşı: Âl–İ İmran, 7, 121, 122, 137–179, 190-195

Uhud Savaşı – Hendek Savaşı arası: Ahzâb, (not: 1)

Ülü'l–elbâb: Âl–i İmran, 7, 190–195

Ümmet ve Ümmet–İ Muhammed: Bakara 143 (not: 113); Âl–i İmran (not: 23), 110; En'am, 38; Hac, 78 (not: 23–25)

Va'd–î İlâhî: Nûr, 55–57 (not: 32)

Vahîy: Nisâ' (not: 33); Nahl, 2, 68–69 (not: 15–16); Tâ-Hâ, 12, 114 (not: 5), Neml, 8 (not: 5); Hacc, 52 (not: 16), 53, 54; Sâffât, 5 (not: 2), 10 (not: 3); Mü'min, 15; Şura, 5 (not:1), 51 (not: 17), 52; Ahkaf, 4 (not: 2); Cin, 27–28 (not: 8); Kıyamet, 16–19 (not: 5); Mürselât, 6; A'lâ, 6–9 (not: 3–4); Zilzâl, 4, 5 (not: 1)

Vasîyet: Bakara, 180–182 (not: 132); Maide, 106–108 (not: 22); Ahzâb, 6 (not: 5)

Velî: Nisâ', 144; Maide, 51, 52, 55–57, 80; Yunus, 62–64 (not: 14); Ankebut, 41 (not: 14); Mümtehane, 1 (not: 1), 4, 5 (not: 3), 8, 9 (not: 5), 13

Vesîlelîk: Maide, 35

Yahudîlîk Ve Yahudîler: Bakara (not: 46), 111, 145; Âl–i İmran, 21, 24, 73, 112, 118, 119, 181, 183, 188; Nisâ, 41, 46, 49, 50, 51, 60, 153, 155; Maide, 13, 18, 42, 51, 59, 60, 62, 63, 64; En'am, 91 (not: 29), 146; Tevbe, 30, 31 (not: 8), 34; Nahl, 118 (not: 24); Haşr, 2, 5, 11, 12, 15 (not: 1, 2, 6); Cum'a, 6, 7

Yakîn: Bakara, 4 (not: 4); Casiye, 3–5 (not: 1)

Yaratılış: Bakara, 29 (not: 28); Enbiyâ, 30; Fussılet, 9–12; Nâziât, 27–30; Nûr, 45 (not: 29); Yâ-Sîn, 36 (not: 11); Fussılet, 9–12 (not: 2–6); Bürûc, 13; Tarık, 5–7 (not: 2–3)

Ye'cuc ve Me'cuc: Kehf, 94 (not: 31); Enbiya, 96, 97

Yemîn: Bakara, 224, 225; Nisâ, 33; Maide, 89; Nahl, 91, 92, 94; Tahrîm, 2

(Allah'ın) Yemîn Ettîğî Şeyler: Sâffât, 1–3 (not: 1); Kâf, 1; Zariyât, 1–4 (not: 1); Tûr, 1–6 (not: 1); Necm, 1; Vâkıa, 75–76 (not: 14); Kalem, 1 (not: 1); Hâkka, 38, 39 (not: 11); Meâric, 40; Müddessir, 32–34 (not: 8); Kıyamet: 1, 2 (not: 1); Mürselât, 1–5 (not: 1); Nâziât, 1–5; Tekvîr, 15–18; İnşikak, 16–19 (not: 3); Bürûc, 1–4 (not: 1–3); Tarık, 1–4 (not: 1), 11–13; Fecr, 1–5 (not: 1–3); Beled, 1–4 (not: 1); Şems, 1–10 (not: 1–3); Leyl, 1–4; Duhâ, 1–3 (not: 1); Tîn, 1–4 (not: 1–2); Âdiyât, 1–5 (not: 1); Asr, 1–3 (not: 1)

Yeryüzü: Ra'd, 41, (not: 14); Enbiya, 44, 105 (not: 26); Talâk, 12 (not: 7); Nebe', 6, 7 (not: 2–3); Zilzâl, 4, 5 (not: 1)

Yetîmler: Bakara, 220; Nisâ, 2,3, 6, 8, 9, 10, 127, 152

Yîyecekler: Bakara, 25, 172, 173, 214, 259, not: 145; Maide, 3–5, 88; En'am, 118-121, 141, 142, 143-145 (not: 22), 145, (not: 28); A'râf, 32 (not: 6)

Zakkum: Sâffât, 62–68 (not: 4–6); Duhan, 43–46

Zan: Zariyât, 10, 11; Hucurât, 12 (not: 9)

Zaruret: Maide, 3

Zekâtın harcama yerlerî: Tevbe, 60

Zihar konusu: Ahzâb, 4 (not: 2); Mücadile, 2–4 (not: 1)

Zîkîr: Âl–İ İmran, 191; Nisâ', 103; A'râf, 205; Ankebut, 45; Ahzâb, 41, 42 (not: 21); Zuhruf, 36–39 (not: 7–9)

Zîna: Nisâ, 15, 16 (not: 6), 25; Nûr, 2–9 (not: 1–3, 5–8); Talâk, 5, 6, 7,

Zulüm Ve Zalîmler: Bakara (not: 39, 97), 114; En'am, 21, 93 (not: 1); Yusuf, 91 (not: 32, not: 39); Hûd, 18; Kehf, 57; Zümer, 32; Şuarâ, 227; Ankebut, 49, 68;

(Hz.) Zülkarneyn (a.s.): Kehf, 83–98 (not: 27–32)

KAYNAKLAR

Bu çalışmada kendilerinden faydalanılan kaynaklar, çalışma içinde yerden tasarruf ve okumaya sekte vurmama gayesiyle, bazıları itibariyle isimleri kısaltılarak, bazıları itibariyle ise yazarlarının tam veya kısaltılmış isimleriyle zikredilmiştir. Aşağıda sol sütunda bu isimler yer almakta, sağ sütunda ise kendilerinin ve yazarlarının tam isimleri, ayrıca baskı yer ve tarihleri bulunanların baskı yer ve tarihleri verilmektedir. Herhangi bir âyetin tefsirinde bir müfessirin sadece kendi ismi veya eserinin ismi anılmışsa, bu, o müfessirin söz konusu âyeti tefsirine müracaat edildiğini gösterir. Tefsir, hadis veya daha başka ilim dalındaki klasik kaynakların farklı yerlerde farklı baskıları bulunabildiğinden ve bazılarında baskı yer veya tarihi bulunmadığından, bazı klasik kaynaklar, sadece isimleri ve yazarlarının isimleriyle anılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'ten yapılan iktibaslarda ise, Kitab-ı Mukaddes Şirketi tarafından 1981 yılında İstanbul'da yayınlanan nüsha esas alınmıştır.

Aclunî	İsmail ibn Muhammed el-Aclunî, *Keşfü'l-Hafa ve Muzîlü'l-İlbas*, Beyrut.
Ahmet Cevdet Paşa	Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevârîh-i Hulefa*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976.
Aliyyü'l-Kârî	Aliyyü'y-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfua fî Ahbari'l-Mevzua*, Beyrut.
Alûsî	Şihabüddin Mahmud el-Alûsî, *Rûhu'l-Meanî*, Beyrut, 1987.
Beyhakî	Ebû Bekr Ahmed ibnü'l-Hüseyin el-Beyhakî, *Şuabü'l-İman*.
(el-)Bidaye	Ebu'l-Fida İsmail ibnü'l-Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut.
Buharî	Ebû Abdullah Muhammed ibn İsmail el-Buharî, *el-Câmiü's-Sahîh*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife
Cessas	Ebû Bekir Ahmed ibn Ali er-Razî el-Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut.
Çetin	Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Istanbul, Dergâh Yayınevi, 1982.
Darimî	Ebû Muhammed Abullah ibn Abdürrahman ed-Darimî, *es-Sünen*, Kahire.
Djevad	Ahmed Djevad, *Eski Türkler*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1978.
Ebu'l-Beka	Ebu'l-Beka, *Külliyat*, Beyrut, 1993.

Ebû Davud	Ebû Davud Süleyman ibn el-Eş'as es-Sicistanî, *Kitabü's-Sünen*, Beyrut, 1994.
Ebû Nuaym	Ebû Nuaym Ahmet ibn Abdullah, *Hılyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Asfiya*, Beyrut.
Esed	Muhammed Esed, *The Message of the Qur'ān*, Dar al-Andalus. 1980.
Ezzati	Abu'l-Fazl Ezzati, *An Introduction to the History of the Spread of Islam*, Londra, News and Media Ltd., 1978.
Heysemî	Nûruddin Ebu'l-Hasan Ali el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid*, Beyrut.
Nehcü'l-Belâğa	Hussain M. Jafar, *an-Nahj al-Balagha*, Qum, Center of Islamic Studies.
İbn-i Esîr	İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali ibn Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarîh*, Beyrut.
İbn Hacer-i Askalânî	İbn Hacer al-Askalânî, *el-İsabe fî Temyîzi's-Sahabe*, Darü'l-Beyan, Kahire, 1988.
İbn Hanbel	Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut.
İbn Hibban	Ebû Hatim Muhammed ibn Hibban, *Sahîhu Ibn Hibban*, Beyrut.
İbn Hişam	Muhammed ibn Hişam, *Es-Sîratü'n-Nebeviyye,* Beyrut, Şirketü'l-Mektebât ve Matbaatü'l-Halebî.
İbn-i Kesîr	Ebu'l-Fida İsmail ibnü'l-Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, İstanbul, 1984.
İbn Kuteybe	Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tefsiru Ğaribi'l-Kur'ân*, Beyrut.
İbn Mace	Ebû Abdullah Muhammed ibn Yezid el-Kazvinî, *Es-Sünen*, Dârü İhyâü't-Türâsi'l-Arabî.
İbn Sa'd	Ebû Abdullah Muhammed ibn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut, Dârü's-Sâdir.
İşârâtü'l-İ'câz	Bediüzzaman Said Nursi, *İşârâtü'l-İ'câz*, İstanbul, Tenvir Neş.
Karaman	Hayreddin Karaman, *Fıkıh Usulü*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1975.
Kalbin Zümrüt Tepeleri	M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, c. 1, Nil Yayınları, İzmir, 2002.
Kenzü'l-Ummâl	el-Muttaki'l-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut.
Kur'ân'dan İdrake	Fethullah Gülen, *Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar*, İst, Zaman, 2000.

Kurtubî	Muhammed ibn Ahmed al-Kurtubî, *al-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut.
Lem'alar	Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar*, Işık Yay, İst, 2004.
Mektubat	Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, Işık Yay, İst, 2001.
Mevdûdî	Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Towards Understanding the Qur'ân*, (İng. çev., Z. İ. Ensarî), Londra.
Mutahhari	Murtaza Mutahharî, *Woman and Her Rights*, http://www.al-islam.org/WomanRights/index.html.
Mesnevî	Bediüzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, Tenvir Neşriyat, İstanbul.
Morrison	A. Cressy Morrison, *Man Does not Stand Alone*, N. Y. 1945.
Muhakemat	Bediüzzaman Said Nursî, *Muhakemat*, Tenvir Neşriyat, İstanbul. 1988.
Muvatta	Malik ibn Enes, *el-Muvatta*, Kahire
Müslim	Ebu'l-Huseyn Müslim ibn Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrut.
Nesâî	Ebû Abdürrahman A. ibn Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut.
Nurbakî	Dr. Halûk Nurbakî, *Verses from the Glorious Qur'an and Facts of Science*, Ankara, TDV, 1989.
Ölçü	M. Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, Nil Yayınları, İzmir, 2005.
Ragıp el-İsfahanî	Ragıp el-İsfahanî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Beyrut.
Râzî	Muhammed ibn Umer Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*.
es-Salih	Suphi es-Salih, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, ç., M. S. Şimşek, Hibaş Yay., Konya.
Seyyid Kutub	*Fî Zılâli'l-Kur'ân*, ç. B. Karlığa, E. Saraç, İ.H. Şengüler, Hikmet y.
Sonsuz Nur	M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, Zaman.
Sözler	Said Nursi, *Sözler*, Işık Yayınları, İstanbul, 2004.
Suat Yıldırım	Prof. Dr. Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul, 2002.
Süyûtî	Celâlüddin es-Suyûtî, *er-Dürrü'l-Mensûr,* Beyrut.
Şerif Muhammed	Sherif Muhammad, *To Clarify an Important Point*, http://www.jannah, org/sisters/compare.html.

Şualar Bediüzzaman Said Nursi, *Şualar,* Tenvir Neşriyat, İstanbul.

Taberanî Süleyman ibn Ahmed ibn Eyyûb et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* Beyrut.

Taberî Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyan fî Tefsîri'l- Kur'ân*, Beyrut.

Tabâtabâî Ali ibn Hüseyin et-Tabâtabâî, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân,* Tahran, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye.

Tefhîm Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, (Türkçe tercüme), İnsan Yayınları, İstanbul 1987.

Tereddütler M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, Nil Yayınları, İzmir, 1988.

Understanding Islam Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mawdudi, *Understanding Islam*, Chicago, Kazi Pubs., 1979.

Yazır Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* Eser Yayınevi, İstanbul.

Yıldırım Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1983.

Zemahşerî Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud ibn Umer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Hakâik fî Vücûhi't-Te'vîl*, Mısır.